1

הר״א לפרשה חק יוסף׳ן האחרון לכהן יצ״ו הקורא בה ישעה וגונבה ימח שע״ב

אבגד

בשם רחמן מלא רחמים אתחיל
לכתוב ספר בראשית בעזרת האל

בראשית ברא אלהים את השמים ואת
הארץ׃ בקדמין ברא יי׳ ית
שמיא וית ארעא׃ אול מא כלק אללה אלסמאואת ואלארץ׃
והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים
מרחפת על פני המים׃ וארעא הות צדיא וריקניא וחשוכא
על אפי תהומא ורוחא מן קדם יי׳ מנשבא על אפי מיא׃ ואלארץ
כאנת גאמרה ומסתבחרה וצלאם עלי וגה אלגמר וריח
אללה תהב עלי וגה אלמא׃ ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור׃
ואמר יי׳ יהי נהורא והוה נהורא׃ פשא אללה אן יכון נור
פכאן נור׃ וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל אלהים
בין האור ובין החשך׃ וחזא יי׳ ית נהורא ארי טב ואפריש
יי׳

פירוש המאור רש״י ז״ל

בראשית ברא לרבי׳ אמר ר׳ יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא
מהחדש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל ומה
טעם פתח בבראשית ׳משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים שאם יאמרו א״ה ׳
לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים הם אומרים להם כל הארץ של הקב״ה היא
והוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו׃
בראשית ברא׳ אין המקרא הזה אומר אלא דורשני כמו שדרשו רז״ל בשביל התורה שנקראת
ראשית דרכו ובשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתו ׳ואם באת לדרשו כפשוטו כך פרשהו׳
בראשית בריאת שמים וארץ והארץ היתה תהו ובהו וחשך ויאמר אלהים יהי אור ולא בא
המקרא להורות סדר הבריאה לומר שאלו קדמו שאם בא להורות כך היה לו לכתוב בראשונה
ברא את השמים וגו׳ שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה של אחריו כמו בראשית׃

ממלכת

יי׳ בין נהורא ובין חשוכא׃ פלמא עלם אלה אן אלנור גייד פצל
בין אלנור ואלצלאם׃ ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה
ויהי ערב ויהי בקר יום אחד׃ וקרא יי׳ לנהורא יממא ולחשוכא
קרא ליליא והוה רמש והוה צפר יום חד׃ פסמא אלה אוקאת
אלנור נהארא ואוקאת אלצלאם לילא למא מצא מן אלליל ונ׳
אלנהאר יום ואחד׃
ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים
למים׃ ואמר יי׳ יהי רקיעא במציעות מיא ויהי מפריש בין
מיא למיא׃ פשא אלה אן יכון גלד פי וסט אלמא ויכון פאצלא
בין אלמאיין׃ ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים אשר
מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע ויהי כן׃ ועבד
יי׳ ית רקיעא ואפריש בין מיא דמלרע לרקיעא ובין מיא
דמעל לרקיעא והוה כן׃ פצנע אלה אלגלד ופצל בין אלמא אלדי
מן דונה ובין אלמא אלדי מן פוקה פכאן כדאך׃ ויקרא אלהים
לרקיע שמים ויהי ערב ויהי בקר יום שני׃ וקרא יי׳ לרקיעא
שמיא והוה רמש והוה צפר יום תנין׃ וסמא אלה אלגלד סמאא

רש״י

ממלכת יהויקים ראשית ממלכתו ראשית דגנך אף כאן אתה אומר בראשית ברא אלהים כמו
בראשית ברוא ודומה לו תחלת דבר ה׳ בהושע כלומר תחלת דבורו של הקב״ה בהושע ויאמר
ה׳ אל הושע וגו׳ ואם תאמר להורות בא שאלו תחלה נבראו ופירושו בראשית הכל ברא אלו ויש
לך מקראות שמקצרים לשונם וממעטים תיבה אחת כמו כי לא סגר דלתי בטני ולא
פירש מי הסוגר וכמו ישא את חיל דמשק ולא פירש מי ישאנו וכמו אם יחרוש בבקרים ולא
פירש אם יחרוש אדם בבקרים וכמו מגיד מראשית אחרית ולא פירש מגיד מראשית
דבר אחרית דבר א״כ תמה על עצמך שהרי המים קדמו שהרי כתיב ורוח אלהים מרחפת
על פני המים ועדיין לא גילה המקרא בריאת המים מתי היה למדת שקדמו לארץ ועוד
שהשמים מאש ומים נבראו על כרחך לא לימד המקרא בסדר המוקדמים והמאוחרים כלום
ברא אלהים ולא אמר ברא ה׳ שבתחלה עלה במחשבתו לבראתו במדת הדין וראה שאין
העולם מתקיים והקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין והיינו דכתיב ביום עשות ה׳ אלהים
ארץ ושמים תהו ובהו תהו לשון תמיה ושממון שאדם תוהה ומשתומם על בהו שבה

למא מצא מן ליל ונהאר יום תאני:

ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה
היבשה ויהי כן: ואמר יי׳ יתכנשון מיא מתחות שמיא לאתר
חד ותתחזי יבשתא והוה כן: ושא אלה אן יגתמע אלמא מן תחת
אלסמא אלי מוצע ואחד ויטהר אליבאס פכאן כדאך: ויקרא אלהים
ליבשה ארץ ולמקוה המים קרא ימים וירא אלהים כי טוב: וקרא
יי׳ ליבשתא ארעא ולבית כנשות מיא קרא ימי וחזא יי׳ ארי טב:
וסמא אלה אליבאס ארצא ומגאמע אלמא בחארא למא עלם אלה
אן דלך גיד: ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע
עץ פרי עשה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ ויהי כן: ואמר
יי׳ תדאית ארעא דתאה עסבא דבר זרעיה מזדרע אילן פירין
עביד פירין לזניה דבר זרעיה ביה על ארעא והוה כן: ושא
אלה אן תנבת אלארץ כלאא ועשבא דו חב לאצנאפה ושגר
יברג תמר לאצנאפה לזראעה מנה עלי אלארץ פכאן כדאך:
ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ עשה פרי
אשר זרעו בו למינהו וירא אלהים כי טוב: ואפיקת ארעא
דתאה:

רש״י

בהו לשון ריקות וצדו. על פני תהום. על פני המים שעל הארץ. ורוח אלהים מרחפת. כסא הכבוד
עומד באויר ומרחף על פני המים ברוחו של הקב״ה ובמאמרו כיונה המרחפת על הקן. וירא
אלהים את האור כי טוב ויבדל. אף בזה אנו צריכים לדברי אגדה ראהו שאינו כדאי
להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבא ולפי פשוטו כך פרשהו ראהו כי טוב ואין נאה
לו ולחשך שיהו משמשין בערבוביא וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה. יום אחד.
לפי סדר לשון הפרשה היה לו לכתוב יום ראשון כמו שכתוב בשאר הימים שני שלישי רביעי.
ולמה כתב אחד לפי שהיה הקב״ה יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יום שני כך מפורש
בבראשית רבה. יהי רקיע. יחזק הרקיע שאעפ״י שנבראו שמים ביום ראשון עדיין לחים היו
וקרשו בשני מגערת הקב״ה באמרו יהי רקיע וזהו שכתוב עמודי שמים ירופפו כל יום ראשון
ובשני יתמהו מגערתו כאדם שמשתומם ועומד מגערת המאיים עליו. בתוך המים.
באמצע המים שיש הפרש בין מים העליונים למים התחתונים כמו בין הרקיע למים שעל
הארץ הא למדת שהן תלויים במאמרו של מלך. ויעש אלהים את הרקיע. תקנו על עמדו

והיה

דתאהי עשבא דבר דרעיה מזדרע לזנוהי ואילן עביד פירין דבר
דרעיה ביה לזנוהי וחזא יי' ארי טב ואכרגת אלארץ כלאא
ועשבא דו חב לאצנאפה ושגר מכרג תמר מא גרסה מנה
לאצנאפה למא עלם אלה אן דלך גייד ויהי ערב ויהי בקר
יום שלישי והוה רמש והוה צפר יום תליתי למא מצא מן אל
ליל ואלנהאר יום תאלת

ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין
הלילה והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים ואמר יי' יהון
נהורין ברקיעא דשמיא לאפרשא בין יממא ובין ליליא ויהון
לאתין ולזמנין ולממני בהון יומין ושנין ושא אלה אן יכון
אנוארא פי גלד אלסמא תפצל בין אלנהאר ואלליל ותכון איאתא
ואוקאתא ואיאמא וסנינא והיו למאורת ברקיע השמים
להאיר על הארץ ויהי כן ויהון לנהורין ברקיעא דשמיא
לאנהרא על ארעא והוה כין ותכון אנוארא פי גלד אלסמא
לתצי עלי אלארץ פכאן כדאך ויעש אלהים את שני המארת

רש"י

ויהי עשייתו כמו ועשתה את צפרניה מעל לרקיע על הרקיע לא נאמר אלא מעל
לרקיע לפי שהן תלויין באויר ומפני מה לא נאמר כי טוב ביום שני לפי שלא נגמרה
מלאכת המים והתחיל וגמר מלאכה אחרת כפל בו כי טוב שני פעמים אחת לגמר
מלאכת השני ואחת לגמר מלאכת היום ויקרא אלהים לרקיע שמים שא מים שם מים אש
ומים שערבן זה בזה ועשה מהן שמים יקוו המים היו שטוחין על פני כל הארץ והקוום
באוקיינוס הוא הים הגדול שבכל הימים קרא ימים והלא ים אחד הוא אלא אינו דומה
טעם דג העולה מן הים בעכו לדג העולה מן הים באספמיא תדשא הארץ דשא עשב
לא דשא לשון עשב ולא עשב לשון דשא ולא היה לשון המקרא לומר תעשיב הארץ שמיני
דשאים מחולקים כל אחד לעצמו נקרא עשב פלוני ואין לשון למדבר לומר דשא פלוני
שלשון דשא הוא לבישת הארץ כשהיא מתמלאת בדשאים תדשא הארץ תתמלא
ותתכסה לבוש עשבים בלשון לעז נקרא דשא ארבאי"ש כולן בערבוביא וכל שורש
לעצמו נקרא עשב מזריע זרע שיגדל בו זרעו לזרוע ממנו במקום אחר עץ
פרי שיהא טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ עץ
עושה פרי ולא העץ פרי לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא על עונה
ונתקללה אשר זרעו בו הן גרעיני כל פרי שמהן האילן צומח כשנוטעין אותו ותוצא

הגדלים את המאור הגדל לממשלת היום ואת המאור
הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים ׃ ועבד יי׳ ית תרין
נהוריא רברביא ית נהורא רבא למשלט ביממא וית
נהורא זעירא למשלט בליליא וית כוכביא ׃ פצנע אללה
אלנירין אלעטימין אלניר אלאכבר לסאטה פי אלנהאר ואלניר
אלאצגר לסאטה פי אלליל ואלכואכב ׃ ויתן אתם אלהים
ברקיע השמים להאיר על הארץ ׃ ויהב יתהון יי׳ ברקיעא
דשמיא לאנהרא על ארעא ׃ וגעלהמא אללה פי גלד אלסמא
לתצי עלי אלארץ ׃ ולמשל ביום ובלילה ולהבדיל בין האור
ובין החשך וירא אלהים כי טוב ׃ ולמשלט ביממא ובליליא
ולאפרשא בין נהורא ובין חשוכא וחזא יי׳ ארי טב ׃ ולתס־
אטה פי אלנהאר ואלליל ותפרד בין אלנור ואלצלאם ולמא
עלם אללה אן דלך גיד ׃ ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי ׃ והוה
רמש והוה צפר יום רביעי ׃ ולמא מצא מן אלליל ואלנהאר
יום ראבע ׃ ויאמר אלהים ישרצו המים

שרץ

רש״י ז״ל

הארץ וגו׳ אע״פי שלא נאמר למינהו בצוויין שמעו שנצטוו האילנות על כן ונשאו קו״ בעצמן כדמפורש באגדה בשחיטת חולין ׃ יהי מאורות ׃ מיום ראשון נבראו וברביעי צוה עליהן להתלות ברקיע וכן כל תולדות שמים וארץ נבראו ביום ראשון וכל אחד ואחד נקבע ביום שנגזר עליו הוא שכתוב את השמים לרבות תולדותיהן ואת הארץ לרבות תולדותיה ׃ מארת ׃ חסר וי״ו כתיב על שהוא יום מארה ליפול אסכרה בתינוקות הוא שאנו ברביעי אין מתענים על אסכרה שלא תיפול בתינוקות ׃ להבדיל בין היום ובין הלילה משנגנז האור הראשון אבל בשבעת ימי בראשית שימשו האור והחושך הראשונים יחד בין ביום ובין בלילה ׃ והיו לאותות ׃ כשהמאורות לוקין סימן רע הוא לעולם שנ׳ מאותות השמים אל תחתו בעשותכם רצון הקב״ה אין אתם צריכין לדאג מן הפורענות ׃ ולמועדים ׃ ע״ש העתיד שעתידין ישראל להצטוות על המועדות והם נמנין למולד הלבנה ׃ ולימים ׃ שימוש החמה חצי יום ושמוש הלבנה חציו הרי יום שלם ׃ ושנים ׃ לסוף שס״ה ימים יגמרו מהלכם בי״ב מזלות המשרתים אותם והיא שנה ׃ והיו למאורות ׃ עוד זאת ישמשו שיאירו לעולם ׃ המאורות הגדולים ׃ שוים נבראו ונתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד ׃ ואת הכוכבים ׃ ע״י שמיעט את הלבנה הרבה צבאיה להפיס דעתה ׃ נפש חיה ׃ שיש בה חיות ׃ שרץ ׃ כל דבר חי שאינו גבוה מן

בארץ

שרץ נפש חיה ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע השמים:
ואמר ייי ירחשון מיא רחיש נפשא חיתא ועופא יפרח על
ארעא על אפי רקיע שמיא: ושא טלה אן יפעא מן טמא פאע
דו נפס חייה וטאיר יטיר עלא טארץ קבאלת גלד טסמא:
ויברא אלהים את התנינם הגדלים ואת כל נפש החיה הרמשת
אשר שרצו המים למינהם ואת כל עוף כנף למינהו וירא
אלהים כי טוב: וברא ייי ית תניניא רברביא וית כל נפשא
חיתא דרחשא דארחישו מיא לזניהון וית כל עופא דפרח
לזנוהי וחזא ייי ארי טב: פכלק טלה טתנאנין טעטאם
וסאיר טנפוס טחייה טדאבה עלי טארץ אלתי פעת מן טמא
לאצנאפהא וכל טאיר דו גנאח לאצנאפה למא עלם טלה
אן דאך גייד: ויברך אתם אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו
את המים בימים והעוף ירב בארץ: ובריך יתהון ייי למימר:
פושו וסגו ומלו ית מיא בימיא ועופא יסגי בארעא: ובארך
פיהם טלה וקט חאכמא אתמרו ואכתרו ועמו טמא טדי פי
טבחאר וטאיר יכתר פי טארץ: ויהי ערב ויהי בקר יום

רש"י

הארץ קרוי שרץ· בעוף כגון זבובין· בשקצים כגון נמלים וחיפושית ותולעים בבריות כגון
חולד ועכבר וחומט וכיוצא בהן וכל הדגים·· התנינים· דגים גדולים שבים ובדברי אגדה הוא
לויתן ובן זוגו שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא שאם יפרו
וירבו לא יתקיים העולם בפניהם· נפש חיה· נפש שיש בה חיות·· ויברך אותם· לפי שמחסרים
אותם שצדין מהם ואוכלין אותם הוצרכו לברכה ואף החיות הוצרכו לברכה אלא מפני הנחש
שעתיד לקללם לכך לא בירכם שלא יהא הוא בכלל·· פרו· לשון פרי כלומר עשו פירות··
תוצא הארץ· הוא שפירשתי שהכל נברא מיום ראשון ולא הוצרכו אלא להוציאם·· נפש חיה· שיש
בה חיות·· ורמש· הם שרצים שהם נמוכים ורוחשים על הארץ ונראים כאלו נגררים שאין
הילוכן ניכר כל לשון רמש ושרץ בלשוננו קונמובלי"ש·· ויעש· תיקנם לשון רמש ושרץ
בצביונם וקומתן·· נעשה אדם· ענותנותו של הקב"ה למדנו מכאן לפי שהאדם בדמות
המלאכים ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהם וכשהוא דן את המלכים הוא נמלך בפמליא
שלו שכן מצינו באחאב שאמר לו מיכה ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים

חמישי׃ והוה רמש והוה צפר יום חמישי׃ למא מצא מן· ̇אליל
וש̇נהאר יום כאמס׃ ויאמר אלהים תוצא הארץ
נפש חיה למינה בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה ויהי כן׃ ואמר
יי׳ תפיק ארעא· נפשא חיתא לזנה· בעיר ורחיש· וחית ארעא
לזנה· והוה כין׃ ושא ̇שלה אן תכרג ̇שארץ נפוס חייה לאצנאפ׳
הא בהאימ׳ ודבאיבא ווחש ̇שארץ לאצנאפהא עכאן כדאך׃
ויעש אלהים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת
כל רמש האדמה למינהו וירא אלהים כי טוב׃ ועבד יי׳ ית
חית ארעא לזנה· וית בעירא לזנה· וית כל רחשא דארעא
לזנוהי· וחזא יי׳ ארי טב׃ פצנע ̇שלה וחש ̇שארץ לאצנאפה
ו̇שבהאים לאצנאפהא וסאיר דבב ̇שארץ לאצנאפה למא
עלם ̇שלה אן דלך גייד׃ ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו
כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל
הארץ ובכל הרמש הרמש על הארץ׃ ואמר יי׳ נעביד
אנשא בצלמנא כדמותנא· וישלטון בנוני ימא ובעופא דשמיא
ובבעירא ובכל ארעא· ובכל רחשא דרחיש על ארעא׃ ותם קא
̇שלה נצנע אנסאנא כצורתנא כשבהנא מסלטא יסתולון עלי

סמך

רש"י ז"ל

ונמלכים שלא יתקנאו ומשמעו ופי יש ומין ושמע לבניו לא לו מיניהם לנבות והלכו
משתמלכים לתחנה וכן בתגילת עירך כתגמוא ובמימר קדישין שאילתא אף כאן בפמליא
שלו נטל רשות אמר להם יש בעליונים כדמותי אם אין בתחתונים כדמותי הרי יש קנאה
במעשה בראשית· נעשה אדם· אע"פ שלא סייעוהו ביצירתו ויש מקום לאפיקורסין לרדות
לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות
מן הקטן ואם כתב אעשה אדם לא למדנו שיהא מדבר עם בית דינו אלא עם עצמו
ותשובת לאפיקורסין כתב בצדו ויברא את האדם ולא כתב ויבראו· בצלמנו· בדפוס
שלנו· כדמותינו· להבין ולהשכיל· וירדו בדגת הים· יש בלשון הזה לשון רדוי ולשון
ירידה זכה רודה בחיות ובבהמות לא זכה נעשה ירוד לפניהם והחיה מושלת בו·
ויברא אלהים את האדם בצלמו· בדפוס העשוי לו שהכל נברא במאמר והוא נברא

בידים

סמך ﭏבחר וטאיר ﭏסמא וﭏבהאים וגמיע ﭏארץ וסאיר ﭏ
דביב ﭏדאב עליהא: ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם
אלהים ברא אתו זכר ונקבה ברא אתם: וברא יי׳ ית אדם
בצלמיה: בצלם ﭏהים ברא יתיה: דכר ונוקבא ברא יתהון: פכלק
ﭏלה אדם בצורתה כשבהה בצורה ﭏלה מסלטא כלקה דכר
ואנתא כלקהמא: ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו
ורבו ומלאו את הארץ וכבשה ורדו בדגת הים ובעוף השמים
ובכל חיה הרמשת על הארץ: ובריך יתהון יי׳ ואמר להון יי׳
פושו וסגו ומלו ית ארעא ותקופו עלה ושלוטו בנוני ימא
ובעופא דשמיא ובכל חיתא דרחשא על ארעא: ובארך פיהמא
וקﭏ להמא אתמרו ואכתרו ועמו ﭏארץ ואמלכוהא ואסתולו
עלי סמך ﭏבחר וטאיר ﭏסמא וסאיר ﭏחיואן ﭏדאב עלא ﭏארץ:
ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על
פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם
יהיה לאכלה: ואמר יי׳ הא יהבית לכון ית כל עסבא דבר
דרעיה מזדרע דעל אפי כל ארעא וית כל אילן דביה פירי
אילנא דבר זרעיה מזדרע לכון יהי למיכל: וקﭏ ﭏלה הודא

רש״י ז״ל

בידים שנ׳ ותשת עלי כפכה. נעשה בחותם כמטבע העשויה ע״י רושם שקורין קוני״ו וכה״א
תתהפך כחומר חותם. בצלם אלהים ברא אותו. פירש לך שאותו צלם המתוקן לו צלם דיוקן
יוצרו הוא. זכר ונקבה ברא אותם. ולהלן הוא אומר ויקח אחת מצלעותיו וגו׳. ומ״א
שבראו שני פרצופין בבריאה ראשונה ואח״כ חלקו. ופשוטו של מקרא כאן הודיעך שנבראו
שניהם בששי ולא פירש לך כיצד בריאתן ופירש לך במקום אחר. וכבשה. חסר וי״ו ללמדך
שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יצאנית ועוד ללמדך שהאיש שדרכו לכבוש מצווה על
פריה ורביה ולא האשה. לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ. השוה להם בהמות וחיות ל
מאכל ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר אך כל ירק יאכלו יחד כולם
וכשבאו בני נח התיר להם בשר שנ׳ כל רמש אשר הוא חי וגו׳ כירק עשב שהתרתי ל
לאדם הראשון נתתי לכם את כל. יום הששי. הוסיף ה״א בששי בגמר מעשה בראשית
לומר שהתנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם ישראל חמשה חומשי תורה. ד״א יום
הששי. כולם תלויין ועומדין עד יום הששי שהוא ששה בסיון המוכן למתן תורה.

קד אעטיתכם כל שגר דו חב שדי עליוגה גמיע אלארץ וכל שגר פיה תמר דו חב יכון לכם טעאמא׃ ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה ויהי כן׃ ולכל חית ארעא ולכל עופא דשמיא ולכל דרחיש על ארעא דביה נפשא חיתא ית כל עסבא למיכל והוה כין׃ ולגמיע וחש אלארץ וגמיע טאיר אלסמא שדי פיה נפס חייה שאן גמיע כצ׳ר אלעשב מאכלא פכאן כדאך׃ וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ויהי ערב ויהי בקר יום הששי׃ וחזא יי׳ ית כל דעבד והא תקין לחדא והוה רמש והוה צפר יום שתיתי׃ לםמא עלם אללה אן גמיע מא צנעה ג׳יד גדא ולמא מצא מן אלליל ואלנהאר יום סאדס׃ ויכלו השמים והארץ וכל צבאם׃ ואשתכללו שמיא וארעא וכל חיליהון׃ כמלת אלסמאואת ואלארץ וגמיע גושהם׃ ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה׃ ושיצי יי׳ ביומא שביעאה עבידתיה דעבד׃ ונח ביומא שביעאה מכל עבידתיה דעבד׃ ואכמל אללה פי אליום אלסאבע כלקה אלדי צנעה ועטל אן יכלק פיה שיא מן מתל כלקה אלדי צנעה׃ ויברך אלהים

את

רש״י

ויכל אלהים ביום השביעי׳ ר״ש אומר בו״ד שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקודש הקב״ה שיודע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוט השערה ונראה כאלו כלה בו ביום׳ ד״א מה היה העולם חסר מנוחה באת שבת באת מנוחה כלתה ונגמרה המלאכה׃ ויברך׳ ויקדש׳ ברכו במן שכל ימות השבוע יורד להם עומר לגולגלת ובששי לחם משנה וקדשו במן שלא ירד כלל והמקרא כתוב על העתיד׳ אשר ברא אלהים לעשות׳ המלאכה שהיתה ראויה לעשות בשבת כפל ועשאה בששי כמו שמפורש בב״ר׳ אלה׳ האמורים למעלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה׳ אלהים׳ למדך שכולם נבראו בראשון׳ ד״א בהבראם׳ בה״א בראם שנ׳ כי ביה ה׳ צור עולמים בשתי אותיות הללו של השם יצר שני עולמים ולמדך כאן שהעה״ז נברא בה״א רמז שירדו למטה לראות שחת׳ כה״א זאת סתומה מכל צדדין ופתוחה למטה לרדת דרך שם׳ טרם יהיה בארץ׳ כל

טרם

את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר
ברא אלהים לעשות׃ ובריך יי׳ ית יומא שביעאה וקדיש יתיה
ארי ביה נח מכל עבידתיה דברא יי׳ למעבד׃ ובארך אללה פי אל
יום אלסאבע וקדסה אד עטל פיה אן יכלק שיא מן מתל כלקה
אלדי צנעה׃ אלה תולדות השמים והארץ ב
בהבראם ביום עשות יהוה אלהים ארץ ושמים׃ אלין תולדת שמיא
וארעא כד אתבריאו ביומא דעבד יי׳ אלהים ארעא ושמיא׃ הדא
שרח נואשי אלסמא ואלארץ אד כלקא פי וקת צנע אללה אלארץ ואלסמא׃
וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח
כי לא המטיר יהוה אלהים על הארץ ואדם אין לעבד את
האדמה׃ וכל אילני חקלא עד לא הוו בארעא וכל עסבא
דחקלא עד לא צמח ארי לא אחית יי׳ אלהים מטרא על ארעא
ואנש לית למפלח ית אדמתא׃ ואן גמיע שגר אלצחרא קבל
אן יכון פי אלארץ וגמיע עשבהא קבל אן ינבת אד לם ימטר
אללה עליהא ולא אנסאן כאן יפלחהא׃ ואד יעלה מן הארץ והשקה
את כל פני האדמה׃ ועננא הוה סליק מן ארעא ומשקי ית כל אפי
אדמתא׃ [illegible] ובכאר כאן יצעד מנהא פיסקי גמיע וגההא׃ וייצר

רש״י

טרם שבמקרא לשון עד לא הוה ואינו לשון קודם ואינו נפעל לומר הטרים כאשר יאמר
הקדים וזה יוכיח ועוד אחר כי טרם תיראון ואף זה תפרש עדיין לא היה בארץ ב
כשנגמרה בריאת עולם בששי קודם שנברא אדם וכל עשב השדה עדיין לא צמח
ובשלישי שכתוב ותוצא הארץ על פתח קרקע עמדו עד יום ששי׳ כי לא המטיר׳ ומה
טעם לא המטיר׳ לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתן של גשמים וכשבא
אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו וצמחו האילנות והדשאים׳׳ יי אלהים
יי הוא שמו אלהים הוא שליט ושופט על כל וכן פירוש זה בכל מקום לפי פשוטו יי שהוא
אלהים׳׳ ואד יעלה׳ לענין בריאתו של אדם העלה התהום והשקה עננים לשרות העפר
ונברא אדם כגבל זה שנותן מים ואחר כך לש את העיסה אף כאן והשקה ואחר כך וייצר׳׳
וייצר׳ שתי יצירות יצירה לעולם הזה ויצירה לתחיית המתים אבל בבהמה שאינה

יהוה אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים
ויהי האדם לנפש חיה: וברא יי' אלהים ית אדם עפרא מן ארעא
ונפח באפוהי נשמתא דחיי והות באדם לרוח ממללא: פכלק
אללה אדם תראבא מן אלארץ' ונפך' פי אנפה נסמה' אלחיוה פצאר
אדם ד'ו נפס נאטקה: ויטע יהוה אלהים גן בעדן מקדם וישם שם
את האדם אשר יצר: ונצב יי' אלהים גנתא בעדן מלקדמין
ואשרי תמן ית אדם דברא: וגרס אללה גנאנא פי עדן שרקייא
וציר תם אדם אלדי כלקה: ויצמח יהוה אלהים מן האדמה כל
עץ נחמד למראה וטוב למאכל ועץ החיים בתוך הגן ועץ
הדעת טוב ורע: ואצמח יי' אלהים מן ארעא כל אילן דמרגג
למחזי וטב למיכל ואילן חייא במיצעות גנתא ואילן דאכלי
פירוהי חכמין בין טב לביש: ואנבת אללה מן אלארץ' כל שגרה
חסן מנצ'רהא טייב מאכלהא ושגרה' אלחיוה פי וסט אלגנאן ושגרה'
מערפה' אלכיר ואלשר: ונהר יצא מעדן להשקות את הגן ומשם
יפרד והיה לארבעה ראשים: ונהרא הוה נפיק מעדן לאשקאה
ית גנתא ומתמן מתפרש והוי לארבעה רישי נהרין: ונהרא
כאן יכרג מן עדן ליסקי אלגנאן תם יתפרק פיציר ארבעה רוס:

רש"י ז"ל

שם

עומדת לדין לא נכתב ביצירתה שני יודין: עפר מן האדמה. צבר עפרו מכל
האדמה מארבע הרוחות שבכל מקום שימות שם תהא קולטתו לקבורה: ד"א נטל
עפרו ממקום שבו מזבח אדמה תעשה לי הלואי תהא לו כפרה ויוכל לעמוד: ויפח
באפיו. עשאו מן התחתונים ומן העליונים גוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים
לפי שביום ראשון נבראו שמים וארץ. בשני ברא רקיע לעליונים. בשלישי תראה
היבשה לתחתונים. ברביעי ברא מאורות לעליונים. בחמישי ישרצו המים לתחתונים
הוזקק הששי לבראות בו מעליונים ומתחתונים ואם לאו יש קנאה במעשה בראשית
שיהיו אלו רבים על אלו בבריאת יום אחד: לנפש חיה. אף בהמה וחיה נקראו נפש חיה
אך זו של אדם חיה שבכולן שנתוסף בו דעה ודבור: מקדם. במזרחו של עדן נטע
את הגן. ואם תאמר הרי כבר כתב ויברא את האדם וגו' ראיתי בברייתא של ר' אליעזר

שם האחד פישון הוא הסבב את כל ארץ החוילה אשר שם
הזהב: שום חד פישון הוא דמקיף ית כל ארע חוילה דתמן
דהבא: אסם אחדהמא ﭏניל הו ﭏמחיט בגמיע בלאד זוילה
ﭏדי תם ﭏדהב: וזהב הארץ ההוא טוב שם הבדלח ואבן השהם:
ודהבא דארעא ההיא טב: תמן בדולחא ואבני בורלא: ודהב
דֹלך ﭏבלאד גייד תם ﭏלולו וחגארה ﭏבלור: ושם הנהר השני
גיחון הוא הסבב את כל ארץ כוש: ושום נהרא תנינא גיחון
הוא דמקיף ית כל ארע כוש: ואסם ﭏנהר ﭏתאני גיחון והו מחיט
בגמיע בלאד ﭏחבשה: ושם הנהר השלישי חדקל הוא ההלך
קדמת אשור והנהר הרביעי הוא פרת: ואסם ﭏנהר ﭏתאלת ﭏ
דגלה והו יסיר פי ﭏשרקי ﭏמוצל וﭏנהר ﭏראבע הו ﭏפראת:
ויקח יהוה אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה:
ודבר יי ﭏהים ית אדם ואשריה בגנתא דעדן למפלחה
ולמטרה: תם אכד ﭏלה אדם ואנזלה גנאן עדן ליפלחהא
ויחפצהא: ויצו יהוה אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל
תאכל: ופקיד יי ﭏהים על אדם למימר מכל אילן גנתא
מיכל תיכול: ואמר ﭏלה אדם קאילא מן גמיע ﭏגר ﭏגנאן
גאיז אן תאכל: ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי

ושום נהרא תליתאה דגלת: הוא דמהליך למדינחא דאתור: ונהרא רביעאה הוא פרת:
ג ולקח

רש״י

בנו של ר' יוסי הגלילי משתים ושלשים מדות שהתורה נדרשת בהן וזו אחת מהן כלל
שאחריו מעשה הוא פרטו של ראשון. ויברא את האדם זהו כלל. סתם בריאתו מהיכן
וסתם מעשיו חזר ופירש וייצר ה' אלהים וגו' ויצמח לו גן עדן ויניחהו בגן עדן ויפל
עליו תרדמה. השומע סבור שהוא מעשה אחר ואינו אלא פרטו של ראשון וכן אצל
הבהמה חזר וכתב ויצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה כדי לפרש ויבא אל האדם
לקרות שם וללמד על העופות שנבראו מן הרקק. ויצמח. לענין הגן הכתוב מדבר.
בתוך הגן. באמצע. פישון. הוא נילוס נהר מצרים ועל שם שמימיו מתברכין ועולין
ומשקין את הארץ נקרא פישון כמו ופשו פרשיו. ד"א פישון שהוא מגדל פשתן של
[illegible] מצרים ובושו עובדי פשתים. גיחון. שהיה הולך והומה והמייתו גדולה
מאד כמו כי יגח שמנגח והולך והומה. חדקל. שמימיו חדין וקלין. פרת. שמימיו
פרין

ביום אכלך ממנו מות תמות׃ ומאילן דאכלי פירוהי חכמין בין
טב לביש לא תיכול מניה ארי ביומא דתיכול מניה ממת תמות׃
ומן שגרה מערפה׳ כ׳יר ושר לא תאכל מנהא פאנך פי יום
תאכל מנהא תסתחק אן תמות׃ ויאמר יהוה אלהים לא טוב היות
האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו׃ ואמר יי אלהים לא תקין
דיהי אדם בלחודוהי אעביד ליה סמך כקבליה׃ קאל אללה לא כיר
פי בקא אלאנסאן וחדה אצנע לה עונא חדאה׃ ויצר יהוה אלהים
מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים ויבא אל האדם
לראות מה יקרא לו וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא
שמו׃ וברא יי אלהים מן ארעא כל חית ברא וית כל עופא
דשמיא ואיתי לות אדם למחזי מא יקרי ליה וכל דהוה קרי
ליה אדם נפשא חיתא הוא שמיה׃ פחשר אללה מן אלארץ גמיע
וחש אלצחרא וטאיר אלסמא ואתא בהם אלי אדם ליריה מא יסמיהא
וכל מא סמאהא אדם מן נפס חיה פהו אסמה אלאן׃ ויקרא
האדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה ולאדם
לא מצא עזר כנגדו׃ וקרא אדם שמהן לכל בעירא ולעופא
דשמיא ולכל חית ברא ולאדם לא אשכח סמך כקבליה׃ וסמא

רש״י

אדם

כרין ורבין ומעברין את הארץ כוש ואשור עדיין לא היו וכתב המקרא ע״ש העתיד
קדמת אשור למזרחו של אשור" הוא פרת חשוב על כולם הנזכר ע״ש ארץ ישראל" ויקח
לקחו בדברים נאים ופיתהו ליכנס" לא טוב היות האדם לבדו שלא יאמרו שתי רשויות
הן הקב״ה בעליונים יחיד ואין לו זוג וזה בתחתונים ואין לו זוג" עזר כנגדו זכה עזר לא
זכה כנגדו להלחם" ויצר וגו׳ אלהים מן האדמה היא יצירה היא עשייה האמורה למעלה
ויעש אלהים את חית הארץ לא בא ופירש שהעופות נבראו מן הרקק לפי שאמר למעלה
מן המים נבראו וכאן אמר מן הארץ נבראו ועוד למדך כאן שבשעת יצירתן מיד בו
ביום הביאם אל האדם לקרות להן שם ובדברי אגדה יצירה זו לשון רידוי וכיבוש כמו
כי תצור אל עיר שכבשן תחת ידו של אדם" וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה סרסהו ופרשהו
כל נפש חיה אשר יקרא לו האדם שם הוא שמו לעולם" ולאדם לא מצא עזר" ויפל ה׳ אלהים
תרדמה כשהביאן הביאן לפניו כל מין ומין זכר ונקבה אמר לכולם יש בן זוג ולי אין בן זוג

מיד

אדם אסמא לגמיע ﭏבהאים וטאיר ﭏסמא וגמיע וחש ﭏצחרא
ולם יגד אדם עונא חדאה: ויפל יהוה אלהים תרדמה על האדם
ויישן ויקח אחת מצלעתיו ויסגר בשר תחתנה: ורמא יי' ﭏהים
שינתא על אדם ודמוך ונסיב חדא מעלעוהי ומלי בסרא תחותה: ואוקע
ﭏלה סבאתא עלי אדם ללא יחס פנאם פאסתל אחד אצלאעה
וסד מכאנהא בלחם: ויבן יהוה אלהים את הצלע אשר לקח
מן האדם לאשה ויבאה אל האדם: ובנא יי' ﭏהים ית עלעא דנסיב
מן אדם לאתתא ואיתיה לות אדם: ובנא ﭏלה מנהא אמראה
ואתא בהא ﭏי אדם: ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי
ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת: ואמר
אדם הדא זמנא גרמא מגרמי ובסרא מבסרי לדא יתקרי
אתתא ארי מבעלה נסיבא דא: קל אדם הדה ﭏמרה שאהדת
עצמא מן עצאמי ולחמא מן לחמי וינבגי אן תסמא אמראה
לאנהא מן אמר אכדת: על כן יעזב איש את אביו ואת אמו
ודבק באשתו והיו לבשר אחד: על כן ישבוק גבר בית משכבי
אבוהי ואמיה וידבוק באתתיה ויהון לבסרא חד: ולדﭏך יתרך
ﭏרגל אבאה ואמה וילאזם זוגתה ויציראן כגסד ואחד: ויהיו

רש"י ז"ל

מיד ויפל: מצלעותיו. מסטריו כמו ולצלע המשכן זהו שאמרנו דו פרצופין נבראו: ויסגור: מקום החתך: ויישן ויקח: שלא יראה חתיכת הבשר שממנו נבראת ותתבזה עליו: ויבן כבנין רחב מלמטה וקצר מלמעלה לקבל הולד כאוצר של חטים שהוא רחב מלמטה וקצר מלמעלה שלא יכביד משאו על קירותיו: ויבן את הצלע לאשה: להיות אשה כמו ויעש אותו גדעון לאפוד להיות אפוד: זאת הפעם: מלמד שנתקררה דעתו בחוה: לזאת יקרא אשה כי מאיש: לשון נופל על לשון מכאן שנברא העולם בלשון הקדש: על כן יעזב איש: רוח הקדש אומרת כן לאסור על בני נח העריות: לבשר אחד: הולד נוצר ע"י שניהם ושם נעשה בשרם אחד: ולא יתבוששו: שלא היו יודעין דרך צניעות להבחין בין טוב לרע ואע"פ שניתנה בו דעה לקרות שמות לא נתן בו יצה"ר עד שאכלו מן העץ ונכנס בו יצר הרע וידע מה בין טוב לרע: והנחש היה ערום: מה ענין זה לכאן היה לו לסמוך ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם אלא למדך מאיזה עצה קפץ הנחש עליהם ראה אותם ערומים ועוסקים בתשמיש

לעין

שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ׃ וַהֲווֹ תַּרְוֵיהוֹן עַרְטִלָּאִין אָדָם וְאִתְּתֵיהּ וְלָא מִתְכַּלְמִין׃ וכאנא גמיעא עריאנין אדם וזוגתה ולא יחתשמאן׃ וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל הָאִשָּׁה אַף כִּי אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל עֵץ הַגָּן׃ וְחִוְיָא הֲוָה חַכִּים מִכֹּל חֵיוַת בָּרָא דַּעֲבַד יְיָ אֱלֹהִים וַאֲמַר לְאִתְּתָא הַקּוּשְׁטָא אֲרֵי אֲמַר יְיָ לָא תֵיכְלוּן מִכֹּל אִילַן גִּינְתָא׃ ושכאן אלחיה אחכם מן גמיע חיואן אלצחרא אלדי כלקה אללה פקאל ללמראה איצא קאל אללה לא תאכלו מן גמיע שגר אלגנאן׃ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל הַנָּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ הַגָּן נֹאכֵל׃ וַאֲמַרַת אִתְּתָא לְחִוְיָא מִפֵּירֵי אִילַן גִּינְתָא נֵיכוּל׃ קאלת אלמראה מן תמר שגר אלגנאן נאכל׃ וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגָּן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ פֶּן תְּמֻתוּן׃ וּמִפֵּירֵי אִילָנָא דִּבְמְצִיעוּת גִּינְתָא אֲמַר יְיָ לָא תֵיכְלוּן מִנֵּיהּ וְלָא תִקְרְבוּן בֵּיהּ דִּלְמָא תְמוּתוּן׃ לכן מן תמר אלשגרה אלתי פי וסטה קאל אללה לא תאכלו מנה ולא תדנו בה כלא תמותון׃ וַיֹּאמֶר הַנָּחָשׁ אֶל הָאִשָּׁה לֹא מוֹת תְּמֻתוּן׃ וַאֲמַר חִוְיָא לְאִתְּתָא לָא מְמָת תְּמוּתוּן׃ קאל להא לא

מות

רש"י

לשון כל ונתאוה להם. ערום מכל. לפי ערמתו וגדולתו היתה מפלתו ערום מכל ארור מכל. אף כי אמר וגו'. שמא אמר לכם לא תאכלו מכל וכו' ואעפ"י שראה אותם אוכלים משאר פירות הרבה עליהם דברים כדי שתשיבנו ויבא לדבר באותו העץ. ולא תגעו בו. הוסיפה על הצווי לפיכך באה לידי גרעון הוא שנ' אל תוסף על דבריו. לא מות תמותון. דחפה עד שנגעה בו אמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה. כי יודע. כל אומן שונא את בני אומנותו מן העץ אכל וברא את העולם. והייתם כאלהים. יוצרי עולמות. ותרא האשה. ראתה דבריו של נחש והנאו לה והאמינתו. כי טוב העץ. להיות כאלהים. וכי תאוה הוא לעינים. כמו שאמר לה ונפקחו עיניכם. ונחמד להשכיל. כמו שאמר לה יודעי טוב ורע. ותתן גם לאישה. שלא תמות היא ויחיה הוא וישא אחרת. גם לרבות בהמה וחיה. ותפקחנה וגו'. לענין החכמה דבר הכתוב ולא לענין ראייה ממש וסוף

המקרא

מות תמותון׃ כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו
עיניכם והייתם כאלהים ידעי טוב ורע׃ ארי גלי קדיי׳ ארי
ביומא דתיכלון מניה ויתפתחן עיניכון ותהון כרברבין חכמין
בין טב לביש׃ אן אללה עאלם אנכם פי יום תאכלון מנה תנפתח
עיונכם ותצירו כמלאיכה עארפי כ׳יר ושר בזיאדה׃ ותרא
האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ
להשכיל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל׃
וחזת אתתא ארי טב אילנא למיכל וארי אסו הוא לעינין
ומרגג אילנא לאסתכלא ביה ונסיבת מאביה ואכלת ויהבת
אף לבעלה עמה ואכל׃ פלמא ראת אלמראה אן שגרה
טיבה מאכל שהייה למנצר מנאא לעקל אכ׳דת מן
תמרהא ואכלת ואעטת בעלהא איצ׳א פאכל׃ ותפקחנה
עיני שניהם וידעו כי עירמם הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו
להם חגרת׃ ואתפתחא עיני תרויהון וידעו ארי ערטלאין
אנון וחטיטו להון טרפי תינין ועבדו להון זרזין׃ פאנפתחת
עיונהמא פעלמא אנהמא עראיא פכ׳יטא מן ורק תין וצנעו
מנה להמא מיאזרא׃ וישמעו את קול יהוה אלהים מתהלך ד
בגן לרוח היום ויתחבא האדם ואשתו מפני יהוה אלהים בתוך
עץ הגן׃

רש״י

המקרא מוכיח׃ וידעו כי עירומים הם׳ אף הסומא יודע כשהוא ערום אלא מה הוא וידעו
כי עירומים הם מצוה אחת היתה בידם ונתערטלו הימנה׃ עלה תאנה׳ הוא העץ שאכלו
ממנו בדבר שנתקלקלו בו נתקנו אבל שאר העצים מנעום מליטול עליהם ומפני מה
לא נתפרסם העץ שאין הקב״ה חפץ להונות בריה שלא יכלימוהו ויאמרו זה הוא שלקה
העולם על ידו מדרש ר״ת׃ וישמעו׳ יש מדרשי אגדה רבים וכבר סדרום רבותי׳ על מכונם בב״ר
ובשאר מדרשות ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המיישבת דברי המקרא
דבר דבור על אופניו׃ וישמעו׳ שמעו את קול הקב״ה שהיה מתהלך בגן׃ לרוח היום׳ לאותו
רוח שהשמש באה משם וזו היא מערבית שלעת ערב חמה במערב והם סרחו
בעשירית׃ איכה׳ יודע היה היכן הוא אלא ליכנס עמו בדברים שלא יהא נבהל להשיב אם

ושמעו ית קל מימרא דיי אלהים מהליך בגנתא למנח יומא ואטמר אדם ואתתיה מן קדם יי אלהים בגו אילן גינתא: פסמעא צות אלה מאר פי אגנאן ברפק בחרכת אנהאר פאכתבא אדם וזוגתה חיאא מן בין ידי אללה פי מא בין שגר אגנאן: ויקרא יהוה אלהים אל האדם ויאמר לו איכה: וקרא יי אלהים לאדם ואמר ליה אן את: פנאדא אללה באדם וקאל לה מקררא אין אנת: ויאמר את קלך שמעתי בגן ואירא כי עירם אנכי ואחבא: ואמר ית קל מימרך שמעית בגנתא ודחילית ארי ערטלאי אנא ואטמרית: קאל אני סמעת צותך פי אגנאן פתכוופת אד אנא עריאן פאכתבית: ויאמר מי הגיד לך כי עירם אתה המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכל ממנו אכלת: ואמר מן חוי לך ארי ערטלאי את המן אילנא דפקידתך בדיל דלא למיכל מנה אכלתא: קאל מן אכברך אנך עריאן אמן אשגרה אלתי אמרתך אן לא תאכל מנהא אכלת: ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי הוא נתנה לי מן העץ ואכל: ואמר אדם אתתא דיהבת עמי היא יהבת לי מן אילנא ואכלית: קאל אדם אלמראה אלתי געלתהא מעי הי אטעמתני מן אשגרה פאכלת: ויאמר יהוה אלהים לאשה מה זאת עשית ותאמר האשה הנחש השיאני ואכל: ואמר יי אלהים לאתתא מא דא עבדת: ואמרת אתתא חויא אטעיני ואכלית:

רש״י

קין

ויעשו ... [illegible] ... ומוציא עצמו להבנק עמהם בדברים ... בשלוחי מרודך בלאדן: מי הגיד לך: מאין לך לדעת מה בושת יש בעומד ערום: המן העץ: בתמיה: אשר נתת עמדי: כאן כפר בטובה: השיאני: הטעני כמו אל ישיא אתכם חזקיהו: כי עשית זאת: מכאן שאין מהפכין בזכותו של מסית שאלו שאלו מה עשית זאת היה לו להשיב דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין: מכל הבהמה ומכל חית השדה: אם מבהמה נתקלל מחיה לא כ״ש העמידו רבותינו מדרש זה במסכת

בכורות

קא ﭏלה לﭏמראה מא דא צנעת קאלת ﭏתעבאן אגואני פאכלת׃
ויאמר יהוה אלהים אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה מכל
הבהמה ומכל חית השדה על גחנך תלך ועפר תאכל כל ימי
חייך׃ ואמר יי' אלהים לחויא ארי עבדת דא ליט את מכל בעירא
ומכל חית ברא על מעך תיזיל ועפרא תיכול כל יומי חייך׃ קא
ﭏלה לﭏתעבאן אד צנעת הדא בעלם פאנת מלעון מן גמיע
ﭏבהאים וגמיע וחש ﭏצחרא ועלי צדרך תסלך ותראבא תאכל
טול איאם חיותך׃ ואיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך
ובין זרעה הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב׃ ודבבו אשוי
בינך ובין אתתא ובין בנך ובין בנהא הוא יהי דכיר מא
דעבדת ליה מלקדמין ואת תהי נטר ליה לסופא׃ ועדאוה
אגעלהא בינך ובין ﭏמראה ובין נסלך ונסלהא הו ישדכך
ﭏראס ואנת תדלגה ﭏעקב׃ אל האשה
אמר הרבה ארבה עצבונך והרנך בעצב תלדי בנים ואל
אישך תשוקתך והוא ימשל בך׃ לאתתא אמר אסגאה
אסגי צערכי ועדוייכי בצער תלידין בנין ולות בעליך תהי
תיאובתיך והוא ישלוט ביך׃ וקא לﭏמראה לאכתרן משקתך
וחמלך במשקה תלדין ﭏאולאד ואלי בעליך יכון אנקיאדך והו
יתסלט עליך׃ ולאדם אמר כי שמעת
לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתיך לאמר לא תאכל

רש"י ז"ל

בכורות ללמד שימי עיבורו של נחש ז' שנים" על גחונך תלך רגלים היו לו ונקצצו"
ואיבה אשית אתה לא נתכונת אלא שימות אדם כשיאכל הוא תחלה ותשא את חוה. ולא באת
לדבר אל חוה תחלה אלא לפי שהנשים קלות להתפתות ויודעות לפתות את בעליהן לפיכ' ·
ואיבה אשית" ישופך" יכתתך כמו ואכות אותו ותרגומו ושפית יתיה" ואתה תשופנו
עקב. לא יהא לך קומה ותשכנו בעקבו ואף משם תמיתנו ולשון תשופנו כמו וגם
נשף בהם כשהנחש בא לנשוך הוא נושף כמין שריקה ולפי שהלשון נופל על הלשון

ממנו ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חייך׃
ולאדם אמר׃ ארי קבילתא למימר אתתך ואכלת מן אילנא
דפקידתך למימר לא תיכול מניה׃ ליטא ארעא בדילך׃ בעמל
תיכלנה כל יומי חייך׃ וקו׳ לאדם אד׳ קבלת קול זוגתך ואכלת
מן ﭏשגרה ﭏדי אמרתך קאילא לא תאכל מנהא מלעונה
ﭏארץ בסבבך במשקה תאכל מנהא טול איאם חיותך׃ וקוץ
ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה׃ וכובין ואטדין
תצמח לך ותיכול ית עסבא דחקלא׃ ושוכא ודראדרא
תנבת לך ותאכל עשב ﭏצחרא׃ בזעת אפיך תאכל לחם
עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה ואל עפר
תשוב׃ בזיעתא דאפך תיכול לחמא עד דתתוב לארעא
דמנה אתבריתא ארי עפרא את ולעפרא תתוב׃ בערק וגהך
תאכל ﭏטעאם ﭏי רגועך ﭏי ﭏארץ ﭏדי אכ׳דת מנהא לאנך
תראב וﭏי ﭏתראב תרגע׃ ויקרא האדם שם אשתו חוה כי הוא
היתה אם כל חי׃ וקרא אדם שם אתתיה חוה ארי היא הות
אמהון דכל בני אנשא׃ וסמא אדם אסם זוגתה חוה לאנהא
כאנת אם כל חי נאטק׃ ויעש יהוה אלהים לאדם ולאשתו
כתנות עור וילבשם׃ ועבד יי׳ ﭏהים לאדם ולאתתיה לבושין
דיקר על משך בסרהון ואלבישנון׃ וצנע ﭏלה לאדם ולזוגתה

תיאב

רש״י

כתב לשון נשיכה בשנים׃ בעצבון׃ זה צער גידול בנים׃ והרונך׃ זה צער העיבור׃
בעצב תלדי בנים׃ זה צער הלידה׃ ואל אישך תשוקתך׃ לתשמיש ואעפ״כ אין לך מצח
לתובעו בפה אלא והוא ימשל בך הכל ממנו ולא ממך׃ תשוקתך׃ תאותך כמו נפש
שוקקה׃ ארורה האדמה בעבורך׃ תעלה לך דברים ארורים כגון זבובין ופרעושין
ונמלים משל ליוצא לתרבות רעה והבריות מקללים שדים שינק מהם׃ וקוץ ודרדר
תצמיח לך׃ הארץ כשתזרענה מיני זרעים תצמיח קוץ ודרדר קונדס ועכביות והן
נאכלין ע״י תיקון׃ ואכלת את עשב השדה׃ ומה קללה היא זו והלא בברכה נאמר לו הנה

נתתי

ה

תיאב בדן ולבס האמא׃ ויאמר יהוה אלהים
הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו
ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעלם׃ ואמר יי׳ אלהים הא אדם
הוה יחידי בעלמא מניה׃ למדע טב וביש׃ וכען דלמא יושיט
ידיה׳ ויסב אף מאילן חייא׳ וייכול ויחי לעלם׃ קאל אלה הודא
אדם קד צאר כואחד מנא פי מערפה׳ אלכיר ואלשר ואלאן כלא
ימד ידה ויאכד מן שגרה׳ אלחיוה פיאכל ויחיא אלי אלדהר׃ וישלחהו
יהוה אלהים מגן עדן לעבד את האדמה אשר לקח משם׃
ושלחיה יי׳ אלהים מגנתא דעדן׳ למפלח בארעא׳ דאתברי
מתמן׃ פטרדה אלה מן גנאן עדן ליפלח אלארץ אלדי אכד
מנהא׃ ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרבים
ואת להט החרב המתהפכת לשמר את דרך עץ החיים׃
ותריך ית אדם׳ ואשרי מלקדמין לגנתא דעדן ית כרוביא׳ וית
שנן חרבא דמתהפכא׳ למטר׳ ית אורח אילן חייא׃ ולמא
טרד אדם אסכן מן שרקי עדן מלאיכה ולמע סיף מתקלב
ליחפצו טריק שגרה׳ אלחיוה׃ והאדם

ו

ידע את חוה אשתו ותהר ותלד את קין ותאמר קניתי איש
את יהוה׃ ואדם׳ ידע ית חוה אתתיה׳ ועדיאת וילידת ית קין׳

רש״י ז״ל

נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו׳ לא מה אמור כאן בראש הענין ארורה האדמה
בעבורך בעצבון תאכלנה ואחר העצבון קוץ ודרדר תצמיח לך כשתזרענה קטנית
או ירקות גנה היא תצמיח לך קוצים ודרדרים ושאר עשבי שדה ועל כרחך תאכלם׃
בזעת אפיך׳ לאחר שתטרח בו הרבה׃ ויקרא האדם׳ חזר הכת׳ לענינו הראשון
ויקרא האדם שמות ולא הפסיק לא ללמדך שעל ידי קריאת שמות נזדווגה לו חוה
כמו שכתוב ולאדם לא מצא עזר כנגדו לפיכך ויפל עליו תרדמה ועל׳ שכת׳ ויהיו
שניהם ערומים סמך לו פרשת הנחש להודיעך שמתוך שראה ערותם וראה
אותם עסוקין בתשמיש נתאוה לה. ובא עליהם במחשבה ובמרמה׃ חוה׳ נופל
על לשון חיה שמחיה את ולדותיה כאשר תאמר מה הוה לאדם בל׳ היה׃ כתנות עור

ואמרת קניתי גברא מן קיי׳ ׃ ואן אדם ואקע חוה זוגתה
פחמלת וולדת קין פקשת קד רזקת רגלא מן עבד ﭏלה ׃
ותסף ללדת את אחיו את הבל ויהי הבל רעה צאן וקין היה
עבד אדמה ׃ ואוסיפת למילד ית אחוהי ית הבל והוה הבל
רעי ענא וקין הוה פלח בארעא ׃ תם עאודת פולדת אכיה
הבל פכאן הבל ראעי גנם וקין כאן יפלח ﭏארץ ׃ ויהי מקץ
ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה ליהוה ׃ והוה מסוף יומין
ואיתי קין מאבא דארעא קרבנא קיי׳ ׃ ולמא כאן בעד
איאם אתא קין מן תמר ﭏארץ בהדייה ללה ׃ והבל הביא
גם הוא מבכרות צאנו ומחלבהן וישע יהוה אל הבל ואל
מנחתו ׃ והבל איתי אף הוא מבכירי ענה ומשמיניהון ׃
והות רעוא מן קיי׳ בהבל ובקרבניה ׃ והבל אתא הו איצא
מן בכור גנמה ומן סמאנהא פקבל ﭏלה הבל והדייתה ׃ ואל
קין ואל מנחתו לא שעה ויחר לקין מאד ויפלו פניו ׃ ובקין
ובקרבניה לא הות רעוא ותקיף לקין לחדא ואתכבישו אפוהי ׃
וקין והדייתה לם יקבלהמא ואשתד עלי קין גדא פוקע וגהה
חיאא ׃ ויאמר יהוה אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך ׃ ואמר
יי׳ לקין למא תקוף לך ולמא אתכבישו אפך ׃ קאל ﭏלה לם
אשתד

רש״י

יש דברי אגדה אומרין חלקין כצפורן היו מדובקין על עורן׳ ויש אומרין דבר הבא מן
העור כגון צמר הארנבים שהוא רך וחם ונעשה להם כתנות ממנו׳׳ היה כאחד ממנו׳
הרי הוא יחיד בתחתונים כמו שאני יחיד בעליונים ומה היא יחידתו׳׳ לדעת טוב ורע׳
מה שאין כן בבהמה וחיה׳׳ ועתה פן ישלח ידו׳ ומשיחיה לעולם הרי הוא קרוב ל
להטעות את הבריות אחריו ולומר אף הוא אלוה. ויש מדרשי אגדה אבל אין
מיושבין על פשוטו׳׳ מקדם לגן עדן׳ במזרחו שלגן עדן חוץ לגן׳׳ את
הכרובים׳ מלאכי חבלה׳ וחרב מתהפכת׳ ולה להט לאיים עליו מליכנס עוד לגן
תרגום להט שנן כמו שלף שננא בסנהדרין ובל׳ לעז למ״ה ומדרשי אגדה יש

ואני

אשתר עליך ולם וקע וגהך׃ הלוא אם תיטיב שאת ואם לא
תיטיב לפתח חטאת רבץ ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו׃ הלא
אם תוטיב עובדך ישתביק לך ואם לא תוטיב עובדך ליום
דינא חטאך נטיר עתיד לאתפרעא מנך אם לא תתוב ואם
תתוב ישתביק לך׃ ﭏא לו אנך גוודת קבלת ואד לם תגווד
פאין מא תווגהת כטאך ראבץ ושיך קיאדה ואנת ﭏמסלט עליה
בﭏכתיאר׃ ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם בשדה
ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו׃ ואמר קין להבל אחוהי
והוה במהויהון בחקלא וקם קין בהבל אחוהי וקטליה׃ פאקול
קין הבל אכיה פלמא כאנא פי ﭏצחרא קאם קין ﭏ הבל אכיה
וקתלה׃ ויאמר יהוה אל קין אי הבל אחיך ויאמר לא ידעתי
השמר אחי אנכי׃ ואמר יי לקין אן הבל אחוך ואמר לא
ידעית הנטר אחי אנא׃ קﭏ ﭏלה לקין מקדרא אין הבל אכיך
קﭏ לא אעלם אחאפץ אכי אנא׃ ויאמר מה עשית קול דמי
אחיך צעקים אלי מן האדמה׃ ואמר מא עבדתא קל דם
זרעיין דעתידין למפק מן אחוך קבלן קדמי מן ארעא׃ קﭏ
מא דא צנעת דם אכיך צארך ﭏיי מן ﭏארץ׃ ועתה ארור אתה
מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך׃
וכען ליט את מן ארעא דפתחת ית פומה וקבילת ית דמא

רש״י ז״ל

ואני אומר בא לא לפשוטו והאדם ידע כבר קודם ענין שלמעלה קודם שחטא
ונטרד מגן עדן וכן ההריון והלידה שאם כתב וידע אדם נשמע שלאחר שנטרד
היו לו בנים קין על שם קניתי את ה׳ כמו עם ה׳ כשברא אותי ואת אישי לבדו
בראנו אבל בזה שותפין אנו עמו את קין את אחיו את הבל ג׳ אתין רבויין הן
מלמד שתאומה נולדה עם קין ועם הבל נולדו שתים לכך נאמר ותוסף רועה
צאן לפי שנתקללה האדמה פירש לו מעבודתה מפרי האדמה מן הגרוע
ויש אגדה שאומרת זרע פשתן היה וישע ויפן וכן לא שעה אל מנחתו לא פנה

דאחוך מן ידך׳ ואלאן אנת מלעון מן אלארץ אלדי פתחת פאהא
וקבלת דם אכיך מן ידך׃ כי תעבד את האדמה לא תסף תת
כחה לך נע ונד תהיה בארץ׃ ארי תפלח בארעא׳ לא תוסיף
למתן חילה לך׳ מטלטל וגלי תהי בארעא׃ באן תפלחהא
פלא תעוד אן תעטיך קואהא נאיעא ונאידא תכון פי אלארץ׃
ויאמר קין אל יהוה גדול עוני מנשא׃ ואמר קין קדם יי׳ סגי חובי
מלמשבק׃ קאל קין ללה דנבי אעטם מן אן יגפר׃ הן גרשת
אתי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר והייתי נע ונד בארץ
והיה כל מצאי יהרגני׃ הא תריכתא יתי יומא דין מעל אפי
ארעא׳ ומן קדמך לית אפשר לאטמרא׳ ואיהי׳ מטולטל
וגלי בארעא׳ ויהי כל דישכחנני יקטלנני׃ פאן טרדתני אליום
ען וגה אלארץ הל מן בין ידיך אנסתר ואן כנת נאיעא ונאידא
פי אלארץ כל מן וגדני קתלני׃ ויאמר לו יהוה לכן כל הרג
קין שבעתים יקם וישם יהוה לקין אות לבלתי הכות אתו כל
מצאו׃

רש"י ז"ל

וכן ישעו לי וכן לא שעה לא פנה אליו׃ וישע ירדה אש ולחכה מנחתו׃ הלוא אם תיטיב
כפירושו בתרגומו׃ לפתח חטאת רובץ לפתח קברך חטאך שמור׃ ואליך תשוקתו של חטאת
הוא יצר הרע תמיד שוקק ומתאוה להכשילך׃ ואתה תמשל בו אם תרצה תתגבר עליו׃ ויאמר
קין נכנס עמו בדברי ריב ומצה להתעולל עליו להרגו ויש בזה מדרשי אגדה אך זה ישובו של
מקרא׃ אי הבל אחיך׃ לכנס עמו בדברי נחת אולי ישוב ויאמר אני הרגתיו וחטאתי לך׃ לא
ידעתי׃ נעשה כגונב דעת העליונה׃ השומר אחי אנכי׃ תמיהה הוא וכן כל ה"א הנקודה בחטף
פתח׃ קול דמי אחיך׃ דמו ודם זרעיותיו ד"א שעשה בו פצעים הרבה שלא היה יודע מהיכן
נפשו יוצאה׃ מן האדמה׃ יותר ממה שנתקללה היא כבר בעונה וגם בזו הוסיפה לחטוא׃
אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך וגו׳ הנני מוסיף לה קללה אצלך ארור לא תוסיף
עשרים כור ויצא עשר׃ לא תוסף תת כחה׃ נע ונד אין לך רשות לדור במקום אחד׃ גדול
עוני מנשוא׃ בתמיהה אתה טוען עליונים ותחתונים ועוני אי אפשר לטעון׃ לכן כל הורג
קין זה אחד מן המקראות שקיצרו דבריהם ורמזו ולא פירשו׃ לכן כל הורג קין לשון גערה
כה יעשה לו כך וכך עונש ולא פירש עונשו׃ שבעתים יקם׃ איני רוצה להנקם מקין
עכשיו לסוף שבעה דורות אני נוקם נקמתי ממנו שיעמוד למך מבני בניו ויהרגנו
וסוף המקרא שאמר שבעתים יקם הוא נקמת הבל מקין למדנו שתחלת מקרא לשון

גערה

מצאו׃ ואמר ליה יי׳ לכן כל קטוליא קין׳ לשבעה דרין יתפרע מניה׃ ושוי יי׳ לקין אתא בדיל דלא למקטל יתיה כל דישכחניה׃ קד שלה לה לדלך כל מן קתל קין יקאד בה כתירא פגעל שלה לקין איה ללא יקתלה כל מן וגדה׃ ויצא קין מלפני יהוה וישב בארץ נוד קדמת עדן׃ ונפק קין מן קדם יי׳ ויתיב בארע גלי ומטלטל דהוות עבידא עלוהי מלקדמין כגנתא דעדן׃ תכרג קין מן בין ידיה שלה ואקאם פיבלד נוד שרקי עדן׃ וידע קין את אשתו ותהר ותלד את חנוך ויהי בנה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך׃ וידע קין ית אתתיה ועדיאת וילידת ית חנוך והוה בני קרתא וקרא שמה דקרתא כשום בריה חנוך׃ פואקע קין זוגתה וחמלת וולדת חנוך תם אנה בנא קריה פסמאהא כאסם אבנה חנוך׃ ויולד לחנוך את עירד ועירד ילד את מחויאל ומחייאל ילד את מתושאל ומתושאל ילד את למך׃ ואתיליד לחנוך ית עירד ועירד אוליד ית מחויאל ומחייאל אוליד ית מתושאל ומתושאל אוליד ית למך׃ תם ולד

רש״י ז״ל

גבורה היא שלא תהא בריה מזיקתו׳ וכיוצא בו ויאמר דוד כל מכה יבוסי ויגע בצנור ולא פירש מה יעשה לו אבל דבר הכתוב ברמז כל מכה יבוסי ויגע בצנור ויקרב לו השער ויכבשנו ואת העורים ואת הפסחים וגו׳ וגם אותם יכה על אשר אמרו העור והפסח לא יבא דוד לתוך הבית׳ המכה את אלו אני אעשנו לראש ואשר כאן קיצר דברין ובדברי הימים פירש נראש ושר״ וישם ה׳ לקין אות׳ חקק לו אות משמו במצחו״ ויצא קין׳ יצא בהכנעה כגונב דעת העליונה״ בארץ נוד׳ בארץ שכל הגולים נדים שם ״קדמת עדן׳ שם גלה אביו כשגורש מגן עדן שנ׳ וישכן מקדם לגן עדן לשמור את שמירת דרך מבוא הגן שהוא למזרח של אדם שם ומצינו רוח מזרחית קולטת בכל מקום את הרוצחים שנ׳ אז יבדיל משה שלוש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש׳ ד״א בארץ נוד׳ כל מקום שהולך היתה הארץ מזדעזעת מתחתיו והבריות אומרין סורו מעליו זהו שהרג את אחיו״ ויהי׳ קין בונה עיר ויקרא שם העיר לזכר בנו חנוך״ ועירד ילד׳ יש מקום שהוא אומר בזכר הוליד ויש מקום שהוא אומר ילד שהוליד׳ משמשת שתי לשונות לידת האשה מיעט״ה בלעז ובריעת תולדות האיש אנג׳ירנ׳ר בלעז׳ כשהוא אומר הוליד בל׳ הפעיל מדבר בלידת האשה כלומר הוליד את אשתו בן או בת׳ וכשהוא אומ׳ ילד מדבר בבריעת האיש שהוא בלעז אנייליר״ ויקח לו למך׳ לא היה לו לפרש כל זה אלא ללמדנו מסוף הענין שקיים הקב״ה הבטחתו שאמ׳ שבעתים יקם קין עמד למך לאחר שהוליד בנים ועשה דור שביעי והרג את קין וזהו שאמר

לחנוך עירד ועירד אולד מחויאל ומחייאל אולד מתושאל ומתושאל אולד למך: ויקח לו למך שתי נשים שם האחת עדה ושם השנית צלה: ונסיב ליה למך תרתין נשין שום חדא עדה ושום תנייתא צלה: תם אתכד לה למך זוגתין אסם אחדהמא עדה ואלאכרא צלה: ותלד עדה את יבל הוא היה אבי ישב אהל ומקנה: וילידת עדה ית יבל הוא הוה רבהון דכל דיתבי משכנין ומרי בעיר: וולדת עדה יבל הו כאן אול מן סכן אלאכביה ומלך אלמאשיה: ושם אחיו יובל הוא היה אבי כל תפש כנור ועוגב: ושום אחוהי יובל הוא הוה רבהון דכל דמנגן על פום נבלא ודעי זמר כנרא ואבובא: ואסם אכיה יובל הו כאן אול מן חמל אלטנבור ואלקיתאר: וצלה גם הוא ילדה את תובל קין לטש כל חרש נחשת וברזל ואחות תובל קין נעמה: וצלה אף היא ילידת ית תובל קין הוא הוה רבהון דכל ידעי עבידת נחשא ופרזלא ואחתיה דתובל קין נעמה: וצלה הי איצא ולדת תובל קין הו כאן אול ציקל גמיע צנעה אלנחאס ואלחדיד וכאנת אכתה נעמה: ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך האזנה אמרתי כי איש הרגתי לפצעי וילד לחברתי: ואמר

למך

רש״י

כי איש הרגתי לפצעי וגו׳. שתי נשים. כך היה דרכן של דור המבול אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש זו שהיא לתשמיש משקה כוס של עקרין כדי שתעקר ומקושטת ככלה ומאכילה מעדנים וחברתה נזופה ואבילה כאלמנה וזהו שפירש איוב רועה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב כמו שמפורש באגדת חלק. עדה. היא של פריה ורביה ע״ש שמגונה עליו ומוסרת מעליו עדה תרגום של סורה. צלה. היא של תשמיש ע״ש שיושבת תמיד בצלו דברי אגדה הם בב״ר. אבי יושב אוהלים ומקנה. הוא היה הראשון לרועי בהמות במדברות ויושב אוהלים חדש כאן וחדש כאן בשביל מרעה צאנו וכשכלה המרעה במקום זה הולך ותוקע אהלו במקום אחר. ומ״א בונה בתים לע״ז כמה דאת אמר סמל הקנאה המקנה וכן אחיו תופש כנור ועוגב לזמר לע״ז. תובל קין. תובל אומנותו של קין. תובל לשון תבלין תיבל והתקין אומנותו של קין לעשות כלי זיין לרוצחין. לוטש כל חורש נחושת וברזל. מחדד אומנות נחשת וברזל כמו ילטוש עיניו לי חורש איננו לשון פועל אלא לשון פועל שהוא נקוד קמץ קטן וטעמו למטה כלומר מחדד ומצחצח כל כלי אומנות נחשת וברזל.

נעמה

לָמֶךְ לִנְשׁוֹהִי עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעָא קָלִי נְשֵׁי לֶמֶךְ אֲצִיתָא לְמֵימְרִי
לָא גַבְרָא קְטֵילִית דִּבְדִילֵיהּ אֲנָא סָבֵיל חוֹבִין לְמָחַת וְאַף לָא
עוּלֵימָא חַבֵּילִית דִּבְדִילֵיהּ יִשְׁתֵּיצֵי זַרְעִי: פקאל למך לנסאה
ואתקא יא עדה ויא צלה אסמעא קולי ויא נסא למך אנצתא
מקאלתי אתרא קתלת רגלא בשגתי או צבי בגראחתי: כִּי
שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם קָיִן וְלֶמֶךְ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה: אֲרֵי שִׁבְעָה דָרִין אִתְלִיאוּ
לְקַיִן הֲלָא לְלֶמֶךְ בְּרֵיהּ שִׁבְעִין וְשִׁבְעָה: פאן כאן כתיר יקאד
בקין פבלמך אכתר ואכתר: וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד
בֵּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שָׁת לִי אֱלֹהִים זֶרַע אַחֵר תַּחַת
הֶבֶל כִּי הֲרָגוֹ קָיִן: וִידַע אָדָם עוֹד יָת אִתְּתֵיהּ וִילֵידַת בַּר וּקְרָת
יָת שְׁמֵיהּ שֵׁת אֲרֵי אֲמָרַת יְהַב לִי יְיָ בַּר אָחֳרָן חֲלָף הֶבֶל דִּקְטָלֵיהּ
קָיִן: ואן אדם ואקע איצא זוגתה פולדת אבנא ואסמתה שת
קאלת קד רזקני אללה נסלא אכרא בדל הבל אד קתלה קין: וּלְשֵׁת
גַּם הוּא יֻלַּד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם יְהוָה:
וּלְשֵׁת אַף הוּא אִתְיְלֵיד בַּר וּקְרָא יָת שְׁמֵיהּ אֱנוֹשׁ בְּכֵין בְּיוֹמוֹהִי
חֲלוּ בְּנֵי אֱנָשָׁא מִלְּצַלָּאָה בִּשְׁמָא דַּיְיָ: ולשת הו איצא ולד אבן
וסמאה אנוש חיניד תבדלת דעוה באסם אללה: זֶה סֵפֶר

סמך רב / עלמות / גדולות / שבמקרא

רש"י

נעמה. היא אשתו של נח. ב"ר. שמען קולי. שהיו נשיו פורשות ממנו מתשמיש לפי שהרג את
קין ואת תובל קין בנו שהיה למך סומא ותובל קין מושכו וראה את קין ונדמה לו כחיה
ואמר לאביו למשוך בקשת והרגו וכיון שידע שהוא זקנו הכה כף אל כף וספק את בנו
ביניהם והרגו והיו נשיו פורשות ממנו והוא מפייסן. שמען קולי. לפייסן להזקק ופי' איש
אשר הרגתי לפצעי הוא נהרג וכי אני פצעתיו מזיד שיהא הפצע קרוי על שמי. וילד אשר
הרגתי. לחבורתי נהרג כלומר ע"י חבורתי בתמיה והלא שוגג אני ולא מזיד לא זהו
פצעי ולא זהו חבורתי. פצע. מכת חרב או חץ מקאדור"א בלשון לע"ז. כי שבעתים יקם
קין. קין שהרג מזיד נתלה לו עד שבעה דורות אני שהרגתי שוגג לא כ"ש שיתלה לי שביעיות
הרבה. שבעים ושבעה. לשון רבוי שביעיות אחז לו כך דרש ר"ת. ומדרש ב"ר לא הרג למך
כלום ונשיו פורשות ממנו משקיימו פריה ורביה לפי שנגזרה גזירה לכלות זרעו של
קין לאחר שבעה דורות אמרו מה אנו מולידין לבהלה למחר המבול בא ושוטף את הכל
והוא אומר להן וכי איש הרגתי לפצעי וכי אני הרגתי את הבל שהיה איש בקומה וילד
בשנים שיהא זרעי כלה באותו עון ומה קין שהרג נתלה לו ז' דורות אני שלא הרגתי לא

כ"ש שיתלו לו שביעיות הרבה וזו קין

תולדת אדם ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים עשה
אתו: דין ספר תולדת אדם ביומא דברא יי׳ אדם בדמות אלהים
עבד יתיה: הדא שרח תולדת אדם כמא אנה פי יום כלקה אללה
בשבהה מתלטא צנעה: זכר ונקבה בראם ויברך אתם ויקרא
את שמם אדם ביום הבראם: דכר ונוקבא ברנון ובריך יתהון
וקרא ית שומהון אדם ביומא דאתבריאו: דכר ואנתא כלקהמא
ובארך פיהמא וסמאהמא אדם פי יום כלקא: ויחי אדם שלשים
ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו ויקרא את שמו שת: וחיא אדם
מאה ותלתין שנין ואוליד בדמותיה דדמי ליה וקרא ית שמיה
שת: כאן לאדם עאש מאיה ותלאתין סנה אולד אבנא
בשבהה כצורתה וסמאה שת: ויהיו ימי אדם אחרי הולידו את
שת שמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות: והוו יומי אדם בתר
דאוליד ית שת תמני מאה שנין ואוליד בנין ובנן: ועאש
בעד דלך תמאן מאיה סנה אולד פיהא בנין ובנאת: ויהיו כל
ימי אדם אשר חי תשע מאות שנה ושלשים שנה וימת:
והוו כל יומי אדם דחיא תשע מאה ותלתין שנין ומית: פצאר
גמיע עמרה תסע מאיה סנה ול׳ סנה תם מאת:

ויחי שת חמש שנים ומאת שנה ויולד את אנוש: וחיא
שת מאה וחמיש שנין ואוליד ית אנוש: ולמא עאש שת ק׳
מאיה

ד׳ בטעמים סי׳ ... שת ירד למך נח עבר״

רש״י ז״ל

כ״ע שיתלו כי שביעית הרבה ונדו״קן שבששות ה״ב אין הקב״ה גובה את חובו ומקיים את
דיבורו ״ וידע אדם עוד ׳ בא לו למך אצל אדם הראשון וקבל על נשיו אמר להם וכי עליכם
לדקדק על גזירותיו של מקום אתם עשו מצותכם והוא יעשה את שלו אמרו לו קשט עצמך
תחלה והלא פירשת מאשתך זה מאה ושלשים שנה משנקנסה מיתה על ידך מיד וידע אדם
ומהו עוד ׳ ללמדך שנתוספה לו תאוה על תאותו ׳ בב״ר ׳ אז הוחל לקרוא וגו׳ את שמות
האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקב״ה לעשותן אלילים ולקרותן אלוהות ״ זה ספר ׳ זה
תולדות אדם גו׳ זה ספירת תולדות אדם ומדרשי אגדה יש רבים ׳ ביום ברוא ׳ מגיד
שביום שנברא הוליד שלשים ומאת שנה ׳ עד כאן פירוש מן האשה ״ ויתהלך חנוך ׳ צדיק
היה וקל בדעתו לשוב להרשיע לכך מיהר הקב״ה וסלקו והמיתו קודם זמנו וזהו ששינה

דכתוב

מאיה וכמס סנין אולד אנוש ׃ ויחי שת אחרי הולידו את אנוש
שבע שנים ושמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות ׃ וחיא שת בתר
דאוליד ית אנוש תמני מאה ושבע שנין ואוליד בנין ובנן ׃
ועאש בעד דלך תמאן מאית סנה וסבע סנין אולד פיהא בנין
ובנאת ׃ ויהיו כל ימי שת שתים עשרה שנה ותשע מאות שנה
וימת ׃ והוו כל יומי שת תשע מאה ותרתא עסרי שנין ומית ׃
פצאר גמיע עמרה תסע מאיה סנה ואתני עשר סנה תם
מאת ׃ ויחי אנוש תשעים שנה ויולד את קינן ׃
וחיא אנוש תשעין שנין ואוליד ית קינן ׃ פלמא עאש אנוש
תסעין סנה אולד קינן ׃ ויחי אנוש אחרי הולידו את קינן חמש
עשרה שנה ושמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות ׃ וחיא אנוש
בתר דאוליד ית קינן תמני מאה וחמיש עסרי שנין ואוליד בנין
ובנן ׃ ועאש בעד דלך תמאן מאיה סנה וכמסה עשר סנה אולד
פיהא בנין ובנאת ׃ ויהיו כל ימי אנוש חמש שנים ותשע מאות
שנה וימת ׃ והוו כל יומי אנוש תשע מאה וחמיש שנין ומית ׃
פצאר גמיע עמרה תסע מאיה סנה וכמס סנין תם מאת ׃
ויחי קינן שבעים שנה ויולד את מהללאל ׃ וחיא קינן
שבעין שנין ואוליד ית מהללאל ׃ ולמא עאש קינן סבעין סנה
אולד מהללאל ׃ ויחי קינן אחרי הולידו את מהללאל ארבעים

רש"י

זכתוב במיתתו לכתוב ואיננו בעולם למלאות שנותיו ׃ כי לקח אותו ׃ לפני זמנו כמו הנני לוקח
ממך את מחמד עיניך וגו' ׃ ויולד בן ׃ שממנו נבנה העולם ׃ זה ינחמנו ׃ ינח ממנו את עצבון
ידינו עד שלא בא נח לא היה להם כלי מחרישה והוא הכין להם והיתה הארץ מוציאה קוצים
ודרדרים כשזורעין אותה חטים מקללתו של אדם הראשון ובימי נח נחה וזהו ינחמנו ואם
לא תפרשהו כך אין טעם הלשון נופל על השם ואתה צריך לקרות שמו מנחם ׃ בן חמש מאות
שנה ׃ א"ר יודן מה טעם כל הדורות הולידו למאה שנה וזה לחמש מאות ׃ אמר הקב"ה אם רשעים
הם יאבדו במים ורע לצדיק זה ואם צדיקים הם אטריח עליו לעשות תיבות הרבה כבש את
מעיינו ולא הוליד עד חמש מאות כדי שלא יהא יפת הגדול שבבנו ראוי לעונשין לפני המבול
דכתי' כי הנער בן מאה שנה ימות ראוי לעונש לעתיד וכן לפני מתן תורה ׃ את שם את חם ואת
יפת ׃ והלא יפת הגדול הוא אלא בתחלה אתה דורש את שהוא צדיק ונולד כשהוא מהול ושאברהם

שנה ושמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות׃ וחיא קינן׳ בתר
דאוליד ית מהללאל׳ תמני מאה וארבעין שנין׳ ואוליד בנין
ובנן׃ ועאש בעד דׄלך תמאן מאיה׳ סנה וארבעין סנה אולד
פיהא בנין ובנאת׃ ויהיו כל ימי קינן עשר שנים ותשע מאות
שנה וימת׃ והוו כל יומי קינן׳ תשע מאה ועשר שנין׳ ומית׃
פצאר גמיע עמרה תסע מאיה׳ סנה ועשר סנין תם מאת׃

ויחי מהללאל חמש שנים וששים שנה
ויולד את ירד׃ וחיא מהללאל שתין וחמיש שנין׳ ואוליד ית
ירד׃ ולמא עאש מהללאל כמסה וסתין סנה אולד ירד׃ ויחי
מהללאל אחרי הולידו את ירד שלשים שנה ושמנה מאות
שנה ויולד בנים ובנות׃ וחיא מהללאל בתר דאוליד ית ירד׳
תמני מאה ותלתין שנין׳ ואוליד בנין ובנן׃ ועאש בעד דׄלך
תמאן מאיה׳ סנה ול׳ סנה אולד פיהא בנין ובנאת׃ ויהיו כל
ימי מהללאל חמש ותשעים שנה ושמנה מאות שנה וימת׃
והוו כל יומי מהללאל׳ תמני מאה ותשעין וחמיש שנין׳ ומית׃
פצאר גמיע עמרה תמאן מאיה׳ סנה וכמסה ותסעין סנה׳
תם מאת׃ ויחי ירד שתים וששים שנה ומאת
שנה ויולד את חנוך׃ וחיא ירד׳ מאה ושתין ותרתין שנין ואוליד
ית חנוך׃ ולמא עאש ירד׳ מאיה׳ סנה ואתנין וסתין סנה אולד
חנוך׃ ויחי ירד אחרי הולידו את חנוך שמנה מאות שנה׳
ויולד בנים ובנות׃ וחיא ירד׳ בתר דאוליד ית חנוך׳ תמני מאה
שנין׳ ואוליד בנין ובנן׃ ועאש בעד דׄלך תמאן מאיה׳ סנה אולד
פיהא בנין ובנאת׃ ויהיו כל ימי ירד שתים וששים שנה ותשע
מאות שנה וימת׃ והוו כל יומי ירד׳ תשע מאה ושתין ותרתין
שנין׳ ומית׃ פצאר גמיע עמרה תסע מאיה׳ סנה ואתנין וסתין
סנה תם מאת׃ ויחי חנוך חמש וששים שנה ויולד

ד׳ בטעמים [illegible]

את

את מתושלח׃ וחיא חנוך שתין וחמיש שנין ואוליד ית מתושלח׃
ולמא עאש חנוך כמסה וסתין סנה אולד מתושלח׃ ויתהלך
חנוך את האלהים אחרי הולידו את מתושלח שלש מאות שנה
ויולד בנים ובנות׃ והליך חנוך בדחלתא דיי׳ בתר דאוליד ית
מתושלח תלת מאה שנין ואוליד בנין ובנן׃ וסלך חנוך פי טאעה׳
אללה בעד מא אולד מתושלח תלאת מאיה׳ סנה אולד פיהא
בנין ובנאת׃ ויהי כל ימי חנוך חמש וששים שנה ושלש מאות
שנה׃ והוו כל יומי חנוך תלת מאה ושתין וחמיש שנין׃ פצאר
גמיע עמרה תלאת מאיה וכמסה וסתין סנה׃ ויתהלך חנוך
את האלהים ואיננו כי לקח אתו אלהים׃ והליך חנוך בדחלתא
דיי׳ וליתוהי ארי לא אמית יתיה יי׳׃ ולמא סלך חנוך
פי טאעת אללה תופאה אללה׃

ד׳ ויחי מתושלח שבע ושמנים שנה ומאת שנה ויולד את למך׃
וחיא מתושלח מאה ותמנן ושבע שנין ואוליד ית למך׃ ולמא
עאש מתושלח מאיה וסבעה ותמאנין סנה אולד למך׃ ויחי
מתושלח אחרי הולידו את למך שתים ושמנים שנה ושבע
מאות שנה ויולד בנים ובנות׃ וחיא מתושלח בתר דאוליד ית
למך שבע מאה ותמנן ותרתין שנין ואוליד בנין ובנן׃ ועאש
בעד דלך סבע מאיה׳ סנה ואתנין ותמאנין סנה אולד פיהא
בנין ובנאת׃ ויהיו כל ימי מתושלח תשע וששים שנה ותשע

רש״י

יצא ממנו וכן בב״ר. בני האלהים. ההולכים בשליחותו של מקום אף הם מתערבים בהם. כל
אלהים שבמקרא לשון מרות וזה יוכיח ואתה תהיה לו לאלהים ראה נתתיך אלהים. כי טובות
הנה. א״ר יודן טבת כתיב כשהיו מטיבין אותה מקושטת ליכנס לחופה היה גדול נכנס
ובועלה תחלה. מכל אשר בחרו. אף בעולת בעל אף הזכר והבהמה. לא ידון רוחי באדם.
לא יתרעם ויריב רוחי עלי בשביל האדם. לעולם. לאורך ימים הנה רוחי נדון בקרבי אם
להשחית ואם לרחם לא יהיה נדון זה ברוחי לעולם כלומר לאורך ימים. בשגם הוא בשר.
כמו בשגם בסגול כלומר בשביל שגם זאת בו שהוא בשר ואעפ״כ אינו נכנע לפני ומה
אם יהיה אש או דבר קשה. כיוצא בו עד שקמתי דבורה כמו שקמתי וכן שאתה מדבר
עמי כמו שאתה. אף בשגם כמו בשגם. והיו ימיו. עד מאה ועשרים שנה אאריך להם

שופטים ו׳ שם

מאות שנה וימת׃ והוו כל יומי מתושלח תשע מאה ושתין ותשע
שנין ומית׃ פצאר גמיע עמרה תסע מאיה סנה ותסעה וסתין
סנה תם מאת׃ ויחי למך שתים ושמנים שנה
ומאת שנה ויולד בן׃ וחיא למך מאה ותמנן ותרתין שנין
ואוליד בר׃ ולמא עאש למך מאיה ואתנין ותמאנין סנה אולד
אבנא׃ ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו ממעשנו
ומעצבון ידינו מן האדמה אשר ארדה יהוה׃ וקרא ית שמיה
נח למימר דין ינחמננא מעובדנא ומלאות ידנא מן ארעא
דלטה יי׃ פסמאה נוחא קאילא הדה יעזינא מן אעמלנא
ומשקה אידינא פי ארץ׳ אתי לענהא אלה׃ ויחי למך אחרי
הולידו את נח חמש ותשעים שנה וחמש מאות שנה ויולד
בנים ובנות׃ וחיא למך בתר דאוליד ית נח חמש מאה
ותשעין וחמש שנין ואוליד בנין ובנן׃ ועאש בעד דלך ה׳
מאיה סנה וכמסה ותסעין סנה אולד פיהא בנין ובנאת׃ ויהי
כל ימי למך שבע ושבעים שנה ושבע מאות שנה וימת׃ והוו
כל יומי למך שבע מאה ושבעין ושבע שנין ומית׃ פצאר
גמיע עמרה סבע מאיה סנה וסבעה וסבעין סנה תם מאת׃
ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם
את חם ואת יפת׃ והוה נח בר חמש מאה שנין ואוליד נח ית
שם ית חם וית יפת׃ ולמא צאר נח אבן כמס מאיה סנה אולד

שם

רש״י

אפי׳ וחם בו׳ ישובו אביו עליהם מבול׳ ואת״ה משנולד יפת עד המבול אינו אלא מאה שנה׳
אין מוקדם ומאוחר בתורה כבר ויהי הגבירה גדולה עשרים שנה קודם שהוליד נח
תולדות וכן מצינו בסדר עולם יש מדרשי אגדה רבים בלא ידון אבל זה כולל לחזות
כשוטו׳ הנפילים עש״ שנפלו והפילו את העולם ובל׳ עברית לשון ענקים הוא׳ בימים
ההם׳ בימי דור אנוש ובני קין׳ וגם אחרי כן׳ אעפ״י שראו באבדן של דור אנוש שעלה
אוקיינוס והציף שליש העולם לא נכנע דור המבול ללמוד מהם׳ אשר יבואו׳ היו יולדות
ענקים כמותם׳ הגבורים׳ למרוד במקום׳ אנשי השם׳ אותם שנקבו בשמות עירד
מחויאל מתושאל שנקבו עש״ אבודן שנמוחו והותשו׳ ד״א אנשי שממון ששממו
את העולם׳ וינחם ה׳ כי עשה׳ נחמה היתה לפניו שבראו בתחתונים שאלו היה בעליונים

כ״ה

שם חם ויפת׃ ויהי כי החל האדם לרב על פני האדמה ובנות ילדו
להם׃ והוה כד שריאו בני אנשא למסגי על אפי ארעא ובנתא
אתילידא להון׃ ולמא אבתדו אלנאס אן יכתרו פי אלארץ׳ ולד להם
בנאת׃ ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טבת הנה ויקחו
להם נשים מכל אשר בחרו׃ וחזו בני רברביא ית בנת אנשא
ארי שפירן אנין ונסיבו להון נשין מכל דאתרעיאו׃ ראו אלאש׳
ראף בנאת אלעאמה אנהן חסאן פאתכ׳דו להם נסא מן ג׳מיע
מא אכ׳תארוה׃ ויאמר יהוה לא ידון רוחי באדם לעלם בשגם הוא
בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה׃ ואמר יי׳ לא יתקיים דרא
בישא הדין קדמי לעלם בדיל דאנון בסרא ועובדיהון בישין
ארכא יהיב להון מאה ועסרין שנין אם יתובון׃ קאל אללה לא
ינג׳מד רוחי פי הולאי אלנאס אלי אלדהר אד׳ הם בשריון ותכון
מדתהם מאיה ועשרין סנה׃ הנפלים היו בארץ בימים ההם וגם
אחרי כן אשר יבאו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם
המה הגברים אשר מעולם אנשי השם׃ גבריא הוו בארעא
ביומיא האנון ואף בתר כין דעלין בני רברביא לות בנת
אנשא וילדן להון אנון גיבריא דמעלמא אנשין דשמא׃ וכאן
אלג׳באברה פי אלארץ׳ פי ד׳לך אלזמאן ובעד ד׳לך איצ׳א כאן
ידכ׳ל בני אלאשראף אלי בנאת אלעאמה פילדן להם הם
אלג׳באברה אלד׳ין מן אלדהר ד׳וי אלאסמא׃ וירא

רש״י ז״ל

ד״ה מה ידון בבד״ ויתעצב האדם אל לבו של מקום עלה במחשבתו של מקום
להעציבו זהו תרגום אונקלוס ד״א וינחם נהפכה מחשבתו של מקום ממדת רחמים
למדת הדין עלה במחשבה לפניו מה לעשות באדם שעשה בארץ וכן כל לשון ניחום
שבמקרא לשון נמלך מה לעשות ובן אדם ויתנחם ועל עבדיו יתנחם וינחם ה׳ על
הרעה ניחמתי כי המלכתי כולם לשון מחשבה אחרת הם ויתעצב אל לבו נתאבל על
אבדן מעשה ידיו כמו נעצב המלך על בנו וזו כתבתי לתשובת אפיקורוס אחד ששאל
את ר׳ יהושע בן קרחה א״ל אתם אומרים שהקב״ה רואה את הנולד א״ל הין א״ל והא
כתיב ויתעצב אל לבו א״ל נולד לך בן זכר מימיך א״ל הין א״ל ומה עשית א״ל שמחתי

יהוה כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבת לבו רק רע
כל היום׃ וחזא יי׳ ארי סגיאת בישת אנשא בארעא׳ וכל יצרא
מחשבת לביה׳ לחוד ביש כל יומא׃ ולמא עלם אללה אן קד כתר
שׂר אלנאס פי אלארץ וגמיע כאטר אפכאר קלובהם שר מחץ׳
טול אלזמאן׃ וינחם יהוה כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל
לבו׃ ותב יי׳ במימריה׳ ארי עבד ית אנשא בארעא׳ ואמר
במימריה למתבר תוקפהון כרעותיה׃ תואעדהם אללה כמא
צנעהם פי אלארץ ואוצל אלמשקה אלי קלובהם׃ ויאמר יהוה אמחה
את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה מאדם עד בהמה עד
רמש ועד עוף השמים כי נחמתי כי עשיתם׃ ואמר יי׳ אמחי
ית אנשא דבריתי מעל אפי ארעא׳ מאנשא עד בעירא׳ עד
רחשא׳ ועד עופא דשמיא׳ ארי תבית במימרי׳ ארי עבדתינון׃
באן קאל אללה אמחו אלנאס אלדין כלקתהם ען וגה אלארץ מן
אנסאן אלי בהימה אלי דביב ואלי טאיר אלסמא אד תואעדהם
כמא כלקתהם׃ ונח מצא חן בעיני יהוה׃ ונח אשכח רחמין
קדם יי׳׃ ונח וגד חצ׳א ענד אללה׃

קמ"ג פסו' סי' אמציה"

אלה תולדת נח נח איש צדיק תמים היה בדרתיו את
האלהים התהלך נח׃ אלין תולדת נח׃ נח׳ גבר זכאי׳ שלים

רש"י ז"ל

הוה

ויתנחם את בכל אל ולא היה יודע שסופו למות. אלא בשעת חדוותא חדוותא בשעת
אבלא אבלא. אלא כך מעשה הקב"ה אע"פ שגלוי לפניו שסופן לחטוא ולאבדן לא נמנע
מלבראן בשביל הצדיקים העתידין לעמוד מהם" ויאמר ה' אמחה את האדם. הוא
עפר ואביא עליו מים ואמחה אותו לכך נאמר לשון מחוי" מאדם עד בהמה. אף
הם השחיתו דרכם. ד"א הכל נברא בשביל האדם וכיון שהוא כולה מה צורך באלו" כי
ניחמתי כי עשיתים. חישבתי מה לעשות על אשר עשיתים"
בלד

אלה תולדות נח נח איש צדיק. הואיל והזכירו סיפר בשבחו שנ' זכר צדיק לברכה"
ד"א ללמדך שעיקר תולדותיהן של צדיקים מעשים טובים" בדורותיו. יש
מרבותי' דורשים אותו לשבח כל שכן שאלו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר. ויש

שדורשין

הוה בדרוהי בדחלתא דיי' הליך נח: הדא שרח תוליד נח כאן נח רגלא צדקא צחיחא פי אגילה פי טאעה אללה סלך נח: ויולד נח שלשה בנים את שם את חם ואת יפת: ואוליד נח תלתה בנין ית שם ית חם וית יפת: תם אולד נח תלאתה בנין שם וחם ויפת:

ותשחת הארץ לפני האלהים ותמלא הארץ חמס: ואתחבלת ארעא קדם יי' ואתמליאת ארעא חטופין: ואנפסדת אלארץ בין ידי אללה ואמתלת צלמא: וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ: וחזא יי' ית ארעא והא אתחבלת ארי חבילו כל בסרא אנש אורחיה על ארעא: ולמא ראהא אללה אד אנפסדת אד אפסד כל בשרי טריקה עליהא: ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ: ואמר יי' לנח קצא דכל בסרא על לקדמי ארי אתמליאת ארעא חטופין מן קדם עובדיהון בישיא והא נא מחבילהון מן ארעא: קאל אללה לנח קד דנא אגל כל בשרי בין ידיי אד אמתלת אלארץ מן קבלהם צלמא והאנא מהלכהם מנהא: עשה לך תבת עצי גפר קנים תעשה את התבה וכפרת אתה מבית ומחוץ בכפר: עביד לך תיבתא דאעין דקדרוס מדורין תעביד ית תיבתא ותחפי יתה מגיו ומברא בכופרא:

רש"י ז"ל

שדורשין אותו לגנאי לפי דורו היה צדיק ואלו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום: את האלהים התהלך נח: ובאברהם הוא אומר אשר התהלכתי לפניו נח היה צריך סעד לתומכו אבל אברהם היה מתחזק והולך בצדקו מאליו: התהלך. לשון עבר וזה שמושו של למ"ד בלשון כבד משמשת להבא ולשעבר בלשון אחד. קום התהלך להבא. התהלך נח לשעבר. התפלל בעד עבדיך להבא ובא והתפלל אל הבית הזה לשון עבר אלא שהוי"ו שבראשו הופכו להבא: ותשחת. לשון ערוה וע"ז כמו כן תשחיתון השחית כל בשר: ותמלא הארץ חמס. גזל: כי השחית כל בשר. אפילו בהמה חיה ועוף נזקקין לשאינן מינן: קץ כל בשר. כל מקום שאתה מוצא זנות אנדרלומוסיא באה לעולם והורגת טובים ורעים: כי מלאה הארץ חמס. לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל: את הארץ. כמו מן הארץ ודומה לו כצאתי את העיר מן העיר. חלה את רגליו מן רגליו. ד"א את הארץ עם הארץ שאף שלשה טפחים של עומק המחרישה נמוחו ונטשטשו: עשה לך תיבת. הרבה ריוח והצלה לפניו ולמה הטריחו בבנין

איצנע לך תאבותא מן כשב שמשאר ואצנעהא טבקאת
וקפרהא מן דאכל ומן כארג בקפר׃ וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ
שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אֹרֶךְ הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה
קוֹמָתָהּ׃ וְדֵין דְּתַעְבֵּיד יָתַהּ תְּלָת מְאָה אַמִּין אוּרְכָּא דְתֵיבוּתָא
חַמְשִׁין אַמִּין פּוּתְיַהּ וּתְלָתִין אַמִּין רוּמַהּ׃ והדא מקדאר מא תצנעהא
תלאת מאיה דראע טולהא וכמסין ערצהא ול׳ סמכהא׃ צֹהַר
תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה וְאֶל אַמָּה תְּכַלֶּנָּה מִלְמַעְלָה וּפֶתַח הַתֵּבָה בְּצִדָּהּ
תָּשִׂים תַּחְתִּיִּם שְׁנִיִּם וּשְׁלִשִׁים תַּעֲשֶׂהָ׃ נְהוֹר תַּעְבֵּיד לְתֵיבוּתָא
וּלְאַמְּתָא תְּשַׁכְלְלִנַּהּ מִלְּעֵילָא וְתַרְעָא דְתֵיבוּתָא בְּסִטְרַהּ תְּשַׁוֵּי
מְדוֹרִין אַרְעָאִין תִּנְיָנִין וּתְלִיתָאִין תַּעְבְּדִנַּהּ׃ ואצנע להא צ׳יא
ושי׳ דראע תכמלהא מן עלו וציר להא באבא פי גאנבהא אספא
פלא תואניא ותואלתא תצנעהא׃ וַאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמַּבּוּל מַיִם
עַל הָאָרֶץ לְשַׁחֵת כָּל בָּשָׂר אֲשֶׁר בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם כֹּל
אֲשֶׁר בָּאָרֶץ יִגְוָע׃ וַאֲנָא הָאֲנָא מֵיתֵי יָת טוֹפָנָא מַיָּא עַל אַרְעָא
לְחַבָּלָא כָּל בִּסְרָא דְּבֵיהּ רוּחָא דְחַיֵּי מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא כֹּל דִּבְאַרְעָא
יְמוּת׃ ואנא האנא אתי בטופאן מא עלי אלארץ לאהלך כל
בשרי פיה רוח חיוה מן תחת אלסמא כל מא פי אלארץ יתופא׃
וַהֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּךְ וּבָאתָ אֶל הַתֵּבָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ
ונשי

רש״י

ק״ה כדי שיראוהו אנשי דור המבול עסוק בה מאה ועשרים שנה ושואלין אותו מה זאת לך והוא
אומר להן עתיד הקב״ה להביא מבול לעולם אולי ישובו׃ עצי גופר׃ כך שמו ולמה מגופר(?) זה
על שם גפרית שנגזר עליהם למחות בו׃ קנים׃ מדורים מדורים לכל בהמה וחיה׃ בכופר׃
זפת בלשון ארמי ומצינו בגמרא כופרא׃ בתיבתו של משה׃ מפני שהיו המים תשים די׳
בחומר מבפנים וזפת מבחוץ ועוד כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת אבל
כאן מפני חוזק המים זפתה מבפנים ומבחוץ׃ צוהר׃ יש אומרים חלון ויש אומרים אבן
טובה המאירה להם׃ ואל אמה תכלנה מלמעלה׃ כסויה משופע ועולה עד שהוא קצר
מלמעלה ועומד על אמה כדי שיזובו המים למטה מכאן ומכאן׃ בצדה תשים׃ שלא
יפלו הגשמים בה׃ תחתים שנים ושלישים׃ שלש עליות זו על גב זו עליונים לאדם
אמצעים למדור תחתיים לזבל׃ ואני הנני מביא׃ הנני מוכן להסכים עם אותם שזרזוני

כבר

ונשי בניך אתך׳ ואקים ית קימי עמך ותיעול לתיבתא את׳ ובנך
ואתתך ונשי בנך עמך׳ ואתבת עהדי מעך ותדכל שי שתאבות
אנת ובניך וזוגתך ונסא בניך מעך׳ ומכל החי מכל בשר שנים
מכל תביא אל התבה להחיות אתך זכר ונקבה יהיו׳ ומכל דחי
מכל בסרא׳ תרין מכולא׳ תעיל לתיבתא לקיימא עמך׳ דכר
ונוקבא יהון׳ ומן כל חי מן כל בשרי אדואג מן שכל תרכלהם שי
שתאבות יחיון מעך דכר ואנתא יכונון׳ מהעוף למינהו ומן
הבהמה למינה מכל רמש האדמה למינהו שנים מכל יבאו אליך
להחיות׳ מעופא לזנוהי׳ ומן בעירא לזנה׳ מכל׳ רחשא דארעא
לזנוהי׳ תרין מכולא׳ ייעלון לותך לקיימא׳ מן שטאיר לאיגנאפה
ומן שבהאים לאיגנאפהא׳ ומן סאיר דביב שארץ לאיגנאפה
אדואג מן שכל ידכלון שיך ליחיון׳ ואתה קח לך מכל מאכל׳
אשר יאכל ואספת אליך והיה לך ולהם לאכלה׳ ואת סב לך׳
מכל מיכל דמתאכיל׳ ותכנוש לותך׳ ויהי לך׳ ולהון למיכל׳
ואנת פכד לך מן כל מאכל יוכל וצפה שיך יכון לך ולהם
מאכלא׳ ויעש נח ככל אשר צוה אתו אלהים כן עשה׳ ועבד
נח׳ ככל דפקיד יתיה׳ יי׳ כין עבד׳ ולמא עמל נח בגמיע מא
אמרה שלה׳ ויאמר יהוה לנח בא אתה וכל ביתך אל התבה

רש״י ז״ל

כבר מה אנוש כי תזכרנו׳׳ את המבול מים מבול שבלה את הכל שבלבל את הכל שהוביל את
הכל מן הגבוה לנמוך וזהו לשון אנקלוס שתרגם טופנא שהציף את הכל והביאם לבבל׳
שהיא עמוקה ולכך נקראת שנער שננערו שם כל מתי מבול׳׳ והקימותי את בריתי׳ ברית
היה צריך על הפירות שלא ירקבו ויתעפשו ושלא יהרגוהו רשעים שבדור׳׳ אתה ובניך
ואשתך׳ האנשים לבד והנשים לבד מכאן שנאסרו בתשמיש המטה׳׳ ומכל החי׳ אפילו
שדים׳׳ שנים מכל׳ מן הפחות שבהם לא פחתו משנים א׳ זכר וא׳ נקבה׳׳ מהעוף למינהו׳
אותן שדבקו במיניהם ולא השחיתו דרכם ומאליהן באו וכל שהתיבה קולטתו הכניסבה׳׳
ויעש נח׳ זה בנין התיבה׳׳ ראיתי צדיק׳ ולא נאמר צדיק תמים מכאן שאומרים מקצת
שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו׳׳ הטהורה׳ העתידה להיות טהורה לישראל למדנו
שלמד נח תורה׳׳ שבעה׳ כדי שיקריב מהם קרבן בצאתו׳׳ גם מעוף השמים וגו׳ בטהורים
הכתו׳ מדבר ולמד סתום מן המפורש׳׳ כי לימים עוד שבעה׳ אלו שבעת ימי אבלו׳
של מתושלח ותמצא שהם כלים בשנת שש מאות שנה לחיי נח׳׳ כי לימים עוד׳ מהו עוד

כי אתך ראיתי צדיק לפני בדור הזה· ואמר יי' לנח· עול את וכל
אנש ביתך לתיבתא· ארי יתך חזיתי זכי קדמי בדרא הדין· קש
ﭏלה· לה אדכל אנת וגמיע ﭏך ﭏי ﭏתאבות לאני ראיתך צלחא
בין ידיי פי הדא ﭏגיל· מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה
שבעה איש ואשתו ומן הבהמה אשר לא טהורה הוא שנים איש
ואשתו· מכל בעירא דכיא· תסב לך· שבעה שבעה דכר ונוקבא·
ומן בעירא· דליתוהי דכי· תרין דכר ונוקבא· מן גמיע ﭏבהאים
ﭏטאהרה תאכד סבעה סבעה דכורא ואנאתא ומן ﭏבהאים ﭏ
תי ליסת בטאהרה זוגין דכורא ואנאתא· גם מעוף השמים
שבעה שבעה זכר ונקבה לחיות זרע על פני כל הארץ· אף
מעופא דשמיא· שבעא שבעא דכר ונוקבא· לקימא זרעא על
אפי כל ארעא· ואיצא מן טאיר ﭏסמא ז' ז' דכורא ואנאתא
ליחיא נסלהם עלי וגה ﭏארץ· כי לימים עוד שבעה אנכי
ממטיר על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה ומחיתי את
כל היקום אשר עשיתי מעל פני האדמה· ארי לזמן יומין עוד
שבעה· אנא מחית מטרא על ארעא· ארבעין יממין וארבעין
לילון ואמחי· ית כל יקומא דעבדית· מעל אפי ארעא· לאנ
ﭏי סבעה איאם אנא ממטר עלי ﭏארץ ארבעין יומא וארבעין
לילא

רש"י ז"ל

זמן אחר זמן זה נוסף על מאה ועשרים שנה·· ארבעים יום כנגד יצירת הולד שקלקלו ·
להטריח ליוצרו לצור צורת ממזרים·· ויעש נח· זה ביאתו לתיבה·· נח ובניו· ויבא נח
ובניו· האנשים לבד והנשים לבד לפי שנאסרו בתשמיש המטה מפני שהעולם שרוי
בצער·· מפני מי המבול· אף נח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין שיבא המבול ולא
נכנס לתיבה עד שדחקוהו המים·· באו אל נח· מאליהן· שנים שנים כולם השוו במנין זה
מן הפחות היו שנים·· בחדש השני· ר' אליעזר אומר זה מרחשון ר' יהושע אומר זה אייר·
נבקעו· להוציא מימיהן·· תהום רבה· מדה כנגד מדה הם חטאו ברבה רעת האדם ולקו
בתהום רבה·· ויהי הגשם על הארץ· ולהלן הוא אומר ויהי המבול אלא כשהורידן הורידן
ברחמים שאם יחזרו יהיו גשמי ברכה כשלא חזרו היו למבול·· מ' יום וגו'· אין יום ראשון
מן המנין לפי שאין לילו עמו שהרי כתוב ביום הזה נבקעו כל מעינות נמצאו מ' כלים
בכ"ח בכסליו לר' אליעזר שהחדשים נמנין כסדרן א' מלא וא' חסר הרי י"ב ממרחשון ·

וכ"ח

לילא ואמחו גמיע ﭏאנאם ﭏדין צנעתהם ען וגה ﭏארץ׃
ויעש נח ככל אשר צוהו יהוה׃ ועבד נח ככל דפקדיה יי׳׃
ועמל נח בגמיע מא אמרה ﭏלה׃ ונח בן שש מאות שנה
והמבול היה מים על הארץ׃ ונח בר שית מאה שנין׳ וטופנא
הוה׳ מיא על ארעא׳ וכאן נח זסת מאיה׳ סנה חין כאן מא ﭏ
טופאן עלי ﭏארץ׃ ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל
התבה מפני מי המבול׃ ועל נח ובנוהי ואתתיה ונשי בנוהי עמיה
לתיבתא׳ מן קדם מי טופנא׃ פדכל נח ובניה וזוגתה ונסא בניה
מעה ﭏי ﭏתאבות מן בין ידיי מא ﭏטופאן׃ מן הבהמה הטהורה
ומן הבהמה אשר איננה טהרה ומן העוף וכל אשר רמש על
האדמה׃ מן בעירא דכיא׳ ומן בעירא דליתוהי דכי׳ ומן עופא׳
וכל דרחיש על ארעא׃ מן ﭏבהאים ﭏטאהרה ומן ﭏבהאים
ﭏתי ליסה׳ בטאהרה ומן ﭏטאיר וסאיר ﭏדאב עלא ﭏארץ׃
שנים שנים באו אל נח אל התבה זכר ונקבה כאשר צוה
אלהים את נח׃ תרין תרין׳ עלו עם נח לתיבתא דכר ונוקבא׳
כמא דפקיד יי׳ ית נח׃ אזואגא אזואגא דכלון ﭏי נח ﭏי ﭏ
תאבות דכורא ואנאתא כמא אמרה ﭏלה׃ ויהי לשבעת הימים
ומי המבול היו על הארץ׃ והוה לזמן שבעא יומין׳ ומי
טופנא הוו על ארעא׃ ולמא כאן בעד סבעה׳ איאם כאן

רש״י ז״ל

וב״ח מפסלין״ בעצם היום הזה. לימדך שהיו בני דורו אומרים אם אנו רואים אותו נכנס
לתיבה אנו שוברין אותה והורגין אותו. אמ׳ הקב״ה אני מכניסו לעיני כולם ונראה דבר
מי יקום״ צפור כל כנף׳ דבוק הוא צפור שבכל מין כנף לרבות חגבים״ ויסגור ה׳ בעדו׳
הגין עליו שלא שברוה הקיף התיבה דובים ואריות והיו הורגות בהם ופשוטו של מקרא
סגר כנגדו מן המים וכן כל בעד שבמקרא לשון כנגד הוא׳ בעד כל רחם׳ בעדך ובעד
בניך׳ עור בעד עור׳ מגן בעדי׳ התפלל בעד עבדיך כנגד עבדיך״ ותרם מעל הארץ׳
משוקעת היתה במים י״א אמה כספינה טעונה שמשוקעת מקצתה במים ומקראות
שלפנינו יוכיחו״ ויגברו׳ מלמעלה״ חמש עשרה אמה מלמעלה׳ למעלה של גובה
כל ההרים לאחר שהשוו המים לראשי ההרים״ נשמת רוח חיים׳ נשמה של רוח חיים״

מא אלטופאן עלי' אלארץ׃ בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש
השני בשבעה עשר יום לחדש ביום הזה נבקעו כל מעינת תהום
רבה וארבת השמים נפתחו׃ בשנת שית מאה שנין לחיי נח׳ בירחא
תנינא׳ בשבעת עסרא יומא לירחא׳ ביומא הדין׳ אתבדעו כל
מבועי תהום רבה׳ וכוי דשמיא אתפתחא׃ פי סנת סת מאיה׳ סנה
מן עמר נח פי אלשהר אלתאני פי אליום אלז׳ עשר מנה פי דלך אליום
תשקקת עיון אלגמר אלעטימה ורואזן אלסמא אנפתחת׃ ויהי הגשם
על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה׃ והוה מטרא נחית על
ארעא׳ ארבעין יממין וארבעין לילון׃ פא אלמטר עלי' אלארץ
ארבעין יומא׳ וארבעין לילה׃ בעצם היום הזה בא נח ושם וחם
ויפת בני נח ואשת נח ושלשת נשי בניו אתם אל התבה׃ בכרן
יומא הדין על נח׳ ושם וחם ויפת בני נח׳ ואתת נח׳ ותלת נשי
בנוהי׳ עמהון לתיבתא׃ פי דאת דלך אליום דכל נח ושם וחם׳
ויפת בניה וזוגתה ותלאת נסוה׳ בניה מעהם אלי אלתאבות׃ המה
וכל החיה למינה וכל הבהמה למינה וכל הרמש הרמש על
הארץ למינהו וכל העוף למינהו כל צפור כל כנף׃ אנון׳
וכל חיתא לזנה וכל בעירא לזנה׳ וכל רחשא׳ דרחיש על
ארעא לזנוהי׳ וכל עופא לזנוהי׳ כל צפר כל דפרח׃ הם׳
וגמיע אלוחש לאצנאפה וגמיע אלבהאים לאצנאפהא וסאיר
אלדביב אלדאב עלי אלארץ לאצנאפה וגמיע אלטאיר לאצנאפה

כל

רש"י ז"ל

אשר בחרבה׃ ולא דגים שבים. וימח׃ לשון ויפעל הוא ואינו לשון ויפעיל והוא מגזרת
ויכן ויבן כל תיבה שסופה ה"א כגון בנה מחה קנה כשהוא נותן ווי"ו יו"ד בראשה נקוד
בחיר"ק תחת היו"ד. אך נח׃ לבדו נח זהו פשוטו ומדרש אגדה גונח וכוהה דם מטורח
הבהמות והחיות ויש אומרין שאיחר מזונות לארי והכישו ועליו נאמר הן צדיק
בארץ ישולם. ויזכור אלהים׃ זה השם מדת הדין הוא ונהפכה למדת רחמים ע"י
תפלת הצדיקים ורשעתן של רשעים הופכת מדת רחמים למדת הדין שנ' וירא ה'
כי רבה רעת האדם ויאמר ה' אמחה והוא שם מדת רחמים. וישכו׃ לשון כשוך חמת
המלך

כל טאיר דו גנאח׃ ויבאו אל נח אל התבה שנים שנים מכל
הבשר אשר בו רוח חיים׃ ועלו עם נח לתיבתא תרין תרין
מכל בסרא דביה רוחא דחיי׃ דכלו אלי נח אלי אלתאבות אזואגא
אזואגא מן כל בשרי פיה רוח אלחיוה׃ והבאים זכר ונקבה מכל
בשר באו כאשר צוה אתו אלהים ויסגר יהוה בעדו׃ ועליא
דכר ונקבא מכל בסרא עלו כמא דפקיד יתיה יי ואגין יי
במימריה עלוהי׃ ואלדאכלין דכר ואנתא מן כל בשרי דכלו
כמא אמרה אללה וחגב אללה דונה׃ ויהי המבול ארבעים יום
על הארץ וירבו המים וישאו את התבה ותרם מעל הארץ׃
והוה טופנא ארבעין יומין על ארעא וסגיאו מיא ונטלו
ית תיבתא ואתרמת מעל ארעא׃ ולמא אקאם אלטופאן עלי
אלארץ מ׳ יומא כתר אלמא פחמל אלתאבות וארתפעת ען
אלארץ׃ ויגברו המים וירבו מאד על הארץ ותלך התבה על
פני המים׃ ותקיפו מיא וסגיאו לחדא על ארעא ומהלכא
תיבתא על אפי מיא׃ ולמא כתר אלמא ועצם גדא עלא
אלארץ סארת אלתאבות עלי וגה אלמא׃ והמים גברו מאד
מאד על הארץ ויכסו כל ההרים הגבהים אשר תחת כל
השמים׃ ומיא תקיפו לחדא לחדא על ארעא ואתחפיאו כל
טוריא רמיא דתחות כל שמיא׃ ולמא עצם אלמא גדא גדא
עלי אלארץ תגטת גמיע אלגבאל אלשאמכה אלדי תחת אלסמא׃
חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים ויכסו ההרים׃ חמיש

רש״י ז״ל

המלך לשון הנחת חמה׃ ויזכור אלהים את נח וגו׳ מה זכר להם לבהמות זכות שלא
השחיתו דרכם קודם לכן ושלא שימשו בתיבה׃ ויעבר אלהים רוח׳ רוח תנחומין
והנחה עברה לפניו׃ על הארץ׳ על עסקי הארץ׃ ויסכרו מעינות תהום׳ כשנפתחו
כתיב כל מעינות וכאן אין כתיב כל לפי שנשתיירו מהן אותן שיש בהם צורך
לעולם כגון חמי טבריה וכיוצא בהן׃ ויכלא׳ וימנע כמו לא תכלא רחמיך לא יכלה
ממך׃ מקצה חמשים ומאת יום׳ התחילו לחסור והוא אחד בסיון כיצד בעשרים
ושבעה בכסליו פסקו הגשמים הרי שלשה מכסליו וכ״ט מטבת הרי ל״ב ושבט

עסרי אמין מלעילא תקיפו מיא ואתחפיאו טוריא׃ ולמא עצם
ﭏמא כמסה עשר דראע ותגטת ﭏגבאל׃ ויגוע כל בשר הרמש
על הארץ בעוף ובבהמה ובחיה ובכל השרץ השרץ על
הארץ וכל האדם׃ ומית כל בסרא דרחיש על ארעא בעופא
ובבעירא ובחיתא ובכל רחשא דרחיש על ארעא וכל אנשא׃
תוופא כל בשרי דאב עלי ﭏארץ מן טאיר ﭏבהימה ﭏא
וחש וסאיר ﭏדביב ﭏדאב עלי ﭏארץ וכל ﭏנאס׃ כל אשר
נשמת רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה מתו׃ כל דנשמת
רוח חיין באפוהי מכל דביבשתא מיתו׃ כל מן נסמה ﭏחיוה פי
אנפה מן כל מא פי ﭏגפאף מאתו׃ וימח את כל היקום אשר
על פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים
וימחו מן הארץ וישאר אך נח ואשר אתו בתבה׃ ומחא ית כל
יקומא דעל אפי ארעא מאנשא עד בעירא עד רחשא ועד
עופא דשמיא ואתמחיאו מן ארעא ואשתאר ברם נח ודעמיה
בתיבתא׃ ומחא ﭏמא כל ﭏאנאם ﭏדי עלי וגה ﭏארץ מן אנסאן
ﭏי בהימה ﭏי דביב וﭏי טאיר ﭏסמא ואמתחו מן ﭏארץ פתבקא
נח פקט ומן מעה פי ﭏתאבות׃ ויגברו המים על הארץ חמשים
ומאת יום׃ ותקיפו מיא על ארעא מאה וחמשין יומין׃ למא
עצם ﭏמא עלי ﭏארץ מאיה וכמסין יומא׃ ויזכר אלהים את
נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה אשר אתו בתבה ויעבר

אלהים

רש״ג

ואדר וניסן ואייר קו״ח בריק״ן בחדש השביעי סיון והוא שביעי לכסליו שבו פסקו הגשמים.
בשבעה עשר יום׳ מכאן אתה למד שהיתה התיבה משוקעת במים י״א אמה שהרי כתיב
בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים זה אב שהוא י׳ למרחשון לירידת גשמים והם
היו גבוהים על ההרים ט״ו אמה וחסרו מיום אחד בסיון עד א׳ באב ט״ו אמה לששים יום
הרי אמה לד׳ ימים נמצא שבי״ו בסיון לא חסרו אלא ד׳ אמות ונחה התיבה ליום
המחרת למדת שהיתה משוקעת י״א אמה במים שעל ראשי ההרים. בעשירי נראו
ראשי ההרים זה אב שהוא עשירי למרחשון שהתחיל הגשם ואם תאמר הוא אלול ועשירי
לכסליו שפסק הגשם כשם שאתה אומר בחדש השביעי סיון והוא שביעי להפסקה אי
אפשר לומר כן על כרחך שביעי אי אתה מונה אלא להפסקה שהרי לא כלו מ׳ לירידת

גשמים

אלהים רוח על הארץ וישכו המים׃ ודכיר יי׳ ית נח וית כל חיתא וית כל בעירא דעמיה בתיבתא ואעבר יי׳ רוחא על ארעא ונחו מיא׃ דכר אלה נח וגמיע אלוחש וגמיע אלבהאים אלדין מעה פי אלתאבות פאמר אלה ריחא עלי אלארץ סכן בהא אלמא׃ ויסכרו מעינת תהום וארבת השמים ויכלא הגשם מן השמים׃ ואסתכרו מבועי תהומא וכוי דשמיא ואתכלי מטרא מן שמיא׃ ואנסדת עיון אלגמר ורואזן אלסמא ואנקטע אלמטר מן אלסמא׃ וישבו המים מעל הארץ הלוך ושוב ויחסרו המים מקצה חמשים ומאת יום׃ ותבו מיא מעל ארעא אזלין ותיבין וחסרו מיא מסוף מאה וחמשין יומין׃ ותראגע אלמא ען אלארץ כל מא מר רגע ונקץ אלמא בעד מאיה וכמסין יומא׃ ותנח התבה בחדש השביעי בשבעה עשר יום לחדש על הרי אררט׃ ונחת תיבתא בירחא שביעאה בשבעת עסרא יומא לירחא על טורי קרדו׃ ואסתקרת אלתאבות פי אלשהר אלסאבע פי אליום אלסאבע עשר מנה עלי גבל קרדא׃ והמים היו הלוך וחסור עד החדש העשירי בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים׃ ומיא הוו אזלין וחסרין עד ירחא עסיראה בעסיראה בחד לירחא אתחזיאו רישי טוריא׃ וכאן

רש״י

גשמים ומלאו וחמשים של תגבורת המים עד אחד בסיון. ואם אתה אומר שבועי לירידה אין זה סיון וזה עשירי אלא למנות אלא לירידה שאם אתה אומר להפסקה והוא אלול אי אתה מוצא בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ שהרי מקץ מ׳ יום משנראו ראשי ההרים שלח את העורב וכ״א יום הוחיל בשליחות היונה הרי ששים יום משנראו ראשי ההרים עד שחרבו פני האדמה. ואת בגל נראו נמצא שחרבו במרחשון והוא קורא אותו ראשון ואין זה אלא תשרי שהוא ראשון לבריאת העולם ולר׳ יהושע הוא ניסן. מקץ מ׳ יום. משנראו ראשי ההרים. את חלון התיבה אשר עשה. לצהר ולא זה פתח התיבה העשוי לביאה ויציאה. יצוא ושוב. הולך ומקיף סביבות התיבה ולא הלך בשליחותו שהיה חושדו על בת זוגו כמו ששנינו באגדת חלק. עד יבשת המים. פשוטו כמשמעו אבל

שמא כל מא מר נקץ שי אשהר שעאשר פי אום שאול מנה
צהרת רוס שגבא׃ וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת־חַלּוֹן
הַתֵּבָה אֲשֶׁר עָשָׂה׃ וַהֲוָה מִסּוֹף אַרְבְּעִין יוֹמִין. וּפְתַח נֹחַ יָת
כַּוַּת תֵּיבְתָא דַּעֲבַד׃ ולמא כאן בעד מ׳ יום פתח נח כווה׳ שי
תאבות שתי צנעהא׃ וַיְשַׁלַּח אֶת הָעֹרֵב וַיֵּצֵא יָצוֹא וָשׁוֹב עַד
יְבֹשֶׁת הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ׃ וְשַׁלַּח יָת עוֹרְבָא וּנְפַק מִיפַּק
וְתָאִיב׳ עַד דִּיבִישׁוּ מַיָּא מֵעַל אַרְעָא׃ ואטלק שגראב
פאקאם יכרג וירגע שי אן יבס שמא שי ארץ׃ וַיְשַׁלַּח אֶת
הַיּוֹנָה מֵאִתּוֹ לִרְאוֹת הֲקַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ וְשַׁלַּח
יָת יוֹנָה מִלְּוָתֵיהּ לְמֶחֱזֵי אִם קַלּוּ מַיָּא מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא׃ תם
אטלק שחמאמה מן ענדה לינצר הל כף שמא ען וגה שי
ארץ׃ וְלֹא מָצְאָה הַיּוֹנָה מָנוֹחַ לְכַף רַגְלָהּ וַתָּשָׁב אֵלָיו אֶל
הַתֵּבָה כִּי מַיִם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֵא אֹתָהּ
אֵלָיו אֶל הַתֵּבָה׃ וְלָא אַשְׁכַּחַת יוֹנָה מְנָח לְפַרְסַת רַגְלַהּ וְתָבַת
לְוָתֵיהּ לְתֵיבְתָא אֲרֵי מַיָּא עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא וְאוֹשִׁיט יְדֵיהּ
וְנַסְבַהּ וְאַעֵיל יָתַהּ לְוָתֵיהּ לְתֵיבְתָא׃ ולם תגד מסתקרא
לרגלהא פרגעת שיה שי שתאבות אד כאן שמא עלי וגה שי
ארץ פמד ידה ואכדהא שיה ואדכלהא שיה שי שתאבות׃
ויחל

רש״י ז״ל

מ״א מוכן היה העורב לשליחות אחרת בעצירת גשמים בימי אליהו שנ׳ והעורבים
מביאים לו לחם ובשר׃ וישלח את היונה. לסוף ז׳ ימים שהרי כתיב ויחל עוד שבעת ימים
אחרים. מכלל שאחת לגמר שלח בראשונה הוחיל ז׳ ימים׃ וישלח. אין זה לשון שליחות אלא לשון
שילוח שלחה ללכת לדרכה ובזו יראה אם קלו המים שאם תמצא מנוח לא תשוב אליו׃ ויחל.
ל׳ המתנה וכן לי שמעו ויחלו דהרבה יש במקרא׃ טרף בפיה. אומר אני שזכר היה ולכן
קוראו פעמים לשון זכר ופעמים לשון נקבה לפי שכל יונה שבמקרא לשון נקבה כמו כיונים
על אפיקי מים רוחצות כיוני הגאיות כולם הומות וכמו כיונה פותה׃ טרף. חטף ומ״א ל׳
מזון ודרשו בפיה לשון מאמר אמרה יהיו מזונותי מרורין כזית ובידו של הקב״ה ולא
מתוקין כדבש בידי בשר ודם׃ ויחל. הוא לשון ויחל לא שזה לשון ויפעל וזה לשון ויתפעל
ויחל

ויחל עוד שבעת ימים אחרים ויסף שלח את היונה מן התבה׃
ואוריך עוד שבעא יומין אחרנין ואוסיף שלח ית יונה מן
תיבתא׃ פצבר איצא סבעה איאם אכר ועאוד אטלקהא מן
אלתאבות׃ ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף
בפיה וידע נח כי קלו המים מעל הארץ׃ ואתת לותיה יונה
לעדן רמשא והא טרף זיתא תביר מחת בפומהא וידע נח
ארי קלו מיא מעל ארעא׃ פגאת אליה וקת עשי פאדא בורקה
זיתון מקטועה פי פאהא פעלם נח אן אלמא קד כף ען וגה
אלארץ׃ וייחל עוד שבעת ימים אחרים וישלח את היונה ולא
יספה שוב אליו עוד׃ ואוריך עוד שבעה יומין אחרנין ושלח
ית יונה ולא אוסיפת למתב לותיה עוד׃ פצבר איצא סבעה
איאם אכר ואטלק אלחמאמה ולם תעאוד תרגע אליה אבדא׃
ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש חרבו
המים מעל הארץ ויסר נח את מכסה התבה וירא והנה חרבו
פני האדמה׃ והוה בשית מאה וחדא שנין בקדמאה בחד
לירחא נגובו מיא מעל ארעא ואעדי נח ית חופאה דתיבתא
וחזא והא נגובו אפי ארעא׃ ולמא כאן פי סנת ואחד וסת
מאיה סנה פי אליום אלאול מן אלשהר אלאול נצב אלמא ען וגה

רש"י

ויחל. וימתן. וייחל ויתמתן. בראשון. לר' אליעזר הוא תשרי ולר' יהושע הוא ניסן. חרבו. נעשה
כמין טיט שקרמו פניו מלמעלה. יבשה. נעשה גריד כהלכתה. בשבעה ועשרים. וירידתן
בחדש השני בי"ז לחדש אלו י"א ימים שהחמה יתירה על הלבנה שמשפט דור המבול שנה
תמימה היה. אתה ואשתך. איש ואשתו מכאן שהתיר להם תשמיש המטה. היצא אתך.
הוצא כתיב היצא קרי. הוצא אומר להם שיצאו. היצא אם אינם רוצים לצאת הוציאם אתה.
ושרצו בארץ. ולא בתיבה מגיד שאף הבהמה והעוף נאסרו בתשמיש. למשפחותיהם.
קיבלו עליהם על מנת לידבק במינן. מכל הבהמה הטהורה. אמר לא צוה לי הקב"ה
להכניס מאלו ז' ז' אלא כדי להקריב קרבן מהם. מנעוריו. מנעריו כתיב משננער לצאת
ממעי אמו נתן בו יצה"ר. לא אוסיף ולא אוסיף. כפל הדבר לשבועה הוא שכת' אשר
נשבעתי מעבור מי נח ולא מצינו בה שבועה אלא זו שכפל דבריו והיא שבועה. וכן.

אלארץ פנטר נח גטא אלתאבות ונטר פאדא קד גף וגה אלארץ׃
ובחדש השני בשבעה ועשרים יום לחדש יבשה הארץ׃ ובירחא תנינא בעסרין ושבעא יומא לירחא יבישת ארעא׃ ופי אלשהר אלתאני פי אלסבעה ואלעשרין מנה גפת אלארץ׃

צ

וידבר אלהים אל נח לאמר׃ ומליל יי׳ עם נח למימר׃ פקאל אללה לנח קאילא׃ צא מן התבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך׃ פוק מן תיבתא את ואתתך ובנך ונשי בנך עמך׃ אכרג מן אלתאבות אנת וזוגתך ובניך ונסא בניך מעך׃ כל החיה אשר אתך מכל בשר בעוף ובבהמה ובכל הרמש הרמש על הארץ הוצא אתך ושרצו בארץ ופרו ורבו על הארץ׃ כל חיתא דעמך מכל בסרא בעופא ובבעירא ובכל רחשא דרחיש על ארעא אפיק עמך ויתילדון בארעא ויפשון ויסגון על ארעא׃ וגמיע אלחיואן אלדי מעך מן כל בשר מן אלטאיר ואלבהאים וסאיר אלדבאב אלדי עלי אלארץ אכרגהם מעך יתולדון פי אלארץ ויתמרון ויכתרון עליהא׃ ויצא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו׃ ונפק נח ובנוהי ואתתיה ונשי בנוהי עמיה׃ פכרג נח ובניה וזוגתה ונסא בניה מעה׃ כל החיה כל הרמש וכל העוף כל רומש על הארץ למשפחתיהם יצאו מן התבה׃ כל חיתא כל רחשא וכל עופא כל דרחיש על ארעא לזרעיתהון נפקו מן תיבתא

היצא ק׳

וגמיע

רש״י ז״ל

דרשו חכמים במסכ׳ שבועות׃ עוד כל ימי הארץ וגו׳ לא ישבתו. ששה עתים הללו שני חדשים לכל אחד וה׳ כמו ששנינו חצי תשרי ומרחשון וחצי כסליו זרע חצי כסליו וטבת וחצי שבט קור כד׳ בבא מציעא׃ קור׳ קשה מחורף׃ חורף׳ עת זרע שעורים וקטנית החריפין לבתבשל מהר והוא חצי שבט ואדר וחצי ניסן׃ קיץ׳ הוא זמן לקיטת תאנים וזמן שמיבשין אותן בשדו׳ ושמו קיץ כמו הלחם והקיץ לאכול הנערים׃ חום הוא סוף ימות החמה חצי אב ואלול וחצי תשרי שהעולם חם ביותר כמו ששנינו במס׳ יומא שלהי קייטא קשה מקייטא׃ ויום ולילה לא ישבתו׳ מכלל ששבתו כל ימות המבול שלא שימשו המזלות ולא ניכר בין יום ובין לילה׃ לא ישבתו. לא יפסקו כל אלה מלהתנהג כסדרן׃ ויחתם׳ ואימתכם כמו

תיראו

וג׳מיע אלוחש ואלטאיר וסאיר אלדביב אלדאב עלי אלארץ לאג׳נא
סהם כ׳רג׳ו מן אלתאבות׃ ויבן נח מזבח ליהוה ויקח מכל׃
הבהמה הטהרה ומכל העוף הטהר ויעל עלת במזבח׃ ובנא
נח מדבחא קדם יי׳ ונסיב מכל בעירא דכיא ומכל עופא דכי׳
ואסיק עלון על מדבחא׃ פבנא נח מדבחא ללה ואכ׳ד מן בעץ׳
אלבהאים אלטאהרה ומן אלטאיר אלטאהר וקרב צואעדא עלא
אלמדבח׃ וירח יהוה את ריח הניחח ויאמר יהוה אל לבו לא אסף
לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע
מנעריו ולא אסף עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי׃
וקביל יי׳ ברעוא ית קרבניה ואמר יי׳ במימריה לא אוסיף
למלט עוד ית ארעא בדיל חובי אנשא ארי יצרא לבא
דאנשא ביש מזעוריה ולא אוסיף עוד למחי ית כל דחי
כמא דעבדית׃ פקבל אללה אלקרבאן אלמרצ׳י פקאל אללה מן ד׳אתה
לא אעיד לען אלארץ איצ׳א בסבב אלאנסאן עלי אן כ׳אטר
אלאנסאן רדי מן צג׳רה ולא אעיד איצ׳א קתל כל חי כמא
צנעת׃ עד כל ימי הארץ זרע וקציר וקר וחם וקיץ וחרף
ויום ולילה לא ישבתו׃ עוד כל יומי ארעא זרועא וחצדא
וקורא וחומא וקיטא וסתוא ויימם ולילי לא יבטלון׃ ואבדא
טול עמר אלארץ אלזרע ואלחצאד ואלקר ואלחמא ואלקיץ ואל
כ׳ריף ואלנהאר ואלליל לא יעטלון׃ ויברך אלהים את נח ואת

רש״י ז״ל

תיראו חתת והגדה לשון חיות שכל זמן שתינוק בן יומו חי אין צריך לשמרו מן העכברים״
עוג מלך הבשן מת צריך לשמרו מן העכברים שנ׳ ומוראכם וחתכם יהיה׳ אימתי
יהיה מוראכם על החיות כל זמן שאתם חיים״ לכם יהיה לאכלה׳ שלא הרשיתי לאדם הראשון
לא ירק עשב ולכם כירק עשב שהפקרתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל״ בנפשו דמו׳
אסר להם אבר מן החי כלומר כל זמן שנפשו בדמו לא תאכלו הבשר״ בנפשו דמו׳
בעוד נפשו בו״ בשר בנפשו לא תאכלו׳ הרי אבר מן החי״ ואך את דמו לא תאכלו הרי
דם מן החי״ ואך את דמכם׳ אעפ״י שהתרתי לכם נטילת נשמה את דמכם אדרוש׳
השופך דם עצמו״ לנפשותיכם׳ אף החונק עצמו אעפ״י שלא יצא ממנו דם׳ מיד כל
חיה׳

בניו ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ ׃ ובריך יי׳ ית נח
וית בנוהי ואמר להון פושו וסגו ומלו ית ארעא ׃ ובארך אלה
פינח ובניה וקאל להם אתמרו ואכתרו ועמרו אלארץ ׃ ומוראכם
וחתכם יהיה על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים בכל
אשר תרמש האדמה ובכל דגי הים בידכם נתנו ׃ ודחלתכון
ואימתכון תהי על כל חית ארעא ועל כל עופא דשמיא
בכל דתרחיש ארעא ובכל נוני ימא בידכון מסירין ׃ וכופכם
ודרעכם יכונאן עלי גמיע וחש אלארץ וגמיע טאיר אלסמא
וכל מא ידב עלי אלארץ וסמך אלבחר פי אידיכם מסלמון ׃ כל
רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם
את כל ׃ כל רחשא דהוא חי לכון יהי למיכל כירוק עסבא
יהבית לכון ית כולא ׃ וכל דביב טאהר חי יכון לכם מאכלא
ככצר אלעשב קד אעטיתכם אלכל ׃ אך בשר בנפשו דמו
לא תאכלו ׃ ברם בסרא בנפשיה דמיה לא תיכלון ׃ אמא
אללחם פלא תאכלוה בדמה לאנה נפסה ׃ ואך את דמכם
לנפשתיכם אדרש מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם מיד
איש אחיו אדרש את נפש האדם ׃ וברם ית דמכון
לנפשתכון אתבע מיד כל חיתא אתבעניה ומיד אנשא
מיד גבר דישוד ית דמא דאחוהי אתבע ית נפשא
דאנשא ׃ ואמא דמאכם מן אנפסכם פאטלבהא באלגהי

ומן

רש״י

לפי שחששו דור המבול והוסיפו לחבל חיות רעות לשלוט בהם שנ׳ נמשל כבהמות נדמו לכך הוצרך להזהיר עליהם את החיות ׃ מיד האדם ׃ מיד ההורג במזיד ואין עדים אני אדרוש ׃ מיד איש אחיו ׃ שהוא אוהבו כאח והרגו שוגג אני אדרוש אם לא יגלה ויבקש על עונו לימחל שאף השוגג צריך כפרה ואם אין עדים לחייבו גלות והוא אינו נכנע הקב״ה דורש ממנו כמו שדרשו רבותי׳ והאלהים אנה לידו במס׳ מכות הקב״ה מזמנן לפונדק אחד וגו׳ ׃ באדם דמו ישפך ׃ אם יש עדים המיתוהו אתם למה ׃ כי בצלם אלהים עשה את האדם וזה מקרא קצר עשה העושה את האדם וכן הרבה במקרא ׃ ואתם פרו

ורבו

ומן יד סאיר אלחיואן אטלבהא באלמנע ומן יד סאיר אלנאס
אטלבהא באלאמר אי אנסאן קתל אכיה טאלבתה בנפסה׃ שפך
דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את האדם׃
דישוד דמא דאנשא בסהדין במימר דיינא דמיה יתאשד׃
ארי בצלם אלהים עבד ית אנשא׃ אן יכון סאפך דם אנסאן
באנסאן דמה יספך לאן בצורה אללה מסלטא צנעה׃ ואתם
פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה׃ ואתון פושו וסגו אתילדו
בארעא וסגו בה׃ ואנתם פאתמרו ואכתרו ואסעו פי אלארץ
ואכתרו פיהא׃ ויאמר אלהים אל נח ואל ג
בניו אתו לאמר׃ ואמר יי לנח ולבנוהי עמיה למימר׃ תם
קאל אללה לנח ולבניה מעה קאילא׃ ואני הנני מקים את
בריתי אתכם ואת זרעכם אחריכם׃ ואנא האנא מקים
ית קימי עמכון ועם בניכון בתריכון׃ ואנא האנא מתבת
עהדי מעכם ומע נסלכם בעדכם׃ ואת כל נפש החיה
אשר אתכם בעוף בבהמה ובכל חית הארץ אתכם מכל
יצאי התבה לכל חית הארץ׃ ועם כל נפשא דעמכון חיתא
בעופא בבעירא ובכל חית ארעא דעמכון מכל נפקי
תיבתא לכל חית ארעא׃ ומע כל נפס חייה אלדי מעכם מן
טאיר ובהאים וגמיע וחש אלצחרא כל מן כרג מן אלתאבות

רש״י ז״ל

ורבו׳ לפי פשוטו הראשונה לברכה וכאן לצווי ולפי מדרשו להקיש מי שאינו עוסק
בפריה ורביה לשופך דמים׃ ואני הנני׳ מסכים אני עמך שהיה נח דואג לעסוק בפריה
ורביה עד שהבטיחו הקב״ה שלא לשחת העולם עוד וכן עשה באחרונה׳ אלא הנני
מסכים לעשות קיום וחיזוק ברית להבטחתי ואתן לך אות״ חית הארץ אתכם׳ הם
המתהלכים עם הבריות״ מכל יוצאי התבה׳ להביא שקצים ורמשים״ חית הארץ׳ ל
להביא המזיקין שאינן בכלל החיה״ אשר אתכם׳ שאין הלוכן עם הבריות״ והקימותי׳
אעשה קיום לבריתי ומהו קיומו״ את קשתי׳ כמו שמפרש והולך״ לדורות עולם׳
נכתב חסר שיש דורות שלא הוצרכו לאות לפי שצדיקים גמורים היו כמו דורו של
חזקיהו מלך יהודה ודורו של ר״ש בן יוחאי ע״ב״ בענני ענן׳ כשתעלה במחשבה

כרת מן גמיע חיואן אלארץ׃ והקמתי את בריתי אתכם ולא יכרת כל
בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ׃
ואקים ית קימי עמכון ולא ישתיצי כל בסרא עוד ממי טופנא
ולא יהי עוד טופנא לחבלא ארעא׃ ואתבת עהדי מעכם ולא
ינקטע כל בשרי איצא מן מא אלטופאן ולא יכון אבדא
טופאנא ליהלך אלארץ׃ ויאמר אלהים זאת אות הברית אשר
אני נתן ביני וביניכם ובין כל נפש חיה אשר אתכם לדרת עולם׃
ואמר יי׳ דא את קים דאנא יהיב בין מימרי וביניכון ובין כל
נפשא חיתא דעמכון לדרי עלמא׃ קאל אללה לה הדה עלאמה אל
עהד אלדי ביני ובינכם ובין כל נפס חייה אלתי מעכם לאגיאל אלדהר׃
את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ׃ ית
קשתי יהבית בעננא ותהי לאת קים בין מימרי ובין ארעא׃ קוסי
קד תבתתהא פי אלגמאם תכון עלאמה עהד ביני ובין אהל אלארץ
והיה בענני ענן על הארץ ונראתה הקשת בענן׃ ויהי בעננותי
עננא על ארעא ותתחזי קשתא בעננא׃ פיכון אדא גיימת
גמאמא עלא אלארץ וצהרת אלקוס פי אלגמאם׃ וזכרתי את
בריתי אשר ביני וביניכם ובין כל נפש חיה בכל בשר ולא יהיה
עוד המים למבול לשחת כל בשר׃ ודכרנא ית קימי דבין מימרי
וביניכון ובין כל נפשא חיתא בכל בסרא ולא יהי מיא לטופנא
לחבלא

רש״י

לפני לבואה חשך ואבדון לעולם·· בין אלהים ובין כל נפש חיה· בין מדת הדין שלמעלה ובינכם
שהיה לו לכתוב ביני ובין כל נפש חיה אלא זהו מדרשו כשתבא מדת הדין לקטרג עליכם לחייב
אתכם אני רואה את האות ונזכר·· זאת אות הברית· הראהו הקשת ואמר לו הרי האות שאמרתי··
וחם הוא אבי כנען· למה הוצרך לומר כאן לפי שהפרשה עסוקה ובאה בשכרותו של נח שקלקל
בה חם ועל ידו נתקלל כנען ועדיין לא כתב תולדות חם ולא ידענו שכנען בנו לפיכך הוצרך
לומר כאן וחם אבי כנען·· ויחל· עשה עצמו חולין שהיה לו לעסוק תחלה בנטיעה אחרת·· איש
האדמה· אדוני האדמה כמו איש נעמי·· ויטע כרם· כשנכנס לתיבה הכניס עמו זמורות
וייחורי תאנים וכשיצא נטע אותם·· אהלו· אהלה כתיב רמז לעשרה שבטים שנקראו על שם
שומרון שנקראת אהלה שגלו על עסקי יין שנ׳ השותים·· ויתגל· לשון ויתפעל·· וירא חם אבי
כנען

לְמִחְבְּלָא כָּל בִּסְרָא ׃ דכרת עהדי אלדי ביני ובינכם ובין כל נפס חייה לכל בשרי ולא יציר איצא טופאנא ליהלך כל בשרי ׃
וְהָיְתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן וּרְאִיתִיהָ לִזְכֹּר בְּרִית עוֹלָם בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ ׃ וּתְהֵי קַשְׁתָּא בַּעֲנָנָא וְאֶחְזֵינַהּ לְמִדְכַּר קְיָם עָלַם בֵּין מֵימְרָא דַיְיָ וּבֵין כָּל נַפְשָׁא חַיְתָא בְּכָל בִּסְרָא דְעַל אַרְעָא ׃ פתציר אלקוס פי אלגמאם אנטרהא לאדכר אלדהר מן אללה לכל נפס חייה מן כל בשרי אלדי עלי וגה אלארץ ׃
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל נֹחַ זֹאת אוֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר הֲקִמֹתִי בֵּינִי וּבֵין כָּל בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ ׃ וַאֲמַר יְיָ לְנֹחַ דָּא אָת קְיָם דַּאֲקֵימִית בֵּין מֵימְרִי וּבֵין כָּל בִּסְרָא דְעַל אַרְעָא ׃ קאל אללה לנח אן הדה עלאמה אלעהד אלדי תבתתהא ביני ובין כל בשרי אלדי עלי אלארץ ׃

ד וַיִּהְיוּ בְנֵי נֹחַ הַיֹּצְאִים מִן הַתֵּבָה שֵׁם וְחָם וָיָפֶת וְחָם הוּא אֲבִי כְנָעַן ׃ וַהֲווֹ בְנֵי נֹחַ דִּנְפַקוּ מִן תֵּיבְתָא שֵׁם וְחָם וָיָפֶת וְחָם הוּא אֲבוּהִי דִכְנָעַן ׃ וכאן בני נח אלכארגין מן אלתאבות שם וחם ויפת וכאן חם הו יכנא אבא כנעאן ׃ שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה בְּנֵי נֹחַ וּמֵאֵלֶּה נָפְצָה כָל הָאָרֶץ ׃ תְּלָתָה אִלֵּין בְּנֵי נֹחַ וּמֵאִלֵּין אִתְבַּדַּרוּ בְּכָל אַרְעָא ׃ הולאי אלתלאתה בני נח מנהם תפרק אלנאס פי אלארץ ׃ וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם ׃ וְשָׁרִי נֹחַ גְּבַר פָּלַח בְּאַרְעָא וּנְצַב כַּרְמָא ׃ ואול אבתדא נח בפלאחה אלארץ פגרס כרמא ׃ וַיֵּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר וַיִּתְגַּל

רש״י ז״ל

כנען. יש מרבותינו אומרים כנען ראה והגיד לאביו לכך הוזכר על הדבר ונתקלל. וירא את ערות אביו יש אומרים סירסו ויש אומרים רבעו. ויקח שם ויפת. אין כתיב ויקחו אלא ויקח לימד על שם שנתאמץ במצוה יותר מיפת לכך זכו בניו לטלית של ציצית. ויפת זכה לקבורה לבניו שנ׳ אתן לגוג מקום שם קבר. וחם שביזה את אביו נאמר בזרעו כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש נערים וזקנים ערום ויחף וחשופי שת. ופניהם אחורנית. למה נאמר פעם שנייה ללמד שכשנתקרבו אצלו והוצרכו להפוך עצמם לכסותו הפכו פניהם אחורנית. בנו הקטן. הפסול והבזוי כמו הנה קטן נתתיך בגוים בזוי. ארור כנען. אתה גרמת לי שלא אוליד בן רביעי אחר לשמשני ארור בנך הרביעי להיות משמש את זרעם של אלו הגדולים שהוטל עליהם טורח עבודתי מעתה. ומה ראה חם שסירסו אמ׳ להם לאחיו אדם הראשון שני בנים היו לו והרג

הז

בתוך אהלה׃ ושתי מן חמרא ורוי׳ ואתגלי בגו משכניה׃ פשרב
מן אלכמר וסכר ותכשף פי כבאיה׃ וירא חם אבי כנען את ערות
אביו ויגד לשני אחיו בחוץ׃ וחזא חם אבוהי דכנען ית עריתא
דאבוהי׳ וחוי לתרין אחוהי בשוקא׃ פראא חם אבא כנעאן סואה
אביה פאכבר אכויה והמא פי אלסוק׃ ויקח שם ויפת את השמלה
וישימו על שכם שניהם וילכו אחרנית ויכסו את ערות אביהם
ופניהם אחרנית וערות אביהם לא ראו׃ ונסיב שם ויפת ית
כסותא׳ ושויאו על כתף תרויהון ואזלו מחדרין וכסיאו׳ ית
עריתא דאבוהון׳ ואפיהון מחדרין׳ ועריתא דאבוהון לא חזו׃
פאכד שם ויפת תובא וגעלא עלי מנכביהמא ומציא מסתדברין
פגטיא סואה אביהמא וגוההמא מסתדברה וסואה אביהמא לם
יריא׃ וייקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן׃ ואתער
נח מחמריה׳ וידע׳ ית דעבד ליה בריה זעירא׃ פלמא אפאק נח
מן סכרה עלם במא פעל בה אבנה אלאצגר׃ ויאמר ארור כנען
עבד עבדים יהיה לאחיו׃ ואמר ליט כנען׳ עבד פלח יהי לאחוהי׃
קאל מלעון אבא כנעאן עבדא מסתעבדא יכון לאכותה׃ ויאמר
ברוך יהוה אלהי שם ויהי כנען עבד למו׃ ואמר בריך יי׳ אלהיה
דשם׳ ויהי כנען עבדא להון׃ קאל תבארך אלה אלאה שם ויכון
אבא כנעאן עבדא להם׃ יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם
ויהי כנען עבד למו׃ יפתי יי׳ ליפת׳ וישרי שכינתיה במשכני
שם׳ ויהי כנען עבדא להון׃ ויחי נח אחר המבול שלש מאות
שנה

ג׳ בטעמים מלעיל וסימן אבי שם אבי כסף אבי קדש

יחסן אלה׳ ליפת ויסכן אכביה׳ שם ויכון אבא כנעאן עבדא להם׃ ויחי

רש״י ז״ל

[illegible] בעבור ירושת העולם ואמרו יש לנו שלשה בנים ועודנו מבקש בן רביעי׃ ברוך ה׳ אלהי שם׳ שעתיד לשמור הבטחתו לזרעו לתת להם ארץ כנען׃ ויהי כנען׳ להם למס עובד׃ יפת אלהים ליפת׳ מתורגם יפתי ירחיב׃ וישכון באהלי שם׳ ישרה שכינתו בישראל ומדרש חכמים אעפ״י שיפה אלהים ליפת שבנה כורש שהיה מבני יפת בית שני לא שרתה בו שכינה והיכן שרתה במקדש ראשון שבנה שלמה שהיה מבני שם׃ ויהי כנען עבד למו׳ אף משיגלו בני שם ימכרו להם עבדים מבני כנען׃ ומרד בן פרס׃ להיות גבור׳ להמריד כל העולם על הקב״ה בעצת דור הפלגה׃ גבור ציד׳ צד דעתן של בריות בפיו ומטעה אותן למרוד במקום׃ לפני ה׳׳ מתכוין

להקניטו

שנה וחמשים שנה׃ וחיא נח בתר טופנא תלת מאה וחמשין שנין׃ ועאש נח בעד אלטופאן תלאת מאיה וכמסין סנה׃ ויהיו כל ימי נח תשע מאות שנה וחמשים שנה וימת׃ והוו כל יומי נח תשע מאה וחמשין שנין ומית׃ פצאר גמיע עמרה תסע מאיה סנה וכמסין סנה תם מאת׃ ואלה

תולדת בני נח שם חם ויפת ויולדו להם בנים אחר המבול׃ ואלין תולדת בני נח שם חם ויפת ואתילידו להון בנין בתר טופנא׃ והדה שרח תשיד בני נח שם וחם ויפת אד ולד להם בנון בעד אלטופאן׃ בני יפת גמר ומגוג ומדי ויון ותבל ומשך ותירס׃ בני יפת אלתרך ויאגוג ומאהאת ואליונאניה ואלצין וכראסאן ופארס׃ ובני גמר אשכנז וריפת ותגרמה׃ ובני גומר אלסקאלבה ופרנגה ואלברגאן׃ ובני יון אלישה ותרשיש כתים ודדנים׃ ובני יון אלמציצה וטרסוס וקברס ואדנה׃ מאלה נפרדו איי הגוים בארצתם איש ללשנו למשפחתם בגויהם׃ מאלין אתפרשו נגות עממיא בארעתהון גבר ללישניה לזרעיתהון בעממיהון׃ מן הולאי תפרקת גזאיר אלאמם פי בלדאנהם כל פריק ללגתה לעשאירהם ואממהם׃ ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען׃ ובני חם אלחבשה ומצר ותפת וכנעאן׃ ובני כוש סבא וחוילה וסבתה ורעמה וסבתכא ובני רעמה שבא ודדן׃ ובני כוש סבא וזוילה וזגאוה ואלקאקן ואלדמס ובני רעמה אלהנד ואלסנד׃ וכוש ילד את נמרד הוא החל להיות

רש״י ז״ל

להקניטו על פניו. על כן יאמר. על כל אדם מרשיע בעזות פנים יודע רבונו ומתכוין למרוד בו יאמר זה כנמרוד גבור ציד. מן הארץ ההיא. כיון שראה אשור את בניו שומעין לנמרוד ומורדין במקום לבנות המגדל יצא מתוכם. העיר הגדולה. היא נינוה של ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים. להבים. שפניהם דומין ללהב. פתרוסים וכסלוחים אשר יצאו משם פלשתים. משניהם יצאו שהיו פתרוסים וכסלוחים מחליפים משכב נשותיהם אלו לאלו ויצאו מהם פלשתים. ואחר נפצו. משלה נפוצו משפחות הרבה. גבול. סוף ארצו כל גבול לי סוף וקצה. בואכה. שם דבר ונראה לי כאדם האומר לחבירו גבול זה מגיע עד אשר תבא לגבול פלוני. ללשונותם בארצותם. אעפ״י שנחלקו ללשונות וארצות כולם בני חם הם. אבי כל בני עבר. הנהר היה שם. אחי יפת הגדול. איני יודע אם שם אם יפת הגדול אם שם כשהוא אומר שם בן מאת שנה וגו' שנתים

גִבּוֹר בָּאָרֶץ׃ וְכוּשׁ אוֹלִיד יָת נִמְרוֹד׃ הוּא שָׁרִי לְמֶהֱוֵי גִבַּר
בְּאַרְעָא׃ וכוש אולד נמרוד הו אבתדא אן יכון גבארא פי אלארץ׃
הוּא הָיָה גִבֹּר־צַיִד לִפְנֵי יְהוָה עַל כֵּן יֵאָמַר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צַיִד לִפְנֵי
יְהוָה׃ הוּא הֲוָה גִּיבַּר תַּקִּיף קֳדָם יְיָ׃ עַל כֵּין יִתְאֲמַר כְּנִמְרוֹד גִּיבַּר
תַּקִּיף קֳדָם יְיָ׃ הו כאן גבארא מכופא בין ידי אללה לדלך יקאל
כנמרוד גבארא מכופא בין ידי אללה׃ וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ
בָּבֶל וְאֶרֶךְ וְאַכַּד וְכַלְנֵה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר׃ וַהֲוָת רֵישׁ מַלְכוּתֵיהּ בָּבֶל
וְאֶרֶךְ וְאַכַּד וְכַלְנֵה בְּאַרְעָא דְבָבֶל׃ וכאן אול ממלכתה באבל
ואלברס ואלכרך ואלכופה פי בלד אלשינור׃ מִן הָאָרֶץ הַהִוא יָצָא אַשּׁוּר
וַיִּבֶן אֶת נִינְוֵה וְאֶת רְחֹבֹת עִיר וְאֶת כָּלַח׃ מִן אַרְעָא הַהִיא נְפַק
אֲתוּרָאָה וּבְנָא יָת נִינְוֵה וְיָת רְחוֹבוֹת קַרְתָּא וְיָת כָּלַח׃ מן דלך
אלבלד כרג אשור פבנא נינוה וקריה אלרחבה ואלאבלה׃ וְאֶת רֶסֶן
בֵּין נִינְוֵה וּבֵין כָּלַח הוּא הָעִיר הַגְּדֹלָה׃ וְיָת רֶסֶן בֵּין נִינְוֵה וּבֵין כְּלַח
הִיא קַרְתָּא רַבְּתָא׃ ואלמדאין בין נינוה ובין אלאבלה הי אלקריה אלכבירה׃
וּמִצְרַיִם יָלַד אֶת לוּדִים וְאֶת עֲנָמִים וְאֶת לְהָבִים וְאֶת נַפְתֻּחִים
וּמִצְרָאֵי אוֹלִיד יָת לוּדָאֵי וְיָת עֲנָמָאֵי וְיָת לְהָבָאֵי וְיָת נַפְתּוּחָאֵי
ומצרים אולד אלתניסיין ואלאסכנדראניין ואלבהנסיין ואלפרמיין׃ וְאֶת
פַּתְרֻסִים וְאֶת כַּסְלֻחִים אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֶת כַּפְתֹּרִים׃
וְיָת פַּתְרוּסָאֵי וְיָת כַּסְלוּחָאֵי דִּנְפַקוּ מִתַּמָּן פְּלִשְׁתָּאֵי וְיָת קַפּוּטְקָאֵי׃
ואלבימיין ואלצעידיין אלדי כרג מנהם אלפלסטיניין ואלדמיאטיין׃
וּכְנַעַן יָלַד אֶת צִידֹן בְּכֹרוֹ וְאֶת חֵת׃ וּכְנַעַן אוֹלִיד
יָת צִידוֹן בּוּכְרֵיהּ וְיָת חֵת׃ וכנעאן אולד צידן בכרה וחת׃ וְאֶת

היבוסי

רש״י

אחר המבול. הוי אומר יפת הגדול שהרי בן ת״ק שנה היה נח כשהתחיל להוליד והמבול היה בשנת שש
מאות שנה נמצא שהגדול שבבניו היה בן ק׳ שנה ושם לא הגיע למאה עד שנתים אחר המבול.
אחי יפת. ולא אחי חם שאין שניהם כיבדו את אביהם וזה בזהו. נפלגה. נתבלבלו הלשונות ונפוצו
מן הבקעה ונתפלגו בכל העולם למדנו שהיה עבר נביא שקרא שם בנו ע״ש העתיד ושנינו
בסדר עולם שבסוף ימיו נתפלגו שאם בתחלת ימיו הרי יקטן צעיר ממנו והוליד כמה

משפחות

היבוסי ואת האמרי ואת הגרגשי׃ וית יבוסאי וית אמוראי וית
גרגשאי׃ ושׂיבוסיין ושׂאמריין ושׂגרגשיין׃ ואת החוי ואת הערקי
ואת הסיני׃ וית חואי וית ערקאי וית אנתוסאי׃ ושׂחוויין ושׂערקיין
ושׂטרבלוסיין׃ ואת הארודי ואת הצמרי ואת החמתי ואחר נפצו
משפחות הכנעני׃ וית ארודאי וית צמראי וית חמתאי ובתר
כין אתבדרא׳ זרעית כנענאי׃ ושׂארודיין ושׂצמריין ושׂחמאויין
ובעד דאך תפלקת עשאיר שׂכנאעניין׃ ויהי גבול הכנעני
מצידן באכה גררה עד עזה באכה סדמה ועמרה ואדמה וצבוים
עד לשע׃ והוה׳ תחום כנענאה מצידון מטי לגרר עד עזה מטי׳
לסדום ועמורה׳ ואדמה וצבוים עד לשע׃ וכאן תכם שׂכנאעניין
מן צידא שׂי אן תגי שׂי׳ שׂכלוץ ושׂי׳ שׂגזה שׂי אן שׂי סדום ועמורה
ואדמה וצבוים שׂי׳ לשע׃ אלה בני חם למשפחתם ללשנתם
בארצתם בגויהם׃ אלין בני חם׳ לזרעיתהון ללישנהון׳ בארעתהון
בעממיהון׃ הולאי בני חם לעשאירהם ולגאתהם פי בלדאנהם
לאממהם׃ ולשם ילד גם הוא אבי כל בני
עבר אחי יפת הגדול׃ ולשם אתיליד אף הוא׳ אבוהון דכל בני
עבר׳ אחוהי׳ דיפת רבא׃ וולד לשם הואיצא גמיע בני עבר אכו
יפת שׂאכבר׃ בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם׃ בני
שם כדוסתאן ושׂמוצל ואר׳ ולוד וא׳׃ ובני ארם עוץ וחול וגתר
ומש׃ ובני ארם שׂגוטה ושׂחוילה ושׂגראמקה ושׂדרושא׃ וארפכשד
ילד את שלח ושלח ילד את עבר׃ וארפכשד אוליד ית שלח׳

רש״י

משפחות קודם לכן שני ויקטן ילד וכו׳ ואח״כ ויהי כל הארץ וגו׳ ואח״כ באמצע ומיין נא בא הכנע׳
נסתרס לא לפרש הא למדת שבשנת מות פלג נתפלגו״ יקטן שהיה עניו ומקטין עצמו לכך
זכה להעמיד כל משפחות הללו״ חצרמות על שם מקומו דברי אגדה״ שפה אחת׳ לשון הקדש״
ודברים אחדים באו בעצה אחת ואמרו לא כל הימנו שיבור לו את העליונים נעלה לרקיע
ונעשה עמו מלחמה״ ד״א על יחידו של עולם׳ ד״א ודברים אחדים׳ אמרו אחת לאלף ותרנ״ו
מאות ותשע שנים לרקיע מתמוטט כמו שעשה לדור המבול בואו ונעשה לו סמוכות׳
בד״ב בנסעם מקדם׳ שהיו יושבין שם כדכתיב למעלה ויהי מושבם וגו׳ הר הקדם ונסעו משם

וְשֶׁלַח אוֹלִיד יָת עֵבֶר׃ וארפכשד אולד שלח׃ ושלח אולד עבר׃
וּלְעֵבֶר יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים שֵׁם הָאֶחָד פֶּלֶג כִּי בְיָמָיו נִפְלְגָה הָאָרֶץ וְשֵׁם
אָחִיו יָקְטָן׃ וּלְעֵבֶר אִתְיְלִידוּ תְּרֵין בְּנִין שׁוּם חַד פֶּלֶג אֲרֵי בְיוֹמוֹהִי
אִתְפְּלִיגַת אַרְעָא וְשׁוּם אֲחוּהִי יָקְטָן׃ וולד אבנאן אסם אחדהמא
פאסם לאן פי זמאנה אנקסמת ואסם אכיה קחטאן׃ וְיָקְטָן יָלַד
אֶת אַלְמוֹדָד וְאֶת שָׁלֶף וְאֶת חֲצַרְמָוֶת וְאֶת יָרַח׃ וְיָקְטָן אוֹלִיד יָת
אַלְמוֹדָד וגו׳׃ וקחטאן אולד אלמודד ואלסלף וחצרמות ואלקמר׃ וְאֶת
הֲדוֹרָם וְאֶת אוּזָל וְאֶת דִּקְלָה׃ וְיָת הֲדוֹרָם וגו׳׃ ודמאר וצנעא
וצעדה׃ וְאֶת עוֹבָל וְאֶת אֲבִימָאֵל וְאֶת שְׁבָא׃ ואלגוף ומארב וסבא׃
וְאֶת אוֹפִר וְאֶת חֲוִילָה וְאֶת יוֹבָב כָּל אֵלֶּה בְּנֵי יָקְטָן׃ וְיָת אוֹפִיר וְיָת
חֲוִילָה וְיָת יוֹבָב כָּל אִלֵּין בְּנֵי יָקְטָן׃ ואופיר וחוילה ויובב כל הולאי
בנו קחטאן׃ וַיְהִי מוֹשָׁבָם מִמֵּשָׁא בֹּאֲכָה סְפָרָה הַר הַקֶּדֶם׃ וַהֲוָה
מוֹתְבְהוֹן מִמֵּישָׁא מָטֵי לִסְפָר טוּר מַדִּנְחָא׃ פכאן מסכנהם מן
מכה אלי אן תגי אלי מדינה אלגבל אלשרקי׃ אֵלֶּה בְנֵי שֵׁם
לְמִשְׁפְּחֹתָם לִלְשֹׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם לְגוֹיֵהֶם׃ אִלֵּין בְּנֵי שֵׁם לְזַרְעֲיָתְהוֹן
לְלִישָּׁנְהוֹן בְּאַרְעָתְהוֹן לְעַמְמֵיהוֹן׃ הולאי בני שם לעשאירהם
ולגאתהם פי בלדאנהם ואממהם׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי נֹחַ
לְתוֹלְדֹתָם בְּגוֹיֵהֶם וּמֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ הַגּוֹיִם בָּאָרֶץ אַחַר הַמַּבּוּל׃
אִלֵּין זַרְעֲיָת בְּנֵי נֹחַ לְתוֹלְדָתְהוֹן בְּעַמְמֵיהוֹן וּמֵאִלֵּין אִתְפָּרְשׁוּ
עַמְמַיָּא בְּאַרְעָא בָּתַר טוֹפָנָא׃ הולאי עשאיר בני נח לתואלידהם
ואממהם

ניח
ואדקלה׃ ניח
ולאעבל
ואגוח ומארב
ומצרין במדרש
ושבא אמבקול
מן גור אלנאס׃

רש״י ז״ל

לתור להם מקום להחזיק את כולם ולא מצאו אלא שנער׃ איש אל רעהו׃ אומה לאומה׃ מצרים לכוש
וכוש לפוט ופוט לכנען׃ הבה׃ הזמינו עצמכם כל הבה לשון הזמנה הוא שמכינין עצמם וג
ומתחברין למלאכה או לעצה או למשא׃ הבה הזמינו אפרקי״ר בלע״ז׃ לבנים׃ שאין אבנים בבבל
שהיא בקעה׃ ונשרפה לשרפה׃ כך עושין הלבנים שקורין טוול״ש שורפין אותן בכבשן׃ לחומר׃ לטוח
הקיר׃ פן נפוץ׃ שלא יביא עלינו שום מכה להפיצנו מכאן׃ וירד ה׳ לראות׃ לא הוצרך לכך אלא בא
ללמד לדיינים שלא ירשיעו הנדון עד שיראו ויבינו׃ מדרש ר״ת׃ בני האדם׃ אלא בני מי שמא בני
חמורים וגמלים אלא בני אדם הראשון שכפה את הטובה ואמר האשה אשר נתת עמדי אף אלו כפו
בטובה למרוד במי שהשפיעם טובה ומלטם מן המבול׃ הן עם אחד׃ כל טובה זו יש עמהם שעם
אחד

ואמלחם ומנהם תפרקת שאמם פי שארץ בעד שטופאן ׃

ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים ׃ והות ו'
כל ארעא לישן חד וממלל חד ׃ פכאן גמיע אהל שארץ לגה
ואחדה וכלאם ואחד ׃ ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ
שנער וישבו שם ׃ והוה במטלהון בקדמיתא ואשכחו בקעתא
בארעא דבבל ויתיבו תמן ׃ פלמא רחלו מן שמשרק וגדו בקיעא
פי בלד שינור ואקאמו תם ׃ ויאמרו איש אל רעהו הבה נלבנה
לבנים ונשרפה לשרפה ותהי להם הלבנה לאבן והחמר היה להם
לחמר ׃ ואמרו גבר לחבריה הבו נרמי לבנין ונוקידנון בנורא
והות להון לבינתא לאבנא וחימרא הוה להון לשיע ׃ קאל בעצהם
לבעץ תעאלו נלבן לבנא וננצגה טביכא פכאן להם אלבן כאחגא
רה ושקפר כאן להם מלאטא ׃ ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל
וראשו בשמים ונעשה לנו שם פן נפוץ על פני כל הארץ ׃ ואמרו
הבו נבני לנא קרתא ומגדלא ורישיה מטי עד צית שמיא ונעביד
לנא שום דלמא נתבדר על אפי כל ארעא ׃ קאלו תעאלו נבני לנא
קריה ומגדל וראסה ידאני שסמא ונצנע להא אסמא כלא נתבדד
עלי גמיע וגה שארץ ׃ וירד יהוה לראות את העיר ואת המגדל
אשר בנו בני האדם ׃ ואתגלי יי' לאתפרעא על עובד קרתא
ומגדלא דבנו בני אנשא ׃ פאוחד שלה אמרא מוגלא לירא
שקריה ושמגדל שדי בנו בני אדם ׃ ויאמר יהוה הן עם אחד ושפה

רש"י ז"ל

אחד הם ושפה אחת לכולם ודבר זה החלו לעשות ׃ החלם. כמו התחילם להתחיל הם לעשות ׃ לא יבצר. בתמיה. יבצר לשון מניעה כתרגומו ודומה לו יבצור רוח נגידים ׃ הבה נרדה. בבית דינו נמלך מענותנותו יתירה ׃ הבה. מדה כנגד מדה הם אמרו הבה נבנה והוא כנגדם מדד ואמר הבה נרדה ׃ ונבלה. ונבלבל נון משמש בל' רבים וה"א אחרונה יתירה כה"א של נרדה ׃ לא ישמעו. זה שואל לבנה וזה מביא טיט וזה עומד עליו ופוצע מוחו ׃ ויפץ ה' אותם משם. בעולם הזה מה שאמרו פן נפוץ נתקיים עליהם הוא שאמר שלמה מגורת רשע היא תבואנו ׃ ומשם הפיצם. למד שאין להם חלק לעולם הבא. וכי איזו קשה של דור המבול או של דור הפלגה ׃ אלו לא פשטו יד בעיקר ואלו פשטו יד בעיקר להלחם בו ואלו נשטפו ואלו לא נאבדו מן העולם [illegible]

אחהם פעלא וזה החלם לעשות ועתה לא יבצר מהם כל אשר
יזמו לעשות׃ ואמר יי׳ הא עמא חד ולישן חד לכולהון ודין
דשריאו למעבד וכען לא יתמנע מנהון כל דחשיבו למעבד׃
קאל אללה הודא הם שעב ואחד ולגה ואחדה לגמיעהם והדא מא
אבתדו בה אן יצנעוה ואן פלא יפתוהם כל מא האמו בה אן
יצנעוה׃ הבה נרדה ונבלה שם שפתם אשר לא ישמעו איש
שפת רעהו׃ הבו נתגלי ונבלבל תמן לישנהון דלא ישמעון גבר
לישן חבריה׃ לכני אורד אמרא מוגלא אשתת קלבה לגאתהם
חתא לא יפהם כל פריק לגה׳ צאחבה׃ ויפץ יהוה אתם משם על
פני כל הארץ ויחדלו לבנות העיר׃ ובדר יי׳ יתהון מתמן על אפי
כל ארעא ואתמנעו מלמבני קרתא׃ פבדדהם אללה מן תם עלא
וגה גמיע אלארץ פאנתהו ען בנא אלקריה׃ על כן קרא שמה בבל
כי שם בלל יהוה שפת כל הארץ ומשם הפיצם יהוה על פני כל
הארץ׃ על כין קרא שמה בבל ארי תמן בלביל יי׳ לישן כל ארעא
ומתמן בדרנון יי׳ על אפי כל ארעא׃ לדלך סמית באבל אד
הנאך שתת אללה לגאת אהל אלארץ ומן תם בדדהם אללה עלי וגה
גמיע אלארץ׃ אלה תולדת שם שם בן

ד

מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול׃ אלין תולדת
שם שם בר מאה שנין ואוליד ית ארפכשד תרתין שנין בתר טופנא׃
הדא שרח תואליד שם למא כאן שם ן מאיה סנה חין אולד ארפכשד
לסנתין בעד אלטופאן׃ ויחי שם אחרי הולידו את ארפכשד חמש
חמש מאות שנה ויולד בנים ובנות׃ וחיא שם בתר דאוליד ית
ארפכשד׳

רש״י ז״ל

של דור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם ולכן נאבדו ואלו היו נוהגין אהבה ורעות ביניהם שנ׳ שפה
אחת ודברים אחדים למדת ששנאוי המחלוקת וגדול השלום׃ שם בן מאת שנה׃ כשהוליד את
ארפכשד שנתים אחר המבול׃ על פני תרח אביו׃ בחיי אביו׃ ומ״א אומרין שעל ידי אביו מת
שקבל תרח על אברם בנו לפני נמרוד על שכתת את צלמיו והשליכו לכבשן האש והרן יושב
ואומר

30

ארפכשד חמיש מאה שנין ואוליד בנין ובנן׃ פעאש בעד דאלך כמס מאיה סנה אולד פיהא בנין ובנאת׃

וארפכשד חי חמש ושלשים שנה ויולד את שלח׃ וארפכשד חיא תלתין וחמיש שנין ואוליד ית שלח׃ ולמא עאש ארפכשד כמסה ול׳ סנה אולד שלח׃ ויחי ארפכשד אחרי הולידו את שלח שלש שנים וארבע מאות שנה ויולד בנים ובנות׃ וחיא ארפכשד בתר דאוליד ית שלח ארבע מאה ותלת שנין ואוליד בנין ובנן׃ ועאש בעד ד׳לך ארבע מאיה ותלאת סנין אולד פיהא בנין ובנאת׃

ושלח חי שלשים שנה ויולד את עבר׃ ושלח חיא תלתין שנין ואוליד ית עבר׃ ולמא עאש שלח תלאתין סנה אולד עבר׃ ויחי שלח אחרי הולידו את עבר שלש שנים וארבע מאות שנה ויולד בנים ובנות׃ וחיא שלח בתר דאוליד ית עבר ארבע מאה ותלת שנין ואוליד בנין ובנן׃ ועאש בעד ד׳לך ארבע מאיה ותלאת סנין אולד פיהא בנין ובנאת׃

ויחי עבר ארבע ושלשים שנה ויולד את פלג׃ וחיא עבר תלתין וארבע שנין ואוליד ית פלג׃ ולמא עאש עבר ארבעה ותלאתין סנה אולד פלג׃ ויחי עבר אחרי הולידו את פלג שלשים שנה וארבע מאות שנה ויולד בנים ובנות׃ וחיא עבר בתר דאוליד ית פלג ארבע מאה ותלתין שנין ואוליד בנין ובנן׃ ועאש בעד ד׳לך ארבע מאיה ותלאתין סנה אולד פיהא בנין ובנאת׃

ויחי פלג שלשים שנה ויולד את רעו׃ וחיא פלג תלתין שנין ואוליד

רש״י ז״ל

ולומר בלבו אם אברם נוצח אני משלו ואם נמרוד נוצח אני משלו וכשניצל אברם אמרו לו להרן משל מי אתה. אמר להן הרן משל אברם אני השליכוהו לכבשן האש ונשרף וזהו אור כשדים. ומנחם פירש אור בקעה וכן באורים כבדו ה׳ וכן מאורת צפעוני כל חור ובקע עמוק קרוי אור׃ יסכה. זו שרה ע״ש שסוכה ברוח הקדש ושהכל סוכין ביפיה ולשון נסיכות כמו שרה לשון שררה׃ ויצאו אתם. ויצאו תרח ואברם עם לוט ושרי׃ וימת תרח בחרן׃

ית רעו׃ ולמא עאש פלג תלאתין סנה אולד רעו׃ ויחי פלג אחרי
הולידו את רעו תשע שנים ומאתים שנה ויולד בנים ובנות׃
וחיא פלג בתר דאוליד ית רעו מאתן ותשע שנין ואוליד בנין
ובנן׃ ועאש בעד דלך מאתין ותסע סנין אולד פיהא בנין
ובנאת׃ ויחי רעו שתים ושלשים שנה ויולד
את שרוג׃ וחיא רעו תלתין ותרתין שנין ואוליד ית שרוג׃
ולמא עאש רעו אתנין ותלאתין סנה אולד שרוג׃ ויחי רעו
אחרי הולידו את שרוג שבע שנים ומאתים שנה ויולד בנים
ובנות׃ וחיא רעו בתר דאוליד ית שרוג מאתן ושבע שנין
ואוליד בנין ובנן׃ ועאש בעד דלך מאיתין וסבע סנין אולד
פיהא בנין ובנאת׃ ויחי שרוג שלשים שנה
ויולד את נחור׃ וחיא שרוג תלתין שנין ואוליד ית נחור׃ ולמא
עאש שרוג תלאתין סנה אולד נחור׃ ויחי שרוג אחרי הולידו
את נחור מאתים שנה ויולד בנים ובנות׃ וחיא שרוג בתר
דאוליד ית נחור מאתן שנין ואוליד בנין ובנן׃ ועאש בעד
דלך מאיתי סנה אולד פיהא בנין ובנאת׃
ויחי נחור תשע ועשרים שנה ויולד את תרח׃ וחיא נחור
עסרין ותשע שנין ואוליד ית תרח׃ ולמא עש עאש נחור
תסעה ועשרין סנה אולד תרח׃ ויחי נחור אחרי הולידו את תרח
תשע עשרה שנה ומאת שנה ויולד בנים ובנות׃ וחיא נחור
בתר דאוליד ית תרח מאה ותשע עסרי שנין ואוליד בנין ובנן

ועאש

רש"י ל"ב

לאחר שיצא אברם מחרן ובא לארץ כנען יותר מס' שנה שהרי כתו' ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן ותרח בן שבעים שנה היה כשנולד אברם הרי ק' מ"ה לתרח כשיצא אברם מחרן עדיין נשארו משנותיו הרבה ולמה הקדים הכתו' מיתתו של תרח ליציאתו של אברם שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברם את כבוד אביו שהניחו זקן והלך לו לפיכך קראו הכתו' מת שהרשעים אף בחייהן קרויים מתים והצדיקים אף במיתתן

קרויין

ועאש בעד ד'לך מאיה ותסעה' עשר סנה אולד פיהא בנין ובנאת׃ ויחי תרח שבעים שנה ויולד את אברם את נחור ואת הרן׃ וחיא תרח שבעין שנין ׳ ואוליד ית אברם׳ ית נחור וית הרן׃ ולמא עאש תרח סבעין סנה אולד אברם נחור והרן׃ ואלה תולדת תרח תרח הוליד את אברם את נחור ואת הרן והרן הוליד את לוט׃ ואלין תולדת תרח׳ תרח אוליד ית אברם׳ ית נחור וית הרן׳ והרן אוליד ית לוט׃ והדא שרח תנאסל תרח תרח אולד אברם נחור והרן והרן אולד לוט׃ וימת הרן על פני תרח אביו בארץ מולדתו באור כשדים׃ ומית הרן׳ על אפי תרח אבוהי׳ בארע ילדותיה באור דכסדאי׃ תם מאת הרן בחצ'רה' תרח אביה פי בלד מולדה פי אתון אלכסדאניין׃ ויקח אברם ונחור להם נשים שם אשת אברם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה׃ ונסיב אברם ונחור׳ להון נשין׳ שום אתת אברם שרי׳ ושום אתת נחור מלכה׳ בת הרן אבוהא דמלכה ואבוהא דיסכה׃ תם אתכ'ד' אברם ונחור להם נסאא אסם זוגה' אברם שרי ואסם זוגה' נחור מלכה אבנה' הרן אבו מלכה ואבו יסכה׃ ותהי שרי עקרה אין לה ולד׃ והות שרי עקרא׳ לית לה ולד׃ פכאנת שרי עאקר ליס להא ולד׃ ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו ואת שרי כלתו אשת אברם בנו ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד חרן וישבו שם׃ ודבר תרח ית אברם בריה׳ וית לוט בר הרן בר בריה׳ וית שרי כלתיה׳ אתת אברם בריה׳ ונפקו עמהון מאור

רש״י

קרויין חיים שנ' ובניהו בן יהוידע בן איש חי יחי כתיב וקרינן חי׃ בחרן׃ הנון הפוכה לומר לך עד אברם חרון אף של מקום׃

ברד

מאור דכסדאי למיזל לארעא דכנען ואתו עד חרן ויתיבו תמן׃
פאכד תרח אברם אבנה ולוט אבן הרן אבן אבנה ושרי כנתה
זוגה אברם אבנה וכרגו מעהם מן אתון אלכסדאניין לימצו אלא
בלד כנעאן פאתו אלי חרן ואקאמו תם׃ ויהיו ימי תרח חמש
שנים ומאתים שנה וימת תרח בחרן׃ והוו יומי תרח מאתן
וחמיש שנין ומית תרח בחרן׃ פכאן עמר תרח מאיתין וכמס
סנין ומאת פי חרן׃ קנ״ג פסו׳ סימן בנ״ג ד״ה לנחמה

ויאמר יהוה אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית
אביך אל הארץ אשר אראך׃ ואמר יי לאברם איזיל לך
מארעך ומילדותך ומבית אבוך לארעא דאחזינך׃ תם קאל
אללה לאברם אמץ מן ארצך ומולדך ובית אביך אלי אלבלד אלדי
אוריך׃ ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה׃
ואעבדינך לעם סגי ואברכנך וארבי שמך ותהי מברך׃ ואצי
מנך אמה כבירה ואבארך פיך ואעצם אסמך ותכון ברכה׃
ואברכה מברכיך ומקללך אאר ונברכו בך כל משפחת
האדמה׃ ואבריך מברכך ומלטטך אלוט ויתברכון בדילך כל
זרעית ארעא׃ ואבארך מבארכך ואלען שאתמך ויתבארך בך
גמיע עשאיר אלארץ׃ וילך אברם כאשר דבר אליו יהוה וילך
אתו לוט ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן׃
ואזל

רש״י

ויאמר ה׳ אל אברם לך לך. להנאתך ולטובתך ושם אעשך לגוי גדול וכאן אי אתה זוכה לבנים ועוד שאודיע טבעך בעולם. ואעשך לגוי גדול. לפי שהדרך גורמת לג׳ דברים ממעטת פריה ורביה וממעטת את הממון וממעטת את השם. לכך הוזקק לג׳ ברכות הללו שהבטיחו על הבנים ועל הממון ועל השם. ואברכך. בממון. ב״ר. והיה ברכה. הברכות נתונות בידך עד עכשיו היו בידי ברכתי לאדם ונח ומעכשיו אתה תברך את אשר תחפוץ. ב״ר. ד״א ואעשך לגוי גדול. זה שאומרין אלהי אברהם. ואברכך. זה שאומרין אלהי יצחק. ואגדלה שמך. זה שאומרין אלהי יעקב. יכול יהו חותמין בכולן
ת״ל

ואזל אברם כמא דמליל עמיה יי׳ ואזל עמיה לוט ואברם
בר שבעין וחמיש שנין במפקיה מחרן׃ פמצ׳א אברם כמא קאל
לה אללה ומצ׳א מעה לוט וכאן אברם ן׳ כמסה וסבעין סנה חין
כ׳רג מן חרן׃ ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת
כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן ויצאו
ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען׃ ודבר אברם ית שרי
אתתיה וית לוט בר אחוהי וית כל קנינהון דקנו וית נפשתא
דשעבידו לאוריתא בחרן ונפקו למיזל לארעא דכנען
ואתו לארעא דכנען׃ פאכ׳ד׳ אברם שרי זוג׳תה ולוט ן׳ אכ׳יה
וג׳מיע סרחהם אלד׳י מלכוה ואלנפוס אלד׳י אכתסבוהא פי חרן וכ׳רג׳ו
ליג׳יזו אלי בלד כנעאן תם ג׳או אליה׃ ויעבר אברם בארץ עד
מקום שכם עד אלון מורה והכנעני אז בארץ׃ ועבר אברם
בארעא עד אתר שכם עד מישר מורה וכנענאה בכין בארעא׃
תם טאף אברם אלבלד אלי אן ג׳א אלי מוצ׳ע נאבלוס ואלי מרג׳
מורא ואלכנעאניין חינד׳ פיה׃ וירא יהוה אל אברם ויאמר
לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח ליהוה הנראה
אליו׃ ואתגלי יי׳ לאברם ואמר לבנך אתין ית ארעא הדא
ובנא תמן מדבחא קדם יי׳ דאתגלי ליה׃ תם תג׳לא לה אללה וקאל
לנסלך אעטי הדא אלבלד ובנא תם מד׳בחא ללה אלמתג׳לי לה׃

רש״י ז״ל

ת״ל והיה ברכה. בך חותמין ולא בם. מארצך. והלא כבר יצא משם עם אביו ובא לחרן אלא כך
א״ל התרחק עוד וצא מבית אביך. אשר אראך. לא גילה לו הארץ מיד כדי לחבבה בעיניו
ולתת לו שכר על כל דיבור ודיבור. כיוצא בו את בנך את יחידך אשר אהבת. כיוצא בו
על אחד ההרים. כיוצא בו וקרא עליה את הקריאה אשר אנכי דובר אליך. ונברכו בך. יש
אגדות רבות וזהו פשוטו אדם אומר לבנו תהא כאברהם וכן כל ונברכו בך שבמקרא
וזה מוכיח בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה. אשר עשו בחרן.
שהכניסן תחת כנפי השכינה אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת הנשים ומעלה
עליהם הכתו׳ כאלו עשאום ופשוטו של מקרא עבדים ושפחות שקנו להם כמו עשה את

ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל ויט אהלה בית אל מים
והעי מקדם ויבן שם מזבח ליהוה ויקרא בשם יהוה: ואסתלק
מתמן לטורא מדנח לבית אל ופרסיה למשכניה בית אל ממערבא
ועי ממדנחא ובנא תמן מדבחא קדם יי וצלי בשמא דיי: ת֒ם
אנתקל מן תם אלי אלגבל מן שרקי בית אל וצ֒רב כבאה הנאך בית
אל מן אלמגרב ועי מן אלמשרק ובנא תם מדבחא ללה ודעא
באסמה: ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה: ונטל אברם אזיל
ונטיל לדרומא: ת֒ם רחל אברם וכאן כל מא מ֒ר רחל אלא אלי
קבלה: ויהי רעב בארץ וירד אברם
מצרימה לגור שם כי כבד הרעב בארץ: והוה כפנא בארעא
ונחת אברם למצרים לאתותבא תמן ארי תקיף כפנא
בארעא: ת֒ם כאן גוע פי אלבלד פאנחדר אברם אלי מצר ליסכן
ת֒ם אד֒ אשתד אלגוע פי אלבלד: ויהי כאשר הקריב לבוא
מצרימה ויאמר אל שרי אשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת
מראה את: והוה כד קריב למיעל למצרים ואמר לשרי
אתתיה הא כען ידענא ארי אתתא שפירת חיזו את: ולמא
קרב

כל הכבוד הזה: ועושר עושה חיל. לשון קונה וכונס: ויעבר אברם בארץ. נכנס לתוכה
עד מקום שכם להתפלל על בני יעקב כשיבואו להלחם בשכם: אלון מורה: הוא שכם
הראהו הר גריזים והר עיבל ששם קיבלו ישראל שבועת התורה: והכנעני אז בארץ:
היה הולך וכובש את א"י מזרעו של שם שבחלקו של שם נפלה. כשחלק נח את הארץ לבניו
של' ומלכי צדק מלך שלם וגו' ויאמר ה' לאברם לזרעך אתן את הארץ הזאת עתיד
אני להחזירה לבניך שהם מזרעו של שם: ויבן שם מזבח: על בשורת הזרע ועל
בשורת ארץ ישראל: ויעתק משם ההרה: מקדם לבית אל. במזרחה של בית אל נמצאת בית
אל במערבו והוא של' בית אל מים: אהלו: אהלה כתיב בתחלה נטה את אהל שרה ואחר כך
ואח"כ את שלו ב"ר: ויבן שם מזבח. נתנבא שעתידין בניו להכשל שם על עון עכן
ויתפלל עליהם: הלוך ונסוע. לפרקים ישב כאן חדש או יותר ונוסע משם ונוטה אהלו
במקום אחר וכל מסעיו הנגבה ללכת לדרומה של א"י והיינו לצד ירושלים שהיא בחלקו
של יהודה שנטלו בדרומה של א"י לצד המוריה שהיא נחלתו. ב"ר: ויהי רעב בארץ

קרב מן אדכול לי מצר קאל לשרי זוגתה אנא אעלם אנך
אמראה גמילה׳ למנצר ׃ והיה כי יראו אתך המצרים ואמרו אשתו
זאת והרגו אתי ואתך יחיו ׃ ויהי ארי יחזון יתיך מצראי ויימרון
אתתיה דא ויקטלון יתי ויתיך יקיימון ׃ אכאף אן ראוך למצריין
קאלו הדא זוגתה קתלוני ואסתבקוך ׃ אמרי נא אחתי את למען
ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך ׃ אימרי כען דאחתי את
בדיל דייטב לי בדיליך ׃ ותתקיים נפשי בפתגמיכי ׃ קולי אנתי
אכתי לכי אן יחסן לי בסבבך ותחיא נפסי בגרורתך ׃ ויהי כבוא ב׳׳
אברם (מצרימה) ויראו המצרים את האשה כי יפה הוא מאד ׃ והוה כד
על אברם למצרים ׃ וחזו מצראי ית אתתא ארי שפירא היא
לחדא ׃ ולמא דכל אברם לי מצר ראו למצריין לאמראה אנהא
חסינה גדא ׃ ויראו אתה שרי פרעה ויהללו אתה אל פרעה ותקח
האשה בית פרעה ׃ וחזו יתה רברבי פרעה ושבחו יתה לפרעה ׃
ואדברת אתתא לבית פרעה ׃ חתי ראוהא רייסא פרעון פמדחו׳
הא ענדה ואכדת לי מנזלה ׃ ולאברם היטיב בעבורה ויהי לו
צאן ובקר וחמרים ועבדים ושפחת ואתנת וגמלים ׃ ולאברם
אוטיב בדילה ׃ והוו ליה ען ותורין וחמרין ועבדין ואמהן ואתנן
וגמלין ׃ ואחסן לי אברם בסבבהא פצאר לה גנם ובקר וחמיר

רש״׳י

באותה הארץ לבדה לנסותו אם יהרהר אחר דבריו של הקב״ה שאמר לו ללכת אל ארץ
כנען ועכשיו משיאו לצאת ממנה׃ הנה נא ידעתי׃ מ״א עד עכשיו לא הכיר בה מתוך
צניעות שבשניהם ועכשיו הכיר בה ע״י מעשה׃ ד״א מנהג העולם שעל ידי טורח הדרך
אדם מתבזה וזאת עמדה ביופיה׃ ופשוטו של מקרא הנה נא הגיע השעה שיש לדאוג
על יפיך ידעתי זה ימים כי אשה יפת מראה את ועכשיו אנו באים בין אנשים שחורים
ומכוערים אחים של כושים ולא הורגלו באשה יפה ודומה לו הנה נא אדני סורו נא׃ למען
ייטב לי בעבורך׃ יתנו לי מתנות׃ ויהי כבוא אברם מצרימה׃ היה לו לומר כבואם
מצרימה׃ אלא למד שהטמין אותה בתיבה וע״י שתבעו מכס פתחו וראו אותה׃ ויהללו
אותה אל פרעה׃ הללוה ביניהם לומר הגונה זו למלך׃ ולאברם היטיב׃ פרעה בעבורה׃
וינגע ה׳׃ במכת ראתן לקה שהתשמיש קשה לו׃ על דבר שרי׃ על פי דבורה אומרת
למלאך הך והוא מכה׃ קח ולך׃ לא כאבימלך שאמר לו הנה ארצי לפניך אלא אמר לו לך ואל

ועביד ואמא ואתן וגמל׃ וינגע יהוה את פרעה נגעים גדלים
ואת ביתו על דבר שרי אשת אברם׃ ואיתי יי׳ על פרעה
מכתשין רברבין ועל אנש ביתיה על עיסק שרי אתת אברם׃
פתואעד אלה פרעון בבלאיא עט׳ימה וא׳ה בסבב שרי זוגה
אברם׃ ויקרא פרעה לאברם ויאמר מה זאת עשית לי למה
לא הגדת לי כי אשתך הוא׃ וקרא פרעה לאברם ואמר׳ מא
דא עבדת לי׃ למא לא חוית לי ארי אתתך היא׃ פדעא פרעון
וקאל מא דא צנעת בי ולם לם תכברני אנהא זוגתך׃ למה
אמרת אחתי הוא ואקח אתה לי לאשה ועתה הנה אשתך קח
ולך׃ למא אמרת אחת היא ודברית יתה לי לאתו׃ וכען הא
אתתך דבר ואיזיל׃ ולם קלת הי אכתי חתא אתכדתהא לי
זוגה ואלאן הודא זוגתך כדהא ואמץ׃ ויצו עליו פרעה אנשים
וישלחו אתו ואת אשתו ואת כל אשר לו׃ ופקיד עלוהי פרעה
גוברין ואלויאו יתיה וית אתתיה וית כל דליה׃ פוכל בה פרשון
קומא בדרקו בה ובזוגתה וכל מאלה׃ ויעל אברם ממצרים הוא
ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה׃ וסליק אברם ממצרים
הוא ואתתיה וכל דליה ולוט עמיה לדרומא׃ פצעד אברם מן
מצר הו וזוגתה וכל מאלה ולוט מעה אלי אלדארום׃ ואברם

כבד

רש״י

תעמוד שהמצרים שטופי זמה הם שנ׳ וזרמת סוסים זרמתם׃ ויצו עליו. על אודותיו לשלחו ולשמרו׃ וישלחו. כתרגומו ואלויאו׃ כבד מאד. טעון משאות׃ ויעל אברם הנגבה. לבא לדרומה של א״י כמו שאמר למעלה הלוך ונסוע הנגבה להר המוריה ומכל מקום כשהוא הולך ממצרים לארץ כנען מדרום לצפון הוא מהלך שארץ מצרים בדרומה של א״י כמו שמוכיח במסעות ובגבולי הארץ׃ וילך למסעיו. כשחזר ממצרים לארץ כנען היה הולך ולן באכסניות שלן בהן בהליכתו למצרים. למדך דרך ארץ שלא ישנה אדם אכסניא שלו. ד״א בחזרתו פרע הקפותיו׃ מנגב. מארץ מצרים שבדרומה של ארץ כנען׃ אשר עשה שם בראשונה. ואשר קרא שם אברם בשם ה׳ וגם יש לומר ויקרא שם עכשיו בשם ה׳׃ ההולך את אברם. מי גרם לו שאת הליכתו עם אברם׃ ולא נשא. לא היתה יכולה להספיק מרעה למקניהם׃ ולא נשא. לשון קצר וצריך להוסיף עליו כמו ולא נשא אותם מרעה הארץ לכך כתב ולא נשא בלשון זכר׃ ויהי ריב. לפי שהיו רועי של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים ורועי אברם מוכיחין

אותם

כבד מאד במקנה בכסף ובזהב: ואברם תקיף לחדא בבעירא
בכספא ובדהבא: ואברם עט׳ים ג׳דא במאשיה ופצ׳ה וד׳הב:
וילך למסעיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר היה שם
אהלה בתחלה בין בית אל ובין העי: ואזל למטלנוהי מדרומא
ועד בית אל עד אתרא דפרסיה תמן למשכניה בקדמיתא בין בית
אל ובין עי: פמצ׳א פי מראחלה מן אלקבלה אלי בית אל אלי אלמוצ׳ע
אלד׳י כאן כבאיה הנאך באלאולא בין בית אל ובין עי: אל מקום
המזבח אשר עשה שם בראשנה ויקרא שם אברם בשם יהוה:
לאתר מדבחא דעבד תמן בקדמיתא וצלי תמן אברם בשמא
דיי: אלי מוצ׳ע אלמדבח אלד׳י צנעה תם אולא ודעא תם אברם
באסם אללה: וגם ללוט ההלך את אברם היה צאן ובקר
ואהלים: ואף ללוט דאזיל עם אברם הוו ען ותורין ומשכנין:
ואיצ׳א ללוט אלסאיר מע אברם כאן גנם ובקר ואכביה: ולא
נשא אתם הארץ לשבת יחדו כי היה רכושם רב ולא יכלו
לשבת יחדו: ולא סוברת יתהון ארעא למתב כחדא ארי הוה
קנינהון סגי ולא יכילו למיתב כחדא: ולם יחתמלהמא אלבלד אן
יקימא פיה גמיעא אד׳ כאן סראתהם כתירא ולם יטיקו אן יקימא
גמיעא: ויהי ריב בין רעי מקנה אברם ובין רעי מקנה לוט
והכנעני והפרזי אז ישב בארץ: והות מצותא בין רען בעירי
דאברם ובין רען בעירי דלוט וכנענאה ופרזאה בכין יתיב בארעא:

רש"י ז"ל

אותם על הגזל והם אומרים נתנה הארץ לאברם ולו אין יורש ולוט יורשו ואין זה גזל והכתו'
אומר והכנעני והפרזי אז יושב בארץ ולא זכה בה אברם עדיין: אנשים אחים: קרובים ומ"א
דומין בקלסתר פנים: אם השמאל ואימינה: בכל אשר תשב לא אתרחק ממך ואעמוד לך
למגן ולעזר וסוף דבר הוצרך לו שנ' וישמע אברם כי נשבה אחיו וגו': ואימינה: אימין
את עצמי כמו ואשמאילה: אשמאיל את עצמי ואם היה לו לינקד ואימנה: כך מצינו
במקום אחר אם יש להמין ואין נקוד להימין: כי כלה משקה: ארץ נחלי מים: לפני שחת ה' את
סדום ואת עמורה: היה אותו מישור כגן ה' לאילנות: כארץ מצרים לזרעים: באכה צוער:
עד צוער: ומ"א דורשו לגנאי על שהיו שטופי זמה בחר לו לוט בשכונתם במס' הוריות: ככר:
מישור כתרגומו: מקדם: נסע מאצל אברם והלך לו למערבו של אברם נמצא נוסע
ממזרח למערב: ומ"א הסיע עצמו מקדמונו של עולם אמר אי אפשי לא באברם ולא
באלהיו:

פאנה׳ כצומה בין רעאה׳ מאשיה׳ אברם ובין רעא מאשיה׳ לוט
ואלכנאעניין ואלפרזיין חינאיד מקימין פי אלבלד: ויאמר אברם אל
לוט אל נא תהי מריבה ביני וביניך ובין רעי ובין רעיך כי אנשים
אחים אנחנו: ואמר אברם ללוט לא תהי מצותא ביני וביניך ובין
רעותי ובין רעותך ארי גוברין אחין אנחנא: חתי קאל אברם
ללוט לא תכון כצומה ביני ובינך ולא בין רעאתי ורעאתך לאנא
קום דו קראבה: הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי אם
השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאילה: הלא כל ארעא קדמך
אתפרש כען מלותי אם את לצפונא אנא לדרומא ואם את
לדרומא ואצפנך: אליס אן גמיע אלארץ בין ידיך אנפרד עני אמא
יסרה פאתיאמן ואמא ימנה פאתיאסר: וישא לוט את עיניו וירא
את כל ככר הירדן כי כלה משקה לפני שחת יהוה את סדם ואת
עמרה כגן יהוה כארץ מצרים באכה צער: וזקף לוט ית עינוהי
וחזא ית כל מישר ירדנא ארי כלה בית שקיא קדם חבלות יי׳
ית סדום וית עמורה כגנתא דיי׳ כארעא דמצרים מטי צוער:
פרפע לוט עינאה וראא גמיע מרג אלארדן אן כלה סקי קבל
אן יהלך אללה סדום ועמורה כגנאן אללה כארץ מצר אלי אן תגי
אלי זגר: ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן ויסע לוט מקדם
ויפרדו איש מעל אחיו: ובחר ליה לוט ית כל מישר ירדנא
ונטל לוט בקדמיתא ואתפרשו גבר מלות אחוהי: פאכתאר

כ״ען

רש״י

ויאהל. נטה אהלים לרועיו ולמקנהו עד סדום: ואנשי סדום רעים. ואעפ״כ לא נמנע לוט
מלשכון עמהם ורבותי׳ למדו מכאן שם רשעים ירקב: רעים בגופם וחטאים בממונם: לה׳
מאד. יודעים רבונם ומתכוונים למרוד בו: אחרי הפרד לוט. כל זמן שהרשע עמו היה
הדבור פורש ממנו: אשר אם יוכל איש. כשם שא״א לעפר למנות כך זרעך לא ימנה:
ממרא. שם אדם: בימי אמרפל. הוא נמרוד שאמר לאברהם פול לתוך כבשן האש: מלך
גוים. מקום יש ששמו גוים ע״ש שנתקבצו שמה מכמה אומות ומקומות והמליכו איש
עליהם ושמו תדעל: בר״ע שנאב׳ שונא אביו שבשמים: שמאבר. שם אבר לעוף ולקפוץ
ולמרוד בהקב״ה: בלע. שם העיר: עמק השדים. כן שמו ע״ש שהיו בו שדות הרבה: הוא ים
המלח. לאחר זמן נמשך הים לתוכו ונעשה ים המלח: ומ״א אומ׳ שנתבקעו הצורים

לה לוט ג׳מיע מרג׳ אלארדן ורחל לוט מן אלמשרק ואנפרד כל
אמר ען אכיה׃ אברם ישב בארץ כנען ולוט ישב בערי הככר
ויאהל עד סדם׃ אברם יתיב בארעא דכנען ולוט יתיב בקרוי
מישרא ופרס עד סדום׃ אברם אקאם פי בלד כנעאן׃ ולוט
אקאם פי קרא אלמרג׳ וכ׳ים אלי סדום׃ ואנשי סדם רעים וחטאים
ליהוה מאד׃ ואנשי סדום בישין בממונהון וחייבין בגויתהון
קיי׳ לחדא׃ ואהל סדום אשראר מכטיין ללה גדא׃ ויהוה אמר
אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו שא נא עיניך וראה מן
המקום אשר אתה שם צפנה ונגבה וקדמה וימה׃ ויי׳ אמר
לאברם בתר דאתפרש לוט מעמיה זקוף כען עינך וחזי
מן אתרא דאת תמן לצפונא ולדרומא ולמדנחא ולמערבא׃
ואללה קאל לאברם בעד מא פארקה לוט ארפע עינאך ואנצ׳ר
מן אלמוצ׳ע אלד׳י אנת ת׳ם שמאלא וג׳נובא ושרקא וג׳רבא׃ כי
את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם׃
ארי ית כל ארעא דאת חזי לך אתננה ולבנך עד עלמא׃ פאן
ג׳מיע אלבלד אלד׳י תראהא לך אעטיהא ולנסלך אלי אלדהר׃
ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות
את עפר הארץ גם זרעך ימנה׃ ואשוי ית בנך סגיאין כעפרא
דארעא כמא דלית אפשר לגבר למימני ית עפרא דארעא אף

רש״י ז״ל

סביבותיו ונמשכו יאורים לתוכו ״ שתים עשרה שנה עבדו׳ חמשה מלכים הללו את
כדרלעומר ובי״ג שנה למרדו בא כדרלעומר לפי שהוא היה בעל המעשה נכנס בעובי
הקורה ״ והמלכים אשר אתו׳ אלו שלשה מלכים ״ זוזים׳ הם זמזומים ״ בהררם׳ בהר שלהם״
איל פארן׳ כתרגומו מישור׳ ואומר אני שאין איל לשון מישור אלא מישור של פרן איל
שמו ושל ממרא אלוני שמו ושל ירדן ככר שמו ושל שטים אבל שמו אבל השטים וכן
בעל גד בעל שמו וכולן מתרגמין מישרא וכל אחד שמו עליו״ על המדבר׳ אצל
המדבר כמו ועליו מטה מנשה״ עין משפט היא קדש׳ ע״ש העתיד שעתידין משה
ואהרן להשפט שם על עסקי אותו העין והם מי מריבה׳ ואונקלוס תרגמו כפשוטו מקום
שהיו בני המדינה מתקבצין שם לכל משפט ״ שדה העמלקי׳ עדיין לא נולד עמלק ונקרא

בנך לא׳ית מזון׳ ואיצ׳יר נקלך כתראב שארץ חתא אן אמכן
אנסאן אן יחצי תראב שארץ פנסלך איצא יחצא׳ קום התהלך
בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה׳ קום הליך בארעא׳ לארכה
ולפתיה׳ ארי לך אתננה׳ קום אמש פי שארץ טולהא ועריצהא
פאני לך אעטיהא׳ ויאהל אברם ויבא וישב באלני ממרא אשר
בחברון ויבן שם מזבח ליהוה׳ ופרס אברם ואתא׳ ויתיב במישרי
ממרא דבחברון׳ ובנא תמן מדבחא קדם יי׳ פכיים אברם וגא
ואקאם פי מרג ממרא שדי פי חברא ובנא תם מדבחא לל״ה׳

ג׳ ויהי בימי אמרפל מלך שנער אריוך מלך אלסר
כדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים׳ והוה׳ ביומי
אמרפל מלכא דבבל׳ אריוך מלכא דאלסר׳ כדרלעומר מלכא
דעילם׳ ותדעל מלכא דעממי׳ ולמא כאן פי איאם אמרפל
מלך שינער אריוך מלך אלסר כדרלעומר מלך כזוסתאן
ותדעל מלך שאמם׳ עשו מלחמה את ברע מלך סדם ואת
ברשע מלך עמרה שנאב מלך אדמה ושמאבר מלך צבוים
ומלך בלע היא צער׳ עבדו קרבא׳ עם ברע מלכא דסדום
ועם ברשע מלכא דעמורה׳ שנאב מלכא דאדמה׳ ושמאבר
מלכא דצבוים׳ ומלכא דבלע היא צוער׳ אנהם חארבו
ברע מלך סדום וברשע מלך עמרה שנאב מלך אדמה
ושמאבר

רשו״ל

ע״ש העמוד׳׳ בחצצון תמר׳ הוא עדין עין גדי מקרא מלא בדברי הימים ביהושפט׳ לרבנו׳
מלכים׳ ולמ״ש כמו השוטים למדינת שגבורים הין ולא״ש לא נתנו לאברהם מלרדוף
אחריהם׳׳ בארות בארות חמר׳ בארות הרבה היו שם שנוטלין משם אדמה לטיט של
בנין׳ ומ״א שמה דטיט בהם ונעשה נס למלך סדום שיצא משם לפי שהיו באומות מקצתן
שלא היו מאמינים שניצל אברהם מאור כשדים מכבשן האש וכיון שיצא זה מן החמר
האמינו באברהם למפרע׳׳ הרה נסו׳ להר נסו׳ הרה׳ כמו להר כל תיבה שצריכה למ״ד
בתחלתה הטל לה ה״א בסופה׳ ויש חלוק בין הרה להההרה שה״א שבסוף התיבה עומדת
במקום למ״ד שבראשה אבל אינה עומדת במקום למ״ד ונקוד׳ פתח תחתיו והריהה כמו
להר או כמו ל הר׳ ואינו מפרש לאיזה הר שכל אחד נס באשר מצא הר תחלה וכשהוא

נותן

ושמאבר מלך צבוים ומלך בלע הי זגר: כל אלה חברו אל
עמק השדים הוא ים המלח: כל אלין אתכנשו למישר חקליא הוא
אתר ימא דמלחא: כל הולאי אצטחבו אלי עמק אלסדין הי אלבחירה
אלמיותה: שתים עשרה שנה עבדו את כדרלעמר ושלש עשרה
שנה מרדו: תרתא עסרי שנין פלחו ית כדרלעמר ותלת עסרי
שנין מרדו: אתני עשר סנה אטאעו כדרלעמר ופי אלתאלתה עשר
עצוה: ובארבע עשרה שנה בא כדרלעמר והמלכים אשר
אתו ויכו את רפאים בעשתרת קרנים ואת הזוזים בהם ואת
האימים בשוה קריתים: ובארבע עסרי שנין אתא כדרלעומר
ומלכיא דעמיה ומחו ית גיבריא דבעשתרת קרנים וית
תקיפיא דבהמתא וית אימתני דבשוה קריתים: ופי אלסנה אל
ראבעה עשר אקבל כדרלעומר ואלמלוך אלדין מעה פקתלו אל
שגעא אלדי פי עשתרות קרנים ואלדהקיין אלדי פי הם ואלהיובין אלדי
פי שוה קריתים: ואת החרי בהררם שעיר עד איל פארן אשר על
המדבר: וית חוראי דבטורא דסעיר עד מישר פרן דסמיך על
מדברא: ואלחוריין אלדי פי גבל אלשראה אלי מרג פרן אלדי פי
טריק אלבריה: וישבו ויבאו אל עין משפט הוא קדש ויכו את כל
שדה העמלקי וגם את האמרי הישב בחצצן תמר: ותבו ואתו
למישר פלוג דינא היא רקם ומחו ית כל חקל עמלקאה ואף ית

רש"י ז"ל

נותן הא' בראשה לכתוב הררה למדברה פתרונו כמו לההר או כמו להר ומשמע
נאותו הר הידוע ומפורש בפרשה" והוא יושב בסדום. מי גרם לו גלות ישיבתו בסדום"
ויבא הפליט. לפי פשוטו זה עוג שפלט מן המלחמה והוא שכת' כי רק עוג נשאר מיתר
הרפאים נשאר שלא הרגוהו אמרפל וחביריו כשהכו הרפאים בעשתרות קרנים תנחומא"
ומדרש ב"ר זה עוג שפלט מדור המבול וזהו מיתר הרפאים של הנפילים היו בארץ
ומתכוין שיהרג אברהם וישא הוא את שרה: העברי. שבא מעבר הנהר" בעלי ברית
אברם. שכרתו עמו ברית" וירק. כתרגומו וזריז. וכן והריקותי אחריכם חרב אזדיין
בחרבי עליכם וכן הריק חרבי וכן והרק חנית וסגור" חניכיו. חנכיו כתי' זה אליעזר
שחינכו למצות והוא ל' התחלת כניסת האדם או כלי לאומנות שהוא עתיד לעמוד

אמוראה׃ דיתיב בעין גדי׃ פרגעו וגאו אלי עין אלחכם הי רקים פקתלו
כל מן כאן פי צ'יאע אלעמאלקה ואלאמוריין איצ'א אלמקימין פי אלגאב
אלנכל׃ ויצא מלך סדם ומלך עמרה ומלך אדמה ומלך צבוים
ומלך בלע היא צער ויערכו אתם מלחמה בעמק השדים׃ ונפק
מלכא דסדום ומלכא דעמורה ומלכא דאדמה ומלכא דצבוים
ומלכא דבלע היא צוער וסדרו עמהון קרבא במישר חקליא׃
פכרג מלך סדום ומלך עמורה ומ׳ אדמה ומלך צבוים ומלך
בלע היזגר ואצטפו להם לחרב פי עמק אלסדין׃ את כדרלעמר
מלך עילם ותדעל מלך גוים ואמרפל מלך שנער ואריוך
מלך אלסר ארבעה מלכים את החמשה׃ עם כדרלעומר
מלכא דעילם ותדעל מלכא דעממי ואמרפל מלכא דבבל
ואריוך מלכא דאלסר ארבעא מלכין לקביל חמשא׃ מע
כדרלעמר מלך כוזסתאן ותדעל מלך אלשאם ואמרפל מלך
אלשינער ואריוך מלך אלסר ארבעה מלוך לכמסה׃ ועמק השדים
בארת בארת חמר וינסו מלך סדם ועמרה ויפלו שמה והנשארים
הרה נסו׃ ומישר חקליא בירן בירן מסקן חימרא וערקו׃ מלכא
דסדום ועמורה ונפלו תמן ודאשתארו לטורא ערקו׃ ועמק
אלסדין פיה אבאר תכרג חמרא פהרב מלך סדם ועמורה ווקעו
תם ואלבאקין הרבו אלגבל׃ ויקחו את כל רכש סדם ועמרה ואת כל

אכלם

רש"י

בה וכן חנוך לנער· חנוכת המזבח חנוכת הבית·· שמנה עשר ושלש מאות· רבותינו
אמרו אליעזר לבדו היה והוא מנין גימטריא שלו·· עד דן· שם תשש כוחו שראה שעתידין
בניו לעמוד שם עגל·· ויחלק עליהם לילה· לפי פשוטו סרס המקרא ויחלק הוא ועבדיו
עליהם לילה כדרך הרודפים שמתחלקים אחר הנרדפים כשבורחין זה לכאן וזה לכאן··
לילה· כלומר אחר שחשיכה לא נמנעו מלרדפם· ומ"א שנחלק הלילה ובחציו הראשון
נעשה לו נס והחציו השני נשמר ובא לו בחצות לילה של מצרים·· עד חובה· אין מקום ששמו
חובה ודן קורא חובה ע"ש ע"ז שעתידה להיות שם·· עמק שוה· כך שמו כתרגומו למישר
מפנא פנוי מאילנות ומכל מכשול·· עמק המלך· בית ריסא דמלכא בית ריס אחד של מאה
קנים שהיה מיוחד למלך לצחק שם· ומ"א עמק ששוו שם כל האומות והמליכו את

שוה

אברהם

אכלם וילכו׃ ושבו׃ ית כל קנינא דסדום ועמורה וית כל מיכלהון ואזלו׃ פאכדו גמיע סרח סדום ועמורה וגמיע טעאמהם ומצו׃
ויקחו את לוט ואת רכשו בן אחי אברם וילכו והוא ישב בסדום׃ ושבו ית לוט וית קניניה בר אחוהי דאברם ואזלו׃ והוא יתיב בסדום׃ ואכדו לוט וסרחה ן אכו אברם ומצו והו מקים פי סדום׃ ויבא הפליט ויגד לאברם העברי והוא שכן באלני ממרא האמרי אחי אשכל ואחי ענר והם בעלי ברית אברם׃ ואתא משיזבא וחוי לאברם עבראה והוא שרי במישרי ממרא אמוראה אחוהי דאשכל ואחוהי דענר ואנון אנש קימיה דאברם׃ תם גא שפליט ואכבר אברם שעבראני והו מקים פי מרג ממרא שאמורי אכי אשכול ואכי ענר והם דוי עהד אברם׃ וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו ילידי ביתו שמנה עשר ושלש מאות וירדף עד דן׃ ושמע אברם ארי אשתבי אחוהי וזריז ית עולימוהי ילידי ביתיה תלת מאה ותמנת עסר ורדף עד דן׃ פלמא סמע אברם אן קד סבי קריבה גרד גצחאה שמולודין פי ביתה תלאת מאיה ותמאנה עשר וכלבהם שי באניאס׃
ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק׃ ואתפליג עליהון בליליא הוא ועבדוהי ומחנון ורדפנון עד חובה דמצפונא לדמשק׃ פתפרק עליהם

רש״י ז״ל

אברהם עליהם לנשיא אדים ולקצין׃ ומלכי צדק׃ מ״א הוא שם בן נח׃ לחם ויין׃ כך עושין ליגיעי המלחמה והראה לו שאין בלבו עליו על שהרג את בניו׃ ומ״א רמז לו על המנחות ועל הנסכים שיקריבו שם בניו׃ קונה שמים וארץ׃ כמו עושה שמים וארץ ע״י עשייתו קנאן להיות שלו׃ אשר מגן׃ אשר הסגיר וכן אמגנך ישראל׃ ויתן לו׃ אברהם מעשר מכל אשר לו לפי שהיה כהן׃ תן לי הנפש׃ מן השבי שלי שהצלת החזר ליגופים לבדם׃ הרימותי ידי׃ לי שבועה מרים אני את ידי לאל עליון וכן בי נשבעתי נשבע אני וכן נתתי כסף השדה קח ממני נותן אני לך כסף השדה וקחהו ממני׃ אם מחוט ועד שרוך נעל׃ אעכב לעצמי מן השבי׃ ואם אקח מכל אשר לך׃ ואת״ל לתת לי שכר מביתך גנזיך לא אקח׃ ולא תאמר וגו׳ שהקב״ה הבטיחני לעשרני שנ׳ ואברכך וכו׳׃ הנערים׃ עבדי

לילא הו ועבידה פקתלהם וכלבהם אלי חובה אלדי ען יסאר דמשק
וישב את כל הרכש וגם את לוט אחיו ורכשו השיב וגם את
הנשים ואת העם׃ ואתיב ית כל קנינא ואף ית לוט אחוהי וקנינה
אתיב ואף ית נשיא וית עמא׃ ורד גמיע אלסלב ואיצא לוט
קריבה וסלבה רדהמא ואלנסא ואלקום׃ ויצא מלך סדם
לקראתו אחרי שובו מהכות את כדרלעמר ואת המלכים אשר
אתו אל עמק שוה הוא עמק המלך׃ ונפק מלכא דסדום לקדמותה
בתר דתב מלמקטל ית כדרלעמר וית מלכיא דעמיה׃ למישר
מפנא הוא בית ריסא דמלכא׃ פכרג מלך סדום תלקאה בעד
רגועה מן צרב כדרלעומר ואלמלוך אלדין מעה אלי עמק שוה הו
מלעב אלמלך׃ ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן
לאל עליון׃ ומלכי צדק מלכא דירושלם אפיק לחים וחמר והוא
משמיש קדם אלהא עלאה׃ ומלכי צדק מלך דאר אלסלאם אכרג
טעאמא ושראבא והו אמאם ללטאיק אלעלי׃ ויברכהו ויאמר
ברוך אברם לאל עליון קנה שמים וארץ׃ וברכיה ואמר בריך
אברם לאלהא עלאה דקניה שמיא וארעא׃ פבארך עליה וקאל יכון
אברם מבארכא ללטאיק אלעלי מאלך אלסמאואת ואלארץ׃ וברוך אל
עליון אשר מגן צריך בידך ויתן לו מעשר מכל׃ ובריך אלהא
חד״ עלאה דמסר סנאך בידך ויהב ליה מן עשרא מכולא׃ ותבארך אלטאיק
אלעלי

רש״י

אשר הלכו אתי ענר אשכל וממרא אף על פי שעבדי נכנסו למלחמה שנ׳
וירדף עד דן ענר וחביריו ישבו על הכלים לשמור הם יקחו חלקם ומשם למד דוד שאמר
כחלק היורד למלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדו יחלוקו ולכך נאמר ויהי מהיום ההוא
ומעלה וישימה לחוק ולמשפט ולא נאמר והלאה לפי שכבר ניתן החוק בימי אברהם
אחר הדברים האלה כל מקום שנ׳ אחר סמוך אחרי מופלג בר אחר שנעשה לו נס זה
שהרג את המלכים והיה דואג ואומר שמא קבלתי שכר על כל צדקותי לכך אמר לו המקום אל
תירא אנכי מגן לך מן העונש שלא תיענש על כל אותן נפשות שהרגת ומה שאתה
דואג על קיבול שכרך שכרך הרבה מאד בן משק עירידי מנחם בן סרוק פירשו בן יורש
וחבר לו ער ועונה עירידי בלא יורש כאשר תאמר ובכל תבואתי תשרש תעקר
שרשיה

שׄי שׄמסלם אעׄראך פי ידך ואעטאה עׄשׄר מן כל שׄי ׃ ויאמר מלך סדם אל אברם תן לי הנפש והרכש קח לך ׃ ואמר מלכא דסדום לאברם הב לי נפשתא וקנינא סב לך ׃ תם קׄל מלך סדום לאברם אעטני אׄנפוס ואׄסרח כרה לך ׃ ויאמר אברם אל מלך סדם הרמתי ידי אל יהוה אל עליון קנה שמים וארץ ׃ ואמר אברם למלכא דסדום ארימית ידי בצלו קדם יי עלאה דקנינה שמיא וארעא ׃ קׄל לה אברם רפעת ידיי חׄשפא בשׄטאיך שׄשׄי משך שׄמאואת ואׄארץ ׃ אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את אברם ׃ אם מחוטא ועד ערקת מסנא ואם אסב מכל דלך ולא תימר אנא עתרית ית אברם ׃ אן אכׄדת מן גמיע משך מן כׄיט שׄי שׄסׄע נעל ולא תקול אנא אגׄנית אברם ׃ בלעדי רק אשר אכלו הנערים וחלק האנשים אשר הלכו אתי ענר אשכל וממרא הם יקחו חלקם ׃ בר מדאכלו עולימיא וחולק גבריא דאזלו עמי ענר אשכול וממרא אנון יקבלון חולקהון ׃ גׄיר מא אכלה אׄגׄלמאן ואׄקום אׄדׄין מצׄו מעי ענר אשכול וממרא הם יאכׄדו נציבהם ׃

אחר הדברים האלה היה דבר יהוה אל אברם במחזה לאמר אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד ׃ בתר פתגמיא האלין הוה פתגמא דיי עם אברם בנבואה למימר לא תדחל אברם מימרי תקוף לך אגרך סגי לחדא ׃ בעד הדה אׄאמור כאן קול אׄלה לׄי אברם בוׄחי קאילא לא תכׄאף יא אברם אנא

רש״י ז״ל

ערירי כך לשון ערירי חסר בנים ובלעז דישפנטי״ץ ולי נראה ער ועונה מגור ולבי ער וערירי לשון חורבן וכן ערו ערו וכן ערות יסוד וכן ערער תתערער וכן כי ארזה ערה ׃ ובן משק ביתי כתרגומו שכל ביתי ניזון על פיו כמו ועל פיך ישק כל עמי אפוטרופא שלי ׃ ואין זה לי בן היה בני ממונה על שלי ׃ דמשק לפי התרגום מדמשק היה ולפי מ״א שרדף המלכים עד דמשק ׃ ובגמרא שלנו דורשו נוטריקון דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים ׃ הן לי לא נתתה זרע ומה תועלת בכל אשר תתן לי ׃ ויוצא אותו החוצה לפי פשוטו הוציאו מאהלו לחוץ לראות הכוכבים ׃ ולפי מדרשו א״ל צא מאצטגנינות שלך שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד בן אברם אין לו בן אבל אברהם יש לו בן שרי לא תלד אבל שרה

נ״א חילוק מן כוט אלי שסע נעל ואן אכדת מן גמיע משך ונ״א

ד

תקפך אגרך סגי לחדא ׃ ויאמר אברם אדני יהוה מה תתן לי
ואנכי הולך ערירי ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר ׃ ואמר
אברם יי אלהים מא תתין לי ואנא אזיל בלא ולד ובר פרנסא
הדין דבביתי הוא דמשקאה אליעזר ׃ קﭏ ﭏלהם יא רבי מא תעטיני
ואנא מאין עקימא ודו קיאד מנזלי הו ﭏיעזר ﭏדמשקי ׃ ויאמר
אברם הן לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי יורש אותי ׃ ואמר
אברם הא לי לא יהבת ולד והא בר ביתי ירית יתי ׃ קﭏ אד לם
תרדקני נסלא פאן ﭏאבן ﭏדי פי מנזלי ירתני ׃ והנה דבר יהוה
אליו לאמר לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך
והא פתגמא דיי עמיה למימר לא יירתנך דין אלהין בר דתוליד
הוא יירתנך ׃ פאדא בקול ﭏלה לה קאילא לא ירתך הדא ﭏא מן
יכרג מן צלבך הו ירתך ׃ ויוצא אתו החוצה ויאמר הבט נא
השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם ויאמר לו כה
יהיה זרעך ׃ ואפיק יתיה לברא ואמר אסתכי כען לשמיא ומני
כוכביא אם תכול למימני יתהון ואמר ליה כדין יהון בנך ׃ תם
אכרגה ﭏי כארג וקﭏ לה ﭏתפת ﭏי ﭏסמא ואתמס אחצא ﭏכואכב
הל תטיק אן תחציהם קﭏ כדא יכון נסלך ׃ והאמן ביהוה ויחשבה
לו צדקה ׃ והימין במימרא דיי וחשבה ליה לזכו ׃ פאמן בﭏלה
וכתבהא לה חסנה ׃ ויאמר אליו אני יהוה אשר הוצאתיך מאור

כשדים

רש״י ז״ל

ת״ל הני קורא לכם שם אחד ויאמר המגל׳ ד״א הוציאו מחללו של עולם והגביהו למעלה
מהכוכבים וזהו ל׳ הבטה מלמעלה למטה׳ והאמין בה׳ לא שאל לו אות על זאת אבל על
ירושת הארץ שאל לו אות ואמר במה אדע׳ ויחשבה לו צדקה׳ הקב״ה חשבה לאברהם לזכות
ולצדקה על האמנה שהאמין בו׳ ד״א במה אדע׳ לא שאל לו אות אלא אמר לפניו הודיעני באיזו
זכות יתקיימו בה׳ אמר לו הקב״ה בזכות הקרבנות׳׳ עגלה משולשת׳ שלשה עגלים רמז לג׳
פרים פר יום הכפורים ופר העלם דבר של צבור ועגלה ערופה׳׳ ועז משולשת׳ רמז
לשעיר הנעשה בפנים ושעירי מוספין של מועד ושעיר חטאת יחיד׳׳ ואיל משולש. אשם ודאי
ואשם תלוי וכבשה של חטאת יחיד׳׳ ותור וגוזל׳ תורים ובני יונה׳׳ ויבתר אותם׳ חלק כל
אחד לשני חלקים ואין המקרא יוצא מידי פשוטו לפי שהיה כורת ברית עמו לשמור
הבטחתו להוריש לבניו את הארץ כדכתי׳ ביום ההוא כרת ה׳ את אברם ברית לאמר
וגו׳

כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה׃ ואמר ליה אנא יי׳
דאפיקתך מאור דכסדאי למתן לך ית ארעא הדא למירתה׃ ק״ש
לה אנא אללה אלדי אכרגתך מן אתון אלכסדאניין לאעטיך הדא ש׳
בלד לתחוזה׃ ויאמר אדני יהוה במה אדע כי אירשנה׃ ואמר
יי׳ אלהים במא אדע ארי אירתנה׃ ק״ש אללהם יא רבי במא דא
אעלם אני אחוזהא׃ ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת ועז
משלשת ואיל משלש ותר וגוזל׃ ואמר ליה קריב קדמי
עגלין תלתא ועזין תלתא ודכרין תלתי ושפנינא ובר יונה׃ ק״ש
לה קדם לי עגלא מתלתא ועגזא מתלתא וכבשא מתלתא
ושפנינא ופרך חמאם׃ ויקח לו את כל אלה ויבתר אתם בתוך
ויתן איש בתרו לקראת רעהו ואת הצפר לא בתר׃ וקריב
קדמוהי ית כל אלין ופליג יתהון בשוי ויהב פלגיא פלג לקביל
חבריה ויח עופא לא פליג׃ פקדם לה גמיע דלך וסטרהא פי
אוסאטהא וגעל כל סטר תלקא צאחבה ואלטאיר לם יסטרה׃
וירד העיט על הפגרים וישב אתם אברם׃ ונחת עופא על פלגיא
ואפרח יתהון אברם׃ תם וקע אלטאיר עלי אלאגסאד פחרכהא
אברם פתחרכת׃ ויהי השמש לבוא ותרדמה נפלה על אברם
והנה אימה חשכה גדלה נפלת עליו׃ והות שמשא למיעל ו
ושינתא נפלת על אברם והא אימא קבל סגי נפלת עלוהי׃

רש״י ז״ל

וגו׳ דרך כורתי ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה כמה שנ׳ לעיל העוברים בין בתרי
העגל אף כאן תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים הוא שלוחו של שכינה שהוא אש׃
ואת הצפור לא בתר׃ לפי שהאומות עובדי ע״ז נמשלו לפרים ואילים ושעירים שנ׳ סבבוני
פרים רבים וגו׳ ואומר האיל אשר ראית בעל הקרנים מלך פרס׃ ואומ׳ הצפיר השעיר
מלך יון׃ וישראל נמשלו לבני יונה של יונתי בחגוי הסלע לפ״כ בתר הבהמות רמז על
האומות שכלים והולכים ואת הצפור לא בתר רמז שיהיו ישראל קיימין לעולם׃ העיט׃ הוא עוף
ועל שם שהוא עט ושואף את הנבלות לטוש עלי אוכל כמו ותעט אל השלל׃ על הפגרים
על הבתרים׃ וישב׃ לשון נשיבה והפרחה כמו ישב רוחו רמז שיבא דוד בן ישי לכלותם
ואין מניחין אותו מן השמים עד שיבא מלך המשיח׃ והנה אימה חשכה וגו׳ רמז

דניאל ח׳

ולמא כאן ענד מגיב אלשמס וקע סבאת עלי אברם פאדא בהיבה
עצימה קד וקעת עליה׃ ויאמר לאברם ידע תדע כי גר
יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה׃
ואמר לאברם מדע תדע ארי דיירין יהון בנך בארע לא דילהון
ויפלחון בהון ויענון יתהון ארבע מאה שנין׃ קאל לאברם אעלם
עלמא אן נסלך סיכון גריבא פי בלד ליס להם פיסתכדמונהם
ויעדבונהם ארבע מאיה סנה׃ וגם את הגוי אשר יעבדו דן
אנכי ואחרי כן יצאו ברכש גדול׃ ואף ית עמא דיפלחון בהון
דאין אנא ובתר כין יפקון בקנינא סגי׃ ואלקום אלדי יסתכדמונהם
איצא סאחכם עליהם ובעד דלך יכרגון בסרח עצים׃ ואתה
תבוא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה׃ ואת תתכניש
לות אבהתך בשלם תתקבר בסיבו טבא׃ ואנת תציר אלי אבאיך
בסלאם ותדפן בשיבה צאלחה׃ ודור רביעי ישובו הנה כי לא
שלם עון האמרי עד הנה׃ ודרא רביעאה יתובון הלכא ארי לא
שלים חובא דאמוראה עד כען׃ ואלגיל אלראבע מן בניך ירגעון
אלי ההנא אד לם יכמל דנב אלאמוריין אלי אלאן׃ ויהי השמש באה
ועלטה היה והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים
האלה׃ והות שמשא עלת וקבלא הוה והא תנור דתנן ובעור
דאישא׃

רש״י ז״ל

לצרות והחשך של גליות׃ כי גר יהיה זרעך׃ משנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים ארבע
מאות שנה. כיצד יצחק בן ששים שנה כשנולד יעקב ויעקב כשירד למצרים אמר ימי שני
מגורי שלשים ומאת שנה הרי קץ ובמצרים היו מאתים ועשרה כמנין רדו הרי ת'
שנה׃ ואם תאמר במצרים היו ת' שנה הרי קהת מיורדי מצרים היה צא וחשוב שנותיו
של קהת ושל עמרם ושמונים של משה שהיה כשיצאו ישראל ממצרים אין אתה מוצא של
שלש מאות וחמשים ואתה צריך להוציא מהן כל השנים שחי קהת אחרי לידת עמרם
ושחי עמרם אחר לידת משה׃ בארץ לא להם׃ ולא נאמר בארץ מצרים אלא לא להם ומשנולד יצחק
ויגר אברהם וגו' ויצחק ויגר בגרר ויעקב גר בארץ חם. לגור בארץ באנו׃ וגם את הגוי׃
וגם לרבות מלכיות אחרין שאף הן כלין על ששעבדו את ישראל׃ דן אנכי׃ בעשר מכות׃
ברכוש גדול׃ בממון גדול כמו שנ' וינצלו את מצרים׃ ואתה תבוא אל אבותיך׃ ולא
נראה׃

דאישא עדא בין פלגיא האלין ׃ פלמא גאבת אלשמס וכאנה׳ ט׳
דהמה פאדא שביה בדכאן תנור ופליל נאר גאז בין תלך אלשטור ׃
ביום ההוא כרת יהוה את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי
את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדל נהר פרת ׃ ביומא
ההוא גזר יי׳ עם אברם קים למימר לבנך יהבית ית ארעא
הדא מנהרא דמצרים עד נהרא רבא נהרא פרת ׃ פי ד׳לך אליום
עהד אלה מע אברם עהדא קאילא לנסלך אעטי הד׳א אלבלד מן
נהר מצר אלי אלנהר אלכביר נהר אלפראת ׃ את הקיני ואת הקנזי
ואת הקדמני ׃ ית שלמאי וית קנזאי וית קדמונאי ׃ אלקיניין ואלקנזיין
ואלקדמוניין ׃ ואת החתי ואת הפרזי ואת הרפאים ׃ וית חתאי וית
פרזאי וית גבריא ׃ ואלחתיין ואלפרזיין ואלשגעא ׃ ואת האמרי ואת
הכנעני ואת הגרגשי ואת היבוסי ׃ וית אמוראי וית כנענאי וית
גרגשאי וית יבוסאי ׃ ואלאמוריין ואלכנעניין ואלגרגשיין ואליבוסיין ׃

פ

ה ושרי אשת אברם לא ילדה לו ולה שפחה מצרית
ושמה הגר ׃ ושרי אתת אברם לא ילידת ליה ולה אמתא מצריתא
ושמה הגר ׃ ושרי זוגה אברם לם תלד לה ולהא אמה מצריה
אסמהא הגר ׃ ותאמר שרי אל אברם הנה נא עצרני יהוה
מלדת בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה וישמע אברם

רש״י

תדלה׳ כל לה׳ אל אבותיך׳ עובד ע״ז והוא מבשרו שיבא אליו למדך שעשה תרח תשובה׳ תקבר
בשיבה טובה׳ בישרו שיעשה ישמעאל תשובה בימיו ולא יצא עשו לתרבות רעה בימיו
לפי׳ מת ה׳ שנים קודם זמנו ובו ביום מרד עשו׳ ודור רביעי׳ לאחר שיגלו למצרים יהיו
שם שלשה דורות והדור רביעי ישובו לארץ הזאת לפי שבארץ כנען היה מדבר עמו
וכרת ברית זו כדכתיב לתת לך את הארץ הזאת לרשתה וכן היה יעקב ירד למצרים
צא וחשוב דורותיו יהודה׳ פרץ וחצרון וכלב בן חצרון מבאי הארץ היה׳ כי לא שלם
עון האמורי׳ להיות משתלח מארצו עד אותו זמן שאין הקב״ה נפרע מן אומה
עד שתתמלא סאתה שנ׳ בסאסאה בשלחה תריבנה׳ ויהי השמש באה׳ כמו ויהי הם
מריקים שקיהם ויהי הם קוברים איש כלומר ויהי דבר זה׳ השמש באה׳ שקעה׳ ועלטה
היה׳ חשך היום׳ והנה תנור עשן וגו׳ רמז לו שיפלו המלכיות עובדי ע״ז לגיהנם׳
באה׳ טעמו למעלה לכך הוא מבואר שבא כבר׳ ואם היה טעמו למטה באל״ף היה

לקול שרי: ואמרת שרי לאברם הא כען מנעני יי מלמילד עול
כען לות אמתי מאם אתבני מנה וקביל אברם למימר שרי: פקאלת
שרי לאברם הודא קד מנעני אללה מן אולד אדכ״ל אלי אמתי לעל
יבנא ביתי מנהא פקבל אברם קול שרי: ותקח שרי אשת אברם
את הגר המצרית שפחתה מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ
כנען ותתן אתה לאברם אישה לו לאשה: ודברת שרי אתת
אברם ית הגר מצריתא אמתה מסוף עשר שנין למתב אברם
בארעא דכנען ויהבת יתה לאברם בעלה ליה לאתו: פאכדת
שרי זוגה׳ אברם הגר אלמצריה אמתהא בעד עשר סנין מן
מקאם אברם פי בלד כנעאן פאעטתהא לאברם זוגהא לתכון
לה זוגה: ויבא אל הגר ותהר ותרא כי הרתה ותקל גברתה
בעיניה: ועל לות הגר ועדיאת וחזת ארי עדיאת וקלת רבונתה
בעינהא: פדכ״ל אלי הגר והמלת פלמא ראת אנהא קד חמלת
האנת סיידתהא ענדהא: ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך
אנכי נתתי שפחתי בחיקך ותרא כי הרתה ואקל בעיניה ישפוט
יהוה ביני וביניך: ואמרת שרי לאברם דין לי עלך אנא יהבית
אמתי לך וחזת ארי עדיאת וקלית בעינהא ידין יי ביני
ובינך: פקאלת שרי לאברם צלמי עליך אנא אעטיתך אמתי
פלמא

רש״י

מבואר בסדר עולם ולא נאמר בן שרי כבר כתיב ויהי השמש לבא והעברית תנור עשן
לאחר מכאן היתה נמצא שכבר שקעה וגו׳ חלק בכל דבר תיבה לי נקבה שיסודה שתי אותיות
כשמטעם למעלה לשון שעבר הוא כגון גר וכגון ורחל באה: קמה אומתי הנה שבה ובמתך
ובשמטעם למטה הוא לשון הוה דבר שנעשה עכשיו והולך כמו באה עם הצאן בערב היא
באה ובבקר היא שבה: לזרעך נתתי אמירתו של הקב״ה כאלו היא עשויה: הנהר הגדול
לפי שהוא דבוק לארץ ישראל קוראו גדול אע״פ שהוא מאוחר בארבעה נהרות היוצאים
מעדן שנ׳ והנהר הרביעי הוא פרת משל הדיוט עבד מלך מלך הדבק לשחור וישתחוו
לך: את הקיני וגו׳ עשר אומות יש כאן ולא נתן להם אלא ז׳ גוים והשלשה אדום ומואב
ועמון והם קיני קנזי וקדמוני עתידין להיות ירושה לעתיד שנ׳ אדום ומואב משלוח ידם
ובני עמון משמעתם: ואת הרפאים ארץ עוג שנ׳ בה ההוא יקרא ארץ רפאים: שפחה
מצרית בת פרעה היתה כשראה נסים שנעשו לשרה אמר מוטב תהא בתי שפחה בבית

פלמא ראת אנהא קד חמלת הנת ענדהא יחכם אללה ביני ובינך׃
ויאמר אברם אל שרי הנה שפחתך בידך עשי לה הטוב בעיניך
ותענה שרי ותברח מפניה׃ ואמר אברם לשרי הא אמתיך בידיך
עבידי לה דתקין בעינכי׳ ועניתה שרי׳ וערקת מן קדמהא׃ קש
להא אברם הודא אמתך פי ידך. אצנעי בהא מא חסן ענדך
פעדבתהא שרי חתא הרבת מן בין ידיהא׃ וימצאה מלאך יהוה
על עין המים במדבר על העין בדרך שור׃ ואשכחה׳ מלאכא
דיי׳ על עינא דמיא במדברא׳ על עינא באורחא דחגרא
פוגדהא מלך אללה עלי עין מא פי אלבריה עלי אלעין אלתי פי טריק
חגר׃ ויאמר הגר שפחת שרי אי מזה באת ואנה תלכי ותאמר
מפני שרי גברתי אנכי ברחת׃ ואמר׳ הגר׳ אמתה דשרי׳ מנן
את אתיא ולאן את אזלא׳ ואמרת׳ מן קדם שרי רבונתי׳ אנא
ערקא׃ קש יא הגר אמת שרי מן אין גית ואלי אין תמצי קאלת מן
בין ידיי שרי סיידתי אנא הארבה׃ ויאמר לה מלאך יהוה שובי
אל גברתך והתעני תחת ידיה׃ ואמר לה מלאכא דיי׳ תובי
לות רבונתיך׳ ואשתעבידי תחות ידהא׃ קש להא מלך אללה ארגעי
אלי סיידתך ואסתעבדי תחת ידהא׃ ויאמר לה מלאך יהוה הרבה
ארבה את זרעך ולא יספר מרב׃ ואמר לה מלאכא דיי׳

רש״י ז״ל

גב ולא גבירה בבית אחד׃ אולי אבנה ממנה׃ ללמד על מי שאין לו בנים שאינו בנוי אלא הרוס׃ אבנה ממנה׃ בזכות שאכניס צרתי לביתי׃ לקול שרי׃ לרוח הקודש שבה׃ ותקח שרי׃ לקחתה בדברים אשריך שזכית לידבק בגוף קדוש כזה׃ מקץ עשר שנים׃ מועד הקבוע לאשה ששהתה עשר שנים ולא ילדה לבעלה חייב לישא אחרת׃ לשבת אברם׃ מגיד שאין ישיבת חוצה לארץ עולה מן המנין לפי שלא נאמר לו ואעשך לגוי גדול׃ עד שיבא לארץ כנען׃ ויבא אל הגר ותהר׃ מביאה ראשונה׃ ותקל גברתה בעיניה׃ אמרה שרי זו אין סתרה כגלויה מראה עצמה כאלו היא צדקת ואינה צדקת שלא זכתה להריון כל השנים הללו ואני נתעברתי מביאה ראשונה׃ חמסי עליך׃ חמס העשוי לי עליך אני מטילה העונש כשהתפללת להקב״ה מה תתן לי ואנכי הולך ערירי לא התפללת אלא עליך והיה לך להתפלל על שנינו והייתי אני נפקדת עמך׃ ועוד דבריך אני חומס שמונעי אתה שומע בזיוני ושותק׃ אנכי נתתי שפחתי וגו׳ ביני ובינך׃ כל בינך שבמקרא חסר וזה מלא קרי ביניה ובנך שהכניסה עין הרע ב

אסגאה אסגי ית בנכי ולא יתמנון מסגי׃ קא׳ להא לאכתרן נסלך
חתא לא יחצא מן כתרה׃ ויאמר לה מלאך יהוה הנך הרה
וילדת בן וקראת שמו ישמעאל כי שמע יהוה אל עניך׃ ואמר
לה מלאכא דיי׳ האת מעדיא ותלידין בר׳ ותקרין שמיה ישמעאל
ארי קביל יי׳ צלותיך׃ קא׳ להא האנת חאמל וסתלדין אבנא
ותסמיה אסמאעיל אד׳ סמע אללה לצ׳עפך׃ והוא יהיה פרא אדם
ידו בכל ויד כל בו ועל פני כל אחיו ישכן׃ והוא יהי מרוד באנשא
הוא יהי צריך לכולא ואף אנשא יהון צריכין ליה׳ ועל אפי כל
אחוהי ישרי׃ והו יכון וחשיא מן אלנאס ידה פי אלכל ויד אלכל
פיה ובחצ׳רה׳ גמיע אכותה יסכן׃ ותקרא שם יהוה הדבר אליה
אתה אל ראי כי אמרה הגם הלם ראיתי אחרי ראי׃ וצליאת
בשמא דיי׳ דאתמלל עמה׳ אמרת את הוא אלהא חזי כולא׳ ארי
אמרת׳ אף הכא שריתי חזיא בתר דאתגלי לי׃ פסמת אסם אללה
אלמתגלי להא אנת אללה אלנאט׳ר לאנהא קאלת אני ראית ההנא
רחמתך בעד רואי אלשקא׃ על כן קרא לבאר באר לחי ראי
הנה בין קדש ובין ברד׃ ועל כין קרא לבירא׳ בירא דמלאך קיימא

אתחזי

רש״י ז״ל

בעיבורה של הגר והמילה עוברה היא שהמלאך אומר להגר הנך הרה והלא כבר הרתה והוא
מבשר לה שתהר לא שהפילה הריון הראשון״ ותענה שרי׳ היתה משעבדת בה קושי ואי מגה
באת׳ מהיכן באת יודע היה אלא ליתן לה פתח ליכנס עמה בדברים ולשון אי מגה אי המקום
שתאמר שאין מגה אני באה״ ויאמר לה מלאך ה׳׳ על כל אמירה היה שלוח לה מלאך אחר
מלאך לכך נאמר מלאך ה׳ בכל אמירה ואמירה״ הנך הרה׳ כשתשובי תהרי כמו הנך הרה
דאשת מנוח״ וילדת בן׳ כמו וילדת ודומה לו יושבת בלבנון מקוננת בארזים״ וקראת
שמו׳ צווי הוא כמו שאומר לזכר וקראת את שמו יצחק״ פרא אדם׳ אוהב מדברות ל
צוד חיות כמו שכתוב וישב במדבר ויהי רובה קשת״ ידו בכל׳ ליסטים״ ויד כל בו׳ שונאים
אותו ומתגרים בו״ ועל פני כל אחיו ישכון׳ שיהא זרעו גדול״ אתה אל ראי׳ נקוד חטף קמץ
מפני שהוא שם דבר אלה הראיה שרואה בעולבון של עלובין״ כי אמרה הגם הלום׳ לשון
תימה וכי סבורה הייתי שאף הלום במדברות ראיתי שלוחו של מקום אחרי רואי אותם
בביתו של אברהם ששם ראיתי רגילה לראות מלאכים ותדע שהיתה רגילה לראותם
שהרי מנוח ראה את המלאך פעם אחת ואמר מות נמות וזו ראתה ד׳ מלאכים זה

אחר

אתחדי עלה׳ הא היא בין רקם ובין חגרא׳ לדלך סמת אביר ביר אלחי
אנאצר והודא בין רקים ובין ברד׳ ותלד הגר לאברם בן ויקרא
אברם שם בנו אשר ילדה הגר ישמעאל׳ וילידת הגר לאברם בר׳
וקרא אברם שום בריה׳ דילידת הגר ישמעאל׳ תם ולדת הגר
לאברם אבנא פסמא אברם אבנה אלדי ולדתה הגר אסמאעיל׳
ואברם בן שמנים שנה ושש שנים בלדת הגר את ישמעאל לאברם׳ ישמעאל
ואברם בר תמנן ושית שנין כד ילידת הגר ית ישמעאל לאברם׳
וכאן אברם ׳ז סתה ותמאנין סנה חין ולדת לה הגר אסמאעיל׳

ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים וירא יהוה
אל אברם ויאמר אליו אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים׳
והוה אברם בר תשעין ותשע שנין ואתגלי יי׳ לאברם ואמר
ליה אנא אלשדי פלח קדמי והוי שלים׳ פלמא צאר אברם אבן
תסעה ותסעין סנה תגלא אלה לאברם וקאל לה אנא אלטאיק אל
כאפי אסלך פי טאעתי וכן צחיחא׳ ואתנה בריתי ביני ובינך
וארבה אותך במאד מאד׳ ואתין קימי בין מימרי ובינך ואסגי
יתך לחדא לחדא׳ ואגעל עהדי ביני ובינך ואכתרך גדא גדא׳
ויפל אברם על פניו וידבר אתו אלהים לאמר׳ ונפל אברם
על אפוהי ומליל עמיה יי׳ למימר׳ פוקע אברם עלי וגהה

רש״י ז״ל

אחר זה ונא אחרה׳׳ באר לחי רואי כתרגומו׳׳ ויקרא אברם שם בנו וגו׳ אע״פ שלא שמע
אברם דברי המלאך שאמר וקראת שמו ישמעאל שרתה רוח הקדש עליו וקראו ישמעאל׳׳
ואברם בן שמונים שנה וגו׳ לשבחו של ישמעאל נכתב להודיע שהיה בן יג׳ שנה כשנימול
ולא עיכב׳׳ אני אל שדי׳ אני הוא שיש די באלהותי לכל בריה לפי׳ התהלך לפני ואהיה לך
לאלוה ולפטרון וכן כל מקום שהוא במקרא פירושו די שלו לפי הענין׳׳ התהלך לפני׳
כתרגומו פלח קדמי הדבק בעבודתי׳׳ והיה תמים׳ אף זו אחר צווי היה שלם בכל
נסיונותי ולפי מדרשו התהלך לפני במצות מילה ובדבר זה תהיה תמים שכל זמן
שהערלה בך אתה בעל מום לפני ד״א והיה תמים עכשיו אתה חסר ה׳ איברים שתי עינים
שתי אזנים וראש הגויה שאוסיף לך אות על שמך ויהיו מנין אותותיך רמ״ח כמנין
איבריך׳׳ ואתנה בריתי׳ ברית של אהבה וברית הארץ להורישה לך ע״י מצוה זו׳׳
ויפול אברם על פניו׳ ממורא השכינה שעד שלא מל לא היה בו כח לעמוד ורוח
הקדש נצבת עליו וזהו שנ׳ בבלעם נופל וגלוי עינים בברייתא דר׳ אליעזר מצאתי
כן׳׳

ז״ה:

סי׳ שאינן עליהן לפי שאלה דברים אינן ברשותו של אדם והן ב׳ עינים וב׳ אזנים והוטם וג׳ דברים הן ברשותו עיין במדרש׳׳

וכאטבה אללה קאילא׃ אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים׃
אנא הא גזר קימי עמך ותהי לאב סגי עממין׃ אנא האנא
גאעל עהדי מעך ותכון אבא גמהור אלאמם׃ ולא יקרא עוד את
שמך אברם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך׃ ולא
יתקרי עוד ית שמך אברם ויהי שמך אברהם ארי לאב סגי עממין
יהבתך׃ ולא יסמא אסמך אברא אבדא בל יכון אסמך אבראהם
לאני קד געלתך אבא גמהור אלאמם׃ והפרתי אתך במאד מאד
ונתתיך לגוים ומלכים ממך יצאו׃ ואפיש יתך לחדא לחדא
ואתנגך לכנשן ומלכין דשלטין בעממיא מנך יפקון׃ ואנמיך
גדא גדא ואגעל מנך אממא ומלוך מן צלבך יכרגון׃ והקמתי
את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריך לדרתם לברית עולם
להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך׃ ואקים ית קימי בין מימרי
ובינך ובין בנך בתרך לדריהון לקים עלם למהוי לך לאלה ולבנך
בתרך׃ ואתבת עהדי ביני ובינך ובין נסלך בעדך לאגיאלהם עהד
דהר לאכון לך אלאהא ולנסלך בעדך׃ ונתתי לך ולזרעך
אחריך את ארץ מגריך את כל ארץ כנען לאחזת עולם והייתי
להם לאלהים׃ ואתן לך ולבנך בתרך ית ארע תותבותך ית כל
ארע דכנען לאחסנת עלם ואהוי להון לאלה׃ ואעטיך ונסלך
בעדך

רש"י

כי אב המון גוים. לשון נוטריקון של שמו ורי"ש שהיתה בתחלה שלא היה אב אלא לארם שהוא מקומו ועכשיו לא זזה ממקומה שאף יו"ד של שרי נתרעמה על השכינה עד שהוסיפה ליהושע שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע. ונתתיך לגוים. ישראל ואדום שהרי ישמעאל כבר היה לו ולא היה מבשרו עליו. והקמותי את בריתי. ומה היא הברית. להיות לך לאלהים. לאחזת עולם. ושם אהיה לכם לאלהים אבל בן ישראל הדר בחוצה לארץ כמו שאין לו אלוה. ואתה. וי"ו זו מוספת על ענין ראשון אני הנה בריתי אתך ואתה הוי זהיר לשומרו ומה היא שמירתו זאת בריתי אשר תשמרו. המול לכם וגו'. ביני וביניכם. אותם שבעכשיו. ובין זרעך. העתידין להולד אחריך. המול. כמו להמול כמו שאתה אומר עשות כמו לעשות. ונמלתם. כמו ומלתם והנו"ן בו יתירה ליסוד הנופל ממנו לפרקים כגון נו"ן של נושך ונו"ן של נושא ונמלתם כמו ונשאתם אבל ימול לשון יפעל כמו יעשה יאכל. יליד בית. שילדתו השפחה בבית. ומקנת כסף. שקנאו משנולד. המול ימול יליד ביתך. כאן כפל עליו ולא אמר לשמונה.

בעדך בלד סכנאך גמיע בלד כנעאן חוז דהר ואכון לכם ט׳
אהא׃ ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמר אתה
וזרעך אחריך לדרתם׃ ואמר יי לאברהם ואת ית קימי תטר׃
את ובנך בתרך לדריהון׃ קאל אלה לאברהים ואנת פאחפץ עהדי
אנת ונסלך מן בעדך לאגיאלהם׃ זאת בריתי אשר תשמרו ביני
וביניכם ובין זרעך אחריך המול לכם כל זכר׃ דין קימי דתטרון
בין מימרי וביניכון ובין בנך בתרך מגזר לכון כל דכורא׃ הדא
עהדי שדי תחפצוה ביני ובינכם ובין נסלך בעדך אן יכתתן מנכם
כל דכר׃ ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני
וביניכם׃ ותגזרון ית בסרא דעורלתכון ויהי לאת קים בין מימרי
וביניכון׃ ואדא כתנתם קלפה מן אבדאנכם כאן עלאמה עהד
ביני ובינכם׃ ובן שמנת ימים ימול לכם כל זכר לדרתיכם יליד
בית ומקנת כסף מכל בן נכר אשר לא מזרעך הוא׃ ובר תמניא
יומין יגזר לכון כל דכורא לדריכון יליד ביתא וזבין כספא
מכל בר עממין דלא מבנך הוא׃ ואבן תמאניה איאם יכתתן
מנכם כל רגל לאגיאלכם מולוד פי מנאזלכם ומשתרא
בתמן מן כל גריב שדי ליס הו מן נסלך׃ המול ימול יליד ביתך
ומקנת כספך והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם׃ מגזר יגזר

רש״י

לשמונה ימים לא תמדך שיש וליד בית נימול לאחר שמנה ימים כמו שמפורש במס׳ שבת״ וערל זכר· כאן למד שהמילה באותו מקום שהוא מבדיל בין זכר לנקבה״ אשר לא ימול· משיגיע לכלל עונשין ונכרתה אבל אביו אין ענוש עליו כרת אלא עובר בעשה״ ונכרתה הנפש· הולך ערירי ומת קודם זמנו״ לא תקרא את שמה שרי· דמשמע שרי לי ולא לאחרים״ כי שרה· סתם שמה שתהא שרה על כל״ וברכתי אותה· ומה היא הברכה שחזרה לנערותה שנ׳ היתה לי עדנה״ וברכתיה· בינקת שדים כשנצרכה לכך ביום משתה יצחק שהיו מרננים עליהם שהביאו אסופי מן השוק ואומרין בנינו הוא והביאה כל אחת בנה עמה ו ומניקתה לא הביאה והיא הניקה את כולם הוא שנ׳ הניקה בנים שרה בב״ר רמזו במקצת״ ויפול אברהם על פניו ויצחק· זה תרגמו אונקלוס לשון שמחה וחדי ושל שרה לשון מחוך למדת שאברהם האמין ושמח ושרה לא האמינה ולגלגה שהקפיד הקב״ה על שרה ולא הקפיד על אברהם״ הלבן· יש תמיהות שהן קיימות כמו הנגלה נגליתי הרואה אתה· אף זו היא קיימת

שמוא׳ א׳
ד׳

וליד ביתך וזבין כספך ׃ ויהי קימי בבסרכון לקים עלם ׃ ופאדא אכתתן
כתנא שמולוד פי ביתך ואמשתרא לך בתמן צאר עהדי פי
אבדאנכם עהד שדהר ׃ וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו
ונכרתה הנפש ההוא מעמיה את בריתי הפר ׃ וערל דכורא דלא
יגזר ית בסרא דערלתיה וישתיצי אנשא ההוא מעמיה ית קימי
אשני ׃ ואי רגל כאן אקלף ולם יכתן שקלפה מן בדנה פינקטע
דלך אלאנסאן מן בין קומה למא פסך עהדי ׃
ויאמר אלהים אל אברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי
שרה שמה ׃ ואמר יי לאברהם שרי אתתך לא תקרי ית שמה
שרי ארי שרה שמה ׃ תם קאלה לאברהם שרי זוגתך לא
תסמהא שרי בל שרה יכון אסמהא ׃ וברכתי אתה וגם נתתי
ממנה לך בן וברכתיה והיתה לגוים מלכי עמים ממנה יהיו ׃
ואבריך יתה ואף אתין מנה לך בר ואברכנה ותהי לכנשן
ומלכין דשלטין בעממיא מנה יהון ׃ ואבארך פיהא וארזקך מנהא
אבנא ויכון מנהא אממא ומלוך שעוב מנהא יכונון ׃ ויפל
אברהם על פניו ויצחק ויאמר בלבו הלבן מאה שנה יולד ואם
שרה הבת תשעים שנה תלד ׃ ונפל אברהם על אפוהי וחדי ואמר
בליביה הלבר מאה שנין יהי ולד ואם שרה הבת תשעין שנין תליד ׃

רש״י

פוקע

וכך אומר בלבו הנעשה חסד זה לאחר מה שהקב״ה עושה לי״ ואם שרה הבת תשעים שנה
היתה כדי לילד ולשני שדורות הראשונים היו מולידין בני ת״ק שנה׃ בימי אברהם נתמעטו
השנים כבר׳ ובאת תשות כח בעולם וצא ולמד מעשרה דורות שמנח ועד אברהם שמיהרו
תולדותיהן בני ששים ובני שבעים״ לו ישמעאל יחיה לפניך׳ הלואי שיחיה ישמעאל אוני
כדאי לקבל מתן שכר כזה״ יחיה לפניך׳ יחיה ביראתך כמו התהלך לפני פלח קדמי״ אבל׳ ל׳
אמתת דברים וכן אבל אשמים אנחנו׳ אבל בן אין לה״ וקראת את שמו יצחק׳ ע״ש הצחוק
וע״ש העשרה נסיונות ותשעים שנה של שרה ושמונת ימים שנמול ומאה שנה של אברהם
ואת בריתי׳ ברית המילה תהא מסורה לזרעו של יצחק״ שנים עשר נשיאים׳ כעננים וכן
כמו נשיאים ורוח״ מעל אברהם׳ לשון נקייה הוא כלפי השכינה ולמדנו שהצדיקים הן
מרכבתו של מקום״ בעצם היום הזה׳ בו ביום שנצטוה ביום ולא בלילה ולא נתירא לא

מן

פוקע אברהם עלי וגהה וצחך וקאל פי נפסה הל ן מאיה סנה יולד או שרה אבנה תסעין סנה תלד׃ ויאמר אברהם אל האלהים לו ישמעאל יחיה לפניך׃ ואמר אברהם קדם יי לוי ישמעאל יתקיים קדמך׃ קאל אבראהם בין ידי אללה יא לית אסמאעיל יחיא מעה בין ידיך׃

ויאמר אלהים אבל שרה אשתך ילדת לך בן וקראת את שמו יצחק והקמתי את בריתי אתו לברית עולם לזרעו אחריו׃ ואמר יי בקושטא שרה אתתך תליד לך בר ותקרי ית שמיה יצחק ואקים ית קימי עמיה לקים עלם לבנוהי בתרוהי׃ קאל אללה לכן שרה זוגתך סתלד לך אבנא ותסמיה יצחאק ואתבת עהדי מעה עהד דהר לנסלה בעדה׃ ולישמעאל שמעתיך הנה ברכתי אתו והפריתי אתו והרביתי אתו במאד מאד שנים עשר נשיאם יוליד ונתתיו לגוי גדול׃ ועל ישמעאל קבילית צלותך הא בריכית יתיה ואפשית יתיה ואסגיתי יתיה לחדא לחדא תרי עסר רברבין יוליד ואתנניה לעם סגי׃ ופי אסמאעיל קד שמעתך האנא מבארך פיה ואנמיה ואכתרה גדא גדא אתני עשר שריפא יולד ואגעל מנה אמה עצימה׃ ואת בריתי אקים את יצחק אשר תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת׃ וית קימי אקים עם יצחק דתליד לך שרה לזמנא הדין בשתא אחרנתא׃ ועהדי אתבתה מע יצחק אלדי תלדה לך שרה פי מתל הדא אוקת מן אלסנה אלמקבלה׃ ויכל לדבר אתו ויעל אלהים מעל אברהם׃ ושיצי למללא עמיה ואסתלק

רש״י

מן הגוים ולא מן הנכרים ושלא יהו אויביו ובני דורו אומרים לו ראינוהו לא הנחנוהו למול ולקיים מצותו של מקום׃ נמול לשון נפעל׃ המול בהפעלו כמו בהבראם׃ בהמולו את בשר ערלתו׃ באברהם לא נאמר את לפי שלא היה חסר אלא חיתוך בשר שכבר נתמעך על ידי תשמיש אבל ישמעאל שהיה ילד הוזקק לחתוך ערלה ולפרוע המילה לכך נאמר בו את בר״ ׃ בעצם היום הזה׃ שמלאו לאברהם תשעים ותשע שנה ולישמעאל י״ג שנים נמול אברהם וישמעאל בנו׃

יקרא ד׳׳יי מעלוהי דאברהם ׃ תם ארתפע נור אללה חין פרג מן
מכאטבה אבראהם ׃ ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל
ילידי ביתו ואת כל מקנת כספו כל זכר באנשי בית אברהם
וימל את בשר ערלתם בעצם היום הזה כאשר דבר אתו אלהים ׃
ודבר אברהם ית ישמעאל בריה וית כל ילידי ביתיה וית כל זביני
כספיה כל דכורא באנשי בית אברהם וגזר ית בסרא דעורלתהון
בכרן יומא הדין כמא דמליל עמיה יי ׃ פאכד אבראהם אסמאעיל
אבנה וגמיע אלמולודין פי ביתה ואלמשתראיין בתמן כל רגל מן
אהל בית אבראהים וכתן אלקלפה מן אבדאנהם פי דאת דלך אל
יום כמא אמרה אללה ׃ ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמלו בשר
ערלתו ׃ ואברהם בר תשעין ותשע שנין כד גזר בסרא דעורלתיה ׃
וכאן אבראהם אבן תסעה ותסעין סנה חין כתן אלקלפה מן בדנה ׃
וישמעאל בנו בן שלש עשרה שנה בהמלו את בשר ערלתו ׃
וישמעאל בריה בר תלת עסרי שנין כד גזר ית בסרא דעורלתיה ׃
ואסמאעיל אבנה אבן תלאתה עשר סנה חין כתן אלקלפה מן בדנה ׃
בעצם היום הזה נמול אברהם וישמעאל בנו ׃ בכרן יומא הדין
אתגזר אברהם וישמעאל בריה ׃ פי דאת דלך אליום אכתתן אברא׳
ואסמאעיל אבנה ׃ וכל אנשי ביתו יליד בית ומקנת כסף מאת
בן נכר נמלו אתו ׃ וכל אנשי ביתיה ילידי ביתא וזביני כספא
מן בני עממיא אתגזרו עמיה ׃ וכל רגל פי מנזלה אלמולוד פיה
ואלמשתרא בתמן מן כל גריב אכתתנו מעה ׃

קכ״ו פסוקים קל׳ מכנדבי גד״י

וירא אליו יהוה באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום ׃
ואתגלי ליה יי במישרי ממרא והוא יתיב בתרע משכנא כמיחם
יומא ׃ תם תגלא לה אללה פי מרג ממרא והו גאלס עלא באב
אלכבא ענד חמא אלנהאר ׃ וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים

נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה ׃
וזקף עינוהי וחזא והא תלתא גוברין קימין עלוהי וחזא ורהט
לקדמותהון מתרע משכנא וסגיד על ארעא ׃ תם רפע עינה
ונצר פאדא בתלאתה כפר ואקפין אמאמה פלמא ראהם חאצר
תלקאהם מן באב כבא וסגד עלי אריץ ׃ ויאמר אדני אם נא
מצאתי חן בעיניך אל נא תעבר מעל עבדך ׃ ואמר ייי אם כען
אשכחית רחמין קדמך לא כען תעבר מעל עבדך ׃ קאל יא ולי
אלה אן וגדת חצאא ענדך פלא תגוז ען עבדך ׃ יקח נא מעט
מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ ׃ יסבון כען זעיר מיא
ואסחו רגליכון ואסתמיכו תחות אילנא ׃ יקדם לכם קלילא מן
מא ואגסלו ארגלכם ואסתנדו תחת שגרה ׃ ואקחה פת
לחם וסעדו לבכם אחר תעברו כי על כן עברתם על עבדכם
ויאמרו כן תעשה כאשר דברת ׃ ואסב פתא דלחמא וסעודו
לבכון בתר כין תעברון ארי על כין עברתון על עבדכון ואמרו
כין תעביד כמא דמלילתא ׃ ואקדם כסרה מן טעאם ואסנדו
קלובכם בעד דלך תמצון לאנכם עלי דלך מררתם בעבדכם

רש״י ז״ל

וירא אליו לבקר את החולה. אמר ר׳ חמא בר חנינא יום שלישי למילתו היה ובא הקב״ה
ושאל בו. באלוני ממרא. הוא שנתן לו עצה על המילה לפי׳ נגלה עליו
בחלקו. יושב. ישב כתיב ביקש לעמוד א״ל הקב״ה שב ואני אעמוד ואתה סימן לבניך
שעתיד אני להתיצב בעדת הדיינים והן יושבין. פתח האהל. לראות אם יש עובר ושב
ויכניסם לביתו. כחום היום. הוציא הקב״ה חמה מנרתיקה שלא להטריחו באורחים
ולפי שראהו מצטער שלא היו אורחים באים הביא הקב״ה המלאכים עליו בדמות
אנשים. והנה שלשה אנשים. אחד לבשר את שרה ואחד להפוך את סדום ואחד לרפאות
אברהם שאין מלאך עושה שליחות תדע לך שכן כל הפרשה הוא מזכירן בלשון
רבים ויאכלו ויאמרו אליו ובבשורה נאמר ויאמר שוב אשוב אליך ובהפיכת סדום הוא
אומר כי לא אוכל לעשות דבר לבלתי הפכי ורפאל שריפא את אברהם הלך משם ל
להציל את לוט הוא שנ׳ ויהי כהוציאם אותם החוצה ויאמר המלט את נפשך למדת
שהאחד היה מציל. נצבים עליו. לפניו אבל לשון נקייה הוא כלפי המלאכים. וירא. שהיו
וירא וירא שני פעמים הראשון כמשמעו והשני לשון הבנה נסתכל שהיו נצבים במקום

אחד

קא֯ אצנע כמא קלת׃ וימהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר
מהרי שלש סאים קמח סלת לושי ועשי עוגות׃ ואוחי אברהם
למשכנא לות שרה ואמר אוחאי תלת סאון קמחא סלתא
לושי ועבידי גריצן׃ פאסרע אבר׳ אלי כבא אלי שרה וקאל
אסרעי בתלאתה אצואע מן דקיק סמיד אעגניה ואצנעיה
מלילא׃ ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רך וטוב ויתן אל
הנער וימהר לעשות אתו׃ ולבית תורי רהט אברהם ונסיב בר
תורי רכיך וטב ויהב לעולימא ואוחי למעבד יתיה׃ ואלי דמן
אלבקר חאצר אברא׳ פאכד׳ עגלא רכצא טייבא ואעטאה אלגלאם
ואסתעגלה פי אצלאחה׃ ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר
עשה ויתן לפניהם והוא עמד עליהם תחת העץ ויאכלו׃ ונסיב
שמן וחלב ובר תורי דעבד ויהב קדמיהון והוא משמיש עליהון
תחות אילנא ואכלו׃ פאכד׳ סמנא ולבנא ואלעגל אלדי אצלחה
וגעל דלך בין אידיהם והו ואקף אמאמהם תחת אלשגרה פאכלו׃
ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל׃ ואמרו ליה
אן שרה אתתך ואמר הא במשכנא׃ קאלו לה אין שרה זוגתך

קא֯

רש״י ז״ל

אחר וכבין שלא היו רוצין להטריחו ואעפ״י שיודעין הם שיצא לקראתם עמדו במקומם לכבודו ל
להראותו שלא רצו להטריחו קודם הוא ורץ לקראתם בבבא מציעא כתיב נצבים עליו וכתיב
וירץ לקראתם כד חזיוה דהוה שרי ואסר פירשו מיד וירץ לקראתם׃ ויאמר אדני
אם נא׳ לגדול שבהם אמר וקראם כולם אדונים ולגדול אמר אל נא תעבור וכיון שלא יעבור
הוא יעמדו חביריו עמו ובלשון זה הוא חול׳ ד״א קודש הוא והיה אומר להקב״ה להמתין לו עד
שירוץ ויכניס את האורחים ואעפ״י שכתוב אחר וירץ לקראתם האמירה קודם לכן היתה
ודרך המקראות לדבר כן כמו שפירשתי אצל לא ידון רוחי באדם שנכתב אחר ויולד נח
ואח״כ לומר לא אמ׳ קודם גזירת ק׳ שנה ושתי הלשונות בב״ר׃ יוקח נא׳ ע״י שליח והקב״ה
שלם לבניו ע״י שליח שנ׳ וירם משה את ידו ויך את הסלע׃ ורחצו רגליכם כסבו׳ שהם
ערביים שמשתחוים לאבק רגליהם והקפיד שלא להכניס עובדי ע״ז לביתו אבל לוט שלא
הקפיד הקדים לינה לרחיצה שנ׳ ולינו ורחצו רגליכם׃ תחת העץ׃ תחת האילן׃ וסעדו לבכם
א״ר יצחק בתורה בנביאים בכתובים מצינו דפתא סעדתא דלבא׃ בתורה וסעדו
לבכם׳ בנביאים סעד לבך פת לחם׳ בכתובים ולחם לבב אנוש יסעד׳ א״ר חמא ל

לבבכם

קא׳ הודא הי פי אלכבא ׃ ויאמר שוב אשוב אליך כעת חיה והנה
בן לשרה אשתך ושרה שמעת פתח האהל והוא אחריו ׃ ואמר
מתב אתוב לותך כעדן דאתון קיימין והא ברא לשרה אתתך ׃
ושרה שמעת בתרע משכנא והוא אחורוהי ׃ קא׳ סארגע אליך
פי מתל הדא אלוקת מן קאבל ויכון ג׳ לשרה זוגתך ושרה תסמע
ענד באב אלכבא והו וראה ׃ ואברהם ושרה זקנים באים בימים
חדל להיות לשרה ארח כנשים ׃ ואברהם ושרה סיבין עלן ביומין
פסק מלמהוי לשרה אורח כנשיא ׃ ואברהם ושרה שאכא
וטענא פי אלסן ואנתהא אן יכון לשרה סביל כאלנסא ׃ ותצחק
שרה בקרבה לאמר אחרי בלתי היתה לי עדנה ואדני זקן ׃
וחייכת שרה במעהא למימר בתר דסיבית תהי לי עולימו ׃
ורבוני סיב ׃ חתי צחכת שרה פי נפסהא בעד אן בלית יכון לי
אליון וסיידי שיך ׃ ויאמר יהוה אל אברהם למה זה צחקה שרה
לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי ׃ ואמר יי׳ לאברהם למא
דנן חייכת שרה למימר הבקשטא אוליד ואנא סיבית ׃ תם קא׳
אללה לאברהים לם צחכת שרה קאילה איקינא אלד וקד שכת ׃
היפלא מיהוה דבר למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן ׃
היתכסא מן קדם יי׳ פתגמא לזמן אתוב לותך כעדן דאתון
קיימין ולשרה בר ׃ איכפא ען אללה אמר לוקת ארגע אליך פי

רש״י ז״ל

לבבכם אין כתיב כאן אלא לבבכם מגיד שאין יצה״ר שולט במלאכים. אחר תעבורו: אחר כך תלכו. כי על כן עברתם. כי הדבר הזה אני מבקש מכם מאחר שעברתם עלי לכבודי. כי על כן. כמו על אשר וכן כל כי על כן שבמקרא כי על כן ראיתי פניך. כי על כן לא נתתיה. כי על כן ידעת חנותינו. קמח סלת. סלת לעוגות קמח לעמלן של טבחים לכסות את הקדרה לשאוב את הזוהמא. בן בקר רך וטוב. ג׳ פרים היו כדי להאכילן שלש לשונות בחרדל. אל הנער. זה ישמעאל לחנכו במצוות. ויקח חמאה וחלב וגו׳. ולחם לא הביא לפי שפירסה שרה נדה שחזר לה אורח כנשים אותו היום ונטמאת העיסה. חמאה. שומן החלב שקולטין מעל פניו. ובן הבקר אשר עשה. אשר תקן קמא קמא אתיק ואייתי לקמייהו. ויאכלו. נראו כמו שאכלו מכאן שלא ישנה אדם מן המנהג.

מחל הדא אלוקת מן קאבל ולשרה אבן׃ ותכחש שרה לאמר לא
צחקתי כי יראה ויאמר לא כי צחקת׃ וכדיבת שרה למימר
לא חייכית ארי דחילת ואמר לא ברם חייכת׃ פאגחדת שרה
קאילה לם אצחך אד כאפת קאל לא בל קד צחכת׃ ויקמו משם
האנשים וישקפו על פני סדום ואברהם הלך עמם לשלחם׃
וקמו מתמן גבריא ואסתכיאו על אפי סדום ואברהם אזיל
עמהון לאלוואיהון׃ תם קאם אלקום מן תם ואשרפו קבאלת סדום
ואברהם מאצי מעהם לישייעהם׃ ויהוה אמר המכסה אני
מאברהם אשר אני עשה׃ וי"י אמר המכסי אנא מאברהם
דאנא עביד׃ פקאל אללה אמכפי אנא ען אברהם מא אנא צאנעה
ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ׃
ואברהם מהוה יהוי לעם סגי ותקיף ויתברכון בדיליה כל
עממי ארעא׃ ואברהם סתכון מנה אמה עצימה כבירה ויתבארך
בה גמיע אמם אלארץ׃ כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו
ואת ביתו אחריו ושמרו דרך יהוה לעשות צדקה ומשפט
למען הביא יהוה על אברהם את אשר דבר עליו׃ ארי גלי
קדמי בדיל דיפקיד ית בנוהי וית אנש ביתיה בתרוהי ויטרון

אורחן

רש"י

ויאמרו אליו׃ נקוד על איו ותניא רש"א בן אלעזר אומר כל מקום שהכתב רבה על הנקודה רבה על הכתב ואתה דורש הנקודה שאף לשרה שאלו איו אברהם למדנו שישאל אדם באכסניא שלו לאיש על האשה ולאשה על האיש׃ בבבא מציעא אומר׳ יודעים היו המלאכים היכן שרה אמנו אלא להודיע שצנועה היתה כדי לחבבה על בעלה׃ א"ר יוסי בר' חנינא כדי לשגר לה כוס של ברכה׃ הנה באהל׳ צנועה היא״ כעת חיה׳ כעת הזאת לשנה הבאה׃ ופסח היה ולפסח הבא נולד יצחק מדלא קרינן כעת לא כעת חיה כעת הזאת שתהא חיה לכם שתהיו כולכם קיימים״ שוב אשוב׳ לא בישרו המלאך ישוב אין זה בשליחותו שלמקום א"ל כן כמו ויאמר לה מלאך ה׳ הרבה ארבה והוא אין בידו להרבות לא בשליחותו שלמקום אמר לה כן בר"ר״ והוא אחריו׳ הפתח היה אחר המלאך״ חדל להיות׳ פסק ממנה דרך נשים נדות״ בקרבה׳ מסתכלת במעיה ואמרה אפשר הקרבים הללו טוענין ולד׳ השדים הללו שצמקו מושכין חלב תנחומא״ עדנה׳ צחצוח בשר ולשון משנה משיר את השער ומעדן את הבשר׳ ד"א לשון עידן זמן וסת נדות׳ האף אמנם הגם אמת אלד״ ואני זקנתי׳

אורחן דתקנן קדם יי׳ למעבד צדקתא ודינא׳ בדיל׳ דייתי יי׳ על
אברהם ית דמליל עלוהי׳ לאני עלמת באנה סאמר בניה ואלה מן
בעדה ליחפצו טריק אללה ויעמלו באלעדל ואלחכם אן יאפי אללה
לאברהם במא ועדה׃ ויאמר יהוה זעקת סדום ועמורה כי
רבה וחטאתם כי כבדה מאד׃ ואמר יי׳ קבילת סדום ועמורה
ארי סגיאת׳ וחובתהון׳ ארי תקיפת לחדא׃ וקאל אללה צראך סדום
ועמורה קד כתר וכטייתהם קד עצמת גדא׃ ארדה נא ואראה
הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה ואם לא אדעה׃ אתגלי כען
ואדון הכקבילתהון דעלת לקדמי׳ עבדו אעביד עמהון גמירא
אם לא תיבין׳ ואם תיבין לא אתפרע׃ אנחדר אמרא מווגלא
ואנצר אכצראכהם אלואצל אלי צנע גמלתהם אם לא׃ ויפנו
משם האנשים וילכו סדמה ואברהם עודנו עומד לפני יהוה׃ ו
ואתפניאו מתמן גבריא׳ ואזלו לסדום ואברהם׳ עד כען משמיש
בצלו קדם יי׳׃ תם ולא מן תם אלקום ומצו אלי סדום ואברהם עאדה
ואקף בין ידי אללה׃ ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע
וקריב אברהם ואמר׳ הברגז תשיצי׳ זכאה עם חייבא׃ פתקדם
אברהם וקאל איקינא תסיף אלצאלח מע אלטאלח׃ אולי יש חמשים

רש״י ז״ל

בקרבתי׳ שינה הכתוב מפני השלום שהרי היא אמרה ואדוני זקן׃ היפלא׳ כתרגומו היתכסא וכו׳
שום דבר מופלא ומכורד ומכוסה ממני מלעשות כרצוני׃ למועד׳ לאותו מועד המיוחד
שקבעתי לך אתמול למועד הזה בשנה האחרת׃ כי יראה׳ כי צחקתי הראשון משמש לי דהא
הוא שנותן טעם לדבר ותכחש שרה לפי שיראה׳ והשני משמש בל׳ אלא ויאמר לא כי דבריך הוא
לא צחקת שאמרו רבותינו כי משמש בארבעה לשונות׳ אי דלמא אלא דהא׃ וישקיפו׳ כל השקפה
שבמקרא לרעה חוץ מהשקיפה ממעון קדשך שגדול כח מתנות עניים שהופך מדת
הרוגז לרחמים׃ לשלחם׳ ללוותם כסבור אורחים הם׃ המכסה אני׳ בתמיה מה שאני
עושה בסדום לא יפה לי לעשות דבר זה שלא מדעתו אני נתתי לו את הארץ הזאת
וחמשה כרכים הללו שלו הן שנ׳ גבול הכנעני מצידון באכה סדומה ועמורה וכו׳
קראתי אותו אב המון גוים ואשמיד את הבנים ולא אודיע לאב שהוא אוהבי כל זה
בתמיה׃ ואברהם היו יהיה׳ מ״א נכרדיך לברכה הוא וזכירו ובירכו ומיעוטו וכו׳
ממכו אני מעלים והרי הוא חביב לפני להיות לגוי גדול ולהתברך בו כל גויי הארץ׃
כי ידעתיו׳ לשון חבה כמו מודע לאישה׳ מודעתנו׳ ואדעך בשם׳ ואמנם עיקר לי כולם

צדיקם בתוך העיר האף תספה ולא תשא למקום למען חמשים
הצדיקם אשר בקרבה ׃ מאם אית חמשין זכאין בגו קרתא הברגז
תשיצי ולא תשבוק לאתרא בדיל חמשין זכאין דבגוה ׃ לער
יוגד כמסין צﭏחא מתﭏא פי ﭏבלד איקינא תסיפהם ולא תצפח
ענהם לקבל ﭏכמסין ﭏצﭏח ﭏדי פי מא בינהם ׃ חללה לך מעשת
כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק כרשע חללה לך
השפט כל הארץ לא יעשה משפט ׃ קושטא אנון דינך מלמעבד
כפתגמא הדין לשיצאה זכאה עם חייבא ויהי זכאה כחייבא
קשטא אנון דינך הדיין כל ארעא ברם יעביד דינא ׃ אנת
מעאד מן אן תצנע מתל הדא ﭏאמר אן תהלך ﭏצﭏח מע ﭏטﭏח
פיכון ﭏצﭏח כﭏטﭏח אנת מעאד אחכם גמיע ﭏעﭏם לא יעמל
בﭏחכם ׃ ויאמר יהוה אם אמצא בסדם חמשים צדיקם בתוך
העיר ונשאתי לכל המקום בעבורם ׃ ואמר יי׳ אם אשכח בסדום
חמשין זכאין בגו קרתא ואשבוק לכל אתרא בדילהון ׃ פקאל
ﭏלה אן וגדת פי סדום כמסין צﭏחא צפחת ען גמיע אהל ﭏקריה
בסבבהם ׃ ויען אברהם ויאמר הנה נא הואלתי לדבר אל אדני
ואנכי עפר ואפר ׃ ואתיב אברהם ואמר הא כען אסגיתי למללא

קדם

רש״י

אינו אלא לשון ידיעה שהמחבב את האדם מקרבו אצלו ויודעו ומכירו׃ ולמה ידעתיו׃ למען אשר
יצוה׃ לפי שהוא מצוה את בניו עלי לשמור דרכי ואם תפרשהו כתרגום יודע אני בו שיצוה
את בניו וגו׳ אין למען נופל על הלשון׃ ידעה׳ לשון הווה כמו ככה יעשה איוב׃ למען הביא כך
מצוה לבניו שמרו דרך ה׳ כדי שיביא ה׳ על אברהם וגו׳ על בית אברהם לא נאמר אלא על
אברהם למדנו כל המעמיד בן צדיק כאילו אינו מת׃ ויאמר ה׳ אל אברהם זעקת סדום ועמורה כי
רבה׃ כל רבה שבמקרא הטעם בבי״ת לפי שהן מתורגמין גדולה או גדלה והולכת אבל אלו
טעמן למטה ברי״ש לפי שמתורגם גדלה כבר כמו שפירשתי במקרא׃ ויהי השמש באה׃
הנה שבה ומעתך׃ ארדה נא׃ לימד לדיינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראיה הכל כמו
שפירשתי בפרשת הפלגה׃ ד״א ארדה נא׃ לסוף מעשיהם׃ הכצעקתה׃ של מדינה׃ הבאה אלי
עשו׃ ואם עומדין במרדן כלה אני עושה בהם ואם לאו ועמדו במרדן אדעה מה אעשה
להפרע מהן ביסורין ולא אכלה אותם וכיוצא בו מצינו במקום אחר ועתה הורד עדיך
מעליך ואדעה מה אעשה לך ולפי׳ יש הפסק נקודת פסיק בין עשו לכלה כדי להפריד תיבה
מחברתה׃

קוי׳ ואנא עפר וקטם׃ פאגאבה אברהם וקאל הודא קד אמענת בש׳
כלאם בין ידי אלה ואנא תראב או רמאד׃ אולי יחסרון חמשים
הצדיקם חמשה התשחית בחמשה את כל העיר ויאמר לא אשחית
אם אמצא שם ארבעים וחמשה׃ מאם יחסרון חמשין זכאין ח
חמשה אתחביל בחמשה ית כל קרתא׃ ואמר לא אחביל׃ אם אשכח
תמן ארבעין וחמשא׃ לעל ינקצון אלכמסין כמסה אתהלך
בסבב כמסה גמיע אהל בלד קאל לא אהלכהם אן וגדת תם
ארבעין וכמסה׃ ויסף עוד לדבר אליו ויאמר אולי ימצאון שם
ארבעים ויאמר לא אעשה בעבור הארבעים׃ ואוסיף עוד
למללא קדמוהי ואמר מאם ישתכחון תמן ארבעין׃ ואמר לא
אעביד גמירא בדיל ארבעין׃ ועאוד איצא כלמה וקאל לעל יוגד
תם מ׳ קאל לא אצנע דלך בסבב ארבעין׃ ויאמר אל נא יחר
לאדני ואדברה אולי ימצאון שם שלשים ויאמר לא אעשה אם
אמצא שם שלשים׃ ואמר לא כען יתקף רוגזא דיי ואמליל׃
מאם ישתכחון תמן תלתין׃ ואמר לא אעביד גמירא׃ אם אשכח
תמן תלתין׃ קאל לא יצעב בין ידי אלה חתי אתכלם לעל יוגד תם
ל׳ קאל לא אצנע דלך אן וגדת תם תלאתין׃ ויאמר הנה נא

רש״י

הכצעקתה. ורבותי׳ דרשו הכצעקתה. צעקת ריבה אחת שהרגו מיתה משונה על שנתנה מזון
לעני כמפורש בחלק והיא פלטיה בתו של לוט. ויפנו משם. ממקום שאברהם ליוום שם.
ואברהם עודנו עומד לפני ה׳. והלא לא הלך לעמוד לפניו אלא הקב״ה בא אצלו ואמר לו זעקת
סדום ועמורה כי רבה ונו׳ והיה לו לכתוב וה׳ עודנו עומד על אברהם אלא תיקון סופרים הוא זה
שהפכוהו רבותי׳ לכתוב כן. ויגש אברהם ויאמר. מצינו הגשה למלחמה ויגש יואב וגו׳.
הגשה לפיוס ויגש אליו יהודה. והגשה לתפלה ויגש אליהו הנביא ולכל אלה נכנס אברהם לדבר
קשות ולפיוס ולתפלה. האף תספה. הגם תספה. ולתרגום שאונקלוס שתרגמו ל׳ רוגז
כך פירושו האף ישיאך שתספה צדיק עם רשע. חמשים צדיקים. עשרה צדיקים לכל כרך
כרך חמשה מקומות יש ואתה לא ישאו הצדיקים את הרשעים למה תמות הצדיקים.
חללה לך. חולין הוא לך יאמרו כך היא אומנותו שוטף הכל צדיקים ורשעים כך עשית
לדור המבול ולדור הפלגה. כדבר הזה. לא הוא ולא כיוצא בו. חללה לך. לעה״ב. השופט
כל הארץ. נקוד פת״ח חטף ה״א של השופט ל׳ תמיה וכי מי שהוא שופט לא יעשה משפט
אמת. אם אמצא בסדום. לפי שסדום היתה מטרופולין וחשובה מכולם תלאה הכתוב.
התשחית בחמשה. והלא הן תשעה לכל כרך וכרך ואתה צדיק של עולם תצטרף עמהם.

הואלתי לדבר אל אדני אולי ימצאון שם עשרים ויאמר לא אשחית
בעבור העשרים׃ ואמר הא כען אסגיתי למללא קדם יי מאם
ישתכחון תמן עסרין ואמר לא אחביל בדיל עסרין׃ קאל הודא קד
אמעגת פי אלכלאם בין ידי אללה לעל יוגד תם עשרין קאל לא
אהלכהם בסבב אלעשרין׃ ויאמר אל נא יחר לאדני ואדברה אך
הפעם אולי ימצאון שם עשרה ויאמר לא אשחית בעבור
העשרה׃ ואמר לא כען יתקף רוגזא דיי ואמליל ברם זמנא
הדא מאם ישתכחון תמן עסרא ואמר לא אחביל בדיל עסרא׃
קאל לא ישתד גצב אללה חתי אתכלם הדה אלמרה פקט לעל יוגד
תם עשרה קאל לא אהלכהם בסבב אלעשרה׃ וילך יהוה כאשר
כלה לדבר אל אברהם ואברהם שב למקמו׃ ואסתלק יקרא דיי
כד שיצי למללא עם אברהם ואברהם תב לאתריה׃ תם ארתפע
נור אללה חין פרג מן מכאטבה אברהם ואברהם רגע אלי מוצעה׃

ב׳ ויבאו שני המלאכים סדמה בערב ולוט ישב בשער סדם וירא
לוט ויקם לקראתם וישתחו אפים ארצה׃ ועלו תרין מלאכיא
לסדום ברמשא ולוט יתיב בתרעא דסדום וחזא לוט וקם
לקדמותהון וסגיד על אפוהי על ארעא׃ תם דכלא אלמלכאן

אלא

רש״י

אולי ימצאון שם ארבעים. וימלטו ארבעה כרכים וכן שלשים ישלשה מהם או עשרים ישלו שנים מהם או
עשרה יצילו אחד מהם. הואלתי. הראשון לשון התחלה ר״ל התחלתי כמו הואיל משה באר ותרגומו
שריתי. הואלתי רציתי כמו ויואל משה. אולי ימצאון שם עשרה. על הפחות לא ביקש אמר דור
המבול היו שמונה נח ובניו ונשיהם ולא הגינו על דורם ועל תשעה ע״י צירוף כבר ביקש ולא מצא.
וילך י׳ וגו׳. כיון שנשתתק הסניגור הלך לו הדיין. ואברהם שב למקומו. נסתלק הדיין נסתלק
הסניגור והקטיגור מקטרג ולכך ויבאו שני המלאכים סדומה להשחית. ויבאו שני וגו׳ והשלישי שבא
לבשר את שרה כיון שעשה שליחותו נסתלק לו. המלאכים. ולהלן קראם אנשים כשהיתה שכינה
עמהם קראם אנשים. ד״א אברהם שכחו גדול והיו המלאכים תדירין אצלו כאנשים קראם אנשים
ואצל לוט קראם מלאכים. בערב. וכי כל כך שהו המלאכים מחברון לסדום אלא מלאכי רחמים הם
וממתינים אולי יוכל אברהם ללמד עליהם סניגוריא. ולוט יושב בשער סדום. ישב כתיב אותו
היום מינוהו שופט עליהם. וירא לוט וגו׳. מבית אברהם למד לחזר על האורחים. הנה נא אדני
הנה נא אתם מרודים לי אחר שעברתם עלי. ד״א צריכים אתם לתת לב על הרשעים הללו שלא
יכירו בכם וזו היא עצה נכונה. סורו נא. עקמו הדרך לביתי דרך עקלתון שלא יכירו שאתם

נכנסים

ﭏי סדום וקת עשא ולוט גאלס עלי באבהא פלמא ראהם האצ׳
תלקאהם וסגד עלי וגהה עלי אלארץ׃ וַיֹּאמֶר הִנֶּה נָּא אֲדֹנַי סוּרוּ נָא
אֶל־בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וַהֲלַכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם
וַיֹּאמְרוּ לֹּא כִּי בָרְחוֹב נָלִין׃ וַאֲמַר בְּבָעוּ כְּעַן רִבּוֹנַי זוּרוּ כְעַן לְבֵית
עַבְדְּכוֹן וּבִיתוּ וְאַסְחוּ רַגְלֵיכוֹן וְתַקְדְּמוּן וּתְהָכוּן לְאוֹרַחְכוֹן וַאֲמַרוּ
לָא אֲרֵי בִּרְחוֹבָא נְבִית׃ קאל יא סיידאי מילא אלי בית עבדכמא
ובִיתא ואגסלא ארגלכמא ותדלגא ותמציא לטריקכמא קאלא
לא אלא נבית פי שרחבה׃ וַיִּפְצַר־בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל־
בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמַצּוֹת אָפָה וַיֹּאכֵלוּ׃ וְאַתְקֵיף בְּהוֹן לַחֲדָא
וְזָרוּ לְוָתֵיהּ וְעָלוּ לְבֵיתֵיהּ וַעֲבַד לְהוֹן מִשְׁתְּיָא וּפַטִּיר אֲפָא לְהוֹן
וַאֲכַלוּ׃ חתי אלח עליהם גדא פמלא אליה ודכלא אלי מנזלה
וצנע להם מגלסא וכבז פטירא ואכלו׃ טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי
הָעִיר אַנְשֵׁי סְדֹם נָסַבּוּ עַל־הַבַּיִת מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן כָּל־הָעָם מִקָּצֶה׃
עַד לָא שְׁכִיבוּ וְאֱנָשֵׁי קַרְתָּא אֱנָשֵׁי סְדוֹם אַקִּיפוּ עַל בֵּיתָא
מֵעוּלֵימָא וְעַד סָבָא כָּל עַמָּא מִסּוֹפֵיהּ׃ קבל אן ינצגעו פאדא
באהל אלקריה אהל סדום קד אחאטו באלבית מן שאב אלי שיך
גמיע אלקום אלדי פי נאחיתה׃ וַיִּקְרְאוּ אֶל־לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיֵּה
הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלָּיְלָה הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ וְנֵדְעָה אֹתָם׃
וּקְרוֹ לְלוֹט וַאֲמַרוּ לֵיהּ אָן גּוּבְרַיָּא דַּאֲתוֹ לְוָתָךְ בְּלֵילְיָא אַפֵּיקִנּוּן

רש״י ז״ל

נכנסים לכך נאמר סורו ב״ר · ויאמרו לא · ולמלאכים אמרו כן תעשה מכאן שמסרבין לקטן ואין
מסרבין לגדול · כי ברחוב נלין · הרי כי משמש בלשון אלא מרון לא נסור לביתך אלא ברחובה
של עיר נלין · ויסורו אליו · עקמו את הדרך לצד ביתו · ומצות אפה · פסח היה · טרם ישכבו
ואנשי העיר אנשי סדום · כך נדרש בב״ר טרם ישכבו ואנשי העיר היו בפיהם שלמלאכים
היו שואלין ללוט מה טיבם ומעשיהם והוא אומר להן רובם רשעים עודם מדברים בהם
ואנשי העיר וגו׳ · ופשוטו של מקרא ואנשי העיר אנשי רשע נסבו על הבית שלא שהיו רשעים
נקראים אנשי סדום כמו שאמר הכתוב ואנשי סדום רעים וחטאים · כל העם מקצה · מקצה
העיר עד קצה שאין אחד מוחה בידם שאפילו צדיק אחד אין בהם · ונדעה אותם · במשכב
זכר כמו אשר לא ידעו איש · האל · כמו האלה · כי על כן באו · כי הטובה הזאת תעשו לכבודי
אשר באו בצל קורתי · תרגום בטלל שריתי תרגום של קורה שריתא · גש הלאה · קרב

לותנא ונרע יתהון: פרעו בלוט וקשו לה אין שקום שרי גאו איך ש׳
לילה אכרגהם שינא חתי נואקעהם: ויצא אלהם לוט הפתחה
והדלת סגר אחריו: ונפק לותהון לוט לתרעא ודשא אחד
בתרוהי: פכרג שיהם לוט שי שבאב וגלק שמצראע ודאה: ויאמר
אל נא אחי תרעו: ואמר בבעו כען אחי לא תבאשון: קש יא
אכותי לא תסו שיהם: הנה נא לי שתי בנות אשר לא ידעו איש
אוציאה נא אתהן אליכם ועשו להן כטוב בעיניכם רק לאנשים
האל אל תעשו דבר כי על כן באו בצל קרתי: הא כען לי תרתין
בנן דלא ידעונין גבר אפיק כען יתהון לותכון ועבידו להון
כדתקין בעיניכון לחוד לגבריא האלין לא תעבדון מדעם ארי
על כין עלו בטלל שריתי: הודא לי אבנתין לם יערפן רגל
אכרגהמא שיכם ואצנען בהמא מא חסן ענדכם ערא בהולאי
שקום לא תצנעו שיא לאנהם דכלו תחת צלש סקפי: ויאמרו
גש הלאה ויאמרו האחד בא לגור וישפוט שפוט עתה נרע לך
מהם ויפצרו באיש בלוט מאד ויגשו לשבר הדלת: ואמרו
קרב להלאה ואמרו חד אתא לאתותבא והא דאין דינא כען
נבאיש לך מדילהון ואתקיפו בגברא בלוט לחדא וקריבו
למתבר דשא: קשו תקדם שי ההנא תם קשו אואחד גא ליסכן
מענא צאר יחכם עלינא שאן נסי שיך אכתר מנהם פשחו עלי
לוט

רש״י

גש הלאה. כלומר התקרב לצדדין והתרחק ממנו וכן כל הלאה שבמקרא לשון רחוק כמו נדה
הלאה. דבר החוצי ממך והלאה. גש הלאה המשך להלן בל׳ לעז טריטירנ״ו לדבר נשמה
זה כלומר אין חוששין לך וחשה לו קרב איך לתגש בי וכן גשה לי ואשבה. המשך לצדדין
בעבורי ואשב אצלך אתה מליץ על האורחים איך מלאך לבך. על שאמר להם על הבנות
אמרו לו גש הלאה לשון נחת. ועל שאתה מליץ על האורחים האחד בא לגור. אדם נכרי
יחידי אתה בינינו שבאת לגור ונעשית מוכיח אותנו. דלת. המסובבת לנעול ולפתוח
פתח. זוה הפתח שבו נכנסין ויוצאין. בסנורים. מכת עורון. מקטן ועד גדול. הקטנים
התחילו מעבירה תחלה שנ׳ מנער ועד זקן לפי התחלה הפורענות מהם. עוד מי לך
פה. פשוטו של מקרא מה יש לך עוד בעיר הזאת חוץ מאשתך ובנותיך שבבית. חתן

ובניך

50

לוט גדא ותקדמו ליכסרו אלמצראע׃ וישלחו האנשים את ידם
ויביאו את לוט אליהם הביתה ואת הדלת סגרו׃ ואושיטו גבריא
ית ידיהון ואעילו ית לוט לותהון לביתא וית דשא אחדו׃ פמד
אלקום אידיהם ואדכלו לוט אליהם אלי אלבית וגלקו אלמצראע׃ ואת
האנשים אשר פתח הבית הכו בסנורים מקטן ועד גדול וילאו
למצא הפתח׃ וית גבריא דבתרע ביתא מחו בשברריא מזעיר
ועד רבא ולאיאו לאשכחא תרעא׃ ואלקום אלדין בבאב אלבית
צרבוהם באלעשא מן שאב אלי שיך פעגזו ען וגוד אלבאב׃
ויאמרו האנשים אל לוט עוד מי לך פה חתן ובניך ובנתיך
וכל אשר לך בעיר הוצא מן המקום׃ ואמרו גובריא ללוט
עוד מא לך הכא חתנא ובנך ובנתך וכל דלך בקרתא אפיק
מן אתרא׃ וקאלו אלקום ללוט מא לך ההנא מן צהר ובניך
ובנאתך וגמיע מאלך פי אלבלד אכרגה מן אלמוצע׃ כי משחתים
אנחנו את המקום הזה כי גדלה צעקתם את פני יהוה וישלחנו
יהוה לשחתה׃ ארי מחבלין אנחנא ית אתרא הדין ארי
סגיאת קבילתהון לקדם יי ושלחנא יי לחבלותה׃ לאנא מהלכין
הדא אלמוצע למא צעד צראכהם בין ידי אללה פבעת בנא
לנהלכהם׃ ויצא לוט וידבר אל חתניו לקחי בנתיו ויאמר קומו
צאו מן המקום הזה כי משחית יהוה את העיר ויהי כמצחק בעיני
חתניו׃

רש"י

חתן ובניך ובנותיך. אם יש לך חתן או בנים ובנות הוצא מן המקום. ובניך. בני בנותיך הנשואות. ומ"א עוד מאחר שעושין נבלה כזאת מה יש לך פתחון פה ללמד עליהם סניגוריא כל הלילה היה מליץ עליהם טובות קרי ביה מי לך פה. חתניו. שתי בנות נשואות היו לו בעיר. לוקחי בנותיו. אותן שבבית ארוסות להם. ויאצו. כתרגומו ודחיקו מידוהי. הנמצאות. המזומנות לך בבית להצילם ומ"א יש ובה יושבו של מקרא. תספה. תהיה כלה. עד תום כל הדור מתורגם עד דסף. ויתמהמה. כדי להציל את ממונו. ויחזיקו. א' מהם היה שליח להצלה וחבירו להפוך את סדום לכך נאמר ויאמר המלט ולא נאמר ויאמרו. המלט על נפשך. דייך להציל נפשות אל תחוס על הממון. אל תביט אחריך. אתה רשעת עמהם ובזכות אברהם אתה ניצול אינך כדאי לראות בפורענותם ואתה ניצול. בכל הככר. ככר הירדן. ההרה המלט. אצל אברהם ברח שהוא יושב בהר שנ' ויעתק

ונפק לוט ומליל עם חתנוהי נסבי בנתיה ואמר קומו פוקו מן
אתרא הדין ארי מחביל יי׳ ית קרתא והוה כמחייך בעיני חתנוהי׃
פכרג לוט וכלם איצהאלה שמתזווגין בנאתה וקץ להם אכרגו
מן הדא שמוציע לאן שלה מהלכה פכאן ענדהם כשלאעב׃ וכמו
השחר עלה ויאיצו המלאכים בלוט לאמר קום קח את אשתך
ואת שתי בנתיך הנמצאת פן תספה בעון העיר׃ וכמסק צפרא
הוה ודחיקו מלאכיא בלוט למימר קום דבר ית אתתך וית
תרתין בנתך דאשתכחא מהימנן עמך דלמא תלקי בחובי
קרתא׃ פלמא כאן ענד טלוע שפגר אחו שמלאיכה בלוט קאילין
קם כד זוגתיך ואבנתיך שמוגודאתיאן כלא תנסאף בדנב אהל
שבלד׃ ויתמהמה ויחזיקו האנשים בידו וביד אשתו וביד שתי
בנתיו בחמלת יהוה עליו ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר׃ ואתעכב
ואתקיפו גובריא בידיה וביד אתתיה וביד תרתין בנתיה בדחס
יי׳ עלוהי ואפקוהי ואשריוהי מברא לקרתא׃ פתלבת ואמסך
שקום בידה וביד זוגתה וביד אבנתיה בשפקה׳ שלה עליה
פאכרגוה ודעוה בארג שקריה׃ ויהי כהוציאם אתם החוצה ג
ויאמר המלט על נפשך אל תביט אחריך ואל תעמד בכל
הככר ההרה המלט פן תספה׃ והוה כד אפיק יתהון לברא
ואמר חוס על נפשך לא תסתכי לאחורך׃ ולא תקום בכל
מישרא׳

רש״י

משם ההרה ואת עבעון היה יושב שם שנ׳ למקום אשר היה שם אהלו בתחלה ואעפ״י שבתו
ויאהל אברם וגו׳ אורגם ההבה דינו ונמשכו עד חברון׳ המלט לשון המטה וכן כל
המלטה שבמקרא אשמואור בלנע וכן והמליטה זכר שנשמט העובר מן הרחם כנפור
נמלטה לא יוכלו מלט משא להשמיט משא הרעי שבנקביהם׳ אנא אדוני רבותי׳ אמרו שם
זה קודש שנ׳ בו להחיות את נפשי מי שיש בידו להמית ולהחיות ותרגומו בבעו יי׳ אל נא
אל תאמרו לי להמלט ההרה׳ נא לי בקשה׳ פן תדבקני הרעה כשהייתי אצל אנשי סדום היה
הקב״ה רואה מעשי ומעשה בני העיר והייתי נראה צדיק וכדאי להנצל וכשאבוא אצל צדיק
אני כרשע וכן הצרפית אמרה לאליהו כי באת לי להזכיר את עוני עד שלא באת אצלי היה
הקב״ה רואה מעשי ומעשה עמי ואני צדקת ביניהם ומשבאת לי לפי מעשיך אני רשעה
העיר הזאת קרובה קרובה ישיבתה נתישבה מקרוב לכך לא נתמלאת סאתה עדיין

ואה

מישרא׳ לטורא אשתיזב דלמא תלקי׃ פלמא אכרגוהם אלא
ברא קאל לה אנג בנפסך לא תלתפת אלי וראך ולא תקף פי שיי
מן אלמרג תכלץ אלי אלגבל כלא תנסאף׃ ויאמר לוט אלהם
אל נא אדני׃ ואמר לוט להון בבעו יי׃ קאל לוט להמא לא יא
רסול אללה׃ הנה נא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך אשר
עשית עמדי להחיות את נפשי ואנכי לא אוכל להמלט ההרה
פן תדבקני הרעה ומתי׃ הא כען אשכח עבדך רחמין קדמך׃
ואסגיתא טיבותך דעבדת עמי לקיימא ית נפשי ואנא לית
אנא יכול לאשתיזבא לטורא׳ דלמא תערענני בשתא ואמות׃
הודא קד וגד עבדך חטא ענדך וכתרת פצלך אלדי צנעתה מעי
לתחיי נפסי ואנא לא אטיק אתכלץ אלי אלגבל כלא תלחקני אל
בליה פאהלך׃ הנה נא העיר הזאת קרבה לנוס שמה והוא
מצער אמלטה נא שמה הלא מצער הוא ותחי נפשי׃ הא
כען קרתא הדא קריבא למערק לתמן והיא זעירא׳ אשתיזב
כען לתמן הלא זעירא היא ותתקיים נפשי׃ הודא הדה אלקריה
קריבה׃ אן אהרב אליהא והי צגירה אתכלץ אליהא ועלי׳ אנהא
צגירה פתחיא נפסי׃ ויאמר אליו הנה נשאתי פניך גם לדבר
הזה לבלתי הפכי את העיר אשר דברת׃ ואמר ליה הא נסיבית

רש״י

ועיר היא קריבה: מדור הפלגה שנתפלגו האנשים והתחילו להתיישב איש במקומו והיא היתה בשנת מות פלג ומשם ועד כאן נ״ב שנה שפלג מת בשנת מ״ח לאברהם כיצד. פלג חי אחרי הולידו את רעו ר״ט שנה מהם ל״ב כשנולד שרוג ומשרוג עד שנולד נחור שלשים הרי ס״ב ומנחור עד שנולד תרח כ״ט הרי צ״א ומשם עד שנולד אברהם ע׳ הרי קס״א תן להם מ״ח הרי ר״ט ואותה שנה היתה שנת הפלגה ובשנה שנחרבה סדום היה אברהם בן צ״ט שנה הרי מדור הפלגה עד כאן נ״ב שנה ונוער אוחרה ישיבתה אחרי ישיבת סדום וחבורותיה שנה אחת הוא שנ׳ אמלטה נא נ״א בגימטריא נ״א״ הלא מצער היא׳ עונותיה מועטין ויכול אתה להניחה״ ותחי נפשי׳ בה זהו מדרשו ופשוטו של מקרא הלא עיר קטנה היא ואנשים בה מעט אין לך להקפיד אם תניחנה ותחי נפשי בה״ גם לדבר הזה׳ לא דייך שאתה ניצול אלא אף כל העיר אציל בגללך״ הפכי׳ הופך אני כמו עד בואי׳ אחרי רואי׳ מדי דברי בו״ כי לא אוכל לעשות׳ זה עונשן של מלאכים על שאמרו כי משחיתים אנחנו ותלו הדבר בעצמן לכך לא

אפך: אף לפתגמא הדין בדיל: דלא למהפכי ית קרתא דבעיתא
עלה: קד לה הודא קד שפעתך פי הדא אלאמר איצא ללא אקלב
אלקריה אלתי סאלת פיהא: מהר המלט שמה כי לא אוכל לעשות
דבר עד באך שמה על כן קרא שם העיר צוער: אוחי אשתיזב
לתמן ארי לא אכול למעבד פתגמא עד מיתך לתמן: על כין
קרא שמה דקרתא צוער: אסרע תכלץ אלי תם לאני לא אטיק
אן אצנע שיא אלי אן תדכלהא לדלך סמיה אלקריה זגר: השמש
יצא על הארץ ולוט בא צערה: שמשא נפק על ארעא ולוט על
לצוער: אלשמס כרגת עלי אלארץ ולוט דכל אלי זגר: ויהוה
המטיר על סדום ועל עמרה גפרית ואש מאת יהוה מן
השמים: וי"י אמטר על סדום ועל עמורה גופריתא ואישתא
מן קדם י"י מן שמיא: ואללה אמטר עלי סדום ועמורה כבריתא
ונארא מן ענדה מן אלסמא: ויהפך את הערים האל ואת כל
הככר ואת כל ישבי הערים וצמח האדמה: והפך ית קרויא האלין
וית כל מישרא וית כל יתבי קרויא וצמחה דארעא: פקלב תלך
אלקרא וסאיר אלמרג וגמיע סכאנהא חתי נבאת אלארץ: ותבט
אשתו מאחריו ותהי נציב מלח: ואסתכיאת אתתיה מבתרוהי
והות קמא דמלחא: פאלתפתת זוגתה וראה פצארת נצבת מלח:

וישכם

רש"י ז"ל

לכן מעשה עד שנזקקו לומר שאין הדבר ברשותן. כי לא אוכל. לשון יחיד מכאן אתה למד
שאחד הולך והאחד מציל שאין שני מלאכים בשליחים לדבר אחד. על כן קרא שם העיר
צוער. ע"ש והיא מצער. וה' המטיר. כל מקום שנ' וה' הוא ובית דינו. המטיר על סדום.
בעלות השחר כמו שנ' וכמו השחר עלה שעה שהלבנה עומדת ברקיע עם החמה לפי
שמהם היו עובדין לחמה ומהם ללבנה אמר הקב"ה אם אפרע מהם ביום יהיו עובדי
לבנה אומרין לו היתה לבנה עומדת ומושלת לא היינו חריבין כולנו ואם אפרע מהם
בלילה יהיו עובדי החמה אומרין לו היה ביום כשהחמה מושלת לא היו חרבין כולנו לכך
כתוב וכמו השחר עלה שנפרע מהן בשעה שהלבנה והחמה מושלים. המטיר גפרית
ואש. בתחלה מטר ונעשה גפרית ואש. מאת ה'. דרך מקראות לדבר כן כמו נשי למך
ולא אמר נשי. וכן אמר דוד קחו עמכם את עבדי אדוניכם ולא אמר עבדי. וכן אחשורוש

בשם

וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני יהוה׃
ואקדים אברהם בצפרא׳ לאתרא דשמיש תמן בצלו קדם יי׃ פאדלג
אברהם באלגדאה אלי אלמוצע אלדי וקף תם בין ידי אללה׃ וישקף על
פני סדם ועמרה ועל כל פני ארץ הככר וירא והנה עלה קיטר
הארץ כקיטר הכבשן׃ ואסתכי על אפי סדום ועמורה׳ ועל כל
אפי ארע מישרא׳ וחזא׳ והא סליק תננא דארעא׳ כתננא
דאתונא׃ פאשראף עלי וגה סדום ועמורה וסאיר ארץ אלמרג
פנטר פאדא קד צעד דכאנהא כקיתאר אלאתון׃ ויהי בשחת
אלהים את ערי הככר ויזכר אלהים את אברהם וישלח את
לוט מתוך ההפכה בהפך את הערים אשר ישב בהן לוט׃ והוה׳
בחבלות יי ית קרוי מישרא׳ ודכיר יי ית אברהם׳ ושלח ית לוט
מגו הפיכתא׳ כד הפך ית קרויא׳ דהוה יתיב בהון לוט׃ ולמא אהלך
אללה קרא אלמרג דכר אללה אברהם פאטלק לוט מן וסט אל
מקלב בעד מא אלקרא אלתי כאן לוט יסכנהא׃ ויעל לוט מצוער
וישב בהר ושתי בנתיו עמו כי ירא לשבת בצוער וישב במערה
הוא ושתי בנתיו׃ וסליק לוט מצוער ויתיב בטורא׳ ותרתין
בנתיה עמיה׳ ארי דחיל מלמתב בצוער׳ ויתיב במערתא הוא
ותרתין בנתיה׃ פצעד לוט מן זגר ואקאם פי אלגבל ואבנתיה

קל"ב

רש"י

בשם המלך ולא אמר בשמו׳ אף כאן אמר מאת ה׳ ולא אמר מאתו״ מן השמים׳ והוא שאמ׳
הכתו׳ כי בם ידין עמים כשבא להעניש הבריות מביא עליהם אש מן השמים כמו שעשה
לסדום וכשבא להוריד המן מן השמים הנני ממטיר לכם לחם מן השמים״ ויהפך את
הערים וגו׳ ארבעתם יושבות בסלע אחד והפכם מלמעלה למטה והוא שנ׳ בחלמיש
שלח ידו״ ותבט אשתו מאחריו׳ מאחריו של לוט״ ותהי נציב מלח׳ במלח חטאה׳
ובמלח לקתה׳ אמר לה תני מעט מלח לאורחים אמרה לו אף המנהג הרע הזה
אתה בא להנהיג במקום הזה״ קיטור׳ תימור של עשן טורק"א בלע"ז וכן הקטרת נקראת כן
על העשן״ כבשן׳ חפירה שסורפין בה אבנים לסיד וכן כל כבשן שבתורה׳ ויזכור אלהים
את אברהם׳ מהו זכירתו של אברהם על לוט נזכר ששרה אשתו של אברהם ושמע
שאברהם אומר במצרים אחותי היא ולא גלה הדבר שהיה חס עליו לפיכך חס הקב"ה עליו״
כי ירא לשבת בצוער׳ לפי שהיתה קרובה לסדום״ אבינו זקן׳ ואם לא עכשיו אימתי שמא

שהיה יודע

מעה אד כאף אן יקים פי זגר פאקאם פי אלמגארה הו ואבנתיה׃
ותאמר הבכירה אל הצעירה אבינו זקן ואיש אין בארץ לבוא
עלינו כדרך כל הארץ׃ ואמרת רבתא לזעירתא אבונא סיב׃
וגבר לית בארעא למיעל עלנא כאורח כל ארעא׃ פקאלת
אלכברא ללצגרא אבונא שאך ורגל ליס פי אלארץ ידכל
עלינא כסביל אלנאס׃ לכה נשקה את אבינו יין ונשכבה עמו
ונחיה מאבינו זרע׃ איתא נשקי ית אבונא חמרא ונשכוב
עמיה׃ ונקיים מאבונא בנין׃ תעאלי נסקי אבונא כמרא
ונצאגעה ונסתבקי מנה נסלא׃ ותשקין את אביהן יין בלילה
הוא ותבא הבכירה ותשכב את אביה ולא ידע בשכבה
ובקומה׃ ואשקיאה ית אבוהון חמרא בליליא הוא׃ ועלת
רבתא ושכיבת עם אבוהא׃ ולא ידע במשכבה ובמקימה׃
פאסקתא אביהמא כמרא פי תלך אללילה פגאת אלכברא
וצאגעתה ולם יעלם בנומהא ולא בקיאמהא׃ ויהי ממחרת
ותאמר הבכירה אל הצעירה הן שכבתי אמש את אבי׃
נשקנו יין גם הלילה ובאי שכבי עמו ונחיה מאבינו זרע׃
והוה ביומא דבתרוהי׃ ואמרת רבתא לזעירתא הא שכיבית
רמשי עם אבא נשקיניה חמרא אף בליליא׃ ועולי שכובי
עמיה׃

רש״י

ימות או יפסוק מלהוליד׃ ואיש אין בארץ׃ סבורות היו שכל הארץ נחרבה כמו בדור המבול׃
בר׃ ותשקין את אביהן יין׃ יין נזדמן להם במערה להוציא מהן שתי אומות׃ ותשכב את אביה׃
ובצעירה כתוב ותשכב עמו׃ צעירה לפי שלא פתחה בזנות אלא אחותה לימדתה חיסך עליה
הכתו' ולא פירש גנותה אבל בבכירה שפתחה בזנות פרסמה הכתוב במפורש׃ ובקומה׃ של
בכירה נקוד לומר שבקומה ידע ואעפ״כ לא נשמר ליל שני מלשתות׃ ותהרין אעפ״כ שאין
אשה מתעברת מביאה ראשונה׃ אלו שלטו בעצמן והוציאו ערותן לחוץ ועיברו מביאה
ראשונה׃ מואב׃ זו שלא היתה צנועה פירשה שמאביה הוא אבל צעירה קראתו בלשון נקיה׃
וקיבלה שכר בימי משה שנ' בבני עמון אל תצורם ואל תתגר בם כלל׃ ובמואב לא הזהיר אלא
שלא ילחם בם אבל לצערן התיר לו׃ ויסע משם אברהם׃ כשראה שחרבו הכרכים ופסקו
העוברים והשבים נסע לו משם׃ ד״א להתרחק מלוט שיצא עליו שם רע שבא על בנותיו׃

ויאמר

עמיה׳ ונקיים מאבוהא בנין׃ פלמא כאן מן גד קאלת אלכברא לל
צגרא הודא קד צאגעת אמס אבי פנסקיה איצא אללילה כמרא
ותצאגעיה ונסתבקי מנה נסלא׃ ותשקין גם בלילה ההוא
את אביהן יין ותקם הצעירה ותשכב עמו ולא ידע בשכבה
ובקמה׃ ואשקיאה אף בליליא ההוא׳ ית אבוהון חמרא׳ וקמת
זעירתא ושכיבת עמיה׳ ולא ידע במשכבה ובמקימה׃ פאסקתא
פי תלך אללילה איצא אביהמא כמרא פאקאמה׳ אלצגרא
וצאגעתה ולם יעלם בנאמהא וקיאמהא׃ ותהרין שתי בנות לוט
מאביהן׃ ועדיאה׳ תרתין בנת לוט מאבוהון׃ פחמלתא אבנתא
לוט מן אביהמא׃ ותלד הבכירה בן ותקרא שמו מואב הוא אבי
מואב עד היום׃ וילידת רבתא בר׳ וקרת שמיה מואב׳ הוא אבוהון
דמואבאי עד יומא הדין׃ פולדת אלכברא אבנא ואסמתה מואב
הו אבו אלמואביין אלי אליום׃ והצעירה גם הוא ילדה בן ותקרא
שמו בן עמי הוא אבי בני עמון עד היום׃ וזעירתא אף היא
ילידת בר׳ וקרת שמיה בר עמי׳ הוא׳ אבוהון דבני עמון עד
יומא הדין׃ ואלצגרא הי איצא ולדת אבנא ואסמתה ﬞ עמי
הו אבו בני עמון אלי אליום׃ וישע משם
אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור ויגר בגרר׃

ד׳

רש״י ז״ל

ויאמר אברהם וגו׳ כאן לא נטל רשות אלא על כרחה ושלא בטובתה לפי שכבר לוקחה לבית
פרעה ע״י כן׃ אל שרה אשתו׳ על שרה אשתו וכיוצא בו ל׳ הלקח ארון האלהים ואל מות חמיה
ואישה׃ שניהם בלו עלי׳ לא קרב אליה׳ המלאך מנעו כמו שנ׳ לא נתתיך לנגוע אליה׳׳
הגוי גם צדיק תהרוג׳ בתמיה׃ אף אם הוא צדיק תהרגנו שמא כך דרכך לאבד האומות
חנם כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה אף אני אומר שהרגתם על לא דבר כשם שאתה אומר
להרגני׳׳ והיא גם היא׳ לרבות עבדים וחמרים וגמלים שלה את כולם שאלתי ואמרו לי
אחיה הוא׳׳ בתם לבבי׳ שלא דמיתי לחטוא׳׳ ובנקיון כפי׳ נקי אני מן החטא שלא נגעתי
בה׳׳ ידעתי כי בתם לבבך׳ אמת שלא דמית לחטוא מתחלה אבל נקיון כפים אין כאן
שלא ממך היה שלא נגעת בה לא חשכתי אני אותך מחטוא לי׳׳ לא נתתיך׳ לא נתתי לך
כח וכן לא נתנו אלהים וכן לא נתנו אביה לבא דשמשון׃ השב אשת האיש׳ ואל תהא סבור
שתתגנה עליו בעיניו ולא ישנאך ולא יתפלל עליך׳׳ כי נביא הוא׳ ויודע שלא נגעת בה׃

וְנְטַל מִתַּמָּן אַבְרָהָם לַאֲרַע דָּרוֹמָא וִיתִיב בֵּין רְקַם וּבֵין חַגְרָא׃
וְאִתּוֹתַב בִּגְרָר׃ תֻם רחל מן תֻם אבר אלי בלד אלקבלה ואקאם בין
רקים ובין אלגפאר וסכן פי אלכלוץ׃ וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל שָׂרָה
אִשְׁתּוֹ אֲחֹתִי הִוא וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ גְּרָר וַיִּקַּח אֶת שָׂרָה׃
וַאֲמַר אַבְרָהָם עַל שָׂרָה אִתְּתֵיהּ אֲחָת הִיא וּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ
מַלְכָּא דִגְרָר וּדְבַר יָת שָׂרָה׃ ולמא קאל אברהם ען שרה זוגתה
הי אכתי בעת אבימלך מלך אלכלוץ פאכדהא׃ וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל
אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִנְּךָ מֵת עַל הָאִשָּׁה אֲשֶׁר
לָקַחְתָּ וְהִוא בְּעֻלַת בָּעַל׃ וַאֲתָא מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְוָת אֲבִימֶלֶךְ
בְּחֶלְמָא דְלֵילְיָא וַאֲמַר לֵיהּ הָא אַתְּ מָאִית עַל עֵיסַק אִתְּתָא דִּדְבַרְתָּ
וְהִיא אִתַּת גְּבַר׃ פגא מלך אללה אלי אבימלך פי חלם אלליל וקאל
לה אנך מאית בסבב אלמראה אלתי אתכדתהא לך והי דאת
בעל׃ וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ וַיֹּאמַר אֲדֹנָי הֲגוֹי גַּם צַדִּיק תַּהֲרֹג׃
וַאֲבִימֶלֶךְ לָא קְרֵיב לְוָתַהּ וַאֲמַר יְיָ הַעַם אַף זַכַּי תִּקְטוֹל׃
ואבימלך לם ידן מנהא פקאל יא רב אאנסאן צאלח תקתל׃ הֲלֹא
הוּא אָמַר לִי אֲחֹתִי הִוא וְהִיא גַם הִוא אָמְרָה אָחִי הוּא בְּתָם לְבָבִי
וּבְנִקְיֹן כַּפַּי עָשִׂיתִי זֹאת׃ הֲלָא הוּא אֲמַר לִי אֲחָת הִיא וְהִיא אַף
הִיא אֲמַרַת אָחִי הוּא בְּקַשִּׁיטוּת לִבִּי וּבְדַכָּאוּת יְדַי עֲבָדִית דָּא׃

שים

רש"י

נכב ויתהלך בערך׃ מעשים אשר לא יעשו׃ מכה שלא הורגלה לבא על בריה באה עלינו על ידך עצירת כל נקבים של זרע ושל קטנים ורעי ואזנים וחוטם׃ רק אין יראת אלהים׃ אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתיה שואלין אותו אשתך היא או אחותך היא׃ אחותי בת אבי ובת אב מותרת לבן נח שאין אבות לגוים וע"ז וכדי לאמת דבריו השיב כן׃ ואת"ל והא בת אחיו היתה׃ בני בנים הרי הן כבנים והרי היא בתו של תרח וכך הוא אומר ללוט כי אנשים אחים אנחנו׃ אך לא בת אמי׃ הרן מאם אחרת היה׃ ויהי כאשר התעו אותי אלהים׃ אונקלוס תרגם מה שתרגם ויש לישבו עוד דבר דבור על אופניו כשהוציאני הקב"ה מבית אבי להיות משוטט ונד ממקום למקום וידעתי שאעבור במקום רשעים ואומר לה זה חסדך׃ כאשר התעו׃ לשון רבים ולא תתמה כי הרבה מקומות לשון אלהות ולשון מרות קרוי בלשון רבים׃ אשר הלכו אלהים׃ אלהים חיים׃ אלהים קדושים׃ וכן כל לשון אלהים לשון רבים׃ וכן ויקח אדוני יוסף׃ אדוני הארץ׃ וכן בעליו עמו והועד בבעליו׃ ואת"

מנו

שיס הו קאל לי הי אכתי והי איצא קאלת הו אכי בצחת קלבי ונקא כ
כפיי צנעת דאלך׃ ויאמר אליו האלהים בחלם גם אנכי ידעתי
כי בתם לבבך עשית זאת ואחשך גם אנכי אותך מחטו לי על
כן לא נתתיך לנגע אליה׃ ואמר ליה יי בחלמא אף קדמי
גלי ארי בקשיטות לבך עבדת דא ומנעית אף אנא יתך מלמחטי
קדמי על כין לא שבקתך למקרב לותה׃ קאל לה מלך אלה פי
אלחלם אנא איצא קד עלמת אנך בצחת קלבך צנעת דאלך
פצדדתך באלתעריץ מן אן תכטי לי ולדאלך לם אדעך אן תדנו
מנהא׃ ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך
וחיה ואם אינך משיב דע כי מות תמות אתה וכל אשר לך׃
ובען אתיב אתת גוברא ארי נביא הוא ויצלי עלך ותיחי ואם
ליתך מתיב דע ארי ממת תמות את וכל דלך׃ ואלאן אדדד
זוגה אלרגל אנה נבי פידעו לך ותחיא ואן לם תרדהא פאעלם
אנך האלך אנת וגמיע מאלך׃ וישכם אבימלך בבקר ויקרא
לכל עבדיו וידבר את כל הדברים האלה באזניהם וייראו
האנשים מאד׃ ואקדים אבימלך בצפרא וקרא לכל עבדוהי
ומליל ית כל פתגמיא האלין קדמיהון ודחילו גובריא לחדא׃

רש״י ז״ל

מגו לשון התעו כל הגולה ממקומו ואינו מיושב קרוי תועה כמו ותלך ותתע תעיתי
כשה אובד· יתעו לבלי אוכל ויצאו ויתעו לבקש אוכלם ·· אמרי לי· עלי וכן וישאלו אנשי
המקום לאשתו על אשתו וכן ואמר פרעה לבני ישרל· על בני ישרל פן יאמרו לי אשה
הרגתיהו·· ויתן לאברהם· כדי שיתפייס ויתפלל עליו ·· הנה ארצי לפניך· אבל פרעה אמ״ל
הנה אשתך קח ולך לפי שנתיירא שהמצריים שטופי זמה·· ולשרה אמר· אבימלך לכבודה
כדי לפייסה הנה עשיתי לך כבוד זה נתתי ממון לאחיך שאמרת עליו אחי הוא הנה
הממון והכבוד הזה לך לכסות עינים·· לכל אשר אתך· יכסו עיניהם שלא יקילוך שאם
השיבותיך ריקנית יש להם לומר לאחר שנתעולל בה החזירה עכשיו שהוצרכתי לבזבז
ממון ולפייסך יודעין היו שעל כרחי השיבותיך ועל ידי נס·· ואת כל· ועם כל באי עולם··
ונוכחת· יהא לך פתחון פה להתוכח ולהראות דברים ניכרים אלו ולשון תוכחה בכל
מקום בירור דברים ובלעז אשפרוביר· ואנקלוס תרגם בפנים אחרים ולשון המקרא

פאדלג אבימלך בג'גראה ודעא בגמיע קואדה וכלמהם בהדא
כ'לאם פפזעו ג'קום גדא ׃ וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ
מֶה עָשִׂיתָ לָּנוּ וּמֶה חָטָאתִי לָךְ כִּי הֵבֵאתָ עָלַי וְעַל מַמְלַכְתִּי
חֲטָאָה גְדֹלָה מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא יֵעָשׂוּ עָשִׂיתָ עִמָּדִי ׃ וּקְרָא
אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַאֲמַר לֵיהּ מָא עֲבַדְתְּ לַנָא וּמָא חֲטֵית לָךְ
אֲרֵי אֵיתֵיתָא עֲלַי וְעַל מַלְכוּתִי חוֹבָא רַבָּא עוֹבָדִין דְּלָא
כַשְׁרִין לְאִתְעֲבָדָא עֲבַדְתְּ עִמִּי ׃ תם דעא באברהם וקאל מא
דא צנעת בנא ומא אכטית לך אד גלבת עלי ועלא
ממלכתי כטייה עצימה ואעמאל לם יצנע מתלהא צנעתהא
מעי ׃ וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל אַבְרָהָם מָה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת
הַדָּבָר הַזֶּה ׃ וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם מָא חֲזֵיתָא אֲרֵי עֲבַדְתְּ
יָת פִּתְגָמָא הָדֵין ׃ תם קאל לה מא ראית אד צנעת הדא ג'אמר
וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אָמַרְתִּי רַק אֵין יִרְאַת אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה
וַהֲרָגוּנִי עַל דְּבַר אִשְׁתִּי ׃ וַאֲמַר אַבְרָהָם אֲרֵי אֲמָרִית לְחוֹד
לֵית דַּחַלְתָּא דַּיְיָ בְּאַתְרָא הָדֵין וְיִקְטְלוּנַנִי עַל עֵיסַק אִתְּתִי ׃
קאל אני קלת לעל ליס כוף טלה פי הדא ג'מוצע פיקתלוני
בסבב זוגתי ׃ וְגַם אָמְנָה אֲחֹתִי בַת אָבִי הִוא אַךְ לֹא בַת אִמִּי

ותהי

רש"י

כך זו נראה לי על התרגום בכה הוא לך כסות שלכבוד על העינים שלי ששלטו ביך ובכל אשר אתך ועל כן תרגמו וחזית יתיך וית כל דעמיך ויש מדרשי אגדה אבל ליישב לשון המקרא פירשתי׃ וילדו. כתרגומו ואתרווחו נפתחו נקביהם והולידו והיא לידה שלהם׃ בעד כל רחם. כנגד כל פתח׃ על דבר שרה. על פי דבורה של שרה׃ וה' פקד את שרה. סמך פרשה זו לכאן ללמדך שכל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה שנ' ויתפלל אברהם וכו' וסמיך ליה וה' פקד את שרה כבר קודם שריפא אבימלך׃ פקד את שרה בהריון׃ כאשר דבר. בלידה ועשה היא אמירה והיכן הוא הדיבור. אמירה ויאמר לא כי אבל שרה אשתך. דיבור היה דבר ה' לאברם בברית בין הבתרים ושם נאמר לו לא יירשך זה והביא יורש משרה׃ ויעש ה' לשרה כאשר דבר. לאברהם׃ אשר דבר אותו. דמלי' ותהי׃ את המועד דבר וקבע כשאמר לו למועד אשוב אליך שרט לו שריטה בכותל ואמר לו כשתגיע חמה לשריטה

ותהי לי לאשה׃ וברם בקושטא׳ אחתי בת אבא היא׳ ברם לא בת
אמא׳ והות לי לאתו׃ ועלא אחקיקה היקליבתי מן בית אבי לכן
ליס מן אמי פצארה׳ לי זוגה׃ ויהי כאשר התעו אתי אלהים ׳
מבית אבי ואמר לה זה חסדך אשר תעשי עמדי אל כל ׳
המקום אשר נבוא שמה אמרי לי אחי הוא׃ והוה כד טעו ׳
עממיא בתר עובדי ידיהון׳ ויתי קריב יי׳ לדחלתיה מבית אבא׳
ואמרית לה׳ דין טיבותיך׳ דתעבדין עמי׳ לכל אתר דנהך
לתמן׳ אימרי עלי אחי הוא׃ פלמא אכתלעט אלה מן בית אבי
קלת להא הדא פצלך אדי תצנעיה מעי פי כל מוצע נדכל
איה קולי ענ׳ הו אכי׃ ויקח אבימלך צאן ובקר ועבדים ושפחת
ויתן לאברהם וישב לו את שרה אשתו׃ ודבר אבימלך ען
ותורין׳ ועבדין ואמהן׳ ויהב לאברהם׳ ואתיב ליה׳ ית שרה
אתתיה׃ פאכד אבימ׳ גנם ובקר ועביד ואמא פאעטא ׳
אברהם ורד לה שרה זוגתה׃ ויאמר אבימלך הנה ארצי ׳
לפניך בטוב בעיניך שב׃ ואמר אבימלך׳ הא ארעי קדמך ׳
בדתקין בעינך תיב׃ פקאל אבימלך הודא ארצי בין ידיך אין מא
צלח לך קם פיה׃ ולשרה אמר הנה נתתי אלף כסף לאחיך ׳
הנה הוא לך כסות עינים לכל אשר אתך ואת כל ונכחת׃ ולשרה
אמר׳ הא יהבית אלף סלעין דכסף לאחוייך׳ הא הוא ליך כסות

רש״י ז״ל

לשריתה זו בשנה האחרת תלד׳׳ יצחק לי׳ ישמח עלי ומ״א הרבה עקרות נפקדו עמה
הרבה חולים נתרפאו בו ביום הרבה תפלות נענו עמה ורב שחוק היה בעולם׳׳ מי מלל׳
לאברהם׳ לשון שבח וחשיבות ראו מי הוא וכמה הוא גדול שומר הבטחה ומבטיח ועושה׳׳
מלל׳ שינה הכתו׳ ולא אמר דבר גימטריא שלו מאה׳ כלומר לסוף ק׳ שנה לאברהם׳׳
היניקה בנים שרה׳ בן אחד היה ומהו בנים לשון רבים׳ ביום המשתה הביאו השרות בניהן
עמהן שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי מן השוק הביאה והיניקה אותם׳׳ ויגמל׳
לסוף כ״ד חדש׳׳ משתה גדול׳ שהיו שם גדולי הדור שם ועבר ואבימלך׳׳ מצחק׳ לשון ע״ז
כמו שנ׳ ויקומו לצחק׳׳ ד״א לשון גילוי עריות כמה דתימא לצחק בי׳ ד״א לשון רציחה מן
יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו׳׳ היה מריב עם יצחק על הירושה ואמר אני בכור ונוטל

דיקר׳ חלף דשלחית דברתיך׳ וחדית יתיך וית כל דעמיך׳ ועל כל
מא דאמרת אתוכחת׳ וקאל לשרה הודא קד אעטית אכיך אלף
דרהם תכון לך פי כסוה חסנה לכל מן מעך והודא אבל חישך׳
ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך ואת
אשתו ואמהתיו וילדו׳ וצלי אברהם קדם יי׳ ואסי יי׳ ית אבימלך
וית אתתיה׳ ואמהתיה ואתרוחו׳ תם דעא אברהם אלי אללה
פשפא אללה אבימלך וזוגתה ואמאה פולדו׳ כי עצר עצר
יהוה בעד כל רחם לבית אבימלך על דבר שרה אשת אברהם׳
ארי מיחד אחד יי׳ באפי כל פתח ולדא לבית אבימלך׳ על
עיסק שרה אתת אברהם׳ לאן אללה כאן קד תואעד בחבס
כל רחם מן אל אבימלך בסבב שרה זוגה אבראהם׳

ה״ ויהוה פקד את שרה כאשר אמר ויעש
יהוה לשרה כאשר דבר׳ ויי׳ דכיר ית שרה כמא דאמר׳
ועבד יי׳ לשרה כמא דמליל׳ תם דכר אללה שרה כמא קאל
וצנע להא כמא ועד׳ ותהר ותלד שרה לאברהם בן לזקניו׳
למועד אשר דבר אתו אלהים׳ ועדיאת וילידת שרה לאברהם
בר לסיבתוהי׳ לזמנא דמליל יתיה יי׳ פחמלת וולדת שרה
לאבראהם אבנא פי שיכוכתה פי אלוקת אלדי קאלה אללה׳ ויקרא
אברהם את שם בנו הנולד לו אשר ילדה לו שרה יצחק׳ וקרא
אברהם׳ ית שום בריה דאתיליד ליה׳ דילידת ליה שרה יצחק׳

פסמא

רש״י

כי עינים ונוכחת לשרה ונוטל קשתו ויורה בן חצים כמה דאת אמר כמטחוי קשת יורה בקיס
ואמר הלא מצחק אני עם בני עם יצחק מכיון שהוא בני אפי׳ אם אינו הגון כיצחק או הגון
כיצחק אפילו אינו בני אין זה כדאי לירש עמו קו׳ עם בני עם יצחק ששניהן בני על אודות
בנו ששמע שיצא לתרבות רעה ומשוטן על שאומרת לו לשלחו שמע בקולה למדנו
שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות שגם היא היתה נביאה לחם וחמת מים ולא כסף
וזהב לפי שהיה שונאו על שיצא לתרבות רעה ואת הילד אף הילד שם על שכמה לפי
שהכניסה בו שרה עין רעה ואחזתו חמה ולא יכול לילך ברגליו ותלך ותתע חזרה
לגלולי

פסמא אברהם אסם אבנה אלמולוד לה אלדי ולדת לה שרה
יצחק: וימל אברהם את יצחק בנו בן שמנת ימים כאשר צוה
אתו אלהים: וגזר אברהם ית יצחק בריה בר תמניא יומין כמא
דפקיד יתיה יי: פכתן אברהם יצחק אבנה ז תמאניה איאם
כמא אמרה אללה: ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק
בנו: ואברהם בר מאה שנין כד אתיליד ליה ית יצחק בריה: וכאן
אברהים אבן מאיה סנה חין ולד לה יצחק אבנה: ותאמר שרה
צחק עשה לי אלהים כל השמע יצחק לי: ואמרת שרה חדוא
עבד לי יי כל דשמע יחדי לי: פקאלת שרה קד צנע אללה לי
סרורא כל מן סמע פרח לי: ותאמר מי מלל לאברהם הניקה
בנים שרה כי ילדתי בן לזקניו: ואמרת מהימן דאמר לאברהם
וקיים דתוניק בנין שרה ארי ילידית בר לסיבתוהי: תם קאלת
צדק מן קאל לאברהם אן שרה סתרצע אבנא אד ולדת לה
אבנא פי שיכוכתה: ויגדל הילד ויגמל ויעש אברהם משתה
גדול ביום הגמל את יצחק: ורבא רביא ואתחסיל: ועבד
אברהם משתיא רבא ביומא דאתחסיל יצחק: תם כבר אלצבי
ופטם וצנע אברהם מגלסא עצימא פי יום פטם יצחק: ותרא
שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק: וחזת

רש"י ז"ל

לגלולי בית אביה: ויכלו המים מן החמת: לפי שדרך חולים לשתות מים הרבה: מנגד
מרחוק: כמטחוי קשת: כשתי טיחות והוא לשון יריית חץ בל' משנה שהטיח באשתו ע"מ
שהזרע יורה כחץ ואת היה לו לכתוב כמטחי קשת אלא משפט הו"ו ליכנס בכאן כמו בחגוי
הסלע מגזרת והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא ומגזרת יחוגו וינועו כשכור וכן
קנוי ארץ מגזרת קנה: ותשב מנגד: כיון שקרב למות הוסיפה להתרחק: את קול הנער:
מכאן שיפה תפלת החולה על עצמו מתפלת אחרים עליו והיא קודמת להתקבל: באשר
הוא שם: לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות: לפי
שהיו מלאכי השרת מקטרגין ואומרין רבונו של עולם מי שעתיד להמי' בניך בצמא
אתה מעלה לו את הבאר והוא משיבם עכשיו מהו צדיק או רשע: אמרו לו צדיק: אל
לפי מעשיו של עכשיו אני דנו וזהו באשר הוא שם: והיכן המית את ישראל בצמא: כשהגלם

שרה׃ ית בר הגר מצריתא׃ דילידת לאברהם מחייך׃ פלמא ראת
שרה ן הגר שמצריה אלדי ולדתה לאברהם לאעבא׃ ותאמר
לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה
הזאת עם בני עם יצחק׃ ואמרת לאברהם׃ תריך׃ אמתא
הדא וית ברה׃ ארי לא יירת בר אמתא הדא׃ עם ברי עם יצחק׃
פקאלת לאברהם אטרד הדה אלאמה ואבנהא פאנה לא ירת מע
אבני יצחק׃ וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודת בנו׃
ובאיש פתגמא׃ לחדא בעיני אברהם׃ על עיסק בריה׃ פשק דלך
אלאמר גדא עלי אברהם בסבב אבנה׃ ויאמר אלהים אל
אברהם אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך כל אשר תאמר
אליך שרה שמע בקלה כי ביצחק יקרא לך זרע׃ ואמר יי
לאברהם׃ לא יבאש בעינך על עולימא ועל אמתך׃ כל דתימר
לך׃ שרה קביל מנה׃ ארי ביצחק׃ יתקרון לך בנין׃ קאל אללה
לאברהם לא ישק עליך אמר אלצבי ואמר אמתך כל מא
תקולה לך שרה אקבל מנהא פאן מן יצחק ידעא לך אלנסל׃
וגם את בן האמה לגוי אשימנו כי זרעך הוא׃ ואף ית בר
אמתא לעמא אשויניה׃ ארי ברך הוא׃ ואבן אלאמה אציר
מנה אמה פאנה נסלך׃ וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת
מים

רש"י

נבוכדנצר שנ' משא בערב וגו' לקראת צמא היתיו מים כשהיו מוליכין אותם אצל ערביים
היו ישראל אומרין לשבאים בבקשה מכם הוליכונו אצל בני דודינו ישמעאל וירחמו עלינו
שנ' אורחות דדנים אל תקרי דדנים אלא דודים ואלו יוצאין לקראתם ומביאין להם בשר מלוח
ונודות נפוחים כסבורין ישראל שהן מלאים מים וכשמכניסן לתוך פיו ופותחו היתה הרוח
נכנסת לתוך פיו ומת. רובה קשת. יורה חצים בקשת. קשת. ע"ש האומנות כמו חמר גמל
צייד לפ"כ השין מודגשת היה יושב במדבר ומלסטם את העוברים והשבים הוא שנ' ידו
בכל וגו'. מארץ מצרים. ממקום גידוליה שנ' ולה שפחה מצרית היינו דאמרי אינשי
גרוך חוטרא לאוירא אעיקריה קאי. שים שכמה. לפי שהיא שונא משכונת קדוש לשלום
ועם המלכים נלחם ונכשל בידו ונפקדה אותו לבקונו. ולעיני לנכדיו. עד כאן רמזו

הלב

מים ויתן אל הגר שם על שכמה ואת הילד וישלחה ותלך ותתע
במדבר באר שבע ׃ ואקדים אברהם בצפרא ׃ ונסיב לחם ורוקבא
דמיא ׃ ויהב להגר ׃ שוי על כתפה ׃ וית רביא ושלחה ׃ ואזלת
וטעת ׃ במדבר באר שבע ׃ פאדלג אברהם בגדאה ואכד
טעאמא וקרבה מא ודפעהא אלי הגר וצייר דלך עלי ענקהא
ואעטאהא אלצבי ואטלקהא פמצת וצ׳לת פי ברייה׳ ביר סבע ׃
ויכלו המים מן החמת ותשלך את הילד תחת אחד השיחם ׃
ושלימו מיא מן רקבא ׃ ורמת ית רביא ׃ תחות חד מן אילניא ׃
פלמא פני אלמא מן אלקרבה טרחת אלצבי תחת בעץ אלשגר ׃ ותלך
ותשב לה מנגד הרחק כמטחוי קשת כי אמרה אל אראה במות
הילד ותשב מנגד ותשא את קלה ותבך ׃ ואזלת ויתיבת לה
מקביל ׃ ארחיקת כמיגד בקשתא ׃ ארי אמרת ׃ לא אחזי במותיה
דרביא ׃ ויתיבת מקביל ׃ וארימת ית קלה ובכת ׃ פמצת וגלסת
חדאה בעידא מנה כגלוה קוס לאנהא קאלת לא ארא מות הד
פלמא גלסת חדאה רפעת צותהא ובכת ׃ וישמע אלהים את
קול הנער ויקרא מלאך אלהים אל הגר מן השמים ויאמר
לה מה לך הגר אל תיראי כי שמע אלהים אל קול הנער
באשר הוא שם ׃ ושמיע קדם יי ית קליה דרביא ׃ וקרא מלאכא
דיי להגר מן שמיא ואמר לה מא ליך הגר ׃ לא תדחלין ׃ ארי
שמיע קדם יי קליה דרביא באתר דהוא תמן ׃ תם סמע אלה
צות אלצבי פנאדא מלך אלה בהגר מן אלסמא וקאל להא מא לך

רש״י ז״ל

ולא על בני בני ׃ כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי ׃ שאמרת הנה ארצי לפניך ׃ והוכח ׃ נתוכח עמו על כך ׃ בעבור תהיה לי לעדה ׃ לשון עדות של נקבה כמו ועדה המצבה ׃ כי חפרתי את הבאר ׃ מריבים היו עליה רועי אבימלך ואומרין אנחנו חפרנוה ׃ אמרו ביניהם כל מי שיראה על הבאר ויעלו המים לקראתו שלו היא ועלו לקראת אברהם ׃ ויטע אשל ׃ רב ושמואל חד אמר פרדס להביא ממנו פירות לאורחים בסעודה וחד אמר פונדק לאכסניא ובו כל מיני פירות ומצינו לשון נטיעה באהלים שנ׳ ויטע אהלי אפדנו וגו׳ ׃ ויקרא שם וגו׳ ׃ על ידו

יא הגר לא תכאפי פאן אלה קד סמע צות אלצבי חית הו׃ קומי שאי את הנער והחזיקי את ידך בו כי לגוי גדול אשימנו׃ קומי טולי ית רביא ואתקיפי ית ידיך ביה ארי לעם סגי אשוינה׃ קומי פאחמליה ואשדדי ידך עליה פאני אצייר מנה אמה כבירה׃ ויפקח אלהים את עיניה ותרא באר מים ותלך ותמלא את החמת מים ותשק את הנער׃ וגלא יי׳ ית עינהא וחזת בירא דמיא ואזלת ומלת ית רקבא מיא ואשקיאת ית רביא׃ פכשף אלה ען בצרהא וראת ביר מא פמצׄת ומלת אלקרבה מא וסקת אלצבי׃ ויהי אלהים את הנער ויגדל וישב במדבר ויהי רבה קשת׃ והוה מימרא דיי׳ בסעדיה דרביא ורבא ויתיב במדברא והוה רבי קשתא׃ פכאן אלה מעה חתא כבר ואקאם פי אלברייה וכאן גאלק ראם׃ וישב במדבר פארן ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים׃ ויתיב במדברא דפרן ונסיבת ליה אמיה אתתא מארעא דמצרים׃ ואקאם פי ברייה פרן תם אכׄדת לה אמה זוגה מן בלד מצר׃

ויהי בעת ההוא ויאמר אבימלך ופיכל שר צבאו אל אברהם לאמר אלהים עמך בכל אשר אתה עשה׃ והוה בעדנא ההוא ואמר אבימלך ופיכל רב חיליה לאברהם למימר מימרא דיי׳ בסעדך בכל דאת עביד׃ ולמא כאן פי דׄלך אלוקת קאל אבימלך

רש״י

אשל׃ נקרא שמו של הקב״ה אלוה לכל העולם לאחר שאוכלין ושותין אומר להם ברכו למי שאכלתם משלו סבורין אתם שמשלי אכלתם משלו שאמר והיה העולם אכלתם׳ ימים רבים מרובין של חברון בחברון עשה כ״ה שנים וכאן כו׳ שהרי בן ע״ה שנה היה בצאתו מחרן אותה שנה ויבא וישב באלוני ממרא שלא מצינו קודם לכן שנתיישב אלא שם שבכל מקומותיו היה כאורח חונה ונוסע והולך של׳ ויעבר אברם ויעתק משם ויהי רעב וירד אברם מצרימה ובמצרים לא עשה אלא ג׳ חדשים שהרי שלחו פרעה מיד וילך למסעיו עד ויבא וישב באלוני ממרא אשר בחברון שם ישב עד שנהפכה סדום מיד ויסע משם אברהם מפני בושה של לוט ובא וישב בארץ פלשתים ובן תשעים ותשע שנה היה שהרי ב בשלישי למילתו באו אצלו המלאכים הרי כ״ה שנה וכאן כתיב ימים רבים מרובים על הראשונים

אבימלך ופיכל ר״יס גישה לאברהם קאילין אללה מעך פי גמיע
מא אנת צאנעה׃ ועתה השבעה לי באלהים הנה אם תשקר
לי ולניני ולנכדי כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי ועם
הארץ אשר גרתה בה׃ וכען קיים לי במימרא דיי׳ הכא דלא
תשקר בי ובברי ובבר ברי כטיבותא דעבדית עמך תעביד עמי
ועם ארעא דאתותבת בה׃ ושאן אחלף לי באללה ההנא אנך
לא תגדר בי ובנסלי ובעקבי כשאחסאן שדי צנעתה מעך
אצנעה מעי ומע שבלד שדי סכנתאה׃ ויאמר אברהם אנכי
אשבע׃ ואמר אברהם אנא אקיים׃ קאל אברהם אנא אחלף׃
והוכח אברהם את אבימלך על אדות באר המים אשר גזלו
עבדי אבימלך׃ ואוכח אברהם ית אבימלך על עיסק בירא
דמיא דאנסו עבדי אבימלך׃ וועץ אברהם אבימלך בסבב ביר ויבך
שמא שדי גצבוהא עבידה׃ ויאמר אבימלך לא ידעתי מי עשה
את הדבר הזה וגם אתה לא הגדת לי וגם אנכי לא שמעתי
בלתי היום׃ ואמר אבימלך לא ידעית מן עבד ית פתגמא
הדין ואף את לא חוית לי ואף אנא לא שמעית אלהין יומא
דין׃ פקאל אבימלך לם אעלם מן צנע הדא שאמר ואנת פלם
תכברני ואנא איצא לם אסמע שלא שיום׃ ויקח אברהם צאן
ובקר ויתן לאבימלך ויכרתו שניהם ברית׃ ודבר אברהם ען

רש״יז״ל

הראשונים ונ״א בא הכתו׳ לסתום שלא לפרש ואם היו מרובין עליהם שתי שנים או יותר
היה מפרשן על כרחך אינם יתירים יותר משנה הרי כ״ו שנה מיד ועל משם וחזר
לחברון והיתה שנה קדמה לפני עקידתו של יצחק י״ב שנים כך בסדר עולם״ אחר
הדברים האלה יש מרבותינו אומרין אחר דבריו של שטן שהיה מקטרג ואומר מכל
סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד א״ל כלום לא עשה אלא
בשביל בנו אלו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא היה מעכב ויש אומרין אחר דבריו
של ישמעאל שהיה מתפאר על יצחק שמל בן י״ג שנה ולא מיחה א״ל יצחק באבר אחד
אתה מיראני אלו אמר לי הקב״ה זבח עצמך לפני לא הייתי מעכב״ הנני׳ כך היא ענייתם
של צדיקים וחסידים לשון ענוה הוא ולשון זימון״ קח נא׳ אין נא אלא לשון בקשה אמר לו

ותודין ויהב לאבימלך וגזרו תרויהון קים; תם אכ'ד אברהם גנמא
ובקרא ואעטא אבימלך ועהדא גמיעא עהדא; ויצב אברהם את
שבע כבשת הצאן לבדהן; ואקים אברהם ית שבע חורפן דען
בלחודיהון; ואוקף אברהם סבע נעאג מן אלגנם וחדהא; ויאמר
אבימלך אל אברהם מה הנה שבע כבשת האלה אשר הצבת
לבדנה; ואמר אבימלך לאברהם מא אנון שבע חורפן אלין
דאקימתא בלחודיהון; קאל לה אבימלך מא הדא אלסבע נעאג
אלדי אוקפתהא וחדהא; ויאמר כי את שבע כבשת תקח מידי
בעבור תהיה לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת; ואמר ארי
ית שבע חורפן תקביל מן ידי בדיל דתהי לי לסהדו ארי חפרית
ית בירא הדין; קאל אן תאכדהא מן ידי לקבל אן תכון לי שאהדא
אני חפרת הדה אלביר; על כן קרא למקום ההוא באר שבע כי שם
נשבעו שניהם; על כין קרא לאתרא ההוא באר שבע ארי תמן
קימו תרויהון; לדלך סמי אלמוצע ביר סבע לאנהמא חלפא תם;
ויכרתו ברית בבאר שבע ויקם אבימלך ופיכל שר צבאו וישבו
אל ארץ פלשתים; וגזרו קים בבאר שבע וקם אבימלך ופיכל
רב חיליה ותבו לארע פלשתאי; ולמא עהדא פי ביר סבע קאם
אבימלך ופיכל רייס גישה ורגעו אלי בלד פלסטין; ויטע אשל
בבאר שבע ויקרא שם בשם יהוה אל עולם; ונצב נצבא בבאר
שבע;

רש"י ז"ל

בבקשה. ממך עמוד לי בנסיון ז'. שלא יאמרו הראשונות לא היה בהן ממש. את בנך וכו'. א"ל שני בנים יש לי. א"ל את יחידך. א"ל ז' יחיד לאמו וז' יחיד לאמו. א"ל אשר אהבת. א"ל שניהם אני אוהב. א"ל את יצחק. ולמה לא גלה לו מתחלה שלא לערבבו פתאום ותזוח דעתו עליו ותיטרף וכדי לחבב עליו את המצוה וליתן לו שכר על כל דבור ודבור. אל ארץ המוריה. ירושלים וכן בדה"י לבנות בית ה' בהר המוריה. ורבותי' פירשו ע"ש שמשם הוראה יוצאה לישראל ואנקלוס תרגמו על עבודת הקטרת שיש בה מור נרד ושאר בשמים. והעלהו. לא א"ל שחטהו לפי שלא היה הקב"ה רוצה לשחטו אלא להעלותו להר לעשותו עולה ומשהעלהו א"ל הורידהו. אחד ההרים. הקב"ה מתהה הצדיקים ואח"כ מגלה להם וכל ז' כדי להרבות שכרן וכן אל הארץ אשר אראך וכן ביונה וקרא עליה את הקריאה וגו'. וישכם. נזדרז למצוה. ויחבוש. הוא בעצמו ולא צוה לאחד מעבדיו שהאהבה

שבע׃ וצלי תמן בשמא דיי׳ אלה עלמא׃ ונצב נצבא פי ביר סבע׃
ודעא תם באסם אללה רב אלעאלם׃ ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים
רבים׃ ואתותב אברהם בארע פלשתאי יומין סגיאין׃ פסכאן
אברהם פי בלד פלסטין אוקאתא כתירה׃

ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו
אברהם ויאמר הנני׃ והוה בתר פתגמיא האלין ויי׳ נסי ית אברהם
ואמר ליה אברהם ואמר האנא׃ ולמא כאן בעד הדה אלאמור
אמתחן אללה אברהם וקאל לה יא אברהם קאל לביך׃ ויאמר קח נא
את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ
המריה והעלהו שם לעלה על אחד ההרים אשר אמר אליך׃
ואמר דבר כען ית ברך ית יחידך דרחימתא ית יצחק ואיזיל לך
לארע פולחנא ואסיקהי קדמי תמן לעלתא על חד מן טוריא׃
דאימר לך׃ קאל כד אבנך וחידך אלדי תחבה הו יצחק ואמץ בה אלי
בלאד אלעבאדה ואצעדה תם לאלקרבאן עלי אחד אלגבאל אלדי
אקול לך׃ וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמרו ויקח את שני
נעריו אתו ואת יצחק בנו ויבקע עצי עלה ויקם וילך אל המקום
אשר אמר לו האלהים׃ ואקדים אברהם בצפרא וזריז ית חמריה
ודבר ית תרין עולימוהי עמיה וית יצחק בריה׃ וצלח אעי לעלתא
וקם ואזל לאתרא דאמר ליה יי׳׃ פאדלג אברהם באלגדאה ואסרג

רש״י ז״ל

שאהבה מקלקלת השורה׃ את שני נעריו׃ ישמעאל ואליעזר שאין אדם חשוב רשאי לצאת לדרך
בלא שני אנשים שאם יצטרך האחד לנקביו ויתרחק יהיה השני עמו׃ ויבקע׃ תרגום וצלח כמו
וצלחו הירדן לשון בקוע פינדר״א בלע״ז׃ ביום השלישי׃ למה איחר מלהראותו מיד כדי שלא
יאמרו הממו וערבבו פתאום וטרף דעתו ואלו היה לו שהות להימלך אל לבו לא היה עושה׃
וירא את המקום מרחוק׃ ראה ענן קשור על ההר׃ עד כה׃ כלומר דרך מועט למקום אשר
לפנינו׃ ומ״א אראה היכן הוא מה שאמר לי המקום כה יהיה זרעך׃ ונשובה׃ נתנבא ששובו
שניהם׃ המאכלת׃ סכין ע״ש שאוכלת את הבשר כמא דתימא וחרבי תאכל בשר ושמאכלת
בשר לאכילה׃ ד״א זאת נקראת מאכלת ע״ש שישראל אוכלין מתן שכרה׃ וילכו שניהם יחדיו׃

חמארה ואכ'ד ג'לאמיה מעה ויצחק אבנה ושקק חטבא לל'קרבאן
וקאם ומצא אלי אלמוצע אלדי קאל לה אללה: ביום השלישי וישא
אברהם את עיניו וירא את המקום מרחק: ביומא תליתאה
וזקף אברהם ית עינוהי וחזא ית אתרא מרחיק: ולמא כאן פי
אלתאלת רפע אברהם עיניה פראא אלמוצע מן בעיד: ויאמר
אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה
עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם: ואמר אברהם לעולימוהי
אוריכו לכון הכא עם חמרא ואנא ועולימא נתמטי עד כא
ונסגוד ונתוב לותכון: פקאל לג'לאמיה אג'לסא הונא מע אלחמאר
ואנא ואלג'לאם נמצי אלי תם ונסגד ונרגע אליכם: ויקח אברהם את
עצי העלה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש ואת המאכלת
וילכו שניהם יחדו: ונסיב אברהם ית אעי דעלתא ושוי על יצחק
בריה ונסיב בידיה ית אישתא וית סכינא ואזלו תרויהון כחדא:
פאכ'ד אברהם חטב אלקרבאן וצירה עלי יצחק אבנה ואכ'ד מעה
אלנאר ואלסכין ומציא גמיעא: ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר
אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעלה:
ואמר יצחק לאברהם אבוהי ואמר אבא ואמר האנא ברי ואמר
הא אישתא ואעיא ואן אמרא לעלתא: תם קאל לאברהם אביה יא
אבה קאל לביך יא אבני קאל הודא אלנאר ואלחטב ואין אלחמל ללקרבאן
ויאמר

יום

ג

רש"י ז"ל

אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ובשמחה כיצחק שלא היה מרגיש בדבר
יראה לו השה. כלומר יראה ויבחר לו השה ואם אין שה לעולה בני ואע"פ שהבין יצחק שהוא
הולך לישחט עם כל זה וילכו שניהם יחדו בלב שוה: ויעקד. ידיו ורגליו מאחוריו הידים
והרגלים ביחד היא עקידה והוא לשון עקודים שהיו קרסוליהם לבנים מקום שעוקדין אותם
בו היה ניכר: אברהם אברהם. לשון חיבה הוא שכופל את שמו: אל תשלח ידך. לשחוט א"ל אם כן
לחנם באתי לכאן אעשה חבלה ואוציא ממנו מעט דם א"ל ואל תעש לו מאומה. אל תעש בו מום.
כי עתה ידעתי. אמר רבי אבא א"ל אברהם אפרש לפניך את שיחתי אתמול אמרתי כי כי
ביצחק יקרא לך זרע וחזרת ואמרת קח נא את בנך עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל

הנער

ויאמר אברהם אלהים יראה לו השה לעלה בני וילכו שניהם יחדו׃ ואמר אברהם קדם ייי גלי אמרא לעלתא ברי ואזלו תרויהון כחדא׃ קש אברהם שלה ינצר שהמל לשקרבאן יא אבני ומציא גמיעא׃ ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלהים ויבן שם אברהם את המזבח ויערך את העצים ויעקד את יצחק בנו וישם אתו על המזבח ממעל לעצים׃ ואתו לאתרא דאמר ליה ייי ובנא תמן אברהם ית מדבחא וסדר ית אעיא ועקד ית יצחק בריה ושוי יתיה על מדבחא עיל מן אעיא׃ חתי גאו שי שמוצע שדי קשה שלה פבנא תם אברהם שמדבח ונצר שחטב וכפת יצחק אבנה וציירה עלי שמדבח פוק שחטב׃ וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחט את בנו׃ ואושיט אברהם ית ידיה ונסיב ית סכינא למכס ית בריה׃ ומד אברהם ידה ואכד שסכין לידבח אבנה׃ ויקרא אליו מלאך יהוה מן השמים ויאמר אברהם אברהם ויאמר הנני׃ וקרא ליה מלאכא דייי מן שמיא ואמר אברהם אברהם ואמר האנא׃ פנאדה מלך שלה מן שסמא וקש יא אברהם יא אברהם קש לביך׃ ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני׃ ואמר לא תושיט ידך בעולימא ולא תעביד ליה מדעם ארי כען ידענא ארי דחלא דייי את

רש״י

הנער. אל הקב״ה לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה כשאמרתי קח מוצא שפתי לא אשנה לא אמרתי לך שחטהו אלא העלהו אסקיתיה אחיתיה. כי עתה ידעתי. מעתה יש לי מה להשיב לשטן ולאומות התמהים מה היא חיבתי אצלך יש לי פתחון פה. עכשיו שרואים כי ירא אלהים אתה. ולא חשכת. לא מנעת. והנה איל. מוכן היה לכך מששת ימי בראשית. אחר. אחרי שאמר לו המלאך אל תשלח ידך ראהו כשהוא נאחז והוא שמתרגמינן וזקף אברהם ית עינוהי בתר אלין. בסבך. אילן. בקרניו. שהיה רץ אצל אברהם והשטן מקטרגו סובבו ומערבבו באילנות. תחת בנו. מאחר שכתוב ויעלהו לעולה לא חוסר המקרא כלום. מהו תחת בנו. על כל עבודה שעשה ממנו היה מתפלל ואומר יהי רצון שתהא זו כאלו היא עשויה בבני כאלו בני שחוט כאלו דמו זרוק כאלו הוא מופשט כאלו הוא נקטר

ולא מנעתא ית ברך ית יחידך מני: קט לא תמד ידך אלי אלגלאם ולא

תצנע בה שיא פאני אלאן ערפת אנך תקי ללה ולם תצ׳ר

אבנך וחידך ענין: וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר

נאחז בסבך בקרניו וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעלה

תחת בנו: וזקף אברהם ית עינוהי בתר אלין וחזא והא דכרא

אחיד באילנא בקרנוהי ואזל אברהם ונסיב ית דכרא ואסקיה

לעלתא חלף בריה: תם רפע אברהם עינה בעד דלך ונט׳ר בכבש

מלתחם פי שעב שג׳ר קרנאה פמצא ואכ׳דה וקרבה קרבאנא

בדל אבנה: ויקרא אברהם שם המקום ההוא יהוה יראה אשר

יאמר היום בהר יהוה יראה: ופלח וצלי אברהם תמן באתרא

ההוא אמר קדם יי הכא יהון פלחין דריא בכין יתאמר כיומא הדין

בטורא הדין אברהם קדם יי פלח: וסמא אברהם דלך אלמוצ׳ע אללה

יתגלא כמא יקאל פי מת׳ל הדא אליום פי הדא אלג׳בל אללה יתגלא:

ויקרא מלאך יהוה אל אברהם שנית מן השמים: וקרא מלאכא

דיי לאברהם תנינות מן שמיא: פנאדא מלך אללה באברהם תאניא

מן אלסמא: ויאמר בי נשבעתי נאם יהוה כי יען אשר עשית את

הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך: ואמר במימרי קיימית

אמר יי ארי חלף דעבדתא ית פתגמא הדין ולא מנעתא ית

ברך ית יחידך: קאל באסמי אקסמת יקול אללה אנך לאג׳ל מא

צנעת

רש״י ז״ל

ונעשה דשן: ה׳ יראה: פשוטו כתרגומו ה׳ יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו

ולהקריב כאן קרבנות: אשר יאמר היום: שיאמרו לימי הדורות עליו בהר זה יראה הקב״ה

לעמו: היום: הימים העתידים כמו עד היום הזה שבכל המקרא שכל הדורות הבאים

הקוראים את המקרא הזה אומרין עד היום הזה על יום שעומדין בו: ומ״א ה׳ יראה עקידה

זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפורענות כדי שיאמר היום הזה בכל דורות

הבאים בהר ה׳ יראה אפרו של יצחק צבור על המזבח ועומד לכפרה: ברך אברכך: אחת

לאב ואחת לבן: והרבה ארבה: אחת לאב ואחת לבן: וישב אברהם בבאר שבע: לא ישיבה

ממש שהרי בחברון היה יושב יב שנה לפני עקידתו של יצחק יצא מבאר שבע והלך לו

לחברון כמו שנאמר ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים מרובין משל חברון

הראשונים

צגעת הדא שאמר ולם תצד אבנך וחידך ׃ כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים ׃ ויירש זרעך את שער איביו ׃ ארי ברכא אברכנך ואסגאה אסגי ית בנך ככוכבי שמיא וכחלא דעל כיף ימא ויירתון בנך ית קרוי סנאיהון ׃ לאבארך פיך ואכתרן נסלך ככואכב שסמא וכשי רמל שדי עלי שאטי שבחר ויחוז נסלך קרא אעדאיה ׃ והתברכו בזרעך כל גויי הארץ עקב אשר שמעת בקלי ׃ ויתברכון בדיל בנך כל עממי ארעא חלף דקבילתא למימרי ׃ ויתבארך בנסלך גמיע אמם שארץ גזא מא קבלת אמרי ׃ וישב אברהם אל נעריו ויקמו וילכו יחדו אל באר שבע וישב אברהם בבאר שבע ׃ ותב אברהם לות עולימוהי וקמו ואזלו כחדא לבאר שבע ויתיב אברהם בבאר שבע ׃ תם רגע אברהם שי גלאמיה פקאמו ומצו אגמעין שי ביר סבע ואקאמו תם ׃

ויהי אחרי הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה גם הוא בנים לנחור אחיך ׃ והוה בתר פתגמיא האלין ואתחוא לאברהם למימר הא ילידת מלכה אף היא בנין לנחור אחוך ׃ ולמא כאן בעד הדה שאמור אכבר אברהם וקיל לה הודא קד ולדת מלכה הי איצא בנין לנחור אכיך ׃ את עוץ בכרו ואת בוז אחיו ואת קמואל אבי ארם ׃ ית עוץ בכריה וית בוז אחוהי וית קמואל אבוהי דארם ׃ עוץ בכרה ובוז אכ'ידה

רש"י

הראשונים והם כ"ו שנה כמו שפירשתי למעלה ׃ אחרי הדברים האלה ויגד וכו' בשובו מהר המוריה היה אברהם מהרהר ואומר אלו היה בני שחוט כבר היה הולך בלא בנים היה לי להשיאו אשה מבנות ענר אשכול וממרא בישרו הקב"ה שנולדה רבקה בת זוגו וזהו הדברים האלה הרהורי דברים שהיו ע"ד העקידה ׃ גם היא אף היא השוות משפחותיה למשפחות אברהם ע"ה מה אברהם שבטים שיצאו מיעקב שמונה בני הגבירות וד' בני השפחות אף זו ח' בני הגבירה וד' בני הפילגש ׃ ובתואל ילד את רבקה כל הייחוסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה ׃

וקמואל אבי ארם: ואת כשד ואת חזו ואת פלדש ואת ידלף ואת
בתואל: וית כשד וית חזו וית פלדש וית ידלף וית בתואל: וכשד
וחזו וגו': ובתואל ילד את רבקה שמנה אלה ילדה מלכה לנחור
אחי אברהם: ובתואל אוליד ית רבקה תמניא אלין ילידת מלכה לנחור
אחוהי דאברהם: ובתואל אולד רבקה הולאי תמאניה ולדתהם
מלכה לנחור אכי אברהם: ופילגשו ושמה ראומה ותלד גם הוא
את טבח ואת גחם ואת תחש ואת מעכה: ולחינתיה ושמה
ראומה וילידת אף היא ית טבח וית גחם וית תחש וית מעכה:
ואמתה אסמהא ראומה פולדת לה הי איצא טבח וגחם ותחש
ומעכה:

קמ"ז פסוקים סי' [illegible]

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי
שרה: והוו חיי שרה מאה ועסרין ושבע שנין שני חיי שרה: וכאן
עמר שרה מאיה וסבעה ועשרין סנה סני חיותהא: ותמת שרה בקרית
ארבע הוא חברון בארץ כנען ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה:
ומיתת שרה בקרית ארבע היא חברון בארעא דכנען ואתא
אברהם למספדה דשרה ולמבכה: תם מאתת שרה פי קרית
ארבע הי חברא פי בלד כנעאן פאקבל אברהם ליגדבהא ויבכיהא:
ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל בני חת לאמר: וקם אברהם
מעל אפי מיתיה ומליל עם בני חתאה למימר: פקאם אברהם
מן

כ"ף זעירא מאותיות קטנות שבמקרא

רש"י ז"ל

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים. לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל לומר
לך שכל אחד נדרש לעצמו בת מאה כבת עשרים לחטא מה בת כ' לא חטאה שהרי
אינה בת עונשין אף בת ק' בלא חטא. ובת כ' כבת שבע ליופי. שני חיי שרה: כולן שוין בטובה.
בקרית ארבע. ע"ש ארבעה ענקים שהיו שם אחימן ששי ותלמי ואביהם. ד"א ע"ש ארבעה זוגות שנקברו
שם איש ואשתו אדם וחוה. אברהם ושרה. יצחק ורבקה. יעקב ולאה. ויבא אברהם. מבאר שבע. לספוד
לשרה ולבכותה. ונסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק לפי שע"י בשורת העקידה שנזדמן בנה
לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחה נשמתה ומתה. גר ותושב אנכי עמכם. גר מארץ אחרת
ונתיישבתי עמכם. ומ"א אם תרצו הריני גר ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין שאמר לי
הקב"ה לזרעך אתן את הארץ. אחזת קבר. אחוזת קרקע לבית הקברות. לא ויכבה. לא ומנע
כמו

מן חצרת מייתה ובלם בני חת קאילא: גר ותושב אנכי עמכם
תנו לי אחזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני: דייר ותותב אנא
עמכון הבו לי אחסנת קבורא עמכון ואקבר מיתי מן קדמי: אנא
גריב או צ׳יף מעכם אעטוני חוז קבר מעכם אדפן מייתי מן בין ידיי:
ויענו בני חת את אברהם לאמר לו: ואתיבו בני חתאה ית אברהם
למימר ליה: פגאבוה בני חת וקאלו לה: שמענו אדני נשיא אלהים
אתה בתוכנו במבחר קברינו קבר את מתך איש ממנו את קברו
לא יכלה ממך מקבר מתך: קביל מננא רבונא רב קדם יי׳ את
ביננא בשפר קברנא קבר ית מיתך אנש מננא ית קבריה לא
ימנע מנך מלמקבר מיתך: אסמע מנא יא סיידנא אנת שריף
אלה פימא ביננא פי כיאר קבורנא אדפן מייתך וכל ראגל מנא לא
יבכל עליך בקבר לה אן תדפן פיה מייתך: ויקם אברהם וישתחו
לעם הארץ לבני חת: וקם אברהם וסגיד לעמא דארעא לבני חתאה:
פקאם אברהם וסגד שכרא לאהל צבלד בני חת: וידבר אתם
לאמר אם יש את נפשכם לקבר את מתי מלפני שמעוני ופגעו לי
בעפרון בן צחר: ומליל עמהון למימר אם אית רעוא נפשכון
למקבר ית מיתי מן קדמי קבילו מני ובעו לי מן עפרון בר צחר:
תם כלמהם וקאל להם אן שאת אנפסכם אן אדפן מייתי מן בין ידיי
אסמעו מני ואשפעו לי ענד עפרון בן צחר: ויתן לי את מערת

רש"י ז"ל

כמו לא תכלא רחמיך וכמו ויכלא הגשם. נפשכם רצונכם. ופגעו לי. לשון בקשה כמו ואל
תפגע בי. המכפלה. בית ועלייה על גביו. ד"א שכפולה בזוגות. בכסף מלא. שלם
כל שוויה וכן דוד אמר לארונה בכסף מלא. ועפרון ישב. כתיב חסר אותו היום מינוהו שוטר
עליהם מפני חשיבותו של אברהם שהוצרך לו עלה לגדולה. לכל באי שער עירו. שכולן
בטלו ממלאכתן ובאו לגמול חסד לשרה. לא אדוני. לא תקנה אותה בדמים. נתתי לך. הרי
היא כמו שנתתיה לך. אם אתה לו שמעני. אתה אומר לי לשמוע לך וליקח בחנם אני אי
אפשי בכך אם אתה לו שמעני הלואי ותשמעני. נתתי. דונ"ש בלע"ז מוכן הוא אצלי
הלואי נתתיו לך כבר. ביני ובינך. בין שני אוהבים כמותנו מה היא חשובה כלום אלא הנח
את המכר ואת מתך קבור. וישקל אברהם לעפרון. חסר וי"ו לפי שאמר הרבה ואפילו
מעט לא עשה שנטל ממנו שקלים גדולים שהן קנטרין שנ' עובר לסוחר שמתקבלין

בשקל

המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו בכסף מלא יתננה לי בתוככם
לאחזת קבר׃ ויתין לי ית מערת כפילתא דליה׳ דבסטר חקליה׳
בכסף שלים יתננה לי ביניכון לאחסנת קבורא׃ ויעטני אלמגארה
אלמצאעפה אלתי לה אלדי פי טרף צ׳יעתה בתמן כאמל יעטיניהא פי
מא בינכם חוז קבר׃ ועפרון יושב בתוך בני חת ויען עפרון החתי
את אברהם באזני בני חת לכל באי שער עירו לאמר׃ ועפרון
יתיב בגו בני חתאה׳ ואתיב עפרון חתאה ית אברהם קדם בני
חתאה׳ לכל עלי תרע קרתיה למימר׃ וכאן עפרון גאלס פי מא
בני חת פאגאבה עפרון אלחתי בחצרתהם וסאיר מן דכל מן באב
קריתה קאילא׃ לא אדני שמעני השדה נתתי לך והמערה אשר
בו לך נתתיה לעיני בני עמי נתתיה לך קבר מתך׃ לא רבוני
קביל מני חקלא יהבית לך ומערתא דביה לך יהבתה׳ לעיני בני
עמי יהבתה לך קבר מיתך׃ לא יא סידי אסמע מני אלציעה קד
אעטיתהא לך ואלמגארה אלדי פיהא בחצרה׳ בני עמי אעטיתהא
לך אדפן פיהא מיתך׃ וישתחו אברהם לפני עם הארץ׃ וסגיד
אברהם קדם עמא דארעא׃ פסגד אברהם שכרא בחצרה׳ אהל
אלבלד׃ וידבר אל עפרון באזני עם הארץ לאמר אך אם אתה
לו שמעני נתתי כסף השדה קח ממני ואקברה את מתי שמה׃ ומליל
עם עפרון קדם עמא דארעא למימר׳ ברם אם עבדת לי טיבו

קביל

רש"י ז"ל

בעקר בכל מקום שקלים אין קנטירין צנטינא"רש בלעז׳ ויקם שדה עפרון תקומה היתה לו
שיצא מיד הדיוט ליד מלך ופשוטו של מקרא ויקם השדה והמערה אשר בו וכל העץ לאברהם
למקנה׳ בכל (ובאי) שער עירו בקרב כולם ובמעמד כולם הקנהו לו׳ ואברהם זקן וה׳ ברך את
אברהם בכל׳ בכל בגימטריא בן ומאחר שהיה לו בן היה צריך להשיאו אשה׳ זקן ביתו לפי
שהוא דבוק נקוד זקן׳ תחת ירכי לפי שהנשבע צריך שיטול בידו חפץ של מצוה כגון ספר
תורה או תפלין והמילה היתה מצוה ראשונה לו ובאה לו ע"י צער לכך היתה חביבה עליו
ונטלה׳ ה׳ אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי׳ ולא אמר ואלהי הארץ ולמטה אמר ואשביעך בה׳ אלהי
אלהי השמים ואלהי הארץ אלא כך אמר לו עכשיו הוא אלהי השמים ואלהי הארץ שהרגלתיו בפי הבריות אבל
כשלקחני מבית אבי לא היה אלהי השמים ולא אלהי הארץ שלא היו באי עולם מכירין בו

ושמו

קביל מני׳ אתין׳ כספא דמי חקלא סב מני׳ ואקבר ית מיתי תמן׳
וקלם עפרון בחצרתהם קאילא׳ אמא אנת בל ליתך תסמע מני׳
אעטיך תמן שציעה׳ אקבלה מני׳ חתא אדפן מייתי תם׳ ויען
עפרון את אברהם לאמר לו׳ ואתיב עפרון ית אברהם למימר
ליה׳ פאגאבה עפרון וקאל׳ אדני שמעני ארץ ארבע מאות שקל׳
כסף ביני ובינך מה הוא ואת מתך קבר׳ רבוני קביל מני׳ ארע
שויא ארבע מאה סלעין דכסף ביני ובינך מא היא׳ וית מיתך
קבר׳ יא סידי אסמע מני׳ רוצה תסאוי ארבע מאיה מתקאל פצה׳
ביני ובינך מא הי׳ אדפן פיהא מייתך׳ וישמע אברהם אל עפרון
וישקל אברהם לעפרן את הכסף אשר דבר באזני בני חת ארבע
מאות שקל כסף עבר לסחר׳ וקביל אברהם מן עפרון׳ ותקל
אברהם לעפרון׳ ית כספא׳ דמליל קדם בני חתאה׳ ארבע מאה
סלעין דכסף מתקבל סחורא בכל מדינא׳ פלמא סמע דלך מנה׳
וזן לה אלפצה׳ אלדי דכרהא בחצרה׳ בני חת׳ ארבע מאיה׳ מתקאל
פצה גאיזה פי אלתגארה׳ ויקם שדה עפרון אשר במכפלה אשר
לפני ממרא השדה והמערה אשר בו וכל העץ אשר בשדה
אשר בכל גבלו סביב׳ וקם חקל עפרון׳ דבכפילתא׳ דקדם
ממרא׳ חקלא ומערתא דביה׳ וכל אילני דבחקלא׳ דבכל תחומיה
סחור סחור׳ פוגבת ציעה׳ עפרון ואלמגארה אלתי בחצרה׳ ממרא׳
אלציעה ואלמגארה אלדי פיהא׳ וגמיע אלשגר אלדי פיהא׳ מע גמיע
תכמהא מסתדירא׳ לאברהם למקנה לעיני בני חת בכל באי

רש״י

ושמו לא היה רגיל בארץ. מבית אבי מחרן. ומארץ מולדתי מאור כשדים. ואשר דבר
לי. לצרכי כמו אשר דבר עלי וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דיבור מפורשין בו׳ על.
ותרגום שלהם עלי עלוהי עליהון שאין נופל אצל דבור לשון לי ולו ולהם אלא אלי אליו אליהם ותרגום
שלהם עמי עמיה עמהון אבל אצל אמירה נופל לי ולו ולהם. ואשר נשבע לי. בין הבתרים.
ונקית משבועתי. וקח לו אשה מבנות ענר אשכול וממרא. רק את בני וגו׳. רק מיעוט הוא בני
אינו חוזר אבל יעקב בן בני סופו לחזור. מגמלי אדוניו. ניכרים היו משאר גמלים שהיו
יוצאין זמומין מפני הגזל שלא ירעו בדרך ובשדות אחרים. וכל טוב אדוניו בידו. שטר

שער עירו׃ לאברהם לזבינוהי לעיני בני חתאה בכל עלי תרע
קרתיה׃ שראא לאברהם בחצ׳רה׳ בני חת׳ וסאיר מן דכל מן באב
קריתה׃ ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו אל מערת שדה
המכפלה על פני ממרא הוא חברון בארץ כנען׃ ובתר כין קבר
אברהם ית שרה אתתיה׳ במערת׳ חקל כפילתא׳ על אפי ממרא
היא חברון׳ בארעא דכנען׃ ובעד ד׳לך קבר אברהם שרה זוגתה׳
פי מגארה׳ אלצ׳יעה אלמצ׳אעפה׳ בחצ׳רה׳ ממרא הי חברא׳ פי בלד
כנעאן׃ ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם לאחזת קבר מאת
בני חת׃ וקם חקלא׳ ומערתא דביה׳ לאברהם לאחסנת קבורא׳ מן
בני חתאה׳ פוג׳בה׳ אלצ׳יעה ואלמגארה אלתי פיהא׳ לאבראהם חוז קבר׳
מן בני חת׃ ואברהם זקן בא בימים ויהוה ברך ב׳׳
את אברהם בכל׃ ואברהם סיב׳ על ביומין וי״י׳ בריך ית אברהם
בכולא׳ ולמא שאך אברהם׳ וטען פי אלסן׳ ובארכה אללה פי כל ש׳׳
ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המשל בכל אשר לו שים נא
ידך תחת ירכי׃ ואמר אברהם לעבדיה׳ סבא דביתיה׳ דשליט
בכל דליה׳ שוי כען ידך תחות ירכי׃ פקאל לעבדה שיך מנזלה׳ אל
מסלט עלי גמיע מאלה׳ אום בידך אלי עהדי׃ ואשביעך ביהוה אלהי
השמים ואלהי הארץ אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני
אשר אנכי יושב בקרבו׃ ואקיים עלך׳ במימרא די״י אלהא דשמיא׳
ואלהא דארעא׳ דלא תסב אתתא לברי׳ מבנת כנענאי׳ דאנא יתיב
ביניהון׃ ואחלפך בשלה רב אלסמאואת ואלארץ׳ אן לא תאכ׳ד׳
זוגה לאבני׳ מן בנאת אלכנאעניין׳ אלד׳י אנא מקים פי מא בינהם׃

כי

רש״י

מתנה כתוב ליצחק על כל אשר לו כדי שיקפצו לשלוח לו בתם. ארם נהרים. בין שתי נהרות יושבת.
ויברך ונמלים. דרביעם. אותה הוכחת. ראויה היא לו שתהא גומלת חסדים וכדאי ליכנס בביתו
של אברהם ולשון הוכחת בירדת אפרוביש בלעז. ובה אדע. לשון תחנה הודע לי בה. כי עשית
חסד. אם תהיה ממשפחתו והוגנת לו אדע כי עשית חסד. בתולה. ממקום בתולים. ואיש לא
ידעה. שלא כדרכה. לפי שבנות הגוים היו משמרות מקום בתוליהן ומפקירות עצמן ממקום אחר

רעיד

כי אל ארצי ואל מולדתי תלך ולקחת אשה לבני ליצחק׃ אלהין לארעי ולילדותי תיזיל ותסב אתתא לברי ליצחק׃ שא שי בלדי׃ ומולדי תמצי ותאכד זוגה לאבנו יצחק׃ ויאמר אליו העבד אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי אל הארץ הזאת ההשב אשיב את בנך אל הארץ אשר יצאת משם׃ ואמר ליה עבדא מאם לא תיבי אתתא למיתי בתרי לארעא הדא האתבא אתיב ית ברך לארעא דנפקתא מתמן׃ קש לה שעבד לעל לא תשא שאמראה אן תתבעני שי הדה שבלד הל ארד אבנך שי שבלד שדי כרגת מנה׃ ויאמר אליו אברהם השמר לך פן תשיב את בני שמה׃ ואמר ליה אברהם אסתמר לך דלמא תתיב ית ברי לתמן׃ קאל לה אחדר אן תרד אבני שי תם׃ יהוה אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי ואשר דבר לי ואשר נשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני משם׃ יי אלהא דשמיא דדברני מבית אבא ומארע ילדותי ודמליל לי ודקיים לי למימר לבנך אתין ית ארעא הדא הוא ישלח מלאכיה קדמך ותסב אתתא לברי מתמן׃ שלה רב שסמא שדי אכדני מן בית אבי ומן אריץ מולדי ושלדי קש לי ואקסם לי קאילא לנסלך אעטי הדא שבלד הו יבעת במלכה בין ידיך ותאכד זוגה לאבני מן תם׃ ואם לא תאבה האשה ללכת אחריך ונקית משבעתי זאת רק את בני לא תשב שמה׃ ואם לא תיבי אתתא למיתי בתרך ותהי זכא ממומתי דא לחוד ית ברי לא תתיב לתמן׃ ואן לם תשא שאמראה אן תתבעך פאנת ברי מן יחיני [?] הדא ערא אבני לא תרדה שא תם׃

רש״י ז״ל

העיר על בן שבקרייה מכל· וירץ העבד לקראתה· לפי שראה שעלו המים לקראתה· הגמיאיני נא· לשון גמיעה· ומוריד [?] בלעז· ותורד כדה· מעל שכמה· עד אם כלו· הרי אם משמש בלשון אשר· אם כלו· דיספקון שזו היא גמר שתייתן כששתו דיספקן· ותער· לשון נפיצה· והרבה יש בלשון משנה המערה מכלי לכלי ובמקרא יש לו דומה אל תער נפשי· אשר הערה למות נפשו· שוקת· אבן

וישם העבד את ידו תחת ירך אברהם אדניו וישבע לו על הדבר
הזה׃ ושוי עבדא ית ידיה תחות ירכא דאברהם רבוניה וקיים ליה
על פתגמא הדין׃ פאומא אלעבד בידה פי עהד אברהם מולאה
ג׳ וחלף לה עלי הדא אלאמר׃ ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי
אדניו וילך וכל טוב אדניו בידו ויקם וילך אל ארם נהרים
אל עיר נחור׃ ודבר עבדא עסרא גמלין מגמלי רבוניה ואזל
וכל טוב רבוניה בידיה וקם ואזל לארם דעל פרת לקרתא
דנחור׃ ת׳ם אכ׳ד׳ אלעבד עשרה גמ׳ מן גמ׳ מולאה ומצ׳א וכל
כ׳יר מולאה מעה וקאם ומצ׳א אלי ארם נהרים אלי קריה נחור׃
ויברך הגמלים מחוץ לעיר אל באר המים לעת ערב לעת
צאת השאבת׃ ואשרי גמליא מברא לקרתא עם בירא דמיא
לעדן רמשא לעדן דנפקן מליתא׃ פאנאך׳ אלגמ׳ כ׳ארג אלקריה
עלי ביר מא וקת עשא וקת כ׳רוג אלנסא יסתקין׃ ויאמר יהוה
אלהי אדני אברהם הקרה נא לפני היום ועשה חסד עם אדני
אברהם׃ ואמר יי׳ אלהיה דרבוני אברהם זמין כען קדמי יומא דין
ועביד טיבו עם רבוני אברהם׃ פקאל אללהם יא אלאה מולאי אברהם
ופק בין ידי אליום ואחסן באלבר אלי מולאי אברהם׃ הנה אנכי נצב על
עין המים ובנות אנשי העיר יצאת לשאב מים׃ הא אנא קאים על
עינא דמיא ובנת אנשי קרתא נפקן למלי מיא׃ הא אנא ואקף עלי
ד״ ד׳ עין אלמא ובנאת אלקריה יכ׳רג׳ן ליסתקין מאא׃ והיה הנער אשר
אמר אליה הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך
אשקה אתה הכחת לעבדך ליצחק ובה אדע כי עשית חסד

רש״וג

עם

חלו״ה עשותין בה הגמלים״ משתא״ה: לשון שאיה כמו שאו ערים. תשאה שממה״ משתא״ה משתומם
ומתבולל על שרא״ה דבריו קרוב להצליח אבל אינו יודע אם ממשפחת אברהם היא אם לאו ואל
תתמה בתי״ו שלמשתא״ה שאין לך תיבה שתחלתה שי״ן ומדברת בל׳ מתפעל שאין תי״ו מפרידה
בין שתי אותיות של עיקר היסוד כגון משתא״ה משתומם מגזרת שולל ויש תומם מגזרת
שממה. וישתמר חוקות עמרי מגזרת וישמר אף כאן משתא״ה מגזרת תשאה. וכעס שאתה

מועה

עם אדני׃ ותהי עולימתא׳ דאימר לה ארכיני כען קולתיך ואשתי׳
ותימר אשת׳ ואף גמלך אשקי׳ יתה זמינתא לעבדך ליצחק׳
ובה אדע׳ ארי עבדת טיבו עם רבוני׃ פאייה׳ גאריה׳ אקול להא
מיילי גרתך חתי אשרב׳ פתקול אשרב׳ ואיצא גמלך אסקי׳
פקד ופקתהא לעבדך ליצחק׳ ובהא אעלם אנך קד אחסנת ט׳
מולאי׃ ויהי הוא טרם כלה לדבר והנה רבקה יצאת אשר ילדה׳
לבתואל בן מלכה אשת נחור אחי אברהם וכדה על שכמה׃
והוה הוא׳ עד לא שיצי למללא׳ והא רבקה נפקת׳ דאתילידת
לבתואל בר מלכה׳ אתת נחור אחוהי דאברהם׳ וקולתה על כתפה׃
פהו קבל אן יפרג מן כלאמה׳ פאדא ברבקה קד כרגת׳ ט׳ ולדת
לבתואל ן מלכה׳ זוגה׳ נחור אכי אברהם׳ וגרתהא עלי כתפהא׃
והנערה טבת מראה מאד בתולה ואיש לא ידעה ותרד העינה
ותמלא כדה ותעל׃ ועולימתא׳ שפירא למחזי לחדא׳ בתולתא׳
וגבר לא ידעה׳ ונחתת לעינא׳ ומלת קולתה וסליקת׃ ואלגאריה׳
חסינה למנצר גדא בכר ורגל לם יערפהא פנזלת ט׳ עין ומלת
גרתהא וצעדת׃ וירץ העבד לקראתה ויאמר הגמיאיני נא מעט
מים מכדך׃ ורהט עבדא לקדמותה׳ ואמר׳ אשקיני כען׳ זעיר
מיא מקולתיך׃ פחאצר לעבד תלקאהא׳ וקאל אסקיני קליל מא
מן גרתיך׃ ותאמר שתה אדני ותמהר ותרד כדה על ידה׳
ותשקהו׃ ואמרת אשת רבוני׳ ואוחיאת׳ ואחיתת קולתה׳ על ידה
ואשקיתיה׃ קאלת אשרב יא סיידי פאסרעת׳ ואנזלת גרתהא׳ עלי
ידהא ואסקתה׃ ותכל להשקתו ותאמר גם לגמליך אשאב עד

רש״י ז״ל

מוצא לשון משומם כאדם נבהל ונאלם ובעל מחשבות כמו על יומם לשון אחרונים. שומו שמים
השתוממו כשעה חדא׳ כך תפרש לשון שאיה באדם בהול ובעל מחשבות. ואונקלוס תרגם לי שייה
וגוברא שהי שיות שוהא ועומד במקום אחד לראות ההצליח ה׳ דרכו אם לא. ואין לתרגם שתי
שהרי אינו לשון שתיה שאין תא נופלת בל׳ שתיה׳ משתאה לב׳ משתומם עליה כמו אמרי
לי אחי הוא. אנשי המקום לאשתו ׳בקע׳ רמז לשקלי ישראל בקע לגולגלת ׳ ושני צמידים רמז

אם כלו לשתת׃ ושיצאת לאשקיותיה׃ ואמרת את לגמלך אמלי׳
עד דיספקון למשתי׃ פלמא פרגת מן סקיה קאלת׳ לגמלך איצא אסקי׳
אלי אן יכמל שרבהם׃ ותמהר ותער כדה אל השקת ותרץ עוד אל
הבאר לשאב ותשאב לכל גמליו׃ ואוחיאת׳ ונפצת קולתה לבית
שקיא׳ ורהטת עוד׳ לבירא למימלי׳ ומלת לכל גמלוהי׃ ואסרעת׳
ואכפת גרתהא פי אלסאקיה׃ וחאצרת איצא אלי אלביר׃ לתסתקי׃ חתי
אסקת לכל גמאלה׃ והאיש משתאה לה מחריש לדעת ההצליח
יהוה דרכו אם לא׃ וגברא שהי בה מסתכל׳ שתיק׳ למדע האצלח
ייי׳ אורחיה אם לא׃ ואלרגל מסתקי להא׳ ממסך׳ ליעלם הל אנגח
אללה׳ טריקה אם לא׃ ויהי כאשר כלו הגמלים לשתות ויקח
האיש נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים על ידיה עשרה זהב
משקלם׃ והוה׳ כד ספיקו גמליא למשתי׳ ונסיב גברא קדשא׳
דדהבא׳ תקלא מתקליה׳ ותרין שירין על ידהא׳ מתקל עסר סלעין
דדהב מתקלהון׃ פלמא פרגן אלגמאל מן שרבהם׳ אכד אלרגל׳
שנפא מן דהב וזנה נצף מתקאל פאעטאהא׳ וגעל סוארין עלא
ידיהא׳ וזנהמא עשרה מתאקיל דהב׃ ויאמר בת מי את הגידי נא
לי היש בית אביך מקום לנו ללין׃ ואמר בת מן את׳ חוא כען לי׳
האית בית אבוייך׳ אתר כשר לנא למבת׃ בעד מא קאל להא׳
אכבריני אבנת מן אנת׳ והל אגד פי בית אביך מוצע לנא לנבית׃
ותאמר אליו בת בתואל אנכי בן מלכה אשר ילדה לנחור׃ ואמר׳
ליה׳ בת בתואל אנא׳ בר מלכה׳ דילידת לנחור׃ קאלת לה׳ אנא
אבנת בתואל׳ בן מלכה אלדי ולדתה לנחור׃ ותאמר אליו גם תבן

רש״י ז״ל

בשתי לוחות מצומדות״ עשרה זהב משקלם״ רמז לעשרת הדברות שבהם״ ואומר בת מי את׳
לאחר שנתן לה. שלפי שהיה בטוח בזכותו של אברהם שהצליח הקב״ה דרכו״ ללין. לינה אחת
לין שם דבר והיא אמרה ללון כמה לינות״ בת בתואל׳ השיבתו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון״
מספוא. כל מאכל הגמלים קרוי מספוא כגון תבן עצה ושעורים״ בדרך׳ דרך המזומן דרך
היושר באותו דרך שהייתי צריך וכל כל בית ולמד וה״א המשמשין בראש התיבה ונקודין בפתח

גם מספוא רב עמנו גם מקום ללון׃ ואמרת ליה׳ אף תבנא אף
כסתא סגי עמנא׳ אף אתר כשר למבת׃ תם קאלת׃ אלתבן ואלקת
כתיר מענא ואיצא מוצע ללמבית׃ ויקד האיש וישתחו ליהוה׃
וכרע גברא וסגיד קדם יי׳ תם כר אלרגל וסגד ללה׃ ויאמר ברוך
יהוה אלהי אדני אברהם אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם אדני
אנכי בדרך נחני יהוה בית אחי אדני׃ ואמר בריך יי אלהיה דרבוני
אברהם דלא מנע טיבותיה וקשטיה מן רבוני׳ אנא באורח תקנא
דברני יי׳ בית אחוהי דרבוני׃ וקאלת בארך אללה אלאה מולאי אברה׳
אלדי לם יכל פצלה ואחקאנה מן מולאי וסיירני פי טריק מסתקים
אלי בית אכו מולאי׃ ותרץ הנער ותגד לבית אמה כדברים האלה׃ ד׳
ורהטת עולימתא וחויאת לבית אמה׳ כפתגמיא האלין׃ תם
חאצרת אלגאריה ואכברת פי מנזל אמהא בהדה אלאמור׃ ולרבקה
אח ושמו לבן וירץ לבן אל האיש החוצה אל העין׃ ולרבקה אחא
ושמיה לבן ורהט לבן לות גברא לברא לעינא׃ וכאן לרבקה אך
ואסמה לבן פחאצר לבן אלי אלרגל אלי ברא אלי אלעין׃ ויהי כראת
את הנזם ואת הצמדים על ידי אחתו וכשמעו את דברי רבקה
אחתו לאמר כה דבר אלי האיש ויבא אל האיש והנה עמד על
הגמלים על העין׃ והוה כד חזא ית קדשא וית שיריא על ידי
אחתיה וכד שמע ית פתגמי רבקה אחתיה למימר כדין מליל
עמי גברא ואתא לות גברא והא קאים עלוי גמליא על עינא׃

רש״י ז״ל

מדברין בדבר הפשוט בלשון קבר במקום אחר אלו שהוא מבורר וניכר בלשונו הוא מדבר״ לבית
אביה׳ דרך נשים היתה להיות להן בית לישב בו למלאכתן ואין הבת מגדת אלא לאמה״ וירץ׳
למה וירץ ועל מה רץ״ ויהי כראות את הנזם׳ אמר עשיר הוא זה ונתן עיניו בממון״ על
הגמלים׳ לשמרן כמו והוא עומד עליהם לשמשן״ פניתי הבית׳ מע״ז ״ ויפתח׳ התיר זמם שלהם
שהיה סותם את פיהם שלא ירעו בשדות אחרים״ עד אם דברתי׳ הרי אם משמש בל׳ אשר
ובל׳ כי כמו עד כי יבא שילה וזהו שאמרו חכמים כי משמש בארבעה לשונות והאחד אי
והוא במקום אם״ ויתן לו את כל אשר לו׳ שטר מתנה בידו״ לא תקח אשה לבני מבנות
הכנעני׳ אם לא תלך תחלה אל בית אבי ולא תאבה ללכת אחריך״ אולי לא תלך האשה׳ אלי כתיב
בת היתה לו לאליעזר והיה מחזר למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו אל״

פלמא ראא שאשנאף ושסואריין עלי ידי אכתה וסמע כלאמהא
קאילה כדא קאל לי שרגל צאר שיה פאראה ואקף מעא שגמאל עלי
שעין: ויאמר בוא ברוך יהוה למה תעמד בחוץ ואנכי פניתי הבית
ומקום לגמלים: ואמר עול בריכא דיי' למא את קאים בברא
ואנא פניתי ביתא ואתר כשר לגמליא: קאל אדכל יא מבארך
שלה לם תקף בברא ואנא קד נגלת שבית ואצלחת מוצעא לשגמאל:
ויבא האיש הביתה ויפתח הגמלים ויתן תבן ומספוא לגמלים
ומים לרחץ רגליו ורגלי האנשים אשר אתו: ועל גברא לביתא
ושרא מן גמליא ויהב תבנא וכסתא לגמליא ומיא לאסחאה
רגלוהי ורגלי גבריא דעמיה: פדכל שרגל שמנזל וחל ען שגמאל
וטרח להא תבנא וקתא ואעטאה מאא יגסל רגליה וארגל ש
קום שדין מעה: ויושם לפניו לאכל ויאמר לא אכל עד אם דברתי
דברי ויאמר דבר: ושויאו קדמוהי למיכל ואמר לא איכול עד
דאמליל פתגמי ואמר מליל: תם צייר בין ידיה ליאכל קאל לא
אכל חתי אקול כלאמי קאל תכלם: ויאמר עבד אברהם אנכי:
ואמר עבדא דאברהם אנא: קאל עבד אברהם אנא: ויהוה ברך
את אדני מאד ויגדל ויתן לו צאן ובקר וכסף וזהב ועבדים ושפחת
וגמלים וחמרים: ויי' בריך ית רבוני לחדא ורבא ויהב ליה ען
ותורין וכסף ודהב ועבדין ואמהן וגמלין וחמרין: ושלה בארך
מולאי גדא פכתר ואעטאה גנם ובקר ופצה ודהב ועביד ואמא
וגמאל וחמיר: ותלד שרה אשת אדני בן לאדני אחרי זקנתה ויתן
לו

ויושם

רש"י

אבריס בבי ברוך והוא האיש אחור ואין אחור מדבק בברוך" ואבא היום. היום יצאתי והיום באתי
מכאן שקפצה לו הדרך. א"ר אחא יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בנים
שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה והרבה גופי תורה לא ניתנו אלא ברמיזה. גם אתה. גם
לרבות אנשים שעמו. הוכיח. בירר והודיע וכן כל הוכחה שבמקרא בירור דברים. טרם
אכלה. טרם שאני מכלה. וכן לשון הווה פעמים שהוא מדבר בל' עבר ויכול לכתוב טרם כליתי
ופעמים שמדבר בל' עתיד כמו כי אמר איוב דרך לשון עבר. ככה יעשה איוב דרך לשון

עתיד

לו את כל אשר לו׃ וילדת שרה אתת רבוני בר לרבוני בתר דסיבת׃
ויהב ליה ית כל דליה׃ תם ולדת שרה זוגה מולאי אבנא לה בעד
שיכוכתהא פאעטאה גמיע מא לה׃ וישבעני אדני לאמר לא תקח
אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי ישב בארצו׃ וקיים עלי
רבוני למימר לא תסב אתתא לברי מבנת כנענאי דאנא יתיב
בארעהון׃ פחלפני מולאי קאילא לא תאכד זוגה לאבני מן בנאת
אלכנאעניין אלדי אנא סאכן פי בלדהם׃ אם לא אל בית אבי תלך ואל
משפחתי ולקחת אשה לבני׃ אלהין לבית אבא תיזיל ולזרעיתי ותסב
אתתא לברי׃ אלא אלי בית אבי תמצי ואלי עשירתי ותאכד זוגה לאבני׃
ואמר אל אדני אלי לא תלך האשה אחרי׃ ואמרית לרבוני מאם לא
תיתי אתתא בתרי׃ פקלת למולאי לעל לם תתבעני אמראה׃ ויאמר
אלי יהוה אשר התהלכתי לפניו ישלח מלאכו אתך והצליח דרכך
ולקחת אשה לבני ממשפחתי ומבית אבי׃ ואמר לי יי דפלחית
קדמוהי ישלח מלאכיה קדמך ויצלח אורחך ותסב אתתא לברי
מזרעיתי ומבית אבא׃ פקאל לי אללה אלדי סלכת פי טאעתה יבעת
מלכה בין ידיך וינגח טריקך חתא תאכד זוגה לאבני מן עשירתי
ומן בית אבי׃ אז תנקה מאלתי כי תבוא אל משפחתי ואם לא יתנו לך
והיית נקי מאלתי׃ בכין תהי זכא ממומתי ארי תהך לזרעיתי ואם לא
יתנון לך ותהי זכא ממומתי׃ חיניד תברו מן חרגי אדא ערת אלא
ה׳ עשירתי ואן לם יעטוך פתכון בריא מן חרגי׃ ואבא היום אל העין
ואמר יהוה אלהי אדני אברהם אם ישך נא מצליח דרכי אשר
אנכי הלך עליה׃ ואתית יומא דין לעינא ואמרית יי אלהיה דרבוני
אברהם אם אית רעוא קדמך לאצלחא אורחי דאנא אזיל עלה׃ כען

רש״ג ז״ל

עתיד ופירוש שניהם לשון הווה כי אומר היה איוב אולי חטאו בני וכזה עושה כך והשא והשוס שובה
יסדר שהרי זוה תחלה נתן והחכ של לא שנה ותפשוהו בדברין ואמרו דילך גתת נה ועדיין אינך
יודע מי הם על יתין מבנות ישמעאל על שמא מבנות לוט שהיה יושב בשכן של אברהם
בר ויען לבן ובתואל רשע היה וקפץ להשיב לפני אביו לא נוכל דבר אליך במאן בדבר הזה
לא ע״י תשובת דבר רע ולא ע״י תשובת דבר הגון וניכר הדבר לפי שמיין לא הדבר לפי דבריך

פגית אליום אלי עין פקלת אללהם יא אלאה מולאי אברהם אן כנת מנגח
טריקי אלדי אנא סאיר פיה׃ הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל עֵין הַמָּיִם וְהָיָה הָעַלְמָה
הַיֹּצֵאת לִשְׁאֹב וְאָמַרְתִּי אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי נָא מְעַט מַיִם מִכַּדֵּךְ׃ הָא אֲנָא
קָאִים עַל עֵינָא דְמַיָּא׃ ותהי עוליתא דתפוק למימלי ואימר להּ
אַשְׁקִינִי כְּעַן זְעֵיר מַיָּא מִקּוּלְתִּיךְ׃ הודא אנא ואקף עלי עין אלמא
פאליה אלגארייה אלתי תכרג לתסתקי פאקול להא אסקיני קליל מא
מן גרתך׃ וְאָמְרָה אֵלַי גַּם אַתָּה שְׁתֵה וְגַם לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב הִוא
הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הֹכִיחַ יְהוָה לְבֶן אֲדֹנִי׃ וְתֵימַר לִי אַף אַתְּ אִשְׁתֵּי וְאַף
לְגַמְלָךְ אַמְלֵי הִיא אִתְּתָא דְזַמֵּין יי׳ לְבַר רִבּוֹנִי׃ פתקול לי
אשרב אנת ואיצא גמאלך אסקי פהי אלמראה אלדי ופקהא אללה
לאבן מולאי׃ אֲנִי טֶרֶם אֲכַלֶּה לְדַבֵּר אֶל לִבִּי וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת
וְכַדָּהּ עַל שִׁכְמָהּ וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתִּשְׁאָב וָאֹמַר אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי נָא׃
אֲנָא עַד לָא שֵׁיצִיתִי לְמַלָּלָא בְּלִבִּי וְהָא רִבְקָה נָפְקַת וְקוּלְתַהּ עַל
כִּתְפַהּ וּנְחָתַת לְעֵינָא וּמְלָת וַאֲמָרִית לַהּ אַשְׁקִינִי כְּעַן׃ אנא קבל
אן אפרג מן אלכלאם פי נפסי פאדא ברבקה כארגה וגרתהא עלי
כתפהא פנזלת אלי אלעין ואסתקת פקלת להא אסקיני׃ וַתְּמַהֵר וַתּוֹרֶד
כַּדָּהּ מֵעָלֶיהָ וַתֹּאמֶר שְׁתֵה וְגַם גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה וָאֵשְׁתְּ וְגַם הַגְּמַלִּים
הִשְׁקָתָה׃ ואוחיאת וַאֲחִיתַת קוּלְתַהּ מִנַּהּ וַאֲמַרַת אִשְׁתְּ וְאַף גַּמְלָךְ
אַשְׁקֵי וּשְׁתֵיתִי וְאַף גַּמְלַיָּא אַשְׁקִיאַת׃ פאסרעת ואנזלת גרתהא
ענהא וקאלת אשרב ואיצא גמאלך אסקי פשרבת וסקת אלגמאל׃ וָאֶשְׁאַל
אֹתָהּ וָאֹמַר בַּת מִי אַתְּ וַתֹּאמֶר בַּת בְּתוּאֵל בֶּן נָחוֹר אֲשֶׁר יָלְדָה לּוֹ
מִלְכָּה וָאָשִׂם הַנֶּזֶם עַל אַפָּהּ וְהַצְּמִידִים עַל יָדֶיהָ׃ וּשְׁאֵילִית יָתַהּ
וַאֲמָרִית בַּת מַן אַתְּ וַאֲמַרַת בַּת בְּתוּאֵל בַּר נָחוֹר דִילִידַת לֵיהּ
מִלְכָּה׃

רש״י ז״ל

שמועה לך·· וישתחו ארצה· מכאן שמודים על בשורה טובה ··ומגדנות· לשון מגדים שהביא עמו מיני
פירות של ארץ ישראל·· (הוא והאנשים אשר עמו· מכאן דאמר אנשים תרתי ומן דאמר מלאכים תרי)
וילינו· כל לינה שבמקרא לינת לילה אחת ··ויאמר אחיה ואמה· ובתואל היכן היה רוצה היה לעכב
ובא המלאך והמיתו·· ימים· שנה כמו ימים תהיה גאולתו שכך נותנין לבתולה זמן י״ב חדש
לפרנס עצמה בתכשיטין·· או עשור· עשרה חדשים ואת״ל ימים ממש אין דרך המבקשים לבקש דבר

מועט

מלכה ׃ ושויתי קדשא על אפה ושיריא על ידהא ׃ תם סאלתהא וקלת
אבנת מן אנת קאלת אבנה בתואל ן נחור אלדי ולדת לה מלכה פציירת
אלשנף עלי אנפהא ואלסואריץ עלי ידיהא ׃ ואקד ואשתחוה ליהוה
ואברך את יהוה אלהי אדני אברהם אשר הנחני בדרך אמת לקחת
את בת אחי אדני לבנו ׃ וכרעית וסגידית קדם יי׳ ובריכית ית יי׳ אלהיה
דרבוני אברהם דדברני באורח קשוט למסב ית בת אחוהי דרבוני
לבריה ׃ וכרית וסגדת ללה ובארכת אלה אלה מולאי אברהם
אלדי סיירני פי טריק חק לאכד אבנה אכו מולאי לאבנה ׃ ועתה
אם ישכם עשים חסד ואמת את אדני הגידו לי ואם לא הגידו לי
ואפנה על ימין או על שמאל ׃ וכען אם איתיכון עבדין טיבו
וקשוט עם רבוני חוו לי ואם לא חוו לי ואתפני על ימינא או
על סמאלא ׃ ואלאן אן כנתם צאנעין פצלא ואחסאנא מע מולאי
אכברוני ואן לם פאכברוני חתי אולא ימנה או יסרה ׃ ויען לבן
ובתואל ויאמרו מיהוה יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או
טוב ׃ ואתיב לבן ובתואל ואמרו מן קדם יי׳ נפק פתגמא לית אנחנא
יכלין למללא עמך ביש או טב ׃ פאגאבה לבן ובתואל וקאלו מן
ענד אלה כרג הדא אלאמר לא נטיק אן נכלמך פיה בשר ולא
בכיר ׃ הנה רבקה לפניך קח ולך ותהי אשה לבן אדניך כאשר
דבר יהוה ׃ הא רבקה קדמך דבר ואיזיל ותהי אתתא לבר
רבונך כמא דמליל יי׳ ׃ הודא רבקה בין ידיך כדהא ואמץ
ז׳ תכון זוגה לאבן מולאך כמא ופק אלה ׃ ויהי כאשר שמע עבד
אברהם את דבריהם וישתחו ארצה ליהוה ׃ והוה כד שמע עבדא
דאברהם ית פתגמיהון וסגיד על ארעא קדם יי׳ ׃ פלמא סמע עבד

רש״י

שעמד ואם לא תבעה תן לבו מערובה מבה ונשאלה את פיה מכאן שאין משיאין את האשה אלא
מדעתה ותאמר אלך מעצמי ואף אם אינכם רוצים את היי לאלפי רבבה את וזרעך תקבלו
אותה ברכה שנאמרה לאברהם בהר המוריה הרבה ארבה את זרעך יהי רצון שיהא אותו הזרע
ממך ולא מאשה אחרת ויצחק בא וגו׳ שהלך להביא הגר לאברהם אבינו שישאנה ויושב בארץ
הנגב קרוב לאותו הבאר שנ׳ ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור ושם היה אותו הבאר שנ׳ הנה

אברהם כלאמהם סגד עלי אלארץ ללה׃ ויוצא העבד כלי כסף וכלי
זהב ובגדים ויתן לרבקה ומגדנת נתן לאחיה ולאמה׃ ואפיק
עבדא מנין דכסף ומנין דדהב ולבושין ויהב לרבקה ומגדנין יהב
לאחוהא ולאמה׃ תם אכרג אלעבד אניה פצה ואניה דהב ותיאבא
פאעטא רבקה ופואכהא אעטא אכיהא ואמהא׃ ויאכלו וישתו
הוא והאנשים אשר עמו וילינו ויקומו בבקר ויאמר שלחני לאדני׃
ואכלו ושתיאו הוא וגבריא דעמיה ובתו וקמו בצפרא ואמר
שלחוני לות רבוני׃ פאכלו ושרבו הו ואלקום אלדין מעה ובאתו
ולמא קאמו באלגדאה קאל אטלקוני אלי מולאי׃ ויאמר אחיה ואמה
תשב הנערה אתנו ימים או עשור אחר תלך׃ ואמר אחוהא
ואמה תתיב עולימתא עמנא עדן בעדן או עסרא ירחין בתר
כין תיזיל׃ פקאל אכיהא ואמהא תקים אלגאריה ענדנא חולא או
עשרא בעד דלך תמצי׃ ויאמר אלהם אל תאחרו אתי ויהוה
הצליח דרכי שלחוני ואלכה לאדני׃ ואמר להון לא תאחרון יתי
ויי אצלח אורחי שלחוני ואהך לות רבוני׃ פקאל להם לא תאכרוני
אללה קד אנגח טריקי אטלקוני ואמצי אלי מולאי׃ ויאמרו נקרא
לנער ונשאלה את פיה׃ ואמרו נקרי לעולימתא ונשמע מא
דהיא אמרא׃ פקאלו נדעו באלגאריה ונסאלהא ען קולהא׃ ויקראו
לרבקה ויאמרו אליה התלכי עם האיש הזה ותאמר אלך׃ וקרו
לרבקה ואמרו לה התיזלין עם גברא הדין ואמרת איזיל׃ תם
דעו ברבקה וקאלו להא אתמצין מע הדא אלרגל קאלת נעם׃ וישלחו
את רבקה אחתם ואת מנקתה ואת עבד אברהם ואת אנשיו
ושלחו ית רבקה אחתהון וית מינקתה וית עבדא דאברהם וית
גברוהי׃

רש״י ז״ל

בין קדש ובין ברד׃ לשוח לשון תפלה כמו ישפוך שיחו׃ ותרא את יצחק ראתה אותו הדור והודה
מכנו׃ ותפול השמטה עצמה לארץ כתרגומו ואתרכינת הטתה עצמה לארץ ולא הגיעה עד הקרקע
כמו הטי נא כדך ארכיני ניט שמיא וארכין לשון מוטה לארץ ודומה לו כי יפול לא יוטל פנים
אם יטה לארץ לא יגיע עד הקרקע׃ ותתכס לשון ותתפעל כמו ותקבר ותשבר׃ ויספר העבד
גילה לו ניסים שנעשו לו שקפצה לו הארץ ושנזדמנה לו רבקה בתפלתו׃ האהלה שרה אמו׃

ויביאה

גברוהי: פאטלקו רבקה אכתהם ודאיתהא ועבד אברהם ורגאלה:
ויברכו את רבקה ויאמרו לה אחתינו את היי לאלפי רבבה ויירש
זרעך את שער שנאיו: ובריכו ית רבקה ואמרו לה אחתנא את
הוי לאלפין ולרבוון ויירתון בנכי ית קרוי סנאיהון: ודעו לרבקה וקאלו
להא יא אכתנא יכון מנך אלוף ורבואת ויחוז נסלך קרא שאניהם:
ותקם רבקה ונערתיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש
ויקח העבד את רבקה וילך: וקמת רבקה ועולימתהא ורכיבא על
גמליא ואזלא בתר גברא ודבר עבדא ית רבקה ואזל: פקאמת
רבקה וגוארהא ורכבו עלי אלגמאל ומצו מע אלרגל ואכד אלעבד רבקה
ומצא: ויצחק בא מבוא באר לחי ראי והוא יושב בארץ הנגב: ויצחק
על מיתוהי מבירא דמלאך קיימא אתחזי עלה והוא יתיב בארע
דרומא: וכאן יצחק קד גא פי מגייה מן אלביר אלחי אלראי ואלאכר והו
מקים פי בלד אלקבלה: ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב וישא
עיניו וירא והנה גמלים באים: ונפק יצחק לצלאה בחקלא למפני
רמשא ודקף עינוהי וחזא והא גמליא אתן: פכרג יצחק ליצלי
פי אלצחרא ענד תחולא אלליל פרפע עיניה ונצר פאדא בגמאל
מקבלה: ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק ותפל מעל הגמל:
וזקפת רבקה ית עינהא וחזת ית יצחק ואתרכינת מעל גמלא:
פלמא רפעת רבקה עינהא וראת יצחק כאדת אן תסקט [illegible]
אלגמל: ותאמר אל העבד מי האיש הלזה ההלך בשדה לקראתנו
ויאמר העבד הוא אדני ותקח הצעיף ותתכס: ואמרת לעבדא
מן גברא דיכי דמהליך בחקלא לקדמותנא ואמר עבדא הוא
רבוני ונסיבת עיפא ואתכסיאת: וקאלת לאלעבד: מן הדא אלרגל א

רש"י ז"ל

ויבאה יצחק האהלה ונעשית דוגמת שרה אמו כלומר והרי היא שרה אמו שכל זמן ששרה קיימת היה
נר דלוק מערב שבת לע"ש וברכה מצויה בעיסה וענן קשור על האהל ומשמתה פסקו ובשבאת
רבקה חזרו בר"[?] אחרי אמו. דרך ארץ כל זמן שאמו של אדם קיימת הוא כרוך אצלה ומשמתה
הוא מתנחם באשתו. קטורה. זו הגר ונקראת קטורה ע"ש שנאים מעשיה כקטורת ושקשרה
פתחה שלא נזדווגה לאדם מיום שפירשה מאברהם. אשורים ולטושים. שם ראשי אבות

ﭏסאיר פי ﭏצחרא תלקאנא ק׳ הו מולאי פאכדת ﭏקנאע ותגטת
בה׃ ויספר העבד ליצחק את כל הדברים אשר עשה׃ ואשתעי
עבדא ליצחק ית כל פתגמיא דעבד׃ תם קץ ﭏעבד עלי יצחק
גמיע ﭏאמור ﭏתי צנעהא׃ ויבאה יצחק האהלה שרה אמו ויקח
את רבקה ותהי לו לאשה ויאהבה וינחם יצחק אחרי אמו׃ ואעלה
יצחק למשכנא וחזא והא תקנין עובדהא כעובדי שרה אמיה
ונסיב ית רבקה והות ליה לאנתו ורחמה׃ ואתנחם יצחק בתר
אמיה׃ פאדכלהא יצחק ﭏי כבא שרה אמה ואתכד רבקה וצארת
לה זוגה ואחבהא פתעזא יצחק עלא אמה׃

כה״ ויסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה׃ ואוסיף אברהם ונסיב
אתתא ושמה קטורה׃ תם עאוד אברהם ואתכד זוגה אסמהא
קטורה׃ ותלד לו את זמרן ואת יקשן ואת מדן ואת מדין ואת
ישבק ואת שוח׃ פולדת לה זמרן ויק׳ ומד ומדין ויש׳ ושוח׃ ויקשן
ילד את שבא ואת דדן ובני דדן היו אשורים ולטושים ולאמים׃
ויקשן אוליד ית שבא וית דדן ובני דדן הוו למשרין ולשכונין
ולנגוון׃ ויק׳ אולד שבא ודדן׃ ובני דדן כאנו סיאקלה וקפאר
ושאמה׃ ובני מדין עיפה ועפר וחנך ואבידע ואלדעה כל אלה
בני קטורה׃ ובני מדין עיפה ועיפר וחנוך ואבידע ואלדעה כל
ﭏין בני קטורה׃ ובני מדין וגו׳ כל הולאי בני קטורה׃ ויתן
אברהם את כל אשר לו ליצחק׃ ויהב אברהם ית כל דליה
ליצחק׃ ואעטא אברהם גמיע מאלה ליצחק׃ ולבני הפילגשים
אשר לאברהם נתן אברהם מתנת וישלחם מעל יצחק בנו
בעודנו חי קדמה אל ארץ קדם׃ ולבני לחינתא דלאברהם יהב

וילידת ליה:
ית זמרן
וית יקשן
וית מדן
וית מדין
וית ישבק
וית שוח׃
מולדת׳

אברהם

רש״י ז״ל

ותרגום של אונקלוס אין בו ליישבו על לשון המקרא״ ויתן אברהם וגו׳ אר״ נחמיה ברכה דייתיקי
שנו נתן לו שאמר הקב״ה לאברהם והיה ברכה הברכות מסורות בידך לברך את שתרצה ואבר׳
מסרן ליצחק״ הפילגשים חסר כתיב שלא היתה לו אלא פילגש אחת היא הגר היא קטורה׃ נשים
בכתובה פילגשים בלא כתובה כדאמרינן בסנהדרין בנשים ופילגשים דדוד״ נתן אברהם מתנות
פירשו רבותי׳ שם של טומאה מסר להם״ מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים׃ בן מאה כבן

שבעים

אברהם מתנן ושלחנון מעל יצחק בריה עד דהוא קיים קדומא לארע
מדנחא ׃ ולבני אלאמא אלדי לאברהם והב אברהם הבאת ואטלקהם
ען יצחק אבנה ועאדה באק שרקא אלי בלד אלשרק ׃ ואלה ימי שני
חיי אברהם אשר חי מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים ׃ ואלין
יומי שני חיי אברהם דחיא מאה ושבעין וחמיש שנין ׃ והדה איאם
סני חיוה אברהם אלדי עאש מאיה וכמסה וסבעין סנה ׃ ויגוע וימת
אברהם בשיבה טובה זקן ושבע ויאסף אל עמיו ׃ ואתנגיד ומית
אברהם בסיבו טבא סיב נסבע ואתכניש לעמיה ׃ תם תופא אברה
ומאת בשיבה צאלחא שיכא קד שבע מן אלעמר וצאר אלא קומה ׃
ויקברו אתו יצחק וישמעאל בניו אל מערת המכפלה אל שדה
עפרן בן צחר החתי אשר על פני ממרא ׃ וקברו יתיה יצחק וישמעאל
בנוהי במערת כפילתא בחקל עפרון בר צוחר חתאה דעל אפי
ממרא ׃ ודפנה יצחק ואסמאעיל אבנאה פי מגארה אלציעה אלתי
מצאעפה פי ציעה עפרון אבן צחר אלחתי אלתי בחצרה ממרא ׃
השדה אשר קנה אברהם מאת בני חת שמה קבר אברהם ושרה
אשתו ׃ חקלא דזבן אברהם מן בני חתאה תמן אתקבר אברהם
ושרה אתתיה ׃ אלציעה אלתי אשתראהא אברהם מן בני חת תם דפן
אברהם ושרה זוגתה ׃ ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את
יצחק בנו וישב יצחק עם באר לחי ראי ׃ והוה בתר דמית אברהם
ובריך יי׳ ית יצחק בריה ויתיב יצחק עם בירא דמלאך קיימא
אתחזי עלה ׃ ולמא כאן בעד מות אברהם באדך אללה פי יצחק

רש״י ז״ל

שבעים ובן שבעים כבן חמש בלא חטא׃ יצחק וישמעאל׃ מכאן שעשה ישמעאל תשובה והוליך את
יצחק לפניו והיא שיבה טובה שנאמרה באברהם׃ ויהי אחרי מות אברהם ויברך וגו׳׃ ניחמו
תנחומי אבלים׃ ד״א אע״פ שמסר הקב״ה את הברכות לאברהם נתיירא לברך את יצחק מפני
שצפה עשו יוצא ממנו אמר יבא בעל הבית ויברך את אשר ייטב בעיניו ובא הקב״ה וברכו׃
בשמותם לתולדותם׃ סדר לידתן זה אחר זה׃ בחצריהם׃ כרכים שאין להם חומה ותרגומו
בפצחיהון שהן מפורשים לי פתוחה כמו פצחו ורננו׃ ואלה שני חיי ישמעאל וגו׳׃ א״ר חייא בר
אבא למה נמנו שנותיו של ישמעאל כדי ליחס בהן שנותיו של יעקב משנותיו של ישמעאל

למדנו

אבנה ואקאם ענד ביר אלחי אלנאצר: ואלה

תלדת ישמעאל בן אברהם אשר ילדה הגר המצרית שפחת שרה
לאברהם: ואלין תולדת ישמעאל בר אברהם דילידת הגר מצריתא
אמתה דשרה לאברהם: והדא שרח תואליד אסמאעיל אבן אברהם
אלדי ולדתה הגר אלמצרייה אמת שרה לאברהם: ואלה שמות בני
ישמעאל בשמתם לתולדתם בכר ישמעאל נבית וקדר ואדבאל
ומבשם: ואלין שמהת בני ישמעאל בשמהתהון לתולדתהון בוכריה
דישמעאל נביות וקדר ואדבאל ומבשם: והולאי אסמא בני אסמא
עיל באסמאיהם לתואלידהם בכרה נביות וקדר ואדבאל ומבסם:
ומשמע ודומה ומשא: חדד ותימא יטור נפיש וקדמה: אלה הם
בני ישמעאל ואלה שמתם בחצריהם ובטירתם שנים עשר נשיאם
לאמתם: אלין אנון בני ישמעאל ואלין שמהתהון בפציחיהון ובכרכיהון
תרי עסר רברבין לאומיהון: והולאי הם בני אסמאעיל והדה
אסמאיהם פי ארבאציהם וקצורהם אתני עשר שריפא לאממהם:
ואלה שני חיי ישמעאל מאת שנה ושלשים שנה ושבע שנים
ויגוע וימת ויאסף אל עמיו: ואלין שני חיי ישמעאל מאה ותלתין
ושבע שנין ואתנגיד ומית ואתכניש לעמיה: והדה סני חיוה
אסמאעיל מאיה וסבעה ול' סנה ותופא ומאת וצאר אלי קומה: וישכנו
מחוילה עד שור אשר על פני מצרים באכה אשורה על פני כל
אחיו נפל: ושרו מחוילה עד חגרא דעל אפי מצרים מטי לאתור
על אפי כל אחוהי שרא: וסכנו מן זוילה אלי אלגפר אלתי בחצרה
מצר אלי אן תגי אלי אלמוצל ובחצרה גמיע אכותה סכן:

ואלה

ד"י פסוקים סימן יהוידע

רש"י ז"ל

למדנו ששמש יעקב בבית עבר י"ד שנה כשפירש מאביו קודם שבא אצל לבן שהרי כשפירש יעקב מאביו מת ישמעאל שנ' וילך עשו אל ישמעאל וגו' כמו שמפורש בסוף מגלה נקראת. ויגוע. לא נאמרה גויעה אלא בצדיקים. נפל. שכן כמ' מדין ועמלק ובני קדם נופלים בעמק. כאן הוא אומר לשון נפילה ולהלן הוא אומר על פני כל אחיו ישכון. עד שלא מת אברהם ישכון משמת אברהם נפל.

בל"ד פרשת תולדת

ואלה

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק׃ וְאִלֵּין תּוֹלְדָת יִצְחָק בַּר אַבְרָהָם׳ אַבְרָהָם אוֹלֵיד יָת יִצְחָק׃ והדה שרח תו׳ יצחק אבן אברהם׳ בעד מא כאן אברהם מן אולאדה יצחק׃ וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת לָבָן הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה׃ וַהֲוָה יִצְחָק בַּר אַרְבְּעִין שְׁנִין׳ כַּד נְסֵיב יָת רִבְקָה׳ בַּת בְּתוּאֵל אֲרַמָּאָה׳ מִפַּדַּן דַּאֲרָם׳ אֲחָתֵיהּ דְּלָבָן אֲרַמָּאָה לֵיהּ לְאִתּוּ׃ ולמא כאן יצחק ן׳ מ׳ סנה׳ תזוג ברבקה׳ אבנת בתוא׳ אלארמני׳ מן פדן ארם׳ אכת לבן אלארמני׳ פכאנת לה זוגה׃ וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַיהוָה לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא וַיֵּעָתֶר לוֹ יְהוָה וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ׃ וְצַלִּי יִצְחָק קֳדָם יְיָ לָקֳבֵיל אִתְּתֵיהּ׳ אֲרֵי עֲקָרָא הִיא׳ וְקַבֵּיל צְלוֹתֵיהּ יְיָ׳ וְעַדִּיאַת רִבְקָה אִתְּתֵיהּ׃ תם שפע יצחק אלי אללה חיאל זוגתה׳ אד כאנת עאקר׳ פשפעה אללה פחמלת׃ וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה׃ וּדְחָקִין בְּנַיָּא בִּמְעַהָא׳ וַאֲמַרַת אִם כֵּין׳ לְמָא דְנָן אֲנָא׳ וַאֲזַלַת לְמִתְבַּע אֻלְפָן מִן קֳדָם יְיָ׃ פאזדחם אלאולאד פי בטנהא׃

רש״י

ואלה תולדות יצחק יעקב ועשו האמורין בפרשה ועל שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו מה עשה הקב״ה צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק וזהו שכת׳ כאן יצחק בן אברהם שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק״ בן מ׳ שנה׳ שהרי כשבא אברהם מהר המוריה נתבשר שנולדה רבקה ויצחק היה בן ל״ז שנה שהרי בו בפרק מתה שרה ומשנולד יצחק עד שמתה שרה ל״ז היו ובת תשעים היתה כשנולד יצחק ובת קכ״ז כשמתה שנ׳ ויהיו חיי שרה וגו׳ הרי ליצחק ל״ז שנים ובו בפרק נולדה רבקה והמתין לה עד שתהיה ראויה לביאה ג׳ שנים ונשאה״ בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לבן׳ וכי עדיין לא נכתב שהיא בת בתואל ואחות לבן ומפדן ארם אלא להגיד שבחה שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע ולא למדה ממעשיהם״ מפדן ארם׳ ע״ש ששני ארם היו ארם נהרים וארם צובה קורא אותו פדן לשון צמד בקר תרגום פדן תורין׳ ויש פותרין פדן ארם כמו שדה ארם שבלשון ישמעאל קורין לשדה פדן״ ויעתר יצחק׳ הרבה והפציר בתפלה״ ויעתר לו׳ נתפצר ונתפייס ונתפתה לו ואומר אני כל לשון עתר לשון הפצרה ורבוי הוא וכן ועתר ענן הקטרת מרבית עליית העשן וכן והעתרתם עלי דבריכם וכן ונעתרות נשיקות שונא דומות למרובות והם למשא בלעז אנקריש״ה״ לנוכח אשתו׳ זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוית זו ומתפללת״ ויעתר לו ה׳׳ לו ולא לה שאינו דומה

פקאת לן עלמת׳ אן שאמר הכדא לם אטלבה׳ פמצ׳ת לתלתמס עלמא מן ענד אלה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה לָהּ שְׁנֵי גֹיִים בְּבִטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְאֹם יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר׃ וַאֲמַר יְיָ לַהּ תְּרֵין עַמְמִין בִּמְעַכִי וְתַרְתֵּין מַלְכְוָן מִמְּעַכִי יִתְפָּרְשָׁן וּמַלְכוּ מִמַּלְכוּ תִּתְקַף וְרַבָּא יִשְׁתַּעְבַּד לִזְעֵירָא׃ פקץ׳ אלה להא׳ אן אבא אמתין וג׳׳ כבר יכדם אלצגיר׃ וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת וְהִנֵּה תוֹמִם בְּבִטְנָהּ׃ וּשְׁלִימוּ יוֹמַהָא לְמֵילַד וְהָא תְּיוֹמִין בִּמְעַהָא׃ ולמא כמלת איאם ולאדהא פאדא בתאמין פי בטנהא׃ וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי כֻּלּוֹ כְּאַדֶּרֶת שֵׂעָר וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו׃ וּנְפַק קַדְמָאָה סָמוֹק כּוּלֵּיהּ כִּגְלִים דִּשְׂעַר וּקְרוֹ שְׁמֵיהּ עֵשָׂו׃ פכרג אלאול אחמר כלה ככסא מן שער פאסמוה עשו׃ וְאַחֲרֵי כֵן יָצָא אָחִיו וְיָדוֹ אֹחֶזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וְיִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אֹתָם׃ וּבָתַר כֵּן נְפַק אֲחוּהִי וִידֵיהּ אֲחִידָא בְּעִקְבָא דְּעֵשָׂו וּקְרָא שְׁמֵיהּ יַעֲקֹב וְיִצְחָק בַּר שִׁתִּין שְׁנִין כַּד יְלֵידַת יָתְהוֹן׃ ובעד ד׳לך כרג אכיה׳ וידה מאסכה בעקב עשו פאסמאה יעקוב וכאן יצחק ׳ן סתין סנה חין ולדהא׃

ויגדלו

רש״י ז״ל

תולדות צדיק בן צדיק לתולדות צדיק בן רשע לפ״כ לו ולא לה׃ ויתרוצצו על כן המקרא הזה אומר דורשני שסתם מה היא רציצה זו וכתב אם כן למה זה אנכי רבותי׳ דרשוהו לשון ריצה כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת עוברת על פתחי ע״ז ועשו מפרכס לצאת ד״א מתרוצצים זה עם זה ומריבין בנחלת שני עולמות׃ ותאמר אם כן גדול צער העיבור׃ למה זה אנכי מתאוה ומתפללת על ההריון׃ ותלך לדרוש לבית מדרשו של שם׃ לדרוש את ה׳ לשיגיד לה מה תהא בסופה׃ ויאמר ה׳ לה ע״י שליח לשם נאמר ברוח הקדש והוא אמר לה׃ שני גוים בבטנך גיים כתיב אלו אנטונינוס ורבי שלא פסקו מעל שלחנם לא צנון ולא חזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים׃ ושני לאמים אין לאום אלא מלכות׃ ממעיך יפרדו מן המעים הם נפרדין זה לרשעו וזה לתומו׃ ולאום מלאום יאמץ לא ישוו בגדולה כשזה קם זה נופל וכה״א אמלאה החרבה לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים׃ וימלאו ימיה אבל בתמר כתי׳ ויהי בעת לדתה שלא מלאו ימיה שלז׳ חדשים ילדתם׃ והנה תומם כתיב חסר ובתמר תאומים מלא לפי ששניהן צדיקים אבל כאן אחד צדיק ואחד רשע׃ אדמוני סימן הוא שיהא שופך דמים׃ כלו כאדרת שער מלא שיער כטלית של צמר המלאה שער כלומר בלעז׃ ויקראו שמו עשו הכל קראו לו כן לפי שהיה נעשה ונגמר בשערו כבן שנים הרבה׃ ואחרי כן יצא אחיו שמעתי מ״א הדורשו לפי פשוטו בדין היה אוחז בו לעכבו יעקב נוצר

מטפה

גוים ק׳

פי׳ בטנך׳ וחזבין טק אמעך׳ יתפארקן ויתא״ד אחרהמא מן ט׳אכר

ויחזק לה

ויגדלו הנערים ויהי עשו איש ידע ציד איש שדה ויעקב איש
תם ישב אהלים׃ ורביאו עולימיא· והוה עשו גבר נחש ירכן גבר
נפיק חקל· ויעקב גבר שלים· משמיש בית אולפנא׃ ת׳ם כברו ט׳
גלאמין· פכאן עשו רגלא עארפא באלציד רגלא צחרויא· ויעקוב
רגלא סאדגא· מקים פי אכביאה׃ ויאהב יצחק את עשו כי ציד
בפיו ורבקה אהבת את יעקב׃ ורחים יצחק ית עשו ארי מצידיה
הוה אכיל· ורבקה רחימת ית יעקב׃ פאחב יצחק עשו למערפתה
באלציד ורבקה אחבת יעקוב׃ ויזד יעקב נזיד ויבא עשו מן השדה
והוא עיף׃ ובשיל יעקב תבשילא· ועל עשו מן חקלא והוא משלהי׃
ת׳ם אן יעקוב טבך טביכא· פדכל עשו מן אלצחרא והו לגב׃ ויאמר
עשו אל יעקב הלעיטני נא מן האדם האדם הזה כי עיף אנכי על
כן קרא שמו אדום׃ ואמר עשו ליעקב· אטעימני כען מן סמוקא
סמקא הדין· ארי משלהי אנא· על כין קרא שמיה אדום׃ פקאל
ליעקוב· אטעמני מן הדא אלאחמר פאני לגב לדלך סמי אלאחמרי׃
ויאמר יעקב מכרה כיום את בכרתך לי׃ ואמר יעקב· זבין כיום
דלהי ית בכירותך לי׃ פקאל לה יעקוב בעני אליום בכורתך׃ ויאמר
עשו הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכרה׃ ואמר עשו· הא

רש״י

מטפה ראשונה ועשו מן השניה צא ולמד משפופרת שפיה קצר תן בה שתי אבנים זו אחר זו
הנכנסת ראשונה תצא אחרונה והנכנסת אחרונה תצא ראשונה נמצא עשו הנולד באחרונה
נוצר ראשונה ויעקב שנוצר ראשונה יצא אחרון·· בעקב עשו· סימן שאין זה מספיק לגמור
מלכותו עד שזה עומד ונוטלה ממנו ויעקב בא לעכבו שיצא ראשון בלידה כראשון
ביצירה ויפטור את רחמה ויטול הבכורה מן הדין·· ויקרא שמו יעקב· הקב״ה (נ״א שעתיד
לקבל עשר הדברות שיש בין קע״ב אותיות··) ד״א אביו קרא לו יעקב ע״ש אחיזת העקב··
בן ששים שנה· עשר שנים משנשאה עד שנעשית בת י״ג שנה וראויה להריון וי׳ שנים הללו
שלה· והמתין לה כמו שעשה אביו לשרה כיון שלא נתעברה ידע שהיא עקרה והתפלל עליה
ושפחה לא רצה לישא לפי שנתקדש בהר המוריה להיות עולה תמימה·· ויגדלו ויהי עשו·
כל זמן שהיו קטנים לא היו ניכרים במעשיהם ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם כיון שנעשו בני
י״ג שנה זה פירש לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וזה פירש לע״ז·· יודע ציד· לצוד ולרמות את אביו
בפיו ושואלו אבא היאך מעשרין את המלח ואת התבן כסבור אביו שזה מדקדק
במצות·· איש שדה· כמשמעו אדם בטל וצודה בקשתו חיות ועופות·· איש תם· אינו בקי בכל
אלה כלבו כן פיו מי שאינו חריף לרמות קרוי תם·· יושב אהלים· אהלו של שם ואהלו של עבר··

אנא אזיל למות ולמא דנן לי בכירותא׃ פקאל עשו הודא אנא
מאר לשמות ולמא דא לי בכורה׃ ויאמר יעקב השבעה לי כיום
וישבע לו וימכר את בכרתו ליעקב׃ ואמר יעקב קיים לי כיום
דלהי וקיים ליה וזבין ית בכירותיה ליעקב׃ קאל אחלף לי פחלף
לה ובאעה בכורתה׃ ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים
ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את הבכרה׃ ויעקב יהב לעשו
לחים ותבשיל דטלופחין ואכל ושתי וקם ואזל ושט עשו ית
בכירותא׃ ואעטאה יעקוב כבזא וטביכא מן עדס פאכל ושרב
וקאם ומצא ואזדרא עשו באלבכוריה׃

ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם
וילך יצחק אל אבימלך מלך פלשתים גררה׃ והוה כפנא
בארעא בר מכפנא קדמאה דהוה ביומי אברהם ואזל יצחק
לות אבימלך מלכא דפלשתאי לגרר׃ תם כאן גוע פי אלבלד
סוא אלגוע אלאוול אלדי כאן עלי עהד אברהם פמצא יצחק אלא
אבימלך מלך פלסטין אלי אלכלוץ׃ וירא אליו יהוה ויאמר אל
תרד מצרימה שכן בארץ אשר אמר אליך׃ ואתגלי ליה יי
ואמר לא תיחות למצרים שרי בארעא דאימר לך׃ פתגלא

לה

רש״י ז״ל

בפיו· כתרגומו בפיו של יצחק״ ומ״א בפיו של עשו שהיה צד אותו ומרמהו בדבריו״ ויזד· לשון בשול
כתרגומו״ ועיף· בצמאון כמה דתימא כו עיפה כמים קרים· הלעיטני נא· אפתח פי
ושפוך הרבה לתוכה כמו ששנינו אין אובסין את הגמל אבל מלעיטין אותו״ מן האדום האדום·
עדשים אדומות ואותו היום מת אברהם שלא יראה את עשו בן בנו יוצא לתרבות רעה ואין
זו שיבה טובה שהבטיח הקב״ה ולכך קיצר הקב״ה חמש שנים משנותיו שיצחק חי ק״פ שנה
וזה קמ״ה ובישל יעקב עדשים להברות את האבל· ולמה עדשים· שדומות לגלגל שהאבלות
גלגל שחוזר בעולם״ כיום· כתרגומו כיום דלהין כיום הזה שהוא ברור לך כך מכור לי
מכירה ברורה״ את בכורתך· לפי שהעבודה בבכורות אמר יעקב אין רשע זה כדאי
שיקריב להקב״ה״ הנה אנכי הולך למות· אמר עשו מה טיבה של עבודה זו א״ל כמה
אזהרות ועונשין ומיתות תלויין בה כאותה ששנינו אלו הן שבמיתה שתויי יין ופרועי ראש
אמר הריני הולך למות על ידה א״כ מה חפץ לי בה״ ויבז עשו· העיד הכתוב על רשעו שביזה
עבודתו של מקום״ אל תרד מצרימה· שהיה בדעתו לרדת מצרים כמו שירד אביו בימי
הרעב״ אל תרד מצרימה· שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לך״ הא׳· כמו האלה״

והתברכו

לה שלה וקש לא תנזל מצרא קם פי שבלד שדי אקול לך: גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקמתי את השבעה אשר נשבעתי לאברהם אביך: דור בארעא הדא ויהי מימרי בסעדך ואברכנך ארי לך ולבנך אתין ית כל ארעתא האלין ואקים ית קימא דקיימית לאברהם אבוך: ובשׄ עׄאגל אסכן הדא שבלד אכון מעך ואבארך פיה פאני לך ולנסלך אעטי הדה שבלדאן ואפי בשקסם שדי אקסמת לאברהם אביך:

והרביתי את זרעך ככוכבי השמים ונתתי לזרעך את כל הארצת האל והתברכו בזרעך כל גויי הארץ: ואסגי ית בנך ככוכבי שמיא ואתין לבנך ית כל ארעתא האלין ויתברכון בדיל בנך כל עממי ארעא: ואכתר נסלך ככואכב שמא ואעטיהם גמיע הדה שבלדאן ויתבארך בהם גמיע אמם שארץ: עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרתי מצותי חקותי ותורתי: חלף דקביל אברהם למימרי ונטר מטרת מימרי פקודי קימי ואוריתי: גזא מא קבל אברהם קולי וחפץ מא אסתחפצתה מן וצאיאי ורסומי ושראיעי:

ב וישב יצחק בגרר: ויתיב יצחק בגרר: פלמא אקאם יצחק פי שׄ כלוץ: וישאלו אנשי המקום לאשתו ויאמר אחתי הוא כי ירא לאמר אשתי פן יהרגני אנשי המקום על רבקה כי טובת מראה הוא: ושאילו אנשי אתרא על עיסק אתתיה ואמר אחת היא

רש״י

ויתברכו בזרעך. אדם אומר לבנו יהא זרעך כזרעו של יצחק וכן בכל המקרא וזה אב לכולן בך יברך ישראל לאמר. ואף לענין הקללה מצינו כך והיתה האשה לאלה שהמקולל אומר תהא כפלונית וכן והנחתם שמכם לשבועה לבחירי שהנשבע אומר אהא כפלוני אם עשיתי כך וכך. עקב אשר שמע אברהם בקולי. כשנסיתי אותו. וישמור משמרתי. גזרות להרחקה על אזהרות שבתורה כגון שניות לעריות ושבות לשבת. מצותי. דברים שאלו לא נכתבו ראויין היו להצטוות כגון גזל ושפיכות דמים. חקותי. דברים שיצה״ר ואומות העולם משיבין עליהן כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז שאין טעם בדבר אלא גזירת המלך וחוקותיו על עבדיו. ותורותי. להביא תורה שבעל פה הלכה למשה מסיני. לאשתו. על אשתו כמו אמרי לי אחי הוא. ויהיכי ארכו לו. אמר מעתה אין לו לדאג מאחר

ארי דחיל למימר אתתי דלמא יקטלנני אנשי אתרא על רבקה ארי שפירת חיזו היא׃ פס׳וה׳ אהל שמוצע ען זוגתה פקצ הי אכתי לאנה תכוה אן יקול הי זוגתי כלא יקתלוני אהל שבלד בסבבהא אד הי חסינה שמנצר׃ ויהי כי ארכו לו שם הימים וישקף אבימלך מלך פלשתים בעד החלון וירא והנה יצחק מצחק את רבקה אשתו׃ והוה כד סגיאו ליה תמן יומיא ואסתכי אבימלך מלכא דפלשתאי מן חרכא וחזא והא יצחק מחייך עם רבקה אתתיה׃ פלמא טאלת איאם מקאמה אטלע אבימלך מלך פלסטין מן כווה לה פנצר פאדא ביצחק ילאעב רבקה זוגתה׃ ויקרא אבימלך ליצחק ויאמר אך הנה אשתך הוא ואיך אמרת אחתי הוא ויאמר אליו יצחק כי אמרתי פן אמות עליה׃ וקרא אבימלך ליצחק ואמר ברם הא אתתך היא ואיכדין אמרת אחת היא ואמר ליה יצחק ארי אמרית דלמא אתקטיל עלה׃ פדעא בה וקל לה אד הי זוגתך ולם קלת הי אכתי קל אני תכוופת אן אקתל בסבבהא׃ ויאמר אבימלך מה זאת עשית לנו כמעט שכב אחד העם את אשתך והבאת עלינו אשם׃ ואמר אבימלך מא דא עבדת לנא כזעיר פון שכיב דמיחד בעמא עם אתתך ואיתיתא עלנא חובא׃ קל אבימלך מא דא צנעת בנא ען קליל לו צאגע אחד קומנא זוגתך גלבדת עלינא

ילה יצחק

רש״י

שלא אנסוה עד עכשיו ולא נזהר להיות נשמר׃ וישקף אבימלך ראהו משמש מטתו׃ אחד העם המיוחד בעם זה המלך׃ והבאת עלינו אשם אם שכב כבר הבאת אשם עלינו׃ בארץ ההיא אע״פ שאינה חשובה כארץ ישראל עצמה כארץ ז׳ גוים׃ בשנה ההיא אע״פ שאינה כתקנה שהיתה שנת רעבון׃ מאה שערים שאמדוה כמה ראויה לעשות ועשת על אחד שאמדוה מאה ורבותינו אמרו אומד זה למעשרות היה׃ בארץ ההיא בשנה ההיא שניהם למה לומר שהארץ קשה והשנה קשה׃ כי גדל מאד שהיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך׃ ועבודה רבה פעולה רבה בל׳ לעז אובריי״נא עבודה משמע עבודה אחת עבודה משמע פעולה רבה׃ סתמום פלשתים מפני שאמרו תקלה הם לנו מפני הגייסות הבאות עלינו סתמום לשון סתימה ובל׳ משנה מטמטם את הלב׃ בנחל גרר רחוק מן העיר׃ וישב יצחק ויחפור את הבארות׃

הגה״ה חז״ל
שיצחק משמש
מטתו ביום
ומה שרש״י כתב
משמש מטתו
זהו במגלה
האמת גנות כי
מחלון זה מיני
מכשפות זהו
שרמז בו שהיה
אשתו ושריין
בעבור המור
בארוכה נרצי
אברהם קבע
נע״ל

עלינא אתמא: ויצו אבימלך את כל העם לאמר הנגע באיש הזה
ובאשתו מות יומת: ופקיד אבימלך ית כל עמא למימר דינזיק לגברא
הדין ולאתתיה אתקטלא יתקטיל: פנאדא אבימלך פי גמיע קומה
קאילא מן אדא הדא אלרגל ודוגתה פקתל קתלא: ויזרע יצחק
בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו יהוה: וזרע
יצחק בארעא ההיא ואשכח בשתא ההיא על חד מאה בדשערוהי
וברכיה ייי: תם זרע יצחק פי תלך אלארץ פוגד פי תלך אלסנה
ג מאיה באחד ובארך אללה לה: ויגדל האיש וילך הלוך וגדל
עד כי גדל מאד: ורבא גברא ואזל אזיל סגי ורבי עד דרבא
לחדא: פכתר אלרגל וכאן כל מא מר כתר אלי אן עצם גדא: ויהי
ופלחנה לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבדה רבה ויקנאו אתו פלשתים:
והוו ליה גיתי ענא וגיתי תורי ועבודה סגי וקניאו ביה פלשתאי:
וצאר לה מאשיה גנם ובקר וחשם כתיר חתי חסדה אלפלסטיניין:
וכל הבארת אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו סתמום
פלשתים וימלאום עפר: וכל בירי דחפרו עבדי אבוהי ביומי
אברהם אבוהי טמונין פלשתאי ומלונין עפרא: וגמיע אל
אבאר אלתי חפרוהא עביד אביה עלי עהד אברהם אביה
כאן קד סדהא אלפלסטיניין ומלוהא תראבא: ויאמר אבימלך
אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד: ואמר אבימלך
ליצחק איזיל מעמנא ארי תקיפת מננא לחדא: חתי קאל אבימלך

רש"י

והבארות אשר חפרו בימי אברהם אביו ופלשתים סתמום קודם שנסע יצחק מגרר חזר וחפרן.
עשק: עירער. כי התעשקו עמו: נתעסקו עליה במריבה וערער. שטנה: נוישמנט. ופרינו
בארץ: כתרגומו ונפוש בארעא. ואחזת מרעהו: כתרגומו וסיעת מרחמוהי סיעה מאוהביו
ולא תתמה על ת"יו שבאחזת ואע"פ שאין תיבה סמוכה יש דוגמתה במקרא עטרת מעטר־
ושכורת ולא מיין. אחוזת לשון קבוצה ואגודה שנאחזים יחד. ראו ראינו: ראו באביך ר
ראינו בך. תהי נא אלה בינותינו: בינינו ובינך תהי נא האלה אשר בינותינו מימי אביך תהיה גם
עתה בינינו ובינך. לא נגענוך: כשאמרנו לך לך מעמנו. אתה: גם אתה עשה לנו כן. שבעה:
ע"ש הברית. ויהי עשו בן מ' שנה: עשו היה נמשל לחזיר שנ' יכרסמנה חזיר מיער החזיר

ליצחק׳ אמץ מן עגדנא פאנך קד עצ̇מת מנא גדא׃ וילך משם
יצחק ויחן בנחל גרר וישב שם׃ ואזל מתמן יצחק ושרא בנחלא דגרר
ויתיב תמן׃ פמצ̇א מן תם יצחק ונזל פי ואד ג̇לוץ̇ ואקאם תם׃ וישב
יצחק ויחפר את בארת המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום
פלשתים אחרי מות אברהם ויקרא להן שמות כשמת אשר קרא
להן אביו׃ ותב יצחק וחפר ית בירי דמיא דחפרו ביומי אברהם אבוהי
וטמונון פלשתאי בתר דמית אברהם וקרא להון שמהן כשמהן דהוה
קרי להון אבוהי׃ תם עאוד יצחק פחפר אבאר אלמא אלתי כאנה קד
חפרת פי איאם אברהם אביה אד̇ סדהא אלפלסטיניין בעד מותה׳
וסמאהא באסמא כמא סמאהא אביה׃ ויחפרו עבדי יצחק בנחל
וימצאו שם באר מים חיים׃ וחפרו עבדי יצחק בנחלא ואשכחו
תמן ביר דמיין נבעין׃ ולמא חפר עביד יצחק פי אלואד וג̇דו תם ביר
מא נאבע׃ ויריבו רעי גרר עם רעי יצחק לאמר לנו המים ויקרא
שם הבאר עשק כי התעשקו עמו׃ ונצו רעותא דגרר עם רעותא
דיצחק למימר דילנא מיא׃ וקרא שמה דבירא עסק ארי אתעסקו
עמיה׃ פכ̇אצמוא רעאה ג̇לוץ̇ רעאת יצחק קאילין הדא אלמא לנא׃
וסמא אלביר אשגאל למא אשתגלו מעה׃ ויחפרו באר אחרת
ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה׃ וחפרו ביר אחריי ונצו אף
עלה׃ וקרא שמה שטנה׃ פחפרו ביר אכ̇רא וכ̇אצמוה עליהא׃
פסמאהא דאת אלענאד׃ ויעתק משם ויחפר באר אחרת ולא רבו

הזה כשהוא שוכב פושט טלפיו לומר ראו שאני טהור כך אלו גוזלין וחומסין ומראין עצמם כשרים כל
מ׳ שנה היה עשו צד נשים תחת בעליהן ומענה אותן כשהיה בן מ׳ אמר אבא בן מ׳ שנה נשא
אשה אף אני כן׳ מורת רוח׳ לשון ממרים רוח כל מעשיהן היו לעצבון׳ ליצחק ולרבקה׳
שהיו עובדות ע״ז׳ ותכהין׳ בעשנן של אלו׳ ד״א כדי שיטול יעקב את הברכות׳ לא ידעתי
יום מותי׳ א״ר יהושע בן קרחה אם מגיע אדם לפרק אבותיו ידאג ה׳ שנים לפני כן וה׳
לאחר כן ויצחק היה בן קכ״ג שנה אמר שמא לפרק אמי אני מגיע והיא מתה בת קכ״ז
והריני בה׳ שנים סמוך לפרקה לפ״כ לא ידעתי יום מותי שמא לפרק אמי שמא לפרק
אבא׳ תליך׳ חרבך שדרך לתלותה׳ שא כלי׳ לי בשחטה כהלכה ששלנו אין משחיטין את

עליה ויקרא שמה רחבות ויאמר כי עתה הרחיב יהוה לנו ופרינו בארץ: ואסתלק מתמן וחפר ביר אוחרי ולא נצו עלה וקרא שמה רחובות ואמר ארי כען אפתי יי׳ לנא ונפוש בארעא: תם אנתקל מן תם וחפר ביר אכׄרא ולם יכׄאצמוה עליהא פסמׄהא דׄאת סעה קא׳ אן טׄאן יוסע שלה ונמינא פי שׄבלאד: ויעל משם באר שבע: וסליק מתמן לבאר שבע: תם צעד מן תם אׄי ביר סבע: וירא אליו יהוה בלילה ההוא ויאמר אנכי אלהי אברהם אביך אל תירא כי אתך אנכי וברכתיך והרביתי את זרעך בעבור אברהם עבדי: ואתגלי ליה יי׳ בליליא ההוא ואמר אנא אלהיה דאברהם אבוך לא תדחל ארי בסעדך מימרי ואברכנך ואסגי ית בנך בדיל אברהם עבדי: פתגלא לה שלה פי תלך אׄלילה וקא׳ אנא אׄלה אברהם אביך לא תכׄאף פאני מעך אבארך עליך ואכתׄר נסלך בסבב אברהם עבדי: ויבן שם מזבח ויקרא בשם יהוה ויט שם אהלו ויכרו שם עבדי יצחק באר: ובנא תמן מדבחא וצלי בשמא דיי׳ ופרסיה תמן למשכניה וכרו תמן עבדי יצחק בירא: פבנא תׄם מדבחא ודעא באסם שלה ומׄד תׄם כבאיה וכרו תׄם עביד יצחק בירא: ואבימלך הלך אליו מגרר ואחזת מרעהו ופיכל שר צבאו: ואבימלך אתא לותיה מגרר וסיעת מרחמוהי ופיכל רב חיליה: ואבימלך צאר אׄיה מן גׄרׄאר ואחזת נדימה ופיכל לייס גישה: ויאמר אלהם יצחק מדוע באתם אלי ואתם שנאתם אתי ותשלחוני מאתכם: ואמר להון יצחק מדין אתיתון

רש״י

הכין לאבו משולה על חברתה: חדד סכינך ושחוט יפה שלא תאכילני נבלה: וצודה לי: מן ההפקר ולא מן הגזל: לכני י׳ ברשותו שיקבים על ידו: לצוד ציד להביא: מהו להביא שאם לא ימצא ציד יביא מן הגזל: וקח לי: משלי הם שאינן גזל שכך כתב לה יצחק בכתובתה ליטול שני גדיי עזים בכל יום בר׳: שני גדיי עזים: וכי שני גדיי עזים היה מאכלו של יצחק אלא יחחד הקריב פסח בו ביום והאחד עשה מטעמים בפרקי דר׳ אליעזר: כאשר אהב: כי טעם הגדי כטעם הצבי: איש שעיר: בעל שער: ימושני: כמו ממשש בצהרים: החמודות:

או ביר זמקדה
והפרקנו ביה
בתרגום
ונשיענה

ו׳
ד׳
ואסתלק

לותי ואתון סניתון יתי ושלחתוני מלותכון׃ פקאל להם יצחק מא
באלכם גיתם אלי ואנתם שניתמוני וטרדתמוני מן ענדכם׃
ויאמרו ראו ראינו כי היה יהוה עמך ונאמר תהי נא אלה בינותינו
בינינו ובינך ונכרתה ברית עמך׃ ואמרו מחזא חזינא ארי
הוה מימרא דיי בסעדך ואמרנא תתקיים כען מומתא דהות
בין אבהתנא ביננא ובינך ונגזר קים עמך׃ קאלו אנא ראינא
אן אללה מעך פקלנא יכון חרג ביננא ובינך ונעאהדך עהדא׃
אם תעשה עמנו רעה כאשר לא נגענוך וכאשר עשינו עמך
רק טוב ונשלחך בשלום אתה עתה ברוך יהוה׃ אם תעביד
עמנא בישא כמא דלא אנזיקנך וכמא דעבדנא עמך
להוד טב ושלחנך בשלם את כען בריכא דיי׃ אן לא תצנע
בנא שרא כמא לם נוזיך וכמא צנענא מעך כירא מחצא
ואטלקנאך בסלאם אנת אלאן מבארך אללה׃ ויעש להם משתה
ויאכלו וישתו׃ ועבד להון משתיא ואכלו ושתיאו׃ וצנע להם
מגלסא ואכלו ושרבו׃ וישכימו בבקר וישבעו איש לאחיו
וישלחם יצחק וילכו מאתו בשלום׃ ואקדימו בצפרא וקיימו
גבר לאחוהי ושלחנון יצחק ואזלו מלותיה בשלם׃ ואדלגו
באלגדאה וחלף כל אמר לצאחבה ואטלקהם יצחק ומצו מן
ענדה בסלאם׃ ויהי ביום ההוא ויבאו עבדי יצחק ויגדו לו על
אדות הבאר אשר חפרו ויאמרו לו מצאנו מים׃ והוה ביומא
ההוא ואתו עבדי יצחק וחויאו ליה על עיסק בירא דחפרו׃
ואמרו ליה אשכחנא מיא׃ ולמא כאן פי דלך אליום גאו עביד
יצחק פאכברוה בסבב אלביר אלדי חפרוהא וקאלו לה קד וגדנא
מאא׃ ויקרא אתה שבעה על כן שם העיר באר שבע עד
היום הזה׃ וקרא יתה שבעה על כין שמה דקרתא באר שבע
עד יומא הדין׃ פסמאהא סבעה ולדלך אסם אלקריה ביר סבע

אלא

שא הדא שיום׃ ויהי עשו בן ארבעים שנה ה״
ויקח אשה את יהודית בת בארי החתי ואת בשמת בת אילן החתי׃
והוה עשו בר ארבעין שנין ונסיב אתתא ית יהודית בת בארי
חתאה ואת בסמת בת אילון חתאה׃ ולמא כאן עשו ז׳ מ׳ סנה
תזווג באמראה אסמהא יהודית אבנה בארי שחתי ובסמת אבנה
אילון שחתי׃ ותהיין מרת רוח ליצחק ולרבקה׃ והואה מסרבן
ומרגזן על מימר יצחק ורבקה׃ תם כאנתא מכשפתא ראי יצחק
ורבקה׃ ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראת
ויקרא את עשו בנו הגדל ויאמר אליו בני ויאמר אליו הנני׃ והוה
כד סיב יצחק וכהיא עינוהי מלמחזי וקרא ית עשו בריה רבא
ואמר ליה ברי ואמר ליה האנא׃ ולמא שאך יצחק וקאמתא
עינאה מן אן ינצר דעא בעשו אבנה שאכבר וקל לה יא אבניך
לביך׃ ויאמר הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי׃ ואמר הא כען
סיבית לית אנא ידע יום מותי׃ קל הודא קד שבת ולם אעלם
יום מותי׃ ועתה שא נא כליך תליך וקשתך וצא השדה וצודה
לי צידה׃ וכען סב כען זינך סיפך וקשתך ופוק לחקלא וצוד לי
צידא׃ ושאן אחמל שתך סלאחך וקוסך ואכרג שי אצחרא וצד
לי צידא׃ ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה
בעבור תברכך נפשי בטרם אמות׃ ועביד לי תבשילין כמא
דרחימית ואעיל לי ואיכול בדיל דתברכינך נפשי עד לא
אמות׃ ואצלחה לי שואנא כמא אחב ואיתני בה אכל מנהא לכי

יומא דמותי

ציד ק׳

רש״י

הנקיות דכיתא כתרגומו ד״א שחמד אותן מנמרוד והרגו וזהו דין תחלה שנאמר דראשון אשר
אתה בבית והלא כמה נשים היו לו והוא מפקיד אצל אמו אלא שהיה בקי במעשיהן וחושדן אנכי עשו
אנכי המביא לך ועשו הוא בכורך עשיתי כמה דברים אשר דברת אלי שבה ל׳ מיסב על השלחן
לכך מתורגם אסתחר גשה נא ואמשך אמר בלבו אין דרך עשו להיות שם שמים שגור בפיו וזה
אומר כי הקרה ה׳ אלהיך קול יעקב שמדבר בלשון תחנונים קום נא אבל עשו דבר בלשון קנטוריא
יקום אבי ויאמר אני ולא אמר אני עשו אלא אני וירח והלא אין ריח רע יותר משטף העזים
אלא מלמד שנכנסה עמו ריח גן עדן כריח שדה אשר ברכו ה׳ שנתן בו ריח טוב וזהו

תבארכך נפסי קבל אן אמות: ורבקה שמעת בדבר יצחק אל עשו
בנו וילך עשו השדה לצוד ציד להביא: ורבקה שמעת כד מליל
יצחק עם עשו בריה ואזל עשו לחקלא למצד צידא לאיתאה:
פסמעת רבקה חין כלם יצחק בד'לך עשו אבנה' פלמא מצא עשו
ﭏי ﭏצחרא ליציד צידא ויאתי בה: ורבקה אמרה אל יעקב בנה
לאמר הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו אחיך לאמר: ורבקה
אמרת ליעקב ברה למימר הא שמעית מן אבוך ממליל עם עשו
אחוך למימר ופקﭏת ליעקוב אבנהא ה'ודא קד סמעת אביך
יכלם עשו אכיך קאילא: הביאה לי ציד ועשה לי מטעמים
ואכלה ואברככה לפני יהוה לפני מותי: איתא לי צידא ועביד
לי תבשילין ואיכול ואברכנך קדם יי קדם מותי: איתני בציד
ואצלחה לי ﭏואנא אכל מנה חתא אבארכך בין ידי ﭏלה קבל
מותי: ועתה בני שמע בקלי לאשר אני מצוה אתך: וכען ברי
קביל מני למא דאנא מפקדא יתך: וﭏאן יא אבני אקבל מני
מא אמרך בה: לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים
טבים ואעשה אתם מטעמים לאביך כאשר אהב: איזיל כען
לענא וסב לי מתמן תרין גדיי עדין טבין ואעביד יתהון תבשילין
לאבוך כמא דרחים: אמץ' ﭏי ﭏגנם וכ'ד לי מן תם גדיין מן ﭏמאעז
ואצלחהמא ﭏואנא לאביך כמא יחב: והבאת לאביך ואכל
בעבור אשר יברכך לפני מותו: ותעיל לאבוך וייכול בדיל
דיברכנך קדם מותיה: ותדכ'להמא ﭏיה ויאכל מנהמא לכי

יבארכך

רש"י ז"ל

שדה תפוחים כך דרשו רבותי' ז"ל. ויתן לך' יתן ויחזור ויתן ב"ר' ולפי פשוטו מוסב לענין
הראשון ראה ריח בני שנתן לו הקב"ה כריח שדה וגו' ועוד יתן לך מטל השמים כמשמעו ומ"א
יש הרבה לכמה פנים. בני אמך' ויעקב אמר ליהודה בני אביך לפי שהיו לו בנים מכמה
אימהות וכאן שלא נשא אלא אשה אחת אמר בני אמך. אורריך ארור' ומברכיך ברוך
ובבלעם הוא אומר מברכיך ברוך ואורריך ארור הצדיקים תחלתן יסורין וסופן שלוה
ואורריהן ומצעריהן קודמין למברכיהן לפי' יצחק הקדים קללת אורריהם לברכת מברכיהם
והרשעים

ואברכך קבל מותה׃ ויאמר יעקב אל רבקה אמו הן עשו אחי
איש שער ואנכי איש חלק׃ ואמר יעקב לרבקה אמיה הא עשו
אחי גבר סערן ואנא גבר שעיע׃ קאל להא הודא עשו אכי רגל
שעראני ואנא רגל אגרד׃ אולי ימשני אבי והייתי בעיניו כמתעתע
והבאתי עלי קללה ולא ברכה׃ מאם ימשנני אבא ואיהי בעינוהי
כמתלעב ואיתי עלי לוטין ולא ברכן׃ לעל אבי אן יגסני פאכון
ענדה כאלעאבי פאגלב עלי נפסי לענה ולא ברכה׃ ותאמר לו
אמו עלי קללתך בני אך שמע בקלי ולך קח לי׃ ואמרת ליה אמיה
עלי אתאמר בנבואה דלא ייתון לוטיא עלך ברי ברם קביל
מני ואיזיל סב לי׃ קאלת לה אמה עליי אסתדפאע לענתך יא
אבני לכן אקבל מני ואמץ כד לי דאך׃ וילך ויקח ויבא לאמו
ותעש אמו מטעמים כאשר אהב אביו׃ ואזל ונסיב ואיתי
לאמיה ועבדת אמיה תבשילין כמא דרחים אבוהי׃ פמצא
ואכד ואתא בה אלי אמה פאצלחתה אלואנא כמא יחב אביה׃
ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדל החמדת אשר אתה בבית
ותלבש את יעקב בנה הקטן׃ ונסיבת רבקה ית לבושי עשו ברה
רבא דכיתא דעמה בביתא ואלבישת ית יעקב ברה דעירא׃
פאכדת רבקה תיאב עשו אבנהא אלאכבר אלפאכרה אלתי מעהא
פי אלבית ואלבסתהא יעקוב אבנהא אלאצגר׃ ואת ערת גדיי
העזים הלבישה על ידיו ועל חלקת צואריו׃ וית משכי דגדי
בני עזי אלבישת על ידוהי ועל שעיעות צוריה׃ וגלוד אלגדא׃

רש"י ז"ל

והרעתים תחלתן שבוה וסופן ייסורין לכך בלשון יקדים ברכה לקללה׃ יצא יצא. זה יוצא וזה בא׃ ויחרד כמשמעו ל' תימה ומדרשו ראה גיהנם פתוחה מתחתיו׃ מי איפוא. לשון לעצמו משמש עם כמה דברים איפה אוי פה מי הוא ואי פה הוא הצד ציד׃ ואוכל מכל. מכל מטעמים שבקשתי לטעום טעמתי בו׃ גם ברוך יהיה. שלא תאמר אלולי שרימה יעקב לאביו לא נטל את הברכות לכך הסכים ובירכו מדעתו׃ במרמה. בחכמה׃ הכי קרא שמו. לשון תימה הוא כמו הכי אחי אתה. שמא לכך נקרא שמו יעקב ע"ש שהוא עתיד לעקבני תנחומא׃ ויחרד יצחק אמר מה עון יש בי ששניתי את הסדר ויחס׃

שבסתהא עלי ידיהא ועלי מלוסת חלקהא ותתן את המטעמים
ואת הלחם אשר עשתה ביד יעקב בנה ויהבת ית תבשיליא
וית לחמא דעבדת בידא דיעקב ברה ואעטת שואן מע שכבז
שדי צנעתהמא יד יעקוב אבנהא ויבא אל אביו ויאמר אבי
ויאמר הנני מי אתה בני ועל לות אבוהי ואמר אבא ואמר
האנא מן את ברי פדכל שי אביה וקל יא אבה קל לביך מן
אנת יא אבני ויאמר יעקב אל אביו אנכי עשו בכרך עשיתי
כאשר דברת אלי קום נא שבה ואכלה מצידי בעבור תברכני
נפשך ואמר יעקב לאבוהי אנא עשו בכרך עבדית כמא
דמלילתא עמי קום כען אסתחר ואיכול מצידי בדיל
דתברכנני נפשך קל אנא עשו בכרך כמא אמרתני קום
פאגלס וכל מן צידי לכי תבארכני נפסך ויאמר יצחק אל
בנו מה זה מהרת למצא בני ויאמר כי הקרה יהוה אלהיך לפני
ואמר יצחק לבריה מדין אוחיתא לאשכחא ברי ואמר ארי
זמין יי אלהך קדמי פקל יצחק מא דא אסרעת שוגוד יא אבני
קל אן שלה רבך ופק בין ידיי ויאמר יצחק אל יעקב גשה נא
ואמשך בני האתה זה בני עשו אם לא ואמר יצחק ליעקב קרב
כען ואמושנך ברי האת דין ברי עשו אם לא קל תקדם חתא
אגסך יא אבני הל אנת אבני עשו אם לא ויגש יעקב אל
יצחק אביו וימשהו ויאמר הקל קול יעקב והידים ידי עשו
וקריב יעקב לות יצחק אבוהי ומשיה ואמר קלא קליה
דיעקב וידיא ידי עשו פתקדם שיה וגסה פקל אצות צות יעקוב
ואלידאן

רש״י

וברכתי קטן לפני גדול דתחיל עשו מצעק ויעקבני זה פעמים אל אביו מה עשה לך אל את
בכורתי לקח אמר בכך כיתי מילך וחיד שמא עבדתי על שורת הדין עבדיו לבכור
בירכתי גם ברוך יהיה ויעקבני כתרגומו וחכמני וארבני תרגום וארב וכמן ויש מתרגמין
וחכמני נתחכם לי אצלת לשון הפרשה כמו ויאצל מן גבירי ברכה זו שבועית היא והוא
עושה אותו ראשונה אח אל מה תועלת לך בברכה אם תקנה נכסים שלו הן שהרי גביר
שמתיו

° עקוב לאביו:

יצחק לתב לה:

ושידאן ידא עשו: ולא הכירו כי היו ידיו כידי עשו אחיו שערת
ויברכהו: ולא אשתמודעיה ארי הואה ידוהי כידי עשו אחוהי
סערנין וברכיה: ולם יתבינה אד כאנתא ידאה כידי עשו אכיה
שעראניתין פבארכה: ויאמר אתה זה בני עשו ויאמר אני:
ואמר את דין ברי עשו ואמר אנא: וקאל לה האנת אבני עשו
קאל אנא: ויאמר הגשה לי ואכלה מציד בני למען תברכך נפשי
ויגש לו ויאכל ויבא לו יין וישת: ואמר קריב לי ואיכול מצידא
דברי בדיל דתברכינך נפשי וקריב ליה ואכל ואעיל ליה
חמרא ושתי: קאל קדם לי ואכל מן ציד אבני לכי תבארכך נפסי
פקדם לה ואכל ואתאה בכמר ושרב: ויאמר אליו יצחק אביו
גשה נא ושקה לי בני: ואמר ליה יצחק אבוהי קרב כען ושק
לי ברי: תם קאל לה תקדם קבלני יא אבני: ויגש וישק לו וירח את
ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו
יהוה: וקריב ונשיק ליה וארח ית ריח לבושוהי וברכיה ואמר
חזי ריחא דברי כריח חקלא דברכיה יי: פתקדם וקבלה ושם
ריאחה תיאבה פבארכה וקאל אנצר ריאחה אבני כריאחה רוצה
קד בארכהא אללה: ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ
ורב דגן ותירש: ויתין לך יי מטלא דשמיא ומטובא דארעא
וסגיות עבור וחמר: יעטיך אללה מן טל אלסמא ודסם אלארץ וכת'רה
אלדגן ואלעציר: יעבדוך עמים וישתחו לך לאמים הוה גביר לאחיך

[margin: יצחק אבוהי]
[margin: וישתחוו ק']

רש"י ז"ל

שמתיו לך ומה שקנה עבד קנה רבו. ולך איפה מה אעשה. איה איפה אבקש מה לעשות לך. הברכה אחת. ה"א זו משמשת לשון תימה כמו הבמחנים. משמני הארץ. זו איטליא של יון. והיה כאשר תריד. לשון צער כמו אריד בשיחי כלומר כשיעברו ישראל על התורה ויהיה לך פתחון פה להצטער על הברכות שנטל ופרקת עולו וגו'. יקרבו ימי אבל אבי. כמשמעו שלא אצער את אבא. ומ"א לכמה פנים יש. ויגד לרבקה. ברוח הקדש הגיד לה מה שעשו מהרהר בלבו. מתנחם. ניחם על האחוה לחשוב מחשבה אחרת להתנכר לך ולהרגך. ומ"א כבר אתה מת בעיניו ושתה עליך כוס של תנחומין. ופשוטו לפי תנחומין מתנחם הוא על הברכות בהריגתך. אחדים. מועטים. למה אשכל. אם שכולה משניהם הקובר את בניו קרוי שכול וכן יעקב אמר

וישתחוו לך בני אמך אורריך ארור ומברכיך ברוך: יפלחונך
עממין וישתעבדון לך מלכוון הוי רב לאחך ויסגדון לך בני אמך
ליטך יהון ליטין ובריכך יהון בריכין: יכדמך אמם ותכצ׳ע לך
אחזאב· וכן מולא אכותך ותכצ׳ע לך בני אמך לאענך מלעון
ומבארכך מבארך: ויהי כאשר כלה יצחק לברך את יעקב ויהי
אך יצא יצא יעקב מאת פני יצחק אביו ועשו אחיו בא מצידו:
והוה כד שיצי יצחק לברכא ית יעקב והוה ברם מפק נפק יעקב
מן קדם יצחק אבוהי ועשו אחוהי על מצידיה: פלמא פרג׳
יצחק מן תבריך יעקוב כאן כמא כרג מן בין ידיה אד׳ אקבל
עשו אכ׳יה מן צידה: ויעש גם הוא מטעמים ויבא לאביו ויאמר
לאביו יקם אבי ויאכל מציד בנו בעבר תברכני נפשך: ועבד
אף הוא תבשילין ואעיל לאבוהי ואמר לאבוהי יקום אבא
וייכול מצידא דבריה בדיל דתברכנני נפשך: פצנע הו איצ׳א
לונא ואתא בהא אלי אביה וקאל לה יקום אבי ויאכל מן ציד אבנה
לכי תבארכני נפסך: ויאמר לו יצחק אביו מי אתה ויאמר אני
בנך בכרך עשו: ואמר ליה יצחק אבוהי מן את ואמר אנא ברך
בוכרך עשו: פקאל לה יצחק אביה מן אנת קאל אנא אבנך בכרך
עשו: ויחרד יצחק חרדה גדלה עד מאד ויאמר מי אפוא הוא
הצד ציד ויבא לי ואכל מכל בטרם תבוא ואברכהו גם ברוך
יהיה: ותוה יצחק תווהא רבא עד לחדא ואמר מן הוא דיכי דצד
צידא

ד׳

רש״י ז״ל

כאשר שכלתי שכלתי ״גם שניכם. אם יקום עליך ואתה תהרגנו ויעמדו בניו ויהרגוך ורוח הקדש
נזרקה בה ונתנבאת שביום אחד ימותו כמו שמפורש בהמקנה לאשתו ״קצתי בחיי. מאסתי בחיי״
פדנה· כמו לפדן ״ביתה בתואל· לבית בתואל כל תיבה שצריכה למ״ד בתחלתה הטיל לה ה״א בסופה״ ואל שדי״
מי שדי בברכותיו למתברכים מפיו יברך אותך״ את ברכת אברהם· שא״ל ואעשך לגוי גדול·
והתברכו בזרעך יהיו אותן ברכות האמורות בשבילך ממך יצא אותו הגוי ואותו הזרע המבורך״ אם
יעקב ועשו· איני יודע מה מלמדינו״ וישמע יעקב· מחובר לענין של מעלה וירא עשו כי ברך וגו׳
וכי שלח פדנה ארם וכי שמע יעקב אל אביו והלך פדן ארם וכי רעות בנות כנען וגו׳ והלך גם הוא אל
ישמעאל

צידא ואעיל לי ואכלית מכולא עד לא תיעול וברכתיה אף בריך
יהי: פדעג יצחק אדעאגא עצימא גדא וקש׳ פמן דאך אלדי צאד צידא
פאתאני בה ואכלת מנה קבל אן תגי פבארכתה ויכון איצא
מבארכא: כשמע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדלה ומרה
עד מאד ויאמר לאביו ברכני גם אני אבי: כד שמע עשו ית פתגמי
אבוהי וצוח צוחא רבא ומרירא עד לחדא ואמר לאבוהי בריכני
אף לי אבא: פלמא סמע עשו כלאם אביה צרך צרכה עצימה
מרה גדא וקש׳ לאביה בארכני אנא איצא יא אבה: ויאמר בא
אחיך במרמה ויקח ברכתך: ואמר על אחוך בחכמה וקביל
ברכתך: וקאל קד גא אכיך במכר ואכד ברכתך: ויאמר הכי קרא שמו
יעקב ויעקבני זה פעמים את בכרתי לקח והנה עתה לקח ברכתי
ויאמר הלא אצלת לי ברכה: ואמר יאות קרא שמיה יעקב וחכמני
דנן תרתין זמנין ית בכירותי נסיב והא כען קביל ברכתי ואמר
הלא שבקת לי ברכן: פקש׳ נעמא סמי יעקוב לאנה תעקבני
מרתין אוולא אכד בכורתי ואן אכד ברכתי תם קש׳ הל בקית לי
ברכה: ויען יצחק ויאמר לעשו הן גביר שמתיו לך ואת כל אחיו
נתתי לו לעבדים ודגן ותירש סמכתיו ולכה אפוא מה אעשה
בני: ואתיב יצחק ואמר לעשו הא רבא שויתיה עלוך וית כל
אחוהי יהבית ליה לעבדין ובעבור ובחמר סעדתיה ולך כען
מא אעביד ברי: פאגאבה יצחק וקש׳ הודא קד צירתה מולאך
וגמיע אכותה געלתהם לה עבידא ובדגן ו׳ עציר אסנדתה׳

רש״י

ישמעאל אחות נביות. ממשמע שנ׳ בת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות אלא למדנו שמת ישמעאל משיעדה לעשו קודם הנישואין והשיאה נביות אחיה ולמדנו שהיה יעקב אותו הפרק בן ס״ג שנים שהרי ישמעאל בן ע״ד שנים כשנולד יעקב ונ״ד שנים היה גדול ישמעאל מיצחק ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם הרי ע״ד ושנותיו של ישמעאל קל״ז שנ׳ ואלה שני חיי ישמעאל וגו׳ נמצא יעקב כשמת ישמעאל בן ס״ג היה ולמדנו מכאן שנטמן בבית עבר י״ד שנה ואח״כ הלך לחרן שהרי לא שהה בבית לבן לפני לידתו של יוסף אלא י״ד שנה שנ׳ עבדתיך י״ד שנה בשתי בנותיך ושש שנים בצאנך ושכר הצאן משנולד יוסף היה שנ׳ ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו׳ וכתי׳ ויוסף בן שלשים שנה היה כשמלך ומשם עד שירד יעקב למצרים תשע שנים ז׳ של שבע וב׳ של רעב ויעקב אמר לפרעה ימי שני מגורי ל׳ ומאת שנה:

דגב״ר ... עם
היות שרבקה
בת רשע ואחות
רשע היה מן הראוי
לא לזכור שמו שהוא
רשע ועכ״ז לא ...
אם יעקב ועשו אם
יעקב לכך הקדימו
לעשו וכו׳ ...
חבריו ... בספר
... יעקב
בארוכה:

ולך ש'אן'א צנע יא אבני ׃ ויאמר עשו אל אביו הברכה אחת הוא
לך אבי ברכני גם אני אבי וישא עשו קלו ויבך ׃ ואמר עשו לאבוהי
הברכתא חדא היא לך אבא ברכני אף לי אבא ׃ וארים עשו
קליה ובכא ׃ וק'א עשו אבאר'כה ואחדה הי לך יא אבה באר'כני
אנא איצ'א יא אבה ׃ ורפע צותה ובכא ׃ ויען יצחק אביו ויאמר
אליו הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל ׃
ואתיב יצחק אבוהי ואמר ליה ׃ הא מטובא דארעא יהי מותבך
ומטלא דשמיא מלעילא ׃ פאג'אבה וק'א הודא מן דסם א'לארץ
יכון מסכנך ׃ ומן טל א'לסמא מן ע'לו ׃ ועל חרבך תחיה ואת
אחיך תעבד והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך ׃ ועל
חרבך תיחי ׃ וית אחוך תפלח ׃ ויהי כד יעברון בנוהי על פתגמי
אוריתא ׃ ותעדי ניריה מעל צורך ׃ ועלי סיפך תחיא ואכ'יך
תכ'דם ׃ ויכון אד'א אסתולית ׃ פככת אצרה ען ענקך ׃ וישטם עשו
את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו ויאמר עשו בלבו יקרבו
ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי ׃ ונטר עשו דבבו ליעקב
על ברכתא דברכיה אבוהי ׃ ואמר עשו בלביה ׃ יקרבון יומי
אבליה דאבא ׃ ואקטול ית יעקב אחי ׃ פחקד עשו עלי יעקוב
בסבב א'לברכה א'לתי בארכה אביה ׃ וק'א עשו פי נפסה ׃ סתקרב
איאם חזן אבי ׃ ואקתל יעקוב אכ'י ׃ ויגד לרבקה את דברי עשו
בנה הגדל ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן ותאמר אליו
הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגך ׃ ואתחוא לרבקה ׃ ית
פתגמי עשו ברה רבא ׃ ושלחת וקרת ליעקב ברה זעירא ׃
ואמרת ליה ׃ הא עשו אחוך ׃ כמין לך למקטלך ׃ פאכ'ברת
רבקה ׃ בכלאם עשו אבנהא א'לאכבר ׃ ובעתת ודעת ביעקוב
אבנהא א'לאצג'ר ׃ וק'את לה ׃ הודא עשו אכ'יך ׃ מתואעדך ליקתלך ׃
ועתה בני שמע בקלי וקום ברח לך אל לבן אחי חרנה ׃ וכען
ברי קביל מני ׃ וקום איזיל לך ׃ לות לבן אחי לחרן ׃ וא'אן

חצי
הספר
בפסוקים

לבן
יא אבני אקבל מנזקם אמצ׳ שי אכי שי חרן׃ וישבת עמו ימים
אחדים עד אשר תשוב חמת אחיך׃ ותתיב עמיה יומין זעירין׳ עד
דתתוב חמתא דאחוך׃ וקם ענדה איאמא יקירה׳ שי אן תרגע
חמייה׳ אכיך׃ עד שוב אף אחיך ממך ושכח את אשר עשית
לו ושלחתי ולקחתיך משם למה אשכל גם שניכם יום אחד׃
עד דיתוב רוגזא דאחוך מנך׳ ויתנשי ית דעבדת ליה׳ ואשלח
ואדברנך מתמן׳ למא אתכול׳ אף תרויכון יומא חד׃ שי אן תרגע
חמייתה ענך׳ פינסא מא צנעת בה׳ ואבעת פאכ׳דך מן תם׳ ללא
אתכלכמא פי יום ואחד׃ ותאמר רבקה אל יצחק קצתי בחיי
מפני בנות חת אם לקח יעקב אשה מבנות חת כאלה מבנות
הארץ למה לי חיים׃ ואמרת רבקה ליצחק׳ עקית בחיי מן קדם
בנת חתאה׳ אם נסיב יעקב׳ אתתא מבנת חתאה כאלין מבנת
ארעא׳ למא לי חיין׃ תם קאלת רבקה ליצחק׳ קד צגרת פי חיאתי׳
מן קבל בנאת חת׳ פאן תזווג יעקוב׳ באמראה מנהן מתל הולאי
או מן בנאת סאיר אהל אלבלד׳ פלמא דא לי חיוה׃ ויקרא יצחק
אל יעקב ויברך אתו ויצוהו׃ ויאמר לו לא תקח אשה מבנות
כנען׃ וקרא יצחק׳ ליעקב ובריך יתיה׳ ופקדיה ואמר ליה׳ לא
תסב אתתא מבנת כנען׃ פדעא יצחק׳ ביעקוב ובארכה׳ ואוצאה
וקאל לה׳ לא תאכ׳ד זוגה מן בנאת כנען׃ קום לך פדנה ארם
ביתה בתואל אבי אמך וקח לך משם אשה מבנות לבן אחי אמך׃
קום איזיל לפדן דארם׳ לבית בתואל אבוהא דאמך׳ וסב לך
מתמן אתתא׳ מבנת לבן אחוהא דאמך׃ קם ואמץ׳ שי פדן ארם׳

קוץ בגיד מלוחות קטנות שבמקרא

רש״י ג״ב

עד ותשוב וגו׳ שלפני לידת יוסף וגו׳ של יוסף ותשע משמתך עד שבא יעקב הרי נ״ג וכשפירש מאביו היה
בן ס״ג הרי ק״ו וזוהו אומר שבשים ומאות שנה הרי חסרים י״ד שנים הא למדת שאחר שקיבל הברכות
נטמן בבית עבר י״ד שנה׃ על נשיו׃ הוסיף רשעה על רשעתו שלא גירש את הראשונות׃

ב״ל״ד ב״ה״ב יעמ״ד בהו״ש׃

איבית בתואל גדך וכד לך מן תם אמראה מן בנאת לבן כאלך ׃ ואל
שדי יברך אתך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים ׃ ואל שדי יבריך
יתך ויפשנך ויסגינך ותהי לכנשת שבטין ׃ ואלשאיך אלכאפי
יבארך פיך וינמיך ויכתרך ויכון מנך גוק אמם ׃ ויתן לך את
ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגוריך
אשר נתן אלהים לאברהם ׃ ויתין לך ית ברכתא דאברהם
לך ולבנך עמך למירתך ית ארע תותבותך דיהב יוי
לאברהם ׃ ויעטיך ברכאה אבר׳ לך ולנסלך בעדך אן תחוז
בלד סכנאך אלדי אעטא אללה לאברהם ׃ וישלח יצחק את יעקב
וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי אחי רבקה אם יעקב
ועשו ׃ ושלח יצחק ית יעקב ואזל לפדן דארם לות לבן בר
בתואל ארמאה אחוהא דרבקה אמיה דיעקב ועשו ׃ וארסל
יצחק ביעקוב אלי פדן ארם אלי לבן בן בתואל אלארמני אכו רבקה אם
יעקוב ועשו ׃ וירא עשו כי ברך יצחק את יעקב ושלח אתו
פדנה ארם לקחת לו משם אשה בברכו אתו ויצו עליו לאמר
לא תקח אשה מבנות כנען ׃ וחזא עשו ארי בריך יצחק ית
יעקב ושלח יתיה לפדן דארם למסב ליה מתמן אתתא
בדבריך יתיה ופקיד עלוהי למימר לא תסב אתתא מבנת
כנען ׃ ולמא עלם עשו באן יצחק קד בארך יעקוב ובעת בה
אלי פדן ארם ליתכד לה מן תם אמראה ואד בארכה ואמרה וקאל
לה לא תתזווג מן בנאת כנעאן ׃ וישמע יעקב אל אביו ואל
אמו וילך פדנה ארם ׃ וקביל יעקב מן אבוהי ומן אמיה ואזל
לפדן דארם ׃ וקבל יעקוב מן אביה ואמה ומצא אלי פדן ארם ׃
וירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו ׃ וחזא עשו
ארי בישן בנת כנען בעיני יצחק אבוהי ׃ וילך עשו אל ישמעאל
ויקח את מחלת בת ישמעאל בן אברהם אחות נביות על נשיו
לו

חת׳ ראא
עשו אן
בנאת כנעאן
שר׳ עגד
יצחק אביה׳ ולך

לו לאשה׃ ואזל עשו לות ישמעאל ונסיב ית מחלת בת ישמעאל בר אברהם אחתיה דנביות על נשוהי ליה לאתו׃ פמצא אלא אסמאעיל ותזווג במחלת אבנה׳ אסמאעיל ן אברהם אכ֗ת נביות לתכון לה דוגה מע נסאיה׃

קו׳ פסוקים סימן יהללאל דדה

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה׃ ונפק יעקב מבאר שבע ואזל לחרן׃ תם כרג יעקוב מן ביר סבע לימצי ט׳ חרן׃ ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשתיו וישכב במקום ההוא׃ וערע באתרא ובת תמן ארי על שמשא ונסיב מאבני אתרא ושוי איסדוהי ושכיב באתרא ההוא׃ פואפא למוצע ט׳כאץ ובאת תם אד גאבת׳ שמס ואכד מן חגארתה וגעלהא מתוסדה לה ונאם פיה׃ ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עלים וירדים בו׃ וחלם והא סלמא נעיץ בארעא ורישיה מטי עד צית שמיא והא מלאכיא דיי׳ סלקין ונחתין ביה׃ פראא חלמא כאן סלם מנתצב עלי׳ אלארץ וראסה ידאני

רש״י ז״ל

ויצא יעקב. לפי שבשביל שרשעות בנות כנען בעיני יצחק אביו הלך עשו אל ישמעאל הפסיק הענין בפרשתו של יעקב וכתב וירא עשו כי ברך וגו׳ ומשגמר חזר לענין הראשון. ויצא. לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה ולמה הזכיר יציאתו אלא מגיד שיציאת הצדיק מן המקום עושה רושם שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה. יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה וכן ותצא מן המקום בנעמי ורות. וילך חרנה. יצא ללכת לחרן. ויפגע במקום. לא הזכיר הכתו׳ באיזה מקום אלא במקום הנזכר במקום אחר הוא הר המוריה שנ׳ בו וירא את המקום מרחוק. ויפגע. כמו ופגע ביריחו ופגע בדבשת ורבותי׳ פירשו לשון תפלה כמו ואל תפגע בי ולמדנו שתיקן תפלת ערבית ושינה הכתו׳ ולא כתב ויתפלל ללמדך שקפצה לו הארץ כמו שמפורש בפרק גיד הנשה. כי בא השמש. היה לו לכתוב ויבא השמש וילן שם. כי בא השמש משמע ששקעה לו חמה פתאום שלא בעונתה כדי שילון שם. וישם מראשותיו. עשאן כמין מרזב סביב לראשו מפני חיות רעות התחילו מריבות זו עם זו. זאת אומרת יניח עלי צדיק זה את ראשו וזאת אומרת עלי יניח מיד עשאן הקב״ה אבן

אלסמא ואדא מלאיכה אללה תצעד ותנזל פיה: והנה יהוה נצב
עליו ויאמר אני יהוה אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ
אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך: והא יקרא דיי
מעתד עלוהי ואמר אנא יי אלהיה דאברהם אבוך ואלהיה
דיצחק ארעא דאת שכיב עלה לך אתננה ולבנך: פאדא
בנור אללה ואקף אמאמה פקאל לה אנא אללה אלאה אבראהם
אביך ואלאה יצחק אלארץ אלדי אנת נאים עליהא לך אעטיהא
ולנסלך: והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה
ונגבה ונברכו בך כל משפחת האדמה ובזרעך: ויהון בנך
סגיאין כעפרא דארעא ותתקף למערבא ולמדנחא ולצפונא
ולדרומא ויתברכון בדילך כל זרעית ארעא ובדיל בנך: ויכון
נסלך כתראב אלארץ ותנמו גרבא ושרקא שמאלא וגנובא
ויתבארך בך גמיע עשאיר אלארץ ובנסלך: והנה אנכי עמך
ושמרתיך בכל אשר תלך והשבתיך אל האדמה הזאת כי לא
אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך: והא מימרי
בסעדך ואטרנך בכל אתר דתהך ואתיבנך לארעא הדא
אלי

רש"י ז"ל

אחת וגו' שנ' ויקח את האבן אשר שם מראשותיו. וישכב במקום ההוא. לשון מיעוט באותו מקום שכב אבל י"ד שנה ששימש בבית עבר לא שכב בלילה שהיה עוסק בתורה. עולים ויורדים. עולים תחלה ואח"כ יורדים מלאכים שליווהו בארץ אין יוצאין לחוצה לארץ ועלו לרקיע וירדו מלאכי ח"ל ללוותו. נצב עליו. לשמרו. ואלהי יצחק. אע"פ שלא מצינו במקרא שייחד הקב"ה שמו על הצדיקים בחייהם לכתוב אלהי פלוני משום שנ' הן בקדושיו לא יאמין כאן ייחד שמו על יצחק לפי שכהו עיניו וכלוא בבית והרי הוא כמת ויצה"ר פסק ממנו תנחומא. שוכב עליה. קיפל הקב"ה כל א"י תחתיו כד' אמות שהוא מקומו של אדם כדי שתהא נוחה ליכבש לבניו. ופרצת. וחזקת כמו וכן יפרוץ. אנכי עמך. לפי שהיה ירא מעשו ומלבן. עד אשר אם עשיתי. אם משמש בלשון כי. דברתי לך. לצרכך ועליך מה שהבטחתי לאברהם על זרעו לך הבטחתיו ולא לעשו שלא אמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע אלא כי ביצחק ולא כל יצחק להוציא עשו ותולדותיו וכן כל לי ולך ולו ולהם הסמוכים אצל דבור משמשים לשון על וזה יוכיח שבריש יצחק לא דבר קודם לכן. ואנכי לא ידעתי. שאם ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה. כי אם בית אלהים. אר' לעזר בשם רבי יוסי בן זמרא הסולם הזה עומד בבאר שבע ואמצעו מגיע כנגד בית המקדש.

ארי לא אשבקינך עד דאעביד ית דמלילית לך׃ והאנא מער
אחפצ'ך אין מא סלכת וארדך אלי הדא אלבלד ולא אתרכך אלי אן
אפי לך במא ועדתך׃ וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש יהוה
במקום הזה ואנכי לא ידעתי׃ ואתער יעקב משינתיה ואמר
בקשטא אית יקרא דיי׳ שרי באתרא הדין ואנא לא הויתי ידע׃
פאסתיקץ' יעקוב מן נומה וקאל אדן נור אללה פי הדא אלמוצ'ע ואנא
לם אעלם׃ ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית
אלהים וזה שער השמים׃ ודחיל ואמר מא דחילו אתרא הדין׃ לית
דין אתר הדיוט׳ אלהין אתר דרעוא ביה מן קדם יי׳ ודין תרע קביל שמיא׃
פכ'אף וקאל מא אכוף הדא אלמוצ'ע מא הדא אלא בית אללה והדא באב
אלסמא׃ וישכם יעקב בבקר ויקח את האבן אשר שם מראשתיו
וישם אתה מצבה ויצק שמן על ראשה׃ ואקדים יעקב בצפרא ונסיב
ית אבנא דשוי איסדוהי׳ ושוי יתה קמא׳ ואריק משחא על רישה׃
פאדלג בא[ל]גדאה ואכ'ד אלחגר אלתי געלהא מתוסדה ונצבהא דכה
וצב דהנא עלי ראסהא׃ ויקרא את שם המקום ההוא בית אל
ואולם לוז שם העיר לראשנה׃ וקרא ית שמיה דאתרא ההוא בית
אל ברם לוז שמה דקרתא מלקדמין׃ וסמא דאך אלמוצ'ע בית אל
ואנמא אסם אלקריה אוולא לוז׃ וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה

רש״י ז״ל

המקדש שבהר שבע עומד בדרומה של יהודה וירושלים בצפונה בגבול שבין יהודה ובנימין ובית
אל היה בצפון של נחלת בנימין בגבול שבין בנימין ובין בני יוסף נמצא קולט שרגלין בבאר שבע
והלכו בבית אל מגיע לאמצע שיפועו נגד ירושלים ועל פי שאמרו רבותי׳ שאמר הקב״ה
צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה ועוד אמרו ויעקב קראו לירושלים בית אל וזהו לוז
היא ולא ירושלים ומהיכן למדו לומר כן אני אומר שנעקר הר המוריה ובא לכאן וזהו היא
קפיצת הארץ האמורה בשחיטת חולין שבא בית המקדש לקראתו עד בית אל וזהו ויפגע
במקום. ובשעבר יעקב על בית המקדש מדוע לא עכבו שם אותו לא יהיב ביה לבא להתפלל על
מקום שהתפללו אבותיו ומן השמים יעכבוהו. אלו עד חרן הלך כדאמרינן בפרק גיד
הנשה וירא מנוכיה וילך חרנה כי מטא לחרן אמר אפשר עברתי על מקום שהתפללו
אבותי ולא התפללתי בו יהיב דעתיה למהדר וחזר עד בית אל וקפצה לו הארץ ע״כ מה

נורא.

אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם
לאכל ובגד ללבש׃ וקיים יעקב קים למימר אם יהי מימרא
דיי׳ בסעדי ויטרנני באורחא הדא דאנא אזיל ויתין לי לחים
למיכל וכסו למלבש׃ תם נדר יעקוב נדרא קאילא אן כאן ﭏלה
מעי וחפצני פי הדא ﭏטריק ﭏדי אנא סאלכה ורזקני כבזא אכלה
ותובא ﭏבסה׃ ושבתי בשלום אל בית אבי והיה יהוה לי לאלהים׃
ואתוב בשלם לבית אבא׃ ויהי מימרא דיי׳ לי לאלה׃ ורגעת
סלאמא ﭏי בית אבי וכאן ﭏלה לי ולייא׃ והאבן הזאת אשר
שמתי מצבה יהיה בית אלהים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו
לך׃ ואבנא הדא דשויתי קמא תהי דאיהי פלח עלה קיי׳ וכל
דתתין לי חד מן עסרא אפרשניה קדמך׃ פאן הדה ﭏחגר ﭏתי
געלתהא דכה יכון בית ﭏלה וגמיע מא תרזקניה אעשרה לך׃
כ״ט וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם׃ ונטל יעקב רגלוהי
ואזל לארע בני מדנחא׃ תם רפע יעקוב רגליה ומצא ﭏי בלד
אהל ﭏשרק׃ וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרי
צאן רבצים עליה כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים והאבן
גדלה על פי הבאר׃ וחזא והא בירא בחקלא והא תמן תלתא
עדרין דען רביעין עלה׃ ארי מן בירא ההיא משקן עדריא׃
ואבנא

רש״י ז״ל

תרגום מה דאיתנא אתרא הדין׃ דאיתנו שם דבר הוא כמו קורבתנו וכסו למלבש׃ וזה שער השמים
מקום תפלה לעלות תפלתם השמימה ומדרשו שבית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית
המקדש של מטה (פי״ה מוסב אבין ירושלים של מעלה לירושלים של מטה מכוון וכו׳)׃ אם
יהיה אלהים עמדי׃ אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחני להיות עמדי כמו שאמר לי והנה
אנכי עמך׃ ושמרני׃ כמו שאמר לי ושמרתיך בכל אשר תלך׃ ונתן לי לחם לאכול׃ כמו
שאמר לי כי לא אעזבך והמבקש לחם הוא קרוי נעזב שנ׳ ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו
מבקש לחם׃ ושבתי׃ כמו שאמר לי והשיבותיך אל האדמה הזאת׃ בשלום׃ שלם מן החטא שלא
אלמד מדרכי לבן׃ והיה ה׳ לי לאלהים׃ שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף שלא ימצא פסול בזרעי
כמו שאמר אשר דברתי לך והבטחה זו הבטיח לאברהם שנ׳ להיות לך לאלהים ולזרעך
אחריך׃ והאבן הזאת׃ כך תפרש וי״ו זו של והאבן אם תעשה לי כל זה אף אני אעשה זאת׃

והאבן

ואבנא רבתא על פומא דבירא׳ פראא פאדא בביר פי צחרא׳
ואדא בתלאתה קטוע מן גנם ראבצה ענדהא לאן מנהא יסקון
אלקטוע וצכרה עטימה עלי פאהא׳ ונאספו שמה כל העדרים
וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן והשיבו את
האבן על פי הבאר למקמה׳ ומתכנשין תמן כל עדריא׳ ומגנדרין
ית אבנא מעל פומא דבירא׳ ומשקן ית ענא׳ ומתיבין ית אבנא׳
על פומא דבירא לאתרה׳ וכאן אדא אגתמע תם רעאה׳ אלקטוע
דחרגו אלחגר ען פם אלביר וסקו אלגנם תם רדוהא אלי מוצעהא׳
ויאמר להם יעקב אחי מאין אתם ויאמרו מחרן אנחנו׳ ואמר
להון יעקב׳ אחי מנן אתון׳ ואמרו׳ מחרן אנחנא׳ פקאל להם יעקוב
מן אין אנתם יא אכוה קאלו נחן מן חרן׳ ויאמר להם הידעתם
את לבן בן נחור ויאמרו ידענו׳ ואמר להון הידעתון ית לבן
בר נחור׳ ואמרו ידעין׳ פקאל להם אתערפון לבן ן נחור קאלו נעם׳
ויאמר להם השלום לו ויאמרו שלום והנה רחל בתו באה עם
הצאן׳ ואמר להון השלם ליה׳ ואמרו שלם׳ והא רחל ברתיה׳
אתיא עם ענא׳ קאל אסלם הו קאלו נעם והודא רחל אבנתה גאייה מע
אלגנם׳ ויאמר הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה השקו׳

רש״י ז״ל

והאבן הזאת אשר שמתי מצבה וגו׳ כתרגומו אנא אהא פלח עלה קדם יי׳ וכן עשה בשובו מפדן ארם
שנאמר לך קום עלה בית אל מה נאמר שם ויצב יעקב מצבה ויסך עליה נסך׳׳ וישא יעקב רגליו
משנתבשר בשורה טובה והובטח בשמירה נשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת כך מפורש
בב״ר׳׳ ישקו העדרים משקים הרועים את העדרים ונקרא דבר בלי קצרה׳׳ ונאספו רגילים
היו לאסוף לפי שהיתה האבן גדולה׳׳ וגללו וגוללין ותרגומו ומגנדרין כל לשון הווה משתנה
לדבר בל׳ עתיד ובלשון עבר לפי שכל דבר ההוה תמיד כבר היה ועתיד להיות׳׳ והשיבו
ומתיבין׳׳ באה עם הצאן. הטעם בא״ף ותרגומו אתיא׳׳ ורחל באה הטעם למעלה בבי״ת
ותרגומו אתת הראשון ל׳ עושה והשני לשון עשתה׳׳ הן עוד היום גדול. לפי שראה אותם
רובצים כסבור שרוצים לאסוף הצאן הביתה ולא ירעו עוד אמר להם הן עוד היום גדול
אם שכירים אתם לא השלמתם פעולת היום ואם הבהמות שלכם אע״פ כן לא עת האסף
המקנה בו׳׳ לא נוכל להשקות לפי שהאבן גדולה׳׳ וגללו זה מתורגם ויגנדרון לפי שהוא
לשון עתיד׳׳ ונלמד היו סותמין את פי הבאר מפני מזיקי המים וכיון שבא יעקב נתברכו׳

הַצֹּאן וּלְכוּ רְעוּ׃ וַאֲמַר׳ הָא עוֹד יוֹמָא סַגִּי׳ לָא עִדָּן לְמִכְנַשׁ בְּעִירָ׳
אַשְׁקוֹ עָנָא וְאִיזִילוּ רְעוֹ׃ תם קש הודא שנהאר עאדה כביר־
וליס הון וקת אנצמאם מאשיה׳ אסקו שגנם ואמצו ארעוהא׃
וַיֹּאמְרוּ לֹא נוּכַל עַד אֲשֶׁר יֵאָסְפוּ כָל הָעֲדָרִים וְגָלְלוּ אֶת הָאֶבֶן
מֵעַל פִּי הַבְּאֵר וְהִשְׁקִינוּ הַצֹּאן׃ וַאֲמַרוּ לָא נִיכּוֹל עַד דְּיִתְכַּנְשׁוּן
כָּל עֶדְרַיָּא׳ וִיגַנְדְּרוּן יָת אַבְנָא מֵעַל פּוּמָא דְבֵירָא׳ וְנַשְׁקֵי עָנָא׃
קאלו לא נטיק דלך שיאן יגתמע רעאה׳ שקטוע ונדחרג שחגר
ען פם שביר ונסקי שגנם׃ עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר עִמָּם וְרָחֵל בָּאָה עִם
הַצֹּאן אֲשֶׁר לְאָבִיהָ כִּי רֹעָה הִוא׃ עַד דְּהוּא מְמַלֵּיל עִמְּהוֹן וְרָחֵל
אָתַת׳ עִם עָנָא דִּלְאֲבוּהָא אֲרֵי רָעִיתָא הִיא׃ בינאה יכאטבהם
אד גאת רחל מע גנם אביהא לאנהא ראעיה׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאָה
יַעֲקֹב אֶת רָחֵל בַּת לָבָן אֲחִי אִמּוֹ וְאֶת צֹאן לָבָן אֲחִי אִמּוֹ וַיִּגַּשׁ
יַעֲקֹב וַיָּגֶל אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר וַיַּשְׁקְ אֶת צֹאן לָבָן אֲחִי
אִמּוֹ׃ וַהֲוָה׳ כַּד חֲזָא יַעֲקֹב יָת רָחֵל׳ בַּת לָבָן אֲחוּהָא דְאִמֵּיהּ׳ וְיָת
עָנָא דְלָבָן אֲחוּהָא דְאִמֵּיהּ׳ וּקְרֵיב יַעֲקֹב׳ וְגַנְדַּר יָת אַבְנָא מֵעַל
פּוּמָא דְבֵירָא׳ וְאַשְׁקֵי יָת עָנָא דְלָבָן אֲחוּהָא דְאִמֵּיהּ׃ פלמא
ראא יעקוב רחל אבנה׳ לבן כֹּשה וגנם לבן כשה תקדם ודחרג
שחגר

רש״י ז״ל

בכל מה שיש לדם י״) ויגש יעקב ויגל׳ כאדם שמעביר פקק מעל פי הצלוחית להודיעך שכחו גדול׳
ויבך׳ שצפה ברוח הקדש שאינה נכנסת עמו לקבורה ד״א לפי שבא בידים ריקניות אמר אליעזר
עבד אבי אבא היו בידו נזמים וצמידים ומגדנות ואני אין בידי כלום לפי שרדף אליפז בן עשו
במצות אביו אחריו להרגו והשיגו ולפי שגדל אליפז בחיקו של יצחק משך ידו א״ל מה אעשה לצווי
של אבא א״ל יעקב טול מה שבידי והעני חשוב כמת׳׳ כי אחי אביה הוא׳ קרוב לאביה׳ כמו כי
אנשים אחים אנחנו ומדרשו אם לרמאות הוא בא גם אני אחיו ברמאות ואם אדם כשר גם אני
בן רבקה אחותו כשרה׳׳ ותגד לאביה׳ אמה כבר מתה ולא היה לה להגיד אלא לו׳׳ וירץ לקראתו׳
כסבור ממון הוא טעון שהרי עבד הבית בא לכאן בעשרה גמלים טעונים׳׳ ויחבק׳ כשלא
ראה עמו כלום אמר שמא זהובים הביא והם בחיקו׳׳ וינשק לו׳ אמר שמא מרגליות הביא
והם בפיו׳׳ ויספר ללבן׳ שלא בא אלא מתוך אונס אחיו ושלקחו ממונו ממנו׳׳ אך עצמי ובשרי׳
מעתה אין לי לאספך הביתה הואיל ואין בידך כלום אלא מפני קורבה אטפל בך חדש ימים
וכן עשה ולא בחנם שהיה רועה צאנו׳׳ הכי אחי אתה׳ לי תומה וכי בשביל שאחי אתה

תעבדני

אחגר ען פם אלביר וסקא גנאמה ׃ וישק יעקב לרחל וישא את
קלו ויבך ׃ ונשיק יעקב לרחל וארים ית קליה ובכא ׃ תם קבל
יעקוב רחל ורפע צותה ובכא ׃ ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא
וכי בן רבקה הוא ותרץ ותגד לאביה ׃ וחוי יעקב לרחל ארי בר אחת
אבוהא הוא וארי בר רבקה הוא ורהטת וחויאת לאבוהא ׃
פאכברהא באנה ן עמתהא ן רבקה פחאצרה ואכברה אביהא ׃
ויהי כשמע לבן את שמע יעקב בן אחתו וירץ לקראתו ויחבק
לו וינשק לו ויביאהו אל ביתו ויספר ללבן את כל הדברים האלה ׃
והוה כד שמע לבן ית שימע יעקב בר אחתיה ורהט לקדמותיה
וגפיה ליה ונשיק ליה ואעליה לביתיה ואשתעי ללבן ית כל
פתגמיא האילין ׃ פלמא סמע לבן כבר יעקוב ן אכתה חאצר
תלקאה פעאנקה וקבלה ואדכלה אלי מנזלה פאכברה בגמיע
הדה אלאמור ׃ ויאמר לו לבן אך עצמי ובשרי אתה וישב עמו
חדש ימים ׃ ואמר ליה לבן ברם קריבי ובסרי את ויתיב עמיה
ירח יומין ׃ פקאל לה לבן אמא אנת עצמי ולחמי פמכת ענדה
שהרא ׃ ויאמר לבן ליעקב הכי אחי אתה ועבדתני חנם הגידה לי
מה משכרתך ׃ ואמר לבן ליעקב המדאחי את ותפלחנני מגן חוי
לי מא אגרך ׃ תם קאל ליעקוב ואן כנת קריבי פתכדמני מגאנא

רש"י ז"ל

ועבדתני חנם׃ ועבדתני׃ כמו ותעבדני וכן כל תיבה שהיא לשון עבר הוסיף וי"ו בראשה והיא
הופכת התיבה להבא׃ רכות׃ שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו ובוכה שהיו אומרין שני
בנים לרבקה ושתי בנות ללבן הגדולה לגדול והקטנה לקטן׃ תואר׃ הוא צורת הפרצוף לשון
ותארהו בשרד ובמחוגה׃ מראה׃ הוא זיו קלסתר׃ אעבדך שבע שנים׃ הן ימים אחדים
שאמרה לו אמו וישבת עמו ימים אחדים ותדע שכן הוא שהרי כתי׳ ויהיו בעיניו כימים
אחדים׃ ברחל בתך הקטנה׃ כל הסימנין הללו למה לפי שיודע בו שהוא רמאי א"ל אעבדך
ברחל ושמא תאמר ברחל אחרת מן השוק ת"ל בתך׃ ושמא תאמר אחליף לה לאה שמה
ואקרא שמה רחל ת"ל הקטנה ואעפ"כ לא הועיל׃ מלאו ימי׃ שאמרה לי אמי׃ ועוד מלאו
ימי שהרי בן פ"ד שנה אני ואימתי אעמיד י"ב שבטים וזהו שנ׳ ואבואה אליה והלא קל
שבקלים אינו אומר כן אלא להוליד תולדות אמר כן׃ ויהי בבקר והנה היא לאה׃ אבל
בלילה לא היתה לאה והיא סבור שהיא רחל לפי שמסר יעקב סימנין לרחל וכשראתה רחל
שמכניסין לו לאה אמרה עכשיו תיכלם אחותי עמדה ומסרה לה אותן סימנין׃ מלא שבוע
זאת׃

אכברני מא אגרתך ׃ וללבן שתי בנות שם הגדלה לאה ושם הקטנה רחל ׃ וללבן תרתין בנן שום רבתא לאה ושום זעירתא רחל ׃ וכאן ללבן אבנתין אסם שכברא לאה ושצגרא רחל ׃ ועיני לאה רכות ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה ׃ ועיני לאה יאין ורחל הות שפירא בריוא ויאיא בחדוא ׃ ועינ לאה חסנאואן ורחל כאנה חסינה שחלייה ושמנצר גמיעא ׃ ויאהב יעקב את רחל ויאמר אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה ׃ ורחים יעקב ית רחל ואמר אפלחנך שבע שנין ברחל ברתך זעירתא ׃ פאחב יעקו רחל וקאל אכדמך סבע סנין ברחל אבנתך אצגרא ׃ ויאמר לבן טוב תתי אתה לך מתתי אתה לאיש אחר שבה עמדי ׃ ואמר לבן טב דאתין יתה לך מדאתין יתה לגבר אחרן תיב עמי ׃ פקאל לבן אצלח אן אעטיהא לך מן אן אעטיהא לרגל אכר קם ענדי ׃ ויעבד יעקב ברחל שבע שנים ויהיו בעיניו כימים אחדים מאהבתו אתה ׃ ופלח יעקב ברחל שבע שנין והוו בעינוהי כיומין זעירין בדרחים יתה ׃ פכדם יעקוב ברחל ז׳ סנין וכאנה ענדה כאיאם יסירה מן מחבתה להא ׃ ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי כי מלאו ימי ואבואה אליה ׃ ואמר יעקב ללבן הב ית אתתי ארי שלימו

רש״י

זאת׳ דבוק הוא שהרי נקוד בחטף שבוע של זאת והן ז׳ ימי המשתה בגמ׳ ירושלמית במועד קטן ואי אפשר לומר שבוע משמע שאם כן היה צריך לינקד בפתח ועוד ששבוע לשון זכר כדכתיב שבעה שבועות תספר לך אין משמע שבוע זה אלא שבעה של זו׳ ונתנה לך׳ לשון רבים כמו נרדה ונבלה ונשרפה אף זה לשון ונתן׳ גם את זאת׳ מיד לאחר ז׳ ימי המשתה ותעבוד לאחר נשואיה׳ שבע שנים אחרות׳ אחרות הקישן לראשונות מה הראשונות באמונה אף האחרונות באמונה ואע״פ שברמאות בא עליו׳ ותקרא שמו ראובן׳ רבותי׳ פירשו אמרה ראו מה בין בני לבן חמי שמכר הבכורה ליעקב וזה לא מכרה ליוסף ולא ערער עליו ולא עוד שלא ערער אלא שבקש להוציאו מן הבור׳ הפעם ילוה אישי׳ לפי שהאמהות נביאות היו ויודעות שי״ב שבטים יוצאים מיעקב וד׳ נשים ישא אמרה מעתה אין לו פתחון פה עלי שהרי נטלתי כל חלקי בבנים׳ על כן כל מי שנ׳ בו על כן מרובה הוא באכלוסין חוץ מלוי שהיה הארון מכלה בהם׳ קרא שמו לוי׳ תמיה אני שבכולם כתי׳ ותקרא וזה כתוב בו קרא

שלימו יומי פלחני ואיעול לותה׃ תםקץ לה אעטני זוגתי אד קד
כמלת איאמי אדכל עליהא׃ ויאסף לבן את כל אנשי המקום
ויעש משתה׃ וכנש לבן ית כל אנשי אתרא ועבד משתיא׃
פגמע לבן אהל מוצעה וצנע מגלסא׃ ויהי בערב ויקח את לאה
בתו ויבא אתה אליו ויבא אליה׃ והוה ברמשא ודבר ית לאה
ברתיה ואעיל יתה לותיה ועל לותה׃ פלמא כאן בעשא אכד
לאה אבנתה פזפהא איה ודכל עליהא׃ ויתן לבן לה את זלפה
שפחתו ללאה בתו שפחה׃ ויהב לבן לה ית זלפה אמתיה ללאה
ברתיה לאמהו׃ ואעטא לבן זלפה אמתה ללאה אבנתה לתכון
להא אמה׃ ויהי בבקר והנה הוא לאה ויאמר אל לבן מה זאת
עשית לי הלא ברחל עבדתי עמך ולמה רמיתני׃ והוה בצפרא
והא היא לאה ואמר ללבן מא דא עבדת לי הלא ברחל פלחית
עמך ולמא שקרת בי׃ ולמא כאן בגדאה פאדא בהא לאה פקאל
ללבן מא דא צנעת בי אליס ברחל כדמתך ולם וארבתני׃ ויאמר
לבן לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה׃ ואמר
לבן לא מתעביד כין באתרנא למתן זעירתא קדם רבתא׃ קאל לבן

רש"י ז"ל

וע"מ דרשו ואגדה בע"ה הדברים רבה. שנלח הקב"ה גבריאל והביאו לכבוד והדא לו עם בה ונתן לו
ארבע ועשרים מתנות כהונה ועש שלווהו במתנות קראו לוי בפעם אחרת. שנטלתי יותר
מחלקי מעתה ישלו להודות ותקנא רחל באחותה קנאה במעשיה אמרה אלו שצדקה ממני
לא זכתה בבנים הבה לי התפלל עלי וכי כך עשה אביך לאמך והלא התפלל עליה מתה
אנכי מכאן לרוי שאין לו בנים שחשוב כמת התחת אלהים וכי במקומו אני ומכאן
שעותו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד) ממך את אומרת שאעשה כאבא אני איני
כאבא אבא לא היו לו בנים ואני יש לו בנים ממך מנע ולא ממני על ברכי כתרגומו
ואנה ארבי ואבנה גם אנכי מהו גם אמרה לו זקינך אברהם היו לו בנים מהגר וחגר
מתניו כנגד שרה אמר לה זקינתי שרה הכניסה צרתה לביתה אמרה לו אם הדבר
הזה מעכב הנה אמתי ואבנה גם אנכי ממנה כשרה דנני אלהים דנני וזכני
נפתולי אלהים מנחם בן סרוק פירשו במחברת צמיד פתיל חבורים מאת המקום
נתחברתי עם אחותי לזכות לבנים ואני מפרשו לשון עקש ופתלתול נתעקשתי

והפצרתי

לא יצנע כדא פי בלדנא אן תתזווג אלצגרא קבל אלכברא׃ מלא
שבע זאת ונתנה לך גם את זאת בעבדה אשר תעבד עמדי עוד
שבע שנים אחרות׃ אשלים שבועתא דדא׃ ונתין לך אף ית דא׃
בפלחנא דתפלח עמי עוד שבע שנין אחרנין׃ לכן אכמל אסבוע
הדה ואעטיך הדה בכדמה תכדמני סבע סנין אכר׃ ויעש יעקב
כן וימלא שבע זאת ויתן לו את רחל בתו לו לאשה׃ ועבד
יעקב כין׃ ואשלים שבועתא דדא׃ ויהב ליה ית רחל ברתיה ליה
לאנתו׃ תם צנע יעקוב כדאך ואכמל אסבוע לאה ואעטאה
רחל אבנתה לה זוגה׃ ויתן לבן לרחל בתו את בלהה שפחתו לה
לשפחה׃ ויהב לבן לרחל ברתיה ית בלהה אמתיה׃ לה לאמהו׃
ואעטהא בלהה אמתה לתכון להא אמה׃ ויבא גם אל רחל
ויאהב גם את רחל מלאה ויעבד עמו עוד שבע שנים אחרות׃
ועל אף לות רחל׃ ורחים אף ית רחל מלאה׃ ופלח עמיה עוד
שבע שנין אחרנין׃ פלמא דכל אלי רחל אחבהא אכתר מן לאה
פכדמה איצא סבע סנין אכר׃ וירא יהוה כי שנואה לאה ויפתח ג׳
את רחמה ורחל עקרה׃ וחזא יי ארי סנואתא לאה׃ ויהב לה
עדוי׃ ורחל עקרא׃ פעלם אללה אן לאה משניה פרזקהא ולדא
ורחל עאקר׃ ותהר לאה ותלד בן ותקרא שמו ראובן כי אמרה
כי

רש״י ז״ל

והפצרתי הפצרות הרבה ונפתולים למקום להיות שוה לאחותי׳ גם יכולתי׳ הסכים על ידי׳ ואונקלוס
תרגם לשון תפלה נפתולי אלהים נפתלתי בקשות החביבות למקום נתקבלתי ונתעתרתי כאחותי׳
נפתלתי נתקבלה תפלתי ומדרשי אגדה ישרשם בלי נוטריקון׳ ותלד זלפה׳ בכולן נאמר
הריון חוץ מזלפה לפי שהיתה בחורה מכולן ותנוקת בשנים ואין הריון ניכר בה וכדי
לרמות יעקב נתנה לבן ללאה שלא יבין שמכניסין לו את לאה שכך מנהג ליתן שפחה
הגדולה לגדולה והקטנה לקטנה׳ בא גד׳ בא מזל טוב כמו גד גדי וסנוק לא ודומה לו
העורכים לגד שלחן׳ ואגדה שנולד מהול כמו גודו אילנא ולא ידעתי על מה נכתב תיבה
אחת׳ ד״א למה נקראת תיבה אחת בגד כמו בגדת בי כשבאת אל שפחתי כאיש שבגד
באשת

כי ראה יהוה בעניי כי עתה יאהבני אישי: ועדיאת לאה וילידת
בר וקרת שמיה ראובן ארי אמרת ארי גלי קדם ייי עלבני ארי
כען ירחמנני בעלי: פחמלת לאה וולדת אבנא ואסמתה ראובן
לאנגא קשת קד נצר לצעפיונאן יהבני רגלי: ותהר עוד ותלד
בן ותאמר כי שמע יהוה כי שנואה אנכי ויתן לי גם את זה
ותקרא שמו שמעון: ועדיאת עוד וילידת בר ואמרת ארי
שמיע קדם ייי ארי סנואתא אנא ויהב לי אף ית דין וקרת שמיה
שמעון: וחמלת איצא וולדת אבנא קשת קד סמע שלה אני
משניה פרדקני הדא איצא ואסמתה שמעון: ותהר עוד ותלד
בן ותאמר עתה הפעם ילוה אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים
על כן קרא שמו לוי: ועדיאת עוד וילידת בר ואמרת הדא
זמנא יתחבר לי בעלי ארי ילידת ליה תלתא בנין על כין קרא
שמיה לוי: פחמלת איצא וולדת אבנא קשת הדה שמרה ינעטף
שוי לגלי לאני קד ולדת לה תלאתה בנן ולדשך אסמאה לוי:
ותהר עוד ותלד בן ותאמר הפעם אודה את יהוה על כן קראה
שמו יהודה ותעמד מלדת: ועדיאת עוד וילידת בר ואמרת
הדא זמנא אודי קדם ייי על כין קרת שמיה יהודה וקמת
מלמילד: וחמלת איצא וולדת אבנא קשת הדה שמרה אשכר
שלה לדשך אסמתה יהודה ווקפה׳ ען שולד: ותרא רחל כי לא

רש״י

בחטת נעורים·· בימי קציר חטים· להגיד שבחן של שבטים שעת הקציר היה ולא פשט ידו בגזל
להביא חטים ושעורים אלא דבר ההפקר שאין אדם מקפיד בו·· דודאים· סיגלי עשב הוא ובל׳
ישמעאל יסמין·· ולקחת גם את דודאי בני בתמיה ולעשות זאת עוד זאת ליקח גם את
דודאי בני ותרגומו ולמיסב·· לכן ישכב עמך הלילה· שלי היתה שכיבת לילה זו ואני
נותנה לך תחת דודאי בנך ולפי שזלזלה במשכב הצדיק לא זכתה ליקבר עמו·· שכר
שכרתיך· נתתי לרחל שכרה·· בלילה הוא· הקב״ה סייעו (שנ׳ בו אני ה׳ הוא שמי) שיצא
משם יששכר·· וישמע אלהים אל לאה· שהיתה מתאוה ומחזרת להרבות שבטים·· זבד
טוב· כתרגומו·· יזבלני· לשון בית זבול דירבו״רה בלע״ז· בית מדור מעתה לא

יששכר
כד

ילדה ליעקב ותקנא רחל באחתה ותאמר אל יעקב הבה לי בנים
ואם אין מתה אנכי ׃ וחזת רחל ארי לא ילידת ליעקב וקניאת רחל
באחתה ואמרת ליעקב הב לי בנין ואם לא מיתא אנא ׃ פלמא
ראת רחל אנהא לם תלד ליעקוב חסדת אכתהא אקתרזק לי
ולדא ואלא פאנא מאיתה ׃ ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת
אלהים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן ׃ ותקיף רוגזא דיעקב
ברחל ואמר המני את בעיא הלא מן קדם יי תבען דמנע מניך
ולדא דמעי ׃ פאשתד גצבה עליהא וקאל אמן דון אללה אנא אלדי
מנעך תמר בטן ׃ ותאמר הנה אמתי בלהה בא אליה ותלד על
ברכי ואבנה גם אנכי ממנה ׃ ואמרת הא אמתי בלהה עול
לותה ותליד ואנא ארבי ואתבני אף אנא מנה ׃ קאלת הודא אמתי
בלהה אדכל אליהא תלד פי חגרי ויבנא ביתי מנהא ׃ ותתן לו את
בלהה שפחתה לאשה ויבא אליה יעקב ׃ ויהבת ליה ית בלהה
אמתה לאנתו ועל לותה יעקב ׃ תם אעטתה בלהה אמתהא זוגה
פדכל אליהא ׃ ותהר בלהה ותלד ליעקב בן ׃ ועדיאת בלהה וילידת
ליעקב בר ׃ פחמלת בלהה וולדת לה אבנא ׃ ותאמר רחל דנני
אלהים וגם שמע בקלי ויתן לי בן על כן קראה שמו דן ׃ ואמרת
רחל דנני יי ואף קביל צלותי ויהב לי בר על כין קרת שמיה
דן ׃ פקאלת רחל קד חכם אללה לי ואיצא סמע צותי פרזקני הדא
ואסמתה דן ׃ ותהר עוד ותלד בלהה שפחת רחל בן שני ליעקב ׃
ועדיאת עוד וילידת בלהה אמתה דרחל בר תנין ליעקב ׃ וחמלת
איצא

רש״י

תהא עיקר דירתו אצל עמי שיש לי בנים כנגד כל נשיו · דינה פירשו רבותי׳ שדנה לאה דין בעצמה
אם זה זכר לא תהא רחל אחותי כאחת השפחות ונתפללה עליו ונהפכה לנקבה · ויזכור אלהים
את רחל · זכר לה שמסרה סימניה לאחותה · ושהיתה מצירה שמא תעלה בגורלו של עשו
שמא יגרשנה יעקב לפי שאין לה בנים ואף עשו הרשע כך עלה בלבו כששמע שאין לה

בנים

איצא וולדת · בלהה אמה' רחל אבנא תאניא ליעקוב: ותאמר
רחל נפתולי אלהים נפתלתי עם אחותי גם יכלתי ותקרא שמו
נפתלי: ואמרת רחל קביל בעותי יי באתחננותי בצלותי חמידית
דיהי ולד כאחתי אף אתיהיב לי וקרת שמיה נפתלי: פקאלת רחל
עטפה מן ענד אללה אנעטפת מע אכתי וטקת ד'לך: ואסמתה
נפתלי: ותרא לאה כי עמדה מלדת ותקח את זלפה שפחתה
ותתן אתה ליעקב לאשה: וחזת לאה ארי קמת מלמילד
ודברת ית זלפה אמתה ויהבת יתה ליעקב לאנתו: פלמא
ראת לאה אנהא קד וקפת ען אלולאד אכ'דת זלפה אמתהא
ואעטתהא ליעקוב זוגה: ותלד זלפה שפחת לאה ליעקב בן:
וילידת זלפה אמתה דלאה ליעקב בר: פולדת זלפה אמה לאה
ליעקוב אבנא: ותאמר לאה בגד ותקרא את שמו גד: ואמרת
לאה אתא גד וקרת ית שמיה גד: פקאלת לאה קד צח אלכביר
ואסמתה גד: ותלד זלפה שפחת לאה בן שני ליעקב: וילידת
זלפה אמתה דלאה בר תנין ליעקב: פולדת זלפה אבנא
תאניא לה: ותאמר לאה באשרי כי אשרוני בנות ותקרא את
שמו אשר: ואמרת לאה תושבחא הות לי ארי בכין ישבחנני
נשיא וקרת ית שמיה אשר: פקאלת לאה מן וצפי אן יצפני אלנסא
ואסמתה אשר: וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים
בשדה ויבא אתם אל לאה אמו ותאמר רחל אל לאה תני נא

בא גד ק'

ד

רש"י ז"ל

בנים זה אסיף רבייט דאדמון כבעט שלא חלה זכה לקחתה לו ונבהלה. אסף. הכניסה במקום
שלא תראה וכן אספו נגהם ולא יאסף הביתה ולא יאסף לא יטמן. חרפתי
שהייתי חרפה על שאני עקרה והיו אומרים עלי שאעלה לחלקו של עשו הרשע ואגדה. כל זמן
שאין לאשה בנים אין לה במי לתלות סורחונה משיש לה בן תולה בו מי שבר כלי זה
בנך מי אכל תאנים לו בנך. יוסף ה' לי בן אחר. יודעת היתה בנבואה שאין יעקב עתיד
להעמיד אלא י"ב שבטים אמרה יהי רצון שאותו שעתיד להעמיד יהא ממני לכך
לא נתפללה אלא על בן אחר. כאשר ילדה רחל את יוסף. משנולד שטנו של עשו שנאמר
והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש. אש בלא להבה אינו שולט למרחוק

משנולד

דגה"ה פי' דאדמון טעו שנקרא אדום כבעט נתקבל ל"ל רבייט ברחל שלא ילדה ורצה לקחתה לו לאשה ונבהלה משמועה זו שלא חלה מלשון כי חלה גם ילדה צבה. רצה תרגום וישאלהו ותבי מעשה ורבייט זה ר' אליעזר הקליר רבנו של רש"י ע"ה ויש לומדים שמו ר' אליעזר בן ערך.

לי מדודאי בנך ׃ ואזל ראובן ביומי חצד חטין ואשכח יברוחין
בחקלא ואיתי יתהון ללאה אמיה ׃ ואמרת רחל ללאה הבי כען
לי מיברוחי דבריך ׃ תם מצא ראובן פי איאם חצאד אלחנטה תפאח
לפאח פי צחרא פאתא בהא ׳ לאה אמה פקאלת להא רחל
אעטיני מנהא ׃ ותאמר לה המעט קחתך את אישי ולקחת גם את
דודאי בני ותאמר רחל לכן ישכב עמך הלילה תחת דודאי בנך ׃
ואמרת לה הזעיר דדברת ית בעלי ולמיסב אף ית יברוחי דברי
ואמרת רחל בכין ישכוב עמיך בליליא חלף יברוחי דבריך ׃ פקאלת
להא אמא כפאך אד אכדת זוגי חתא תאכדין לפאח אבני ׃ קאלת
להא רחל לכנה ינאם ענדך ללילה בדל דלך ׃ ויבא יעקב מן
השדה בערב ותצא לאה לקראתו ותאמר אלי תבוא כי שכר
שכרתיך בדודאי בני וישכב עמה בלילה הוא ׃ ועל יעקב מן
חקלא ברמשא ונפקת לאה לקדמותיה ואמרת לותי תיעול
ארי מיגר אגרתך ביברוחי דברי ושכיב עמה בליליא הוא ׃
פלמא גא יעקוב מן צחרא עשאא כרגת לאה תלקאה פקאלת
אדכל לי פאני קד אסתחקאתך בלפאח אבני פנאם ענדהא
תלך ללילה ׃ וישמע אלהים אל לאה ותהר ותלד ליעקב בן
חמישי ׃ וקביל יי צלותה דלאה ועדיאת וילידת ליעקב בר
חמישי ׃ פסמע אללה להא פחמלת וולדת לה אבנא כאמסא ׃
ותאמר לאה נתן אלהים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי
ותקרא

רש״י

משנולד יוסף בטח יעקב בהקב״ה ורצה לשוב ׃ תנה את נשי ׃ איני רוצה לצאת כי אם ברשות ׃
ניחשתי ׃ מנחש הייתי נסיתי בנחוש שלי שעל ידך באה לי ברכה עד שלא באת לכאן לא היו לי בנים
שנ׳ והנה רחל בתו באה עם הצאן אפשר יש לו בנים והוא שולח בתו אצל הרועים עכשיו היו לו בנים
שנ׳ וישמע את דברי בני לבן ׃ נקבה ׃ כתרגומו פריש אגרך ׃ ואת אשר היה מקנך אתי ׃ את חשבון
מיעוט מקנך שבא לידי מתחלה כמה היה ׃ לרגלי ׃ עם רגלי בשביל ביאת רגלי באת אצלך
הברכה ׃ כמו העם אשר ברגליך לעם אשר ברגלי הבאים עמי ׃ גם אנכי לביתי ׃ לצורך ביתי
עכשיו אין עושין לצרכי אלא בני וצריך אני להיות עושה גם אני עמהן וסומכן וזהו גם ׃ נקוד
ענוד

ותקרא שמו יששכר׃ ואמרת לאה יהב יי׳ אגרי דיהבית אמתי
לבעלי׃ וקרת שמיה יששכר׃ קאלת קד אעטאני אללה אגרי׃ כמא
זווגת אמתי לרגלי׃ ואסמתה יששכר׃ ותהר עוד לאה ותלד בן
ששי ליעקב׃ ועדיאת עוד לאה וילידת בר שתיתי ליעקב׃ וחמלת
איצא׃ וולדת לה אבנא סאדסא׃ ותאמר לאה זבדני אלהים אתי
זבד טוב הפעם יזבלני אישי כי ילדתי לו ששה בנים ותקרא את
שמו זבלון׃ ואמרת לאה יהב יי׳ יתיה לי חולק טב׳ הדא זמנא
יהי מדוריה דבעלי לותי ארי ילידית ליה שתה בנין וקרת ית
שמיה זבולון׃ קאלת קד פוצני אללה תפויץ כיר והדה אלמרה יסאכנני
רגלי אד ולדת לה סתה בנין ואסמתה זבולון׃ ואחר ילדה בת
ותקרא את שמה דינה׃ ובתר כין ילידת ברתא׃ וקרת ית שמה
דינה׃ ובעד דלך ולדת אבנה פאסמתהא דינה׃ ויזכר אלהים את
רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה׃ ועל דכרנה דרחיל קדם יי׳
וקביל צלותה יי׳ ויהב לה עדוי׃ תם דכר אללה רחל וסמע להא
פרזקהא ולדא׃ ותהר ותלד בן ותאמר אסף אלהים את חרפתי׃
ועדיאת וילידת בר׃ ואמרת כנש יי׳ ית חסדי׃ פחמלת וולדת אבנא
קאלת קד צם אללה ענו עאר׃ ותקרא את שמו יוסף לאמר יסף
יהוה לי בן אחר׃ וקרת ית שמיה יוסף למימר יוסיף יי׳ לי בר אחרן׃
פאסמתה יוסף קאילא ידידני אללה אבנא אכרא׃ ויהי כאשר ילדה
רחל את יוסף ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי׃

רש״י ז״ל

מנומר בחברבורות דקות כמו נקודות פונטור״א בלע״ז׃ וטלוא׃ לשון טלאים חברבורות רחבות׃
חום׃ שחום דומה לאדום רו״ש בלע״ז לשון משנה שחמתית ונמצאת לבנה לענין התבואה׃ והיה
שכרי׃ אותן שיולדו מכאן ולהבא נקודים וטלואים בעזים ושחומים בכבשים יהיו שלי ואותן
שישנן עכשיו הפרש אותן והפקידם ביד בניך שלא תאמר לי על הנולדים מעתה אלו היו שם
מתחלה׃ ועד סוף ועוד שלא תאמר לי על הזכרים שהם נקודים וטלואים תלדנה הנקבות דוגמתן
מכאן ואילך׃ וענתה בי אם תחשדני שאני נוטל משלך כלום תענה בי צדקתי׃ כי תבוא
טלוא או חום בידוע שגנבתיו לך ובגנבה הוא שרוי אצלי׃ הן׃ לשון קבלת דברים׃ לו יהי
כדבריך׃ הלואי ותחפוץ בכך׃ ויסר לבן ביום ההוא וגו׳׃ התישים׃ עזים זכרים׃ כל אשר לבן בו׃

ולארצי׃ והוה כד ילידת רחל ית יוסף ואמר יעקב ללבן שלחני ואהך
לאתרי ולארעי׃ פלמא ולדת רחל יוסף קאל יעקוב ללבן אטלקני
ואמצי אלי מוצעי ובלדי׃ תנה את נשי ואת ילדי אשר עבדתי אתך
בהן ואלכה כי אתה ידעת את עבדתי אשר עבדתיך׃ הב ית נשי
וית בני דפלחית יתך בהון ואיזיל ארי את ידעת ית פלחני
דפלחתך׃ אעטני נסאי ואולאדי אלדי כדמתך בהם חתא אמצי
לאנך תעלם כדמתי אלדי כדמתך׃ ויאמר אליו לבן אם נא מצאתי
חן בעיניך נחשתי ויברכני יהוה בגללך׃ ואמר ליה לבן אם כען
אשכחית רחמין בעינך נסיתי וברכני יי בדילך׃ קאל לה לבן אן וגדת
חטאא ענדך קם פאן קד גרבת פבארכני אללה בגרירתך׃ ויאמר
נקבה שכרך עלי ואתנה׃ ואמר פריש אגרך עלי ואתין׃ קאל בין
לי אגרתך חתא אעטיך׃ ויאמר אליו אתה ידעת את אשר עבדתיך
ואת אשר היה מקנך אתי׃ ואמר ליה את ידעת ית דפלחתך וית
דהוה בעירך עמי׃ קאל לה אנת תעלם כיף כדמתך וכיף כאנת
מאשיתך ענדי׃ כי מעט אשר היה לך לפני ויפרץ לרב ויברך
יהוה אתך לרגלי ועתה מתי אעשה גם אנכי לביתי׃ ארי זעיר
דהוה לך קדמי ותקיף לסגי ובריך יי יתך בדילי וכען אמתי
אעביד אף אנא לביתי׃ פאנהא כאנת קלילה ונמת כתרה ובארך
אללה לך בסבבי ואן מתא אצנע אנא איצא לביתי׃ ויאמר מה
אתן לך ויאמר יעקב לא תתן לי מאומה אם תעשה לי הדבר הזה

אשובה

רש״י

כל אשר לבן בו חברבורות לבנה׃ ויתן ביד בניו׃ הנותרות׃ הרעועות שבהן החולות והעקרות שאינן אלא שיריים אותן מסר לו׃ מקל לבנה׃ עץ הוא ושמו לבנה כמא דתימא תחת אלון ולבנה ואומ׳ אני הוא שקורין טרמבלא בלע״ז שהוא לבן׃ לח׃ כשהוא רטוב׃ ולוז׃ ועוד לקח מקל לוז עץ שגדלין בו אגוזים דקים קולדי״ר בלע״ז׃ וערמון׃ קשטנ״יא בלע״ז׃ פצלות׃ קילופין קילופין שהיה עושהו מנומר׃ מחשוף הלבן׃ גילוי לובן שהמקל כשהיה קולפו היה נראה ונגלה לובן שלו במקום הקילוף׃ ויצג׃ כתרגומו ודעיץ לשון תחיבה ונעיצה הוא בלשון ארמי והרבה יש בגמרא דצה ושלפה׃ דץ ביה מדי דצה כמו רעצה אלא שמקצר את לשונו׃ ברהטים׃ במרוצות המים בבריכות העשויות בארץ להשקות

אשובה ארעה צאנך אשמר׃ ואמר מא אתין לך׃ ואמר יעקב
לא תתין לי מדעם אם תעביד לי פתגמא הדין אתוב ארעי ענך
אטר׃ קט מא דא אעטיך קט לא תעטיני שיא לכן אצנע לי הדא
שאמר בה ארגע ארעא גנמך ואחפצהא׃ אעבר בכל צאנך
היום הסר משם כל שה נקד וטלוא וכל שה חום בכשבים וטלוא
ונקד בעזים והיה שכרי׃ אעבר בכל ענך יומא דין אעדי
מתמן כל אמר נמור ורקוע וכל אמר שחום באמריא ורקוע
ונמור בעזיא ויהי אגרי׃ אן אמר שיום פי גנמך ואעזל מנהא
כל שי מנקט ואבלק וכל שאה חמא מן צאן ואבלק ומנקט
מן שמאעז פיכון דאך אגרתי׃ וענתה בי צדקתי ביום מחר כי
תבוא על שכרי לפניך כל אשר איננו נקד וטלוא בעזים וחום
בכשבים גנוב הוא אתי׃ ותסהיד עלי זכותי ביום מחר ארי תעול
על אגרי קדמך כל דליתוהי נמור ורקוע בעזיא ושחום באמריא
גנובא הוא עמי׃ פישהד לי עדלי גדא אדא חצרת אן אטלב
אגרתי בין ידיך באן כל מא ליס הו מנקט ואבלק מן שמאעז
וחמא מן צאן איצא פהו מסרוק ענדי׃ ויאמר לבן הן לו יהי
כדברך׃ ואמר לבן ברם לוי יהי כפתגמך׃ וק׳ לבן נעם לית יכון
כמא קלת׃ ויסר ביום ההוא את התישים העקדים והטלאים ואת
כל העזים הנקדות והטלאת כל אשר לבן בו וכל חום בכשבים

רש״י

בשקתות עם הצאן. אשר תבאן וגו׳ ברהטים אשר תבאן הצאן לשתות אם הציג המקלות לנוכח הצאן. ויחמנה. הבהמה רואה את המקלות והיא נרתעת לאחוריה והזכר רובעה. ויולדת כיוצא בו. ר׳ הושעיא אומר המים נעשים זרע במעיהן ולא היו צריכות לזכר וזהו ויחמנה בבואן לשתות. אל המקלות. אל מראות המקלות. עקודים. משונים במקום עקידתן הן קרסולי ידיהם ורגליהם. והכשבים הפריד יעקב. הנולדים עקודים נקודים הבדיל והפריש לעצמן ועשה אותן עדר עדר לבדו והוליך אותו העדר העקוד לפני הצאן ופני הצאן ההולכת אחריהן צופות אליו וזהו שאמר ויתן פני הצאן אל עקוד שהיו פני הצאן אל העקודים ואל כל חום שמצא בצאן לבן. וישת לו עדרים. כמו שפירשתי. המקושרות. כתרגומו הבכירות ואין לו עד במקרא ומנחם חברו עם אחיתופל בקושרים ויהי הקשר אמיץ. אותם המתקשרות יחד

ויתן ביד בניו: ואעדי ביומא ההוא ית תישיא רגוליא ורקועיא וית
כל עזיא נמורתא ורקועתא כל דחיור ביה וכל דשחום באמריא
ויהב ביד בנוהי: פעזל לבן פי דלך אליום אלתיוס אלמחגלה ואלמנקטה
וגמיע אלענוז אלמנקטה ואלאבלק כל מא פיה ביאץ וכל חמא מן אל
צאן ואעטא דלך בניה: וישם דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב
ויעקב רעה את צאן לבן הנותרת: ושוי מהלך תלתא יומין בינוהי
ובין יעקב ויעקב רעי ית ענא דלבן דאשתארא: ויציר מסיר
תלאתה איאם בינה ובין יעקוב ויעקוב רעא גנם לבן אלבאקיה:
ויקח לו יעקב מקל לבנה לח ולוז וערמון ויפצל בהן פצלות לבנות
מחשף הלבן אשר על המקלות: ונסיב ליה יעקב חטרין דלבן
רטיבן ודלוז ודדלוב וקליף בהון קלפין חיורין קלוף חיור דעל
חוטריא: תם אכד יעקוב עצא לבנא רטבא וחור ודלב וקשרהא
אקשר אביץ בעד מא קשט אלביאץ אלדי עליהא: ויצג את
המקלות אשר פצל ברהטים בשקתות המים אשר תבאן הצאן
לשתות לנכח הצאן ויחמנה בבאן לשתות: ודעיץ ית חוטריא
דקליף ברטיא אתר בית שקיא דמיא אתר דאתין ענא למשתי
לקבלהון דענא ומתיחמן במיתיהון למשתי: ווצע אלעצא אלדי
קשרהא פי אלחיאץ פי מסאקי אלמא חתי תגי אלגנם לתשרב תכון
חיאלהא פתתוחם ענד דלך: ויחמו הצאן אל המקלות ותלדן
הצאן

רש"י

למעבר עיבורן ובהעטיף. לשון איחור כתרגומו ובלקישות ומנחם חיברו עם המחלצות והמעטפות
לשון עטיפת כסות כלומר מתעטפות בעורן וצמרן ואינן מתאוות להתייחם ע"י הזכרים. צאן רבות
פרות ורבות משאר צאן. ועבדים ושפחות. מוכר צאנו בדמים יקרים ולוקח לו כל אלה. עשה כנס
כמו ועשה חיל את עמלק. שוב אל ארץ אבותיך ושם אהיה עמך אבל בעודך מחובר לרשע
לטמא אי אפשר להשרות שכינתי עליך. ויקרא לרחל וללאה. לרחל תחלה ואחר ללאה שהיא היתה
עיקר הבית שבשבילה נזדווג יעקב עם לבן ואף בניה של לאה מודים בדבר שהרי בועז ובית דינו
משבט יהודה אומרים כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן וכו' הקדימו רחל ללאה. עשרת מונים. אין
מונים פחות מעשרה. מונים לשון סכום כלל החשבון והן עשיריות למדנו שהחליף תנאו מאה פ
פעמים. והנה העתודים. אע"פ שהבדילם לבן כולם שלא יתעברו הצאן דוגמתן היו המלאכים מביאין
אותן

הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּטְלֻאִים׃ וְאִתְיַחֲמָא עָנָא בְּחֻטְרַיָּא וִילִידָן
עָנָא רְגוֹלִין נְמוֹרִין וּרְקוּעִין׃ פאדא תוחמת אלגנם באלעצי ולדת
מחגלה ומנקטה ובלקא׃ וְהַכְּשָׂבִים הִפְרִיד יַעֲקֹב וַיִּתֵּן פְּנֵי הַצֹּאן
אֶל עָקֹד וְכָל חוּם בְּצֹאן לָבָן וַיָּשֶׁת לוֹ עֲדָרִים לְבַדּוֹ וְלֹא שָׁתָם עַל
צֹאן לָבָן׃ וְאִמְּרַיָּא אַפְרֵישׁ יַעֲקֹב וִיהַב בְּרֵישׁ עָנָא כָּל דִּרְגוֹל
וְכָל דִּשְׁחוּם בְּעָנָא דְּלָבָן וְשַׁוִּי לֵיהּ עֶדְרִין בִּלְחוֹדוֹהִי וְלָא עָרְבִינוּן
עִם עָנָא דְּלָבָן׃ ולמא פרד יעקוב אלצאן געל פי אול אלגנם כל
מחגל וחמא פי צאן לבן וגעל לה קטועא וחדהא ולם יציפהא
אלגנם לבן׃ וְהָיָה בְּכָל יַחֵם הַצֹּאן הַמְקֻשָּׁרוֹת וְשָׂם יַעֲקֹב אֶת
הַמַּקְלוֹת לְעֵינֵי הַצֹּאן בָּרְהָטִים לְיַחְמֵנָּה בַּמַּקְלוֹת׃ וְהָוֵי בְּכָל
עִדָּן דְּמִתְיַחֲמָן עָנָא מְבַכְּרָתָא וּמְשַׁוֵּי יַעֲקֹב יָת חֻטְרַיָּא לְעֵינֵי
עָנָא בְּרָטַיָּא לְיַחְמוּתְהוֹן בְּחֻטְרַיָּא׃ וכאן יעקוב פי כל וקת וחאם
אלגנם אלבכיריה יציר אלעצי חדאהא פי אלמסאקי לתתוחם עליהא׃
וּבְהַעֲטִיף הַצֹּאן לֹא יָשִׂים וְהָיָה הָעֲטֻפִים לְלָבָן וְהַקְּשֻׁרִים לְיַעֲקֹב׃
וּבְלַקִּישׁוּת עָנָא לָא מְשַׁוֵּי וְהָוָן לַקִּישַׁיָּא לְלָבָן וּבַכִּירַיָּא לְיַעֲקֹב׃
ואדא כרפת לא יציר דאך פתציר אלכריפיה ללבן ואלבכיריה
ליעקוב׃ וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד וַיְהִי לוֹ צֹאן רַבּוֹת וּשְׁפָחוֹת וַעֲבָדִים
וּגְמַלִּים וַחֲמֹרִים׃ וּתְקֵיף גַּבְרָא לַחְדָּא לַחְדָּא וַהֲווֹ לֵיהּ עָן סַגִּיאָן
וְאַמְהָן וְעַבְדִּין וְגַמְלִין וַחֲמָרִין׃ פאיסר אלרגל גדא גדא וצאר לה

פ״א רב מאותיות גדולות שבקרא כנגדם פ״א של ובתלתל דיאגינו

רש״י

אותן מעדר המסור ביד בני לבן לעדר שביד יעקב: וברודים. כתרגומו ופציחין פי׳ שיש בו בלבנו
חוט של לובן מקיף את גופו סביב חברבורות שלו פתוחות ומנומרות מגן לבן ואין לו לדמיון עד
מן המקרא: האל בית אל. כמו אל בית אל והה״א יתירה: ודרך מקראות לדבר כן כמו כי אתם באים
אל הארץ כנען: משחת שם. לשון רבוי וגדולה כשנמשח למלכות כך ויצק שמן על ראשה להיות
משוח למזבח: אשר נדרת לי. וצריך אתה לשלמו שאמרת יהיה בית אלהים שתקריב שם
קרבנות: העוד לנו. למה נעכב עליך מלכת אנו מיחלות לירש מנכסי אבינו כלום בין
הזכרים: הלא נכריות וגו׳ אפי׳ בשעה שדרך בני אדם לתת נדוניא לבנותם בשעת נשואין
נהג עמנו כנכריות כי מכרנו לך בשכר הפעולה: את כספנו שעיכב דמי שכר פעולתך:
כי כל העושר. כי זה משמש בלשון אלא כלומר משל אבינו אין לנו כלום אלא מה שהציל הקב״ה
מאבינו שלנו הוא: הציל. לשון הפריש וכן כל לשון הצלה שבמקרא לשון הפרשה שמפרישו מן

גנם כתיר ואמא ועביד וגמאל וחמיר: וישמע את דברי בני לבן
לאמר לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את
כל הכבד הזה: ושמע ית פתגמי בני לבן דאמרין נסיב יעקב ית כל
דלאבונא ומדלאבונא קנא ית כל נכסיא האלין: וסמע כלאם בני
לבן יקולון קד אכד יעקוב גמיע מא לאבינא ומן מא אצטנע
גמיע הדא אליסאר: וירא יעקב את פני לבן והנה איננו עמו כתמול
שלשום: וחזא יעקב ית סבר אפי לבן והא ליתנון עמיה כמאתמלי
ומדקמוהי: ונטר איצא יעקוב וגה לבן והו ליס הו מעה מתל
אמס ומא קבלה: ויאמר יהוה אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך
ולמולדתך ואהיה עמך: ואמר יי ליעקב תוב לארע אבהתך
ולילדותך ויהי מימרי בסעדך: חתא קאל אללה לה ארגע אלי בלד
אבאיך ומולדך ואכון מעך: וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה
השדה אל צאנו: ושלח יעקב וקרא לרחל וללאה לחקלא לות
ענה: תם בעת יעקוב ודעא ברחל ולאה אלי אלצחרא אלי גנמה:
ויאמר להן ראה אנכי את פני אביכן כי איננו אלי כתמול שלשם
ואלהי אבי היה עמדי: ואמר להון חזי אנא ית סבר אפי אבוכון
ארי ליתנון עמי כמאתמלי ומדקמוהי ואלהא דאבא הוה
בסעדי: פקאל להן הדא וגה אביכן ליס הו מעי מתל אמס ומא
קבלה ואלאה אבילם יזל מעי: ואתנה ידעתן כי בכל כחי עבדתי
את אביכן: ואתין ידעתין ארי בכל חילי פלחית ית אבוכון ו
ואנתן תערפין אני כדמתי בגמיע קותי: ואביכן התל בי
והחלף

רש"י ז"ל

הרעה: ועיין הלויב" את בניו ואת נשיו הקדים זכרים לנקבות ועשו הקדים נקבות לזכרים שנ' ויקח
עשו את נשיו ואת בניו" מקנה קנינו: מה שקנה מצאנו עבדים ושפחות וגמלים וחמורים: לגנוב
את לבבו: שנתן ביד בניו דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב" ותגנוב רחל את התרפים: להפריש
את אביה מע"ז נתכוונה" ד"א כדי שלא יגידו ללבן שברח יעקב שהיו מדברות ע"י מכשפות
כד"א כי התרפים דברו און" ביום השלישי: שהרי דרך שלשת ימים היה בינים" את אחיו
קרוביו" דרך שבעת ימים: כל אותן ג' ימים שהלך המגיד להגיד ללבן הלך יעקב לדרכו
נמצא

והחלף את משכרתי עשרת מנים ולא נתנו אלהים להרע
עמדי׃ ואבוכון שקר בי ואשני ית אגרי עסר זמנין ולא שבקיה
יי׳ לאבאשא עמי׃ ואביכן סכר בי ובדל אגרי עשרה אעדאד
ולם ידעה אללה אן יסי בי׃ אם כה יאמר נקדים יהיה שכרך וילדו
כל הצאן נקדים ואם כה יאמר עקדים יהיה שכרך וילדו כל
הצאן עקדים׃ אם כדין הוה אמר נמורין יהי אגרך וילידן כל
ענא נמורין ואם כדין הוה אמר רגולין יהי אגרך וילידן כל
ענא רגולין׃ אן קאל כדא יכון אגרך מנקטה ולד גמיע אלגנם
כדאך ואן קאל כדא יכון אגרך מחגלה ולד גמיע אלגנם כדאך׃
ויצל אלהים את מקנה אביכם ויתן לי׃ ואפריש יי׳ מן בעירא
דאבוכון ויהב לי׃ פאפאד אללה מן גנם אביכן ואעטאני׃ ויהי
בעת יחם הצאן ואשא עיני וארא בחלום והנה העתדים העלים
על הצאן עקדים נקדים וברדים׃ והוה בעדן דאתיחמא ענא
וזקפית עיני וחזית בחלמא והא תישיא דסלקין על ענא
רגולין נמורין ופציחין׃ ולמא כאן וקת והאם אלגנם רפעת
עיני וראית פי אלמנאם כאן אלתיוס אלצאעדה עליהא אלגנם
מחגלה ומנקטה וכלנגייה׃ ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום
יעקב ואמר הנני׃ ואמר לי מלאכא דיי׳ בחלמא יעקב ואמרית
האנא׃ פקאל לי מלך אללה פי אלמנאם יא יעקוב קלת לביך׃ ויאמר

רש״י ז״ל

נמצא יעקב רחוק מלבן ג׳ ימים ובג׳ השיגו לבן נמצאו שכל מה שהלך יעקב בג׳ ימים הלך
לבן ביום אחד׳ מטוב עד רע׳ כל טובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים׳ כשבויות חרב׳ כל
חיל הבא למלחמה קרוי חרב׳ ותגנב אותי׳ גנבת את דעתי׳ יש לאל ידי׳ יש כוח וחיל בידי׳
לעשות עמכם רע וכל שהוא קודש עם עיגול ורוב אומם הוא׳ נכספתה׳ חימדת והרבה יש
במקרא נכספה וגם כלתה נפשי למעשה ידיך תכסוף׳ פירותי וגו׳ השיבו על ראשון ראשון
שאמרתו ותנהג את בנותי וכו׳ לא יחיה׳ ומאותה קללה מתה רחל בדרך׳ נשקללת חכם אפי׳
בחנם היא באה׳ מה עמדו׳ משכרך באהל יעקב׳ הוא אהל רחל שהיה יעקב תדיר אצלה וכמו
בית רחל אשת יעקב ובכולן לא נאמר אשת יעקב׳ ויבא באהל רחל׳ כשיצא מאהל לאה חזר

שא נא עיניך וראה כל העתדים העלים על הצאן עקדים נקדים
וברדים כי ראיתי את כל אשר לבן עשה לך׃ ואמר זקוף כען
עינך וחזי כל תישיא דסלקין על ענא׳ רגולין נמורין ופציחין׳
ארי גלי קדמי׳ ית כל דלבן עביד לך׃ קש׳ ארפע עיניך ואנצר
גמיע אלתיוס אלצאעדה עלי אלגנם מחגלה ומנקטה וכלנגייה׳ פאני
קד ראית גמיע מא לבן צאנע בך׃ אנכי האל בית אל אשר
משחת שם מצבה אשר נדרת לי שם נדר עתה קום צא מן
הארץ הזאת ושוב אל ארץ מולדתך׃ אנא אלהא דאתגלי עלך
בבית אל׳ דמשחתא תמן קמא׳ דקיימתא קדמי׳ תמן קים׳ כען קום
פוק מן ארעא הדא׳ ותוב לארע ילדותך׃ אנא אלטאיק אלמבשדך
פי בית אל׳ אלדי מסחת הנאך אלמצבה׳ ונדרת לי תם אלנדר׳ אלאן קם
פאכרג מן הדא אלבלד וארגע אלי בלד מולדך׃ ותען רחל ולאה
ותאמרנה לו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו׃ ואתיב רחל
ולאה׳ ואמרא ליה׳ העוד לנא׳ חולק ואחסנא בבית אבונא׃
פאגאבתה רחל ולאה וקאלתא לה׳ הל בקי לנא נציב ונחלה פי
בית אבינא׃ הלוא נכריות נחשבנו לו כי מכרנו ויאכל גם
אכול את כספנו׃ הלא נוכראן אתחשיבנא ליה ארי זבננא׳
ואכל אף מיכל ית כספנא׃ אלא אן כאלגרבא חסבנא ענדה וכאנה
באענא׳ ואכל תמננא׃ כי כל העשר אשר הציל אלהים מאבינו
לנו הוא ולבנינו ועתה כל אשר אמר אלהים אליך עשה׃ ארי כל
עותרא׳ דאפריש יי׳ מאבונא׳ דילנא הוא ודבננא׳ וכען׳ כל
דאמר יי׳ לך עביד׃ ואנמא גמיע אלגנא׳ אלדי אפאד אללה מן קבל
אבינא הו לנא ולאולאדנא׳ ואלאן׳ גמיע מא קאלה אללה׳ אצנעה׃
ויקם יעקב וישא את בניו ואת נשיו על הגמלים׃ וקם יעקב ונטל׳
ית בנוהי וית נשוהי על גמליא׃ תם קאם יעקוב׳ וחמל׳ בניה

ונסאה

ונסאה עלי גמל׃ וינהג את כל מקנהו ואת כל רכשו אשר רכש
מקנה קנינו אשר רכש בפדן ארם לבוא אל יצחק אביו ארצה
כנען׃ ודבר ית כל גיתוהי וית כל קנינה דקנא גיתוהי וקניניה
דקנא בפדן דארם למיתי לות יצחק אבוהי לארעא דכנען׃
וסאק גמיע מאשיתה וגמיע סרחה די מלכה מע מאשית דׄ
וסאיר מלכה די מלכה פי פדן ארם ליגי אלי יצחק אביה אלי בלד
כנען׃ ולבן הלך לגזז את צאנו ותגנב רחל את התרפים אשר
לאביה׃ ולבן אזל למגז ית ענה ונסיבת רחל ית צלמניא
דלאבוהא׃ וכאן לבן קד מצא ליגז גנמה תם אכפת רחל תמאתיל
די לאביהא׃ ויגנב יעקב את לב לבן הארמי על בלי הגיד לו
כי ברח הוא׃ וכסי יעקב מן לבן ארמאה על דלא חוי ליה ארי
אזיל הוא׃ וכתם יעקוב מן לבן ארמני אד לם יכברה באנה
מנצרף׃ ויברח הוא וכל אשר לו ויקם ויעבר את הנהר וישם
את פניו הר הגלעד׃ ואזל הוא וכל דליה וקם ועבר ית פרת
ושוי ית אפוהי לטורא דגלעד׃ פאנצרף הו וגמיע מא לה וקאם
ועבר אלפראת וגעל קצדה גבל גרש׃ ויגד ללבן ביום השלישי
כי ברח יעקב׃ ואתחוא ללבן ביומא תליתאה ארי אזל יעקב׃
פאכבר לבן פי אליום אלתאלת אן יעקוב קד אנצרף׃ ויקח את אחיו
עמו וירדף אחריו דרך שבעת ימים וידבק אתו בהר הגלעד׃
ודבר ית אחוהי עמיה ורדף בתרוהי מהלך שבעא יומין ואדביק
יתיה בטורא דגלעד׃ ואכד אצחאבה מעה וכלבה מסיר סבעה

רש״י

לו לאהל רחל קודם שחפש באהל האמהות וכל כך למה. לפי שהיה מכיר בה שהיא ממשמשנית״
בכר הגמל. לשון כרים וכסתות כתרגומו בעביטא דגמלא והיא מרדעת העשויה כמין כר
ובעירובין שנינו זקיפוה בעביטין והן עביטי גמלים בשטו״ בלע״ז״ דלקת. רדפת כמו על
ההרים דלקונו וכמו אדלוק אחרי פלשתים״ ויוכיחו. ויבררו עם מי הדין אפרובי״ר בלע״ז״
לא שכלו. לא הפילו עיבורם כמו רחם משכיל תפלט פרתו ולא תשכל״ ואילי צאנך. מכאן
אמרו איל בן יומו קרוי איל שאם לא כן מה שבחו אילים לא אכל אבל כבשים אכל אם כן גזלן הוא״

איאם ולחקה פי גבל גרש: ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום
הלילה ויאמר לו השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע:
ואתא מימר מן קדם יי לות לבן ארמאה בחלמא דליליא ואמר
ליה אסתמר לך דלמא תמליל עם יעקב מטב עד ביש: פגא
מלך אללה אלי לבן אלארמני פי חלם אלליל וקאל לה אחדר אן תכלם
יעקוב מן כיר אלי שר: וישג לבן את יעקב ויעקב תקע את אהלו
בהר ולבן תקע את אחיו בהר הגלעד: ואדביק לבן ית יעקב
ויעקב פרס ית משכניה בטורא ולבן אשרי ית אחוהי בטורא
דגלעד: תם לחק יעקוב ויעקוב קד צרב כבאה פי אלגבל ולבן נזל
אכותה פי גבל גרש: ויאמר לבן ליעקב מה עשית ותגנב את
לבבי ותנהג את בנתי כשביות חרב: ואמר לבן ליעקב מא
עבדתא וכסיתא מני ודברת ית בנתי כשבית חרב: פקאל לבן
ליעקוב מא דא צנעת אד כתמתני וסקת בנאתי כאלמסביאת באל
סיף: למה נחבאת לברח ותגנב אתי ולא הגדת לי ואשלחך
בשמחה ובשרים בתף ובכנור: למא אטמרתא למיזל וכסיתא
מני ולא חוית לי ושלחתך פון בחדוא ובתשבחן בתפין ובכנרין:
ולם אכפית פאנצרפת וכתמתני ולם תכברני לכנת אשייעך בפרח
וגנא ודפוף וטנאביר: ולא נטשתני לנשק לבני ולבנתי עתה
הסכלת עשו: ולא שבקתני לנשקא לבני ולבנתי כען אסכילתא
למעבד: ולם תדרני אן אקבל בנאי ובנאתי אלאן קד גהלת פי מא
צנעת: יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלהי אביכם אמש אמר
אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע: אית חילא
בידי למעבד עמכון בישא ואלהא דאבוכון ברמשא אמר לי
למימר אסתמר לך מלמללא עם יעקב מטב עד ביש: מוגוד
אן פי ידי טאקה אן אצנע בכם שרא לולא אן אלאה אביכם אלי
בארחה קאל לי אחדר אן תכלם יעקוב מן כיר אלי שר: ועתה הלך

הלכת

הלכת כי נכסף נכספתה לבית אביך למה גנבת את אלהי ׃ וכען מיזל אזלתא ארי חמדא חמידתא לבית אבוך למא גנבתא ית דחלתי ׃ וטאן מוזט מוזטא אד אשתקת ש׳ בית אביך פלם סרקת מעבודי ׃ ויען יעקב ויאמר ללבן כי יראתי כי אמרתי פן תגזל את בנותיך מעמי ׃ ואתיב יעקב ואמר ללבן ארי דחילית ארי אמרית דלמא תינוס ית בנתך מני ׃ פאגאבה יעקוב וקאל לאני תכוופת וקלת כלא תגצבני עלי בנאתך ׃ עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה נגד אחינו הכר לך מה עמדי וקח לך ולא ידע יעקב כי רחל גנבתם ׃ אתר דתשכח ית דחלתך לא יתקיים קדם אחנא אשתמודע לך מא דעמי וסב לך ולא ידע יעקב ארי רחל נסיבתנון ׃ ומן וגדת מעבודך מעה לא יחיא חדא אצחאבנא אתבת אי שי הו לך מעי וכדה ולם יעלם יעקוב אן רחל אכפתה ׃ ויבא לבן באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי האמהת ולא מצא ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל ׃ ועל לבן במשכנא דיעקב ובמשכנא דלאה ובמשכנא דתרתין לחינתא ולא אשכח ונפק ממשכנא דלאה ועל במשכנא דרחל ׃ פדכל לבן כבא יעקוב וכבא לאה וכבא אמתין ולם יגד שיא פכרג מן כבא לאה ודכל ש׳ כבא רחל ׃ ורחל לקחה את התרפים ותשמם בכר הגמל ותשב עליהם וימשש לבן את כל האהל ולא מצא ׃ ורחל נסיבת ית צלמנא ושויאתנון בעביטא דגמלא ויתיבת עליהון ומשיש לבן ית כל משכנא ולא אשכח ׃ ורחל אכדת אתמתיל וצירתה

רש״י

טרפה: על ארי וזאב ׃ אנכי אחטנה: לשון קולע אל השערה ולא יחטיא. אני ובני שלמה חטאים חסרים. אנכי אחטנה אם חסרה חסרה לי שמידי תבקשנה ׃ אנכי אחטנה: כתרגומו דהות שגיא מנינא שהיתה נפקדת ומחוסרת. כמו ולא נפקד ממנו איש תר׳ לא שגא ׃ גנבתי יום וגנובתי לילה: גנובת יום או גנובת לילה הכל שלמתי ׃ גנובתי: כמו רבתי בגוים שרתי במדינות מלאתי משפט אוהבתי גדוש ׃ אכלני חורב: לשון אש אוכלה ׃ וקרח: כמו משליך קרחו כפתים תרגום גלידא ׃ שנתי: לשון שינה ׃ ותחליף את משכורתי: היית משנה תנאי שבינינו מנקוד לטלוא מעקודים לברודים ׃ ופחד יצחק: לא רצה לומר אלהי יצחק שאין הקב״ה מייחד

פי קתב שגמל וגלסת עליה פגסס לבן גמיע שכבא ולם יגד שי׃ ו
ותאמר אל אביה אל יחר בעיני אדני כי לוא אוכל לקום מפניך
כי דרך נשים לי ויחפש ולא מצא את התרפים׃ ואמרת לאבוהא׳
לא יתקף בעיני רבוני׳ ארי לא אכול למקם מן קדמך׳ ארי אורח
נשין לי׳ ובלש׳ ולא אשכח ית צלמניא׃ פקלת לא ישתד עלא
סיידי פאני לא אטיק אן אקום מן בין ידיך אד סביל שנסא קד
ערץ לי פפתש ולם יגד שתמתל׃ ויחר ליעקב וירב בלבן ויען יעקב
ויאמר ללבן מה פשעי מה חטאתי כי דלקת אחרי׃ ותקיף ליעקב
ונצא עם לבן׳ ואתיב יעקב ואמר ללבן׳ מא חובי מא סורחני׳ ארי
רדפתא בתרי׃ פאשתד דלך עלי יעקוב וכאצמה ואגאבה וקאל
לה מא גרמי מא כטייתי אד דהקתני׃ כי מששת את כל כלי מה
מצאת מכל כלי ביתך שים כה נגד אחי ואחיך ויוכיחו בין שנינו׃
ארי משישתא ית כל מני׳ מא אשכחתא מכל מני ביתך׳ שוי הכא׳
קדם אחי ואחך׳ ויוכחון בין תרונא׃ וקד גססת גמיע אנתי מא
וגדת מן אניה׳ ביתך צירה ההנא חדא אצחאבי ואצחאבך
ויובכונא בה עלי שבלל׃ זה עשרים שנה אנכי עמך רחליך
ועזיך לא שכלו ואילי צאנך לא אכלתי׃ דנן עסרין שנין אנא
עמך׳ רחלך ועזך לא אתכילו׳ ודכרי ענך לא אכלית׃ הדא לי
עשרין סנה מעך דכשך ומואעזך לם תתכל ומן כבאש גנמך
לם אכל׃ טרפה לא הבאתי אליך אנכי אחטנה מידי תבקשנה
גנבתי יום וגנבתי לילה׃ דתבירא לא אתיתי לך׳ דהות שגיא
ממנינא׳

רש"י ז"ל

זמן עד הצדיקים בחייהם ואעפ"י שאמר לו בצאתו מבאר שבע אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק בשביל שכהו עיניו והרי הוא כמת. ונתיירא יעקב לומר אלהי ואמר ופחד׃ ויוכח. ל' תוכחה הוא ונאמר הוכחה׃ מה אעשה לאלה היום וגו' איך תעלה על לבי להרע להן׃ והיה לעד. יהבה׃ לאחיו. הם בניו שהיו לו כאחים נגשים לצרה ולמלחמה עליו׃ יגר שהדותא. תרגומו של גלעד׃ גלעד. גל עד׃ והמצפה אשר אמר וגו'. והמצפה אשר בהר הגלעד כמו שכתוב ויעבור את מצפה גלעד. ולמה נקראת שמה מצפה לפי שאמר כל אחד מהן לחבירו

מחניתא מני את בעי לה גנטרית בימאמא וגנטרית בליליא: ופריסה
לם ארפעהא אליך ומא אסתהלכתהא פמן ידי תטלבהא כדדת ,
נהארא ולילא: הייתי ביום אכלני חרב וקרח בלילה ותדד שנתי
מעיני: הויתי ביממא אכלני שרבא וגלידא נחת עלי בליליא: זה"
ונדת שינתי מעיני: וכנת פי אלנהאר יחרקני אלסמום ואלגליד פי אלליל
ונפר נומי מן עיני: זה לי עשרים שנה בביתך עבדתיך ארבע
עשרה שנה בשתי בנתיך ושש שנים בצאנך ותחלף את
משכרתי עשרת מנים: דנן לי עסרין שנין בביתך פלחתך ארבע
עסרי שנין בתרתין בנתך ושית שנין בענך ואשניתא ית אגרי
עסר זמנין: הודא לי עשרין סנה פי מנזלך כדמתך מנהא
ארבעה עשר סנה באבנתיך וסת סנין בגנמך ובדלת אגרי
עשרה אעדאד: לולי אלהי אבי אלהי אברהם ופחד יצחק היה
לי כי עתה ריקם שלחתני את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים
ויוכח אמש: אלו לא פון אלהיה דאבא אלהיה דאברהם ודדחיל ליה
יצחק הוה בסעדי ארי כען ריקן שלחתני ית עמלי וית ליאות
ידי גלי קדם יי ואוכח ברמשא: לולא אלה אבי אלה אבר ומפזע
יצחק כאן לי עונא לכנת אלאן קד אטלקתני פארגא לעצפי
ולתעב כפי נצר אללה ווכך אלבארחה: ויען לבן ויאמר אל יעקב
הבנות בנתי והבנים בני והצאן צאני וכל אשר אתה ראה
לי הוא ולבנתי מה אעשה לאלה היום או לבניהן אשר ילדו:

רש"י

לחבירו: יצף ה' ביני וביניך אם תעבור את הברית: כי נסתר ולא נראה: אין איש את רעהו:
בנותי בנותי. שני פעמים את בלהה וזלפה בנותיו היו מפילגש: אם תענה את בנותי. ל
למנוע מהן עונת תשמיש: יריתי. כמו ירה בים בזה שזורק יורה חץ: אם אני. הרי אם
משמש בל' אשר כמו עד אם דברתי דברי: לרעה. לרעה אין אתה עובר אבל אתה
עובר לפרקמטיא: אלהי אברהם. קודש: ואלהי נחור. חול: אלהי אביהם. חול: ויזבח
יעקב זבח. שחט בהמות למשתה: ויקרא לאחיו. לאוהביו שעם לבן: לאכל לחם. כל
דבר מאכל קרוי לחם כמו עבד לחם רב. נשחיתה עץ בלחמו: ויפגעו בו מלאכי אלקים.

ואתיב לבן ואמר ליעקב בנתא בנתי ובניא בני וענא עני וכל
דאת חזי דילי הוא ולבנתי מא אעביד לאלין יומא דין או לבניהון
דילידא ׃ פגאובה לבן וקאל אלבנאת בנאתי ואלאולאד אולאדי
ואלגנם גנמי וגמיע מא תראה פהו לי פמא עסא אן אצנע אליום
בבנאתי או באולאדהן אלדי ולדו ׃ ועתה לכה נכרתה ברית אני
ואתה והיה לעד ביני ובינך ׃ וכען איתא נגזר קים אנא ואת
ויהי לסהיד בינא ובינך ׃ לכן תעאל נעהד עהדא אנא ואנת יכון
שאהד ביני ובינך ׃ ויקח יעקב אבן וירימה מצבה ׃ ונסיב יעקב
אבנא וזקפה קמא ׃ פאכד יעקוב חגרה ונצבהא דכה ׃ ויאמר יעקב
לאחיו לקטו אבנים ויקחו אבנים ויעשו גל ויאכלו שם על הגל ׃
ואמר יעקב לאחוהי לקוטו אבנין ונסיבו אבנין ועבדו דגורא
ואכלו תמן על דגורא ׃ תם קאל לאצחאבה אגמעו חגארה
פגמעו חגארה ונצבוהא רגמא ואכלו טעאמא פוקהא ׃ ויקרא
לו לבן יגר שהדותא ויעקב קרא לו גלעד ׃ וקרא ליה לבן
יגר סהדותא ויעקב קרא ליה גלעד ׃ פסמאה לבן רגם
שהאדה ויעקוב סמאה בלעבראניה גלעד ׃ ויאמר לבן הגל
הזה עד ביני ובינך היום על כן קרא שמו גלעד ׃ ואמר לבן
דגורא הדין סהיד בינא ובינך יומא דין על כין קרא שמיה
גלעד ׃ פקאל לה לבן הדא אלרגם שאהד ביני ובינך אליום ולדאך
סמאה אלרגם אלשאהד ׃ והמצפה אשר אמר יצף יהוה ביני
ובינך כי נסתר איש מרעהו ׃ וסכותא דאמר יסך מימרא
דיי בינא ובינך ארי נתכסי גבר מחבריה ׃ וסמא אלחגר
מטלע קאל יטלע אללה ביני ובינך פי אן נסתתר כל אמר ען
צאחבה ׃ אם תענה את בנתי ואם תקח נשים על בנתי אין
איש עמנו ראה אלהים עד ביני ובינך ׃ אם תעני ית בנתי

ואם

ואם תסב נשין על בנתי ליות אנש עמנא חזי מימרא דיי׳ סהיד
בינא ובינך׃ אן לא תעדב בנאתי ולא תתכד עליהן נסאא
ליס מענא אנסאן גריב אנטר אללה שאהד ביני ובינך׃ ויאמר
לבן ליעקב הנה הגל הזה והנה המצבה אשר יריתי ביני ובינך׃
ואמר לבן ליעקב הא דגורא הדין והא קמתא דאקימית בינא
ובינך׃ וקאל לה איצא הודא אלרגם שאהד ואלנצבה אלדי קודת
בהא ביני ובינך׃ עד הגל הזה ועדה המצבה אם אני לא אעבר
אליך את הגל הזה ואם אתה לא תעבר אלי את הגל הזה ואת
המצבה הזאת לרעה׃ סהיד דגורא הדין וסהדא קמתא אם אנא
לא אעבר לותך ית דגורא הדין ואם את לא תעבר לותי ית דגורא
הדין וית קמתא הדא לבישו׃ הדא אלרגם שאהד ואלנצבה שאהדה
עליי אן לא אגוזהמא אליך ועליך אן לא תגוזהמא אלי לשר׃ אלהי
אברהם ואלהי נחור ישפטו בינינו אלהי אביהם וישבע יעקב בפחד
אביו יצחק׃ אלהיה דאברהם ואלהיה דנחור ידינון בינגא אלהא
דאבוהון וקיים יעקב בדדחיל ליה אבוהי יצחק׃ אלאה אברהם
ואלאה נחור יחכמון פימא ביננא הו אלאה אביהמא וחלף יעקוב
בפזע אביה יצחק׃ ויזבח יעקב זבח בהר ויקרא לאחיו לאכל
לחם ויאכלו לחם וילינו בהר׃ ונכס יעקב נכסתא בטורא וקרא
לאחוהי למיכל לחמא ואכלו לחמא ובתו בטורא׃ תם דבח
יעקוב דבחא פי אלגבל ודעא באצחאבה אן יאכלו טעאמא ׳
פאכלו טעאמא ובאתו פי אלגבל׃ וישכם לבן בבקר וינשק
לבניו ולבנותיו ויברך אתהם וילך וישב לבן למקמו׃ ואקדים
לבן בצפרא ונשיק לבנוהי ולבנתיה ובריך יתהון ואזל ותב
לבן לאתריה׃ ואדלג לבן באלגדאה וקבל בניה ובנאתה ודעא

מלרע ולריבו מלעיל ועיין במחברת ובר׳ יעקב בן מעברונו ז״ל׳

רש״י

מלאכים של א״י באו לקראתו ללוותו לארץ׳ מחנים׳ שתי מחנות של חוצה לארץ שבאו עמו
עד ושל א״י שבאו לקראתו׳ בל״ד

להם תם מצא ורגע אלי מוצ׳עה ׃ ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים ׃ ויעקב אזל לאורחיה ׃ וערעו ביה מלאכיא דיי׳ ׃ ויעקוב איצ׳א מצ׳א פי טריקה ופאגתה מלאיכה אללה ׃ ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ויקרא שם המקום ההוא מחנים ׃ ואמר יעקב כד חזנון ׃ משרי מן קדם יי׳ דא ׃ וקרא שמיה דאתרא ההוא מחנים ׃ פק׳ יעקוב למא ראהם הדא עסכר אללה וסמא דלך אלמוצ׳ע דו אלעסכרין ׃

דמ״ח פסוקים סימן חלקי׃

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום ׃ ושלח יעקב אזגדין קדמוהי ׃ לות עשו אחוהי ׃ לארע דשעיר לחקלי אדום ׃ תם אן יעקוב בעת ברסל בין ידיה אלי עשו אכיה אלי בלאד אלשראה בלד אדום ׃ ויצו אתם לאמר כה תאמרון לאדני לעשו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ואחר עד עתה ׃ ופקיד יתהון למימר ׃ כדין תימרון ׃ לרבוני לעשו ׃ כדנן אמר עבדך יעקב ׃ עם לבן דרית ׃ ואוחרית עד כען ׃ ואוצאהם וק׳ להם כדא קולו לסיידי לעשו כדא ק׳ עבדך יעקוב אני סכנת ענד לבן ותאכרת אלי אלאן ׃ ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדני למצא חן בעיניך ׃ והוו לי תורין וחמרין ען ועבדין ואמהן ׃ ושלחית לחואה לרבוני ׃ לאשכחא רחמין בעינך ׃

וישלח יעקב מלאכים. מלאכים ממש׃ (ויצא נוטריקון של מחנים ר״ת מלאכות חיילים נטל יעקב מלאכים ושגרן אצל עשו׃) ארצה שעיר. בארץ שעיר כל תיבה שצריכה למ״ד בתחלתה הטיל לה ה״א בסופה׃ גרתי. לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר אינך כדאי לשנוא אותי על הברכות שבירכני אביך הוה גביר לאחיך לא נתקיימה בי׃ ד״א גרתי בגימט׳ תרי״ג כלומר עם לבן גרתי ותרי״ג מצוות קיימתי ולא למדתי ממעשיו הרעים׃ ויהי לי שור וחמור. אבא אמר לי מטל השמים ומשמני הארץ זו אינה לא מן השמים ולא מן הארץ׃ שור וחמור. דרך ארץ לומר על שוורים הרבה שור. אדם אומר לחבירו בלילה קרא התרנגול ואינו אומר קראו התרנגולים׃ ואשלחה להגיד לאדוני. להודיעך שאני בא אליך׃ למצוא חן בעיניך. שאני שלם עמך ומבקש אהבתך׃ באנו אל אחיך אל עשו׳

שהיית

בעינך׃ פצאר לי בקר וחמיר וגנם ועביד ואמא פבעתת אכבר
סיידי לאגד חט׳א ענדך׃ וישבו המלאכים אל יעקב לאמר
באנו אל אחיך אל עשו וגם הלך לקראתך וארבע מאות איש
עמו׃ ותבו אזגדיא לות יעקב למימר אתינא לות אחוך לות עשו
ואף אתי לקדמותך וארבע מאה גוברא עמיה׃ פרגע ﭏרסלא
ﭏי יעקוב קאילין צרנא ﭏי אכיך ﭏי עשו פאדא בה מאצי תלקאך
ומעה ארבע מאיה רגל׃ ויירא יעקב מאד ויצר לו ויחץ את
העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות׃
ודחיל יעקב לחדא ועקת ליה׃ ופליג ית עמא דעמיה וית ענא
וית תורי וגמליא לתרתין משרין׃ פכאף יעקוב גדא וצאק בה
ﭏאמר פקסם ﭏקום ﭏדין מעה וﭏגנם וﭏבקר וﭏגמל עלי עסכרין׃
ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה
הנשאר לפליטה׃ ואמר אם ייתי עשו למשריתא חדא וימחינה׃
ותהי משריתא דתשתאר לשיזבא׃ קﭏ אן גא עשו ﭏי אחדהמא
פאהלכה כאן ﭏעסכר ﭏבאקי פליתה׃ ויאמר יעקב אלהי אבי
אברהם ואלהי אבי יצחק יהוה האמר אלי שוב לארצך ולמולדתך

רש״י

שהיית אומר אחיך הוא אבל הוא נוהג עמך כעשו עודנו בשנאתו׃ ויירא ויצר׃ ויירא שמא
יהרג ויצר לו אם יהרוג הוא את אחרים׃ המחנה האחת והכהו׃ מחנה משמש ל׳ זכר ולשון
נקבה׃ אם תחנה עלי מחנה הרי נקבה׃ המחנה הזה לשון זכר וכן יש שאר דברים משמשים
לשון זכר ולשון נקבה׃ השמש יצא על הארץ׃ מקצה השמים מוצאו הרי זכר׃ השמש זרחה
על השמים הרי ל׳ נקבה׃ וכן רוח והנה רוח גדולה באה הרי נקבה׃ ויגע בארבע פנות הבית הרי
זכר׃ ורוח גדולה וחזק מפרק הרים הרי זכר ונקבה וכן אש ואש יצאה מלפני ה׳ לשון נקבה׃
אש להט לשון זכר׃ והיה המחנה הנשאר לפליטה׃ על כרחו כי אלחם עמו׃ התקין עצמו
לשלשה דברים לדורון ולמלחמה ולתפלה׃ לדורון ותעבור המנחה על פניו׃ לתפלה אלהי
אברהם אבי׃ למלחמה והיה המחנה הנשאר לפליטה׃ ואלהי אבי יצחק׃ ולהלן הוא אומ׳ ופחד
יצחק ועוד מהו אומר והזכיר שם המיוחד היה לו לכתוב האומ׳ לי שוב לארצך אלא כך אמר
יעקב לפני הקב״ה שתי הבטחות הבטחתני אחת בצאתי מבית אבי שאמרת לו אני ה׳ אלהי

ואיטיבה עמך׃ ואמר יעקב׃ אלהיה דאבא אברהם׃ ואלהיה דאבא
יצחק יי׳ דאמר לי׳ תוב לארעך ולילדותך ואוטיב עמך׃
ק״ש יעקוב יא אלאה גדי אברהם ואלאה אבי יצחק יא אללה אלדי קלת
לי ארגע אלי בלדך ומולדך ואחסן אליך׃ קטנתי מכל החסדים
ומכל האמת אשר עשית את עבדך כי במקלי עברתי את
הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות׃ זעירן זכוותי מכל
חסדין ומכל טבון דעבדת עם עבדך ארי יחידי עברית ית
ירדנא הדין וכען הויתי לתרתין משרין׃ אנא אקל מן אסתחקאק
גמיע אלפצל ואלאחסאן אלדי צנעתה מעא עבדך לאני בעצאי
פקט עברת הדא אלארדן ואלאן פקד צאר לי עסכרין׃ הצילני נא
מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אתו פן יבוא והכני אם על
בנים׃ שיזבני כען מידא דאחי מידא דעשו ארי דחיל אנא
מניה דלמא ייתי וימחינני אמא על בניא׃ אסאלך אן תכלצני
מן יד אכי מן יד עישו לאני אכאפה כלא יאתי ויקתלני אלאם
מע אלבנין קאוה׃ ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתי
את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרב׃ ואת אמרת
אוטבא אוטיב עמך ואשוי ית בנך סגיאין כחלא דימא דלא
יתמנון

רש״י

אברהם אביך ואלהי יצחק ושם אמרת לי ושמרתיך בכל אשר תלך׃ ואחת בבית לבן שאמרת לי שוב
אל ארץ אבותיך וגו׳ ואהיה עמך ושם נגלית עלי בשם המיוחד לבדו שנ׳ ויאמר ה׳ אל יעקב שוב
אל ארץ אבותיך בשתי הבטחות הללו אני בא לפניך׃ קטונתי מכל החסדים׃ נתמעטו זכיותי ע״י
החסדים והאמת שעשית עמי לכך אני ירא שמא משהבטחתני נתקלקלתי בחטא ויגרום לי
להימסר ביד עשו׃ ומכל האמת׃ אמתת דבריך ששמרת לי כל ההבטחות שהבטחתני׃ כי
במקלי׃ לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה אלא מקלי לבדו׃ ומ״א נתן מקלו בירדן
ונבקע הירדן׃ מיד אחי מיד עשו׃ מיד אחי שאין נוהג עמי כאח אלא כעשו הרשע׃ היטב
איטיב׃ היטב בזכותך איטיב בזכות אבותיך׃ ושמתי את זרעך כחול הים׃ והיכן אמ׳ לו כן
והלא לא אמ׳ לו אלא והיה זרעך כעפר הארץ אלא אמ׳ כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את
אשר דברתי לך ולאברהם אמר הרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על
שפת הים׃ הבא בידו׃ ברשותו וכן ויקח את כל ארצו מידו׃ ומ״א מן הבא בידו אבנים

טובות

יתמנון מסגי׃ ואנת פקד קלת לי אחסן אליך ואציר נסלך כרמל
אלבחר אלדי לא יחצא מן כתרה׃ וילן שם בלילה ההוא ויקח מן
הבא בידו מנחה לעשו אחיו׃ ובת תמן בליליא ההוא׃ ונסיב
מן דאתא בידיה תקרובתא לעשו אחוהי׃ פבאת תם פי תלך
אללילה ועזל ממא גאבה מעה הדיה לעשו אכיה׃ עזים מאתים
ותישים עשרים רחלים מאתים ואילים עשרים׃ עזי מאתן
ותישיא עסרין רחלי מאתן ודכרי עסרין׃ מאיתי ענז ועשרין
תיס מאתי נעגה ועשרין כבש׃ גמלים מיניקות ובניהם שלשים
פרות ארבעים ופרים עשרה אתנת עשרים ועירם עשרה׃
גמלי מינקתא ובניהון תלתין תורתא ארבעין ותורי עסרא
אתנן עסרין ועלי עסרא׃ ולי נאקה מרצעה מע אולאדהא
וארבעין בקרה ועשרה תיראן ועשרין אתאן ועשר גחאש׃
ויתן ביד עבדיו עדר עדר לבדו ויאמר אל עבדיו עברו
לפני ורוח תשימו בין עדר ובין עדר׃ ויהב ביד עבדוהי עדר
עדרא בלחודוהי ואמר לעבדוהי עיברו קדמי ורוחא תשוון
בין עדרא ובין עדרא׃ ואעטא אלדך עבידה קטיעא קטיעא
עלי חדה וקאל להם תקדמוני וציירו פרגה בין קטיע וקטיע׃ ויצו

רש"י

טובות ומרגליות שאדם צר בצרור ונותן בידו. ד"א מן הבא בידו מן החולין שנוטל מעשר
כד"א עשר אעשרנו לך והדר לקח מנחה. עזים מאתים ותישים עשרים. מאתים עזים
צריכות עשרים תישים וכן כולם הזכרים כדי צורך הנקבות. ובב"ר דורשין מכאן לעונה
האמורה בתורה הטיילים בכל יום הפועלים שתים בשבת. חמרים אחת בשבת. הגמלים
אחת לשלשים יום. הספנים אחת לששה חדשים. ואיני יודע לכוון המדרש הזה בכיוון אך
נראה בעיני שלמדנו מכאן שאין העונה שוה בכל אדם אלא לפי טורח המוטל עליו
שמצינו כאן שמסר לכל תיש עשר עזים וכן לכל איל לפי שהן פנויין ממלאכה דרכן
להרבות תשמיש ולעבר עשר נקבות ובהמה משנתעברה אינה מקבלת זכר. ופרים
שעוסקין במלאכה לא מסר לזכר אלא ד' נקבות. ולחמור שהולך בדרך רחוקה ב' נקבות
לזכר. ולגמלים שהולכים דרך יותר רחוקה נקבה אחת לזכר. גמלים מיניקות. שלשים
ובניהם עמהם. ומ"א בנאים ובנאיהם זכר כנגד נקבה ולפי שצנוע בתשמישו לא פרסמו
הכתוב. עירים. חמורים זכרים. עדר עדר לבדו. כל מין ומין לעצמו. עברו לפני

את הראשון לאמר כי יפגשך עשו אחי ושאלך לאמר למי
אתה ואנה תלך ולמי אלה לפניך: ופקיד ית קדמאה למימר ארי
יערעינך עשו אחי וישאלנך למימר דמן את ולאן את אזיל
ודמן אלין דקדמך: פאמר אלאול וקאל אדא פאגאך עשו אכי
וסאלך וקאל לך למן אנת ואלי אין תמצי ולמן הדא אלדי בין ידיך:
ואמרת לעבדך ליעקב מנחה הוא שלוחה לאדני לעשו והנה
גם הוא אחרינו: ותימר דעבדך דיעקב תקרובתא היא
דמשלחא לרבוני לעשו והא אף הוא אתי בתרנא: פקל
לעבדך ליעקוב הי הדיה מבעותה לסיידי לעשו והודא הו
איצא וראנא: ויצו גם את השני גם את השלישי גם את כל
ההלכים אחרי העדרים לאמר כדבר הזה תדברון אל עשו
במצאכם אתו: ופקיד אף ית תנינא אף ית תליתאה אף ית כל
דאזלין בתר עדריא למימר כפתגמא הדין תמללון עם עשו
כד תשכחון יתיה: ואמר אלתאני איצא כדאך ואלתאלת וסאיר
אלמארין מע אלקטוע קאילא מתל הדא אלקול תקולוה לעשו
אדא ואפיתמוה: ואמרתם גם הנה עבדך יעקב אחרינו כי
אמר אכפרה פניו במנחה ההלכת לפני ואחרי כן אראה פניו
אולי

רש״י

דרך יום או מהלך ולמי אבוא אחריכם״ ורוח תשימו בין עדר לפני חבירו מלוא עין כדי
להשביע עינו של רשע ולתמהו על רבוי הדורון״ למי אתה: של מי אתה מי שולחך ותרגומו
דמן את״ ולמי אלה לפניך ולמי שלפניך של מי הם למי המנחה הזאת שלוחה: למד משמשת
בראש התיבה במקום של כמו וכל אשר אתה רואה לי הוא׳ שלי הוא׳ לה׳ הארץ ומלואה׳ של ה׳״
ואמרת לעבדך ליעקב׳ על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון״ ששאלת למי אתה׳ לעבדך ליעק׳
אני ותרגו׳ דעבדך דיעקב׳ וששאלת ולמי אלה לפניך׳ מנחה היא שלוחה״ והנה גם הוא׳ יעקב״
אכפרה פניו׳ אבטל רוגזו וכן וכופר בריתכם את מות לא תוכלי כפרה׳ ונראה בעיני שכל
כפרה שאצל עון וחטא ואצל פנים כולם לשון קינוח והעברה הן ולשון ארמי הוא והרבה
בגמרא וכפר ידיה׳ בעי לכפורי ידיה בההוא גברא׳ וגם בכלי המקדש נקראים המזרקים
של קדש כפורי זהב ע״ש שהכהן מקנח ידיו בהן בשפת המזרק״ על פניו׳ כמו לפניו
וכן חמס ושוד ישמע בה׳ על פני תמיד׳ וכן העם המכעיסים אותי על פני תמיד׳ ומ״א

על

אולי ישא פני ׃ ותימרון אף הא עבדך יעקב אתי בתרנא ׃ ארי
אמר אנחניה לרגזיה בתקרבתא דאזלא קדמוהי ובתר כין אחזי
אפוהי מאם יסב אפי ׃ וקולו איצא הודא עבדך יעקוב וראנא
לאנה קץ אתריצאה אוולא בהדייה שמתקדמה בין ידי ובעד
דאך אנצר לי וגהה לעלה אן ישפעני ׃ ותעבר המנחה על פניו
והוא לן בלילה ההוא במחנה ׃ ועברת תקרבתא על אפוהי
והוא בת בליליא ההוא במשריתא ׃ תם תקדמתה הדייה והו
באת תלך ללילה פי עסכר ׃ ויקם בלילה הוא ויקח את שתי
נשיו ואת שתי שפחתיו ואת אחד עשר ילדיו ויעבר את
מעבר יבק ׃ וקם בליליא הוא ודבר ית תרתין נשוהי וית
תרתין לחינתיה וית חד עסר בנוהי ועבר ית מעבר יובקא ׃
פקאם תלך ללילה ואכד זוגתיה ואמתיה ואחדא עשר אבניה
ועבר עבר יבק ׃ ויקחם ויעברם את הנחל ויעבר את אשר
לו ׃ ודברנון ואעברנון ית נחלא ואעבר ית דליה ׃ תם
אכדהם ועבר בהם אלואד ועבר בגמיע מאלה ׃ ויותר יעקב
לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר ׃ ואשתאר יעקב
בלחודוהי ואשתדל גברא עמיה עד דסליק צפרא ׃ ובקי
יעקוב וחדה פי׳ גאנב מצארעה רגל לו מטלע אלפגר ׃ דאך״

רש״י ז״ל

על פניו אף הוא שרוי בכעס שהיה צריך לכך ׃ ואת אחד עשר ילדיו ודינה היכן היתה
נתנה בתיבה ונעל בפניה שלא יתן בה עשו עיניו ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו שמא
תחזירנו למוטב ונפלה ביד שכם ׃ יבק שם הנהר ׃ את אשר לו הבהמה והמטלטלין עשה
עצמו כגשר נוטל מכאן ומניח כאן ׃ ויותר יעקב לבדו שכח פכים קטנים וחזר עליהם
ללמדך שממונם של צדיקים חביב עליהם לפי שאין פושטין ידיהם בגזל וחזר עליהן
(אעפ״י שאין דבר קל״) ויאבק איש מנחם פירש ויתעפר איש לשון אבק ועפר שהיו מעלין
עפר ברגליהם על ידי נענועם ולי נראה שהוא לשון ויתקשר ולשון ארמי הוא בתר דאביקו
ביה ואבוקו ליה מאבק לשון עניבה שכן דרך שנים שמתעצמין להפיל איש את רעהו
שחובקו ואובקו בזרועותיו ופירשו רבותי׳ שהוא שרו של עשו ׃ ותקע נתקעה
ממקום מחברתה ודומה לו כן תקע נפשי מעמך ל׳ הסרה ובמשנה לקעקע ביצתן לשרש
שרשיהן״

ויַרא כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו
עמו׃ וחזא ארי לא יכיל ליה וקריב בפתי ירכיה וזע פתי ירכא
דיעקב באשתדלותיה עמיה׃ פלמא ראא אנה לם יטיקה דנא
מן חק ורכה פזל חק ורך יעקוב מן מצארעתה לה׃ ויאמר
שלחני כי עלה השחר ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני׃ ואמ׳
שלחני ארי סליק צפרא׃ ואמר לא אשלחנך אלהין בריכתני׃
פלמא טלע אלפגר קאל לה אטלקני קאל לא אטלקך דון אן
בארכתני׃ ויאמר אליו מה שמך ויאמר יעקב׃ ואמר ליה מן
שמך ואמר יעקב׃ קאל לה מא אסמך קאל יעקוב׃ ויאמר לא
יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלהים
ועם אנשים ותוכל׃ ואמר לא יעקב יתאמר עוד שמך אלהין
ישראל ארי רב את קדם יי ועם גבריא ויכילתא׃ קאל לא יסמא
אסמך אבדא יעקוב פקט אלא אסר׳ לאנך תרווסת ענד אלה
וענד אלנאס וטקת דלך׃ וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך
ויאמר למה זה תשאל לשמי ויברך אתו שם׃ ושאיל יעקב
ואמר חוי כען שמך ואמר למא דנן את שאיל לשמי ובריך
יתיה תמן׃ תם סאלה יעקוב וקאל לה אכברני מא אסמך קאל ומא
סואלך ען אסמי ולמא בארכה תם׃ ויקרא יעקב שם המקום פניאל ב״

כי

רש״י

ויגע בכף ירכו. קולית הירך התקועה בקולבוסת קרוי כף ע״ש שהבשר שעליה כמין כף של קדרה׃ כי עלה השחר. וצריך אני לומר שירה׃ ברכתני. תודה לי על הברכות שבירכני אבי שעשו מערער עליהן׃ לא יעקב. לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה ורמיה כי אם בשררה וגלוי פנים וסופך שהקב״ה יגלה עליך בבית אל ומחליף שמך ושם הוא מברכך ואני שם אהיה ואודה לך עליהן וזה שכתוב וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו. בכה המלאך ומה נתחנן לו. בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו המתן לי עד שידבר עמנו שם ולא רצה יעקב ועל כרחו הודה לו עליהן וזהו ויברך אותו שם שהיה המלאך מתחנן לו להמתין לו ולא רצה׃ ועם אנשים. עשו ולבן׃ ותוכל להם׃ למה זה תשאל לשמי. אין לנו שם קבוע משתנים שמותינו לפי מצות עבודת השליחות שאנו משתלחים׃ ויברך לו. לברכו ברכות את לעבודתו כמה דתימא שמע

צדקה

כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי: וקרא יעקב שמיה
דאתרא פניאל ארי חזיתי מלאכא דיי׳ אפין באפין ואשתיזבת
נפשי: פסמא דאך אלמוצע פניאל קאילא אני לאית מלך אללה
מואגהה ותכלצה נפסי: ויזרח לו השמש כאשר עבר את
פנואל והוא צלע על ירכו: ודנח ליה שמשא כד עבר ית פנואל
והוא מטלע על ירכיה: פלמא עבר פנואל אשרקת לה אלשמס
וכאן אלי וקתה דאר יצלע מן ורכה: על כן לא יאכלו בני ישראל
את גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה כי נגע בכף
ירך יעקב בגיד הנשה: על כין לא אכלין בני ישראל ית גידא
נשיא דעל פתי ירכא עד יומא הדין ארי קריב בפתי ירכא
דיעקב בגידא נשיא: פלדלך לא יאכל בני אס׳ ערק אלנסא אלדי
מע חק אלורך אלי יומנא הדא למא דנא מן חק ורך יעקוב בערק
אלנסא: וישא יעקב עיניו וירא והנה עשו בא ועמו ארבע מאות
איש ויחץ את הילדים על לאה ועל רחל ועל שתי השפחות:
וזקף יעקב עינוהי וחזא והא עשו אתי ועמיה ארבע מאה
גברא ופליג ית בניא על לאה ועל רחל ועל תרתין לחינתא:

רש״י

צדדיו ומרפא בכנפיה ואותן שעות שמיהר לשקוע בשבילו כשיצא מבאר שבע מיהר
לזרוח בשבילו· ולוחו׳ לא נזכר כשזרחה השמש· ויזרח לו השמש. לשון בני אדם הוא כשהגענו
למקום פלוני האיר לנו השחר. וכשהגענו למקום פלוני זרח לנו השמש זהו פשוטו:
גיד הנשה. למה נקרא שמו גיד הנשה לפי שנשה ממקומו ועלה. והוא ל׳ קפיצה וכן נשתה
גבורתם וכן כי נשני אלהים את כל עמלי: ואת לאה וילדיה אחרונים. אחרון אחרון חביב:
והוא עבר לפניהם. אמר אם יבוא אותו רשע להלחם ילחם בי תחלה: ויחבקהו. נתגלגלו
רחמיו כשראהו משתחוה כל השתחואות הללו: וישקהו. נקוד עליו ויש חולקין בדבר
הזה בברייתא דספרי ויש שדורשין לומר נקודה זו שלא נשקו בכל לבו. אמר ר׳ שמעון בן
יוחאי הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל
לבו: מי אלה לך. מי אלה להיות שלך: נגש יוסף ורחל. בכולן האמהות נגשות לפני הבנים
אבל ברחל נגש יוסף לפניה. אמר אמי יפת תואר שמא יתלה בה עיניו אותו רשע אעמוד
כנגדה ואעכבנו מלהסתכל בה מכאן זכה יוסף לברכת עלי עין: מי לך כל המחנה. מי כל
המחנה אשר פגשתי שהוא שלך כלומר למה הוא לך. פשוטו של מקרא על מוליכי המנחה:
ומדרשו כתות כתות של מלאכים פגע שהיו דוחפין אותו ואת אנשיו ואומרין להם משלמי

תם רפע עינה יעקב ונצר פאדא בעשו מקבל ומעה ארבע מאיה
רגל פפרק אולאדה עלי לאה ורחל ועלי שאמתין ׃ וישם את
השפחות ואת ילדיהן ראשנה ואת לאה וילדיה אחרנים ואת רחל
ואת יוסף אחרנים ׃ ושוי ית לחינתא ׳ וית בניהון קדמותא ׳ וית לאה
ובנהא בתראין ׳ וית רחל וית יוסף בתראין ׃ פצייר שאמתין ואולאדהן
אוולא תם לאה ואולאדה ׳ בעד דלך תם רחל ויוסף בעד דלך ׃
והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד
אחיו ׃ והוא עבר קדמיהון וסגיד על ארעא שבע זמנין עד
מקרביה לות אחוהי ׃ והו תקדמהם וסגד עלי שארץ סבע מראר
שי אן דנא מן אכיה ׃ וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפל על צוארו

צוארין קרי נקודות בתורה

וישקהו ויבכו ׃ ורהט עשו לקדמותיה וגפפיה ׳ ונפל על צורה
ונשקיה ׳ ובכו ׃ תם חאצר עשו תלקאה פעאנקה ואנכב עלי
ענקה וקבלה ובכיא ׃ וישא את עיניו וירא את הנשים ואת
הילדים ויאמר מי אלה לך ויאמר הילדים אשר חנן אלהים את
עבדך ׃ וזקף ית עינוהי ׳ וחזא ית נשיא וית בניא ׳ ואמר מן
אין לך ואמר ׳ בניא ׳ דחן יי׳ ית עבדך ׃ פרפע עינאה ונצר
אנסא ואולאד פקל מן הולאי לך קל שאולאד שדי רזקהם
אלה עבדך ׃ ותגשן השפחות הנה וילדיהן ותשתחוין ׃ וקריבא
לחינתא ׳

רש״י

אתם והשאומרין לבן משל עשו ויש אומרים לכן לכו ולא אומרין הכיחו בנו של יצחק הוא
ולא היו משגיחין ׳ בן בנו של אברהם הוא ולא היו משגיחין עליו אחיו של יעקב הוא אומרין
להם אם כן משלנו אתם ״ יהי לך אשר לך ׳ כאן הודה לו על הברכות ״ אל נא ׳ אל נא תאמר לי כן ״
אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך וגו׳ כי כדאי והגון
לך שתקבל מנחתי על אשר ראיתי פניך וכן חשובין לי כראיית פני המלאך שראיתי שר שלך
ועוד על שנתרצית לי למחול סורחני ׳ ולמה הזכיר לו ראיית המלאך כדי שיתירא ממנו
ויאמר ראה מלאכים ומצול אינו יכול לו מעתה ״ ותרצני ׳ נתפייסת לי וכן כל רצון שבמקרא
לשון פיוס אפיימנטו בלעז ״ כי לא לרצון יהיה לכם הקרבנות באות לפייס ולרצות ׳ וכן
שפתי צדיק ידעון רצון יודעין לפייס ולרצות ״ ברכתי ׳ מנחתי מנחה זו הבאה על ראיית
פנים לפרקים אינה באה אלא לשאלת שלום וכל ברכה שהיא לראיית פנים כגון ויברך יעקב
את

לחיבתא אינון ובניהון וסגידא: פתקדמא אלאמתין ואולאדהן
וסגדו: ותגש גם לאה וילדיה וישתחוו ואחר נגש יוסף ורחל
וישתחוו: וקריבת אף לאה ובנהא וסגידו ובתר כין קריב
יוסף ורחל וסגידו: תם תקדמת לאה ואולאדהא וסגדן בעד
דלך תקדם יוסף ורחל וסגדו: ויאמר מי לך כל המחנה הזה
אשר פגשתי ויאמר למצא חן בעיני אדני: ואמר מא לך כל
משריתא הדא דערעית ואמר לאשכחא רחמין בעיני רבוני:
תם קאל לה למא לך גמיע הדא אלעסכר אלדי פאגיתה קאל לאגד
חצאא ענד סידי: ויאמר עשו יש לי רב אחי יהי לך אשר לך:
ואמר עשו אית לי סגי אחי אצלח בדילך: קאל עשו מוגוד
לי אכתר מן דלך בקי לך יא אכי מאלך: ויאמר יעקב אל נא אם
נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי
פניך כראת פני אלהים ותרצני: ואמר יעקב בבעו אם כען
אשכחית רחמין בעינך ותקביל תקרבתי מן ידי ארי על כין
חזיתנון לאפך כחיזו אפי רברביא ואתרעית לי: תם קאל
יעקוב אן וגדת חצאא ענדך אקבל הדייתי מן ידי פאני
קד ראית וגהך כנצר וגוה אלאשראף פארץ עני: קח נא
את ברכתי אשר הבאת לך כי חנני אלהים וכי יש לי כל ויפצר
בו ויקח: קביל כען ית תקרבתי דאתיתיאת לך ארי רחים

רש״י ז״ל

את ברכתי. עשו אתי ברכה דסנחריב וכן לשאול לו לשלום ולברכו דתועי מלך חמת כולן
לשון ברכת שלום הן שקורין בלעז שלודא״ר את זו ברכתי מעין שלוד ״אשר הבאת לך לא
טרחת בה ואני יגעתי להגיעה עד שבאה לידך״ חנני. נון ראשונה מודגשת לפי שהיא
משמשת במקום שני נונין שהיא לו לומר חננני שאין חנן בלא שני נונין והשלישית
לשימוש כמו עשני לבדני ״יש לי כל. כל ספוקי ועשו דבר בלשון גאוה יש לי רב יותר
ויותר מכדי צרכי״ נסעה. כמו שמעה סלחה שהוא כמו שמע סלח אף כאן נסעה
כמו נסע והנון יסוד בתיבה ותרגום שלאונקלוס טול וניזך עשו אמר ליעקב נסע מכאן
ונלך״ ואלכה לנגדך. בשוה לך טובה זו אעשה לך שאאריך ימי מהלכתי ללכת לאט
כאשר אתה צריך וזהו לנגדך בשווה לך״ עלות עלי. הצאן והבקר שהן עלות מוטלות

עלי

עֲלַי יְיָ וַאֲרֵי אִית לִי כוֹלָא׳ וְאַתְקֵיף בֵּיהּ וְקַבֵּיל׃ אקבל ברכתי
שׁדי גבת לך פאן שׁלה קד ראפני ומוגוד לי אכתר מן דׁלך פׄשׄח
עליה חתא קבלהא׃ וַיֹּאמֶר נִסְעָה וְנֵלֵכָה וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ׃ וַאֲמַ׳
טול ונהך וְאֵהַך לִקְבָלָךְ׃ קׄל לה נרחל ונמׄצי ואסיר מעך׃
וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנִי יֹדֵעַ כִּי הַיְלָדִים רַכִּים וְהַצֹּאן וְהַבָּקָר עָלוֹת
עָלָי וּדְפָקוּם יוֹם אֶחָד וָמֵתוּ כָּל הַצֹּאן׃ וַאֲמַר לֵיהּ׳ רִבּוֹנִי יָדַע
אֲרֵי יַנְקַיָּא רַכִּיכִין׳ וְעָנָא וְתוֹרֵי מֵינִקְתָא עֲלַי׳ אִם אֲדְחוֹקִנּוּן
יוֹמָא חַד׳ וִימוּתוּן כָּל עָנָא׃ קׄל לה סיידי יעלם אן אלאולאד
רכׄאץ ואלגנם ואלבקר מרׄצעאת עלי פאן כדדתהא יומא
ואחדא תמאות כתיר מנהא׃ יַעֲבָר נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וַאֲנִי
אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים
עַד אֲשֶׁר אָבֹא אֶל אֲדֹנִי שֵׂעִירָה׃ יַעֲבַר כְּעַן רִבּוֹנִי קֳדָם
עַבְדֵּיהּ׳ וַאֲנָא אֲדַבַּר בְּנִיחַ׳ לְרֶגֶל עֲבִידְתָּא דִּקְדָמַי וּלְרֶגֶל
יַנְקַיָּא׳ עַד דְּאֵיתֵי לְוָת רִבּוֹנִי לְשֵׂעִיר׃ לא יתקדם סיידי עבדה
ואנא אסוקהם רוידא לקבל אלמלך אלדין מעי ומן אגל אלאולאד
אלי אן אגי אלי סיידי אלי אלשראה׃ וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אַצִּיגָה נָּא עִמְּךָ
מִן הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי׃ וַאֲמַר
עֵשָׂו׳ אַשְׁבּוֹק כְּעַן עִמָּךְ׳ מִן עַמָּא דְּעִמִּי׳ וַאֲמַר לְמָא דְנָן׳ אַשְׁכַּח
רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי׃ קׄל פאכׄלף מעך מן אלקום אלדין מעי קׄל למאדא
וגדת כל הדא אלחׄצא ענד סיידי׃ וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ שֵׂעִירָה׃

ותב

רש״י ז״ל

עלי לנהלן לאט כמו עלות (ישעיה) עלות. מגדלות עולליהן לשון עולל ויונק עולל ימים׳ ושתי פרות עלות׳ ובלעז אנפנטי״ש׃ ודפקום יום אחד׳ לייגעם בדרך במרוצה׃ ומתו כל הצאן׳ ודפקום כמו קול דודי דופק נוקש בדלת׃ יעבר נא אדוני׳ אל נא תאריך ימי הליכתך בעבורי עבור כפי דרכך ואף אם תתרחק׃ אתנהלה׳ אתנהל ה״א יתירה כמו ארדה ואשמעה׃ לאטי׳ לאט שלי לשון נחת וכן ההולכים לאט׳ לאט לי לנער׃ לאטי׳ הלמ״ד מן היסוד ואינה משמשת אתנהל נחת שלי׃ לרגל המלאכה׳ לפי צורך הליכת רגלי המלאכה המוטלת עלי להוליך׃ ולרגל הילדים׳ לפי רגליהם שהן יכולין ללכת׃ עד אשר אבוא אל אדוני

שעיר׃

טול ונהך זהו נהלי פי׳ רש״י ז״ל אבל רמב״ע פי׳ נסעה כמו ונסעה. מן ונהך אחות ונלכה בו ידיה התרגום גיטול ונהך ועש׳

שמנה ח׳

ותב ביומא ההוא עשו לאורחיה לסעיר׃ פרגע עשו פי דׄאך אליום
פי טריקה אלי שעראה׃ ויעקב נסע סכתה ויבן לו בית ולמקנהו
עשה סכות על כן קרא שם המקום סכות׃ ויעקב נטל לסכות׃
ובנא ליה ביתא׃ ולבעיריה עבד מטלן׃ על כין קרא שמיה דאתרא
סכות׃ ויעקוב רחל אלי סכות ובנא לה ביתא וצנע למאשיתה
ערישא ולד׳לך סמי אלמוצע סכות׃ ויבא יעקב ג
שלם עיר שכם אשר בארץ כנען בבאו מפדן ארם ויחן את
פני העיר׃ ואתא יעקב שלים לקרתא דשכם׃ דבארעא דכנען׃
במיתוהי מפדן דארם׃ ושרא לקביל קרתא׃ תם דכל יעקוב
סאלמא אלי קריה נאבלוס אלתי פי בלד כנעאן פי מג׳יה מן פדן
ארם פנזל קבאלה אלקריה׃ ויקן את חלקת השדה אשר נטה
שם אהלו מיד בני חמור אבי שכם במאה קשיטה׃ וזבן ית
אחסנת חקלא׃ דפרסיה תמן למשכניה׃ מיד בני חמור אבוהי
דשכם במאה חורפן׃ פאבתאע חדיקה אלתי צרב תם
כבאיה מן יד בני חמור אבי שכם במאיה נעגה׃ ויצב שם
מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל׃ ואקים תמן מדבח׃ ופלח
עלוהי קדם אלהא דישראל׃ ונצב תם מדבחא ודעא אמאמה
באסם אללה אלאה אסראיל׃ ותצא דינה ד
בת לאה אשר ילדה ליעקב לראות בבנות הארץ׃ ונפקת

רש״י

שעירה׳ הרחיב לו הדרך שלא היה דעתו ללכת אלא עד סכות אמר אם דעתו לעשות לי
רעה יעתין עד בואי אצלו והוא לא הלך ואימתי ילך בימי המשיח שנ׳ ועלו מושיעים
בהר ציון לשפוט את הר עשו׳ ומ״א יש לפרשה זו רבים״ ויאמר למה זה׳ תעשה לי טובה
זו שאיני צריך לה׳ אמצא חן בעיני אדוני׳ ולא תשלם לי עתה שום גמול״ וישב ביום
ההוא׳ עשו לדרכו׳ עשו לבדו וארבע מאות איש שהלכו עמו נשמטו מאצלו אחד אחד׳
והיכן פרע להם הקב״ה בימי דוד שנ׳ כי אם ארבע מאות איש אשר רכבו על הגמלים
וינוסו״ ויבן לו בית׳ שהה שם י״ח חדש קיץ וחורף וקיץ״ סכות קיץ׳ בית חורף׳ סכות
קיץ״ שלם׳ שלם בגופו שנתרפא מצלעתו שלם בממונו שלא חסר כלום מכל אותו
דורון׳ שלם בתורתו שלא שכח תלמודו בבית לבן״ עיר שכם׳ כמו לעיר וכמוהו עד
בואנה בית לחם״ בבואו מפדן ארם׳ כאדם האומר לחבירו יצא פל׳ מבין שני אריות

דינה בת לאה דילידת ליעקב למחזי בבנת ארעא ׃ ת"ס כרגת
דינה אבנה לאה אלדי ולדתהא ליעקוב לתנט'ר אלי בנאת אהל
אלארץ׃ וירא אתה שכם בן חמור החוי נשיא הארץ ויקח
אתה וישכב אתה ויענה׃ וחזא יתה שכם בר חמור חואה
רבא דארעא ודבר יתה ושכיב יתה ועניה׃ פראהא שכם בן
חמור אלחוי שריף אלבלד פאכ'דהא וצ'אגעהא ואתאהא׃ ותדבק
נפשו בדינה בת יעקב ויאהב את הנער וידבר על לב הנער׃
ואתרעיאת נפשיה בדינה בת יעקב ורחים ית עולימתא
ומליל על לבה דעולימתא׃ ותעלקת נפסה בהא ואחבהא
ודאראהא׃ ויאמר שכם אל חמור אביו לאמר קח לי את
הילדה הזאת לאשה׃ ואמר שכם לחמור אבוהי למימר סב
לי ית עולימתא הדא לאנתו׃ פקאל שכם לחמור אביה קאילא
כ'דהא לי זוגה׃ ויעקב שמע כי טמא את דינה בתו ובניו היו
את מקנהו בשדה והחרש יעקב עד באם׃ ויעקב שמע ארי
סאיב ית דינה ברתיה ובנוהי הוו עם גיתוהי בחקלא ושתיק
יעקב עד מיתיהון׃ פסמע יעקוב אנה קד נגס דינה אבנתה
וכאן בניה מע מאשיתה פי אלצחרא פאמסך אלי מג'יהם׃ ויצא
חמור אבי שכם אל יעקב לדבר אתו׃ ונפק חמור אבוהי
דשכם לות יעקב למללא עמיה׃ ת"ס כרג חמור אבי שכם

רה רה
ד' ק'

שא

רש"י ז"ל

ובא שלם אף כאן ויבא שלם מכרן אדם מלבן ומעשו שנזדווגו לו בדרך. קשיטה. מעה
אמר ר' עקיבא כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למעה קשיטה. ויקרא לו אל אלהי ישראל. לא
שהמזבח קרוי אלהי ישראל אלא ע"ש שהיה הקב"ה עמו והצילו קרא שם המזבח ע"ש הנס
להיות שבחו של מקום נזכר בקריאת השם כלומר מי שהוא אל הוא הקב"ה הוא לאלהים לי
ששמי ישראל וכן מצינו במשה ויקרא שמו ה' נסי לא שהמזבח קרוי ה' אלא ע"ש הנס קרא
שם המזבח להזכיר שבחו של הקב"ה ה' הוא נסי. ורבותי' דרשו שהקב"ה קראו ליעקב אל
ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע מתחלקין לכמה טעמים ואני ליישב פשוטו של מקרא
באתי. ותצא דינה בת לאה. ולא בת יעקב אלא ע"ש יציאתה נקראת בת לאה שאף היא
יצאנית היתה שנ' ותצא לאה לקראתו. וישכב אותה. כדרכה. ויענה. שלא כדרכה.

ש׳ יעקוב ליכלמה בדאך׃ ובני יעקב באו מן השדה כשמעם
ויתעצבו האנשים ויחר להם מאד כי נבלה עשה בישראל
לשכב את בת יעקב וכן לא יעשה׃ ובני יעקב עלו מן חקלא
כד שמעו׃ ואתנסיסו גבריא ותקיף להון לחדא׃ ארי קלנא
עבד בישראל׃ למשכב ית בת יעקב׃ וכין לא כשר לאתעבדא׃
ובני יעקוב גאו מן שצחרא כמא סמעו פאגתם זקום גדא
ואשתד עליהם לאנה קד צנע כסאסא פי שאסר אד צאגע
אבנתה וכדאך לא יצנע׃ וידבר חמור אתם לאמר שכם בני
חשקה נפשו בבתכם תנו נא אתה לו לאשה׃ ומליל חמור
עמהון למימר שכם ברי אתרעיאת נפשיה בברתכון׃ הבו
כען יתה ליה לאתו׃ תם כלמהם חמור קאילא אן שכם אבני
שעפת נפסה באבנתכם פאעטוהא לה זוגה׃ והתחתנו אתנו
בנותיכם תתנו לנו ואת בנתינו תקחו לכם׃ ואתחתנו בנא
בנתכון תתנון לנא וית בנתנא תסבון לכון׃ וצאהרונא אעטונא
בנאתכם וכדו בנאתנא׃ ואתנו תשבו והארץ תהיה לפניכם
שבו וסחרוה והאחזו בה׃ ועמנא תתבון׃ וארעא תהי קדמיכון׃
תיבו ועבידו בה סחורתא׃ ואחסינו בה׃ ואקימו מענא הודא ש׳
בלד בין איריכם אגלסו ואתגלו פיה וחוזוה׃ ויאמר שכם

רש״י ז״ל

על לב הנערה׃ דברים המתישבים על הלב׃ ראי אביך בחלקת שדה קטנה כמה ממון
בזבז אני אשא אותך ותקני העיר וכל שדותיה׃ וכן לא יעשה׃ לענות את הבתולות שהאומות
גדרו את עצמן מן העריות ע״י המבול (וכן את מוצא בשעה שנשק יעקב לרחל ונשק
אותה שאמרו לו אותן שהיו רועים שיש פריצות בדבר ולפי׳ הוצרך להגיד להם כי אחי אביה
הוא שהיא קרובתו ואינו כאן פריצות׃) חשקה׃ חפצה׃ מהר׃ כתובה׃ במרמה׃ בחכמה׃
אשר טמא׃ הכתו׳ אומר שלא היתה רמייה שהרי טמא את דינה אחותם׃ חרפה הוא׃ שמץ
פסול הוא אצלינו הבא לחרף חבירו הוא אומר לו ערל אתה או בן ערל׃ חרפה בכל מקום
גידוף׃ נאות׃ נתרצה לכם׃ ונאותו האנשים׃ להמול׃ להיות נמול׃ אינו לשון לפעול אלא
להיפעל׃ ונתנו׃ נו״ן שניה מודגשת לפי שהיא משמשת במקום שני נו״נין ונתננו׃ ואת
בנותיכם נקח לנו׃ אתה מוצא בתנאי שאמר חמור ליעקב ובתשובת בני יעקב לחמור
שתלו החשיבות בבני יעקב ליקח בנות שכם את שיבחרו להם ובנותיהם יתנו להם לפי

אל אביה ואל אחיה אמצא חן בעיניכם ואשר תאמרו אלי אתן׃ ואמר שכם לאבוהא ולאחהא׳ אשכח רחמין בעיניכון׳ ודתימרון לי אתין׃ פקט שכם איזא לאביהא ואכותהא אגד חצאא ענדכם ומא תקולו לי אעטכם׃ הרבו עלי מאד מהר ומתן ואתנה כאשר תאמרו אלי ותנו לי את הנער לאשה׃ אסגו עלי לחדא מוהרין ומתנן׳ ואתין׳ כמא דתימרון לי׳ והבו לי ית עולימתא לאתו׃ כתרו עליי גדא מן שמהר ושעטא אעטיכם כמא תקולו לי ואעטוני שגאריה זוגה׃ ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה וידברו אשר טמא את דינה אחתם׃ ואתיבו בני יעקב׳ ית שכם וית חמור אבוהי׳ בחכמה ומלילו׳ דסאיב׳ ית דינה אחתהון׃ פאגאבוהמא בנו יעקוב במכר קאילין כמא נגס דינה אכתהם׃ ויאמרו אליהם לא נוכל לעשות הדבר הזה לתת את אחתינו לאיש אשר לו ערלה כי חרפה הוא לנו׃ ואמרו להון׳ לא נכול למעבד פתגמא הדין׳ למתן ית אחתנא׳ לגבר דליה ערלא׳ ארי חסרא היא לנא׃ פקאלו להמא לא נטיק אן נצנע הדא שאמר אן נעטי אכתנא לרגל לה קלפה לאנה עאר עלינא׃ אך בזאת נאות לכם אם תהיו כמנו להמל לכם כל זכר׃ ברם בדא נתפס לכון׳ אם תהון כותנא׳ למגזר לכון כל דכורא׃ לכן בהלה נטאבקכם אן צרתם מתלנא ואכתתן מנכם כל דכר׃ ונתנו את בנתינו לכם ואת בנתיכם נקח לנו וישבנו אתכם והיינו לעם אחד׃

ונתין רש״י ז״ל

דעתם דכת' ונתנו את בנותינו לפי דעתינו" ואת בנותיכם נקח לנו בכל אשר נחפוץ ובדברו חמור ושכם בנו אל יושבי עירם הפכו הדברים את בנותם נקח לנו לנשים ואת בנותינו נתן להם כדי לרצותם שיאותו להמול" ומכאן אותר רמז לבני יעקב על שעברן על תנאים") שלמים בשלום ובלב שלם" והארץ הנה רחבת ידים כאדם שידו רחבה וותרנית כלומר אל תפסידו כלום פרקמטיא הרבה באה לכאן ואין לה קונים" בהמול בהיות נמול" אך נאותה להם לדבר זה ועי' כן ישבו אתנו" שני בני יעקב בנין דין והעפ"כ כגון שמען

ש״ך עיין ליטב בספר צרור המור בארוכה"

שמעון

ונתין ית בנתנא לכון וית בנתכון נסב לנא ונתיב עמכון
ונהי לעמא חד׃ פנעטיכם בנאתנא ותזווגנא בנאתכם
ואקמנא מעכם ויצרנא אמה ואחדא׃ ואם לא תשמעו אלינו
להמול ולקחנו את בתנו והלכנו׃ ואם לא תקבלון מננא
למגזר ונדבר ית ברתנא וניזיל׃ ואן לם תקבלון מנא אן
תכתתנון אכדנא אבנתנא ומצינא׃ וייטבו דבריהם בעיני
חמור ובעיני שכם בן חמור׃ ושפרו פתגמיהון בעיני חמור
ובעיני שכם בר חמור׃ פחסן כלאמהם ענד חמור ושכם אבנה׃
ולא אחר הנער לעשות הדבר כי חפץ בבת יעקב והוא נכבד
מכל בית אביו׃ ולא איחר עולימא למעבד פתגמא ארי אתרעי
בבת יעקב והוא יקיר מכל בית אבוהי׃ ולם יוכר אלגלאם אן
יצנע דֹלך לאנה מריד אבנה יעקוב והו אכרם מן גמיע
בית אביה׃ ויבא חמור ושכם בנו אל שער עירם וידברו אל
אנשי עירם לאמר׃ ואתא חמור ושכם בריה לתרע קרתהון
ומלילו עם אנשי קרתהון למימר׃ פלמא דכל חמור ושכם
אבנה אלי באב קריתהם כאטבו אהלהא קאילין׃ האנשים האלה
שלמים הם אתנו וישבו בארץ ויסחרו אתה והארץ הנה
רחבת ידים לפניהם את בנתם נקח לנו לנשים ואת בנתינו
נתן להם׃ גובריא האלין שלם אנון עמנא ויתבון בארעא
ויעבדון בה סחורתא וארעא הא פתיות ידין קדמיהון ית
בנתהון נסב לנא לנשין וית בנתנא נתין להון׃ הולאי אלקום

רש״י ז״ל

שמעון ולוי כשאר אנשים שאינם בנו שלא נטלו עצה ממנו׃ אחי דינה׃ לפי שמסרו עצמן
עליה נקראו אחיה׃ בטח׃ שהיו כואבים ומ״א בטוחים היו על כוחו של זקן׃ על החללים׃ לפשט
החללים׃ חילם׃ ממונם וכן עשה לי את החיל הזה׃ וישראל עושה חיל׃ ועזבו לאחרים חילם׃ שבו׃ נ״ב
אביה לב״ב טמאו מלרע׃ עכרתם׃ לשון מים עכורים אין דעתי צלולה׃ עכשיו ואגדה
צלולה היתה החבית ועכרתם אותה מסורת היתה ביד הכנענים שיפלו ביד בני יעקב אלא
שהיו אומרין עד אשר תפרה ונחלת את הארץ לפי׳ היו שותקין׃ מתי מספר׃ אנשים מועטים׃
הזונה׃ הפקר׃ את אחותינו׃ ית אחתנא׃ קום עלה׃ לפי שאחרת בדרך נענשת

מסאלמין לנא אן יגלסון פי אלבלד ויתגרון פיה והו דאה ואסעה אל
כאן בין אידיהם ואן נתזוג בנאתהם ונזוגהם בנאתנא: אך
בזאת יאתו לנו האנשים לשבת אתנו להיות לעם אחד בהמול
לנו כל זכר כאשר הם נמולים: ברם בדא יתפסון לנא גובריא
למתב עמנא. למהוי לעמא חד. במגזר לנא כל דכורא.
כמא דאנון גזירין: לכן בכלה יטאבקונא אלקום עלא אן
יקימו מענא ונציר אמה ואחדה באן יכתתן מנא כל רגל
כמא הם מכתונין: מקנהם וקנינם וכל בהמתם הלוא לנו הם
אך נאותה להם וישבו אתנו: גיתיהון וקנינהון וכל בעיריהון
הלא דילנא אנון. ברם נתפס להון ויתבון עמנא: מואשיהם
ובהאימהם וסאיר מלכהם אנמא הו לנא עדא אן נטאבקהם
עלי הדא אלכלה ויקימון מענא: וישמעו אל חמור ואל שכם
בנו כל יצאי שער עירו וימלו כל זכר כל יצאי שער עירו:
וקבילו מן חמור ומן שכם בריה. כל נפקי תרע קרתיה. וגזרו
כל דכורא. כל נפקי תרע קרתיה: פקבלו מן חמור ושכם
אבנה כל מן כרג מן באב קריתה פאכתתן מנהם כל דכר:
ויהי ביום השלישי בהיותם כאבים ויקחו שני בני יעקב שמעון
ולוי אחי דינה איש חרבו ויבאו על העיר בטח ויהרגו כל זכר:
והוה ביומא תליתאה כד תקיפו עליהון כיביהון ונסיבו תרין בני
יעקב שמעון ולוי אחי דינה גבר חרביה ועלו על קרתא דיתבא
לרוחצן וקטלו כל דכורא: פלמא כאן פי אליום אלתאלת והם
ואגיעון

רש״י

ובאו לראות מבתך. אלו הנכרי שיש בידכם משלנו שכם. והטירדו ממש. והחליפו
שמלותיכם. שמא יש בידכם כסות שלהם. דבר אחר מין אחר סרק. עם שכם. אצל שכם.
חתת. פחד. לבית אל. ירקב בבית אל גילוי שכינתו בבית אל ויש תיבה חסירה בית
המשמשת בראשה כמו הנה בית מכיר בן עמיאל כמו בבית מכיר בית אביך. נגלו אליו
האלהים. במקומות הרבה יש אלהות ואדנות בלשון רבים כמו אדוני יוסף. אם בעליו עמו.
ולא נאמר בעלו וכן אלהות שהוא לשון שופט ומרות נזכר בלשון רבים אבל אחד מכל שאר

השמות

ואגיעון אכֿדא שמעון ולוי אכֿוי דינה כל אמר סיפה ודכֿלא עליהם והם מטמאנון פקתלא כל דכר ׃ ואת חמור ואת שכם בנו הרגו לפי חרב ויקחו את דינה מבית שכם ויצאו ׃ וית חמור וית שכם בריה קטלו לפתגם דחרב ודברו ית דינה מבית שכם ונפקו ׃ וחמור ושכם אבנה קתלוהמא בחד שסיף ואכֿדא דינה מן בית שכם וכרגא ׃ בני יעקב באו על החללים ויבזו העיר אשר טמאו אחותם ׃ בני יעקב עלו לחלצא קטיליא ובזו קרתא דסאיבו אחתהון ׃ ובני יעקוב דכֿלו שי שצרעא וגנמו מא פי שקריה כמא נגסו אכֿתהם ׃ את צאנם ואת בקרם ואת חמריהם ואת אשר בעיר ואת אשר בשדה לקחו ׃ ית ענהון וית תוריהון וית חמריהון וית דבקרתא וית דבחקלא בזו ׃ גנמהם ובקרהם וחמירהם ומאיר מא פי שקריה ומא פי שציאע אכֿדוה ׃ ואת כל חילם ואת כל טפם ואת נשיהם שבו ויבזו ואת כל אשר בבית ׃ וית כל נכסיהון וית כל טפלהון וית נשיהון שבו ובזו וית כל דבביתא ׃ וגמיע אתאאתהם ואטפשהם ונסאהם סבוהא וגנמוהא ומאיר מא פי שמנאזל ׃ ויאמר יעקב אל שמעון ואל לוי עכרתם אתי להבאישני בישב הארץ בכנעני ובפרזי ואני מתי מספר ונאספו עלי והכוני ונשמדתי אני וביתי ׃ ואמר יעקב לשמעון וללוי עכרתון יתי למתן דבבו בינא ובין יתיב ארעא בכנענאה ובפרזאה ואנא עם דמנין ויתכנשון עלי וימחונני ואשתיצי

רש״י ז״ל

השמות לא תמצא בלי רבים ״ותמת דבורה״ מה ענין דבורה בבית יעקב לא לפי שאמרה רבקה ליעקב ושלחתי ולקחתיך משם לכך שלחה דבורה אליו לפדן ארם לצאת משם ומתה בדרך מדברי ר׳ משה הדרשן למדתיה ״ מתחת לבית אל״ העיר יושבת בהר ונקברה ברגלי ההר ״תחת האלון״ בשפולי מישורה שהיה מישור מלמעלה בשיפוע ההר והקבורה מלמטה ומישור של בית אל היו קורין לו אלון ואגדה נתבשר שם באבל שני שהוגד לו על אמו שמתה ואלון בלשון יוני אחר ולכך העלימו את יום מותה שלא יקללו הבריות כרס שיצא ממנה עשו אף הכת׳ לא פרסמה (וזהו אלון בכות שתי בכיות) עוד פעם שני במקום

אנא ואנש ביתי ׃ פקאל יעקוב לשמעון ולוי קד פצחתמאני
ואפסדתמא חאלי מע אהל אלבלד מן אלכנעאניין ואלפרזיין ואנא
רהט דו אחצא פיגתמעון עליי ויקתלוני ואנפד אנא ואלי׃
ויאמרו הכזונה יעשה את אחותנו׃ ואמרו הכנפקת ברא
יתעביד לאחתנא׃ קאלוא אכזאניה יצנע באכתנא׃
ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה בית
אל ושב שם ועשה שם מזבח לאל הנראה אליך בברחך
מפני עשו אחיך׃ ואמר יי׳ ליעקב קום סק לבית אל ותיב תמן
ועביד תמן מדבח לאל דאתגלי לך במערקך מן קדם עשו
אחוך׃ תם קאל אללה ליעקוב קם ואצעד אלי בית אל וקם תם ואצנע
תם מדבחא ללטאיק אלמתגלי לך פי הרובך מן בין ידי עשו
אכיך׃ ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו הסרו את
אלהי הנכר אשר בתככם והטהרו והחליפו שמלתיכם׃
ואמר יעקב לאנש ביתיה ולכל דעמיה אעדו ית טעות
עממיא דביניכון ואדכו ושנו כסותכון׃ פקאל יעקוב לאהלה
וסאיר מן מעה אנחו מעבודאת אלגרבא אלדי פימא בינכם
ותטהרו ובדלו תיאבכם׃ ונקומה ונעלה בית אל ואעשה שם
מזבח לאל הענה אתי ביום צרתי ויהי עמדי בדרך אשר
הלכתי׃ ונקום ונסק לבית אל ואעביד תמן מדבח לאל׳ דקביל
צלותי ביומא דעקתי והוה מימריה בסעדי באורחא דאזלית׃
ונקום

רש״י

הזה אחד בלכתו ואחד בשובו׃ ויברך אותו. ברכת אבלים׃ לא יקרא שמך עוד יעקב. לשון
אדם הבא במארב ועקבה אלא ישראל לשון שר ונגיד׃ אני אל שדי. שאני כדאי לברך שהברכות
שלי׃ פרה ורבה. על שעדיין לא נולד בנימין ואע״פ שכבר נתעברה ממנו׃ גוי וקהל
גוים. גוי בנימין. גוים מנשה ואפרים שעתידין לצאת מיוסף והם במנין השבטים׃
ומלכים. שאול ואיש בושת שהיו משבט בנימין שעדיין לא נולד׃ במקום אשר דבר אתו.
איני יודע מה מלמדנו׃ כברת ארץ. מנחם פירש לשון כביר רבוי מהלך רב ואגדה׃

בזמן

ונקום ונסובה אל בית אל ואעשה שם מזבח לאל העונה אותי ביום צרתי ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי: — ונקום ונסובה אל בית אל ואעשה שם מזבח לאל העונה אותי ביום צרתי ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי

ונקום ונסובה אל בית אל ואצנע תם מדבחא לאלהא דקביל צלותי פיום עקתי וכאן מעי פי דרכא די אזלית: ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר אשר בידם ואת הנזמים אשר באזניהם ויטמן אתם יעקב תחת האלה אשר עם שכם: ויהבו ליעקב ית כל טעות עממיא דבידיהון וית קדשיא דבאודניהון וטמר יתהון יעקב תחות בטמא דעם שכם: פאעטו יעקוב גמיע מעבודאת גרבא די כאנת מעהם ואשנאף די פי אדאנהם פרפנהא תחת בטמה די בחצרה נאבלוס: ויסעו ויהי חתת אלהים על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב: ונטלו והות דחלא מן קדם יי על עממיא דבקרוי סחרניהון ולא רדפו בתר בני יעקב: פלמא רחלו כאן דער אללה עלי אהל אלקרא די חואליהם ולם יכלבו בני יעקוב: ויבא יעקב לוזה אשר בארץ כנען הוא בית אל הוא וכל העם אשר עמו: ואתא יעקב ללוז דבארעא דכנען היא בית אל הוא וכל עמא דעמיה: תם גא יעקוב אלי לוז די פי בלד כנען הי בית אל הו ואלקום די מעה: ויבן שם מזבח ויקרא למקום אל בית אל כי שם נגלו אליו האלהים בברחו מפני אחיו: ובנא תמן מדבחא וקרא לאתרא אל בית אל ארי תמן אתגלי ליה יי במערקיה מן קדם אחוהי: פבנא תם מדבחא ודעא פי אלמוצע אל בית אל (אי אלטאיק) לאן תם תגלא לה אללה פי הרובה מן בין ידי אכיה: ותמת דבורה מינקת רבקה ותקבר מתחת לבית אל תחת האלון ויקרא שמו אלון

רש"י ז"ל

בזמן שהארץ חלולה ומנוקבת ככברה שהניר מצוי והסתיו עבר והשרב עדיין לא בא ואין זה פשוטו של מקרא שהרי בנעמן מצינו וילך מאתו כברת ארץ ואומר אני שהוא שם מדת קרקע כמו מהלך פרסה או יותר כמו שאתה אומר צמד כרם חלקת שדה כך במהלך אדם נתן שם מדה כברת ארץ׃ כי גם זה׳ נוסף לך על יוסף ורבותינו דרשו עם כל שבט ושבט נולדה תאומה ועם בנימין נולדה תאומה יתירה׃ בן אוני׳ בן צערי׃ בנימין׳ נראה בעיני לפי שהוא לבדו נולד בארץ כנען שהיא בנגב כשאדם בא מארם נהרים כמו

בכות׃ ומיתת דבורה מינקתה דרבקה ואתקברת מלרע לבית
אל בשפולי מישרא וקרא שמיה מישר בכיתא׃ תם מאתת
דבורה דאיה רבקה ודפנת אספל מן בית אל דון אלמרג פסמאה
מרג אלבכא׃ וירא אלהים אל יעקב עוד
בבאו מפדן ארם ויברך אתו׃ ואתגלי יי ליעקב עוד במיתוהי
מפדן דארם ובריך יתיה׃ תם תגלא אללה ליעקוב איצא פי
מג׳יה מן פדן ארם ובארך פיה׃ ויאמר לו אלהים שמך יעקב
לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך ויקרא
את שמו ישראל׃ ואמר ליה יי שמך יעקב לא יתקרי שמך
עוד יעקב אלהין ישראל יהי שמך וקרא ית שמיה ישראל׃ וק׳ לה
אסמך יעקוב לא יסמא אבדא אסמך יעקו׳ פקט בל אסרא׳
פסמאה איצא אס׳׃ ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה
גוי וקהל גוים יהיה ממך ומלכים מחלציך יצאו׃ ואמר ליה
יי אנא אל שדי פוש וסגי עם וכנשת שבטין יהון מנך ומלכין
דשלטין בעממיא מנך יפקון׃ תם ק׳ לה אללה אנא אלטאיק
אלכאפי אנם ואכתר אמה בעד גוק אמם תכון מנך ומלוך
מן צלבך יכרג׳ון׃ ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק
לך אתננה ולזרעך אחריך אתן את הארץ׃ וית ארעא
דיהבית לאברהם וליצחק לך אתננה ולבנך בתרך אתין
ית ארעא׃ ואלבלד אלדי אעטיתהא לאב׳ ויצ׳ לך אעטיהא
ולנסלך מן בעדך׃ ויעל מעליו אלהים במקום אשר דבר
אתו׃

רש״י

ט׳ בנגב בארץ כנען הלוך ונסוע הנגבה. בנימין. בן ימין לשון צפון וימין אתה בראתם
לכ״ב הוא מלא. בשכון ישראל בארץ ההיא. עד שלא בא לחברון אצל יצחק ארעוהו כל אלו. וישכב
מתוך שבלבל משכבו מעלה עליו הכתוב כאלו שכבה. ולמה בלבל וחלל יצועו. שכשמתה רחל
נטל יעקב מטתו שהיתה נתונה תדיר באהל רחל ולא בשאר אוהלים ונתנה באהל בלהה בא
ראובן ותבע עלבון אמו אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי שפחת אחות אמי תהא
צרה לאמי לכך בלבל. ויהיו בני יעקב שנים עשר. מתחיל לענין ראשון משנולד בנימין

נשלמה

אתו: ואסתלק מעלוהי יקרא דיי' באתרא דמליל עמיה:
תם ארתפע מנה נור אללה פי אלמוצע אלדי כאטבה: ויצב
יעקב מצבה במקום אשר דבר אתו מצבת אבן ויסך עליה נסך
ויצק עליה שמן: ואקים יעקב קמתא באתרא דמליל עמיה
קמת אבנא ונסיך עלה נסכין ואריק עלה משחא: פנצב יעקוב
נצבה פי אלמוצע אלדי כאטבה דכה מן חגארה ורש עליהא
מזאגא וצב עליהא דהנא: ויקרא יעקב את שם המקום אשר
דבר אתו שם אלהים בית אל: וקרא יעקב ית שמיה דאתרא
דמליל עמיה תמן יי' בית אל: וסמא אסם דלך אלמוצע אלדי
כאטבה אללה תם בית אל: ויסעו מבית אל ויהי עוד כברת הארץ
לבוא אפרתה ותלד רחל ותקש בלדתה: ונטלו מבית אל והוה עוד
כרוב ארעא למיעל לאפרת וילידת רחל וקשיאת במילדה:
תם רחלו מן בית אל ובקי להם מיל מן אלמסאפה אלי דכול אפרת
פולדת רחל וצעב ולאדהא: ויהי בהקשתה בלדתה ותאמר
לה המילדת אל תיראי כי גם זה לך בן: והוה בקשיותה במילדה
ואמרת לה חיתא לא תדחלין ארי אף דין ליך בר: פלמא צעב
ולאדהא קאלת להא אלקאבלה לא תכאפי פאן הדה לך אבן:
ויהי בצאת נפשה כי מתה ותקרא שמו בן אוני ואביו קרא
לו בנימן: והוה במפק נפשה ארי מיתא וקרת שמיה בר דויי

ומן כתב ר' יצחק קארו בבקש' תולדות יצחק נ"ז: לשונו ראיתו בשנ' שאין מקבורי' רחל לבית לחם אפילו מיל:

רש"י ז"ל

שנתנה המטה ומעתה ראויין למנות ומנאן ורבותי' דרשו ללמדינו באו שכולן שווים וכולם צדיקים שלא חטא ראובן" בכור יעקב ראובן. אפי' בשעת הקלקלה קראו בכור" בכור יעקב. בכור לנחלה בכור לעבודה בכור למנין ולא ניתנה בכורה ליוסף אלא לענין השבטים שנעשה לשני שבטים" ממרא. שם המישור" קרית ארבע. שם העיר" ממרא קרית הארבע. למישור של קרית ארבע. ואם היה לו לכתוב ממרא הקרית ארבע. כן דרך המקרא בכל דבר ששמו כפול כגון זה. וכגון זה בית לחם אבי עזר' בית אל. אם הוצרך להטיל בו הא נותנה בראש התיבה השניה בית הלחמי. בעפרת אבי העזרי בנה חיאל בית האלי" ויגוע יצחק. אין מוקדם ומאוחר בתורה מכירתו של יוסף קדמה למיתתו של יצחק יב שנה שהרי כשנולד

ואבוהי קרא ליה בנימין׃ פכאן ענד כרוג נפסהא והי מאיתה
אסמתה [illegible] תרחי ואביה סמאה בנימן׃ ותמת רחל ותקבר בדרך
אפרתה הוא בית לחם׃ ומיתת רחל ואתקברת באורח אפרת היא
בית לחם׃ פמאתת רחל ודפנת פי טריק אפרת׳ הי בית לחם׃
ויצב יעקב מצבה על קברתה הוא מצבת קברת רחל עד היום׃
ואקים יעקב קמתא על קבורתה היא קמת קבורתא דרחל עד
יומא דין׃ ונצב יעקוב נצבה עלי קברהא הי תסמא נצבה׳ רחל
אלי אליום׃ ויסע ישראל ויט אהלה מהלאה למגדל עדר׃ ונטל
ישראל׳ ופרסיה למשכנה מהלאה למגדלא דעדר׃ תם רחל אס
ומד כבאיה הנאך מן מגדל עדר׃ ויהי בשכן ישראל בארץ ההיא
וילך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו וישמע ישראל
ויהיו בני יעקב שנים עשר׃ והוה׃
כד שרא ישראל בארעא ההיא ואזל ראובן ושכיב ית בלהה
לחינתא דאבוהי ושמע ישראל׳ והוו בני יעקב תרי עסר׃ פלמא
סכן אסר׳ פי דלך אלבלד פמצא ראובן וצאגע בלהה אמה אביה
פסמע בדלך אסר׳ פצארו בני יעקוב בבנימן אתני עשר׃ בני
לאה בכור יעקב ראובן ושמעון ולוי ויהודה ויששכר וזבלון׃
בני לאה בוכריה דיעקב ראובן ושמ׳ ולי׳ ויהודה׳ ויש׳ וזבלון׃
בני לאה בכר יעקו׳ ראובן וגו׳׃ בני רחל יוסף ובנימן׃ ובני בלהה

פי׳ פסוק זה אין מותרגם בצבור לא מן ויהיו בני יעקב שנים עשר משום כבודו של ראובן ועיין בספר ערוך המנול ובחידושי תורה להרמב״ן ז״ל

שפחת

רש״י ז״ל

יעקב היה יצחק בן ששים שנה ויצחק מת בשנת מאה ועשרים ליעקב שנ׳ ויצחק בן ק׳ שנה ואם
תוציא ששים ממאה ושמונים שנה נשארו ק״כ ויוסף נמכר בן י״ז שנה ואותה שנה שנת מאה
ועשרים ליעקב כיצד בן ס״ג נתברך וי״ד שנה נטמן בבית עבר הרי ע״ז וי״ד שנה עבד
באשה ובסוף י״ד נולד יוסף שנ׳ ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו׳ הרי תשעים ואחת
וי״ז עד שלא נמכר יוסף הרי ק״ח ״ עדה בת אילון ׳ היא בשמת בת אילון ונקראת בשמת
ע״ש שהיתה מקטרת בשמים לע״ז ״ אהליבמה ׳ היא יהודית והוא כינה שמה יהודית לומר שהיא
כופרת בע״ז כדי להטעות את אביו ׳ בת ענה בת צבעון ׳ אם בת ענה לא בת צבעון ענה
בנו של צבעון שנ׳ ואלה בני צבעון ואיה וענה מלמד שבא צבעון על כלתו אשת ענה

ויצאת

שפחת רחל דן ונפתלי׃ ובני בלהה אמתה דרחל דן ונפתלי׃ ובני
בלהה אמה׳ רחל׳ דן ונפתלי׃ ובני זלפה שפחת לאה גד ואשר
אלה בני יעקב אשר ילד לו בפדן ארם׃ ובני זלפה אמתה דלאה
גד ואשר׳ אלין בני יעקב דאתילידו ליה בפדן ארם׃ ובני זלפה
אמת לאה גד ואשר׳ הולאי בני יעקוב אלדי ולדו לה פי פדן ארם׃
ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע הוא חברון אשר
גר שם אברהם ויצחק׃ ואתא יעקב לות יצחק אבוהי לממרא
קרית ארבע היא חברון׳ דדר תמן אברהם ויצחק׃ תם גא יעקו׳
אלי יצחק אביה אלי ממרא קריה׳ ארבע הי חברא אלדי סכן תם אבר׳
ויצחק׃ ויהיו ימי יצחק מאת שנה ושמנים שנה׳ והוו יומי יצחק
מאה ותמנן שנין׃ וכאן עמר יצחק מאיה ותמאנין סנה׃ ויגוע
יצחק וימת ויאסף אל עמיו זקן ושבע ימים ויקברו אתו עשו
ויעקב בניו׃ ואתנגיד יצחק ומית ואתכניש לעמיה סיב וסבע
יומין וקברו יתיה׳ עשו ויעקב בנוהי׃ תם תופא יצחק ומאת
וצאר אלי קומה שיכא קד שבע מן אלעמר ודפנה עשו ויעקוב
אבניה׃ ואלה תולדות עשו הוא
אדום׃ ואלין תולדת עשו הוא אדום׃ והדא שרח תוליד עשו
הו אדום׃ עשו לקח את נשיו מבנות כנען את עדה בת אילון
החתי ואת אהליבמה בת ענה בת צבעון החוי׃ עשו נסיב ית

רש״י

ואת אהליבמה׃ מבין שניהם והודיעך הכתו׳ שכולן בני ממזרות היו׃ ואת בשמת בת ישמעא׳
ולהלן קורא לה מחלת מצינו באגדת מדרש ספר שמואל שלשה מוחלין להן עונותיהן וגו׳ הן
גר שנתגייר והעולה לגדולה והנושא אשה ולמד הטעם מכאן לכך נקראת מחלת שנמחלו
עונותיו׃ אחות נביות׃ ע״ש שהוא השיאה לו משמת ישמעאל נקראת על שמו׃ ואהליבמה ילדה
וגו׳ קרח זה ממזר היה ובן אליפז היה שבא על אשת אביו על אהליבמה אשת עשו שהרי הוא
מנוי עם אלופי אליפז בסוף הענין׃ וילך אל ארץ׃ לגור באשר ימצא׃ ולא יכלה ארץ מגוריהם׃
להספיק מרעה לבהמות שלהם׃ ומ״א מפני יעקב אחיו מפני שטר חוב של גזירת כי גר יהיה
זרעך המוטל על זרעו של יצחק אמר לך לי מכאן אין לי חלק במתנה שנתנה לו הארץ
הזאת ולא בפרעון השטר ומפני הבושה שמכר בכורתו׃ ואלה התולדות שהולידו בניו

נשוהי מבנת כנען ית עדה בת אלון חתאה וית אהליבמה בת ענה
בת צבעון חואה: כאן עשו תזווג בנסאה מן בנאת כנעאן עדה
אבנה' אלון אלחתי ואהליבמה אבנה' ענה אבנה' צבעון אלחוי:
ואת בשמת בת ישמעאל אחות נביות: וית בסמת בת ישמעאל
אחתיה דנביות: ובסמה' אבנה' אסמאעיל אכת נביות: ותלד
עדה לעשו את אליפז ובשמת ילדה את רעואל: וילידת עדה
לעשו ית אליפז ובסמת ילידת ית רעואל: פולדת עדה לעשו אליפז
ובסמת ולדת רעואל: ואהליבמה ילדה את יעוש ואת יעלם ואת
קרח אלה בני עשו אשר ילדו לו בארץ כנען: ואהליבמה ילידת
ית יעוש וית יעלם וית קרח אלין בני עשו דאתילידו ליה בארע
דכנען: ואהליבמה יעוש ויעלם וקרח הולאי בני עשו אלדי ולדו
לה פי בלד כנעאן: ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנתיו ואת
כל נפשות ביתו ואת מקנהו ואת כל בהמתו ואת כל קנינו אשר
רכש בארץ כנען וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו: ודבר עשו
ית נשוהי וית בנוהי וית בנתיה וית כל נפשת ביתיה וית גיתוהי
וית כל בעיריה וית כל קניניה דקנא בארעא דכנען ואזל
לארע אוחרי מן קדם יעקב אחוהי: פאכד' עשו נסאה ובניה
ובנאתה וכל נפס מן אלה ומאשיתה וסאיר בהאימה מע מלכה
אלדי מלכה פי בלד כנען ומצא אלי בלד גירה מן קבל יעקוב אכיה:

מ"נרע כאן הפסוק תחת השי"ן

כי

רש"י

מעשרך לשעיר·· ותמנע היתה פילגש· להודיע גדולתו של אברהם כמה היו תאבים לידבק בזרעו
תמנע זו בת אלופים היתה שנא' ואחות לוטן תמנע ולוטן מאלופי יושבי שעיר היה מן החורים שישבו
בה לפנים אמרה איני זוכה להנשא לך הלואי ואהיה פילגש· ובדברי הימים מונה אותה בבנין של
אליפז מלמד שבא על אשתו של שעיר ויצאת תמנע מביניהם וכשגדלה נעשית פילגשו וזהו ואחות
לוטן תמנע ולא מנאה עם בני שעיר שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב·· אלה אלופי בני עשו·
ראשי משפחות·· יושבי הארץ· שהיו יושביה קודם שבא עשו לשם ורבותי' פירשו שהיו בקיאין ביישובה
של ארץ מלוא קנה זה לזיתים מלוא קנה זה לגפנים שהיו טועמין העפר ויודעים איזו נטיעה
ראויה לו·· ואיה וענה· וי"ו זו יתירה והוא כמו איה וענה והרבה יש במקרא תת וקדש וצבא
מרמס· פרדס ורכב וסוס·· הוא ענה· האמור למעלה שהוא אחיו של צבעון וכאן הוא קורא
אותו

כי היה רכושם רב משבת יחדו ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת
אתם מפני מקניהם׃ ארי הוה קנינהון סגי מלמיתב כחדא׳ ולא
יכילת׳ ארע תותבותהון לסוברא יתהון׳ מן קדם גיתיהון׃ לאן
סרחהם כאן כתירא מן אן יקימא גמיעא ולם יטיק בלד סכנאהם
אן יחמלהמא מן קבל מאשיתהם׃ וישב עשו בהר שעיר עשו
הוא אדום׃ ויתיב עשו בטורא דסעיר׳ עשו הוא אדום׃ פסכן עשו
הו לאחמרי פי גבל סעיר׃ ואלה תלדת עשו אבי אדום בהר
שעיר׃ ואלין׳ תולדת עשו אבוהון דאדומאי׳ בטורא דסעיר׃
והדא שרח תנשיד עשו אבו לאחמריין פי גבל סעיר׃ אלה
שמות בני עשו אליפז בן עדה אשת עשו רעואל בן בשמת אשת
עשו׃ אלין שמהת בני עשו׳ אליפז׳ בר עדה אתת עשו׳ רעואל׳
בר בסמת אתת עשו׃ הולאי אסמא בני עשו׳ אליפז׳ ן עדה זוגתה
רעוא׳ ן בסמת זוגתה׃ ויהיו בני אליפז תימן אומר צפו וגעתם
וקנז׃ והוו בני אליפז׳ תימן אומ׳ צפו וגע׳ וקנז׃ וכאן בני אליפז
תימן וגו׳׃ ותמנע היתה פילגש לאליפז בן עשו ותלד לאליפז
את עמלק אלה בני עדה אשת עשו׃ ותמנע הות לחינתא לאליפז
בר עשו׳ וילידת לאליפז ית עמלק׳ אלין׳ בני עדה אתת עשו׃ ותמנע
כאנה׳ אמה לאליפז ן עשו פולדת לה עמלק׳ הולאי בני עדה זוגת
עשו׃ ואלה בני רעואל נחת וזרח שמה ומזה אלה היו בני
בשמת אשת עשו׃ ואלין בני רעוא׳ נחת וזרח שמה ומזה׳ אלין הוו׳
בני בסמת אתת עשו׃ והולאי בני רעוא׳ נח׳ וז׳ שמ׳ ומ׳ הולאי

רש״י

אותו בנו מלמד שבא צבעון על אמו והוליד את ענה׃ אשר מצא את הימים׳ פרדים הרביע חמור
על סוס נקבה וילדה פרד והוא היה ממזר ומקול והביא פסולים לעולם ולמה נקרא שמם ימים
לפי שאימתן מוטלת על הבריות דאמר ר׳ חנינא מימי לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה
וחית המכה שלא הוגלדה לכתוב לכן משפחות החורי לא מפני תמנע ולהודיע גדולת אברהם
כמו שפירשתי למעלה׃ ואלה המלכים׳ שמונה היו וכנגדן העמיד יעקב ובטל מלכות עשו
בימיהם ואלו הן׳ שאול ואיש בושת דוד ושלמה רחבעם׳ אביה אסא׳ יהושפט׳ ובימי יורם בנו

בני בסמ׳ זוגה׳ עשו׃ ואלה היו בני אהליבמה בת ענה בת צבעון
אשת עשו ותלד לעשו את יעוש ואת יעלם ואת קרח׃ ואלין
הוו׳ בני אהליבמה בת ענה׳ בת צבעון אתת עשו׃ וילידת לעשו׳
ית יעוש וית יעלם וית קרח׃ והולאי כאנו בנו אהליבמה אבנה׳
ענה אבנה׳ צבע׳ זוגה׳ עשו פולדת לה יעו׳ ויע׳ וקר׳׃ אלה
אלופי בני עשו בני אליפז בכור עשו אלוף תימן אלוף אומר
אלוף צפו אלוף קנז׃ אלין רברבי בני עשו׳ בני אליפז בוכרא
דעשו׳ רבא תימן רבא אומר׳ רבא צפו רבא קנז׃ הולאי צנא׳
דיד בני עשו בני אליפז בכרה תימן צנדיד אומ׳ צנ׳ צפו צנדי׳
וקנז צנדיד׃ אלוף קרח אלוף געתם אלוף עמלק אלה אלופי
אליפז בארץ אדום אלה בני עדה׃ רבא קרח׳ רבא געתם רבא
עמלק׃ אלין רברבי אליפז בארע׳ דאדום׃ אלין בני עדה׃ וקרח צנ׳
וגעתם צנ׳ ועמלק צנ׳ הולאי צנאדיד אליפז פי בלד אדום
הולאי בני עדה׃ ואלה בני רעואל בן עשו אלוף נחת אלוף
זרח אלוף שמה אלוף מזה אלה אלופי רעואל בארץ אדום
אלה בני בשמת אשת עשו׃ ואלין׳ בני רעואל בר עשו׳ רבא נח׳
רבא זר׳׳ רבא שמה רבא מז׳׃ אלין רברבי רעואל בארע׳ דאדום׳
אלין׳ בני בסמת אתת עשו׃ והולאי צנאדיד רעואל ן עשו נחת
צנ׳ זרח צנ׳ שמה צנ׳ מזה צנ׳ הולאי צנאדיד רעואל פי בלד
אדום והם בני בסמת זוגה׳ עשו׃ ואלה בני אהליבמה אשת
עשו אלוף יעוש אלוף יעלם אלוף קרח אלה אלופי אהליבמה

בת

רש״י ל״ג

כתיב בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך ובימי שאול כתי׳ אין מלך באדום נצב
מלך ׳׳ יובב בן זרח מבצרה׳ בצרה מערי מואב היא שנ׳ ועל קריות ועל בצרה ולפי שהעמידה ׳
מלכים לאדום עתידה ללקות עמהם שנ׳ כי זבח לה׳ בבצרה׳׳ המכה את מדין בשדה מואב׳
שבאו מדין על מואב למלחמה והלך מלך אדום לעזור את מואב ומכאן אנו למדין
שהיו מדין ומואב מריבין זה עם זה ובימי בלעם עשו שלום ביניהם להתקשר על ישרא׳

בת

בת ענה אשת עשו׃ ואין בני אהליבמה אתת עשו׃ רבא יעוש׳ רבא יעלם רבא קרח׃ אין רברבי׳ אהליבמה׃ בת ענה אתת עשו׃ והולאי בני אהליבמה זוגה׳ עשו יעוש צנ׳ ויעלם צנ׳ וקרח צנ׳ הולאי צנאדיד אהליבמה אבנה׳ ענה זוגה׳ עשו׃ אלה בני עשו ואלה אלופיהם הוא אדום׃ אין בני עשו׳ ואין רברבניהון הוא אדום׃ הולאי בני עשו והולאי סאכרין צנאדידהם והם שאחמריין׃

אלה בני שעיר החרי ישבי הארץ לוטן ושובל וצבעון וענה׃ אין בני סעיר חוראי יתבי ארעא׳ לוטן ושובל וצבעון וענה׃ הולאי בני סעיר שחוריין סכאן שבלד לוטן ושו׳ וצב׳ וענה׃ ודישון ואצר ודישן אלה אלופי החרי בני שעיר בארץ אדום׃ ודישון ואצר ודישן׳ אין רברבי חוראי׳ בני סעיר בארע דאדום׃ ודישון וא׳ ודי׳ הולאי צנאדיד שחוריין בני סעיר פי בלד אדום׃ ויהיו בני לוטן חרי והימם ואחות לוטן תמנע׃ והוו בני לוטן חורי והימם׳ ואחתיה דלוטן תמנע׃ וכאן בני לוטן חורי וה׳ ואכתה תמנע׃ ואלה בני שובל עלון ומנחת ועיבל שפו ואונם׃ ואין בני שובל׳ על׳ ומ׳ ועי׳ שפו ואונם׃ והולאי בני שו׳ על׳ ומ׳ ועי׳ וגו׳׃ ואלה בני צבעון ואיה וענה הוא ענה אשר מצא את הימם במדבר ברעתו את החמרים לצבעון אביו׃ ואין בני צב׳ ואי׳ וענה׳ הוא ענה׳ דאשכח ית גיבריא במדברא׳ כד הוה רעי ית חמריא לצב׳ אבוהי׃ והולאי בני צב׳ איה וע׳ הו ענה שדי רכב שבגש פי שבר חין כאן ירעא חמיר צבעון אביה׃ ואלה בני ענה דשן ואהליבמה בת ענה׃ ואין בני ענה דישון׳ ואהליבמה בת ענה׃ והולאי בני ענה

רש״י

בת מי זהב. מהו זהב. עשיר היה ואין זהב נחשב בעיניו לכלום׃ ואלה שמות אלופי עשו׃ שנקראו על שם מדינותיהם לאחר שמת הדר ופסקה מהם מלכות והראשונים הנזכרים למעלה עם שמות תולדותם וכן מפורש בדברי הימים וימת הדד ויהיו אלופי אדום אלוף תמנע וגו׳׃ מגדיאל היא רומי׃

דישון׳ ואהלי׳ אבנתה ׃ ואלה בני דישן חמדן ואשבן ויתרן וכרן׃
ואין בני דישן וגו׳ ׃ הולאי בני דישן וגו׳ ׃ אלה בני אצר בלהן וזעון
ועקן ׃ אלה בני דישן עוץ וארן ׃ אלה אלופי החרי אלוף לוטן
אלוף שובל אלוף צבעון אלוף ענה ׃ אין רבלבי חוראי רבא
לוטן רבא שובל׳ רבא צבעון רבה ענה׃ הולאי צנאדיר שחוריין
לוטן צנדי׳ שובל צנ׳ צבעון צנ׳ וענה צנ׳ ׃ אלוף דשן אלוף
אצר אלוף דישן אלה אלופי החרי לאלפיהם בארץ שעיר ׃ רבא
דישון׳ רבא אצר רבא דישן׳ אין רברבי חוראי׳ לרברבניהון בארע׳
דשעיר ׃ ודישון צנ׳ ואצר צנ׳ ודישן צנ׳ הולאי צנאדיד שחוריין
פי בלד סעיר ׃ ואלה המלכים אשר מלכו
בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל ׃ ואין מלכיא׳ דמלכו
בארע׳ דאדום׳ קדם דימלוך מלכא לבני ישר׳ ׃ והולאי שמלוך שדי
מלכו פי בלד אדום קבל אן ימלך מלך לבני אסר׳ ׃ וימלך באדום
בלע בן בעור ושם עירו דנהבה ׃ ומלך באדום ׃ בלע בר בעור׳
ושום קרתיה דנהבה ׃ ומלך פי אדום בלע ן׳ בעור ואסם קריתה
דנהב ׃ וימת בלע וימלך תחתיו יובב בן זרח מבצרה ׃ ומית
בלע׳ ומלך תחותוהי׳ יובב בר זרח מבצרה ׃ תם מאת בלע
ומלך בעדה יובב ן׳ זרח מן שבצרה ׃ וימת יובב וימלך תחתיו
חשם מארץ התימני ׃ ומית יובב׳ ומלך תחותוהי׳ חושם מארע
דרומא ׃ תם מאת ומלך בעדה חושם מן בלד שימן ׃ וימת
חשם וימלך תחתיו הדד בן בדד המכה את מדין בשדה
מואב ושם עירו עוית ׃ ומית חושם. ומלך תחותוהי הדד בר
בדד׳ דקטיל ית מדינאי בחקלי׳ מואב׳ ושום קרתיה עוית ׃ תם
מאת ומלך בעדה הדד ן׳ בדד שתי קתל שמדיאנין פי צ׳יאע׳
מואב ואסם קריתה עוית ׃ וימת הדד וימלך תחתיו שמלה
ממשרקה ׃ ומית הדד׳ ומלך תחותוהי׳ שמלה ממשרקה ׃ ומית

הדר׃ ומלך תחותוהי׳ שמלה ממשרקה׃ ת֯ם מאת ומלך בעדה
שמ׳ ממשרקה׃ וימת שמלה וימלך תחתיו שאול מרחבות
הנהר׃ ומית שמלה׳ ומלך תחותוהי׳ שאול מרחובות דעל פרת׃
ת֯ם מאת ומלך בעדה שאול מן רחבה׳ אלפראת׃ וימת שאול
וימלך תחתיו בעל חנן בן עכבור׃ ומית שאול׳ ומלך תחותוהי׳
בעל חנן בר עכבור׃ ת֯ם מאת ומלך בעדה בעל חנן ןׄעכבור׃
וימת בעל חנן בן עכבור וימלך תחתיו הדר ושם עירו פעו
ושם אשתו מהיטבאל בת מטרד בת מי זהב׃ ומית בעל חנן
בר עכבור׳ ומלך תחותוהי הדר׳ ושום קרתיה פעו׳ ושום אתתיה
מהיטבאל בת מטרד׳ בת מצריף דהבא׃ ת֯ם מאת ומלך בעדה
הדר׳ ואסם קריתה זוגתה פעו׳ ואסם זוגתה מהיטבאל אבנת
מטרד אבנת מא אלדהב׃ ואלה שמות אלופי עשו למשפחתם
למקמתם בשמתם אלוף תמנע אלוף עלוה אלוף יתת׃ ואלין
שמהת׳ רברבי עשו לזרעיתהון׳ לאתריהון בשמהתהון׳ רבא
תמנע׳ רבא עלוה רבא יתת׃ והולאי אסמא צנאדיד עשו
לעשאירהם פי מואצׄעהם באסמאיהם תמנע צׄ׳ ועלוה צׄ׳
ויתת צנדיד׃ אלוף אהליבמה אלוף אלה אלוף פינן׃ רבא
אהליבמה׳ רבא אלה רבא פינן׃ אהלי׳ צׄ׳ ואׄ׳ צׄ׳ ופי׳ צנדי׃
אלוף קנז אלוף תימן אלוף מבצר׃ רבא קנז׳ רבא תימן רבא
מבצר׃ וקנז צׄ׳ ותימן צׄ׳ ומבצר צנדיד׃ אלוף מגדיאל אלוף
עירם אלה׳ אלופי אדום למשבתם בארץ אחזתם הוא עשו
אבי אדום׃ רבא מגדיאל רבא עירם׳ אלין רברבי אדום׳ למותבני
הון בארע אחסנתהון׳ הוא עשו אבוהון דאדומאי׃ מגדיאל
צנדיד ועירם צנדיד הולאי צנאדיד אדום פי מסאכנהם
פי בלד חוזהם הו עשו אבו גמיעהם׃

קנ״ד פסוקים סימן אביאסף

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען: ויתיב יעקב בארע
תותבות אבוהי בארעא דכנען: פסכן יעקו פי בלד סכנא אביה
פי בלד כנעאן: אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה היה
רעה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו
ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם: אלין תולדת יעקב יוסף
בר שבע עסרי שנין הוה רעי עם אחוהי בענא והוא רבי עם
בני בלהה ועם בני זלפה נשי אבוהי ואיתי יוסף ית דבהון בישא
לאבוהון: הדה שרח תואריך יעקוב. למא כאן יוסף ן סבעה עשר סנה
וכאן ירעא מע אכותה שגנם וכאן נאשיא מע בני בלהה ובני זלפה
נסוה אביה. אתא יוסף בשנאעה רדיה ענהם אלי אביהם: וישראל
אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתנת
פסים: וישראל רחים ית יוסף מכל בנוהי ארי בר חכים הוא ליה
ועבד ליה כתונא דפסי: וכאן אס' יחב יוסף אכתר מן אכותה ל
לאנה לה ן שיכוכה וזאד צנע לה תונ''ת דיבאג: ויראו אחיו
כי אתו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אתו ולא יכלו דברו
לשלום:

וישב יעקב. אחר שכתב לך ישובי עשו ותולדותיו בדרך קצרה שלא היו ספונים וחשובין לפרש היאך נתיישבו וסדר מלחמותיהן איך הורישו את החורי. פירש לך ישובי יעקב ותולדותיו בדרך ארוכה כל גלגולי סבתן לפי שהן חשובין לפני המקום להאריך בהן. וכן אתה מוצא בי' דורות שמאדם ועד נח פלוני הוליד פלו' וכשבא לנח האריך בו. וכן בי' דורות שמנח ועד אברהם קיצר בהם ומשהגיע לאברהם האריך בו. משל למרגלית שנפלה בין החול אדם ממשמש בחול וכוברו בכברה עד שמוצא את המרגלית ומשמצאה הוא משליך את הצרורות מידו ונוטל המרגלית. ד"א אלה תולדות יעקב יוסף. ואלה של תולדות יעקב אלה ישוביהן וגלגוליהן עד שבאו לכלל ישוב. סבה ראשונה יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' ועל ידי זה נתגלגלו וירדו למצרים. ובזו אחר ישוב פשוטו של מקרא להיות דבור על אופניו. ועוד תולה הכתוב תולדות יעקב ביוסף מפני כמה דברים. אחת שכל עצמו של יעקב לא עבד אצל לבן אלא ברחל ושהיה זיו איקונין של יוסף דומה לו וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף זה נשטם וזה נשטם. זה אחיו מבקש להרגו וזה אחיו מבקשים להרגו וכן הרבה בב"ר. ועוד נדרש בו וישב יעקב ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף צדיקים מבקשין לישב בשלוה אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעוה"ב אלא שמבקשין לישב בשלוה בעה"ז. והוא נער. שהיה עושה מעשה נערות מתקן בשערו

ממשמש

לשלום: וחזו אחוהי ארי יתיה רחים אבוהון מכל אחוהי וסנו יתיה
ולא צבן למללא עמיה שלם: פלמא ראו אכותה אן אביה יחבה
אכתר מן גמיעהם שנוה ולם יטיקו אן יסלמו עליה: ויחלם יוסף
חלום ויגד לאחיו ויוספו עוד שנא אתו: וחלם יוסף חלמא וחוי
לאחוהי ואוסיפו עוד סנו יתיה: תם אן יוסף ראא רויא פאכבר
אכותה בהא פאזדאדו איצא שנאה לה: ויאמר אליהם שמעו
נא החלום הזה אשר חלמתי: ואמר להון שמעו כען חלמא הדין
דחלמית: אד קאל להם אסמעו הדא אלרויא אלדי ראיתה: והנה אנחנו
מאלמים אלמים בתוך השדה והנה קמה אלמתי וגם נצבה והנה
תסבינה אלמתיכם ותשתחוין לאלמתי: והא אנחנא מאסרין
אסרן בגו חקלא והא קמת אסרתי ואף אזדקיפת והא מסתחרן
אסרתכון וסגדן לאסרתי: כאנא נגרז גרזא פי אלצחרא וכאן גרזתי
וקפת תם אנתצבת וכאן גרזכם תחיט בהא ותסגד להא: ויאמרו
לו אחיו המלך תמלך עלינו אם משל תמשל בנו ויוספו עוד שנא
אתו על חלמתיו ועל דבריו: ואמרו ליה אחוהי המלכו את מדמי
למחך עלנא או שלטן את סביר למשלט בנא ואוסיפו עוד סנו
יתיה:

עוד שנ׳

רש״י

ממשמש בעיניו כדי שיהא נראה יפה·· את בני בלהה· כלומר ורגיל אצל בני בלהה לפי שהיו אחיו מבזין אותן והוא מקרבן·· את דבתם רעה· כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו שהיו אוכלין אבר מן החי ומזלזלין בבני השפחות לקרותם עבדים וחשודים על העריות ובשלשתן לקה· וישחטו שעיר עזים במכירתו ולא אכלוהו חי· ועל דבה שסיפר עליהן שקורין לאחיהם עבדים לעבד נמכר יוסף· ועל העריות שסיפר עליהן ותשא אשת אדוניו·· דבתם· כל לשון דבה פרלריץ בלעז כל מה שהיה יכול לדבר בהם רעה היה מספר·· דובב שפתי ישנים·· בן זקונים· שנולד לו לעת זקנותו ואונקלוס תרגם בר חכים הוא ליה כל מה שלמד משם ועבר מסר לו· ד״א שהיה זיו איקונין שלו דומה לו·· פסים· לשון כלי מילת כמו כרפס ותכלת וכמו כתונת הפסים דתמר ואמנון· ומ״א על שם צרותיו שנמכר לפוטיפר ולסוחרים ולישמעאלים ולמדינים· (ד״א נקראת ע״ש קופה שהפיסו עליה מי יזכה אצל אביהם ועלתה ליהודה· פי׳ הפיסו הטילו גורל··) ולא יכלו דברו לשלום· מתוך גנותם למדנו שבחם שלא דברו אחת בפה ואחת בלב·· דברו· לדבר עמו·· מאלמים אלומים· כתרגומו מאסרין אסרן· עמרים וכן נושא אלומותיו וכמוהו בל׳ משנה והאלומות נוטל ומכריז·· קמה אלומתי· נזקפה· וגם נצבה· לעמוד על עמדה בזקיפה·· ועל דבריו· ועל דבתם

על חלמוהי ועל פתגמוהי׃ קאל לה אמלכא תתמלך עלינא או
סלטאנא תתסלט בנא ואזדאדו איצא שנאה לה עלי אחלאמה
ועלי כלאמה׃ ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו לאחיו
ויאמר הנה חלמתי חלום עוד והנה השמש והירח ואחד עשר
כוכבים משתחוים לי׃ וחלם עוד חלמא אחרנא ואשתעי יתיה
לאחוהי ואמר הא חלמית חלמא עוד והא שמשא וסיהרא
וחד עסר כוכביא סגדין לי׃ וראא איצא רויא אכרא פקצהא
עלי אכותה וקאל הודא קד ראית רויא איצא כאן אלשמס ואל
קמר ואחדא עשר כוכב סאגדין לי׃ ויספר אל אביו ואל אחיו
ויגער בו אביו ויאמר לו מה החלום הזה אשר חלמת הבוא
נבוא אני ואמך ואחיך להשתחות לך ארצה׃ ואשתעי לאבוהי
ולאחוהי ונזף ביה אבוהי ואמר ליה מא חלמא הדין דחלמתא
המיתא ניתי אנא ואמך ואחך למסגד לך על ארעא׃ ואד
קצהא עלי אביה ואכותה זגרה אביה וקאל לה מא הדא אלרויא
אלדי ראיתהא הל נגי אנא ואמך ואכותך לנסגד לך עלא
אלארץ׃ ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדבר׃ וקנאו ביה
אחוהי׃

רש״י

רעה שהיה מביא לאביהם׃ ויספר אל אביו ואל אחיו. לאחר שסיפר אותו לאחיו חזר וסיפרו לאביו
בפניהם׃ ויגער בו אביו. לפי שהיה מטיל שנאה עליו׃ הבוא נבוא. והלא אמך כבר מתה
והוא לא היה יודע שהדברים מגיעין לבלהה שגדלתו כאמו. ורבותי׳ למדו מכאן שאין חלום
בלא דברים בטלים. ויעקב נתכוון להוציא הדבר מלב בניו שלא יקנאוהו לכך אל״ל הבוא נבוא
אני ואמך כשם שאי אפשר באמך כך השאר בטל׃ שמר את הדבר. היה ממתין ומצפה מתי
יבוא וכן שומר אמונים וכן לא תשמור על חטאתי לא תמתין׃ לרעות את צאן. נקוד על
את שלא הלכו אלא לרעות את עצמן׃ הנני. לשון ענוה וזריזות נזדרז למצות אביו ואעפ״י
שהיה יודע באחיו ששונאין אותו׃ מעמק חברון. והלא חברון בהר שנ׳ ויעלו בנגב ויבא
עד חברון אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון לקיים מה שנ׳ לאברהם בין
הבתרים כי גר יהיה זרעך׃ ויבא שכמה. מקום מוכן לפורענות שם קלקלו השבטים שם עינו
את דינה. שם נחלקה מלכות בית דוד שנ׳ וילך רחבעם שכמה׃ וימצאהו איש. זה גבריאל
שנ׳ בו והאיש גבריאל׃ נסעו מזה. הסיעו עצמן מן האחוה (גימ׳ שנ״ה) נלכה דותינה.
לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם ולפי פשוטו שם מקום הוא ואין מקרא יוצא מידי
פשוטו׃ ויתנכלו. נתמלאו נכלים וערמומיות׃ אותו. כמו אתו עמו. כלומר אליו׃ ונראה

מה

ג׳ אחוהי ואבוהי נטר ית פתגמא׃ פחסדוה עלי׳ דלך אכותה ואביה

ב חפט כלאמה׃ וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם׃ ואזלו
אחוהי למרעי ית ענא דאבוהון בשכם׃ תם מצׄו אכותה לירעו
גנם אביהם פי נאבלוס׃ ויאמר ישראל אל יוסף הלוא אחיך
רעים בשכם לכה ואשלחך אליהם ויאמר לו הנני׃ ואמר ישר׳
ליוסף הלא אחך רען בשכם איתא ואשלחנך לותהון ואמר
ליה האנא׃ פקא׳ אסר׳ ליוסף הודא אכותך ירעון פי נאבלוס
תעא׳ אבעת בך אליהם קא׳ לה נעם׃ ויאמר לו לך נא ראה את
שלום אחיך ואת שלום הצאן והשבני דבר וישלחהו מעמק
חברון ויבא שכמה׃ ואמר ליה איזיל כען חזי ית שלם אחך
וית שלם ענא ואתיבני פתגמא ושלחיה ממישר חברון ואתא
לשכם׃ קא׳ לה אמץ אערף סלאמה׳ אכותך וסלאמה׳ אלגנם ורד
לי׳ גואבא פבעת בה מן עמק חברא ואתא נאבלוס׃ וימצאהו
איש והנה תעה בשדה וישאלהו האיש לאמר מה תבקש׃
ואשכחיה גברא והא טעי בחקלא ושאליה גברא למימר מא
את בעי׃ פוגדה רגל צׄאלא פי צׄיאעהא פסאלה מא תטלב׃ ויאמר
את אחי אנכי מבקש הגידה נא לי איפה הם רעים׃ ואמר׳ ית

רש״י ז״ל

מה יהיו חלומותיו׃ א״ר יצחק מקרא זה אומ׳ דורשני רוח הקדש אומרת כן הם אומרים נהרגהו והכתו׳ מסיים מה יהיו חלומותיו נראה דבר מי יקום אם שלכם או שלי ואי אפשר שיאמרו הם ונראה מה יהיו חלומותיו שמכיון שיהרגוהו בטלו חלומותיו׃ לא נכנו נפש׃ מכת נפש זו היא מיתה׃ למען הציל אותו׃ רוח הקדש מעידה על ראובן שלא אמר זאת אלא להציל אותו שיבא הוא ויעלהו משם אמר אני בכור וגדול שבכולם לא תתלה הסרחון אלא בי׃ את כתנתו׃ זה חלוק׃ את כתונת הפסים׃ היא שהוסיף לו אביו יותר על אחיו׃ והבור רק אין בו מים׃ ממשמע שנ׳ והבור רק איני יודע שאין בו מים אלא מה ת״ל אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו׃ ... ארחת ישמעאלים׃ כתרגומו שיירת על שם הולכי אורח׃ וגמליהם נושאים׃ למה פרסם הכתו׳ את משאם להודיע מתן שכרן של צדיקים שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע ולזה נזדמנו בשמים שלא יוזק מריח רע׃ נכאת׃ כל כנוסי בשמים הרבה קרוי נכאת וכן ויראם את כל בית נכתה מרקחת בשמיו ואונקלוס תרגם לשון שעוה׃ צרי׃ שרף הנוטף מעצי

אחי אנא בעי חוו כען לי איכא אנון רען: קׄ אנא אטלב אכותי
אכברני אין הם ירעון: ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי
אמרים נלכה דתינה וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדתן: ואמ׳
גברא נטלו מכא ארי שמעית דאמרין נזיל לדותן: ואזל
יוסף בתר אחוהי ואשכחנון בדותן: קׄ ארגל רחלו מן ההנא
וסמעתהם יקולון נמצי אלי דותן פמצא יוסף ורא אכותה פוגדהם
פי דותן: ויראו אתו מרחק ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אתו
להמיתו: וחזו יתיה מרחיק ועד לא קריב לותהון וחשיבו
עלוהי למקטליה: פראוה מן בעיד וקבל אן יקרב מנהם אגתאלוה
ליקתלוה: ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות הלזה בא:
ואמרו גבר לאחוהי הא מרי חלמיא דיכי אתי: פקׄ בעצ׳הם
לבעץ׳ הודא צאחב תלך אלאחלאם גאי: ועתה לכו ונהרגהו
ונשלכהו באחד הברות ואמרנו חיה רעה אכלתהו ונראה
מה יהיו חלמותיו: וכען איתו ונקטלניה ונרמיניה בחד מן
גוביא ונימר חיתא בישתא אכלתיה ונחזי מא יהי בסוף
חלמוהי: ואלאן תעאלו נקתלה ונטרחה פי בעץ׳ אלאבאר ונקול
וחש רדי אכלה ונרי מא יכון מן אחלאמה: וישמע ראובן

ויצלהו

רש״י ז״ל

הקטף והוא נטף הנמנה עם סממני הקטרת: ולוט. לוטיטא שמו בל׳ משנה ורבותי פירשו
נשון שורש עשב ושמו אשטרולוגיאה במס׳ נדה: מה בצע. מה ממון כתרגומו: וכסינו
את דמו. ונעלים את מיתתו: וישמעו. וקבילו מניה וכל שמיעה שהיא קבלת דברים
כגון זה וכגון וישמע יעקב אל אביו. נעשה ונשמע. מתורגם נקביל וכל שהיא שמיעת
אוזן כגון וישמעו את קול ה׳ אלהים מתהלך בגן. ורבקה שומעת. וישמע ישראל ושמעתי
את תלונות. כולן מתורגמין ושמעו ושמעת. ושמע. שמיע קדמוי: ויעברו אנשים
מדינים. זו היא שיירה אחרת והודיעך הכתוב שנמכר כמה פעמים הרבה: וימשכו בני
יעקב את יוסף מן הבור וימכרוהו לישמעאלים והישמעאלים למדינים והמדינים
במצרים: וישב ראובן. ובמכירתו לא היה שם שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו
ד״א עסוק היה בשקו ובתעניתו על בלבול יצועי אביו: אנה אני בא. אנה אברח

מצערו

ויצלהו מידם ויאמר לא נכנו נפש: ושמע ראובן ושיזביה
מידהון ואמר לא נקטלניה נפש: פסמעהם ראובן וכלצה מן
אידיהם וקאל לא נקתל נפסא: ויאמר אלהם ראובן אל תשפכו
דם השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו
בו למען הציל אתו מידם להשיבו אל אביו: ואמר להון
ראובן לא תשדון דם רמו יתיה לגובא הדין דבמדברא
ויד לא תושטון ביה בדיל לשיזבא יתיה מידהון לאתבותיה
לות אבוהי: תם קאל להם לא תספכו דם אטרחוה פי הדא אלביר
אלדי פי אלבר ולא תמדו אידיכם אליה ליקבל אן יכלצה מן
אידיהם לירדה אלי אביה: ויהי כאשר בא יוסף אל אחיו ויפשיטו
את יוסף את כתנתו את כתנת הפסים אשר עליו: והוה כד
אתא יוסף לות אחוהי ואשלחו ית יוסף ית כתוניה ית כתונא
דפסי דעלוהי: פלמא גא יוסף אלי אכותה סלכוה תוניתה תונה
אלדיבאג אלתי עליה: ויקחהו וישלכו אתו הברה והבור רק אין
בו מים: ונסבוהי ורמו יתיה לגובא וגובא ריקן לית ביה מיא:
תם אכדוה וטרחוה אלי אלגב וכאן אלגב פארגא ליס פיה מא:
וישבו לאכל לחם וישאו עיניהם ויראו והנה ארחת ישמעאלים
באה מגלעד וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט הולכים להוריד
מצרימה:

ג

רש״י ז״ל

מעדן של אבא. שעיר עזים שדמו דומה של אדם. הכתונת. זה שמה וכשהיא דבוקה
נתיבה אחרת כגון כתונת יוסף כתונת פסים כתנת בד נקוד כתונת. ויאמר כתנת בני.
זיל גו׳ חיה רעה אכלתהו. נצנצה בו רוח הקדש סופו שתתגרה בו אשת פוטיפרע. ולמה
לא גילה לו הקב״ה. לפי שהחרימו וקללו כל מי שיגלה ושתפו להקב״ה עמהם אבל יצחק
היה יודע שהוא חי אמר היאך אגלה והקב״ה אינו רוצה לגלות לו. ימים רבים כב שנה
משפירש ממנו עד שירד יעקב למצרים שנ׳ יוסף בן שבע עשרה שנה ובן שלשים שנה
היה בעמדו לפני פרעה ושבע שני השבע ושנתים הרעב כשבא יעקב למצרים הרי
כ״ב שנה כנגד כ״ב שנה שלא קיים יעקב כבוד אב ואם. כ׳ שנה שהיה בבית לבן ושתי
שנים בדרך בשובו מבית לבן שנה וחצי בסכות וששה חדשים בבית אל וזהו שאמר
ללבן זה לי עשרים שנה בביתך. לי הן ועלי וסופן ללקות כנגדן. וכל בנותיו. ר׳

ואסחרו למיכל לחמא וזקפו עיניהון וחזו והא שיירת ערבאי אתיא מגלעד וגמליהון טעינן שעף וקטף ולטום אזלין לאחתא למצרים: תם גלסו ליאכלו טעאמא פרפעו עיונהם וראו פאדא בקאפלה אעראב גאיה מן גרש וגמאלהם מחמלה כרנב ותריאק ושהבלוט סארין ליחדרוה אלי מצר: ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו: ואמר יהודה לאחוהי מא ממון נתהני לנא ארי נקטול ית אחונא ונכסי על דמיה: קאל יהודה לאכותה מא אלמנפעה פי אן נקתל אכינא ונגטי דמה: לכו ונמכרנו לישמעאלים וידנו אל תהי בו כי אחינו בשרנו הוא וישמעו אחיו: איתו ונזבניניה לערבאי וידנא לא תהי ביה ארי אחונא בסרנא הוא וקבילו מניה אחוהי: תעאלו נביעה אלי אלאעראב ואידינא לא תבטש בה לאנה אכינא מלחמנא פקבלו אכותה: ויעברו אנשים מדינים סחרים וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף ויביאו את יוסף מצרימה: ועברו גוברי מדינאי תגרי ונגדו ואסיקו ית יוסף מן גובא וזבינו ית יוסף לערבאי בעסרין כסף ואיתיאו ית יוסף למצרים: פלמא מר בהם רגאל מדיאניין אלתגאר גדבו יוסף

ר"שי ז"ל

יהודה אומר אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט ונשאום ר' נחמיה אומר כנעניות היו אלא אין אדם נמנע מלקרוא לחתנו בנו ולכלתו בתו. וימאן להתנחם. אין אדם מקבל תנחומין על החי וסבור שמת שעל המת נגזרה גזרה שישתכח מן הלב ולא על החי. ארד על בני. כמו על בני והרבה לי משמשין בלשון על כמו לי שאול ול' בית הדמים. ל' הלקח ארון האלהים ול' מות חמיה ואישה. אבל שאולה. כפשוטו לשון קבר הוא באבלי אקבר ולא אתנחם כל ימי. ומדרשו גיהנם סימן זה היה מסור בידי מפי הגבורה אם לא ימות אחד מבני בחיי מובטח אני שאיני רואה גיהנם. ויבך אותו אביו. כלפי יצחק בוכה היה מפני צרתו של יעקב אבל לא היה מתאבל שהיה יודע שהוא חי. הטבחים. שוחטי בהמות המלך. ויהי בעת ההיא וירד יהודה. למה נסמכה פרשה זו לכאן והפסיק בפרשתו של יוסף ללמדך שהורידוהו אחיו מגדולתו כשראו בצרת אביהם אמרו אתה

יוסף ואצעדוה מן אלגב ובאעוה להם בעשרין דרהם פאתו בה
מצרא: וַיָּשָׁב רְאוּבֵן אֶל הַבּוֹר וְהִנֵּה אֵין יוֹסֵף בַּבּוֹר וַיִּקְרַע אֶת
בְּגָדָיו: וְתָב רְאוּבֵן לְגוּבָא וְהָא לֵית יוֹסֵף בְּגוּבָא וּבְזַע יָת
לְבוּשׁוֹהִי: פרגע ראובן אלי אלגב פאדא ליס יוסף פיה פמזק תיאבה:
וַיָּשָׁב אֶל אֶחָיו וַיֹּאמַר הַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ וַאֲנִי אָנָה אֲנִי בָא: וְתָב לְוָת
אֲחוֹהִי וַאֲמַר עוּלֵימָא לֵיתוֹהִי וַאֲנָא לְאָן אֲנָא אָתֵי: פרגע אלי
אכותה וקאל אד אלגלאם ליס הו ואנא אלי אין אמצי: וַיִּקְחוּ אֶת
כְּתֹנֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת הַכֻּתֹּנֶת בַּדָּם:
וּנְסִיבוּ יָת כְּתוּנָא דְיוֹסֵף וּנְכַסוּ צְפִיר בַּר עִזֵּי וּטְבַלוּ יָת כְּתוּנָא
בִּדְמָא: תם אכדו תוניה יוסף ודבחו עתודא מן אלמאעז וגמסוהא
פי דמה: וַיְשַׁלְּחוּ אֶת כְּתֹנֶת הַפַּסִּים וַיָּבִיאוּ אֶל אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ זֹאת
מָצָאנוּ הַכֶּר נָא הַכְּתֹנֶת בִּנְךָ הִוא אִם לֹא: וְשַׁלַּחוּ יָת כְּתוּנָא דְפַסֵּי
וְאַיְתִיאוּ לַאֲבוּהוֹן וַאֲמַרוּ דָא אַשְׁכַּחְנָא אִשְׁתְּמוֹדַע כְּעַן הַכְּתוּנָא
דִבְרָךְ הִיא אִם לָא: פבעתו מע מן אתא בהא אלי אביהם וקאלו קד
וגדנא הדה אתבתהא הל הי תוניה אבנך אם לא: וַיַּכִּירָהּ
וַיֹּאמֶר כְּתֹנֶת בְּנִי חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ טָרֹף טֹרַף יוֹסֵף: וְאִשְׁתְּמוֹדְעַהּ
וַאֲמַר כְּתוּנָא דִבְרִי חֵיוְתָא בִּשְׁתָּא אֲכַלְתֵּיהּ מִקְטַל קְטִיל יוֹסֵף:
ואתבתהא וקאל הי תוניה אבני וחש רדי אכלה פריסה אפתרס
יוסף: וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שִׂמְלֹתָיו וַיָּשֶׂם שַׂק בְּמָתְנָיו וַיִּתְאַבֵּל עַל בְּנוֹ
יָמִים רַבִּים:

פי' אנה אנה אנו כיון שנח' מעלתו התחיל מעדיך הדין אל נקמות וה' אל נקמות וה' אל נקמות הופיע שיין בגלוד המוגל

קטיל

רש"י

אתה אמרת למכרו לו אמרת להשיבו היינו שומעין לך. ויט מאת אחיו. עד איש עדלמי. נשתתף עמו. כנעני. תגרא. ויהי בכזיב. שם המקום ואומר אני על שפסקה מלדת נקרא כזיב לשון היו תהיה לי כמו אכזב אשר לא נאמנו מימיו. ואם לא כן מה בא להודיענו. ובב"ר ראיתי ותקרא שמו שלה פסקת. רע בעיני ה'. כרעתו של אונן משחית זרעו שנ' באונן וימת גם אותו כמיתתו של ער מיתתו של אונן ולמה היה ער משחית זרעו כדי שלא תתעבר ויכחיש יפיה. והקם זרע. הבן יקרא על שם המת. ושבי אלמנה. ד"ש מבפנים וגוזרה מבחוץ. כי אמר כן ימות גם הוא. כלומר דוחה היה אותה בקש שלא היה בדעתו לתתה לו. כי אמר פן ימות. מוחזקת היא זו בקטלנית שימותו אנשיה. ויעל על גוזזי צאנו. ויעל תמנתה לעמוד על גוזזי צאנו.

ובזע יעקב לבושוהי ואסר סקא בחרציה ואתאבל על בריה
יומין סגיאין ׃ פכרק יעקוב תיאבה ושד מסחא פי חקויה וחזן עלי
אבנה זמאנא טוילא ׃ ויקמו כל בניו וכל בנתיו לנחמו וימאן
להתנחם ויאמר כי ארד אל בני אבל שאלה ויבך אתו אביו ׃
וקמו כל בנוהי וכל בנתיה לנחמותיה וסריב לקבלא תנחומין
ואמר ארי איחות לות ברי כד אבילנא לשאול ובכא יתיה
אבוהי ׃ פקאם גמיע בניה ובנאתה ליעאזוה פאבא אן יתעאזא
וקאל בל אנזל אלתרא ואנא חזין עלי אבני תם בכא עליה ׃
והמדנים מכרו אתו אל מצרים לפוטיפר סריס פרעה שר
הטבחים ׃ ומדינאי זבינו יתיה למצרים לפוטיפר רבא דפרעה
רב קטוליא ׃ ואלמדיאניין באעוה אלי מצר לפוטיפר כאדם פרעון
ריס אלסיאפין ׃ ויהי בעת ההוא וירד יהודה
מאת אחיו ויט עד איש עדלמי ושמו חירה ׃ והוה בעדנא
ההוא ונחת יהודה מלות אחוהי וסטא לות גברא עדלמאה
ושמיה חירה ׃ וכאן פי דלך אלוקת אן יהודה הבט ען אכותה
פמצא אלי רגל עדלמי אסמה חירה ׃ וירא שם יהודה בת איש
כנעני ושמו שוע ויקחה ויבא אליה ׃ וחזא תמן יהודה בת
גבר תגר ושמיה שוע ונסבה ועל לותה ׃ פראא תם יהודה
אבנת

רש"י

עולה תמנתה ׃ ובשמשון הוא אומר וירד שמשון תמנתה בשיפוע ההר היתה יושבת עולין לה מכאן ויורדין לה מכאן ׃ ותתעלף ׃ כסתה פניה שלא יכיר ותשב בפתח עינים ׃ בפתיחת עינים בפרשת דרכים שעל דרך תמנתה ׃ ורבותי' דרשו בפתחו של אברהם אבינו שכל עינים מצפות לראותו ׃ כי ראתה כי גדל שלה ׃ לכך הפקירה עצמה אצל יהודה שהיתה מתאוה להעמיד ממנו בנים ׃ ויחשבה לזונה ׃ לפי שיושבת בפרשת דרכים ׃ כי כסתה פניה ׃ ולא יכול לראותה ולהכירה ומדרש רבותי' כי כסתה פניה כשהיתה בבית חמיה היתה צנועה לפיכך לא חשדה ׃ ויט אליה אל הדרך ׃ מדרך שהיה בה נטה אל הדרך אשר היא בה ׃ הבה נא ׃ הכיני עצמך ודעתך לכך ׃ כל לשון הבה לשון הזמנה הוא חוץ ממקום שיש לתרגם בו' נתינה ואף אותן של הזמנה קרובים הם ללשון נתינה ׃ ערבון ׃ משכון

חותמך

אבנת רג'ל כנעני אסמה שוע פתזווג בהא ודכ'ל אליהא: ותהר
ותלד בן ויקרא את שמו ער: ועדיאת וילידת בר וקרא ית
שמיה ער: תם חמלת וולדת אבנא ואסמאה ער: ותהר עוד
ותלד בן ותקרא את שמו אונן: ועדיאת עוד וילידת בר
וקרת ית שמיה אונן: וחמלת איצא וולדת אבנא ואסמתה
אונן: ותוסף עוד ותלד בן ותקרא את שמו שלה והיה בכזיב
בלדתה אתו: ואוסיפת עוד וילידת בר וקרת ית שמיה שלה:
והוה בכזיב כד ילידת יתיה: ועאודת איצא וולדת אבנא
ואסמתה שלה וכאן יהודה פי כזיב חין ולדתה: ויקח יהודה
אשה לער בכורו ושמה תמר: ונסיב יהודה אתתא לער
בוכריה ושמה תמר: פאכד יהודה זוגה לער בכרה אסמהא
תמר: ויהי ער בכור יהודה רע בעיני יהוה וימתהו יהוה: והוה
ער בוכריה דיהודה ביש קדם יי ואמיתיה יי: וכאן ער בכר
יהודה רדייא בין ידיי אללה פאהלכה: ויאמר יהודה לאונן בא
אל אשת אחיך ויבם אתה והקם זרע לאחיך: ואמר יהודה
לאונן עול לות אתת אחוך ויבים יתה ואקים זרע לאחוך:
פקל יהודה לאונן אדכ'ל אלי זוגה אכיך ואבן בהא ואקם נסלא
לאכיך: וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע והיה אם בא אל אשת
אחיו ושחת ארצה לבלתי נתן זרע לאחיו: וידע אונן ארי

רש"י

חותמך ופתילך. עזקתך ושושפך. טבעת שאתה חותם בה ושמלתך שאתה מתכסה בה: ותהר לו. גבורים כיוצא בו. צדיקים כיוצא בו: הקדשה. מקודשת ומזומנת לזנות: תקח לה. יהיה שלה מה שבידה: פן נהיה לבוז. אם תבקשנה עוד יתפרסם הדבר ויהיה גנאי כי מה עלי לעשות עוד לאמת דברי: הנה שלחתי הגדי הזה. ולפי שרימה יהודה את אביו בגדי עזים שהטביל כתונת יוסף בדמו רימוהו גם אותו בגדי עזים: כמשלש חדשים. רובו של ראשון ורובו של אחרון והאמצעי ולכשנודע חדשים כשתלש החדשים כמו ומשלוח מנות. משלוח ידים. וכן ת"א כתלתות ירחיא: הרה לזנונים. שם דבר מעוברת כמו אשה הרה וכמו ברה כחמה: ותשרף. אמר אפרים מקשאה משום ר' מאיר תמר בתו של שם

לא על שמיה מתקרי זרעא והוי כד עליל לות אתת אחוהי
ומחביל אורחיה על ארעא בדיל דלא לקיימא זרעא לאחוהי:
פעלם אונן אנה ליס לה ינסב אלנסל פכאן אדא דכל אלי זוגה'
אכיה אפסד דאך עלי אלארץ׳ ללא יגעל נסלא לאכיה: וירע בעיני
יהוה אשר עשה וימת גם אתו: ובאיש קדם יי דעבד ואמית אף
יתיה: פסאא ענד אללה מא פעל פאמאתה איצא: ויאמר יהודה
לתמר כלתו שבי אלמנה בית אביך עד יגדל שלה בני כי אמר
פן ימות גם הוא כאחיו ותלך תמר ותשב בית אביה: ואמ' יהודה
לתמר כלתיה תיבי ארמלא בית אבוך עד דירבי שלה ברי
ארי אמר דלמא ימות אף הוא כאחוהי ואזלת תמר ויתיבת
בית אבוהא: תם קאל יהודה לתמר כנתה אגלסי ארמלה פי בית
אביך אלי אן יכבר שלה אבני לאנה קאל כלא ימות הו איצא
כאכותה פמצת תמר וגלסת פי בית אביהא: וירבו הימים ותמת
בת שוע אשת יהודה וינחם יהודה ויעל על גזזי צאנו הוא
וחירה רעהו העדלמי תמנתה: וסגיאו יומיא ומיתת בת שוע
אתת יהודה ואתנחם יהודה וסליק על גזזי ענה הוא וחירה
רחמיה עדלמאה לתמנת: פלמא טאלת אלמדה מאתת אבנה
שוע זוגה' יהודה פתעזא בעדהא וצעד אלי גזאזי גנמה הו
וחירה' צאחבה אלעדלמי אלי תמנת: ויגד לתמר לאמר הנה

חמיך

רש"י

היתה שהוא כהן לפיכך דנוה בשריפה (דכתי' ובת כהן כי תחל לזנות באש תשרף) היא מוצאת לישרף. והיא שלחה אל חמיה. לא רצתה להלבין פניו ונתנה ממך אני מעוברת אלא לאיש אשר אלה לו אמרה אם יודה יודה מעצמו ואם לאו ישרפוני ואל אלבין פניו מכאן אמרו נוח לו לאדם שיפילוהו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים. הכר נא. אין נא אלא לשון בקשה הכר נא בוראך ואל תאבד ג' נפשות (ובמה שרימה לאביו הכר נא הכתונת בנך אמרה לו הכר נא) צדקה. בדבריה. ממני. היא מעוברת ורז"ל דרשו שיצאת בת קול ואמרה ממני ומאתי יצאו הדברים לפי שהיתה צנועה בבית חמיה גזרתי שיצאו ממנה מלכים ומשבט יהודה גזרתי להעמיד מלכים בישראל. כי על כן לא נתתיה. כי בדין עשתה על אשר לא נתתיה

לשלה

חמיך עלה תמנתה לגז צאנו׃ ואתחוה לתמר למימר הא חמוייך׃
סליק לתמנת למגז ענה׃ פאכברת תמר וקיל להא הודא חמוך
צאעד אלי תמנת ליגז גנמה׃ ותסר בגדי אלמנותה מעליה
ותכס בצעיף ותתעלף ותשב בפתח עינים אשר על דרך תמנתה
כי ראתה כי גדל שלה והוא לא נתנה לו לאשה׃ ואעדיאת
לבושי ארמלותה מנה׃ ואתכסיאת בעיפא ואיתקנת׃ ויתיבת
בפרשות עינים׃ דעל אורח תמנת׃ ארי חזת ארי רבא שלה׃
והיא לא אתיהיבת ליה לאתו׃ פנזעת תיאב חזנהא ענהא ותגטת
בשכמאר ותנקבת׃ וגלסת פי מנצלה עלי טריק תמנת׃ למא ראת
אן שלה קד כבר׃ והי לם תעטא לה זוגה׃ ויראה יהודה ויחשבה
לזונה כי כסתה פניה׃ וחזה יהודה׃ וחשבה כנפקת ברא׃ ארי
כסיאת אפהא׃ פלמא ראהא יהודה׃ חסבהא ממתעה׃ לאנהא
כאנת תגטי וגההא׃ ויט אליה אל הדרך ויאמר הבה נא אבוא
אליך כי לא ידע כי כלתו הוא ותאמר מה תתן לי כי תבוא
אלי׃ וסטא לותה לאורחא׃ ואמר הבי כען איעול לותיך׃ ארי
לא ידע׃ ארי כלתיה היא׃ ואמר מא תתין לי׃ ארי תיעול לותי׃
פמאל אליהא מן טריקה׃ אין שית אדכל אליך לאנה לם יעלם
אנהא כנתה׃ קאלת מא תעטיני חתא תדכל אלי׃ ויאמר אנכי
אשלח גדי עזים מן הצאן ותאמר אם תתן ערבון עד שלחך׃

רש״י

לשלה בני. ולא יסף. י״א לא הוסיף וי״א לא פסק. בעת לדתה. וברבקה הוא אומר וימלאו ימיה ללדת להלן למלאים וכאן לחסרים. והנה תאומים. מלא ולהלן תומם חסר לפי שהאחד רשע אבל אלו שניהם צדיקים. ויתן יד. הוציא האחד ידו לחוץ ולאחר שקשרה על ידו השני החזירה. פרצת. חזקת עליך חוזק. אשר על ידו השני. ד׳ ידות כתובות כאן כנגד ד׳ חרמים שמעל עכן שהוא מזרעו. וי״א כנגד ד׳ דברים שלקח אדרת שנער ושתי חתיכות כסף של מאתים שקלים. ולשון זהב בר. ויקרא שמו זרח. ע״ש זריחת מראית השני. ויוסף הורד מצרימה. חוזר לענין הראשון אלא שהפסיק בו כדי לסמוך ירידתו של יהודה למכירתו של יוסף לומר שבשבילו הורידוהו מגדולתו ועוד כדי לסמוך מעשה אשתו של פוטיפר למעשה תמר לומר לך מה זו לשם שמים אף זו לשם שמים שראתה׃

ואמר אנא אשדר גדיא בר עדי מן ענא ואמרת אם תתין
משכונא עד דתשלח׃ ק׳ אנא אבעת בגדי מן ט׳גם קא׳ת
אעטני רהנא ט׳י אן תבעת בה׃ ויאמר מה הערבון אשר אתן
לך ותאמר חתמך ופתילך ומטך אשר בידך ויתן לה ויבא
אליה ותהר לו׃ ואמר מא משכונא דאתין ליך ואמרת
עזקתך ושושפך וחטרך דבידך ויהב לה ועל לותה
ועדיאת ליה׃ ק׳ מא ט׳רהן ט׳די אעטיך קא׳ת כאתמך
ומפתולך ועצאך ט׳די פי ידך פאעטאהא דא׳לך ודכ׳ל ט׳יהא
פחמלת לה׃ ותקם ותלך ותסר צעיפה מעליה ותלבש בגדי
אלמנותה׃ וקמת ואזלת ואעדיאת עיפה מנה ולבישת
לבושי ארמלותה׃ תם קאמת ומצ׳ת ונזעת כמארהא ענהא
ולבסת תיאב חזנהא׃ וישלח יהודה את גדי העזים ביד רעהו
העדלמי לקחת הערבון מיד האשה ולא מצאה׃ ושדר יהודה
ית גדיא בר עזי ביד רחמיה עדלמאה למסב משכונא
מידא דאתתא ולא אשכחה׃ פבעת יהודה בט׳גדי מע
צאחבה ט׳עדלמי ליפתך ט׳רהן מן יד ט׳אמראה ולם יגדהא׃
וישאל את אנשי מקמה לאמר איה הקדשה הוא בעינים על
הדרך ויאמרו לא היתה בזה קדשה׃ ושאיל ית אנשי אתרה
למימר אן מקדשתא דהיא בעינים על אורחא ואמרו לית
הכא מקדשתא׃ פסא׳ אהל קריתהא וק׳ להם אין ט׳ממתעה
ט׳תי פי מנצ׳רה עלי ט׳טריק ק׳לו מא כאנת ההנא קט
ממתעה׃ וישב אל יהודה ויאמר לא מצאתיה וגם אנשי
המקום אמרו לא היתה בזה קדשה׃ ותב לות יהודה ואמר
לא אשכחתה ואף אנשי אתרא אמרו לית הכא מקדשתא׃
פרגע ט׳י יהודה וק׳ לם אגדהא ואהל ט׳מוצ׳ע ק׳לו איצ׳א
לם

לם כאנת ההנא קט מתעה ׃ ויאמר יהודה תקח לה פן נהיה
לבוז הנה שלחתי הגדי הזה ואתה לא מצאתה ׃ ואמר יהודה
תסב לה· דלמא נהי חוך· הא שדרית גדיא הדין· ואת לא
אשכחתה ׃ פקט יהודה בל תאכד להא שגדי מעאודא· כלא
נציר לאדרא· הודא קד אקסלבה· ואנת פלם תגדהא ׃ ויהי
כמשלש חדשים ויגד ליהודה לאמר זנתה תמר כלתך וגם
הנה הרה לזנונים ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף ׃ והוה כתלתו
ירחיא· ואתחוא ליהודה למימר זניאת תמר כלתך· ואף הא
מעדיא מזנותה· ואמר יהודה אפקוהא ותתוקד ׃ פלמא מצא
תלאה· אשהר אכבר יהודה וקיל לה קד זנת תמר כנתך· והודא
הי חאמל מן שזנא· קט אכרגוהא פתחרק ׃ הוא מוצאת והיא
שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה ותאמר
הכר נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה ׃ היא מתפקא·
והיא שלחת לחמוהא למימר· לגבר דאלין דיליה· מנה אנא
מעדיא· ואמרת אשתמודע כען· דמן עזקתא ושושיפא·
וחטרא האלין ׃ בינאהא תכרג· והי בעתת שיה וקאלת· מן שרגל
שדי הדה שאעלאק לה· מנה אנא חאמל· תם קאלת אתבת· למן
הדא שכאתם ושמפתולה ושעצא ׃ ויכר יהודה ויאמר צדקה
ממני כי על כן לא נתתיה לשלה בני ולא יסף עוד לדעתה ׃

רש״י

באצטרולוגין שלה שעתידה להעמיד בנים ממנו ואינה יודעת אם ממנה אם מבתה״ כי
וי׳ אתו· שם שמים שגור בפיו״ וכל ישלו· יהרו לי קצר וחסד אשר· ולא ידע אתו מאומה·
לא היה נותן לבו לכלום· כי אם הלחם· היא אשתו אלא שדיבר דכתו׳ בל׳ נקיה״ ויהי יוסף יפה
תואר· כיון שראה עצמו מושל התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו אמר הקב״ה אביך
מתאבל ואתה מסלסל בשערך חייך אני מגרה בך את הדוב מיד ותשא אשת אדוניו״
כל מקום שנ׳ אחר סמוך״ וחטאתי לאלהים· בני נח נצטוו על העריות·· לשכב אצלה· אפי׳
בלא תשמיש״ להיות עמה· לעוה״ב״ ויהי כהיום הזה· כלומ׳ ויהי כאשר הגיע יום מיוחד
יום צחוק יום איד שלהם שהלכו כולם לבית ע״ז אמרה אין לי יום הגון להזקק ליוסף כהיום

ואשתמודע יהודה ואמר זכאה מני מעדיא ארי על כין לא
יהבתה לשלה ברי ולא אוסיף עוד למדעה׃ תם אתבתהם יהודה
וקאל קד צדקת ד׳ך מני וד׳ך אד׳ לם אזוגהא בשלה אבני ולם
יעאוד איצא אן יואקעהא׃ ויהי בעת לדתה והנה תאומים
בבטנה׃ והוה בעידן מילדה והא תיומין במעהא׃ ולמא כאן
פי וקת ולאדהא פאדא בתאמין פי בטנהא׃ ויהי בלדתה ויתן
יד ותקח המילדת ותקשר על ידו שני לאמר זה יצא ראשנה׃
והוה במילדה ויהב ידא ונסיבת חיתא וקטרת על ידיה ד
זהוריתא למימר דין נפק קדמותא׃ פלמא ולדת אכרג י
אחדהמא ידה פאכדת אלקאבלה קרמזא ועקדת עליהא וקאלת
הדה כרג אולא׃ ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה
פרצת עליך פרץ ויקרא שמו פרץ׃ והוה כד אתיב ידיה והא
נפק אחוהי ואמרת מא תקוף סגי עלך למתקף וקרא שמיה
פרץ׃ ולמא רד ידה כרג אכיה פקאלת מא אחסן גזמך יא גאמי
ואסמאה פרץ׃ ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני ויקרא
שמו זרח׃ ובתר כין נפק אחוהי דעל ידיה זהוריתא וקרא
שמיה זרח׃ ובעד דלך כרג אכיה אלדי עלי ידה אלקרמז פאסמאה
זרח׃ ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר ה
סריס פרעה שר הטבחים איש מצרי מיד הישמעאלים אשר
הורדהו שמה׃ ויוסף אתחת למצרים וזבניה פוטיפר רבא
דפרעה רב קטוליא גברא מצראה מידא דערבאי דאחתוהי
לתמן׃ ויוסף הבט בה מצרא פאשתראה פוטיפר כאדם פרעון
רייס אלסייאפין רגל מצרי מן יד אלאעראב אלדי אחדרוה אלי תם׃
ויהי יהוה את יוסף ויהי איש מצליח ויהי בבית אדניו המצרי׃
והוה מימרא דיי בסעדיה דיוסף והוה גבר מצלח והוה בבית
רבוניה

רבוניה מצראה: פכאן ﭏה מעא יוסף וכאן רגלא מנגחא
ואקאם פי בית מולאה ﭏמצרי: וירא אדניו כי יהוה אתו וכל
אשר הוא עשה יהוה מצליח בידו: וחזא רבוניה ארי מימרא
דיי' בסעדיה וכל דהוא עביד יי' מצלח בידיה: פלמא ראא
מולאה אן ﭏה מעה וגמיע מא יעמלה ﭏה מנגחה פי ידה:
וימצא יוסף חן בעיניו וישרת אתו ויפקדהו על ביתו וכל יש
לו נתן בידו: ואשכח יוסף רחמין בעינוהי ושמיש יתיה ומניה
על ביתיה וכל דאית ליה מסר בידיה: פוגד חצאא עגדה פכדמה
ווכלה עלי מנזלה וגמיע מﭏה געלה פי ידה: ויהי מאז הפקיד
אתו בביתו ועל כל אשר יש לו ויברך יהוה את בית המצרי
בגלל יוסף ויהי ברכת יהוה בכל אשר יש לו בבית ובשדה:
והוה מעדן דמני יתיה בביתיה ועל כל דאית ליה ובריך יי'
ית בית מצראה בדיל יוסף והות ברכתא דיי' בכל דאית ליה
בביתא ובחקלא: וכאן מן חין וכלה עלי מנזלה ועלי גמיע
מﭏה באָרך ﭏה פי בית ﭏמצרי בסבב יוסף וכאנת ברכתה
פי גמיע מﭏה פי ﭏמנאזל וﭏציאיע: ויעזב כל אשר לו ביד
יוסף ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל
ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה: ושבק כל דליה בידא דיוסף
ולא ידע עמיה מדעם ﭏהין לחמא דהוא אכיל והוה יוסף

רש"י ז"ל

היה אומרה להם חולה אני ואיני יכולה לילך" לעשות מלאכתו· רב ושמואל חד אמר מלאכתו ממש וחד אמר לעשות צרכיו עמה אלא שנראית לו דמות דיוקנו של אביו וכו' כדאיתא במסכ' סוטה" ראו הביא לנו· הרי זה לשון קצרה הביא לנו ולא פירש מי הביאו ועל בעלה אומרת כן" עברי· מעבר הנהר מבני עבר" אדוניו· של יוסף" בא אלי לצחק בי העבד העברי אשר הבאת לנו" ויהי כשמוע אדוניו· בשעת תשמיש אמרה לו כן וזהו כדברים האלה עשה לי עבדך עניני תשמיש כאלה" ויט אליו חסד· שהיה מקובל לכל רואיו לשון כלה נאה וחסודה שבמשנה" הוא היה עושה· כתרגומו

שַׁפִּיר בְּרֵיוָא וְיָאֵי בְחֵדוָא ׃ פתרך גמיע משׂה פי ידה ולם יפתקד מֻמּא מעה שׂיא מא טׂעאם אלדׂי יאכלה׳ חתא כאן יוסף חסין אלחׂליה ואלמנצׂר גמיעא ׃ וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת־אֲדֹנָיו אֶת־עֵינֶיהָ אֶל־יוֹסֵף וַתֹּאמֶר שִׁכְבָה עִמִּי ׃ וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וּזְקָפַת אִתַּת רִבּוֹנֵיהּ יָת עֵינַהָא לְוָת יוֹסֵף וַאֲמַרַת שְׁכוֹב עִמִּי ׃ ולמא כאן בעד הדה אלאמור מדת אמראה מולאה עינהא אלי יוסף וקאלת צׂאגעני ׃ וַיְמָאֵן וַיֹּאמֶר אֶל־אֵשֶׁת אֲדֹנָיו הֵן אֲדֹנִי לֹא־יָדַע אִתִּי מַה־בַּבָּיִת וְכֹל אֲשֶׁר־יֶשׁ־לוֹ נָתַן בְּיָדִי ׃ וְסָרִיב וַאֲמַר לְאִתַּת רִבּוֹנֵיהּ הָא רִבּוֹנִי לָא יְדַע עִמִּי מָא בְּבֵיתָא וְכֹל דְּאִית לֵיהּ מְסַר בִּידִי ׃ פאבא וקאל להא הודא מולאי לם יערף מעי מן מא פי אלמנזל שׂיא וגמיע משׂה געלה פי ידי ׃ אֵינֶנּוּ גָדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי וְלֹא־חָשַׂךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם־אוֹתָךְ בַּאֲשֶׁר אַתְּ־אִשְׁתּוֹ וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים ׃ לֵית דְּרַב בְּבֵיתָא הָדֵין מִנִּי וְלָא מְנַע מִנִּי מִדַּעַם אֱלָהֵין יָתִיךְ בְּדִיל דְּאַתְּ אִתְּתֵיהּ וְאֵיכְדֵין אַעְבֵּיד בִּשְׁתָא רַבְּתָא הָדָא וְאֶחוֹב קֳדָם יְיָ ׃ וליס הו פי הדא אלבית באכבר מני ולם יצד עני שׂיא אלא אנת לאנך חרמתה פכיף אצנע הדה אלסייה אלעצׂימה ואכׂטי ללה ׃ וַיְהִי כְּדַבְּרָהּ אֶל־יוֹסֵף יוֹם ׀ יוֹם וְלֹא־שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ ׃ וַהֲוָה כַּד מַלֵּילַת עִם יוֹסֵף יוֹם יוֹם וְלָא קַבֵּיל מִנַּהּ לְמִשְׁכַּב לְוָתַהּ לְמֶהֱוֵי עִמַּהּ ׃ פלמא כלמתה יומא

בעד

רש״י

במוהריו: זוה מת עבודי. באשר ה׳ אתו: בשביל שהיה אתו. אחר הדברים האלה: לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כולם לדבר בו. הביא להם הקב״ה סורחונן של אלו שיפנו להם ולא אליו ועוד שתבוא הרוחה לצדיק על ידיהם. חטאו: כמצא זבוב בפיילון פוטירין שלו וזה נמצא צרור בגלוסקין שלו. האופה: נחתום אופה את פת המלך ואין כל אופה אלא בפת. ויפקד שר הטבחים את יוסף: להיות אתם. ויהיו ימים במשמר: שנים עשר חדש. ויחלמו חלום שניהם: ויחלמו שניהם חלום זהו פשוטו. ומדרשו כל אחד חלם חלום שניהם שחלם את חלומו

ופתרון

בעד יום ולם יקבל מנהא אן ינאם לדקהא אן יכון מעהא ׃ ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו ואין איש מאנשי הבית שם בבית ׃ והוה כיומא הדין ועל לביתא למבדק בכתבי חושבניה ולית אנש מאנשי ביתא תמן בביתא ׃ כאן פי בעץ̇ שׄאיאם אנה דכ̇ל אלי̇ בית ליצנע צנאעה כאנת לה ולם יכון רג̇ל מן אהל בית פיה ׃ ותתפשהו בבגדו לאמר שכבה עמי ויעזב בגדו בידה וינס ויצא החוצה ׃ ואחדתיה בלבושיה למימר שכוב עמי ושבקיה ללבושיה בידה וערק ונפק לשוקא ׃ פתעלקת בקמיצה קאילה צ̇אג̇עני פתרך קמיצה פי ידהא והרב וכרג̇ אלי̇ שוק ׃ ויהי כראותה כי עזב בגדו בידה וינס החוצה ׃ והוה כד חזת ארי שבקיה ללבושיה בידה וערק לשוקא ׃ פלמא ראתה קד תרך קמיצה מעהא והרב אלי̇ שוק ׃ ותקרא לאנשי ביתה ותאמר להם לאמר ראו הביא לנו איש עברי לצחק בנו בא אלי לשכב עמי ואקרא בקול גדול ׃ וקרת לאנשי ביתה ואמרת להון למימר חזו איתי לנא גוברא עבראה לחייכא בנא על לותי למשכב עמי וקרית בקלא רמא ׃ דעת באהל ביתהא וקאלת להם אנצ̇רו כית̇ גאנא בעבד עבראני ליתלעב בנא אתאני ליצ̇אג̇עני פנאדית בצות עאל ׃ ויהי כשמעו כי הרימתי קולי ואקרא ויעזב בגדו אצלי וינס ויצא החוצה ׃ והוה כד שמע ארי ארימית קלי וקרית ושבקיה ללבושיה לותי וערק ונפק לשוקא ׃ פלמא סמעני קד רפעת צותי ונאדית

כולג בין
בעלי הדקדוק
בין אשר ובין
נכתבו אם
דגש אם רפה
נ"ג פוצעת׃

רש"י ז"ל

ובתרון חלום חבירו ובזו שנ' וירא שר האופים כי טוב פתר ״איש כפתרון חלומו ׃ כל אחד חלם חלום הדומה לפתרון העתיד לבוא עליהם״ בועפים ׃ עלבים כמו סר וזעף לעף לשון לשון ׃ שריגים זמורות ארוכות שקורין וידי״ץ ״ והיא כפורחת ׃ דומה לפורחת ״ והיא כפורחת נדמה לו בחלומו כאלו היא פורחת ואחר הפרח עלתה נצה נעשו סמדר אשפני״ר בלע״ז ׃ ואח״כ יבשילו והיא כד הפרחת אפיקת לבלבין עד כאן תרגום של פורחת ׃ נץ גדול מפרח דכתי׳ ובוסר גומל יהיה נצה וכתיב ויוצא פרח ויצץ ציץ ״ ואשחט ׃ כתרגום ועעדיות והרבה יש בל׳ משנה״

תרך קמיצה פי ידי והרב וכרג אלי אלסוק ׃ ותנח בגדו אצלה עד
בוא אדוניו אל ביתו ׃ ואחיתתיה ללבשיה לותה ׃ עד דיעל רבוניה
לביתיה ׃ פודעת קמיצה ענדהא אלי אן דכל מולאהא אלי מנזלה ׃
ותדבר אליו כדברים האלה לאמר בא אלי העבד העברי אשר
הבאת לנו לצחק בי ׃ ומלילת עמיה ׃ כפתגמיא האלין למימר ׃ על
לותי ׃ עבדא עבראה ׃ דאיתיתא לנא לחייכא בי ׃ פקאלת לה מתל
הדא אלקול אתאנא אלעבד אלעבראני אלדי גיתנא בה ליתלעב בי ׃
ויהי כהרימי קולי ואקרא ויעזב בגדו אצלי וינס החוצה ׃ והוה
כד ארימית קלי וקרית ׃ ושבקיה ללבשיה ׃ לותי ועריק לשוקא ׃
פלמא רפעת צותי ונאדית תרך קמיצה פי ידי והרב אלי אלסוק ׃
ויהי כשמע אדניו את דברי אשתו אשר דברה אליו לאמר
כדברים האלה עשה לי עבדך ויחר אפו ׃ והוה כד שמע
רבוניה ית פתגמי אתתיה ׃ דמלילת עמיה למימר ׃ כפתגמיא
האלין ׃ עבד לי עבדך ׃ ותקיף רוגזיה ׃ פלמא סמע כלאמהא
אלדי קאלת לה כדא צנע בי עבדך אשתד גצבה ׃ ויקח אדני
יוסף אתו ויתנהו אל בית הסהר מקום אשר אסורי המלך
אסורים ויהי שם בבית הסהר ׃ ודבר רבוניה דיוסף יתיה ׃ ויהביה
בבית אסירי ׃ אתרא ׃ דאסירי מלכא אסירין ׃ והוה תמן בבית
אסירי ׃ פאכדה וודעה פי אלסגן מוצע אסרא אלמלך מחבוסין
פאקאם תם פי אלסגן ׃ ויהי יהוה את יוסף ויט אליו חסד ויתן
חנו בעיני שר בית הסהר ׃ והוה מימרא דיי׳ בסעדיה דיוסף
ונגד ליה חסדא ׃ ויהביה לרחמין ׃ בעיני רב בית אסירי ׃ פכאן
אללה מעה איצא ומ״ל לה פצלא ורזקה חצאא ענד רייס
אלסגן ׃ ויתן שר בית הסהר ביד יוסף את כל האסירים אשר
בבית הסהר ואת כל אשר עשים שם הוא היה עשה ׃ ויהבי

אסירי
ק׳

רב בית אסירי בידא דיוסף ית כל אסיריא׳ דבבית אסירי׳ וית כל
דעבדין תמן׳ מממימריה הוה מתעביד׃ חתא געל פי ידה גמיע
אסרא אלדי פי אלסגן וגמיע מא כאנו יצנעון תם הו כאן ידברה׃
אין שר בית הסהר ראה את כל מאומה בידו באשר יהוה אתו
ואשר הוא עשה יהוה מצליח׃ לית רב בית אסירי חזי ית כל
סורחן בידיה׳ בדמימרא דיי׳ בסעדיה׳ ודהוא עביד יי׳ מצלח׃
ליס ריים אלסגן ירא שיא מנברא עליה ממא אלה מעה ומא
יעמלה אלה מנגחה׃

ז׳ ויהי אחר הדברים האלה חטאו משקה מלך מצרים והאפה
לאדניהם למלך מצרים׳ והוה בתר פתגמיא האלין׳ סרחו
שקיא דמלכא דמצרים ונחתומא׳ לרבונהון למלכא דמצרים׃
ולמא כאן בעד הדה אלאמור׳ אן סאקי מלך מצר ואלכבאז׳
אדנבא לסיידהמא מלך מצר׃ ויקצף פרעה על שני סריסיו
על שר המשקים ועל שר האופים׃ ורגיז פרעה׳ על תרין
רברבנוהי׳ על רב שקי׳ ועל רב נחתומי׃ פסכט פרעון עלא
כאדמיה ריים אלסקאה וריים אלכבאזין׃ ויתן אתם במשמר
בית שר הטבחים אל בית הסהר מקום אשר יוסף אסור שם׃
ויהב יתהון במטרת׳ בית׳ רב קטוליא בבית אסירי׳ אתרא׳
דיוסף אסיר תמן׃ וודעהמא פי חפץ ריים אלסיאפין פי אלסגן
אלדי יוסף מחבוס פיה׃ ויפקד שר הטבחים את יוסף אתם
וישרת אתם ויהיו ימים במשמר׃ ומני׳ רב קטוליא ית יוסף׳

רש״י

שלשת ימים הם׳ סימן הם לך לשלשת ימים ויש מדרשי אגדה הרבה׃ ישא פרעה את ראשך׳ לשון
חשבון כשיפקוד שאר עבדיו לשרת לפניו בסעודה ימנה אותך עמהם׃ כנך׳ בסיס שלך
ומושבך׃ כי אם זכרתני אתך׳ אשר אם זכרתני אתך מאחר שייטב לך׃ ועשית נא עמדי
חסד׳ אין נא אלא לשון בקשה׃ סלי חורי׳ סלים של נצרים קלופים חורין חורין ובמקומינו
יש הרבה ודרך מוכרי פת ביסנין שקורין אובליש לתתם באותם סלים׃ יום הולדת את פרעה׃
יום לידתו וקורין לו יום גינוסיא ולשון הולדת לפי שאין הולד נולד אלא ע״י אחרים שהחיה מילדת

עמהון ושמיש יתהון והוו יומין במטרא: פוכל רייס שסיאפיד
יוסף עליהמא ליכדמהמא ואקאמא מדה פי שסגן: ויחלמו
חלום שניהם איש חלמו בלילה אחד איש כפתרון חלמו
המשקה והאופה אשר למלך מצרים אשר אסורים בבית
הסהר: וחלמו חלמא תרויהון גבר חלמיה בליליא חד גבר
כפשרן חלמיה שקיא ונחתומא דלמלכא דמצרים דאסירין
בבית אסירי: שי אן ראיא גמיעא רויא כל רגל עלי חדה
פי לילה ואחדה וכאן חלם כל רגל חסב תפסירה שסאקי וש
כבאז שדי למלך מצר שמאסורין פי שסגן: ויבא אליהם
יוסף בבקר וירא אתם והנם זעפים: ואתא לותהון יוסף
בצפרא וחזא יתהון והאנון נסיסין: פדכל שיהמא יוסף בש
גראה וראהמא כשחין: וישאל את סריסי פרעה אשר אתו
במשמר בית אדניו לאמר מדוע פניכם רעים היום: ושאיל
ית רברבי פרעה דעמיה במטרת בית רבוניה למימר
מדין אפיכון בישין יומא דין: פסש כאדמי פרעון שדי
מעה פי חפץ בית מולאה וקש מא בש וגוהכמא מתגיירה
שיום: ויאמרו אליו חלום חלמנו ופתר אין אתו ויאמר
אלהם יוסף הלוא לאלהים פתרנים ספרו נא לי: ואמרו ליה
חלמא חלמנא ופשר לית ליה ואמר להון יוסף הלא מן
קדם יי פשרן חלמיא אשתעו כען לי: קשו לה רויא ראונא
וליס להא מפסר קש להם יוסף שא אן שתפאסיר ללה לכן
קצוהא עלי: ויספר שר המשקים את חלמו ליוסף ויאמר
לו בחלומי והנה גפן לפני: ואשתעי רב שקי ית חלמיה ליוסף
ואמר ליה בחלמי והא גפנא קדמי: פקץ רייס שסקאה עלא
יוסף רויאהו וקש ראית כאן גפן בין ידיי: ובגפן שלשה שריגים

והוא

והוא כפרחת עלתה נצה הבשילו אשכלתיה ענבים׃ ובגופנא
תלתא שבשין׃ והיא כד אפרחת אניקת לבלבין אניצת נץ׳
בשילו אתכלהא הוו ענבין׃ ופיה תלאת קצבאן׳ והי כמא
פרעת צעדת נוארהא ונצגת ענאקידהא וצארת ענבא׃
וכוס פרעה בידי ואקח את הענבים ואשחט אתם אל כוס
פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה׃ וכסא דפרעה בידי׃
ונסיבית ית ענביא ועצרית יתהון לכסא דפרעה׳ ויהבית
ית כסא על ידא דפרעה׃ וכאן כאס פרעון פי ידי׃ ואכדת
אלענב׳ ועצרתה פיה ונאולתה לה׃ ויאמר לו יוסף זה
פתרנו שלשת השרגים שלשת ימים הם׃ ואמר ליה יוסף׳
דין פשרנה׳ תלתא שבשין׳ תלתא יומין אנון׃ תם קאל לה
יוסף הדא תפסירה׳ תלאת קצבאן׳ תלאת איאם׃ בעוד שלשת
ימים ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך ונתת כוס פרעה
בידו כמשפט הראשון אשר היית משקהו׃ בסוף תלתא יומין׳
ידכרנך פרעה׳ ויתיבנך על שמושך׳ ותתן כסא דפרעה׳
בידיה׳ כהלכתא קדמיתא׳ דהויתא משקי ליה׃ פי תלאת׳ איאם
ידכרך פרעון׳ וירדך אלי מרתבתך׳ ותנאולה כאסה כאלסירה
אלאולא אלדי כנת סאקיה׃ כי אם זכרתני אתך כאשר ייטב
לך ועשית נא עמדי חסד והזכרתני אל פרעה והוצאתני
מן הבית הזה׃ להין תדכרנני עמך׳ כד ייטב לך׳ ותעביד כען

רש"י ז"ל

את ראשך ועל כן היא נקראת מולדת וכן ומולדותיך ביום הולדת אותך וכן יכבס את
הנגע שכיבוסו ע"י אחרים. וישא את ראש וגו׳ מנאם עם שאר עבדיו שהיה מונה
המשרתים שישרתו לו בסעודתו וזכר את אלו בתוכם כמו שאו את ראש לשון מנין. ולא זכר
שר המשקים בו ביום. וישכחהו. לאחר מכאן מפני שתלה בו יוסף לזכרו הוזקק להיות
אסור שתי שנים שנ׳ אשרי הגבר אשר שם ה׳ מבטחו ולא פנה אל רהבים. ולא בטח על מצרים
הקרויים רהב.

בל"ד בזב ועמ"ד ברו"ש

עמי טיבו ותדכר עלי קדם פרעה ותפקנני מן בית אסירי הדין׃
שא אן תדכרני מעך אדא גאד אמרך ואצטנע שיי מערופא׃
ואדכרני ענד פרעון ואכרגני מן הדא שבית׃ כי גנב גנבתי
מארץ העברים וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אתי בבור׃
ארי מגנב גניבנא מארע עבראי ואף הכא לא עבדית מדעם
ארי מניאו יתי בבית אסירי׃ לאני סרקת מן בלאד עבראניין
והנא איצא לם אצנע שיא אסתחקית אן יגעלוני בסבבה פי
שחבס׃ וירא שר האפים כי טוב פתר ויאמר אל יוסף את אני
בחלומי והנה שלשה סלי חרי על ראשי׃ וחזא רב נחתומי
ארי יאות פשר ואמר ליוסף אף אנא בחלמי והא תלתא
סלין דחירו על רישי׃ פלמא ראא רייס שכבאדין אנה קד
פסרהא לה לכיר קש לה ראית אנא איצא כאן תלאת סלש
חווארא עלא ראסי׃ ובסל העליון מכל מאכל פרעה מעשה
אפה והעוף אכל אתם מן הסל מעל ראשי׃ ובסלא עלאה
מכל מיכלא דפרעה עובד נחתום ועופא אכיל יתהון מן
סלא מעלוי רישי׃ ופי שלה שעליא מן גמיע טעאם פרעון
מהא יצנעה שכבאז וכאן שטאיר יאכל מנהא מן שקל פוק
ראסי׃ ויען יוסף ויאמר זה פתרנו שלשת הסלים שלשת ימים
הם׃ ואתיב יוסף ואמר דין פשרניה תלתא סלין תלתא יומין
אנון׃ פאגאבה יוסף וקש הדא תפסירהא תלאת סלש תלאת
איאם׃ בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשך מעליך
ותלה אותך על עץ ואכל העוף את בשרך מעליך׃ בסוף
תלתא יומין יעדי פרעה ית רישך מנך ויצלוב יתך על
צליבא וייכול עופא ית בסרך מנך׃ ש׳ תלאת איאם ינדע

פרעון

פרעון ראסך ען בדנך ויצלבך עלי כשבה ויאכל אלטאיר מן
לחמך: ויהי ביום השלישי יום הלדת את פרעה ויעש משתה
לכל עבדיו וישא את ראש שר המשקים ואת ראש שר האפים
בתוך עבדיו: והוה ביומא תליתאה יום בית ולדא דפרעה
ועבד משתיא לכל עבדוהי ואדכר ית ריש רב שקי וית ריש
רב נחתומי בגו עבדוהי: פלמא כאן פי אליום אלתאלת והו מולד
יום ולאד פרעון צנע מגלסא לגמיע קואדה פדכר ראיס אל
סקאה וראיס אלכבאזין פי מא בינהם: וישב את שר המשקים
על משקהו ויתן הכוס על כף פרעה: ואתיב ית רב שקי על
שקיותיה ויהב כסא על ידא דפרעה: פאמר ברד ראיס אל
סקאה עלי סאקיה ונאולה כאסה: ואת שר האפים תלה
כאשר פתר להם יוסף: וית רב נחתומי צלב כמא דפשר
להון יוסף: וצלב ראיס אלכבאזין כמא פסר להם יוסף: ולא
זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו: ולא אדכר רב שקי
ית יוסף ואנשייה: תם נסי ראיס אלסקאה יוסף ולא ידכרה:

קי"ב פיסוקים סי' בק"י או עיב"ל

ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם והנה עמד על היאר:
והוה מסוף תרתין שנין ופרעה חלים והא קאים על נהרא:
פלמא מצתא סנתין חאולתין ראא פרעון כאנה ואקף

רש"י

ויהי מקץ. כתרגומו מסוף וכל לשון קץ סוף הוא: על היאור. כל שאר נהרות אינן קרויין יאורים חוץ מנילוס מפני שכל הארץ עשויין יאורים יאורים בידי אדם ונילוס עולה בתוכה ומשקה: לפי שאין גשמים יורדין במצרים תדיר כשאר ארצות: יפות מראה. סימן הוא לימי השובע שהבריות נראות יפות זו לזו שאין עין בריה צרה בחברתה: באחו. באגם מריש"ק כמו ישגא אחו: ודקות בשר. טינב"לש בלע"ז לשון דק: ותאכלנה. סימן שתהא כל שמחת השבע נשכחת בימי הרעב: בקנה אחד. טודי"ל בלע"ז:

עלי שאטי אלניל׃ והנה מן היאר עלת שבע פרות יפות מראה
ובריאת בשר ותרעינה באחו׃ והא מן נהרא סלקן שבע תורן
שפירן למחזי ופטימן בסר ורעין באחוא׃ וכאן קד צעדן מנה
סבע בקראת חסינאת אלמנטר וצכמאת אללחם פרעת פי אלקרט׃
והנה שבע פרות אחרות עלות אחריהן מן היאר רעות מראה
ודקות בשר ותעמדנה אצל הפרות על שפת היאר׃ והא שבע
תורן אחרנין סליקא בתריהון מן נהרא בישן למחזי וחסירן בסר
וקמא לקבלהון דתורתא על כיף נהרא׃ וכאן סבע בקראת
אכר קד צעדן וראהן מן אלניל קביחאת אלמנטר ודקיקאת אללחם
פוקפן אלי גאנבהן׃ ותאכלנה הפרות רעות המראה ודקות
הבשר את שבע הפרות יפות המראה והבריאת וייקץ פרעה׃
ואכלא תורתא דבישן למחזי וחסירן בסר ית שבע תורתא
דשפירן למחזי ופטימתא ואתער פרעה׃ תם אכלת אלבקראת
אלקביחאת אלמנטר אלדקיקאת אללחם אלסבע אלבקראת אלחסינאת
אלצכמאת פאסתיקץ פרעון׃ ויישן ויחלם שנית והנה שבע
שבלים

רש"י

בריאות: שיינ"ט בלע"ז· שדופות· פלו"ש בלע"ז· שקיפן קדום· חבוטות לשון משקוף החבוט תמיד על ידי דלת המכה עליו· קדים· רוח מזרחית שקורין ביש"ה· הבריאות· שיינ"ט בלע"ז· והנה חלום· והנה נשלם חלום שלם לפניו והוצרך לפותרים· ותפעם רוחו· ומטרפא רוחיה מקשקשת בתוכו כפעמון· ובנבוכדנצר אומר ותתפעם רוחו לפי שהיו שם שתי פעימות שכחת החלום והעלמת פתרונו אבל כאן לא הוצרך אלא לפתרון· חרטומי· הנחרים בטימי מתים· ששואלין בעצמות טימי· הם עצמות בלשון ארמי ובמשנה בית שהוא מלא טימיא מלא עצמות· ואין פותר אותם לפרעה· פותרים היו אותם אבל לא ערב לפרעה שלא היה קולן נכנס באזניו לא היה לו קורת רוח בפתרונם שהיו אומרין שבע בנות אתה מוליד ז' בנות אתה הוא קובר· איש כפתרון חלומו· חלום הראוי לפתרון שנפתר לנו ודומה לו· נער עברי עבד· ארורים הרשעים שאין טובתן שלימה מזכירין בלשון בזיון· נער· שוטה ואין ראוי לגדולה· עברי· אפי' לשונינו אינו מכיר· עבד· וכתוב בנמוסי מצרים שאין עבד מולך ולא לובש בגדי שרים· איש כחלומו· לפי החלום וקרוב לענינו·

שבלים עלות בקנה אחד בריאות וטבות: ודמוך וחלם תניינות
והא שבע שבלין סלקן בקניא חד פטימן וטבן: תם נאם פראא
תאניה כאן סבע סנבלאת קד נבתן פי קצבה ואחדה מלא גיאד:
והנה שבע שבלים דקות ושדופת קדים צמחות אחריהן: והא
שבע שובלין לקין ושקיפן קדום צמחן בתריהון: וכאן סבע
סנבלאת דקאק משווהה בריח שקבל קד נבתן וראהן: ותבלענה
השבלים הדקות את שבע השבלים הבריאות והמלאות וייקץ
פרעה והנה חלום: ובלעא שבליא לקיתא ית שבע שובליא
פטימתא ומליתא ואתער פרעה והא חלמא: תם בלעת אלסנבלאת
אלדקאק אלסבע אלסנבלאת אלסמאן אלמלא תם אסתיקץ פרעון
פאדא בה חלם: ויהי בבקר ותפעם רוחו וישלח ויקרא את כל
חרטמי מצרים ואת כל חכמיה ויספר פרעה להם את חלמו ואין
פותר אותם לפרעה: והוה בצפרא ומטרפא רוחיה ושלח וקרא
ית כל חרשי מצרים וית כל חכימהא ואשתעי פרעה להון ית
חלמיה ולית דפשר יתהון לפרעה: פלמא כאן באלגדאה כרבת
רוחה פבעת ודעא בגמיע עלמא מצר וגמיע חכמאהא פקץ
עליהם אלרויאה פלם יכון מן יעברהא לה: וידבר שר המשקים
את פרעה לאמר את חטאי אני מזכיר היום: ומליל רב

רש״י

לענינו: השיב על כני. פרעה הנזכר למעלה כמו שאמ' פרעה קצף על עבדיו הרי זה מקרא
קצר לשון ולא פירש מי השיב לפי שאין צריך לפרש מי השיב מי שבידו להשיב והוא פרעה
וכן דרך כל המקראות קצרים על מי שעליו לעשות הם סותמין את הדבר: מן הבור. מבית
הסוהר שהוא עשוי כמין גומא וכן כל בור שבמקרא לשון גומא הוא ואף אם אין בו מים
קרוי בור פושא בלעז: ויגלח. מפני כבוד המלכות (ונראה לפי שהוא חבוש שאסור בתספורת)
תשמע חלום לפתור אותו. תאזין ותבין חלום לפתור אותו. תשמע לשון הבנה והאזנה כמו
כי שומע יוסף. אשר לא תשמע לשונו אנטינדר"א בלעז: בלעדי. אין החכמה משלי אלא
אלהים יענה יתן עניה בפי לשלום פרעה: דלות. כחושות כמו מדוע ככה דל בן המלך
דאמנון: ורקות בשר. כל לשון רקות שבמקרא חסרים בשר ובלעז בלוש"ש: צנומות.

שקיו׃ עם פרעה למימר׳ ית סרחני׳ אנא מדכר יומא דין׃ פתכלם
רייס אלסקאה בין ידיה וקאל אנא מאדכר אליום כטאי׃ פרעה קצף
על עבדיו ויתן אתי במשמר בית שר הטבחים אתי ואת שר
האפים׃ ופרעה רגיז על עבדוהי׳ ויהב יתי במטרת׳ בית רב
קטוליא׳ יתי׳ וית רב נחתומי׃ ודלך אן פרעון סכט עלי עבידה׳
פגעלני פי חפט מנזל רייס אלסיאפין אנא ורייס אלכבאזין׃ ונחלמה
חלום בלילה אחד אני והוא איש כפתרון חלמו חלמנו׃ וחלמנא
חלמא בליליא חד אנא והוא׳ גבר כפשרן חלמיה חלמנא׃
פראינא רויא פי לילה ואחדה אנא והו וכאן לרויא כל ואחד
חסב תפסירה׃ ושם אתנו נער עברי עבד לשר הטבחים ונספר
לו ויפתר לנו את חלמתינו איש כחלמו פתר׃ ותמן עמנא
עולים עבראי׳ עבדא לרב קטוליא׳ ואשתעינא ליה׳ ופשר לנא
ית חלמנא׳ גבר כחלמיה פשר׃ והנאך מענא גלאם עבראני׳
עבדא לרייס אלסיאפין פקצצנא עליה ופסרהא לנא פסר
לכל ואחד חסב רויאה׃ ויהי כאשר פתר לנו כן היה אתי
השיב על כני ואתו תלה׃ והוה׳ כמא דפשר לנא כין הוה יתי׳
אתיב על שמושי ויתיה צלב׃ פכמא פסר לנא כדאך כאן
רדני אלמלך אלי מרתבתי וצלב דאך׃ וישלח פרעה ויקרא את
יוסף ויריצהו מן הבור ויגלח ויחלף שמלתיו ויבא אל פרעה׃

רש״י

ושלח

צנומות בלי אדמו׳ קשה הרי הן כעץ בלי לחלוח ויבשות כסלע ותרגום נצן לקין׳ נצן אין בהן אלא דבק לכך שנתרוקנו מן הקשה״ שבע שנים ושבע שנים׳ כולן אינן אלא שבע״ ואשר נשנה החלום פעמים לפי שהדבר מזומן כמו שמפורש לו בסוף ועל השנות החלום וגו׳״ ונשכח כל השבע׳ זהו פתרון הבליעה״ ולא יודע השבע׳ הוא פתרון ולא נודע כי באו אל קרבנה׳ נכון מזומן״ בשבע שנים הטובות נאמר הגיד לפרעה לפי שהוא סמוך ובשבע שני הרעב נאמר הראה את פרעה לפי שהיה הדבר מופלג ורחוק נופל בו לשון מראה לפי שהוא רחוק״ וחמש׳ כתרגומו ויזרזון וכן חמושים׳ את כל אוכל׳ שם

ושלח פרעה וקרא ית יוסף ואריהטוהי מן בית אסירי וספר ושני
כסותיה ועל לות פרעה: תם בעת פרעון ודעא ביוסף פחאצרו
בה מן אלחבס פחלק שערה ובדל תיאבה ודכל אלי פרעון: ויאמר
פרעה אל יוסף חלום חלמתי ופתר אין אתו ואני שמעתי
עליך לאמר תשמע חלום לפתר אתו: ואמר פרעה ליוסף
חלמא חלמית ופשר לית ליה ואנא שמעית עלך למימר דאת
שמע חלמא ומפשר ליה: קאל לה פרעון קד ראית רויא וליס להא
מפסר וקד סמעת ענך אנך אדא סמעת רויא פסרתהא: ויען
יוסף את פרעה לאמר בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה:
ואתיב יוסף ית פרעה למימר לא מן חכמתי אלהין מן קדם יי יתותב
שלמא דפרעה: פאגאבה יוסף וקאל מן גיר עלמי אללה יגיב
פרעון בסלאם: וידבר פרעה אל יוסף בחלמי הנני עמד על
שפת היאר: ומליל פרעה עם יוסף בחלמי האנא קאים על
כיף נהרא: תם כלמה וקאל ראית פאני ואקף עלי שאטי אלניל:
והנה מן היאר עלת שבע פרות בריאות בשר ויפת תאר
ותרעינה באחו: והא מן נהרא סלקן שבע תורן פטימן
בסר ושפירן למחזי ורעין באחוא: וכאן קד צעדן מנה
סבע בקראת צכמאת אללחם חסנאת אלחלי פרעי פי אלקרט:
והנה שבע פרות אחרות עלות אחריהן דלות ורעות תאר

רש"י

דבר זה נ"ב טעמו בא"ת ונקוד בפתח קטן והוכל שזה פועל כגון כי כל אוכל חלב טעמו
בפ"ת ונקוד קמץ קטן. תחת יד פרעה. ברשותו ובאוצרותיו. והיה האוכל לפקדון. לצבור
כשאר פקדון הגנוז לקיום הארץ. הנמצא כזה. הנמצא כזה אם נלך ונבקשנו הנמצא
כמוהו. הנמצא לשון תמיהה וכן כל ה"א המשמשת בראש תיבה ונקודה בחטף פתח. אין
נבון וחכם כמוך. לבקש איש נבון וחכם שאמרת לא נמצא כמוך. ישק. יזון יתפרנס
כל צרכי עמי יהיו נעשין על ידך כמו בן משק ביתי וכמו נשקו בר גרנשון בלע"ז. רק
הכסא. שיהיו קורין לי מלך. כסא. לשון שם המלכות כמו ויגדל את כסאו מכסאך.
נתתי אותך. מנוי יתך ולא עבב לשון נתינה הוא כמו ולתתך עליון. בין לגדולה בין

מאד ורקות בשר לא ראיתי כהנה בכל ארץ מצרים לרוע׃ והאי
שבע תורן אחרנין סליקא בתריהון׳ חסיכן ובישן למחזי׳ לחדא
וחסירן בסר׳ לא חזיתי דכותהון׳ בכל ארעא דמצרים לבישו׃
וכאן סבע בקראת אכר קד צעדן וראהן שגאף קביחאת שחלי
גדא רקיקאת שלחם לם ארא מתלהן פי גמיע בלד מצר
פי שקבח׃ ותאכלנה הפרות הרקות והרעות את שבע הפרות
הראשנות הבריאת׃ ואכלא תורתא׳ חסיכתא ובישתא׳ ית
שבע תורתא׳ קדמיתא פטימתא׃ פאכלת שבקראת שרקאק
שקביחה שסבע שבקראת שאואיל שצבמאת׃ ותבאנה אל
קרבנה ולא נודע כי באו אל קרבנה ומראיהן רע כאשר
בתחלה ואיקץ׃ ועלא למעיהון׳ ולא אתידע ארי עלא׳
למעיהון׳ ומחזיהון ביש׳ כד בקדמיתא׳ ואתערית׃ פדכל
שבטונהא ולם יתבין אנהא קד דכלת ומנצרהא קביח
כמא כאן אולא תם אסתיקצת׃ וארא בחלמי והנה שבע
שבלים עלת בקנה אחד מלאת וטבת׃ וחזית בחלמי׳ והא
שבע שובלין׳ סלקן׳ בקנא חד מלין וטבן׃ פראית כאן
סבע סנבלאת קד נבתן פי קצבה ואחדה מלא גיאד׃ והנה
שבע שבלים צנמות דקות שדפות קדים צמחות אחריהם׃
והא שבע שובלין׳ נצן לקין שקיפן קדום׳ צמחן בתריהון׃
וכאן

רש״י

נשפלות כופל לשון נקיבה ענין כמו נתתי אתכם נבזים ושפלים׃ ויסר פרעה את טבעתו׃ נ
נתינת טבעת המלך היא אות למי שנותנה לו להיות לו שני לגדולה׃ בגדי שש׳ דבר חשיבות
הוא במצרים׃ רביד הזהב׳ ענק ועל שהוא רצוף בטבעות קרוי רביד וכן רבדתי ערשי
רצפתי ערשי מרדפות ובלשון משנה מוקף רובדין של אבן׳ על הרובד שבעזרה והיה
רעמה׃ במרכבת המשנה׳ השניה למרכבתו המהלכת אצל שלו׃ אברך׳ כתרגומו
דין אבא למלכא רך בלי ארמי מלך בהשותכין לא ריכא ולא בר ריכא׳ ובדברי אגדה
דרש ר׳ יהודה אברך זה יוסף שהוא אב בחכמה ורך בשנים א״ל בן דורמסקית עד מתי
אתה מעוות עלינו את הכתובים אין אברך אלא לשון ברכים שהכל נכנסין ויוצאין תחת

ידו

וכאן סבע סנבלאת צ׳אויאת דקאק משווטה בריח אלקבל קד
נבתן וראהן: ותבלען השבלים הדקת את שבע השבלים
הטבות ואמר אל החרטמים ואין מגיד לי: ובלעא שבליא
לקיתא׳ ית׳ שבע שבליא טבתא׳ ואמרית לחרשיא׳ ולית
דמחוי לי: פבלעת אלסנבלאת אלדקאק אלסבע אלסנבלאת אל
גיאד פקלת ד׳לך לאלעלמא ולם יכ׳ברני בשי: ויאמר יוסף אל
פרעה חלום פרעה אחד הוא את אשר האלהים עשה הגיד
לפרעה: ואמר יוסף לפרעה׳ חלמא דפרעה חד הוא׳ ית דייי׳
עתיד למעבד חוי לפרעה: פאג׳אבה יוסף וקאל רויא פרעון
ואחד אלדי סיצנעה אללה אכ׳בר בה פרעון: שבע פרת הטבת
שבע שנים הנה ושבע השבלים הטבת שבע שנים הנה חלום פרעה
אחד הוא: שבע תורתא טבתא׳ שבע שניא אנין׳ ושבע
שבליא טבתא׳ שבע שניא אנין׳ חלמא חד הואו אלד׳ אלבקראת
אלגיאד ד׳ סנין ואלד׳ אלסנבלאת אלגיאד הי סבע סני כיר הדא חלם
ואחד: ושבע הפרות הרקות והרעת העלת אחריהן שבע שנים
הנה ושבע השבלים הרקות שדפות הקדים יהיו שבע שני רעב:
ושבע תורתא׳ חסיכתא ובישתא דסליקא בתריהון׳ שבע שניא
אנין׳ ושבע שבליא לקיתא׳ דשקיפן קדום׳ יהוין׳ שבע שני
כפנא: ואלד׳ אלבקראת אלרקאק אלקביחה אלצאעדה וראהן ואלסבע
אלסנבלאת אלפארגת אלמשווטה בריח אלקבל תכון סבע סני גוע:

רש״י

ידו כענין סכ׳ ונתון אותו על כל ארץ מצרים״ אני פרעה׳ שיש יכולת בידי לגזור גזרות
על מלכותי ואני גוזר שלא ירים איש את ידו וגו׳״ בלעדיך׳ שלא ברשותך ד״א אני פרעה׳ אני
אהיה מלך ובלעדיך לא ירים איש וגו׳ וזהו דוגמת רק הכסא״ את ידו ואת רגלו׳ כתרגומו״
צפנת פענח׳ מפרש הצפונות ואין לפענח דמיון במקרא״ פוטיפרע׳ הוא פוטיפר
ונקרא פוטיפרע על שנסתרס מאליו לפי שחמד את יוסף״ ותצא יוסף על הארץ׳ כתרגומו
ואין הלשון נעקר מלשון עשויה״ לקמצים׳ קומץ על קומץ יד על יד היו אוצרין״ אוכל שדה
העיר נתן בתוכה׳ שכל ארץ וארץ מעמדת פירותיה ונותנין בתבואה מעפר המקום
ומעמיד את התבואה מלהרקב״ עד כי חדל לספור׳ עד כי חדל לו הסופר מלספור וגו׳

מקרא קצר״

הוא הדבר אשר דברתי אל פרעה אשר האלהים עשה הראה את פרעה׃ הוא פתגמא דמלילית עם פרעה דיוי עתיד למעבד אחדיית פרעה׃ הו שקול שדי קלתב לפרעון שדי סיצנעה שלה אוראב פרעון׃ הנה שבע שנים באות שבע גדול בכל ארץ מצרים׃ הא שבע שנא אתין סבעא רבא בכל ארע דמצרים׃ סתאתיכם ז׳ סנין יכון שביע כתיר פי גמיע בלד מצר׃ וקמו

מלעיל כאן הטעם על הקוף

שבע שני רעב אחריהן ונשכח כל השבע בארץ מצרים וכלה הרעב את הארץ׃ ויקומון שבע שני כפנא בתריהון ויתנשי כל סבעא בארעא דמצרים וישיצי כפנא ית עמא דארעא׃ תם תואפיכם ז׳ סנין גוע מן בעדהא פינסא גמיע שבע שדי כאן פי בלד מצר חתי יבאד שגוע אן יפני אהל שארץ׃ ולא יודע השבע בארץ מפני הרעב ההוא אחרי כן כי כבד הוא מאד׃ ולא יתידע סבעא בארע׳ מן קדם כפנא ההוא דיהי בתר כין׳ ארי תקיף הוא לחדא׃ ולא יתביין אתר דשך שבע פי שבלאד מן קבל שגוע שאתי בעדה לאנה עצים גדא׃ ועל השנות החלום אל פרעה פעמים כי נכון הדבר מעם האלהים וממהר האלהים לעשתו׃ ועל דאתני חלמא לפרעה תרתין זמנין׳ ארי תקין פתגמא מן קדם יוי ומוחי יוי למעבדיה׃ ואמא אעאדת שרויא עלי פרעון מרתין פאן שאמר תאבת מן ענד שלה והו מסרע

רש״י נ״ג

כי אין מספר׳ לפי שאין מספר והרי כי זה משמש בלשון דהא׳ בטרם תבוא שנת הרעב׳ מכאן שאדם אסור לשמש מטתו בשני רעבון׳ ותרעב כל ארץ מצרים׳ שהרקיבה תבואתם שאצרו חוץ משל יוסף׳ אשר יאמר לכם תעשו׳ לפי שהיה יוסף אומר להם שימולו וכשבאו אצל פרעה וואומרין כך הוא אומר לנו אמר להם ולמה לא צברתם בר והלא הכריז לכם שני הרעב באים אמרו לו צברנו ואספנו הרבה והרקיבה אמר להם א״כ כל אשר יאמר לכם תעשו הרי גזר על התבואה והרקיבה מה אם יגזור עלינו ונמות׳ על כל פני הארץ׳ מי הם פני הארץ אלו העשירים׳ את כל אשר בהם׳ כתרגומו דבהון עבורא׳ וישבור למצרים׳ שבר לשון מכר ולשון קנין הוא כאן משמש לשון מכר׳ שברו לנו מעט אוכל לשון קנין ואל

תאמר

מסרע אן יצנעה: ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתהו
על ארץ מצרים: וכען יחזי פרעה גבר סוכלתן וחכים
וימניניה על ארעא דמצרים: ואן יתכ'ר פרעון רג'לא
פאהמא חכימא יוליה עלי ג'מיע בלד מצר: יעשה פרעה
ויפקד פקדים על הארץ וחמש את ארץ מצרים בשבע שני
השבע: יעביד פרעה וימני מהימנין על ארעא ויזרזון ית
ארעא דמצרים בשבע שני סבעא: ויתולא לה אן יוכל וכלא
עלי אלבלד חתא יג'בון ג'לה בלד מצר פי סבע סני אלשבע:
ויקבצו את כל אכל השנים הטבות הבאות האלה ויצברו
בר תחת יד פרעה אכל בערים ושמרו: ויכנשון ית כל
עבור שניא טבתא דאתין אלין ויצברון עבורא תחות יד
מהימני פרעה עבורא בקרויא ויטרון: ויג'מעון ג'מיע
טעאם הדה סני אלכ'ציב אלאתיה ויכ'זנון בלהא תחת יד
איצחאב פרעון ויחפט'ון טעאמהא פי קראהא: והיה האכל
לפקדון לארץ לשבע שני הרעב אשר תהיין בארץ מצרים
ולא תכרת הארץ ברעב: ויהי עבורא גניז לעמא דארעא
לשבע שני כפנא דיהוין בארעא דמצרים ולא ישתיצי
עמא דארעא בכפנא: יכון ודיעה פיהא לסבע סני אלג'וע
אלד' תכון פי בלד מצר ולא ינקטע אהל אלבלד פיהא:
וייטב הדבר בעיני פרעה ובעיני כל עבדיו: ושפר פתגמ'

רש"י ז"ל

תאמר אינן כואס בתבואה שאף ביין וחלב מצינו ולכו שברו בלא כסף וגו׳ וירא יעקב כי
יש שבר במצרים ומהיכן ראה והלא לא ראה אלא שמע שנ׳ הנה שמעתי ומהו וירא ראה
באספקלריא של קודש שעדיין יש לו שבר במצרים ולא היתה נבואה ממש להודיעו בפירוש
שזה יוסף והכל הארץ באו מצרימה ליוסף לשבור ואם תדרשהו כסדרו היה צריך לכתוב
לשבור מן יוסף למה תתראו למה תראו עצמכם שבעים בפני בני ישמעאל ובני עשו
כאלו אתם שבעים באותה שעה עדיין היה להם תבואה ומפי אחרים שמעתי שהוא לשון

ב׳

בעיני פרעה ובעיני כל עבדוהי ׃ פחסן כלאמה ענד פרעון וגמיע
קואדה ׃ ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח
אלהים בו ׃ ואמר פרעה לעבדוהי הנשכח כדין גבר דרוח
נבואה מן ק׳ יי ביה ׃ פקאל פרעון לקואדה הל נגד מתל הדא אל
רגל פיה רוח אללה עלמא ׃ ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע
אלהים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך ׃ ואמר פרעה
ליוסף בתר דהודע יי יתך ית כל דא לית סכלתן וחכים כותך ׃
תם קאל לה בעד מא ערפך אללה גמיע הדה אלאמור ליס פאהם
חכים מתלך ׃ אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי רק הכסא
אגדל ממך ׃ את תהי ממנא על ביתי ועל מימרך יתזן כל
עמי לחוד כורסי מלכותא הדין איהי יקיר מנך ׃ אנת תכון
עלי ביתי ועלא אמרך ינקאד גמיע קומי לא אשרף עליך אלא
באלכרסי פקט ׃ ויאמר פרעה אל יוסף ראה נתתי אותך על כל
ארץ מצרים ׃ ואמר פרעה ליוסף חזי דמניתי יתך על כל ארעא
דמצרים ׃ תם קאל לה אנטר קד וליתך עלי גמיע בלד מצר ׃
ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו ויתן אתה על יד יוסף וילבש
אתו בגדי שש וישם רבד הזהב על צוארו ׃ ואעדי פרעה
ית עזקתיה מעל ידיה ויהב יתה על ידא דיוסף ואלביש יתיה
לבושין דבוץ ושוי מניכא דדהבא על צואריה ׃ תם נזע פרעון
כאתמה מן ידה וגעלהא פי יד יוסף ואלבסה תיאב עשר וגעל

טוקא

רש״י

כחושים למה תהיו כחושים ברעב ודומה לו ומרוה גם הוא יורא״ רדו שמה׳ ולא אמר לכו
רמז למאתים ועשר שנים שנשתעבדו למצרים כמנין רד״ו״ וירדו אחי יוסף ׳ולא כתב בני
יעקב מלמד שהיו מתחרטין במכירתו ונתנו לבם להתנהג עמו באחוה ולפדותו בכל
ממון ׳ שיפסקו עליהם״ עשרה׳ מה ת״ל והלא כתיב ואת בנימין אחי יוסף לא שלח לא
למנין האחוה היו חולקין לעשרה שלא היתה אהבת כולם ושנאת כולם שוה לו אבל לענין
לשבר בר כולם לב אחד להם ב״ר ״פן יקראנו אסון׳ ובבית לא יקראנו א״ר אליעזר בן

יעקב

טוקא מן דהב עלי ענקה ׃ וירכב אתו במרכבת המשנה אשר
לו ויקראו לפניו אברך ונתון אתו על כל ארץ מצרים ׃ וארכיב
יתיה ׳ ברתכא תנייתא דיליה ׳ ואכריזו קדמוהי דין אבא למלכא ׳
ומני יתיה ׳ על כל ארעא דמצרים ׃ וארכבה גניבתה ונודו בין
ידיה אטריק הדה שריף אלמלך וולאה עלי גמיע בלד מצר ׃
ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך לא ירים איש את
ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים ׃ ואמר פרעה ליוסף אנא פרעה ׳
ובר מימרך ׳ לא ירים גבר ית ידיה למיחד זין ׳ וית רגליה
למרכב על סוסיא בכל ארעא דמצרים ׃ תם קאל לה ועלי אני
פרעון פמן גיר ראיך לא ימד אנסאן ידה פי קלם ולא רגלה
פי רכאב פי גמיע בלד מצר ׃ ויקרא פרעה שם יוסף צפנת
פענח ויתן לו את אסנת בת פוטי פרע כהן און לאשה ויצא
יוסף על ארץ מצרים ׃ וקרא פרעה שם יוסף גברא דמטמרן
גלין ליה ׳ ויהב ליה ית אסנת ׳ בת פוטיפרע ׳ רבא דאון לאתו ׳
ונפק יוסף שליט על ארעא דמצרים ׃ פסמאה מוצח אלכפאיא ׳
וזוגה באסנת ׳ אבנה ׳ פוטיפרע אמאם און ׳ וכרג יוסף ואליא
עלי בלד מצר ׃ ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה
מלך מצרים ויצא יוסף מלפני פרעה ויעבר בכל ארץ
מצרים ׃ ויוסף בר תלתין שנין כד קם קדם פרעה מלכא
דמצרים ׳ ונפק יוסף מן קדם פרעה ׳ ועבר בכל ארע׳ דמצרי׳ ׃

רש״י

יעקב מכאן שהשטן מקטרג בשעת הסכנה ״ בתוך הבאים ׳ מטמינים עצמם שלא יכירום
לפי שצוה להם אביהם שלא יתראו שלא תשלוט בהם עין הרע שכולם נאים וכולם גבורים ״
וישתחוו לו אפים ׳ נשתטחו לו על פניהם וכן כל השתחואה פישוט ידים ורגלים הוא ״
ויתנכר אליהם ׳ נעשה להם כנכרי בדברים לדבר קשות ״ ויכר יוסף את אחיו ׳ לפי שהניחם
חתומי זקן ״ והם לא הכירוהו ׳ שיצא מאצלם בלא חתימת זקן ועכשיו בא בחתימת
זקן ׳ ומ״א ויכר יוסף את אחיו ׳ כשנמסרו בידו הכיר בהם שהם אחיו ורחם עליהם והם

ג

וכאן יוסף ן' ל' סנה חין וקף בין ידיה טאף גמיע בלד מצר:
ותעש הארץ בשבע שני השבע לקמצים: וכנשו דיירי ארעא
בשבע שני סבעא עבורא לאוצרין: תם אנבתת טארץ פי
סבע סני טשבע כל טמכאזין: ויקבץ את כל אכל שבע שנים
אשר היו בארץ מצרים ויתן אכל בערים אכל שדה העיר
אשר סביבתיה נתן בתוכה: וכנש ית כל עבור שבע שניא
דהואה בארעא דמצרים ויהב עבורא בקרויא עבור חקל
קרתא דבסחרנהא יהב בגווה: פגמע באקי טעאם טסבע
טסנין טדי כאנה פי בלד מצר וגעלה פי טקרא געל טעאם
ציאע כל קריה טדי חואליהא פיהא: ויצבר יוסף בר כחול הים
הרבה מאד עד כי חדל לספר כי אין מספר: וכנש יוסף עבורא
כחלא דימא סגי לחדא עד דפסק מלממני ארי לית מנין:
פגמע יוסף מן טבר שביה ברמל טבחר כתרה חתא אנתהא ען
אחצאיה ממא לא אחצא לה: וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא
שנת הרעב אשר ילדה לו אסנת בת פוטיפרע כהן און: וליוסף
אתילידו תרין בנין עד לא עלת שתא דכפנא דילידת ליה
אסנת בת פוטיפרע רבא דאון: תם ולד ליוסף אבנאן קבל אן
תדכל סנת טגוע טדי ולדתהמא לה אסנת אבנת פוטיפרע
אמאם און: ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה כי נשני אלהים
את כל עמלי ואת כל בית אבי: וקרא יוסף ית שום בוכרא
מנשה:

רש"י

לא הכירוהו כשנפל בידם לנהוג בו אחוה. אשר חלם להם. עליהם וידע שנתקיימו שהרי השתחוו לו. ערות הארץ. גלוי הארץ מהיכן היא נוחה ליכבש כמו את מקורה הערה וכמו ערום ועריה וכן כל ערוה שבמקרא לשון גלוי. ות"א בדקא דארעא כמו בדק הבית רעועה הבית אבל לא דקדק לפרשו אחר לשון המקרא. לא אדוני. לא תאמר כן והרי עבדיך באו לשבר אוכל. כולנו בני איש אחד נחנו. נצנצה בהם רוח הקדש וכללוהו עמהם שאף הוא בן אביהם. כנים אמתיים כמו כן דברת. כן בנות צלפחד דוברות ועברתו לא כן בדיו. כי ערות הארץ.

באתם

מנשה׃ ארי אנשיני יי׳ ית כל עמלי׳ וית כל בית אבא׃ פסמא
אבכר מנשה׳ קאל אן אללה קד אנסאני גמיע שקאי ומא כאן
מנה פי בית אבי׃ ואת שם השני קרא אפרים כי הפרני אלהים
בארץ עניי׃ וית שום תנינא קרא אפרים׃ ארי אפשני יי׳
בארע שעבודי׃ וסמא אלתאני אפרים קאל אן אללה קד אנמאני
פי בלד צעפי׃ ותכלינה שבע שני השבע אשר היה בארץ
מצרים׃ ושלימא׃ שבע שני סבעא׃ דהואה בארעי דמצרים׃
תם פנת סבע סני אלשבאע אלדי כאן פי בלד מצר׃ ותחלינה
שבע שני הרעב לבוא כאשר אמר יוסף ויהי רעב בכל
הארצות ובכל ארץ מצרים היה לחם׃ ושריאה׳ שבע שני
כפנא למיתי׳ כמא דאמר יוסף׳ והוה כפנא בכל ארעתא׳
ובכל ארעא דמצרים הוה לחמא׃ ובדת סבע סני אלגוע אן
תאתי כמא קאל יוסף פכאן גוע פי גמיע אלבלדאן ופי גמיע
בלד מצר כאן טעאם׃ ותרעב כל ארץ מצרים ויצעק העם
אל פרעה ללחם ויאמר פרעה לכל מצרים לכו אל יוסף
אשר יאמר לכם תעשו׃ וכפינת כל ארעא דמצרים׳ וצוחת
עמא׳ קדם פרעה על לחמא׳ ואמר פרעה לכל מצראי איזילו׳
לות יוסף׳ דיימר לכון תעבדון׃ פלמא גאע גמיע בלד מצר
צרך אלקום אלי פר׳ בסבב אלטעאם פקאל להם אמצו אלי יוסף מא
יקול לכם אצנעוה׃ והרעב היה על כל פני הארץ ויפתח יוסף
את כל אשר בהם וישבר למצרים ויחזק הרעב בארץ מצרים׃

רש״י

באתם לראות׃ שהרי נכנסתם בעשרה שערי העיר למה לא נכנסתם בשער אחד׃ ויאמרו
שנים עשר עבדיך וגו׳׃ ובשביל אותו אחד שאיננו נתפזרנו בעיר לבקשו׃ הוא אשר דברתי׃
הדבר אשר דברתי שאתם מרגלים הוא האמת והנכון זהו לפי פשוטו ומדרשו אמר להם ואלו
מצאתם אותו ויפסקו עליכם ממון הרבה תפדוהו אמרו לו הין׳ אמר להם ואם יאמרו לכם
שלא יחזירוהו בשום ממון מה תעשו׳ אמרו לכך באנו להרוג או ליהרג׳ אמר להם הוא אשר
דברתי אליכם להרוג בני העיר באתם׳ מנחש אני בגביע שלי ששנים מכם החריבו כרך
גדול של שכם׃ חי פרעה׃ אם יחיה פרעה׳ כשהיה נשבע לשקר היה נשבע בחיי פרעה׃ אם

וכפנא הוה על כל אפי ארעא ופתח יוסף ית כל אוצריא דבהון
עבורא וזבין למצראי ותקיף כפנא בארעא דמצרים ׃ ולמא
אנבסט אלגוע עלי וגה אלארץ פתח יוסף גמיע מא פיה טעאם
פאמאר אלמצריין אד אשתד אלגוע פי בלד מצר ׃ וכל הארץ
באו מצרימה לשבר אל יוסף כי חזק הרעב בכל הארץ ׃ וכל
דיירי ארעא אתו למצרים למזבן עבורא מן יוסף ארי תקיף
כפנא בכל ארעא ׃ וכתיר מן אהל אלבלדאן גאו אלי מצר לימתארון
מן יוסף אד אשתד אלגוע פי בלדאנהם ׃ וירא יעקב כי יש שבר
במצרים ויאמר יעקב לבניו למה תתראו ׃ וחזא יעקב ארי אית
עבור מזדבן במצרים ואמר יעקב לבנוהי למא תתחזון ׃ פסמע
יעקוב אן אלמירה מוגודה במצר פקאל לבניה לם תתואנו ׃ ויאמר
הנה שמעתי כי יש שבר במצרים רדו שמה ושברו לנו משם
ונחיה ולא נמות ׃ ואמר הא שמעית ארי אית עבור מזדבן
במצרים חותו לתמן וזבונו לנא מתמן ונחי ולא נמות ׃ קאל
הודא קד סמעת אן אלמירה מוגודה במצר אנחדרו אלי תם
ואמתארו לנא מן הנא ונחיא ולא נמות ׃ וירדו אחי יוסף עשרה
לשבר בר ממצרים ׃ ונחתו אחי יוסף עסרא למזבן עבורא
ממצרים ׃ פאנחדרו עשרה אכוה ליוסף ימתארו ברא מן מצר ׃
ואת בנימן אחי יוסף לא שלח יעקב את אחיו כי אמר פן
יקראנו אסון ׃ וית בנימין אחוהי דיוסף לא שלח יעקב עם
אחוהי ארי אמר דלמא יערעניה מותא ׃ ובנימן אכו יוסף לם
יבעתה

רש״י

תצאו מזה׳ מן המקום הזה׳׳ האמת אתכם נפו׳ ה״א נקוד פת״ח שהוא בל׳ תימה׳׳
ואם לא תביאוהו חי פרעה כי מרגלים אתם׳׳ משמר בית האסורים׳׳ בבית משמרכם ׳שאתם
אסורים בו עכשיו׳׳ ואתם לכו הביאו׳ לבית אביכם׳׳ שבר רעבון בתיכם׳ מה שקניתם לרעבון
אנשי בתיכם׳׳ אבל׳ כתרגומו בקושטא וראיתי בב״ר לישנא דדרומאה הוא אבל ברם׳׳
ויאמנו דבריכם׳ יתאמתו ויתקיימון כמו אמן אמן וכמו יאמן נא דבריך׳׳ באה אלינו׳
טעמו בבית לפי שהוא בל׳ עבר שכבר באה׳ ותרגומו אתת לנא׳׳ וגם דמו׳ אתין ׳
וגמין רבויין הן דמו וגם דם הזקן׳׳ והם לא ידעו כי שומע יוסף׳ מבין לשונם ובפנו היו

מדברין

ובעתה יעקוב מע אכותה לאנה קאל כלא תלחקה שמניה: ויבאו
בני ישראל לשבר בתוך הבאים כי היה הרעב בארץ כנען: ועלו
בני ישראל למזבן עבורא בגו עליא ארי הוה כפנא בארעא דכנען:
פלמא דכלו בני אסר׳ ליכתארו פי מא בין אלדאכלין אד כאן אלגוע
פי בלד כנעאן: ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל
עם הארץ ויבאו אחי יוסף וישתחוו לו אפים ארצה: ויוסף הוא
דשליט על ארעא הוא מזבין עבורא לכל עמא דארעא: ואתו
אחי יוסף וסגידו ליה על אפיהון על ארעא: ויוסף הו אלסלטאן
אלבלד והו ממיר לגמיע קומה פגאו אכותה וסגדו לה עלי וגוההם
עלי אלארץ: וירא יוסף את אחיו ויכרם ויתנכר אליהם וידבר ד׳
אתם קשות ויאמר אלהם מאין באתם ויאמרו מארץ כנען לשבר
אכל: וחזא יוסף ית אחוהי ואשתמודענון וחשיב מא דימליל
עמהון ומליל עמהון קשין ואמר להון מנן אתיתון ואמרו מארעא
דכנען למזבן עבורא: פראא יוסף אכותה פאתבתהם ותנכר אל
הם וכלמהם בצעובה וקאל מן אין גיתם קאלו מן בלד כנעאן לנמתאר
טעאם: ויכר יוסף את אחיו והם לא הכרהו: ואשתמודע יוסף
ית אחוהי ואנון לא אשתמודעוהי: תם אתבת יוסף אכותה
מחקקא והם לם יתבתוה: ויזכר יוסף את החלמות אשר חלם
להם ויאמר אלהם מרגלים אתם לראות את ערות הארץ

רש״י ז״ל

מדברין כן. כי המליץ בינותם. כשהיו מדברים עמו היה המליץ ביניהם היודע לשון עברי ולשון מצרי והיה מליץ דבריהם ליוסף ודברי יוסף להם לכך היו סבורין שאין יוסף מכיר בלשון עברי. המליץ. זה מנשה. ויסב מעליהם. נתרחק מעליהם שלא יראוהו בוכה. ויבך. לפי ששמע שהיו מתחרטים. את שמעון. הוא השליכו לבור הוא שאמר ללוי הנה בעל החלומות הלזה בא. ד״א נתכוון יוסף להפרידו מלוי שלא יתיעצו שניהם להרוג אותו. ויאסור אותו לעיניהם. לא אסרו אלא לעיניהם וכיון שיצאו הוציאו והאכילו והשקהו. ויפתח האחד. הוא לוי שנשאר יחידי משמעון בן זוגו. במלון. במקום שלנו בלילה.

בָּאתֶם׃ וְאִדְּכַר יוֹסֵף יָת חֶלְמַיָּא דַּחֲזָה חֲלִים לְהוֹן וַאֲמַר לְהוֹן אַלִּילֵי אַתּוּן לְמִחְזֵי יָת בִּדְקַת אַרְעָא אָתֵיתוּן׃ ולמא דכר יוסף אל אחלאם אלתי ראהא להם קאל להם אנתם גואסיס ואנמא גיתם לתנצרו כבר אלבלד׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא אֲדֹנִי וַעֲבָדֶיךָ בָּאוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל׃ וַאֲמַרוּ לֵיהּ לָא רִבּוֹנִי וְעַבְדָּךְ אֲתוֹ לְמִזְבַּן עֲבוּרָא׃ קאלו לה יא סידי אנמא גאו עבידך לימתארו טעאם׃ כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד נָחְנוּ כֵּנִים אֲנַחְנוּ לֹא הָיוּ עֲבָדֶיךָ מְרַגְּלִים׃ כּוּלַּנָא בְּנֵי גַּבְרָא חַד נַחְנָא כֵּיוָנֵי אֲנַחְנָא לָא הֲווֹ עַבְדָּךְ אַלִּילֵי׃ נחן כלנא בני רגל ואחד ונחן תקאת מא כאן עבידך קט גואסיס׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לֹא כִּי עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת׃ וַאֲמַר לְהוֹן לָא אֱלָהֵין בִּדְקַת אַרְעָא אֲתֵיתוּן לְמִחְזֵי׃ קאל להם לא בל אנמא גיתם לתנצרו כבר אלבלד׃ וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ אַחִים אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנֵּה הַקָּטֹן אֶת־אָבִינוּ הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ׃ וַאֲמַרוּ תְּרֵי עֲסַר עַבְדָּךְ אַחִין אֲנַחְנָא בְּנֵי גַּבְרָא חַד בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן וְהָא זְעֵירָא עִם אֲבוּנָא יוֹמָא דֵין וְחַד לֵיתוֹהִי׃ וקאלו נחן עבידך אתני עשר אך בני רגל ואחד פי בלד כנען ואצגרנא מוגוד אליום ענד אבינא וואחד מפקוד׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר מְרַגְּלִים אַתֶּם׃ וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף הוּא דְּמַלֵּילִית עִמְּכוֹן׃

אלף עקום כזה א

רש״י

אמתחתי: זה שק׃ וגם הנה באמתחתי: גם הכסף בו עם התבואה׃ מה זאת עשה אלהים לנו: להביאנו לידי עלילה זו שלא הושב אלא להתעולל עלינו׃ ואת הארץ תסחרו: תסובבו וכל לשון סוחרים וסחורה ע״ש שמחזרין וסובבין אחר הפרקמטיא׃ צרור כספו: קשר כספו׃ אותי שכלתם: מלמד שחשדן שמא הרגוהו או מכרוהו כיוסף׃ שכלתם: כל מי שבניו אבודים קרוי שכול׃ לא ירד בני עמכם: לא קיבל דבריו של ראובן אמר בכור שוטה הוא זה הוא אומר להמית בניו וכי בניו הם ולא בני׃ כאשר כלו לאכול: יהודה אמר להם המתינו לזקן עד שתכלה פת מן הבית׃ כאשר כלו: כד שיציאו והמתרגם כד ספיקו טועה׃

כאשר

עמכון׳ למימר אלילי אתון׃ פקאל להם יוסף הו מא קלת לכם אנכם
גואסיס׃ בזאת תבחנו חי פרעה אם תצאו מזה כי אם בבוא
אחיכם הקטן הנה׃ בדא תתבחרון חיי פרעה אם תפקון מכא
אלהין במיתי אחוכון זעירא הלכא׃ בהדא תמתחנון וחיוה
פרעון אן כרגתם מן ההנא אלא במגי אכיכם אלאצגר אלי הנא׃
שלחו מכם אחד ויקח את אחיכם ואתם האסרו ויבחנו דבריכם
האמת אתכם ואם לא חי פרעה כי מרגלים אתם׃ שלחו מנכון
חד וידבר ית אחוכון ואתון תתאסרון ויתבחרון פתגמיכון
הקשוט אתון אמרין ואם לא חיי פרעה ארי אלילי אתון׃ אבעתו
מואחד מנכם ישאכצה ואנתם תחבסון חתא ימתחן כלאמכם הל
אלחק מעכם ואלא פחיוה פרעון אנכם גואסיס׃ ויאסף אתם אל
משמר שלשת ימים׃ וכנש יתהון לבית מטרא תלתא יומין׃
וצמהם אלי אלחבס תלאתה איאם׃ ויאמר אלהם יוסף ביום השלישי
זאת עשו וחיו את האלהים אני ירא׃ ואמר להון יוסף ביומא
תליתאה דא עבידו ואתקיימו מן קדם אלהא אנא דחיל׃ תם קאל להם
יוסף פי אליום אלתאלת אצנעו כלה תחיו בהא פאנא אתקי אלה
פיכם׃ אם כנים אתם אחיכם אחד יאסר בבית משמרכם ואתם
לכו הביאו שבר רעבון בתיכם׃ אם כיוני אתון אחוכון חד
יתאסר בבית מטרתכון ואתון איזילו אובילו עיבורא דחסיר
בבתיכון׃

רש"י

כאשר כלו הגמלים לשתות· מתורגם כד ספיקו כשגמרו די ספקם זהו גמר שתייתן אבל זה
כאשר כלו לאכול כאשר תם האוכל ומתרגמינן כד שיציאו·· העד העיד בנו· לשון התראה
שמתרה בו כמו העד מתרה בו בפני עדים וכן העידותי באבותיכם· רד ועד בשם·· לא תראו
פני בלתי אחיכם אתכם· לא תראוני בלא אחיכם אתכם ואונקלוס תרגם לאין כד אחוכון
עמכון ישב הדבר על אופניו ולא דקדק לתרגם אחד לשון המקרא·· שאול שאל האיש
לנו ולמולדתנו· למשפחותינו ומדרשו אפי' עצי עריסותינו גלה לנו·· ונגד לו· שיש
לנו אב ואח·· על פי הדברים האלה· על פי שאלותיו אשר שאל הוזקקנו להגיד·· כי יאמר·
אשר יאמר כי משמש בל' אם ואם משמש בל' אשר הרי זה שמוש אחד מד' לשונות

אן כנתם תקאת פואחד מנכם יחבס פי בית חפצכם ואנתם אמצו
ודו מירה׳ קות מנאזלכם ; ואת אחיכם הקטן תביאו אלי ׳
ויאמנו דבריכם ולא תמותו ויעשו כן ; וית אחוכון זעירא תיתון
לותי׳ ויתהימנון פתגמיכון ולא תמותון ועבדו כין ; ואיתו ב
באכיכם אלאצגר אלי חתא יתחקק כלאמכם ולא תהלכון פלמא
צנעו כדאך ; ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים׳ אנחנו על
אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו ׳
על כן באה אלינו הצרה הזאת ; ואמרו גבר לאחוהי בקושטא
חייבין אנחנא על אחונא׳ דחזינא׳ בעקת נפשיה׳ כד הוה ׳
מתחנן לנא ולא קבילנא מניה׳ על כין אתת לנא עקתא הדא ;
קאל בעצהם לבעץ אתמין פי אכינא אד ראינא נפסה פי שדה
חין כאן יתצרע לינא ולם נקבלה לדלך נשתנא הדה שדה ;
ויען ראובן אתם לאמר הלוא אמרתי אליכם׳ לאמר אל תחטאו
בילד ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש ; ואתיב ראובן יתהון
למימר׳ הלא אמרית לכון למימר׳ לא תחטון בעולימא ולא
קבילתון׳ ואף דמיה הא מתבעי ; תם אגאבהם ראובן קאילא
אלם אקול לכם לא תכטו עליה ולם תקבלו ואן פהודא נחן
מטאלבין בדמה ; והם לא ידעו כי שמע יוסף כי המליץ בינתם ;
ואנון לא ידעין׳ ארי שמיע יוסף׳ ארי מתורגמן הוה ביניהון ;

והם

רש״י

שהרי כי זה כמו אם כמו עד אם דברתי דברי·· ונחיה· נענה בו רוח הקדש שע״י הליכה
זו תחי רוחך שנ׳ ותחי רוח יעקב אביהם ·· ולא נמות· ברעב בנימין ספק יתפש ספק לא
יתפש ואנו כולנו מתים ברעב אם לא נלך מוטב שתניח את הספק ותתפוש את :
הודאי·· והצגתיו לפניך שלא אביאנו אליך מת כי אם חי·· וחטאתי לך כל הימים· לעה״ב·
כי לולא התמהמהנו· על ידך כבר היינו שבים עם שמעון ולא נצטערת כל הימים
הללו ·· אפוא· לשון יתר הוא לתקן מלה בלשון עברי א״כ אבדוק לעשות שאשלחנו ׳
עמכם צריך אני לחזור ולבק׳ איה פה תקנה ועצה להשיאכם ואומר אני זאת עשו·· מ׳

מזמרת

והם לם יעלמון אן יוסף יפהם דלך לאנה אוקף תרגמאנא
בינה ובינהם ׃ ויסב מעליהם ויבך וישב אלהם וידבר אלהם
ויקח מאתם את שמעון ויאסר אתו לעיניהם ׃ ואסתחר
מלותהון ובכא ותב לותהון ומליל עמהון ודבר מלותהון ית
שמעון ואסר יתיה לעיניהון ׃ תם אסתדאר ענהם ובכא
ורגע אליהם וכאטבהם ואכד מן בינהם שמעון וחבסה
בחצרתהם ׃ ויצו יוסף וימלאו את כליהם בר ולהשיב כספיהם
איש אל שקו ולתת להם צדה לדרך ויעש להם כן ׃ ופקיד יוסף
ומלו ית מניהון עבורא ולאתבא כספיהון גבר לסקיה ולמתן
להון זודין לאורחא ועבד להון כן ׃ תם אמר יוסף במלא אועי
תהם ברא ורדת פצצהם כל רגל אלי גולקה ואעטו זאדא לל
טריק בעד מא צנע להם כדאך ׃ וישאו את שברם על
חמריהם וילכו משם ׃ ונטלו ית עבורהון על חמריהון ואזלו
מתמן ׃ חמלו מירתהם עלי חמירהם וסארו מן תם ׃ ויפתח האחד
את שקו לתת מספוא לחמרו במלון וירא את כספו והנה הוא
בפי אמתחתו ׃ ופתח חד ית סקיה למתן כסתא לחמריה בבית
מבתא וחזא ית כספיה והא הוא בפום טועניה ׃ תם פתח
אחדהמא גולקה ליטרח עלפא לחמארה פי שמבית פראא פצתה
פאדא בהא פי ועאה ׃ ויאמר אל אחיו הושב כספי וגם הנה
באמתחתי ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת

ג׳ מפיק אלף וכל חסירה דשמעון כותי׳

ה׳

רש״י

מזמרת הארץ. מתורגם מדמשבח בארעא שהכל מזמרין עליו כשהוא בא לעולם. נכאת. שעוה. בטנים. לא ידעתי מה הן ובפירוש א״ב של ר׳ מכיר ראיתי פיסטצואק ודומה לו שקדים אפרסקין. וכסף משנה. פי שנים בראשון. קחו בידכם לשבר אוכל. אולי משגה הוא. שמא הממונה על הבית שכחו בשוגג. ואל שדי. מעתה אינכם חסרים כלום אלא תפלה הריני מתפלל עליכם. אל שדי. שדי בנתינת רחמיו וכדאי היכולת בידו לתת יתן לכם רחמים זהו פשוטו. ומדרשו מי שאמר

עשה אלהים לנו: ואמר לאחוהי אתתב כספי ואף הא בטעני
ונפק מדע לבהון ותוהו גבר באחוהי למימר מא דא עבד יי
לנא: פקאל לאכותה קד רדת פצתי והודא הי פי ועאי פנפרת ק
קלובהם ודעגו כל ואחד מע אכיה קאילין מא דא צנע אלה
לנא: ויבאו אל יעקב אביהם ארצה כנען ויגידו לו את כל
הקרת אתם לאמר: ואתו לות יעקב אבוהון לארע דכנען
וחויאו ליה ית כל דערעא יתהון למימר: תם גאו לי יעקוב
אביהם לי בלד כנען ואכברוה בגמיע מא נשתהם וקצו: דבר
האיש אדני הארץ אתנו קשות ויתן אתנו כמרגלים את הארץ:
מליל גברא רבונה דארעא עמנא קשין ויהב יתנא כמאללי
ארעא: כטבנא לרגל סייד לבלד בצעובה ואתהמנא בגסאסה
לבלד: ונאמר אליו כנים אנחנו לא היינו מרגלים: ואמרנא
ליה כיוני אנחנא לא הוינא אלילי: פקלנא לה נחן תקאת
לם נכון קט גואסיס: שנים עשר אנחנו אחים בני אבינו
האחד איננו והקטן היום את אבינו בארץ כנען: תרי עסר
אנחנא אחין בני אבונא חד ליתוהי וזעירא יומא דין עם
אבונא בארעא דכנען: ונחן אתני עשר אך בני אבונא
אחדנא מפקוד ואצגר ענד אבינא ליום פי בלד כנעאן:
ויאמר אלינו האיש אדני הארץ בזאת אדע כי כנים אתם
אחיכם האחד הניחו אתי ואת רעבון בתיכם קחו ולכו: ואמ
לנא

רש"י

לצרותי די ואמר די לצרותי שלא שקטתי מנעורי צרת לבן צרת עשו צרת רחל צרת דינה
צרת יוסף צרת שמעון צרת בנימין: ושלח לכם ויפטר לכון בתרגום ויפטרנו כמ
מאסוריו לשון לחפשי ישלחנו ואינו נופל בתרגום לשון וישלח שאדי נשם דם הולכים
אצלו: את אחיכם זה שמעון: אחר רוח הקדש נזרקה בו לרבות יוסף: ואני עד
שובכם אהיה שכול מספק כאשר שכלתי מיוסף ומשמעון שכלתי מבנימין:

ואת

לנא׳ גוברא רבונה דארעא׳ ברא ארע׳ ארי כיוני אתון אחוכון
חד שבוקו לותי׳ וית עבורא דחסיר בבתיכון סבו ואידילו׃ פקט
לנא טרגל סייד טבלד בהדה שלה אנכם תקאתודעו עגדי
ואחד מנכם וכדו קות מגאדלכם ואמצו׃ והביאו את אחיכם
הקטן אלי וארעה כי לא מרגלים אתם כי כנים אתם ארד
אחיכם אתן לכם ואת הארץ תסחרו׃ ואיתו׳ ית אחוכון זעירא
לותי׳ ואדע׳ ארי לא אלילאתון׳ ארי כיוני אתון׳ ית אחוכון
אתין לכון׳ וית ארעא תעבדון בה סחורתא׃ ואיתו באכיכם
טאצגר חתא אעלם אנכם ליס בגואסיס ואנתם תקאת
פאעטיכם אכיכם ואתגרו פי טבלד׃ ויהי הם מריקים שקיהם
והנה איש צרור כספו בשקו ויראו את צררות כספיהם
המה ואביהם וייראו׃ והוה׳ אנון מריקין סקיהון׳ והא גבר
צרר כספיה בסקיה׳ וחזו׳ ית צררי כספיהון׳ אנון ואבוהון
ודחילו׃ פביגאהם יפרגון אועיתהם פאדא בצרת פצה כל
רגל פי ועאה פלמא ראו צרר פצהם הם ואביהם פזעגו׃
ויאמר אלהם יעקב אביהם אתי שכלתם יוסף איננו ושמעון
איננו ואת בנימן תקחו עלי היו כלנה׃ ואמר להון יעקב
אבוהון׳ יתי אתכילתון׳ יוסף ליתוהי ושמעון לא הוה כא׳
וית בנימין תדברון׳ עלי הואה כולהון׃ תם קל להם יעקו אביהם

רש״י ז״ל

ואת בנימין· מתרגמינן ודברו ית בנימין לפי שאין לקיחת הכסף ולקיחת האדם שוה
בל׳ ארמי בדבר הניקח ביד מתרגמינן ונסיב ודבר הניקח בהנהגת דברים מתרגמינן
ודבר׳ וטבוח טבח והכן· כמו ולטבוח טבח ולהכן ואין וטבוח לשון צווי שהיה לו לומר
וטבח׳ בצהרים· זה מתורגם בשירותא שהוא ל׳ סעודה ראשונה בל׳ ארמי ויש הרבה
בגמרא שרא לכלבא שירותיה בכע אכולא שירותיה אבל כל תרגום שבצהרים טיהרא׳
וייראו האנשים· כתוב הוא בשני יודי״ן ותרגומו ודחילו׳ כי הובאו בית יוסף· ואין דרך
שאר הבאים לשבור בר ללון בבית יוסף כי אם בפונדקאות שבעיר׳ וייראו· שאין זה

קד אתכלתמוני יוסף מפקוד ושמעון מחבוס ובנימן מטלוב ·
עליי אגתמעת הדה כלהא· ויאמר ראובן אל אביו לאמר
את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך תנה אתו על ידי
ואני אשיבנו אליך· ואמר ראובן לאבוהי למימר· ית תרין
בני תמית· אם לא איתיניה לך· הב יתיה על ידי· ואנא אתיביניה
לך· קש לה ראובן תקתל אבני אן לם אגי בה ﭏיך · ואעטניה
ואנא אלרדה ﭏיך· ויאמר לא ירד בני עמכם כי אחיו מת והוא
לבדו נשאר וקראהו אסון בדרך אשר תלכו בה והורדתם ·
את שיבתי ביגון שאולה· ואמר· לא ייחות ברי עמכון· ארי
אחוהי מית והוא בלחודוהי אשתאר· ויערעניה מותא ·
באורחא דתהכון בה· ותחתון ית סיבתי· בדווגא לשאול· קש
לא ינחדר אבני מעכם לאן אכיה קד מאת והו וחדה קד בקי
פאן ואפתה ﭏמניה פי ﭏטריק ﭏדי תמצון פיה אנדלתם ·
שיבתי בחסרה ﭏי ﭏתרא· והרעב כבד בארץ· וכפנא תקיף
בארעא· וﭏגוע שדיד פי ﭏבלד· ויהי כאשר כלו לאכל את
השבר אשר הביאו ממצרים ויאמר אליהם אביהם שבו ·
שברו לנו מעט אכל· והוה כד שיציאו· למיכל ית עיבורא·
דאיתיאו ממצרים· ואמר להון אבוהון· תובו זבונו לנא זעיר
עבורא· ולמא פרגו מן אכל ﭏמירה ﭏדי אתו בהא מן מצר

רש"י ז   קש

אנו נתפסים לו משער·· אנחנו מובאים לו תוך הבית כבר·· להתגולל· להיות מתגלגלת
עלינו עלילות הכסף ולהיותה נופלת עלינו ואת"ת ולאסתקפא עלנא הוא לשון להתגולל
כד מתרגמינן עלילות דברים תסקופי מלין ולא תרגמו אחר לשון המקרא· ולהתגולל
שתרגם ולאתרברבא הוא לשון גולת הזהב· וזהב גולתה· ועלתה שהוא לשון מלכות··
בי אדוני· לשון בעיא ותחנונים הוא בל' ארמי בייא בייא·· ירד ירדנו· ירידה היא לנו
רגילים היינו לפרנס אחרים ועכשיו אנו צריכים לך·· לאיכם· בזכותכם ואם אין זכותכם
כדאי לדי אביכם נתן לכם מטמון·· ויבא אליו· הבאה אחר הבאה לפי שדין הן
דוחפין

קץ להם אביהם· ארגעו אמתרו קלילא מן טעאם: ויאמר
אליו יהודה לאמר העד העד בנו האיש לאמר לא תראו פני
בלתי אחיכם אתכם: ואמר ליה· יהודה למימר אסהדא אסהיד
בנא גוברא למימר לא תחזון אפי· אלהין כד אחוכון עמכון: וקאל
לה יהודה אן אלרגל נאשדנא וקאל לא תרו וגהי אלא ואכיכם ·
מעכם: אם ישך משלח את אחינו אתנו נרדה ונשברה לך אכל:
אם איתך· משלח ית אחונא עמנא· ניחות· ונזבון לך עבורא:
פאן בעתת באכינא מענא אנחדרנא ואמתרנא לך טעאם:
ואם אינך משלח לא נרד כי האיש אמר אלינו לא תראו פני
בלתי אחיכם אתכם: ואם ליתך משלח לא ניחות· ארי גברא אמר
לנא לא תחזון אפי· אלהין כד אחוכון עמכון: ואן לם תבעת בה לא
ננחדר לאן אלרגל קאל לנא לא תרו וגהי אלא ואכיכם מעכם: ויאמר
ישראל למה הרעתם לי להגיד לאיש העוד לכם אח: ואמר ישרא'
למא אבאישתון לי· לחואה לגוברא· העוד לכון אחא: וקאל אס
פלם אסאתם לי ואכברתם אלרגל אן קד בקי לכם אך: ויאמרו
שאול שאל האיש לנו ולמולדתנו לאמר העוד אביכם חי ·
היש לכם אח ונגד לו על פי הדברים האלה הידוע נדע כי
יאמר הורידו את אחיכם: ואמרו· שאלא שאיל גברא· לנא
ולילדותנא למימר· העוד כען אבוכון קיים האית לכון אחא·
וחוינא ליה· על מימר פתגמיא האילין המידע הוינא ידעין· ארי

רש"י ז"ל

דוחפין אותו חוץ עד שדברו אין פתח הבית ומשאמר להם שלום לכם נמשכו ובאו
אחריו" ויכינו· הכתיבו עטמכם עטרוה בכלים נאים" הביתה· מפרוזדור לטרקלין"
(אביכם· זה יעקב· הזקן· זה יצחק" עודנו חי· אבל יצחק כבר מת ולכ"כ הלך לבכות על
זקינו) ויקדו וישתחוו· על שאלת שלום· קידה כפיפת קדקוד השתחואה משתטח לארץ"
אלים יחנך בני· באחד שבטים שמענו חנינה אשר חנן אלים את עבדך ובנימין עדיין לא
נולד לכך בירכו יוסף בחנינה" כי נכמרו רחמיו· שאלו ויש לך אח מאם אמר אח היה לי ואיני
יודע היכן הוא· יש לי בנים אמר יש לי עשרה· אמר ומה שמם אמר בלע ובכר וגו' אמר מה

ויימר אחיתו ית אחוכון: קאלו אנה סאל ענא ועֹן תוֹלידנא וקאל הל
עאד אביכם באק והל בקי לכם אך פאכברנאה עלי סביל הדא
אלכלאם הל נעלם אנה סיקול אחדרו אכיכם: ויאמר יהודה
אל ישראל אביו שלחה הנער אתי ונקומה ונלכה ונחיה ולא
נמות גם אנחנו גם אתה גם טפנו: ואמר יהודה לישראל
אבוהי שלח עולימא עמי ונקום וניזיל וניחי ולא נמות אף
אנחנא אף את אף טפלנא: תם קאל יהודה לאסר' אביה אבעת
באלגלאם מעי ונקום ונמצי ונחיא ולא נמות נחן ואנת ואטפאל
נא: אנכי אערבנו מידי תבקשנו אם לא הביאתיו אליך
והצגתיו לפניך וחטאתי לך כל הימים: אנא מערבנא ביה מן
ידי תבעיניה אם לא איתיניה לך ואקימניה קדמך ואיהי
חטי לך כל יומיא: אנא אצמנה ומן ידי תטלבה ואן לם אגי
בה אליך ואצעה בין ידיך צרת מכטי לך טול אלזמאן: כי לולא
התמהמהנו כי עתה שבנו זה פעמים: ארי אלולא פון בדרא
אתעכבנא ארי כען תבנא דנן תרתין זמנין: לולא אנא
תלבתנא לכנא קד תרדדנא מרתין: ויאמר אלהם ישראל אביהם
אם כן אפוא זאת עשו קחו מזמרת הארץ בכליכם והורידו
לאיש מנחה מעט צרי ומעט דבש נכאת ולט בטנים ושקדים:
ואמר להון ישראל אבוהון אם כין הוא דא עבידו סבו מדמשבח
בארעא במניכון ואחיתו לגברא תקרבתא דעיר קטף וזעיר
דבש שעף ולטום בטמין ושגדין: תם קאל להם אסר' אביהם

נ״א פאנא

רש״י

אן

טיבן של שעות הבאו. את כולן עג״ש אחי והגרות אשר מצאוהו בגע׳ שנכלגע בין האומות בכרי
שהיה בכור לאמו אשבל שנשבאו לגרא שנתגייר באכסניא נעמן שהיה נעים ביותר
אחי וראש אחי היה וראשו היה מפים מפי אבי למד וחופים שלא ראה בחופתי ולא ראיתי
בחופתו וארד שיורד לבין האומות כדאיתא במס׳ סוטה מיד נכמרו רחמיו נכמרו
נתחממו ובלשון משנה על הכומר של זיתים ובלשון ארמי משוה מכמר בשרא ובמקרא
עורינו

אן כאן כ'דאך פאצנעו כ'לה כ'דו מן פאכהת ﭏבלד פי אועיתכם
ואחדרוהא לרגל הדייה קליל תריאק וקליל עסל וכ'רנב ושהבלוט
ובטמא ולודא׃ וכסף משנה קחו בידכם ואת הכסף המושב בפי
אמתחתיכם תשיבו בידכם אולי משגה הוא׃ וכספא על חד
תרין סבו בידכון וית כספא דאתתב בפום טועניכון תתיבון
בידכון דלמא שלו הות׃ וצ'עפא מן ﭏפצה כ'דוה מעכם וﭏפצה
ﭏמרדודה פי פואה אועיתכם רדוהא מעכם לעל כאן סהוא׃
ואת אחיכם קחו וקומו שובו אל האיש׃ וית אחוכון דברו וקומו
תובו לות גברא׃ וכ'דו אכ'יכם מעכם וקומו ארגעו ﭏי ﭏרגל׃
ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את אחיכם
אחר ואת בנימן ואני כאשר שכלתי שכלתי׃ וﭏשדי יתין לכון
רחמין קדם גברא ויפטר לכון ית אחוכון אחרנא וית בנימין
ואנא כמא דתכילית תכילית׃ וﭏטאיק ﭏכאפי יעטיכם רחמה
בין ידיה חתי יטלק לכם אכ'יכם ﭏאכ'ר מע בנימין ואנא אבאף
אן אתכ'ל כמא תכ'לת׃ ויקחו האנשים את המנחה הזאת
ומשנה כסף לקחו בידם ואת בנימן ויקמו וירדו מצרים
ויעמדו לפני יוסף׃ ונסיבו גבריא ית תקרבתא הדא ועל חד
תרין כספא נסיבו בידהון ודברו ית בנימין וקמו ונחתו
למצרים וקמו קדם יוסף׃ פאכ'ד ﭏקום הדה ﭏהדייה וצ'עפא
מן ﭏפצה אכ'דוא מעהם ובנימין פקאמו ואנחדרו ﭏי מצר

רש"י ז"ל

עורינו כתנור נכמרו נתחממו ונקמטו קמטים קמטים מפני זלעפות רעב כן דרך כל עור כשמחממין אותו נקמט ונכווץ" ויתאפק' נתאמץ והוא לשון גבור אפיקי מגנים חוזק וכן ומזיח אפיקים רפה" כי תועבה היא' דבר שנאוי הוא למצרים לאכול את העברים לחם ואונקלוס נתן לדבר" הבכור כבכורתו' מכה בגביע וקורא ראובן שמעון לוי ויהודה יששכר וזבולון בני אם אחת הסבו כסדר הזה שהוא סדר תולדותיכם וכן כולם כיון שהגיע לבנימין אמר זה אין לו אם ואני אין לי אם ישב אצלי מיד ויתמהו האנשים וגו'"

ווקפו בין ידי יוסף: וירא יוסף אתם את בנימין ויאמר לאשר
על ביתו הבא את האנשים הביתה וטבח טבח והכן כי אתי
יאכלו האנשים בצהרים: וחזא יוסף עמהון ית בנימין ואמר
לדממנא על ביתיה אעיל ית גבריא לביתא וכוס נכסתא ואתקין
ארי עמי אכלין גבריא בשירותא: ולמא ראא יוסף בנימין
מעהם קל לחאגבה שמוכל עלי מנזלה אדכל שקום שמנזל
וארבח דבחא ואצלחה פאן שקום יאכלון מעי פי שצהירה:
ויעש האיש כאשר אמר יוסף ויבא האיש את האנשים ביתה
יוסף: ועבד גברא כמא דאמר יוסף ואעיל גוברא ית גובריא
לבית יוסף: פצנע שרגל כמא קל יוסף ואדכלהם שי מנזלה:
וייראו האנשים כי הובאו בית יוסף ויאמרו על דבר הכסף
השב באמתחתינו בתחלה אנחנו מובאים להתגלל עלינו
ולהתנפל עלינו ולקחת אתנו לעבדים ואת חמרינו: ודחילו
גבריא ארי אתעלו לבית יוסף ואמרו על עיסק כספא
דאתתב בטעננא בקדמיתא אנחנא מתעלין לאתרברבא
עלנא ולאסתקפא עלנא ולמקני יתנא לעבדין ולמדבר
ית חמרנא: פכאפו שרגל אד דכלו שי מנזל יוסף וקאלו
בסבב שפצה שדי רדת פי אועיתנא בשאבתדא נחן מדכלון
ליתסבב עלינא ויתגנא עלינא ויאכדנא עבידא וחמירנא
מלכא: ויגשו אל האיש אשר על בית יוסף וידברו אליו
פתח

כל לשון רחילה אמני וכל לשון חמרה לא מגרי

רש״י

משאות. מנות. חמש ידות. חלקו עם אחיו ומשאת יוסף ואסנת ומנשה ואפרים. וישכרו עמו. ומיום שמכרוהו לא שתו יין ולא הוא ואותו היום שתו. גביעי. כוס ארוך וקורין לו מדירנו. גבי״ע רת גם בזה ומצא שכם. לא הרחיקו שאין הרחיקו אין כל בריה יכולה לדם) חלילה לעבדיך. חולין הוא לנו לשון גנאי ותרגום חס לעבדך חס מאת הקב״ה יהא עלינו מעשות זאת והרבה יש בגמרא. הן כסף אשר מצאנו זה א׳ מעשרה קו החמורין בתורה וכולן מנויין בב״ר. גם עתה אף זו מן הדין כדבריכם כן הוא ש

שבולכס

פתח הבית: וקריבו לות גברא דממנא על בית יוסף ומלילו
עמיה בתרע ביתא: פתקדמו אלי חאגב יוסף וכלמוה ענד באב
אלבית: ויאמרו בי אדני ירד ירדנו בתחלה לשבר אכל: ואמרו
בבעו רבוני מיחת נחתנא בקדמיתא למזבן עבורא: קאלו יא סידי
אנא אנחדרנא פי אלאבתדא לנמתאר טעאם: ויהי כי באנו אל
המלון ונפתחה את אמתחתינו והנה כסף איש בפי אמתחתו
כספנו במשקלו ונשב אתו בידנו: והוה כד אתינא לבית מבתא
ופתחנא ית טעוננא והא כסף גבר בפום טעניה כספנא במתקליה
ואתיבנא יתיה בידנא: פלמא וצלנא אלי אלמבית פתחנא אועיתנא
פאדא בפצה כל רגל פי ועאה פצתנא בוזנהא פרדדנאהא מענא:
וכסף אחר הורדנו בידנו לשבר אכל לא ידענו מי שם כספנו
באמתחתינו: וכספא אחרנא אחיתנא בידנא למזבן עבורא
לא ידענא מן שוי כספנא בטעוננא: ופצה אכרא אחדרנאהא
מענא לנמתאר טעאם לם נעלם מן צייר פצתנא פי אועיתנא:
ויאמר שלום לכם אל תיראו אלהיכם ואלהי אביכם נתן לכם
מטמון באמתחתיכם כספכם בא אלי ויוצא אלהם את שמעון:
ואמר שלם לכון לא תדחלון אלהכון ואלהא דאבוכון יהב לכון
סימן בטעונכון כספכון אתא לותי ואפיק לותהון ית שמעון:
קאל להם סלאם לכם לא תכאפו אלאהכם ואלאה אביכם רזקכם כנזא
פי אועיתכם ואמא פצתכם פקד צארת אלי תם אכרג אליהם שמעון:
ד'' ויבא האיש את האנשים ביתה יוסף ויתן מים וירחצו רגליהם

רש"י ז"ל

שכולכם חייבין בדבר· עשרה שנמצאת גניבה ביד אחד מהן כולן נתפסים אבל אני
אעשה לכם לפנים משורת הדין אשר ימצא אתו הוא יהיה לי עבד ואתם
פטורין" בגדול החל· שלא ירגישו שהיה יודע היכן הוא" ויעמס איש על חמורו· בעלי
זרוע היו ולא הוצרכו לסייע זה את זה לטעון" וישובו העירה מטרפולין היתה והוא
אומר העירה העיר כל שהיא אלא שלא היתה חשובה בעיניהם אלא כעיר בינונית של
עשרה בני אדם לענין המלחמה" עודנו שם· שהיה ממתין להם" הלוא ידעתם כי נחש ינחש
וגומר·

ויתן מספוא לחמריהם: ואעיל גברא ית גבריא לבית יוסף ויהב
מיא ואסחו רגליהון ויהב כסתא לחמריהון: ולמא אדכל אלקום אלי
מנזל יוסף אעטאהם מאא פגסלו ארגלהם וטרח קתא לחמירהם:
ויכינו את המנחה עד בוא יוסף בצהרים כי שמעו כי שם יאכלו
לחם: ואתקינו ית תקרבתא עד דעל יוסף בשירותא ארי שמעו
ארי תמן אכלין לחמא: פהיו אלהדיה אלי אן גא יוסף מן אלצהירה
לאנהם סמעו אנהם תם יאכלון טעאמא: ויבא יוסף הביתה
ויביאו לו את המנחה אשר בידם הביתה וישתחוו לו ארצה:
ועל יוסף לביתא ואעילו ליה ית תקרבתא דבידיהון לביתא
וסגידו ליה על ארעא: ולמא דכל יוסף אלי מנזלה אדכלו אליה
אלהדיה אלתי מעהם וסגדו לה עלי אלארץ: וישאל להם לשלום
ויאמר השלום אביכם הזקן אשר אמרתם העודנו חי: ושאיל
להון לשלם ואמר השלם אבוכון סבא דאמרתון העד כען
קיים: פסאלהם ען סלאמתהם וקאל הל עאף אביכם אלשיך. אלדי קלתם
באק והל הו סאלם: ויאמרו שלום לעבדך לאבינו עודנו חי ויקדו וישתחו:
ואמרו שלם לעבדך לאבונא עד כען קיים וכרעו וסגידו: קאלו עאף
עבדך אבינא באק והו סאלם תם כרו וסגדו: וישא עיניו וירא את
בנימן אחיו בן אמו ויאמר הזה אחיכם הקטן אשר אמרתם אלי
ויאמר אלהים יחנך בני: וזקף עינוהי וחזא ית בנימין אחוהי בר
אמיה ואמר הדין אחוכון זעירא דאמרתון לי ואמר מן קדם ייי
יתרחם עלך ברי: תם רפע עיניה ונצר בנימין אכיה ן אמה קאל
הדא אכוכם אלאצגר אלדי קלתם לי פקאל אללה ירוף עליך יא אבני:

חד מד׳ אפין דגושין

וישתחוו ד׳

וימהר

רש״י ז״ל

הלוא ידעתם כי איש חשוב כמוני יודע לנחש מדעת ומסברא ובינה כי אתם גנבתם הגביע״ האלהים מצא יודעין אנו שלא סרחנו אבל מאת המקום נהיתה להביא לנו זאת מצא בעל חוב מקום לגבות שטר חובו״ ומה נצטדק לשון צדק כן כל תיבה שתחלת יסודה צד״י והיא באה לדבר בלשון מתפעל או נתפעל נותן טי״ת במקום תי״ו ואינו נותנה לפני אות ראשונה שליסוד התיבה אלא באמצע אותיות העיקר כגון נצטדק מגזרת צדק ויצטבע מ

מגזרת

וימהר יוסף כי נכמרו רחמיו אל אחיו ויבקש לבכות ויבא החדרה ויבך שמה: ואוחי יוסף ארי אתגוללו רחמוהי על אחוהי ובעא למבכי ועאל לאדרון בית משכבא ובכא תמן: פאסרע יוסף מלמא הגת רחמתה עלי אכיה וטלב אן יבכי פדכל אלי כ'דר ובכא תם: וירחץ פניו ויצא ויתאפק ויאמר שימו לחם: ואסחי אפוהי ונפק ואתחסן ואמר שוו לחמא: תם גסל וגהה וכרג ותרפק קאל קדמו טעאם: וישימו לו לבדו ולהם לבדם ולמצרים האכלים אתו לבדם כי לא יוכלון המצרים לאכל את העברים לחם כי תועבה הוא למצרים: ושויאו ליה בלחודוהי ולהון בלחודיהון ולמצראי דאכלין עמיה בלחודיהון ארי לא יכלין מצראי למיכל עם עבראי לחמא ארי בעירא דמצראי דחלין ליה עבראי אכלין: פקדמו לה וחדה ולהם וחדהם ולמצריין אלדי יאכלון מעה וחדהם לאן אלמצריין לא יסתגיזון אן יאכלון מע אלעבראניין טעאמא לאן טעאמהם מכרוה ענדהם: וישבו לפניו הבכר כבכרתו והצעיר כצערתו ויתמהו האנשים איש אל רעהו: ואסחרו קדמוהי רבא כרביותיה וזעירא כזעירותיה ותווהו גבריא גבר בחבריה: ואגלסהם בין ידיה אלבכר פי מרתבתה ואלצגיר פי מרתבתה פאבתהת אלקום בעצ'הם אלי בעץ': וישא משאת מאת פניו אלהם ותרב משאת בנימן ממשאת כלם חמש ידות וישתו וישכרו עמו: ונטל חולקין מן קדמוהי לקדמיהון וסגי חולקא דבנימין מחולקי כלהון חמשא חולקין ושתיאו ורויאו עמיה: פחמל זלאת מן בין ידיה אליהם פכאנת זלת בנימן אכתר מן זלאתהם כמסה אצעאף

רש"י ז"ל

מגזרת צבע ויצטירו מגזרת ציר לאמונים הצטיידנו מגזרת צדה לדרך ותיבה שתחלתה סמך כשהיא מתפעלת התי"ו מפרדת את אותיות העיקר כגון ויסתבל החגב שמגזרת סבל · מסתכל הוית בקרניא · וישתמר חקות עמרי מגזרת שמר · וסר מרע משתולל מגזרת שולל · מסתולל בעמי מגזרת דרך לא סלולה״

בלד

פשרבו מעה חתא סכרו: ויצו את אשר על ביתו לאמר מלא את
אמתחת האנשים אכל כאשר יוכלון שאת ושים כסף איש בפי
אמתחתו: ופקיד ית דממנא על ביתיה למימר מלי ית טועני
גובריא עבורא כמא דיכלין למטען ושוי כסף גבר בפום
טועניה: תם אמר יוסף וכילה וקאל אמל אועייה' ׳קום טעאמא
כמא יטיקון חמלה וצייר פצ׳ת כל רגל פי ועאיה: ואת גביעי
גביע הכסף תשים בפי אמתחת הקטן ואת כסף שברו ויעש
כדבר יוסף אשר דבר: וית כלידי כלידא דכספא תשוי בפום
טוענא דזעירא וית כסף זבינוהי ועבד כפתגמא דיוסף דמליל:
וגאמי גאם ׳פצה צ״ירה פי ועא ׳אצגר מע פצה' מיילתאה
פצנע כמא קאל יוסף: הבקר אור והאנשים שלחו המה וחמריהם:
צפרא נהר וגובריא אתפטרו אנון וחמריהון: פלמא אצא ׳
צבאח אטלק ׳קום הם וחמירהם: הם יצאו את העיר לא הרחיקו
ויוסף אמל לאשר על ביתו קום רדף אחרי האנשים והשגתם
ואמרת אלהם למה שלמתם רעה תחת טובה: אנון נפקו מן
קרתא לא ארחיקו ויוסף אמר לדממנא על ביתיה קום רדוף
בתר גובריא ותדביקנון ותימר להון למא שלימתון בישתא
חלף טבתא: פהם קד כרגו מן ׳קריה קבל אן יבעדו ויוסף קאל
לוכילה קם פאכלבהם פאדא לחקתהם קל להם לם כאפיתם
שלא בדל כיר: הלוא זה אשר ישתה אדני בו והוא נחש ינחש
בו הרעתם אשר עשיתם: הלא דין דשתי רבוני ביה והוא
בדקא מבדיק ביה אבאשתון דעבדתון: ׳יס הדא ׳די ישרב
בה מולאי והו אנמא אמתחנכם בה לקד אסאתם פי מא
צנעתם: וישגם וידבר אלהם את הדברים האלה: ואדביקנון
ומליל עמהון ית פתגמיא האילין: פלחקהם וכלמהם בד׳ר:

ויאמרו

ויאמרו אליו למה ידבר אדני כדברים האלה חלילה לעבדיך
מעשות כדבר הזה׃ ואמרו ליה׳ למא ימלל רבוני׳ כפתגמיא
האלין׳ חס לעבדך׳ מלמעבד כפתגמא הדין׃ פקאלו לה לם יקול
סיידי הדה אלכלאם פאן עבידך מעאדון מן אן יצנעון מתל
הדא אלאמר׃ הן כסף אשר מצאנו בפי אמתחתינו השיבנו
אליך מארץ כנען ואיך נגנב מבית אדניך כסף או זהב׃ הא
כספא׳ דאשכחנא בפום טעננא׳ אתיבנהי לך מארע׳ דכנען׳
ואיכדין׳ נגנוב מבית רבונך׳ מנין דכסף או מנין דדהב׃ הודא
פצה אלדי וגדנאהא פי פואה׳ אועיתנא רדדנאהא אליך מן בלד
כנען פכיף נסרק מן בית מולאך פצה או דהב׃ אשר ימצא
אתו מעבדיך ומת וגם אנחנו נהיה לאדני לעבדים׃ דישתכח
עמיה׳ מעבדך יתקטיל׳ ואף אנחנא נהי לרבוני לעבדין׃ ומן
וגד מעה מן עבידך יקתל ונחן איצא נכון לסיידי עבידא׃ ויאמר
גם עתה כדבריכם כן הוא אשר ימצא אתו יהיה לי עבד
ואתם תהיו נקים׃ ואמר׳ אף כען כפתגמיכון כין הוא׳ דישתכח
עמיה יהי לי עבדא׳ ואתון תהון זכאין׃ קאל אלאן כמא קלתם
הו כדאך מן וגד מעה כאן לי עבדא ואנתם תכונו אבריא׃
וימהרו ויורדו איש את אמתחתו ארצה ויפתחו איש אמתחתו׃
ואוחיאו׳ ואחיתו׳ גבר ית טעניה על ארעא׳ ופתחו גבר
טעניה׃ פאסרעו וחטו כל רגל ועאה עלי אלארץ ופתח כל רגל
ועאה׃ ויחפש בגדול החל ובקטן כלה וימצא הגביע באמתחת
בנימן׃ ובלש׳ ברבא שרי׳ ובזעירא שיצי׳ ואשתכח כלידא׳
בטענא דבנימן׃ פפתש בדא באלאכבר ואנתהא אלי אלאצגר
פוגד אלגאם פי ועא בנימין׃ ויקרעו שמלתם ויעמס איש על
חמרו וישבו העירה׃ ובזעו לבושיהון׳ ורמו גבר על חמריה׳

ותבו לקרתא: פכרקו תיאבהם ושל כל רגל עלי חמארה ורגעו ﭏי ﭏקריה: ויבא יהודה ואחיו ביתה יוסף והוא עודנו שם ויפלו לפניו ארצה: ועל יהודה ואחוהי לבית יוסף והוא עד כען תמן: ונפלו קדמוהי על ארעא: פדכל יהודה ואכותה ﭏי בית יוסף ועאדה תם פוקעו בין ידיה עלי ﭏארץ: ויאמר להם יוסף מה המעשה הזה אשר עשיתם הלוא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני: ואמר להון יוסף מא עובדא הדין דעבדתון הלא ידעתון ארי בדקא מבדיק גברא דכותי: קאל להם יוסף מא הדה ﭏדי צנעתם אמא עלמתם אנה מא ימתחן רגל מתלי: ויאמר יהודה מה נאמר לאדני מה נדבר ומה נצטדק האלהים מצא את עון עבדיך הננו עבדים לאדני גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו: ואמר יהודה מא נימר לרבוני מא נמליל ומא נדכי מן קיי אשתכח חובא בעבדך הא אנחנא עבדין לרבוני אף אנחנא אף דאשתכח כלידא בידיה: תם קאל יהודה מא נקול לסידי מא נתכלם ומא נחתאג ﭏלה אוקע עבידך בדנובהם הא נחן עביד לסידי נחן ומן וגד ﭏגאם פי ידה: ויאמר חלילה לי מעשות זאת האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד ואתם עלו לשלום אל אביכם: ואמר חס לי מלמעבד דא גברא דאשתכח כלידא בידיה הוא יהי לי עבדא ואתון סקו לשלם לות אבוכון: קאל אנא מעאד מן אן אצנע הדא ﭏאמר ﭏרגל ﭏדי וגד ﭏגאם פי ידה הוא יכון לי עבדא ואנתם אצעדו בסלאם ﭏא אביכם:

קמ״ו פיסוקים סימן יחזקיהו

ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני ידבר נא עבדך דבר באזני
אדני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה׃ וקריב לותיה
יהודה ואמר בבעו רבוני ימליל כען עבדך פתגמא קדם רבוני
ולא יתקף רוגזך בעבדך ארי כפרעה כין את׃ תם תקדם אליה
יהודה וקאל יא סיידי יתכלם עבדך כלאמא בחצרה סיידי ולא
ישתד גצבך בעבדך לאנך מתל פרעון׃ אדני שאל את עבדיו
לאמר היש לכם אב או אח׃ רבוני שאיל ית עבדוהי למימר
האית לכון אבא או אחא׃ כאן סיידי סאל עבידה קאילא הל
מוגוד לכם אב או אך׃ ונאמר אל אדני יש לנו אב זקן
וילד זקנים קטן ואחיו מת ויותר הוא לבדו לאמו ואביו
אהבו׃ ואמרנא לרבוני אית לנא אבא סבא ובר סיבתין
זעיר ואחוהי מית ואשתאר הוא בלחודוהי לאמיה ואבוהי
רחים ליה׃ פקלנא לסיידי מוגוד לנא אב שיך ואבן שיכוכה
צגיר ואכוה קד מאת פבקי הו וחדה לאמה ואביה יחבה׃
ותאמר אל עבדיך הורדהו אלי ואשימה עיני עליו׃ ואמרת
לעבדך אחתוהי לותי ואשוי עיני עלוהי׃ פקלת לעבידך

ויגש אליו וגו' דבר באזני אדני. יכנסו דברי באזניך. ואל יחר אפך בעבדך. מכאן אתה למד שדבר אליו קשות. כי כמוך כפרעה. חשוב אתה בעיני כמלך זהו פשוטו ומדרשו סופך ללקות עליו בצרעת כמו שלקה פרעה ע"י שעכב את שרה אמנו לילה אחת שעכבה. ד"א מה פרעה גוזר ואינו מקיים מבטיח ואינו עושה אף אתה כן וכי זו היא שימת עין שאמרת לשום עינך עליו. ד"א כי כמוך כפרעה. אם תקניטני אהרוג אותך ואת אדונך. אדוני שאל את עבדיו. מתחלה באת עלינו בעלילה למה היה לך לשאול כל אלה בתך היינו מבקשים או אחותינו אתה מבקש ואעפ"כ ונאמר אל אדוני לא כיחדנו ממך דבר. ואחיו מת. מפני היראה היה מוציא דבר שקר מפיו אמר אם אומר לו שהוא קיים יאמר הביאוהו אצלי. לבדו לאמו. מאותה האם אין לו עוד אח. ועזב את אביו ומת. אם יעזוב את אביו דואגים אנו שמא ימות בדרך שהרי אמו בדרך מתה. וקראהו אסון. מפני שהשטן מקטרג בשעת הסכנה. והורדתם את שיבתי וגו'. עכשיו כשהוא אצלי אני מתנחם בו על אמו ועל אחיו ואם ימות זה דומה עלי ששלשתן מתו ביום אחד. והיה כראותו כי אין הנער ומת. אביו מצרתו. כי

אחדרוה שי׳ אגעל ענאיתי בה׃ ונאמר אל אדני לא יוכל
הנער לעזב את אביו ועזב את אביו ומת׃ ואמרנא לרבוני׳
לא יכול עולימא למשבק ית אבוהי׳ ואם ישבוק ית אבוהי׳
ימות׃ פקלנא לסיידי׳ לא יטיק שגלאם אן יתרך אביהי׳ פאן
הו תרכה מאת׃ ותאמר אל עבדיך אם לא ירד אחיכם הקטן
אתכם לא תספון לראות פני׃ ואמרת לעבדך׳ אם לא ייחות׳
אחוכון זעירא עמכון׳ לא תיספון למחזי אפי׃ פקלת אן לם
ינחדר׳ אכיכם שאצגר מעכם׳ פלא תעאודו אן תרו וגהי׃ ויהי
כי עלינו אל עבדך אבי ונגד לו את דברי אדני׃ והוה כד סליקנא׳
לות עבדך אבא׳ וחוינא ליה׳ ית פתגמי רבוני׃ פלמא צעדנא׳
שי׳ עבדך אבינא׳ אכברנאה בכלאם סיידנא׃ ויאמר אבינו
שבו שברו לנו מעט אכל׃ ואמר אבונא׳ תובו זבונו לנא
זעיר עבורא׃ פקל אבינא׳ ארגעו אמתארו לנא קלילא
מן שטעאם׃ ונאמר לא נוכל לרדת אם יש אחינו הקטן
אתנו וירדנו כי לא נוכל לראות פני האיש ואחינו הקטן
איננו אתנו׃ ואמרנא׳ לא ניכול למיחת׳ אם אית אחונא
זעירא עמנא וניחות׳ ארי לא ניכול׳ למחזי אפי גוברא׳
ואחונא זעירא ליתוהי עמנא׃ פקלנא׳ לא נטיק אן ננחדר׳
אן כאן אכינא שאצגר מענא אנחדרנא׳ לאנא לא נטיק׳
אן נרא וגה שרגל׳ ואכינא שאצגר ליס הו מענא׃
ויאמר עבדך אבי אלינו אתם ידעתם כי שנים ילדה לי
אשתי׃

רש״י ז״ל

עבדך ערב את הנער׳ א״ת למה אני נכנס להתגר יותר משאר אחי הם כולן מבחוץ ואני נתקשרתי בקשר חזק להיות מנודה בשני עולמות״ ישב נא עבדך׳ לכל דבר אני מעולה ממנו לגבורה ולמלחמה ולשמש״ להתאפק לכל הנצבים׳ לא היה יכול לסבול שיהיו מצרים נצבים עליו ושומעין שאחיו מתביישים בהתודעו להם״ וישמע בית פרעה׳ ביתו של פרעה כלומר עבדיו ובני ביתו ואין זה לשון בית ממש אלא כמו בית ישראל

אשתי׃ ואמר עבדך אבא לנא אתון ידעתון ארי תרין ילידת
לי אתתי׃ פקאל עבדך אבינא לנא אנתם תעלמון אן זוגתי אנמא
ולדת לי תא אתנין׃ ויצא האחד מאתי ואמר אך טרף טרף
ולא ראיתיו עד הנה׃ ונפק חד מלותי ואמרית ברם מקטל
קטיל ולא חזיתיה עד כען׃ פכרג אחדהמא מן ענדי פקלת לעלה
קד אפתרס ולם אראה אלי אלאן׃ ולקחתם גם את זה מעם פני
וקרהו אסון והורדתם את שיבתי ברעה שאולה׃ ותדברון אף
ית דין מן קדמי ויערעניה מותא ותחתון ית סיבתי בבשתא
לשאול׃ פאן אכדתם הדא איצא מן ענדי ואפתה אלמניה
אנדלתם שיבתי בחסרה אלי אלתרא׃ ועתה כבאי אל עבדך אבי
והנער איננו אתנו ונפשו קשורה בנפשו׃ וכען כמיתא לות
עבדך אבא ועולימא ליתוהי עמנא ונפשיה חביבא ליה
כנפשיה׃ ואלאן אן מצינא אלי עבדך אבינא ואלגלאם ליס הו מענא
ונפסה מעקודה בנפסה׃ והיה כראותו כי אין הנער ומת והורידו
עבדיך את שיבת עבדך אבינו ביגון שאולה׃ ויהי כד יחזי ארי
לית עולימא וימות ויחתון עבדך ית סיבת עבדך אבונא בדוונא
לשאול׃ פכמא ירא אנה ליס מענא ימות פיכון עבידך קד אנדלו
שיבת עבדך אבינא בחסרה אלי אלתרא׃ כי עבדך ערב את הנער
מעם אבי לאמר אם לא אביאנו אליך וחטאתי לאבי כל הימים׃
ארי עבדך מערב בעולימא מן אבא למימר אם לא איתיניה
לך ואיהי חטי לאבא כל יומיא׃ לאן עבדך צמן אלגלאם מן

רש"י ז"ל

ישרא' בית יהודה" כי נבהלו. מפני הבושה" גשו נא אלי. ראה אותם נסוגים לאחור אמ'
עכשיו אחי נכלמים קרא להם בלשון רכה ותחנונים והראה להם שהוא מהול" למחיה.
להיות לכם למחיה" כי זה שנתים. עברו משני הרעב" לאב. לחבר ולפטרון" ועלו
אל אבי. ארץ ישרא' גבוהה מכל הארצות" פן תורש. דלמא תתמסכן לשון מוריש ומעשיר"

אבי קאילאיאן לם אגיבה זירי פאכון כאטיא לאבי טול זמאן׃
ועתה ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדני והנער יעל עם
אחיו׃ וכען יתיב כען עבדך תחות עולימא עבדא לרבוני
ועולימא יסק עם אחוהי׃ ואכנון נשינד בנדה תו זיר גולאם בנדה
לסיידי וגולאם ייבר אייד מע אכותה׃ כי איך אעלה אל אבי והנער
איננו אתי פן אראה ברע אשר ימצא את אבי׃ ארי איכדין
אסק לות אבא ועולימא ליתוהי עמי דלמא אחזי בבשתא
דתשכח ית אבא׃ אנא אפכר כיף אצעד זי אבי וגולאם ליס
הו מעי כלא אשאהד זבלאידי ינאלה׃ ולא יכל יוסף להתאפק
לכל הנצבים עליו ויקרא הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש
אתו בהתודע יוסף אל אחיו׃ ולא יכיל יוסף לאתחסנא לכל
דקימין עלוהי וקרא אפיקו כל אנש מעלוהי ולא קם אנש
עמיה כד אתידע יוסף לאחוהי׃ פלם יטיק יוסף אן יתחרך ל
לדזר מן כתרה זוקוף בין ידיה פנאדא אכרגו כל רגל מן בין
ידיה פלם יקף אנסאן מעה חין תערף יוסף לאכותה׃ ויתן את
קלו בבכי וישמעו מצרים וישמע בית פרעה׃ ויהב ית קליה
בבכיתא ושמעו מצראי ושמע אנש בית פרעה׃ פרפע צותה
בבכא חתא סמעוה אלמצריון וסמעה אל פרעון׃ ויאמר יוסף אל
אחיו אני יוסף העוד אבי חי ולא יכלו אחיו לענות אתו כי
נבהלו מפניו׃ ואמר יוסף לאחוהי אנא יוסף העד כען אבא
קיים׃

רש״י

והנה עיניכם רואות׳ בכבודי ושאני אחיכם שאני מהול ככם ועוד כי פי המדבר אליכם בלשון הקדש״ ועיני אחי בנימין׳ השוה את כולם יחד לומ׳ שכשם שאין לי שנאה על בנימין אחי שהרי לא היה במכירתו כך אין בלבי שנאה עליכם״ ויפל על צוארי בנימן אחיו ויבך׳ על שני מקדשות שעתידין להיות בחלקו של בנימין וסופן ליחרב׳ ואחרי כן׳ מאחר שראוהו בוכה ולבו שלם עמהם״ דברו אחיו אתו׳ שמתחלה היו בושים ממנו״ והקול נשמע בית פרעה׳ כמו בבית פרעה וזהו לשון בית ממש״ טענו את בעירכם׳ תבואה״

קים׃ ולא יכילו אחוהי לאתבא יתיה פתגם׃ ארי אתבהילו מן קדמוהי׃
תם קש׳ יוסף לאכותה אנא יוסף יהל עאר אבי באקיא פלם יטיקו אן
יגיבוה ממא דהשו מן בין ידיה׃ ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא
אלי ויגשו ויאמר אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אתי מצרימה׃
ואמר יוסף לאחוהי קרובו כען לותי וקריבו ואמר אנא יוסף
אחוכון דזבינתון יתי למצרים׃ קש׳ להם תקדמו אלי פתקדמו
אליה פקש׳ אנא יוסף אכיכם אלד׳י בעתמוני אלי מצר׃ ועתה אל
תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אתי הנה כי למחיה שלחני
אלהים לפניכם׃ וכען לא תתנססון ולא יתקף בעיניכון ארי
זבינתון יתי הלכא ארי לקיימא שלחני יי קדמיכון׃ ואלאן פלא
ישק ולא ישתד עליכם אד׳ בעתמוני אלי הה̇נא פאן אללה בעתני
בין אידיכם למעישה׃ כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ ועוד
חמש שנים אשר אין חריש וקציר׃ ארי דנן תרתין שנין כפנא
בגו ארעא ועוד חמיש שנין דלית זרועא וחצדא׃ ודלך אן
הדה סנתין גוע קד מצ̇תא פי וסט אלבלד ובקי כמס סנין ליס פיהא
לא זרע ולא חצאד׃ וישלחני אלהים לפניכם לשום לכם
שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדלה׃ ושלחני יי
קדמיכון לשואה לכון שארא בארעא ולקיימא לכון לשיזבא
רבא׃ פבעתני אללה בין ידיכם ליציר לכם בקאא פי אלארץ
ויחיי לכם פליטה עצימה׃ ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה כי
האלהים וישימני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומשל בכל ארץ
מצרים׃

רש״י ז״ל

תבואה״ את טוב ארץ מצרים׃ ארץ גושן ניבא ואינו יודע מה ניבא סופם לעשותה כמצולה
שאין בה דגים״ חלב הארץ כל חלב לשון מיטב הוא״ ואתה צויתה. מפי לומר להם״ זאת
עשו׃ כך אמור להם שברשותי הוא״ שנה כנגד כחשבון הזה ומהו החשבון עשרה חמורים
וגו׳״ מטוב מצרים׃ מצינו בגמרא ששלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו׳ ומ״א
גריסין של פול״ בר ולחם׃ כתרגומו״ ומזון ליפתן״ אל תרגזו בדרך׃ אל תתעסקו בדבר

וכען לא אתון שלחתון יתי הלכא אלהין מן קדם יי׳ ושויני אבא
לפרעה ולרבון לכל אנש ביתיה ושליט בכל ארעא דמצרים׃
ואלאן ליס אנתם בעתתמוני אלי ההנא בל אללה וציירני אבא
דא לפרעון וסיידא לגמיע אהלה וסלטאנא עלי גמיע בלד
מצר׃ מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו כה אמר בנך יוסף
שמני אלהים לאדון לכל מצרים רדה אלי אל תעמד׃ אוחו
וסקו לות אבא ותימרון ליה כדנן אמר ברך יוסף שויני יי׳
לרבון לכל מצראי חות לותי לא תתעכב׃ אסרעו אצעדו אלי
אבי וקולו לה כדא קאל אבנך יוסף צ׳יירני אללה אסתאדא לגמיע
אלמצריין אנחדר אליי לא תקף׃ וישבת בארץ גשן והיית קרוב
אלי אתה ובניך ובני בניך וצאנך ובקרך וכל אשר לך׃
ותתיב בארעא דגושן ותהי קריב לותי את ובנך ובני בנך
ועאנך ותורך וכל דלך׃ פתקים פי בלד אלסדיר ותכון קריבא
מני אנת ובנך ובני בניך וגנמך ובקרך וגמיע מאלך׃ וכלכלתי
אתך שם כי עוד חמש שנים רעב פן תורש אתה וביתך וכל
אשר לך׃ ואזון יתך תמן ארי עוד חמיש שנין כפנא דלמא
תתמסכן את ואנש ביתך וכל דלך׃ אמונך תם לאן קד בקי
כמס סנין גוע יכלא תפקר אנת ואלך וגמיע מאלך׃ והנה עיניכם
ראות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם׃ והא עיניכון חזין
ועיני אחי בנימין ארי כלישנכון אנא ממליל עמכון׃ והודא

עיונכם

רש״י ז״ל

דלכה שלא תרגזו עליכם הדרך ד״א אל תפסעו פסיעה גסה והיכנסו בחמה לעיר ולפי
פשוטו שלמקרא יש לומר לפי שהיו נכלמים היה דואג שמא יריבו בדרך על דבר מכירתו
להתוכח זה עם זה ולומר על ידך נמכר אתה ספרת לשון הרע עליו וגרמת לנו
לשנאתו׃ וכי הוא מושל׃ ואשר הוא מושל׃ ויפג לבו נחלף לבו והלך מלהאמין לא היה
לבו פונה אל הדברים לשון מפיגין טעמן בלשון משנה׃ וכמו מחין הפוגות׃ וכן וריחו לא
נמר מתרגמינן וריחיה לא פג׃ את כל דברי יוסף׃ סימן מסר להם במה היה עוסק
כשפירש

עיונכם נאצרה ועיני אכי בנימין אן פאי יכאטבכם: והגדתם
לאבי את כל כבודי במצרים ואת כל אשר ראיתם ומהרתם
והורדתם את אבי הנה: ותחוון לאבא ית כל יקרי דבמצרים
וית כל דחזיתון ותוחון ותחתון ית אבא הלכא: ואכברו אבי
בגמיע כראמתי במצר ובגמיע מא ראיתמוה ואסרעוה ואחדרוה
לי הנא: ויפל על צוארי בנימן אחיו ויבך ובנימן בכה על
צואריו: ונפל על צורא דבנימין אחוהי ובכא ובנימין בכא
על צוריה: פאנכב עלי ענק בנימן אכיה ובכא ובנימין בכא
עלי ענקה: וינשק לכל אחיו ויבך עלהם ואחרי כן דברו אחיו
אתו: ונשיק לכל אחוהי ובכא עליהון ובתר כין מלילו אחוהי
עמיה: וקבל סאיר אכותה ובכא מעהם ובעד דלך כלמוה:
והקל נשמע בית פרעה לאמר באו אחי יוסף וייטב בעיני
פרעה ובעיני עבדיו: וקלא אשתמע בית פרעה למימר אתו
אחי יוסף ושפר בעיני פרעה ובעיני עבדוהי: וארתפע צותי
לי פרעון וקיל להיקד גאו אכוה יוסף פחסן דלך עבדה ועבד
קואדה: ויאמר פרעה אל יוסף אמר אל אחיך זאת עשו ב
טענו את בעירכם ולכו באו ארצה כנען: ואמר פרעה ליוסף
אימר לאחך דא עבידו טעונו ית בעירכון ואזילו אובילו
לארע דכנען: תם קאל פרעון ליוסף קל לאכותך אצנעו כלה
סוקו דואבכם ואמצו ודוהא לי בלד כנעאן: וקחו את אביכם
ואת בתיכם ובאו אלי ואתנה לכם את טוב ארץ מצרים ואכלו

רש"י ז"ל

כשמדרש ממנו בס' עגלה ערופה וזהו שנ' וירא את העגלות אשר שלח יוסף ולא נאמר
אשר שלח פרעה" ותחי רוח יעקב אביהם. שרתה עליו שכינה שפירשה ממנו" רבי רב לי
עוד שמחה וחדוה הואיל ועוד יוסף בני חי" בארה שבע כמו לבאר שבע וזה בסוף
תבה במקום למד בתחלתה" לפי שאבין יצחק חייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד
זקינו לכך תלה ביצחק ולא באברהם" ויעקב יעקב" לשון חיבה" אל תירא מרדה מצרימה
לפי שהיה מיצר על שנזקק לצאת לחוצה לארץ" אנכי ארד תרגום אנא איחות לפי

את חלב הארץ׃ ודברו׃ ית אבוכון וית אנש בתיכון ואיתו לותי׃
ואתין לכון ית טוב ארעא דמצרים ותיכלון ית טובא דארעא׃
ואחמלו אביכם ועלכם וצירו אלי אעטיכם כיר בלד מצר וכלו
אגודה׃ ואתה צויתה זאת עשו קחו לכם מארץ מצרים עגלות
לטפכם ולנשיכם ונשאתם את אביכם ובאתם׃ ואת מפקד
דא עבידו סבו לכון מארעא דמצרים עגלן לטפלכון ולנשיכון
ותטלון ית אבוכון ותיתון׃ ואנת מאמור אן תקול להם אצנעו
כלה כדו לכם מן בלד מצר עגלא לאטפאלכם ונסאכם ואחמלו
אביכם ותעאלו׃ ועינכם אל תחס על כליכם כי טוב כל ארץ
מצרים לכם הוא׃ ועינכון לא תחוס על מניכון ארי טוב כל
ארעא דמצרים דילכון הוא׃ ועיונכם לא תשפק עלי אניתכם
לאן כיר גמיע בלד מצר הו לכם׃ ויעשו כן בני ישראל ויתן
להם יוסף עגלות על פי פרעה ויתן להם צדה לדרך׃ ועבדו
כן בני ישראל ויהב להון יוסף עגלן על מימרא דפרעה ויהב
להון זודין לאורחא׃ פצנעו כדאך בני אסר׳ ואעטאהם יוסף
עגלא באמר פרעון וזאדא לטריק׃ לכלם נתן לאיש
חלפות שמלת ולבנימן נתן שלש מאות כסף וחמש חלפות
שמלת׃ לכלהון יהב לגבר אצטלון דלבושא ולבנימין
יהב תלת מאה סלעין דכסף וחמשא אצטלין דלבושא׃
ואעטא כל רגל מנהם כלעה ואעטא בנימין תלת מאיה
דרהם וכמס כלע׃ ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים נשאים

מטוב

רש״ג

ויקבה ירד עמהם למצרים והשבטים למנין ע׳ שבאותה מונה אותם תמצאם ע׳ חסר אחד
ואנכי אעלך׳ הבטיחו להיות נקבר בארץ׳ אשר רכשו בארץ כנען׳ אבל מה שרכש בפדן
ארם נתן הכל לעשו בשביל חלקו במערת המכפלה אמר נכסי חוצה לארץ אינן כדאי לי
וזהו אשר כריתי לי העמיד לו צבורין של כסף וזהב כמין כרי ואמר לו טול את או׳
ובנות בניו׳ סרח בת אשר ויוכבד בת לוי׳ הבאים מצרימה׳ ע״ש השעה קורא להם הכתוב
באים

מטוב מצרים ועשר אתנת נשאת בר ולחם ומזון לאביו לדרך׃ ולאבוהי שלח כדין עסרא חמרין טעינין מטוב מצרים ועסר אתנן טעינן עבור ולחים וזודין לאבוהי לאורחא׃ ובעת לאביה בעשרה חמיר מחמלה מן כיר מצר ובעשר אתאן מחמלה ברא וטעאמא וגדאא לאביה לטריק׃ וישלח את אחיו וילכו ויאמר אלהם אל תרגזו בדרך׃ ושלח ית אחוהי ואזלו ואמר להון לא תתנצון באורחא׃ פבעת באכותה ומצוי להם לא תרגזו פי טריק׃ ויעלו ממצרים ויבאו ארץ כנען אל יעקב אביהם׃ וסליקו ממצרים ואתו לארע דכנען לות יעקב אבוהון׃ פצעדו מן מצר וגאו אלי בלד כנען אלי יעקו׳ אביהם׃ ויגדו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא משל בכל ארץ מצרים ויפג לבו כי לא האמין להם׃ וחויאו ליה למימר עד כען יוסף קיים וארי הוא שליט בכל ארע דמצרי׳ והואה מליא פיגן על לביה ארי לא הימין להון׃ פאכברוה וקאלו לה אעאד יוסף באקי ואיצא הו סלטאן עלי גמיע בלד מצר פשכך קלבה ולם יתק בהם׃ וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אלהם וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אתו ותחי רוח יעקב אביהם׃ ומלילו עמיה ית כל פתגמי יוסף דמליל עמהון וחזא ית עגלתא דשלח יוסף למטל יתיה ושרת רוח קודשא על יעקב אבוהון׃ תם כלמוה בגמיע כלאם יוסף אלדי כלמהם וראא אלעגל אלדי בעת בהא לתחמלה פעאשה רוח יעקו׳ אביהם׃

ויגידו חסר יו״ד מלמד שהתירו חרס שהחרימו בעשרה שלא נגלו ת״ו ליעקב כשמכרוהו׃

רש״י

בהים ואין לתמוה ע״כ אשר לא כתב אשר בא״ו בן הכנענית בן דינה שנבעלה לכנעני כשהרגו את שכם לא היתה דינה רוצה לצאת עד שנשבע לה שמעון שישאנה בר״ י״ ז׳ בני לאה ואת דינה בתו הזכרים תלה בלאה והנקבות תלה ביעקב ללמדך אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה שלשים ושלש ובפרטן אי אתה מוצא אלא שלשים ושתים אלא זו יוכבד שנולדה בין החומות בכניסתן לעיר שנ׳ אשר ילדה אותה ללוי במצרי׳

ויאמר ישראל רב עוד יוסף בני חי אלכה ואראנו בטרם אמות׃ ואמר ישראל׳ סגי לי חדוא׳ עד כען יוסף ברי קיים׳ איזיל ואחזיניה עד לא אמות׃ ק״ש אסר׳ חסבי׳ אן עאד יוסף אבני׳ באקי׳ אמצי׳ ואנצ׳רה קבל אן אמות׃ ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק׃ ונטל ישרא׳ וכל דליה׳ ואתא לבאר שבע׳ ודבח דבחין׳ לאלהא דאבוהי יצחק׃ פרחל אסר׳ וגמיע מא׳ לה׳ חתא גא אלי ביר סבע׳ פדבח דבאיחא׳ ללאה אביה יצחק׃ ויאמר אלהים לישראל במראת הלילה ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני׃ ואמר יי׳ לישרא׳ בחזוא דליליא׳ ואמר יעקב יעקב׳ ואמר האנא׃ פק״ש אלה לאסר׳ פי רויא׳ אלליליא יעקוב יא יעקוב׳ ק״ש לביך׃ ויאמר אנכי האל אלהי אביך אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם׃ ואמר׳ אנא אלהא דאבוך׳ לא תדחל מלמיחת למצרים׳ ארי לעם סגי אשוינך תמן׃ ק״ש׳ אנא אלטאיק אלאה אביך׳ לא תכאף מן אלחדור אלי מצר׳ פאני אצ׳ייר מנך תם אמה עצ׳ימה׃ אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניך׃ אנא איחות עמך למצרים׳ ואנא אסקנך אף אסקא׳ ויוסף ישוי ידוהי על עינך׃ אנא אנזל מעך אלי מצר׳ ואנא אצעדך איצעאדא׳ ויוסף יג׳מצ׳ך׃ ויקם יעקב מבאר שבע וישאו בני ישראל את יעקב אביהם ואת טפם ואת נשיהם בעגלות אשר

רש״י

ילדה במצרים ואין הורתה במצרים׃ בני רחל אשת יעקב׳ ובכולן לא נאמר בהן לשון אשת אלא ברחל שהיתה עיקרו של בית׃ כל הנפש הבאה ליעקב׳ שיצאו מארץ כנען לבא למצרים ואין הבאה זו לשון עבר אלא לשון הווה כמו בערב היא באה ובבקר והנה רחל בתו באה עם הצאן לכך טעמו למטה באל״ף לפי שכשיצאו לבוא מארץ כנען לא היו אלא ששים ושש׳ ושני כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה׳ שבעים הוא ל׳ עבר לכך טעמו למעלה בבי״ת לפי שמשבאו שם היו שבעים׳ שמצאו שם יוסף ובניו שנים ונתוספה להם יוכבד בין החומות׳ ולדברי האומר תאומות

שלח פרעה לשאת אתו ׃ ויקם יעקב מבאר שבע ׃ וינטלו בני ישרא׳
ית יעקב אבוהון ׃ וית טפלהון וית נשיהון בעגלתא דשלח פרעה
למטל יתיה ׃ פקאם יעקוב מן ביר סבע וחמלוה בני אסר׳ ואטפאלהם
ונסאהם עלי אלעגל אלדי בעת בהא פרעון לתחמלה ׃ ויקחו את
מקניהם ואת רכושם אשר רכשו בארץ כנען ויבאו מצרימה
יעקב וכל זרעו אתו ׃ ודברו ית גיתיהון וית קנינהון דקנו בארע
דכנען ואתו למצרים יעקב וכל בנוהי עמיה ׃ ואכדו מואשיהם
וסחהם אלדי מלכוה פי בלד כנען וגאו אלי מצר יעקוב וגמיע
נסלה מעה ׃ בניו ובני בניו אתו בנתיו ובנות בניו וכל זרעו
הביא אתו מצרימה ׃ בנוהי ובני בנוהי עמיה בנתיה ובנת
בנוהי וכל בנוהי אתי עמיה למצרים ׃ בניה ובני בניה בנאתה
ובנאת בניה וסאיר נסלה גא בהם מעה אלי מצר ׃

ד ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה
יעקב ובניו בכר יעקב ראובן ׃ ואלין שמהת בני ישרא׳ דעלו
למצרים יעקב ובנוהי בכריה דיעקב ראובן ׃ והדה אסמא בני
אסר׳ אלדאכלין אלי מצר יעקוב ובניה בכרה ראובן ׃ ובני ראובן
חנוך ופלוא וחצרן וכרמי ׃ ובני שמעון ימואל וימין ואהד
ויכין וצחר ושאול בן הכנענית ׃ ובני שמעון ימו׳ וגו׳ ושאול
בר כנעניתא ׃ ובני שמעון וגו׳ ושאול בן אלכנעניה ׃ ובני לוי
גרשון קהת ומררי ׃ ובני יהודה ער ואונן ושלה ופרץ וזרח

רש״י ז״ל

נולדו עם השבטים צריכין אנו לומר שמתו קודם ירידתן למצרים שהרי לא נמנו כאן׃ מצאתי
בויקרא רבה עשו שש נפשות היו לו והכתוב קורא אותן נפשות ביתו ל׳ רבים לפי שהיו עובדין
לאלוהות רבים׃ ויעקב ע׳ היו לו והכתוב קורא אותן נפש לפי שהיו עובדין לאל אחד״ להורות׃
לפניו׃ כתרגומו לפנות לו מקום ולהורות איך יתיישב בה״ לפניו׃ קודם שיגיע לשם׃ ומ״א להורות
לפניו לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה״ ויאסר יוסף מרכבתו׃ הוא בעצמו אסר את
הסוסים למרכבה להזדרז לכבוד אביו״ וירא אליו׃ יוסף נראה לו כלומר נראה אל אביו״

ויּמת ער ואונן בארץ כנען ויהיו בני פרץ חצרן וחמול׃ ובני יהודה׃ ער ואונן׳ ושלה ופרץ וזרח׳ ומית ער ואונן בארע׳ דכנען והוו בני פרץ חצרון וחמול׃ ובני יהודה׳ ער ואו׳ וש׳ ופ׳ וז׳ ומאת ער ואונן פי בלד כנעאן וכאן בני פרץ חצרון וחמול׃ ובני יששכר תולע ופוה ויוב ושמרן׃ ובני זבלון סרד ואלון ויחלאל׃ אלה׳ בני לאה אשר ילדה ליעקב בפדן ארם ואת דינה בתו כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש׃ אלין בני לאה׳ דילידת ליעקב בפדן ארם׳ וית דינה ברתיה׳ כל נפש בנוהי ובנתיה תלתין ותלת׃ הולאי בני לאה אלדי ולדתהם ליעקוב פי פדן ארם ודינה אבנתה גמיעהם תלאתה ותלאתין נפסא׃ ובני גד צפיון וחגי שוני ואצבן ערי וארודי ואראלי׃ ובני אשר ימנה וישוה וישוי ובריעה ושרח אחתם ובני בריעה חבר ומלכיאל׃ ובני אשר׳ וגו׳ וסרח אחתהון׳ ובני בריעה׳ חב׳ ומ׳׃ ובני אשר וגו׳ וסרח אכתהם ובני בריעה׳ חבר ומלכיא׃ אלה בני זלפה אשר נתן לבן ללאה בתו ותלד את אלה ליעקב שש עשרה נפש׃ אלין בני זלפה׳ דיהב לבן ללאה ברתיה׳ וילידת ית אלין ליעקב׳ שית עסרי נפשן׃ הולאי בני זלפה אלדי אעטאהא לבן ללאה אבנתה׃ גמיע מאולדת ליעקוב סתה׳ עשר נפסא׃ בני רחל אשת יעקב יוסף ובנימן׃ בני רחל אתת יעקב׳ יוסף ובנימין׃ בני רחל זוגה׳ יעקו׳ יוסף ובנימין׃ ויולד ליוסף בארץ מצרים אשר ילדה לו אסנת בת פוטיפרע

רש״י

ויבך על צואריו עוד׃ לשון הרבות בבכייה וכן כי לא על איש ישים עוד לשון רבוי הוא אינו שם עליו עלילות נוספות על חטאיו אף כאן הרבה והוסיף בבכי יותר על הרגיל אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו ולא בכה ואמרו רבותי׳ שהיה קורא קרית שמע׳ אמותה הפעם׳ פשוטו כתרגומו ומדרשו סבור הייתי למות שתי מיתות בעה״ז ולעה״ב שנסתלקה ממנו שכינה והייתי אומר שיתבעינו הקב״ה מיתתך עכשיו שעודך חי לא אמות אלא פעם אחת׃ ואומרה אליו אחי וגו׳ ועוד אומר לו והאנשים רועי צאן וגו׳׃ בעבור תשבו בארץ

גשן׃

פוטיפרע כהן און את מנשה ואת אפרים׃ ואתיליד ליוסף בארעא
דמצרים׃ דילידת ליה אסנת בת פוטיפרע רבא דאון׃ ית מנשה
וית אפרים׃ פולד ליוסף פי בלד מצר אלדי ולדת לה אסנת
אבנה פוטיפרע אמאם און מנשה ואפרים׃ ובני בנימן בלע
ובכר ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים וארד׃ אלה
בני רחל אשר ילד ליעקב כל נפש ארבעה עשר׃ אלין בני רחל
דאתיליד ליעקב׃ כל נפשתא ארבע עסרי׃ הולאי בני רחל אלדי
ולדו ליעקוב גמיעהם ארבעה עשר נפסא׃ ובני דן חשים׃
ובני נפתלי יחצאל וגוני ויצר ושלם׃ אלה בני בלהה אשר נתן
לבן לרחל בתו ותלד את אלה ליעקב כל נפש שבעה׃ אלין בני
בלהה׃ דיהב לבן לרחל ברתיה׃ וילידת ית אלין׃ ליעקב כל נפשתא
שבע׃ הולאי בני בלהה אלדי אעטאהא לבן לרחל אבנתה ולדת
ליעקוב סבע נפוס׃ כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יצאי
ירכו מלבד נשי בני יעקב כל נפש ששים ושש׃ כל נפשתא
דעלא עם יעקב למצרים נפקי ירכיה׃ בר מנשי בני יעקב׃ כל
נפשתא שתין ושית׃ גמיע אלנפוס אלדאכלה מן ט יעקוב אלא
מצר׃ מן כרג מן צלבה ודלך סוא נסוה בניה׃ גמיעהם סתה
וסתין נפסא׃ ובני יוסף אשר ילד לו במצרים נפש שנים כל
הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים׃ ובני יוסף׃ דאתילידו
ליה במצרים נפשתא תרתין׃ כל נפשתא לבית יעקב׃ דעלא

ארבעת עשר קרי

רש"י נ"ג

גושן׳ והיא צריכה לכם שהיא ארץ מרעה וכשתאמרו לו שאין אתם בקיאין במלאכה אחרת
ירחיקכם מעליו ויושיבכם שם׳ כי תועבת מצרים כל רועה צאן׳ לפי שהן להם אלוהות׳
ומקצה אחיו׳ מן הפחותים שבהם לגבורה שאין נראים גבורים שאם יראה אותם גבורים
יעשה אותם אנשי מלחמתו ואלו הן ראובן שמעון לוי יששכר ובנימין אותן שלא כפל
משה שמותן כשבירכן אבל שמות הגבורים כפל וזאת ליהודה׳ שמע ה׳ קול יהודה׳
ולגד אמר ברוך מרחיב גד׳ ולנפתלי אמר נפתלי׳ ולדן אמר דן׳ וכן לזבולון וכן לאשר

רש"י נ"ב סי׳

למצרים שבעין: ובני יוסף שׁ׳די ולדו לה במצר נפסין גמלת ש׳
שנפוס. ש׳ דאכלה ש׳י מצר סבעין: ואת יהודה
שלח לפניו אל יוסף להורת לפניו גשנה ויבאו ארצה גשן:
וית יהודה שלח קדמוהי לות יוסף לפנאה קדמוהי לגושן ואתו
לארע דגושן: תם בעת ביהודה בין ידיה לידלה עלי בלד
שׁדיר פגאו ש׳יה: ויאסר יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל
אביו גשנה וירא אליו ויפל על צואריו ויבך על צואריו
עוד: וטקיס יוסף רתכוהי וסליק לקדמות ישראל אבוהי לגושן
ואתחדי ליה ונפל על צורויה ובכא על צוריה עוד: פאסרג
יוסף דאבתה וצעד יתלקא אסר אביה ש׳י שׁדיר פלמא צהר
ש׳יה אנכב עלי ענקה ובכא עליה הוייא: ויאמר ישראל אל
יוסף אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי: ואמר
ישראל ליוסף ש׳ו אנא מאית זמנא הדא מנחם אנא בתר
דחזיתנון לאפך ארי עד כען קיים את: תם קׄ׳ לה אמות ש׳
אן בעד אן ראית וגהך אן עאדך באק: ויאמר יוסף אל אחיו
ואל בית אביו אעלה ואגידה לפרעה ואמרה אליו אחי ובית
אבי אשר בארץ כנען באו אלי: ואמר יוסף לאחוהי ולבית
אבוהי אסק ואחוי לפרעה ואימר ליה אחי ובית אבא
דבארע דכנען אתו לותי: תם קׄ׳ יוסף לאכותה וש׳ אביה
אצעד ואכבר פרעון ואקול לה אכותי וש׳ אבי שׁ׳די פי בלד
כנעאן

רש״י ז״ל

דהו לשון בר שהיא אגדת ארץ ישראל אבל בגמרא בבלית שלנו מצינו שאותן שכפל מעשה שמותן ין דהלשים ואותן דביא לפני פרעה ויהודה שהוכפל שמו זה הוכפל משום המצות זה טעם ושבדבר כדאותא בבא קמא ובבריתא דספרי שנינו בה בנוסחת הברכה כמו גמרא שלנו חמשי חולי בקיאים באומנותם לרעות צאן על אשר ני׳ על צאן שני׳ ויברך יעקב היה שאותת שנים כדרך כל הנראים לפני המלכים לנכרים שלודיר בלעג׳ שני מגורי ימי

מגורתי

זה מפיק אף כל לשון קשורי מפיק וכל לשון חבושה זה זה מפיק״

ד״ה מ״ז סי׳

כנעאן גאו ׳׳׳ והאנשים רעי צאן כי אנשי מקנה היו ׳
וצאנם ובקרם וכל אשר להם הביאו׃ וגובריא רען ענא ארי
גברי מרי גיתי הוו ועאנהון ותוריהון וכל דילהון איתיאו׃ ותׄ
קום רעאת גנם לאנהם דוי מאשיה׃ וגנמהם ובקרהם וגמיע
משהם אתו בה׃ והיה כי יקרא לכם פרעה ואמר מה מעשיכם׃
ויהי ארי יקרי לכון פרעה ׳ ויימר מא עובדיכון׃ פאדא דעא
בכם פרעון וקׄל מא צנעתכם׃ ואמרתם אנשי מקנה היו עבדיך
מנעורינו ועד עתה גם אנחנו גם אבותינו בעבור תשבו
בארץ גשן כי תועבת מצרים כל רעה צאן׃ ותימרון׳ גוברי
מרי גיתי הוו עבדך מדעורנא ועד כען אף אנחנא אף
אבהתנא ׳ בדיל׳ דתתבון בארע׳ דגושן׳ ארי מרחקין מצראי
כל רעי ענא׃ פקולו אן עבידך דוי מאשיה מן צגרנא ׳׳ שׄאן
וכדׄלך אבינא לקבל אן תקימו פי בלד שׄסדיר׳ לאן ׳׳ מצריין
יכרהון כל ראעי גנם׃ ויבא יוסף ויגד לפרעה ויאמר אבי
ואחי וצאנם ובקרם וכל אשר להם באו מארץ כנען ׳
והנם בארץ גשן׃ ואתא יוסף וחוי לפרעה׳ ואמר׳ אבא ואחי
ועאנהון ותוריהון וכל דילהון אתו מארע׳ דכנען׳ והא אנון
בארע׳ דגושן׃ ׳ תׄם דכׄל יוסף ׳׳ פרעון ואכׄברה וקׄל לה אבי
ואכׄותי וגנמהם ובקרהם וגמיע משׄהם קד גאו מן בלד כנען
והודא הם פי בלד שׄסדיר׃ ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים

רש״׳׳

גירותי כל ימי הייתי גר בארץ ולא השיגו בטובה׃ ויברך יעקב׳ כדרך כל הנפטרים מלפני שרים ומלכים מברכים אותן ונוטלין רשות ומה ברכה בירכו׳ שיעלה נילוס לרגליו לפי שאין מצרים שותה מי גשמים אלא נילוס עולה ומשקה ומברכתו של יעקב ואילך היה פרעה בא על נילוס והוא עולה לקראתו ומשקה את הארץ׳ תנחומא׃ רעמסס׳ מארץ גושן היא׃ לפי הטף׳ לפי הצריך לכל בני ביתם׃ ולחם אין בכל הארץ׃ חוזר לענין הראשון לתחלת שני הרעב׳ ותלה׳ כמו ותלאה לשון עייפות כתרגום ודומה לו
כמתלהלה

ויצגם לפני פרעה׃ ומקצת אחוהי דבר חמשא גוברין ואקימנון
קדם פרעה׃ ואכ׳ד כ׳מסה אנאס מן סאיר אכ׳ותה ואוקפהם בין
ידי פרעון׃ ויאמר פרעה אל אחיו מה מעשיכם ויאמרו אל
פרעה רעה צאן עבדיך גם אנחנו גם אבותינו׃ ואמר פרעה
לאחוהי מא עובדיכון ואמרו לפרעה רען ענא עבדך אף
אנחנא אף אבהתנא׃ תם קאלו להם מא צנעתכם קאלו לה עבידך
רעא גנם נחן ואבאונא׃ ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו כי אין
מרעה לצאן אשר לעבדיך כי כבד הרעב בארץ כנען ועתה
ישבו נא עבדיך בארץ גשן׃ ואמרו לפרעה לאתותבא בארעא
אתינא ארי לית רעיא לענא דלעבדך ארי תקיף כפנא בארעא
דכנען וכען יתבון כען עבדך בארעא דגושן׃ תם קאלו לה גינא
לנסכן פי בלדך אד ליס מרעא לגנם עבידך ממא אשתד אלגוע
פי בלד כנעאן פליקים עבידך פי בלד אלסדיר׃ ויאמר פרעה
אל יוסף לאמר אביך ואחיך באו אליך׃ ואמר פרעה ליוסף
למימר אבוך ואחך אתו לותך׃ פקאל פרעון ליוסף קד אתאך
אביך ואכ׳ותך׃ ארץ מצרים לפניך הוא במיטב הארץ הושב
את אביך ואת אחיך ישבו בארץ גשן ואם ידעת ויש בם אנשי
חיל ושמתם שרי מקנה על אשר לי׃ ארעא דמצרים קדמך
היא בדשפיר בארעא אותיב ית אבוך וית אחך יתבון בארעא
דגושן ואם ידעת ואית בהון גוברין דחילא ותמנינון רבני
גיתי

רש״י

כמתלהלה היורה זקים׳׳ בשבר אשר הם שוברים׃ נותנין לו את הכסף׃ אפס׃ כתרגומו שלים׳׳
כו וינהלם׃ כמו וינהגם ודומה׳ אין מנהל לה׃ על מי מנוחות ינהלני׳׳ בשנה השנית׃ שנית לשני הרעב׳׳
כי אם תם הכסף והמקנה ובא הכל אל יד אדוני לא נשאר ליתן לך בלתי גויתנו׳׳ ותן זרע׃ ל
לזרוע האדמה׳ ואע״פ שאמר יוסף ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר מכיון שבא יעקב
למצרים באה ברכה לרגליו והתחילו לזרוע וכלה הרעב וכן שנינו בתוספתא דסוטה׳׳ לא
תשם׃ לא תהא שממה׃ לא תבור׃ לשון שדה בור שאינו חרוש׳׳ ותהי הארץ לפרעה קנויה לו׳׳

ואת

גיתי על דילי: הורא בלד מצר בין ידיך אסכנהם פי אגודה ודלך
אן יקימו פיבלד טסדיר ואן כנת תעלם אן פיהם אנאס דוי חיל
פצירהם רייסא טוכלא טרין עלי מאשיתי: ויבא יוסף את יעקב
אביו ויעמדהו לפני פרעה ויברך יעקב את פרעה: ואיתי יוסף
ית יעקב אבוהי ואקימיה קדם פרעה ובריך יעקב ית פרעה:
פאדכל יוסף יעקוב אביה ואוקפה בין ידי פרעון וסלם עליה:
ויאמר פרעה אל יעקב כמה ימי שני חייך: ואמר פרע' ליעקב:
כמה יומי שני חייך: פקל לה פרעון כם סני חיותך: ויאמר יעקב
אל פרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה מעט ורעים היו
ימי שני חיי ולא השיגו את ימי שני חיי אבתי בימי מגוריהם:
ואמר יעקב לפרעה: יומי שני תותבותי מאה ותלתין שנין זעירין
ובישין הוו יומי שני חיי ולא אדביקו ית יומי שני חיי אבהתי
ביומי תותבותהון: קל לה יעקוב סנו עמרי קל סנה וכאנת קלילה
רדייה ולא תלחק בסני חיוה' אבאי חסב איאם סכנאהם: ויברך
יעקב את פרעה ויצא מלפני פרעה: ובריך יעקב ית פרעה:
ונפק מן קדם פרעה: תם דעא לה וכרג מן בין ידיה: וישב יוסף
את אביו ואת אחיו ויתן להם אחזה בארץ מצרים במיטב הארץ
בארץ רעמסס כאשר צוה פרעה: ואותיב יוסף ית אבוהי וית
אחוהי ויהב להון אחסנא בארע דמצרי' בדשפיר בארע בארע
רעמסס כמא דפקיד פרעה: ואסכן יוסף אביה ואכותה ואעטאהם

רש"י ז"ל

ואת העם העביר יוסף אותם מעיר לעיר לזכרון שאין להם עוד חלק בארץ והושיב של עיר
זו בחברתה ולא הוצרך הכתוב לכתוב זאת אלא להודיעך שבחו של יוסף שנתכוון להסיר
חרפה מעל אחיו שלא יהו קורין אותם גולים. מקצה גבול מצרים וגו' כן עשה לכל הערים
אשר במלכות מצרים מקצה גבולה ועד קצה גבולה. הכהנים הכומרים כל לשון כהן
משרת לאלהות הוא חוץ מאותן שהן לשון גדולה כגון כהן מדין כהן און. חוק לכהנים
חוק כך וכך לחם ליום. הא כמו הנה. לזרע השדה שבכל שנה. ולאשר בבתיכם
לאכול העבדים והשפחות אשר בבתיכם. לטפכם בנים קטנים. נמצא חן לעשות

חוזא פי בלד מצר פי אגודה והו בלד עין שמס. כמא אמר פרעון׃
ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו ואת כל בית אביו לחם לפי
הטף׃ וזן יוסף ית אבוהי וית אחוהי וית כל בית אבוהי לחמא
לפום טפלא׃ ומאן יוסף אביה ואכותה וסאיר אל טעאמא׳ עלי
קדר אטפאלהם׃ ולחם אין בכל הארץ כי כבד הרעב מאד ותלה
ארץ מצרים וארץ כנען מפני הרעב׃ ולחמא לית בכל ארעא׳
ארי תקיף כפנא לחדא׳ ואשתלהי׳ עמא דארעא׳ דמצרי׳ ועמא
דארעא דכנען׳ מן קדם כפנא׃ וטעאם ליס פי גמיע אלבלאד׳
ממא אשתד אלגוע גדא׳ חתי כל אהל בלד מצר ובלד כנעאן׳
מן קבל אלגוע׃ וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ
מצרים ובארץ כנען בשבר אשר הם שברים ויבא יוסף את
הכסף ביתה פרעה׃ ולקיט יוסף ית כל כספא דאשתכח בארעא׳
דמצרים ובארעא דכנען׳ בעיבורא דאנון זבנין׳ ואיתי יוסף׳
ית כספא לבית פרעה׃ פגמע יוסף׳ גמיע אלורק אלדי תווגד מן
בלד מצר ובלד כנעאן באלמירה אלדי כאנו ימתארונהא׳
ואדכלה אלי בית פרעון׃ ויתם הכסף מארץ מצרים ומארץ
כנען ויבאו כל מצרים אל יוסף לאמר הבה לנו לחם ולמה
נמות נגדך כי אפס כסף׃ ושלים כספא׳ מארעא׳ דמצרים
ומארעא דכנען׳ ואתו כל מצראי לות יוסף למימר הב לנא
לחמא׳ ולמא נמות לקבלך׳ ארי שלים כספא׃ חתי פני אלורק׳
אלדי כאן פי בלד מצר ובלד כנען׳ פאתא גמיע אלמצריין אלא
יוסף קאילין אעטאנא טעאמא׳ ולא נמות חדאך׳ אד פני אל
ורק׃ ויאמר יוסף הבו מקניכם ואתנה לכם במקניכם אם
אפס כסף׃ ואמר יוסף הבו גיתיכון׳ ואתין לכון בגיתיכון׳ אם
שלים כספא׃ קאל להם האתו מואשיכם׳ אביעכם בהא׳ אד פני
אלורק׃

ט׳ורק׃ ויביאו את מקניהם אל יוסף ויתן להם יוסף לחם בסוסים
ובמקנה הצאן ובמקנה הבקר ובחמרים וינהלם בלחם בכל
מקנהם בשנה ההוא׃ ואיתיאו ית גיתיהון לות יוסף ויהב להון
יוסף לחמא בסוסותא ובגיתי ענא ובגיתי תורי ובחמריא וזנינון
בלחמא בכל גיתיהון בשתא ההיא׃ פאתוה במואשיהם ואעטאהם
טעאמא בג׳יול ומאשיה ג׳נם וג׳בקר וג׳חמיר ואגאדהם בט׳
טעאם במואשיהם פי תלך ג׳סנה׃ ותתם השנה ההוא ויבאו
אליו בשנה השנית ויאמרו לו לא נכחד מאדני כי אם תם הכסף
ומקנה הבהמה אל אדני לא נשאר לפני אדני בלתי אם גויתנו
ואדמתנו׃ ושלימת שתא ההיא ואתו לותיה בשתא תניתא
ואמרו ליה לא נכסי מן רבוני ארי אין שלים כספא וגיתי בעירא
לות רבוני לא אשתאר קדם רבוני אלהין גויתנא וארענא׃
פלמא פנת תלך ג׳סנה גאוה פי ג׳סנה ג׳תאניה וקאלו לה לא
נכתם מן סידנא אן ג׳ורקד פצ׳ה וג׳מואשי מן ג׳בהאים עבד
סידנא ולם יבק בין ידיה אלא אבדאננא וציאענא׃ למה נמות
לעיניך גם אנחנו גם אדמתנו קנה אתנו ואת אדמתנו בלחם
ונהיה אנחנו ואדמתנו עבדים לפרעה ותן זרע ונחיה ולא
נמות והאדמה לא תשם׃ למא נמות לעינך אף אנחנא אף
ארענא קני יתנא וית ארענא בלחמא ונהי אנחנא וארענא
עבדין לפרעה והב בר זרעא ונחי ולא נמות וארעא לא
תבור׃ למא נמות חד׳אריך נחן וציאענא אשתרנא נחן וציאענא

רש״י

לכן זאת כמו שאמרת והיינו עבדים לפרעה להעלות לו חמש בכל שנה נחק שנה ועבר
וישב ישרא׳ בארץ מצרים והיכן בארץ גושן שהיא מארץ מצרים

בר״ך

בשטעאם יחתי נציר גחן וריאצנא מלכא לפרעון ואעטאנא
חבא נחיא בה ולא נמות ותו שארץ לא תכל׃ ויקן יוסף את כל
אדמת מצרים לפרעה כי מכרו מצרים איש שדהו כי חזק
עליהם הרעב ותהי הארץ לפרעה׃ וקנא יוסף ית כל ארע דמצר
לפרעה ארי זבינו מצראי גבר חקליה ארי תקיף עליהון
כפנא והות ארעא לפר׳׃ פאשתרא יוסף גמיע ריאץ׳ שמצריון
לפרעון לאנהם באעו כל רגל ציעתה ממא אשתד שגוע
עליהם פצארת שיאע לפרעון׃ ואת העם העביר אתו
לערים מקצה גבול מצרים ועד קצהו׃ וית עמא אעבר יתיה
מקרי לקרי מסוף תחום מצרים ועד סופיה׃ ונקל שקום מן
קראהם מן טרף תכם מצר שי טרפה׃ רק אדמת הכהנים לא
קנה כי חק לכהנים מאת פרעה ואכלו את חקם אשר נתן להם
פרעה על כן לא מכרו את אדמתם׃ לחודי ארע כמריא לא
קנא ארי חולקא לכמריא מן קדם פרעה ואכלין ית חולקהון
דיהב להון פרעה על כין לא זבינו ית ארעהון׃ עדא ריאץ׳
אאמתהם פאנה לם ישתריהא לאן שרזק כאן לאאמתהם
מן פרעון וכאנו יאכלון רזק פרעון ולדשך לם יחתאגו אן
יביעו ריאצהם׃ ויאמר יוסף אל העם הן קניתי אתכם היום
ואת אדמתכם לפרעה הא לכם זרע וזרעתם את האדמה׃
ואמר יוסף לעמא הא קניתי יתכון יומא דין וית ארעכון
לפרעה הא לכון בר זרעא ותזרעון ית ארעא׃ תם קש יוסף
לשקום הודא קד אשתריתכם אנתם וריאצכם לפרעון הא לכם
חבא תזרעונה פי שארץ׳׃ והיה בתבואת ונתתם חמישית לפרעה
וארבע הידת יהיה לכם לזרע השדה ולאכלכם ולאשר

בבתיכם

בבתיכם ולאכל לטפכם׃ ויהי באיעולי עללתא ותתנון חד מן חמשא לפרעה וארבעא חולקין יהי לכון לבר זרע חקלא ולמיכלכון ולאנש בתיכון ולמיכל לטפלכון׃ פארא דכלת שגלאת פאעטו שכמס לפרעון וארבעה אגזא תכון לכם לבדר שציאע ולמאכלכם למן פי מנאזלכם ואטפאלכם׃ ויאמרו החיתנו נמצא חן בעיני אדני והיינו עבדים לפרעה׃ ואמרו קיימתנא נשכח רחמין בעיני רבוני ונהי עבדין לפרעה׃ קאלו קד אחייתנא נגד חצאא ענד סיידי ונכון כדאך עבידא לפרעון׃ וישם אתה יוסף לחק עד היום הזה על אדמת מצרים לפרעה לחמש רק אדמת הכהנים לבדם לא היתה לפרעה׃ ושוי יתה יוסף לגזירא עד יומא הדין על ארעא דמצרים דיהון יהבין חד מן חמשא לפרעה לחוד ארע כמריא בלחודיהון לא הות לפרעה׃ פציירהא יוסף רסמא אלי הדא אליום עלי בלד מצר אן יעטו שכמס לפרעון עדא ריאץ איימתהם פאן כלהא להם וחדהם אד לם תציר לפרעון׃ וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד׃ ויתיב ישראל בארעא דמצרים בארעא דגושן ואחסינו בה ונפישו וסגיאו לחדא׃ ולמא אקאם בני אסראיל פי בלד מצר פי שכדיר תאתלוה ואתמרו וכתרו גדא׃ ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה׃ וחיא יעקב בארעא דמצרים

קו״פ סימן יהללאל

רש״י

ויחי יעקב׳ למה פרשה זו סתומה לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהן ולבן של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם׳ ד״א שביקש לגלות את הקץ לבניו ונסתם ממנו בב״ר׃ ויקרבו ימי ישראל למות׃ כל מי שנאמרה בו קריבה למות לא הגיע לימי אבותיו׃ ויקרא לבנו ליוסף׃ למי שהיה יכולת בידו לעשות׃ שים נא ידך׃ והשבע׃ חסד ואמת׃ חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול׃ אל נא תקברני במצרים׃ סופה להיות עפר כנים ושאין מתים חוצה לארץ חיין אלא בצער׳

שבע עסרי שנין והוו יומי יעקב שני חיוהי מאה וארבעין שנין: תם
עאש יעקוב פי בלד מצר׳ סבעה׳ עשר סנה׳ פצאר גמיע עמרה
סני חיותה מאיה וסבעה וארבעין סנה: ויקרבו ימי ישראל למות
ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא
ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים:
וקריבו יומי ישראל למימת וקרא לבריה ליוסף ואמר ליה אם כען
אשכחית רחמין בעינך שו כען ידך תחות ירכי ותעביד עמי
טיבו וקשוט לא כען תקברנני במצרים: ולמא קרב אגל אסר׳
אן ימות דעא באבנה יוסף וקאל לה אן וגדת חטאא ענדך אום
בידך לי עהדי ואצטנע לי פצלא ואחסאנא באן לא תדפנני
במצר: ושכבתי עם אבתי ונשאתני ממצרים וקברתני בקברתם
ויאמר אנכי אעשה כדברך: ואשכוב עם אבהתי ותטלנני
ממצרים ותקברנני בקבורתהון ואמר אנא אעביד כפתגמך:
בל אדא צרת לי אבאי אחמלני מן מצר׳ וארפנני פי מקברתהם׳

קש

רש"י ז"ל

גלגול מחילות ושלא יעשוני מצריים ע"ז׳ ושכבתי עם אבותי ו׳ זו מחובר למעלה לתחלת
המקרא שים נא ידך תחת ירכי והשבע לי ואני סופי לשכב עם אבותי ואתה תשאני ממצרים
ואין לומר ושכבתי עם אבותי השכיבני עם אבותי במערה שהרי כתיב אחריו ונשאתני
ממצרים וקברתני בקבורתם ועוד מצינו בכל מקום לשון שכיבה עם אבותיו היא
הגויעה ולא הקבורה וישכב דוד עם אבותיו ואחר כך ויקבר בעיר דוד׳ וישתחו ישרא׳ תעלא
בעידניה סגיד ליה׳ על ראש המטה הפך עצמו לצד השכינה מכאן אמרו שהשכינה
למעלה ממראשותיו של חולה ד"א על ראש המטה על שהיתה מטתו שלימה ולא היה
בה רשע שהרי יוסף מלך הוא ועוד שנשבה לבין הגוים והרי הוא עומד בצדקו׳ ויאמר
ליוסף אחד מן המגידים והרי זה מקרא קצר וי"א אפרים היה רגיל לפני יעקב בתלמוד
וכשחלה יעקב בארץ גושן הלך אפרים אצל אביו למצרים להגיד לו׳ ויקח את שני בניו
עמו׳ כדי שיברכם יעקב לפני מותו׳ ויגד׳ המגיד ליעקב ולא פירש מי והרבה מקראות
קצרי לשון׳ ויתחזק ישרא׳ אמר אע"פ שהוא בני מלך הוא אחלוק לו כבוד מכאן
שחולקין כבוד למלכות וירדו כל עבדיך אלה אלי וכן אליהו וישנס מתניו׳ ונתתיך לקהל
עמים׳ בישרני שעתידין לצאת ממני עוד קהל ועמים ואע"פ שאמר לי גוי וקהל גוים

גוי

קש׳ אנא אצנע כמא קלת׃ ויאמר השבעה לי וישבע לו וישתחו ישראל על ראש המטה׃ ואמר קיים לי וקיים ליה׃ וסגיד ישראל על ריש ערסא׃ קש׳ אחלף לי פחלף לה פסגד אסר׳ עלי טרף שריר שררא׃

ב״ ויהי אחרי הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חלה ויקח את שני בניו עמו את מנשה ואת אפרים׃ והוה בתר פתגמיא האלין ואמר ליוסף הא אבוך מרע׳ ודבר ית תרין בנוהי עמיה ית מנשה וית אפרים׃ פלמא כאן בעד הדה שאמור קיל ליוסף אן אביך מריץ פאכד אבניה מעה׳ מנשה ואפרים׃ ויגד ליעקב ויאמר הנה בנך יוסף בא אליך ויתחזק ישראל״ וישב על המטה׃ וחוי ליעקב ואמר הא ברך יוסף אתי לותך ואתקף ישראל ויתיב על ערסא׃ ת׳ם אכבר יעקוב וקיל לה הודא אבנך יוסף גאי אליך פתקוא אסר׳ וגלס עלי שריר׃ ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי נראה אלי בלוז בארץ כנען ויברך אתי׃ ואמר יעקב ליוסף אל שדי אתגלי לי בלוז באר׳

רש״י

גוי אמר לו על בנימין קהל גוים הרי שנים לבד מבנימין ושוב לא נולד לו בן למדני שעתיד אחד משבטי ליחלק״ ועתה׳ אותה מתנה אני נותן לך״ הנולדים לך עד בואי אליך׳ לפני בואי אליך׳ כלומר שנולדו משפירשת ממני עד שבאתי אצלך״ לי הם׳ בחשבון שאר בני הם ליטול חלק בארץ איש בגדו״ ומולדתך׳ אם תוליד עוד לא יהיו במנין בני אלא בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו נבללין ולא יהא להם שם בשבטים לענין הנחלה ואעפי שנחלקה הארץ למנין גולגלותם כדכתי׳ לרב תרבו נחלתו וכל איש ואיש נטל בשוה חוץ מן הבכורות מכל מקום לא נקראו שבטים אלא״ ואני בבואי מפדן׳ ואעפי שאני מטריח עליך לוליכני ליקבר בארץ כנען ולא כך עשיתי לאמך שהרי מתה בדרך סמוך לבית לחם׳ כברת ארץ׳ מדת ארץ והיא אלפים אמה כמדת תחום שבת כדברי ר׳ משה הדרשן ולא תאמר שעיכבו עלי גשמים מלהוליכה ולקברה בחברון עת הגריד היה שהארץ חלולה ומנוקבת ככברה״ ואקברה שם׳ ולא הולכתיה אפילו לבית לחם להכניסה לארץ וידעתי שיש בלבך עלי אבל דע לך שעל פי הדבור קברתיה שם שתהא לעזרה לבניה כשיגלה אותם נבוזראדן והיו עוברים דרך שם יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים שנ׳ קול ברמה נשמע רחל מבכה על בניה וגו׳ והקב״ה משיבה יש שכר לפעולתך נאום ה׳ ושבו בנים לגבולם׳ ואונקלוס תרגם כרוב ארעא׳ כדי שיעור חרישת יום ואומר אני שהיה להם קצב שהיו קורין אותו כרוב״ כדאמרינן בגמ׳ כדאמרינן כרוב אתני

דכנען ובריך יתי ׃ פקאל יעקוב ליוסף אעלם אן טאיק טכאפי
תגלא לי פי לוז פי בלד כנעאן ובארך פיא ׃ ויאמר אלי הנני
מפרך והרביתך ונתתיך לקהל עמים ונתתי את הארץ הזאת
לזרעך אחריך אחזת עולם ׃ ואמר לי האנא מפיש לך ומסגי לך
ואתנך לכנשת שבטין ואתין ית ארעא הדא לבנך בתרך אחסנת
עלם ׃ וקאל לי האנא מתמרך ומכתרך ואגעל מנך גוק אמם ׃
ואעטי הדא אלבלד לנסלך בעדך חוז אלדהר ׃ ועתה שני בניך
הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אליך מצרימה לי הם
אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי ׃ וכען תרין בנך
דאתילידו לך בארעא דמצרים עד מיתא לותך למצרים
דילי אנון אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהון קדמי ׃ ואלאן
אבנך אלדי ולדו לך במצר אלי אן אתיתך אלי מצר המא ינסבאן
אליכון אפרים ומנשה מתל ראו׳ ושמעון ׃ ומולדתך אשר הולדת
אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם ׃ ובנין דתוליד
בתריהון דילך יהון על שום אחיהון יתקרון באחסנתהון ׃ ותאלי
אלדי

רש״י

כמו דמסיק תעלא מבי כבא׳ וירא ישרא׳ את בני יוסף ביקש לברכם ונסתלקה שכינה ממנו
לפי שעתיד ירבעם ואחאב לצאת מאפרים ויהוא ובניו ממנשה׳ ויאמר מי אלה מהיכן יצאו
אלו שאינן ראויין לברכה׳ בני הם׳ הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה ובקש יוסף רחמים
על הדבר ונחה עליו רוח הקדש׳ ויאמר קחם נא אלי ואברכם׳ זהו שאמר הכתו׳ ואנכי
תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו תרגלתי רוחי ביעקב בשביל אפרים עד שנקחם על
זרועותיו׳ לא פללתי׳ לא מלאני לבי לחשוב מחשבה שאראה פניך עוד׳ פללתי׳ לשון
מחשבה כמו הביאו עצה עשו פלילה׳ ויוצא יוסף אותם׳ לאחר שנשקם הוציאם יוסף
מעם ברכיו כדי ליטלם זה לימין וזה לשמאל לסמוך ידיו עליהם ולברכם׳ וישתחו
לאפיו׳ כשחזר לאחוריו מלפני אביו׳ את אפרים בימינו משמאל ישרא׳ הבא לקראת
חבירו ימינו כנגד שמאל חבירו וכוון שיהא הבכור מיומן לברכה׳ שכל את ידיו׳
כתרגומו אחכימינון לידוהי בהשכל וחכמה השכיל את ידיו לכך ומדעת כי יודע
היה שמנשה הבכור ואעפ״כ לא שת ימינו עליו׳ המלאך הגואל אותי׳ המלאך הרגיל
להשתלח לי בצרותי כענין שנ׳ ויאמר לי מלאך האלהים בחלום יעקב וגו׳ אנכי האל בית

ותולידך· אלדי יולד לך מן בעדהם ליך יכסבאן· ובאסמא אכותהם· יכצאפון פי נחלתהם׃ וַאֲנִי בְּבֹאִי מִפַּדָּן מֵתָה עָלַי רָחֵל בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בַּדֶּרֶךְ בְּעוֹד כִּבְרַת אֶרֶץ לָבֹא אֶפְרָתָה וָאֶקְבְּרֶהָ שָּׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרָת הִוא בֵּית לָחֶם׃ וַאֲנָא בְּמֵיתַא מִפַּדָּן מִיתַת עֲלַי רָחֵל בְּאַרְעָא דִכְנַעַן בְּאוֹרְחָא· בְּעוֹד כְּרוּב אַרְעָא לְמֵיעַל לְאֶפְרָת· וְקִבַרְתַּהּ תַמָּן בְּאוֹרַח אֶפְרָת· הִיא בֵית לָחֶם׃ ואמא אנא פפי מגיי מן פדן מאתת עלי רחל· פי בלד כנעאן פי טריק· וקד בקי מיל מן מסאפה אלי דכול אפרת· פדפנתהא הנאך פי טריק אפרת· הי בית לחם· ולם יולד לי בעד דלך שי׳א׃ וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה׃ וַחֲזָא יִשְׂרָאֵל יָת בְּנֵי יוֹסֵף· וַאֲמַר מַן אִלֵּין׃ פלמא ראא אסראיל בני יוסף· קאל מן הולאי׃ וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו בָּנַי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹהִים בָּזֶה וַיֹּאמַר קָחֶם נָא אֵלַי וַאֲבָרְכֵם׃ וַאֲמַר יוֹסֵף לַאֲבוּהִי· בְּנַי אִנּוּן דִּיהַב לִי יְיָ הָכָא· וַאֲמַר קָרֵיבִנּוּן כְּעַן לְוָתִי וַאֲבָרֵיכִנּוּן׃ קאל להמא אבנאי· אלדי רזקניהמא אללה ההנא· קאל· קדמהמא אליי

רש״י

ל׳ יברך את הנערים· מנשה ואפרים·· וידגו לרוב· כדגים הללו שפרים ורבים ואין עין הרע שולטת בהם·· ויתמוך יד אביו· הרימה מעל ראש אפרים ותמכה בידו·· ידעתי בני ידעתי· שהוא הבכור·· וגם הוא יהיה לעם ויגדל· שעתיד גדעון לצאת ממנו שהקב״ה עושה נס על ידו·· ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו· שעתיד יהושע לצאת ממנו שינחיל הארץ וילמד תורה לישר׳·· וזרעו יהיה מלא הגוים· כל העולם יתמלא בצאת שמעו ושמו כ כשיעמיד חמה בגבעון וירח בעמק אילון·· בך יברך ישר׳· הבא לברך את בניו יברכם בברכתם ויאמר איש לבנו ישימך אלהים כאפרים וכמנשה·· וישם את אפרים בברכתו לפני מנשה להקדימו בדגלים ובחנוכת הנשיאים·· ואני נתתי· אתה טורח להתעסק בקבורתי וגם אני נתתי לך נחלה שתקבר בה· ואיזו זו שכם· שנ׳ ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם·· שכם אחד על אחיך· שכם ממש היא תהיה לך חלק אחד יתירה על אחיך·· בחרבי ובקשתי· כשהרגו שמעון ולוי את אנשי שכם נתכנסו כל סביבותיהם להזדווג להם וחגר יעקב כלי מלחמה כנגדן· ד״א שכם אחד· היא הבכורה שיטלו בניו שני חלקים ושכם ל׳ חלק הוא והרבה יש לו דומים במקרא אחלקה שכם· כי תשיתמו שכם תשית שוכמו לפני חלקים דרך ירצחו שכמה· איש חלקו לעבדו שכם אחד·· מיד האמורי· מיד עשו שעושה מעשה אמורי· ד״א שהיה לך אביו באמרי פיו·· בחרבי ובקשתי· היא חכמתו ותפלתו·· ואגידה לכם· ביקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה והתחיל אומר דברים אחרים··

חתא אבארך פיהם ׃ ועיני ישראל כבדו מזקן לא יוכל לראות ויגש אתם אליו וישק להם ויחבק להם ׃ ועיני ישראל יקרא מסיבו · לא יכול למחזי · וקריב יתהון לותיה · ונשיק להון וגפיף להון ׃

ג׳

ופאנתא עיני אסר קד תקלתא מן שילוכה לם יטיק אן ינצר פקדמהמא אליה וקבלהמא ועאנקהמא ׃ ויאמר ישראל אל יוסף ראה פניך לא פללתי והנה הראה אתי אלהים גם את זרעך ׃ ואמר ישראל ליוסף מחזי אפך לא סברית והא אחזי יתי יי׳ אף ית בנך ׃ פקאל אסר ליוסף אנצר אלי וגהך לם אמל והודא קד אוראני אללה נסלך איצא ׃ ויוצא יוסף אתם מעם ברכיו וישתחו לאפיו ארצה ׃ ואפיק יוסף יתהון מן קדמוהי · וסגיד על אפוהי על ארעא ׃ תם אכרגהמא מן ענד חגרה וסגד עלא וגהה עלי אלארץ ׃ ויקח יוסף את שניהם את אפרים בימינו משמאל ישראל ואת מנשה בשמאלו מימין ישראל ויגש אליו ׃ ודבר יוסף ית תרויהון ית אפרים בימיניה מסמלא דישראל

וית

רש״י

ראשית אוני · היא טפה ראשונה שלא ראה קרי מימיו · אוני · כוחי כמו מצאתי און לי · מרוב אונים ולאין אונים · יתר שאת · ראוי היית להיות יותר על אחיך בכהונה · לשון נשיאות כפים · ויתר עז · במלכות כמו ויתן עוז למלכו · ומי גרם לך להפסיד כל אלו · פחז · כמים · הפחז והבהלה אשר מיהרת להראות כעסך כמים הללו הממהרים במרוצתם · לכך אל תותר · אל תרבה ליטול כל היתרות הללו שהיו ראויות לך · ומהו הפחז אשר פחזת · כי עלית משכבי אביך אז חללת אותו שעלה על ערש יצועי · אם גברתיך על יצועי·· שמעון ולוי אחים · בעצה אחת על שכם ועל יוסף ויאמרו איש אל אחיו ועתה לכו ונהרגהו · מי הם · אם תאמר ראובן או יהודה הרי לא הסכימו בהריגתו · את בני השפחות הרי לא היתה שנאתן שלימה שנ׳ והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה · יששכר וזבולון לא היו מדברים בפני אחיהם הגדולים מהם · על כרחך שמעון ולוי הם שקראם אביהם אחים · כלי חמס · אומנות זו של רציחה חמס היא בידיהם מברכת עשו היא זו אומנות שלו היא ואתם חמסתם אותה ממנו · מכרותיהם · לשון כלי זיין הסייף בלשון יוני מכיר · תנחומא · ד״א מכרותיהם · בארץ מגורתם הנהיגו עצמן בכלי חמס כמו מכורותיך ומולדותיך וזהו תרגום של אונקלוס · בסודם אל תבא נפשי · זה מעשה זמרי כשנתקבצו שבטו של שמעון להביא את המדינית לפני משה ואמרו לו זו אסורה או מותרת אם

תאמר

אותו שם שכינה שהיה דרכו להיות עולה על יצועי ·· פחז · שם דבר הוא נקוד · טעמו למעלה וכולו נקוד פתח ואלו היה לשון עבר היה נקוד חציו קמץ וחציו פתח וטעמו למטה ·· יצועי · לי משכב ע״ש שמציעין אותו ע״י לבדין וסדינין והרבה דומין לו אם אעלה על ערש יצועי ·

וית מנשה בסמאליה מימינא דישראל וקריב לותיה׃ ת״ם אכ׳ד אפרים
בימינה מן יסאר אסר׳ ומנשה ביסארה מן ימין אסר׳ וקדמהמא
אליה׃ וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים והוא הצעיר
ואת שמאלו על ראש מנשה שכל את ידיו כי מנשה הבכור׃
ואושיט ישראל ית ימיניה ושוי על רישא דאפרים והוא זעירא׃
וית סמאליה על רישא דמנשה אחכימינון לידוהי ארי מנשה
בוכרא׃ ומד אסר׳ ימינה וג׳עלהא עלי ראס אפרים והו אלצגר׳
ויסארה עלי ראס מנשה אחכם ידאה ועלי אן מנשה אלבכר׃
ויברך את יוסף ויאמר האלהים אשר התהלכו אבתי לפניו אברהם
ויצחק האלהים הרעה אתי מעודי עד היום הזה׃ ובריך ית יוסף
ואמר ייי דפלחו אבהתי קדמוהי אברהם ויצחק ייי דזן יתי
מדאיתני עד יומא הדין׃ ובארך פי יוסף וקאל אללה אלדי סלך אבאי
פי טאעתה אברהם ויצחק הו אללה אלדי רעאני מנד כנת אלי הדא
אליום׃ המלאך הגאל אתי מכל רע יברך את הנערים ויקרא
בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ׃

רש״י

תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך אל יזכר שמי בדבר׃ זמרי בן סלוא נשיא בית אב ל
שמעוני ולא כתב בן יעקב׃ ובקהלם׃ כשיקהיל קרח שהוא משבטו של לוי את כל העדה על
משה ועל אהרן׃ אל תחד כבודי׃ שם אל יתיחד עמהם שמי שנ׳ קרח בן יצהר בן קהת בן לוי
ולא נאמר בן יעקב אבל בדברי הימים כשנתייחסו בני קרח על הדוכן נאמר בן קרח
בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל׃ אל תחד כבודי׃ כבוד לשון זכר הוא ועל כרחך אתה
צריך לפרש כמדבר אל הכבוד ואומר אתה כבודי אל תתיחד עמהם כמו לא תחד אתם
בקבורה׃ כי באפם הרגו איש׃ אלו חמור ואנשי שכם שאינן חשובין כולם אלא כאיש אחד וכה״א
בגדעון והכית את מדין כאיש אחד וכן במצרים סוס ורוכבו רמה בים זהו מדרשו׃
ופשוטו רבה׃ אנשים קורא איש כל אחד לעצמו באפם הרגו כל איש שכעסו עליו וכן
ויעמד לטרף טרף אדם אכל׃ וברצונם עקרו שור׃ רצו לעקור את יוסף שנקרא שור
שנ׳ בכור שורו הדר לו׃ עקרו׃ אשריטור בלעז לשון את סוסיהם תעקר׃ ארור אפם
כי עז׃ אפילו בשעת תוכחה לא קלל אלא אפם וזהו שאמר בלעם מה אקוב לא קבה אל׃
אחלקם ביעקב׃ אפרידם זה מזה שלא יהא לוי במנין השבטים והרי הם חלוקים׃ ד״א אין
לך עניים סופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון כדי שיהיו נפוצים׃ ושבטו של לוי עשאו
מחזר על הגרנות לתרומות ולמעשרות נתן לו תפוצתו דרך כבוד׃ יהודה אתה
יודוך אחיך׃ לפי שהוכיח את הראשונים בקנטורין התחיל יהודה לסוג לאחוריו וקראו

מלאכא דפרק יתי מכל בישא יברך ית עולימיא ויתקרי בהון
שמי ושום אבהתי אברהם ויצחק וכנוני ימא יסגון בגו בני אנש
על ארעא: במלך פכני מן כל שר הו יבארך פי הדין אלגלאמין
ויסמיאן באסמי ואסם אבאי אברהם ויצחק וינמון כתרה פי אל
ארץ: וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו על ראש אפרים וירע ד'
בעיניו ויתמך יד אביו להסיר אתה מעל ראש אפרים על
ראש מנשה: וחזא יוסף ארי שוי אבוהי יד ימיניה על רישא
דאפרים ובאיש בעינוהי וסעדה לידא דאבוהי לאעדאה
יתה מעל רישא דאפרים לאנחותה על רישא דמנשה: פלמא
ראא יוסף אן אביה קד געל ידה אלימנא עלי ראס אפרים סאא
דלך ענדה פאסנדהא לידילהא ען ראס אפרים אלי ראס מנשה:
ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי כי זה הבכר שים ימינך על
ראשו: ואמר יוסף לאבוהי לא כין אבא ארי דין בוכרא שוי
ימינך על רישיה: פקאל ליס כדא יא אבאה אן הדא אלבכר צייר
ימינך עלי ראסה: וימאן אביו ויאמר ידעתי בני ידעתי גם
הוא

רש"י ז"ל

יעקב בדברי רצוי לא אתה כמותם: ידך בערף אויביך. בימי דוד ואויבי תתה לי ערף: בני
אביך. ע"ש שהיו מנשים הרבה לא אמר כדרך שאמר יצחק: גור אריה. על דוד נתנבא,
גור אריה. על דוד נתנבא בתחלה גור בהיות שאול מלך אתה המוציא והמביא את ישראל
ולבסוף אריה כשהמליכוהו עליהם וזהו שתרגם אונקלוס שלטון יהי בשירויא בתחלתו:
מטרף. ממה שחשדתיך בטרוף טורף יוסף חיה רעה אכלתהו וזהו יהודה שנמשל,
לאריה: בני עלית. סלקת עצמך ואמרת מה בצע וגו' וכן בהריגת תמר שהודה צדקה
ממני וגו'. לפ"כ כרע שכב וגו'. בימי שלמה איש תחת גפנו וגו': לא יסור שבט מיהודה.
מדוד ואילך אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את העם בשבט שממונים על פי המלכות:
ומחוקק מבין רגליו. תלמידים אלו נשיאי א"י: עד כי יבא שילה. מלך המשיח שהמלוכה
שלו וכן תרגם אונקלוס. ומ"א שילו שי לו שנ' יובילו מלכים שי: ולו יקהת עמים. אסיפת
העמים שהיו"ד עיקר היא ביסוד כמו יפעתיך ופעמים שנופלת ממנו וכמה אותיות,
משמשות בלשון זה וגם נקראים עיקר נופל כגון נו"ן של נוגף ושל נושך ואלף שבאחותי
באזניכם ושבאבחת חרב ואחוך שמע אף זה יקהת עמים אסיפת עמים שנ' אליו גוים -
ידרשו ודומה לו עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם לקבוץ קמטים שבפניה מפני זקנתה:
ובגמרא דיתבי ומקהו ואקהתא בשוקי דנהרדעא במס' יבמות ויכול היה לומר קהיית
עמים:

הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו
יהיה מלא הגוים׃ וסריב אבוהי ואמר ידענא ברי ידענא׳ אף
הוא יהי לעם ואף הוא יסגי׳ וברם אחוהי זעירא יסגי מניה׳ ובנוהי
יהון שליטין בעממיא׃ פאבא אביה וקאל קד עלמת יא אבני אן הדא סיכתר
איצׄא ותמון מנה אמה׳ ולכן אכׄוה אלצגיר אן אכתר מנה
ויכון נסלה מל אלאמם שבעא׃ ויברכם ביום ההוא לאמור בך
יברך ישראל לאמר ישמך אלהים כאפרים וכמנשה וישם
את אפרים לפני מנשה׃ ובריכנון ביומא ההוא למימר׳ בך יבריך
ישראל למימר׳ ישוינך יי׳ כאפרים וכמנשה׳ ושוי ית אפרים
קדם מנשה׃ ובארכהם פי דׄלך אליום קאילא בך יתבארך
בני אסראיל קאילין יציירך אללה מתׄל אפרים ומנשה׳
פקדם אפרים עלי מנשה׃ ויאמר ישראל אל יוסף הנה אנכי
מת והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבתיכם׃ ואמר
ישראל ליוסף הא אנא מאית׳ ויהי מימרא דיי׳ בסעדכון׳ ויתיב

רש״י ז״ל

עמים׃ אוסרי לגפן עירה׃ נתנבא על ארץ יהודה שתהא מושכת יין כמעין. איש יהודה
יאסור לגפן עיר אחד ויטעינו מגפן אחת ולשורקה אחד בן אתון אחד׃ שורקה. זמורה
ארוכה קורייה בלע״ז׃ כבס ביין. כל זה לשון רבוי יין׃ סותה. לשון מין בגד הוא כמו
כסותו ואין לו דמיון במקרא׃ אוסרי. כמו אוסר דוגמת מקימי מעפר דל. היושבי
בשמים. וכן בני אתונו כענין זה׃ ואונקלוס תרגם במלך המשיח. גפן זה ישראל שנ׳
הנה גפן ממצרים תסיע׃ עירה. זו ירושלים׃ שורקה. ישראל ואנכי נטעתיך שורק׃
בני אתונו. יבנון היכליה לשון שער האיתון בספר יחזקאל. ועוד תרגמו בפנים אחרים׃
גפן אלו צדיקים. בני אתונו. עבדי אוריתא באלפן ע״ש רוכבי אתונות צחורות׃ כבס ביין׃
יהא ארגון טב שבועו דומה ליין. ומבעני הוא בלשון סותה שהאשה לובשת ומסיתה
בה את הזכר ליתן עיניו בה. ואף רבותי׳ פירשו בגמרא לשון הסתת שכרות במסכ׳
כתובות ועל היין שלא תאמר אינו מרוה ת״ל סותה׃ חכלילי עינים. לשון אודם כתרגו׳
וכן למי חכלילות עינים שכן דרך שותי יין עיניהם מאדימין׃ מחלב. מרוב חלב שיהא
בארצו מרעה טוב לעדרי צאן וכן פירש המקרא אודם עינים יהא מרוב יין ולבן שנים
יהא מרוב חלב. ולפי תרגומו עינים לשון הרים שמשם צופים למרחוק. ועוד תרגמו

יתכון לארע אבהתכון: תם ק׳ אסר׳ ליוסף האנא מאית· וסיכון
אללה מעכם וירדכם אלי בלד אבאיכם: ואני נתתי לך שכם אחד
על אחיך אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי: ואנא
יהבית לך חולק חד יתיר על אחך דנסיבית מידא דאמוראה
בצלותי ובבעותי: ואנא קד אעטיתך חצא זאידא עלי אכותך
אלדי אכדתה מן יד אלאמוריין בסיפי וקוסי:

ה׳

ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם
את אשר יקרא אתכם באחרית הימים: וקרא יעקב לבנוהי
ואמר אתכנשו ואחוי לכון ית דיערע יתכון בסוף יומיא: תם
דעא יעקוב בבניה וק׳ אגתמעו חתא אכברכם במא יואפיכם פי
אכר הדה אלאיאם: הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל
אביכם: אתכנשו ושמעו בני יעקב וקבילו אולפן מן ישראל אבוכון:
אגתמעו ואסמעו דלך יא בני יעקוב ואקבלו מן אסר׳ אביכם:
ראובן בכרי אתה כחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עז: ראובן
בוכרי

רש״י

בפנים אחרים לשון מעיינות וקילוח קילוחים· בעוה״ז יקבים שלו ולשון ארמי הוא במסכ׳
ע״ז נעוה אלתחו· יחורן בקעתיה הוא תרגום שנים לשון שני הקלעים· זבולון לחוף ימים·
על חוף ימים תהא ארצו· חוף כתרגומו ספר מרקא בלע״ז והוא יהיה מצוי תמיד על חוף
אניות במקום הנמל שאניות מביאות שם פרקמטיא שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא·
וממציא מזון לשבט יששכר והם עוסקין בתורה הוא שאמר משה שמח זבולון בצאתך
ויששכר באוהליך זבולון יוצא לפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה באהלים·· וירכתו על
צידון סוף גבולו יהא סמוך לצידון· ירכתו סופו כמו ולירכתי המשכן·· יששכר חמור
גרם· חמור בעל עצמות סובל עול תורה כחמור חזק שמטעינין אותו למשאוי כבד
תרגום עצם גרמא·· רובץ בין המשפתים· כחמור המהלך ביום ובלילה ואין לו לינה·
בבית וכשהוא רובץ לנוח רובץ בין התחומין בתחומי העיירות שהוליך שם פרקמטיא··
וירא מנוחה כי טוב· ראה לחלקו ארץ מבורכת וטובה להוציא פירות·· ויט שכמו לסבול·
עול תורה· ויהי לכל אחיו ישר׳ למס עובד לפסק להם הוראות של תורה וסדרי עיבורין
שנ׳ ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישר׳ ראשיהם מאתים· מאתים
סנהדראות

בוכרי אתי חילי וריש תוקפי· לך הוה חזי למסב תלתא חולקין·
בכירותא כהונתא ומלכותא: יא ראובן אנת בכרי וקוותי ואוול
גלדי· מפצל פי אלשרף ומפצל פי אלעז: פחז כמים אל תותר כי
עלית משכבי אביך אז חללת יצועי עלה: על דאזלת לקביל
אפך הא כמיא ברם לא אהניתא חולק יתיר לא תסב· ארי סליקתא
בית משכבי אבוך· בכין אחילתא לשויי ברי סליקתא: ואן
בנהלה ממא לא תפצל אד צעדת אלי מצגע אביך· חינאד ממא
תבדלת פראשי תכלץ: שמעון ולוי אחים
כלי חמס מכרתיהם: שמעון ולוי אחין· גוברין גברין בארע
תותבותהון עבדו גבורא: שמעון ולוי אכוין פי אלה אלצלם
פרצתהמא: בסדם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבדי כי
באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור: ברזהון לא הות נפשי·
באתכנושיהון למהך לא נחתית מן יקרי· ארי ברוגזהון קטלו
קטול· וברעותהון תרעו שור סנאה: ופי עצבתהם לא תדכל

רש״י

סנהדראות העמיד יששכר וכל אחיהם על פיהם· ויט שכמו· השפיל שכמו כמו ויט שמים· ד״א חבבם
ואנקלוס תרגמו בפנים אחרים ויט שכמו לסבול מלחמות ולכבוש מחוזות שהם יושבים על
הספר ויהיו האויב כבוש תחתיו למס עובד·· דן ידין עמו· ינקום נקמת עמו מפלשתים
כמו כי ידין ה׳ עמו·· כאחד שבטי ישראל· כל ישראל יהיו כאחד עמו ואת כלם ידין ועל
שמשון ניבא נבואה זו ועוד יש לפרש כאחד שבטי ישראל כמיוחד שבשבטים זה דוד·
שבא מיהודה·· שפיפון· הוא נחש ואומר אני שקרוי כן ע״ש שהוא נושף ואתה תשופנו עקב··
הנושך עקבי סוס· כך דרכו של נחש ודימהו לנחש הנושך עקבי סוס ויפול רוכבו אחור שלא
נגע בו בידו ומצינו בשמשון וילפות את שני עמודי התוך וגו׳· ושעל הגג מתו· ואונקלוס
תרגם כחוי חורמן עם מין נחש שאין רפואה למכתו והוא צפעוני וקרוי חורמן ע״ש שעושה
הכל חרם·· וכפתנא· כמו פתן· יכמון ויארוב·· לישועתך קויתי ה׳· נתנבא שינקרו פלשתים
את עיניו וסופו לומר זכרני נא וחזקני נא אך הפעם·· גד גדוד יגודנו· כולן לשון גדוד
הם וכך חברו מנחם· ואם תאמר אין גדוד בלא שני דלתי״ן יש לומר גדוד שם דבר צריך
שני דלתי״ן שכן דרך תיבה בת שתי אותיות לכפול בסופה ואין יסודה אלא שתי אותיות
וכן אמר כצפור לנוד מגזרת שבעתי נדודים· שם נפל שדוד מגזרת ושוד עניים·
אף יגוד יגודנו· וגדוד מגזרה אחת הם· וכשהוא מדבר בלשון יפעל הוא כפול כמו

נפסי ופי תגוזקהם לא תגתמע דאתי לאן בגצבהם קתלו אמה׳
ובר צאהם קלעו סורהא׃ אָרוּר אַפָּם כִּי עָז וְעֶבְרָתָם כִּי קָשָׁתָה
אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל׃ לִיט רוּגְזְהוֹן אֲרֵי תַקִּיף׃
וְחֵימַתְהוֹן אֲרֵי קְשִׁיאָ׃ אֲפַלֵּיגִנּוּן בְּיַעֲקֹב׃ וַאֲבַדְּרִינּוּן בְּיִשְׂרָאֵל׃
מדמום גצבהמא מא אעזה וחמייתהמא מא אצעבהא׃
אקסמהמא פי ׳ יעקוב ואבדדהמא פי ׳ אסר׳׃
יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ יָדְךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ יִשְׁתַּחֲווּ
לְךָ בְּנֵי אָבִיךָ׃ יְהוּדָה׳ אַתְּ אוֹדֵיתָא וְלָא בְהֵיתְתָא בָּךְ יוֹדוּן אַחָךְ׳
יְדָךְ תִּתְקַף עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ יִתַּבְּרוּן סַנְאָךְ יְהוֹן מְחַזְרֵי קְדָל
קֳדָמָךְ׳ יְהוֹן מַקְדְּמִין לְמִשְׁ׳ בִשְׁלָמָךְ בְּנֵי אֲבוּךְ׃ ואנת יא
יהודה יסאידונך אכותך וידך פי קפא אעדאיך ויכצע לך בני
אביך׃ גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה מִטֶּרֶף בְּנִי עָלִיתָ כָּרַע רָבַץ כְּאַרְיֵה
וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ׃ שׁוּלְטָן יְהֵי בְּשֵׁירוּיָא וּבְסוֹפָא יִתְרַבָּא
מַלְכָּא מִדְּבֵית יְהוּדָה׳ אֲרֵי מִדִּין קְטָלָא בְּרִי נַפְשָׁךְ סַלֵּיקְתָּא׳

יגוח

רש״י

יגוד ינוד ידוס ישוד ישוב׳ וכשהוא מתפעל או מפעיל אחרים הוא כפול כמו ותגודד ותרומם ותבולל ותנודד׳ ובלשון מפעיל יתוס ולמנה יעודד לשובב יעקב לוי משובב נתיבות׳ יגודנו האמור כאן אינו לשון שיפעלוהו אחרים אלא כמו יגוד המנו כמו בני יצאוני ואינן ממני׳ גד גדוד יגודנו׳ גדודים יגודו ימינו שיעברו הירדן עם אחיהם למלחמה כל חמש עד שנכבשה הארץ׳ והוא יגוד עקב׳ כל גדודיו ישובו על עקבם לנחלתם שלקחו בעבר הירדן ולא יפקד מהם איש׳ עקב׳ בדרכם ובמסלותם שהלכו ישובו כמו ועקבותיך לא נודעו׳ בעקבי הצאן בלע״ז טרציי״ש׳ מאשר שמנה לחמו׳ מאכל הבא מחלקו של אשר יהא שמן שיהיו זתים מרובין בחלקו והוא מושך שמן כמעין וכן ברכו משה וטובל בשמן רגלו כמו ששנינו במנחות פעם אחת הוצרכו אנשי לודקיא לשמן וכו׳׳ נפתלי אילה שלוחה׳ זו בקעת גניסר שהיא קלה להתבשל ולבשל פירותיה כאילה זו שהיא קלה לרוץ אילה משולחת לרוץ׳ הנותן אמרי שפר׳ כתרגומו׳ ד״א על מלחמת סיסרא נתנבא הלוך ולקחת עמך עשרת אלפי איש מבני נפתלי וגו׳ והלכו שם בזריזות וכן נאמר שם לשון שילוח בעמק שולח ברגליו׳ הנותן אמרי שפר׳ על ידם שרו דבורה וברק שירה׳ ורבותי׳ דרשוהו על יום קבורת יעקב כשערער עשו על המערה במס׳ סוטה וכו׳׳

ותרגומו

ינוח ישרי בתקוף כאריא· וכליתא ולית מלכו דתזעזעניה ;
תכון יא יהודה כשבל אסד· ת'די כ'לצת אבני מן קתל· ת'די
אדרא ג'תא ורבץ· כאסד ולבו מן דא יתירה ; לא יסור שבט
מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים ;
לא יעדי עביד שלטן מדבית יהודה· וספרא מבני בנוהי עד
עלמא· עד דייתי משיחא דדיליה היא מלכותא· וליה ישתמעון
עממיא ; לא יזול קצ'יב שמלך מן יהודה· וראסם מן תחת אמלה·
אלי אן יגי אלדי הו לה· ואיה תגתמע שעוב ; אסרי לגפן עירה·
ולשרקה בני אתנו כבס ביין לבשו ובדם ענבים סותה ; יסחר
ישראל לקרתיה עמא יבנון היכליה· יהון צדיקיא סחור סחור ליה
ועבדי אוריתא באלפן עמיה· יהי ארגון טב לבושיה· וכסותיה
מילא צבע זהורי וצבעונין ; ראבטא לגפן גחאשה
ולשריק בני אתאנה· גאסלא בכ'מר לבאסה· ובדם ענב
כסותה ;

רש"י

ותרגומו יתרמי עבדוהי יפוק חבלו והוא יורד על חלקו לאמרים בלוס ושבח· בן פרת· בן חן
והוא לשון ארמי אפריון במטותא לר' שמעון בסוף בבא מציעא· בן פורת עלי עין חנו
נטוי על העין הרואה אותו· בנות צעדה עלי שור· בנות היו צועדות להסתכל ביופיו·
בנות רבות צעדה כל אחת ואחת במקום שתוכל לראותו משם· עלי שור· על ראייתו
כמו אשורנו ולא קרוב ומדרשי אגדה יש רבים וזה נוטה ליישוב המקרא· פורת· ת"ו
שבו הוא תיקון הלשון כמו על דברת בני האדם· שור· כמו לשור· עלי שור· בשביל לשורי
ותרגום שאונקלוס בנות צעדה עלי שור תרין שבטין יפקון מבנוהי וגו'· וכתב בנות
ע"ש בנות צלפחד שבאו ממנשה שנטלו חלק בשני עברי הירדן· ברי דיסגי יוסף· פירש
פורת ל' פריה ורביה· ויש מדרשי אגדה המתיישבים על הלשון בשעה שבא עשו
לקראת יעקב בכולן קדמו האמהות ללכת לפני הבנים להשתחוות וברחל כתי' נגש
יוסף ורחל וישתחוו אמר יוסף· הרשע הזה עינו רמה שמא יתן עיניו באמו יצא לפניה
ושרבב קומתו לכסותה והוא שברכו אביו בן פורת יוסף· הגדלת עצמך יוסף עלי עין
של עשו לפי' זכית לגדולה· בנות צעדה עלי שור· להסתכל בך בצאתך על מצרים·
ועוד דרשוהו לענין שלא ישלוט בזרעו עין הרע ואף כשבירך יעקב למנשה ואפרים
בירכם כדגים שאין עין הרע שולטת בהם· וימררוהו ורובו· וימררוהו אחיו
וימררוהו פוטיפרע ואשתו לאסרו לשון וימררו את חייהם· ורובו· נעשו לו אחיו אנשי

חַכְלִילִי עֵינַיִם מִיָּיִן וּלְבֶן שִׁנַּיִם מֵחָלָב׃ יסמקון טורוהי בכרמוהי יטופון נעווהי בחמר יחורן בקעתיה בעבור ובעדרי ענה׃
מין לבמר° מחור שעינין אכתר ואביץ שאסנאן אכתר מן אללבן׃
זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן וְהוּא לְחוֹף אֳנִיֹּת וְיַרְכָתוֹ עַל צִידֹן׃ זבולון על ספר ימיא ישרי והוא יכביש מחוזין בספינן וטוב ימא ייכול ותחומיה יהי מטי עד צידון׃ זבולון עלא סאחל שבחר יסכן ופי סאחלה ספן וטרף תכמה לי צידא׃
יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם רֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם׃ יששכר עתיר בנכסין אחסנתיה בין תחומיא׃ יששכר כגסם מגפרדי ראבץ בין שצפין׃ וַיַּרְא מְנֻחָה כִּי טוֹב וְאֶת הָאָרֶץ כִּי נָעֵמָה וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל וַיְהִי לְמַס עֹבֵד׃ וחזא חולקא ארי טביות ארעא ארי מעבדא פירין ויכביש מחוזי עממיא וישיצי ית דיריהון ודישתארון בהון יהון ליה פלחין ומסקי מסין׃ תם

ירא

ריב ואין לשון כזה לשון פעלו שאם כן היה לו לינקד ורבו כמו המה מי מריבה אשר רבו ואף אם לשון רביית חצים הוא כן היה לו לינקד. אינו אלא לשון פועלו. כמו שומו שמים שהוא לשון הושמו. וכן רומו מעט שהוא לשון הורמו אף שלשון הורמו והושמו על אחרים ולשון שומו רומו. רמו. מאוליהן דם משוממים את עצמם נתרוממו מעצמם. רובו נעשו אנשי ריב וכן רומו. ושבו אף כמו נדמו וכן ת"א ונקמוהי' בעלי חצים. שלשונם כחץ ותרגומו ל' ותהי המחצה אותן שהיו ראויין לחלוק עמו נחלה שהן אחיו" ותשב באיתן קשתו' נתיישבה בחוזק" קשתו' חזקו" ויפוזו זרועי ידיו' זו היא נתינת טבעת על ידו לשון זהב מופז. זאת היתה לו מידי הקב"ה שהוא אביר יעקב ומשם עלה להיות רועה אבן ישראל עיקרן. של ישראל לשון אבן הראשה ל' מלכות. ואונקלוס אף הוא כך תרגמו" ותשב' ותבת בהון נבואתיה' דאלומות אשר חלם להם' על דקדים אוריתא בסתרא תוקפת הוא ולא מלשון עברי שבמקרא. ושוי תוקפא רוחצניה תרגום של באיתן קשתו וכך לשון התרגום על העברי ותשב נבואתו בשביל שאיתנו של הקב"ה היתה לו לקשת ולמבטח בכין יתרמא דהב לכך ויפוזו זרועי ידיו" אבן ישרא' לשון נוטריקון אב ובן' אבן ובנין יעקב ובניו.. מאל אביך' היתה לך זאת והוא יעזרך" ואת שדי' ועם הקב"ה היה לבך כשלא שמעת לדברי אדונתך והוא יברכך" ברכות שדים ורחם' ברכתא דאבא ודאומא

ירא שראחה מא אגודהא וטארץ מא אנעמהא פימד ענקה
לשנקל ויציר כשרמה כאדמא ׃ דן ידין עמו
כאחד שבטי ישראל ׃ מדבית דן יתבחר ויקום גוברא ביומוהי
יתפריק עמיה ובשנוהי ינוחון כחדא שבטיא דישראל ׃ דן יחכם
לקומה כגמלה סבט מן בני אסר ׃ יהי דן נחש עלי דרך שפיפן
עלי ארח הנשך עקבי סוס ויפל רכבו אחור ׃ יהי גברא דיתבחר
ויקום מדבית דן אימתיה תתרמי על עממיא ומחתיה תתקף
בפלשתאי כחוי חרמן ישרי על אורחא וכפתנא יכמון על
שבילא יקטיל גברי משרית פלשתאי פרשין עם רגלאין
יעקר סוסון ורתכין ויתגר רכביהון לאחרא ׃ יכון שמתל מן
דן כאלתעבאן עלי טריק וכאלפטרון עלי שבה ילאסע עקב
אלפרס פיקע ראכבה אלי ורא ׃ לישועתך קויתי יהוה ׃ לפרקנך

רש"י ז"ל

ודומה כלומר יתברכו המולידים והיולדות שיהיו הזכרים מזריעין טיפה הראויה להריון והנקבות לא ישכלו את רחם שלהם להפיל עובריהן ״ שדים ירה יורה מתרגמינן אשתדיאו ישתדי את שדים כאן ע"ש שהזרע יורה כחץ ״ ברכות אביך גברו הברכות שבירכני הקב"ה גברו על הברכות שבירך הורי ״ עד תאות גבעות עולם · לפי שהברכות שלי גברו עד קצה גבולי גבעות עולם שנתן לי ברכה פרוצה בלי מצרים מגעת עד ארבע קצות העולם שנ' ופרצת ימה וקדמה וגו' מה שלא אמר לאברהם אבינו ולא ליצחק לאברהם אמ' לו שא נא עיניך וראה צפונה וגו' כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולא הראהו אלא א"י בלבד · ליצחק אמ' לו כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה וגו' · וזהו שאמר ישעיה והאכלתיך נחלת יעקב אביך ולא נאמר נחלת אברהם ״ תאות · אשמוליי"ץ בלע"ז כך חברו מנחם בן סרוק ״ הורי · לשון הריון שהורוני במעי אמי כמו הורה גבר ״ עד תאות · עד קצות כמו והתאויתם לכם לגבול קדמה ״ תהיין · כולם לראש יוסף ״ נזיר אחיו · פרוש מאחיו שנבדל מאחיו כמו וינזרו מקדשי בני ישראל ויזורו אחור · ורבותי' פירשו ותשב באיתן קשתו על כבישת יצרו באשת אדוניו וקורין קשת ע"ש שהזרע יורה כחץ ״ ויפוזו זרועי ידיו · כמו ויפוזו שיצא הזרע מבין אצבעות ידיו ״ מידי אביר יעקב · שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו כו' כדאית' במסכ' סוטה · ואונקלוס תרגם תאות עולם לשון תאוה וחמדה וגבעות לשון מלוכי ארץ שחמדתו אמו והזיקתו לקבלם ״ בנימין זאב יטרף · זאב הוא אשר יטרף ניבא על שיהו עתידין להיות חטפנים וחטפתם לכם איש אשתו בפילגש בגבעה וניבא על שאול שיהי' נוצח באויביו סביב שנ' ושאול לכד ·
המלוכה

סבריתי יי׃ יקול רגות גותך יא רב׃ גד גדוד

יגודנו והוא יגד עקב׃ דבית גד משרית מזיינין כד יעברון ית
ירדנא קדם אחיהון לקרבא ובנכסין סגיאין יתובון לארעהון׃
וגד אי כרדס תכרדס עליה והו יגד אעקאבה׃

מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך׃ דאשר
טבא ארעיה והיא מרביא תפנוקי מלכין׃ ואשר טעאמה
סמין והו יעטי מלאד ﭏמלוך׃ נפתלי

אילה שלחה הנתן אמרי שפר׃ נפתלי בארע טבא יתרמי
עדביה ואחסנתיה תהי מעבדא פירין יהון מודן ומברכין
עליהון׃ ונפתלי כאילה מרסלה תרד אקוﭏ חסנא׃

בן פרת יוסף בן פרת עלי עין בנות צעדה עלי שור׃
ברי דסגי יוסף ברי דיתברך כגופן דנציב על עינא דמיא
תרין

רש״י

המלוכה ויצחם באדום ובמואב וכו' ובכל אשר יפנה ירשיע׃ בבקר יאכל עד׳ לשון בזה
ושלל המתורגם עדאה ועוד יש לו דומה בלשון עברית אז חולק עד שלל מרבה ועל
שאול הוא אומ' שמלך בתחלת בוקרן וזריחתן של ישראל׃ ולערב יחלק שלל׃ אף משתשקע
שמשן של ישראל ע"י נבוכדנצר שיגלם לבבל׃ יחלק שלל׃ מרדכי ואסתר שהן מבנימין
יחלקו את שלל המן שנ' הנה בית המן נתתי לאסתר׃ ואונקלוס תרגמו על שלל הכהנים
בקדשי המקדש׃ וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם׃ והלא יש מהם שלא בירכם
ﭏקנטרן זה כך פירושו וזאת אשר דבר להם אביהם מה שאמור בענין׃ יכול שלא
בירך לראובן ושמעון ולוי ת"ל ויברך אותם כולם במשמע׃ איש אשר כברכתו׃
ברכה העתידה לבוא על כל אח' ואחד׃ ברך אותם׃ לא היה לו לומ' אלא איש אשר
כברכתו ברך אותו מה ת"ל ברך אותם לפי שנתן ליהודה גבורת ארי ולבנימין
חטיפת זאב ולנפתלי קלותו של איל׃ יכול שלא כללם כולם בכל הברכות ת"ל ברך
אותם׃ נאסף ﭏ עמי׃ ע"ש שמכניסין הנפשות ﭏ מקום גניזתן שיש אסיפות בלשון
עברי שהוא בל' הכנסה כגון ואין איש מאסף אותי הביתה׃ ואספתו ﭏ תוך ביתיך׃
באספכם את תבואת הארץ הכנסתם לבית מפני הגשמים׃ באספכם את מעשיכם׃
וכל אסיפה האמורה במיתה אף היא לשון הכנסה׃ ﭏ אבותי׃ עם אבותי׃ ויאסף
רגליו׃

תרין שבטין יפקון מבנוהי יקבלון חולקא ואחסנתא׃ ויוסף ז
מתמר כגצן מתמר עלי עין מאילה ערוק קד אמתדת עלא
סור׃ וימררהו ורבו וישטמהו בעלי חצים׃ ואתמרדו עמיה
ונקמוהי ואעיקו ליה גברין גיברין בעלי פלגותיה׃ פאמרוה
וכתרו ותחדדוה אצחאב סהאם׃ ותשב באיתן קשתו ויפזו
זרעי ידיו מידי אביר יעקב משם רעה אבן ישראל׃ ותבת
בהון נביותיה על דקיים אוריתא בסתרא ושוי תוקפא רחיצנה
בכין אתרמא דהב על דרעוהי אחסין מלכותא ותקיף דא
הות ליה מן קדם ײ תקיפא דיעקב דבמימריה זן אבהן ובנין
זרעא דישראל׃ פתבתת קוסה פי צלאבה ופאזא דראעיה
מן טאעתה גליל יעקוב ומן תם רעא דאת אסר׃ מאל
אביך ויעזרך ואת שדי ויברכך ברכת שמים מעל ברכת
תהום רבצת תחת ברכת שדים ורחם׃ מימר דאלהא דאבוך יהי
בסעדך׃

רש״י ז״ל

רגליו. הבנים רגליו. ויגוע ויאסף. ומיתה לא נאמרה בו ואמרו רבותי' יעקב אבינו לא מת. לחנוט את אביו. ענין מרקחת בשמים הוא. וימלאו לו. השלימו לו ימי חנוטתו עד שמלאו לו מ' יום. ויבכו אותו מצרים ע' יום ארבעים לחנוטה ושלשים לבכי לפי שבאה להם ברכה לרגלו שכלה הרעב והיו מי נילוס מתברכים. אשר כריתי לי. כפשוטו כמו כי יכרה איש. ומדרשו עוד מתיישב על הלשון כמו אשר קניתי אר' עקיב' כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למכירה כירה. ועוד מדרשו לשון כרי דגור שנטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותו כרי ואמר לעשו טול זה בשביל חלקך במערה. כאשר השביעך. ואם לא בשביל השבועה לא הייתי מניחך אבל ירא לומר עבור על השבועה שלא יאמר אף אעבור על השבועה שנשבעתי לך שלא אגלה על לשון הקדש שאני מכיר עודף על שבעים לשון ואינך מכיר כדאיתא במסכ' סוטה. גורן האטד. מוקף אטדין היה ורבותי' דרשו ע״ש המאורע שבאו כל מלכי כנען ונשיאי ישמעאל למלחמה וכיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונו של יעקב עמדו כולן ותלו בו כתריהם והקיפוהו כתרים כגורן המוקף סייג של קוצים. כאשר צום. ומהו אשר צום. וישאו אותו בניו ולא בני בניו שכך צום ישאו מטתי לא איש מצרי ולא אחד מבניכם שהם מבנות כנען אלא אתם וקבע להם מקום שלשה למזרח וכן לד' רוחות וכסדרן למסע מחנה הדגלים נקבעו כאן. לוי לא ישא שהוא

ויִת שדי ויברכך ברכן דנחתן מטלא דשמיא מלעילא ברכן
דנגדן ממעמקי ארעא מלרע ברכתא דאבוך ודאמך: אסא
מן טאיך אביך אן יעינך ומן שכאפי אן יבארך פיך ברכאת
סמא מן שעלו ברכאת שעדר שראבצה קפלא ברכת שתדאיא
ושבטון: ברכת אביך גברו על ברכת הורי עד תאות גבעת
עולם תהיין לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו: ברכתא דאבוך
יתוספן לך על ברכתא דלי בריכו אבהתי דחמידו להון ר
רברביא דמן עלמא יהוין כל אלין לרישא דיוסף גברא פרישא
דאחוהי: וברכאת אביך תנצאף שי ברכאת אסלאפי ושי מא
אשתהא יפאע שדהר יכון שגמיע שיראס יוסף והאמת גאסך
אכותה: בנימן זאב יטרף בבקר יאכל
עד ולערב יחלק שלל: בנימין בארעיה תשרי שכינתא
ובאחסנתיה יתבני מקדשא בצפרא ובפניא יהון מקרבין כהניא
קרבנא ולעדן רמשא יהון מפלגין מותר חולקהון משאר
קדשיא: בנימין כדיב יפתרס בשגדא יאכל נהבא ובשעשי
קסם סלבא: כל אלה שבטי ישראל שנים עשר וזאת
אשר דבר להם אביהם ויברך אותם איש אשר כברכתו
ברך אתם: כל אלין שבטיא דישראל תרי עשר ודא דמליל
להון אבוהון ובריך יתהון גבר כברכתיה בריך יתהון: הולאי
הולאי אספאט אסרי אתני עשר והדא מא קאל להם אביהם

רש"י ז"ל

ובארך

עתיד לשאת הארון ויוסף לא ישא שהוא מלך מנשה ואפרים יהיו תחתיהם וזהו איש על
דגלו באותות שמסר להם אביהם לשאת מטתו. הוא ואחיו וכל העולים אתו בחזרתן כאן
הקדים אחיו למצרים העולים אתו ובהליכתן הקדים מצרים לאחיו שנ' ויעלו אתו כל עבדי
פרעה וגו' ואח"כ וכל בית יוסף ואחיו לא לפי שראו כבוד שעשו מלכי כנען להם שתלו
כתריהן בארונו של יעקב נהגו בהם כבוד: ויראו אחי יוסף כי מת אביהם מהו ויראו
הכירו במיתתו אצל יוסף שהיו רגילין לסעוד על שלחנו והיה מקרבן בשביל כבוד אביו

ומשמת

ובארך פיהם כל אמר בחסב אסתחקאקה בארך עליהם ׃ ויצו
אתם ויאמר אלהם אני נאסף אל עמי קברו אתי אל אבתי אל
המערה אשר בשדה עפרון החתי ׃ ופקיד יתהון ואמר להון
אנא מתכניש לעמי · קברו יתי לות אבהתי · במערתא דבחקל
עפרון חתאה ׃ תם אוצאהם וקל להם אנא מנצם אלי קומי
אדפנוני מע אבאי פי אלמגארה אלתי פי ציעה׳ עפרון אלחתי ׃
במערה אשר בשדה המכפלה אשר על פני ממרא בארץ
כנען אשר קנה אברהם את השדה מאת עפרן החתי לאחזת
קבר ׃ במערתא דבחקל כפילתא · דעל אפי ממרא בארע דכנען
דזבן אברהם ית חקלא · מן עפרון חתאה לאחסנת קבורא ׃ פי
אלמגארה אלתי פי אלציעה אלמצאעפה בחצרה׳ ממרא פי בלד
כנעאן אלדי אשתראהא אברהים מן עפרון אלחתי חוז קבר ׃ שמה
קברו את אברהם ואת שרה אשתו שמה קברו את יצחק ואת
רבקה אשתו ושמה קברתי את לאה ׃ תמן קברו ית אברהם וית
שרה אתתיה · תמן קברו ית יצחק · וית רבקה אתתיה · ותמן קברית
ית לאה ׃ תם דפנו אברהם ושרה זוגתה ותם דפנו יצחק ורבקה
זוגתה ותם דפנת לאה ׃ מקנה השדה והמערה אשר בו מאת
בני חת ׃ זביני חקלא ומערתא דביה מן בני חתאה ׃ שרא אלציעה
ואלמגארה אלתי פיהא מן בני חת ׃ ויכל יעקב לצות את בניו
ויאסף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף אל עמיו ׃ ושיצי יעקב

רש״י

ומשחת ויעקב לה קורבן · לו ישטמנו · שמא ישטמנו · לו מתחלק לענינים הדבר · יש לו משמש
בל׳ בקשה ולשון הלואי כגון לו יהי כדבריך · לו שמעני · ולו הואלנו · לו מתנו · ויש לו משמש
בל׳ אם ואולי כגון לו חכמו · לו הקשבת למצותי · ולו אנכי שוקל על כפי · ויש לו בלשון שמא לו
ישטמנו ואין לו עוד דומה במקרא והוא לשון אולי כמו לא תלך האשה אחרי לשון שמא
הוא · ויש אולי לשון בקשה כגון אולי יראה ה׳ בעניי · אולי ישיב ה׳ אותי · דרי הוא כמו לו
יהי כדבריך · ויש אולי לשון אם אולי יש חמשים צדיקים · ויצוו אל יוסף כמו ויצום אל בני ישראל
צוה
נמשך

לפקדא ית בנוהי וכנש רגלוהי לערסא ואתנגיד ואתכניש
לעמיה: פלמא פרג יעקוב מן וציתה לבניה צם רגליה אלי אלסריר
ותופא וצאר אלי קומה: ויפל יוסף על פני אביו ויבך עליו וישק
לו: ונפל יוסף על אפי אבוהי ובכא עלוהי ונשיק ליה: פאנכב
יוסף עלי וגה אביה ובכא עליה וקבלה: ויצו יוסף את עבדיו
את הרפאים לחנט את אביו ויחנטו הרפאים את ישראל: ופקיד
יוסף ית עבדוהי ית אסותא למחנט ית אבוהי וחנטו אסותא
ית ישראל: ואמר עבידה אלאטבא אן יחנטו אביה פחנטת אלי
אטבא אסר: וימלאו לו ארבעים יום כי כן ימלאו ימי
החנטים ויבכו אתו מצרים שבעים יום: ושלימו ליה ארבעין
יומין ארי כין שלמין יומי חנטיא ובכו יתיה מצראי שבעין
יומין: אלי כאן כמל לה מ׳ יומא לאן כדאך כאנה תכמל
איאם אלמחנטין ובכא עליה אלמצריון סבעין יומא: ויעברו
ימי בכיתו וידבר יוסף אל בית פרעה לאמר אם נא מצאתי
חן בעיניכם דברו נא באזני פרעה לאמר: ועברו יומי
בכיתיה ומליל יוסף עם בית פרעה למימר אם כען אשכחית
רחמין בעיניכון מלילו כען קדם פרעה למימר: פלמא
גאזה איאם בכאה כלם יוסף אל פרעון וקאל להם אן וגדת
חצאא ענדכם כלמא פרעון וקולו לה: אבי השביעני לאמר
הנה אנכי מת בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שמה
תקברני ועתה אעלה נא ואקברה את אבי ואשובה: אבא
קיים עלי למימר הא אנא מאית בקברי דאתקינית לי בארעא
דכנען תמן תקברנני וכען אסק כען ואקבר ית אבא ואתוב:
אן אבי כאן קד אסתחלפני וקאל לי הא אנא מאית אדפנני פי
קברי אלדי כריתה לי פי בלד כנעאן ואלאן אצעד אדפן אבי
וארגע:

וארגע׃ ויאמר פרעה עלה וקבר את אביך כאשר השביעך׃
ואמר פרעה סק וקבר ית אבוך כמא דקיים עלך׃ קאל פרעון
אצעד אדפן אביך כמא אחלפך׃ ויעל יוסף לקבר את אביו
ויעלו אתו כל עבדי פרעה זקני ביתו וכל זקני ארץ מצרים׃
וסליק יוסף למקבר ית אבוהי ונסליקו עמיה כל עבדי פרעה
סבי ביתיה וכל סבי ארעא דמצרים׃ פצעד יוסף לידפן אביה
וצעד מעה גמיע קואד פרעון שיוך אלה וגמיע שיוך בלד מצר׃
וכל בית יוסף ואחיו ובית אביו רק טפם וצאנם ובקרם עזבו
בארץ גשן׃ וכל בית יוסף ואחוהי ובית אבוהי לחוד טפלהון
וענהון ותוריהון שבקו בארעא דגושן׃ וגמיע אל יוסף ואכותה
ואל אביה עדא אטפאלהם וגנמהם ובקרהם תרכו פי בלד אלסדיר׃
ויעל עמו גם רכב גם פרשים ויהי המחנה כבד מאד׃ ואסליק
עמיה אף רתכין אף פרשין והות משריתא סגיאה לחדא׃
וצעד מעה איצא אלכיל ואלפרסאן פכאן אלעסכר עצים גדא׃
ויבאו עד גרן האטד אשר בעבר הירדן ויספדו שם מספד
גדול וכבד מאד ויעש לאביו אבל שבעת ימים׃ ואתו עד
בית אדרי דאטד דבעברא דירדנא וספדו תמן מספד רב
ותקיף לחדא ועבד לאבוהי אבלא שבעא יומין׃ תם גאו
אלי אנדר אלעוסג אלדי פי עבר אלארדן פנדבו תם נדבא
עצימא גדא וצנע לאביה חזנא סבעה איאם׃ וירא יושב

רש״י

צוו למשה ואהרן להיות שלוחים אל בני ישראל את זה ויצוו אל שלוחם להיות שליח ליוסף ולומר
לו כן ואת מי צוו את בני בלהה שהיו רגילים אצלו שנ׳ והוא נער את בני בלהה׃ אביך צוה׃ שינו
בדבר השלום כי לא צוה יעקב כן שלא נחשד יוסף בעיניו׃ שא נא לפשע עבדי אלהי אביך אם
אביך מת אלהיו קיים והם עבדיו׃ וילכו גם אחיו׃ מוסף על השליחות׃ כי התחת אלהים׃
שמא במקומו אני בתמיה אם הייתי רוצה להרע לכם הכי יכול והלא אתם כולכם חשבתם
עלי רעה והקב״ה חשבה לטובה ואיך אני לבדי יכול להרע לכם׃ וידבר על לבם׃ דברים

הארץ הכנעני את האבל בגרן האטד ויאמרו אבל כבד זה
למצרים על כן קרא שמה אבל מצרים אשר בעבר הירדן׃
וחזא יתיב ארע כנענאה ית אבלא בבית אדרי דאטד ואמרו
אבל תקיף דין למצראי על כין קרא שמה אבל מצרים דבעבר
ירדנא׃ פלמא ראא סאכן בלד אלכנאעני אלחזן פי אנדר
אלעוסג קאלו הדא חזן עצים לאלמצריין ולדלך סמי חזן אלמצריין
אלדי פי עבר אלארדן׃ ויעשו בניו לו כן כאשר צום׃ ועבדו
בנוהי ליה כין כמא דפקידנון׃ פצנע לה בניה כג'מיע מא
אוצאהם׃ וישאו אתו בניו ארצה כנען ויקברו אתו במערת
שדה המכפלה אשר קנה אברהם את השדה לאחזת קבר
מאת עפרן החתי על פני ממרא׃ ונטלו יתיה בנוהי לארעא
דכנען וקברו יתיה במערת חקל כפילתא דזבן אברהם
ית חקלא לאחסנת קבורא מן עפרון חתאה על אפי ממרא׃
חמלוה בניה אלי בלד כנעאן ודפנוה פי מגארה אלציעה
אלמצאעפה אלתי אשתראהא אבר' חוז קבר מן עפרון אלחתי
אלתי בחצרה ממרא׃ וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו וכל
העלים אתו לקבר את אביו אחרי קברו את אביו׃ ותב
יוסף למצרים הוא ואחוהי וכל דסליקו עמיה למקבר ית
אבוהי בתר דקבר ית אבוהי׃ תם רגע יוסף אלי מצר הו
ואכותה וסאיר מן כאן צעד מעה לידפן אביה בעד מא
דפנה׃ ויראו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו
יוסף והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אתו׃
וחזו אחי יוסף ארי מית אבוהון ואמרו דלמא יטר לנא
דבבו יוסף ואתבא יתיב לנא ית כל בישתא דגמלנא יתיה׃
ולמא

ולמא ראו אכוה יוסף אן אביהם קד מאת קאלו כלא יתהדדנא
יוסף ויכאפינא בשר דׄי אוליגאה ויצוו אל יוסף לאמר
אביך צוה לפני מותו לאמר ופקידו לות יוסף למימר אבוך
פקיד קדם מותיה למימר פאמרו מן קאל ליוסף אן אביך
אוצא קבל מותה וקאל כה תאמרו ליוסף אנא שא נא
פשע אחיך וחטאתם כי רעה גמלוך ועתה שא נא לפשע
עבדי אלהי אביך ויבך יוסף בדברם אליו כדין תימרון
ליוסף בבעו שבוק כען לחובי אחך ולחטאיהון ארי בשא
גמלוך וכען שבוק כען לחובי עבדי אלהא דאבוך ובכא
יוסף במללותהון עמיה קולו ליוסף אסאלך אן
תגפר דנב אכותך וכטייתהם פקד אוליך שרא ואלאן אסאלך
אן תצפח דנב עביד אלה אביך פבכא יוסף חין כלמוה
בדאך וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך
לעבדים ואזלו אף אחוהי ונפלו קדמוהי ואמרו הא
אנחנא לך לעבדין פגאו אכותה איצא ווקעו בין ידיה
וקאלו הודא נחן לך עבידא ויאמר אלהם יוסף אל תיראו
כי התחת אלהים אני ואמר להון יוסף לא תדחלון ארי
דחלא דיי אנא קאל להם יוסף לא תכאפון אני אכאף

רש״י ז״ל

המתקבלים על הלב עד שלא ירדתם לכאן היו מרננים עלי שאני עבד ועל ידיכם נודע שאני בן חורין ואני הורג אתכם מה הבריות אומרים כת של בחורים ראה ונשתבח בהם ואמר אחיים ולבסוף הרג אותם יש לך אח שהורג את אחיו ד״א עשרה נרות לא יכלו לכבות נר אחד וכו׳ ... על ברכי יוסף כתרגומו גידלן בין ברכיו וגדו ורבו יוסף

שלה: ואתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטבה למען
עשה כיום הזה להחית עם רב: ואתון חשבתון עלי בישא· מן
קדם יי אתחשיבת לטבא· בדיל· למעבד· כיומא הדין לקימא
עם סגי: ואנתם קדרתם עליי שרא ושלה קדרה לכיר לקבל
אן יצנע מא תרוה שיום ויחיי קומא כתירא: ועתה אל תיראו
אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם וינחם אותם וידבר על
לבם: וכען לא תדחלון· אנא· אזון יתכון וית טפלכון· ונחים
יתהון· ומליל תנחומין על לבהון: ואלאן לא תכאפו אנא
אמונכם ואטפשכם פעאדאהם ודאראהם: וישב יוסף
במצרים הוא ובית אביו ויחי יוסף מאה ועשר שנים:
ויתיב יוסף במצרים· הוא ובית אבוהי· וחיא יוסף· מאה ועסר
שנין: תם אקאם יוסף במצר הו וז׳ אביה ועאש מאיה ועשר
סנין: וירא יוסף לאפרים בני שלשים גם בני מכיר בן מנשה
ילדו על ברכי יוסף: וחזא יוסף לאפרים· בנין תליתאין· אף
בני מכיר בר מנשה· אתילידו ורבי יוסף: חתא ראא
לאפרים בנין תותא ואיצא בני מכיר אבן מנשה ולדו
פי חגרה: ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת ואלהים פקד
יפקד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר
נשבע לאברהם ליצחק וליעקב: ואמר יוסף לאחוהי· אנא
מאית· ויי׳ מדכר דכיר יתכון· ויסיק יתכון מן ארעא הדא·
לארעא· דקיים· לאברהם ליצחק וליעקב: תם קל יוסף
לאכותה אנא מאית ושלה סידכרכם ויצעדכם מן הדא
שבלד אלי שבלד אלדי קסם לאברהים ויצחק ויעקוב: וישבע

יוסף

יוסף

יוסף את בני ישראל לאמר פקד יפקד אלהים אתכם
והעלתם את עצמתי מזה׃ ואומי יוסף ית בני ישראל למימר
מדכר דכיר יי׳ יתכון ותסקון ית גרמי מכא׃ פאחלף יוסף
בני אסר׳ וקאל להם אדא דכרכם אללה פאצעדו בעצאמי
מן ההנא׃ וימת יוסף בן מאה ועשר שנים ויחנטו אתו
ויישם בארון במצרים׃ ומית יוסף בר מאה ועסר שנין
וחנטו יתיה ושמוהי בארונא במצרים׃ ומאת יוסף
אבן מאיה ועשר סנין פחנטוה וצייר פי צנדוק במצר

פ״נ פסוקים סימן ימלא

ברוך השם נותן התורה בילא״ו׃

סכום הפסוקים של ספר זה אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה סימן א״ך ל״ד׳ ומנין
פרשיותיו הפתוחות שלש וארבעים והסתומות שמונה וארבעים הכל אחת ותשעים
סימן למועדים צ״א וסדריו חמשה וארבעים סימן מ״ה וחציו ועל חרבך תחיה׃

ושלים ספר בראשית׳ בעזרת מגיד אחרית מראשית׳
אלהינו הדוס לרגלינו ישית׳ וגו ויעלנו בנו בן
החכמות׳ ואבדהן ג׳ בדוח קדים חרישית׳
ויחדש מלכותינו כמראשית׳
וישיב כהונת מחלוקת ומושית׳
ותשוב הנופלת נביות
גברת ותיעשה
חפשית׳ אביר
נו״ה׳

~~ברוך השם נותן התורה~~
~~...~~

כד ב

ברוך השם נותן התורה ברוך יי׳ לעולם אמן ואמן ימלך יי׳ לעולם אמן ואמן..

אבגד הוז חטי כן
למס

אבגד

אבגד הוז
כך

אבגד הוז

אבגד הוז
חטי כך

לק' תהלתו ו ישעיה כבי גבה
אשר בגי' אותו לטעות לחן י
ח"ב

ספר שמות

הדה למרשה חק יוסף
ן הארון לכהן הקורא
בח ישתק וגו' בה יעתה
וע"ב

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו ואלין

שמהת בני ישרא' דעלו למצרים עם יעקב גבר ואנש ביתיה עלו׃ הדא אסמא בני אסר' אדאכלין אלי מצר מע יעקו' כל רגל וא'ה דכלו׃ ראובן שמעון לוי ויהודה׃ יששכר זבולן ובנימן׃ דן ונפתלי גד ואשר׃ ויהי כל נפש יצאי ירך יעקב שבעים נפש ויוסף היה במצרים׃ והואה׃ כל נפשתא׳ נפקי ירכא דיעקב שבעין נפשן ויוסף דהוה במצרים׃ וכאן גמלה׳ אנפוס אלכארגה מן צלב יעקוב סבעין נפסא׳ מע יוסף אלדי כאן במצר׃ וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא׃ ומית יוסף וכל אחוהי׃ וכל דרא ההוא׃ פמאת יוסף וגמיע אכותה וסאיר אהל דלך אלגיל׃ ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אתם׃ ובני ישרא' נפישו ואתילדו וסגיאו ותקיפו לחדא לחדא׃ ואתמליאת ארעא מנהון׃ ובני אסר' אתמרו וזסעו

רש"י ז"ל

ואלה שמות בני ישרא' אעפ"י שמנאם בחייהם בשמותם חוזר ומנאם במיתתן להודיע חיבתן שנמשלו לכוכבים שמוציאם ומכניסם במספר ובשמותם של' המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא׃ ויוסף היה במצרים׃ והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים ומה בא ללמדינו וכי לא היינו יודעים שהוא היה במצרים אלא להודיעך צדקתו של יוסף הוא יוסף הרועה את צאן אביו הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועומד בצדקתו׃ פרו וישרצו׃ שהיו יולדות ששה בכרס אחת׃ ויקם מלך חדש׃ רב ושמואל חד אמר חדש ממש וחד אמר שנתחדשו גזירותיו׃ אשר לא ידע את יוסף׃ עשה עצמו כאלו לא ידעו׃ הבה נתחכמה׃ כל הבה לשון הזמנה הוא כלומר הזמינו עצמכם לכך׃ נתחכמה לו׃ לעם נתחכם מה לעשות לו׃ ורבותי' דרשו נתחכם למושיען של ישרא' נדונם במים שכבר נשבע׳

שלא

ונשו וכתרו ועצמו גדא גדא. ואמתלא דאך אלבלד
מנהם: ויקם מלך חדש על מצרים
אשר לא ידע את יוסף: וקם מלכא חדתא על מצרים דלא
מקיים גזירת יוסף: תם קאם מלך גדיד עלי מצר מא לם
ישאהד יוסף: ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום
ממנו: ואמר לעמיה הא עמא בני ישראל סגן ותקפין מננא:
פקאל לקומה הודא קום בני אסראל אכתר ואעצם מנא: הבה
נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם
הוא על שנאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ: הבו נתחכם
להון דלמא יסגון ויהי ארי יערענא קרב ויתוספון אף
אנון על סנאנא ויגיחון בנא קרב ויסקון מן ארעא: תעאלו
נחתאל להם כלא יכתרון פיכון אדא ואפאקנא חרב אנצאפו
הם איצא אלי אעדאינא פיחארבונא ויהרבונא מן אלבלד:
וישימו עליו שרי מסים למען ענתו בסבלתם ויבן ערי
מסכנות לפרעה את פתם ואת רעמסס: ומניאו עליהון
שלטונין מבאשין בדיל לענואיהון בפלחנהון ובנו קרוי

רש"י ז"ל

שלא יהיו עבדות לעולם.. ועלה מן הארץ. על כרחינו. ורבותי' דרשו כאדם שמקלל עצמו
ותולה קללתו בחבירו והרי הוא כאלו כתב ועלינו מן הארץ והם ירשוה.. וישימו עליו. על
המסים על פרעה. שנוטל מלבן על שכמו כמו לפתות לישראל..) מסים. לשון מס שרים.
שגובין מהם המס. ומהו המס שיבנו ערי מסכנות לפרעה.. למען ענותו בסבלות
שלמצריים.. ערי מסכנות. כתרגומו וכן לך בוא אל הסוכן הזה. גזבר הממונה על האוצרות
את פיתום ואת רעמסס. שלא היו ראויות מתחלה לכך ועשאום חזקות ובצורות לאוצר..
וכאשר יענו אותו. בכל מה שהן נותנין לב לענות כן לב הקב"ה להרבות ולהפריץ.. כן
ירבה. כן רובה וכן פורץ. ומדרשו רוח הקדש אומרת כן אתם אומרים פן ירבה ואני
אומר כן ירבה.. ויקוצו. קצו בחייהם. ורבותי' דרשו כקוצים היו בעיניהם.. בפרך.
בעבודה קשה המפרכת את הגוף ומשברתו.. המילדות. הוא לשון מולידות אלא שיש
לשון קל ויש לשון כבד כמו שובר ומשבר דובר ומדבר כך מוליד ומילד.. בילדכן
כמו בהולידכן.. שפרה. יוכבד ע"ש שמשפרת את הולד.. פועה. מרים שפועה.

בית אוצרי לפרעה ית פיתום וית רעמסס: פצ'ירו עליהם
ולאה דמה לקבל אן יעדבונהם בנקלהם פבנו קרא מכאזין
לפרעון פי פיתום ופי עין שמס: וכאשר יענו אתו כן ירבה
וכן יפרץ ויקצו מפני בני ישראל: וכמא דמענן להון
כין סגן וכין תקפין ועקת למצראי מן קדם בני ישראל:
וכאן כל מא יעדבונהם כד'אך יכתרון ויסרון חתא צג'רו
מן קבל בני אסר': ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך:
ואפלחו מצראי ית בני ישראל בקשיו: ואסתעבד אל
מצריון בני אסר' באקמא: וימררו את חייהם בעבדה קשה
בחמר ובלבנים ובכל עבדה בשדה את כל עבדתם אשר
עבדו בהם בפרך: ואמרו ית חייהון בפולחנא קשיא
בטינא ובלבני ובכל פלחנא בחקלא ית כל פולחנהון
דאפלחו בהון בקשיו: ואמרו חיותהם בכדמה צעבה בט'
טין ולבן וסאיר אעמאל צחרא וגמיע כדמתהם אלדי
יסתכדמונהם באקמא: ויאמר מלך מצרים למילדת
העברית אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה:
ואמר

רש"י ז"ל

ומדברת והוגה לוולד כדרך הנשים שמפייסות תינוק הבוכה. פועה: לשון צעקה כמו
כיולדה אפעה. על האבנים: מושב האשה היולדת ובמקום אחר קוראו משבר וכמוהו
עושה מלאכה על האבנים מושב כלי אומנות יוצר חרס. אם בן הוא: לא היה מקפיד
אלא על הזכרים לפי שאמרו לו אצטגניניו שעתיד לנולד בן שמושיע אותם. וחיה: ותחיה
ותחיין את הילדים: מספקות להם מזון. תרגום הראשון וקיימא והשני וקיימתין לפי
שלשון עבר לנקבות רבות תיבה זו וכיוצא בה משמשת לשון פעלן ולשון פעלתם
כגון ותאמרנה איש מצרי לשון עבר כמו ויאמרו לזכרים. כי חיות הנה: ותדברנה
בפיכם לשון דברתם כמו ותדברו לזכרים וכן ותחללנה אותי אל עמו לשון עבר
חללתם וכמו ותחללו לזכרים. כי חיות הנה: בקיאות כמילדות תרגום מיילדות
חייתא. ורבותינו דרשו הרי הן משולות לחיות השדה שאינן צריכות מילדת
והיכן

ואמר מלכא דמצרים לחיתא יהודיתא דשום חדא שפרה
ושום תניתא פועה: תם קאל מלך מצר לקואבל אלעברא
ניאת אלדי אסם אחדהמא שפרה ואלאכרא פועה: ויאמר
בילדכן את העבריות וראיתן על האבנים אם בן הוא והמתן
אתו ואם בת הוא וחיה: ואמר כד תהוין מילדן ית יהודיתא
ותחזין על מתברא אם ברא הוא ותקטלן יתיה ואם ברתא
היא תקימנה: קאל אדא קבלתן אלעבראניאת פאנצרן ענד
אלמתבר אן כאן אבנא פאקתלוה ואן כאנה אבנה פאסתבקו
הא: ותיראן המילדת את האלהים ולא עשו כאשר דבר
אליהן מלך מצרים ותחיין את הילדים: ודחילא חיתא מן
קדם יי ולא עבדא כמא דמליל עמהון מלכא דמצרים וקיימא
ית בניא: פכאפת אלקואבל אללה ולם יצנעין כמא קאל להן מלך
מצר ואסתבקין אלבנין: ויקרא מלך מצרים למילדת ויאמר
להן מדוע עשיתן הדבר הזה ותחיין את הילדים: וקרא
מלכא דמצרים לחייתא ואמר להון מדין עבדתין פתגמא
הדין וקיימתין ית בניא: פדעא בהן מלך מצר וקאל להן מא
באלכן צנעתן הדא אלאמר ואסתבקיתין אלבנין: ותאמרן

ה

רש״י ז״ל

והיכן משונין לחיות · גור אריה יהודה · בנימין זאב יטרף · בכור שורו · אילה שלוחה ·
ומי שלא נכתב בו הרי הכתוב כוללן מה אמך לביא״ וייטב · ויטיב להם נעה חנוך
בתיבה שיסודה שתי אותיות ונתן לה וי״ו יו״ד בראשה כשהיא באה לדבר לשון ויפעיל
הוא נקוד היו״ד בציר״י שהוא קמץ קטן כגון וייטב אלהים למילדות וירב בבת יהודה
תאניה ואניה · וכן ויגל את השארית דנבוזראדן הגלה את השארית ויפן זנב אל זנב דשמשון
הפנה הזנבות זו לזו · כל זו לשון הפעיל את אחרים · וכשהוא מדבר בלשון ויפעל הוא
נקוד היו״ד בחירק כגון וייטב בעיניו לשון הוטב · וכן וירב העם נתרבה העם · ויגל
יהודה הגלה יהודה · ויפן כה וכה הפנה לכאן ולכאן ולא תשיבנו וילך וישב וירד ויצא לפי
שאינן מגזרתן שלהן שהרי היו״ד יסוד בהן ירד יצא ישב ילך יוד אות שלישית בו״
וייטב אלהים למילדות · ומהו הטובה״ ויעש להם בתים · בתי כהונה ולויה ומלכות שקרויין
בתים ·

המילדת אל פרעה כי לא כנשים המצרית העברית כי חיות
הנה בטרם תבוא אלהן המילדת וילדו: ואמרא חיתא לפרעה
ארי לא כנשיא מצריתא יהודיתא ארי חכימן אנין עד לא
עלת לותהון חיתא וילדן: פקאלתא לה אן ליס כאלנסא אלמצריאת
אלעבראניאת בל הן בציראת וקבל אן תדכל אליהן אלקאבלה
ילדן: וייטב אלהים למילדת וירב העם ויעצמו מאד: ואוטיב
יי לחיתא ונסגי עמא ותקיפו לחדא: פאחסן אללה אלי אלקואבל
פכתר אלקום ועצמו גדא: ויהי כי יראו המילדת את האלהים
ויעש להם בתים: והוה כד דחילא חיתא מן קדם יי ועבד להון
בתין: ולמא כאפת אלקואבל אללה צנע להן ביותא חגבהן: ויצו
פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד היארה תשליכהו וכל
הבת תחיון: ופקיד פרעה לכל עמיה למימר כל ברא דיתיליד
ליהודאי בנהרא תרמוניה וכל ברתא תקיימון: תם אמר
פרעון גמיע קומה קאילא כל אבן יולד להם אטרחוה פי אל
ניל וכל אבנה אסתבקוהא: ב וילך איש
מבית לוי ויקח את בת לוי: ואזל גברא מדבית לוי ונסיב
ית בת לוי: תם מצא רגל מן אל לוי ותזווג באבנה לוי: ותהר
האשה

רש"י ז"ל

בתים. יובן את בית ה' ואת בית המלך כהונה ולויה מיוכבד ומלכות ממרים כדאית' במס' סוטה: לכל עמו. אף עליהם גזר. יום שנולד משה אמרו לו איצטגניניו היום נולד בן שעתי' להושיע את ישרא' ואין אנו יודעין אם ממצרים אם מישרא' ורואין אנו שסופו ללקות במים לכך גזר אותו היום אף על המצריים שנ' כל הבן הילוד ולא נאמר הילוד לעברים והם לא היו יודעים שסופו ללקות על מי מריבה: וילך איש מבית לוי. זה עמרם: ויקח את בת לוי. זו יוכבד פירוש היה מגרשה מפני גזירת פרעה וחזר והחזירה ועשה בה ליקוחים שניים ואף היא נהפכה להיות נערה ובת ק"ל שנה היתה שנולדה בבואם למצרים בין החומות ומאתים ועשר נשתהו שם וכשיצאו היה משה בן שמונים שנה כשנתעברה ממנו היתה בת ק"ל וקורא אותה בת לוי: כי טוב הוא. כשנולד נתמלא הבית כולו אורה: ולא יכלה עוד הצפינו. שמנו לה המצריים מיום שהחזירה והיא ילדתו לששה חדשים ויום אחד שהיולדת לשבעה יולדת

האשה ותלד בן ותרא אתו כי טוב הוא ותצפנהו שלשה
ירחים: ועדיאת אתתא וילידת בר: וחזת יתיה ארי טב הוא:
ואטמרתיה תלתא ירחין: פחמלת וולדת אבנא ולמא ראתה
חסנא אכפתה תלאה אשהר: ולא יכלה עוד הצפינו ותקח
לו תבת גמא ותחמרה בחמר ובזפת ותשם בה את הילד
ותשם בסוף על שפת היאר: ולא יכילת עוד לאטמרותיה:
ונסיבת ליה תיבתא דגומא וחפתה בחימרא ובזפתא: ושויאת
בה ית רביא: ושויתה ביערא על כיף נהרא: ולם תטיק עאד
אן תכפיה פאכדת לה תאבותא מן ברדי וקפרתהא בקפר
וזפת וצירתה פיהא וצירתהא פי שריק עלי שאטי אלניל:
ותתצב אחתו מרחק לדעה מה יעשה לו: ואתעתדת אחתיה
מרחיק: למדע מא יתעביד ליה: פוקפת אכתה מן בעיד
לתנצר מא יצנע בה: ותרד בת פרעה לרחץ על היאר
ונערתיה הלכת על יד היאר ותרא את התבה בתוך הסוף
ותשלח את אמתה ותקחה: ונחתת בת פרעה למסחי על
נהרא: ועולימתהא מהלכן על כיף נהרא: וחזת ית תיבתא
בגו יערא: ואושיטת ית אמתה ונסיבתה: פנזלת אבנה פרע'
לתגתסל פי אלניל וכאן גוארהא ימשין עלי שאטיה פראת
אלתאבות פי וסט אלדיס פמדת ידהא פאכדתהא: ותפתח

רש"י

יולדת למקוטעים והם בדקו אחריה לסוף תשעה: גומא: גמי בלשון משנה ובלע"ז יונ"קו"ר
זוח ועומד בפני רך ובפני קשה: בחמר ובזפת: זפת מבחוץ וטיט מבפנים כדי שלא יריח
אותו צדיק ריח רע של זפת: ותשם בסוף: הוא לשון אגם רוזי"ל בלע"ז ודומה לו קנה וסוף
קמלו: לרחוץ על היאור: סרס המקרא ופרשהו ותרד בת פרעה על היאור לרחוץ בו: על
יד היאור: אצל היאור כמו ראו חלקת יואב על ידי והוא לשון יד ממש שיד האדם סמוכה לו
ורבותי' אמרו הולכות לשון מיתה הולכות למות לפי שמיחו בה
והכתוב מסייען כי למה לנו לכתוב ונערותיה הולכות: את אמתה: את שפחתה ורבותי'
דרשו לשון יד אבל לפי דקדוק לשון הקדש היה לו לינקד אמתה מ"ם דגושה והם דרשו את
אמתה:

דד

ותראהו את הילד והנה נער בכה ותחמל עליו ותאמר
מילדי העברים זה׃ ופתחת וחזת ית רביא והא עולימא בכי
וחסת עלוהי ואמרת מבני יהודאי הוא דין׃ פפתחת וראתה
פאדא בצבי יבכי פשפקת עליה וקאלת הדא מן אולאד ﭏעברא
ניין׃ ותאמר אחתו אל בת פרעה האלך וקראתי לך אשה
מינקת מן העברית ותינק לך את הילד׃ ואמרת אחתיה לבת
פרעה האיזיל ואקרי ליך אתתא מינקתא מן יהודיתא
ותוניק ליך ית רביא׃ קאלת להא אכתה אאמצי ואדעו לך
באמראה מרצעה מן ﭏעבראנייאת תרצעה לך׃ ותאמר
לה בת פרעה לכי ותלך העלמה ותקרא את אם הילד׃ ואמרת
לה בת פרעה איזילי ואזלת עולימתא וקרת ית אמיה
דרביא׃ קאלת להא אבנה פרעון אמצי פמצת ﭏגאריה
ודעת באם ﭏצבי׃ ותאמר לה בת פרעה היליכי את הילד
הזה והינקהו לי ואני אתן את שכרך ותקח האשה הילד
ותניקהו׃ ואמרת לה בת פרעה הליכי ית רביא הדין
ואוניקיהו לי ואנא אתין ית אגריך ונסיבת אתתא רביא
ואונקתיה׃ קאלת להא אבנה פרעון כדי הדא ﭏצבי ארצעיה
לי ואנא אעטיך אגרתך פאכדת ﭏאמראה ﭏצבי וארצעתה׃

ויגדל

רש״י ז״ל

אמתה את ידה ונשתרבבה אמתה אמות הרבה׃ ותפתח ותראהו את מי ראתה את הילד זהו
פשוטו ומדרשו שראתה עמו שכינה׃ והנה נער בוכה קולו כנער׃ מן העבריות
שהחזירתו על מצריות הרבה לינק ולא ינק לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינה׃ ותלך
העלמה הלכה בזריזות כעלם׃ היליכי נתנבאה ולא ידעה מה נתנבאה הא שליכי׃ משיתיהו
שליתיהו הוא לשון הוצאה בלשון ארמי כמשחל ביניתא מחלבא ובלשון עברי משיתהו לשון
הסירותיו כמו לא ימוש. כך חברו מנחם ואני אומר שאינו ממחברת מש וימוש אלא
מגזרת משה ולשון הוצאה הוא וכן ימשני ממים רבים שאלו היה ממחברת מש לא יתכן לומר
משיתיהו אלא המשיתיהו כאשר יאמר מן קם הקימותי ומן שב השיבותי ומן בא הביאותי
או משתיהו כמו ומשתי את עון הארץ אבל משיתי הוא מגזרת תיבה שפועל שלה׃

מיוסד

ויגדל הילד ותבאהו לבת פרעה ויהי לה לבן ותקרא שמו
משה ותאמר כי מן המים משיתהו׃ ורבא רביא ואיתיתיה
לבת פרעה והוה לה לבר וקרת שמיה משה ואמרת ארי
מן מיא שחלתיה׃ פלמא כבר אלצבי גאת בה אלי אבנה פרעון
וצאר להא כאבן פאסמתה מוסא קאלת אני שלתה מן אלמא׃ ויהי
בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלתם וירא
איש מצרי מכה איש עברי מאחיו׃ והוה ביומיא האנון
ורבא משה ונפק לות אחוהי וחזא בפלחנהון וחזא גבר
מצרי מחי לגבר יהודי מאחוהי׃ וכאן פי תלך אלאיאם אן מוסי
כבר וכרג אלי אכותה ונצר פי נקלהם פראא רגל מצרי
יצרב רגל עבראני מן אכותה׃ ויפן כה וכה וירא כי אין
איש ויך את המצרי ויטמנהו בחול׃ ואתפני לכא ולכא
וחזא ארי לית אנש ומחא ית מצראה וטמריה בחלא׃ פא
לתפת ימנה ויסרה פראא אנה ליס אנסאן פצרב אלמצרי ו
ואמאתה ודפנה פי אלרמל׃ ויצא ביום השני והנה שני אנשים
עברים נצים ויאמר לרשע למה תכה רעך׃ ונפק ביומא
תנינא והא תרין גוברין יהודאין נצן ואמר לחייבא למא

רש"י

מיוסד בה"א בסוף התיבה כגון משה בנה עשה צוה פנה כשיבוא לומר בהם פעלתי תבא
היו"ד במקום הה"א כמו עשיתי בניתי פניתי צויתי׃ ויגדל משה׃ והלא כבר כתב ויגדל הילד
א"ר יהודה בר' אלעאי הראשון לקומה והשני לגדולה שמינהו פרעה על ביתו׃ וירא
בסבלותם׃ נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם׃ איש מצרי׃ נוגש היה ממונה על
שוטרי ישראל והיה מעמידם מקריאת הגבר למלאכתן׃ מכה איש עברי׃ מלקהו
ורודהו ובעלה של שלומית בת דברי היה ונתן עיניו בה ובלילה העמידו והוציאו מ
מביתו והוא חזר ונכנס לביתו ובא על אשתו כסבורה שהוא בעלה וחזר האיש לביתו
והרגיש בדבר וכשראה אותו המצרי שהרגיש בדבר היה מכהו ורודהו כל היום׃ ויפן כה
וכה׃ ראה מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה ולפי פשוטו כמשמעו׃ וירא כי אין איש׃
עתיד לצאת ממנו שיתגייר׃ שני אנשים עברים׃ דתן ואבירם הם שהותירו מן המן׃

אַת מַחִי לְחַבְרָךְ׃ ת"ס כרג פי יום ת'אני פאדא ברג'לין עברא'
ני'ין יתנאציאן פקא' ללט'אלם מנהמא לם תצ'רב צאחבך׃ וַיֹּאמֶר
מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ שַׂר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר כַּאֲשֶׁר
הָרַגְתָּ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמַר אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר׃ וַאֲמַר
מַן שַׁוְיָךְ לִגְבַר רַב וְדַיָּין עֲלָנָא הֲלְמִקְטְלִי אַתְּ אָמַר כְּמָא
דִקְטַלְתָּא יָת מִצְרָאָה וּדְחִיל מֹשֶׁה וַאֲמַר בִּקְשׁוֹט אִתְיְדַע
פִּתְגָמָא׃ קא' מן צי'רך לגלא חאכמא ורייסא עלינא אתריד
אן תקתלני כמא קתלת ט'מצרי פפזע מוסי וקא' איקינא קד
ערף ט'כבר׃ וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וַיְבַקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת
מֹשֶׁה וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַרְעֹה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל
הַבְּאֵר׃ וּשְׁמַע פַּרְעֹה יָת פִּתְגָמָא הָדֵין וּבְעָא לְמִקְטַל יָת
מֹשֶׁה וַעֲרַק מֹשֶׁה מִן קֳדָם פַּרְעֹה וִיתֵיב בְּאַרְעָא דְמִדְיָן וִיתֵיב
עַל בֵּירָא׃ פלמא סמע פרעון בהדא ט'כבר טלב אן יקתל
מוסי פהרב מוסי מן בין ידיה וצאר ט'י בלד מדין וגלס עלי
ט'ביר׃ וּלְכֹהֵן מִדְיָן שֶׁבַע בָּנוֹת וַתָּבֹאנָה וַתִּדְלֶנָה וַתְּמַלֶּאנָה
אֶת הָרְהָטִים לְהַשְׁקוֹת צֹאן אֲבִיהֶן׃ וּלְרַבָּא דְמִדְיָן שְׁבַע בְּנָן׃

וְאַתְאָה

רש"י ז"ל

נצים. מריבים׃ למה תכה. אע"פ שלא הכהו נקרא רשע בהרמת יד׃ רעך. רשע כמותך׃ מי שמך לאיש. והלא עודך נער׃ הלהרגני אתה אומר. מכאן אנו למדים שהרגו בשם המפורש׃ ויירא משה. כפשוטו. ומדרשו דאג לו על שראה בישראל רשעים דלטורין אמר מעתה שמא אינם ראויים ליגאל׃ אכן נודע הדבר. כמשמעו. ומדרשו נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו מה חטאו ישראל מכל שבעים אומות להיות נרדים בעבודת פרך׃ ראה אני שהם ראויים לכך׃ וישמע פרעה. הם הלשינו עליו׃ ויבקש להרוג את משה. מסרו לקוסטינר להרגו ולא שלטה בו החרב הוא שאמר משה ויצילני מחרב פרעה׃ וישב על הבאר. למד מיעקב שנזדווג לו זווגו מן הבאר׃ ולכהן מדין. רב שבהם ופירש לו מע"ז ונדוהו מאצלם׃ את הרהטים. את בריכות מרוצות המים העשויות בארץ׃ ויגרשום. מפני הנידוי׃ למה זה עזבתן. הכיר בו שהוא מזרעו של יעקב שהמים עולין לקראתו׃ ויאכל לחם. שמא ישא אחת מכם כמ"ה כי אם הלחם אשר הוא אוכל׃

ואתאה ודלאה ומלאה ית רטיא׳ לאשקאה ענא דאבוהון׃
וכאן לאמאם מדין ז׳ בנאת. פגאת ודלאת. ומלאת אלחיאץ
לתסקי גנם אביהן׃ ויבאו הרעים ויגרשום ויקם משה ויושען
וישק את צאנם׃ ואתו רעיא וטרדונין וקם משה ופרקינין
ואשקי ית ענהון׃ פגאו אלרעאה פטרדוהן פקאם מוסי ואגא׳
תהן וסקא גנמהן׃ ותבאנה אל רעואל אביהן ויאמר מדוע
מהרתן בא היום׃ ואתאה לות רעואל אבוהון׃ ואמר מדין
אוחיתין למיתי יומא דין׃ פלמא גאת אלי רעואל אביהן קאל מא
באלכן אסרעתין באלמגי אליום׃ ותאמרן איש מצרי הצילנו
מיד הרעים וגם דלה דלה לנו וישק את הצאן׃ ואמרא׳
גברא מצראה שיזבנא מידא דרעיא׳ ואף מדלא דלא
לנא ואשקי ית ענא׃ פקאלתא לה רגל מצרי כלצנא מן יד
אלרעאה ואיצא דלא לנא וסקא אלגנם׃ ויאמר אל בנתיו
ואיו למה זה עזבתן את האיש קראן לו ויאכל לחם׃ ואמ׳
לבנתיה ואן הוא׳ למא דנן שבקתין ית גברא׳ קרן ליה
וייכול לחמא׃ קאל להן ואין הו לם תרכתן אלרגל אדעונה יאכל
טעאמא׃ ויואל משה לשבת את האיש ויתן את צפרה בתו
למשה׃ וצבי משה למתב עם גוברא׳ ויהב ית צפרה ברתיה
למשה׃ ולמא אמען מוסי פי אלמקאם ענד אלרגל׳ זווגה

רש״י ז״ל

אוכל׳ ויואל. כתרגומו ודומה לו הואל נא ולין. ולו הואלנו. הואלתי לדבר. ומדרשו לשון
אלה נשבע לו שלא יזוז ממדין כי אם ברשותו. וימת מלך מצרים. נצטרע והיה
שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם. נאקתם. צעקתם וכן מעיר מתים ינאקו. את בריתו
את אברהם. עם אברהם. וידע אלהים. נתן עליהם לב ולא העלים עיניו. אחר המדבר.
להתרחק מן הגזל שלא ירעו בשדות אחרים. אל הר האלהים. ע״ש העתיד. בלבת אש.
בשלהבת אש לבו של אש כמו לבב השמים לב אלה ואל תתמה על התי״ו יש לנו כיוצא
בו מה אמולה לבתך. מתוך הסנה. ולא מאילן אחר משום עמו אנכי בצרה.
אוכל׳ נאכל. כמו לא עובד בו. אשר לקח משם. אסורה נא. אסור מכאן להתקרב שם.

בצפורה אבנתה ׃ ותלד בן ויקרא את שמו גרשם כי אמר
גר הייתי בארץ נכריה ׃ וילידת בר וקרא ית שמיה גרשום׳
ארי אמר דייר הויתי בארע נכראה ׃ פולדת אבנא ואסמאה
גרשום קא׳ אני צרת גריבא פי בלד גרבה ׃

ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים
ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויזעקו ותעל שועתם אל
האלהים מן העבדה ׃ והוה ביומיא סגיאיא האנון׳ ומית
מלכא דמצרים׳ ואתאנחו בני ישר׳ מן פולחנא דהוה
קשי עליהון ודעיקו׳ וסליקת קבילתהון׳ לקדם יי׳ מן פולחנא׃
וכאן איצא פי תלך אלאיאם אלטוילה אן מלך מצר מאת
פתנהד בני אסר׳ מן כדמתהם פצרכו פצעד תגותהם אלי
אללה מן אלכדמה ׃ וישמע אלהים את נאקתם ויזכר אלהים
את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב׃ ושמיע קדם יי
ית קבילתהון׳ ודכיר יי׳ ית קימיה׳ דעם אברהם דעם
יצחק ודעם יעקב׃ פסמע אללה שהיקהם ודכר עהדה אלדי
מע אברהים יצחק ויעקוב׃ וירא אלהים את בני ישראל
וידע אלהים׃ וגלי קדם יי׳ שעבודא דבני ישר׳׃ ואמר
במימריה למפרקהון יי׳׃ ונצר אללה אלי בני אסר׳ ורחמהם׃

ומשה היה רעה את צאן יתרו חתנו כהן
מדין

רש״י ז״ל

של׳ שלוף והוצא וכן ונשל הברזל׃ כי ישל זיתך״ אדמת קדש הוא׃ המקום׃ ועתה
לך ואשלחך אל פרעה׃ ואם תאמר מה תועיל והוצאת את עמי ויועילו דבריך
ותוציאם׃ מי אנכי׃ מה אני חשוב לדבר עם המלכים׃ וכי אוציא את בני ישר׳ ואף
אם חשוב אני מה זכו ישר׳ שייעשה להם נס ואוציאם ממצרים׃ ויאמר כי אהיה
עמך׃ השיבו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון שאמרת מי אנכי לך אל פרעה׃
לא שלך היא כי אם משלי כי אהיה עמך וזה המראה אשר ראית בסנה לך לאות כי
אנכי שלחתיך וכדאי אני להציל כאשר ראית הסנה עושה שליחותי ואינו אוכל כך
תלך בשליחותי ואינך ניזוק ושש״אלת מה זכות יש לישר׳ שיצאו ממצרים

דבר

מדין וינהג את הצאן אחר המדבר ויבא אל הר האלהים
חרבה׃ ומשה הוה רעי ית ענא דיתרו חמוהי רבא דמדין
ודבר ית ענא לאתר שפר רעיא למדברא ואתא לטורא
דאתגלי עלוהי יקרא דיי לחורב׃ וכאן מוסי ירעא גנם
יתרו חמוה אמאם מדין פסאקהא אלי טרף אלבריה חתא גא
אלי גבל אללה אלי חריב׃ וירא מלאך יהוה אליו בלבת אש
מתוך הסנה וירא והנה הסנה בער באש והסנה איננו
אכל׃ ואתגלי מלאכא דיי ליה בשלהובית אישתא מגו
אסנא וחזא והא אסנא בער באישתא ואסנא ליתוהי
מתאכיל׃ פתגלא לה מלך אללה בצרים נאר מן וסט אלסנה
פראא אלסנה משתעל באלנאר והו ליס יחתרק׃ ויאמר
משה אסרה נא ואראה את המראה הגדל הזה מדוע לא
יבער הסנה׃ ואמר משה אתפני כען ואחזי ית חזונא
רבא הדין מדין לא מתוקד אסנא׃ פקאל מוסי אמיל ואנצר
הדא אלמנצר אלעגיב מא באל אלסנא לם יחתרק׃ וירא יהוה
כי סר לראות ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ויאמר
משה משה ויאמר הנני׃ וחזא יי ארי אתפני למחזי
וקרא ליה יי מגו אסנא ואמר משה משה ואמר האנא׃

רש״י ז״ל

דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידין לקבל התורה על ההר הזה לסוף שלשה
חדשים ד״א כי אהיה עמך וזה שתצליח בשליחותך לך האות על הבטחה אחרת שאני
מבטיחך שכשתוציאם ממצרים תעבדון אותי על ההר הזה שתקבלו תורה עליו
והיא הזכות העומדת ודוגמת לשון זה מצינו בישעיה וזה לך האות אכול השנה
ספיח וגו׳ מפלת סנחריב תהיה לך אות על הבטחה אחרת שארצכם חריבה מפירות
ואני אברך הספיחים׃ אהיה אשר אהיה׃ אהיה עמם בצרה זו׳ אשר אהיה עמם
בשעבוד שאר מלכיות אמ׳ לפניו רבונו של עולם מה אני מזכיר להם צרה אחרת
דיים בצרה זו אמ׳ לו יפה אמרת כה תאמר וגו׳״ זה שמי לעולם׳ חסר ויו לומר

פעלם ﭏלה אנה קד מל לינטרה פנאדאה ﭏלה מן ﭏסנא
וקﭏ יא מוסי יא מוסי קﭏ לביך: ויאמר אל תקרב הלם של
נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת
קדש הוא: ואמר לא תקרב הלכא שרי סינך מעל רגלך
ארי אתרא דאת קאים עלוהי אתר קדיש הוא: קﭏ לא
תתקדם ﭏי ההנא אכלע נעלך ען רגלך פאן ﭏמוצע ﭏדי
אנת ואקף עליה מקדס: ויאמר אנכי אלהי אביך אלהי
אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ויסתר משה פניו כי ירא
מהביט אל האלהים: ואמר אנא ﭏהיה דאבוך אלהיה
דאברהם ﭏהיה דיצחק וﭏהיה דיעקב וכבשנון משה
לאפוהי ארי דחיל מלאסתכלא בצית יקרא דיי': קﭏ
אנא ﭏה אביך ﭏה אברהם ﭏה יצחק וﭏה יעקוב
פסתר מוסי וגהה אד כאף אן ינצר ﭏי נור ﭏלה: ויאמר
יהוה ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ואת צעקתם
שמעתי מפני נגשיו כי ידעתי את מכאביו: ואמר יי' מגלא
גלי קדמי שעבוד עמי דבמצרים וית קבילתהון שמיע
קדמי מן קדם מפלחיהון ארי גלי קדמי כיביהון: תם קﭏ קד
נצרת ﭏי צעף קומי ﭏדין במצר וסמעת צראכהם מן קבל
גלאודתהם

רש"י ז"ל

העלימהו שלא יקרא ככתבו וזה זכרי. למדו היאך נקרא וכן דוד הוא אומר יי' שמך לעולם יי' זכרך לדור ודור. את זקני ישראל. מיוחדים לישיבה ואם תאמר זקנים סתם היאך אפשר לו לאסוף זקנים של ששים רבוא. ושמעו לקולך. מכיון שתאמר להם לשון זה ישמעו לקולך שכבר זה סימן מסור בידם מיעקב ומיוסף שבלשון זה הם נגאלין יעקב אמר להם ואלהים פקוד יפקוד אתכם. יוסף אמר להם פקוד יפקוד אלהים אתכם. נקרה עלינו. לשון מקרה וכן ויקר אלהים ואנכי אקרה כה. אחר נקרא מאתו לעם.. לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך. אם אין אני מראה לו ידי החזקה כלומר כל עוד שאין אני מודיעו ידי החזקה לא יתן אתכם להלוך.. לא יתן. לא ישבוק כמו על כן לא נתתיו. לא נתנו
אלהים

גלאוזתהם ועלמת באוגאעהם ׃ ואלד להצילו מיד מצרים
ולהעלתו מן הארץ ההוא אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ
זבת חלב ודבש אל מקום הכנעני והחתי והאמרי והפרזי
והחוי והיבוסי ׃ ואתגליתי לשיזבותהון מידא דמצראי ו
ולאסקותהון מן ארעא ההיא לארע טבא ופתיא לארע
עבדא חלב ודבש לאתר כנענאי וחתאי ואמוראי ופרזאי
וחואי ויבוסאי ׃ פתגלית לאכלצהם מן יד שמצריון ואיצעדהם
מן דיך שבלד שי בלד גייד ואסע בלד יפיץ שלבן ושעסל שא
מוצע שכנאעניץ ושחתיין ושאמוריין ושפרדיין ושחוויין ושיבוסיין ׃
ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי וגם ראיתי את הלחץ
אשר מצרים לחצים אתם ׃ וכען הא קבילת בני ישראל
עלת לקדמי ואף גלי קדמי דוחקא דמצראי דחקין להון ׃
ושאן הודא צראך בני אסר׳ קד וצל שיי וראית שצגט שדי
שמצריון צאגטוהם ׃ ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוצא
את עמי בני ישראל ממצרים ׃ וכען איתא ואשלחנך לות
פרעה ואפיק ית עמי בני ישרא׳ ממצרים ׃ תשש שאן אבעת
בר שי פרעון ואכרג קומי בני אסר׳ מן מצר ׃ ויאמר משה
אל האלהים מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני
ישראל ממצרים ׃ ואמר משה קדם יי מן אנא ארי איזיל לות

אלהים להרע עמדי וכולן לשון נתינה הם ויש מפרשים ולא ביד חזקה ולא בשביל שידו
חזקה כי מאז אשלח את ידי והכיתי את מצרים וגו׳ ומתרגמינן אותו ולא מן קדם
דחיליה תקיף משמעו של ר׳ יעקב ביר׳ מנחם נאמר לי ומגרת ביתה מאותה שהיא
גרה אתה בבית ונצלתם כתרגומו ותרוקנון וכן וינצלו את מצרים ויתנצלו בני
ישראל את עדים והנון בו יסוד ומנחם חברו במחברת צדי עם ויצל אלהים את מקנה
אביכם אשר הציל אלהים מאבינו ולא ייאמנו דבריו כי אם לא היתה הנון יסוד והיה
נקודה בחיריק לא תהא משמשת בלשון הפעלתם אלא בלשון ונפעלתם כמו ונסחתם
מעל האדמה ונתתם ביד אויב ונגפתם לפני אויביכם ונתכתם בתוכה ואמרתם

פרעה׃ וארי אפיק ית בני ישר׳ ממצרים׃ ק״ל מוסי ללה׃ מן
אנא חתי אמצי אל׳ פרעון ואכרג בני אסר׳ מן מצר׃ ויאמר
כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את
העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה׃ ואמר ארי
יהי מימרי בסעדך ודין לך אתא׳ ארי אנא שלחתך׃ באפקותך
ית עמא ממצרים תפלחון קדם יי׳ על טורא הדין׃ ק״ל אנא אכון
מעך והדה לך איה אני בעתת בך׃ אדא אכרגת אל־קום מן מצר
אעבדון אל־לה עלי הדא אל־גבל׃ ויאמר משה אל האלהים הנה
אנכי בא אל בני ישראל ואמרתי להם אלהי אבותיכם
שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אמר אלהם׃ ואמר
משה קדם יי׳ הא אנא אתי לות בני ישר׳ ואימר להון אלהא
דאבהתכון שלחני לותכון ויימרון לי מן שמיה מא אימר
להון׃ ק״ל מוסי ללה האנא צאיר אל׳ בני אסר׳ ואקול להם
אל־אה אבאיכם בעתני אל׳יכם פאן קאלו לי מא אסמה מא
אקול להם׃ ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה
ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם׃
ואמר יי׳ למשה אהיה אשר אהיה׃ ואמר כדנן תימר
לבני ישר׳ אהיה שלחני לותכון׃ ק״ל לה אל־אזלי אל־די לא
יזול ק״ל כדא קול לבני אסר׳ אל־אזלי בעתני אל׳יכם׃ ויאמר

עוד

רש״י ז״ל

מלבנו לשון נפעלנו. וכל נון שהיא באה בתיבה לפרקים ונופלת ומתה. כגון נון של נוגף נושא
נותן נושך כשהיא מדברת לשון ופעלתם תינקד בשבא בחטף כגון ונשאתם את אביכם
ונתתם להם את ארץ הגלעד. ונמלתם את בשר ערלתכם. לכך אני אומר שזאת הנקודה
בחירק מן היסוד הוא ויסוד של דבר מלבן והוא מן הלשונות הכבדים כגון כפור דבור
למוד כשידבר בלי ופעלתם ינקד בחירק כמו ודברתם אל הסלע. וכפרתם את הבית.
ולמדתם אותם את בניכם. מזה בידך. לכך נכתב תיבה אחת לדרוש מזה שבידך אתה
חייב ללקות שחשדת בכשרים. ופשוטו כאדם שאומר לחבירו מודה אתה שזו של
עץ אבן היא אומר לו הין. אמר לו הריני עושה אותה עץ. ויהי לנחש רמז לו שסיפר לשון

הרע

עוד אלהים אל משה כה תאמר אל בני ישראל יהוה אלהי אבתיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר׃ ואמר עוד יי׳ למשה׳ כדנן תימר לבני ישר׳׳ יי׳ אלהא דאבהתכון׳ אלהיה דאברהם׳ אלהיה דיצחק׳ ואלהיה דיעקב שלחני לותכון׳ דין שמי לעלם׳ ודין דכרני לכל דר ודר׃ וקאל לה איצא כדא קל לבני אסר׳ אללה אלאה אבאיכם אלאה אברהם יצחק ויעקוב בעתני אליכם הדא אסמי אלי אלדהר והדא דכרי אלי גיל ואגיאל׃ לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אלהם יהוה אלהי אבתיכם נראה אלי אלהי אברהם יצחק ויעקב לאמר פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים׃ איזיל ותכנוש ית סבי ישר׳׳ ותימר להון יי׳ אלהא דאבהתכון אתגלי לי׳ אלהיה דאברהם׳ יצחק ויעקב למימר׳ מדכר דכרנא יתכון׳ וית דאתעביד לכון במצרים׃ אמץ ואגמע שיוך בני אסר׳ וקל להם אללה׳ אלאה אבאיכם תגלא לי אלאה אבראהם יצחק ויעקוב קאילא׳ קד דכרתכם ומא צנע בכם במצר׃ ואמר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והפרזי והחוי

ה

רש״י ז״ל

הרע על ישרא׳ ותפש אומנותו של נחש׳׳ ויחזק בו׳ לשון אחיזה הוא והרבה יש במקרא ויחזיקו האנשים בידו׳ והחזיקה במבושיו׳ והחזקתי בזקנו׳ כל לשון חזוק הדבוק לבית לשון אחיזה הוא׳׳ מצורעת כשלג׳ דרך צרעת להיות לבנה היא׳ אף באות זה רמז לו שלשון הרע סיפר באמרו לא יאמינו לי לפיכך הלקהו בצרעת כמו שלקתה מרים על לשון הרע׳׳ מחיקו שבה כבשרו מכאן שמדה טובה ממהרת לבוא ממדת פורענות שהרי בראשונה לא נאמר מחיקו׳ והאמינו לקול האות האחרון׳ משתאמר להם בשבילכם לקיתי על שסיפרתי עליכם לשון הרע יאמינו לך שכבר למדו בכך שהמזדווגין להן לוקין בנגעים כגון פרעה ואבימלך בשביל שרה׳׳ והיו המים וגו׳ והיו והיו שני פעמים נראה בעיני אלו נאמר והיו המים אשר תקח מן היאור לדם ביבשת שומע אני

והיבוסי אל ארץ זבת חלב ודבש׃ ואמרית׳ אסיק יתכון
משעבוד מצראי לארע כנענאי וחתאי ואמוראי ופרזאי
וחואי ויבוסאי לארע עבדא חלב ודבש׃ וקלת אצעדכם
מן עראב שמצריון שי מוצע שכנאעניין ושחתיין ושאמוריין
ושפרדיין ושחוויין ושיבוסיין שי בלד יפיץ שלבן ושעסל׃ ושמעו
לקלך ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים ואמרתם אליו
יהוה אלהי העברים נקרה עלינו ועתה נלכה נא דרך שלשת
ימים במדבר ונזבחה ליהוה אלהינו׃ ויקבלון מנך ותיתי את
וסבי ישראל לות מלכא דמצרים ותימרון ליה יי׳ שהא דיהודאי
אתקרי עלנא וכען נזיל כען מהלך תלתא יומין במדברא
ונדבח קדם יי׳ אלהנא׃ פאדא קבלו מנך פאמץ אנת ושיוך בני אסי
שי מלך מצר וקולו לה שלה שאה שעבראניין ואפאנא אמרה
פנסיר שאן מסיר תלאתה איאם פי שבר ונדבח ללה רבנא׃
ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך ולא ביד
חזקה׃ וקדמי גלי ארי לא ישבוק יתכון מלכא דמצרים
למיזל ולא מן קדם דחיליה תקיף׃ ואנא אעלם אן מלך מצר
לם

רש״י ז״ל

עבידו הם נקראין לדם ולא כשהיו בארץ היו בעולתן אבל עכשיו מלמדינו שלא יהיו דם עד
שיהיו ביבשה׃ גם מתמול וגו׳ למדנו ששבעת ימים היה הקב״ה מפתה את משה בסנה
לילך בשליחותו מתמול שלשום מאז דברך הרי ג׳ ושלשה גמין רבויין הן הרי שש׳
והוא היה עומד ביום השביעי כשאמר לו זאת עוד שלח נא ביד תשלח עד שחרה בו
וקבל עליו וכל זה שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול ממנו
ונביא היה שנ׳ הנגלה נגליתי לבית אביך בהיותם במצרים זה אהרן וכן ביחזקאל
ואודע להם בארץ מצרים ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ואותה נבואה לאהרן
נאמרה׃ כי כבד פה׃ בכבידות אני מדבר ובלשון לעז בלב״ו׃ מי שם פה לאדם׃
מי למדך לדבר כשהיית נידון לפני פרעה על המצרי׃ או מי ישום אלם׃ מי עשה
פרעה אלם שלא נתאמץ במצות הריגתך ואת משרתיו חרשים שלא שמעו בצוותו

עליך

פיר' כי אסבו' מכות שאעשה בו וג"ן שסמוך לו ושלחתי את ידי שיש בה י' אצבעות רמז לעשר מכות ופי' בגמ"ע ה' ואפלאתי לרמז בה״

לם ידעכם אן תמצו ולא ביד ואחדה שדידה ׃ ושלחתי את
ידי והכיתי את מצרים בכל נפלאתי אשר אעשה בקרבו ׳
ואחרי כן ישלח אתכם ׃ ואשלח ית מחת גבורתי ואמחי ית
מצראי בכל פרישתי דאעביד בניהון ובתר כין ישלח
יתכון ׃ ש׳ אן אבעת בגמיע אפאתי פאצרב שמצריון בגמיע
אעגובאתי שדי אצנעהא פי מא בינהם ובעד דלך יטלקכם
ונתתי את חן העם הזה בעיני מצרים והיה כי תלכון לא תלכו
ריקם ׃ ואתין ית עמא הדין לרחמין בעיני מצראי ויהי ארי
תהכון לא תהכון ריקנין ׃ ואעטי שקום חצאא ענד שמצריון
פאדא מציתם לא תמצון פרגא ׃ ושאלה אשה משכנתה
ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלת ושמתם על בניכם
ועל בנתיכם ונצלתם את מצרים ׃ ותשאל אתתא משיבבתה
ומקריבת ביתה מנין דכסף ומנין דדהב ולבושין ותשוון
על בניכון ועל בנתכון ותרוקנון ית מצרים ׃ בל תסתוהב
אמראה מן מסאכנתהם וגארתהא אניה פצה ואניה דהב
ותיאבא תצירוהא עלי בניכם ובנאתכם ותנתספון שמצריון ׃
ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקלי כי
יאמרו לא נראה אליך יהוה ׃ ואתיב משה ואמר והא לא
יהימנון לי ולא יקבלון למימרי ארי יימרון לא אתגלי
לך יי׳ ׃

רש״י ז״ל

ע״כ ולאקטגורין הגונים מי שאלם עורים שנאמרו כשברחת מן הבימה ו
ונמלטת הלא אנכי שמו ה׳ עשיתי כל זאת״ ביד תשלח ביד מי שאתה רגיל
לשלוח והוא אהרן ד״א ביד אחר שתרצה לשלוח אין סופי להכניסן לארץ ולגאולות
גואל לעתיד יש לך שלוחים הרבה״ ויחר אף ה׳ רבי יהושע בן קרחה אומר כל
חרון אף שבמקרא עושה רושם וזה לא נאמר בו רושם ולא מצינו שבא עונש
על אותו חרון אמר רבי יוסי אף בזה נאמר בו רושם״ הלא אהרן אחיך הלוי שהיה

פאגאבה מוסי וקל לעלהם לם יומנון בי ולא יקבלון מני בל
יקולון לם יתגלא לך אללה: ויאמר אליו יהוה מזה בידך
ויאמר מטה: ואמר ליה יי מדין בידך ואמר חוטרא:
קל לה אללה מא הדא מא דא בידך קל עצא: ויאמר השליכהו
ארצה וישליכהו ארצה ויהי לנחש וינס משה מפניו: ואמר
רמוהי לארעא ורמהי לארעא והוה לחויא ועריק משה
מן קדמוהי: קל אטרחהא עלי אלארץ פטרחהא וצארת
תעבאנא פהרב מוסי מן בין ידיה: ויאמר יהוה אל משה
שלח ידך ואחז בזנבו וישלח ידו ויחזק בו ויהי למטה
בכפו: ואמר יי למשה אושיט ידך ואיחוד בדנביה:
ואושיט ידיה ואתקיף ביה והוה לחטרא בידיה: קל אללה
לה מד ידך ואמסך דנבהא פמד ידה ואמסכהא פצארת
עצא פי ידה: למען יאמינו כי נראה אליך יהוה אלהי
אבתם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב: בדיל
דיהימנון ארי אתגלי לך יי אלהא דאבהתהון אלהיה
דאברהם אלהיה דיצחק ואלהיה דיעקב: לכי יומנון אן
קד תגלא לך אללה אלאה אבאיהם אלאה אברהם יצ׳ ויעקוב:

ויאמר

רש״י ז״ל

עתיד להיות לוי ולא כהן והכהונה הייתי אומר לצאת ממך. מעתה לא יהיה כן אלא
הוא יהיה כהן ואתה הלוי שנ׳ ומשה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי״ הנה הוא
יוצא לקראתך. כשתלך למצרים״ וראך ושמח בלבו. לא כשאתה סבור שיהא
מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה ומשם זכה אהרן לעדי החושן הנתון על הלב״
ודבר הוא לך. בשבילך ידבר אל העם וזה יוכיח על כל לך ולי ולו ולכם ולהם
הסמוכים לדיבור שכולן לשון על הם״ יהיה לך לפה. למליץ לפי שאתה כבד פה״
לאלהים. לרב ולשר״ וישב אל יתר חותנו. ליטול רשות שהרי נשבע לו ונשבעה
שמות היו לו רעואל יתר יתרו קיני פוטיאל חובב חבר״ כי מתו כל האנשים.

מי

מה זה קרי

ויאמר יהוה לו עוד הבא נא ידך בחיקך ויבא ידו בחיקו
ויוצאה והנה ידו מצרעת כשלג׃ ואמר יי ליה עוד אעיל
כען ידך בעטפך ואעיל ידיה בעטפיה ואפקה והא ידיה
חורא כתלגא׃ וקאל לה איצא אדכל ידך פי כמך פ
פאדכלהא תם אכרגהא פאדא בהא ביצא כאלתלג׃ ויאמר
השב ידך אל חיקך וישב ידו אל חיקו ויוצאה מחיקו והנה
שבה כבשרו׃ ואמר אתיב ידך לעטפך ואתיב ידיה לעטפיה
ואפקה מעטפיה והא תבת הות כבשריה׃ קאל ארדד ידך
פי כמך פאדכלהא תם אכרגהא וקד עאדת מתל סאיר
בדנה׃ והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו לקל האת
הראשון והאמינו לקל האת האחרון׃ ויהי אם לא יהימנון
לך ולא יקבלון לקל אתא קדמאה ויהימנון לקל אתא
בתראה׃ פאן לם יומנו בך ולם יקבלו באלאיה אלאולא פסי
יומנון באלאיה אלאכרא׃ והיה אם לא יאמינו גם לשני
האתות האלה ולא ישמעון לקלך ולקחת ממימי היאר
ושפכת היבשה והיו המים אשר תקח מן היאר והיו לדם
ביבשת׃ ויהי אם לא יהימנון אף לתרין אתיא האלין ולא

רש״י ז״ל

מי הם דתן ואבירם חיים היו אלא שירדו מנכסיהם והעני חשוב כמת׃ ודכתיב
המבקשים משמע שעדיין הם חיים ומבקשין אלא שאין יכולת בידם ולא כתי׳ אשר
בקשו״) על החמור׃ חמור המיוחד הוא החמור שחבש אברהם לעקידת יצחק
והוא שעתיד המלך המשיח ליגלות עליו שנ׳ עני ורוכב על חמור״ וישב ארצה מצרי׳
ויקח משה את מטה׃ אין מוקדם ומאוחר מדוקדקים במקרא״ בלכתך לשוב
מצרימה׃ דע שעל מנת כן תלך שתהא גבור בשליחותי לעשות כל מופתי לפני פרעה
ולא תירא ממנו״ אשר שמתי בידך׃ לא על שלש אותות האמורות למעלה שהרי
לא לפני פרעה צוה לעשותם אלא לפני ישראל שיאמינו לו ולא מצינו שעשאם לפניו׳

יקבלון מנך ותסב ממיא דבנהרא ותישוד ליבשתא ויהון
מיא דתסב מן נהרא ויהון לדמא ביבשתא: פאן לם יומנון
בהאתין אלאיתין ולא יקבלו מנך פכד מן מא אלניל ואצבבה
פי אליבס פאנה ינקלב ויציר דמא פי אליבס: ויאמר משה
אל יהוה בי אדני לא איש דברים אנכי גם מתמול גם
משלשם גם מאז דברך אל עבדך כי כבד פה וכבד לשון
אנכי: ואמר משה קדם יי בבעו יי לא גבר דמלול אנא אף
מאתמלי אף מדקמוהי אף מעדן דמלילתא עם עבדך
ארי יקיר ממלל ועמיק לישן אנא: קאל מוסי לרבה יא
רבי ליס אנא דא נטק מן אמס ומא קבלה ולא מן חין
כאטבת עבדך לאני תקיל אלפם ואללסאן גמיעא: ויאמר
יהוה אליו מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש
או פקח או עור הלא אנכי יהוה: ואמר יי ליה מן שוי
פומא לאנשא או מן שוי אלמא או חרשא או פתיחא
או עוירא הלא אנא יי: קאל אללה לה מן כלק נטק אלאנסאן
או מן יכלק אלאכרס או אלאצם או אלבציר או אלאעמא אליס
אנא אללה: ועתה לך ואנכי אהיה עם פיך והוריתיך אשר
תדבר:

רש"י

אל מופתים שאתה עתיד לשום בידך במצרים כמו כי ידבר אליכם פרעה וגו' ולא
תתמה על אשר כתב אשר שמתי שכן משמעו כשתדבר עמו כבר שמתים בידך.
ואמרת אל פרעה. כשתשמע שלבו חזק וימאן לשלח אמור לו כן. בני בכורי. לשון
גדולה כמו גם אני בכור אתנהו זהו פשוטו. ומדרשו כאן חתם הקב"ה על מכירת
הבכורה שלקח יעקב מעשו. ואומר אליך בשליחותו של מקום שלח את בני. הנה
אנכי הורג. היא מכה אחרונה ובה התרהו תחלה מפני שהיא קשה. וזהו שאמר
איוב הן אל ישגיב בכחו לפיכך מי כמוהו מורה. בשר ודם המבקש לנקום
מאבירין מעלים את דבריו ממנו שלא יבקש הצלה. אבל הקב"ה ישגיב בכחו ואין

יכולת

תדבר׃ וכען איזיל׃ ומימרי יהי עם פומך ואלפנך דתמליל׃
ואנא אמץ׳ ואנא אכון מע קולך ואדלך עלי מא תתכלם
בה׃ ויאמר בי אדני שלח נא ביד תשלח׃ ואמר בבעו ייי
שלח כען ביד מן דכשר למשלח׃ קא׳ יא רבי אבעת במן
אנת באעתה׃ ויחר אף יהוה במשה ויאמר הלא אהרן
אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא וגם הנה הוא יצא
לקראתך וראך ושמח בלבו׃ ותקיף רגזא דייי במשה׳
ואמר הלא אהרן אחוך ליואה גלי קדמי ארי מללא
ימליל הוא׃ ואף הא הוא נפיק לקדמותך׳ ויחזינך ויחדי
בלביה׃ פאשתד וגד ג׳לה עלי מוסי וקא׳ ט׳יס הרון ט׳
ליואני אכיך אנא אעלם בה אנה מתכלם והו דא ◦ הו
איצא כארג תלקאך פינט׳ר אליך ויסר פי נפסה׃ ודברת
אליו ושמת את הדברים בפיו ואנכי אהיה עם פיך ועם
פיהו והוריתי אתכם את אשר תעשון׃ ותמליל עמיה׳
ותשוי ית פתגמיא בפומיה׳ ומימרי יהי עם פומך ועם
פומיה׳ ואליף יתכון׳ ית דתעבדון׃ וכלמה וציר דאך פי
פאה ואנא אכון מע קולך וקולה ואדללכם עלי מא
תצנעון׃ ודבר הוא לך אל העם והיה הוא יהיה לך לפה

רש״י

יכולת להימלט מידו כי אם בשובו אין לבב הוא מוריהו ומתרה בו לשוב׃ ויהי
משה׳ בדרך במלון ויבקש המיתו׳ לפי שלא מל את אליעזר בנו ועל שנתרשל
נענש מיתה׳ תניא א״ר יוסי ח״ו לא נתרשל אלא אמר אמול ואצא לדרך סכנה היא
לתינוק עד ג׳ ימים אמול ואשהה ג׳ ימים הקב״ה צוני לך שוב מצרים ומפני מה
נענש לפי שנתעסק במלון תחלה׳ במסכת נדרים ביה המלאך נעשה כמין
נחש ובולעו למשה מראשו ועד ירכיו וחוזר ובולעו מרגליו ועד אותו מקום
הבינה צפורה שבשביל המילה הוא׳ ותגע לרגליו השליכתו לפני רגליו של משה׳
ותאמר׳ על בנה׳ כי חתן דמים אתה לי׳ אתה היית גורם להיות החתן שלי נרצח

ואתה תהיה לו לאלהים׃ וימליל הוא לך עם עמא ויהי הוא
יהי לך למתרגמן ואת תהי ליה לרב׃ פיכלם הו לך אלקום
באן יכון לך תרגמאנא ואנת תכון לה אסתאדא׃ ואת המטה
הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האתת׃ וית חטרא
הדין תסב בידך דתעביד ביה ית אתיא׃ וכד הדא אלעצא פי
ידך תצנע בהא אלמעגזאת׃

וילך משה וישב אל יתר חתנו ויאמר לו אלכה נא ואשובה
אל אחי אשר במצרים ואראה העודם חיים ויאמר יתרו
למשה לך לשלום׃ ואזל משה ותב לות יתר חמוהי ואמר
ליה איזיל כען ואתוב לות אחי דבמצרים ואחזי העד
כען קיימין׃ ואמר יתרו למשה איזיל לשלם׃ פמצא
מוסי ורגע אלי יתר חמוה וקאל לה אמצי ואנצר אכותי אלדי
במצר ואנצר הל שאדהם באקיון קאל לה אמצ בסלאם׃
ויאמר יהוה אל משה במדין לך שב מצרים כי מתו כל
האנשים המבקשים את נפשך׃ ואמר יי למשה במדין
איזיל תוב למצרים ארי מיתו כל גבריא דבעו למקטלך׃
תם קאל אללה למוסי במדין אמץ ארגע אלי מצר פאן קד
מאת גמיע אלקום אלטאלבין נפסך׃ ויקח משה את אשתו
ואת

רש"י

עליך הורג. חושי אתה לי. וירף המלאך ממנו. אז הבינה שעל המילה בא להורגו.
אמרה חתן דמים. חתני היה נרצח על דבר המילה. למולות. על דבר המולות.
שם דבר הוא והלמ"ד משמשת בלשון על כמו ואמר פרעה לבני ישראל. ואונקלוס
תרגם דמים על דם המילה. ואחר באו משה ואהרן. אבל הזקנים נשמטו אחד
אחד מאחר משה ואהרן עד שנשמטו כולם קודם שהגיעו לפלטין לפי שיראו
ללכת (מפני אריות ונמרים שהיו מקיפין פלטין של פרעה) ובסיני נפרע להם
ונגש משה לבדו אל יי והם לא יגשו החזירם לאחוריהם. כן יבגענו. כן יפגעך
היו צריכין לומר לא שחלקו כבוד למלכות פרעה. לן לשון מקרה מות הוא.

תפריעו

ואת בניו וירכבם על החמר וישב ארצה מצרים ויקח משה
את מטה האלהים בידו׃ ודבר משה ית אתתיה וית בנוהי
וארכבנון על חמרא ותב לארעא דמצרים׃ ונסיב משה
ית חטרא דאתעבידו ביה נסין מן קדם יי בידיה׃ פאכד׳
מוסי זוגתה ובניה וארכבהם עלי אלחמיר׳ ורגע בהם ורגע
אלי בלד מצר׳ ואכד אלעצא׳ אלתי אמרה אללה בהא פי ידה׃
ויאמר יהוה אל משה בלכתך לשוב מצרימה ראה כל
המפתים אשר שמתי בידך ועשיתם לפני פרעה ואני
אחזק את לבו ולא ישלח את העם׃ ואמר יי למשה
במהכך למתב למצרים חזי כל מופתיא דשויתי בידך
ותעבידנון קדם פרעה ואנא אתקיף ית לביה ולא ישלח
ית עמא׃ פקאל אללה למוסי פי מסירך לתרגע אלי מצר׳ אנט׳ר
גמיע אלבראהין אלתי צירתהא פי ידך אצנעהא ענד פר׳
ואנא אשדד קלבה ולא יטלק אלקום׃ ואמרת אל פרעה
כה אמר יהוה בני בכרי ישראל׃ ותימר לפרעה כדנן
אמר יי ברי בכרי ישראל׃ וקל לה כדא קאל אללה משרפא
אבני בכרי אסר׳ ואמר אליך שלח את בני ויעבדני ותמאן

פיר׳ אלא יתרו למדין הוא שנ׳ עם ויקח יתרו את צפורה אשת משה אחר שלוחיה לפי שהלך אהרן על דרךשמים אלו מצטערים וכו׳ בפירוש רש״י ז״ל

רש״י ז״ל

תפריעו את העם ממעשיו׃ תבדילו ותרחיקו אותם ממלאכתם שהם שומעים לכם
וסבורים לנוח מן המלאכה וכן פרעהו אל תעבר בו׃ רחקיהו וכן ותפרעו כל
עצתי׃ כי פרוע הוא נרחק ונתעב׃ לכו לסבלותיכם׃ לכו למלאכתכם שיש לכם
לעשות בבתיכם אבל מלאכת שעבוד מצרים לא היתה על שבטו של לוי תדע
לך שהרי משה ואהרן יוצאים ובאים׃ הן רבים עתה עם הארץ׃ שהעבודה מוטלת
עליהם ואתם משביתים אותם מסבלותם הפסד גדול הוא זה׃ הנוגשים׃ מצריים
היו והשוטרים היו ישראל הנוגש ממונה על כמה שוטרים והשוטר ממונה
לרודות בעושי המלאכה׃ תבן׃ אשטובלא בלעז היו גובלין אותו עם הטיט׃
לבנים׃ טוולש שעושין מטיט ומייבשין אותן בחמה ויש ששורפין אותן
בכבשן׃

לשלחו הנה אנכי הרג את בנך בכרך ׃ ואמרית לך שלח
ית ברי ויפלח קדמי · ומסריב את לשלחותיה הא אנא קטיל ·
ית ברך בוכרך ׃ פקלת לך אטלק אבני יעבדוני פאן אבית
אן תטלקה הא אנא קאתל אבנך בכרך ׃ ויהי בדרך במלון
ויפגשהו יהוה ויבקש המיתו ׃ והוה באורחא בבית מבתא ·
וערע ביה מלאכא דיי' ובעא למקטליה ׃ ולמא כאן
מוסי פי מבית · פאגא ולדה מלך שלה · וטלב קתלה ׃ ותקח
צפרה צר ותכרת את ערלת בנה ותגע לרגליו ותאמר
כי חתן דמים אתה לי ׃ ונסיבת טנרא וגזרת ית ערלת
ברה · וקריבת לקדמוהי · ואמרת · בדמא דמהלתא הדין
אתיהיב חתנא לנא ׃ פאכדת צפורה צואנא וקטעת
קלפה · אבנהא וקדמתה בין ידיה וקאלת · כאד שערוס אן
יכון מקתולא ׃ וירף ממנו אז אמרה חתן דמים למולת ׃
ונח מניה · בכין אמרת · שולי דמא דמהולתא הדין אתחייב
חתנא קטול ׃ פכף ענה חיניד קאלת · צאר שערוס שמקתול
מכתונא ׃ ויאמר יהוה אל אהרן
לך לקראת משה המדברה וילך ויפגשהו בהר האלהים

צפורה

ד

ד׳שי׳ג ויש׳ק

כתמול שלשום · כאשר הייתם עושין עד הנה" וקוששו ולוקטו · ואת מתכונת הלבנים ·
סכום חשבון הלבנים שהיה כל אחד עושה ליום כשהיה התבן נתן להם אותו סכום
תשימו עליהם גם עתה למען תכבד העבודה עליהם וכמלה היה עושה כל אחד
ביום · ד' מאות לבנים דבתי' ואת מתכונת בת"ו כן בכבד" · כי נרפים · מן
העבודה הם לכך לבם פונה ליבטלה ולועקים לאמר נלכה וגו'" מתכונת ·
ותוכן לבנים · ולו נתכנו עלילות ואת הכסף המתוכן כולן לשון חשבון" נרפים ·
המלאכה רפויה בידם [illegible] ועזובה מהם וגם נרפים ממנה דטרו"יש בלעז" ואל
ישעו בדברי שקר · ולא יהגו וידברו תמיד בדברי רוח לאמר נלכה נזבחה
ודומה

וישק לו׃ ואמר יי׳ לאהרן איזיל לקדמות משה למדברא׃
ואזל וערעיה בטורא דאתגלי עלוהי יקרא דיי׳ ונשיק
ליה׃ תם קאל אללה להרון אמץ׳ תלקא מוסי אלי אלבר׳ פמצ׳א
ואפאה פי גבל אללה וקבלה׃ ויגד משה לאהרן את כל
דברי יהוה אשר שלחו ואת כל האתת אשר צוהו׃ וחוי
משה לאהרן ית כל פתגמיא דיי׳ דשלחיה וית כל אתיא
דפקדיה׃ פאכברה מוסי בגמיע כלאם אללה אלדי בעתה בה
וגמיע אלאיאת אלתי אמרה׃ וילך משה ואהרן ויאספו
את כל זקני בני ישראל׃ ואזל משה ואהרן וכנשו ית
כל סבי בני ישראל׃ תם מצ׳א מוסי והרון וגמעו גמיע שיוך
בני אסראיל׃ וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר יהוה
אל משה ויעש האתת לעיני העם׃ ומליל [illegible] ית כל
אהרן
פתגמיא דמליל יי׳ עם משה ועבד אתיא לעיני עמא׃
פכלמהם הרון בגמיע כלאם אללה אלדי כלם מוסי וצנע
אלמעגזאת בחצ׳רת אלקום׃ ויאמן העם וישמעו כי פקד
יהוה את בני ישראל וכי ראה את ענים ויקדו וישתחוו׃
והימין עמא ושמעו ארי דכיר יי׳ ית בני ישראל וארי

רש״י

ודומה לו ואשעה בחוקיך תמיד למשל ולשונה מתרגמינן ולשון ויספר ואשתעי
ואי אפשר לומר וישעו לשון ויפן כמו וישע אל הבל ואל קין ואל מנחתו לא שעה ולפרש ואל ישעו
אל יפנו שאם כן היה לו לכתוב ואל ישעו אל דברי שקר או לדברי שקר כי כן גזרת
כולם ישעה האדם אל עושהו. לא שעה אל קדוש ישראל ולא ישעה אל המזבחות. ולא
מצאתי שמוש של בית סמוכה לאחריהם אבל אחר לשון דבור כמתעסק לדבר
בדבר נופל לשון שמוש בית כגון המדברים בך ותדבר מרים ואהרן
במשה המלאך הדובר בי לדבר בם ואדברה בעדותיך. אף ואל ישעו בדברי
שקר אל ידברו בדברים בדברי שוא והבל. אתם לכו קחו לכם תבן ומריבין אתם

גלי קדמוהי שעבודהון וכרעו וסגידו׃ פאומן אלקום אד
סמעואן אללה קד דכר בני אס' ונצר צעפהם וכרו וסגדו׃
ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה כה אמר יהוה
אלהי ישראל שלח את עמי ויחגו לי במדבר׃ ובתר כין
עלו משה ואהרן ואמרו לפרעה׃ כדנן אמר ייי אלהא
דישרא' שלח ית עמי ויחגון קדמי במדברא׃ ובעד דלך
דכל מוסי והרון וקלא לפרעון כדא קאל אללה אלאה אסרא'
אטלק קומי יחגו לי פי אלבר׃ ויאמר פרעה מי יהוה אשר
אשמע בקלו לשלח את ישראל לא ידעתי את יהוה
וגם את ישראל לא אשלח׃ ואמר פרעה שמא דייי לא
אתגלי לי דאקביל למימריה לשלחא ית ישרא' לא אתגלי
לי שמא דייי ואף ית ישרא' לא אשלח׃ קאל פרעון מן אללה
חתא אקבל אמרה ואטלק בני אסר' לא אערף אללה ולא
אטלק בני אסר' איצא׃ ויאמרו אלהי העברים נקרא
עלינו נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה ליהוה
אלהינו פן יפגענו בדבר או בחרב׃ ואמרו אלהא דיהודאי

אתקרי

רש"י

לילך בגזירות כי אין נגרע דבר מכל סכום לבנים שהייתם עושים ליום בהיות התבן ניתן לכם
מזומן מבית המלך׃ לקושש קש לתבן׃ לאסוף אסיפה ללקוט לקט לצורך תבן הטיט׃ קש׃ ל'
לשון ליקוט ע"ש שדבר המתפזר הוא וצריך לקוששו קרוי קש בשאר מקומות׃ אצים׃ דוחקים׃
דבר יום ביומו׃ חשבון של כל יום כלו ביומו כאשר עשיתם בהיות התבן מוכן׃ ויכו שוטרי
בני ישרא'׃ השוטרים ישרא' היו וחסים היו על חביריהם מלדחקם וכשהיו משלימים הלבנים
לנוגשים שהם מצריים והיה חסר מן הסכום היו מלקים אותם על שלא דחקו בעושי
המלאכה לפי' זכו אותן שוטרים להיות סנהדרין ונאצל מן הרוח אשר על משה והושם
עליהם שנ' אספה לי שבעים איש מזקני ישרא' מאותן שידעת הטובה שעשו במצרים
כי הם זקני העם ושוטריו׃ ויכו שוטרי בני ישרא' אשר שמו נוגשי פרעה אותם לשוטרים
עליהם לאמר מדוע וגו' למה ויכו שהיו אומרים להם מדוע לא כליתם גם תמול גם

היום

אתקרי עלנא· נידיל כען מהלך תלתא יומין במדברא
ונדבח קדם ה׳ אלהנא· דלמא יערעננא· במות או בקטול: ק״ש
אלאה אלעבראניין ואפאנא ונמצי אלאן מסיר תלאתה׳ איאם
פי אלבר ונדבח ללה רבנא כלא יפאגינא בובא או בסיף:
ויאמר אלהם מלך מצרים למה משה ואהרן תפריעו את
העם ממעשיו לכו לסבלתיכם: ואמר להון מלכא דמצרים
למא משה ואהרן· תבטלון ית עמא מעבידתהון· אזילו
לפלחנכון: ק״ש להמא מלך מצר לם יא מוסי והרון תגד באן
אלקום מן עמלהם· אמצו לנקלכם: ויאמר פרעה הן רבים
עתה עם הארץ והשבתם אתם מסבלתם: ואמר פרעה הא
מדסגיאין כען עמא דארעא· ותבטלון יתהון מפלחנהון:
תם ק״ש אמן כתרה׳ אהל אלבלד· חתא תעטלוהם מן נקלהם:
ויצו פרעה ביום ההוא את הנגשים בעם ואת שטריו ל
לאמר: ופקיד פרעה ביומא ההוא· ית שלטוני עמא· וית
סרכוהי למימר: תאמר פרעון פי דלך אליום· גלאוזה׳ אלקום
ושרפאהם קאילא: לא תאספון לתת תבן לעם ללבן
הלבנים כתמול שלשום הם ילכו וקששו להם תבן: לא
תיספון· למתן תבנא לעמא· למרמי לבנין כמאתמלי ו

רש״י ז״ל

יום חוק הקצוב עליכם ללבון כתמול השלשי שהוא יום שלפני אתמול והוא היה בהיות
התבן ניתן להם· ויוכו לשון ויופעלו הוכו מיד אחרים הנוגשים הכום· ולבנים אומרים לנו
הנוגשים עשו כמנין הראשון· וחטאת עמך· אלו היה נקוד פתח הייתי אומר שהוא דבוק ודבר
זה מביא חטאת על עמך כלו נכתב וחטאת לעמך כמו כבואנה בית לחם שהוא כמו
לבית לחם וכן הרבה· ותוכן לבנים· חשבון הלבנים וכן את הכסף המתוכן· המנוי כמו
שאמור בענין ויצורו ויתנו את הכסף· ויראו שוטרי בני ישראל את חבריהם הנרדים על ידם
ברע· ראו אותם ברעה וצרה המוצאת אותם בהכבידם העבודה עליהם לאמר לא תגרעו
וגו׳· ויפגעו· אנשים מישראל את משה ואת אהרן· ורבותי׳ דרשו כל נצים ונצבים דתן
ואבירם היו שנ׳ בהם יצאו נצבים· למה הרעותה לעם הזה· ואם תאמר מה איכפת לך·

ומדקמוהי· אנון ייזלון ויגבבון להון תבנא׃ לא תעאודו אן
תעטו שקום תבנא לילבנון שלבן מתל אמס ומא קבלה· המא
ימצון ויקמשון להם תבנא׃ ואת מתכנת הלבנים אשר הם
עשים תמול שלשם תשימו עליהם לא תגרעו ממנו· כי נרפים
הם על כן הם צעקים לאמר נלכה נזבחה לאלהינו׃ וית סכום
לבניא דאנון עבדין כמאתמלי ומדקמוהי תמנון עליהון לא
תמנעון מניה ארי בטלנין אנון על כין אנון מצוחין למימר
ניזיל נדבח קדם אלהנא׃ ותראיב שלבן שדי כאנו יצנעוהא
אמס ומא קבלה תצירוהא עליהם לא תנקצוהם מנהא ל
לאנהם מתפהון ולדלך הם יצרכון ויקולון נמצי נדבח ל
לרבנא׃ תכבד העבדה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו
בדברי שקר׃ יתקף פלחנא על גבריא ויתעסקון בה ולא
יתעסקון בפתגמין בטלין׃ יתקל שעמל עלי שקום וישתגלון
בה ולא ישתגלון באמור באטלה׃ ויצאו נגשי העם
ושטריו ויאמרו אל העם לאמר כה אמר פרעה אינני
נתן לכם תבן׃ ונפקו שלטוני עמא וסרכוהי ואמרו לעמא
למימר כדנן אמר פרעה לית אנא יהיב לכון תבנא׃ פכרג
גלאודת שקום ועראפאהם וקאלו להם כדא קאל פרעון ליס
אעטיכם תבנא׃ אתם לכו קחו לכם תבן מאשר תמצאו כי
אין נגרע מעבדתכם דבר׃ אתון אזילו סבו לכון תבנא
מאתר דתשכחון ארי לא יתמנע מפלחנכון מדעם׃ אנתם
אמצו כדו לכם תבנא מן חית תגדון לאנה ליס ינקץ מן
עמלכם שיא׃ ויפץ העם בכל ארץ מצרים לקשש קש לתבן׃
ואתבדר עמא בכל ארעא דמצרים לגבבא גילי לתבנא׃
פתבדד שקום פי גמיע בלד מצר ליקמשון קשא לשתבן׃

והנגשים

והנגשים אצים לאמר כלו מעשיכם דבר יום ביומו כאשר
בהיות התבן: ושלטוניא דחקין למימר. אשלימו עבידתכון
פתגם יום ביומיה. כמא דהויתון עבדין כד מתיהיב לכון תבנא:
ושגלאוזה מלחין קאילא. כמלו עמלכם אמר יום ביום כמא
כאן פי וקת אעטא אלתבן: ויכו שטרי בני ישראל אשר שמו
עלהם נגשי פרעה לאמר מדוע לא כליתם חקכם ללבן
כתמול שלשם גם תמול גם היום: ולקו סרכי בני ישרא׳ ד
דמניאו עליהון. שלטוני פרעה למימר. מדין לא אשלימתון
גזירתכון למרמי לבנין כמאתמלי. ומדקמוהי. אף תמלי
אף יומא דין: פצרב עראפא בנו אסר׳. אלדי ולאהם עליהם
גלאוזה. פרעון וקיל להם. מא באלכם לם תכמלו עמלכם מתל
אמס ומא קבלה. אמס ואליום: ויבאו שטרי בני ישראל ויצעקו
אל פרעה לאמר למה תעשה כה לעבדיך: ואתו סרכי
בני ישרא׳. וצוחו קדם פרעה למימר. למא מתעביד כדין
לעבדך: פגאו עראפא בני אסר׳. ואסתגאתו אלי פרעון קאילין
לם תצנע כדא בעבידך: תבן אין נתן לעבדיך ולבנים אמרים
לנו עשו והנה עבדיך מכים וחטאת עמך: תבנא לא
מתיהיב לעבדך. ולבניא. אמרין לנא עבידו. והא עבדך
לקן וחטן עליהון עמך: תבן לם ידפע לעבידך. ויקולו לנא
אצרבו אללבן והודא עבידך מצרובין. ממא יכטי עליהם
קומך:

רש״י ז״ל

למה זה שלחתני. קובל אני על ששלחתני. הרע. לשון הפעיל הוא הרבה רעה עליהם ותרגומו
אבאישת. ועתה תראה וגו׳. הרהרת על מדותי לא כאברהם שאמרתי לו כי ביצחק יקרא לך
זרע. ואח״כ אמרתי לו העלהו לעולה ולא הרהר אחרי לכך עתה תראה העשוי לפרעה
תראה ולא העשוי למלכי ז׳ אומות כשאביאם לארץ. כי ביד חזקה ישלחם. מפני ידי
החזקה שתחזק עליו ישלחם. וביד חזקה יגרשם מארצו. על כרחם של ישראל יגרשם ולא
יספיקו לעשות להם צדה וכה״א ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם וגו׳

בלך

ויאמר נרפים אתם נרפים על כן אתם אמרים נלכה נזבחה
ליהוה׃ ואמר בטלנין אתון בטלנין על כין אתון אמרין ניזיל
נדבח קד׳ יוי׃ קאל אנתם מתרפהון ולדלך תקולון נמצי נדבח ללה׃
ועתה לכו עבדו ותבן לא ינתן לכם ותכן לבנים תתנו׃ וכען
אזילו פלחו ותבנא לא מתיהיב לכון וסכום לבניא תתנון׃
ואלאן אמצו אעמלו ותבן לא ידפע לכם וצראיבכם תחפטון׃
ויראו שטרי בני ישראל אתם ברע לאמר לא תגרעו
מלבניכם דבר יום ביומו׃ וחזו סרכי בני ישראל יתהון בביש
למימר לא תמנעון מלבניכון פתגם יום ביומיה׃ פנצר
ערפא בני אסר׳ בשר קאילין לא תנקצו מן לבנכם אמר
יום ביום׃ ויפגעו את משה ואת אהרן נצבים לקראתם
בצאתם מאת פרעה׃ וערעו ית משה וית אהרן קימין
לקדמותהון במפקהון מלות פרעה׃ פואפו מוסי והרון
ואקפין ליתלקונהם פי כרוגהם מן בין ידיי פרעון׃ ויאמרו
אלהם ירא יהוה עליכם וישפט אשר הבאשתם את ריחנו
בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת חרב בידם להרגנו׃
ואמרו להון יתגלי יוי עליכון ויתפרע דאבאישתון ית
ריחנא בעיני פרעה ובעיני עבדוהי למתן חרבא בידהון
למקטלנא׃ פקאלו להמא ינצר אללה עליכם ויחכם כמא
אפסדתמא חשבנא ענד פרעון וקואדה חתא לו אן סיף
פי אידיהם לקתלונא׃ וישב משה אל יהוה ויאמר אדני
למה הרעתה לעם הזה למה זה שלחתני׃ ותב משה לקדם
יוי ואמר יוי למא אבאישתא לעמא הדין למא דנן שלחתני׃
פרגע מוסי אלי אללה וקאל יא רב לם אבלית הולאי אלקום
ולמא דא בעתת בי׃ ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך

הרע

הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך׃ ומעדן דעלית
לות פרעה למללא בשמך אבאיש לעמא הדין ושיזבא
לא שיזיבתא ית עמך׃ ומן חין דכלת אלי פרעון וכאטבתה
באסמך אסא אליהם ולם תכלצהם מן דלך׃ ויאמר יהוה אל
משה עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם
וביד חזקה יגרשם מארצו׃ ואמר יי למשה כען תחזי
דאעביד לפרעה ארי ביד תקיפא ישלחנון וביד תקיפא
יתריכנון מארעיה׃ פקאל אללה למוסי אלאן תנצר מא אצנע
בפרעון אנה סיטלקהם ביד שדידה ויטרדהם מן בלדה׃

דוד קכ״ד פסוקים סימן מעד״י

וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני יהוה׃ ומליל יי
עם משה ואמר ליה אנא יי׃ תם כלם אללה מוסי וקאל לה אנא
אללה׃ וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי
יהוה לא נודעתי להם׃ ואתגליתי לאברהם ליצחק וליעקב
באל שדי ושמי יי לא הודעית להון׃ אדי תגליתי לאבר׳ ויצח׳
ויעק׳ באלטאיק אלכאפי ואסמי אללה פקט לם אערפהם בדלך׃

רש״י

וידבר אלהים אל משה. דבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה. ויאמר אליו אני ה׳. נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני. ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי שדברתי לאבות הראשונים. ובלשון הזה מצינו שהוא נדרש בכמה מקומות אני ה׳ נאמן ליפרע כשהוא אומר אצל עונש כגון וחללת את שם אלהיך אני ה׳ וכשהוא אומר אצל קיום מצות כגון ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה׳ נאמן ליתן שכר. וארא אל האבות. באל שדי. הבטחתים הבטחות ובכולן אמרתי להם אני אל שדי. ושמי ה׳ לא נודעתי להם. לא הודעתי אין כתוב כאן אלא לא נודעתי לא ניכרתי להם במדת אמיתות שלי שעליה נקרא שמי ה׳ נאמן לאמת דברי שהרי הבטחתים ולא קיימתי. וגם הקימותי את בריתי. וגם כשנגליתי להם באל שדי הקמותי בריתי ביני וביניהם לתת להם את ארץ כנען. לאברהם בפרשת מילה נאמר אני אל שדי וגו׳ ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך. ליצחק כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך ואותה שבועה שנשבעתי לאברהם באל שדי אמרתי. ליעקב אני אל שדי פרה ורבה וגו׳ ואת

וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען את ארץ
מגריהם אשר גרו בה׃ ואף אקימית ית קימי עמהון למתן להון
ית ארעא דכנען ית ארע תותבותהון דאתותבו בה׃ ואיצא
תבתת עהדי מעהם לאעטיהם בלד כנעאן בלד סכנאהם אלדי
סכנוה׃ וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים
מעבדים אתם ואזכר את בריתי׃ ואף קדמי שמיע ית
קבילת בני ישראל דמצראי מפלחין בהון ודכירנא ית קימי׃
ואיצא קד סמעת שהיק בני אסר׳ אלדי אלמצריון יסתכדמונהם
פדכרת עהדי׃ לכן אמר לבני ישראל אני יהוה והוצאתי
אתכם מתחת סבלת מצרים והצלתי אתכם מעבדתם וגאלתי
אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים׃ בכין אימר לבני ישר׳
אנא יי׳ ואפיק יתכון מגו דחוק פלחן מצראי ואשיזיב
יתכון מפלחנהון ואפרוק יתכון בדרע מרמם ובדינין
רברבין׃ לדלך קל לבני אסר׳ אנא אללה אכרגכם מן
תחת נקל אלמצריין ואכלצכם מן כדמתהם ואפככם
בדראע ממדודה ובאחכאם עטימה׃ ולקחתי אתכם לי
לעם

רש״י ז״ל

הארץ אשר נתתי לאברהם ונשאר לך את הנגה דרי שנדרתי להם ולא קיימתי׃ וגם אני׳ כמו
שהבטחתי והעמדתי הברית יש עלי לקיים לפיכך שמעתי את נאקת הנואקים׃ אשר מצרים
מעבידים אותם ואזכור אותו הברית כי בברית בין הבתרים אמרתי לו וגם את הגוי אשר
יעבודו דן אנכי׃ לכן על פי אותה השבועה׃ אמור לבני ישראל אני ה׳ הנאמן בהבטחתי׃
והוצאתי אתכם כי כן הבטחתי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול׃ סבלות׃ טורח משא מצרים׃
נשאתי את ידי׃ הרימותיה לישבע בכסאי׃ ולא שמעו אל משה׃ לא קיבלו תנחומין׃
מקוצר רוח׃ כל מי שהוא מיצר רוחו ונשימתו קצרה ואינו יכול להאריך בנשימתו׃
קרוב לענין זה שמעתי בפרשה זו מר׳ ברוך בר׳ אליעזר והביא לי ראיה ממקרא זה
בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גבורתי וידעו כי שמי ה׳ למדנו כשהקב״ה מאמן את
דבריו אפי׳ לפורענות מודיע שהוא ה׳ וכל שכן כשהוא מאמנה לטובה׃ ורבותי׳ דרשוהו לענין
של מעלה׃ שאמר משה למה הרעות אל הקב״ה חבל על דאבדין ולא משתכחין יש לי
להתאונן על מיתת האבות הרבה פעמים נגליתי עליהם באל שדי ולא אמרו לי מה שמך׳

ואתה׃

לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני יהוה אלהיכם המוציא
אתכם מתחת סבלות מצרים׃ ואקריב יתכון קדמי לעם ואהוי
לכון לאלה׳ ותדעון ארי אנא יי׳ אלהכון דאפיק יתכון מגו
דחוק פלחן מצראי׃ ואתכדכם לי אמה ואכון לכם אלאהא
ותעלמון אני אלה׳ שמכרגכם מן תחת נקל שמצריין׃ והבאתי לגבכם
אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם
ליצחק וליעקב ונתתי אתה לכם מורשה אני יהוה׃ ואעיל
יתכון לארעא דקיימית במימרי למתן יתה לאברהם ליצ׳
וליע׳ ואתין יתה לכון ירותא אנא יי׳׃ ואדכלכם שבלד שדי
אקסמת באמרי אן אעטיה לאבר׳ ויצ׳ ויע׳ פאעטיה לכם
חוזא אנא אלה אפי ברשך׃ וידבר משה כן אל בני ישראל
ולא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבדה קשה׃ ומליל משה
כין עם בני ישרא׳ ולא קבילו מן משה מעיק רוח ומפלחנא
דהוה קשי עליהון׃ פכלם מוסי בני אסר׳ ולם יקבלו מנה מן בו״ר
ציק אואחהם ומן כדמתהם שצעבה׃
וידבר יהוה אל משה לאמר׃ ומליל׳׃ תם
בא דבר אל פרעה מלך מצרים וישלח את בני ישראל
מארצו׃ עול מליל עם פרעה מלכא דמצרים וישלח

רש״י

ואתה. אמרת מה שמו מה אומר להם וגם הקימותי וגו׳ לתת להם את ארץ כנען וכשביקש
לקבור את שרה לא מצא קבר עד שקנה בדמים מרובים וכן יצחק ערערו עליו על
הבארות אשר חפר וכן יעקב ויקן את חלקת השדה לנטות אהלו ולא הרהרו אחר
מדותי ואתה אמרת למה הרעותה. ואין המדרש מתיישב אחר לשון המקרא מפני
כמה דברים אחת שלא נאמר ושמי ה׳ לא שאלו לי ואם תאמר לא הודיעם שכך שמו הרי
תחלה כשנגלה לאברהם בין הבתרים נאמר אני ה׳ אשר הוצאתיך מאור כשדים ועוד
היאך הסמיכה נמשכת בדברים שהוא סומך לכאן וגם אני שמעתי וגו׳ לכן אמור
לבני ישראל לכך אני אומ׳ יתיישב המקרא על פשוטו דבור על אופניו והדרשה
תדרש שנ׳ הלא כה דברי כאש נאם ה׳ וכפטיש יפוצץ סלע מתחלק לכמה ניצוצות.
ערל שפתים. אטום שפתים וכן כל לשון ערלה אני אומר שהוא אטום ערלה אזנם

ית בני ישר׳ מארעיה׃ אד׳כל כלם פרעון מלך מצר׳ פי אן
יטלק בני אסר׳ מן בלדה׃ וידבר משה לפני יהוה לאמר
הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני
ערל שפתים׃ ומליל משה קדם יי׳ למימר הא בני ישראל
לא קבילו מני ואיכדין יקביל מני פרעה ואנא יקיר
ממלל׃ קאל רב הודא בנו אסר׳ לם יקבלו מני פכיף יקבל
מני פרעון ואנא תג שפם׃ וידבר
יהוה אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל ואל
פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ
מצרים׃ ומליל יי׳ עם משה ולאהרן ופקידנון לות בני
ישר׳ ולות פרעה מלכא דמצרים לאפקא ית בני
ישר׳ מארעא דמצרים׃ תם כלם אללה מוסי והרון ואוצאהמא
בסבב בני אסר׳ ובסבב פרעון מלך מצר אן יכרגא
בני אסר׳ מן בלד מצר׃ אלה ראשי בית
אבתם בני ראובן בכר ישראל חנוך ופלוא חצרן
וכרמי אלה משפחת ראובן׃ אלין רישי בית אבהתהון בני
ראובן בוכרא דישר׳ חנוך ופלוא חצרון וכרמי אלין
זרעית ראובן׃ הולאי ריסא ביות אבאיהם בני ראובן

בכר

מנוס׳

רש״י

משמע אטומה משמוע ערלי לב אטומים מהבין שתה גם אתה והערל והאטם משכרות כוס הקללה ערלת בשר שהגיד אטום ומכוסה בה׳ וערלתם ערלתו עשו לו אוטם וכיסוי איסור שיבדיל בפני אכילתו שלש שנים יהיה לכם ערלים אטום ומכוסה ומובדל מלאכלו׃ ואיך ישמעני פרעה׃ זה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה׃ וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן׃ לפי שאמר משה אני ערל שפתים צירף לו הקב״ה את אהרן להיות לו לפה ולמליץ׃ ויצום אל בני ישראל צוה עליהם לנהגם בנחת ולסבול אותם׃ ואל פרעה מלך מצרים צוה עליו לחלוק לו כבוד בדבריהם זהו מדרשו ופשוטו צוה על דבר ישראל ועל שליחותם אל פרעה ודבר הצווי מה הוא מפורש בפרשה שניה לאחר סדר היחס לא מתוך שהזכיר משה ואהרן הפסיק הענין באלה ראשי

בית

בכר אסר׳ חנ׳ ופ׳ חצ׳ וכר׳ הדה עשאיר ראובן׃ ובני שמעון
ימואל וימין ואהד ויכין וצחר ושאול בן הכנענית אלה
משפחת שמעון׃ ובני שמעון ימו׳ וימי׳ ואה׳ ויכ׳ וצח׳ ושא׳
בר כנעניתא׳ אלין זרעית שמעון׃ ובני שמ׳ ימ׳ וימ׳ וא׳ ויכ׳
וצח׳ וש׳ן שכנאעניה הולאי עשאיר שמעון׃ ואלה שמות
בני לוי לתלדתם גרשון וקהת ומררי ושני חיי לוי שבע
ושלשים ומאת שנה׃ ואלין שמהת בני לוי לתולדתהון
גרשון וקהת ומררי׃ ושני חיי לוי מאה ותלתין ושבע
שנין׃ והולאי אסמא בני לוי עלי תואלידהם גרשון וק׳ ומררי׳
וסני חיוה׳ לוי מאיה וסבעה ול׳ סנה׃ בני גרשון לבני ושמעי
למשפחתם׃ בני גרשון לב׳ ושמעי לזרעיתהון׃ בני גרשון
לבני וש׳ לעשאירהם׃ ובני קהת עמרם ויצהר וחברון
ועזיאל ושני חיי קהת שלש ושלשים ומאת שנה׃ ובני
קהת עמ׳ ויצ׳ וחברון וע׳ ושני חיי קהת מאה ותלתין
ותלת שנין׃ ובני קהת עמ׳ ויצ׳ וחב׳ וע׳ וסני חיוה׳ קהת
מאיה ותלאתה ותלאתין סנה׃ ובני מררי מחלי ומושי אלה
משפחת הלוי לתלדתם׃ ובני מררי מחלי ומושי אלין
זרעית לוי לתולדתהון׃ ובני מררי מח׳ ומ׳ הולאי עשאיר

רש״י ז״ל

בית אבותם למדנו היאך נולדו משה ואהרן ובמי נתייחסו׃ אלה ראשי בית אבותם׳ מתוך שהוזקק ליחס שבטו של לוי עד משה ואהרן התחיל לייחסם דרך תולדותם מראובן׃ ושני חיי לוי׃ למה נמנו שנותיו של לוי להודיע כמה ימי השעבוד שכל זמן שאחד מן השבטים קיים לא היה שעבוד שנ׳ וימת יוסף וכל אחיו ואח״כ ויקם מלך חדש ולוי האריך ימים על כולם׃ ושני חיי קהת׳ וגו׳ ושני חיי עמרם וגו׳ מחשבון זה אנו למדים על ומושב בני ישראל ארבע מאות שנה שאמר הכתו׳ שלא בארץ מצרים לבדה היו אלא מיום שנולד יצחק שהרי קהת מיורדי מצרים היה חשוב כל שנותיו ושנות עמרם ושמונים שלמשה לא תמצאם ד׳ מאות והרבה שנים נבלעים לבני בשני האבות׃ יוכבד דודתו׳ אחת אביו׳ בת לוי אחות קהת׃ אחות נחשון׳ מכאן׳

שליואנין לתולדהם׃ ויקח עמרם את יוכבד דדתו לו
לאשה ותלד לו את אהרן ואת משה ושני חיי עמרם שבע
ושלשים ומאת שנה׃ ונסיב עמרם ית יוכבד אחת אבוהי ליה
לאנתו וילידת ליה ית אהרן וית משה ושני חיי עמרם מאה
ותלתין ושבע שנין׃ פתזווג עמרם ביוכבד עמתה קבל אן
תחצר עליה פולדת לה הרון ומוסי וכאן פני חיותה מאיה
ותלאתין סנה׃ ובני יצהר קרח ונפג וזכרי׃ ובני עזיאל
מישאל ואלצפן וסתרי׃ ויקח אהרן את אלישבע בת
עמינדב אחות נחשון לו לאשה ותלד לו את נדב ואת
אביהוא את אלעזר ואת איתמר׃ ונסיב אהרן ית אלישבע
בת עמינדב אחתיה דנחשון ליה לאנתו וילידת ליה ית
נדב וית אביהוא ית אלעזר וית איתמר׃ פתזווג הרון באלי
שבע אבנת עמינדב אכת נחשון פולדת לה נדב ואביהוא
אלעזר ואיתמר׃ ובני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף אלה
משפחת הקרחי׃ ובני קרח אסיר ואלק׳ ואביא׳ אלין זרעית
קרח׃ ובני קרח וגו׳ הולאי עשאיר אלקרחיין׃ ואלעזר
בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה ותלד לו
את פינחס אלה ראשי אבות הלוים למשפחתם׃ ואלעזר
בר

פי׳ קודם שתיאסר עליו שהרי היא אחת מן העריות ועדיין לא ניתנה תורה ולכן נראה שהנוסחא בלא דגש הצדי ולא תחצר׳׳

רש״י ז״ל

למדנו הנושא אשה צריך לבדוק באחיה׳׳ מבנות פוטיאל׳ מזרע יתרו שפיטם עגלים לע״ז׳
ומזרע יוסף שפטפט ביצרו׳׳ הוא אהרן ומשה׳ אלו שהוזכרו למעלה שילדה יוכבד לעמרם׳׳
הוא אהרן ומשה אשר אמר ה׳ יש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש מקומות שמקדים
משה לאהרן לומר ששקולין כאחד׳ על צבאותם׳ בצבאותם כל צבאם לשבטיהם יש על׳
שאינו אלא במקום אות אחת׳ ועל חרבך תחיה כמו בחרבך׳ עמדתם על חרבכם בחרבכם׳׳
הם המדברים׳ הם שנצטוו הם שקיימו׳׳ הוא משה ואהרן׳ הם בשליחותם ובצדקתם׳
מתחלה ועד סוף׳׳ ויהי ביום דבר וגו׳׳ מחובר למקרא שלאחריו׳׳ וידבר ה׳׳ הוא׳
הדיבור עצמו האמור למעלה אלא מתוך שהפסיק עליו הענין כדי ליחס חזר עליו
הענין

בר אהרן נסיב ליה מבנת פוטיאל ליה לאתו וילידת ליה ית
פינחס אלין רישי אבהת ליואי לזרעיתהון ; ואלעזר בן הרון
תזווג באמראה מן בנאת פוטיאל פולדת לה פינחס הולאי
ריסא אבא אללואניין לעשאירהם ; הוא אהרן ומשה אשר
אמר יהוה להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על
צבאתם ; הוא אהרן ומשה דאמר יי להון אפיקו ית בני
ישראל מארע דמצרים על חיליהון ; המא הרון ומוסי אלדי
קאל אללה להמא אכרגא בני אסר מן בלד מצר עלי גיושהם ;
הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל
ממצרים הוא משה ואהרן ; אנון דממללין עם פרעה מלכא
דמצרי לאפקא ית בני ישראל ממצרים הוא משה ואהרן ;
המא אלמכאטבין פרעון מלך מצר ליכרגא בני אסר מן
בלדה המא מוסי והרון ; ויהי ביום דבר יהוה אל משה בארץ
מצרים ; והוה ביומא דמליל יי עם משה בארע דמצרים ;
ולמא כאן יום כאטב אללה מוסי פי בלד מצר ;
וידבר יהוה אל משה לאמר אני יהוה דבר אל
פרעה מלך מצרים את כל אשר אני דבר אליך ; ומליל יי
עם משה למימר אנא יי מליל עם פרעה מלכא דמצרים

רש״י

הענין לתחלתו: אני ה׳. כדאי אני לשלחך ולקיים דברי שליחותי בא דבר לפרעה מלך מצרי׳.
נתתיך אלהים לפרעה. שופט ורודה לרדותו במכות ויסורין. יהיה נביאך. כתרגומו ת׳
מתורגמנך וכל לשון נבואה אדם המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות והוא מגזרת
ניב שפתים ינוב חכמה ויבל מה׳ התנבאות דשמואל ובלעז קורין לו פרידיקי״ר. אתה תדבר.
פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי ששמעתו מפי ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו
באזני פרעה. ואני אקשה. מאחר שהרשיע והתריס כנגדי וגלוי לפני שאין נחת רוח
באומות עובדי ע״ז לתת לב שלם לשוב טוב לו שיתקשה לבו. למען רבות מופתי.
למען הרבות בו אותותי ותכירו אתם גבורתי וכן מדתו של הקב״ה מביא פורענות
על האומות עע״ז כדי שישמעו ישראל וייראו שנ׳ הכרתי גוים נשמו פנותם אמרתי

אך

אין צריך לכתוב הס כמו שהוא מחובר לפסוק של מעלה כפי' רשי ז"ל ודוק"

ית כל דאנא ממליל עמך׃ כלם שלה מוסי וקט לה אנא שלה׃
כלם פרעון מלך מצר בגמיע מא אמרך בה׃ ויאמר
משה לפני יהוה הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה׃
ואמר משה קדם יי׳ הא אנא יקיר ממלל ואיכדין יקביל מני
פרעה׃ קאל מוסי בין ידי שלה הודא אנא שתג שפסוכיף יסמע
מני פרעון׃ ויאמר יהוה אל משה ראה נתתיך
אלהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך׃ ואמר יי׳ למשה
חזי דמניתך רב לפרעה ואהרן אחוך יהי מתורגמנך׃ קאל
שלה להא אנצר קד געלתך אסתאדא לפרעון והרון אכיך
יכון תרגמאנך׃ אתה תדבר את כל אשר אצוך ואהרן
אחיך ידבר אל פרעה ושלח את בני ישראל מארצו׃ את
תמליל ית כל דאפקדנך ואהרן אחוך ימליל עם פרעה
וישלח ית בני ישראל מארעיה׃ אנת תכלם הרון אכיך בגמיע
מא אמרך בה והו יכלם פרעון ליטלק בני אסר׳ מן בלדה׃
ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אתתי ואת מופתי
בארץ מצרים׃ ואנא אקשי ית לבא דפרעה ואסגי ית
אתותי וית מופתי בארע׳ דמצרים׃ ואנא אצעב קלבה
ואכתר איאתי ובראהיני פי בלד מצר׃ ולא ישמע אלכם
פרעה

רש"י ז"ל

ל תיראי אותי תקחי מוסר ואעפ"י כן בחמש מכות הראשונות לא נאמר ויחזק ה' את לב פרעה
אלא ויחזק לב פרעה: את ידי· יד ממש להכות בהם·· מופת: אות להודיעו שיש צורך בשני
ששולח אתכם·· לתנין· נחש· בלהטיהם בלחשיהן ואין לו דמיון במקרא ויש לדמות לו להט
החרב המתהפכת דומה שהיא מתהפכת ע"י לחש··ויבלע מטה אהרן· מאחר שחזר
ונעשה מטה· בלע את כולם ··כבד· תרגומו יקיר ולא אתיקר מפני שהוא שם דבר
כמו כי כבד ממך הדבר··(ולו היה נקוד בפתח כבד היה תרגומו אתיקר··) הנה יוצא
המימה· לנקביו שהיה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו ומשכים ויוצא ·
לנילוס ועושה שם צרכיו·· עד כה· עד הנה ומדרשו עד שתשמע ממני מכת בכורות

שאפתח

פַרְעֹה וְנָתַתִּי אֶת־יָדִי בְּמִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת צִבְאֹתַי אֶת־עַמִּי
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בִּשְׁפָטִים גְּדֹלִים׃ וְלָא יְקַבֵּיל מִנְּכוֹן
פַּרְעֹה׳ וְאֶתֵּין יָת מַחַת גְּבוּרְתִּי בְּמִצְרָיִם׳ וְאַפֵּיק יָת חֵילַי׳ יָת
עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָ׳ מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם׳ בְּדִינִין רַבְרְבִין׃ וְלָא יקבל מנכם
פרעון׳ חתא אחל אפאתי במצריון ואכרג גיושי׳ קומי בני אס׳
מן בלד מצר׳ באחכאם עצימה׃ וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהֹוָה
בִּנְטֹתִי אֶת־יָדִי עַל־מִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם׃
וְיִדְעוּן מִצְרָאֵי אֲרֵי אֲנָא יְיָ׳ כַּד אָרִים יָת מַחַת גְּבוּרְתִּי עַל מִצְרַיִ׳
וְאַפֵּיק יָת בְּנֵי יִשְׂרָ׳ מִבֵּינֵיהוֹן׃ ויעלמון אלמצריון אני אללה׳ אדא
מדדת ידי עליהם ואכרגת בני אסר׳ מן בינהם׃ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהֹוָה אֹתָם כֵּן עָשׂוּ׃ וַעֲבַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּמָא
דְפַקֵּיד יְיָ׳ יָתְהוֹן כֵּין עֲבַדוּ׃ פצנע מוסי והרון׳ כמא אמרהם אללה׳
כדאך צנעו׃ וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים
שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל פַּרְעֹה׃ וּמֹשֶׁה בַּר תְּמָנַן שְׁנִין׳ וְאַהֲרֹן׳ בַּר
תְּמָנַן וּתְלָת שְׁנִין׳ בְּמַלָּלוּתְהוֹן עִם פַּרְעֹה׃ וכאן מוסי אבן
תמאנין סנה׳ והרון׳ ן׳ תלאתה ותמאנין סנה׳ חין כלמא פרעון׃
ב׳ וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃
וַאֲמַר יְיָ׳ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לְמֵימַר׃ תם קאל אללה׳ למוסי והרון
קאילא׃

רש״י ז״ל

שלקתה בה׃ בכה אמר ד׳ כאלות הנילה״ ונהפכו לדם׃ לפי שאין גשמים יורדים במצרים
ונילוס עולה ומשקה את הארץ ומצרים עובדים לנילוס לפיכך הלקה את יראתם תחלה
ואח״כ הלקה אותם״ וכאו מצרים׃ לבקש רפואה למי היאור שיהיו ראויין לשתות״
אמור אל אהרן׃ לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו לפיכך לא לקה על ידו לא בדם
ולא בצפרדעים ולקה ע״י אהרן׃ נהרותם׃ הם נהרות המושכין כעין נהרות שלנו״ יאוריהם׃
הם בריכות נגררים העשויות בידי אדם משפת הנהר לשדות ונילוס מימיו מתברכים
ועולה דרך היאורים ומשקה השדות״ אגמיהם׃ קבוצת מים שאינם נובעים ואין מושכין אלא
עומדים במקום אחד וקורין לו אשטנ״ק״ בכל ארץ מצרים׃ אף במרחצאות ובאמבטאות

כִּי יְדַבֵּר אֲלֵכֶם פַּרְעֹה לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאָמַרְתָּ אֶל אַהֲרֹן
קַח אֶת מַטְּךָ וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי פַרְעֹה יְהִי לְתַנִּין׃ אֲרֵי יְמַלֵּיל עִמְּכוֹן
פַּרְעֹה לְמֵימַר הַבוּ לְכוֹן אָתָא וְתֵימַר לְאַהֲרֹן סַב יָת חֻטְרָךְ וּרְמִי
קֳדָם פַּרְעֹה יְהֵי לְתַנִּינָא׃ אדא כלמכמא פרעון וקל אעטונא
ברהאנא פקל להרון כד עצאך ואטרחהא בין ידי פרעון
תציר תנינא׃ וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל פַּרְעֹה וַיַּעֲשׂוּ כֵן כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה וַיַּשְׁלֵךְ אַהֲרֹן אֶת מַטֵּהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וְלִפְנֵי עֲבָדָיו
וַיְהִי לְתַנִּין׃ וְעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְוָת פַּרְעֹה וַעֲבַדוּ כֵּן כְּמָא
דְפַקִּיד יְיָ וּרְמָא אַהֲרֹן יָת חֻטְרֵיהּ קֳדָם פַּרְעֹה וּקֳדָם עַבְדּוֹהִי
וַהֲוָה לְתַנִּינָא׃ פדכל מוסי והרון עלי פרעון וצנעא כמא קאל
אללה וטרח הרון עצאה בין ידי פרעון וקואדה פצארה תנינא׃
וַיִּקְרָא גַּם פַּרְעֹה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְּׁפִים וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵם חַרְטֻמֵּי
מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן׃ וּקְרָא אַף פַּרְעֹה לְחַכִּימַיָּא וּלְחַרָשַׁיָּא
וַעֲבַדוּ אַף אִנּוּן חָרָשֵׁי מִצְרַיִם בְּלַחֲשֵׁיהוֹן כֵּן׃ תם דעא פר
בלחכמא ולסחרא פצנע כדאך עלמא מצר בכפיהם׃ וַיַּשְׁלִיכוּ
אִישׁ מַטֵּהוּ וַיִּהְיוּ לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מַטֵּה אַהֲרֹן אֶת מַטֹּתָם׃ וּרְמוֹ
גְּבַר חֻטְרֵיהּ וַהֲווֹ לְתַנִּינִין וּבְלַע חֻטְרָא דְאַהֲרֹן יָת חֻטְרֵיהוֹן׃
פטרח כל רגל עצאה פצארת תנאנינא תם אבתלע עצא
הרון

רש״י

שבבתים·· ובעצים ובאבנים· מים שבכלי עץ ושבכלי אבן·· בלטיהם· לחש
שאומרין אותו בלט ובחשאי ורבותי׳ אמרו בלטיהם מעשה שדים בלהטיהם מעשה
כשפים·· ויחזק לב פרעה· לומר׳ ע״י מכשפות אתם עושים כן תבן אתם מכניסין לעפרים
עיר שכולה תבן אף אתם מביאין מכשפות למצרים שכולה כשפים·· גם לזאת׃ ל
למופת המטה שנהפך לתנין ולא לזה של דם·· וימלא· מנין ז׳ ימים שלא שב היאור
לקדמותו שהיתה המכה משמשת רביע חדש ושלשה חלקים היה מעיד ומתרה
בהם·· ואם מאן אתה· ואם סרבן אתה· מאן כמו ממאן מסרב לא כנוי האדם ע״ש
המפעל כמו שליו ושקט סר וזעף·· נוגף את כל גבולך· מכה וכן כל לשון
מגפה׃

הרון עציהם: ויחזק לב פרעה ולא שמע אלהם כאשר
דבר יהוה: ואתקף לבא דפרעה ולא קביל מנהון. כמא דמליל
יי: פאשתד קלב פרעון ולם יקבל מנהמא. כמא קׄ שׄלה:
ג ויאמר יהוה אל משה כבד לב פרעה מאן
לשלח העם: ואמר יי למשה יקיר לבא דפרעה סריב לשלחא
עמא: קׄ שׄלה למוסי קד תקל קלב פרעון ואבא אן יטלק טקום:
לך אל פרעה בבקר הנה יצא המימה ונצבת לקראתו על
שפת היאר והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך: איזיל לות
פרעה בצפרא הא נפיק למיא ותתעתד לקדמותיה על כיף
נהרא וחטרא דאתהפיך לחויא תסב בידך: אמץ טיה בשגדאה
הודאה כארג שי שמא וקף תלקאה עלי שאטי שנל: ושעצא
שדי אנקלבת חייה כדהא בידך: ואמרת אליו יהוה אלהי
העברים שלחני אליך לאמר שלח את עמי ויעבדני במדבר
והנה לא שמעת עד כה: ותימר ליה יי אלהא דיהודאי שלחני
לותך למימר שלח ית עמי ויפלחון קדמי במדברא והא לא
קבילתא עד כען: וקל לה שלה שאה שעבראניין בעת בי
טיך קאילא אטלק קומי יעבדוני פי שבר זהוד אך לם
תקבל שי טאן: כה אמר יהוה בזאת תדע כי אני יהוה הנה

רש״י

מגפה: אינו לשון מיתה אלא לשון מכה. וכן ונגפו אשה הרה אינו מיתה. וכן ובטרם יתנגפו רגליכם. פן תגוף באבן רגליך. ולאבן נגף. ועלו מן דיבור. ובאו בביתך ובבית עבדיך הוא התחיל בעצה תחלה ואמר אל עמו הבה עם וגו'. ומשם התחילה הפורענות. ובכה ובעמך. בתוך מעיהן נכנסין ומקרקרין ומה היו אומרין מתי יבא ויתגלגל עלינו בן עמרם ונצא לרווחה. והיכא דאמרי באנו באש ובמים ותוציאנו לרויה) ותעל הצפרדע. צפרדע אחת היתה והיו מכים אותה והיא מתזת נחילים נחילים זהו מדרשו. ופשוטו יש לומר שירוץ הצפרדעים קורא לשון יחידות וכן ותהי הכנם הרחשה. פדולי״רא בלעז. ואף ותעל הצפרדע גרונלי״רא בלעז.

אנכי מכה במטה אשר בידי על המים אשר ביאר ונהפכו לדם׃
כדנן אמר יי׳ בדא תדע ארי אנא יי׳ הא אנא מחי בחטרא
דבידי על מיא דבנהרא ויתהפכון לדמא׃ כ׳א קא׳ שלה בהדה
שכלה תעלם אני שלה שמעאקב האנא צארב בשעצא שתי
בידי שמא שדי פי שניל פינקלב דמא׃ והדגה אשר ביאר
תמות ובאש היאר ונלאו מצרים לשתות מים מן היאר׃
ונוני דבנהרא ימותון ויסרי נהרא וילאון מצראי למשתי
מיא מן נהרא׃ ושסמך שדי פי שניל ימות וינתן שניל ויעגז
שמצריון אן ישרבו מאא מן שניל׃
ויאמר יהוה אל משה אמר אל אהרן קח מטך ונטה ידך על
מימי מצרים על נהרתם על יאריהם ועל אגמיהם ועל כל
מקוה מימיהם ויהיו דם והיה דם בכל ארץ מצרים ובעצים
ובאבנים׃ ואמר יי׳ למשה אימר לאהרן סב חטרך וארים
ידך על מיא דמצראי על נהריהון על ארתיהון ועל
אגמיהון ועל כל בית כנישת מימיהון ויהון דמא ויהי
דמא בכל ארע׳ דמצרים ובמני אעא ובמני אבנא׃ תם
קא׳ שלה למוסי קל להרון כד עצאך ומד ידך עלי מאיה
שמצריון ואנהארהם וכלגאנהם ואגאמהם וסאיר מלאם
מיאהם

רש״י ז״ל

התפאר עלי. כמו היתפאר הגרזן על החוצב בו משתבח לומר אני גדול ממך ונט״ל בלע״ז וכן התפאר עלי השתבח להתחכם ולשאל דבר גדול ולומר שלא אוכל לעשותו׃ למתי אעתיר לך. את אשר אעתיר לך היום על הכרתת הצפרדעים לאיזה זמן תרצה שיכרתו ותפאר זה אם אשלים דברי למועד שתקבע לי אם נאמר מתי אעתיר היה משמע מתי אתפלל עכשיו שנ׳ למתי משמע אני היום אתפלל עליך שיכרתו הצפרדעים לזמן שתקבע עלי אמור לאיזה יום תרצה שיכרתו׃ אעתיר׳ העתירו העתרתי ולא נאמר אעתר עתרו ועתרתי מכאן שכל לשון עתר הרבות

מיאהם ויציר דמא ויכון דמא פי גמיע בלד מצר ופי אלכ̇שב ואלחגארה׃ וַיַּעֲשׂוּ כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיָּרֶם בַּמַּטֶּה וַיַּךְ אֶת הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר לְעֵינֵי פַרְעֹה וּלְעֵינֵי עֲבָדָיו וַיֵּהָפְכוּ כָּל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר לְדָם׃ וַעֲבַדוּ כֵּין מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ׳ וַאֲרִים בְּחֻטְרָא וּמְחָא יָת מַיָּא דִּבְנַהֲרָא לְעֵינֵי פַרְעֹה׳ וּלְעֵינֵי עַבְדוֹהִי׳ וְאִתְהֲפִיכוּ׳ כָּל מַיָּא דִּבְנַהֲרָא לִדְמָא׃ תֹּם צנעא כדאך מוסי והרון׳ כמא קד אמר אללה׳ ורפע אלעצא וצרב אלמא אלדי פי אלניל׳ בחצ̇רה׳ פרעון וקואדה׳ פאנקלב׳ גמיע אלמא אלדי פי אלניל דמא׃ וְהַדָּגָה אֲשֶׁר בַּיְאֹר מֵתָה וַיִּבְאַשׁ הַיְאֹר וְלֹא יָכְלוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן הַיְאֹר וַיְהִי הַדָּם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְנוּנֵי דִּבְנַהֲרָא מִיתוּ וּסְרִי נַהֲרָא׳ וְלָא יְכִילוּ מִצְרָאֵי׳ לְמִשְׁתֵּי מַיָּא מִן נַהֲרָא׳ וַהֲוָה דְמָא בְּכָל אַרְעָא׳ דְמִצְרָיִם׃ ואלסמך אלדי פי אלניל מאת פנתן אלניל ולם יטיק אלמצריון אן ישרבו מאא מן אלניל׳ וכאן אלדם פי גמיע בלד מצר׃ וַיַּעֲשׂוּ כֵן חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלָטֵיהֶם וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ וַעֲבַדוּ כֵּין׳ חָרָשֵׁי מִצְרַיִם בְּלַחֲשֵׁיהוֹן׳ וְאִתַּקַּף לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא קַבֵּיל מִנְּהוֹן׳ כְּמָא דְּמַלֵּיל יְיָ׳ וצנעו כדאך׳ עלמא מצר בכפיהם פאשתד קלב פרעון ולם יקבל מנהמא כמא קד אלה׃ וַיִּפֶן פַּרְעֹה וַיָּבֹא אֶל בֵּיתוֹ וְלֹא שָׁת לִבּוֹ גַּם לָזֹאת׃

רש״י ז״ל

פלל זה וכאשר יאמר הרבו הרבה והרביתי לשון מפעיל כן יאמר העתירו אעתיר · אעתיר דברים ואל לבו והעתרתם עלי דבריכם הרביתם·· ויאמר למחר׳ התפלל היום שיכרתו למחר·· ויצא ויצעק׳ מיד שיכרתו למחר·· חמרים חמרים׳ ציבורין ציבורין כתרגומו דגורין דגורין·· והכבד את לבו׳ לשון פעול הוא הלך והלוך · וכן והכות את מואב׳ ושאול בגבורים׳ הכה ומצוע·· כאשר דבר ה׳ והיכן דבר ולא ישמע אליכם פרעה·· אמור אל אהרן׳ לא היה העפר כדאי ללקות ע״י משה לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול ללכך לקה ע״י אהרן·· ותהי הכנם׳ ברחישה פדול״א בלע״ז·· להוציא

את הכנם

ואתפני פרעה ועל לביתיה ולא שוי לביה אף לדא׃ תם ולא
ורגע ען מנזלה ולם ירד בבאלה עי הדא איצא׃ ויחפרו כל
מצרים סביבת היאר מים לשתות כי לא יכלו לשתת ממימי
היאר׃ וחפרו כל מצראי סחרנות נהרא מיא למשתי ארי לא
יכילו למשתי ממיא דבנהרא׃ פאחתפר גמיע אלמצריון חואלי
אלניל אבארא לישרבו מנהא אד לם יטיקו אן ישרבו מן מא
אלניל׃ וימלא שבעת ימים אחרי הכות יהוה את היאר׃ ושלימו
שבעא יומין בתר דמחא יי׳ ית נהרא׃ ולמא כמל ז׳ איאם
בעד מא צרב אללה אלניל בדלך׃ ויאמר
יהוה אל משה בא אל פרעה ואמרת אליו כה אמר יהוה
שלח את עמי ויעבדני׃ ואמר יי׳ למשה עול לות פרעה
ותימר ליה כדנן אמר יי׳ שלח ית עמי ויפלחון קדמי׃ קאל
אללה למוסי אדכל אלי פרעון וקל לה כדא קאל אללה אטלק
קומי יעבדוני׃ ואם מאן אתה לשלח הנה אנכי נגף את
כל גבולך בצפרדעים׃ ואם מסריב את לשלחא הא אנא
מחי ית כל תחומך בעורדעניא׃ פאנך אן אבית אן
תטלקהם האנא צאדם תכומך באלצפאדע׃ ושרץ היאר
צפרדעים ועלו ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל מטתך
ובבית עבדיך ובעמך ובתנוריך ובמשארותיך׃ וירבי

ד׳

רש״י

את הכנים להוציאם ממקום אחר׃ ולא יכולו׳ שאין השד שולט על בריה פחותה מכשעורה׃
אצבע אלהים היא׳ מכה זו אינה ע״י כשפים מאת המקום היא׳ כאשר דבר ה׳ ולא ישמע אליהם
פרעה׳ משליח בך׳ מגרה בך וכן ושן בהמות אשלח בם לשון שסוי אנטיישי״ר בלע״ז׳ את
הערוב׳ כל מיני חיות רעות ונחשים ועקרבים בערבוביא והיו משחיתים בהם ויש
טעם בדבר והגדה בכל מכה ומכה למה זו ולמה זו בטכסיסי מלחמות מלכים בא
עליהם כסדר מלכות כשצרה על העיר בתחלה מקלקל מעינותיה ואח״כ תוקעין עליהם
ומריעין בשופרות ליראם ולבהלם וכן הצפרדעים מקרקרין והומין כו׳ כדאית׳ במדרש
רבה׳

נהרא ערדעניא ויסקון וייעלון בביתך ובאדרון בית משכבך ועל ערסתך ובבית עבדך ובעמך ובתנורך ובאצותך׃ פתסיבא מן אלניל צפאדע ותצעד ותדכל ביתך ופי כדור מצגעך ועלי סרירך ופי ביות קואדך ופאיר קומך ופי תנאנירך ומעאגינך׃ ובכה ובעמך ובכל עבדיך יעלו הצפרדעים׃ ובך ובעמך ובכל עבדך יסקון עורדעניא׃ ובך ובקומך ובגמיע קואדך תצעד אלצפאדע׃ ויאמר יהוה אל משה אמר אל אהרן נטה את ידך במטך על הנהרת על היארים ועל האגמים והעל את הצפרדעים על ארץ מצרים׃ ואמר יי׳ למשה׳ אימר לאהרן׳ ארים ית ידך בחטרך׳ על נהריא׳ על אריתיא ועל אגמיא׳ ואסיק ית ערדעניא על ארע דמצ׳׃ פקאל אללה למוסי קל להרון מד ידך בעצאך עלי אל אנהאר ואלכלגאן ואלאגאם ואצעד אלצפאדע עלי בלד מצר׃ ויט אהרן את ידו על מימי מצרים ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים׃ וארים אהרן ית ידיה׳ על מיא דמצרים׳ וסליקו ערדעניא׳ וחפו ית ארע דמצרים׃ פמד הרון ידה עלי מיאה אלמצריין פצעד אלצפאדע וגטא בלד מצר׃ ויעשו כן החרטמים בלטיהם ויעלו את הצפרדעים על ארץ מצרים׃ ועבדו כין חרשיא בלחשיהון ואסיקו ית ערדעניא על ארע דמצרים׃ פצנעו כדאך אלעלמא בכפיהם ואצעדו אלצפאדע

רשי״ל

ר״ת׳ והפליתי׳ והפרשתי וכן והפלה ה׳ וכן לא נפלאת היא ממך לא מובדלת ומופרשת היא ממך׃ למען תדע כי אני ה׳ בקרב הארץ׳ אעפי ששכינתי בשמים גזירותי מתקיימות בארץ בתחתונים״ ושמתי פדות׳ שיבדיל בין עמי ובין עמך״ תשחת הארץ׳ נשחתת הארץ ונתחבלת הרעה׳ זבחו לאלהיכם בארץ׳ במקומכם ולא תלכו למדבר״ תועבת מצרים׳ יראת מצרים כמו ולמלכום תועבת בני עמון ולצל ישראל קורא אותה תועבה׳ ועוד יש לומר בלשון אחר תועבת מצרים דבר שנאוי הוא למצרים זביחה זו שאנו זובחים שהרי יראתם אנו זובחים״

עלי בלד מצר׃ ויקרא פרעה למשה ולאהרן ויאמר העתירו
אל יהוה ויסר הצפרדעים ממני ומעמי ואשלחה את העם
ויזבחו ליהוה׃ וקרא פרעה למשה ולאהרן ואמר צלו קדם יי
ויעדי עורדעניא מני ומעמי ואשלח ית עמא וידבחון קדם יי׃
תם דעא פרעון במוסי והרון וקאל אשפעא אלי אללה יזיל אלצפאדע
עני ועין קומי חתא אטלק אלקום ידבחון ללה׃ ויאמר
משה לפרעה התפאר עלי למתי אעתיר לך ולעבדיך
ולעמך להכרית הצפרדעים ממך ומבתיך רק ביאר
תשארנה׃ ואמר משה לפרעה ש׳ לך גבורא הב לך זמן
לאמתי איצלי עלך ועל עבדך ועל עמך לשיצאה
עורדעניא מנך ומבתך לחוד דבנהרא ישתארון׃ קאל
אקתרח עלי מתא תשא אן אשפע לך ולקואדך וקומך
פינקטע אלצפאדע ענך ועין מנזלך ותבקא פי אלניל פקט׃
ויאמר למחר ויאמר כדברך למען תדע כי אין כיהוה
אלהינו׃ ואמר למחר ואמר כפתגמך בדיל דתדע ארי
לית כיי אלהנא׃ קאל גדא קאל כמא קלת לכי תעלם אן ליס
מתל אללה רבנא׃ וסרו הצפרדעים ממך ומבתיך ומעבדיך
ומעמך רק ביאר תשארנה׃ ויעדון עורדעניא מנך
ומבתך ומעבדך ומעמך לחוד דבנהרא ישתארון׃
פינקטע אלצפאדע ענך ועין מנאזלך ולקואדך וקומך ותבקא

פי

רש״י

ולא יקלקלו בתחילה. הכל כמו לכלל. ויסר הערוב ולא מתו כמו שעשו הצפרדעים שאם מתו היה להם הנאה בעורות. ויעתר אל ה' נתאמץ בתפלה וכן אם בא לומר ויעתיר היה יכול לומר ומשמע וירבה בתפלה וכשהוא אומר בלי ויפעל משמע וירבה להתפלל. מחזיק בם אוחז בם כמו והחזיקה במבושיו. הנה יד ה' הויה לשון הוה כי כן יאמר בלי נקבה על שעבר היתה ועל העתיד תהיה ועל העומד הויה. כמו עושה רועה. והפלה ויבדיל. מלוא חפניכם ולוויי״ש בלעז. פיח כבשן דבר הניפח מן הגחלים עמומים הנשרפים

פי צ̇ניל פקט: ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק משה אל
יהוה על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה: ונפק משה
ואהרן מלות פרע' וצלי משה קדם יי' על עיסק עורדעניא
דשוי לפרעה: ולמא כרג מוסי והרון מן ענד פרע' דעא מוסי
ט̇ לה בסבב צ̇פאדע אל̇תי אחלהא בפרעון: ויעש יהוה
כדבר משה וימתו הצפרדעים מן הבתים מן החצרת ומן
השדת: ועבד יי' כפתגמא דמשה ומיתו עורדעניא מן
בתיא מן דרתא ומן חקלתא: פצנע אלה כמא קא̇ל מוסא
תמאותת מן אלביות מן אלדור ואלצ̇יאע: ויצברו אתם חמרם
חמרם ותבאש הארץ: וכנשו יתהון דגורין דגורין וסריאו
על ארעא: חתא גמעוהא אנאבירא אנאבירא ונתנת
אלארץ מנהא: וירא פרעה כי היתה הרוחה והכבד את לבו
ולא שמע אלהם כאשר דבר יהוה: וחזא פר' ארי הות
רוחתא ויקר ית לביה ולא קביל מנהון כמא דמליל יי':
ולמא ראא פר' אן אלפרגה קד כאנת תקל קלבה ולם יקבל
מנהמא כמא קא̇ל אלה: ויאמר יהוה אל
משה אמר אל אהרן נטה את מטך והך את עפר הארץ
והיה לכנם בכל ארץ מצרים: ואמר יי' למשה אימר
לאהרן ארים ית חטרך ומחי ית עפרא דארעא ויהי לקלמתא
בכל ארעא דמצרים: תם קא̇ל אלה למוסי קל להרון מד עצאך

רש"י ג'

הנשרפים בכבשן ובל' ער' אוצ בע': כיח: כי היתה הרוחה שהרוח מכיחן ומסריחן: ונדכו מעשר
וכל דבר הנגרך בכוח אינו נגרך לא ביד אחד הרי נסים הלבה אחד שהגריך קוממו
של משה מלות חכנים שלו ושל אהרן: ואחד שהלך לאבק על כל ארץ מצרים: פורח
אבעבועות: כתרגומו נשחין סגי אבעבועין שעל ידו צומחין בועות: שחין לשון
חמימות והרבה יש בלשון משנה שנה שחונה (וחם נאדוני תר' ושחן): באדם

ואצ׳רב תראב ט׳ארץ׳ יציר קמלא פי גמיע בלד מצר׃ ויעשו כן ויט אהרן את ידו במטהו ויך את עפר הארץ ותהי הכנם באדם ובבהמה כל עפר הארץ היה כנים בכל ארץ מצרים׃ ועבדו כין וארים אהרן ית ידיה בחטריה ומחא ית עפרא דארעא והות קלמתא באנשא ובבעירא כל עפרא דאר׳ הוה קלמתא בכל אר׳ דמצרים׃ פצנעא כד׳אך ומד הרון ידה בעצאה וצ׳רב תראב ט׳ארץ׳ פצאר קמלא פי ט׳נאס וט׳בהאים׃ גמיע תראב ט׳ארץ׳ כאן קמלא פי גמיע בלד מצר׃ ויעשו כן החרטמים בלטיהם להוציא את הכנים ולא יכלו ותהי הכנם באדם ובבהמה׃ פצנעו כד׳אך ט׳עלמא בכפיהם ליכרג׳ו ט׳ קמל ולם יטיקו פתבת ט׳קמל פי ט׳נאס וט׳בהאים׃ ויאמרו החרטמים אל פרעה אצבע אלהים הוא ויחזק לב פרעה ולא שמע אלהם כאשר דבר יהוה׃ ואמרו חרשיא לפר׳ מחא מן קדם יי׳ היא ואתקף לבא דפרעה ולא קביל מנהון כמא דמליל יי׳׃ קאלת ט׳עלמא לפר׳ הדה צ׳ריבה מן ענד ט׳לה פאשתד קלבה ולם יקבל מנהמא כמא קאל ט׳לה׃

ויאמר יהוה אל משה השכם בבקר והתיצב לפני פרעה הנה יוצא המימה ואמרת אליו כה אמר יהוה שלח עמי ויעבדני׃ ואמר יי׳ למשה אקדים בצפרא ואתעתד קדם פרעה הא נפיק למיא ותימר ליה כדנן אמר יי׳ שלח

ועבדו׃ כין חרשיא בלחשיהון להנפקא ית קלמתא ולא יכילו׃ והות קלמתא באנשא ובבעירא׃

ה

רש״י

ובבהמה׃ ואם תאמר מאין באתה הין לרם בהמות והלא כבר נאמר ומת כל מקנה מצרים׃ לא נגזרה גזרה אלא על אותן שבשדות בלבד שנ׳ במקנך אשר בשדה והירא את דבר ה׳ הניס את מקנהו אל הבתים וכן שנויה במכילתא אצל ויקח שש מאות רכב בחור׳ את כל מגפותי׃ למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות׃ כי עתה שלחתי את ידי וגו׳ כי אלו רציתי כשלחתי ידי במקנך שהכיתים בדבר שלחתיה והכיתי אותך ואת עמך עם

עמי ויפלחון קדמי׃ ת״ם קאל ללה למוסי אדלג בגדאה וקף בין
ידי פרע׳ הודאה כארג אלי אלמא וקל לה כדא קאל ללה׃ אטלק
קומי יעבדוני׃ כי אם אינך משלח את עמי הנני משליח בך
ובעבדיך ובעמך ובבתיך את הערב ומלאו בתי מצרים
את הערב וגם האדמה אשר הם עליה׃ ארי אם ליתך משלח
ית עמי האנא משלח בך ובעבדך ובעמך ובבתך ית
ערובא ויתמלון בתי מצראי ית ערובא ואף ארעא דאנון
עלה׃ פאנך אן אבית אן תטלק קומי האנא באעת עליך
ועלי קומך וקואדך ומנאזלך כלט אלוחוש חתא תמתלי
מנה ביות אלמצריין ואלארץ אלדין הם עליהא איצא׃ והפליתי
ביום ההוא את ארץ גשן אשר עמי עמד עליה לבלתי היות
שם ערוב למען תדע כי אני יהוה בקרב הארץ׃ ואפריש
ביומא ההוא ית ארע דגשן דעמי שרי עלה בדיל דלא
למהוי תמן ערובא בדיל דתדע ארי אנא יי׳ שליט בגו
ארעא׃ ואבין פי דלך אליום בלד אלסדיר אלדי קומי מקים
בה ללא יכון תם כלט אלוחש לכי תעלם אני אללה מסלט
עלי גמיע אלעאלם׃ ושמתי פדת בין עמי ובין עמך למחר
יהיה האת הזה׃ ואשוי פרקן לעמי ועל עמך איתי מחא׳
למחר יהי אתא הדין׃ ואציר פדאא לקומי ממא יחל בקומך
גדא תכון הדה אלאיה׃ ויעש יהוה כן ויבא ערב כבד ביתה

רש״י

דבהמות׳׳ ותכחד מן הארץ׃ אבל בעבור זאת העמדתיך וגו׳ (ויש במדרש שהיה שם
רבות והוא מלך נינוה שנתנבא עליו יונה בן אמתי ונ״ב היה קרוב לתשובה שנתיירא
מרה שכבר אירע לו״) עוד מסתולל בעמי כתרגומו כבושת בה בעמי והוא מגזרת
מסלה דמתרגמינן אורח כבושא ובלע״ז קלקי״ר וכבר פירשתי בסוף ויהי מקץ כל תיבה
שתחלת יסודה סמ״ך והיא באה לדבר בלשון מתפעל נותן התי״ו של שימוש באמצע אותיות
שלעיקר כגון זו וכגון זו יסתבל החגב מגזרת סבל׳ כי תשתרר עלינו מגזרת שר ונגיד

פרעה ובית עבדיו ובכל ארץ מצרים תשחת הארץ מפני הערב:
ועבד יי כין ואתא ערובא תקיף לבית פרעה ולבית עבדוהי
ובכל ארע דמצרים אתחבלת ארעא מן קדם ערובא: פצנע
אללה כדאך ודכל וחש כתיר אלי בית פרעון וביות קואדה וגמיע
בלד מצר אנפסד מן קבל אלוחש: ויקרא פרעה אל משה
ולאהרן ויאמר לכו זבחו לאלהיכם בארץ: וקרא פרעה
למשה ולאהרן ואמר איזילו דבחו קדם אלהכון בארעא:
פדעא פרעון במוסי והרון וקאל אמצו אדבחו לרבכם פי אלבלד:
ויאמר משה לא נכון לעשות כן כי תועבת מצרים נזבח
ליהוה אלהינו הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא
יסקלנו: ואמר משה לא תקין למעבד כין ארי בעירא
דמצראי דחלין ליה מניה אנחנא נסבין לדבחא קדם יי אלהנא
הא נדבח ית בעירא דמצראי דחלין ליה ואנון יחזון הלא
יימרון למרגמנא: קאל מוסי לא נטיק אן נצנע דלך לאן מא
יכרהה אלמצריון נדבחה ללה רבנא פהל נדבח מא יכרהונה
בחצרתהם ולא ירגמונא: דרך שלשת ימים נלך במדבר
וזבחנו ליהוה אלהינו כאשר יאמר אלינו: מהלך תלתא
יומין ניזיל במדברא ונדבח קדם יי אלהנא כמא דיימר לנא:

לכן

רש"י

מסתבל הוית: כעת מחר: כעת הזאת למחר שרט לו שריטה בכותל למחר כשתגיע חמה לכאן ירד הברד: הוסדה: שנוסדה וכל תיבה שתחלת יסודה יו"ד כגון יסד ילד ידע יסר כשהיא מתפעלת תבא הוי"ו במקום היו"ד כמו הוסדה הולדה ויודע ויולד ליוסף: בדברים לא יוסר עבד: שלח העז: כתרגומו שלח כנוש וכן יושבי הגבים העיזו: העיזו בני בנימין: ולא יאסף הביתה: לשון הכנסה הוא: הניס: הבריח: על השמים: לצד השמים ומ"א הגביהו הקב"ה למשה מן השמים: מתלקחת בתוך הברד: נס בתוך נס האש והברד מעורבין והברד מים הוא ולעשות רצון קונם עשו שלום ביניהם: ורבו' די לו במה שהוריד כבר: כצאתי את העיר: אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גלולים: טרם תיראון: עדיין לא תיראון וכן

כל

לכן מסאפה תלאה׳ אלאם נסיר פי שבר ונדבח ללה רבנא כמא
אמרנא׃ ויאמר פרעה אנכי אשלח אתכם וזבחתם ליהוה
אלהיכם במדבר רק הרחק לא תרחיקו ללכת העתירו בעדי׃
ואמר פרעה׳ אנא׳ אשלח יתכון ותדבחון קדם יי אלהכון
במדברא׳ לחוד׳ ארחקא לא תרחקון למיזל׳ צלו עלי׃
קאל פרעון אנא אטלקכם תדבחון ללה רבכם פי שבר עדא
אבעאדא לא תבעדו פי שמסיר אשפעא עני׃ ויאמר משה
הנה אנכי יוצא מעמך והעתרתי אל יהוה וסר הערב מפרעה
מעבדיו ומעמו מחר רק אל יסף פרעה התל לבלתי שלח
את העם לזבח ליהוה׃ ואמר משה׳ האנא׳ נפיק מעמך ואצלי
קדם יי׳ ויעדי ערובא׳ מפרעה׳ מעבדוהי׳ ומעמיה מחר׳ לחוד׳ לא
יוסיף פרעה לשקרא׳ בדיל דלא לשלחא ית עמא׳ לדבחא
קדם יי׃ קאל מוסי האנא כארג מן ענדך ואשפעא ללה ידיל
אלוחש ען פרעון וקואדה וקומה גד עדא שסכריה לא יעאודהא
פרעון ללא יטלק שקום ידבחון ללה׃ ויצא משה מעם פרעה
ויעתר אל יהוה׃ ונפק משה מלות פרעה׳ וצלי קדם יי׃ תם כרג
מן ענדה ושפע אלי ללה׃ ויעש יהוה כדבר משה ויסר הערב
מפרעה מעבדיו ומעמו לא נשאר אחד׃ ועבד יי כפתגמא
דמשה׳ ואעדי ערובא׳ מפרעה מעבדוהי ומעמיה׳ לא
אשתאר חד׃ פצנע אללה כמא קאל מוסי ודאל אלוחש ען פרעון

רש״י

כל טרם שבמקרא פירושו עדיין לא היה ואינו לשון קודם. טרם ישכבו עד לא שכיבו׳
טרם יצמח עד לא צמח אף זה כן הוא ידעתי כי עדיין אינכם יראים ומשתהיה הרווחה
תעמדו בקלקולכם׃ והפשתה והשעורה נוכתה׳ לשון פרעה נכה נכאים וכן לא נכו
ולא יתכן לפרשו לשון הכאה שאין נון במקום ה״א לפרש נוכתה כמו הוכתה נכו

והואדה וקומה לם יבק ואחד׃ ויכבד פרעה את לבו גם בפעם
הזאת ולא שלח את העם׃ ויקר פרעה ית לביה אף בזמנא
הדא ולא שלח ית עמא׃ ותקל פרעון קלבה הדה ﭏמרה איצא
ולם יטלק ﭏקום׃ ויאמר יהוה אל משה ז׳
בא אל פרעה ודברת אליו כה אמר יהוה אלהי העברים שלח
את עמי ויעבדני׃ ואמר ייי למשה עול לות פרעה ותמליל
עמיה כדנן אמר ייי אלהא דיהודאי שלח ית עמי ויפלחון
קדמי׃ תם קﭏ ﭏלה למוסי אדכל ﭏי פרעון וקל לה כדא קﭏ
ﭏלה ﭏאה ﭏעבראניין אטלק קומי יעבדוני׃ כי אם מאן
אתה לשלח ועודך מחזיק בם׃ ארי אם מסריב את לשלחא
ועד כען את מתקיף בהון׃ פאנך אן אבית אן תטלקהם
ועאדך מתמסך בהם׃ הנה יד יהוה הויה במקנך אשר
בשדה בסוסים בחמרים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד
מאד׃ הא מחא מן קדם ייי הויא בבעירך דבחקלא בסוסותא
בחמרי בגמלי בתורי ובענא מותא סגי לחדא׃ פאן אפה
ﭏלה כאינה פי מואשיך ﭏדי פי ﭏצחרא פי ﭏכיל וﭏחמיר
וﭏגמל וﭏבקר וﭏגנם ובאא עצימא גדא׃ והפלה יהוה בין
מקנה ישראל ובין מקנה מצרים ולא ימות מכל לבני
ישראל דבר׃ ויפריש ייי בין בעירא דישראל ובין בעירא
דמצראי ולא ימות מכולא לבני ישראל מדעם׃ ויביין ﭏלה
בין מואשי ﭏאסראיליין ובין מואשי ﭏמצריין ולא ימות
ממא הו לבני אסראיל שיא׃ וישם יהוה מועד לאמר מחר
יעשה יהוה הדבר הזה בארץ׃ ושוי ייי זמנא למימר
מחר יעביד ייי פתגמא הדין בארעא׃ וציר ﭏלה וקתא
קאילא

קאילא גדא יצנע אלה הדא אלאמר פי אלבלד׃ וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת
הַדָּבָר הַזֶּה מִמָּחֳרָת וַיָּמָת כֹּל מִקְנֵה מִצְרָיִם וּמִמִּקְנֵה בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
לֹא־מֵת אֶחָד׃ וַעֲבַד יְיָ יָת פִּתְגָמָא הָדֵין בְּיוֹמָא דְבָתְרוֹהִי וּמִית
כֹּל בְּעִירָא דְמִצְרָאֵי וּמִבְּעִירָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא מִית חַד׃
פצנע אלה הדא אלאמר מן גד ומאת אכתר מואשי אל
מצריין ומן מואשי בני אסר׳ לם ימות ואחד׃ וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה
וְהִנֵּה לֹא־מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד וַיִּכְבַּד לֵב פַּרְעֹה
וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם׃ וּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהָא לָא מִית מִבְּעִירָא
דְיִשְׂרָאֵל עַד חַד וְאִתְיְקַר לִבָּא דְפַרְעֹה וְלָא שַׁלַּח יָת עַמָּא׃
פבעת פרעון ונצר פאדא לם ימות מן מואשי בני אסראיל
ואחד פתקל קלבה ולם יטלקהם׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מְלֹא חָפְנֵיכֶם
פִּיחַ כִּבְשָׁן וּזְרָקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה לְעֵינֵי פַרְעֹה׃ וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן סַבוּ לְכוֹן מְלֵי חָפְנֵיכוֹן פִּיחַ דְּאַתּוּנָא
וְיִזְרְקִנֵּיהּ מֹשֶׁה לְצֵית שְׁמַיָּא לְעֵינֵי פַרְעֹה׃ פקאל אלה למוסי
והרון כדו לכם מל חפניכמא מן פיח אלאתון ויהויבה מוסי
פי אלהוא בחצרה פרעון׃ וְהָיָה לְאָבָק עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם
וְהָיָה עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אֲבַעְבֻּעֹת בְּכָל־
אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וִיהֵי לְאַבְקָא עַל כָּל אַרְעָא דְמִצְרָיִם וִיהֵי עַל
אֱנָשָׁא וְעַל בְּעִירָא לִשְׁחִין סְגֵי אֲבַעְבּוּעִין בְּכָל אַרְעָא

רש״י

כמו זכו לא הכוון שורש בתיבה והרי זה מגזרת ושופו עצמותיו׃ כי השעורה אביב׃ כבר ביכרה ועומדת בקשיה ונשתברו ונפלו וכן הפשתה גדלה כבר והוקשה לעמוד בגבעוליה׃ כי השעורה אביב׃ עמדה באביה לשון באבי הנחל׃ כי אפילות הנה׃ מאוחרות ועדיין היו רכות ויכולות לעמוד בפני קשה ואעפ״י שנ׳ את כל עשב השדה הכה הברד יש לפרש כשוטו של מקרא בעשבים הע׳ ועדיין בקלחם הראויין ללקות בברד׃

דמצרים: פיציר גבארא פי גמיע בלד מצר ויקע פי אלנאס
ואלבהאים קרח נאבת מתנפט פי גמיע בלד מצר: ויקחו את
פיח הכבשן ויעמדו לפני פרעה ויזרק אתו משה השמימה
ויהי שחין אבעבעת פרח באדם ובבהמה: ונסיבו ית פיח
דאתונא וקמו קדם פרעה וזרק יתיה משה לצית שמיא
והוה שחין אבעבועין סגי באנשא ובבעירא: פאכדא
מן פיח אלאתון ווקפא בין ידי פרעון והוא בה מוסי פי אלהוא
פצאר קרח מתנפט נאבת פי אלנאס ואלבהאים: ולא יכלו
החרטמים לעמד לפני משה מפני השחין כי היה השחין
בחרטמים ובכל מצרים: ולא יכילו חרשיא למקם קדם
משה מן קדם שחנא ארי הוה שחנא בחרשיא ובכל
מצראי: ולם יטיק אלעלמא אן יקפו בין ידי מוסי מן קבל
אלקרח לאנה כאן פיהם ופי סאיר אלמצריין: ויחזק יהוה את
לב פרעה ולא שמע אלהם כאשר דבר יהוה אל משה:
ותקיף יי׳ ית לבא דפרעה ולא קביל מנהון כמא דמליל
יי׳ עם משה: פשדד אללה קלב פרעון ולם יקבל מנהמא
כמא קאל אללה למוסי: ויאמר יהוה אל ז
משה השכם בבקר והתיצב לפני פרעה ואמרת אליו כה
אמר יהוה אלהי העברים שלח את עמי ויעבדני: ואמר
יי׳ למשה אקדים בצפרא ואתעתד קדם פרעה ותימר
ליה כדנן אמר יי׳ אלהא דיהודאי שלח ית עמי ויפלחון
קדמי: תם קאל אללה למוסי אדלג באלגדאה וקף בין ידי פר׳
וקל לה כדא קאל אללה אלה אלעבראניין אטלק קומי יעבדוני:
כי בפעם הזאת אני שלח את כל מגפתי אל לבך ובעבדיך

ובעמך

ובעמך בעבור תדע כי אין כמני בכל הארץ: ארי בזמנא
הדא אנא שלח ית כל מחתי בלבך ובעבדך ובעמך בדיל
דתדע ארי לית דכותי בכל ארעא: לאני פי הדה אלמרה אנא
באעת בכתיר מן אפאתי פי קלבך ועבידך וקומך לכי תעלם אן
ליס מתלי פי גמיע אלעאלם: כי עתה שלחתי את ידי ואך אותך
ואת עמך בדבר ותכחד מן הארץ: ארי כען קריב קדמי
דשלחית פון ית מחת גבורתי ומחית יתך וית עמך במותא
ואשתיציתא מן ארעא: לאני לו אטלקת ידי לקתלך וקומך
בשובא ואגתחדת מן אלבלד: ואולם בעבור זאת העמדתיך
בעבור הראתך את כחי ולמען ספר שמי בכל הארץ: וברם
בדיל דא קיימתך בדיל לאחזיותך ית חילי ובדיל דיהון משתען
גבורת שמי בכל ארעא: ולכן בסבב כלה בקיתך לכי אוריך
קוותי ולכי יקץ אסמי פי גמיע אלעאלם: עודך מסתולל בעמי
לבלתי שלחם: עד כען כבישת ליה לעמי בדיל דלא לשלחותהון:
ומהמא עאדך מתלבץ בקומי ללא תטלקהם: הנני ממטיר
כעת מחר ברד כבד מאד אשר לא היה כמהו במצרים
למן היום הוסדה ועד עתה: האנא מחית כעדנא הדין מחרי
ברדא תקיף לחדא דלא הוה דכותיה במצרים למן יומא
דאשתכללת ועד כען: האנא ממטר פי מתל הדא אלוקת מן גד

רש״י ז״ל

בברד: ומדרש רז״ל יש מרבותי שנחלקו על זאת ודרשו כי אמונות כזאת מזאות נעשו להם שלא
לקו. לא נתך: לא הגיע ואף אותן שהיו באויר לא הגיעו לארץ ודומה לו ותתך עלינו -
האלה והשבועה דעברה ותגיע עלינו: ומנחם בן סרוק חברו בחלק כהתוך כסף ויציקת
מתכת ונראה אני את דבריו כתרגומו ויצק ונתיך: נצקת לארצה אף זה לא נתך לא
הוצק לארץ:

ברדא עטימא גדא מא לם יכון מתלה פי מצר מן יום אססת
ﭏאן; ועתה שלח העז את מקנך ואת כל אשר לך בשדה
כל האדם והבהמה אשר ימצא בשדה ולא יאסף הביתה וירד
עלהם הברד ומתו; וכען שלח כנוש ית בעירך וית כל דלך
בחקלא׳ כל אנשא ובעירא דישתכח בחקלא׳ ולא יתכניש לביתא׳
וייחות עליהון׳ ברדא וימותון; ואאן אבעת פצ׳ן מאשיתך
וגמיע מאלך פי ﭏצחרא פאנה אי אנסאן או בהימה וגד פי ﭏ
צחרא ולם ינצם ﭏי ﭏמנאזל ינזל עליהם ﭏברד וימותון;
הירא את דבר יהוה מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת
מקנהו אל הבתים; דדחיל מפתגמא דיי׳ מעבדי פרעה׳ כניש׳
ית עבדוהי וית בעיריה לבתיא; פמן כאף כלאם ﭏלה מן
קואד פרעון אהרב עבידה ומאשיתה ﭏי ﭏביות; ואשר לא שם
לבו אל דבר יהוה ויעזב את עבדיו ואת מקנהו בשדה; ודלא
שוי לביה לפתגמא דיי׳ שבק ית עבדוהי וית בעיריה בחקלא;
ומן לם ירד בﭏה ﭏי כלאם ﭏלה תרך עבידה ומאשיתה פי ﭏ
צחרא; ויאמר יהוה אל משה נטה את
ידך על השמים ויהי ברד בכל ארץ מצרים על האדם ועל
הבהמה ועל כל עשב השדה בארץ מצרים; ואמר יי׳ למשה׳
ארים ית ידך על צית שמיא׳ ויהי ברדא בכל ארעא דמצרים׳ על
אנשא ועל בעירא׳ ועל כל עסבא דחקלא בארעא דמצרים; תם
קﭏ ﭏלה למוסי מד ידך נחו ﭏסמא ויכון ברד פי גמיע בלד מצר
עלי ﭏנאס וﭏבהאים וגמיע עשב ﭏצחרא פי גמיע בלד מצר׳
ויט משה את מטהו על השמים ויהוה נתן קלת וברד ותהלך
אש ארצה וימטר יהוה ברד על ארץ מצרים; וארים משה ית
חטריה

חטריה על צית שמיא׃ ויי׳ יהב קלין וברד׃ ומהלכא אישתא
על ארעא׃ ואמטר יי׳ ברדא על ארע דמצרים׃ פמד מוסי ·
עצאה נחו ﭏסמא פאעלן ﭏלה אצואתא וברדא וסארת ﭏנאר עלי
ﭏארץ ואמטר ﭏלה ברדא עלי גמיע בלד מצר׃ ויהי ברד ואש
מתלקחת בתוך הברד כבד מאד אשר לא היה כמהו בכל ארץ
מצרים מאז היתה לגוי׃ והוה ברדא ואישתא משתלהבא בגו
ברדא׃ תקיף לחדא׃ דלא הוה דכותיה בכל ארעא דמצרים׃ מעדן
דהוות לעם׃ וכאן ﭏברד וﭏנאר מתלבדה פי וסטה עצים גדא
מא ילם יכון מתלה פי גמיע בלד מצר מנד צארת לאמה׃ ויך
הברד בכל ארץ מצרים את כל אשר בשדה מאדם ועד בהמה
ואת כל עשב השדה הכה הברד ואת כל עץ השדה שבר׃ ומחא
ברדא בכל ארע דמצרים׃ ית כל דבחקלא׃ מאנשא ועד בעירא׃
וית כל עסבא דחקלא מחא ברדא׃ וית׳ כל אילני חקלא תבר׃
פצרב ﭏברד גמיע מא פי ﭏצחרא מן אנסאן ﭏי בהימה וצרב
גמיע עשבהא וכסר גמיע שגרהא׃ רק בארץ גשן אשר שם
בני ישראל לא היה ברד׃ לחוד בארע דגושן דתמן בני ישראל׃
לא הוה ברדא׃ עדא בלד ﭏסדיר ﭏדי תם בני אסר׳ לם יכון ברד׃
וישלח פרעה ויקרא למשה ולאהרן ויאמר אלהם חטאתי
הפעם יהוה הצדיק ואני ועמי הרשעים׃ ושלח פרעה וקרא
למשה ולאהרן׃ ואמר להון חבית זמנא הדא׃ יי׳ זכאה׃ ואנא
ועמי חייבין׃ תם בעת פרעון ודעא במוסי והרון וקל להמא
קד אכטאת הדה ﭏמרה ﭏלה ﭏעדל ואנא וקומי ﭏצﭏמין׃
העתירו אל יהוה ורב מהית קלת אלהים וברד ואשלחה ·
אתכם ולא תאספון לעמד׃ צלו קדם יי׳ וסגי קדמוהי רוח׳ דלא

יהון עלנא קלין דלוט כשין מן קדם יי וברד ואשלח יתכון ולא
תוספון לאתעכבא: אשפע אלי אללה וחסבכם אן לא תכון
אצואת אללה וברד עלינא חתא אטלקכם ולא תעאודו אן
תקפו: ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרש את כפי אל
יהוה הקלות יחדלון והברד לא יהיה עוד למען תדע כי ליהוה
הארץ: ואמר ליה משה כמפקי ית קרתא אפרוס ית ידי
בצלו קדם יי קליא יתמנעון וברדא לא יהי עוד בדיל דתדע
ארי דיי ארעא: קאל לה מוסי אדא כרגת מן אלקריה אבסט
ידיי אלי אללה פתנקטע אלאצואת ואלברד לא יכון לכי תעלם אן
ללה אלארץ: ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני יהוה
אלהים: ואת ועבדך ידענא ארי עד כען לא אתכנעתון מן
קדם יי אלהים: ואמא אנת וקואדך פאעלמו אנכם קבל אן תכאפו
מן בין ידי אללה: והפשתה והשערה נכתה כי השערה אביב
והפשתה גבעל: וכתנא וסערי לקו ארי סעריא אביב
וכתנא גבעולין: אן אלכתאן ואלשעיר קד עטבא לאן אלשעיר
כאן פריכא ואלכתאן משלפא: והחטה והכסמת לא נכו כי
אפילת הנה: וחטיא וכונתיא לא לקאה ארי אפלתא אנין:
ואלחנטה ואלכרסנה לם יעטבא לאנהמא אפילתאן: ויצא משה
מעם פרעה את העיר ויפרש כפיו אל יהוה ויחדלו הקלות
והברד ומטר לא נתך ארצה: ונפק משה מלות פרעה ית
קרתא ופרס ידוהי בצלו קדם יי ואתמנעו קליא וברדא ומטרא
דהוה נחית לא מטא ארעא: ולמא כרג מוסי מן ענד פרעון
מן אלקריה בסט ידיה אלי אללה פאנקטעת אלאצואת ואלברד ולם
ינחל מטר עלי אלארץ: וירא פרעה כי חדל המטר והברד
והקלת

והקלת ויסף לחטא ויכבד לבו הוא ועבדיו׃ וחזא פרעה׳ ארי אתמנע מטרא וברדא׳ וקליא ואוסיף למחטי׳ ויקריה ללביה הוא ועבדוהי׃ ולמא ראא פרעון אן קד אנתהת אלמטר ואלברד ואלאצואת עאוד ליכטי ותקל קלבה הו וקואדה׃ ויחזק לב פרעה ולא שלח את בני ישראל כאשר דבר יהוה ביד משה׃ ואתקף לבא דפרעה׳ ולא שלח ית בני ישר׳ כמא׳ דמליל יי׳ בידא דמשה׃ פאשתד קלבה ולם יטלק בני אסר׳ כמא קאל אללה למוסא׃

קכא פי׳ סימן יעיש ג׳ג׳ה

ויאמר יהוה אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתתי אלה בקרבו׃ ואמר יי׳ למשה׳ עול לות פרעה׳ ארי אנא׳ יקרית ית לביה וית לבא דעבדוהי׳ בדיל׳ לשואה׳ אתי׳ אלין ביניהון׃ תם קאל אללה למוסא׳ אדכ׳ל אלי פרעון׳ פאני קד קוית קלבה וקלב קואדה׳ לכי אחל אפאתי הדה בהם׃ ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי בם וידעתם כי אני יהוה׃ ובדיל׳ דתשתעי קדם ברך ובר ברך׳ ית נסין

רש״י ז״ל

ויאמר יי׳ אל משה בא אל פרעה׳ והתרה בו׳׳ שיתי׳ שומי שאשית אני׳׳ התעללתי שחקתי כמו כי התעללת בי׳ הלא כאשר התעולל בהם האמור במצרים ואינו׳ פועל ומעללים שאם כן היה לו לכתוב עוללתי כמו ועולל למו׳ כאשר עוללת לי אשר עולל לי׳׳ לענות׳ כתרגומו לאתכנעא והוא מגזרת עני׳ מיאנת להיות עני ושפל מפני׳׳ את עין הארץ׳ את מראה הארץ׳ ולא יוכל׳ הרואה לראות את הארץ ולשון קצרה דבר׳׳ הטרם תדע׳ העוד לא ידעת כי אבדה מצרים׳׳ ויושב׳ הושבו ע״י שליח ששלחו אחריהם והשיבום אל פרעה׳׳ ראו כי רעה נגד פניכם׳ כתרגומו׳ ומ״א שמעתי כוכב אחד יש ששמו רעה אמר להם פרעה רואה אני באצטגנינות שלי אותו כוכב עולה לקראתכם במדבר והוא סימן דם והריגה וכשחטאו ישרא׳ בעגל ובקש הקב״ה להרגם אמר משה בתפלתו למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם זו היא שאמר להם פרעה ראו כי רעה נגד פניכם מיד וינחם ה׳ על הרעה והפך הדם לדם מילה׳ שמל יהושע אותם וזהו שנ׳ היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם שהיו אומרין לכם דם אנו רואים עליכם במדבר׳׳ לא כן׳ כאשר אמרתם׳ להוליך הטף עמכם אלא לכו נא הגברים ועבדו את ה׳ כי אותה בקשתם עד הנה׳

נזבחה

דְּעַבָדִית בְּמִצְרַיִם׳ וְיָת אָתְוָתַי דְּשַׁוִּיתִי בְּהוֹן ׳וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא
יְיָ׃ ולכי תקץ עלי אבנך ואבן אבנך׳ מא בטשת במצריון׳
ואפאתי אלתי אחליתהא בהם׳ ותעלמון אני אללה׃ וַיָּבֹא מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן אֶל פַּרְעֹה וַיֹּאמְרוּ. אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהֹוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים עַד
מָתַי מֵאַנְתָּ לֵעָנֹת מִפָּנָי שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ וְעָל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
.לְוָת פַּר׳ וַאֲמַרוּ לֵיהּ׳ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דִּיהוּדָאֵי׳ עַד ׳
אֵמָתַי מְסָרֵיב אַתְּ׳ לְאִתְכְּנָעָא מִן קֳדָמַי׳ שַׁלַּח עַמִּי וְיִפְלְחוּן
קֳדָמַי׃ פדכל מוסי והרון אלי פרעון וקאלו לה׳ כדא קאל אללה אלה
אלעבראניין׳ אלי כם קד אבית׳ אן תדען מן בין ידי׳ אטלק קומי
יעבדוני׃ כִּי אִם מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ אֶת עַמִּי הִנְנִי מֵבִיא מָחָר
אַרְבֶּה בִּגְבֻלֶךָ׃ אֲרֵי׳ אִם מְסָרֵיב אַתְּ לְשַׁלָּחָא יָת עַמִּי׳ הָאֲנָא
מַיְתֵי מְחַר׳ גּוֹבָא בִּתְחוּמָךְ׃ פאנך אן אבית אן תטלק קומי׳
האנא אתי בגראד׳ גדא פי תכמך׃ וְכִסָּה אֶת עֵין הָאָרֶץ וְלֹא
יוּכַל לִרְאֹת אֶת הָאָרֶץ וְאָכַל. אֶת יֶתֶר הַפְּלֵטָה הַנִּשְׁאֶרֶת
לָכֶם מִן הַבָּרָד וְאָכַל׳ אֶת כָּל הָעֵץ הַצֹּמֵחַ לָכֶם מִן הַשָּׂדֶה׃
וְיַחְפֵּי יָת עֵין שִׁמְשָׁא דְּאַרְעָא׳ וְלָא יִכּוּל לְמֶחֱזֵי יָת אַרְעָא׳
וְיֵיכוּל

רש״י

מגבהה לשפלו ואין דרך הטף לגבוה. ויגרש אותם. הרי זה מקרא קצר ולא פירש מי המגרש.
הארבה: בשבולת מכת הארבה. ואחריו לא יהיה כן. ואותו שהיה בימי יואל שנ׳ בו כמוהו לא
נהיה מן העולם למדנו שהיה כבד משל משה על ידי מינין הרבה שהיו יחד ארבה חסיל גזם
אבל של משה מין אחד היה וכמוהו לא היה ולא יהיה. כל ירק עשב. עלה ירוק בלעז
ויירדורא. לא נשאר ארבה אחד. אף המלוחין שמלחו מהם. ורוח קדים. רוח מזרחית
נשא את הארבה. לפי שבא כנגדן שמצרים בדרומית מערבית היתה כמו שמפורש
במקום אחר. רוח ים. רוח מערבית. ימה סוף. אומר אני שים סוף היה מקצתו
במערב כנגד כל רוח דרומית וגם במזרח של ארץ ישראל לפיכך רוח ים תקעו לארבה
בימה סוף כנגדו. וכן מצינו לענין תחומין שהוא כונה לצד מזרח של מים סוף ועד
ים פלשתים ממזרח למערב שים פלשתים במערב היה של פלשתים יושבי חבל הים
גוי כרתים. וימש חושך. ויחשיך עליהם חשך יותר מחשכו של לילה ואמש וחשיך עוד
וימש כמו ויאמש יש לנו תיבות הרבה חסרות אל״ף לפי שאין הברת האל״ף ניכרת כל
כך אין הכתוב מקפיד על חסרונה כגון ולא יהל שם ערבי כמו לא יאהל לא יטה.

אהלו

וְייכול יָת שְׁאָר שֵׁיזָבְתָא דְאִשְׁתְּאָרַת לְכוֹן מִן בַּרְדָא· וְייכול יָת כָל אִילָנָא דְאַצְמַח לְכוֹן מִן חַקְלָא· פיגטי עין אלארץ· ולא יטיק אחד אן ינצר אליהא ויאכל באקי אלפליתה אלתי תבקת לכם מן אלברד ויגמיע אלשגר אלנאבת לכם פי אלצחרא· וּמָלְאוּ בָתֶּיךָ וּבָתֵּי כָל עֲבָדֶיךָ וּבָתֵּי כָל מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וַאֲבוֹת אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם הֱיוֹתָם עַל הָאֲדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפֶן וַיֵּצֵא מֵעִם פַּרְעֹה· וְיִתְמְלוֹן בָּתָּךְ וּבָתֵּי כָל עַבְדָּךְ וּבָתֵּי כָל מִצְרָאֵי דְלָא חֲזוֹ אֲבָהָתָךְ וַאֲבָהַת אֲבָהָתָךְ מִיּוֹם מֶהֱוֵיהוֹן עַל אַרְעָא עַד יוֹמָא הָדֵין· וְאִתְפְּנִי וּנְפַק מִלְּוָת פַּרְעֹה· חתא תמתלי מנה ביותך וביות קואדך וביות סאיר אלמצריין מא לם ירא מתלה אבאיך ואבא אבאיך מנד כונהם עלא אלארץ אלי הדא אליום תם ולא וכרג מן ענדה· וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי פַרְעֹה אֵלָיו עַד מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ שַׁלַּח אֶת הָאֲנָשִׁים וְיַעַבְדוּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הֲטֶרֶם תֵּדַע כִּי אָבְדָה מִצְרָיִם· וַאֲמַרוּ עַבְדֵי פַרְעֹה לֵיהּ עַד אֵימָתַי יְהֵי דֵין לָנָא לְתַקְלָא· שַׁלַּח יָת גֻּבְרַיָּא וְיִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן· הַעַד כְּעַן לָא יְדַעְתָּא אֲרֵי אֲבָדַת מִצְרָיִם· פקאלו

רש"י

אחלו וכן ותגרני חיל כמו ותאזרני· ואונקלוס תרגם לשון יקרה· כמו לא ימוש· בתר דיעדי קבל ליליא כשיגיע סמוך לאור היום· אבל אין הדיבור מיושב על הוין של וימש לפי שהוא כתוב אחר ויהי חשך· ומ"א כותרן לשון ממשש במצרים שהיה כפול ומוכפל ועב עד שהיה בו ממש בדינר·· שלשת ימים· שלוש של ימים טרזיינ"א בלע"ז וכן שבעת ימים בכל מקום שטיינ"א של ימים·· ויהי חושך אפלה· שלשת ימים· חשך של אופל שלא ראו איש את אחיו אותן ג' ימים ועוד ג' ימים אחרים חשך מוכפל על זה שלא קמו איש מתחתיו· יושב אין יכול לעמוד ועומד אין יכול לישב· ולמה הביא חשך עליהם· לפי שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת ומתו בג' ימי האפלה כדי שלא יראו מצריים במפלתם ויאמרו אף הם לוקין כמונו ועוד שחפשו ישראל וראו את כליהם וכשיצאו והיו שואלין מהם והיו אומרים אין בידינו כלום אומ' לו אני ראיתיו בביתך ובמקום פלוני הוא·· יצג· יהא מוצג במקומו·· גם אתה תתן בידינו· לא דייך שמקנינו ילך עמנו אלא משלך תתן·· פרסה· פרסת רגל פלנט"א בלע"ז·· לא נדע מה נעבוד· כמה תכבד העבודה שמא ישאל אותנו יותר ממה שיש בידינו·· כן דברת· יפה

קאד פרעון לה שי כם יכון הדא לנא והקא אטלק קום יעבדו
שלה רבהם קבל אן תשאהד מצר קד באדת׃ ויושב את משה
ואת אהרן אל פרעה ויאמר אלהם לכו עבדו את יהוה
אלהיכם מי ומי ההלכים׃ ואתתב ית משה וית אהרן לות פר׳
ואמר להון איזילו פלחו קדם יי אלהכון מן ומן אזלין׃ פארד
מוסי והרון שי פרעון וקאל להם אמצו אעבדו שלה רבכם מן
ומן שמאציון׃ ויאמר משה בנערינו ובזקנינו נלך בבנינו
ובבנותנו בצאננו ובבקרנו נלך כי חג יהוה לנו׃ ואמר משה
בעולימנא ובסבנא ניזיל בבננא ובבנתנא בענא ובתורנא
ניזיל ארי חגא קדם יי לנא׃ קאל מוסי בצביאננא ושיוכנא נמצי
בבנינא ובנאתנא בגנמנא ובקרנא נמצי לאן חג שלה לנא׃
ויאמר אלהם יהי כן יהוה עמכם כאשר אשלח אתכם ואת
טפכם ראו כי רעה נגד פניכם׃ ואמר להון יהי כען מימרא
דיי בסעדכון כד אשלח יתכון וית טפלכון חזו ארי בישא
אתון סבירין למעבד לית קביל אפיכון לאסתחרא׃ קאל
להם יכון כדאך שלה מעכם כמא אטלקכם ואטפאלכם׃

הודא

רש"י ז"ל

דברת ובזמנו דברתי. אמת שלא אוסיף עוד ראות פניך: כלה. גמירה. כלה כליל כולכם ישלח.
דבר נא. אין נא אלא לשון בקשה בבקשה ממך הזהירם על כך שלא יאמר אותו צדיק אברהם
ועבדום ועינו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם. ויאמר משה כה
אמר ה' וגו'. בעמדו לפני פרעה נאמרה לו שהרי משיצא מלפניו לא הוסיף ראות פניו.
כחצות הלילה. כהחלק הלילה כחצות כמו כעלות בחרות אמש בבן זהו פשוטו ליישבו
על אופניו שאין חצות שם דבר של חצי. ורבותי דרשוהו כמו בחצות הלילה ואמרו
שאמר משה כחצות דמשמע סמוך לו או לפניו או לאחריו ולא אמר בחצות שמא יטעו
אסטגניני פרעה ויאמרו בדאי הוא. עד בכור השבי. למה לקו השבויים כדי שלא יאמרו
יראתם תבעה עלבונם והביאה פורענות על מצרים. מבכור פרעה עד בכור השפחה.
כל הפחותים מבכור פרעה וחשובים מבכור השפחה היו בכלל. ולמה לקו בני השפחות
שאף הם היו משתעבדים בהם ושמחין בצרתם. וכל בכור בהמה. לפי שהיו עובדין

הודא ארא אשר חדא וגוהכם ; לא כן לכו נא הגברים ועבדו
את יהוה כי אתה אתם מבקשים ויגרש אתם מאת פני פרעה ;
לא כין איזילו כען גובריא ופלחו קדם יי׳ ארי יתה אתון בען ;
ותריך יתהון מן קדם פרעה ; ליס כדאך ימצי אלרגאל מנכם רכבם
יעבדו אללה לאנכם אנמא תטלבונה ; פטרדהם מן בין ידיה ;
ויאמר יהוה אל משה נטה ידך על ארץ מצרים
בארבה ויעל על ארץ מצרים ויאכל את כל עשב הארץ את
כל אשר השאיר הברד ; ואמר יי׳ למשה ארים ידך על ארע
דמצרים וייתי גובא ויסק על ארע דמצרים וייכול ית כל עסב
דארעא ית כל דאשאר ברדא ; תם קאל אללה למוסי מד ידך עלי
בלד מצר בסבב אלגראד ויצעד עלי בלד מצר ויאכל גמיע
עשבהא גמיע מא בקאה אלברד ; ויט משה את מטהו על
ארץ מצרים ויהוה נהג רוח קדים בארץ כל היום ההוא וכל
הלילה הבקר היה ורוח הקדים נשא את הארבה ; וארים משה
ית חטריה על ארע דמצרים ויי׳ דבר רוח קדומא בארעא
כל יומא ההוא וכל ליליא צפרא הוה ורוח קדומא נטל ית
גובא ; פמד מוסי ידה עצאה עלי בלד מצר פסאק אללה ריח

רש״י ז״ל

לה שכשהכבה נכרע מגן האומר נכרע מלגירה״ לא יחרץ כלב לשונו׳ אומר אני שהוא
לשון שנון לא ישנן וכן לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשונו לא שנן׳ אז תחרץ תשתנן׳
במורג חרוץ׳ שנון מחשבות חרוץ׳ אדם חריף ושנון ויד חרוצים תעשיר׳ חריפים
סוחרים שנונים״ אשר ירבו אבדיך״ וירדו כל עבדיך׳ חלק כבוד למלכות שהרי בסוף
ירד פרעה בעצמו אליו בלילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי ולא אמר לו משה מתחלה׳
וירדת אלי והשתחוית לי״ אשר ברגליך׳ ההולכים אחר עצתך ודרכך״ ואחרי כן אצא׳
עם כל העם מארצך ״ויצא מעם פרעה׳ כשגמר דבריו יצא מלפניו׳ בחרי אף׳ על
שאמר לו לא תוסף ראות פני ״למען רבות מופתי׳ מכת בכורות וקריעת ים סוף
ולנער את מצרים״ ומשה ואהרן עשו וגו׳׳ כבר כתב לנו זאת בכל המופתים ולא
שנאה כאן אלא בשביל לסמכה לפרשה שלאחריה״ ויאמר ה׳ אל משה ואל אהרן׳ שבשביל
שאהרן עשה וטרח במופתים כמשה חלק לו כבוד זה במצוה ראשונה שכללו עם משה
בדיבור״

גקבל פי גבלד־טול דאך גיום וטול גליל׃ פלמא כאנת גגדאה׃
חמל ריח גקבל גגראד׃ ויעל הארבה על כל ארץ מצרים וינח
בכל גבול מצרים כבד מאד לפניו לא היה כן ארבה כמהו
ואחריו לא יהיה כן׃ וסליק גובא על כל ארע דמצרים ושרא
בכל תחום מצרים תקיף לחדא קדמוהי לא הוה כין גובא דכותיה
ובתרוהי לא יהי כין׃ פצעד גגראד עלי גמיע בלד מצר ואסתקר
פי תכמהא עצימא גדא מא לם יכון קבלה גראד מתלה ובעדה
לא יכון כדאך׃ ויכס את עין כל הארץ ותחשך הארץ ויאכל
את כל עשב הארץ ואת כל פרי העץ אשר הותיר הברד ולא
נותר כל ירק בעץ ובעשב השדה בכל ארץ מצרים׃ וחפא ית
עין שמשא דכל ארעא וחשוכת ארע׳ ואכל ית כל עסבא דאר׳
וית כל פירי אילנא דאשאר ברדא ולא אשתאר כל ירוק
באילנא ובעסבא דחקלא בכל ארע דמצרים׃ וגטא עין גארץ
חתא אילם ואכל גמיע גשגר וגמיע עשבהא אלדי בקאה גברד
ולם יבק שיא מן גכצרה פי גשגר ופי עשב גצחרא פי גמיע
בלד מצר׃ וימהר פרעה לקרא למשה ולאהרן ויאמר חטאתי
ליהוה אלהיכם ולכם׃ ואוחי פרעה למקרי למשה ולאהרן
ואמר׃

רש״י ז״ל

בארץ מצרים. חוץ לכרך או אינו אלא בתוך הכרך ת״ל כצאתי את העיר וגו׳. ומה תפלה
קלה לא התפלל בתוך הכרך. דיבור חמור לא כל שכן ומפני מה לא נדבר עמו בתוך
הכרך. לפי שהיתה מלאה גלולים. החדש הזה. הראהו לבנה בחידושה ואמר לו כשירח
מתחדש יהיה לכם ראש חודש ואין מקרא יוצא מידי פשוטו על חדש ניסן אמר לו זה יהיה ראש
לסדר מנין החדשים שיהא אייר קרוי שני סיון שלישי. הזה. נתקשה משה על מולד
הלבנה באיזו שיעור תיראה ותהיה ראויה לקדש והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע
ואמר כזה ראה וקדש. וכיצד הראהו והלא לא היה מדבר עמו אלא ביום שנ׳ ביום דבר
יה׳ ביום צותו. מן היום אשר צוה ה׳ והלאה. אלא סמוך לשקיעת החמה נאמרה לו פרשה
זו והראהו עם חשכה. דברו אל כל עדת ישראל וכי אהרן מדבר והלא כבר נאמר אתה
תדבר אלא חולקין כבוד זה לזה ואומרין זה לזה למדני והדיבור יוצא מבין שניהם

מדברים.

ואמר׃ חביתי קדם יי אלהכון ולכון׃ פאסרע פרעה ודעא במוסי והרון׃ וקאל קד אכטאת ללה רבכמא ולכמא׃ ועתה שא נא חטאתי אך הפעם והעתירו ליהוה אלהיכם ויסר מעלי רק את המות הזה׃ וכען שבוק כען לחובי ברם זמנא הדא׃ וצלו קדם יי אלהכון ויעדי מני לחוד ית מותא הדין׃ ואלאן פאחתמלא דנבי הדה מרה ואשפעא לי ללה רבכמא יזיל עני הדא מות למחץ׃ ויצא מעם פרעה ויעתר אל יהוה׃ ונפק מלות פרעה וצלי קדם יי׃ פלמא כרג מן ענדה שפע לי ללה׃ ויהפך יהוה רוח ים חזק מאד וישא את הארבה ויתקעהו ימה סוף לא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים׃ והפך יי רוח מערבא תקיף לחדא ונטל ית גובא ורמהי לימא דסוף׃ לא אשתאר גובא חד בכל תחום מצרים׃ פקלב ללה ריחא גרביא שדידא׃ גדא פחמל גראד וצך בה בחר קלזם לם תבק גראדה ואחדה פי גמיע בלד מצר׃ ויחזק יהוה את לב פרעה ולא שלח את בני ישראל׃ ותקיף יי ית לבא דפרעה׃ ולא שלח ית בני ישראל׃ פשדד ללה קלבה ולא יטלק בני אסר׃

ב ויאמר יהוה אל משה נטה ידך על השמים ויהי חשך על ארץ מצרים וימש חשך׃ ואמר יי למשה ארים

רש״י

מדברים. דברו אל כל עדת ישראל בעשור לחדש הזה. דברו היום בר״ח שיקחוהו בעשור לחדש. הזה. פסח מצרים מקחו מבעשור ולא פסח דורות. שה לבית אבות. למשפחה אחת. הרי שהיו מרובין יכול שה אחד לכולן ת״ל שה לבית. ואם ימעט הבית מהיות משה. ואם יהיו מועטין מהיות משה אחד שאין יכולין לאכלו ויבא לידי נותר ולקח הוא ושכנו וגו׳ זהו משמעו לפשוטו ועוד ישבו מדרש ללמד שאם נמנו עליו וכולין להתמעט ולמשוך ידיהם ממנו ולהימנות על שה אחר אך אם באו למשוך ידיהם ולהתמעט מהיות משה יתמעטו בעוד השה קיים בהיותו בחיים ולא משנשחט. במכסת. בחשבון וכן מכסת הערכך. לפי אכלו. הראוי לאכילה פרט לחולה ולזקן שאינו יכול לאכול כזית. תכסו. תתמנון. תמים. בלא מום. בן שנה.

ידך על צית שמיא ויהי חשוכא על ארע' דמצרים בתר דיעדי
קבל ליליא: תם קל' שלה למוסי מד ידך נחו אלסמא יכון צלאם
עלי גמיע בלד מצר בעד זואל צלאם אלליל: ויט משה את ידו
על השמים ויהי חשך אפלה בכל ארץ מצרים שלשת ימים:
וארים משה ית ידיה על צית שמיא והוה חשוך קבל בכל אר'
דמצרי' תלתה יומין: פמד מוסי ידה נחו אלסמא פכאן צלאם
אפל פי גמיע בלד מצר תלאה' איאם: לא ראו איש את אחיו
ולא קמו איש מתחתיו שלשת ימים ולכל בני ישראל היה
אור במושבתם: לא חזו גבר ית אחוהי ולא קמו אנש מתחותוהי
תלתה יומין ולכל בני ישר' הוה נהורא במותבניהון: לם ירא
אנסאן צאחבה ולם יקום אנסאן מן מכאנה תלאתה' איאם:
ולגמיע בני אסר' כאן נור פי גמיע מסאכנהם: ויקרא פרעה
אל משה ויאמר לכו עבדו את יהוה רק צאנכם ובקרכם
יצג גם טפכם ילך עמכם: וקרא פר' למשה ואמר אזילו
פלחו קדם יי' לחוד ענכון ותוריכון שבוקו אף טפלכון ייזיל
עמכון: תם דעא פרעון במוסי וקא' אמצו אעבדו אלה' לכן
גנמכם ובקרכם דעוהא ואמא אטפאלכם ימצי מעכם: ויאמר

משה

רש"י

כל שנתו קרוי בן שנה. כלו' שנולד בשנה זו. מן הכבשים ומן העזים. או מזה או מזה שאף
עז קרוי שה שנ' ושה עזים. והיה לכם למשמרת. זהו לשון בקור שטעון בקור ממום
ארבעה ימים קודם שחיטה ומפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ד' ימים מה שלא צוה
כן בפסח דורות. היה ר' מתיא בן חרש אומ' הרי הוא אומר ואעבור עליך ואראך והנה
עתך עת דודים הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו ולא היו בידם
מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו שנ' ואת עירום ועריה ונתן להם שתי מצוות דם פסח
ודם מילה שמלו באותו הלילה שנ' מתבוססת בדמיך בשני דמים ואומר גם את בדם
בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו ולפי שהיו שטופין בגלולים אמר להם משכו
וקחו לכם משכו ידיכם מגלולים וקחו לכם צאן של מצוה. ושחטו אותו. וכי כולן
שוחטין אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו. קהל עדת ישרא'. קהל ועדה וישרא' מכאן

אמרו

משה גם אתה תתן בידינו זבחים ועלת ועשינו ליהוה אלהינו׃
ואמר משה אף את תתין בידנא נכסת קדשין ועלון ונעביד
קדם יהוה אלהנא׃ קאל מוסי בל אנת תעטינא דבאיחא וצואעדא ·
נקרבהא ללה רבנא׃ וגם מקננו ילך עמנו לא תשאר פרסה
כי ממנו נקח לעבד את יהוה אלהינו ואנחנו לא נדע מה נעבד
את יהוה עד באנו שמה׃ ואף בעירנא ייזיל עמנא לא נשאר
מניה מדעם׳ ארי מניה אנחנא נסבין למפלח קדם יהוה אלהנא׳
ואנחנא לית אנחנא ידעין׳ מא נפלח קדם יי׳ עד מיתנא לתמן׃
ואיצא מואשינא תמצי מענא׃ לם יבק מנהא צלף׃ לאן
מנהא נאכד מא נעבד בה אללה רבנא ונחן מא נעלם · כם
מקדאר מא נעבד בה אללה׳ אן נציר אלי תם׃ ויחזק יהוה את
לב פרעה ולא אבה לשלחם׃ ותקיף יי׳ ית לבא דפרעה׳ ולא
אבא לשלחותהון׃ פשדד אללה קלבה ולם ישא אטלאקהם׃
ויאמר לו פרעה לך מעלי השמר לך אל תסף ראות פני כי
ביום ראתך פני תמות׃ ואמר ליה פרעה איזיל מעלוי אסתמר
לך לא תוסיף למחזי אפי ארי ביומא דתחזי אפי תמות׃
קאל לה אמץ ענ׳ אחדר אן תרא וגהי פאנך פי יום תרא וגהי
תקתל׃

רש״י

אמרו פסחי צבור נשחטין בג׳ כתות זו אחר זו נכנסה כת ראשונה ננעלו דלתות ·
העזרה וכו׳ כדאית׳ בפסחים·· בין הערבים· משש שעות ולמעלה קרוי בין הערבים
שהשמש נוטה לבית מבואו לערוב ולשון בין הערבים נראה בעיני אותן שעות
שבין עריבת היום לעריבת הלילה· עריבת היום בתחלת ז׳ שעות מכי ינטו
צללי ערב· ועריבת הלילה בתחלת הלילה· ערב לשון נשף וחשך כמו ערבה כל
שמחה·· ולקחו מן הדם· זו קבלת הדם יכול ביד ת״ל אשר בסף·· המזוזות· הן
הזקופות אחת מכאן לפתח ואחת מכאן·· המשקוף· הוא העליון שהדלת שוקף
עליו כשסוגרין אותו לינטי״ל בלעז ולשון שקיפה חבטה כמו עלה נדף· דשקיף
חבורה משקופי·· על הבתים אשר יאכלו בהם· ולא על משקוף ומזוזות שבבית

ויאמר משה כן דברת לא אסף עוד ראות פניך׃ ואמר
משה יאות מלילתא לא אוסיף עוד למחזי אפך׃ קאל מוסא
נעמא קלת׃ לא אעאוד אן ארא וגהך׃
ויאמר יהוה אל משה עוד נגע אחד אביא על פרעה ועל
מצרים אחרי כן ישלח אתכם מזה כשלחו כלה גרש יגרש
אתכם מזה׃ ואמר יי למשה עוד מכתש חד איתי על פר'
ועל מצראי בתר כין ישלח יתכון מכא כשלחותיה גמירא
תרכא יתריך יתכון מכא׃ קאל אללה למוסי בקי בלא ואחד
אתי בה עלי פרעון ומצריין בעד ד'לך יטלקכם מן ההנא
פענד אטלאקה לכם גמלה יטרדכם מן ההנא׃ דבר נא
באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה
כלי כסף וכלי זהב׃ מליל כען קדם עמא וישאלון גבר מן
חבריה ואתתא מן חברתה מנין דכסף ומנין דדהב׃ מר אל
קום אן יסתוהב רגל מן צאחבה ואמראה מן צאחבתהא
אניה פצה ואניה דהב׃ ויתן יהוה את חן העם בעיני מצרים
גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה
ובעיני העם׃ ויהב יי ית עמא לרחמין בעיני מצראי אף
גברא

רש"י

התבן ובית הבקר שאין דרין בתוכו. את הבשר ולא גידים ועצמות. על מצות ומרורים
כל עשב מר נקרא מרור וצוה לאכול מרור זכר לוימררו את חייהם. אל תאכלו ממנו
נא. שאינו צלוי כל צרכו קוראו נא בלשון ערבי. ובשל מבושל. כל זה באזהרת אל תאכלו
בהם. מנין לשאר משקין ת"ל ובשל מבושל מכל מקום. כי אם צלי אש. למעלה גזר
עליו במצות עשה וכאן הוסיף עליו לא תעשה אל תאכלו ממנו כי אם צלי אש. ראשו
על כרעיו. צולהו כולו כאחד עם ראשו ועם כרעיו ועם קרבו בני מעיו נותן לתוכו
אחר הדחתן ולשון על כרעיו ועל קרבו כלשון על צבאותם כמו בצבאותם כמות שהן
אף זה כמות שהוא כל בשרו מושלם. והנותר ממנו עד בוקר. מה ת"ל עד בקר
פעם שניה ליתן בקר על בקר שהבקר משעת הנץ החמה ובא הכתו' להקדים שאסור
באכילה מעלות השחר זהו לפי משמעו. ועוד מדרש אחר ללמד שאינו נשרף

ביו"ט

גברא משה רב לחדא בארע׳ דמצרים· בעיני עבדי פרעה
ובעיני עמא ׃ וﭏלה׳ אעטא ﭏקום חצאא ענד ﭏמצריין ואמא
מוסי ﭏרסול׳ עצים גדא פי בלד מצר ענד קואד פר׳ וסאיר
ﭏקום׃ ויאמר משה כה אמר יהוה כחצת
הלילה אני יוצא בתוך מצרים׃ ואמר משה כדנן אמר יי׳
כפלגות ליליא· אנא מתגלי בגו מצרים׃ תם קﭏ מוסי· כדא
קﭏ ﭏלה׳ פי שביה בנצף ﭏליל· אנא מתגלי פי בלד מצר׃ ומת
כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה הישב על כסאו עד
בכור השפחה אשר אחר הרחים וכל בכור בהמה׃ וימות
כל בוכרא באר׳ דמצרים· מבוכרא דפרעה דעתיד למיתב
על כורסי מלכותיה· עד בוכרא דאמתא· דבבתר ריחיא· וכל
בוכרא דבעירא׃ וימות כל בכר פיהא· מן בכר פר׳ ﭏגﭏס עלי
כרסיה· ﭏי בכר ﭏאמה ﭏתי ורא ﭏרחא· וגמיע בכור ﭏבהאים׃
והיתה צעקה גדלה בכל ארץ מצרים אשר כמהו לא נהיתה
וכמהו לא תסף׃ ותהי צווחתא רבתא בכל ארעא דמצרים·
דכותה לא הות· ודכותה לא תוסיף׃ ויכון צראך עצים פי
גמיע בלד מצר מא לא יכון מתלה ולם יעוד איצא׃ ולכל

רש״י ז״ל

בו״ט זה ממחרת וכך תרגמנו והנותר ממנו בבקר ראשון שני תעמוד ותשרפנו״
מתניכם חגורים· מזומנים לדרך״ בחפזון· לשון בהלה ומהירות כמו ויהי דוד
נחפז ללכת· אשר השליכו ארם בחפזם״ פסח הוא לה׳· הקרבן הוא קרוי פסח ע״ש
הדילוג שהקב״ה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי וישראל
אמצעי נמלט ואתם עשו כל עבודותיו לשם שמים· ד״א דילוג וקפיצה· זכר לשמו שקרוי
פסח וגם פסחא באה לשון פסיעה״ ועברתי· כמלך העובר ממקום למקום ובהעברה
אחת וברגע א׳ כולן לוקים״ כל בכור בארץ מצרים· אף בכורות אחרים והם במצרים·
ומניין אף בכורי מצרים שבמקומות אחרים· ת״ל למכה מצרים בבכוריהם״ מאדם
ועד בהמה· מי שהתחיל בעבירה ממנו מתחלת הפורענות״ ובכל אלהי מצרים של עץ

בני ישראל לא יחרץ כלב לשנו למאיש ועד בהמה למען
תדעון אשר יפלה יהוה בין מצרים ובין ישראל׃ ולכל בני ישר׳
לא ינזיק כלבא בלישניה למנבח למאנשא ועד בעירא בדיל
דתדעון דיפריש יי׳ בין מצראי ובין ישרא׳׃ ולגמיע בני אסר׳
לא ינבח כלב בפאה ממא פוקא מן שאדא מן ~~[illegible]~~
לכי תעלמון מא יביין שלה בין שמצריון ובין שאסראיליון׃ וירדו
כל עבדיך אלה אלי והשתחוו לי לאמר צא אתה וכל העם
אשר ברגליך ואחרי כן אצא ויצא מעם פרעה בחרי אף׃
ויחתון כל עבדך אלין לותי ויבעון מני למימר פוק את וכל
עמא דעמך ובתר כין אפוק ונפק מלות פרעה בתקוף רגז׃
פיציר גמיע קואדך הולאי שיי ויסגדון לי קאילין אכרג אנת
וגמיע קום שדין מעך ובעד דשך תם כרג מן ענד פרעון
בשדה׳ גצב מנה׃ ויאמר יהוה אל משה לא
ישמע אליכם פרעה למען רבות מופתי בארץ מצרים׃ ואמר
יי׳ למשה לא יקביל מנכון פרעה בדיל לאסגאה מופתי
בארע׳ דמצר׳׃ תם קל שלה למוסי אנמא לא יקבל מנכמא
פר׳ לכי תכתר בראהיני פי בלד מצר׃ ומשה ואהרן עשו את
כל

אנסאן אלא בהימה

אכרג

רש״י

נרקבת ושל מתכת נימסת וניתכת לארץ׃ אעשה שפטים אני ה׳ אני בעצמי ולא ע״י שליח׃ והיה הדם לכם לאות לכם לאות ולא לאחרים לאות מכאן שלא נתנו הדם אלא מבפנים׃ וראיתי את הדם הכל גלוי לפניו אלא אמר הקב״ה נותן אני את עיני לראות שאתם עסוקין במצוותי ופוסח אני עליכם׃ ופסחתי וחמלתי ודומה לו פסוח והמליט ואני אומר כל פסיחה לשון דילוג וקפיצה ופסחתי מדלג היה מבתי ישרל לבתי מצרים לפי שהיו שרויין זה בתוך זה וכן אתם פוסחים על שתי הסעיפים וכן כל הפיסחים הולכים בקופצים כד״א אז ידלג כאיל פסח וכן פסוח והמליט מדלגו וממלטו מבין המומתים׃ ולא יהיה בכם נגף אבל הווה הוא במצרים הרי שהיה מצרי בביתו של ישרל יכול ימלט ת״ל ולא יהיה בכם נגף אבל

הווה

כל המפתים האלה לפני פרעה ויחזק יהוה את לב פרעה ולא
שלח את בני ישראל מארצו: ומשה ואהרן עבדו ית כל מופתיא
האלין קדם פרעה ותקיף יי ית לבא דפרעה ולא שלח ית בני ישראל
מארעיה: ומוסי והרון צנעא גמיע הדה אלבראהין בחצרה פר'
פשדד אללה קלבה ולם יטלק בני אסר' מן בלדה:

ד ויאמר יהוה אל משה ואל אהרן בארץ מצרים
לאמר: ואמר יי למשה ולאהרן בארעא דמצ' למימר: תם
קאל אללה למוסי והרון פי בלד מצר קאילא: החדש הזה לכם
ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה: ירחא הדין
לכון ריש ירחיא קדמאי הוא לכון לירחי שתא: הדא אלשהר
לכם אול אלשהור יכון לכם אוולא לשהור אלסנה: דברו אל
כל עדת ישראל לאמר בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש
שה לבית אבת שה לבית: מלילו עם כל כנשתא דישראל למימר
בעסרא לירחא הדין ויסבון להון גבר אמר לבית אבא
אמרא לביתא: כלמא גמאעה בני אסר' וקולא להם פי אל
עאשר מנה אן יתכדו להם כל פריק ראס לביות אבאיהם
דאך ראס לכל בית: ואם ימעט הבית מהיות משה ולקח הוא
ושכנו הקרב אל ביתו במכסת נפשת איש לפי אכלו תכסו:

רש"י

הווה במצרים שבבתיכם הרי שהיה ישראל בביתו של מצרי יכול ולקה כמותו ת"ל
ולא יהיה בכם נגף. לזכרון. לדורות. וחגותם אותו. יום שהוא לך לזכרון אתה
חוגגו ועדיין לא שמענו איזהו יום זכרון. ת"ל זכור את היום הזה אשר יצאתם
ממצרים למדנו שיום היציאה הוא יום של זכרון ואיזה יום יצאו ת"ל ממחרת
הפסח יצאו הוי אומר יום טו בניסן הוא של יו"ט שהרי ליל טו אכלו את הפסח ולבוקר
יצאו. לדורותיכם. שומע אני מיעוט דורות שנים. ת"ל חוקת עולם תחגוהו. שבעת
ימים. שטעונה שבימים. שבעת ימים מצות תאכלו. ובמקום אחר הוא אומר
ששת ימים תאכל מצות ללמד על שביעי של פסח שאינו חובה לאכול מצה
ובלבד שלא יאכל חמץ. ומניין את ו' רשות ת"ל שבעת ימים זו מדה בתורה

דבר

על השה: ואם זעיר ביתא מלאתמנאה על אמרא ויסב הוא
ושיבביה דקריב לביתיה במנין נפשתא גבר לפום מיכליה
תתמנון על אמרא: ואן קל אהל בית מן חאגה פי ראס פש
יאכד הו וגארה אקרב אה מנזלה במואסאה מן נפוס כל
אמר עלי קדר טעאמה תתואסוה: שה תמים זכר בן שנה יהיה
לכם מן הכבשים ומן העזים תקחו: אמר שלים דכר בר שתיה
יהי לכון מן אמריא ומן בני עזיא תסבון: וליכון לכם ראסא
צחיחא דכרא אבן סנתה מן צאן ומאעז תאכדונה: והיה
לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה ושחטו אתו
כל קהל עדת ישראל בין הערבים: ויהי לכון למטרא עד
ארבעת עשרא יומא לירחא הדין ויכסון יתיה כל קהלא
כנשתא דישראל בין שמשיא: יכון ענדכם מחפוצא פי יום
ראבע עשר מן הדא שהר וידבחה גוק גמאעה בני אסרא
בין גרובין: ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל
המשקוף על הבתים אשר יאכלו אתו בהם: ויסבון מן דמא
ויתנון על תרין ספיא ועל שקפא על בתיא דייכלון יתיה בהון:
ויאכדו מן דמה ויגעלוה עלי כרי באבו ומטל עלי בוית
די

רש״י

דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא ללמד על הכלל כולו
יצא מה שבועי רשות אף שאר רשות. יכול אף לילה הראשון רשות ת״ל בערב תאכלו מצות
הכתוב קבעו חובה. אך ביום הראשון תשביתו שאור. מערב יום טוב וקרוי ראשון שהוא
לפני השבעה ומצינו מוקדם קרוי ראשון הראשון אדם תולד הלפני אדם נולדת או אינו
אלא ראשון של ז׳ ת״ל לא תשחט על חמץ לא תשחט הפסח ועדיין החמץ קיים. ונכרתה
הנפש ההיא. כשהיא בנפשה ובדעתה פרט לאנוס מישראל שומע אני תכרת מישראל
ותלך לה לעם אחר. ת״ל מלפני במקום אחר מלפני בכל מקום שהוא ברשותי. מקרא קדש
מקרא שם דבר קרא אותו קודש לאכילה ושתיה וכסות נקיה. לא יעשה בהם. אפי׳ ע״י
אחרים. הוא לבדו. הוא ולא מכשירין שאפשר לעשותן מערב יו״ט. לכל נפש. אפילו
לבהמה יכול אף לנכרים ת״ל לך. ושמרתם את המצות. שלא יבואו לידי חימוץ מכאן
אמרו

אלדי יאכלונה פיהא׃ ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ו
ומצות על מררים יאכלהו׃ וייכלון ית בסרא בליליא הדין
טוי נור ופטיר׳ על מררין ייכלוניה׃ ויאכלו לחמה פי תלך
אללילה שוי נאר ופטיר מע מראר יאכלונה׃ אל תאכלו ממנו
נא ובשל מבשל במים כי אם צלי אש ראשו על כרעיו ועל
קרבו׃ לא תיכלון מניה כד חי ואף לא כד בשלא מבושל במיא׳
אלהין טוי נור׳ רישיה על כרעוהי ועל גויה׃ לא תאכלו מנה
שיא ניא ולא טביך מנצג במא׳ בל משויא באלנאר׳ ראסה מע
אכארעה וגופה׃ ולא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד
בקר באש תשרפו׃ ולא תשארון מניה עד צפרא׳ ודישתאר
מניה׳ עד צפרא בנורא תיקדון׃ ולא תבקו מנה אלי אלגדאה׳
ואן בקי שי מנה אלי אלגדאה אחרקוה באלנאר׃ וככה תאכלו
אתו מתניכם חגרים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם
ואכלתם אתו בחפזון פסח הוא ליהוה׃ וכדין תיכלון יתיה׳
חרציכון יהון אסירין׳ מסניכון ברגליכון׳ וחטריכון בידכון׳
ותיכלון יתיה בבהילו׳ פסחא הוא קדם יי׃ וכדא פכלוה תכון

רש״י

אמרו תפח תלטוש בצונן׳ ר׳ יאשיה אומ׳ אל תהי קורא את המצות אלא את המצוות כדרך
שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצוה אלא אם באה לידך עשה אותה מיד׃
ושמרתם את היום הזה׳ ממלאכה׃ לדורותיכם חוקת עולם׳ לפי שלא נאמר דורות וחקת
עולם על המלאכה אלא על החגיגה לכך חזר ושנאו כאן שלא תאמר אזהרת כל מלאכה
לא נאמרה לדורות אלא לאותו הדור׃ עד יום האחד ועשרים׳ למה נאמר והלא
כבר נאמר שבעת ימים לפי שנ׳ ימים׳ לילות מנין׳ ת״ל עד יום האחד ועשרים׃ לא ימצא
בבתיכם׳ ומניין לגבולין ת״ל בכל גבולך׳ מה ת״ל בבתיכם׳ מה ביתך ברשותך אף
גבולך שברשותך יצא חמצו של נכרי שהוא אצל ישראל ולא קיבל עליו אחריות׃ כי כל
אוכל מחמצת׳ לענוש כרת על השאור והלא כבר ענש על החמץ אלא שלא תאמר חמץ
שראוי לאכילה ענש עליו׳ שאור שאינו ראוי לאכילה לא יענש עליו׳ ואם ענש על
השאור ולא ענש על החמץ הייתי אומ׳ שאור שהוא מחמץ אחרים ענש עליו׳ שאינו
מחמץ אחרים לא יענוש עליו לכך נאמרו שניהם׃ בגר ובאזרח הארץ׳ לפי שהנס

נעשה

אחקאוכם משדודה · ונעלכם פי ארגלכם · ועציכם פי אידיכם ·
וכלוה בחפד הו פסח ללה · וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה
וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה וּבְכָל אֱלֹהֵי
מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה · וְאֶתְגְּלֵי בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם
בְּלֵילְיָא הָדֵין · וְאֶקְטוֹל כָּל בּוּכְרָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם · מֵאֱנָשָׁא
וְעַד בְּעִירָא · וּבְכָל טַעֲוַת מִצְרָאֵי · אַעֲבֵיד דִּינִין אֲנָא יי ·
ואתגלא פי בלד מצר · ואקתל כל בכר פיה תלך אלליליה · מן
אנסאן אלי בהימה · ובגמיע מעבודאת אלמצריין אצנע
אחכאמא · אנא אללה אלואחד · וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֹת עַל הַבָּתִּים
אֲשֶׁר אַתֶּם שָׁם וְרָאִיתִי אֶת הַדָּם וּפָסַחְתִּי עֲלֵיכֶם וְלֹא יִהְיֶה
בָכֶם נֶגֶף לְמַשְׁחִית בְּהַכֹּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם · וִיהֵי דְמָא לְכוֹן לְאָת
עַל בָּתַּיָּא דְּאַתּוּן תַּמָּן · וְאֶחְזֵי יָת דְּמָא · וְאֵחוֹס עֲלֵיכוֹן וְלָא יְהֵי
בְכוֹן מוֹתָא לְחַבָּלָא · בְּמִקְטְלִי בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם · ויכון אלדם לכם
עלאמה עלי אלביות אלדי אנתם תם · אנצרה ואדתא לכם · ו
ולא יחל בכם ובא מהלך אדא צרבת אהל בלד מצר · וְהָיָה
היום

רש"י ז"ל

נעשה לישרא' הוצרך לרבות את הגרים · מחמצת לא תאכלו · אזהרה על אכילת שאור ·
כל מחמצת · להביא את תערובתו · בכל מושבותיכם תאכלו מצות · זה בא ללמד
שתהא ראויה ליאכל בכל מושבותיכם פרט למעשר שני וחלות תודה · ויקרא משה ·
משכו · מי שיש לו צאן ימשוך משלו · וקחו · מי שאין לו יקח מן השוק · למשפחותיכם ·
שה לבית אבות · אזוב · מין ירק שיש לו גבעולין · אגודת אזוב · שלשה קלחין קרוין
אגודה · אשר בסף · בכלי כמו ספות כסף · מן הדם אשר בסף · למה חזר ושנאו שלא
תאמר טבילה אחת לג' מתנות לכך נאמ' עוד אשר בסף · שתהא כל נתינה ונתינה
מן הדם אשר בסף על כל נגיעה טבילה · ואתם לא תצאו וגו' · מגיד שמאחר
שניתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע ולילה רשות למחבלים
הוא שנ' בו תרמוש כל חיתו יער · ופסח · וחמל ויש לומ' ודילג · ולא יתן המשחית · לא
יתן לו יכולת לבוא כמו ולא נתנו אלהים להרע עמדי · כאשר דבר · והיכן דבר
והבאתי אתכם אל הארץ וגו' · ויקד העם · על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת ·
הבנים שיהיו להם · וילכו ויעשו בני ישרא' · וכי כבר עשו והלא מר"ח נאמר להם אלא
מכיון

הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכָּרוֹן וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַיהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת
עוֹלָם תְּחָגֻּהוּ׃ וִיהֵי יוֹמָא הָדֵין לְכוֹן לְדָכְרָנָא וְתֵיחֲגוּן יָתֵיהּ חַגָּא
קֳדָם יְיָ לְדָרֵיכוֹן קְיָם עָלַם תֵּיחֲגוּנֵיהּ׃ ויכון הדא אליום לכם דכרא
תחגו פיה חג ללה לאגיאלכם רסם דהר תחגונה׃ שִׁבְעַת יָמִים
מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְּׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם כִּי
כָּל אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשֹׁן
עַד יוֹם הַשְּׁבִעִי׃ שִׁבְעָא יוֹמִין פַּטִּירָא תֵּיכְלוּן בְּרַם בְּיוֹמָא
קַדְמָאָה תְּבַטְּלוּן חֲמִירָא מִבָּתֵּיכוֹן אֲרֵי כָּל דְּיֵיכוֹל חֲמִיעַ
וְיִשְׁתֵּיצֵי אֲנָשָׁא הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹמָא קַדְמָאָה עַד יוֹמָא
שְׁבִיעָאָה׃ סבעה איאם תאכלו פטירא אמא פי אלאול עטלו
אלכמיר מן מנאזלכם וכל מן אכל כמירא ינקטע דלך
אלנסאן מן בין בני אסר׳ מן אליום אלאול אלי אליום אלסאבע׃
וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה
לָכֶם כָּל מְלָאכָה לֹא יֵעָשֶׂה בָהֶם אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא
לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם׃ וּבְיוֹמָא קַדְמָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה

רש״י

מכיון שקבלו עליהן מעלה עליהם כאלו עשו׃ וילכו ויעשו׃ אף ההליכה מנה הכתו׳
ליתן שכר להליכה ושכר לעשייה׃ כאשר צוה ה׳ את משה ואהרן׃ להגיד שבחן של
ישרא׳ שלא המילו דבר מכל מצות משה ואהרן׃ ומהו כן עשו׃ אף משה ואהרן כן עשו׃
ויה׳ כל מקום שנ׳ וה׳ הוא ובית דינו שהו״ו לשון תוספת הוא כמו פלוני ופלו׳׃ הכה
כל בכור׃ אף של אומה אחרת והוא במצרים׃ מבכור פרעה׃ פרעה בכור היה ונשתייר מן
הבכורות ועליו הוא אומ׳ בעבור הראותך את כוחי בים סוף׃ ולמען ספר שמי בכל
הארץ בדורות העתידות שמלך נינוה היה׃ עד בכור השבי׃ שהיו שמחין לאידן
של ישרא׳ ועוד שלא יאמרו יראתינו הביאה לפורענות׃ ובכור השפחה בכלל היה
שהרי מנה מן החשוב שבכולן עד הפחות ובכור השפחה חשוב מבכור השבי׃
ויקם פרעה׃ ממטתו׃ לילה׃ ולא כדרך שאר המלכים בשלוש שעות ביום׃ הוא׃
תחלה ואחר כך עבדיו מלמד שהיה הוא מחזר על בתי עבדיו ומעמידם׃ כי
אין בית אשר אין שם מת׃ יש שם בכור מת׃ אין שם בכור גדול שבבית ק׳

מערע קדיש יהי לכון׃ כל עבידא לא יתעביד בהון׃ ברם מא
דמתאכיל לכל נפש הוא בלחודוהי יתעביד לכון׃ ופי ٱليوم
ٱلأول אפם מקדס וٱليوم ٱلسابع אפם מקדס יכונא לכם׃ לא
יצנע פיהמא שיא מן ٱلصنايع׳ إلا מא יוכל לכל נפס הו וחדה
יצנע לכם׃ ושמרתם את המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי
את צבאותיכם מארץ מצרים ושמרתם את היום הזה לדרתיכם
חקת עולם׃ ותטרון ית פטירא ארי בכרן יומא הדין אפיקית
ית חיליכון מארעא דמצרים׃ ותטרון ית יומא הדין לדריכון
קים עלם׃ ואחפצו ٱلفطير לאני פי ذات הדא ٱليوم אכרגת
גיושכם מן בלד מצר פאחפצו הדא ٱليوم לאגיאלכם רסם ٱلدهر׃
בראשן בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצת עד
יום האחד ועשרים לחדש בערב׃ בניסן בארבעת עסרא יומא
לירחא ברמשא תיכלון פטירא׃ עד יומא חד ועסרין לירחא
ברמשא׃ פי ٱلشهر ٱلأول פי ٱليوم ٱلرابع עשר מנה בٱلعشי
כלו

רש״י

קרוי בכור עכ׳ את אני בכור אתנה׃ ד״א מצריות מזנות תחת בעליהן ויולדות מרוקים
פנויים והיו להם בכורות הרבה פעמים כם ה׳ לאשה אחת כל אחד בכור לאביו׃ ויקרא׳
למשה ולאהרן לילה׃ מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר וצועק היכן משה היכן אהרן
שדרו׃ גם אתם הגברים׃ גם בני ישרא׳ הטף׃ ולכו עבדו כדברכם הכל כמו שאמרתם
ולא כשאמרתי אני׃ בטל לא אשלח׃ בטל מי ומי ההולכים׃ בטל צאנכם ובקרכם יצג׳
גם צאנכם גם בקרכם קחו׃ ומהו שאמר דברתם׃ גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות
קחו כאשר דברתם׃ וברכתם גם אותי׃ התפללו עלי שלא אמות׃ שאני בכור׃ כלנו
מתים׃ אמרו לא כגזירת משה הוא שהרי אומר ומת כל בכור וכאן את הפשוטים
מתים ה׳ או עשרה בבית אחד׃ טרם יחמץ׃ המצרים לא הניחום לשהות כדי חימוץ׃
משארותם׃ שיורי מצה ומרור׃ על שכמם׃ אעפ״י שבהמות הרבה הוליכו עמהן
מחבבין היו את המצוה׃ כדבר משה׃ שאמר להם במצרים ושאלו איש מאת רעהו׃
ושמלות׃ אף הן היו חשובות להם מן הכסף ומן הזהב והמאוחר שבפסוק חשוב׃
וישאילום׃ אף מה שלא היו שואלין מהן היו נותנין להם אתה אומר אחד טול שנים
ולך׃ וינצלו׃ ורוקינו׃ מרעמסס סכתה׃ מאה ועשרים מיל היו ובאו שם לפי

שעה

אכילת מצה

כלו פטירא. אלי יום אלואחד ועשרין מן אלשהר באלעשא׃ שבעת
ימים שאר לא ימצא בבתיכם כי כל אכל מחמצת ונכרתה ה
הנפש ההוא מעדת ישראל בגר ובאזרח הארץ׃ שבעא יומין
חמירא לא ישתכח בבתיכון ארי כל דייכול מחמעא וישתיצי
אנשא ההוא מכנשתא דישראל בגיורא וביציבא דארעא׃
סבעה איאם כמיר לא יוגד פי מנאזלכם וכל מן אכל
כמירא פינקטע דלך אלאנסאן מן גמאעה בני אסר׳ מן גריב
אלי צריח אלבלד׃ כל מחמצת לא תאכלו בכל מושבתיכם
תאכלו מצות׃ כל מחמעא לא תיכלון בכל מותבניכון
תיכלון פטירא׃ וכל שיא מן אלמכמר לא תאכלו פי גמיע
מסאכנכם כלו פטירא׃

ה ויקרא משה לכל זקני ישראל ויאמר אלהם משכו וקחו
לכם צאן למשפחתיכם ושחטו הפסח׃ וקרא משה לכל סבי
ישראל ואמר להון אתנגידו וסבו לכון מן בני ענא לזרעיתכון
וכוסו פסחא׃ תם דעא מוסי בגמיע שיוך בני אסר׳ וקאל להם
אמתדו וכדו לכם גנמא לעשאירכם ואדבחו אלפסח׃ ולקחתם

רש״י ז״ל

זמה של ואשא אתכם על כנפי נשרים. גברים. מבן עשרים שנה ולמעלה. ערב רב.
תערובת אומות של גרים. עוגות מצות. חררה של מצה. בצק שלא החמיץ קרוי מצה. וגם
צדה לא עשו להם. לדרך מגיד שבחן של ישראל שלא אמרו היאך נצא למדבר בלא צדה
אלא האמינו והלכו הוא שמפורש בקבלה זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך ל
לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה. מה שכר מפורש אחריו קדש ישראל לה׳ וגו׳.
אשר ישבו במצרים. אחר שאר הישיבות שישבו גרים בארץ לא להם. שלשים ומאות
שנה וארבע מאות שנה. בין הכל משנולד יצחק ועד עכשיו ד׳ מאות משהיה לו זרע
לאברהם נתקיים כי גר יהיה זרעך ושלשים שנה היו משנגזרה גזירת בין הבתרים
עד שנולד יצחק ואי אפשר לומר בארץ מצרים שהרי קהת מן הבאים עם יעקב
היה צא וחשוב כל שנותיו וכל שנות עמרם בנו ושמונים של משה לא תמצאם כל
כך ועל כרחך הרבה שנים היו לקהת עד שלא ירד למצרים והרבה משנות עמרם

אגדת אזוב וטבלתם בדם אשר בסף והגעתם אל המשקוף
ואל שתי המזוזות מן הדם אשר בסף ואתם לא תצאו איש
מפתח ביתו עד בקר: ותסבון אסרת אידובא ותטבלון בדמא
דבמנא ותדון לשקפא ולתרין ספיא מן דמא דבמנא ואתון
לא תפקון אנש מתרע ביתיה עד צפרא: וכדן באקה מן
צעתר ואגמסוה פי ﭏדם פי טסת ואדנו ﭏי ﭏמטל וכדיי
ﭏבאב מן דﭏך ﭏדם ﭏדי פי ﭏטסת ולא יכרג אנסאן מנכם
מן באב מנזלה ﭏי ﭏגדאה: ועבר יהוה לנגף את מצרים
וראה את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות ופסח יהוה
על הפתח ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגף: ויתגלי
יי למחחי ית מצראי ויחזי ית דמא על שקפא ועל תרין
ספיא ויחוס יי על תרעא ולא ישבוק מחבלא למיעל
לבתיכון למחחי: פיתגלא ﭏלה ליצדם ﭏמצריין פינטר ﭏדם
עלי ﭏמטל וכדיי ﭏבאב פירתא למן דﭏכלה ולא ידע ﭏ
מהלך אן ידכל ﭏי ביותכם ליהלככם: ושמרתם את הדבר
הזה לחק לך ולבניך עד עולם: ותטרון ית פתגמא הדין
לקים

רש"י ז"ל

נבלעין בשנות קהת והרבה משמונים של משה נבלעין בשנות עמרם הרי שלא
תמצאם לארבע מאות לביאת מצרים והוזקקת לומר על כרחך שאף שאר הישיבות
נקראו גרות ואפילו בחברון שנ' אשר גר שם אברהם ויצחק ואומ' את ארץ מגוריהם
אשר גרו בה לכך אתה צריך לומר כי גר יהיה זרעך משהיה לו זרע ובשנות מנה
ד' מאות משנולד יצחק תמצא מביאתן למצרים עד יציאתן ר"י מנין רדו וזה
אחד מט"ו דברים ששינו לתלמי המלך.. ויהי מקץ ל' שנה וגו' ויהי בעצם היום
הזה. מגיד שכיון שהגיע הקץ לא עיכבן המקום כהרף עין בט"ו בניסן באו מלאכי
השרת אצל אברהם לבשרו. בט"ו בניסן נולד יצחק. בט"ו בניסן נגזרה גזירת
בין הבתרים.. ליל שמורים. שהיה הקב"ה שומר ומצפה לו לקיים הבטחתו להוציאם
מארץ מצרים. הוא הלילה הזה לה' הוא הלילה שאמר לאברהם בלילה הזה אני גואל
את בניך.. שמורים לכל בני ישראל לדורותם. משומר ובא מן המזיקין כענין
שנ'

לקים לך ולבנך עד עלמא׃ פאחפצו הדא שאמר רסמא לכם
ולבניכם שי שדהר׃ והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן יהוה
לכם כאשר דבר ושמרתם את העבדה הזאת׃ ויהי ארי
תיעלון לארעא דיתן יי׳ לכון כמא דמליל ותטרון ית
פלחנא הדא׃ פיכון אדא דכלתם טבלד שׄי יעטיכם שלה
כמא קטׄ זחפצתם הדה שצנאעה׃ והיה כי יאמרו אליכם
בניכם מה העבדה הזאת לכם׃ ויהי ארי יימרון לכון בניכון
מא פלחנא הדא לכון׃ פקטׄ לכם בניכם מא הדא שצנעה
לכם׃ ואמרתם זבח פסח הוא ליהוה אשר פסח על בתי
בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל
ויקד העם וישתחוו׃ ותימרון דיבח חיס הוא קדם יי׳ דחס על
בתי בני ישר׳ במצרים כד מחא ית מצראי וית בתנא
שיזיב׃ וכרע עמא וסגידו׃ קולו הו דבח ארתא ללה׳
כמא ארתא לביות בני אסר׳ במצר׳ אד צדם שמצריון
וכלץ ביותנא׃ פכר שקום וסגדו׃ וילכו ויעשו בני ישראל
כאשר צוה יהוה את משה ואהרן כן עשו׃ ואזלו ועבדו

רש״י ז״ל

של ולא יתן המשחית וגו׳ ״ זאת חקת הפסח׳ בי״ד בניסן נאמרה להם פרשה זו ״ כל בן נכר׳
שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ״ ומלתה אותו אז יאכל בו׳ מגיד שמילת עבדיו מלאכול
בפסח דברי ר׳ יהושע׳ ר׳ אליעזר אומ׳ אין מילת עבדיו מעכבתו לאכול בפסח א״כ מה ת״ל
אז יאכל בו העבד׳ תושב׳ זה גר תושב׳ ושכיר׳ זה הגוי ומה ת״ל והלא ערלים הם ונאמר
כל ערל לא יאכל בו אלא כגון ערבי מהול וגבעוני מהול והוא תושב או שכיר ״ בבית אח׳
יאכל׳ בחבורה אחת שלא ייעשו הנמנין עליו שתי חבורות ויחלקוהו׳ אתה אומ׳ בחבורה
אחת או אינו אלא בבית אחד כמשמעו וללמד שאם התחילו והיו אוכלין בחצר וירדו
גשמים שלא יכנסו לבית׳ ת״ל על הבתים אשר יאכלו אותו בהם מכאן שהאוכל אוכל בשתי
מקומות ״ לא תוציא מן הבית׳ מן החבורה ״ ועצם לא תשברו בו ״ הראוי לאכילה כגון שיש
עליו כזית בשר יש בו משום שבירת עצם׳ אין עליו כזית בשר אין בו משום שבירת עצם ״
כל עדת ישר׳ יעשו אותו׳ למה נאמר לפי שהוא אומר בפסח מצרים שה לבית אבות
שנמנו עליו למשפחות׳ יכול אף פסח דורות כן׳ ת״ל כל עדת ישר׳ יעשו אותו ״ ועשה

פסח׳

בני ישראל כמא דפקיד יי׳ ית משה ואהרן כין עבדו׃ פמצו בנו אס׳
ואצנעו בגמיע מא אמר אללה מוסי והרון כדאך צנעו׃

ויהי בחצי הלילה ויהוה הכה כל בכור בארץ מצרים
מבכר פרעה הישב על כסאו עד בכור השבי אשר בבית
הבור וכל בכור בהמה׃ והוה בפלגות ליליא וייי קטל כל
בכרא בארעא דמצרים מבכרא דפרעה דעתיד למתב על
כרסי מלכותיה עד בכרא דשביא דבבית אסירי וכל בכרא
דבעירא׃ ולמא כאן פי נצף אלליל קתל אללה כל בכר פי בלד
מצר מן בכר פרעון אלגאלס עלי כרסייה אלי בכר אלסבי אלדי פי אל
חבס וגמיע בכור אלבהאים׃ ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו
וכל מצרים ותהי צעקה גדלה במצרים כי אין בית אשר אין
שם מת׃ וקם פרעה בליליא הוא וכל עבדוהי וכל מצראי
והות צוחתא רבתא במצרים ארי לית ביתא תמן דלא הוה
ביה מיתא׃ פקאם פרעון לילא הו וגמיע קואדה וסאיר אל
מצריין פכאן צראך עצים אד ליס בית ליס פיה מית׃ ויקרא
למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי גם אתם

גם

רש״י ז״ל

פסחי׳ יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד ת״ל והיה כאזרח הארץ מה אזרח ביו״ט אף גר ביו״ט
וכל ערל לא יאכל בו לרבות את שמתו אחיו מחמת מילה שאינו מומר לערלות ואינו
נמנע מבן נכר לא יאכל בו׳ תורה אחת להשוות גר לאזרח אף לשאר מצות שבתורה׳
פטר כל רחם׳ שפטר את הרחם תחלה כמו פוטר מים ראשית מדון וכן יפטירו בשפה
יפתחו שפתים׳ לי הוא׳ לעצמי קניתים ע״י שהכיתי בכורי מצרים׳ זכור את היום הזה למד
שמזכירין יציאת מצרים בכל יום׳ בחדש האביב׳ וכי לא היינו יודעים באיזה חדש אלא
כך אמר להם ראו חסד שגמלכם שהוציא אתכם בחדש שהוא כשר לצאת לא חמה ולא
צנה ולא גשמים׳ וכן הוא אומר מוציא אסירים בכושרות בחדש שהוא כשר לצאת׳ אל ארץ הכנעני
וגו׳ אע״פ שלא מנה אלא חמשה עממים כל שבעה גוים במשמע שכולן בכלל כנעני הם
ואחת ממשפחות כנען היתה שלא נקרא לה שם אלא כנעני׳ נשבע לאבותיך באברה׳
הוא אומר ביום ההוא כרת ה׳ את אברם ברית לאמר וגו׳ ביצחק הוא אומר גור בארץ
הזאת׳ וביעקב הוא אומר הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו׳ זבת חלב ודבש׳ חלב זב

גם בני ישראל ולכו עבדו את יהוה כדברכם׃ וקרא למשה
ולאהרן בליליא ואמר קומו פוקו מגו עמי אף אתון אף בני
ישראל ואיזילו פלחו קדם יי כמא דהויתון אמרין׃ פדעי במוסא
והרון לילא וקאל קומא אכרגא מן בין קומי אנתמא ובני אסראיל
ואמצו אעבדו אללה כמא קלתם׃ גם צאנכם גם בקרכם קחו
כאשר דברתם ולכו וברכתם גם אתי׃ אף ענכון אף תוריכון
דברו כמא דמלילתון ואיזילו וצלו אף עלי׃ ואיצא גנמכם
ובקרכם כדוהא כמא קלתם ואמצו ואגעלוני פי חל׃ ותחזק
מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו כלנו מתים׃
ותקיפו מצראי על עמא לאוחאה לשלחותהון מן ארעא ארי
אמרו כלנא מייתין׃ ואשתד אלמצריון עלי אלקום ליטלקהם מן
אלבלד לאנהם קאלו כלנא מאיתין׃ וישא העם את בצקו טרם
יחמץ משארתם צררת בשמלתם על שכמם׃ ונטל עמא
ית לישהון עד לא חמע מותר אצותהון צריר בלבושיהון על
כתפיהון׃ פחמל אלקום עגינהם קבל אן יכתמר פכאנה
מעאגנהם משדודה פי תיאבהם עלי אענאקהם׃ ובני ישראל

רש״י

מן הענבים והדבש שלהן מן התמרים ומן התאנים׃ את העבודה הזאת׃ של פסח והלא כבר
נאמר למעלה והיה כי תבואו אל הארץ וגו׳ ולמה חזר ושנאה׃ בשביל דבר שנתחדש
בה׃ בפרשה ראשונה והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם בבן רשע
הכתו׳ מדבר שהוציא עצמו מן הכלל׃ וכאן והגדת לבנך בבן שאינו יודע לשאל והכתו׳
מלמדך שתפתח לו אתה בדברי אגדה המושכין את הלב׃ בעבור זה׃ בעבור שאקיים
מצותיו כגון פסח מצה ומרור הללו׃ עשה ה׳ לי׃ רמז תשובה לבן רשע לומ׳ עשה ה׳ לי
ולא לך שאילו היית שם לא היית כדאי ליגאל׃ והיה לך לאות׃ יציאת מצרים תהיה לך לאות
על ידך׃ ולטוטפות בין עיניך׃ שתכתוב פרשיות הללו ותקשרם בראש ובזרוע׃ על ידך׃
יד שמאל לכך ידכה מלא בפרשה שניה לדרוש בה שהיא כהה׃ מימים ימימה׃ משנה
לשנה׃ נשבע לך׃ והיכן נשבע לך והבאתי אתכם אל הארץ׃ ונתנה לך׃ תהא בעיניך
כאלו נתנה לך בו ביום ולא תהי בעיניך כירושת אבות׃ והעברת׃ אין והעברת אלא

עשו כדבר משה וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב
ושמלת׃ ובני ישראל עבדו כפתגמא דמשה ושאילו ממצרי׳
מנין דכסף ומנין דדהב ולבושין׃ ובני אסר׳ צנעו חינוד כמא
אמר מוסי׳ ואסתוהבו מן למצריין אניה׳ פצה ואניה׳ דהב
ותיאבא׃ ויהוה נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום
וינצלו את מצרים׃ ויי׳ יהב ית עמא לרחמין בעיני
מצראי ואשאילונון ורוקינו ית מצרים׃ וטלה׳ אעטא ט׳
קום מצאא׃ ענד למצריין פוהבוהא להם׃ ואנתספו למצריין׃
ויסעו בני ישראל מרעמסס סכתה כשש
מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף׃ ונטלו בני ישראל
מרעמסס לסכות׃ כשית מאה אלפין גברא רגלאה בר מטפלא׃
תם רחלו בני אס׳ מן עין שמס אלי סכות׳ שביה בסת מאיה אלף
רגל רגל מא כלא אלאטפאל׃ וגם ערב רב עלה אתם וצאן
ובקר מקנה כבד מאד׃ ואף נוכראין סגיאין סליקו עמהון
ועאנא ותורי בעירא סגי לחדא׃ ואיצא כלט כתיר צעד
מעהם וגנם ובקר מואשי עצימה גדא׃ ויאפו את הבצק
אשר הוציאו ממצרים עגות מצות כי לא חמץ כי גרשו
ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם׃
ואפו ית לישא דאפיקו ממצרים׃ גריצן פטירן ארי לא

חמע׳

רש״י ז״ל

לשון הפרשה וכה״א והעברתם את נחלתו לבתו׃ שגר בהמה׳ נפל ששגרתו אמו ושנסתו
בלא עתו ולימדך הכתו׳ שהוא קדוש בבכורה לפטור את הבא אחריו ואף שאינו קדוי
שגר כמו שגר אלפיך אבל זה בא ללמד לא על הכלל שהרי כבר כתב כל פטר רחם
ואת אף בכור בהמה טמאה במשמע בא ופירש במקום אחר׳ בבקרך ובצאנך׳ לשון
אחר יש לפרש והעברת כל פטר רחם בבכור אדם הכתו׳ מדבר׳ פטר חמור׳
ולא פטר שאר בהמה טמאה וגזירת הכתו׳ היא לפי שנמשלו בכורי מצרים ל
לחמורים׃

חמע· ארי אתרכו ממצרים· ולא יכילו לאתעכבא· ואף
זודין לא עבדו להון· פאכתבזו אלעגין אלדי אכרגוה מן מצר·
מליא פטירא אד לם יכתמר למא טרדו מן מצר· ולם
יטיקו אן יתלבתו חתא יזודא לם יצנעו להם· ומושב בני
ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות
שנה· ומותב בני ישרא' דיתיבו במצרים· ארבע מאה ותלתין
שנין· וכאן מקאם בני אסר' אלדי אקאמו פי עמל מצר· ארבע
מאיה ול' סנה· ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה
ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות יהוה מארץ מצרים·
והוה· מסוף ארבע מאה ותלתין שנין· והוה· בכרן יומא הדין
נפקו· כל חיליא דיי' מארע' דמצרים· ולמא כאן בעד ארבע
מאיה ול' סנה פי דאת דלך אליום כרגא גמיע גיוש אללה מן
בלד מצר· ליל שמרים הוא ליהוה להוציאם מארץ מצרים
הוא הלילה הזה ליהוה שמרים לכל בני ישראל לדרתם·
לילי נטיר הוא קדם יי' לאפקותהון מארע' דמצ' הוא ליליא
הדין קדם יי' נטיר לכל בני ישרא' לדריהון· וכמא כאן ליל
חפץ ללה· ליכרגהם פיה חפץ מן בלד מצר· כדאך הדא אלליל
ללה· מחפוצא לגמיע בני אס' לאגיאלהם·
ויאמר יהוה אל משה ואהרן זאת חקת הפסח כל בן נכר לא
יאכל בו· ואמר יי' למשה ואהרן דא גזירת פסחא· כל בר

רש״י ז״ל

לחמורים· ועוד שסייעו את ישראל ביציאתן ממצרים שאין לך אחד מישראל שלא
הוליך עמו הרבה חמורים טעונין מכספם וזהבם של מצריים·· תפדה בשה· נותן
שה לכהן ופטר חמור מותר בהנאה והשה חולין ביד כהן·· וערפתו· עורפו בקופיץ
מאחוריו והורגו הוא הפסיד ממונו של כהן לכך יופסד ממונו·· וכל בכור אדם
בבניך תפדה· חמש סלעים פדיונו קצוב במקום אחר·· כי ישאלך בנך מחר· יש מחר

ישראל דישתמד לא ייכול ביה׃ תם קאל אללה למוסי והרון
הדא רסם אלפסח כל אגנבי לא יאכל מנה׃ וכל עבד איש
מקנת כסף ומלתה אתו אז יאכל בו׃ וכל עבד גבר זבין
כספא ותגזר יתיה בכין ייכול ביה׃ וכל עבד לאנסאן
משתרא בתמן פאכתנה חיניד יאכל מנה׃ תושב ושכיר
לא יאכל בו׃ תותבא ואגירא לא ייכול ביה׃ ואלציף ואלאגיר
לא יאכל מנה׃ בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית מן
הבשר חוצה ועצם לא תשברו בו׃ בחבורא חדא יתאכיל לא
תפקון מן ביתא מן בסרא לברא וגרמא לא תתברון ביה׃ ופי
בית ואחד יוכל לא תכרג מן אלבית כארגא ועצם לא תכסרו
מנה׃ כל עדת ישראל יעשו אתו׃ כל כנשתא דישראל יעבדון
יתיה׃ כדאך גמאעה בני אסר׳ יצנעוה׃ וכי יגור אתך גר
ועשה פסח ליהוה המול לו כל זכר ואז יקרב לעשתו והיה
כאזרח הארץ וכל ערל לא יאכל בו׃ וארי יתגייר עמכון
גיורא ויעביד פסחא קדם י״י מגזר ליה כל דכורא ובכין
יקרב למעבדיה ויהי כיציבי ארעא וכל ערלא לא ייכול ביה׃
ואדא דכל מעכם גריב ואראד אן יצנע פסחא ללה פליכתתן
כל רגל פי נאחיתה וחיניד יתקדם פיצנעה ויציר כאלצריח
אלבלד וכל אקלף לא יאכל מנה׃ תורה אחת יהיה לאזרח
ולגר הגר בתוככם׃ אוריתא חדא תהי ליציביא ולגיוריא
דיתגיירון ביניכון׃ שריעה ואחדה תכון ללצריח וללגריב
אלדכיל פי מא בינכם׃ ויעשו כל בני ישראל כאשר צוה
יהוה את משה ואת אהרן כן עשו׃ ועבדו כל בני ישראל
כמא דפקיד י״י ית משה וית אהרן כין עבדו׃ פצנע בני
אסר׳

אסר׳ כמא אמר אלה׳ מוסי והרון כדאך צנעו׃
ויהי בעצם היום הזה הוציא יהוה את בני ישרא׳
מארץ מצרים על צבאתם׃ והוה בכרן יומא הדין׃ אפיק יי׳ ית
בני ישרא׳ מאר׳ דמצרים על חיליהון׃ ולמא כאן פי דאת דלך אל
יום אכרג אלה בני אס׳ מן בלד מצר עלי גיושהם׃
וידבר יהוה אל משה לאמר׃ ומליל יי׳ עם משה למימר׃ תם׃ ד׳
קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה
לי הוא׃ אקדיש קדמי כל בכרא פתח כל ולדא בבני ישרא׳
באנשא ובבעירא דילי הוא׃ אקדס לי כל בכר פאתח כל בטן
מן בני אסר׳ מן אנאס ואבהאים לי הם׃ ויאמר משה אל העם
זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי
בחזק יד הוציא יהוה אתכם מזה ולא יאכל חמץ׃ ואמר
משה לעמא הוו דכירין ית יומא הדין דנפקתון ממצרי׳ מבית
עבדותא ארי בתקוף יד אפיק יי׳ יתכון מכא׳ ולא יתאכיל
חמיע׃ קאל מוסי לאקום אדכרו הדא אליום אלדי כרגתם פיה מן
מצר מן בית אלעבודיה לאן בשדת יד אכרגכם אלה מן
ההנא ולא יוכל כמירא׃ היום אתם יצאים בחדש האביב׃
יומא דין אתון נפקין בירחא דאביבא׃ אליום אנתם כארגין
פי וקת שהר אפריך׃ והיה כי יביאך יהוה אל ארץ הכנעני
והחתי והאמרי והחוי והיבוסי אשר נשבע לאבתיך לתת
לך ארץ זבת חלב ודבש ועבדת את העבדה הזאת בחדש
הזה׃

רש״י ז״ל

שהוא עכשיו ויש מחר שהוא לאחר זמן כגון זה. וכגון כי יאמרו בניכם מחר לבנינו
דבני גד ודבני ראובן״ מה זאת. זה תינוק טפש שאינו יודע להעמיק שאלתו וסותם ושואל
מה זאת ובמקום אחר הוא אומ׳ מה העדות והחוקים והמשפטים וגו׳ הרי זאת שאלת
בן חכם. דברה תורה כנגד ד׳ בנים רשע ושאינו מבין לשאול. והשוא׳ דרך סת׳ ומה׳
והשוא׳ דרך חכמה. ולטוטפות. תפלין ועל שם ד׳ בתים קרויין טטפת. טט בכתפי

שתים׳

ויהי ארי יעילנך יי׳ לארע כנענאי וחתאי ואמוראי וחואי
ויבוסאי דקיים לאבהתך למתן לך ארע עבדא חלב ודבש׳
ותפלח׳ ית פלחנא הדא בירחא הדין׃ וכמא אדא אדכלך
ﭏה׳ ﭏי בלד ﭏכנאעניין ﭏחתיין וﭏאמוריין וﭏחויין וﭏיבוסיין׳
ﭏדי קסם לאבאיך אן יעטיכהא בלד יפיץ ﭏלבן וﭏעסל׃
פאצנע הדה ﭏצנאעה פי הדא ﭏשהר׃ שבעת ימים תאכל
מצות וביום השביעי חג ליהוה׃ שבעא יומין תיכול פטירא׳
וביומא שביעאה׳ חגא קדם יי׳׃ סבעה איאם כלו פטירא ופי
ﭏיום ﭏסאבע חג ללה׃ מצות יאכל את שבעת הימים
ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבלך׃ פטירא
יתאכיל ית שבעא יומין׳ ולא יתחזי לך חמיע׳ ולא יתחזי לך
חמיר בכל תחומך׃ ואדא אכל פטירא פי הדה ﭏסבעה ﭏ
איאם פלא ירא לך כמיר ולא מכמר פי גמיע תכמך׃ והגדת
לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יהוה לי בצאתי
ממצרים׃ ותחוי לברך ביומא ההוא למימר׳ בדיל דא׳ עבד
יי׳ לי במפקי ממצרים׃ ואכבר אבנך פי דלך ﭏוקת קאילא׳
הדא בסבב מא צנע ﭏלה לי פי כרוגי מן מצר׃ והיה לך לאות
על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת יהוה בפיך כי
ביד חזקה הוציאך יהוה ממצרים׃ ויהי לך לאת על ידך׳
ולדכרן בין עינך׳ בדיל׳ דתהי אוריתא דיי׳ בפומך׳ ארי ביד
תקיפא׳ אפקך יי׳ ממצרים׃ ויכון לך איה עלי ידך ודכרא בין
עיניך׳ לכי תכון שריעה ﭏלה פי פאך לאן ביד שדידה׃ אכרגך
ﭏלה מן מצר׃ ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה׃
ותטר׳ ית קימא הדא לזמניה׳ מזמן לזמן׃ ואחפץ הדא ﭏרסם
ﭏי וקתה מן חול ﭏי חול׃

והיה

כי

כי יבאך יהוה אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבתיך
ונתנה לך׃ ויהי ארי יעילנך יי׳ לארע כנענאי כמא דקיים
לך ולאבהתך ויתנה לך׃ ואדא אדכלך ﭏלה ﭏבלד ﭏכנאעניין
כמא קסם לך ולאבאיך ואעטאה לך׃ והעברת כל פטר רחם
ליהוה וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים ליהוה׃
ותעבר כל פתח ולדא קיי׳ וכל פתח ולד בעירא דיהון לך
דכרין תקדיש קיי׳׃ פאעזל כל פאתח בטן ללה וכל אוול נתאג
ﭏבהאים ﭏדי יכון לך ﭏדכור ללה׃ וכל פטר חמר תפדה בשה
ואם לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם בבניך תפדה׃ וכל בכרא
דחמרא תפרוק באמרא ואם לא תפרוק ותקפיה׃ וכל בכרא
דאנשא בבנך תפרוק׃ ובכר ﭏחמיר אפדה בשאה ואן לם
תפדיה פאקפה וכל בכר דכר מן בניך פאפדה׃ והיה כי ישאלך
בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו יהוה
ממצרים מבית עבדים׃ ויהי ארי ישאלנך ברך מחר למימר
מא דא ותימר ליה בתקוף יד אפקנא יי׳ ממצרים מבית
עבדותא׃ ואדא סאלך אבנך גדא קאילא מא הדא פקל לה
בשדה יד אכרגנא ﭏלה מן מצר מן בית ﭏעבודייה׃ ויהי
כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג יהוה כל בכור בארץ
מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה על כן אני זבח ליהוה
כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה׃ והוה כד אקשי
פרעה לשלחותנא וקטל יי׳ כל בכרא בארעא דמצרים
מבכרא דאנשא ועד בכרא דבעירא על כין אנא דבח קיי׳

רש״י

שתים· פת באפריקי שתים· ומנחם חברו עם והטף לדרום· אל תטיפו לשון דיבור כמו
ולזכרון שהרואה אותם קשורים בין העינים יזכור הנס וידבר בו״

בכ״ד

כל פתח ולד דכריא וכל בכרא דבני אפרוק ולמא תצעב פר'
אן יטלקנא קתל אללה כל בכר פי בלד מצר מן בכור אלנאס אלא
בכור אלבהאים לדלך אנא דאבח ללה כל פאתח בטן מן אלבהאים
וכל בכור בני אפדיהם והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין
עיניך כי בחזק יד הוציאנו יהוה ממצרים ויהי לאת על ידך
ולתפלין בין עינך ארי בתקוף יד אפקנא יי ממצרים ופתכון
איה עלי ידך ומנשורא בין עיניך לאן ביד שדידה אכרגנא
אללה מן מצר

קו״ פיסוקים סימן ידלג

ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלהים דרך ארץ
פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלהים פן ינחם העם בראתם
מלחמה ושבו מצרימה והוה כד שלח פרעה ית עמא ולא
דברנון יי אורח ארע פלשתאי ארי קריבא היא ארי אמר
יי דלמא יתועון עמא במחזיהון קרבא ויתובון למצרים
וכאן למא אטלק פר' אלקום אן אללה לם יסיירהם טריק בלד
פלסטין

רש״י

ויהי בשלח פרעה ולא נחם. ניהגם כמו לך נחה את העם בהתהלכך תנחה אותך. כי קרוב הוא. ונוח לשוב באותו הדרך למצרים ומדרשי אגדה יש הרבה. בראותם מלחמה. כגון מלחמת וירד העמלקי והכנעני וגו' אם הלכו דרך ישר היו חוזרין מה אם כשהקיפם דרך מעוקם אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה אם הוליכם בפשוטה עאכו״כ. פן ינחם. יחשבו מחשבה על שיצאו ויתנו לב לשוב. ויסב. הסיבם מן הדרך הפשוטה לדרך העקומה. ים סוף. כמו לים סוף וסוף הוא לשון אגם שגדילים בו קנים וכן ותשם בסוף. קנה וסוף קמלו. וחמושים. אין חמושים אלא מזויינים וכה״א ואתם תעברו חמושים וכן תרגמו אונקלוס מזרזין כמו וירק את חניכיו ותרג' וזריז. ד״א וחמושים מחומשים מחמשה יצאו וארבעה חלקים מתו בג' ימי האפלה ואיכא דאמרי אחד מחמשת אפים ר' נהו' אומר העבודה אחד מחמש מאות. השבע השביע. השביעם שישביעו לבניהם ולמה לא השביע בניו שישאוהו לארץ כנען מיד כמו שהשביע יעקב אמר יוסף אני שליט הייתי במצרים והיה ספק בידי לעשות אבל בני לא יניחום מצרים לעשות לכך השביעם לכשיגאלו ויצאו משם שישאוהו. והעליתם את עצמותי

פלסטין לאנה קריב לאן אללה קאל כלא ינדם אלקום אדא ראון אלחרב פירגעון אלי מצר׃ ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים׃ ואסחר יי׳ ית עמא אורח מדברא לימא דסוף ומזרזין סליקו בני ישראל מארעא דמצרים׃ פאדארהם אללה טריק אלבר אלי בחר אלקלזם ומתע׳ בין צעדו בני אסר׳ מן בלד מצר׃ ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את בני ישראל לאמר פקד יפקד אלהים אתכם והעליתם את עצמתי מזה אתכם׃ ואסיק משה ית גרמי יוסף עמיה ארי אומאה אומי ית בני ישראל למימר מדכר דכיר יי׳ יתכון ותסקון ית גרמי מכא עמכון׃ פאכד מוסא עצאם יוסף מעה לאנה כאן אחלף בני אסר׳ קאילא אדא דכרכם אללה פאצעדו בעצאמי מן ההנא מעכם׃ ויסעו מסכת ויחנו באתם בקצה המדבר׃ ונטלו מסכות ושרו באתם דבסטר מדברא׃

רש״י ז״ל

מזה אתכם. לאחיו השביע כאן למדנו שאף עצמות כל השבטים העלו עמהם שנ׳ אתכם׃ ויסעו מסוכות׃ ביום השני שהרי בראשון באו מרעמסס לסוכות׃ לנחותם הדרך׃ נקוד פתח שהוא כמו להנחותם׃ לראותכם בדרך אשר תלכו בה׃ שהוא כמו להראותכם אף כאן להנחותם על ידי שליח ע״י עמוד הענן הם הולכים׃ עמוד הענן והקב״ה בכבודו מוליכו לפניהם ומכל מקום את עמוד הענן הכין להנחותם שהרי ע״י עמוד הענן הם הולכים ע׳ עמוד הענן אינו לאורה אלא להראותם הדרך׃ לא ימיש׃ הקב״ה את עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם מגיד שעמוד הענן משלים לעמוד האש ועמוד האש משלים לעמוד הענן שעד שלא ישקע זה עולה זה׃ דבר אל בני ישרא׳ וישובו׃ לאחוריהם לצד מצרים היו מקרבין כל יום השלישי כדי להטעות את פרעה שיאמר תועים הם בדרך כמו שנ׳ ואמר פרעה לבני ישרא׳ וגו׳׃ ויחנו לפני פי החירות׃ הוא פיתום ועכשיו נקרא פי החירות על שם שנעשו שם בן חורין והם שני סלעים גבוהים זקופין והגאי שבינהם קרוי פי הסלעים׃ לפני בעל צפון׃ הוא נשאר מכל אלהי מצרים כדי להטעותם שיאמרו קשה הוא יראתכו ועליו פירש איוב משגיא לגוים ויאבדם׃ ואמר פרעה׃ כשישמע שהם שבים לאחוריהם׃ לבני ישרא׳׃ על בני ישרא׳ וכן ה׳ ילחם לכם עליכם אמרי לי אחי הוא אמרי עלי׃ נבוכים הם׃ כלואים ומשוקעים

ובלע״ז

תׄם רחלו מן סכות ונזלו פי איתם פי טרף אלבריה׃ וַיהוָה הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם לָלֶכֶת יוֹמָם וָלָיְלָה׃ וַיְיָ מְדַבַּר קֳדָמֵיהוֹן בִּימָמָא בְּעַמּוּדָא דַּעֲנָנָא לְדַבָּרוּתְהוֹן בְּאוֹרְחָא וּבְלֵילְיָא בְּעַמּוּדָא דְּאִישָׁתָא לְאַנְהָרָא לְהוֹן לְמֵיזַל בִּימָמָא וּבְלֵילְיָא׃ ואללה סאיר גׄודה בין אידיהם נהארא בעמוד מן גמאם ליודלהם עלי אלטריק ופי אלליל בעמוד מן נאר ליצׄי להם· פיסירו נהארא ולילא׃ לֹא יָמִישׁ עַמּוּד הֶעָנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לָיְלָה לִפְנֵי הָעָם׃ לָא עֲדֵי עַמּוּדָא דַּעֲנָנָא בִּימָמָא וְאַף לָא עַמּוּדָא דְּאִישָׁתָא בְּלֵילְיָא מִן קֳדָם עַמָּא׃ לא יזול עמוד אלגמאם נהארא ועמוד אלנאר לילא מן בין ידי אלקום׃

בׄ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ומליל ותׄם׃ דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָשֻׁבוּ

רש״י

ובלעז שולי״ד כמו נבכי ים· עמק הבכא· מבכי נהרות·· נבוכים הם· כלואים הם במדבר אינן יודעין לצאת ממנו ולהיכן ילכו·· ואכבדה בפרעה· כשהקב״ה מתנקם מן הרשעים שמו מתגדל ומתכבד וכה״א ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגו׳ ואח״כ והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי וגו׳· ואומר שמה שבר רשפי קשת ואח״כ נודע ביהודה אלהים ואומ׳ נודע ה׳ משפט עשה·· בפרעה ובכל חילו הוא התחיל בעבירה וממנו התחיל הפורענות·· ויעשו כן· להגיד שבחן של ישראל ששמעו לקול משה ולא אמרו היאך נתקרב אל רודפינו אנו צריכין לברוח אלא אמרו אין לנו אלא דברי בן עמרם·· ויוגד למלך מצרים· איקטורין שלח עמהם וכיון שהגיעו לשלשת ימים שקבעו לילך ולשוב וראו שאינן חוזרין למצרים באו והגידו לפרעה ביום הרביעי· ובחמישי ובששי רדפו אחריהם· ליל שביעי ירדו לים· בשחרית אמרו שירה· והוא יום שביעי של פסח לכך אנו קורין השירה ביום השביעי·· ויהפך· נהפך ממה שהיה שהרי אמר להם קומו צאו מתוך עמי ונהפך לב עבדיו שהרי לשעבר היו אומרין לו עד מתי יהיה זה לנו למוקש ועכשיו נהפכו לרדוף אחריהם בשביל ממונם שהשאילום·· מעבדינו מעבוד אותנו·· ויאסור את רכבו· הוא בעצמו·· ואת עמו לקח עמו· משכם בדברים לקינו ונטלו ממונינו ושלחנום בואו עמי ואני לא אתנהג בשאר מלכים· שאר מלכים עבדיו קודמין לו במלחמה ואני אקדים לפניכם שנ׳ ופרעה הקריב· הקריב עצמו

ומוהד

וישבו ויחנו לפני פי החירת בין מגדל ובין הים לפני בעל צפן נכחו תחנו על הים׃ מליל עם בני ישר׳ ויתובון וישרון קדם פום חירתא בין מגדול ובין ימא קדם בעיל צפון לקבליה תשרון על ימא׃ מר בני אסר׳ אן ירגעון וינזלון בין ידי פם אלחירות בין מגדול ובין אלבחר בין ידי בעל צפון חדאיה תנזלון עלא אלבחר׃ ואמר פרעה לבני ישר׳ נבכים הם בארץ סגר עליהם המדבר׃ ויימר פרעה על בני ישר׳ מערבלין אנון בארע׳ אחד עליהון מדברא׃ חתא יקול פרע׳ ען בני אסר׳ אנהם מתחיירין פי אלבלד ואן אלבר קד אנגלק עליהם׃ וחזקתי את לב פרעה ורדף אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל חילו וידעו מצרים כי אני יהוה ויעשו כן׃ ואתקיף ית ליבא דפרעה וירדוף בתריהון ואתיקר בפרעה ובכל משריתיה וידעון מצראי ארי אנא יי׳ ועבדו כין׃ פאשתד קלבה

רש״י

ומיהר לפני חיילותיו· דרך מלכים· להיות בזה בראש כמו שיבחר· אני אשוה עמכם בחלק שנ׳ אחלק שלל· בחור נבחרים· בחור לשון יחיד כל רכב ורכב שבמנין זה היה בחור·· וכל רכב מצרים· ועמהם כל שאר הרכב· ומאיכן היו הבהמות הללו· את משל מצרים הרי נאמר וימת כל מקנה מצרים· ואם משל ישראל והלא נאמ׳ וגם מקננו ילך עמנו· משלמי היו· מהירא את דבר ה׳ מכאן היה ר״ש אומ׳ כשר שבמצרים הרוג· טוב שבנחשים רצץ את מוחו· ושלישים על כלו· שרי צבאות כתרגומו·· ויחזק ה׳ את לב פרעה· שהיה תולה אם לרדוף אם לאו וחיזק את לבו לרדוף·· ביד רמה· בגבורה גבוהה ומפורסמת·· ופרעה הקריב· היה לו לכתוב ופרעה קרב מהו הקריב· הקריב עצמו ונתאמץ לקדם לפניהם כמו שהתנה עמהם·· נוסע אחריהם· בלב אחד כאיש אחד· ד״א והנה מצרים נוסע אחריהם· ראו שר מצרים נוסע מן השמים לעזור למצרים תנחומא·· ויצעקו· תפשו אומנות אבותם באברהם הוא אומ׳ אל המקום אשר עמד שם· ביצחק לשוח בשדה· ביעקב ויפגע במקום·· המבלי אין קברים· בתמיהה וכי מחמת חסרון קברים שאין קברים במצרים ליקבר שם לקחתנו משם· שיפיר פלנצ״ה דיגון פושוש·· אשר דברנו אליך במצרים· והיכן דברו ירא ה׳ עליכם וישפוט·· ממותינו· מאשר נמות· ואם היה נקוד מלא פום היה נבאר מיתתנו עכשיו שנקוד בשורק נבאר מאשר נמות· וכי מי יתן מותינו שנמות· וכי מי יתן

מותנו

ויכלבהם ואתעצם בפרעון ובגמיע גנדה חתא יעלם אלמצריון
אני אלה׳ פצנעו כדאך: ויגד למלך מצרים כי ברח העם ויהפך
לבב פרעה ועבדיו אל העם ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו
את ישראל מעבדנו: ואתחוא למלכא דמצרים ארי אזל עמא
ואתהפיך לבא דפרעה ועבדוהי בעמא ואמרו מא דא
עבדנא ארי שלחנא ית ישראל מפלחננא: ולמא אכבר מלך
מצראין אן אלקום קד הרבו אנקלב קלבה וקלב קואדה אלמסוקין
מא דא צנענא אד אטלקנא בני אסר׳ מן כדמתנא: ויאסר
את רכבו ואת עמו לקח עמו: וטקיס ית רתכיה וית עמיה
דבר עמיה: תם אסרג מרכבה ואכד קומה מעה: ויקח שש
מאות רכב בחור וכל רכב מצרים ושלשם על כלו: ודבר
שית מאה רתכין בחירין וכל רתכי מצראי וגברין ממנן על
כלהון: פאכד סת מאיה מרכבא מכתארא וסאיר מראכב
אלמצריון

רש״י ז״ל

כי במותי דאבטנום שאמות. כמו לנים קונוי לעד עד יום שובי בשלום שאקום שאשוב. כן אשר ראיתם את מצרים. מה שראיתם אותם אינו אלא היום. היום הוא שראיתם אותם ולא תוסיפו עוד לראותם. ולהם לכם. בשבילכם ובן כי ה׳ נלחם להם. וכן אם לא תריבון וכן אשר דבר לי. וכן האתם תריבון לבעל. ויאמר ה׳ אל משה מה תצעק אלי. למדנו שהיה משה עומד ומתפלל. אמר לו הקב״ה לא עת עתה להאריך שישראל נתונין בצרה. ואת מלאכי השרת מנעם הקב״ה מלומר לפניו שירה כמנהגם שנ׳ ולא קרב זה אל זה כל הלילה. א׳ תקרי ולא קרב אלא ולא קרא זה אל זה וכו׳. ד״א מה תצעק אלי עלי הדבר ולא עליך כמו שנ׳ אלא על בני ועל פועל ידי תצווני. דבר אל בני ישראל ויסעו. אין להם אלא ליסע שאין הים עומד בפניהם כדאי זכות אבותם והם והאמונה שהאמינו בי ויצאו. להקדוע להם הים. וילך מאחריהם. להבדיל בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ולקבל חצים ובליסטראות של מצריים. בכל מקום הוא אומ׳ מלאך ה׳ וכאן מלאך האלהים. אין אלהים בכל מקום אלא דיין מלמד שהיו ישראל באותה שעה נתונין בדין אם להינצל אם להאבד עם מצריים. ויבא בין מחנה מצרים. משל למהלך בדרך ובנו מהלך לפניו באו לסטים לשבותו נטלו מלפניו ונתנו לאחריו בא זאב מאחריו נתנו לפניו באו לסטים מלפניו וזאבים מאחריו נתנו על זרועותיו ונלחם בהם כך ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו. ויסע עמוד הענן. כשחשכה והשלים עמוד הענן את המחנה

שמצריין שרין כדאר זקואד עלי גמיעהם׃ ויחזק יהוה את
לב פרעה מלך מצרים וירדף אחרי בני ישראל ובני ישראל
יצאים ביד רמה׃ ותקיף יי׳ ית לבא דפרעה מלכא דמצרים׃
ורדף׃ בתר בני ישרא׳ ובני ישרא׳ נפקין בריש גלי׃ ושרדר שלה
קלב פר׳ מלך מצר׳ וכלב בני אסר׳ כארגין ביד
רפיעה׃ וירדפו מצרים אחריהם וישיגו אותם חונים על הים
כל סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו על פי החירת לפני בעל צפן׃
ורדפו מצראי בתריהון ואדביקו יתהון כד שרן על ימא כל
סוסות רתכי פרעה ופרשוהי ומשריתיה על פום חירתא דקדם
בעיל צפון׃ פכלבוהם שמצריון זלחקוהם נאזלין עלי שבחרי
גמיע כול מראכב פרעון ופרסאנה וגנדה׃ עלי פם שחירות בין
ידיי בעל צפון׃ ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם
והנה מצרים נסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני ישראל
אל יהוה׃

חונים לשון ירידה אל לשון חניה [illegible]

רש״י

המחנה לעמוד האש לא נסתלק הענן לגמרי כמו שהיה רגיל להסתלק ערבית לגמרי אלא
נסע והלך לו מאחריהם להחשיך למצרים. ויהי הענן והחשך. למצרים. ויאר עמוד האש
את הלילה לישראל והולך לפניהם כדרכו ללכת כל הלילה והחושך של ערפל לצד מצרים. ולא
קרב זה אל זה. מחנה אל מחנה. ברוח קדים עזה. ברוח קדים שהיא עזה שברוחות הוא הרוח
שהקב״ה נפרע בה מן הרשעים שנ׳ ברוח קדים אפיצם. יבוא קדים רוח יי׳. רוח הקדים
שברך בלב ימים. הגה ברוחו הקשה ביום קדים. ויבקעו המים. כל מים שבעולם. כל סוס פרעה.
וכי סוס אחד היה אלא מגיד שאין כולם חשובין לפני המקום אלא כסוס אחד. באשמורת הבוקר.
שלשת חלקי הלילה קרויין אשמורת ואותה שלפני הבוקר קורא אשמורת הבקר ואומ׳ אני
לפי שהלילה חלוק למשמרות שיר של מלאכי השרת כת אחר כת לג׳ חלקים לכך קרוי
אשמורה וזה שת״א מטרת צפרא. וישקף. ויבט כלומ׳ פנה אליהם להשחיתם ותרגומו
ואסתכי אף הוא לשון הבטה כמו שדה צופים מקל סכות אל. בעמוד אש וענן. עמוד ענן
יורד ועושה אותו כטיט ועמוד האש מרתיחו וטלפי סוסיהם משתמטות. ויהם. לשון
מהומה בלע״ז אשטורדישון ערבבם נטל סגניות שלהם ושנינו בפרקי דרבי אליעזר בנו
של ר׳ יוסי הגלילי כל מקום שנ׳ בו מהומה הרעשת קול הוא וזה אב לכולן וירעם ה׳
בקול גדול על פלשתים ויהומם. ויסר את אופן מרכבותיו. מכוח האש נשרפו
הגלגלים והמרכבות נגררות והיושבים בהם נעים ונדים ואבריהם מתפרקים.
וינהגו בכבדות. בהנהגה שהיא כבדה וקשה להם במדה שמדדו ויכבד לבו הוא

ופרעה קריב וזקפו בני ישראל ית עיניהון והא מצראי נטלין
בתריהון ודחילו לחדא וזעיקו בני ישראל קדם יי׳׃ ולמא קרב פר
עון בני אסר׳ עיונהם פאדא ב׳ מצריון לאחקין וראהם פכאפו
גדא וצרכו אלי אללה׃ ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים
לקחתנו למות במדבר מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים׃
ואמרו למשה המדלית קברין במצרים דברתנא לממת במדבר׳
מא דא עבדת לנא לאפקותנא ממצרים׃ פקאלו למוסי אמן
עדם אלקבור במצר אכרגתנא לנמות פי אלברי׳ מא דא צנעת
בנא אד אכרגתנא מן מצר׃ הלא זה הדבר אשר דברנו אליך
במצרים לאמר חדל ממנו ונעבדה את מצרים כי טוב לנו עבד
את מצרים ממתנו במדבר׃ הלא דין פתגמא דמלילנא עמך
במצרים למימר שבוק מננא ונפלח ית מצראי ארי טב לנא
דנפלח ית מצראי מדנמות במדברא׃ אליס הדא אלקול אלדי

קלנא

רש״י

ועבדין את כלן׃ וינהגהו בכבדות׃ נלחם להם במצרים׃ ד״א במצרים׃ בארץ מצרים
שכשם שאלו לוקין על הים כך לוקים אותם שנשארו במצרים׃ וישובו המים׃ שזקופין ו
ועומדין כחומה ישובו למקומם ויכסו על מצרים׃ לפנות בקר׃ לעת שהבוקר פונה
לבוא׃ לאיתנו׃ לתקפו הראשון׃ נסים לקראתו׃ שהיו מהוממין ומטורפין ורצין לקראת
המים׃ וינער יי׳ כאדם שמנער את הקדרה׳ והופך העליון למטה והתחתון למעלה׳
כך היו עולין ויורדין ומשתברין בים ונתן הקב״ה בהם חיות לקבל היסורין׃ וינער׳ ושניק
הוא לשון טירוף בל׳ ארמי והרבה יש במדרשי אגדה׃ ויכסו את הרכב ואת הפרשים לכל
חיל פרעה׃ כן דרך המקראות לכתוב למ״ד יתירה כמו לכל כליו תעשה נחושת׃ וכן לכל
כלי המשכן לכל עבודתו׳ ויתדותיו ומיתריהם לכל כליהם והיא לה תיקון לשון׃ וירא
ישראל את מצרים מת׳ שפלטן הים על שפתו כדי שלא יאמרו ישראל כשם שאנו עולים
מצד זה כך הם עולים מצד אחר רחוק ממנו וירדפו אחרינו׃ את היד הגדולה׃ את
הגבורה הגדולה שעשתה ידו של הקב״ה והרבה לשונות נופלין על לשון יד וכולן לשון יד
ממש הם והמפרש יתקן הלשון אחר ענין הדיבור׃ אז ישיר משה׳ אז כשראה הנס
עלה בלבו שישיר שירה וכן אז ידבר יהושע וכן ובית יעשה לבת פרעה חשב בלבו
שיעשה לה את כלן ישיר אמר לו לבו שישיר וכן עשה ויאמרו לאמר אשירה לי״י׳ וכן

ביהושע

קלנא לך במצר דענא נכדם למצריין פאן כדמתנא להם
אצלח לנא מן מותנא פי אלבר: ויאמר משה אל העם אל תיראו
התיצבו וראו את ישועת יהוה אשר יעשה לכם היום כי אשר
ראיתם את מצרים היום לא תספו לראתם עוד עד עולם: ואמ'
משה לעמא לא תדחלון אתעתדו וחזו ית פרקנא דיוי'
דיעביד לכון יומא דין ארי דחזיתון ית מצראי יומא דין לא
תיספון למחזיהון עוד עד עלמא: קאל מוסי לאלקום לא תכאפו
קפו ואנצרו מגותת אללה אלדי יצנעהא אללה לכם אליום פאנכם
כמא ראיתם אליום לא תעאודו אן תרוהם אבדא אלי אלדהר: יהוה
ילחם לכם ואתם תחרשון: יי יגיח לכון קרב ואתון תשתקון:
אללה יחארב ענכם ואנתם פאמסכון:

ג ויאמר יהוה אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו:
ואמר יי' למשה קבילית צלותך מליל עם בני ישר' ויטלון: תם
קאל אללה למוסי מא תצרך אלי מר בני אסר' אן ירחלו: ואתה

רש"י ז"ל

ביהושע בעולה. הנס הלב לבו שידבר וכן עשה ויאמר לעיני כל ישראל. וכן שירת הבאר
שפתח בה אז ישיר ישראל כירש אחרין עלי באר עלו לה. אז יבנה שלמה במה פירשו
בו חכמי ישראל שבקש לבנות ולא בנה למדנו שהיו"ד ע"ש המחשבה נאמרה. זהו ליישב
פשוטו. אבל מדרשו אמרו רז"ל מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה וכן בכולן חוץ
משל שלמה שפירשוהו בקש לבנות ולא בנה ואין לומר וליישב לי הזה כאלו דברים
הנכתבים בל' עתיד והן מיד כגון ככה יעשה איוב. על פי ה' יחנו. ויש אשר ישכון הענן
לפי שהן דבר ההוה תמיד ונופל בו בין לשון עתיד בין לשון עבר אבל זה שלא היה
אלא לשעה אינו יכול ליישבו בלשון הזה. כי גאה גאה. כתרגומו ד"א כי גאה גאה על כל
השירות וכל מה שאקלס בו עוד יש תוספות ולא כמדת מלך ב"ו שמקלסין אותו ואין
בו. סוס ורוכבו. שניהם קשורין זה בזה והמים עולין אותן ויורדין לעומק ואינן
נפרדין. רמה. השליך וכן ורמו לגו אתון נורא. ומה כתוב אחד אומר ירה מלמד
שהיו עולין לרום ויורדין לתהום כמו או מי ירה אבן פנתה מלמעלה למטה. עזי וזמרת
יה. אונקלוס תרגם עזי כמו עוזי. וזמרת כמו וזמרתי. ואני תמיה על לשון המקרא שאין
לך כמוהו בנקודתו במקרא אלא בשלשה מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת. וכל שאר
מקומות נקוד שורק יי עזי ומעוזי. עוזי אליך אשמורה. וכן כל תיבה בת שתי אותיות

הרם את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו ויבאו בני ישרא׳
בתוך הים ביבשה׃ ואת טול ית חטרך וארים ית ידך על ימא
ובזעהי ויעלון בני ישרא׳ בגו ימא ביבשתא׃ ואנת פארפע
עצאך ומד ידך עלי׳ אבחר ושקה ידכל בני אסר׳ פי וסטה פי
אליבאס׃ ואני הנני מחזק את לב מצרים ויבאו אחריהם ואכבדה
בפרעה ובכל חילו ברכבו ובפרשיו׃ ואנא האנא מתקיף ית
לבא דמצראי ויעלון בתריהון ואתיקר בפרעה ובכל
משריתיה׃ ברתכוהי ובפרשוהי׃ ואנא האנא משדד קלוב
אלמצריין וידכלון וראהם ואתעצם בפרעון וגמיע גנדה׃
במראכבה ופרסאנה׃ וידעו מצרים כי אני יהוה בהכבדי
בפרעה ברכבו ובפרשיו׃ וידעון מצראי ארי אנא יי׳
באתיקרותי בפרעה ברתכוהי ובפרשוהי׃ חתא יעלם אל
מצריון אני אלה׃ אדא תעצמת בפרעון במראכבה ופרסאנה׃
ויסע מלאך האלהים ההלך לפני מחנה ישראל וילך
מאחריהם

רש״י

הנקודה מלאפום כשהיא מחוברת במלות שלישית ואין בשנית בשבא בחטף הראשונה נקודה בשורק כגון עז עזי רק דיחק חדי אל עלו יסוד עלו כל כלו״ ושלשים על כלו ויצא שנשא עזי וזמרת שלפלאן ושלישיה ושלהוים נקודים בחטף קמץ׳ ועוד אין באחד מהן כתוב וזמרתי אלא וזמרת ובולם סמוך להם ויהי לי לישועה׃ לכך אני אומר ליישב לשון המקרא שאין עזי כמו עזי ולא וזמרת כמו וזמרתי אלא עזי שם דבר הוא כמו היושבי בשמים שוכני בחגוי סלע שוכני סנה׳ וזהו השבח עוז וזמרת יה הוא היה לי לישועה׃ וזמרת דבוק הוא לתיבת השם כמו לעזרת ה׳ בעברת ה׳ על דברת בני האדם׃ ולשון וזמרת לשון לא תזמור׳ זמיר עריצים׃ לשון כיסוח וכריתה׃ עוזו ונקמתו שלאלהינו היה לנו לישועה׃ ולא תתמה על לשון ויהי שלא נאמר היה שיש לנו מקראות מדברים בלשון זה וזה דוגמתו את קירות הבית סביב להיכל ולדביר ויעש צלעות סביב היה לו לומר׳ עשה צלעות סביב וכן בדברי הימים ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלוך עליהם רחבעם׃ היה לו מלך עליהם רחבעם מאבלתי יכולת ה׳ וישחטם היה לו לומר׳ שחטם׃ והאנשים אשר שלח משה וימותו היה לו מתו״ ואשר לא שם לבו לדברי ה׳ ויעזוב היה לו לומר עזב״ זה אלי בכבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים״ ואנוהו׃ אונקלוס תרגם לשון נוה נוה שאנן׳ לנוה צאן׳ ד״א ואנוהו׃ לשון נואי״ אספר נויו ושבחו לבאי עולם כגון מה דודך מדוד דודי צח ואדום

וכו׳

50

מאחריהם ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם׃ ונטל
מלאכא דיי׳ דמדבר קדם משריתא דישראל ואתא מבתריהון
ונטל עמודא דעננא מן קדמיהון ושרא מבתריהון׃ פרחל מלך
אללה אלסאיר בין ידי עסכר בני אסראיל וסאר וראהם ורחל עמוד
אלגמאם מן בין אידיהם ווקף וראהם׃ ויבא בין מחנה מצרים
ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה ולא
קרב זה אל זה כל הלילה׃ ועאל בין משריתא דמצראי ובין
משריתא דישראל והוה עננא וקבלא למצראי ולישראל נהר
כל ליליא ולא אתקרבו דין לות דין כל ליליא׃ פדכל בין
עסכר אלמצריין ובין עסכר אלאסראיליין פכאן אלגמאם ואלצלאם
ואגשיא אלליל ולם יתקדם אחדהמא אלי אלאכר טול אלליל׃ ויט
משה את ידו על הים ויולך יהוה את הים ברוח קדים עזה כל
הלילה וישם את הים לחרבה ויבקעו המים׃ וארים משה ית

רש״י

ופל העמון״ לכי לבי הוא גם ולרוממנהו״ אלהי אבי׃ לא אני תחלת הקדושה אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלהותו עלי מימי אבותי״ יי איש מלחמה׃ בעל מלחמות כמו איש נעמי וכל איש ואיש מתורגמין בעל וכן וחזקת והיית לאיש׃ לגבור״ יי שמו מלחמותיו לא בכלי זיין אלא בשמו הוא נלחם ולא כנב אור בשם ונצבאות׳ ד״א יי שמו׳ אף בשעה שהוא נלחם ונוקם מאויביו אוחז הוא במדתו לרחם על בריותיו ולזון את כל באי עולם ולא כמדת מלכי אדמה׳ כשהוא עוסק במלחמה פונה עצמו מכל עסקים ואין בו כח לעשות זו וזו״ ירה בים׳ שדי ביומא שדי לשון ירייה וכלא אוירה יורה או אשתדלה ושתרי והיו משמשות בלו במקום ותפעל״ ומבחר׳ שם דבר כמו מרכב מושב מקרא קדש״ טובעו׳ אין טביעה אלא במקום טיט כמו טבעתי ביון מצולה׳ ויטבע ירמיהו בטיט מלמד שנעשה הים טיט לגמול לים כמדתם ששעבדו את ישרא׳ בחומר ובלבנים״ יכסיומו׳ כמו יכסום והיו״ד הלמ״ד עיקר יתירה בו ודרך המקראות בכך כמו ירביון׳ ירויון מדשן ביתך׳ והיו״ד ראשונה שמשמעה לשון עתיד כך תפרשהו טבעו בים סוף׳ כדי שיחזרו המים ויכסו אותם יכסיומו׳ אין דומה לו במקרא בנקודתו ודרכו להיות נקוד יכסיומו מלא פום״ כמו אבן׳ ובמקום אחר צללו כעופרת ובמקום אחר יאכלמו כקש׳ הרשעים כקש הולכין ומיטרפין עולין ויורדין׳ בינונים כאבן׳ והכשרים בעופרת שנחו מיד״ ימינך ימינך׳ שני פעמים כשישרא׳ עושין את רצון המקום השמאל נעשית ימין׳ ימינך יי׳ נאדרי בכוח׳ להציל את ישרא׳ וימינך השנית תרעץ אויב ולו נראה

ידיה על ימא ודבר יי׳ ית ימא ברוח קדומא תקיף כל ליליא
ושוי ית ימא ליבשתא ואתבזעו מיא׃ תם מד מוסי ידה עלי א׳
בחר פסייר אללה אלבחר בריח קבל צעבה טול אלליל חתי צירה
גפאפא בעד מא אנשק אלמא׃ ויבאו בני ישראל בתוך הים
ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם׃ ועלו בני ישראל
בגו ימא ביבשתא ומיא להון שורין מימינהון ומשמאלהון׃
פדכלו בני אסראיל פי וסט אלבחר פי אליבאס ואלמא להם אסוארא
ען ימינהם וען יסארהם׃ וירדפו מצרים ויבאו אחריהם כל
סוס פרעה רכבו ופרשיו אל תוך הים׃ ורדפו מצראי ועלו
בתריהון כל סוסות פרעה רתכוהי ופרשוהי לגו ימא׃
פתבעוהם אלמצריון ודכלו וראהם גמיע כיל פרעון ומראכבה
ופרסאנה אלי וסט אלבחר׃ ויהי באשמרת הבקר וישקף יהוה אל
מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה מצרים׃ ויהוה

במטרת

אותה ימינך עצמה תרעץ אויב מה שאי אפשר לאדם לעשות שתי מלאכות ביד אחת׳ ופשוטו
של מקרא ימינך נאדרת בכח מה מלאכתה ימינך היא תרעץ אויב׳ וכמה מקראות
דוגמתו כי הנה אויביך יי׳ כי הנה אויביך יאבדו׳ עד מתי רשעים יי׳ עד מתי רשעים
יעלוזו׳ נשאו נהרות יי׳ נשאו נהרות קולם׳ לא לנו יי׳ לא לנו׳ אענה בהם יי׳ אענה את
השמים׳ הבו ליי׳ בני אלים הבו ליי׳ השירה׳ לולי יי׳ שהיה לנו יאמר נא ישראל לולי יי׳ שהיה לנו בקום
עלינו אדם׳ עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר׳ תרמסנה רגל רגלי עני׳ ונתן
ארצם לנחלה נחלה לישראל עבדו׳׳ נאדרי בכח׳ כמו רבתי עם שרתי במדינות
גנובתי יום׳ תרעץ אויב׳ תמיד היא רועצת ומשברת האויב ודומה לו וירעצו וירוצצו
את בני ישראל בשופטים׳׳ תהרס קמיך׳ תמיד אתה הורס קמיך הקמים נגדך׳ ומי הם
הקמים בנגדו׳ אלו הקמים על ישראל וכה״א כי הנה אויביך יהמיון ומה היא ההמיה׳ על
עמך יערימו סוד ועל זה קורא אותם אויביו׳׳ וברוח אפיך׳ היוצא משני הנחירים של
אף דבר הכתו׳ כביכול בשכינה דוגמות מלכים כדי להשמיע לאוזן הבריות כפי
ההוה שיוכלו להבין דברי כשאדם כועס יוצא רוח מנחיריו וכן עלה עשן באפו׳ וכן
ומרוח אפו יכלו והוא שאמר למען שמי אאריך אפי כשכועס נחה נשימתו ארוכה
וכשהוא כועס נשימתו קצרה׳ ותהלתי אחטם לך ולמען תהלתי אשים חטם באפי לאף

והרוח

במטרת צפרא׳ ואסתכי יי למשריתא דמצראי׳ בעמודא
דאישתא ועננא ושגיש׳ ית משריתא דמצראי׳ ולמא כאן פי
נובה׳ שגראה׳ אטלע שלה עלי עסכר שמצריון בעמוד מן נאר
וגמאם פאהמה׳ ויסר את אפן מרכבתיו וינהגהו בכבדת ׳
ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי יהוה נלחם להם במצרים׳
ואעדי׳ ית גלגלי [illegible] רתיכיהון ומדברין להון בתקוף׳ ואמרו
מצראי׳ נערוק מן קדם ישר׳׳ ארי דא היא גבורתא דיי׳ דעבד
להון קרבין במצרים׳ פאזאל לזב מראכבהם וסאקהם בענף׳
חתא קאל שמצריון נהרב מן בין ידי שאסראיליון לאן שלה׳
יחארב ענהם שמצריון׳ ויאמר יהוה ד
אל משה נטה את ידך על הים וישבו המים על מצרים על
רכבו ועל פרשיו׳ ואמר יי למשה׳ ארים ית ידך על ימא׳
ויתובון מיא על מצראי׳ על רתיכיהון ועל פרשיהון׳ תם

רש״י

והדוח שלא ונחו לך בשביל לך אחטס כמו נחקה בחטס במס׳ שבת כך נראה בעיני וכל
אף וחרון שבמקרא אני אומ׳ כן חרה אף כמו ועצמי חרה מני חורב לשון שריפה
ומוקד שהנחירים מתחממים ונחרים בשעת הקצף וחרון מגזרת חרה כמו רצון
מגזרת רצה וכן חמה לשון חמימות על כן הוא אומ׳ בשרה בן ובנוח החמה נתקררה
דעתו נערמו מים אונקלוס תרגם לשון ערמימות ולשון צחות המקרא כמון ערמת
חטים ונצבו כמו נד ויפיח נערמו מוקד רוח שיצא מאפך יבשו המים והם נעשו
כמין גלים וכריות של ערימה ויש שדה גבורים כמו נד כתרגומו כשור בחומה
נד לשון צבור וכנוס כמו נד קציר ביום נחלה כונס כנד ולא כתב כונס כנאד אלא כנד
ואו היה כנד כמו כנאד וכונס לשון הכנסה היה לו לכתוב מכניס כבנאד מי הים אלא כונס
לשון אוסף וצובר הוא וכן קמו נד אחד ויעמדו נד אחד ואין לשון קימה ועמידה בנאדות
אלא בחומות וצבורים ולא מצינו נאד נקוד אלא במלא פום כמו שימה דמעתי בנאדיך
את נאד החלב קפאו כמו וכגבנה תקפיאני שהוקשו ונעשו כאבנים והמים זורקין
את המצריים על האבן בכח ונלחמים בם בכל מיני קושי בלב ים בחוזק הים ודרך
המקראות לדבר כן עד לב השמים בלב האלה לשון עיקרו ותוקפו של דבר אמר
אויב לעמו כשפיתם בדברים ארדוף ואשיגם ואחלק שלל עם שרי ועבדי תמלאמו
תמלא מהם נפשי רוחי ורצוני ואל תתמה על תיבה המדברת בשתים תמלאמו כ
תמלא מהם ויש הרבה כלשון הזה כי ארץ הנגב נתתני נתתה לי ולא יכלו דברו לשלום

קאל אלה למוסי מד ידך עלי אלבחר ירגע אלמא עלי אלמצריין ·
עלי מראכבהם ופרסאנהם · ויט משה את ידו על הים וישב הים
לפנות בקר לאיתנו ומצרים נסים לקראתו וינער יהוה את
מצרים בתוך הים · וארים משה ית ידיה על ימא · ותב ימא
לעדן צפרא לתקפיה · ומצראי ערקין לקדמותיה · ושניק יי'
ית מצראי בגו ימא · פמד מוסי ידה עלי אלבחר פרגע אלבחר
ענד אתגאה אלגדא אלי צעובתה · ואלמצריין הארבין תלקאה ·
פגרקהם אלה פי וסט אלבחר · וישבו המים ויכסו את הרכב ·
ואת הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים לא נשאר
בהם עד אחד · ותבו מיא וחפו ית רתכיא וית פרשיא לכל
משרית פרעה · דעלא בתריהון בימא · לא אשתאר בהון עד
חד · באן רגע אלמא וגטא אלמראכב ואלפרסאן וסאיר גיש פר'
אלדאכלין וראהם פי אלבחר · לם יבק מנהם ולא ואחד · ובני
ישראל

רש"י

דבר עמו · בני ישראל כמו ויאמרו אויבי · ממספר עבדי אגידנו כמו אגיד לו · את כאן תמלאמו ·
תמלא מהם נפשי ·· אריק חרבי · אשלוף ועל שם שהוא מריק התער בשליפתו נופל ריק
נופל בו לשון הרקה כמו מריקים שקיהם · וכליו ירקו · ולא תאמר אין לשון ריקות נופל
על היוצא אלא על התיק ועל השק ועל הכלי שיוצא ממנו אבל לא על החרב ועל היין ·
ולדחוק ולפרש אריק חרבי כלשון וירק את חניכיו אזדיין בחרבי מצינו הלשון מוסב אף
על היוצא · שמן תורק · ולא הורק מכלי אל כלי · לא הורק כלי אין כתוב כאן אלא הורק היין ·
מכלי אל כלי מצינו הלשון מוסב על היין · וכן והריקו חרבותם על יפי חכמתך · דאורס ··
תורישמו · לשון רישות ודלות כמו מוריש ומעשיר ·· נשפת · לשון הפחה וכן וגם נשף
בהם ויבשו ·· צללו · שקעו עמקו לשון מצולה ·· כעופרת · אבר בלע"ז ·· באלים · בחזקים
כמו ואת אילי הארץ לקח · אילותי לעזרתי חושה ·· נורא תהלות · יראוי מלהגיד תהלותיך
פן ימעטו על כן לך דומיה תהלה ·· נטית ימינך · כשהקב"ה נוטה ידו הרשעים כלים
ונופלים לפי שהכל נתון בידו ונופלין בהטייתה · וכה"א ויי' יטה ידו וכשל עוזר ונפל עזור
משל לכלי זכוכית הנתונין בידו אדם מטה ידו מעט והן נופלין ומשתברין ·· תבלעמו ארץ ·
מכאן שזכו לקבורה בשכר שאמרו יי' הצדיק ·· נהלת · לשון מנהל ואונקלוס תרגם לשון
נושא וסובל ולא דקדק לפרש אחר לשון העברית · ירגזון · מתרגזין ·· ישבו פלשת · מפני ·
שהרגו

ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חמה מימינם ומשמאלם: ובני ישראל הליכו ביבשתא בגו ימא ומיא להון שורין מימינהון ומשמאלהון: ובני אסראיל סארו פי אליבס פי וסט אלבחר ואלמא להם אסוארא ען ימינהם וען יסארהם:

ויושע יהוה ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים: וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה יהוה במצרים וייראו העם את יהוה ויאמינו ביהוה ובמשה עבדו:

ופרק יי ביומא ההוא ית ישראל מידא דמצראי וחזא ישראל ית מצראי מייתין על כיף ימא: פתגאת אללה פי דלך אליום בני אסראיל מן יד אלמצריין וראא בני אס' אלמצריין אמואתא עלי שאטי אלבחר: וחזא ישראל ית גבורת ידא רבתא דעבד יי במצראי ודחילו עמא מן קדם יי והימינו במימרא דיי ובנבואות משה עבדיה: וראא בנו אסר' אלקדרה אלעטימה אלתי צנעהא אללה באלמצריין פכאפו אלקום אללה ואמנו באללה ובמוסי רסולה:

רש״י ז״ל

שהרגו את בני אפרים שמיהרו את הקץ ויצאו בחזקה כמפורש בדברי הימים ויהרגום אנשי גת. אלופי אדום אילי מואב. והלא לא היה להם ליראות כלום שהרי לא עליהם הולכים אלא מפני אנינות שהיו מתאוננים ומצטערים על כבודם של ישראל. נמוגו. נמסו כמו ברביבים תמוגגנה אמרו עלינו הם באים לכלותינו ולירש את ארצינו. תפול עליהם אימתה. על הרחוקים. ופחד על הקרובים כענין שנ' שמענו את אשר הוביש יי' את מי ים סוף מפניכם וגו'. עד יעבר. עד יעבר. כתרגומו. קנית. חבבת משאר אומות כחפץ הקנוי בדמים יקרים שחביב על האדם. תביאמו. נתנבא משה שלא יכנס לארץ לכך לא נאמר תביאנו. מכון לשבתך. מקדש של מטה מכוון כנגד כסא של מעלה אשר פעלת. מקדש הטעם עליו זקף גדול להפרידו מתיבת השם שלאחריו המקדש אשר כוננו ידיך יי'. חביב בית המקדש שהעולם נברא ביד אחת שנ' אף ידי יסדה ארץ ומקדש בשתי ידים ואימתי יבנה בשתי ידים בזמן שיי' ימלוך לעולם ועד. לעתיד לבא שכל המלוכה שלו. לעולם ועד. לשון עולמית הוא והוי"ו בו יסוד לכך היא פתוחה אבל ואנכי היודע ועד שהוי"ו בו שימוש קמוצה היא. כי בא סוס פרעה. כאשר בא. ותקח מרים הנביאה. היכן נתנבאה. כשהיא אחות אהרן קודם שנולד משה אמרה עתידה אמי שתלד בן וכו' כדאית' בסוטה. ד"א אחות אהרן. לפי שמסר נפשו עליה כשנצטרעה נקראת על שמו. את התוף. כלי של מיני זמר. בתופים ובמחולות. מובטחות היו צדקניות שבדור שהקב"ה עושה להם נסים והוציאו תופים ממצרים. ותען להם מרים. משה אמר שירה לאנשים הוא אומ' והן

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה
הזאת ליהוה ויאמרו לאמר
אשירה ליהוה כי גאה גאה
סוס ורכבו רמה בים׃
עזי וזמרת יה ויהי לי
לישועה זה אלי ואנוהו אלהי
אבי וארממנהו׃ יהוה איש
מלחמה יהוה שמו׃
מרכבת פרעה וחילו ירה
בים ומבחר שלישיו
טבעו בים סוף׃ תהמת
יכסימו ירדו במצולת
כמו אבן׃ ימינך יהוה
נאדרי בכח ימינך יהוה
תרעץ אויב׃ וברב
גאונך

בכין שבח משה ובני ישראל
ית תושבחתא הדא
קדם יי׳ ואמרו למימר׳ נשבח
ונודי קדם יי׳ ארי אתגאי על
גותניא וגיאותא דיליה היא׳
סוסיא ורכביה רמא בימא״
חינאיד סבח מוסי ובנו אסראי׳
בהדה׳ לתסבחה ללה׳ וקאלו
אגמעין נסבח ללה׳ אד
אקתדר אקתדרא׳ לכונה
ורכאבהא רמא בלבחר׳
בחר׃ תקפי ותושבחתי
דחילא יי׳ אמר במימריה
והוה לי לפריק׳ דין אלהי׳
ואבני ליה מקדש׳ אלהא
דאבהתי ואפלח קדמוהי״
עזי ומגדי ללה׳ לדי
כאן לי גותא׳ הדא פתיקי
ארי׳ לה׳ אבי ארפעה״
יי׳ מרי נצחן קרביא׳ יי׳
שמיה״ ללה׳ דו למלאחם׳
ללה׳ אסמה׳ רתכי פרעה׳
ומשריתיה שדי בימא׳ ומבחר גיברוהי אטבעו בימא דסוף״ מראכב פרעון
וגנדה׳ נדא בלבחר פי לבחר ובאחר קואדה׳ גרקו פי בחר לקלזם״ תהומיא חפו
עליהון׳ נחתו לעומקיא כאבנא״ לגמר גטאהם׳ נזלו פי לקער כלחגארה״
ימינך יי׳ הדירא בחילא׳ ימינך יי׳ תברת סנאה״ ימינך יא רב יגליה׳ לי
קווה׳ ימינך יא רב תרצץ לאעדא״ ובסגי תוקפך תברתנון לדקמו על עמך׳

שלחת

רש״י

עוזין אחריו ומרים אמרה שירה לנשים״ ויסע משה׃ הסיען בעל כרחם שעיטרו מצרים
סוסיהם בתכשיטי כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות והיו ישראל מוצאים אותם בים׳
וגדולה היתה בזת הים יותר מביזת מצרים שנ׳ תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף
לכך הוצרך להסיעם בעל כרחם״ ויבאו מרתה כמו למרה הה״א בסוף תיבה במקום למ״ד
בתחלתה ותי״ו היא במקום ה״א הנשרשת בתיבת מרה ובסמיכתה כשה״א נדבקת לה״א
שהוא מוסיף במקום למ״ד תיהפך הה״א של שורש לתי״ו וכן כל ה״א שהוא שורש בתיבה׳

תיהפך

גאונך תהרס קמיך תשלח
חרנך יאכלמו כקש׃
וברוח אפיך נערמו
מים נצבו כמו נד נזלים
קפאו תהמת בלב ים׃
אמר אויב ארדף
אשיג אחלק שלל
תמלאמו נפשי אריק חרבי
תורישמו ידי׃ נשפת
ברוחך כסמו ים צללו
כעופרת במים אדירים׃
מי כמכה באלים יהוה
מי כמכה נאדר בקדש

שלחת רוגזך׳ שיצינון כנורא
לקשא׳ ובכתרה׳ אקתדארך
תהדם מקאומיך׳ תבעת
בסכטך פיאכלהם כאלקש׳׳
ובמימר פומך חכימו מיא׳
קמו כשור נזלין׳ קפו
תהומי בלבא דימא׳ ובריח
גצבך תערם אלמא׳ ווקפת
כאלחואט אלהואטי וגמדת
אלגמר פי קלב אלבחר׳׳ דהוה
אמר סנאה׳ ארדוף אדביק
אפליג בזתא׳ תסבע מנהון
נפשי׳ אשלוף חרבי
תשיצינון ידי׳׳ אלד קאל
ערו ואדרכהם פאקסם
אסלאבהם תשתפי מנהם
נפסי׳ אגרד סיפי תקרצהם
ידי׳׳ אמרת במימרך

טפא עליהון ימא׳ אשתקעו כאברא׳ במיין תקיפין׃ אנפבת בריחך פגטאהם
אלבחר ורסבו כאלרצאץ פי אלמא אלגזיר׳׳ לית בר מנך את הוא אלהא יי׳ לית
לה אלא את אדיר בקדשא׳ דחיל תשבחן עביד פרישן׳׳ מן מתלך פי אל
מעבודאת יא רב׳ מן מתלך אגלל אלמקדס מכוף אלמדאיח צאנע אל
אעגובאת׳׳

רש״י ז״ל

תיהפך לתי״ו בקמיצתה כמו חמה אין לי וחמתו בערה בו׳ הרי ה״א שלשורש נהפכת לתי״ו
מפני שנסמכה על הוי״ו הנוספת וכן עבד ואמה׳ הנה אמתי בלהה׳ לנפש חיה׳ ויהמתו׳
חיתו לחם׳ בין הרמה והשובתו הרמתה׳׳ וילונו׳ לשון נפעל הוא וכן התרגום לשון נפעל
הוא ואתרעמו וכן דרך לשון תלונה להסב הדיבור אל האדם מתלונן מתרעם ולא אמר
לונן רועם וכן יאמר הלועז דקומפל שונטו שהו״א מסב הדיבור אל באמרו ש״ו׳׳ שם שם לו׳
במרה נתן להם מקצת פרשיות שלתורה שיתעסקו בהן שבת ופרה אדומה ודינין׳׳ ושם נסהו׳
לעם וראה קשי ערפו שלא נמלכו במשה בלשון יפה בקש עלינו שיהא לנו מים לשתות אלא
נתלוננו׳׳ אם שמוע תשמע׳ זו קבלה שיקבלו עליהם מעשה הוא עשייה׳׳ והאזנת׳ תטה
אזנים לדקדק בהם׳׳ כל חקיו׳ בדברים שאינן אלא גזירת מלך בלא שום טעם ויצר הרע מ

נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה
פֶלֶא׃ נָטִיתָ יְמִינְךָ
תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ׃ נָחִיתָ
בְחַסְדְּךָ עַם־זוּ גָּאָלְתָּ
נֵהַלְתָּ בְעָזְּךָ אֶל־נְוֵה
קָדְשֶׁךָ׃ שָׁמְעוּ עַמִּים
יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי
פְּלָשֶׁת׃ אָז נִבְהֲלוּ
אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב
יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כֹּל
יֹשְׁבֵי כְנָעַן׃ תִּפֹּל עֲלֵיהֶם
אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל
זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד
יַעֲבֹר

ארימת ימינך· בלעתנון
ארעא· מדרת ימינך·
פחבת לעתהם לאחר דבדי
בטבותך לעמא דנן
דפרקתא· סוברדי בתוקפך
לדירא דקודשך·· וסוירת
במפלך לשעב לדין פפכתהם·
וסקתהם בעזך לא מאוא
קדסך· שמעו עממיא זעו·
דחלא אחדתנון לדרו
יתבין בפלשת· סמעת ל'
אמם ורגזו· ואכד לטולך
סכאן פלשתין· בכין אתבהלו
רברבי אדום· תקיפי מואב
אחדינון רתיתא· אתברו
כל דרו יתבין בכנען· אמיד
דישו לנחדיד אדום· ואגנא
מואב· אפרתהם לרעדה ואג גמיע סכאן כנעאן·· תפול עליהון אימתא
ודחלתא· בסגי תקפך ישתקון כאבנא· עד דיעבר עמך יי ית ארנונא· עד דיעבר
עמא דנן דפרקתא ית ירדנא·· תקע עליהם לריבה ולפגע· בעזם קדרתך
ישכתון כאחגארה· אן יגוז שעבך יא רבי אן יגוז לשעב לדי מלכתהם··
תעיזנון·

רש"י

מקנטר עמהם מה איסור באו לגנה נאסרו כגון לבישת כלאים ואכילת בשר חזיר ופרה אדומה
וכיוצא בהן·· לא אשים עליך· ואם אשים הרי היא כלא הושמה כי אני יי' רופאיך ולפי פשוטו
כי אני ית רופאיך· ומלמדך תורה ומצות למען תנצל מהם כרופא הזה האומר לאדם אל
תאכל דבר זה פן יביאך לידי חולי זה וכה"א רפאות תהי לשרך·· שתים עשרה עינות מים
כנגד שנים עשר שבטים נזדמנו להם·· ושבעים תמרים כנגד שבעים זקנים·· בחמשה עשר
יום· נתפרש היום של חנייה זו לפי שבו ביום כלתה החררה שהוציאו ממצרים והוצרכו למן
ללמדינו שאכלו משירי הבצק ששים ואחת סעודות וירד להם מן בשבה עשר באייר
ויום אחד בשבת היה כדאית' במס' שבת·· וילונו· לפי שכלה הלחם·· מי יתן מותינו· שנמות
ואינו שם דבר כמו מותנו לא כמו עשותינו חנותינו שובינו·· לעשות אנחנו· לחנות
אנחנו·

יעבר עמך יהוה עד יעבר
עם זו קנית תבאמו
ותטעמו בהר נחלתך
מכון לשבתך פעלת
יהוה מקדש אדני
כוננו ידיך יהוה ימלך
לעולם ועד כי בא
סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים
וישב יהוה עלהם את מי הים ובני
ישראל הלכו ביבשה בתוך הים׃

תעילנון ותשרינון בטורא
דאחסנתך אתר לבית
שכינתך אתקינתא יי׳
מקדשא יי׳ אתקנוהי ידך״
גואנא תאתי בהם ותגרסהם
פי גבל נחלתך מהייא
לסכינתך יא רב מקדסא יא
רב אצלחתה ידך״ יי׳
מלכותיה לעלמא ולעלמי
עלמיא״ אללה מלך לדהר
ולאבד״ ארי עלו סוסוות
פרעה ברתכוהי ובפרשוהי
בימא ואתיב יי׳ עליהון
ית מי ימא ובני ישראל
הליכו ביבשתא בגו ימא״ אד דכל כיל פרעון במראכבה ופרסאנה לי לבחר
פרד אללה עליהם מא לבחר ובני אסר׳ סארו פי ליבאס פי וסט לבחר״

רש״י ז״ל

ונחנו. למות ונחנו. ותרגום של ודמיתנא. כן מתנו לנו אלו והיינו מתים״ דבר יום ביומו. צורך אכילת יום ילקטו ביומו ולא ילקטו היום לצורך מחר״ למען אנסנו הילך בתורתי אם ישמרו מצותי התלויות בו שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט. והיה משנה ליום ולמחרת. משנה. על שהיו רגילין ללקוט יום יום שלשאר ימות השבוע אומר אני אשר יביאו והיה משנה לאחר שיביאו ימצאו משנה במדידה על אשר ילקטו וימודו יום יום וזהו לקטו לחם משנה. לקיטתו היה נמצא לחם משנה וזהו על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים נותן לכם ברכה ממלא בבית למלאת העומרים ללחם יומים״ ערב כמו לערב״ וידעתם. כי אני יי׳ המוציא אתכם מארץ מצרים לפי שאמרתם לנו כי הוצאתם אותנו. תדעו כי לא אנחנו המוציאים אלא יי׳ המוציא אתכם שיגיז לכם את השליו״ ובקר וראיתם. לא על הכבוד שנ׳ והנה כבוד ה׳ נראה בענן נאמ׳ אלא כך אמר להם ערב וידעתם כי היכולת בידו ליתן תאותכם ובשר יתן אך לא בפנים מאירות יתננה לכם כי שלא כהוגן שאלתם אותו ומכרס מלאה והלחם ששאלתם לצורך בורידתו לבקר תראו את כבוד אור פניו שיורידהו לכם דרך חיבה בבקר שיש להכינו וטל מלמעלה וטל מלמטה כמונח בקופסא״ את תלונותיכם על יי׳ כמו אשר על יי׳״ ונחנו מה. מה אנחנו חשובים כי תלינו עלינו. שתרעימו עלינו את הכל את בניכם ונשיכם ובנותיכם וערב רב ועל

ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה ותצאן כל הנשים
אחריה בתפים ובמחלת: ונסיבת מרים נביאתא אחתיה דאהרן ית
תופא בידה ונפקא כל נשיא בתרהא בתופין ובחנגין: פאכדת
מרים אלנביה אכת הרון אלדף פי ידהא וכרג גמיע אלנסא וראהא
בדפוף וטבול: ותען להם מרים שירו ליהוה כי גאה גאה סוס
ורכבו רמה בים: ומעניא להון מרים שבחו ואודו קדם יי ארי אתגאי
על גיותניא וגאותא דיליה היא סוסיא ורכביה רמא בימא: וגאובתהן מרים סבחו ללה אד אקתדר אקתדרא אלכיל ורכאבהא רמא
בהם פי אלבחר: ויסע משה את ישראל מים
סוף ויצאו אל מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו
מים: ואטיל משה ית ישראל מימא דסוף ונפקו למדברא דחגרא
ואזלו תלתא יומין במדברא ולא אשכחו מיא: ורחל מוסי בני
אסראיל מן בחר אלקלזם וכרגו אלי ברייה שור וסארו תלאת איאם

פי

רש״י ז״ל

[illegible] אני זקוק לפרש תלונו בלשון תפעילו מפני דגשותו וקריאתו שאלו היה רפה הייתי מפרשו בלשון תפעלו כמו וילן העם על משה או אם יהיה דגש ואין בו יוד ונקרא תלונו הייתי מפרשו לשון תתלוננו עכשיו הוא משמע תלינו את אחרים כמו במרגלים וילינו עליו את כל העדה׃ בשר לאכול׃ ולא לשובע למדה תורה דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשובע׃ ומה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב לפי שהלחם שאלו כהוגן שאי אפשר לו לאדם בלא לחם אבל בשר שאלו שלא כהוגן שהרבה בהמות היו להם ועוד שהיה אפשר להם בלא בשר לפיכך נתן להם בשעת טורח שלא כהוגן׃ אשר אתם מלינים עליו׃ את האחרים השומעין אתכם מתלוננים׃ קרבו׃ למקום שהענן ירד׃ השליו׃ מין עוף ושמן מאד׃ היתה שכבת הטל׃ הטל שוכב על המן ובמקום אחר הוא אומ׳ וברדת הטל וגו׳ הטל יורד על הארץ והמן יורד עליו וחוזר ויורד טל עליו והרי הוא כמונח בקופסא׃ ותעל שכבת הטל׃ כשהחמה זורחת עולה טל שעל המן לקראת החמה כדרך טל עולה לקראת חמה אף אם תמלא שפופרת של ביצה טל ותסתום את פיה ותניחנה בחמה היא עולה מאליה באויר׃ ורבותינו דרשו שהטל עולה מן הארץ באויר ובעלות שכבת הטל נתגלה המן וראו והנה על פני המדבר׃ דק מחוספס׃ מגולה׃ ואין לו דומה במקרא׃ ויש לומ׳ מחוספס לשון חפיסה ודלוסקמא שבלשון משנה כשנתגלה משכבת הטל ראו שהיה דק׃ מחוספס בתוכו בין שתי

שכבות

פי אלבר ולם יגדו מאא׃ ויבאו מרתה ולא יכלו לשתת מים
ממרה כי מרים הם על כן קרא שמה מרה׃ ואתו למרה׃ ולא
יכילו למשתי מיא ממרה ארי מרירין אנון על כין קרא שמה
מרה׃ וגאו אלי מרידה ולם יטיקו אן ישרבו מנהא מאא לאנה
מר לדלך סמיה מרידה׃ וילנו העם על משה לאמר מה
נשתה׃ ואתרעמו עמא על משה למימר מא נשתי׃ פתדמר אל
קום עלי מוסי קאילין מא נשרב׃ ויצעק אל יהוה ויורהו יהוה עץ
וישלך אל המים וימתקו המים שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו׃
וצלי קדם יי ואחזייה יי אעא ורמא למיא ובסימו מיא תמן גזר
ליה קים ודין ותמן נסייה׃ פדעא אלי אללה ודלה עלי שגרה׃
פטרח מנהא פי אלמא תם צייר לה ירסומא ואחכאמא ותם
אמתחנה׃ ויאמר אם שמוע תשמע לקול יהוה אלהיך והישר
בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה
אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני יהוה רפאך׃

רש"י

שכבות הטל· ואונקלוס תרגם מקולף לשון מחשוף הלבן·· ככפור· כפור ויילידא בלע"ז·
דעדק כגיר· כאבני גיר מגומצות והוא מין צבע שחור כדאמרינן גבי כסוי הדם זגיר והגרניק·
דעדק כגיר כגלידא על ארעא דק היה כגיר ושוכב מוגלד כקרח על הארץ וכן פירושו דק
ככפור שטוח קלוש ומחובר כגליד·· דק· טינב"ש בלעז שהיה מגליד גלד דק מלמעלה וכגיר שתרגם
אונקלוס תוספת הוא על לשון העברית ואין לו תיבה בפסוק·· מן הוא· הכנת מזון הוא כמו וימן
להם המלך·· כי לא ידעו מה הוא· שיקראוהו בשמו·· עומר· שם מדה·· מספר נפשותיכם· כפי
מנין נפשות שיש לאיש באהלו תקחו עומר לכל גולגולת·· המרבה והממעיט· יש שלקטו
הרבה ויש שלקטו מעט וכשבאו לביתם מדדו בעומר איש מה שלקטו ומצאו שהמרבה ללקוט
לא העדיף על עומר לגולגולת אשר באהלו והממעיט ללקוט לא מצא חסר מעומר·
לגולגולת וזהו נס גדול שנעשה בו·· ויותירו אנשים· דתן ואבירם·· וירם תולעים· לשון רמה··
ויבאש· הרי זה מקרא הפוך שבתחלה הבאיש ולבסוף התליע כענין שנ' ולא הבאיש ורמה לא
היתה בו· וכן דרך כל המתליעים·· וחם השמש ונמס· הנשאר בשדה נעשה נחלים ושותין
ממנו אילים וצבאים ואומות העולם צדין מהם וטועמין בהן טעם מן ויודעים מה
שבחן של ישראל· פשר· לשון פושרין ע"י השמש מתחמם ומפשיר·· ונמס· דשטנפריד
ודוגמתו בסנהדרין בסוף פרק ד' מיתות·· לקטו לחם משנה· כשמדדו את לקיטתן
באהליהם מצאו כפלים שני העומר לאחד· ומ"א לחם משונה אותו היום נשתנה לשבח ב

ואמר אם קבלא תקביל׃ למימרא דיי׳ אלהך׳ ודכשר קדמוהי׳
תעביד׳ ותצית לפקודוהי׳ ותטר כל קימוהי׳ כל מרעין דשויתי
במצרים לא אשוינון עלך׳ ארי׳ אנא יי׳ אסך׳ קא אן קבלת
אמר אללה רבך וצנעת אלמסתקים ענדה ואנצתת לו וצאיאה
וחפצת רסומה גמיע אלאמראץ אלתי אחללתהא במצר לא
אחלהא בך לאני אללה מעאפיך׃ ויבאו ה׳
אילמה ושם שתים עשרה עינת מים ושבעים תמרים ויחנו שם
על המים׃ ואתו לאילים ותמן תרי עסר מבועין דמיין ושבעין
דקלין ושרו תמן על מיא׃ וגאוו אלי אילים וכאן תם אתני עשר עין
מא וסבעין נכלה פנזלו תם עלי אלמא׃ ויסעו מאילם ויבאו כל
עדת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין אילם ובין סיני
בחמשה עשר יום לחדש השני לצאתם מארץ מצרים׃ ונטלו
מאילים ואתו׳ כל כנשתא דבני ישראל למדברא דסין דבין
אילים ובין סיני׳ בחמישת עסרא יומא לירחא תנינא׳ למפקהון

מארעא

רש״י

בדיחו ובטיפשו׳ ויגידו למשה׳ שאלוהו מה היום מיומים ומכאן יש ללמוד שעדיין לא הגיד
להם משה פרשת שבת שנצטווה לומר להם והיה ביום הששי וגו׳ עד ששאלו את זאת ואמר
להם הוא אשר דבר יי׳ שנצטויתי לומר להם ולכך ענשו הכתוב׳ שאמר לו עד אנה מאנתם ולא
הוציאו מן הכלל את. אשר תאפו אפו׳ מה שאתם רוצין לעשות לאפות בתנור אפו היום
לשני ימים ומה שאתם צריכין לבשל במים בשלו היום׳ לשון אפייה נופל בלחם ולשון
בישול בתבשיל׳ למשמרת׳ לגניזה׳ ויאמר משה אכלוהו היום׳ שחרית שהיו רגילין לצאת
וללקוט באו לשאול אם נצא אם לאו׳ אמר להם את שבידכם אכלו׳ לערב חזרו לפניו מהו
לצאת׳ אמר להם כי שבת היום׳ ראה אותם דואגים שמא פסק המן ולא ירד עוד׳ אמר להם היום
לא תמצאוהו׳ מה ת״ל היום׳ היום לא תמצאוהו אבל מחר תמצאוהו׳ וביום הז׳ שבת׳ שבת
הוא׳ המן לא יהיה בו ולא בא הכתוב׳ אלא לרבות יום הכפורים ויו״ט׳ עד אנה מאנתם׳ משל
הדיוט הוא׳ בהדי הוצא לקיא כרבא ע״י הרשעים מתגנים הכשרים׳ ראו בעיניכם כי יי׳
בכבודו מזהיר אתכם על השבת שהרי נס נעשה בכל ערב שבת לתת לכם לחם יומים׳
שבו איש תחתיו׳ מכאן סמכו חכמים ארבע אמות ליוצא חוץ לתחום׳ אל יצא איש
ממקומו׳ אלו אלפים אמה׳ ולא במפורש שאין תחומין אלא מדברי סופרים ועיקרו של מקרא
על לוקטי המן נאמר׳ והוא כזרע גד לבן׳ עשב ששמו אליאנדרי וזרע שלו עגול
ואינו לבן והמן היה לבן ואינו נמשל לזרע גד אלא לענין העגול כזרע גד היה והוא לבן
כצפיחית׳

מארעא דמצ׳׃ תפ רחלו מן אילים וגאת גמאעה׳ בני אסר׳ אל
ברייה׳ סין׳ אלתי בין אילים ובין סינ׳ פי אליום אלכאמס עשר מן אל
שהר אלתאני לכרוגהם מן בלד מצר׃ וילינו כל עדת בני
ישראל על משה ועל אהרן במדבר׃ ואתרעמו כל כנשתא
דבני ישרא׳ על משה ועל אהרן במדברא׃ פתדמר גמיע אל
גמאעה׳ בני אסר׳ עלי מוסי והרון פי אלברייה׃ ויאמרו אלהם
בני ישראל מי יתן מותנו ביד יהוה בארץ מצרים בשבתנו
על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע כי הוצאתם אתנו אל
המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב׃ ואמרו להון
בני ישרא׳ לוי דמיתנא קיי׳ באר׳ דמצרים כד הוינא יתבין
על דודי בסרא כד הוינא אכלין לחמא וסבעין ארי אפיקתון
יתנא למדברא הדין לקטלא ית כל קהלא הדין בכפנא׃ קאלו
להמא בני אס׳׳ יא ליתנא מתנא פי בלד מצר פי גלוסנא עלי
קדור אללחם ואכלנא מן אלטעאם שבענא אד אכרגתמונא אל

וילונו ק׳

רש״יז

כצפיחית׃ בצק שמטגנין אותו בדבש וקורין לו אסקריטין בלשון משנה׃ והוא תרגום של אונקלוס׃
למשמרת׃ לגניזה׃ לדורותיכם׃ בימי ירמיהו כשהיה ירמיה׳ מוכיחן למה אין אתם עוסקין
בתורה והם אומרין נניח מלאכתינו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס הוציא להם צנצנת
המן אמ׳ להם הדור אתם ראו דבר יי׳ שמעו לא נאמ׳ אלא ראו בזה נתפרנסו אבותיכם
הרבה שלוחים יש לו למקום להכין מזון ליראיו׃ צנצנת׃ צלוחית של חרס כתרגומו׃
והנח אותו לפני יי׳ לפני הארון ולא נאמר מקרא זה עד שבנה אהל מועד אלא שנכתב
כאן בפרשת המן׃ ארבעים שנה׃ והלא חסר שלשים יום שהרי בט״ו באייר ירד להם
המן תחלה׃ ובט״ו בניסן פסק שנ׳ וישבות המן ממחרת אלא מגיד שהעוגות שהוציאו
ממצרים טעמו בהם טעם מן׃ אל ארץ נושבת׃ לאחר שעברו את הירדן׃ אל קצה ארץ
כנען׃ בתחלת הגבול קודם שעברו את הירדן והם ערבות מואב נמצאו מכחישין
זה את זה אלא ערבות מואב כשמת משה בשבעה באדר פסק המן מלירד ונסתפקו
ממן שבכליהם שלקטו בו ביום עד שהקריבו העומר בי״ו בניסן שנ׳ ויאכלו מעבור
הארץ ממחרת הפסח׃ עשירית האיפה׃ האיפה שלש סאין והסאה ששה קבין והקב ׳

הדה שבריה לתקתלו גמיע הדא שגוק בשגוע׃

ויאמר יהוה אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן
השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך
בתורתי אם לא׃ ואמר יי׳ למשה האנא מחית לכון לחמא
מן שמיא ויפקון עמא וילקטון פתגם יום ביומיה בדיל
דאנסינון היהכון באורייתי אם לא׃ תם קל׳ שלה למוסא
האנא מנזל לכם טעאמא מן שסמא יכרג שקום ילקטונה
אמר יום ביום לכי אמתחנהם הל יסירו פי שראיעי אם לא׃
והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו והיה משנה על
אשר ילקטו יום יום׃ ויהי ביומא שתיתאה ויתקנון ית דייתון
ויהי על חד תרין על דילקטון יום יום׃ פאדא כאן פי שיום
שסאדס אצלחון מא יאתון בה פאנה יכון צעפא עלי מא
ילקטונה פי כל יום׃ ויאמר משה ואהרן אל כל בני ישראל
ערב וידעתם כי יהוה הוציא אתכם מארץ מצרים׃ ואמר משה
ואהרן לכל בני ישר׳ ברמשא ותדעון ארי יי׳ אפיק יתכון
מארעא דמצרים׃ תם קל׳ מוסי והרון לגמיע בני אסר׳ בשעשי
תעלמון אן שלה שמכרגכם מן בלד מצר׃ ובקר וראיתם את

כבוד

רש״י

אדבעה לוגין והלוג שש ביצים נמצא עשירית האיפה מ״ג ביצים וחומש ביצה והוא שיעור
לחלה ולמנחות׃ מה תנסון את יי׳ לומר היוכל לתת מים בארץ ציה׃ עוד מעט׳ אם
אמתין עוד מעט וסקלוני׃ עבור לפני העם׳ וראה אם יסקלוך למה הוצאת לעז על בני׳
וקח אתך מזקני ישרא׳ לעדות שיראו שעל ידך המים יוצאין מן הצור ולא יאמרו
מעיינות היו שם מימי קדם׃ ומטך אשר הכית בו את היאור מה ת״ל אשר הכית את
היאור לפי שהיו ישרא׳ אומרין על המטה שאינו מוכן אלא לפורענות בו לקה פרעה
ומצרים כמה מכות במצרים ועל הים לכך נאמ׳ אשר הכית בו את היאור שהן אומרין
עליו שהוא לפורענות יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן׃ והכית בצור׳ על הצור לא נאמ׳
אלא בצור מכאן שמטה היה של מין דבר חזק ושמו סנפירינון והצור נבקע מפניו׃ ויבא
עמלק׃

כבוד יהוה בשמעו את תלנתיכם על יהוה ונחנו מה כי תלונו (תלינו) עלינו׃ ובצפרא ותחזון ית יקרא דיי׳ בדשמיען קדמוהי תר עמתכון על יי׳ ונחנא מא ארי מתרעמתון עלנא׃ ובﭏגדאה תנצרון כרם ﭏלה אד סמע תדמרכם עליה ונחן מן אד תתדמרון עלינא׃ ויאמר משה בתת יהוה לכם בערב בשר לאכל ולחם בבקר לשבע בשמע יהוה את תלנתיכם אשר אתם מלינם עליו ונחנו מה לא עלינו תלנתיכם כי על יהוה׃ ואמר משה בדיתין יי׳ לכון ברמשא בסרא למיכל ולחמא בצפרא למסבע בדשמיען קדם יי׳ תרעמתכון דאתון מתרעמין עלוהי ונחנא מא לא עלנא תרעמתכון אלהין על מימרא דיי׳׃ קאל מוסי ואד באן יעטיכם ﭏלה בﭏעשי לחמא תאכלונה וטעאמא בﭏגדאה תשבעונה אד סמע תדמרכם אלדי אנתם מתדמרין עליה ונחן מן ליס עלינא תדמרכם בל עלי ﭏלה׃ ויאמר משה אל אהרן אמר אל כל עדת בני ישראל קרבו לפני יהוה כי שמע את תלנתיכם׃ ואמר משה לאהרן אימר לכל כנשתא דבני ישראל קרובו קדם יי׳ ארי שמיען קדמוהי ית תרעמתכון׃ קאל מוסי להרון קל לגמאעה בני אסר׳ תקדמו בין ידי ﭏלה לאנה קד סמע תדמרכם׃

רש״י ז״ל

ויבא עמלק. סמך פרשה זו למקרא זה לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם ואתם אומרי׳ היש יי׳ בקרבנו אם אין חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקין לי ותדעו היכן אני משל לאדם שהרכיב את בנו על כתיפו ויצא לדרך היה אותו הבן רואה חפץ ואומ׳ אבא טול חפץ זה ותן לי והוא נותן לו וכן שניה וכן שלישית. פגעו באדם אחד אמ׳ לו אותו הבן ראית את אבא אמ׳ לו אביו אינך יודע היכן אני השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו׳ בחר לנו. לי ולך השוהו לו מכאן אמרו יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חבירך כמורא רבך מניין. ויאמר אהרן למשה בי אדני והלא אהרן גדול ממשה היה ועושה את חבירו כרבו. ומורא רבך כמורא שמים מניין. שנ׳ אדני משה כלאם כלם מן העולם חייבין הם כלייה המורדים בך כאלו מרדו בהקב״ה׳ וצא הלחם. צא מן הענן והלחם בו׳ מחר. בעת המלחמה אנכי נצב׳ בחר לנו אנשים. גבורים ויראי חטא שתהא זכותן מסייעתן׃

ויהי כדבר אהרן אל כל עדת בני ישראל ויפנו אל המדבר והנה
כבוד יהוה נראה בענן׃ והוה כד מליל אהרן עם כל כנשתא
דבני ישר׳ ואתפניאו למדברא והא יקרא דיי׳ אתגלי בעננא׃
פלמא כלם הרון בדי גמאעה בני אסר׳ אלתפתו אלי אלברייה
פאדא בנור אללה קד צהר פי אלגמאם׃
וידבר יהוה אל משה לאמר׃ ומליל׃ תם׃ שמעתי את תלונת
בני ישראל דבר אלהם לאמר בין הערבים תאכלו בשר ובבקר
תשבעו לחם וידעתם כי אני יהוה אלהיכם׃ שמיע קדמי ית
תורעמת בני ישר׳ מליל עמהון למימר בין שמשיא תיכלון
בסרא ובצפרא תסבעון לחמא ותדעון ארי אנא יי׳ אלהכון׃
קד סמעת תדמר בני אסר׳ קל להם בין אלגרובין תאכלון
לחמא ובאלגדאה תשבעון טעאמא ותעלמון אני אללה
רבכם׃ ויהי בערב ותעל השלו ותכס את המחנה ובבקר
היתה שכבת הטל סביב למחנה׃ והוה ברמשא וסליקת שלו
וחפת ית משריתא ובצפרא הות נחתת טלא סחור סחור
למשריתא׃ ולמא כאן באלעשי צעד אלסלוא וגטא אלעסכר
ובאלגדאה כאן סכב אלטל חואלי אלעסכר׃ ותעל שכבת הטל
והנה על פני המדבר דק מחספס דק ככפר על הארץ׃
וסליקת נחתת טלא והא על אפי מדברא דעדק מקולף
דעדק כגיר כגלידא על ארעא׃ ולמא צעד סכב אלטל פאדא
עלי וגה אלברייה בשי דקיק מדחרג דקיק כאלדמק עלי אלארץ׃
ויראו בני ישראל ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו
מה הוא׃ ויאמר משה אלהם הוא הלחם אשר נתן יהוה לכם
לאכלה׃ וחזו בני ישר׳ ואמרו׃ גבר לאחוהי מנא הוא ארי

לא ידעין מא הוא. ואמר משה להון הוא לחמא דיהב יי' לכון למיכל. ולמא נצרוה בני אס"ק בעצהם לבעץ הו מן לאנהם לם יעלמו מא הו קאל מוסי להם הו שטעאם אלדי אעטאה אללה לכם מאכלא. זה הדבר אשר צוה יהוה לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגלת מספר נפשתיכם איש לאשר באהלו תקחו. דין פתגמא דפקיד יי' לקוטו מניה גבר לפום מיכליה עמרא לגלגלתא מנין נפשתכון גבר לדבמשכניה תסבון. הדא אלאמר אלדי אמר אללה אן ילקט מנה כל רגל עלי קדר עיאלה מרזבאן לכל גמגמה עלי אחצא אנפסכם כל רגל יאכד למן פי ביתה. ויעשו כן בני ישראל וילקטו המרבה והממעיט. ועבדו כין בני ישרא' ולקטו דאסגי ודאזער. פצנעו כדאך בני אסר' ולקטוה מן כתר ומן קלל. וימדו בעמר ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר איש לפי אכלו לקטו. וכלו בעמרא ולא אותר דאסגי ודאזער לא חסר גבר לפום מיכליה לקטו. תם כאלוה באלמרזבאן ולם יפצל מן כתר ומן קלל לם ינקצה כל רגל עלי קדר עיאלה לקטו. ויאמר משה אלהם איש אל יותר ממנו עד בקר. ואמר משה להון אנש לא ישאר מניה עד צפרא. קאל להם מוסי לא יבק אנסאן מנה אלי אלגדאה. ולא שמעו אל משה ויותרו אנשים ממנו עד בקר וירם תולעים ויבאש ויקצף עלהם משה. ולא קבילו מן משה ואשארו גבריא מניה עד צפרא. ורחיש רחשא

רש"י

מסייעתן. ד"א בחר לנו אנשים. שיודעים לבטל כשפים לפי שבני עמלק מכשפין היו. ומש' אהרן וחור. מכאן לתענית צבור שצריכין ג' לעבור לפני התבה שבתענית היו שרויים. כאשר ירים משה ידו. וכי ידיו של משה היו נוצחות את המלחמה וכו' כדאית' בר"ה. וידי משה כבדים. בשביל שנתעצל במצוה ומינה אחר תחתיו נתייקרו ידיו. ויקחו. אהרן וחור. אבן וישימו תחתיו. ולא ישב לו על כר ולא על כסת. אמר ישראל

וסרי ורגיד עליהון משה ולם יקבלו מן מוסי ובקו אנאס מנה אלי
אלגדאה פנתן ונגל דודא וסכט עליהם מוסי וילקטו אתו בבקר
בבקר איש כפי אכלו וחם השמש ולקטו יתיה בצפר בצפר
גבר כפום מיכליה ומא דמשתאר מניה על אפי חקלא כד
חמא עלוהי שמשא פשר פכאנו ילקטונה פי כל גדאה כל רגל
עלי קדר עיאלה פאדא חמת אלשמס תמאסא ויהי ביום הששי
לקטו לחם משנה שני העמר לאחד ויבאו כל נשיאי העדה
ויגידו למשה והוה ביומא שתיתאה לקטו לחמא על חד
תרין תרין עמרין לחד ואתו כל רברבי כנשתא וחויאו למשה
ולמא כאן פי אליום אלסאדס לקטו מן אלטעאם צעפא מרזבאנין
לכל ואחד פגאו אשראף אלגמאעה ואכברו מוסי ויאמר אלהם
הוא אשר דבר יהוה שבתון שבת קדש ליהוה מחר את אשר
תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו ואת כל העדף הניחו לכם
למשמרת עד הבקר ואמר להון הוא דמליל יי שבא שבתא
קדשא ק' יי מחר ית דאתון עתידין למיפא איפו וית דאתון
עתידין לבשלא בשילו וית כל מותרא אצנעו לכון למטרא
עד צפרא קאל להם הו מא קאל אללה עטלה הי סבת מקדסה ללה
גדא מא תרידו אן תכבזוה פאכבזוה ומא תרידו אן תטבכוה
פאטבכוה ומא פצל מנה דעוה לכם מחפוצא אלי אלגדאה
ויניחו אתו עד הבקר כאשר צוה משה ולא הבאיש ורמה
לא היתה בו ואצנעו יתיה עד צפרא כמא דפקיד משה ולא
סרי ורחשא לא הות ביה וודעוה אלי אלגדאה כמא אמרהם
מוסי ולם ינתן ודודה לם תכון פיה ויאמר משה אכלהו היום
כי שבת היום ליהוה לא תמצאהו בשדה ואמר משה
אכלוהי יומא דין ארי שבתא יומא דין ק' יי יומא דין לא

ונמס

תשכחונה

תשכחוניה בחקלא׃ קט׳ כלוה ט׳יום לאן ט׳יום סבת ללה ט׳יום
לא תג׳דוה פי ט׳צחרא׃ ששת ימים תלקטהו וביום השביעי
שבת לא יהיה בו׃ שתא יומין תלקטוניה וביומא שביעאה
שבתא לא יהי ביה׃ וכ׳ראך סתה איאם תלקטונה ופי ט׳יום ט׳
סאבע עטלה לא יכון פיה׃ ויהי ביום השביעי יצאו מן העם
ללקט ולא מצאו׃ והוה ביומא שביעאה נפקו מן עמא למלקט
ולא אשכחו׃ ולמא כאן פי ט׳יום ט׳סאבע כ׳רג מן ט׳קום ילתקטו
ולם יג׳דו שייא׃ ויאמר יהוה אל משה עד
אנה מאנתם לשמר מצותי ותורתי׃ ואמר יי׳ למשה׃ עד
אמתי אתון מסרבין למטר פקודי ואוריתי׃ פקט׳ ט׳לה למוסי ט׳
כם קד אביתם אן תחפט׳ו וצאיאי ושראיעי׃ ראו כי יהוה נתן
לכם השבת על כן הוא נתן לכם ביום הששי לחם יומים שבו
איש תחתיו אל יצא איש ממקמו ביום השביעי׃ חזו ארי יי׳
יהב לכון שבתא על כין הוא יהיב לכון ביומא שתיתאה לחים
תרין יומין תיבו אנש תחותוהי לא יפוק אנש מאתריה ביומא
שביעאה׃ אנט׳רו אן ט׳לה קד אעטאכם שריעת ט׳סבת ולד׳לך
הו מעטיכם פי ט׳יום ט׳סאדס טעאם יומין פליג׳לס כל אמר פי
מכאנה ולא יכ׳רג אחד מן מוצ׳עה פי ט׳יום ט׳סאבע׃ וישבתו
העם ביום השביעי׃ ושבתו עמא ביומא שביעאה׃ פאסבת
ט׳קום פי ט׳יום ט׳סאבע׃ ויקראו בית ישראל את שמו מן והוא כזרע
גד לבן וטעמו כצפיחת בדבש׃ וקרו בית ישראל ית שמיה מנא׃
והוא כבר זרע גידא חיור וטעמיה כאספקריטון בדבש׃

וכחו פי׳ והוא כזרע גד ל׳ תקרי כזרע גד אלא כזרע גד ועזרע גד לאכבנם לארץ דכתיב וישבות המן ממחרת עיין בעבור המור

רש״ג

[illegible] בעבור את אני אהיה עמהם בעבור״ וידי ידיו אמונה׃ ויהי משה ידיו באמונה פרושות השמים בתפלה נאמנה ובכונה״ עד בא השמש. שהיו עמלקיים מחשבין את השעות באצטרולוגיאה באינו

וסמא בני אסר׳ אסמה אלמן והו כבזר אלכזברה אביץ׳ וטעמה
כקטאיף בעסל׃ ויאמר משה זה הדבר אשר צוה יהוה מלא
העמר ממנו למשמרת לדרתיכם למען יראו את הלחם אשר
האכלתי אתכם במדבר בהוציאי אתכם מארץ מצרים׃ ואמר
משה׳ דין פתגמא דפקיד יי׳ מלי עמרא מניה׳ למטרא׳
לדריכון׳ בדיל דיחזון ית לחמא׳ דאוכילית יתכון במדברא׳
באפקותי יתכון מארעא דמצרים׃ קאל מוסי הדא אלאמר אלדי
אמר אללה בה מל אלמרדבאן מנה יכון מחפוצא לאגיאלכם
לכי ירון אלטעאם אלדי אטעמתכם פי אלבר חין אכרגתכם מן
בלד מצר׃ ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת ותן שמה
מלא העמר מן והנח אתו לפני יהוה למשמרת לדרתיכם׃
ואמר משה לאהרן סב צלוחית חדא׳ והב תמן מלי עמרא
מנא׳ ואצנע יתיה קדם יי׳ למטרא לדריכון׃ קאל מוסי להרון
כד ברניה ואגעל פיהא מל אלמרדבאן מנא וצעה בין ידי
אלשהאדה מחפוצא לאגיאלכם׃ כאשר צוה יהוה אל משה
ויניחהו אהרן לפני העדת למשמרת׃ כמא דפקיד יי׳
למשה׳ ואצנעיה אהרן׳ קדם סהדותא למטרא׃ כמא
אמר אללה מוסי וצעה הרון בין ידי אלשהאדה מחפוצא׃ ובני
ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד באם אל ארץ
נושבת את המן אכלו עד באם אל קצה ארץ כנען׃ ובני
ישראל׳ אכלו ית מנא ארבעין שנין׳ עד דעלו לארע יתיבתא׳
ית מנא אכלו׳ עד דאתו לסיפי ארעא דכנען׃ ובני אסרא׳
אכלו אלמן ארבעין סנה אלי דכולהם אלי בלד עאמר אכלו אל
מן אלי דכולהם אלי טרף בלד כנעאן׃ והעמר עשרית האיפה
הוא׃

הוא: ועמרא. חד מן עסרא בתלת סאין הוא: וכאן אלמרזבאן
עשר אלויבה:

ז ויסעו כל עדת בני ישראל ממדבר סין למסעיהם על פי יהוה
ויחנו ברפידים ואין מים לשתת העם: ונטלו. כל כנשתא דבני
ישראל ממדברא דסין למטלניהון על מימרא דיי ושרו
ברפידים. ולית מיא למשתי עמא: תם רחל גמאעה בני אס'
מן ברייה סין פי מראחלהם עלי קול אללה ונזלו פי רפידים ולם
יכון מא ישרבונה אלקום: וירב העם עם משה ויאמרו תנו
לנו מים ונשתה ויאמר להם משה מה תריבון עמדי מה
תנסון את יהוה: ונצא עמא עם משה ואמר הבו לנא מיא
ונשתי. ואמר להון משה. מא נצן אתון עמי. מא מנסן אתון קדם יי:
פכאצם אלקום מוסי וקאלו אעטונא מא נשרבה קאל להם מוסי
מא תכאצמוני ומא תמתחנון אללה: ויצמא שם העם למים וילן
העם על משה ויאמר למה זה העליתנו ממצרים להמית אתי
ואת בני ואת מקני בצמא: וצחי תמן עמא למיא. ואתרעם
עמא על משה. ואמרי. למא דנן אסיקתנא ממצרים. לקטלא
יתי. וית בני וית בעירי בצחותא: פלמא עטש תם אלקום לאלמא
תדמר עלי מוסי וקאלו לה לם אצעדתנא מן מצר לתקתלנא
ובנינא ומואשינא באלעטש: ויצעק משה אל יהוה לאמר מה
אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלני: וצלי משה קדם יי למימר:

רש"י ז"ל

עשה להם כולחין ונעמיד להם משה חמה ומרבב את השעות: ויחלש יהושע: חתך ראשי גבוריו
ולא השאיר אלא חלשים שבהם ולא הרגם כולם מכאן אנו למדים שעשו על פי הדיבור של שכינה:
כתוב זאת זכרון: שבא עמלק להזדווג לישראל קודם לכל האומות: ושים באזני יהושע:
המכניס את ישראל לארץ שיצוה את ישראל לשלם לו את גמולו כאן נרמז לו למשה שיהושע
מכניס את ישראל לארץ: כי מחה אמחה: לכך אני מזהירך כן כי חפץ אני למחותו: ויקרא

מא אעביד לעמא הדין׳ עוד זעיר פון ורגמוני׃ פצרך מוסי אלי
אללה קאילא מא אצנע להולאי אלקום ען קליל פירגמוני׃ ויאמר
יהוה אל משה עבר לפני העם וקח אתך מזקני ישראל ומטך
אשר הכית בו את היאר קח בידך והלכת׃ ואמר יי׳ למשה׳
עבר קדם עמא׳ ודבר עמך מסבי ישרא׳ וחטרך דמחיתא
ביה ית נהרא׳ סב בידך ותיזיל׃ קאל אללה למוסי סר בין ידי אלקום
וכד מער מן משאיכהם ועצאך אלדי צרבת בהא אלניל כדהא
בידך ואמץ׃ הנני עמד לפניך שם על הצור בחרב והכית בצור
ויצאו ממנו מים ושתה העם ויעש כן משה לעיני זקני ישרא׳׃
האנא קאים קדמך תמן על טנרא בחורב׳ ותמחי בטנרא׳
ויפקון מניה׳ מיא וישתי עמא׳ ועבד כין משה׳ לעיני סבי
ישראל׃ האנא ואקף קדאמא בין ידיך הנאך עלי אלצואן
פי חריב ותצרב באלצואן יכרג מנה מאא ישרבונה אלקום
פצנע כדאך מוסי בחצרה׳ שיוך גמאעה׳ בני אסר׳׃ ויקרא
שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסתם
את יהוה לאמר היש יהוה בקרבנו אם אין׃ וקרא שמיה׳
דאתרא׳ נסיתא ומצותא׳ על דנצו בני ישרא׳ ועל דנסיאו קדם יי׳
למימר׳ האית שכינתא דיי׳ בינגא אם לא׃ פסמא אסם אלמוצע
דאת אלמחנה ואלמצומה עלי מא כאצם בני אסר׳ ועלי מא
אמתחנו אללה קאילין הל מוגוד נור אללה פי מא בינגא אם
לא׃ ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידם׃
ואתא עמלק׳ ואגיח קרבא עם ישרא׳ ברפידים׃ תם גא עמלק
וחארב בני אסר׳ פי רפידים׃ ויאמר משה אל יהושע בחר
לנו אנשים וצא הלחם בעמלק מחר אנכי נצב על ראש

הגבעה ומטה האלהים בידי׃ ואמר משה ליהושע בחר לנא
גוברין ופוק אגיח קרבא בעמלק מחר׳ אנא קאים על ריש
רמתא וחטרא דאתעבידו ביה נסין מן קדם יי׳ בידי׃ פקﭏ מוסי
ליהושע אכתאר לנא רגﭏא ואכרג חארב עמלק גדא אנא
ואקף עלי ראס ﭏיפאע וﭏעצא ﭏדי אמר ﭏלה בהא פי ידי׃
ויעש יהושע כאשר אמר לו משה להלחם בעמלק ומשה
אהרן וחור עלו ראש הגבעה׃ ועבד יהושע׳ כמא דאמר ליה
משה׳ לאגחא קרבא בעמלק׳ ומשה אהרן וחור׳ סליקו לריש
רמתא׃ פצנע יהושע כמא קﭏ לה מוסי אן יחארב עמלק ומוסי
הרון וחור צעדו ﭏי ראס ﭏיפאע׃ והיה כאשר ירים משה ידו
וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק׃ והוי׳ כד מרים
משה׳ ידוהי מתגברין דבית ישראל׳ וכד מנח׳ ידוהי מתברין
דבית עמלק׃ פכאן מוסי כמא ירפע ידאה יגלב ﭏאס׳ וכמא
יחטהא יגלב ﭏעמלק׃ וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו
תחתיו וישב עליה ואהרן וחור תמכו בידיו מזה אחד ומזה
אחד ויהי ידיו אמונה עד בא השמש׃ וידי משה יקרא׳ ונסיבו
אבנא׳ ושויאו תחותוהי ויתיב עלה׳ ואהרן וחור סעידין בידוהי׳
מכא חד ומכא חד׳ והואה ידוהי׳ פריסן בצלו עד דעל
שמשא׃ ולמא תקלתא ידיי מוסי אכדו חגרא וציירוהא

רש״י

שמו׳ של מזבח׳׳ ה׳ נסי׳ הקב״ה עשה לנו כאן נס לא שהמזבח קרוי ה׳ אלא המזכיר שמו של
מזבח זוכר את הנס שעשה המקום ה׳ הוא נס שלנו׳׳ ויאמר משה׳ כי יד על כס יה׳ ידו של
הקב״ה הורמה לישבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית ומהו כס ולא נאמ׳
כסא ואף השם נחלק לחציו׳ נשבע הקב״ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של
עמלק כלו וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם שנ׳ האויב תמו חרבות לנצח זהו
עמלק שכתב בו ועברתו שמרה נצח וערים נתשת אבד זכרם המה׳ מהו אומ׳ אחריו
וה׳ לעולם ישב הרי השם שלם כונן למשפט כסאו׳ הרי כסאו שלם׳׳

תחתה וגלס עליהא והרון וחור אסנדא ידאה אחדהמא ומנה
ואכר יסרה פכאנתא ידאה מחצונתאן אלי מגיב אלשמס׃ וַיַּחֲלֹשׁ
יְהוֹשֻׁעַ אֶת־עֲמָלֵק וְאֶת־עַמּוֹ לְפִי חָרֶב׃ וְתַבַּר יְהוֹשֻׁעַ יָת עֲמָלֵק
וְיָת עַמֵּיהּ לְפִתְגָם דְּחָרֶב׃ חתא כדר יהושע עמלך וקומה בחד
אלסיף׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתֹב

זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר וְשִׂים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי־מָחֹה אֶמְחֶה אֶת־
זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם׃ וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּתוֹב דָּא דָּכְרָנָא
בְּסִפְרָא וְשַׁוִּי קֳדָם יְהוֹשֻׁעַ אֲרֵי מִמְחָא אֶמְחֵי יָת דָּכְרָנֵיהּ
דַּעֲמָלֵק מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא׃ תם קאל אללה למוסי אכתב הדא דכרא
עלי ספר ואתלה עלי יהושע אני סאמחו דכר עמלק מן תחת
אלסמא׃ וַיִּבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יְהוָה׀ נִסִּי׃ וּבְנָא מֹשֶׁה
מַדְבְּחָא וּפְלַח עֲלוֹהִי קֳדָם יְיָ דַּעֲבַד לֵיהּ נִסִּין׃ פבנא מוסי מדבחא
וסמאה אללה עלמי׃ וַיֹּאמֶר כִּי־יָד עַל־כֵּס יָהּ מִלְחָמָה לַיהוָה
בַּעֲמָלֵק מִדֹּר דֹּר׃ וַאֲמַר בִּשְׁבוּעָא אֲמִירָא דָּא מִן קֳדָם דְּחִילָא
דִּשְׁכִינְתֵּיהּ עַל כֻּרְסֵי יְקָרָא דַּעֲתִיד דְּיִתַּגַּח קְרָבָא קֳדָם יְיָ בִּדְבֵית
עֲמָלֵק לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן מִדָּרֵי עָלְמָא׃ קאל אן אלדי אקסם בא
כרסי אן יכון ללה חרב פי עמלק גיל בעד גיל׃

קי״ו פסוקים סימן סגל״ה ג׳ומר שצריך לשנוא עמלק שנאת עולם ידיד״ס

וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹהֵן מִדְיָן חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים
לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי־הוֹצִיא יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃
ושמע׳ רש״י ז״ל

וישמע יתרו׳ מה שמועה שמע ובא׳ קריעת ים סוף ומלחמת עמלק״ יתרו׳ ז׳ שמות
נקראו לו׳ רעואל יתר יתרו חובב חבר קיני פוטיאל׳ יתר ע״ש שיתר פרשה אחת
בתורה ואתה תחזה׳ יתרו כשנתגייר וקיים המצות הוסיפו לו אות׳ חובב׳ שחבב את התורה׳ וחובב
הוא יתרו שנ׳ מבני חובב חותן משה׳ ויש אומרים רעואל אביו של יתרו היה׳ ומהו אומר ותבאנה
אל רעואל אביהן שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא׳ בספרי״ חותן משה׳ כאן היה יתרו
מתכבד במשה אני חותן המלך ולשעבר היה משה תולה הגדולה בחמיו שנ׳ וישב אל יתר
חותנו״

למשה

וישמע יתרו רבא דמדין חמוהי דמשה ית כל דעבד יי' למשה
ולישראל עמיה ארי אפיק יי' ית ישראל ממצרים: ת'ם סמע יתרו
אמאם מדין חמו מוסי גמיע מא צנעה ﭏה למוסי ולﭏ אסרא'
קומה אד אכרג ﭏה בני אסר' מן מצר: ויקח יתרו חתן משה
את צפרה אשת משה אחר שלוחיה: ודבר יתרו חמוהי דמשה
ית צפורה אתת משה בתר דשלחה: ת'ם אכד' יתרו חמו מוסי
צפורה זוגתה בעד מא כאן קד ארסלהא ﭏיה: ואת שני
בניה אשר שם האחד גרשם כי אמר גר הייתי בארץ נכריה:
וית תרין בנהא דשום חד גרשום ארי אמר דייר הויתי בארע
נכראה: ואבניהא ﭏדי אסם אחדהמא גרשום לאנה קאל צרת
גריבא פי בלד גרבה: ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי
בעזרי ויצלני מחרב פרעה: ושום חד ﭏיעזר ארי אלהא דאבא
הוה בסעדי ושיזבני מחרבא דפרעה: ואסם ﭏאכר ﭏיעזר
לאן ﭏאה אבי כאן פי עוני וכלצני מן סיף פרעון: ויבא יתרו
חתן משה ובניו ואשתו אל משה אל המדבר אשר הוא חנה

רש"י ז"ל

חותנו: למשה ולישראל. שקול משה כנגד כל ישראל: את כל אשר עשה. להם בירידת המן
ובבאר ובעמלק: כי הוציא ה' וגו'. זו גדולה על כולן: אחר שלוחיה. כשאמר לו הקב"ה במדין לך
שוב מצרימה ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו'. ויצא אהרן לקראתו ויפגשהו בהר האלהים אמר
לו מי הם אלו. אמר משה זו אשתי שנשאתי במדין ואלו בני. אמר לו והיכן אתה מוליכן. אמר למצרים.
אמר לו על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהן. אמר לה לכי לבית אביך מיד
נטלה שני בניה והלכה לה: ויצלני מחרב פרעה. כשגלו דתן ואבירם על דבר המצרי ובקש
להרוג משה נעשה צוארו כעמוד של שיש: אל המדבר. את אנו יודעין שבמדבר היה אלא
בשבחו של יתרו דבר הכתוב שהיה יושב בכבודו של עולם ונדבו לבו לצאת אל המדבר
מקום תהו לשמוע דברי תורה: ויאמר אל משה. ע"י שליח: אני חתנך יתרו וגו'. אם אין
אתה יוצא בגיני צא בגין אשתך ואם אין אתה יוצא בגין אשתך צא בגין שני בניה: ויצא
משה. כבוד גדול נתכבד יתרו באותה שעה כיון שיצא משה יצא אהרן נדב ואביהוא
ומי הוא שראה את אלו יוצאין ולא יצא: וישתחו וישק לו. איני יודע מי השתחוה למי כשהוא
אומר איש לרעהו מי הקרוי איש זה משה: ויספר משה לחותנו. למשוך את לבו לקרבו
לתורה:

שם הר האלהים׃ ואתא יתרו חמוהי דמשה ובנוהי ואתתיה
לות משה למדברא דהוא שרי תמן לטורא דאתגלי עלוהי
יקרא דיי׃ פגא יתרו חמו מוסי ובניה וזוגתה אלי מוסא· אלא
אלבר· אלדי הו נאזל תם אלי גבל אללה׃ ויאמר אל משה אני חתנך
יתרו בא אליך ואשתך ושני בניה עמה׃ ואמר למשה אנא
חמוך יתרו אתי לותך ואתתך ותרין בנהא עמה׃ ובעת מן
קבל למוסי אנא חמוך יתרו גאי אליך וזוגתך ואבניהא מעהא׃
ויצא משה לקראת חתנו וישתחו וישק לו וישאלו איש
לרעהו לשלום ויבאו האהלה׃ ונפק משה לקדמות חמוהי
וסגיד ונשיק ליה ושאילו גבר לחבריה לשלם ועלו
למשכנא׃ פכרג מוסי ליתלקא חמוה פסגד תם קבלה וסאל
כל אחד ען סלאמה צאחבה ודכלא אלי אלכבא׃ ויספר
משה לחתנו את כל אשר עשה יהוה לפרעה ולמצרים על
אודת ישראל את כל התלאה אשר מצאתם בדרך ויצלם
יהוה׃ ואשתעי משה לחמוהי ית כל דעבד יי לפרעה ולמצראי

על

רש״י ז״ל

את כל התלאה· נחד לה מן היסוד של תיבה והת״ו הוא תיקון ויסוד הנופל ממנו לפרקים וכן
תרומה תנופה תקומה תנואה· ויחד יתרו· וישמח יתרו זהו פשוטו ומ״א נעשה בשרו
חידודין חידודין מיצר על איבוד מצרים היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי
לא תבזי ארמאה באפיה· על כל הטובה· טובת המן והבאר והתורה ועל כולן אשר
הצילו מיד מצרים עד עכשיו לא היה עבד יכול לברוח ממצרים שהיתה הארץ מסוגרת
ולא יצאו ס׳ רבוא· אשר הציל אתכם מיד מצרים· אומה קשה· ומיד פרעה· מלך קשה·
מתחת יד מצרים· כתרגומו לשון רידוי ומרות היד שהיו מכבידין עליהם היא
העבודה· עתה ידעתי· מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר· מכל האלהים· מלמד
שהיה מכיר בכל ע״ז שבעולם שלא הניח ע״ז שלא עבדה· כי בדבר אשר זדו עליהם·
כתרגומו במים דימו לאבדם והם נאבדין במים· אשר זדו· אשר הרשיעו ורבותי׳
דרשוהו לשון ויזד יעקב נזיד בקדירה אשר בישלו בה נתבשלו· עולה· כמשמעה
שהיא כולה כליל· זבחים· שלמים· ויבא אהרן וגו׳ ומשה היכן הלך והלא הוא שיצא
לקראתו וגרם לו את כל הכבוד הזה אלא שהיה עומד ומשמש לפניהם· לפני האלהים·

מכאן

על עיסק ישרא׳׃ ית כל עקתא דאשכחתנון באורחא׃ ושיזבנון
יי׳׃ פקץ מוסי עלי חמוה ג׳מיע מא צנע אללה בפרעון ואלמצריון׃
בסבב בני אסר׳׃ וג׳מיע אלמציבה אלתי נאלתהם פי אלטריק׃
וכ׳לצהם אללה׃ וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה
לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרָיִם׃ וַחֲדִי יִתְרוֹ עַל כָּל טָבְתָא
דַּעֲבַד יי׳ לְיִשְׂרָאֵל׳ דְּשֵׁיזֵיבִנּוּן מִידָא דְּמִצְרָאֵי׃ ופסר יתרון׃
בג׳מיע אלכ׳יר אלדי צנעה אללה לבני אס׳׃ וכ׳לצהם מן יד אל
מצריון׃ וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד
מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת הָעָם מִתַּחַת יַד מִצְרָיִם׃
וַאֲמַר יִתְרוֹ׳ בְּרִיךְ יי׳ דְּשֵׁיזֵיב יָתְכוֹן׳ מִידָא דְּמִצְרָאֵי׳ וּמִידָא
דְּפַרְעֹה׳ דְּשֵׁיזֵיב יָת עַמָּא׳ מִתְּחוֹת מָרְוַת מִצְרָאֵי׃ פקץ יתרון׃
תבארך אללה אלדי כ׳לצכם מן יד אלמצריין ומן יד פרעון וכ׳לץ
אלקום מן תחת נכל אלמצריון׃ עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל יְהוָה מִכָּל
הָאֱלֹהִים כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם׃ כְּעַן יְדַעְנָא׳ אֲרֵי רַב
יי׳ וְלֵית אֱלָה בַּר מִנֵּיהּ׳ אֲרֵי בְּפִתְגָּמָא׳ דַּחֲשִׁיבוּ מִצְרָאֵי לְמִדַּן

רש״י

מכאן שהנהנה מסעודה שתלמידי חכמים מסובין בה כאלו נהנה מזיו השכינה׃ ויהי
ממחרת׃ מוצאי יוה״כ היה כך שנינו בספרי ומהו ממחרת למחרת ירידתו מן ההר
ועל כרחך אי אפשר לומ׳ אלא ממחרת יוה״כ שהרי קודם מתן תורה אא״ לומ׳ והודעתי
את חוקי וגו׳ ומשניתנה תורה עד יום הכפורים לא ישב משה לשפוט את העם שהרי
בי״ז בתמוז ירד ושיבר את הלוחות ולמחר עלה בהשכמה ושהה שמונים יום וירד
ביוה״כ ואין פרשה זו כתובה כסדר שלא נא׳ ויהי ממחרת עד שנה שניה אף לדברי
האומר יתרו קודם מתן תורה בא׳ שלוחו לארצו לא היה אלא עד שנה שניה שהרי
נאמר כאן וישלח משה את חותנו ומצינו במסע הדגלים שאמר לו משה נוסעים
אנחנו אל המקום וגו׳ אל נא תעזוב אותנו ואם זו קודם מתן תורה משלחו והלך
לו היכן מצינו שחזר׃ ואם שם לא נאמר יתרו אלא חובב ובנו״ יתרו היה הוא חובב
הוא יתרו שהרי כתיב מבני חובב חותן משה׃ וישב משה׃ ויעמד העם׃ יושב
כמלך וכולן עומדין והוקשה הדבר ליתרו שזלזל בכבודן של ישרא׳ והוכיחו
על כך שנ׳ מדוע אתה יושב לבדך וכולן נצבים׃ מן הבקר עד הערב׃ אפשר

יא ית ישרא׳ ביה דנון: לאן עלמת· אן ﭏלה אכבר מן גמיע
מעבודאת· אד עאקבהם בﭏאמר· ﭏדי אתקחו בה עליהם: ויקח
יתרו חתן משה עלה וזבחים לאלהים ויבא אהרן וכל זקני
ישראל לאכל לחם עם חתן משה לפני האלהים: וקריב יתרו
חמוהי דמשה· עלון ונכסת קודשין קדם יי׳ ואתא אהרן וכל סבי
ישרא׳ למיכל לחמא· עם חמוהי דמשה קדם יי׳: תם קדם יתרו
יב חמו מוסי· צואעדא ודבאיחא ללה פגא הרון וגמיע שיוך בני
אסר׳ ליאכלון טעאמא. מע חמו מוסי בין ידי ﭏלה: ויהי
ממחרת וישב משה לשפט את העם ויעמד העם על משה
מן הבקר עד הערב: והוה ביומא דבתרוהי ויתיב משה למדן
ית עמא· וקם עמא עלוהי דמשה· מן צפרא עד רמשא:
פלמא כאן מן גד גלס מוסי ליחכם לﭏקום· פוקף ﭏקום
אמאמה מן ﭏגדאה ﭏי ﭏעשי: וירא חתן משה· את כל אשר
הוא עשה לעם ויאמר מה הדבר הזה אשר אתה עשה לעם
מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך מן בקר עד
ערב:

רש״י

לומר כן אלא כל דיין שדן דין אמת לאמתו אפילו שעה אחת מעלה עליו הכתו׳ כאלו עוסק
בתורה כל היום וכאלו נעשה שותף להקב״ה במעשה בראשית שנ׳ בו ויהי ערב ויהי בוקר״
כי יבא· כי יבא לשון הוה״ לדרוש אלהים· כתרגומו למתבע אלפן לשאול למוד מפי הגבורה״
כי יהיה להם דבר בא אלי· מי שהיה לו הדבר בא אלי״ ויאמר חותן משה· דרך כבוד קראו
הכתוב חותנו של מלך״ נבול תבול· כתרגומו ולשונו לשון כמוש פלישטר״א בלע״ז
כמו והעלה נבל· כנבול עלה תאנה שהוא כמוש ע״י חמה וע״י קרח וכחו תש ונלאה״
גם אתה· לרבות אהרן וחור ושבעים זקנים״ כי כבד ממך· כובדו רב יותר מכוחך
איעצך ויהי אלהים עמך· בעצה אמ׳ לו צא המלך בגבורה״ היה אתה לעם מול האלהים·
שליח ומליץ בינותם למקום ושואל משפטים מאתו״ את הדברים· דברי ריבותם״
ואתה תחזה· ברוח הקודש שעליך· אנשי חיל· עשירים שאין צריכים להחניף ולהכיר
פנים״ אנשי אמת· אלו בעלי הבטחה כדאי לסמוך על דבריהם שע״י כן יהיו
דבריהם נשמעין״ שונאי בצע· ששונאים את ממונם בדין כהא דאמרינן כל דיינא
דמפקין מניה ממונא בדינא לאו דיינא הוא״ שרי אלפים· הם היו שש מאות לשש

מאות

ערב׃ וחזא חמוהי דמשה ית כל דהוא עביד לעמא ואמר
מא פתגמא הדין דאת עביד לעמא מדין את יתיב בלחודך
וכל עמא קימין עלך מן צפרא עד רמשא׃ פלמא ראא
חמוה ג׳מיע מא הו צאנעה בשקום קאל מא הדא שאמר שדי
אנת צאנעה בשקום מא באלך אנת גאלס וחדך וג׳מיע שקום
ואקפין אמאמך מן שגדאה שי עשיי׃ ויאמר משה לחתנו כי
יבא אלי העם לדרש אלהים׃ ואמר משה לחמוהי ארי אתן
לותי עמא למתבע אולפן מן קדם ייי׃ קאל אדא גאני שקום
יטלבון אמר שלה׃ כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי בין
איש ובין רעהו והודעתי את חקי האלהים ואת תורתיו׃ כד הוי
להון דינא אתן לותי ודאיננא בין גוברא ובין חבריה
ומהודענא להון ית קימיא דייי וית אוריתיה׃ אן כאנת להם
כצומה גאו שי חכמת בין שרגל וצאחבה ועלפתהם רסום
שלה ושראיעה׃ ויאמר חתן משה אליו לא טוב הדבר

רש״י

מאות אלף. שרי מאות. שש מאות אלפים היו. שרי חמשים. שנים עשר אלף. שרי עשרות.
ששים אלף. ושפטו. ודינון לשון צווי. והקל מעליך. דבר זה להקל מעליך. והקל. כמו
והכבד את לבו והכות את מואב לשון הווה. וצוך אלהים ויכלת עמד. המלך
בגבורה אם מצוה אותך לעשות כן תוכל עמוד ואם יעכב על ידך לא תוכל לעמוד.
וגם כל העם הזה. אהרן נדב ואביהוא ושבעים זקנים הנלוים עתה עמך. ושפטו.
ודיינין ית עמא. יביאון. מייתן. ישפוטו הם. כמו ישפטו וכן לא תעבורי כמו לא
תעברי ותרגומו דייני איתון מקראות הללו לשון הווה לכך מתורגמין ודינון
ייתון ודינון. ומקראות הללו לשון עשייה. וילך לו אל ארצו. לגייר בני משפחתו. בחדש
השלישי. ביום הזה. בראש חדש לא היה צריך לכתוב אלא ביום ההוא ומהו ביום הזה שיהיו
דברי תורה חדשים עליך כאלו בו ביום ניתנו. ויסעו מרפידים. מה תלמוד לומר לחזור ולפרש
מהיכן נסעו והלא כבר כתב שברפידים היו חונים ובודאי שמשם נסעו אלא להקיש
נסיעתן מרפידים לביאתן למדבר סיני מה ביאתן למדבר סיני בתשובה אף
נסיעתן מרפידים בתשובה. ויחן שם ישראל. כאיש אחד בלב אחד אבל שאר כל

אשר אתה עשה׃ ויאמר חמוהי דמשה ליה לא תקין פתגמא
דאת עביד׃ פק״ש׃ חמו מוסי לה׳ ליס שאצלה הדא שאמר שדי׳
אנת צאנעה׃ נבל תבל גם אתה גם העם הזה אשר עמך כי
כבד ממך הדבר לא תוכל עשהו לבדך׃ מלאה תלאי אף את
אף עמא הדין דעמך ארי יקיר מנך פתגמא לא תכול למעבדיה
בלחודך׃ כלאא תכל אנת ושקום הדא שדי מעך איצא׃ לאן
הדא שאמר תקיל עליך לא תטיק אן תצנעה וחדך׃ עתה
שמע בקלי איעצך ויהי אלהים עמך היה אתה לעם מול
האלהים והבאת אתה את הדברים אל האלהים׃ כען קביל מני
אמלכנך׃ ויהי מימרא דיי בסעדך הוי את לעמא תבע
שפן מן קדם יי׳ ותהי מיתי את׳ ית פתגמיא לקדם יי׳׃ שאן אקבל מני
מא אשיר בה עליך ויכון אלה מעך׃ כן אנת לשקום מן גהת
אלה תרפע אמורהם אליה׃ והזהרתה אתהם את החקים ואת
התורת והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר
יעשון׃

רש״י

החנות היו בתרועות ובמחלוקת׃ נגד ההר׳ למזרחו וכל מקום שאתה מוצא נגד׳
פנים למזרח׃ ומשה עלה׃ ביום השני וכל עליותיו בהשכמה היו שנ׳ וישכם משה
בבקר׃ כה תאמר׳ בל׳ הזה וכסדר הזה׃ לבית יעקב׳ אלו הנשים תאמר בלשון רכה׃
ותגיד לבני ישרא׳ עונשין ודקדוקין פרש לזכרים דברים הקשין כגידין׃ אתם ראיתם׳
לא מסורת היא בידכם הדברים אשר ראיתם שעשיתי במצרים על כמה עבירות היו
חייבין לי קודם שנזדווגו לכם ולא נפרעתי מהם אלא על ידכם׃ ואשא אתכם׳ זה יום
שבאו ישרא׳ לרעמסס שהיו ישרא׳ מפוזרין בכל ארץ גושן ולשעה כשבאו כשבאו׳
ליסע ולצאת נתקבצו כולם לרעמסס׃ ואונקלוס תרגם ואשא כמו ואסיע אתכם
ואטילית יתכון תיקן את הדיבור דרך כבוד למעלה׃ על כנפי נשרים׳ כנשר
הנושא גוזליו על כנפיו שכל שאר העופות נותנין את בניהם בין רגליהם לפי
שמתייראים מעוף אחר שפורח על גביהן אבל הנשר הזה אינו מתיירא אלא מן׳
האדם שמא יזרוק בו חץ לפי שאין עוף פורח על גביו לכך נותנו על כנפיו אמר
מוטב יכנס החץ בי ולא בבני אף אני עשיתי כן ויסע מלאך האלהים וגו׳ ויבא בין
מחנה

יעשון׃ וְתַזהַר יָתְהוֹן׳ יָת קְיָמַיָא וְיָת אוֹרָיְתָא׳ וּתְהוֹדַע לְהוֹן׳
יָת אוֹרְחָא דִיְהָכוּן בַּהּ׳ וְיָת עוֹבָדָא דְיַעְבְּדוּן׃ ותגדרהם·עלא ט׳
רסום ושראיע· ותערפהם·שטריק שדי ילכון פיה·ושעמל שדי
יעמלונה׃ וְאַתָּה תֶחֱזֶה מִכָּל הָעָם אַנְשֵׁי־חַיִל יִרְאֵי אֱלֹהִים
אַנְשֵׁי אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע וְשַׂמְתָּ עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי
מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת׃ וְאַתְּ תֶּחֱזֵי מִכָּל עַמָּא׳
גֻּבְרִין דְּחִילָא דַּחֲלַיָא דַייָ׳ גֻּבְרִין דְּקְשׁוֹט דְּסָנַן לְקַבָּלָא
מָמוֹן׳ ותמני עֲלֵיהוֹן׳ רַבָּנֵי אַלְפֵי רַבָּנֵי מָאוָתָא׳ רַבָּנֵי חַמְשִׁין
וְרַבָּנֵי עִסּוּרְיָתָא׃ ואנת תנצר מן גמיע אלקום·אנאס דוי חיל
אתקיא ללה·דוי אלחק שאני אלטמע·וול עליהם ריסא אלוף
ומיין·וכ׳ ועשארת׃ וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת וְהָיָה כָּל
הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ הֵם וְהָקֵל׳
מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ׃ וִידִינוּן יָת עַמָּא בְּכָל עִדָּן׳ וִיהֵי׳ כָּל
פִּתְגָּם רַב יַיְתוּן לְוָתָךְ׳ וְכָל פִּתְגָּם זְעֵיר יְדִינוּן אִנּוּן׳ וְיִיקְלוּן
מִנָּךְ׳ וִיסוֹבְרוּן עִמָּךְ׃ יחכמון בין אלקום פי כל וקת·ויכון כל

רש״י

מחנה ממצרים וגו׳· והיו ממצריים מגדדין חצים ואבני בליסטראות והענן מקבלם· ואביא
אתכם אלי·כתרגמו׳· ועתה· אם עתה תקבלו עליכם יערב לכם מכאן ואילך שכל התחלות ׳
קשות׳· ושמרתם את בריתי· שאכרות עמכם על שמירת התורה׳· סגלה· אוצר חביב כמון
וסגולת מלכים· כך כלי יקר ואבנים טובות שהמלכים גונזין אותן כך אתם לי סגולה·
משאר אומות· ולא תאמרו אתם לבדכם שלי ואין לי אחרים עמכם ומה יש לי עוד ׳
שתהא חיבתכם ניכרת כי לי כל הארץ והם בעיני ולפני לכלום׳· ואתם תהיו לי ממלכת
כהנים· שרים כמה דאת אמר ובני דוד כהנים היו׳· אלה הדברים· לא פחות ולא יותר׳·
וישב משה את דברי העם· ביום המחרת שהוא שלישי שהרי בהשכמה עלה· וכי צריך היה
משה להשיב לא בא הכתוב ללמדך דרך ארץ ממשה שלא אמר הואיל ויודע מי
ששלחני אינו צריך להשיב׳· בעב הענן· במעבה הענן וזהו ערפל׳· וגם בך· גם בנביאים
הבאים אחריך׳· ויגד משה את דברי· תשובה על דבר זה שמעתי מהם שרצונם ׳
לשמוע ממך אינו דומה השומע מפי שליח לשומע מפי המלך רצוננו לראות את
מלכינו׳· וקדשתם· וזימנתם שיכינו עצמם היום ומחר׳· והיו נכונים· מובדלים
מאשה׳·

אמר עצים יערפו נ״ה שיך · וכל אמר צגיר יחכמון · פיה הם וכפף
ען נפסך · יחתמלון מעך׃ אם את הדבר הזה תעשה וצוך אלהים
ויכלת עמד וגם כל העם הזה על מקמו יבא בשלום׃ אם ית
פתגמא הדין תעביד · ויפקדינך יי׳ ותכול למקם ואף כל עמא
הדין על אתריה יהך בשלם׃ פאן אנת צנעת הדא שאמר יי׳
ואמרך שלה · ואסתטעת שקיאם · ואיצא גמיע הדא שקום · שי
מוצעה יציר בסלאם׃ וישמע משה לקול חתנו ויעש כל אשר
אמר׃ וקביל משה למימר חמוהי ועבד כל דאמר׃ פקבל
מוסי מן חמוהי וצנע כמא קאל לה׃ ויבחר משה אנשי חיל
מכל ישראל ויתן אתם ראשים על העם שרי אלפים
שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרת׃ ובחר משה גוברין
דחילא מכל ישראל ומני יתהון רישין על עמא רבני אלפי
רבני מאותא רבני חמשין ורבני עסוריתא׃ פאכתאר
מוסי אנאס דוי חיל מן שאסר פולאהם ריסא עלי שקום
ריסא שוף ומיין · וכמסין ועשאראת׃ ושפטו את העם בכל

עת

רש״י

ביום השלישי. שהוא ששה בחדש וביום חמישי בנה משה את המזבח תחת ההר ושתים
עשרה מצבה כל הענין האמור בפרשה ואלה המשפטים ואין מוקדם ומאוחר בתורה.
לעיני כל העם. מלמד שלא היה בהם סומא שנתרפאו כולם. והגבלת. קבע להם
תחומין לסימן שלא יקרבו מן הגבול והלאה. לאמר. הגבול אומר להם השמרו מעלות
מכאן ולהלן ואתה תזהירם על כך. ונגוע בקצהו. אפילו בקצהו. ירה יירה. מכאן
לנסקלין שהן נדחין למטה מבית הסקילה שהיה גבוה שתי קומות. יירה. יושלך
למטה לארץ כמו ירה בים. במשוך היובל. כשימשוך היובל קול ארוך הוא סימן סילוק שכינה
והפסקת הקול וכיון שאסתלק הם רשאין לעלות. היובל. הוא שופר של איל שכן בערביא
קורין לדכרא יובלא ושופר של אילו של יצחק היה. מן ההר אל העם. מלמד שלא היה משה פונה
לעסקיו אלא מן ההר אל העם. היו נכונים לשלשת ימים. לסוף ג׳ ימים הוא יום רביעי שהוסיף
משה יום אחד מדעתו כדברי ר׳ יוסי. ולדברי האומ׳ בששה בחדש ניתנו עשרת
הדברות לא הוסיף משה כלום ולשלשת ימים כמו ליום השלישי. אל תגשו אל אשה. כל ג׳
ימים הללו כדי שיהיו הנשים טובלות ליום הג׳ ותהיינה טהורות לקבל תורה שאם ישמשו

תוך

עת את הדבר הקשה יביאון אל משה וכל הדבר הקטן ישפוטו
הם: ודינין ית עמא בכל עדן ית פתגם קשי מיתן לות משה
וכל פתגם זעיר דיינין אנון: פצארו יחכמו בין אלקום פי כל וקת
אלאמר אלצעב ירפעונה אלי מוסי ואלאמר אלצגיר יחכמון פיה הם:
וישלח משה את חתנו וילך לו אל ארצו: ושלח משה ית חמוהי
ואזל ליה לארעיה: תם אטלק מוסי חמוה ומצא לה אלי בלדה:

ג בחדש השלישי לצאת בני ישראל
מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני: בירחא תליתאה
למפק בני ישראל מארעא דמצרים ביומא הדין אתו למדברא
דסיני: פי אלשהר אלתאלת לכרוג בני אסראייל מן בלד מצר פי
ראס אליום גאו אלי ברייה סינא: ויסעו מרפידים ויבאו מדבר
סיני ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר: ונטלו מרפידים
ואתו למדברא דסיני ושרו במדברא ושרא תמן ישראל
לקביל טורא: אד רחלו מן רפידים וגאו אלי ברייה סינא ונזלו
פי אלבר ונזל תם אסראייל חדא אלגבל: ומשה עלה אל האלהים
ויקרא אליו יהוה מן ההר לאמר כה תאמר לבית יעקב

רש"י

תגר ג' ימים שמא תפלוט האשה שכבת זרע לאחר טבילתה ותחזור ותטמא אבל
משתשמש ג' ימים כבר הזרע מסריח ואינו ראוי להזריע וטהור מלטמא את הפולטת:
בהיות הבקר. מלמד שהקדים על ידם מה שאין דרך בן אדם לעשות כן שיהא הרב ממתין
לתלמיד וכן מצינו ביחזקאל קום צא אל הבקעה ואקום ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה'
עומד: לקראת האלהים. מגיד שהשכינה יוצאה לקראתם כחתן היוצא לקראת כלה וזהו שנאמר
ה' מסיני בא ולא נאמר לסיני בא: בתחתית ההר. לפי פשוטו ברגלי ההר. ומדרשו
שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם כגיגית: עשן כולו. אין עשן זה שם דבר שהרי
נקוד השין פתח אלא לשון פועל כמו אמר שמר שמע לכך תרגומו תנן כוליה: ולא
תרגם תננא וכל עשן שבמקרא נקודים קמ"ץ מפני שהם שם דבר: כבשן. של סיד
יכול ככבשן זה ולא יותר ת"ל בוער באש עד לב השמים ומה ת"ל כבשן לשבר את
האוזן מה שהיא יכולה לשמוע נותן לבריות סימן הניכר להם כיוצא בו כאריה ישאג
וכי מי נתן כח לארי הלא הוא וכתוב מושלו כארי' אלא אנו מכנין ומדמין אותו

ותגיד לבני ישראל׃ ומשה סליק לקדם יי וקרא ליה יי מן טורא
למימר כדין תימר לבית יעקב ותחוי לבני ישר׳׃ ומוסי צעד
אלי אללה פנאדאה אללה מן אלגבל קאילא כדא קל לאל יעקוב ואכבר
אל אסר׳׃ אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על
כנפי נשרים ואבא אתכם אלי׃ אתון חזיתון דעבדית למצראי
ואטלית יתכון כד על גדפי נשרין וקריבית יתכון לפלחני׃
אנתם שאהדתם מא צנעת באלמצריין וחמלתכם שביה עלא
אגנחה אלנסור ואתית בכם אלי גבלי הדא׃ ועתה אם שמוע
תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגלה מכל
העמים כי לי כל הארץ׃ וכען אם קבלא תקבלון למימרי
ותטרון ית קימי ותהון קדמי חביבין מכל עממיא ארי דילי כל
ארעא׃ ואלאן אן קבלתם אמרי וחפטתם עהדי כנתם לי כאצה
מן גמיע אלשעוב ולי אן לי גמיע אלעאלם׃ ואתם תהיו לי
ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל בני
ישראל׃ ואתון תהון קדמי מלכין כהנין ועם קדיש אלין פתגמיא
דתמליל עם בני ישר׳׃ ואנתם תכונו לי מלוך אימה ושעבא
מקדסא

רש״י ז״ל

לבריותו כדי לשבר את האוזן מה שיכולה לשמוע. כיוצא בו וקולו כקול מים רבים וכי מי נתן קול למים אלא הוא ואתה מכנה אותו לדמותו לבריותיו כדי לשבר את האוזן. הולך וחזק מאד. מנהג הדיוט כל זמן שהוא מאריך לתקוע קולו מחליש וכוהה אבל כאן הולך וחזק מאד ולמה כך מתחלה לשבר אזניהם מה שיכולין לשמוע. משה ידבר. כשהיה משה מדבר ומשמיע הדברות לישר׳ שהרי לא שמעו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך והקב״ה מסייעו לתת בו כח להיות קולו מגביר ונשמע. יעננו בקול. יעננו על דבר הקול כמו אשר יענה באש על דבר האש להורידו. וירד יי על הר סיני. יכול ירד עליו ממש ת״ל כי מן השמים דברתי עמכם מלמד שהרכין שמים העליונים והתחתונים והציען על גבי ההר כמצע על המטה וירד כסא הכבוד עליהם. העד בעם. התרה בהם שלא יעלו להר. פן יהרסו. שלא יהרסו מצבם ע״י שתאותם ליי לראות ויקרבו לצד ההר. ונפל ממנו רב. כל מה שיפול מהם ואפי׳ הוא יחידי

ד מקדסא הדא כלאם אלדי תקולה לבני אסר׳ ויבא משה ויקרא
לזקני העם וישם לפניהם את כל הדברים האלה אשר צוהו
יהוה׃ ואתא משה וקרא לסבי עמא וסדר קדמיהון ית כל
פתגמיא האלין דפקדיה יי׳׃ פגא מוסי ודעא בשיוך אלקום ותלא
עליהם גמיע הדא אלכלאם אלדי אמרה אללה׃ ויענו כל העם
יחדו ויאמרו כל אשר דבר יהוה נעשה וישב משה את דברי
העם אל יהוה׃ ואתיבו כל עמא כחדא ואמרו כל דמליל יי׳
נעביד ואתיב משה ית פתגמי עמא לקדם יי׳׃ פאגאבה אגמעין
וקאלו גמיע מא קאלה אללה נצנעה פרד מוסי כלאמהם אלי אללה׃
ויאמר יהוה אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור
ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם ויגד משה
את דברי העם אל יהוה׃ ואמר יי׳ למשה הא אנא מתגלי לך
בעיבא דעננא בדיל דישמע עמא במללותי עמך ואף בך
יהימנון לעלם וחוי משה ית פתגמי עמא לקדם יי׳׃ חינין קאל אללה
להא אנא מתגלי לך פי גמאם אלסחאב לכי יסמע אלקום מכאטב
תי לך ולכי יומנון בך איצא אלי אלדהר פלמא אכבר מוסא

יחידי חשוב לפני רב׳ פן יהרסו׳ כל הריסה מפרדת אקיפת הבנין את הנפרדין ממצב האנשים
הורסין את המצב׳׳ וגם הכהנים׳ את הבכורות שהעבודה בהם׳׳ הנגשים אל ה׳ להקריב קרבנות
אף הם אל יסמכו על חשיבותם לעלות׳׳ ויתקדשו׳ יהיו מזומנים להתיצב על עמדם׳ פן
יפרוץ׳ לשון פרצה יהרוג בהם ויעשה בהם פרצה׳׳ לא יוכל העם׳ איני צריך להעיד
בהם שהרי מותרין ועומדין הם היום ג׳ ימים ולא יוכלו לעלות שאין להם רשות׳׳ לך
רד׳ והעד בהם שנייה שמזרזין לאדם קודם מעשה וחוזרין ומזרזין אותו בשעת
מעשה׳׳ ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים׳ יכול אף הם עמך ת״ל ועלית אתה׳ אמור
מעתה אתה מחיצה לעצמך ואהרן מחיצה לעצמו והם מחיצה לעצמם׳ משה נגש
יותר מאהרן ואהרן יותר מהכהנים׳ והעם כל עיקר אל יהרסו את מצבם לעלות אל יי׳׳
פן יפרץ בם׳׳ אע״פי שהוא נקוד חטף קמץ אינו זז מגזרתו מן דרך כל תיבה
שנקודתה מלאפום באה במקף משתנה הנקוד לחטף קמץ׳׳ ויאמר אליהם׳ התראה

דו״

ה בכלאם ﭏקום ﭏלה׃ ויאמר יהוה אל משה לך אל העם וקדשתם
היום ומחר וכבסו שמלתם׃ ואמר יי׳ למשה איזיל לות עמא
ותזמיננון יומא דין ומחר ויחוורון לבושיהון׃ קﭏ לה אמץ ﭏי
ﭏקום וטהרהם ﭏיום וגדא ויגסלון תיאבהם׃ והיו נכנים ליום
השלישי כי ביום השלישי ירד יהוה לעיני כל העם על הר סיני׃
ויהון זמינין ליומא תליתאה ארי ביומא תליתאה יתגלי יי׳
לעיני כל עמא על טורא דסיני׃ ויכונו מסתעדין ﭏי ﭏיום ﭏתﭏת
לאן פיה יתגלא ﭏלה בחצרתהם עלי גבל סיני׃ והגבלת את העם
סביב לאמר השמרו לכם עלות בהר ונגע בקצהו כל הנגע
בהר מות יומת׃ ותתחים ית עמא סחור סחור למימר אסתמרו
לכון מלמסק בטורא ולמקרב בסופיה כל דיקרב בטורא
אתקטלא יתקטיל׃ ותחד ﭏקום חושיה וקל להם אחדרו מן
ﭏצעוד ﭏי ﭏגבל ושדנו מן טרפה כל מן דנא בה פﭏיקתל
קתלא׃ לא תגע בו יד כי סקול יסקל או ירה יירה אם בהמה
אם איש לא יחיה במשך היבל המה יעלו בהר׃ לא תקרב ביה
יד ארי אתרגמא יתרגים או אשתדאה ישתדי אם בעירא אם
אנשא

רש״י

וידבר אלהים. אין אלהים אלא דיין לפי שיש פרשיות בתורה שאם עשאן אדם מקבל שכר ואם לאו
אינו מקבל עליהם פורענות יכול אף י׳ הדברות כן ת״ל וידבר אלהים דיין ליפרע. את כל
הדברים האלה. מלמד שאמר הקב״ה עשרת הדברות בדבור אחד מה שאי אפשר לאדם לומר
כן א״כ מה ת״ל עוד אנכי ולא יהיה לך שחזר ופירש על כל דבור ודיבור בפני עצמו.
לאמר. מלמד שהיו עונין על הן הן ועל לאו לאו. אנכי ה׳ אלהיך אשר הוצאתיך מארץ
מצרים. כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדין לי. ד״א לפי שנגלה בים כגבור מלחמה
ונגלה כאן כזקן מלא רחמים שנ׳ ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר זו היתה לפניו בשעת
השעבוד. וכעצם השמים משנגאלו והואיל ואני משתנה במראות אל תאמרו שתי רשויות
הן אנכי אשר הוצאתיך ממצרים ועל הים. ד״א לפי שהיו שומעין קולות הרבה שנ׳ את
הקולות קולות באין מד׳ רוחות ומן השמים ומן הארץ אל תאמרו רשויות הרבה הן.
ולמה אמר לשון יחיד אלהיך ליתן פתחון פה למשה ללמד סניגוריא במעשה העגל

וזהו

אנשא לא יתקיים במיגד שופרא אנון מורשן למסק לטורא׃
מן חית לא תמסה יד׃ ﭏי ירגם רגמא או ינשב פיה נשאבא
בהימה כאן או אנסאנא לא יחיא פאדא צ׳רב בﭏבוק גאיז
להם אן יצעדו ﭏי ﭏגבל׃ וירד משה מן ההר אל העם ויקדש
את העם ויכבסו שמלתם׃ ונחת משה מן טורא לות עמא וזמין
ית עמא וחורו לבושיהון׃ פנזל מוסי מן ﭏגבל ﭏי ﭏקום
וטהרהם וגסלו תיאבהם׃ ויאמר אל העם היו נכנים לשלשת
ימים אל תגשו אל אשה׃ ואמר לעמא הוו זמינין לתלתא
יומין לא תקרבון לצד אתתא׃ וקל להם כונו מסתעדין לג׳
איאם לא תקארבו אמראה׃ ויהי ביום השלישי בהית הבקר
ויהי קלת וברקים וענן כבד על ההר וקל שופר חזק מאד
ויחרד כל העם אשר במחנה׃ והוה ביומא תליתאה במהוי
צפרא והוו קלין וברקין ועננא תקיף על טורא וקל שופרא
תקיף לחדא וזע כל עמא דבמשריתא׃ פלמא כאן פי ﭏיום
ﭏתאלת בﭏגדאה כאנת אצואת וברוק וגמאם עטים עלא
ﭏגבל וצות בוק שדיד גדא חתא זעג גמיע ﭏקום ﭏדין פי
ﭏעסכר׃

רש״י

וזהו שאמר למה ייי יחרה אפך בעמך לא להם צוית לא יהיה לכם אלהים אחרים אלא לי.
מבית עבדים. מבית פרעה שהייתם עבדים לו או אינו אומר אלא מבית
עבדים שהיו עבדים לעבדים ת״ל ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים
אמור מעתה עבדים למלך היו ולא עבדים לעבדים. לא יהיה לך. למה נאמר לפי
שנ׳ לא תעשה לך אין לי אלא שלא יעשה. העשוי כבר מנין שלא יקיים ת״ל לא יהיה לך מכל
וכו׳. אלהים אחרים. שאינן אלהות אלא אחרים עשאום אלהים עליהם ולא יתכן לפרש
אלהים אחרים זולתי שגנאי הוא כלפי מעלה לקרותן אלהות אצלו. ד״א אלהים אחרים.
שהם אחרים לעובדיהם צועקים אליהם ואינם עונים אותם ודומה כאלו הוא אחר שאינו
מכירו מעולם. על פני. כל זמן שאני קיים שלא תאמר לא נצטוו על ע״ז אלא אותו
הדור. פסל. ע״ש שנפסל. וכל תמונה. כל דבר אשר בשמים. אל קנא. מקנא ליפרע
ואינו עובר על מדתו למחול על ע״ז. כל ל׳ קנא אנפרימנ״ט בלע״ז נותן לב
ליפרע.

ויוצא משה את העם לקראת האלהים מן המחנה ויתיצבו
בתחתית ההר׃ ואפיק משה ית עמא לקדמות מימרא דיי׳ מן
משריתא ואתעתדו בשפולי טורא׃ פאכרג מוסי אלקום ליתלקו
אמר אללה מן אלעסכר פוקפו אספל אלגבל׃ והר סיני עשן כלו
מפני אשר ירד עליו יהוה באש ויעל עשנו כעשן הכבשן
ויחרד כל ההר מאד׃ וטורא דסיני תנן כוליה מן קדם
דאתגלי עלוהי יי׳ באישתא וסליק תנניה כתננא דאתונא
וזע כל טורא לחדא׃ וגבל סיני מתדכן כלה מן קבל מא תגלא
אללה עליה באלנאר פיצעד דכאנה כדכאן אלאתון ותזעזע אל
גבל גדא׃ ויהי קול השפר הלך וחזק מאד משה ידבר
והאלהים יעננו בקול׃ והוה קל שופרא אזיל ותקיף לחדא
משה ממליל ומן קדם יי׳ מתעני ליה בקל׃ וכאן צות אלבוק כל
מא מר אשתד גדא מוסי יתכלם ואללה יגיבה בצות׃ וירד
יהוה על הר סיני אל ראש ההר ויקרא יהוה למשה אל ראש
ההר ויעל משה׃ ואתגלי יי׳ על טורא דסיני לריש טורא׃

רש״י

וקרא

לשונאי. כתרגומו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. עושה חסד. שאדם עושה לאלפים שכר עד
לאלפים דור נמצאת מדה טובה יתירה על מדת פורענות אחת על חמש מאות שזו לארבעה
דורות וזו לאלפים. לשוא. לחנם להבל ואיזו היא שבועת שוא נשבע לשנות את הידוע על עמוד
של אבן שהוא של זהב. זכור ושמור. בדיבור אחד נאמרו וכן מחלליה מות יומת. וביום
השבת שני כבשים. וכן לא תלבש שעטנז. גדילים תעשה לך. וכן ערות אשת אחיך. יבמה
יבא עליה. וזהו שנ׳ אחת דבר אלהים שתים שמענו. זכור. לשון פעול הוא כמו אכול ושתה
הלוך ובכה. וכן פתרונו תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נזדמן לך חפץ יפה
תהא מזמינו לשבת. ועשית כל מלאכתך. כשתבוא שבת יהא בעיניך כאלו כל מלאכתך
עשויה שלא תהרהר אחר מלאכה. אתה ובנך ובתך. אלו קטנים או אינו אלא גדולים אמרת
הרי כבר מוזהרין הן אלא לא בא אלא להזהיר גדולים על הקטנים וזהו ששנינו קטן שבא
לעשות אין שומעין לו מפני ששביתתו עליך. וינח ביום השביעי. כביכול הכתיב בעצמו
מנוחה ללמוד הימנו קל לאדם שמלאכתו בעמל וביגיעה שיהא נח בשבת. ברך

ויקדשהו

וִקְרָא יְיָ לְמשֶׁה לְרֵישׁ טוּרָא וּסְלֵיק משֶׁה׃ תם תגלא שלה עלי
גבל סיני פי ראסה ונאדא במוסי מן ראסה פצעד מוסי׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל משֶׁה רֵד הָעֵד בָּעָם פֶּן יֶהֶרְסוּ אֶל יְהוָה לִרְאוֹת וְנָפַל מִמֶּנּוּ
רָב׃ וַאֲמַר יְיָ לְמשֶׁה חוּת אַסְהֵיד בְּעַמָּא דִּלְמָא יִפְגְּרוּן קֳדָם יְיָ
לְמֶחֱזֵי וְיִפּוֹל מִנְּהוֹן סַגִּי׃ קאל לה אנזל נאשד קום כלא יהגמון
עלי נור שלה פינצרון פיקע מנהם כתירין׃ וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים
אֶל יְהוָה יִתְקַדָּשׁוּ פֶּן יִפְרֹץ בָּהֶם יְהוָה׃ וְאַף כָּהֲנַיָּא דְּקָרִיבִין לְשַׁמָּשָׁא
קֳדָם יְיָ יִתְקַדְּשׁוּן דִּלְמָא יִקְטוֹל בְּהוֹן יְיָ׃ ואיצא אלאימה אלמקרבין
אלי אללה יתקדסו כלא יתלם שלה מנהם׃ וַיֹּאמֶר משֶׁה אֶל יְהוָה
לֹא יוּכַל הָעָם לַעֲלֹת אֶל הַר סִינָי כִּי אַתָּה הַעֵדֹתָה בָּנוּ לֵאמֹר
הַגְבֵּל אֶת הָהָר וְקִדַּשְׁתּוֹ׃ וַאֲמַר משֶׁה קֳדָם יְיָ לָא יִכּוֹל עַמָּא לְמִסַּק
לְטוּרָא דְסִינַי אֲרֵי אַתְּ אַסְהֵידְתְּ בַּנָא לְמֵימַר תְּחוֹם יָת טוּרָא
וְקַדִּישְׁהִי׃ קאל מוסי ללה לא יטיק אלקום אלצעוד אלי גבל סיני
לאנך נאשדתנא וקלת תכם אלגבל וקדסה׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה

רש"י ז"ל

ויקדשהו· בכבו במן לכופלו בשני לחם משנה וקידשו במן שלא היה יורד בו· למען יאריכון
ימיך· אם תכבד יאריכון ואם לאו יקצרון שדברי תורה נוטריקון הן נדרשין מכלל הין לאו·
ומכלל לאו הין·· לא תנאף· אין ניאוף אלא באשת איש שנ' מות יומת הנואף והנואפת ואומ'
האשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים·· לא תגנוב· בגונב נפשות הכתו' מדבר· לא
תגנובו· בגונב ממון או אינו אלא זה בגונב ממון וזה בגונב נפשות אמרת· דבר למד
מענינו מה לא תרצח לא תנאף מדבר בדבר שחייבין עליהן מיתת ב"ד אף לא תגנוב דבר
שחייבין עליו מיתת ב"ד·· וכל העם רואים· מלמד שלא היה בהם אחד סומא ומנין שלא היה
בהם אחד אילם ומניין שלא היה בהם לם ת"ל ויענו כל העם· ומניין שלא היה בהם חרש ת"ל
נעשה ונשמע· רואים את הקולות· רואים את הנשמע שאי אפשר לראות במקום אחר·· נ"א היה
הקול נחצב ללהבות אש ורואין את הקול אש שנ' קול יי' חוצב להבות אש·) את הקולות· היוצאים
מפי הגבורה·· וינועו· אין נוע אלא זיע·· ויעמדו מרחוק· היו נרתעין לאחוריהן י"ב מיל
כאורך מחניהם ומלאכי השרת באין ומסייעין אותם להחזירם שנ' מלכי צבאות ידודון
ידודון·· לבעבור נסות אתכם· לגדל אתכם בעולם שיצא לכם שם באומות שהוא בכבודו
נגלה עליכם·· נסות· לשון הרמה וגדולה כמו הרימו נס· ארים נסי וכנס על הגבעה·
שהוא זקוף·· ובעבור תהיה יראתו· על ידי שראיתם אותו יראוי ומאויים תדעו כי אין
זולתו ותיראו מפניו·· נגש אל הערפל· לפנים משלש מחיצות חשך ענן וערפל שנ' וההר

לך רד ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים והעם אל יהרסו לעלת
אל יהוה פן יפרץ בם׃ ואמר ליה יי׳ איזיל חות ותסק את ואהרן
עמך וכהניא ועמא לא יתגרון למסק לקדם יי׳ דלמא יקטול בהון׃
קﭏ ﭏלה לה אמץ אנזל תם אצעד אנת והרון מעך וﭏאימה
וסאיר ﭏקום לא יהגמו עלי ﭏצעוד ﭏי נור ﭏלה ללא יתלם מנהם׃
וירד משה אל העם ויאמר אלהם׃ ונחת משה לות עמא ואמר
להון׃ פנזל מוסי ﭏי ﭏקום וקﭏ להם בדﭏך׃ וידבר
אלהים את כל הדברים האלה לאמר׃ ומליל יי׳ ית כל פתגמיא
האלין למימר׃ תם כלמהם ﭏלה בגמיע הדא ﭏכלאם וקﭏ׃
אנכי יהוה אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים
מבית עבדים׃ אנא יי׳ ﭏהך דאפיקתך מארעא דמצרים מבית
עבדותא׃ אנא ﭏלה רבך ﭏדי אכרגתך מן בלד מצר מן בית ﭏ
עבודיה׃ לא יהיה לך אלהים אחרים על פני לא תעשה לך
פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת
ואשר במים מתחת לארץ לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי
אנכי יהוה אלהיך אל קנא פקד עון אבת על בנים על שלשים
ועל רבעים לשנאי ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי׃

לא

רש״י

בוער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל׃ ערפל הוא עב הענן שאמר לו הנה אנכי בא אליך
בעב הענן׃ כה תאמר׃ בלשון הזה׃ אתם ראיתם׃ יש הפרש בין מה שאדם רואה למה שאחרים
משיחין לו פעמים שלבו חלוק מלהאמין׃ כי מן השמים דברתי׃ וכתו׳ אחר אומר וירד
על הר סיני בא הכתו׳ השלישי והכריע ביניהם מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל
הארץ הראך את אשו הגדולה׃ כבודו בשמים ואשו וגבורתו על הארץ׃ ד״א הרכין שמים
ושמי השמים והציען על ההר כמה דאת אמר ויט שמים וירד׃ לא תעשון אתי לא תעשו
דמות שמשי המשמשין לפני במרום׃ אלהי כסף׃ בא להזהיר על הכרובים שאתה עושה׃
לעמוד אתי לא יהיו של כסף שאם שניתם לעשותם של כסף הרי הן לפני כאלוהות׃ ואלהי זהב׃
בא להזהיר שלא יוסיף על שנים שאם עשיתם ד׳ הרי הן לפני כאלהי זהב׃ לא תעשו לכם׃ לא
תאמר הריני עושה כרובים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כדרך שאני עושה בבית
עולמים לכך נאמר לא תעשו לכם׃ מזבח אדמה׃ מחובר באדמה שלא יבננו על גב

עמודים

לא יהוי לך אלה אחרן בר מני׃ לא תעביד לך צילם וכל דמו׃
דבשמיא מלעילא ודבארעא מלרע׳ ודבמיא מלרע לארעא׳
לא תסגוד להון ולא תפלחנון׳ ארי אנא יי׳ אלהך אל קנא מסער׳
חובי אבהן על בנין מרדין׳ על דר תליתי ועל דר רביעי לסנאי׳
כד משלמין בניא למחטי בתר אבהתהון׳ ועביד טיבו לאלפי דרין׳
לרחמי ולנטרי פקודי׃ לא יכון לך מעבוד אכר מן דוני׃ לא
תצנע לך פסלא ולא שבהא׃ ממא פי אלסמא מן עלו ומא
פי אלארץ פי אספל׃ ומא פי אלמא תחת אלארץ׃ לא תסגד להא
ולא תעבדהא׃ לאני אללה רבך אלטאיק אלמעאקב׃ מטאלב בדנוב
אלאבא מע אלבנין׃ אלתואלת ואלרואבע לשאני׃ וצאנע אלאחסאן׃
לאלוף׃ מן מחבי וחאפצי וצאיאי׃ לא תשא
את שם יהוה אלהיך לשוא כי לא ינקה יהוה את אשר ישא את
שמו לשוא׃ לא תימי בשמא דיי׳ אלהך למגנא׳ ארי לא יזכי
יי׳ ית דיימי בשמיה לשקרא׃ לא תחלף באסם אללה רבך זורא׃
פאן אללה לא יברי מן יחלף באסמה באטלא׃
זכור את יום השבת לקדשו ששת ימים תעבד ועשית כל

רש״י

עמודים או על גבי כפים. ד״א שיהא ממלא חללו של מזבח הנחשת אדמה בשעת חנייתן׃ תעשה
לי. שתהא תחלת עשייתו לשמי׃ וזבחת עליו. אצלו כמו ועליו מטה מנשה. או אינו עליו ממש
ת״ל הבשר והדם על מזבח יי׳ אלהיך ואין שחיטה בראש המזבח׃ את עולותיך ואת שלמיך׃
אשר מצאנך ומבקרך. את צאנך ואת בקרך. פירוש לאת עולותיך ואת שלמיך׃ בכל
המקום אשר אזכיר את שמי. אשר אתן לך רשות להזכיר שם המפורש שלי שם אבוא אליך
וברכתיך אשרה שכינתי עליך מכאן אתה למד שלא ניתן רשות להזכיר שם המפורש
בנשיאות כפים ולברך את העם׃ ואם מזבח אבנים. ר׳ ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה
רשות חוץ משלשה. ואם מזבח אבנים תעשה לי הרי אם זה משמש בל׳ כאשר וכאשר תעשה
לי מזבח אבנים לא תבנה אתהן גזית שהרי חובה עליך לבנות מזבח של אבנים שנאמר אבנים שלמות
תבנה. וכן אם כסף תלוה חובה הוא שנ׳ והעבט תעביטנו ואף אם זה משמש בל׳ כאשר׃ וכן
ואם תקריב מנחת בכורים זו מנחת העומר שהיא חובה ועל כרחך אין אם הללו תלויין של

מְלַאכְתֶּךָ׃ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל
מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ׃ כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת
הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה אֶת
יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ׃ הֱוֵי דְכִיר יָת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא לְקַדָּשׁוּתֵיהּ׃
שִׁתָּא יוֹמִין תִּפְלַח וְתַעְבֵּיד כָּל עֲבִידְתָךְ׃ וְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבְּתָא
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תַעְבֵּיד כָּל עֲבִידָא אַתְּ וּבְרָךְ וּבְרַתָּךְ עַבְדָּךְ
וְאַמְתָךְ וּבְעִירָךְ וְגִיּוֹרָךְ דִּבְקִרְוָךְ׃ אֲרֵי שִׁתָּא יוֹמִין עֲבַד יְיָ
יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא יָת יַמָּא וְיָת כָּל דִּבְהוֹן וְנָח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה
עַל כֵּן בָּרִיךְ יְיָ יָת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא וְקַדְּשֵׁיהּ׃ אדכר יום אלסבת
וקדסה׃ סתת איאם תעמל ותצנע גמיע צנאיעך׃ ואליום אל
סאבע סבת ללה רבך לא תצנע שיא מן אלצנאיע אנת ואבנך
ואבנתך ועבדך ואמתך ובהאימך וציפך אלדי פי מחלך׃
לאן אללה רבך כלק פי סתה איאם אלסמאואת ואלארץ ואלבחאר
וגמיע מא פיהא וארחהא פי אליום אלז׳ ולדלך בארך אללה
פי יום אלסבת וקדסה׃ כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת

אִמֶּךָ

רש״י

ודיין ובלשון כאשר אם משמשין׃ גזית׃ לשון גזיזה שפוסלן ומכתתן בברזל׃ כי חרבך הנפת
עליה׃ הרי כי משמש בלשון אם שהוא דלמא כן תניף חרבך עליה ותחללנה הא למדת שאם הנפת
עליה ברזל חללת שהמזבח נברא להאריך ימיו של אדם והברזל נברא לקצר ימיו של אדם ואין
זה בדין שיונף המקצר על המאריך׃ ועוד שהמזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם
שבשמים לפיכך לא יבוא עליו כורת ומחבל׃ והרי דברים ק״ו ומה אבנים שאינן רואות ולא
שומעות ולא מדברות ע״י שמטילות שלום אמרה תורה לא תניף עליהם ברזל המטיל
שלום בין איש לאשתו בין משפחה למשפחה בין אדם לחברו על אחת כמה שלא תבואהו פורענות׃
ולא תעלה במעלות׃ כשאתה בונה כבש למזבח לא תעשהו מעלות מעלות אשקלונ״ש בלע״ז
אלא חלק יהיה ומשופע׃ אשר לא תגלה ערותך׃ שע״י המעלות אתה צריך להרחיב פסיעותיך
ואע״פ שאינו גילוי ערוה ממש שהרי כתיב ועשה להם מכנסי בד׃ מכל מקום הרחבת

הפסיעות

אמך למען יארכון ימיך על האדמה אשר יהוה אלהיך נתן
לך׃ יקר ית אבוך וית אמך בדיל דיורכון יומך על ארעא
דיי׳ אלהך יהיב לך׃ אכרם אבאך ואמך לכי יטול עמרך פי
אלבלד אלדי אללה רבך מעטיך׃ לא תרצח׃ לא
תקטול נפש׃ לא תקתל אלנפס׃ לא תנאף׃ לא
תגוף׃ לא תזן׃ לא תגנב׃ לא תגנוב׃ לא תסרק׃
לא תענה ברעך עד שקר׃ לא תסהיד בחברך
סהדותא דשקרא׃ לא תשהד עלי צאחבך שהאדה באטלה׃
לא תחמד בית רעך לא תחמד אשת
רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך׃ לא
תחמיד בית חברך׃ לא תחמיד אתת חברך ועבדיה ואמתיה
ותוריה וחמריה וכל דלחברך׃ לא תתמן מנזל צאחבך לא
תתמן זוגתה ועבדה ואמתה ותורה וחמארה וגמיע מא לה׃
וכל העם ראים את הקולת ואת הלפידים ואת
קול השפר ואת ההר עשן וירא העם וינעו ויעמדו מרחק׃
וכל עמא חזן ית קליא וית בעוריא וית קל שופרא וית
טורא דתנן וחזא עמא וזעו וקמו מרחיק׃ וגמיע אלקום
ינצרון אלאצואת ואלפלאיל וצות אלבוק ואלגבל מתדכן פלמא
ראו דלך דעגו ווקפו מן בעיד׃ ויאמרו אל משה דבר אתה
עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות׃ ואמרו
למשה מליל את עמנא ונקביל ולא יתמלל עמנא מן קדם

פי׳
וינעו ולכן
נהגו עדיין
ישראל בשעה
שהם עוסקים
בתורה הם
מתנועעים
שנמשלו
לפתילה בנר
שכל זמן
שדולקת היא
מתנועעת
עיין בספר
צרור המור

רש״י

ופסיעות קרוב לגלוי ערוה הוא ואתה נוהג בהם מנהג בזיון. והרי דברים ק״ו ומה אבנים הללו שאין
בהן דעת להקפיד על בזיונם אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך לא תנהוג בהם מנהג בזיון.
חבירך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיונו על אחת כמה וכמה׃

דלמא נמות׃ פקאל למוסי כלמנא אנת ונסמע מנך ולא יכלמנא
אלה כלא נהלך׃ ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור
נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם
לבלתי תחטאו׃ ואמר משה לעמא לא תדחלון ארי בדיל
לנסאה יתכון אתגלי לכון יקרא דיי׳ ובדיל דתהי דחלתיה
על אפיכון בדיל דלא תחובון׃ קאל מוסי לקום לא תכאפו
פאנה לכי ימתחנכם תגלא לכם נור אלה ולכי תכון [illegible]
פי קלובכם ללא תכטון׃ ויעמד העם מרחק ומשה נגש אל
הערפל אשר שם האלהים׃ וקם עמא מרחיק ומשה
קריב לצד אמיטתא דתמן יקרא דיי׳׃ פוקף אלקום מן בעיד
ומוסי קרב אלי אלצבאב אלדי תם נור אלה׃

ויאמר יהוה אל משה כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם
כי מן השמים דברתי עמכם׃ ואמר יי׳ למשה כדנן תימר
לבני ישר׳ אתון חזיתון ארי מן שמיא מלילית עמכון׃ ותם
קאל אלה למוסי כדא קל לבני אסר׳ אנתם שאהדתם אני מן
אלסמא כאטבתכם׃ לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב
לא תעשו לכם׃ לא תעבדון קדמי דחלן דכסף ודחלן דדהב
לא תעבדון לכון׃ לא תצנעון מעי מעבודאת מן פצה ומעבודאת
מן דהב לא תצנעו לכם׃ מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו
את עלתיך ואת שלמיך את צאנך ואת בקרך בכל המקום
אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך׃ מדבח אדמתא
תעביד קדמי ותהי דבח עלוהי ית עלותך וית נכסת קדשך
מן ענך ומן תורך׃ בכל אתר דאשרי שכינתי לתמן אשלח
ברכתי לך ואברכנך׃ מדבח עלי ארץ אצנעה לי ואדבח
עליה

תקוא ת״א

עליה· צואעדך, ודבאיח סלאמתך מן גנמך ומן בקרך· פי כל מוצע אדכר אסמי· תם אתגלא לך ואבארך פיך׃ ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה ותחללה׃ ואם מדבח אבנין תעביד קדמי· לא תבני יתהון פסילן· דלמא תרים חרבך עלה ותחלנה׃ ואן צנעת לי מדבחא מן חגארה· פלא תבנהא מהנדמה· פאנך אן חלבת חדידך עליהא בדלתהא׃ ולא תעלה במעלת על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו׃ ולא תסק בדרגין על מדבחי· דלא תתגלי עריתך עלוהי׃ ולא תצעד במראקי עלי מדבחי· ללא תכשף סוותך עליה׃

מנהדמה

ע״ב פיסוקים סימן יואל

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם׃ ואלין דיניא דתסדר קדמיהון׃ והדא אלאחכאם אלדי תתלוהא עליהם׃ כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשביעת יצא לחפשי חנם׃ ארי תזבון עבדא בר ישראל· שית שנין יפלח· ובשביעיתא· יפוק לבר

רש״י

ואלה המשפטים· כל מקום שנ׳ אלה פסל את הראשונים· ואלה מוסיף על הראשונים מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני׃ ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל המקדש״ אשר תשים לפניהם· א״ל הקב״ה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה שנים או ג׳ פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו לכך נאמר אשר תשים לפניהם כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם״ לפניהם· ולא לפני ארמיים ואפילו ידעת בדין אחד שהן דנין אותו כדיני ישראל אל תביאהו בערכאות שלהם שהמביא דיני ישראל לפני ארמיים מחלל את השם ומייקר שם האלילים להשביחה שנ׳ כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים· כשאויבינו פלילים זהו עדות לעלוי יראתם״ כי תקנה עבד עברי· עבד שהוא עברי· או אינו אלא עבדו של עברי· עבד כנעני שלקחתו מישראל ועליו הוא אומ׳ שש שנים יעבוד· ומה אני מקיים והתנחלתם אותם· בלקוח מן הנכרי׳ אבל בלקוח מישראל יצא בשש ת״ל כי ימכר לך אחיך העברי לא אמרתי אלא באחיך״ כי

חורין מגן: קל להם ארא אבתעת עבדא עבראניא פא יכדמך סת
סנין ופי אלסאבעה יכרג חרא מגאנא: אם בגפו יבא בגפו יצא אם
בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו: אם בלחודוהי ייעול בלחודוהי
יפוק. אם בעיל אתתא הוא. ותפוק אתתיה עמיה: אן דכל עזבא
כרג עזבא ואן כאן דא זוגה. כרגת זוגתה מעה: אם אדניו יתן לו
אשה וילדה לו בנים או בנות האשה וילדיה תהיה לאדניה
והוא יצא בגפו: אם רבוניה יתן ליה אתתא ותליד ליה בנין או בנן
אתתא ובנהא. תהי לרבונה. והוא יפוק בלחודוהי: אן זוגה מולאה
באמראה. וולדת לה בנין או בנאת. פאלמראה ואולאדהא יכונו
למולאהא. והו יכרג עזבא: ואם אמר יאמר העבד אהבתי את
אדני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי: ואם מימר יימר עבדא
רחימנא ית רבוני. ית אתתי וית בני. לא אפוק בר חורין: ואן קאל
אלעבד קד אחבבת מולאי וזוגתי ובניי לא אכרג חרא: והגישו

אדניו

רש"י ז"ל

תקנה. מיד ב"ד שמכרוהו בגניבתו כמו שנ' אם אין לו ונמכר בגנבתו או אינו אלא במוכר עצמו מ
מפני דוחקו אבל מכרוהו ב"ד לא יצא בשש. כשהוא אומר וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך הרי מוכר
עצמו מפני דוחקו אמור. ומה אני מקיים כי תקנה. בנמכר בב"ד. לחפשי. לחירות. אם בגפו
יבא. שלא היה נשוי אשה כתרגומו אם בלחודוהי. ולשון בגפו בכנפו שלא בא אלא במות
שהוא יחידי בתוך לבושו בכנף בגדו. בגפו יצא. מגיד שאם לא היה נשוי מתחלה אין
רבו מוסר לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים. אם בעל אשה הוא. ישראלית. ויצאה
אשתו עמו. וכי מי הכניסה שתצא אלא מגיד הכתו' שהקונה עבד עברי חייב במזונות
אשתו ובניו. אם אדניו יתן לו אשה. מכאן שהרשות ביד רבו למסור לו שפחה כנענית
להוליד ממנה עבדים או אינו אלא בישראלית. ת"ל האשה וילדיה תהיה לאדוניה. הא אינו מדבר
אלא בכנענית שהרי העבריה אף היא יוצאה בשש ואפילו לפני שש אם הביאה סימנין
יוצאה שנ' אחיך העברי או העבריה מלמד שאף העבריה יוצאה בשש. את אשתי
השפחה. אל האלהים. לב"ד צריך שימלך במוכרין שמכרוהו לו. אל הדלת או אל המזוזה. יכול
שתהא המזוזה כשרה לרצוע עליה. ת"ל ונתת באזנו ובדלת. בדלת ולא במזוזה. הא מה
ת"ל או אל המזוזה. הקיש דלת למזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד. ורצע אדניו
את אזנו במרצע. הימנית או אינו אלא של שמאל. ת"ל אוזן אוזן לגזרה שוה נאמר כאן

ורצע

אדניו אל האלהים והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדניו
את אזנו במרצע ועבדו לעלם: ויקרבניה רבוניה לקדם דייניא׳
ויקרבניה לות דשא׳ או דלות מזוזתא׳ וירצע רבוניה ית אודניה
במרצעא׳ ויהי ליה עבד פלח לעלם: פ׳ייקדמה מולאה שא ש׳
האבס יקרמה ש׳ מצראש׳ אב׳או ש׳ כלה ויספ אדנה במיקאם
ויכלמה ש׳ שדהר: וכי ימכר איש את בתו
לאמה לא תצא כצאת העבדים: וארי יזבין גבר׳ ית ברתיה
לאמהו׳ לא תפוק כמפקנת עבדיא: ואדא באע רגל׳ אבנת דה
ראמה פלא תכרג ככרוג שעביד: אם רעה בעיני אדניה אשר לא
יעדה והפדה לעם נכרי לא ימשל למכרה בבגדו בה: אם בישת׳
בעיני רבונה׳ דיקיימה ליה ויפרקנה׳ לגבר אחרן׳ לית ליה רשו

אל ש׳ כלי לבכאב

לו
ק׳

רש״י ז״ל

ורצע אדוניו את אזנו במרצע ונאמר במצורע תנוך אזנו הימנית מה להלן הימנית אף
כאן הימנית׳ ומה ראת אוזן נירצע מכל שאר אברים שבגוף׳ אמר רבן יוחנן בן זכאי אוזן
זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב תרצע׳ ואם מוכר עצמו אוזן ששמעה על
הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תירצע׳ ר״ש ב״ר דורש מקרא זה
כמין חומר רוצה לומר קשר צרור מבושם שתולין בצואר לתכשיט׳ מה נשתנו דלת
ומזוזה מכל כלים שבבית׳ אמר הקב״ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על
המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים
והלך זה וקנה אדון לעצמו יירצע בפניהם׳ ועבדו לעולם׳ עד היובל או אינו אלא לעולם
כמשמעו׳ ת״ל ואיש אל משפחתו תשובו מגיד שחמשים שנה קרויים עולם שולא שעובדו כל
חמשים שנה אלא שעובדו עד היובל בין סמוך בין מופלג׳ וכי ימכור איש את בתו לאמה׳ בקטנה
הכתוב מדבר׳ יכול אפילו הביאה סימנין אמרת ק״ו ומה מכורה קודם לכן יוצאה בסימנין
כמו שכתו׳ ויצאה חנם אין כסף׳ שאנו דורשין אותו לסימני נערות׳ שאינה מכורה אינו דין
שלא תמכר׳ לא תצא כצאת העבדים׳ כיציאת עבדים כנענים שיוצאין בשן ועין אבל זו לא
תצא בשן ועין אלא עובדת שש או עד היובל או עד שתביא סימנין וכל הקודם קודם לחירותה
ונותן לה דמי עינה או דמי שינה׳ או אינו אלא לא תצא כצאת העבדים בשש וביובל ת״ל כי ימכר
לך אחיך העברי או העברייה מקיש עברי לעברייה לכל יציאותיו מה עברי יוצא בשש וביובל
אף עברייה יוצאה בשש וביובל ומהו לא תצא כצאת העבדים׳ לא תצא בראשי אברים כעבדים
כנענים יכול העברי יוצא בראשי אברים׳ ת״ל העברי או העברייה מקיש עברי לעברייה מה

לזבונה במשלטיה בה׃ אן קבחת ענד מולאהא׃ אן יתזווג בהא
פיפדהא׃ ולבעץ קום גריב׃ לא יתסלט אן יביעהא אד גדר בהא׃
ואם לבנו ייעדנה כמשפט הבנות יעשה לה׃ ואם לבריה יזמנה׃
כהלכת בנת ישראל יעביד לה׃ ואן זוגהא לאבנה׃ פכסירה׳ ש׳
בנאת יצנע להא׃ אם אחרת יקח לו שארה כסותה ועונתה לא
יגרע׃ אם אחרנתא יסב ליה׳ זיונה׳ כסותה ועונתה לא ימנע׃
ואן תזווג באכרא׃ פטעאמהא׃ וכסותהא ואוקאתהא לא
ינקצהא׃ ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף׃
ואם תלת אלין לא יעביד לה׃ ותפוק מגן דלא כסף׃ ואן לם יצנע
להא ואחדה מן הולאי שלאת׳ פתכרג מגאנא בלא תמן׃
מכה איש ומת מות יומת׃ דימחי לאנש׳ ויקטלניה
אתקטלא

רש״י ז״ל

לעבריה. אינה יוצאה בראשי איברים. אם רעה בעיני אדוניה. שלא נשאה חן בעיניו לכונסה. אשר
לא יעדה. שהיה לו לייעדה ולהכניסה לו לאשה וכסף קנייתה הוא כסף קידושיה וכאן רמז לך
הכתוב שמצוה בייעוד ורמז לך שאינה צריכה קידושין אחרים. והפדה. נותן לה מקום
להפדות ולצאת שאף הוא מסייע בפדיונה. ומהו מקום שנותן לה. שמגרע מפדיונה במספר
השנים שעשתה אצלו כאלו היא שכורה אצלו כיצד. הרי שקנאה במנה ועשתה אצלו שתי שנים
אומרין לו יודע היית שעתידה לצאת לסוף שש נמצא שקנית עבודת כל שנה ושנה בששית
המנה ועשתה אצלך שתי שנים הרי שלישית המנה טול שני שלישיות המנה ותצא מאצלך.
לעם נכרי לא ימשול למכרה. שאינו רשאי למכרה לאחר לא האדון ולא האב. בבגדו בה. אם
בא לבגוד בה שלא קיים בה מצות ייעוד וכן אביה מאחר שבגד בה ומכרה לזה. ואם לבנו
ייעדנה. האדון מלמד שאף בנו קם תחתיו לייעדה אם ירצה אביו ואינו צריך לקדשה קידושין
אחרים אלא אומר לה הרי את מיועדת לי בכסף שקיבל אביך בדמיך. כמשפט הבנות.
שאר כסות ועונה. אם אחרת יקח לו. עליה. שארה כסותה ועונתה לא יגרע. מן האמה שייעד
לו כבר. שארה. מזונות. כסותה. כמשמעו. ועונתה. תשמיש. ואם שלש אלה לא יעשה לה. אם
אחת משלש אלה לא יעשה לה. ומה הן השלש. ייעדנה לו או לבנו או יגרע מפדיונה ותצא וזה
לא ייעדה לו ולא לבנו והיא לא היה בידה לפדות את עצמה. ויצאה חנם. ריבה לך יציאה
לזו יותר ממה שריבה לעבדים. ומה היא היציאה. למדך שתצא בסימנין ותשהה עמו עד
שתביא סימנין ואם הגיעו שש שנים קודם סימנין כבר למדנו שתצא שנ׳ העברי או העבריה
ועבדך שש שנים. ומהו האמור כאן ויצאה חנם שאם קדמו סימנין לשש שנים תצא בהן. או
אינו אומר שתצא אלא בבגרות. ת״ל אין כסף לרבות יציאת בגרות. ואם לא נאמרו שניהם
היתי

אתקטלא יתקטיל׃ ומן צׄרב אנסאן ומאת פליקתל קתלא ׃
וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר
יָנוּס שָׁמָּה׃ ודלא כמן ליה׳ ומן קדם יי׳ אתמסר לידיה׳ ואשוי לך
אתר׳ דיערוק לתמן׃ ואן לם יעתמד אן אלה אוצל פי אמלדה׳
פאנא אצׄייר לך מוצׄעא יהרב אליה׃ וְכִי־יָזִד
אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת׃ וַאֲרֵי
יַרְשַׁע גְּבַר׳ עַל חַבְרֵיהּ לְמִקְטְלֵיהּ בִּנְכִילוּ׳ מִן מַדְבְּחִי תִּדְבְּרִנֵּיהּ
לְמִקְטַל׃ ואמא אן אתקח אנסאן עלי צאחבה וקתלה בכׄבת׳ חתי
מן ענד מדבחי כׄדה ואקתלה׃ וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ
מוֹת יוּמָת׃ ודימחי לאבוהי׳ ולאמיה אתקטלא יתקטיל׃ ומן
צׄרב אביה ואמה פליקתל קתלא׃ וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ
וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת׃ ודיגנוב נפשא מבני ישראל ויזבנינה׳

רש״י ז״ל

הייתי אומר ויצאה חנם זו בגרות לכך נאמרו שניהם שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין ׃
לחלוק׃ מכה איש ומת׃ כמה כתובים נאמרו בפרשת רוצחין וכלן צריכי לפרש למה באו כולם
אפרש׳ מכה איש ומת ואם נאמר מכה איש למה נאמר מכה איש למה נאמר לפי שנ׳
ואיש כי יכה כל נפש אדם שומע אני הכאה בלא מיתה ת״ל מכה איש ומת אינו חייב אלא
בהכאה של מיתה׳ ואם נאמר מכה איש ולא נאמר ואיש כי יכה הייתי אומר אינו חייב
עד שיכה איש׳ הכה את האשה ואת הקטן מניין׳ ת״ל כי יכה כל נפש אדם׳ אפילו קטן ואפילו
אשה׳ ועוד לו נאמר ומכה איש שומע אני אפילו קטן שהרג ושהכה יהא חייב׳ ת״ל ואיש כי
יכה ולא קטן אפילו קטן שהכה׳ ועוד כי יכה כל נפש אדם אפי׳ נפלים במשמע׳ ת״ל מכה
איש אינו חייב עד שיכה בן קיימא הראוי להיות איש׳׳ ואשר לא צדה׳ לא ארב לו ולא
נתכוון׳׳ צדה׳ לשון ארב וכה״א ואתה צודה את נפשי לקחתה׳ ולא יתכן לומר צדה לשון
הצד ציד שצידת חיות אין נופל לא בפועל שלה ושם דבר בה ציד וזה שם דבר בו צדייה
ופועל שלו צודה וזה פועל שלו צד ואומר אני פתרונו כתרגומו ודלא כמן ליה׳ ומנחם
חיברו בחלק צד ציד ואין אני מודה לו ואם יש לחברו באחת ממחלוקות של צד נחברנו
בחלק על צד תנשאון צדה אורה׳ ומלין לצד עלאה ימלל׳ אף כאן אשר לא צדה לא צדד
למצוא לו שום צד מיתה׳ ואף זה יש להדר עליו מכל מקום לשון אורב הוא׳׳ והאלהים
אנה לידו׳ זימן לידו לשון לא תאונה אליך רעה׳ לא יאונה לצדיק כל און׳ מתאנה
הוא לי מזדמן למצוא לי עילה׳׳ והאלהים אנה לידו׳ ולמה תצא זאת מלפניו הוא

וישתבח בידיה אתקטלא יתקטיל׃ ומן סרק אנסאן ובאעה או
וגד פי ידה פליקתל קתלא׃ ומקלל אביו ואמו
מות יומת׃ ודילוט לאבוהי ולאמיה אתקטלא יתקטיל׃ ומן
שתם אביה ואמה פליקתל קתלא׃ וכי יריבן
אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרף ולא ימות ונפל
למשכב׃ וארי ינצון גוברין וימחי גבר ית חבריה באבנא או
בכורמיזא ולא ימות ויפול לבוטלן׃ ואדא תכאצם אנאס
פצרב אחדהמא צאחבה בחגר או בשאדך ולם ימות בל וקע
עלי פראש׃ אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה
רק שבתו יתן ורפא ירפא׃ אם יקום ויהליך בברא על בורייה ויהי

דכא

רש״י.

שאמר דוד כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע ומשל הקדמוני היא התורה שהיא
משל הקב״ה שהוא קדמונו של עולם והיכן אמרה תורה מרשעים יצא רשע׳ והאלהים אנה לידו׳
במה הכתו׳ מדבר בשני בני אדם שהרגו אחד הורג שוגג ואחד הרג מזיד ולא היו בהם
עדים שיעידו זה לא נהרג וזה לא גלה׳ והקב״ה מזמנן לפונדק אחד זה שהרג שוגג
עולה בסולם ונופל על זה שהרג במזיד והורגו ועדים מעידין עליו ומחייבין אותו׳
לגלות׳ נמצא זה שהרג בשוגג גולה וזה שהרג במזיד נהרג״ ושמתי לך מקום׳ אף
במדבר שינוס שמה ואיזה מקום קולטו זה מחנה לויה״ וכי יזיד איש׳ למה נאמ׳ לפי
שנ׳ מכה איש וגו׳ שומע אני אפי׳ עובד ורופא שהרג ושליח ב״ד שהמית במלקות מ׳
והאב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו והשוגג׳ ת״ל וכי יזיד ולא שוגג׳ על רעהו
ולא על העובד להרגו בערמה ולא שליח ב״ד והרופא והרודה בנו ותלמידו שאע״פ שהן מזידין
אין מערימין״ מעם מזבחי׳ אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה תקחנו למות״ ומכה
אביו ואמו׳ לפי שלמדנו על החובל בחבירו שהוא בתשלומין ולא במיתה הוצרך לומר
על החובל באביו שהוא במיתה ואינו חייב עד שיעשה בו חבורה״ אביו ואמו׳
או זה או זה״ מות יומת׳ בחנק״ וגונב איש ומכרו׳ למה נאמ׳ לפי שנ׳ כי ימצא איש גונב
נפש מאחיו אין לי אלא איש שגנב איש׳ אשה שגנבה נפש׳ אשה או טומטום או אנדרוגינוס שגנבו
מניין׳ ת״ל וגונב איש ומכרו׳ ולפי שנ׳ כאן וגונב איש אין לי אלא גונב איש׳ גונב
אשה מניין ת״ל וגונב נפש לכך הוצרכו שניהם מה שחיסר זה גילה זה״ ונמצא בידו׳
שראוהו עדים שגנבו ומכרו ונמצא כבר קודם מכירה״ מות יומת׳ בחנק כל מיתה
האמורה בתורה סתם חנק היא׳ והפסיק הענין וכתב שוד וגונב איש בין מכה אביו
ואמו למקלל אביו ונראה לי היינו פלוגתא דמר סבר מקשינן הכאה לקללה ומר סבר

לא

זכא מחיא· לחוד בוטלניה· יתין ואגר אסיא ישלים׃ פאן הו קאם
ומשא פי אלסוק עלי וכאיה לנפסה פקד ברא אלצארב· עדא
עטלתה יעטיה ועלאגא יעאלגה׃ וכי יכה
איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו נקם ינקם׃
וארי ימחי גבר ית עבדיה או ית אמתיה בשלטן וימות תחות
ידיה אתדנא יתדן׃ ואדא צרב אנסאן עבדה או אמתה בקציב
ומאת תחת ידה פליקאד בה׃ אך אם יום או יומים יעמד לא יקם
כי כספו הוא׃ ברם אם יומא או תרין יומין יתקיים· לא יתדן·
ארי כספיה הוא׃ פאן אקאם יום או יומין פלא יקאד בה· לאנה
מאלה׃ וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה
ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון ענוש יענש כאשר ישית עליו
בעל האשה ונתן בפללים׃ וארי ינצון גברין וימחון אתתא

רש״י

לא מק שינה·· ומקלל אביו ואמו· למה נאמר· לפי שהוא אומר כי איש איש אשר יקלל את אביו אין לי
אלא איש שקלל את אביו· אשה שקללה את אביה מנין· ת״ל ומקלל אביו ואמו סתם בין איש בין אשה:
א״כ למה נאמר איש איש כי יקלל להוציא את הקטן·· מות יומת· בסקילה· וכל מקום שנ׳ דמיו
בו בסקילה: ובנין אב לכולם באבן ירגמוהו אותם דמיהם בם ובמקלל אביו ואמו נאמר דמיו בו··
וכי יריבון אנשים· למה נאמר לפי שנ׳ עין תחת עין לא למדנו אלא דמי איבריו אבל שבתו ורפוי
לא למדנו לכך נאמרה פרשה זו·· ונפל למשכב· כתרגומו ויפול לבוטלן לחולי שמבטלו מ
ממלאכתו·· על משענתו· על בוריו וכחו·· ונקה המכה· וכי תעלה על דעתך שיהרג
זה שלא הרג אלא לימדך כאן שחובשין אותו עד שנראה אם יתרפא זה וכן משמעו כשקם
זה והולך על משענתו אז נקה המכה אבל עד שלא יקום זה לא נקה המכה· רק שבתו·
בטול מלאכתו מחמת החולי· ואם קטע ידו או רגלו רואין ביטול מלאכתו מחמת
החולי כאלו הוא שומר קישואין שהרי אף לאחר החולי אינו ראוי למלאכת יד ורגל והוא
כבר נתן מחמת נזקו דמי ידו ורגלו שנ׳ יד תחת יד רגל תחת רגל·· ורפא ירפא· כתרגו׳
ישלם שכר הרופא· וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בעבד כנעני הכתו׳ מדבר או
אינו אלא בעברי ת״ל כי כספו הוא מה כספו קנוי לו עולמית אף עבד הקנוי לו עולמית·
והרי היה בכלל מכה איש ומת לא בא הכתו׳ והוציאו מן הכלל להיות נדון בדין יום או
יומים שאם לא מת תחת ידו ושהה מעת לעת פטור·· בשבט· בשיש בו כדי להמית ה
הכתוב מדבר· או אפילו אין בו כדי להמית· ת״ל בישראל ואם באבן יד אשר ימות בה
הכהו והלא דברים ק״ו מה ישראל חמור אין חייב עליו אלא א״כ הכהו בדבר שיש בו כדי

להמית

מעדיא ויפקון ולדהא ולא יהי מותא אתגבאה יתגבי כמא
דישוי עלוהי בעלה דאתתא ויתין ממימר דיינא ׃ ואדא תנאצא
אנאס פצדמו אמראה חאמל פכרגן אולאדהא ולם תכון מניה
פשוגרם שצאדם כמא ילדמה בעלהא ויעטיה באנצאף ׃ ואם
אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש ׃ ואם מותא יהי ותתין נפשא
חלף נפשא ׃ ואן כאנת מניה פאגעל נפסא בדל נפסא ׃ עין תחת
עין שן תחת שן יד תחת יד רגל תחת רגל ׃ עינא חלף עינא
שנא חלף שנא ידא חלף ידא רגלא חלף רגלא ׃ ודיה עין
בדל עין וסן בדל סן ויד בדל יד ורגל בדל רגל ׃ כויה תחת
כויה פצע תחת פצע חבורה תחת חבורה ׃ כואה חלף כואה
פדעא חלף פדעא משקופי חלף משקופי ׃ וכי בדל כי ושגה

בדל

רש"י ז"ל

למיתה ועל חבירו שהוא כדי להמית בהכאה זו ויעבד הקל לא כל שכן. נקום ינקם. מיתת
סייף וכה"א חרב נוקמת נקם ברית. אך אם יום או יומים יעמוד לא יקם. אם על יום אחד
הוא פטור על יומים לא כל שכן אלא יום שהוא כיומים ואיזה זה מעת לעת. לא יקם כי כספו
הוא. הא אחר שאינו כספו אפי' ששהה מעת לעת קודם שמת חייב. וכי ינצו אנשים. זה
עם זה ונתכוון להכות את חבירו והכה את האשה. ונגפו. אין נגיפה אלא לשון דחיפה
והכאה כמו פן תגוף באבן רגליך ובטרם יתנגפו רגליכם ולאבן נגף. ולא יהיה אסון.
באשה. ענוש יענש. יגבו ממנו ממון כמו וענשו אותו מאה כסף. כאשר ישית עליו.
כשיתבענו בעל האשה בב"ד להשית עליו עונש על כך. ונתן. המכה דמי ולדות. בפלילים.
על פי הדיינים. ואם אסון יהיה. באשה. ונתת נפש תחת נפש. רבותי' חולקין בדבר יש
אומרין נפש ממש ויש אומרין ממון אבל לא נפש ממש שהמתכוין להרוג על את זה
והרג את זה פטור ממיתה ומשלם ליורשיו דמיו כמו שהיה נמכר בשוק. עין
תחת עין. סימא עין חבירו נותן לו דמי עינו כמה שפחתו דמיו למכור בשוק וכן
כולם ולא נטילת אבר ממש כמו שדרשו רבותי' בפרק החובל. כויה תחת כויה.
מכות אש ועד עכשיו דיבר בחבלה שיש בה פחת דמים ועכשיו בשאין בה פחת
דמים אלא צער כגון כואו בשפוד על צפרנו אומדין כמה אדם כיוצא בזה רוצה
ליטול להיות מצטער כך. פצע. היא מכה המוציאה דם שפצע את בשרו נפרדור
בלעז הכל לפי מה שהוא אם יש בה פחת דמים נותן נזק ואם נפל למשכב נותן
שבת ורפוי ובושת וצער ומקרא זה יתר הוא ובהחובל דרשוהו רבותי' לחייב על

הצער

בדל שגה וגראחה בדל גראחה: וכי יכה איש את
עין עבדו או את עין אמתו ושחתה לחפשי ישלחנו תחת עינו:
וארי ימחי גבר ית עינא דעבדיה או ית עינא דאמתיה ויחבלינה
לבר חורין יפטרניה חלף עיניה: ואן צרב אנסאן עין עבדה או
עין אמתה פארהבהא פשיטלקה חרא בדל עינה: ואם שן עבדו
או שן אמתו יפיל לחפשי ישלחנו תחת שנו: ואם שינא דעבדיה
או שינא דאמתיה יפיל לבר חורין יפטרניה חלף שניה: ואן טרח
סן עבדה או סן אמתה פשיטלקה חרא בדל סנה:
וכי יגח שור את איש או את אשה ומת סקול יסקל השור
ולא יאכל את בשרו ובעל השור נקי: וארי יגח תורא ית
גברא או ית אתתא וימות אתרגמא יתרגים תורא ולא יתאכיל

רש"י ז"ל

הצער אפילו במקום נזק שאף ע"פ שנותן לו דמי ידו אין פוטרין אותו מן הצער לומ'
הואיל וקנה ידו יש עליו לחתכה בכל מה שירצה אלא אומרין יש לו לחתכה בסם שאינו
מצטער כל כך וזה חתכה בברזל וציערו: חבורה. היא מכה שהדם נצרר בה ואינו יוצא
אלא שמאדים הבשר כנגדו ולשון חבורה טק"א בלע"ז כמו ונמר חברבורותיו ותרגומו
משקופי לשון חבטה בטדור"א בלע"ז וכן שדופות קדים שקיפן קדום חבוטות ברוח
וכן על המשקוף ע"ש שהדלת נוקש עליו: וכי יכה איש את עין עבדו. כנעני אבל עברי
אינו יוצא בשן ועין כמו שאמרנו לא תצא כצאת העבדים: תחת עינו. וכן בכ"ד ראשי
איברים אצבעות הידים והרגלים ושתי אזנים והחוטם וראש הגויה שהוא גוף האמה:
ולמה נאמ' שן ועין נאמ' עין ולא נאמר שן הייתי אומר מה עין שנברא עמו
אף כל שנברא עמו והרי שן לא נברא עמו. ואם נאמר שן ולא נאמר עין הייתי
אומר אפילו שן תינוק שיש לה חליפין לכך נאמר עין: וכי יגח שור. אחד שור
ואחד כל בהמה וחיה ועוף אלא שדיבר הכתוב בהווה: ולא יאכל את בשרו. ממשמע
שנ' כי סקול יסקל השור איני יודע שהוא נבלה ונבלה אסורה באכילה אלא מה ת"ל ו
ולא יאכל את בשרו שאפילו שחטו לאחר שנגמר דינו אסור באכילה. בהנייה מניין
ת"ל ובעל השור נקי כאדם האומר לחבירו יצא פל' נקי מנכסיו ואין לו בהם הנייה
של כלום זהו מדרשו. ופשוטו כמשמעו לפי שנ' במועד וגם בעליו יומת הוצרך
לומר בתם ובעל השור נקי: מתמול שלשום. הרי ג' נגיחות: והועד בבעליו. ל'
התראה בעדים כמו העד העיד בנו האיש: והמית איש וגו'. לפי שנ' כי יגח כי אין
לו אלא שהמיתו בנגיחה. המיתו בנשיכה דחיפה בעיטה מניין. ת"ל והמית: וגם
בעליו

ית בסריה׃ ומריה דתורא יהי זכא׃ ואדא נטח תור רגל׃ או
אמראה פקתלה׃ פש׳ ירגם אלתור׃ ולא יוכל לחמה׃ ורב אלתור ברי׃
ואם שור נגח הוא מתמל שלשם והועד בבעליו ולא
ישמרנו והמית איש או אשה השור יסקל וגם בעליו יומת׃
ואם תור נגח הוא מאתמלי ומדקמוהי ואתסהד במריה ולא
נטריה ויקטול גבר או אתא תורא יתרגים ואף מריה יתקטיל׃
ואן כאן תור נטאח מן אמס ומא קבלה ונושד צאחבה ולם
יחפצ׳ה וקתל רגל או אמראה פש׳ ירגם אלתור ויקתל צאחבה איצ׳׃
אם כפר יושת עליו ונתן פדין נפשו ככל אשר יושת עליו׃
אם ממון ישוון עלוהי ויתן פרקן נפשיה ככל דישוון עלוהי׃
ואן אלזם דיה פש׳ יעט פדא נפסה גמיע מא ילזמה׃ או בן יגח

או

רש״י

בעליו יומת׳ בידי שמים׳ יכול בידי אדם׃ ת״ל מות יומת המכה רוצח הוא על רציחתו אתה
הורגו ואין אתה הורגו על רציחת שורו׃ אם כופר יושת עליו׃ אם זה אינו תלוי והרי
הוא כמו אם כסף תלוה לשון אשר זה משפטו שישיתו עליו ב״ד כופר׃ ונתן פדיון נפשו
דמי נזק דברי ר׳ ישמעאל ר׳ עקיבה אומר דמי מזיק׃ או בן יגח׳ בן שהוא קטן׃ או בת יגח׳
שהיא קטנה לפי שנ׳ והמית איש או אשה יכול אינו חייב אלא על הגדולים׃ ת״ל או בן יגח או בת
יגח לחייב על הקטנים כגדולים׃ אם עבד או אמה׳ כנעניים׃ שלשים שקלים יתן׳ גזירת
הכתו׳ היא בין שהוא שוה אלף זוז בין שאינו שוה אלא דינר והשקל משקלו ארבעה זהובים
שהם חצי אונקיא למשקל היושר שבקולוניא׃ וכי יפתח איש בור׳ שהיה מכוסה וגילהו׃
או כי יכרה איש׃ למה נאמ׳ אם על הפתיחה חייב׳ על הכרייה לא כ״ש אלא להביא כורה
אחר כורה שהוא חייב׃ ולא יכסנו׃ הא אם כסהו פטור ובחופר ברשות הרבים דיבר הכתו׳׃
שור או חמור׃ הוא הדין לכל בהמה׃ שבכל מקום שנ׳ שור או חמור אנו למדין אותו
שור שור משבת שנ׳ למען ינוח שורך וחמורך מה להלן כל בהמה וחיה כשור שהרי
נאמר במקום אחר וכל בהמתך אף כאן כל בהמה וחיה כשור ולא נאמר שור וחמור
אלא שור ולא אדם חמור ולא כלים׃ בעל הבור׃ בעל התקלה אעפ״י שאין הבור שלו שעשאו
ברשות הרבים עשאו הכתוב בעליו להתחייב עליו בנזקיו׃ כסף ישיב לבעליו׳ ישיב
לרבות שוה כסף ואפילו סובין׃ והמת יהיה לו׳ לניזק ושמין את הנבלה ונוטלה בדמים
ומשלים לו המזיק עליה תשלומי נזקו׃ וכי יגוף׃ ידחוף בין בקרניו בין בגופו בין ברגליו
בין שנשכו בשינו כולן בכלל נגיפה הם שאין נגיפה אלא לשון מכה׃ שור איש׃ שור
שלאיש׃

או בת יגח כמשפט הזה יעשה לו׃ או לבר ישראל יגח תורא
או לבת ישראל יגח· כדינא הדין יתעביד ליה׃ ואן נטח אבן או
אבנה פֿיצבע בה מתל הדא אלחכם׃ אם עבד יגח השור או אמה
כסף שלשים שקלים יתן לאדניו והשור יסקל׃ אם לעבדא יגח
תורא או לאמתא· כספא תלתין סלעין יתין לרבונה· ותורא
יתרגים׃ ואן נטח עבד או אמה· פֿליעט מולאה תלאתין מתקאל
פֿצה וירגם אלתור׃ וכי יפתח איש בור או כי
יכרה איש בר ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור׃ וארי
יפתח גבר גוב· או ארי יכרי גבר· גוב ולא יכסיניה ויפול
תמן תורא או חמרא׃ ואן פתח אנסאן בירא· או כרא בירא
ולם יגטיה· פֿוקע פֿיה תור או חמאר׃ בעל הבור ישלם כסף
ישיב לבעליו והמת יהיה לו׃ מריה דגובא ישלים כספא יתיב

רש״י

שלישי· ומכרו את השור וגו׳ בשוים הכתו׳ מדבר שור שוה מאתים שהמית שור שוה
מאתים בין שהנבלה שוה הרבה בין שהיא שוה מעט כשנוטל זה חצי החי וחצי המת
וזה חצי החי וחצי המת נמצא כל אחד מפסיד חצי נזק שהזיקה המיתה. למדנו שהתם
משלם חצי נזק שמן השוין אתה למד לשאינן שוין כי דין התם לשלם חצי נזק לא פחות
ולא יותר· או יכול אף בשאינן שוין בדמיהן כשהן חיים אמר הכתוב וחצו את שניהם
אם אמרת כך פעמים שהמזיק משתכר הרבה כשהנבלה שוה לימכר לנכרים הרבה
יותר מדמי שור המזיק· הא לא שיאמר הכתו׳ שיהא המזיק נשכר או פעמים שהניזק
נוטל הרבה יותר מדמי נזק שלם שאם חצי דמי שור המזיק שוין יותר מכל דמי שור
הניזק· ואם אמרת כן הרי תם חמור ממועד· על כרחך לא דבר הכתו׳ אלא בשוין
ולימדך שהתם משלם חצי נזק ומן השוין תלמוד לשאינן שוין שהמשתלם חצי נזקו
שמין לו את הנבלה ומה שפחתו דמיו בשביל המיתה נוטל חצי הפחת והולך· ולמה
אמר הכתו׳ בלשון הזה ולא אמר ישלם חציו· ללמד שאין התם משלם אלא מגופו ואם
נגח ומת אין ניזק נוטל אלא הנבלה ואם אינה מגעת לחצי נזקו יפסיד או שור שוה
מנה שנגח שור שוה חמש מאות גוף אינו נוטל אלא את השור שלא נתחייב התם לחייב
בעליו לשלם מן העלייה·· או נודע· או לא היה תם אלא נודע כי שור נגח הוא היום
ומתמול שלשום הרי ג׳ נגיחות·· שלם ישלם שור· נזק שלם··והמת יהיה לו· לניזק ועליו
ישלם המזיק עד שישתלם כל נזקו·· חמשה בקר· אמר רבן יוחנן בן זכאי חס המקום

על

למרוהי ומיתא יהי דיליה׃ פאיגרם צאחב תביר תמנה ויעטיה
למולאה ושמית יכון לה׃ וכי יגף שור איש את
שור רעהו ומת ומכרו את השור החי וחצו את כספו וגם את
המת יחצון׃ וארי יגוף תור דגבר ית תורא דחבריה וימות
ויזבנון ית תורא חיא ויפלגון ית כספיה ואף ית דמי מיתא
יפלגון׃ ואדא צדם תור אנסאן תור צאחבה ומאת פיביעו
אתור אלחי ויקתסמו תמנה ואיצא תמן אלמית יקתסמונה׃
או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשם ולא ישמרנו בעליו
שלם ישלם שור תחת השור והמת יהיה לו׃ או אתידע ארי
תור נגח הוא מאתמלי ומדקמוהי ולא נטריה מריה שלמא
ישלים תורא חלף תורא ומיתא יהי דיליה׃ ואן ערף אנה
תור נטאח מן אמס ומא קבלה ולם יחפטה צאחבה פליסלם
תורא

רש"י

על כבודן של בריות. שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנשאו על כתיפו משלם חמשה. שה שנושאו על כתפו משלם ד' הואיל ונתבזה בו. אמר ר"מ בוא וראה כמה גדולה כחה של מלאכה. שור שביטלו ממלאכתו חמשה. שה שלא ביטלו ממלאכתו ארבעה. תחת השור. תחת השה. שנה הכתו' לומר שאין מדת תשלומי ארבעה וחמשה נוהגת אלא בשור ושה בלבד. אם במחתרת. כשהיה חותר את הבית. אין לו דמים. אין זו רציחה הרי הוא כמת מעיקרו כאן לימדתך תורה אם בא להורגך השכם להרגו וזה להרגך בא שהרי יודע הוא שאין אדם מעמיד עצמו ורואה שנוטלין ממונו בפניו ושותק לפיכך על מנת כן בא שאם יעמוד בעל הממון כנגדו יהרגנו. אם זרחה השמש עליו. אין זה אלא כמין משל אם ברור לך הדבר שיש לו שלום עמך כך פשוט לך שאינו בא להרוג אפילו יעמוד בעל הממון כנגדו כגון אב החותר לגנוב ממון הבן בידוע שרחמי האב על הבן ואינו בא על עסקי נפשות. דמים לו. כחי הוא חשוב ורציחה הוא אם יהרגנו בעל הבית. שלם ישלם. הגנב ממון שגנב ואינו חייב מיתה. ואונקלוס שתרגם אם עינא דסהדיא נפלת עלוהי לקח לו שטה אחרת לומר שאם מצאוהו עדים קודם שבא בעל הבית וכשבא בה"ב נגדו התרו בו שלא יהרגהו דמים לו חייב עליו אם הרגו שמאחר שיש רואים לו אין הגנב הזה בא על עסקי נפשות ולא יהרוג את בעל הממון. אם המצא תמצא בידו. ברשותו שלא טבח ולא מכר. משור עד חמור. כל דבר בכלל תשלומי כפל בין שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים

שהרי

תורא בדל ת'ור וש'מיית יכון לה׃ כי יגנב
איש שור או שה וטבחו או מכרו חמשה בקר ישלם תחת
השור וארבע צאן תחת השה׃ ארי יגנוב גבר תור או אמר
ויכסניה או יזבנניה חמשא תורין ישלים חלף תורא וארבע
ענא חלף אמרא׃ ואדא סרק אנסאן תור או שאה ודבחה או
באעה פליסלם בדל ת'ור כמסה ובדל שאה ארבעה׃ אם
במחתרת ימצא הגנב והכה ומת אין לו דמים׃ אם במחתרתא
ישתכח גנבא ויתמחי וימות לית ליה דם׃ אן וגד סארק פי ש'
נקב וצרב וקתל פלא תבל לה׃ אם זרחה השמש עליו דמים
לו שלם ישלם אם אין לו ונמכר בגנבתו׃ אם עינא דסהדיא
נפלת עלוהי דמא ליה שלמא ישלים אם לית ליה ויזדבן
בגנובתיה׃

רש״י ז״ל

שהרי נאמר מקרא אחר על שה על שלמה על כל אבדה ישלם שנים לרעהו׃ חיים שנים ישלם
ולא ישלם מתים אלא חיים או דמי חיים׃ כי יבער את בעירה׃ ובער׳ כולן לשון בהמה
כמו אנחנו ובעירנו׃ כי יבער׳ יוליך בהמותיו בשדה וכרם שלח בידו ויזיק אותו באחת
משתים או או בשילוח בעירה או בביעור ומירשו רבותי׳ שילוח זהו נזקי מדרך כף רגל וביער
זהו נזקי השן האוכלת ומבערת׃ בשדה אחר׳ בשדה של איש אחר׃ מיטב שדהו ישלם׳
שמין את הנזק ואם בא לשלם לו קרקע דמי נזקו ישלם לו ממיטב שדותיו אם היה נזקו
סלע יתן לו שוה סלע מעידית שיש לו ולמדך הכתוב שהנזקין שמין להם בעידית׃ כי
תצא אש׳ אפילו מעצמה׃ ומצאה קוצים׳ קרדונש בלעז׃ ונאכל גדיש׳ שלוחכה בקוצים
עד שהגיעה לגדיש או לקמה המחוברת בקרקע׳ או השדה׳ שלוחכה את נירו וצריך
לנור אותה פעם שנית׃ שלם ישלם המבעיר׳ אעפ״י שהדליק בתוך שלו והיא יצאה
מעצמה ע״י קוצים שמצאה חייב לשלם לפי שלא שמר את גחלתו שלא תצא ותזיק׃
וגונב מבית האיש׳ לפי דבריו׃ אם ימצא הגנב ישלם׳ הגנב שנים לבעלים׃ אם לא ימצא
הגנב׳ ובא השומר הזה שהוא בעל הבית׃ ונקרב׳ אל הדיינים לדון עם זה ולישבע לו שלא
שלח ידו בשלו׃ על כל דבר פשע׳ שימצא שקרן בשבועתו שיעידו עדים שהוא עצמו
גנבו וירשיעו לאחשהם הדיינים על פי העדים׳ ישלם שנים לרעהו׳ לימדך הכתוב
שהטוען בפקדון לומר נגנב הימנו ונמצא שהוא עצמו גנבו משלם תשלומי כפל׃
ואימתי׳ בזמן שנשבע ואח״כ באו עדים שכך דרשו רבותינו׃ ונקרב בעל הבית אל
האלהים׳ קריבה זו שבועה היא אתה אומר לשבועה או אינו אלא לדין שכיון שבא לדין וכפר
לומר נגנבה מיד יתחייב כפל אם באו עדים שהוא בידו נאמר כאן שלוחות יד ונאמר

ואן אשרקת עליה אלשמס פתבל לה׳ ויסלם מא סרק׳ ואן לם
יכון לה׳ פיבאע בסרקתה׃ אִם הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה
מִשּׁוֹר עַד חֲמוֹר עַד שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם׃ אִם אִשְׁתַּכָּחָא
תִשְׁתְּכַח בִּידֵיהּ גְּנֻבְתָּא מִתּוֹר עַד חֲמָר עַד אִמַּר אִנּוּן חַיִּין
עַל חַד תְּרֵין יְשַׁלֵּים׃ ואן וגדת אלסרקה פי ידה מן תור אלי חמאר
אלי שאה והם אחיא פליסלם בדל אלואחד אתנין׃

כִּי יַבְעֶר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירֹה וּבִעֵר
בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם׃ אֲרֵי יוֹכֵיל גְּבַר
חֲקַל אוֹ כְרַם וִישַׁלַּח יָת בְּעִירֵיהּ וְיֵיכוֹל בַּחֲקַל אָחֳרָן שְׁפַר חַקְלֵיהּ
וּשְׁפַר כַּרְמֵיהּ יְשַׁלֵּים׃ ואדא ארעא אנסאן ציעה או כרם לה
ואטלק בהימתה ורעת פי ציעה אכרא פליסלם מן אגוד
ציעתה

בעירו

רש״י ז״ל

למטה. שליחות יד שבועת יי׳ תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו מה להלן שבועה אף כאן שבועה״
אשר יאמר כי הוא זה. לפי פשוטו אשר יאמר העד כי הוא זה. שנשבעת עליו הרי הוא אצלך עד
הדיינים יבא דבר שניהם ויחקרו את העדות ואם כשרים הם וירשיעוהו לשומר זה ישלם
שנים ואם ירשיעו את העדים שנמצאו זוממין ישלמו הם שנים לשומר׳ ורז״ל דרשו כי
הוא זה ללמד שאין מחייבין אותו שבועה אלא אם הודה במקצת לומר כך וכך אני חייב
לך והמותר נגנב ממני״ כי יתן איש אל רעהו חמור או שור׳ פרשה ראשונה נאמרה
בשומר חנם לפ״כ פטר בו את הגנבה כמו שכתו׳ וגונב מבית האיש אם לא ימצא
הגנב ונקרב בע״ה לשבועה לומר שפוטר עצמו בשבועה׳ זו׳ ופרשה זו אמורה בשומר
שכר לפ״כ אינו פטור אם נגנבה כמו שכתו׳ אם גנב יגנב מעמו ישלם אבל על האונס
כמו מת מעצמו אם נשבר או נשבה בחזקה ע״י לסטים׳ ואין רואה שיעיד בדבר״
שבועת יי׳ תהיה׳ ישבע שכן הוא כדבריו והוא לא שלח בה יד להשתמש בה לעצמו שאם
לא שלח בה יד ואח״כ נאנסה חייב באונסיה״ ולקח בעליו השבועה״ ולא ישלם לו השומר
כלום״ אם טרף יטרף׳ ע״י חיה רעה״ יביאהו עד׳ יביא עדים שנטרפה באונס ופטור״
הטרפה לא ישלם׳ אינו אומר טרפה לא ישלם אלא הטרפה יש טרפה שהוא משלם ויש
טרפה שאינו משלם׳ טריפת חתול ושועל ונמייה משלם׳ טרפת זאב ארי ודוב ונחש
אינו משלם׳ ומי לחשך לדון כן שהרי כתוב ומת או נשבר או נשבה מה מיתה שאין
יכול להציל אף שבר ושביה שאין יכול להציל״ וכי ישאל׳ בא ללמד על השואל שחייב
באונסין״ בעליו של שור אינו עם השואל במלאכתו״ ואם בעליו עמו׳ בין שהוא באותה
מלאכה

צ'יעתה או כרמה׃ כי תצא אש ומצאה קצים
ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבער את
הבערה׃ ארי יתפק נור· וישכח כובין וייכול גדישין· או קמא
או חקל· שלמא ישלים· דאדליק ית דליקתא׃ ואן כרגת נאר·
ווגדת שוכא ואחרקת כדיסא· או סנבלא קאימא· או סאיר מא
פי צ'יאעה פליסלם מא יגב בה· אלמשעל לאשעאל׃

ג כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמר וגנב מבית
האיש אם ימצא הגנב ישלם שנים׃ ארי יתין גבר לחבריה כסף
או מנין למטר· ויתגנבון מבית גברא אם ישתכח גנבא ישלים
על חד תרין׃ ואן דפע אנסאן לי צאחבה ורק או אניה ליחפצה
לה· וסרק דאך מן מנזלה פאן וגד אלסארק פלם אתנין׃ אם לא

רש"י

מלאכה בין שהוא במלאכה אחרת היה עמו בשעת שאלה אינו צריך להיות עמו בשעת
שאלה אינו צריך להיות עמו בשעת שבירה ומיתה· אם שכיר הוא· אם השור אינו שאול אלא
שכיר בא בשכרו ליד השוכר הזה ולא בשאלה ואין כל הנאה שלו שהרי ע"י שכרו נשתמש
ואין לו משפט שואל להתחייב באונסין ולא פירש מה דינו אם כשומר חנם או כשומר
שכר לכך בו נחלקו רבותי' חכמי ישראל שוכר כיצד משלם ר' מאיר אומ' כשומר חנם ר'
יהודה אומ' כשומר שכר· וכי יפתה· מדבר על לבה עד ששומעת לו וכן תרגומו
ארי ישדיל שידול בל' ארמי כפיתוי בל' עברי·· מהר ימהרנה· יפסוק לה מוהר כ
כמשפט איש לאשתו שכותב לה כתובה וישאנה·· כמוהר הבתולות· שהוא קצוב חמשים
כסף אצל התופס את הבתולה ושוכב עמה באונס שנ' ונתן האיש השוכב עמה לאבי
הנערה חמשים כסף·· מכשפה לא תחיה· לא תומת בב"ד אחד זכרים ואחד נקבות
אלא שדיבר הכתו' בהווה שהנשים מצויות מכשפות· זובח לאלהים· לעבודה זרה· או
היה נקוד לאלהים היה צריך לפרש ולכתוב אחרים עכשיו שאמר לאלהים אין צריך לפרש
אחרים שכל למ"ד ובי"ת המשמשות בראש התיבה אם נקודים בחטף כגון למלך ל
למדבר לעיר צריך לפרש לאיזה מלך לאיזה מדבר לאיזה עיר· וכן במלכים ולרגלים
צריך לפרשם לאיזה· ואם אינו מפרש כל מלכים במשמע וכן לאלהים כל אלהים במשמע
אפילו קודש אבל כשהוא נקוד' פתח כמו למלך למדבר לעיר נודע באיזה מלך
מדבר וכן לעיר נודע באיזה עיר מדבר וכן לאלהים לאותן שהוזהרתם עליהם ממקום
אחר·

ימצא הגנב ונקרב בעל־הבית אל־האלהים אם לא שלח ידו
במלאכת רעהו׃ אם לא ישתכח גנבא׳ ויתקרב מריה דביתא
לקדם דייניא׳ אם לא אושיט ידיה במא דמסר ליה חבריה׃
ואן לם יוגד ﭏסארק פליתקדם צאחב ﭏמנזל ﭏי ﭏחאכם ויחלף
אנה לם ימד ידה ﭏי מלך צאחבה׃ על כל דבר פשע על שור
על חמור על שה על שלמה על כל אבדה אשר יאמר כי
הוא זה עד האלהים יבא דבר שניהם אשר ירשיען אלהים
ישלם שנים לרעהו׃ על כל פתגם דחוב׳ על תור׳ על חמר׳ על
אמר על כסו׳ על כל אבידתא׳ דיימר ארי הוא דין׳ לקדם דייניא׳
ייעול דין תרויהון׳ דיחייבון דייניא׳ ישלים על חד תרין לחבריה׃
עלי כל אמר יגחדה׳ מן תור ﭏי חמאר׳ ﭏי שאה ﭏי תוב וﭏי כל
צ׳ﭏה

רש״י

במוק

כמוצא בו איך בשרים יג לפי שלא פירש הוצרך לינקד פתח׳׳ יחרם. יומת למה נאמר יחרם והלא
כבר נאמרה בו מיתה במקום אחר והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא וגו׳ אלא לפי שלא פירש
על איזו עבודה חייב מיתה שלא תאמר כל עבודות במיתה בא ופירש לך כאן זובח לאלהים מה
זביחה עבודה הנעשית בפנים לשמים אף אני מרבה המקטר והמנסך שהן עבודה בפני׳
וחייבין עליהם לכל ע״ז בין שדרכה לעבדה בכך בין שאין דרכה לעבדה בכך אבל שאר
עבודות כגון המכבד והמרבץ והמגפף והמנשק אינו במיתה׳׳ וגר לא תונה. אונאת
דברים קונטרליאר בלע״ז כמו והאכלתי את מוניך את בשרם. ולא תלחצנו. בגזילת ממון׳׳
כי גרים הייתם. אם הוניתו אף הוא יכול להונותך ולומר לך אף אתה מגרים באת. מום
שבך אל תאמר לחבירך. כל לשון גר אדם שלא נולד באותה המדינה אלא בא ממדינה אחר׳
לגור שם׳׳ כל אלמנה ויתום לא תענון. הוא הדין לכל אדם אלא שדיבר הכתו׳ בהווה לפי שהם
תשושי כח ודבר מצוי לענותם. אם ענה תענה אותו. הרי זה מקרא קצר גזם ולא פירש
ענשו כמו לכן כל הורג קין גזם ולא פירש אף כאן אם ענה תענה אותו לשון גיזום כלומר
סופך ליטול את שלך׳׳ למה. כי אם צעוק יצעק אלי וגו׳׳ והיו נשיכם אלמנות. ממשמע שנאמ׳
והרגתי אתכם איני יודע שנשיכם אלמנות ובניכם יתומים אלא הרי זו קללה אחרת. שיהיו הנשים
צרורות באלמנות חיות שלא יהיו עדים למיתת בעליהן ותהיינה אסורות להינשא והבנים יהיו
יתומים שלא יניחום ב״ד לירד לנכסי אביהן לפי שאין יודעין אם מתו או נשבו׳׳ אם כסף תלוה את
עמי. ר׳ ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מג׳ וזה אחד מהן׳׳ את עמי. עמי ונכרי עמי
קודם. עני ועשיר עני קודם. עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין. וזה משמעו אם
כסף תלוה. את עמי תלוהו ולא לנכרי. ולאיזה מעמי. את העני ולאיזה עני. לאותו שעמך. לא תהיה

צ'ה אן יקול הדא הו פ'י צ'חאכם ירפע אמורהא ומן צ'למה צ'חאכם סלם אתנין לצאחבה: כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמר ומת או נשבר או נשבה אין ראה: ארי יתן גבר לחבריה חמר או תור או אמר וכל בעירא למיטר ומית או איתבר או אשתבי לית חזי: ואן דפע אנסאן ל'י צאחבה חמאר או תור או שאה או שי מן סאיר ש'בהאים ליחפצ'ה פמאת או אנכסר או סבי בגיר בינה: שבעת יהוה תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו במלאכת רעהו ולקח בעליו ולא ישלם: מומתא דיי תהי בין תרויהון אם לא אושיט ידיה במא דמסר ליה חבריה ויקביל מריה מנה מומתא ולא ישלים: פימין ש'לה תפצ'ל פי מא בינהמא אנה לם ימד ידה ל'י מא צאחבה ויקבלהא ש'צאחב ולא יסלם לה שיא:

רש"י

לו כנשה: לא תתבענו בחזקה אם אתה יודע שאין לו לא תהי דומה עליו כאלו הלויתו אלא כאלו לא הלויתו כלומר לא תכלימהו: נשך: רבית שהיא כנשיכת נחש שנושך חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש ופתאום הוא מבצבץ ונופח עד קדקדו כך רבית אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהרבית עולה ומחסרו ממון הרבה: אם חבל תחבול: כל לשון חבלה אינו משכון בשעת הלואה אלא שממשכנין את הלוה כשמגיע הזמן ואינו פורע: עד בא השמש תשיבנו לו: כל היום תשיבנו לו עד בוא השמש ובבוא השמש תחזור ותטלנו עד שיבא בקר של מחר ובכסות יום הכתו' מדבר שאין צריך לה בלילה: כי היא כסותה: זו טלית: שמלתו: זה חלוק: במה ישכב: לרבות את המצע: אלהים לא תקלל: הרי זו אזהרה לברכת השם ולאזהרה לקללת הדיינין: מלאתך: חובה המוטלת עליך כשתתמלא תבואתך לבשל והם בכורים: ודמעך: התרומה ואיני יודע מהו לשון דמע: לא תאחר: לא תשנה סדר הפרשתן לאחר את המוקדם ולהקדים את המאוחר שלא יקדים תרומה לבכורים ומעשר לתרומה: בכור בניך תתן לי: לפדותו בה' סלעים מן הכהן והלא כבר צוה עליו במקום אחר: אלא כדי לסמוך לו כן תעשה לשורך לצאנך מה בכור אדם לאחר שלשים יום פודהו שנ' ופדויו מבן חדש תפדה: אף בכור בהמה דקה מיטפל בו שלשים יום ואחר נותנו לכהן: שבעת ימים יהיה עם אמו: זו אזהרה לכהן שאם בא למהר את קרבנו לא ימהר קודם שמונה לפי שהוא מחוסר זמן: ביום השמיני תתנו לי: יכול יהא חובה לבו ביום נאמר כאן שמיני ונאמ' להלן ומיום השמיני והלאה ירצה מה שמיני האמור להלן להכשיר משמיני ולהלן אף שמיני האמור כאן להכשיר משמיני ולהלן וכן משמעו וביום שמיני אתה רשאי ליתנו לי: ואנשי קדש תהיון לי: אם אתם קדושים ופרושים משקוצי נבלות וטרפות הרי אתם שלי ואם לאו אינכם שלי: ובשר בשדה טרפה: אף בבית כן אלא שדיבר הכתו' בהווה מקום שדרך בהמות ליטרף וכן כי בשדה מצאה וכן אשר לא יהיה טהור

כבר פירשו הרמב"ן ועיין בספרו

וְאִם גָּנֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו׃ וְאִם אִתְגְּנָבָא יִתְגְּנֵיב מֵעִמֵּיהּ יְשַׁלֵּים לְמָרוֹהִי׃ וַאן סֻרִק מִן עִנְדָהֻ סַלַּם לַהֻ׃ אִם טָרֹף יִטָּרֵף יְבִאֵהוּ עֵד הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם׃ אִם אִתְבְּרָא יִתְבַּר יַיְתֵי סַהֲדִין דִּתְבִיר לָא יְשַׁלֵּים׃ וַאן אפתרס פטֿיאת בשאהד ולם יסלם טֿפריסה׃

וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם׃ וַאֲרֵי יִשְׁאַל גְּבַר מִן חַבְרֵיהּ וְיִתְבַּר אוֹ יְמוּת מָרֵיהּ לֵית עִמֵּיהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּים׃ וַאן אסתעאר אנסאן מן צאחבה פאנכסר או מאת וליס רבה מעה פליגרמה׃ אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם אִם שָׂכִיר הוּא בָּא בִּשְׂכָרוֹ׃ אִם מָרֵיהּ עִמֵּיהּ לָא יְשַׁלֵּים אִם אֲגִירָא הוּא עַל בַּאֲגָרֵיהּ׃ אן כאן רבה מעה פלא יגרמה ואן כאן אגירא פקד מצא באגרתה׃

וְכִי יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא אֹרָשָׂה וְשָׁכַב

עמה

רש״י

מקרה לילה הוא הדין למקרה יום אלא שדיבר הכתו' בהווה· ובשר דתליש מן החיות חיתא· בשר
שנתלש ע"י טרפות זאב או ארי או מין חיה בשדה או בהמה כשרה כחיה·· לכלב תשליכון אותו· אף
הוא ככלב· אותו ללב כמשמעו אף בנבלה· או מכור לנכרי קו"ו לטרפה שמותרת בכל הנאות אלא
מה ת"ל לכלב ללמדך שהכלב נכבד ממנו· ולמדך הכתו' שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה שנ'
ולכל בני ישרא' לא יחרץ כלב לשונו אמר הקב"ה תנו לו שכרו·· לא תשא שמע שוא· כתרגומו לא
תקביל שמע דשקר אזהרה למקבל לשון הרע ולדיין שלא ישמע דברי בעל דין עד שיבא בעל
דין חבירו·· אל תשת ידך עם רשע· הטוען את חבירו טענת שקר שהבטיחהו להיות לו עד חמס··
לא תהיה אחרי רבים לרעות· יש במקרא הזה מדרשי חכמי ישרא' אבל אין לשון המקרא מיושב
בהן על אופניו מכאן דרשו שאין מטין לחובה בהכרעת דיין אחד וסוף המקרא דרשו אחרי
רבים להטות שאם יש שנים במחייבין יותר על המזכין הטה הדין על פיהם לחובה· ובדיני נפשות
הכתו' מדבר· ואמצע המקרא דרשו לא תענה על ריב על רב שאין חולקין על מופלא שבב"ד
לפי' מתחילין בדיני נפשות מן הצד· לקטנים שבהם שואלין תחלה שיאמרו את דעתם· ולפי
דברי רבותי' כך פתרון המקרא·· לא תהיה אחרי רבים לרעות· לחייב מיתה בשביל דיין אחד·
שירבו מחייבין על המזכין ולא תענה על הרב לנטות מדבריו ולפי שהוא חסר יוד דרשו בו כן··
אחרי רבים להטות· יש רבים שאתה נוטה אחריהן ואימתי בזמן שיש שנים המכריעין במחייבין
יותר מן המזכין ומתשמע שנ' לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני אבל היה עמהן לטובה
מכאן אמרו דיני נפשות מטין על פי אחד לזכות ועל פי שנים לחובה· ואונקלוס תרגם לא
תתמנע מלאלפא מה דבעינך על דינא ולשון העברי לפי התרגום כך הוא נדרש· לא תענה
על ריב לנטות אם ישאלך דבר למשפט לא תענה לנטות לצד אחד ולסלק עצמך מן

הריב

עמה מהר ימהרנה לו לאשה׃ וארי ישדיל גבר בתולתא׃ דלא
מארסא וישכוב עמה קימא יקיימנה ליה לאתו׃ ואדא כדע רגל
גאריה בכר לם תמלך פצאגעהא פאמהרהא לה זוגה׃ אם מאן
ימאן אביה לתתה לו כסף ישקל כמהר הבתולת׃ אם מצבא
לא יצבי אבוהא למתנה ליה׃ כספא יתקול כמוהרי בתולתא׃
ואן אבא אביהא אן ידווגהא לה פליזן לה מן ורק כמהר אל
אבכאר׃ מכשפה לא תחיה׃ חרשא לא תחי׃ והסאחר
פלא תסתבקיה׃ כל שכב עם בהמה מות יומת׃ כל דישכוב עם
בעירא אתקטלא יתקטיל׃ וכל מן צאגע שיא מן אלבהאים פלי
יקתל קתלא׃ זבח לאלהים יחרם בלתי ליהוה
לבדו׃ דידבח לטעות עממיא יתקטיל׳ אלהין לשמא דיי בלחודוהי׃

רש״י

הריב לא הוי דן אותו לאמיתו ואני אומר ליישבו על אופניו כפשוטו כך פתרונו לא תהיה אחרי רבים לרעות אם ראית רשעים מטין משפט לא תאמר הואיל ורבים הם הנני נוטה אחריהם. ולא תענה על ריב לנטות וגו׳ ואם ישאלך הנידון על אותו משפט אל תעננו על הריב דבר הנוטה אחרי אותן רבים להטות את המשפט מאמיתו אלא אמור את המשפט כאשר הוא והקולר יהא תלוי בצואר הרבים. ודל לא תהדר בריבו לא תחלוק לו כבוד לזכותו בדין ולומר דל הוא אזכנו ואכבדנו. כי תראה חמור שונאך הרי כי משמש לשון דלמא שהוא אחד מד׳ לשונות של שמושי כי וכה פתרונו שמא תראה חמורו רובץ תחת משאו. וחדלת מעזוב לו בתמיה. עזב תעזב עמו עזיבה זו לשון עזרה וכן עזור ועזוב וכן ויעזבו את ירושלים עד החומה מלאוה עפר לעזור ולחזק את חוזק החומה. כיוצא בו כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני וגו׳ שמא תאמר כן בתמיה לא תירא מהם. ומדרש כך דרשו רבותי׳ כי תראה וחדלת פעמים שאתה חודל ופעמים שאתה עוזר הא כיצד זקן ואינו לפי כבודו וחדלת. או בהמת נכרי ומשאוי ישראל וחדלת. עזב תעזב עמו לפרק המשאוי מלמשקל ליה. מליטול משאו ממנו. אביונך לשון אובה שהוא מדולדל ותאב לכל טובה. ונקי וצדיק אל תהרוג מניין ליוצא מן הדין חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות שמחזירין אותו ת״ל ונקי וצדיק אל תהרוג ואע״פ שאינו צדיק שלא נצטדק בב״ד מכל מקום נקי הוא מדין מיתה שהרי יש לך לזכותו. ומנין ליוצא מב״ד זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו לב״ד ת״ל וצדיק אל תהרוג וזה צדיק הוא שנצטדק בב״ד. כי לא אצדיק רשע אין לך להחזירו כי לא אצדיקנו בדיני אם יצא מידך זכאי יש לי שלוחים הרבה להמיתו במיתה שנתחייב בה. ושוחד לא תקח אפילו חכם בתורה לשפוט אמת וכל שכן כי לנטות הדין שהרי להטות את הדין כבר נאמר לא תטה משפט. יעור פקחים אפילו חכם בתורה ונוטל שוחד סוף שתטרף דעתו עליו וישתכח תלמודו ויכהה מאור עיניו. ויסלף כתרגומו ומקלקל. דברי צדיקים דברים המצודקים משפטי אמת וכן תרגומו פתגמין תריצין ישרים.

ומן דבח לשי מעבודאת פאיתלף אלא ללה וחדה׃ וגר לא תונה ולא
תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים׃ ולגיורא לא תונון ולא
תעיקון ארי דיירין הויתון באר׳ דמצרים׃ ואלגריב פלא תגבנה
ולא תצגטה פטש׳ מא כנתם גרבא פי בלד מצר׃ כל אלמנה
ויתום לא תענון׃ כל ארמלא ויתם לא תענון׃ וכל ארמלה
ויתים פלא תצלמוה׃ אם ענה תענה אתו כי אם צעק יצעק אלי
שמע אשמע צעקתו׃ אם ענאה תעני יתיה ארי אם מקבל
יקבל קדמי קבלא אקביל קבילתיה׃ פאן צלמתה וצרך אליי
אגבתה ען צראכה׃ וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב והיו
נשיכם אלמנות ובניכם יתמים׃ ויתקף רוגזי ואקטיל יתכון
בחרבא ויהוין נשיכון ארמלן ובניכון יתמין׃ באן ישתד גצבי
ואקתלכם

רש"י ז"ל

וגר לא תלחץ. בהרבה מקומות הזהירה תורה על הגר מפני שסורו רע. ואתם ידעתם את נפש הגר כמה קשה לו כשלוחצין אותו. ואספת את תבואתה. לשון הכנסה לבית ואספתו אל תוך ביתך. תשמטנה. מעבודה. ונטשתה. מאכילה אחר זמן הביעור. ד"א תשמטנה מעבודה גמורה כגון חרישה וזריעה. ונטשתה. מלזבל ומלקשקש. ויתרם תאכל חית השדה. להקיש מאכל אביון למאכל חיה מה חיה אוכלת בלא מעשר אף אביונים אוכלים בלא מעשר מכאן אמרו אין מעשר בשביעית. כן תעשה לכרמך. ותחלת המקרא בשדה הלבן כמו שאמור למעלה הימנו תזרע את ארצך. וביום השביעי תשבות אף בשנה השביעית לא תיעקר שבת בראשית ממקומה שלא תאמר הואיל וכל השנה קרויה שבת לא תנהוג בה שבת בראשית. למען ינוח שורך וחמורך. תן לו ניח להתיר שיהא תולש ואוכל עשבים מן הקרקע או אינו לא יחבשנו בתוך הבית אמרת אין זה ניח אלא צער. בן אמתך. בעבד ערל הכתוב מדבר. והגר זה גר תושב. ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו. לעשות כל מצות עשה באזהרה שכל שמירה שבתורה אזהרה היא במקום לאו. לא תזכירו. שלא יאמר שמור לי בצד ע"ז פלונית או תעמוד עמי ביום ע"ז פלונית. ד"א ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו. ללמדך ששקולה ע"ז כנגד כל המצות כולן והנזהר בה כשומר את כולן. לא ישמע. מן הנכרי. על פיך. שלא תעשה שותפות עם הנכרי וישבע לך בע"ז שלו נמצאת שאתה גורם שיזכר על ידך. רגלים. פעמים וכן כי הכיתני זה שלש רגלים. חדש האביב. שהתבואה מתמלאת בו באביה. אביב. לשון אב בכור וראשון לבשל פירות. ולא יראו פני ריקם. כשתבאו לראות לפני ברגלים הביאו לי עולות. וחג הקציר

ואקתלכם בצסיף פתציר נסאכם אראמלא ובניכם יתאמא׃

אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנשה לא תשימון עליו נשך׃ אם כספא תוזיף בעמי לעניא דעמך לא תהי ליה כרשיא לא תשוון עלוהי חיבוליא׃ ואן אקרצת בעץ קומי ורקא לצעיף מעך פלא תכון לה כגרים ולא תצירון עליה עיונה׃ אם חבל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו׃ אם משכונא תסב כסותא דחברך עד מיעל שמשא תתיבנה ליה׃ ואן אסתרהנת תוב צאחבך פענד מגיב שמס רדה עליה׃ כי הוא כסותה לבדה הוא שמלתו לעורו במה ישכב והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני׃ ארי היא כסותיה בלחודה היא תותביה למשכיה במא ישכוב ויהי ארי יקבל קדמי ואקביל קבילתיה ארי חננא אנא׃ אן כאנת הי כסותה וחדהא או הי תוב בדנה פבמא דא ינצגע פאן צרך

רש״י ז״ל

זה חג השבועות. בכורי מעשיך׃ שהוא זמן הבאת בכורים שתי הלחם הבאין בעצרת היו מתירין החדש למנחות ולהביא בכורים למקדש שנ׳ וביום הבכורים וגו׳. וחג האסיף׃ זה חג הסוכות. באספך את מעשיך׃ שכל ימות החמה התבואה מתייבשת בשדות ובחג אוספים אותה לבית מפני הגשמים. שלש פעמים בשנה׃ לפי שהענין מדבר בשביעי׳ הוצרך ללמד שלא יתעקרו רגלים ממקומם. כל זכורך׃ הזכרים שבך. לא תזבח על חמץ וגו׳׃ לא תשחט את הפסח בי״ד בניסן עד שתבער החמץ. ולא ילין חלב חגי וגו׳׃ חוץ למזבח. עד בקר׃ יכול אף על המערכה יפסל בלינה ת״ל על מוקדה על המזבח כל הלילה. ולא ילין אין לינה בעמוד השחר שנ׳ עד בקר אבל כל הלילה יכול להעלותו מן הרצפה למזבח. ראשית בכורי אדמתך׃ אף השביעית חייבת בבכורים לכך נאמר אף כאן בכורי אדמתך. כיצד אדם נכנס לתוך שדהו רואה תאנה שביכרה כורך עליה גמי לסימן ומקדישה. ואין ביכורים אלא משבעת המינין האמורין במקרא ארץ חטה ושעורה וגו׳. לא תבשל גדי׃ אף עגל וכבש בכלל גדי שאין גדי אלא לשון ולד רך ממש שאתה מוצא בכמה מקומות בתורה שכתו׳ גדי והוצרך לפרש אחריו עזים כגון אנכי אשלח גדי עזים. את עורות גדיי העזים. בני גדיי עזים. ללמדך שכל מקום שנ׳

ה׳ ט״י סמעת לה אני ראוף׃ אלהים לא תקלל

ונשיא בעמך לא תאר׃ דיינא לא תקיל׳ ורבא בעמך לא תלוט׃
לא תשתמן חאכמא ושריפ פי קומך פלא תלענה׃ מלאתך
ודמעך לא תאחר בכור בניך תתן לי׃ בכורך ודמעך לא תאחר
בכרא דבנך תפריש קדמי׃ וסלאפתך ורשחך לא תאכרהמא
ובכור בניך תעטיניהם׃ כן תעשה לשורך לצאנך שבעת
ימים יהיה עם אמו ביום השמיני תתנו לי׃ כין תעביד לתורך
לענך׳ שבעא יומין יהי עם אמיה׳ ביומא תמינאה תפרשניה
קדמי׃ כדאך תצנע בבקרך וגנמך סבעה איאם יכון
מע אמה ופי יום תאמן תעטיניה׃ ואנשי קדש תהיון לי
ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשלכון אתו׃ ואנשין
קדישין תהון קדמי׳ ובסר תליש מן חיוא חיא לא תיכלון
לכלבא תרמון יתיה׃ ואנאס מקדסין תכונו לי׃ וחיואן מפתרס
פי צחרא לא תאכלוה׳ בל לכלב אטרחוה׃

לא תשא שמע שוא אל תשת ידך עם רשע להית עד
חמס׃ לא תקביל שימע דשקר׳ לא תשוי ידך עם חייבא׳
למהוי ליה סהיד שקר׃ לא תקבל כברא זורא ולא תכשטן
צשמא

רש״י

גדי׳ שלש פעמים כתוב בתורה׳ אחד לאיסור אכילה ואחד
לאיסור הנאה׳ ואחד לאיסור בישול׃ הנה אנכי שולח מלאך׳ כאן נתבשרו שעתידין
לחטוא ושכינה אומרת להם כי לא אעלה בקרבך׃ אשר הכינותי׳ אשר זמנתי לתת
לכם זהו פשוטו׳ ומדרשו אל המקום אשר הכינותי כבר מקומי ניכר כנגדו וזה אחד
מן המקראות שאומרין שבית המקדש של מעלה מכוון כנגד ב״ה של מטה׃ אל תמר
בו׳ לשון המראה כמו אשר ימרה את פיך׃ כי לא ישא לפשעכם׳ אינו מלומד בכך
שהוא מן הכת שאין חוטאין ועוד שהוא שליח ואינו עושה אלא שליחותו׃ כי שמי
בקרבו׳ מחובר לראש המקרא השמר מפניו כי שמי משותף בו׳ ורבותי׳ אמרו זה

מטטרון

צשמא לתכון לה שאהד צלם: לא תהיה אחרי רבים לרעת
ולא תענה על רב לנטת אחרי רבים להטת: לא תהי בתר
סגיאי לאבאשא ולא תתמנע מלאלפא מא דבעינך על דינא
בתר סגיאי שלים דינא: לא תכון פי תבע כתיר לשר ולא
תגיב פי כצוסה לתמ"ילהא בל ורא שאכתר פמל: ודל לא
תהדר בריבו: ועל מסכינא לא תרחים בדיניה: ולא תחאבי
שפקיר פי כצומתה: כי תפגע שור איבך
או חמרו תעה השב תשיבנו לו: ארי תערע תורא דסנאך
או חמריה דטעי אתבא תתבניה ליה: ואדא פאגית תור
עדוך או חמארה צלא פרדה עליה רדא:
כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזב לו
עזב תעזב עמו: ארי תחזי חמרא דסנאך רביע תחות
טעניה ותתמנע מלמשקל ליה משבק תשבוק מא דבלבך
עלוהי ותפריק עמיה: ואדא ראית חמאר שאניך ראבצא
תחת חמלה פאנתה ען תרכה בל חטא תחט מעה:
לא תטה משפט אבינך בריבו: לא תצלי דין
מסכינך בדיניה: לא תמ"יל חכם מספינך פי כצומתה: מדבר

רש"י

מטטרון בגימט' שד"י ונרתי כתרגומו ולעיל כי הרס תהרסם לאותן אלהות
מצבותיהם אבנים שהן מציבין להשתחוות להם: לא תהיה משכלה [illegible] לא תעשה
רזוני: משכלה מפלת נפלים או קוברת את בניה קרויה משכלה: והמותי
כמו והממותי ותרגום ולשגיש וכן כל תיבה שסופה שלה בכפל אות אחרונה
כשהיא לדבר בעצמו פעלתי יש נקודות שנוטל אות הכפולה ומדגיש את
האות ונוטלו במלא פום כגון והמותי מגזרת והמם גלגל עגלתו וסבותי
מגזרת וסבב בית אל דלותי מגזרת דללו וחרבו על כמו חקותיך מגזרת
חקקי לב את מי רצותי מגזרת רצץ עגב דנים והמתרגם והמותי ולקטיל
טועה זוה שלו מגזרת מיתה היא אין לה שלו בפתח ולא מם שלו מודגשת
ונא

שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרג כי לא אצדיק רשע׃ י

מפתגמא דשקרא הוי רחיק׳ ודזכי ודנפק דכי מן דינא לא תקטול׳ ארי לא אזכי חייבא׃ ומן כלאם באטל פאבעד וברי וזכי פלא תקתלהמא· פאני לא אזכי צאלמא׃ ושחד לא תקח כי השחד יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים׃ ושחדא לא תקביל׳ ארי שחדא מעור עיני חכימין׳ ומקלקיל פתגמין תריצין׳ ולא תאכד רשא פאן רשא יעמי עיון אלעלמא ען חק ויזיל אקואל עאדלה׃ וגר לא תלחץ ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים׃ ולגיור לא תעיקון׳ ואתון ידעתון ית נפשא דגיורא ארי דיירין הויתון בארעא דמצרים׃ ולא תצגט גריב· לאנכם עארפין בצעה נפס גריב· וטאל מא כנתם גרבא פי בלד מצר׃ ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה׃ ושית שנין תזרע ית ארעך׳ ותכנוש ית עללתה׃ וסת סנין תזרע ארצך ותגמע גלתהא׃ והשביעת תשמטנה ונטשתה ואכלו אביני עמך ויתרם תאכל חית השדה כן תעשה לכרמך לזיתך׃ ושביעיתא תשמטנה ותרטשנה׳ ויכלון

מסכיני

רש״י ז״ל

ולא נקודה מלא פום אלא והמותי כמו והמתה את כל העם הזה ואלו מודגשת והיה צריך לכתוב והמותי לפי שתבא במקום שתי תוך האחת נשרשת לפי שאין מותה בלא תיו והאחרת משמשת כמו אמרתי חטאתי עשיתי וכן ונתתי התיו מודגשת שניה באה במקום שתים לפי שהיה צריך לנשא תיון שתים ליסוד כמו ביום תת ה' מתת לוים היא והשלישית לשימוש· עורף· שינוסו מפניך ויהפכו לך ערפם״ הצרעה· מין שרץ העוף והיתה מכה אותם בעיניהם ומטילה בהם ארס והם מתים והצרעה לא עברה את הירדן והחתי והכנעני אלו הם ארץ סיחון ועוג נפ״ב מכל שבעה אומות לא מנה כאן אלא ג׳ וחוי ואמרי שהוא מעבר הירדן והלא שנו רבותי׳ במסכ׳ סוטה על שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מרה· שממה· ריקנית מבני אדם לפי שאתם מעט ואין בכם כדי למלאות אותה״ ורבה עליך· ותרבה עליך״

עד

מסכיני עמך ושארהון· תיכול חית ברא· כין תעביד לכרמך
לזיתך· ופי אלסאבעה תסי"בהא ותדרהא יאכל מנהא מסאכין
קומך ופאצלהא יאכלה חיואן אלצחרא· כדאך תצנע בכרמך
וזיתונך· ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת
למען ינוח שורך וחמרך וינפש בן אמתך והגר· שתא יומין
תעביד עובדך וביומא שביעאה תנוח· בדיל דינוח תורך
וחמרך וישקוט בר אמתך וגיורא· סתה איאם אצנע אעמאלך
ואליום אלסאבע תסבת· לכי יסתריח תורך וחמארך· ויקר אבן
אמתך ואלגריב מעך· ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם
אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך· ובכל דאמרית
למן תסתמרון· ושום טעות עממיא לא תדכרון לא ישתמע
על פומכון· ובגמיע מא אמרתכם אחפצוה ואסם מעבודאת
אכר לא תדכרו לא יסמע מן פאך· שלש רגלים תחג לי
בשנה· תלת זמנין תיחוג קדמי בשתא· תלאת מראר תחג
לי פי אלסנה· את חג המצות תשמר שבעת ימים תאכל מצות
כאשר צויתך למועד חדש האביב כי בו יצאת ממצרים
ולא יראו פני ריקם· ית חגא דפטיריא תטר· שבעא יומין תיכול

רש"י ז"ל

עד אשר תפרה· תרבה לשון פרי כמו פרו ורבו·· ושתי· לשון השתה והתיו מודגשת מפני
שבאה תחת שתים שאין שיתה בלא תיו והאחת לשימוש·· עד ונחלת· כמו פרת·· וגרשתמו·
ותגרשם·· כי תעבוד· כי יהיה לך· הרי לן כי משמשין במקום אשר וכן בכמה מקומות
וזהו לשון אי שהוא אחד מארבעה לשונות שהכי משמש וגם מצינו בהרבה מקומות
אם משמש בלשון אשר כמו ואם תקריב מנחת בכורים שהוא חובה·· ול משה אמרי
פרשה זו נאמרה קודם עשרת הדברות בארבעה בסיון נאמר לו עלה·· ונגש משה
לבדו· אל הערפל·· ויבא משה ויספר לעם· בו ביום·· את כל דברי יי· מצות פרישה
והגבלה·· ואת כל המשפטים· שבע מצות שנצטוו במרה בני נח ושבת וכיבוד אב
ואם ופרה אדומה ודינין שניתנו להם במרה·· ויכתב משה· מבראשית ועד מתן

פטירא כמא דפקידתך לזמן ירחא דאביבא ארי ביה נפקתא
ממצרים ולא יתחזון קדמי ריקנין ׃ וחג שפטיר אחפטה סבעה
איאם תאכל פטירא כמא אמרתך פי וקת שהר שפריר לאנך
כרגת פיה מן מצר ולא תחצרו בין ידיי פארגא ׃ וחג הקציר
בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה וחג האסף בצאת השנה
באספך את מעשיך מן השדה ׃ וחגא דחצדא בכורי עובדך
דתזרע בחקלא וחגא דכנשא במפקה דשתא בסכנשך ית
עובדך מן חקלא ׃ וחג שחצאד בכור עמלך שדי תזרעה פי
צחרא וחג שגמע ענד כרוג שנה וגמע אעמשך מן שצחרא ׃
שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדן יהוה ׃ תלת
זמנין בשתא יתחזון כל דכורך קדם רבון עלמא יי׳ ׃ תלאת
מראר פי שסנה יחצר גמיע רגאלך בין ידיי שסייד אלה ׃ לא תזבח
על חמץ דם זבחי ולא ילין חלב חגי עד בקר ׃ לא תכוס על
חמיע דם פסחי ולא יביתון בר ממדבחא תרבי נכסת חגא עד
צפרא ׃ לא תדבח פסחי עלי כמיר ולא תביית שחום חגי אלי
גדאה ׃ ראשית בכורי אדמתך תביא בית יהוה אלהיך לא
תבשל גדי בחלב אמו ׃ ריש בכורי ארעך תיתי לבית י
מקדשא

רש״י ז״ל

תורה וכתב מצות שנצטוו במרה׃ וישכם בבקר בחמשה בסיון׃ את נערי הבכורות׃
ויקח משה חצי הדם מי חלקו מלאך בא וחלקו׃ באגנות שתי אגנות אחד לחצי דם עולה
ואחד לחצי דם שלמים להזות אותם על העם ומכאן למדו רבותי׳ שנכנסו אבותינו לברית
מילה וטבילה והזאת דמים שאין הזאה בלא טבילה׃ ויקח ספר הברית ויקרא מבראשית
ועד מתן תורה ומצוות שנצטוו במרה׃ ויזרק ענין הזאה ותרגומו וזרק על מדבחא
לכפרא על עמא׃ ויראו את אלהי ישראל׳ נסתכלו והציצו ונתחייבו מיתה אלא שלא רצה
הקב״ה לערבב שמחת התורה והמתין לנדב ואביהוא עד יום חנוכת המשכן ולזקנים
עד ויהי העם כמתאוננים ותבער בם אש יי׳ ותאכל בקצה המחנה בקצינים שבמחנה׃
ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר היא היתה לפניו בשעת השעבוד לזכור צרתן של
ישראל

מקדשא דיי׳ אלהך׳ לא תיכלון בסר בחלב׃ ואואיל בכור ארצך׳ תאתי בהא אלי בית אללה רבך׳ ולא תטבך לחמא בלבן׃

ד הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך בדרך׳

ולהביאך אל המקום אשר הכנתי׃ האנא שלח מלאכא קדמך למטרך באורחא׳ ולאעלותך לאתרא דאתקנית׃ האנא באעת במלך בין ידיך׳ ליחפצך פי טריקך׳ ויאתי בך אלי אלמוצע אלדי׳ אצלחתה לך׃ השמר מפניו ושמע בקלו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבו׃ אסתמר מן קדמוהי׳ וקביל למימריה לא תסריב לקבליה׳ ארי לא ישבוק לחוביכון׳ ארי בשמי מימריה׃ אחדרה׳ ואקבל אמרה ולא תבאשפה׳ לאנה לא יצפח גרומכם׳ לאן אסמי מעה׃ כי אם שמע תשמע בקלו ועשית כל אשר אדבר ואיבתי את איביך וצרתי את צרריך׃ ארי אם קבלא תקביל למימריה׳ ותעביד כל דאמליל׳ ואסני ית סנאך׳ ואעיק לדמעיקין לך׃ פאנך אן קבלת אמרה׳ וצנעת גמיע מא אקול לך׳ עאדית אעדאיך׳ וצאררת מצארריך׃ כי ילך מלאכי לפניך והביאך אל האמרי והחתי והפרזי והכנעני

רש״י ז״ל

שה״ל שהיו משועבדים במעשה לבנים׳׳ וכעצם השמים לטוהר׳ משנגאלו היה אור וחדוה לפניו׳׳ וכעצם׳ כתרגומו לשון מראה׳׳ לטוהר׳ לשון ברור וצלול׳׳ ואל אצילי בני ישראל׳ הם נדב ואביהוא והזקנים׳׳ לא שלח ידו׳ מכלל שהיו ראויין להשתלח בהם יד׳׳ ויחזו את האלהים׳ היו מסתכלין בו בלב גס מתוך אכילה ושתיה׳ כך מדרש ר״ת ואונקלוס לא תרגם כן׳׳ אצילי׳ לשון גדולים כמו ומאציליה קראתיך׳ ויאצל מן הרוח׳ ויש אצל׳ ויאמר ה׳ אל משה׳ לאחר מתן תורה׳ עלה אלי ההרה והיה שם׳ מ׳ יום׳׳ את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם׳ כל שש מאות ושלש עשרה מצוות בכלל עשר הדברות הן׳ ור׳ סעדיה פירש באזהרות שיסד לכל דיבור ודיבור מצוות התלויות בו׳׳ ויקם משה ויהושע משרתו׳ לא ידעתי מה טיבו של

החוי והיבוסי והכחדתיו: ארי יהך מלאכי קדמך ויעלנך לות
אמוראי וחתאי ופרזאי וכנענאי חואי ויבוסאי ואשיצינון:
פאדא סאר מלכי בין ידיך ואדכלך אלי אלאמוריין ואלחתיין ואל
פרזיין ואלכנעאניין ואלחויין ואליבוסיין ואגחדתהם: לא תשתחוה
לאלהיהם ולא תעבדם ולא תעשה כמעשיהם כי הרס
תהרסם ושבר תשבר מצבתיהם: לא תסגוד לטעותהון
ולא תפלחנון ולא תעביד כעובדיהון ארי פגרא תפגרנון
ותברא תתבר קמתהון: פלא תסגד למעבודאתהם ולא
תפלחהא ולא תעמל כאעמאלהם בל הדמהא הדמא וכסר
דכאכהם תכסירא: ועבדתם את יהוה אלהיכם וברך את
לחמך ואת מימיך והסרתי מחלה מקרבך: ותפלחון קדם יי
אלהכון ויבריך ית מיכלך וית משתיך ואעדי מרעין בישין
מבינך: ואעבדו אללה רבכם יבארך פי טעאמך ושראבך
ויזיל אלאמראץ ענך: לא תהיה משכלה
ועקרה בארצך את מספר ימיך אמלא: לא תהי תכלא
ועקרא בארעך ית מנין יומך אשלים: חתא לא תכון מתכל
ועאקר פי בלדך ואחצא איאמך אכמלהא: את אימתי אשלח
לפניך והמתי את כל העם אשר תבא בהם ונתתי את כל איביך
אליך

רש"י

יהושע כאן ואומר אני שהיה התלמיד מלוה לרב עד מקום הגבלת תחומי ההר שאינו רשאי
לילך משם והלאה ומשם ויעל משה לבדו אל הר האלהים ויהושע נטה שם אהלו ונתעכב שם
כל מ' יום שכן מצינו כשירד משה נאמר וישמע יהושע את קול העם ברעה למדנו שלא היה
יהושע עמהם" ואל הזקנים אמר" משה בצאתו מן המחנה" שבו לנו בזה" התעכבו כאן עם שאר
העם במחנה להיות נכונים לשפוט לכל איש ריבו" חור" בנה של מרים היה ואביו כלב בן יפונה
שנ' ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור" אפרת זו מרים כדאיתא בסוטה" מי בעל
דברים" מי שיש לו דין" ויכסו הענן" רבותי חולקין בדבר יש מהם אומרין לששה ימים

שמראש

אליך ערף׃ ית אימתי אשלח קדמך ואשגיש ית כל עמא דאת
אתי לאגחא בהון קרב׃ ואמסר ית כל בעלי דבבך קדמך מחדי
קדל׃ ואבעת בהיבתי בין ידיך ואהים גמיע קום אלדי תציר אלי
הם ואגעל גמיע אעדאיך בין ידיך מדברין׃ ושלחתי את הצרעה
לפניך וגרשה את החוי את הכנעני ואת החתי מלפניך׃ ואשלח
ית ערעיתא קדמך ותתריך ית חואי ית כנענאי וית חתאי מן
קדמך׃ ואבעת בגאהה בין ידיך פתטרד אלחויין ואלכנאעניין
ואלחתיין מן בין ידיך׃ לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פן תהיה
הארץ שממה ורבה עליך חית השדה׃ לא אתרכינון מן קדמך
בשתא חדא דלמא תהי ארעא צדיא ותסגי עלך חית ברא׃
לא אטרדהם מן בין ידיך פי סנה ואחדה כלא תציר אלבלד
וחש פיכתר עליך חיואן אלצחרא׃ מעט מעט אגרשנו מפניך
עד אשר תפרה ונחלת את הארץ׃ זעיר זעיר אתריכנון מן
קדמך עד דתסגי ותחסין ית ארעא׃ לכן קלילא קלילא
אטרדהם מן בין ידיך אלי אן תנמו ותחוז אלארץ׃ ושתי את גבלך
מים סוף ועד ים פלשתים וממדבר עד הנהר כי אתן בידכם
את ישבי הארץ וגרשתמו מפניך׃ ואשוי ית תחומך מימא
דסוף ועד ימא דפלשתאי וממדברא עד פרת ארי אמסר
בידכון ית יתבי ארעא ותתרכינון מן קדמך׃ ואגעל תכמך מן
בחר אלקלזם ואלי בחר אלפלסטין ומן אלבר אלי אלפראת באן אסלם
פי אידיכם סכאן אלבלד פאדא טרדתהם מן בין ידיך׃ לא תכרת
להם ולאלהיהם ברית׃ לא תגזר להון ולטעותהון קים׃ פלא
תעהד מעהם ומע מעבודאתהם עהדא׃ לא ישבו בארצך פן
יחטיאו אתך לי כי תעבד את אלהיהם כי יהיה לך למוקש׃
לא יתבון בארעך דלמא יחייבון יתך קדמי ארי תפלח ית

טעותהון ארי יהון לך לתקלא׃ ולא יקימו פי בלדך כלא י

יכטוך לי באן תעבד מעבודאתהם פתכון לך והקא׃

ואל משה אמר עלה אל יהוה אתה ואהרן נדב

ואביהוא ושבעים מזקני ישראל והשתחויתם מרחק׃ ולמשה

אמר סק לקדם יי׳ את ואהרן נדב ואביהוא ושבעין מסבי ישראל׃

ותסגדון מרחיק׃ וקאל למוסי אצעד אלי אללה אנת והרון נדב

ואביהוא וסבעין מן שיוך אסראיל ואסגדון מן בעיד׃ ונגש

משה לבדו אל יהוה והם לא יגשו והעם לא יעלו עמו׃ ויתקרב

משה בלחודוהי לקדם יי׳ ואנון לא יתקרבון ועמא לא יסקון

עמיה׃ ויתקדם מוסי אלי אללה וחדה והם לא יתקדמו ואלקום לא

יצעדו מעה׃ ויבא משה ויספר לעם את כל דברי יהוה ואת

כל המשפטים ויען כל העם קול אחד ויאמרו כל הדברים

אשר דבר יהוה נעשה׃ ואתא משה ואשתעי לעמא ית כל

פתגמיא דיי׳ וית כל דיניא ואתיב כל עמא קלא חד ואמרו

כל פתגמיא דמליל יי׳ נעביד׃ תם גא מוסי וקץ עלי אלקום

גמיע כלאם אללה וגמיע אלאחכאם פאגאבה גמיע אלקום בצות

ואחד וקאלו גמיע אלאמור אלדי אמר אללה בהא נצנעהא׃ ויכתב

משה את כל דברי יהוה וישכם בבקר ויבן מזבח תחת ההר

ושתים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל׃ וכתב

משה ית כל פתגמיא דיי׳ ואקדים בצפרא ובנא מדבחא

בשפולי טורא ותרתא עסרי קמא לתרי עסר שבטיא

דישראל׃ פכתב מוסי גמיע כלאם אללה דאך ואדלג באלגראה

ובנא מדבחא תחת אלגבל ונצב אתני עשר דכה באיזא

אתני עשר אסבאט אסראיל׃ וישלח את נערי בני ישראל ויעלו

עלת ויזבחו זבחים שלמים ליהוה פרים׃ ושלח ית בכורי

בני

בני ישרא׳ ואסיקו עלון׳ ונכיסו נכסת קדשין קדם יי תורין׃ ובעת
בכור בני אסר׳ וקרבו צואעדא׳ ודבחו דבאיח סלאמה ללה
מן אלבקר׃ ויקח משה חצי הדם וישם באגנת וחצי הדם זרק על
המזבח׃ ונסיב משה פלגות דמא׳ ושוי במזרקיא׳ ופלגות דמא׳
זרק על מדבחא׃ פאכד מוסי בעץ אלדם וגעל פי אלאגאגין ודפגה
ובעץ אלדם רשה עלי אלמדבח׃ ויקח ספר הברית ויקרא באזני
העם ויאמרו כל אשר דבר יהוה נעשה ונשמע׃ ונסיב ספרא
דקימא׳ וקרא קדם עמא׳ ואמרו כל דמליל יי נעביד ונקביל׃
פאכד כתאב אלעהד וקראה עלי אלקום וקאלו גמיע מא אמר
אללה בה נקבל ונצנע׃ ויקח משה את הדם ויזרק על העם ויאמר
הנה דם הברית אשר כרת יהוה עמכם על כל הדברים האלה׃
ונסיב משה ית דמא׳ וזרק על מדבחא לכפרא על עמא׳ ואמר
הדין דם קימא דגזר יי עמכון על כל פתגמיא האלין׃ פאכד
מוסי מן אלדם ורשה עלי אלקום וקאל הדא דם אלעהד אלדי עהד
אללה מעכם עלי הדא אלאחכאם׃ ויעל משה ואהרן נדב
ואביהוא ושבעים מזקני ישראל׃ וסליק משה ואהרן נדב
ואביהוא׳ ושבעין מסבי ישראל׃ וצעד מוסי והרון נדב ואביהו
וסבעין מן אלשיוך בני אסר׳׃ ויראו את אלהי ישראל ותחת
רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר׃ וחזו ית
יקר אלהא דישרא׳ ותחות כרסי יקריה׳ כעובד אבן טבא
וכמחזי שמיא לבריר׃ פנצרו נור אללה אס׳ ומן דונה כצנעה

רש״י

ומראש חדש׳ ויכסהו הענן להר׳ ויקרא אל משה ביום השביעי׳ לומר עשרת הדברות ומשה וכל
ישראל עומדים לא שחלק הכתוב כבוד למשה׳ יש אומרין ויכסהו הענן למשה ששת ימים לאחר
י׳ הדברות והם היו בתחלת מ׳ יום שעלה משה לקבל לוחות ולמדך שכל הנכנס למחנה
שכינה טעון פרישה ששה ימים׳ ויבא משה בתוך הענן׳ ענן זה כמין עשן הוא ועשה לו
הקב״ה למשה שביל בתוכו ונכנס בו׳ חסלת פרשת משפטים בס״ד

ביאץ טהא וכדאת טספמא מן טנקא׃ ואל אצילי בני ישראל
לא שלח ידו ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו׃ ולרברבי בני
ישראל׃ לא הוה נזקא׃ וחזו ית יקרא דיי׳ והוו חדן בקורבניהון
דאתקבלו כאלו אכלין ושתן׃ ועלא נקבא בני אסר׳ לם יבעת
באפאתה פנטרו נור אללה פעאשו ואכלו ושרבו׃
ויאמר יהוה אל משה עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את
לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם׃ ואמר יי׳
למשה׳ סק לקדמי׳ לטורא והוי תמן ואתין לך ית לוחי אבנא׃
ואוריתא ותפקידתא׳ דכתבית לאלופיהון׃ תם קאל אללה למוסא׃
אצעד אליי אלי גבל וקם תם אעטיך אלואח גוהר ואלשראיע
ואלוצאיא אלתי כתבתהא לארשדהם בהא׃ ויקם משה ויהושע׳
משרתו ויעל משה אל הר האלהים׃ וקם משה ויהושע׳
משמשנה׳ וסליק משה לטורא דאתגלי עלוהי יקרא דיי׳׃
פקאם מוסי ויהושע כאדמה וצעד מוסי אלי גבל אללה׃ ואל
הזקנים אמר שבו לנו בזה עד אשר נשוב אליכם והנה אהרן
וחור עמכם מי בעל דברים יגש אלהם׃ ולסביא אמר אוריכו
לנא הכא׳ עד דנתוב לותכון׳ והא אהרן וחור עמכון׳ מן
דאית ליה דינא יתקרב לקדמיהון׃ וקאל לאלשיוך אגלסו לנא
ההנא אלי אן נרגע אליכם והודא הרון וחור מעכם מן כאן לה
אמר תקדם אליהמא׃ ויעל משה אל ההר ויכס הענן את ההר׃
וסליק משה לטורא׳ וחפא עננא ית טורא׃ ולמא צעד
מוסי אלי גבל גטא אלגמאם אלגבל׃ וישכן כבוד יהוה על הר
סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי
מתוך הענן׃ ושרא יקרא דיי׳ על טורא דסיני וחפהי עננא
שתא יומין׳ וקרא למשה׳ ביומא שביעאה מגו עננא׃

פסכן

פסכן נור אלה עלי גבל סיני סתה איאם ת״ם דעא במוסי פי
יום אלסאבע מן וסט אלגמאם׃ ומראה כבוד יהוה כאש
אכלת בראש ההר לעיני בני ישראל׃ וחיזו יקרא דיי׳ כאישא
אכלא בריש טורא לעיני בני ישראל׃ וכאן רויא נור אלה כנאר
אכלה פי ראס אלגבל בחצרה בני אסר׃ ויבא משה בתוך הענן
ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה׃
ועל משה בגו ענגא וסליק לטורא והוה משה בטורא
ארבעין יממין וארבעין לילון׃ פדכל מוסי פי וסט אלגמאם
אלי צעד אלי אלגבל אקאם פיה ארבעין יומא וארבעין לילא׃

ק״ח פסוקים סימן עמ״ל

וידבר יהוה אל משה לאמר׃ ומליל יי׳ עם משה למימר׃
ת״ם כלם אלה מוסי תכלימא׃ דבר אל בני ישראל ויקחו לי
תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי׃
מליל עם בני ישראל ויפרשון קדמי אפרשותא מן כל גבר

רש״י

ויקחו לי תרומה׃ לי לשמי׳ תרומה׳ הפרשה יפרישו לי ממונם נדבה׳ ידבנו לבו׳ לשון
נדבה הוא והוא לשון רצון טוב פיישנ״ט בלע״ז׳ תקחו את תרומתי׳ אמרו רבותינו
שלש תרומות אמורות כאן אחת תרומת בקע לגולגלת שנעשו מהן האדנים כמו
שמפורש באלה פקודי׳ ואחת תרומת המזבח בקע לגולגולת לקופות לקנות מהן קרבנות
צבור׳ ואחת תרומת המשכן נדבת כל אחד ואחד שהתנדבו׳ י״ג דברים האמורין
בענין כולם הוצרכו למלאכת המשכן או לבגדי כהונה כשתדקדק בהם׳ זהב וכסף ונחשת׳
כולן באו בנדבה איש איש מה שנדבו לבו חוץ מן הכסף שבא בשוה מחצית השקל לכל
אחד׳ ולא מצינו בכל מלאכת המשכן שהוצרך שם כסף יותר שנ׳ וכסף פקודי העדה
וגו׳ בקע לגולגולת וגו׳ ושאר הכסף הבא שם בנדבה עשאוהו לכלי שרת׳ תכלת׳ צמר
צבוע בדם חלזון וצבעו ירוק׳ וארגמן׳ צמר צבוע מין צבע ששמו ארגמן׳ ושש׳
הוא פשתן׳ ועזים׳ נוצה של עזים׳ לכך תרגם אונקלוס ומעזי דבא מן העזים ולא
עזים עצמן לכך מתורגם שתרגם של עזים עזיא׳ מאדמים׳ צבועות היו אדום לאחר
עיבודן׳ תחשים׳ מין חיה ולא היתה אלא לשעה והרבה גוונים היו לה לכך מתורגם
ססגונא ששש ומתפאר בגוונים שלו׳ ועצי שטים׳ ומאין היו להם במדבר׳ פירש ר״ת
יעקב אבינו צפה ברוח הקודש שעתידין ישרא׳ לבנות משכן במדבר והביא ארזים
למצרים

דיתרעי לביה תסבון ית אפרשותי: מר בני אסר'א אן יאכדו לי
רפיעה מן כל אמר תסכו נפסה תאכדו רפיעתי: וזאת התרומה
אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת: ודא אפרשותא דתסבון
מנהון דהבא וכספא ונחשא: והדא מא תאכדוה מנהם דהב
וורק ונחאס: ותכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים: ותכלא
וארגונא וצבע זהורי ובוץ ומעזי: ואסמאנגון וארגואן
וצבג קרמז ועשר ומרעזא: וערת אלים מאדמים וערת
תחשים ועצי שטים: ומשכי דדכרי מסמקי ומשכי ססגונא
ואעי שטין: וגלוד כבאש אדים וגלוד דארש וכשב צנבט:
שמן למאר בשמים לשמן המשחה ולקטרת הסמים: משחא
לאנהרותא בוסמיא למשח רבותא ולקטורת בוסמיא: ודהן
לצאצאה ואטיאב לדהן מסח ולבכור טמוג: אבני שהם
ואבני מלאים לאפד ולחשן: אבני בורלא ואבני אשלמותא
לשקעא באפודא ובחושנא: וחגארה בלור וחגארה נצאם
לשצדרה

רש"י ז"ל

מאדמים [illegible] שמן למאור שמן זית זך
להעלות נר תמיד. בשמים לשמן המשחה שנעשה למשוח כלי המשכן והמשכן לקדשו
והוצרכו לו בשמים כמו שמפורש בכי תשא. ולקטרת הסמים שהיו מקטירין בכל
ערב ובקר כמו שמפורש בואתה תצוה ולשון קטורת העלאת קיטור ותימרות עשן.
אבני שהם שתים הוצרכו שם לצורך האפוד האמור בואתה תצוה. מלואים על שעושין
להם בזהב מושב כמין גומא ונותנין האבן שם למלאות הגומא קרויין אבני מלואים
ומקום המושב קרוי משבצת. לאפוד ולחשן. השהם לאפוד ואבני המלואים לחשן
וחשן ואפוד מפורשין בואתה תצוה והם מיני תכשיט. ועשו לי מקדש. ועשו לשמי בית
קדושה. ככל אשר אני מראה אותך. כאן את תבנית המשכן המקרא הזה מחובר
למקרא שלמעלה הימנו ועשו לי מקדש ככל אשר אני מראה אותך. וכן תעשו. לדורות אם
יאבד אחד מן הכלים או כשתעשו לי כלי בית עולמים כגון שולחנות ומנורות וכיורות
ומכונות שעשה שלמה בתבנית לו תעשו אותם ואם לא היה המקרא מחובר של מעלה
הימנו לא היה לו לכתוב וכן תעשו אלא כן תעשו והיה מדבר על עשיית אהל מועד וכליו.
ועשו ארון. כמין ארגזים שעושין בלא רגלים עשויין כמו ארגז יושב על שוליו [illegible] מבית
ומחוץ תצפנו. שלש ארונות עשה בצלאל שנים של זהב ואחד של עץ ארבע כותלים ושולים.
נכל

לְצִדְרָה וְלִשְׁבְרָנָה׃ וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם׃ וְיַעַבְדוּן
קֳדָמַי מַקְדַּשׁ· וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי בֵּינֵיהוֹן׃ וַיַּצְנַעוּן לִי מִן גַּמִיעַ דַּ׳לִךְ
מַקְדִּשָׁא· אַסְכֻּן נוּרִי פִּי מַא בֵּינַהֻם׃ כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ
אֵת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן וְאֵת תַּבְנִית כָּל כֵּלָיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ׃ כְּכֹל·
דַּאֲנָא מַחֲזֵי יָתָךְ· יָת דְּמוּת מַשְׁכְּנָא· וְיָת דְּמוּת כָּל מָנוֹהִי· וְכֵן
תַּעַבְדוּן׃ כַּגַמִיעַ מַא אַנַא מוּרִיךְ מִן שַׁכְּל אַלמַסְכַּן· וַשַׁכְּל גַמִיעַ
אֲנִיתַהִ· כַּדַ׳אךְ תַצְנַעוּן׃ וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים·
אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ׃ וְיַעַבְדוּן
אֲרוֹנָא דְּאָעֵי שִׁטִּין· תַּרְתֵּין אַמִּין וּפַלְגָּא אוּרְכֵּיהּ· וְאַמְּתָא וּפַלְגָּא
פְּתָיֵהּ· וְאַמְּתָא וּפַלְגָּא רוּמֵיהּ׃ וַיַּצְנַעוּ צַנְדוּקָא מִן כַשַׁבּ אַלסַנְט·
דִ׳רַאעַין וַנִצְף טוּלֻהֻ· וְדִ׳רַאע וַנִצְף עַרְצֻ׳הֻ· וְדִ׳רַאע וַנִצְף סַמְכֻּהֻ׃
וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר מִבַּיִת וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ· וְעָשִׂיתָ עָלָיו זֵר

פי׳
ועשו ארון· בלשון רבים רמז לתלמוד תורה· שהכל חייבין בה ובשאר עשיות כתו׳ ועשית ויעש בל׳ יחיד וכו׳··

מבית ומחוץ תצפנו· רמז לתלמיד חכם שיהיה תוכו כברו ולא יהא מדבר אחת בפה ואחת בלב··

רש״י

לכל אחד ופתוחין מלמעלה· נתן של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ וחיפה שפתו העליונה
בזהב נמצא מצופה מבית ומחוץ·· זר זהב· כמין כתר מוקף לו סביב למעלה משפתו שעשה
הארון החיצון גבוה מן הפנימי עד שעלה למול עובי הכפורת למעלה הימנו משהו
וכשהכפורת שוכב על עובי הכתלים עולה הזר למעלה מכל עובי הכפרת כל שהוא והוא סימן
לכתר תורה·· ויצקת· לשון התכה כתרגום·· פעמותיו· כתרגום זויתיה· ובזויות העליונות סמוך
לכפורת היו נותנן שתים מכאן ושתים מכאן לרחבו של ארון והבדים נתונים בהם וארכו של
ארון מפסיק בין הבדים אמתים וחצי בין בד לבד· שיהיו שני בני אדם הנושאין את הארון מ
מהלכין ביניהם וכן מפורש במנחות בפרק שתי הלחם·· ושתי טבעות על צלעו האחת· הן הן
ארבע טבעות שבתחלת המקרא ופירש לך היכן היו והוי״ו זו יתירה היא ופתרונו כמו שתי
טבעות ויש לך ליישב הכן ושתי מן הטבעות האלו על צלעו האחת·· צלעו· צדו·· בדי· מוטות··
לא יסורו ממנו לעולם·· ונתת אל הארון· כמו בארון·· העדות· התורה שהיא לעדות ביני
וביניכם שצויתי אתכם מצות הכתובות בה·· כפורת· כיסוי על הארון שהיה פתוח מלמעלה
ומניחו עליו כמין דף·· אמתים וחצי ארכה· כארכו של ארון ורחבה כרחבו של ארון
ומונחת על עובי הכתלים ארבעתם ואע״פ שלא נתן שיעור לעוביה פירשו רז״ל שהיה
עוביה טפח·· כרובים· דמות פרצוף תינוק להם·· מקשה תעשה אותם· שלא תעשם
בפני עצמם ותחברם בראשי הכפורת והכה בפטיש ובקורנס באמצע והראשין בולטין
למעלה וצייר הכרובים בבליטת קצותיו·· מקשה· בטדי״ץ בלעז כמו וארכובתיה דא

לדא

זהב סביב׃ ותחפי יתיה דהב דכי מגיו ומברא תחפיניה׃ ותעביד
עלוהי זיר דדהב סחור סחור׃ וגשה בדהב כשץ מן דאכל ומן
כארג ואצנע להידיגא מן דהב מסתדירא׃ ויצקת לו ארבע
טבעת זהב ונתתה על ארבע פעמתיו ושתי טבעת על צלעו
האחת ושתי טבעת על צלעו השנית׃ ותתיך ליה ארבע עזקן
דדהב ותתין על ארבע זויתיה ותרתין עזקן על סטריה חד
ותרתין עזקן על סטריה תנינא׃ וצג לה ארבע חלק מן דהב
ואגעלהא עלי ארבע גהאתה חלקתין פי גאנבה אלואחד
וחלקתין פי גאנבה אלתאני׃ ועשית בדי עצי שטים וצפית אתם
זהב׃ ותעביד אריחי דאעי שטין ותחפי יתהון דהבא׃ ואצנע
דהוקא מן כשב טסנט וגשהא בדהב׃ והבאת את הבדים

רש"י

לדא נקשן. קצות הכפורת ראשי הכפורת. ועשה כרוב אחד מקצה. שלא תאמר שנים
כרובים לכל קצה וקצה לכך הוצרך לפרש כרוב אחד מקצה מזה וגו'. מן הכפורת
עצמה תעשו את הכרובים זהו פירושו של מקשה תעשה אותם שלא תעשם בפני עצמם
ותחברם לכפורת. פורשי כנפים. שלא תעשה כנפיהן שוכבין אלא פרושים וגבוהים
למעלה אצל ראשיהם שיהא עשרה טפחים בחלל שבין הכנפים לכפורת כדאי'
בסוכה. ואל הארון תתן את העדות. לא ידעתי למה נכפל שהרי כבר נאמ' ונתת אל
הארון את העדות. ויש לומר שבא ללמד שבעודו ארון לבדו בלא כפורת יתן תחלה
העדות לתוכו ואח"כ יתן הכפורת עליו וכן מצינו כשהקים את המשכן נאמ' ויתן את
העדות אל הארון ואח"כ וישם את הכפורת על הארון מלמעלה. ונועדתי. כשאקבע ל
לך מועד לדבר עמך אותו מקום אקבע למועד שאבא שם לדבר אליך. ודברתי
אתך מעל הכפורת. ובמקום אחר הוא אומר וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר
זה המשכן מחוץ לפרכת נמצאו שני כתובים מכחישין זה את זה בא הכתוב
השלישי והכריע ביניהן ובבא משה אל אהל מועד וישמע את הקול מדבר אליו
מעל הכפרת וגו'. משה היה נכנס למשכן וכיון שבא בתוך הפתח קול יורד מן
השמים לבין שני הכרובים ומשם יוצא ונשמע למשה באהל מועד. את כל
אשר אצוה אותך אל בני ישראל. הרי ו' זו יתירה וטפלה וכמוה הרבה במקרא וכה
תפתר ואת אשר אדבר עמך שם אשר אדבר אותך אל בני ישראל הוא. ועשית שלחן.

בטבעת

קומתו

בטבעת על צלעת הארן לשאת את הארן בהם: ותעיל ית אריחיא בעזקתא: על סטרי ארונא: למטל ית ארונא בהון: ואדכל שדהוק פי שחלק: עלי גאנבי שצנדוק: ליחמל בהא:

בטבעת הארן יהיו הבדים לא יסרו ממנו: בעזקת ארונא יהון אריחיא: לא יעדון מניה: ותקים שדהוק: פי חלק שצנדוק: לא תזול מנה: ונתת אל הארן את העדת אשר אתן אליך: ותתין בארונא: ית סהדותא: דאתין לך: ואגעל פי שצנדוק: שהאדה: אדי אעטיכהא: ועשית כפרת זהב טהור אמתים וחצי ארכה ואמה וחצי רחבה: ותעביד כפרתא דדהב דכי: תרתין אמין ופלגא אורכה: ואמתא ופלגא פתיה: ואצנע גשאא מן דהב כאלץ: דראעין ונצף טולהא: ודראע ונצף ערצהא: ועשית שנים כרבים זהב מקשה תעשה אתם משני קצות הכפרת: ותעביד תרין כרובין דדהב: נגיד תעביד יתהון: מתרין סטרי כפרתא:

רש״י

קומתו גובה רגלים עם עובי השלחן: זר זהב. סימן לכתר מלכות שהשולחן שם עושר וגדולה כמו שאומרין שלחן מלכים: מסגרת: כתרגומו גדנפא ונחלקו חכמי ישראל בדבר. יש אומרין למעלה היתה סביב לשולחן כמו לבזבזין [illegible] שבשפת שולחן מלכים ויש אומרין למטה היתה תקועה מרגל לרגל בארבע רוחות השולחן שוכב על אותה מסגרת: ועשית זר זהב. הוא האמור למעלה ופירש לך כאן שעל המסגרת היה: לעומת המסגרת תהיין הטבעות. ברגלים לתקועות כנגד ראשי המסגרת: לבתים לבדים. אותן טבעות יהיו בתים להכניס בהן הבדים: בתים. לצורך בתים: לבדים. כתרגומו אתרא לאריחיא: ונשא בם. לשון נפעל יהי נשא בם את השלחן: ועשית קערותיו וכפותיו. קערותיו זה דפוס שהיה עשוי כדפוס הלחם והלחם היה עשוי כמין תיבה פרוצה משתי רוחותיה שולים לו למטה וזוקף מכאן ומכאן כלפי מעלה כמין כותלים ולכך קרוי לחם הפנים שיש לו פנים רואים לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה ונותן ארכו לרחבו של שלחן וכותליו זקופים כנגד שפות השלחן והיה עשוי לו דפוס זהב ודפוס ברזל בשל ברזל הוא נאפה וכשמוציאו מן התנור נותנו בשל זהב עד למחר בשבת שמסדרו על השולחן ואותו דפוס קרוי קערה: כפותיו. בזיכין שנותנין בהן לבונה שתים היו לשני קומצי לבונה שנותנין על שתי המערכות שנ׳ ונתת על המערכת לבונה זכה: וקשותיו. הן כמין חצאי קנים חלולין הנסדרין לאורכן דוגמתן עושה של זהב ומסדר ג׳ על ראש כל לחם שישב לחם האחד על גבי אותן קנים ומבדילין בין לחם ללחם כדי שתכנס הרוח ביניהן ולא יתעפשו ובני ערבי

יל

ואיצנע כרובין מן דהב· מצמתין תצנעהמא· מן טרפי ט֗גשא׃
ועשה כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה מן הכפרת תעשו את הכרבים על שני קצותיו׃ ועביד כרובא חד מסטרא מכא וכרובא חד מסטרא מכא· מן כפרתא תעבדון ית כרוביא על תרין סטרוהי׃ ואצנע כרובא מן הדא ט֗טרף· וכרובא מן הדא ט֗טרף· מן נפס ט֗גשא· תצנע ט֗ כרובין מן טרפיה׃ והיו הכרבים פרשי כנפים למעלה סככים בכנפיהם על הכפרת ופניהם איש אל אחיו אל הכפרת יהיו פני הכרבים׃ ויהון כרוביא פריסין גדפיהון לעילא מטלן בגדפיהון על כפרתא· ואפיהון חד לקביל חד· לקביל כפרתא יהון אפי כרוביא׃ ויכון ט֗כרובין באסטין אגנחתהמא ט֗י פוק· ומצללין בהמא עלי ט֗גשא· והמא ט֗ואחד ט֗י ט֗אכר· וט֗י ט֗ גשא· תכון וגוההמא׃ ונתת את הכפרת על הארן מלמעלה ואל

רש״י ז״ל

כל דבר חלל קנבי״ל· ומנקיותיו· תרגומו ומכילתיה הן סניפין כמין יתדות זהב עומדין בארץ וגבוהים עד למעלה מן השולחן הרבה כנגד גובה מערכת הלחם ומפוצלין ששה פיצולין זה למעלה מזה וראשי הקנים שבין לחם ללחם סמוכין על אותן פיצולין כדי שלא יכבד משא הלחם העליונים על התחתונים וישברו ולשון מכילתיה סובלנותיו כמו נלאיתי הכיל· אבל לשון מנקיותיו איני יודע איך נופל על סניפין ויש מחכמי ישראל אומרין קשותיו אלו סניפין שמקשין אותו ומחזקין אותו שלא ישבר·· ומנקיותיו· אלו הקנים שמנקין אותו שלא יתעפש אבל אונקלוס שתרגם מכילתיה היה שונה כדברי האומר מנקיותיו הן סניפין·· אשר יוסך בהן· אשר יכוסה בהן ועל קשותיו הוא אומ׳ אשר יוסך שהיו עליו כמין סכך וכיסוי וכן במקו׳ אחד הוא אומר ואת קשות הנסך וזה נזה יוסך והנסך לשון סכך וכיסוי הם·· לחם פנים· שהיו לו פנים כמו שפירשתי ומנין הלחם וסדר מערכותיו מפורשין באמור אל הכהנים·· מקשה תיעשה המנורה· שלא יעשנה חוליות ולא יעשה קנה ונרותיה איברים איברים ואח״כ ידביקם כדרך הצורפים שקורין שולדי״ץ אלא כולה באה מחתיכה אחת ומקיש בקורנס וחותך בכלי האומנות ומפריד הקנים אילך ואילך·· מקשה· תרגומו נגיד לשון המשכה שממשיך את האיברים מן העשת לכאן ולכאן בהקשת הקורנס ולשון מקשה מכת קורנס בטדי״ץ בלעז כמו דא לדא נקשן·· תיעשה המנורה· מאליה לפי שהיה משה מתקשה בה אמר לו הקב״ה השלך את הככר לאור והיא נעשית מאליה לכך לא נכתב תעשה·· ירכה· הוא·

וְאֶל הָאָרֹן תִּתֵּן אֶת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ׃ וְתִתֵּן יָת כַּפֻּרְתָּא׳
עַל אֲרוֹנָא מִלְעֵילָא׳ וּבַאֲרוֹנָא׳ תִּתֵּן יָת סָהֲדוּתָא׳ דְּאֶתֵּן לָךְ׃
ואגעל ט׳גשא׳ עלי ט׳צנדוק מן פוק׳ בעד מא תגעל פיה׳ ט׳שהא׳
דה׳ ט׳די אעטיכהא׃ וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל
הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת אֵת כָּל אֲשֶׁר
אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְאֶזְמֵין מֵימְרִי לָךְ תַּמָּן וַאֲמַלֵּיל
עִמָּךְ מֵעִלָּוֵי כַּפֻּרְתָּא׳ מִבֵּין תְּרֵין כְּרוּבַיָּא׳ דְּעַל אֲרוֹנָא דְסָהֲדוּתָא׳
יָת כָּל דַּאֲפַקֵּיד יָתָךְ לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָ׳׃ פאחיצרך הנאך ואכאט׳
בך מן פוק ט׳גשא׳ ט׳די עלי צנדוק ט׳שהאדה׳ מן בין ט׳כרוביין׳
בגמיע מא אמרך בה׳ ט׳ יבני אסר׳׃

ב׳ וְעָשִׂיתָ שֻׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ וְאַמָּה
וָחֵצִי קֹמָתוֹ׃ וְתַעְבֵּיד פָּתוֹרָא דְּאָעֵי שִׁטִּין תַּרְתֵּין אַמִּין אוּרְכֵּיהּ
וְאַמְּתָא פְּתָיֵיהּ׃ וְאַמְּתָא וּפַלְגָּא רוּמֵיהּ׃ ואצנע מאידה מן כשב

רש״י ז״ל

הוא הרגל שלמטה העשוי כמין תיבה ושלשת הרגלים יוצאים ממנו ולמטה׃ וקנה׃ הקנה האמצעי שלה העולה באמצע הירך זקוף כלפי מעלה ועליו נר האמצעי עשוי כמין בזך לצוק השמן לתוכו ולתת הפתילה׃ גביעיה׃ הן כמין כוסות שעושין מזכוכית ארוכין וקצרין וקורין להן מדירנ״ש ואלו עשוין של זהב ובולטין ויוצאים מכל קנה וקנה כמנין שנתן בהן הכתו׳ ולא היו בה אלא לנואי׃ כפתוריה׃ כמין תפוחים היו עגולים סביב בולטין סביבות הקנה האמצעי כדרך שעושין למנורות שלפני השרים וקורין להן פומיל״ש ומנין שלהם כתוב בפרשה כמה כפתורים בולטין ממנה וכמה חלק בין כפתור לכפתור׃ ופרחיה׃ ציורין עשוין בה כמין פרחים׃ ממנה יהיו׃ הכל מקשה יוצא מתוך חתיכת העשת ולא ישים לבדם וידביקם׃ ויוצאים מצדיה׃ לכאן ולכאן באלכסון נמשכין ועולין עד כנגד גובהה של מנורה שהוא קנה האמצעי ויוצאין מתוך קנה האמצעי זה למעלה מזה התחתון ארוך ושלמעלה קצר הימנו והעליון קצר הימנו לפי שהיה גובה ראשיהן שוה לגובה של קנה האמצעי השביעי שממנו יוצאין הששה׃ משוקדים׃ כתרגומו מצויירין מצויירים היו כדרך שעושין לכלי כסף וזהב שקורין נייל״ר׃ שלשה גביעים׃ בולטין מכל קנה וקנה׃ כפתור ופרח׃ היה לכל קנה וקנה׃ ובמנורה ארבעה גביעים׃ בגופה של מנורה היו ד׳ גביעים א׳ בולט בה למטה

שפנט·דראײן טולהא ודראײ ערצהא·ודראײ ונצף סמכהא ׃
וצפית אתו זהב טהור ועשית לו זר זהב סביב ׃ ותחפי יתיה
דהב דכי ותעביד ליה׳ זיר דדהב סחו׳ סחור ׃ וגשהא בדהב
כשץ·ואצנע להא·זיגא מן דהב מסתדירא ׃ ועשית לו מסגרת
טפח סביב ועשית זר זהב למסגרתו סביב ׃ ותעביד ליה
גדנפא׳ רומיה פשכא סחו׳ סחור׳ ותעביד זיר דדהב׳ לגדנפיה
סחו׳ סחו׳ ׃ ואיצנע להא תאפה·מקדאר קבצה מסתדירא׳
ואצנע להא·זיגא מן דהב מסתדירא ׃ ועשית לו ארבע
טבעת זהב ונתת את הטבעת על ארבע הפאת אשר לארבע
רגליו ׃ ותעביד ליה׳ ארבע עזקן דדהב׳ ותתין ית עזקתא׳
על ארבע זויתא׳ דלארבע רגלוהי ׃ ויצג להא·ארבע חלק מן
דהב·ואגעל שחלק·פי שארבע שדואיא·שתי באידא ד׳ ארגלהא ׃
לעמת המסגרת תהיין הטבעת לבתים לבדים לשאת את
השלחן ׃

מן הקנים והשנים הנמשכים מן יציאת הקנים היוצאין מצדיה׳ משוקדים כפתוריה ופרחיה׳
זה אחד מחמשה מקראות שאין להן הכרע אין ידוע אם גביעים משוקדים או
משוקדים כפתוריה ופרחיה׳ וכפתור תחת שני הקנים׳ מתוך הכפתור היו הקנים
נמשכים משני צדיה אילך ואילך כך שנינו במלאכת המשכן גובהה של מנורה
י"ח טפחים הרגלים והפרח ג׳ טפחים הוא הפרח האמור בירך שנ׳ עד ירכה עד
פרחה וטפחים חלק וטפח שבו גביע מג׳ גביעים וכפתור ופרח משני
כפתורים ושני פרחים האמורין במנורה עצמה שנ׳ משוקדים כפתוריה ופרחיה
למדנו שיש בקנה שני כפתורים ושני פרחים לבד מן השלשה כפתורים שהקנים
נמשכים מתוכם שנ׳ וכפתור תחת שני הקנים וגו׳ וטפחיים חלק וטפח כפתור ושני
קנים יוצאים ממנו אילך ואילך נמשכין ועולין כנגד גובהה של מנורה טפח חלק
וטפח כפתור ושני קנים יוצאין ממנו וטפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאין
ממנו ונמשכין ועולין כנגד גובהה של מנורה וטפחיים חלק נשתיירו שם ג׳ טפחים
שבהם ג׳ גביעים וכפתור ופרח נמצאו גביעים כ"ב שמונה עשרה לששה קנים ג׳ לכל
אחד ואחד וארבעה בגופה של מנורה וי"א כפתורים ששה בששת הקנים ושלשה בגופה
של מנורה שהקנים יוצאין מהן ושנים עוד נאמרו במנורה של משוקדים כפתוריה

ופרחיה

הַשֻּׁלְחָן׃ לָקֳבֵיל גְּדַנְפָא יְהוֹיָן עִזְקָתָא לְאַתְרָא לַאֲרִיחַיָּא לְמִטַּל
יָת פָּתוֹרָא׃ אמאם שׂהאפה תכון שׂחלק מכאנא לשׂדהוק לתחמל
בהא שׂמאידה׃ וְעָשִׂיתָ אֶת הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב
וְנִשָּׂא בָם אֶת הַשֻּׁלְחָן׃ וְתַעְבֵּיד יָת אֲרִיחַיָּא דְּאָעֵי שִׁטִּין וְתַחְפֵּי
יָתְהוֹן דַּהֲבָא וִיהוֹן נָטְלִין בְּהוֹן יָת פָּתוֹרָא׃ ואצנע שׂדהוק מן
כׂשב שׂנט וגׂשהא בדהב לתחמל בהא שׂמאידה׃ וְעָשִׂיתָ
קְעָרֹתָיו וְכַפֹּתָיו וּקְשׂוֹתָיו וּמְנַקִּיֹּתָיו אֲשֶׁר יֻסַּךְ בָּהֵן זָהָב טָהוֹר
תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃ וְתַעְבֵּיד מְגִיסוֹהִי וּבָזִכּוֹהִי וְקַסְוָתֵיהּ וּמְכִילָתֵיהּ
דְּיִתְנְסַךְ בְּהוֹן דִּדְהַב דְּכֵי תַּעְבֵּיד יָתְהוֹן׃ ואצנע קצעהא ודרגהא
ומדאהנהא ומלאעקהא אלתי תגׂטא בהא מן דהב כׂאלץ תצנעהא׃
וְנָתַתָּ עַל הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים לְפָנַי תָּמִיד׃ וְתִתֵּין עַל פָּתוֹרָא לְחֵים
אַפַּיָּא קֳדָמַי תְּדִירָא׃ ואגעל עלי שׂמאידה כׂבזא מוגׂההא בין ידיי
דאימא׃ וְעָשִׂיתָ מְנֹרַת זָהָב טָהוֹר
מִקְשָׁה תֵּעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה יְרֵכָהּ וְקָנָהּ גְּבִיעֶיהָ כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ

ג

רש״י

ופרחיה ומיעוט כפתורים שנים האחד למטה אצל הירך והאח׳ בג׳ טפחים העליונים עם הג׳
גביעים וט׳ פרחים אין לה שצ״ל לששת הקנים שג׳ בקנה האחד כפתור ופרח וג׳ למנורה
שג׳ משוקדים ככפתוריה ופרחיה ומיעוט פרחים שנים ואח׳ האמור בפרשת בהעלותך
עד ירכה עד פרחה ואם תדקדק במשנה זו הכתובה למעלה תמצאם כמניינם איש איש
במקומו את נרותיה כמין בזכין שנותנין בתוכן השמן והפתילות והאיר על עבר
פניה עשה פי ששת הנרות שבראשי הקנים היוצאים מצדיה מסובין כלפי האמצעי
כדי שיהיו הנרות כשתדליקם מאירים אל עבר פניה מוסב אורם אל צד פני הקנה האמצעי
שהוא גוף המנורה ומלקחיה הם הצבתים העשויין ליקח בהן הפתילה מתוך השמן
להשבן ולמשכן בפי הנרות וע״ש שלוקחין בהן קרויין מלקחיים וצבתא שתרגם
אונקלוס לשון צבת טנלי״ש בלע״ז ומחתותיה הן כמין בזיכין קטנים שחותה בהן
את האפר שבנר בבקר כשהוא מיטב את הנרות מאפר הפתילות שדלקו
בלילה וכבו ולשון מחתה פויישדי״א בלע״ז כמו לחתות אש מיקוד ככר זהב טהור
שלא יהא משקלה עם כל כליה אלא ככר לא פחות ולא יותר והככר שלחול ששים מנה
ושלקדש היה כפול ק״כ מנה והמנה הוא ליטרא ששוקלין בה כסף למשקל קלוניא והם
ק׳ זהובים כ״ה סלעים והסלע ארבעה זהובים וראה ועשה ראה כאן בהר תבנית שאני
מראה׃

מקנה יהיו׃ ותעביד מנרתא דדהב דכי נגיד תתעביד מנרתא
שדה וקנה כלידהא׳ חזורהא ושושנהא מנה יהון׃ ואצנע׳
מנארה מן דהב כאלץ׳ מצמתה תצנעהא׃ חתא ארגלהא וקצבהא׃
וגאמאתהא ותפאפיחהא וסואסנהא מנהא יכונו׃ וששה קנים
יצאים מצדיה שלשה קני מנרה מצדה האחד ושלשה קני מנרה
מצדה השני׃ ושתא קנין נפקין מסטרהא׃ תלתא קני מנרתא׃
מסטרה חד׳ ותלתא קני מנרתא׃ מסטרה תנינא׃ וסת קצבאת׃
כארגאת מן גאנביהא׃ תלאת קצבאת מן גאנבהא אלואחד׳ וג׳
קצבאת מן גאנבהא אלתאני׃ שלשה גבעים משקדים בקנה
האחד כפתר ופרח ושלשה גבעים משקדים בקנה האחד כפתר
ופרח כן לששת הקנים היצאים מן המנרה׃ תלתא כלידין׳
מציירין׳ בקניא חד חזור ושושן׳ ותלתא כלידין׳ מציירין׳ בקניא
חד חזור ושושן׳ כין לשתא קנין׳ דנפקין מן מנרתא׃ ותלאת
גאמאת

רש״י

מראה אותך מגיד שנתקשה משה במעשה המנורה עד שהראה לו הקב״ה מנורה של
אש. אשר אתה מראה. כתרגומו דאת מתחזי בטורא אין זה נקוד מראה בפתח ה״ה
פתרונו אתה מראה לאחרים עכשיו שנקוד חטף קמץ פתרונו דאת מתחזי שאחרים
מראין לך. ואת המשכן תעשה. להיות לו לגג ולמחצות מבחוץ לקרשים שהיריעות
תלויין מאחוריהן לכסותן. שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני. הרי ארבעה
מינין בכל חוט וחוט אחד של פשתן ושלשה של צמר וכל חוט וחוט כפול ששה
הרי ד׳ מינין כשהן שזורין יחד כ״ד כפלים לחוט. כרובים מעשה חושב. כרובים היו
מצויירין בהן באריגתן ולא ברקימה שהוא מעשה מחט אלא באריגה בשני כתלים
פרצוף אחד מכאן ופרצוף אחד מכאן ארי מצד זה ונשר מצד זה כמו שאורגין
חגורות של משי שקורין בלע״ז פיישי״א. תהיין חוברות. תופרן במחט זו אצל זו
חמש לבד וחמש לבד. אשה אל אחותה. כך דרך המקרא לדבר בדבר שהוא ל׳ נקבה
ובדבר שהוא לשון נקבה ובדבר שהוא לשון זכר אומר איש אל אחיו כמו שנ׳ בכרובים
ופניהם איש אל אחיו. ללאות. לצל״ש בלע״ז וכן תרגם אונקלוס ענובין לו ענובה.
מקצה בחוברת. באותה יריעה שבסוף החבור קבוצת חמשת היריעות קרויה חוברת.
וכן תעשה בשפת היריעה הקיצונה במחברת השנית. באותה יריעה שהיא קיצונה

לשון

גאמאת מלוזאת פי כל קצבה תפאחה וסוסנה כדאך לסת ט׳
קצבאת טכארגאת מנהא׳ ובמנרה ארבעה גבעים משקדים
כפתריה ופרחיה׳ ובמנרתא ארבעא כלידין מציירין חזורהא
ושושנהא׳ ופי טמנארה ארבע גאמאת מלוזאת ותפאחהא
וסואסנהא׳ וכפתר תחת שני הקנים ממנה וכפתר תחת שני
הקנים ממנה וכפתר תחת שני הקנים ממנה לששת הקנים
היוצאים מן המנרה׳ וחזור תחות תרין קנין דמנה׳ וחזור
תחות תרין דמנה׳ וחזור תחות תרין קנין דמנה׳ לשתא קנין קנין
דנפקין מן מנרתא׳ ותפאחהא תחת כל קצבתין כדאך לסת
טקצבאת טכארגאת מנהא׳ כפתריהם וקנתם ממנה יהיו כלה
מקשה אחת זהב טהור׳ חזוריהון וקניהון מנה יהון׳ כלה
נגידא חדא דדהב דכי׳ ותפאפיחהא וקצבהא מנהא יכונו כלהא

רש״י

לשון קרס בלע״ז פרמייל׳ מקבילות הלולאות אשה אל אחותה׳ שמור שתעשה במדה אחת
מכוונת הבדלתן זו מזו ובמדתן ביריעה זו כן יהא בחברתה׳ כשתפרוש חוברת אצל חוברת
יהיו הלולאות שביריעה זו מכוונות כנגד של זו וזהו לשון מקבילות זו כנגד זו תרגום כנגד
לקביל׳׳ היריעות ארכן כ״ח ורחבן ארבעה וכשחבר חמש יריעות יחד נמצא רחבן כ׳
וכן בחוברת השנית והמשכן ארכו ל׳ מן המזרח למערב שנ׳ עשרים קרשים לפאת
נגב תימנה וכן לצפון וכל קרש אמה וחצי האמה הרי שלשים מן המזרח למערב רוחב
המשכן מן הצפון לדרום עשר אמות שנ׳ ולירכתי המשכן ימה וגו׳ ושני קרשים
למקצעות הרי י׳ ובמקומם אפרש למקראות הללו נותן היריעות ארכן לרחבו של
משכן עשר אמות אמצעיות לגג חלל רוחב המשכן ואמה מכאן ואמה מכאן לעובי
ראש הקרשים שעביין אמה נשתיירו י״ו אמה שמונה לצפון ושמונה לדרום מכסות
קומת הקרשים שגובהן עשר׳ נמצאו שתי אמות התחתונות מגולות׳ רחבן של יריעות
מ׳ אמה כשהן מחוברות כ׳ אמה לחוברת׳ ל׳ מהן לגג חלל המשכן לאורכו ואמה
כנגד עובי ראשי הקרשים שבמערב ואמה לכסות עובי העמודים שבמזרח שלא
היו קרשים במזרח אלא ארבעה עמודים שהמסך פרוש ותלוי בווין שבהן כמין
וילון׳ נשתיירו שמונה אמות התלויין על אחורי המשכן שבמערב ושתי אמות
התחתונות מגולות׳ זו משנתי בברייתא דמסכ׳ מדות׳ אבל במסכ׳ שבת אין
היריעות מכסות את עמודי המזרח ותשעה אמות תלויות אחורי המשכן והכתוב
מסייעינו ונתת את הפרוכת תחת הקרסים׳ ואם כדברי הברייתא הנה נמצאת

מצמתה ואחדה מן דהב כלץ׃ ועשית את נרתיה שבעה והעלה
את נרתיה והאיר על עבר פניה׃ ותעביד ית בוציניהא שבעא׳
ותדליק ית בוציניהא׳ ויהון מנהרין לקביל אפהא׃ ואצנע להא
סבעה סרוג׳ פארא אסרג סרגהא׳ תצי טי גהת וגההא׃ ומלקחיה
ומחתתיה זהב טהור׃ וציבתהא ומחתיתהא דדהב דכי׃ וכלבתהא
ומגאמרהא מן דהב כלץ׃ ככר זהב טהור יעשה אתה את כל
הכלים האלה׃ ככרא׳ דדהב דכי יעביד יתה׳ ית כל מניא האלין׃
מן בדרה׳ דהב כלץ תצנעהא׳ וגמיע הדה אלאניה׃ וראה ועשה
בתבניתם אשר אתה מראה בהר׃ וחזי ועביד׳ בדמותהון דאת
מתחזי בטורא׃ ואנטר ואצנע׳ בשכלה׳ אלדי אנת מורא פי
אלגבל׃ ואת המשכן תעשה עשר יריעת
שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני כרבים מעשה חשב
תעשה

ד׳

רש״י

פרוכת משוכה מן הקרשים ולמערב אמה״ קרשי לבב׳ ארמונות בצעו ומכמיסן ראשן אחד
בלולאות שבחוברת זו וראשן אחד בלולאות שבחוברת זו ומחברן בהן״ יריעות עזים׳
מנוצה שלעזים׳ לאהל על המשכן׳ לפרוש אותן על היריעות התחתונות״ שלשים באמה׳
שכשנותן ארכן לרוחב המשכן כמו שנותן את הראשונות נמצאו לו עודפות אמה מכאן
ואמה מכאן לכסות אחת מהשתי אמות שנשארו מגולות מן הקרשים והאמה התחתונה
של הקרש שאין היריעה מכסה אותו היא האמה התחובה בנקב האדן שהאדנים גבהן אמה״
וכפלת את היריעה הששית העודפת בזו העליונות יותר מן התחתונות׳ ל׳ מול פני
האהל׳ חצי רחבה היה תלוי וכפול על המסך שבמזרח כנגד הפתח דומה לכלה צנועה
המכוסה בצעיף על פניה״ וסרח העודף ביריעות האהל׳ על יריעות המשכן יריעות
האהל הן העליונות של עזים שקרויין אהל כמו שאמור בהן לאהל על המשכן וכל אהל
האמור בהן אינו בלא לשון גג שמאהילות ומסככות על התחתונות וכן היו עודפות על
התחתונות חצי היריעה למערב שחצי שליריעה אחת עשרה היתרה היה נכפל למול
פני האהל נשארו שתים אמות רוחב׳ חציה עודף על רוחב התחתונות״ תסרח על אחורי
המשכן׳ לכסות שתי אמות שהיו מגולות בקרשים״ והאמה מזה והאמה מזה׳ לצפון
ולדרום״ בעודף באורך יריעות האהל׳ שהן עודפות על אורך יריעות המשכן ב׳
אמות״ יהיה סרוח על צדי המשכן׳ לצפון ולדרום כמו שפירש למעלה למדה תורה דרך
ארץ שיהא אדם חס על היפה״ אחורי המשכן׳ הוא צד מערבי לפי שהפתח במזרח

שהן

תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃ וְיָת מַשְׁכְּנָא תַּעְבֵּיד עֲסַר יְרִיעָן דְּבוּץ שְׁזִיר ו
וְתַכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי צוּרַת כְּרוּבִין עוֹבַד אוּמָּן
תַּעְבֵּיד יָתְהוֹן׃ ואצנע דאת אלמסכן עשר שקאק מן עשר משזור
ואסמאנגון וארגואן וצבג קרמז צוורא צנעה חאדק תצנעהא׃
אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה
הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְכָל הַיְרִיעֹת׃ אֻרְכָּא דִירִיעֲתָא חֲדָא
עַסְרִין וְתַמְנֵי אַמִּין וּפְתָיָא אַרְבַּע אַמִּין דִּירִיעֲתָא חֲדָא מִשְׁחֲתָא
חֲדָא לְכָל יְרִיעֲתָא׃ טול כל שקה תמאניה ועשרין דראע
ועריצהא ארבעה אדרע מסאחה ואחדה לגמיע אלשקאק׃
חָמֵשׁ הַיְרִיעֹת תִּהְיֶיןָ חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל אֲחֹתָהּ וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת חֹבְרֹת
אִשָּׁה אֶל אֲחֹתָהּ׃ חֲמֵשׁ יְרִיעָן יְהוֹן מְלַפְּפָן חֲדָא עִם חֲדָא וְחָמֵשׁ

רש״י

שין כנון וצפון ודרום קרויין צדדים לימין ולשמאל. מכסה לאהל. לאותו גג של יריעות
עזים עשה עוד מכסה אחד של עורות אילים מאדמים ועוד למעלה ממנו מכסה עורו'
תחשים ואותן מכסאות לא היו מכסות אלא את הגג ארכן שלשים ורחבן עשר אלו דברי
ר' נחמיה. ולדברי ר' יהודה מכסה אחד היה חציו של עורות אילים מאדמים וחציו של
עורות תחשים. ועשית את הקרשים. היה לו לומ' ועשית קרשים כמה שנ' בכל דבר
ודבר ומהו הקרשים מאותן העומדין ומיוחדין לכך. יעקב אבינו נטע ארזים
במצרים וכשמת צוה לבניו להעלותן עמהם כשיצאו ממצרים ואמר להן שעתיד
הקב"ה לצוות אותן לעשות משכן במדבר מעצי שטים ראו שיהיו מזומנים בידכם
הוא שייסד הבבלי בפיוטו שלו טס מטע מגורשים קורות בתינו ארזים שנזדרזו
להיות מוכנים בידם מקודם לכן. עצי שטים עומדים. אישטנטיביש בלע"ז שיהא
אורך הקרשים זקוף למעלה בקירות המשכן ולא תעשה הכתלים בקרשים שוכבים
להיות רוחב הקרשים לגובה הכתלים קרש על קרש. עשר אמות אורך הקרש. למדנו
גבהו של משכן י' אמות. ואמה וחצי האמה רוחב. למדנו ארכו של משכן לעשרים
קרשים שהיו בצפון ובדרום מן המזרח למערב ל' אמה. שתי ידות לקרש האחד.
היה חורץ את הקרש מלמטה באמצעו בגובה אמה מניח רביע רחבו מכאן ורביע
רחבו מכאן והן הן הידות והחריץ חצי רוחב הקרש באמצע ואותן הידות מכניס
באדנים שהיו חלולין והאדנים גבהן אמה ויושבין רצופין מ' זה אצל זה וידות
הקרש הנכנסות בחלל האדנים חרוצות משלשות צדיהן רוחב החריץ כעובי שפת

האדן

ירִיען מלפפן חדא עם חדא: כמס שקאק יתכון מכ׳ייטה׳ ואחדה מיע טאכרא׳ וכמס שקק מכ׳ייטה׳ ואחדה מיע טאכרא: ועשית לולאת תכלת על שפת היריעה האחת מקצה בחברת וכן תעשה בשפת היריעה הקיצונה במחברת השנית: ותעביד ענובין דתכלא׳ על ספתא דיריעתא חדא׳ מסטרא בית לופי׳ וכין תעביד בספתא דיריעתא בסטרא׳ בית לופי תנינא: ואצנע ערא מן אסמאנגון׳ פי חאשיה׳ שקה ׳ואחדה׳ ׳ט׳ טרפא ׳מתשפה׳ וכדאך תצנע פי חאשיה׳ שקה ׳טרפא׳ ׳ט׳ מתשפה ׳תאניה: חמשים ללאת תעשה ביריעה האחת וחמשים ללאת תעשה בקצה היריעה אשר במחברת השנית מקבילת הללאת אשה אל אחתה: חמשין ענובין תעביד ביריעתא חדא׳ וחמשין

רש״י

האדן שיכסה הקרש את פני ראש האדן שאם לא כן נמצא ריוח בין קרש לקרש במושבי שפת שני האדנים שיפסיקו ביניהם וזהו של׳ ויהיו תאמים מלמטה שיחרוץ את צדי הידות כדי שיתחברו הקרשים זה אצל זה׳׳ משולבות׳ עשויות כמין שליבות סולם ומובדלות זו מזו ומשופין ראשיהם ליכנס בתוך חלל האדן כשליבה הנכנסת בנקב עמודי הסולם׳׳ אשה אל אחותה׳ מכוונות זו כנגד זו שיהיו חריציהן שוים זו כמדת זו כדי שלא יהיו שתי ידות זו משוכה לצד פנים וזו משוכה לצד חוץ בעובי הקרש שהוא אמה ותרגום של ידות ציריו לפי שדומות לצירי דלת הנכנסין בחורי המפתן׳׳ לפאת נגב תימנה׳ אין פאה זו לשון מקצוע אלא כל הרוח קרויה פאה כתרגום לרוח עיבר דרומא׳׳ ולירכתי המשכן׳ לשון סוף כתרגומו ולסיפי ולפי שהפתח במזרח קרוי מזרח פנים ומערב אחורים וזהו סוף שהפנים מן הראש׳׳ תעשה ששה קרשים׳ הרי ט׳ אמות רוחב׳׳ ושני קרשים למקצעות׳ אחד למקצוע צפונית מערבית ואחד למערבית דרומית כל שמנה קרשים בסדר אחד הן אלא שאלו השנים אינם בחלל המשכן אלא חצי אמה מזו וחצי אמה מזו נראות בחלל להשלים רחבו לעשר והאמה מזה והאמה מזה באות בנגד אמת עובי קרשי המשכן הצפון והדרום כדי שיהא המקצוע מבחוץ שוה׳׳ ויהיו׳ כל הקרשים תואמים זה לזה מלמטה שלא יפסיק עובי שפת שני האדנים ביניהם להרחיקם זו מזו וזהו שפירשתי שיהיו צדי הידות חרוצים מצידיהן שיהא רוחב הקרש בולט לצדדין חוץ לידי הקרש ל לכסות את שפת האדן וכן הקרש שאצלו ונמצאו תואמים זה לזה וקרש המקצוע שבסדר המערב חרוץ לרחבו בעביו כנגד חרץ שלצד קרש הצפוני והדרומי כדי שלא יפרידו

האדנים

וחמשין ענובין תעביד בסטרא דיריעתא דבית לופי תנינא׃
מכונן ענוביא חדא לקביל חדא׃ כמסין ערוה תצנעהא פי אל
שקה אלאחדה ונ׳ ערוה פי טרף אלשקה אלמתצלה אלתאניה ותכון
אלערא מתקאבלה ואחדה אלי אלאכרא׃ ועשית חמשים קרסי
זהב וחברת את היריעת אשה אל אחתה בקרסים והיה המשכן
אחד׃ ותעביד חמשין פורפין דדהב ותלפיף ית יריעתא חדא עם
חדא בפורפיא ויהי משכנא חד׃ ואצנע נ׳ שציץ מן דהב ואלף
אלשקק ואחדה מע אלאכרא באלשציץ כדאך יציר אלמסכן ואחדא׃
ועשית יריעת עזים לאהל על המשכן עשתי עשרה יריעת
תעשה אתם׃ ותעביד יריען דמעזי לפרסא על משכנא חדא
עסרי יריען תעביד יתהון׃ ואצנע שקק מן מרעזא כבאא עלי
אלמסכן אחדי עשר שקה תצנעהא׃ ארך היריעה האחת שלשים

רש״י

האדנים ביניהן׃ ויחדו יהיו תמים׃ כמו תאומים׃ על ראשו של קרש׃ אל הטבעת האחת׃
כל קרש וקרש היה חרוץ מלמעלה ברחבו שני חריצין בשני צדיו כמו עובי טבעת
ומכניסן בטבעת אחת נמצא מתאים לקרש שאצלו אבל אותן טבעות לא ידעתי אם
קבועות הן אם מטולטלות ובקרש שבמקצוע היה טבעת בעובי הקרש הדרומי
והצפוני וראש קרש המקצוע שבסדר מערב נכנס לתוכה נמצאו שני הכתלים
מחוברים׃ כן יהיה לשניהם׃ לשני הקרשים שבמקצוע לקרש שבסוף צפון ולקרש
המערבי וכן לשני המקצועות׃ והיו שמנה קרשים׃ הן האמורות למעלה תעשה
ששה קרשים ושני קרשים למקצועות נמצאו שמנה קרשים בסדר מערבי כך שנויה
במשנת סדר מעשה הקרשים במלאכת המשכן היה עושה את האדנים חלולים וחורץ
את הקרש מלמטה רביע מכאן ורביע מכאן והחריץ חציו באמצע ועושה לו שתי
ידות כמין שני חמוקין ונראה לי שהגרסא כמין שני חווקין כמין שתי שליבות סולם
המובדלות זו מזו ומשופות ליכנס בחלל האדן כשליבה הנכנסת בנקב עמוד
הסולם והוא לשון משולבות שעשויות כמין שליבה ומכניסן לתוך שני אדנים שנ׳ שני
אדנים שני אדנים וחורץ את הקרש מלמעלה אצבע מכאן ואצבע מכאן ונותן לתוך
טבעת אחת של זהב כדי שלא יהו נפרדין זה מזה שנ׳ ויהיו תואמים מלמטה כך היא
המשנה והפירוש שלה כתבתי למעלה בסדר המקראות׃ בריחים׃ כתרגומו עברין׃

חמשה

בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְעַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת׃ אורכא דיריעתא חדא תלתין אמין ופתיא
ארבע אמין דיריעתא חדא משחתא חדא לחדא עסרי יריען׃
טול כל שקה תלאתין דראיע ושרצהא ארבעה אדרע מסאחה
ואחדה לאחדי עשר שקה׃ וְחִבַּרְתָּ אֶת חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד
וְאֶת שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד וְכָפַלְתָּ אֶת הַיְרִיעָה הַשִּׁשִּׁית אֶל מוּל
פְּנֵי הָאֹהֶל׃ ותלפיף ית חמיש יריען לחוד ותעוף ית יריעתא
שתיתיתא לקביל אפי משכנא׃ וכריט כמס שקק עלי חדהי
וספת שקק עלי חדה ואתן שקק סאדסה מא ילי וגה
כבא׃ וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת הַקִּיצֹנָה
בַּחֹבָרֶת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הַחֹבֶרֶת הַשֵּׁנִית׃
ותעביד חמשין ענובין על ספתא דיריעתא חדא בסטרא
בית לופי וחמשין ענובין על ספתא דיריעתא דבית לופי
תנינא׃

ית שית יריען לחוד

רש"י ז"ל

חמשה לקרשי צלע המשכן או חמשה שלשה הן אלא שהבריח העליון והתחתון עשוי משתי חתיכות זה מבריח עד חצי הכותל וזה מבריח עד חצי הכותל זה נכנס בטבעת מצד זה וזה נכנס בטבעת מצד זה עד שמגיעין זה לזה נמצא שעליון ותחתון שנים הן אלא שהם ד' אבל האמצעי ארכו כנגד כל הכותל ומבריח מקצה הכותל ועד קצהו שנ' והבריח התיכון וגו' מבריח מן הקצה אל הקצה שהעליונים והתחתונים יש להם טבעות בקרשים ליכנס בתוכן שתי טבעות לכל קרש משולבות בתוך שער אמות של גובה הקרש חלק אחד מן הטבעת העליונה ולמעלה וחלק אחד מן התחתונה ולמטה ולכל חלק הוא רביע אורך הקרש ושני חלקים בין טבעת לטבעת כדי שיהיו כל הטבעות מכוונים זה כנגד זה אבל לבריח התיכון אין טבעות אלא הקרשים נקובין בעוביין והוא נכנס בהן דרך הנקבים שהן מכוונים זה מול זה וזהו שנ' בתוך הקרשים. הבריחים העליונים והתחתונים שבצפון ושבדרום אורך כל אחת ט"ו אמה והתיכון ארכו ל' אמה וזהו מן הקצה אל הקצה מן המזרח ועד המערב וחמשה בריחים שבמערב אורך העליונים והתחתונים שש אמות והתיכון ארכו שתים עשרה כנגד רוחב שמונה קרשים. כך היא מפורשת במלאכת המשכן. בתים לבריחים. הטבעות שתעשה בהן יהיו בתים ליכנס בהם הבריחים. וצפית את הבריחים זהב. לא שיהא הזהב מדובק על הבריחים שאין עליהם שום צפוי

אלא

תנינא׳ ואצנע נ׳ ערוה· פי חאשיה׳ אלשקה אלואחדה· פי טרף אל׳
מוולף· ונ׳ ערוה פי חאשיה׳ אלשקה· אלמתאלפה אלתאניה׳ ׃ ועשית
קרסי נחשת חמשים והבאת את הקרסים בללאת וחברת את
האהל והיה אחד׃ ותעביד פרפין דנחש חמשין׳ ותעביד׳ ית
פרפיא בענוביא׳ ותלפיף ית משכנא ויהי חד׃ ואצנע נ׳ שצץ
מן נחאס· ואדכל אלשצץ פי אלערא· וולף אלכבא פיציר ואחדא׃
וסרח העדף ביריעת האהל חצי היריעה העדפת תסרח על
אחרי המשכן׃ וסרחא דיתיר׳ ביריעת משכנא פלגות יריעתא
דיתרא׳ תסרח׳ על אחורי משכנא׃ ואסבל אלפאצל· מן טול
שקק אלכבא· והו נצף אלשקה אלפאצלה· תסבלהא· אלי מוכר אלמסכן׃
והאמה מזה והאמה מזה בעדף בארך יריעת האהל יהיה סרוח
על צדי המשכן מזה ומזה לכסתו׃ ואמתא מכא ואמתא מכא
בדיתיר׳ באורך יריעת משכנא יהי סריח ׳על סטרי משכנא׳
מכא ומכא לכסיותיה׃ ודראע מן ההנא· ודראע מן ההנא· אל׳
פאצל מן טול שקק אלכבא· יכון מסבלא· עלי גאנבי אלמסכן

רש״י ז״ל

אל הקרש היה קובע כמין שתי פיפיות של זהב כמין שני סדדין קנה חלוק וקובען אצל הטבעת
לכאן ולכאן ארכן ממלא את רחב הקרש מן הטבעת לכאן ומהנה לכאן והבריח נכנס
לתוכו ומהנו לטבעת ומן הטבעת לנה השני נמצאו הבריחים מצופים זהב כשהן תחובין
בקרשים והבריחים דלכן אל בחוץ היו בולטות הטבעות והפיפיות לא היו נראות בתוך
המשכן אלא כל הכותל חלק מבפנים ״ והקמת את המשכן· לאחר שיגמר הקימהו ״ כראית
בהר· קודם לכן שאני עתיד ללמדך ולהראותך סדר הקמתו ״ ועשית פרכת· פרוכת
לשון מחיצה הוא ובלשון חכמים פרגוד דבר המבדיל בין המלך ובין העם״ תכלת
וארגמן· כל מין ומין היה כפול בכל חוט וחוט ששה חוטין״ מעשה חושב· כבר
פירשתי שזו היא אריגה שלשתי קירות והציורין שמשני עבריה אינן דומין זה לזה״
כרובים· ציורין של בריות יעשה בה ארבעה עמודים תקועים בתוך ד׳ אדנים ׳
ואונקליות קבועין בהם עקומין למעלה להושיב עליהם כלונס שראש הפרוכת
כרוך בה והאונקליות הוויז שקורין כמין וויס הן עשויין והפרכת ארכה עשר אמות
לרחבו של משכן ורחבה עשר אמות כגובהן של קרשים פרוסה בשלישית של ׳

מן ימנה וויסרה ליגטיה׃ ועשית מכסה לאהל ערת אילים ו
מאדמים ומכסה ערת תחשים מלמעלה׃ ותעביד חופאה למשכנא
דמשכי דכרי מסמקי וחופאה דמשכי ססגונא מלעילא׃ ו
ואצנע גשאא לשכבא מן גלוד כבאש אדים וגשאא מן גלוד
דארש מן פוק׃ ועשית את הקרשים
למשכן עצי שטים עמדים׃ ותעביד ית דפיא למשכנא דאעי
שטין קימין׃ ואצנע שתכאתג לשמסכן מן כשב שקנט קאימא׃
עשר אמות ארך הקרש ואמה וחצי האמה רחב הקרש האחד׃
עסר אמין אורכא דדפא ואמתא ופלגות אמתא פתיא דדפא
חד׃ עשרה אדרע טול כל תבתגה ודראע ונצף סמכהא׃ שתי
ידת לקרש האחד משלבת אשה אל אחתה כן תעשה לכל
קרשי המשכן׃ תרין צירין לדפא חד משלבין חד לקביל חד
כין תעביד לכל דפי משכנא׃ ולהא צידאן מלסנאן אחדהמא
באיזא שאכר כדאך תצנע בגמיע תכאתג שמסכן׃ ועשית את
הקרשים למשכן עשרים קרש לפאת נגבה תימנה׃ ותעביד
ית

רש״י ז״ל

משכן שהיא הימנה ולפנים עשר אמות והימנה ולחוץ עשר אמות נמצא בית קדשי
הקדשים עשר על עשר של ונתת את הפרוכת תחת הקרסים את שתי חוברות שליריעות
המשכן רוחב החוברת עשרים אמה וכשפרסה על גג המשכן מן הפתח למערב
כלתה בשני שלישי המשכן והחוברת השנית כסתה שליש של משכן והמותר תלוי
לאחוריו לכסות את הקרשים׃ ושמת את השולחן׃ שולחן בצפון משוך מן הכותל הצפוני
שתי אמות ומחצה ומנורה בדרום משוכה מן הכותל הדרומי שתי אמות ומחצה׃ ומזבח
הזהב נתון כנגד אויר שבין שלחן למנורה משוך קימעא כלפי המזרח וכולם נתונים מן
חצי המשכן ולפנים׃ כיצד׃ אורך המשכן מן הפתח לפרוכת עשרים אמה׃ המזבח והשולחן
והמנורה משוכים מן הפתח לצד מערב עשר אמות׃ ועשית מסך׃ וילון שהוא מסך ז
כנגד הפתח כמו סוכת בעדו לשון מגין׃ מעשה רוקם׃ הצורות עשויות בו מעשה מחט
כפרצוף של עבר זה כך פרצוף של עבר זה׃ רוקם׃ שם האומן ולא שם האומנות ותרגו׳
עובד צייר ולא עובד צייר מדת המסך כמדת הפרוכת עשר אמות על עשר אמות׃
ועשית את המזבח וגו׳ ושלש אמות קומתו׃ דברים ככתבן דברי ר׳ יהודה׃ ר׳ יוסי
אומ׳

את דפיא למשכנא עסרין דפין לרוח עיבר דרומא ׃ ואצנע ט׳
תכאתג לאלמסכן עשרין תכתגה פי גהת מהב אלגנוב ׃ וארבעים
אדני כסף תעשה תחת עשרים הקרש שני אדנים תחת הקרש
האחד לשתי ידתיו ושני אדנים תחת הקרש האחד לשתי ידתיו ׃
וארבעין סמכין דכסף תעביד תחות עסרין דפין תרין סמכין תחות
דפא חד לתרין צירוהי ותרין סמכין תחות דפא חד לתרין צירוהי ׃
וארבעין קאעדה מן פצה תצנעהא תחת אלעשרין אלתכתגה ק
קאעדתין תחת כל תכתגה לציראהא ׃ ולצלע המשכן השנית
לפאת צפון עשרים קרש ׃ ולסטר משכנא תנינא לרוח צפונא
עסרין דפין ׃ ולגאנב אלמסכן אלתאני מן גהת מהב אלשמאל עשרין
תכתגה ׃ וארבעים אדניהם כסף שני אדנים תחת הקרש האחד
ושני אדנים תחת הקרש האחד ׃ וארבעין סמכיהון דכסף תרין
סמכין תחות דפא חד ותרין סמכין תחות דפא חד ׃ ולהא מ
קאעדה מן פצה קאעדתין תחת כל תכתגה ׃ ולירכתי המשכן

רש״י ז״ל

אומר נאמר כאן רבוע ונאמר בפני מי רבוע מה להלן גבהו שנים כארכו אף כאן גבהו פי שנים כארכו ומה אני מקיים שלש אמות קומתו משפת סובב ולמעלה׃ ממנו תהיין קרנותיו שלא יעשם לבדם ויחברם בו׃ וצפית אותו נחשת לכפר על עזות מצח שנ׳ ומצחך נחושה׃ סירותיו כמין יורות׃ לדשנו להסיר דשנו לתוכן והוא שתרגם אונקלוס למספי קטמיה לספות הדשן לתוכם כי יש מלות בל׳ עברית מלה אחת מתחלפות בפתרון לשמש בנין וסתירה כמו ותשרש שרשיו אחל משרישו ובכל תבואתי תשרש וכמוהו בסעיפיה פוריה וחלופו מסעף פוריה מסעף סעיפיה וכמוהו וזה האחרון עצמו שבר עצמיו וכמוהו ויסקלוהו באבנים וחלופו סקלו מאבן הסירו אבניה וכן ויעזקהו ויסקלהו אף כאן לדשנו להסיר דשנו ובלע״ז אדשנדליר׃ ויעיו כתרגומו מגריפות שנוטל בהן הדשן והן כמין כסוי יקדירה של מתכת דק ולו בית יד ובלע״ז וודי״ל׃ מזרקותיו לקבל בהן דם הזבחים׃ ומזלגותיו הן כמין אונקלות כפופים ומכה בהן בבשר ונתחבין בו ומתהפכין בהן על גחלי המערכה שיהא ממהר שריפתן ובלע״ז קרוצ״נש ובלשון חכמים צנורות׃ ומחתתיו בית קבול

יַמָּה תַּעֲשֶׂה שִׁשָּׁה קְרָשִׁים׃ וְלִסְיָפֵי מַשְׁכְּנָא מַעַרְבָא תַּעֲבִיד שִׁתָּא
דַּפִּין׃ ופי מוכר אלמסכן מן אלגרב תצנע סת תכאתג׃ וּשְׁנֵי קְרָשִׁים
תַּעֲשֶׂה לִמְקֻצְעֹת הַמִּשְׁכָּן בַּיַּרְכָתָיִם׃ וּתְרֵין דַּפִּין תַּעֲבִיד לְזָוִית
מַשְׁכְּנָא בְּסוֹפֵיהוֹן׃ ותכתגתין תצנעהמא פי רכני אלמסכן פי אל
זאויתין׃ וְיִהְיוּ תֹאֲמִם מִלְּמַטָּה וְיַחְדָּו יִהְיוּ תַמִּים עַל רֹאשׁוֹ אֶל
הַטַּבַּעַת הָאֶחָת כֵּן יִהְיֶה לִשְׁנֵיהֶם לִשְׁנֵי הַמִּקְצֹעֹת יִהְיוּ׃ וִיהוֹן מְכֻוְּנִין
מִלְּרַע וְכַחֲדָא יְהוֹן מְכֻוְּנִין עַל רֵישֵׁיהּ בְּעִזְקְתָא חֲדָא כֵּין יְהֵי
לְתַרְוֵיהוֹן לְתַרְתֵּין זָוְיָן יְהוֹן׃ ותכון מעתדלה מן אספל וגמיעא
תכון מעתדלה מן פוק בחלקה ואחדה כדאך יכון לאלרכנין
כליהמא׃ וְהָיוּ שְׁמֹנָה קְרָשִׁים וְאַדְנֵיהֶם כֶּסֶף שִׁשָּׁה עָשָׂר אֲדָנִים
שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃
וִיהוֹן תְּמַנְיָא דַפִּין וְסַמְכֵיהוֹן דִּכְסַף שִׁתַּת עֲשַׂר סַמְכִין תְּרֵין
סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד וּתְרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד׃ פתציר
תמאן תכאתג וקואעדהא מן פצה סתה עשר קאעדה
קאעדתין

רש״י

לו להוליך בהן גחלים מן המזבח לשאתם על מזבח הפנימי לקטורת ושם מחתייתן
קרויין מחתות כמו לחתות אש מיקוד לשון שאיבת אש ממקומה וכן היחתה איש אש
בחיקו׃ לכל כליו כמו כל כליו׃ מכבר לשון כברה שקורין קריבל״ש כמין מלבוש עשוי
לו למזבח עשוי חורין חורין כמין רשת ומקרא זה מסורס וכה פתרונו ועשית לו
מכבר נחשת מעשה רשת׃ כרכב המזבח׃ סובב כל דבר המקיף סביב בעיגול קרוי
כרכוב כמו ששנינו בכל שוחטין לו היו גלמי כלי עץ כל שעתיד לשוף ולכרכב והוא
שעושין חריצין עגולין בקרשי דופני התיבות וספסלי העץ׃ אף למזבח עשה חריץ
סביבו בדפנו לנואי והוא לסוף שלש אמות של גובהו כדברי האומר זה מה׳ אמר עקוים
שלש אמות קומתו משפת סובב ולמעלה אבל סובב להילוך רגלי הכהנים לא היה
למזבח הנחשת אלא על ראשו לפנים מקרנותיו וכן שנינו בזבחים איזהו כרכוב בין
קרן לקרן ולפנים מקום אמה שלהילוך רגלי הכהנים שתי אמות הללו קרויין כרכוב
ודקדקו שם והכתיב תחת כרכובו ולמטה למדנו שהכרכוב בדפנו הוא ולבוש
המכבר תחתיו׃ ותירץ המתרץ תרי הוו חד לנואי וחד לכהנים דלא ישתרגו׃ זה

שבדופן

קאעדתין תחת כל תכתגה: ועשית בריחם עצי שטים חמשה
לקרשי צלע המשכן האחד: ותעביד עברי דאעי שטין חמשא
לדפי סטר משכנא חד: ואצנע אמהאגא מן כשב שסנט כמסה
לתכאתג גאנב שמסכן שואחד: וחמשה בריחם לקרשי צלע
המשכן השנית וחמשה בריחם לקרשי צלע המשכן לירכתים
ימה: וחמשא עברין לדפי סטר משכנא תנינא וחמש עברין
לדפי סטר משכנא לסופהון מערבא: וכמסה אמהאג לתכאתג
גאנב שמסכן לשזואיא פי שגרב: והבריח התיכן בתוך הקרשים
מברח מן הקצה אל הקצה: ועברא מציעאה בגו דפיא מעבר
מן סיפי לסיפי: ושמהג שאוסט פי גוף שתכאתג נאפד מן ש
טרף שי שטרף: ואת הקרשים תצפה זהב ואת טבעתיהם
תעשה זהב בתים לבריחם וצפית את הבריחם זהב: וית
דפיא תחפי דהבא: וית עזקתהון תעביד דהבא אתרא
לעבריא ותחפי ית עבריא דהבא: וגש שתכאתג בדהב:

רש״י

שבדופן לגובה היה ומתחתיו מלבושין המכבר ונגיע רחבו עד חצי המזבח וזהו היה
סימן לחצי גבהו להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים וכנגדו עשו למזבח
בית עולמים דוגמת חוט הסיקרא באמצעו וכבש שהיו עולין בו אע״פ שלא פירשו
בענין זה כבר שמענו בפרשת מזבח אדמה תעשה לי לא תעלה במעלות לא
תעשה לו מעלות לכבש שלו אלא כבש חלק למדנו שהיה לו כבש כך שנויה במכילתא
ומזבח אדמה זהו מזבח הנחשת שהיו ממלאין חללו אדמה במקום חנייתן והכבש
היה בדרום המזבח ומובדל מן המזבח מלוא חוט השערה ורגליו מגיעין עד
אמה סמוך לקלעי החצר שבדרום כדברי האומר דברים ככתבן ג׳ אמות קומתו
לא היה אורך הכבש אלא י׳ אמות כך מצאתי במשנת מ״ט מדות וזה שהוא מובדל
מן המזבח מלוא החוט במסכ׳ זבחים למדנוה מן המקרא: בטבעות: בארבע
טבעות שנעשו למכבר: נבוב לוחות: כתרגו׳ חליל לוחין לוחות עצי שטים מכל
צד והחלל באמצע ולא יהא כולו עץ אחד שיהא עביו חמש אמות על חמש אמות
כמין סדן: ועשית את חצר המשכן וגו׳ קלעים: עשויין כמין קלעי ספינה נקבים
נקבים

ואצנע להא חלקא מן דהב׳ סכאנא לטאמהאג׳ וג׳ש טאמהאג
בדהב׃ והקמת את המשכן כמשפטו אשר הראית בהר׃ ותקים
ית משכנא כהלכתיה דאתחזיתא בטורא׃ פאדא נצבת ט׳
מסכן כהיאתה׳ ט׳י אוריתהא פי טגבל׃
ועשית פרכת תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר מעשה
חשב יעשה אתה כרבים׃ ותעביד פרכתא דתכלא וארגונא
וצבע זהורי ובוץ שזיר׳ עובד אומן יעביד יתה צורת כרובין׃
פאצנע סגפא מן אסמאנגון וארגואן וצבג קרמז ושש
משזור צנעה חאדק תצנעה צוורא׃ ונתתה אתה על ארבעה
עמודי שטים מצפים זהב וויהם זהב על ארבעה אדני
כסף׃ ותתין יתה על ארבעא עמודי שטין מחופן דהבא וויהון
דהבא על ארבעה סמכין דכסף׃ ועלקה עלי ארבע עמד מן
סנט מג׳שא דהבא וזראפינהא דהבא עלי ארבע קואעד מן
פצה׃ ונתתה את הפרכת תחת הקרסים והבאת שמה מבית
לפרכת את ארון העדת והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין

קדש

רש״י ז״ל

נקבים מעשה קליעה ולא מעשה אורג ותרגומו קרדין כתרגום של מכבר המתורגם קרדא לפי שהן מנוקבין ככברה׃ לפאה האחת׃ כל הרוח הדרומית׃ ועמודיו עשרים חמש אמות בין עמוד לעמוד׃ ואדניהם׃ של העמודים נחשת והאדנים יושבין על הארץ והעמודים תקועין לתוכן ד״ה עושה כמין קונדסין שקורין פאל״ש ארכן ששה טפחים ורחבן שלשה וטבעת נחשת קבועה בו באמצעו וכורך שפת הקלע סביביו במיתרים כנגד כל עמוד ועמוד ותולה הקונדס דרך טבעתו באונקל שבעמוד ועשוי כמין וו ראשו זקוף למעלה וראשו אחד תקוע בעמוד כאותן שעושין לציר דלתות שקורין גונ״ש ורוחב הקלע תלוי מלמטה והיא קומת מחיצות החצר׃ ווי העמודים׃ הן האונקליות׃ וחשוקיהם כסף׃ מוקפין היו העמודים בחוטי כסף סביב ואיני יודע אם על פני כולם אם בראשם אם באמצעם אך יודע אני שחישוק לשון חגורה שכך מצינו בפילגש בגבעה ובמו צמד חמורים חבושים תרגם חשוקין׃ לפאת קדמה מזרחה׃ פני המזרח קדם לשון פנים אחור לשון אחוריים לפיכך מזרח קרוי קדם שהוא פנים

ומערב

קדש הקדשים ׃ ותתין ית פרכתא תחות פורפיא׳ ותעיל לתמן
מגיו לפרכתא׳ ית ארונא דסהדותא׳ ותפריש פרכתא לכון׳ בין
קדשא׳ ובין קדש קדשיא ׃ ועלך טסגה תחת טשיצן ואדכל׳
הנאך מן דאכל טסגה׳ צנדוק טשהאדה׳ פיפצל טסגה לכם׳ בין
טקדס׳ ובין כואץ טאקדאס ׃ ונתת את הכפרת על ארון העדת
בקדש הקדשים ׃ ותתין ית כפרתא׳ על ארונא דסהדותא׳
בקדש קדשיא ׃ ואגעל טגשא׳ עלי צנדוק טשהאדה׳ פי כואץ
טאקדאס ׃ ושמת את השלחן מחוץ לפרכת ואת המנרה נכח
השלחן על צלע המשכן תימנה והשלחן תתן על צלע צפון ׃
ותשוי ית פתורא מברא לפרכתא׳ וית מנרתא לקביל פתורא׳
על סטר משכנא דרומא ופתורא׳ תתין על סטר צפונא ׃
וציר טמאידה כארג טסגה׳ וטמנארה חיזהא׳ טי גאנב טמסכן
טגנובי׳ וטמאידה׳ אגעלהא טי גאנב טשמאלי ׃ ועשית מסך
לפתח האהל תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר מעשה
רקם ׃

רש״י

ומערב קרוי אחור כד״א הים האחרון ימה מערבה׃ חמשים אמה׳ אותן חמשים אמה
לא היו סתומין כולם בקלעים לפי ששם הפתח לא ט״ו אמה קלעים לכתף הפתח מכאן וכן
לכתף השנית נשאר רוחב הפתח בנתיים עשרים אמה וזהו שנ׳ ולשער החצר מסך
עשרים אמה וילון למסך כנגד הפתח עשרים אמה אורך כרוחב הפתח׳ עמודיהם׳
עשרה׳ חמש אמות בין עמוד לעמוד בין עמוד שבראש הדרום העומד במקצוע
דרומית מזרחית עד עמוד שהוא מן השלשה שבמזרח חמש אמות ומשנו לשני
חמש אמות ומן השני לשלישי חמש אמות וכן לכתף השנית והארבעה עמודים
למסך הרי עשרה עמודים למזרח כנגד עשרה למערב׳׳ כל עמודי החצר סביב
וגו׳׳ לפי שלא פירש ווין וחשוקים ואדני נחשת אלא לצפון ולדרום אבל למזרח ומערב
לא נאמר ווים וחשוקים ואדני נחשת לכך בא ולימד כאן׳ ארך החצר הצפון והדרום
שמן המזרח למערב מאה באמה׳׳ ורחב חמשים בחמשים׳ חצר שבמזרח היתה
מרובעת חמשים בחמשים הפנימיים שהמשכן ארכו ל׳ ורחבו עשר העמיד מזרח
פתחו בשפת חמשים החיצונים של אורך החצר נמצא כלו בחמשים הפנימיים וכלה

ארכו

ותעביד פרסא לתרע משכנא דתכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד צייר ׃ ואצנע סתרא לבאב אלכבא מן אסמאנגון וארגואן וצבג קרמז ושש משזור צנעה ראקם ׃ ועשית למסך חמשה עמודי שטים וצפית אתם זהב וויהם זהב ויצקת להם חמשה אדני נחשת ׃ ותעביד לפרסא חמשא עמודי שטין ותחפי יתהון דהבא וויהון דהבא ותתיך להון חמשא סמכין דנחשא ׃ ואצנע לאלסתר כמסה עמד מן סנט וגשהא בדהב וזראפינהא דהב וצג להא כמסה קואעד מן נחאס ׃

ועשית את המזבח עצי שטים חמש אמות ארך וחמש אמות רחב רבוע יהיה המזבח ושלש אמות קמתו ׃ ותעביד ית מדבחא דאעי שטין חמש אמין ארכא וחמיש אמין פתיא מרבע יהי מדבחא ותלת אמין רומיה ׃ ואצנע מדבח אלקראבין מן כשב אלסנט כמסה אדרע טולה וכמסה ערצה מרבעא יכון אלמדבח ותלאת אדרע סמכה ׃ ועשית קרנתיו על ארבע פנתיו ממנו תהיין קרנתיו וצפית אתו נחשת ׃ ותעביד קרנוהי על ארבע זויתיה מניה יהוין קרנוהי ותחפי יתיה נחשא ׃ ואצנע ארכאנה עלי ארבע זואיאה מנה תכון ארכאנה וגשה בנחאס ׃ ועשית סירתיו לדשנו ויעיו ומזרקתיו ומזלגתיו ומחתתיו

ז׳

פיכון

רש״י ז״ל

ארכו מאה שלשים ונמצא עשרים אמה ריוח לאחוריו בין הקלעים שבמערב ליריעות של אחורי המשכן ורוחב המשכן עשר אמות באמצע רוחב החצר נמצאו לו עשרים אמה ריוח לצפון ולדרום מן קלעי החצר ליריעות המשכן וכן למערב וחמשים על חמשים חצר לפניו ׃ וקומה חמש אמות ׃ גובה מחיצות החצר והוא רוחב הקלעים ׃ ואדניהם נחשת ׃ לפי שאדני המסך שלא תאמר לא נאמרו אדני נחשת אלא לעמודי הקלעים אבל אדני המסך שלפניו אחרי כך נראה בעיני שלכך חזר ושנאן ׃ לכל כלי המשכן ׃ שהיו צריכין להקמתו ולהורדתו כגון מקבות לתקוע יתידות ועמודים ׃ יתידות ׃ כמין נגרי

נחשת

ומחתתיו לכל כליו תעשה נחשת׃ ותעביד פסכתירותיה למספי
קטמיה ומגרופיתיה ומזרקוהי וצנוריתיה ומחתיתיה לכל
מנוהי תעביד נחשא׃ ואצנע צנאנה לרמאדה ומגארפה ו
וכראנבה ומנאשלה ומגאמרה גמיע אניתה תצנעהא מן
נחאס׃ ועשית לו מכבר מעשה רשת נחשת ועשית על הרשת
ארבע טבעת נחשת על ארבע קצותיו׃ ותעביד ליה סרדא
עובד מצדתא דנחשא ותעביד על מצדתא ארבע עזקן
דנחשא על ארבעא סטרוהי׃ ואצנע לה סרדא עלי צנעה ש׳
שבכה מן נחאס ואצנע פי שבכה ארבע חלק מן נחאס פי ד׳
אטראפהא׃ ונתתה אתה תחת כרכב המזבח מלמטה והיתה
הרשת עד חצי המזבח׃ ותתין יתה תחות סוביבא דמדבחא
מלרע ותהי מצדתא עד פלגות מדבחא׃ ואגעלהא עלא
שרגב שמדבח מן אספל פתבלג ש׳ נצפה׃ ועשית בדים למזבח
בדי עצי שטים וצפית אתם נחשת׃ ותעביד אריחיא למדבחא
אריחי דאעי שטין ותחפי יתהון נחשא׃ ואצנע דהוקא לשמדבח
מן כשב שסנט ושהם בנחאס׃ והובא את בדיו בטבעת והיו
הבדים על שתי צלעת המזבח בשאת אתו׃ ויעיל ית אריחוהי
בעזקתא ויהון אריחיא על תרין סטרי מדבחא במטל יתיה׃
ואדכל שדהוק פי שחלק תכון עלי גאנבי שמדבח אדא חמל׃
נבוב לחת תעשה אתו כאשר הראה אתך בהר כן יעשו׃ חליל

רש״י

נחשת עשוין ליריעות האהל ולקלעי החצר קשורים במיתרים סביב בשפוליהן כדי שלא תהא הרוח מגביהתן ואיני יודע אם תחובין בארץ אם קשורין ותלויין וכובדן מכביד שפולי היריעות שלא ינועו ברוח ואומר אני ששמן מוכיח עליהן שהן תקועין בארץ לכך נקראו יתידות ומקרא זה מסייעני אהל בל יצען בל יסע יתדותיו לנצח׃

חסלת פרשת תרומה ברד

לוחין תעביד יתיה׳ כמא דאחזי יתך בטורא כין יעבדון׳ ואחא מג׳ופא תצנעה׳ כמא אורית פי ג׳בל כד׳אך יצנעו׳

ט״ ועשית את חצר המשכן לפאת נגב תימנה קלעים לחצר שש משזר מאה באמה ארך לפאה האחת׳ ותעביד׳ ית דרת משכנא׳ לרוח עיבר דרומא׳ סרדי לדרתא דבוץ שזיר׳ מאה אמין אורכא׳ לרוחא חדא׳ ואצנע צ׳ראדק מסכן׳ מן גהת מהב ג׳נוב קלוע צ׳ראדק מן עשר משזור מאיה׳ דראע טולהא׳ פי ג׳אהה ואחדה׳ ועמדיו עשרים ואדניהם עשרים נחשת ווי העמדים וחשקיהם כסף׳ ועמודוהי עסרין׳ וסמכיהון עסרין דנחשא׳ ווי עמודיא וכבושיהון כסף׳ ועמדהא עשרין וקואעדהא עשרין מן נחאס ודראפין ועמד וטלאהא פצה׳ וכן לפאת צפון בארך קלעים מאה ארך ועמדו עשרים ואדניהם עשרים נחשת ווי העמדים וחשקיהם כסף׳ וכין לרוח צפונא בארכא׳ סרדי מאה אורכא׳ ועמודוהי עסרין׳ וסמכיהון עסרין דנחשא׳ ווי עמודיא׳ וכבושיהון כסף׳ וכד׳אך מן גהת ג׳שמאל פי ט׳ול קלוע טולהא מאיה׳ דראע׳ ועמדהא עשרין וקואעדהא עשרין מן נחאס ודראפין ועמד וטלאהא פצה׳ ורחב החצר לפאת ים קלעים חמשים אמה עמדיהם עשרה ואדניהם עשרה׳ ופתיא דדרתא לרוח מערבא׳ סרדי חמשין אמין׳ עמודיהון עסרא׳ וסמכיהון עסרא׳ וערץ׳ צ׳ראדק מן גהת ג׳רב׳ קלוע טולהא נ׳ דראע׳ ועמדהא עשרה׳ וקואעדהא עשרה׳ ורחב החצר לפאת קדמה מזרחה חמשים אמה׳ ופתיא דדרתא׳ לרוח קדומא מדנחא חמשין אמין׳ וערץ׳ צ׳ראדק׳ מן גהת ש׳רק נ׳ דראע׳ וחמש עשרה

ועמדיו י׳

עשרה אמה קלעים לכתף עמדיהם שלשה ואדניהם שלשה׃
וחמיש עסרי אמין סרדי לעברא׳ עמודיהון תלתא׳ וסמכיהון
תלתא׃ מנהא כמסה׳ עשר דראע׳ קלוע לג׳כם׳ ועמדהא תלאתה׳
וקואעדהא תלאתה׃ ולכתף השנית חמש עשרה קלעים
עמדיהם שלשה ואדניהם שלשה׃ ולעברא תנינא חמיש
עסרי סרדין׳ עמודיהון תלתא׳ וסמכיהון תלתא׃ ולג׳כם ת׳אני
קלוע טולהא כמסה׳ עשר דראע׳ ועמדהא תלאתה׳ וקואעדהא
תלאתה׃ ולשער החצר מסך׳ עשרים אמה תכלת וארגמן
ותולעת שני ושש משזר מעשה רקם עמדיהם ארבעה
ואדניהם ארבעה׃ ולתרע דרתא׳ פרסא עסרין אמין דתכלא
וארגונא׳ וצבע זהורי׳ ובוץ שזיר עובד צייר׳ עמודיהון
ארבעא׳ וסמכיהון ארבעא׃ ולבאב ג׳צראדק׳ סתר טולה כ׳
דראע׳ מן אסמאנגון וארגואן וצבג קרמז ועשר משזור
צנעה׳ ראקם׳ עמדהא ארבעה׳ וקואעדהא ארבעה׃ כל
עמודי החצר סביב מחשקים כסף וויהם כסף ואדניהם נחשת׃
כל עמודי דרתא סחור סחור מכובשין כסף׳ וויהון כסף
וסמכיהון דנחשא׃ גמיע עמד ג׳צראדק מסתדירא׳ תכון
מטליה פצה׳ וזראפינהא פצה׳ וקואעדהא מן נחאס׃ ארך
החצר מאה באמה ורחב חמשים בחמשים וקמה חמש אמות
שש משזר ואדניהם נחשת׃ ארכא דדרתא מאה אמין
ופתיא חמשין בחמשין׳ ורומא׳ חמיש אמין דבוץ שזיר׳
וסמכיהון דנחשא׃ טול ג׳צראדק מאיה׳ דראע וערצה
כמסין בכ׳מסין׳ וסמכה׳ כמסה׳ אדרע מן עשר משזור׳
וקואעדה מן נחאס׃ לכל כלי המשכן בכל עבדתו וכל

יתדתיו וכל יתדת החצר נחשת׃ לכל מני משכנא׃ בכל פלחניה וכל סכי דרתא דנחשא׃ וסאיר אניה' אלמסכן אלתי פי גמיע כדמתה' וגמיע אותאדה' ואותאד אלצראדק מן נחאס׃

וכל סכוהי

צ"ו פסוקים סימן קנ"ו דדג

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת נר תמיד׃ ואת תפקיד ית בני ישרא' ויסבון לך משח זיתא דכיא כתישא לאנהרא לאדלקא בוצינא תדירא׃ ואנת פמר בני אסר' אן יאתוך בדהן זית צאף מדקוק לל אצאה' לתסרג בה סרג דאימא׃ באהל מועד מחוץ לפרכת אשר על העדת יערך אתו אהרן ובניו מערב עד בקר לפני יהוה חקת עולם לדרתם מאת בני ישראל׃ במשכן זמנא מברא לפרכתא דעל סהדותא יסדר יתיה אהרן ובנוהי מרמשא עד צפרא

רש"י ז"ל

ואתה תצוה את בני ישרא' ויקחו אליך שמן זית זך׃ בלי שמרים כמו ששנינו במנחות מגרגרו בראש הזית וכו'׳ כתית׃ הזתים כותש במכתשת ואינו טוחנן בריחים כדי שלא יהו בו שמרים ואחר שהוציא טפה ראשונה מכניסן לריחים וטוחנן והשמן השני פסול למנורה וכשר למנחות שנ' כתית למאור ולא כתית למנחות׳ להעלות נר תמיד׃ מדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה׳ תמיד׃ כל לילה ולילה קרוי תמיד כמו שאתה אומ' עולת תמיד ואינה אלא מיום ליום וכן במנחת חביתין תמיד ואינה אלא מחציתה בבקר ומחציתה בערב׃ אבל תמיד האמור בלחם הפנים משבת לשבת הוא׳ מערב עד בקר׃ תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד בקר ושיערו חכמים חצי לוג ללילי טבת הארוכין וכן לכל הלילות ואין יותר אין בכך כלום׳ ואתה הקרב אליך׃ לאחר שתיגמר מלאכת המשכן׳ לכהנו לי׃ לקדשו להכניסו בכהונה ע"י הבגדים שיהא כהן לי ולשון כהונה שירות הוא ובלעז שמטריאה׳ חשן׃ תכשיט כנגד הלב׳ אפוד׃ לא שמעתי ולא מצאתי בברייתא פירוש תבניתו ולבי אומר לי שהוא חגורה לו מאחוריו רחב כרוחב גב איש כמין סינר שקורין פורציינט שחוגרות השרות כשרוכבות על הסוסים כך מעשהו מלמטה שנ' ודוד חגור אפוד בד למדנו שהאפוד חגורה הוא׃ ואי אפשר לומר אין בו אלא החגורה לבדה שהרי נאמר ויתן עליו את האפוד ואח"כ ויחגור אותו בחשב האפוד ותרגם אונקלוס בהמיין אפודא למדנו שהחשב הוא

צפרא ק׳ ק״ם עלם לדריהון׳ מן בני ישר״ל׃ פי כבא ׳מחצר

כארג ׳סגת ׳די עלי ׳שהאדה׳נצרה הרון ובניה׳מן ׳עשי ׳י

׳צבאח בין ידי ׳לה׳ רסם ׳דהר לאגי׳הם׳ מן בני אסראיל׃

ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו

מתוך בני ישראל לכהנו לי אהרן נדב ואביהוא אלעזר

ואיתמר בני אהרן׃ ואת קריב לותך ית אהרן אחוך וית בנוהי

עמיה׳ מגו׳ בני ישר״ל לשמשא קדמי׳ אהרן׳ נדב ואביהוא׳

׳עזר ואיתמר בני אהרן׃ ואנת איצא קרב ׳יך הרון אכיך

ובניה מעה׳ מן בין בני אסר׳ ליאמו לי׳ הרון נדב ואביהו׳ ׳עזר

ואיתמר בניה׃ ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת׃

ותעביד לבושי קדשא לאהרן אחוך׳ ליקר ולתשבחא׃ ואצנע

רש״י

הוא החגור והאפוד שם תכשיט לבדו· ולא לנוי· שעל שם שתי הכתפות שבו הוא קרוי אפוד
שהרי נאמר׳ שתי כתפות האפוד למדנו שהאפוד שם לבד והכתיפות שם לבד לכך אני
אומר שע״ש הסינר שלמטה קרוי אפוד ע״ש שאופדו ומקשטו בו כמו שנ׳ ויאפוד לו בו
כי החשב הוא חגור של מעלה· הימנו והכתיפות קבועות בו· ועוד אומר לי לבי שיש
ראיה שהוא מין לבוש שתרגם יונתן ודוד חגור אפוד בד כרדוט דבוץ ותרגם כמו כן
מעילים כרדוטין במעשה תמר אחות אבשלום כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות
מעילים· ומעיל· הוא כמין חלוק וכן הכתונת אלא שהכתונת סמוך לבשרו והמעיל קרוי
חלוק העליון· תשבץ· עשויין משבצות לנוי· והמשבצות הן כמין גומות העשויות·
בתכשיטי זהב למושב קביעת אבנים טובות ומרגליות כמו שנ׳ באבני האפוד
מוסבות משבצות זהב ובלע״ז קורין אותו קשטונש· מצנפת· כמין כיפת קובע·
שקורין שקופי״א שהרי במקום אחר קורא להן מגבעות ומתרגמינן כובעין· ואבנט·
הוא חגורה על הכתונת והאפוד חגורה על המעיל כמו שמצינו בסדר לבישתן ויתן עליו
את הכתונת ויחגור אותו באבנט וילבש אותו את המעיל ויתן עליו את האפוד··
בגדי קדש· מתרומה המקודשת לשמי יעשו אותם· והם יקחו· אותן חכמי לב שיעשו
הבגדים יקבלו מן המתנדבים את הזהב ואת התכלת לעשות מהם את הבגדים··
ועשו את האפוד· אם באתי לפרש מעשה האפוד והחשן על סדר המקראות הרי
פירושן פרקים וישגה הקורא בצירופן לכך אני כותב מעשיהן כמות שהוא למען

ירוץ

ת״אב קדס להרון אכיך למראמה ופכר׃ וְאַתָּה תְּדַבֵּר אֶל כָּל
חַכְמֵי לֵב אֲשֶׁר מִלֵּאתִיו רוּחַ חָכְמָה וְעָשׂוּ אֶת בִּגְדֵי אַהֲרֹן לְקַדְּשׁוֹ
לְכַהֲנוֹ לִי׃ וְאַתְּ תְּמַלֵּיל עִם כָּל חַכִּימֵי לִבָּא דְּאַשְׁלֵימִית עִמְּהוֹן
רוּחַ חָכְמָה וְיַעְבְּדוּן יָת לְבוּשֵׁי אַהֲרֹן לְקַדָּשׁוּתֵיהּ לְשַׁמָּשָׁא
קֳדָמָי׃ ואנת פכלם כל חכים שדי אכמלת פיה עלם רוח אל
חכמה באן יעמלון ת״אב הרון לתקדיסה ליאם לי׃ וְאֵלֶּה
הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ חֹשֶׁן וְאֵפוֹד וּמְעִיל וּכְתֹנֶת תַּשְׁבֵּץ
מִצְנֶפֶת וְאַבְנֵט וְעָשׂוּ בִגְדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ וּלְבָנָיו לְכַהֲנוֹ
לִי׃ וְאִלֵּין לְבוּשַׁיָּא דְּיַעְבְּדוּן חֻשְׁנָא וְאֵפוֹדָא וּמְעִילָא וְכִתּוּנִין
מְרַמְּצָן מִצְנְפָן וְהֶמְיָנִין וְיַעְבְּדוּן לְבוּשֵׁי קֻדְשָׁא לְאַהֲרֹן אָחוּךְ
וְלִבְנוֹהִי לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמָי׃ והדה ת״אב שדי יצנעוהא בדנה
וצדרה וממטר ותוניה מושאה ועמאמה וזנאר ויצנעו

ת״אב

רש״י ז״ל

ידוע קורא בו ואחר כך אפרש על סדר המקראות. האפוד. שמעתי שהוא כמין סינר של נשים רוכבות
סוסים וחוגר אותו מאחוריו כנגד לבו למטה מאציליו רחבו כמדת רוחב גבו של
אדם ויותר ומגיע עד עקביו והחשב מחובר בראשו על פני רחבו מעשה אורג ומאריך
לכאן ולכאן כדי להקיף ולחגור בו והכתפות מחוברות בחשב אחת לימין ואחת לשמאל
מאחורי הכהן לשני קצות רחבו שלסינר וכשזוקפן עומדות לו על שתי כתיפיו והן כמין שתי
רצועות עשויות ממין האפוד ארוכות כדי שיעור לזוקפן אצל צוארו מכאן ומכאן ונקפלות
לפניו למטה מכתיפיו מעט ואבני השהם קבועות בהן אחת על כתף ימין ואחת על כתף
שמאל והמשבצות נתונות בראשיהם לפני כתיפיו ושתי עבותות הזהב תחובות בשתי
טבעות שבחשן בשני קצות רחבו העליון אחת לימין ואחת לשמאל ושני ראשי השרשרות
תקועין במשבצות לימין וכן שני ראשי השרשרות השמאלית תקועין במשבצת שבכתף
שמאל. נמצא החושן תלוי במשבצות האפוד על לבו מלפניו ועוד שתי טבעות בשני
קצות החושן בתחתיות וכנגדם שתי טבעות בשני כתפות האפוד מלמטה בראשו
התחתון המחובר בחשב טבעות החושן למול טבעות האפוד שוכבין זה על זה ומרכסן
בפתיל תכלת תחוב בטבעות האפוד והחשן שיהא תחתית החשן דבוק לחשב האפוד ולא
יהא נד ומתנדנד הולך וחוזר. זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר חמשת מינין
הללו שזורין בכל חוט וחוט היו מרדדין את הזהב כמין טס דק וקוצצין פתילים ממנו
וטווין

ת״א שקדש להרן אחיך ובניה ליאמו לי׃ והם יקחו את הזהב
ואת התכלת ואת הארגמן ואת תולעת השני ואת השש׃ ואנון
יסבון ית דהבא וית תכלא וית ארגונא וית צבע זהורי וית בוצא׃
והם יאכדו שדהב וש׳אסמאנגון וש׳ארגואן וש׳צבג שקרמז וש׳עשר׃
ועשו את האפד זהב תכלת וארגמן תולעת
שני ושש משזר מעשה חשב׃ ויעבדון ית איפודא דהבא תכלא
וארגונא צבע זהורי ובוץ שזיר עובד אומן׃ ויצנעון אצדרה
מן דהב ואסמאנגון וארגואן צבג קרמז ועשר משזור צנעה
חאדק׃ שתי כתפת חברת יהיה לו אל שני קצותיו וחבר׃ תרין
כתפין מלפפין יהון ליה על תרין סטרוהי ויתלפף׃ וגיבאן
מכ״יטאן תכון לה׃ תכאט עלי טרפיהא׃ וחשב אפדתו אשר
עליו כמעשהו ממנו יהיה זהב תכלת וארגמן ותולעת שני
ושש משזר׃ והמין תקוניה דעלוהי כעובדוהי מניה יהי דהבא

רש״י

וטווין אותו חוט של זהב עם ששה חוטין של תכלת וחוט של זהב עם ששה חוטין של ארגמן
וכן בתולעת שני וכן בשש שכל המינין חוטין כפול ששה וחוט זהב עם כל אחד ואחד
ואח״כ שוזר את כולם כאחד נמצא חוטן כפול כ״ח וכן מפורש במס׳ יומא ולמד מן המקרא
הזה. וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים לעשות את פתילי הזהב בתוך התכלת ובתוך הארגמן
וגו׳ למדנו שחוט של זהב שזור עם כל מין ומין׃ מעשה חושב׃ כבר פירשתי שהוא
אריגת שתי קירות שאין צורת שני עבריה דומות זו לזו׃ שתי כתפות׃ האיפוד מלמטה
וחשב האפוד הוא החגורה והמודה לו מלמעלה׃ דוגמת סינר הנשים ומגבו של כהן היו
מחוברות בחשב שתי חתיכות כמין שתי רצועות רחבות אחת כנגד כל כתף וכתף
וזוקפן על שתי כתפותיו עד שנקפלות לפניו כנגד החזה. וע״י חבורן לטבעות החשן
נאחזין מלפניו כנגד לבו שאין נופלות כמו שמפורש בענין והיו זקופות והולכות
כנגד כתפיו ושתי אבני שוהם קבועות בהן אחת בכל אחת׃ אל שני קצותיו׃ אל רחבו של
אפוד שלא היה רחבו אלא כנגד גבו של כהן וגבהו עד כנגד האצילים שקורין קודי״ש של
לא יחגרו ביזע אין חוגרין במקום זיעה לא למעלה מאציליהם ולא למטה ממתניהם
אלא כנגד אצילים׃ וחובר׃ האפוד עם אותן שתי כתפות יחבר אותן במחט ל
למטה׃ בחשב ולא יארגם עמו אלא אורגם לבד ואח״כ יחברם׃ וחשב אפודתו׃ והחגור שעל

תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר׃ ושפשג אצרדה אדי
עליהא כצנעתהא תכון מתלהא מן דהב ואסמאנגון וארגואן
וצבג קרמז ועשר משזור׃ ולקחת את שתי אבני שהם ופתחת
עליהם שמות בני ישראל׃ ותסב ית תרתין אבני בורלא ותגלוף
עליהון שמהת בני ישראל׃ וכד חגרי בלור ואנקש עליהמא
אסמא בני אסר׃ ששה משמתם על האבן האחת ואת שמות
הששה הנותרים על האבן השנית כתולדתם׃ שתא משמהתהון
על אבנא חדא וית שמהת שתא דאשתארו על אבנא תנייתא
כתולדתהון׃ סתה מנהמא עלי אחגר אלאחד וסתה אסמא אל
באקיין עלי אלחגר אלתאני כתואלידהם׃ מעשה חרש אבן פתוחי
חתם תפתח את שתי האבנים על שמת בני ישראל מסבת
משבצות זהב תעשה אתם׃ עובד אומן אבן טבא כתב מפרש
כגלף

רש״י ז״ל

ידו הוא מאפדו ומתקנו לכך ומקשטו· אשר עליו למעלה בשפת הסינר זהו החגורה
כמעשהו· כאריגת הסינר מעשה חשב ומחמשת כך אריגת החשב מעשה חושב ומחמשת
מינין· ממנו יהיה· עמו יהא ארוג ולא יארגנו לבד ויחברנו· כתולדותם· כסדר שנולדו
ראובן שמעון לוי ויהודה דן ונפתלי על האחת ועל השנית גד ואשר יששכר זבולון יוסף
ובנימין מלא שכן הוא כתוב במקום תולדתו כ״ה אותיות ונמצאו על האחת בכל אחת ואחת·
מעשה חרש אבן· מעשה אומן של אבנים· חרש זה דבוק הוא לתיבה של אחריו ולכך הוא נקוד
פתח בסופו וכן חרש עצים בטה קו חרש של עצים· וכן חרש ברזל מעצד כל אלה דבוקים
פתוחי חותם· כתרגומו כתב מפרש כגלף דעזקא חרוצות האותיות בתוכן כמו
שחורצין חותמי טבעות שהם לחתום אגרות כתב ניכר ומפורש· על שמות· כמו
בשמות· מוסבות משבצות· מוקפות האבנים במשבצות זהב שעושה מושב האבן
בזהב כמין גומא למדת האבן ומשקעה במשבצות· נמצאות המשבצות סובבות את האבן
סביב ומחבר המשבצות באפוד· לזכרון· שיהא הקב״ה רואה השבטים כתובים לפניו ויזכור
צדקתם· ועשית משבצות· מיעוט משבצות שתים ולא פירש לך עתה בפרשה זו אלא
מקצת צרכן ובפרשת החושן גומר לך פירושן· שרשרות זהב· שלשלאות· מגבלות·
לסוף גבול החשן תעשה אותם· מעשה עבות· מעשה קליעת חוטין ולא מעשה נקבים
וכפלים כאותן שעושין לבורות אלא כאותן שעושין לעדרקאות שקורין אגשיר״ש· ונתת
את שרשרות· של עבותות העשויות מעשה עבות על משבצות הללו ולא זהו מקום צוואת

עשייתן

כגלף דעזקא תגלוף ית תרתין אבניא על שמהת בני ישרא'
משקען מרמצן בדהב תעביד יתהון: צנעה כרט אגוהר כנקש
אלכאתם תנקש עלי אלחגרין אסמא בני אסר' ואצנעהא תחיט
בהא עיון מן דהב: ושמת את שתי האבנים על כתפת האפד
אבני זכרן לבני ישראל ונשא אהרן את שמותם לפני יהוה
על שתי כתפיו לזכרן: ותשוי ית תרתין אבניא על כתפי אפודא
אבני דכרנא לבני ישרא' ויטול אהרן ית שמהתהון קדם יי על
תרין כתפוהי לדכרנא: וציר אלחגרין פי גובי אלצדרה אלגארה
דכר לבני אס' ויחמל הרון אסמאיהם בין ידי אללה עלי כתפיה
דכרא: ועשית משבצת זהב: ותעביד מרמצן ב
דדהב: ואצנע עיונא מן דהב: ושתי שרשרת זהב טהור מגבלת
תעשה אתם מעשה עבת ונתתה את שרשרת העבתת על
המשבצת: ותרתין תכין דדהב דכי מתחמן תעביד יתהון עובד

רש"י

עשייתן של שרשרות ולא צוה את קביעתן ואין תעשה האמור כאן לשון צווי ואין ונתת האמור
כאן לשון צווי אלא לשון עתיד כי בפרשת החשן חוזר ומצוה על עשייתן ועל קביעותן ולא
נכתב כאן אלא להודיע קצת צורך המשבצות שצוה לעשות עם האפוד וכתב לך גם את
לומ' לך המשבצות הללו יתקנו לך לכשתעשה שרשרות המגבלות על החשן תתכם על
המשבצות הללו. חשן משפט. שמכפר על קלקול הדין. ד"א משפט שמברר דבריו
והבטחתו אמת דרישרמנט בלעז שהמשפט משמש ג' לשונות דברי טענות הדיינים
וגמר הדין ועונש הדין אם עונש מיתה אם עונש מכות אם עונש ממון וזה משמש
לשון בירור דברים שמפרש ומברר דבריו. כמעשה אפוד. מעשה חושב ומחמשת
מינין. זרת ארכו וזרת רחבו. כפול ומוטל לו לפניו כנגד לבו שנאמ' והיו על לב
אהרן תלוי בכתפות האפוד הבאות מאחוריו על כתיפיו ונקפלות ויורדות לפניו מעט
והחשן תלוי בין בשרשרות וטבעות כמו שמפורש בענין. ומלאת בו. ע"ש שהאבנים
שהאבנים ממלאות גומות המשבצות המתוקנות בהם קורא אותן בל' מלואים. משובצים
זהב. יהיו הטורים במלואותם מוקפים משבצות זהב בעומק שיעור שיתמלא בעובי
האבן זהו לשון במלואותם כשיעור מלוי עוביין של אבנים יהיה עומק המשבצות לא
פחות ולא יותר. איש על שמו. כסדר תולדותם ס' האבנים אודם לראובן פטדה לשמעון
וכן כולם. על החושן. בשביל החשן לקבעם בטבעותיו כמו שמפורש למטה בענין.

שרשות

גדילו׃ ותתין ית תכיא גדילתא על מרמצתא׃ וסלסלתין מן דהב
כאלץ מעתדלתין אצנעהמא צנעה צפר ותלק אלסלסלתין אלמצפורתין
עלי אלשיון׃ ועשית חשן משפט מעשה חשב
כמעשה אפד תעשנו זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש
משזר תעשה אתו׃ ותעביד חושן דינא עובד אומן כעובד
איפודא תעבדנה׃ דהבא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ
שזיר תעביד יתיה׃ ואצנע בדנה היאתהא צנעה חאדק כצנעה
אלצדרה׃ מן דהב ואסמאנגון וארגואן וצבג קרמז ועשר משזור
תצנעהא׃ רבוע יהיה כפול זרת ארכו וזרת רחבו׃ מרבע יהי
עיף זרתא אורכיה וזרתא פותייה׃ תכון מרבעה מצאעפה
טולהא שבר וערצהא שבר׃ ומלאת בו מלאת אבן ארבעה
טורים אבן טור אדם פטדה וברקת הטור האחד׃ ותשלים ביה
אשלמות אבנא ארבעה סדרין דאבן טבא סדרא קדמאה סמקן

ירקן

רש״י

שרשות׳ לשון שרשי אילן שמאחזים לאילן להאחז ולהתקע בארץ אף אלו יהיו מאחזים לחשן
שבהן יהיה תלוי באפוד והן שתי שרשרות האמורות למעלה בענין המשבצות ואף שרשרות
פתיל מנחם בן סרוק לשון שרשים ואמר שהרי״ש יתירה כמו מ״ם שבשלשם ומ״ם שבריקם
ואיני רואה את דבריו אלא שרשרת בל׳ עברית כשלשלת בל׳ משנה׳׳ גבלות׳ יהיו מגבלות
האמור למעלה שתתקעם בטבעות שיהיו בגבול החשן וכל גבול לשון קצה׳ אשומייל
בלעז׳׳ מעשה עבות׳ מעשה קליעה׳׳ על החושן׳ לצורך החשן כדי לקבעם בו ולא יתכן
לומר שתהא תחלת עשייתן עליו שה״כ מהו שחוזר ואומ׳ ונתת את שתי הטבעות והלא
כבר נתונים בו היה לו לכתוב בתחלת המקרא ועשית על קצות החשן שתי טבעות זהב
ואף בשרשרות צריך אתה לפתור כן׳׳ על שני קצות החשן׳ לשתי פיאות שכנגד הצואר
לימנית ולשמאלית הבאים מול כתפות האפוד׳׳ ונתת את שתי עבותות הזהב׳ והן הן ׳
שרשרות הכתובות למעלה ולא פירש מקום קביעותן בחשן עכשיו מפרש לך שיהא ׳
תוחב אותן בטבעות ותדע לך שהן הן הראשונות שהרי בפרשת אלה פקודי לא הוכפלו׳׳
ואת שתי קצות׳ של שתי עבותות שני ראשיהם של כל אחת׳׳ תתן על שתי המשבצות׳ הן הן
הכתובות למעלה בין פרשת החשן ופר׳ האפוד ולא פירש את צרכן ואת מקומן עכשיו ׳
מפרש שיתקע בהן ראשי העבותות התחובות בטבעות החשן לימין ולשמאל אצל הצואר
שני ראשי שרשרת הימנית תוקע במשבצת שלימין וכן בשל שמאל שני ראשי שרשרת השמאלית׳׳

ונתת׳

ירקן וברקן סדרא חד ׃ ואנצם פיה נצאם שגוהר ארבעה סטור פי שגוהר שסטר שאול יאקות אחמר וזמרד ואצפר ׃ והטור השני נפך ספיר ויהלם ׃ וסדרא תנינא אזמרגדין שבזיז וסבהלום ׃ וגיי סטר שתאני כחלי ומהא ובהרמאן ׃ והטור השלישי לשם שבו ואחלמה ׃ וסדרא תליתאה קנכירי טרקיא ועין עגלא ׃ ושסטר שתאלת גדע וסבג ופירוזאג ׃ והטור הרביעי תרשיש ושהם וישפה משבצים זהב יהיו במלואתם ׃ וסדרא רביעאה כרום ימא ובורלא ופנתירי מרמצן בדהב יהון באשלמותהון ׃ ושסטר שראבע אדרך ובלור ויסף תכון מעינה בדהב פי נצאמהא ׃

והאבנים תהיין על שמת בני ישראל שתים עשרה על שמתם פתוחי חותם איש על שמו תהיין לשני עשר שבט ׃ ואבניא יהוין על שמהת בני ישראל תרתא עסרי עסרי על שמהתהון כתב מפרש כגלף דעזקא גבר על שמיה יהוין לתרי עסר שבטין ׃

רש״י

ונתת המשבצות על כתפות האפוד אחת בזו ואחת בזו נמצאו כתפות האפוד מחזיקין את החשן שלא יפול ובזה היה תלוי ועדיין שפת החשן התחתונה הולכת ובאה ונוקשת על כריסו ואינה דבוקה לו יפה. לכך הוצרך עוד שתי טבעות לתחתיתו כמו שמפרש והולך ׃ אל מול פניו ׃ שלאפוד שלא יתן המשבצות בעבר הכתפות שכלפי המעיל אלא בעבר העליון שכלפי החוץ והוא קרוי פניו שלאפוד כי אותו עבר שאינו נראה אינו קרוי פנים ׃ על שני קצות החשן ׃ הן שתי פאותיו התחתונות לימין ולשמאל ׃ על שפתו אשר אל עבר האפוד ביתה ׃ הרי לך שני סימנין האחד שיתנם בשני קצות שלתחתיתו שהוא כנגד האפוד שעליונו שהוא כנגד האפוד אחרי סמוך לטבור הוא והאפוד נתון על מתניו ׃ ועוד נתן סימן שלא יקבעם בעבר החשן שכלפי החוץ אלא בעבר שכלפי פנים של ביתה ואותו העבר הוא לצד האפוד שחשב האפוד חוגרו הכהן ונקפל הסינר לפני הכהן על מתניו וקצת כריסו מכאן ומכאן עד כנגד קצות החשן וקצותיו שוכבין עליו ׃ על שתי כתפות האפוד מלמטה ׃ שהמשבצות ניתנו בראשי כתפות האפוד העליונים הבאים על כתפיו כנגד גרונו ונקפלות ויורדות לפניו והטבעות צוה ליתן בראשן השני שהוא מחובר לאפוד ׃ וזהו של לעומת מחברתו סמוך למקום חיבורן באפוד למעלה מן החגורה מעט שהמחוברת החגורה ׃ לו ׃ ונתונין מעט בגובה זקיפת הכתפות הוא של מעלה לחשב האפוד והן כנגד סוף החשן ונותן פתיל תכלת באותן טבעות ובטבעות החושן ורוכסן באותו פתיל לימין ולשמאל שלא יהא תחתית החושן הולך לפנים וחוזר לאחור

ונוצא

אתני

ותכון עלי ﭏחגארה אסמא בני אסר׳ אד הי עשר נציר אסמאיהם
כנקש ﭏכואתם אסם כל ואחד עלי חגרה כדאך לאתני עשר סבט׃
ועשית על החשן שרשת גבלת מעשה עבת זהב טהור׃ ותעביד
על חשנא תכין מתחמן עובד גדילו דדהב דכי׃ ואצנע פי ﭏברנה
ﭏמהיאה סלאסלא מעתדלה צנעה צפר מן דהב כאלץ׃ ועשית על
החשן שתי טבעות זהב ונתת את שתי הטבעות על שני קצות
החשן׃ ותעביד על חשנא תרתין עזקן דדהב ותתן ית תרתין
עזקתא על תרין סטרי חשנא׃ ואצנע להא חלקתין מן דהב
ואגעלהמא פי טרפיהא׃ ונתתה את שתי עבתת הזהב על שתי
הטבעת אל קצות החשן׃ ותתן ית תרתין גדילן דדהב על
תרתין עזקתא בסטרי חשנא׃ ועלק ﭏצפירתין ﭏדהב פי ﭏ
חלקתין ﭏתי פי טרפי ﭏברנה׃ ואת שתי קצות שתי העבתת תתן
על שתי המשבצות ונתתה על כתפות האפד אל מול פניו׃ וית

תרתין

רש״י

ונקבע על כריכו ונמצא מושב על המעשה יפה׃ ממול פניו׃ מעבר החיצון׃ וירכסו׃ לשון חיבור
הוא וכן מרוכסי איש חבורי חבלי רשעים׃ וכן והרכסים לבקעה הרים הסמוכים זה לזה שאי
אפשר לירד לגאיות שביניהן אלא בקושי גדול שמתוך סמיכתן הגאיות זקופות ועמוקות ואין לבקעה
מישור ונוחה לילך׃ להיות על חשב האפוד׃ להיות החושן דבוק לחשב האפוד׃ ולא יזח׃ לשון
ניתוק ולשון ערבי הוא כדברי דונש בן לברט׃ את האורים ואת התומים׃ הוא כתב שם
המפורש שהיה נותנו בתוך כפלי החשן שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו
ובמקדש שני היה החשן שא״א לכ״ג להיות מחוסר בגדים אבל אותו השם לא היה בתוכו
וע״ש אותו הכתב הוא קרוי משפט שנ׳ ושאל לו במשפט האורים׃ את משפט בני ישראל׃
דבר שהם נשפטים ונוכחים על ידו אם לעשות דבר אם לא לעשות׃ ולפי מדרש אגדה
שהחשן מכפר על מקלקלי הדין נקרא משפט ע״ש סליחת המשפט׃ את מעיל האפוד׃
שהאפוד נתון עליו לחגורה׃ כליל תכלת׃ כולו תכלת שאין מין אחר מעורב בו׃
והיה פי ראשו׃ פי המעיל בגבהו הוא פתיחת בית הצואר׃ בתוכו׃ כתרגומו כפול לגויה
כפול לתוכו להיות לו לשפה כפילתו והיה מעשה אורג ולא במחט׃ כפי תחרא׃ למדנו
שהשריונים שלהם פיהם כפול׃ לא יקרע׃ כדי שלא יקרע והקורעו עובר בלאו שזה ממנין
לאוין שבתורה וכן ולא יזח החשן וכן לא יסורו ממנו הנאמר בבדי הארון׃ רמוני׃
עגולים וחלולים היו כמין רמונים העשויין כביצת תרנגולת׃ ופעמוני זהב׃ זגין עם

ענבלים

תרתין גדילן דעל תרין סטרוהי תתין על תרתין מרמצתא ותתין
על כתפי איפודא לקביל אפוהי ׃ וטרפי ﭏצפירתין ﭏאכרתין תעלק
המא עלי ﭏעין פתציר עלי גיבי ﭏצדרה מן מקדמהא ׃ ועשית
שתי טבעות זהב ושמת אתם על שני קצות החשן על שפתו
אשר אל עבר האפד ביתה ׃ ותעביד תרתין עזקן דדהב ותשוי
יתהון על תרין סטרי חושנא על ספתיה דלעברא דאיפודא
לגיו ׃ ואצנע איצא חלקתין מן דהב ואגעלהמא פי טרפי ﭏבדנה
פי חאשיתהא ﭏתי ﭏי גאנב ﭏצדרה מן דאכל ׃ ועשית שתי
טבעת זהב ונתתה אתם על שתי כתפות האפוד מלמטה ממול
פניו לעמת מחברתו ממעל לחשב האפוד ׃ ותעביד תרתין עזקן
דדהב ותתין יתהון על תרין כתפי איפודא מלרע מלקביל אפוהי
לקביל בית לופי מעלוי להמין אפודא ׃ ואצנע איצא חלקתין מן
דהב ואגעלהמא באיזא גיבי ﭏצדרה מן אספל מן מקדמהא
אמאם תﭏיפהא פוק שפשגהא ׃ וירכסו את החשן מטבעתו אל

רש"י

ענבלים שבתוכם. בתוכם סביב. בינותם סביב שני רמונים פעמון אחד דבוק ותלוי בשפולי המעיל. פעמון זהב ורמון. אצלו. ולא ימות. מכלל לאו אתה שומע הין אם יהיו בו לא יתחייב מיתה הא אם נכנס מחוסר אחד מן הבגדים הללו חייב מיתה בידי שמים. וציץ. כמין טס של זהב היה רוחב שתי אצבעות מקיף על המצח מאוזן לאוזן. על פתיל תכלת. ובמקום אחר הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ועוד כתוב כאן והיה על המצנפת ולמטה הוא אומ' והיה על מצח אהרן ובשחיטת קדשים שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפלין. למדנו שהמצנפת למעלה בגובה הראש ואינה עמוקה ליכנס בה כל הראש עד המצח והציץ מלמטה והפתילים היו נקובים ותלויין בו בשני ראשיו ובאמצעו ששה בשלשה מקומות הללו פתיל מלמעלה אחד מבחוץ ואחד מבפנים כנגדו וקושר ראשי הפתילים מאחורי העורף שלשתן ונמצאו בין אורך הטס ופתילי ראשיו מקיפין את הקדקד והפתיל שבאמצעי הוא אומ' והיה על המצנפת והיה נותן הציץ על ראשו כמין כובע על המצנפת והפתיל האמצעי מחזיקו שאינו נופל והטס תלוי כנגד מצחו ונתקיימו כל המקראות פתיל על הציץ וציץ על הפתיל ופתיל על המצנפת מלמעלה. ונשא אהרן. לשון סליחה ואעפ"כ אינו זז ממשמעו אהרן נושא את המשא של עון נמצא מסולק העון מן הקדשים. את עון הקדשים. לרצות על הדם

ועל

טבעת האפד בפתיל תכלת להיות על חשב האפוד ולא יזח
החשן מעל האפוד: ויאחדון ית חושנא מעזקתיה לעזקת איפודא
בחוטא דתכילתא למהוי על המין איפודא ולא יתפרק חושנא
מעלוי אפודא: ויחבכו שבדנה מן חלקהא פי חלק שצדרה
בסלך אסמאנגוני חתא תציר פוק שפשגהא לא תזול מנהא:
ונשא אהרן את שמות בני ישראל בחשן המשפט על לבו
בבאו אל הקדש לזכרן לפני יהוה תמיד: ויטול אהרן ית
שמהת בני ישראל בחושן דינא על ליביה במיעליה לקודשא
לדכרנא קדם יי תדירא: פיחמל הרון אסמא בני אסראיל פי שבדנה
~~שמהיאה עלי שאנואר ושעאיה ותכון עלי צדרה פי דכולה~~
פי שקדס דכרא בין ידי שלה דאימא: ונתת אל חשן המשפט
את האורים ואת התמים והיו על לב אהרן בבאו לפני יהוה
ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו לפני יהוה תמיד:
ויתין בחושן דינא ית אוריא וית תומיא ויהון על לבא דאהרן
במיעליה

רש"י

ועל החלב שקרבו בטומאה. כמו שאמרנו אינה עון הוא נושא עם עון פיגול הרי כבר נאמר
לא ירצה ואם עון נותר הרי נאמר לא יחשב ואין לומר שיכפר על הכהן שהקריבם טמא
שהרי עון הקדשים נאמר ולא עון המקריבים אינו מרצה אלא להכשיר הקרבן: והיה על
מצחו תמיד: אי אפשר שיהא לומר על מצחו תמיד שהרי אינו עליו אלא בשעת העבודה
אלא תמיד לרצות להם אפילו אינו על מצחו שלא היה כג עובד באותה שעה: ולדברי
האומר עודהו על מצחו מכפר ומרצה ואם לאו אינו מרצה. נדרש על מצחו תמיד
מלמד שממשמש בו בעודו על מצחו שלא יסיח דעתו ממנו: ושבצת. עשה אותה
משבצות משבצות וכולה של שש: ולבני אהרן תעשה כתנות: ארבעה בגדים הללו
ולא יותר כתונת ואבנט ומגבעות היא מצנפת: ומכנסים כתובין למטה בפרשה: והלבשת
אותם את אהרן: אותם האמורין באהרן חושן ואפוד ומעיל וכתונת תשבץ מצנפת
ואבנט וציץ ומכנסים הכתובים למטה בכולם: ואת בניו אתו: אותם הכתובים בהם:
ומשחת אותם: את אהרן ואת בניו בשמן המשחה: ומלאת את ידם. כל מילוי ידים לשון
חינוך כשהוא נכנס לדבר להיות מוחזק בו מאותו היום והלאה הוא: ובלשון לעז כשממנין
אדם על פקידת דבר נותן השליט בידו בית יד שלעור שקורין גוואנטו ועל ידו הוא
מחזיקו בדבר וקורין לאותה מסירה ריוישטיר והוא מילוי ידים: ועשה להם לאהרן
ולבניו:

במיעליה לקיי' ויטול אהרן ית דין בני ישראל על לביה · ק' יי'
תדירא · ואגעל פי אלבדנה אלמהיאה אלאנואר ואלצחאיח פתכון
עלי צדרה פי הכולה בין ידי אללה ויחמל הרון היאת בני אסר'
מלא צדרה בין ידי אללה דאימא · ועשית
את מעיל האפד כליל תכלת · ותעביד · ית מעיל איפודא גמיר
תכלא · ואצנע ממטר אלצדרה צנעה' חאיך גמלתה מן
אסמאנגון · והיה פי ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו סביב מעשה
ארג כפי תחרא · יהיה לו לא יקרע · ויהי פומיה כפיל לגויה ·
תורא · יהי מקף לפומיה סחור סחור עובד מחי · כפום שריין יהי ליה
דלא יתבדע · ויכון פאה אלדי הו ראסה פי וסטה וחאשיה תחיט
בה מסתדירא צנעה' חאיך כפם אלדרע תציר לה ללא יכתרק ·
ועשית על שוליו רמני תכלת וארגמן ותולעת שני על שוליו
סביב ופעמני זהב בתוכם סביב · ותעביד על שפולוהי רמוני

ג

רש"יל

ולבניו · מכנסי בד · הרי ח' בגדים לכהן גדול וד' לכהן הדיוט · והיו על אהרן · כל הבגדים
האלה · על אהרן הראוין לו · ועל בניו האמורין בהן · בבואם אל אהל מועד · להיכל וכן
למשכן · ומתו · הא למדת שהמשמש מחוסר בגדים במיתה · חוקת עולם · כל מקום שנ'
חקת עולם הוא גזירה מיד ולדורות לעכב בו · וזה הדבר וגו' אשר תעשה להם · תחלה
להיותם מקודשים לכהן לי · לקח · כמו קח ושתי גזירות הן אחת שלקיחה ואחת של לקיחה
ולהן פתרון אחד · פר אחד · לכפר על מעשה העגל שהוא פר · ולחם מצות וחלות · ורקיקי
מצות · הרי לו שלשה מינין רבוכה וחלות ורקיקין · לחם מצות היא הקרויה למטה בענין
חלת לחם שמן עש שנות שמן ברבוכה כנגד החלות והרקיקין וכל המינין באין עשר
י' חלות · בלולות בשמן · כשהן קמח יוצק בהן שמן ובוללן · משוחים בשמן · אחר אפייתן
מושחן כמין כי' יונית שהיא עשויה כנון שלנו כזה כ' · והקרבת אותם · אל חצר המשכן
ביום הקמתו · ורחצת · טבילת כל הגוף · ואפדת · קשט ותקן החגורה והסינר סביבותיו ·
נזר הקדש · זה הציץ · על המצנפת · כמו שפירשתי למעלה ע"י הפתיל האמצעי ושני פתילים
שבראשו הקשורין שלשתן מאחורי העורף הוא נותנו על המצנפת כמין כובע · ומשחת
אותו · אף משיחה זו כמין כי נותן שמן על ראשו ובין ריסי עיניו ומחברן באצבעו כזה
כ' · והיתה להם · מלוי ידים זה לכהונת עולם · ומלאת · ע"י הדברים האלה · יד אהרן ויד

בניו ·

תכלא וארגונא וצבע זהורי על שפולוהי סחו׳ סחו׳ וזוגין דדהבי
ביניהון סחו׳ סחור ׃ ואצנע פי דילה רמאמין מן אסמאנגון י
וארגואן וצבג קרמז פי דילה מסתדירא וגלאגל מן דהב פי מא
בינהם מסתדירא ׃ פעמן זהב ורמון פעמן זהב ורמון על שולי
המעיל סביב ׃ זוגא דדהבא ורמונא זוגא דדהבא ורמונא על
שפולי מעילא סחור סחור ׃ גלגל מן דהב ורמאנה גלגל מן
דהב ורמאנה פי דיל אלממטר מסתדירא ׃ והיה על אהרן
לשרת ונשמע קולו בבאו אל הקדש לפני יהוה ובצאתו ולא
ימות ׃ ויהי על אהרן לשמשא וישתמע קליה במיעליה לקדשא
לקיי׳ ובמפקיה ולא ימות ׃ ויכון עלא הרון אדא דכל ליכדם
ויסמע צותה פי דכולה אלקדס בין ידי אללה ופי כרוגה ולא יהלך ׃
ד׳ ועשית ציץ זהב טהור ופתחת עליו פתוחי
חתם קדש ליהוה ׃ ותעביד ציצא דדהב דכי ותגלוף עלוהי
כתב

רש״י

במלוי ופקודת הכהונה ׃ פתח אהל מועד ׳ בחצר המשכן שלפני הפתח ׃ על קרנות ׳ למעלה
בקרנות ממש ׃ ואת כל הדם ׳ שירי הדם ׃ אל יסוד המזבח ׳ כמין בליטת בית קיבול עשוי
לו סביב סביב לאחר שעלה אמה מן הארץ ׃ החלב המכסה את הקרב ׳ הוא הקרום שעל
הכרס שקורין טיילא ׃ ואת היותרת ׳ היא טרפשא דכבדא שקורין טיבר״ש ׃ על הכבד ׳
אף מן הכבד נוטל עמה ׃ תשרוף באש ׳ לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו ׃ וזרקת ׳
בכלי אוחז במזרק וזורק כנגד הקרן כדי שיראה לכאן ולכאן ואין קרבן טעון מתנה
באצבע אלא חטאת בלבד אבל שאר זבחים אינן טעונין קרן ולא אצבע שמתן דמים
מחצי המזבח ולמטה ואינו עולה בכבש אלא עומד בארץ וזורק ׃ סביב ׳ כך במפורש ב
בשחיטת קדשים שאין סביב אלא שתי מתנות שהן ארבע האחת בקרן זוית זו והאחת
שכנגדה באלכסון וכל מתנה נראית בשני צדי הקרן אילך ואילך נמצא הדם נתון בד׳
רוחות סביב ׃ על נתחיו ׳ עם נתחיו מוסף על שאר הנתחים ׃ ריח ניחוח ׳ נחת רוח לפני
שאמרתי ונעשה רצוני ׃ אשה ׳ לשון אש והיא הקטרת אברים שעל האש ׃ תנוך ׳ הוא הסחוס
האמצעי שבתוך האוזן שקורין טנרו״ס ׃ בהן ידם ׳ הגודל ובפרק האמצעי ׃ החלב ׳ זה חלב
הדקין או הקיבה ׃ והאליה ׳ מן הכליות ולמטה כמו שמפורש בויקרא של לעמת העצה
יקירנה

כתב מפרש קדש ליי׳; ואצנע עצאבה מן דהב כ׳לץ ואנקש
עליהא כנקש כ׳אתם קדש ליי׳; ושמת אתו על פתיל תכלת
והיה על המצנפת אל מול פני המצנפת יהיה; ותשוי יתיה על
חוטא דתכילתא׃ ויהי על מצנפתא לקביל אפי מצנפתא יהי;
ושדהא בסלך אסמאנגון פתכון דון כ׳עמאמה מן מקדמהא;
והיה על מצח אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים אשר
יקדישו בני ישראל לכל מתנות קדשיהם והיה על מצחו
תמיד לרצון להם לפני יהוה; ויהי על בית עינוהי דאהרן׃
ויטול אהרן ית עוית קדשיא׃ דיקדשון בני ישר׳׃ לכל מתנת
קדשיהון׃ ויהי על בית עינוהי תדירא׃ לרעוא להון קדם יי׳;
פתכון עלי גבהת הרון אד יסתגפר ען דנב כ׳אקדאס כ׳די
יקדסהא בני אסר׳ לגמיע עטאיאהם ואקדאסהם פתכון עלי
גבהתה דאימא רצאא ענהם בין ידי אלה; ושבצת הכתנת
שש ועשית מצנפת שש ואבנט תעשה מעשה רקם; ותרמיז
כתונא דבוצא׃ ותעביד מצנפתא דבוצא׃ והמין תעביד עובד
צייר;

רש״י ז״ל

יקירבה מקום שהכליות יועצות ובאימורי הפר לא נאמר אלי׳ שאין אלי׳ קריבה אלא בכבש
וכבשה ואיל אבל שור ועז אין טעונין אלי׳.. ואת שוק הימין. לא מצינו הקטרה בשוק הימין
עם האימורין אלא זו בלבד.. כי איל מלואים הוא. שלמים לשון שלמות שהושלמו בכל מגיד
הכתוב שהמלואים שלמים שמשימין שלום למזבח ולעובד העבודה ולבעלים לכך אני
מצריכו החזה להיות לו לעובד העבודה למנה וזהו משה ששימש במלואים והשאר אכלו
אהרן ובניו שהם בעלים כמפורש בענין.. וככר לחם. מן החלות.. וחלת לחם שמן. ממין -
הרבוכה.. ורקיק. מן הרקיקין.. אחד. מעשר שבכל מין ומין. לא״ תרומות לחם הבא עם זבח
נקטרת אלא זו בלבד שתרומות לחמי תודה ואיל נזיר נתונה לכהנים עם חזה ושוק ומזה
לא היה למשה למנה אלא חזה בלבד.. על כפי אהרן והכפת. שניהם עסוקין בתנופה הבעלים והכהן
הא כיצד כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף ובזה היו אהרן ובניו בעלים ומשה כהן..
תנופה. מוליך ומביא למי שארבע רוחות העולם שלו ותנופה מעכבת ומבטלת פורעניות
ורוחות רעות. מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו ומעכבת טללים רעים.. על העולה.
על האיל הראשון שעלית עולה.. לריח ניחוח. לנחת רוח למי שאמר ונעשה רצונו.. אשה.
לאש ניתן.. ליי׳. לשמו של מקום.. וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה. קדשם לדורות

מצינו״

ווש' ת'תוניה ש'עשר ואצנע ש'עמאמה מן ע'שר וט'זנאר תצנעה

צנעה' ראקם׃ ולבני אהרן תעשה כתנת ועשית להם אבנטים

ומגבעות תעשה להם לכבוד ולתפארת׃ ולבני אהרן תעביד

כתונין ותעביד להון המינין וקובעין תעביד להון ליקר ולתשבחא׃

ולבני הרון תצנע תואנא ואצנע להם זנאנירא׳ וקלאנסא ת

תצנעהא להם לכראמה ופכר׃ והלבשת אתם את אהרן אחיך

ואת בניו אתו ומשחת אתם ומלאת את ידם וקדשת אתם

וכהנו לי׃ ותלביש יתהון ית אהרן אחוך וית בנוהי עמיה׳

ותרבי יתהון ותקריב ית קרבנהון ותקדיש יתהון וישמשון

קדמי׃ ות'לבסהא הרון אכיך ובניה מעה ואמסחהם ואכמל ואגבהם

וקדסהם ויאמו לי׃ ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה

ממתנים ועד ירכים יהיו׃ ועביד להון מכנסין דבוץ׳ לכסאה

בסר עריא׳ מחרצין ועד ירכין יהון׃ ואצנע להם סראויל מן

עשר תגטי מן אבדאנהם ש'ואה מן ח'קוין אלי ארכבתין תכון׃

והיו על אהרן ועל בניו בבאם אל אהל מועד או בגשתם

אל המזבח לשרת בקדש ולא ישאו עון ומתו חקת עולם לו

ולזרעו רש"י ז"ל

להיות נוהגת תרומתם והנפתם בחזה ושוק שבשלמים אבל לא להקטרה אף והיה לאהרן ולבניו לאכול׃ חק עולם מאת בני ישראל. שהשלמים לבעלים ואת החזה ואת השוק יתנו לכהן׃ תרומה׃ ל' הולכה והובאה ויטנ"ר בלע"ז׃ הורם. לשון מעלה ומוריד׃ כי תרומה הוא. החזה והשוק הזה׃ לבניו אחריו. למי שבא בגדולה אחריו׃ למשחה בהם. להתגדל בהם שיש משיחה לשון שררה כמו לך נתתים למשחה. אל תגעו במשיחי׃ ולמלא בם את ידם. ע"י הבגדים הוא מתלבש בכהונה גדולה׃ ז' ימים ילבשם הכהן. אשר יקום מבניו תחתיו ל' לכהונה גדולה כשימנוהו להיות כ"ג׃ אשר יבא אל אהל מועד. אותו כהן המוכן ליכנס לפני ולפנים ביום הכפורים וזהו כ"ג שאין עבודת יה"כ כשרה אלא בו׃ תחתיו מבניו. מלמד שאם יש לו לכ"ג בן ממלא את מקומו ימנוהו כ"ג תחתיו׃ הכהן תחתיו מבניו. מכאן ראיה. כל לשון כהן לשון פועל עובר ממש. לפיכך ניגון תביר נמשך לפניו׃ במקום קדוש. בחצר אהל מועד שהשלמים הללו קדשי קדשים היו׃ פתח אהל מועד כל החצר קרוי כן׃ ואכלו אותם. אהרן ובניו לפי שהם בעלים אשר כופר בהם. בם כל זרות ותיעוב׃ למלא את ידם. באיל ובסל הללו׃ לקדש אותם שעל ידי

המלואים

ולזרעו אחריו: ויהון על אהרן ועל בנוהי במיעלהון למשכן
זמנא או במקרבהון למדבחא לשמשא בקדשא ולא יקבלון
חובא ולא ימותון: קים עלם ליה ולבנוהי בתרוהי: פתכון עלא
הרון ובניה פי דכולהם אלי כבא אלמחצר ופי תקדמהם אלי אלמדבח
ליכדמו פי אלקדס ולא יחמלו וזרא פיהלכו רסם אלדהרי לה
ולנסלה מן בעדה:

ה וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אתם לכהן לי לקח פר
אחד בן בקר ואילם שנים תמימם: ודין פתגמא דתעביד להון
לקדשא יתהון לשמשא קדמי סב: תור חד בר תורי ודכרין
תרין שלמין: והדא אלאמר אלדי תצנעה להם לתקדסהם ליאמו
לי כד לתא מן אלבקר וכבשין צחיחין: ולחם מצות וחלת מצת
בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן סלת חטים תעשה
אתם: ולחים פטיר: וגריצן פטירן דפילן במשח: ואספוגין
פטירין דמשיחין במשח: סלת דחטין תעביד יתהון: וכבז פטיר
וגראדק פטיר מלתות בדהן ורקאק פטיר ממסוח בדהן מן
סמיד אלחנטה תצנעהמא: ונתת אותם על סל אחד והקרבת
אתם בסל ואת הפר ואת שני האילם: ותתין יתהון על סלא
חד ותקריב יתהון בסלא: וית תורא וית תרין דכרין: ואגעלהמא

רש"י ז"ל

המלואים הללו נתמלאו ידיהם ונתקדשו לכהונה: כי קדש הם. קדשי קדשים ומכאן למדנו
אזהרה לזר האוכל קדשי קדשים שנתן המקרא טעם לדבר משום דקדש הם: ועשית לאהרן
ולבניו ככה. שנה הכתוב וכפלו לעכב שאם חיסר דבר אחד מכל האמור בענין לא נתמלאו
ידיהם להיות כהנים ועבודתם פסולה: אותכה. כמו אותך: שבעת ימים תמלא. בענין הזה
ובקרבנות הללו בכל יום: על הכפורים. בשביל הכפורים. לכפר על המזבח מכל זרות ותיעוב
ולפי שנ' שבעת ימים תמלא ידם אינו אלא דבר הבא בשבילם כגון אילים ולחם אבל הבא
בשביל המזבח כגון פר שהוא לחטוי המזבח לא שמענו לכך הוצרך מקרא זה: ומדרש ת"כ
אומ' כפרת המזבח הוצרכה שמא התנדב איש דבר גזל במלאכת המשכן והמזבח: וחטאת
ותדכי לשון מתנת דמים הנתונין באצבע קרוי חטוי: ומשחת אותו. בשמן המשחה וכל
המשיחות כמין כ': והיה המזבח קדש. ומה היא קדושתו כל הנוגע במזבח יקדש. אפי' קרבן

פיסלה וקרדמהמא פיה מע ערת ושכבשין ׃ וְאֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו תַּקְרִיב אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמָּיִם ׃ וְיָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי תְּקָרֵיב לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְתַסְחֵי יָתְהוֹן בְּמַיָּא ׃ וקדם הרון ובנוה שי באב כבא שמחצר ואגסלהם בשמא ׃ וְלָקַחְתָּ אֶת הַבְּגָדִים וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת אַהֲרֹן אֶת הַכֻּתֹּנֶת וְאֵת מְעִיל הָאֵפֹד וְאֶת הָאֵפֹד וְאֶת הַחֹשֶׁן וְאָפַדְתָּ לוֹ בְּחֵשֶׁב הָאֵפֹד ׃ וְתִסַּב יָת לְבוּשַׁיָּא וְתַלְבֵּישׁ יָת אַהֲרֹן יָת כִּתּוּנָא וְיָת מְעִיל אֵפוֹדָא וְיָת אֵפוֹדָא וְיָת חוּשְׁנָא וְתַתְקֵין לֵיהּ בְּהֶמְיַן אֵיפוֹדָא ׃ וכר שתיאב ושבס הרון שתוניה וש׳ מחטר ושצדרה ושבדנה ואשדדה בשפשגהא ׃ וְשַׂמְתָּ הַמִּצְנֶפֶת עַל רֹאשׁוֹ וְנָתַתָּ אֶת נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ עַל הַמִּצְנָפֶת ׃ וּתְשַׁוֵּי מַצְנַפְתָּא עַל רֵישֵׁיהּ וְתִתֵּן יָת כְּלִילָא דְקֻדְשָׁא עַל מַצְנַפְתָּא ׃ וציר שעמא׳ מה עלי ראסה ואגעל תאג שקדס דון שעמאמה ׃ וְלָקַחְתָּ אֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְיָצַקְתָּ עַל רֹאשׁוֹ וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ ׃ וְתִסַּב יָת מִשְׁחָא דִרְבוּתָא וּתְרִיק עַל רֵישֵׁיהּ וּתְרַבֵּי יָתֵיהּ ׃ וכד מן דהן שמסח וצב עלא ראסה ואמסחה וקדסה ׃ וְאֶת בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּם כֻּתֳּנֹת ׃ וְיָת בְּנוֹהִי תְּקָרֵיב וְתַלְבֵּישִׁנּוּן כִּתּוּנִין ׃ וקדם בניה ושבסהם תואניא ׃ וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט אַהֲרֹן וּבָנָיו וְחָבַשְׁתָּ לָהֶם מִגְבָּעֹת וְהָיְתָה לָהֶם כְּהֻנָּה לְחֻקַּת עוֹלָם וּמִלֵּאתָ יַד אַהֲרֹן וְיַד בָּנָיו ׃ וְתַזְרֵיז יָתְהוֹן הֶמְיָנִין אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי וְתַתְקֵין לְהוֹן קוֹבָעִין וּתְהֵי לְהוֹן כְּהֻנְּתָא לִקְיָם

רש״י

כפול שעלה עליו קידשו. ומזבח זה כשירו שלא ירד מתוך שנ׳ כל הנוגע במזבח יקדש שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי כגון דבר שלא היה פסולו בקדש כגון הלובע והנרבע ומוקצה ונעבד וטרפה וכיוצא בהם ת״ל וזה אשר תעשה הסמוך אחריו מה עולה ראויה אף כל ראוי שנראה לו כבר ונפסל משבא לעזרה כגון הלן והיוצא והטמא ושנשחט במחשבה חוץ לזמנו וחוץ למקומו וכיוצא בהן. ועשרון סלת. עשירית האיפה. מ״ג ביצים וחומש ביצה. בשמן כתית. לא חובה נאמר כתית אלא להכשיר לפי שנ׳ כתית למאור ולא למנחות. יכול לפסלו למנחות ת״ל כאן כתית ולא נאמר כתית למאור אלא למעט מנחות שאין צריך כתית שאף הטחון בריחים כשר בהן. רבע ההין. שלשה לוגין. ונסך. לספלים כמו ששנינו

במסכת

לקים עלם׃ ותקריב קרבנא דאהרן וקרבנא דבנוהי׃ ואשדרהם
בדנאניל הרון ובניה ושבסהם קלאנסא פתציר להם אמאמה
רסם אלדהר אדא אכמלת ואגב הרון וואגב בניה׃ והקרבת את
הפר לפני אהל מועד וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש
הפר׃ ותקריב ית תורא לקדם משכן זמנא ויסמוך אהרן ובנוהי
ית ידיהון על ריש תורא׃ וקדם אלת בין ידי כבא אלמחצר ויסנד
הרון ובניה אידיהם עלי ראסה׃ ושחטת את הפר לפני יהוה
פתח אהל מועד׃ ותכוס ית תורא קדם י״י בתרע משכן זמנא׃
ואדבחה בין ידי אלה ענד באב כבא אלמחצר׃ ולקחת מדם
הפר ונתתה על קרנת המזבח באצבעך ואת כל הדם תשפך
אל יסוד המזבח׃ ותסב מדמא דתורא ותתין על קרנת
מדבחא באצבעך ויתכל דמא תשפוך ליסודא דמדבחא׃
וכד׳ מן דמה ואגעלה עלי ארכאן אלמדבח באצבעך ובאקי
אלדם צבה עלי אסאס אלמדבח׃ ולקחת את כל החלב המכסה
את הקרב ואת היתרת על הכבד ואת שתי הכלית ואת החלב
אשר עליהן והקטרת המזבחה׃ ותסב ית כל תרבא דחפי ית
גוא׃ וית חצרא דעל כבדא׃ וית תרתין כולין׃ וית תרבא דעליהון׃
ותסיק למדבחא׃ וכד׳ מנה אלתרב אלמגטי אלגוף וזאידה אלכבד
ואלכלותין ואלשחם אלדי עליהמא וקתר דאך עלי אלמדבח׃ ואת
בשר הפר ואת ערו ואת פרשו תשרף באש מחוץ למחנה

רש״י ז״ל

במס׳ סוטה שני ספלים של כסף היו בראש המזבח ומנוקבין כמין שני חוטמין דקין אחד
עבה מעט ואחד דק נותן היין לתוכו והוא מקלח ויוצא דרך החוטם ונופל על גג המזבח
ומשם יורד לשיתין במזבח בית עולמים ובמזבח הנחשת יורד מן המזבח לארץ׃ לריח
ניחח׃ על המנחה נאמר שמנחת נסכים כולה כליל וסדר הקרבת האיברים בתחלה ואחר
המנחה של עולה ומנחה׃ תמיד׃ מיום ליום לא יפסיק יום בנתיים׃ אשר אועד לכם׃
כשאקבע מועד לדבר איך שם אקבענו לבא ויש מרבותי׳ למידין מכאן שמעל מזבח

חטאת הוא: וית בסר תורא וית משכיה וית אוכליה תוקיד בנורא מברא למשריתא חטתא הוא: ולחמה וגלדה ופרתה תחרקה בנ' גאר כארג עסכר לאנה דכוה: ואת האיל האחד תקח וסמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל: וית דכרא חד תסב ויסמכון אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש דכרא: וקדם אחד כבשין ויסנד הרון ובנוה אידיהם עלי ראסה: ושחטת את האיל ולקחת את דמו וזרקת על המזבח סביב: ותכוס ית דכרא ותסב ית דמיה ותזרוק על מדבחא סחור סחור: ואדבחה וכד מן דמה ואגעלה עלי מדבח מסתדירא: ואת האיל תנתח לנתחיו ורחצת קרבו וכרעיו ונתת על נתחיו ועל ראשו: וית דכרא תפליג לאברוהי ותחליל גויה וכרעוהי ותתן על אברוהי ועל רישיה: ועצה אעצאא ואגסל גופה ואכארעה ואציפהא עלי אעצאה וראסה: והקטרת את כל האיל המזבחה עלה הוא ליהוה ריח ניחוח אשה ליהוה הוא: ותסיק ית כל דכרא למדבחא עלתא הוא קדם יי לאתקבלא ברעוא קרבנא קדם יי הוא: וקתרה עלא מדבח לאנה צעידה ללה מרצי מקבול קרבאן הו ללה: ולקחת את האיל השני וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל: ותסב ית דכרא תנינא ויסמוך אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש דכרא: וקדם אלכבש אלתאני ויסנד הרון ובנוה אידיהם עלי ראסה: ושחטת את האיל ולקחת מדמו ונתתה על תנוך

אזן

רש"י

ונחשב היה הקב"ה מדבר עם משה משהוקם המשכן ו"א מעל הכפרת כמו שנ' ודברתי אתך מעל הכפרת ואשר אועד לכם שמה יש מאמר אחר כאן לאו אמור על המזבח אלא על אהל מועד הנזכר למעלה במקרא · ונועדתי שמה · אתוועד עמם בדבור כמלך הקובע מקום לדבר עם עבדיו שם · ונקדש · המשכן בכבודי שתשרה שכינתי בו · ומ"א אל תקרי בכבודי אלא בכבדי (פי' במכובדי) במכובדין שבי כאן רמז לו מיתת בני אהרן ביום הקמתו וזהו ·

אמר

אזן אהרן ועל תנוך אזן בניו הימנית ועל בהן ידם הימנית
ועל בהן רגלם הימנית וזרקת את הדם על המזבח סביב׃ ותכוס
ית דכרא· ותסב מדמיה ותתין על רום אדנא דאהרן ועל רום
אדנא דבנוהי דימינא· ועל אלין ידהון דימינא· ועל אלין רגלהון
דימינא· ותזרוק ית דמא על מדבחא סחור סחור׃ ואדבחה וכד
מן דמה ואגעל עלי גצ׳רוף אדן הרון ועלי גצ׳אריף אדאן
בניה אלאימן ועלי אבאהים אידיהם אלאימן ואבאהם ארגלהם
אלאימן ובאקיה רשה עלי אלמדבח מסתדירא׃ ולקחת מן הדם
אשר על המזבח ומשמן המשחה והזית על אהרן ועל בגדיו
ועל בניו ועל בגדי בניו אתו וקדש הוא ובגדיו ובניו ובגדי בניו
אתו׃ ותסב· מן דמא דעל מדבחא וממשחא דרבותא ותדי
על אהרן ועל לבושוהי ועל בנוהי ועל לבושי בנוהי עמיה
ויתקדש הוא ולבושוהי ובנוהי ולבושי בנוהי עמיה׃ וכד מן
אלדם אלדי עלי אלמדבח ומן דהן אלמסוחייה ואנצח עלי הרון
ותיאבה ובניה ותיאב בניה מעה פיתקדס הו ותיאבה ובניה ותיאב
בניה מעה׃ ולקחת מן האיל החלב והאליה ואת החלב המכסה
את הקרב ואת יתרת הכבד ואת שתי הכלית ואת החלב אשר
עליהן ואת שוק הימין כי איל מלאים הוא׃ ותסב מן דכרא
תרבא ואליתא· וית תרבא דחפי ית גווא· וית חצר כבדא וית
תרתין כולין· וית תרבא דעליהון· וית שקא דימינא ארי דכר
קרבניא הוא׃ וכד מן אלכבש אלתרב ואליה ואגמיע אלשחם אלמגטי

רש״י ז״ל

שאמר משה זהו אשר דבר יי' לאמר בקרובי אקדש ואיכן דבר ונקדש בכבודי·· לשכני בתוכם·
על מנת לשכון אני בתוכם·· מקטר קטרת· להעלות עליו קיטור עשן סמים·· את גגו· זה
היה לו גג אבל מזבח העולה לא היה לו גג אלא ממלאים חללו אדמה בכל חנייתן·· זר זהב·
סימן לכתר כהונה·· צלעותיו· כאן זהו לשון זויות כתרגומו לפי שנ' על שני צדיו שתי
זויותיו שבשני צדיו·· והיה מעשה הטבעות הללו·· לבתים לבדים· בית תהיה הטבעת
לבד··

שגוף וזאידה׳ שכבד ושכלותין ושחם שדי עליהמא ושסאק ש׳
אימן לאנה כבש שכמש׳ וככר לחם אחת וחלת לחם שמן אחת
ורקיק אחד מסל המצות אשר לפני יהוה׳ ופתא דלחים חדא׳
וגריצתא דלחים משח חדא ואספוג חד׳ מסלא דפטיריא׳ דקדם יי׳
ורגיף ואחד מן כל נוע מן שכבז וגרדקה ואחדה ממסוחה בדהן
ורקאקה ואחדה מן סל שפטיר שדי בין ידי שלה׳ ושמת הכל על
כפי אהרן ועל כפי בניו והנפת אתם תנופה לפני יהוה׳ ותשוי כולא׳
על ידי אהרן ועל ידי בנוהי׳ ותרים יתהון ארמא קדם יי׳ ותציר ש׳
גמיע עלי כפי הרון וכפי בניה ותחרך דשך תחריכא בין ידי שלה׳
ולקחת אתם מידם והקטרת המזבחה על העלה לריח ניחח לפני
יהוה אשה הוא ליהוה׳ ותסב יתהון מידהון ותסיק למדבחא על
עלתא׳ לאתקבלא ברעוא קדם יי׳ קרבנא הוא קדם יי׳ וכדה מן אידיהם
וקתרה עלי שמדבח פוק שצעידה מקבול מרצי בין ידי שלה קרבאן
הו ללה׳ ולקחת את החזה מאיל המלאים אשר לאהרן והנפת
אתו תנופה לפני יהוה והיה לך למנה׳ ותסב ית חדיא׳ מדכר
קרבנא דלאהרן ותרים יתיה ארמא קדם יי׳ ויהי לך לחלק׳ וכד שקץ
מן כבש שכמש שדי להרון וחרכה תחריכא בין ידי שלה ויכון לך
נציבא׳ וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה אשר
הונף ואשר הורם מאיל המלואים מאשר לאהרן ומאשר
לבניו׳ ותקדיש ית חדיא דארמותא׳ וית שקא דאפרשותא
דאתרם ודאתפרש׳ מדכר קרבנא׳ מדלאהרן ומדלבנוהי׳
וקדס הדז שתחריך ושאק שרפיעה שדי חרך ושדי רפע מן כבש
שכמש שדי להרון ובניה׳ והיה לאהרן ולבניו לחק עולם מאת
בני ישראל כי תרומה הוא ותרומה יהיה מאת בני ישראל׳
מזבחי שלמיהם תרומתם ליהוה׳ ויהי לאהרן ולבנוהי לקים
עלם׳

עלם׃ מן בני ישראל׃ ארי אפרשותא הוא׃ ואפרשותא יהי מן בני ישראל מנכסת קודשיהון אפרשותהון קדם יי׃ פיצירא להרון ובניה רסם שדהל מן בני אסר׳ כמא אנהמא רפיעה כדאך יכונא רפישה מן בני אסר׳ מן דבאיח סלאמתהם המא רפיעתהם ללה׃ ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה בהם ולמלא בם את ידם׃ ולבושי קדשא דלאהרן יהון לבנוהי בתרוהי לרבאה בהון ולקרבא בהון ית קרבנהון׃ ותיאב שקדס שדי להרון תכון לבניה מן בעדה ימסחון פיהא ויכמל בהא ואגבהם׃ שבעת ימים ילבשם הכהן תחתיו מבניו אשר יבא אל אהל מועד לשרת בקדש׃ שבעא יומין ילבשנון כהנא תחותוהי מבנוהי דייעול למשכן זמנא לשמשא בקדשא׃ סבעה איאם ילבסהא שאמאם בעדה מן בניה׃ פיצלח אן ידכל שי כבא שמחצר ליכדם פי שקדס׃ ואת איל המלאים תקח ובשלת את בשרו במקום קדוש׃ וית דכר קורבניא תסב׳ ותבשיל ית בסריה באתר קדיש׃ וחמל שכמש כדה ואנצג לחמה פי מוצע מקדס׃ ואכל אהרן ובניו את בשר האיל ואת הלחם אשר בסל פתח אהל מועד׃ וייכול אהרן ובנוהי ית בסר דכרא׃ וית לחמא דבסלא׃ בתרע משכן זמנא׃ יאכלה הרון ובניה מע שכבז שדי פי שסל פי באב מצרב שועד׃ ואכלו אתם אשר כפר בהם למלא את ידם לקדש אתם וזר לא

רש״י ז״ל

לבד׳ לפני הפרכת׃ שמא תאמר משוך מכנגד הארון לצפון או לדרום ת״ל לפני הכפרת מכוון כנגד הארון מבחוץ׃ בהיטיבו׃ לשון ניקוי הבזיכין של המנורה׃ מדשן הפתילות שנשרפו בלילה והיה מטיבן בכל בקר ובקר׃ נרות׃ לושי״ש בלע״ז וכן כל נרות האמורות במנורה חוץ ממקום שיש יעלה שהוא לשון הדלקה׃ ובהעלות׃ כשידליק להעלות להבתן׃ יקטירנה׃ בכל יום פרס מקטיר שחרית בין הערבים׃ לא תעלו עליו׃ על מזבח זה׃ קטרת זרה׃ שום קטרת של נדבה כולן זרות לו חוץ מזו׃ ועולה ומנחה׃ ולא שום עולה ומנחה

יאכל כי קדש הם׃ וייכלון יתהון דאתכפר בהון׃ לקרבא ית קרבנהון לקדשא יתהון׃ וחילוני לא ייכול ארי קדשא אנון׃ יאכלהם אלדי אסתגפר בהם ליכמל ואגבהם ליקדסהם ולא יאכל מנהם גריב אד הם קדסא׃ ואם יותר מבשר המלאים ומן הלחם עד הבקר ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קדש הוא׃ ואם ישתאר מבסר קרבניא ומן לחמא עד צפרא ותוקיד ית דאשתאר בנורא׃ לא יתאכיל ארי קדשא הוא׃ ואן תבקא מן לחם אלכמאל ומן אלכבז אלי אלצבח פאחרק אלבאקי באלנאר ולא יוכל אד הו קדסא׃ ועשית לאהרן ולבנו ככה ככל אשר צויתי אתכה שבעת ימים תמלא ידם׃ ותעביד לאהרן ולבנוהי כדין ככל דפקידית יתך׃ שבעא יומין תקריב קרבנהון׃ ואצנע להרון ובנה כדא כגמיע מא אמרתך סבעה איאם תכמל ואגבהם׃ ופר חטאת תעשה ליום על הכפרים וחטאת על המזבח בכפרך עליו ומשחת אתו לקדשו׃ ותורא דחטתא׃ תעביד ליומא על כפוריא׃ ותדכי על מדבחא בכפרותך עלוהי׃ ותרבי יתיה לקדשותיה׃ ותור אלדכוה תצנעה כל יום לאלגפראן לתדכי אלמדבח ותסתגפר ענה ותמסחה ותקדסה׃ שבעת ימים תכפר על המזבח וקדשת אתו והיה המזבח קדש קדשים כל הנגע במזבח יקדש׃ שבעא יומין תכפר על מדבחא ותקדיש יתיה׃ ויהי מדבחא קודש קודשין כל דיקרב במדבחא יתקדש׃ סבעה איאם תסתגפר ענה ותקדסה פיציר מן כואץ אלאקדאס כל מן דנא בה תקדס׃

וזה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה שנים ליום תמיד׃ ודין׃ דתעביד על מדבחא׃ אמרין

פי'
ען זבחתו׃
הטהורה
רשי
כמון
דפוש

בני

בני שנא תרין ליומא תדירא׃ והדא מא תקרבה עלי אלמדבח
חמלין אבני סנה פי כל יום דאימא׃ את הכבש האחד תעשה
בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים׃ ית אמרא חד תעביד
בצפרא׳ וית אמרא תנינא תעביד בין שמשיא׃ אחדהמא בג׳
גדאה ואלאכר בין אלגרובין׃ ועשרן סלת בלול בשמן כתית רבע
ההין ונסך רביעת ההין יין לכבש האחד׃ ועסרונא סלתא דפיל
במשח כתישא רבעות הינא׳ ונספא רבעות הינא חמרא לאמר
חד׃ ועשר מן אלסמיד מלתות בלבע קסט מן דהן זיתון מדקוק
ומזאג רבע קסט כמר מע כל חמל׃ ואת הכבש השני תעשה
בין הערבים כמנחת הבקר וכנסכה תעשה לה לריח ניחח אשה
ליהוה׃ וית אמרא תנינא תעביד בין שמשיא׳ כמנחת צפרא
וכנסכה תעביד לה׳ לאתקבלא ברעוא׳ קרבנא קדם יי׳׃ ואדא
קלבת אלתאני בין אלגרובין פכהדיית אלגדאה ומזאגהא תצנע
בה פיציר מקבולא מרציא קרבאנא ללה׃ עלת תמיד
לדרתיכם פתח אהל מועד לפני יהוה אשר אועד לכם שמה
לדבר אליך שם׃ עלת תדירא לדריכון בתרע משכן זמנא
קדם יי׳ דאזמין מימרי לכון תמן למללא עמך תמן׃ צעידה
דאימא לאגיאלכם ענד באב כבא אלמחצר בין ידי אללה אלדי
אחצרך ואכאטבך הנאך׃ ונעדתי שמה לבני ישראל ונקדש
בכבדי׃ ואזמין מימרי תמן לבני ישראל ואתקדש ביקרי׃ פאדא
חצרת תם לבני אס׳ תקדס אלבית בנורי׃ וקדשתי את אהל מועד

רש״י ז״ל

עולה שלבהמה ועוף · ומנחה היא של מין לחם ובכפר לדרך · מתן דמשים · אחת בשנה · ביום של
באחרי מות ויצא אל המזבח אשר לפני יי׳ וכפר עליו · חטאת הכפורים · דם פר ושעיר של יום
הכפורים המכפרים על טומאות מקדש וקדשיו · קדש קדשים · המזבח מקודש לדברים
הללו בלבד ולא לעבודה אחרת״

בלד חקלת פ׳ ואתה תצוה בסד

ואת המזבח ואת אהרן ואת בניו אקדש לכהן לי׃ ואקדיש ית
משכן זמנא וית מדבחא׃ וית אהרן וית בנוהי אקדיש לשמשא
קדמי׃ וקדסת כבה כבא ﭏמחצר וﭏמדבח והרון ובנה אקדס ליאמו
לי׃ ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לאלהים׃ ואשרי שכינתי
בגו בני ישראל׃ ואהוי להון לאלה׃ ואסכן נורי פי מא בין בני אסר׳
ואכון להם ﭏאהא׃ וידעו כי אני יהוה אלהיהם אשר הוצאתי אתם
מארץ מצרים לשכני בתוכם אני יהוה אלהיהם׃ וידעון ארי אנא
יי׳ ﭏההון׃ דאפיקית יתהון׃ מארעא דמצרים לאשראה שכינתי
ביניהון׃ אנא יי׳ ﭏההון׃ ויעלמון אני ﭏלה רבהם ﭏמכרגהם מן בלד
מצר לאסכן נורי פי מא בינהם אנא ﭏלה רבהם אפי ברשך׃

ד׳ ועשית מזבח מקטר קטרת עצי שטים
תעשה אתו׃ ותעביד מדבחא לאקטרא עלוהי קטרת בוסמין׃
דאעי שטין תעביד יתיה׃ ואצנע מדבחא לתבכיר ﭏבכור מן
כשב ﭏסנט תצנעה׃ אמה ארכו ואמה רחבו רבוע יהיה ואמתים
קמתו ממנו קרנתיו׃ אמתא ארכיה׃ ואמתא פתייה מרובע יהי׳
ותרתין אמין רומיה׃ מניה קרנוהי׃ טולה דראע ועריצה דראע
יכון מרבעא וסמכה דראעין מנה ארכאנה׃ וצפית אתו זהב
טהור את גגו ואת קירתיו סביב ואת קרנתיו ועשית לו זר זהב
סביב׃ ותחפי יתיה דהב דכי׃ ית אגריה וית כתלוהי סחור סחור
וית קרנוהי׃ ותעביד ליה׃ זיר דדהב סחור סחור׃ וגשה בדהב
כ׳לץ סטחה וחיטאנה מסתדירא וארכאנה ואצנע להא דיגא
מן דהב מסתדירא׃ ושתי טבעת זהב תעשה לו מתחת לזרו
על שתי צלעתיו תעשה על שני צדיו והיה לבתים לבדים
לשאת אתו בהמה׃ ותרתין עזקן דדהב׃ תעביד ליה מלרע
לזיריה׃ על תרתין זויתיה׃ תעביד על תרין סטרוהי׃ ויהי

לאתרא

לאתרא לאריחיא׃ למטל יתיה בהון׃ וחלקתין מן דהב תצנעהמא
לה מן דון זיגה פי גהתיה כדאך עלי גאנביה תכון מכאנא לדהוך
ליחמל בהא׃ ועשית את הבדים עצי שטים וצפית אתם זהב׃
ותעביד ית אריחיא דאעי שטין׃ ותחפי יתהון דהבא׃ ואצנע ט׳
דהוק מן כשב טסנט וגשהא בדהב׃ ונתתה אתו לפני הפרכת
אשר על ארן העדות לפני הכפרת אשר על העדת אשר אועד
לך שמה׃ ותתין יתיה קדם פרכתא׃ דעל ארונא דסהדותא׃ קדם
כפרתא׃ דעל סהדותא׃ דאזמין מימרי לך תמן׃ ואגעלה בין ידי
טסגף ט׳די עלי צנדוק טשהאדה בין ידי טגשא ט׳די עלי טשהאדה
ט׳די אחצ׳רך הנאך׃ והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר
בבקר בהיטיבו את הנרת יקטירנה׃ ויקטר עלוהי אהרן חה
קטורת בוסמין׃ בצפר בצפר׃ באתקנותיה ית בוציניא יקטרנה׃
ויבכר עליה הרון פיכל גדאה אדא אצלח טסרג בכר בה׃
ובהעלת אהרן את הנרת בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד
לפני יהוה לדרתיכם׃ ובאדלקות אהרן ית בוציניא בין שמשיא
יקטרנה׃ קטרת בוסמין תדירא׃ קיים לדריכון׃ וכדאך אדא
אסרג טסרג בין טגלובין בכר בה בכורא דאימא בין ידי טלה
לאגיטלכם׃ לא תעלו עליו קטרת זרה ועלה ומנחה ונסך לא
תסכו עליו׃ לא תסקון עלוהי קטרת בסמין נכראין׃ ועלתא
ומנחתא׃ ונסכין לא תנסכון עלוהי׃ לא תבכרון עליה בכורא
גריבא ולא צעידה והדייה ומדאג לא תרשו עליה׃ וכפר
אהרן על קרנתיו אחת בשנה מדם חטאת הכפרים אחת
בשנה יכפר עליו לדרתיכם קדש קדשים הוא ליהוה׃ וכפר
אהרן על קרנתיה׃ חדא בשתא׃ מדם חטאת כפוריא׃ חדא

בשתא יכפר עלוהי לדריכון קדש קדשין הוא קדם יי׃ בל יסתגפר
הרון ענד ארכאנה מרה פי סנה מן דם דכוה אלגפראן מרה
פי סנה יסתגפר ענה לאגיאלכם מן כואץ אלאקדאס הו ללה׃

ק״ח פסוקים קי׳ מנוח״ל גג״ה

וידבר יהוה אל משה לאמר׃ ומליל׃ תם׃ כי תשא את ראש
בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו ליהוה בפקד אתם
ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם׃ ארי תקביל ית חושבן בני ישראל
למניינהון ויתנון גבר פרקן נפשיה קדם יי׳ כד תמני יתהון
ולא יהי בהון מותא כד תמני יתהון׃ אדא חצלת גמלת גמאעה
בני אסר׳ עלי עדדהם פליעט כל רגל פדא נפסה ללה אדא
אחציתהם ולא יחל בהם ובא ענד דלך׃ זה יתנו כל העבר
על הפקדים מחצית השקל בשקל הקדש עשרים גרה השקל
מחצית השקל תרומה ליהוה׃ דין יתנון כל דעבר על מנינא
פלגות

רש״י

כי תשא לשון קבלה כשתחפוץ לקבל סכום מנינם לדעת כמה הם אל תמנם לגולגולת אלא יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה את השקלים ותדע מנינם׃ ולא יהיה בהם נגף שהמנין שולט בו עין הרע והדבר בא עליהם כמו שמצינו בימי דוד׃ זה יתנו הראה לו כמין מטבע של אש ומשקלה מחצית השקל ואמר לו כזה יתנו׃ העובר על הפקודים דרך המונין מעבירין את הנמנין זה אחר זה וכן כל אשר יעבור תחת השבט וכן תעבורנה הצאן על ידי מונה׃ מחצית השקל בשקל הקדש במשקל השקל שקבעתי לך לשקול בו שקלי הקדש כגון שקלים האמורין בפרשת ערכים ושדה אחוזה׃ עשרים גרה השקל עכשיו פירש לך כמה היא׃ גרה לשון מעה וכן בשמואל יבא להשתחוות לו לאגורת כסף ולככר לחם׃ עשרים גרה השקל השקל שלם ד׳ זוזים והזוז מתחלתו חמש מעות אלא באו והוסיפו עליו שתות והעלוהו לשש מעה כסף ומחצית השקל הזה שאמרתי לך יתנו תרומה לה׳׃ מבן עשרים שנה ומעלה למדך כאן שאין פחות מבן עשרים יוצא לצבא ונמנה בכלל אנשים׃ לכפר על נפשותיכם שלא תנגפו על ידי מנין ד״א לכפר על נפשותיכם לפי שרמז לך כאן שלש תרומות שנכתב כאן תרומת ה׳ שלשה פעמים אחת תרומת אדנים שמנאן כשהתחילו בנדבת המשכן שנתנו כל אחד ואחד מחצית השקל ועלה למאת הככר שנ׳ וכסף פקודי העדה מאת ככר ומהן נעשו

האדנים

פלגות סלעא בסלעי קודשא׳ עסרין מעין סלעא פלגות סלעא
אפרשותא קדם יי׳ והדא מא יעטי כל מן גאז עליה אלעדד נצף
מתקאל במתקאל אלקדס עשרין דאנק אלמתקאל נצפה רפיעה ללה׃
כל העבר על הפקדים מבן עשרים שנה ומעלה יתן תרומת
יהוה׃ כל דעבר על מנינא מבר עסרין שנין ולעילא׳ יתין
אפרשותא קדם יי׳ כל מן גאז עליה אלעדד מן אבן עשרין סנה
פצאעדא יעטי רפיעה ללה׃ העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט
ממחצית השקל לתת את תרומת יהוה לכפר על נפשתיכם׃
דעתיר לא יסגי ודמסכין לא יזער מפלגות סלעא למתן
ית אפרשותא קדם יי׳ לכפרא על נפשתכון׃ אלמוסר לא יכתר ואל
פקיר לא יקלל מן נצף מתקאל פאעטו רפיעה ללה וכפרו ען
אנפסכם׃ ולקחת את כסף הכפרים מאת בני ישראל ונתת אתו
על עבדת אהל מועד והיה לבני ישראל לזכרון לפני יהוה לכפר
על נפשתיכם׃ ותסב ית כסף כפוריא מן בני ישראל ותתין יתיה׳

רש״י

האדנים שנ׳ ויהי מאת ככר הכסף לצקת את אדני הקדש וגו׳. והשנית אף היא ע״י מנין
שמנאן משהוקם המשכן והוא המנין האמור בתחלת חומש הפקודים באחד לחדש השני
בשנה השנית ונתנו כל אחד מחצית השקל והן לקנות מהן קרבנות צבור של כל שנה
ושנה והשוו בהם עניים ועשירים ועל אותה תרומה נאמר לכפר על נפשותיכם שהקרבנו׳
לכפרה הם באים. והשלישית היא תרומת המשכן כמו שנ׳ כל מרים תרומת כסף ונחשת
ולא היתה יד כולם שוה בה אלא איש מה שנדבו לבו׳. ונתת אותו על עבודת אהל מועד׳
למדת שנצטוו למנותם בתחלת נדבת המשכן אחר מעשה העגל מפני שנתנה
בהם מגפה כמו שנ׳ ויגוף יי׳ את העם משל לצאן החביבה על בעליה שנפל בה דבר
ומשפסק אמר לרועה בבקשה ממך מנה את צאני ודע כמה נותרו כדי להודיעו שהיא
חביבה עליו ואי אפשר לומר שהמנין הזה הוא האמור בחומש הפקודים שהרי נאמר
בו באחד לחדש השני והמשכן הוקם באחד לחדש הראשון שנ׳ ביום החדש הראשון באחד
לחדש תקים וגו׳ ומהמנין הזה נעשו האדנים משקלים שלו שנ׳ ויהי מאת ככר הכסף
לצקת וגו׳ הא למדת שהיו כאן אחת בתחלת נדבתן אחר יה״כ בשנה ראשונה ואחת
בשנה שניה באייר משהוקם המשכן ואם תאמר וכי אפשר שבשניהם היו ישראל שוין

על פלחן משכן זמנא ויהי לבני ישראל לדכרנא קיי לכפרא
על נפשתכון׃ וכד̇ פצ̇ה אלגפראן מן בני אסר' ואצרפה פי כ̇דמה
כבא אלמחצ̇ר יכון לבני אסר' דכרא בין ידי אללה וכפארה ען
אנפסכם׃ וידבר יהוה אל משה לאמר׃
ומליל׃ תם׃ ועשית כיור נחשת וכנו נחשת לרחצה ונתת אתו
בין אהל מועד ובין המזבח ונתת שמה מים׃ ותעביד כיורא
דנחשא ובסיסיה דנחשא לקידוש ותתין יתיה בין משכן זמנא
ובין מדבחא ותתין תמן מיא׃ אצנע חוצ̇א מן נחאס ומקעדה
מן נחאס ללגסל ואגעלה בין ידי כבא אלמחצ̇ר ואלמדבח ואגעל
פיה מאא׃ ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם׃
ויקדשון אהרן ובנוהי מניה ית ידיהון וית רגליהון׃ יגסל מנה
הרון ובנוה אידיהם וארגלהם׃ בבאם אל אהל מועד ירחצו
מים ולא ימתו או בגשתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה
ליהוה׃ במיעלהון למשכן זמנא יקדשון מיא ולא ימותון׃

או

רש"י

שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים שהרי בכסף פקודי העדה נאמר כן ובחומש
הפקודים אף בו נאמר כן ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים והלא
בשתי שנים היו והלא שלא היו בשעת מנין הראשון בני יט שנה שלא נמנו ובשניה נעשו בני כ'
תשובה לדבר אצל שנות האנשים בשנה אחת נמנו אבל למנין יציאת מצרים היו שתי שנים לפי
שליציאת מצרים מונין מניסן כמו ששנינו במסכ' ר"ה ונבנה המשכן בראשונה והוקם בשניה
שנתחדשה שנה באחד בניסן׃ אבל שנות האנשים מנויין למנין שנות עולם המתחילין מתשרי
נמצאו שני המנינים בשנה אחת המנין האחד היה בתשרי לאחר יוה"כ שנתרצה המקום לישראל
לסלוח להם ונצטוו על המשכן׃ והשני באחד באייר׃ על עבודת אהל מועד׃ הן האדנים
שנעשו בו׃ כיור׃ כמין דוד גדול ולו דדים המריקין בפיהם מים׃ וכנו׃ כתרגומו בסיסיה
מושב מתוקן לכיור׃ לרחצה׃ מוסב על כיור׃ ובין המזבח׃ מזבח העולה שכת' בו
שהוא לפני פתח אהל מועד והיה הכיור משוך ויוצא ועומד כנגד אויר שבין המזבח
והמשכן ואינו מפסיק כלל בנתיים משום שנ' ואת מזבח העולה שם פתח אהל מועד כלומ'
מזבח לפני אהל מועד ואין כיור לפני אהל מועד׃ הא כיצד׃ משוך קמעא כלפי
הדרום׃ כך שנויה בזבחים׃ את ידיהם ואת רגליהם׃ בבת אחת היה מקדש ידיו ורגליו וכך

שנויה

או במקרבהון למדבחא לשמשא לאסקא קרבנא קדם יי׃ פי
דכולהם ט׳ כבא שמחצ׳ר יגסלון בשמא ולא יהלכון ופי
תקדמהם ט׳ שמדבח ליכדמון ויקתרו קרבאנא ללה׃ ורחצו
ידיהם ורגליהם ולא ימתו והיתה להם חק עולם לו ולזרעו
לדרתם׃ ויקדשון ידיהון ורגליהון ולא ימותון ותהי להון קים
עלם ליה ולבנוהי לדריהון׃ יגסלון איצא אידיהם וארגלהם
ולא יהלכון יכון להם דשך רסם טדהר להרון ובניה לאגיאלהם׃
וידבר יהוה אל משה לאמר׃ ואתה
קח לך בשמים ראש מר דרור חמש מאות וקנמן בשם מחציתו
חמשים ומאתים וקנה בשם חמשים ומאתים׃ ואת סב לך בסמין
רישא מורא דכיא מתקל חמש מאה וקנמן בסם פלגותיה
מתקל מאתן וחמשין וקני בסמא מתקל מאתן וחמשין׃ ואנת
פכד לך מן רוס טטיב מן שמסך טכלץ כמס מאיה מתקט
ומן עוד טטיב מתל נצפה מאיתין וכ׳ מתקט ומן קצב טדירה

רש״י

שנוי׳ בזבחים כיצד קידוש ידים ורגלים מניח ידו הימנית ע״ג רגלו הימנית וידו השמאלית
על גבי רגלו השמאלית ומקדש׃ בבאם אל אהל מועד. להקטיר שחרית ובין הערבים קטורת
או להזות מדם פר כהן המשיח ושעירי ע״ז׃ ולא ימותו. הא אם לא רחצו ימותו שבתורה
נאמרו כללות ומכלל לאו אתה שומע הן׃ אל המזבח. החיצון שאין ביאת אהל מועד אלא
בחצר׃ ולא ימותו. לחייב מיתה על המשמש במזבח ואינו רחוץ ידים ורגלים שהמיתה
הראשונה לא שמענו אלא על הנכנס להיכל׃ בשמים ראש. חשובים׃ וקנמן בשם׃ לפי
שהקנמון קליפת עץ הוא יש שהוא טוב ויש בו ריח טוב וטעם ויש שאינו אלא כעץ לכך הוצרך
לומר קנמן בשם מן הטוב׃ מחציתו חמשים ומאתים. מחצית הבאתו תהא חמשים ומאתים
נמצא כולו חמש מאות כמו שעור מר דרור א״כ למה נאמר בו חצאין. גזירת הכתוב
היא להביאו לחצאין להרבות בו שתי הכרעות שאין שוקלין עין בעין וכך שנוי׳ בכריתות׃
וקנה בשם. קנה של בושם לפי שיש קנים שאינן של בושם הוצרך לומר בושם׃ חמשים
ומאתים. כך משקל כולו׃ וקדה. שם שורש עשב ובלשון חכמים קציעה׃ הין. י״ב לוגין
ונחלקו חכמי ישראל ר׳ מאיר אומר בו שלקו את העיקרין א״ל ר׳ יהודה והלא לסוך את
העיקרין אינו ספק אלא שרוום במים שלא יבלעו את השמן ואח״כ הציף עליהם השמן
עד שקלט הריח וקיפחו לשמן מעל העיקרין׃ רקח מרקחת. רוקח שם דבר הוא והטעם
מוכיח שהוא למעלה והרי הוא כמו רקח רגע ואינו כמו רוגע הים וכמו רוקע הארץ

מאיתין וג׳ איצא׳ וקדה חמש מאות בשקל הקדש ושמן זית הין׃
וקציעתא מתקל חמיש מאה בסלעי קודשא׳ ומשח זיתא מלי
הינא׃ ומן קסט כמס מאיה מתקל במתקל אלקדס ומן דהן זיתון
מל קסט׃ ועשית אתו שמן משחת קדש רקח מרקחת מעשה
רקח שמן משחת קדש יהיה׃ ותעביד יתיה משח רבות קודשא
בוסם מבוסם עובד בוסמנו׃ משח רבות קודשא יהי׃ ואצנע דלך
מסח אלקדס עטרא מעטרא צנעה עטאר כדאך יכון דהן מסח
אלקדס׃ ומשחת בו את אהל מועד ואת ארון העדת׃ ותרבי ביה
ית משכן זמנא׳ וית ארונא דסהדותא׳ ואמסח מנה קבה אלמחצר
וצנדוק אלשהאדה׃ ואת השלחן ואת כל כליו ואת המנרה ואת
כליה ואת מזבח הקטרת׃ וית פתורא וית כל מנוהי וית מנרתא
וית מנהא׳ וית מדבחא דקטרת בוסמיא׃ ואלמאידה וגמיע אניתהא
ואלמנארה ואניתהא ומדבח אלבכור׃ ואת מזבח העלה ואת כל
כליו ואת הכיר ואת כנו׃ וית מדבחא דעלתא וית כל מנוהי וית

כיורא

רש״י

שהטעם נמתק וכל דבר המעורב בחבירו עד שזה קופח מזה או ריח או טעם קרוי מרקחת׃
רקח מרקחת׃ רוקח נעשה ע״י אומנות ותערובת׃ מעשה רוקח׃ שם האומן בדבר׃ ומשחת
בו׃ כל המשיחות כמין כי חוץ משל מלכים שהן כמין נזר׃ וקדשת אותם׃ משיחה זו מקדשתן
להיות קדש קדשים ומה היא קדושתן׃ כל הנוגע בהם יקדש׃ כל הראוי לכלי שרת משנכנס לתוכו
קדוש קדושת הגוף ליפסל ביוצא ולינה וטבול יום ואינו נפדה לצאת לחולין אבל דבר שאינו
ראוי להן אין מקדשין ונמצא היא משנה שלימה אבל מזבח מתוך של׳ כל הנוגע במזבח יקדש
שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי ת״ל כבשים מה כבשים ראוים אף כל ראוי׃ כל משיחת משכן
וכהנים ומלכים מתורגם לשון ריבוי לפי שאין דרך משיחתן אלא לגדולה כי כן יסד המלך׃
שזה חינוך גדולתן׃ ושאר משיחות כגון רקיקין משוחים ראשית שמנים ימשחו ל׳ ארמית
בהן בל׳ עברית׃ לדורותיכם׃ מכאן למדו רבותי׳ לומר שכולו קיים לעתיד לבא׃ זה בגימטריא
תריסר לוגין הוו׃ לא ייסך׃ בשני יודין לשון לא יפעל כמו למען ייטב לך׃ על בשר אדם לא
ייסך׃ מן השמן הזה עצמו׃ ובמתכנתו לא תעשו כמהו׃ בסכום סממניו לא תעשו כמהו במשקל
סממנים הללו לפי מדת הין שמן אבל אם פחת או ריבה סממנים לפי מדת הין שמן מותר ואף
העשוי במתכונתו של זה אין הסך ממנו לא ירוקחו׃ במתכנתו׃ לשון חשבון כמו מתכונת
הלבנים וכן במתכונתה של קטרת׃ ואשר יתן ממנו׃ מאותו שעשה׃ על זר׃ שאינו צורך
כהונה ומלכות׃ נטף׃ הוא צרי ועל שאינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף קרוי נטף ובלע״ז

גומ״א

כורא וית בסיסיה׃ ומדבח אלצעידה ואניתה ואלחוץ ומקעדה׃ וקדשת
אתם והיו קדש קדשים כל הנגע בהם יקדש׃ ותקדיש יתהון ויהון
קדש קודשין כל דיקרב בהון יתקדש׃ וקדסהם פיצירו מן כואץ אל
אקדאס כל מן דנא בהם תקדס׃ ואת אהרן ואת בניו תמשח וקדשת
אתם לכהן לי׃ וית אהרן וית בנוהי תרבי ותקדיש יתהון לשמשא
קדמי׃ והרון ובניה תמסחהם וקדסהם ליאמו לי׃ ואל בני ישראל
תדבר לאמר שמן משחת קדש יהיה זה לי לדרתיכם׃ ועם בני
ישראל תמליל למימר משח רבות קדשא יהי דין לי לדריכון׃ ומר
בני אסר׳ קאילא הדא יכון דהן מסח אלקדס לי לאגיאלכם׃ על בשר
אדם לא ייסך ובמתכנתו לא תעשו כמהו קדש הוא קדש יהיה לכם׃
על בסרא דאנשא לא יתסך ובדמותיה לא תעבדון כותיה קדש
הוא קדשא יהי לכון׃ עלי בדן אנסאן לא ידהן מנה וכהיאתה
לא תצנעו מתלה וכמא הו קדס כדאך קדסא יכון לכם׃ איש אשר

רש״י

גומ״א והצרי קורין לו טריאק״ה. ושחלת. שורש בושם חלק ומצהיב כצפורן ובל׳ משנה קרוי צפורן
וזהו שת״א וטופרא. חלבנה. בושם שריחו רע וקורין לו גלבנ״א ומנאה הכתו׳ בין סמני הקטרת
ללמדינו שלא יקל בעינינו לצרף עמנו באגודת תעניותינו ותפלותינו את פושעי ישראל שיהיו
נמנין עמנו. סמים. אחרים. ולבונה זכה. מכאן למדו רבותי׳ י״א סממנים נאמרו לו למשה
בסיני ומיעוט סמים שנים. נטף. ושחלת. וחלבנה. ג׳ הרי חמש. סמים. לרבות עוד כמו אלו
הרי עשר. ולבונה. הרי י״א ואלו הן הצרי והצפורן והחלבנה והלבונה. מור. וקציעה. ושבולת
נרד. וכרכום. הרי שמונה. שישבולת נרד אחד שהנרד דומה לשבולת. וקושט. וקלופה. וקנה
וקנמון. הרי אחד עשר. בורית כרשינה אינו נקטר אלא בו שפין את הצפורן ללבנה שתהא נאה.
בד בבד יהיה. אלו האמורים כאן יהיו שוין משקל במשקל כמשקלו של זה כך משקלו של
זה וכן שנינו הצרי והצפורן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה. ולשון בד נראה בעיני
שהוא לשון יחיד אחד באחד יהיו זה כמות זה (וכן מצינו בלשון רז״ל חרב על הבדים ובואו חרב
על בודאי שונאיהן של ת״ח שעוסקין בד בבד וכו׳). ממולח. כתרגומו מערב שיערב
שחיקתן יפה יפה זה עם זה ואומר אני שדומה לו ויראו המלחים. מלחיך וחובליך ע״ש שמהפכין
את המים במשוטות כשמנהיגין את הספינה כאדם המהפך בכף ביצים טרופות לערבן עם המים
וכל דבר שאדם רוצה לערב יפה יפה מהפכו באצבעו או בכף. ממולח טהור קדש. ממולח
יהיה וטהור יהיה וקדוש יהיה. ונתתה ממנה וגו׳. היא קטרת שבכל יום ויום שעל מזבח הפנימי
שהוא באהל מועד. אשר אועד לך שמה. כל מועדי דבור שאקבע לך אני קובעם לאותו מקום.
במתכונתה. במנין סימניה. קדש תהיה לכם לשמי. שלא תעשנה אלא לשמי. להריח בה. אבל עושה

ירקח כמהו ואשר יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו: גבר דיבסים דכותיה ודיתין מניה על חילוני וישתיצי מעמיה: אי אנסאן תעטר מתלה או געל מנה עלי אגנבי פינקטע מן קומה:

ויאמר יהוה אל משה קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה סמים ולבנה זכה בד בבד יהיה: ואמר יי' למשה סב לך בוסמין נטופא וטופרא וחלבונתא בוסמין ולבונתא דכיתא מתקל במתקל יהי: תם קאל אללה למוסי כד לך צמוגא מנהא מסתכא ואצפאר ומאיעה וצמוג מע לבאן דכי אגזא מתסאויה: ועשית אתה קטרת רקח מעשה רוקח ממלח טהור קדש: ותעביד יתה קטרת בוסמין בוסם עובד בוסמנו מערב דכי לקדשא: ואצנעהא בכורא מעטרא צנעה עטאר מטרא מטהרא מקדסא: ושחקת ממנה הדק ונתתה ממנה לפני העדת באהל מועד אשר אועד לך שמה קדש קדשים תהיה לכם:

רש"י

אתה במתכונתה משלך כדי למסרה לצבור. ראה קראתי בשם. לעשות מלאכתי את בצלאל. חכמה. מה שאדם שומע מאחרים ולמד. תבונה. מבין דבר מלבו מתוך דברים שלמד. דעת. רוח הקדש. לחשוב מחשבות. אריגת מעשה חושב. חרושת. לשון אומנות כמו חרש חכם ואונקלוס פירש ושנה בפירושן שאומן אבנים קרוי אומן וחרש עץ קרוי נגר. למלאות. להושיבה במשבצת שלה במילואה. לעשות המשבצת למדת מושב האבן ועביה. ובלב כל חכם לב. ועוד שאר חכמי לב יש בכם וכל אשר נתתי בו חכמה ועשו את כל אשר צויתיך. ואת הארון לעדות. לצורך לוחות העדות. הטהורה. ע"ש זהב טהור. ואת בגדי השרד. אומר אני לפי פשוטו של מקרא שאי אפשר לומר שבבגדי כהונה מדבר לפי שנ' אצלם ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן אלא אלו בגדי השרד הם בגדי התכלת והארגמן ותולעת שני האמורין בפרשת מסעות ונתנו עליו בגד תכלת ונתנו עליהם בגד תולעת שני ונראין דברי שנ' ומן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד לשרת בקדש ולא הוזכר עמהם שש ואם בבגדי כהונה מדבר לא מצינו באחד מהם ארגמן או תולעת שני בלא שש. בגדי שרד. יש מפרשים לשון עבודה ושירות כתרגומו לבושי שמושא ואין לו דמיון במקרא ואני אומר שהוא לשון ארמי כתרגום של קלעים ותרגום של מכבר שהן ארוגים במחט עשויין נקבים נקבים לשון בלע"ז. ואת קטרת הסמים לקדש. לצורך הקטרת היכל שהוא קודש. ואתה דבר אל בני ישראל. ואתה אע"פי שהפקדתיך לצוותם

על

לכם׃ ותשחוק מנה ותדיק׃ ותתין מנה קדם סהדותא במשכן זמנא׃
דאזמין מימרי לך תמן׃ קדש קדשין תהי לכון׃ ואסחק מנהא
דקיקא ואגעל מנה בין ידי שהאדה פי כבא מחיצר אחצרך
הנאך מן כואץ אקדאס יכון לכם׃ והקטרת אשר תעשה
במתכנתה לא תעשו לכם קדש תהיה לך ליהוה׃ וקטרת בסמין
דתעביד בדמותה׃ לא תעבדון לכון קדשא תהי לך קיים׃ ואל
בכור די תצנעה כהיאתה לא תצנעו לכם קדסא כמא הו לה׃
איש אשר יעשה כמוה להריח בה ונכרת מעמיו׃ גבר דיעביד
דכותה לארחא בה׃ וישתיצי מעמיה׃ אי אנסאן צנע מתלה
ליתבכר פינקטע מן קומה׃ וידבר יהוה
אל משה לאמר׃ ומליל׃ תם׃ ראה קראתי בשם בצלאל בן
אורי בן חור למטה יהודה׃ חזי דרביתי בשום בצלאל בר אורי
בר חור לשבטא דיהודה׃ אנצר קד שרפת אסם בצלאל ן אורי

רש״י

על מלאכת המשכן לא ייקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה׃ אך את
שבתותי תשמרו אעפ״י שתהיו רדופין וזריזין בזריזות המלאכה שבת אל תדחה מפניה׃
כל אכין ורקין מיעוטין למעט שבת ממלאכת המשכן׃ כי אות היא ביני וביניכם׃ אות
גדולה היא בינינו שבחרתי בכם בהנחילי לכם את יום מנוחתי למנוחה׃ לדעת׃ האומות
בה כי אני ה׳ מקדשכם׃ מות יומת׃ אם יש עדים והתראה׃ ונכרתה׃ בלא התראה׃
מחלליה׃ המנהג בה חול בקדושתה׃ שבת שבתון׃ מנוחת מרגוע ולא מנוחת עראי׃
קדש לה׳׃ שמירת קדושתה לשמי ובמצותי׃ וינפש׃ כתרגומו ונח וכל לשון נפש הוא
לשון נפש שמשיב נפשו ונשימתו בהרגיעו מטורח המלאכה ומי שכתוב בו לא ייעף
ולא ייגע וכל פעלו במאמר כתיב מנוחה בעצמו לשבר האוזן מה שהיא יכולה
לשמוע׃ ויתן אל משה׃ אין מוקדם ומאוחר בתורה מעשה העגל קודם לצווי מלאכת
המשכן ימים רבים היה שהרי בי״ז בתמוז נשתברו הלוחות וביום הכפורים נתרצה
המקום לישראל ולמחר התחילו בנדבת המשכן והוקם באחד בניסן׃ ככלותו׃ ככלתו
כתיב חסר שנמסרה לו במתנה ככלה לחתן שלא היה יכול ללמוד כולה בזמן מועט
כזה׃ ד״א מה כלה מקושטת בכ״ד קישוטין הן האמורין בספר ישעיה אף תלמיד חכם
צריך להיות בקי בכ״ד ספרים׃ לדבר אתו׃ החקים והמשפטים שבואלה המשפטים׃
לדבר אתו׃ מלמד שהיה משה שומע מפי הגבורה וחוזרין ושונין את ההלכה שניהן
יחד׃ לוחות׃ לחת כתיב שהיו שתיהן שוות׃ כי בושש משה׃ כתרגומו לשון איחור וכן

ן חור מן סבט יהודה׃ וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה׃ ואשלימית עמיה רוּחַ מִן קֳדָם יְיָ בְּחָכְמְתָא וּבְסָכְלְתָנוּ וּבְמַדַּע וּבְכָל עֲבִידָא׃ ואכמלת פיה עלמא מן ענד אללה בחכמה ופהם ומערפה בגמיע צנאיע׃ לַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת׃ לְאַלָּפָא אוּמָנְוָן לְמֶעְבַּד בְּדַהֲבָא וּבְכַסְפָּא וּבִנְחָשָׁא׃ וחאדק בצ׳מהאן בצנעה׳ אלדהב ואלפצ׳ה ואלנחאס׃ וּבַחֲרֹשֶׁת אֶבֶן לְמַלֹּאת וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל מְלָאכָה׃ וּבְאוּמָנוּת אֶבֶן טָבָא לְאַשְׁלָמָא וּבְנַגָּרוּת אָעָא לְמֶעְבַּד בְּכָל עֲבִידָא׃ ובכרט אלגוהר ללנצאם ונגר אלכשב וג׳מיע סאיר אלצנאיע׃ וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי אִתּוֹ אֵת אָהֳלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה דָן וּבְלֵב כָּל חֲכַם לֵב נָתַתִּי חָכְמָה וְעָשׂוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ׃ וַאֲנָא הָא יְהָבִית עִמֵּיהּ יָת אָהֳלִיאָב בַּר אֲחִיסָמָךְ לְשִׁבְטָא דְדָן וּבְלִבָּא כָּל חַכִּימֵי לִבָּא יְהָבִית חָכְמְתָא וְיַעְבְּדוּן יָת כָּל דְּפַקֵּידְתָּךְ׃ ואנא קד צ׳ממת אליה אהליאב אבן אחיסמך מן סבט דן ופי קלוב סאיר אלחכמא קד געלת חכמה

כל אוריתה
חס' בר מן
ב' מלי' דמלי'
ושימני' דמן
העץ אשר
צויתיך
ולאדם אמר
אף

ויצנעו

רש״י

בושש רכבו· ויחילו עד בוש· כי כשעלה משה להר אמר להם לסוף מ' יום אני בא בתוך שש שעות כסבורים הם שאותו יום שעלה בו מן המנין הוא והוא אמר להם שלמים מ' יום ולילו עמו ויום עלייתו אין לילו עמו שעלה בשבעה בסיון עלה נמצא יום מ' בי"ז בתמוז· בט"ז בא שטן וערבב את העולם והראה דמות חשך ואפלה וערבוביא לומר ודאי מת משה לכך בא ערבוביא לעולם אמר להם מת משה שכבר באו שש שעות ולא בא דכתי' כי בשש קרי ביה באו שש וכו' כדאי' במס' שבת ואי אפשר לומר שלא טעו אלא ביום המעונן בין קודם חצות בין לאחר חצות שהרי לא ירד משה עד יום המחרת של וישכימו ממחרת ויעלו עולות· אשר ילכו לפנינו· אלוהות הרבה אוו להם· כי זה משה האיש· כמין דמות משה הראה להם השטן שנושאין אותו באויר רקיע השמים· אשר העלנו מארץ מצרים· והיה מורה לנו דרך אשר נעלה בה עתה צריכין אנו לאלוהות אשר ילכו לפנינו· באזני נשיכם· אמ' אהרן בלבו הנשים והילדים חסים בתכשיטיהן שמא יתעכב הדבר ובתוך כך יבא משה והם לא המתינו ופרקו מעל עצמן· פרקו· לשון צווי מגזרת פרק ליחיד כמו ברכו מגזרת ברך· ויתפרקו· לשון פריקת משא כשנטלום מאזניהם נמצאו הם מפורקים מנזמיהם דישקרגי"ר בלע"ז· את נזמי· כמו מנזמי כמו כצאתי את העיר מן העיר· ויצר אותו בחרט· יש לתרגמו בשני פנים

האחד

ויצנעו גמיע מא אמרתך בה׃ את אהל מועד ואת הארן לעדת
ואת הכפרת אשר עליו ואת כל כלי האהל׃ ית משכן זמנא׃
וית ארונא לסהדותא׃ וית כפרתא דעלוהי׃ וית כל מני משכנא׃
כבא אלמחצר ואלצנדוק ללשהאדה ואלגשא אלדי עליה וסאיר אניה
אלכבא׃ ואת השלחן ואת כליו ואת המנרה הטהרה ואת כל
כליה ואת מזבח הקטרת׃ וית פתורא וית מנוהי׃ וית מנרתא
דכיתא וית כל מנהא׃ וית מדבחא דקטרת בסמיא׃ ואלמאידה וגמיע
אניתהא ואלמנארה אלכאלצה ואניתהא ומדבח אלבכור׃ ואת מזבח
העלה ואת כל כליו ואת הכיור ואת כנו׃ וית מדבחא דעלתא
וית כל מנוהי׃ וית כיורא וית בסיסיה׃ ומדבח אלצעידה וגמיע אניתה
ואלחוץ ומקעדה׃ ואת בגדי השרד ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן
ואת בגדי בניו לכהן׃ וית לבושי שמושא׃ וית לבושי קדשא לאהרן
כהנא׃ וית לבושי בנוהי לשמשא׃ ותיאב אלושי ותיאב אלקדס
להרון אלאמאם ותיאב בניה ללאמאמה׃ ואת שמן המשחה
ואת קטרת הסמים לקדש ככל אשר צויתך יעשו׃ וית משחא

ג׳ תנ׳ כתו׳ וכן נביא׳ לכתו׳ כותי׳ בר מן תרין חסר׃

רש״י

האחד ויצר לשון קשירה בחרט לשון סודר כמו המטפחות והחריטים ויצר ככרים כסף בשני
חריטים והשני ויצר לשון צורה בחרט כלי אומנות הצורפים שחורצין וחורתין בו צורות
בזהב כעט סופר החורת אותיות בלוחות ופנקסין כמו וכתוב עליו בחרט אנוש וזהו
שת״א וצר יתיה בזיפא לשון זיוף הוא כלי אומנות שחורצין בו בזהב אותיות וחקוקים שקורין
בלע״ז ני״ל ומזייפין על ידו חותמות׃ עגל מסכה׃ כיון שהשליכו לאור בכור באו מכשפי
ערב רב שעלו עמהן ממצרים ועשאוהו בכשפים וי״א מיכה היה שם שיצא מתוך דמוסי
בנין שנתמעך בו במצרים והיה בידו שם וטס שכתב בו משה עלה שור עלה שור
להעלות ארונו של יוסף מתוך נילוס והשליכו לתוך הכור ויצא העגל׃ מסכה׃ לשון מתכת׃
ד״א ק״כ וה׳ קנטרין זהב היו בו כגימט׳ של מסכה׃ אלה אלהיך׃ ולא נאמר אלה אלהינו מכאן
שערב רב שעלו ממצרים הם שנקהלו על אהרן והם שעשאוהו ואח״כ הטעו את ישראל
אחריו׃ וירא אהרן׃ שהיה בו רוח חיים שנ׳ בתבנית שור אוכל עשב וראה שהצליח מעשה
השטן ולא היה לו פה לדחותם לגמרי׃ ויבן מזבח׃ לדחותם׃ ויקרא חג לה׳ מחר׃ ולא
היום שמא יבא משה קודם שיעבדוהו זהו פשוטו ומדרשו בויקרא רבה דברים הרבה
ראה אהרן ראה חור בן אחותו שהיה מוכיחן והרגוהו וזהו ויבן מזבח לפניו ויבן מזבוח

דרבותא ׃ וית קטרת בוסמיא לקדשא ׃ ככל דפקידתך יעבדון ׃ ודהן שמסח ובכור שצמוג לשקדס כגמיע מא אמרתך יצנעוך ׃

ב״

ויאמר יהוה אל משה לאמר ׃ ואמר יי׳ למשה למימר ׃ תם קש שלה למוסי קאילא ׃ ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדרתיכם לדעת כי אני יהוה מקדשכם ׃ ואת מליל עם בני ישרא׳ למימר ׃ ברם ית יומי שביא דילי תטרון ׃ ארי את היא ׃ בין מימרי וביניכון לדריכון ׃ למדע ׃ ארי ׃ אנא יי׳ מ מקדשכון ׃ ואנת פמר בני אסר ׃ קאילא אמא סבותי פאחפצוהא לאנהא עלאמה ביני וביניכם לאגישכם לתעלמו אני שלדה מקדסכם ׃ ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם מחלליה מות יומת כי כל העשה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמיה ׃ ותטרון ית שבתא ׃ ארי ׃ קדשא היא לכון ׃ דיחלנה אתקטלא יתקטיל ׃ ארי ׃ כל דיעביד בה עבידתא ׃ וישתיצי אנשא ההוא מגו עמיה ׃ פאחפצו שמבת לאנהא לכם מקדסה ובאדלהא

יקתל

רש״י

לפניו׳ ועוד ראה׳ ואמר מוטב שיתלה בי הסרחון ולא בהם׳ ועוד ראה׳ ואמר אם הם בונים אותו המזבח
זה מביא צרור וזה מביא אבן ונמצאת מלאכתן נגמרת בבת אחת ומתוך שאני בונה אותו ואני
מתעצל במלאכתו ובין כך ובין כך משה בא׳ חג לה׳׳ בלבו היה לשמים בטוח היה שיבא משה׳
ויעבדו את המקום׳ וישכימו׳ השטן זירזם כדי שיחטאו׳ ויקומו לצחק׳ יש במשמע הזה גילוי
עריות כמו שנ׳ לצחק בי ושפיכות דמים כמו שנ׳ יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו׳ אף כאן
נהרג חור׳ וידבר׳ לשון קושי הוא כמו וידבר אתם קשות׳ לך רד׳ מגדולתך לא נתתי לך גדולה
אלא בשבילם באותה שעה נתנדה משה מפי ב״ד של מעלה׳ שיחת עמך׳ שחת העם לא נאמר
אלא עמך ערב רב שקבלת מעצמך וגיירתם ולא נמלכת בי ואמרת טוב שידבקו גרים׳
בשכינה הם שיחתו והשחיתו׳ קשה עורף׳ מחזירין קשי ערפם לנגד מוכיחיהם וממאנים לשמוע׳
הניחה לי׳ עדיין לא שמענו שנתפלל משה עליהם והוא אומר הניחה לי אלא כאן פתח לו פתח׳
והודיעו שהדבר תלוי בו שאם יתפלל עליהם לא יכלם׳ למה ה׳ יחרה אפך׳ כלום מתקנא אלא חכם
בחכם גבור בגבור׳ וינחם׳ נתעשת מחשבה אחרת להיטיב להם׳ על הרעה׳ אשר חשבת
להם׳ זכור לאברהם׳ אם עברו על י׳ הדברות אבותם נתנסה בעשרה נסיונות ועדיין
לא קיבל שכרו תנהו לו ויצאו עשר בעשר׳ לאברהם ליצחק ולישראל׳ אם לשריפה הם זכור לאברהם

שמקר

יקתל קתלא וכל מן עמל פיהא עמלא ינקטע ד׳לך א׳נסאן מן
בין קומה׃ שֵׁשֶׁת יָמִים יֵעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן
קֹדֶשׁ לַיהוָה כָּל הָעֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת מוֹת יוּמָת׃ שִׁתָּא
יוֹמִין תִּתְעֲבֵיד עֲבִידְתָּא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבָּא שַׁבְּתָא קוּדְשָׁא קֳדָם יי׳
כָּל דְּיַעֲבֵיד עֲבִידְתָּא בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא אִתְקְטָלָא יִתְקְטִיל׃ ודאך
באן תצנע פי סתה איאם גמיע צנאיעך ואיום אלסאבע עטלה הי
סבת ללה כל מן עמל עמלא פי יום אלסבת יקתל׃ וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם׃ וְיִטְּרוּן בְּנֵי יִשְׂרָ׳
יָת שַׁבְּתָא לְמֶעְבַּד יָת שַׁבְּתָא לְדָרֵיהוֹן קְיָם עָלַם׃ פאדא חפט׳ בני אס׳
אלסבת ואקאמו בהא לאג׳יאלהם עהד אלדהר׃ בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת
הִוא לְעֹלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ׃ בֵּין מֵימְרִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָ׳ אָת הִיא לְעָלַם
אֲרֵי שִׁתָּא יוֹמִין עֲבַד יי׳ יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה
שְׁבַת וְנָח׃ כאנה פי מא ביני ובינהם עלאמה אלדהר לאן פי סתה

רש״י ז״ל

שמסר עצמו ליהרג עליך באור כשדים ואם להריגה זכור ליצחק שפשט צוארו לעקידה ואם לגלות
זכור ליעקב שגלה לחרן ואם אינן ניצולין בזכותן מה אתה אומר לי ואעשה אותך לגוי גדול ואם
כסא של שלש רגלים אינו עומד לפניך בשעת כעסך ק״ו לכסא של רגל אחד׃ אשר נשבעת להם בך׃
לא נשבעת להם בדבר שהוא כלה לא בשמים ולא בארץ לא בהרים ולא בגבעות אלא בך שאתה קיים
ושבועתך קיימת לעולם שנ׳ בי נשבעתי נאם יי׳ וליצחק נאמר והקימותי את השבועה אשר
נשבעתי לאברהם אביך׃ וליעקב נאמר אני אל שדי פרה ורבה נשבע לו בא״ל שדי׃ משני עברים׃
היו האותיות נקראות׃ והמעשה מעשה אלהים הוא׃ כמשמעו הוא בכבודו עשאן׃ ד״א
כאדם האומר לחבירו כל עסקיו של פלוני במלאכה פלונית כך כל שעשועיו של הקב״ה בתורה׃
חרות׃ לשון חרת וחרט אחד הוא שניהם לשון חיקוק אנטליי״ר בלע״ז׃ ברעה׃ בהריעו שהיו
מריעין ושמחין וצוחקין׃ אין קול ענות גבורה׃ אין הקול הזה נראה קול עניית גבורים המצווחים
נצחון ולא קול חלשים הצועקים וי או ניסה׃ קול ענות׃ קול חירופין וגידופין המענין את נפש
שומעיהן כשנאמרים לו׃ וישלך מידיו וגו׳׃ אמר מה פסח שהוא אחד מן המצוות אמרה תורה
כל בן נכר לא יאכל בו התורה כולה כאן וכל ישראל משומדים ואתנה להם בתמיה׃ תחת ההר׃
ברגלי ההר׃ ויזר׃ לשון נפוץ וכן יזורה על נוהו גפרית וכן כי חנם מזורה הרשת שזורין
בו דגן וקטנית׃ וישק את בני ישראל׃ נתכוון לבדקן כסוטות׃ שלש מיתות נידונו אם יש
עדים והתראה בסייף כמשפט אנשי עיר הנדחת שהן מרובין׃ עדים בלא התראה במגפה׃

ג״

איאם כלק אללה אלסמאואת ואלארץ ופי אליום אלסאבע עטלהא
וארחהא: ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו
בהר סיני שני לחת העדת לחת אבן כתבים באצבע אלהים: ויהב
למשה כד שיצי למללא עמיה בטורא דסיני תרין לוחי סהדותא
לוחי אבנא כתיבין באצבעא דיי: תם דפע אלי מוסי חין פרג מן
מכאטבתה עלי גבל סיני לוחי אלשהאדה לוחי מכתובאן בקדרה
אללה: וירא העם כי בשש משה לרדת מן ההר ויקהל העם על
אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי
זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה
היה לו: וחזא עמא ארי אוחי משה למיחת מן טורא ואתכנש
עמא על אהרן ואמרו ליה קום עביד לנא דחלן דיהכון
קדמנא ארי דין משה גברא דאסקנא מארעא דמצרים לא
ידענא מה הוה ליה: פלמא ראא אלקום אן מוסי קד אבטא אן
ינזל מן אלגבל תגווק אלקום עלי הרון וקאלו לה קם אצנע לנא
מעבודא יקוד בין אידינא פאן דאך אלרגל מוסי אלדי אצעדנא
מן בלד מצר לם נעלם מא כאן מן אמרה: ויאמר אלהם אהרן
פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם בניכם ובנתיכם והביאו
אלי:

רש״י

שם ויגוף ה׳ את העם. לא עדים ולא התראה. בהדרוקן שבדקום המים וצבו בטניהם. מה עשה לך העם הזה. כמה יסורין סבלת שייסרוך עד שלא תביא עליהם חטא זה. כי ברע הוא. בדרך רע הם הולכים תמיד ובנסיונות המקום. (ד״א כי ברע הוא. אומות ערב רב שעשו את העגל) ואומר להם. ד״א ויאמר להם מי זהב התפרקו. ואשליכהו באש. ולא ידעתי שיצא העגל הזה. ויצא. פרוע. מגולה. נתגלה שמצו וקלונו כמו ופרע את ראש האשה. לשמצה בקמיהם. להיות להם הדבר הזה לגנות בפי כל הקמים עליהם. מי לה׳ אלי. יבוא אלי. כל בני לוי. מכאן שכל השבט כשר. כה אמר ה׳ וגו׳. והיכן אמר. זובח לאלהים יחרם כך שנויה במכילתא. אחיו. מאמו והוא מישראל. מלאו ידכם היום. אתם ההורגים אותם בדבר זה תתחנכו להיות כהנים למקום. כי איש מכם ימלא ידו בבנו ובאחיו. אכפרה בעד חטאתכם. אשים כופר וקינוח וסתימה לנגד חטאתכם להבדיל ביניכם ובין החטא. אלהי זהב. אתה הוא שגרמת להם שהשפעת להם זהב וכל חפצם. מה יעשו שלא יחטאו. משל למלך שהיה מאכיל ומשקה את בנו ומקשטו ותולה לו כיס בצוארו ומעמידו בפתח בית זונות מה יעשה הבן שלא יחטא. ועתה אם תשא חטאתם.

לדי

אלי׃ ואמר להון אהרן פריקו קדשי דדהבא דבאדני נשיכון
בניכון ובנתכון ואיתו לותי׃ קש להם הרון פכו אשנאף אלדהב
אלדי פי אדאן נסאכם בניכם ובנאתכם ואיתוני בהא׃ ויתפרקו
כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם ויביאו אל אהרן׃
ופריקו כל עמא ית קדשי דדהבא דבאודניהון ואיתיאו לאהרן׃
פפך גמיע אלקום אשנאף אלדהב אלדי פי אדאנהם ואתו בהא אלא
הרון׃ ויקח מידם ויצר אתו בחרט ויעשהו עגל מסכה ויאמרו
אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים׃ ונסיב
מידהון וצר יתיה בזיפא ועבדיה עיגל מתכא ואמרו אלין
דחלתך ישראל דאסקוך מארע דמצרים׃ פאכדהא מנהם
ואמר מן צורה בקאלב פצנעה עגלא מסבוכא וקאלו הדא רבך יא
אסראיל אלדי אצעדך מן בלד מצר׃ וירא אהרן ויבן מזבח לפניו
ויקרא אהרן ויאמר חג ליהוה מחר׃ וחזא אהרן ובנא מדבחא
קדמוהי וקרא אהרן ואמר חגא קדם יי מחר׃ פלמא ראא דלך
הרון בנא מדבחא בין ידיה ונאדא וקאל חג ללה גדא׃ וישכימו
ממחרת ויעלו עלת ויגשו שלמים וישב העם לאכל ושתו
ויקמו לצחק׃ ואקדימו ביומא דבתרוהי ואסיקו עלון וקריבו

רש״י

הרי טוב אני אומר לך והחטאי ואם אין מחני וזה מקרא קצר וכן הרבה׃ מספרך׃ מכל התורה
כולה שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדאי לבקש עליהם רחמים׃ אשר דברתי לך׃ יש כאן לך
אצל דבור במקום אליך וכן דבר לו על אדניהו׃ הנה מלאכי׃ ולא אני׃ וביום פקדי וגו׳ עתה
שמעתי אליך מלכלותם יחד ותמיד תמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם ופקדתי עליהם מעט
מן העון הזה עם שאר העונות ואין פורענות באה על ישראל שאין בה קצת מפרעון עון העגל׃
ויגוף יי׳ את העם׃ מיתה בידי שמים לעדים בלא התראה׃ לך עלה מזה׃ אי גבוהה מכל
הארצות לכך נאמר עלה׃ ד״א כלפי שאמר בשעת הכעס לך רד אמר בשעת רצון לך עלה׃
אתה והעם׃ כאן לא נאמר ועמך׃ וגרשתי את הכנעני וגו׳ שש אומות הם והגרגשי
עמד ופנה מפניהם׃ אל ארץ זבת חלב ודבש׃ אני אומר לך להעלותם׃ כי לא אעלה
בקרבך׃ לכך אני אומר לך ושלחתי לפניך מלאך׃ כי עם קשה עורף אתה׃ ובשאני שכינתי

נכסן׃ ואסחר עמא למיכל ולמשתי וקמו לחייכא׃ תם אדלגו מן
גד וקלבו צואעדא ודבחו סלאמה וגלס ﭏקום ליאכלו וישרבו
וקאמו לילעבו׃ וידבר יהוה אל
משה לך רד כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים׃ ומליל
יי׳ עם משה איזיל חות׳ ארי חביל עמך׳ דאסיקתא מארעא דמצרי׳׃
תם קא ﭏלה למוסי אמץ׳ אנזל פאן קד אפסד קומך ﭏדי אצעדת׳
הם מן בלד מצר׃ סרו מהר מן הדרך אשר צויתים עשו להם
עגל מסכה וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל
אשר העלוך מארץ מצרים׃ סטו בפריע מן אורחא דפקידתנון׳
עבדו להון׳ עיגל מתכא׳ וסגידו ליה ודבחו ליה׳ ואמרו׳ אלין
דחלתך ישרא׳ דאסקוך מארע׳ דמצרים׃ זלו סריעא ען ﭏטריק
ﭏדי אמרתהם בהא צנעו להם עגלא מסבוכא וסגדו לה ודבחו
לה וקאלו הדא רבך יא אסר׳ ﭏדי אצעדך מן בלד מצר׃ ויאמר
יהוה אל משה ראיתי את העם הזה והנה עם קשה ערף הוא׃
ואמר יי׳ למשה׳ גלי קדמי עמא הדין׳ והא עם קשי קדל הוא׃
תם קא ﭏלה לה קד עלמת אן הולאי ﭏקום קום צעאב ﭏרקאב׃
ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול׃

וכען

רש״י

ביניכם ואתם ממרים בו מרבה אני עליכם זעם·· אכלך· לשון כליון·· הדבר הרע· שאין השכינה
שורה ומהלכת עמם·· איש עדיו· מהר חורב כתרים שניתנו להם בחורב כשאמרו נעשה
ונשמע·· רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך· אם אעלה בקרבך ואתם ממרים בי בקשיות
ערפכם אזעום עליכם רגע אחד שהוא שיעור זעמו שנ׳ חבי כמעט רגע עד יעבר
זעם ואכלה אתכם לכך טוב לכם שאשלח מלאך·· ועתה לפרענות זו קבלו מיד שתורידו
עדיכם מעליכם·· ואדעה מה אעשה לך· בפקודת שאר העון אני יודע מה שבלבי לעשות
לך· את עדים מהר חורב· את העדי שהיה בידם מהר חורב·· ומשה· מאותו עון ואילך··
יקח את האהל· לשון הווה הוא לוקח אהלו ונוטה מחוץ למחנה אמר מנודה לרב מנודה
לתלמיד·· הרחק· אלפים אמה מן המחנה כענין שנ׳ אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה

במדה··

וכען אנח בעתך מן קדמי׳ ויתקף רוגזי בהון ואשיצינון׳
ואעביד יתך לעם סגי׳ ואן אן תרכתני אשתד גצבי ואפניתהם
וצנעת מנך אמה עצימה׃ ויחל משה את פני יהוה אלהיו ויאמר
למה יהוה יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח
גדול וביד חזקה׃ וצלי משה קדם יי׳ אלהיה׳ ואמר׳ למא יי׳ יתקף
רוגזך בעמך׳ דאפיקתא מארעא דמצרים׳ בחיל רב וביד תקיפא׃
פאבתהל מוסי ללה רבה וקאל יא רב לם ישתד גצבך עלי קומך
אלדין אכרגתהם מן בלד מצר בקוה עצימה ויד שדידה׃ למה
יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם להרג אתם בהרים ולכלתם
מעל פני האדמה שוב מחרון אפיך והנחם על הרעה לעמך׃ למא
יימרון מצראי למימר׳ בבישא אפיקנון לקטלא יתהון בין טוריא׳
ולשיצאותהון׳ מעל אפי ארעא׳ תוב מתקוף רוגזך׳ ואתיב מן
בשתא דמלילתא למעבד לעמך׃ ולא יקול אלמצריון אנה
אכרגהם בשר ליקתלהם פי מא בין אלגבאל ויפניהם ען וגה אלארץ
ארגע ען שדה גצבך ואצפח ען אלבליה לקומך׃ זכר לאברהם
ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אלהם
ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר
אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעלם׳ אדכר׳ לאברהם ליצחק

רש״י

במדי׳׳ וקרא לו והיה קורא לו אהל מועד הוא בית ועד למבקשי תורה׳׳ כל מבקש ה׳ מכאן
למבקש פני זקן תלמיד חכם כמקבל פני שכינה׳׳ יצא אל אהל מועד׳ כמו יוצא׳ ד״א והיה כל
מבקש וגו׳ אפלו מלאכי השרת כששואלין מקום שכינה חביריהם אומרים להם הרי הוא
באהלו של משה׳ והיה׳ לשון הוה׳ כצאת משה מן המחנה ללכת אל האהל׳׳ יקומו כל העם׳
עומדין מפניו ואין יושבין עד שנתכסה משנהם׳׳ והביטו אחרי משה׳ לשבח אשרי ילוד
אשה׳ שכך מובטח שהשכינה תכנס אחריו לפתח אהלו׳׳ ודבר עם משה׳ כמו ומדבר עם
משה׳ תרגומו ומתמלל עם משה שהוא כבוד השכינה׳ כמו וישמע את הקול מדבר
אין ואינו קורא מדבר אין כשהוא קורא מדבר פתרונו הקול מדבר בינו לבין עצמו
וההדיוט שומע מאלין וכשהוא קורא מדבר משמע שהמלך מדבר עם ההדיוט׳׳ והשתחוו׳

ולישראל עבדך דקיימתא להון במימרך ומלילתא עמהון אסגי ית בניכון ככוכבי שמיא וכל ארעא הדא דאמרית אתין לבניכון ויחסנון לעלם ׃ אדכר לאברה׳ ליצח׳ ואסר׳ עבידך אלד׳י אקסמת להם באסמך וקלת להם אכת׳ר נסלכם ככואכב אלסמא וג׳מיע אלבלד אלד׳י קלת אעטיה לנסלכם ויחוזוה אלי אלדהר ׃ וינחם יהוה על הרעה אשר דבר לעשות לעמו ׃ ותב יי׳ מן בישתא דמליל למעבד לעמיה ׃ פצפח אללה ען אלבליה אלתי קאל אן יחלהא בקומה ׃

ד ויפן וירד משה מן ההר ושני לחת העדת בידו לחת כתבים משני עבריהם מזה ומזה הם כתבים ׃ ואתפני ונחת משה מן טורא ותרין לוחי סהדותא בידיה לוחי כתיבין מתרין עבריהון מכא ומכא אנון כתיבין ׃ תם ולא מוסי ונזל מן אלגבל ולוחי אלשהאדה פי ידה לוחאן מכתובאן מן גאנביהמא מן דאכל ומן כארג ׃ והלחת מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלחת ׃ ולוחיא עובדא דיי׳ אנון וכתבא כתבא דיי׳ הוא מפרש על לוחיא ׃ ואללוחין המא צנעה אללה ואלכתאב הו כתאב אללה מחפור עליהמא ׃ וישמע יהושע את קול העם ברעה ויאמר אל משה קול מלחמה במחנה ׃

ושמע

רש״י

לשכינה׳׳ ודבר ה׳ אל משה פנים אל פנים ומתוודה ה׳ עם משה׳׳ ושב אל המחנה׃ לאחר שנדבר עמו היה משה שב אל המחנה ומלמד לזקנים מה שלמד והדבר הזה נהג משה מיום הכפורים עד שהוקם המשכן ולא יותר שהרי בי״ז בתמוז נשתברו הלוחות ובי״ח שרף את העגל ודן את החוטאים ובי״ט עלה שנאמר ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם וגו׳ ועשה שם מ׳ יום וביקש רחמים שנאמר ואתנפל לפני ה׳ וגו׳ ובר״ח אלול נאמר לו ועלית בבקר אל הר סיני לקבל לוחות האחרונות ועשה שם מ׳ יום שנאמר ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים וגו׳ מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון אמור מעתה האמצעיים בכעס בעשרה בתשרי נתרצה הקב״ה לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו למשה סלחתי כדבריך ומסר לו לוחות אחרונות וירד והתחיל לצוותו על מלאכת המשכן ועשאוהו עד אחד בניסן ומשהוקם לא נדבר עמו עוד אלא מאהל מועד׳׳ ושב אל המחנה׃ תרגומו ותיב למשריתא לפי שהוא לשון הווה וכן כל הענין וראה כל העם וחזן ׃ ונצבו ׃ ומתעתדין ׃ וקם וקיימין

והביטו

וישמע יהושע את קול העם ברעה ויאמר אל משה קול מלחמה במחנה: ושמע יהושע ית קל עמא כד מיבבין ואמר למשה קל קרבא במשריתא: פסמע יהושע צות קומהם פי תגליבהם פקאל למוסי צות חרב פי עסכר: ויאמר אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה קול ענות אנכי שמע: ואמר לא קל גיברין דנצחין בקרבא ואף לא חלשין דמתברין קל דמחייכין אנא שמע: תם קאל לא הו צות ידל עלי צפר ולא צות ידל עלי הזימה בל צות צוצא אנא סאמע: ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחלת ויחר אף משה וישלך מידו את הלחת וישבר אתם תחת ההר: והוה כד קריב למשריתא וחזא ית עגלא וחנגין ותקיף רוגזא דמשה ורמא מידוהי ית לוחיא ותבר יתהון בשפולי טורא: פלמא קרב מן עסכר ראא עגל וטבול פאשתד גצב מוסי פטרח אלוחין מן ידיה וכסרהמא אספל אגבל: ויקח את העגל אשר עשו וישרף באש ויטחן עד אשר דק ויזר על פני המים וישק את בני ישראל: ונסיב ית עגלא דעבדו ואוקיד בנורא ושף עד דהוה דקיק ודרא על אפי מיא ואשקי ית בני ישראל: תם אכד אעגל אלדי צנעוה פאחרקוה באנאר וברדה אלי אן דק ודראה עלי וגה אמא וסקא בני אסראיל אבאנה: ויאמר משה אל אהרן מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדלה:

מידיו ק'

מכאן אין מתרגם בכבוד ה' פסוקים מפני כבודן שלאהרן וכו'

רש"י ז"ל

ויביטו ומסתכלין · והשתחוו וסגדין · ומדרשו דברי ... אל משה שישוב אל המחנה א"ל אני בכעס ואתה בכעס אם כן מי יקרבם · ראה אתה אומר אלי ראה תן עיניך ולבך על דבריך אתה אומר אלי וגומ' ואתה לא הודעתני וגו' · ואתה אמרת לי הנה אנכי שולח מלאך אין זו הודעה שאין אני חפץ בה · ואתה אמרת ידעתיך בשם · נכרתיך משאר בני אדם בשם חשיבות שהרי אמרת לי הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגו' וגם בך יאמינו לעולם · ועתה אם אמת שמצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכיך · מה שכר אתה נותן למוצאי חן בעיניך · ואדעך למען אמצא חן בעיניך ואדע בזו מדת תגמוליך מה היא מציאת חן שמצאתי בעיניך ופתרון למען אמצא חן למען אכיר כמה שכר מציאת החן · וראה כי עמך הגוי הזה · שלא תאמר ואעשה אותך לגוי גדול ואת אלה תעזוב ראה כי עמך הם מקדם ואם בהם תמאס איני סומך על היוצאין מחלציי שיתקיימו ואת השכר שלי בעם הזה תודיעני ורבותינו דרשוהו במס' ברכות

ואני

וַאמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן מַא עֲבַד לָךְ עַמָּא הָדֵין אֲרֵי אַיְתֵיתָא עֲלוֹהִי
חוֹבָא רַבָּא׃ תם ק"ל להרון מא צנע בך הולאי שקום אד גלבת עליהם
כטייה עצימה׃ וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אַל יִחַר אַף אֲדֹנִי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת
הָעָם כִּי בְרָע הוּא׃ וַאֲמַר אַהֲרֹן יִתְקַף רוּגְזָא דְרִבּוֹנִי אַתְּ יְדַעְתְּ
יָת עַמָּא אֲרֵי בְבִישׁ הוּא׃ קל הרון לא ישתד גצב סיידי אנת
עארף בקום אנהם שרירון׃ וַיֹּאמְרוּ לִי עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר
יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
לֹא יָדַעְנוּ מֶה הָיָה לוֹ׃ וַאֲמַרוּ לִי עֲבֵיד לָנָא דַחֲלָן דִיְהָכוּן
קֳדָמָנָא אֲרֵי דֵין מֹשֶׁה גוּבְרָא דְאַסְקָנָא מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לָא
יְדַעְנָא מָא הֲוָה לֵיהּ׃ פקאלו לי אצנע לנא מעבודא יסיר בין
אידינא לאן דאך שרגל מוסי אלדי אצעדנא מן בלד מצר לם
נעלם מא כאן מן אמרה׃ וָאֹמַר לָהֶם לְמִי זָהָב הִתְפָּרָקוּ וַיִּתְּנוּ לִי
וָאַשְׁלִכֵהוּ בָאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה׃ וַאֲמָרִית לְהוֹן לְמַן דַּהֲבָא
פָּרִיקוּ וִיהַבוּ לִי וּרְמֵיתֵיהּ בְּנוּרָא וּנְפַק עֶגְלָא הָדֵין׃ פקלת להם
אנצרו למן דהב פפכוה ואתוני בה פטרחתה פי שנאר וכרג
הדא שעגל׃ וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא כִּי פְרָעֹה אַהֲרֹן
לְשִׁמְצָה בְּקָמֵיהֶם׃ וַחֲזָא מֹשֶׁה יָת עַמָּא אֲרֵי בְטִיל הוּא אֲרֵי
בטילנון

פי'
כי ברע הוא
אותיות ערב
שהם ערב רב
שעשו את העגל
וכן תמצא שדי'
לבה והנביא
מתוודה בעו
עסקה זה לומר
ישרא' עשאוהו
וזה לומ' ערב
רב עשאוהו בלו
ושאו אותו אמרו
לו מי עשאך שם
ידע שור קונהו
והשיב להם נחמור
אבוס בעליו או
המצרים אשר
בשר חמורים
בשרם והשיב
זהבה ואמ' לנביא
ולא אמרתי לך
ישרא' לא ידע
עמי לא ידע
עמי לא התבונן
כן בספ' צרור
המור נ"ל"

רש"י

ואני נשב המקראות על אופנים ועל סדרים באתי ואמר כי יבכו כתרגומו לא אשבח עוד
מלאך אני בעצמי אך כמו וכניך הולכים בקרב ואמר אין בגו אני קצף כי על ידי מלאך
ל תשלנו מזה ובמה יודע אפוא יודע מציאות החן זהו בלכתך עמנו ועוד ד"א אני שואל
ממך שלא תשרה שכינתך עוד על א"ה ונפלינו אני ועמך ונהיה מובדלים בדבר
הזה מכל העם כמו והפלה יי' בין מקנה מצרים וגו' גם את הדבר הזה שלא תשרה
שכינתי עוד על אומות העולם אעשה ואין דבריו של בלעם ע"י שריית שכינה אלא נופל
וגלוי עינים כגון ולי דבר יגונב שומעין ע"י שליח ויאמר הראני נא את כבודיך ראה
משה שהיה עת רצון ודבריו מקובלין והוסיף לשאול להראותו כבודו ויאמר אני אעביר
הגיעה השעה שתראה בכבודי מה שארשה אותך לראות לפי שאני רוצה צריך ללמד סדר
תפלה שכשנצרכת לבקש רחמים על ישרא' הזכרת לי זכות אבות כסבור אתה שאם תמה
זכות אבות אין עוד תקוה אני אעביר כל מדת טובי לפניך על הצור ואתה נתון במערה

וקראתי

בטילנוץ אהרן׳ לאספבותהון שום ביש לדריהון׃ חתא ראא מוסי
קום אנהם מכשופין אד כשף הרון דו שאן מן מקאומיהם׃
ויעמד משה בשער המחנה ויאמר מי ליהוה אלי ויאספו אליו כל
בני לוי׃ וקם משה בתרע משריתא׳ ואמר׳ מן דחליא דיי״ ייתון
לותי׳ ואתכנישו לותיה כל בני לוי׃ תם קאם מוסי בבאב עסכר
וקל מן ללה אלי פאגתמע אליה (גמיע אליה) גמיע בני לוי׃ ויאמר
להם כה אמר יהוה אלהי ישראל שימו איש חרבו על ירכו עברו
ושובו משער לשער במחנה והרגו איש את אחיו ואיש את
רעהו ואיש את קרבו׃ ואמר להון׳ כדנן אמר יי״ אלהא דישראל׳
שוו גבר חרביה על ירכיה׳ עיברו ותובו׳ מתרע לתרע במשריתא׳
וקטולו גבר ית אחוהי׳ וגבר ית חבריה ואנש ית קריביה׃ קאל
להם כדא קאל ללה אלאה אסר׳ יתקלד כל רגל מנכם סיפה
ואמצו ארגעו מן באב אלי באב פי עסכר ויקתל כל רגל
מנכם חתא אכיה וצאחבה וקריבה׃ ויעשו בני לוי כדבר משה
ויפל מן העם ביום ההוא כשלשת אלפי איש׃ ועבדו בני לוי
כפתגמא דמשה׳ ונפל מן עמא ביומא ההוא׳ כתלתה אלפין
גברא׃ פצנע בני לוי כמא אמרהם מוסי פוקע מן קום פי דלך
יום שביה כתלאה אלאף רגל׃ ויאמר משה מלאו ידכם היום

מיכאן מיתרגמין בצבור״

רש״י ז״ל

וקראתי בשם לפניך. ללמדך סדר בקשת רחמים אף אם תכלה זכות אבות. וכסדר שאתה רואה
אותי מעוטף וקורא י״ג מדות הוי מלמד את ישראל לעשות כן ועל ידי שיזכירו לפני רחום וחנון
כי רחמי לא כלים. וחנותי את אשר אחון. אותן פעמים שארצה לחון. ורחמתי. עת שאחפוץ
לרחם ע״כ לא הבטיחו לא עתים אענה ועתים לא אענה אבל בשעת מעשה אמר הנה אנכי
כורת ברית הבטיחו שאינן חוזרות ריקם. ויאמר לא תוכל. אף כשאעביר כל טובי
על פניך איני נותן לך רשות לראות את פני. הנה מקום אתי. בהר אשר אני מדבר
עמך תמיד יש מקום מוכן לי לצרכך שאטמינך שם שלא תזוק ומשם תראה מה שתראה:
זהו פשוטו ומדרשו על מקום שהשכינה שם מדבר ואומ׳ המקום אתי ואינו אומ׳ אני

ליהוה כי איש בבנו ובאחיו ולתת עליכם היום ברכה׃ ואמ׳ משה׳
קריבו ידיכון יומא דין קרבנא קדם יי׳ ארי גבר בבריה ובאחוהי׳
ולאיתאה עליכון יומא דין ברכן׃ קא׳ להם מוסי אכמלו ואגבכם
אליום ללה כל רגל חתא באבנה ואכיה ותחל עליכם אליום ברכה׃
ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם אתם חטאתם חטאה גדלה
ועתה אעלה אל יהוה אולי אכפרה בעד חטאתכם׃ והוה ביומ׳
דבתרוהי׳ ואמר משה לעמא׳ אתון חבתון חובא רבא׳ וכען אסק
לקדם יי׳ מאם אכפר על חוביכון׃ ולמא כאן מן גד קא׳ מוסי לאלקום
אנתם אכטאתם כטייה עצימה׃ ואלאן איצעד אלי אללה לעל אסתגפר
ען כטייתכם׃ וישב משה אל יהוה ויאמר אנא חטא העם הזה
חטאה גדלה ויעשו להם אלהי זהב׃ ותב משה לקדם יי׳ ואמר׳
בבעו׳ חב׳ עמא הדין חובא רבא׳ ועבדו להון דחלן דדהב׃ פרגע
מוסי אלי אללה וקא׳ יא רב קד אכטא הדא אלקום כטייה עצימה
וצנעו להם מעבודא מן דהב׃ ועתה אם תשא חטאתם ואם אין
מחני נא מספרך אשר כתבת׃ וכען אם שבקת לחוביהון׳ ואם
לא׳ מחיני כען׳ מספרך דכתבתא׃ ואלאן אן גפרת כטייתהם
ואלא פאמחני מן דיואנך אלדי כתבתה פאסתריח׃ ויאמר יהוה
אל משה מי אשר חטא לי אמחנו מספרי׃ ואמר יי׳ למשה׳ מן

דחב

רש״י ז״ל

במקום שהקב״ה מקומו של עולמו ואין עולמו מקומו׃ בעבור כבודי׃ כשאעבור לפניך׃ בנקרת
הצור׳ כמו העיני האנשים ההם תנקר׳ יקרוה עורבי נחל׳ אני קרתי ושתיתי מים גבריה אחת
לכן׳ בנקרת הצור׳ בריית הצור היא המערה שעמד בה אליהו שנ׳ ויבא שם אל המערה׳ ושכותי
כפי׳ מכאן שנתנה רשות למחבלים לחבל ותרגומו ואגין במימרי כנוי הוא לדרך כבוד
של מעלה שאינו צריך לסכוך עליו בכף ממש׳ ואעדי ית דברת יקרי כשתסתלק הנהגת
כבודי מכנגד פניך ללכת משם ולהלן׳ וראית את אחורי׳ הראהו קשר של תפלין׳ פסל
לך׳ הראהו מחצב סנפירינון מתוך אהלו ואמ׳ לו הפסולת יהיה שלך ומשם נתעשר משה
הרבה׳ פסל לך׳ אתה שברת הראשונות אתה פסל לך אחרונות׳ משל למלך שהלך
למדינת

דחב קדמי אמחינה מספרי׃ קאל אלה לה אלדי אכטא לי אמחוה
מן דיואני׃ ועתה לך נחה את העם אל אשר דברתי לך הנה
מלאכי ילך לפניך וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם׃ וכען איזיל
דבר ית עמא לאתר דמלילית לך הא מלאכי יהך קדמך וביום
אסערותי ואסער עליהון חוביהון׃ ואלאן אמץ סייר אלקום אלי אלמ
וצע אלדי קלתה לך הודא מלכי יסיר בין ידיך ופי יום מטאלבתי
אטאלבהם בכטייתהם׃ ויגף יהוה את העם על אשר עשו את
העגל אשר עשה אהרן׃ ומחא יי ית עמא על דאשתעבדו
לעגלא דעבד אהרן׃ פצדם אלה אלקום עלא מא אצטנעו אלעגל
אלדי צנעה הרון׃ וידבר יהוה אל משה לך עלה
מזה אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים אל הארץ אשר
נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה׃ ומליל
יי עם משה איזיל סק מכא את ועמא דאסיקתא מארעא
דמצרים לארעא דקיימית לאברהם ליצחק וליעקב למימר
לבנך אתנינה׃ תם קאל אלה למוסי אמץ אצעד מן הונא אנת
ואלקום אלדי אצעדתהם מן בלד מצר אלי אלבלד אלדי אקסמת לאבר'
ויצח' ויעקו' קאילא לנסלכם אעטיה׃ ושלחתי לפניך מלאך
וגרשתי את הכנעני האמרי והחתי והפרזי החוי והיבוסי׃
ואשלח קדמך מלאכא ואתריך ית כנענאי אמוראי וחתאי

ס"א לאתרא

פסוק זה אין מתרגם בצבור׃

רש"י

במדינת הים והניח ארוסתו עם השפחות מתוך קלקול השפחות יצא עליה שם רע עמד
שושבינה וקרע את כתובתה. אמר אם יאמר המלך להרגה אומר לו עדיין אינה אשתך.
בדק המלך ומצא שלא היה הקלקול אלא מן השפחות ונתרצה לה. א"ל שושבינה כתוב לה כתובה
אחרת שנקרעה הראשונה. א"ל המלך אתה קרעת אותה אתה קנה לה נייר אחר ואני אכתוב
לה בכתב ידי. כך המלך זה הקב"ה השפחות אלו ערב רב והשושבין זה משה ארוסתו של
הקב"ה אלו ישראל לכך נאמר פסל לך. נכון מזומן. ואיש לא יעלה עמך. הראשונות על
ידי שהיו בתשואות וקולות וקולות שלטה בהן עין הרע אין לך יפה מן הצניעות. ויקרא
בשם ה' מתרגמינן וקרא בשמא דה'. ה' ה'. מדת רחמים היא אחת קודם שיחטא

ופרזאי חואי ויבוסאי׃ ואבעת בין ידיך מלכא אטרד בה כנעאניין ואמוריין וחתיין ופרזיין וחוויין ויבוסיין׃ אל ארץ זבת חלב ודבש כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה ערף אתה פן אכלך בדרך׃ לארע עבדא חלב ודבש ארי לא אסליק שכינתי מבינך ארי עם קשי קדל את דלמא אשיצינך באורחא׃ אלא בלד יפיץ לבן ועסל לאני לא אצעד נורי פי מא בינכם לאנכם קום צעאב אלרקאב כלא אפניכם פי אלטריק׃ וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו ולא שתו איש עדיו עליו׃ ושמע עמא ית פתגמא בישא הדין ואתאבלו ולא שוו גבר תקון זינה עלוהי׃ ולמא סמע אלקום הדא אלכבר אלסו פחזנו ולם יגעל כל אמר זיה עליה׃ ויאמר יהוה אל משה אמר אל בני ישראל אתם עם קשה ערף רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך׃ ואמר יי׳ למשה אימר לבני ישראל אתון עם קשי קדל שעא חדא אסליק שכינתי מבינך ואשיצינך וכען אעדי תיקון זינך מנך גלי קדמי מא אעביד לך׃ קאל אללה למוסי קל לבני אסר׳ אנתם קום צעאב אלרקאב פלו אני אצעד נורי פי מא בינכם טרפה ואחדה לאפניתכם ואן אדימו נזע זייכם ענכם חתא אערפכם מא אצנע בכם׃ ויתנצלו בני ישראל את עדים

מהר

רש״י

ואחת היא לאחר שיחטא וישוב. אל אף זו מדת רחמים וכה״א אלי אלי למה עזבתני ואין לומר למדת הדין למה עזבתני. כך מצאתיה במכילתא. ארך אפים. מאריך אפו ואינו ממהר ליפרע שמא יעשה תשובה. ורב חסד. לצריכי חסד שאין להם זכיות כל כך. ואמת. לשלם שכר טוב לעושי רצונו. נוצר חסד. שאדם עושה לפניו. לאלפים. לשני אלפים דורות. עונות. אלו הזדונות. פשעים. אלו המרדים שאדם עושה להכעיס. ונקה לא ינקה. לפי פשוטו משמע שאינו מוותר על העון לגמרי אלא נפרע ממנו מעט מעט. ורבותי׳ דרשו מנקה הוא לשבים ולא ינקה לשאינן שבים. פוקד עון אבות על בנים. כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם שכבר פירש במקרא אחר לשונאי. ועל רבעים.

דור

מהר חורב׃ ואעדו בני ישראל ית תיקון זינהון מטורא דחורב׃ ·
פאדאם בני אסר׳ עלי נזע זייהם מן גבל חריב׃ ומשה יקח את
האהל ונטה לו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה וקרא לו אהל
מועד והיה כל מבקש יהוה יצא אל אהל מועד אשר מחוץ
למחנה׃ ומשה נסיב ית משכנא ופרסיה ליה מברא למשריתא
ארחיק מן משריתא וקרי ליה משכן בית אולפנא והוי כל דתבע
אולפן מן קדם יי׳ נפיק למשכן בית אולפנא דמברא למשריתא׃ וכאן
מוסי יאכד אלכבא ויצרבה כארג אלעסכר בעידא מנה ויסמיה
כבא אלמחצר פכאן כל מן טלב עלמא מן ענד אללה יכרג אלי כבא
אלמחצר אלדי כארג אלעסכר׃ והיה כצאת משה אל האהל יקומו
כל העם ונצבו איש פתח אהלו והביטו אחרי משה עד באו
האהלה׃ והוי כד נפיק משה למשכנא קימין כל עמא ומתעתדין
גבר בתרע משכניה ומסתכלין אחורי משה עד דעליל
למשכנא׃ וכאן מוסי אדא כרג אלי אלכבא יכרג גמיע אלקום
פינתצב כל אמר עלי באב כבאיה וילתפתון ורא מוסי אלא
דכולה אלי אלכבא׃ והיה כבא משה האהלה ירד עמוד הענן
ועמד פתח האהל ודבר עם משה׃ והוי כד עליל משה
למשכנא נחית עמודא דעננא וקאים בתרע משכנא

רש״י

דור רביעי במנלה׳ מדה טובה מרובה ממדת פורענות אחת לחמש מאות שבמדה טובה
הוא אומר נוצר חסד לאלפים·· וימהר משה· כשראה משה שכינה עוברת ושמע קול הקריאה
מיד וישתחו·· ילך נא יי׳ בקרבנו· כמו שהבטחת מאחר שאתה נושא עון ואם עם קשה
עורף הוא וימרו בך ואמרת על זאת פן אכלך בדרך אתה תסלח לעונינו וגו׳ יש כי
במקום אם·· ונחלתנו· ותנינו לך לנחלה מיוחדת זו היא בקשת ונפלינו אני ועמך שלא
תשלח שכינתך עוד על האומות עובדי עז״·· כורת ברית· על זאת·· אעשה נפלאות·
לשון ונפלינו שתהיו נבדלין בזו מכל האומות עוע״ג שלא תשרה שכינתי עליהם·· את
האמרי וכו׳· שש אומות יש כאן כי הגרגשי עמד ופינה מפניהם·· אשריו· הוא אילן
שעובדין אותו·· קנא שמו· מקנא ליפרע ואינו מוותר וזהו כל לשון קנאה אוחז
בנצחונו ופורע מעוזביו· ואכלת מזבחו· כסבור אתה שאין עונש באכילתו ואני
מעלה

ומתמלל עם משה׃ פאדא דכל אללה יכלם עמוד אלגמאם ויקף עלי באבה ויכלם אללה מוסי׃ וראה כל העם את עמוד הענן עמד פתח האהל וקם כל העם והשתחוו איש פתח אהלו׃ וחזן כל עמא ית עמודא דענגא קאים בתרע משכנא וקימין כל עמא וסגדין גבר בתרע משכניה׃ פאדא ראא גמיע אלקום עמוד אלגמאם ואקף עלי באב אלכבא קאמו אגמעין וסגד כל אמר עלי באב כבאיה׃ ודבר יהוה אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו ושב אל המחנה ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל׃ וממליל יי׳ עם משה ממלל עם ממלל כמא דממליל גברא עם חבריה׃ ותאיב למשריתא ומשמשניה יהושע בר נון עולימא לא עדי מגו משכנא׃ ויכלם אללה מוסי שפאהא כמא יכלם אלמר צאחבה וירגע אלי אלעסכר וכאן כאדמה יהושע אבן נון שאבא לא יזול מן אלכבא׃

ה ויאמר משה אל יהוה ראה אתה אמר אלי העל את העם הזה ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי ואתה אמרת ידעתיך בשם וגם מצאת חן בעיני׃ ואמר משה קדם יי׳ חזי דאת אמר לי אסיק ית עמא הדין ואת לא הודעתני ית דתשלח עמי ואת

אמרת

רש״י

מעלה עליך כמודה בעבודתם שמתוך כך אתה בא ולוקח מבנותיו לבניך׃ חדש האביב׃ חדש האביב׃ חדש הבכיר שהתבואה מבכרת בבישוליה׃ כל פטר רחם לי׃ באדם׃ וכל מקנך תזכר׃ וכל מקנך אשר תזכר בפטר שור ושה אשר יפטור זכר את רחמה׃ פטר׃ לשון פתיחה וכן פוטר מים ראשית מדון׃ תזכר׃ לשון נקבה הוא מוסב על היולדת׃ ופטר חמור׃ ולא שאר בהמה טמאה׃ תפדה בשה׃ נותן שה לכהן והוא חולין ביד כהן ופטר חמור מותר לעבודה לבעלים׃ וערפתו׃ עורפו בקופיץ מאחוריו והורגו הוא הפסיד ממון כהן לכך יפסד ממונו׃ כל בכור בניך תפדה׃ חמשה סלעים פדיונו קצוב של ומדיו מעבן חדש תפדה׃ ולא יראו פני ריקם׃ לפי פשוטו של מקרא דבר בפני עצמו הוא ואינו מוסב על הבכור שאין במצות בכור ראיית פנים אלא אזהרה אחרת היא וכשתעלו לרגל לראות לא יראו פני ריקם מצוה עליכם להביא עולת ראיית פנים׃ ולפי מדרש ברייתא מקרא יותר הוא ומופנה לגזרה שוה ללמד על הענקתו של עבד עברי שהוא ל׳ סלעים

מכל

אמרת רביתך בשום ׳ ואף אשכחתא רחמין קדמי ; תם קא׳ מוסי ללה
אנת עשם באנך קלת לי אצעד הולאי קום ואנת פלם תערפני
במן תבעת מעי ואנת פקד קלת אני ערפתך אסמך וגדת חצאא
עדי ; ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכיך
ואדעך למען אמצא חן בעיניך וראה כי עמך הגוי הזה ; וכען
אם כען אשכחית רחמין קדמך ׳ הודעני כען ית אורח טובך ׳ ואדע
רחמך ׳ בדיל דאשכח רחמין קדמך ׳ וגלי קדמך ׳ ארי עמך עמא
הדין ; ואלאן אן וגדת חצאא ענדך ערפני סבילך חתא אערף בך
לכי אגד חצאא ענדך ואנצר לשעבך הדה אלאמה ; ויאמר פני
ילכו והנחתי לך ; ואמר שכינתי תהך ואניח לך ; קא׳ נורי יסיר
מעך תם אן אקדך ; ויאמר אליו אם אין פניך הולכים אל תעלנו
מזה ; ואמר קדמוהי אם לית שכינתך מהלכא בינגא לא תסקננא
מכא ; קא׳ לה אן לם יסיר נורך מענא פלא תצעדנא מן ההנא ;
ובמה ; יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך הלוא בלכתך
עמנו ׳ ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה ; ובמא
יתידע הכא ׳ ארי אשכחית רחמין קדמך אנא ועמך ׳ הלא במהך
שכינתך עמנא ׳ ויתעבדן לנא פרישן לי ולעמך ׳ משנוי מכל
עמא ׳ דעל אפי ארעא ; ובמא דא יערף אלאן אן קד וגדת חצאא
ענדך אנא וקומך אלא במסיר נורך מענא פנבין אנא וקומך

רש״י

מכל מין ומין כפדיון בכור במס׳ קידושין ׃ בחריש ובקציר תשבות ׃ למה נזכר חריש וקציר יש מרבותי׳ אומרין על חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית ללמדך שמוסיפין מחול על הקדש וכך משמעו ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות ועבודת ששת הימים שהתרתי לך יש שנה שהחריש והקציר אסור ואין צריך לומר חריש וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וגו׳ ׃ ויש אומרין שאינו מדבר אלא בשבת וחריש וקציר שהוזכר בו לומר לך מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר שהוא מצוה ודוחה את השבת ׃ בכורי קציר חטים שאתה מביא בו שתי הלחם מן החטים ׃ בכורי ׃ שהיא מנחה ראשונה הבאה מן החדש חטים למקדש כי מנחת העומר הבא בפסח מן השעורים היא ׃ וחג האסיף ׃ בזמן שאתה אוסף תבואתך מן השדה לבית ׃ אסיפה זו לשון הכנסה לבית

מן כל אלקום אלדין עלי וגה אלארץ׃

יז ויאמר יהוה אל משה גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם׃ ואמר יי׳ למשה אף ית פתגמא הדין דמלילתא אעביד ארי אשכחתא רחמין קדמי ורביתך בשום׃ תם קאל אללה למוסי הדא אלאמר אלדי קלתה איצא אצנעה לאנך קד וגדת חטא ענדי ושרפת אסמך׃ ויאמר הראני נא את כבדך׃ ואמר אחזיני כען ית יקרך׃ קאל אורני נורך איצא׃ ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם יהוה לפניך וחנתי את אשר אחן ורחמתי את אשר ארחם׃ ואמר אנא אעבר כל טובי על אפך ואקרי בשמא דיי׳ קדמך ואחון למן דאחון וארחים על מן דארחים׃ קאל אנא אמר גמיע נורי בחצרתך ואנאדי באסם אללה בין ידיך וארוף מן ארוף וארחם מן ארחם׃ ויאמר לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי׃ ואמר לא תכול למחזי ית אפי שכינתי ארי לא יחזינני אנשא ויתקיים׃ קאל לא תטיק אן תנצר נורי לאנה לא יראה אנסאנא פיחיא׃ ויאמר יהוה הנה מקום אתי ונצבת על הצור׃ ואמר יי׳ הא אתר מתקן קדמי ותתעתד על טנרא׃ קאל אללה הודא ענדי מוצע אנתצב עלי אלצואן׃ והיה בעבר כבדי ושמתיך בנקרת הצור ושכתי כפי עליך עד עברי׃ ויהי במעבר יקרי ואשוינך במערת טנרא ואגין במימרי עלך עד דאעבר׃ פאדא מר בך נורי צירתך

רש״י ז״ל

פי

כמו ואספתו אל תוך ביתך׳ תקופת השנה׳ שהוא בחזרת השנה בתחלת שנה הבאה׳ תקופה׳ לשון מסיבה והקפה׳ כל זכורך׳ כל הזכרים שבך הרבה מצות בתורה נאמרו ונכפלו ויש מהן שלש פעמים וארבע לחייב ולעבור על מנין לאוין שבהם ועל מנין עשה שבהן׳ כי אוריש׳ כתרגומו אתריך וכן יחל רש וכן ויורש את האמורי לשון גירושין׳ והרחבתי את גבולך׳ ואתה רחוק מבית הבחירה ואינך יכול לראות לפני תמיד לכך אני קובע לך ג׳ רגלים הללו׳ לא תשחט וגו׳ לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים אזהרה לשוחט או לזורק או לאחד מבני חבורה׳ ולא ילין׳ כתרגומו אין לינה מועלת בראש המזבח ואין לינה אלא

בעמוד

פי נקיר אלצואן ואצללת במחאבי עליך אלי אן יגוז אוולה׃ והסרתי את כפי וראית את אחרי ופני לא יראו׃ ואעדי ית דברת יקרי ותחזי ית דבתרי ודקדמי לא יתחזון׃ פאזיל סחאבי חתא תנט׳ר אואכר נורי ואואילה לא תרא׃

ויאמר יהוה אל משה פסל לך שני לחת אבנים כראשנים וכתבתי על הלחת את הדברים אשר היו על הלחת הראשנים אשר שברת׃ ואמר יי׳ למשה פסול לך תרין לוחי אבנא כקדמאי ואכתוב על לוחיא ית פתגמיא דהוו על לוחיא קדמאי דתברתא׃ תם קאל אללה למוסי אנחת לוחי גוהר כאלאוולין ואכתב עליהמא אלכלאם אלד׳י כאן פי אללוחין אלאוולין אלד׳י כסרתהמא׃ והיה נכון לבקר ועלית בבקר אל הר סיני ונצבת לי שם על ראש ההר׃ והוי זמין לצפרא ותסק בצפרא לטורא דסיני ותתעתד קדמי תמן על ריש טורא׃ וכן מהייא אלי אלגדאה ואצעד באלגדאה אלי גבל סינא וקף לי תם עלי ראס אלגבל׃ ואיש לא יעלה עמך וגם איש אל ירא בכל ההר גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא׃ ואנש לא יסק עמך ואף אנש לא יתחזי בכל טורא אף ענא ותורי לא ירעון לקביל טורא ההוא׃ ואנסאנא לא יצעד מעך ולא ירא פי שי מן אלגבל חתא אלגנם ואלבקר לא ירעון ממא יליה׃ ויפסל שני לחת אבנים כראשנים וישכם משה בבקר ויעל אל הר סיני כאשר צוה יהוה אתו ויקח בידו שני לחת אבנים׃

רש״י ז״ל

בעמוד השחר׃ זבח חג הפסח׃ אימוריו ומכאן אתה למד לכל הקטר חלבים ואברים׃ ראשית בכורי אדמתך׃ משבעת המינין האמורין בשבח ארצך ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש הוא דבש תמרים׃ לא תבשל גדי׃ אזהרה לבשר בחלב וג׳ פעמים כתוב בתורה אחד לאכילה ואחד להנאה ואחד לאיסור בישול׃ גדי׃ כל ולד רך במשמע ואף עגל וכבש מהו שהוצרך לפרש בכמה מקומות גדי ללמדך שגדי סתם כל יונקים במשמע׃ בחלב אמו׃ פרט לעוף שאין לו חלב שאין איסורו מן

ופסל׳ תרין לוחי אבניא כקדמאי׳ ואקדים משה בצפרא וסליק
לטורא דסיני׳ כמא דפקיד יי׳ יתיה׳ ונסיב בידיה׳ תרין לוחי אבניא׳
פנחת לוחי גוהר כשאחלין ואדלג מוסי בשגראה ויצעד שי גבל
סיני כמא אמלה שלה ואכד שלוחין בידה׳ וירד יהוה בענן ויתיצב
עמו שם ויקרא בשם יהוה׳ ואתגלי יי׳ בעננא׳ ואתעתד עמיה תמן
וקרא בשמא דיי׳׳ תם תגלא שלה בשגמאם ואוקף נורה מעדה
הנאך ונאדא באסמה׳ ויעבר יהוה על פניו ויקרא יהוה׳ יהוה אל
רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת׳ ואעבר יי׳ שכינתיה על
אפוהי וקרא׳ יי׳ יי׳ שהא רחמנא וחננא׳ מרחיק רגז ומסגי
למעבד טבון וקשוט׳ ולמא מד נורה בין ידיה נאדא שלה
שטאיך שרחום שראוף טויל שמהל כתיר שפיצל ושאחסאן׳ נצר
חסד לאלפים נשא עון ופשע וחטאה ונקה׳ לא ינקה פקד עון אבות
על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים׳ נטיר טיבו לשפי
דרין׳ שביק לעוין׳ ולמרוד ולחובין סלח לדתיבין לאוריתיה
ולדלא תיבין לא מזפי׳ מסער חובי אבהן על בנין ועל בני בנין
מרדין׳ על דר תליתי ועל דר רביעי׳ חאפץ שאחסאן לשוף גאפר
שדנב ושגרם ושכטייה ויברי ולא יברי מטשב ברנוב שאבא מע
שבנין ובני שבנין ושתושת ושרואבע׳ וימהר משה ויקד ארצה
וישתחו׳ ואוחי משה׳ וכרע על ארעא וסגיד׳ פאסרע מוסא
וכד עלי שארץ וסגד׳ ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך אדני
ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה ערף הוא וסלחת לעוננו
ולחטאתינו ונחלתנו׳ ואמר׳ אם כען אשכחית״ קדמך יי׳ תהך
כען שכינתא דיי׳ בינגא׳ ארי עם קשי קדל הוא׳ ותשבוק
לחובנא ולחטאנא ותחסננא׳ קש אן וגדת חיצאא ענדך
יא רב יסיר נורך פימא בינגא ועלי אנהם קום שרקאב פאגפר

רחמין

לנובנא

דגובנא וכטאיאנא ואצטפנא: ויאמר הנה אנכי כרת ברית נגד
כל עמך אעשה נפלאת אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים
וראה כל העם אשר אתה בקרבו את מעשה יהוה כי נורא הוא
אשר אני עשה עמך: ואמר הא אנא גזר קים קדם כל עמך אעבי
פרישן דלא אתבריאו בכל ארעא ובכל עממיא ויחזי כל עמא
דאת בינהון ית עובדא דיי׳ ארי דחיל הוא דאנא עביד עמך: קאל
האנא שאהד עהדא והדא גמיע קומך אצנע אעגובאת מא לם יכלק
מתלהא פי גמיע אלעאלם ופי מא בין אלאמם פינט׳ר גמיע אלקום. אלדי
אנת פי מא בינהם צנע אללה אנה מכיף אלדי צאנעה מעך: שמר
לך את אשר אנכי מצוך היום הנני גרש מפניך את האמרי והכנעני
והחתי והפרזי והחוי והיבוסי: טר לך ית דאנא מפקיד לך יומא
דין האנא מתריך מן קדמך ית אמוראי וכנענאי וחתאי ופרזאי
וחואי ויבוסאי: אחפט׳ מא אנא אמרך בה אליום האנא טארד מן
בין ידיך אלאמוריין ואלכנאעניין ואלחתיין ואלפרזיין ואלחויין ואל
יבוסיין: השמר לך פן תכרת ברית ליושב הארץ אשר אתה בא
עליה פן יהיה למוקש בקרבך: אסתמר לך דלמא תגזר קים ליתיב
ארעא דאת עליל עלה דלמא יהי לתקלא בינך: פאחדר אן
תעהד עהדא לאהל אלבלד אלדי אנת דאכל אליה כלא יכונו והקא
פי מא בינך: כי את מזבחתם תתצון ואת מצבתם תשברון ואת
אשריו תכרתון: ארי ית איגוריהון תתרעון וית קמתהון תתברון:

רש״י ז״ל

התורה שלא מדברי סופרים: את הדברים האלה ולא אתה חייב לכתוב תורה שבעל פה: ויהי
ברדת משה: כשהביא לוחות אחרונות ביו״כ: כי קרן. לשון קרנים שהאור מבהיק ובולט
כמו קרן ומהיכן זכה משה לקרני ההוד: רבותינו אמרו מן המערה שנתן הקב״ה ידו על
פניו של׳ ושכותי כפי: וייראו מגשת. אין בא וראה כמה גדול ומגונה כוחה של עבירה
שעד שלא שלטו ידיהם בעבירה מהו אומר ומראה כבוד יי׳ כאש אוכלת בראש ההר
לעיני בני ישראל ולא יראים ולא מזדעזעים ומשעשו את העגל אף מקרני הודו של
של משה היו מרתיעין ומזדעזעים: הנשיאים בעדה. כמו נשיאי העדה: וידבר משה אליהם

וית אשיריהון תקיצון׃ בל מדאבחהם תנקצו ודכאכהם תכסרו
וסואריהם תגדעו׃ כי לא תשתחוה לאל אחר כי יהוה קנא שמו
אל קנא הוא׃ ארי לא תסגוד לטעות עממיא ארי יי קנא שמיה
אל קנא הוא׃ ולא תסגד למעבודאת אכר לאן אללה אסמה אלמעא
קב והו יקדר עלי אן יעאקב׃ פן תכרת ברית ליושב הארץ וזנו
אחרי אלהיהם וזבחו לאלהיהם וקרא לך ואכלת מזבחו׃ דלמא
תגזר קים ליתיב ארעא ויטעון בתר טעותהון וידבחון לטעותהון
ויקרון לך ותיכול מדבחיהון׃ כלא תעהד עהדא מע אהל אלבלד
פיגטון פי תבע מעבודאתהם וידבחון להא וידעו בך ותאכל מן
דבחהא׃ ולקחת מבנתיו לבניך וזנו בנתיו אחרי אלהיהן והזנו את
בניך אחרי אלהיהן׃ ותסב מבנתהון לבנך ויטעון בנתהון בתר
טעותהון ויטעין ית בנך בתר טעותהון׃ ותזווג בניך מן בנאתה
פתגטי בנאתה פי תבע מעבודאתהם ותגטי בניך איצא׃ אלהי
מסכה לא תעשה לך׃ דחלן דמתכא לא תעביד לך׃ ומעבודא
מסבוכא לא תצנע לך׃ את חג המצות תשמר שבעת ימים
תאכל מצות אשר צויתך למועד חדש האביב כי בחדש
האביב יצאת ממצרים׃ ית חגא דפטיריא תטר שבעא יומין
תיכול פטירא דפקידתך לזמן ירחא דאביבא ארי בירחא
דאביבא נפקתא ממצרים׃ וחג אלפטיר אחפט׳ה סבעה איאם
אכל פטירא כמא אמרתך פי וקת שהר אלפריך אד פיה כרגת
מן מצר׃ כל פטר רחם לי וכל מקנך תזכר פטר שור ושה׃
כל פתח ולדא דילי הוא׃ וכל בעירך דכרין תקדיש בכור תור
ואמר׃ וכל אול בטן מן אלנאס פהו לי ומא דכרתה מאשיתך
מן אואיל אלבקר ואלגנם׃ ופטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה
וערפתו כל בכור בניך תפדה ולא יראו פני ריקם׃ ובכור דחמרא
תפרוק

תפרוק באמרא׃ ואם לא תפרוק ותקטיה׃ כל בכרא דבנך תפרוק׃
ולא יתחזון קדמי ריקנין׃ ובכר שחמיר אפדה בשאה ואן לם תפדיה
פאקפה ובכור בניך אפדהם ולא תחצ׳רו בין ידיי פרגא׃ ששת
ימים תעבד וביום השביעי תשבת בחריש ובקציר תשבת׃ שתא
יומין תפלח׃ וביומא שביעאה תנוח׃ בזרעא ובחצדא תנוח׃ ופי
סתה׃ איאם אכדם ופי יום שאבע אסבת חתא וקת שחלת ופי חצאד
אסבת׃ וחג שבעת תעשה לך בכורי קציר חטים וחג האסיף
תקופת השנה׃ וחגא דשבועיא תעביד לך׃ בכורי חצד חטין וחגא
דכנשא במפקה דשתא׃ וחג שאסאביע תצנעה וקת בכור חצאד
שחנטה וחג שגמע פי נאחית שסנה׃ שלש פעמים בשנה יראה כל
זכורך את פני האדון יהוה אלהי ישראל׃ תלת זמנין בשתא
יתחזון כל דכורך קדם רבון עלמא יי׳ אלהא דישראל׃ תלאת מראר
פי שסנה יחצ׳ר גמיע דכורך בין ידיי שסיד שלה שאה אסראיל׃ כי
אוריש גוים מפניך והרחבתי את גבלך ולא יחמד איש את
ארצך בעלתך לראות את פני יהוה אלהיך שלש פעמים בשנה׃
ארי אתריך עממין מן קדמך ואפתי ית תחומך ולא יחמיד אנש
ית ארעך במסקך׃ לאתחזאה קדם יי׳ אלהך תלת זמנין בשתא׃ לאני
סאקלע אממא מן בין ידיך ואוסע תכ׳מך חתא לא יג׳תצב אחד
שיא מן ארצ׳ך אדא צעדת לתנט׳ר בין ידי שלה רבך תלאת
מראר פי שסנה׃ לא תשחט על חמץ דם זבחי ולא ילין לבקר

רש״י

שליחותו של מקום ולשון הוה הוא כל הענין הזה׃ ואחרי כן נגשו׃ אחר שלמד לזקנים חוזר
ומלמד הפרשה או ההלכה לישראל׃ תנו רבנן כיצד סדר המשנה׃ משה היה למד מפי
הגבורה׃ נכנס אהרן שנה לו משה פרקו נסתלק אהרן וישב לו לשמאל משה׃ נכנסו
בניו שנה להן משה פרקן נסתלקו זקנים ישבו לצדדין נכנסו כל העם שנה להם משה
נמצא ביד כל העם אחד׃ ביד הזקנים שנים׃ ביד בני אהרן שלשה׃ ביד אהרן ארבעה
וכו׳ כדאית׳ בעירובין׃ ויתן על פניו מסוה׃ כתרגומו בית אפי׃ לשון ארמי הוא בגמר׳

זבח חג הפסח: לא תכוס על חמיע דם פסחי ולא יביתון לצפרא ··
תרבי נכסת חגא דפסחא ולא תדבח פסחי עלי כמיר ולא תבית
שחום חגי אלי אלגדאה: ראשית בכורי אדמתך תביא בית יהוה
אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו: ריש בכורי ארעך תיתי
לבית מקדשא דיי אלהך לא תיכלון בסר בחלב: ואואיל בכור
ארצך תאתי בהא אלי בית אללה רבך ולא תטבך לחמא בלבן:
ויאמר יהוה אל משה כתב לך את
הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת
ישראל: ואמר יי למשה כתוב לך ית פתגמיא האלין ארי על
מימר פתגמיא האלין גזרית עמך קים ועם ישראל: תם קאל אללה
למוסי אכתב לך הדא אלכלמאת לאני בסבבהא עהדת מעך
עהדא ומע בני אסר': ויהי שם עם יהוה ארבעים יום וארבעים
לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ויכתב על הלחת את דברי
הברית עשרת הדברים: והוה תמן קדם יי ארבעין יממין וארבעין
לילון לחמא לא אכל ומיא לא שתי וכתב על לוחיא ית פתגמי
קימא עסרא פתגמין: פאקאם תם ענד אללה ארבעין יומא
וארבעין לילה לם יאכל טעאמא ולם ישרב מאא פכתב
לה עלי אללוחין כתאב אלעהד והי אלעשר אלכלמאת: ויהי ברדת
משה מהר סיני ושני לחת העדת ביד משה ברדתו מן ההר
ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו: והוה כד נחת
משה מטורא דסיני ותרין לוחי סהדותא בידא דמשה ב
במיחתיה מן טורא ומשה לא ידע ארי סגי זיו יקרא דאפוהי
במללותיה עמיה: ולמא נזל מוסי מן גבל סיני ולוחי אלשהאדה
פי ידה פי נזולה מן אלגבל ומוסי לם יעלם אן קד בץ וגהה חין
כלמה אללה: וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן
עור

עור פניו וייראו מגשת אליו׃ וחזא אהרן וכל בני ישרא׳ ית משה׳
והא סגי זיו יקרא דאפוהי ודחילו מלאתקרבא לותיה׃ פראה הרון
וסאיר בני אסר׳ פאדא קד בץ וגהה פכאפו אן יתקדמו אליה׃ ויקרא
אלהם משה וישבו אליו אהרן וכל הנשאים בעדה וידבר משה
אלהם׃ וקרא להון משה׳ ותבו לותיה׳ אהרן וכל רברביא בכנשתא׳
ומליל משה עמהון׃ פדעא בהם מוסי פרגע אליה הרון וגמיע׳
אשראף גמאעה פכלמהם׃ ואחרי כן נגשו כל בני ישראל ויצום
את כל אשר דבר יהוה אתו בהר סיני׃ ובתר כן אתקרבו כל בני
ישרא׳ ופקידנון׳ ית כל דמליל יי׳ עמיה בטורא דסיני׃ ובעד דלך
תקדם סאיר בני אסר׳ פאמרהם בגמיע מא כלמה אללה בה פי גבל
סיני׃ ויכל משה מדבר אתם ויתן על פניו מסוה׃ ושיצי משה׳
מלמללא עמהון׳ ויהב על אפוהי בית אפי׃ פלמא פרג מוסי מן
מכאטבתהם געל עלי וגהה ברקעא׃ ובבא משה לפני יהוה
לדבר אתו יסיר את המסוה עד צאתו ויצא ודבר אל בני ישראל
את אשר יצוה׃ וכד עליל משה׳ לקדם יי׳ למללא עמיה׳ מעדי׳ ית
בית אפי עד מפקיה׳ ונפיק׳ וממליל עם בני ישרא׳ ית דמתפקד׃
וכאן אדא דכל בין ידי אללה ליכאטבה ינזע אלברקע אלי כרוגה
ויכלם בני אסר בגמיע מא יומר בה׃ וראו בני ישראל את פני
משה כי קרן עור פני משה. והשיב משה את המסוה על פניו עד

רש״י ז״ל

פי׳ לבא ועוד בכתובות זה הא מסוה לשון הבטה היה מסתכל בה את כלן מסוה
בגד הניתן כנגד הפרצות ובית העינים ולכבוד קרני ההוד שלא יזונו הכל מהם היה נותן
המסוה כנגדן ונוטלו בשעה שהיה מדבר עם ישרא׳ ובשעה שהמקום נדבר עמו
עד צאתו ובצאתו יצא בלא מסוה ״ודבר אל בני ישרא׳ וראו קרני ההוד בפניו וכשהוא
מסתלק מהם והשיב את המסוה על פניו עד באו לדבר אתו וכשבא לדבר אתו
נוטלו מעל פניו״ בלד

חסלת פרשת כי תשא ב״ד

באו לדבר אתו׃ וחזן בני ישראל ית [illegible] אפי משה׳ ארי סגי׳ זיו
יקרא דאפי משה׳ ומתיב משה ית בית אפי על אפוהי׳ עד דעליל
למללא עמיה׃ חתא ינצ׳ר גמיעהם וגהה אנה קד בץ׳ תם ירד
ﭏברקע עלי וגהה ﭏדי דכולה ליאכאטבה׃

פ׳ ק׳ חנכחג גדג

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אלהם אלה
הדברים אשר צוה יהוה לעשת אתם׃ ואכניש משה׳ ית כל
כנשתא דבני ישראל ואמר להון ﭏין פתגמיא׳ דפקיד יי׳ למעבד
יתהון׃ תם גמע מוסי גמאעה׳ בני אסר׳ וקל להם הדא ﭏאמור
ﭏדי אמר ﭏלה אן תצנעו׃ ששת ימים תעשה מלאכה וביום
השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון ליהוה כל העשה בו
מלאכה יומת׃ שתא יומין תתעביד עבידתא וביומא שביעאה יהי
לכון קדשא׳ שבא שבתא קדם יי׳ כל דיעביד ביה עבידתא
יתקטיל׃ אן יכון סתה׳ איאם תצנע ﭏצנאיע ופי ﭏיום ﭏסאבע
יכון לכם קדסא עטלה הי סבת ללה כל מן עמל עמלא
פיהא יקתל׃ לא תבערו אש בכל משבתיכם ביום השבת׃
לא תבערון אישתא׳ בכל מותבניכון׳ ביומא דשבתא׃ לא
תשעלו ﭏנאר פי גמיע מסאכנכם פי יום ﭏסבת׃
ויאמר משה אל כל עדת בני ישראל
לאמר זה הדבר אשר צוה יהוה לאמר׃ ואמר משה׳ לכל
כנשתא

ויקהל משה׃ למחרת יום הכפורים כשירד מן ההר והוא לשון הפעיל שאינו מכניס בידים אלא הם נאספים על פי דבורו ותרגומו ואכניש׃ ששת ימים׃ הקדים להם אזהרת שבת לצווי מלאכת המשכן לומר שאינה דוחה את השבת׃ לא תבערו אש׃ יש מרבותינו אומרין הבערה ללאו יצאת ויש אומרין לחלק יצאת׃ זה הדבר אשר צוה ייי לי לאמר לכם׃ נדיב לבו׃ ע״ש שלבו נודבו קרוי נדיב לב וכבר פירשתי נדבת המשכן ומלאכתו במקום צוואתם׃ את המשכן׃ יריעות התחתונות הנראות בתוכו קרוי משכן׃

את

כנשתא דבני ישראל למימר· דין פתגמא דפקיד יי׳ למימר׳ תם
קל מוסי לגמאעה׳ בני אסר׳ הדא שאמר שלי אמר שלה בה קאילא׳
קחו מאתכם תרומה ליהוה כל נדיב לבו יביאה את תרומת
יהוה זהב וכסף ונחשת׳ סבו מנכון אפרשותא קדם יי׳ כל דיתרעי
לביה׳ ייתי· ית אפרשותא קדם יי׳ דהבא וכספא ונחשא׳ איתו מנכם
ברפיעה ללה כל מן סלת נפסה יאתי רפיעה׳ ללה דהב וורק
ונחאס׳ ותכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים׳ ותכלא
וארגונא׳ וצבע זהורי ובוץ ומעזי׳ ואסמאנגון וארגואן ׳
וצבג קרמז ועשר ומרעזא׳ ועלת אילם מאדמים ועורת
תחשים ועצי שטים׳ ומשכי דדכרי מסמקי׳ ומשכי ססגונא ׳
ואעי שטין ׳ וגלוד כבאש אדים וגלוד דארש וכשב שקנט׳
ושמן למאור ובשמים לשמן המשחה ולקטרת הסמים׳ ומשחא
לאנהרותא׳ ובסמיא למשח רבותא׳ ולקטרת בסמיא׳ ודהן
לשיאה ואטיאב לדהן שמסח ולבכור שצמוג׳ ואבני שהם
ואבני מלאים לאפד ולחשן׳ ואבני ברלא׳ ואבני אשלמותא׳
לשקעא באיפודא ובחשנא׳ וחגארה׳ בלור וחגארה׳ נצאם ׳
לשידרה ולשבדנה׳ וכל חכם לב בכם יבאו ויעשו את כל
אשר צוה יהוה׳ וכל חכימי לבא דבכון ייתון ויעבדון׳ ית כל דפקיד
יי׳׳ וכל חכים פיכם יגו ויצנעו גמיע מא שלה בה׳ את המשכן ׳

אמר

רש״י ז״ל

את אהלו· הוא אהל יריעות עזים העשוי לגג·· ואת מכסהו· מכסה עורות האילים
והתחשים·· המסך· פרוכת המחיצה· כל דבר המגין בין למעלה בין מכנגד קרוי מסך
וסכך וכן סכת בעדו· הככי סך את דרכך·· לחם הפנים· כבר פירשתיו ע״ש שהיו לו פנים
לכאן ולכאן שהוא עשוי כמין תיבה פרוצה·· ואת כליו· מלקחים ומחתות·· נרותיה·
לוזינ״ש בלע״ז ביניהן שהשמן והפתילות נתונין בהן·· ואת שמן המאור· אף הוא צריך
חכמי לב שהוא משוכה משאר שמנים כמו שמפורש במנחות מגרגרו בראש הזית

את אהלו ואת מכסהו את קרסיו ואת קרשיו את בריחיו את
עמודיו ואת אדניו: ית משכנא ית פרסיה וית חופאיה פורפוהי
דפוהי עברוהי עמודוהי וסמכוהי: שמסכן נבאה וגשאה שצצה
תכאתגה ואמהאגה עמדה וקואעדה: את הארן ואת בדיו
את הכפרת ואת פרכת המסך: ית ארונא וית אריחוהי ית
כפרתא: וית פרכתא דפרסא: ושצנדוק ודהוקה ושגשא ושסגה
את השלחן ואת בדיו ואת כל כליו ואת לחם הפנים: ית פתורא
וית אריחוהי וית כל מנוהי וית לחים אפיא: ושמאידה ודהוקהא
וגמיע אנתהא ושכבז שמווגה: ואת מנרת המאור ואת כליה
ואת נרתיה ואת שמן המאור: וית מנרתא דאנהורי וית
מנהא וית בוצינהא: וית משחא דאנהרותא: ומנארה
איצאה ואניתהא וקרגהא ודהן שאיצאה: ואת מזבח הקטרת
ואת בדיו ואת שמן המשחה ואת קטרת הסמים ואת מסך
הפתח לפתח המשכן: וית מדבחא דקטרת בסמיא וית אריחוהי
וית משחא דרבותא וית קטרת בסמיא וית פרסא דתרעא
לתרע משכנא: ומדבח שבכור ודהוקה ודהן שמסח ובכור
צמוג וסתר באב שמסכן: את מזבח העלה ואת מכבר הנחשת
אשר לו את בדיו ואת כל כליו את הכיר ואת כנו: ית
מדבחא דעלתא וית קרדא דנחשא דיליה ית אריחוהי וית
כל

רש"י

והוא כתוב וגו' מסך הפתח ויצוק שלפני המזרח שלא היו שם קרשים ולא יריעות: את עמודיו
ואת אדניה: כי חצר קרוי כאן לשון זכר ולשון נקבה ובן דברים הרבה: ואת מסך שער החצר:
הוא פרוס לצד המזרח עשרים אמה אמצעיות של רוחב החצר שהיה חמשים רחב ומתוך
כיוונו לצד צפון טו אמה וכן לדרום של חמש עשרה אמה קלעים לכתף: יתדותי לתקוע
ולקשור בה סופי היריעות בארץ שלא ינועו ברוח: מיתריהם חבלים לקשור: בגדי השרד
לכסות הארון והשולחן והמנורה והמזבחות בשעת סילוק מסעות: על הנשיאים עם הנשים
וסמוכין

כל מנוהי ית כיורא וית בסיסיה׃ ומדבח טצעידה וסרד טנחאס
שי לה ודהוקה וגמיע אניתה וטחוץ ומקעדה׃ את קלעי החצר
את עמדיו ואת אדניה ואת מסך שער החצר׃ ית סרדי דרתא
ית עמודוהי וית ס[illegible]הא וית פרסא דתרע דרתא׃ וקלוע ט׳
צראדק ועמדה וקואעדה וסתר באבה׃ את יתדת המשכן ואת
יתדת החצר ואת מיתריהם׃ ית סכי משכנא וית סכי דרתא וית
אטוניהון׃ ואותאד טמסכן ואותאד טצראדק ואטנאבהא׃ את
בגדי השרד לשרת בקדש את בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת
בגדי בניו לכהן׃ ית לבושי שמושא לשמשא בקודשא ית לבושי
קודשא לאהרן כהנא וית לבושי בנוהי לשמשא׃ ותיאב אושי
לשכרמה פי טקדס ותיאב טקדס להרון טאמאם ותיאב בניה לשי
אמאמה׃ ויצאו כל עדת בני ישראל מלפני משה׃ ונפקו כל
כנשתא דבני ישראל מן קדם משה׃ תם כרג גמיע גמאעה בני
אסר׳ מן בין ידי מוסי׃ ויבאו כל איש אשר נשאו לבו וכל אשר
נדבה רוחו אתו הביאו את תרומת יהוה למלאכת אהל מועד
ולכל עבדתו ולבגדי הקדש׃ ואתו כל גבר דאתרעי לביה וכל
דאשלימת רוחיה עמיה איתיאו ית אפרשותא קדם י׳ לעבידת משכן
זמנא ולכל פלחניה וללבושי קודשא׃ פאתא כל רגל מא
סכת נפסה וכל מן ראא רויאה אתו בדפיעה ללה לצנעה כבא
טמחצר וגמיע עמלה ותיאב טקדס׃ ויבאו האנשים על הנשים
כל נדיב לב הביאו חח ונזם וטבעת וכומז כל כלי זהב וכל
איש אשר הניף תנופת זהב ליהוה׃ ומיתן גבריא על נשיא
כל דאתרעי לביה איתיאו שירין ושבין ועזקן ומחוך כל מן
דדהב וכל גבר דארים ארמות דהבא קדם י׳׃ אתא בדאך טרגט
מע טנסא ומן כאן סכייא נפס מנהם אתא חתא בשפתינאך

ושנף וכאתם וחקאב וסאיר אניה דהב וכל מן עזל עדלא מן
דהב ללה׃ וכל איש אשר נמצא אתו תכלת וארגמן ותולעת
שני ושש ועזים וערת אילם מאדמים וערת תחשים הביאו׃
וכל גבר דאשתכח עמיה תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ
ומעזי ומשכי דדכרי מסמקי ומשכי ססגונא איתיאו׃ וכל מן
וגד מעה אסמאנגון וארגואן וצבג קרמז ושער ומרעזא
וגלוד כבאש אלים וגלוד דארש אתו בה׃ כל מרים תרומת
כסף ונחשת הביאו את תרומת יהוה וכל אשר נמצא אתו
עצי שטים לכל מלאכת העבדה הביאו׃ כל דארים ארמות
כסף ונחש איתיאו ית אפרשותא קדם יי וכל דאשתכח עמיה אעי
שטין לכל עבידת פולחנא איתיאו׃ וכל מן רפע רפיעה מן
פצה ונחאס אתו בהא ללה ומן וגד מעה כשב סנט לגמיע
צנעה עמל אתו בה׃ וכל אשה חכמת לב בידיה טוו ויביאו
מטוה את התכלת ואת הארגמן את תולעת השני ואת השש׃
וכל אתתא חכימת לבא בידהא עזלן ומיתן כד עזיל ית
תכלא וית ארגונא ית צבע זהורי וית בוצא׃ וכל אמראה
בצירה אן תגזל בידהא אתין מגזולא באסמאנגון וארגואן
וצבג קרמז ושער׃ וכל הנשים אשר נשא לבן אתנה
בחכמה טוו את העזים׃ וכל נשיא דאתרעי לבהון עמהון
בחכמא עזלן ית מעזיא׃ וכל אמראה בלג מן בצרהא גזלן
מרעזא׃ והנשאם הביאו את אבני השהם ואת אבני המלאים
לאפוד ולחשן׃ ורברביא איתיאו ית אבני בורלא וית אבני
אשלמותא לשקעא באיפודא ובחשנא׃ ואשראף אתו
בחגארה בלור וחגארה נצאם לצדרה ולצדרנה׃ ואת
הבשם ואת השמן למאור ולשמן המשחה ולקטרת הסמים׃

וית

ויתָ בסמא ויתָ משחא לאנהרותא ולמשח רבותא ולקטורת
בסמיא׃ ואטיאב ודהן אציאה ודהן אלמסח ובכור אלצמוג ׃
כל איש ואשה אשר נדב לבם אתם להביא לכל המלאכה אשר
צוה יהוה לעשות ביד משה הביאו בני ישראל נדבה ליהוה׃ כל
גבר ואתא דאתרעי לבהון עמהון לאיתאה לכל עבידתא
דפקיד ייי למעבד בידא דמשה אתיאו בני ישר׳ נדבתא
קדם ייי׃ בדאך כל רגל ואמראה סכת אנפסהם אן יאתו בשי
לגמיע אלצנאעה אלתי אמר אללה אן תצנע ביד מוסי אתו בהא
בני אסר׳ תברעא ללה׃
ב׳ ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא יהוה בשם בצלאל בן
אורי בן חור למטה יהודה׃ ואמר משה לבני ישר׳ חזו דרבי
ייי בשום בצלא׳ בר אורי בר חור לשבטא דיהודה׃ תם קאל מוסי
לבני אסר׳ אנצרו אן אללה קד שלף אסם בצלא׳ אבן אורי אבן
חור מן סבט יהודה׃ וימלא אתו רוח אלהים בחכמה בתבונה
ובדעת ובכל מלאכה׃ ואשלים עמיה רוח נבואה מן קדם ייי
בחכמה בסוכלתנו ובמדע ובכל עבידא׃ ואכמל פיה עלמא מן
ענדה בחכמה ופהם ומערפה בגמיע אלצנאיע׃ ולחשב מחשבת
לעשות בזהב ובכסף ובנחשת׃ ולאלפא אומנון למעבד בדהבא

רש״י

וסמוכין אצלם · חח · הוא תכשיט של זהב עגול נתון על הזרוע · והוא הצמיד · כומז · כלי
של זהב הוא נתון כנגד אותו מקום לאשה · ורבותי׳ פירשו כומז כאן מקום זמה · וכל
איש אשר נמצא אתו · תכלת או ארגמן או תולעת שני או עורות אילים או תחשים כולם
הביאו · טוו את העזים · היא היתה אומנות יתירה שמעל גבי העזים טווים אותם ·
והנשאם הביאו · א״ר נתן מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכת המזבח בתחלה ובמלאכת
המשכן לא התנדבו תחלה · אלא כך אמרו נשיאים יתנדבו צבור מה שמתנדבים ומה
שמחסרין אנו משלימין אותו · כיון שהשלימו צבור את הכל שנ׳ והמלאכה היתה דים
אמרו נשיאים מה עלינו לעשות הביאו את אבני השוהם ואת אבני המלואים לכך התנדבו ·
בחנוכת המזבח בתחלה ולפי שנתעצלו מתחלה נחסרה אות משמם והנשאם כתיב ·

ובכספא ובנחשא׃ וחאדק בשמהאן בצנעה דהב ופצה ונחאס׃
ובחרשת אבן למלאת ובחרשת עץ לעשות בכל מלאכת מחשבת׃
ובאומנות אבן טבא לאשלמא ובנגרות אעא׳ למעבד בכל עבידת
אומנון׃ ובכרט חגארה׳ גוהר לינצאם ונגר כשב ועמל סאיר
צנאיע׃ ולהורת נתן בלבו הוא ואהליאב בן אחיסמך למטה דן׃
ולאלפא יהב בלביה הוא ואהליאב בר אחיסמך לשבטא דדן׃ ולת׳
תעלים געל פי קלבה הו ואהליאב אבן אחיסמך מן סבט דן׃ מלא
אתם חכמת לב לעשות כל מלאכת חרש וחשב ורקם בתכלת
ובארגמן בתולעת השני ובשש וארג עשי כל מלאכה וחשבי
מחשבת׃ אשלים עמהון חכימות לבא׳ למעבד כל עבידת נגר
ואומן וצייר בתכלא ובארגונא׳ בצבע זהורי׳ ובבוצא ומחי׳
עבדי כל עבידא׳ ומלפי אומנון׃ אכמל פי קלובהם חכמה אן
יצנעו כל צנעה׳ אסתאד וחאדק וראקם באסמאנגון וארגואן
וצבג קרמז ועשר וחאיך פאהמא צאנעי כל צנעה וחאדקאן
בשמהן׃ ועשה בצלאל ואהליאב וכל איש חכם לב אשר נתן
יהוה חכמה ותבונה בהמה לדעת לעשת את כל מלאכת עבדת
הקדש לכל אשר צוה יהוה׃ ועבד בצלאל ואהליאב וכל גבר
חכים לבא׳ דיהב יי׳ חכמתא וסוכלתנותא בהון׳ למדע למעבד׳
ית כל עבידת פולחן קודשא׳ לכל דפקיד יי׳׃ פיצנעא וסאיר
חכמא מן געל אללה פיהמא חכמה ופהם אן יערפו ליעמלו
גמיע צנעה׳ עמל אלקדס כמא אמר אללה׃ ויקרא משה אל בצלאל
ואל אהליאב ואל כל איש חכם לב אשר נתן יהוה חכמה בלבו
כל אשר נשאו לבו לקרבה אל המלאכה לעשת אתה׃ וקרא
משה׳ לבצלאל ולאהליאב ולכל גבר חכים לבא׳ דיהב יי׳
חכמתא בלביה׃ כל דאתרעי לביה׳ למקרב לעבידתא למעבד
יתה׃

בצלאל
ואהליאב

יתה: תם נאדא מוסי בהמא ובסאיר חכמא שדי געל שלה ש'
חכמה פי קלובהם כל מן ראא ראיה אן יתקדם לי צנאעה י
ליעמלהא: ויקחו מלפני משה את כל התרומה אשר הביאו בני
ישראל למלאכת עבדת הקדש לעשת אתה והם הביאו אליו עוד
נדבה בבקר בבקר: ונסיבו מן קדם משה ית כל אפרשותא דאיתיאו
בני ישראל לעבידת פלחן קדשא למעבד יתה: ואינון מיתן ליה
עוד נדבתא בצפר בצפר: פקבצו מן בין ידי מוסי גמיע שרפיעה
שדי גאו בהא בני אסר ליצנעה עמל שקדס לתעמל מנהא ועאד
שקום יאתונה בבלאעה פי כל גדאה: ויבאו כל החכמים העשים
את כל מלאכת הקדש איש איש ממלאכתו אשר המה עשים:
ואתו כל חכימיא דעבדין ית כל עבידת קדשא גבר גבר מעבידתיה
דאנון עבדין: חתא גאו גמיע שחכמא שצאנעין גמיע צנעה ש'
קדס כל רגל מן צנאעתה: ויאמרו אל משה לאמר מרבים העם
להביא מדי העבדה למלאכה אשר צוה יהוה לעשת אתה: ואמרו
למשה למימר: מסגן עמא לאיתאה מסת פלחנא לעבידתא דפקיד
יי' למעבד יתה: פקאלו למוסי הודא שקום מכתרון אן יאתו בפאצל
מן כפאיה עמל שצנאעה שתי אמר שלה אן תעמל: ויצו משה
ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה
לתרומת הקדש ויכלא העם מהביא: ופקיד משה ואעברו כרוז

רש"י ז"ל

חור: בנו של מרים היה. אהליאב: משבט דן מן הירודים שבשבטים מבני השפחות והשוהו
המקום לבצלאל במלאכת המשכן והוא מגדולי השבטים לקיים מה שנ' ולא נכר שוע לפני דל.
מדי העבודה: יותר מכדי צורך העבודה. ויכלא: לשון מניעה כמו ויכלא הגשם מן השמים.
והמלאכה היתה דים לכל המלאכה: ומלאכת ההבאה היתה דים של עושי המשכן לכל המלאכה
של משכן לעשות אותה ולהותר. והותר: כמו והכבד את לבו. והכות את מואב לשון פעול הוא.
ויעש בצלאל: לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר משאר החכמים נקראת על שמו. נבוב לוחות:
נבוב הוא חלול וכן ונבוב ארבע אצבעות נבובי. נבוב לוחות: הלוחות של עצי שטים לכל רוח
והחלל באמצע. במראות הצובאות: בנות ישראל היו בידן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות

במשריתא למימר גבר ואתא לא יעבדון עוד עבידתא לאפרשות
קודשא ופסק עמא מלאיתאה פאמר מוסי ונודי בצות פי עסכר
קאילא כל רגל ואמראה לא יאתי בשי בעד הדא מן רפיעה שקדס
פאנקטע שקום מן ימגי בשי והמלאכה היתה דים לכל המלאכה
לעשות אתה והותר ועבידתא הות מסת לכל עבידתא למעבד יתה
ויתרת וכאן מא אתו בה כפאיה לגמיע צנאעה אן תעמל מנה
ופאצלא ויעשו כל חכם לב בעשי - ג׳ ב׳
המלאכה את המשכן עשר יריעת שש משזר ותכלת וארגמן
ותולעת שני כרבים מעשה חשב עשה אתם ועבדו כל חכימי לבא
בעבדי עבידתא ית משכנא עסר יריען דבוץ שזיר ותכלא וארגונ
וצבע זהורי צורת כרובין עובד אומן עבד יתהון פצנע כל חכים
מן צנאיע נפס המסכן עשר שקק מן שש משזור ואסמאנגון
וארגואן וצבג קרמז צורא צנעה חאדק צנעהא ארך היריעה
האחת שמנה ועשרים באמה ורחב ארבע באמה היריעה האחת מדה
אחת לכל היריעת אורכא דיריעתא חדא עסרין ותמני אמין ופתיא
ארבע אמין דיריעתא חדא משחתא חדא לכל יריעתא טול כל
שקה תמאניה ועשרין דראע וערצהא ארבעה אדרע מסאחה
ואחדה לגמיע שקק ויחבר את חמש היריעת אחת אל אחת
וחמש יריעת חבר אחת אל אחת ולפית ית חמיש יריען חדא
עם חדא וחמיש יריען לפית חדא עם חדא ולצק כמס שקק
ואחדה מע אכרא וכמס שקאק ואחדה אלי אכרא ויעש ללאת
תכלת על שפת היריעה האחת מקצה במחברת כן עשה בשפת
היריעה הקיצונה במחברת השנית ועבד ענובין דתכלא על
ספתא דיריעתא חדא מסטרא בית לופי כין עבד בספתא דיריעתא
בסטרא בית לופי תנינא וצנע ערא מן אסמאנגון פי חאשיה

אשקה

שקה ואחדה מן טרף אלמוצולה וכדאך צנע פי טרף אלחאשיה
אלטרפא אלמוולפה אלתאניה׃ חמשים ללאת עשה ביריעה האחת
וחמשים ללאת עשה בקצה היריעה אשר במחברת השנית מקבילת
הללאת אחת אל אחת׃ חמשין ענובין עבד ביריעתא חדא׃ וחמשין
ענובין עבד בסטרא דיריעתא׃ דבית לופי תנינא׃ מכונן ענוביא׃
חדא לקביל חדא׃ כמסין ערוה צנעהא פי שקה ואחדה וכ׳ ערוה
צנעהא פי טרף שקה אלמולפה אלתאניה ואלערא מתקאבלה ואחדה
באיזא אלאכרא׃ ויעש חמשים קרסי זהב ויחבר את היריעת אחת
אל אחת בקרסים ויהי המשכן אחד׃ ועבד חמשין פרפין דדהב ולפיף
ית יריעתא חדא עם חדא בפרפיא׃ והוה משכנא חד׃ וצנע כמסין
שצץ מן דהב וולף שקק ואחדה אלי אלאכרא באלשצץ פצאר אלמסכן
ואחדא׃ ויעש יריעת עזים
לאהל על המשכן עשתי עשרה יריעת עשה אתם׃ ועבד יריען
דמעזי לפרסא על משכנא׃ חדא עסרי יריען עבד יתהון׃ וצנע
שקק מן מרעזא כבאא עלי אלמסכן אחדי עשר שקה צנעהא׃
ארך היריעה האחת שלשים באמה וארבע אמות רחב היריעה
האחת מדה אחת לעשתי עשרה יריעת׃ אורכא דיריעתא חדא׃
תלתין אמין וארבע אמין פתיא דיריעתא חדא׃ משחתא חדא׃
לחדא עסרי יריען׃ טול כל שקה תלאתין דראע ועריצהא ארבעה
אדרע מסאחה ואחדה לאחדי עשר שקה׃ ויחבר את חמש
היריעת לבד ואת שש היריעת לבד׃ ולפיף ית חמיש יריען לחוד׃
וית שית יריען לחוד׃ וכייט אלכמס שקק עלי חדה ואלסת שקק
עלי חדה׃ ויעש ללאת חמשים על שפת היריעה הקיצנה במחברת
וחמשים ללאת עשה על שפת היריעה החברת השנית׃ ועבד
ענובין חמשין׃ על ספתא דיריעתא׃ בסטרא בית לופי׃ וחמשין

הקיצנ

ענובין עבד על ספתא דיריעתא דבית לופי תבינא׃ וצנע כמסין
ערוה פי חאשיה׳ שלשקה ואחדה שטרפא שמתלפה וכמסין ערוה
פי טרף שלשקה שמתלפה שתאניה׃ ויעש קרסי נחשת חמשים לחבר
את האהל להיות אחד׃ ועבד פרפין דנחש חמשין׳ ללפפא ית
משכנא למהוי חד׃ וצנע כמסין שצץ מן נחאס ליולף שמסכן
פצאר ואחדא׃ ויעש מכסה לאהל ערת אילם מאדמים ומכסה
ערת תחשים מלמעלה׃ ועבד חופאה למשכנא דמשכי דכרי
מסמקי׳ וחופאה דמשכי ססגונא מלעילא׃ וצנע גטאא לשכבא
מן גלוד כבאש אדים וגטאא מן גלוד דארש מן פוק׃
ויעש את הקרשים למשכן עצי שטים
עמדים׃ ועבד ית דפיא למשכנא דאעי שטין קימין׃ וצנע שתכאתג
לשמסכן מן כשב שסנט קאימא׃ עשר אמת ארך הקרש ואמה
וחצי האמה רחב הקרש האחד׃ עסר אמין ארכא דדפא ואמתא
ופלגות אמתא פתיא דדפא חד׃ עשרה אדרע טול כל תכתגה
ודראע ונצף ערצהא׃ שתי ידת לקרש האחד משלבת אחת
אל אחת כן עשה לכל קרשי המשכן׃ תרין צירין לדפא חד׳
משלבין חד לקביל חד׳ כין עבד׳ לכל דפי משכנא׃ ולהא צירן
מלסנאן אחדהמא באיזא שאכר כדאך צנע לגמיע תכאתג
שמסכן׃ ויעש את הקרשים למשכן עשרים קרשים לפאת
נגב תימנה׃ ועבד ית דפיא למשכנא עסרין דפין׳ לרוח
עיבר דרומא׃ פצנע שתכאתג ללמסכן עשרין תכתגה מן
גהת מהב שגנוב׃ וארבעים אדני כסף עשה תחת עשרים
הקרשים שני אדנים תחת הקרש האחד לשתי ידתיו ושני
אדנים תחת הקרש האחד לשתי ידתיו׃ וארבעין סמכין
דכסף עבד׳ תחות עסרין דפין׳ תרין סמכין׳ תחות דפא חד

לתרין

לתרין צירוהי ותרין סמכין תחות דפא חד לתרין צירוהי ׃ וארבעין
קאעדה מן פצה צנעהמא תחת אלעשרין אלתכתגה קאעדתאן
תחת כל תכתגה לציראהא ׃ ולצלע המשכן השנית לפאת צפון
עשה עשרים קרשים ׃ ולסטר משכנא תנינא לרוח צפונא
עבד עסרין דפין ׃ ולגאנב אלמסכן אלתאני מן גהה מהב אלשמאל
צנע עשרין תכתגה ׃ וארבעים אדניהם כסף שני אדנים תחת
הקרש האחד ושני אדנים תחת הקרש האחד ׃ וארבעין סמכיהון
דכסף תרין סמכין תחות דפא חד ותרין סמכין תחות דפא
חד ׃ וארבעין קאעדה מן פצה קאעדתין תחת כל תכתגה ׃
ולירכתי המשכן ימה עשה ששה קרשים ׃ ולסיפי משכנא מערבא
עבד שתא דפין ׃ ולמוכר אלמסכן מן אלגרב צנע סת תכאתג ׃
ושני קרשים עשה למקצעת המשכן בירכתים ׃ ותרין דפין
עבד לזוית משכנא בסופהון ׃ ותכתגתאן צנעהמא לרכני
אלמסכן פי אלזאויתין ׃ והיו תואמים מלמטה ויחדו יהיו תמים
אל ראשו אל הטבעת האחת כן עשה לשניהם לשני המקצעת ׃
והוו מכוונין מלרע וכחדא הוו מכוונין ברישיהון בעזקתא חדא
כין עבד לתרויהון לתרתין זוין ׃ פצארת מעתדלה מן אספל
וגמיעא צארת מעתדלה מן פוק בחלקה ואחדה כדאך צנע
לזאויתין כליהמא ׃ והיו שמנה קרשים ואדניהם כסף ששה עשר
אדנים שני אדנים שני אדנים תחת הקרש האחד ׃ והוו תמניא
דפין וסמכיהון דכסף שתת עשר סמכין תרין סמכין תרין סמכין
תחות דפא חד ׃ פצארת תמאן תכאתג וקואעדהא מן פצה סתה

רש"י ז"ל

ואף אותן לא עיכבו מלהביא לנדבת המשכן והיה מואס משה בהן מפני שעשויין ליצר
הרע א"ל הקב"ה קבל כי אלו חביבין עלי מן הכל שעל ידיהן העמידו הנשים צבאות לבות
במצרים כשהיו בעליהן יגעים בעבודת פרך היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשקה
ומאכילות אותן ונוטלות המראות וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה ומשדלתו
בדברים לומר אני נאה ממך ומתוך כך מביאות לבעליהן לידי תאוה ונזקקות להם

עשר קאעדה קאעדתין תחת כל תכתגה׃ ויעש בריחי עצי שטים
חמשה לקרשי צלע המשכן האחת׃ ועבד עברי דאעי שטין
חמשא לדפי סטר משכנא חד׃ וצנע אמהאג מן כשב אלסנט
כמסה לתכאתג גאנב אלמסכן אלואחד׃ וחמשה בריחם לקרשי
צלע המשכן השנית וחמשה בריחם לקרשי המשכן לירכתים
ימה׃ וחמשא עברין לדפי סטר משכנא תנינא וחמשה עברין
לדפי סטר משכנא לסופהון מערבא׃ וכמסה אמהאג לתכאתג
גאנב אלמסכן אלתאני וכמסה אמהאג לתכאתג גאנב אלמסכן פי
מוכרהא גרבא׃ ויעש את הבריח התיכן לברח בתוך הקרשים
מן הקצה אל הקצה׃ ועבד ית עברא מציעאה לאעברא בגו דפיא
מן סיפי לסיפי׃ וצנע אלמהג אלאוסט מנהא נאפד פי גוף אלתכאתג
מן אלטרף אלי אלטרף׃ ואת הקרשים צפה זהב ואת טבעתם עשה
זהב בתים לבריחם ויצף את הבריחם זהב׃ וית דפיא חפא דהבא
וית עזקתהון עבד דהבא אתרא לעבריא וחפא ית עבריא דהבא׃
וגשא אלתכאתג בדהב וצנע חלקהא מן דהב מכאנא לאלאמהאג
וגשא אלאמהאג איצא בדהב׃ ויעש את הפרכת תכלת וארגמן
ותולעת שני ושש משזר מעשה חשב עשה אתה כרבים׃ ועבד
ית פרכתא דתכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד
אומן עבד יתה צורת כרובין׃ וצנע אלסגף מן אסמאנג'ון
וארגואן וצבג קרמז ועשר משזור צנעה חאדק צנעהא
צורא׃ ויעש לה ארבעה עמודי שטים ויצפם זהב וויהם זהב
ויצק להם ארבעה אדני כסף׃ ועבד לה ארבעא עמודי שטין
וחפנון דהבא וויהון דהבא ואתיך להון ארבעה סמכין דכסף׃
וצנע להא ארבע עמד וגשאהא בדהב וזראפינהא דהב וצאג
להא ארבע קואעד מן פצה׃ ויעש מסך לפתח האהל תכלת
וארגמן ותולעת שני ושש משזר מעשה רקם׃ ועבד פרסא
לתרע

לתרע משכנא׳ תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר׳ עובד
צייר׃ וצנע סתרא לבאב אלכבא מן אסמאנגון וארגואן וצבג
קרמז ושׁש משזור צנעה׳ ראקם׃ ואת עמודיו חמשה ואת וויהם
וצפה ראשיהם וחשקיהם זהב ואדניהם חמשה נחשת׃ וית עמודוהי
חמשא וית וויהון׳ וחפי רישיהון וכבושיהון דהבא׳ וסמכיהון חמשא
דנחשא׃ ועמדה כמסה וזראפינהא וגשא רוסהא וטלאהא דהבא
וקואעדהא כמסה מן נחאס׃

ג׳ ד׳ ויעש בצלאל את הארן עצי שטים אמתים וחצי ארכו ואמה
וחצי רחבו ואמה וחצי קמתו׃ ועבד בצלאל ית ארונא דאעי שטין
תרתין אמין ופלגא אורכיה׳ ואמתא ופלגא פותייה׳ ואמתא ופלגא
רומיה׃ וצנע בצלאל אלצנדוק מן כשב אלסנט ד׳ דראען ונצף טולה
ודראע ונצף ערצה ודראע ונצף סמכה׃ ויצפהו זהב טהור מבית
ומחוץ ויעש לו זר זהב סביב׃ וחפהי דהב דכי מגיו ומברא׳
ועבד ליה׳ זיר דדהב סחור סחור׃ וגשאה בדהב כאלץ מן דאכל
ומן כארג וצנע לה דיגא מן דהב מסתדירא׃ ויצק לו ארבע
טבעת זהב על ארבע פעמתיו ושתי טבעת על צלעו האחת
ושתי טבעת על צלעו השנית׃ ואתיך ליה׳ ארבע עזקן דדהב׳
על ארבע זויתיה׳ ותרתין עזקן׳ על סטריה חד׳ ותרתין עזקן׳
על סטריה תנינא׃ וצאג לה ארבע חלק מן דהב וגעלהא פי
ארבע גהאתה חלקתין מן גאנבה אלואחד וחלקתין מן גאנבה
אלתאני׃ ויעש בדי עצי שטים ויצף אתם זהב׃ ועבד אריחי
דאעי שטין׳ וחפא יתהון דהבא׃ וצנע דהוקא מן כשב אלסנט
וגשאהא בדהב׃ ויבא את הבדים בטבעת על צלעת הארן
לשאת את הארן׃ ואעיל ית אריחיא בעזקתא׳ על סטרי׳
ארונא׳ למטל ית ארונא׃ ואדכל אלדהוק פי אלחלק עלי גאנבי

ט׳צנדוק ליחמל בהא׃ ויעש כפרת זהב טהור אמתים וחצי ארכה ואמה וחצי רחבה׃ ועבד כפרתא דדהב דכי תרתין אמין ופלגא אורכה ואמתא ופלגא פתיה׃ וצנע גשאא מן דהב כלץ דראעין וצף טולה ודראע ונצף עריצה׃ ויעש שני כרבים זהב מקשה עשה אתם משני קצות הכפרת׃ ועבד תרין כרובין דדהב נגיד עבד יתהון מתרין סטרי כפרתא׃ וצנע כרובין מן דהב מיצמתין צנעהמא מן טרפיי אגשא׃ כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה מן הכפרת עשה את הכרבים משני קצוותיו׃ כרובא חד מסטרא מכא וכרובא חד מסטרא מכא מן כפרתא עבד ית כרוביא מתרין קטרוהי׃ אחדהמא מן גאנבה ט׳אימן וט׳אכר מן גאנבה ט׳איסר מן ט׳גשא צנעהמא מן טרפיה׃ ויהיו הכרבים פרשי כנפים למעלה סככים בכנפיהם על הכפרת ופניהם איש אל אחיו אל הכפרת היו פני הכרבים׃ והוו כרוביא פריסין גדפיהון לעילא מטלין בגדפיהון על כפרתא ואפיהון חד לקביל חד לקביל כפרתא הוו אפי כרוביא׃ וכאנא ט׳כרובין באסטין אגנחתהמא ט׳ פוק ומיצללין בהמא עלי ט׳גשא ווגוההמא ט׳ואחד ט׳ ט׳אכר וט׳ ט׳גשא כאנת וגוההמא׃

ויעש את השלחן עצי שטים אמתים ארכו ואמה רחבו ואמה וחצי קמתו׃ ועבד ית פתורא דאעי שטין תרתין אמין אורכיה ואמתא פתייה ואמתא ופלגא רומיה׃ וצנע ט׳מאידה מן כשב ט׳סנט דראעין טולהא ודראע עריצהא ודראע ונצף סמכהא׃ ויצף אתו זהב טהור ויעש לו זר זהב סביב׃ וחפא יתיה דהב דכי ועבד ליה דיר דדהב סחור סחור׃ וגשא בדהב כאלץ וצנע לה דיגא מן דהב מסתדירא׃ ויעש לו מסגרת טפח סביב ויעש זר זהב למסגרתו סביב׃ ועבד ליה גדנפא

רומיה

קצותיו ק׳ יב מלאין יתיר ו׳ דגלא מעבקרי

ה׳

רגמיה פשבא סחור סחור ׃ ועבד זיל דדהב לגדנפיה סחור סחור ׃
וצנע להא חאפה מקדאר קבצה מסתדירא וצנע זיגא מן דהב
מסתדירא ׃ ויצק לו ארבע טבעת זהב ויתן את הטבעת על ארבע
הפאת אשר לארבע רגליו ׃ ואתיך ליה ארבע עזקן דדהב ׃ ויהב
ית עזקתא על ארבע זויתא דלארבע רגלוהי ׃ וצאג להא ד
חלק מן דהב וגעלהא פי ד גהאתיה אלתי באיזא ארבע ארגלהא ׃
לעמת המסגרת היו הטבעת בתים לבדים לשאת את השלחן ׃
לקביל גדנפא הואה עזקתא אתרא לאריחיא למטל ית פתורא ׃
אמאם אלחאפה כאנה אלחלק מכאנא לאלדהוק לתחמל בהא
אלמאידה ׃ ויעש את הבדים עצי שטים ויצף אתם זהב לשאת
את השלחן ׃ ועבד ית אריחיא דאעי שטין וחפא יתהון דהבא ׃
למטל ית פתורא ׃ וצנע אלדהוק מן כשב אלסנט וגשאהא בדהב
לתחמל בהא אלמאידה ׃ ויעש את הכלים אשר על השלחן את
קערתיו ואת כפתיו ואת מנקיתיו ואת הקשות אשר יסך בהן
זהב טהור ׃ ועבד ית מניא דעל פתורא ית מגסוהי וית בזכוהי
וית מכילתיה וית קסותיה דיתנסך בהון דדהב דכי ׃ וצנע אל
אניה אלדי עליהא אלקצע ואלדרוג ואלמלאעק ואלמדאהן אלדי
תגטא בהא מן דהב כאלץ ׃
ויעש את המנרה זהב טהור מקשה עשה את המנרה ירכה
וקנה גביעיה כפתריה ופרחיה ממנה היו ׃ ועבד ית מנרתא
דדהב דכי נגיד עבד ית מנרתא שדה וקנה כלידהא ׃
חזורהא ושושנהא מנה הוו ׃ וצנע אלמנארה מן דהב כאלץ
מצמתה צנעהא חתא ארגלהא וקצבהא ואמאתהא
ותפאפיחהא וסואסנהא מנהא כאנת ׃ וששה קנים יצאים
מצדיה שלשה קני מנרה מצדה האחד ושלשה קני מנרה
מצדה השני ׃

ושתא קנין נפקין מסטרהא׳ תלתא קני מנרתא׳ מסטרה חד׳ ותלתא
קני מנרתא׳ מסטרה תנינא׳ ושת קצבאת כארגאת מן גאנביהא
תלאת קצבאת מן גאנבהא ט׳ואחד ותלאת קצבאת מן גאנבהא ט׳
תאני׃ שלשה גבעים משקדים בקנה האחד כפתר ופרח ושלשה
גבעים משקדים בקנה אחד כפתר ופרח כן לששת הקנים
היצאים מן המנרה׃ תלתא כלידין מצירין׳ בקנא חד חזור
ושושן ותלתא כלידין מצירין׳ בקנא חד חזור ושושן׃ כין לשתא
קנין דנפקין מן מנרתא׃ תלאת גאמאת מלוזאת פי כל קצבה׃
תפאחה וסוסנה כדאך לסת ט׳קצבאת ט׳כארגאת מנהא׃
ובמנרה ארבעה גבעים משקדים כפתריה ופרחיה׃ ובמנרתא
ארבעה כלידין מצירין׳ חזורהא ושושנהא׃ ופי נפס ט׳מנארה
ארבע גאמאת מלוזאת ותפאפיחהא וסואסנהא׃ וכפתר
תחת שני הקנים ממנה וכפתר תחת שני הקנים ממנה וכפתר תחת
שני הקנים ממנה לששת הקנים היצאים ממנה׃ וחזור׳ תחות
תרין קנין דמנה׳ וחזור תחות תרין קנין דמנה׳ וחזור׳ תחות תרין
קנין דמנה׳ לשתא קנין דנפקין מנה׃ ותפאחה תחת כל קצבתין׳
מנהא כדאך לסת ט׳קצבאת ט׳כארגאת מנהא׃ כפתריהם וקנתם
ממנה היו כלה מקשה אחת זהב טהור׳ חזוריהון וקניהון מנה
הוו׳ כלה נגידא חדא דדהב דכי׃ ותפאפיחהא וקצבהא מנהא
כאנת כלהא מצמתה ואחדה מן דהב כאלץ׃ ויעש את נרתיה
שבעה ומלקחיה ומחתתיה זהב טהור׃ ועבד ית בוציניהא
שבעא׳ וציבתהא ומחתיתהא דדהב דכי׃ וצנע להא סבעה
סרג וכלבאתהא ומגאמרהא מן דהב כאלץ׃ ככר זהב טהור
עשה אתה ואת כל כליה׃ ככרא׳ דדהבא דכיא עבד יתה׳ וית
כל מנהא׃ מן בדרה׳ דהב כאלץ צנעהא וגמיע אמתהא׃

ויעש

ו' ד'
כמ'

ויעש את מזבח הקטרת עצי
שטים אמה ארכו ואמה רחבו רבוע ואמתים קמתו ממנו היו
קרנתיו׃ ועבד ית מדבחא דקטרת בוסמיא דאעי שטין אמתא
אורכיה ואמתא פתייה מרובע ותרתין אמין רומיה מניה הואה
קרנוהי׃ וצנע מדבח שבכור מן כשב שטנט טולה דראע
וערצה דראע מרבעא וסמכה דראעין וארכאנה מנה׃ ויצף
אתו זהב טהור את גגו ואת קירתיו סביב ואת קרנתיו ויעש לו
זר זהב סביב׃ וחפא יתיה דהב דכי ית אגריה וית כתלוהי סחור
סחור וית קרנוהי ועבד ליה זיר דדהב סחור סחור׃ וגשאה בדהב
כאלץ סטחה וחיטאנה מסתדירא וארכאנה וצנע לה זיגא מן
דהב מסתדירא׃ ושתי טבעת זהב עשה לו מתחת לזרו על
שתי צלעתיו על שני צדיו לבתים לבדים לשאת אתו בהם׃ ותרתין
עזקן דדהב עבד ליה מלרע לדיריה על תרתין זויתיה על
תרין סטרוהי לאתרא לאריחיא למטל יתיה בהון׃ וחלקתין מן
דהב צנעהמא לה מן דון דיגה פי גהתיה מאך עלי גאנביה
מכאנא לשדהוק ליחמל בהא׃ ויעש את הבדים עצי שטים ויצף
אתם זהב׃ ועבד ית אריחיא דאעי שטין וחפא יתהון דהבא׃
וצנע שדהוק מן כשב שטנט וגשאהא בדהב׃ ויעש את שמן
המשחה קדש ואת קטרת הסמים טהור מעשה רקח׃ ועבדי ית
משחא דרבותא קדשא וית קטורת בסמיא דכי עובד בוסמנו׃

רש"י

ומתעברות ויולדות שם שנ' תחת התפוח עוררתיך וכו' וזהו של' במראות הצובאות ונעשה
הכיור מהן שהוא לשום שלום בין איש לאשתו להשקות מהמים שבתוכו למי שקינא לה בעלה
ותדע לך שהן מראות ממש שהרי נאמר ונחשת התנופה שבעים ככר וגו' ויעש בה את
אדני וגו'. וכיור וכנו לא הוזכרו שם למדת שלא היה נחשת הכיור מנחשת התנופה כך
דרש ר' תנחומא. וכן תרגום אונקלוס במחזית נשיא וכן תרגום של מראות מירו"וליש
בלעז וכן מצינו בישעיה והגליונים מתרגמינן מחזיתא. אשר צבאו לא הביאו נדבתן
לעשות קלעי החצר. כמדת קלעי החצר. בל"ד חסלת פ' ויקהל בס"ד

וצנע דהן אלמסח קדסא ובכור אלצמוג מטהרא צנעה עטאר׃
ויעש את מזבח העלה עצי שטים חמש
אמות ארכו וחמש אמות רחבו רבוע ושלש אמות קמתו׃ ועבד
ית מדבחא דעלתא דאעי שטין׃ חמיש אמין אורכיה׃ וחמיש
אמין פתיה מרובע׃ ותלת אמין רומיה׃ וצנע מדבח אלצעידה
מן כשב אלסנט טולה כמסה אדרע ועֿרצה כמסה מרבעא
ותלאתה אדרע סמכה׃ ויעש קרנתיו על ארבע פנתיו ממנו
היו קרנתיו ויצף אתו נחשת׃ ועבד קרנוהי על ארבע זויתיה׃
מניה הואה קרנוהי׃ וחפא יתיה נחשא׃ וצנע ארכאנה פי ארבע
זואיאה מנה כאנת ארכאנה וגשאה בנחאס׃ ויעש את כל כלי
המזבח את הסירת ואת היעים ואת המזרקות את המזלגת ואת
המחתת כל כליו עשה נחשת׃ ועבד ית כל מני מדבחא׃ ית
פסכתירותא וית מגרופיתא וית מזרקיא׃ ית צנוריתא וית מחתיתא׃
כל מנוהי עבד נחשא׃ וצנע גמיע אניתה אלצנאן ואלמגארף ואל
מראנב ואלמנאשל ואלמגאמר גמיע דלך מן נחאס׃ ויעש
למזבח מכבר מעשה רשת נחשת תחת כרכבו מלמטה עד חציו׃
ועבד למדבחא סרדא עובד מצדתא דנחשא׃ תחות סוביביה׃
מלרע עד פלגיה׃ וצנע לה סרדא עלי צנעה אלשבכה מן נחאס
דון שרגבה מן אספל אלי נצפה׃ ויצק ארבע טבעת בארבע
הקצות למכבר הנחשת בתים לבדים׃ ואתיך ארבע עזקן
בארבע זויתא לסרדא דנחשא אתרא לאריחיא׃ וצאג ארבע
חלק פי ארבע אטראף סרד אלנחאס מכאנא לאלדהוק׃ ויעש
את הבדים עצי שטים ויצף אתם נחשת׃ ועבד ית אריחיא
דאעי שטין׃ וחפא יתהון נחשא׃ וצנע אלדהוק מן כשב אלסנט
וגשאהא בנחאס׃ ויבא את הבדים בטבעת על צלעת המזבח

לשאת

לשאת אתו בהם נבוב לחת עשה אתו׃ ואעיל ית אריחיא בעזקתא על סטרי מדבחא למטל יתיה בהון חליל לוחין עבד יתיה׃ ואדכלהא פי אלחלק עלי גאנבי אלמדבח ליחמל בהא אלואחא מגוופא צפאיחא׃ ויעש את הכיור נחשת ואת כנו נחשת במראת הצבאת אשר צבאו פתח אהל מועד׃ ועבד ית כיורא דנחשא וית בסיסיה דנחשא במחזית נשיא דאתין לצלאה בתרע משכן זמנא׃ וצנע אלחוץ ומקעדה מן נחאס מן מראיא אלנסא אלמתג׳ישאת אלי באב קבא אלמחצר׃

ויעש את החצר לפאת נגב תימנה קלעי החצר שש משזר מאה באמה׃ ועבד ית דרתא לרוח עיבר דרומא סרדי לדרתא דבוץ שזיר מאה אמין׃ וצנע צראדק אלמסכן מן גהת מהב אלג׳נוב קלוע אלצראדק מן עשר משזור מאיה דראע׃ עמדיהם עשרים ואדניהם עשרים נחשת ווי העמודים וחשקיהם כסף׃ עמודיהון עסרין וסמכיהון עסרין דנחשא ווי עמודיא וכבושיהון כסף׃ ועמדהא עשרין וקואעדהא עשרין מן נחאס וזראפין אלעמד וטלאהא פצה׃ ולפאת צפון מאה באמה עמודיהם עשרים ואדניהם עשרים נחשת ווי העמודים וחשקיהם כסף׃ ולרוח צפונא מאה אמין עמודיהון עסרין וסמכיהון עסרין דנחשא ווי עמודיא וכבושיהון כסף׃ ומן גהת אלשמאל מאיה דראע עמדהא עשרין וקואעדהא עשרין מן נחאס וזראפין אלעמד וטלאהא פצה׃ ולפאת ים קלעים חמשים באמה עמודיהם עשרה ואדניהם עשרה ווי העמודים וחשקיהם כסף׃ ולרוח מערבא סרדי חמשין אמין עמודיהון עסרא וסמכיהון עסרא ווי עמודיא וכבושיהון כסף׃ ומן גהת אלגרב

קלוע טולהא כמסין דראע ועמדהא עשרה וקואעדהא עשרה
וזראפין ט׳עמד וטלאהא פצה ׃ ולפאת קדמה מזרחה חמשים
אמה ׃ ולרוח קדומא מדנחא חמשין אמין ׃ ומן גהת ט׳שרק . כ׳
דראע ׃ קלעים חמש עשרה אל הכתף עמודיהם שלשה ואדניהם
שלשה ׃ סרדי חמיש עסרי אמין לעברא ׃ עמודיהון תלתא
וסמכיהון תלתא ׃ מנהא קלוע טולהא כמסה׳ עשר דראע לט׳כם
ועמדהא תלאתה וקואעדהא תלאתה ׃ ולכתף השנית מזה ומזה
לשער החצר קלעים חמש עשרה אמה עמדיהם שלשה ואדניהם
שלשה ׃ ולעברא תנינא מכא ומכא לתרע דרתא ׃ סרדי חמיש
עסרי אמין ׃ עמודיהון תלתא ׃ וסמכיהון תלתא ׃ ולט׳כם ט׳תאני
צאל ימנה ויסרה לבאב ט׳צראדק קלוע טולהא כמסה׳ עשר
דראע ועמדהא תלאתה וקואעדהא תלאתה ׃ כל קלעי החצר
סביב שש משזר ׃ כל סרדי דרתא סחור סחור דבוץ שזיר ׃ גמיע
קלוע ט׳צראדק מסתדירא מן עשר משזור ׃ והאדנים לעמדים
נחשת ווי העמדים וחשוקיהם כסף וצפוי ראשיהם כסף והם
מחשקים כסף כל עמדי החצר ׃ וסמכיא לעמודיא דנחשא ׃ ווי
עמודיא וכבושיהון כסף ׃ וחפוי רישיהון כסף ׃ ואנון מכבשין ׃
כסף ׃ כל עמודי דרתא ׃ גמיע קואעד ט׳עמד מן נחאס וזראפינהא
וטלאהא פצה כמא אן גמיעהא מטלייה פצה ׃ ומסך שער
החצר מעשה רקם תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר
ועשרים אמה ארך וקומה ברחב חמש אמות לעמת קלעי
החצר ׃ ופרסא דתרע דרתא עובד צייר דתכלא וארגוונא
וצבע זהורי ובוץ שזיר ׃ ועסרין אמין אורכא ׃ ורומא בפותיא
חמיש אמין ׃ לקביל סרדי דרתא ׃ וסתר באב ט׳צראדק צנעה׳

ראקם

אמה

ראקם מן אסמאנגון וארגואן וצבג קרמז ועשר משזור טולה עשרין דראע ורפעה כ׳די הו עריצ׳ה כמסה׳ אד׳רע באזא קלוע צ׳ראדק׳ ועמדיהם ארבעה ואדניהם ארבעה נחשת ווי׳הם כסף וצפוי ראשיהם וחשקיהם כסף׳ ועמודיהון ארבעא וסמכיהון ארבעא דנחשא׳ וויהון כסף׳ וחפוי רישיהון׳ וכבושיהון כסף׳ ועמד הא ארבעה׳ וקואעדהא ארבעה מן נחאס וזראפינהא פצ׳ה וג׳שא רוסהא וטלאהא פצ׳ה׳ וכל היתדת למשכן ולחצר סביב נחשת׳ וכל סכיא׳ למשכנא ולדרתא׳ סחור סחור דנחשא׳ גמיע אותאד ג׳מסכן וג׳צראדק מסתדירא מן נחאס׳

קכ״ב פסוקים סי׳ סגולה . ג ד ה

ה

אלה פקודי המשכן משכן העדת אשר פקד על פי משה עבדת הלוים ביד איתמר בן אהרן הכהן׳ אלין מנייני משכנא משכנא דסהדותא׳ דאתמנאו על מימרא דמשה פלחן ליואי׳ בידא דאיתמר בר אהרן כהנא׳ הדא עדד מא דכל פי ג׳מסכן מסכן ג׳שהאדה ג׳די עד באמר מוסי ג׳די יחמלה ג׳ליואניין עלי יד איתמר אבן הרון ג׳אמם׳ ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה את כל אשר צוה יהוה את משה׳ ובצלאל בר אורי בר חור לשבטא דיהודה׳ עבד ית כל דפקיד יי׳ ית משה׳ ג׳די צנעה בצלאל ן

רש״י ז״ל

אלה פקודי בפרשה זו נמנו כל משקלי נדבת המשכן לכסף ולזהב ולנחשת ונמנו כל כליו לכל עבודתו׳׳ המשכן משכן שני פעמים רמז למקדש שנתמשכן שני חרבנים על עונותיהן של ישראל׳׳ משכן העדות׳ עדות לישראל שויתר להם הקב״ה על מעשה העגל שהרי השרה שכינתו ביניהם׳׳ עבודת הלוים פקודי המשכן וכליו היא עבודה המסורה ללוים במדבר לשאת ולהוריד ולהקים איש איש למשאו המופקד עליו כמו שאמור בפ׳ נשא׳׳ ביד איתמר הוא היה פקיד עליהם למסור לכל בית אב עבודה שעליו׳׳ ובצלאל בן אורי בן חור עשה את כל אשר צוה יי׳ את משה׳ אשר צוה אותו משה אין כתיב כאן אלא כל אשר צוה יי׳ את משה אפילו דברים שלא אמר לו רבו הסכימה דעתו למה שנ׳ למשה בסיני׳

אורי ן חור מן סבט יהודה עלי גמיע מא אמר ﭏה בה מוסא׃
ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן חרש וחשב ורקם בתכלת
ובארגמן ובתולעת השני ובשש׃ ועמיה אהליאב בר אחיסמך
לשבטא דדן נגר ואומן וצייר בתכלא ובארגונא ובצבע
זהורי ובבוצא׃ ומעה אהליאב ן אחיסמך מן סבט דן אסתאד
וחאדק וראקם בﭏאסמאנגון וﭏארגואן וﭏצבג ﭏקרמז וﭏשער׃
כל הזהב העשוי למלאכה בכל מלאכת
הקדש ויהי זהב התנופה תשע ועשרים ככר ושבע מאות
ושלשים שקל בשקל הקדש׃ כל דהבא דאתעביד לעבידתא
בכל עבידת קודשא והוה דהב ארמותא עסרין ותשע ככרין
ושבע מאה ותלתין סלעין בסלעי קודשא׃ אמא ﭏדהב ﭏדי
עמל מנה ﭏצנאעה לגמיע צנאיע ﭏקדס פכאן גמלה׳ דהב
ﭏרפיעה תסעה ועשרין בדרה וסבע מאיה ותלאתין מתקאל
במתקﭏ ﭏקדס׃ וכסף פקודי העדה מאת ככר ואלף ושבע
מאות וחמשה ושבעים שקל בשקל הקדש׃ וכסף מני
כנשתא מאה ככרין ואלף ושבע מאה ושבעין וחמיש סלעין
בסלעי קודשא׃ ופצה מעדודי ﭏגמאעה מאיה קנטאר ואלף
וסבע מאיה וכמסה וסבעין מתקﭏ במתקﭏ ﭏקדס׃ בקע לגלגלת

מחצית

רש״י

כי משה צוה בצל״א לעשות תחל׳ כלים ואח״כ משכן א״ל בצל״א מנהג העולם לעשות תחל׳ בית
ואח״כ משים כלים בתוכו א״ל כך שמעתי מפי הקב״ה א״ל משה בצל ﭏ היית כי בודאי כך צוה
לי הקב״ה וכך עשה המשכן תחל׳ ואח״כ עשה כלים׃ הככר׃ ששים מנה ומנה של קדש כפול היה
הרי הככר ק״כ מנה והמנה כ״ה סלעים הרי ככר של קדש ג׳ אלפים שקלים לפ״כ מנה
בפרוטרוט כל השקלים שפחותין במנינם משלשת אלפים שאין מגיעין לככר׃ בקע׃ הוא שם
של משקל מחצית השקל׃ לשש מאות אלף וגו׳ כך היו ישראל וכך עלה מנינם אחר שהוקם
המשכן בספר וידבר ואף עתה בנדבת המשכן כך היו ומנין חצאי השקלים לשש מאות

אלף

מחצית השקל בשקל הקדש לכל העבר על הפקדים מבן עשרים
שנה ומעלה לשש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות
וחמשים: תקלא לגולגלתא׳ פלגות סלעא בסלעי קודשא׳ לכל
דעבר על מניינא׳ מבר עסרין שנין ולעילא׳ לשית מאה ותלתא
אלפין וחמש מאה וחמשין: מנשקה לכל גמגמה וזנהא נצף
מתקל במתקל אלקדס כל מן גאז עליה אלעדד מן אבן עשרין
סנה וצאעדא לסת מאיה׳ אלף ותלאה׳ אלאף וכמס מאיה וכמסין:
ויהי מאת ככר הכסף לצקת את אדני הקדש ואת אדני הפרכת
מאת אדנים למאת הככר ככר לאדן: והואה׳ מאה ככרי
כספא׳ לאתכא׳ ית סמכי קודשא׳ וית סמכי פרכתא׳ מאה
סמכין׳ למאה ככרין ככרא לסמכא׳ פכאן מן אלמאיה׳ בדרה
אלורק מא יציא מנהא קואעד אלקדס וקואעד אלסגף דלך מאיה׳
קאעדה מן מאיה׳ בדרה כל קאעדה מן בדרה: ואת האלף
ושבע המאות וחמשה ושבעים עשה ווים לעמודים וצפה
ראשיהם וחשק אתם: וית אלף ושבע מאה ושבעין וחמיש׳
עבד ווין לעמודיא׳ וחפי רישיהון וכבש יתהון: ואלאלף ואלז׳ מאיה
ואלכמסה ואלסבעין אלמתקאל צנע מנהא דראפינא לאלעמד
וגשא רוסהא וטלאהא: ונחשת התנופה שבעים ככר ואלפים
וארבע מאות שקל: ונחש ארמותא שבעין ככרין ותרין אלפין

רש״י ז״ל

אלף עולה מאות ככר כל אחד של שלשת אלפים שקלים. כיצד שש מאות אלף חצאין הרי הן
שלש מאות אלף שלמים הרי מאות ככר והשלשת אלפים וחמש מאות וחמשים חצאין עולין
אלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקלים. לצקת: לתוכם את אדני הקדש של קרשי המשכן
שהם שמונה וארבעים קרשים ולהם שש ותשעים אדנים ואדני הפרכת ארבעה הרי מאה וכל
שאר האדנים נחשת כתוב בהן. וצפה ראשיהם של עמודים מהם שבכולן כתיב וצפה
ראשיהם וחשוקיהם כסף. ומן התכלת והארגמן וגו׳ שש לא נאמר כאן מכאן אני
אומר שאין בגדי שרד הללו בגדי כהונה שבבגדי כהונה היה שש אלא הם בגדים שמכסין
בהם כלי הקדש בשעת סלוק המסעות שלא היה בהן שש. וירקעו: כמו לרוקע הארץ׳

וארבע מאה סלעין׃ ואמא נחאס אלעזל פבלג סבעין קנטאר
ואלפין וארבע מאיה מתקאל׃ ויעש בה את אדני פתח אהל מועד
ואת מזבח הנחשת ואת מכבר הנחשת אשר לו ואת כל כלי
המזבח׃ ועבד בה ית סמכי תרע משכן זמנא וית מדבחא
דנחשא וית סרדא דנחשא דיליה וית כל מני מדבחא׃ פצנע
מנה קואעד באב כבא אלמחצר ומדבח אלנחאס ואלסרד אלנחאס
אלדי לה וגמיע אניתה׃ ואת אדני החצר סביב ואת אדני שער
החצר ואת כל יתדת המשכן ואת כל יתדת החצר סביב׃ וית
סמכי דרתא סחור סחור וית סמכי תרע דרתא וית כל ספי
משכנא וית כל ספי דרתא סחור סחור׃ וקואעד אלצראדק
מסתדירא וקואעד באבה וגמיע אותאד אלמסכן ואותאד
אלצראדק מסתדירא׃ ומן התכלת והארגמן ותולעת השני
עשו בגדי שרד לשרת בקדש ויעשו את בגדי הקדש אשר לאהרן שרד
כאשר צוה יהוה את משה׃ ומן תכלא וארגונא וצבע זהורי
עבדו לבושי שמושא לשמשא בקדשא׃ ועבדו ית לבושי
קדשא דלאהרן כמא דפקיד יי ית משה׃ ומן אלאסמאנגוני
ואלארגואן ואלצבג אלקרמז צנעו תיאב ואשי לכדמה פי אל
קדס בעד מא צנעו תיאב אלקדס אלדי להרון כמא אמר אללה
מוסי׃ ויעש את האפד זהב תכלת ב
וארגמן

רש"י

כתרגומו ורדידו טסין היו מרדדין עם הזהב בלעז אשטנדר"ל טסין דקות כאן הוא
מעלמדך היאך היו טוין את הזהב עם החוטין מרדדין הטסין דקין וקוצצין מהן פתילים
לאורך השם לעשות אותן פתילים תערובות עם כל מין ומין בחשן ואפוד שני בהם זהב
חוט אחד של זהב עם ששה חוטין שלתכלת וכן עם כל מין ומין שבכל המינין חוטין
כפול ששה והזהב חוט השביעי עם כל אחד ואחד" ואת פארי המגבעות תפארת
המגבעות המכוהרין לתת על המצנפת על המצנפה ונ"י הפתילים הוא מושיבן על
המצנפת כמין כתר ולא"א לומר הציץ על המצנפת שהרי בשחיטת קדשים שנינו שערו
היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפלין והציץ היה נתון על המצח הרי המצנפת
למעלה

וארגמן ותולעת שני ושש משזר: ועבד ית איפודא דדהבא
תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שדיר: וצנע אלצדרה מן דהב
ואסמאנגון וארגואן וצבג קרמז ועשר משזור: וירקעו את
פחי הזהב וקצץ פתילים לעשות בתוך התכלת ובתוך הארגמן
ובתוך תולעת השני ובתוך השש מעשה חשב: ורדידו ית
טסי דדהבא וקציצו חוטין למעבד בגו תכלא ובגו ארגונא
ובגו צבע זהורי ובגו בוצא עובד אומן: ודלך באן ארקו
צפאיח אלדהב תם קצוהא סלוכא ואדכלוה מע אלאסמאנגון ואל
ארגואן ואלצבג אלקרמז ואלעשר צנעה חאדק: כתפת עשו לו
חברת על שני קצותיו חבר: כתפין עבדו ליה מלפפין על תרין

קצותיו ק'

סטרוהי מלפף: וצנעו להא גיבאן מלייטאן כאטוהמא פי
טרפיהא: וחשב אפדתו אשר עליו ממנו הוא כמעשהו זהב
תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר כאשר צוה יהוה את
משה: והמין תקוניה דעלוהי מניה הוא כעובדוהי דהבא תכלא
וארגונא וצבע זהורי ובוץ שדיר כמא דפקיד יי ית משה:
ושפשגה אלדי עליה כצנעתה מן דהב ואסמאנגון וארגואן וצבג
קרמז ועשר משזור כמא אמר אללה מוסי:
ויעשו את אבני השהם מסבת משבצת זהב
מפתחות פתוחי חותם על שמות בני ישראל: ועבדו ית אבני

רש"י

למעלה. וצריך למטה ומהו על המצנפת מלמעלה? ועוד הקשיתי בה כאן הוא אומר ויתנו
עליו פתיל תכלת ובעניין הוצאה כה ונתת אותו על פתיל תכלת והוא אומר אני פתיל תכלת גם
חוטיו הן לקשרו בהן על המצנפת לפי שצריך אינו אלא מאוזן לאוזן ובמה יקשרנו במצחו
והיו קבועין בחוטי תכלת לשני ראשין ובאמצעיתו שבהן קושרו ותולהו במצנפת כשהוא
בראשו ושני חוטין היו בכל קצה וקצה אחת מלמעלה ואחת מתחת לצד מצחו וכן באמצעו
שכך הוא נוח לקשור ואין דרך קשירה בפחות משני חוטין לכך נאמר על פתיל תכלת

ברלא׳ משקען מרמצן בדהב׳ גליפן כתב מפרש על שמהת בני
ישרא׳ וצנעו חגרי אלבלור יחיט בהא עיון מן דהב מנקוש עליהמ׳
כנקש אלכאתם אסמא בני אסר׳ וישם אתם על כתפת האפד אבני
זכרון לבני ישראל כאשר צוה יהוה את משה׳ ושוי יתהון
על כתפי אפודא׳ אבני דכרנא לבני ישרא׳ כמא דפקיד יי׳ ית
משה׳ וצירוהמא פי ג׳יבי אלצדרה חגרי דכר לבני אסר׳ כמא אמר
אללה מוסי׳
ויעש את החשן מעשה חשב כמעשה אפד זהב תכלת וארגמן
ותולעת שני ושש משזר׳ ועבד ית חשנא׳ עובד אומן כעובד
איפודא׳ דהבא׳ תכלא וארגונא׳ וצבע זהורי ובוץ שזיר׳ וצנע
אלבדנה צנעה חאדק כצנעה׳ אלצדרה מן דהב ואסמא׳ וארגואן
וצבג קרמז ושער משזור׳ רבוע היה כפול עשו את החשן
זרת ארכו וזרת רחבו כפול׳ מרובע הוה׳ עיף עבדו ית חשנא׳
זרתא אורכיה׳ וזרתא פותייה עיף׳ וכאנת אד צנעהא מרבעה
מטויה טולהא שבר וערצ׳הא שבר׳ וימלאו בו ארבעה טורי
אבן טור אדם פטדה וברקת הטור האחד׳ ואשלימו ביה ארבע׳
סדרין דאבן טבא׳ סדרא קדמאה׳ סמקן ירקן וברקן׳ סדרא חד׳
ונצמו פיה ארבעה סטור חג׳ארה׳ גוהר אלקטר אלאול יאקות
אחמר ודמלד ואצפר׳ והטור השני נפך ספיר ויהלם׳ וסדרא

תנינא׳

רש״י ז״ל

ועלין פתיל תכלת וקושר ראשיהן בשנים כולן יחד מאחריו כנגד ערפו שמושיבן עליה מערכת
תתמה׳ שלא נאמר פתילי תכלת הוא׳ ומרובין הן שהרי מעיכנו בחשן ואפוד ורכסו את החשן
וגו׳ ועל כרחך פחות משנים לא היו שהרי בשתי קצות החשן היו שתי טבעות החשן ושתי
כתפות האפוד היו שתי טבעות האפוד שכנגדן וכן דרך הקורא לרבעה חוטין היו ומכל
מקום פחות מב׳ אי אפשר׳ ויעשו בני ישרא׳ את המלאכה ככל אשר צוה יי׳ וגו׳ ויביאו את
המשכן וגו׳ שלא היו יכולין להקימו ולפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן הניח לו
הקב״ה

תנינא אזמרגדין שבזיז וסבהלום ואלסטר אלתאני כחלי ומהא
ובהרמאן; והטור השלישי לשם שבו ואחלמה וסדרא תליתאה
קנכירי טרקיא ושין עגלא; ואלסטר אלתאלת גדע וסבג ופירוזאג;
והטור הרביעי תרשיש שהם וישפה מוסבת משבצת זהב
במלואתם; וסדרא רביעאה כרום ימא ובורלא ופנתירי משקען
מרמצן בדהב באשלמותהון; ואלסטר אלראבע אדרק ובלור ויסף
אחאט בהא עיון מן דהב פי נצאמהא; והאבנים על שמות בני
ישראל הנה שתים עשרה על שמתם פתוחי חתם איש על שמו
לשנים עשר שבט; ואבניא על שמהת בני ישראל אנין תרתא
עסרי על שמהתהון כתב מפרש כגלף דעזקא גבר על שמיה לתרי
עסר שבטין; ועלי אלחגארה אסמא בני אסראיל אתני עשר
באיזא אסמאיהם כנקש אלכאתם אסם כל ואחד עלי חגרה כדאך
לאתני עשר סבט; ויעשו על החשן שרשרת גבלת מעשה עבת
זהב טהור; ועבדו על חשנא תכין מתחמן עובד גדילו דדהב
דכי; וצנעו פי אלבדנה סלסלתין מעתדלתין צנעה צפרי מן
דהב כלץ; ויעשו שתי משבצת זהב ושתי טבעת זהב ויתנו את
שתי הטבעת על שני קצות החשן; ועבדו תרתין מרמצן
דדהב ותרתין עזקן דדהב ויהבו ית תרתין עזקתא על תרין
סטרי חשנא; וצנעו עיון מן דהב וחלקתין מן דהב וגעלו אלחלקתין
פי טרפי אלבדנה; ויתנו שתי העבתת הזהב על שתי הטבעת

רש"י

הקב"ה הקמתו שלא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרשים שאין כח באדם
לזקפן ומשה העמידו אמ' משה לפני הקב"ה איך אפשר הקמתו ע"י אדם א"ל עסוק
אתה בידך נראה כמקימו והוא נזקף וקם מאליו וזהו שנ' הוקם המשכן הוקם מאליו מדרש
ר' תנ' ויברך אתם משה אמר להם יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם ויהי נועם ה'
אלהינו עלינו וגו' והוא אחד מי"א מזמורים שבתפלה למשה וסכות על הארון לשון הגנה

על קצות החשן: ויהבו ית תרתין גדילן דדהב על תרתין עזקתא
על סטרי חשנא: ועלקו אלצפירתין אלדהב פי טרפי אלבדנה וגעלו
עלי אלחלקתין: ואת שתי קצות שתי העבתת נתנו על שתי
המשבצת ויתנם על כתפת האפד אל מול פניו: וית תרתין
גדילן דעל תרין סטרוהי יהבו על תרתין מרמצתא: ויהבונון על
כתפי איפודא לקביל אפוהי: וצפירתין אלאכרתין עלקוהמא פי אל
עיון אלתי פיהא וגעלוהמא עלי גיבי אלצדרה מן מקדמהא: ויעשו
שתי טבעת זהב וישימו על שני קצות החשן על שפתו אשר
אל עבר האפד ביתה: ועבדו תרתין עזקן דדהב ושויאו על
תרין סטרי חשנא על ספתיה דלעברא דאיפודא לגיו: וצנעו
איצא חלקתין מן דהב ועלקוהא פי טרפי אלבדנה פי חאשיתהא
אלי גאנב אלצדרה מן דאכל: ויעשו שתי טבעת זהב ויתנם על
שתי כתפת האפד מלמטה ממול פניו לעמת מחברתו ממעל
לחשב האפד: ועבדו תרתין עזקן דדהב ויהבונון על תרין כתפי
איפודא מלרע מלקביל אפוהי לקביל בית לופי מעלוי להמין
איפודא: וצנעו איצא חלקתין מן דהב וגעלוהמא באידא גיבי
אלצדרה מן אספל מן מקדמהא אמאם תשיפהא פוק שפשגהא
וירכסו את החשן מטבעתיו אל טבעת האפד בפתיל תכלת
להית על חשב האפד ולא יזח החשן מעל האפד כאשר צוה
יהוה את משה: ואחדו ית חשנא מעזקתיה לעזקת איפודא

בחוטא

רש"י

צדי המזבח ביתה: וערכת את ערכו. שתים מערכות של לחם הפנים: ויפרש את האהל.
הן יריעות עזים: את העדות. הלוחות: על ירך המשכן צפונה. בחצי הצפוני של רוחב
הבית ירך כתרגומו צדא כירך הזה שהוא בצדו של אדם: ויקטר עליו קטרת. שחרית
וערבית כמו שנ' בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות ובהעלות עליו. אף ביום השמיני
למלואים שהוא יום הקמת המשכן שמש משה והקריב קרבנות צבור חוץ מאותן שנצטוו

בחוטא דתכילתא למהוי על המין איפודא ולא יתפרק חושנא מעילוי איפודא כמא דפקיד יי׳ ית משה׃ וחבכו שבדנה מן חלקהא פי חלק שצדרה בסלך לתכון פוק שפשגהא ולא תזול ענהא כמא אמר אלה מוסי׃ ויעש את מעיל האפד ד׳ מעשה ארג כליל תכלת׃ ועבד ית מעיל איפודא עובד מחי גמיר תכלא׃ וצנע ממטר שצדרה צנעה חאיך גמלתה מן אסמאנגון׃ ופי המעיל בתוכו כפי תחרא שפה לפיו סביב לא יקרע׃ ופומיה דמעילא כפיל לגויה כפום שריין תורא מקף לפומיה סחור סחור דלא יתבזע׃ וכאן ראסה שדי הו פאה פי וסטה כפם שדרע והאשיה ללא יבתרק׃ ויעשו על שולי המעיל רמוני תכלת וארגמן ותולעת שני משזר׃ ועבדו על שפולי מעילא רמוני תכלא וארגונא וצבע זהורי שזירי׃ וצנעו פי דילה רמאמין מן אסמאנגון וארגואן וצבג קרמז ועשר משזור׃ ויעשו פעמני זהב טהור ויתנו את הפעמנים בתוך הרמנים על שולי המעיל סביב בתוך הרמנים׃ ועבדו זוגין דדהב דכי ויהבו ית זוגיא בגו רמוניא על שפולי מעילא סחור סחור בגו רמוניא׃ וצנעו גלאגל מן דהב כאלץ וגעלו ש׳ גלאגלא מן דהב כאלץ פי דיל שממטר מסתדירא פי מא בין ש׳ רמאמין׃ פעמן ורמן פעמן ורמן על שולי המעיל סביב לשרת כאשר צוה יהוה את משה׃ זוגא ורמונא זוגא ורמונא על

רש״י

בן בוס של קרב ל המזבח וגו׳ את העלה עלת התמיד׳ ואת המנחה׳ מנחת נסכים וש לתמיד כמו שאמ׳ ועשרון סלת בלול בשמן וגו׳ ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו׳ יום שמיני למלואים השוו כולם לכהונה׳ ותרגומו ומקדשין מניה בן ביום קדש משה עמהם׃ ובקרבתם׳ כמו וכקרבם כשיקריבו׳ ולא יכל משה לבא אל אהל מועד׳ וכתוב אחד

שפולי מעילא סחור סחור לשמשא כמא דפקיד יי' ית משה׃
פצארה׳ גלאגל ורמאנה פי דיל אלמטר מסתדירא ליכדמה
כמא אמר אללה מוסי׃ ויעשו את הכתנת שש מעשה
ארג לאהרן ולבניו׃ ועבדו ית כתונין דבוצא עובד מחי
לאהרן ולבנוהי׃ וצנעו אלתואני מן עשר צנעה׳ חאיך להרון
ובניה׃ ואת המצנפת שש ואת פארי המגבעת שש ואת מכנסי
הבד שש משזר׃ וית מצנפתא דבוצא וית שבח קובעיא
דבוצא וית מכנסי בוצא דבוץ שזיר׃ ואלעמאמה מן עשר
ואלקלאנס אלפאכרה מן עשר משזור׃ ואת האבנט שש משזר
ותכלת וארגמן ותולעת שני מעשה רקם כאשר צוה יהוה
את משה׃ וית המינא דבוץ שזיר ותכלא וארגונא וצבע
זהורי עובד צייר כמא דפקיד יי' ית משה׃ ואלזנאר מן עשר
משזור ואסמאנגון וארגואן וצבג קרמז צנעת ראקם כמא
אמר אללה מוסי׃ ויעשו את ציץ נזר הקדש זהב
טהור ויכתבו עליו מכתב פתוחי חתם קדש ליהוה׃ ועבדו
ית ציצא כלילא דקודשא דדהב דכי וכתבו עלוהי כתב מפרש
כגלף דעזקא קדש ליי'׃ וצנעו עצאבה׳ תאג אלקדס מן דהב
כאלץ ונקשו עליהא כתאב כנקש אלכאתם קדש ליהוה׃ ויתנו
עליו פתיל תכלת לתת על המצנפת מלמעלה כאשר צוה יהוה
את

רש״י

לומר ובבואו משה אל אהל מועד בא הכתו' הג' והכריע ביניהם כי שכן עליו הענן אמור
מעתה כל זמן שהיה עליו הענן לא היה יכול לבוא נסתלק הענן נכנס ומדבר עמו׃
לעיני כל בית ישרא' בכל מסעיהם׃ בכל מסע שהיו נוסעים היה הענן שוכן במקום אשר
יחנו שם מקום חנייתן אף היא קרוי מסע וכן וילך למסעיו וכן אלה מסעי לפי שממקום
החנייה חזרו ונסעו לכך נקראו כולן מסעות׃

ועתה

את משה׃ ויהבו עלוהי חוטא דתכילתא למתן על מצנפתא מלעילא כמא דפקיד יי׳ ית משה׃ ועלקוהא בסלך אסמאנגון לתוצע עלי ט׳עמאמה פוק ט׳גבהה כמא אמר שלה מוסי׃

ותכל כל עבדת משכן אהל מועד ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה יהוה את משה כן עשו׃ ושלימת כל עבידת משכנא משכן זמנא ועבדו בני ישר׳ ככל׳ דפקיד יי׳ ית משה כין עבדו׃ פכמלת גמיע צנעה עמל ט׳מסכן כבא ט׳מחצ׳ר וצנעו בנו אסר׳ כגמיע מא אמר שלה מוסי כדאך צנעו׃

ה״ ויביאו את המשכן אל משה את האהל ואת כל כליו קרסיו קרשיו בריחו ועמדיו ואדניו׃ ואיתיאו ית משכנא לות משה ית משכנא וית כל מנוהי פרפוהי דפוהי עברוהי ועמודוהי וסמכוהי׃ ואתו בט׳מסכן ט׳ מוסא וט׳כבא וגמיע אניתה שצ׳צה ותכאתגה ואמהאגה ועמדה וקואעדה׃ ואת מכסה ערת האילם המאדמים ואת מכסה ערת התחשים ואת פרכת המסך׃ וית חופאה דמשכי דכרי מסמקי וית חופאה דמשכי ססגונא וית פרכתא דפרסא׃ וגטא גלוד ט׳כבאש ט׳אדים וגטא גלוד ט׳דארש וט׳סגף ט׳מסתור׃ את ארון העדות ואת בדיו ואת הכפרת׃ ית ארונא דסהדותא וית אריחוהי וית כפרתא׃ וצנדוק ט׳שהאדה ודהוקה וגטאה׃ את השלחן את כל כליו ואת לחם הפנים׃ ית פתורא ית כל מנוהי וית לחים אפיא׃ וט׳מאידה וגמיע אניתהא וט׳כבז ט׳מוגה׃ את המנרה הטהרה את נרתיה נרת המערכה ואת כל כליה ואת

ועתה

אפרש מעשה האפוד כפי שפירשתי האפוד והחשן פרקים פרקים על פירושי המקראות ויש לשגות בפירושן. אני כותב מעשיהן יחד. האפוד היה עשוי כמין סינר של נשים רוכבות סוסים וחוגרן מאחוריו כנגד לבו למטה מאצילו

שמן המאור׃ ית מנרתא דניהורא ית בוציניהא׃ בוציני סדרא ויית כל מנהא ויית משחא דאנהרותא׃ ושמנארה שכ׳ציה וסרגהא סרג שנצור וגמיע אעתהא ודהן שאיצאה׃ ואת מזבח הזהב ואת שמן המשחה ואת קטרת הסמים ואת מסך פתח האהל׃ ויית מדבחא דדהבא׳ ויית משחא דרבותא׳ ויית קטורת בסמיא׳ ויית פרסא דתרע משכנא׃ ומדבח שדהב ודהן שמסח ובכור שצמוג וסתר באב שכבא׃ את מזבח הנחשת ואת מכבר הנחשת אשר לו את בדיו ואת כל כליו את הכיר ואת כנו׃ ית מדבחא דנחשא׳ ויית סרדא דנחשא דיליה׳ ית אריחוהי ויית כל מנוהי׳ ית כיורא ויית בסיסיה׃ ומדבח שנחאס ושפרד שנחאס שדי לה ודהוקה וגמיע אניתה ושחוץ ומקעדה׃ את קלעי החצר את עמדיו ואת אדניה ואת המסך לשער החצר את יתדת המשכן ואת יתדת החצר ואת מיתריהם׃ ית סרדי דרתא ית עמודהא וית סמכהא׳ וית פרסא לתרע דרתא׳ ית אטוני משכנא וית אטוני דרתא׃ ויתדתיה ואת כל כלי עבדת המשכן לאהל מועד׃ ית סרדי דרתא ית עמודהא וית סמכהא׳ וית פרסא לתרע דרתא׳ ית אטונוהי וסכהא׳ ויית כל מני פלחן משכנא למשכן זמנא׃ והלוע שצראדק ועמדה וקואעדה וסתר באבה ואטנאבה ואותאדה וסאיר אניה׳ עמל שמסכן לכבא שמחצר׃ את בגדי השרד לשרת בקדש את בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן׃ ית לבושי שמושא לשמשא בקודשא׳ ית לבושי קודשא לאהרן כהנא׳ ויית לבושי בנוהי לשמשא׃ ותיאב שושי לשכדמה פי שקדס ותיאב שקדס להרון שאמאם ותיאב בניה לשאמאמה׃

רש״י

רחבו כרוחב גבו של אדם ויותר ומגיע עד עקביו והחשב מחובר בראשו על מנת כני רחבו וזה במחט זה מעשה חורג ומאריך לכאן ולכאן כדי להקיף ולחגור בו והכתפות מחוברות בחשב אחד לימין ואחד לשמאל מרוחקות זו מזו שיעור הבדלות כתפים מאחורי הכהן לשני קצות רחבו של סינר שכשזוקפן עומדות לו על שתי כתפיו והן כמין שתי רצועות עשויות

לשאמאמה: ככל אשר צוה יהוה את משה כן עשו בני ישראל את
כל העבדה: ככל דפקיד יי׳ ית משה כין עבדו בני ישראל׳ ית כל
פלחנא: כגמיע מא אמר אללה מוסי כדאך צנעו בנו אסר׳ גמיע
שעמל: וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אתה כאשר צוה
יהוה כן עשו ויברך אתם משה: וחזא משה ית כל עבידתא
והא עבדו יתה׳ כמא׳ דפקיד יי׳ כין עבדו׳ ובריך יתהון משה׳
פראי מוסי גמיע שצנאעה ואדי בהם קד צנעוהא כמא
אמרהם אללה פבארך עליהם מוסי:

ו׳ וידבר יהוה אל משה לאמר: ומליל: תם: ביום החדש הראשון
באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד: ביום ירחא קדמאה
בחד לירחא תקים׳ ית משכנא משכן זמנא: פי שהר אוול
פי יום אוול מנה אנצב מסכן כבא מחצר: ושמת שם
את ארון העדת וסכת על הארן את הפרכת: ותשוי תמן
ית ארונא דסהדותא׳ ותטיל על ארונא ית פרכתא: וציר
פיה צנדוק שהאדה ואסתר עליה שגף: והבאת את
השלחן וערכת את ערכו והבאת את המנרה והעלית את
נרתיה: ותעיל ית פתורא׳ ותסדר ית סדריה׳ ותעיל ית מנרתא׳
ותדליק ית בוציניהא: תם אדכל שמאידה ואסדדהא אדכל
שמנארה ואסרג סרגהא: ונתתה את מזבח הזהב לקטרת
לפני ארון העדת ושמת את מסך הפתח למשכן: ותתין׳ ית
מדבחא דדהבא לקטרת בסמיא׳ קדם ארונא דסהדותא׳ ותשוי׳

רש״י

עשויות מעין האפוד ארוכות כדי שיעור לקשרן אצל צוארו מכאן ומכאן ונקפלות
לפניו למטה מכתיפיו מעט ואבני השהם קבועות בהן א׳ על כתף ימין ואחד על כתף
שמאל והמשבצות נתונות בראשיהן לפני כתפיו של כהן ובראשי שתי עבותות הזהב בב׳

ית פרסא דתרעא למשכנא: תם אגעל מדבח דהב לבכור
בין ידי צנדוק שהאדה ועלק סתר באב מסכן: ונתתה את
מזבח העלה לפני פתח משכן אהל מועד: ותתין ית מדבחא
דעלתא קדם תרע משכנא משכן זמנא: ואגעל מדבח ט'
קראבין בין ידי באב כבא מחצר: ונתת את הכיר בין אהל מועד
ובין המזבח ונתתה שם מים: ותתין ית כיורא בין משכן זמנא
ובין מדבחא ותתין תמן מיא: תם אגעל חוץ בין כבא מחצר
ומדבח ואגעל פיהא מאא: ושמת את החצר סביב ונתת
את מסך שער החצר: ותשוי ית דרתא סחור סחור ותתין ית
פרסא דתרע דרתא: ואצרב צראדק מסתדירא ועלק סתר
באבה: ולקחת את שמן המשחה ומשחת את המשכן ואת כל
אשר בו וקדשת אתו ואת כל כליו והיה קדש: ותסב ית
משחא דרבותא ותרבי ית משכנא וית כל דביה ותקדיש יתיה
וית כל מנוהי ויהי קדשא: וכד מן דהן מסח ואמסח מסכן
וגמיע מא פיה וקדסה: ומשחת את מזבח העלה ואת כל כליו
וקדשת את המזבח והיה המזבח קדש קדשים: ותרבי ית
מדבחא דעלתא וית כל מנוהי ותקדיש ית מדבחא ויהי
מדבחא קדש קדשין: ואמסח מדבח צעידה וגמיע אניתה
וקדסה פיציר מן כואץ אקדאס: ומשחת את הכיור ואת
כנו וקדשת אתו: ותרבי ית כיורא וית בסיסיה ותקדיש יתיה:
ואמסח מנה חוץ ומקעדה וקדסהמא: והקרבת את אהרן
ואת בניו אל פתח אהל מועד ורחצת אתם במים: ותקריב ית
אהרן וית בנוהי לתרע משכן זמנא ותסחי יתהון במיא:

וקדם

וקדם הרון ובניה אלי באב קבא אלמחצר ואגסלהם במא: והלבשת
את אהרן את בגדי הקדש ומשחת אתו וקדשת אתו וכהן לי:
ותלביש ית אהרן ית לבושי קודשא ותרבי יתיה ותקדיש יתיה
וישמיש קדמי: ואלבס הרון תיאב אלקדס ואמסחה וקדסה ליאם
לי: ואת בניו תקריב והלבשת אתם כתנת: וית בנוהי תקריב
ותלביש יתהון כתונין: וקדם בניה ואלבסהם תואניא: ומשחת
אתם כאשר משחת את אביהם וכהנו לי והיתה להית להם
משחתם לכהנת עולם לדרתם: ותרבי יתהון כמא דרביתא ית
אבוהון וישמשון קדמי ותהי למהוי להון רבותהון לכהונת
עלם לדריהון: ואמסחהם כמא מסחת אביהם ליאמו לי ויכון
מסחהם ראך להם אמאמה אלדהר לאגיאלהם: ויעש משה ככל
אשר צוה יהוה אתו כן עשה: ועבד משה ככל דפקיד יי
יתיה כין עבד: פצנע מוסי גמיע מא אמרה אללה כדאך צנעו
ויהי בחדש הראשון בשנה השנית ד׳
באחד לחדש הוקם המשכן: והוה בירחא קדמאה בשתא
תניתא בחד לירחא אתקם משכנא: פלמא כאן פי אליום אל
אול מן אלסנה אלתאניה פי אליום אלאול מנה נצב אלמסכן: ויקם
משה את המשכן ויתן את אדניו וישם את קרשיו ויתן את
בריחיו ויקם את עמודיו: ואקים משה ית משכנא ויהב ית
סמכוהי ושוי ית דפוהי ויהב ית עברוהי ואקים ית עמודוהי:
פאול מא נצבה מוסי וצע קואעדה ורכב עליהא תכאתגה
ווצע אמהאגה ואוקף עמדה: ויפרש את האהל על המשכן
וישם את מכסה האהל עליו מלמעלה כאשר צוה יהוה את
משה: ופרס ית פרסא על משכנא ושוי ית חופאה דמשכנא
עלוהי מלעילא כמא דפקיד יי ית משה: תם בסט עליה

אלכבא וציר אלגשא עליה מן פוק כמא אמרה אללה ׃

ויקח ויתן את העדת אל הארן וישם את הבדים
על הארן ויתן את הכפרת על הארן מלמעלה ׃ ונסיב ויהב
ית סהדותא בארונא ושוי ית אריחיא על ארונא ויהב ית
כפרתא על ארונא מלעילא ׃ תם אכד אלשהאדה פוצעהא
פי אלצנדוק וגעל עליהא אלגשא ׃ ויבא את הארן אל המשכן
וישם את פרכת המסך ויסך על ארון העדת כאשר צוה
יהוה את משה ׃ ואעיל ית ארונא למשכנא ושוי ית פרכתא
דפרסא ואטיל על ארונא דסהדותא כמא דפקיד יי ית משה ׃
תם אדכל אלצנדוק אלי אלמסכן ועלק אלסגף אלמסתור פסתרה
עליה כמא אמר אללה מוסי ׃ ויתן את
השלחן באהל מועד על ירך המשכן צפנה מחוץ לפרכת ׃
ויהב ית פתורא במשכן זמנא על שדא דמשכנא צפונא
מברא לפרכתא ׃ וציר אלמנארה פי כבא אלמחצר פי גאנב אל
מסכן אלגרבי ׃ ויערך עליו ערך לחם לפני יהוה כאשר צוה
יהוה את משה ׃ וסדר עלוהי סדרין דלחים קדם יי כמא דפקיד
יי ית משה ׃ וצף עליהא צפי לבד בין ידי אללה כמא אמר
אללה מוסי ׃ וישם את המנרה באהל מועד
נכח השלחן על ירך המשכן נגבה ׃ ושוי ית מנרתא במשכן
זמנא לקביל פתורא על שדא דמשכנא דרומא ׃ תם ציר
אלמנארה פי כבא אלמחצר חדא אלמאידה פי גאנב אלמסכן אל
גנובי ׃ ויעל הנרת לפני יהוה כאשר צוה יהוה את משה ׃
ואדליק בוציניא קדם יי כמא דפקיד יי ית משה ׃ ואסרג אלסרג
בין ידי אללה כמא אמרה ׃ וישם את
מזבח הזהב באהל מועד לפני הפרכת ׃ ושוי ית מדבחא [מדבחא]
דדהבא

דדהבא במשכן זמנא׳ לקדם פרכתא׃ ואגל מדבח אלדהב פי
כבא אלמחצ׳ר בין ידי אלסגף׃ ויקטר עליו קטרת סמים כאשר
צוה יהוה את משה׃ ואקטר עלוהי קטרת בסמין׃ כמא דפקיד
יי׳ ית משה׃ ובכר עליה מן בכור אלצמוג כמא אמרה אללה׃
וישם את מסך הפתח למשכן׃ ושוי ית פרסא
דתרעא למשכנא׃ תם עלק סתר אלבאב עלי אלמסכן׃ ואת
מזבח העלה שם פתח משכן אהל מועד ויעל עליו את העלה
ואת המנחה כאשר צוה יהוה את משה׃ וית מדבחא דעלתא׃
שוי בתרע משכנא משכן זמנא ואסיק עלוהי ית עלתא
וית מנחתא׃ כמא דפקיד יי׳ ית משה׃ וצ׳יר מדבח אלקראבין
עלי באב כבא אלמחצ׳ר וקלב עליה צעידה והדייה כמא
אמרה אללה׃ וישם את הכיר בין אהל
מועד ובין המזבח ויתן שמה מים לרחצה׃ ושוי ית כיורא׃
בין משכן זמנא ובין מדבחא׃ ויהב תמן מיא לקידוש׃ תם
צ׳יר אלחוץ׳ בין כבא אלמחצ׳ר ואלמדבח וגעל פיה מאא ללגסל׃
ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו את ידיהם ואת רגליהם׃
ומקדשין מנה משה ואהרן ובנוהי ית ידיהון וית רגליהון׃
פיגסל מנה מוסי והרון ובניה אידיהם וארגלהם׃ בבאם
אל אהל מועד ובקרבתם אל המזבח ירחצו כאשר צוה
יהוה את משה׃ במיעלהון למשכן זמנא׃ ובמקרבהון׃
למדבחא מקדשין׃ כמא דפקיד יי׳ ית משה׃ פי דכולהם אל

לשיג

טבעות בשני קצות רחבו העליון אחת לימין ואחת לשמאל ושני ראשי השרשרות תקועין
במשבצות לימין וכן ראשי שרשרת השמאלית תקועין במשבצת של כתף שמאל נמצא
החשן תלוי במשבצות האפוד על לבו מלפניו ועוד שתי טבעות בשתי קצות החשן בתחתיתו
וכנגדן

כבא ﭏמדבח ופי תקדמהם ﭏי ﭏמדבח יגסלונהא כמא אמר
ﭏלה: ויקם את החצר סביב למשכן ולמזבח
ויתן את מסך שער החצר ויכל משה את המלאכה: ואקים ית
דרתא סחור סחור למשכנא ולמדבחא ויהב ית פרסא דתרע
דרתא ושיצי משה ית עבידתא: תם צרב ﭏסראדק חולי ﭏ
מסכן וﭏמדבח ועלק סתר באבה פאכמל מוסי גמיע ﭏצנאעה:
ויכס הענן את אהל מועד וכבוד יהוה מלא
את המשכן: וחפא עננא ית משכן זמנא ויקרא דיי אתמלי
ית משכנא: תם גטא ﭏגמאם כבא ﭏמחצר ונור ﭏלה מלא
ﭏמסכן: ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו
הענן וכבוד יהוה מלא את המשכן: ולא יכיל משה למיעל
למשכן זמנא ארי שרא עלוהי עננא ויקרא דיי אתמלי
ית משכנא: ולם יטיק מוסי ﭏדכול ﭏי כבא ﭏמחצר ממא
סכן עליה ﭏגמאם ונור ﭏלה מלא ﭏמסכן: ובהעלות הענן
מעל המשכן יסעו בני ישראל בכל מסעיהם: ובאסתלקות
עננא מעלוי משכנא נטלין בני ישר' בכל מטלניהון:
פכאן ﭏגמאם אדא ארתפע ען ﭏמסכן ירחל בנו אסראיל
ﭏא גמיע מראחלהם: ואם לא יעלה הענן ולא יסעו עד
יום העלתו: ואם לא מסתלק עננא ולא נטלין עד יום
אסתלקותיה: ואן לם ירתפע לם ירחלו ﭏי יום ירתפע: כי
ענן יהוה על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו לעיני כל

בית

בית ישראל בכל מסעיהם׃ ארי ענן יקרא דיי׳ על משכנא ביממא ׳ וחיזו אישתא ׳ הוי בליליא ביה׳ לעיני כל בית ישראל בכל מטלניהון׃ לאן גמאמא מן ענד אלה עלי׳ מסכן ׳ נהרא ונארא תכון פיה לילא בחצ׳רה׳ גמיע בני אסראיל פי גמיע מראחלהם׃ חזק

ברוך יהוה לעולם אמן ואמן ימלוך יהוה לעולם אמן ואמן׃

רש״י ז״ל

וכנגדן שתי טבעות בשתי כתפות האפוד מלמטה בראשו התחתון המחובר בחושן וטבעות החושן מול טבעות האפוד שוכבין זה על זה ומרכסן בפתיל תכלת תחוב בטבעות האפוד והחשן שיהא תמתית החשן דבוק לחשב האפוד ולא יהא נד ומובדל הולך וחוזר ׃ בל״ך דבה״ב יעמ״ד בהו״ש ׃

סכום הפסוקים של ספר אלף ומאתים ותשעה סימן אר״ט ׃

ברוך יהוה

1

אלהי
לבי פתח

אלהי· פתחי בתורתך:

חבנו הנ

קללבי יפי   אבגד הוז חטי כך למם נן סעפף צץ קרשת:

אל לבי פתח בתורתך יי תחכמני זה

אל לבי פתח בתורתך יי תחכמני גדל יה משלתי למענך דברי
למודים תלמדני השיבני אליך ותשובה ואקרא אליך [illegible]
זכה יי נשמתי חכמה יקרה תחכמני טוב יה תנחילני
ושדיני ולמדני חקך כבוש פשעי לבי מלא דעת
מכל מכשול יקיני והצילני נא ממוך מכלותי
כי עליך יי נשענתי פני אלי צדיך דרכיך ישרים
קרבני ומעונש פדני רועה ישראל שמרני
שמור יי נשמתי תמיד יומם ולילה תערב
ותענג טוב יי לקוני לנפש תדרשנו טוב
להודות ליי ולשמך אמר החייני אלהי נשמה
וזכיני יוצר כל בחכמה להגות
בתורה התמימה בזכות ישראל
הסגולה והשלימה: ולכן יזכה אלי
אבי לשמוע קולי וניבי להגות
בתורה אשר למדני רבי
ועל זאת אשבחך ומפארך ומרוממך
ואענה במענה רך: אלה חן ומוקא חן תבוארתי:
באל ערלנגן

שלי

בשם [illegible] רחמן

אלהי פתח לבי בתורתך ותחכמני נר
מעלתי למען דברי למורים תלמדני
השיגני לאשרה ואקרא את תענני
זכה נשמתי חכמה יקרה תחכמני טוב
שתהא לי שתם לניעוריה להם רגי תל
[illegible] כשפשע לבי מלאנו דעתך
מכל מכשולי [illegible]
והצילני מאסור מפלתי כי עליך יהוה נשא עבתי
פניאלי צדיקהי די ישרני ובני ומעינשפדני
רועה ישראל שמרני שמור יהוה נשמתי
[illegible] תמיד יומם
ולילה תערני ותעני טוב [illegible] יהוה
קוי לנפש
תדרשנו טוב להודות ליש

רבש עה די נ מוחל
לכל מי [illegible] שהכ עים
אלפבית גימל דלת הא ו
ווד יגחי חט יתכל
יון
א אבגד הוז חטי

אבגד הוז חטי יכ למנס
ועפצ קרשת

בשם רחמן מלא רחמים אתחיל

בשם אשר לו הגבורה לכתוב

ספר ויקרא עם

פירוש

שלשה עמודי עולם אשר בכל בתי

מדרשות נשמע קול פלפולים זכותם תעמוד לי ולכל

ישראל כולם והנני מתחיל לעשות כאשר

ידעתי וי"י יהיה בעזרי ובעזות ישוע

כולם אכי"ר

לק׳ מהוני ומיגיע כפי זכיתי אני לקנות זה החבך ואנכי קל [illegible] אני הצעיר

[illegible] האדון זכהן הקורא בה [illegible] [illegible] בשלום

ספר ויקרא

ויקרא למשה ומליל ייי עמיה ממשכן זמנא למימר ת"ס דעתו של לה במוס'
ולאטבה מן כבה למחצר קאילא מליל עם בני ישראל ותימר
להון אנש ארי יקריב מנכון קורבנא קדם ייי מן בעירא מן תורי ומן ענא תקרבון ית
קרבנכון כאטב בני אק וקל
להם אי רגל קרב מנכס קרב'
חנא ללה מן לבהאים כמן
לבקר ולגנס תקרבונה
אם עלתא קרבניה מן תורי'
דכר שלים יקרבניה לתרע
משכן זמנא יקריב יתיה
לרעוא ליה קדם ייי אנכאן קרסאיה
צעירה מן לבקר מדכר צחיח
יקרבה כאיקדמה לי באב ?
כבא למחצר עלא מא ידתצא
עכה בין ידי ללה ויסמוך
ידיה על ריש עלתא ויתרעי
ליה לכפרא עלוהי ויסכר
ידה עלי ראסה וירצא ענה
ויגפר לה ויכוס ית בר

ויקרא אל משה וידבר יהוה אליו מאהל מועד לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם אדם כי יקריב מכם קרבן ליהוה מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם: אם עלה קרבנו מן הבקר זכר תמים יקריבנו אל פתח אהל מועד יקריב אתו לרצנו לפני יהוה: וסמך ידו על ראש העלה ונרצה לו לכפר עליו: ושחט את בן הבקר

רש"י

ויקרא אל משה לכל דברות ולכל אמירות ולכל צווים קדמה קריאה לשון חבה לשון
שמלאכי השרת משתמשין בו שנ' וקרא זה אל זה 'אבל לנביאי אומות העו' נגלה
עליהם בלשון עראי ובלשון טומאה שנ' ויקר אלהים אל בלעם "ויקרא אל משה הקול הולך ומגיע לאזניו
של משה וכל ישראל לא שומעין "יכול אף להפסקות היתה הקריאה ת"ל וידבר לדיבור היתה
קריאה ולא להפסקות' ומה היו הפסקות משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה
לפרשה ובין ענין לענין כל שכן להדיוט הלמד מן ההדיוט "אליו למעט את אהרן 'ר' יהודה או'
יג דברות נאמרו בתורה למשה ולאהרן וכנגדן נאמרו בתורה יג מיעוטין "ללמדך שלא
לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמר לאהרן ואלו הן יג מיעוטין' לדבר אתו מדבר אליו "
וידבר אליו ונועדתי לך כולם בת"כ' יכול ישמעו את קול הכהנים הקריאה ת"ל קול לו קול
אליו' משה שומע וכל ישראל לא שמעו" מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה
יוצא חוץ לאוהל' יכול מפני שהקול נמוך ת"ל וישמע את הקול' מהו הקול הוא הקול המפורש
בתהלים קול ה' בכח 'קול ה' בהדר' קול ה' שובר ארזים' א"כ למה נאמר מאהל מועד מלמד
שהיה הקול נפסק' כיוצא בו וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה' יכול מפני שהקול
נמוך 'ת"ל כקול שדי בדברו' א"כ למה נא' עד החצר החיצונה 'שכיון שהיה מגיע שם היה

תורי קדם יי׳ ויקרבון בני אהרן כהניא ית דמא ויזרקון ית דמא על מדבחא סחור סחור דבתרע משכן זמנא״ ויךבח גלת בין ידי אללה ויקרב בני הרון אלאימה אלדם ויךשה עלי אלמדבח מסתדירא אלדי ענד באב כבא אלמחצר״ וישלח ית עלתא ויפליג יתה לאברהא״ ויסלך אלצעידה ויעציהא אעצאא״ ויתנון בני אהרן כהנא אישתא על מדבחא ויסדרון אעיא על אישתא״ ויגעלון בני הרון אלאמאם נארא עלי אלמדבח וינצדו עליהא חטבא״ ויסדרון בני אהרן כהניא ית אבריא ית רישא וית תרבא על אעיא דעל אישתא דעל מדבחא״ וינצדו בני הרון אלאימה אלאעצא ואלראס ואלתרב עלי אלחטב אלדי עלי אלנאר אלתי עלי אלמדבח״ וגויה וכרעוהי יחליל במיא ויסיק כהנא ית כולא למדבחא עלתא קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי׳ וגופה ואכארעה יגסלהא במא ויקתר אלאמאם אלכל עלי אלמדבח צעידה קרבאן מקבול מרצי ללה״

לפני יהוה והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם וזרקו את הדם על המזבח סביב אשר פתח אהל מועד׃ והפשיט את העלה ונתח אתה לנתחיה׃ ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח וערכו עצים על האש׃ וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים את הראש ואת הפדר על העצים אשר על האש אשר על המזבח׃ וקרבו וכרעיו ירחץ במים והקטיר הכהן את הכל המזבחה עלה אשה ריח ניחח ליהוה׃

רש״י ז״ל

מאוהל מועד״ יכול מכל הבית ת״ל מעל הכפורת יכול מעל הכפורת כולה ת״ל מבין שני הכרובים״

לאמר צא ואמור להם דברי כיבושין בשבילכם הוא נדבר עמי שכן מצינו שכל ל״ח שנה שהיו ישראל במדבר כמנודים מן המרגלים ואילך לא נתייחד הדבור עם משה כל חבה שנאמר ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וידבר ה׳ אלי לאמר אלי היה הדיבור ד״א צא ואמור להם דברי והשיבוני אם יקבלום כמ״ש וישב משה את דברי העם אל ה׳״ אדם כי יקריב מכם כשיקריב בקרבנות נדבה דיבר הענין״ אדם למה נאמר מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל שהכל היה שלו אף אתם לא תקריבו מן הגזל״ הבהמה יכול אף חיה בכלל ת״ל בקר וצאן״ מן הבהמה ולא כולה להוציא את הרובע ואת הנרבע״ מן הבקר להוציא את הנעבד״ ומן הצאן להוציא את המוקצה לע״ז״ ומן הצאן להוציא את הנוגח שהמית ע״פ עד אחד או ע״פ הבעלים כשהוא או׳ למטה מן הבקר שאין ת״ל להוציא את הטרפה״ תקריבו מלמד

ואם מן ענא קורבניה מן אמריא או מן בני עזיא לעלתא דכר שלים יקרבניה׳׳
ואין כאן קרבא נר׳ מן לגנס או מן למחעו ללצעידה פליקרבה דכרא צחיחא׳׳
ויכוס יתיה על צדא דמדבחא צפונא קדם יי׳ ויזרקון בני אהרן כהניא ית דמיה על
מדבחא סחור סחור׳׳ וידבחיה לגא גאנב למדבח שמלא בין ידי ללה וירכו בניהרין לא׳׳ מה רמה עלוי למדבח מסתדירא׳׳

ויפליג יתיה לאברוהי וית רישיה וית תרביה׳ ויסדר כהנא יתהון על אעיא דעל אישתא׳ דעל מדבחא׳׳ ונעליה אעצאח וראקה וקצבתיה ויכצדהא ל אמחס עלא לחטב לדי עלא לנאר לתי עלא למדבח׳׳

ואם מן הצאן

קרבנו מן הכשבים או מן העזים לעלה זכר תמים יקריבנו׃ ושחט אתו על ירך המזבח צפנה לפני יהוה וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב׃ ונתח אתו לנתחיו ואת ראשו ואת פדרו וערך הכהן אתם על העצים אשר על האש אשר על המזבח׃ והקרב והכרעים

וגוא

רש״י

שנים מתנדבים עולה בשותפות׳׳ קרבנכם מלמד שהיא באה נדבת צבור היא עולת קיץ המזבח ה הבאה מן המותרות׳׳ זכר ולא נקבה כשהוא אומר למטה זכר שאין ת״ל זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס׳׳ תמים בלא מום׳׳ אל פתח אהל מועד מטפל בהבאתו עד העזרה׳ מהו אומר יקריב יקריב אפילו נתערבה עולת ראובן בעולת שמעון יקריב כל אחת לשם מי שהיא וכן עולה בחולין ימכרו החולין לצרכי עולות והרי הן כולן עולות ותקרב כל אחת לשם מי שהיא׳׳ יכול אפילו נתערבה בפסולין או בשאינו מינו ת״ל יקריבנו יקריב אותו מלמד שכופין אותו׳׳ יכול בעל כרחו ת״ל לרצונו הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני׳׳ לפני ה׳ וסמך אין סמיכה בבמה׳׳ על ראש העולה להביא עולת חובה לסמיכה ולהביא עולת הצאן׳׳ העולה פרט לעולת העוף׳׳ ונרצה לו על מה מרצה לו׳ אם על כריתות ומיתות בית דין או מיתה בידי שמים או מלקות הרי ע עונשן אמור׳ הא אינו מרצה לא על עשה ועל לאו שניתק לעשה׳׳ ושחט והקריבו הכהנים מקבלה ואילך מצות כהונה לימד על השחיטה שכשרה בזר׳׳ לפני ה׳ בעזרה׳׳ והקריבו׳ זו קבלה שהיא הראשונה ומשמעה לשון הולכה למדנו שתיהן׳׳ בני אהרן׳ יכול חללים ת״ל הכהנים׳׳ את הדם וזרקו את הדם׳ מה ת״ל דם דם ש״כ להביא את שנתערב במינו או בשאינו מינו׳ יכול אף בפסולין או בחטאות הפנימיות או בחטאות החיצוניות שלן למעלה והיא למטה ת״ל במקום אחר דמו׳׳ וזרקו עומד למטה וזורק מן הכלי לכותל המזבח למטה מן החוט

הקורא

וגוא וכרעיא יחליל במיא ויקריב כהנא ית כולא ויסיק למדבחא עלתא הוא קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי ולכרש ואלאכארע יגסלהא באלמא ויקרב אלאמאם גמיע ויקתרה עלי אלמדבח צעידה הו קרבאן מקבול מרצי ללה ואם מן עופא

עלתא קרבניה קדם יי ויקריב מן שפנינא או מן בני יונה ית קרבניה ואן כאן קרבאנה מן אלטאיר צעידה ללה פליקרבה מן אלשפאנין או מן פראך אלחמאם

ויקרביניה כהנא למדבחא וימלוק ית רישיה ויסיק למד' ויתמצי דמיה על כותל מד' ויקרבה אלאמאם עלי אלמדבח וינצל ראסה תם יקתרה הנאך וימצי דמה עלי חאיט אלמדבח

ויעדי ית זפקיה בזבליה וירמי יתיה בסטר מדבחא קדומא באתר דמוקדין קטמא וינזע חוצלתה מע נאצתה ויטרחהא לגנב אלמדבח שרקיא מוצע מטרח אלרמאד ויזריך

ירחץ במים והקריב הכהן את הכל והקטיר המזבחה עלה הוא אשה ריח ניחח ליהוה׃ ואם מן העוף עלה קרבנו ליהוה והקריב מן התרים או מן בני היונה את קרבנו׃ והקריבו הכהן אל המזבח ומלק את ראשו והקטיר המזבחה ונמצה דמו על קיר המזבח׃ והסיר את מראתו בנצתה והשליך אתה אצל המזבח קדמה אל מקום הדשן׃

רפיזל

הקרבה כנגד הזויות לכך נא' סביב שיהא הדם נתון בד' רוחות המזבח או יכול יזרקנו בחוט ת"ל וזרקו אם לא יקיף בזריקה אי זרקו יכול בזריקה אחת ת"ל סביב הא כיצד נותן ב' מתנו' שהן ארבע אשר פתח אהל מועד ולא בזמן שהוא מפורק והפשיט מה ת"ל את העולה לרבות את כל העולות להפשט ונתוח אותה לנתחיה ולא נתחיה לנתחים ונתנו אש אעפ"י שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט בני אהרן הכהן כשהוא בכיהונו הא אם עבד בבגדי כהן הדיוט שעבד בשמונה בגדים עבודתו פסולה בני אהרן הכהנים כשהם בכיהונם הא כהן הדיוט שעבד בשמונה בגדים עבודתו פסולה את הנתחים את הראש לפי שאין הראש בכלל הפשט וניתוח שכבר הותז בשחיטה לפיכך הוצרך למנותו לעצמו ואת הפדר למה נאמר ללמדך שמעלהו עם הראש ומכסה בו את בית השחיטה וזהו דרך כבוד של מעלה אשר על המזבח שלא יהיו הגזירין יוצאין חוץ למערכה עולה לשם עולה יקטירנו אשה כשישחטנו יהא שוחטו לשם האש וכל אשה ל' אש ריח ניחוח נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני ואם מן הצאן וי"ו מוסף על ענין ראשון ולמה הפסיק ליתן ריוח למשה להתבונן

ויפריק יתיה בגדפוהי לא יפריש ויסיק יתיה כהנא למדבחא על אעיא דעל אישתא עלתא הוא קרבן דמתקבל ברעוא קדם ה'׃ ויפצלה מן אגנחתה ולא יפרקה ויצעדה אלאמאם תם יקתרה באלמדבח עלי אלחטב אלדי עלי אלנאר צעודה קרבאן מקבול מרצי ללה׃

וְשִׁסַּע אֹתוֹ בִכְנָפָיו לֹא יַבְדִּיל וְהִקְטִיר אֹתוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה עַל הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל הָאֵשׁ עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃

ב וְנֶפֶשׁ כִּי תַקְרִיב קָרְבַּן מִנְחָה לַיהוָה סֹלֶת יִהְיֶה קָרְבָּנוֹ וְיָצַק עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְנָתַן עָלֶיהָ לְבֹנָה׃ וֶהֱבִיאָהּ אֶל בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים וְקָמַץ מִשָּׁם מְלֹא קֻמְצוֹ

ואנש ארי יקריב קרבן מנחתא קדם ה' סלתא יהי קרבניה ויריק עלה משחא ויתן עלה לבונתא׃ ואי אנסאן קרב קרבאן הדייה ללה וכאן קרבאנה סמידא פליצב עליהא דהנא ויגעל עליהא לבאנא׃ וייתינה לות בני אהרן כהניא ויקמוץ מתמן מלי קומציה מסלתה וממשחה על כל לבונתה ויסיק כהנא ית אדכרתה למדבחא קרבן דמתקבל ברעוא קדם ה'׃ ויאתי

רש"י

בן פרשה לפרשה׃ מן הצאן מן הכשבים ומן העזים הרי ג' מיעוטין פרט לזקן ולחולה ולמזוהם׃ על ירך המזבח צפונה לפני ה' ואין צפון בבמה׃ ואם מן העוף ולא כל העוף לפי שנ' תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעופות׃ יכול אף מחוסר אבר ת"ל מן העוף׃ תורים גדולים ולא קטנים׃ בני יונה קטנים ולא גדולים׃ מן התורים או מן בני היונה פרט לתחלת הציהוב שבזה ושבזה שהוא פסול שגדול הוא אצל בני יונה וקטן אצל תורים׃ והקריבו אפילו פרידה אחת׃ והביאו הכהן ומלק אין מליקה בכלי אלא בעצמו של כהן קוצץ בצפרנו ממול העורף וחותך המפרקת עד שמגיע לסימנים וקוצצן׃ ונמצה דמו ל' מיצוי אונס כי אופס המיץ כובש בית השחיטה על קיר המזבח והדם מצה ויורד׃ ומלק והקטיר ונמצה אפשר לומר כן מאחר שהוא מקטיר הוא מוצה אלא מה הקטרת הראש בעצמו וכו' אף מליקה כן׃ ופשוטו של מקרא מקורס הוא ומלק והקטיר וקודם הקטרה ונמצה דמו כבר׃ מראתו מקום הרעי זה הזפק׃ בנוצתה עם בני מעיה ונוצה ל' דבר המאוס כמו כי נצו גם נעו וזהו שתרגם אונקלוס באוכליה וזהו מדרשו של אבא יוסי בן חנן שאמר נוטל את הקורקבן עמה ורז"ל אמרו קודר סביב הזפק בסכין כעין ארובה ונוטלו עם הנוצה שעל העורף׃ בעולת בהמה שאינה אוכלת אלא באיבוס בעליה נאמר והקרב והכרעים ירחץ במים והקטיר בעוף שניזון מן הגזל נאמר והשליך את המעיים שאכלו מן הגזל׃ אצל המזבח קדמה במזרחו של כבש׃ למקום הדשן מקום שנותנין שם תרומת הדשן בכל בקר ודשן מזבח הפנימי והמנורה וכולן

נבלעים

ויאתי בהא לבני אהרן כהניא ויקמוץ מן תמן מלי קומציה מן סולתה ומן משחה על כל לבונתה ויסק כהנא ית אדכרתה למדבחא קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי׳׳

ודישתאר מן מנחתא לאהרן ולבנוהי קודש קודשין מקורבניא דיי׳׳ ושפאצל מנהא לאהרון ובניה מן כונהא אקדאס מן קראבין אללה׳׳

מסלתה ומשמנה על כל לבנתה והקטיר הכהן את אזכרתה המזבחה אשה ריח ניחח ליהוה׃ והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו קדש קדשים מאשי יהוה׃

וכי תקרב קרבן מנחה מאפה תנור סלת חלות מצת בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן׃

ואם מנחה על המחבת קרבנך סלת בלולה בשמן מצה תהיה׃

וארי תקריב קרבן מנחתא מאפי תנור סולת גריצן פטירן דפילן במשח ואספוגין פטירין דמשיחין במשח׳׳ ואן קרבת הדייה מן כבז אלתנור פלתכון גראדק סמיד פטיר מלתותה בדהן ורקאק פטיר ממסוחה בדהן׳׳ ואם מנחתא על מסריתא קורבנך סולתא דפילא במשח פטירתהי׳׳ ואן כאן קרבאנך הדייה עלי טאבק פלתכון פטירא מן סמיד מלתותה בדהן׳׳

רש״י

נבלעים שם במקומן׳׳ ושפע׳ אין שיקוע לא כיד׳ וכה״א בשמנין ויזקעהו בשפע הגדי׳׳ בכנפיו עם כנפיו אינו צריך למרוט כנפי נוצתו׳׳ בכנפיו נוצה ממש׳׳ והלא אין לך הדיוט שמריח ריח כנפים נשרפים ואין נפשו קצה עליו ולמה אמר הכתוב יקריב כדי שיהא המזבח מהודר ושבע בקרבן העני׳׳ לא יבדיל אינו מפרקו לגמרי לשתי חתיכות לא קורעו מגבו׳ נאמר בעוף ריח ניחח ונאמר בבהמה ריח ניחח לו׳ לך א׳ המרבה וא׳ הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים׳׳ ונפש כי תקריב לא נאמר נפש בכל קרבנות נדבה אלא במנחה מי דרכו להתנדב מנחה עני אמר הקב״ה מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו׳׳ סלת יהיה קרבנו האומר הרי עלי מנחה סתם מביא מנחת סולת שהיא ראשונה שבמנחות ונקמצת כשהיא סלת כמ״ש בענין לפי שנאמרו כאן חמש מיני מנחות וכולן באות מעשרון קודם קמיצה חוץ מזו לכך בדויה מנחת סולת׳׳ סולת אין סולת אלא מן החטים שנ׳ סלת חטים ואין מנחה פחותה מעשרון שנ׳ ועשרון סלת למנחה עשרון לכל מנחה׳׳ ויצק עליה שמן על כולה׳׳ ונתן עליה לבונה על מקצתה מניח קומץ לבונה עליה לצד אחד ומה ראית לו׳ כן שאין רבוי אחר ריבוי בתורה אלא למעט׳ ד״א שמן על כולה מפני שהוא נבלל עמה כמ״ש מסלתה ומשמנה ולבונה על מקצתה שאינה נבללת עמה שנ׳ על כל לבונתה של אחר שקמץ מלקט את

הלבונה

בצעיתה ביצועין׳ ותריק עלה משחא׳ מנחתא היא׳׳ ואתרדהא תרדיא. וצב עליהא דהנא. כראך מא תכון הד״ה׳׳ ואם מנחתא רדתא קורבנך׳ סולת במשח תתעביד׳׳ ואן כאן קרבאנך הד״ה מן צנעה׳ לטנגיר. כלתעמל קמרבדהן׳׳

פתות אתה פתים ויצקת עליה שמן מנחה הוא׃ ואם מנחת מרחשת קרבנך סלת בשמן תעשה׃ והבאת את המנחה אשר יעשה מאלה ליהוה והקריבה אל הכהן והגישה אל המזבח׃ והרים הכהן מן המנחה את אזכרתה והקטיר המזבחה אשה ריח ניחח ליהוה׃ והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו קדש קדשים מאשי יהוה׃

ותיתי ית מנחתא׳ דתתעביד׳ מאלין לקדם ייי׳ ויקרבנה לכהנא׳ ויקרבנה למדבחא׳׳ פאירת בלהד״יה אלתי תעמל מן אחדא הדה ללה. וקרבהא לאלאמאם. יקדמהא אלי אלמדבח׳׳

ויפריש כהנא מן מנחתא ית אדכרתה׳ ויסיק למדבחא׳ קרבן דמתקבל ברעוא קדם ייי׳׳ וירפע מנהא לאלאמאם פיחהן׳ ויקתרה עלי׳ אלמדבח. מקבולא מרציא ללה׳׳

ודישתאר מן מנחתא׳ לאהרן ולבנוהי׳ קודש קודשין מקורבניא דייי׳׳ ואלפאצל מנהא. לה׳ ובניה. מן כואץ אלאקדאס מן קראבין אללה׳׳

כל

רש״י

הלבונה כולה מעליה ומקטירה׳׳ ויצק ונתן והביאה מלמד שיציקה ובלילה כשרים בזר׳׳ הכהנים וקמץ מהקמיצה ואילך מצות כהונה׳׳ וקמץ משם ממקום שרגלי הזר עומדות׳ כ ללמדך שהקמיצה כשרה בכל מקום בעזרה אף באחת עשרה אמה של מקום דריסת רגלי ישר׳׳ מלוא קמצו יכול מבורץ מבצבץ ויוצא לכל צד ת״ל במקום אחר והרים ממנו בקמצו לא יהא כשר אלא מה שבתוך הקומץ׳ אי בקומצו יכול חסר ת״ל מלוא׳ הא כיצד חופה ג׳ אצב׳ עותיו על כף ידו וזהו קומץ במשמע ל׳ העברית׳׳ על כל לבונתה׳ לבד כל הלבונה יהא הקומץ מלא׳׳ לבונתה והקטיר אף הלבונה בהקטרה׳׳ מלא קמצו מסלתה ומשמנה׳ הא אם קמץ ועלה בידו גרגיר מלח או קורט לבונה פסולה׳׳ אזכרתה הקומץ העולה לגבוה הוא זכרון המנחה שבו נזכר בעליה לטובה ולנחת רוח׳׳ לאהרן ולבניו׳ כ״ג נוטל חלק בראש שלא במחלוקת׳ וההדיוט במחלוקת׳׳ קדש קדשים היא להם׳׳ מאשי ה׳ אין להם חלק בה אלא לאחר מתנות האישים׳׳ וכי תקריב וגו׳ שאמר הרי עלי מנחת תנור ולימד הכתוב שיביא או חלות או רקיקין החלות בלולות והרקיקין משוחין ונחלקו רבותינו במשיחתן׳ י״א מושחן וחוזר ומושחן עד שכולה כל השמן שבלוג שכל המנחות טעונות לוג שמן׳ וי״א מושחן כמין

כי

כל מנחתא דתקרבון קדם יי' לא תתעביד חמיע ארי כל חמיר וכל דבש לא
תסקון מניה קרבנא קדם יי'" גמיע אלהדאיא אלתי תקרבונהא ללה. לא תעמל כמירא
לאן כל כמיר וכל עסל לא תקרבו מנה קרבאנא ללה" קרבן קדמאי" ד
תקרבון יתהון קדם יי' ולמדבחא
לא יתסקון לאתקבלא ברעוא"
לכן קרבאן אואיל תקרבוהא ללה
ואלי אלמדבח לא תצעד ללקבול
מרצי" וכל קרבן מנחתך
במלחא תמלח ולא תבטיל
מלח קיים אלהך מעל מנחתך
על כל קרבנך תקריב ד
מלחא" וגמיע קראבין הדאיאך
אמלחהא במלח ולא תעטל
אלמלח לאנה עהד רבך מן
הדאיאך ומע סאיר קראבינך
תקרב מלחא" ואם
תקריב מנחת בכורין קדם יי'
אביב קלי בנור פירוכן רכיכן
תקריב ית מנחת בכורך"
ואן קרבת הדיה בכור ללה
פכריך מקלי בנאר גריש מן
אלהריף קרבהא" ותתן

כל המנחה אשר תקריבו ליהוה לא
תעשה חמץ כי כל שאר וכל דבש
לא תקטירו ממנו אשה ליהוה:
קרבן ראשית תקריבו אתם ליהוה
ואל המזבח לא יעלו לריח ניחח:
וכל קרבן מנחתך במלח תמלח
ולא תשבית מלח ברית אלהיך
מעל מנחתך על כל קרבנך תקריב
מלח: ואם תקריב
מנחת בכורים ליהוה אביב קלוי באש
גרש כרמל תקריב את מנחת בכוריך:

רש"י ז"ל

כי ישאר השמן נאכל בפני עצמו לכהנים ומה ת"ל
בשמן בשמן שני פעמים להכשיר שמן שני ושלישי היוצא מן הזיתים ואין צריך שמן ראשון אלא למנו'
שנ' בו זך ושנינו במנחות כל המנחות האפויות לפני קמיצתן ונקמצות על פתיתה כולן
באות עשר עשר חלות והאמור בה רקיקין באה עשר רקיקין" ואם מנחה על המחבת שאמר
הרי עלי מנחת מחבת וכלי הוא שהיה במקדש שאופין בו מנחה על האור בשמן והכלי איננו
עמוק אלא צף ומעשה המנחה שבתוכו קשין שמתוך שהיא צפה האור שורף את השמן וכולן
טעונות ג' מתנות שמן יציקה ובלילה ומתן שמן לכלי קודם לעשייתן" סלת בלולה בשמן
מלמד שבוללן בעודן סולת" פתות אותה פתים לרבות כל המנחות הנאפות קודם קמיצה
לפתיתה" ויצקת עליה שמן מנחה היא לרבות כל המנחות ליציקה" יכול אף מנחת מאפה
תנור ת"ל עליה אוציא את החלות ולא אוציא את הרקיקין ת"ל היא" מרחשת כלי הוא ש
שהיה במקדש עמוק ומתוך שהיא עמוקה שמנה צבור ואין האור שורפו לפי' מעשה מנחה

רוחשין

ותתין עלה משחא ותשוי עלה לבונתא מנחתא היא׃ ואגעל עליהא דהנא׃
וצייר עליהא לבאנא. כדלך מא תכון הדייה׃ ויסיק כהנא ית אדכרתה
מגרסה ומִמשחה על כל לבונתה קרבנא קדם יי׃ ויקתר אלאמאם מנהא. מן גרישהא
ודהנהא. מע גמיע לבאנהא.
קרבאנא ללה׃

ונתת עליה שמן ושמת עליה לבנה
מנחה הוא׃ והקטיר הכהן את אזכרתה
מגרשה ומשמנה על כל לבנתה
אשה ליהוה׃
ואם זבח שלמים קרבנו אם מן הבקר
הוא מקריב אם זכר אם נקבה תמים
יקריבנו לפני יהוה׃ וסמך ידו על ראש
קרבנו ושחטו פתח אהל מועד וזרקו
בני אהרן הכהנים את הדם על המזבח
סביב׃ והקריב מזבח השלמים אשה
ליהוה את החלב המכסה את הקרב
ואת כל החלב אשר על הקרב׃

ואם נכסת קודשיא קורבניה׳ אם מן
תוריא מקריב׳ אם דכר
אם נוקבא׳ שלים יקרביניה קדם יי׃
ואן כאן קרבאנה. דבח סלאמה
מן אלבקר. דכר או אנתי׳. כליק׳
רבה צחיחא בין ידי אללה׃
ויסמוך ידיה על ריש קורבניה׳
ויכסיניה׳ בתרע משכן זמנא׳
ויזרקון׳ בני אהרן כהניא ית
דמא׳ על מדבחא סחור סחור׃
ויסנד ידה עלי ראסה. וידבחה
ענד באב קבה אלמחצר. וירש
בנו הרון אלאימה אלדם. עלי אל
מדבח מסתדירא׃
ויקריב מנכסת קודשיא׳ קורבנא
קדם יי׳ ית תרבא דחפי ית גווא וית
כל תרבא׳ דעל גווא׃ ויקרב מן דבח
אלסלאמה קרבאנא ללה׳ אלתרב אל
מגטי אלגוף. וסאיר אלשחם׳ אלדי עלי אלגוף׃

רש״י

העשוי׳ לתוכה כוחשין׳ כל דבר רך ע״י משקה נראה
כרוחש ומנענע ״אשר יעשה מאלה מאחד מן המינין
הללו ״והקריבה בעליה אל הכהן ״והגישה הכהן אל המזבח מגישה לקרן דרומית מערבית של
מזבח ״את אזכרתה היא הקומץ ״וכל דבש כל מתיקת פרי קרויה דבש ״קרבן ראשית תקריבו ״מה
יש לך להביא מן השאור ומן הדבש ׳קרבן ראשית שתי הלחם של עצרת הבאים מן השאור שנ׳ חמץ
תאפינה׳ ובכורים מן הדבש כמו בכורי תאנים ותמרים ״מלח ברית ׳שהברית כרותה למלח
מששת ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח וניסוך המים בחג׳ על כל
קרבנך ׳על עולת בהמה ועוף ואימורי כל הקדשים כולן ״ואם תקריב ׳הרי אם משמש בל׳ כי
שהרי אין זה רשות שבמנחת העומר הכתו׳ מדבר שהיא חובה ׳וכן ואם יהיה היובל וגו׳ ״

מנחת

וית תרתין כוליין וית תרבא דעליהון דעל גססיא וית חצרא דעל כבדא על כוליתא
יעדינה׃ ואלכליתין ואלשחם אלדי עליהמא אלדי עלי אלאחשא ואלזאידה אלכבד מע אלכליתין
ינזעהא׃ ויסקון יתיה בני אהרן למדבחא על עלתא דעל אעיא דעל אשתא

ואת שתי הכלית ואת החלב אשר
עליהן אשר על הכסלים ואת היתרת
על הכבד על הכליות יסירנה׃ ז
והקטירו אתו בני אהרן המזבחה על
העלה אשר על העצים אשר על
האש אשה ריח ניחח ליהוה׃
ואם מן הצאן
קרבנו לזבח שלמים ליהוה זכר או
נקבה תמים יקריבנו׃ אם כשב הוא
מקריב את קרבנו והקריב אתו
לפני יהוה׃ וסמך את ידו על ראש
קרבנו ושחט אתו לפני אהל מועד

קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי׃
ויקתר דלך בנו הרון עלי אלמדבח
עלי אלצעידה אלדי עלי אלחטב
אלתי עלי אלנאר קרבאן מקבול
מרצי ללה׃ ואם מן ז
ענא קרבניה לנכסת קודשיא
קדם יי׃ דכר או נקבא שלים
יקרביניה׃ ואן כאן קרבאנה מן
אלגנם דבח סלאמה ללה דכר
או אנתא פליקרבה צחיחא׃
אם אמר הוא מקריב ית
קורבניה ויקריב יתיה קדם יי׃
אן כאן קרבאנה חמלא פליקדמה בין ידי אללה׃
ויסמוך ית ידיה על ריש קרבניה
ויכוס יתיה קדם משכן זמנא
ויזרקון בני אהרן ית דמיה על
מדבחא סחור סחור׃ ויסנד ידה עלי
ראסה וידבחה בין ידי כבא אל
מחצר וירשו בנו הרון דמה עלי
אלמדבח מסתדירא׃ ויקריב

רש״י

מנחת בכורים לה׳ במנחת העומר הכ׳ מדבר שה׳ באה
אביב בשעת בישול התבואה ומן השעורים היא באה׳ נא׳
כאן אביב ונאמר להלן כי השעורה אביב׃ קלוי באש שמיבשין אותה על האור באבוב של קלאים
שאלולי כן אינה נטחנת בריחים לפי שהיא לחה׃ גרש כרמל גרוסה בעודה לחה׃ גרש ל׳ שבירה
וטחינה גורסה בריחים של גרוסות כמו ויגרס בחצץ שני׳ גרסה נפשי׃ כרמל בעוד הכר מלא
שהתבואה לחה ומליאה בקשין שלה על כן נקראין המלילות כרמל וכן וכרמל בצקלונו׃ זבח
שלמים שמטילין שלום בעולם ד״א שיש בהם שלום למזבח ולכהנים ולבעלים׃ ואת כל החלב וגו׳
להביא חלב שעל הקיבה דברי ר׳ ישמעא׳ רע״א להביא חלב שעל הדקין׃ כסלים פלנקן בלע״ז
שהחלב שעל הכליות כשהבהמה חיה הוא בגובה הכסלים למטה וזהו החלב שתחת המתנים

שקורין

ויקרא

ויקריב מנכסת קודשיא קרבנא קדם יי׳ תרביה אליתא שלמתא לקביל שדרתא יעדינה׳ וית תרבא דחפי ית גווא׳ וית כל תרבא דעל גווא׃ ויקרב מן דבח אלסלאמה קרבאנא ללה׳ אלשחם ואליה צחיחה אמאם אלעצעץ ינזעהא׳ ואלשחם אלמגטי ללגוף וסאיר אלשחם אלדי עליה׃

וזרקו בני אהרן את דמו על המזבח סביב׃ והקריב מזבח השלמים אשה ליהוה חלבו האליה תמימה לעמת העצה יסירנה ואת החלב המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב׃ ואת שתי הכלית ואת החלב אשר עלהן אשר על הכסלים ואת היתרת על הכבד על הכלית יסירנה׃ והקטירו הכהן המזבחה לחם אשה ליהוה׃ ואם עז קרבנו והקריבו לפני יהוה׃ וסמך את ידו על ראשו ושחט אתו לפני אהל מועד וזרקו בני אהרן את דמו על המזבח סביב׃

וית תרתין כולין׳ וית תרבא דעליהון׳ דעל גססיא׳ וית חצרא דעל כבדא׳ על כולייתא יעדינה׃ ואלכלותין ואלשחם אלדי עליהמא׳ אלדי עלי אלחשא׳ ואלזאידה׳ אלכבד מע אלכלא ינזעהא׃ ויסקיניה כהנא למדבחא׳ לחים קרבנא קדם יי׳׃ ויקתרהא אלאמאם עלי אלמדבח קרבאן מחרק ללה׃ ואם מן בני עזיא קורבניה׳ ויקרבניה קדם יי׳׃ ואן כאן קרבאנה מן אלמאעז׳ פליקרבה בין ידי אללה׃ ויסמוך ית ידיה על רישיה׳ ויכוס יתיה קדם משכן זמנא׳ ויזרקון בני אהרן ית דמיה על מדבחא סחור סחור׃ ויסנד ידה עלי ראסה׳ וידבחה בין ידי כבא אלמחצר׳ וירש בנו הרון דמה׳ עלי אלמדבח מסתדירא׃

רש״י ז״ל

שקורין בלע״ז לונבילו״ש לובן הנראה למעלה בגובה הכסלים ובתחתיתו הבשר חופהו׃ היותרת הוא דופן המסך שקורין חיבר״ש ובל׳ ארמי חצרא׃ על הכבד שיטול מן הכבד עמה מעט׳ ובמקום אחר הוא או׳ ואת היותרת מן הכבד׃ על הכבד על הכליות לבד מן הכבד ולבד מן הכליות יסירנה לזו׃ על העולה מלבד העולה למדנו שתקדים עולת תמיד לכל קרבן על המערכה׃ אם כשב לפי שיש באימורי הכשב מה שאין באימורי העז שהכשב אליתו קריבה לכך נחלקו לשתי פרשיות׃ וזרקו שתי מתנות שהן ד׳ על ידי הכלי הוא זורק ואינו נותן באצבע אלא דם החטאת׃ חלבו המובחר שבו׳ ומהו זה האליה תמימה׃ לעמת העצה למעלה מן הכליות היועצות׃ לחם אשה לה׳ לחמו של אש לשם גבוה׳

לחם

ויקריב מניה קרבניה קרבנא קדם יי' ית תרבא דחפי ית גוא' וית כל תרבא דעל גוא"
ויקרב מנה קרבאנא ללה. אלתרב אלמגטי אלגוף. ואכתיר אלשחם אלדי עליה" וית
תרתין כולין' וית תרבא דעליהן' דעל גססיא' וית חצרא דעל כבדא' על כוליתא
יעדינה" ואלכלותין ואלשחם אלדי
עליהמא אלדי עלי' אלאכאצר
ואלזיאדה' אלכבד. מע אלכלא ינזעהא"

והקריב ממנו קרבנו אשה ליהוה
את החלב המכסה את הקרב ואת
כל החלב אשר על הקרב ואת
שתי הכלית ואת החלב אשר עלהן
אשר על הכסלים ואת היתרת
על הכבד על הכלית יסירנה

ויסיקינון כהנא למדבחא'
לחים קרבנא לאתקבלא
ברעוא' כל תרבא קדם יי'" ויקתרהא
אלאמאם עלי' אלמדבח. קרבאנא
מחרקא מרצי מקבול. כל שחם
כאלך ללה" קים עלם
לדריכון' בכל מותבניכון' כל
תרבא וכל דמא לא תיכלון"
רסם אדהר עלי' מר אגיאלכם
פי גמיע מסאכנכם. כל שחם
וכל דם לא תאכלו" ומליל'

והקטירם הכהן המזבחה לחם אשה
לריח ניחח כל חלב ליהוה' חקת
עולם לדרתיכם בכל מושבתיכם
כל חלב וכל דם לא תאכלו'

וידבר יהוה אל משה
לאמר' דבר אל בני ישראל לאמר
נפש כי תחטא בשגגה מכל מצות

מליל' עם בני ישראל למימר'
אנש' ארי יחוב בשלו' מכל
פקודיא דיי' דלא כשרין
לאתעבדא' ויעביד' מן חד
מנהון" מר בני אסר' קאילא'
אי אנסאן אכטא בסהו פי שי' מן

דיו"ל

לחם ל' מאכל וכן נשחיתה עץ בלחמו לחם לחים רב" לשחוק עושים לחם" חקת עולם יפה
מפורש בת"כ וכל הפסוק" וידבר ה' וגו' מכל מצות ה' פירשו רבותינו אין חטאת באה אלא על
דבר שזדונו לאו וכרת ושגגתו חטאת" מאחת מהנה ממקצת אחת מהן כגון הכותב בשבת שם
משמעון נח מנחור דן מדניאל גד מגדיאל" אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם מדרשו אינו
ח"ב אלא בהעלם דבר עם שגגת מעשה כמ"ש לאשמת העם ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו'
ופשוטו לפי אגדה כשכהן גדול חוטא אשמת העם הוא שזה שהן תלויין בו לכפר עליהן ולהתפלל
בעדם נעשה מקולקל" פר יכול זקן ת"ל בן אי בן יכול קטן ת"ל פר בן בקר הא כיצד זה פר בן שלש
שנים" אל פתח אהל מועד למשכן ובבית עולמים להיכל" את פני פרכת הקדש כנגד מקום
קדושתה מכוון כנגד בין הבדים ולא היו נוגעין דמים בפרוכת ואם נגעו נגעו" ואת כל דם

הכר

כרחיך אלא אתי לא יגוז אין תעמל. פעמל ואחרה מכהן" אם כהנא רבא יחוב לחובת עמא ויקריב על חובתיה דחב תור בר תורי שלים קדם יי לחטתא" אין כהן אמאס אממקוה. חכטא עלי קביל כטא אנחק. באקרב. עלי כטייתה אדי אכטא. ותה מן אבקר נחיחא. לא ברכוה"

יהוה אשר לא תעשינה ועשה מאחת מהנה׃ אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם והקריב על חטאתו אשר חטא פר בן בקר תמים ליהוה לחטאת׃ והביא את הפר אל פתח אהל מועד לפני יהוה וסמך את ידו על ראש הפר ושחט את הפר לפני יהוה׃ ולקח הכהן המשיח מדם הפר והביא אתו אל אהל מועד׃ וטבל הכהן את אצבעו בדם והזה מן הדם שבע פעמים לפני יהוה את פני פרכת הקדש׃ ונתן הכהן מן הדם על קרנות מזבח קטרת הסמים לפני יהוה אשר באהל מועד ואת כל דם הפר ישפך אל יסוד מזבח העלה אשר פתח אהל מועד׃ ואת כל חלב פר

ויתי ית תורא לתרע משכן זמנא קדם יי ויסמוך ית ידיה על ריש תורא ויכוס ית תורא קדם יי. ויאתי בה אלי באב כבא אמחבר בין ידי אלה. ויסנד ידה עלי ראסה. וידבחה הנאך" ויסב כהנא רבא מדמא דתורא ויעיל יתיה למשכן זמנא "תם יאכד אלאמאס אממקוח מן דמה. וידכלה אלי כבא אמחבר" ויטבול כהנא ית אצבעיה בדמא וידי מן דמא שבע זמנין קדם יי קדם פרגודא דקודשא" ויגמס אצבעה בדם. וינצח מנה ז׳ מראר בין ידי אלה באלה׳ לסקף אבלרך" ויתן כהנא מן דמא על קרנת מדבחא דקטורת בסמין קדם יי דבמשכן זמנא וית כל דמא דתורא ישוד ליסודא דמדבחא דעלתא ד דבתרע משכן זמנא" תם יצע מן דם עלי ארכאן מדבח בכור אבמוג אדי בין ידי אלה אדי פי כבא אמחבר. ובאקי דם. יצבה ענד אסאס מדבח אצעידה אדי ענד באב כבא אמחבר" וית

רש״י

הפר ז״ד דם הפר" ואת כל חלב פר חלבו היה לו לומר מה ת״ל פר לרבות פר של יוה״כ לכליות ולחלבים וליותרת" החטאת להביא שעירי ע״ז לכליות ולחלבים ויותרת" ירים ממנו מן המחובר אלא יתחנו קו׳ הקרת חלבו" כאשר יורם מאותן אימורים המפורשים בשור זבח השלמים שלא כי כאן אלא הקישו לשלמים מה שלמים לשמן אף זה לשמן ומה שלמים שלום לעולם אף זה

וית כל תרב תורא דחטתא יפריש מניה ית תרבא דחפי על גווא וית כל תרבא דעל גווא׃ וגמיע שחם ... לגוף וקאיר לשחם אלדי עליה׃ וית תרתין כולין וית תרבא דעליהן דעל גססיא וית חצרא דעל כבדא על כוליתא יעדינה׃ ... ואלשחם אלדי עליהמא אלדי עלי ... ואלזאידה אלכבד מע אלכלי ינזעהא׃ כמא דמתפרש מתור נכסת קודשיא ויסיקנון כהנא על מדבחא דעלתא׃ כמא ירפע מן תור דבח אלסלאמה ויקטרה אלאמאם עלי מדבח אלצעידה׃ וית משך תורא וית כל בסריה על רישיה ועל כרעוהי וגויה ואונכליה׃ וגלד אלתור וגמיע לחמה מע ראסה ואכארעה ובטנה ופרתה׃ ויפיק ית כל תורא למברא למשריתא לאתר דכי לאתר בית מישד קטמא ויוקיד יתיה על אעיא באישתא על אתר בית מישד קטמא יתוקד׃ יכרג דלך אלג ... כארג אלעסכר אלי מוצע טאהר אלי מטרח אלרמאד ויחרקה הנאך עלי אלחטב באלנאר עלי מטרח אלרמאד יחרק׃ ואם כל כנשתא דישראל ישתלון ויהי מכסא פתגמא מעיני קהלא ויעבדון חד מכל פקודיא דיי׳ דלא כשרין לאתעבדא ויחובון׃ ואן אכטא גמיע גמאעה בני אסראיל מן ... מן כראיץ אלה אלתי לא יגב אן תעמל פאתמו׃

החטאת ירים ממנו את החלב המכסה על הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב׃ ואת שתי הכלית ואת החלב אשר עליהן אשר על הכסלים ואת היתרת על הכבד על הכליות יסירנה׃ כאשר יורם משור זבח השלמים והקטירם הכהן על מזבח העלה׃ ואת עור הפר ואת כל בשרו על ראשו ועל כרעיו וקרבו ופרשו׃ והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה אל מקום טהור אל שפך הדשן ושרף אתו על עצים באש על שפך הדשן ישרף׃ ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו אחת מכל מצות יהוה אשר לא תעשינה ואשמו׃ והודע

שלמים לעולם ובשחיטת קדשים מצריכו ללמוד ממנו שאין למדין למד מן הלמד בקדשים כפרשת איזהו מקומן׃ על הכבד על הכליות׃ על ראשו ועל כרעיו׃ כולן לתוקנת הן כמו מלבד׃ אל מקום טהור׃ לפי שיש מחוץ לעיר מקום מוכן לטומאה להשליך אבנים מנוגעות ולבית הקברות הוצרך לומר במחוץ

למחנה

ותתידע חובתא דחבו עלה ויקרבון קהלא תור בר תורי לחטאתא וייתון יתיה לקדם משכן זמנא׃ תס ערפת לכטייה זתי חכטוהא נזיקרב אגיך רתא מן זכיר לזורמוה יחתו בה זי באב כבא זמחזר׃ ויסמכון סבי כנשתא ית ידיהון על ריש תורא קדם יי׳ ויכוס ית תורא קדם יי׳׃ וישנדן זיור זגמחעה אידיהם עלי׳ דחפה בין ידי זלבה ויירבחה הנאך׃ וייעול כהנא רבא מדמא דתורא למשכן זמן׃ וידכל זאמאס זממקוח מן דמה זי׳ כבא זמחזר׃ ויטבול כהנא אצבעיה מן דמא וידי שבע זמנין קדם יי׳ קדם פרכתא׃ ויגמק אנצבעה מיה וינצח מנה ז׳ מראל בין ידי זלבה קבלה׳ זסגף׃

ונודעה החטאת אשר חטאו עליה והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת והביאו אתו לפני אהל מועד׃ וסמכו זקני העדה את ידיהם על ראש הפר לפני יהוה ושחט את הפר לפני יהוה׃ והביא הכהן המשיח מדם הפר אל אהל מועד׃ וטבל הכהן אצבעו מן הדם והזה שבע פעמים לפני יהוה את פני הפרכת׃ ומן הדם יתן על קרנות המזבח אשר לפני יהוה אשר באהל מועד ואת כל הדם ישפך אל יסוד מזבח העלה אשר פתח אהל מועד׃ ואת כל חלבו ירים ממנו והקטיר המזבחה׃ ועשה לפר כאשר עשה לפר החטאת כן יעשה לו וכפר עלהם

ומן דמא יתין על קרנת מדבחא דקדם יי׳ דבמשכן זמנא׃ וית כל דמא ישוד ליסודא דמדבחא דעלתא דבתרע משכן זמנא׃ ומנה יגע עלי׳ חרבאן זמרבח זדי בין ידי זלבה זדי כי כבא זמחזר ונאקיה יצבה ענך חקאק מרבח לצעירה זדי ענרבחב כבא זמחזר׃ וית כל תרביה יפריש מניה ויסיק למדבחא׃ וגמיע שחמה ירפעה מנה וילתוה עלי׳ זמדבח׃ ויעביד לתורא כמא דעבד לתורא דחטתא כן יעביד ליה ויכפר עליהון כהנא וישתביק להון׃ ויעמל בה כמו׳ עמל נרת זלכוה כריזך יעמלבה ויסתגור ענהם זאמאס ויגבר להם׃

רש״י

למחנה זה שהוא חוץ לעיר ביאה במקום טהור׃ מחוץ למחנה חוץ לג׳ מחנות ובבית עולמים חוץ לעיר כמו שפירשוהו רבותי׳ במס׳ יומא ובסנהדרין׃ ל שפך הדשן מקום ששופכין בו דשן המסולק מן המזבח כמ״ש והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה׃ ל שפך הדשן ישרף שאין ת״ל לא כלמד שאפי׳ אין שם

ויפיק ית תורא למברא למשריתא ויוקיד יתיה כמא דאוקיד ית תורא קדמאה חטאת קהלא היא׃ ויכ'רגה אלי כ'ארג אלעסכר ויחרקה כמא אחרק אלתור אלאול הו דכוה אלגוק׃ אם רבא יחוב ויעביד חד מכל פקודיא דיוי אלהיה דלא כשרין לאתעבדא בשלו ויחוב׃

ואן אכ'טא רייס ועמל ואחדה מן כ'ואיץ' אללה רבה אלתי לא תעמל סהוא

כאתם׃ או אתידע ליה חובתיה דחב בה וייתי ית קרבניה צפיר בר עזין דכר שלים׃ תם עלם בכ'טיתה אלתי אכ'טא כ'אי אחצר בקרבאנה עתודא מן אלמאעז דכר צחיח׃ ויסמוך ידיה על ריש צפירא ויכוס יתיה באתרא דיכוס ית עלתא קדם יוי חטתא היא׃ ויסנד ידה עלי ראסה וידבחה פי מוצ'ע ידבח אלצעידה בין ידי אללה כאנה מא יכון דכוה׃ ויסב כהנא מדמא דחטתא באצבעיה ויתן על קרנת מדבחא דעלתא וית דמיה ישפוך ליסודא דמדבחא דעלתא׃ ויאכ'ד אלאמאם מן דמה באצבעה ויגעלה עלי ארכאן מדבח אלצעידה ובאקי דמה יצבה ענד אסאסה׃ וית כל תרביה יסיק למדבחא כתרב נכסת קודשיא ויכפר עלוהי כהנא

הכהן ונסלח להם׃ והוציא את הפר אל מחוץ למחנה ושרף אתו כאשר שרף את הפר הראשון חטאת הקהל הוא׃

אשר נשיא יחטא ועשה אחת מכל מצות יהוה אלהיו אשר לא תעשינה בשגגה ואשם׃ או הודע אליו חטאתו אשר חטא בה והביא את קרבנו שעיר עזים זכר תמים׃ וסמך ידו על ראש השעיר ושחט אתו במקום אשר ישחט את העלה לפני יהוה חטאת הוא׃ ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן על קרנת מזבח העלה ואת דמו ישפך אל יסוד מזבח העלה׃ ואת כל חלבו יקטיר המזבחה כחלב

רש״י

שם דבר ״עדת ישראל אלו סנהדרין״ ונעלם דבר טעו להורות באחד מכל כריתות שבתורה שהוא מותר״ הקהל ועשו שעשו הצבור על פיהם״ את פני הפרכת ולמעלה הוא או את פני פרכת הקדש מפא׳ למלך שקרחה עליו מדינה אם מיעוטה קרחה פמליא שלו מתקיימת ואם כולה קרחה אין פמליא שלו מתקיימת׳ אף כאן כשחטא כהן משיח עדיין שם קדושת המקום על המקדש משחטאו כולם ח״ו כלו נסתלקה שכי׳ אל יסוד מזבח העולה וגו׳ זה יסוד מערבי שהוא כנגד הפתח ״ואת כל חלבו ירים אע״פ שלא פי׳ כאן יותרת ושתי כליות למדין הן מועשה לפר כאשר עשה לפר וגו׳ ומפני מה לא

נתגלסו

מחובתיה וישתביק ליה ״ וגמיע שחמה יקטרה עלי אלמדבח כשחם דבח אלסלאמה ויסתגפר
ענה אלאמאם מן כטיתה פיגפר לה ״ ואם אנש חד יחוב בשלו מעמא דארעא במעבדיה
חד מפקודיא דיי׳ דלא כשרין לאתעבדא ויחוב ״ ואן אכטא אנסאן מן עואם אלבלד סהוא

זבח השלמים וכפר עליו הכהן מחטאתו
ונסלח לו׃ ואם נפש
אחת תחטא בשגגה מעם הארץ
בעשתה אחת ממצות יהוה אשר לא
תעשינה ואשם׃ או הודע אליו חטאתו
אשר חטא והביא קרבנו שעירת
עזים תמימה נקבה על חטאתו אשר
חטא׃ וסמך את ידו על ראש החטאת
ושחט את החטאת במקום העלה׃
ולקח הכהן מדמה באצבעו ונתן על
קרנת מזבח העלה ואת כל דמה
ישפך אל יסוד המזבח׃ ואת כל חלבה
יסיר כאשר הוסר חלב מעל זבח
השלמים והקטיר הכהן המזבחה

ועמל ואחדה מן פראיץ׳ אללה אלתי
לא תעמל כאתם ״ או
אתידע ליה חובתיה דחב וייתי
קרבניה צפירת עזי שלמתא נוקבא
על חובתיה דחב ״ תם ערף ב
כטיתה אלדי אכטא פליאת בקרבאנה
מעזא מן אלמאעז אנתא
עלי כטיתה אלתי אכטא ״
ויסמוך ית ידיה על ריש חטאתא
ויכוס ית חטאתא באתר דעלתא ״ ויסנד ידה עלי ראסהא
ויד׳בחהא פי מוצ׳ע אלצעידה ״
ויסב כהנא מדמה באצבעיה
ויתין על קרנת מדבחא דעלתא
וית כל דמה ישפוך ליסודא
דמדבחא ״ ויאכד׳ אלאמאם מן
דמהא באצבעה ויגעל עלי
ארכאן מדבח אלצעידה וסאירה
יצבה ענד אסאסה ״ וית כל
תרביה יעדי כמא דאתעדא תרב מעל
נכסת קודשיא ויסיק כהנא למדבחא
לאתקבלא ברעוא קדם יי׳ ויכפר עלוהי
כהנא וישתביק ליה ״ וגמיע שחמהא

ונ׳ ול׳

נתכפרתי בן ׳תנא דבי ר׳ ישמעאל משל למלך שנעשה על
אוהבו ומיעט בקורבנו מפני חיבתו ״ ונעשה לפרוה
כאשר עשה לפר החטאת כמ״ש בפר כהן משיח
להביא יותרת ושתי כליות שפי׳ שם מה שלא פי׳ כאן ולכפול במצות העבודות ללמד שאם ז
חסר א׳ מכל המתנות פסל לפי שמצינו בעתטן על מזבח החיצון שנתן במתנה אחת כפר
הוצרך לו׳ כאן שמתנה א׳ מהן מעכבת ״ אשר נשיא יחטא ל׳ אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב
להביא כפרה על שגגתו ק״ו שמתחרט על זדונותיו ״ או הודע כמו אם הודע הדבר הרבה או יש מקן
משמשין בל׳ אם ואם במקום או וכן או נודע כי שור נגח הוא כמו אם ״ הודע לו לחטא היה סבור
שהוא היתר ולאחר מכן נודע לו שאסור היה ״ במקום אשר ישחט את העולה ׳בצפון שהוא מפורש

ינזעה כמא ינזע שחם אלמאעז מן דבח אלסלאמה ויקטרה אלאמאם עלי אלמדבח ענ' ברצא מן אללה ויסתגפר לה ויגפר לה" ואם אמר ייתי קרבניה לחטתא נקבא שלמתא ייתינה" ואן הוא בקרבאנה מן אלצאן לאלדכור כאנת בהא אנתי צחיחה" ויסמוך ית ידיה

על ריש חטתא ויכוס יתה לחטתא באתרא דיכוס ית עלתא" ויסנד ידה עלי ראסהא וידבחהא לאלדכוה פי מוצע אלצעידה" ויסב כהנא מדמא דחטתא באצבעיה ויתין על קרנת מדבחא דעלתא וית כל דמה ישפוך ליסודא דמדבחא" ויאכד אלאמאם מן דמהא באצבעה ויגעלה עלי ארכאן מדבח אלצעידה וסאיר דמהא יצבה ענד אסאסה" וית כל תרבה יעדי כמא דית עדא תרב אמר מנכסת קודשיא ויסק כהנא יתהון למדבחא על קורבניא דיי ויכפר עלוהי כהנא על חובתיה דחב וישתביק ליה" וגמיע שחמהא ינזעה כמא ינזע שחם אלצאן מן דבח אלסלאמה ויקטרהא אלאמאם עלי אלמדבח מע קרבאן אללה ויסתגפר ענה אלאמאם ען כטיתה אלדי אכטא ויגפר לה" ואנש

לריח ניחח ליהוה וכפר עליו הכהן ונסלח לו: ואם כבש יביא קרבנו לחטאת נקבה תמימה יביאנה: וסמך את ידו על ראש החטאת ושחט אתה לחטאת במקום אשר ישחט את העלה: ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן על קרנת מזבח העלה ואת כל דמה ישפך אל יסוד המזבח: ואת כל חלבה יסיר כאשר יוסר חלב הכשב מזבח השלמים והקטיר הכהן אתם המזבחה על אשי יהוה וכפר עליו הכהן על חטאתו אשר חטא ונסלח לו:

ונפש

רש"י

בעולה" חטאת הוא לשמו כשר שלא לשמו פסול" ואת דמו ע"ידי הדם" כחלב זבח השלמים" כאותן אימורים שהן מפורשין כשב האמור אצל שלמים" כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים באימורי עז האמורין בשלמים" ושחט אותה לחטאת שתהא שחיטתה לשם חטאת" כאשר יוסר חלב הכשב שנתרבו אימורין בליה אף חטאת כשהיא באה כשבה טעונה ליה עם האימורין" חביה כל מדורות האש העשויות לשם" ושמעה קול אלה בדבר שהוא עד בו שהשביעוהו שבועה שאם יודע לו בעדות שיעיד לו" או נפש אשר תגע וגו' ולאחר הטומאה הזו יאכל קדשים או יכנס למקדש שהוא דבר שזדונו כרת" במס' שבועות נדרש כן" ונעלם ממנו הטומאה ואשם באכילת קדש או ביאת מקדש" בטומאת אדם זו

טומאת

ואנש ארי יחוב וישמע קל מומי׳ והוא סהיד או חזא או ידע׳ אם לא יחוי ויקביל חוביה״
ואי אנסאן אכטא באן סמע צות חלף והו שאהד או ראי דלך או עלם בה ולם יכבר פקד חמל
וזרה״ או אנש די יקרב בכל מדעם מסאב׳ או בנבלת חיתא מסאבתא׳ או בנבלת
בעירא מסאבא׳ או בנבלת רחיש מסאב׳ ויהי מכסא מניה
והוא מסאב וחב״ או אי אנסאן
דנא בשי מן אלאמור אלנגסה או
בנבילה וחש נגס או בנבילה
בהימה נגסה או בנבילה שי מן
אלדביב אלנגס וגאבי דלך ענה והו
נגס פאתם״ או ארי יקרב
בסואבת אנשא׳ לכל סואבתיה
דיסתאב בה׳ ויהי מכסא מניה׳
והוא ידע וחב״ או דנא בנגאסה
אנסאן בשי מן נגאסתה מע סבילה
אן ינגס בהא וגאבי ענה ואתם
והו עלם במא פעל״ או אנש
ארי יקיים לבטאה בספון׳ לאבאשא
או לאיטבא׳ לכל די יפריש אנשא
בקיום ויהי מכסא מניה׳ והוא
ידע וחב לחדא מאלין״ או אי
אנסאן חלף בלפץ שפתיה לאסאה
או לאחסאן עלי גמיע מא ילפץ
אלאנסאן בימין וגאבי דלך ענה ת׳ם עלם
במא פעל נאתם בואחדה מן הדה״
ויהי ארי יחוב לחדא מאלין׳ ויודי דחב
עלה״ פאדי אתם בואחדה מנהא ת׳ם
אקר במא אכטא״

ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה
והוא עד או ראה או ידע אם לוא
יגיד ונשא עונו: או נפש אשר תגע
בכל דבר טמא או בנבלת חיה טמאה
או בנבלת בהמה טמאה או בנבלת
שרץ טמא ונעלם ממנו והוא טמא
ואשם: או כי יגע בטמאת אדם לכל
טמאתו אשר יטמא בה ונעלם
ממנו והוא ידע ואשם: או נפש כי
תשבע לבטא בשפתים להרע או
להיטיב לכל אשר יבטא האדם
בשבעה ונעלם ממנו והוא ידע
ואשם לאחת מאלה: והיה כי יאשם
לאחת מאלה והתודה אשר חטא
עליה:

מלא

רש״י ז״ל

טומאת מת״ לכל טומאתו לרבות טומאת
מגע זבין וזבות״ אשר יטמא לרבות הנוגע
בבועל נדה״ בה לרבות בולע נבלת עוף
טהור״ ונעלם ולא ידע שנטמא״ ואכל קדש או נכנס למקדש״ בשפתים ולא בלב״
להרע לעצמו״ או להיטיב לעצמו כגון אוכל ולא אוכל אישן ולא אישן״ לכל אשר יבטא
לרבות לשעבר״ ונעלם ממנו ועבר על שבועתו׳ כל אלה בקרבן עולה ויורד כמפורש כאן
אבל שבועה שיש בה כפירת ממון אינה בקרבן זה אלא באשם״ והקריב את אשר לחטאת
ראשונה

וייתי ית אשמיה לקדם יי על חובתיה דחב נקבא מן ענא אמרתא או צפירת עזי לחטאתא ויכפר עלוהי כהנא מחובתיה ״ כשאת בערכאנה לבד עלי כטהר ודי אכטא אנתי מן גנם נעגה או שאה מן מאעז לדכוה ויקתגפר ענה אמאם מן כטאה ״ ואם לא תמטי ידיה כמסת אמרא וייתי ית חובתיה דחב תרין שפנינין או תרין בני יונה קדם יי חד לחטתא וחד לעלתא ״ ואן לם תנל ידה מקדאר שאה כשאת בערכאנה עלי מא אכטא שפנינין או פרכי חמאם ללה אחדהמא דכוה ואלאכר צעידה ״ וייתי יתהון לות כהנא ויקריב ית דלחטתא קדמיתא ויחלוק ית רישיה מקביל קדליה ולא יפריש ״ פיאתי בהם אלא אמאם פיקרב אלדי לדכוה אולא ויפצל ראסה ממא ילי קפאה ולא יפרזה ״ וידי מדמא דחטתא על כותל מדבחא ודישתאר בדמא יתמצי ליסודא דמדבחא חטתא הוא ״ וינצח מן דמה עלא חאיט אלמדבח ואלפאצל מנה ימציה ענד אספלה כדאך מא יכון דכוה ״ וית תניינא יעביד עלתא כדחזי ויכפר עלוהי כהנא מחובתיה דחב וישתביק ליה ״ ואלתאני יעמלה צעידה כאלסירה ויסתגפר ען אמאם מן כטאה אלדי אכטא ויגפר לה ״ ואם

והביא את אשמו ליהוה על חטאתו אשר חטא נקבה מן הצאן כשבה או שעירת עזים לחטאת וכפר עליו הכהן מחטאתו׃ ואם לא תגיע ידו די שה והביא את אשמו אשר חטא שתי תרים או שני בני יונה ליהוה אחד לחטאת ואחד לעלה׃ והביא אתם אל הכהן והקריב את אשר לחטאת ראשונה ומלק את ראשו ממול ערפו ולא יבדיל׃ והזה מדם החטאת על קיר המזבח והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח חטאת הוא׃ ואת השני יעשה עלה כמשפט וכפר עליו הכהן מחטאתו אשר

רש״י

ואשכה חטאת קודמת לעולה למה הדבר למרק מטיא שנכנס לרצות רצה פרקליט נכנס דורון אחריו ״ ולא יבדיל אינו מולק אלא סימן אחד ״ עורף הוא גובה הראש שמשפיע לצד הצואר ״ ממול ערפו מול הרואה את העורף והוא אורך כל אחורי הצואר ״ והזה מדם החטאת בעולה לא הטעין אלא מיצוי ובחטאת הזאה ומיצוי אוחז בעורף ומתיז והדם ניתז והולך למזבח

ויקרא

ואם לא תדביק ידיה לתרין שפנינין או לתרין בני יונה׳ וייתי ית קרבניה דחב חד מן
עסרא בתלת סאין סלתא לחטתא׳ לא ישוי עלה משחא׳ ולא יתין עלה לבונתא׳
ארי חטתא היא׃ ואן לם תנל ידה תמן שפנינין או פרכי חמאם פליאת בקרבאנה עלי

חטא ונסלח לו׃ ואם
לא תשיג ידו לשתי תרים או לשני
בני יונה והביא את קרבנו אשר חטא
עשירת האפה סלת לחטאת לא
ישים עליה שמן ולא יתן עליה לבנה
כי חטאת הוא׃ והביאה אל הכהן
וקמץ הכהן ממנה מלוא קמצו את
אזכרתה והקטיר המזבחה על אשי
יהוה חטאת הוא׃ וכפר עליו הכהן
על חטאתו אשר חטא מאחת
מאלה ונסלח לו והיתה לכהן
כמנחה׃
וידבר יהוה אל משה לאמר׃ נפש

מא אכטא עשר ג׳ויבה סמיד לג
לכוה לא יצב עליה דהנא
ולא יג׳על עליה לבאנא לאנהא
דכוה׃ ויתיניה לות כהנא׳
ויקמוץ כהנא מנה׳ מלי
קומציה׳ ית אדכרתה ויסיק
למדבחא׳ על קרבניא דייי׳
חטתא היא׃ פאדי אתא בהי אלא
אלאמאם קבץ מנהא אלאמאם מל
קבצתה מיחהא פיקתרה עלי
מדבח מע קראבין אללה כדאך
מא תציר דכוה׃ ויכפר
עלוהי כהנא׳ על חובתיה דחב׳
מחדא מאלין וישתביק ליה׳ ותהי
לכהנא כמנחתא׃ ויקתגפר
ענה אלאמאם ען כטיתה אלדי
אכטא בואחדה מן הדי׳ ויגפר לה
ותציר ללאמאם כסאיר אלהדאיא׃
ומלל׳ יתס׃

רש״י ז״ל

למזבח׃ חטאת הוא לשמה כשרה שלא לשמה פסולה׃ כמשפט כדת המנחה כעולות׃
כי חטאת היא ואין בדין שיהא קרבנו מהודר׃ חטאת היא נקמצה ונקטרה לשמה כשרה׳
שלא לשמה פסולה׃ על חטאתו אשר חטא כאן שינה הכתוב שהרי בעשירות ובדלות
נאמר מחטאתו וכאן בדלי דלות נאמר על חטאתו׳ דקדקו רבותינו מכאן שאם חטא
כשהוא עשיר והפריש מעות לכשבה או שעירה והעני יביא ממקצתן אתי תורים׳ לכך
נאמר מחטאתו כלו׳ ממקצתו׳ הפריש מעות לשתי תורים והעני יביא ממקצתן עשירית
האיפה׳ הפריש מעות לעשירית האיפה והעשיר יוסיף עליהן ויביא קרבן עשיר׳ לכך
נאמר כאן על חטאתו׃ מאחת מאלה׳ מאחת מג׳ כפרות האמורות בענין או בעשירות או
בדלות או בדלי דלות׳ ומה ת״ל שיכול החמורים שבהם יהיו בכשבה או שעירה׳ והקלין יהיו

בעוף

אנש ארי ישקר שקר ויחוב בשלו מקודשיא דיי וייתי ית אשמיה לקדם יי דכר שלים מן ענא בפורסניה כסף סלעין בסלעי קודשא לאשמא: אן כאנת נפס כאנת ואכטאת סהוא פי שי מן אקדאס אללה פליאת בקרבאנה ללה כבשא צחיחא מן אלגנם בקימתה מתאקיל פצה במתקאל אלקדס ללקרבאן:

כי תמעל מעל וחטאה בשגגה מקדשי יהוה והביא את אשמו ליהוה איל תמים מן הצאן בערכך כסף שקלים בשקל הקדש לאשם: ואת אשר חטא מן הקדש ישלם ואת חמישתו יוסף עליו ונתן אתו לכהן והכהן יכפר עליו באיל האשם ונסלח לו: ואם נפש כי תחטא ועשתה אחת מכל מצות יהוה אשר לא תעשינה ולא ידע ואשם ונשא עונו:

וית דחב מן קודשא ישלים וית חומשיה יוסף עלוהי ויתין יתיה לכהנא וכהנא יכפר עלוהי בדכרא דאשמא וישתביק ליה: ואלדי אכטא בה מן אלקדס יסלם מתלה ומקדר כמסה יזיד עליה ויעטיה ללאמאם והו יסתגפר ענה בכבש אלקרבאן ויגפר לה:

ואם אנש ארי יחוב ויעביד חד מכל פקודיא דיי דלא כשרין לאתעבדא ולא ידע ויחוב ויקביל חוביה: ואן אנסאן אכטא פעמל ואחדה מן פראיץ אללה אלתי לא תעמל ולא יעלם בהא ואתם ואחתמל וזרה: וייתי

רש״י

בעוף והנשאר בשבלין יהיו בעשירית האיפה ת״ל מאחת מאלה להשוות שבלין וחמורין לכבשה אם העשיר ידם ואת החמורין לשבלין לעשירית האיפה בדלי דלות: והיתה לכהן כמנחה ללמד על מנחת חוטא שיהיו שיריה נאכלין וזו לפי משמעו ורבותי׳ דרשו והיתה לכהן אם חוטא זה כהן הוא תהא כשאר מנחת נדבת כהן שהיא בכליל תהיה לא תאכל: כי תמעול מעל אין מעילה בכל מקום אלא שינוי וכה״א וימעלו באלהי אבותם ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ וכה״א בסוטה ומעלה בו מעל: וחטאה בשגגה מקדשי ה׳ שנהנה מן ההקדש והיכן הוזהר נא׳ כאן חטא ונאמר להלן חטא בתרומה ולא ישאו עליו חטא מה להלן הזהיר אף כאן הזהיר או מה להלן לא הזהיר אלא על האוכל אף כאן לא הזהיר אלא על האוכל ת״ל תמעול מעל ריבה: קדשי ה׳ המיוחדים לשם יצאו קדשים קלים: איל לשון קשה כמו ואת אילי הארץ לקח אף כאן קשה בן שתי שנים: בערכך כסף שקלים שיהא שוה שתי סלעים: ואת אשר חטא מן הקדש ישלם קרן וחומש להקדש: ולא ידע ואשם והביא הענין הזה מדבר במי שבא ספק כרת לידו ולא ידע אם עבר עליו אם לאו כגון חלב ושומן לפניו וכסבור ששתיהן היתר ואכל את האחת ואמ׳ אחת

ויקרא

וייתי דכר שלים מן ענא בפורסניה לאשמא לות כהנא ויכפר עלוהי כהנא על שלותיה דאשתלי והוא לא ידע וישתביק ליה״ ויאתי בכבש צחיח מן אלגנם בקימתה לאלכאהן גי׳ לאתאם ויסתגפר ענה לאתאם ען סהוה אלדי סהא והו לא יעלם ויגפר לה״

והביא איל תמים מן הצאן בערכך לאשם אל הכהן וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר שגג והוא לא ידע ונסלח לו׃ אשם הוא אשם אשם ליהוה׃

אשמא הוא׳ על חובתיה דחב אשמא יקריב קדם ה׳ הו קרבאן לאתאם ען אתמה אלדי אתם ללה״

וידבר יהוה אל משה לאמר׃

ומליל ה׳ עם משה למימר״

נפש כי תחטא ומעלה מעל ביהוה וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו׃ או מצא אבדה וכחש בה ונשבע על שקר על אחת מכל אשר יעשה האדם לחטא בהנה׃

אנש ארי יחוב וישקר שקר קדם ה׳ ויכדיב בחבריה בפקדונא או בשותפות ידא או בגזילא או עשק ית חבריה״ אי אנסאן אכטא ואן נכת נכתא באללה מתגחד צאחבה בודיעה או מעאמלה או גצב או גשם צאחבה״

או אשכח אבידתא וכדיב בה ואשתבע על שקרא על חדא מכל דיעביד אנשא למחטי בהון״ או וגד צאלה פגחדהא וחלף עליה באטל עליה אי כלה מן גמיע מא יעמל אלאנסאן ליכטי בהא״

ויהי

רש״י

שלחלב היתה ולא ידע אם זו של חלב אכל הריזה מביא אשם תלוי ומגין עליו כל זמן שלא נודע לו שודאי חטא׳ ואם יודע לו לאחר זמן יביא חטאת״ ולא ידע ואשם ונשא עונו ר׳ יוסי הגלילי או׳ הרי הכתוב ענש את מי שלא ידע עאכו״ שיענש את שידע ר׳ יוסי או׳ אם נפשך לידע מתן שכרן של צדיקים צא ולמד מאדה״ר שלא נצטווה אלא על מצות לא תעשה ועבר עליה׳ ראה כמה מיתות נקנסו עליו ולדורותיו ולדורות דורותיו עסהכ״׳ וכי איזו מדה מרובה של טובה או של פורענות הוי אומר מדה טובה׳ אם מדת פורענות היא מעוטה ראה כמה מיתות נקנסו לו ולדורותיו׳ מדה טובה המרובה עאכו״ שהיושב לו מן הפיגולין והנותרות והמתענה ביוה״כ עאכו״ שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עסהכ״׳ רע״א הרי הוא או׳ עפ״ שנים עדים או ג׳ וגו׳ אם מתקיימת העדות בשנים למה פירט לך הכ׳ בג׳ לא להביא ג׳ להחמיר עליו ולעשות דינו׳ כיוצא באלו לענין עונש והזמה׳ אם כך ענש הכ׳ לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה עאכו״ שישלם שכר טוב לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה׳ ר׳ אלעזר בע׳ או׳ כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עמ׳ לתל׳ ומה שכרהוא נוטל עלכך הרי הוא או׳ למען יברכך ה׳ אלהיך׳ קבע הכתוב ברכה למי שבאת

ויהי ארי יחטי ויחוב · ויתיב ית גזילא דגזל · או ית עשקא דעשק · או ית פקדונא דאתפקד לותיה · או ית אבידתא דאשכח ·· פאד'א אד'א אכ'טא ואת'ם פלירד אלגצב אלד'י גצבה · אלגשם אלד'י גשמה או אלודיעה אלד'י אודעה ענדה · או אלצ'אלה אלד'י וג'דהא ·· או מכולא · דאשתבע עלוהי לשקרא · וישלים יתיה ברישיה · וחומשיה יוסיף עלוהי · לדהוא דיליה יתנניה ביומא דחובתיה ·· או מן סאיר ד'לך ממא חלף עליה באטלא פלירדה ברמתה ויזיד עליה כ'מסה ויעטיה ללד'י הו לה פי יום אעתראפה בד'נבה ·· וית אשמיה ייתי לקדם יי' · דכר שלים מן ענא · בפורסניה לאשמא לות כהנא ·· ויאתי בקרבאנה ללה כבשא צחיחא מן אלגנם בקימתה ללקרבאן אלי אלאמאם ·· ויכפר עלוהי כהנא קדם יי' · וישתביק ליה · על חדא מכל דיעביד למחטבה ·· ויסתגפר ענה אלאמאם בין ידי אללה ויגפר לה עלי ואחדה כלה מן גמיע מא יעמל פיאתם בה ··

והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזלה אשר גזל או את העשק אשר עשק או את הפקדון אשר הפקד אתו או את האבדה אשר מצא׃ או מכל אשר ישבע עליו לשקר ושלם אתו בראשו וחמשתיו יוסף עליו לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו׃ ואת אשמו יביא ליהוה איל תמים מן הצאן בערכך לאשם אל הכהן׃ וכפר עליו הכהן לפני יהוה ונסלח לו על אחת מכל אשר יעשה לאשמה בה׃

י"א פסו' ק' דשו"ג

רש"י ז"ל

על ידו מצוה בלא ידע · אמור מעתה היתה חלב צרורה בכנפיו ונפלה ממנו ומצאה עני ונתפרנס בה הרי הקב"ה קובע לו ברכה · בערכך לאשם בערך האמור למע' · אשר שגג והוא לא ידע הא אם ידע לאחר זמן לא יתכפר לו באשם זה עד שיביא חטאת · הא למה דומה · לעגלה ערופה שנתערפה ואח"כ נמצא ההורג הז' יהרג ·· אשם הוא אש' הראשון כולו קמץ שהוא שם דבר והאחרון חציו קמץ וחציו פתח שהוא ל' פעל · ואת מקרא שלא לצורך הוא כבר דרוש הוא בת"כ · אשם אשם להביא אשם שפחה חרופה שיהא איל בן שתי שנים · וכו' נפש כי תחטא חר"ע מה ת"ל ומעל מעל בה' · לפי שכל המלוה והלוה והנושא והנותן אינו עושה לא בעדי' ובשטר · לפי' כשהוא מכחש מכחש בעדים ובשטר · וכשהוא מכחש מכחש בג' שביניהם ·· או בתשומת יד · ששם ממון בידו להתעסק או במלוה ·· או בגזל שגזל מידו כלום ·· או עשק הוא שכר שכיר ·· ונסלח לו שכבר עלה מכל אלה ·· אשר יעשה האדם לח"ט ולהשבע על שקר לכפירת ממון ·· כי יחטא ואשם כשיכיר בעצמו לשוב בתשובה ולדעת ולהורות כי יחטא ואשם ·· בראשו הוא הקרן ראש הממון ·· לאשר הוא לו · למי שהממון שלו ··

פרשת צו

ומליל ה' עם [משה למימר:] פקיד ית אהרן וית בנוהי למימר דא אוריתא דעלתא היא עלתא דמתוקדא על מדבחא כל ליליא עד צפרא ואישתא דמדבחא תהי יקדא ביה: מר הרון ובניה דאילא הדה פריעה לצעירה תוצע עלי וקיר עלי למדבח טולגיל גי' לגרוחה ונחר למדבח תתוקד עליה: וילבש כהנא לבושין דבוץ ומכנסין דבוץ ילבש על בסריה ויפרוש ית דשנא דתיכול אישתא ית עלתא על מדבחא ויש[וי]ניה בסטר מדבחא: וילבש לאחמס קמיץ מן עשר וקראניל מן עשר ילבש עלי בונה וירנע לרמאר לתיתאכל נאר לצעירה עני' ל מובח ויגעלה לזך למדבח: וישלח ית לבושוהי וילבש לבושין אחרנין ויפיק ית דשנא למברא למשריתא לאתר דכי: ויסלך תיאבר וילבש תיאב אבר ויכלג לרמאר גי' כארג לעסכר גי' מוצע טאהר: ואישתא על מדבחא תהי יקדא ביה לא תטפי ויבער עלה כהנא אעין בצפר

וידבר יהוה אל משה לאמר: צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העלה הוא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו: ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרים את הדשן אשר תאכל האש את העלה על המזבח ושמו אצל המזבח: ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור: והאש על המזבח תוקד בו

רש"י

צו את אהרן אין צו אלא ל' זירוז מיד ולדורות. א"ר ש' ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס: זאת תורת העולה הרי הענין הזה בא ללמד על הקטר חלבים ואיברים שיהא כשר כל הלילה ולמד על הפסולים איזה אם עלה ירד ואיזה אם עלה לא ירד שכל תורה לרבות הוא לו' תורה אחת לכל העולים ואפי' פסולים שאם עלו לא ירדו: היא העולה למעט את הרובע ואת הנרבע וכיוצא בהן שלא היה פיסולן בקדש שנפסלו קודם שבאו לעזרה: מדו בד היא הכתונת ומה ת"ל מדו שתהא כמדתו: על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בנת"ים: והרים את הדשן היה חותה מלוא המחתה מן המאוכלות הפנימיות ונותן במזרחו של כבש: הדשן אשר תאכל האש את העולה ועשאתה דשן מאותו דשן ירים תרומה ושמו אצל המזבח: ופשט את בגדיו אין זו חובה אלא דרך ארץ שלא ילכלך בהוצאת הדשן בגדים שהוא משמש בהן תמיד בגדים שבישל בהם קדרה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו לכך ולבש בגדים אחרים פחותין מהן: והוציא את הדשן הצבור כתפוח

כשהוא

בצפר בצפר ויסדר עלה עלתא ויסיק עלה תרבי נכסת קודשיא ״ ואלנאר עלי אלמדבח
תקד פיה לא תטפא ויש על עליהא אלאמאם חטבא פי כל גדאה ויכצד עליהא
אלצעידה ויקתר עליהא שחם אלסלאמה ״ אישתא תדירא תהי יקדא על מדבחא

לא תכבה ובער עליה הכהן עצים
בבקר בבקר וערך עליה העלה
והקטיר עליה חלבי השלמים: אש
תמיד תוקד על המזבח לא תכבה:
וזאת תורת
המנחה הקרב אתה בני אהרן
לפני יהוה אל פני המזבח: והרים
ממנו בקמצו מסלת המנחה
ומשמנה ואת כל הלבנה אשר על
המנחה והקטיר המזבח ריח ניחח
אזכרתה ליהוה: והנותרת ממנה
יאכלו אהרן ובניו מצות תאכל
במקום קדוש בחצר אהל מועד יאכלוה:

לא תטפי ״ כדאך אלנאר דאימה
תקד עלי אלמדבח לא תטפא ״
ודא אוריתא דמנחתא ד
דיקרבון יתה בני אהרן קדם יי׳
לקדם מדבחא ״ והדה שריעה
אלהדייה אן יקדמהא בני הרון בין
ידי אללה אלי אלמדבח ״ ויפריש
מניה בקומציה מסלתא ד
דמנחתא וממשחה ׳ וית כל
לבונתא דעל מנחתא ׳ ויסיק
למדבחא לאתקבלא ברעוא
אדכרתה קדם יי ״ ויזפע מנהא בקב
צתה מן סמידהא ודהנהא וגמיע
אללבאן אלדי עליהא ויקתר פיהא
עלי אלמדבח קבול מרצי ללה ״
ודישתאר מנה ייכלון אהרן
ובנוהי פטיר תתאכיל באתר
קדיש בדרת משכן זמנא ייכלונה ״
ואלפאצל מנהא יאכלוה הרון ובניה
פטירא תוכלוהא מוצע מקדס פי צחן
כבא אלמחצר יאכלוהא ״ לא

רש״י ז״ל

כשהוא רובה ואין מקום למערכה מוציאו משם ואינו נח
חובה לכל יום׳ אבל התרומה חובה בכל יום ״ והאש על המזבח תוקד בו ׳ריבה כאן יקידות הרבה
על מוקדה ואש המזבח תוקד בו ׳והאש על המזבח תוקד בו ׳אש תמיד תוקד על המזבח ׳כולן
נדרשו במס׳ יומא שנחלקו רבותינו במנין המערכות שהיו שם ״ וערך עליה העולה עולת תמיד
היא תקדים ״חלבי השלמים אם יביאו שם שלמים ׳ורבותינו למדו מכאן עליה על עולת הבוקר
השלם כל הקרבנות כולם מכאן שלא יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערבים ״אש תמיד אש
שנאמר בו תמיד היא שמדליקין בה את הנרות שנ׳ בה להעלות נר תמיד אף היא מעל מזבח
החיצון תוקד ״לא תכבה המכבה אש על המזבח עובר בשני לאוין ״ וזאת תורת המנחה

תורה

לא תתאפי חמיע חולקהון יהבית יתה מקורבני קדש קודשין היא כחטאתא וכאשמא ״
לאתכבז כמירה געלתהא נציבהם מן קראביני מן בין קראבין אללה הי כאלדכוה וקרבאן
אלאתם ״ כל דכורא בבני אהרן ייכלנה קים עלם לדריכון מקרבניא דיי׳ כל די יקרב
בהון יתקדש ״ כל דכר מן בני
הרון יאכלהא רסם דהר לאגיא
לכם מן קראבין אללה כל מן
לאמסהא תקדס ״ ומליל יי׳
עם ״ דין קרבנא דאהרן
ודבנוהי דיקרבון קדם יי׳ ביומא
דירבון יתיה חד מן עסרא בתלת
סאין סולתא מנחתא תדירא
פלגותה בצפרא ופלגותה ב
ברמשא ״ הדה קרבאן הרון ובניה
אלדי יקרבונה ללה פי יום מסח עשר
אלויבה סמיד הדיה דאימה נצפהא
בגדוה ונצפהא בעשי ״
על מסריתא במשח תתעביד
רביכא תיתינה תופיני מנחת
בצועין תקריב לאתקבלא ברעוא
קדם יי׳ ״ עלי טאבק בדהן תעמל
קתותיה תאתי בהא לתכה תכון תרוה
תקרבהא קבולא מרציא ללה ״

לא תאפה חמץ חלקם נתתי אתה מאשי קדש קדשים הוא כחטאת וכאשם: כל זכר בבני אהרן יאכלנה חק עולם לדרתיכם מאשי יהוה כל אשר יגע בהם יקדש:

ויד

וידבר יהוה אל משה לאמר: זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו ליהוה ביום המשח אתו עשירית האפה סלת מנחה תמיד מחציתה בבקר ומחציתה בערב: על מחבת בשמן תעשה מרבכת תביאנה תפיני מנחת פתים תקריב ריח ניחח ליהוה:

ז

יז״ל

תורה אחת לכולן להטעינן שמן ולבונה האמורין
בענין שיכול אין לי טעונות שמן ולבונה אלא מנחת ישראל שהיא נקמצת מנחת כהנים שהיא כליל מנין
ת״ל תורת ״ הקרב אותה היא הגשה בקרן דרומית מערבית ״ לפני ה׳ הוא מערב שהוא לצד אהל מועד ״
אל פני המזבח הוא הדרום שהוא פניו של מזבח שהכבש נתון לאותו הרוח ״ בקומצו שלא יעשה מדה
לקומץ ״ מסולת המנחה ומשמנה מכאן שקומץ ממקום שנתרבה שמנה ״ ואת כל הלבונה אשר על
המנחה והקטיר שמלקט את לבונתה לאחר קמיצה ומקטיר ולפי שלא נ׳רש כאן אלא באחת מן המנחות
בויקרא הוצרך לשנות פרשה זו לכלול כל המנחות כמשפטן ״ במקום קדוש ואיזהו בחצר אהל מועד ״
לא תאפה חמץ חלקם אף השיירים אסורין בחימוץ ״ כחטאת וכאשם מנחת חוטא הרי הוא כחטאת
לפיכך קמצה שלא לשמה פסולה מנחת נדבה הרי היא כאשם לפיכך קמצה שלא לשמה כשרה ״
כל זכר אפילו בעל מום למה נאמר אם לאכילה הרי כבר אמור לחם אלהיו מקדשי הקדשים

וגו׳

וכהנא דיתרבא תחותוהי מבנוהי יעביד יתה קים עלם קדם יי גמיר תתסק׃ וכל
לאמאם למקתבל בעדה מן בניה יצנעהא רסם דהר ללה גמלה תקתר׃
מנחתא דכהנא גמיר תהי לא תתאכל׃ וסאיר הדיא לאמאם תקתר גמלה ולא תוכל׃
ומליל יי עם משה למימר׃ מליל עם
אהרן ועם בנוהי למימר דא
אוריתא דחטאתא באתרא ד
דתתנכס עלתא תתנכס חטתא
קדם יי קודש קודשין היא׃ מר הרון
ובניה באילא הדה שריעה דבוה
פי מוצע תדבח לצעיר׳ תדבח
דבוה בין ידי אללה אוהי מן כ
כואץ לאקדאס׃ כהנא
דמכפר בדמה יכלנה באתר
קדיש תתאכל בדרת משכן ז
זמנא׃ לאמאם למורבי בהא
יאכלהא ופי מוצע מקדס תוכל
פי צחן כבא למחצר׃ כל
דיקרב בבשרה יתקדש ודידי
מדמה על לבושא דידי עלה
תחור באתר קדיש׃ כל מן דנא
בלחמהא תקדס ואן אנתצח

והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה
אתה חק עולם ליהוה כליל תקטר׃
וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל׃
וידבר יהוה אל
משה לאמר׃ דבר אל אהרן ואל
בניו לאמר זאת תורת החטאת
במקום אשר תשחט העלה תשחט
החטאת לפני יהוה קדש קדשים
הוא׃ הכהן המחטא אתה יאכלנה
במקום קדש תאכל בחצר אהל
מועד׃ כל אשר יגע בבשרה יקדש
ואשר יזה מדמה על הבגד אשר

מן

רש״י ז״ל

אלא לרבות בעלי מומין למחלוקת׃ כל אשר יגע בהם קדשים קלין או חולין שיגעו בה ויבלעו
ממנה׃ יקדש להיות כמוה שאם פסולה יפסלו ואם כשרה יאכלו כחומר המנחה׃ זה קרבן אהרן
ובניו אף ההדיוטות מקריבין עשירית האיפה ביום שהן מתחנכין לעבודה׳ אבל כהן גדול בכל
יום שנ׳ מנחה תמיד׃ והכהן המשיח תחתיו מבניו׳ יעשה אותה חק עולם׃ מורבכת חלוטה ב
ברותחין כל צרכה׃ תופיני אפויה אפיות הרבה אחר חליטתה אופה בתנור וחוזר ומטגנה במחבת׃
מנחת פתים מלמד שטעונה פתיתה׃ המשיח תחתיו מבניו המשיח מבניו תחתיו׃ כליל תקטר׳ אין
נקמצת להיות שיריה נאכלין אלא כולה כליל׳ וכן כל מנחת כהן של נדבה כליל תהיה׃ כליל
כולה שוה לגבוה׃ המחטא אותה העובד עבודותיה שהיא נעשית חטאת על ידו׃ המחטא אותה
יאכלנה הראוי לעבודה׳ יצא טמא בשעת זריקת דמים שאינו חולק בבשר׳ ואא״לו שאוסר שאר

כהנים

צו

מן דמהא אלדי ינצח מנהא עלי׳ תוב פליגסל פי מוצע מקדס׳׳ ומן דחסף דתתבשל
ביה יתבר ואם במנא דנחשא תתבשל ויתמריק וישתטיף במיא׳׳ ואנא כזף אלדי תטבך פיה
יכסר ואן טבכת פי אנא נחאס פליודלך ויגסל באלמא׳׳ כל דכורא בכהניא ייכול יתה

יזה עליה תכבס במקום קדש׃ וכלי חרש אשר תבשל בו ישבר ואם בכלי נחשת בשלה ומרק ושטף במים׃ כל זכר בכהנים יאכל אתה קדש קדשים הוא׃ וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקדש לא תאכל באש תשרף׃ וזאת תורת

ג

האשם קדש קדשים הוא׃ במקום אשר ישחטו את העלה ישחטו את האשם ואת דמו יזרק על המזבח סביב׃

קודש קודשין הוא׳׳ כל דכר מן
אלאימה יאכלהא אלדי מן כואץ
אלמקדס׳׳ וכל חטאתא דיתעל
מדמה למשכן זמנא לכפרא
בקודשא לא תתאכיל בנורא
תתוקד׳׳ וכל דכוה ידכל מן ד
דמהא אלי קבה אלמחצר ליסתגפר
בהא פי אלקדס לא תוכל בל ת
תחרק באלנאר׳׳ ודא אוריתא
דאשמא קודש קודשין הוא׳׳
והדה שריעה קרבאן אלאתם הו
איצא מן כואץ אלמקדס׳׳
באתרא דיכסון ית עלתא ז
יכסון ית אשמא וית דמיה
יזרוק על מדבחא סחור סחור׳׳
פי מוצע תדבח אלצעידה ידבח
קרבאן אלאתם ודמה ירש עלי
אלמדבח מסתדירא׳׳ וית

רש״י

כהנים באכילתה חוץ מן הצורך דמה שהרי נאמר למטה כל זכר בכהנים יאכל אותה׳׳
כל אשר יגע בבשרה כל דבר אוכל אשר יגע בה ויבלע ממנה׳׳ יקדש להיות כמוה ׳ אם
פסולה תיפסל ואם היא כשרה תיאכל כחומר שבה׳׳ ואשר יזה מדמה על הבגד ׳ואם הוזה מדמ׳
על הבגד אותו מקום הדם שבבגד אשר יזה עליה תכבס בתוך העזרה׳׳ אשר תזה יהא נזה כמו
ולא יטה לארץ מנלם יהא נטוי׳׳ ישבר לפי שהבליעה נבלעת בו נעשית נותר והוא הדין לכל
הקדשים׳׳ ומורק ל׳ תמרוקי הנשים אשקורימנ״ט בלעז׳׳ ומורק ושוטף לפלוט את בליעתו ׳אבל
כלי חרס לימדך הכתוב כאן שאינו יוצא מידי דופיו לעולם׳׳ כל זכר בכהנים יאכל אותה
הא למדת שהמחטא אותה האמור למעלה לא להוציא שאר הכהנים לא להוציא את שאינו
ראוי לחיטוי׳׳ וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד וגו׳ שאם הכניס מדם חטאת החי׳
צונה לפנים פסולה׳׳ קדש קדשים הוא הוא קרב ואין תמורתו קריבה׳׳ ואת כל חלבו עד כאן לא

וית כל תרביה יקריב מניה ית אליתא וית תרבא דחפי ית גואה׃ וגמיע שחמה ירפעה מנה אלאליה ואלתרב אלמגטי ללגוף׃ וית תרתין כולין וית תרבא דעליהן דעל כסליא וית חצרא דעל כבדא על כוליתא יעדינה׃ ואלכלותין ואלשחם אלדי עליהמא אלדי עלי אלחשא ואלזידה אלכבד מע אלכלא ינזעהא׃ ויסיק יתהון כהנא למדבחא קרבנא קדם יי אשמא הוא׃ ויקתרהם אלאמאם עלי אלמדבח קרבאנא ללה כאנה מא יציר קרבאן אלאתם׃ כל דכורא בכהניא ייכלניה באתר קדיש יתאכיל קודש קודשין הוא׃ כל דכר מן אלאימה יאכלה ופי מוצע מקדס יוכל לאנה מן כואץ אלקראבין׃ כחטאתא כן אשמא אוריתא חדא להון כהנא דיכפר ביה דיליה יהי׃ קרבאן אלאתם כלדפוה שריעה ואחדה להמא אלאמאם אלדי יגפר בה לה יכון׃ וכהנא דמקריב ית עלת גבר משך עלתא דיקריב לכהנא דיליה יהי׃ ואלאמאם אלמקרב צעידה אנסאן גלדהא בעד תקריבהא יכון לה׃ וכל

ואת כל חלבו יקריב ממנו את האליה ואת החלב המכסה את הקרב׃ ואת שתי הכלית ואת החלב אשר עליהן אשר על הכסלים ואת היתרת על הכבד על הכלית יסירנה׃ והקטיר אתם הכהן המזבחה אשה ליהוה אשם הוא׃ כל זכר בכהנים יאכלנו במקום קדוש יאכל קדש קדשים הוא׃ כחטאת כאשם תורה אחת להם הכהן אשר יכפר בו לו יהיה׃ והכהן המקריב את עלת איש עור העלה אשר הקריב לכהן לו יהיה׃

רש״י

נתפרשו אימורין באשם לפי שצריך לפרש כאן אבל חטאת כבר נתפרשה בו בפרשת ויקרא׃ את האליה לפי שהאשם אינו בא אלא איל או כבש ואיל וכבש נתרבו באליה׃ אשם הוא עד שינתק שמו ממנו לימד על אשם שמתו בעליו או שנתכפרו בעליו אעפ״י שעומד להיות דמיו עולה לקיץ המזבח אם שחטו סתם אינו כשר לעולה קודם שינתק לרעיה ואינו בא ללמד על האשם שיהא פסול שלא לשמו כמו שדרשו הוא הכתוב בחטאת לפי שהאשם לא נאמר בו אשם הוא אלא לאחר הקטרת אימורין והוא עצמו שלא הוקטרו אימוריו כשר׃ קדש קדשים הוא בתורת כהנים הוא נדרש׃ תורה אחת להם בדבר זה׃ הכהן אשר יכפר בו הראוי לכפרה חולק בו פרט לטבול יום ומחוסר כפורים ואונן שאין חולקין בעורות׃ לכהן המקריב אותה

וכל מנחתא דתתאפי בתנורא וכל דתתעביד בדודא ועל מסריתא לכהנא דמקריב יתה דיליה תהי׳ וכל הדייה מא יכבז פי אלתנור או יעמל פי טנגיר או עלי טאבק ש אמאם אלמקרבהא לה תכון׳ וכל מנחתא דפילא במשח ודלא פילא לכל בני אהרן תהי גבר כאחוהי׳ וכל הדייה מלתותה בדהן או גאפה לגמיע בני הרון תכון אלואחד כאלאכר׳ ודא אוריתא דנכסת קודשיא די יקריב קדם יי׳ והדה שריעה דבח אלסלאמה אלדי יקרב ללה׳ אם על תודתא יקרבניה ויקריב על נכסת תודתא גריצן פטירן דפילן במשח ואספוגין פטירן דמשיחין במשח וסולת רביכא גריצן דפילן במשח׳ אן קרבה עלי שכר יקרב מעה גראדק פטיר מלתותה בדהן ורקאק פטיר ממסוח בדהן וסמיד רבך גראדק מלתותה בדהן׳ על גריצן דלחים חמיע יקריב קרבניה על נכסת תודת קודשוהי׳ מע גראדק מן כמיר יקרב קרבאנה מע דבח שכר סלאמתה׳

נכסת

וכל מנחה אשר תאפה בתנור וכל נעשה במרחשת ועל מחבת לכהן המקריב אתה לו תהיה׃ וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו׃

וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב ליהוה׃ אם על תודה יקריבנו והקריב על זבח התודה חלות מצות בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן וסלת מרבכת חלות בלולת בשמן׃ על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תודת שלמיו׃

רש״י ז״ל

לו תהיה׳ יכול לו לבדו ת״ל לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו׳ יכול לכולן ת״ל לכהן המקריב אותה וגו׳ הא כיצד לבית אב של יום שמקריבין אותה׳ בלולה בשמן זו מנחת נדבה׳ וחרבה זו מנחת חוטא ומנחת קנאות שאין בהן שמן׳ אם על תודה יקריבנו אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו כגון יורדי הים והולכי מדברות וחבושי בית האסורים וחולה שנתרפא שהן צריכין להודות שכתוב בהן יודו לה׳ חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויזבחו זבחי תודה׳ אם על אחת מאלו נדר שלמים הללו שלמי תודה הן וטעונין לחם האמור בענין ואין נאכלין אלא ליום ולילה כמו שמפורש בענין כאן׳ והקריב על זבח התודה ארבעה מיני לחם חלות ורקיקין ורבוכה שלשה מיני מצה וכתוב על חלות לחם חמץ וגו׳ וכל מין ומין

ויקריב מניה חד מכל קורבנא אפרשותא קדם יי׳ לכהנא דיזרוק ית דם נכסת קודשיא דיליה יהי ״ פליקרב מן דלך ואחדא מן כל קרבאן כמ׳עה לל׳ה ולאמאם אלדי ינצ׳ח דם דבח אלסלאמה לה יכון ״ ובסר׳ נכסת תודת קודשוהי׳ ביום קרבניה יתאכיל׳ לא יצנע מניה עד צפרא ״ ולחם דבח שכר סלאמתה פי יום קרבאנה יוכל לא יבקי מנה שי׳ לגדאה ״

ואם נדרא או נדבתא׳ נכסת קרבניה׳ ביומא׳ דיקריב ית נכסתיה יתאכיל׳ וביומא דבתרוהי׳ ודישתאר מניה יתאכיל״ ואן כאן קרבאנה נדרא או תברעא פל׳ יוכל פי יום תקריבה לה ומן גד ומא פצ׳ל מנה יוכל״ ודישתאר מבסר נכסתא׳ ביומא תליתאה׳ בנורא יתוקד״ ומא פצ׳ל מן לחם אלדבח אלי אליום אלג׳ פליחרק באלנאר״

ואם אתאכלא יתאכיל׳ מבסר נכסת קודשוהי׳ ביומא תליתאה לא יהי לרעוא׳ דמקריב יתיה׳ לא יתחשיב׳ ליה מרחק יהי׳ ואנש׳ דייכול מניה חוביה יקביל״ ואן אכל מנה פי אליום אלג׳ פליס ירתצ׳א באלדי אמקרב לה לא יחסב לה בל יכון כאלאנגאס ואלדי אנסאן אכל מנה פקד חמל וזרה ״

ובסר

והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה ליהוה לכהן הזרק את דם השלמים לו יהיה׃ ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בקר׃ ואם נדר או נדבה זבח קרבנו ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת והנותר ממנו יאכל׃ והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף׃ ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה המקריב אתו לא יחשב לו פגול יהיה והנפש האכלת

רש״י

עשר חלות כך מפורש במנחות ושיעורן חמש סאין ירושלמיות שהן שש מדבריות והן עשרים עשרון״ מורבכת לחם חלוט ברותחין כל צרכו״ יקריב קרבנו על זבח מגיד שאין הלחם קדוש קדושת הגוף ליפסל ביוצא וטבול יום ומלצאת לחולין בפדיון עד שישחט הזבח ״ אחד מכל קרבן לחם אחד מכל מין יטול תרומה לכהן העובד׳ ע עבודתה והשאר נאכל לבעלים ובשרה לבעלים חוץ מחזה ושוק שבה כמו שמפורש למטה תנופת חזה ושוק בשלמים והתודה קרויה שלמים״ ביום קרבנו יאכל׳ וכזמן בשרה זמן לחמה״ ובשר זבח תודת שלמיו יש כאן רבויין הרבה לרבות חטאת ואשם ואיל נזיר וחגיגת ארבעה עשר שיהיו נאכלין ליום ולילה״ לא יניח ממנו עד בקר׳ אבל אוכל הוא כל הלילה אם כן למה

נאמר

ובסר קודשא דיקרב בכל מסאב לא יתאכיל בנורא יתוקד ובסר קודשא כל דידכי לקודשא ייכול בסר קודשא ולפם לאקדמא אן דנא בפי מן לנגאפאת כלא יוכל בל יחדק בלנאר ולטאהר מנה כלא יאכלה לא טאהר

ואנש די ייכול בסרא מנכסת קודשיא דקיין ונאובתיה עלוהי ויתתיצי אנשא ההוא מעמיה ואי אנסאן אכל לחמא מן דבחת לסלאמה לדי ללה ונגאסתה עליה ינקטע דלך לאנסאן מן קומה ואנש ארי יקרב בכל מסאב בסואבת אנשא או בבעירא מסאבא או בכל שקץ מסאב וייכול מבסר נכסת קודשיא דקיין ויתתיצי אנשא ההוא מעמיה ואי אנסאן לאמס ש״א מן לנגאסאת בנגאסה אנסאן או בבהימה נגסה או בפי מן לדביב לנגס ואכל שי מן דבח לסלאמה לדי ללה ינקטע דלך לאנסאן מן קומה

ומליל ת״ס מליל עם בני ישראל למימר כל תרב תור ואמר ועז לא תיכלון מר בני אס קחילא כל זחם בקר וצאן ומאעז לא תאכלוה

ותרב נבילא ותרב תבירא יתעביד לכל עבידא ומיכל לא תיכלוניה ונחם לנבילה ונחם לפרימה אסתעמלוה כי כל צנעה ואכל לא תאכלוה

ממנו עונה תשא׃ והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף והבשר כל טהור יאכל בשר׃ והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר ליהוה וטמאתו עליו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה׃ ונפש כי תגע בכל טמא בטמאת אדם או בבהמה טמאה או בכל שקץ טמא ואכל מבשר זבח השלמים אשר ליהוה ונכרתה הנפש ההוא מעמיה׃

ה וידבר יהוה אל משה לאמר׃ דבר אל בני ישראל לאמר [בגליון: כל חלב] שור וכשב ועז לא תאכלו׃ וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה

רש״י

נאמר עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה׃ ואם נדר או נדבה׃ שלא הביאה על הודאה של נס אינה טעונה לחם ונאכלת לשני ימים כמ״ש בענין׃ וממחרת והנותר ממנו בראשון יאכל׃ דין זו יתיר היא ויש כמוהו הרבה במקרא כגון ולה בני צבעון ואיה וענה ואת ירדן וצבא מרמס׃ ואם האכל יאכל וגו׳ במחשב בשחיטה לאכלו בשלישי הכתוב מדבר׃ יכול אם אכל ממנו בשלישי יפסל למפרע ת״ל המקריב לא יחשב׃ בשעת הקרבה הוא נפסל ואינו נפסל בשלישי וכן פירושו ב

בשעת

ארי כל דייכול תרבא מן בעירא דיקריב מנה קרבנא קדם יי וישתיצי אנשא דייכול
מעמיה׃ לאן כל מן אכל שחמא מן אלבהימה אלתי יקרב מנהא קרבאנא ללה ינקטע
דלך אלאנסאן אלאכל מן קומה׃ וכל דמא לא תיכלון בכל מותבניכון דעופא

ואכל לא תאכלהו׃ כי כל אכל חלב
מן הבהמה אשר יקריב ממנה
אשה ליהוה ונכרתה הנפש האכלת
מעמיה׃ וכל דם לא תאכלו בכל
משבתיכם לעוף ולבהמה׃ כל
נפש אשר תאכל כל דם ונכרתה
הנפש ההוא מעמיה׃
וידבר יהוה אל משה לאמר׃ דבר אל
בני ישראל לאמר המקריב את זבח
שלמיו ליהוה יביא את קרבנו ליהוה
מזבח שלמיו׃ ידיו תביאנה את
אשי יהוה את החלב על החזה
יביאנו את החזה להניף אתו תנופה
לפני יהוה׃ והקטיר הכהן את החלב

ודבעירא׃ וכל דם לא תאכלון
פי גמיע מסאכנכם מן אלטאיר
ואלבהאים׃ כל אנש דייכול
כל דם וישתיצי אנשא ההוא
מעמיה׃ ואי אנסאן אכל דמא
ינקטע דלך אלאנסאן מן קומה׃
ומליל׳ ת״ס׳ מליל עם
בני ישראל למימר דמקריב ית
נכסת קודשוהי קדם יי ייתי ית
קורבניה לקדם יי מנכסת קודשוהי׃
כאטב בני אסראיל וקל להם אלמקרב
דבח אלסלאמה ללה הו אלדי יאתי
בקרבאנה ללה מן דבח סלאמתה׃
ידוהי ייתין ית קרבניא דיי
ית תרבא על חדיא ייתינה ית
חדיא לארמא יתיה ארמא קדם
יי׃ וידאה תחמל קראבין אללה
אלשחם מע אלקץ יאתי בה מעה
ליחרכה תחריכא בין ידי אללה׃

ויסין רש״י ז״ל

בשעת הקרבתו לא תעלה ואחר
במחשבה ואם חשב פגול יהיה׃ והנפש האוכלת ממנו אפילו בתוך הזמן עונש תשא׃ והבשר
של קדש שלמים אשר יגע בכל טמא לא יאכל׃ והבשר לרבות אבר שיצא מקצתו שהפנימי ׳
מותר׃ כל טהור יאכל בשר׃ מה ת״ל לפי שנ׳ ודם זבחיך ישפך והבשר תאכל יכול לא יאכלו
שלמים אלא הבעלים ת״ל כל טהור יאכל בשר׃ וטמאתו עליו בטומאת הגוף הכתוב מדבר אבל
טהור שאכל את הטמא אינו ענוש כרת אלא אזהרה׃ והבשר אשר יגע בכל טמא וגו׳ ואזהרת
טמא שאכל את הטהור אינה מפורשת בתורה אלא חכמים למדוה בגזרה שוה שלוש כריתות

אמורים

ויסיק כהנא ית תרבא למדבחא ויהי חדיא לאהרן ולבנוהי ויקטר אלאמאם אלשחם עלי אלמדבח ויציר אלצדר להרון ובניה וית שקא דימינא תתנון אפרשותא לכהנא מנכסת קודשיכון וסאק אלימין תעטוה רפיעה ללאמאם מן דבאיח סלאמתכם דמקריב ית דם נכסת קודשיא וית תרבא מבני אהרן דיליה תהי שקא דימינא לחלק אלמקרב דם אלסלאמה ואלשחם מן בני הרון לה יכון אלסאק אלימין נציבא ארי ית חדיא דארמותא וית שקא דאפרשותא נסיבית מן בני ישראל מנכסת קודשיהון ויהבית יתהון לאהרן כהנא ולבנוהי לקים עלם מן בני ישראל לאן קד אכדת צדר אלתחריך וסאק אלרפיעה אכדתהמא מן בני אסראיל מן דבאיח סלאמתהם ואעטיתהמא להרון אלאמאם ובניה רסמא דהרא מן בני אסראיל דא רבות אהרן ורבות בנוהי מקרבניא דיי ביומא דיקריב יתהון לשמשא קדם יי הדה חצה הרון ובניה מן קראבין אללה פי יום קדמהם ליאמו לה דפקיד יי למתן להון ביומא דרבי יתהון מן בני ישראל קים עלם לדריהון אלתי אמר אללה בהא אן יעטוהא פי יום מסחהם מן בני אסראיל רסמא דהרא לאגיאלהם

המזבחה והיה החזה לאהרן ולבניו: ואת שוק הימין תתנו תרומה לכהן מזבחי שלמיכם: המקריב את דם השלמים ואת החלב מבני אהרן לו תהיה שוק הימין למנה: כי את חזה התנופה ואת שוק התרומה לקחתי מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם ואתן אתם לאהרן הכהן ולבניו לחק עולם מאת בני ישרא': זאת משחת אהרן ומשחת בניו מאשי יהוה ביום הקריב אתם לכהן ליהוה: אשר צוה יהוה לתת להם ביום משחו אתם מאת בני

רש"י ז"ל

אמורים באוכלי קדשים בטומאת הגוף ונדרשים רבו' בשבועות אחת לכלל וא' לפרט וא' ללמד על קרבן עולה ויורד שלא נאמר על טומאת מקדש וקדשיו ויעשה לכל מלאכה בא ולימד על החלב באים מטמא טומאת נבילות ואכול לא תאכלוהו אמרה תורה יבא איסור נבלה וטרפה ויחול על איסור חלב שאם אכלו יתחייב אף על לאו של נבלה ולא תאמר אין איסור חל על איסור לעוף ולבהמה פרט לדם דגים וחגבים בכל מושבותיכם לפי שהוא חובת הגוף ואינה חובת קרקע נוהגת בכל מושבותיכם ובמס' קידושין בפ"א מפרש למה הוצרך לומר ידיו תביאנה שתהא יד הבעלים

מלמעלה

צו

דא אוריתא לעלתא למנחתא ולחטאתא ולאשמא ולקורבניא ולנכסת קודשיא׃
הדה אלשריעה ללצעידה ללהדייה וללדכוה וללקרבאן אלתאם וללכמאל ולדבח אלסלאמה׃
דפקיד יי׳ ית משה בטורא דסיני ביומא דפקיד ית בני ישראל לקרבא ית קרבניהון קדם יי׳ במדברא דסיני׃ אלתי אמר אללה בהא מוסי פי גבל סיני פי וקת אמר בני אסראיל אן יקרבו קראבינהם ללה פי ברייה סינא׃

ישראל חקת עולם לדרתם׃ זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים׃ אשר צוה יהוה את משה בהר סיני ביום צותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם ליהוה במדבר סיני׃ וידבר יהוה אל משה לאמר׃ קח את אהרן ואת בניו אתו ואת הבגדים ואת שמן המשחה ואת פר החטאת ואת שני האילים ואת סל המצות׃ ואת כל העדה הקהל אל פתח אהל מועד׃ ויעש משה כאשר צוה יהוה אתו ותקהל העדה אל פתח

ומליל׃ ת״ס׃ קריב ית אהרן וית בנוהי עמיה וית לבושיא וית משחא דרבותא וית תורא דחטאתא וית תרין דכרין וית סלא דפטיריא׃ קדם הרון ובניה מעה ואלתיאב ודהן אלמסוחייה ות׳ור אלדכוה ואלכבשין וסל אלפטיר׃ וית כל כנשתא כנוש לתרע משכן זמנא׃ ואגמע גמיע אלגמע אלי באב קבא אלמחצר׃ ועבד משה כמא דפקיד יי׳ יתיה ואתכנישת כנשתא לתרע משכן זמנא׃ פעמל מוסי כמא אמרה אללה ותגמע אלגמע אלי באב קבא אלמחצר׃ ואמר

רש״י ז״ל

מלמעלה והחלב והחזות נתונין כך ביד כהן מלמטה ומניפן׃ את אשיה ומה הן האישים את החלב על החזה יביאנו כשמביאו מבית המטבחיים נותן חלב על החזה ובשנותנו ליד המניף נמצא החזה למעלה והחלב למטה והוא האמור במקום אחר שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף תנופה לפני ה׳ ולאחר התנופה נותנו לכהן המקטיר ונמצא החזה למטה ונא׳ וישימו את החלבים על החזות ויקטר החלבים המזבחה׳ למדנו ששלשה כהנים זקוקין לה כך מפורש במנחות׃ את החלב על החזה יביאנו את החזה למה מביא להניפו אותו הוא מביאו ולא יהא הוא מן האישים לפי שנ׳ את אשיה את

החלב

ואמר משה לכנשתא דין פתגמא דפקיד יי למעבד״ ק״ל להם מוסי הדה דאמר ד׳ויאמר
דלה אן יעמל״ וקריב משה ית אהרן וית בנוהי ואסחי יתהון במיא״ פקדם הד׳ ובניה
וגמלהם בזמא״ ויהב עלוהי ית כתונא וזריז יתיה בהמיינא ואלביש יתיה ית מעילא
ויהב עלוהי ית איפודא וזריז
יתיה בהמיין איפודא ואתקין
ליה ביה״ וגעל עליה דתוני״ה
נקלדיה בל זנאר ונפסה דממטר
וצייר עליה דצורה וסדרה
בפסגבא וצטרה כה״
ושוי עלוהי ית חושנא ויהב ב
בחושנא ית אוריא וית תומיא״
וצייר עליה דבונה וגעלפיהא
דאנוחר ודצחאיח״ ושוי
ית מצנפתא על רישיה ושוי
על מצנפתא לקביל אנפוהי ית
ציצא דדהבא כלילא דקודשא
כמא דפקיד יי ית משה״ וצייר
דעמאממה עלי ראסה וגעל
דונהא ממאילי וגהה עצאכה
דוהב תאג דזרק כמי אמרה
דלה״ ונסיב משה ית משחא
דרבותא ורבי ית משכנא וית
כל דביה וקדיש יתהון״ פאכד
מוסי מן דהן דמסוחיה ומסח מנה
דמסכן וגמיע מא פיה וקדסהם״

אהל מועד׃ ויאמר משה אל העדה
זה הדבר אשר צוה יהוה לעשות׃
ויקרב משה את אהרן ואת בניו ה
וירחץ אתם במים׃ ויתן עליו את
הכתנת ויחגר אתו באבנט וילבש
אתו את המעיל ויתן עליו את האפד
ויחגר אתו בחשב האפד ויאפד לו
בו׃ וישם עליו את החשן ויתן אל
החשן את האורים ואת התמים׃ וישם
את המצנפת על ראשו וישם על
המצנפת אל מול פניו את ציץ הזהב
נזר הקדש כאשר צוה יהוה את
משה׃ ויקח משה את שמן המשחה
וימשח את המשכן ואת כל אשר בו

רש״י ז״ל

החלב על החזה ״יכול שיהא אף החזה לאשים לכך נאמר את החזה להניף וגו׳ ״והקטיר
הכהן את החלב׳ והחזה והיה החזה לאהרן ״למדנו שאין הבשר נאכל בעוד שהאימורין למטה
מן המזבח ״שוק מן הפרק של ארכובה הנמכרת עם הראש עד הפרק האמצעי שהוא סובך של
רגל״ המקריב את דם השלמים וגו׳ מי שהוא ראוי לזריקתו ולהקטיר חלביו יצא טמא בשעת

זריקת

ואדי מניה על מדבחא שבע זמנין ורבי ית מדבחא וית כל מנוהי וית כיורא וית בסיסיה לקדשותהון ונצ'ח מנה עלי אלמדבח ז' מראר ומסחה וג'מיע אניתה ואלחוץ ומקעדה ליקדסהם ואריק ממשחא דרבותא על רישא דאהרן ורבי יתיה לקדשותיה וצב מן דהן אלמסוח עלי ראס הרון ומסחה וקדסה

ויקדש אתם ויז ממנו על המזבח
שבע פעמים וימשח את המזבח
ואת כל כליו ואת הכיר ואת כנו
לקדשם ויצק משמן המשחה על
ראש אהרן וימשח אתו לקדשו
משה ויקרב את בני אהרן וילבשם כתנת
ויחגר אתם אבנט ויחבש להם
מגבעות כאשר צוה יהוה את משה
ויגש את פר החטאת ויסמך אהרן
ובניו את ידיהם על ראש פר
החטאת וישחט ויקח משה את הדם
ויתן על קרנות המזבח סביב באצבעו
ויחטא את המזבח ואת הדם יצק
אל יסוד המזבח ויקדשהו לכפר עליו

וקריב משה ית בני אהרן ואלבישנון כתונין וזריז יתהון המיינין וחתקין להון כובעין כמא דפקיד יי ית משה וקדם מוסי בני הרון ואלבסהם תואניהם וזנרהם בזנאניר ועממהם בקלאנס כמא אמרה אללה

וקריב ית תורא דחטאתא וסמך אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש תורא דחטאתא וקדם תור אלדכוה ואסנד הרון ובניה אידיהם עלי ראסה ונכס ונסיב משה ית דמא ויהב על קרנת מדבחא סחור סחור באצבעיה ודכי ית מדבחא וית דמא אריק ליסודא דמדבחא וקדשיה לכפרא עלוהי ודבחה ואכ'ד מוסי מן דמה וג'על עלי קרון אלמדבח מסתדירה באצבעה ודכאה ובאקי אלדם צבה ענד אסאסה וקדסה ואסתג'פר ענה

ודי"ל
ג' ריבת דמים או בשעת הקטר חלבים שאינו חונן בבשר תנופה תרומה תנועה מולך ומביא מעלה ומוריד

ולמלואים ליום חינוך הכהונה קח את אהרן כהנו בדברים ומשכהו ואת פר החטאת וגו' אלו האמורים למעלה בענין צוות המלואים באתה תצוה ועכשיו יום ראשון למלואים

ואר

ויקח את כל החלב אשר על הקרב
ואת יתרת הכבד ואת שתי הכלית
ואת חלבהן ויקטר משה המזבחה׃
ואת הפר ואת ערו ואת בשרו ואת
פרשו שרף באש מחוץ למחנה כאשר
צוה יהוה את משה׃ ויקרב את איל
העלה ויסמכו אהרן ובניו את ידיהם
על ראש האיל׃ וישחט ויזרק משה את
הדם על המזבח סביב׃ ואת האיל
נתח לנתחיו ויקטר משה את הראש
ואת הנתחים ואת הפדר׃ ואת הקרב
ואת הכרעים רחץ במים ויקטר משה
את כל האיל המזבחה עלה הוא לריח
ניחח אשה הוא ליהוה כאשר צוה
יהוה את משה׃ ויקרב את האיל
השני איל המלואים ויסמכו אהרן
ובניו את ידיהם על ראש האיל׃

ונסיב ית כל תרבא דעל גוא וית חצר כבדא וית תרתין כלין וית תרביהון ואסיק משה
למדבחא׃ ואכד גמיע אלתרב אלדי עלי אלגוף וזיאדה אלכבד ואלכלותין ושחמהמא וקתרה
עלי אלמדבח׃ וית תורא וית משכיה וית בסריה וית אוכליה אוקיד בנורא מברא
למשריתא כמא דפקיד יי ית
משה׃ ואלתור מע גלדה ולחמה
ופרתה אחרקה באלנאר כארג
אלעסכר כמא אמרה אללה׃
וקריב ית דכרא דעלתא וסמכו
אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש
דכרא׃ תם קדם כבש אלצעידה
ואסנד הרון ובניה אידיהם עלי
ראסה׃ ונכס ודרק משה
ית דמא על מדבחא סח סחור׃
פדבחה מוסי ונצח אלדם עלי
אלמדבח מסתדירא׃ וית
דכרא פליג לאברוהי ואסיק
משה ית רישא וית אבריא וית
תרבא׃ ועצא אלכבש אעצא
וקתר אלראס ואלאעצא ואלשבכה׃
וית גוא וית כרעיא חליל
במיא ואסיק משה ית כל
דכרא למדבחא עלתא הוא
לאתקבלא ברעוא קורבנא
הוא קדם יי כמא דפקיד יי ית
משה׃ ואלבטן ואלאכארע גסלהמא
במא וקתר מוסי גמיע אלכבש
עלי אלמדבח הו צעידה מקבול
מרצי לנה כמא אמרה אללה׃ וקריב ית דכרא תנינא דכר קורבניא וסמכו אהרן ובנוהי
ית ידיהון על ריש דכרא׃ תם קדם אלכבש אלתאני כבש אלכמאל ואסנד הרון ובניה אידיהם עלי
ראסה׃

ונכס ונסיב משה מדמיה ויהב על רום אודנא דאהרן דימינא ועל אלין ידיה דימינא
ועל אלין רגליה דימינא ״ פדבחה ואכד מן דמה וגעל עלי שחמה אדן הרון אלימנא
ועלי אבהאם ידה אלימנה ואבהאם רגלה אלימנה ״
וקריב ית בני אהרן ויהב

וישחט ויקח משה מדמו ויתן על תנוך אזן אהרן הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית: ויקרב את בני אהרן ויתן משה מן הדם על תנוך אזנם הימנית ועל בהן ידם הימנית ועל בהן רגלם הימנית ויזרק משה את הדם על המזבח סביב: ויקח את החלב ואת האליה ואת כל החלב אשר על הקרב ואת יתרת הכבד ואת שתי הכלית ואת חלבהן ואת שוק הימין: ומסל המצות אשר לפני יהוה לקח חלת מצה אחת וחלת לחם שמן אחת ורקיק אחד וישם על החלבים ועל שוק הימין: ויתן את הכל על כפי אהרן ועל כפי בניו וינף אתם תנופה לפני יהוה:

משה מן דמא על רום אודניהון
דימינא ועל אלין ידיהון דימינא
ועל אלין רגליהון דימינא וזרק
משה ית דמא על מדבחא
סחור סחור ״ תם קדם בני הרון
וגעל מן אלדם עלי שחמה אדאנ
הם אלאימן ועלי אבהאם
אידיהם אלאימן ואבהאם
ארגלהם אלאימן ורשי אלדם
רשה עלי אלמדבח מסתדירא ״
ונסיב ית תרבא וית אליתא
וית כל תרבא דעל גווא וית חצר
כבדא וית תרתין כוליין וית
תרביהון וית שקא דימינא ״ ואכד
אלתרב ואלאליה וגמיע אלשחם אלדי
עלי אלגוף ואחידה אלכבד ואלכלותין
ושחמהמא ואלסאק אלאימן ״
ומסלא דפטיריא דקדם יי נסיב
גריצתא פטירתא חדא וגריצתא
דלחים משח חדא ואספוג חד
ושוי על תרביא ועל שקא
דימינא ״ ומן סל אלפטיר אלדי
בין ידי אללה אכד גרדקה פטיר
ואחדה וגרדקה כבז מדהון ואחדה ורקאקה ואחדה וציר דלך עלי אלשחום ואלסאק
אלאימן ״ ויהב ית כולא על ידי אהרן ועל ידי בנוהי וארים יתהון ארמא קדם יי ״
וגעל אלכל עלי ידי הרון ועלי ידי בניה והרכהמא תחריכא בין ידי אללה ״

ונסיב

ונסיב משה יתהון מעל ידיהון ואסיק למדבחא על עלתא קרבניא אינון לאתקבלא ברעוא קרבנא הוא קדם יי׳ ״ תס אכרהא מן נוך אידיהם נקתרהא טלי׳ למזבח מע אלעי׳ לאנהא קרבאן כמל לה לקבול מרצי ״ ונסיב משה ית חדיא וארימיה ארמא קדם יי׳ מדכר קרבניא למשה הוה לחלק כמא דפקיד יי׳ ית משה ״ תס אכד אלקץ ואקרבה תחריכא בין ידי אלה וכאן למוסי מציבא מן כבש אלכמאל כמא אמרה אלה ״

ויקח משה אתם מעל כפיהם ויקטר המזבחה על העלה מלאים הם לריח ניחח אשה הוא ליהוה׃ ויקח משה את החזה ויניפהו תנופה לפני יהוה מאיל המלאים למשה היה למנה כאשר צוה יהוה את משה׃ ויקח משה משמן המשחה ומן הדם אשר על המזבח ויז על אהרן על בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו אתו ויקדש את אהרן את בגדיו ואת בניו ואת בגדי בניו אתו׃ ויאמר משה אל אהרן ואל בניו בשלו את הבשר פתח אהל מועד ושם תאכלו אתו ואת הלחם אשר בסל המלאים כאשר צויתי לאמר אהרן ובניו יאכלהו׃

משח

ונסיב ממשחא דרבותא ומן דמא דעל מדבחא ואדי על אהרן על לבושוהי ועל בנוהי ועל לבושי בנוהי עמיה וקדיש ית אהרן ית לבושוהי וית בנוהי וית לבושי בנוהי עמיה ״ ואכד מן דהן אלמסוחיה ומן אלדם אלדי עלי אלמזבח פנצח עלי הרון ותיאבה ובניה ותיאב בניה מעה וקדסהם אגמעין ״ ואמר משה לאהרן ולבנוהי בשילו ית בשרא בתרע משכן זמנא ותמן תיכלון יתיה וית לחמא דבסל קרבניא כמא דפקידית למימר אהרן ובנוהי ייכלוניה ״ וקאל מוסי להרון ובניה אטבכו אל[illegible] הדה אללחם ענד באב כבא אלמחצר ותם איצא כלוה מע אלכבז אלדי פי אלסל אלכמאל כמא אמרת וקלת הרון ובניה יאכלוה ״ ורבותא

רשי ז״ל

הוא נהדרו בשעת מעשה ״ הקהל אל פתח אהל מועד זה אחד משמה מקומות שהחזיק מועט את המרובה ״ זה הדבר דברים שתראו שאני עושה לפניכם צוני הקב״ה לעשות ואל תאמרו לכבודי ולכבוד אחי אני עושה ״ כל הענין הזה פירשתי בואתה תצוה ״ את האורים כתב של שם המפורש ״ וישם על המצנפת פתילי תכלת הקבועים בציץ

עתן

ודישתאר בבשרא ובלחמא בנורא תוקדון ׃ ומא פצ'ל מן אללחם ואלכבז פאחרקוה באלנאר ׃ ומתרע משכן זמנא לא תפקון שבעא יומין עד יום מישלם יומי קורבנכון ארי שבעא יומין יתקרב קורבנכון ׃ ומן באב קבה אלמחצ'ר לא תכרגו סבעה איאם אלי יום פראג איאם כמאלכם לאן סבעה איאם תכמל וגבתכם ׃ כמא דעבד ביומא הדין פקיד יי למעבד לכפרא עליכון ׃ כמא עמל בכם אליום כדאך אמר אללה אן יעמל ויסתגפר ענכם ׃ ובתרע משכן זמנא תתבון יימם ולילי שבעא יומין ותיטרון ית מטרת מימרא דיי ולא תמותון ארי כן אתפקדית ׃ וכי באב קבה אלמחצ'ר תגלסו לילא ונהארא סבעה איאם ותחפט'ו חפט' אללה ולא תהלכו לאן כדא אמרת ׃ ועבד אהרן ובנוהי ית כל פתגמיא דפקיד יי בידא דמשה ׃ פעמל הרון ובנוה גמיע אלאמור אלתי אמר אללה מוסי ׃

והנותר בבשר ובלחם באש תשרפו ׃ ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים עד יום מלאת ימי מלאיכם כי שבעת ימים ימלא את ידכם ׃ כאשר עשה ביום הזה צוה יהוה לעשת לכפר עליכם ׃ ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים ושמרתם את משמרת יהוה ולא תמותו כי כן צויתי ׃ ויעש אהרן ובניו את כל הדברים אשר צוה יהוה ביד משה ׃

צו פסו' ס' עדריא"ו דגג

רשי ז"ל

נותן על המצנפת נמצא הציץ תלוי במצנפת ׃ ויז ממנו על המזבח לא ידעתי היכן נצטווה בהזאות הללו ׃ ויצוק וימשח בתחלה יוצק על ראשו ואח"כ נותן בין ריסי עיניו ומושך באצבעו מזה לזה ׃ ויחטא לבין גדירה ׃ ויחטא את המזבח חטאו וטהרו מזרות ליכנס לקדושה ׃ ויקדשהו בעבודה זו ׃ לכפר עליו מעתה כל הכפרות ׃ על הכבד לבד הכבד שהיה נוטל מעט מן הכבד עמה ׃ איל המלואים איל השלמים שהמלואים ל' שלמים שממלאין ומשלימין את הכהנים בכהונתם ׃ חלת לחם שמן היא רבוכה שהיה מרבה בה שמן כנגד החלות והרקיקין כך מפורש במנחות ׃ ויקטר המזבחה משה שמש כל ז' ימי המלואים בחלוק לבן ׃ על העולה אחר העולה ולא מצי' תנופ' בשלמי' נדב' בכל מקום חוץ מזה ׃ צוה לעשות כל ז' הימים ורבו' דרשו לעשות זה מעשה פרה ׃ לכפר זה מעשה יוה"כ ללמד שכ"ג טעון פרישה קודם יום הכפו' ז' ימים וכן הכהן השורף את הפרה ׃ ולא תמותו הא אם לא תעשו כן הרי אתם חייבין מיתה ׃ ויעש אה' ובניו להגיד שבחן שלא הטו ימין ושמ' ׃ ברד

ויהי

שמיני

והוה ביומא תמינאה קרא משה לאהרן ולבנוהי ולסבי ישר׳ כלמא כהן בי׳ ליום לתאמן דעא מוקי בהרן ובנוהי ואשיאך בני חקר ואמר לאהרן סב לך עגל בר תורי לחטתא ודכר לעלתא שלמין וקריב ק׳ י״י ויקר׳ להרן כ״ל לך עגלא מן בקר לג׳רבוה וכבשא לג׳צעירה נחיאן וקרבה למא בין ידרי אלה ועם בני ישראל תמליל למימר סבו צפיר בר עזין לחטתא ועגל ואמר בני שנה שלמין לעלתא ומר בני אסראל קאילא כדו עתודא מן מחעז לג׳רבוה ועגלא וכרונא בני קנה נחאחא לג׳צעירה ותור ודכר לנכסת קודשיא לדבחא ק׳ י״י ומנחת דפילא במשח ארי יומא דין יקרא די״י מתגלי לכון ותורא וכבשא לג׳מלחמה ידבחאן בין ידרי אלה והדייה מלתותה ברהן לאן הדי ליום אלה מתגלי לכם

ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעלה תמימם והקרב לפני יהוה ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת ועגל וכבש בני שנה תמימם לעלה ושור ואיל לשלמים לזבח לפני יהוה ומנחה בלולה בשמן כי היום יהוה נראה אליכם ויקחו את אשר צוה משה אל פני אהל מועד ויקרבו כל העדה

לרצ

ויקריבו

ויקריבו ית דפקיד משה לקדם משכן זמנא ויקריבו כל כנשתא וקמו ק׳ י״י ונקדמו מה חמר בה מוקי ש׳ באב כבא למחלר ותקדם גמיע לגמע ווקנו בין ידרי אלה

רש״י ז״ל

ויהי ביום השמיני שמיני למלואים הוא ר״ח ניסן שבו הוקם המשכן בו ביום ונטל י׳ עטרות השנויות בסדר עולם ולזקני ישרא׳ להשמיעם שעל פי הדבור אהרן נכנס ומשמש בכהונה גדולה שלא יאמרו מאליו נכנס קח לך עגל להודיע שמכפר לו הקב״ה ע״י עגל זה על מעשה העגל שעשה

ואמר

ואמר משה דין פתגמא דפקיד ייי תעבדון ויתגלי לכון יקרא דייי׳ קל׳ מוסי׳ הדא דאמר לדי אמר לה אן תעמלוה ליתגלא לכם כור לה׳ ואמר משה לאהרן קרב למדבחא ועביד ית חטתך וית עלתך וכפר עלך ועל עמך ועביד ית קורבן עמא וכפר עליהון כמא דפקיד ייי׳ ת״ס קל׳ לאהרן תקדם לו׳ למדבח ואעמל׳ דכותך וצעידתך ואסתגפר עלך ועל עמך ואעמל׳ קורבנהון לקום ואס׳ תגמר עלהם כמו׳ קל׳ לגלב׳ וקריב אהרן למדבחא ונכס ית עגלא דחטאתא דיליה׳ בתקדם הדין לו׳ ל מדבח ודבח עגל׳ לדכוה לדי לה׳ וקריבו בני אהרן ית דמא ליה׳ וטבל אצבעיה בדמא׳ ויהב על קרנת מדבחא׳ וית דמא אריק׳ ליסודא דמדבחא׳ בקדם בני הדין ליה לדבר וגמס אצבעה ביה וגעל על׳ ארכאן למדבח ובאזיה נבה עגד אספקה׳׳ וית תרבא וית

ויעמדו לפני יהוה׃ ויאמר משה
זה הדבר אשר צוה יהוה תעשו
וירא אליכם כבוד יהוה׃ ויאמר
משה אל אהרן קרב אל המזבח
ועשה את חטאתך ואת עלתך
וכפר בעדך ובעד העם ועשה
את קרבן העם וכפר בעדם כאשר
צוה יהוה׃ ויקרב אהרן אל המזבח
וישחט את עגל החטאת אשר
לו׃ ויקרבו בני אהרן את הדם
אליו ויטבל אצבעו בדם ויתן על
קרנות המזבח ואת הדם יצק

רש״י ז״ל

תעשו׳׳ כי היום ה׳ נראה אליכם׳ להשרות שכינתו במעשה ידיכם לכך קרבנות הללו באין חובה ליום זה׳׳ קרב אל המזבח׳ שהיה אהרן בוש וירא לגשת׳ א״ל משה למה אתה בוש׳ לכך נבחרת׳ את חטאתך עגל בן בקר׳׳ ואת עולותיך איל׳׳ קרבן העם שעיר עזים ועגל וכבש׳ שמ״ש עגל׳ בן שנה הוא ומכאן אתה למד׳׳ ואת הבשר ואת העור שרף באש׳ לא מצינו חטאת חיצונה

נשרפת

שמיני

כוליתא וית חצרא מן כבדא מן חטתא אסיק למדבחא כמא דפקיד ייי ית משה ״ ולשחום ולגלד ואחידה לכבד מן גרכוה קדם דלך עלי למדבח כמא אמר גלה מוסי ״ וית בסרא וית משכא אוקיד בנורא מברא למשריתא ״

ולחמה וגלדה אחרקהמא בלנאר כארג לעסכר ״ ונכס ית עלתא ואמטיאו בני אהרן ליה ית דמא וזרקיה על מדבחא סחור ״ תם דבח ל נעירה וכלג בני הרון לה לדם ורשה עלי למדבח מסתדירא ״ וית עלתא אמטיאו ליה לאברהא וית רישא ואסיק על מדבחא ״ וכלגו ליה אעצא לצעידה מע לראס וקתר דלך עלי למדבח ״ וחליל ית גוא וית כרעיא ואסיק על עלתא למדבחא ״ וגסל לגוף ול אכארע וקתר דלך עלא למדבח ״ וקריב ית קורבן עמא ונסיב ית צפירא דחטתא דלעמא ונכסיה וכפר בדמיה כקדמאה ״ תם דבח קרבאן לקום ואכד עתוד לדכוה לדי להם ודבחה ודכי׳ בה כלאול ״

אל יסוד המזבח ואת החלב ואת הכלית ואת היתרת מן הכבד מן החטאת הקטיר המזבחה כאשר צוה יהוה את משה ואת הבשר ואת העור שרף באש מחוץ למחנה וישחט את העלה וימצאו בני אהרן אליו את הדם ויזרקהו על המזבח סביב ואת העלה המציאו אליו לנתחיה ואת הראש ויקטר על המזבח וירחץ את הקרב ואת הכרעים ויקטר על העלה המזבחה ויקרב את קרבן העם ויקח את שעיר החטאת אשר לעם וישחטהו ויחטאהו כראשון

רש״י ז״ל

נשרפת לא מצינו של מלואים וכולן ע״פ הדבר ״ וימציאו ל׳ הושטה והזמנה ״ ויחטאהו עשהו כמשפט חטאת ״ כראשון כעגל שלו ״ ויעשה כמשפט המפורש ב בעולת

וקריב ית עלתא ועבדה כדחזי׃ ת"ס קדם אלצעידה וצנעהא כאלסירה׃ וקריב ית מנחתא ומלא ידיה מנה ואסיק על מדבחא בר מעלת צפרא׃ וקדם אלהדיה ומלא כפיה מנהא וקתר עליה אלמדבח מא כלא צעידה אלגדאה׃

ויקרב את העלה ויעשה כמשפט׃
ויקרב את המנחה וימלא כפו ממנה
ויקטר על המזבח מלבד עלת הבקר׃
וישחט את השור ואת האיל זבח
השלמים אשר לעם וימצאו בני
אהרן את הדם אליו ויזרקהו על
המזבח סביב׃ ואת החלבים מן השור
ומן האיל האליה והמכסה והכלית
ויתרת הכבד׃ וישימו את החלבים
על החזות ויקטר החלבים המזבחה׃
ואת החזות ואת שוק הימין הניף אהרן
תנופה לפני יהוה כאשר צוה משה׃

ונכס ית תורא וית דכרא
נכסת קודשיא דלעמא ואמטיאו
בני אהרן ית דמא ליה
וזרקיה על מדבחא סחור סחור׃
ת"ס ודבח אלתור ואלכבש דבחיין
אלסלאמה אלדי ללקום וכלג
בנו הרון ליה אלדם ורשה עלי
אלמדבח מסתדירא׃ וית
תרביא מן תורא ומן דכרא
אליתא וחופיא וכוליתא
וחצר כבדא׃ ואלשחום מן אלתור
ומן אלכבש אלאליה ואלמגטי ואל
כלא ונאחידה אלכבד׃
ושויאו ית תרביא על חדותא
ואסיק ית תרביא למדבחא׃
וצ"ירו אלשחום פוק אלקצוץ ז
וקתר אלשחום עליה אלמדבח׃
וית חדותא וית שקא
דימינא ארים אהרן ארמא
קדם יי כמא דפקיד משה׃ ואלקצוץ
ואלסאק אלימין חרכהא הרון תחריכא
בין ידי אללה כמא אמר מוסי׃

רש"י ז"ל

בעולת נדבה המפורש ויקרא׃ וימלא כפו היא הקמיצה׃ מלבד עולת הבקר׃ כל אלה עשה אחר עולת התמיד׃ והמכסה חלב המכסה את הקרב׃ וישימו את החלבים על החזות׃ לאחר התנופה נותנן כהן המניף לכהן אחר להקטירם נמצאו העליונים למטה׃ ויברכם ברכת כהנים יברכך יאר ישא׃ וירד מעל המזבח׃ ויבא משה ואהרן למה נכנסו ז מצאתי בפרשת מלואים בברייתא הנוספת על תורת כהנים שלנו למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה הקטורת או לא נכנס אלא לדבר אחר הריני דן ירידה וביאה טעונה

ואריס אהרן ית ידוהי לעמא ובריכנון ונחת מלמעבד חטתא ועלתא ונכסת קודשיא כרפע הרון ידיה לו' לקום ובחלך עליהם בעד מה נזל מן עמל גלכוה ולצעירה ודבח לקלחמה ועל משה ואהרן למשכן זמנא ונפקו ובריכו ית עמא ואתגלי יקרא דיי לכל עמא ת"ס דכל מופי

וישא אהרן את ידו אל העם ויברכם וירד מעשת החטאת והעלה והשלמים: ויבא משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו את העם וירא כבוד יהוה אל כל העם: ותצא אש מלפני יהוה ותאכל על המזבח את העלה ואת החלבים וירא כל העם וירנו ויפלו על פניהם: ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא איש מחתתו ויתנו בהן אש וישימו עליה קטרת ויקרבו לפני יהוה אש זרה אשר לא צוה אתם: ותצא אש

והדין לו' כבא למחצר וכואא ובחרכה עלו' לקום כתגלא להס כרס לגה ונפקת אישתא מן קדם יי ואכלת על מדבחא ית עלתא וית תרביא וחזא כל עמא ושבחו ונפלו על אפיהון כחן כרגת נאר מן עכד גלה ואכלת עלו' למדבח לצעירא ולשחוס כבצר דשך לקום ורכו וקעו עלו' וגוהם ונסיבו בני אהרן נדב ואביהוא גבר מחתיתיה ויהבו בהון אישתא ושויו עלה קטורת בוסמין וקריבו קדם יי אישתא נוכריתא דלא פקיד יתהון ת"ס אקכדא בני הרון נוגן כל רגל מגמרתה וגעלא פיהמא נארא וצ"רא עליהא בכורא וקרבא בין ידי לגה נארא גריבא מא לם יאמרהם בהא ונפקת אישתא מן קדם יי ואכלת יתהון ומיתו קדם יי

רש"י

ברכה מה ירדה מעין עבודה אף ביאה מעין עבודה הא למרת למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה הקטורת י"א כיון שראה אהרן שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשים ולא ירדה שכינה לישרא' היה מצטער ואו' יודע אני שכעס הקב"ה עלי ובשבילי לא ירדה שכינה לישרא' אמ' למשה משה אחי כך עשית לי שנכנסתי ונתביישתי מיד נכנס הוא ומשה וביקשו רחמים וירדה שכינה לישרא' ויצאו ויברכו את העם אמרו ויהי נועם ה' אלהינו עלינו י"ר שתשרה שכינה במעשה ידיכם לפי שכל ז' ימי המלואים שהעמידו משה למשכן ושימשו בו ופירקו

פכרג נאר מן ענד אללה פאחרקתהמא ומאתא בין ידי אללה׃ ואמר משה לאהרן הוא
דמליל ה' למימר בקריבי אתקדש ועל אפי כל עמא אתיקר ושתיק אהרן׃ פקאל מוסי
להרון הו מא קאל אללה אני אתעט'ם באלמקרבין לי ובחצ'רה גמיע אלקום אתכרם פסכת הרון׃

מלפני יהוה ותאכל אותם וימתו לפני
יהוה׃ ויאמר משה אל אהרן הוא
אשר דבר יהוה לאמר בקרבי אקדש
ועל פני כל העם אכבד וידם אהרן׃
ויקרא משה אל מישאל ואל אלצפן
בני עזיאל דד אהרן ויאמר אלהם
קרבו שאו את אחיכם מאת פני הקדש
אל מחוץ למחנה׃ ויקרבו וישאם
בכתנתם אל מחוץ למחנה כאשר
דבר משה׃ ויאמר משה אל אהרן
ולאלעזר ולאיתמר בניו ראשיכם
אל תפרעו ובגדיכם לא תפרמו ולא
תמתו ועל כל העדה יקצף ואחיכם כל
בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף
יהוה׃

וקרא משה למישאל ולאלצפן
בני עזיאל אחבוהי דאהרן ואמר
להון קריבו טולו ית אחיכון מן
קדם קודשא למברא למשריתא׃
תם דעא מוסי במישאל ואלצפן בני
עזיאל עם הרון וקאל להמא תקדמא
פאחמלא אכותכמא מן בין ידי
אלקדס אלי כארג אלעסכר׃
וקריבו ונטלונון בכתוניהון
למברא למשריתא כמא דמליל
משה׃ פתקדמא ואחמלאהמא
בתואניהמא אלי כארג אלעסכר
כמא אמר מוסי׃ ואמר
משה לאהרן ולאלעזר ולאיתמר
בנוהי רישיכון לא תרבון פרוע
ולבושיכון לא תבזעון ולא
תמותון ועל כל כנשתא יהי
רוגזא ואחיכון כל בית ישראל
יבכון ית יקידתא דאוקיד ה'׃
וקאל מוסי להרון ולאלעזר ואיתמר
אבניה רוסכם לא תשעתו
ותיאבכם לא תשקו ולא תהלכו
ועלי גמיע אלגמע יכון סכט ואמא
אכותכם גמיע בני אסר׳ פלי
יבכון עלי אלחריק אלדי אחרקה אללה׃

בכל יום לא שרתה שכינה והיו ישראל נכלמים ואומרים
למשה רבינו משה כל הטורח שטרחנו שתשרה שכינה
בינינו ונדע שנתכפר לנו עון העגל. לכך א"ל זה הדבר
אשר צוה ה' תעשו וגו' אהרן אחי כדאי וחשוב ממני שע"י
קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינתו בכם ותדעו שהמקום

ומתרע משכן זמנא לא תפקון דלמא תמותון ארי משח רבותא דיי עליכון ועבדו
כפתגמא דמשה ״ ומן באב כבא למחצר לא תכרגו לילא תהלכו לאן דהן מסוחיה עלה
עליכם ועמלו במא קאל מוסי ״ ומליל יי עם אהרן למימר ״ תם כלם אללה הר תכלים ״

ומפתח אהל מועד לא תצאו פן תמתו כי שמן משחת יהוה עליכם ויעשו כדבר משה׃

וידבר יהוה אל אהרן לאמר׃ יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך בבאכם אל אהל מועד ולא תמתו חקת עולם לדרתיכם׃ ולהבדיל בין הקדש ובין החל ובין הטמא ובין הטהור׃ ולהורת את בני ישראל את כל החקים אשר דבר יהוה אליהם ביד משה׃

חמר ומרוי לא תשתי את ובנך
עמך במיעלכון למשכן זמנא
ולא תמותון קים עלם לדריכון ״
כמר ומסכר לא תשרב אנת
ובניך מעך פי דכולכם אלי קבא
למחצר ולא תהלכו רסם אלדהר
עלי מר אגיאלכם ״ ולאפרשא
בין קודשא ובין חולא ובין
מסאבא ובין דכיא ״ ולתפצלו
בין אלקדס ואלבדל ואלנגס ואלטאהר ״
ולאלפא ית בני ישראל ית
כל קימיא דמליל יי להון ב
בידא דמשה ״ ולתפהמון בני אסר
בגמיע אלרסום אלתי אמר אללה
להם בהא עלי ידי מוסי ״

ויאמר

רשי ז״ל

בחר כו׳ ״ וידנו כתרגו׳ ונבחו ״ ותצא אש׳
ר׳ אליעזר או׳ לא מתו בני אהרן אלא ע״י שהורו הלכה בפני משה רבן ר׳ ישמעאל או׳ שתויי יין נכנסו
למקדש תדע שאחר מיתתן הזהיר הנותרים שלא יכנסו שתויי יין משל למלך שהיה לו בן בית
וכו׳ כדאי׳ בויקרא רבה ״ הוא אשר דבר וגו׳ והיכן דבר ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי
אל תקרי בכבודי אלא במכובדי אמר לו משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו
של מקום והייתי סבור או בי או בך עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך ״ וידם אהרן
קיבל שכר על שתיקתו ומה שכר קיבל שנתייחד עמו הדבור שנאמרה לו לבדו פרשת
שתויי יין ״ בקרובי בבחירי ״ ועל פני כל העם אכבד כשהקב״ה עושה דין בצדיקים הוא מתירא
ומתעלה ומתקלס אם כן באלו כל שכן ברשעים וכה״א נורא אלהים ממקדשיך אל תקרי ממקדשיך אלא
ממקודשיך ״ דוד אהרן עוזיאל אחי עמרם היה שנ׳ ובני קהת עמרם ויצהר וחברון ועוזיאל ״

ומליל משה עם אהרן ועם אלעזר ועם איתמר בנוהי דאשתארו סבו ית מנחתא דאשתארת מקורבניא דיי׳ ואכלוהא פטיר בסטר מדבחא ארי קודש קודשין היא״ ת״ס קל מוסי להרון ולאלעזר ואיתמר בניה לבאקיין כלו להדייה לפאצלה מן קרבאין ללה וכלוהא פטירא לזק למדבח לאנהא מן כודס לאקדאס״

ד׳ וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים קחו את המנחה הנותרת מאשי יהוה ואכלוה מצות אצל המזבח כי קדש קדשים הוא׃ ואכלתם אתה במקום קדוש כי חקך וחק בניך הוא מאשי יהוה כי כן צויתי׃ ואת חזה התנופה ואת שוק התרומה תאכלו במקום טהור אתה ובניך ובנתיך אתך כי חקך וחק בניך נתנו מזבחי

ותיכלון יתה באתר קדיש ארי חולקך וחולק בנך היא מקורבניא דיי׳ ארי כן אתפקדית״ וגאיז אן תאכלוהא איצא פי מוצע מקדס אד הי רזקך ורזק בניך מן קרבאין ללה לאן כדא אמרת״

ית חדיא דארמותא וית שקא דאפרשותא תיכלון באתר דכי את ובנך ובנתך עמך ארי חולקך וחולק בנך אתיהיבו מנכסת קודשיא דבני ישראל״ ואמא אלסדר ואלחדיק ואלסאק אלרפיעה פכלוהא פי כל מוצע טאהר אנת ובניך ובנאתך מעך לאנהא רזקך ורזק ולדך קד אעטיתמוהא מן דבאיח סלאמה בני אסר׳״

שלמי

רש״י ז״ל

ואחיכם וכו׳ כאדם האומר לחבירו העבד את המת מלפני הכלה שלא לערבב את הכלה״ בכתנותם של מתים מלמד שלא נשרפו בגדיהם אלא נשמתם כמין שני חוטין של אש נכנסו לתוך חוטמיהם״ אל תפרעו אל תגדלו שיער מכאן שאבל אסור בתספורת אבל אתם אל תערבבו שמחתו של מקום״ ולא תמותו הא אם תעשו תמותו״ ואחיכם כל בית ישראל יבכו׳ מכאן שצרתן של ת״ח מוטלת על הכל להתאבל בה״ יין ושכר יין דרך שכרותו״ בבואכם אל אהל מועד אין לי אלא בבואם להיכל בגשתם למזבח מנין נאמר כאן ביאת אהל מועד ונאמר בקידוש ידים ורגלים ביאת אוהל מועד מה להלן עשה גשת מזבח כביאת אוהל מועד אף כאן עשה גשת מזבח כביאת אוהל מועד״ ולהבדיל כדי שתבדילו בין עבודה קדושה למחוללת הא למדת שאם עבד פסל״ ולהורות למד

שזכור

שקא דאפרשותא וחדיא דארמותא על קורבני תרביא ייתון לארמא ארמא קדם יי׳ ויהי לך ולבנך עמך לקים עלם כמא דפקיד יי׳׃ סאק אלרפיעה וצדר אלתחריך מע אלשחום אלמחרקה יאתו בהא לתחריך תחריכא בין ידי אללה פתכון לך ובניך ולבניך מעך רסם דהר כמ׳ א׳ אללה׃

שלמי בני ישראל׃ שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף תנופה לפני יהוה והיה לך ולבניך אתך לחק עולם כאשר צוה יהוה׃ ואת שעיר החטאת דרש דרש משה והנה שרף ויקצף על אלעזר ועל איתמר בני אהרן הנותרים לאמר׃ מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש כי קדש קדשים הוא ואתה נתן לכם לשאת את עון העדה לכפר עליהם לפני יהוה׃ הן לא הובא את דמה

וית צפירא דחטאתא מתבע תבעיה משה והא אתוקד ורגיז על אלעזר ועל איתמר בני אהרן דאשתארו למימר׃ ואלתמס מוסי עתוד אלדכוה פאדא הו קד אחרק פסכט עלי אלעזר ועלי איתמר אבני הרון אלבאקיין קאילא׃ מדין לא אכלתון ית חטאתא באתר קדיש ארי קודש קודשין היא ויתה יהב לכון לסלחא על חובי כנשתא לכפרא עליהון קדם יי׳׃ מא באלכם לם תאכלו אלדכוה פי מוצע מקדס לאנהא מן קדס אלאקדאס ואללה אעטאכם איאהא לתחמלו וזר אלגמע ותסתגפרו ענהם בין ידי אללה׃ הא לא אתעל מדמה לבית קודשא גואה מיכל תיכלון יתה בקודשא כמא

רש״י ז״ל

שזיכור אסור בהוראה׃ יכול יהא חייב מיתה ת״ל אתה ובניך אתך ולא תמותו כהנים בעבודתם במיתה ואין חכמים בהוראתן במיתה׃ הנותרים מן המיתה מלמד שאף עליהם נקנסה מיתה על עון העגל הוא שנ׳ ובאהרן התאנף ה׳ מאד להשמידו ואין השמד אלא כלוי בנים שנ׳ ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת ותפלתו של משה בטלה מחצה שנ׳ ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא׃ קחו את המנחה אע״פ שאתם אוננים ואע״פ שהקדשים אסורים לאונן׃ את המנחה זו מנחת שמיני ומנחת נחשון׃ ואכלוה מצות מה ת״ל שהיא מנחת צבור ומנחת שעה ואין כיוצא בה לדורות הוצרך לפרש בה דין שאר מנחות׃ וחק בניך אין לבנות חוק בקדשים׃ כי כן צויתי באנינות יאכלוה׃ ואת חזה התנופה של שלמי

דבקודשא׃ הודא לם ידכ'ל מן דמהא אלי אלקדס אלג'ואני פקד כאן יגב אן תאכלוהא פי אלקדס כמא אמרת׃ ומליל אהרן עם משה הא יומא דין קריבו ית חטוותהון וית עלוותהון קדם יי׳ וערעא יתי עקן כאלין׳ ולו כען אכלית חטתא יומא דין התקין קדם יי׳׃

פקאל לה הרון הודא אליום אד' קרבו דכותהם וצעידתהם בין ידי אללה ואצאבני מתל הדה אלמצאיב פלו אכלת אלדכוה אליום הל כאן חסנא ענד אללה׃

אל הקדש פנימה אכול תאכלו אתה בקדש כאשר צויתי׃ וידבר אהרן אל משה הן היום הקריבו את חטאתם ואת עלתם לפני יהוה ותקראנה אתי כאלה ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני יהוה׃ וישמע משה וייטב בעיניו׃

ושמע משה ושפר בעינוהי׃ פסמע מוסי דלך וחסן ענדה׃ ומליל יי׳ עם משה ולאהרן למימר להון׃ תם כלם אללה מוסי והרון וקאל להמא׃

וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר אלהם׃ דברו אל בני ישראל לאמר זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה

מלילו עם בני ישראל למימר דא חיתא דתיכלון מכל בעירא דעל ארעא׃ כלמא בני אסראיל וקולא להם הדה אלחיואן אלדי יגוז אן תאכלוה מן גמיע אלבהאים אלתי עלי אלארץ׃ כל

רש״י ז״ל

טהור׃ תאכלו במקום טהור׳ וכי את הראשונים אכלו במקום טמא אלא הראשונים שהן קדשי קדשים הוזקקו אכילתם במקום קדוש אבל אלו אין צריכים תוך הקלעים׳ אבל צריכין הם ליאכל תוך מחנה ישראל שהוא טהור מליכנס שם מצורעים׳ מכאן שקדשים קלים נאכלין בכל העיר׃ אתה ובניך ובנותיך אתה ובניך בחלק׳ אבל בנותיך שלא בחלק אלא אם תתנו להן מתנות רשאות הן לאכול בחזה ושוק׳ או אינו אלא אף הבנות בחלק ת״ל כי חקך וחק בניך ניתנו׳ חק לבנים ואין חק לבנות׃ על אשי החלבים מכאן שהחלבים למטה בשעת תנופה׳ ישוב המקראות שלא יכחישו זה את זה כבר פירשתי שלשתן בצו את אהרן׃ ואת שעיר החטאת׳ שעיר מוספי ר״ח וג׳ שעירי חטאות קרבו בו ביום שעיר עזים ושעיר נחשון ושעיר ר״ח ומכולן לא נשרף אלא זה ונחלקו בדבר חכ׳ יש אומ׳ מפני הטומאה שנגעה בו נשרף׳ וי״א מפני אנינות נשרף לפי שהוא קדשי דורות אבל בקדשי שעה סמכו על משה שא׳ להם במנחה ואכלוה מצות׃ דרוש דרש׳ שתי דרישות

הללו

כל דסדיקא טלפין ומטלפן טלפין פרסתה׳ מסקא פשרא בבעירא׳ יתה תיכלון״
כל מצלפה בצלף ומפרק צלפהא תכריקא ומצעדה אגתראר מן לבהאים פכלוה אן״
כרם ית דין לא תיכלון׳ ממסקי פשרא׳ ומסדיקי פרסתא׳ ית גמלא׳ ארי מסיק
פשרא הוא׳ ופרסתיה לא
סדיקא׳ מסאב הוא לכון״ ואלמי׳
הדי׳ כלא תאכלוהא מן למצעדי׳
לאגתראר ולמצלפה בצלף
מנהא לגמל פאנה מצעד
אגתראר ג׳יר מצלף בצלף והו
נגס לכם״ וית טבזא׳ ארי
מסיק פשרא הוא׳ ופרסתיה
לא סדיקא׳ מסאב הוא לכון״
ולובר פאנה מצעד אגתראר
ג׳יר מצלף בצלף והו נגס
לכם״ וית ארנבא׳ ארי
מסקא פשרא היא׳ ופרסתה
לא סדיקא׳ מסאבא היא לכון״
ולארנב פאנהא מצעדה
אגתראר ג׳יר מצלפה בצלף
והי נגסה לכם״ וית

אשר על הארץ׃ כל מפרסת פרסה
ושסעת שסע פרסת מעלת גרה
בבהמה אתה תאכלו׃ אך את זה
לא תאכלו ממעלי הגרה וממפרסי
הפרסה את הגמל כי מעלה גרה הוא
ופרסה איננו מפריס טמא הוא לכם׃
ואת השפן כי מעלה גרה הוא ופרסה
לא יפריס טמא הוא לכם׃ ואת
הארנבת כי מעלת גרה הוא ופרסה
לא הפריסה טמאה הוא לכם׃

רש״י

הללו למה׳ מפני מה נשרף זה ומפני מה לא נאכלו שלו
כך היא בת״כ״ על אלעזר ועל איתמר׳ בשביל כבודו של אהרן הפך פניו כנגד הבנים ובכעס״ לאמר
אמר להם השיבוני על דברי״ מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקודש׳ וכי חוץ לקודש אכלוה
והלא שרפוה ומהו או׳ במקום הקודש אלא אל״ שמא חוץ לקלעים יצאה ונפסלה״ כי קדש קדשי׳
היא ונפסלת ביוצא והם אמרו לו לאו׳ אל״ הואיל ובמקום הקודש היתה מדוע לא אכלתם
אותה״ ואותה נתן לכם לשאת וגו׳ שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים״ את עון העדה׳
מכאן למדנו ששעיר ר״ח היה שהוא מכפר עון טומאת מקדש וקדשיו׳ שחטאת שמיני וחטאת
נחשון לא לכפרה באו״ הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה׳ שאלו הובא היה לכם לשרפה כמ״ש
וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אוהל מועד וגו׳ באש תשרף״ אכול תאכלו אותה בקדש׳ היה
לכם לאכלה אע״פ שאתם אוננים״ כאשר צויתי לכם במנחה״ וידבר אהרן אין וידבור אלא

לשון

ויית חזירא ארי סדיק פרסתא הוא ומטלפן טלפין פרסתיה והוא פשרא לא פשר׳
מסאב הוא לכון׳׳ ואלכנזיר כאנה מטלף בטלף ומטלפה מפרק תגריבא והו אגתראר
לא יגתר והו נגס לכם׳׳ מבשרהון לא תיכלון ובנבילתהון לא תקרבון ז

ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא
ושסע שסע פרסה והוא גרה לא יגר
טמא הוא לכם׃ מבשרם לא תאכלו
ובנבלתם לא תגעו טמאים הם
לכם׃ את זה תאכלו מכל אשר
במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת
במים בימים ובנחלים אתם תאכלו׃
וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת
בימים ובנחלים מכל שרץ המים
ומכל נפש החיה אשר במים שקץ הם
לכם׳׳

מסאבין אינון לכון׳׳ מן לחומהם
לא תאכלו ובגבאילהם לא
תדנו בדלך המא אנגאס לכם׳׳
ית דין תיכלון מכל דבמיא
כל דליה ציצין וקלפין במיא
בימיא ובנחליא יתהון ת
תיכלון׳׳ והדא מא תאכלוה מן
גמיע מא פי למא כל מא לה
אגנחה ופלוס פי למא מן
בחאר ואודיה פכלוה׳׳
וכל דלית ליה ציצין וקלפין ב
בימיא ובנחליא מכל
רחשא דמיא ומכל נפשא
חיתא דבמיא שקצא אינון לכון׳׳
וכל מא ליס לה אגנחה ופלוס
פי לבחאר ולאודיה מן גמיע
דביב למא וגמיע לחיואן לדי
פיה פהו רגס לכם׳׳

רש״י

לעזר כו׳ וידבר העם וגו׳ חפשר משה קצף על לעזר
ועל איתמר ואהרן מדבר ׳הא ידעת שלא היתה אלא
מדרך כבוד אמרו אינו כדין שיהא אבינו יושב ואנו מדברין לפניו ואינו כדין שיהא תלמיד
משיב את רבו יכול שלא היה בלעזר להשיב ת״ל ויאמר לעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו׳ הרי
כשרצה לדבר דיבר לפני משה ולפני הנשיאים׳ זו מצאתי בספרי של פנים שני׳׳ הן היום הקריבו
מהו אומ׳ לא אמר להם משה שמא זרקתם דמה אוננים שהאונן שעבד חילל א״ל אהרן וכי הם
הקריבו שהן הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול ומקריב אונן׳׳ ותקראנה אותי כאלה אפילו
לא היו מתים בני אלא שאר קרובים שאני חייב להתאבל עליהם כגון כל האמורים בפ׳ כהנים
שהכהן מיטמא להם׳׳ ואכלתי חטאת ואם אכלתי הייטב בעיני ה׳ בתמיד היום אבל
אנינות לילה מותר שאין אונן אלא יום קבורה׳׳ הייטב בעיניה׳ אם שמעת בקדשי שעה אין לך

להקל

שמיני

ושקצא יהון לכון מבסרהון לא תיכלון וית נבילתהון תשקצון" וקביל מנהא ארגאס
לכם מן לחומהא לא תאכלו ונבאילהא תרגסו" כל דלית ליה ציצין וקלפין ב
במיא שקצא הוא לכון" כדאך כל מא ליס לה אגנחה ופלוס פי אלמא פהו רגס לכם"

ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו
ואת נבלתם תשקצו׃ כל אשר אין
לו סנפיר וקשקשת במים שקץ
הוא לכם׃ ואת אלה תשקצו מן
העוף לא יאכלו שקץ הם את
הנשר ואת הפרס ואת העזניה׃
ואת הדאה ואת האיה למינה׃
את כל ערב למינו׃ ואת בת היענה

וית אלין תשקצון מן עופא לא
יתאכלון שקצא אנון נשרא ועד
ועזיא" והדא מא תרגסו מן אל
טאיר לא יוכלאן אנהא ארגאס
אלנסר ואלעקאב ואלענקא"
ודיתא וטרפיתא לזנה" ואלחדאה
ואלנדאה לאצנאפהא" ית כל
עורבא לזניה "ואמיע אלגראבב
לאצנאפהא" וית בת נעמיתא
וציצא וציפר שחפא ונצא לזנוהי"
ואלנעאמה ואלכטאף ואלקאק ואל
באז לאצנאפה"

וקדיא

רשי ז"ל

להקהל בקדשי דורות" וייטב בעיניו הודה ולא בוש לאמר לא שמעתי" וידבר ה' אל משה ואל אהרן
למשה אמר שיאמר לאהרן" לאמר אלהם אמור שיאמרו לאלעזר ולאיתמר או אינו אלא לומר
לישרא' כשהוא או' דברו אל בני ישרא' הרי דיבור אמור לישרא' הא מה אני מקיים לאמר אליהם
לבנים לאלעזר ואיתמר" דברו אל בני ישרא' את כולם השוה להיות שלוחים בדבור זה' לפי
שהושוו כולם בדמימה וקיבלו עליהם גזירת המקום מאהבה" זאת החיה לש' חיים לפי שישרא'
דבוקים במקום וראויים להיות חיים כמו שנא' חי' לפיכך הבדילם מן הטומאה וגזר עליהם
מצות יהיו בהם ולאומות עו' עז' לא אסר כלום' משל לרופא שנכנס לבקר את החולה'
זאהו שסופו לחיות' אל' אכול דבר פלוני ואל תאכל דבר פלוני' שלא תמות' נכנס לבקר
את השני ראהו שסופו למות' אל' אכול מה שיהנך ושתה מה שיערב לך וכו' כדאי' במדרש ות"
זאת החיה' מלמד שהיה משה אוחז בחיה ומראה אותה לישרא' ואו' להם זאת תאכלו וזאת
לא תאכלו" את זה תאכלו מכל אשר במים' אף בשרצי המים אחז מכל מין ומין ומראה
להם וכן בעוף וכן ואת אלה תשקצו מן העוף וכן בשרצים וזה לכם הטמא" זאת החיה אשר
תאכלו מכל הבהמה מלמד שבהמה בכלל חיה" מפרסת כתרגו' סדיקה" פרסה פלאנטה
בלעז" ושוסעת שסע שמובדלת מלמעלה ומלמטה בשתי צפרנים כתרגו' ומטלפן טלפין
שיש שפרסותיו סדוקות מלמעלה ואין שסועות ומובדלות לגמרי ושל מטה מחוברות"
מעלת גרה מעלה ומקיאה האוכל ממעיה ומחזרת אותה לתוך פיה לכותשו ולטחנו

הזק

וקריא ושליגופא וקמצא" ולצוס ולגומג ולבאשק" ובותא וקתא וירקריקא" ולצחן ולקוק ולרכם" וחוריתא וחכו לונה' ונגר טורא ועטליפא" ולצפר ולבגבגה לאצנאכהא ולהדהד ולכנחס" כל רחשא דעופא' דמהליך על ארבע' שקצא הוא למן" גמיע דביב לטאיר לקטר עלי ארבע רגק הו לכם" ברם

ואת התחמס ואת השחף ואת הנץ למינהו: ואת הכוס ואת השלך ואת הינשוף: ואת התנשמת ואת הקאת ואת הרחם: ואת החסידה האנפה למינה ואת הדוכיפת ואת העטלף: כל שרץ העוף ההלך על ארבע שקץ הוא לכם: אך את זה תאכלו מכל שרץ העוף ההלך על ארבע אשר לא כרעים ממעל לרגליו לנתר בהן על הארץ: את

ית דין תיכלון' מכל רחשא דעופא דמהליך על ארבע' דליה קרקולין מעלוי רגלוהי' לקפצא בהון על ארעא" והדא מה יגוג אן תאכלוה מן גמיע דביב לטאיר לקלך עלא ארבע מה לה כרעין פוק רגלוה ליתב כהמא עלוי לארץ" ית

רשי ז"ל

הדק" גרה כך שמה ויתכן לתתו ז מגזרת מים הניגרים שהוא נגרר אחר הפה ותרגו' פשרה' שעי' הגרה האוכל נכשר ונמוח" בבהמה תיבה יתירה היא לדרשה להתיר את השליל הנמצא במעי אמו" אותה תאכלו ולא בהמה טמאה והלא באזהרה היא לא לעבור עליה בעשה ולא תעשה" מבשרם לא תאכלו' אין לי אלא אלו' שאר בהמה טמאה שאין לה אחד מן ב' סי' טהרה מנין' אמרת' ק"ו ומה אלו שיש בהן קצת סימני טהרה אסורות' כש"כ שאין להם סי' כלל' ע"א כו' שהן אסורות" מבשרם על בשרם באזהרה ולא על עצמות גידים וקרנים וטלפים" ובנבלתם לא תגעו' יכול יהיו ישראל מוזהרין על מגע נבלה' ת"ל אמור אל הכהנים וכו' לנפש לא יטמא' כהנים מוזהרין ואין ישראל מוזהרין ק"ו מעתה' ומה טומאת מת חמורה לא הזהירה אלא כהנים' טומאת נבלה קלה לכ"ש' ומה ת"ל ובנבלתם לא תגעו' ברגל שחייב אדם לטהר את עצמו ברגל" סנפיר אלו שפט בהם" וקשקשת אלו קליפין הקבועים בו כמ"ש ושריון קשקשים הוא לבוש" שרץ בכל מקום משמעו דבר נמוך שרוחש ונד על הארץ" ושקץ יהיו לאסור את עירוביהן אם יש בו בנותן טעם" מבשרם ואינו מוזהר על הסנפירין ועל העצמות" ואת נבלתם תשקצו' לרבות יבחושין מוש"לונ"ש בלעז" כל אשר אין לו ואו' מה ת"ל שיכול אין לי שיהא מותר אלא המעלה סימנין שלו ליבשה' השירן במים מנין' ת"ל וכל

אשר

ית אלין מנהון תיכלון ית גובא לזנוהי וית רשונא לזנוהי וית חרגלא לזנוהי וית חגבא לזנוהי״ הדה מא תאכלוה מנהם לגראד וצנופה ולדבא וצנופה ולחרגל וצנופה ולג גנדב וצנופה״ וכל רחשא דעופא דליה ארבע רגלין שקצא הוא לכון״ וקאיר

את אלה מהם תאכלו את הארבה למינו ואת הסלעם למינהו ואת החרגל למינהו ואת החגב למינהו׃ וכל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים שקץ הוא לכם׃ ולאלה תטמאו כל הנגע בנבלתם יטמא עד הערב׃ וכל הנשא מנבלתם יכבס בגדיו וטמא עד הערב׃ לכל הבהמה אשר הוא מפרסת פרסה ושסע איננה שסעת וגרה איננה מעלה טמאים הם לכם כל הנגע

דביב לטאיר לדי לה ארבע ארגל פהו רגס לכם״ ולאלין תסתאבון כל דיקרב בנבילתהון יהי מסאב עד רמשא״ ומן הדה תתנגסו כל מן דנא מנהא מן נבאילהם ינגס לי למגיב״ וכל דיטול מנבילתהון יצבע לבושוהי ויהי מסאב עד רמשא״ ומן חמל מן נבאילהם יגסל תיאבה וינגס לי למגיב״ לכל בעירא דהיא סדיקא פרסתא וטלפין ליתהא מטלפא וגרא ליתהא מסקא מסאבין אנון לכון כל דיקרב בהון יהי מסאב״ מן גמיע לבהאים לתי הי מצלפה בצלף ותכריך ליסהא מפרקה ולגתראר ליסהא מצעדה פהי נגסה לכם כל מן דנא בהא ינגס״ וכל

רשי ז״ל

אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים הא אם היו לו במים אע״פ שהשירן בעלייתו מותר״ לא יאכלו לחייב את המאכילן לקטנים שכך משמעו לא יהיו נאכלין על ידיך או אינו אלא לאסרן בהנאה ת״ל לא תאכלו באכילה אסורין בהנאה מותרין כל עוף שנ׳ בו למינו למינה למינהו יש באותו המין שאין דומין זה לזה לא במראיהם ולא בשמותם וכולן מין אחד״ הנץ בלעז״ שלך טורדו דעתיכו זה השולה דגים מן הים וזהו שת״א ושליכנבא״ כוס ושלך הם פואיט״ש הצועקים בלילה ויש להם לסתות כאדם ועוד מין אחר דומה לו שקורין יבן״ תנשמת היא קלבא שורי״ץ ודומה לעכבר הפורחת בלילה ותנשמת האמורה בשרצים היא דומה לה ואין לה עינים וקורין לה טלפא״ החסידה זו דיה לבנה צגוני״ה ולמה נק׳ שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה במזונות״ האנפה היא דיה רגזנית ונ״ל הוא שקורין לו הירון״ הדוכיפת תרנגול הבר וכרבלתו כפולה ובלעז

וכל דמהליך על ידוהי בכל חיתא דמהלכא על ארבע מסאבין אנון לכון כל
דיקרב בנבילתהון יהי מסאב עד רמשא׃ וכל סלך עלי כפיה מן גמיע אלבהאים
סלכה עלי ארבע פהו נגס לכם כל מן דנא בנבאילהם ינגס אלי אלמגיב׃ ודיטול
ית נבילתהון יצבע לבושוהי ויהי
מסאב עד רמשא מסאבין אנון
לכון׃ ומן חמל מן נבאילהם יגסל
תיאבה ויגס אלי אלמגיב כדאלך
המא אנגאס לכם׃ ודין
לכון דמסאב ברחשא דרחיש
על ארעא חלדא ועכברא וצבא
לזנוהי׃ והדה לכם אלנגס מן אל
דביב אלדאב עלי אלארץ אלכלד
ואלפאר ואלצב לאצנאפה׃
ויל׳א וכוחא והלטאתא וחומטא
ואשותא׃ ואלורל ואלחרדון ואלעצאה
ואלחרבא ואלסאם אברץ׃ אלין
דמסאבין לכון בכל רחשא כל
דיקרב בהון במותהון יהי
מסאב עד רמשא׃ הדה אלנגסה
לכם מן גמיע אלדביב כל מן דנא בהא
כי חאל מותהא ינגס אלי אלמגיב׃ וכל

בהם יטמא׃ וכל הולך על כפיו ז
בכל החיה ההלכת על ארבע ח
טמאים הם לכם כל הנגע בנבלתם
יטמא עד הערב׃ והנשא את
נבלתם יכבס בגדיו וטמא עד
הערב טמאים המה לכם׃
וזה לכם הטמא בשרץ
השרץ על הארץ החלד והעכבר
והצב למינהו׃ והאנקה והכח והלטאה
והחמט והתנשמת׃ אלה הטמאים
לכם בכל השרץ כל הנגע בהם

רש״י ז״ל

הרופא׳ ולמה נקרא שמו דוכיפת שהודו כפות
וזהו כרבלתו ונגר טורא נקרא ע״ש מעשיו
כמו שפירשו רבותינו במס׳ גיטין פרק מי שאחזו׃
שרץ העוף הם הדקים הנמוכים הרוחשים על הארץ כגון זבובין וצרעים ויתושין וחגבים׃ על
ארבע׳ על ד׳ רגלין׃ ממעל לרגליו סמוך לצוארו יש לו כמין שתי רגלים לבד ד׳ רגליו׳
וכשרוצה לעוף ולקפץ מן הארץ מתחזק באותן שני כרעים ופורח ויש מהן הרבה כאותן שקורין
לנגושטא״ אבל אין אנו בקיאין בהן׳ שארבע סימני טהרה נאמרו בהן ד׳ רגלים וד׳ כנפים וקרסלין
זו כרעים הכתובים כאן וכנפיו חופין את רובו וכל הסימנין הללו מצוין באותם שבינינו
אבל יש שראשן ארוך ויש שאין להן זנב וצריך שיהא שמו חגב ובזה אין אנו יודעין להבדיל
ביניהם׃ וכל שרץ העוף בא ולימד שאם יש לו חמש טהור׃ ולאלה העתידין לאמר למטה בענין׃
תטמאו כלו׳ בנגיעתם יש טומאה׃ וכל הנושא מנבלתם׳ כמ״ש טומאת משא חמורה

מטומאת

וכל דיפול עלוהי מנהון במותהון יהי מסאב מכל מן דאע או לבוש או משך או סק כל מן דיתעביד עבידתא בהון במיא יתעל ויהי מסאב עד רמשא וידכי. וכל מא יקע מנהא בעד מותהא ינגס מן גמיע אניה כשב או תוב או גלד או מסח כל אניה יעמל בהא צנעה ידכל פי אלמא וינגס אלי אלמגיב ויטהר. וכל מן דחסף דיפול מנהון לגויה כל דבגויה יסתאב ויתיה תתברון. וכל אנא כזף יקע מנהם שי אלא דאכלה כל מא פי דאכלה ינגס ואיאה תכסרון. מכל מיכל דמתאכיל דייעלון עלוהי מיא יהי מסאב וכל משקא דישתתי בכל מן יהי מסאב. מן גמיע אלטעאם אלדי יוכל ממא ידאכלה אלמא ינגס וגמיע אלשראב אלדי ישרב פי כל אנא נגס. וכל

במתם יטמא עד הערב׃ וכל אשר יפל עליו מהם במתם יטמא מכל כלי עץ או בגד או עור או שק כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם במים יובא וטמא עד הערב וטהר׃ וכל כלי חרש אשר יפל מהם אל תוכו כל אשר בתוכו יטמא ואתו תשברו׃ מכל האכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יטמא וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא׃ וכל אשר

רשי ז"ל

מטומאת מגע שהיא טעונה כיבוס בגדים. מפרסת פרסה ושסע איננה שוסעת כגון גמל שפרסתו סדוקה מלמעלה אבל למטה היא מחוברת. כאן לימדך שנבלת בהמה טמאה מטמאה ובשנים שבסוף הפרשה ט' על בהמה טהורה. על כפיו כגון כלב ודוב וחתול. טמאים המה לכם למגע. וזה לכם הטמא כל טומאות הללו אינן לאיסור אכילה אלא לטומאה ממש להיות טמא במגען ונאסר לאכול תרומה וקדשים וליכנס למקדש. החולד מוש"ט ולו"ה. והצב פרו"ט שדומה לצפרדע. אנקה הריצו"ן. הלטאה לישרד"ה. חומט לימצ"א. תנשמת טלפ"א. במים יובא ואף לאחר טבילתו טמא הוא לתרומה. עד הערב ואח"כ וטהר בהערב השמש. אל תוכו אין כלי חרס מטמא אלא מאוירו. כל אשר בתוכו יטמא הכלי חוזר ומטמא מה שבאוירו. ואותו תשברו לימד שאין לו טהרה במקוה. מכל האוכל אשר יאכל מוסב על מקרא העליון כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל אשר יאכל אשר באו מים עליו והוא בתוך כלי חרס הטמא יטמא. וכן כל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא והוא בתוך כלי חרס הטמא יטמא. למדנו מכאן דברים הרבה. למדנו שאין אוכל מוכשר ומתוקן לקבל טומאה עד שיבואו עליו

מים

וכל׳ דיפול מנבילתהון עלוהי יהי מסאב תנור וכירים יתרעון מסאבין אנון ומסאבין
יהון לכון ׃ וכל מא יקע מן נבאילהם עליה ינגס מן תנור ומסתוקד כאנון צוהמא
לאנהא נגסה וכדאך הממא לכם אנגאס׃ ברם מעין וגוב בית כנישת מיין

יפל מנבלתם עליו יטמא תנור וכירים
יתץ טמאים הם וטמאים יהיו לכם׃
אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור
ונגע בנבלתם יטמא׃ וכי יפל
מנבלתם על כל זרע זרוע אשר
יזרע טהור הוא׃ וכי יתן מים על זרע
ונפל מנבלתם עליו טמא הוא לכם׃
וכי ימות מן
הבהמה אשר הוא לכם לאכלה
הנגע בנבלתה יטמא עד הערב׃

יהי דכי׳ ודיקרב בנבילתהון יהי
מסאב׳׳ אמא מעין וגביר ומגמע
מא פיכון טאהרא וכל מן דנא
בנבאילהם ינגס׳׳ וארי יפול
מנבילתהון׳ על כל בר זרע זרוע
דיזדרע׳ דכי הוא׳׳ ואדי וקע מן
נבאילהם עלי׳ שי מן בזר אלזרע
אלדי יזרע כאן טאהר׳׳
וארי יתיהבון מיא על בר זרעא׳
ויפול מנבילתהון עלוהי׳ מסאב
הוא לכון׳׳ ואן געל מא עליהם
ווקע מן נבאילהא עליה כאן
נגס לכם׳׳ וארי ימות מן
בעירא׳ דהיא לכון למיכל׳ ד
דיקרב בנבילתה יהי מסאב עד
רמשא׳׳ ואדא מאת מן אלחיואן אלדי
הו גאיז לכם אן תאכלוה פמן דנא
בנבילתה ינגס אלי אלמגיב׳׳ ודייכול

רש״י ז״ל

מים פעם אחת ומשבאו עליו פעם אחת מקבל
טומאה לעולם ואפי׳ נגוב והיין והשמן וכל הנקרא
משקה מכשיר זרעים לטומאה כמים שכך יש לדרוש
המקרא אשר יבוא עליו מים אוכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא האוכל׳ ועוד למדו רבותינו
מכאן שאין ולד הטומאה מטמא כלים שכך שנינו יכול יהו כל הכלים מטמאין מאויר כלי
חרס ת״ל כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל׳ אוכל ומשקה מטמא מאויר כלי חרס ואין כל
הכלים מטמאין כלי ת״ק לפי שהשרץ אב הטומאה׳ והכלי שנטמא ממנו ולד הטומאה׳ לפיכך
אינו חוזר ומטמא כלים שבתוכו׳ ולמדנו עוד שהשרץ שנפל לאויר תנור והפת בתוכו ולא
נגע השרץ בפת התנור ראשון והפת שניה ולא נאמר נראה את התנור כלו מלא טומאה
ותהא הפת תחלה שאם אתה או׳ כן לא נתמעטו כל הכלים מליטמא מאויר כלי חרס שהרי
טומאה עצמה נגעה בהן מגבן ולמדנו עוד על ביאת מים שאינה מכשרת זרעים אלא
א״כ נפלו עליהם משנתלשו שאם אתה אומר מקבלין הכשר במחובר אין לך שלא באו עליו
מים ומהו או׳ אשר יבא עליו מים ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא אחרים אא״כ יש בו כביצה

ודייכול מנבילתה יצבע לבושוהי ויהי מסאב עד רמשא ודיטול ית נבילתה יצבע לבושוהי ויהי מסאב עד רמשא ׃ ומן אכל מנהא יגסל תיאבה וינגס אלי אלמגיב ומן חמל מנהא יגסל תיאבה וינגס אלי אלמגיב ׃

והאכל מנבלתה יכבס בגדיו וטמא עד הערב והנשא את נבלתה יכבס בגדיו וטמא עד הערב׃ וכל השרץ השרץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל׃ כל הולך על גחון וכל הולך על ארבע עד כל מרבה רגלים לכל השרץ השרץ על הארץ לא תאכלום כי שקץ הם׃ אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בם׃ כי אני יהוה אלהיכם והתקדשתם והייתם קדשים

וכל רחשא דרחיש על ארעא שקצא הוא לא יתאכיל ׃ וגמיע אלדביב אלדאב עלי אלארץ פהו רגס לא יוכל ׃ כל דמהליך על מעוהי וכל דמהליך על ארבע עד כל סגיאות רגלין לכל רחשא דרחיש על ארעא לא תיכלונון ארי שקצא אנון ׃ כל סאלך עלי צדרה וסאלך עלי ארבע למא כתרה ארגלה מן גמיע אלדביב אלדאב עלי אלארץ לא תאכלוהא לאנהם ארגאס ׃ לא תשקצון ית נפשתכון בכל רחשא דרחיש ולא תסתאבון בהון ותסתאבון בהון ׃ לא תרגסו אנפסכם בשי מן אלדביב אלדאב עלי אלארץ ולא תתנגסו בהם פתעצוני בדלך ׃ ארי אנא יי אלהכון ותתקדשון ותהון קדישין ארי קדיש אנא ולא תסתאבון ית

רש״י ז״ל

של אשר יאכל אוכל הנאכל בבת אחת. ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת ׃ תנור וכירים כלים המטלטלין הם והן של חרס ויש להן תוך שופת על נקב החלל את הקדירה ושניהם פיהם למעלה ׃ ותץ שאין לכלי חרס טהרה בטבילה ׃ וטמאים יהיו לכם שלא תאמר מצווה אני לנותצם ת״ל וטמאים יהיו לכם אם רצה לקיימן בטומאתן רשאי ׃ אך מעין ובור מקוה מים המחוברים לקרקע אין מקבלין טומאה ועוד יש לך ללמוד יהיה טהור הטובל בהן מטומאתו ׃ ונוגע בנבלתם יטמא אפי׳ הוא בתוך מעין ובור ונוגע בנבלתם יטמא שלא ת״ק אם מטהר את הטמאים מטומאתם ק״ו שיציל את הטהור מליטמא לכך נאמר ונוגע בנבלתם יטמא ׃ זרע זרוע זריעה של מיני זרעונין ׃ זרוע שם דבר הוא כמו ויתנו לנו מן הזרעונים ׃ טהור הוא למדך הכתוב שלא הוכשר וניתן לקבות אוכל לקבל טומאה עד שיבואו עליו מים ׃ וכי יתן מים על זרע לאחר שנתלש שאם תאמר יש הכשר במחובר אין לך זרע שלא הוכשר ׃ מים על זרע בין מים בין שאר משקין בין הם על

נפשתכון בכל דרחיש על ארעא׃ אנא אללה רבכם פתקדסו וכונו מקדסין לאני
קדוס ולא תנגסו אנפסכם בשי מן אלדביב אלדאב עלי אלארץ׃ ארי אנא יי׳ ד
דאסיק יתכון מארעא דמצ׳ למהוי לכון לאלה׳ ותהון קדישין ארי קדיש אנא׃ לאני

אללה אלמצעדכם מן בלד מצר
לאכון לכם אלאהא פכונו מקדסין
לאני קדוס׃ דא אוריתא
דבעירא ודעופא ולכל נפשא
חיתא דרחשא במיא ולכל
נפשא דרחשא על ארעא׃ הדה
שריעה אלבהאים ואלטאיר וגמיע
אנפוס אלחיה אלראבה פי אלמא
ופאיר אנפוס אלדאבה עלי אל
ארץ׃ לאפרשא בין
מסאבא ובין דכיא ובין ח
חיתא דמתאכלא ובין חיתא
דלא מתאכלא׃ תפרקו בין
אלנגס ואלטאהר ובין אלחיואן אלד
יוכל ואלדי לא יוכל׃

כי קדוש אני ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש על הארץ׃ כי אני יהוה המעלה אתכם מארץ מצרים להית לכם לאלהים והייתם קדשים כי קדוש אני׃ זאת תורת הבהמה והעוף וכל נפש החיה הרמשת במים ולכל נפש השרצת על הארץ׃ להבדיל בין הטמא ובין הטהור ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל׃

צא פסו׳ סי׳ מיכיהו

רפיאל

הזרע בין זרע נכל לתוכן הכל נדרש בת״כ״ ונפל מנבלתם עליו אף משניגב מן המים
שלא הקפידה תורה להיות עליו שם אוכל ומקבל עליו הכשר קבלת טומאה פעם אח׳
טוב אינו נעקר הימנו״ בנבלתה ולא בעצמות וגידים ולא בקרנים וטלפים ולא בעור״
והנושא את נבלתם חמורה טומאת משא מטומאת מגע שהנושא מטמא בגדים
והנוגע אין בגדיו טמאים שלא נאמר בו יכבס בגדיו״ והאוכל מנבלתה יכול תטמאנו
אכילתו כשהוא אומר בנבלת עוף טהור לא יאכל לטמאה בה אותה מטמאה
בגדים באכילתה ואין נבלת בהמה מטמאה בגדים באכילתה בלא משא כגון אם
תחבה לו חבירו בבית הבליעה א״כ מה ת״ל והאוכל ליתן שיעור לנושא ולנוגע
כדי אכילה והוא כזית״ וטמא עד הערב אעפ׳ שטבל צריך הערב שמש״ וכל השרץ
השורץ על הארץ להוציא את היתושין שבכליסין ושבפולין ואת הזיזין שבעדשים שהרי
לא שרצו על הארץ לא בתוך האוכל אבל משיצאו לאויר ושרצו הרי נאסרו״ לא יאכלו לחייב
על המחכיל כאוכל ואין קרוי שרץ לא דבר נמוך קצר רגלים שאינו נראה אלא כרוחש ונד״
הולך על גחון זה נחש ולשון גחון לשון שחייה שהולך שח ונופל על מעיו״ כל הולך להביא את
השלשולין ואת הדומה לדומה״ הולך על ארבע זה עקרב״ כל להביא את החפושית

ואת

תזריע

ומליל ה׳ עם משה למימר: מליל עם בני ישראל למימר אתתא ארי תעדי ותליד דכר ותהי מסאבא שבעא יומין כיומי ריחוק סאובתה תהי מסאבא:

מר בני אסר׳ קל להם איה אמראה עלקת פולדת דכרא פלתנגס ז׳ איאם כאיאם בעד חיצתהא יכון חכם נגאסתהא:

וידבר יהוה אל משה לאמר דבר אל בני ישראל לאמר אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא: וביום השמיני ימול בשר ערלתו: ושלשים יום ושלשת ימים תשב בדמי טהרה בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא עד מלאת ימי טהרה: ואם נקבה תלד וטמאה שבעים כנדתה וששים יום וששת ימים תשב על דמי טהרה:

וביומא תמינאה יתגזר בסרא דעורלתיה: ופי אליום אלת׳ תכתן קלפה אלטפל: ותלתין ותלתא יומין תתיב בדם דכו בכל קודשא לא תקרב ולמקדשא לא תיעול עד מישלם יומי דכותה: וג׳ ול׳ יומא תקים פי דם אלטהר לא תלאמס שיא מן אלמקדאס ולא תדכל אלי אלמקדס אלי כמאל איאם טהרהא: ואם נוקבא תליד ותהי מסאבא ארבעת עסר כריחוקה ושתין ושתא יומין תתיב על דם דכו: ואן ולדת אנת׳א פלתנגס אסבועין כחכם חיצתהא וסתה וסתין יומא תקים עלי דם אלטהר:

רשי ז״ל

ואת הדומה לדומה: מרבה רגלים זה גדל שרץ שיש לו רגלים מראשו ועד זנבו לכאן ולכאן וקורין לו צינטפיד״ש: לא תשקצו באכילתם שהרי כתב כ׳ נפשותיכם ואין שיקוץ נפש במגע וכן לא תטמאו באכילתם: ונטמתם בם אם אתם מיט׳ מאין בהם בארץ אף אני מטמא אתכם בעה״ב ובישיבת מעלה: כי אני ה׳ אלהיכם כשם שאני קדוש שאני ה׳ אלהיכם כך והתקדשתם קדשו עצמכם למטה: והייתם קדושים לפי שאני אקדש אתכם למעלה ולעה״ב: ולא תטמאו וגו׳ לעבור עליהן בלאוין הרבה וכל לאו מלקות וזהו שאמרו בגמרא אכל פוטיתא לוקה ארבע נמלה לוקה חמש צרעה לוקה שש: כי אני ה׳ המעלה אתכם ע״מ שתקבלו עליכם גזרותי ומצותי העליתי אתכם: להבדיל לא בלבד השונה אלא שתהא יודע ומכיר ובקי בהן: בין הטמא ובין הטהור צריך לו׳ בין חמור לפרה והלא כבר מפורשין הם אלא בין טמאה לך לטהורה לך בין נשחט חציו של קנה לנשחט רובו: ובין החיה הנאכלת צריך לו׳ בין צבי לערוד והלא כבר מפורשים הם אלא בין שנולד בה סימני טריפה כשרה לנולד בה סימני טריפה פסולה:

ברוך

ובמשלם יומי דכותה לברא או לברתא תיתי אימר בר שתיה לעלתא ובר יונה או שפנינא לחטאתא לתרע משכן זמנא לות כהנא ׃ ועند תמאם איאם טהרהא לאבן כאן או לאבנה תאתי בכרוף ז׳ סנתה לצעידה ופרך חמאם או שפנינא לדכוה לגאב באב קבה אלמחצר אלי אלאמאם ׃

ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת תביא כבש בן שנתו לעלה ובן יונה או תר לחטאת אל פתח אהל מועד אל הכהן ׃ והקריבו לפני יהוה וכפר עליה וטהרה ממקר דמיה זאת תורת הילדת לזכר או לנקבה ׃ ואם לא תמצא ידה די שה ולקחה שתי תרים או שני בני יונה אחד לעלה ואחד לחטאת וכפר עליה הכהן וטהרה ׃

ויקרביניה לקדם יי ויכפר עלה ותדכי מסואבת דמהא דא אוריתא דילידתא לדכר או לנוקבא ׃ ויקרבה בין ידי אללה ויסתגפר ענהא ותטהר מן כביע דמהא הדה שריעה אלואלדה דכר או אנתי ׃ ואם לא תשכח ידה כמסת אמרא ותיסב תרין שפנינין או תרין בני יונה חד לעלתא וחד לחטתא ויכפר עלה כהנא ותדכי ׃ ואן לם תנל ידהא מקדאר שאה פלתאכד זוגי שפנינין או פרכי חמאם אחדהמא לצעידה ואלאכר דכוה ויסתגפר ענהא אלאמאם ותטהר ׃

וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר ׃

ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר ׃ תם כלם אללה מוסי והרון קאילא ׃

אונק׳ רשי׳ ז״ל

וידבר ה׳ אל משה לאמר אשה כי תזריע ׳א״ר שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית ׳כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף ״ כי תזריע לרבות שאפילו ילדתו מחוי שנמחה ונעשה כעין זרע אמו טמאה לידה ״כימי נדת דותה תטמא ׳ כסדר כל טומאה האמורה בנדה מטמאה בטומאת לידה ואפילו נפתח הקבר בלא דם ״ דותה לשון דבר הזב מגופה ׳לשון אחר ל׳ מדוה וחולי שאין אשה רואה דם שלא תחלה לראשה ואיבריה כבדין עליה ״ תשב אין תשב אלא ל׳ עכבה כמו ותשבו בקדש וישב באלוני ממרא ״ בדמי טהרה אע״פ שרואה טהורה ״ בדמי טהרה לא מפיק ה״א והוא שם דבר כמו טוהר ״ ימי טהרה מפיק ה״א ימי טוהר שלה ״ לא תגע וגו׳ אזהרה לאוכל וכו׳ כמו ששנויה ביבמות ״ בכל קדש לרבות את התרומה לפי שזו טובלת יום אלנך שטבלה לסוף שבעה ימים ואין שמשה מעריב לטהרה עד שקיעת החמה של יום מ׳ של מחר ׳תביא את כפרת טהרתה ״

והקריבו

תזריע

אנש ארי יהי במשך בסריה עמקא או עדיא או בהרא׳ ויהי במשך בסריה למכתש סגירו׳ ויתיתי לות אהרן כהנא׳ או לות חד מבנוהי כהניא״ אי אנסאן כאן פי גלד בדנה שאמה או עקרצה או כבעה או זאר פי גלד בדנה בלא לברץ כליותא בה לי הרון לאמאם או לי אחד מן בניה א״ימה״

אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת והיה בעור בשרו לנגע צרעת והובא אל אהרן הכהן או אל אחד מבניו הכהנים׳ וראה הכהן את הנגע בעור הבשר ושער בנגע הפך לבן ומראה הנגע עמק מעור בשרו נגע צרעת הוא וראהו הכהן וטמא אתו׳ ואם בהרת לבנה הוא בעור בשרו ועמק אין מראה מן העור ושערה לא הפך לבן והסגיר הכהן את הנגע שבעת ימים׳

ויחזי כהנא ית מכתשא במשך בסרא׳ ומערא במכתשא אתהפיך למחור׳ ומחזי מכתשא עמיק ממשך בסריה׳ מכתש סגירותא הוא׳ ויחזיניה כהנא ויסאב יתיה״ פינצר לאמאם לבלא פי גלד לבדן פאן כאן פיה שער קד אנקלב אביצא ומנצר לבלא עמיק מן גלד בדנה פהו בלוא לברץ פאדא ראה כליונגסה״ ואם בהקא חורא היא במשך בסריה׳ ועמיק לית מחזהא מן משכא׳ ושערה לא אתהפיך למחור׳ ויסגר כהנא׳ ית מכתשא שבעה יומין״ ואן כאנת בקעה ביצא פי גלד בדנה וליס מנצרהא עמיק מן לגלד ושערהא לם ינקלב אביצא כליוקפה ז׳ איאם״

ויחזיניה

רשי ז״ל

והקריבו למדך שאין מעכבה לאכול בקדשי׳ אלא אחד מהם ׳ואיזהו זה חטאת שנ׳ וכפר עליה הכהן וטהרה ׳מי שאינו בא לכפר בו הטהרה תלויה״ וטהרה מכאן שעד כאן קרויה טמאה״ אחד לעולה ואחד לחטאת׳ לא הקדימה הכתוב אלא למקראה אבל להקריבה חטאת קודמת לעולה כך שנינו בזבחים בפרק כל התדיר״ שאת או ספחת שמות נגעים הם ולבנה זו מזו״ בהרת חברבורות ט״א בלעז וכן בהיר הוא בשחקים ״והובא אל אהרן הכהן וגו׳ גזירת הכתוב היא שאין טומאת נגעים וטהרתן אלא ע״פ כהן ׳ואם הכהן עם הארץ ואינו יודע סימני נגעים מושיבין אצלו ת״ח ואומר לכהן אמור טמא והוא אומר טמא או אמור טהור והוא אומר טהור ״ הפך לבן מתחלה שחור והפך ללבן בתוך הנגע ומיעוט שער שנים ״ עמוק מעור בשרו ׳ כל מראה לבן עמוק הוא כמראה חמה עמוקה מן הצל ולא בפירוש היד ״ וטמא אותו

ואמר

ויחזיניה כהנא ביומא שביעאה׳ והא מכתשא קם כד הוה׳ לא אוסיף מכתשא במשכא׳
ויסגרניה כהנא׳ שבעא יומין תנינות״ תם ינט׳רה מ׳ ליום ט׳ פאן וקף ט׳בלא בעינה ולם
יתפש פי אלגלד כלינקה ז׳ איאם תאניה״ ויחזי כהנא יתיה׳ ביומא שביעאה ת
תנינות׳ והא עמא מכתשא׳ ולא
אוסיף מכתשא במשכא׳ וידכיניה
כהנא עדיתא היא׳ ויצבע לבושוהי׳
וידכי״ תם ינט׳רה מ׳ ליום לסאבע
תאניה פאן כבא ט׳בלא ולם יתפשא
מ׳ אלגלד כליטהרה מאנהא עארצה
ויגסל ת׳יאבה ויטהר״ ואם
אוספא תוסיף עדיתא במשכא׳
בתר דיתחזי לכהנא לדכותיה׳
ויתחזי תנינות לכהנא״ ואן
תפשת לעארצה פי לגלד בעדמא
אורא לאמאם מטהרה פליורא
לה תאניה״ ויחזי כהנא
והא אוסיפת עדיתא במשכא׳
ויסאבניה כהנא סגירותא היא״
מארא לאמאם קד תפשת לעארצה
פי גלדה פלינגסה מאנהא ברץ״

וראהו הכהן ביום השביעי והנה
הנגע עמד בעיניו לא פשה הנגע
בעור והסגירו הכהן שבעת ימים
שנית: וראה הכהן אתו ביום ה
השביעי שנית והנה כהה הנגע
ולא פשה הנגע בעור וטהרו הכהן
מספחת הוא וכבס בגדיו וטהר:
ואם פשה תפשה המספחת בעור
אחרי הראתו אל הכהן לטהרתו
ונראה שנית אל הכהן: וראה
הכהן והנה פשתה המספחת בעור
וטמאו הכהן צרעת הוא:

נגע

מכתש

רש״י ז״ל

יאמר לו טמא אתה ׳שש׳ער לבן פי׳ טומאה הנה גזירת הכתוב״ ועמוק אין מראהו לא ידעתי פירושו״ והסגיר יסגירנו בבית אחד ולא יראה עד סוף השבוע ויוכיחו סימנין עליו״ בעיניו במראהו ובשיעורו ה הראשון ״והסגירו שנית׳ הא אם פשה בשבוע ראשון טמא מוחלט״ כהה הוכהה ממראיו׳ תו ׳הא אם עמד במראיתו או פשה טמא״ מספחת שם נגע טהור ״וכבס בגדיו וטהר׳ הואיל ונזקק להסגר נקרא טמא וצריך טבילה״ וטמאו הכהן ׳ומשטמאו הרי הוא מוחלט וזקוק לצפרים ולתגלחת ולקרבן האמור בפרשת זאת תהיה״ צרעת היא המספחת הזאת״ צרעת ל׳ נקבה״ נגע ל׳ זכר ״ומחית שיבו מ״ט שלענן שנהפך מקצת הלובן שבתוך השאת למראה בשר אף הוא סי׳ טומאה שער לבן בלא מחיה׳ ומחיה בלא שער לבן ׳ואע״פ שלא נאמרה מחיה לא בשאת אף בכל המראות ותולדותיה)

הוא

מכתס סגירו׳ חרי תהי בחנסאן׳ ויתיתי לות כהנא׳׳ ואדא כאן באנסאן בלוח ברץ
בליותא בה לי׳ לא לאממאס׳׳ ויחזי כהנא׳ והא עטרא חורא במשכא׳ והיא׳ הנכת
סערא למחור׳ ורוסם׳ בסר חי בעמיקתא׳׳ מנצר מאדא בלאמה ביצא פי גלדה יקד
אנקלב לשער אביצא חוגו מן
ללחם נקי פי לשאמה׳׳

נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן׃ וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחית בשר חי בשאת׃ צרעת נושנת הוא בעור בשרו וטמאו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא׃ ואם פרוח תפרח הצרעת בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן׃ וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר את הנגע כלו הפך לבן טהור הוא׃ וביום הראות בו בשר חי יטמא׃ וראה

סגירות עתיקא היא במשך
בסריה׳ ויסאבניה כהנא׳ לא
יסגרניה׳ ארי מסאב הוא׳׳ פיהו
ברץ עתיק פי גלד בדנה בלינגסה
לאממאס ולא יוקפה אדהו נגס׳׳
ואם מסגא תסגי סגירותא
במשכא׳ ותחפי סגירותא׳ ית
כל משך מכתשא׳ מרישיה
ועד רגלוהי׳ לכל חיזו עיני
כהנא׳׳ ואן אנתשר לברץ פי
לבדן חתי גטא גמיע גלד ל
מבתלא מן ראסה לי׳ רגליה
גמיע מנצר עיני לאממאס׳׳
ויחזי כהנא׳ והא חפת
סגירותא ית כל בסריה׳ וידכי
ית מכתשא׳ כוליה׳ אתהפיך
למחור דכי הוא׳׳ פינצר לאממאס
באדי קד גטא לברץ גמיע בדנה כל
יטהרה אד קד אנקלב כלה אביץ
והו טאהר׳׳ וביומא דיתחזי ביה׳
בסרא חיא יהי מסאב׳׳ ואי יום צהר
פיה לחם נקי בלינגם מנה׳׳ ויחזי

רש״י

הוא פי׳ טומאה׳׳ צרעת נושנת היא׳ מכה ישנה
היא תחת המחיה וחבורה זאת נראית בריאה
מלמעלה ותחתיה מליאה לחה׳ שלא תאמר הואיל
ועלתה מחיה אטהרנה׳׳ מראשו של אדם ועד
רגליו׳׳ לכל מראה עיני הכהן׳ פרט לכהן
שחשך מאורו׳׳ וביום הראות בו בשר חי׳ אם צמחה בו מחיה הרי כבר פי׳ שהמחיה פי׳ טומאה
לא שהיה הנגע בא מכ׳ וד׳ ראשי איברים שאין מיטמאין משום מחיה׳ לפי שאין נראה הנגע
כלו כאחד שזוקפין אילך ואילך וחוזר ראש האיבר ונתגלה שיפועו ע״י שומן כגון שהבריא

ונעשה

ויחזי כהנא ית בסרא חיא ויסאבניה בסרא חיא מסאב הוא סגירותא היא׃ באן ירא לאמאס ללחם לנבי פינגסה לאן גג מן ללחם לנבי מע לברץ נגס הו׃ או ארי יתוב בסרא חיא ויתהפך למחור וייתי לות כהנא׃ או רגע ללחם לנבי ואנקלב אביצא פליגי לי לאמאם׃

הכהן את הבשר החי וטמאו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא׃ או כי ישוב הבשר החי ונהפך ללבן ובא אל הכהן׃ וראהו הכהן והנה נהפך הנגע ללבן וטהר הכהן את הנגע טהור הוא׃

ובשר כי יהיה בו בערו שחין ונרפא׃ והיה במקום השחין שאת לבנה או בהרת לבנה אדמדמת ונראה אל הכהן׃ וראה הכהן והנה מראה שפל מן העור ושערה הפך לבן וטמאו הכהן נגע צרעת הוא בשחין פרחה׃ ואם יראנה הכהן והנה אין בה שער לבן ושפלה איננה מן העור והוא כהה והסגירו

ויחזיניה כהנא והא אתהפיך מכתשא למחור וידכי כהנא ית מכתשא דכי הוא׃ פאדא נצר אן לבלא קד אנקלב אביצא פליטהרה אנה טאהר׃

ואנש ארי יהי ביה במשכיה שחנא ויתסי׃ ואי אנסאן כאן פי גלדה קרח פברא׃

ויהי באתר שחנא עמקא חורא או בהרא חורא סמקא ויתחזי לכהנא׃ ונצאר פי מוצעה שאמה ביצא או בקעה ביצא מחמרה פליורא לאמאם׃ ויחזי כהנא והא מחזהא מכיך מן משכא וסערה אתהפיך למחור ויסאבניה כהנא מכתש סגירותא היא בשחנא סגיאת׃ פאדא ראא לאמאם מנצרהא מתספל מן לגלד ושערהא קד אנקלב אביצא פלינגסה פאנה בלוא ברץ אנתשר פי לקרח׃

ואם יחזיניה כהנא והא לית בה סער חיור ומכיכא ליתהא מן משכא והיא עמיא ויסגרניה כהנא שבעה יומין׃ ואן הו נצרהא ולם יכון פיהא שער אביץ וליסת מתספלה מן לגלד כל פאביה פליחבסה סבעה איאם׃ ואם

ונעשה רחב ונראה בו המחיה׃ לימדנו הכתוב שתטמא׃ וביום׃ מה ת״ל ללמד יש יום שאתה רוא׳

ואם אוספה תוסיף במסכא׳ ויקאיב כהנא יתיה מכתשא היא״ פאן הי תפשת פי גלד כלינגספה אלא בלא״ ואם באתרה׳ קמת בהרתא לא אוסיפת׳ רושם שרתנא היא׳ וידכיניה כהנא״ ואן וקכת מכאנהא ולם תתפש פהי מן אתר גרח וגיטהרה לאמאם״ או אנש׳ ארי יהי ביה במשכיה כואה דנור׳ ויהי רושם כואה׳ בהרא׳ חורא סמקא או חורא״ אי אנסאן כאן פיגלדה כי נאר תם צאר גו גלי ברקעה ביצא מחמרה או ביצא פקט״ ויחזי יתה כהנא׳ והא אתהפיך סערא למחור בבהרתא׳ ומחזהא עמיק מן משכא׳ סגירותא היא׳ בכואה סגיאת׳ ויקאיב יתיה כהנא׳ מכתש סגירותא היא״ פאדי נצרהא לאמאם קד אנקלב לשער אביצא וכאן מנצרהא עמיק מן גלד פהו כדלך אנתשר פי גלי פג ינגסה״ ואם יחזיניה כהנא׳ והא לית בבהרתא סער חיור׳ ומכיכא ליתהא מן משכא והיא עמיא׳ ויסגרניה כהנא שבעא יומין״ ואן ראהא לאמאם פאדי ליס פיהא שער אביץ וליסה׳ מסתפלה מן גלד בל כאביה פליוקפה לאיאם״

הכהן שבעת ימים: ואם פשה תפשה בעור וטמא הכהן אתו נגע הוא: ואם תחתיה תעמד הבהרת לא פשתה צרבת השחין הוא וטהרו הכהן: ד או בשר כי יהיה בערו מכות אש והיתה מחית המכוה בהרת לבנה אדמדמת או לבנה: וראה אתה הכהן והנה נהפך שער לבן בבהרת ומראה עמק מן העור צרעת הוא במכוה פרחה וטמא אתו הכהן נגע צרעת הוא: ואם יראנה הכהן והנה אין בבהרת שער לבן ושפלה איננה מן העור והוא כהה והסגירו הכהן שבעת ימים:

רשי ז״ל

בו ביום שאין אתה רואה בו׳ מכאן אמרו חתן נותנין לו ז׳ ימי המשתה לו ולאצטליתו ולכסותו וכן ברגל נותנין לו כל ימי הרגל ״צרעת הוא הבא הוא״ בשר כי יהיה ״שחין ל׳ חמום שנתחמם הבשר בלקוי הבא לו מחמת מכה שלא מחמת האור״ ונרפא השחין העלה ארוכה ׳ומקומו העלה נגע אחר ״או בהרת לבנה אדמדמת ׳שאין הנגע לבן חלק לא פיתוך ומעורב בשתי מראות לובן ואודם ״מראה שפל׳ ואין ממשה שפל אלא

מתוך

ויחזיה כהנא ביומה סביעאה׳ אם אנספת תוסיף במסכה׳ ויקאיב כהנא יתה מכתם קגירותא היא״ תם ינצרה פי׳ גוס לג׳ כאן תפסת פי׳ לגלד פליגפה אנה בלוא ברץ״ ואם באחתרה קמת כהרתא׳ לא אוסיכת במסכא והיא עמיה׳ עומק כואה היא׳ וידכיה כהנא׳ אדי רוסם כואה היא״ ואן וקפרת מכאנהא׳ לם תתפס פי לגלד והי באחביה׳ פהי מן אתר לכי׳ פליטהרה לאמאם׳ פאנהא תג״ט לכי״ ורגבר או אתא׳ אדי יהי ביה מכתשא׳ בריש או בדקן״ ואי רגל או אמראה׳ כאן כה בלא פי ראסה או פי לחיתה״

ויחזי כהנא ית מכתשא׳ והא מחזוהי עמיק מן משכא׳ וביה סער סומק דעדק׳ ויקאיב יתה כהנא כתגא הוא׳ קגירות רישא׳ או דקנא הוא״ פלינצרה לאמאם כאדי׳ כאן מנצרה עמיק מן לגלד׳ ופיה׳ שער דקיק אצהב׳ פלאמאם פאנה פלף׳ והו כרץ לראס או ללחיה הו״ וארי יחזי כהנא ית מכתש כתקא׳ והא לית מחזוהי עמיק מן משכא׳ וסער אוכם לית ביה׳ ויסגר כהנא׳ ית מכתש כתגא שבעא יומין״

וראהו הכהן ביום השביעי אם פשה תפשה בעור וטמא הכהן אתו נגע צרעת הוא׃ ואם תחתיה תעמד הבהרת לא פשתה בעור והוא כהה שאת המכוה הוא וטהרו הכהן כי צרבת המכוה הוא׃ ואיש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן׃ וראה הכהן את הנגע והנה מראהו עמק מן העור ובו שער צהב דק וטמא אתו הכהן נתק הוא צרעת הראש או הזקן הוא׃ וכי יראה הכהן את נגע הנתק והנה אין מראהו עמק מן העור

רש״י ז״ל

מתוך לבנינותו הוא נראה שפל ונעמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל״ נגע היא השאת הזאת או הבהרת״ תחתיה במקומה״ צרבת השחין כתרגו רושם שיחנא איננו אלא רושם החמום הניכר בבשר׳ כל צרבת ל׳ רגיעת בשר הנרגע מחמת חימום המכה כמו ונצרבו בה כל פנים״ צרבת בלע״ז מחית המכוה שנימנ״ט כשחיתה המכוה נהפכה לבהרת נתוכה או לבנה חלקה וסימני מכוה וסימני שחין שוין הם ולמה חלקן הכתוב לו׳ שאין מצטרפין זה עם זה נולד חצי

גריק

ואדא ראה ולים מנט'רה עמיק מן אלגלד וליס פיה שער אסוד פליוקפה ז' איאם·· כהנא
ויחזי ית מכתשא ביומא שביעאה והא לא אוסיף נתקא ולא הוה ביה סער סומק
ומחזי נתקא לית עמיק מן משכא·· תם ינט'רה פי אליום אלז' פאן הו לם יתפש ולם יציר
פיה שער אצהב ומנט'רה ליס
עמיק מן אלגלד·· ויגלח
סחוני נתקא ודעס נתקא
לא יגלח ויסגר כהנא ית
נתקא שבעא יומין תנינות··
פיחלק גמיע שערה מא כלא
מוצע אלכלף וליוקפה ז' איאם
תאניה·· ויחזי כהנא ית
נתקא ביומא שביעאה והא
לא אוסיף נתקא במשכא
ומחזוהי ליתוהי עמיק מן
משכא וידכי יתיה כהנא
ויצבע לבושוהי וידכי·· תם
ינט'רה פי אליום אלז' פאן הו לם
יתפש פי אלגלד ומנט'רה ליס
עמיק מן אלגלד פליטהרה אל
אמאם ויגסל תיאבה ויטהר··
ואם אוספא יוסיף נתקא
במשכא בתר דכותיה·· ואן
תפשא אלכלף פי בדנה בעד
טהרה·· ויחזיניה כהנא
והא אוסיף נתקא במשכא לא
יבקר כהנא לסער סומק מסאב
הוא·· פינט'רה אלאמאם והו דא קד
תפשא פי אלגלד פלא יפתש ען אל
שער אלאצהב כבלהא אנה נגס··

ושער שחר אין בו והסגיר הכהן את
נגע הנתק שבעת ימים׃ וראה
הכהן את הנגע ביום השביעי והנה
לא פשה הנתק ולא היה בו שער
צהב ומראה הנתק אין עמק מן
העור׃ והתגלח ואת הנתק לא יגלח
והסגיר הכהן את הנתק שבעת
ימים שנית׃ וראה הכהן את הנתק
ביום השביעי והנה לא פשה הנתק
בעור ומראהו איננו עמק מן העור
וטהר אתו הכהן וכבס בגדיו וטהר׃
ואם פשה יפשה הנתק בעור אחרי
טהרתו׃ וראהו הכהן והנה פשה
הנתק בעור לא יבקר הכהן לשער

גרים בשחין וחצי גריס במכוה לא ידוננו כגריס··
בראש או בזקן· בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום
בשר לנגע שבמקום שיער שזה סימנו בשער
צהוב וזה סימנו בשער לבן·· ובו שער צהוב שניהפך
שער שחור שבו לצהוב·· נתק הוא כך שמו של נגע
שבמקום שער·· ושער שחור אין בו הא אם היה בו שער שחור טהור וא"צ להסגר·ושיער

שחור

ואם כד הוה כתקא נשער אוכם צמח ביה אתפי כתקא דכי הוא וידכיה כהנא ואן הו יקף בעינה ונבת מיה שער אסוד יקד ברא והו טאהר ולטהרה לאמאס וגבר או איתא ארי יהי במשך בסריהון בהרן בהרן חורן וואי רגל או אמראה כאן מי גלד אבראנהס בהק בקע בין׳׳ ויחזי כהנא והא במשך בסרהון בהרן עמין חורן בהקא הוא סגי במשכא דכי הוא כלינצר לאמאס מאלא כאן מי גלד אבראנהס בקע כאביה מי ביאצהא מהו בהק אנתשר מי לגלד והו טאהר׳׳ וגבר ארי יתר סער רישיה קריח הוא דכי הוא׳׳ ואי אנקאן אנתתף שער ראסה פהו לאצלע והו טאהר׳׳ ואם מקבל אפוהי יתר סער רישיה גליש הוא דכי הוא׳׳ ואן אנתתף ראסה מן גהה וגהה פהו לאגלח והו טאהר׳׳ וארי יהי בקרחותא או בגליפותא מכתש חיור סמוק סגירות סגיא היא בקרחותיה או בגליפותיה׳׳ ואן כאן מי צלעתה או גלחה בלשח אביץ מחמר מימכן אן יכון ברצא קד אנתשר מי צלעתה או מי גלחתה׳׳

הצהב טמא הוא׃ ואם בעיניו עמד הנתק ושער שחר צמח בו נרפא הנתק טהור הוא וטהרו הכהן׃

ואיש או אשה כי יהיה בעור בשרם בהרת בהרת לבנת׃ וראה הכהן והנה בעור בשרם בהרת כהות לבנת בהק הוא פרח בעור טהור הוא׃

ואיש כי ימרט ראשו קרח הוא טהור הוא׃ ואם מפאת פניו ימרט ראשו גבח הוא טהור הוא׃ וכי יהיה בקרחת או בגבחת נגע לבן אדמדם צרעת פרחת הוא בקרחתו או בגבחתו׃ וראה אתו הכהן והנה

רשי ז״ל

שחור מ׳ טהרה הוא בנתקים כמ״ש ושער שחור צמח בו וג׳׳׳ והנה לא פשה הנגע הא אם פשה או אם היה בו שער צהוב טמא הוא׃׳׳ והתגלח סביבות הנתק׳׳ ואת הנתק לא יגלח מניח שתי שערות סמוך לו סביב סביב בעיגול כדי שיהא ניכר אם פשה שאם יפשה יעבור השערות ויצא למקום הגילוח אחרי טהרתו אין לי לא פושה לאחר הפיטור מנ״ין אף בסוף שבוע ראשון ז ובסוף שבוע שני ת״ל פשה יפשה׳׳ ושער שחור מנ״ין אף הירוק והאדום שאינו צהוב ת״ל ושער

ויחזי יתיה כהנא' והא עמיק מכתשא חיור סמוק' בקרחותיה או בגליסותיה' כמחזי סגירות משך בסרא" פליבצרה לאמאם אן כאנה' שאמה' לבלא ביצא מחמרה פי צלעתה או פי גלחתה עלי' סביל מנאט'ר בהק סאיר גלד לבדן ואח' כאמהא" גבר סגיר הוא מסאבהוא' סאבא יסאבניה' כהנא ברישיה מכתשיה" פהו רגל אברץ' והו נגס פליגגסה לאמאם תנגיסא אן בלאה פי ראסה" וסגירא דביה מכתשא' לבושוהי' יהון מבזען ורישיה יהי פריע' ועל שפם כאבילא יתעטף' ולא תסתאבו ולא תסתאבו' יקרי" ולבלך אלדי פיה לבלא יגב אן תכון תיאבה ממזקה וראסה שעתא ויתלתם עלי' שארבה ויכאדי לנגס לנגס" כל יומין דמכתשא ביה' יהי מסאב מסא' הוא' בלחודוהי' יתיב' מברא למשריתא מותביה' טול מא אקאם בה לבלא ינגס באנה נגס ולגלס פרדא כארג לעסכר יכון מקאמה" ולבושא' ארי יהי' ביה מכתש סגירו' בלבוש עמר' או בלבוש כיתן" ואי תוב כאן פיה בלוא כלך מן תוב צוף או כתאן" או בשתיא או בערבא' לכתנא ולעמרא' או במשכא' או בכל עבידת משך" או פרוא או לחמה מן כתאן או צוף או גלד או ממא צנע מנה" ויה'

שאת הנגע לבנה אדמדמת בקרחתו או בגבחתו כמראה צרעת עור בשר: איש צרוע הוא טמא הוא טמא יטמאנו הכהן בראשו נגעו: והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרמים וראשו יהיה פרוע ועל שפם יעטה וטמא טמא יקרא: כל ימי אשר הנגע בו יטמא טמא הוא בדד ישב מחוץ למחנה מושבו: והבגד כי יהיה בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים: או בשתי או בערב לפשתים ולצמר או בעור או בכל מלאכת עור:

ושער ול' צהוב דומה לתבנית הזהב' צהוב כמו זהוב ארבלא בלעז" טהור הוא וטהרו הכהן' הא טמא שטיהרו הכהן לא טהר" בהרות חברבורות" כהות לבנות' שאין לובן שלהן עז לא כוהה' בוהק כמו לובן הנראה בבשר אדם אדום שקורין רוסו בין חברבורות אדמימותו קרוי בוהק באיש עדשן שבין

ויהי מכתשא ירוק או סמוק בלבושא או במשכא או בשתיא או בערבא או בכל מן דמשך
מכתש סגירות הוא ויתחזי לכהנא" וכאן שבלא אכצרא או אחמרא כי שתוב או כי שגלד
או כי שסדא או שלחמה או כי שי מן אלה שגלור כדשך הו שבלא שברץ בשיורא לשאמאם"

ויחזי כהנא ית מכתשא ויסגר ית
מכתשא שבעא יומין" כשיכצרה
שאמאם ויזכה ז' איאם" ויחזי
ית מכתשא ביומא שביעאה ארי
אוסיף מכתשא בלבושא או בשתיא
או בערבא או במשכא לכל
דיתעביד משכא לעבידתא ס
סגירות מחקרא מכתשא מסאב
הוא" ת"ס יכצרה פישום שג' כאן
תכשא פי שתוב או שסדא אושלחמה
או פי שגלד לגמיע מא יעמל
שגלד מצנועא כראף שבלא כרץ
מאחך והו נגס" ויוקיד ית
לבושא או ית שתיא או ית ערבא
בעמרא או בכתנא או ית כל
מן דמשך דיהי ביה מכתשא
ארי סגירות מחקרא היא בנורא
תתוקד" כשיחרק שתוב או שסדא
או שלחמה כאן מן צוף או כתאן
או גמיע אלא לגלור שדי יכון פיה
שבלא אנה ברץ מאחך כלדשך יחרק בשנאר"

והיה הנגע ירקרק או אדמדם בבגד
או בעור או בשתי או בערב או בכל
כלי עור נגע צרעת הוא והראה
את הכהן׃ וראה הכהן את הנגע
והסגיר את הנגע שבעת ימים׃ וראה
את הנגע ביום השביעי כי פשה
הנגע בבגד או בשתי או בערב או
בעור לכל אשר יעשה העור ל
למלאכה צרעת ממארת הנגע
טמא הוא׃ ושרף את הבגד או את
השתי או את הערב בצמר או
בפשתים או את כל כלי העור אשר
יהיה בו הנגע כי צרעת ממארת

רשי ז"ל היא

שרשה לעדשה מבהיק הבשר בלובן צח" קרח הוא טהור הוא מטומאת נתקים אינו נידון
בסימני ראש וזקן שהן מקום שער אלא בסימני נגע עור בשר מחיה ופשיון" ואם מפארת
פניו משיפוע קדקוד כלפי פניו קרוי גבחת ואף הצדעין שמכאן ומכאן בכלל ומשיפוע
קדקוד כלפי אחוריו קרוי קרחת" נגע לבן אדמדם פתוך מנין שאר מראות ת"ל
כמראה צרעת עור בשר כמראה הצרעת האמור בפ' עור בשר אדם כי יהיה בעור בשרו
ומה אמור בו שמטמא בד' מראות ונידון בשני שבועות ולא כמראה צרעת האמור בשחין

ומכוה

ואם יחזי כהנא והא לא אוסיף מכתשא בלבושא או בשתיא או בערבא או בכל מן דמשך" ואן ראה לאמאם לם יתמש מי לתוב או לסדא או ללחמה או גמיע אנא לגלד" ויפקיד כהנא ויחוורון ית דביה מכתשא ויסגרניה שבעה יומין ד

תניינות" כלאמר בגסלה

ויוקפה ז' איאם תאניה"

הוא באש תשרף׃ ואם יראה הכהן
והנה לא פשה הנגע בבגד או בשתי
או בערב או בכל כלי עור׃ וצוה
הכהן וכבסו את אשר בו הנגע
והסגירו שבעת ימים שנית׃ וראה
הכהן אחרי הכבס את הנגע והנה
לא הפך הנגע את עינו והנגע לא
פשה טמא הוא באש תשרפנו

ויחזי כהנא בתר דחוורו ית מכתשא והא לא שנא מן מכתשא מן כד הוה ומכתשא לא אוסיף מסאב הוא בנורא תיקדניה תברא היא בשחיקותיה או בחלחותיה" תם יבצרה בעד מא גסל פאן כאן לם יתקלב לונה ולם יתמש מהו נגם ולא יחרק בנאר והי מהלכה באנת מי סחקתה או פי זיברתה"

רש"י ז"ל

ומכוה שהוא נידון בסכוע אחד ולא כמראה ל
נתקים של מקום שער שאין מיטמאין כל מראות שאת ותולדתה בהרת ותולדתה"
בראשו נגעו אין לי אלא נתקים מנין לרבות שאר המנוגעים ת"ל טמא יטמאנו לרבות
את כולן ועל כולן הוא או' בגדיו יהיו פרומים וגו'" פרומים קרועים" פרוע מגודל
שער" ועל שפם יעטה כאבל" שפם שער השפתים גרנון בלע"ז" וטמא טמא יקרא
משמיע שהוא טמא ויפרשו ממנה" בדד ישב שלא יהיו שאר טמאים יושבים עמו ואמרו
רבותינו מה נשתנה משאר טמאים לישב בדד הואיל והוא הבדיל בלשון הרע בין
איש לאשתו ובין איש לרעהו אף הוא יבדל" מחוץ למחנה חוץ לג' מחנות" לפשתים
ולצמר של פשתים או של צמר" או בעור זה עור שלא נעשה בו מלאכה" או בכל
מלאכת עור זה עור שנעשה בו מלאכה" ירקרק ירוק שבירוקין" אדמדם שבאדומין
צרעת ממארת ל' סלון ממאיר פויינט"ש בלע"ז ומדרשו תן בו מארה שלא תיהנה
ממנה" בצמר או בפשתים של צמר או של פשתים אה פשוטו ומדרשו יכול יביא גזי צמר
ואניצי פשתן וישרפם עמו ת"ל היא באש תשרף אינה צריכה דבר אחר עמה אם מה
ת"ל בצמר או בפשתים להוציא את האומריות שבו שהן ממין אחד אומריות ל' שפה כמו
אימרא" את אשר בו הנגע יכול מקום הנגע בלבד ת"ל את אשר בו יכול כל הבגד
כולו טעון כיבוס ת"ל הנגע הא כיצד יכבס מן הבגד עמו" אחרי הכבס ל' היעשות"

ואם חזא כהנא והא עמא מכתשא בתר דחוורו יתיה ויבזע יתיה מן לבושא
או מן משכא או מן שתיא או מן ערבא ״ און זאה קר כבא בער מא גקל פס
יכרקה מן גתוב או מן גגלר וייקטעה מן גקרא או מן גלחמה ״ ואם
תתחזי עוד בלבושא או בשתיא
או בערבא או בכל מן דמשך
סגיא היא בנורא תיקדיניה
ית דביה מכתשא ״ און צהרת
ויאדרה מי גתוב או גקרא או
גלחמה או גמיע אניה גגלור
כהי גמכתרה וגיחרך
בגכחר גתוב גדי מיה גכלא ״
ולבושא או שתיא או
ערבא או כל מן דמשך
דיתחוור ויעדי מנהון
מכתשא ויצטבע תניינות
וידכי ״ וגתוב או גקרא או
גלחמה או גמיע אנה גגלור
אן גקלת נוג ענהא גכלא
פגתגקל תאניה ותטהר ״

פחתת הוא בקרחתו או בגבחתו׃
ואם ראה הכהן והנה כהה הנגע
אחרי הכבס אתו וקרע אתו מן
הבגד או מן העור או מן השתי או
מן הערב׃ ואם תראה עוד בבגד
או בשתי או בערב או בכל כלי
עור פרחת הוא באש תשרפנו
את אשר בו הנגע׃ והבגד או השתי
או הערב או כל כלי העור אשר
תכבס וסר מהם הנגע וכבס שנית
וטהר׃

דא

רשי״ל

לא הפך הנגע את עינו לא כהה ממראיתו ״ והנגע לא פשה שמענו שאם לא פשה
ולא הפך טמא ואין צריך לומר לא הפך ופשה ׳ הפך ולא פשה איני יודע מה יעשה לו
ת״ל והסגיר את הנגע מכל מקום דברי ר׳ יהודה וחכמים אומרים וכו׳ כדאי׳ בת״כ
ורמזתיה כאן ליישב המקרא על אופניו ״ פחתת היא ל׳ גומא כמו באחת הפחתים
כלומר שפלה היא נגע שמראיו שוקעין ״ בקרחתו או בגבחתו כתרגו׳ בשחיקותיה או
בחדתותיה ׳ קרחתו שחקים ישנים ׳ ומפני המדרש שהוצרך לגזרה שוה מנין לפריחה
בבגדים שהיא טהורה נאמרה קרחת וגבחת באדם ׳ ונאמרה קרחת וגבחת בבגדים
מה להלן פרח בכולו טהור אף כאן פרח בכולו טהור ׳ לכך אחז הכתוב לשון קרחת
וגבחת ׳ ולענין פירושו ותרגומו יחד כרודות זהו משמעו קרחת ל׳ ישנים וגבחת לשון
חדשים כאלו נכתב בשחריתו או בקדמותו שהקרחת ל׳ אחורי״ם והגבחת ל׳ פנים כמ״ש
ואם מפאת פניו וגו׳ והקרחת כל ששופע ויורד מן הקדקוד לאחריו כך מפורש בת״כ
וקרע אותו יקרע מקום הנגע מן הבגד וישרפנו ״ פורחת היא דבר החוזר וצומח ״

באש

דא אוריתא דמכתש סגירו לבוש עמר או כתנא או שתיא או ערבא או כל מן דמשך לדכאותיה או לסאבותיה׳׳ הדה שריעה בלוי אלברץ אלכאין פי אלתוב צוף או כתאן או סדי או לחמה או גלד ליטהר או ינגס׳׳

זאת תורת נגע צרעת בגד הצמר או הפשתים או השתי או הערב או כל כלי עור לטהרו או לטמאו׃

קנ׳ פסוקים קי׳ בניה

וידבר יהוה אל משה לאמר׃ זאת תהיה תורת המצרע ביום טהרתו והובא אל הכהן׃ ויצא הכהן אל מחוץ למחנה וראה הכהן והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע׃ וצוה הכהן ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהרות ועץ ארז ושני תולעת ואזב׃

ומליל׳׳ תם׳׳ דא תהי אוריתא דסגירא ביומא דדכותיה ויתיתי לות כהנא׳׳ הדה תכון שריעה אלאברץ פי וקת טהרה אן יותא בה אלי אלאמאם׳׳ ויפוק כהנא למברא למשריתא ויחזי כהנא והא איתסי מכתש סגירותא מן סגירא׳׳ פיכרג אלאמאם אלי כארג אלעסכר פאדי׳ נצר אן אלאברץ קד אשפא מן בלוי אלברץ אמרנה במא יגב׳׳ ויפקיד כהנא ויסב לדמדכי תרתין צפרין חיין דכין ואעא דארזא וצבע זהורי ואיזובא׳׳ אן יאכד׳ אלמתטהר עצפורין טאהרין ועוד ארז וחריר ברמז וצעתר׳׳

רש״ז״ל

באש תשרפנו את כל הבגד׳׳ וקר מהם הנגע׳ אם כשכבסום בתחלה עפ״י כהן סר ממנו הנגע לגמרי׳׳ וכובס שנית ל׳ טבילה תרגום של כבוסין שבפרשה זו ל׳ ליבון ויתחוור חוץ מזה שאינו לליבון אלא לטבול לכך תרגומו ויצטבע וכן כל כבוסי בגדים שבן לטבול ל׳ה׳ מתורגמין ויצטבע׳׳

בגד

וידבר ה׳ אל משה לאמר זאת תהיה תורת המצורע׳ מלמד שאין מטהרין אותו בלילה׳ אל מחוץ למחנה׳ חוץ לג׳ מחנות שנשתלח שם בימי חלוטו׳׳ חיות פרט לטריפות׳׳ טהורות פרט לעוף טמא לפי שהנגעים באים על לשה״ר שהוא מעשי פטפוטי דברים׳ לפי׳ הוזקקו לטהרתו צפרים שמפטפטין תמיד בצפצוף קול׳׳ ועץ ארז לפי שהנגעי׳ באין על גסות הרוח׳׳ ושני תולעת ואזוב׳ מה תקנתו ויתרפא ישפיל עצמו מגאותו

כתולעת

ויפקיד כהנא ויכוס ית צפרא חדא למן דחסף על מי מבוע׃ תם יאמר לאמאס כדכה אחדהמה פ׳אכה כנף עלי מא נביע׃ ית צפרא חיתא יסב יתה וית אעא דארזא וית צבע זהורי וית איזובא ויטבול יתהון וית צפרא חיתא בדמא דצפרא דנכיסתא על מי מבוע׃

ושאכר לעצמור לחי ולשור לארז וחריד לזרמו ולצעתר ויגמם דלך מע לעצמור לחי פירם לעצמור למרבוח עלי למת לרי מן נביע׃

ויזי על דמדכי מן סגירותא שבע זמנין וידכיניה ויפלח ית צפרא חיתא על אפי חקלא׃ וינצח עלי למתטהר מן לכרן ג׳ מראר ויטהרב ויטלק לעצמור לחי עלו וגה לצחרא׃

ויצבע דמדכי ית לבושוהי ויגלח ית כל שעריה ויסחי במיא וידכי ובתר כן ייעול למשריתא ויתיב מברא למשכניה שבעה יומין׃ תם יגסל למתטהר תיאבה ויחלק גמיע שערה וירחץ

וצוה הכהן ושחט את הצפור האחת אל כלי חרש על מים חיים׃ את הצפר החיה יקח אתה ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזב וטבל אתם ואת הצפר החיה בדם הצפר השחטה על המים החיים׃ והזה על המטהר מן הצרעת שבע פעמים וטהרו ושלח את הצפר החיה על פני השדה׃ וכבס המטהר את בגדיו וגלח את כל שערו ורחץ במים

בשמא ויזיזל

כתולעת וכאזוב׃ עץ ארז מקל של ארז׃ שני תולעת לשון של צמר צבועה זהורית׃ על מים חיים נותן אותם תחלה בכלי כדי שיהא דם צפור ניכר בהם וכמה הן רביעית׃ את הצפור החיה יקח אותה מלמד שאינו אוגדה עמהם אלא מפרישה לעצמה אבל העץ והאזוב כרוכין יחד בל׳ הזהורית כענש׳ ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב הרי היא אחת לשלשתן׃ יכול כשם שאינה בכלל אגודה כך לא תהא בכלל טבילה ת״ל וטבל אותם ואת הצפור החיה החזיר את הצפור לכלל טבילה׃ וישב מחוץ לאהלו שאסור בתשמיש המטה׃ את כל שערו וכו׳ כלל ופרט וכלל להביא כל מקום כינוס שיער ונראה׃ וכבשה אחת לחטאת׃ ושלשה עשרונים לנסכי שלשה כבשים הללו חטאתו ואשמו של מצורע טעונין נסכים׃ ולוג אחד שמן להזות שבע וליתן ממנו על תנוך אזנו ומתן בהונות׃ לפני ה׳ בשער ניקנור ולא בעזרה עצמה לפי שהוא ז

מחוקר

בלמא ויטהר ובעד דלך ידכל אלי אלעסכר ויקים כארג כבאה ז׳ איאם׳׳ ויהי ביומא שביעאה יגלח ית כל שערה׳ ית רישיה וית דקניה וית גביני עינוהי׳ וית כל שעריה יגלח׳ ויצבע ית לבושוהי׳ ויסחי ית בסריה במיא וידכי׳׳ ואדא כאן פי אליום אלז׳ יחלק שער ראסה ולחיתה וחואגב עיניה מע סאיר שערה ויגסל תיאבה וירחץ בדנה באלמא ויטהר׳׳ וביומא תמינאה׳ יסב תרין אמרין שלמין׳ ואמרתא חדא׳ בת שתה שלמתא׳ ותלתא עסרונין׳ סולתא מנחתא דפילא במשח׳ ולוגא חד דמשחא׳׳ ופי אליום אלתאמן יקדם אלכרופין צחיחין ורכלה אנתה׳ סנתהא צחיחה וג׳ עשור סמיד הדייה מלתותה בדהן ולג דהן׳׳ ויקים כהנא דמדכי׳ ית גברא דמדכי ויתהון׳ קדם׳ בתרע משכן זמנא׳׳ ויוקף אלאמאם אלמתטהר לגל אלמתטהר והמא בין ידי אללה ענד באב כבא אלמחצר׳׳ ויסב כהנא ית אמרא חד׳ ויקריב יתיה׳ לאשמא וית לוגא דמשחא׳ וירים יתהון ארמא קדם׳׳ ויאכד אלאמאם אחד אלכרופין ליקרבה ען אלאתם ואלג אלדהן ויחרכה תחריכא בין ידי אללה׳׳

וטהר ואחר יבוא אל המחנה וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים׃ והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו את ראשו ואת זקנו ואת גבת עיניו ואת כל שערו יגלח וכבס את בגדיו ורחץ את בשרו במים וטהר׃ וביום השמיני יקח שני כבשים תמימם וכבשה אחת בת שנתה תמימה ושלשה עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ולג אחד שמן׃ והעמיד הכהן המטהר את האיש המטהר ואתם לפני יהוה פתח אהל מועד׃ ולקח הכהן את הכבש האחד והקריב אתו לאשם ואת לג השמן והניף אתם תנופה לפני יהוה׃

רש״י

מחוסר כפורים׳׳ והקריב אותו לאשם׳ יקריבנו לתוך העזרה לשם אשם׳׳ להניף שהוא טעון תנופה חי׳׳ והניף אותם את האשם ואת הלוג׳׳ במקום אשר ישחט וגו׳ על ירך המזבח בצפון ומה ת״ל והלא כבר נאמר בתורת אשם בפרשת צו שהאשם טעון שחיטה בצפון לפי שיצא זה מכלל אשמות לידון בהעמדה יכול תהא שחיטתו במקום העמדתו לכך נאמר ושחט במקום אשר ישחט וגו׳׳ כי כחטאת כי ככל החטאות האשם הזה הוא לכהן בכל עבודות

ויכוס ית אמרא באתרא דיכוס ית חטאתא וית עלתא באתר קדיש ארי כחטאתא אשמא הוא לכהנא קודש קודשין הוא׃ ת'ם יד'בחה פי מוצ'ע ידבח ד'בח אלכ'טיה ואלצעידה פי מוצ'ע אלקדס לאן קרבאן אלאת'ם הו כאלד'כיה ללאמאם מן כואץ אלאקדאס׃

ויסב כהנא מדמא דאשמא ויתן כהנא על רום אודנא דמדכי דימינא ועל אליון ידיה דימינא ועל אליון רגליה דימינא׃ ת'ם יאכ'ד' מן דמה ויג'על עלי שחמה אד'ן אלמתטהר אלימנא ועלי אבהאם ידה אלימנא ואבהאם רגליה אלימנא׃ ויסב כהנא מלוגא דמשחא ויריק על ידא דכהנא דשמאלא׃ ויאכ'ד' אלכאהן מן לג אלדהן ויצב עלי כפה אליסרא׃ ויטבול כהנא ית אצבעיה דימינא מן משחא דעל ידא דשמאלא ויַדי מן משחא באצבעיה שבע זמנין קדם יי׃ ת'ם יגמס אצבעה אלימנא מן אלדהן אלד'י עלי ידה אליסרא וינצ'ח מנה ז' מראר בין ידי אללה׃ ומשאר משחא דעל ידיה יתן כהנא על רום אודנא דמדכי דימינא ועל אליון ידיה דימינא ועל אליון רגליה דימינא על דמא דאשמא׃ ת'ם יצע מן בקיה עלי שחמה אד'ן אלמתטהר אלימנא ועלי אבהאם ידה אלימנא ואבהאם רגלה אלימנא עלי דם קרבאן אלאת'ם׃

ושחט את הכבש במקום אשר ישחט את החטאת ואת העלה במקום הקדש כי כחטאת האשם הוא לכהן קדש קדשים הוא׃ ולקח הכהן מדם האשם ונתן הכהן על תנוך אזן המטהר הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית׃ ולקח הכהן מלג השמן ויצק על כף הכהן השמאלית׃ וטבל הכהן את אצבעו הימנית מן השמן אשר על כפו השמאלית והזה מן השמן באצבעו שבע פעמים לפני יהוה׃ ומיתר השמן אשר על כפו יתן הכהן על תנוך אזן המטהר הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית על דם האשם׃

רש"י ז"ל

התלויות בכהן השוה אשם זה לחטאת שלא תאמר הואיל ויצא דמו מכלל שאר אשמות ליתן על תנוך ובהונות לא יהא טעון מתן דמים ואימורים לגבי מזבח לכך נאמר כי כחטאת האשם הוא לכהן יכול יהא דמו ניתן למעלה כחטאת

ת"ל

ודישתאר במשחא דעל ידא דכהנא יתין על רישא דמדכי ויכפר עלוהי כהנא קדם יי׳
ולפצל מנה יצבה עלי ראס למתטהר ויסתגפר ענה בין ידי אללה ויעביד
כהנא ית חטתא ויכפר על דמדכי מסאובתיה ובתר כן יכוס ית עלתא תם
יעמל אלמאם לדכוה

והנותר בשמן אשר על כף הכהן
יתן על ראש המטהר וכפר הכהן
לפני יהוה: ועשה הכהן את החטאת
וכפר על המטהר מטמאתו ואחר
ישחט את העלה: והעלה הכהן
את העלה ואת המנחה המזבחה
וכפר עליו הכהן וטהר:
ואם דל הוא ואין ידו
משגת ולקח כבש אחד אשם
לתנופה לכפר עליו ועשרון סלת
אחד בלול בשמן למנחה ולג שמן:
ושתי תרים או שני בני יונה אשר
תשיג ידו והיה אחד חטאת והאחד
עלה: והביא אתם ביום השמיני
לטהרתו אל הכהן אל פתח אהל

ויסתגפר ען למתטהר מן
נגאסתה ובעד דלך ידבח
לצעידה ויסיק כהנא
ית עלתא וית מנחתא
למדבחא ויכפר עלוהי
כהנא וידכי תם יצעד לצעידה
ולהדייה עלי למדבח ויסתגפר
ענה למאם ויטהר ואם
מסכן הוא ולית ידיה
מדבקא ויסב אמר חד אשמא
לארמא לכפרא עלוהי
ועסרונא סולתא חד דפיל
במשח למנחתא ולוגא דמשחא
ואן כאן פקירא ולם תנל ידה דלך
פליתקדם כרופא ואחדא קרבאן
לאתם ללתחריך ליסתגפר ענה
ועשר מן קפיז סלתות בדהן
הדייה ולג דהן ותרין שפנינין
או תרין בני יונה דתדביק
ידיה ויהי חד חטתא וחד
עלתא ושפנינין או פרכי חמאם
עלי מא תנל ידה ליכון אחדהמא דכוה
ואלאכר צעידה וייתי יתהון ביומא
תמינאה לדכותיה לות כהנא לתרע
משכן זמנא קדם יי׳ ויאתי בהא פי ליום
לתאמן מן חול טהרה אלי אלאמאם אלי

רש״י

ת״ל וכו׳ בת״כ תנוך גדר אמצעי שבאזן ולשון
תנוך לא נודע לי והפותרין קורין לו טנדרום בוהן
גודל לפני ה׳ כנגד בית קדשי הקדשים ואת
המנחה מנחת נסכים של בהמה ועשרון
סלת אחד לכבש זה שהוא אחד יביא עשרון

באב כבא אלמחצ'ר בין ידי אללה׃
וירים יתהון כהנא ארמא קדם יי׃
ויחרכה תחריכא בין ידי אללה׃
דאשמא׃ ויתין על רום אודנא
דמדכי דימינא ועל אליון ידיה
דימינא ועל אליון רגליה
דימינא׃ תם ידבח ויאכ'ד מן
דמה ויגעל עלי שחמה' אד'ן
אלמתטהר אלימנא ועלי אבהאם
ידה אלימנא ואבהאם רגלה
אלימנא׃ ומן משחא יריק
כהנא על ידא דכהנא דסמלא׃
ויצב מן אלדהן פי כפה אליסרא׃
וידי כהנא באצבעיה
דימינא מן משחא דעל
ידיה דסמאלא שבע זמנין
קדם יי׃ וינצ'ח באצבעה אלימנא
מנה ז' מראר בין ידי אללה׃
ויתין כהנא מן משחא דעל
ידיה על רום אודנא דמדכי
דימינא ועל אליון ידיה דימינא
ועל אליון רגליה דימינא על
אתר דמא דאשמא׃ ויגעל מן
באקי אלדהן אלדי פי כפה עלי
שחמה' אד'ן אלמתטהר אלימנא ועלי
אבהאם ידה אלימנא ואבהאם רגלה
אלימנא עלי מוצ'ע דם קרבאן אלאת'ם׃

ויסב כהנא ית אמרא דאשמא וית לוגא דמשחא׃
ויאכ'ד אלאמאם כבש קרבאן אלאת'ם ולג אלדהן
ויכוס ית אמרא דאשמא׃ ויסב כהנא מדמא

מועד לפני יהוה׃ ולקח הכהן את
כבש האשם ואת לג השמן והניף
אתם הכהן תנופה לפני יהוה׃ ושחט
את כבש האשם ולקח הכהן מדם
האשם ונתן על תנוך אזן המטהר
הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל
בהן רגלו הימנית׃ ומן השמן יצק
הכהן על כף הכהן השמאלית׃
והזה הכהן באצבעו הימנית מן
השמן אשר על כפו השמאלית
שבע פעמים לפני יהוה׃ ונתן הכהן
מן השמן אשר על כפו על תנוך
אזן המטהר הימנית ועל בהן ידו
הימנית ועל בהן רגלו הימנית על

רש"י ז"ל

מקום

אחד לנסכיו׃ ולוג שמן לתת ממנו על
הבהונות ושמן של נסכי המנחה לא הוזקק
הכתוב לפרש׃ ביום השמיני לטהרתו שמיני
לצפרים ולהזאת עץ ארז ואזוב ושני תולעת׃ על מקום דם האשם אפי' נתקנח הדם
לימד שאין הדם גורם אלא המקום גורם׃ ונתתי נגע צרעת בשורה היא להם שהנגעים
באים עליהם לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל מ׳

שנה

ודישתאר מן משחא דעל ידא דכהנא יתן על רישא דמדכי לכפרא עלוהי קדם יי׳׳
ובאקיה יג׳עלה עלי ראס אלמתטהר ויסתגפר ענה בין ידי אללה׳׳ ויעביד
ית חד מן שפניניא או מן בני יונה מדתדביק ידיה׳׳ ת׳ס יעמל ואחד מן אלשפאנין
או מן פראך אלחמאם עליו
מא תנאל ידה׳׳ ית
דתדביק ידיה׳ ית חד חטתא׳
וית חד עלתא על מנחתא׳
ויכפר כהנא על דמדכי׳
קדם יי׳׳ מע מא תנאל ידה אחד׳
אלמא דכיה ואלאכר צעידה
מע אלהדייה ויסתגפר ענה
בין ידי אללה׳׳ דא אוריתא׳
דביה מכתש סגירו׳ דלא
תדביק ידיה בדכותיה׳׳ הדה
שריעה׳ מן כאן פיה בלוא
אלברץ ולם תנאל ידה פי זכאת
טהרה׳׳ ומליל יי׳ עם
משה ולאהרן למימר׳׳ ת׳ס
כלם אללה מוסי והרון קאילא׳׳
ארי תיעלון לארעא דכנען׳
דאנא יהיב לכון לאחסנא׳
ואתין מכתש סגירו׳ בבית
ארע אחסנתכון׳׳ אדי דכלתם
אלי בלד כנעאן אלדי אנא מעטיכם
חוזא ואחללת בלוא אלברץ פי בעץ
בות ארץ חוזכם׳׳

מקום דם האשם׃ והנותר מן השמן
אשר על כף הכהן יתן על ראש
המטהר לכפר עליו לפני יהוה׃ ועשה
את האחד מן התרים או מן בני
היונה מאשר תשיג ידו׃ את אשר
תשיג ידו את האחד חטאת ואת
האחד עלה על המנחה וכפר הכהן
על המטהר לפני יהוה׃ זאת תורת
אשר בו נגע צרעת אשר לא תשיג
ידו בטהרתו׃

וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר׃
כי תבאו אל ארץ כנען אשר אני
נתן לכם לאחזה ונתתי נגע צ
צרעת בבית ארץ אחזתכם׃

רש״י ז״ל

שנה שהיו ישראל במדבר ועי׳ הנגעים נותץ ה
הבית ומוצאן׳׳ כנגע נראה לי בבית׳ שאפי׳ לו
הוא חכם ויודע שהוא נגע ודאי לא יפסוק
דבר ודאי לו׳ נראה לי בבית לא כנגע נראה לי בבית׳׳ בטרם יבוא הכהן ואו׳ שכל
זמן שאין כהן מזקק לו אין שם תורת טומאה׳׳ ולא יטמא כל אשר בבית׳ שאם לא יפנהו

ויית׳ ויבא

וייתי דדיליה ביתא ויחוי לכהנא למימר כמכתשא אתחזי לי בביתא ״ פיג'י אלדי לה אלבית ויכ'בר אלאמאם קאילא קד ט'הר לי פי אלבית שבה בלוא ״ ויפקיד כהנא ויפנון ית ביתא עד לא ייעול כהנא למחזי ית מכתשא ולא יסתאב כל דבביתא ובתר כן ייעול כהנא למחזי ית ביתא ״ פיאמר אלאמאם ויפרגו אלבית קבל אן ידכ'ל לינט'ר אלבלא ולא יתנגס גמיע מא פיה ובעד דלך ידכ'ל לינט'ר אליה ״ ויחזי ית מכתשא והא מכתשא בכותלי ביתא פחתין ירקן או סמקן ומחזיהון מכיך מן כותלא ״ פאן ראי אלבלא ואדא פי חיטאן אלבית כטוט מכ'צ'רה או מחמרה ומנט'רהן מסתספל מן אלחאיט ״ ויפוק כהנא מן ביתא לתרע ביתא ויסגר ית ביתא שבעא יומין ״ פיכ'רג מן אלבית אלי באבה ויוקפה ז' איאם ״ ויתוב כהנא ביומא שביעאה ויחזי והא אוסיף מכתשא בכותלי ביתא ״ תם ירגע פי יום אלז' וינט'ר אן כאן אלבלא קד תפשא פי חיטאן אלבית ״ ויפקיד כהנא וישלפון ית אבניא דבהון מכתשא ויירמון יתהון למברא לקרתא לאתר מסאב ״ פיאמר באן תקלע

ובא אשר לו הבית והגיד לכהן לאמר כנגע נראה לי בבית׃ וצוה הכהן ופנו את הבית בטרם יבא הכהן לראות את הנגע ולא יטמא כל אשר בבית ואחר כן יבוא הכהן לראות את הבית׃ וראה את הנגע והנה הנגע בקירת הבית שקערורת ירקרקת או אדמדמת ומראיהן שפל מן הקיר׃ ויצא הכהן מן הבית אל פתח הבית והסגיר את הבית שבעת ימים׃ ושב הכהן ביום השביעי וראה והנה פשה הנגע בקירת הבית׃ וצוה הכהן וחלצו את האבנים אשר בהן

יד'י'ל

ויבא הכהן וירא[ה] הנגע כו' זקן להסגר וכל מה שבתוכו יטמא ועל מה חסה תורה אם על כלי שטף יטבילם ויטהרו אם על אוכלין ומשקין יאכלם בימי טומאתו הא לא חסה תורה אלא על כלי חרש שאין להם טהרה במקוה ״ שקערורות שוקעין מראיהן ״ וחלצו את האבנים כתרגו' וישלפון

אלחגארה אלדי פיהן אלבלא ויזרמוהא כהן אלי כארג אלקריה אלי מוצע נגס׃ וית ביתא יקלפון מגיו סחור סחור׃ וירמון ית עפרא דקליפו למברא לקרתא לאתר מסאב׃ ויקשר אלבית מן דאכל מסתדירא וירמון בתראב אלדי קשרוה אלי כארג אלקריה אלי מוצע נגס׃

הנגע והשליכו אתהן אל מחוץ
לעיר אל מקום טמא׃ ואת הבית
יקצע מבית סביב ושפכו את העפר
אשר הקצו אל מחוץ לעיר אל
מקום טמא׃ ולקחו אבנים אחרות
והביאו אל תחת האבנים ועפר
אחר יקח וטח את הבית׃ ואם
ישוב הנגע ופרח בבית אחר חלץ
את האבנים ואחרי הקצות את
הבית ואחרי הטוח׃ ובא הכהן וראה
והנה פשה הנגע בבית צרעת
ממארת הוא בבית טמא הוא׃
ונתץ את הבית את אבניו ואת
עציו ואת כל עפר הבית והוציא
אל מחוץ לעיר אל מקום טמא׃

ויסבון אבנין אחרנין ויעלון
באתר אבניא ועפר אחרן
יסב ויטוש ית ביתא׃
ויאכדו חגאר אכר פידכלוהא
מוצע תלך אלחגארה ותראב
אכר יוכד ויטיין אלבית׃
ואם יתוב מכתשא ויסגי ב
בביתא בתר דשליפו ית
אבניא ובתר דקליפו ית
ביתא ובתר דאתטש׃ פאן
עאוד אלבלא ואנתשר פי אלבי
בעד מא קלעה אלחגארה
ובעד מא קשר וטיין׃
וייעול כהנא ויחזי והא אוסיף
מכתשא בביתא סגירות
מחסרא היא בביתא מסאב
הוא׃ פידכל אלאמאם וינצר
כאדא קד תפשא אלבלא פי אלבית
פהו ברץ מאחק פי אלבית והו
נגס׃ ויתרעון ית ביתא ית
אבנוהי וית אעוהי וית כל עפר ביתא
ויפיק למברא לקרתא לאתר מסאב׃
ויינקצה מן חגארה וכשבה וגמיע
תראבה וירמי דלך אלי כארג אלקריה
אלי מוצע נגס׃

ודייעול

יטלם משם כמו וחלצה נעלו ל׳ הסרה׃ אל מקום
טמא׃ מקום שאין טהרות משתמשות שם
לימדך שם שהאבנים הללו מטמאות מקומן
בעודן בו׃ יקציע בלעז וכל משנה ית הרבה׃

הבית

ודייעול לביתא כל יומין דיסגר יתה יהי מסאב עד רמשא ומן דלכל גי' לבית טול איהם אונקף פיהא פלינגש גי' לבי"ב ודישכוב בביתא יצבע ית לבושוהי ודייכול בביתא יצבע ית לבושוהי ומן הנצגע פיה פליגקל תיאכה ומן אכל פיה יגמל תיאכה

ואם מיעל ייעול כהנא ויחזי והא לא אוסיף מכתשא בביתא בתר דאתשע ית ביתא וידכי כהנא ית ביתא ארי אתסי מכתשא ואדא דכל אחמאם ומר כאחא לם יפתח שבלא פי לבית בגד תט"נה פליטהרה פאן שבלא זר כלא ויסב לדכאה ית ביתא תרתין צפרין ואעא דארזא וצבע זהורי ואיזובא ולינכר לתרכייתה עצפורין ועור ארז וחריר זרמג וצעתר ויכוס ית צפרא חדא למן דחסף על מי מבוע וירכה אחדהמאה פי אנא כנף עלי מא מן נביע ויסב ית אעא דארזא וית איזובא וית צבע זהורי וית צפרא חיתא ויטבול יתהון בדמא דצפרא דנכיסתא ובמי מבוע וידי לביתא שבע זמנין

והבא אל הבית כל ימי הסגיר אתו יטמא עד הערב׃ והשכב בבית יכבס את בגדיו והאכל בבית יכבס את בגדיו׃ ואם בא יבא הכהן וראה והנה לא פשה הנגע בבית אחרי הטח את הבית וטהר הכהן את הבית כי נרפא הנגע׃ ולקח לחטא את הבית שתי צפרים ועץ ארז ושני תולעת ואזב׃ ושחט את הצפור האחת אל כלי חרש על מים חיים׃ ולקח את עץ הארז ואת האזב ואת שני התולעת

ואת וטב"ל

מבית מבפנים "קציב קציבות הנגע כת"ב נרוז כן שקלוף הטיח שסביב אבני הנגע "רק בו לנצה חסר קצעו בקיצוע הנגע קציב "הקצות ל' היטשות וכן הטוח אבל חלץ את האבנים מ מנקב הלבון ל' האדם שחלצו והוא מגזל ל' כבד כמו כבד דבר "ואם ישוב הנגע וגומר יכול חזר בו ביום יהא טמא ת"ל הכהן 'ואם ישוב מה שיבה האמורה להלן כאן בסוף שבוע "ובא הכהן וראה והנה פשה "יכול לא יהא החוזר טמא לא א"כ פשה נאמר צרעת ממארת בבתים ונאמר צרעת ממארת בבגדים מה להלן טימא את החוזר אע"פ שאינו

פושה

תם יאכד עוד ארז ואזעתר וחריר אקרמז ואלעצפור אלחי ויגמסהמא בדם אלעצפור אלמדבוח ואלמא אלנביע וינצח עלי אלבית ז' מראר" ויד֗כי ית ביתא בדמא דצפרא ובמי מבוע' ובצפרא חיתא' ובאעא דארזא' ובאזובא ובצבע זהורי" וידכיה בדם אלעצפור ואלמא אלנביע מע אלעצפור אלחי ואלעוד אלארז ואלצעתר וחריר אלקרמז" וישלח ית צפרא חיתא' למברא לקרתא לאפי חקלא' ויכפר על ביתא וידכי" תם יטלק אלעצפור אלחי פארג אלקריה אלי וגה אלצחרא ויסתגפר ען אלבית ויטהר" דא אוריתא' לכל מכתש סגירותא ולנתקא" הדה אלשריעה לגמיע בלוא אלברץ ואלבלף" ולסגירות לבושא ולביתא" ולברץ אלתיאב ואלמנאזל" ולעמקא ולעדיא ולבהרא" ולאלשאמה ואלעתרה ואלנמעה" לאלפא' ביום מסאבא וביום דכיא' דא אוריתא דסגירותא" ליד֗ל עלא וקת אלתנגיס ווקת אלתטהיר הדה גמלה שריע אלברץ"

ואת הצפור החיה וטבל אתם בדם הצפר השחוטה ובמים החיים והזה אל הבית שבע פעמים: וחטא את הבית בדם הצפור ובמים החיים ובצפר החיה ובעץ הארז ובאזב ובשני התולעת: ושלח את הצפר החיה אל מחוץ לעיר אל פני השדה וכפר על הבית וטהר: זאת התורה לכל נגע הצרעת ולנתק: ולצרעת הבגד ולבית: ולשאת ולספחת ולבהרת: להורת ביום הטמא וביום הטהור זאת תורת הצרעת:

רשי ז"ל

מוסה אף כאן טמא את החוזר אעפ"י שאינו פושה מה ת"ל והנה פשה אין כאן מקומו של מקרא זה אלא ונתץ את הבית היה לו לכתוב אחר ואם ישוב הנגע וראה והנה פשה הא לא בא ללמד אלא על נגע העומד בעיניו בשבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני ומצאו שפשה שלא פי' בו הכתוב למעלה כלום בעומד בעיניו בשבוע ראשון ולימדך כאן בפסוק זה שאינו מדבר אלא בעומד בראשון ופשה בשני ומה יעשה לו יכול יתצנו כמו שסמך לו ונתץ את הבית ת"ל ושב הכהן ובא הכהן נלמד ביאה משיבה מה בשיבה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע אף ביאה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חוזר נותץ לא חזר טהור ומטן עמד בזה ובזה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע

ת"ל

ומליל יי עם משה ולאהרן למימר׃ ת"ס כלם אללה מוסי והארון קאילא׃ מלילו עם בני ישראל ותימרון להון גבר גבר ארי יהי דאיב מבסריה דוביה מסאב הוא׃ כלמא בני אסראיל וקולא להם אי רגל כאן דאיבא מן אחלילה פדובה דאך הו נגס׃ ודא תהי מסאובתיה בדוביה דיר בסריה ית דוביה או חתים בסריה מדוביה מסאובתיה היא׃ והדה צפה דובה גליתכון מנה נגאסתה אמא אן יכון דובה בגריה או ינכתם מנה פתלך הי נגאסתה׃ כל משכבא דישכוב עלוהי דובנא יהי מסאב וכל מנא דיתיב עלוהי יהי מסאב׃ וחכמה אן יכון כל מצגע ינצגע עליה ינגס וכל אנאה יגלס עליה ינגס׃ וגבר דיקרב במשכביה יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמשא׃ ואי אנסאן דנא במצאגעה פליגסל תיאבה וירחץ בלמא וינגס אלי אלמגיב׃ ודיתיב על מנא דיתיב עלוהי דובנא יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמשא׃ ומן גלס עלי אלאנאה אלדי יגלס עליה אלדאיב פליגסל תיאבה וירחץ בלמא וינגס אלי אלמגיב׃

זו

וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר׃ דברו אל בני ישראל ואמרתם אלהם איש איש כי יהיה זב מבשרו זובו טמא הוא׃ וזאת תהיה טמאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טמאתו הוא׃ כל המשכב אשר ישכב עליו הזב יטמא וכל הכלי אשר ישב עליו יטמא׃ ואיש אשר יגע במשכבו יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב׃ והישב על הכלי אשר ישב עליו הזב יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב׃

נש"ל

ת"ל ובא׳ ואם בא יבא׳ במה הכ׳ מדבר אם בפנים׳ בראשון הרי אמור׳ אם בפנים בשני הרי אמור׳ הא אינו או׳ ובא ואם בא יבוא אלא את שבא בסוף שבוע א׳ ובא בסוף שבוע שני וראה והנה לא פשה זה העומד מה יעשה לו יכול יפטר וילך כמ"ש כאן וטהר את הבית׳ ת"ל כי נרפא הנגע לא טיהרתי אלא הרפוי׳ מה יעשה לו׳ ביאה אמורה למעלה ביאה אמורה למטה׳ מה בעליונה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע דגמר לה זהו ביאה אף בתחתונה כן וכו׳ כדאי׳ בת"כ׳ גמרו של דבר אין נתיצה אלא בנגע

החוגר

טהרה

ודיקרב בבסר דובנא יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמשא׃ ומן דנא בג׳סד יגסל תיאבה ויגתסל במא וינג׳ס אלי אלמגיב׃ ואירי ירוק דובנא בדכיא יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמשא׃ ואן בצק אלסאיב עלי טאהר פליגסל תיאבה ויגתסל במא וינג׳ס אלי אלמגיב׃ וכל מרכבא דירכוב עלוהי דובנא יהי מסאב׃ וכל מרכב ירכב עליה אלסאיב ינג׳ס׃ וכל דיקרב בכל דיהי תחותוהי יהי מסאב עד רמשא ודיטול יתהון יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמשא׃ ומן דנא בשי מן מא יכון תחתה פאנה ינג׳ס אלי אלמגיב ומן חמל שי מנהא יגסל תיאבה ויגתסל במא וינג׳ס אלי אלמגיב׃ וכל דיקרב ביה דובנא וידוהי לא שטיף במיא יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמשא׃ ומן דנא בה אלסאיב ויד(י)ה לם יגסל במא פלי יגסל תיאבה ויגתסל במא וינג׳ס אלי אלמגיב׃

והנגע בבשר הזב יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב׃ וכי ירק הזב בטהור וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב׃ וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב יטמא׃ וכל הנגע בכל אשר יהיה תחתיו יטמא עד הערב והנושא אותם יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב׃ וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב׃ וכלי חרש אשר

רשי ז״ל

החוזר אחר חליצה וקיצוע וטיחה ואין החוזר צריך נתיצה וסדר המקראות כך הוא׳ ואם ישוב ונתץ׳ והבא אל הבית׳ והאוכל בבית׳ ובא הכהן וראה והנה פשה׳ ודבר הכתוב בעומד בראשון שנותן לו שבוע שני להסגירו ובסוף שבוע שני להסגרו בא וראהו שפשה׳ ומה יעשה לו חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע׳ חזר נותץ׳ לא חזר טעון צפרים שאין בנגעים יותר מג׳ שבועות׳׳ ואם בא יבא לסוף שבוע שני׳׳ וראה והנה לא פשה׳ מקרא זה ללמד בעומד בעיניו בראשון׳ ובשני מה יעשה לו׳ יכול יטהרנו כמשמעו של מקרא וטיהר הכהן את הבית ת״ל כי נרפא הנגע לא טיהרתי אלא את הרפוי ואין רפוי אלא בית שהוקצה והוטח ולא חזר הנגע׳ אבל זה טעון חליצה וקיצוי וטיחה ושבוע שלישי וכך המקרא נדרש׳ ואם בא יבא בשני וראה והנה לא פשה יטיחנו ואין טיחה בלא חילוץ

וקיצוי

ומן דחסף דיקרב ביה דובנא יתבר וכל מן דאע ישתטיף במיא ׃ ואי אנא כזף דנא בה אלדאיב פליכסר וכל אנא כשב פליגסל באלמא ׃ ואדי ידכי דובנא מדוביה וימני ליה שבעה יומין לדכותיה ויצבע לבושוהי ויסחי בסריה במי מבוע וידכי ׃

יגע בו הזב ישבר וכל כלי עץ ישטף במים׃ וכי יטהר הזב מזובו וספר לו שבעת ימים לטהרתו וכבס בגדיו ורחץ בשרו במים חיים וטהר׃ וביום השמיני יקח לו שתי תרים או שני בני יונה ובא לפני יהוה אל פתח אהל מועד ונתנם אל הכהן׃ ועשה אתם הכהן אחד חטאת והאחד עלה וכפר עליו הכהן לפני יהוה מזובו׃

ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע

פאדי ג׳ טהר מן דובה ואחד פליחץ לה ז׳ איאם לטהרה ויגסל תיאבה וירחץ בדנה במא מן נביע ויטהר ׃ וביומא תמינאה יסב ליה תרין שפנינין או תרין בני יונה וייתי לקדם יי לתרע משכן זמנא ויתיבנון לכהנא ׃ ופי יום אלתאמן יאכ׳ שפנינין או פרכי חמאם ויחצר מהמא בין ידי אללה אלי באב קבה אלמחצר פידפעהמא אלי אלאמאם ׃ ויעביד יתהון כהנא חד חטתא וחד עלתא ויכפר עלוהי כהנא קדם יי מדוביה ׃ ויעמל אחדהמא דכוה ואלאכר צעידה ויסתגפר ענה בין ידי אללה מן דובה ׃ וגבר ארי תפוק מניה שכבת זרעא ויסחי במיא ית כל בשריה ויהי מסאב עד רמשא ׃

רש״י

ויצו׳ ואחרי הטוח את הבית וטיהר הכהן את הבית אם לא חזר בסוף השבוע כי נרפא הנגע ואם חזר כבר פי׳ על החוזר שטעון נתיצה ׃ כל ימי הסגיר אותו ולא ימים שקלף את נגעו ׃ יכול שאני מוציא המוחלט שקלף את נגעו ת״ל כל ימי ׃ יטמא עד הערב מלמד שאין מטמא בגדים יכול אפי׳ שהה כדי אכילת פרס ת״ל והאוכל בבית יכבס את בגדיו אין לי אלא אוכל שוכב מנין ת״ל והשוכב אין לי אלא אוכל ושוכב לא אוכל ולא שוכב מנין ת״ל יכבס יכבס ריבה אם כן למה נאמר אוכל ושוכב ליתן שיעור לשוכב כדי אכילת פרס ׃ להורות ביום הטמא איזה יום מטמאו ואיזה יום מטהרו ׃ כי יהיה זב׳ יכול זב מכל מקום יהא טמא ת״ל מבשרו ולא כל בשרו אחר שחילק הכתוב בין בשר לבשר זכיתי לדון טמא בזב וטמא בזבה מה זבה ממקום שהיא מיטמאה טומאה קלה נדה מיטמאה טומאה חמורה זיבה אף הזב ממקום שמטמא

ואי נגל כרג מנה נטפה' חנכט פלי'גסל גמיע בדנה במא וינגס לי' למגיב" וכל
לבוש וכל משך' דיהי עלוהי שכבת זרעא' ויצטבע במיא ויהי מסאב עד רמשא" וכל
תוב או גלד וקע עליה נטפה' חנכט פלי'גסל במא וינגס לי' למגיב" ואתתא

ורחץ במים את כל בשרו וטמא
עד הערב׃ וכל בגד וכל עור אשר
יהיה עליו שכבת זרע וכבס במים
וטמא עד הערב׃ ואשה אשר
ישכב איש אתה שכבת זרע ורחצו
במים וטמאו עד הערב׃
ואשה כי תהיה זבה דם
יהיה זבה בבשרה שבעת ימים
תהיה בנדתה וכל הנגע בה יטמא
עד הערב׃ וכל אשר תשכב עליו
בנדתה יטמא וכל אשר תשב עליו יטמא׃

דישכוב גבר' יתה שכבת זרעא'
ויסחון במיא' ויהון מסאבין עד
רמשא" וא"ה' אמראה' צאגעהא
רגל מנאגעה' חנכט פלי'רתצא
במא וינגסא לי' למגיב"
ואתתא ארי תהי דאיבא' דם
יהי דובה בבסרה' שבעה יומין תהי
בריחוקה' וכל דיקרב בה יהי מסא'
עד רמשא" וא"ה' אמראה' ואינה
יהו אן יכון דם ינחל מן פרגהא
נלתים לא'יאם פי חיצתהא וכל
מן דנא נהא ינגס לי' למגיב"
וכל דתשכוב עלוהי' בריחוקה יהי
מסאב' וכל' דתתיב עלוהי יהי
מסאב" וכל מא תנצגע עליה
פי חיצתהא ינגס וגמיע לאנא
לדי תגלס עליה ינגס"
וכל

רש"י ז"ל

טומאה זלה זרי מיטמא טומאה חמורה זיבה" זובו טמא הוא למד על הטפה שהיא מטמאה" זוב דומה למי בצק של שעורים ודחוי ודומה ללובן ביצה המוזרת' וש"ז קשור כלובן ביצה שאינה מוזרת" רר ל' ריר שזב את בשרו זובו שיוצא צלול כמו ריר" או החתים שיוצא עב וסותם פי האמה ונסתם בשרו מטיפת זובו זהו פשוטו' ומדרשו מנה הכתוב הא' ראיות שתים וקרא טמא שנ' זב מבשרו זובו טמא הוא' ומנה הכתוב השני ראיות שלש וקרא טמא טומאתו בזובו" רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טמאתו היא' הא כיצד שתים לטומאה והג' מחייבתו לקרבן" כל המשכב הראוי למשכב' יכול אפי' מיוחד למלאכה אחרת' ת"ל אשר ישכב אשר שכב לא נאמר לא אשר ישכב המיוחד תמיד' לכך יצא זה שאומרין עליו עמוד ונעשה מלאכתינו" אשר ישב' ישב לא נאמר לא אשר ישב עליו הזב במיוחד תמיד לכך" ואיש אשר יגע במשכבו למד על המשכב שחמור מן המגע שזה נעשה אב הטומאה לטמא אדם לטמא בגדים והמגע שאינו משכב אינו לא ולד הטומאה ואינו מטמא לא אוכלין ומשקין" והיושב על

הכלי

וכל דיקרב במשכבהי יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמשא׳׳ וכלמן דנא במצגעהא יגסל תיאבה וירחץ בלמא ויגנב אלי למגיב׳׳ וכל דיקרב בכל מאן דתתיב עלוהי יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמשא׳׳ וכל מן דנא כשי מן לאניה אלדי תגלס עליהא יגסל תיאבה וירחץ בלמא ויגנב לא למגיב׳׳ ואם על משכבא הוא או על מנא דהיא יתבא עלוהי במקרביה ביה יהי מסאב עד רמשא׳׳ ואן כאן עלי מצגעהא או עלי לאניה אלתי הי גלסה עליה ממזוקא לה פליגנב לי למגיב׳׳ ואם משכב ישכוב גבר יתה ותהי ריחוקה עלוהי ויהי מסאב שבעא יומין וכל משכבא דישכוב עלוהי יהי מסאב׳ ואן צאגעהא רגל פקד צאר חכם חיצתהא עליה וליגנב ז׳ איאם וכל מצגע יצגע עליה יגנב׳׳ ואתתא ארי ידוב דוב דמה יומין סגיאין בלא עדן ריחוקה׳ אואחרי תדוב

וכל הנגע במשכבה יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב׃ וכל הנגע בכל כלי אשר תשב עליו יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב׃ ואם על המשכב הוא או על הכלי אשר הוא ישבת עליו בנגעו בו יטמא עד הערב׃ ואם שכב ישכב איש אתה ותהי נדתה עליו וטמא שבעת ימים וכל המשכב אשר ישכב עליו יטמא׃

ואשה כי יזוב זוב דמה

רש״י

הכלי. אפי׳ לא נגע אפי׳ כלים זה על זה כולן מיטמאין משום מושב וכן במשכב׳׳ וכי ירוק הזב בטהור׳ ונגעבו או נשאו שהרוק מטמא במשא׳׳ וכל המרכב אע״פ שלא ישב עליו כגון התפוס של מירגא שקורין ארצון טמא משום מרכב והאוכף שקורין לונ״ש טמא טומאת מושב׳׳ וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו של זב בא ולימד על המרכב שיהא הנוגע בו טמא ואין טעון כיבוס בגדים והוא חומר במשכב מבמרכב׳׳ והנושא אותם כל האמור בענין הזב זובו ורוקו ושכבת זרעו ומימי רגליו והמשכב והמרכב משאן מטמא אדם לטמא בגדים׳׳ וידיו לא שטף במים כעוד שלא טבל מטומאתו׳ ואפי׳ פסק ממנו זובו וספר שבעה ומחוסר טבילה מטמא בכל טומאותיו וזה שהוציא הכתוב טבילת כל גופו של זב בלשון שטיפת ידים׳ ללמדך שאין בית הסתרים טעון ביאת מים אלא אבר הגלוי כמו הידים׳׳ וכלי חרש אשר יגע בו הזב׳ יכול אפי׳ נגע בו מאחוריו כדאי׳ בת״כ וכו׳ עד מגעו שהוא ככלו הוי אומר זה היסטו׳׳ וכי יטהר כשיפסוק׳׳ שבעת ימים לטהרתו׳ ז׳ ימים טהורין מטומאת זיבה שלא יראה זוב וכולם רצופין׳׳ ורחצו

על ריחוקה' כל יומי דוב סאובתה' כיומי ריחוקה' תהי מסאבא היא' ואח"ה' אמרא הא כאן
דמהא חיאמא כתורא עלי' גיר זקת חיצתהא או בעקבה פגמיצב איאם פיץ נגאסתה א
תכון פיהא כאיאם חיצתהא נגסה" כל משכבא' דתשכוב עלוהי כל יומי דובה' כ
כמשכב ריחוקה יהי לה' וכל
מנא דתתיב עלוהי' מסאב
יהי' כסואבת ריחוקה" וגמיע
למצגע אתי תנגע עליה טול
איאם פיצהא נליכון להא כמצגע
חיצתהא וגמיע לאנא אדי תגלם
עליה יכון נגסא כנגאסתה זקת
חיצתהא" וכל דיקרב בהון
יהי מסאב' ויצבע לבושוהי'
ויסחי במיא ויהי מסאב עד
רמשא" וכל מן דנא בפי מנהא
פליגלס באן יגסל תיאבה וירחץ
בלמא וינגס אלי למגיב"
ואם דכיאת מדובה' ותמני לה'
שבעא יומין ובתר כן תדכי"
מאן הי טהרת מן פיצהא פלתחץ
להא ז' איאם ובעד דלך תטהר"
וביומא תמינאה' תסב לה
תרין שפנינין' או תרין בני יונה'
ותיתי יתהון לות כהנא' לתרע משכן
זמנא"

ימים רבים בלא עת נדתה או כי
תזוב על נדתה כל ימי זוב טמאתה
כימי נדתה תהיה טמאה הוא' כל
המשכב אשר תשכב עליו כל ימי
זובה כמשכב נדתה יהיה לה וכל
הכלי אשר תשב עליו טמא יהיה
כטמאת נדתה' וכל הנגע בם יטמא
וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד
הערב' ואם טהרה מזובה וספרה
לה שבעת ימים ואחר תטהר'
וביום השמיני תקח לה שתי תרים
או שני בני יונה והביאה אותם

רש"י

במים' גזירת מלך היא שתיטמא נאסר בביאה ואין
הטעם משום נוגע בשכבת זרע שהרי מגע בית ה
הסתרים הוא" ואשה כי תהיה זבה' יכול מא' מכל איבריה' ת"ל והיא גלתה את מקור דמיה' אין
דם מטמא אלא הבא מן המקור" דם יהיה זובה בבשרה' אין זובה קרוי זוב לטמא אלא אם הוא
אדום" בנדתה כמו ומתבל ינדוהו שהיא מנודה ומרוחק ממגע כל אדם' תהיה בנדתה אפילו לא
ראתה אלא ראייה ראשונה" ואם על המשכב הוא' השוכב או היושב על משכבה או על מושבה
אפי' לא נגע בה אף הוא בדת טומאה האמורה במקרא יעלין שטעון כיבוס בגדים" על הכלי
לרבות את המרכב" בנגעו בו אינו מדבר אלא על המרכב שנתרבה מעל הכלי" בנגעו בו
יטמא' ואינו טעון כיבוס בגדים שהמרכב אין מגעו לטמא אדם לטמא בגדים' אבל משאו

מטמא

ופי ליום תֹח תֹאכֹד פֹרכין או פרכי חמאם ותאתי בהם לי אלאמאם לי באב כבא אלמחצר׃
וְיַעְבֵּיד כַּהֲנָא יָת חַד חַטָּאתָא וְיָת חַד עֲלָתָא וִיכַפַּר עֲלַהּ כַּהֲנָא קֳדָם יְיָ מִדּוֹב סְאוֹבְתַהּ׃
ויעמל אחדהמא דכוה ולאכר צעידה ויסתגפר ענהא אלאמאם בין ידי אללה מן פיץ נגאסתהא׃

וְתַפְרְשׁוּן יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִסּוֹאֲבָתְהוֹן וְלָא יְמוּתוּן בְּסוֹאֲבַתְהוֹן בְּסָאוֹבֵיהוֹן יָת מַשְׁכְּנִי דְּבֵינֵיהוֹן׃ פיגב אן תגאנבא בני אסק מן נגאסתהם ולא יהלכו בנגאסתהם אדא הם נגסו מסכני אלדי הו בינהם׃ דָּא אוֹרָיְתָא דְּדוֹבָנָא וּדְתִפּוֹק מִנֵּיהּ שִׁכְבַת זַרְעָא לְאִסְתַּאָבָא בַהּ׃ הדה שריעה אלדאיב ומן תכרג מנה נטפה ליתנגס בהא׃ וְלִדְסָאוֹבְתַהּ בְּרִיחוּקַהּ וּלְדָדָאיב יָת דּוֹבֵיהּ לִדְכַר וּלְנוּקְבָּא וּלְגְבַר דְּיִשְׁכּוֹב עִם מְסָאַבְתָּא׃ וללחאיץ פי טמתהא ולנאיץ דונה מן דכר ואנתי ולרגל יצאגע נגסה׃

אֶל הַכֹּהֵן אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת הָאֶחָד חַטָּאת וְאֶת הָאֶחָד עֹלָה וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה מִזּוֹב טֻמְאָתָהּ׃ וְהִזַּרְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם וְלֹא יָמֻתוּ בְּטֻמְאָתָם בְּטַמְּאָם אֶת מִשְׁכָּנִי אֲשֶׁר בְּתוֹכָם׃ זֹאת תּוֹרַת הַזָּב וַאֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זֶרַע לְטָמְאָה בָהּ׃ וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ וְהַזָּב אֶת זוֹבוֹ לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה וּלְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם טְמֵאָה׃

צ פסו' פ' יעדו

רשי זל

מטמא אדם לטמא בגדים׃ ותהי נדתה עליו׃ יכול יעלה לרגלה שאם בא עליה בחמישי לנדתה לא יטמא אלא ג' ימים כמותה ת"ל וטמא ז' ימים׃ ומה ת"ל ותהי נדתה עליו׃ מה היא מטמאה אדם וכלי חרס אף הוא מטמא אדם וכלי חרס׃ ימים רבים׃ ג' בלא עת נדתה אחר שיצאו שבעה ימי נדתה׃ או כי תזוב את ג' ימים הללו׃ על נדתה׃ מופלג מנדתה יום אחד זו היא זבה ומשפטה חרוץ בפרשה זו ולא כדת הנדה שזו טעונה ז' נקיים וקרבן והנדה אינה טעונה ספירת נקיים אלא ז' ימים תהיה בנדתה בין רואה בין שאינה רואה׃ ודרשו בפרשה זו אחד עשר יום שבין סוף נדה לתחלת נדה שכל ג' ימים רצופין שתראה באחד עשר יום הללו תהא זבה׃ והזרתם׃ אין נזירה אלא פרישה וכן נזורו אחור וכן נזיר אחיו׃ ולא ימותו בטמאתם׃ הרי הכרת של מטמא מקדש קרוי מיתה׃ זאת תורת הזב׃ בעל ראייה אחת ומהו תורתו׃ ואשר תצא ממנו שכבת זרע הרי הוא כבעל קרי טמא טומאת ערב׃ והזב את זובו׃ בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות שתורתן מפורשת למעלה׃

כרך

וידבר

אחרי מות

ומליל יי עם משה בתר דמיתו תרין בני אהרן בקרוביהון אישתא נוכריתא קדם יי ומיתו׃ ת"ס כלם אללה מוסי בעד מות אבני הרון חין תקדמא בין ידי אללה עלי מא ציין כמא חכית׃ ואמר יי למשה מליל עם אהרן אחוך ולא יהי עליל בכל עידן לקודשא מגיו לפרכתא לקדם כפורתא דעל ארונא ולא ימות ארי בעננא אנא מתגלי על בית כפורי׃ קל לה לא הרון אכיך לא ידכל פי כתיר מן אלאוקאת אלי אלקדס אלדי דאכל אלסגף אלי חצרה אלגטא אלדי עלי אלצנדוק לאלא ימות לאני מתגלי באלגמאם פוק אלגטא׃ בדא יהי עליל אהרן לקודשא בתור בר תורי לחטאתא ודכר לעלתא׃ בהדה אלאמור ידכל הרון אלי אלקדס באן יחצר ותורא מן אלבקר ללדכוה וכבשא ללצעידה׃ כתונא דבוצא דקודשא ילבש ומכנסין דבוץ יהון על בסריה והמיינא דבוצא ייסר ומצנפתא דבוצא יחית ברישיה לבושי קודשא אינון ויסחי במיא ית בסריה וילבישנון׃ ואן ילבס תוניה מן עשר מקדסה בעדאן יכון עליה בדניה קנאויה מן עשר ויתנטק בזנאר מן עשר מכאן ויתעמם בעמאמה מתל

וידבר יהוה אל משה אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני יהוה וימתו׃ ויאמר יהוה אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרכת אל פני הכפרת אשר על הארן ולא ימות כי בענן אראה על הכפרת׃ בזאת יבוא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעלה׃ כתנת בד קדש ילבש ומכנסי בד יהיו על בשרו ובאבנט בד יחגר ובמצנפת בד יצנף בגדי קדש הם ורחץ במים את בשרו ולבשם׃ ומאת

רשי ז"ל

וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן מה ת"ל היה ר' אלעזר בן עזריה מושלו משל לחולה שנכנס אצלו רופא אמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב בא אחר ואמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב שלא תמות כדרך שמת פלוני זה הזהירו יותר מן הראשון לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן׃ ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבוא

בכל

ד'לך כלה הי תיאב קדס ויגסל בדנה במא וילבסהא״ ומן כנשתא דבני ישראל
יסב תרין צפירי עזי לחטאתא ודכר חד לעלתא״ ויאח'ד מן גמאעה בני אס' עתודין
מן אלמעז לדכאה וכבשא לצעידה״ ויקריב אהרן ית תורא דחטאתא דיליה ויכפר
עלוהי ועל אנש ביתיה״ ויבתדי
הרון ויקדם ת'ור אלדכאה אלד'י לה
ויסתגפר ענה וען אלה״ ויסב
ית תרין צפירין ויקים יתהון קדם יי׳
בתרע משכן זמנא״ תם יאח'ד
אלעתודין ויקימהמא בין ידי אללה
ענד באב קבה אלמחצ'ר״
ויתן אהרן על תרין צפירין עדבין
עדבא חד לשמא דיי׳ ועדבא
חד לעזאזל״ ויל'קי עליהמא סהמין
אחדהמא לבית אללה ואלאח'ר לגבל
עזאזל״ ויקריב אהרן ית
צפירא דסליק עלוהי עדבא
לשמא דיי׳ ויעבדיניה חטאתא״
ויקדם אלעתוד אלד'י וקע עליה
אלסהם לבית אללה ויצנעה דכאה״
וצפירא דסליק עלוהי עדבא
לעזאזל יתקם כד חי קדם יי׳
לכפרא עלוהי לשלחא יתיה
לעזאזל למדברא״ ואלעתוד אלד'י וקע
עליה אלסהם לגבל עזאזל יוקפה חיא
בין ידי אללה ליסתגפר ענה ליטלקה פי
גבל עזאזל פי אלבר״

עדת בני ישראל יקח שני שעירי
עזים לחטאת ואיל אחד לעלה׃
והקריב אהרן את פר החטאת
אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו׃
ולקח את שני השעירם והעמיד
אתם לפני יהוה פתח אהל מועד׃
ונתן אהרן על שני השעירם
גרלות גורל אחד ליהוה וגורל אחד
לעזאזל׃ והקריב אהרן את
השעיר אשר עלה עליו הגורל
ליהוה ועשהו חטאת׃ והשעיר
אשר עלה עליו הגורל לעזאזל
יעמד חי לפני יהוה לכפר עליו

רש״י ז״ל

בכל עת. שלא ימות כדרך שמתו בניו. ולא ימות. שאם בא הוא מת. כי בענן אראה. כי תמיד אני נראה שם עם עמוד ענני. ולפי שגלוי שכינתי שם יזהר שלא ירגיל לבוא זהו פשוטו. ומדרשו לא יבא כי אם בענן הקטורת ביוה״כ. בזאת. גימטריא שלו ד׳ מאות ועשר רמז לבית ראשון. בזאת יבא אהרן ואף זו לא בכל עת כי אם ביוה״כ כמ״ש בסוף הפרשה בחדש השביעי בעשור לחודש. כתונת בד. מגיד שאינו משמש לפנים בשמנה בגדים

ויקריב

שהוא

אחרי מות

ויקריב אהרן ית תורא דחטתא דיליה ויכפר עלוהי ועל אנש ביתיה ויכוס ית תורא דחטתא דיליה׃ ויקדם הרון תאניה רת אלדוה אלדי לה ויקתגפר ענה וען אלה תם ידבחה׃
ויסב מלי מחתיתא גומרין דאישא מעלוי מדבחא מן קדם יי ומלי חופנוהי קטורת בוסמין דקיקין ויעיל מגיו לפרכתא׃ תם יאכד מל אלמגמרה גמר נאר מן פוק אלמדבח אלדי בין ידי אללה ומל חופניה מן בכור אלאצמאג אלמדקוק וידכל אלגמיע אלי דאכל אלסגף׃

לשלח אתו לעזאזל המדברה׃ והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו ושחט את פר החטאת אשר לו׃ ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח מלפני יהוה ומלא חפניו קטרת סמים דקה והביא מבית לפרכת׃ ונתן את הקטרת על האש לפני יהוה וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על העדות ולא ימות׃ ולקח מדם הפר והזה באצבעו על פני הכפרת קדמה ולפני הכפרת יזה שבע פעמים מן הדם באצבעו׃

ויתין ית קטורת בוסמיא על אישתא קדם יי ויחפי ענן קטורתא ית כפורתא דעל סהדותא ולא ימות׃ ויליקי דלך אלבכור עלי אלנאר בין ידי אללה חתי יגטי צבאב אלבכור אלגטא אלדי עלי צנדוק אלשהאדה פאנה לא ימות׃ ויסב מדמא דתורא וידי באצבעיה על אפי כפורתא קדמא ולקדם כפורתא ידי שבע זמנין מן דמא באצבעיה׃ תם יאכד מן דם אלתור וינצח מנה באצבעה קבאלה אלגשא מרה ואחדה תם ינצח בין ידיה מנה ז׳ מראר׃

רפי נ״ל

שהוא משמש בכהן חוץ ש״ש בכהן זהב שאין קטיגור נעשה סניגור אלא בארבעה ככהן הדיוט וכולן של בוץ׳ קדש ילבש שיהיו משל הקדש׳ יצנף כתרגו׳ יחית ברישיה יניח בראשו כמו ותנח בגדו ואחיתיה׃ ורחץ במים אותו היום טעון טבילה בכל חליפותיו וה׳ פעמים היה מחליף מעבודת פני לעבודה חוץ ומחוץ לפנים ומשנה מבגדי זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב ובכל חליפה טעון טבילה ושני קידושי ידים ורגלים מן הכיור׃ את פר החטאת אשר לו האמור למעלה ולמדך כאן שמשלו הוא בא ולא משל צבור׃ וכפר בעדו ובעד ביתו מתודה עליו עונותיו ועונות ביתו׃ ונתן אהרן על שני השעירים גורלות מעמיד א׳ לימין וא׳ לשמאל ונותן שתי ידיו בקלפי ונוטל

גורל

ויכוס ית צפירא דחטתא דלעמא׳ ויעיל ית דמיה׳ למגיו לפרכתא׳ ויעביד לדמיה כמא דעבד לדמא דתורא׳ וידי יתיה׳ על כפורתא ולקדם כפורתא׳׳ ת״ס ירבה שתור שדכוהי גדי לצאים ויזכל מן דמה גו׳ דאכל לסגף ניצנע בה כמו׳׳ צנע בדס גלת אן ינצח מנה קבלה׳ לגגאא ובין ידיה׳׳

וְשָׁחַט אֶת־שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם וְהֵבִיא אֶת־דָּמוֹ אֶל־מִבֵּית לַפָּרֹכֶת וְעָשָׂה אֶת־דָּמוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְדַם הַפָּר וְהִזָּה אֹתוֹ עַל־הַכַּפֹּרֶת וְלִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת׃ וְכִפֶּר עַל־הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפִּשְׁעֵיהֶם לְכָל־חַטֹּאתָם וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאֹהֶל מוֹעֵד הַשֹּׁכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ טֻמְאֹתָם׃ וְכָל־אָדָם לֹא־יִהְיֶה בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּבֹאוֹ לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ עַד־צֵאתוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וּבְעַד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל׃ וְיָצָא אֶל־הַמִּזְבֵּחַ

ויכפר על קודשא׳ מסואבת בני ישראל׳ וממרדיהון לכל חטאיהון׳ וכין יעביד למשכן זמנא׳ דשרי עמהון׳ בגו סואבתהון׳׳ כיסתגבר מי גקלק ען מעאצי בני אקר ועין כטחיאהם וגרומהם ונדלך יצנע פי גדמון פי כבה גמחצר גדי הו קחכן מעהם פי מה בין מעא׳ציהם׳׳ וכל אנש׳ לא יהי במשכן זמנא׳ במיעליה׳ לכפרא בקודשא עד מפקיה׳ ויכפר עלוהי ועל אנש ביתיה׳ ועל כל קהלא דישראל׳׳ ולא יכון אחר גנהם ט׳ כבה גמחצר כמו׳ יזכל ביסתגבר טי לקדם גו׳ אן יברג וקר אסתגבר ענה ועין לה ועין גמיע ציך ל אס׳׳ ויפוק׳ למדבחא׳ דקדם יי ויכפר

רש״י ז״ל

גורל בימין וחבירו בשמאל ונותן עליהם את שכתוב בו לשם הוא לשם ואת שכתוב בו לעזאזל משתלח לעזאזל׳׳ עזאזל הוא הר עז וקשה צוק גבוה שנ׳ ארץ גזרה ארץ חתוכה׳׳ ועשהו חטאת כשמניח הגורל עליו קורא לו שם ואו׳ לה׳ חטאת׳׳ יעמד חי׳ כמו יועמד חי ע״ו אחרים ותרגו יתקם כדחי׳ מה ת״ל לפי שנ׳ לשלח אותו לעזאזל ואיני יודע שלוחו אם למיתה אם לחיים לכך נאמר יעמד חי עמידתו חי עד שיתשלח מכאן שצילוחו למיתה׳׳ לכפר עליו שיתודה עליו כדכתיב והתודה עליו וגו׳ וכפר עליו וגו׳ ודוי שני עליו ועל אחיו הכהנים שהן כולן קרויין ביתו שנ׳ בית אהרן ברכו את ה׳ מכאן שהכהנים מתכפרין בו וכל כפרתן אינה אלא על טומאת מקדש וקדשיו כמ״ש וכפר על הקודש מטומאות בני ישראל׳׳ מעל המזבח החיצון׳׳ מלפני ה׳ מצד שלפני הפתח והוא צד מערבי׳׳ דקה מה ת״ל דקה והלא כל קטרת דקה שנ׳ ושחקת ממנה הדק

עלוהי ויסב מדמא דתורא ומדמא דצפירא ויתין על קרנת מדבחא סח׳ סח׳ ״תֹם יכֹג׳ גֹי׳ למדבח אלדי בין ידי אללה ויסתגפר ענה בחן יאכֹד מן דם אלת׳ ודם אלעתור מגמועין ׳ ויגעל עלי׳ חראנה מסתדירה ״ וידי עלוהי מן דמא באצבעיה שבע זמנין וידכיניה

אשר לפני יהוה וכפר עליו ולקח מדם הפר ומדם השעיר ונתן על קרנות המזבח סביב׃ והזה עליו מן הדם באצבעו שבע פעמים וטהרו וקדשו מטמאת בני ישראל׃ וכלה מכפר את הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח והקריב את השעיר החי׃ וסמך אהרן את שתי ידו על ראש השעיר החי והתודה עליו את כל עונת בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם ונתן אתם על ראש השעיר ושלח ביד איש עתי המדברה׃

ויקדשניה מסואבת בני ישר׳ ״ תֹם ינצֹח עליה מנה ז׳ מראר ׳ באצבעה כיטהרה ויקדסה מן מנאגסי בני אס׳ ״ ויציצי מלכפרא על קודשא ועל משכן זמנא ועל מדבחא ׳ ויקריב ית צפירא חיא ״ פאדא פרג מן אלאסתגפאר פי אלקדס ופי קבה אלמחצר וענד אלמדבח קדם אלעתוד אלחי ״ ויסמוך אהרן ית תרתין ׳ ידוהי על ריש צפירא חיא ׳ ויודי עלוהי ית כל עוית בני ישרא׳ וית כל מרדיהון לכל חטאיהון ׳ ויתין יתהון על ריש צפירא ׳ וישלח ביד גבר דזמין למהך למדברא ״ ויסנד ידיה עלי ראס ויקר ברנוב בני אס׳ וגרומהם וגמיע כטאיאהם כאלי׳ תלזההם ענד ראס אלעתוד בעת בה מע רגל מעתד לה אלי אלבר ״

רש״י ז״ל

אל המזבח אשר לפני יהוה זה מזבח הזהב שהוא לפני יהוה בהיכל ומה ת״ל ויצא לפי שהזה הזאות על הפרוכת ועמד מן המזבח ולפנים והתחיל מחטא את המזבח ולמטה ויצא מן המזבח ולחוץ״ ויוצא מזבח ומתחיל מקרן מזרחית צפונית ... למכתשת ״ עלהאם בכתוך המחתה״ ולא ימות הא אם לא עשאה כתקנה ח״ב מיתה ״ והזה נאזבעו הזאה אחת במשמע ״ ולבעו הכפורת יט שבע פעמים הרי א׳ למעלה וז׳ למטה ״ אשר לעם מה שהכיר מכפר על הכהנים מכפר השעיר על ישר׳ והוא השעיר שעלה עליו הגורל לשם ״ כאשר עשה לדם הפר א׳ למעלה וז׳ למטה ״ מטומאות בני ישר׳ על הנכנסין למקדש בטומאה ולא נודע להם בסוף שנ׳ לכל חטאתם וחטאת הוא שוגג ״ ומפשעיהם אף הנכנסין מזיד בטומאה ״ וכן יעשה לאהל מועד ״ כשם שהזה מבפנים בפנים א׳ למעלה וז׳ למטה כך מזה על הפרוכת

ויטול צפירא עלוהי ית כל עויתהון לארע דלא יתבא ויפטר ית צפירא במדברא ׳׳כרו
יחמל לעתור עלי׳ ענקה מן גמיע דנוכבס לו׳ ארץ מנקטעה תס יטלבה מי גבר׳׳
וייעול אהרן למשכן זמנא ויפלח ית לבושי בוצא דלבש במיעליה לקודשא ויצנעינון

ונשא השעיר עליו את כל
עונתם אל ארץ גזרה ושלח את
השעיר במדבר: ובא אהרן אל
אהל מועד ופשט את בגדי הבד
אשר לבש בבאו אל הקדש
והניחם שם: ורחץ את בשרו במים
במקום קדוש ולבש את בגדיו
ויצא ועשה את עלתו ואת עלת
העם וכפר בעדו ובעד העם:
ואת חלב החטאת יקטיר
המזבחה: והמשלח את השעיר
לעזאזל יכבס בגדיו ורחץ את בשרו
במים ואחרי כן יבוא אל המחנה:

תמן ׳׳ תס ידבל הדין לאן כבא ל
מחצר וייכרג למגמרה תס ינוע
תיאב לעבר לדי לבפהם
דכולה לו׳ לקדש וידעהם הכאן׳׳
ויסחי ית בסריה במיא
באתר קדיש וילבש לבושוהי
ויפוק ויעביד ית עלתיה וית
עלת עמא ויכפר עלוהי ועל
עמא ׳׳ תס יגבל כדלה כי למה
כי מוצע מקדש וילבש תיחכה
למעלומה תס יכרג כיקרב
צוחעדה וצוחעד לקום ויקתגגר
ענה ועגלה ׳׳ וית תרבי
חטאתא יסיק למדבחא ׳׳ וחוס
לרכוחת יקתדהמה עלי למוכח׳׳
ודמפטר ית צפירא לעזאזל
יצבע לבושוהי ויסחי ית בסריה
במיא ובתר כן ייעול למשריתא
ולמטלך לעתור כיגבל עוזאל
יגבל תיאבה וירחץ בדנה בל
מה ובעד דלך ידבל לו׳ לעסכר׳׳

ובא אהרן
מכחוץ מכניהם א למע וי למטה׳ הפוכן אתם בתוך טמאו
אעל עהם טמאים שכינה ביניהם ׳׳ ויצא אל המזבח אל לפני׳ זה המזבח הזהב שהוא לפני ה׳
בהיכל׳ ומה ת״ל ויצא לפי שהזה ההזאות על הפרוכת ועמד מן המזבח ולפנים והזה ובמתנות
המזבח הזקיקו לצאת מן המזבח ולחוץ ויתחיל מקרן מזרחית צפונית ׳׳ וכפר עליו והביא
כפרתו ולקח מדם הפר ומדם השעיר מעורבין זה בתוך זה ׳׳ ובא עליו מן הדם ׳אחר שנתן מתנות
באצבעו על קרנותיו מזה ז׳ הזאות על גגו ׳׳ וטהרו ממה שעבר ׳׳ וקדשו לעת׳ א״ש עתי המוכן

לכך

אחרי מות

וית תורא דחטאתא וית צפירא דחטאתא דאתעל מדמהון לכפרא בקודשא יתפקון למברא למשריתא ויקדון בנורא ית משכהון וית בסרהון וית אוכלהון ותמא רת גדכוה ועתוד גדכוה גדי אדכל מן דמהמא לגאפתגפאר פי גקדס פליכרגא אלי כארג עסכר ויחרקהא בגנאר גלודהמא מע לחומהמא וזבלהמא

ואת פר החטאת ואת שעיר
החטאת אשר הובא את דמם
לכפר בקדש יוציא אל מחוץ
למחנה ושרפו באש את ערתם ואת
בשרם ואת פרשם: והשרף אתם
יכבס בגדיו ורחץ את בשרו במים
ואחרי כן יבוא אל המחנה: והיתה
לכם לחקת עולם בחדש השביעי
בעשור לחדש תענו את נפשתיכם
וכל מלאכה לא תעשו האזרח
והגר הגר בתוככם: כי ביום הזה

ודמוקיד יתהון יצבע לבושוהי ויסחי ית בסריה במיא ובתר כין יעול למשריתא ואלמחרק המא יגסל תיאבה ויחמי בדנה בגמא ובעד דלך ידכל גא עסכר ותהי לכון לקים עלם בירחא שביעאה בעסרא לירחא תענון ית נפשתכון וכל עבידא לא תעבדון יציבא וגיורא דיתגיירון ביניכון ויכון דלך לכם רסם דהר פי שהר גסאבע מן שהר גג' תגיענן אנפסכם וכל מן אעמאל לא תעמלו אצריח וגל גריב דכיל פי מא בינכם

ודי"ל ארי לכך מאתמול

ובא אהרן אל אהל מועד אמרו רבותינו שאין זה מקומו של מקרא זה ונתנו טעם לדבריהם במס' יומא ואמרו כל הפרשה כולה נאמרה על הסדר חוץ מביאה זו שאינה אחר עשיית עולתו ועולת העם והקטרת אימורי פר ושעיר שנעשות בחוץ בבגדי זהב וטובל ומקדש ופושט ולובש בגדי לבן ובא לאוהל מועד להוציא את הכף ואת המחתה שהקטיר בה הקטורת לפני ולפנים ופושט את בגדי הבד אחר שהוציאה ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים וזהו סדר העבודות תמיד של שחר בבגדי זהב ועבודת פר ושעיר הפנימי"ם וקטרת של מחתה בבגדי לבן ואילו ואיל העם ומקצת המוספין בבגדי זהב והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן ושי"רי המוספין ותמיד של בין הערבים וקטרת ההיכל של מזבח הפנימי בבגדי זהב וסדר המקראות לפי העבודות כך הוא ושלח את השעיר במדבר ורחץ את בשרו במים ויצא ועשה את עולתו ואת חלב החטאת וכל הפרשה עד ואחר יבוא אל המחנה ואח"כ ובא אהרן וגו' והניחם שם מלמד שטעונין גניזה ולא ישתמש באותן ד' בגדים ליוה"כ אחר ורחץ את בשרו למע' לימדנו

מורחץ

ארי ביומא הדין יכפר עליכון לדכאה יתכון מכל חוביכון קדם יי תדכון. פאן פי הדא אליום יגתפר ענכם ליטהרכם כמא בינת מן גמיע כטאיאכם בין ידי אללה תטהרון. שבת שבתא היא לכון ותענון ית נפשתכון קים עלם. וסבת הי סבת לכם תגיעו פיה אנפסכם רסם אלדהר. ויכפר כהנא

דירבי יתיה ודיקריב ית קורבניה
לשמשא תחות אבוהי וילבש ית
לבושי בוצא לבושי קודשא. ויכפר
יקתגפר אלאמאם אלדי ימסח ויכמל
ואגבה ליאם מכאן אביה וילבס
תיאב אלבז תיאב אלקדס. ויכפר
על מקדש קודשא ועל משכן זמנא
ועל מדבחא יכפר ועל כהניא
ועל כל עמא דקהלא יכפר.
ויקתגפר פי כואן אלקדס ופי
קבה אלמחצר ועלי אלמדבח ו
יקתגפר ען אלאימה וכאפה
אלג'מאעה. ותהי דא לכון
לקים עלם לכפרא על בני ישראל
מכל חוביהון חדא בשתא ועבד
כמא דפקיד יי ית משה. פתכון
הדה לכם רסם אלדהר אן יקתגפר
כדאך ען בני אסראייל מן גמיע
כטאיאהם מרה פי אלסנה פצנע
הרון כמא אמר אללה מוסי.

יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל
חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה תִּטְהָרוּ׃ שַׁבַּת
שַׁבָּתוֹן הִיא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת
נַפְשֹׁתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם׃ וְכִפֶּר הַכֹּהֵן
אֲשֶׁר יִמְשַׁח אֹתוֹ וַאֲשֶׁר יְמַלֵּא אֶת
יָדוֹ לְכַהֵן תַּחַת אָבִיו וְלָבַשׁ אֶת בִּגְדֵי
הַבָּד בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ׃ וְכִפֶּר אֶת מִקְדַּשׁ
הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ
יְכַפֵּר וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל כָּל עַם הַקָּהָל
יְכַפֵּר׃ וְהָיְתָה זֹּאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם
לְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל חַטֹּאתָם
אַחַת בַּשָּׁנָה וַיַּעַשׂ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת מֹשֶׁה׃

וידבר

רש"י ז"ל

ורחץ את בשרו ולבשם שבשעה שהוא משנה מבגדי לבן ז
לבגדי זהב טעון טבילה שבאותה טבילה פשט בגדי זהב שעבד בהן עבודת תמיד של שחר
ולובש בגדי לבן לעבודת היום וכאן למדנו שבשעה שהוא משנה מבגדי לבן לבגדי זהב טעון טבילה
במקום קדוש במקודש בקדושת עזרה והיא היתה בגג בית הפרוה וכן ד' טבילות הבאות חובה
לכל יום אבל הראשונה היתה בחול. ולבש את בגדיו ח' בגדים שהוא עובד בהן כל ימות
השנה. ויצא מן ההיכל לחצר שמזבח העולה שם. ועשה את עולתו איל לעולה האמור
למעלה בזאת יבא אהרן וגו'. ואת עולת העם איל לעולה האמור למעלה ומאת עדת
בני ישראל וגו'. ואת חלב החטאת אימורי פר ושעיר. יקטיר המזבחה על מזבח החיצון

אחרי מות

ומליל יי ת׳ס מליל עם אהרן ועם בנוהי ועם כל בני ישראל ותימר להון דין פתגמא דפקיד יי למימר מה הרין ובניה ושחיר בני אדם וכל להם הדא שאמר שדי אמר שלא בה

גבר גבר מבית ישראל דיכוס תור או אמר או עז במשריתא או דיכוס מברא למשריתא

וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל ואמרת אלהם זה הדבר אשר צוה יהוה לאמר: איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה: ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן ליהוה לפני משכן יהוה דם יחשב לאיש ההוא דם שפך ונכרת האיש ההוא מקרב עמו: למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם אשר הם זבחים על פני השדה והביאם ליהוה אל פתח

יזי׳זל

אי נגל מן שאם יזבח תורא או כבשא או עזא פי שעסכר או לחוגא ולתרע משכן זמנא לא איתיה לקרבא קורבנא קדם יי קדם משכנא דיי דמא יתחשיב לגברא ההוא דמא אשד וישתיצי אנשא ההוא מגו עמיה ולא יאתי בה שי בשנ כבא שמחצר ליקרבה אחר הו קרבאן שלה בין ידי מקבלה כמ יחסב עליה במן זר קפך דם אנסאן ולי כטע זלך אלאנסאן מן בין קומה בדיל דייתון בני ישראל ית דבחיהון דאינון דבחין על אפי חקלא וייתונון קדם יי לתרע משכן זמנא לות כהנא ויכסון נכסת קודשין קדם יי יתהון לכן יאתו בני אסר ברבאיחהם אלתי עלהם אן ידבחונהא עלי וגה אצחרי כגו

נכח

ראלו בנעמי כתיב לא תעלו עליו קטורת זרה ועולה ומנחה אשר הובא את דמם לכפר ולפני לפנים ונכפר אהרן אשר ימשח אותו כפרה זו של יוה״כ איכה כשרה אלא בכ״ג לפי שנאמרה בפרשה באהרן הוצרך לו׳ בכ״ג הבא אחריו שיבא כמוהו ואשר ימלא את ידו אין לי אלא המשוח בשמן ה המשחה׳ מרובה בגדים מנ״ז ת״ל ואשר ימלא את ידו והן כל הכהנים גדולים שעמדו מיאשיהו ואילך שבימיו נגנזה צלוחית של שמן המשחה לכהן תחת אביו ללמד שאין בנו ממלא את מקומו הוא זו לכל אדם ויעש כאשר וגו׳ כשהגיע יה״כ עשה כסדר הזה ולהגיד שבחו של אהרן שלא היה לובשן לגדולתו אלא כמקיים גזירת מלך אשר ישחט שור או כשב וגו׳ במוקדשין

הכתוב

כהן פין ידי ללה ג׳ באב כבא למחצר פידבחוהא דבאיח סלאמה ללה׳׳ ויזרוק כהנא ית דמא על מדבחא דיי׳ בתרע משכן זמנא ויסיק תרבא לאתקבלא ברעוא קדם יי׳׳ פירש גמאם דמהא עלי׳ גמדבח ללה גדי ענד באב כבא גמחצר ויקתר שחמהא לקבול מרצי ללה׳׳ ולא ידבחון עוד ית דבחיהון לשידין דאנון טען בתריהון קים עלם תהי דא להון לדריהון׳׳ ולא ידבחון איצא דבאיחהם לדי הם יטגון פי תבעהם יכון דלך להם רסם דהר לאגיאלהם׳׳ ולהון תימר גבר גבר מבית ישראל ומן גיוריא דיתגיירון ביניהון דיסיק עלתא או נכסת קודשיא׳׳ וקל להם אי רגל מן אל אקר ומן אלגריב אלדכיל פי מא בינהם יחרק צעידה או דביחה׳׳ ולתרע משכן זמנא לא ייתיניה למעבד יתיה קדם יי׳ וישתיצי אנשא ההוא מעמיה׳׳ ולי׳ באב כבא למחצר לם יאתי בה ליקרבה כואך ללה ינקטע דלך אלאנסאן מן קומה׳׳

ויפי גל וגבר

אהל מועד אל הכהן וזבחו זבחי שלמים ליהוה אותם׃ וזרק הכהן את הדם על מזבח יהוה פתח אהל מועד והקטיר החלב לריח ניחח ליהוה׃ ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירם אשר הם זנים אחריהם חקת עולם תהיה זאת להם לדרתם׃ ואלהם תאמר איש איש מבית ישראל ומן הגר אשר יגור בתוכם אשר יעלה עלה או זבח׃ ואל פתח אהל מועד לא יביאנו לעשות אתו ליהוה ונכרת האיש ההוא מעמיו׃ ואיש איש מבית ישראל ומן הגר

הכתוב מדבר שם להקריבן׳׳ כי במחנה חוץ לעזרה׳׳ דם יחשב כשופך דם האדם שמתחייב בנפשו׳׳ דם שפך לרבות את הזורק דמים בחוץ׳׳ אשר הם זובחים אשר הם רגילים לזבוח׳׳ לשעירים לשדים כמו ושעירים ירקדו שם׳׳ אשר יעלה עולה לחייב על המקטיר איברים בחוץ כשוחט בחוץ שאם שחט א׳ והעלה חבירו שניהם חייבין׳׳ ונכרת זרעו נכרת וימיו נכרתין׳׳ כל דם לפי שנ׳ בנפש יכפר יכול לא יהא חייב אלא על דם המוקדשין ת״ל כל דם לא תאכלו׳׳ ונתתי פני פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק בו׳׳ כי נפש הבשר של כל בריה בדם היא תלויה ולפיכך נתתיו לכפר על נפש האדם תבא נפש ותכפר על הנפש׳׳ כל נפש מכם להזהיר גדולים על הקטנים׳׳ אשר יצוד אין לי אלא ציד חיה ועופות הנצודין מנין ת״ל ציד מ״מ א״כ למה נאמר אשר יצוד שלא יאכל בשר

שא

וגבר גבר מבית ישראל ומן גיוריא דיתגיירין ביניהון דייכול כל דם ואתין רוגזי באנשא
דייכול ית דמא ואשיצי יתיה מגו עמיה" ואי רג'ל מן אל אס ומן אלג'ריב אלדכ'יל פי מא בינהם
אכל שיא מן אלדם אחללת ג'צבי פיה וקטעתה מן בין קומה"

הגר בתוכם אשר יאכל כל דם ונתתי
פני בנפש האכלת את הדם והכרתי
אתה מקרב עמה: כי נפש הבשר בדם
הוא ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר
על נפשתיכם כי הדם הוא בנפש
יכפר: על כן אמרתי לבני ישראל כל
נפש מכם לא תאכל דם והגר הגר
בתוככם לא יאכל דם: ואיש איש
מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם
אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר
יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר:
כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא
ואמר לבני ישראל דם כל בשר
לא תאכלו כי נפש כל בשר דמו הוא

ארי נפש בסרא בדמא
היא ואנא יהבתיה לכון על
מדבחא לכפרא על נפשתכון
ארי דמא הוא על נפשא מכפר"
לאן נפס אלבשריין גמיעהם אלדם
מסכנהא ולדלך געלתה לכם
עלי אלמדבח ליתגפר בה ען
נפוסכם לאן אלדם יכפר ען אלנפס"
על כן אמרית לבני ישראל
כל אנש מנכון לא ייכול דם
וגיורא דיתגיירין ביניכון לא
ייכלון דם" ולדלך קלת לבני אס
כל אנסאן מנכם לא יאכל דם חתי
אלגריב אלדכיל פי מא בינכם לא
יאכל דמא" וגבר גבר מבני
ישראל ומן גיוריא דיתגיירין ביניהון
דיצוד צידא חיתא או עופא
דמתאכיל וישוד ית דמיה ויכסיניה
בעפרא" ואי רגל מן בני אס ומן אל
גריב אלדכיל פי מא בינהם אצטאד
צידא מן אלוחש או מן אלטיור אלדי יוכל
חלאלא פליצב דמה ויואריה באלתראב"
ארי נפש כל בסרא דמיה בנפשיה הוא ואמרי
לבני ישראל דם כל בסרא לא תיכלון ארי
נפש כל בסרא דמיה היא כל דייכליניה
ישתיצי" לאן נפוס אלבשריין כל ואחדה פי

רש"י
לא כבהמה זאת "אשר יאכל פרט לטמאים" דמו
בנפשו הוא" דמו הוא לו במקום הנפש שהנפש תלויה
בו" כי נפש כל בשר דמו היא" הנפש היא הדם" דם
הבשר ל' זכר" נפש ל' נקבה" אשר תאכל נבלה וטרפה"
בנבלת עוף טהור הכתוב מדבר שאין לה טומאה
לא במגע ולא במשא אלא כשאוכלה מטמאה בבית הבליעה וללמדך כאן שמיטמא באכילתה וטריפה האמורה כאן לא
נכתב לא לדרוש וכן שנינו יכול תהא נבלת עוף טמא מטמאה בבית הבליעה ת"ל טרפה מי שיש
במינו טרפה יצא עוף טמא שאין במינו טרפה" ונשא עונו אם יאכל קודש או יכנס למקדש ח"ב

על

דמה ולדלך קלת לבני אסר׳ דם כל בשר לא תאכלון אד נפס כל לבשרין דמה וכל
מן אכלה ינקטע׃ וכל אנש׳ די ייכול נבילא ותבירא׳ ביציבא ובגיוריא׳ ויצבע לבושוהי׳
ויסחי במיא׳ ויהי מסאב עד רמשא וידכי׃ ואי אנסאן אכל נבילה או פריסה מן לצריך

כל אכליו יכרת׃ וכל נפש אשר
תאכל נבלה וטרפה באזרח ובגר
וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד
הערב וטהר׃ ואם לא יכבס ובשרו
לא ירחץ ונשא עונו׃

וידבר יהוה אל משה לאמר׃
דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם
אני יהוה אלהיכם׃ כמעשה ארץ
מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו
וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא
אתכם שמה לא תעשו ובחקתיהם
לא תלכו׃ את משפטי תעשו ואת
חקתי תשמרו ללכת בהם אני יהוה אלהיכם׃

ולגריב פליגסל תיאבה וירחץ בלמא
וינגס אלי אלמסא ת׳ם יטהר׃ ואם
לא יצבע ובסריה לא יסחי ויקביל
חוביה׃ ואן לם יגסלהא או לם
יגסל בדנה פקד חמל וזרה׃
ומליל י׳ ת׳ס׃ מליל עם בני יש׳
ותימר להון אנא יי אלהכון׃ מר בני
אסר׳ וקל להם אנא אללה רבכם אלאהכם׃
כעובדי עמא
דארעא דמצ׳ דיתיבתון בה לא
תעבדון וכעובדי עמא דארעא
דכנען דאנא מעיל יתכון לתמן
לא תעבדון ובנימוסיהון לא תהכון׃
כצניע אהל בלד מצר אלדי אקמתם
בה לא תצנעו וכצניע אהל בלד
כנען אלדי אנא מדכלכם הנאך
לא תעמלו וברסומהם לא תסירו׃
ית דיני תעבדון וית קימי תטרון
להלכא בהון אנא יי אלהכון׃ אלא
אחכאמי אצנעו ורסומי פאחפטו ואסירו
בהא אנא אללה רבכם אלאהכם כ׳ירא׃

רש״י

על טומאה זו ככל שאר טומאות׃ ובשרו לא ירחץ
ונשא עונו ׳על רחיצת גופו ענוש כרת ועל כיבוס
בגדים במלקות׃ אני ה׳ אלהיכם ׳אני הוא שאמרתי בסיני אנכי ה׳ אלהיך וקבלתם עליכם מלכותי
מעתה קבלו גזרותי׳ ר׳ או׳ גלוי וידוע לפניו שסופן לינתק בעריות בימי עזרא ׳לפיכך בא עליהם
בגזירת אני ה׳ אלהיכם ׳דעו מי גוזר עליכם דיין ליפרע ונאמן לשלם שכר׃ כמעשה ארץ מצ׳
מגיד שמעשיהם של מצריים ושל כנענים מקולקלים מכל האומות ׳ואותו מקום שישבו
בו ישראל מקולקל מן הכל׃ אשר אני מביא אתכם שמה ׳מגיד שאותן עממין שכבשו ישראל
מקולקלין מכולן׃ ובחוקותיהם לא תלכו ׳מה הניח הכתוב שלא אמר אלא אלו נמוסות שלהן
דברים החקוקין להן כגון טרטיאות ואקטריאות׳ ר׳ או׳ אלו דרכי האמורי שמנו חכמים׃

את

ותיטרון ית קיימי וית דיני דאם יעביד יתהון אנשא וייחי בהון בחיי עלמא אנא יי׳
כחדי׳ חכמתם דקנמי ואחכאמי כהן גזה או׳ אנפאן עמל בהם אן יחיא אחיוה ודאימה הי
אנא עלב האים אבקא׳׳ גבר גבר לכל קריב בסריה לא תקרבון לגלאה עריא אנא
יי׳׳ כל רגל מגלם לא נקיב

ושמרתם את חקתי ואת משפטי
אשר יעשה אתם האדם וחי בהם
אני יהוה׃ איש איש
אל כל שאר בשרו לא תקרבו
לגלות ערוה אני יהוה׃
ערות אביך וערות אמך לא תגלה
אמך הוא לא תגלה ערותה׃
ערות אשת אביך לא תגלה ערות
אביך הוא׃ ערות
אחותך בת אביך או בת אמך מולדת
בית או מולדת חוץ לא תגלה ערותן׃
ערות בת בנך או בת בתך
לא תגלה ערותן כי ערותך הנה׃

ואחתה לא יתקרם לכבף פוותהא
אנא עלה גיתתם עןדשך וקלת׳׳

עריית אבוך ועריית אמך
לא תגלי אמך היא לא תגלי
עריתה׳׳ פווה׳ אביך ופווה׳ אמך
לא תכסף אמא פווה׳ אמך כהי
אמך ככסהא לא תכספן פוותהא׳׳

עריית אתת אבוך לא תגלי
עריתא דאבוך היא׳׳ ואמא פווה׳
זוגה׳ אביך טהי פווה׳ אביך לא
תכספן פוותהא׳׳ עריית
אחתך בת אבוך או בת אמך
דיליד מן אבוך מן אתתא אחריתי
או מן אמך מן גבר אחרן
לא תגלי עריתהון׳׳ ופווה׳ אחתך
אבנה׳ אביך או אבנה׳ אמך אמולודה
דאכלא או כאורגא לא תכספן פוותהא׳׳

עריית בת ברך או בת ברתך לא
תגלי עריתהון ארי עריתך אנין׳׳ ופווה
אבנה׳ אבנך או אבנה׳ אבנתך לא
תכספהמא לאנהמא פוותך׳׳

ושמרתם
את משפטי תעשו אלו דברים האמורין בתורה במשפט
שאלו לא נאמרו היה ראוי לאמרן׳׳ ואת חקתי תשמרו
דברים שהן גזירת מלך שיצה״ר משיב עליהן
למה לנו לשמרן ואוה״ע משיבין עליהן כגון
אכילת חזיר ולבישת שעטנז וטהרת מי חטאת
לכך נאמר אני ה׳ גזרתי עליכם אין אתה רשאי ליפטר׳׳ ללכת בהם לא תפטר מתוכם שלא
תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמד חכמת האומות׳׳ ושמרתם את חקתי לרבות שאר דקדוקי הפרשה
שלא פירט הכתוב׳ ד״א ליתן שמירה ועשייה לחוקים ושמירה ועשייה למשפטים לפי שלא

לא

עֲרְיַת בַּת אִתַּת אֲבוּךְ דִּילִידַא מִן אֲבוּךְ אֲחָתָךְ הִיא לָא תְגַלֵּי עֲרְיְתַהּ ׃ וסווה׳ אבנה׳ זוגה׳ אבוך למולודה מן אבוך הי ע״תי ב״ית אנהא אכתך כלא תכשן קויתהא ׃
עֲרְיַת אֲחַת אֲבוּךְ לָא תְגַלֵּי קָרִיבַת אֲבוּךְ הִיא ׃ וסווה׳ אכת אבוך לא תכשף לאנהא נקיבת אביך ׃
עֲרְיַת אֲחַת אִמָּךְ לָא תְגַלֵּי אֲרֵי קָרִיבַת אִמָּךְ הִיא ׃ וסווה׳ אכת אמך לא תכשף לאנהא נקיבה׳ אמך ׃
עֲרְיַת אֲחָבוּךְ לָא תְגַלֵּי לְאִתְּתֵיהּ לָא תִקְרַב אִתַּת אֲחָבוּךְ הִיא ׃ וסווה׳ עמך לא תכשף ולזוגתה לא תתקדם לאנהא זוגתה אחי הי כעמתה ׃
עֲרְיַת כַּלְּתָךְ לָא תְגַלֵּי אִתַּת בְּרָךְ הִיא לָא תְגַלֵּי עֲרְיְתַהּ ׃ וסווה׳ כנתך פלא תכשף אנהא זוגה׳ אבנך פלא תכשפן סואתהא ׃
עֲרְיַת אִתַּת אֲחוּךְ לָא תְגַלֵּי עֲרְיְתָא דַאֲחוּךְ הִיא ׃ וסווה׳ זוגה׳ אכיך לא תכשף לאנהא סווה׳ אכיך ׃
עֲרְיַת אִתְּתָא וּבְרַתַּהּ לָא תְגַלֵּי יָת בַּת בְּרַהּ וְיָת בַּת בְּרַתַּהּ לָא תִסַּב לְגַלָּאָה עֲרְיְתַהּ קָרִיבָן אִנִּין עֵיצַת חֲטִין הִיא ׃ וסווה׳ אמראה ובנתהא לא תכשפן וכדלך אבנה׳ אבנהא ואבנה׳ אבנתהא לא תאכ׳ד לתכשף סואתהא אד׳ הן נקאיב והי פאחשה ׃

עֶרְוַת בַּת־אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ אֲחוֹתְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ׃
עֶרְוַת אֲחוֹת־אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה שְׁאֵר אָבִיךָ הִוא׃
עֶרְוַת אֲחוֹת־אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה כִּי־שְׁאֵר אִמְּךָ הִוא׃
עֶרְוַת אֲחִי־אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה אֶל־אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרָב דֹּדָתְךָ הִוא׃
עֶרְוַת כַּלָּתְךָ לֹא תְגַלֵּה אֵשֶׁת בִּנְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ׃
עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָחִיךָ לֹא תְגַלֵּה עֶרְוַת אָחִיךָ הִוא׃
עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֵּה אֶת־בַּת־בְּנָהּ וְאֶת־בַּת־בִּתָּהּ לֹא תִקַּח לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ שַׁאֲרָה הֵנָּה זִמָּה הִוא׃

וסי״ג׳

לא עש״ה למשפטים ושמירה לחוקים ׃ וחי בהם לעה״ב ואת לעה״ז והלא סופו הוא מת ׃ אני ה׳ נאמן לשלם שכר ׃ לא תקרבו להזהיר הנקבה כזכר ׃ לכך נאמר ל׳ רבים ׃ אני ה׳ נאמן לשלם שכר לטוב ׃ מן נאמן ליפרע מן העובר עליהן ׃ ערות אביך זו אשת אביך או אינו אלא כמשמעו נאמר כאן ערות אביך ונאמר להלן ערות אביו גילה מה להלן אשת אביו אף כאן אשת אביו ׃ וערות אמך להביא אמו שאינה אשת אביו ׃ ערות אשת אביך לרבות לאחר מיתה ׃ בת אביך אף בת אנוסה במשמע ׃ מולדת בית או מולדת חוץ ׃ בין שאומרין

ואתתא עם אחתה לא תסב לאעקא לה לגלאה עריתה עלה בחייהא: ואמראה מע אכתהא לא תתזוג לתמן אכותהן לתכשף סואתהא מעהא פי חיותהא:

ולאתתא בריחוק סאובתה לא תקרב לגלאה עריתה: ולא אמראה פי חיצה נגאסתהא לא תתקרב לתכשף סואתהא:

ואשה אל אחתה לא תקח לצרר לגלות ערותה עליה בחייה: ואל אשה בנדת טמאתה לא תקרב לגלות ערותה: ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה: ומזרעך לא תתן להעביר למלך ולא תחלל את שם אלהיך אני יהוה: ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה הוא: ובכל בהמה לא תתן שכבתך לטמאה בה ואשה לא תעמד לפני בהמה לרבעה תבל הוא: אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה

ובאתת חברך לא תתן שכבתך לזרעא לאסתאבא בה: ומע זוגה צאחבך לא תגעל מצאגעתך לזרע לתנגס בהא: ומזרעך לא תתן לאעברא למולך ולא תחיל ית שמא דאלהך אנא יי: ולא תעט מן נסלך לתקריב לצנם ולא תבדל אסם רבך אנא אללה ומעאבי: וית דכורא לא תשכוב משכבי אתתא תועיבא היא: ודכר כלא תצאגע עלי צרב מצאגעה נסא לאנהא כריהה: ובכל בעירא לא תתן שכבתך לאסתאבא בה ואתתא לא תקום קדם בעירא למשלט בה תבלא הוא: ומע שי מן אלבהאים לא תגעל מצאגעתך לתנגס בהא ולא מראה לא תקף בין ידי בהימה לתנזאהא נאהא ואהיה: לא תסתאבון בכל אלין ארי בכל אלין אסתאבו עממיא דאנא מגלי מן קדמיכון: לא תתנגסו

רש״י

שאומרין לו לאביך ד״ש את אמך ובין שאומרין לו הוצא את אמך כגון ממזרת או נתינה: ערות בת בנך בתו מאנוסתו הכתוב מדבר ובתו ובת בתו מאשתו אנו למדין מערות אשה ובתה שבכל כאן לא תגלה בין שהיא ממנו בין שהיא מאחר: ערות בת בנך כו׳ לא לבתך לא לבי צאן שאידן מגדן ד למוה מגג במס יבמות: ערות בת אשת אביך לימד שאינו חייב על אחותו משפחה ונכרית לכך נאמר בת אשת אביך בראויה לקידושין: ערות אחות אביך לא תגלה: ומה היא ערותו לאשתו לא תקרב: אשת בנך היא לא אמרתי לך אלא בשיש לבנך בה אישות פרט לאנוסה ושפחה ונכרית: ערות אשה ובתה לא אסר הכתוב אלא ע״י

נשואי

כפי מן הדה כאן במתלהא עצאני לאמם אלדי אנא טארדהם מן בין ידיכם" ואסתאבת ארעא' ואסערית חובה עלה' ורוקינת ארעא ית יתבהא" ולמא נגס אהל אלבלד טלבתהם בדנובהם פגאת אלבלד אהלה" ותטרון אתון ית קימי וית דיני' ולא תעברון מכל תועיבתא האלין'

יציבא' וגיורא דיתגיירון ביניכון" כאחפצו אנתם רסומי ואחכאמי ולא תצנעו שי מן הדה אלמכאזי אלצריח ואלגריב אלדכיל פי מא בינכם" ארי ית כל תועיבתא האלין' עבדו אנשי ארעא דקדמיכון' ואסתאבת ארעא" אד גמיע הדה אלמכאזי צנעהא אהל אלבלד אלדין מן קבלכם חתי נגס" ולא תרוקין ארעא יתכון בסאוביכון יתה' כמא דרוקינת ית עממיא דקדמיכון" לילא יגתתכם אלבלד אדא נגסתמוה כמא גתת אלאמם אלדי מן קבלכם" ארי כל דיעביד מכל תועיבתא האלין' וישתיצון נפשתא דיעבדן מגו עמהון" ואעלמו אן מן צנע שי מן הדה אלמכאזי תנקטע תלך אלנפוס אלצאנעה מן בין קומהא"

נטמאו הגוים אשר אני משלח מפניכם: ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקא הארץ את ישביה: ושמרתם אתם את חקתי ואת משפטי ולא תעשו מכל התועבת האלה האזרח והגר הגר בתוככם: כי את כל התועבת האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ: ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אתה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם: כי כל אשר יעשה מכל התועבת האלה ונכרתו

רש"י

הנפשות

עשואי הראשונה לכך נאמר לא תקח ל' ליקוחין וכן לענין העונש" אשר יקח את אשה ואת אמה ל' ביאה אבל אנס אשה מותר לישא בתה" שארה הנה קרובות זו לזו" זמה עיצה כתרגו' עיצת חטאין שיצרך יועצך לחטוא" ואשה אל אחותה שתיהן כאחת" לצרר ל' צרה לעשות את זו צרה לזו" בחייה למדך שאם גירשה לא ישא את אחותה כל זמן שהיא בחיים" למולך עו' היא שמה מולך וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים ועושין שתי מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש" תבלהו ל' קדש וערוה וניאוף וכן ואפי על תבליתם" דא תבל הוא ל' בלילה הוא וערבוב זרע אדם וזרע בהמה" ולא תקיא הארץ אתכם משל לבן מלך שהאכילוהו דבר מאוס שאין עומד במעין לא מקיאו כך ארץ ישר' אינה מקיימת עוברי עבירה ותרגו' ולא תרוקין ל' ריקון מריקה עצמה מהם" הנפשות העושות הזכר והנקבה במשמע'

ושמרת

ותיטרון ית מטרת מימרי בדיל דלא למעבר מנימוסי תועיבתא דאתעבידא קדמיכון ולא תסתאבון בהון אנא יי אלהכון׃ ואחפטו מא אקתה בצתכם. ללא תתעו מן רסום למכרוהה אלתי צנעת מן קבלכם ולא תתנגסו בהא אנא אלה רבכם אגאזיכם כירא׃

הנפשות העשת מקרב עמם׃ ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבת אשר נעשו לפניכם ולא תטמאו בהם אני יהוה אלהיכם׃

כ׳ פסו׳ ס׳ עדו׳ גגד

וידבר יהוה אל משה לאמר׃ דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אלהם קדשים תהיו כי קדוש אני יהוה אלהיכם׃ איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו אני יהוה אלהיכם׃ אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם אני יהוה אלהיכם׃

ומליל תם׃ מליל עם כל כנשתא דבני ישראל ותימר להון קדישין תהון ארי קדיש אנא יי אלהכון׃ מר גמאעה בני אסראיל וקל להם כונו מקדסין לאני אלה רבכם קדוס׃

גבר מן אמיה ומן אבוהי תהון דחלין וית יומי שבתא דילי תטרון אנא יי אלהכון׃ ולא כל אנסאן אמה ואבאה ואחפטו סבותי אנא אלה אגאזיכם כירא׃

לא תתפנון בתר טעון ודחלן דמתכא לא תעבדון לכון אנא יי אלהכון׃ לא תוולו אלי אלאותאן ומעבודאת מסבוכה לא תצנעו לכם אנא אלה רבכם אלואחד׃

רש״י

ושמרתם את משמרתי להזהיר ב״ד על כך׃ ולא תטמאו בהם אני ה׳ אלהיכם הא אם תיטמאו אני אלהיכם ואתם נפסלים מאחרי ומה הנאה יש לי בכם ואתם מתח״בין כלייה לכך נא׳ אני ה׳ אלהיכם׃ וידבר ה׳ דבר אל כל עדת בני ישראל מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין בה׃ קדושים תהיו הוו פרושין מן העריות ומן העבירות שבכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה׃ אשה זונה וחללה אני ה׳ מקדשכם ולא יחלל זרעו בעמיו כי אני ה׳ מקדשו קדושים יהיו לאלהיהם גרושה וחללה זונה׃ איש אמו ואביו תיראו כל אחד מכם תיראו אביו ואמו זהו פשוטו ומדרשו אין לי אלא איש אשה מניין כשהוא אומ׳ תיראו הרי כאן שנים אם כן למה נאמר איש שהאיש סיפק בידו לעשות אבל אשה רשות

אחרים

ואדי תכסון נכסת קודשין קדם יי׳ לרעוא לכון תכסוניה׳׳ ואד׳א׳ דבחתם דבח סלאמה ללה פעלי׳ מא ירתצא מנכם תדבחוה׳׳ ביומא דיתנכסון יתאכיל וביומא ד בתרוהי׳ ודישתאר עד יומא תליתאה׳ בנורא יתוקד׳׳ ואן יכון יוכל פי יום דבחכם ומן גד ומא בקי מנה אלי אליום אלג

וכי תזבחו זבח שלמים ליהוה לרצנכם תזבחהו ביום זבחכם יאכל וממחרת והנותר עד יום השלישי באש ישרף ואם האכל יאכל ביום השלישי פגול הוא לא ירצה ואכליו עונו ישא כי את קדש יהוה חלל ונכרתה הנפש ההוא מעמיה ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך לקצר ולקט קצירך לא תלקט׃

פליחרק באלנאר׳׳ ואם אתאכלא יתאכיל ביומא תליתאה׳ מרחק הוא לא יהי לרעוא׳׳ ואן אכל מנה פי אליום אלג פהו כאלמחרם לא יקבל׳׳ ודייכליניה חוביה יקביל׳ ארי ית קודשא דיי׳ אחיל׳ וישתיצי אנשא ההוא מעמיה׳ ואכלה יקבל חמל נ׳מה לאנה קד בדל קדס אללה וינקטע דלך אלאנסאן מן קומה׳׳ ובמחצדכון ית חצדא דארעכון לא תשיצי׳ פאתא דחקלך למחצד׳ ולקטא דחצדך לא תלקיט׳׳ ואדא חצדתם זרע בלדכם פלא תסתאצל טרף׳ ציעתך פתחצדה ולקאט זרעך פלא תלקטה׳׳

וכרמך נש׳ ג׳ל

אחרים עליה׳׳ אמו ואביו תיראו׳ כאן הקדים אם לאב לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים׳׳ ואת שבתתי תשמורו׳ סמך שבת למורא אם ואב לומר אעפ״י שהזהרתיך על מורא אב ואם׳ אם יאמר לך אחד מהם חלל את השבת אל תשמע לו וכן בשאר כל המצות׳׳ אני ה׳ אלהיכם׳ אתה ואביך חייבים בכבודי לפיכך אל תשמע לו לבטל את דברי׳ איזהו מורא׳ לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתור את דבריו׳ ואיזהו כבוד מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל מכניס ומוציא׳׳ אל תפנו אל האלילים׳ לעבוד אלילים׳ ל׳ אל שהוא חשוב׳׳ ואלהי מסכה׳ תחלתן אלילים הם׳ אם אתה פונה אחריהם סופך עושה אותן אלוהות׳׳ לא תעשו לכם לא תעשו לאחרים ולא אחרים לכם׳ ואת׳ לא תעשו לעצמכם׳ אבל אחרים עושין לכם הרי כבר נאמר לא יהיה לך אלהים אחרים לא שלך ולא של אחרים׳׳ וכי תזבחו זבח שלמים לה׳׳ לא נאמרה פרשה זו אלא ללמד שלא תהא זביחתן אלא על מ׳ ליאכל בתוך הזמן הזה שאם לקבוע להם זמן

אכילה

וכרמך לא תעללון ונתרא דכרמך לא תלקיטו לעניי ולגיורי תשבקון יתהון אנא ייי אלהכון ״ וכרמך כלא תמוזה ומפרוט כרמך כלא תלקטה בלאתרככה לנצעיף ולגריב אנא אלה רבכם אגאזיכם לירא ״

וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט לעני ולגר תעזב אתם אני יהוה אלהיכם: לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו: ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך אני יהוה: לא תעשק את רעך ולא תגזל לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר: לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשל ויראת מאלהיך אני יהוה:

לא תגנבון ולא תכדבון ולא תשקרון גבר בחבריה ״ לא תסרקו ולא יגחד ולא ינכת כל אמר בצאחבה ״ ולא תשתבעון בשמי לשקרא ותחיל ית שמא דאלהך אנא ייי ״ ולא תחלף באסמי באטלא פאנך אדי בדלת אסם רבך אנא אלה עאקבתך ״

לא תעשוק ית חברך ולא תינוס לא תבית אגרא דאגירא לותך עד צפרא ״ לא תגשם צאחבך ולא תגצבה ולא תבית אגרה לאגיר ענדך אלי אלגדאה ״

לא תלוט דלא שמע ודלא חזי לא תשים תקלא ותדחל מאלהך אנא ייי ״ לא תשתם אלצמא ובין ידי אלעמא לא תגעל מעתרא וכף רבך אנא אלה אלמעאקב ״

ירצ״ל

אפילה הרי כבר נאמר ואם נדר או נדבה זבח קרבנו וגו׳ ״ לרצונכם תזבחוהו תחלת זביחתו תהא על מנת נחת רוח שיהא לכם לרצון שאם תחשבו עליו מחשבת פיגול לא ירצה עליכם לפני ״ לרצונכם זהו לשון פיוסטו ורבותינו למדו מכאן לממתעסק בקדשים שצריך שיתכוין לשחוט ״ ביום זבחכם יאכל כשתזבחוהו תשחטוהו על מנת זמן זה שקבעתי לכם כבר ״ ואם האכל יאכל וגו׳ אם אינו ענין לחוץ לזמנו הרי כבר נאמר ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו וגו׳ תנהו ענין לחוץ למקומו ״ יכול יהו חייבין כרת על אכילתו ת״ל ונכרתה הנפש ההיא מעמיה ממנו עונה תשא ממנו ולא מחבירו יצא הנשחט במחשבה חוץ למקומו ״ ואוכליו עונו ישא בנותר גמור הכ׳ מדבר ואינו ענוש כרת על הנשחט חוץ למקומו שכבר מיעטו הכתוב וזה נותר גמור מדבר ובמס׳ כריתות למדוהו מג״ש כגון מתנות כמו ומרק מקולים כליהם ״ לא תכלה פאת שדך שיניח פיאה בסוף השדה ״ ולקט קצירך שבלים הנושרין בשעת קצירה אחת או שתים אבל ג׳ אינן לקט ״ לא תעולל

לא

לא תעבדון שקר בדין לא תסב אפי מסכינא ולא תהדר אפי רבא בקושטא תדיניה לחברך׃ לא תצנעו גורא פי אלחכם ולא תחאבו פקירא ולא תנתהגו גלילא בל אחכם פי מא בין קומך באלעדל׃ לא תיכול קורצין בעמך לא תקום על דמא דחברך אנא יי׃ לא תמש מאכלא בקומך ולא תקום עלי דם צאחבך אנא אללה אלמעאקב׃ לא תסני ית אחוך בלבך אוכחא תוכח ית חברך ולא תקבל על דיליה חובא׃ לא תשנא אכיך פי קלבך בל עאתבה ועאתב חתא לא תחמל ענה וזרא׃ לא תיקום ולא תיטר דבבו לבני עמך ותרחמיה לחברך כוותך אנא יי׃ לא תנתקם ולא תחקד עלי קומך ואחבב צאחבך מתל נפסך אנא אללה אגאזיך סוא׃

לא תעשו עול במשפט לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק תשפט עמיתך׃ לא תלך רכיל בעמך לא תעמד על דם רעך אני יהוה׃ לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא׃ לא תקם ולא תטר את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני יהוה׃ את

רש״י ז״ל

לא תעולל עוללות שבה והן ניכרות׃ איזהו עוללות כל שאין לו לא כתף ולא נטף׃ ופרט כרמך׃ גרגרי ענבים הנושרים בשעת בצירה׃ לא לב דיין ליירע ואינו גובה מכס לא נכשות של תגזול דל כי דל הוא כי ה׳ יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש׃ לא תגנבו אזהרה לגונב ממון׃ לא תגנוב שבעשרת הדברות אזהרה לגונב נפשות דבר הלמד מעניינו דבר שחייבין עליו מיתת ב״ד׃ ולא תכחשו לפי שנ׳ וכחש בה משלם קרן וחומש למדנו עונש׳ אזהרה מנ״ין ת״ל לא תכחשו׳ ולא תשקרו לפי שנא׳ ונשבע על שקר ישלם קרן וחומש למדנו עונש׳ אזהרה מנ״ין ת״ל ולא תשקרו׃ לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו ולא תשבעו׳ אם גנבת סופך לכחש׳ סופך לשקר׳ סופך לישבע לשקר׃ ולא תשבעו בשמי׳ למה נאמר לפי שנ׳ לא תשא את שם ה׳ אלהיך לשוא׳ יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד׳ מנ״ין לרבות כל הכנויין ת״ל ולא תשבעו בשמי כל שם שיש לי׃ לא תעשוק זה הכובש שכר שכיר׃ לא תלין לשון נקבה מוסב על הפעולה׃ עד בקר בשכיר יום הכתוב מדבר שיציאתו משתשקע החמה׳ לפיכך זמן גבוי שכרו כל הלילה ובמקום אחר הוא או׳ ולא תבא עליו השמש מדבר בשכיר לילה שהשלמת פעולתו משיעלה עמוד השחר׳ לפי׳ זמן גבוי שכרו כל היום׳ לפי שנתנה תורה זמן לבעל הבית עונה לבקש

מעות׃

ית קיימי תטרון בעירך לא תרכיב עירובין חקלך לא תזרע עירובין ולבוש עירובין שעטנזא לא יסק עלך׃ רסומי פאחפצוהא בהאימך לא תנזוהא מן נועין וזרעך לא תזרעהא מן נועין ותוב מן נועין מלחמאן לא יעלו עליך׃

את חקתי תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך׃ ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע והוא שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נפדתה או חפשה לא נתן לה בקרת תהיה לא יומתו כי לא חפשה׃ והביא את אשמו ליהוה אל פתח אהל

וגבר ארי ישכוב ית אתתא שכבת זרעא והיא אמתא אחידא לגבר ואתפרקא לא אתפריקת בכספא או חירותא לא אתיהיבת לה בקורתא תהי לא יומתון ארי לא אתחררת׃ ואי רגל צאגע אמראה מצאגעה ואנסאל והי אמה ממלוכה לאחר רגל כאן ופדאה לם תפדי בתמן וכתאב עתקהא לם ידפע אליהא פלתכן מקדודה ולא יקתלא אד לם תעתק׃

וייתי ית אשמיה קדם יי לתרע משכן זמנא דכרא לאשמא׃ וליאת בקרבאנה ללה אלי באב כבא אלמחצר כבשא לקרבאן אלאתם׃

רשי ז״ל

מעות׃ לא תקלל חרש אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם ת״ל בעמך לא תאור. א״כ למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים׃ ולפני עור לא תתן מכשול לפני הסומא בדבר לא תתן עצה שאינה הוגנת לו אל תאמר מכור שדך וקח לך חמור ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו׃ ויראת מאלהיך לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה ויכול להשמט ולו׳ לטובה נתכוונתי לכך נאמר ויראת מאלהיך המכיר מחשבותיך וכן כל דבר המסור ללבו של אדם העושהו ואין שאר הבריות מכירין בו נאמר בו ויראת מאלהיך׃ לא תעשו עול במשפט מלמד שהדיין המקלקל את הדין קרוי עול שנוי ומשוקץ חרם ותועבה שהעול קרוי תועבה שנ׳ כי תועבת ה׳ כל עושה אלה כל עושה עול והתועבה קרויה שקץ וחרם שנ׳ ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו שקץ תשקצנו וגו׳׃ לא תשא פני דל שלא תאמר עני הוא זה והעשיר חייב לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות׃ ולא תהדר פני גדול שלא תאמר עשיר הוא זה ובן גדולים הוא היאך אביישנו ואראה בבושתו עונש יש בדבר לכך נאמר ולא תהדר פני גדול׃ בצדק תשפוט עמיתך כמשמעו ד״א הוי דן את חבירך לכף זכות׃

ויכפר עלוהי כהנא בדכרא דאשמא קדם יי על חובתיה דחב וישתביק ליה מחובתיה דחב׃ ויסתגפר ענה אלאמאם בכבש אלדי אכטא ויגפר לה דנבה׃
וארי תיעלון לארעא ותצבון כל אילן דמיכל ותרחקון רחקא ית אביה תלת שנין יהי לכון מרחק לאתאכלא לא יתאכיל׃ ואדא דכלתם אלבלד וגרסתם כל שגר מטעם פחרמו תמרה תחרימא ג׳ סנין יכון לכם מחרמא לא יוכל׃
ובשתא רביעתא יהי כל אביה קדש תושבחן קדם יי׃ ופי אלסנה אלראבעה יכון גמיע תמרה מקדסא מוהלא ללה׃
ובשתא חמישיתא תיכלון ית אביה לאוספא לכון עללתיה אנא יי אלהכון׃ ופי אלסנה אלכאמסה תאכלו תמרה חתי אלגלה רבכם אחיד לכם פי גלתה׃

מועד איל אשם׃ וכפר עליו הכהן באיל האשם לפני יהוה על חטאתו אשר חטא ונסלח לו מחטאתו אשר חטא׃

וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל׃ ובשנה הרביעת יהיה כל פריו קדש הלולים ליהוה׃ ובשנה החמישת תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו אני יהוה אלהיכם׃

רשי ז״ל

לא תלך רכיל׳ אנ׳ אומ׳ ע״ש שכל משלחי מדנים ומספרי לשה״ר הולכים בבתי ריעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק נקראין הולכי רכיל הולכי רגילה׳ וראיה לדברי שלא מצינו רכילות שאין כתוב בל׳ הליכה׃ לא תלך רכיל הולכי רכיל נחשת וברזל׳ ושאר ל׳ הרע אין כתוב בו הליכה מלשני בסתר רעהו ל׳ רמיה ל׳ מדברת גדולות׳ לכך אני או׳ שהלשון הולך ומרגל שהכ״ף נחלפת בגימ״ל׳ שכל האותיות שמוצאיהם ממקום אחד מתחלפות זו בזו בית בפ״א וגי׳ בכ״ף וק׳ בכ״ף ונו״ן בלמ״ד וזי״ן בצד״י וכן וירגל בעבדך׳ רגל במרמה לאמר עליו רעות׳ וכן לא רגל על לשונו׳ וכן הסוחר נק׳ רוכל ע״ש שסוחר ומרגל אחר כל סחורה וסחורה וכל המוכר בשמים להתקשט בהם הנשים ע״ש שמחזר תמיד בעיירות נקרא רוכל ל׳ רוגל ותרגו׳ ולא תיכול קורצין כמו ואכלו קרציהון די יהודאי׳ אכל ביה קרצא בי מלכא׳ ונראה בעיני שהיה משפטם לאכול בבית המקבל דבריהם שום הלעטה והוא גמר חיזוק שדבריו מקוימים ומעמידים על האמת׳ ואותה הלעטה נקראת אכילת קורצין ל׳ קורץ בעיניו שכן דרך כל הולכי רכיל לקרוץ בעיניהם ולרמוז באצבעותם דברי רכילותן שלא יבינו שאר השומעים׃ לא תעמוד על דם רעך לראות במיתתו ואתה יכול להצילו כגון טובע בנהר וחיה או לסטים באים עליו׃

לא תיכלון על דמא׳ לא תנחשון ולא תעננון ״לא תאכלו מע דם לא תתע״ירן ולא תתמחולו״ לא תקפון פתא דרישכון ׳ולא תחבל׳ ית פתא דדקנך ״לא תחר״כן ונאיח רוקכם ולא תמתאצל זוחיא לחיתך״ וחבול על מית׳ לא תתנון בבסרכון

לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו׃ לא תקפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך׃ ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם וכתבת קעקע לא תתנו בכם אני יהוה׃ אל תחלל את בתך להזנותה ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה׃ את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני יהוה׃ אל תפנו אל האבת ואל הידענים אל תבקשו לטמאה בהם

ורושמין חריתין׳ לא תתנון בכון אנא יי׳ ״וכרצא עלוי מ״ית לא תגעלו פי חברחכבם ין ופתאכה׳ נשם לא תגעלו ני׳כס חנא ללה שמעאזכ״

לא תחיל ית ברתך לאטעיותה ולא תטעי ארעא׳ ותתמלי ארעא עיצת חטין ״ולא תכול אכנתך לשגור כלא יפגר אהל שחרץ פתמתלי כואחצא״

ית יומי שביא דילי תטרון ולבית מקדשי תהון דחלין׳ אנא יי׳ ״חמא סבותי פאחפצוהא ומקדשי פהאבוה אנא ללה עדפתהמא״

לא תתפנון בתר בדין וזכורו׳ לא תתבעון לאסתאבא בהון אנא יי׳ אלהכון ״לא תוולו אי׳ שמשעורין ושעראפין ולא תטלבו אן תעצוני בהא חנא ללה רבכם שאחד״

רש״י ז״ל

עליו ״חנ״ה נאמן לשלם שכר ונאמן ליפרע ״ולא תשא עליו חטא לא תלבין את פניו ברבים ״לא תקום׳ א״ל השאילני מגלך׳ א״ל לאו׳ למחר א״ל השאילני קרדומך׳ א״ל איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה׳ ואיזוהי נטירה א״ל השאילני קרדומך׳ א״ל לאו׳ למחר א״ל השאילני מגלך׳ א״ל הא לך ואיני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה שנוטר האיבה בלבו אע״פ שאינו נוקם ״ואהבת לרעך כמוך׳ א״ר ע׳ זה כלל גדול בתורה ״את חקתי תשמרו ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים וגו׳ חקים אלו הן גזירת מלך שאין טעם לדבר ״ובגד כלאים שעטנז׳ למה נא׳ לפי שנ׳ לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו ״יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן׳ ת״ל בגד׳ מניין לרבות הלבדים ת״ל שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז ואו׳ אני נוז לו׳ דבר המכולל ושזור זה עם זה לחבירו כמו חזיין לבאז׳ ״ראית בהון שאנו מפרשין ל׳ כמש ול׳

שעטנז

מן קדם דסבר באוריתא תקום ותהדר אפי סבא ותדחל מאלהך אנא יי׃ מן כאן ידיה
לשיבה פקם ואכרם וגה אלשיך וכף רבך אנא אללה עלם לגיב׃ וארי יתגייר
עמכון גיורא בארעכון לא תונון יתיה׃ ואדי סכן מעכם גריב פי בלדכם פלא
תצהדוה׃ כיציבא מנכון
יהי לכון גיורא דיתגייר עמכון
ותרחם ליה כותך ארי דיירין
הויתון בארעא דמצרים אנא
יי אלהכון׃ וליכון לכם אלגריב
מנכם אלגריב אלדי פי מא
בינכם ואחבב לה כנפסך
לאן כנתם גרבא פי
בלד מצר אנא אללה רבכם
אגמעין׃ לא תעבדון
שקר בדין במשחתא במתקלא
ובמכילתא׃ לא תצנעו
גורא פי אלחכם ולא פי אלמסאחה
ואלוזן ואלמכיל׃

אני יהוה אלהיכם׃ מפני שיבה
תקום והדרת פני זקן ויראת
מאלהיך אני יהוה׃
וכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו
אותו׃ כאזרח מכם יהיה לכם הגר
הגר אתכם ואהבת לו כמוך כי גרים
הייתם בארץ מצרים אני יהוה
אלהיכם׃ לא תעשו עול במשפט
במדה במשקל ובמשורה׃ מאזני

רשי ז"ל

שעטנז פי' מנחם מתבנת צמר ופשתים׃ נחרפת לאיש מיועדת ומיוחדת לאיש ואיני יודע לו דמיון
במקרא ובשפחה כנענית חציה שפחה וחציה בת חורין המאורסת לעבד עברי שמותר בשפחה הכתו׳
מדבר׃ והפדה לא נפדתה פדויה ואינה פדויה ופתח פדיון בכסף׃ או חופשה בשטר׃ בקורת תהיה
היא לוקה ולא הוא יש על בו"ד לבקר את הדבר שלא לחייבו מיתה׃ כי לא חופשה ואין קידושיה גמורין׳
ורבותי למדו מכאן שמי שהוא במלקות תהא בקריאה שהדיינים המלקין קורין על הלוקה אם לא
תשמור לעשות וגו' והפלא ה' את מכותך׃ כי לא חופשה לפי' אין חייב עליה מיתה שאין קידושיה
קידושין הא אם חופשה קידושיה קידושין וחייב מיתה׃ ונסלח לו מחטאתו אשר חטא לרבות את ה
המזיד כשוגג׃ וערלתם ערלתו ואטמתם אטימתו יהא אטום ונסתר ומכוסה מליהנות ממנו׃
שלש שנים יהיה לכם ערלים מאימתי מונה לו משעת נטיעתו יכול אם הצניעו לאחר ג' שנים
יהא מותר ת"ל יהיה בהוייתו יהא׃ יהיה כל פריו קדש כמעשר שני שכתוב בו וכל מעשר
הארץ מזרע הארץ וגו' קדש לה' מה מעשר אינו נאכל חוץ לחומת ירושלים אלא בפדיון אף זה כן׳
ודבר זה הלולים לה' הוא שנושאו שם לשבח ולהלל לשמים׃ להוסיף לכם תבואתו המצוה הזאת
שתשמרו תהיה להוסיף לכם תבואתו שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעה׳ ר"ע אומר

מוזנון דקשוט מתקלין דקשוט מכילן דקשוט והינין דקשוט יהי לכון אנא ייי אלהכון די אפיקית יתכון מארעא דמצ׳ כל מואזין עאדלה וצאנגת עאדלה ואכיל עאדלה ואקסאט עאדלה תכון לכם אנא אללה רבכם אלדי אכרגתכם מן בלד מצר ותיטרון ית כל קימי וית כל דיני ותעבדון יתהון אנא ייי פאחפטו רסומי ואחכאמי ואעמלו בהא אנא אללה אלאהכם כ׳ירה ומליל י״י עם מש׳ למימר ועם בני ישראל תימר גבר גבר מבני ישרא׳ ומן גיורא דיתגיירון בישרא׳ דיתן מזרעיה למולך אתקטלא יתקטיל עמא בית ישראל ירגמוניה באבנא מר בני אסראיל להם אי אנסאן מנהם או מן אלגריב אלדכיל פי מא בינהם ד אעטא מן נסלה לג׳ צנם פליקתל קתלא והואן ירגמוה אהל בלדה בלאתגאורה

צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם אני יהוה אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים׃ ושמרתם את כל חקתי ואת כל משפטי ועשיתם אתם אני יהוה׃

וידבר יהוה אל משה לאמר׃ ואל בני ישראל תאמר איש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בישראל אשר יתן מזרעו למלך מות יומת עם הארץ ירגמהו באבן׃

רש״י ז״ל

דברי תורה כנגד יצה״ר שלא יאמר אדם הרי״ד שנים אני מצטער בוחנם לכך נאמר להוסיף לכם תבואתו אני ה׳ המבטיח לכם על כך ונאמר לשמור הבטחתי לא תאכלו על הדם להזהיר כנים נדרש במס׳ סנהדרין שלא יאכל מבשר קדשים לפני זריקת דמים ואזהרה לאוכל מבהמות חולין עד שתצא נפשה ועוד הרבה לא תנחשו כגון אלו המנחשין בחולדה ובעופות פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך מקלו נפל מידו ולא תעוננו ל׳ עונות ושעות שאומר יום פלוני יפה לדרך יום פלוני יפה להתחיל מלאכה שעה פלוני קשה לצאת לא תקפו פאת ראשכם זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו ונמצא הקף ראשו עגול סביב שעל אחורי אזנו שערי עדו למעלה מצדעיו הרבה פאת זקנך סוף הזקן וגבוליו והן חמש שתים בכל לחי ולחי ל׳ למעלה אצל הראש שהוא רחב ויש בו שתי פיאות ואחת למטה בסנטרו מקום חבור ב׳ הלחיים יחד ושרט לנפש כך דרכן של אמוריים להיות משרטין בשרם כשמת להם מת וכתבת קעקע כתב המחוק ושקוע שאינו נמחק לעולם שמקעקעו במחט והוא משחיר לעולם קעקע ל׳ והוקע אותם והוקענום לה׳ תוחבין עץ בארץ ותולין אותם עליהם ונמצאו מחוקין ותחובין בקרקע אל תחלל את בתך להזנותה במוסר בתו פנויה לביאה שלא לשם קידושין ולא תזנה הארץ אם אתה עושה כן הארץ מזנה את פירותיה לעשותן במקום א׳ ולא בארצכם וכה״א

ויִמנעו

ואנא אתין ית רוגזי בגברא ההוא ואשיצי יתיה מגו עמיה ארי מזרעיה יהב למולך בדיל לסאבא ית מקדשי ולאחלא ית שמא דקודשי" ואנא אחל גצבי בדלך אלרגל ואקטעה מן בין קומה חד אעטאה מן נסלה ללצנם למא נגס מקדסי ובדל אסמי אלמקדס"

ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אתו מקרב עמו כי מזרעו נתן למלך למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי׃ ואם העלם יעלימו עם הארץ את עיניהם מן האיש ההוא בתתו מזרעו למלך לבלתי המית אתו׃ ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתי אתו ואת כל הזנים אחריו לזנות אחרי המלך מקרב עמם׃

ואם מכבש יכבשון עמא בית ישראל ית עיניהון מן גברא ההוא כד יהיב מזרעיה למולך בדיל דלא למקטל יתיה" ואן תגאפל אהל אלבלד תגאפלא מן דלך אלאנסאן ען אעטאה מן נסלה ללצנם ולם יקתלוה" ואשוי אנא ית רוגזי בגברא ההוא ובסעדוהי ואשיצי יתיה וית כל דטען בתרוהי למטעי בתר מולך מגו עמהון" אחללת אנא גצבי בדלך אלאנסאן ובמ גאנסיה ואקטעה וגמיע טאעין תבעה ורא אלצנם מן בין קומהם"

ואנא

רש"י ז"ל

וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך" ומקדשי תיראו' לא יכנס במקלו ולא במנעלו ולא באפונדתו ובאבק שעל רגליו' ואע"פ שאני מזהירכם על המקדש את שבתותי תשמורו אין בנין בית המקדש דוחה שבת" אל תפנו אל האובות' אזהרה לבעל אוב וידעוני בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו' וידעוני מכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו ועושה כשפים והעצם מדבר" לטמאה בם' לא תבקשו להיות עסוקים בם שאם אתם עסוקים בם אתם מיטמאין לפני ואני מתעב אתכם" אני ה' אלהיכם' דעו את מי אתם מחליפים במי" מפני שיבה תקום' יכול זקן אשמאי' ת"ל והדרת פני זקן אין זקן אלא שקנה חכמה" והדרת פני זקן איזהו הדור' לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתור את דבריו' יכול יעצים את עיניו כמי שלא ראהו עוכר' לכך נאמר ויראת מאלהיך' שהרי דבר זה המסור ללב לבו של עושהו שאין מכיר בו אלא הוא' וכל דבר המסור ללבו של עושהו נאמר בו ויראת מאלהיך היודע מה בלבך" לא תונו אותו' אונאת דברים' לא תאמר לו אמש היית עו' ע"ז ועכשיו אתה בא ללמוד תורה שניתנה מפי הגבורה" כי גרים הייתם' מום שבך אל תאמר לחבירך" אני ה' אלהיכם אלהיך ואלהיו אני" לא תעשו עול במשפט' אם לדין הרי כבר נא' לא תעשו עול במשפט' ומהו המשפט

השנוי

ואנש דיתפני בתר בדין וזכורו למטעי בתריהון ואתין ית רגזי באנשא ההוא ואשיצי יתיה
מגו עמיה׃ ואי אנשא ולא גוי מזעירין ומעראכין ליגטי שלא תפעהם אחלולת גצבי
בדשך אנשאן יקטעתה מן בין קומה׃

ותתקדשון ותהון קדישין ארי אנא ייי
אלהכון׃ פתקדשו ונוכו מקדשין
אנא שלה דכלם קדוש׃
ותטרון ית קימי ותעבדון יתהון
אנא ייי מקדשכון׃ וקלת אחכנו
רקומי ואנ מלו בהא לאלוי
שלה מקדשכם׃ ארי גבר
גבר דילוט ית אבוהי וית
אמיה אתקטלא יתקטיל
אבוהי ואמיה לט קטלא חייב׃
ואי אנשאן לטן אביה ואמה
כשי קתל יתלאך למא לטן אביה
ואמה נקר חלל דמה׃
וגבר דיגוף ית אתת גבר
דיגוף ית אתת חבריה אתקטלא
יתקטיל גיופא וגיופתא׃ ואי
רגל זנא בזוגה רגל אוזנא בזוגה
זאחבה כליקתלא שזאן ושזאנייה
קתלא׃

והנפש אשר תפנה אל האבת ואל
הידענים לזנות אחריהם ונתתי
את פני בנפש ההוא והכרתי אתו
מקרב עמו׃ והתקדשתם והייתם
קדשים כי אני יהוה אלהיכם׃
ושמרתם את חקתי ועשיתם אתם
אני יהוה מקדשכם׃ כי איש איש
אשר יקלל את אביו ואת אמו
מות יומת אביו ואמו קלל דמיו בו׃
ואיש אשר ינאף את אשת איש
אשר ינאף את אשת רעהו מות יומת

רשי ז״ל

השנוי כאן היא המדה המשקל והמשורה מלמד שהמודד
נק׳ דיין שאם שיקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין
וקרוי עול שנאוי ומשוקץ חרם ותועבה וגורם לה׳ דברים האמורים בדיין מטמא את
הארץ ומחלל את השם ומסלק את השכינה ומפיל את ישראל בחרב ומגלה אותם מארצם׃
במדה זו מדת הארץ׃ במשקל כמשמעו׃ ובמשורה היא מדת הלח והיבש׃ אבני צדק הם
המשקולות ששוקלין כנגדם׃ איפת היא מדת היבש׃ הין זו מדת הלח׃ אשר הוצאתי אתכם
ע״מ כן ד״א אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור ואני הנאמן
ליפרע ממי שטומן משקלותיו במלח להונות את הבריות שאין מכירין בהן׃ ול׳ בני ישר׳
תאמר ענשין על האזהרות׃ מות יומת בב״ד ואם אין כח בב״ד עם הארץ מסייעין אותן׃
עם הארץ עם שבגינו נבראת הארץ שעתידין לירש את הארץ ע״י מצות הללו׃ אתן את
פני

וגבר די ישכוב ית אתת אבוהי עריתא דאבוהי גלי אתקטלא יתקטלון תרויהון קטלא חייבין ״ ואי רגל צ׳אגע זוג׳ אביה למא כשף כנף אביה פליקתלא יקתלא פקד חל דמאהמא ״

וגבר די ישכוב ית כלתיה אתקטלא יתקטלון תרויהון תבלא עבדו קטלא חייבין ״ ואי רגל צ׳אגע כנתה פליקתלא קתלא גמיעא פקד חל דמאהמא ״

הנאף והנאפת ׃ ואיש אשר ישכב את אשת אביו ערות אביו גלה מות יומתו שניהם דמיהם בם ׃ ואיש אשר ישכב את כלתו מות יומתו שניהם תבל עשו דמיהם בם ׃ ואיש אשר ישכב את זכר משכבי אשה תועבה עשו שניהם מות יומתו דמיהם בם ׃ ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה הוא באש ישרפו אתו ואתהן ולא תהיה זמה בתוככם ׃

וגבר די ישכוב ית דכורא משכבי אתתא תועבתא עבדו תרויהון אתקטלא יתקטלון קטלא חייבין ״ ואי רגל צ׳אגע דכרא עלי גנס מצ׳אגעה נסאן פקד צנעא גמיעא כליהמא פליקתלא פקד חל דמאהמא ״

וגבר די יסב ית אתתא וית אמה עיצת חטין היא בנורא יוקדון יתיה ויתהון ולא תהי עיצת חטין ביניכון ״ ואי רגל אתכד׳ אמראה ואמהא פהי פאחשה פליחרקא בנאר הו והן עלי׳ אלג׳מיע ולא תכון פאחשה פימא בינכם ״

רש״י ז״ל

כני פנאי שלי מונה אני מכל עסקי ועוסק בו ״ באיש ההוא ולא בצבור שאין כל הצבור נכרתין ״ כי מזרעו נתן למולך ׃ לפי שנ׳ מעביר בנו ובתו באש ׳בן בנו ובן בתו מנין ׳ת״ל כי מזרעו נתן למולך (לפי שנ׳ מעביר בנו ובתו באש) זרע פסול מנין ׳ת״ל בתתו מזר למולך ״ למען טמא את מקדשי ׳את כ׳ המקודשת לי כל״ ולא יחלל את מקדשי ״ ואם העלם יעלימו אם העלימו בדבר א׳ סוף שיעלימו בדברים הרבה ׳אם העלימה סנהדרי קטנה ׳סוף שיעלמו סנהדרי גדולה ״ ובמשפחתו ׳אר״ש וכי משפחה מה חטאה ׳אלא ללמדך שאין לך משפחה שיש בה מוכס אחד שאין כולן מוכסין שכולן מחפין עליו ״ והכרתי אותו למה נא׳ לפי שנ׳ במשפחה ושמתי אני וגו׳ יכול יהו כל משפחה בהכרת ת״ל אותו ׳אותו בהכרת ואין כל המשפחה בהכרת אלא בייסורין ׳לזנות אחרי המולך לרבות שאר ע״ז שעבודה בכך ואפי׳ אין זו עבודתה ״ והתקדשתם זו פרישות ע״ז ״ אביו ואמו קלל לרבות לאחר מיתה ״ דמיו בו סקילה וכן כל מ״ש דמיו בו דמיהם בם ולמדנו מאוב וידעוני שנ׳ בהם באבן ירגמו אותם דמיהם בם ׳ופשוטו

של

וגבר דיתן שכובתיה בבעירא אתקטלא יתקטיל וית בעירא תקטלון׳׳ וכל רג׳ל
געל מצ׳אג׳עתה מע בהימה פליקתל קתלא ובהימה איצ׳א פאקתלוהא׳׳ ואתתא
לות כל בעירא למשלט בה ותקטלון ית אתתא וית בעירא אתקטלא יתקטלון קטלא

ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה
מות יומת ואת הבהמה תהרגו׃
ואשה אשר תקרב אל כל בהמה
לרבעה אתה והרגת את האשה
ואת הבהמה מות יומתו דמיהם בם׃
ואיש אשר יקח את אחתו בת
אביו או בת אמו וראה את ערותה
והיא תראה את ערותו חסד הוא
ונכרתו לעיני בני עמם ערות אחתו
גלה עונו ישא׃ ואיש אשר ישכב
את אשה דוה וגלה את ערותה
את מקרה הערה והוא גלתה את

חייבין׳׳ ואי׳ה׳ אמראה תקרבת
אלי בהימה לתנזאהא פאקתל
אלמראה ואלבהימה לאני׳ צנעא
ואחדה כקד הלכת דמהמא׳׳
וגבר דיסב ית אחתיה בת אבוהי
או בת אמיה ויחזי ית עריתה
והיא תחזי ית עריתיה קלנא הוא
וישתיצון לעיני בני עמהון ערית
אחתיה גלי חוביה יקביל׳׳ ואי
רג׳ל אכד אכתה אבנה אביה או
אבנה אמה כנט׳ר אלי עורתהא והי
נט׳רת אלי עורתה פד׳לך עאר ולינקט
טעא מן חצ׳רה קומהם למא כשף
עורה אכתה כקד חמל וזרה׳׳
וגבר דישכוב ית אתתא טומאה
ויגלי ית עריתה ית קלנה גלי
והיא תגלי ית סואבת דמהא
וישתיצון תרויהון מגו עמהון׳׳ ואי רג׳ל
צ׳אג׳ע אמראה חאיץ׳ וכשף עורתהא ועא
ינבועהא והי כשפת ינבוע דמהא פינקטעא
גמיעא מן בין קומהם׳׳ וערית

רש״י ז״ל

של מקרא כמו דמו בכנבו אין נענש על מיתתו לא
הוא שהוא גרם לעצמו שייהרג׳׳ ואיש פרט לקטן׳׳
אשר ינאף את אשת איש פרט לאשת קטן למדנו
שאין לקטן קידושין ׳ועל איזו אשת איש חייבתי לך
אשר ינאף את רעהו ׳פרט לאשת גוי למדנו שאין קידושין לגוי׳׳ מות יומת הנואף והנואפת ׳כל מיתה
האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק ׳תבל עשו גנאי לא אחר מבלבלין זרע האב בזרע הבן׳׳ משכבי
אשה ׳מכניס כמכחול בשפופרת׳׳ ישרפו אותו ואתהן אף יכול לו את אחתו הראשונה שכבר ישרפו שהרי נשאה
בהתר ולא נאסרה עליו אלא אשה ואמה הכתובים כאן שתיהם לאיסור שנשא חמותו ואמה ׳יש
מרבותי או אין כאן אלא חמותו ׳ומהו אתהן את אחת מהן ול׳ יוני הוא הן אחת׳׳ ואת הבהמה תהרגו
אם אדם חטא בהמה מה חטאה אלא מפני שבאה לאדם תקלה על ידה ׳לפיכך אמר הכתוב
תסקל זו לאדם שיודע להבחין בין טוב לרע וגורם תקלה לחבירו לעבור עבירה ׳כיוצא בדבר

אתה

וערית אחת אמך ואחת אבוך לא תגלי ארי ית קריבתיה גלי חוביהון יקבלון׃ וקווה׳ כלתך ועמתך כלא תכסף לאן מן ערת נסיבתה כיד חמל וגר׃ וגבר דישכוב ית אחת אחבוהי ערית׳ דאחבוהי גלי חוביהון יקבלון דלא ולד ימותון׃ ואי רגל צאגע זוגה׳ עמה כגר כסף קוה׳ עמה וממא חמלא [illegible] עריהמ ימותן עקימאן׃ וגבר דיסב ית אתת אחוהי מרחקא היא ערית׳ אחוהי גלי דלא ולד יהון׃ ואי רגל אתכר זוגה׳ אחיה לתיהי מבעירה מנה פלמא כסף קווה׳ אחיה יכונאן עקימאן׃ ותטרון ית כל קימי וית כל דיני ותעבדון יתהון ולא תרוקן יתכון ארעא׳ דאנא מעיל יתכון לתמן למיתב בה׃ כאחכלנו גמיש דקומי ואתכאמי ואעמלו בהא ולא ישתתכם לכנר לוי אנא מדבלבם הנאך לתחוווה׃ ולא תהכון בנימוקי עממיא׳ דאנא מגלי מן קדמיכון ארי ית כל אלין עבדו׃ ורחיק מימרי יתהון׃

מקור דמיה ונכרתו שניהם מקרב עמם׃ וערות אחות אמך ואחות אביך לא תגלה כי את שארו הערה עונם ישאו׃ ואיש אשר ישכב את דדתו ערות דדו גלה חטאם ישאו ערירים ימתו׃ ואיש אשר יקח את אשת אחיו נדה הוא ערות אחיו גלה ערירים יהיו׃ ושמרתם את כל חקתי ואת כל משפטי ועשיתם אתם ולא תקיא אתכם הארץ אשר אני מביא אתכם שמה לשבת בה׃ ולא תלכו בחקת הגוי

אתכם

ולא

נפי׳ וכל

אתה או׳ אבד תאבדון את כל המקומות והלא דברים ק״ו ומה אילנות שאינן רואין ואינן שומעין על שבאת תקלה על ידם אמרה תורה השחת שרוף וכלה׳ המתעה את חבירו מדרך חיי׳ לדרך מיתה עאכו״ חסד הוא ל׳ ארמי׳ חרפא חסודא ׳ומדרשו אם תאמר על קין נשא אחותו׳ חסד עשה הקב״ה לבנות עולמו ממנו שנ׳ אמרתי עולם חסד יבנה׃ הערה גלה׳ וכן כל ל׳ ערוה גילוי הוא והוי״ו יורדת בתיבה לשם דבר כמו זעוה מגזרת ולא קם ולא זע וכן אחוה מגזרת אח והערה זו כחלקו בה רבותי׳ יש׳ זו נשיקת שמש וי״א זו הכנסת עטרה׃ וערות אחות אמך ואחות אביך שנא הכתוב באזהרתן לו׳ שמוזהר עליהן בין על אחות אביו ואמו מן האב׳ בין על אחיותיהן מן האם׳ אבל ערות אשת אחי אביו לא הוזהר לא על אשת אחי אביו מן האב אשר ישכב את דדתו המקרא הזה בא ללמד על כרת האמור למעלה שהוא בטוכש ה הליכת ערירי׃ ערירים כתרגו׳ שלא ולד ודומה לו ואנכי הולך ערירי׃ יש לו בנים קוברן׳

אין

ולא תמירו פי רסום אלאמם אלדי אנא טארדהם מן בין ידיכם לאנהם למא צנעו גמיע הדה אקליתהם ״ ואמרית לכון אתון תירתון ית ארעהון ואנא אתנינה לכון למירת יתה ארע עבדא חלב ודבש אנא ייי אלהכון דאפרישית יתכון מן עממיא ״ וקלת לכם

אשר אני משלח מפניכם כי את כל אלה עשו ואקץ בם ואמר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אתה ארץ זבת חלב ודבש אני יהוה אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים. והבדלתם בין הבהמה הטהרה לטמאה ובין העוף הטמא לטהר ולא תשקצו את נפשתיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמש האדמה אשר הבדלתי

אנתם תרתון בלאדהם ואנא אעטיה לכם חוזה בלד יפיץ ללבן ועסל אנא אללה רבכם אלדי אפרזתכם מן גמיע אלאמם ״ ותפרשון בין בעירא דכיא למסאבא ובין עופא מסאבא לדכיא ולא תשקצון ית נפשתכון בבעירא ובעופא ובכל דתרחיש ארעא דאפרשית לכון לסאבא ״ פיגב אן תמיזו אלבהימה אלטאהרה מן אלנגסה ואלטאיר אלנגס מן אלטאהר ולא תרגסו אנפסכם באלבהאים ואלטיור וסאיר מא דב עלי אלארץ אלדי אפרזתהם לכם לתנגיס ״

ערירי ותהון
אין לו בנים מת בלא בנים לכך

שנה בשני מקראות הן ערירים ימותו ערירים יהיו ׳ אם יהיו לו בשעת עבירה לא יהיו לו כשימות לכי שקוברן בחייו ״ ערירים יהיו ׳ אם אין לו בשעת עבירה יהיה כל ימיו כמו שהוא עכשיו ״ נדה היא הסכיבה הזאת מנודה היא ומאוסה ׳ ורבותינו דרשו לאסור הערוה בה כנדה שהערוה מפורשת בה את מקורה הערה ״ ואקץ ל׳ מיאוס כמו קצתי בחיי כאדם שהוא קץ במזונו ״ והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה אין צריך לו׳ בין פרה לחמור שהרי מובדלין וניכרין הם אלא בין טהורה לך בין טמאה לך בין שנשחט רובו שלקנה לנשחט חציו וכמה בין רובו לחציו מלוא שערה ״ אשר הבדלתי לכם לטמא לאסור ״ ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי אם אתם מובדלין מהם הרי אתם שלי ואם לאו הרי אתם של נבוכדנצר וחבריו ׳ ר׳ לעזר בע׳ אומר מניין שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר אי אפשי ללבוש כלאים אבל יאמר אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי ת״ל ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי שתהא הבדלתכם מהם לשמי פורש מן העבירה ומקבל עליו עול מלכות שמים ״

כי

ותהון קדמי קדישין ארי קדיש אנא יי ואפרישית יתכון מן עממיא למהוי פלחין קדמי"
כדאך תכונו לי מקדסין לאני אללה קדוס אפרזתכם מן אלאמם לתכונו לי כאצה"
וגבר או אתתא ארי יהי בהון בדין או זכורו אתקטלא יתקטלון באבנא ירגמון יתהון
קטלא חייבין" ואי רגל או אמראה
כאן מנהמא מעוד או עלאף
פליקתלא קתלא וירגמוהמא
באלחגארה קד חלת דמאהמא"

לכם לטמא והייתם לי קדשים כי קדוש אני יהוה ואבדל אתכם מן העמים להיות לי ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעני מות יומתו באבן ירגמו אתם דמיהם בם:

סד' פסק' קל' כודד דהו

ואמר יי למשה אימר לכהניא
בני אהרן ותימר להון על מית לא יסתאב בעמיה" תם קאל אללה למוסי מר אלאימה בני הרון וקל להם לא ינגס כל ואחד מנהם במית מן קומה" אלהין לקריביה דקריב ליה לאמיה ולאבוהי ולבריה ולברתיה ולאחוהי" אלא בנסיבה אלאקרב אליה אמה ואביה ואבנה ואבנתה ואכיה"
ולאחתיה בתולתא דקריבא ליה דלא הות לגבר לה יסתאב" ולאכתה אלבכר אלאקרב אליה והי אלתי לם תציר לרגל פבהא ינגס"

ויאמר יהוה אל משה אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת אלהם לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו הקרב אליו לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו ולאחתו הבתולה הקרובה אליו אשר לא

רשי ז"ל

כי יהיה בהם אוב וגו' כאן נאמר בהן מיתה ולמעלה כרת' עדים והתראה בסקילה' מזיד בלא התראה בכרת ושגגתם חטאת וכן בכל חייבי מיתות שנ' בהם כרת"

ברד

ויאמר ה' אל משה אמור לכהנים אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים" בני אהרן יכול חללים' ת"ל הכהנים' בני אהרן אף בעלי מומין במשמע' בני אהרן ולא בנות אהרן" לא יטמא בעמיו' בעוד שהמת בתוך עמיו יצא מת מצוה" כי אם לשארו אין שארו אלא אשתו" הקרובה ולא ארוסה' ליו ולא גרושה" ולאחתו הבתולה פרט לאנוסה ומפותה' יכול פרט למוכת עץ ת"ל אשר לא היתה לאיש מביאתה ע"י איש" הקרובה לרבות את הארוסה" אשר לא היתה לאיש למשכב" לה יטמא מצוה" לא יטמא בעל בעמיו להחלו' לא יטמא לאשתו פסולה שהוא מחולל בה בעודה עמו' וכן פשוטו שלמקרא

לא יסתאב ברבא בעמיה לאתחלותיה ולא יגלף בסטיר מן קומה כאנה תבדלה׳
לא ימרטון מרט בריעיהון ושתא דדקניהון לא יגלחון ובבשרהון לא יחבלון חבול לא יתפו
נתפא מן בער לופהם ו׳ והיא לחתים לא יחלבוהא וטי חבראנהם לא יפרשון לרסה

היתה לאיש לה יטמא׃ לא יטמא
בעל בעמיו להחלו׃ לא יקרחה קרחה
בראשם ופאת זקנם לא יגלחו׃
ובבשרם לא ישרטו שרטת׃ קדשים
יהיו לאלהיהם ולא יחללו שם אלהיהם
כי את אשי יהוה לחם אלהיהם הם
מקריבם והיו קדש׃ אשה זנה וחללה
לא יקחו ואשה גרושה מאישה לא
יקחו כי קדוש הוא לאלהיו׃ וקדשתו
כי את לחם אלהיך הוא מקריב
קדש יהיה לך כי קדוש אני יהוה
מקדשכם׃

קדישין יהון קדם אלההון ולא יחלון
שמא דאלההון ארי ית קורבנא דיי
קרבן אלההון אנון מקרבין ויהון
קדישין׳ ולכהנו מקדשין לרבהם
ולא יבדלון חסמה פחנהם למה
הם מקרבין קרבאן גלה רבהם
גראים צארו מקדשין׳ איתתא
מטעיא ומחלא לא יסבון ואתתא
דמתרכא מבעלה לא יסבון ארי
קדיש הוא קדם אלהיה׳ אמראה
סהגרה ומבדולה לא יתזווגו ז
ובאמראה מטלקה מן בעלהא
לא יתזווגו לאן כל אחד מנהם
מקדש לרבה׳ ותקדשניה
ארי ית קורבן אלהך הוא מקריב קדיש
יהי לך ארי קדיש אנא יי מקדשכון׳
נקודשה בגואים לאנה יקרב קורבאן
רבך גואים ואיכון לך מקדשא כמו אני
גלה אקדוש מקדקכם חגמעין׳

רש״י

לא יטמא בעל בעמיו בשארו בעוד שהוא בתוך עמו
שיש לו קוברין שאינה מת מצוה ובאיזה שאר
אמרתי באותו שהוא להחלו להתחלל הוא
מכהונתו׳ לא יקרחה קרחה על מת׳ והלא אף ישראל הוזהרו על כך אלא לפי שנ׳ בישראל בין
עיניכם יכול לא יהא חייב על כל הראש אלא על בין העינים ת״ל בראשם וילמדו ישראל מכהנים
בגזרה שוה נאמר כאן קרחה ונאמר בישראל קרחה מה כאן כל הראש אף להלן כל הראש
במשמע בכל מקום שיקרח׳ ומה להלן על מת אף כאן על מת׳ ופאת זקנם לא יגלחו׳ לפי שנ׳
בישראל ולא תשחית את פאת זקנך׳ יכול לקטו במלקט ורהיטני לכך נאמר לא יגלחו שאינו
חייב אלא על דבר הקרוי גילוח ויש בו השחתה וזהו תער׳ ובבשרם לא ישרטו שרטת׳ לפי שנאמ׳
בישראל ושרט לנפש לא תתנו יכול שרט חמש שריטות לא יהא חייב אלא אחת ת״ל לא ישרטו
שרטת לחייב על כל שריטה ושריטה׳ שתיבה זו יתירה היא לדרוש שהיה לו לכתוב לא
ישרטו ואני יודע שהיא שרטת׳ קדושים יהיו על כרחם יקדשום ב״ד בכך׳ זונה שנבעלה

ובת גבר כהין ארי תתחל למטעי מקדשת אבוהא היא מתחלא בנורא תתוקד ״ וב׳
אבנה׳ אמאם תבדלת בכגרת כקדסת אביהא ותחרק בנאר ״ וכהנא דרבא
מאחוהי דיתרק על רישיה משחא דרבותא ודיקריב ית קורבניה למלבש ית לבושיא
ית רישיה לא ירבי פרוע ולבושוהי
לא יבזע ״ ולאמאם אלכביר מן
אכותה אלדי צב עלי ראסה דהן
אלמסח ויכמל ואגבה בלבס אלתיאב
פלא יסעת ראסה ותיאבה לא
ימזקהא ״ ועל כל נפשת
מיתא לא ייעול לאבוהי ולאמיה
לא יסתאב ״ ולא אלי אנפס מית
לא ידכל חתי באביה ואמה לא
לא ינגס ״ ומן מקדשא לא
יפוק ולא יחיל ית מקדשא ד
דאלהיה ארי כליל משח רבותא
דאלהיה עלוהי אנא יי ״ ומן
אלמקדס לא יכרג ולא
יבדל חרם רבה פאנה למא תאג
דהן מסח רבה עליה אנא אללה ״
והוא

ובת איש כהן כי תחל לזנות את אביה היא מחללת באש תשרף׃ והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ומלא את ידו ללבש את הבגדים את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרם׃ ועל כל נפשת מת לא יבא לאביו ולאמו לא יטמא׃ ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו כי נזר שמן משחת אלהיו עליו אני יהוה׃

רשי ז״ל

בעילת זנות האסור לה כגון ח״בי כריתות או נתין או ממזר ״ חללה שנולדה מן הפסולים
שבכהונה כגון בת אלמנה מכ״ג או בת גרושה מכהן הדיוט ׳ וכן שנתחללה מן הכהונה ע״י ביאת
אחד מן הפסולין לכהונה ״וקדשתו על כרחו ׳שאם לא רצה לגרש הלקהו ויסרהו עד שיגרש ״
קדוש יהיה לך נהוג בו קדש לפתוח ראשון בכל דבר ולברך ראשון בסעודה ״ כי תחל לזנות
כשתתחלל ע״י זנות שהיתה בה זיקת הבעל וזינתה או מן האירוסין או מן הנשואין ׳ורבותינו
נחלקו בדבר והכל מודים שלא דבר הכתוב בפנויה ״ את אביה היא מחללת ׳חללה
ובזתה את כבודו שאומרין עליו ארור שזו ילד ארור שזו גידל ״ לא יפרע לא יגדל פרע
על אבל ׳ ואיזהו גדול פרע יותר מל׳ יום ״ ועל כל נפשות מת באוהל המת ״ נפשות מת
להביא רביעית דם מן המת שמטמא באהל ״ לאביו ולאמו לא יטמא ׳ לא בא אלא להתיר לו
מת מצוה ״ומן המקדש לא יצא אינו הולך אחר המטה ועוד מכאן למדו רבותינו שכ״ג
מקריב אונן וכן משמעו אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקדש לא עוד עבודה ״
ולא יחלל את מקדש שאינו מחלל בכך את העבודה שהתיר לו הכתוב ׳אבל כהן הדיוט שעבד

אונן

והוא איתתא בבתולהא יסב: והו לא יתזווג אלא באמראה בכר: ארמלא ומתרכא וחלילא מטעיא ית אלין לא יסב אלהין אם בתולתא מעמיה יסב איתתא: ואמא ארמלה או מטלקה ומבדולה ומגרה פלא יתזוג באחדי הולאי אלא באמראה בכר מן קומה יתזוג: ולא יחיל זרעיה בעמיה ארי אנא יי מקדשיה: ולא יבדל נסלה בקומה לאני אללה מקדסה: ומליל: ת"ס: מליל עם אהרן למימר גבר מבנך לדריהון דיהי ביה מומא לא יקרב לקרבא קורבנא קדם אלהיה: מר הרון נקל לה איגל מן נסלך עלי מר אגיאלהם יכון פיה עיב לא יתקדם ליקרב קרבאן רבה: ארי כל גבר דביה מומא לא יקרב גבר עויר או חגיר או חרים או שריע: אד כל רגל פיה עיב לא יתקדם פמן דלך לאעמא ולאזמן ולאפרם ולכאמע: או גבר דיהי ביה תבר רגלא או תבר ידא: או רגל יכון בה כסר רגל או כסר יד: או

והוא אשה בבתוליה יקח: אלמנה וגרושה וחללה זנה את אלה לא יקח כי אם בתולה מעמיו יקח אשה: ולא יחלל זרעו בעמיו כי אני יהוה מקדשו: וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל אהרן לאמר איש מזרעך לדרתם אשר יהיה בו מום לא יקרב להקריב לחם אלהיו: כי כל איש אשר בו מום לא יקרב איש עור או פסח או חרם או שרוע: או איש אשר יהיה בו שבר

רשי ז"ל

וחללה. חללה שנולדה מפסולי כהונה: ולא יחלל זרעו. הא אם נשא אחת מן הפסולות זרעו הימנה חלל מדין קדושת כהונה: לחם אלהיו. כל מאכל קרוי לחם כמו עבד לחם רב: כי כל איש אשר בו מום לא יקרב. אינו דין שיקריב כמו הקריבהו נא לפחתך: חרום. שחוטמו שקוע בין שתי העינים שכוחל שתי עיניו כאחת: שרוע. שאחת מאיבריו גדולה מחברתה עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה או שוקו ארוכה מחברתה: או גבן. שגביני עיניו שערן ארוך ושוכב: או דק. שיש לו בעיניו דוק שקורין טיל"א כמו הנוטה כדוק: או תבלול. דבר המבלבל את העין כגון חוט לבן הנמשך מן הלבן ומוסק בסירה שהוא עוגל המקיף את השחור שקורין פרוני"לא והחוט הזה פוסק את העוגל ונכנס בשחור: ותרגום תבלול חליז לשון חלזון שהוא דומה לתולעת אותו החוט וכן כינוהו חכמי ישראל במומי הבכור חלזון נחש עינב: גרב וילפת. מיני שחין הם. גרב זו החרס שחין היבש מבפנים ומבחוץ: ילפת. היא חזזית מצרית ולמה נקראת ילפת שמלפפת והולכת עד יום המיתה והוא לח מבחוץ ויבש מבפנים ובמ"א קורא

או גבין או דוקה או חליז בעינוהי או גרבן או חזזן או מריס פחדין או חחרד חואלפס
או כתיב פי עינה או גרב או חוגחו או חדר׃ כל גבר דביה מומא מזרעא דאהרן
כהנא לא יקרב לקרבא ית קורבניא דיי מומא ביה ית קרבן אלהיה לא יקרב לקרבא׃

רגל או שבר יד׃ או גבן או דק או תבלל בעינו או גרב או ילפת או מרוח אשך׃ כל איש אשר בו מום מזרע אהרן הכהן לא יגש להקריב את אשי יהוה מום בו את לחם אלהיו לא יגש להקריב׃ לחם אלהיו מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל׃ אך אל הפרכת לא יבא ואל המזבח לא יגש כי מום בו ולא יחלל את מקדשי כי אני יהוה מקדשם׃ ויدבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל׃

כדאך כל רגל פיה עיב מן נסל הרון לאמאם לא יתקדם ליקרב קראבין אללה ומהמא דאך לעיב פיה פקרבאן רבה לא יתקדם ליקרבה׃ קרבן אלהיה מקדשי קודשיא ומן קודשיא ייכול׃ לכן דאך רבה מן כואץ׳ אלאקדאס ועואמהא יאכל׃ ברם לפרגודתא לא ייעול ולמדבחא לא יקרב ארי מומא ביה ולא יחיל ית מקדשי ארי אנא יי מקדישהון׃ אלא אלי אלסגף לא ידכל ולא למדבח לא יתקדם אד פיה עיב ולא יבדל מקאדסי לאני אללה מקדסהם׃ ומלל משה עם אהרן ועם בנוהי ועם כל בני ישראל׃ פכלם מוסי בדלך הרון ובניה וסאיר בני אסראיל׃

רש״י ז״ל

וידבר

לגרב שחין הלח מבחוץ ויבש מבפנים שנ׳ ובגרב ובחרס כשמלך גרב אצל חרס קורא לילפת גרב ובשהוא סמוך אצל ילפת קורא לחרס גרב כך מפורש בבכורות׃ מרוח אשך לפי התרגום מריס פחדין שפחדיו מרוססין שביצים שלו כתושין פחדין כמו גידי פחדיו ישורגו׃ כל אשר בו מום לרבות שאר מומין׃ מום בו בעוד מומו בו פסול הא אם עבר מומו כשר׃ לחם אלהיו כל מאכל קרוי לחם׃ מקדשי הקדשים אלו קדשי הקדשים׃ ומן הקדשים יאכל אלו קדשים קלים׃ ואם נאמרו קדשי הקדשים למה נאמרו קדשים קלים אם לא אומר הייתי אומר בקדשי הקדשים יאכל בעל מום שמצינו שהותר לזר שאכל משה בשר המלואים אבל בחזה ושוק של קדשים קלים לא יאכל שלא מצינו זר חולק בהן לכך נאמרו קדשים קלים כך מפורש בזבחים׃ אך אל הפרכת להזות שבע הזאות שעל הפרכת׃ ואל המזבח החיצון ושניהם הוצרכו ליכתב ומפורש בתו״כ׃ ולא יחלל את מקדשי שאם עבד עבודתו מחוללת ליפסל׃ וידבר משה המצוה הזאת׃ אל אהרן ואל בניו ואל כל בני יש׳ להזהיר ב״ד על הכהנים׃ וינזרו אין נזירה לא פרישה וכן הוא אומר וינזרו מאחרי נזורו אחור יפרשו מן הקדשים בימי טומאתן ר״א ונזרו מקדשי בני ישראל אשר

ומליל יי' ... מליל עם אהרן ועם בנוהי ויתפרשון מקודשיא דבני ישראל ולא יחלון ית שמא דקודשי דאנון מקדשין קדמי אנא יי'. מר הרון ובניה באן יגאנבו אקדאס בני אסראיל ולא יבדלו ממא סמיתה קדסא ממא הם מקדסוה לי אנא אללה ארפתה׃

וידבר יהוה ב

אל משה לאמר׃ דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדשים לי אני יהוה׃ אמר אלהם לדרתיכם כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל ליהוה וטמאתו עליו ונכרתה הנפש ההוא מלפני אני יהוה׃ איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר והנגע בכל טמא נפש או איש אשר תצא ממנו שכבת זרע׃

אימר להון לדריכון כל גבר דיקרב מכל זרעכון לקודשיא דיקדשון בני ישראל קדם יי' וסאובתיה עלוהי וישתיצי אנשא ההוא מן קדמי אנא יי'. קל להם עלי מר אגיאלכם אי רגל מן נסלכם תקדם אלא אלאקדאס אלדי יקדסונהא בני אסראיל ללה ונגאסתה עליה פתכתרם תלך אלנפס מן עלמי לאני אללה אלמעאקב׃

גבר גבר מזרעא דאהרן והוא סגיר או דאיב בקודשיא לא ייכול עד דידכי ודיקרב בכל טמי נפשא או גבר דתפוק מניה שכבת זרעא׃ ואי רגל מן נסל הרון פימא הו אברץ או דאיב פלא יאכל מן אלאקדאס אלי אן יטהר ומן תנגס במייתה או רגל לנאה מנה מנאגעה אנסאן׃

רשי ז"ל

הם מקדישים לי ולא יחללו את שם קדשי סרס המקרא ודרשהו׃ אשר הם מקדישים לי לרבות קדשי כהנים עצמן׃ כל איש אשר יקרב אין קריבה זו אלא אכילה וכן מצינו שנאמרה אזהרת אכילת קדשים בטומאה בלשון נגיעה בכל קדש לא תגע אזהרה לאוכל ולמדוהו רבותי מגזרה שוה ואי אפשר לומר שחייב על הנגיעה שהרי נאמר כרת על האכילה בצו את אהרן שתי כריתות זו אצל זו ואם על הנגיעה חייב לא הוצרך לחייבו על האכילה וכן נדרש בת"כ וכי יש נוגע חייב אם כן מה ת"ל יקרב משיוכשר ליקרב שאין חייבין עליו משום טומאה אלא אם כן קרבו מתירין ואם תאמר שלש כריתות בטומאת כהנים למה כבר נדרשו במס' שבועות אחד לכלל ואחד לפרט וכו'׃ וטמאתו עליו וטומאת האדם עליו יכול בבשר הכתוב מדבר וטומאתו של בשר עליו ובטהור

או גבר דיקרב בכל רחשא דיסתאב ליה או באנשא דיסתאב ליה לכל סאובתיה׃
או איר גל דנא בכל דביב קבילה או ינגס מנה או באנסאן קבילה או ינגס מנה על צרוב
נגאסתה׃ אנש דיקרב ביה ויהי מסאב עד רמשא ולא ייכול מן קודשיא אלהין

או איש אשר יגע בכל שרץ אשר יטמא לו או באדם אשר יטמא לו לכל טמאתו׃ נפש אשר תגע בו וטמאה עד הערב ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים׃ ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים כי לחמו הוא׃ נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה אני יהוה׃ ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו חטא ומתו בו כי יחללהו אני יהוה מקדשם׃ וכל זר לא יאכל קדש תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש׃ וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא

אסחי בסריה במיא׃ ואי אנסאן
דנא בשי מן דלך פינגס אלי
ולא יאכל מן אלקדס אלא אן יגסל
דאתה במא׃ ויעול
שמשא וידכי ובתר ייכול מן קודשיא
ארי לחמיה הוא׃ ואדא גאבת
אלשמס כאן טהר ובעד דלך
יאכל מן אלקדס אנה טעאמה׃
נבילא ותבירא לא ייכול
לאסתאבא בה אנא יי׃
ואלמיתה ואלפריסה לא יאכלהא
ליתנגס בדלך אנא אללה מעאקב׃
ויטרון ית מטרת מימרי
ולא יקבלון עלוהי חובא וימותון
ביה ארי יחלנוניה אנא יי
מקדשהון׃ ויחפטו מא אסתחפטו
תהם ולא יחמלון עליה נפסה
פיהלכו בסבבה אד הם כד דנסוה
לאני אללה מקדס דלך׃ וכל
חילוני לא ייכול קודשא תותבא דכהנא ואגירא לא ייכול קודשא׃ וכל אגנבי לא
יאכל קדסא חתי צ'יף אלאמאם ואגירה לא יאכלאן קדסא׃ וכהן ארי יקני נפש
קנין כספיה הוא ייכול ביה וילידי ביתיה אינון ייכלון בלחמיה׃ ואי אמאם אשתרא
אנסאן

ידי גל

יאכל את הטמא הכ׳ מדבר על כרחך ממשמעו אתה למד במי שטומאתו פורחת ממנו הכ׳
מדבר וזהו האדם שיש לו טהרה בטבילה׃ ונכרתה׃ יכול מצד זה לצד זה יכרת ממקומו ויתי״שב
במא״ת ת״ל אני ה׳ בכל מקום אני׃ בכל טמא נפש במי שנטמא במת׃ בכל שרץ אשר יטמא לו׳
בשיעור הראוי לטמא בכעדשה׃ או באדם במת׃ אשר יטמא לו בשיעורו הראוי לטמא
וזהו כזית במת׃ או רביעית דם׳ או עצם כשעורה במגע׃ לכל טומאתו׳ לרבות נוגע בזב וזבה

אנסאן דרחא כמלה פהו יאכל מנה וכדלך תליד ביתה המא יאכלון מן טעאמה׃
ובת כהין ארי תהי לגבר חילוני היא באפרשות קודשיא לא תיכול׃ ואיה אבנה אמאם
תזוגה אנסאן אג׳נביא פהי לא תאכל מן רפאיע אלאקדאס׃

יאכל בו ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו׃
ובת כהן כי תהיה לאיש זר הוא
בתרומת הקדשים לא תאכל׃ ובת
כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע
אין לה ושבה אל בית אביה כנעוריה
מלחם אביה תאכל וכל זר לא יאכל
בו׃ ואיש כי יאכל קדש בשגגה
ויסף חמשיתו עליו ונתן לכהן את
הקדש׃ ולא יחללו את קדשי בני ישראל
את אשר ירימו ליהוה׃ והשיאו אותם
עון אשמה באכלם את קדשיהם
כי אני יהוה מקדשם׃

ובת כהין ארי תהי
ארמלא ומתרכא וולד לית לה
ותתוב לבית אבוהא כרביותה
מלחמא דאבוהא תיכול וכל
חילוני לא ייכול ביה׃ ואיה
אבנה אמאם צארת ארמלה או
מטלקה לא נסל להא פרגעת
אלי בית אביהא כחאל צבאהא
ומן טעאם אביהא תאכל וסאיר
אלאג׳נביין לא יאכלון מנה׃
וגבר ארי ייכול קודשא בשלו ויוסיף
חומשיה עלוהי ויתין לכהנא
ית קודשא׃ ואי אנסאן אכל שיא
מן אלאקדאס סהוא פליזיד עליה
מתל כמסה וידפעה אלי אלאמאם
מע אלקדס׃ ולא יחלון ית
קודשיא דבני ישראל ית דיפרשון
קדם יי׃ ולא יבדלו אקדאס בני אסראיל ומא
ירפעונה ללה׃ ויקבלון עליהון עוין
וחובין במיכלהון בסואבא ית קודשיהון
ארי אנא יי מקדישהון׃ פיחמלון עלהא
דנובא ואתאמא אדא הם אכלו פי אלחאל
אקדאסהם לאני אללה מקדסהם׃

רש״י

נדה ויולדת. נפש אשר תגע בו. באחד מן הטמאים
הללו. ואחר יאכל מן הקדשים. נדרש ביבמות
בתרומה שמותר לאכלה בהערב שמש. מן הקדש.
ולא כל הקדשים. נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה
בה. לענין הטומאה הזהיר כאן שאם אכל נבלת עוף טהור שאין לה טומאת מגע ומשא
אלא טומאת אכילה בבית הבליעה אסור לאכול בקדשים. וצריך לו וטרפה. מי שיש במינו טרפה
יצא נבלת עוף טמא שאין במינו טרפה. ושמרו את משמרתי. מלאכול תרומה בטומאת הגוף.
ומתו בו. למדנו שהיא מיתה בידי שמים. לא יאכל קדש. בתרומה הכ׳ מדבר שכל הענין דבר
בה. תושב כהן ושכיר. תושבו של כהן ושכרו. לפיכך תושב זה נקנה פת״ח לפי שהוא דבוק ואינו
תושב. זה נרצע שהוא קנוי לו עד היובל. ואיזהו שכיר. זה קנוי קנין שנים שיוצא בשש. באהבה
ולימדך כאן שאין גופו קנוי לאדוניו לאכול בתרומתו. וכהן כי יקנה נפש. עבד כנעני שגופו
קנוי לגופו׃

ומליל ייי עם משה למימר" מליל עם אהרן ועם בנוהי ועם כל בני ישרא' ותימר להון גבר גבר מבית ישרא' ומן גיוריא בישרא' דיקריב קורבניה לכל נדריהון ולכל נדבתהון דיקרבון קדם ייי לעלתא" מל הדין ונביה וסאיר חל חסר וקל להם אי נגע מן ל אסר אנ מן לגריב לדפיל מי מה כינהם שאנן יקריב קורבנא עלי' צרוב נדודהם אות בורעהם לתי יקרבונהא לנה צעי' דה" לרעוא לכון שלים דכר' בתוריא' באמריא ובעזיא" כל מרתצא מנכם אן יכון צחיחא דכרא מן לבקר ולצאן ולמאעז" כל' דביה מומא לא תקרבון' ארי לא לרעוא יהי לכון" כל מא פיה עיב לא תקרבוה כאנה לא ירתצא מנכם" וגבר' ארי יקריב נכסת קודשין קדם ייי' לפרשא נדרא או לנדבתא' בתורי או בענא' שלים יהי לרעוא' כל מומא לא יהי ביה" וכדלך אי אנסאן שאן יקרב דבח סלאמה ללה תפויג נדרא או תברעא מן לבקר או מן לגנם כלצחיח הו למרתצא לא יכון פיה שיא מן לעיוב" עוי

וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל ואמרת אלהם איש איש מבית ישראל ומן הגר בישראל אשר יקריב קרבנו לכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקריבו ליהוה לעלה: לרצנכם תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים: כל אשר בו מום לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם: ואיש כי יקריב זבח שלמים ליהוה לפלא נדר או לנדבה בבקר או בצאן תמים יהיה לרצון כל מום לא יהיה בו: עורת או

בכשבים

רש"י ז"ל

לגופו" ויליד ביתו לו בני השפחות ואשת כהן הוכ לרבות בתרומה מן המקרא הזה שאף הוא קנין כספו ועוד למד ממקרא אחר כל טהור בביתך וגו' כראוי בספרי" לא יש זר לבוי ישרא' אלמנה וגרושה מן האיש גזר" וזרע אין לה ממנו" וגבה הא אם יש לה זרע ממנו אסורה בתרומה כל זמן שהזרע קיים" וכל זר לא יאכל בו" לא בא אלא להוציא את האונן שמותר בתרומה זרות אמרתי לך ולא אנינות" כי יאכל קדש תרומה" ונתן לכהן את הקדש דבר הראוי להיות קדש שאינו פורע לו מעות אלא פירות של חולין והן נעשין תרומה" ולא יחללו וגו' להאכילם לזרים" והשיאו אותם את עצמם יטענו עון באכלם את קדשיהם שהובדלו לשם תרומה וקדשו ונאסרו עליהן ואנק' תרגם במיכלהון בסואבא ית קודשיהון שלא לצורך תרגמו כן" והשיאו אותם זה אחד מג' אתים שהיה ר' ישמעאל דורש בתורה שמדברים באדם עצמו וכן ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו הוא מביא את עצמו וכן ויקבור אותו בגי הוא קבר את עצמו כך מדרש בספרי"

עויר או תביר או נקיק או יבלן או גרבן או חזזן לא תקרבון אלין קדם יי וקרבנא לא תתנון
מנהון על מדבחא קדם יי׃ מן עורה או מכסורה או מבתורה או ראית תאלול או גרב או חזאז
פלא תקרבוהא ללה ולא תגעלו מנהא קרבאנא עלי אלמדבח ללה׃ ותור ואמר

שבור או חרוץ או יבלת או גרב או
ילפת לא תקריבו אלה ליהוה ואשה
לא תתנו מהם על המזבח ליהוה׃
ושור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה
אתו ולנדר לא ירצה׃ ומעוך וכתות
ונתוק וכרות לא תקריבו ליהוה
ובארצכם לא תעשו׃ ומיד בן נכר
לא תקריבו את לחם אלהיכם מכל
אלה כי משחתם בהם מום בם לא
ירצו לכם׃
וידבר יהוה אל משה לאמר׃ שור
או כשב או עז כי יולד והיה שבעת
ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה

יתיר וחסיר נדבתא תעביד יתיה
ולנדרא לא יתרעי׃ ואי תור או
שאה כאנה גאמזה או מרמגה
כאן צנעה עלי גהת אלתברע ואמא
עלי גהת אלנדר פלא יתרצא׃
ודמריס ודרסיס ודשליף ודגזיר
לא תקרבון קדם יי ובארעכון לא
תעבדון׃ ואלממרוס ואלמדקוק ואל
מנזול ואלמקטוע פלא תקרבוהא
ללה ופי בלדאנכם לא תצנעוהא׃
ומיד בר עממין לא תקרבון
ית קרבן אלהכון מכל אלין ארי
חבולהון בהון מומא בהון לא
לרעוא יהי לכון׃ ומן ידי אלאמם
לא תקרבו קרבאן רבכם אלרחים
ופי מן הדה אלעיוב לאן פסאדהא
מעהא והו אלעיב אלדי פיהא פלא
ירתצא מנכם׃ ומלל ת״ם׃ תור
או אמר או עז ארי יתיליד ויהי שבעא
יומין בתר אמיה ומיומא תמינאה
ולהלאה יתרעי לקרבא קרבנא קדם יי׃
אי עגל או חמל או גדי ולד פאלאיאם ז׳

יס״ו ב׳

נדריהם הרי עלי׃ נדבותם הרי זו׃ לרצונכם הביאו
דבר הראוי לרצות אתכם לפני שיהא לכם לרצון׃
ואי זהו הראוי לרצון תמים זכר בבקר בכשבים
ובעזים׳ אבל בעולת העוף אין צריך תמות וזכרות
ואינו נפסל במום אלא בחסרון אבר׃ לפלא נדר ל
להפריש בדיבורו׃ עורת שם דבר של מום עורון בל נקבה שלא יהא בו מום של עורון׃ או שבור
לא יהיה׃ או חרוץ ריס של עין שנסדק או שנפגם וכן שפתו שנסדקה או שנפגמה׃ או יבלת וורוא״ה בלעז
או גרב מין חזזית וכן ילפת׳ וז׳ ילפת כמו וילפת שמשון׳ וילפת האיש וילפת שאחטה בן עדיום
מיתה שאין לה רפואה׃ לא תקריבו ג׳ פעמים להזהיר על הקדשן ועל שחיטתן ועל זריקת
דמן׃ ואשה לא תתנו אזהרת הקטרתן׃ שרוע אבר גדול מחבירו׃ וקלוט שפרסותיו קלוטות׃

איאם מע אמה ומן אליום אלת' ומא בעדה ירתצ'א אן יקרב קרבאן ללה׃ ותורתא או סיאתא׃
לה ולברה לא תכסון ביומא חד׃ ולבקרה ולבעגר הי וולדהא לא תד'בחוהמא פי יום ואחד׃
והרי תכסון נכסת תודתא קדם ה' לרעוא לכון תכסוניה׃ ואדא ד'בחתם ד'בח שכר
ללה פעלו מא ירתצ'א ענכם תד'בחוה׃

ירצה לקרבן אשה ליהוה׃ ושור
או שה אתו ואת בנו לא תשחטו
ביום אחד׃ וכי תזבחו זבח תודה
ליהוה לרצנכם תזבחו׃ ביום
ההוא יאכל לא תותירו ממנו עד
בקר אני יהוה׃ ושמרתם מצותי
ועשיתם אתם אני יהוה׃ ולא
תחללו את שם קדשי ונקדשתי
בתוך בני ישראל אני יהוה מקדשכם׃
המוציא אתכם מארץ מצרים
להיות לכם לאלהים אני יהוה׃
וידבר יהוה
אל משה לאמר׃ דבר אל בני ישראל

ביומא ההוא יתאכיל לא
תשארון מניה עד צפרא אנא
ה׃ אן יכון יוכל פי ד'לך אליום פלא
ולא תבקון מנה שי אלגדאה אנא
אללה אמרת כד'לך׃ ותטרון
פקודי ותעבדון יתהון אנא ה׃
כאחפצו וצאיאי ואעמלו בהא
אנא אללה אלאהכם כירא׃
ולא תחלון ית שמא דקודשי ז
ואתקדש בגו בני ישראל אנא ה׃
מקדשכון׃ ולא תבדלו אסם קדסי
בל יתקדס פי מא בין בני אסר
אנא אללה מקדסכם׃ דאפיק
יתכון מארעא דמצ' למהוי לכון
לאלה אנא ה׃ אלמכרגכם מן בלד
מצר לאכון לכם אלאהא אנא אללה
אלאהכם כירא׃ ומליל ה׃ תם ד
מליל עם בני ישראל ותימר להון
מועדיא

רש"י ז"ל

נדבה תעשה אותו לבדק הבית ולנדר למזבח לא ירצה איזה הקדש בא לרצות הוי אומר
זה הקדש המזבח ׃ומעוך וכתות ונתוק וכרות בביצים או בגיד ׃מעוך ביצים מעוכים ביד ׃כתות
כתושים יותר ממעוך ׃נתוק תלושין ביד עד שנפסקו חוטים שתלויין בהם אבל נתונים הם בתוך
הכיס והכיס לא נתלש ׃וכרות כרותין בכלי ועודן בכיס ׃ומעוך תרגו׳ ודמריס זהו לשונו בארמית
ל׳ כתישה׳ וכתות תרגו׳ ודריס כמו הבית הגדול רסיסים בקיעות דקות וכן הקנה המרוסס ׃ ז
ובארצכם לא תעשו דבר זה לסרס שום בהמה וחיה אפי׳ טמאה לכך נאמר בארצכם לרבות
כל אשר בארצכם שאי אפשר לו׳ לא נצטוו על הסירוס אלא בארץ שהרי סירוס חובת הגוף הוא וכל חובת
הגוף נוהגת בין בארץ בין בחו״ל ׃ומיד בן נכר אומות שהביא קרבן ביד כהן להקריבו לשמים לא
תקריבו לו בעל מום ואע״פ שלא נאסרו בעלי מומין לקרבן בני נח אלא אם מחוסרי אבר

מֹועֲדַיָא דַיְיָ׳ דִתְעָרְעוּן יָתְהוֹן מְעָרְעֵי קַדִישׁ׳ אִלֵין אִנוּן מוֹעֲדָי׳׳ מ׳ר בני אס׳ וק׳ל להם אעיאד ללה אלתי יגב אן תסמוהא באסמא׳ כאנה הדה הי אעיאדי׳׳ שִׁתָא יוֹמִין תִתְעֲבֵיד עֲבִידָא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שְׁבָא שַׁבְּתָא מְעָרַע קַדִישׁ׳ כָל עֲבִידָא לָא תַעַבְדוּן׳ שַׁבְּתָא הִיא קֳדָם יְיָ׳ בְּכֹל מוֹתְבָנֵיכוֹן׳׳ סתה איאם תצנע צנאיע ופי אליום אלז׳ סבת עטלה הי אסם מקדס כל צנאעה לא תעמלו כראך הי סבת ללה פי גמיע מסאכנכם׳׳ אִלֵין מוֹעֲדַיָא דַיְיָ׳ מְעָרְעֵי קַדִישׁ׳ דִתְעָרְעוּן יָתְהוֹן בְּזִמְנֵיהוֹן׳׳ הדה אעיאד ללה אלתי אסמאהא כאנה אלתי יגב אן תסמוהא פי אוקאתהא׳׳ בְּיַרְחָא קַדְמָאָה׳ בְּאַרְבְּעַת עַסְרָא׳ לְיַרְחָא בֵּין שִׁמְשַׁיָא פִּסְחָא קֳדָם יְיָ׳׳ פי אלשהר אלאול פי אליום אלארבעה עשר מנה בין אלגרובין פסח ללה׳׳ וּבַחֲמֵשַׁת עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא הָדֵין׳ חַגָא דְפַטִירַיָא קֳדָם יְיָ׳ שִׁבְעָא יוֹמִין פַּטִירָא תֵיכְלוּן׳׳ ופי אליום אלכאמס עשר מנה חג אלפטיר ללה ז׳ איאם כלו פטירא׳׳ פיומא

וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדָי׃ שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ שַׁבָּת הִוא לַיהוָה בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם׃

אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם׃ בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבָּיִם פֶּסַח לַיהוָה׃ וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חַג הַמַּצּוֹת לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ׃

רש״י ז״ל

זאת נוהגת בבמה שבשדות׳ אבל על המזבח שבמשכן לא תקריבוה׳ אבל תמימה תקבלון מהם לפי שנאמר למעלה איש איש לרבות את הארמ״ים שנודרין נדרים ונדבות כישראל׳׳ משחתם חבולהון׳׳ לא ירצו לכם לכפר עליכם׳׳ שור או כשב או עז כי יולד פרט ליוצא דופן׳׳ אותו ואת בנו נוהג בנקבה שאסור לשחוט האם והבן או הבת ואינו נוהג בזכרים ומותר לשחוט האב והבן׳׳ אותו ואת בנו׳ אף בנו ואותו במשמע׳׳ לרצונכם תזבחו תחלת זביחתכם הזהרו שתהא לרצון לכם׳ ומהו הרצון ביום ההוא יאכל לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן׳ לא תשחטוהו ע״מ לאכלו למחר׳ שאם תחשבו בו מחשבת פיגול לא יהא לכם לרצון׳ ד״א לרצונכם לדעתכם מכאן למתעסק שפסול בשחיטת קדשים ואע״פ שפירש בנאכלי׳ לב׳ ימים חזר ופירש לנאכלין ליום א׳ שתהא זביחתן ע״מ לאכלן בזמנן׳׳ ביום ההוא יאכל לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה ע״מ כן שאין לקבוע לה זמן אכילה כבר כתוב ובשר זבח תודת

שלמיו

ביומא קדמאה מערע קדיש יהי לכון כל עבידת פולחן לא תעבדון ופי אליום אלאול מנה אקס מקדס יכון לכם כל צנאעה מכסב לא תצנעו ותקרבון קרבנא קדם יי שבעא יומין ביומא שביעאה מערע קדיש כל עבידת פולחן לא תעבדון ובל תקרבו קרבאן ללה פיהדה אלז' אליום ופי אליום אלז' אקס מקדס כל צנאעה מכסב לא תצנעו

ומליל יי עם משה למימר מליל עם בני ישראל ותימר להון ארי תיעלון לארעא דאנא יהיב לכון ותחצדון ית חצדה ותיתון ית עומרא ריש חצדכון לות כהנא מר בני אסר' וקל להם אדא דכלתם אלי אלבלד אלדי אנא מעטיכם פאחצדו מן זרעה ואיתו בגמר אלאול מן חצאדכם אלי אלאמאם וירים ית עומרא קדם יי לרעוא לכון מבתר יומא טבא ירימניה כהנא ויחרכה אלאמאם בין ידי אללה עלי מא ירתצא מנכם ואלימן תחריכה לה מן גד אלעטלה ותעבדון

בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וּקְצַרְתֶּם אֶת קְצִירָהּ וַהֲבֵאתֶם אֶת עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל הַכֹּהֵן׃ וְהֵנִיף אֶת הָעֹמֶר לִפְנֵי יְהוָה לִרְצֹנְכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת יְנִיפֶנּוּ הַכֹּהֵן׃

רש"י ז"ל

שלמין וכו' אני ה' דע מי גוזר על הדבר ואל יקל בעיניך ושמרתם זו המשנה ועשיתם זה המעשה ולא תחללו למסור על דברי מגידין ממשמע שנ' ולא תחללו מה ת"ל ונקדשתי מסור עצמך וקדש שמי יכול ביחיד ת"ל בתוך בני ישראל וכשהוא מוסר עצמו ימסור עצמו ע"מ למות שכל המוסר עצמו ע"מ הנס אין עושין לו נס שכן מצי' בחנניה מישאל ועזריה שלא מסרו עצמן ע"מ הנס שנ' והן לא ידיע להוי לך מלכא וגו' מציל ולא מציל ידיע להוי לך המוציא אתכם ע"מ כן אני ה' נאמן לשלם שכר דבר אל בני יש' מועדי ה' עשה מועדות שיהיו ישר' מלומדין בהן שמעברין את השנה על גליות שנעקרו ממקומן לעלות לרגל ועדיין לא הגיעו לירושלים ששת ימים מה ענין שבת אצל מועדות ללמדך שכל המחלל את המועדות מעלין עליו כאלו חלל את השבתות וכל המקיים את המועדות מעלין עליו כאלו קיים את השבתות אלה מועדי ה' למעלה מדבר בעיבור שנה וכאן מדבר בקידוש החדש בין הערבים מו' שעות ולמעלה פסח לה' הקרבת קרבן ששמו פסח והקרבתם אשה לה'

ותעבדון ביום ארמותכון ית עומרא אמר שלים בר שתיה לעלתא קדם יי׃ וקרבן מיום ת
תחריכם לה חמלאן קנתה צחיאת צעידה לבה׃ ומנחתיה תרין עסרונין סלתא
דמילא במשח קרבנא קדם יי לאתקבלא ברעוא ונסכיה חמרא רבעות הינא׃ ומעה

ועשיתם ביום הניפכם את העמר כבש
תמים בן שנתו לעלה ליהוה׃ ומנחתו
שני עשרנים סלת בלולה בשמן אשה
ליהוה ריח ניחח ונסכה יין רביעת ההין׃
ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד
עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן
אלהיכם חקת עולם לדרתיכם בכל
משבתיכם׃
וספרתם לכם ממחרת השבת מיום
הביאכם את עמר התנופה שבע
שבתות תמימת תהיינה׃ עד ממחרת
השבת השביעת תספרו חמשים יום

הד״ה מן שכר עשרין קמר מנחות
בדהן קרבאן מקבול מרצי ללה
ומזאגה מן שכמר רבע קסט׃
ולחים נקלי ופירוכן לא תיכלון
עד כען יומא הדין עד איתואיכון
ית קרבנא דאלהכון קיים עלם
לדריכון בכל מותבניכון׃ ולכבוא
וקליא ופריכא לא תאכלו שי
ואת ולך שום שי אן תאתו בכד
בחן רבכם דקם לרהר עלי מר
חגיגכם כי גמיע מקאבנכם׃
ותמנון לכון מבתר יומא ד
טבא מיום איתואיכון ית
עומרא דארמותא שבע שבועין
שלמן יהוין׃ ואחצו לכם מן גד
שעטלה מן יום גיתם נגמר שתחריך
שאקאביע תאמה תכון׃ עד
מבתר שבועתא שביעיתא תמנון
חמשין יומין ותקרבון מנחתא חדתא
קדם יי׃ שי גד שאקבוע שי מציר גמלת
מא

רש״י ז״ל

הסהמנקפין המורין. בפ׳ פינחס ולמה נאמרו כאן
לו׳ לך שאין המוקפין מעכבין זה את זה׳׳ והקרבתם אשה
לה׳ ממ״ח אם אין פרים הבא אילים ואם אין פרים ואילים הבא כבשים׳׳ שבעת ימים כמ״ש שבעת
שם דבר הוא שבוע של ימים שט״ן אחד וכן כל שמונת שבת חמשת שלושת׳׳ מלאכ׳ עבודה
אפי׳ מלאכות החשובות לכם עבודה וצורך שיש חסרון כיס בבטלה שלהן כגון דבר האבד׳ כך
היבנתי מתורת כהנים דקתני יכול אף חולו של מועד כן יהא אסור במלאכת עבודה׳׳ ראשית
קצירכם שתהא ראשונה לקציר׳׳ עומר עשירית האיפה כך היתה שמה כמו וימדו בעומר׳׳
והניף כל תנופה מוליך ומביא מעלה ומוריד מוליך ומביא לעצור רוחות רעות מעלה ומוריד
לעצור טללים רעים׳׳ לרצונכם אם תקריבו כמשפט זה יהיה לרצון לכם׳׳ ממחרת השבת מ
ממחרת יו״ט הראשון של פסח שאם אתה או׳ שבת בראשית אי אתה יודע איזו היא׳׳ אם תקריבו

מא תחצונה נ' יומא וקרבו קרבאנא גדידא ללה ״ ממותבניכון תיתון לחים ארמותא תרתין גריצן תרין עשרונין סלתא יהוין חמיע יתאפיין בכורין קדם יי׳ ״ אן תאתו מן מסאכנכם כבז לאתחריך רגיפין מן עשרין מכוך יכונאן כמירא יכבזאן המא בכור ללה ״

והקרבתם מנחה חדשה ליהוה: ממושבתיכם תביאו לחם תנופה שתים שני עשרנים סלת תהיינה חמץ תאפינה בכורים ליהוה: והקרבתם על הלחם שבעת כבשים תמימם בני שנה ופר בן בקר אחד ואילם שנים יהיו עלה ליהוה ומנחתם ונסכיהם אשה ריח ניחח ליהוה: ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים: והניף הכהן אתם על לחם הבכורים תנופה לפני יהוה על שני כבשים קדש יהיו ליהוה לכהן:

ותקרבון על לחמא שבעא אמרין שלמין בני שנא ותור בר תורי חד ודכרין תרין יהון עלתא קדם יי׳ ומנחתהון ונסכיהון קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי׳ ״ וקרבו מע אלרגיפין סבעה חמלאן צחאחא בני סנה ותורא ואחדא מן אלבקר וכבשין יכונאן צעידא ללה וכדא מנחתהמא ומזאגהמא קרבאן מקבול מרצי ללה ״ ותעבדון צפיר בר עזין חד לחטאתא ותרין אמרין בני שנא לנכסת קודשיא ״ וקרבו איצא עתודא מן אלמעז לדכוה וחמלין אבני סנה לדבח סלאמה ״ וירים כהנא יתהון על לחמא דבכוריא ארמא קדם יי׳ על תרין אמרין קודשא יהון קדם יי׳ לכהנא ״ ויחרך מא יגב מנהא אלאמאם מע רגיפי אלבכור תחריכא בין ידי אללה עלי אלחמלין ותכון קדסא ללה תדפע אלי אלאמאם ״ יתערעון

רש״י ז״ל

ועשיתם כבש. חובה לעומר הוא בא ״ ומנחתו. מנחת נסכיו ״ שני עשרונים. כפולה היתה ״ ונסכה יין רביעית ההין. אע״פ שמנחתו כפולה אין נסכיו כפולין ״ וקלי. קמח עשוי מכרמל שמייבשין אותו בתנור ״ כרמל. מלילות בלע״ז ״ בכל מושבותיכם. נחלקו בו חכמי ישראל יש שלמדו מכאן שהחדש נוהג בחו״ל וי״א לא בא אלא ללמד שלא נצטוו על החדש אלא לאחר ירושה וישיבה משכבשו וחלקו ״ ממחרת השבת. ממחרת יו״ט ״ תמימות תהיינה. מלמד שמתחיל ומונה מבערב שאם לא כן אינן תמימות ״ השבת השביעית. כתרגומו שבועתא שביעיתא ״ עד ממחרת השבת השביעית תספרו ולא עד בכלל והן מ״ט יום ״ חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה׳. ביום נ׳ תקריבוה ואני אומר זהו מדרשו אבל פשוטו עד ממחרת השבת השביעית שהוא יום נ׳ תספרו ומקרא מסורס הוא ״ מנחה חדשה. היא המנחה הראשונה שהובאה מן החדש ואם תאמר הרי קרבה מנחת העומר

ותערעון בכרן יומא הדין מערע קדיש יהי לכון כל עבידת פולחן לא תעבדון קים עלם בכל מותבניכון לדריכון׳׳ ותסמון הדא אליום אסמא מקדסא יכון לכם וכל צנאעה מכתסב לא תצנעו רסם דהר פי גמיע מסאכנכם עלי מר אגיאלכם׳׳ ובמחצדכון ית חצדא דארעכון לא תשיצי פאתא דחקלך בחצדך ולקטא דחצדך לא תלקיט לעניי ולגיורי תשבוק יתהון אנא יי אלהכון׳׳ ואדא חצדתם זרע ארצכם פלא תסתקץ טרף ציעתך פי חצאדך ונתיר זרעך פלא תלקטה בל ללצעיף וללגריב אתרכהמא אנא אללה רבכם אלאהיכם כ׳יאה׳׳ ומליל׳׳ ת״ם׳ מליל עם בני ישראל למימר בירחא שביעאה בחד לירחא יהי לכון נחא דכרן יבבא מערע קדיש׳׳ קל לבני אסראיל פי אליום אלאול מן אלשהר אלז׳ יכון לכם עטלה ותדכיר גלבה ואסמא מקדסא׳׳

וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו חקת עולם בכל מושבתיכם לדרתיכם: ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך בקצרך ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזב אתם אני יהוה אלהיכם: וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל לאמר בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש:

רש״י ז״ל

אינה כשאר כל המנחות שהיא באה מן השעורים׳׳ ממושבותיכם ולא מחוצה לארץ׳׳ לחם תנופה לחם תרומה המורם לשם גבוה וזו היא המנחה החדשה האמורה למעלה׳׳ בכורים ראשונה לכל המנחות אף למנחת קנאות הבאה מן השעורים לא תקרב מן החדש לפני שתי הלחם׳׳ על הלחם בגלל הלחם חובה ללחם׳׳ ומנחתם ונסכיהם כמשפט מנחה ונסכיה המפורשים בכל בהמה בפרשת נסכים ג׳ עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש זו היא המנחה׳ והנסכים חצי ההין לפר ושלישית ההין לאיל ורביעית ההין לכבש׳׳ ועשיתם שעיר עזים׳׳ יכול שבעת הכבשים ושעיר האמורין כאן הם ז׳ כבשים ושעיר האמורין בחומש הפקודים׳ כשאתה מגיע אצל פרים ואילים אינן הם׳ אמור מעתה אלו לעצמן ואלו לעצמן אלו קרבו בגלל הלחם ואלו למוספין׳׳ והניף הכהן אותם תנופה מלמד שטעונין תנופה חיים׳ יכול כולם ת״ל על שני כבשים׳׳ קדש יהיו לפי ששלמי יחיד קדשים קלים הוזקק לו׳ בשלמי צבור שהן קדשים׳׳ ובקצרכם חזר ושנה לעבור עליהן בשני לאוין׳ א״ר אבדימי בר׳ יוסי מה ראה הכתוב ליתנה באמצע הרגלים פסח ועצרת מכאן ור״ה ויוה״כ מכאן ללמדך שכל הנותן לקט שכחה

ופאה

כל עבידת פולחן לא תעבדון ותקרבון קורבנא קדם יי׳ ·· כל צנאעה מכסב לא תצנעו
וקרבו קרבאנא ללה ·· ברם בעשרא לירחא שביעאה הדין יומא דכפוריא הוא מערע
קדיש יהי לכון ותענון ית נפשתכון ותקרבון קרבנא קדם יי׳ ·· אמא פי אלעאשר מן הדא אלשהר אלד׳

כל מלאכת עבדה לא תעשו והקרבתם אשה ליהוה׃
וידבר יהוה אל משה לאמר׃ אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפרים הוא מקרא קדש יהיה לכם ועניתם את נפשתיכם והקרבתם אשה ליהוה׃ וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה כי יום כפרים הוא לכפר עליכם לפני יהוה אלהיכם׃ כי כל הנפש אשר לא תענה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה׃ וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה והאבדתי את הנפש ההוא מקרב עמה׃

כאן יום אלגפראן מקרא מקדס יכון לכם
אגיעו פיה אנפסכם וקרבו קרבאנא
ואחדא ללה ·· וכל עבידא
לא תעבדון בכרן יומא הדין ארי
יומא דכפוריא הוא לכפרא עליכון
קדם יי׳ אלהכון ·· וכל עמל לא תעמלו
פי דאת הדא אליום לאנה יום אלגפראן
לכם יתגפר פיה ענכם בין ידי
אללה רבכם ·· ארי כל אנש
דלא יתעני בכרן יומא הדין וישתיצי
מעמיה ·· וכל אנסאן כלא לא יצום
פי דאת הדא אליום ינקטע מן קומה ··
וכל אנש דיעביד כל עבידא
בכרן יומא הדין ואוביד ית אנשא
ההוא מגו עמיה ·· וכל אנסאן
יעמל שיא מן אלעמל פי דאת הדא
אליום אביד דלך אלאנסאן מן בין קומה ··

רש״י ז״ל

כל
וכיאה לעני כראוי מעלין עליו כאלו
בנה בית המקדש והקריב עליו קרבנותיו
וכל שאינו נותן כראוי מעלין עליו ז
כאלו בית המקדש קיים ולא הקריב קרבנותיו בתוכו ·· לעני ולגר תעזוב הנח לפניהם והם ילקטו
ואין לך לסייע א׳ מהם ·· אני ה׳ אלהיכם נאמן לשלם שכר ·· זכרון תרועה זכרון פסוקי זכרונות
ופסוקי שופרות לזכור לכם עקידת יצחק שקרב תחתיו איל ·· והקרבתם אשה המוספין האמורין בחומש
הפקודים ·· אך כל אכין ורקין שבתורה מיעוטין מכפר הוא לשבים ואינו מכפר על שאינן שבין ··
והאבדתי וגו׳ לפי שהוא או׳ כרת בכל מקום ואינו יודע מה הוא כשהוא או׳ והאבדתי למד
על הכרת שאינו אלא אבדן ·· וכל מלאכה וגו׳ לעבור עליו בלאוין הרבה או להזהיר על
מלאכת לילה כמלאכת יום ·· מקרא קדש קדשהו בכסות נקיה ובתפלה ·· עצרת היא
עצרתי אתכם אצלי כמלך שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמן ליפטר
אמר להם בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום א׳ קשה עלי פרידתכם ·· כל מלאכת עבודה

כל עבידא לא תעבדון קים עלם לדריכון בכל מותבניכון ״ כדאך ד״א מן זאעמג לא תעמלו רסם דהר לאגיאלכם פי גמיע מסאכנכם ״ שבא שבתא הוא לכון ותענון ית נפשתכון בתשעה לירחא ברמשא מרמשא עד רמשא תנוחון ניחכון ״

כל מלאכה לא תעשו חקת עולם לדרתיכם בכל משבתיכם. שבת שבתון הוא לכם ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם. וידבר יהוה אל משה לאמר. דבר אל בני ישראל לאמר בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסכות שבעת ימים ליהוה. ביום הראשון מקרא קדש כל מלאכת עבדה לא תעשו. שבעת ימים תקריבו אשה ליהוה ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם והקרבתם אשה ליהוה עצרת הוא כל מלאכת עבדה לא תעשו.

עטלה הי סבת לכם ואגיעו אנפסכם מן עשי״ה׳ גתחקע פי׳ גשהר גג׳ גי גשבא גתחנו תעטלו עמלכם ״ ומליל ה׳ עם משה ״ מליל עם בני ישראל למימר בחמישת עסרא יומא לירחא שביעאה הדין חגא דמטליא שבעה יומין קדם ה׳ ״ מר בני אסר׳ וקל להם מן גיום גכאמס עשר מן הדא שהר גג׳ חג גמצל ג׳ איאם לגה ״ ביומא קדמאה מערע קדיש כל עבידת פולחן לא תעבדון ״ פי גיום ג אוול אסם מקרא כל צנאעה מכסב לא תצנעו ״ שבעה יומין תקרבון קרבנא קדם ה׳ ביומא תמינאה מערע קדיש יהי לכון ותקרבון קרבנא קדם ה׳ כניש תהון כל עבידת פולחן לא תעבדון ״ ופי הדה גג׳ גאיאם תקרבו קרבאנא ואידא ללה ופי גיום גתאמן אסם מקרא יכון לכם ואמכתו פי קרבה ופל צנעה מכסב לא תצנעוה ״

רש״י ז״ל

אפי׳ מלאכה שהיא עבודה לכם שאם לא תעשוה יש חסרון כיס בדבר ״ לא תעשו ״ יכול אף חה״מ יהא אסור במלאכת עבודה ת״ל היא ״ עולה ומנחה ״ מנחת נסכים הקריבה עם העולה ״ דבר יום ביומו חק הקצוב בחומש הפקודים ״ דבר יום ביומו הא אם עבר יומו בטל קרבנו ״ אך בחמשה עשר יום תחוגו ״ קרבן שלמים לחגיגה ״ יכול תדחה את השבת ת״ל אך הואיל ויש לה תשלומין כל ז׳ ״ באספכם את תבואת הארץ שיהא חדש ז׳ זה בא בזמן אסיפה מכאן שנצטוו לעבר את השנים שאם אין העיבור שהוא בא בא מצע הקיץ או בחורף ״ תחוגו שלמי חגיגה ״ ז׳ ימים אם לא הביא

אלין מועדיא דיי' דתערעון יתהון מערעי קדיש לקרבא קורבנא קדם יי' עלתא ומנחתא נכסת קודשין ונסכין פתגם יום ביומיה ·· הדה הי אעיאד אללה אלתי יגב אן תסמוהא באסמא כאצה ותקרבון פיהא קרבאנא ואידא ללה מן צעידה וביר ודבח ומזאג ואגב כל יום ביומה ··

בר משביא דיי' ובר ממתנתכון' ובר מכל נדריכון ובר מכל נדבתכון' דתתנון קדם יי' ·· מא כלא סבות אללה ומא כלא עטאיאכם ונדורכם ותברעכם אלתי תגעלונהא ללה ··

ברם' בחמישת עסרא יומא לירחא שביעאה' במכנשכון ית עללתא דארעא' תיחגון ית חגא קדם יי' שבעה יומין' ביומא קדמאה ניחא' וביומא תמינאה ניחא ·· ואמא פי אליום אלכאמס עשר מן אלשהר אלז' פיחאגון גמעכם גלה אלארץ תחגו חג ללה ז' איאם פי אליום אלאול עטלה וכי אליום אלתאמן עטלה ··

ותסבון לכון ביומא קדמאה' פירי אילנא אתרוגין ולולבין' והדסין וערבין דנחל' ותחדון קדם יי' אלהכון שבעה יומין ·· ותאכדו לכם פי אליום אלאול מן תמר אל אתרג ומן לב אלנכל ומן אגצאן עוד אלאס עלי' צנעה אלצפר ומן גרב אלואד ואפרחו בה בין ידי אללה רבכם ז' איאם ·· ותיחגון יתיה

אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב אִשֶּׁה לַיהוָה עֹלָה וּמִנְחָה זֶבַח וּנְסָכִים דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ׃ מִלְּבַד שַׁבְּתֹת יְהוָה וּמִלְּבַד מַתְּנוֹתֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל נִדְרֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל נִדְבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַיהוָה׃ אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאָסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאַת הָאָרֶץ תָּחֹגּוּ אֶת חַג יְהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שַׁבָּתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבָּתוֹן׃ וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבֹת וְעַרְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים׃ וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים

רש״י

בזה יבא בזה · יכול יהא מביאן כל שבעה · ת״ל וחגותם אותו יום א׳ במשמע ולא יותר · ולמה כאן שבעה לתשלומין ·· פרי עץ הדר · עץ שטעם עצו ופריו שוה ·· הדר · הדר באילנו משנה לשנה וזהו אתרוג ·· כפת תמרים · חסר וי״ו לימד שאינה אלא אחת ·· וענף עץ עבת · שענפיו קלועים כעבותות וכחבלים וזהו הדס העשוי כמין קליעה ·· האזרח זה אזרח ביש׳ לרבות את הגרים · כי כקוצות הושבתי גם שנגי כבוד ··

חגא קדם יי שבעא יומין בשתא קים עלם לדריכון בירחא שביעאה תיחגון יתיה׃ ותחגו
דלך חג ללה ז׳ איאם פי אלסנה כדאך רסם לדהר עלי ממר אגיאלכם פי אלשהר אלז׳ תחגונה׃
במטליא תתבון שבעא יומין כל יציבא בישראל יתבון במטליא׃ ואגלסו פי אלמטאל
סבעה איאם לאמרי וכל צריח מן
אלקום יגלסו פי אלמטאל׃ בדיל
דידעון דריכון ארי במטלת
ענני אותיבית ית בני ישראל׃
באפקותי יתהון מארעא דמצרים אנא
יי אלהכון׃ לכי יעלם אגיאלכם אני
אללה אלדי אגלסת בני אסראיל פי ט׳לאל
מן גמאמי חין אכרגתהם מן בלד
מצר אנא אללה רבכם צאבאותי׃
ומליל משה ית סדר מועדיא
דיי ואליפנון לבני ישראל׃ פכאטב
מוסי בהדה אלמואעד בני אסראיל׃

וּמַלֵּיל יי עם משה למימר׃ פקיד ית בני
ישראל ויסבון לך משח זיתא דכיא
כתישא לאנהרא לאדלקא
בוצינא תדירא׃ אומר בני אסראיל אן
יאתוך בדהן זית צאפי מדקוק
ללאצאה לתסרג בה אלסראג
דאימא׃ מברא לפרכתא
דסהדותא במשכן זמנא יסדר
יתיה אהרן מרמשא עד צפרא
קדם יי תדירא קים עלם לדריכון׃ כארג
סגף אלשהאדה פי קבה אלמחצר ינצדה
הרון מן אלעשי אלי אלצבאח בין ידי אללה
דאימא רסם לדהר עלי ממר אגיאלכם׃

בשנה חקת עולם לדרתיכם בחדש השביעי תחגו אתו׃ בסכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכת׃ למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים אני יהוה אלהיכם׃ וידבר משה את מעדי יהוה אל בני ישראל׃

ז

וידבר יהוה אל משה לאמר׃ צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת נר תמיד׃ מחוץ לפרכת העדת באהל מועד יערך אתו אהרן מערב עד בקר לפני יהוה תמיד חקת עולם לדרתיכם׃

רש״י ז״ל

צו את בני ישראל זו פר׳ מצות הנרות וכר׳ ואתה תצוה
לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן לפרש
צורך המנורה וכן משמעו ואתה תצוה׳ ואתה
סופך לצוות את בני יש׳ על כך׃ שמן זית זך שמנים
יוצאים מן הזיתים הראשון קרוי זך והן מפורשות במנחות ובתכ׳׃ תמיד מלילה ללילה כמו עולת
תמיד שאינה אלא מיום ליום׃ פרכת העדות שלפני הארון שהוא קרוי עדות׳ ורבו׳ דרשו על נר מערבי
שהוא עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל שנותן בה שמן כמדות חבירותיה וממנה היה

על מנרתא דכיתא יסדר ית בוציניא קדם יי תדירא ׃ עלי למנארה לטאהרה יצפהא
בין ידי אללה דאימא ׃ ותיסב סולתא ותיפי יתה תרתא עסרי גריצן תרין עסרונין
תהי הויא גריצתא חדא ׃ וכד סמידא ואכבזה יב גרדקה ותכון כל גרדקה מן עשרין ׃

על המנרה הטהרה יערך את הנרות
לפני יהוה תמיד ׃
ולקחת סלת ואפית אתה שתים
עשרה חלות שני עשרנים יהיה
החלה האחת ׃ ושמת אותם שתים
מערכות שש המערכת על השלחן
הטהר לפני יהוה ׃ ונתת על המערכת
לבנה זכה והיתה ללחם לאזכרה
אשה ליהוה ׃ ביום השבת ביום
השבת יערכנו לפני יהוה תמיד
מאת בני ישראל ברית עולם ׃
והיתה לאהרן ולבניו ואכלהו
במקום קדוש כי קדש קדשים הוא
לו מאשי יהוה חק עולם ׃
ויצא בן אשה
ישראלית והוא בן איש מצרי בתוך

ותשוי יתהון תרתין סדרין שית
סדרא על פתורא דכיא קדם יי ׃
וצירהמא צפין סת כל צף עלי
למאידה לטאהרה בין ידי אללה ׃
ותתן על סדרא לבונתא
דכיתא ותהי ללחים לאדכרא
קרבנא קדם יי ׃ ואגעל עלי כל
צף לבאנא דכיא ויכון ען אלכבז
ביחא מקרבא ללה ׃ ביומא
דשבתא ביומא דשבתא יסדרניה
קדם יי תדירא מן בני ישראל קיים
עלם ׃ וכי כל יום סבת יצפה בין
ידי אללה דאימא מן בני אסר
עהד אלדהר ׃ ותהי לאהרן
ולבנוהי וייכלוניה באתר
קדיש ארי קודש קודשין הוא
ליה מקורבניא דיי קים עלם ׃
תם ידפע דלך להרון ובניה
יאכלונה פי מוצע מקדס כי
לאנהא מן כואץ לאבואם מן
קראבין אללה רסם אלדהר ׃
ונפק בר אתתא בת ישראל והוא
בר גבר מצראי בגו בני ישראל

רש״י

ובה היה מקיים ׃ יערוך אותו אהרן מערב עד בקר ׃ יערוך אותו עריכה הראויה למדת כל הלילה
ושיערו חכמים חצי לוג לכל נר ונר והן כדאי אף ללילי טבת הארוכים ומדה זו הוקבעה להן ׃ המנורה
הטהורה שהיא זהב טהור ׳ד״א על טהרה של מנורה שמטהרה ומדשנה תחלה מן האפר ׃ ולקחת סלת
והו קדר מעשה לחם הפנים ׃ שש המערכת שש חלות המערכה האחת ׃ השלחן הטהור של זהב טהור ׳ד״א
על טהרו של שלחן שלא יהיו יתידות הקנים מגביהין את הלחם מעל השלחן ׃ ונתת על המערכת על אחת
משתי המערכות היו שני בזיכי לבונה מלוא קומץ לכל א׳ והיתה הלבונה הזאת ללחם לאזכרה

שאין

ואתנציאו במשריתא' בר אתתא בת ישראל' וגברא בר ישראל'' ולמה אתא ז' אמרוה אסרליה והון רגל מצרי כי מת בין בני אם כתנאנו פי לעסכר הדה ז' לאסרליה ולרגל ש' אסרלי'' ופריש' בר אתתא בת ישראל ית שמא ואחרגיז' ואיתיאו יתיה לות משה'

בני ישראל וינצו במחנה בן הישראלית
ואיש הישראלי: ויקב בן האשה
הישראלית את השם ויקלל ויביאו
אתו אל משה ושם אמו שלמית
בת דברי למטה דן: ויניחהו במשמר
לפרש להם על פי יהוה:
וידבר יהוה אל משה לאמר:
הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה
וסמכו כל השמעים את ידיהם על
ראשו ורגמו אתו כל העדה: ואל
בני ישראל תדבר לאמר איש איש
כי יקלל אלהיו ונשא חטאו: ונקב
שם יהוה מות יומת רגום ירגמו בו כל
העדה כגר כאזרח בנקבו שם יומת:

ושום אמיה שלומית בת דברי
לשבטא דדן'' פקב ז' לאסרליה
לאסם ושתמ'ר בחתו כה ל' מופי
וכאן חסם אמ'ר שלומית אבנה
דברי מן סבט דן'' ואצנעוהי
בבית מטרא' עד דיתפרש להון על
גזירת מימרא דיי'' פוצעוה ט'
לחכק ליבין להם אמרה טן זול
לכה'' ומליל'' ת'ם''
אפיק ית דארגיז למבר למשריתא'
ויסמכון כל דשמעו' ית ידיהון
על רישיה' וירגמון יתיה כל
כנשתא'' אפרג לשאתם ל' כאוג
לעסכר ויסנד כל מן סמעה ז'
אידיהם עלי ראסה ויגמלה גמיע
אהל למחצר'' ועם בני ישראל
תמליל למימר' גבר גבר' ארי
ירגיז קדם אלהיה ויקביל חוביה''
ומר בני אם יקל להם אי אנסאן
לתם רבה פקד חמל וזרה''

ודיפריש שמא דיי' אתקטלא יתקטיל' מרגם ירגמון
ביה כל כנשתא' גיורא כיציבא' בפרשותיה שמא יתקטיל'' ומן סבה בראך
כליקתל קתלא באן ויגמלה גמיע אהל
למואצע רגמא לגריב ולצריח סואה
איהמא סב לאסם פליקתל''

שאין מן הלחם לגבוה כלום אלא הלבונה נקטרת
כשמסלקין אותו בכל שבת ושבת והיא לזכרון ללחם
שעל ידה הוא נזכר למעלה כקומץ שהוא אזכרה למנחה''
והיתה המנחה הזאת שכל דבר הבא מן התבואה
בכלל מנחה הוא'' ואכלוהו מוסב על הלחם שהוא
לזכר'' ויצא בן אשה ישראלית' מהיכן יצא' ר' לוי אומר
מעולמו יצא' ר' ברכיה אומ' מפרשה שלמעלה יצא'
לגלג ואמר ביום השבת יערכנו' דרך המלך לאכול פת חמה בכל יום שמא פת צוננת של תשעה
ימים בתמיה' ומתניתא אמרה מבית דינו של משה יצא מחו"ב' בא ליטע אהלו בתוך מחנה דן'
א"ל מה טיבך לכאן' א"ל מבני דן אני' א"ל איש על דגלו באותות לבית אבותם כתי' נכנס לבית

דינו

וגבר ארי יקטול כל נפשא דאנשא אתקטלא יתקטיל׃ וכדלך אי אנסאן יקתל נפסא פליקתל קתלא׃ ודיקטול נפש בעירא ישלמינה נפשא חלף נפשא׃ ומן קתל ש״א מן אלבהאים פליגרם מתלהא נפסא בנפס׃ וגבר ארי יתן מומא בחבריה כמא דעבד כין יתעביד ליה׃ ומן געל עיבא פי צאחבה פכמא צנע בה כמא צנע׃ תברא חלף תברא עינא חלף עינא שנא חלף שנא כמא דיהב מומא באנשא כין יתיהיב ביה׃ ולכסר בדל לכסר ולעין בדלהא ולסן בדלהא כמא יגעל עיבא פי אנסאן כדלך יגעל פיה׃ ודיקטול בעירא ישלמינה ודיקטול אנשא יתקטיל׃ ומן צרב בהימה פליגרם ומן צרב אנסאנא ומאת פליקתל׃ דינא חד יהי לכון גיורא כיציבא יהי ארי אנא יי אלהכון׃ וליכון לכם חכמא ואחדא יסתוי פיה אלדכיל ואלצריח לאני אללה רבכם אלואחד׃ ומליל משה עם בני ישראל ואפיקו ית דארגיז למברא למשריתא ורגמו יתיה אבנא ובני ישראל עבדו כמא דפקיד יי ית משה׃ וכלם מוסי בדלך בני אסראיל ואכרגו לשאתם כארג אלעסכר ורגמוה באלחגארה חתי מאת וצנעו פיה קאיר מא נזל עליהם כמא אמר אללה מוסי׃

וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת׃ וּמַכֵּה נֶפֶשׁ בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ׃ וְאִישׁ כִּי יִתֵּן מוּם בַּעֲמִיתוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לּוֹ׃ שֶׁבֶר תַּחַת שֶׁבֶר עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ׃ וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת׃ מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם כַּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה כִּי אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹצִיאוּ אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אָבֶן וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהֹוָה אֶת מֹשֶׁה׃

קכ״ד פסו׳ ק״י מעדי גדן

דינו של משה ויצא מחו״ב עמד וגדף׃ בן איש מצרי׃ הוא המצרי שהרג משה׃ בתוך בני ישראל מלמד שנתגייר׃ וינצו במחנה על עסקי מחנה׃ ואיש הישראלי זה שכנגדו שמיחה בו מליטע אהלו׃ ויקוב כתרגומו ופריש שנקב שם המיוחד וגידף והוא שם המפורש ששמע מסיני׃ ושם אמו שלומית בת דברי שבחן של ישראל שפרסמה הכתו׳ לזו לו׳ שהיא לבדה היתה זונה׃ שלומית דהות פטפטת והו׳ שלם עלך שלם עליכון מפטפטת בדבריה שואלת בשלום הכל׃ בת דברי׃ למטה דן׃ מגיד שהרשע גורם גנאי לו גנאי לאביו גנאי לשבטו׃ כיוצא בו אהליאב בן אחיסמך למטה דן שבח לו שבח לאביו שבח לשבטו׃ ויניחוהו לבדו ולא הניחו המקושש עמו ששניהם היו בפ״א וידעו היו שהמקושש במיתה אבל לא פירש

להם

ומליל ייי עם משה בטורא דסיני למימר׃ תם כלם אללה מוסי פי טור סיני תכלימא׃
מליל עם בני ישראל ותימר להון ארי תיעלון לארעא דאנא יהיב לכון ית
ותשמיט ארעא שמטתא קדם ייי׃ מר בני אסראיל וקל להם אדא דכלתם אלי אלבלד אלדי
אנא מעטיכם פעטלו אלארץ
עטלה ללה׃ שית שנין
תזרע חקלך ושית שנין תכסח
כרמך ותכנוש ית עללתה׃
אן תכון סת סנין תזרע זרעתך
וסת סנין תרכב כרמך ותגמע
גלתהא׃ ובשתא שביעתא
נייח שמטתא יהי לארעא שמטתא
קדם ייי חקלך לא תזרע וכרמך
לא תכסח׃ ופי אלסנה אלסאבעה
עטלה הי סבת ללה לא תזרע
זרעתך ולא תרכב כרמך׃
ית כתי חצדך לא תחצוד וית
ענבי שבקך לא תקטוף שנת
שמטתא יהי לארעא׃ וכלף
זרעך לא תחצדה ואלכראדם
ענבך לא תקטפה לאנהא
סנה עטלה ללארץ׃ ותהי

וידבר יהוה אל משה בהר סיני לאמר׃
דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם
כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן
לכם ושבתה הארץ שבת ליהוה׃ שש
שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר
כרמך ואספת את תבואתה׃ ובשנה
השביעת שבת שבתון יהיה לארץ
שבת ליהוה שדך לא תזרע וכרמך
לא תזמר׃ את ספיח קצירך לא תקצור
ואת ענבי נזירך לא תבצר שנת
שבתון יהיה לארץ׃ והיתה שבת

רשי זל

באיזו מיתה׳ לכך נא׳ כי לא פורש מה יעשה לו׳ אבל במקלל הוא או׳ לפרוש להם ע״פ ה׳ שלא היו יודע׳
אם חייב מיתה אם לאו׳ השומעים אלו העדים׳ כל לרבות את הדיינים׳ את ידיהם או׳ לו דמך בראשך
ואין אנו נענשים על מיתתך שאתה גרמת לך׳ כל העדה במעמד כל העדה מכאן ששלוחו של אדם
כמותו׳ ונשא חטאו בכרת שאין התראה׳ ונוקב שם אינו חייב עד שיברך את השם ולא המקלל בכינוי׳
ונוקב לש׳ קללה כמו מה אקב׳ ואיש כי יכה לפי שנ׳ ומכה איש אינו׳ לא שהרג את האיש אלא המכין
וקטן מניין׳ ת״ל כל נפש אדם׳ כן ינתן בו פי׳ רבותי׳ שאינו נתינת מום ממש אלא תשלומי ממון שמין
אותו כעבד׳ לכך כתי׳ בו ל׳ נתינה דבר הנתון מיד ליד׳ ומכה בהמה ישלמנה׳ למעלה דבר בהורג
בהמה וכאן דבר בעושה בה חבורה׳ ומכה אדם יומת אפי׳ לא הרגו לא עשה בו חבורה שלא נאמר
כאן נפש׳ ובמכה אביו ואמו דבר הכ׳ ובא להקישו למכה בהמה׳ מה מכה בהמה מחיים אף מכה
אביו מחיים פרט למכהו לאחר מיתה לפי שמצי׳ שהמקללו לאחר מיתה חייב הוצרך לו׳ במכה
ופטור ומה בהמה בחבלה שאין חבלה אין תשלומין אף מכה אביו אינו חייב עד שיעשה בו
חבורה׳ אני ה׳ אלהיכם אלהי כולכם אני כשם שאני מיחד שמי עליכם כך אני מיחדו על הגרים׳
ובני ישראל עשו כל המצוה האמורה בסקילה במקום אחר דחייה רגימה ותלייה׳ ברד

ותהי שמיטת ארעא לכון למיכל לך ולעבדך ולאמתך ולאגירך ולתותבך
דדיירין עמך: ולבעירך ולחיתא דבארעך תהי כל עללתה למיכל: ויכון
מאיכבת לכם מאכלה לך ולעבדך ואמתך ואגירך וציפך דמקימין מעך:
ולבאימך ולגוחש דרי פי ארצך
תכון גמיע גלתהא מאכלא:
ותמני לך שבע שמטין
דשנין שבע שנין שבע זמנין ויהון
לך יומי שבע שמטין דשנין ז
ארבעין ותשע שנין: תם אחץ
ג' קנין עטלה ודלך ג' קנין ג'
מראר כתציר גמלה דלך
תקעה ומן קנה: ותעבר
שופר יבבא בירחא שביעאה
בעסרא לירחא ביומא ד
דכפוריא תעברון שופרא
בכל ארעכון: ואצרב בבוק
מגלב פי ליום גשאער מן לשהר
גז והו יום לגפראן אצרבו פיה
באלבוק פי גמיע בלדכם:
ותקדשון

הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך
ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים
עמך: ולבהמתך ולחיה אשר
בארצך תהיה כל תבואתה לאכל:
וספרת לך
שבע שבתת שנים שבע שנים שבע
פעמים והיו לך ימי שבע שבתת
השנים תשע וארבעים שנה: ז
והעברת שופר תרועה בחדש השבעי
בעשור לחדש ביום הכפרים תעבירו
שופר בכל ארצכם: וקדשתם את

יפי"ל

וידבר ה' למשה בהר סיני: מה ענין שמיטה אצל הר סיני והלא כל המצות נאמרו מסיני אלא
מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני אף כל המצות נאמרו
כללותיהן ודקדוקיהן מסיני כך שנויה בת"כ: ונ"ל שכך פירושה שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית
בערבות מואב במשנה תורה למדנו שכללותיה ופרטותיה כולן נאמרו מסיני ובא הכ' ולימד
כאן על כל דבור ודבור שנדבר למשה שמסיני היו כולן כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו ושנאן בערבות
מואב: שבת לה' לשם ה' כשם שנ' בשבת בראשית: ויהיב לארץ לשדות ולכרמים: לא תזמור
שקוצצין זמורותיה ותרגו' לא תכסח ודומה לו קוצים כסוחים: שרופה באש כסוחה: את ספיח
קצירך אפי' לא זרעתה והיא צמחה מן הזרע שנפל בה בעת הקציר הוא קרוי ספיח: לא תקצור
להיות מחזיק בו כשאר קציר אלא הפקר יהיה לכל: נזיריך שהנזרת והפרשת בני אדם מהם ולא
הפקרתם: לא תבצור אותם אינך בוצר אלא מן המופקר: והיתה שבת הא' לכם לאכלה אע"פ
שאסרתים עליך לא באכילה ולא בהנאה אסרתים אלא שלא תנהוג בהם כבעל הבית אלא
הכל יהיו שוים בה אתה ושכירך ותושבך: שבת הארץ לכם לאכלה מן השבות אתה אוכל
ואי אתה אוכל מן השמור: לך ולעבדך ולאמתך לפי שנ' ואכלו אביוני עמך יכול יהיו אסורים באכילה

לעשירים

ותקדשון ית שנת חמשין שנין ותקרון חירותא בארעא לכל יתבהא יובלא היא תהי לכון ותתובון גבר לאחסנתיה וגבר לזרעיתיה תתובון ׃ וקדשו הדה קנה׳ גב ונאדו בעתק פי אלבלד לגמיע אהלהא כתבון לכם אטלאקא יוגע פיהא כל אמר ג׳ עשירתה ולא חוצה ׃

שנת החמשים שנה וקראתם דרור בארץ לכל ישביה יובל הוא תהיה לכם ושבתם איש אל אחזתו ואיש אל משפחתו תשבו׃ יובל הוא שנת החמשים שנה תהיה לכם לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נזריה׃ כי יובל הוא קדש תהיה לכם מן השדה תאכלו את תבואתה׃ בשנת היובל הזאת תשבו איש אל אחזתו׃ וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו׃ במספר

יובלא היא שנת חמשין שנין תהי לכון לא תזרעון ולא תחצדון ית כתהא ולא תקטפון ית שבקהא ׃ ומן זוט הדי סנה׳ גנ הי סנה׳ אטלאק אן לא תזרעו פיהא ולא תחצדו כלפהא ולא תקטפו כראמהא ׃ ארי יובלא היא קודשא תהי לכון מן חקלא תיכלון ית עללתה ׃ לאנהא סנה׳ אטלאק תכון לכם מקדסה ומן אצחרא תאכלו גלתהא מבאחא ׃

ב

בשתא דיובלא הדא תתובון גבר לאחסנתיה ׃ ופי הדה סנה׳ אטלאק ירגע כל אמר אלי חוזה ׃ וארי תזבנון זביני לחברך או תזבנון מידא דחברך לא תונון גבר ית אחוהי ׃ ואדא בעת ביעא לצאחבך או אבתעת מנה פלא יגבן כל ואחד אכיה ׃ במנין שניא

רש״י ז״ל

לך ולעבדך ולאמתך הרי כתוב ועבדים ושפחות אמורין כאן ׃ ולשכירך ולתושבך וגו׳ אף הארמ״ים

ולבהמתך ולחיה אם חיה אוכלת בהמה לא כ״ש שמזונותיה עליך מה ת״ל ולבהמתך הקיש בהמה לחיה כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמתך מן הבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית׃

שבע שבתת שנים שמטות שנים יכול יעשה ז׳ שנים רצופות שמטה ויעשה יובל אחריהם ת״ל ז׳ שנים ז׳ פעמים הרי אומר כל שמטה ושמטה בזמנה׃

והיו לך ימי ז׳ שבתת וגו׳ מגיד לך שאע״פ שלא עשית שמטות עשה יובל לסוף מ״ט שנה ופשוטו של מקרא ועלו חשבון שנות השמטות למספר מ״ט׃

והעברת לשון ויעבירו קול במחנה לשון הכרזה׃

ביום הכפורים ממשמע שנ׳ ביוה״כ איני יודע שהוא בעשור לחודש אם כן למה נאמר בעשור לחדש אלא לומר לך תקיעת בעשור לחודש דוחה שבת בכל ארצכם ואין תקיעת ר״ה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בבית המקדש בלבד׃

וקדשתם בכניסתה מקדשין

בתר יובלא תזבון מן חברך במנין שני עללתא יזבון לך׃ באחצא סנין מן בעד
אלאטלאק תשתרי מן צאחבך ובאחצא גלאתהא יביעהא׃ לפום סגיות שניא
תסגי זבינוהי ולפום זעירות שניא תזער זבינוהי ארי מנין עללתא הוא מזבין
לך׃ כעלי קדר כתרת אלסנין
יגב אן תכתר לה אלתמן ועלי
קדר קלתהא יגוז אן תקלל לה
דלך לאנה אנמא יביעך גלאת
מנאה׃ ולא תונון גבר
ית חבריה ותדחל מאלהך ארי
אנא יי אלהכון׃ ולא יגבן כל ואחד
צאחבה ולית רבך לאני אלה
רבכם עז וגל׃ ותעבדון
ית קימי וית דיני תטרון ותעבדון
יתהון ותתבון על ארעא
לרחצן׃ ואעמלו ברסומי
ואחכאמי ואחפצוהא ואסכנו
אלבלד ואתקין פיה׃ ותתן
ארעא אבה ותיכלון למסבע
ותתבון לרחצן עלה׃ ותעטי
אלארץ תמרהא פתאכלונה הניא
ותקימו בהא ואתקין׃ וארי

שנים אחר היובל תקנה מאת
עמיתך במספר שני תבואות ימכר
לך׃ לפי רב השנים תרבה מקנתו
ולפי מעט השנים תמעיט מקנתו
כי מספר תבואות הוא מכר לך׃ ולא
תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך
כי אני יהוה אלהיכם׃ ועשיתם את
חקתי ואת משפטי תשמרו ועשיתם
אתם וישבתם על הארץ לבטח׃
ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשבע
וישבתם לבטח עליה׃ וכי תאמרו

רש״י

מקדשין אותה בב״ד ואומרין מקודשת השנה׃ וקראתם דרור לעבדים בין נרצע בין שלא כלו לו
שש שנים משנמכר א״ר יהודה מהו ל׳ דרור כמדייר בה דירה וגו׳ שדר בכל מקום שהוא רוצה ואינו
ברשות אחרים׃ יובל היא׳ שנה זו מובדלת מכל שאר שנים בנקיבת שם לה לבדה׳ ומה שמה יובל שמה
ע״ש תקיעת שופר׃ ושבתם איש אל אחוזתו׳ שהשדות חוזרות לבעליהן׃
ואיש אל משפחתו תשובו׳ לרבות את הנרצע׃ יובל היא שנת החמשים שנה׳ מה ת״ל לפי שנ׳ וקדשתם
וגו׳ כדאי׳ כר״ה ות״כ׃ את נזיריה את הענבים המשומרים אבל בוצר אתה מן המופקרים כשם שנא׳
בשביעית כך נא׳ ביובל נמצאו שתי שנים קדושות סמוכות זו לזו שנת מ״ט שמטה ושנת נ׳ יובל׃ קדש
תהיה לכם תופסת דמיה כהקדש יכול תצא היא לחולין ת״ל תהיה בהוייה תהא׃ מן השדה תאכלו׳
ע״י השדה אתה אוכל מן הבית אם כלה לחיה מן השדה אתה צריך לבער מן הבית כשם שנ׳ בשביעית
כך נא׳ ביובל׃ תשובו איש אל אחוזתו והרי כבר נא׳ ושבתם איש אל אחוזתו אלא לרבות המוכר שדהו
ועמד בנו וגאלה שחוזרת לאביו ביובל׃ וכי תמכרו וגו׳ לפי פשוטו כמשמעו ועוד יש דרשה מנין
כשאתה מוכר מכור לישראל חבירך ת״ל וכי תמכרו ממכר לעמיתך מכור׳ ומנין שאם באת לקנות

וארי תימרון מא ניכול בשתא שביעתא הא לא נזרע ולא נכנוש ית עללתנא" פאן קלתם מא נאכל פי אלסנה אלז' אד לא נזרע ולא נגמע גלתנא" ואפקיד ית ברכתי לכון בשתא שתיתיתא ותעביד ית עללתא לתלת שנין" פאני אמר בברכתי לכם פי אלסנה אלסאדסה פתכרג לכם גלתהא לג' סנין" ותזרעון ית שתא תמינתא ותיכלון מן עללתא עתיקא עד שתא תשיעתא עד מיעל עללתה תיכלון עתיקא" פתזרעון פי אלסנה אלתאמנה ותאכלון מן גלתהא עתיקא ואלי אלסנה אלתאסעה אלי מגי גלתהא תאכלו עתיקא" וארעא לא תזדבן לחלוטין ארי דילי ארעא ארי דיירין ותותבין אתון קדמי" ואלארץ פלא תבאע בתאתא לאנהא לי ואנמא אנתם סכאן ונזלא לדי" ובכל ארע אחסנתכון פורקנא תתנון לארעא" ופי גמיע בלאד חוזכם אגעלו פכאכא לארץ"

מה נאכל בשנה השביעת הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו: וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים: וזרעתם את השנה השמינת ואכלתם מן התבואה ישן עד השנה התשיעת עד בוא תבואתה תאכלו ישן: והארץ לא תמכר לצמתת כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי: ובכל ארץ אחזתכם גאלה תתנו לארץ:

רש"י ז"ל

קנה מישראל חבירך ת"ל או קנה מיד עמיתך קנה" אל תונו זו אונאת ממון" במספר שנים אחר היובל תקנה זהו פשוטו ליישב המקרא על אופניו על האונאה בא להזהיר כשתקנה או תמכור קרקע דעו כמה שנים יש עד היובל ולפי השנים ותבואות השדה שהיא ראויה לעשות ימכור המוכר ויקנה הקונה שהרי סופו להחזירה לו בשנת היובל ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים הרי נתאנה לוקח ואם יש שנים מרובות ואכל ממנה תבואות הרבה הרי נתאנה מוכר לפי' צריך לקנותה לפי הזמן וזה"ש במספר שני תבואות ימכר לך לפי מנין שני התבואות שתהא עומדת ביד הלוקח תמכור לו" ורבותי' דרשו מכאן שהמוכר שדהו אינו רשאי לגאול פחות משתי שנים שתעמוד שתי שנים ביד הלוקח מיום ליום ואפי' יש ג' תבואות באותן שתי שנים כגון שמכרה לו בקמותיה' ושני אינו יוצא מידי פשוטו כלו' מספר שנים של תבואות ולא של שדפון ומיעוט שנים שתים" תרבה מקנתו תמכרנה ביוקר" תמעיט מקנתו תמעיט בדמיה" ולא תונו איש את עמיתו כאן הזהיר על אונאת דברים שלא יקניט את חבירו ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאתו של יועץ' וא"ת מי יודע אם נתכוונתי לרעה לכך נא' ויראת מאלהיך היודע מחשבות הוא כל דבר המסור ללב שאין מכיר בו אלא מי שהמחשבה בלבו נא' בו ויראת מאלהיך" וישבתם על הארץ לבטח שבעון שמטה יש' גולין שנ' אז תרצה הארץ את

ארי יתמסכן אחוך ויזבין מאחסנתיה וייתי פריקיה דקריב ליה ויפרוק ית זביני אחוהי ואדא תמסכן אכוך ובאע שיא מן חוזה פליאת וליה אלאקרב אליה ויתוכלא ביע אכיה וגבר ארי לא יהי ליה פריק ויתדביק ידיה וישכח כמסת פורקניה ואי רג'ל לם יכון לה ולי ונאלת ידה ווצ'ב במקדאר פכאכה

בג כי ימוך אחיך ומכר מאחזתו ובא גאלו הקרב אליו וגאל את ממכר אחיו ואיש כי לא יהיה לו גאל והשיגה ידו ומצא כדי גאלתו וחשב את שני ממכרו והשיב את העדף לאיש אשר מכר לו ושב לאחזתו ואם לא מצאה ידו די השיב לו והיה ממכרו ביד הקנה אתו עד שנת היבל ויצא ביבל ושב לאחזתו

ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה והיתה גאלתו עד תם שנת ממכרו

ויחשב ית שני זבינוהי ויתיב ית מותרא לגבר דזבין ליה ויתוב לאחסנתיה כליחסב סנין ביעה וירד אלפאצ'ל אלא ארגל שדי באעה לה וירגע אלי חוזה ואם לא תשכח ידיה כמסת דיתיב ליה ויהי זבינוהי ביד דזבין יתיה עד שתא דיובלא ויפוק ביובלא ויתוב לאחסנתיה ואן לם תנל ידה מקדאר מא ירד לה כליבק ביעה פי יד אלמשתרי לה אלי סנה אלאטלאק ויכרג פיהא ויירגע אלי חוזה

וגבר ארי יזבין בית מותב קרתא מקפא שור ויהי פורקניה עד משלם שתא דזבינוהי עדן בעדן יהי פורקניה ואי רגל באע ביתא מסכנא פי קריה להא סור פליכון באלכיאר אלי אנקצ'א סנה מן יום ביעה ויכון פכאכה חולא

רש"י

שבתתיה והרצת את שבתותיה וע' שנה של גלות בבל כנגד ע' שמיטות שביטלו הין. ונתנה הארץ פריה וגו' וישבתם לבטח עליה שלא תדאגו משנת בצורת. ואכלתם לשובע אף בתוך המעיים תהא בו ברכה. ולא נאסוף אל הבית את תבואתנו כגון יין ופירות האילן וספיחין הבאין מאיליהן. לשלש השנים לקצת הששית מניסן ועד ר"ה ולשביעית ולשמינית שיזרעו בשמינית במרחשון ויקצרו בניסן. עד השנה הט' עד חג הסוכות של תשיעית עד בוא תבואתה של שמינית לתוך הבית שכל ימות הקיץ היו בשדה בגרנות ובתשרי הוא עת האסיף לבית ופעמים שהיתה צריכה לעשות לד' שנים בששית שלפני השמטה השביעית שהן בטלין מעבודת קרקע שתי שנים רצופות הז' והיובל ומקרא זה נאמר בשאר השמטות כולן. והארץ לא תמכר ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים ביובל שלא יהא הלוקח כובשה. לצמיתות לפסיקה למכירה פסוקה עולמית. כי לי הארץ אל תרע עינך בה שאינה שלך. ובכל ארץ אחוזתכם לרבות בתים ועבד עברי ודבר זה מפורש בקדושין בפ"א. ולפי פשוטו סמך אותו לפרשה של אחריו שהמוכר אחוזתו רשאי לגאלה לאחר שתי שנים

או

ואם לא יתפריק עד משלם ליה שתא שלמתא ויקום ביתא דבקרתא דליה שורא לחלוטין לדזבן יתיה לדרוהי לא יפוק ביובלא. ואן לם יפתכה אלי אן כמלת לה סנה תאמה פקד תתבת אלבית אלדי פי אלקריה אלתי להא סור כתאבתא ללמשתרי ולא גישה ולא יכרג פי אלאטלאק.

ימים תהיה גאלתו. ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה וקם הבית אשר בעיר אשר לא חמה לצמיתת לקנה אתו לדרתיו לא יצא ביבל. ובתי החצרים אשר אין להם חמה סביב על שדה הארץ יחשב גאלה תהיה לו וביבל יצא. וערי הלוים בתי ערי אחזתם גאלת עולם תהיה ללוים. ואשר יגאל מן הלוים ויצא ממכר בית ועיר אחזתו ביבל כי בתי ערי הלוים הוא אחזתם בתוך

ובתי פצחיא דלית להון שור מקף סחור סחור על חקל ארעא יתחשבון פורקנא תהי ליה וביובלא יפקון. וביות אלחצאר אלתי ליס להא סור יחיט בהא כמתל ציאע אלארץ תחסב אן יכון להא ולאיה ותכרג פי אלאטלאק. וקרוי ליואי בתי קרוי אחסנתהון פורקן עלם תהי לליואי. ואמא קרא אלליואניין וביות קרא חוזהם פלהם אן יפתכוהא אבדא. ודיפרוק מן ליואי ויפוק זביני ביתא וקרוי אחסנתיה ביובלא ארי בתי קרוי ליואי היא אחסנתהון בגו בני ישראל. ומן יתתרי דלך מנהם פליכרג כל מביע וקרא חוזהם פי אלאטלאק לאן ביותהם וקראהם הי חוזהם פימא בין בני אסראיל.

רש"י

אוהבו או קרובו ואין הלוקח יכול לעכבו. כי ימוך אחיך ומכר. מלמד שאין אדם רשאי למכור שדהו אלא מחמת דוחק עוני. מאחוזתו ולא כולה, לימד דרך ארץ שישייר שדה לעצמו. וגאל את ממכר אחיו ואין הלוקח יכול לעכב. ואיש כי לא יהיה לו גואל. וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים, אלא גואל שיוכל לגאול ממכרו. וחשב את שני ממכרו. כמה שנים היו עד היובל כך וכך, וכמה מכרתי לך כך וכך, עתיד היית להחזירה ביובל, נמצאת קונה מקח התבואות כפי החשבון של כל שנה. אכלת אותה ג' שנים או ד', הוצא את דמיהם מן החשבון וטול את השאר. וזהו והשיב את העודף, בדמי המקח על האכילה שאכלה ויתנם ללוקח. לאיש אשר מכר לו. המוכר הזה שבא לגאלה. די השיב לו מכאן שאינו גואל לחצאין. עד שנת היובל שלא יכנס לתוך אותה שנה, שבלום שהיובל משמט בתחלתו והיא משמטת בסופה. בית מושב עיר חומה. בית בתוך עיר המוקפת חומה מימות יהושע בן נון. והיתה גאולתו. לפי שנאמר בשדה שיכול לגאלה משתי שנים ואילך כל זמן שירצה, ובתוך שתי שנים הראשונים אינו יכול לגאלה, הוצרך לפרש בזה שהוא חילוף, שאם רצה לגאול בשנה ראשונה גואלה ולאחר מכן אינו גואלה. והיתה

יחקל' רוח קרויהון לא יזדבן' ארי אחסנת עלם' הוא להון" וציאוע כנא קהאהם לא תבאוע אבדא לאנהא חוז לדהר להם" וארי יתמסכן אחוך' ותמוט ידיה עמך' ותתקיף ביה' ידור ויתותב' וייחי עמך" וארי' תמסכן אחיך ומטת ידה מעך כאנדרה

באן יכון לך סאכנא וציפא ד ויתנא מעך" לא תיסב מנה חיבוליא ורביתא' ותדחל מאלהך' וייחי אחוך עמך" לא תאכל מנה עיינה ולא רבא וכפדכך יעיש מעך" ית כספך' לא תתין ליה בחיבוליא' וברביתא לא תתין מיכלך" ולא תדפע ליה ורקך ולא טעאמך בעיינה ולא נרבא"

אנא יי' אלהכון' דאפיקית יתכון מארעא דמצ' למיתן לכון ית ארעא דכנען' למהוי לכון לאלה" לאני אלה דנכם אמכרג' מן בלד מצר לאעטיכם בלד כנעאן לאכון לכם אלאהא"

בני ישראל' ושדה מגרש עריהם לא ימכר כי אחזת עולם הוא להם׃

וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך׃ אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלהיך וחי אחיך עמך׃ את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך׃ אני יהוה אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים׃

רש"י ז"ל

והיי גאולתו של בית" ימים ימי שנה שלימה קרויה ימים וכן תשב הנערה אתנו ימים" לצמיתת יצא מרשותו של מוכר ועומד ברשות של קונה" לא יצא ביובל א"ר ספרא אם הגיע בו יובל בתוך שנתו לא יצא" ובתי החצרים כתרגו' פצחין עיירות פתוחות מאין חומה' ויש הרבה בספר יהושע הערים וחצריהם בחצריהם ובטירותם" על שדה הארץ יחשב הרי הן כשדות הנגאלין עד היובל ויוצאין ביובל לבעלים אם לא נגאלו" גאלה תהיה להם מיד אם ירצה' ובו' יגאלו מכח שדות שהם שדות אין נגאלות עד שתי שנים" וכיוצא יצא בחנם' וערי הלוים שמונה ומ"ח עיר שנתנו להם" גאולת עולם תהיה גוא' מיד אפי' לפני שתי שנים אם מכרו שדה משדותיהם הנתונות להם באלפים אמה סביבות הערי' ואם מכרו בית בעיר חומה נגאלין לעולם ואינו חלוט לסוף שנה" ואשר יגאל מן הלוים' ואם יקנה בית או עיר מהם ויצא ביובל אותו ממכר של בית או של עיר חומה וישוב ללוי שמכרו ולא יהיה חלוט כשאר בתי ערי חומה של ישראל וגאולתו למכירה' ד"א לבי שנ' גאולת עולם תהיה ללוים' יכול לא דבר הכ' אלא בלוקח ישראל שקנה בית בערי הלוים אבל לוי שקנה מלוי יהיה חלוט ת"ל ואשר יגאל מן הלוים' אף הגואל מיד לוי גוא' גאולת עולם" ויצא ממכר בית' הרי מצוה אחרת' ואם לא גאלה יוצאה ביובל ואינו נחלט לסוף שנה בבית של ישר"

וארי יתמסכן אחוך עמך ויזדבן לך לא תפלח ביה פולחן עבדין. ואד' תמסכן אכיך מעך ובאע נפסה לך פלא תסתכדמה כדמה' אלעביד. כאגירא כתותבא יהי עמך עד שתא דיובלא יפלח עמך. כאלאגיר או אלתואטן יכון מעך אלי סנה' אלטלאק יכדמך. ויפוק מעמך הוא ובנוהי עמיה ויתוב לזרעיתיה ולאחסנת אבהתוהי יתוב. תם יכרג מן ענדך הו ובניה מעה וירגע אלי עשירתה ואלי חוז אבאיה. ארי עבדי אנון דאפיקית יתהון מארעא דמצ' לא יזדבנון זבין עבדין. לאנהם עבידי אלדי אכרגתהם מן בלד מצר פלא יבאעו ביע אלעביד. לא תפלח ביה בקשיו ותדחל מאלהך. לא תתסלט עליה באלעסף וכף רבך. ועבדך ואמתך דיהון לך מן עממיא דבסחרניכון מנהון תקנון עבדין ואמהן. ועבדך ואמתך אלדי יכונאן לך מן אלאמם אלדין חולכם מנהם תקתנון אלעביד ואלאמא.

וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר־לָךְ לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עָבֶד׃ כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ׃ וְיָצָא מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל־אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב׃ כִּי־עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד׃ לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ׃ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ־לָךְ מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאָמָה׃

רש"י ז"ל

כי בתי ערי הלוים היא אחוזתם. לא היו להם נחלת שדות וכרמים אלא ערים לשבת ומגרשיהם לפי' הם להם במקום שדות ויש להם גאולה כשדות שלא יופקעו נחלתם מהם. ושדה מגרש עריהם לא ימכר מכר גזבר. שאם הקדיש בן לוי את שדהו ולא גאלו ומכרו גזבר אינה יוצאה לכהנים ביובל כמו שיוצאה בישר' ואם מכר אחה לאיש אחר לא יצא עוד אבל בן לוי גואל לעולם. והחזקת בו אל תניחהו שירד ויפול ויהי קשה להקימו אלא חזקהו משעת מוטת האר"ץ היד. למה זה דומה למשוי שעל החמור עודהו על החמור אחד תופס בו ומעמידו נפל לארץ חמשה אין מעמידין אותו. גר ותושב אף אם הוא גר או תושב. ואיזהו תושב זה שקיבל עליו שלא לעבוד ע"ז ואוכל נבלות. ויראת מאלהיך לפי שדעתו של אדם נמשכת אחר הרבית וקשה לפרוש הימנו ומורה לעצמו היתר בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו הוצרך לו' ויראת מאלהיך או התולה מעותיו בגוי להלוותם לישר' ברבית הג' דבר המסור ללבו של אדם ומחשבתו לפי' הוצרך לו' ויראת מאלהיך. אשר הוצאתי אתכם מא' מצ' והבחנתי בין בכור לשאינו בכור אף אני יודע ונפרע מן המלוה מעות לי"ש ברבית ואו' שגלוי הם. ד"א אשר הוצאתי אתכם מא' מצ' ע"מ שתקבלו עליכם מצותי ואפילו

הם

ואף מבני תותביא ערליא דדיירין עמכון מנהון תזבנון ומזרעיתהון דעמכון דאתילידו בארעכון ויהון לכון לאחסנא׃ ואיצא מן בני אלגרבא אלמקימין מעכם מנהם תשתרון ומן עשירתהם אלמולודין פי בלדכם יכונון לכם חוזא׃ ותחסנון יתהון לבניכון בתריכון לירות אחסנא לעלם בהון תפלחון ובאחיכון בני ישראל גבר באחוהי לא תפלח ביה בקשיו׃ ותוורת ונהם לבניכם מן בעדכם כ כמורת לחוז ותסתכדמונהם אבדא ואמא באכותכם בני אס פכל ואחד לא יסתולי עלי אכיה באקמא׃ וארי תדביק יד ערל ותותב עמך ויתמסכן אחוך עמיה ויזדבן לערל תותב עמך או לארמאי מזרעית גיורא׃ ואן נאלת יד גריב או סאכן מעך ותמאהן אכיך ענדה פבאע נפסה לגריב או סאכן מעך או לאצל עשילה גריב׃ בתר דיזדבן פרקנא תהי ליה חד מאחוהי יפרקניה׃ פבעד מא אנבאע יכון לה פכאכא ואחד מן אכותה יפתכה׃

וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם והיו לכם לאחזה׃ והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם לרשת אחזה לעלם בהם תעבדו ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך׃

וכי תשיג יד גר ותושב עמך ומך אחיך עמו ונמכר לגר תושב עמך או לעקר משפחת גר׃ אחרי נמכר גאלה תהיה לו אחד

רש״י

הם כנדות עליכם׃ לתת לכם את ארץ כנען בשכר שתקבלו עליכם מצותי׃ להיות לכם לאלהים שכל הדר בא״י אני לו לאלהים וכל היוצא ממנה כעו״ג׃ עבודת עבד עבודה של גנאי שיהא ניכר בה כעבד שלא יוליך כליו אחריו לבית המרחץ ולא ינעול לו מנעליו׃ כשכיר כתושב עבודת קרקע ומלאכת אומנות כשאר שכירים התנהג בו׃ עד שנת היובל אם פגע בו יובל לפני שש שנים היובל מוציאו׃ ובניו עמו א״ר שמעון אם הוא נמכר בניו מי מכרן אלא מכאן שרבו חייב במזונות אשתו ובניו׃ ואל אחוזת אבותיו אל כבוד אבותיו ואין לזלזלו בכך׃ אחזת הזקת׃ כי עבדי הם שטרי קודם׃ לא ימכרו ממכרת עבד בהכרזה יש כאן עבד למכור ולא יעמידנו על אבן המקח׃ לא תרדה בו בפרך מלאכה שלא לצורך כדי לענותו אל תאמר לו החם לי את הכוס הזה והוא אינו צריך עדור תחת הגפן עד שאבא שמא תאמר אין מכיר בדבר אם לצורך אם לאו ואו׳ אני לו שהוא לצורך הרי הדבר מסור ללבו של אדם העושהו לכך נא׳ ויראת מאלהיך׃ ועבדך ואמתך א״ל אם תאמר א״כ במה אשתמש בעבדי אינן מושל באומנות איני נוחל

או אחבוהי או בר אחבוהי יפרקניה׳ או מקריב בסריה מזרעיתיה יפרקניה׳ או
תדביק ידיה ויתפריק ״ או עמה או ן׳ עמה יפתכה או מן נסיב דאכלה מן עשירתה
יפתכה או תנאל ידה פכך נפסה ״ ויחשיב עם זבניה׳ משתא דאזדבן ליה׳ עד שתא
דיובלא׳ ויהי׳ כסף זבינוהי׳
במנין שניא׳ כיומי אגירא יהי׳
עמיה ״ פליחאסב משתריה
כם מן סנה׳ אנבאע לה אלי סנה׳
אלאטלאק ויסקט תמן ביעה
עלי אחצא אלסנין וליכון מעה
מתל כאיאם אלאגיר׳ אם
עוד סגיות בשניא׳ לפומהן יתיב
פורקניה׳ מכסף זבינוהי ״ אן בקי
מנהא כתירה פעלי קדרהא ירד
פכאכה מנסובא מן תמן שראה ״
ואם זעיר אשתאר בשניא׳
עד שתא דיובלא ויחשיב ליה׳
כפום שנוהי׳ יתיב ית פורקניה ״
ואן בקי מנהא קלילה אלי סנה׳
אלאטלאק פליחאספה ועלי קדרהא
ירד פכאכה ״ כאגיר שנא׳ בשנא
יהי עמיה׳ לא יפלח ביה בקשיו׳ לעינך ״
בל כאלאגיר סנה בסנה יכון מעה לא
יסתולי עליה באלקסר בחצרתך ״

מאחיו יגאלנו: או דדו או בן דדו יגאלנו
או משאר בשרו ממשפחתו יגאלנו
או השיגה ידו ונגאל: וחשב עם קנהו
משנת המכרו לו עד שנת היבל והיה
כסף ממכרו במספר שנים כימי שכיר
יהיה עמו: אם עוד רבות בשנים לפיהן
ישיב גאלתו מכסף מקנתו: ואם
מעט נשאר בשנים עד שנת היבל
וחשב לו כפי שניו ישיב את גאלתו:
כשכיר שנה בשנה יהיה עמו לא

רשי ז״ל

שהרי הזהרתני לא תחיה כל נשמה אלא מי ישמשני ״
מאת הגוים הם יהיו לך לעבדים ״אשר סביבותיכם
ולא שבתוך גבול ארצכם שהרי בהם אמרתי לא
תחיה כל נשמה ״וגם מבני התושבים שבאו
מסביבותיכם לישא נשים בארצכם וילדו להם הבן הולך אחר האב ולא אחר האם ואינו בכלל
לא תחיה כל נשמה אלא אתה מותר לקנותו כעבד ״ מהם תקנו אותם תקנו ״והתנחלתם אותם
לבניכם החזיקו בהם לנחלה לצורך בניכם אחריכם ולא יתכן לפרש הנחילום לבניכם שאם כן היה ל׳
לכתוב והנחלתם אותם לבניכם ״והתנחלתם כמו והתחזקתם ״איש באחיו לרבות נשיא בעמו
ומלך במשרתיו שלא לרדות בהם בפרך ״יד גר ותושב גר והוא תושב כתרגו׳ יד ערל ותותב
וסופו מוכיח ונמכר לגר תושב ״וכי תשיג יד׳ עמך מי גרם לו שיעשיר דבוקו עמך ״ומך אחיך
עמו ״מי גרם לו שימוך דבוקו עמך ע״י שלמד ממעשיו ״משפחת גר זה הארמי כשהוא או׳
לעקר זה הנמכר לע״ז עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב עצים ולשאוב מים ״
גאולה תהיה לו מיד אל תניחהו שיטמע עד שנת היובל שהרי כל עצמו לא קנאו אלא לעבדו

עד

ואם לא יתפריק באלין ויפוק בשתא דיובילא הוא ובנוהי עמיה׃ ארי דילי בני ישראל עבדין עבדי
ואן לם יכפך בהד׳ לאמור כ׳ איברא׳ כי קנה׳ לאטלאך הו וצטר מעה׃
חנון דאפיקית יתהון מארעא דמצ׳ אנא יי׳ אלהכון׃ לאן כני אם עביד לי אדהם עבידי
אלדי אכרגתהם מן בלד מצר אנא
אלה רככם׃ לא תעבדון לכון
טעון וצילם וקמא לא תקימון
לכון ואבן סגדא לא תתנון
בארעכון למסגד עלה׳ ארי
אנא יי׳ אלהכון׃ לא תצנעו לכם
אותאנא ומנחותא ונצבא לא
תקימו לכם וחגרא מזכרפא
לא תצנעו פי בלדכם לתסגד
עליהא לאני אלה רבכם ואחד׃
ית יומי שביא דילי תיטרון
ולבית מקדשי תהון דחלין אנא
יי׳ קבותי כאחפצוהא ומקדשי
פהאבוה אנא אלה אגאניכם
כירא׃ אם

ירדנו בפרך לעיניך׃ ואם לא יגאל
באלה ויצא בשנת היבל הוא ובניו
עמו׃ כי לי בני ישראל עבדים עבדי
הם אשר הוצאתי אתם מארץ
מצרים אני יהוה אלהיכם׃ לא תעשו
לכם אלילים ופסל ומצבה לא תקימו
לכם ואבן משכית לא תתנו
בארצכם להשתחות עליה כי אני
יהוה אלהיכם׃ את שבתתי תשמרו
ומקדשי תיראו אני יהוה׃

נ״ו פסו׳ פי׳ חטיל׳ גו״ד

רש״י ז״ל

עד היובל שהרי ביובל יצא כמ״ש
למטה ויצא בשנת היובל ובגוי שתחת ידך הכ׳ מדבר ׳ואעפ״כ לא תבא עליו בעקיפין מפני חלול
השם לא כשאבא ליגאל ידקדק בחשבון לפי המגיע בכל שנה ושנה ינכה לו הגוי מדמיו אם היו
כ׳ שנה משנמכר עד היובל וקנאו בכ׳ מנה ׳נמצא שקנה הגוי עבודת שנה במנה׳ ואם שהה זה
אצלו חמש שנים ובא ליגאל ינכה לו חמשת מנים ויתן לו העבד ט״ו מנים וזהו והיה כסף ממכרו
במספר שנים ׳׳כימי שכיר יהיה עמו חשבון המגיע לכל שנה ושנה ׳׳יחשב כאלו נשכר עמו כל שנה
במנה וינכה לו׳׳ אם עוד רבות בשנים עד היובל׳׳ לפי׳ן הכל כמו שפירשתי ׳׳לא ירדנו בפרך לעיניך
כלו׳ ואתה רואה ׳ואם לא יגאל באלה ׳באלה הוא נגאל ואינו נגאל בשש ׳׳כי לי בני יש׳ עבדים שטרי
קודם׳׳ אני ה׳ אלהיכם ׳כל המשעבדן מלמטה כאלו משעבדן מלמעלה׳׳ לא תעשו לכם אלילים׳
כנגדו הנמכר לנכרי שלא יאמר הואיל ורבי מגלה עריות אף אני אעשה כמותו׳ הואיל ורבי
עע״ז אף אני אעשה כמותו׳ הואיל ור׳ מחלל את השבתות אף אני אעשה כמותו׳ לכך נקראו ד
מקראות הללו כאמרו על הסדר בתחלה הזהיר על הש׳ ואם חמד ממון ונחשד עליה׳ קומו
למכור מטלטליו לכך סמך לה וכי תמכרו ממכר ׳לא חזר בו סוף מוכר אחוזתו ׳לא חזר בו
סוף מוכר את ביתו ׳לא חזר בו סוף לווה ברבית ׳כל אלו האחרונות קשות מן הראשונות׳ לא חזר בו
סוף מוכר את עצמו ׳לא חזרבו לא דיו לישר׳ אלא אפי׳ לנכרי׳׳ ואבן משכית לשון כסוי כמו ושכותי

בחקתי

אם בקימי תהכון וית פקודי תטרון ותעבדון יתהון׃ אן אן קרתם בלקומי
וחפצתם וצאיאי ועמלתם בהא׃ ואתין מטריכון בעדניהון ותתין ארעא
עללתה ואילן חקלא יתין איביה׃ נזלת אגיאתכם פי אוקאתהא ואעטת אלארץ
גלתהא ושגר אלצחרא יעטי
תמרה׃ ויערע לכון
דיָשא לקטפא וקטפא יערע
לאפקות בר זרעא ותיכלון
לחמכון למסבע ותתבון לרוחצן
בארעכון׃ חתי ידרך עלכם אלדיס
אלקטף ואלקטף ידרך אלבדאר
פתאכלון טעאמכם הניא
ותקימון ואמנין פי בלדכם׃
ואתין שלמא בארעא
ותשרון ולית דמניד ואבטיל
חיתא בישתא מן ארעא ודקטלין
בחרבא לא יעדון בארעכון׃
ואגעל לכם אלסלאמה פי אלארץ
פתרקדון וליס מזעג ואעטל
אלחיואן אלמפסד מן אלארץ וסיף לא
ימר פי בלדכם׃ ותרדפון ית בעלי
דבביכון ויפלון קדמיכון לחרבא׃
ואדא כלבתם אעדאיכם וקעו בין
אידיכם תחת סיופכם׃ וירדפון

אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו
ועשיתם אתם ונתתי גשמיכם בעתם
ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן
פריו והשיג לכם דיש את בציר ובציר
ישיג את זרע ואכלתם לחמכם
לשבע וישבתם לבטח בארצכם
ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין
מחריד והשבתי חיה רעה מן הארץ
וחרב לא תעבר בארצכם ורדפתם
את איביכם ונפלו לפניכם לחרב

רש"י ז"ל

כמו שמכסין כמו הקרקע ברצפת אבנים להשתחות עליה אפי' לשמים לפי שהשתחויה בפישוט ידים ורגלים היא ואסרה תורה לעשות כן חוץ מן המקדש׃ אני ה' נאמן לשלם שכר

אם בחקתי תלכו יכול זה קיום המצות כשהוא או' ועשיתם אותם הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה׃ ואת מצותי תשמרו הוו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים כמו שנ' ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם׃ בעתם בשעה שאין דרך בני אדם לצאת כגון בלילי שבתות׃ ועץ השדה יתן פריו הן אילני סרק ועתידין לעשות פירות׃ והשיג לכם דיש את בציר שיהא הדיש מרובה ואתם עסוקים בו עד הבציר ובבציר תעסקו עד זמן הזרע׃ ואכלתם לחמכם לשובע אוכל קמעא והוא מתברך במעיו׃ ונתתי שלום שמא תאמ' הרי מאכל והרי משתה אם אין שלום אין כלום ת"ל אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ מכאן שהשלום שקול כנגד הכל וכן הוא אומר עושה שלום ובורא את הכל׃ וחרב לא תעבר בארצכם א"צ לו' שלא יבאו למלחמה אלא אפי' לעבור דרך ארצכם ממדינה למדינה׃ לפניכם לחרב איש בחרב רעהו׃ ורדפו מכם מן החלשים שבכם ולא מן הגבורים שבכם׃ חמשה מאה ומאה רבבה וכי כך הוא החשבון והלא לא

וירדפון מנכון חמשא למאה ומאה מנכון לרבותא יערקון ויפלון בעלי דבביכון קדמיכון לחרבא׃ חתי׳ ויכלב מנכם ג׳ מאיה ומאיה תכלב רבוה ויקע אעדאיכם בין אידיכם תחת סיופכם׃ ואתפני במימרי לאיטבא לכון ואפיש יתכון ואסגי יתכון ואקים ית קימי עמכון׃ ואקבל אליכם ואתמרכם ואכתרכם ואתם עהדי לכם׃ ותיכלון עתיקא דעתיק ועתיקא מן קדם חדתא תפנון׃ ותאכלון עתיק אלמעתק ותכרגון אלעתיק מן חצרה אלחדית׃ ואתין משכני ביניכון ולא ירחיק מימרי יתכון׃ ואגעל מסכני פימא בינכם ולא אקטעכם׃ ואשרי שכינתי ביניכון ואהוי לכון לאלה ואתון תהון קדמי לעם׃ ואסייר נורי פימא בינכם ואכון לכם אלאהא ואנתם תכונו לי שעבא כאצה׃

ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדפו ונפלו איביכם לפניכם לחרב׃ ופניתי אליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם והקימתי את בריתי אתכם׃ ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציאו׃ ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם׃ והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם׃

רשי ז״ל

הי׳ צריך לו׳ אא ומאה מכם שני אלפים ירדופו אא אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובין העושין את התורה׃ ונפלו איביכם לפניכם לחרב׃ שיהיו נופלין שלא כדרך הארץ׃ ופניתי אליכם אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם׃ משל למה״ד למלך ששכר פועלים הרבה והי׳ שם פועל אחד שעשה עמו מלאכה ימים הרבה וכו׳ כדאי׳ בת״כ׃ והפריתי אתכם בפרי׳ ורבי׳׃ והרביתי אתכם בקומה זקופה׃ והקימותי את בריתי אתכם׃ ברית חדשה לא כברית הראשונה שהפרתם אותה אלא ברית חדשה שלא תופר כענ׳ וכרתי את בית יש׳ ואת בית יהודה ברית חדשה׳ לא כברית וגו׳׃ ואכלתם ישן נושן הפירות יהיו משתמרים וטובים להתישן שיהא ישן הנושן של שלש שנים יפה לאכול משל אשתקד׃ וישן מפני חדש תוציאו שיהיו הגרנות מלאות חדש והאוצרות מלאות ישן וצריכין אתם לפנות האוצרות למקום אחר לתת החדש לתוכן׃ ונתתי משכני זה בהמ״ק׃ ולא תגעל נפשי אין רוחי קצה בכם כל געילה ל׳ פליטת דבר הבלוע בדבר כמו כי שם נגעל מגן גבורים לא קיבל המשיחה שמושחין מגן של עור מבושל כדי להחליק מעליו מכת חץ או חנית שלא יקוב העור׃ והתהלכתי בתוככם אטייל עמכם בג״ע כא׳ מכם ולא תהיו מזדעזעין ממני יכול לא תיראו ממני ת״ל והייתי לכם לאלהים׃ אני ה׳ אלהיכם׃ כדאי אני שתאמינו בי שאני יכול לעשות כל אלה שהרי הוצאתי את׳ מא׳ מצ׳ ועשיתי לכם נסים גדולים׃ מוטות כמין יתד בשני ראשי העול המעכבים המוסרה שלא תצא מראש השור ויתיר הקשר כמו עשה לך מוסרות ומוטות׃ קוממיות בקומה זקופה׃ ואם לא

אנא יי׳ אלהכון דאפיקית יתכון מארעא דמצ׳ מלמהוי להון עבדין ותברית ניר עממיא מנכון ודברית יתכון בחירותא״ אנא אללה רבכם אלדי אכרגתכם מן בלד מצר מן אן תכונו להם עבידא וכסרת קראביק אנירכם וסיירתכם אחראראַ״ ואם לא תקבלון למימרי ולא תעבדון ית כל פקודיא האלין״

אני יהוה אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים מהית להם עבדים ואשבר מטת עלכם ואולך אתכם קוממיות׃ ואם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצות האלה׃ ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי להפרכם את בריתי׃ אף אני אעשה זאת לכם והפקדתי עליכם בהלה את השחפת ואת הקדחת מכלות עינים ומדיבת נפש וזרעתם לריק זרעכם ואכלהו איביכם׃

ואן לם תסמעו לי ותטיעו ולא תעמלו בגמיע הדה אלוצאיא״ ואם בקימי תקצון ואם ית דיני תרחיק נפשכון בדיל דלא למעבד ית כל פקודיי לאשניותכון ית קימי״ ואן זהדתם פי רסומי ואסתכרהת נפוסכם אחכאמי ולא תעמלון וצאיאי ותנקצון עהדי״ אף אנא אעביד דא לכון ואסער עליכון בהולתא ית שחפתא וית קדחתא מחשכן עינין ומפחן נפש ותזרעון לריקנו זרעכון ויכלוניה סנאיכון״ אנא איצא אצנע בכם הדה שעקובאת ואווכל בכם עלי׳ לרעב מן חמא אלסל ואלחארה מא תשבץ עיונכם ותדבל נפוסכם ותזרעון זרעכם לבאטל ויאכלוה אעדאיכם״

רש״י ז״ל

ואם לא תשמעו לי להיות עמלים בתורה לדעת מדרש חכמים יכול לקיום המצות כשהוא או׳ ולא תעשו את כל מצותי הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים ואם לא תשמעו לי להיות עמלים בתורה לדעת מדרש חכמים ומה ת״ל לי אין לי אלא זה המכיר את רבונו ומכוין למרוד בו וכן באנשי סדום רעים וחטאים לה׳ מאד מכירים את רבונם ומכוונים למרוד בו וכן בנמרוד גבור ציד לפני ה׳ שמכירין ומתכוין למרוד בו״ ולא תעשו משלא תלמדו לא תעשו הרי שתים עבירות״ ואם בחקותי תמאסו מואס באחרים העושים״ משפטי תג׳ נפשכ׳ שונא החכמים״ לבלתי עשות מונע אחרים מעשות״ את כל מצותי כופר שלא צויתם לכך נאמר את כל מצותי ולא נא׳ את כל המצות״ להפרכם את בריתי כופר בעיקר׳ הרי ז׳ עבירות הראשונה גוררת השניה וכן עד הז׳ ואלו הן לא למד ולא עשה׳ מואס באחרים העושין׳ שונא את החכמים מונע את האחרים׳ כופר במצות׳ כופר בעיקר״ והפקדתי עלי׳

וצויתי

ואתין רוגזי בכון ותתברון קדם בעלי דבביכון וירדון בכון סנאיכון ותערקון ולית דרדיף יתכון ״ ואחל גצבי בכם ותנכזמון בין ידי אעדאיכם ויתסלטו עליכם שאניכם פתהרבון ולא טאלב לכם ״ ואם עד אלין לא תקבלון למימרי ואוסיף למרדי יתכון שבע על חוביכון ״ ואן לם תקבלון מני מע הדה זדתכם כי אתאדיב ז׳ עלי כטאיאכם ״ ואתבר ית יקר תוקפכון ואתן ית שמיא דעליכון תקיפין כברזלא מלאחתא מטרא וארעא דתחותיכון חסינא כנחשא מלמעבד פירין ״ ואכסר חקתדאר עזכם ואגעל סמאכם כאלחדיד וארצכם כאלנחאס ״ ויסוף לריקנו חילכון ולא תתין ארעכון ית עללתה ואילן ארעא לא יתין אביה ״ פיפנא גואכם לגפראג ולא תכרג אלארץ גלאתהא ושגר אלארץ לא יכרג תמרה ״

ונתתי פני בכם ונגפתם לפני איביכם ורדו בכם שנאיכם ונסתם ואין רדף אתכם׃ ואם עד אלה לא תשמעו לי ויספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם׃ ושברתי את גאון עזכם ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחשה׃ ותם לריק כחכם ולא תתן ארצכם את יבולה ועץ הארץ לא יתן פריו׃

ואם   רש״י ז״ל

יצויתי עליכם ״ שחפת חולי שמשחף את הבשר אנפולי״ש בלע״ז דומה לנפוח שהוקלה נפיחתו ומראית פניו זעופה ״ קדחת חולי שמקדיח את הגוף ומחממו ומבעירו כמו כי אש קדחה באפי ״ מכלות עינים ומדיבות נפש העינים צופות וכלות לראות שיקל וירפא וסוף שלא ירפא וידאבו הנפשות של משפחה במותו ׳ כל תאוה שאינה באה ותוחלת ממושכה קרויה כליון עינים ״ וזרעתם לריק תזרעו ולא תצמח ׳ ואם תצמח ואכלוהו אויביכם ״ ונתתי פני בכם פנאי שלי ׳ פונה אני מכל עסקי להרע לכם ״ ורדו בכם שונאיכם כמשמעו ישלטו בכם ׳ אגדת ת״כ מגיד זו אף אני אעשה זאת ׳ איני מדבר אלא בחף ׳ וכן אף אני אלך עמם בקרי ״ והפקדתי עליכם שיהיו המכות פוקדות אתכם מזו לזו עד שהראשונה פקודה אצלכם אביא אחרת ואסמכנה לה ״ בהלה מכה המבהלת את הבריות ׳ ואיזו זו מכת מותן ״ את השחפת יש לך אדם שהוא חולה ומוטל במטה אבל בשרו שמור עליו ׳ ת״ל שחפת שהוא נשחף או עתים שהוא נשחף אבל נוח ואינו מקדיח ׳ ת״ל ואת הקדחת מלמד שהוא מקדיח ׳ או עתים שהוא מקדיח וסבור הוא בעצמו שיחיה ׳ ת״ל מכלות עינים ׳ או הוא אינו סבור בעצמו שיחיה ׳ אבל אחרים סבורים שיחיה ׳ ת״ל ומדיבות נפש ״ וזרעתם לריק זרעכם ׳ זורעה ואינה מצמחת ׳ שנה שניה מצמחת ואויבים באים ומוצאים תבואה לימי המצור ׳) והנכנסים מתים ברעב שלא לקטו תבואה אשתקד ׳ ד״א ומעתה מה האויבים באים ואוכלים ת״ל ואכלוהו איביכם ׳ הא כיצד זורעה שנה ראשונה ואינה מצמחת ׳ שנה

וזרעתם

ואם תהכון קדמי בקשיו׳ ולא תיבון לקבלא למימרי׳ ואוסיף לאיתאה עליכון מחא׳ שבע כחוביכון״ ואן סלכתם מעי לגאגה ולא תבו אן תסמעו לי זדתכם צרבה ז׳ עלי פטאיאכם״ ואגרי בכון׳ ית חית ברא ותתכיל יתכון׳ ותשיצי ית בעירכון׳ ותזער יתכון׳ ויצדין אורחתכון״

ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמע לי ויספתי עליכם מכה שבע כחטאתיכם׃ והשלחתי בכם את חית השדה ושכלה אתכם והכריתה את בהמתכם והמעיטה אתכם ונשמו דרכיכם׃ ואם באלה לא תוסרו לי והלכתם עמי קרי׃ והלכתי אף אני עמכם בקרי׃ והכיתי אתכם גם אני שבע על חטאתיכם׃ והבאתי עליכם חרב נקמת נקם ברית

ואן אטלק פיכם חיואן אלצחרא פתתכל מנכם ויקטע מן בהאימכם ויקלל עדדכם ותתוחש טרקאתכם״
ואם באלין לא תתרדון למימרי׳ ותהכון קדמי בקשיו׳ ואן לם תתאדבו לי בהדה אלעקובאת וסלכתם מעי לגאגה״
ואהך אף אנא עמכון בקשיו׳ ואלקי יתכון אף אנא שבע על חוביכון״ אנא איצא אסיר מעכם עלי לגאג וצרבתכם ז׳ עלא לכטאיאכם״
ואיתי עליכון דקטלין בחרבא׳ ויתפרען מנכון פורענותא על דעברתון על אוריתא׳ ותתכנשון לקרויכון׳ ואגרי מותנא ביניכון׳ ותתמסרון ביד סנאה״

רש״י ז״ל

וזרעתם לריק זרעכם׳ כנגד הבנים והבנות הכ׳ מדבר שאתה עמל בהן ומגדלן והחטא בא ומכלה אותן שנ׳ אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם״ ונתתי פני בכם׳ כמ״ש בטובה ופניתי אליכם כך נא׳ ברעה ונתתי פני בכם מושלו משל למלך שאמר לעבדיו פונה אני מכל עסקי ועוסק עמכם לרעה״ ונגפתם לפני אויביכם׳ שיהא המות הורג בכם מבפנים ובעלי דבביכון מקיפין אתכם מבחוץ״ ורדו בכם שונאיכם שאיני מעמיד שונאים אלא מכם ובכם שבשעה שאוה״ע עומדין על ישר׳ אינם מבקשים אלא מה שבגלוי שנ׳ והיה אם זרע ישר׳ ועלה מדין ועמלק ובני קדם וגו׳ ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ׳ אבל בשעה שאעמיד עליכם מכם ובכם הם מחפשים אחר מטמוניות שלכם וכה״א ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו וגו׳״ ונסתם מפני אימה״ ואין רודף אתכם מבלי כוח״ ואם עד אלה׳ ואם בעוד אלה לא תשמעו״ ויספתי עוד יסורין אחרין״ שבע על חטאתיכם׳ ז׳ פורענויות על ז׳ עבירות האמורות למעלה״ ושברתי את גאון עזכם זה בית המקדש וכה״א הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם״ ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה׳ זו קשה משל משה ששם הוא או׳ והיו שמיך אשר על ראשך נחשת והארץ אשר תחתיך ברזל שיהיו השמים מזיעין כדרך שהנחשת

והגניכם קיכאן מנתקמה נקמה' לעהד כתגתמטו לו' קראכם ואבעת בלובה נימאן בינכם
ותשלמון ביד לעדו" כדאתבר לכון קעיר מיכלא' ויפין עשר נשין לחמכון
בתנורא חד' ויתיבון לחמכון במתקלא' ותיכלון ולא תסבעון" ואכסר לכם מעין ל
טעאם וייכבו כתיר מן לבקא

ונאספתם אל עריכם ושלחתי דבר בתוככם ונתתם ביד אויב: בשברי לכם מטה לחם ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד והשיבו לחמכם במשקל ואכלתם ולא תשבעו: ואם בזאת לא תשמעו לי והלכתם עמי בקרי: והלכתי עמכם בחמת קרי ויסרתי אתכם אף אני שבע על חטאתיכם: ואכלתם בשר בניכם ובשר בנתיכם תאכלו:

טעחמכם פי תנור ואחד וילדונה
לו' למיואן כתאכלון ולא תשבעון"
ואם בדא' לא תקבלון למימרי
ותהכון קדמי בקשיו' ואן לם
תטיעוני בהדה לעקובאת ונחד
קלבתם מעי לגאאה" ואהך
עמכון בתקוף רגז' ואדרי יתכון
אף אנא' שבע על חוביכון" סרת
איצא מעכם בעקבה' לעלגאג
ואדבתכם כן' עלי כטאיאכם"
ותיכלון בסר בניכון ובסר
בנתכון תיכלון" כתאכלון לחם
בניכם ובנאתכם"

רש"י

מזיע והארץ אינה מזיעה כדרך
שאין הברזל מזיע והיא משמרת פירותיה' אבל כאן השמים לא יהיו מזיעין כדרך שאין ה
הברזל מזיע ויהא חורב בעולם' והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת מזיע והיא מאבדת
פירותיה" ותם לריק כחכם' הרי אדם שלא עמל שלא חרש שלא זרע שלא ניכש שלא כיסח
שלא עדר' ובשעת הקציר בא שדפון ומלקה אותו אין בכך כלום' אבל אדם שעמל וחרש
זרע וניכש וכיסח ועידר ובא שדפון ומלקה אותו הרי שניו של זה קהות" ולא תתן ארצכם
את יבולה אף מה שאתה מוביל לה בשעת הזרע' ועץ הארץ ואפילו מן הארץ יהא לקוי
שלא יחניט פירותיו בשעת החנטה" לא יתן משמש למעלה ולמטה עץ ופריו"
לא יתן פריו כשהוא מפריח משיר פירותיו הרי שתי קללות ויש כאן ז' פורעניות' ן שבירת
המקדש' שמיכם כברזל' ארצכם כנחושה' ותם לריק כחכם' ולא תתן ארצכם את יבולה' ועץ
הארץ לא יתן בשעת החנטה פרי' לא יתן פריו כשאמרו משיר פירותיו") ואם תלכו עמי קרי'
רבותינו אמרו עראי במקרה שאינו אלא לפרקים וכן תלכו עראי במצות ומנחם פירש לשון
מניעה וכן הוקר רגלך וכן יקר רוח וקרוב לשון זה לתרגום של אונקלוס לשון קושי שמקשים
לבם לימנע מלהתקרב לי" שבע כחטאתיכם' ז' פור' ענויות אחרות במספר ז' כחטאתיכם"
והשלחתי לשיגירוי" ושכלה אתכם אין לי אלא חיה משכלת שדרכה בכך' בהמה מנין ת"ל

ושן

בחקתי

ואשיצי ית במתכון ואקציץ ית חנסניכון ואתין ית פגריכון על פגר טעותכון ויר ירחיק מימרי יתכון ׃ ואנפר ביעכם ואקטע אנדארכם ואלקי אגסאדכם עלי אגסאד טואגיתכם ואקלאכם ׃ ואתין ית קרויכון חרבה ואצדי ית מקדשיכון ולא אקביל ברעוא קורבן כנשתכון ׃ ואגעל קראכם כראבא ואוחש מקאדסכם ולא אקבל ולא ארצא קראבינכם ׃ ואצדי אנא ית ארעא ויצדון עלה בעלי דבביכון דיתבין בה ׃ ואוחש אלבלד מנכם פיקתוחש מנה אעדאיכם אלמקימין בה ׃ ויתכון אבדר בין עממיא ואגרי בתריכון דקטלין בחרבא ותהי ארעכון צדיא וקרויכון יהוין חרבא ׃ ואנתם אבדדכם פי מא בין אלאמם ואגרד ונאכם אלסיף פתציר ארצכם וחשה וקראכם כראבא ׃ בכן

והשמדתי את במתיכם והכרתי את חמניכם ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם וגעלה נפשי אתכם׃ ונתתי את עריכם חרבה והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחחכם׃ והשמתי אני את הארץ ושממו עליה איביכם הישבים בה׃ ואתכם אזרה בגוים והריקתי אחריכם חרב והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה׃ אז

רש"י ז"ל

ושן בהמות אשלח בם הרי שתים׃
ומנין שתהא ממיתה בנשיכתה ת"ל עם חמת זוחלי עפר מה אלו נושכין וממיתין אף אלו נושכין וממיתין וכבר היו שנים בארץ ישראל חמור נושך וממית ערוד נושך וממית (עור נושך וממית)׃ ושכלה אתכם אלו הקטנים והכריתה את בהמתכם מבחוץ והמעיטה אתכם מבפנים ונשמו דרכיכם שבילים קטנים ושבילים גדולים הרי ז' עונשות שן בהמה שן חיה חמת זוחלי עפר ושכלה והכריתה והמעיטה ונשמו׃ לא תוסרו לי לשוב אלי׃ נקם ברית יש נקם שאינו בברית כדרך שאר נקמות וזהו סימוי עיניו של צדקיהו ד"א נקם ברית נקמת בריתי אשר עברתם כל הבאת חרב שבמקרא היא מלחמת חיילות אויבים׃ ונאספתם מן החוץ לתוך הערים מפני המצור׃ ושלחתי דבר בתוככם ועל ידי הדבר ונתתם ביד אויבים הצרים עליכם לפי שאין מלינין את המת בירושלים וכשהן מוציאין את המת לקברו נתנין ביד האויב׃ מטה לחם לשון משען כמו מטה עוז׃ בשברי לכם מטה לחם אשבור לכם כל מסעד אוכל והם חלי רעב׃ ואפו י' נשים לחמכם בתנור אחד מחוסר עצים׃ והשיבו לחמכם במשקל שתהא התבואה נרקבת ונעשית פת נפולת ומתפררת בתנור והן יושבות ושוקלות את השברים לחלק ביניהם׃ ואכלתם ולא תשבעו זהו מארה

בתוך

בכין תרעי ארעא ית שמטהא כל יומין דצדיאת ואתון בארע בעלי דבביכון בכין תשמיט ארעא ותרעי ית שמטהא׳׳ חיניד תקתופי אלארץ עטלתהא טול איאם וחשתהא ואנתם פי בלד אעדאיכם חיניד תתק"ב אלארץ ותקתופי עטלתהא׳׳

תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה ואתם בארץ איביכם אז תשבת הארץ והרצת את שבתתיה׃ כל ימי השמה תשבת את אשר לא שבתה בשבתתיכם בשבתכם עליה׃ והנשארים בכם והבאתי מרך בלבבם בארצת איבהם ורדף אתם קול עלה נדף ונסו מנסת חרב ונפלו ואין רדף׃ וכשלו איש באחיו כמפני חרב ורדף אין ולא תהיה לכם תקומה לפני איביכם׃ ואבדתם

כל יומין דצדיאת תשמיט ית דלא שמטת בשמטיכון כד הויתון יתבין עלה׳׳ וקבל טול איאם וחשתהא אן תתעטל כמא לם תתעטלהא פי עטלכם פי חאל מקאמכם בהא׳׳ ודישתארון בכון ואעיל תברא בלבהון בארעתא דסנאיהון וירדוף יתהון קל טרפא דשקיף ויערקון מערק כד מן קדם דקטלין בחרבא ויפלון ולית דרדיף׳׳ ואלבאקיין מנכם אדכל אלגבן פי קלובכם פי בלדאן אעדאיהם חתי אנה לו לחקהם צות ורקה מנדפעה להרבו כאלהרב מן זחף ויקעו מן גיר טלב׳׳ ויתקלון גבר באחוהי כד מן קדם דקטלין בחרבא ורדיף לית ולא תהי לכון תקומה קדם בעלי דבביכון׳׳ ויעתר בעצהם בבעץ כמא יכון מן אלזחף מן גיר טלב ולא יכון לכם קיאם בין ידי אעדאיכם׳׳ ותכון

רס"י ז"ל

בתוך המע"ים כלחם הרי"ג פורענויות׳ חרב׳ מצור׳ דבר׳ שבלמטה לחם׳ חנקר עצים פגרים נפולת׳ מארה במיע"ים׳׳ ונתתם אינה מן המנין והי"א החרב׳׳ במותיכם מגדלים ובירניות׳׳ חמניכם מין ע"ז שמעמידין על הגגות ועל שמעמידין אותן בחמה נקראו חמנים׳׳ ונתתי את פגריכם תפוחי כרעב היו ומוצאין יראתם מחיקם ומנשקין אותה וכריסן נבקעת ונופל עליה׳׳ וגעלה נפשי אתכם זה סילוק שכינה׳׳ ונתתי את עריכם חרבה יכול מאדם כשהוא או׳ והשמותי אני את הארץ הרי אדם אמור׳ האמה אני מק"ים חרבה מעובר שב׳׳ והשמותי את מקדשיכם יכול מן הקרבנות כשהוא או׳ ולא אריח הרי קרבנות אמורין׳ הא מה אני מק"ים והשמותי את מקדשיכם מן הגדודיות ש"ידות של ישראל שהיו מתקדשות ונועדות לבוא שם הרי ג׳ פורענות אכילת בשר בנים ובנות והשמדת במות הריסתם׳ כריתת חמנים אין כאן פורענות אלא ע"י השמדת הבירניות ויפלו החמנים שבראשי הגגות מכרתו׳׳ ונתתי את פגריכם הרי ג׳ סילוק שכי׳

ארבע

ותיבדון בין עממיא ותגמר יתכון ארע בעלי דבביכון ״ ויביד מנכם פי מא בין אלאמם ויפניכם בלד אעדאיכם ״ ודישתארון בכון יתמקון בחוביהון בארעתא דסנאיכון ואף בחובי אבהתהון בישיא דאחידין בידהון יתמקון ״ ואלבאקין מנכם יכסעון בדנובהם פי בלדאן אעדאיהם ואיצא בדנוב אבאיהם אלתי מעהם יכסעון ״

ואבדתם בגוים ואכלה אתכם ארץ איביכם׃ והנשארים בכם ימקו בעונם בארצת איביכם ואף בעונת אבתם אתם ימקו׃ והתודו את עונם ואת עון אבתם במעלם אשר מעלו בי ואף אשר הלכו עמי בקרי׃ אף אני אלך עמם בקרי והבאתי אתם בארץ איביהם או אז יכנע לבבם הערל ואז ירצו את עונם׃

ויודון ית חוביהון וית חובי אבהתהון בשקריהון דשקרו במימרי ואף דהליכו קדמי בקשיו ״ פאן אקרו בדנובהם ודנוב אבאיהם בכיאנתהם אלדי כאנו בי ואיצא במא קלבו מעי לגאגא ולם יתובו ״ אף אנא אהך עמהון בקשיו ואעיל יתהון בארע בעלי דבביהון או בכין יתבר לבהון טפשא ובכין ירעון ית חוביהון ״ אנא איצא אסיר מעהם עלי לגאג ואדכלהם בב בלדאן אעדאיהם אכון או אלא ינגזם קלבהם אלגאשי או חיין יסתופון דנובהם ״

רש״י ז״ל

ארבע׳ חרבן ערים חמש׳ שממון מקדש מן הגדודיות שש׳ שלא אריח קרבנות הרי ז׳ ״והשמותי אני את הארץ זו מדה טובה לישראל שלא ימצאו אויבים נחת רוח בארצם שתהא שממה מיושביה ״ ואתכם אזרה בגוים זו מדה קשה שבשעה שבני מדינה גולין למקום אחד הן רואין זה את זה ומתנחמין ויזרו נגורו כמזורה כאדם הזורה שעורים בנפה ואין אחת מהן דבוקה בחברתה ״והריקותי כששולף החרב מתרונן הנדן ומדרשו חרב הנשמטת אחריכם אינה חוזרת מהר כאדם שמריק את המים ואין סופן לחזור ״ והיתה ארצכם שממה שלא תמהרו לשוב לתוכה ומתוך כך עריכם חרבה נראית לכם חריבות שבשעה שאדם גולה מביתו ומכרמו ומעירו וסופו לחזור כאלו אין כרמו וביתו חריבים כך שנויה בת״כ ״אז תרצה תפייס את כעס המקום שכעס על שמטותיה ״ והרצת למלך את שמטותיה ״כל ימי השמה ל׳ היעשות ומ״ס דגושה מפני אות הכפל מגזרת שממה ״את אשר לא שבתה ע׳ שנה שלגלות בבל הן היו כנגד שבות השמטה ויובל שהיו בפני שהכעיסו יש בארצם לפני המקום ת״ל ושב שנה שלוש מאות ותשעים שנים היו שני עונם משנכנסו ירושלים הוא שנ׳ ביחזקאל ואתה שכב על צדך השמאלי וכו׳ וכלית את אלה וגו׳ ושכבת על צדך הימני שנית ונשאת את עון בית יהודה מ׳ יום וגו׳ ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישי

ודכרנא ית קיימי דעם יעקוב ואף ית קיימי דעם יצחק ואף ית קיימי דעם אברהם אנא דכיר וארעא אנא דכיר" כאדכר עהדי אלדי מע יע ואיצא עהדי אלדי מע יצ ואיצא עהדי אלדי מע אב אדכרה להם ולארצהם" וארעא תתרטיש

וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר׃ והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתתיה בהשמה מהם והם ירצו את עונם יען וביען במשפטי מאסו ואת חקתי געלה נפשם׃ ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפר בריתי אתם כי אני יהוה אלהיהם׃

מנהון ותרעי ית שמטהא' בדצדיאת מנהון ואנון ירעון ית חוביהון לוטין חלף ברכן איתי עליהון דבדיני קצו' וית קיימי רחיקת נפשהון" ואלארץ תתרך מנהם ותקתופי עטלהא באקתוחאשהא מנהם והם יקתופו דנובהם גזאהם ומן גזאהם אד זהדו פי אחכאמי ורקוני אקלאתהא אנפסהם" ואף בדיל דא' כמהוייהון בארע בעלי דבביהון' לא ארטישנון ולא ארחיקנון לשיציותהון' לאשנאה קיימי עמהון' ארי אנא יי אלההון" ואיצא מע הדי' אלאמור פי כונהם פי בלאד אעדאיהם לא אזהדפיהם ולא אקלאהם ולא אפסך עהדי אלדי מעהם לאני אללה רבהם

רש"י ז"ל

דאימא" לגלות המלך יהויכין ועוד עשו שש שנים עד גלות צדקיהו הרי מ' ושש' ואת"ה שנות מנשה נ' וחמש הי' מנשה עשה תשובה ל' ושלש שנה וכל שנות רשעו עשרים ושתים כמו שאמור באגדת חלק' ושל אמון שתים' ואחת עשרה ליהויקים' וכנגדן לצדקיה הרי מ"ו שנים צא וחשוב לד' מאות שנה שסים וארבע לל' ושש שנה חמש שמטות הרי ע' חסר אחת' ועוד שנה יתירה שנכנסה בשמטה המשלמת לע' ועליהם נגזר ע' שנה שלמים' וכה"א בדה"ה עד רצתה הא' את שבתתיה למלאות ע' שנה" והבאתי מורך פחד ורך לבב ומ"ם של מורך יסוד נוכל הוא כמו מ"ם של מועד ושל מוקש' ונסו מנוסת חרב' כאלו רודפים הורגים אותם" קול עלה נדף שהרוח נודף ומכהו על עלה אחר ומקשקש ומוציא קול וכן תרגו' קל טרפא דשקיף וכן תרגום של חבורה משקופי" וכשלו איש באחיו כשירוצו לנוס יכשלו זה בזה כי יבהלו לרוץ" כמפני חרב כאלו בורחים מלפני הורגים שיהא בלבבם בחד וכל שעה סבורים שאדם רודפם' ומדרשו וכשלו איש באחיו זה נכשל בעונו של זה שכל ישראל ערבים זה בזה" ואבדתם בגוים כשתהיו פזורין תהיו אבודין זה מזה" ואכלה אתכם של"ו המתי' בגולה"

ודכרנא להון קים קדמאי דאפיקית יתהון מארעא דמצ׳ לעיני עממיא למהוי להון
לאלה אנא יי׳׳ ואדכר להם עהד אלאוולין אלדי אכרגתהם מן בלד מצר בחצרה׳ אלאמם
לאכון להם אלאהא אנא אלה צאדק אלועד׳׳

וזכרתי להם ברית ראשנים אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לאלהים אני יהוה׃

אלה החקים והמשפטים והתורת אשר נתן יהוה בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה׃

וידבר יהוה אל משה לאמר׃ דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם איש כי יפלא נדר בערכך נפשת ליהוה׃ והיה ערכך הזכר מבן עשרים שנה ועד בן ששים שנה והיה ערכך חמשים

אלין קימיא ודיניא ואוריתא דיהב יי׳ בין מימריה ובין בני ישר׳ בטורא דסיני בידא דמשה׳׳
הדה אלרסום ואלאחכאם ואלשראיע אלתי נצבהא אלה בינה ובין בני אסראיל פי טור סיני עלי ידי מוסי׳׳
ומליל יי׳ עם משה׳׳ מליל עם בני ישר׳ ותימר להון גבר ארי יפריש נדר בפורסן נפשתא קדם יי׳׳ מר בני אסראיל וקל להם אי אנסאן פסר נדרא ללה מן אלנפוס פליבאלג׳׳
ויהי פורסניה דדכורא מבר עסרין שנין ועד בר שתין שנין ויהי פורסניה חמשין סלעין דכסף בסלעי קודשא׳׳ פיכון קימת אלדכר מן ז׳כ סנה אלי אבן סתין כמסין מתקאל פצה במתקאל אלקדס׳׳ ואם

רש״י ז״ל

בעונות אבותם אתם. כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם׳׳ ימקו ל׳ המסה כמו ימסו וכמוהו תמקנה בחוריהן נמקו חבורותי׳׳ והבאתי אותם אני בעצמי אביאם זו מדה טובה לישר׳ שלא יהיו אומרים הואיל וגלינו בין האומ׳ עו׳ נעשה כמעשיהם אני איני מניחם אלא מעמיד אני את נביאי ומחזירן לתחת כנפי שנ׳ והעולה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם או׳ נהיה כגוים וכמשפחות האדמה חי אני נאם ה׳ אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם בית ישראל׳׳ או אז יכנע כמו או נודע כי שור נגח הוא אם אז יכנע לבבם לשון אחר אולי שמא אז יכנע לבבם וגו׳ ואז ירצו את עונם יכפרו על עונם ביסוריהם׳׳ וזכרתי את בריתי יעקב בה׳ מקומות נכתב יעקב מלא ואליהו חסר בה׳ מקומות׳ יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבוא ויבשר גאולת בניו׳׳ וזכרתי את בריתי יעקב למה נמנו אחורנית כלו׳ כדאי הוא יעקב הקטן לכך ואם אינו כדאי הרי יצ׳ עמו ואם אינו כדאי הרי אברה׳ שהוא כדאי ולמה לא נאמרה זכירה ביצ׳ אלא אפרו של יצ׳ נראה לפני הקב״ה צבור ומונח ע״ג המזבח׳׳ יען וביען גמול ובגמול אשר במשפטי

ואם נקבתא היא ויהי פורסנה תלתין סלעין ·· כאן כאנת אנתי פקימתהא כ' ·· ואם מבר חמיש שנין ועד בר עסרין שנין ויהי פורסניה דדכורא עסרין סלעין ולנקבתא עסר סלעין ·· ואן כאן מן ז' כמק סנין וג' ב' סנה קימה' דכר כ' מתק' ולאנתא עשרה ··

ואם מבר ירחא ועד בר חמיש שנין ויהי פורסניה דדכורא חמיש סלעין דכסף ולנקבתא פורסנה תלת סלעין דכסף ·· ואן כאן מן ז' שהר וג' כמק סנין פיכון קימה' דכר כמסה מתאקיל פצה ולאנתא תלאתה ··

ואם' מבר שתין שנין ולעילא אם דכורא ויהי פורסניה חמש עסר סלעין ולנקבתא עסר סלעין ·· ואן כאן מן ז' מ סנה וצאעדא פקימה' דכר כמסה עשר מתקל ולאנתא עשרה ··

ואם מסכין הוא מפורסניה ויקימניה קדם כהנא ויפרוק יתיה כהנא על פום דתדביק ידא דנדרא יפרקניה כהנא ·· ואן כאן מפינא מן קימה כלינקף בין ידי אלאמאם ויקימה חסב מא תנל ידא אלנאדר כואר יקימה אלאמאם ··

שקל כסף בשקל הקדש: ואם נקבה הוא והיה ערכך שלשים שקל: ואם מבן חמש שנים ועד בן עשרים שנה והיה ערכך הזכר עשרים שקלים ולנקבה עשרת שקלים: ואם מבן חדש ועד בן חמש שנים והיה ערכך הזכר חמשה שקלים כסף ולנקבה ערכך שלשת שקלים כסף: ואם מבן ששים שנה ומעלה אם זכר והיה ערכך חמשה עשר שקל ולנקבה עשרה שקלים: ואם מך הוא מערכך והעמידו לפני הכהן

רשי ז"ל

מאסו ·· ואף גם זאת ואף אפי' אני עושה עמהם זאת המורענות אשר אמרתי עכ"ז בהיותם בארץ אויביהם ממאסם לכלותם להפר בריתי אשר אתם לכך כי אני ה' אלהיהם אף בגלות ·· ברית ראשנים של שבטים ·· והתורת אחת בכתב ואחת על פה מגיד שכולן ניתנו בסיני ·· דבר אל בני ישראל איש כי יפליא יפריש בפיו ·· בערכך נפשות ליתן ערך נפשו לו' ערך דבר שנפשו תלויה בו עלי ·· והיה ערכך וגו' אין ערך זה לפי דמים אלא בין שהוא יקר בין שהוא זול ·· כפי שנו הוא הערך הקצוב עליו בפרשה זו ·· ערכך כמו ערך וכפל הכפין לא ידעתי מאיזה לשון הוא ·· מבן חמש שנים לא שיהא הנודר קטן שאין בדברי קטן כלום אלא גדול שאמר ערך קטן זה שהוא בן ה' שנים עלי ·· ואם מבן ששים שנה ומעלה אם זכר כשמגיע לימי הזקנה האשה קרובה להחשב כאיש דאמרי אינשי סבא בביתא פחא בביתא סבתא בביתא

בחקתי

ואם בעירא דיקרבון מנה קרבנא קדם יי כל דיתין מניה קדם יי יהי קודשא ואן כהנה בהימה יעלה אן יקרב מנהא קרבאן ללה פכלמא יגעל מן דלך ללה יכון קדסא פעיה לא יחלפניה ולא יעבר יתיה טב בביש או ביש בטב ואסחלבא דין יחלף בעירא בבעירא ויהי הוא וחלופיה יהי קודשא לא יבדלה ולא יג״ירה ג״יד ברדי אורדי בג״יד פאן ג״יר בהימה בבהימה כקאר צאחרהו וכדי לה קדסא ואם כל בעירא מסאבא דלא יקרבון מנה קרבנא קדם יי ויקים ית בעירא קדם כהנא ואן כאנה בהימה נגסה או מא לא יקרב מנהא קרבאן ללה פלתוקף בין ידי לאמאם ויפרוק כהנא יתה בין טב ובין ביש כפורסן כהנא כן יהי פליקימה עלי גודתהא ועלי רדאתהא ויכון לאגב כמא יקים לאמאם

והעריך אתו הכהן על פי אשר תשיג
יד הנדר יעריכנו הכהן׃
ואם בהמה אשר יקריבו
ממנה קרבן ליהוה כל אשר יתן ממנו
ליהוה יהיה קדש׃ לא יחליפנו ולא
ימיר אתו טוב ברע או רע בטוב ואם
המר ימיר בהמה בבהמה והיה
הוא ותמורתו יהיה קדש׃ ואם כל
בהמה טמאה אשר לא יקריבו
ממנה קרבן ליהוה והעמיד את
הבהמה לפני הכהן׃ והעריך הכהן
אתה בין טוב ובין רע כערכך הכהן
כן יהיה׃

ואם ... יפ״גל ... קימא בביתא וקימנא טבאך בביתא ״ ואם מדהוא שאין ידו

משגת ליתן הערך הזה ״ על פי אשר תשיג ׳ לפי מה שיש לו יסדרנו וישאיר לו כדי חיו מטה כר וכסת וכלי אומנות ׳ ואם היה חמר משאיר לו חמורו ״ ואם בהמה וגו׳ כל אשר יתן ממנו ׳ אמר כגלה של זו עולה דבריו קיים ותימכר לצרכי עולה ודמיה חולין חוץ מדמי אותו אבר ״ טוב ברע תם בבעל מום ״ או רע בטוב ׳ וכל שכן טוב בטוב ורע ברע ״ ואם כל בהמה טמאה ׳ בבעלת מום הכתוב מדבר שהיא טמאה להקרבה ולמדך הכתוב שאין קדשים תמימים יוצאין לחולין בפדיון אלא אם הוממו ״ כערכך הכהן כן יהיה ׳ לשאר כל אדם הבא לקנותה מיד הקדש ״ ואם גאל יגאלנה בבעלים הכתוב מדבר והחמיר הכתוב בבעלים להוסיף חומש וכן במקדיש בית וכן במקדיש שדה וכן בפדיון מעשר שני הבעלים מוסיפין חומש ולא שאר כל אדם ״ והיה ערכך לפי זרעו לא כפי שוויה אחת שדה טובה ואחת שדה רעה פדיון הקדשן שוה ״ בית כור שעורים בחמשים שקלים

ואם מפרק יפרקניה ׳ויוסיף חומשיה על פורקניה׃ סתן זה מכאכהא פלזיר עלוי לקימה כמקהא׃ וגבר ארי יקדיש ית ביתיה קודשא קדם יי׳ ויפרקניה כהנא בין טב ובין ביש׳ כמא דיפרוס יתיה׳ כהנא כן יקום׃ ואי יגל חקדק ביתה בדקא בלה פלי קימה גאמאם עלא גודתה אורדאתה וכמי יקימה כדאך יגב׃ ואם דאקדיש יפרוק ית ביתיה׳ ויוסיף ׳חומש כסף פורקניה׳ עלוהי ויהי ליה׃ ואן זא גמקדש כבאך מגולה כלזיר עלוי קימתה כמקהא ויבע לה׃ ואם מחקל אחסנתיה׳ יקדיש גבר קדם יי׳ ויהי פורקניה לפום זרעיה׳ בית זרע כור סערין בחמשין ז סלעין דכסף׃ ואן אקדש אנמאן סיא לנה מן ציעה׳ חוזה פלתכין לקימה עלוי קדר כדרה כל מבדר כר מן סעיר בנ מתגל כצה׃ אם משתא דיובלא יקדיש חקליה׳ כפורקניה יקום׃ ואן אקדש ציעתה פי קנה לאחטלאה כלקימה תאכתה כחלהא׃ ואם בתר יובלא יקדיש חקליה׳ ויחשיב ליה כהנא ית כספא׳ על פום שניא דאשתארא׳ עד שתא דיובלא׳ ויתמנע מפורקניה׃

ואם גאל יגאלנה ויסף חמישתו על ערכך׃ ואיש כי יקדש את ביתו קדש ליהוה והעריכו הכהן בין טוב ובין רע כאשר יעריך אתו הכהן כן יקום׃ ואם המקדיש יגאל את ביתו ויסף חמישית כסף ערכך עליו והיה לו׃ ואם משדה אחזתו יקדיש איש ליהוה והיה ערכך לפי זרעו זרע חמר שערים בחמשים שקל כסף׃ אם משנת היבל יקדיש שדהו כערכך יקום׃ ואם אחר היבל יקדיש שדהו וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים

רש״י

שקלים כך גזרת הכתוב והוא שבא לגאלה בתחלת היובל ואם בא לגאלה באמצעו נותן לפי החשבון סלע ופונדיון לכל שנה לפי שאינה הגדם ׳לאן למנין שנות היובל ׳שאם נגאלה הרי טוב ׳ואם לאו והגזבר מוכרה בדמים הללו לאחר ועומדת ביד הלוקח עד היובל כשאר כל השדות המכורות׳ וכשהיא יוצאה מידו חוזרת לכהנים שבאותו משמר שהיובל פוגעו ומתחלקת ביניהם ׳זהו המשפט האמור במקדיש שדה נעכשיו אפרשנו על סדר המקראות׃ אם משנת היובל יקדיש שדהו ׳אם משעברה שנת היובל מיד הקדישה ובא זה לגאלה׃ כערכך יקום כערך הזה האמור יהיה ׳נ׳ כסף יתן׃ ואם אחר היובל יקדיש וכן אם הקדישה משנת היובל ונשתהת ביד גזבר ובא זה לגאלה אחר היובל׃ וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים׳

כפי

ואן אקדשהא בעד סנה' אלאטלאק פליחסב לה אלאמאם אלדראהם עלי' קדר אלסנין אלבאקי' אלי סנה' אלאטלאק וינקץ מן אלקימה׃ ואם מפרק יפרוק ית חקלא דאקדיש יתיה ויוסיף חומש כסף פורקניה עלוהי ויקום ליה׃ ואן שא מקדש אלציעה אן יפתכהא פליזיד עלי' לקימה כמקדאר ותתבתלה׃ ואם לא יפרוק ית חקלא ואם זבין ית חקלא לגבר אחרן לא יתפריק עוד׃ ואן לם יפתכהא ובאעהא לאכ׳רין לרגל אכ׳ר פלא תנפתך אבדא׃ ויהי חקלא במפקיה ביובלא קודשא קדם יי כחקל חרמא לכהנא תהי אחסנתיה׃ פתכון ענד כ׳רוגהא מן יד אלמשתרי פי סנה' אלאטלאק מקדסה לללה כציאע אלצואפי ותציר ללאמאם׃ ואם ית חקל זבינוהי דלא מחקל אחסנתיה יקדיש קדם יי׃ ואן אקדש לללה מן ציעה' אשתראהא וליסת לה בחוז׃ ויחשב ליה כהנא ית סכום פורקניה עד שתא דיובלא ויתן ית פורקניה ביומא ההוא קודש קדם יי׃ פליחסב לה אלאמאם תקדיר אלקימה מן סנתה אלי סנה' אלאט' לאן פידפעהא פי דלך אליום מקדסא לללה׃

הנותרת עד שנת היבל ונגרע מערכך׃ ואם גאל יגאל את השדה המקדיש אתו ויסף חמשית כסף ערכך עליו וקם לו׃ ואם לא יגאל את השדה ואם מכר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד׃ והיה השדה בצאתו ביבל קדש ליהוה כשדה החרם לכהן תהיה אחזתו׃ ז ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחזתו יקדיש ליהוה׃ וחשב לו הכהן את מכסת הערכך עד שנת היבל ונתן את הערכך ביום ההוא קדש ליהוה׃

רש״י ז״ל

כפי השנים כיצד הרי קצב דמיה של מ״ט שנה נ׳ שקל הרי שקל לכל שנה ושקל יותר על כולן והשקל מ״ח ומונה פונדיונין הרי סלע ופונדיון לשנה לא שחסר פונדיון א׳ לכולן ואמרו רבותי שאותו פונדיון קלבון לפרוטרוט אהבא לגאול יתן סלע ופונדיון לכל שנה לשנים הנותרות עד שנת היובל׃ ונגרע מערכך מנין השנים שמשנת היובל עד שנת הפדיון׃ ואם גאל יגאל המקדיש אותו יוסיף חומש על הקצבה הזאת׃ ואם לא יגאל את השדה המקדיש׃ ואם מכר הגזבר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד לשוב ביד המקדיש׃ והיה השדה בצאתו ביובל מיד הלוקחו מיד הגזבר כדרך שאר שדות היוצאות מיד לוקחיהם ביובל׃ קדש לה׳ לא שישוב להקדש בדק הבית ליד הגזבר אלא כשדה החרם הניתן לכהנים שנ׳ כל חרם בישראל לך יהיה אף זו תתחלק לכהנים של אותו משמר שיוה״כ של יובל פוגע בו׃ ואם את שדה מקנתו וגו׳ חילוק יש בין שדה מקנה לשדה אחוזה ששדה מקנה לא תתחלק לכהנים

בשתא דיובלא יתוב חקלא לדזבניה מניה לדדיליה אחסנת ארעא ·· ויתרגע לציער
מיקנה שאטלחן לגביע גדי אשתלאהא מנה גדי לה לקבה שארך ·· וכל
מירקניה יהי בסלעי קודשא עסרין מעין הויא סלעא · וגמיע קימתהא תכון במתקל
שקדש כל מתקל כ דאנק ·· ברם
בוכרא דיתבכר קדם יי בבעירא
לא יקדיש גבר יתיה אם תור אם
אמר דיי הוא ·· ואמא בכר יבכר
כלה מן שבהאים לא יתחזג אן
יקדשה אנסאן כאן מן שבכר או
שגנס פהו כלה ·· ואם
בבעירא מסאבא ויפרוק
בפורקניה ויוסיף חומשיה עלוהי
ואם לא יתפריק ויזדבן בפורקניה ··
ואן אקדש שיא מן שבהאים ג
נגסה פלימריה בקימתה ויזיד
עליה כמסה ואן לם יתכה כג
יבאע בקימתה ·· ברם
כל חרמא דיחרים גבר קדם יי
מכל דליה מאנשא ובעירא
ומחקל אחסנתיה לא יזדבן
ולא יתפריק כל חרמא קודש
קודשין הוא קדם יי ·· אמא כל צואף
יגעלה שאנסאן כלה מן גמיע מא לה
מן עביד ובהאים וציעה חוג פלא יבאע
ולא יפתך בל יכון מן כואץ שאקדאס כלה ··

בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ׃ וְכָל עֶרְכְּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה יִהְיֶה הַשָּׁקֶל׃ אַךְ בְּכוֹר אֲשֶׁר יְבֻכַּר לַיהוָה בִּבְהֵמָה לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ אִם שׁוֹר אִם שֶׂה לַיהוָה הוּא׃ וְאִם בַּבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ וְיָסַף חֲמִשִׁתוֹ עָלָיו וְאִם לֹא יִגָּאֵל וְנִמְכַּר בְּעֶרְכֶּךָ׃ אַךְ כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יַחֲרִם אִישׁ לַיהוָה מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ מֵאָדָם וּבְהֵמָה וּמִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ

חסר

רש"י ז"ל

ליובל לפי שאינו יכול להקדישה אלא עד היובל
שהרי ביובל היתה עתידה לצאת מידו ולשוב
לבעלים · לפיכך אם בא לגאלה יגאל בדמים הללו
הקצובים לשדה אחוזה ·· ואם לא יגאל וימכרנה גזבר לאחר או אם לא יגאל הוא ·· בשנת היובל
ישוב השדה לאשר קנהו מאתו אותו שהקדישו · וכן תאמר לאשר קנהו הלוקח הזה מאתו
וזהו הנזכר · לפני הערך לו · לאשר לו אחוזת הארץ מירושת אבות וזהו בעלים הראשונים
שמכרוה למקדיש ·· וכל ערכך יהיה בשקל הקודש · כל ערכך שכתוב בו שקלים יהיה בשקל
הקדש ·· עשרים גרה כ' מעות כך היו מתחלה · ולאחר מכן הוסיפו שתות · ואמרו רבותינו כו'
שש מעות כסף דינר · כ"ד מעות לסלע ·· אך בכור וגו' · לא יקדיש איש אותו לשם קרבן
אחר לפי שאינו שלו ·· ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך · אין המקרא הזה מוסב על
הבכור שאין לו' בבכור בהמה טמאה ופדה בערכך ואינו מוסיף חומש ונשר חמור

אין

כל חרמא דיתחרם מן אנשא לא יתפריק אתקטלא יתקטיל׃ וכל מתלוף יסתחק
לתלת מן לנאם מלא יפדה בל יקתל נתלא׃ וכל מעשר ארעא מזרעא דארעא
מפירי אילנא דיי הוא קדשא קדם יי׃ וגמיע עשור לארץ מן אכהא ומן תמר שגרהא
נהו ללה קדסא׃ ואם
מפרק יפרוק גבר ממעשריה
חומשיה יוסיף עלוהי׃ ואן
אכתך אנסאן ש"א מן עשרה
כלייזיד עליה כמס תמנה׃
וכל מעשר תורין ועאן כל
דיעבר תחות חטרא עשיראה
יהי קדשא קדם יי׃ וגמיע עשר
לבקר ולגנם כל מא יגוז תחת
לעצא פלעאשר יכון קדסא
ללה׃ לא

לא ימכר ולא יגאל כל חרם קדש
קדשים הוא ליהוה׃ כל חרם אשר
יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת׃
וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי
העץ ליהוה הוא קדש ליהוה׃ ואם גאל
יגאל איש ממעשרו חמשיתו יסף
עליו׃ וכל מעשר בקר וצאן כל אשר
יעבר תחת השבט העשירי יהיה קדש
ליהוה׃

רש"י ז"ל

אין זה שהרי אין פדיון פטר חמור
לא טלה והוא מתנה לכהן ואינו
להקדש לא הכתוב מוסב אל
ההקדש הכתוב למעלה שדיבר בפדיון בהמה טהורה שהוממה וכאן דיבר במקדיש בהמה
טמאה לבדק הבית׃ ונפדה בערכך׃ כפי מה שיעריכנה הכהן׃ ואם לא יגאל ע"י בעלים׃ ונמכר
בערכך לאחרים׃ אך כל חרם וגו׳ נחלקו רבותי׳ בדבר י"א סתם חרמים להקדש׳ ומה אני מקיים
כל חרם בישראל לך יהיה׳ בחרמי כהנים שפ׳ ואמר הרי זה לכהן׳ ויש שאמרו סתם חרמים לכהן׳ לא
ימכר ולא יגאל׳ אלא ינתן לכהן לדברי האומר סתם חרמים לכהנים׳ מפרש מקרא זה בסתם חרמים
והאומר סתם חרמים לבדק הבית מפרש מקרא זה בחרמי כהנים שהכל מודים שחרמי כ
כהנים אין להם פדיון עד שיבואו ליד כהן וחרמי גבוה נפדים׃ כל חרם קדש קדשים הוא׳ האומר
סתם חרמים לבדק הבית מביא ראיה מכאן׳ והאומר סתם חרמים לכהנים מפרש כל חרם
קודש קדשים הוא ללמד שחרמי כהנים חלין על קדשי קדשים ועל קדשים קלים ונותן לכהן
כמ"ש בערכין אם נדר נותן את דמיהן׳ ואם נדבה נותן את טובתה׃ מאדם כגון שהחרים
עבדיו ושפחותיו הכנענים׃ כל חרם אשר יחרם מן הא׳ לא יפדה׳ היוצא ליהרג ואמר א׳ ערכו עלי
לא אמר כלום׃ מות יומת׃ הרי הוא הולך למות׃ לא יפדה אין לו לא דמים ולא ערך׃ וכל
מעשר הארץ במעשר שני הכ׳ מדבר׃ מזרע הארץ דגן׃ מפרי העץ תירוש ויצהר׃ לה׳ הוא
וקנאו השם ומשלחנו צוה לך לעלות ולאכול בירושלים כמ"ש ואכלת לפני ה׳ אלהיך מעשר
דגנך תירושך ויצהריך׃ ממעשרו ולא ממעשר חבירו הפודה מעשר של חבירו אין מוסיף חומש׳
ומה

בחקתי

לא יבקר בין טב לביש ולא יחלפניה ואם חלפא יחלפניה ויהי הוא וחלופיה יהי קודשא לא יתפריק׃ לא יפחץ ענה בין ג"ר לדרי ולא יג"רה כאן ג"רה כתר צאר הו ובדילה קדסא לא יפך׃ אלין פקודיא דפקיד יי' ית משה לות בני ישראל בטורא דסיני׃

הדא גוצאיא אלתי אמר אללה בהא מוסי לבני אסראיל פי גבל סיני׃

לא יבקר בין טוב לרע ולא ימירנו ואם המר ימירנו והיה הוא ותמורתו יהיה קדש לא יגאל׃ אלה המצות אשר צוה יהוה את משה אל בני ישראל בהר סיני׃

עח פסו' פי' עזא'

רש"י

ומה היא גאולתו כדי להתירו באכילה בכל מקום והמעות יעלה ויאכל בירושלים כמ"ש ונתתה בכסף וצרת הכסף וגו'׃ וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט׃ כיצד מעשרן מוציאן בפתח קטן זה אחר זה' (יקוק אבגד הוז חט) והעשירי מכה בשבט צבועה בסיקרא להיות ניכר שהוא מעשר כן עושה לעגלים וטלאים של כל שנה ושנה׃ יהיה קדש ליקרב למזבח דמו ואימוריו והבשר נאכל לבעלים שהרי לא נמנה עם שאר מתנות כהונה ולא מצינו שיהא ניתן לכהנים׃ לא יבקר בין טוב לרע לפי שנ' וכל מבחר נדריכם יכול יהא בורר ומוציא את היפה להיות מעשר' תלמוד לומר לא יבקר בין טוב לרע בין תם בין בעל מום חלה עליו קדושה ולא שיקרב בעל מום אלא יאכל בתורת מעשר ואסור ליגזז וליעבד׃

חזק

בעזרת אל גבור ונורא

סליק ספר וירא

ביל"אוֹ ויל"אוֹ תושלב"ע

יבלו שונאינו ואויבינו מהרה׃

סכום הפסוקים של ספר זה שמונה מאות וחמשים ותשעה סי' בטח"ם וחציו והנוגע בבשר הזב׃

אונקלוס

צְבָאָם׃ ב וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה׃ ג וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אתו

ב וְשֵׁיצִי יְיָ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה עֲבִידְתֵּיהּ דִּי עֲבַד וְנָח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִכָּל עֲבִידְתֵּיהּ דִּי עֲבַד׃ ג וּבָרֵיךְ יְיָ יָת יוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְקַדִּישׁ יָתֵיהּ

בעל הטורים

ישבות ב׳ במס׳ הכא ואידך וישבות המן והיינו דכתיב בפ׳ המן שות השה דבר ה׳ שבתון שבת קודש ולא מצינו שאמר להם משה זה מקודם אלא נרמז בששת ימי בראשית וישבות ביום השביעי וישבות המן · ד״א מלמד שהמקפסק מליירד בשבת כדמוכח בקידושין ד״א רמז למה שדרשו ברכו במן וקדשו במן:

ויברך אלהים ג׳ דסמיכי הכא ואידך ויברך אלהים את נח ואידך ויברך אלהים את יצחק בשעה שברא העולם בירך השבת והעולם ובימי נח שאבדו כל הראשונים והיה העולם מחודש הוצרך לברך פעם שנית ובירידת אברהם כמו שיש במדרש עד עתה הייתי זקוק לברך את בריותי מכאן ואילך הברכות יהיו מסורים בידך:

רש״י

ויכל אלהים ביום השביעי · ר״ש אומר ג ב״ו שא״י עתיו ורגעיו לריך להוסיף מחול על הקודש (כ״י אבל) הקב״ה שיודע עתיו ורגעיו נכנס בו ם כחוט השערה ונראה ע כאלו כלה בו ביום (ר״ל נראה כן לבני אדם אבל האמת אינו כן) · ד״א מה היה העולם חסר מנוחה פ באת שבת באת מנוחה כלתה צ ונגמרה המלאכה: (ג) ויברך ויקדש · ברכו במן ק שכל ימות השבוע ירד להם

שפתי חכמים

דויכל אלהים ביום השביעי משמע שעדיין עשה מלאכה ביום השביעי אלא שכלה בו ואחר כך כתיב וישבות ביום השביעי משמע שלא היה עושה בו מלאכה כלל: (ס) ר״ל המלאכה נכנסה בשבת: (ע) ר״ל לבני אדם נראה כאלו כלה אבל האמת אינו כן ויהיה ויכל אלהים ביום השביעי לפי הנראה ולא כפי האמת: (פ) וא״ת וכי בלא מנוחה לא יתקיימו שמים וארץ וי״ל דאין ה״ל כדפי׳ לעיל בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו ברא אלהים וגו׳ ואי לא היתה מנוחה בעולם אין פנאי להם לישראל לעסוק בתור׳ לכדברא השבת שאסור לעשו׳ מלאכה הגבך עוסקים בתורה בשבת א״כ נמצא דבשביל מנוחה קיימים שמים וארץ: (צ) וא״כ אתי שפיר הא דכתיב ויכל אלהים ביום השביעי שהמנוחה נבראת ביום השביעי ואז היו כלין כל המלאכות וזאת המנוחה אינה מלאכה גמורה אלא דרדהעברה ולפי׳ הד״א קשה למה אמר ל׳ מלאכ׳ משמע שעשה מלאכ׳ ממש לכן לריך לטעם הראשון · ולטעם הראשון קשה מ״מ לכתוב ויכל אלהים ביום הששי לכך לריך לשני טעמים האלה [מהרש״ל] (נח״י) ואע״פ שאין שייך לו׳ בריאה ומלאכה על המנוחה שהוא העדר הפעולה שהוא דבר שאינו גוף וממש מ״מ כ״ל דה״פ דאלו לא לירף את יום השביעי לימי הבריאה היה טבע האדם והנברא היה לעמול ולעבוד יום ולילה לא ישבותו ולא היה בטבע לפוש ולנוח וא״כ הגוף כלה מאליו והעולם חרב מאין יושב אבל השתא שלירף את יום השביעי ובו שבת וינפש אז ירד הטבע לעולסלשבות ולנוח ולמלוא מרגוע לנפשו עד אשר תשוב נפשו עליו: (ק) וא״ת מה זו ברכה הא לא מקרי ברכה אלא אם היה ישבת יותר מבשאר ימים אבל הכא לא היה בשבת יותר מבשאר ימים רק עומר לגלגולת · וי״ל דמה שירד המן בכל יום הוא ברכה וכתיב ויקדש שקדשו במן שלא ירד בו כלל ואפילו הכי ברכו בברכת המן כי מכל מקום בששי נכפלה בו ברכתו ופי׳ ברכו לא פסקה ברכתו (רא״ם) ועי״ל ברכו במן פי׳ שלא הסריח דהא בשאר ימים אם היה בששי היה מסריח ליום המחרת כדכתיב ויותירו וגומר וירם

אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי) און גאָט הָט אוּם גוּלאָזְט און דֶעם זִיבּוּטוּן טָאג (מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה) זַיין ווערק ווס ער הט גוּטאָן · רש״י שְׁרַייבְּט דְרוּם שְׁטֵייט גאָט הָט אוּם גוּלאָזְט זַייא ווערק און דֶעם זִיבּוּטוּן טָאג ווארוּם אַיין מֶענְטשׁ ווַייסְט נוּט צוּ טְרֶעפוּן ווֶעלְכוּ רגע עֶם ווֶערְט שבת ווָארוּם זַיי בַּאלְד עֶם קוּמְט ערב שבת בין השמשות ווַייסְט עֶר נוּט צוּ נוּהֶער דוּ צַייט צוּ ערב שבת צוּ נוּהֶער דֶם שׁוֹן צוּ שבת דְרוּם מוּז עֶר אוּף הֶערוּן אַיין מלאכה צוּ טוּן ערב שבת בַּצַייטוּן כְּדֵי עֶר זָאל נוּט מחלל שבת זַיין אָבּוּר השם יתברך ווַייסְט רֶעכְט ווֶעלוּכוּ רגע עֶם ווֶערְט שבת דְרוּם הָט עֶר גוּטָאן זַיין מלאכה בּוּז דֶער אוּנְטוּרְשְׁטוּר רגע דְרוּם שְׁטֵייט אַז גָאט הָט אוּם גוּלאָזְט זַיין מלאכה און דֶם [illegible] טָאג כלומר גְלַייךְ ווי עֶר הָט און דֶעם זִיבּוּטוּן טָאג אוּם גוּלאָזְט אוּבּוּר בּאמת הָט עֶר אוּם [illegible] לאכה און ערב שבת אוּדוּר מָען קֶען אַזוֹ זָאגוּן ווארוּם אַלוּ בַּשֶׁעפוּנוּשׁ זֶענוּן שׁוֹן [illegible] עֶלְט און עֶם אוּז מַיין נוּט אָפּ נוּגַאנְגוּן נָר מנוחה דֶם הַייסְט רוּאוּנְג ווי בַּאלְד עֶם [illegible] אוּז גוּקוּמוּן מנוחה און עֶם הָט זוּךְ אוּם גוּלאָזְט און עֶם אוּז שׁוֹן נגמר גוּוָוארוּן [illegible] ת בּיוֹם הַשְּׁבִיעִי) און עֶר הָט גוּרוּאוּט און דֶעם זִיבּוּטוּן טָאג (מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר [illegible] ווערק ווָס עֶר הָט גוּטוּן׃ ג וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי) און גָאט הָאט

אי, זובוטון, נולאָזט דו מ, גוֶוען אוף דער ו, איז גקומן שבת, דו מלוכה (וַיִּשְׁבּוֹ, עָשָׂה) פון אלו זיינו

אונקלוס

אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות: פ

שני ד אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות יהוה אלהים ארץ ושמים: וכל

יתיה ארי ביה נח מכל עבידתיה די ברא יי למעבד: ד אלין תולדת שמיא וארעא כד אתבריאו ביומא די עבד יי אלהים ארעא ושמיא: וכל

ה׳ זעירא

בהבראם אותיות באברהם בזכות אברהם נבראו שמים וארץ · ארץ ושמים בגימ׳ הכא ואידהו דו על ארץ ושמישלמה הודו

בעל הטורים

על ארץ ושמים בשביל שעשה ארץ ושמים: ואיד כ׳ בגימ׳ הכא ואידך

רש״י

עומר לגלגולת ובששי לחם משנה (חוץ הצריך ליום הששי מכילתא יפ״ת) וקדשו במן שלא ירד כלל בשבת (שם) והמקרא כתוב ע״ש העתיד ר (המן לדוגמא נקטו אבל באמת כן הוא כל ימי העולם): אשר ברא אלהים לעשות · המלאכ׳ שהיתה ראוי׳ לעשות בשבת ש כפל ועשאה בששי כמו שמפור׳ בב״ר (ועשא׳ אין כתיב כאן אלא לעשות): (ד) אלה · האמורים למעלה ת תולדות השמים והארץ: בהבראם ביום עשות ה׳ · ללמד שכולם א נבראו בראשון (ואע״פי שכבר ידענו זה מריבוי את בא ולימד כאן שלא היה להתולדות מאמר בפ״ע) ד״א בהבראם בה׳ בראם ב שנאמר (ישעיה כ״ו) ביה ה׳ צור עולמי׳ בב׳ אותיות

שפתי חכמים

תולעים ויבאש ואף אם לא היו אוכלין אלא תלי עומר והניחו עומר ותלי לגלגולת ליום השבת לא היה מסריח וזהו תוס׳ ברכה: (ר) [נת״י] ודבר תמוה הוא בעיני שבשביל ירידת המן שהיא לזמן מועט דהיינו מ׳ שנה יכתוב הכתוב במעשה בראשית ויברך ויקדש לפיכך נ״ל כוונת זה הדרוש שהש״י קידש את יום השבת שלא לעשות בו דבר מצרכי העוה״ז כגון מלאכה ומשא ומתן ואפילו הלוך ודבור לא יהא כבחול ולפי שדברה תורה נגד יצר הרע שיעלה על לב האדם לומ׳ הן לא נזרע ולא נאסוף א״כ יחסר לחמו ולא יוכל לעמוד עצמו על ממונו לזה הקדים לומר ויברך וגו׳ ר״ל שכפל ברכתו ביום הששי כדי לקדש יום השבת ושלא לעשות בו מלאכה ולאו דוקא במן היה ברכה וקדושה ולא בזמנים אחרים אלא בכל שבת ושבת הקב״ה אומר לוו עלי ואני פורע ושייך ברכה וקדושה ונקט מן לפי שראינו בעינינו הנס הגדול שהממעיט לא החסיר ולפי שבזמן הבריאה לא היו שומרי שבת בעולםשהרי עדיין לא נצטוו לפיכך מסיים רש״י

ואומר שהמקרא נא׳ על שם העתיד שישמרו בני ישראל את השבת ולאו דוקא על זמן ירידות המן וע״ש · (ש) דלעשות לשבת משמע דהיל״ל אשר ברא אלהים ועשה: (ת) דקי״ל שלא לא מפרש את״כ שהדבר אלא קאי אדברים האמורים למעלה: (א) ר״ל אף תולדות שמים וארץ נבראו ביום ראשון כדמפרש בקרא בהבראם ביום עשות וגו׳ - וא״ת ולא כבר כתב רש״י לעיל במאמר יהי מאורות את השמים לרבו׳ תולדותיה׳ ואת הארץ לרבות תולדותיה ויש לומר דאי לאו קרא דבהבראם ה״א דלבריאת שמים היה מאמר ובלתולדות השמים לכל תולדה ותולדה היה מאמר מיוחד כמו שהיו מחולקים בפועל כשילאו מנוסכת אל הפועל לכן כתיב אלה תולדות וגו׳ ללמד כי במאמר בריאת שמים נבראו גם התולדות כמו הזוגו תעים ביום אחד ואחר כך יוצא כל תעם והעם בפ״ע ביומים: (ב) וא״ת מאי ד״א הוא זה שלא בפי׳ ראשון לא דרש כלל ולא מפרש

גובענשט דעם זיבוטן טאג (ויקדש אותו) אונ ער הט אום גוהייליגט רש״י שרייבט ער הט אום גובענשט מיט דעם מן וארום אגאנצו וואך איז דער מן גופאלן נאר איין מעסטויל צו איין פרשון אונ אום פרייטא: איז גופאלן צווייא מעסטלוך צו איין פרשון כדי עס זאל זיין אויף שבת אוך אונ הט אום גוהייליגט אוך מיט דעם מן אז אום שבת איז קיין מן נאר נוט גופאלן (כי בו שבת מכל מלאכתו) ווארום אונ אום כלומר אונ שבת האט גאט גורואוט פון אלו זיינו ווערג (אשר ברא אלהים) וום גאט הט בשאפון (לעשות) צו טאן כלומר דו מלאכה וום גאט הט בדארפט טאן אום שבת הט ער גוטאן דעם זעקסטון טאג היינו ער הט דעם זעקסטון טאג אטאפלו מלאכה גוטאן איין מלאכה פון דעם איינוגום טאג אונ דו אנדורו מלאכה פון שבת: ד (אלה) דו דאזונו וואס אובן איז גושטאנון (תולדות) זענון דו גובורט (השמים והארץ) פון הומול אונ ערד (בהבראם) אז זיי זענון בשאפון גווארון (ביום עשות יי אלהים ארץ ושמים) אונ דעם טאג אז גאט הט בשאפון דו ערד מיט דעם הומול: רש״י שרייבט בהבראם מאכט בה״א בראם דס איז טייטש מיט דער הא הט גאט בשאפון דו וועלט ווארום עס שטייט אין פסוק (ביה יי צור עולמים) דס איז טייטש מיט דו צווייא אותיות פון דעם שם י״ה הט גאט בשאפון דו וועלט לערונט מוך דא דער פסוק אז דער עולם הזה איז בשאפון גווארון מיט דער ה״א דס איז מרמז אז ווי דו

ספר במדבר

וידבר

יהוה אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש השני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים לאמר׃ שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחתם לבית אבתם במספר שמות כל זכר לגלגלתם׃ מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא בישראל תפקדו אתם לצבאתם אתה ואהרן׃ ואתכם יהיו איש איש למטה איש ראש לבית אבתיו הוא׃ ואלה שמות האנשים אשר יעמדו אתכם לראובן אליצור בן שדיאור׃ לשמעון שלמיאל בן צורי שדי׃ ליהודה נחשון

ומליל יי׳ עם מש׳ במדברא דסיני במשכן זמנא׳ בחד לירחא תנינא בשתא תנייתא׳ למפקהון מאר׳ דמצ׳ למימר׃ ת׳ כלם אללה מוסי פי בריה סיני פי כבא אלמחצר פי אליום אלאול מן אלשהר אלתאני ללכרוגהם מן בלד מצר קאילא׃ קבילו ית חושבן כל כנשתא דבני ישר׳ לזרעייתהון לבית אבהתהון במנין שמהן כל דכורא לגולגלתהון׃ ת׳ ארפעא גמלה גמאעה בני אס׳ לעשאירהם ובית אבאיהם בעדד אסמא כל דכר לגמאגמהם׃ מבר עסרין שנין ולעילא כל נפיק חילא בישר׳ תמנון יתהון לחיליהון את ואהרן׃ ת׳ מן ן׳ סנה פצאעדא כל מן יכרג לגיוש בני אס׳ תחציהם לגיושהם אנת והרון׃ ועמכון יהון ת׳ גברא גברא לשבטא גבר ריש לבית אבהתוהי הוא׃ ולינון מעכם רגל מן כל סבט ודלך אלרגל ראס בית אביה׃ ואלין שמהת גובריא דיקומון עמכון לראובן אליצור בר שדיאור׃ והדה אסמא אלרגאל אלדי יקומון מעכם מן סבט ראובן אליצור שדיאור׃ לשמעון שלומיאל בר צורישדי׃ ומן סבט שמעון׃

רש״י ז״ל

וידבר במדבר סיני וגו׳ באחד לחדש׳ מתוך חיבתן לפניו מונה אותן כל שעה׳ כשיצאו ממצ׳ מנאן וכשנפלו בעגל מנאן לידע מנין הנותרים׳ כשבא להשרו שכינתו בתוכן מנאן׳ באחד בניסן הוקם המשכן ובא׳ באייר מנאם׃ למשפחותם דע מנין כל שבט ושבט׃ לבית אבותם׳ מי שאביו משבט א׳ ואמו משבט אחר יתיחס על שבט אביו׃ לגולגלותם על ידי שקלים דיהן כל א׳ בקע לגולגולת׃ כל יוצא צבא׳ מגיד שאין יוצא בצבא פחות מבן כ׳׃ ואתכם יהיו׳ כשתפקדו אותם אתה ואהרן יהיו עמכם נשיא כל שבט ושבט׃ אלה קרואי העדה הנקראים לכל דבר

ליהודה

ליהודה׳׳ ומן סבט יהודה׳׳ ליששכר׳׳ ומן סבט יששכר׳׳ לזבולן׳׳ ומן סבט זבולן׳׳ לבני
יוסף׳׳ לבני יוסף׳׳ לבנימין׳׳ ומן סבט בנימין׳׳ לדן׳׳ ומן סבט דן׳׳ לאשר׳׳ ומן סבט׳׳
לגד׳׳ ומן סבט גד׳׳ לנפתלי׳׳ ומן סבט נפתלי׳׳ אלין מערעי כנשתא רברבי שבטי אבהתהון׳׳
רישי אלפיא דישראל אנון׳׳ הולאי
דעאת לגמאעה אמראף אסבאט
אבאיהם המא רוסא אלוף בני אס׳׳
ודבר משה ואהרן ית גבריא האלין
דאתפרשו בשמהן׳׳ פאכד מוסי והרון
הולאי לרגאל אלדי שרחת אסמאיהם׳׳
וית כל כנשתא כנשו בחד
לירחא תניינא ואתיחסו על זרעיתהון
לבית אבהתהון במנין שמהן
מבר עסרין שנין ולעילא ל
לגולגלתהון׳ וגמעו סאיר לגמאעה
פי יום אלאול מן אלשהר אלתאני י
ותנאסבו לעשאירהם ובית אבאיה׳
בחסב אסמא מן ך׳כ סנה פצאעדא
לגמאגמהם׳׳ כמא דפקיד
יי׳ ית משה׳ ומננון במדברא דסיני׳׳
כמא אמר אללה מוסי כדאך עדהם
פי ברייה סינא׳׳ והוו בני ראובן
בוכרא דישראל תולדתהון לזרעיתהון
לבית אבהתהון במנין שמהן ל
לגולגלתהון כל דכורא מבר עסרין
שנין ולעילא כל נפיק חילא׳׳ פכאן
למעדודין מן בני ראובן בכר אסר׳
תילידהם לעשאירהם ובית אבאיהם
באחצא אסמא לגמאגמהם כל
דכר מן ך׳כ סנה פצאעדא כלמן יכרג
לגזו׳׳ ידי׳ זל
חילות בעבורה׳׳ האנשים האלה יב׳ נשי
הנלו׳׳ אשר נקבו לנכאן בשמות׳׳

בן עמינדב׃ ליששכר נתנאל בן צוער׃
לזבולן אליאב בן חלן׃ לבני יוסף
לאפרים אלישמע בן עמיהוד למנשה
גמליאל בן פדהצור׃ לבנימן אבידן
בן גדעני׃ לדן אחיעזר בן עמישדי׃
לאשר פגעיאל בן עכרן׃ לגד אליסף
בן דעואל׃ לנפתלי אחירע בן עינן׃
אלה קריאי העדה נשיאי מטות
אבותם ראשי אלפי ישראל הם׃
ויקח משה ואהרן את האנשים האלה
אשר נקבו בשמת׃ ואת כל העדה
הקהילו באחד לחדש השני ויתילדו
על משפחתם לבית אבתם במספר
שמות מבן עשרים שנה ומעלה
לגלגלתם׃ כאשר צוה יהוה את
משה ויפקדם במדבר סיני׃
ויהיו בני ראובן בכר ישראל
תולדתם למשפחתם לבית אבתם
במספר שמות לגלגלתם כל זכר מבן
עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא׃

קרואי

ויתילדו

פקדיהם למטה ראובן ששה וארבעים
אלף וחמש מאות׃
לבני שמעון תולדתם למשפחתם לבית
אבתם פקדיו במספר שמות לגלגלתם
כל זכר מבן עשרים שנה ומעלה כל
יצא צבא׃ פקדיהם למטה שמעון
תשעה וחמשים אלף ושלש מאות׃
לבני גד תולדתם
למשפחתם לבית אבתם במספר
שמות מבן עשרים שנה ומעלה כל
יצא צבא׃ פקדיהם למטה גד חמשה
וארבעים אלף ושש מאות וחמשים׃
לבני יהודה תולדתם
למשפחתם לבית אבתם במספר
שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל
יצא צבא׃ פקדיהם למטה יהודה
ארבעה ושבעים אלף ושש מאות׃
לבני יששכר
תולדתם למשפחתם לבית אבתם
במספר שמת מבן עשרים שנה
ומעלה כל יצא צבא׃ פקדיהם
למטה יששכר ארבעה וחמשים
אלף וארבע מאות׃

מניניהון לשבטא דראובן ארבעין
ושתא אלפין וחמיש מאה ״ כאן עדד
סבט ראובן סתה ומ׳ אלף וה׳ מאיה״
לבני שמעון תולדתהון לזרעי׳
לבית אבהתהון מנינהי׳ במנין
שמהן לגולגלתהון כל דכורא
מבר עסרין שנין ולעילא ׳ כל
נפיק חילא ״ בני שמעון תוולידהם
לעשאירהם וביות אבאיהם עדדהם
באחצא אסמא לגמאגמהם כל
דכר מן ך׳ כ סנה פצאעדא כל מן
יכרג לגגים ״ מניניהון לשב
דשמעון חמשין ותשעה אלפין ותלת
מאה ״ולמעדודין כדלך מנהם
תסעה ונ׳ אלפא וג׳ מאיה ״ לבני
גד וגו׳ ״ לבני גד ״ מניניהון
לשבטא דגד ארבעין וחמשה אלפין
ושית מאה וחמשין״ ולמעדודין כדלך
מנהם ה׳ ומ׳ אלפא וסת מאיה ונ׳״
לבני יהודה״ לבני יהודה ״
מניניהון לשבטא דיהודה׳ שבעין
וארבעא אלפין ושית מאה ״ולמעדודין
כדלך מנהם עד׳ אלפא וסת מאיה ״
לבני יששכר ״לבני יששכר״
מניניהון לשבטא דיששכר׳ חמשין
וארבעה אלפין וארבע מאה״ ולמעדו
כדלך מנהם נד׳ אלפא ור׳ מאיה ״
רש״י ז״ל
ויתילדו על משפחותם הביאו ספרי
ייחוסיהם ועידי חזקת לידתם כלא׳ וא׳
להתיחס על השבט ״ וידברה ׳ וגומ׳״
אך את מטה לוי לא תפקוד ׳ כראוי

לבני זבולן תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא׃ פקדיהם למטה זבולן שבעה וחמשים אלף וארבע מאות׃

לבני יוסף לבני אפרים תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא׃ פקדיהם למטה אפרים ארבעים אלף וחמש מאות׃

לבני מנשה תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמות מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא׃ פקדיהם למטה מנשה שנים ושלשים אלף ומאתים׃

לבני בנימן תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמות מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא׃ פקדיהם למטה בנימן חמשה ושלשים אלף וארבע מאות׃

לבני דן תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא׃ פקדיהם למטה דן שנים וששים אלף ושבע מאות׃

לבני

לבני זבולן ״ לבני ״ מנייניהון לשבטא דזבולן · חמשין ושבעה אלפין וארבע מאה ״ ולמעדורין כד׳לך מנהם ז׳ ונ׳ אלפא ור׳ מאיה ״

לבני יוסף לבני אפרים ״ לבני יוסף ״ מנייניהון לשבטא דאפרים · ארבעין אלפין וחמיש מאה ״ ולמעדורין כד׳לך מנהם מ׳ אלפא וחמש מאיה ״ לבני מנשה ״

לבני מנשה ״ מנייניהון לשבטא דמנשה · תלתין ותרין אלפין ומאתן ״ ולמעדורין כד׳לך מנהם אתנין ול׳ אלפא ומאיתין ״

לבני בנימין ״ לבני בנימין ״ מנייניהון לשבטא דבנימין · תלתין וחמשא אלפין וארבע מאה ״ ולמעדורין כד׳לך מנהם כמסה ול׳ אלפא וארבע מאיה ״

לבני דן ״ לבני דן ״ מנייניהון לשבטא דדן · שתין ותרין אלפין ושבע מאה ״ ולמעדורין כד׳לך מנהם אתנין וס׳ אלפא וז׳ מאיה ״ לבני

רשי ז״ל

היא לגיון של מלך ראוי להיות נמנה לבדו ד״א צפה הקב״ה שעתידה לעמוד גזרה שלכל הנמנין מבן כ׳ שנה ומעלה שימותו במדבר · אמר לא יהיו אלו בכלל לפי שהם שלי שלא טעו בעגל ״ ואתה הפקד את הלוים כתרגומו

לבני אשר תולדתם למשפחתם לבית
אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה
ומעלה כל יצא צבא׃ פקדיהם למטה
אשר אחד וארבעים אלף וחמש
מאות׃ בני נפתלי
תולדתם למשפחתם לבית אבתם
במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה
כל יצא צבא׃ פקדיהם למטה נפתלי
שלשה וחמשים אלף וארבע מאות׃
אלה הפקדים
אשר פקד משה ואהרן ונשיאי ישראל
שנים עשר איש איש אחד לבית
אבתיו היו׃ ויהיו כל פקודי בני ישראל
לבית אבתם מבן עשרים שנה ומעלה
כל יצא צבא בישראל׃ ויהיו כל
הפקדים שש מאות אלף ושלשת
אלפים וחמש מאות וחמשים׃
והלוים למטה אבתם לא התפקדו
בתוכם׃ וידבר יהוה אל
משה לאמר׃ אך את מטה לוי לא
תפקד ואת ראשם לא תשא בתוך בני
ישראל׃

רשי
מני ל' מנוי שררה על דבר שהוא ממונה עליו כמו ז
וינקד המלך פקידים ״ ויפקדו אותו כתרגו' יפקדון יתיה

לבני אשר ״ לבני ״ מניניהון
לשבטא דאשר ארבעין וחד
אלפין וחמש מאה ״ ולמעדודין
כרצך מנהם ואחד ומ' אלף וכמס
מאיה ״ בני נפתלי ״ בני
מניניהון לשבטא דנפתלי חמשין
ותלתא אלפין וארבע מאה ״
ולמעדודין כרצך מנהם ג' ונ' אלף
וד' מאיה ״ אלין מניניא דמנא
משה ואהרן ורברבי ישראל תרי
עסר גוברין גברא חד לבית
אבהתוהי הוו ״ הולאי למעדודין
אלדי עד מוסי והרון ואשראף בני
אסר' י"ב לרגל כל ואחד מנהם
לית בית אביה ״ והוו
כל מניני בני ישראל לבית
אבהתהון מבר עסרין שנין ולעילא
כל נפיק חילא בישראל ״ וכאן מן
עדה מנהם מנסובא לי' ביות
אבאיהם מן כ' סנה פצאעדא
כל מן כרג פי גיושהם ״ והוו
כל מניניא שית מאה ותלתא
אלפין וחמש מאה וחמשין ״ ודלך
עדד גמלתהם סת מאיה' אלף
ותלאתה' אלף וכמס מאיה ונ' ״
ולואי לשבטא דאבהתהון לא
אתמניאו ביניהון ״ ואללואניון
פלם יעדו מעהם לסבט אבאיהם ״
ומליל י"י תס ״ ברם ית שבטא
דלוי לא תמני וית חושבנהון לא
תקביל בגו בני ישראל ״ אמא סבט
לוי פלא תעדה ולא תרפע גמלתהם

ואנת מני ית ליואי על משכנא דסהדותא ועל כל מנוהי ועל כל דליה אנון יטלון ית משכנא וית כל מנוהי ואנון ישמשוניה וסחור סחור למשכנא ישרון ״ ואנת מוכל אללואיין עלי מסכן אלשהאדה ואניתה וגמיע מא פיה והם יחמלון אלמסכן וגמיע אניתה והם יכדמונה וחולה ינזלון ״ ובמיטל משכנא יפרקון יתיה ליואי ובמשרי משכנא יקימון יתיה ליואי וחילוני דיקרב יתקטיל ״ ופי רחילה המא יפצלונה ופי נזולה הם ינצבונה ואי אגנבי תקדם לה דלך כאן יקתל ״ ושרון בני ישראל גבר על משרוהי וגבר על טקסיה לחיליהון ״ וינזל בני אסראיל כל סבט פי עסכרה ופי מרכזה עלי גיושהם ״ וליואי ישרון סחור סחור למשכנא דסהדותא ולא יהי רוגזא על כנשתא דבני ישראל ויטרון ליואי ית מטרת משכנא דסהדותא ״ ואללואיין ינזלון חולי מסכן אלשהאדה ולא יכון סכט עלי גמאעה בני אסראיל אדא חפצו אללואיין מא אסתחפצתהם מן דלך ״ ועבדו בני ישראל ככל דפקיד יי ית משה כין עבדו ״ פצנע בנו אסראיל כגמיע מא אמר אללה מוסי כדאך צנעו ״ ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר ״ תם כלם אללה מוסי והרון תכלימא ״

ואתה הפקד את הלוים על משכן העדת ועל כל כליו ועל כל אשר לו המה ישאו את המשכן ואת כל כליו והם ישרתהו וסביב למשכן יחנו: ובנסע המשכן יורידו אתו הלוים ובחנת המשכן יקימו אתו הלוים והזר הקרב יומת: וחנו בני ישראל איש על מחנהו ואיש על דגלו לצבאתם: והלוים יחנו סביב למשכן העדת ולא יהיה קצף על עדת בני ישראל ושמרו הלוים את משמרת משכן העדות: ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה יהוה את משה כן עשו: ג וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר: איש על

רש״י

כשהן נוסעים במדבר ממסע למסע מפרקין אותו מהקמתו ונושאין אותו עד מקום אשר ישכון שם הענן ויחנו שם ומקימין אותו ״ והזר הקרב לעבודתם זו ומתו בידי שמים ״ ואיש על דגלו כמו שהדגלים סדורים בספר זה ג׳ שבטים לכל דגל ״ ולא יהיה קצף אם תעשו כמצותי לא יהיה קצף ואם לאו שיכנסו זרים בעבודתם יהיה קצף כמו שמצינו במעשה קרח כי יצא הקצף וגו׳ ״ איש על דגלו באותות כל דגל יהיה לו אות מפה צבועה תלויה בו צבעו של זה לא כצבעו של זה צבע כל אחד

כגון

גבר על טקסיה באתוון לבית אבהתהון ישרון בני ישראל מקביל סחור סחור למשכן זמנא
ישרון ·· כל סבט עלי מרכזה בעלאמאת לבית אבאיהם ינזל בנו אסר׳ חואלי קבה אלמחצר
קבלה ינזלון ·· ודשרן קדומא מדנחא טיקס משרית יהודה לחיליהון ורבא לבני יהוד׳

דגלו באתת לבית אבתם יחנו בני
ישראל מנגד סביב לאהל מועד
יחנו: והחנים קדמה מזרחה דגל מחנה
יהודה לצבאתם ונשיא לבני יהודה
נחשון בן עמינדב: וצבאו ופקדיהם
ארבעה ושבעים אלף ושש מאות:
והחנים עליו מטה יששכר ונשיא
לבני יששכר נתנאל בן צוער: וצבאו
ופקדיו ארבעה וחמשים אלף וארבע
מאות: מטה זבולן ונשיא לבני זבולן
אליאב בן חלן: וצבאו ופקדיו
שבעה וחמשים אלף וארבע מאות:
כל הפקדים למחנה יהודה מאת אלף
ושמנים אלף וששת אלפים וארבע
מאות לצבאתם ראשנה יסעו:

נחשון בר עמינדב ·· וגאנזלין פי
אלמשרק אוולא מרכז עסכר יהוד׳
לגיושהם ושריפהם נחשון ן׳ עמי׳ ··
וחיליה ומניניהון שבעין
וארבעה אלפין ושית מאה ·· ועדד
גיושה ארבעה וע׳ אלפא וסת מאיה ··
ודשרן סמיכין עלוהי שבטא
דיששכר ורבא לבני יששכר נתנאל
בר צוער ·· וגאנזלין אלי גאנבה סבט
יסא׳ ושריפהם נתנאל ן׳ צוער ··
וחיליה ומנינוהי חמשין וארבעה
אלפין וארבע מאה ·· ועדד גישה
ד׳ ונ׳ אלפא וד׳ מאיה ·· שבטא
דזבולון ורבא לבני זבולון אליאב
בר חלון ·· ואלי גאנבה סבט זבולון
ושריפהם אלי׳ ן׳ חלן ·· וחיליה
ומנינוהי חמשין ושבעא אלפין
וארבע מאה ·· ועדד גישה ז׳ ונ׳
אלפא וד׳ מאיה ·· כל מניניא
למשרית יהודה מאה ותמנן ושתא
אלפין וארבע מאה לחיליהון ··
בקדמיתא נטלין ·· ודלך גמיע עדד עסכר
יהודה מאיה׳ אלף ותמאנין אלפא וסתה אלף
וד׳ מאיה לגיושהם והם אוולא ירחלון ··

רש״י ז״ל

כגוון אבנו הקבועה בחושן ומתוך כך יכיר כל
אחד את דגלו ·· ד״א באותות לבית אבותם. באות
שמסר להם יעקב אביהם כשנשאוהו ממצרים שנ׳ ויעשו בניו לו כן כאשר צום. יהודה ויששכר וזבולון
ישאוהו מן המזרח. ראובן ושמעון וגד מן הדרום וכו׳ כדאי׳ בתנחומא בפרשה זו ·· מנגד
מרחוק מיל כמ״ש ביהושע אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה שיוכלו לבוא
בשבת. משה ואהרן ובניו והלוים חונים בסמוך לו ·· קדמה. לפנים הקרויה קדם ·· ואיזו זו רוח

טיקס משרית ראובן דרומא לחיליהון ורבא לבני ראובן אליצור בר שדיאור׃ מרכז עסכר ראובן כי אלגנוב לגיושהם ורייסהם אליצור בן שדיאור׃ וחיליה ומניניהון ארבעין ושיתא אלפין וחמיש מאה׃ ועדד גישה סתה ומ אלפא וכמס מאיה׃ ודשרן סמיכין עלוהי שבטא דשמעון ורבא לבני שמעון שלומיאל בר צורישדי׃ ואלנאזלין אליה גאנבה סבט שמעון ורייסהם שלומיאל בן צורישדי׃ וחיליה ומניניהון חמשין ותשעה אלפין ותלת מאה׃ ועדד גישה תסעה ונ אלפא וג מאיה׃ ושבטא דגד ורבא לבני גד אליסף בר רעואל׃ ואליגאנבה סבט גד אליסף בן רעואל׃ וחיליה ומניניהון ארבעין וחמשה אלפין ושית מאה וחמשין׃ ועדד גישה כמסה ומ אלפא וסת מאיה ונ׃ כל מניניא למשרית ראובן מאה וחמשין וחד אלפין וארבע מאה וחמשין לחיליהון בתניתא נטלין׃ דלך עדד גמיע עסאכר ראובן מאה אלף וואחד ונ אלפא וד מאיה ונ לגיושהם ותאניהם ירחלון׃ ונטיל משכן זמנא משרית ליואי בגו משריתא כמא דשרן כן נטלין גבר על אתריה לטקסיהון׃ תם ירחל כבא אלמחצר עסכר אללואניין כי וסט אלעסאכר וכמא הם נאזלון כדאך ירחלון כל נאיך כי מכאנה ומרכזה׃

דגל מחנה ראובן תימנה לצבאתם ונשיא לבני ראובן אליצור בן שדיאור׃ וצבאו ופקדיו ששה וארבעים אלף וחמש מאות׃ והחונם עליו מטה שמעון ונשיא לבני שמעון שלמיאל בן צורישדי׃ וצבאו ופקדיהם תשעה וחמשים אלף ושלש מאות׃ ומטה גד ונשיא לבני גד אליסף בן רעואל׃ וצבאו ופקדיהם חמשה וארבעים אלף ושש מאות וחמשים׃ כל הפקדים למחנה ראובן מאת אלף ואחד וחמשים אלף וארבע מאות וחמשים לצבאתם ושנים יסעו׃ ונסע אהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנת כאשר יחנו כן יסעו איש על ידו לדגליהם׃

רש״י

תק מזרחית והמערב קרוי אחור׃ ראשנה יסעו כשרואין הענן מסתלק תוקעין הכהנים בחצוצרות ונוסע מחנה יהודה תחלה וכשהולכין הולכין כדרך חנייתן הלוים והעגלות באמצע דגל יהודה במזרח ושל ראובן בדרום ושל אפרים במערב ושל דן בצפון׳׳ ונסע אהל מועד לאחר שני דגלים הללו׳׳

טיקס משרית אפרים לחיליהון מערבא ורבא לבני אפרים אלישמע בר עמיהוד מרכז
עסכר אפרים לגיושהם פי אלמגרב ושריפהם אלישמע ן' עמיהוד וחיליה ומנייניהון
ארבעין אלפין וחמש מאה ועדד גישה מ' אלף וכמס מאיה ודסמיכין עלוהי ש

דגל מחנה אפרים לצבאתם ימה ונשיא לבני אפרים אלישמע בן עמיהוד: וצבאו ופקדיהם ארבעים אלף וחמש מאות: ועליו מטה מנשה ונשיא לבני מנשה גמליאל בן פדהצור: וצבאו ופקדיהם שנים ושלשים אלף ומאתים: ומטה בנימן ונשיא לבני בנימן אבידן בן גדעני: וצבאו ופקדיהם חמשה ושלשים אלף וארבע מאות: כל הפקדים למחנה אפרים מאת אלף ושמנת אלפים ומאה לצבאתם ושלשים יסעו: דגל מחנה דן צפנה לצבאתם ונשיא לבני דן אחיעזר בן עמישדי: וצבאו ופקדיהם שנים וששים אלף ושבע מאות: והחנים עליו מטה אשר ונשיא לבני אשר פגעיאל בן עכרן:

שבטא דמנשה ורבא לבני מנשה גמליאל בר פדה צור ואלי גאנבה סבט מנשה ושריפהם גמליאל ן' פדהצור וחיליה ומנייניהון תלתין ותרין אלפין ומאתן ועדד גישה אתנין ול' אלפא ומאיתין ושבטא דבנימין ורבא לבני בנימין אבידן בר גדעוני ואלי גאנבה סבט בנימין ושריפהם אבידן ן' גדעני וחיליה ומניניהון תלתין וחמשא אלפין וארבע מאה ועדד גישה ה' ול' אלף ור' מאיה כל מניניא למשרית אפרים מאה ותמניא אלפין ומאה לחיליהון בתליתיתא נטלין וגמיע עדד עסאכר אפרים מאיה אלף ותמאניה אלאף ומאיה לגיושהם ירחלון תאלתהם

טיקס משריתא דן צפונא לחיליהון ורבא לבני דן אחיעזר בר עמישדי מרכז עסכר דן שמאלא לגיושהם ושמאלהם אחיע ן' עמישדי וחיליה ומנייניהון שתין ותרין אלפין ושבע מאה ועדד גישה אתנין וסתין אלפא וז' מאיה ודשבטא סמיכין עלוהי שבטא דאשר ורבא לבני אשר פגעיאל בר עכרן ואלנאזלין אלי גאנבה סבט אשר ושריפהם פגעיאל אבן עכרן

רש"י ז"ל

כאשר יחנו כן יסעו כמו שפירשתי הליכתן כחנייתן כל דגל מהלך לרוח הקבוע לו על ידו על מקומו ואין לו ידוע ממשמעו רוח של צדו קרוי

וחיליה ומנייניהון ארבעין וחד אלפין וחמיש מאה ״ ועדר גישה ואחד ומ׳ אלפא ולמס מאיה ״
ושבטא דנפתלי ורבא לבני נפתלי אחירע בר עינן ״ וזי׳ גאנבה סבט נפתלי
ושריפהם אחירע ן׳ עינן ״ וחיליה ומניניהון חמשין ותלתא אלפין וארבע מאה ״ ועדד
גישה ג׳ונ׳ אלפא וד׳ מאיה ״

וצבאו ופקדיהם אחד וארבעים אלף וחמש מאות׃ ומטה נפתלי ונשיא לבני נפתלי אחירע בן עינן׃ וצבאו ופקדיהם שלשה וחמשים אלף וארבע מאות׃ כל הפקדים למחנה דן מאת אלף ושבעה וחמשים אלף ושש מאות לאחרנה יסעו לדגליהם׃

אלה פקודי בני ישראל לבית אבתם כל פקודי המחנת לצבאתם שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים׃ והלוים לא התפקדו בתוך בני ישראל כאשר צוה יהוה את משה׃ ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה יהוה את משה כן חנו לדגליהם וכן נסעו איש למשפחתיו על בית אבתיו׃

כל מניניא למשרית דן מאה וחמשין ושבעה אלפין ושית מאה בבתריתא נטלין לטקסיהון ״
דלך גמיע עדד עסאכר דן מאיה אלף וז׳ונ׳ אלפא וסת מאיה ירחלון אכרא לגיושהם ״ אלין מניני בני ישראל לבית אבהתהון כל מניני משריתא לחיליהון שית מאה ותלתא אלפין וחמש מאה וחמשין ״ הולאי מעדודי בני אס לביות אבאיהם גמלה עדד ג׳ עסכר לגיושהם סת מאיה אלף וג׳ אלאף וכמס מאיה ונ׳ ״ ולואי לא אתמניאו בגו בני ישראל כמא דפקיד יי׳ ית משה ״
ואללואניין לם יחצו כיגמלה בני אס כמי אמר אללה מוסי ״
ועבדו בני ישראל ככל דפקיד יי׳ ית משה כן שרן לטקסיהון וכן נטלין גבר לזרעיתיה על בית אבהתוהי ״ תם צנע בני אס כגמיע מא אמר אללה מוסי כדאך נזלו כי מראכזהם וכדאך רחלו כל גגל לעשאירהם וביות אבאיהם ״

רש״י ז״ל
על ידו הסמוכה לו לכל הושטת ידו אינשון איסטר״ד בלעז ״ ועלין פתרגו ודסמיכין עלוהי ״ ואלה
תולדות אהרן ומשה ואינו מזכיר אלא בני אהרן ונקראו תולדות משה לפי שלימדן תורה מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה מע״ה כאלו ילדו ״ ביום דבר ה׳ את משה נעשו אלו

ואלין תולדת אהרן ומשה ביומא דמליל ייי עם משה בטורא דסיני" והדה נסבה' קים הרון ומוסי מיוקת כאטב אללה מוסי מיטור סיני" ואלין שמהת בני אהרן בוכרא נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר" והדה אסמא בני הרון אלבכר נדב ואבי' אלע' ואיתמר"

ואלה תולדת אהרן ומשה ביום דבר יהוה את משה בהר סיני: ואלה שמות בני אהרן הבכר נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר: אלה שמות בני אהרן הכהנים המשחים אשר מלא ידם לכהן: וימת נדב ואביהוא לפני יהוה בהקריבם אש זרה לפני יהוה במדבר סיני ובנים לא היו להם ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם:

וידבר יהוה אל משה לאמר: הקרב את מטה לוי והעמדת אתו לפני אהרן הכהן ושרתו אתו: ושמרו את משמרתו ואת משמרת כל העדה לפני אהל מועד לעבוד את עבדת המשכן: ושמרו את כל כלי אהל מועד ואת משמרת בני ישראל לעבד את עבדת המשכן:

אלין שמהת בני אהרן כהניא דאתרביאו דאתקרב קורבניהון לשמשה "והולאי אסמא בני הרון אל"מה אלממסוחין אלדי אכמל ואגבהם לאלאמאמה" ומית נדב ואביהוא קדם ייי בקרוביהון אישתא נוכריתא קדם ייי במדברא דסיני ובנין לא הוו להון ושמיש אלעזר ואיתמר על אפי אהרן אבוהון" כמאת נוח' במא קרבא נארא גריבא בין ידי אללה ולם יכון להם בנון ואם אלעזר ואיתמר' בחצרה' הרון אביהמא"

ומליל" ת'ס" קריב ית שבטא דלוי ותקים יתיה קדם אהרן כהנא וישמשון יתיה" קרב סבט לוי ואוקפה בין ידי הר' אלאמ' ליכדמוה" ויטרון ית מטרתיה וית מטרת כל כנשתא קדם משכן זמנא למפלח ית פולחן משכנא "כאן יחפצו מחפצה ומחפץ גמאעה בין ידי קבה אלמחצר ליכדמון כדמה' אלמסכן" ויטרון ית כל מני משכן זמנ' וית מטרת בני ישרא' למפלח ית פולחן משכנא" ויחפצו גמיע אניה' קבה אלמחצר ומחפץ בני אס' ליכדמון כדמה' אלמסכן"

התולדות שלו שלימדן מה שלמד מפי הגבורה" ושרתו אותו' ומהו השירות ושמרו את משמרתו

ותתין ית ליואי לאהרן ולבנוהי מסירין יהיבין אנון ליה מן בני ישראל׃ ואדפע אללוי ואנין לאהרון ובניה מסלמין מעטיין הם לה מן בני אסר׃ וית אהרן וית בנוהי תמני ויטרון ית כהונתהון וחילוני דיקרב יתקטיל׃ וואכל הרון ובניה עליאן יחפצון אמאמתהם ואי אגנבי תקדם לדלך פליקתל׃ ומליל תם׃

ונתתה את הלוים לאהרן ולבניו נתונם נתונם המה לו מאת בני ישראל׃ ואת אהרן ואת בניו תפקד ושמרו את כהנתם והזר הקרב יומת׃

וידבר יהוה אל משה לאמר׃ ואני הנה לקחתי את הלוים מתוך בני ישראל תחת כל בכור פטר רחם מבני ישראל והיו לי הלוים׃ כי לי כל בכור ביום הכתי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור בישראל מאדם עד בהמה לי יהיו אני יהוה׃

וידבר יהוה אל משה במדבר סיני לאמר׃ פקד את בני לוי לבית אבתם למשפחתם כל זכר מבן חדש ומעלה תפקדם׃ ויפקד אתם משה על פי יהוה

ואנא הא קריבית ית ליואי מגו בני ישראל חלף כל בוכרא פתח ולדא מבני ישראל ויהון משמשין קדמי ליואי׃ ואנא קד ארכת אללואניין מן בני אסר בדל כל בכר פאתח אוול בטן מן בני אסר ויצירו לי׃ ארי דילי כל בוכרא ביומא דקטלית כל בוכרא בארע דמצ׳ אקדישית קדמי כל בוכרא בישראל מאנשא עד בעירא דילי יהון אנא יי׳׃ פמא כאן כל בכר פיום אהלכת כל בכר פי בלד מצר אקדשת לי כל בכר פימא כין בני אס׳ מן אנסאן אלי בהימה כדאך יציר לי אנא אללה שרפתהם׃ ומליל יי׳ עם משה במדברא דסיני למימר׃ תם כלם אללה מוסי פי ברייה סיני קאילא׃ מני ית בני לוי לבית אבהתהון לזרעייתהון כל דכורא מבר ירחא ולעילא תמנינון׃ עד בני לוי לביות אבאיהם לעשאיר כל דכר מן אבן שהר פצאעדא תעדהם׃ ומנא יתהון משה על מימרא דיי׳ כמא דאתפקד׃ פעדהם מוסי

יב״של

לפי שמירת המקדש עליו שלא יקרב איש זר כמ״ש אתה ובניך ובית אביך תשאו את עון המקדש והלויים הללו מסייעין אותן והו השירות׃ ושמרו את משמרתו׃ כל מינוי שהאדם ממונה עליו ומוטל עליו לעשותו קרוי משמרת בכל המקרא ובל משנה כמ״ש בבגתן ותרש והלא אין משמרתי ומשמרתך שוין וכן משמרות כהונה ולויה׃ ואת

משמרת

עלי קול אללה כמא אמר ׃ והוו אלין בני לוי בשמהתהון׳ גר׳ קה׳ ומ׳ ׃ פהולאי כאנו בנו לוי באסמאיהם גר׳ קה׳ ומ׳ ׃ ואלין שמהת בני גר׳ לזרעייתהון׳ לב׳ ושמ׳ ׃ והולאי אסמא בני גר׳ לעשאירהם לב׳ וש׳ ׃ ובני קהת לזרעייתהון׳ עמ׳ ויצ׳ וחב׳ ועז׳ ׃ ובני קהת לעשאירהם עמ׳ ויצ׳ חב׳ וע׳ ׃ ובני מר׳ לזרעיי׳ מח׳ ומו׳ ׳ אלין אנון זרעית לוי לבית אבהתהון ׃ ובני מר׳ לעשאירהם מח׳ ומו׳ הד׳ה עשאיר אללואניין לבין אבאיהם ׃ לגרשון׳ זר׳ לבני׳ וזר׳ שמעי׳ אלין אנון זרעית גרשון ׃ לג׳ עשי׳ אללבניין ועשי׳ אלשמעיין הד׳ה עשאירה ׃ מנייניהון במנין כל דכורא׳ מבר ירחא ולעילא׳ מנייניהון שבעה אלפין וחמש מאה ׃ עדדהם באחצא כל דכר מן שהר פצאעדא ז׳ אלף וה׳ מאיה ׃ זרעית גרשון׳ אחורי משכנא׳ ישרון מערבא ׃ ועשאירהם ינזלון אלורא אלמסכן מן אלמגרב ׃ ורב בית אבא לבית גרשון׳ אליסף בר לאל ׃ וכבירהם אליסף ן׳ לאל ׃ ומטרת בני גרשון במשכן זמנא׳ משכנא ופרסא חופאיה׳ ופרסא דתרע משכן זמנא ׃ ושי׳ זב׳

כאשר צוה׃ ויהיו אלה בני לוי בשמתם גרשון וקהת ומררי׃ ואלה שמות בני גרשון למשפחתם לבני ושמעי׃ ובני קהת למשפחתם עמרם ויצהר חברון ועזיאל׃ ובני מררי למשפחתם מחלי ומושי אלה הם משפחת הלוי לבית אבתם׃ לגרשון משפחת הלבני ומשפחת השמעי אלה הם משפחת הגרשני׃ פקדיהם במספר כל זכר מבן חדש ומעלה פקדיהם שבעת אלפים וחמש מאות׃ משפחת הגרשני אחרי המשכן יחנו ימה׃ ונשיא בית אב לגרשני אליסף בן לאל׃ ומשמרת בני גרשון באהל מועד

משמרת בני ישר׳ שכולן היו זקוקין לצרכי המקדש אלא שהלוים באים תחתיהם בשליחותם׳ לפיכך לוקחין מהן המעשרות בשכרן שנ׳ כי שכר הוא לכם חלף עבודתכם ׃ נתוני נתוני המה לו לעזרה ׃ מאת בני ישר׳ כמו מתוך בני ישר׳ כלו׳ מאשר כל העדה נבדלין לכך כגזרת המקום והוא נתנם לו במתנה שנ׳ ואתנה את הלוים נתונים ׃ ואת אהרן ואת בניו תפקיד ׳ל׳ פקידות שררה ואינו ל׳ מנין ׃ ושמרו את כהונתם קבלת דמים וזריקה והקטרה ועבודות המסורות לכהנים ׃ ואני הנה לקחתי ׳ ואני מהיכן זכיתי בהן ׃ מתוך בני ישר׳ שהיו ישר׳ שוכרין אותם לפדיות שלי ע״י הבכורות וכיתיבהם ולקחתים תמורתם לפי שהיתה העבודה בבכורות׳ וכשחטאו בעגל נפסלו ׳והלוים שלא עע״ז נבחרו תחתיהם ׃ מבן חדש ומעלה משיצא מכלל

וחמאיתהם פי כבא למחצר למסכן ולכבא וגטאה וסתר באבה ״ וסרדי דרתא׳ וית פרסא דתרע דרתא׳ דעל משכנא ועל מדבחא סחור סחור׳ וית אטונוהי׳ לכל פולחניה״ וקלוע לצראדק וסתר באבה לדי עלי למסכן ולמדבח מסתדירא ואטנאבהא וסאיר כדמתהא ״

המשכן והאהל מכסהו ומסך פתח אהל מועד׃ וקלעי החצר ואת מסך פתח החצר אשר על המשכן ועל המזבח סביב ואת מיתריו לכל עבדתו׃ ולקהת משפחת העמרמי ומשפחת היצהרי ומשפחת החברני ומשפחת העזיאלי אלה הם משפחת הקהתי׃ במספר כל זכר מבן חדש ומעלה שמנת אלפים ושש מאות שמרי משמרת הקדש׃ משפחת בני קהת יחנו על ירך המשכן תימנה׃ ונשיא בית אב למשפחת הקהתי אליצפן בן עזיאל׃ ומשמרתם הארון והשלחן והמנרה והמזבחת וכלי הקדש אשר ישרתו בהם והמסך וכל עבדתו׃

ולקהת זרעית עמרם וזרעית יצהר וזרעית חברון וזרעית עזיאל אלין אנון זרעית קהת ״ ולקהת עשירת עמרם ועשירת יצהר ועשירת חברון ועשירת עזיאל הדה עשאירה ״ במנין כל דכורא מבר ירחא ולעילא תמניא אלפין ושית מאה נטרי מטרתא דקודשא ״ באחצא כל דכר מן שהר פצאעדא תמאניה אלאף וסת מאיה חאפצי מחפץ אלקדס ״ ועשאירהם ינזלון אלי גאנב אלמסכן כי אלגנוב ״ זרעית בני קהת ישרון על צדא דמשכנא דרומא ״ ורב בית אבא לזרעית קהת אליצפן בר עזיאל ״ ורייסהם אליצפן בן עזיאל ״ ומטרתהון ארונא ופתורא ומנרתא ומדבחיא ומני קודשא דישמשון בהון ופרסא וכל פולחניה ״ וחפצהם לצנדוק ולמאידה ולמנארה ולמדאבח ואניה אלקדס לדי יכדמון בהא ולסתר וסאיר כדמתה ״

רש״י ז״ל

נפלים הוא נמנה ליקרות שומר משמ׳ הקודש ׳אמ׳ ר׳ יהודה בר שלום ׳ למוד הוא אותו השבט להיות נמנה מן הבטן שנ׳ אשר ילדה אותה ללוי במצ׳ עם כניסתה בפתח מצ׳ ילדה אותה ונמנית בע׳ נפש שבשעתה מונה חשבונם לא תמצאם אלא ע׳ חסרא׳ והיא השלימה את המנין ״ ע״פ ה׳ אמר משה לפני הקב״ה היאך אני נכנס לתוך אהליהם לדעת מנין יונקיהם ׳ א״ל הקב״ה עשה אתה מה שעליך ואני אעשה את שלי ׳ הלך משה ועמד על פתח האהל והשכינה מקדמת לפניו ובת קול יוצאה מן האהל ואומרת כך וכך תינוקות יש

ואמרכלא דממנא על רברבי לוי אלעזר בר אהרן כהנא מתחות ידוהי ממנן נטרי מטרתא דקודשא ״ ושריף אשראף גלויאניין לעזר הרון גאמאם מווכל בחאפצי מחפץ גקדס ״ למררי זר מח׳ וזר מו׳ אלין אנון זרעית מררי ״ למררי עשי׳ מח׳ ועשי׳ מושי הדה עשאירה ״ ומניניהון במנין כל דכורא מבר ירחא ולעילא שתא אלפין ומאתן ״ עדדהם בבחצא כל דכר מן שהר כצאעדא קתה׳ אלף ומאיתין ״ ורב בית בא לזרעית מררי צוריאל בר אביחיל על שדא דמשכנא ישרון צפונא ״ ושריפהם צוריאל בן אביחיל אלי גאנב למסכן ינזלון כי שמאל ״ ודמסיר למיטר בני מררי דפי משכנא ועברוהי ועמודוהי וסמכוהי וכל מנוהי וכל פלחניה ״ ווכלה חפץ בני מררי תכאתג למסכן ואמהאגה ועמדה וקואעדה וכל אניתה וכדמתה ״ ועמודי דרתא סחור סחור וסמכיהון וסכיהון ואטוניהון ״ ועמד לצראדק מסתדירא וקואעדהא ואותאדהא ואטנאבהא ״ ודשרן קדם משכנא קדומא קדם משכן זמנא מדנחא משה ואהרן ובנוהי נטרי מטרת מקדשא למטרת בני ישראל וחילוני דיקרב יתקטיל ״ ואלנאזלין בין ידי למסכן אוולא בין ידי כבא למחצר פי למשרק מוסי והרון ובניה חאפצי מחפץ לקדס ומחפץ בני אסראיל ואלאגנבי תקדם לאלרהר כשיקתל ״

ונשיא נשיאי הלוי אלעזר בן אהרן הכהן פקדת שמרי משמרת הקדש׃ למררי משפחת המחלי ומשפחת המושי אלה הם משפחת מררי׃ ופקדיהם במספר כל זכר מבן חדש ומעלה ששת אלפים ומאתים׃ ונשיא בית אב למשפחת מררי צוריאל בן אביחיל על ירך המשכן יחנו צפנה׃ ופקדת משמרת בני מררי קרשי המשכן ובריחיו ועמדיו ואדניו וכל כליו וכל עבדתו׃ ועמדי החצר סביב ואדניהם ויתדתם ומיתריהם׃ והחנים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו שמרים משמרת המקדש למשמרת בני

רשי ז״ל

באהל זה לכך נא׳ על פי ה׳ ״ לגרשון משפחת הלבני ׳כלו׳ לגרשון היו הפקודים משפחת הלבני ומשפחת השמעי פקודים כך וכך ״ המשכן יריעות התחתונות ״ והאהל יריעות עזים העשויות לגג ״ מכסהו עורות אילים ותחשים ״ ומסך פתח הוא הוילון ״ את מיתריו של משכן והאהל ולא של חצר ״ משפחות בני קהת יחנו וגו׳ תימנה ׳ וסמוכין להם דגל ראובן החונים

כל מניני ליואי דמנא מש׳ וא׳ על מימרא דיי׳ לזרעיתהון כל דכורא מבר ירחא ולעילא עסרין ותרין אלפין ״ דלך עדד גמיע אללויאניין אלדי עד מוסי והרון עלי קול אללה לעשאירהם כל דכר מן שהר וצאעדא אתנן וכ׳ אלפא״ ואמר יי׳ למשה מני כל בכוריא דכריא לבני ישרא׳ מבר ירחא ולעילא: וקביל ית מנין שמהתהון״ כקל אללה למוסי עד כל בכר דכר מן בני אס׳ מן שהר וצאעדא וארגע אחצא אקמאיהם״

ישראל והזר הקרב יומת: כל פקודי הלוים אשר פקד משה ואהרן על פי יהוה למשפחתם כל זכר מבן חדש ומעלה שנים ועשרים אלף: ויאמר יהוה אל משה פקד כל בכור זכר לבני ישראל מבן חדש ומעלה ושא את מספר שמתם: ולקחת את הלוים לי אני יהוה תחת כל בכר בבני ישראל ואת בהמת הלוים תחת כל בכור בבהמת בני ישראל: ויפקד משה כאשר צוה יהוה אתו את כל בכור בבני ישראל: ויהי כל בכור זכר במספר שמת מבן חדש ומעלה לפקדיהם שנים ועשרים אלף שלשה ושבעים ומאתים:

ותקריב ית ליואי קדמי אנא יי׳ חלף כל בוכריא בבני ישרא׳ וית בעירא דליואי חלף כל בוכרא׳ בבעירא דבני ישרא׳״ וכ״ד לי אללויאניין לאני אללה עוצא׳ בדל כל בכר מן בני אסר וכהאימהם בדל כל בכר מן בהאים בני אס׳״ ומנא משה כמא׳ דפקיד יי׳ יתיה׳ ית כל בכרא בבני ישרא׳״ ועד מוסי כמא׳ אמרה אללה כל בכר מן בני אסר״ והוו כל בכוריא דכריא׳ במנין שמהן׳ מבר ירחא ולעילא למנינהון׳ עסרין ותרין אלפין׳ מאתן ושבעין ותלתא״ פכאן כל בכר דכר באחצא אקמאא מן שהר וצאעדא ודלך אתנן וכ׳ אלפא ותלאתה וע׳ ומאיתין״

יפ״ גל

תימנה אני לרשע ואוי לשכנו לכך לקו מהם דתן ואבירם ומאתים ונ׳ א״ש עם קרח ועדתו שבמשכנו עמם״ ב במחלוקתם״ והמסך היא הפרכת׳ צחק היא גריה פרוכת המסך״ ונשיא נשיאי הלוי ממונה על כולם׳ ועל מה היא נשיאותו פקודת שומרי מה׳ על ידו היא פקודת כולם״ משה ואהרן ובנו׳ וסמוכין להם דגל מחנה יהודה והחונים עליו יששכ׳ וזבו׳ טוב לצדיק טוב לשכנו לפי שהיו שכנו של משה שהיה עוסק בתורה נעשו גדולים בתורה שנ׳ יהודה מחוקקי ומבני יששכ׳ יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישרא׳ ראשיהם מאתים וגו׳ מאתים סנהדראות העמיד וכל אחיהם

ומליל ה׳ עם משה למימר׃ קריב ית ליואי חלף כל בוכרא בבני ישראל וית בעירא דליואי חלף בעירהון ויהון משמשין קדמי ליואי אנא ה׳׃ כד שליואתין כדל כל בכר מן בני אדם ובהמים שלויאתין כדל כהאימהם מיעידו לי אנא שלה אלפתהם׃ וית פורקן מאתן ושבעין ותלתא דיתירין על ליואי מבוכריא דבני ישראל׃ ואמה מדה שמאיתין ושג ושקבען שזאידין עלי שליואתין מן בכור בני אקר׃ ותסב חמיש חמיש סלעין לגלגלתא בסלעי קודשא תסב עשרין מעין סלעא׃ מכד מנהם כמקר כמסה מתחקיל מצה לכל גמגמה במתקל שקדש כל ד מתקל כ׳ דאנק׃ ותתן כספא לאהרן ולבנוהי פורקן דיתירין דבהון׃ ואדפע שמצה להרן ובניה מרא שנאצלין ז עליהם׃ ונסיב משה ית כסף פורקנהון מן דיתירין על פריקי ליואי׃ מאמר מוקי מצה שכרא מן שזאידין עלא פדיין שליואתין׃ מן בכוריא דבני ישראל נסיב ית כספא אלף ותלת מאה ושתין וחמיש סלעין בסלעי קודשא׃ מן בכור בני אקר אכד תלך שמצה שף וג מאיה וה וס מתקל במתקל שקדש׃

וידבר יהוה אל משה

לאמר׃ קח את הלוים תחת כל בכור בבני ישראל ואת בהמת הלוים תחת בהמתם והיו לי הלוים אני יהוה׃ ואת פדויי השלשה והשבעים והמאתים העדפים על הלוים מבכור בני ישראל׃ ולקחת חמשת חמשת שקלים לגלגלת בשקל הקדש תקח עשרים גרה השקל׃ ונתתה הכסף לאהרן ולבניו פדויי העדפים בהם׃ ויקח משה את כסף הפדיום מאת העדפים על פדויי הלוים׃ מאת בכור בני ישראל לקח את הכסף חמשה וששים ושלש מאות ואלף בשקל הקדש׃

רש״י

על פיהם ומזבולון מושכים בשבט סופר׃ אשר פקד משה ואהרן נקוד על אהרן לו׳ שלא היה במנין הלוים׃ שנים ועשרים אלף ובפרטן אתה מוצא שלש מאות יתירים בני גרשון ז׳ אלפים וחמש מאות בני קהת שמונת אלפים ושש מאות בני מררי ששת אלפים ומאתים ולמה לא כללן עם השאר ויפדו את הבכורות ולא יהיו זקוקין השלשה ושבעים ומאתים בכורות העודפים על המנין לפדיון אר״זל במס׳ בכורות אותן שלש מאות בכורות לוים היו ודיים שיפקיעו עצמם מן הפדיון׃ פקוד כל בכור זכר

ויהב משה ית כסף פריקיא לאהרן ולבנוהי על מימרא דיי כמא דפקיד יי ית
משה׳׳ פדפעהא משה לאהרון ובניה עלי קול אללה כמא אמרה׳׳ ומליל יי עם משה
ולאהרן למימר׳׳ תם כלם אללה מוסי והרון תכלימא׳׳ קבילו ית חושבן בני
קהת מגו בני לוי לזרעיתהון
לבית אבהתהון׳׳ ארפע גמלה
בני קהת מן בני לוי לעשאירהם
ובית אבאהם׳׳ מבר
תלתין שנין ולעילא ועד בר
חמשין שנין כל דאתי לחילא
למעבד עבידתא במשכן
זמנא׳׳ מן ל׳ סנה ופצאעדא
אלי נ׳ סנה כל מן ידכל לגיש
ליעמל צנעה פי קבה אלמחצר׳׳
דין פולחן בני קהת במשכן
זמנא קודש קודשיא׳׳ הדא הו
כדמה בני קהת פי קבה אלמחצר
קדס אלאקדאס׳׳ ויעול
אהרן ובנוהי במיטל משריתא
ויפרקון ית פרכתא דפרסא
ויכסון בה ית ארונא דסהדותא׳׳
ידכל הרון ובניה ענד רחיל
אלעסכר פיחטו אלסגף אלמסתור
ויגטו בה צנדוק אלשהאדה׳׳

ויתן משה את כסף הפדים לאהרן
ולבניו על פי יהוה כאשר צוה יהוה
את משה׃
[illegible]
וידבר יהוה אל משה ואל אהרן
לאמר׃ נשא את ראש בני קהת
מתוך בני לוי למשפחתם לבית אבתם׃
מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן
חמשים שנה כל בא לצבא לעשות
מלאכה באהל מועד׃ זאת עבדת
בני קהת באהל מועד קדש הקדשים׃
ובא אהרן ובניו בנסע המחנה והורדו
את פרכת המסך וכסו בה את ארן העדת׃

רש״י

מבן חדש ומעלה׳ משיצא מכלל ספק נפלים׳׳ ואת בהמת הלוים תחת בהמתם׳ לא פדו בהמות הלוים את בכורי בהמה טהורה של ישראל אלא את פטרי חמוריהם ושה אחד של בן לוי פדה כמה פטרי חמורים של ישראל תדע שהרי מנה העודפים באדם ולא מנה העודפים בבהמה׳׳ ואת פדוי הג׳ והשבעים והמאתים׳ ואת הבכורות הצריכין להיפדות בהם ג׳ אלף וע׳ מאתים העודפים בהם יתרים על הלוים מהם תקח חמשת חמשת שקלים לגולגולת כך היה מכירתו של יוסף כ׳ כסף שהיה בכורה של רחל׳׳ העודפים על פדויי הלוים׳ על אותן שפדו הלוים בגופן׳׳ חמשה ושנים ושלש מאות ואלף ׳כך סכום החשבון חמשת שקלים לגולגולת הן חמשת שקלים יאמר אני מפדין׳׳ הלוים מה עשה׳ הביא שנים ועשרים אלף פתקין וכתב עליהן בן לוי ומאתים וג׳ ושבעים פתקין כתב עליהן חמשת שקלים בללן ונתנן בקלפי׳ אמר להן בואו וטלו פתקיכם

ויתנון עלוהי חופאה דמשך ססגונא ויפרסון לבוש גמיר תכלא מלעילא וישוון
אריחוהי ״ ויגעלן עליה גאנץ גלוד דאכס ויבסטון תובה גמלתה אקמאנגן פוקה וינצלהו
אקוחבה ״ ועל פתורא דלחים אפיא יפרסון לבוש תכלא ויתנון עלוהי ית מגסיא וית
בזכיא וית מכילתא וית קשות
נסוכא ולחמא תדירא עלוהי
יהי ״ ועלי מאידה שמונגה יבסטון
תוב אקמאנגן ויגעלן עליה
שנצאט ושדוג ושמלאטך ומרהן
שמתר ושכבן שראים יבען עליה ״
ויפרסון עליהון לבוש צבע
זהורי ויכסון יתיה בחופאה דמשך
ססגונא וישוון ית אריחוהי ״ ויבסטו
עליהם תוב צנג ברמון ויגטוהם
בגטה גלור דארש וינצלחו אקוואלה ״
ויסבון לבוש תכלא ויכסון ית
מנרתא דאנהורי וית בוציניהא וית
ניפתהא וית מחתיתהא וית כל
מני שמושה דישמשון לה בהון ״ ויאנרו
תוב אקמאנגן ויגטו בה מנארה
שהצאה ופרגבה ונלאבחתבה ומגא
מירהא וגמיע אנייה דהנהא שדיי
יבדשונהא בהם ״ ויתנון יתה
וית כל מנהא לחופאה דמשך ססגונא ד
ויתנון על אריחא ״ ויגעלנהא וגמיע אניתהא
כגאה גלור דאורש ויצטו דשך עלוי שרבך ״

ונתנו עליו כסוי עור תחש ופרשו בגד
כליל תכלת מלמעלה ושמו בדיו
ועל שלחן הפנים יפרשו בגד תכלת
ונתנו עליו את הקערת ואת הכפת
ואת המנקית ואת קשות הנסך ולחם
התמיד עליו יהיה ופרשו עליהם
בגד תולעת שני וכסו אתו במכסה
עור תחש ושמו את בדיו ולקחו בגד
תכלת וכסו את מנרת המאור ואת
נרתיה ואת מלקחיה ואת מחתתיה
ואת כל כלי שמנה אשר ישרתו
לה בהם ונתנו אתה ואת כל כליה
אל מכסה עור תחש ונתנו על המוט

רש״י ז״ל

מתקיכם לפי הגורל ״ נשא את ראש בני קהת
מנה מהם את הראוי׳ן לעבודת משא והן מבן
ל׳ ועד בן נ׳ שנה ׳ והפחות מבן ל׳ לא נתמלא כחו ׳ מכאן אמרו בן ל׳ לכח ׳ והיותר מבן נ׳ כחו
מכחיש מעתה ״ קדש הקדשים המקודש שבכולן הארון והשלחן והמנורה והמזבחות והפרוכת וכלי
השרת ״ ובא אהרן ובניו וגו׳ יכניסו כל כלי וכלי לנרתקו המיוחד לו המפורש בפרשה זו ולא יצטרכו הלוי׳
בני קהת אלא לשאת ״ בנסע המחנה ׳ כשהענן מסתלק הן יודעין שיסעו ׳ קערות וכפות ושאות
ומנקיות כבר פירשתים במלאכת המשכן ״ הנסך הכסוי ל׳ מסך אשר יוסך בהן ״ מלקחיה
כמין צבת שמושך בה את הפתילה לכל צד שירצה ״ מחתותיה כמין כף קטנה ושוליה פשוטים

ועל מדבחא דדהבא יפרסון לבוש תכלא ויכסון יתיה בחופאה דמשך ססגונא ׃ י
וישוון ית אריחוהי ׃ ועלי מדבח אלדהב יבסטו תוב אסמאנגון ויגטוה בגטא גלוד
דארש ויצלחו עקואבה ׃ ויסבון ית כל מני שמושא דישמשון בהון בקודשא ויתנון
ללבוש תכלא ויכסון יתהון ב
בחופאה דמשך ססגונא ויתנון על
אריחא ׃ ויאכ׳דון גמיע אניה׳ ל
כ׳דמה אלדי יכ׳דמון בהא פי אלקדס
ויג׳עלונהא פי תוב אסמאנגון י
ויג׳טונהא בגטא גלוד דארש
ויצ׳עונהא עלי אלדהב ׃ ויסבון
ית קטמא דמדבחא ויפרסון ע
עלוהי לבוש ארגון ׃ ויזילון אלמדבח
ויג׳עלו עליה תוב ארג׳ואן ׃
ויתנון עלוהי ית כל מנוהי ד
דישמשון עלוהי בהון ית מחתיתא
ית צנוריתא וית מגרופיתא וית
מזרקיא כל מני מדבחא ויפרסון
עלוהי חופאה דמשך ססגונא
וישוון אריחוהי ׃ ויג׳עלו עליה גמיע
אניתה אלדי יכ׳דמונה בהא אלמגאמר
ואלמנאשל ואלמגארף ואלבראנב וסאיר
אניה׳ אלמדבח ויבסטו עליה גטא
גלוד דארש ויצלחו עקואבה ׃
ויסיפו אהרן ובנוהי לכסאה ית קודשא
וית כל מני קודשא במטל משריתא ד
ובתר כן ייעלון בני קהת למיטל ולא

ועל מזבח הזהב יפרשו בגד תכלת
וכסו אתו במכסה עור תחש ושמו
את בדיו ׃ ולקחו את כל כלי השרת
אשר ישרתו בם בקדש ונתנו אל
בגד תכלת וכסו אותם במכסה עור
תחש ונתנו על המוט ׃ ודשנו את
המזבח ופרשו עליו בגד ארגמן ׃
ונתנו עליו את כל כליו אשר
ישרתו עליו בהם את המחתת את
המזלגת ואת היעים ואת המזרקת
כל כלי המזבח ופרשו עליו כסוי
עור תחש ושמו בדיו ׃ וכלה אהרן
ובניו לכסת את הקדש ואת כל

רצ״י ז״ל

ולא סגלגלים והיו לה מחצה לפניה ולאמצדיה והותה כה את דשן הנרות כשמטיבן ׃ צרותיה לוניי״ש בלעז שבותנין כהן השמן והפתילות ׃ אל מכסה עור תחש כמין מרצוף ׃ את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש ׃ בתוך המשכן שהוא קדש והן כלי הקטרת שמשרתין בהן במזבח הפנימי ׃ ודשנו את המזבח מזבח הנחשת ׃ ודשנו יטלו את הדשן מעליו ׃ ופרשו עליו בגד ארגמן ׃ ואש שירדה מן השמים רבוצה תחת הבגד כארי בשעת המסעות ואינו שורפן שהיו כופין עליה פסכתר של נחשת ׃ מחתות שבהן חותין גחלים לתרומת הדשן עשויה כמין

יקרבון לקודשא ולא ימותון אלין מטול בני קהת במשכן זמנא״ פחדא מרג הרון ובניה
מן תג׳ט״ה לקדס וגמיע אניתה ענד רחיל לעסכר כבעד דלך ירכב בני קהת יחמלוהא
ולא ידנו מן אלקדס פיהלכו הדה צפה׳ חמל בני קהת פי כבא למחצר״ ודמסיר לאלעזר

כלי הקדש בנסע המחנה ואחרי כן
יבאו בני קהת לשאת ולא יגעו
אל הקדש ומתו אלה משא בני קהת
באהל מועד׃ ופקדת אלעזר בן
אהרן הכהן שמן המאור וקטרת
הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה
פקדת כל המשכן וכל אשר בו
בקדש ובכליו׃ ואל אהרן
וידבר יהוה אל משה לאמר׃ אל
תכריתו את שבט משפחת הקהתי
מתוך הלוים׃ וזאת עשו להם וחיו
ולא ימתו בגשתם את קדש הקדשים
אהרן ובניו יבאו ושמו אתם איש

בר אהרן כהנא משח אנהורא
ותא וקטורת בוסמיא ומנחתא
תדירא ומשחא דרבותא מסרת
כל משכנא וכל דביה בקודשא
ובמנוהי״ ווכלה׳ לעזר ן׳ הרון לאמ
עלי דהן לאצאה ובכור לצמוג
ולכבר לוחים ודהן למסח דלך וכלה
למסכן וגמיע מא פיה מן קדס
וחניתה״ וממליל״ תס״ לא
תשיצון ית שיבט זרעית קהת
מגו ליואי״ לא תקטעא עשאיר
סבט קהת מן בין ללואניין״
ודא עבידו להון ויחון ולא ימותון
במקרבהון לקודש קודשיא אהרן
ובנוהי ייעלון ויממנון יתהון גבר
גבר על פולחניה ולמטוליה״
בל אצנעו להם הדה לכלה חתא
יחיו ולא יהלכו בדנוהם לי מכאן
לאקדאס ידכל הרון ובניה ויוכלונהם
כל פריק עלי כדמתה וחמלה

רש״י

מחבת שאין לה אלא שלש מחיצות ומלכטיה שגורפת את הגחלים״ מזלגות צנוריות של נחשת
שבהן מכין באיברים שעל המזבח להפכן כדי שיתעכלו יפה ומהר״ יעים הם מגריפות ובלעז
וודי״ל יען של נחשת ובהן מכבדין את הדשן מעל המזבח ״לכסות את הקדש הארון והמזבח
ואת כל כלי הקדש המנורה וכלי שרת״ ומתו שאם יגעו חייבין מיתה בידי שמים״ ופקודת לעזר
שהוא ממונה עליהם לשאת אותם הוא בעצמו״ שמן וקטורת ושמן המשחה ומנחת התמיד
עליו מוטל לצוות ולזרז ולהקריב בעת חנייתן״ פקודת כל המשכן ועודהיה ממונה על
משא בני קהת לצוות איש איש על עבודתו ועל משאו והוא המשכן וכל אשר בו כלי הקדשים
למעלה בפרשה זו״ אבל משא בני גרשון ומררי שאינה מקדש הקדשים על פי איתמר היה

ולא ייעלון למחזי כד מכסן ית מני קודשא ולא ימותון ·· ולא ידכלו לינצרץ ענד

תגטי״ה׳ זקרק מהלכע··

ית חשבן׳ בני גרשון אף אנון׳ לבית אבהתהון

ומליל·· תס״ קביל׳

לורע״תהץ ·· חרנע גמלה׳ בני גר הס חיגא׳ לביות חבאיהם נעשתירהס״

מכר תלתין זנין נלעילא׳ ער

ברחמשין זנין תמני יתהץ׳ כל

דאתי לחילא חילא׳ למפלח

פולחנא במשכן זמנא·· מן אבן ל

קנה וצעדה שי׳ן׳ כ קנה תעדהס

כל מן ירכל לזגיש ליכרס פרמה

כבא למחצר ·· דין פולחן׳ ז

זרעי״ת גרשון׳ למפלח נלמטל··

הרא כרמתהס עמלא וחמלא··

ויטלון׳ ית יריעת משכנא ויֿת

משכן זמנא׳ חופאיה׳ וחופאה׳

דססגונא דעלוהי מלעילא׳ וית

כרסא׳ דתרע משכן זמנא··

וחמלון סראק למשכן וכבא ל

מחצר וגשאה נגשא לדאהס לדי

עליה מן פוק וקתרבאב כבא ל

מחצר·· וית סרדי דרתא׳ וית

כרסא דמעטנא דתרע דרתא׳ דעל

משכנא ועל מדבחא סחור סחור׳

וית אטונגיהון׳ וית כל מני פ

פולחניהון׳ וית כל דיתמסר׳ להון

ויפלחון·· וכלנע לצראדץ נסתר

צאבר לדי עלי׳ למשכן ולמדבח

זהן כסוין··

איש על עבדתו ואל משאו׃ ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו׃

קנט כסו׳ שי׳ חלציהן

וידבר יהוה אל משה לאמר׃ נשא את ראש בני גרשון גם הם לבית אבתם למשפחתם׃ מבן שלשים שנה ומעלה עד בן חמשים שנה תפקד אותם כל הבא לצבא צבא לעבד עבדה באהל מועד׃ זאת עבדת משפחת הגרשני לעבד ולמשא׃ ונשאו את יריעת המשכן ואת אהל מועד מכסהו ומכסה התחש אשר עליו מלמעלה ואת מסך פתח אהל מועד׃ ואת קלעי החצר ואת מסך פתח שער החצר אשר על המשכן ועל המזבח סביב

רשי ז״ל

כמו שכתוב בפרשת נשא ·· לתפריתו ל תגרמון להם סימנתו ·· ולא יבאו לראות כבלע את הקדש · לתוך נרתק שלו כמו שפירשתי למעלה בפרשה זו ופרשו עליו בגד פלוני וכסו אותו במכסה פלוני ונבלוע שלו

בה״ב יעמ״ד בהוש

ברד״

וידבר

נשא

מסתאירהא ואטנאבהא וסאיר כדמתהא וכל מא יצלח להם המא יכדמונה״ על
מימר אהרן ובנוהי תהי כל פולחן בני גרשון לכל מטולהון ולכל פולחנהון ותמנון
עליהון במטרא ית כל מטולהון״ עלי קול הרון ובניה תכון גמיע כדמה בני גרשון מן
חמלהם וסאיר עמלהם ועד—ו
עליהם בחפץ גמיע חמלהם״
דין פולחן זרעית בני גרשון במשכן
זמנא ומטרתהון בידא דאיתמר
בר אהרן כהנא״ הדה כדמה עשאיר
בני גרשון פי קבה זמחצר וחפצהם
עלי יד איתמר בן הרון אלאמאם״
בני מררי לזרעייתהון לבית
אבהתהון תמני יתהון״ בני מררי
לעשאירהם וביות אבאיהם
תעדהם״ מבר תלתין שנין
ולעילא ועד בר חמשין שנין
תמנינון כל דאתי לחילא למפלח
ית פולחן משכן זמנא״ מן ל׳
סנה ומא פוקהא אלי נ׳ סנה תעדהם
כל מן ירכל לגזו לכדמה
קבה זמחצר״ ודא מטרת
מטולהון לכל פולחנהון במשכן
זמנא דפי משכנא ועברוהי
ועמודוהי וסמכוהי״ והדה צפה
חפץ חמלהם לגמיע כדמתהם
פי קבה זמחצר תכאתג זמסכן
ואמהאגה ועמדה וקואעדה״
ועמודי דרתא סחור סחור וסמכיהון וסכיהון

ואת מיתריהם ואת כל כלי עבדתם
ואת כל אשר יעשה להם ועבדו׃ על
פי אהרן ובניו תהיה כל עבדת בני
הגרשני לכל משאם ולכל עבדתם
ופקדתם עליהם במשמרת את כל
משאם׃ זאת עבדת משפחת בני
הגרשני באהל מועד ומשמרתם ביד
איתמר בן אהרן הכהן׃
בני מררי למשפחתם
לבית אבתם תפקד אתם׃ מבן שלשים
שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה
תפקדם כל הבא לצבא לעבד את
עבדת אהל מועד׃ וזאת משמרת
משאם לכל עבדתם באהל מועד
קרשי המשכן ובריחיו ועמדיו ואדניו׃
ועמודי החצר סביב ואדניהם

רשי ז״ל

וידבר ה׳ ז מ״ל נשא את ראש בני גרשון גם הם כמו שצויתיך על בני
קהת לראות כמה יש שהגיעו לכלל עבודה״ את יריעות המשכן עשר תחתונות״ ואת אהל
מועד יריעות עזים העשויות לאהל עליו״ מכסהו עורות אילים מאדמים״ מסך פתח ויל[ון]

המזרחי

וְאִטּוּנֵיהוֹן לְכָל מָנֵיהוֹן וּלְכָל פֻּלְחָנְהוֹן וּבִשְׁמָהָן תִּמְנוֹן יָת מָנֵי מַטְּרַת מַטּוּלְהוֹן ׃ ואוטאדהא ואטנאבהא וגמיע אלאתהא וסאיר כדמתהא ובאסמא תחצון אלאת חפט חמלהם ׃ דָּא פֻלְחַן זַרְעִית בְּנֵי מְרָרִי לְכָל פֻּלְחָנְהוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא בִּידָא דְּאִיתָמָר בַּר אַהֲרֹן כָּהֲנָא ׃ הדה כדמה עשאיר בני מררי פי כבאת למחצ׳ר עלי יד איתמר בן הרון אלאמאם ׃ וּמְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְרַבְרְבֵי כְנִשְׁתָּא יָת בְּנֵי קְהָת לְזַרְעֲיָתְהוֹן וּלְבֵית אֲבָהָתְהוֹן ׃ פעד מוסי והרון ואשראף גמאעה בני קהת לעשאירהם וביות אבאיהם ׃ מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵילָא וְעַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל דְּאָתֵי לְחֵילָא לְפֻלְחָנָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא ׃ מן ל׳ סנה וצאעדא אלי נ׳ סנה כל מן ידכל לגיש לכדמה׳ כבאת למחצ׳ר ׃ וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן תְּרֵין אַלְפִין שְׁבַע מְאָה וְחַמְשִׁין ׃ פכאן גמלה עדדהם אלפין וז׳ מאיה ונ׳ ׃ אִלֵּין מִנְיָנֵי זַרְעִית קְהָת כָּל דְּפָלַח בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא דִּמְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל מֵימְרָא דַיְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה ׃ הדה אעדאד עשירה קהת כל מן כדם פי כבאת למחצ׳ר אלדי עד מוסי והרון באמר אללה עלי יד מוסי ׃

וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם לְכָל כְּלֵיהֶם וּלְכֹל עֲבֹדָתָם וּבְשֵׁמֹת תִּפְקְדוּ אֶת כְּלֵי מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם ׃ זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי לְכָל עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּיַד אִיתָמָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן ׃ וַיִּפְקֹד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי הָעֵדָה אֶת בְּנֵי הַקְּהָתִי לְמִשְׁפְּחֹתָם וּלְבֵית אֲבֹתָם ׃ מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד ׃ וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם אַלְפַּיִם שְׁבַע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים ׃ אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי כָּל הָעֹבֵד בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל פִּי יְהוָה בְּיַד מֹשֶׁה ׃

ופקודי

רש״י ז״ל

המזרחי ״ חצר על המשכן וכו׳ כלו׳ הקלעים והמסך של חצר הקורכים ומגיעם על המשכן ועל מזבח הנחשת סביב ״ ואת כל אשר יעשה להם כתרגו׳ דיתמסר להון לבני גרשון ״ ע״פ אהרן ובניו וה״ג מהכהנים ממונה עליהם ״ ביד איתמר בן אה׳ ״ ויתדותם ומיתריהם של עמודים שהיו יתדות ומיתרי הקלעים במשא בני גרשון היו ויתדות ומיתרים היו ליריעות ולקלעים מלמטה שלא תגביהם הרוח ויתדות ומיתרים היו לעמודים סביב לתלות בהם ה

הקלעים

ומניני בני גרשון לזרעייתהון ולבית אבהתהון ״ ועדד בני גרשון לעשאירהם וביות אבאיהם ״ מבר תלתין שנין ולעילא ועד בר חמשין שנין כל דאתי לחילא לפלחנא במשכן זמנא ״ מן ל׳ סנה ופאעלא אלי נ׳ סנה כל מן ידכל לגיש לכדמה) כבא למחצר ״ והוו מניניהון לזרעייתהון לבית אבהתהון תרין אלפין ושית מאה ותלתין ״ פכאן עדדהם לעשאירהם וביות אבאיהם אלפין וסת מאיה ול׳ ״ אלין מניני זרעית בני גרשון כל דפלח במשכן זמנא דמנא משה ואהרן על מימרא דיי ״ הולאי עדד עשאיר בני גרשון כל מן כדם פי כבא למחצר אלדי עד מוסי והרון עלא קול אללה ״ ומניני זרעיית בני מררי לזרעייתהון לבית אבהתהון ״ ועדד בני מררי לעשאירהם וביות אבאיהם ״ מבר תלתין שנין ולעילא ועד בר חמשין שנין כל דאתי לחילא לפולחנא במשכן זמנא ״ מן ל׳ סנה ופאעלא אלי נ׳ סנה כל מן ידכל לגיש כדמה כבא למחצ׳ ״ והוו מניניהון לזרעייתהון תלתא אלפין ומאתן ״ פכאן עדדהם לעשאירהם ג׳ אלף ומאיתין ״ אלין מניני זרעית בני מררי דמנא משה ואהרן על מימרא דיי בידא דמשה ״

ופקודי בני גרשון למשפחתם ולבית אבתם׃ מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא לצבא לעבדה באהל מועד׃ ויהיו פקדיהם למשפחתם לבית אבתם אלפים ושש מאות ושלשים׃ אלה פקודי משפחת בני גרשון כל העבד באהל מועד אשר פקד משה ואהרן על פי יהוה׃ ופקודי משפחת בני מררי למשפחתם לבית אבתם׃ מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא לצבא לעבדה באהל מועד׃ ויהיו פקדיהם למשפחתם שלשת אלפים ומאתים׃ אלה פקודי משפחת בני מררי אשר

והקלעים לזכתם העליונה בכלוכבות וקונדוסין כמו שסניה במלאכת המשכן ״ עבודת עבודה הוא השיר במצלתים וכנורות שהיא עבודה לעבודה אחרת ״ ועבודת משא כמשמעו ״ ופקודיו אשר צוה ה׳ את משה ״ ואותן הנקודים היו במצות מבן ל׳ שנה ועד בן נ׳ שנה ״ צו את בני ישר׳ פרשה זו נאמרה ביום שהוקם המשכן ושמונה פרשיו נאמרו

הולאי עדד עשאיר בני מררי אלדי עד מו׳ וה׳ עלי׳ קול אללה ביד מוסי׃ כל מניניא דמנא משה ואהרן ורברבי ישראל ית ליואי לזרעייתהון ולבית אבהתהון׃ דגמיע אלמעדודין אלדי עד מו׳ וה׳ ואשראף בני אס׳ מן אללואנין לעשאירהם וביות אבאהם׃

פקד משה ואהרן על פי יהוה ביד משה׃ כל הפקדים אשר פקד משה ואהרן ונשאי ישראל את הלוים למשפחתם ולבית אבתם׃ מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא לעבד עבדת עבדה ועבדת משא באהל מועד׃ ויהיו פקדיהם שמנת אלפים וחמש מאות ושמנים׃ על פי יהוה פקד אתם ביד משה איש איש על עבדתו ועל משאו ופקדיו אשר צוה יהוה את משה׃

וידבר יהוה אל משה לאמר׃ צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל

מבר תלתין שנין ולעילא ועד בר חמשין שנין כל דאתי למפלח פולחן פולחנא ופולחן מטול במשכן זמנא׃ מן ל׳ סנה פצאעדא אלי נ׳ סנה כל מן דכל ליכדם כדמה אלכדמה וחמל פי כבא אלמחצר׃ והוו מניניהון תמניא אלפין וחמש מאה ותמנן׃ פצאר עדדהם תמאניה אלאף וכמס מאיה ותמאנין׃ על מימרא דיי׳ מנא יתהון בידא דמשה גבר גבר על פולחניה ועל מטוליה ומניניהון דפקיד יי׳ ית משה׃ עלי קול אללה עדהם מוסי כל רגל מנהם עלי כדמתה וחמלה ועדדה כמא אמר אללה מוסי׃

ומליל ת׳ס׃ ב פקיד ית בני ישראל וישלחון מן משריתא כל דסגיר וכל דדאיב וכל דמסתאב לטמי נפשא׃ מר בני אס׳ אן יכרגו מן אלעסכר כל אברץ וכל דאיב וכל נגס במית׃

יש״ז ל׳
נאמרו בו ביום כדאי׳ במס׳ גיטין בפ׳ הנזקין׃ וישלחו מן המחנה ג׳ מחנות היו שם בשעת חנייתן תוך הקלעים הוא מחנה שכינה וחניית הלוים סביב כמש״ש בפרש׳ במדבר סיני הוא מחנה לויה׳ ומשם ועד סוף מחנה הדגלים לכל ד׳ רוחות הוא מחנה ישרא׳ הצרוע הוא משתלח חוץ לכולן׃ הזב מותר במחנה ישרא׳ ומשולח מן השתים׃ וטמא לנפש מותר אף בשל לויה ואינו משולח אלא משל שכינה׳ וכל זה דרשו רבותינו מן

נשא

מדכר עד נוקבה תשלחון למברא למשריתא תשלחונון ולא יסאבון ית
משריתהון דשכינתי שריא ביניהון" מן דכר ג'י אנתא תנפוהם ג'י כארג ולא ינגסו
עסכרהם ג'די אנא סאכנה פי מא בינהם" ועבדו כין בני ישר' ושלחו יתהון
למברא למשריתא' כמא דמליל יי' עם משה' כן עבדו בני ישר'" פצנע כדאך בנו
חק ונפוהם ג'י כארג ג'עסכר כמי' אמר ג'לה מו' כדאך צנעו"
ומליל" ת'ס" מלל עם בני ישר' גבר או אתא' ארי יעבדון מכל חובי אנשא' לשקרא שקר קדם יי'· ויחוב אנשא ההוא" קל לבני אסר' או רגל או אמראה יצנע ש"א מן כטאיא לנאס פינכת נכתה בג'לה ואתם" ויודון ית חוביהון דעבדו· ויתיב ית חובתיה ברישיה וחומשיה יוסיף עלוהי ויתן לדחיב ליה" פאקר בכט'יתה ג'די צנעהא פליר'ד ג'צלאמה בראסהא ויזיד עליהא כמסהא וידפעהא ג'י מן צלמה"

טמא לנפש· מזכר עד נקבה תשלחו אל מחוץ למחנה תשלחום ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שכן בתוכם· ויעשו כן בני ישראל וישלחו אותם אל מחוץ למחנה כאשר דבר יהוה אל משה כן עשו בני ישראל· וידבר יהוה אל משה לאמר· דבר אל בני ישראל איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעל מעל ביהוה ואשמה הנפש ההוא· והתודו את חטאתם אשר עשו והשיב את אשמו בראשו וחמישתו יסף עליו ונתן לאשר אשם לו·

ואם יש"ל

המקראות כמק' נסחים" טמא לנפש· לטמי נפש דאנשא או' אני שהוא ל' עצמות אדם בל' ארמי והלכה יש בבר' אדריגוס שחיך טמיא שחיך עצמות" למעול מעל בה' הגי'חזר וכתב כאן פרשת גוזל ונשבע על שקר היא האמורה בפרשת ויקרא ומעלה מעל ב" וכיחש בעמיתו וגו' ונשנית כאן בשביל שני דברים שנתחדשו בה' הא' שכתב והתודו לימד שאינו חייב חומש ואשם על פי העדים עד שיודה בדבר' והשני על גזל הגר שהוא ניתן לכהנים" והשיב את אשמו בראשו הוא הקרן שנשבע עליו" לאשר אשם לו' למי שנתחייב לו' אשם ואם אין לאיש גוא' שמת התובע שהשביעו ואין לו יורשים" להשיב האשם אליו

כשנמלך

ואם לית לגבר פריק לאתבא חובתא ליה חובתא דמתיב קדם יי לכהנא בר מדכר כפוריא דיכפר ביה עלוהי׳׳ ואן לם יכון ללמצלום ולי נתרד אלצלאמה ליה כאלצלאמה אלמרדודה ללה והי ללאמאם סוא כבש אלגפראן אלדי יסתגפר ענה בה׳׳

ואם אין לאיש גאל להשיב האשם אליו האשם המושב ליהוה לכהן מלבד איל הכפרים אשר יכפר בו עליו׃ וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל אשר יקריבו לכהן לו יהיה׃ ואיש את קדשיו לו יהיו איש אשר יתן לכהן לו יהיה׃

וידבר יהוה אל משה לאמר׃ ז דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל׃ ושכב איש אתה שכבת זרע ונעלם מעיני אישה ונסתרה והיא נטמאה

וכל אפרשותא לכל קודשיא דבני ישראל דיקרבון לכהנא דיליה יהי׳׳ וכל רפיעה מן גמיע אקדאס בני אסר׳ אלתי אלאמאם ידפעונהא כאנת לה׳׳
וגבר ית מעסר קודשוהי דיליה יהי גבר דיתן לכהנא דיליה יהי׳׳ וכל אמר יכון ליה אמר אקדאסה אלאו אלאמאם דפעהא כאנה לה׳׳ ומליל׳׳
ת׳ס׳׳ מליל עם בני ישראל׳ ג ותימר להון גבר גבר ארי תסטי אתתיה ותשקר ביה שקר׳׳ מרבע אסואל להם אי רגל חאדת זוגתה ופכאנתה כיאנה׳׳
וישכוב גבר יתה שכבת זרעא ויהי מכסא מעיני בעלה ומסתאבא והיא מסאבא׳ וסהיד לית בה והיא לא אתאחדת׳׳ באן צאגעהא רגל מצאגעה אנכסף וגבי דלך ען זוגהא׳ ד

רש״י

כשנמלך זה להתודות על עונו׳ ואמרו רבותי׳ וכי יש לך אדם בישר׳ שאין לו גואלים או אח או בן או שאר בשר הקרוב ממשפחת אביו למעלה עד יעקב אלא זה הגר שמת ואין לו יורשים׳׳ האשם המושב זה הקרן והחומש׳׳ לה׳ לכהן קנאו השם ונתנו לכהן שבאותו משמר׳׳ מלבד איל הכפורים׳ האמור בויקרא שהוא צריך להביא׳׳ וכל תרומה וגו׳ א״ר ישמעאל וכי תרומה מקריבין לכהן והלא הוא המחזר אחריה לבית הגרנות׳ ומה ת״ל אשר יקריבו לכהן אלא אלו הבכורים שנ׳ בהם תביא בית ה׳ אלהיך ואיני יודע מה יעשה בהם ת״ל לכהן לו יהיה׳ בא הכתוב ולמד על הבכורים שיהיו ניתנין לכהן׳׳ ואיש את קדשיו לו יהיו לפי שנאמרו מתנות כהונה ולויה יכול יבואו ויטלום בזרוע׳ ת״ל ואיש את קדשיו לו יהיו מגיד שטובת הנאתן לבעלים ועוד מדרשים

נשא

ואנסתרה׳ והי נגסה ושאהד ליס להא׳ והי לם תקהר״ ויעבר עלוהי רוח קנאה׳
ויקני ית אתתיה והיא מסתאבא׳ או עבר עלוהי רוח קנאה ויקני ית אתתיה׳ והיא
לא מסתאבא״ וכטר בבאלה ראיגירה׳ פגאר עליהא והי נגסה או גיר נגסה״

ועד אין בה והוא לא נתפשה׳ ועבר
עליו רוח קנאה וקנא את אשתו
והוא נטמאה או עבר עליו רוח
קנאה וקנא את אשתו והיא לא
נטמאה׳ והביא האיש את אשתו
אל הכהן והביא את קרבנה עליה
עשירית האיפה קמח שערים לא
יצק עליו שמן ולא יתן עליו לבנה
כי מנחת קנאת הוא מנחת זכרון
מזכרת עון׳ והקריב אתה הכהן
והעמדה לפני יהוה׳ ולקח הכהן

וייתי גברא ית אתתיה לות
כהנא׳ וייתי ית קורבנה עלה׳
חד מן עסרא בתלת סאין
קמח סערין׳ לא יריק עלוהי
משח׳ ולא יתין עלה לבונת׳
ארי מנחת קנאתא הוא׳
מנחת דוכרנא מדכרת חובין״
פליאת ד׳לך אלרגל בזוגתה
אלי אלאמאם ויאתי בקרבאנהא
מעהא עשר ויבה מן דקיק
שעיר לא יצב עליה דהנא׳
ולא יצע עליהא לבאנא׳ כ
לאנהא קרבאן אלגירה קרבאן
אלדכר ידכר באלדנוב״
ויקריב יתה כהנא׳ ויקימנה קדם יי׳״
פיקדמהא אלאמאם ויוקפהא בין
ידי אללה״

רש״י ז״ל

הרבה דרשו בו בספרי׳ ומ״א ואיש את קדשיו לו יהיו׳ מי שמעכב מעשרותיו ואינו נותנן לכהן
לו יהיו המעשרות סוף שאין שדהו עושה אלא א׳ מעשרה שהיתה למודה לעשות״ ואיש
אשר יתן לכהן מתנות הראויות לו׳ לו יהיה ממון הרבה׳ איש איש כי תשטה אשתו מה כתו׳
למעלה מן הענין ואיש את קדשיו לו יהיו׳ אם אתה מעכב מתנות הכהן חייך שתצטרך
לבוא אצלו להביא לפניו את הסוטה״ איש איש ללמדך שמועלת בשנים באיש מלחמה
מלחמה של מעלה ואישה של מטה״ כי תשטה אשתו שנו רבותי׳ אין המנאפין נואפין עד
שתיכנס בהן רוח שטות דכתי׳ כי תשטה וכתי׳ נואף אשה חסר לב׳ ופשוטו של מקרא כי תשטה
תט מדרכי הצניעות ותיחשד בעיניו כמו שטה מעליו ועבור׳ אל ישט אל דרכיה לבך״
ומעלה בו מעל ומהו המעל ושכב איש אותה״ איש פרט לקטן ומי שאינו איש״ איש אותה
שכבת זרע שכיבתה טעונה אותה ואין שכיבה אחרת טעונה אותה כמעשה בשתי אחיות
שהן דומות זו לזו״ ונעלם מעיני אישה פרט לסומא הא אם היה רואה ומעלים אין בודקין
המים אותה״ ונסתרה שיעור שתיראה לטומאת ביאה״ ועד אין בה הא אם יש בה אפילו

עד

ויסב כהנא מי כיור במן דחסף ומן עפרא דיהי בחיסודי משכנא יסב כהנא ויתין למיא׃ תס יאכד לאמאם מן למא למקדס פי אנא כזף ומן לתראב אלדי יכן פי ערצה למסכן יאכד ויאלקי פי למא׃ ויקים כהנא ית אתתא קדם יי׳ ויפרע ית רישא דאתתא ויתין על ידהא

ית מנחת דוכרנא מנחת קנאתא היא ובידא דכהנא יהון מיא מריריא מלטטיא׃
ויוקפהא בין ידי אללה ויכשף ראסהא ויגעל עלי ידיהא הדיה אלדכר כלבאן אלגירה ופי יד אלאמאם יכון מא למר אללאען׃
ויומי יתה כהנא ויימר לאתתא אם לא שכיב גבר יתיך ואם לא סטית לסאבא בר מבעליך הואי זכאה ממיא מריריא מלטטיא האלין׃ תם יחלפהא ויקול להא אן כאן לם יצאגעך רגל ולא תחידי אלא נגאסה גיר זוגך פאברי מן הדי למא למר אללאען׃

מים קדשים בכלי חרש ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן ונתן אל המים׃ והעמיד הכהן את האשה לפני יהוה ופרע את ראש האשה ונתן על כפיה את מנחת הזכרון מנחת קנאת הוא וביד הכהן יהיו מי המרים המאררים׃ והשביע אתה הכהן ואמר אל האשה אם לא שכב איש אתך ואם לא שטית טמאה תחת אישך הנקי ממי המרים המאררים האלה׃

רש״י ז״ל

עד״א שאמר נטמאת לא היתה שותה׃ ועד אין בה בטומאה אבל יש עדים לסתירה׃ נתפשה נאנסה כמו ותפשה ושכב עמה׃ ועבר עליו קודם לסתירה׃ רוח קנאה ורבא פי׳ רבותינו ז״ל התראה שמתרה בה אל תסתרי עם איש פלוני׃ והיא נטמאה או עבר עליו וגו׳ והיא לא נט׳ כלו׳ הוא התרה בה ועבר על התראתו ואין ידוע אם נטמאה אם לאו׃ קמח שלא יהא מסולת׃ שעורים ולא חטים היא עשתה מעשה בהמה וקרבנה מאכל בהמה׃ לא יצק עליו שמן שלא יהא קרבנה מהודר שהשמן קרוי אור והיא עשתה בחשך׃ ולא יתן עליו לבונה שהאמהות נקראו לבונה שנ׳ אל גבעת הלבונה והיא פירשה מדרכיהן׃ כי מנחת קנאות הוא הקמח הזה׳ קמח ל׳ זכר׃ מנחת קנאות מעוררת עליה שתי קנאות קנאת המקום וקנאת הבעל׃ מים קדשים שקדשו בכיור לפי שנעשה מנחשת מראות הצובאות וזו פירשה מדרכיהן שהיו נבעלות לבעליהן במצ׳ תחת התפוח וזו קלקלה לאחר תדבק בו׃ בכלי חרש היא השקתה את הנואף יין משובח בכוסות משובחים לפי׳ תשתה מים המרים במקוה בזויה של חרס׃ והעמיד הכהן וגו׳ והלא כבר נאמר והעמידה לפני ה׳ אלא מסיעין היו

אותה

נשא

ואת ארי סטית בר מבעליך וארי אסתאבת ויהב גבר ביך ית שכובתיה בר
מבעליך ׃ ואן כנת קד חדת ען גיר זוגך ותנגסת בה וגעל גירה פיך מצאגעתה ׃
ויומי כהנא ית אתתא במומתא דלוטא ויימר כהנא לאתתא יתן יי יתיך

ללוט ולמומי בגו עמיך בדיתן
יי ית ירכיך מסיא וית מעכי
נפיחין ׃ פיחלפהא עלא דלך
ימין אחרג ויקול להא יגעלך
אללה מסבה וימינא בין קומך
במא יגעל ורכך סאקטא ובטנך
וארמא ׃ ויעלון מיא
מלטטיא האלין במעכי לאנפחא
מעין ולאמסקאה ירך ותימר
אתתא אמן אמן ׃ ודלך אלא
צאר הדי אמר אלאעין אלד
אמטאר פירם אלבטן ויסקט
אורך ותקול אמראה אמין
אמין ׃ ויכתוב ית לווטיא
האלין כהנא בספרא וימחוק
למיא מריריא ׃ ויכתב אמא
הדה אללענאת פי כתאב ׃ ת
וימחיה באלמא אמר ׃

ואת כי שטית תחת אישך וכי נטמאת
ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי
אישך ׃ והשביע הכהן את האשה
בשבעת האלה ואמר הכהן לאשה
יתן יהוה אתך לאלה ולשבעה
בתוך עמך בתת יהוה את ירכך
נפלת ואת בטנך צבה ׃ ובאו המים
המאררים האלה במעיך לצבות
בטן ולנפל ירך ואמרה האשה
אמן אמן ׃ וכתב את האלות האלה
הכהן בספר ומחה אל מי המרים ׃

רש״י ז״ל

ויסחבו אותה ממקום למקום כדי ליגעה ולבולבה אולי ת
תיטרף דעתה ותודה ׃ ופרע סותר את קליעת שערה כדי לבזותה ׳ מכאן לבנות ישראל שגלוי
הראש גנאי להם ׃ לפני ה׳ בשער ניקנור הוא שער העזרה המזרחי דרך כל הנכנסים ׃ ונתן
על כפיה לייגעה אולי תטרף דעתה ותודה ולא ימחה שם המיוחד על המים ׃ המרים על ש׳
סופן שהם מרים לה ׃ המאררים המחסרים אותה מן העולם ל׳ סלון ממאיר צרעת ממארת
ולא יתכן לפרש מים ארורים שהרי קדושים הן ולא ארורים כתב הכתוב אלא מאררים את
אחרים ׳ ואף אונק׳ לא תרגם אלא ליטיא מלטטיא מראות קללה בגופה של זו ׃ והשביע
אותה ומה היא השבועה אם לא שכב הנקי ׳ הא אם שכב חנקי ׳ שמכלל לאו אתה שומע
הין אלא שמצוה לפתוח בזכות תחלה לזכות ׃ ואת כי שטית כי משמש בלשון אם ׃
בשבועת האלה שבועה של קללה ׃ יתן ה׳ אותך לאלה וגו׳ יהיו הכל מקללין בך יבואך כדרך
שבא לפלונית וכה״א והנחתם שמכם לשבועה לבחירי שהצדיקים נשבעין במורענותן של ׃

רשעים

ויַשקי ית אתתא ית מיא מריריא מלטטיא ויעלון בה מיא מלטטיא ללוט׃ פיסקיהא אלמא אלמר ללאעין פיסתחיל פיהא מרא׃ ויסב כהנא מידא דאתתא ית מנחתא דקנאתא וירים ית מנחתא קדם יי ויקריב יתה למדבחא׃ ויאכ׳ד מן ידהא קרבאן אלגירה ויחרכה בין ידי אללה ויקדמהא אלי אלמדבח׃

והשקה את האשה את מי המרים המאררים ובאו בה המים המאררים למרים׃ ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאת והניף את המנחה לפני יהוה והקריב אתה אל המזבח׃ וקמץ הכהן מן המנחה את אזכרתה והקטיר המזבחה ואחר ישקה את האשה את המים׃ והשקה את המים והיתה אם נטמאה ותמעל מעל באישה ובאו בה המים המאררים למרים וצבתה בטנה ונפלה ירכה והיתה האשה לאלה בקרב עמה׃

ויקמוץ כהנא מן מנחתא ית אדכרתה ויסיק למדבחא ובתר ישקי ית אתתא ית מיא׃ ת׳ם יקבץ מן אלדריה פיהא ויקתרה עלי אלמדבח ובעד דלך יסקיהא אלמא׃ וישקינה ית מיא ותהי אם אסתאבת ושקרת שקר בבעלה ויעלון בה מיא מלטטיא ללוט ויפרח מעהא ותתמסי ירכה ותהי אתתא ללוטא בגו עמה׃ כאדי יסקאהא פאן כאנת קד תנגסת וכאנת זוגהא כאנה אסתחל פיהא אלמא פורם בטנהא וסקט ורכהא וצארת מתלבה כי מא בין קומהא׃ ואם

רשעים וכן לענין הברכה ונברכו בך כל משפחות האדמה בך יברך ישראל לאמר את ירכך בקללה בגדים ירך לבטן לפי שהתחילה בעבירה תחלה לפי ממנה תתחיל הפורענות צבה כתרגו נפוחה לצבות בטן כמו להצבות בטן זהו שימוש כתו שהלמד יסודה בו וכן לנחותם הדרך לראותכם את הדרך אשר תלכו בה וכן לנפיל ירך שהמים מצבי את הבטן ומפילים את הירך לצבות בטן ולנפיל ירך בטנו וירכו של בועל להנפיל ירך או אינו אלא של נבעלת כשהוא או את ירכך נופלת ואת בטנך צבה הרי של נבעלת אמור אמן אמן קבלת שבועה אמן אם מאיש זה אמן אם מאיש אחר אמן על האלה אמן על השבועה והשקה את האשה אין זה סדר המעשה שהרי בתחלה מקריב מנחתה אלא הכתוב מבשרך שכשישקנה יבואו בה המים למרים לפי שנ׳ בטן וירך מנין לשאר כל הגוף ת״ל ובאו בה בכולה א״כ מה ת״ל בטן וירך לפי שהם התחילו בעבירה תחלה לפיכך מהם תתחיל הפורענות למרים

לריות

ואם לא אסתאבת אתתא ודכיא היא ותפוק זכאה ותעדי עדוי׳׳ ואן הילס אתגלגי כל הי טאהרה ברת וחמלת חמלא׳׳ דא אוריתא דקנאתא דתסטי אתתא בר מבעלה ותסתאב׳׳ הדה שריעה לגירה מאן תחיד אמראה ען זוגהא פתתנגס׳׳

או גבר דתעבר עלוהי רוח קנאה ויקני ית אתתיה ויקים ית אתתא קדם יי ויעביד לה כהנא ית כל אוריתא הדא׳׳ או רגל כטר בבאלה ראי גירה מגאר עלי זוגתה פליצנע להא לאמאחם גמיע מא פי הדה לתוריה׳׳

ויהי זכא גוברא מחובין ואתתא ההיא תקביל ית חובה׳׳ אתי יכון לרגל מן לוזר ותלך לאמראה תחמל וזרהא׳ ומלל יי״ עם משה

ממליל עם בני ישראל ותימר להון גבר או אתתא ארי יפריש למידר נדר נזירו למיזר קדם יי׳׳

ואם לא נטמאה האשה וטהרה היא ונקתה ונזרעה זרע׃ זאת תורת הקנאת אשר תשטה אשה תחת אישה ונטמאה׃ או איש אשר תעבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והעמיד את האשה לפני יהוה ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת׃ ונקה האיש מעון והאשה ההוא תשא את עונה׃

ד וידבר יהוה אל משה לאמר׃ דבר אל בני ישראל ואמרת

רשי ז״ל מר

להיות לה רעים ומרים׳׳ והניף מוליך ומביא מעלה ומוריד ואף היא מניפה עמו שידה למעלה מידו של כהן׳׳ והקריב אותה זו הגשתה בקרן דרומית מערבית של מזבח קודם קמיצה כשאר כל המנחות׳׳ אזכרתה זה הקומץ שעל ידי הקטרתו המנחה באה לזכרון לגבוה׳׳ והשקה את המים לרבות שאם אמרה איני שותה לאחר שנמחקה המגלה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה שלא א״כ אמרה טמאה אני׳׳ וצבתה בטנה וגו׳ אע״פ שבקללה הקדים ירך תחלה׳ המים אין בודקין שלא כדרך כניסתן בה׳ לכך נאמר וצבתה בטנה ואח״כ ונפלה ירכה׳׳ והיתה האשה לאלה וגו׳ כמו שפירשתי שיהו הכל לין בה׳ בקרב עמה הפרש בין אדם המתגנות במקום שאינו ניכר׳׳ ואם לא נטמאה האשה בסתירה זו׳׳ וטהורה היא ממא׳׳ ונקתה ממים המאררים ולא עוד שלא ונזרעה זרע שאם היתה יולדת בצער תלד בריוח׳ אם היתה יולדת שחורים תלד לבנים׳׳ או איש כמו או נודע כלו׳ אם איש קנאי הוא לכך והעמיד את האשה׳׳ ונקה האיש מעון אם בדקוה המים לא ידאג לו׳ חבתי במיתתה נקי הוא מן העונש׳ דא מפיסקנה תהא אצלו בהיתר ונקה מעון שהסוטה אסורה לבעלה׳׳ כי יפליא יפריש למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת

מ'ר בני אס' וקל להם אי רגל או אמראה יפוג בנדר נדר נסך ליתנסך ללה׃
מחמר חדת ועתיק יזר חל דחמר חדת וחל דחמר עתיק לא ישתי וכל מתרות ענבין לא ישתי וענבין רטיבין ויבישין לא ייכול׃ פמן אלכמר ואלמסכר

אלהם איש או אשה כי יפלא לנדר נדר נזיר להזיר ליהוה׃ מיין ושכר יזיר חמץ יין וחמץ שכר לא ישתה וכל משרת ענבים לא ישתה וענבים לחים ויבשים לא יאכל׃ כל ימי נזרו מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג לא יאכל׃ כל ימי נדר נזרו תער לא יעבר על ראשו עד מלאת הימים אשר יזיר ליהוה קדש יהיה גדל פרע שער ראשו׃ כל ימי הזירו ליהוה על נפש מת לא יבא׃

מנה יתנסך חתי כל כמר וכל מסכר לא ישרב וכל נקיע אלענב לא ישרב וענבא רטבא ויאבסא לא יאכל׃
כל יומי נזריה מכל דיתעביד מגופנא דחמרא מפורצנין ועד עצורין לא ייכול׃ כדאך טול איאם נסכה מן כל מא יעמל מן גפן אלכמר מן אלפרצאן אלי אלזג פלא יאכל׃
כל יומי נדר נזריה מספר לא יעבר על רישיה עד משלם יומיא דיזר קדם יי קדיש יהי מרבי פירוע שער רישיה׃ כדאך טול איאם נדר נסכה פלא ימר חלק עלי ראסה אלי תמאם אלאיאם אלתי תנסך פיהא ללה יכון מקדסא וירבי פרע שער ראסה׃
כל יומין דיזר קדם יי על נפשת מיתא לא ייעול׃ טול איאם נסכה ללה אלי חצרה מית פלא ידכל׃

לאבוהי

רש"י ז"ל

סוטה לו' לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין שהוא מביא לידי ניאוף. נדר נזיר. אין נזירה בכל מקום אלא פרישה אף כאן שפי' מן היין. להזיר ליי'. להבדיל עצמו מן היין לשם שמים. מיין ושכר. כתרגומו מחמר חדת ועתיק שהיין משכר כשהוא ישן. וכל משרת. ל' שריה במים. וכל משקה. וכל משרה יש הרבה אין שורין דיו וסממנין. נזיר שנשרה פתו במים. חרצנים הן הגרעינין. זג הן קליפות שמבחוץ שהחרצנים בתוכן כענבל בזוג. קדוש יהיה השער שלו לגדל פרע של שער ראשו. פרע נקוד פתח קטן ולפי שהוא דבוק לשער ראשו פרע של שער ומנין של פרע גידול של שער וכן את ראשו לא יפרע ואין קרוי פרע פחות מל' יום. כל ימי נזרו קדש הוא זו קדושת הגוף מליטמא למתים. פתע זו אונס. פתאום זה שוגג. וי"א פתע פתאום

דבר

נשא

לאבוהי ולאמיה׳ לאחוהי ולאחתיה׳ לא יסתאב להון במותהון׳ ארי כלילא דאלהיה
על רישיה׳׳ אתי באביה ואמה׳ ואביה ואחתה׳ לא יתגלח כהם כי חל מותהם׳ לאן נסך
רבה עליה׳׳ ואחרי ימות מיתא עלוהי בתכיף שלו׳ ויסאיב ריש נזריה׳ ויגלח

לאביו ולאמו לאחיו ולאחתו
לא יטמא להם במתם כי נזר
אלהיו על ראשו׃ כל ימי נזרו קדש
הוא ליהוה׃ וכי ימות מת עליו בפתע
פתאם וטמא ראש נזרו וגלח
ראשו ביום טהרתו ביום השביעי
יגלחנו׃ וביום השמיני יבא שתי
תרים או שני בני יונה אל הכהן
אל פתח אהל מועד׃ ועשה הכהן
אחד לחטאת ואחד לעלה וכפר
עליו מאשר חטא על הנפש וקדש

רישיה ביומא דדכותיה׳ ביומא
שביעאה יגלחניה׳׳ ואן מאת
מית עליה בגתא או גפלה׳
מקד קטע א׳ אם נקבר׳ נש׳ חלק
ראקה מי יום טהרה׳ ודלך כי
יום ז׳׳ וביומא תמינאה׳
ייתי תרין שפנינין׳ או תרין בני
יונה׳ לות כהנא׳ לתרע משכן
זמנא׳׳ ומי יום לתאמן׳ יאתי
בשפנינין או פרכי חמאם׳ לאן
לאחמאם׳ לח באב כבא למחצר׳׳
ויעביד כהנא׳ חד לחטאתא
וחד לעלתא׳ ויכפר עלוהי׳
מדחב על מיתא׳ ויקדיש ית
רישיה ביומא ההוא׳׳ ויעמל׳
אחדהמא דכוה ולאכר עשורה׳
ויקתגפר ענה פי מא אכטא
כיאמר מ׳׳ת יקדש ראסה פי
דלך יום׳׳

כל יומי
נזריה
קדיש
הוא קדם
ה׳׳ ואחרי
כד אך
טולאים
נסכבי
ויקדש
הולבי

רש״י

דבר אחר הוא מקרה של פתאום ׳׳וכי ימות מת עליו באהל שהוא בו ׳׳ביום טהרתו ביום
הזאתו או אינו אלא ביום השמיני שהוא טהור לגמרי׳ ת״ל ביום השביעי׳ אי שביעי יכול
אפי׳ לא הזה׳ ת״ל ביום טהרתו ׳׳וביום השמיני יביא שתי תרים להוציא את הג׳ או אינו אלא
להוציא את התשיעי׳ קבע זמן לקרבין וקבע זמן למקריבין׳ מה קרבין הכשיר שמיני
ומשמיני והלאה אין מקריבין הכשיר שמיני ומשמיני והלאה׳׳ מאשר חטא על הנפש׳
שלא נזהר מטומאת המת׳ ר׳ לעזר הקפר או׳ שציער עצמו מן היין׳׳ וקדש את ראשו׳
לחזור ולהתחיל מנין נזירותו׳׳ והזיר לה׳ את ימי נזרו יחזור וימנה נזירותו כתחלה׳׳
והימים הראשנים יפלו לא יעלו מן המנין׳׳ יביא אותו יביא את עצמו וזהו אחד מג׳ אתים
שהיה ר׳ ישמעאל דורש כן ׳ביוצא בו והביאו אותם עון אשמה את עצמם ׳כיוצא בו
ויקבור אותו בגי הוא קבר את עצמו׳׳ ומנחתם ונסכיהם של עולה ושלמים לפי

ויזר קדם יי ית יומי נזריה וייתי אמר בר שתיה לאשמא ויומיא קדמאי יבטלון ארי אסתאב נזריה׃ ויתנסך צלה איאם נקבה ויאתי בחמלא אבן קנתאר צ׳ קרבאן ונאיאם למתקדמה תבטל׳ למא אנקטע נפכה׃ ודא אוריתא דנזירא ביום משלם יומי נזריה ייתי יתיה לתרע משכן זמנא׃ והדה שריעה לנאמר פי יום כמל איאם נקבה אן יאתי בה ילי באב כבא למחצר׃ ויקריב ית קורבניה קדם יי אמר בר שתיה שלים חד לעלתא ואמרתא חדא בת שתה שלמתא לחטאתא ודכר חד שלים לנכסת קודשיא׃ ויקרב קרבאנה ללה חמלא אבן סנתה צחיחא ללצעידה ורכלא אבנה סנתהא צחיחה ללדכוה וכבשא צחיחא לדבח לסלאמה׃ וסל פטיר סולת גריצן דפילן במשח ואספוגין פטירין דמשיחין במשח ומנחתהון ונסכיהון׃ וסלה פטיר גראדק פטיר מלתותה

את ראשו ביום ההוא׃ והזיר ליהוה את ימי נזרו והביא כבש בן שנתו לאשם והימים הראשנים יפלו כי טמא נזרו׃ וזאת תורת הנזיר ביום מלאת ימי נזרו יביא אתו אל פתח אהל מועד׃ והקריב את קרבנו ליהוה כבש בן שנתו תמים אחד לעלה וכבשה אחת בת שנתה תמימה לחטאת ואיל אחד תמים לשלמים׃ וסל מצות סלת חלת בלולת בשמן ורקיקי מצות

רש״י

שהיו בכלל ויצאו לידון בדבר חדש שיטעינו לא החזירם לכללם שיטעינו נסכים כדין עולה ושלמים׃ חלות מצות ורקיקי מצות עשר מכל מין׃ זבח שלמים לה׳ על סל המצות׃ ישחט את השלמים ע״מ לקדש את הלחם׃ את מנחתו ואת נסכו של איל׃ וגלח הנזיר פתח אהל מועד׃ יכול יגלח בעזרה הרי זה דרך בזיון אלא וגלח הנזיר לאחר שחיטת השלמים שכתוב בהן ושחטו פתח אהל מועד׃ אשר תחת זבח השלמים תחת הדוד שהוא מבשלן בו לפי ששלמי נזיר היו מתבשלין בעזרה שצריך ליטול הכהן הזרוע אחר שנתבשל׃ הזרע בשלה לאחר שנתבשלה׃ קדש הוא לכהן החלה והרקיק והזרוע תרומה הן לכהן׃ על חזה התנופה מלבד חזה ושוק הראוים לו מכל השלמים מוסף על שלמי נזיר הזרוע הזה לפי שהיו שלמי נזיר בכלל ויצאו לידון בדבר חדש הוצרך להחזירן לכללן לידון אף בחזה ושוק׃ מלבד אשר תשיג ידו׃ שאם אמר הריני נזיר ע״מ לגלח על מנה עולות ועל מנה שלמים׃ כפי נדרו אשר ידר

נשא

מלאתה בדהן ורקאק פטיר ממסוחה בדהן וברהא ומזאגהאן״ ויקריב כהנא
קדם יי׳ ויעביד ית חטאתיה וית עלתיה ״ויקדבהא לאמאם בין ידי אללה ויעמל דכותה
וצעידתה״ וית דכרא יעביד נכסת קודשיא קדם יי׳ על סלא דפטיריא׳ ויעביד

משחים בשמן ומנחתם ונסכיהם׃
והקריב הכהן לפני יהוה ועשה את
חטאתו ואת עלתו׃ ואת האיל
יעשה זבח שלמים ליהוה על סל
המצות ועשה הכהן את מנחתו
ואת נסכו׃ וגלח הנזיר פתח אהל
מועד את ראש נזרו ולקח את
שער ראש נזרו ונתן על האש
אשר תחת זבח השלמים׃ ולקח
הכהן את הזרע בשלה מן האיל
וחלת מצה אחת מן הסל ורקיק
מצה אחד ונתן על כפי הנזיר

כהנא ית מנחתיה וית נסכיה״
ואלכבש יצנעה דבח סלאמה
ללה מע סל אלפטיר ובד יד
ומזאגה״ ויגלח נזירא בתרע
משכן זמנא ית ריש נזריה׳ ויסב
ית שער ריש נזריה׳ ויתין על
אישתא דתחות דבחא דנכסת
קודשיא״ ויחלק אלנאסך ענד
באב קבה אלמחצר שער ראסה
ויאכדה ויאקיה עלי אלנאר אלדי
תחת דבח אלסלאמה״ ויסב
כהנא ית דרעא בשילא מן דכרא
וגריצתא פטירתא חדא מן סלא
ואספוג פטיר חד׳ ויתין על ידי
נזירא בתר דיגלח ית נזריה״
ויאכד אלאמאם אלדראע אלמטבוכה
מן דלך אלכבש וגרדקה פטיר
ואחדה מן אלסל ורקאקה ואחדה
ויצע דלך עלי כפי אלנאסך בעד
חלקה שערה״

רש״י

כן יעשה מוסף על תורת נזרו על תורת הנזיר מוסיף ולא יחסר שאם אמר הריני נזיר
חמש נזירות ע״מ לגלח על שלש בהמות הללו אין אני קורא בו כאשר ידור כן יעשה״ כה
תברכו וגו׳״ אמור להם לשון הווה כמו זכור שמור״ אמור להם שיהיו כלם שומעים אמור
מלא לא תברכם בחפזון ובהלות אלא בכוונה ובלב שלם״ יברכך שיתברכו נכסיך״
וישמרך שלא יבואו עליך שודדים ליטול ממונך שהנותן מתנה לעבדו ואינו יכול לשמרו
מכל אדם וכיון שבאין עליו לסטים ונוטלין אותה ממנו מה הנאה יש לו במתנה זו
אבל הקב״ה הוא הנותן הוא השומר והרבה מדרשים דרשו בו בספרי ״יאר ה׳ פניו אליך״
יראה לך פנים שוחקות פנים צהובות״ ויחנך יתן לך חן״ ישא ה׳ פניו אליך יכבוש כעסו״

ויריס יתהון כהנא ארמא קדם יי' קודשא הוא לכהנא על חדיא דארמותא ועל שקא דאפרשותא ובתר כן ישתי נזירא חמרא: ויחרכהא אלאמאם תחריכא בין ידי אללה ותציר קדסא ללאמאם מע צדר אלתחריך וסאק אלרפיעה ובעד דלך ישרב אלנאסך כמרא:

אחר התגלחו את נזרו: והניף אותם הכהן תנופה לפני יהוה קדש הוא לכהן על חזה התנופה ועל שוק התרומה ואחר ישתה הנזיר יין: זאת תורת הנזיר אשר ידר קרבנו ליהוה על נזרו מלבד אשר תשיג ידו כפי נדרו אשר ידר כן יעשה על תורת נזרו:

וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם: יברכך יהוה וישמרך:

דא אוריתא דנזירא דידר קורבניה קדם יי' על נזריה בר מדתדביק ידיה כפום נדריה דידר כין יעביד על אוריתא דנזריה: הדה שריעה מן נדר אן יכון נאסכא וקרבאנה ללה ען נסכה סוי מא תנאל ידה וליכון נדרה כמקדאר נסכה יצנע אלשריעה אלנסך:

ומליל: ת'ס

מליל עם אהרן ועם בנוהי למימר כדין תברכון ית בני ישראל כד תימרון להון: מר הרון ובניה קאילא כדי תבארכו בני אס' מקוולא להם:

יברכך יי' ויטרך: יבארכך ה' אללה ויחפצך:

ינהר

רשי ז"ל

ושמו את שמי יברכום בשם המפורש: ואני אברכם לישראל ואסכים עם הכהנים. ד"א ואני אברכם לכהנים:

ויהי ביום כלות משה כלת כתיב יום הקמת המשכן היו ישראל ככלה הנכנסת לחופה: כלות משה בצלאל וכל חכם לב עשו את המשכן ותלאו הכתוב במשה לפי שמסר נפשו עליו לראות תבנית כל דבר ודבר כמו שהראהו בהר להורות לעושי המלאכה ולא טעה בתבנית אחת מהם וכן מצינו בדוד לפי שמסר עצמו על בנין בה"מ נקרא על שמו שנ' זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה' וגו' לפיכך נקרא על שמו שנ' ראה ביתך דוד: כלות משה להקים ולא נאמר ביום הקים. מלמד שכל ז' ימי המלואים היה משה מעמידו ומפרקו. ובאותו היום העמידו ולא פירקו. לכך נאמר כלות משה להקים. אותו היום כלו הקמותיו ור"ח ניסן היה. בשני נשרפה הפרה. בג' הזו הזיה ראשונה. ובז' גלחו: הם נשיאי המטות שהיו שוטרים עליהם במצ' והיו מוכים עליהם שנ' ויכו שוטרי בני ישראל: הם

העומדים

ינהר יי׳ שכינתיה לותך וירחם עלך׳׳ ויצ׳י בוגהה׳ אליך וירופך׳׳ יקביל
יי׳ שכינתיה לותך וישוי לך שלם׳׳ ויקבל בקצדה׳ אליך ויצ׳׳יר לך סלאם׳׳
וישוון ית ברכת שמי על בני ישר׳ ואנא אבריכנון׳׳ ויתלו אסמי עלי בני אסר׳
ואנא אבארך עליהם׳׳

יאר יהוה פניו אליך ויחנך׃
ישא יהוה פניו אליך וישם לך שלום׃ ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם׃
ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וימשח אתו ויקדש אתו ואת כל כליו ואת המזבח ואת כל כליו וימשחם ויקדש אתם׃ ויקריבו נשיאי ישראל ראשי בית אבתם הם נשיאי המטת הם העמדים על הפקדים׃ ויביאו את קרבנם לפני יהוה שש עגלת צב ושני עשר בקר עגלה על שני

והוה ביומא דשיצי משה לאקמא ית משכנא ורבי יתיה וקדיש יתיה וית כל מנוהי וית מדבחא וית כל מנוהי ורבינון וקדיש יתהון׳׳ ולמא פרג מוסי מן נצב למסכן מסחה וקדסה וגמיע אניתה ולמדבח וגמיע אניתה מסחהא וקדסהא׳׳ וקריבו רברבי ישר׳ רישי בית אבהתהון אנון רברבי שבטיא אנון דקיימין על מנייניא׳׳ פקרב רייסא בני אסר׳ רייס שר בית אבאיהם והם אשראף לאסבאט לחאצרין עלי עדדהם׳׳ ואיתיאו ית קורבנהון קדם יי׳ שית עגלן כד מחפיין ותרי עסר תורין עגלתא על תרין רברביא ותורא לחד וקריבו יתהון לקדם משכנא׳׳ פאתו בקרבאנהם ללה׳ סתה׳ עגל מצללה ויב׳ תוראן עגלא לכל שריכין ותור לואחד וקרבוהא בין ידי למסכן׳׳ ואמר

רש״י

העומדים על הפקודים שעמדו עם משה ואהרן כשמנו את ישר׳ שנ׳ ואתכם יהיו איש איש למטה׳׳ שש עגלות צב׳ אין צב אלא מחופין׳ וכן בצבים ובפרדים׳ עגלות מכוסין קרויין צבים׳׳ ויקריבו אותם לפני המשכן שלא קבל משה מידם עד שנ׳ לו מפי המקום׳ א״ר נתן מה ראו נשיאים להתנדב כאן בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו תחלה אלא כך אמרו הנשיאים יתנדבו צבור מה שיתנדבו ומה שמחסרין אנו משלימין׳׳ כיון שראו שהשלימו צבור את הכל שנ׳ והמלאכה היתה דים׳ אמרו מעתה מה עלינו לעשות הביאו את אבני השוהם ולמלואים לאפד ולחשן לכך התנדבו כאן תחלה׳׳ כפי עבודתם שהיה משא בני גרשון קל משל מררי שהיו נושאים הקרשים

ואמר יי למשה למימר" כק"ל ללה למוסי קאילא" קביל מנהון ויהון למפלח ית פולחן משכן זמנא ותתין יתהון לליואי גבר כמיסת פולחניה" כדהא מנהם ותכון לבד מה' כבא למחצר ואדפעהא לי' כל פריק מן לליואנין כל אמר עלא קדר כדמותה" ונסיב משה ית עגלתא וית תורי ויהב יתהון לליואי" מאכד מוסי לעגל ולבקר ודפעהא לי' לליואנין" ית תרתין עגלן וית ארבעא תורין יהב לבני גרשון כמיסת פולחנהון" עגלתין וד' בקראת דפעהא לבני גרשון חקב כדמתהם" וית ארבע עגלן וית תמניא תורין יהב לבני מררי כמיסת פולחנהון בידא דאיתמר בר אהרן כהנא" וארבע עגל ותמאן בקראת דפעהא לבני מררי חקב כד' מתהם על' יד איתמר ן' הרין לאמאם" ולבני

הנשאים ושור לאחד ויקריבו אותם לפני המשכן׃ ויאמר יהוה אל משה לאמר׃ קח מאתם והיו לעבד את עבדת אהל מועד ונתתה אותם אל הלוים איש כפי עבדתו׃ ויקח משה את העגלת ואת הבקר ויתן אותם אל הלוים׃ את שתי העגלת ואת ארבעת הבקר נתן לבני גרשון כפי עבדתם׃ ואת ארבע העגלת ואת שמנת הבקר נתן לבני מררי כפי עבדתם ביד איתמר בן אהרן הכהן׃ ולבני

רש"י ז"ל

והאדנים והעמודים" כי עבודת הקורש עליהם" משא דבר הקדושה הארון והשלחן והמנורה והמזבחות לפיכך בכתף ישאו" ויקריבו הנשיאים את חנכת המזבח לאחר שהתנדבו העגלות והבקר לשאת המשכן נשאו לבם להתנדב קרבנות המזבח לחנכו" ויקריבו הנשיאים את קרבנם לפני המזבח כי לא קיבל משה מידם עד שנ' לו מפי הגבורה" יקריבו את קרבנם לפני המזבח ועד"ן לא היה משה יודע היאך יקריבו אם כסדר תולדותם אם כסדר המסעות עד שנ' לו מפי הקב"ה יקריבו למסעות איש יומו" ביום הראשון אותו היום נטל י' עטרות השנויות בסדר עולם ראשון למעשה בראשית" רא' לנשיאים" רא' לכהונה" רא' לעבודה" רא' לירידת האש" רא' לאכילת קדשים" רא' לשיכון שכינה" רא' לברך את ישר'" רא' לאיסור הבמות" רא' לחדשים כדאי' במס' שבת פרק ע'" למטה יהודה יחסו הכתוב על שבטו ולא שגבה משבטו והקריב או אינו א' למטה יהודה שגבה משבטו והביא ת"ל זה קרבן נחשון משלו הביא והקריב" שניהם מלאים סלת למנחת נדבה" עשרה זהב כתרגומו מתקל עשר סלעי דקודשא הוה בה" מלאה קטרת לא

ולבני קהת לא יהב ארי פולחן קודשא עליהון בכתפא נטלין׃ ולבני קהת לם ירפע ש״א לאן כדמה׳ לקדש עליהם ואנמא יחמלוכה עלא אכתאפהם״ וקריבו רברבי
ית חנכת מדבחא ביומא דרביאו יתיה׳ וקריבו רברביא ית קורבנהון לקדם מדבחא״

ולבני קהת לא נתן כי עבדת הקדש עליהם בכתף ישאו׃ ויקריבו הנשיאם את חנכת המזבח ביום המשח אתו ויקריבו הנשיאם את קרבנם לפני המזבח׃ ויאמר יהוה אל משה נשיא אחד ליום נשיא אחד ליום יקריבו את קרבנם לחנכת המזבח׃

ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו נחשון בן עמינדב למטה יהודה׃ וקרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה׃ כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת׃

כקרב לחנכתא דין למדבח פי יום משח וקרבו ברחבינהם בין ידי למדבח״ ואמר יי׳ למשה׳ רבא חד ליומא׳ רבא חד ליומא׳ יקרבון ית קורבנהון לחנוכת מדבחא״ ת״ם יג גלה למוסי עריף ואחד מן כל סבט יקרב קרבאנה דפכא לגמדבח״
והוה׳ דמקריב׳ ביומא קדמאה ית קרבניה׳ נחשון בר עמינדב לשבטא דיהודה״ וכאן גלמקרב פי גיום גאוול קרבאנה נחשון ן׳ עמינדב מן סבט יהודה״
וקרבניה מגסתא דכסף חדא׳ מאה ותלתין סלעין הוי מתקלה׳ מזרקא חד דכספא׳ מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא׳ תרויהון מלן׳ סלתא׳ דפילא במשח למנחתא״ וכאן קרבאנה צנעה מן כצה ונהא מאיה וכל מתקל וכרנב כצה ונה ע מתקל במתקל לקדש כליהמא ממלוין סמידא מלתותא כדהן לגהדיה׳ בזכא חדא׳ מתקלה עסר סלעין היא דדהב מליא קטורת בוסמיא״ ודגא מן דהב ונה׳ י׳ מתאקיל ממלוא בכורא״

רש״י

מנחת קטרת ליחיד ולא על מזבח החיצון לא זו בלבד והוראת שעה היתה״ כף אחד מיוחד שבעדרו״ שעיר עזים א׳ לחטאת׳ לכפר על קבר התהום טומאת ספק״ ביום השני הקרי׳ נתנאל בן צוער׳ הקריב את קרבנו מה ת״ל הקרי׳ בשבטו של יששכר שני טעמים מה שלא כא בכל השבטים לפי שבא ראובן ונערער ואמר אחר שקדמני יהודה אחי אהוה מלך אקריב

אני

תור חד בר תורי דכר חד אמר חד בר שתיה לעלתא ורתא ואחדא וכבשא וחמלאן קנתה לגצעירה צפיר בר עזין חד לחטתא ועתודמן למאעג לנדבוה גלנכסת קודשיא תורי תרין דכרי חמשא גדי חמשא אמרין בני שנא חמשא דין קרבנא דנחשון בר עמינדב ולדבח לסלאמה בקרתין ולמסה כבאש ולמסה עתדאן ולמסה חמלין בני סנה הדא קרבאן נחשון ן עמינדב

טומא תנינא קריב נתנאל בר צוער רבא דיששכר וכו׳ ליוס לתאני קרב נתנאל ן צוער שריף בני יששכר מתל דאך קריב ית קורבניה מגסתא דכסף חדא וכו׳ וקרב קראבינה בנבא חדא ודלגא תור חד בר תורי ורתא צפיר ועתור גלנכסת קודשיא תורי תרין דין קרבנא דנתנאל בר צוער ולדבח לסלאמה

פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה׃ שעיר עזים אחד לחטאת׃ ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה זה קרבן נחשון בן עמינדב׃

ביום השני הקריב נתנאל בן צוער נשיא יששכר׃ הקרב את קרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה׃ כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת׃ פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה׃ שעיר עזים אחד לחטאת׃ ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה זה קרבן נתנאל בן צוער׃

רש״י ז״ל ביומא

אני אחריו א״ל משה מני הגבורה נא׳ לו שיקריבו כסדר מסעם לדגליהם לכך נאמ׳ הקריב את קרבנו והוא חסר יו״ד שהוא משמע הקרב ל׳ צווי שמפי הגבורה נצטוה הקרב׳ ומהו הקריב הקריב שני פעמים שבשביל שני דברים זכה להקריב שני לשבטים אחת שהיו יודעים בתורה שנ׳ ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ואח׳ שהם נתנו עצה לנשיאים להתנדב קרבנות הללו ויסודו של ר״מ הדרשן מצאתי א״ר פינחס בן יאיר נתנאל בן צוער השיאן עצה זו קערת כסף מנ״ין אותיותיו בגימ׳ תשע מאות ול׳ כנגד שנותיו של אדה״ר שלשים ומאה משקלה

ביום השלישי נשיא לבני זבולן אליאב
בן חלן׃ קרבנו קערת כסף אחת שלשים
ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים
שקל בשקל הקדש שניהם׃ מלאים
סלת בלולה בשמן למנחה׃ כף אחת
עשרה זהב מלאה קטרת׃ פר אחד
בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו
לעלה׃ שעיר עזים אחד לחטאת׃
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה
עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה
זה קרבן אליאב בן חלן׃

ביום הרביעי נשיא לבני ראובן
אליצור בן שדיאור׃ קרבנו קערת כסף
אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד
כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם׃
מלאים סלת בלולה בשמן למנחה׃ כף
אחת עשרה זהב מלאה קטרת׃ פר אחד
בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו
לעלה׃ שעיר עזים אחד לחטאת׃ ולזבח
השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים
חמשה כבשים בני שנה חמשה זה קרבן
אליצור בן שדיאור׃

ביומא תליתאה׃ רבא
לבני זבולן׃ אליאב
בר חלון׳׳ וכאן למקרב
בי׳ יום לג׳ קרבאנה׳ עריף
בני זבולון מתל דגך׳׳
קונניה׳׳ כנכא׳׳ תור׳׳
צניר׳׳ ולכבסת׳׳
ולדבח לסלאמה׳׳

ביומא רביעאה׳ רבא
לבני ראובן׳ אליצור בר
שדיאור׳׳ וכאן למקרב
בי׳ יום לד׳ קרבאנה׳
עריף בני אליצור מתל דגך׳׳

רש״י ז״ל ביומא

ע״ש שהם העמים תולדות לבן
העולם בן מאה ול׳ שנה היה
שנ׳ ויחי אדם ל׳ ומאת שנה
ויולד את שת וגו׳׳ מזרק אחד
כסף בג׳ חמש מאות ול׳ ע״ש
כח שהעמיד תולדות בן חמש
מאות שנה ונש׳ כ׳ שנה
שנגזרה גזירת המבול קודם
תולדותיו כמו שמפרש
חנ״ל והיו ימיו ק״וכ׳ שנה
ולכך נאמ׳ מזרק א׳ כסף
ולא נאמ׳ מזרק כסף אחד
כ״ש בקערה לו׳ שאף אותיות
של אחד מצטרפות למנין׳׳
שבעים שקל כנגד ע׳ אומות
שיצאו מבניו׳׳ כף א׳ כנגד
התורה שניתנה מידו של
הקב״ה׳׳ עשרה זהב׳ כנגד י׳
הדברות׳׳ מלאה קטורת גימט׳ של קטרת תרי״ג מצות׳ ובלבד שתחליף קו״ף בדל״ת ע״י

ביום החמישי נשיא לבני שמעון שלמיאל בן צורי שדי׃ קרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה׃ כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת׃ פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה׃ שעיר עזים אחד לחטאת׃ ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה זה קרבן שלמיאל בן צורישדי׃

ביום הששי נשיא לבני גד אליסף בן דעואל׃ קרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה׃ כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת׃ פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה׃ שעיר עזים אחד לחטאת׃ ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה זה קרבן אליסף בן דעואל׃

ביומא חמישאה רבא לבני שמעון שלומיאל בר צורי שדי׃ וכאן למקרב ט ליום לכאמס קרבאנה שריף בני שמעון שלומיאל אבן צורי שדי מתל דלך׃

ביומא שתיתאה רבא לבני גד אליסף בר דעואל׃ וכאן למקרבה ליום לסאדס קרבאנה באלה שריף בני גד אליסף אבן דעואל מתל דלך׃

רש״י ז״ל ביומא

א״ת כ״ה ג״ר ד״ב׃ פר אחד כנגד אברהם שנ׳ בו ויקח בן בקר׃ איל א׳ כנגד יצ׳ שנ׳ ויקח את האיל תחת בנו׃ כבש אחד כנגד יע׳ והכשבים הפריד יע׳׃ שעיר עזים לכפר על מכירת יוסף שנ׳ וישחטו שעיר עזים׃ ולזבח השלמים כ״ה כנגד משה ואהרן שנתנו שלום בין ישר׳ לאביהם שבשמים׃ אילים כבשים ועתודים ג׳ מינים כנגד כהנים לוים וישראלים וכנגד תורה נביאים וכתובים ג׳ חומשיות כנגד ה׳ חומשין וחמש הדברות הכתובין על לוח א׳ וחמש הכתובין על השני ע״כ מיסודו של ר״מ הדרשן׃ ביום הג׳ נשיא

ביום הג׳ היה הנשיא המקריב לבני זבולן וכן כולם׳ אבל בנתנאל שנ׳ בו הקריב נתנאל נופל אחרין הלשון לו׳ נשיא לפי שכבר הזכיר שמו והקרבתו וכשאר שלא נאמר הקריב

ביום השביעי נשיא לבני אפרים אלישמע
בן עמיהוד׃ קרבנו קערת כסף אחת שלשים
ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים
שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת
בלולה בשמן למנחה׃ כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת׃ פר אחד בן בקר איל
אחד כבש אחד בן שנתו לעלה׃ שעיר
עזים אחד לחטאת׃ ולזבח השלמים
בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה
כבשים בני שנה חמשה זה קרבן אלישמע
בן עמיהוד׃

ביום השמיני נשיא לבני מנשה גמליאל
בן פדהצור׃ קרבנו קערת כסף אחת שלשים
ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים
שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת
בלולה בשמן למנחה׃ כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת׃ פר אחד בן בקר איל
אחד כבש אחד בן שנתו לעלה׃ שעיר
עזים אחד לחטאת׃ ולזבח השלמים
בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה
כבשים בני שנה חמשה זה קרבן גמליאל
בן פדהצור׃

ביומא שביעאה רבא לבני אפרים
אלישמע בר עמיהוד׳ וכהן דמקרב
פי׳ ביום ז׳ קרבנה שריף בני
אפרים אלישמע ב׳ עמיהוד מת״ל
ד׳לך׳ ביומא תמינאה
רבא לבני מנשה גמליאל בר
פדהצור׳ וכהן דמקרב פי׳ ביום
ח׳ קרבנה שריף בני מנשה
גמליאל ב׳ פדהצור מת״ל ד׳לך׳
ביומא תשיעאה רבא לבני
בנימן אבידן בר גדעוני׳
וכהן דמקרב פי׳ ביום תשיעי
קרבנה שריף בני בנימן ד׳
אבידן ב׳ גדעוני מת״ל ר׳לך׳

רש״י ז״ל

גורל עליהם ל׳ נשיא לבני פלוני
אותו היום הנשיא מקריב לשבט
פלוני׳ זאת חנוכת המזבח ביום
המשח אותו ׳בו ביום שנמשח
הקריב׳ ומה אני מקיים אחרי
המשח אותו שנמשח תחלה ואח״כ
הקריב׳ או אחרי המשח אותו בזמן
שנמשח הקריב׳ קערות כסף שתי
עשרי הם הם שהתנדבו ולא אירע
בהם פסול׳ שלשים ומאה הקערה
וה׳ מה ת״ל לפי שנ׳ ומאה
משקלה ולא פירש באיזה שקל
לכך חזר ושנאה כאן וכלל בכולן
כל כסף הכלים וגו׳ בשקל הקדש׳
כל כסף הכלים וגו׳ לימוד שהיו
כלי

ביום התשיעי נשיא לבני בנימן אבידן בן גדעני׃ קרבנו קערת כסף

אחת

אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד
כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם
מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת
עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר
איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה:
שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח
השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים
חמשה כבשים בני שנה חמשה זה קרבן
אבידן בן גדעני:

ביום העשירי נשיא לבני דן אחיעזר בן
עמישדי: קרבנו קערת כסף אחת שלשים
ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל
בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה
בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה
קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד
בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת:
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה
עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה זה
קרבן אחיעזר בן עמישדי:

ביום עשתי עשר יום נשיא לבני אשר פגעיאל
בן עכרן: קרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה
משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל
הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה:

ביומא עסיראה רבא לבני דן'
אחיעזר בר עמישדי" וכהן
זמנרב מ' ליום לעשר ג'ום
אחיעזר' עמישדי' מתלג"ך"
ביום חד עסר יומין'
רבא לבני אשר' פגעיאל בר
עכרן" וכ' ליום לאחרא עסר
קרבנה' דרית בני אשר פגעיאל
ז' עכרן" ביום

רש"י

כלי המקדש מכוונים במשקלן
שוקלן אחד אחד נחונו ושוקלן
כולן כאחד לא ריבה ולא מיעט"
ככות זהב י"ב למה נאמר' לפי
שנ' כף אחת י' זהב היו של זהב
ומשקלה עשרה שקלים של כסף
או אינו לא כף אחת של כסף
ומשקלה עשרה שקלי זהב' ז
ושקלי זהב אין משקלם שוה
בשל כסף תלמוד לומר ככות
זהב של זהב היו" וכבר הם
מזה שני כתובים המכחישים
זה את זה' שלישי בא והכריע
ביניהם' כתוב אחד אומר
וידבר ה' אליו מאהל מועד
והוא חוץ לפרוכת' וכתוב
אחד אומר ודברתי אתך
מעל הכפורת מבין שני
הכרובים בא זה והכריע
ביניהם' ומשה בא אל אהל
מועד ושם שומע את הקול
מעל הכפורת מבין שני
הכרובים

כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה זה קרבן פגעיאל בן עכרן:

ביום שנים עשר יום נשיא לבני נפתלי אחירע בן עינן: קרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה זה קרבן אחירע בן עינן:

זאת חנכת המזבח ביום המשח אתו מאת נשיאי ישראל קערת כסף שתים עשרה מזרקי כסף שנים עשר כפות זהב שתים עשרה: שלשים ומאה הקערה האחת כסף ושבעים המזרק האחד כל כסף הכלים אלפים וארבע מאות בשקל הקדש:

ביום תרי עסר יומין רבא לבני נפתלי אחירע בר עינן וכו' ליום י"ב וכו'

דא חנוכת מדבחא ביומא דרביאו יתיה מן רברבי ישראל מגיסי כספא תרתא עסרי מזרקי כספא תרי עסר בזיכי דדהבא תרתא עסרי הדא דגן למדבח פי יום משח מן חשראת אמר מן קצחע לפצר י"ב ומן כ כראנב לפצר י"ב ומן דרוג לדהב י"ב מאה ותלתין סלעין הוי מתקליה דמגסתא חדא דכספא ושבעין דמזרקא חד כל כסף מניא תרין אלפין וארבע מאה בסלעי קודשא כל קצעה מן מאיה ולל מתקל וכל כרנב מן סבעין גמיע פצר לאניה אלפין וד מאיה מתקל במתקל קדס

רש"י בזיכי

הכרובים ומשם יוצא לאוהל מועד מדבר כמו מתדבר כבודו של מעלה לומר כן הקול מדבר בינו לבין עצמו ומשה שומע מאליו וידבר אליו למעט אהרן מן הדיברות וישמע את הקול יכול קול נמוך תלמוד לומר את הקול

בזיכי דדהבא תרתא עסרי מליא קטורת בוסמיא מתקל עסר סלעין הוי מתקלה׳ דבזיכא בסלעי קודשא׳ כל דהב בזיכיא מאה ועסרין״ ודרוג לדהב יב׳ ממלוא בכורא כל דרג מן עשרה מתאקיל במתקל לקדס גמיע דהב לדרוג מאיה וכ׳ מתקל״

כל תורי לעלתא תרי עסר תורין דכרין תרי עסר אמרין בני שנא׳ תרי עסר ומנחתהון׳ וצפירי בני עזי׳ תרי עסר לחטאתא״ וגמיע בקר לצעירה יב׳ ולרתורה יב׳ ולחמלאן בני סנה יב׳ ולעתדאן יב׳ לגרכוה״ וכל תורי לנכסת קודשיא׳ עסרין וארבעה תורין׳ דכרין שתין גדי שתין׳ אמרין בני שתין׳ דא חנכת מדבחא׳ בתר דרביו יתיה״ וגמיע בקר דבח לסלאמה ארבעה וכ׳ ורתין וסתין חמל וסתין כבש וסתין עתוד בני סנה הדא דשן למדבח בעד מא מסח״ ∘ וכד עליל משה למשכן זמנא למללא עמיה׳ ושמע ית קלא דמתמלל עמיה׳ מעלוי כפורתא דעל ארונא דסהדותא׳ מבין תרין כרוביא׳ ומתמלל עמיה״ וכאן אדי׳ דכל מוסי לא כבא למחצר ליכלם יסמע לצות מכאטבה מן פוק לגטא[illegible]די עלי׳ צנדוק לשהאדה יכלמה״

ומנ״ב׳

זכא

כפות זהב שתים עשרה מלאת קטרת עשרה עשרה הכף בשקל הקדש כל זהב הכפות עשרים ומאה׃ כל הבקר לעלה שנים עשר פרים אילם שנים עשר כבשים בני שנה שנים עשר ומנחתם ושעירי עזים שנים עשר לחטאת׃ וכל בקר זבח השלמים עשרים וארבעה פרים אילם ששים עתדים ששים כבשים בני שנה ששים זאת חנכת המזבח אחרי המשח אתו׃ ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת אשר על ארן העדת מבין שני הכרבים וידבר אליו׃

קע״ו פסו׳ ס׳ עמינדב״

הקול הוא הקול שנדבר עמו בסיני׳ וכשמגיע לפתח היה נפסק ולא היה יוצא חוץ לאוהל״

ברד׳ בהב

יעמד״ בהוש

וידבר

ומליל ת״ס׃ מליל עם אהרן ותימר ליה באדלקותך ית בוציניא לקביל אפי מנרתא יהון מנהרין שבעא בוציניא׃ מר הרון וקל לה אדא אסרגת לסרג כאלא מא ילי וגה למנארה תצי סבעתהא׃ ועבד כן אהרן לקביל אפי מנרתא אדליק בוצינהא כמא דפקיד יי ית משה׃ פצנע כדאך הרון ואסרג סרג למנארה לי מא ילי וגההא כמי אמר ללה מוסי׃ ודין עובד מנרתא נגידה דדהב עד שדה עד שושנה נגידה היא כחזוא דאחזי יי ית משה כן עבד ית מנרתא׃ והדה צנעה למנארה מצמתה דהב חתי ארגלהא ואחראחהא מצמתה כאלמנצר אלדי אוראה ללה מוסי כדאך צנעהא׃ ומליל ת״ס׃ קריב ית ליואי מגו בני ישראל ותדכי יתהון׃ קדם אללואיין מן בין בני אסראל וטהרהם׃ וכדין

וידבר יהוה אל משה לאמר׃ דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלתך את הנרת אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות׃ ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרתיה כאשר צוה יהוה את משה׃ וזה מעשה המנרה מקשה זהב עד ירכה עד פרחה מקשה הוא כמראה אשר הראה יהוה את משה כן עשה את המנרה׃

ב וידבר יהוה אל משה לאמר׃ קח את הלוים מתוך בני ישראל וטהרת אתם׃

רשי ז״ל

וידבר ה׳׃ בהעלתך עם שהלהב עולה כתי׳ בהדלקתן ל׳ עלייה שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה׃ ועוד דרשו רבותינו מכאן שמעלה היתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומטיב׃ אל מול פני המנורה׃ נר האמצעי שאינו בקנים אלא בגוף של מנורה׃ יאירו ז׳ הנרות ששה שעל ששת הקנים ג׳ המזרחיים פונים למול האמצעי הפתילות שבהן וכן ג׳ המערביים ראשי הפתילות למול האמצעי ולמה כדי שלא יאמרו לאורה הוא צריך׃ ויעש כן אהרן׃ להגיד שבחו של אהרן שלא שינה׃ וזה מעשה המנורה׃ שהראהו הקב״ה באצבע לפי שנתקשה בה לכך נאמר וזה׃ מקשה׃ בטדי״ך בלע״ז לשון דא לדא נקשן עשת של ככר זהב היתה ומקיש בקורנס וחותך בכשיל לפשט איבריה כתקנן ולא נעשית איברים איברים ע״י חבור׃ עד ירכה עד פרחה׃ ירכה היא השידה שעל הרגלים חלול כדרך מנורות כסף שלפני השרים׃ עד ירכה עד פרחה כלומר גופה של מנורה כולה וכל התלוי בה׃ עד ירכה שהוא אבר גדול ועד פרחה שהוא מעשה דק שבה הכל מקשה ודרך עד לשמש בלשון זה כמו מגדיש ועד קמה ועד כרם זית׃ כמראה אשר הראה וגו׳ כתבנית אשר הראהו בהר כמ״ש וראה ועשה בתבניתם וגו׳׃ כן עשה את המנורה מי שעשאה

ומ״א

וכדין תעביד להון לדכואיהון אדי עליהון מיא דחטאתא ויעברון מספר על כל בסרהון ויחוורון לבושיהון וידכון ·· וכדי׳ אצנע להם מי תטהירהם אנצה עליהם מן מא לדכוה וימרו למוס עלי׳ גמיע ברגהם ויגסלון תיאבהם ויטהרון ·· ויסבון תור בר תורי ומנחתיה

סולתא דפילא במשח ותור תנין בר תורי תסב לחטאתא ·· ויקרבו תורא מן לבקר ומעה בר סמיד מלתות בדהן ותור אחר מן לבקר כדה לדכוה ·· ותקריב ית ליואי לקדם משכן זמנא ותכנוש ית כל כנשתא דבני ישרל ·· ויקדמהם בין ידי כבא למחצר וגווך גמאעה בני אסר ·· ותקריב ית ליואי קדם יי ויסמכון בני ישרל ית ידיהון על ליואי ·· ויקדמה בין ידי לה וימכו בני אסר אידיהם עליהם ·· וירים אהרן ית ליואי ארמא קדם יי מן בני ישראל ויהון למפלח ית פולחנא דיי ·· ויזפהם הרון זפא בין ידי לה מן בני אסר ויכונו יפלחון כדמה לה ··

וכה תעשה להם לטהרם הזה עליהם מי חטאת והעבירו תער על כל בשרם וכבסו בגדיהם והטהרו ולקחו פר בן בקר ומנחתו סלת בלולה בשמן ופר שני בן בקר תקח לחטאת והקרבת את הלוים לפני אהל מועד והקהלת את כל עדת בני ישראל והקרבת את הלוים לפני יהוה וסמכו בני ישראל את ידיהם על הלוים והניף אהרן את הלוים תנופה לפני יהוה מאת בני ישראל והיו לעבד את עבדת יהוה

רשי ז״ל

ולויאי

ומה עי׳ הקבה כנגסית מליה ·· קח את הלוים קחם בדברים אשריכם שתזכו להיות שמשים למקום ·· הזה עליהם מי חטאת של אפר הפרה מפני טמאי מתים שבהם ·· והעבירו תער מצאתי בדברי רמ הדרשן לפי שנתנו כפרה על הבכורות שעבדו עז והיא קרויה זבחי מתים והמצורע קרוי מת הזקיקם תגלחת כמצורעים ·· ולקחו פר בן בקר והוא עולה כמו שכתו ועשה את הא׳ עולה והוא קרבן צבור בעז ·· ופר שני מה תל שני לו׳ לך מה עולה לא נאכלת אף חטאת לא נאכלת ·· ובזו יש סמך לדבריו בתכ ואו׳ אני שהודיעת שעה היתה שעשיר היה להם להפיק לחטאת עז עם פר העולה ·· והקהלת את כל עדת לפי שהלוים נתנים קרבן כפרה תחתיהם יבאו ויעמדו על קרבנם ויסמכו ידיהם עליהם ·· והניף אהרן את הלוים כדרך שאשם מצורע טעון תנופה חי שלוש תנופות נאמרו בפרשה זו הראשונה לבני קהת לכך נאמר בם והיו לעבוד את עבודת ה׳ לפי שעבודת קדש הקדשים עליהם הארון והשלחן וגו׳ השניה לבני גרשון לכך נאמר בה תנופה לה׳ שאף עליהם היתה עבודת הקדש יריעות וקרסים הנראות בבית קדש הקדשים והג׳ לבני מררי ·· כתונים נתונים נתוני

וליואי יסמכון ית ידיהון על ריש תוריא ועביד ית חד חטאתא וית חד עלתא קדם יי לכפרא על ליואי׃ ולאלואין יסנדו אידיהם עלי רוס אלתיראן ואצנע אחדהמא דכוה ואלאכר צעידה ללה ואסתגפר ענהם׃ ותקים ית ליואי קדם אהרן וקדם בנוהי ותרים יתהון ארמא

והלוים יסמכו את ידיהם על ראש הפרים ועשה את האחד חטאת ואת האחד עלה ליהוה לכפר על הלוים׃ והעמדת את הלוים לפני אהרן ולפני בניו והנפת אתם תנופה ליהוה׃ והבדלת את הלוים מתוך בני ישראל והיו לי הלוים׃ ואחרי כן יבאו הלוים לעבד את אהל מועד וטהרת אתם והנפת אתם תנופה׃ כי נתנים נתנים המה לי מתוך בני ישראל תחת פטרת כל רחם בכור כל מבני ישראל לקחתי אתם לי׃

קדם יי׃ ואוקפהם בין ידי הרון ובניה ונפהם נפא ללה׃ ותפריש ית ליואי מגו בני ישראל ויהון משמשין קדמי ליואי׃ ואעזלהם בין בני אסראיל ויכונו לי׃ ובתר כן ייעלון ליואי למפלח ית משכן זמנא ותדכי יתהון ותרים יתהון ארמא׃ ובעד דלך ידכלון ליכדמו כבא למחצר ויקד טהרתהם ונפיתהם נפא׃ ארי אפרשא מפרשין אנון קדמי מגו בני ישראל חלף פתח כל וולדא בוכרא כולא מבני ישראל קריבית יתהון קדמי׃ לאנהם מגעולין לי מן בין בני אסראיל בדל כל בכר פאתח כל בטן מן בני אסראיל אכדתהם לי׃

רש״י

נתנים נתנים למשא נתונים לשיר׃ פטרת פתיחת׃ כי לי כל בכור שלי היו הבכורות בהכאה שהגנתי עליהם בין בכורי מצ׳ ולקחתי אותם לי עד שטעו בעגל ולקחתי את הלוים ואתנה את הלוים וגו׳ חמשה פעמים נאמרו בני ישראל במקרא זה להודיע חבתן שנכפלו אזכרותיהן במקרא א׳ כמנין ה׳ חומשי תורה וכן ראיתי בב״ר׃ ולא יהיה בבני ישראל נגף שלא יצטרכו לגשת אל הקדש שאם יגשו יהיה נגף׃ ויעש משה ואהרן וכל עדת וגו׳ משה העמידן ואהרן הניף וישראל סמכו את ידיהם׃ כאשר צוה ה׳ כן עשו להגיד שבח העושין והנעשה בהן שלא עכבו׃ מבן חמש וכ׳ ובמ״א הוא או׳ מבן ל׳ שנה כיצד מבן כ״ה בא ללמוד הלכות עבודה ולומד חמש שנים בן ל׳ עובד מכאן לתלמיד שלא ראה סי׳ יפה במשנתו בחמש שנים שוב אינו רואה׃ ולא יעבוד עוד עבודת משא בכתף אבל חוזר הוא לנעילת שערים ולשיר ולטעון עגלות וזהו ושרת את אחיו עם אחוהי כתרגו׳׃ לשמור משמרת לחנות סביב לאהל ולהקים ולהוריד בשעת המסעות׃ בחדש הראשון פרש׳ שבראש הספר לא נאמרה עד אייר למדת שאין מוקדם ומאוחר בתורה ולמה לא

ארי דילי כל בוכרא בבני ישרא' באנשא ובבעירא ביומא דקטלית כל בוכרא בארע דמצ' אקדישית יתהון קדמי" כמא כאן לי כל בכר מן בני אסר מן אנסאן לי בהימה ודג"ך מיום אהלכת כל בכר מי כלד מצר אכרתהם לי" וקריבית ית ליואי חלף כל בוכרא בבני ישרא'" כד"גך אתכרת ללויאט"ן כדלהם"

כי לי כל בכור בבני ישראל באדם ובבהמה ביום הכתי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי אתם לי׃ ואקח את הלוים תחת כל בכור בבני ישראל׃ ואתנה את הלוים נתנים לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל לעבד את עבדת בני ישראל באהל מועד ולכפר על בני ישראל ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת בני ישראל אל הקדש׃ ויעש משה ואהרן וכל עדת בני ישראל ללוים ככל אשר צוה יהוה את משה ללוים כן עשו להם בני ישראל׃

ויהבית ית ליואי יהיבין לאהרן ולבנוהי מגו בני ישרא' למפלח ית פולחן בני ישרא' במשכן זמנא' ולמכפרא על בני ישרא' ולא יהי' בבני ישרא' מותא' במקרב בני ישרא' לקודשא" וגעלתהם לגר ובניה מן בני אסר ליפרמו כדמתהם מי כבא למחצר ויסתגמרן עגהם ולא יחל בהם ובא אד הם תקדמו לא לבדק" ועבד משה ואהרן וכל כנשתא דבני ישראל לליואי ככל דפקיד יי' ית משה לליואי כין עבדו להון בני ישרא'" פצנע מופי והרין וגמאעה' בני אסר אל ללויאט"ן כגמיע מא אמר לה מוסי מי קבצהם כדאך צנעו להם"

רש"י ז"ל ואירנאו

פתח כזו מפני שהיא גנותן של ישרא' שכל מ' שנה שהיו ישרא' במדבר לא הקריבו אלא פסח זו בלבד" במועדו אף בשבת אף בטומאה" ככל חקתיו אלו מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנה" וככל משפטיו אלו מצות שעל גופו ממקום אחר כגון ז' ימים למצה ולביעור חמץ" וידבר משה וגו' מה ת"ל והלא כבר נאמר וידבר משה את מועדי ה' לא כששמע פרשת מועדות מסיני אמר להם וחזר והזהירם בשעת מעשה" לפני משה ולפני אהרן כששניהם יושבין בב' המדרש באו ושאלום ולא יתכן לו' זה אחר זה שאם משה לא היה יודע אהרן מנין לו" למה נגרע א"ל אין קדשים קרבים בטומאה א"ל יזרק הדם עלינו בכהנים טהורים ויאכל הבשר בטמאים וא"ל עמדו ואשמעה כתלמיד המובטח לשמוע מפי רבו אשרי ילוד אשה שכך מובטח שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עם השכינה וראויה היתה פרשה זו לאמר ע"י משה כשאר כל התורה כולה לא שזכו לו שתיאמר על ידיהן שמגלגלין זכות ע"י זכאי"

ואידכיאו ליואי וחוורו לבושיהון וארים אהרן יתהון ארמא קדם יי וכפר עליהון אהרן לדכאיהון פתזכו אללואניין וגסלו תיאבהם ורפעהם הרון רפעה בין ידי אללה ואסתגפר ענהם וטהרהם ובתר כן עלו ליואי למפלח ית פולחנהון במשכן זמנא קדם אהרן וקדם בנוהי כמא דפקיד יי ית משה על ליואי כן עבדו להון ובעד דלך דכלו אללואניון ליכדמו כדמתהם פי קבה אלמחצר בין ידיהרון ובניה כמא אמר אללה מוסי בסבבהם כדאך צנעו להם ומליל יי' ת'ס'

דא דלליואי מבר עשרין וחמש שנין ולעילא ייתי לחילא חילא בפולחן משכן זמנא הדה ללואניין מן כ"ה סנה וכ' סנה פצאעדא ידכל ללגיש לכדמה' קבה אלמחצר ומבר חמשין שנין יתוב מחיל פולחנא ולא יפלח עוד ומן נ' סנה ירגע ענה ולא יכדמה אבדא

וַיִּתְחַטְּאוּ הַלְוִיִּם וַיְכַבְּסוּ בִּגְדֵיהֶם וַיָּנֶף אַהֲרֹן אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וַיְכַפֵּר עֲלֵיהֶם אַהֲרֹן לְטַהֲרָם׃ וְאַחֲרֵי כֵן בָּאוּ הַלְוִיִּם לַעֲבֹד אֶת עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי אַהֲרֹן וְלִפְנֵי בָנָיו כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה עַל הַלְוִיִּם כֵּן עָשׂוּ לָהֶם׃

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ זֹאת אֲשֶׁר לַלְוִיִּם מִבֶּן חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה יָבוֹא לִצְבֹא צָבָא בַּעֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד׃ וּמִבֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה יָשׁוּב מִצְּבָא הָעֲבֹדָה וְלֹא יַעֲבֹד עוֹד׃

רש"י ז"ל ויעשו

או בדרך רחוקה נקוד עליו לומר לא שרחוקה ודאי אלא שהיה חוץ לאסקופת העזרה כל זמן שחיטה פסח שני מצה וחמץ עמו בבית ואין שם יו"ט ואין איסור חמץ אלא עמו באכילתו וכי יגור אתכם גר ועשה פסח יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד ת"ל חקה אחת וגו' אלא כך משמעו וכי יגור אתכם גר ובא עת לעשות פסח עם חבריו כחקה וכמשפט יעשה המשכן לאהל העדות המשכן העשוי להיות אהל ללוחות העדות יהיה על המשכן כמו הווה על המשכן וכן כל הפרשה העלות הענן כתרגומו אסתלקות וכן ונעלה הענן ולא יתכן לכתוב ולפי עלות הענן ונעלה הענן שאין זה ע"מ לשון אלא צמוח ועלייה כמו עב קטנה ככף איש עולה מים על פי ה' יסעו שנינו במלאכת המשכן כיון שהיו ישראל נוסעים היה עמוד הענן מתקפל ונמשך ע"ג בני יהודה כמין קורה תקעו והריעו ותקעו ולא היה מהלך עד שמשה אומר קומה ה' ונסע דגל מחנה יהודה זו בספרי ועל פי ה' יחנו כיון שהיו ישראל חונים עמוד הענן מתמר ועולה ונמשך ע"ג בני יהודה כמין סוכה ולא היה נפרש עד שמשה אומר שובה ה' רבבות אלפי ישראל הוי אומר על פי ה' וביד משה ויש כלו' ונעמיד ימים מספר ימים מועטים או ימים שנה כמו ימים תהיה גאולתו למקרא העדה כשתרצה

ויפשם עם אחוהי במשכן זמנא למיטר מטרא ופולחנא לא יפלח כדין תעביד לליואי במטרתהון׳ לכן יכ'דם מע אכ'ותה כי חפ'ץ׳ כמא למחצ'ר ואמא כ'דמתה לאוני כלא כ'ואחד אצנע כמ'ס כי מחפצ'הם׳ ומליל יי׳ עם משה במדברא דסיני בשתא תניתא למפקהון מארעא דמצ׳ בירחא קדמאה למימר׳ ויקבלון כלם דלך מוסי פי בריה סיני פי סנה תאניה לכ'רוג'הם מן בלד מצר פי שהר אול קאילא׳

וְשֵׁרֵת אֶת אֶחָיו בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִשְׁמֹר מִשְׁמֶרֶת וַעֲבֹדָה לֹא יַעֲבֹד כָּכָה תַּעֲשֶׂה לַלְוִיִּם בְּמִשְׁמְרֹתָם׃

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה בְמִדְבַּר סִינַי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר׃ וְיַעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפָּסַח בְּמוֹעֲדוֹ׃ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה בֵּין הָעַרְבַּיִם תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ בְּמֹעֲדוֹ כְּכָל חֻקֹּתָיו וּכְכָל מִשְׁפָּטָיו תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשֹׂת הַפָּסַח׃ וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַפֶּסַח בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבַּיִם בְּמִדְבַּר סִינַי

ויעבדון בני ישראל ית פסחא בזמניה׳ ויצנעו בני אל' לפסח פי וקתה׳ בארבעת עסרא יומא בירחא הדין בין שמשיא תעבדון יתיה בזמניה ככל גזירתיה וככל דחזיליה תעבדון יתיה׳ פי ליום ל"ד מן הדא לשהר בין לגרובין תצנעוה פי וקתה כג'מיע לקוסה ואחכאמה תצנעוה׳ ומליל משה עם בני ישראל למעבד פסחא׳ כפ'לם מוסי בני אסר' פי עמל לפסח׳ ועבדו ית פסחא בניסן בארבעת עסרא יומא לירחא בין שמשיא במדברא דסיני ככל דפקיד יי ית משה כין עבדו בני ישרא'׳ פעמלוה פי לשהר לאול פי ליום ל"ד מנה

בין רביע'ל

לדבר עם הסנהדרין ושארהעם ותקראם לאסוף ליך תקראם ע"י חצוצרות׳ ולמסע את המחנות׳ בשעת סלוק מסעות תתקעו בהם לפי׳ במצות אתה או׳ עלפי ג' היו נוסעים ע"פ הקב"ה וע"פ משה וע"פ חצוצרות׳ מקשה מן העשת מעשה מן הבית הקורנס׳ ותקעו בהן בשתיהן והוא סי׳ למקרא העדה שנ׳ ונועדו אליך פתח אהל מועד׳ ואם באחת יתקעו הוא סי׳ למקרא הנשיאים שנ׳ ונועדו אליך הנשיאים ואף הן יעידתן אל אהל מועד ומגזרה שוה הוא בא בספרי׳ ותקעתם תרועה סי׳ מסע המחנות תקיעה תרועה ותקיעה כך הוא נדרש בספרי מן המקראות היתרים׳ ובהקהיל את הקהל וגו׳ לפי שהוא או׳ והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות׳ מה מקרא העדה תוקע ומריע ותוקע אף מקרא העדה תוקע ומריע ותוקע׳ ומעתה אין חלוק בין מקרא העדה למסע את המחנות בשופרים ובשתיהן שנ׳ ותקעו בהן וגו׳ אף מסע המחנות בשתיהן׳ יכול מה מסע המחנות תוקע

ת"ל

ומריע

ככל אשר צוה יהוה את משה כן עשו בני ישראל׃ ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשת הפסח ביום ההוא ויקרבו לפני משה ולפני אהרן ביום ההוא׃ ויאמרו האנשים ההמה אליו אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן יהוה במעדו בתוך בני ישראל׃ ויאמר אלהם משה עמדו ואשמעה מה יצוה יהוה לכם׃

וידבר יהוה אל משה לאמר׃ דבר אל בני ישראל לאמר איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחקה לכם או לדרתיכם ועשה פסח ליהוה׃

בין אלגרובין פי בריה׳ סינא כגמיע מא אמר אללה מוסי כדאך צנעו׃ והוו גבריא דהוו מסאבין לטמי נפשא דאנשא ולא יכילו למעבד פסחא ביומא ההוא וקריבו קדם משה וקדם אהרן ביומא ההוא׃ וכאן קום אנגאס במית מן אלנאס ולם יטיקו אן יצנעו אלפסח פי וקתה פתקדמו פיה בין ידי מוסי והרון׃ ואמרו גבריא האנון ליה אנחנא מסאבין לטמי נפשא דאנשא למא נתמנע בדיל דלא לקרבא ית קרבנא דיי בזמניה בגו בני ישראל׃ פקאלו נחן אנגאס במית מן אלנאס פלא נמנע מן אן נקרב קרבאן אללה פי וקתה פי וסט בין בני אסר׳׃ ואמר להון משה אוריכו עד דאשמע מה דאתפקד מן קדם יי על דילכון׃ קאל להם מוסי קפו חתי אסמע מא יאמר אללה פיכם׃ ומליל׳ ת״ס׃ מליל עם בני ישראל למימר גבר גבר ארי יהי מסאב לטמי נפשא דאנשא או באורח רחיקא לכון או לדריכון ויעביד פסחא קדם יי׃ מר בני אסר׳ קאילא אי רגל כאן נגס מן מית מן אלנאס או פי ספר מנכם או מן אגיאלכם פיצנע פסחא ללה׃

רש״י ז״ל

ת״ל ובהקהיל את הקהל וגו׳ לומר שאין תרועה למקרא העדה והוא הדין לנשיאים. לפי׳ לשלשתם מקרא העדה בשתים ושל נשיאים באחת וזו וזו אין בהם תרועה ומסע המחנות בשתים ע״י תרועה ותקיעה׃ ובני אהרן יתקעו במקראות ובמסעות הללו׃ על עולותיכם בקרבן צבור הכ׳ מדבר׃ אני ה׳ אלהיכם מכאן למדנו מלכיות עם זכרונות ושופרות שנ׳ ותקעתם הרי שופרות לזכרון הרי זכרונות אני ה׳ אלהיכם זו מלכיות׃ בחדש השני נמצאת אתה או׳ י״ב חדש חסר י׳ ימים עשו בחורב שהרי בר״ח סיון חנו שם ולא נסעו עד כ׳ בא׳ לשנה הבאה׃ למסעיהם כמשפט המפורש למסע דגליהם מי ראשון ומי אחרון׃ במדבר פארן קברות התאוה במדבר פארן היה ושם חנו ממסע זה׃ והורד המשכן כיון שנוסע דגל יהודה נכנסו אהרן ובניו

ופרקו

בירחא תנינא בארבעת עשרא יומא בין שמשיא יעבדון יתיה על פטיר ומררין ייכלוניה ״ פי׳ לשהר שתאני פי׳ יום י״ד מכג בין לגרובין יזנעשה מע פטיר ומראר יאכלוהו ״ לא ישארון מניה עד צפרא וגרמא לא יתברון ביה ככל גזירת פסחא יעבדון יתיה ״

לא יכבו מכה שי׳ לגדיאה ועצמות לא יכברו מכה וכסאיר כדסום לפסח יצכעוה ״ וגוברא דהוא דכי ובאורח לא הוה ויתמנע מלמעבד פסחא וישתיצי אנשא ההוא מעמיה ארי קורבנא דיי לא קריב בזמניה חוביה יקביל גוברא ההוא ״ ואי רגל כאן טאהר ולס יכון פי קפר ואמתנע אן יעמל לפסח פינקטע דלך לאנסאן מן בין זימה אד לס יקרב קרבן ללה פי וקתה פגר חמל דלך לרגל וזרה ״ וארי יתגייר עמכון גיורא ויעביד פסחא קדם יי כגזירת פסחא וכדחזי ליה כן יעביד קימא חדא יהי לכון ולגיורא ולציבא דארעא ״ ואדי דכל מעכם דכי כל וארא׳ אן יצנע פסחא ללה כרסם לפסח ותכמה כדאך יצנע אד שריעה ואחדה תכון לכם לדכיל וצריח לאמה ״

בחדש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אתו על מצות ומררים יאכלהו: לא ישאירו ממנו עד בקר ועצם לא ישברו בו ככל חקת הפסח יעשו אתו: והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההוא מעמיה כי קרבן יהוה לא הקריב במעדו חטאו ישא האיש ההוא: וכי יגור אתכם גר ועשה פסח ליהוה כחקת הפסח וכמשפטו כן יעשה חקה אחת יהיה לכם ולגר ולאזרח הארץ:

רש״י ז״ל

ופרקו את הפרכת וכסו בה את הארון שנ׳ ובא אהרן ובניו בנסע המחנה ובני גרשון ובני מררי טוענין המשכן וטוענין אותו בעגלות והארון וכלי הקדש של משא בני קהת עומדין מכוסין ומונחין על המוטות עד שנסע דגל מחנה ראובן ואחר כך נסעו הקהתים ״ נושאי המקדש נושאי דברים המקודשים ״ והקימו את המשכן בני גרשון ובני מררי שהיו קודמין להם מסע שני דגלים היו מקימין את המשכן כשהיה הענן שוכן וסי׳ החנייה נראה בדגל מחנה יהודה והם חונים ועדיין בני קהת באים מאחריהם עם שני דגלים האחרונים היו בני גרשון ובני מררי מקימין את המקדש וכשבאים בני קהת מוצאים אותו על מכונו ומכניסין בו הארון והשלחן והמנורה והמזבחות וזהו משמעות המקרא ״ והקימו מקימי המש׳ אותו טרם בואם של בני קהת ״ מאסף לכל המחנות ״ גמרא ירושלמית לפי שהיה שבטו של דן מרובה באוכלוסין היה נוסע באחרונה וכל מי שהיה מאבד דבר היה מחזירו לו ״ אתיא כמ״ד כתיבה היו מהלכין ומפיק לה מן כאשר יחנו כן יסעו ״ ואית דאמרי כקורה היו מהלכין ומפיק לה מן מאסף לכל המחנות ״

בהעלתך

וביומא דאתקם ית משכנא חפא ענגא ית משכנא למשכנא דסהדותא וברמשא הוי על מ
משכנא כחיזו אישתא עד צפרא ומן יש כלב למסכן גטה לגמאם מסכן לשהאריה ובגליל
יכן עליה כרויא לנאר לו לגדאה כן הוי תדירא ענגא חפי ליה וחיזו אישתא בליליא
כראך יכן לאימא לגמאם יגטיה
נהארה ורויא לנאר ליבא
ולמסיאקתלקות ענגא מעל יר
משכנא ובתרכין נטלין בני יש׳
ובאתר דשרי תמן ענגא תמן
שרן בני ישרא׳ ועל׳ קדר ארת כאטב
לגמאם עין לבבא ובעדלך יראל
בני אק וכי מולטב יסכן פיר לגמאם
תם יגגל בני אק על מימרא
דיי׳ נטלין בני ישרא׳ ועל מימרא
דיי׳ שרן כל יומין דשרי ענגא על
משכנא שרן עלי׳ קול לנב יראל
בני אם ועלי׳ קולה יגולבן פהם
טולמא יסכן לגמאם עלו׳ למסכן
מקימין ובאורכות ענגא
על משכנא יומין סגיאין ונטרין
בני ישרא׳ ית מטרת מימרא דיין
ולא נטלין ואלי׳ טל לגמ׳ אגד
עלו׳ למקפן איאמא בתירא ויאכל
בני אם חנך לגה ולא ירחלנן

ד וביום הקים את המשכן כסה הענן את המשכן לאהל העדת ובערב יהיה על המשכן כמראה אש עד בקר׃ כן יהיה תמיד הענן יכסנו ומראה אש לילה׃ ולפי העלות הענן מעל האהל ואחרי כן יסעו בני ישראל ובמקום אשר ישכן שם הענן שם יחנו בני ישראל׃ על פי יהוה יסעו בני ישראל ועל פי יהוה יחנו כל ימי אשר ישכן הענן על המשכן יחנו׃ ובהאריך הענן על המשכן ימים רבים ושמרו בני ישראל את משמרת יהוה ולא יסעו׃ ויש אשר יהיה הענן

רשי ז״ל

ואית

אלה מסעי זה סדר מסעיהם ויסעו ביום ההוא כסעו חובב הוא יתרו שנ׳ ומבני חובב חתן משה ומה ת״ל ותבאנה אל רעואל אביהן מלמד שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא ושמות הרבה היו לו יתרו על ש״תר פרשה אחת בתורה חובב על שחיבב את התורה וכו׳ נוסעים אנחנו למקום מיד עד ג׳ ימים אנו נכנסין לארץ שבמסע זה הראשון נסעו ע״מ ליכנס לארץ אלא שחטאו במתאוננים ומכני מה שיתף משה עצמו עמהם עדיין לא נגזרה גזירה עליו וכסבור שהוא יכנס אל ארצי ואל מולדתי אם בשביל נכסי אם בשביל משפחתי אל נא תעזוב אין נא אלא ל׳ בקשה שלא יאמרו לא נתגייר יתרו מחבה סבור היה שיש לגרים חלק בארץ עכשיו שראה שאין להם חלק הניחם והלך לו כי על כן ידעת חנותינו במדבר כי נאה לך לעשות זאת על אשר ידעת חנותינו במדבר וראית נסים וגבורות שנעשו לנו כי על כן ידעת כמו על אשר ידעת כמו כי על כן לא בתתיה לצלה בכי כי על כן באו כי על כן ראיתי פניך והיית לנו לעינים ל׳ עבר כתרגו׳ ד״א לעתיד כל דבר

ודבר

וזית׳ דהוי עננא יומין דמנין על משכנא על מימרא דיי׳ שרן ׳ ועל מימרא דיי׳ נטלין ׃ ורב מאבאן לגמאס איאמא כתירא עלי׳ למשכן טבס עלי׳ קול לה ירחלון ועלי׳ קולה ינגלון ׃

וזית׳ דהוי עננא מרמשא עד צפרא ׳ ומסתלק עננא׳ בצפרא ונטלין׳ או יימם ולילי׳ ומסתלק עננא ונטלין׃ ולב מא כהן לגמאס מן למסה לי׳ לצבאות תס ירתפעב בלגדאה ווירחלון או נהאחרא ולילא תס ירתגע ווירחלון ׃ או תרין יומין או ירחא או עידן בעדן׳ באורכות עננא על משכנא למשרי עלוהי׳ שרן בני ישראל ולא נטלין׳ ובאסת׳ לקותיה נטלין ׃ או יומין או זהרא או חולא אוי׳ טב לגמאס עלא למשכן ליסכן עליה ונגל בניאס ולא ירחלון וכי ארתפאשה ירחלון ׃

על מימרא דיי׳ שרן׳ ועל מימרא דיי׳ נטלין׳ ית מטרת מימרא דיי׳ נטרין׳ על מימרא דיי׳ בידא דמשה ׃ עלי׳ אל שלה גלה ינגלון ועלי׳ קול גלה ירחלון ויהפצו מא אקתחפצתהם עלא קולה ביד מנשי ׃ ומלל ית׳ תס ׃ עביד לך תרתין חצוצרן דכסף נגיד תעביד יתהון׳ ויהון לך לערעא כנשתא׳ ולאטלא ית משריתא ׃

יָמִים מִסְפָּר עַל הַמִּשְׁכָּן עַל פִּי יְהוָה יַחֲנוּ וְעַל פִּי יְהוָה יִסָּעוּ׃ וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הֶעָנָן מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר וְנַעֲלָה הֶעָנָן בַּבֹּקֶר וְנָסָעוּ אוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה וְנַעֲלָה הֶעָנָן וְנָסָעוּ׃ אוֹ יֹמַיִם אוֹ חֹדֶשׁ אוֹ יָמִים בְּהַאֲרִיךְ הֶעָנָן עַל הַמִּשְׁכָּן לִשְׁכֹּן עָלָיו יַחֲנוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִסָּעוּ וּבְהֵעָלֹתוֹ יִסָּעוּ׃ עַל פִּי יְהוָה יַחֲנוּ וְעַל פִּי יְהוָה יִסָּעוּ אֶת מִשְׁמֶרֶת יְהוָה שָׁמָרוּ עַל פִּי יְהוָה בְּיַד מֹשֶׁה׃

ה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרֹת כֶּסֶף מִקְשָׁה

רש״י תעמ״ה

ודבר שיתעלם מעינינו תהיה מאיר עינינו ׳דא שתהא חביב עלינו כגלגל עינינו שנ׳ ואהבתם את הגר ׃ והיה הטוב ההוא׳ מה טובה הטיבו לו אמרו כשהיו ישראל מחלקין את הארץ היה דשנה של יריחו ת״ק אמה על ת״ק אמה והניחוהו מלחלוק ׳אמרו מי שיבנה בית המקדש בחלקו הוא יטלנו׳ ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יונדב בן רכב ׃ דרך שלשת ימים מהלך ג׳ ימים מהלך ג׳ ימים הלכו ביום א׳ שהיה הקב״ה חפץ להכניסן לארץ מיד ׃ וארון ברית ה׳ נוסע לפניהם וגו׳ זה הארון היוצא עמהם למלחמה ובו שברי לוחות מונחים ומקדים לפניהם דרך ג׳ ימים לתקן להם מקום חניה ׃ וענן ה׳ עליהם יומם ז׳ עננים כתובים במסעיהם ארבעה מארבע רוחות העולם וא׳ למעלה שלא יכם שרב ושמש וא׳ למטה וא׳ לפניהם מנמיך את הגבוה ומגביה את הנמוך והורג נחשים ועקרבים ׃ ויהי בנסע הארון עשה לו סימניות מלפניו ומלאחריו לו׳ שאין זה מקומו׳ ולמה נכתב כאן כדי להפסיק בין פורענות לפורענות כדאי׳ בכל כתבי הקדש ׃

קומ״ד

בהעלתך

אצנע לך בוקין מן פצה מצמתין תצנעהמא יכונאן לך לדעוה אלגמאעה ותרחיל אלעסאכר׃ ויתקעון בהון ויזדמנון לותך כל כנשתא לתרע משכן זמנא׃ פאדא צרב בהמא אגתמע אליך גמיע אלגמאעה אלי באב קבה אלמחצר׃ ואם בחדא יתקעון ויזדמנון לותך רברביא רישי אלפיא דישראל׃ ואן צרב באחדהמא אגתמע אליך אלאשראף רוסא אלוף בני אסר׃ ותתקעון יבבתא ויטלון משריתא דשרן קדומא׃ ואנפכו כ נפכא מגלבה ירחל בהא אלעסאכר אלנאזלין פי אלמשרק׃ ותתקעון יבבתא תנינות ויטלון משריתא דשרן דרומא יבבתא יתקעון למטלטיהון׃ ואן נפכו נפכה מגלבה תאניה ירחל בהא אלעסאכר פי אלגנוב כדאך ינפכו נפכא לרחילהם׃ ובמכנש ית קהלא תתקעון ולא תיבבון׃ ואי תגויז אלגוק אנפכו נפכא ולא תגלבו׃ ובני אהרן כהניא יתקעון בחצוצרתא ויהון לכון לקים עלם לדריכון׃ ובני הרון אלאימה יגלבו באלבואק ויכון דלך להם רסם דהר לאגיאלכם׃ וארי תיעלון לאגחא קרבא בארעכון על מעיקי דמעיקין לכון ותיבבון

תעשה אתם והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות׃ ותקעו בהן ונועדו אליך כל העדה אל פתח אהל מועד׃ ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים ראשי אלפי ישראל׃ ותקעתם תרועה ונסעו המחנות החנים קדמה׃ ותקעתם תרועה שנית ונסעו המחנות החנים תימנה תרועה יתקעו למסעיהם׃ ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו׃ ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצצרות והיו לכם לחקת עולם לדרתיכם׃ וכי תבאו מלחמה בארצכם

רשי ז״ל

כריסין מרל״ש יח בוציניא וכו׳׃ אל המן עינינו מן בשחר מן בערב׃ והמן כזרע גד מי שאמר זו לא אמרו ישראל אומרים כלתי אל המן עינינו והקב״ה הכתיב בתורה והמן כזרע גד וגו׳ כלומר ראו באי עולם על מה מתלוננים בני והמן כך וכך הוא חשוב׃ כזרע גד עגול כגידה זרע קוליינדרו׃ בדולח שם אבן טובה קריסטל׃ שטו אין שיט אלא ט״ול חשבני״ר בלא עמל׃ וטחנו ברחים וגו׳ לא ירד ברחים ולא בקדירה ולא במדוכה אלא משתנה היה טעמו לנטחנין ולנדוכין ולמבושלין׃ כמו ד קדרה׃ לשד השמן לחלוח של שמן כך פירשו דונש ודומה לו נהפך לשדי בחרבוני קיץ והלמ״ד יסוד נהפך לחלוחי בחרבוני קיץ׳ ורבותי פירשוהו ל׳ שדים אך אין ענין שדי אצל שמן׳ וא״א לו׳ לשד השמן ל׳ ישמן יפורין שא״כ היה המ״ם נקוד קמץ וטעמו למטה תחת המ״ם עכשו שהמ״ם נקוד פתח קטן והטעם תחת השי״ן לשון שמן הוא והשי״ן הנקודה בקמץ

גדול

בחצוצרתא וייעול דוכרנכון לטבא קדם יי׳ ותתפרקון מסנאיכון׃ ואדי צרתם פי חרב פי בלדכם עלי עדו למעאדיכם כגלבו באלאבואק פאדי בוקתם בין ידי אללה רבכם תגאתון מן אעדאיכם׃ וביום חדותכון ובמועדיכון ובריש ירחיכון ותתקעון בחצוצרתא על עלותכון ועל נכסת קודשיכון ויהון לכון לדוכרנא קדם אלהכון אנא יי׳ אלהכון׃ ופי יום פרחכם ואעיאדכם ורוס שהורכם פגלבו באלאבואק עלי צואעדכם ודבאיח סלאמתכם ליכון לכם דכרא בין ידי אללה רבכם אנא אללה רבכם אמרת כדלך׃ והוה בשתא תניתא בירחא תנינא בעשרין לירחא אסתלק ענגא מעילוי משכנא דסהדותא׃ ולמא כאן פי סנה אלתאניה פי אלשהר אלתאני פי כ׳ מנה ארתפע אלגמאם ען מסכן אלשהאדה׃ ונטלו בני ישראל למטלניהון ממדברא דסיני ושרא ענגא במדברא דפארן׃ תם רחלו בני אסראיל לרחילאתהם מן ברייה סיני וסכן אלגמאם פי ברייה פארן׃

על הצר הצרר אתכם והרעתם בחצצרות ונזכרתם לפני יהוה אלהיכם ונושעתם מאיביכם׃ וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצצרת על עלתיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם אני יהוה אלהיכם׃ ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן מעל משכן העדת׃ ויסעו בני ישראל למסעיהם ממדבר סיני וישכן הענן במדבר פארן׃ ויסעו בראשנה

רש״י ז״ל

גרגר עגול ואיזה נקודה בפתח קטן מפני שהוא סוף פסוק׃ ד״א לשד לשון נוטריקון ליש שמן דבש כעיסה הנילושה בשמן וקטופה בדבש׃ ותרגום של אונקלוס דמתרגם דליש במשחא נוטה לפתרונו של דונש שדומה הנילושה בשמן לחלוחית שמן יש כה׃ בוכה למשפחותיו משפחות משפחות נאספים ובוכים לפרסם תורעמתן בגלוי ורבותינו אמרו למשפחותיו על עסקי משפחות על עריות הנאסרות להם׃ כי תאמר אלי שאתה אומר לי שאהו בחיקך והיכן אמר לו כן לך נחה את העם ואומר ויצום אל בני ישראל על מנת שיהיו סוקלים אתכם ומחרפים אתכם׃ על האדמה אשר נשבעת לאבותיו אתה אומר לי לשאתם בחיקי׃ ואם ככה את עושה לי תשש כחו של משה כנקבה כשהראהו הקב״ה הפורענות שהוא עתיד להביא עליהם על זאת אמר לפניו הרגני נא הרוג׃ ואל אראה ברעתי ברעתם היה לו לכתוב אלא שכינה הכתוב וזה אחד מתקוני סופרים בתורה לכינוי

ולתיקון

ונטלו בקדמיתא על מימרא דיי׳ בידא דמשה ·· ת״ס דחלו בז״אכתדא עלי׳ קול שלה בירמוקי ··
ונטיל טיקס משרית בני יהודה · בקדמיתא לחיליהון ׳ ועל חיליה ׳ נחשון בר עמינדב ··
ת״ס דחל׳ עקבר מרבו בני יהודה עלי׳ שמקאדמה לגוזהם ושלי׳ גזבה נחשון ׳ עמו׳ ··

על פי יהוה ביד משה ויסע דגל מחנה	ונעל חילא׳ דשבטא דבני יששכר ׳
בני יהודה בראשנה לצבאתם ועל	נתנאל בר צוער ·· ועלי׳ גיז שבט
צבאו נחשון בן עמינדב ׃ ועל צבא מטה	יששכר נתנאל ׳ צוער ·· ועל
בני יששכר נתנאל בן צוער ׃ ועל	חילא׳ דשבטא דבני זבולן ׳ אליאב
צבא מטה בני זבולן אליאב בן חלן ׃	בר חלון ·· ועלי׳ גיז שבט זבולן
והורד המשכן ונסעו בני גרשון ובני	שי׳ ׳ חלון ·· ומתפרק משכנא ׳
מררי נשאי המשכן ׃	ונטלין בני גרשון ובני מררי נטלי
ונסע דגל מחנה ראובן לצבאתם ועל	משכנא ·· ת״ס כצל׳ שמסכן ורחל׳
צבאו אליצור בן שדיאור ׃ ועל צבא	בני גר ובני מר׳ חאמליה ·· ונטיל
מטה בני שמעון שלמיאל בן צורישדי ׃	טיקס משרית ראובן לחיליהון ׳
ועל צבא מטה בני גד אליסף בן	ועל חיליה ׳ אליצור בר שדיאור ··
דעואל ׃ ונסעו הקהתים נשאי המקדש	ורחל׳ עמכר עספר בני ראו׳ לגיוזכם
	ועלי׳ גיזבה אליצור ׳ שדיאור ·· ועל
	חילא׳ דשבטא דבני שמעון ׳ שלומיאל
	בר צורישדי ·· ועלי׳ גיז שבט שמ
	שלו׳ ׳ צורי׳ ·· ועל חילא׳ ד
	דשבטא דבני גד ׳ אליסף בר דעואל ··
	ועלי׳ גיז שבט גד שי׳ ׳ דעואל ··
	ונטלין בני קהת ׳ נטלי מקדשא ׳

רש״ל ומקימין

קומה ה׳ לפי שהיה מקדים לפניהם מהלך ג׳ ימים · משה או׳ עמוד והמתן להם ולא תתרחק מהם יותר ׳
תנחומא בויקהל ·· ויפוצו אויביך המכונסים ·· וינוסו משנאיך אלו הרודפים ·· משנאיך אלו משנאי ישר׳ ··
שכל מי שהוא שונא את ישר׳ שונא את מי שאמר והיה העולם שנ׳ ומשנאיך נשאו ראש ׳ ומיהם על עמך
יערימו סוד ·· שובה ה׳ מנחם תרגמו׳ ל׳ מרגוע כמו בשובה ונחת תושעון ·· רבבות אלפי ישר׳ מגיד שאין
השכינה שורה בישר׳ פחותים משני אלפים ושתי רבבות ·· ויהי העם כמתאוננים אין העם אלא רשעים
וכה״א מה אעשה לעם הזה ואו׳ העם הרע הזה · וכשהם כשרים קוראים עמי שנ׳ שלח עמי ׳ עמי
מה עשיתי לך ·· כמתאוננים אין מתאוננים אלא ל׳ עלילה מבקשים עלילה היאך לפרוש מאחרי
המקום וכה״א בשמשון כי תואנה הוא מבקש ·· רע באזני ה׳ תואנה שהיא רעה באזני ה׳ שמתכוונים
שתבא באזנו ויקניט׳ אמרו אוי לנו כמה לבטנו בדרך הזה ג׳ ימים שלא נחנו מעינוי הדרך ··
ויחר אפו אני ה׳ית מתכוון לטובתכם שתיכנסו לארץ מיד ·· בקצה המחנה במוקצין שבהם

לנבלות

ומקימין ית משכנא עד מיתיהון ·· ת"ס רחל לבהתין חאמלי למקדש יקר נצב למקבן עלוי מגיהם ·· ונטילי טיקס משרית בני אפרים לחיליהון ועל חיליה אלישמע בר עמיהוד ·· ת"ס רחל מרכז עפכר בני אפרים לגיוסהם ועלי גיצה אלישמע ן עמי ·· ועל חילא דשבטא דבני מנשה גמליאל בר פרחצור ·· ועלי גיש סבט מנש גמ ן פדה ·· ועל חילא דשבטא דבני בנימן אבידן בר גדעוני ·· ועלי גיש סבט בני אביד ן גד ·· ונטיל טיקס משרית בני דן מכניש לכל משריתא לחיליהון ועל חיליה אחיעזר בר עמישדי ·· ת"ס רחל מרכז עפכר בני דן לגיוסהם ועלי גישה אחיע ן עמי ·· ועל חילא דשבטא דבני אשר פגעיאל בר עכרן ·· ועלי גיש סבט אשר פג ן עכרן ·· ועל חילא דשבטא דבני נפתלי אחירע בר עינן ·· ועלי גיש סבט נפ אחי ן עינן ·· אלין מטלני בני ישראל לחיליהון ונטלו ·· הדה מרחלי בני אם לגיוסהם ולמא רחלו ·· ואמר

והקימו את המשכן עד באם׃ ונסע דגל מחנה בני אפרים לצבאתם ועל צבאו אלישמע בן עמיהוד׃ ועל צבא מטה בני מנשה גמליאל בן פדהצור׃ ועל צבא מטה בני בנימן אבידן בן גדעוני׃ ונסע דגל מחנה בני דן מאסף לכל המחנת לצבאתם ועל צבאו אחיעזר בן עמישדי׃ ועל צבא מטה בני אשר פגעיאל בן עכרן׃ ועל צבא מטה בני נפתלי אחירע בן עינן׃ אלה מסעי בני ישראל לצבאתם ויסעו׃

רש"י

לכסלות אלו ערב רב· ר"ש בן מנסיא אמר בקצינים שבהם ובגדולים ·· ויצעק העם אל משה· משל למלך ב"ו שכעס על בנו והלך הבן אצל אוהבו של אביו ואמר לו צא ובקש עלי מאבא ·· ותשקע האש· שקעה במקומה שאלו חזרה לאחת הרוחות היתה מקפלת והולכת כל אותו הרוח ·· והאספסוף· אלו ערב רב שנאספו עליהם בצאתם ממצ' ·· וישבו גם בני ישר' ויבכו עמהם ·· מי יאכלנו בשר· וכי לא היה להם בשר והלא כבר נאמר וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר וגו' וא"ת אכלום והלא בכניסתן לארץ נא' ומקנה רב היה לבני ראובן וגו' אלא שמבקשים עלילה· אשר נאכל במצרים חנם· א"ת שמצריים נותנים להם דגים חנם והלא כבר נא' ותבן לא ינתן לכם· אם תבן לא היו נותנין להם חנם דגים היו נותנין להם חנם· ומהו או' חנם חנם מן המצות ·· את הקשואים· א"ר ש' מפני מה המן משתנה לכל דבר חוץ מאלו מפני שהם קשים למניקות אומרים לאשה אל תאכלי שום ובצל מפני התינוק· משל למלך וכו' כדאי' בספרי ·· הקשואים הם קוקומברו"ש בלע"ז ·· אבטיחים בורק"ש ·· החציר

ואמר משה לחובב בר רעואל מדינאה חמוהי דמשה נטלין אנחנא לאתרא דאמר יי יתיה אתין לכון איתא עמנא ונוטיב לך ארי יי מליל לאיתאה טבתא על ישראל״ תסקא מוסי לחבב דרעול דמדיאני חמוה אנא דאחלין די דמולע שלייבא דלה איחה אעטיכם תעד דאן מענא נחמן דיך לאן דלה קדועד דאק נביר״ ואמר ליה לא איזיל דהין לארעי ולילדותי איזיל״ קד לא אמצי לא די ארצי ומולדי״ ואמר לא כען תשבוק יתנא ארי על כן ידעתא כד הוינא שרן במדברא וגבורן דאתעבידא לנא חזיתא בעינך״ קד יא הרא לא תתרכנא לאנך תעלם אן טיטול מקאמנא כיעבר בנת לנא כאבצארנא״ ויהי ארי תיזיל עמנא ויהי טבא ההוא דיטיב יי עמנא ונוטיב לך״ כאן קרת מענא כאי טר יחסן דלהבה דיבא נחסן דיך מנה״

ויאמר משה לחבב בן רעואל המדיני חתן משה נסעים אנחנו אל המקום אשר אמר יהוה אתו אתן לכם לכה אתנו והטבנו לך כי יהוה דבר טוב על ישראל׃ ויאמר אליו לא אלך כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך׃ ויאמר אל נא תעזב אתנו כי על כן ידעת חנתנו במדבר והיית לנו לעינים׃ והיה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב יהוה עמנו והטבנו לך׃

ונסלן   כזי זל

ולתיקון לשון״ אקנה לי הרי תשובה לתלונתך שאמרת לא אוכל אנכי לבדי והזקנים הראשונים היכן היו והלא אף במצ׳ ישבו עמהם שנאמר לך ואספת את זקני ישראל אלא כשה תבערה מתו וראוי״ם היו לכך מקפי דכתיב ויחזו את האלהים שנהגו קלות ראש כמוזך פתו ומדבר בפני המלך וזהו ויאכלו וישתו ולא רצה הקב״ה ליתן אבלות במתן תורה ונפרע להם כאן״ אשר ידעת כי הם וגו׳ אותן שאתה מכיר שנתמנו עליהם שוטרים במצרים בעבודת פרך והיו מרחמים עליהם ומוכים על ידם שנאמר ויכו שוטרי בני ישראל עתה יתמנו בגדולתן כדרך שנצטערו בצרתן״ ולקחת אותם קחם בדברים אשריכם שנתמניתם פרנסים על בני של מקום״ והתיצבו שם עמך כדי שיראו ישראל וינהגו בהם גדולה וכבוד ויאמרו חביבין אלו שנכנסו עם משה לשמוע דבור מפי הקב״ה ״וירדתי זו אחת מעשר ירידות הכתובות בתורה״ ודברתי עמך ולא עמהם״ ואצלתי כתרגומו ואדבי כמו ואל אצילי בני ישר׳״ ושמתי עליהם למה משה דומה באותה שעה לנר שמונח על גבי מנורה והכל מדליקין הימנו ואין אורו חסר כלום״ וכשאו אתך התנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם טורח בני שהם טרחנים וסרבנים״ ולא תשא אתה לבדך׳ הרי תשובה למה שאמרת לא אוכל אנכי לבדי״ התקדשו

ונטלו מטורא דאתגלי עלוהי יקרא דיי מהלך תלתא יומין וארון קימא דיי נטיל קדמיהון מהלך תלתא יומין לאתקנא להון אתר בית משרי׃ ורחלו מן גבל אללה מסירה ג׳ איאם וצנדוק עהד אללה יסיר בין אידיהם מסירה תלך אלג׳ איאם ליכתאר להם מסתקרא׃

וענן יקרא דיי מטל עילויהון ב יממא במטלהון מן משריתא׃ וגמאמה אללה עליהם נהארא חין רחלו מן אלעסכר׃ והוה במיטל ארונא ואמר משה אתגלי יי ויתבדרון סנאך ויערקון בעלי דבבך מן קדמך׃ ולמא כאן ענד רחיל אלצנדוק אן יכון מוסי יקול קם יא רב בנצרנא ית(ב)דד אעדאיך ויהרב שאניך מן בין ידיך׃ ובמשרוהי אמר תוב יי שרי ביקרך בגו רבות אלפיא דישראל׃ וענד נזולה אן יקול רד יא רב נורך לא רבואת אלוף אלאס׃ והוה עמא כד מתרעמין ביש קדם יי ושמיע קדם יי ותקיף רוגזיה ודליקת בהון א אישתא מן קדם יי ושיציאת בסייפי משריתא׃

ולמא

וַיִּסְעוּ מֵהַר יְהוָה דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַאֲרוֹן בְּרִית יְהוָה נֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה׃ וַעֲנַן יְהוָה עֲלֵיהֶם יוֹמָם בְּנָסְעָם מִן הַמַּחֲנֶה׃

׆ וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יְהוָה וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ׃ וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְהוָה רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל׃ ׆

וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאֹנְנִים רַע בְּאָזְנֵי יְהוָה וַיִּשְׁמַע

יש״ול

שגמיתו עצמכם למרעבות וכן הוא אומר התקדשו ליום הריגה׃ עד חדש ימים. זו בכשרים שממתינין על מטותיהן ואחר כך נשמתן יוצאה. וברשעים הוא אומר הבשר עודנו בין שניהם כך היא שנויה בספרי. אבל במכילתא שנויה חלוף הרשעים אוכלין ומצטערין שלשים יום והכשרים הבשר עודנו בין שיניהם׃ עד אשר יצא מאפכם. כתרגומו דתקוצון ביה. יהא דומה לכם כאלו אכלתם ממנו יותר מדאי עד שיוצא ונגעל לחוץ דרך האף׃ והיה לכם לזרא. שתהיו מרחקין אותו יותר ממה שקרבתם. ובדברי רבי משה הדרשן ראיתי יש לשון שקורין לחרב זרא׃ את ה׳ אשר בקרבכם. אם לא שנטעתי שכינתי ביניכם לא גבה לבבכם ליכנס לכל הדברים הללו׃ שש מאות אלף רגלי. לא חש למנות את הפרט שלשת אלפים היתרים. רבי משה הדרשן פירש שלא בכו אלא אותן שיצאו ממצרים׃ הצאן ובקר ישחט. זה אחד מארבעה דברים שהיה רבי עקיבא דורש ואין רבי שמעון דורש כמותו. רבי עקיבא אומר שש מאות אלף רגלי ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים הצאן ובקר הכל במשמע מי מספיק להם כענין שנאמר ומצא כדי גאולתו. ואיזו קשה זו או שמעו נא המורים. אלא לפי שלא אמר ברבים חיסך לו הכתוב ולא נפרע ממנו וזו של מריבה היתה בגלוי לפיכך לא חיסך לו הכתוב׃ רבי

שמעון

בהעלתך

ולמה כאן לקוים כמעתנו לשר בין ירידתו כמטע שלה רלך ואשתדר גזבר ואשתעלת מיה׳ס נאוה
כאחרבה׳ כי טרף לעקבר״ וצוח עמא על משה ׳ וצלי משה קדם יי ׳ ואשתקעת אישתא״
נצרך לקום לו׳ מוקי מדעא רבה מגארה׳ לנאר״ וקרא׳ שמיה דאתרא ההוא דליקתא

יהוה ויחר אפו ותבער בם אש יהוה
ותאכל בקצה המחנה׃ ויצעק העם
אל משה ויתפלל משה אל יהוה
ותשקע האש׃ ויקרא שם המקום ההוא
תבערה כי בערה בם אש יהוה׃
והאספסף אשר בקרבו התאוו תאוה
וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו
מי יאכלנו בשר׃ זכרנו את הדגה
אשר נאכל במצרים חנם את הקשאים

ארי דליקת בהון אישתא מן קדם יי״
נסמא רלך למוצע למשתעלה
למא אשתעלת מיהם נארלה״
וערברבין דביניהון שאילו
שאילתא׳ ותבו ובכו׳ אף בני ישראל
ואמרו׳ מן יוכלננא בסרא״
ולנפיף לדי כי מא ביניהם תזהו
שהואת כרגשו בהן בני אקר איצא
מעהם וקבלו מן יטעמנא לקמח״
דכירין אנחנא ית נוניא׳ ד
דהוינא אכלין במצרים ית בוציניא׳
וית אבטיחיא׳ וכרתי ובוצלי
ותומי ״אלא דכרנא לקמך לדי
כנא נאכלה במצר מגאן כאשר
לקתא ולבטיך ולכראת ולבצל
ולתום״

רש״י

שמעון אומר חקושלים לא עלתה על דעתו של אותו צדיק כך ׳מי שכתוב בו בכל ביתי נאמן
הוא יאמר אין המקום מספיק לנו לא כך אמר שש מאות רגלי וגומר ואתה אמרת בשר אתן
לחדש ימים ואחר כך תהרוג אומה גדולה כזו״ הצאן ובקר ישחט להם כדי שיהרגו ותהי׳ א
אכילתו מספקתן עד עולם ׳וכי שבחך הוא זה ׳אומרים לו לחמור טול כור שעורים ונחתוך
ראשך השיבו הקב״ה ואם לא אתן יאמרו שקצרה ידי הטוב בעיניך שיד ה׳ תקצר בעיניהם
יאבדו הם ומאה כיוצא בהם ואל תהי ידי קצרה לפניהם אפילו שעה אחת״ עתה תראה
היקרך דברי ׳רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר אי אפשר לעמוד על הטפלה
מאחר שאינן מבקשים אלא עלילה לא תספיק להן סופן לדון אחריך׳ אם אתה נותן להם
בשר בהמה גסה יאמרו דקה בקשנו׳ ואם אתה נותן דקה יאמרו גסה בקשנו חיה ועוף
בקשנו דגים וחגבים בקשנו׳ אמר לו אם כן יאמרו שקצרה ידי׳ אמר לפניו הריני הולך
ומפייסן אמר לו עתה תראה היקרך דברי שלא ישמעו לך׳ הלך משה לפייסן׳ אמר להם
היד ה׳ תקצר הן הכה צור ויזובו מים וגו׳ הגם לחם יוכל תת׳ אמרו כשרה היא זו אין בו
כח למלאות שאלתינו וזהו שנאמר ויצא משה וידבר אל העם׳ כיון שלא שמעו לו׳

ויצא

וכען נפשנא תחיבא לית כל מדעם אלהין למנא עיננא ״ ואלאן אנפסנא יאבסה ממא ליס שי ואנמא עיוננא אלי אלמן ממדודה ״ ומנא כבר זרע גדא הוא וחזויה כחזו בדולחא ״ ואלמן כבזר אלכזברה ולונה כלון אלבלור ״ שיטין עמא ולקטין ודצבי טחין בריחיא ודצבי דאיך במדוכתא ומבשלין ליה בקדרא ועבדין יתיה גריצן והוי טעמיה כטעים דליש במשחא ״ יטוף אלקום וילתקטונה ויטחנונה פי ארחא או ידקונה פי אלמהרס ויטבכון מנה פי אלבראם ויצנעון מנה מלולא ויכון טעמה כחלאוה ברסם ״ וכד נחית טלא על משריתא בליליא נחית מנא עלוהי ״ וענד נזול אלטל עלי אלעסכר לילא ינזל אלמן עליה ״

ואת האבטחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים: ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו: והמן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדלח: שטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדכה ובשלו בפרור ועשו אתו עגות והיה טעמו כטעם לשד השמן: וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו: וישמע משה

לפי׳ גב ושמע

ויקח שבעים איש וגו׳ ״ ולא יספו לא נתנבאו אלא אותו היום לבדו כך מפורש בספרי ״ ותרגום ולא פסקין שלא פסקה נבואה מהם ״ וישארו שני אנשים מאותן שנבחרו אמרו אין אנו כדאי לגדולה זו ״ והמה בכתובים במבוררים שבהם לסנהדרין ונכתבו כולם נקובים בשמות ועל ידי גורל לפי שהחשבון עולה לי״ב שבטים ששה ששה לכל שבט ושבט חוץ משני שבטים שאין מגיע אליהם אלא חמשה חמשה ׳ אמר משה אין שבט שומע לי לפחות משבטו ׳ מה עשה ׳ נטל ע״ב פתקין וכתב על שבעים זקן ועל שנים חלק ובירר מכל שבט ושבט ששה והיו ע״ב ׳ אמר להם טלו פתקיכם מתוך קלפי ׳ מי שעלה בידו זקן נתקדש ׳ מי שעלה בידו חלק ׳ אמר לו לא המקום חפץ בך ״ וירץ הנער ׳ יש אומרים גרשום בן משה היה ״ כלאם הטל עליהם צרכי צבור והם כלים מאליהם ׳ ד״א תנם אל בית הכלא לפי שהיו מתנבאים משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ ״ המקנא אתה לי ׳ הקנאתי אתה מקנא ״ לי כמו בשבילי כל לשון קנאה אדם הנותן לב על הדבר או לנקום או לעזור אנפרנמנ״ט בלע״ז אחוז בעוני המשא ״ ויאסף משה מפתח אהל מועד ״ אל המחנה נכנסו שם לאהלו ״ ויאסף לשון כניסה אל הבית ׳ כמו ואספתו אל תוך ביתך ׳ ושב לכולן יצבור ולא ידע מי אוספם ׳ מלמד שלא הביא עליהם פורענות עד שנכנסו הצדיקים איש לאהלו ״ ויגז ויפריח כמו כי גז חיש ונעופה וכן נגוזו ועבר ״

ויטוש

בהעלתך

ושמע משה ית עמא בכן לגניהון גבר בתרע משכניה ותקיף רוגזא דיי לחדא ובעיני משה ביש" נשמע מושי לקום יבכון לשאירהם כל אמר ענר באב בבאיך פאשתר אנב שלה גרא וקח דלך ענר מוקי" ואמר משה קדם יי למא אבאישתא לעבדך ולמא לא אשכחית רחמין קדמך לשואה ית מטול כל עמא הדין עלי" קלמוסי לנה לם אבלית עבדך ולמא לס אגדר חצאח ענדך אר צ״רת גמיע כלפה כל הולאי לקום על״א" האנא עדיתי לכל עמא הדין אם בני אנון דאמרת לי סוברהי בתוקפך כמא דמסובר תורביינא ית ינוקא על ארעא דקיימתא לאבהתהון" גים אנא חמלתהם אן ולדתהם אד קלת לי סוקהם פאנך תחמלהם כי חגרך כמי יחמל שחאצן גרציע ג״ל בבלד ע״די אקסמת לאבאיהם"

ידי״ל

ניסוע ויכסט כמו והנם נטושים על פני כל הארץ ונטשתיך המדברה" והאמתים פנדחור

את העם בכה למשפחתיו איש לפתח אהלו ויחר אף יהוה מאד ובעיני משה רע ויאמר משה אל יהוה למה הרעת לעבדך ולמה לא מצתי חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האמן את הינק על האדמה אשר נשבעת לאבתיו׃

חסר א

בגובה שהן כנגד לבו של אדם כדי שלא יהא טורח באסיפתן לא להגביה ולא לשחות" המאעיט מי שאוסף פחות מכולם הטעלים והחגרים אסף עזרה המרים "וישטחו עשו אותן משטיחין משטיחין" טרם יכרת כתרגומו עד לא פסק" דבר אחר אינו מספיק למוסקו בשינו עד שנשמתו יוצאה" ותדבר אין דבור בכל מקום אלא לשון קשה וכן הוא אומר דבר האיש א אדוני הארץ אתנו קשות" אין אמירה בכל מקום אלא לשון תחנונים וכן הוא אומר ויאמר אל נא אחי תרעו ויאמר שמעו נא דברי כל נא לשון בקשה "ותדבר מרים ואהרן היא פתחה בדבר תחלה ומנין היתה יודעת מרים שפירש משה מן האשה רבי נתן אומר מרים היתה בצד צפורה בשעה שנאמר למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה כיון ששמעה צפורה אמרה אוי לנשותיהם של אלו אם הם צריכים לנבואה שיהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפירש בעלי ממני ומשם ידעה מרים והגידה לאהרן ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו כך נענשה קל וחומר למספר בגנותו של חבירו" האשה הכושית מגיד שהכל מודים ביפיה כשם שהכל מודים בשחרותו של כושי" כושית בגימטריא יפת מראה" על אודות האשה על אודות גירושיה "כי אשה כושית לקח מה תלמוד לומר אלא יש לך אשה נאה ביופיה

ואינה

מנן לי בשרא למיתן לכל עמא הדין ארי בכן עלי למימר הב לנא בשרא וניכול׃ מן אין לי לחם אעטי גמיעהם אד יבכון עליה ויקולון אעטנא לחמא נאכלה׃ לית אנא יכיל בלחודי לסוברא ית כל עמא הדין ארי יקיר מני׃ לא אטיק אנא וחדי אן אחתמלהם אד הו תקיל עליא׃ ואם כדין את עביד לי קטולני כען מקטול אם אשכחית רחמין קדמך ולא אחזי בבשתי׃ ואן כנת קד עזמת תנה עקובה פאגעלהא אמאתתי אן ? וגדת חטא ענדך ולא ארא בליתי׃ ואמר יי׳ למשה כנוש קדמי שבעין גוברא מסבי ישראל דידעת ארי אנון סבי עמא וסרכוהי ותדבר יתהון למשכן זמנא ויתעתדון תמן עמך׃ תם קאל אללה למוסי

מאין לי בשר לתת לכל העם הזה כי יבכו עלי לאמר תנה לנו בשר ונאכלה׃ לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד ממני׃ ואם ככה את עשה לי הרגני נא הרג אם מצאתי חן בעיניך ואל אראה ברעתי׃

ויאמר יהוה אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר

אגמע

ידעת

רש״י

ואינה נאה במעשיה ולא ביופיה אבל זאת נאה בכל׃ האשה הכושית על שם נויה נקראת כושית כאדם שקורא את בנו נאה כושי כדי שלא תשלוט בו עין רעה׃ כי אשה כושית לקח ועתה גירשה׃ הרק אך במשה לבדו דבר ה׳ הלא גם בנו דבר ולא פירשנו מדרך ארץ׃ ענו שפל וסבלן׃ פתאום נגלה עליהם פתאום והן טמאין בדרך ארץ והיו צועקים מים מים להודיעם שיפה עשה משה שפירש מן האשה מאחר שנגלית עליו שכינה תדיר ואין עת קבועה לדבור׃ צאו שלשתכם מגיד ששלשתן נקראו בדבור אחד מה שאי אפשר לפה לומר ולאזן לשמוע׃ בעמוד ענן יצא יחידי שלא כמדת בשר ודם מלך בשר ודם כשיוצא למלחמה יוצא באכלוסין וכשיוצא לשלום יוצא במועטין ומדת הקב״ה יוצא למלחמה יחידי שנ׳ ה׳ איש מלחמה ויוצא לשלום באכלוסין שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן׃ ויקרא אהרן ומרים שיהו נמשכין ויוצאין מן החצר לקראת הדבור׃ ויצאו שניהם ומפני מה משכן והפרישן ממשה לפי שאומרין מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו וכן מצינו בנח שלא בפניו נאמר איש צדיק תמים ובפניו נאמר כי אותך ראיתי צדיק לפני׃ דבר אחר שלא ישמע בנזיפתו של אהרן׃ שמעו נא דברי אין נא אלא לשון בקשה׃ אם יהיה נביאכם אם יהיו לכם נביאים׃ ה׳ במראה אליו אתודע שכינת שמי אין נגלית עליו באספקלריא המאירה אלא בחלום וחזיון׃ פה אל פה אמרתי לו לפרוש מן האשה והיכן אמר לו בסיני׃

בהעלתך

אגדוש לי ערגלא מן מתאיכם שיתעלם אנהם פיוכהם וערמחהם ופרדהם לי׳ כבאן ש
מקצר וייקמין תם מעך׳׳ וְאִתְגְלֵי וְאֲמַלֵיל עִמָךְ תַמָן וְארַבֵי מִן רוּחָא דְעָלָךְ
וְאֲשַׁוֵי עֲלֵיהוֹן וִיסוֹבְרוּן עִמָךְ בְמַטוֹל עַמָא וְלָא תְסוֹבַר אַתְּ בִלְחוֹדָךְ׳׳ מאת תגלה דה

ידעת כי הם זקני העם ושטריו ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך׃ וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ונשאו אתך במשא העם ולא תשא אתה לבדך׃ ואל העם תאמר התקדשו למחר ואכלתם בשר כי בכיתם באזני יהוה לאמר מי יאכלנו בשר כי טוב לנו במצרים ונתן יהוה לכם בשר ואכלתם׃

ואכאטבך הנאך ואפיר מן לגור
לדין עליך ואצ״רה עליהם
פיטא ונונך כי סיאסה לקום ולא
תקיקהם אנת והדך׳׳ וּלְעַמָא
תֵימַר אִזְדַמְנוּ לִמְחַר וְתֵיכְלוּן
בִסְרָא אֲרֵי בְכִיתוּן קֳדָם יְיָ לְמֵימַר
מַן יוֹכְלִנַנָא בִסְרָא אֲרֵי טַב לָנָא
במצ׳ וְיִתֵן יְיָ לְכוֹן בִסְרָא וְתֵיכְלוּן׳׳
וקל להם אקתעדן לו׳גד חתי
תאכלון לחמה לאנכם למאה
בכיתם בין ידיה וקלתם מן
יטעמנא לחמא אד לאצלח לנא
במצר מעטיכם לנה לחמא תאכלו
ולא תהרא׳׳ ילא

רש״י

לך חמור להם שזהו לכם לאחליכם
ואתה כפ עמוד עמדי ״ומראה ולא
בחידות׳ ומראהוזה מראה דבור שאני מפרש לו דבורי במראית פנים שבו ואיני סותמו לו בחידות
כענין שנאמר ליחזקאל חוד חידה וגו׳ יכול מראה שכינה׳ תלמוד לומר לא תוכל לראות את
פני׳׳ ותמונת ה׳ יביט זה מראה אחורים כענין שנאמר וראית את אחורי ״ בעבדי במשה אינו אומר
בעבדי משה לא בעבדי אפעפ׳ שאינו משה במשה אפילו אינו עבדי כדאי הייתם לירוא מפנו
וכל שכן שהוא עבדי ועבד מלך מלך היה לכם לומר אין המלך אוהבו חנם ׳ואם תאמרו איני מכיר
במעשיו זו קשה מן הראשונה ״ ויחר אף ה׳ בם וילך ׳מאחר שהודיע קורחונם גזר עליהם נדוי ׳
קל וחומר לבשר ודם שלא יכעוס עלחבירו עד שיודיעצו קורחונו׳׳ והענן סר ואחר כך מרים
מצורעת כשלג׳ משל למלך שאמר לפדגוג רדה את בני׳ אבל לא תרדנו עד שאלך מאצלך
שרחמי עליו׳׳ נואלנו כתרגומו לשון אויל׳׳ אל נא תהי אחותינו זו ׳׳כמת שהמצורע חשוב כמת׳
מה מת מטמא בביאה אף מצורע מטמא בביאה ׳׳אשר בצאתו מרחם אמו אמנו היה
לו לומר אלא שכינה הכתוב וכן חצי בשרו חצי בשרנו היה לו לומר לא שכנה הכתוב אשר
מאחר שיצאת מרחם אמנו הוא לנו כאלו נאכל חצי בשרנו כענין שנאמר כי אחינו בשרנו

הוא

לא יומא חד תיכלון ולא תרין יומין ולא חמשא יומין ולא עסרא יומין ולא עסרין יום׃ עד ירח יומין עד דתקוצון ביה ויהי לכון לתקלא חלף דקצתון במימרא דיי׳ דשכינתיה שריא ביניכון ובכיתון קדמוהי למימר למא דנן נפקנא ממצ׳׃ ואמר משה שית מאה אלפין גוברא רגלאה עמא דאנא ביניהון ואת אמרת בסרא אתין להון וייכלון ירח יומין׃ העאן ותורין יתנכסן להון היספקון להון אם ית כל נוני ימא יתכנשון להון היספקון להון׃

לא יום ואחד תאכלונה ולא יומין ולא ה׳ ולא י׳ ולא כ׳׳ איאם שהר לי׳ אן יכלג מן אנפהלם מתלא ויציר לכם הגלא לאגל מא זהדתם כין ידיה וקלתם לם אכרגנא מן מצר׳ קאל מוסי סת מאיה אלף רגל ראגל קום לדי אנא פימא בינהם ואנת קלת אעטיהם לחמא יאכלונה שהרא׳ אגנם ובקר תדבח להם מיכפיהם או גמיע סמך לבחר יגמע להם פיכפיהם׃

לא יום אחד תאכלון ולא יומים ולא חמשה ימים ולא עשרה ימים ולא עשרים יום׃ עד חדש ימים עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא יען כי מאסתם את יהוה אשר בקרבכם ותבכו לפניו לאמר למה זה יצאנו ממצרים׃ ויאמר משה שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים׃ הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם׃

רש״י ז״ל

ואמר הוא׳ ולפי משמעו אח הוא נראה כן אין ראוי לאח להניח את אחותו להיות כמת׳׳ אשר בצאתו׳ מאחר שיצא זה מרחם אמנו שלנו הרי הוא כמו שיצא חציו ביד ולט גור ואינו עוזרן הרי כאכל חצי בשרו שאחיו בשרו הוא׳ דבר אחר אל נא תהי כמת׳ אם אינך מנחה בתפלה מי מסגירה ומי מטהרה אני אי אפשר לראותה שאני קרוב ואין קרוב רואה את הנגעים ד וכהן אחר אין בעולם זהו אשר בצאתו מרחם אמו׳׳ אל נא רפא נא לה׳ בא הכתוב ללמדך דרך ארץ שהשואל דבר מחבירו צריך לומר שנים או שלשה דברי תחנונים ואחר כך יבקש שאלותיו׃ לאמר מה תלמוד לומר׳ אמר לו השיבני אם אתה מרפא אותה אם לאו׳ עד שהשיבו ד ואביה ירק ירק בפניה וגו׳ רבי אלעזר בן עזריה אומר בארבעה מקומות בקש משה מלפני הקב״ה להשיבו אם יעשה שאלותיו אם לאו׳ כיוצא בו וידבר משה לפני ה׳ לאמר הן בני ישראל וגו׳ מה ת״ל לאמר השיבני אם גואל אתה אם לאו׳ עד שהשיבו עתה תראה

וגו׳

בהעלתך

ואמר ה' למשה המימרא דה' מתעכב כען תחזי היערעינך פתגמי אם לא ׃ ת"ס הא גלי קדמי למוסי הכל קדרה גלה תקצר לאן תכצר איואכיכם כלחמי חס לא ׃ ונפק משה ומליל עם עמא ית פתגמיא דה' וכנש שבעין גוברא מסבי עמא ואקים יתהון סחר סחור למשכנא ׃

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה הֲיַד יְהוָה תִּקְצָר עַתָּה תִרְאֶה הֲיִקְרְךָ דְבָרִי אִם לֹא׃ וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶל הָעָם אֵת דִּבְרֵי יְהוָה וַיֶּאֱסֹף שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי הָעָם וַיַּעֲמֵד אֹתָם סְבִיבֹת הָאֹהֶל׃ וַיֵּרֶד יְהוָה בֶּעָנָן וַיְדַבֵּר אֵלָיו וַיָּאצֶל מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתֵּן עַל שִׁבְעִים אִישׁ הַזְּקֵנִים וַיְהִי כְּנוֹחַ עֲלֵיהֶם הָרוּחַ וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יָסָפוּ׃ וַיִּשָּׁאֲרוּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים בַּמַּחֲנֶה שֵׁם הָאֶחָד אֶלְדָּד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מֵידָד וַתָּנַח עֲלֵיהֶם הָרוּחַ וְהֵמָּה בַּכְּתֻבִים וְלֹא יָצְאוּ הָאֹהֱלָה

פרת מוסי וכלם לקים בגמיע מאכלם גלה וגמע ע' יגלאי מן מצאיכהם ואוקפהם חוגי ל' כבא ׃ ואתגלי ה' בעננא ומליל עמיה ורבי מן רוחא דעלוהי ויהב על שבעין גוברא סביא והוה כד שרת עליהון רוח נבואה ומתנבן ולא פסקין ׃ כתגלא גלה בגמוחם וכאטבה ואכחד מן לנור לדי עליה וכמאמן לע לרגל לפינך למא אתקר עליהם דלך לנור תכבו ולם יתחאו לו' עוד' ׃ ואשתארו תרין גוברין במשריתא שום חד אלדד ושום תניתא מידד ושרת עליהון רוח נבואה ואנון בכתיביא ולא נפקו למשכנא ואתנביאו במשריתהן ׃ מביא דגלין פי' לעקבר אמם אחד המת לדר ולתאני מידר מאקתקררת עליהם לנבווה והמאן מן למכתובין ולם יכרגו לא לכבא בל תכבו פי' ל' עקבר ׃ ויהט

רש"י וב'

וגו' כיוצא בו ויאמר משה לבני ה' לאמר יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר כיוצא בו ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר הסיבו וב לך ׃ רפא נא לה' מפני מהלא האריך משה בתפלה שלא יהו ישראל אומרים אחותו עומדת בצרה והוא עומד ומרבה בתפלה ׃ ואביה ירק ירק בפניה ואם אביה ברחה לה כנים אעמות הלא תכלם ז' ימים קל"ו לשכינה י"ד יום לא דין לבא מן הדין להיות כבדין למיכך אף בנזיכתו תסגר ז' ימים ׃ ואחר תאסף או אני כל האסיפות האמורות במצורעים עלשם שהוא משולח מחוץ למחנה וכשהוא נרפא נאסף למחנה כתובה בו אסיפה לשון הכנסה ׃ והעם לא נסע זה הכבוד חלק לה המקום בשביל שעה א' שנתעכבה למשה כשהושלך ליאור שנאמר ותתצב אחותו מרחוק וגו' ׃

ברד בהב יטמד בהוש

ורהט עולימא וחוי למשה ואמר אלדד ומידד מתנבן במשריתא׃ פחאצר גלאם ואכבר מוסי וקאל אלדד ומידד מתנביין פי אלעסכר׃ ואתיב יהושע בר נון משומשניה דמשה מעולימוהי ואמר רבוני משה אסרנון׃ פאגאב יהושע בן נון מן תלאמידה וקאל יא סיידי יא מוסי אחבסהמא׃ ואמר ליה משה המקנאתי את מקני דעיכנא מנן דיהון כל עמיה דיי נביין ארי יתן יי ית רוחיה עליהון׃ פקאל לה מוסי הל תגאר לי לית צאר גמיע אמה אללה אנביא אד יגעל מן נורה ונבוותה עליהם׃ ואתכניש משה למשריתא הוא וסבי ישראל׃ פאנצם מוסי אלי אלעסכר הו ושיוך בני אסראיל׃ ורוחא נטל מן קדם יי ואפרח סלוי מן ימא ורמא על משריתא כמהלך יומא לכא וכמהלך יומא לכא סחור סחור למשריתא וכרום תרתין אמין על אפי ארעא׃ הבת ריח מן ענד אללה פקטעת סלוא מן אלבחר ולקתה פי אלעסכר במקדאר יום ימנה ויום יסרה חואלי אלעסכר וארתפאעה מן אלארץ דראעין׃ וקם עמא כל יומא ההוא וכל ליליא וכל יומא דבתרוהי וכנשו ית סלוי דאזער כנש עסרא כורין ושטחו להון משטחין סחור סחור למשריתא׃ פקאם אלקום בקית דלך אליום ואלליל ואליום אלתאלי וגמעו אלסלוא אקלהם גמע עשרה אכאביר ובטחוה להם בטוחא חואלי אלעסכר׃

ויתנבאו במחנה׃ וירץ הנער ויגד למשה ויאמר אלדד ומידד מתנבאים במחנה׃ ויען יהושע בן נון משרת משה מבחריו ויאמר אדני משה כלאם׃ ויאמר לו משה המקנא אתה לי ומי יתן כל עם יהוה נביאים כי יתן יהוה את רוחו עליהם׃ ויאסף משה אל המחנה הוא וזקני ישראל׃ ורוח נסע מאת יהוה ויגז שלוים מן הים ויטש על המחנה כדרך יום כה וכדרך יום כה סביבות המחנה וכאמתים על פני הארץ׃ ויקם העם כל היום ההוא וכל הלילה וכל יום המחרת ויאספו את השלו הממעיט אסף עשרה חמרים וישטחו להם שטוח סביבות המחנה׃

הבשר

בקרא

בסרא עד כען בין שיניהון עד לא פסק ורוגזא דיי תקיף בעמא וקטל יי בעמא קטול
סגי לחדא׳ אללחם בעד בין אסנאנהם קבל אן ינקטע אד אשתד גצב אללה עלי אלקום
וצרבהם צרבה עטימה גדא׳ וקרא ית שמיה דאתרא ההוא קברי דמשאלי ארי תמן
קברו ית עמא דשאילו׃ פסמא
דלך אלמוצע קבור אלמשתהיין כי
אנהם קברו תם אלקום אלמשתהיין׳
מקברי דמשאלי נטלו עמא
מחצרות והוו בחצרות׳ ורחלו
מנה אלא חצרות ואקאמו בהא׃
ומלילת מרים ואהרן
במשה על עיסק אתתא ש
פירתא דנסיב ארי אתתא
שפירתא דנסיב רחיק׳
ותכלמת מרים והרון במוסי
בסבב אלמראה אלחסנה אלתי
תזוגהא לאנה כאן קד
אעתזלהא׳ ואמרו
הלחוד ברם עם משה מליל יי׳
הלא אף עמנא מליל ושמיע
קדם יי׳ פקאלו אן כאן מן אגל כ
נבוה כמרה וחדה פקד
כאטבה אללה ליס בך כא טבנא
איצא פסמע דלך אללה׳ וגברא
משה אנה ענותן לחדא מכל
אנשא דעל אפי ארעא׳ וכאן מוסי
רגלא כאשעא גדא אכתר מן
גמיע אלנאס אלדי עלי וגה אלארץ׳
ואמר יי בתכיף למשה ולאהרן
ולמרים פוקו תלתיכון למשכן זמנא׳
ונפקו תלתיהון׳ פקאל אללה גפלה למוסי וה׳ אכרגו תלאתתכם אלי כבא אלמחצר פכרגוא תלאתת
המא׳

הבשר עודנו בין שניהם טרם יכרת
ואף יהוה חרה בעם ויך יהוה בעם
מכה רבה מאד׃ ויקרא את שם
המקום ההוא קברות התאוה כי שם
קברו את העם המתאוים׃ מקברות
התאוה נסעו העם חצרות ויהיו
בחצרות׃

ותדבר מרים ואהרן במשה על אדות
האשה הכשית אשר לקח כי אשה
כשית לקח׃ ויאמרו הרק אך במשה
דבר יהוה הלא גם בנו דבר וישמע
יהוה׃ והאיש משה ענו מאד מכל
האדם אשר על פני האדמה׃

ויאמר יהוה פתאם
אל משה ואל אהרן ואל מרים
צאו שלשתכם אל אהל מועד

ואתגלי יי בעמודא דעננא וקם בתרע משכנא וקרא אהרן ומרים ונפקו תרויהון ׃
פתגלא אללה בעמוד גמאם קאם עלי באב אלקבה ונאדא יא הרון ויא מרים פכרגו כלאהמא ׃
ואמר שמעו כען פתגמי אם יהון לכון נביין אנא יי בחזוין אנא מתגלי להון
בחלמין אנא ממליל עמהון ׃ קאל

ויצאו שלשתם ׃ וירד יהוה בעמוד ענן ויעמד פתח האהל ויקרא אהרן ומרים ויצאו שניהם ׃ ויאמר שמעו נא דברי אם יהיה נביאכם יהוה במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ׃ לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא ׃ פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידת ותמנת יהוה יביט ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה ׃ ויחר אף יהוה בם וילך ׃ והענן סר מעל האהל והנה מרים מצרעת כשלג ויפן אהרן אל מרים והנה מצרעת ׃ ויאמר אהרן אל משה בי אדני אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו ׃ אל נא תהי כמת

אסמעו כלאמי אן יכון נבי מנכם
אנא אללה תערפת בה פי רויא
או כאטבתה פי חלם ׃ לא
כן עבדי משה בכל ביתי
מהימן הוא ׃ ליס כדאך עבדי
מוסי בל פי גמיע אמתי מתקן
הו ׃ ממלל עם ממלל
מליל אנא עמיה בחיזו ולא
בחדין ודמות יקרא דיי מסתכל
ומדין לא דחילתון למללא בעבדי
במשה ׃ אן שפאהא אכאטבה
ברויא ולא באחאדית וצורה אללה
למכלוקה לה יראהא פלמ
לם תכאפו אן תתכלמוא פי ע
עבדי מוסי ׃ ותקיף רוגזא
דיי בהון ואסתלק ׃ פאשתד גצב
אללה עליהם וארתפע נורה ׃
ועננא אסתלק מעלוי משכנא
והא מרים חורא כתלגא ואתפני
אהרן לות מרים והא סגירא ׃
פלמא ולגמאם מן אלקבה מאדי
במרים כיצא כאלתלג פלמא
אלתפת הרון אלי מרים פאדא הי
ברצא ׃ ואמר אהרן למשה
בבעו רבוני לא כען תשוי ע
עלנא חובא דאטפשנא
ודי חבנא ׃ קאל למוסי יא סידי לא תגעל עלינא כטיה פי מא גהלנא ואכטינא ׃

לא

לא כען תתרחק דא מביננא ארי אחתנא היא צלי כען על בסרא מיתא הדין דבה
ויתסי" לא תכון הדה כסקט כרג מן בטן אמה יקד תהרא נצף גסמה" וצלי משה קדם ייי
למימר בבעו אלהא אסי כען יתה" פדעא מוסי אלרב קאילא אללהם פאשפהא"

אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל
חצי בשרו׃ ויצעק משה אל יהוה
לאמר אל נא רפא נא לה׃
ויאמר יהוה אל משה
ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם
שבעת ימים תסגר שבעת ימים
מחוץ למחנה ואחר תאסף׃ ותסגר
מרים מחוץ למחנה שבעת ימים
והעם לא נסע עד האסף מרים׃
ואחר נסעו העם מחצרות ויחנו
במדבר פארן׃

וידבר יהוה אל משה לאמר׃ שלח
לך אנשים ויתרו את ארץ כנען
אשר אני נתן לבני ישראל איש
אחד איש אחד למטה אבתיו
תשלחו כל נשיא בהם׃

ואמר ייי למשה ואלו אבוהא
מנזף נזף בה הלא תתכלים
שבעא יומין תתסגר שבעא
יומין מברא למשריתא ובתר
כין תתכנש" קאל אללה לה לו אן
אביהא בצק ט וגהא אמא יגב אן
תסתחי מנה ז' איאם פלתחגר
כארג אלעסכר ובעד דאך
תגמע אליה" ואתסגרת מרים
מברא למשריתא שבעא יומין
ועמא לא נטל עד דאתכנשת
מרים" פחגרת מרים כדאך
כארג אלעסכר ז' איאם ולא ירחל
אלקום חתי אנצמאמהא"
ובתר כין נטלו עמא מחצרות
ושרו במדברא דפארן" ובעד
דלך רחלו מן חצרות ונזלו פי
ברייה פארן"

ומליל: תם" שלח לך
גוברין ויאללון
ית ארעא דכנען דאנא יהיב
לבני ישראל גברא חד גברא חד
לשבטא דאבהתוהי תשלחון
כל רבא דבהון" אבעת' כואץ
ירודון בלד כנעאן אלדי אנא
מעטיה לבני אסראייל ואחד מן כל סבט אבאיה תבעתה כל כל שריף מנהם"

ובלה

ושלח יתהון משה ממדברא דפארן על מימרא דיי׳ כולהון גוברין רישי בני ישראל אינון״
פבעת בהם מוסי מן ברית פארן עלי קול אללה כלהם רוסא בני אס׳״ ואלין
שמהתהון לשבטא דראובן שמוע בר זכור״ והדה אסמאיהם מן סבט ראובן שמוע בן זכור״
לשבטא דשמעון שפט בר חורי״
ומן סבט שמעון שפט ב׳ חורי״
לשבטא דיהודה כלב בר יפונה״
ומן סבט יהודה כלב ב׳ יפונה״
לשבטא דיששכר יגאל בר יוסף״ ומן
סבט יששכר יגאל ב׳ יוסף״ לשבטא
דאפרים הושע בר נון״ ומן סבט
אפ׳ הושע ב׳ נון״ לשבטא דבני׳
פלטי בר רפוא״ ומן סבט בנימן פלטי
ב׳ רפוא״ לשבטא דזבולן גדיאל
בר סודי״ ומן סבט זבו׳ גדיאל ב׳
סודי״ לשבטא דיוסף לשבטא
דמנשה גדי בר סוסי״ ומן סבט
יוסף ומן סבט מנשה גדי ב׳ סוסי״
לשבטא דדן עמיאל בר גמלי״
ומן סבט דן עמיאל ב׳ גמלי״ לשבט
דאשר סתור בר מיכאל״ ומן סבט אשר
סתור ב׳ מיכ׳״ לשב׳ דנפ׳ נחבי בר
ופסי״ ומן סבט נפ׳ נחבי ב׳ ופסי״ לש׳
דגד גאואל בר מכי״ ומן ס׳ ג׳ ג׳ ב׳ מכי״
ל״ן

וישלח אתם משה ממדבר פארן
על פי יהוה כלם אנשים ראשי בני
ישראל המה׃ ואלה שמותם למטה
ראובן שמוע בן זכור׃ למטה
שמעון שפט בן חורי׃ למטה יהודה
כלב בן יפנה׃ למטה יששכר יגאל
בן יוסף׃ למטה אפרים הושע בן
נון׃ למטה בנימן פלטי בן רפוא׃
למטה זבולן גדיאל בן סודי׃ למטה
יוסף למטה מנשה גדי בן סוסי׃
למטה דן עמיאל בן גמלי׃ למטה
אשר סתור בן מיכאל׃ למטה נפתלי
נחבי בן ופסי׃ למטה גד גאואל בן מכי׃

רש״י ז״ל

וידבר ה׳ שלח לך אנשים׳ למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים לפי שלקתה על עסקי
דבה שדיברה באחיה׳ ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר״ שלח לך לדעתך אני
איני מצוה לך אם תרצה שלח לפי שבאו ישראל ואמרו נשלחה אנשים לפנינו כמש״ו ותקרבון אלי
כולכם וגו׳ ומשה נמלך בשכינה׳ א״ל יודע אני אמרתי להם שהיא טובה שנ׳ ואמר אעלה אתכ׳
מעני מצ׳ לארץ טובה ח״יהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי מרגלים למען לא יירשוה״
על פיה ברשותו שלא עיכב על ידו״ כולם אנשים׳ כל אנשים שבמקרא ל׳ חשיבות ואותה
שעה כשרים היו״ ויקרא משה להושע בן נון יהושע׳ נתפלל עליו יה יושיעך מעצ׳ מרגלים״

אלין שמהת גובריא דשלח משה לאללא ית ארעא וקרא משה להושע בר נון יהושע׃ הד̇ה
אסמא אלרגאל אלדי בעת בהם מוסי לירומו אלבלד וסמא מוסי להושע בן נון יהושע׃ ושלח
יתהון משה לאללא ית ארעא דכנען ואמר להון סקו דא בדרומא ותסקון לטורא׃ פלמא
בעת בהם מוסי לירומוא בלד כנעאן
קאל להם אצעדו אוולא אלי אלדארום
תם אצעדו אלי אלגבל׃ ותחזון
ית ארעא מה היא וית עמא דיתיב
עלה התקיף הוא אם חלש הזעיר
הוא אם סגי׃ ואנצרו אלבלד מא הו
ואלקום אלמקימין בה אהו שדיד או
מסתרכי אקליל הו אם כתיר׃
ומא ארעא דהוא יתיב בה הטבא
היא אם בישא ומא קרויא דהוא יתיב
בהון הבפצחין אם בכרכין׃ ומא
אלארץ אלדי הו סאכנהא אג'יידה הי
אם רדייה ומא אלבלאד אלדי הו מקים
בהא אפי אגרבאץ אם פי חצון׃
ומא ארעא העתירא היא אם מסכינא
האית בה אילנין אם לא ותתקפון
ותסבון מאבא דארעא ויומיא יומי
בכורי ענבין׃ ומא הי אלארץ אהי
סמינה אם הזלה והל פיהא שגר
מגרוס אם לא ותגלדו וכדו מן תמ
רהא והדה אלאיאם איאם בכור אלענב׃

אלה שמות האנשים אשר שלח
משה לתור את הארץ ויקרא משה
להושע בן נון יהושע׃ וישלח אתם
משה לתור את ארץ כנען ויאמר
אלהם עלו זה בנגב ועליתם את
ההר׃ וראיתם את הארץ מה הוא
ואת העם הישב עליה החזק הוא
הרפה המעט הוא אם רב׃ ומה
הארץ אשר הוא ישב בה הטובה
הוא אם רעה ומה הערים אשר הוא
יושב בהנה הבמחנים אם במבצרים׃
ומה הארץ השמנה הוא אם רזה
היש בה עץ אם אין והתחזקתם
ולקחתם מפרי הארץ והימים ימי

וקליין

רש״ל

עלו זה בנגב הוא היה הפסולת של א״י שכן דרך התגרים מראין את הפסולת תחלה ואח״כ מראין
את השבח׃ את הארץ מה היא יש ארץ מגדלת גיבורים ויש ארץ מגדלת חלשים יש מגדלת
אכלוסין ויש ממעטת אכלוסין׃ החזק הוא הרפה סי׳ מסר להם אם בפרזים הם יושבים חזקים
הם שסומכין על גבורתם ואם בערים בצורות הן יושבים חלשים הם׃ הבמחנים תרגו׳ הבפצחין
כרכים פצוחים ונתוחים מאין חומה׃ הטובה היא במעינות ותהומות טובים ובריאים׃ היש
בה עץ אם יש בהם אדם כשר שיגין עליהם בזכותו׃ בכורי ענבים ימים שהענבים מתבשלים
בכיכור׃ ממדבר צין עד רחוב לבא חמת הלכו בגבוליה באורך וברוחב כמין גם הלבוות

גבול

וסליקו ואלילו ית ארעא׃ ממדברא דצין עד רחוב למטי חמת׃ כצעדו ודאמו לבלר מן נר״ל
צין לי רחוב לי חמאה׃ וסליקו בדרומא ואתא עד חברון׃ ותמן אחימן ששי ותלמי בני
גיברא׃ וחברון שבע שנין אתבניאת קדם טאניס דמצ׳׃ כאן צעדו לי לדארום ואמדו לי חברה
וכאן תם אחימן ששי ותלמי בני לגבא׳
ברה וכאנת חברא בר בלת׳ צאן מנגר
מצר בן קנין׃ ואתו עד נחלא
דאתכלא׃ וקצו מתמן עוברתא דין
ואתכל דענבין חד׃ ונטלוהי באריחא
בתרין׃ ומן רמוניא ומן תיניא׃
כגאו לי ואד לענקוד וקטעו מן תם
חבלה וענקוד ענב ואחד וחמלוה
בלדהק בימה בין אתנין ומן לרמאן
ומן לתין׃ לאתרא ההוא׃ קרא
נחלא דאתכלא׃ על עיסק אתכלא
דקצו מתמן בני ישר׳׃ לוגוף סמי
למוצע ואד לענקוד בסבב לענקוד
לדי קטעו מנה בני אס׳׃ ותבו
מלאללא ארעא׃ מסוף ארבעין
יומין׃ תם רגעו מן דיאס לבלד
בעד מ׳ יום׃ ואזלו

בכורי ענבים׃ ויעלו ויתרו את הארץ
ממדבר צן עד רחב לבא חמת׃ ויעלו
בנגב ויבא עד חברון ושם אחימן ששי
ותלמי ילידי הענק וחברון שבע שנים
נבנתה לפני צען מצרים׃ ויבאו עד
נחל אשכל ויכרתו משם זמורה
ואשכול ענבים אחד וישאהו במוט
בשנים ומן הרמנים ומן התאנים׃
למקום ההוא קרא נחל אשכול על
אדות האשכול אשר כרתו משם
בני ישראל׃ וישבו מתור הארץ מקץ
ארבעים יום׃ וילכו ויבאו אל

ג

רש״י ז״ל

גבול דרומית ממקצוע מזרח עד מקצוע מערב כמו שצוום משה עלו זה בנגב דרך גבול
דרומית מזרחית עד הים שהים הוא גבול מזרחי ומשם חזרו והלכו כל גבול מערבי עד שנת
הים עד לבא חמת שהוא אצל הר ההר במקצוע מערבית צפונית כמו שמפורש בגבולי הארץ
בס׳ אלה מסעי׃ ויבא עד חברון׳ כלב לבדו הלך שם ונשתטח על קברי אבות שלא יהא ניסת לחבריו
להיות בעצתם וכה״א ולו אתן את הארץ אשר דרך בה וכתי׳ ויתנו לכלב את חברון׃ שבע שנים
נבנתה׳ אכשר שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן קו׳ שיבנה צוען למצ׳ בנו הגדול אלא
שהיתה מבונה בכל טוב על א׳ מז׳ בצוען ובא להודיעך שבחה של א״י שאין לך טרשין בא״י
יותר מחברון לפי׳ הקצוה לקבורת מתים ואין לך מעולה בכל הארצות כמצ׳ שנ׳ כגן ה׳
כארץ מצ׳ וצוען היא המעולה שבארץ מצ׳ ששם מושב המלכים שנ׳ כי היו בצוען שריו׃
ואעפ״כ היתה חברון טובה ממנה ז׳ חלקים׃ זמורה שוכת גפן ואשכול של ענבים תלויבה׃

שלח

ואזלו ואתו לות משה ולות אהרן ולות כל כנשתא דבני ישראל למדברא דפארן לרקם ואתיבו יתהון פתגמא וית כל כנשתא ואחזיאונון ית אבא דארעא · פסארו חתי גאו אלי מוסי והרון וקאיר גמאעה בני אסר' אלי ברי' פארן אלי רקים פאגאבוהמא בכבר וקאיר אלגמאעה ואורוהם תמר אלארץ׳׳

משה ואל אהרן ואל כל עדת בני ישראל אל מדבר פארן קדשה וישיבו אתם דבר ואת כל העדה ויראום את פרי הארץ׃ ויספרו לו ויאמרו באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש הוא וזה פריה׃ אפס כי עז העם הישב בארץ והערים בצרות גדלת מאד וגם ילדי הענק ראינו שם׃ עמלק יושב בארץ הנגב והחתי והיבוסי והאמרי יושב בהר והכנעני יושב על הים ועל יד הירדן׃ ויהס

ואשתעיאו ליה ואמרו אתינא לארעא דשלחתנא ואף עבדא חלב ודבש היא ודין אבה׳׳ פקצו עליה וקאלו צרנא אלי אלבלד אלדי בעתת בנא אליה והי אנהא תפיץ באללבן ואלעסל והדה תמרה׳׳ להוד ארי תקיף עמא דיתיב בארעא וקרויא כריכן רברבן לחדא ואף בני גבראה חזינא תמן׳׳ כלא אן אלקום אלמקימין בהא עזיזין ואלקרי חצינה עצימה גדא ומן אולאד אלגבאבדה ראינאהם תם׳׳ עמלקאה יתיב בארע דרומא וחתאי ויבוסאי ואמוראי יתיב בטורא וכנענאה יתיב על ימא ועל כיף ירדנא׳׳ אלעמאלקה מקימין פי בלד אלדארום ואלחתיין ואליבוסיין ואלאמוריין מקימין פי אלגבל ואלכנעאניין מקימין עלי אלבחר ועלי שט אלארדן׳׳

רש״י ז״ל

ממשמע שנ׳ במות אינו יודע שהוא בבנים ומה ת״ל בבנים בבני מוטות · הא כיצד שמונה נטלו אשכול · א׳ נטל תאנה וא׳ נטל רמון · יהושע וכלב לא נטלו כלום · לפי שכל עצמן להוציא דבה נתכוונו · כשם שפריה משונה כך עמה משונים · ואם חפץ אתה לידע כמה משאוי א׳ מהם · צא ולמד מאבנים שהקימו בגלגל הרימו להם איש אבן אחת על שכמו מן הירדן והקימום בגלגל · ושקלום רבותי משקל כל א׳ מ׳ סאה · וגמירי טונא דמדלי איניש על כתפיה אינו אלא שליש משאוי כמשאוי שמסייעין אותו להרים׳׳ וישובו מתור הארץ מקץ מ׳ יום · והלא ת׳ פרסה על ת׳ פרסה היא ומהלך אדם בינוני עשר פרסאות ליום הרי מהלך מ׳ יום מן המזרח למערב והם הלכו ארכה ורחבה · אלא שגלוי לפני הקב״ה שיגזור עליהם יום לשנה קיצר לפניהם את הדרך׳׳ וילכו ויבאו מהו וילכו ויבאו מקיש הליכתן לביאתן · מה ביאתן בעצה רעה אף הליכתן בעצה רעה׳׳ וישיבו אותם דבר את משה ואת אהרן׳׳ זבת חלב ודבש היא · כל דבר שקר שאין בו קצת אמת בתחלתו אין מתקיים בסופו׳׳

ואצית כלב׳ ית עמא למשה׳ ואמר׳ מיסק ניסק ונירת יתה׳ ארי מיכל ניכול לה׳׳ פאסכת כלב לקום לי׳ מוסי וקאל נצעד צעודא ונחוזה פאנא נטיקהא׳׳ וגובריא דסליקו עמיה אמרו׳ לא נכול למיסק לות עמא׳ ארי תקיף הוא מננא׳׳ ואלרג׳ל ג׳דין מעו מעה קאלו לא נטיק אן נצעד לי׳ לקום לאנהם אשד מנא׳׳

ויהס כלב את העם אל משה ויאמר
עלה נעלה וירשנו אתה כי יכול נוכל
לה׃ והאנשים אשר עלו עמו אמרו
לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא
ממנו׃ ויציאו דבת הארץ אשר תרו
אתה אל בני ישראל לאמר הארץ
אשר עברנו בה לתור אתה ארץ אכלת
יושביה הוא וכל העם אשר ראינו
בתוכה אנשי מדות׃ ושם ראינו את
הנפילים בני ענק מן הנפלים ונהי
בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם׃
ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו
העם בלילה ההוא׃ וילנו על משה

ואפיקו׳ טיב ביש על ארעא
דאלילו יתה׳ לבני ישרא׳ למימר׳ ארעא
דעברנא בה לאללא יתה׳ ארע
מקטלא יתבהא היא׳ וכל עמא
דחזינא בגוה אנשין דמשחן׳׳
כאכ׳רג׳ו שנאעה ענ׳ לבלר ג׳די
ראמוה לי׳ בני אס׳ וקאלו לבלר ג׳די
מררנא בה ורמנאה יג כלד יהלך
אהלה וגמיע לקום ל׳די ראינאהם
תם דוי מקאדר׳׳ ותמן חזינא׳
ית גבריא׳ בני ענק מן גבריא׳
והוינא בעיני נפשנא כקמצין וכן
הוינא בעיניהון׳׳ וראינא תם לעמלוג
בני לג׳באברה מן שעובהם כנאנא
פי עיוננא כלג׳ראר וכדלך כנא
פי עיונהם׳׳ וארימת כל כנשתא׳
ויהבו ית קלהון׳ ובכו עמא בליליא
ההוא׳׳ כרפעת׳ לגמאעה אצואתהם
ובכו פי תלך לליל׳ה׳׳

ועל

רש״י ז״ל

בצורות ל׳ חוזק ותרגו׳ כריכן ל׳ בירניות עגולות וכל׳ ארמי כרוך עגול׳׳ עמלק יושב לפי שנכוו בעמלק כבר הזכירוהו מרגלים כדי ליראם׳׳ על יד הירדן יד כמשמעו אצל הירדן ולא תוכלו לעבור׳׳ ויהס כלב השתיק את כולם׳׳ ל׳ משה לשמוע מה שדיבר במשה צווח ואומר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם׳ השומע היה סבור שבא לספר בגנותו׳ ומתוך שהיה בלבם על משה בשביל דברי המרגלים שתקו כולם לשמוע גנותו׳ אמר והלא קרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השליו׳׳ עלה נעלה׳ אפילו היא בשמים׳ אם הוא או׳ עשו סולמות ועלו שם נצליח בכל דבריו׳׳ ויהס ל׳ שתיקה וכן הס כל בשר הס כי לא להזכיר בשם׳ כן דרך בני אדם הרוצה לשתק אגודת אנשים או׳ שיט׳׳ חזק הוא

ממנו

ואתרעמו על משה ועל אהרן כל בני ישראל ואמרו להון כל כנשתא לוי דמיתנא בארעא דמצ׳ או במדברא הדין לוי דמיתנא ״ כתלמר עלי׳ מוקי זהרון גמיע כני אק ונגלו להם יגא ליתנא מתנא כי גלר מצר או ליתנא גמות כי הרה גבר״ ולמא יי׳ מעיל יתנא׳ לארע

ועל אהרן כל בני ישראל ויאמרו אלהם
כל העדה לו מתנו בארץ מצרים או
במדבר הזה לו מתנו׃ ולמה יהוה מביא
אתנו אל הארץ הזאת לנפל בחרב
נשינו וטפנו יהיו לבז הלא טוב לנו
שוב מצרימה׃ ויאמרו איש אל אחיו
נתנה ראש ונשובה מצרימה׃ ויפל
משה ואהרן על פניהם לפני כל קהל
עדת בני ישראל׃ ויהושע בן נון ז
וכלב בן יפנה מן התרים את הארץ
קרעו בגדיהם׃ ויאמרו אל כל עדת
בני ישראל לאמר הארץ אשר
עברנו בה לתור אתה טובה הארץ
מאד מאד׃ אם חפץ בנו יהוה

הדא למיפל בחרבא׳ נשנא ז
וטפלנא יהון לבזא׳ הלא טב לנא
דנתוב למצ׳ ״ ולא ידכלנא גלה
גלך דכלר לנקע בשפיף ט״ניר
נקחנא ואטפלנא גנימה גא און ג
אזלאח לנא דרגוע גו׳ מצר״
ואמרו גבר לאחוהי׳ נמני רישא
ונתוב למצ׳ ״ פקד בעלים לכעץ
נוללי ריקח ונגגע גו׳ מצר״
ונפל משה׳ ואהרן על אפיהון׳ קדם׳
כל קהלא כנשתא דבני ישרא׳״
פוקע מוקי זהרון עלי׳ וגוזהמיא ב
כחנרה׳ גוק גמואשה׳ כני אסר״
ויהושע בר נון׳ וכלב בר יפנה׳
מן מאללי ארעא׳ בזעו לבושיהון״
ויהושע ב׳ נון וכלב ב׳ יפנה מן ראיפי
גנלר כרבא תואבלמא״
ואמרו׳ לכל כנשתא דבני ישראל
למימר׳ ארעא׳ דעברנא בה לאללא
ד יתה׳ טבא ארעא לחדא לחדא״
יקלא לגמאער׳ פני אקר גבלרגרי
מורדנא בה לנרומה בלרגייר גוזאגואן״

רש״י ז״ל

מתנו כביכול כלפי מעלה אמרו״ אוכלת יושביה
בכל מקום שעברנו מצאנום קוברי מתים והקב״ה עשה לטובה כדי לטרדם באבלם ולא יתנו
לבם לנו״ אנשי מדות גדולים וגבוהים וצריך לתת להם מדה כגון גלית גבהו שש אמות וזרת וכן
איש מדון איש מדה״ הנפילים ענקים מבני שמחזאי ועזאל שנפלו מן השמים בימי דור אנוש״ וכן
היינו בעיניהם שמענום אומרים זה לזה נמלים יש בכרמים כאנשים״ ע״כ שמענין חמה
בקומתן״ לו מתנו הלואי ומתנו״ נתנה ראש כתרגו׳ נמני רישא נשים עלינו מלך ורבו׳ ת׳
פי׳ ל׳ עז״ אל תמרודו ובזוב ואתם אל תיראו״ כי לחמנו הם נאכלם כלחם״ סר צלם מגינם

אם רעוא בנא מן קדם יי ויעיל יתנא לארעא הדא ויתננה לנא ארעא דהיא עבדא חלב ודבש"
אן כאן ללה מראד פינא חד כלנאה וואהבה לנא בלדא יפיץ ללבן ולעסל" ברם במימרא
דיי לא תמרדון ואתון לא תדחלון מן עמא דארעא ארי בידנא מסירין אנון עדא ת
תקפהון מנהון ומימרא דיי בסעדנא
לא תדחלון מנהון" אמא
עלי אללה פלא תתמרדון ולא
תכאפו אהל אלבלד לאנהם טעאמנא
וקד זאל צלהם ענהם ואללה מענא
פלא תכאפוהם" ואמרו
כל כנשתא למרגם יתהון באבניא
ויקרא דיי אתגלי במשכן זמנא
לכל בני ישראל" פהם גמיע אלגמאעה
אן ירגמוהם באלחגארה תם צהר
נור אללה פי קבה אלמחצר לגמיע
בני אסר" ואמר יי למשה
עד אימתי יהון מרגזין קדמי עמא
הדין ועד אימתי לא יהימנון ב
במימרי בכל אתיא דעבדית
ביניהון" קאל אללה למוסי אלי כם
יעצוני הולאי אלקום ואלי כם לא
יומנון בי מע גמיע אלאיאת אלתי
צנעתהא פימא בינהם"
אמחינון במותא ואשיצינון
ואעביד יתך לעם רב ותקיף מנהון"
יקתלהון אן אצרבהם באלובא ואקרצהם
ואגעלך מנך אמה אכתר ואעצם מנהם"

והביא אתנו אל הארץ הזאת
ונתנה לנו ארץ אשר הוא זבת חלב
ודבש: אך ביהוה אל תמרדו ואתם
אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו
הם סר צלם מעליהם ויהוה אתנו
אל תיראם: ויאמרו כל העדה
לרגם אתם באבנים וכבוד יהוה
נראה באהל מועד אל כל בני ישראל: ויאמר
יהוה אל משה עד אנה ינאצני
העם הזה ועד אנה לא
יאמינו בי בכל האתות אשר עשיתי
בקרבו: אכנו בדבר ואורשנו ואעשה
אתך לגוי גדול ועצום ממנו:

רש"י ז"ל

וחזקם כשרים שבהם מתו איוב שהיה מגין עליהם"
ד"א צלו של מקום סר מעליהם" לרגום אותם את
יהושע וכלב" וכבוד ה' הענן ירד שם" עד אנה
ינאצוני ירגיזוני" בכל האותות בשביל כל הנסים שעשיתי להם היה להם להאמין שהיכולת
בידי לקיים הבטחתי" ואורישנו כתרגומו תירוכין ואת' מהו ואעשה לשבועת האבות ואעשה אותך
לגוי גדול שאתה מזרעם" ושמעו מצ' ושמעו את אשר תהרגם" כי העלית בכחך מצמים
כל אשר והם ראו אשר העלית בכוחך הגדול אותם מקרבם וכשישמעו שאתה הורגם לא

יאמרו

ואמר משה קדם יי׳ וישמעון מצראי׳ ארי אסיקתא בחילך׳ ית עמא הדין מביניהון ״ קאל משי לגאט פיס מע למצריין אראצערת הולאי לגוס מן ביניהם בקררתך ״ ויימרון לכל יתיב ארעא הדא׳ דשמעו ארי את יי׳ שכינתך שריא בגו עמא הדין׳ דבעיניהון חזו שכינת יקרך יי׳ ועננך מטל עליהון׳ ובעמודא דעננא את מדבר קדמיהון ביממא׳ ובעמודא דאישתא בליליא ״ ניגולון מעתהל לכלר לדי קמעו אנך גלה נורך ני מא כין הולאי לגוס לדי עין בעין ירונא וגמאמך מקים עליהם ובעמור גמאס תסירכין אידיהם נהארן ובעמור נאר לילא ״ ותקטיל ית עמא הדין כגוברא חד׳ ויימרון עממיא׳ דשמעו ית שימע גבורתך למימר ״ כאדי קתלתהם אגמעין כרגל ואחר קל גמיע שאמם לדי קמעו אכבחוך הרהגאילין ״ מדלית יכלא קדם יי׳ לאעלא ית עמא הדין לארעא דקיים להון וקטילנון במדברא ״ ממא לם יטיק לרב אן ידכל הולאי לגום לי לבלד לדי ועדהם בה קתלהם פי לבר ״ וכען סגי כען חילא קדמך יי׳ כמא דמליל למימר ״ ואן יתבין עלם קדרתך יא רב כמא קלת לי ״

ויאמר משה אל יהוה ושמעו מצרים כי העלית בכחך את העם הזה מקרבו: ואמרו אל יושב הארץ הזאת שמעו כי אתה יהוה בקרב העם הזה אשר עין בעין נראה אתה יהוה ועננך עמד עליהם ובעמד ענן אתה הלך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה: והמתה את העם הזה כאיש אחד ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר: מבלתי יכלת יהוה להביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע להם וישחטם במדבר: ועתה יגדל נא כח אדני כאשר דברת לאמר:

רש״י ז״ל

יאמרו שחטאו לך לא יאמרו שכנגדם יכולת להלחם׳ אבל כנגד יושבי הארץ לא יכולת להלחם וזו היא ואמרו אל יושב הארץ הזאת כמו על יושבי הארץ הזאת׳ ומה יאמרו עליהם מה שאמור בסוף הענין מבלתי יכולת ה׳ בשביל ששמעו כי אתה ה׳ שוכן בקרבם ועין בעין אתה נראה להם והכל בדרך חבה ולא הכירו בך שנתקררה אהבתך מהם עד הנה שהמתה את העם הזה כאיש א׳ פתאום ומתוך כך יאמרו הגוים אשר שמעו את שמעך מבלתי יכולת ה׳ להביא אל הארץ לפי שיושבי הארץ חזקים וגבורים ואינו דומה פרעה לשלשים וא׳ מלכים זאת יאמרו על יושבי הארץ הזאת מבלתי יכולת׳ מתוך שלא היה יכולת בידו להביאם שחטם ״ יכולת

יק' מרחיק רגז ומסגי למעבד טבון' שביק לעוין ולמרוד' סלח לדתייבין לאורייתיה ולדלא תייבין לא מזכי' מסער' חובי אבהן על בנין מרדין' על דר תליתי ועל דר רביעי" אלה
טויל לאנאה כתיר לפצל ולאחסאן גאפר לדנב ולגרם ויברי ולא יברי מטאלב בדנוב לאבא
מע לבנין ולתואלת ולרואבע"

יהוה ארך אפים ורב חסד נשא עון ופשע ונקה לא ינקה פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים: סלח נא לעון העם הזה כגדל חסדך וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד הנה: ויאמר יהוה סלחתי כדברך: ה ואולם חי אני וימלא כבוד יהוה את כל הארץ: כי כל האנשים הראים את כבדי ואת אתתי אשר עשיתי במצרים ובמדבר וינסו אתי זה עשר פעמים ולא שמעו בקלי: אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבתם וכל מנאצי לא יראוה:

שביק כען לחובי' עמא הדין
כסגיאות טבותך' וכמא דשבקתא
לעמא הדין ממצרים ועד כען" אגפר
דנב הולאי אלקום בכתרה' פצלך
וכמא' אחתמלת להם מן מצר
ולי לאן" ואמר יי' שבקית
כפתגמך" בקולך קד צפחת ענהם
לטאעתך כמא קלת" ובדם
קיים אנא' ומליא יקרא דיי' ית כל
ארעא" ולאכן ובבאי לדאים
ונורי לדי ימלא גמיע לארץ"
ארי כל גובריא' דחזו ית יקרי
וית אתותי' דעבדית במצרים
ובמדברא' ונסיאו קדמי דנן עסר
זמנין' ולא קבילו למימרי" אן
גמיע לקום לדי ראו נורי ואיאתי
לתי צנעתהא פי מצר ופי לבר
ואמתחנוני הדה עשר מראר ולם
יקבלו אמרי" אם יחזון ית ארעא'
דקיימית לאבהתהון' וכל דארגיזו קדמי
לא יחזונה" אן ראו לבלד לדי אקסמת
בה לאבאיהם וכדאך כל מן יעציני לא יראה"

רש"י

גם רבה הוא" כאשר דברת לאמר' ומהו הדבור' ה' ארך אפים לצדיקים ולרשעים' אמר משה רבש"ע יאמרו' א"ל הקב"ה ח"יך שאתה צריך לדבר' כשחטאו יש' בעגל ובמרגלים נתפלל משה כארך אפים' א"ל הקב"ה והלא א"ל לצדיקים' א"ל משה והלא א"ל אף לרשעים' וזהו כאשר דברת" יגדל נא כח ה' לעונות דבניך" ונקה לשבים" לא ינקה לשאינן שבין" סלחתי כדברך בשביל מה שאמרת פן יאמרו מבלתי יכולת ה'" ואולם כמו אבל זאת אעשה להם "חי אני ל' שבועה שכשם שאני חי וכבודי ימלא את כל הארץ כך אק"ים להם כי כל האנשים הרואי' וגו'" אם יראו את הארץ הרי זה מקרא מסורס חי אני כי כל האנשים "אם יראו את הארץ וכבודי ימלא את כל הארץ שלא יתחלל שמי במגפה הזאת

לאמר

ועבדי כלב' חלף דהות' רוח אוחרי עמיה' ואשלים בתר דחלתי' ואעילניה' לארעא דעל לתמן' ובנוהי' ירתונה" ואמי' עבדי כלב נגוה מה כאן לה דאי אבר אתבע בה טעותי אדרגלה לכלב שדי בתר שיה ולנבלה ירתה" ועמלקאה וכנענאה יתיב במישרא' מחר' אתפנו

ויטלו לכון' למדברא אורח ימא דסוף" (לעמאלקיין ולכנאעניין) שהן מקימין כי שמרג כולו מן גר וארחלו שי"שבר לו' טריך בחר שקלום" ומליל יי' עם משה ולאהרן למימר" אם כלם שלב מו וה באילא" עד אמתי' לכנשתא בשתא הדא' ד דאנון מתרעמין עלי' ית תורעמת בני ישראל' דאנון מתרעמין' עלוי דמיע קדמי" שי' כם אבני הדה שגמאעה שדר"ה שדי דמרת ש אמה עלי ולבקר קמעת תומר בני או שדי הם יתרמרון עלי" אימר להון' קיים אנא אמר יי' אם לא די' כמא דמללתון קדמי' כין אעביד לכון" קל להם ובקאי שדאים יקו ל שלבאן לם אצנע בכם כמא קלתם בחצרתי" במדברא הדין' יפלון פגריכון' וכל מנינכון לכל חושבנכון מבר' עסרין שנין ולעילא' דאתרעמ' תון עלי" פי הדה שבר תקע אגמחרים מנכל מעדור ולחצא מנכם מן ז' כ סנה וצאעדא כמי' תמרתם עלי"

ועברי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי והביאתיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורשנה: והעמלקי והכנעני יושב בעמק מחר פנו וסעו לכם המדבר דרך ים סוף: וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר: עד מתי לעדה הרעה הזאת אשר המה מלינים עלי את תלנות בני ישראל אשר המה מלינים עלי שמעתי: אמר אלהם חי אני נאם יהוה אם לא כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם: במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה אשר הלינתם עלי:

רש"י ז"ל

לאמר מכלתי יכולת ה' להביאם שלא אמיתם כתאום כאיש א' שא כאיחור מ"ט מעט מעט" ויכסו כמשמעו" זה י' פעמים שנים בים ושנים במ"ש ושנים במן ושנים בשלו א' בעגל וא' במדבר פארן בראו' במש ערבין" אם יראו לא יראון" רוח אחרת שתי רוחות א' בפה וא' בלב' למרגלים אמר אני עמכם בעצה ובלבו היה לו' האמת ועי"ז היה בו כח להשתיקם כמ"ש ויהס כלב את העם שהיו סבורין שיאמר כמותם וזהו שכת' ביהושע ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי ולא כאשר עם פי" וימלא את לבו אחרי נוה מקרא קצר" אשר בא שמה חברון תנתן לו"

אם אתון תיעלון לארעא׳ דקיימית במימרי׳ לאשראה יתכון בה׳ אלהין כליב בר יפנה׳ ויהושע בר נון״ אן דכלתם לי׳ גבלד אלדי אקסמת באמרי אן אסכנכם פיה אלא כלב בן יפנה ויהושע בן נון״ וטפלכון דאמרתון לביזא יהון׳ ואעיל יתהון׳ וידעון ית ארעא׳ דקצתון בה״ ואטפאלכם אלדי תוהמתם אנהם יצירון גנימה סאני אדכלהם חתי׳ יערפון אלבלד אלדי זהדתם פיה״

ופגריכון דילכון יפלון במדברא הדין״ ואמא אגסאדכם אנתם פתקע פי הדה אלבר״ ובניכון יהון מאחרין במדברא ארבעין שנין׳ ויקבלון ית חוביכון׳ עד דיסופון פגריכון במדברא״ ובניכם יקימון תאיהין פי אלבר מ׳ סנה פירמון טגיאנכם אלא פנא אגסאדכם פיה״ במנין יומיא׳ דאלילתון ית ארעא ארבעין יומין׳ יומא לשתא יומא לשתא׳ תקבלון ית חוביכון׳ ארבעין שנין׳ ותדעון ית דאתרעמתון עלי׳״ באחצי אלאיאם אלדי דמתם פיהא אלבלד מ׳ יום לכל סנה יום תחמלון פיה אתאם אוזארכם אלא תמאם מ׳ סנה כתערפון מנלע אטנאתי״

אם אתם תבאו אל הארץ אשר נשאתי את ידי לשכן אתכם בה כי אם כלב בן יפנה ויהושע בן נון׃ וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה והבאתי אתם וידעו את הארץ אשר מאסתם בה׃ ופגריכם אתם יפלו במדבר הזה׃ ובניכם יהיו רעים במדבר ארבעים שנה ונשאו את זנותיכם עד תם פגריכם במדבר׃ במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום יום לשנה יום לשנה תשאו את עונתיכם ארבעים שנה וידעתם את תנואתי׃

ויב״ל אנא

לו״ וירשנה כתרגו׳ יתרכנה״ יורש את הענקים ומשם אשר בה ואין לתרגמו ירתינה לא במקום ״ירשנה ״והעמלקי והכנעני׳ אם תלכו שם יהרגו אתכם מאחר שאיני עמכם ״מחר פנו לא חוריכם ז וסעו לכם המדברה וגו׳״ לעדה הרעה לו המרגלים מכאן לעדה שהיא י׳״ אשר המה מלינים את ישרא׳ עלו״ את תלונות בני יש׳ אשר המה מלינים המרגלים מלינים אותם עלי שמעתי״ חי אני ל׳ שבועה אם לא אעשה כן כביכול איני חי״ כאשר דברתם שבקשתם ממני או במדבר הזה לו מתנו״ וכל פקודיכם לכל מספרכם כל הנמנה לכל מספר שאתם נמנין בו כגון לצאת ולבא לצבא ולתת שקלים כלהמנ״ן לכל אותן מספריות ימותו ואלו הן מבן כ׳ שנה וגו׳ להוציא שבטו של לוי שאין פקודתן מבן כ׳״ ופגריכם אתם כתרגו׳ לפי שדיבר על הבנים להכניסן לארץ ובקש לומר ואתם תמותו נופל כאן לו׳ אתם״ מ׳ שנה לא מת א׳ מהם פחות מבן ששים לכך נגזר עליהם מ׳ שנה כדי שיהיו

אותן

אנא יי גזרית במימרי אם לא דא אעביד לכל כנשתא בשתא הדא דאזדמנו עלוי ז במדברא הדין יסופון ותמן ימותון. אכא ללה קלת רשך ואצנעה בגמיע הדה לגמאעה גרייה למגתמעה עלי מ הדה לכר יפנן בלמות.

אני יהוה דברתי אם לא זאת אעשה לכל העדה הרעה הזאת הנועדים עלי במדבר הזה יתמו ושם ימתו: והאנשים אשר שלח משה לתור את הארץ וישבו וילונו עליו את כל העדה להוציא דבה על הארץ: וימתו האנשים מוצאי דבת הארץ רעה במגפה לפני יהוה: ויהושע בן נון וכלב בן יפנה חיו מן האנשים ההם ההלכים לתור את הארץ: וידבר משה את הדברים האלה אל כל בני ישראל ויתאבלו העם מאד:

וילינו ק'

וגבריא דשלח משה לאללא ית ארעא ותבו וארגימו עלוהי ית כל כנשתא לאפקא שום ביש על ארעא. ואלרגאל אלדי בעתהם מוסי לירומו אלבלד רגעו ודמדמו עליה לגמאעה ואכרגו שנאעה רדייה עלי אלבלד. ומיתו גובריא דאפיקו שום ביש על ארעא במותנא קדם יי. פמאת אולאיך אלרגאל באלצדאם בין ידי אללה. ויהושע בר נון וכלב בר יפנה אתקיימו מן גבריא האנון דאזלו לאללא ית ארעא. ויהושע בן נון וכלב בן יפנה עאשו מן גמלה אלרגאל אלדי מצו פראמו אלבלד. ומליל משה ית כל פתגמיא האלין עם כל בני ישראל ואתאבלו עמא לחדא. פכלמהם כלם מוסי בהדה אלכלאם גמאעה בני אסראיל פחזן אלקום גדא. ואקדימו

רש"י ז"ל

אותן שלבני כ' מציעים לכלל ששים שנה ראשונה היתה בכלל ואעפ"י שקודם לשילוח המרגלים לפי שמקצתן עשו את העגל עלתה גזרה זו במחשבה אלא שהמתין להם עד שתתמלא סאתם וזה"ש וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם ואף כאן לא תשאו את עונותיכם שתי עונות של עגל ושל תלונה וחשב להם כמנין חייהם מקצת שנה ככולה וכשנכנסו לשנת ס' מתו אותן שלבני כ' ונשאו את זנותיכם כתרגו' יקבלון את חטאתכם. את תנואתי שהניאותם את לבבכם מאחרי. תנואה ל' הסרה כמו כי הניא אביה אותה. וישובו וילינו עליו כששבו מתור הארץ הלעיזו עליו את כל העדה בהוצאת דבה אותן האנשים. וימותו בל הוצאת דבה ל' חינוך דברים שמלקחים לשונו לאדם לדבר בו כמו דובב שפתי ישנים נוסה לטובה ונוסה לרעה לכך נאמר כאן מוציאי דבת הארץ רעה שיש דבה שהיא טובה. במגפה לפני ה' באותה מיתה ההגונה להם הם חטאו בלשון ונשתרבב לשונם עד טבורם ותולעים יוצאים מטיבורם ומלשונם

ובאים

ואקדימו בצפרא וסליקו לריש טורא למימר הא אנחנא סלקין לאתרא דאמר ייי ארי חבנא ״כאדלגנו בלגירתא ופעדו לי ראס לגבל וקאלו הא נחן צאעדין לי אלמוצע אלדי קאל אללה לנא אד כטאנא״ ואמר משה למה דנן אתון עברין על גזירת מימרא דייי והיא לא תצלח״ קאל להם מוסי ולם לא תתגאוזון אמר אללה כאנה לא תנגח״ לא תסקון ארי לית שכינתא דייי ביניכון ולא תתברון קדם בעלי דבביכון״ לא תצעדו כאן אללה ליס מעכם ולא תנצדמו בין ידי אעדאיכם״ ארי עמלקאה וכנענאה תמן קדמיכון ותפלון בחרבא ארי על כן תבתון מבתר פולחנא דייי ולא יהי מימרא דייי בסעדכון״ לאן לעמאלקיין ולכנעאניין תם בין אידיכם פתקעון בלסיף לאנכם רגעתם אוולאן ען טאעה אללה פלא יכון אללה עונכם״ וארשעו למיסק לריש טורא וארון קימא דייי ומשה לא עדו מגו משריתא״ פאעתדו וצעדו לי ראס לגבל וצנדוק עהד אללה ומוסי לא יזולאן מן וסט לעסכר״

וישכימו בבקר ויעלו אל ראש ההר לאמר הננו ועלינו אל המקום אשר אמר יהוה כי חטאנו׃ ויאמר משה למה זה אתם עברים את פי יהוה והוא לא תצלח׃ אל תעלו כי אין יהוה בקרבכם ולא תנגפו לפני איביכם׃ כי העמלקי והכנעני שם לפניכם ונפלתם בחרב כי על כן שבתם מאחרי יהוה ולא יהיה יהוה עמכם׃ ויעפלו לעלות אל ראש ההר וארון ברית יהוה ומשה לא משו מקרב המחנה׃ וירד העמלקי

רש״י ז״ל

ובאים לתוך טמורים לכך נאמר במגפה ולא במגפה ״לפני ה׳ באותה מיתה הראויה להם ע״פ מדותיו של הקב״ה שהוא מודד מדה כנגד מדה׃ יהושע וכלב חיו׳ מה ת״ל חיו מן האנשים ההם אלא מלמד שנטלו חלקם של מרגלים בארץ וקמו תחתיהם לחיים״ אל ראש ההר היא הדרך העולה לא״י ״ והיא לא תצלח זו שאתם עושין לא תצלח״ כי על כן שבתם כלו׳ כי זאת תבוא לכם על אשר שבתם מאחרי ה׳״ ויעפילו ל׳ חוזק וכן הנה עופלה ל׳ עזות וכן עופל וכחן׳ עופל בת ציון׳ ומדרש תנחומא מפרשו ל׳ אופל שהלכו חשכים שלא ברשות״ ויכתום כמו ואכות אותו טחון מכה אחר מכה״ עד החרמה שם המקום נקרא ע״ש המאורע״ ועשיתם אשה אין זה צווי אלא כשתבואו לשם ותעלה על לבבכם לעשות אשה לה׳״ לריח ניחח׳ לנחת רוח לפני״ לפלא

ונחת עמלקאה וכנענאה דיתיב בטורא ההוא ומחונון וטרדונון עד חרמה ״ פנזל
עמלקיין וכנעניין מקימין פי דלך גבל פצרבוהם וחטמוהם ג׳ חרמה ״ ומליל
ת׳ס ״ מליל עם בני ישראל ותימר להון ארי תיעלון לארע מותבניכון דאנא יהיב לכון ״

והכנעני הישב בהר ההוא ויכום
ויכתום עד החרמה׃
וידבר יהוה אל משה לאמר׃ דבר אל
בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו
אל ארץ מושבתיכם אשר אני נתן
לכם׃ ועשיתם אשה ליהוה עלה או
זבח לפלא נדר או בנדבה או ג
במועדיכם לעשות ריח ניחח
ליהוה מן הבקר או מן הצאן׃
והקריב המקריב קרבנו ליהוה ו
מנחה סלת עשרון בלול ברבעית
ההין שמן׃ ויין לנסך רביעית ההין
תעשה על העלה או לזבח לכבש
האחד׃

מ׳ר בני א׳ק יק׳ל להם אדא דכלתם
ג׳י בלד קסכנאכם ג׳די אנא מעטיכם
הנאך ״ ותעבדון קרבנא
קדם יי עלתא או נכסת קודשין ז
לפרשא נדרא או בנדבתא׳ או
במועדיכון למעבד לאתקבלא
ברעוא קדם יי מן תורי או מן ענא ״
כקרבתם קרבאנא ללה צעירה
או דבחא תקויג נדרא או תנרעא
או פי אעיאדכם ואדרתם אן יכון
מקבולא מרציא ללה מן גנזר
או מן גגנם ״ ויקריב דמקריב
קרבניה קדם יי מנחתא סולתא
עסרונא דפיל׳ ברבעות הינא
משחא ״ פליקרב צאחב דלך ג
קרבאן מעה ללה הדייה מן גבר
עשר מלתות ברבע קסט דהן ״
וחמרא לנסכא רבעות הינא
תעביד על עלתא או לנכסת קודשין
לאמרא חד ״ וכמר ללמזאג רבע קסט
תצנעה מע לצעירה או מע לדבח לחמל ג
ואחד ״

רש״י

נדר או בנדבה או שתעשו האשה בשביל חובת
מועדיכם שח״בתי אתכם לעשות במועד ״
והקריב המקריב תקריבו נסכים ומנחה לכל
בהמה המנחה בליל והשמן נבלל בתוכה והיין לספלים כמו ששנינו במס׳ סוכה ״ לכבש
האחד על כל האמור למעלה הוא מוסב על המנחה ועל השמן ועל היין ״ או לאיל והסמ״ל
הוא ורבותי׳ דרשוהו או לרבות את הפלגס לנסכי איל ״ אשה ריח ניחח אינו מוסב לא על המנחה
והשמן׳ אבל היין אינו אשה שאינו ניתן על האש ״ או לזה בין שהוא כבשים בין שהוא
בעזים כבש נזה קרו״ם בתוך שנתם איל בן יג חדש ויום א ״ כמספר אשר תעשו כמספר
הבהמות אשר תקריבו לקרבן ככה תעשו נסכים לכל א׳ מהם ״ כמספרם של בהמות רב

או לדכרא תעביד מנחתא סלתא תרין עשרונין דפילא במשח תלתות הינא ׃
ולשכם כקרב מן לבר כ׳ סמוא מלתותא בתלת נסט דהן ׃ וחמרא לנסכא תלתות
הינא תקריב לאתקבלא ברעוא קדם יי ׃ וכמר לשמזג תלת נסט תקרבה מקבולא מרצייא
לגלה ׃ וארי תעביד בר תורי עלתא
או נכסת קודשיא לפרשא נדרא או
נכסת קודשיא קדם יי ׃ ואן צנעת מן
גבקר צעידה או דבחא תקוג נדוא
או סלאמה לגלה ׃ ויקריב על בר
תורי מנחתא סלתא תלתא עשרונין
דפיל במשח פלגות הינא ׃ ויקרב
מעה מן לבר ג׳ עשור סמד מלתות
בנלף נסט דהן ׃ וחמרא תקריב
לנסכא פלגות הינא קרבן דמתקבל
ברעוא קדם יי ׃ וכמר קרבה לשמזאג
נלף נסט מקבול מרצי לגלה ׃
כדין יתעביד לתורא חד או לדכרא
חד או לאמר באמריא או בעזיא ׃
כדא יצנע מע כל תור ומע כל
כבש ומע כל ראס מן אחמלין או מן
למאעז ׃ כמנין דתעבדון כדין
תעבדון לחד כמניניהון ׃ בחסב אחדא
מא תקרבון מנה כדאך אצנעו מע
כל ואחד מן למאצאין ׃ כל

או לאיל תעשה מנחה סלת שני
עשרנים בלולה בשמן שלשית
ההין ׃ ויין לנסך שלשית ההין תקריב
ריח ניחח ליהוה ׃ וכי תעשה בן בקר
עלה או זבח לפלא נדר או שלמים
ליהוה ׃ והקריב על בן הבקר מנחה
סלת שלשה עשרנים בלול
בשמן חצי ההין ׃ ויין תקריב לנסך
חצי ההין אשה ריח ניחח ליהוה ׃
ככה יעשה לשור האחד או לאיל
האחד או לשה בכבשים או בעזים ׃
כמספר אשר תעשו ככה תעשו
לאחד כמספרם ׃ כל האזרח יעשה

יפי נ׳ל

מקברם של נסכים ׃ ככם כגר כמותם כן גר וכן דרך ל׳ עברית כגן ה׳ כארץ מ׳צ כן ארץ מצרים
כמוני כמוך כעמי כעמך ׃ בבואכם אל הארץ משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה שבכולם
נאמר כי תבוא כי תבואו לפי כך כולן למודות זו מזו וכיון שפירט לך באחת מהן שאינה אלא
לאחר ירושה וישיבה אף כולן כן ׳אבל זו נאמר בה בבואכם משנכנסו בה ואכלו מלחמה
נתחייבו בחלה ׃ ראשית עריסותיכם כשתלושו כדי עיסותיכם שאתם רגילין ללוש במדבר
וכמה הוא כעומר לגלגולת תרימו מראשיתה כלו׳ קודם שתאכלו ממנה
ראשית חלבה חלה אחת תרימו תרומה לשם ה׳ ׃ חלה טורט׳ל בלעז ׃ כתרומת גורן שלא
נאמר בה שיעור ולא כתרומת מעשר שנ׳ בה שיעור ׳אבל חכמים נתנו לה שיעור לבעל

הבית

כל יציבא יעביד כדין ית אלין לקרבא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי׃ כד יתגייר עמכון גיורא או דביניכון לדריכון׃
חדא קרב קרבא מקבולא לה׃ והרי יתגייר עמכון גיורא או דביניכון לדריכון
ויעביד קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי׃ כמא דתעבדון כן יעביד׃ ואי דכל דכל מעכם או

סכן כי מה בינכם על מר אגילכם
פעמל קרבאנא מקבולא מרצ״א
לה ככמה תעבעו כדאך יעבע׃
קהלא קיימא חד לכון
ולגיוריא דיתגיירון קיים עלם
לדריכון כותכון גיורא יהי קדם יי׃
ית א״ה לגוך רקס ואחד יכון לכם
ולגריב לדכיל כימה בינכם
רקס לדהר על מר אגילכם כמיאן
לגריב מתלכם בין ידילה׃
אוריתא חדא ודינא חד יהי לכון
ולגיוריא דיתגיירון עמכון׃ כדאך
גריעה ואחדה וחכם ואחד יכון
לכם ולגריב לדכיל כימה בינכם
ומלילתם׃ ומליל עם בני
ישראל ותימר להון במיעלכון ל
לארעא דאנא מעיל יתכון לתמן׃
מר בני אסר וקל להם אוול דכולכם
לי לבלר לדיאנא מדלכלכם לה׃
ויהי במיכלכון מלחמא ד
דארעא תפרשון אפרשותא קדם יי׃
כמתא מה אכלתם מן טעאמה
פארפעו רפיעה לה׃

ככה את אלה להקריב אשה ריח
ניחח ליהוה׃ וכי יגור אתכם גר או
אשר בתוככם לדרתיכם ועשה אשה
ריח ניחח ליהוה כאשר תעשו כן יעשה׃
הקהל חקה אחת לכם ולגר הגר חקת
עולם לדרתיכם ככם כגר יהיה לפני
יהוה׃ תורה אחת ומשפט אחד יהיה
לכם ולגר הגר אתכם׃

ז וידבר יהוה אל
משה לאמר׃ דבר אל בני ישראל
ואמרת אלהם בבאכם אל הארץ
אשר אני מביא אתכם שמה׃ והיה
באכלכם מלחם הארץ תרימו
תרומה ליהוה׃ ראשית ערסתכם

חקר

ייט

רש״י ז״ל

הכית אחד מכד ולנחותם אחד ממח״ מראשי עריסות׳
למה נאמר לפי שנ׳ ראשית עריסותיכם שומע אני
ראשונה שבעיסות ת״ל מראשית מקצתה ועד כולה׃ תתנו לה׳ תרומה לפי שלא שמענו שיעור
חלה לכך נאמר תתנו שיהא בו כדי נתינה׃ וכי תשגו ולא תעשו ע״ז היתה בכלל כל המצות
שהצבור מביאין עליה פר והרי הכתו׳ מוציאה כאן מכללם לידון בפר לעולה ושעיר לחטאת׃
וכי תשגו בע״ז הכתו׳ מדבר או אינו אלא באחת מכל המצות ת״ל את כל המצות האלה מצוה א׳
שהיא ככל המצות מה העובר על כל המצות פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים בתורה אף

ריש עצותכון חלתא תפרשון אפרשותא כמא דמפרשין מן אדרא כן תפרשון יתה ׃ אוול עגינכם גרדה תרפעונה רפיעה כרפיעה לבדאר כדאך תרפעונהא ׃ מריש עצותכון תתנון קדם יי אפרשותא לדריכון ׃ כדאך אוול עגינכם תגעלו ללה רפיעה עלי מראגילכם ׃ וארי תשתלון
ולא תעבדון ית כל פקודיא האלין
דמליל יי עם משה ׃ ואדי פקותם
ולם תעמלו הדה גוצאיא אתי
אמר אללה בהא מוסי ׃ ית כל
דפקיד יי לכון בידא דמשה מן
יומא דפקיד יי ולהלא לדריכון ׃
מן גמיע מא אמרכם אללה
עלי ידי מוסי מן יום אבתדא בה
אמר והלם עלי מר אגיאלכם ׃
ויהי אם מעיני כנשתא אתעבידת
בשלו ויעבדון כל כנשתא תור בר
תורי חד לעלתא לאתקבלא ברעוא קדם יי ומנחתיה ונסכיה
כדחזי וצפיר בר עזין חד לחטאתא ׃
כאן כאן לכפרו ען עיון לגמאעה
בלי צנעו לבוק ראס מן לבקר צעירה
מכצי מקבול ללה ומעה בר ומזאג
כמא יגב ועתוד מן למאעז ללכפור ׃
ויכפר כהנא על כל כנשתא
דבני ישראל וישתביק להון ארי שלותא
היא והנון איתיאו ית קרבנהון קרבנא
קדם יי וחטאתהון קדם יי על שלותהון ׃ ויס

רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה כִּתְרוּמַת גֹּרֶן כֵּן תָּרִימוּ אֹתָהּ׃ מֵרֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַיהוָה תְּרוּמָה לְדֹרֹתֵיכֶם׃

וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה׃ אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּיַד מֹשֶׁה מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וָהָלְאָה לְדֹרֹתֵיכֶם׃ וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה נֶעֶשְׂתָה לִשְׁגָגָה וְעָשׂוּ כָל הָעֵדָה פַּר בֶּן בָּקָר אֶחָד לְעֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה וּמִנְחָתוֹ וְנִסְכּוֹ כַּמִּשְׁפָּט וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּת׃ וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִסְלַח לָהֶם כִּי שְׁגָגָה הִוא וְהֵם הֵבִיאוּ

חסר א

רש"י ז"ל

מצוה זו כנרך בה עול ומפר ברית ומגלה פנים ויתיו זו ע"ז ׃ אשר דבר ה' אל משה אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעום שנ' אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי ׃ את כל אשר צוה וגו' מגיד שכל המודה בע"ז ככופר בכל התורה כולה ובכל מה שנתנבאו הנביאים שנ' למן היום אשר צוה ה' והלאה וגו' ׃ אם מעיני העדה נעשתה לשגגה אם מעיני העדה נעשית עבירה זו ע"י שוגג שטעו והורו על אחת מן העבודות שהיא מותרת לעבוד ע"ז בכך ׃ לחטת חסר אלף אינו כשאר חטאות שבכל חטאות שבתורה הבאות עם עולה החטא ר"ת

ויסתגפר לאמאם ען גמאעה בני אס' פיגפר להם אד' ד'לך סהו והם קד אתו בצעירתהם קרבאנא ללה ודביחתהם בין ידי אללה עלי סהוהם׃ וישתביק לכל כנשתא דבני ישר' ולגיורא דיתגיירון ביניהון ארי לכל עמא בשלותא׃ ויגפר לגמאעה בני אסר' וללגריב אלדכיל פימא בינהם אד' גמיע אלקום עלי סהו׃ ואם אנש חד יחוב בשלו׃ ויקריב עזא בר שתה לחטאתא׃ ואן אכטאת אנסאן ואחד סהוא פליקרב מעזה אבנה' סנתהא ללדכוה׃ ויכפר כהנא על אנש דאשתלי במי חביה בשלו קדם יי לכפרא עלוהי וישתביק ליה׃ ויסתגפר לאמאם ען דלך לאנסאן אלסאהי עלי מא אכטא סהו בין ידי אללה ויגפר לה ויצפח ענה׃ יציבא בבני ישר' ולגיוריא דיתגיירון ביניהון אוריתא חדא יהי לכון לדיעביד בשלו׃ אלצריח מן בני אס' ואלגריב אלדכיל פימא בינהם שריעה ואחדה תכון לכם למן יכטי סהוא׃ ואנש דיעביד

כדיז

את קרבנם אשה ליהוה וחטאתם לפני יהוה על שגגתם׃ ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם כי לכל העם בשגגה׃

ואם נפש אחת תחטא בשגגה והקריבה עזבת שנתה לחטאת׃ וכפר הכהן על הנפש השגגת בחטאה בשגגה לפני יהוה לכפר עליו ונסלח לו׃ האזרח בבני ישראל ולגר הגר בתוכם תורה אחת יהיה לכם לעשה בשגגה׃ והנפש אשר תעשה ביד רמה מן

רש״י

קודמת לעולה שנ' ואת השני יעשה עולה וגו' וזו עולה קודמת לחטאת׃ והם הביאו את קרבנם לפני ה' זה האמור בפרשה זו הפר העולה שנ' בו אשה לה'׃ וחטאתם הוא השעיר׃ תחטא בשגגה בע״ז׃ עז בת שנתה׃ שאר עבירות יחיד מביא כשבה או שעירה ובזו בעלה שעירה׃ ביד רמה במזיד׃ מגדף מחרף כמו והיתה חרפה וגדופה׃ אשר גדפו נערי מלך אשור׃ ועוד דרשו רבותי מכאן למברך את השם שהוא בכרת׃ דבר ה' אזהרת ע״ז מפי הגבורה והשאר מפי משה׃ עונה בה בזמן שעונה בה שלא עשה תשובה׃ ויהיו וגו' וימצאו בגנותן של ישראל הכתוב מדבר שלא שמרו אלא שבת ראשונה בלבד ובשנייה בא זה וחללה׃ המוצאים אותו מקושש שהתרו בו ולא הניח מלקושש אף משמצאוהו והתרו בו׃ כי לא פורש מה יעשה לו באיזו מיתה ימות אבל יודעים היו שהמחלל שבת במיתה שנ' מחלליה מות יומת׃ ויוציאו אותו מכאן שבית הסקילה חוץ ורחוק מב״ד׃ רגום פסכ״ט בלע״ז וכן הלוך שכ״ט וכן זכור ושמור׃ ועשו להם ציצית ע״ש

הפתילים

ביציב גלי׳ מן יציביא ומן גיוריא קדם יי הוא מרגיז וישתיצי אנשא ההוא מגו עמיה״
ואי אנסאן צנע דלך ביד רפיעה כאן מן אלצריח ואלדכיל פהו יאוף רבה וינקטע דלך
אלאנסאן מן בין קומה״ ארי על פתגמא דיי בסר וית פקודוהי אשני אשתיצאה
ישתיצי אנשא ההוא חוביה ביה״
למא אזרא בכלאם אללה ונקץ
עהדה פינקטע דלך אלאנסאן
אנקטאעא וזרה עליה״
והוו בני ישראל במדברא ואשכחו
גברא כד מגבב אעין ביומא
דשבתא״ ולמא כאנו בנו אסר
פי אלבר וגדו רגלא יחתטב ח
חטבא פי יום אלסבת״ וקריבו
יתיה דאשכחו יתיה כד מגבב
אעין לות משה ולות אהרן
ולות כל כנשתא״ פקדמוה אלי
וגדוה יחתטב חטבא אלי מוסי והרון
וסאיר אלגמאעה״ ואצנעו
יתיה בבית מטרא ארי לא אתפרש
להון מא דיעבדון ליה״ פוצעוה
פי אלחבס לאנה לם יפסר להם מא
יצנע בה״ ואמר יי למשה

הָאֶזְרָח וּמִן הַגֵּר אֶת יְהוָה הוּא
מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב
עַמָּהּ: כִּי דְבַר יְהוָה בָּזָה וְאֶת מִצְוָתוֹ
הֵפַר הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
עֲוֺנָה בָהּ:
וַיִּהְיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר וַיִּמְצְאוּ
אִישׁ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת:
וַיַּקְרִיבוּ אֹתוֹ הַמֹּצְאִים אֹתוֹ מְקֹשֵׁשׁ
עֵצִים אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וְאֶל
כָּל הָעֵדָה: וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ בַּמִּשְׁמָר
כִּי לֹא פֹרַשׁ מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ:
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל

רש״י

הפתילים התלויים בה כמו ויקחני בציצית ראשי: ד״א ציצית על שם וראיתם אותו כמו מציץ מן החרכים: תכלת צבע ירוק של חלזון: וזכרתם את כל מצות ה׳ שמנין גימטריא של ציצית שש מאות ושמונה חוטין וה׳ קשרים הרי תרי״ג: ולא תתורו אחרי לבבכם וגו׳ כמו מתור הארץ הלב והעינים הם מרגלים לגוף מסרסרים לו את העבירות העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירה: אני ה׳ נאמן לשלם שכר: אלהיכם נאמן ליפרע: אשר הוצאתי אתכם על מנ׳ כן פדיתי אתכם שתקבלו עליכם גזרותי: אני ה׳ אלהיכם עוד למה נאמר שלא יאמרו ישראל מפני מה אמר המקום לא שנעשה ונטול שכר לא עושין ולא נוטלין שכר על כרחכם אני מלככם וכן הוא אומר אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם בית ישראל: ד״א למה נאמרה יציאת מצרים אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור ואני הוא עתיד להבחין ולפרע מן התולה קלא צבע אילן בבגדו ואומר תכלת

הוא

אתקטלא יתקטיל גוברא רגומו יתיה באבניא כל כנשתא מברא למשריתא׃ פקט
גלה למוקי יתל זרגל יתלא וכו אן ירגמוה באלחגארה גמיע אלגמאעה כארג אלעסכר׃
ואפיקו יתיה כל כנשתא למברא למשריתא ורגמו יתיה באבניא ומית כמא
דפקיד יי׳ ית משה׃ פאכרגוה אלי
כארג אלעסכר ורגמוה באלחגארה
חתי מאת כמא אמר אללה מוסי׃
ואמר יי׳ למשה למימר׃ וקאל
אללה למוסי איצא׃ מליל
עם בני ישראל ותימר להון׃ ז
ויעבדון להון כרוספדין על כנפי
כסותהון לדריהון ויתנון על
כרוספד כנפא חוטא דתכלתא׃
מר בני אסר׳ יגעל להם אן יצנעו ז
להם דואבה עלי אטראף
אזרהם עלי מר אגיאלהם ויגעלו
עלי דואבה אלטרף קלך אסמאנגון׃
ויהי לכון לכרוספדין׃
ותחזון יתיה ותדכרון ית כל פ
פקודיא דיי׳ ותעבדון יתהון
ולא תטעון בתר הרהור לבכון
ובתר חיזו עיניכון דאתון טען
בתריהון׃ פתכון דלך לכם דואבה
לאהלה תרוהא פתדכרו גמיע
וצאיא אללה ותעמלוהא ולא
תרומו אתבאע קלובכם ועיונכם
אלדי אנתם טאיאון וראהם׃

משה מות יומת האיש רגום אתו
באבנים כל העדה מחוץ למחנה׃
ויציאו אתו כל העדה אל מחוץ
למחנה וירגמו אתו באבנים וימת
כאשר צוה יהוה את משה׃
ויאמר יהוה
אל משה לאמר׃ דבר אל בני
ישראל ואמרת אלהם ועשו להם
ציצת על כנפי בגדיהם לדרתם
ונתנו על ציצת הכנף פתיל
תכלת׃ והיה לכם לציצת וראיתם
אתו וזכרתם את כל מצות יהוה
ועשיתם אתם ולא תתורו אחרי
לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם
זנים אחריהם׃ למען תזכרו ועשיתם

רש״י

כד״ל

הוא׳ ומיסודו של ר״מ הדרשן העתקתי למה נסמכה
פרשת מקושש לפרש׳ ע״ז ע״ז לומר לך שהמחלל את השבת כעו׳ ע״ז שאף היא שקולה ככל
המצות וכה״א בעזרא ועל הר סיני ירדת ותתן להם משפטים ישרים ותורות אמת חקי׳ ומצות
טובים ואת שבת קדשך הודעת להם ואף פרשת ציצית לכך נסמכה לזו שאף היא שקולה
כנגד כל המצות שנ׳ בה ועשיתם את כל מצותי׃ על כנפי בגדיהם כנגד ואשא אתכם

על

בדיל דתדכרון ותעבדון ית כל פקודי ותהון קדישין קדם אלהכון׃ לכי תדכרו ולגן והיימא ותחפצו גמיע וצאיאי פתכונו מקדסין לרבכם׃ אנא יי אלהכון דאפיקית יתכון מארעא דמצ׳ למהוי לכון לאלה׳ אנא יי אלהכון׃ אנא אללה רבכם אלדי אכרגתכם מן בלד מצר לאכון לכם אלהא אנא אללה רבכם דאים אבדא׃

את כל מצותי והייתם קדשים לאלהיכם׃ אני יהוה אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים אני יהוה אלהיכם׃

קי״ט פסו׳ סי׳ פל״ט דג״ג

ויקח

ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ודתן ואבירם בני אליאב ואון בן פלת בני ראובן׃ ויקמו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים נשיאי עדה קראי מועד אנשי שם׃ ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אלהם רב לכם כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם יהוה ומדוע תתנשאו על קהל יהוה׃

ואתפליג קרח בר יצהר בר קהת בר לוי ודתן ואבירם בני אליאב ואון בר פלת בני ראובן׃ פתחזב קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ודתן ואבירם אבני אליאב ואון אבן פלת מן בני ראובן׃ וקמו לאפי משה וגבריא מבני ישראל מאתן וחמשין רברבי כנשתא מערעי זמן אנשין דשמא׃ ונהצו אמאם מוסי ואנאס מן בני אסראיל מאיתין וכמסין אשראף גמאעה דעאת מחצר דוי אסמא׃ ואתכנשו על משה ועל אהרן ואמרו להון סגי לכון ארי כל כנשתא כולהון קדישין וביניהון שריא שכינתא דיי ומדין אתון מתרברבין על קהלא דיי׃ פתגמעו עלי מוסי והרון וקאלא להם חסבכמא אד גמאעה כלהם מקדסין ופימא בינהם נור אללה פלם תתשרפאן עלי גוק אללה׃

רש״י ז״ל

על כנפי בגדיהם על שם ארבע כנפות ולא בעלת שלש ולא בעלת חמש כנגד ארבע לשונות של גאולה שנ׳ במצ׳ והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי׃ פתיל תכלת על שם שיכול בכורות תרגומו של שכול תכלא׳ ומכתם היתה בלילה וכן צבע התכלת דומה לרקיע המשחיר לעת ערב׳ ושמנה חוטין בה כנגד שמונה ימים ששהו ישרא׳ משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים׃

ברד׳ בה״ב יעמו״ד בהו״ש ייקח

קרח

ושמע משה ונפל על אפוהי ״ פסמע דׄלך מוסי׳ סקט עלי וגהה ילתמס אנחי״
ומליל עם קרח ועם כל כנשתיה למימר בצפרא ויהודע יי׳ ית דכשר ליה וית דקדיש
ויקריב לקדמוהי וית דיתרעי ביה יקריב לשמושיה ״ פכלם קרח וגמיע גמאעתה

וישמע משה ויפל על פניו׃ וידבר
אל קרח ואל כל עדתו לאמר בקר
וידע יהוה את אשר לו ואת הקדוש
והקריב אליו ואת אשר יבחר בו
יקריב אליו׃ זאת עשו קחו לכם
מחתות קרח וכל עדתו׃ ותנו בהן
אש ושימו עליהן קטרת לפני יהוה
מחר והיה האיש אשר יבחר יהוה
הוא הקדוש רב לכם בני לוי׃
ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני
לוי׃ המעט מכם כי הבדיל אלהי
ישראל אתכם מעדת ישראל

וקאל להם גדא יערף אללה אלדי הו
לה ואלמקדס פיקרבה אליה ומן
יכתארה יקדמה אליה ״
דא עבידו סבו לכון מחתין קרח
וכל כנשתיה ״ אצנעו הדה כדו
מגאמר קרח וכל גמאעתה ״
והבו בהון אישתא ושויאו
עליהון קטרת בוסמין קדם יי׳ מחר
ויהי גוברא דיתרעי יי׳ הוא
קדיש סגי לכון בני לוי ״ ואגעלו
עליהא נארא ושמו עליהא
בכורא בין ידי אללה גדא פאי
רגל אכתארה אללה הו אלמקדס
חסבכם דׄלך יא בני לוי ״
ואמר משה לקרח שמעו כען
בני לוי ״ תם קאל מוסי לקרח
אסמעוא דׄלך יא בני לוי ״
הזעיר לכון ארי אפריש אלהא
דישראל יתכון מכנשתא דישראל
לקרבא יתכון לקדמוהי למפלח ית
פולחן משכנא דיי׳ ולמקם קדם כנשתא
לשמשותהון ״ אקליל ענדכם אן

רש״י ז״ל

ויקח קרח פרשה זו יפה נדרשת במדרש ר׳ תנחומא ״
ויקח קרח לקח את עצמו לצד אחר
להיות נחלק מתוך העדה לעורר על הכהונה וזהו שת״א ואתפליג נחלק משאר העדה להחזיק במחלוקת
וכן מה יקחך לבך לוקח אותך להפליגך משאר בני אדם׳ ד״א ויקח קרח משך ראשי סנהדראות שבהם
בדברים כמ״ש קח את אהרן קחו עמכם דברים ״ בן יצהר בן קהת בן לוי ולא הזכיר בן יע׳ שביקש רחמים על עצמו
שלא יזכר שמו על מחלוקתם שנ׳ בקהלם אל תחד כבודי והיכן נזכר שמו על קרח בהתי׳חסם על הדוכן
בד״ה שנ׳ בן אביאסף בן קרח בן יצ׳ בן קה׳ בן לוי בן יש׳ ״ ודתן ואבי׳ בשביל שהיה שבט ראובן שרוי בחנייתם
תימנה שכן לקהת ובניו החונים תימנה נשתתפו עם קרח במחלוקתו אוי לרשע ואוי לשכנו ומה ראה
קרח לחלוק על משה נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיא׳ שמינהו משה נשיא על בני קהת ע״פ
הדבר אמר קרח אחי אבא ד׳ היו שנ׳ ובני קהת עמרם ויצהר חברון ועוזי׳ עמרם הבכור נטלו שני

אפרדכ׳ם אלאה אסר׳ מן גמאעתהם וקרבכם אליה לתכדמו מסכנה ותקפו בין ידי אל
גמאעה תכדמונהם׃ וְקָרֵיב יָתָךְ וְיָת כָּל אֲחָךְ בְּנֵי לֵוִי עִמָּךְ וּבָעַן אַתּוּן אַף
כְּהֻנְּתָא רַבְּתָא׃ פכדאך קרבך וסאיר אכותך בני לוי מעך חתי טלבתם אלאמאמה
איצא׃ בְּכֵן אַתְּ וְכָל כְּנִשְׁתָּךְ
דְּאִזְדַּמַּנְתּוּן עַל יְיָ וְאַהֲרֹן מָא
הוּא אֲרֵי מִתְרַעֲמִתּוּן עֲלוֹהִי׃
לדלך תגאחד אנת וכל גמאעתך
אלמגתמעין עלי אללה והרון מן הו
חתי תתדמרון עליה׃ וּשְׁלַח
מֹשֶׁה לְמִקְרֵי לְדָתָן וְלַאֲבִירָם
בְּנֵי אֱלִיאָב וַאֲמַרוּ לָא נִסַּק׃
פבעת מוסי לידעו דת׳ ואבי׳ בני
אליאב פקאלא לא נציר אליך׃
הַזְעֵיר אֲרֵי אַסֶּקְתָּנָא מֵאַרְעָא
עָבְדָא חֲלָב וּדְבַשׁ לְקַטָּלוּתַנָא
בְּמַדְבְּרָא אֲרֵי מִתְרַבְרַבְתְּ עֲלַנָא
אַף אִתְרַבְרָבָא׃ אקליל מא
אצעדתנא מן בלד יפיץ לבנא
ועסלא לתקתלנא כי גבר חתי
תתראס עלינא איצא תראסא׃

לְהַקְרִיב אֶתְכֶם אֵלָיו לַעֲבֹד אֶת
עֲבֹדַת מִשְׁכַּן יְהוָה וְלַעֲמֹד לִפְנֵי
הָעֵדָה לְשָׁרְתָם׃ וַיַּקְרֵב אֹתְךָ וְאֶת
כָּל אַחֶיךָ בְנֵי לֵוִי אִתָּךְ וּבִקַּשְׁתֶּם
גַּם כְּהֻנָּה׃ לָכֵן אַתָּה וְכָל עֲדָתְךָ
הַנֹּעָדִים עַל יְהוָה וְאַהֲרֹן מַה הוּא
כִּי תַלּוֹנוּ עָלָיו׃ וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לִקְרֹא
לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וַיֹּאמְרוּ
לֹא נַעֲלֶה׃ הַמְעַט כִּי הֶעֱלִיתָנוּ
מֵאֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ לַהֲמִיתֵנוּ
בַּמִּדְבָּר כִּי תִשְׂתָּרֵר עָלֵינוּ גַּם
הִשְׂתָּרֵר׃ אַף לֹא אֶל אֶרֶץ זָבַת

רש״י ז״ל

אף
בגדולה א׳ מלך וא׳ כ״ג מי ראוי ליטול
את השנייה לא אני שאני בן יצהר שהוא
שני לעמרם והוא מינה נשיא את בן
אחיו הקטן מכולם הריני חולק עליו ומבטל את דבריו׃ מה עשה עמד וכינס מאתים וג׳ ראשי סנהדראות
רובן משבט ראובן שכינין והם אליצור בן שדיאור וחביריו וכיוצא בו שנ׳ נשיאי עדה קריאי מועד ולהלן הוא
אומ׳ אלה קרואי העדה והלבישן טליתות שכולן תכלת׃ באו ועמדו לפני משה׃ א״ל טלית שכולה תכלת חייבת
בציצית או פטורה׃ א״ל חייבת׃ התחילו לשחק עליו׃ אמרו אפשר טלית של מין א׳ חוט א׳ של תכלת פוטרה
זו שכולה תכלת לא תפטור את עצמה׃ בני ראובן דתן ואבירם ואון בן פלת׃ רב לכם הרבה יותר
מדאי לקחתם גדולה לעצמכם׃ כולם קדושים כולם שמעו דברים בסיני מפי הגבורה׃ ומדוע תתנשאו
אם לקחת אתה מלכות לא היה לך לברר לאחיך כהונה לא אתם לבדכם שמעתם בסיני אנכי ה׳ אל׳
כל העדה שמעו׃ ויפול על פניו מפני המחלוקת שכבר זה בידם סרחון ד׳ חטאו בעגל ויחל מש׳ במתאו׳
ויתפלל משה במרגלים ויאמר משה ושמעו מע׳ במחלוקתו של קרח נתרשלו ידיו׃ משל לבן מלך שסרח
על אביו ופייס עליו אוהבו פעם ושתים וג׳ כשסרח ד׳ נתרשלו ידי האוהב ההוא׳ אמר עד מתי אטריח
על המלך שמא לא יקבל עוד ממני׃ בקר ויודע את אשר לו לעבודת לויה׃ ואת הקדוש לכהונה׃

אף לא לארע עבדא חלב ודבש אעלתנא ויהבת לנא אחסנת חקלין וכרמין ה
העיני גובריא האנון תשלח לעורא לא ניסק׳׳ ואיצא לסתדלבא ג׳׳ בלך יפיך
לבבא ונעסלא ולא אעטיתנא נחלה׳ ציעה אנכרם כלו תהדדת אולאיך גקוס אתי בקלע
עיונהם לא נציר גיר׳׳

חלב ודבש הביאתנו ותתן לנו
נחלת שדה וכרם העיני האנשים
ההם תנקר לא נעלה׃ ויחר למשה
מאד ויאמר אל יהוה אל תפן אל
מנחתם לא חמור אחד מהם נשאתי
ולא הרעתי את אחד מהם׃ ויאמר
משה אל קרח אתה וכל עדתך
היו לפני יהוה אתה והם ואהרן
מחר׃ וקחו איש מחתתו ונתתם
עליהם קטרת והקרבתם לפני יהוה
איש מחתתו חמשים ומאתים
מחתת ואתה ואהרן איש מחתתו׃

ותקיף למשה לחדא ואמר
קדם יי׳ לא תקביל ברעוא קרבנהון
לא חמרא דחד מנהון שחרית
ולא אבאישית לחד מנהון׃
כא שתד עלו׳ מוסי גדא וקל
גלהם לא תקבל בכנדהם ודלל
בה עלו׳ אני לם אקבר נאחוהם
חמארא מצלא ועלו׳ אן אסי
לא אחדהם׳׳ ואמר משה
לקרח את וכל כנשתך הוו
זמינין לקדם יי׳ את ואנון ואהרן
מחר׳׳ פקל מוסי לקרח אנת וכל
גמועך אחצרו בין ידי גלה מע
הרון גדא׳׳ וסבו גבר מחתי׳
תיה׳ ותתנון עליהון קטורת
בוסמין׳ ותקרבון קדם יי׳ גבר
מחתיתיה מאתן וחמשין מחתין׳
ואת ואהרן גבר מחתיתיה׳׳
וליאכד כל ואחד מגמרתה נלקו
טליהמא בכורא וקדמוהמא בין ידי
אלה ר׳ וכ׳ מגמרה ואנת והר׳ כל ואחד
מגמרתה׳׳

רש״י

בוקר ויודע ה׳ את אשר לו עתה עת שכרות היא לנו
ולא נכון להראות לפניו ואמ׳ היה מתכוין לדחותם
שמא יחזרו בהן׳׳ והקריב אותם שי׳ תנחומא והתרגום מוכיח כן ויקריב לקדמוהי יקריב לשמושיה׳
ומדרשו בקר אמ׳ משה גבולות חלק הקב״ה בעולמו יכולים אתם להפוך בקר לערב כן תוכלו לבטל
את זו שנ׳ ויהי ערב ויהי בקר ויבדל כך ויבדל אהרן להקדישו׳׳ זאת עשו קחו לכם מה ראה לו׳ להם
כך אמ׳ בדרכי הגוים יש נימוסים הרבה וכומרים הרבה וכולם מתקבצים בבית א׳ אנו אין לנו אלא
ה׳ אחד ארון א׳ ותורה א׳ ומזבח א׳ וכ״ג א׳ ואתם מאתים ונ׳ איש מבקשים כהונה גדולה אף אני רוצה
בכך הא לכם תשמיש חביב מכל הקטרת החביבה מכל הקרבנות וסם המות נתון בתוכה שבו
נשרפו נ״וא׳ לפיכך התרה בהם והיה האיש אשר יבחר ה׳ הוא הקדוש כבר הוא בקדושתו וכי אין אנו
יודעין שמי שיבחר הוא הקדוש אלא אמ׳ משה הריני או׳ לכם שלא תתח״בו מי שיבחר בו יצא חי וכולכם
אובדים׳׳

ונסיבו גבר מחתיתיה ויהבו בהון אישתא ושויאו עליהון קטורת בוסמין וקמו בתרע
משכן זמנא ומשה ואהרן "כאשר כל ואחד מגמרתה וגעלו עליהא נארא ושקו עליהא בכורא
וקמו עלי באב קבה אלמחצ'ר ומו והרון" ואכניש עליהון קרח ית כל כנישתא לתרע משכן
זמנא ואתגלי יקרא דיי לכל
כנישתא " וגמע עליהם קרח גמיע
לגמאעה אלי באב קבה למחצר
תם צ'הר נור אללה לגמיע "
ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר "
תם כלם אללה מו וה קאילא "
אתפרשו מגו כנישתא הדא ואשיצי
יתהון כשעה " אן אעתזלו מן
בין הדה לגמאעה אפניהם
בטרפה " ונפלו על אפיהון
ואמרו אל אלה רוחיא לכל בסרא
גברא חד יחוב ועל כל כנישתא
יהי רוגזא " פכבו עלי וגוההם
וקאלו יא טאיק יא אללה ארואח
כל בשרי ארגל ואחד יכטי ועלי
כאפה לגמאעה תסכט "
ומליל

ויקחו איש מחתתו ויתנו עליהם
אש וישימו עליהם קטרת ויעמדו
פתח אהל מועד ומשה ואהרן׃ ז
ויקהל עליהם קרח את כל העדה
אל פתח אהל מועד וירא כבוד
יהוה אל כל העדה׃

וידבר יהוה אל משה ואל
אהרן לאמר׃ הבדלו מתוך העדה
הזאת ואכלה אתם כרגע׃ ויפלו
על פניהם ויאמרו אל אלהי הרוחת
לכל בשר האיש אחד יחטא ועל
כל העדה תקצף׃

רשי ז"ל

חוטאים " רב לכם בני לוי " דבר גדול אמ'
ולא טפשים היו שכך התרה בהם וקבלו
עליהם לקרב הם חטאו על נפשותם
את שנ' מחתות החטאים האלה בנפשותם וקרח שפקח היה מה ראה לשטות זו " עינו הטעתו ראה שלשלת גדולה
יוצאה ממנו שמואל ששקול כנגד מש' ואה' אמר בשבילו אני נמלט וכ"ד משמרות עומדות לבני בניו
כולם מתנבאים ברוה"ק שנ' כל אלה בנים להימן אמר אפשר כל הגדולה הזאת עתידה לעמוד ממני
ואני אדום " לכך נשתתף לבוא לאותה חזקה ששמע מפי משה שכולם אובדים ואחד נמלט " אשר יבחר
הוא הקדוש טעה ותלה בעצמו ולא ראה יפה לפי שבניו עשו תשובה ומשה היה רואה תנחומא "
מחתות כלים שחותין בהם גחלים ויש להם בית יד " רב לכם " דבר גדול נטלתם בעצמכם לחלוק
על הקב"ה " ויאמר מש' אל קרח שמ' נא בני לוי התחיל לדבר עמהם דברים רכים " כיון שראהו קשי עורף
אמר עד שלא נשתתפו שאר שבטים ויאבדו עמו " אדבר גם אל כולם " התחיל לדבר בהם שמעו נא בני לוי "
ולעמוד לפני העדה לשיר על הדוכן " ויקרב אותך לאותו שירות שהרחיק ממנו שאר עדת ישר' "
לכן בשביל כך אתה וכל עדתך הנועדים על ה' כי בשליחותו עשיתי לתת כהונה לאהרן ולא לכן
הוא המחלוקת הזה " וישלח משה מכאן שאין מחזיקין במחלוקת שהיה משה מחזר אחריהם להשלימם
בדברי שלום " לא נעלה פיהם הכשילם אין להם אלא ירידה " ותתן לנו הדבר מוסב על לשון

באמור

ומליל יי תפ'' מליל עם כנשתא למימר אסתלקו מסחו סח' למשכנא דקרח דתן ואבירם'' מל לגמאעה וקל להם ארתפעו ען חואלי מסכן קרח דתן ואבי'' וקם משה ואזל לות דתן ואבירם ואזלו בתרוהי סבי ישראל'' פקאם מוסי ומצא אלי דתן ואבי ומצי מעה שיוך בני אסר'' ומליל עם כנשתא למימר זורו כען מעלוי משכני גבריא חייביא האלין ולא תקרבון בכל דילהון דלמא תלקון בכל חוביהון'' פכלם לגמאעה וקל להם אעתזלו ען אכביה הולאי לקום לצאלמין ולא תדנו שי מן מא הו להם כלא תנקאמו בגמיע כטאיהם'' ואסתלקו מעלוי משכנא דקרח דתן ואבירם מסחור סח' ודתן ואבירם נפקו ק''מין בתרע משכניהון ונשיהון ובניהון וטפלהון'' פארתפעו ען חואלי מסכן קרח דתן ואבי והמא איצא כרגא פאנתצבא עלא באב כבאלמא ונסאהם ובניהם ואטפאלהם לירו מא יכון''

וידבר יהוה אל משה לאמר׃ דבר אל העדה לאמר העלו מסביב למשכן קרח דתן ואבירם׃ ויקם משה וילך אל דתן ואבירם וילכו אחריו זקני ישראל׃ וידבר אל העדה לאמר סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה ואל תגעו בכל אשר להם פן תספו בכל חטאתם׃ ויעלו מעל משכן קרח דתן ואבירם מסביב ודתן ואבירם יצאו נצבים פתח אהליהם ונשיהם ובניהם וטפם׃

רשי''ל

ואמר האמור למעלה כלו' לא הביאותנו ולא נתת לנו נחלת שדה וכרם ואמרת לנו אעלה אתכם מעני מצ' אל ארץ טובה ורחבה' משם הוצאתנו ולא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו' אלא גזרת עלינו להמיתנו במדבר שאמרת לנו במדבר הזה יפלו פגריכם'' העיני האנשים ההם תנקר לנ' אפי' אתה שולח לנקר את עינינו אם לא נעלה אליך לא נעלה'' האנשים ההם כאדם התולה קללתו בחבירו'' אל תפן אל מנחתם' לפי פשוטו הקטורת שהם מקריבין לפניך מחר אל תפן אליהם' ומדרש או' יודע אני שיש להם חלק בתמידי צבור אף חלקם לא יקובל לפניך לרצון' תניחנו האש ולא תאכלנו'' לא חמור א' מהם נשאתי לא חמורו של א' מהם נטלתי אפי' כשהלכתי ממדין למצ' והרכבתי את אשתי ואת בני על החמור והיה לי ליטול אותו החמור משלהם לא נטלתי לא משלי'' שחרית לשון ארמי כך נקראת אנגריא של מלך שחוור'' והם עדתך'' והקרבתם איש מחתתו הנ' ומאתים איש שבכם'' ויקהל עליהם קרח בדברי ליצנות' כל הלילה ההוא הלך אצל השבטים ופיתה אותם כסבורין אתם שעלי לבדי אני מקפיד' איני מקפיד אלא בשביל כולכם שו כאן ונוטלין כל הגדולות לו המלכות ולאחיו הכהונה עד שנתפתו כולם'' וירא כבוד ה'

ואמר משה בדא תדעון ארי ייי שלחני למעבד ית כל עובדיא האלין ארי לא מרעותי׃
וקאל מוסי בהדא תעלמון אן אללה בעתני לאעמל גמיע הדה אלאעמאל וליס מן
תלקא נפסי׃ אם כמותא דכל אנשא ימותון אלין ופקודא דכל אנשא יסתער עליהון
לא ייי שלחני׃ ואן מאת הולאי
אלקום כמות כל אלנאס וטלבו
במא טלבתהם מא ליס אללה בעתני׃

ויאמר משה בזאת תדעון כי יהוה שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבי׃ אם כמות כל האדם ימתון אלה ופקדת כל האדם יפקד עליהם לא יהוה שלחני׃ ואם בריאה יברא יהוה ופצתה האדמה את פיה ובלעה אתם ואת כל אשר להם וירדו חיים שאלה וידעתם כי נאצו האנשים האלה את יהוה׃ ויהי ככלתו לדבר את כל הדברים האלה ותבקע האדמה אשר תחתיהם׃ ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם ואת בתיהם ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש׃ וירדו הם וכל אשר להם חיים שאלה ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל׃

ואם בריאה יברי ייי ותפתח
ארעא ית פומה ותבלע יתהון
וית כל דילהון ויחתון כד חיין
לשאול ותדעון ארי ארגיזו
גבריא האלין קדם ייי׃ ואן כלק אללה
כליקה גדידה כאן תפתח אלארץ
פאהא פתבתלעהם וגמיע
מא להם וינזלו אחיא אלא אלתרא
עלמתם אן הולאי אלקום קד מצו
אללה׃ והוה כד שיצי למללא
ית כל פתגמיא האלין ואתבזעת
ארעא דתחותיהון׃ פכאן ענד
פראגה מן קול הדא אלכלאם
אנשקת אלארץ אלדי תחתהם׃
ופתחת ארעא ית פומהא
ובלעת יתהון וית אנש בתיהון וית
כל אנשא דלקרח וית כל קניינא׃
פפתחת פאהא ואבתלעתהם ובניאתהם
וכל אלנאס לקרח וגמיע [illegible]׃
ונחתו אנון וכל דילהון כד
חיין לשאול וחפת עליהון ארעא
ואבדו מגו קהלא׃ פנזלו הם
וגמיע מא להם אחיא אלי אלתרא
פגטת עליהם אלארץ ובאדו מן בין אלגוק׃

רש״י

בא בשמור עכן׳ שלשי הלוחות יודע מחשבות אין כמותך
מות בו מלך בו שקרחה עליו מקצת מדינה אינו יודע מי החוטא לפיכך כשהוא כועס נפרע מכולם
אבל אתה לפניך גלויות כל מחשבות ויודע אתה מי הוא החוטא ״האיש אחד׳ הוא החוטא ואתה על

כל

וכל ישראל דבסחרניהון ערקו לקלהון ארי אמרו דלמא תבלעננא ארעא׃ וג׳מיע
אל אדין חואליהם הרבו מן צ׳גה׳ אצואתהם וקאלו כלא תבלענא אלארץ׃ ואישתא
נפקת מן קדם יי ואכלת ית מאתן וחמשין גוברא מקרבי קטורת בוסמיא׃ ונאר כרג׳ת
מן ענד אללה פאחרקת אלמאיתין
ואלכ׳ רג׳ל מקרבי אלבכור׃

וכל ישראל אשר סביבתיהם נסו
לקלם כי אמרו פן תבלענו הארץ׃
ואש יצאה מאת יהוה ותאכל את
החמשים ומאתים איש מקריבי
הקטרת׃ וידבר
יהוה אל משה לאמר׃ אמר אל אלעזר
בן אהרן הכהן וירם את המחתת
מבין השרפה ואת האש זרה הלאה
כי קדשו׃ את מחתות החטאים
האלה בנפשתם ועשו אתם רקעי
פחים צפוי למזבח כי הקריבם לפני
יהוה ויקדשו ויהיו לאות לבני ישראל׃
ויקח אלעזר הכהן את מחתות
הנחשת אשר הקריבו השרפים

ומליל יי עם משה למימר׃ אומר לאלעזר
בר אהרן כהנא ויפריש ית מחתיתא
מבין יקידיא וית אישתא ירחיק
להלאה ארי אתקדשא׃ מר לעזר
בן הרון אלאמאם באן ירפע אלמג׳אמר
מן בין אלמחרקין ויד׳רי אלנאר
הנאך לאנהא קד תקדסת׃
ית מחתית חייביא האלין דאתחייבו
בנפשתהון ויעבדון יתהון טסין
רדידין חופאה למדבחא ארי
קריבונין קדם יי ואתקדשא ויהון לאת
לבני ישראל׃ אמא מג׳אמר הולאי
אלמכטיין עלי נפוסהם פיצנעוהא
צפאיח רקאק גשא לאלמדבח
לאנהא למא קדמוהא בין ידי אללה
פקד תקדסת ותציר עלאמה לבני
אסר׳׃ ונסיב לעזר כהנא ית
מחתית נחשא דקריבו יקידיא
ורדידונון חופאה למדבחא׃ פאכ׳ד
לעזר אלאמאם מג׳אמר אלנחאס
אלתי קדמוהא אלמחרקין פארקוהא צפאיח
לאלמדבח׃

רש״י

כל העדה תקצוף׳ אמר הקב״ה יפה אמרתם אני יודע ומודיע מי חטא ומי לא חטא׃
העלו מסביבות משכן קרח׃ ויקם משה׳ כסבור שישאו לו פנים ולא עשו׃ ודתן ואבירם יצאו
נצבים בקומה זקופה לחרף ולגדף כמו ויתיצב מ׳ יום דגלית׃ ונשיהם ובניהם וטפם בוא וראה
כמה קשה היא המחלוקת שהרי ב״ד של מטה אין עונשין עד שיביא שתי שערות וב״ד של מעלה אין
עונשין אלא עד כ׳ שנה וכאן אבדו אף יונקי שדים׃ לעשות את כל המעשים האלה שעשיתי על הדבר
לתת לאהרן כהונה גדולה ובניו סגני כהונה ואליצפן נשיא הקהתי׃ לא מלבי אלא אני עשיתי
הכל מדעתי וכדין הוא חולק עלי׃ ואם בריאה יברא ה׳ להמית אותם במיתה שלא מתה בה
אדם עד הנה׳ ומה היא הבריאה ופצתה האדמה את פיה ותבלעם אז וידעתם כי נאצו הם ואני

דוכרנא לבני ישראל בדיל דלא יקרב גבר חילוני דלא מזרעא דאהרן הוא לאסקא קטורת בוסמין קדם יי ולא יהי כקרח וככנשתיה כמא דמליל יי בידא דמשה ליה״ דכרנא לבני אסר לבי. לא יתקדם רגל אגנבי מן ליקרו מן נקל הדין ליבכר בכורה בן ידי גלה ולא יכון כקרח וכגמועה כמא נגל גלה עלי יד מוקי ניה״ ואתרעמו׳ כל כנשתא דבני ישראל ביומא דבתרוהי׳ על משה ועל אהרן למימר׳ אתון גרמתון דמית עמא דיין״ כתדמר גמאעה׳ בני אסר מן גד עלי מן וה קאילן הנתמה קתלמה מן אמהי גלה״

והוה׳ באתכנשות כנשתא על משה ועל אהרן׳ ואתפניאו למשכן זמנא׳ והא חפהי ענגא׳ ואתגלי יקרא דיין״ כלמא תגווקו עליהמא׳ גמתכתו פי כבה גמחצר״ כא רמ בנור גלה קד צהר פי גמאם״

ועל משה ואהרן לקדם משכן זמנא״ כתקדם מנפי והרון בין ידי כבה גמחצר״ ומליל״ תם״ אתפרשו מגו כנשתא הדא ואשיצי יתהון כשעא׳ ונפלו על אפיהון״ אן אנפרזתם מן בין הדה גמאעה׳ אפניתהם כטרפה מקעא עלא ומיהמא״

ויִּרַקְּעוּם צִפּוּי לַמִּזְבֵּחַ׃ זִכָּרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִקְרַב אִישׁ זָר אֲשֶׁר לֹא מִזֶּרַע אַהֲרֹן הוּא לְהַקְטִיר קְטֹרֶת לִפְנֵי יְהוָה וְלֹא יִהְיֶה כְקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ׃

וַיִּלֹּנוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמָּחֳרָת עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן לֵאמֹר אַתֶּם הֲמִתֶּם אֶת עַם יְהוָה׃ וַיְהִי בְּהִקָּהֵל הָעֵדָה עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן וַיִּפְנוּ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְהִנֵּה כִסָּהוּ הֶעָנָן וַיֵּרָא כְּבוֹד יְהוָה׃ וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד׃

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ הֵרֹמּוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וַאֲכַלֶּה אֹתָם

רש״י ז״ל

מפי הגבורה אמרתי ורבותי פירשו אם בריאה פה לארץ מן ימי בראשית מוטב ואם לאו יברא ה׳ נסו לקולם בשביל קול היוצא על בליעתן ד״א שהיו או׳ משה אמת ותורתו אמת והם בדאין ואת האש שבתוך המחתות זרה הלאה לארץ מעל המחתות כי קדשו המחתות ואסורין בהנאה שהרי עשאום כלי שרת החטאים האלה בנפשותם שנעשו פושעים בנפשותם שחלקו על הקב״ה רקועי פחים טסין רדודין ומרודדין צפוי למזבח למזבח הנחשת ויהיו לאות לזכרון שיאמרו אלו היו מאותן שנחלקו על הכהונה ונשרפו וירקעום ולא יהיה כקרח כדי שלא יהיה כקרח כאשר דבר ה׳ ביד משה לו כמו עליו על אהרן דבר אל משה שיהיו הוא ובניו כהנים לפי׳ לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן וגו׳ וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור פתרונם כמו על׳ ומדרשו על קרח ומהו ביד משה ולא כתב אל משה

ואמר משה לאהרן סב ית מחתיתא והב עלה אישתא מעלוי מדבחא ושוי קטרת בוסמין ז
ואוביל בפריע לכנשתא וכפר עליהון ארי נפק רוגזא מן קדם יי שרי מותנא ״ וקאל מוסי להרון כד׳
למגמרה ואגעל עליהא נארא מן פוק למדבח ושק בבורא ואדהב בה מקרעא לי׳ לגמאעה ואקתג

כרגע ויפלו על פניהם ׃ ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה ותן עליה אש מעל המזבח ושים קטרת והולך מהרה אל העדה וכפר עליהם כי יצא הקצף מלפני יהוה החל הנגף ׃ ויקח אהרן כאשר דבר משה וירץ אל תוך הקהל והנה החל הנגף בעם ויתן את הקטרת ויכפר על העם ׃ ויעמד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה ׃ ויהיו המתים במגפה ארבעה עשר אלף ושבע מאות מלבד המתים על דבר קרח ׃ וישב אהרן אל משה אל פתח אהל מועד והמגפה נעצרה ׃ וידבר יהוה

פר ענהם כאן לסכט קד כרג מן ענד
אלה וקד בדא פיהם לצדאם ״ ונסיב
אהרן כמא דמליל משה ורהט לגו
קהלא והא שרי מותנא בעמא ויהב
ית קטורת בוסמיא וכפר על עמא ״
כאכד דלך הרון כמא אמר מוסי
פתאצר אינקט לגוף פאדא בלובא
קד אבתדא פיהם פגעל לבכור
ואסתגפר ענהם ״ וקם בין מיתיא
ובין חייא ואתכלי מותנא ״ פוקף
בין למותא ולאחיא ואנחבס לובא ״
והוו דמיתו במותנא ארבעת
עסר אלפין ושבע מאה בר מדמיתו
על פלוגתא דקרח ״ פכאן עדד
מן מאת בדלך לובא יד׳ אלף וסבע
מאיה פוק מן מאת בסבב קרח ״
ותב אהרן לות משה לתרע
משכן זמנא ומותנא אתכלי ״
פרגע הרון אלי מוסי אלי באב כבא
למחצר וקד אנחבס לובא ״

ר״ש״י ז״ל ומ״ני״ל

משה רמז לחולקים על הכהונה שנוקי
בצרעת כמו שלקה משה בידו שנאמר
ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג ׃ ועל כן לקה עוזיה בצרעת ״ וכפר עליהם רז זה מסרלו מלאך
המות כשעלה לרקיע שהקטורת עוצר המגפה כדאי׳ במס׳ שבת ״ ויעמוד בין המתים ובין החיים
אחז את המלאך והעמידו על כרחו ׃ א״ל הנח לי לעשות שליחותי ׃ א״ל משה צווני לעכב על ידך
א״ל אני שלוחו של מקום ואתה שלוחו של משה ׃ א״ל אין משה אומר כלום מלבו אלא מפי הגבורה ׃
ואם אין אתה מאמין הרי הקב״ה ומשה באהל מועד ׃ בא עמי ושאל וזה״ש וישב אהרן אל משה ׃ ולמה
למה בקטרת ׃ לפי שהיו ישר׳ מלעיזין על הקטרת ומרננין אחריה לו׳ סם המות הוא ׃ על ידו מתו
נדב ואביהוא ׃ על ידו נשרפו ר״נ ומאתים איש ׃ אמר הקב״ה תראו שעוצר מגפה הוא והחטא הוא
הממית ״

ומליל ת"ס ״ מליל עם בני ישר׳ וסב מנהון חוטרא חוטרא לבית אבא מן כל
רברבניהון לבית אבהתהון תרי עסר חוטרין גבר ית שמיה תכתוב על חוטריה ״ מר
בני אס׳ וכד מנהם עצא עצא לכל בית אב מן אכאבהם לבית אבאיהם יב עצא ואכתב
אסם כל ואחד עלי עצאה ״ וית
שמא דאהרן תכתוב על חוטרא
דלוי ארי חוטרא חד לריש בית
אבהתהון ״ ואסם הרון אכתב עלי
עצא לוי לאן אנמא תאכד עצא
ואחדה לגמלה בית אבאיהם ״
ותצנעינון במשכן זמנא קדם
סהדותא דאזמין מימרי לכון תמן ״
ותצעהמא פי קבה למחצר בין ידי
לשהאדה אלדי אחצרכם הנאך ״
ויהי גוברא דאתרעי ביה
חוטריה יפרח ואניח מן קדמי ית
תורעמת בני ישר׳ דאנון מן
מתרעמין עליכון ״ ויכון לרגל
אלדי אכתארה תפרע עצאה ואנא
אהדי ענ׳ תדמר בני אסר׳ אלדי הם
מתדמרין עליכם ״ ומליל
משה עם בני ישר׳ ויהבו ליה
כל רברבניהון חטרא לרבא חד
חטרא לרבא חד לבית אבהתהון
תרי עסר חוטרין וחוטרא דאהרן
בגו חוטריהון ״ ככלם

אל משה לאמר׃ דבר אל בני ישראל
וקח מאתם מטה מטה לבית אב
מאת כל נשיאהם לבית אבתם
שנים עשר מטות איש את שמו
תכתב על מטהו׃ ואת שם אהרן
תכתב על מטה לוי כי מטה אחד
לראש בית אבותם׃ והנחתם באהל
מועד לפני העדות אשר אועד לכם
שמה׃ והיה האיש אשר אבחר בו
מטהו יפרח והשכתי מעלי את
תלנות בני ישראל אשר הם מלינם
עליכם׃ וידבר משה אל בני ישראל
ויתנו אליו כל נשיאיהם מטה לנשיא
אחד מטה לנשיא אחד לבית

רש״י ז״ל

כי מטה אחד ׳ אע״פ שחלקתים לשתי משפחות משפחת כהונה לבד ולויה לבד מ״מ שבט א׳ הוא ״ ו
והשכותי כמו וישכו המים וחמת המלך שככה ״ בתוך מטותם ׳ הניחו באמצע שלא יאמרו מפני
שהניחו בצד שכינה פרח ״ ויצא פרח כמשמעו ״ ציץ הוא חנטת הפרי כשהפרח נופל ״ ויגמול שקדים
כשהוכר הפרי הוכר שהן שקדים ל׳ ויגדל הילד ויגמל ׳ ולשון זה מצינו בפרי האילן כמו ובוסר גומל יהיה
נצה ׳ ולמה שקדים ׳ הוא הפרי הממהר להפריח מכל הפירות אף המעורר על הכהונה פורענותו
ממהרת לבא כמו שמצינו בעוזיה והצרעת זרחה במצחו ׳ תרגום וכפית שגדין כמין אשכול שקדים

יחד

נכלם מוסי בדלך בני אסר' ודפע אליה גמיע אשראפהם עצא לכל שריף לבית אבאיהם יב
עצא ועצא הרון פי מא בין עציהם ״ ואצנע משה ית חוטריא קדם יי במשכנא דסהדותא״
ווצעהמא מוסי בין ידי אללה פי כבא אלשהאדה״

אבתם שנים עשר מטות ומטה
אהרן בתוך מטותם׃ וינח משה את
המטת לפני יהוה באהל העדת׃ ויהי
ממחרת ויבא משה אל אהל העדות
והנה פרח מטה אהרן לבית לוי ויצא
פרח ויצץ ציץ ויגמל שקדים׃ ויצא
משה את כל המטת מלפני יהוה
אל כל בני ישראל ויראו ויקחו
איש מטהו׃

ויאמר יהוה אל משה השב את מטה
אהרן לפני העדות למשמרת לאות
לבני מרי ותכל תלונתם מעלי ולא
ימתו׃ ויעש משה כאשר צוה יהוה
אתו כן עשה׃

והוה ביומא דבתרוהי ועאל משה
למשכנא דסהדותא והא ייעא חטרא
דאהרן לבית לוי ואפיק לבלבין
ואניץ נץ וכפית שגדין ״פלמא כאן
מן גד דכל מוסי אלי כבא אלשהאדה
פאדא קד פרעת עצא הרון אלתי הי
לבית לוי פאכרגת פרועא ונוורת
נוארא ועקדת לוזא״ ואפיק
משה ית כל חוטריא מן קדם יי לות
כל בני ישראל ואשתמודעו ונסיבו
גבר חוטריה״ פאכרג מוסי גמיע
אלעצי מן בין ידי אללה אלי גמיע בני
אסר' ואבצרוהא ואכד כל ואחד מנהם עצאה
פאכדהא״ ואמר יי למשה
אתיב ית חוטרא דאהרן קדם סהדותא
למטרא לאת לעמא סרבנא ויסופון
תורעמתהון מן קדמי ולא ימותון״
ת'ם קאל אללה למוסי רד עצא הרון
בין ידי אלשהאדה תכון חפט' עלאמה
לדוי אלכלאף ליפנא תדמרהם עני
ולא יהלכון״ ועבד משה כמא
דפקיד יי יתיה כן עבד״ פצנע מוסי
כמא אמרה אללה מן דלך״

רש״י ז״ל

יחד כנותים זה על זה״ ותכל תלונתם כמו ותכלה תלונתם לשון זה שם מפעל יחיד לשון נקבה כמו
תלונתם מרמורי״ש בלע״ז ויש חילוק בין תלונותם לתלונתם ׳תלונותם תלונה אחת׳ תלונתם שם דבר
כל יחיד ואפילו הם תלונות הרבה ״למשמרת לאות לזכרון שבחרתי באהרן הכהן ולא ילונו עוד על ה'
הכהונה״ כל הקרב הקרב אין אנו יכולין להיות זהירין בכך כולנו רשאין ליכנס לחצר אהל מועד
ואחד שיקריב עצמו יותר מחבירו ויכנס לתוך אהל מועד ימות״ האם תמנו לגוע שמא הופקרנו
למיתה״ ויאמר ה' אל אהרן ׳למשה אמר שיאמר לאהרן להזהירו על תקנת ישראל שלא יכנסו למקדש״

ואמרו בני ישראל למשה למימר הא מננא קטילת חרבא הא מננא בלעת ארעא הא
מננא מיתו במותנא׃ פלמי בג בני אס למופי הודה קדתווכא מנה ובאר מנא נכלנה הלכין׃
כל דקריב מקרב למשכנא דיי מאית האנחנא ספן למימת׃ ואדא כהן כל מן תקום

לי מקמן גלה יהלך הודי נחן פאנגן
ומתגפלן׃ ואמר יי לאהרן את
ובנך ובית אבוך עמך תקבלון על
חובי מקדשא ואת ובנך עמך תקבלון
על חובי כהנתכון׃ אתי גג גלה לה
אנת ובניך ובית אביך מען תחמלון
וגר לבדק ואנת ובניך מען תחמלון
וגר אמואמתכם׃ ואף ית אחך
שבטא דלוי שבטא דאבוך קריב
לותך ויתוספון עלך וישמשונך
ואת ובנך עמך קדם משכנא דסהדותא׃
ואיצא חכותך בני לוי סבט אביך
קדמהם ליך ויכצאפון ליך ויצדמונך
ואנת ובניך פצטו בין ידי כבא ל
שהאדה׃ ויטרון מטרתך
ומטרת כל משכנא ברם למני
קודשא ולמדבחא לא יקרבון ולא
ימותון אף אנון אף אתון׃ ויחכצו
מחנצך והכן גמי עג לכבא מאנלא
אניה לבדק ולמדבח לא יתקדמו
ללא יהלכון אנתמא והם אגמעין׃
ויתוספון עלך ויטרון ית מטרת
משכן זמנא לכל פולחן משכנא
וחילוני לא יקרב לותכון׃ וג

כל הקרב הקרב אל משכן יי ימות האם תמנו לגוע׃

ויאמרו בני ישראל אל משה לאמר
הן גוענו אבדנו כלנו אבדנו׃ ס
ויאמר יהוה אל אהרן
אתה ובניך ובית אביך אתך תשאו
את עון המקדש ואתה ובניך
אתך תשאו את עון כהנתכם׃
וגם את אחיך מטה לוי שבט
אביך הקרב אתך וילוו עליך
וישרתוך ואתה ובניך אתך לפני
אהל העדת׃ ושמרו משמרתך
ומשמרת כל האהל אך אל כלי
הקדש ואל המזבח לא יקרבו ולא
ימתו גם הם גם אתם׃ ונלוו עליך
ושמרו את משמרת אהל מועד

נסי"ג

אתה ובניך ובית אביך הם בני קהת אבי עמרם׃ תשאו
את עון המקדש עליכם אני מטיל עונש הזרים ש
שיחטאו בעסקי הדברים המקודשים המסורים לכם הוא האהל והארון והשלחן וכלי הקדש אתם
תשבו ותזהירו על כל זר הבא ליגע׃ ואתה ובניך הכהנים׃ תשאו את עון כהונתכם שאינה
מסורה ללוים ותזהירו הלוים השוגגים שלא יגעו אליכם בעבודתכם׃ וגם את אחיך בני גרשון

ואלמנצאפין אליך יחפצ'ון חפץ' כבא אלמחצ'ר וכ'דמתה ואגנבי לא יתקדם אליכם" ותטרון
ית מטרת קודשא ויית מטרת מדבחא ולא יהי עוד רוגזא על בני ישראל" פאחרא חפצ'תם
חפץ' אלקדס וחפץ' אלמדבח לא יכון זיאדה סכט עלי בני אסר'" ואנא הא קריבית ית
אחיכון ליואי מגו בני ישראל
לכון מתנא יהיבין קדם יי למפלח
ית פלחן משכן זמנא" לאני קד
אכ'דת אכ'ותכם אללואיין מן בין
בני אסר' וגעלתהם הבה לכם ללה
ליכ'דמו כ'דמה' כבא אלמחצ'ר"
ואת ובנך עמך תטרון ית
כהונתכון לכל פתגם מדבחא
ולמגיו לפרגודא ותפלחון פולחן
מתנא אתין ית כהונתכון וחילוני
דיקרב יתקטיל" ואנת ובניך
מעך תחפצ'ון אמאמתכם כ'
לגמיע אמור אלמדבח ודאכ'ל
אלסגף ותכ'דמו לכ'ר געלת
כ'דמתכם כ'דמה' מוהובה' ואלדי
אגנבי תקדם אליהא יקתל"
ומליל יי עם אהרן" ואנא הא
יהבית לך ית מטרת אפרשותי
לכל קודשיא דבני ישראל לך
יהבתנון לרבו ולבנך לקים עלם"
תם כלם אללה הרון וקאל אני קד
אעטיתך חפץ' רפאיעי מן גמיע
אקדאס בני אסר' לך אעטיתהא
מסחא ולבניך רסם דהר"

לכל עבדת האהל וזר לא יקרב אליכם: ושמרתם את משמרת הקדש ואת משמרת המזבח ולא יהיה עוד קצף על בני ישראל: ואני הנה לקחתי את אחיכם הלוים מתוך בני ישראל לכם מתנה נתנים ליהוה לעבד את עבדת אהל מועד: ואתה ובניך אתך תשמרו את כהנתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת ועבדתם עבדת מתנה אתן את כהנתכם והזר הקרב יומת: ה

וידבר יהוה אל אהרן ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי לכל קדשי בני ישראל לך נתתים למשחה ולבניך לחק עולם:

רש"י ז"ל

דין

ובני מררי" וילוו ויתחברו עליכם להזהיר גם את הזרים מליקרב אליהם" וישרתוך בשמירת השערים ולמנות מהם גזברין ואמרכלין" וזר לא יקרב אליכם אתכם אני מזהיר על כך" ולא יהיה עוד קצף כמו שהיה כבר שנ' כי יצא הקצף" לכם מתנה נתונים יכול לעבודתכם של הדיוט ת"ל ליה כמו שמפורש למעלה" לשמור משמרת גזברין ואמרכלין" עבודת מתנה במתנה נתתיה

ח דין יהי לך מקודש קודשיא מותר מן אישתא כל קורבניהון לכל מנחתהון ולכל חטוותהון ולכל אשמהון דיתיבון קדמי קודש קודשין דילך הוא ולבנך׃ הדא יכון לך מן קדס אלאקדאס מן גיר אלמחרק מן גמיע קראבינהם וברהם ודכותהם וקרבאן אתאמהם אלדי יאתוני בה כלה מן קדס אלאקדאס לך הו ולבניך׃ בקדש קודשין תיכלוניה כל דכורא ייכול יתיה קודשא יהי לך׃ ובמכאן טאהר תאכלה כל ד'כר יאכל מנה קדסא יכון לך׃ ודין לך אפרשות מתנתהון לכל ארמות בני ישראל לך יהבתנון ולבנך ולבנתך עמך לקים עלם כל דדכי בביתך ייכול יתיה׃ והדה לך רפיע עטאיאהם מן גמיע מרפועאת בני אסראיל לך אעטיתהא ולבניך ובנאתך מעך רסם דהר כל טאהר פי מנזלך יאכלהא׃ כל טוב משח וכל טוב חמר ועבור ראשיתהון דיתנון קדם יי לך יהבתנון׃ וגמיע אגוד אלדהן ואלעציר ואלבר אואילהא אלדי יעטונהא ללה קד געלתהא לך׃ בכורי כל דבארעהון דייתון קדם יי דילך יהי כל דדכי בביתך ייכליניה׃ ובכור גמיע מא פי ריאצהם אלדי יאתון בה ללה יכון לך וכל טאהר פי מנזלך יאכלה׃

זה יהיה לך מקדש הקדשים מן האש כל קרבנם לכל מנחתם ולכל חטאתם ולכל אשמם אשר ישיבו לי קדש קדשים לך הוא ולבניך׃ בקדש הקדשים תאכלנו כל זכר יאכל אתו קדש יהיה לך׃ וזה לך תרומת מתנם לכל תנופת בני ישראל לך נתתים ולבניך ולבנתיך אתך לחק עולם כל טהור בביתך יאכל אתו׃ כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן ראשיתם אשר יתנו ליהוה לך נתתים׃ בכורי כל אשר בארצם אשר יביאו ליהוה לך יהיה כל טהור בביתך יאכלנו׃

כל

רש"י ז"ל

לכם׃ ואני הנה נתתי לך בשמחה ל' שמחה הוא זה כמו הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו משל למלך שנתן שדה לאוהבו ולא כתב ולא חתם ולא העלה בערכאין בא אחד וערער על השדה אמר המלך כל מי שירצה יבא ויערער לנגדך הריני כותב וחותם לך ומעלה בערכאין אף כאן לפי שבא קרח וערער כנגד אהרן על הכהונה בא הכתוב ונתן לו כ"ד מתנות כהונה בברית מלח עולם ולכך נסמכה פרשה זו לכאן׃ משמרת תרומותי שאתה צריך לשמרן בטהרה׃ למשחה לגדולה׃ מן האש לאחר הקטרת האישים׃ כל קרבנם כגון זבחי

שלמי

כל חרמא בישראל דילך יהי׃ וכל ענאה פי׳ לא אחר יכון לך׃ כל פתח ולדא לכל בשרא דיקרבון קדם יי׳ באנשא ובבעירא יהי לך ברם מפרק תפרוק ית בוכרא דאנשא וית בוכרא דבעירא מסאבא תפרוק׃ וכל אוול בטן מן כל בשרי אלי יקדמונה ללה מן אנסאן ובהימה יכון לך לכן יאכ אן תפדי בכור אנאס ובכור אלבהימה אלנגסה׃

כל חרם בישראל לך יהיה׃ כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו ליהוה באדם ובבהמה יהיה לך אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה׃ ופדויו מבן חדש תפדה בערכך כסף חמשת שקלים בשקל הקדש עשרים גרה הוא׃ אך בכור שור או בכור כשב או בכור עז לא תפדה קדש הם את דמם תזרק על המזבח ואת חלבם תקטיר אשה לריח ניחח ליהוה׃ ובשרם יהיה לך כחזה התנופה וכשוק הימין לך יהיה׃ כל תרומת הקדשים אשר ירימו בני

ופורקניה מבר ירחא תפרוק׃ בפורסניה כסף חמש סלעין בסלעי קודשא עסרין מעין הוא׃ ופדא אלנאס מן ז׳ אחר בן ימתה כמסה מתאקיל פצה במתקאל אלקדס והו כ׳ דאנק׃ ברם בוכרא דתורא או בכרא דאמרא או בכרא דעזא לא תפרוק קודשא אנון ית דמהון תזרוק על מדבחא וית תרביהון תסיק לאתקבלא ברעוא קדם יי׳׃ ואמא בכר אלבקר ואלצאן ואלמאעז פלא תפדיהא לאנהא מקדסה כמא הי דמהא עלי אלמדבח וקתר שחמהא קרבאן מקבול מרצי ללה׃ ובסרהון יהי לך כחדיא דארמותא ובשקא דימינא דילך יהי׃ ולחמהא יכון לך כאן אלחדי וכסאק אלאימן לך יכון׃ כל אפרשות קודשיא דיפרשון בני ישראל קדם יי׳ יהבית לך ולבנך ולבנתך עמך לקים עלם קיים מלח עלמא

קרבנא

רש״י

שלמי צבור׃ מנחתם חטאתם ואשמם כמשמעו׃ אשר ישיבו לי זה גזל הגר׃ בקדש הקדשים תאכלנו׃ לימד על קדשי קדשים שאין נאכלין אלא בעזרה ולזכרי כהונה׃ תרומת מתנם המורם מן התודה ומן השלמים ומאיל נזיר׃ לכל תנופות בני ישראל שאף אלו טעונין תנופה׃ כל טהור ולא טמאים׃ ד״א כל טהור לרבות אשתו׃ ראשיתם היא תרומה גדולה׃ כחזה התנופה וכשוק הימין של שלמים שנאכלין לכהנים לנשיהם ולבניהם ולעבדיהם לשני ימים ולילה אחד אף הבכור נאכל לשני ימים ולילה א׳׃ לך יהיה׃ בא ר״ע ולימד הוסיף לך הכ׳ הוייה אחרת

שלא

היא קיים לך ולבנך עמך׃ וסאיר רפאיע אלאקדאס אלתי ירפעהא בני אס׳ ללה געלתהא לך
ולבניך ובנאתך מעך רסם אלדהר עהד תאבת אלעאלם הו ללה לך ולנסלך בעדך׃ ואמר יי
לאהרן בארעהון לא תחסן וחולק לא יהי לך ביניהון מתנן דיהבית לך אנון חולקך ואחסנתך
בגו בני ישראל׃ תם קאל אללה לה׳ פי דיארהם

ישראל ליהוה נתתי לך ולבניך ולבנתיך אתך לחק עולם ברית מלח עולם הוא לפני יהוה לך ולזרעך אתך׃ ויאמר יהוה אל אהרן בארצם לא תנחל וחלק לא יהיה לך בתוכם אני חלקך ונחלתך בתוך בני ישראל׃

ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה חלף עבדתם אשר הם עבדים את עבדת אהל מועד׃ ולא יקרבו עוד בני ישראל אל אהל מועד לשאת חטא למות׃ ועבד הלוי הוא את עבדת אהל מועד והם ישאו עונם

לא תנחל ולא יכון לך נציב פי מא
בינהם לאני אנא נציבך
ונחלתך פי מא בין בני אס׳׃
ולבני לוי הא יהבית כל מעשרא
בישראל לאחסנא חלף פולחנהון ד
אנון פלחין ית פולחן משכן זמנא׃
ולבני לוי הודא קד געלת כל עשר
מן אל אס׳ נחלה להם בדל כדמתהם
אלדי יכדמון בה אלמחצר׃
ולא יקרבון עוד בני ישראל למשכן
זמנא לקבלא חובא לממת׃
ולא יתקרב בנו אס׳ אלי קבא
אלמחצר ליחמלו וזרא פיתלפון׃
ויפלחון ליואי אנון ית פולחן משכן
זמנא ואנון יקבלון חוביהון קים
עלם לדריכון ובגו בני ישראל לא
יחסנון אחסנא׃ ויכדמון אללואניין

ואהם

רש״י ז״ל

שלא תאמר כחזה ושוק שלתודה
שאינו נאכל אלא ליום ולילה׃ כל
תרומות הקדשים׳ מחיבתה של

כרשה זו כללה בתחלה וכללה בסוף ופירט באמצע׃ ברית מלח׳ כרת ברית עם אהרן ב
בדבר הבריא ומתקיים ומבריא את אחרים׃ ברית מלח עולם׳ כברית הכרותה למלח שאינו
מסריח לעולם׃ וחלק לא יהיה לך בתוכם׳ אף בבזה׃ והם הלוים ישאו עונם שלישראל שעליהם
להזהיר הזרים מגשת אליהם׃ אשר ירימו לה׳ תרומה׳ הכתוב קראו תרומה עד שיפריש ממנו
תרומת מעשר׃ ונחשב לכם תרומתכם זו כדגן מן הגורן׳ תרומת מעשר שלכם אסורה לטמאי

ולזרים

יחדהם כדמה' פבה גמחצר והם יחמלון וזרהם דקם גדהר לאחיגהם ונימא בין בניאס לא יכחלו נחלה" . אדי ית מעשר בני ישראל דיפרשון קדם יי' אפרשותא יהבית לליואי לאחסנא' על כין אמרית להון' בגו בני ישראל' לא יחסנון אחסנא" מאן עשר בני אסר

חקת עולם לדרתיכם ובתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה׃ כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו ליהוה תרומה נתתי ללוים לנחלה על כן אמרתי להם בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה׃

וידבר יהוה אל משה לאמר׃ ואל הלוים תדבר ואמרת אלהם כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם והרמתם ממנו תרומת יהוה מעשר מן המעשר׃ ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגרן וכמלאה מן היקב׃ כן תרימו גם אתם תרומת יהוה מכל מעשרתיכם

גדי ירפעונהא ללה געלתה דך ללליואניין נחלה פלאגך קלת להם מימא בין בני אסר לא ינחלו נחלה" ומליל" ת"ס"

ועם ועם ועם ולליואי תמליל ותימר להון ארי תסבון מן בני ישראל ית מעשרא' דיהבית לכון' מנהון באחסנתכון' ותפרשון מניה אפרשותא קדם יי' מעשרא מן מעשרא" ומר גליואניין וקל להם אדי אכדתם מן בני אסר געשר אדי געלתה לכם מנהם בנחלתכם פתרפעו מנה רפיעה ללה עשרא מן געשר"

ויתחשיב לכון אפרשותכון' כעבורא מן אדרא' וכמלאתא מן מעצרתא" ודלך אן תחסב לכם רפאיעכם כאבר לבני אסר מן אבראר וכסלאפה מן גתגאר"

כין תפרשון אף אתון אפרשותא קדם יי' מכל מעשריכון' דתסבון מן בני ישראל' ותתנון מניה ית אפרשותא קדם יי' לאהרן כהנא"

רשי ז"ל

כו׳ וכו׳

ולזרים וח"בין עליה מיתה וחומש כתרומה גדולה שנקראת ראשית דגן מן הגורן "וכמלאה מן היקב' תרומת תירוש ויצהר הניטלת מן היקבים "מלאה ל' בישול תבואה שנתמלאת" יקב הוא הבור שלפני הגת שהיין יורד לתוכו' וכל ל' יקב חפירת קרקע הוא' וכן' יקבי המלך הוא ים אוקינוס חפירה שחפר מלכו של עולם כן תרימו גם אתם' כמו ישראל מרימים מגרנם ומיקביהם תרימו גם אתם ממעשר שלכם כי הוא נחלתכם "מכל מתנותי' תרימו את כל תרומתו' כתרומה

כדאך תרפעו אנתם איצא רפיעה ללה מן גמיע עשורכם אלדי תאכדונהא מנהם ואעטו דלך להרון אלאמאם״ מִכֹּל מַתְּנָתְכוֹן תַּפְרְשׁוּן יָת כָּל אַפְרָשׁוּתָא דַּיְיָ מִכָּל שׁוּפְרֵיהּ יָת קוּדְשֵׁיהּ מִנֵּיהּ״ ולִיכון מא תרפעוה ללה מן גמיע עטאיאכם אגודהא ואכּצהא מנהא״ וְתֵימַר לְהוֹן בְּאַפְרָשׁוּתְכוֹן יָת שׁוּפְרֵיהּ מִנֵּיהּ וְיִתְחֲשֵׁיב לְלֵוָאֵי כַּעֲלָלַת אִדְּרָא וּכַעֲלָלַת מַעְצַרְתָּא״ וקל להם אדא רפעתם אגודה מנה צאר לבאקי לכם יא ללויאניין כגלה בני אסר מן לבידר ולמגאר״ וְתֵיכְלוּן יָתֵיהּ בְּכָל אֲתַר אַתּוּן וֶאֱנַשׁ בָּתֵּיכוֹן אֲרֵי אַגְרָא הוּא לְכוֹן חֲלַף פֻּלְחַנְכוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא״ וגאיז אן תאכלוה פי כל מוצע אנתם ואהלכם לאנה אגרתכם בדל כדמתכם פי כבא למחצר״ וְלָא תְקַבְּלוּן עֲלוֹהִי חוֹבָא בְּאַפְרָשׁוּתְכוֹן יָת שׁוּפְרֵיהּ מִנֵּיהּ וְיָת קוּדְשַׁיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תְחַלְּלוּן וְלָא תְמוּתוּן״ ולא תחמלון עליה וזרא ענד רפעכם אגודה מנה ואקדאס בני אסר לא תבדלוהא ולא תהלכו״ ומ״נ

אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּנְתַתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת תְּרוּמַת יְהוָה לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ מִכֹּל מַתְּנֹתֵיכֶם תָּרִימוּ אֵת כָּל תְּרוּמַת יְהוָה מִכָּל חֶלְבּוֹ אֶת מִקְדְּשׁוֹ מִמֶּנּוּ׃ וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בַּהֲרִימְכֶם אֶת חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְנֶחְשַׁב לַלְוִיִּם כִּתְבוּאַת גֹּרֶן וְכִתְבוּאַת יָקֶב׃ וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם אַתֶּם וּבֵיתְכֶם כִּי שָׂכָר הוּא לָכֶם חֵלֶף עֲבֹדַתְכֶם בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ וְלֹא תִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא בַּהֲרִימְכֶם אֶת חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְאֶת קָדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא תְחַלְּלוּ וְלֹא תָמוּתוּ׃

רש״י ז״ל

גדולה הכתוב מדבר שאם הקדים לוי את כהן בכרי וקיבל מעשרותיו קודם שיטול הכהן תרומה גדולה מן הכרי צריך להפריש הלוי מן המעשר תחלה אחד מחמשים לתרומה גדולה ויחזור ויפריש תרומת מעשר״ בהרימכם את חלבו ממנו לאחר שתרימו תרומת מעשר ממנו״ ונחשב הנותר ללוים חולין גמורין״ כתבואת גרן לישראל שלת הואיל וקראו הכתו תרומה שנא׳ מאת מעשר בני ישראל אשר ירימו לה׳ תרומה יכול יהא כולו אסור ת״ל ונחשב ללוים כתבואת גורן מה של ישראל חולין אף של לוי חולין״ בכל מקום אפי׳ בבית הקברות״ ולא תשאו עליו חטא הא אם לא תרימו תשאו חטא״ ולא תמותו הא אם תחללו תמותו״

ג״ג״ד צ״ה פסו׳ קי׳ דני״ג

בה״ב יעמ״ד בהו״ש בר״ד

וידבר

ומליל ייי עם משה ולאהרן למימר" תם כלם שלה מו נה תכלימא" דא גזירת
אוריתא דפקיד ייי למימר מליל עם בני ישראל ויסבון לך תורתא סומקתא
שלמתא דלית בה מומא דלא סליק עלה נירא" הדה רקס לשריעה שתי אמר שלה נה

וידבר יהוה אל משה ואל אהרן
לאמר: זאת חקת התורה אשר צוה
יהוה לאמר דבר אל בני ישראל
ויקחו אליך פרה אדמה תמימה
אשר אין בה מום אשר לא עלה
עליה על: ונתתם אתה אל אלעזר
הכהן והוציא אתה אל מחוץ למחנה
ושחט אתה לפניו: ולקח אלעזר
הכהן מדמה באצבעו והזה אל
נכח פני אהל מועד מדמה שבע
פעמים: ושרף את הפרה לעיניו את
ערה ואת בשרה ואת דמה על

קחילה מר בני אקר בחן יאתוך
בבקרה צפרא צחיחה מא לים
פיהא עיב מא לם יטלע עליהא
נירא" ותתנון יתה לאלעזר
כהנא ויפיק יתה למברא
למשריתא ויכוס יתה קדמוהי"
וחרכעוהא שא לעזר שאמאס
יכרגהא שא כאהג לעכר—
וידבחהא בחצרתה" ויסב
אלעזר כהנא מדמה באצבעיה
וידי לקביל אפי משכן זמנא
מדמה שבע זמנין" ויאכד—
לעזר שאמאס מן דמהא באצבעה
ויבלח מקאבל וגה כבא למחבר
מן דמהא ז מראר" ויוקיד
ית תורתא לעינוהי ית משכה
וית בסרה וית דמה על אובלה
יוקיד" ויאמר בחריקהא בחצרתה
גלדהא מע לחמהא ודמהא ופרתהא"

רש"י

וידבר ה' זאת חקת התורה לפי שהשטן ואוה"ע מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה
טעם יש בה לפי' כתב בה חקה גזירה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה" ויקחו
אליך לעולם היא נקראת על שמך פרה שעשה משה במדבר" פרה אדמה תמימה שתהא תמימה
באדמימות שאם היו בה שתי שערות שחורות פסולה" אל אלעזר מצותה בסגן" אל מחוץ למחנה חוץ
לשלש מחנות" ושחט אותה לפניו זר שוחט ואלעזר רואה" והזה אל נכח פני אוהל מועד עומד במזרחו
של ירושלים ומתכוין ורואה פתחו של היכל בשעת הזאת הדם" ואחר יבא אל המחנה למחנה שכינה
שאין טמא משולח חוץ לשתי מחנות אלא זב ובעל קרי ומצורע" וטמא הכהן עד הערב סרסהו
ודרשהו וטמא עד הערב ואחר יבא אל המחנה" והניח מחוץ למחנה לג' חלקים מחלקה א' ניתן בהר
המשחה וא' מתחלק לכל המשמרות וא' ניתן בחיל' זה של משמרות היה חוץ לעזרה ליטול ממנו בני

ויסב כהנא אעא דארזא ואיזובא וצבע זהורי וירמי לגו יקידת תורתא" ויאלד
גאמאס עוד ארז וזעתר וצבג קרמז וירמי דלך ש׳ וסט חריקהא׳ ויצבע לבושוהי
כהנא ויסחי בסריה במיא ובתר כן ייעול למשריתא ויהי מסאב כהנא עד רמשא"

ויגסל לאמאס תיאבה וירחץ
בדנה בלמא ובעד דלך ידכל ש׳
לעסכר וינגס ש׳ למגיב"
ודמוקיד יתה יצבע לבושוהי
במיא ויסחי בסריה במיא ויהי
מסאב עד רמשא "ולמחרקהא
יגסל תיאבה וירחץ בדנה בלמא
וינגס ש׳ למגיב" ויכנוש
גבר דכי ית קטמא דתורתא
ויצנע מברא למשריתא באתר
דכי ותהי לכנשתא דבני ישראל
למטרא למי אדיותא חטאתא
היא" ויגמע רגל טאהר רמאד
לבקרה ויצעה כארג לעסכר
פי מוצע מקדס תכון לגמאעה
בני אסר מחפוצה למא לבלה
והי דכוה" ויצבע

פרשה ישרף. ולקח הכהן עץ ארז
ואזוב ושני תולעת והשליך אל תוך
שרפת הפרה. וכבס בגדיו הכהן ורחץ
בשרו במים ואחר יבא אל המחנה
וטמא הכהן עד הערב. והשרף אתה
יכבס בגדיו במים ורחץ בשרו במים
וטמא עד הערב. ואסף איש טהור
את אפר הפרה והניח מחוץ למחנה
במקום טהור והיתה לעדת בני
ישראל למשמרת למי נדה חטאת
הוא. וכבס האסף את אפר הפרה

ופי׳ל

העיירות וכל הצריכין ליטהר י״א שבהר המשחה כהנים גדולים לפרות אחרות מקדשין הימנה וג״ה
שבחיל נתון למשמרת מגזרת הכתו׳ שנ׳ והיתה לעדת בני ישראל למשמרת" למי נדה למי הזיה כמו
ויזו אבן בי לידות את קרנות הגגים ל׳ זריקה" חטאת היא ל׳ חטוי כפשוטו ולפי הלבותיו קראה הכתו׳
חטאת לו׳ שהיא כקדשים ליאסר בהנאה" הוא יתחטא בו באפר הזה׳ במת בנפש ואיזה מת של נפש
האדם להוציא נפש בהמה שאין טומאתה צריכה הזייה׳ ד״א בנפש זו רביעית דם" את משכן ה׳ טמא
אם נכנס לעזרה אפי׳ בטבילה בלא הזאת שלישי ושביעי" עוד טמאתו בו אע״פ שטבל" כל הבא
אל האהל בעוד שהמת בתוכו" וכל כלי פתוח׳ בכלי חרס הכ׳ מדבר שאין מקבל טומאה מגבו
אלא מתוכו׳ לפיכך אם אין מגופת צמידתו פתולה עליו יפה בחבור טמא הוא׳ הא אם יש צמיד פתיל
עליו טהור" פתיל ל׳ מחובר בל׳ עברי וכן נפתולי אלהים נפתלתי נתחברתי עם אחותי" על
פני השדה רבותינו דרשו לרבות גולל ודופק ופשוטו על פני השדה שאין שם אהל מטמא המת

ויצבע דכניש ית קטמא דתורתא ית לבושוהי ויהי מסאב עד רמשא ותהי לבני ישראל ולגיוריא דיתגיירון ביניהון לקים עלם ויגסל אלגאמע רמאד אלבקרה תיאבה וינגס אלי אללי' ותכון לבני חסר ולאלגריב אלדכיל פי מא בינהם רסם אלדהר דיקרב במיתא לכל נפשא דאנשא ויהי מסאב שבעה יומין אן מן דנא במי"ת מן גמיע נפוס אלנאס פליתנגס ז' איאם הוא ידי עלוהי ביומא תליתאה וביומא שביעאה ידכי ואם לא ידי עלוהי ביומא תליתאה וביומא שביעאה לא ידכי הו יתדכא מן מא אלנצ'ח פי אליום אלג' ואליום אלז' כי יטהר ואן לם יתדכא מנה פיהמא לא יטהר כל דיקרב במיתא דנפשא דאנשא דימות ולא ידי עלוהי ית משכנא דיי' סאיב וישתיצי אנשא ההוא מישראל ארי מי אדיותא לא אזדריקו עלוהי מסאב יהי עוד סאובתיה ביה כל מן דנא במי"ת מן נפוס אלנאס אלדי ימות ולם יתדכא פקד נגס מקדס אללה מינקטע דלך אלאנסאן מן אלאק אלי' כמא אלבלה לם ירש עליה פהו נגס לדלך ונגאסתה עליה

את בגדיו וטמא עד הערב והיתה לבני ישראל ולגר הגר בתוכם לחקת עולם׃ הנגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים׃ הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר ואם לא יתחטא ביום השלישי וביום השביעי לא יטהר׃ כל הנגע במת בנפש האדם אשר ימות ולא יתחטא את משכן יְהוָה טמא ונכרתה הנפש ההוא מישראל כי מי נדה לא זרק עליו טמא יהיה עוד טמאתו בו׃

רש"י ז"ל

שם בנגיעה׳ וחטאו ביום הז' הוא גמר טהרתו׳ והיזה אחר יטמא וגו׳ אם נאמר מקדש למה נאמר משכן׳ ואם נא׳ משכן למה נא׳ מקדש ׳אם נאמר משכן ה"תי או׳ על משכן יהא ח"ב שנמשח בשמן המשחה׳ אבל על מקדש לא יהא ח"ב לכך נאמ׳ מקדש׳ ואם נא׳ מקדש ה"יתי או׳ על מקדש יהא ח"ב על קדושתו קדושת עולם ׳אבל על המשכן לא יהא ח"ב לכך נא׳ משכן פראו׳ בשבועות״ ומזה מי הנדה רבותינו אמרו שהמזה טהור וזה בא ללמד שהנושא מי חטאת טמא טומאה חמורה לטמא בגדים שעליו מה שאין כן בנוגע וזה שהוציאו בלשון מזה׳ לו׳ לך שאינן מטמאין עד שיהא בהן שיעור הזאה״ והנוגע יטמא ואין טעון כיבוס בגדים ״וכל אשר יגע בו הטמא טו׳ שנטמא במת יטמא ״והנפש הנוגעת בו בטמא מת״ תטמא עד הערב כאן למדנו שהמת אבי אבות הטומאה והנוגע בו אב הטומאה ומטמא אדם זהו פירושה לפי משמעה והלכותיה׳ ומ״א העתקתי מיסודו של רמ״ה הדרשן וזהו ויקחו אליך משלהם כשם שהם פרקו נזמי הזהב לעגל כך יביאו זו לכפרה משלהם״

דא אוריתא אנש ארי ימות במשכנא כל דעליל למשכנא וכל דבמשכנא יהי מסאב שבעא יומין. הדה לצריעה או חנקאן מחת מ כבה מכל מה ניה ונע מן דכל לה ינגם ז' איאס. וכל מן דחסף פתיח דלית מגופת שיע מקף עלוהי מסאב הוא. וכל אנא כנף מפתוח גדי לים עליה זמחם מקי"ד פהו נגס. וכל דיקרב על אפי חקלא בקטיל חרבא או במיתא או בגרמא ד דאנשא או בקברא יהי מסאב שבעא יומין. וכל מן דנא עלוי ונגה לצחרא בקתיל קיף או מ"ת או בעלם חנקאן או בקבר כרלך ינגם ז' איאס. ויסבון לדמסאב מעפר יקידת חטתא ויתין עלוהי מי מבוע למן. ולאונבר לה מן ר רמחר חריק לבזרה ויצב עליה מא מן נביע מי אנא. ויסב איזובא ויטבול במיא גבר דכי ויזי על משכנא ועל כל מניא ועל נפשתא דהוו תמן ועל דיקרב בגרמא או בקטילא או במיתא או בקברא.

זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל הַבָּא אֶל הָאֹהֶל וְכָל אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים׃ וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא׃ וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל חֶרֶב אוֹ בְמֵת אוֹ בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקָבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים׃ וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל כֶּלִי׃ וְלָקַח אֵזוֹב וְטָבַל בַּמַּיִם אִישׁ טָהוֹר וְהִזָּה עַל

רש"י

פרה אדומה משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך אמרו תבוא אמו ותקנח צואת בנה. כך תבא פרה ותכפר על מעשה העגל. אדומה. ע"ש אם יאדימו כתולע לפי שהחטא קרוי אדום. תמימה. ע"ש ישראל שהיו תמימים ונעשו בעלי מומין כך תבוא זו ותכפר עליהם ויחזרו לתמותם. לא עלה עליה עול. כשם שפירקו מעליהם עול שמים. אל אלעזר הכהן כשם שנקהלו על אהרן שהוא כהן לעשות העגל ולפי שאהרן עשה את העגל לא ניתנה לו עבודה זו על ידו שאין קטיגור נעשה סניגור. ושרף את הפרה כשם שנשרף העגל. עץ ארז ואזוב ושני תולעת. ג' מינין הללו כנגד שלשת אלפי איש שנפלו בעגל. וארז הוא הגבוה מכל האילנות ואזוב נמוך מכולן סי' שהגבוה שנתגאה וחטא ישפיל את עצמו כאזוב ותולעת ויתכפר לו. למשמרת כמו שפשע העגל ז שמור לדורות לפורענות ואין פקודה שאין בה מפקודת העגל שנ' וביום פקדי ופקדתי וגו' וכשם שהעגל טמא כל העוסקין בו כך פרה תטמא כל העוסקין בה. וכשם שנטהרו באפרו שנ' ויזר על פני המים וישק את בני יש' כך ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת וגו'. ויבאו בני ישראל כל העדה. עדה ה השלימה שכבר מתו מתי מדבר ואלו פירשו לחיים. ותמת שם מרים. למה נסמכה מיתת מרים

לפרשת

ויאכ׳ר רג׳ל טאהר ש״א מן צעתר ויג׳מסה פי ד׳לך אלמא וינצ׳ח עלי אלכ׳בא ועלי ג׳מיע אלאניה ואלנפוס אלדי כאנת פיה ועלי אלדאני באלעצ׳ם או אלקתיל או אלמיית או אלקבר״ ויַדֵּי דַּכְיָא עַל מְסָאֲבָא בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה׳ וִידַכֵּינֵיהּ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה׳ וְיִצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי׳ וְיַסְחֵי בְמַיָּא וְיִדְכֵּי בְרַמְשָׁא״ כד׳אך ינצ׳ח אלטאהר עלי אלנג׳ס פי אליום אלג׳ ואלז׳ כאד׳א ד׳כאה פי אליום אלז׳ ג׳סל ת׳יאבה ורחץ באלמא וטהר פי אלעשא״ וּגְבַר דִּיִסְתָּאַב וְלָא יַדֵּי עֲלוֹהִי׳ וְיִשְׁתֵּיצֵי אֲנָשָׁא הַהוּא מִגּוֹ קְהָלָא׳ אֲרֵי יָת מַקְדְּשָׁא דַּייָ סָאֵיב׳ מֵי אַדָּיוּתָא׳ לָא אִזְדְּרִיקוּ עֲלוֹהִי מְסָאַב הוּא״ ואי רג׳ל תנג׳ס בשי מן ד׳לך ולם יתד׳כא פינקטע ד׳לך אלאנסאן מן בין אלג׳וק לאנה נג׳ס מקדש אללה אד׳ דכלה ולם ינצ׳ח עליה מן מא אלנצ׳ח פהו נג׳ס״ וּתְהֵי לְהוֹן לִקְיָם עָלָם׳ וּדְמַדֵּי מֵי אַדָּיוּתָא יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי׳ וּדְיִקְרַב בְּמֵי אַדָּיוּתָא׳ יְהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא״ ויכון ד׳לך להם נאמוס דהר ובאצ׳ח מא אלנצ׳ח יג׳סל ת׳יאבה ומן לאמס מא אלנצ׳ח ינג׳ס אלי אלליל״ וכל

האהל ועל כל הכלים ועל הנפשות אשר היו שם ועל הנגע בעצם או בחלל או במת או בקבר: והזה הטהר על הטמא ביום השלישי וביום השביעי וחטאו ביום השביעי וכבס בגדיו ורחץ במים וטהר בערב: ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההוא מתוך הקהל כי את מקדש יהוה טמא מי נדה לא זרק עליו טמא הוא: והיתה להם לחקת עולם ומזה מי הנדה יכבס בגדיו והנגע במי הנדה יטמא עד הערב: וכל אשר

רש״י

לפרשת פרה אדומה לו׳ לך מה הקרבנות מכפרין אף מיתת צדיקים מכפרת״ ותמת שם מרים אף היא בנשיקה מתה׳ ומפני מה לא נאמר בה ע״פ ה׳ שאינו דרך כבוד של מעלה ובאהרן נא׳ ע״פ ה׳ בלה מקעי״ ולא היה מים לעדה׳ מכאן שכל מ׳ שנה היה להם הבאר בזכות מרים״ ולו גוענו הלואי גוענו״ בגוע אחינו במיתת אחינו בדבר למד שמיתת צמא מגונה ממנה״ בגוע שם דבר הוא כמו במיתת אחינו ולא יתכן לפרשו כשמתו אחינו שא״כ היה לו לינקד בגווע״ ואת בעירם מכאן שחס הקב״ה על ממונן של ישראל״ ויקהילו משה ואהרן את הקהל לפני הסלע׳ זהא מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה״ המן הסלע הזה נוציא׳ לפי שלא היו מכירין אותו לפי שהלך הסלע וישבו לו בין הסלעים כשנסתלק הבאר והיו ישראל אומרין מה לכם מאיזה סלע תוציאו לנו מים לכך אמר להם המורים סרבנים ל׳ יוני שוטים מורים את מוריהם״ המן

בסלע

וכל דיקרב ביה מסאבא יהי מסאב ואנש דיקרב ביה יהי מסאב עד רמשא׃ וכל מא ימסה אלנגס ינגס ואלנפס אלמאסה תנגס אלי אלמסא׃ ואתו בני ישראל כל כנשתא למדברא דצין בירחא קדמאה ויתיב עמא ברקם ומיתת תמן מרים ואתקברת תמן׃ ת״ס גאו בני אסר׳ אגמעין אלי ברייה צין פי אלשהר אלאול ואקאם אלקום פי רקים פמאתת הנאך מרים ודפנת׃ ת״ס

יגע בו הטמא יטמא והנפש הנגעת תטמא עד הערב׃

ולא הוה מיא לכנשתא ואתכנישו על משה ועל אהרן׃ ת״ס ולם יכן מא ללגמאעה פתגמעו עלי מוסי והרון׃

ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צן בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם׃ ולא היה מים לעדה ויקהלו על משה ועל אהרן׃ וירב העם עם משה ויאמרו לאמר ולו גוענו בגוע אחינו לפני יהוה׃ ולמה הבאתם את קהל יהוה אל המדבר הזה למות שם אנחנו ובעירנו׃ ולמה העליתנו ממצרים להביא אתנו אל המקום הרע הזה

ונצא עמא עם משה ואמרו למימר לוי דמיתנא במותא דאחנא קדם י״י׃ ת״ס ולמא כאצם אלקום מוסי קאלו יא ליתנא תופינא בופאה אכותנא בין ידי אללה׃ ולמא אתיתון ית קהלא די״י למדברא הדין למימת תמן אנחנא ובעירנא׃ ת״ס ולם גיתמא בגמע אללה אלי הדה אלבר נמות פיה נחן ובהאימנא׃ ולמא אסיקתונא ממצ׳ לאיתאה יתנא לאתרא בישא הדין לא אתר כשר לבית זרע ואף לא תינין וגופנין ורמונין ומיא לית

רש״י ז״ל

הסלע הזה שלא נצטוינו עליו נוציא לכם מים׳ במטען כטעמים׳ לפי שבראשונה לא הוציא שלא טפין לפי שלא צוה המקום להכותו שנא׳ ודברתם אל הסלע וגם דברו לסלע אחר ולא הוציא שמא צריך להכות כבראשונה שנ׳ והכית בצור ונזדמן להם אותו סלע והכהו׃ יען לא האמנתם בי׳ גילה הכתוב שאלולי חטא זה בלבד היו נכנסין לארץ כדי שלא יאמרו עליהם בעון דור המדבר שנגזר עליהם שלא יכנסו כך היה עון משה ואהרן׃ והלא הצאן ובקר ישחט קשה מזו אלא לפי שבסתר דיבר חיסך עליו הכתוב׳ וכאן שבמעמד כל ישראל לא חיסך עליו הכ׳ מפני קידוש השם׃ להקדישני׳ שאלו דברתם אל הסלע והוציא הייתי מקודש לעיני העדה ואומרין מה סלע זה שאינו מדבר ואינו שומע ואינו צריך לפרנסה מקיים דבורו של מקום׳ ק״ו אנו׃ לכן לא תביאו׳ בשבועה׳ כמו לכן נשבעתי לבית עלי׳ נשבע בקפיצה שלא ירבו בתפלה על כך׃ המה מי מריבה הם הנזכרים

במקום

לית למשתי״ ולם אצעדתמונא מן מצר פאתיתם בנא אלי הדה אלמוצע אלדי ליס לאזרע
ולא גפן ותין ורמאן חתי מא ליס ללשרב׳ ועאל משה ואהרן מן קדם קהלא׳ לתרע
משכן זמנא׳ ונפלו על אפיהון׳ ואתגלי יקרא דיי׳ להון״ פאקבל מוסי והרון הארבין מן
בין ידי אלגוק אלי באב קבה אלמחצ׳ר
מטבקין עלי׳ וגוההמא תם צ׳הר
נור אללה להמא״ ומליל ת״ס
סב ית חוטרא׳ וכנוש ית כנשתא
את ואהרן אחוך׳ ותמללון עם
כיפא׳ לעיניהון ויתן מוהי׳ ותפיק
להון מיא מן כיפא׳ ותשקי ית
כנשתא וית בעירהון״ כד אלעצא
וגמע אלגמאעה אנת והרון אכיך
יכלמא עלי אלצכר בחצרתהם יכרג
מאה פאדי׳ אכרגת להם מאא
מן אלצכר פתסקיהם ובהאימהם״
ונסיב משה ית חוטרא מן
קדם יי׳ כמא דפקדיה״ פאכד׳ מוסי
אלעצא מן בין ידי אללה כמא אמרה״
וכנשו משה ואהרן ית
קהלא לקדם כיפא ואמר להון׳
שמעו כען סרבניא׳ המן כיפא
הדין נפיק לכון מיא״ וגמע מוסי
והרון אלגוק אלי חצרה׳ אלצכר פקאל
להם אסמעו יא עצאה אמן הדה
אלצכר נכרג לכם מאא״

לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים
אין לשתות׃ ויבא משה ואהרן מפני
הקהל אל פתח אהל מועד ויפלו על
פניהם וירא כבוד יהוה אליהם׃
וידבר יהוה אל משה לאמר׃ קח את
המטה והקהל את העדה אתה
ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע
לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים
מן הסלע והשקית את העדה ואת
בעירם׃ ויקח משה את המטה
מלפני יהוה כאשר צוהו׃ ויקהלו משה
ואהרן את הקהל אל פני הסלע
ויאמר להם שמעו נא המרים המן
הסלע הזה נוציא לכם מים׃ וירם

מקום. אחר׳ את לו ראו אצטגניני פרעה שמושיען
של ישרא׳ לוקה במים לכך גזרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו״ ויקדש בם שמתו מ״ש ואהרן
על ידם שכשהקב״ה עושה דין במקודשיו הוא יראוי ומתקדש על הבריות וכה״א נורא אלהים
ממקדשיך בקרובי אקדש״ וישלח משה אחיך ישרא׳ מה ראה להזכיר כאן אחוה אלא אמר לו
אחים אנחנו בני אברהם שנ׳ לו כי גר יהיה זרעך׳ ועל שנינו היה החוב מוטל לפרעו״

וארים משה ית ידיה ומחא ית כיפא בחוטריה תרתין זמנין ונפקו מיא סגיאי ושתיאת כנשתא ובעיריהון ׳׳ כרפע מוסי ידה וצ׳רב אלצכר בעצאה מרתין פכ׳רג מא כת׳יר ושרבת מנה אלג׳מאעה ובהאימהם ׳ ואמר יי׳ למשה ולאהרן חלף דלא הימנתון במימרי לקדשותי לעיני בני ישר׳ בכן לא תיעלון ית קהלא הדין לארעא דיהבית להון ׳׳ פקאל אללה למוסי והרון במא לם תומנון בי ותקדסוני בחצ׳רה בני אסר׳ כד׳לך לא תדכ׳לא הד׳ה אלג׳מאעה אלי אלבלד אלד׳י אעטיתהם ׳ אנון מי מצותא דנצו בני ישר׳ קדם יי׳ ואתקדש בהון ׳׳ ד׳לך מא אלכ׳צומה אלד׳י כאצם בני אס׳ רבהם בה פתעצם פיהם ׳׳ ושלח משה אזגדין מרקם לות מלכא דאדום כדנן אמר אחוך ישר׳ את ידעת ית כל עקתא דאשכחתנא ׳׳ ת׳ם בעת׳ מוסי ברסל מן רקים אלי מלך אדום קאילא כד׳א קאל אכ׳וך אסר׳ אנת עאלם בג׳מיע אלמצאיב אלד׳י נאלתנא ׳׳ ונחתו

משה את ידו ויך את הסלע במטהו פעמים ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם: ויאמר יהוה אל משה ואל אהרן יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם: המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את יהוה ויקדש בם: וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום כה אמר אחיך ישראל אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו:

רש״י ז״ל

אתה ידעת את כל התלאה לפיכך פי׳ אביכם מעל אבינו וילך לארץ מפני יעקב אחיו מפני השטר חוב המוטל על שניהם והטילו על יעקב ׳׳ וירעו לנו קבלנו רעות רבות ׳׳ ולאבותינו מכאן שהאבות מצטערין בקבר כשפורענות באה על ישראל ׳׳ וישמע קולנו בברכה שבירכנו אבינו הקול קול יעקב שאנו צועקין ונענין ׳׳ מלאך זה משה מכאן שהנביאים קרויים מלאכים ואו׳ ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים ׳׳ נעברה נא בארצך אין לך לעורר על הירושה של אחיכם שלא פרעת החוב עשה לנו עזר מעט לעבור דרך ארצך ׳׳ לא נשתה מי באר מי בורות היה צריך לו׳ אלא כך אמר משה אע״פ שיש בידינו מן לאכול ובאר לשתות לא נשתה ממנו אלא נקנה מכם אוכל ומים להנאתכם ׳׳

ונחתו אבהתנא למצרים ויתיבנא במצ יומין סגיאין ואבאישו לנא מצראי ולאבהתנא מנהא אן אביכא נזלו מצרה כאקמנא במצר מדה טוילה פלא אסא בנא למצריין ובאאבאינא וצליכא קדם יי וקביל צלותנא ושלח מלאכא ואפקנא ממצרים והא אנחנא בקדש קרתא דבסטר תחומך נדעיכא אן שלה וקמע צותנא פבעת ברסל ואכרגנא מן מצר והודא נחן פי קריה רקים פי טרף תכמך נעבר כען בארעך לא נעבר בחקל ובכרם ולא נשתי מי גוב אורח מלכא נזיל לא נסטי לימינא ולשמאלא עד דנעבר תחומך נריד אן נגוז פי תכמך וליסנא נמיל שי זיעה ולא כרם ולא נשרב מא צהריג לכנא נסיר פי שטריק שגאדה לא נמול ימינה ולא יסרה שא אן נגוז תכמך ואמר ליה אדומאה לא תעבר בתחומי דלמא בדקטלין בחרבא אפוק לקדמותך לא תגוז פי תכמי כלא בשסיף אכרג תלקאך ואמרו ליה בני ישראל באורח כבישא ניסק ואם מייך נשתי אנא ובעירי ואתן דמיהון לחוד לית פתגם ביש בהגלי אעבר

וירדו אבתינו מצרימה ונשב במצרים ימים רבים וירעו לנו מצרים ולאבתינו ונצעק אל יהוה וישמע קלנו וישלח מלאך ויצאנו ממצרים והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך נעברה נא בארצך לא נעבר בשדה ובכרם ולא נשתה מי באר דרך המלך נלך לא נטה ימין ושמאול עד אשר נעבר גבלך ויאמר אליו אדום לא תעבר בי פן בחרב אצא לקראתך ויאמרו אליו בני ישראל במסלה נעלה ואם מימיך

רש״י ז״ל

להנאתכם מכאן לאכסנאי שיש בידו לאכול יקנה מן החנוני כדי להנאות את אושפיזו דרך המלך נלך אנו חוסמין את בהמותינו ולא יטו לכאן ולכאן לאכול פן בחרב אצא לקראתך אתם מתגאים בקול שהורישכם אביכם ואו' ונצעק וישמע קולנו ואני אצא עליכם במה שהורישני אבי ועל חרבך תחיה רק אין דבר אין שום דבר מזיק וכיד הזה בהבטחת זקנו והידים ידי עשו ויסעו וגו' כל העדה כולם שלימים ליכנס לארץ שלא היה בהן א' מאותן שנגזרה עליהם גזרה שכבר כלו מתי מדבר ואלו מאותן שכתו בהן חיים כולכם היום הור ההר הר ע״ג הר כתפוח קטן ע״ג תפוח גדול ואע״פ שהענן היה הולך לפניהם ומשוה את ההרים ג' נשארו בהם הר סיני לתורה והר נבו לקבורת משה והור ההר

קאלו לה בני אסר׳ לסכה נסיר פי למחגה ואן שרבנא לך מא נחן ומואשינא דפענא תמנה מן חית ליס אמר שא נגוז פקט ׃ ואמר לא תעבר ונפק אדום לקדמותיה בחילא רב ובידא תקיפא ׃ קאל לא תגוז כורג אדום תלקאה בשעב עטים ויד שדידה ׃ וסריב אדומאה לא שבק ית ישר׳ למעבר בתחומיה וסטא ישר׳ מלותיה ׃ פלמא אבא אדום אן יתרך אבא אסר׳ אן יגוזו פי תכומה מאלו ענה ׃ ונטלו מרקם ואתו בני ישר׳ כל כ כנשתא להור טורא ׃ פרחלו מן רקים וגאות גמאעתהם אלי גבל הור ׃ ואמר יי׳ למשה ולאהרן בהור טורא על תחום ארעא דאדום למימר ׃ פקאל אללה למוסי והרון פי גבל הור ענד תכם בלד אדום קאילא ׃ יתכניש אהרן לעמיה ארי לא ייעול לארעא דיהבית לבני ישראל על דסריבתון על מימרי למי מצותא ׃ ינצם הרון אלי קומה לאנה לא ידכל אלי אלבלד אלדי אעטיתה לבני אסר׳ במא קלת חין כלפתמא אמרי פי מא אלכצומה ׃

נשתה אני ומקני ונתתי מכרם רק אין דבר ברגלי אעברה׃ ויאמר לא תעבר ויצא אדום לקראתו בעם כבד וביד חזקה׃ וימאן אדום נתן את ישראל עבר בגבלו ויט ישראל מעליו׃

ויסעו מקדש ויבאו בני ישראל כל העדה הר ההר׃ ויאמר יהוה אל משה ואל אהרן בהר ההר על גבול ארץ אדום לאמר׃ יאסף אהרן אל עמיו כי לא יבא אל הארץ אשר נתתי לבני ישראל על אשר מריתם

רש״י

לקבורת אהרן ׃ על גבול ארץ אדום מגיד שמפני ש נתחברו כאן להתקרב לעשו הרשע נפרצו מעשיהם וחסרו הצדיק הזה וכן הנביא או׳ ליהושפט בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה׳ את מעשיך ׃ קח את אהרן בדברים של ניחומים אמור לו אשריך שתראה כתרך נתון לבנך מה שאין אני זכאי לכך ׃ את בגדיו את בגדי כהונה גדולה הלבישהו והפשיטם מעליו לתתם על בנו בפניו ׃ א״ל הכנס למערה ונכנס ראה מטה מוצעת ונר דלוק ׳ א״ל עלה למטה ועלה פשוט ידיך ופשט ׳ קמוץ פיך וקמץ ׳ עצום עיניך ועצם ׳ מיד חמד משה לאותה מיתה וזהו שנ׳ כאשר מת אהרן אחיך בהור ההר מיתה שנתאויתה לה ׃ ויעש משה אעפ״י שהדבר קשה לו לא עיכב ׳ ויראו כל העדה כשראו משה ואלעזר יורדים ואהרן לא ירד אמרו היכן הוא אהרן ׳ א״ל מת ׳ אמרו אפשר מי שעמד כנגד המלאך ועצר המגפה ישלוט בו מלאך המות ׳ מיד בקש משה רחמים על הדבר והראוהו להם מלה״ש מוטל במטה ראו והאמינו ׃ כל בית ישרא׳ האנשים והנשים לפי שהיה אה׳

דכר ית אהרן וית אלעזר בריה ואסיק יתהון לטור טורא׃ כד הרון ולעזר אבנה ואצעד המא לא גבל הור׃ ותשלח ית אהרן ית לבושוהי ותלבישנון ית אלעזר בריה ואהרן יתכניש וימות תמן׃ ואסלך הרון תיאבה ולבסהא לעזר אבנה והרון יצם וימות הנאך׃

אתפי למי מריבה׃ קח את אהרן ואת אלעזר בנו והעל אתם הר ההר׃ והפשט את אהרן את בגדיו והלבשתם את אלעזר בנו ואהרן יאסף ומת שם׃ ויעש משה כאשר צוה יהוה ויעלו אל הר ההר לעיני כל העדה׃ ויפשט משה את אהרן את בגדיו וילבש אתם את אלעזר בנו וימת אהרן שם בראש ההר וירד משה ואלעזר מן ההר׃ ויראו כל העדה כי גוע אהרן ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל׃

ועבד משה כמא דפקיד יי׳ וסליקו לטורטורא לעיני כל כנשתא׃ פצנע מוסי כמא אמרה אללה וצעדוא לא גבל הור בחצרת לגמאעה׃ ואשלח משה ית אהרן ית לבושוהי ואלביש יתהון ית אלעזר בריה ומית אהרן תמן בריש טורא ונחת משה ואלעזר מן טורא׃ פסלך מוסי תיאב הרון ולבסהא לעזר אבנה ומאת הרון הנאך פי ראס לגבל ונזל מוסי ולעזר מן לגבל׃ וחזו כל כנשתא ארי מית אהרן ובכו ית אהרן תלתין יומין כל בית ישראל׃ פלמא ראת לגמאעה אן הרון קד מאת בכא עליה ל׳ יומא גמיע לאסר׳׃ וסמע

רש״י

רודף שלום ומטיל אהבה בין בעלי מריבה ובין איש לאשתו לכך בכו עליו הכל מה שלא נאמ׳ כן במשה׃ כי גוע אר׳ אני שהמתרגם דהא מית טועה הוא לא אב״כ מתרגם ויראו ואתחזיאו שלא אמרו דבל כי זה משמש בל׳ דהא לא על מדרש שנסתלקו ענני כבוד וכדאמר ר׳ אבהו דאמ׳ אבהו את ויראו לא וייראו ועל לשון זה נופל ל׳ דהא לפי שהיא נתינת טעם למה וייראו לפי שאחרי מת אהרן ונסתלקו ענני כבוד שהיו בזכותו׃ אבל על תרגום וחזו כל כנשתא אין ל׳ דהא נופל לא לשון אשרהו מגזרת זימוק אי שמציכו אם משמש בל׳ אשר כמו ואם מדוע לא תקצר רוחי והרבה מפורשים מזה אם חרוצים ימין׃ וישמע הכנעני שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד וכו׳ כדאיתא מה״ר ועמלק מעולם רצועת מרדות לישראל מזומן בכל עת לפורענות׃ יושב הנגב זה עמלק שנ׳ עמלק יושב בארץ הנגב ושינה את לשונו לדבר בל׳ כנען כדי שיהיו ישראל מתפללין להקב״ה

ושמע׳ כנענאה מלכא דערד יתיב דרומא׳ ארי אתא ישרא׳ אורח מאללייא ואגיח קרבא בישרא׳ ושבא מניה שביא״ ולמא סמע אלכנעני מלך ערד אלמקים פי אלדארום כאן בני אסרא׳ קד גאו טריק אלאתרים כאחרבהם וסבא מנהם סביא״ וקיים ישראל קיים קדם יי׳ ואמר׳ אם ממסר תמסר ית עמא הדין בידי׳ ואגמר ית קרויהון״ ונדר אסר׳ נדרא ללה בקולה אן אסלמת הולאי לקום פי ידי געלת קראהם צואפי״ וקביל יי׳ צלותיה דישראל׳ ומסר ית כנענאה׳ וגמר יתהון וית קרויהון׳ וקרא שמיה דאתרא חרמה״ פסמע אללה דעא אסר׳ ואסלם אלכנעאני פי אידיהם פגעלוה וקראה צואפי וסמא דלך אלמוצע חרמה״ ונטלו

וישמע הכנעני מלך ערד ישב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים וילחם בישראל וישב ממנו שבי׃ וידר ישראל נדר ליהוה ויאמר אם נתן תתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם׃ וישמע יהוה בקול ישראל ויתן את הכנעני ויחרם אתהם ואת עריהם ויקרא שם המקום חרמה׃ ה

רש״י ז״ל

לתת כנעניים בידן והם אינם כנענים ראו ישרא׳ לבושיהם כלבושי עמלקים ולשונם ל׳ כנען אמרו נתפלל סתם שנ׳ אם נתן תתן את העם הזה בידי״ דרך האתרים דרך הנגב שהלכו בה מרגלים שנ׳ ויעלו בנגב׳ ד״א דרך האתרים דרך התייר הגדול הנוסע לפניהם שנ׳ דרך ג׳ ימים לתור להם מנוחה״ וישב ממנו שבי׳ אינה לא שפחה אחת״ והחרמתי אקדיש שללם לגבוה״ ויחרם אתהם בהריגה״ ואת עריהם חרמי גבוה״ דרך ים סוף כיון שמת אהרן ובאת עליהם מלחמה זו חזרו לאחוריהם דרך ים סוף הוא הדרך שחזרו להם כשנגזר עליהם גזירת מרגלים שנ׳ וסעו המדברה דרך ים סוף וכאן חזרו לאחוריהם ז׳ מסעות שנ׳ ובני ישרא׳ נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן וכי במוסרה מת והלוא בהור ההר מת אלא שם חזרו והתאבלו עליו והספידוהו כאלו הוא בפניהם וצא ובדוק במסעות ותמצאם ז׳ מסעות מן מוסרה עד הור ההר״ לסבוב את ארץ אדום שלא נתנם לעבור בארצו״ ותקצר נפש העם בדרך בטורח הדרך שהוקשה להם אמרו עכשיו היינו קרובים ליכנס לארץ ואנו חוזרין לאחורינו כך חזרו אבותינו ונשתהו ל״ח שנה עד היום לפי׳ קצרה נפשם בעינוי הדרך ול׳ לעז אנקרוטלנו״ר ולא יתכן לו׳ ותקצר נפש העם בדרך בהיותם בדרך ולא פירש בו במה קצרה שבכל מקום שתמצא קצור נפש במקרא מפורש שם במה קצרה כמו ותקצר נפשי בהם וכגון

ותקצר

חקת

ה ויסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבב את ארץ אדום ותקצר נפש העם בדרך: וידבר העם באלהים ובמשה למה העליתנו ממצרים למות במדבר כי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלקל: וישלח יהוה בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם וימת עם רב מישראל:

ונטלו מהור טורא אורח ימא דסוף לאקפא ית ארעא דאדום ועקת נפשא דעמא באורחא ת"ס רחלו מן גבל הור טריך בחר שגלגס ליפתדירו בלד אדום נצגרית נכוקה'ס כי גטריך וארעם עמא קדם יי ועם משה נצו למא אסקתנא ממצרים לממת במדברא ארי לית לחמא ולית מיא ונפשנא עקת במנא הדין דמיכליה קליל נתכלמו טי גלה וכי מנקי וקגלו לס אנטדאתמונכא מן מצר לנמות טי גבר ממא ליס כבג ולא מא ויקר צגרית נכוקנא מן גטעאס גכבית וגרי יי בעמא ית חיון קלן ונכיתו ית עמא ומית עם סגי מישראל נבעת גלה טי גבוס חיאת מחרקה למעתה'ס כמאת מנה'ס כתירין ואתא

ד"ש ז"ל

ותקצר נפשו בעמל ישרא' וכל דבר קשה על אדם נופל בו ל' קצור נפש באדם שהטורח בא עליו ואין דעתו רחבה לקבל אותו הדבר ואין לו מקום בתוך לבו לגור שם אותו הצער ובדבר המטריח נופל בו ל' גודל שגדול הוא וכבד על אדם כגון וגם נפשם בחלה בי גדלה עלי ויגאה כשחל ל' תצודני כללו של פירוש כל ל' קצור נפש בדבר לשון שאין יכול לסבלו הוא שאין הדעת סובלתו באלהים ובמשה השוו עבד לקונו למה העליתנו שניהם שוין ונפשנו קצה אף זה ל' קצור נפש ומאוס בלחם הקלקל לפי שהמן נבלע באיברים קראוהו קלוקל אמרו עתיד המן הזה שיתפח במעינו כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא את הנחשים השרפים ששורפין את האדם בארס שניהם וינשכו את העם יבא נחש שלקה על הוצאת דבה ויפרע ממוציאי דבה יבא נחש שכל המינין נטעמין לו טעם אחד ויפרע מכפויי טובה שדבר א' משתנה להם לכמה מטעמים ויתפלל משה מכאן למי שמבקשין ממנו שלא יהא אכזרי מלמחול על נס על כלונס שקורין פירטיג"א בלע"ז וכן וכנס על הגבעה אדירים כנס ולפי שהוא גבוה לאות ולראיה קורהו נס כל הנשוך אפי' כלב או חמור נושכו היה ניזוק ומתנונה והולך אלא שנשיכת הנחש ממהרת להמית לכך נאמר כאן וראה אותו וחי וא"י בעלמא ובנשיכת הנחש נאמר והביט וגו' שלא היה ממהר להתרפאות אא"כ מביט בו בכוונה ואמרו רבותינו וכי נחש ממית

ואתא עמא לות משה ואמרו חבנא ארי אתרעמנא קדם יי ועמך נצינא צלי קדם יי ויעדי מננא ית חויא וצלי משה על עמא ״ פגאו אלי מוסי וקאלו קד אכטאנא אד תכלמנא פי אללה ופיך אדע אלי אללה אן יזיל ענא אלחיאת פדעא להם מוסי ״

ואמר יי למשה עביד לך כלין ושוי יתיה על את ויהי כל דיתנכית ויחזי יתיה ויתקיים ״ פקאל אללה למוסי אצנע מחרקא וארפעה עלי עלם פכל מלסוע ילתפת אליה תאיבא פיבקא ״ ועבד משה חויא דנחשא ושויה על את והוי כד נכית חויא ית גברא ומסתכל בחויא דנחשא ומתקיים ״ פצנע מוסי תעבאנא מן נחאס ורפעה עלי עלם פכאן אדי אנקאן לדגה תעבאן לתפת אליה תאיבא פיבקא חיא ״

ונטלו בני ישראל ושרו באובות ״ ת'ם רחלו בני אסראיל ונזלו פי אובות ״

ז ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו כי דברנו ביהוה ובך התפלל אל יהוה ויסר מעלינו את הנחש ויתפלל משה בעד העם ויאמר יהוה אל משה עשה לך שרף ושים אתו על נס והיה כל הנשוך וראה אתו וחי ויעש משה נחש נחשת וישמהו על הנס והיה אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחשת וחי ויסעו בני ישראל ויחנו באבת

ונטלו

רש"י

או מחיה. אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאין ואם לאו היו נמוקין ״ נחש נחושת לא נאמר לו לעשותו של נחשת אלא אמר משה הקב"ה קראו נחש ואני אעשנו של נחשת לשון נופל על לשון ״ בעיי העברים לא ידעתי למה נקרא שמם עיים ועיי' חורבה הוא הדבר הטאוט במטאטא והעיין בן יקוד לבורה והוא מלשון יעים ויעה ברד ״ העברים דרך מעבר העוברים שם את הר נבו לארץ כנען שהוא מפסיק בין ארץ מואב לארץ אמוריים ״ על פני מואב ממזרח השמש במזרחה של ארץ מואב ״ גבול האמורי תחום סוף מצר שלהם וכן גבול מואב ל' קצה וסוף ״ מעבר ארנון הקיפו ארץ מואב כל דרומה ומזרחה עד שבאו מעבר השני וארנון בתוך ארץ האמורי בצפונה של ארץ מואב ״ היוצא מגבול האמורי רצועה יוצאה מגבול מואב והיא של אמוריים ונכנסת לגבול מואב עד ארנון שהוא גבול מואב ושם חנו ישראל ולא באו לגבול מואב כמש"ה יפתח וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה ומשה רמזה כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער מה אלו לא נתנום לעבור בתוך

ארצם

ונטלו מאובות ושרו במגזת עבראי במדברא דעל אפי מואב ממדנח שמשא׃ ורחלו מן אובות ונזלו פי כלאבע אלעבראניין פי אלבריה אלתי עלי גהאת מואב מן מטלע אלשמס׃ מתמן נטלו ושרו בנחלא דזרד׃ ורחלו מן תם ונזלו פי ואדי זרד׃

ויסעו מאבת ויחנו בעיי העברים במדבר אשר על פני מואב ממזרח השמש׃ משם נסעו ויחנו בנחל זרד׃ משם נסעו ויחנו מעבר ארנון אשר במדבר היצא מגבל האמרי כי ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמרי׃ על כן יאמר בספר מלחמת יהוה את והב בסופה ואת הנחלים ארנון׃ ואשד הנחלים אשר נטה

מתמן נטלו ושרו מעברא דארנון דבמדברא דנפיק מתחום אמוראה ארי ארנון תחום מואב בין מואב ובין אמוראה׃ ורחלו מן תם ונזלו פי גאנב ארנון אלדי פי אלבריה אלכארג מן תכם אלאמוריין לאן ארנון הו אלחד בין מואב ובין אלאמוריין׃ על כן יתאמר בספרא קרבין עבד יי על ימא דסוף וגבורן על נחלי ארנון׃ לדלך יקאל פי כתאב חרוב אללה מן אלדראיר אלבלאס ומן אודיה ארנון׃ ושפוך נחליא דמדברין לקביל לחית ומסתמיך לתחום מואב׃

רש״י

ארנם לא הקיפום סביב את מואב כו׳׃ על כן על חני׳ זו ונסים שנעשו בה׃ יאמר בספר מלחמות ה׳ כשמספרים נסים שנעשו לאבותינו יספרו׃ את והב כמו את יהב כמו שיאמר מן יעד ועד כך יאמר מן והב יהב והוי״ו יסוד בו כלו׳ את אשר יהב להם הרבה נסים בים סוף׃ ואת הנחלים ארנון כשם שמספרים בנסי ים סוף כך יש לספר בנסי נחלי ארנון שאף כאן נעשו נסים גדולים׃ ומה הן הנסים ואשד הנחלים ארנון תרגום של שפך אשד שפך הנחלים שנשפך שם דם אמוריים שהיו נחבאים שם לפי שהיו ההרים גבוהים והנחל עמוק וקצר וההרים סמוכין זה לזה אדם עומד על ההר מזה ומדבר עם חבירו בהר מזה והדרך עובר בתוך הנחל אמרו אמוריים כשיכנסו ישראל לארץ לתוך הנחל לעבור נצא מן המערות בהרים שלמעלה מהם ונהרגם בחצים ואבני בליסטראות והיו אותן הנקעים בהר של צד מואב ובהר של צד אמוריים היו כנגד אותם הנקעים כמין קרנות ושדים בולטין לחוץ כיון שבאו ישראל לעבור נזדעזע ההר של א״י כשפחה היוצאת לקבל פני גבירתה ונתקרב לצד הר של מואב ונכנסו אותן השדים לתוך אותן נקעים והרגום וזהו אשר נטה לשבת ער שההר נטה ממקומו ונתקרב לצד הר של מואב ונדבק בו וזהו ונשען לגבול מואב׃ ומשם בארה משם בא האשד אל הבאר כיצד אמר הקב״ה מי מודיע לבני הנסים הללו המשל אומר נתת פת לתינוק הודע

ומצב לאודיה אלדי מילה אלי עמארה' ער ומסנדה אלי תכם מואב" ומתמן אתיהיבת להון בירא' היא בירא דאמר יי' למשה' כנוש ית עמא' ואתין להון מיא" ומן תם אלי אלביר הי אלביר אלדי קאל אללה למוסי אגמע אלקום חתי אעטיהם מא"

לשבת ער ונשען לגבול מואב׃ ומשם בארה הוא הבאר אשר אמר יהוה למשה אסף את העם ואתנה להם מים׃ אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה׃ באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחקק במשענתם וממדבר מתנה׃ וממתנה נחליאל ומנחליאל במות׃ ומבמות הגיא

בכין שבח ישראל' ית תושבחתא הדא' סקי בירא שבחו לה" חינייד סבח אסראיל הדה אלתסביח ואקלו אצעדי יא ביר תגאובו להא"

בירא דחפרוה רברביא' כרוהא רישי עמא' ספריא בחוטריהון' ומ מדברא אתיהיבת להון" ביר חפרהא אלריסא וכראהא נבל אלקום ראסמוהא בעציהם תסרחלו מן תלך אלברייה אלא דאת אלעטא"

ומדאתיהבת להון נחתא עמהון לנחליא' ומנחליא סלקא עמהון לרמתא" ומן דאת אלעטא אלי אלואדי ומן דלך אלואדי אלי דאת אלבנאיס"

רש״י ז״ל

לאמו' לאחר שעברו ישר' חזרו ההרים למקומן והבאר ירדה לתוך הנחל והעלת משם דם ההרוגים וזרועות ואיברים ומוליכתן סביב המחנה וישראל ראו ואמרו שירה "עלי באר מתוך הנחל והעלי מה שאת מעלה' ומנ״ין שהבאר הודיעה להם שנ' ומשם בארה וכי משם היתה והלא מתחלת מ׳ שנה היתה עמהם אלא שירדה לפרסם את הנסים וכן אז ישיר ישר׳ את השירה הזאת׳ השירה הזאת נאמרה בסוף מ׳ והבאר ניתנה להם מתחלת מ׳ ומה ראה ליכתב כאן אלא הענין הזה כרוך שמעלה הימנו' זאת היא הבאר אשר חפרוה שרים משה ואהרן "במשענותם במטה" וממדבר נתנה להם" וממתנה נחליאל כתרגו' "ומבמות הגיא אשר בשדה מואב' כי שם מת משה שהיה בטלה הבאר' ד״א כרוה נדיבי העם כל נשי' ונשיא כשהין חונים ונוטל מקלו ומושך אצל דגלו ומחנהו ומי הבאר נמשכין דרך אותו סימן ובאין לפני חנ״ית כל שבט ושבט" במחקק ע״פ משה שנקרא מחוקק שנ' כי שם חלקת מחוקק ספון' ולמה לא נזכר משה בשירה לפי שלקה ע״י הבאר' וכיון שלא נזכר שמו של משה לא נזכר שמו של הקב״ה׳ משל למלך שהיו מזמנין אותו לסעודה׳ אמר אם אוהבי שם אני שם' ואם לאו איני הולך "ראש הפסגה כתרגו' "רישי רמתא" פסגה ל׳ גובה וכן פסגו ארמנותיה הגביהו ארמנותיה" ונשקפה אותה הפסגה על פני מקום ששמו ישימון והוא ל׳ מדבר שהוא שמם' ד״א ונשקפה הבאר

ומרמתא לחליא דבחקלי מואב ריש רמתא ומסתכיא על אפי בית ישימון ׃ ומן תס
גי' ווהר אן ברי פי בלר מואב ענד ראס גבלעה מטלעה עלי' וגה שמאוא ׃ ושלח
ישראל אזגדין לות סיחון מלכא דאמוראה למימר ׃ תס בעת ל אס ברקל לא סיחון מלך
לאמוריין קאילין ׃ אעבר
בארעך לא נסטי בחקל ובכרם
לא נשתי מי גוב באורח מלכא
ניזיל עד דנעבר תחומך ׃ נריר
אן נגוז פי בלדך ולי קאל נמי ל
גי' לציעה ולי' כרם ולא נשרב מא
בהריג בל פי טריק לגאדה נסיר
גי' אן נגוז תכומך ׃ ולא שבק
סיחון ית ישראל למעבר בתחומיה
וכנש סיחון ית כל עמיה ונפק
לקדמות ישראל למדברא ואתא
ליהץ ואגיח קרבא בישראל ׃ ולם ידע
סיחון בני אסר אן יגוזו פי תכומה
כגמע גמיע קומה וכרג תלקאהם
לא לברייה חתי ואפא יהץ כחארבהם ׃

אשר בשדה מואב ראש הפסגה
ונשקפה על פני הישימן ׃
וישלח ישראל
מלאכים אל סיחן מלך האמרי
לאמר ׃ אעברה בארצך לא נטה
בשדה ובכרם לא נשתה מי באר
בדרך המלך נלך עד אשר נעבר
גבלך ׃ ולא נתן סיחן את ישראל
עבר בגבלו ויאסף סיחן את כל עמו
ויצא לקראת ישראל המדברה
ויבא יהצה וילחם בישראל ׃

רש״י ומתי

על פני הישימון שנגנזה בימה של
טבריה והעומד על הישימון מביט ורואה כמין כברה בים והיא הבאר כך דרשו רז״ל ׃ וישלח יש׳
מלאכים ובמקום אחר תולה השליחות במשה שנ׳ ואשלח מלאכים ממדבר קדמות וכן וישלח
משה מלאכים מקדש אל מלך אדום ובפתח הוא או׳ וישלח יש׳ מלאכים אל מלך אדום וגו׳ הכתובי׳ הללו
צריכין זה לזה וזה פותח שמשה הוא ישר׳ וישר׳ הם משה לו׳ לך שנשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא
הוא הכל ׃ אעברה בארצך אע״פ שלא נצטוו לפתוח להם בשלום בקשו שלום ׃ ולא נתן סיחון לפי שכל
מלכי כנען היו מעלין לו את המס שהיה שומרם שלא יעברו עליהם גייסות כיון שאמרו ישר׳ נעברה
בארצך א״ל כל עצמי איני יושב כאן אלא לשומרם מפניכם ואתם אומרים כך ׃ ויצא לקראת ישר׳
אלו היתה חשבון מלאה יתושין אין כל בריה יכולה לכבשה ואלו היה סיחון בכפר חלש אין כל אדם
יכול לכבשו וכ״ש שהיה בחשבון אמר הקב״ה מה אני מטריח בני על זאת לצור על כל עיר ועיר
נתן בלב כל אנשי המלחמה לצאת מן העיירות ונתקבצו כולם למקום א׳ ושם נפלו ומשם הלכו
יש׳ אל הערים ואין עומד לנגדם כי אין שם אלא נשים וטף ׃ כי עז ומהו חזקו התראתו של הקב״ה שאמר

ומחהי ישראל לפתגם דחרב וירית ית ארעיה מארנונא עד יובקא עד בני עמון ארי תקיף תחומא דבני עמון׳ כקתלוה בחד לפיה והחזו כלדה מן ארנון עד יבק עד בני עמון חד כאן תכמהם בדידאן עליה״ ונסיב ישראל ית כל קרויא האלין ויתיב ישראל

ויכהו ישראל לפי חרב ויירש את ארצו מארנן עד יבק עד בני עמון כי עז גבול בני עמון׃ ויקח ישראל את כל הערים האלה וישב ישראל בכל ערי האמרי בחשבון ובכל בנתיה׃ כי חשבון עיר סיחן מלך האמרי הוא והוא נלחם במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו עד ארנן׃ על כן יאמרו המשלים באו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון׃ כי אש יצאה מחשבון להבה מקרית סיחן אכלה ער מואב בעלי במות ארנן׃

בכל קרוי אמוראה בחשבון ז
ובכל כפרנהא״ כאכלדו גמיע
הדה לקרא וסכנו פי גמיע קרא
לאמוריין פי חשבון ורסאתיקהא״
ארי חשבון קרתא דסיחון מלכא אמוראה היא והוא אגיח קרבא במלכא דמואב קדמאה ונסיב ית כל ארעיה מניה עד ארנון״ ודלך אן חשבון הי מדינה
סיחון מלך לאמוריין והו כאן ז
חארב מלך מואב לאול כאכד
גמיע בלדה מן ידה לי ארנון״
על כן יימרון מתליא עולו לחשבון תתבני ותשתכלל קרתא דסיחון״ לדלך יקולון למתלין
אדכלו לא חשבון חתי תבנא ותהייא
קריה סיחון״ ארי קדום תקיף כאישא נפק מחשבון עבדי קרבא כשלהביתא מקרתא דסיחון קטילו עמא דשרו כלחיית מואב כומרייא דפלחין בית דחלת רמתא דארנון״ לאן נאר כראת מן חשבון ולהיב מן קרית
סיחון כאכלת ער מואב ואצחאב בייע ארנון״

רש״י

להם לא תצורם ולא תתגרבם״ בנותיה כפרים הסמוכין לה״ והוא נלחם למה הוצרך ליכתב לפי שנא׳ לא תצר את מואב וחשבון משל מואב היתה כתב לנו שסיחן לקחה מהם על ידו טהרה לישראל״ מידו מרשותו״ על כן על אותה מלחמה שנלחם סיחון במואב״
יאמרו המושלים בלעם שנ׳ בו וישא משלו״ המושלים בלעם ובעור והם אמרו בואו חשבון שלא היה סיחון יכול לכבשה והלך ושכר את בלעם לקללו״ ונה״ש לו בלק כי ידעתי את אשר תברך מבורך וגו׳״ תבנה ותכונן חשבון בשם סיחון להיות עיר״ כי אש יצאה מחשבון משכבשה סיחון״ אכלה ער

וי לכון מואבאי אבדתון עמא דפלחין לכמוש מסר בנוהי צירין ובנתיה בשביא למלכא אמוראה סיחון ״ כוי לך יא מואב כיף כדת יא עבאדה׳ ... כמוש לקד געל בניה אסרא ובנאתה סביא לסיחון מלך אלאמוריין ״ ומלכות מלכו מחשבון עדא שלטן מדיבון וצדיאו עד נפח דסמיך עד מידבא ״ וזל קימאהם מן חשבון אלא דיבון ותוחש אלי נופח אלדי ענד מידבא ״ ויתיב ישראל בארע אמוראה ״ ולמא אקאם אל אסראל פי בלד אלאמוריין ״ ושלח משה לאללא ית יעזר וכבשו כפרנהא ותריך ית אמוראה דתמן ״ ובעת מוסי קום יגוסון יעזר פפתחו קראהא וטרדו אלאמוריין אלדי פיהא ״ ואתפניאו וסליקו לאורח מתנן ונפק עוג מלכא דמתנן לקדמותהון הוא וכל עמיה לאגחא קרבא לאדרעי ״ תם ולו וצעדו טריק אלבתניה פכרג עוג מלך אלבתניה תלקאהם הו וגמיע קומה לגלחרב אלי אדראעאת ״ ואמר יי למשה לא תדחל מניה ארי בידך מסרית יתיה וית כל עמיה וית ארעיה ותעביד ליה כמא דעבדתא לסיחון מלכא דאמוראה דיתיב בחשבון ״ וקאל אללה למוסי לא תכאפה פאני דפעתה מסלמה פי ידך וגמיע קומה ובלדה פאצנע בה כמא צנעת בסיחון מלך אלאמוריין אלמקים פי חשבון ״

אוי לך מואב אבדת עם כמוש נתן בניו פליטים ובנתיו בשבית למלך אמרי סיחון׃ ונירם אבד חשבון עד דיבן ונשים עד נפח אשר עד מידבא׃ וישב ישראל בארץ האמרי׃ וישלח משה לרגל את יעזר וילכדו בנתיה ויירש את האמרי אשר שם׃ ויפנו ויעלו דרך הבשן ויצא עוג מלך הבשן לקראתם הוא וכל עמו למלחמה אדרעי׃ ויאמר יהוה אל משה אל תירא אתו כי בידך נתתי אתו ואת כל עמו ואת ארצו ועשית לו כאשר עשית לסיחון מלך האמרי אשר יושב בחשבון׃

כשי״זל

מואב ״שם אותה המדינה קרוי ער כל עברי ולח״ת כל ארמי ״ער מואב ער של מואב ״אוי לך מואב ״שקיללו את מואב שימסרו בידו ״ כמוש שם אלהי מואב ״ נתן הנותן את בנו של מואב ״פליטים נסים ופליטים מחרב ואת בנותיו בשבית ״ונירם מלכות שלהם ״אבד חשבון עד דיבון מלכות ועול שהיה למואב בחשבון אבד משם וכן עד דיבון תרגו׳ שלטר עד כלו׳ סר עול מדיבון ״ ער ל׳ מלכות ועול וממשלת איש כמו למען היות ניר לדוד עבדי ״ונשים שין דגושה ל׳ שממה כך יאמרו המושלים נשים אותה ונשי׳ עד נופח השימומים עד נופח ״ וישלח מש׳ לרגל את יעזר וילכדו המרגלים לכדוה אמרו לא נעשה כראשונים ״בטוחים אנו בכח תפלתו של משה להלחם ״אל תירא אותו שהיה משה ירא להלחם

ומחו יתיה וית בנוהי וית כל עמיה עד דלא אשתאר ליה משיזיב ויריתו ית ארעיה״ פקתלוה ובניו וגמיע קומה חתי לם יבק לה שריא וחאזו כלדה״ ונטלו בני ישראל ושרו במישריא דמואב מעברא לירדנא דיריחו״ ת״ס דחלו בני אסר ונזלו ני ביראת מואב שתי עלי ארדן ירירא״

ויכו אתו ואת בניו ואת כל עמו עד בלתי השאיר לו שריד ויירשו את ארצו׃ ויסעו בני ישראל ויחנו בערבות מואב מעבר לירדן ירחו׃ כ״ג פסוקים קי״ו עזי גדד וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי׃ ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא ויקץ מואב מפני בני ישראל׃ ויאמר מואב אל זקני מדין עתה ילחכו הקהל את כל סביבתינו כלחך השור את ירק השדה ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההוא׃	וחזא בלק בר צפור ית כל דעבד ישראל לאמוראה״ ולמה ראה בלק׳ צפור גמיע מא צנעה לאמר באמוריין״ ודחיל מואבאה׳ מן קדם עמא לחדא ארי סגי הוא׳ ועקת למואבאי מן קדם בני ישראל״ פחדר למואבין מן קבל לקום גדא אדרם כתירין ונגרן מנהם״ ואמר מואבאה לסבי מדין׳ כען ישיצון קהלא ית כל סחרננא׳ כמא דמלחיך תורא ית ירוקא דחקלא׳ ובלק בר צפור׳ מלכא למואב בעדנא ההוא״ כקל לשיוך מדין לאן קילחק הדרה לגוך כל לנאם חנשינה כמא ילחם לתור כצר לצחרא וכאן בלק אבן צפור מלכהם מדלך לוקת״ רש״י ז״ל שמא תעמוד לו זכותו של אברהם שנאמר ויבא הפליט והוא עוג שפלט מן הרפאים

שהכו כדר לעומר ואחרים בעשתרות קרנים שנ׳ כי רק עוג מלך הבשן נש׳ מי׳ הרפאי׳״ ויכו אותו משה הרגו כדאי׳ בברכות בהרואה עקר טורא בר תלתא פרסי וכו׳״

בל״ר

וירא בלק בן צפור את כל אש׳ עש׳ יש׳ לאמורי אמר אלו שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם עמדו עליהם והרגום אנו עאכו״ל״ ויגר מואב ל׳ מורא כמו גורו לכם״ ויקץ מואב קצו בחייהם״ אל זקני מדין והלא מעולם היו שונאים זה את זה שנ׳ המכה את מדין בשדה מואב שבאו מדין על מואב למלחמה אלא מיראתן של ישראל עשו שלום ביניהם׳ ומה ראו מואב ליטול עצה ממדין כיון שראו שהיו ישראל נוצחים שלא כמנהג העולם אמרו מנהיגם של אלו במדין נתגדל נשאל מהם מה מדתו׳ אמרו להם זקני מדין אין כחו אלא בפיו אמרו אף אנו נבוא עליהם

באדם

בלק

ושלח אזגדין לות בלעם בר בעור לפתור ארם דעל פרת ארע בני עמיה למקרי ליה למימר
הא עמא נפק ממצ׳ הא חפא ית עין שמשא דארעא והוא שרי מלקבלי" פבעת רסל
אלי בלעם ן׳ בעור אלי פאתורא אלדי עלי שפאת בלד קומה לידעוה ויקל לה הודא קום
כרג מן מצר קד גטא צאהר אלארץ
והו גלס מקאבלי" וכען ה
איתא כען לוט לי ית עמא הדין
ארי תקיף הוא מני מאים איכול
לאגחא ביה קרב ואתרכניה מן
ארעא ארי ידענא ית דתבריך
מברך ודתלוט ליט" ואלאן תעאל
שתם לי הד׳ אלקום מעצם מני לעלי
אקתל מן אלארצה ואטרדה
ען אלבלד לאני אעלם אן מן
תבארכה מבארך ומן תלענה
ילען" ואזלו סבי מואב וסבי
מדין וקסמיא בידיהון ואתו לות
בלעם ומלילו עמיה פתגמי ז
בלק" פמצו שיוך מואב ושיוך מדין
פכלאת מעהם חתי וצלו בלעם
ואכברוה בכלאם בלק" ואמר
להון ביתו הכא בליליא ואתיב
יתכון פתגמא כמא דימליל יי׳
עמי׳ ואוריבו רברבי מואב עם בלעם"

וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור
פתורה אשר על הנהר ארץ בני עמו
לקרא לו לאמר הנה עם יצא ה
ממצרים הנה כסה את עין הארץ
והוא ישב ממלי׃ ועתה לכה נא
ארה לי את העם הזה כי עצום הוא
ממני אולי אוכל נכה בו ואגרשנו
מן הארץ כי ידעתי את אשר
תברך מברך ואשר תאר יואר׃
וילכו זקני מואב וזקני מדין וקסמים
בידם ויבאו אל בלעם וידברו
אליו דברי בלק׃ ויאמר אליהם
לינו פה הלילה והשבתי אתכם

רש״י ז״ל

כאדם שכוחו בפיו׳ כלחוך השור כל מה שהשור מלחך אין בו ברכה "בעת ההיא לא היה ראוי
למלכות ומנסיכי מדין היה׳ וכיון שמת סיחון מינוהו עליהם לצורך שעה" פתורה כשלחני הזה שהכל
מריצין לו מעות כך היה בלעם כל המלכים מריצין לו אגרותיהם ולפי פשוטו כך שם המקום "ארץ
בני עמו של בלק משם היה וזה היה מתנבא ואו׳ לו עתיד אתה למלוך ׳ואת מפני מה השרה
הקב״ה שכינתו על גוי רשע כדי שלא יהא פתחון פה לאומות שיאמרו אלו היו לנו נביאים חזרנו
למוטב העמיד להם נביאים והם פרצו גדר העולם שבתחלה היו גדורים בעריות וזה נתן להם
עצה להפקיר עצמן לזנות" לקרא לו הקריאה שלו היתה ולהנאתו שהיה פוסק לו ממון ה
הרבה "עם יצא ממצ׳ ואת מה מזיקך׳ הנה כסה את עין הארץ סיחון ועוג שהיו שומרי׳ אותנו

עמדו

קל להם ביתו ההנא ללילה אחד עליכם גואבא כמא יקול אללה לי פאקאם רויסא מואב ענד בלעם׃ ואתא מימר מן קדם יי לבלעם ואמר מן גובריא האלין דעמך׃ פאתאה אמר אללה בלעם כקול לה מן הולאי אלקום אלדי ענדך׃ ואמר בלעם קדם יי בלק בר צפור מלכא דמואב שלח לותי׃ קאל אן בלק בן צפור מלך מואב בעת בהם אליה׃ הא עמא דנפק ממצ׳ וחפא ית עין שמשא דארעא כען איתא לוט לי יתיה מאים איכול לאגחא ביה קרב ואתרכניה׃ יקול אן אלקום אלדי כרג מן מצר קד גטא ט׳אהר אלארץ ואלאן תעאל קבה לי לעלי אקתטע אן אחארבה ואטרדה׃ ואמר יי לבלעם לא תיזיל עמהון לא תלוט ית עמא ארי בריך הוא׃ קאל לה לא תמץ מעהם ולא תלען אלקום פאנה מבארך׃ וקם בלעם בצפרא ואמר לרברבי בלק איזילו לארעכון ארי לית רעוא קדם יי למשבקי למיזל עמכון׃ פקאם בלעם בגדאה וקאל לרויסא בלק אמצו אלי בלדכם לאן אללה מנעני אן אמצי מעכם׃

דבר כאשר ידבר יהוה אלי וישבו שרי מואב עם בלעם׃ ויבא אלהים אל בלעם ויאמר מי האנשים האלה עמך׃ ויאמר בלעם אל האלהים בלק בן צפר מלך מואב שלח אלי׃ הנה העם היצא ממצרים ויכס את עין הארץ עתה לכה קבה לי אתו אולי אוכל להלחם בו וגרשתיו׃ ויאמר אלהים אל בלעם לא תלך עמהם לא תאר את העם כי ברוך הוא׃ ויקם בלעם בבקר ויאמר אל שרי בלק לכו אל ארצכם כי מאן יהוה לתתי להלך עמכם׃

רש״י

ויקמו

עמדו עליהם והרגום׃ והוא יושב ממולי חסר כת׳ קרובים הם להכריתני כמו כי אמילם׃ נכה בו אני ועמי נכה בהם׃ ד״א ל׳ משנה והוא מנכה לו מן הדמים לחסר מהם מעט׃ כי ידעתי את אשר תברך וגו׳ ע״י מלחמת סיחון שעזרתו להכות את מואב׃ וקסמים בידם כל מיני קסמים שלא יאמר אין כלי תשמישי עמי׃ ד״א קסם זה נטלו בידם זקני מדין אמרו אם יבא עמנו בפעם הזאת יש בו ממש׳ ואם ידחנו אין בו תועלת׃ לפיכך כשאמר להם לינו פה הלילה אמרו אין בו תקוה הניחוהו והלכו להם שנ׳ וישבו שרי מואב עם בלעם׃ אבל זקני מדין הלכו להם׃ לינו פה הלילה אין רוה״ק שורה עליו אלא בלילה וכן לכל נביאי אוה״ע וכו׳ שנ׳ ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה כאדם שהולך אצל פילגשו בהחבא׃ כאשר ידבר ה׳ אלי אם ימליכני ללכת עם בני אדם

כמותכם

וקמו רברבי מואב ואתו לות בלק ואמרו סריב בלעם למיתי עמנא׃ פגאס ריקא מואב וגאוו אלי בלק וקאלו קד אבא בלעם אן יגי מעגא׃ ואוסיף עוד בלק שלח רברבין סגיאין ויקירין מאלין׃ פעאוד בלק איצא בעת כבירא אעצם ואגל מן אולאיך׃ ואתו לות בלעם ואמרו ליה כדנן אמר בלק בר צפור לא כען תתמנע מלמיתי לותי׃ פגאוו אלי בלעם וקאלו לה כדא קאל בלק בן צפור לא תמתנע מן אלמציר אלי׃ ארי יקרא איקרינך לחדא וכל דתימר לי אעביד ואיתא כען לוט לי ית עמא הדין׃ פאני סאכרמך גדא וכל מא תקול לי אצנעה ותעאל אלען לי הולאי אלקום׃ ואתיב בלעם ואמר לעבדי בלק אם יתין לי בלק מלי ביתיה כסף ודהב לית לי רשו למעבר על גזירת מימרא דיי אלהי למעבד זעירתא או רבתא׃ פאגאב בלעם וקאל לעבידי בלק יהב להם לו יעטני בלק מל ביתה פצה או דהב לא אסתטיע אן אתגאוז אמר אללה רבי לאעמל צגירה או כבירה׃

וַיָּקוּמוּ שָׂרֵי מוֹאָב וַיָּבֹאוּ אֶל בָּלָק וַיֹּאמְרוּ מֵאֵן בִּלְעָם הֲלֹךְ עִמָּנוּ׃ וַיֹּסֶף עוֹד בָּלָק שְׁלֹחַ שָׂרִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים מֵאֵלֶּה׃ וַיָּבֹאוּ אֶל בִּלְעָם וַיֹּאמְרוּ לוֹ כֹּה אָמַר בָּלָק בֶּן צִפּוֹר אַל נָא תִמָּנַע מֵהֲלֹךְ אֵלָי׃ כִּי כַבֵּד אֲכַבֶּדְךָ מְאֹד וְכֹל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלַי אֶעֱשֶׂה וּלְכָה נָּא קָבָה לִּי אֵת הָעָם הַזֶּה׃ וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל עַבְדֵי בָלָק אִם יִתֶּן לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת פִּי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת קְטַנָּה אוֹ גְדוֹלָה׃

רש״י

כמותכם אלא עם שרים גדולים׃ ויעבו לעכבה׃ מי האנשים האלה עמך׃ להטעותו בא׳ אמר פעמים שאין הכל גלוי לפניו אין דעתו שוה עליו אף אני אראה עת שאוכל לקלל ולא יבין׃ בלק בן צפור׃ אעפ״י שאיני חשוב בעיניך חשוב אני בעיני המלכים׃ קבה לי׃ זו קשה מאורה שהוא נוקב ומפרש׃ וגרשתיו מן העולם ובלק לא אמר אלא ואגרשנו מן הארץ איני מבקש אלא להסיעם מעלי ובלעם היה שונאם יותר מבלק׃ לא תלך עמהם׃ א״ל אם כן אקללם במקומי א״ל לא תאור את העם א״ל אם כן אברכם א״ל אינם צריכים לברכתך כי ברוך הוא משל אומרים לצרעה לא מדובשיך ולא מעוקציך׃ להלוך עמכם׃ אלא עם שרים גדולים מכם למדנו שרוחו גבוהה עלין ולא רצה לגלות שהוא ברשותו של מקום אלא בלשון גסות לפיכך ויוסף עוד בלק׃ כי כבד אכבדך מאד׃ יותר ממה שהיית נוטל לשעבר אני נותן לך׃ מלא ביתו כסף וזהב׃ למדנו שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים אמר ראוי ליתן לי כל כסף וזהב שלו שהרי צריך לשכור חילות רבות ספק נוצח ספק אינו

בלק

וכען אוריכו כען הכא אף אתון בליליא ואדע מה יוסף יי' למללא עמי ״ ולאן אקימו אנתם איצא ההנא אללילה חתי אנצר מא יעאוד אללה אן יכאטבני בה ״ ואתא מימר מן קדם יי' לות בלעם בליליא ואמר ליה אם למקרי לך אתו גבריא קום איזיל עמהון וברם ית פתגמא דאמליל עמך יתיה תעביד ״ פואפא אמר אללה בלעם לילא וקאל לה אן כאן הולאי אקום גאוא לידעוך פקם אמץ מעהם לכן אלאמר אלדי אקולה לך אצנעה פקט ״ וקם בלעם בצפרא וזריז ית אתניה ואזל עם רברבי מואב ״ פקאם בלעם בגדאה וחדג אתאנה ומצא מע רויסא מואב ״ ותקיף רוגזא דיי' ארי אזיל הוא ואתעתד מלאכא דיי' באורחא לסטן ליה והוא רכיב על אתניה ותרין עולימוהי עמיה ״ תם אשתד גצב אללה למציה טאעתא פוקף מלך אללה פי אלטריק ליחידה ען דלך והו ראכב עלי אתאנה ומעה גלאמיה ״

ועתה שבו נא בזה גם אתם הלילה ואדעה מה יסף יהוה דבר עמי׃ ויבא אלהים אל בלעם לילה ויאמר לו אם לקרא לך באו האנשים קום לך אתם ואך את הדבר אשר אדבר אליך אתו תעשה׃ ויקם בלעם בבקר ויחבש את אתנו וילך עם שרי מואב׃ ויחר אף אלהים כי הולך הוא ויתיצב מלאך יהוה בדרך לשטן לו והוא רכב על אתנו ושני נעריו עמו׃ ותרא האתון

וחזת

רש״י ז״ל

נוצח ואני ודאי נוצח ״ לא אוכל לעבור על כרחו גילה שהוא ברשות אחרים ונתנבא כאן שאינו יכול לבטל הברכות שנתברכו האבות מפי השכינה ״ גם אתם פיו הכשילו גם אתם סופכם לילך בפחי נפש כראשונים ״ מה יוסף לא ישנה דבריו מברכה לקללה הלואי שלא יוסיף לברך כאן נתנבא שעתיד להוסיף להם ברכה על ידו ״ אם לקרוא לך אם הקריאה שלך וסבור אתה ליטול עליה שכר קום לך אתם׃ ואך על כרחך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה ואעפ״כ וילך בלעם אמר שמא אפתנו ויתרצה ״ ויחבוש את אתונו מכאן ששנאה מקלקלת את השורה שחבש הוא בעצמו אמר הקב״ה רשע כבר קדמך אברהם אביהם שנ' וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו ״ עם שרי מואב לבו כלבם שוה ״ כי הולך הוא ראה שהדבר רע בעיני המקום ונתאוה לילך ״ לשטן לו מלאך של רחמים היה והיה רוצה למנעו מלחטוא שלא יחטא ויאבד ״ ושני נעריו עמו מכאן לאדם חשוב היוצא לדרך יוליך עמו שני אנשים לשמשו וחוזרין ומשמשין זה את זה ״ ותרא האתון והוא לא ראה שנתן הקב״ה רשות לבהמה לראות יותר מן האדם שמתוך שיש בו דעת תיטרף דעתו כשיראה מזיקין ״

וחזת אתנא ית מלאכא דיי מעתד באורחא וחרביה שליפא בידיה וסטת אתנא מן אורחא ואזלת בחקלא ומחא בלעם ית אתנא לאסטיותה לאורחא. פלמא ראת אלאתאן מלך אללה קאימא פי אלטריק וסיפה מסלול בידה מאלת ען אלטריק וסארת פי אלציעה פצרבהא בלעם לירדהא אלא אלטריק.

את מלאך יהוה נצב בדרך וחרבו שלופה בידו ותט האתון מן הדרך ותלך בשדה ויך בלעם את האתון להטתה הדרך: ויעמד מלאך יהוה במשעול הכרמים גדר מזה וגדר מזה: ותרא האתון את מלאך יהוה ותלחץ אל הקיר ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר ויסף להכתה: ויוסף מלאך יהוה עבור ויעמד במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאול: ותרא האתון את מלאך יהוה ותרבץ תחת בלעם ויחר אף בלעם ויך את האתון במקל:

וקם מלאכא דיי בשביל כרמיא אתרא דגדירא מכא וגדירא מכא. ת"ם וקף מלך אללה פי זקאק אלכרום והנאך גדאר ימנה ויסרה.
וחזת אתנא ית מלאכא דיי ואדחיקת עם כותלא ודחקת ית רגלא דבלעם לכותלא ואוסיף למחהא. פלמא ראתה אזדחמת מע אלחאיט וצגטת רגל בלעם אליה פעאד פי צרבהא.
ואוסיף מלאכא דיי עבר וקם באתר עק דלית אורח למסטי לימינא ולסמלא. ת"ס ועאוד מלך אללה מגאזא ווקף פי מוצע מציק מא פיה טריק אן ימיל ענה ימנה ולא יסרה.
וחזת אתנא ית מלאכא דיי ורבעת תחות בלעם ותקיף רוגזא דבלעם ומחא ית אתנא בחוטרא. פלמא ראתה רבצת תחתה פאשתד גצבה פצרבהא באלעצי.

רש"י ז"ל

מזיין. וחרבו שלופה בידו. אמר רשע זה הניח כלי אומנותו שכלי זיינן של אוה"ע בחרב והוא בא עליהם בפיו שהוא אומנות שלהם אף אני אתפוש את שלו ואבוא עליו באומנותו וכן סופו ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב. במשעול. כתרגומו בשביל. וכן אם יספוק עפר שומרון לשעלים עפר הנדבק בכפות הרגלים בהלוכן וכן מי מדד בשעלו מים ברגליו ובהלוכו. גדר מזה וגדר מזה. סתם גדר של אבנים הוא. ותלחץ היא עצמה. ותלחץ את אחרים את רגל בלעם. ויוסף מלאך ה' עבור. לעבור עוד לפניו להלן לצד שעומד לפניו במקום אחר כמו והוא עבר לפניהם. ומ"א יש בתנחומא מה ראה לעמוד

ופתח יי ית פומא דאתנא ואמרת לבלעם מה עבדית לך ארי מחיתני דנן תלת זמנין" פפתח אללה פאהא פקאלת לבלעם מא צנעת בך חתי צרבתני הדה אלמרה אלג'"
ואמר בלעם לאתנא ארי חייכת בי לו מן אית חרבא בידי ארי כען קטלתיך"
קאל לאתאנה אד תמרדת בי ולו כאן פי ידי סיף לקתלתך" ואמרת אתנא לבלעם הלא אנא אתנך דרכיבת עלי מדאיתך עד יומא הדין המילף אליפנא למעבד לך כדין ואמר לא" קאלת ליס אנא אתאנך אלדי רכבת עליה מנד כנת אלי הדא אליום הל עודתך אן אצנע בך כדא קאל לא" וגלא יי ית עיני בלעם וחזא ית מלאכא דיי מעתד באורחא וחרביה שליפא בידיה וכרע וסגיד לאפוהי" תם כשף אללה ען בצר בלעם פראא מלך אללה ואקפא פי אלטריק וסיפה מסלול פי ידה פכר בין ידיה סאגדא" ואמר ליה מלאכא דיי על מא מחיתא ית אתנך דנן תלת זמנין הא אנא נפקית לשטן ארי גלי קדמי דאת

ויפתח יהוה את פי האתון ותאמר לבלעם מה עשיתי לך כי הכיתני זה שלש רגלים ויאמר בלעם לאתון כי התעללת בי לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיך ותאמר האתון אל בלעם הלוא אנכי אתנך אשר רכבת עלי מעודך עד היום הזה ההסכן הסכנתי לעשות לך כה ויאמר לא ויגל יהוה את עיני בלעם וירא את מלאך יהוה נצב בדרך וחרבו שלפה בידו ויקד וישתחו לאפיו ויאמר אליו מלאך יהוה על מה

רש"י ז"ל

יעי

בג' מקומות טובים אבות הראהו" זה שלוש רגלים רמז לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש רגלים בשנה" התעללת כתרגו' לשון גנאי ובזיון" לו יש חרב בידי גנות גדולה היה לו דבר זה בעיני השרים זה הולך להרוג אומה שלימה בפיו ולאתון זו צריך לכלי זיין" ההסכן הסכנתי כתרגומו וכן הלא יסכן גבר ורבותי' דרשו מקרא זה בגמרא אמרו ליה מ"ט לא רכבת אסוסיא אמר להו ברטיבא שדאי ליה מיד אמרה לו הלא אנכי אתונך אשר רכבת עלי וכו' ולא עוד אלא שאתה עושה עמי מעשה אישות בלילה כתי' הכא ההסכן הסכנתי וכתי' התם ותהי למלך סוכנת מה כאן ענ"נ תשמיש אף כאן עניינו תשמיש וכו' כדאי' בברכות ובמס' ע"ז" כי ירט הדרך לנגדי רבותינו חכמי משנה דרשוהו

בלק

רעי למיזל באורחא לקבלי׳׳ ג"ל לה מלך שלה לם צרבת חתאכך הרה שמרה ש"ג ואנת
פרגת אן אחירך חר תוורטת שסריך חואי׳׳ וחזתני אתנא׳ וסטת מן קדמי׳ דנן תלת זמנין׳
שו-פין לא סטת מן קדמי׳ ארי כען אף יתך קטלית ויתה קיימית׳׳ אחי׳ ראתני פמגלת עבי

הכית את אתנך זה שלש רגלים
הנה אנכי יצאתי לשטן כי ירט הדרך
לנגדי: ותראני האתון ותט לפני זה
שלש רגלים אולי נטתה מפני כי
עתה גם אתכה הרגתי ואותה החייתי:
ויאמר בלעם אל מלאך יהוה חטאתי
כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי
בדרך ועתה אם רע בעיניך אשובה
לי: ויאמר מלאך יהוה אל בלעם
לך עם האנשים ואפס את הדבר
אשר אדבר אליך אתו תדבר וילך
בלעם עם שרי בלק: וישמע בלק
כי בא בלעם ויצא לקראתו אל עיר

הדה שמרה ש"ג ולו לם תמיל עלי
לקתלתך שחן ובקיתהא׳׳
ואמר בלעם׳ למלאכא דיי׳ חבית׳
ארי לא ידעית׳ את׳ מעתד לקדמותי
באורחא׳ וכען׳ אם באיש בעינך
אתוב לי׳׳ ג"ל לה קר אכטית ולם
אעלם אנך ואקף תלקאי פי שטריך
ולאן כאן קאר מצ׳׳ רגעת׳׳
ואמר מלאכא דיי לבלעם׳ איזיל
עם גבריא׳ וברם׳ ית פתגמא׳ ד
דאמליל עמך יתיה תמליל׳ ואזל
בלעם עם רברבי בלק׳׳ קאל
אמין מע שבוס ולקול שדי אקולה
לך קלה עבט כמצא מעהם׳׳
וסמע בלק ארי אתא בלעם׳
ונפק לקדמותיה לקרתא דמואב׳
דעל תחום ארנון׳ דבקצר תחומא׳׳

רש"י ז"ל

כלמא

כטרידין יראה ראתה נטתה בשביל
שהדרך לנגדי פלו׳ לקנאתי ולהקניטני
ולפי משמעו כי חרד הדרך לנגדי לשון
רטט כי ראיתי בעל הדרך שחרד ומיהר הדרך שהוא לכעסי ולהמרותי ומקרא קצר הוא כמו ותכל
דוד המלך לשון אחר ירט לשון רצון וכן ועל ידי רשעים ירטני מפי״ק ומנחם אותי על ידי רשעים שאינן שא ה
מקניטין׳׳ אולי נטתה כמו לולי פעמים שאולי משמש בל׳ לולי׳׳ גם אותכה הרגתי הרי זה מק׳ מקורע
והוא כמו גם הרגתי אותך כלו׳ לא העכבה בלבד קראתך על ידי כי גם ההריגה׳׳ ואותה החייתי׳ ועתה
מפני שדיברה והוכיחתך ולא יכולת לעמוד בתוכחתה כמו שכתוב ויאמר לא׳ הרגתיה שלא
יאמרו זו היא שסילקה את בלעם בתוכחתה ולא יכול להשיב שחס המקום על כבוד הבריות וכן
והרגת את האשה ואת הבהמה׳ וכן ואת הבהמה תהרוגו׳׳ כי לא ידעתי זה גנותו ועל כרחו
הודה הוא היה משתבח שיודע דעת עליון ופיו העיד לא ידעתי׳׳ אם רע בעיניך אשובה לי׳ להתריס
נגד המקום היא תשובה זו אל׳ בעצמו צווני ללכת ואתה מלאך מבטל את דבריו למוד הוא בכך

שאומר

כלמא שמע בלק במגי בלעם ברג תלבאזה של קריה מואב גדי עלא תכם ארנון ז
אתי מיטרבה׳׳ ואמר בלק לבלעם הלא משלח שלחית לותך למקרי לך למא לא
אתיתא לותי הבקושטא הויתא אמר׳ לית אנא יכיל ליקרותך׳׳ ול בלק לבלעם גם ז

מואב אשר על גבול ארנן אשר בקצה הגבול ׃ ויאמר בלק אל בלעם הלא שלח שלחתי אליך לקרא לך למה לא הלכת אלי האמנם לא אוכל כבדך ׃ ויאמר בלעם אל בלק הנה באתי אליך עתה היכל אוכל דבר מאומה הדבר אשר ישים אלהים בפי אתו אדבר ׃ וילך בלעם עם בלק ויבאו קרית חצות ׃ ויזבח בלק בקר וצאן וישלח לבלעם ולשרים אשר אתו ׃ ויהי בבקר ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם ׃

הרקלת גיך מרה קבל הדה לאדעגך
כלס לס תצג גיי אתיקול ליק אקדר
אן אכרמך׳׳ ואמר בלעם לבלק
הא אתיתי לותך כען המיכל יכילנא
למללא מדעם כתגמא דישוי יין
בפומי יתיה אמליל׳׳ גל ואן בדר
צרת גיך תראני אקתטיע אן אקול
ש״א לא מא יולקנטה גלה כקט׳׳
ואזל בלעם עם בלק ואתו
לקרית מחוזוהי׳׳ במדינא גמיעא
לא אן גאוא לי קריה חוצות׳׳
ונכס בלק תורין ועאן ושלח לבלעם
ולרבדביא דעמיה׳׳ ודבח בלק
בקרא וגנמא ובעת ברסך לאל
בלעם ולו לריסא לדין מעה׳׳
והוה בצפרא ודבר בלק ית
בלעם ואסקיה לרמת דחלתיה
וחזא מתמן קצת מן עמא׳׳ פלמ׳
כאן בלגדאה אכד בלק בלעם ואצעדה
לי בעץ ב״ע מעבודה פנצר מן תם בעץ לקום׳׳

רש״י

שאומר דבר ומלאך מחזירו אמר לא כרהם בת
כא את בנך ועל מלאך ביטלת דברי אף אני אם רע בעיניך צריך אני לשוב׳׳ לך עם האנשים
כי חלקך עמהם וסופך ליאבד מן העולם׳׳ לך עם האנשים בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין
אותו׳׳ ואפס על כרחך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה׳׳ עם שרי בלק שמח לקללם כמותם׳׳
וישמע בלק שלח שלוחים לבשרו׳׳ האומנם לא אוכל כבדך נתנבא שסופו לצאת מעמו
בקלון׳׳ אל עיר מואב אל מטרפולין שלו עיר החשובה שלו לומר ראה מה אלו מבקשים לעקור׳׳
קרית חוצות עיר מלאה שווקים אנשים ונשים וטף בחוצותיה לומר ראה ורחם שלא ייעקרו אלו׳׳
בקר וצאן דבר מועט׳׳ במות בעל כתרגומו לרמת דחלתיה שם ע״ז׳׳ אולי יקרה ה׳ לקראתי
אינו רגיל לדבר עמי ביום׳׳ וילך שפי כתרגומו יחידי ל׳ שופי ושקט שאין עמו אלא שתיקה׳׳ ויבר

לשון

ואמר בלעם לבלק בני לי הכא שבעא מדבחין ואתקין לי הכא שבעא תורין ושבעא דכרין״ כיקל לבלק אבן לי ההכא שבעה מזבח ואטך לי ההנא שבעה רחות ונ׳ כבאש״ ועבד בלק כמא דמליל בלעם ואסיק בלק ובלעם תור ודכר על כל מדבח״ פצנע כמא קל בלעם וקרב תורא וכבשא עלי׳ כל מזבח״

ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה שבעה מזבחת והכן לי בזה שבעה פרים ושבעה אילים׃ ויעש בלק כאשר דבר בלעם ויעל בלק ובלעם פר ואיל במזבח׃ ויאמר בלעם לבלק התיצב על עלתך ואלכה אולי יקרה יהוה לקראתי ודבר מה יראני והגדתי לך וילך שפי׃ ויקר אלהים אל בלעם ויאמר אליו את שבעת המזבחת ערכתי ואעל פר ואיל במזבח׃ וישם יהוה דבר בפי בלעם ויאמר שוב אל בלק וכה תדבר׃ וישב אליו והנה

ואמר בלעם לבלק אתעתד על עלתך ואהך מאים יערע מימר מן קדם יי לקדמותי ופתגמא דיחזינני ואחוי לך ואזל יחידי״ תס קל לה יף ענד זראבינך והנא אמשי נלטל אן ינאטינו אמר גלה ואי קול לקנטיה אפכרתך בה נמצא פי הדו״ וערע מימר מן קדם יי בבלעם״ ואמר קדמוהי ית שבעא מדבחין סדרית ואסיקית תור ודכר על כל מדבח״ פלמא ואפח אמר גלה בלעם קל יא רב אני קד נצרת ז׳ מזאבח וקרבת תורא וכבשא עלי׳ כל מזבח״ ושוי יי פתגמא בפומא דבלעם ואמר תוב לות בלק וכדין תמליל״ פלקנה גלה כלאמא וקל ארגע לי׳ בלק וקל כוא״ ותב לותיה׳

רש״י

לערעאי ל׳ גנאי ל׳ טומאת קרי כלו׳ בבזוי ובזיון היה נגלה עליו ביום לא בשביל להראות חבתן של ישרא׳״ את שבעת המזבחות׳ שבעה מזבחות ערכתי אין כתי׳ כאן לא את ז׳ המזבחות אמר לפניו׳ אבותיהם של אלו בנו לפניך ז׳ מזבחות ואני ערכתי כנגד כולן׳ אברהם בנה ד׳ ויבן שם מזבח לה׳ הנראה אליו׳ ויעתק משם ההרה וגו׳ ויבן שם מזבח ויאהל אברם וגו׳ ויבן שם מזבח׳ וא׳ בהר המוריה ויצחק בנה א׳ ויבן שם מזבח וגו׳ ויכרו שם עבדי יצ׳ באר׳ ויע׳ בנה ב׳ א׳ בשכם וא׳ בבית אל׳ ואעל פר ואיל במזבח ואברהם לא העלה אלא איל א׳״ אבל לי יע׳ ולכה וועמה יש׳ בבני שמותיהם אל׳ לקללם במה א׳ מהם מובחר״ מה אבב לא גבר ג׳ בשהיו ראוין להתקלל לא נתקללו מפני אביהם את עונם באנם הרגו איש לא קילל אלא אפם שנ׳ ארור אפם׳ כפיריך אביהם במרמה׳

חנצב

והא מעתד על עלתיה הוא וכל רברבי מואב. פרגע ליה ואדי כה ואחף ענד רבאנה הו נגמיע ריסא מואב. ונטל מתליה ואמר מן ארם דברני בלק מלכא דמואב מטורי מדנחא איתא לוט לי יעקב והיתא תריך לי ישראל. פצרב מתלה וקל מן ארם פירעי

בלק מלך מואב מן גבל אמשרק באילא תעל לען לי יעק ודם לי ל אסר. מה אנטיה דלא לטיה אל ומה אתרכיה דלא תרכיה יין. מא אקב מא לא יקבה לטאיך ומא חלם מא לא ידמה לה.

נצב על עלתו הוא וכל שרי מואב
וישא משלו ויאמר מן ארם ינחני
בלק מלך מואב מהררי קדם לכה
ארה לי יעקב ולכה זעמה ישראל
מה אקב לא קבה אל ומה אזעם
לא זעם יהוה כי מראש צרים אראנו
ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכן
ובגוים לא יתחשב מי מנה עפר
יעקב ומספר את רבע ישראל
תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי
כמהו

ארי מריש טוריא חזיתיה ומרמת קפיתיה הא עמא בלחודיהון עתידין דיחסנון עלמא ובעממיא לא יתדנון גמירא. וחנא אראה מן רוס אגבל ואמהה מן אינחע אנה שעב מסכן פרדא ולא יחסב מע קאיר אמם. מן יכול למימני דעדקיא דבית יעקב דאמיר עליהון יסגון כעפרא דארעא או חדא מארבע משריתא דישראל. תמות נפשי מותא דקשיטוהי ויהי סופי כוותהון. יא מן יעד נסל יעקוב ויחצי ד דרייה אל אס אסראין אמות מות ט מסתקימין ותכון אכרתי מתלהם.

רש״י ז״ל

חצל אביו היה ראוי להתקלל מה כאמר גם גם ברוך יהיה במברכים נאמר אלה יעמדו לברך את העם במקללים לא נאמר אלה יעמדו לקלל את העם אלא על הקללה לא רצה להזכיר עליהם שם קללה. לא זעם ה׳ אני אין כחי לא שאני יודע לכוון השעה שהקב״ה כועס בה והוא לא כעס כל הימים הללו שבאתי אליך וזהו שנאמר עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור וגו׳ למען דעת צדקות ה׳. כי מראש צורים אראנו אני מסתכל בראשיתם ובתחלת שרשיהם ואני רואה אותם מיוסדים וחזקים כצורים וגבעות הללו ע״י אבות ואמהות. הן עם לבדד ישכון הוא אשר זכו לו אבותיו לשכון בדד כתרגומו. ובגוים לא יתחשב כתרגומו לא יהיו נעשין כלה כשאר האומות שנאמר כי אעשה כלה בכל הגוים ואותך לא אעשה כלה אינן נמנין עם השאר ד״א כשהן שמחים אין אומה שמחה עמהם שנ׳ ה׳ בדד ינחנו וכשהאומות בטובה הן אוכלין עם כל א׳ וא׳ ואין עולה להם מן החשבון וזהו

ובגוים

בלק

ואמר בלק לבלעם מה עבדת לי למלט סנאי דברתך והא ברכא מבריכת להון" כק"ל לה בלק מה דא צנעת בי דעותך לתקב אעדויי נאודא בך תבארך מיהם" ואתיב ואמר הלא ית דישוי יי בפומי יתיה אטר למללא" כאגאבה וק"ל לא אן מה ילקנניה גלה אחפצה ואקולה"

ויאמר בלק אל בלעם מה עשית לי לקב איבי לקחתיך והנה ברכת ברך: ויען ויאמר הלא את אשר ישים יהוה בפי אתו אשמר לדבר: ויאמר אליו בלק לך נא אתי אל מקום אחר אשר תראנו משם אפס קצהו תראה וכלו לא תראה וקבנו לי משם: ויקחהו שדה צפים אל ראש הפסגה ויבן שבעה מזבחת ויעל פר ואיל במזבח: ויאמר אל בלק התיצב כה על עלתך ואנכי אקרה כה:

ואמר ליה בלק איתא כען עמי לאתר אחרן דתחזיניה מתמן לחוד קצתיה תחזי וכוליה לא תחזי ותלוטיה לי מתמן" ק"ל תעל מני לא מוצע אכר תכצלה מנה לבנך תכצר כעצה ולא כלה מתקבה לי מן תם" ודבריה לחקל סכותא לריש רמתא ובנא שבעה מדבחין ואסיק תור ודכר על כל מדבח" מאכריה לי לציעה למשלפה עלוי ראס לקבל עמה כבנא הכאך ז' מדאבח וקרב תורא וכבשא עלוי כל מדבח" ואמר לבלק אתעתד הכא על עלתך ואנא אתמטי עד כא" כק"ל לה קף הכא ענד קרבא בינך ואנא אתלקא לא הכא" ועוע

רש"י

ובגוים לא יתחשב" מי מנה עפר יעקב כתרגומו מארבע תשריתא ל' דגלים ד"א מי מנה עפר יעקב אין חשבון למצות שהן מקיימין בעפר" לא תחרוש בשור ובחמור" לא תזרע כרמך כלאים" אפר פרה ועפר סוטה ופוצא בהם" ומספר את רובע ישראל רביעותיהן זרע היוצא מן התשמיש שלהן" תמות נפשי מות ישרים שבהם" וקבנו לי לשון צווי קללהו לי" שדה צופים מקום גבוה היה ששם הצופה עומד לשמור אם יבא חיל על העיר" ראש הפסגה בלעם לא היה קוסם כבלק ראה בלק שעתידה פרצה להיפרץ בישראל משם ששם מת משה כקבור משם תחול עליהם הקללה וזו היא הפרצה שאני רואה" אקרה כה מאת הקב"ה" אקרה ל' אתפעל" ויקר ה' דבר בפיו" ומה היא השימה הזאת מה חסר המקרא שאומרו שוב אל בלק וכה תדבר לא כשהיה שומע שאינו נרצה לקלל אמר מה אני חוזר אצל בלק לצערו ונתן לו הקב"ה רסן וחכה בפיו כאדם הפוקס בהמה בחכה להוליכה לאשר ירצה אל על כרחך שוב אל בלק והו" ושרי מואב אתו ולמעלה הוא אומר הוא וכל שרי מואב" כיון שראו שאין בו תקוה הלכו להם מקצתם ולא נשארו אלא מקצתם" מה דבר ה' לשון צחוק הוא זה כלו' אינך ברשותך" קום

וערע מימר מן קדם יי בבלעם ושוי פתגמא בפומיה ואמר תוב לות בלק וכדין תמליל׃ ז מואבאה אמר שלה בלעם ולבניה כלחמת וקל ארגע שא בלק וקל פרא׃ ואתא לותיה והא מעתד על עלתיה ורברבי מואב עמיה ואמר ליה בלק מה מליל יי׃ פגא ליה והו ואקף ענר קרבאנה ודיקא מואב משה פקלבה בלק מא וא קל שלה׃ ונטל מתליה ואמר קום בלק ושמע אצית למימרי בר צפור׃ כצרב מתלה וקל קס יא בלק ואקמע אנצת לקולי יא אבן צפור׃ לא כמלי בני אנשא מימר אלהא בני אנשא אמרין ומכדבין ואף לא כעובדי בני בשרא דאנון גזרין למעבד ותיבין ומתמלכין הוא אמר ועביד וכל מימריה מתקיים׃ ליס שטאיך כאנאס ניכדב ולא כבני אדם מנדם אתראה יקול ולא יפעל או יתכלם ולא יקים בה׃ הא ברכן קבילית תברכיניה ליברך ולא אתיב ברכתי מניה׃ שא אן ברכאת קבלתהא טאבארך פיהם ולא ארדהא׃

וַיִּקָּר יְהוָה אֶל בִּלְעָם וַיָּשֶׂם דָּבָר בְּפִיו וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר׃ וַיָּבֹא אֵלָיו וְהִנּוֹ נִצָּב עַל עֹלָתוֹ וְשָׂרֵי מוֹאָב אִתּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ בָּלָק מַה דִּבֶּר יְהוָה׃ וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר קוּם בָּלָק וּשְׁמָע הַאֲזִינָה עָדַי בְּנוֹ צִפֹּר׃ לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב וּבֶן אָדָם וְיִתְנֶחָם הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדִבֶּר וְלֹא יְקִימֶנָּה׃ הִנֵּה בָרֵךְ לָקָחְתִּי וּבֵרֵךְ וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה׃

רש״י

בלק כיון שראהו משחק בו נתכוון לצערו ואמר עמוד על רגליך אינך רשאי לישב ואני שלוחך אליך בשליחותו של מקום׃ בנו צפור לשון מקרא הוא זה כמו חיתו ארץ חיתו יער למעינו מים׃ לא איש אל ויכזב כבר נשבע להם להביאם ולהורישם ארץ שבעה אומות ואתה סבור להמיתם במדבר׃ ההוא אמר ולא יעשה בלשון תימה ותרגום תיבין ומתמלכין חוזרין ונמלכין לחזור בהם׃ הנה ברך לקחתי אתה שואלני מה דבר ה׳ קבלתי ממנו לברך אותם׃ וברך ולא אשיבנה הוא בירך אותם ולא אשיב את ברכתו׃ וברך כמו ובירך וכן יש גזרת ר״ש כמו איוב חורף וכן ובוצע ברך נאץ ה׳ המהלל ומברך את הגוזל ואומר לו אל תירא כי לא תיענש שלום יהיה לך מרגיז הוא להקב״ה ואין לומר בֵּרֵךְ שם דבר שאם כן היה נקוד בפתח קטן וטעמו למעלה אבל לפי שהוא לשון פעל הוא נקוד קמץ קטן וטעמו למטה׃ לא הביט און ביעקב כתרגומו ורבותינו אחרי פשוטו הוא נדרש מדרש נאה לא הביט הקב״ה און שביעקב כשהן עוברין על דבריו אינו מדקדק אחריהן להתבונן באוניות שלהם ובעמלן שהן עוברין על דתו׃ עמל לשון עבירה כמו והרה עמל כי אתה עמל וכעס תביט לפי שהעבירה היא עמל לפני המקום׃ ה׳ אלהיו עמו אפי׳ מכעיסין וממרין לפניו אינו זז מתוכן׃ ותרועת

מלך

אסתכלית ולית פלחי גלולין בדבית יעקב׳ ואף לא עבדי ליאות שקר בישר׳ מימרא דיי׳ אלההון
בסעדהון׳ ושכינת מלכהון ביניהון׳ ממה לא יבצר גלה פי׳ ליעקוב ולא דגלה פי׳ לאסר לאתן
גלה רבהם מעהם ושכינה׳ למלך להם׳ אל׳ דאפיקנון ממצ׳ תוקפא ורומא דיליה׳ לטאיך

לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל
בישראל יהוה אלהיו עמו ותרועת
מלך בו׃ אל מוציאם ממצרים
כתועפת ראם לו׃ כי לא נחש ביעקב
ולא קסם בישראל כעת יאמר
ליעקב ולישראל מה פעל אל׃ הן
עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא
ישכב עד יאכל טרף ודם חללים
ישתה׃ ויאמר בלק אל בלעם גם
קב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו׃
ויען בלעם ויאמר אל בלק הלא

למכרגהם מן מצר כארך לרים
מאנע ענגם׳ ארי לא נחשיא
צבן דייטב לדבית יעקב׳ ואף לא
קסמיא רען ברבות בית ישראל׳
כעדן יתאמר ליעקב ולישראל׳
מא עבד אלהא׳ ולא טיירה תחיך
פי ליע׳ ולא קאסומה תותר פילאס
והנמא יקל להם מא צנע לטאיך
כקט׳ הא עמא כליתא שרי׳
וכאריא יתנטל׳ לא ישרי בארעיה
עד דיקטול קטול׳ ונכסי עממיא
ירת׳ והו שעב כלבו יקום וכאסד
ירתפע לדי לא ינצגע לי אן יאכל
פריסה וישרב דם לצרעא׳
ואמר בלק לבלעם׳ אף מלט לא
תלוטינון׳ אף ברכא לא תבריכנון׳
קאלה בלק אן לם תקבה קבא
פלא תבארכה ברכה׳ ואתיב בלעם׳
ואמר לבלק׳ הלא׳ מליליות עמך למימר׳
כל

רש״י ז״ל

מלך בו ל׳ חיבה ורעות כמו רעה דוד׳ אוהב דוד׳
ויתנה למרעהו וכן תרגם אונקלס ושכינת מלכהון
ביניהון׳ אל מוציאם ממצ׳ אתה אמרת הנה העם היצא ממצ׳ לא יצאו מעצמם אלא האלהים
הוציאם׳ כתועפות ראם לו כתוקף רום וגובה שלו וכן וכסף תועפות לך ל׳ מעט גמה ואומר אני
שהוא ל׳ עוף יעופף המעופף ברום וגובה ותוקף רב הוא זה׳ ותועפות ראם עפיפת גובה׳ ד״א
כתועפות ראם תוקף ראמים ואמרו רבותינו אלו השדים׳ כי לא נחש ביעקב׳ כי ראוין הם לברכה
שאין בהם מנחשים וקוסמים׳ כעת יאמר ליע׳ ולי״ש מה פעל אל׳ עוד עתיד להיות עת כעת הזאת
אשר תיגלה חבתן לעין כל שיהו יושבין לפניו ולמדין תורה מפיו ומחיצתן לפנים ממלאכי השרת
והם ישאלו להם מה פעל אל׳ וזה״ש והיו עיניך רואות את מוריך׳ ד״א יאמר ליע׳ אינו ל׳ עתיד אלא לשון
הווה אינן צריכין למנחש וקוסם כי בכל שצריך ליאמר ליע׳ ולי״ש מה פעל הקב״ה ומה גזרו רזיו
במרום אינן מנחשים וקוסמין אלא נאמ׳ להם ע״פ נביאיהם מה היא גזירת המקום או אורים ותומים

כל דימליל ייי יתיה אעביד״ כהגהכה יקג גם חקול לך אן כל מה יקולה גלה אזנעה״
ואמר בלק לבלעם איתא כען אדברנך לאתר אחרן מאם יהי כשוא מן קדם ייי ותלוטיה לי
מתמן ״קג תעג אכוך גא מוגע אכר כלעג אן יקהג ענד גלה נתקבה לי מן הכאך״

ודבר בלק ית בלעם ריש רמתא
דמסתכיא על אפי בית ישימון״
כאכרה גא ראק גרחביה גמטלעה
עלא וגה גקמאוא״ ואמר ז
בלעם לבלק בני לי הכא שבעא
מדבחין ואתקין לי הכא שבעא
תורין ושבעא דכרין״ קג לה אבנלי
ז׳ מדאבח ועד לי הכנא ז׳ כתורה
וז׳ כבאש״ ועבד בלק כמא
דאמר בלעם ואסיק תור ודכר
על כל מדבח״ כצנע כמא קג לה
בלעם וקלב תורא וכבשא עלא
כל מדבח״ וחזא

דברתי אליך לאמר כל אשר ידבר
יהוה אתו אעשה׃ ויאמר בלק אל
בלעם לכה נא אקחך אל מקום
אחר אולי יישר בעיני האלהים וקבתו
לי משם׃ ויקח בלק את בלעם ראש
הפעור הנשקף על פני הישימן׃ ז
ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה
שבעה מזבחת והכן לי בזה שבעה
פרים ושבעה אילים׃ ויעש בלק
כאשר אמר בלעם ויעל פר ואיל
במזבח׃ וירא בלעם כי טוב בעיני

רש״י

מגידים להם ואונקלס לא תרגם כן״
הן עם כלביא יקום וגו׳ כשהן עומדין
משינתן שחרית הן מתגברין כלביא
וכארי לחטוף את המצוות ללבוש
טלית ולהניח תפלין ולקרות את שמע׳
לא ישכב בלילה על מטתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מזיק הבא לטרפו׳ כיצד קורא את שמע
על מטתו ומפקיד רוחו ביד המקום׳ בא מחנה וגייס להזיקם הקב״ה שומרם ונלחם מלחמותיהם
ומפילם חללים׳ ד״א הן עם כלביא יקום כתרגו׳״ ודם חללים ישתה׳ מתנבא שאין משה מת עד
שיפיל מלכי מדין חללים ויהרג הוא עמהם שנ׳ ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני ישראל
בחרב על חלליהם״ גם קוב לא תקבנו׳ גם ראשון מוסף על גם השני׳ וגם שני על גם ראשון וקגם
ליגם לך לאיתיה׳ וכן גם בחור גם בתולה ״וקבותו לי אין זה לשון צווי כמו וקבנו לי שלא לשון
עתיד׳ אולי יישר בעיניו ותקבנו לי משם״ ראש הפעור קוסם היה בלק׳ וראה שהן עתידין ללקות
ע״י פעור ולא היה יודע במה אמר שמא הקללה תחול עליהם משם וכן כל החוזים בכוכבים
רואין ואינן יודעין מה רואין״ וירא בלעם כי טוב וגו׳ ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים
לנחש אולי׳ אמר איני צריך לבדוק בהקב״ה כי לא יחפוץ לקללם ״ולא הלך כפעם בפעם׳ כאשר
עשה שני פעמים הראשונים׳ לקראת נחשים׳ לנחש אולי יקרה ה׳ לקראתו כרצונו אמר רוצה

בלק

וחזא בלעם ארי תקין קדם יי לברכא ית ישראל ולא הליך כזמן בזמן לקדמות נחשין ושוי למדברא אפוהי ולמה ראה בלעם אז לאצלח עגד לה תבריך לאקר לסימך כג מרתין לאוולתין מיטלב לפלת מאקבל בוגהה לי ברהם

יהוה לברך את ישראל ולא הלך
כפעם בפעם לקראת נחשים וישת
אל המדבר פניו: וישא בלעם את
עיניו וירא את ישראל שכן לשבטיו
ותהי עליו רוח אלהים: וישא משלו
ויאמר נאם בלעם בנו בער ונאם
הגבר שתם העין: נאם שמע אמרי
אל אשר מחזה שדי יחזה נפל וגלוי
עינים: מה טבו אהליך יעקב משכנתיך
ישראל: כנחלים נטיו כגנת עלי נהר
כאהלים נטע יהוה כארזים עלי מים:

וזקף בלעם ית עינוהי וחזא ית ישראל שרן לשבטוהי ושרת עלוהי רוח נבואה מן קדם יי כלמא מר בצרה ראה"ס נגלה עלי נצאם אס באטרס חלת מליה נבות לה

ונטל מתליה ואמר אימר בלעם בר בעור ואימר גברא דשפיר חזי מרב מתלה וקל קל יא בלעם ן בעור וקל יאחיה לאגל לחדיר לבצר אימר דשמע מימר מן קדם אל חזו מן קדם שדי חזי שכיב ומתגלי ליה קל יא קחמע אקול לטאיך ונאצר מנאצר לכאמי והו נאים והו מטתוח לעין

מא טבא ארעך יעקב בית משרך ישראל מא אגוד אלצ' יתף יא ליע ומנאזלך יא לאקר בנחלין דמדברין כגנת שקיא דעל פרת כבוסמיא דנציב יי כארזין דנציבין על מיא נהי כאודיה ממוודה וכגנאן עלי נהר וכמצארב צרבהא לה וכארז עלא מא

יפגי

רש"י ז"ל

ולא רוצה לקללם אזכיר עונותיהם והקללה על הזכרת העונות תחול וישת אל המדבר פניו כתרגו' וישא בלעם את עיניו בקש להכניס בהן עין רעה והרי יש לך שלש מדותיו עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה האמורין למעלה שוכן לשבטיו ראה כל שבט ושבט שוכן לעצמו ואינן מעורבין ראה שאין פתחיהן מכוונין זה כנגד זה שלא יציץ לתוך אוהל חבירו ותהי עליו רוח אלהים עלה בלבו שלא יקללם בנו בעור כמו למעינו מים ומה שניהם היו גדולים מאבותיהם בלק בנו צפור אביו בנו הוא במלכות ובלעם גדול מאביו בנביאות מנה בן פרקיה שתום העין עינו נקורה ומוצאת לחוץ וחור שלה נראה פתוח ול' משנה הוא כדי שיסתום ויפתום ויגוב ורבותינו אמרו לפי שאמר ומספר את רובע ישראל שהקב"ה יושב ומונה רביעיותיהן של ישראל מתי תבוא טפה שהצדיק נוצר ממנה אמר בלבו מי שהוא קדוש ומשרתיו קדושים יסתכל בדברים הללו ועל דבר זה נסמית עינו של בלעם הרשע וי"א שתום העין כתרגו'

העין

יסגי מלכא דיתרבא מבנוהי וישלוט בעממין סגיאין ויתקף מאגג מלכיה ותתנטל מלכותיה׃ יהטל גמא מן דוליה וגרסה פי מא גזיר ויתרפע מן אגג מלכה ותתקאבד ממלכתה׃ אלהא דאפיקנון ממצרים תוקפא ורומא דיליה ייכלון ית נכסי עממיא סנאיהון ובביזת מלכיהון יתפנקון וארעתהון יחסנון׃ גטאיק אל מכרגהם מן מצר כאלרך גרים מאנע ענהם כמן יאכל אעדאיה מן גאמם ועטאמהם יגהם וקהא מה תדנהם׃ ינוח ישרי בתקוף כאריא וכליתא ולית דיקימניה בריכך יהון בריכין ולייטך יהון ליטין׃ ואדא גתא ורבץ כאן כאסד או לבו מן דא יתירה מבארכך מבארכא ולאענך מלעונא׃ ותקיף רוגזא דבלק בבלעם ושקפינון לידוהי ואמר בלק לבלעם למלט סנאי דבריתך והא ברכא מברכת להון דנן תלת זמנין׃ כאשתד גצב בלק עלי בלעם וצפק בכפיה הדדא וקאל לה אנמא דעותך לתקב אעדאי ואדי בך קד בארכת תהם הדה ג׳ מרה ג׳ תלתה׃ ועתה

יזל מים מדליו וזרעו במים רבים וירם מאגג מלכו ותנשא מלכתו׃ אל מוציאו ממצרים כתועפת ראם לו יאכל גוים צריו ועצמתיהם יגרם וחציו ימחץ׃ כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו מברכיך ברוך וארריך ארור׃ ויחר אף בלק אל בלעם ויספק את כפיו ויאמר בלק אל בלעם לקב איבי קראתיך והנה ברכת ברך זה שלש פעמים׃ ועתה

רש״י

העין כמו פתוחה ועל שאמר שתום העין ולא אמר שתום העינים למדנו שסומא באחת מעיניו היה׃ נופל וגלוי עינים כפשוטו כתרגומו שאין נגלה עליו אלא בלילה כשהוא שוכב׳ ומדרשו כשהיה נגלה עליו לא היה בו כח לעמוד על רגליו ונופל על פניו לפי שהיה ערל ומאוס להיות נגלה עליו בקומה זקופה לפניו׃ מה טבו אהליך׳ על שראה פתחיהן שאינן מכוונין זה מול זה׃ משכנותיך אף כשהן חריבין׳ לפי שהן משכון עליהם וחורבנן כפרה על הנפשות שנ׳ כלה ה׳ את חמתו ובמה כלה ויצת אש בציון׃ משכנותיך חניותיך כתרגו׳ ד״א מה טובו אהליך מה טובו אהל שילה ובית העולמים כשהן בנוין שמקריבין בהן קרבנות לכפר עליהן׃ כנחלי׳ נטיו שנארכו ונמשכו לנטות למרחוק׳ אמרו רבותי׳ מברכותיו של אותו רשע אנו למדין מה היה בלבו לקלל׳ כשאמר להשית אל המדבר פניו וכשהפך המקום את פיו בירכן מעין אותן קללות שביקש לומ׳ וכו׳ כדאי׳ בחלק׃ כאהלים כתרגו׳ ל׳ מור ואהלות׃ נטע ה׳ בגע״ז ל׳ אחר כאהלים נטעה כשמים המתוחין כאהל׃ נטעה נטיעה מצינו באוהלים שנ׳ ויטע אהלי אפדנו׃ מדליו מבדלותיו ופירושו כתרגו׳׃ וזרעו במים רבים ל׳ הצלחה הוא זה כזרע הזורע על פני מים׃ וירם מאגג מלכו׳

וכען איזיל לך לאתרך' אמרית יקרא איקרינך' והא' מנעך ייי מן יקר'' ואלאן פאנצרף אלי מוצ'עך לקד עזמת אן אכרמך פמנעך אללה מן אכראמה'' ואמר בלעם לבלק הלא אף עם אזגדך' דשלחתא לותי מליית למימר'' קד קלת גם אקול לרסלך אלדי בעתת בהם אלי''

וְעַתָּה בְּרַח־לְךָ אֶל־מְקוֹמֶךָ אָמַרְתִּי כַּבֵּד אֲכַבֶּדְךָ וְהִנֵּה מְנָעֲךָ יְהוָה מִכָּבוֹד׃ וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הֲלֹא גַּם אֶל־מַלְאָכֶיךָ אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֵלַי דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר׃ אִם־יִתֶּן־לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת־פִּי יְהוָה לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה מִלִּבִּי אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֲדַבֵּר׃ וְעַתָּה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכָה אִיעָצְךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים׃

אם יתין לי בלק מלי ביתיה כסף ודהב לית לי רשו למעבר על גזירת מימרא דייי למעבד טבתא או בישתא מרעותי דימלל ייי יתיה אמליל'' לו אעטאני בלק מל ביתה פצ'ה ודהב לא אסתטיע אן אתג'אוז אמר אללה פאעמל ג'יידה או רדייה מן ראיי אלד'י מא יקולה אללה אקולה פקט''

וכען האנא אזיל לעמי איתא אמלכינך מה דתעביד ואחוי לך מה דיעביד עמא הדין לעמך בסוף יומיא'' ואלאן האנא מנצרף אלי קומי תעאל חתי אעלמך מא תצנע ואקול לך מא יצנע הולאי אלקום בקומך פי אכר אלאיאם''

רש"י ז"ל

מלך ראשון שלהם יכבוש את אגג מלך עמלק'' ותנשא מלכותו' של יעקב יותר ויותר שיבא אחריו דוד ושלמה'' אל מוציאו ממצרים מי גורם להם הגדולה הזאת' אל המוציאם ממצרים בתוקף ורום שלו' יאכל את הגוים צריו'' ועצמותיהם של צרים'' יגרם מנחם פירשו לשבירה וכן לא גרמו לבקר'' וכן ואת חרשיה תגרמי ואני אומר לשון עצם הוא שמגרר הבשר שסביב המוח שבפנים ומעמיד העצם על ערומו'' וחציו ימחץ אונקלוס תרגם חצי של צרים חלוקה שלהם כמו בעלי חצים מרי פלוגתא'' ימחץ לשון ומחצה וחלפה רקתו שיחצו את ארצם ויש לפתור לשון חצים ממש חצי של הקב"ה ימחץ בדמם של צרים יטבול ויצבע בדמם כמו למען תמחץ רגלך בדם ואינו זז מלשון מכה כמו מחצתי שהצבוע בדם נראה כאלו מחוץ ונגוע'' כרע שכב כארי כתרגומו יתיישבו בארצם בכוח ובגבורה'' ויספוק מכה זו על א'' לעבור את פי ה'' כאן לא נאמר אלהי כמו שאמר בראשונה לפי שידע שנבאש בהקב"ה ונטרד'' הולך לעמי מעתה הריני כשאר עמי שנסתלק הקב"ה מעליו'' לכה איעצך מה לך לעשות ומה היא העצה'' אלהיהם של אלו שונא זמה הוא וכו' כדאי' בחלק' תדע שבלעם השיא עצה זו להכשילם בדבר כזמה שהרי נאמר הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם'' אשר יעשה העם הזה לעמך' מקרא

ונטל מתליה ואמר אמר בלעם בר בעור ואמר גוברא דשפיר חזי ·· כצרב מתלה וכו' ק"ל יא בלעם אבן בעור וק"ל יא חייה לרגל שחדיר לבצר ·· אמר דשמע מימר מן קדם אל וידע מדע מן קדם עלאה חיזו מן קדם שדי חזי שכיב ומתגלי ליה ·· ק"ל ירך

קאמע אקול לטאיך ועארף ?
מעחרף לעלי ונאצר מנאצר
לפאפי וה נאים והו מפתוח לעין ··
חזיתיה ולא כען סכיתיה ולא
איתוהי קריב כד יקום מלכא מיע'
ויתרבא משיחא מישראל ויקטול
רברבי מואב וישלוט בכל בני
אנשא ·· אמר אראה ולימהו לאן
ולמחה והו גיר קריב אן יטלע
כוכב פי ליע ויקום שביב מן לאח
פיובן גהאת מואב ויזלזל סאיר
בני שת ·· ויהי אדום ירותא ויהי
ירותא שעיר לבעלי דבבוהי
וישראל יצלח בנכסין ·· וקימון אוחס
מנקרצא וכרלך קעיר וסאיר אעדאיה
ואקל יסתאיר תאיידא ·· ויחות

וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ בְעֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן׃ נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי אֵל וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם׃ אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עַתָּה אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב וְקַרְקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת׃ וְהָיָה אֱדוֹם יְרֵשָׁה וְהָיָה יְרֵשָׁה שֵׂעִיר אֹיְבָיו וְיִשְׂרָאֵל עֹשֶׂה חָיִל׃

רש"י

קצרהו זה איעצך להכשילם ואו' לך מה שהן עתידים להרע למואב באחרית הימים ·· ומחץ פאתי מואב · התרגום מפרש קוצר ל' העברי ויקטיל וגו' ·· ויודע דעת עליון לכוין שעה שכועס בה (לצד' וכן הרשב"ו ע"ה ואי פליגא דעתך יותר ויל שב לאתניה) ·· אראנו רואה אני שבחו של יעקב וגדולתו אך לא עתה היא אלא לאחר זמן ·· דרך כוכב · כתרגומו לשון דרך קשתו שהכוכב עובר כחץ ובלעז דישטינ"ץ כלומר יקום מזל ·· וקם שבט מלך רודה ומושל ·· ומחץ פאתי מואב זה דוד שנ' בו השוכב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית ·· וקרקר לשון קורא כמו אני קרתי ושתיתי מים · מקבת בור נוקרתם · יקורוה עורבי נחל · פורויר בלעז ·· כל בני שת · כל האומות שכולם יצאו משת בנו של אדם הראשון ·· והיה ירשה שעיר לאויביו ישראל ·· וירד מיעקב · ועוד יהיה מושל אחר מיעקב ·· והאביד שריד מעיר · משיר' החשובה היא רומי · ועל מלך המשיח אומר כן שנ' בו וירד מים עד ים · ולא יהיה שריד לבית עשו ·· וירא את עמלק · נסתכל בפורענות של עמלק ·· ראשית גוים · הוא קדם את כולם להלחם בישראל ונו' ואחריתו ליאבד בידם שנ' תמחה את זכר עמלק ·· וירא את הקיני · לפי שהיה קיני תקוע אצל עמלק כענין שאמר ל' הקיני וגו' · הזכירו אחר עמלק נסתכל בגדולתן של בני יתרו שנ' בהם תרעתים שמעתים סוכתים ·· איתן מושבך · תמה אני מהיכן

וייחות חד מדבית יעקב ויוביד משיזיב מקרית עממיא" וג'די יקתולו מן ג'יע יביר גבדירמן ג'קרא" וחזא ית עמלקאה ונטל מתליה ואמר ריש קרביא דישראל עמלק וסופיה לעלמא ייבד" ת'ם ראה עמלק פצרב מתלה וקל אוול קרב לאמם עמלק ואכרתה גו'גפסן"

וירד מיעקב והאביד שריד מעיר׃ וירא את עמלק וישא משלו ויאמר ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אבד׃ וירא את הקיני וישא משלו ויאמר איתן מושבך ושים בסלע קנך׃ כי אם יהיה לבער קין עד מה אשור תשבך׃ וישא משלו ויאמר אוי מי יחיה משמו אל׃ וצים מיד כתים וענו אשור וענו עבר וגם הוא עדי אבד׃ ויקם בלעם וילך וישב למקמו וגם בלק הלך לדרכו׃

וחזא ית שלמאה ונטל מתליה ואמר תקיף בית מותבך ושוי בכרך תקיף מדורך" ת'ם ראה לקינין פצרב מתלה וקל קינין מגלסך צלבא ותציר פי גצכר וכרך" ארי אם יהי לביזה שלמאה עד מא אתוראה ישבינך" וחדא יכון וקת כמא לקינין כנס יסבי מנהם למוצל"ן" ונטל מתליה ואמר וי לחייביא דייחון כד יעביר אלהא ית אלין" כצרב מתלה וקל גאוי מן יחיא אדא צ"רה לטאיך" וקיטן יצטרחן מרומאי ויענון לאתור ויעבדון לעיבר פרת ואף אינון לעלמא ייבדון" ולדראמן מן כרנה' קברס לתעדב למוצולין ולעברי"ן והם איצא לא אכאור" וקם בלעם ואזל ותב לאתריה ואף בלק אזל לאורחיה" ת'ם קאם בלעם פמצא ורגע לא מוצעה ובלק איצא מצא לא קבילה" ויתיב

רש"י ז"ל

זכית לכך והלא אתה הית עמי בעצת הכרה נתחכמה לו ועתה נת"שבת באיתן ומעוז שלישראל" כי אם יהיה לבער קין אפריך שנתקעת לתוקף זה שאינך נטרד מן העולם עוד כי אם אתה עתיד לגלות עם עשרת השבטים ותהיה לבער ממקום שנת"שבת שם מה בכך" עד מה אשור תשבך" עד היכן מגלה אותך שמא לחלח וחבור אין זה טירוד מן העולם לא מטלטול ממקום למקום ותשב עם שאר גליות" ושא משלו וגו' כיון שהזכיר את שבית אשור אמר אוי מי יחיה משומו אל" מי יוכל להחיות את עצמו משומו את אלה שלא ישים עלין הגוזר את זה שיעמור סנחריב ויבלבל את כל האומות" וענד יבואו צים מיד כתים ויעברו כתים שהן ארמיים בבירכיות גדולות על אשור" וענו אשור וענו אותם שבעבר הנהר" וגם הוא עדי אובד" וכן פירש דניאל עד דיקטילת חיותא והובד גשמה" צים ספינות גדולות כדכתיב וצי אדיר תרגום ובורני רבתא" וישב ישראל בשטים כך שמה" לזנות אל בנות מואב על ידי עצת בלעם כדאי' בחלק" וישתחוו לאלהיהן כשתקף יצרו עליו ואומר לה

הסמעי

ויתיב ישראל בשטין ושריאו עמא למטעי בתר בנת מואב ·· כלומר אחר שבא אל מי לשטין בוא לקום אן יאכלו בנאת מואב ·· וקראה לעמא לדבחי טעותהון ואכל עמא וסגידו לטעותהון ·· פדעין בלקום לא ובאיה מעבודאתהן מאכלו מנהא וסגדו לבא ·· ואתחבר ישראל לבעלא פעור ותקיף רוגזא דיי בישראל · כלומר שאף פעור שנכנס באשתר גלגל שלה עליהם ··

ואמר יי למשה דבר ית כל רישי עמא ודון וקטול דחייב קטול קדם יי לקבל שמשא ויתוב תקוף רוגזא דיי מישראל ·· תס יגל שלה למוקי כד גמוע ניסה לקום והצלבהם שלה חרא לשמק חתי ירגע עליה גלגל שלה עם לאחרי ·· ואמר משה לדייני ישראל קטולו גבר גברוהי דאתחברו לבעלא פעור ·· קל מוקי לתכחמהם יקתל כל רגל מן פי כ באחיתה מן מלאזמי פעור לצנם ·· והא גברא מבני ישראל אתא וקריב לות אחוהי ית מדייניתא לעיני משה ולעיני כל כנשתא

וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב׃ ותקראן לעם לזבחי אלהיהן ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן׃ ויצמד ישראל לבעל פעור ויחר אף יהוה בישראל׃ ויאמר יהוה אל משה קח את כל ראשי העם והוקע אותם ליהוה נגד השמש וישב חרון אף יהוה מישראל׃ ויאמר משה אל שפטי ישראל הרגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור׃ והנה איש מבני ישראל

רבני רשי ז״ל

הפעור לו והיא מוציאה לו דמות פעור מחיקה ואומרת השתחוה לזה ·· פעור שלפס שפוערין לפניו פי הטבעת ומוציאין רעי וזו היא עבודתו ·· ויחר אף ה׳ בישראל · שלח בהם מגפה ·· קח את כל ראשי העם לשפוט את העובדים לפעור ·· והוקע אותם את העובדים ·· הוקע היא תלייה כמו שמצינו בבני שאול והוקענום לה׳ ·· וסם תלייה מפורשת בעבודה זרה בסקילה וכל הנסקלין נתלין ·· נגד השמש לעין כל ·· ומ״א השמש מודיע את החוטאים שהענן נקפל מכנגדו והשמש זורחת עליו ·· והנה איש מבני ישראל בא · נתקבצו שבטו של שמעון אצל זמרי שהיה נשיא שלהם · אמרו לו אנו נידונין במיתה ואתה יושב ושותק וכו׳ כדאי׳ בגמ׳ בסנהדרין ·· ויקרב אל אחיו את המדינית · כזבי בת צור ·· לעיני משה · תפשה בבלוריתה והביאה אצל משה · אמר לו זו אסורה או מותרת · אם תאמר אסורה · בת יתרו מי התירה לך וכו׳ כדאי׳ התם ·· והמה בוכים · נתעלמה הלכה ממנו · געו כולם בבכיה · בעגל עמד משה כנגד ס״ס רבוא שנ׳ ויטחן עד אשר דק · וכאן רפו ידיו אלא כדי שיבוא

דבני ישראל ואנון בכן בתרע משכן זמנא׳׳ וחזא ברגע מן בני חסר אקבל וקדם ל׳ מה כינהם אמורה מדיאנית׳ כהצרה מנפי וגמחעתהם והם יבכון עבר באחב כבא למחצר׳׳ וחזא פינחס בר לעזר בר אהרן כהנא וקם מגו כנשתא ונסיב רומחא בידיה׳׳ כלמה ראה פינחס ז׳ לעזר חנן הרון לאמאם קאם מן וקט לגמחעה ואכד רמחא בירה׳׳ ועל בתר גברא בר ישראל לקובתא ובזע ית תרויהון ית גברא בר ישראל וית אתתא במעהא ואתכליאת מותנא מעל בני ישראל׳׳ ודכל ונחה ל׳ לגבר וטענה מא לרגל ולאמראה פי בטנהא כאנחבס לובא ען בני אסר׳׳ והוו דמיתו במותנא עסרין וארבעה אלפין׳׳ מכאן עדד מן מאת פי לונה ד׳ וכ׳ לפא׳׳

ומליל׳׳ תם׳׳ פינחס בר לעזר בר אהרן כהנא אתיב ית חמתי מעל בני ישראל בדקני ית קנאתי ביניהון ולא שיציתי ית בני ישראל בקנאתי׳׳ אן פינחס ז׳ לעזר ז׳ הרון לאמאם רד חמייתי ען בני אסר במא גאר לי פי מא בינהם חתי לם אפניהם בעקאבי בכין אימר האנא גזר ליה ית קיימי שלם׳׳ לגאך קל לה האנא

רש״י   מעטיר

פינחס ויטול את הראוי לו׳׳ ויירא

בא ויקרב אל אחיו את המדינית לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל והמה בכים פתח אהל מועד: ויירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ויקם מתוך העדה ויקח רמח בידו: ויבא אחר איש ישראל אל הקבה וידקר את שניהם את איש ישראל ואת האשה אל קבתה ותעצר המגפה מעל בני ישראל: ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף:

זך גגג

כד פסו׳ קו׳ מטה

וידבר יהוה אל משה לאמר: פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי: לכן אמר הנני נתן לו את

פינחס ראה מעשה ונזכר הלכה אל״ל למשה מקובל אני ממך הבועל ארמית קנאין פוגעין בו אמר ליה קריינא דאיגרתא ליהוי פרוונקא מיד ויקח רומח בידו׳׳ אל הקבה אל האהל׳׳ אל קבתה כמו הלחיים והקבה כיון בתוך זכרות של זמרי ונקבות שלה וראו כולם שלא להנם הרגם והרבה נסים נעשו לו כדאי התם׳׳

בד״ר

וידבר ה׳ אל משה לאמר׳׳ פינחס בן לעזר בן אהרן הכהן לפי ש׳ היו

מעטיה עהדי קלחמא ·· ותהי ליה ולבנוהי בתרוהי · קים כהונת עלם · חלף · דקני · קדם אלהיה · וכפר על בני ישראל ·· מתכון לה ולנטלה בערה עהד חמאמהי לדהר בדל מא אחר לרבה וכפר עון בני אחר ·· ושום גוברא בר ישראל קטילא · דאתקטיל עם מדיניתא · זמרי בר סלוא · רב בית אבא לבית שמעון ··

וכאן חקס לוגל לאחרלי למקתול לדי קתל מע למדיניתיה זמרי ך' קלוא בריה בית אביה לשמעוני ··

ושום אתתא דאתקטילא · מדיניתא כזבי בת צור · ריש אומי · בית אבא · במדין הוא ··

וחקם לאמראה למדיניתה ל מקתולה כזבי אבנה צור והו ריש אבל בית אב מן אמתה במדין ·· ומליל ·· ת"ס ·

אעיק למדינאי ותקטל יתהון ·· הוצר למדיאנין אתה תקתלהם ··

ארי מעיקין אנון לכון · בנכליהון · דנכילו לכון על עיסק פעור · ועל עיסק · כזבי בת רבא דמדין אחתהון · דאתקטילת ביומא דמותנא על עיסק פעור · לאנהם אעדא לכם בהגתולכם לדי הגתולכם בקבב פעור ובקבב כזבי אבנה בריה מדין אפתהם למקתולה פי יום לובה בקבב פעור ··

בריתי שלום ׃ והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר על בני ישראל ׃ ושם איש ישראל המכה אשר הכה את המדינית זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעני ׃ ושם האשה המכה המדינית כזבי בת צור ראש אמות בית אב במדין הוא ׃ וידבר יהוה אל משה לאמר ׃ צרור את המדינים והכיתם אתם ׃ כי צררים הם לכם בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פעור ועל דבר כזבי בת נשיא מדין אחתם המכה ביום המגפה על דבר פעור ׃

והוה

רשי ז"ל

ויפי

השבטים מבזין אותו הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז והרג נשיא שבט מישראל · לפי' בא הכתוב ויחסו לפנחס אחר אהרן הכהן ·· בקנאו את קנאתי · בנקמו את נקמתי בקצפו את הקצף שהיה לי לקצוף · כל לשון קנאה הוא המתחרה לנקום נקמת דבר אנפרימנ"ט בלעז ·· את בריתי שלום · שתהא לו לברית שלום כאדם המחזיק טובה וחנות למי שעושה עמו טובה · אף כאן פירש לו הקב"ה שלומותיו ·· והיתה לו בריתי זאת ברית כהונת עולם · שאעפ"י שכיתנה לו כהונה לזרעו של אהרן לא ניתנה אלא לאהרן ולבניו שנמשחו עמו ולתולדותיהם שיולידו אחר המשחתן · אבל פינחס שנולד קודם לכאן לא בא לכלל כהונה עד · וכן שנינו בזבחים לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי ··

והוה בתר מותנא ואמר יי למשה ולאלעזר בר אהרן כהנא למימר: כלמא כאן כער גובא קאל אללה למוסי ולאלעזר בן הרון לאמאם קאילא: קבילו ית חושבן כל כנשתא דבני ישראל מבר עסרין שנין ולעילא לבית אבהתהון כל נפיק חילא בישראל: ארפעא גמלה גמאעה בני אסראיל מן כ' סנה וצאעדה לביות אבאיהם כל מן יכרג מגיושהם: ומליל משה ולעזר כהנא אמרו למימני יתהון במישריא דמואב על ירדנא דיריחו למימר: פאמר מוסי ואלעזר לאמאם באחצאיהם פי בידאת מואב עלי אורדן יריחא: מבר עסרין שנין ולעילא כמא דפקיד יי ית משה ובני ישראל דנפקו מארעא דמצרים: ואלד מן כ' סנה וצאעדא כמא כאן אמר אללה מוסי ובני אסראיל אלכארגין מן בלד מצר: ראובן בוכרא דישראל בני ראובן חנוך זרעית חנוך לפלוא זרעית פלוא: בכאן בני ראובן בכר אסראיל אלחנוכיין ועשירה אלפלואיין:

ויהי אחרי המגפה

ויאמר יהוה אל משה ואל אלעזר בן אהרן הכהן לאמר: שאו את ראש כל עדת בני ישראל מבן עשרים שנה ומעלה לבית אבתם כל יצא צבא בישראל: וידבר משה ואלעזר הכהן אותם בערבת מואב על ירדן ירחו לאמר: מבן עשרים שנה ומעלה כאשר צוה יהוה את משה ובני ישראל היצאים מארץ מצרים: ראובן בכור ישראל בני ראובן חנוך משפחת החנכי לפלוא משפחת הפלואי:

רש"י ז"ל

לאלהיו בשביל אלהיו כמו המקנא את קנאתי וקנאתי לציון בשביל ציון: ושם איש ישראל המכה: במקום שייחס את הצדיק לשבח ייחס את הרשע לגנאי: נשיא בית אב לשמעוני: לא מה בתי אבות שהיו לשבט שמעון: ד"א להודיע שבחו של פינחס שאע"פ שזה היה נשיא לא מנע את עצמו מלקנא לחילול השם: לכך הודיעך הכתוב מי הוא המוכה: ושם האשה המוכה: להודיעך שנאתן של מדינים שהפקירו בת מלך לזנות כדי להחטיא את ישראל: ראש אמות: אחד מחמשת מלכי מדין את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע והוא היה חשוב מכולן שנ' ראש אמות ולפי שנהג בזיון בעצמו להפקיר בתו מנאו שלישי: בית אב: ה' בתי אבות היו למדין עיפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה וזה אחד מהם מלך אחד מהם: צרור: כמו זכור ושמור לשון הווה עליכם לאויב: כי צוררים הם לכם וגו': על דבר פעור שהפקירו בנותיהם לזנות כדי להטעות אתכם אחרי פעור: ואת מואב לא צוה להשמיד מפני רות שהיתה עתידה לצאת מהם כדאמ' בבבא קמא:

לחצרון

לחצרון זר׳ חצרון׳ לכרמי׳ זר׳ כרמי״ ועשי׳ לחצרוני״ן ועשי׳ לכרמיי״ן״ אלין זרעית ראובן׳ והוו מניניהון׳ ארבעין ותלתא אלפין׳ ושבע מאה ותלתין״ ככאן עדד עשאיר ראובן תלאתה ומ׳ אלפא וז׳ מאיה ול׳״ ובני פלוא אליאב״ ובני וגו׳״ ובני אליאב׳ נמו׳ ודתן ואבי׳ הוא דתן ואבירם מערעי כנשתא׳ דאתכנשו׳ על משה ועל אהרן בכנשתא דקרח׳ באתכנשותהון עלוי״ ובני אלי׳ נמוא׳ ודתן ואבי׳ הוא דתן ואבי׳ דעאה׳ אלגמאעה אלדי תלפפו עלי׳ מו׳ והרון פ׳ גמאעה קרח וכאן דלך בין ידי אללה״ ופתחת ארעא ית פומה׳ ובלעת יתהון׳ וית קרח במותא דכנשתא׳ כד אכלת אישתא ית מאתן וחמשין גוברא׳ והוו לאת״ חין פתחת אלארץ פאהא פאבתלעתהם מע קרח יום מות אלגמאעה ואכל אלנאר למאיתין ולנ׳ ארגל פצארו עלאמא״ ובני קרח לא מיתו״ ובני קרח׳ פלם יהלכו ולם ימותו״

לחצרן משפחת החצרני לכרמי משפחת הכרמי׃ אלה משפחת הראובני ויהיו פקדיהם שלשה וארבעים אלף ושבע מאות ושלשים׃ ובני פלוא אליאב׃ ובני אליאב נמואל ודתן ואבירם הוא דתן ואבירם קרואי העדה אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח בהצתם על יהוה׃ ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם ואת קרח במות העדה באכל האש את חמשים ומאתים איש ויהיו לנס׃ ובני קרח לא מתו׃

רש״י ז״ל

ויהי אחרי המגפה וגו׳ משל לרועה שנכנסו זאבים לתוך עדרו והרגו מהם והוא מונה אותן לידע מנין הנותרות׳ ד״א כשיצאו ממצ׳ ונמסרו למשה נמסרו לו במנין עכשו שקרב למות ולהחזיר צאנו מחזירן במנין״ לבית אבותם׳ על שבט האב יתייחסו ולא אחר האם״ וידבר משה ואלעזר הכהן אותם דברו עמם על זאת שצוה המקום למנותם״ לאמר אמרו להם צריכין אתם לימנות״ מבן עשרים שנה ומעלה כאשר צוה ה׳ יהיה מניינכם מבן עשרים שנה ומעלה שנ׳ כל העובר על הפקודים וגו׳״ משפחת החנכי׳ לפי שהיו האומות מבזין אותן ואומרין מה לו מתייחסין על שבטיהם סבורין הם שלא שלטו המצריים באמותיהם׳ אם בגופם היו מושלים כ״ש בנשותיהם׳ לפיכך הטיל הקב״ה שמו עליהם ה״א מצד זה ויו״ד מצד זה לו׳ מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם וזהו שמפורש ע״י דוד שבטי יה עדות לישר׳ השם הזה מעיד עליהם לשבטיהם׳ לפיכך בכולם כתי׳ החנוכי הפלואי׳ אבל בימנה לא

יוצרך

בני שמעון לזרע״תהון׳ לנמואל׳ זרעית נמואל׳ לימין זרעי׳ ימין׳ ליכין׳ זר׳ יכין״ בני שמעון לעשאירהם עשי׳ לנמואלי״ן ועשי׳ לימיני״ן ועשי׳ ליכיני״ן״ לזרח׳ זר׳ זרח׳ לשאול׳ זרעי׳ שאול״ ועשי׳ לזרחי״ן ועשי׳ לשאולי״ן״ לין זרעית שמעון׳ עסרין ותרין אלפין ומאתן״

בני שמעון למשפחתם לנמואל
משפחת הנמואלי לימין משפחת
הימיני ליכין משפחת היכיני לזרח
משפחת הזרחי לשאול משפחת
השאולי אלה משפחת השמעני
שנים ועשרים אלף ומאתים:
בני גד למשפחתם
לצפון משפחת הצפוני לחגי
משפחת החגי לשוני משפחת השוני
לאזני משפחת האזני לערי
משפחת הערי לארוד משפחת
הארודי לאראלי משפחת האראלי
אלה משפחת בני גד לפקדיהם
ארבעים אלף וחמש מאות:
בני יהודה ער ואונן וימת
ער ואונן בארץ כנען ויהיו בב

ככאן עדר עשאיר שמעון חתכין וכ׳ לפא ומאיתין״ בני גד לזרע״תהון׳ לצפון׳ זר׳ צפון׳ לחגי׳ זר׳ חגי׳ לשוני׳ זר׳ שוני״ בני גד לעשאירהם עשי׳ לצפוני״ן ועשי׳ לחגי״ן ועשי׳ לשוני״ן״ לאזני׳ זר׳ אזני׳ לערי׳ זרעי׳ ערי״ ועשי׳ לאזני״ן ועשי׳ לערי״ן״ לארוד׳ זר׳ ארוד׳ לאראלי׳ זרעי׳ אראלי״ ועשי׳ לארודי״ן ועשי׳ לאראלי״ן״ לין זרע״ית בני גד למניניהון׳ ארבעין אלפין וחמיש מאה״ וכאן עדר עשאיר גד הדה מן לפא וה׳ מאיה״ בני יהודה ער ואונן׳ ומית ער׳ ואונן בארעא דכנען״ בני יהו׳ אוולאד ער ואו׳ ומאתא פי בלד כנעאן״

רש״י ז״ל

הוצרך לומר משפחת הימני׳ לפי שהשם קבוע בו יו״ד בראש והא בסוף״ חסר הצו את ישר׳ על משה בהצות על העם על ה׳״ הצו הסיאו את ישר׳ לריב על משה כ׳ הפעילו״ ויהיו לנס לאות ולזכרון למען אשר לא יקרב איש זר לחלוק על הכהונה״ ובני קרח לא מתו הם היו בעצה תחלה ובשעת המחלוקת והרהרו תשובה בלבם׳ לפיכך נתבצר להם מקום גבוה בגיהנם וישבו שם ועלו אח״כ לארץ״ לזרח הוא צוחר לצוהר חבל משפחת אוהד בטלה׳ וכן חמש משפחות משבט בנימין שהרי בעשרה בנים ירד למצרים וכאן לא מנה אלא ה׳ וכן אצבון לגד הרי ז׳ משפחות׳ ומצאתי בגמרת ירושלמית שכשמת אהרן נסתלקו ענני כבוד ובאו הכנעני״ם להלחם בישר׳ ונתנו לב לחזור

והוו בני יהודה לזרעייתהון׳ לשלה׳ זר׳ שלה׳ לפרץ׳ זר׳ פרץ׳ לזרח׳ זר׳ זרח״ כצארבני יהו
לעשאירהם עשי׳ גשלניין ועשי׳ גפרציין ועשי׳ גזרחיין״ והוו בני פרץ׳ לחצרון׳ זר׳
חצרון׳ לחמול׳ זר׳ חמול״ ובני פרץ עשי׳ גחצרוניין ועשי׳ וגחמוליין״ אלין זרעיית

יהודה למשפחתם לשלה משפחת
השלני לפרץ משפחת הפרצי
לזרח משפחת הזרחי׃ ויהיו בני פרץ
לחצרן משפחת החצרני לחמול
משפחת החמולי׃ אלה משפחת
יהודה לפקדיהם ששה ושבעים
אלף וחמש מאות׃
בני יששכר למשפחתם תולע
משפחת התולעי לפוה משפחת
הפוני׃ לישוב משפחת הישבי
לשמרן משפחת השמרני׃ אלה
משפחת יששכר לפקדיהם
ארבעה וששים אלף ושלש מאות׃
בני זבולן
למשפחתם לסרד משפחת הסרדי
לאלון משפחת האלני ליחלאל

יהודה למניניהון שבעין ושיתא
אלפין וחמש מאה״ הדה עדד
עשאיר יהודה סתה וע׳ אלפא וה׳
מאיה״ בני יששכר לזרעייתהון
תולע׳ זר׳ תולע׳ לפוה׳ זר׳ פוני״
בני יששכר לעשאירהם עשירה׳
גתולעיין ועשי׳ גפוניין״ לישוב׳
זרעי׳ ישוב׳ לשמרן׳ זר׳ שמרן״
ועשי׳ גישוביין ועשי׳ גשמרוניין״
אלין זרעית יששכר למניניהון׳
שתין וארבעה אלפין ותלת מאה״
הדה עדד עשאיר יששכר ד׳ וס׳
אלפא וג׳ מאיה״ בני זבולן
לזרעייתהון׳ לסרד׳ זר׳ סרד׳ לאלון׳
זר׳ אלון׳ ליחלאל׳ זר׳ יחלאל״ בני זבולן
לעשאירהם עשי׳ גסרדיין ועשי׳
גאלוניין ועשי׳ גיחלאליין״

רשי ז״ל

למצרים וחזרו לאחוריהם ח׳ מסעות
מהור ההר למוסרה שנ׳ ובני ישר׳ נסעו
מבארות בני יעקן מוסרה שם מת
אהרן׳ והלא בהור ההר מת׳ וממוסרה
עד הור ההר ח׳ מסעות יש למפרע
אלא שחזרו לאחוריהם ורדפו בני לוי
אחריהם להחזירם והרגו מהם ז׳ בע
משפחות׳ ומבני לוי נפלו ד׳ משפחות
משפחת שמעי ועזיאלי ומבני יצהר לא נמנו כאן אלא משפחת הקרחי׳ והחברונית לא ידעתי מהיכן״
ור״ת דרש שמתו במגפה בדבר בלעם אבל לפי החסרון שחסר משבט שמעון במנין זה ממנין הראשון
שבמדבר סיני נראה שכל כ״ד אלף נפלו משבטו של שמעון ״לאזני או׳ אני שזו משפחת אצבון
ואיני יודע למה לא נקראת משפחתו על שמו ״לישוב הוא יוב האמור ביורדי מצ׳ כי כל
המשפחות

דין זרעית זבולון למנייניהון שתין אלפין וחמיש מאה" פכאן עדד עשאיר זבולון הדה ק
אלפא וכמס מאיה" בני יוסף לזרעייתהון מנשה ואפרים "בני יוסף לעשאירהם מנשה
ואפרים" בני מנשה למכיר זר' מכיר' ומכיר אוליד ית גלעד' לגלעד' זר' גלעד"

מבני מנשה עשי' אלמכיריין ועשי'
אלגלעדיין מן גלעד ן' מכיר"
דין בני גלעד 'איעזר' זרעית
איעזר 'לחלק' זר' חלק "ובני גלעד
עשי' אלאיעזריין ועשי' אלחלקיין"
ואשריאל' זרעית אשריאל'
ושכם' זר' שכם "ועשי' אלאשראליין
ועשי' אלשכמיין" ושמידע'
זר' שמידע' וחפר' זר' חפר"
ועשי' אלשמידעיין ועשי' אלחפריין"
וצלפחד בר חפר' לא הוה
ליה בנין להין בנן' ושום בנת
צלפחד' מח' ונו' חג' מל' ותר'"
וצלפחד ן' חפר לם יכון לה בנין
אלא בנאת והדא אסמאיהן
מח' ונו' חג' מל' ותר'" דין זרעית
מנשה' ומניניהון' חמשין ותרין
אלפין ושבע מאה "פכאן עדד
עשאיר מנשה הדה אתנין וכ
אלפא וז מאיה"

משפחת היחלאלי: אלה משפחת הזבולני לפקדיהם ששים אלף וחמש מאות: בני יוסף למשפחתם מנשה ואפרים: בני מנשה למכיר משפחת המכירי ומכיר הוליד את גלעד לגלעד משפחת הגלעדי: אלה בני גלעד איעזר משפחת האיעזרי לחלק משפחת החלקי: ואשריאל משפחת האשראלי ושכם משפחת השכמי: ושמידע משפחת השמידעי וחפר משפחת החפרי: וצלפחד בן חפר לא היו לו בנים כי אם בנות ושם בנות צלפחד מחלה ונעה חגלה מלכה ותרצה: אלה משפחת מנשה ופקדיהם שנים וחמשים אלף

ופי' ז"ל
ז' משפחות נקראו ע"ש יורדי מצרי
וב' נולדים מש"ם והלאה לא נקראו
המשפחות על שמם חוץ ממש' פחות
אפרים ומנשה שנולדו כולם במצ
וחדר ונעמן בני בלע בן בנימין

ומצאתי ביסוד של רמ"ה הדרשן שירדה חמן למצ' כשהיתה מעוברת לכך נחלקו למשפחות ב'
כחצרון וחמול שהיו בני בנים ליהודה והכר ומלכיאל שהיו בני בנים של אשר ואם אגדה היא הריטוב'
ואם לאו חו' אני שהיו לבלע בנים הרבה' ומשנים הללו ארד ונעמן יצאה מכל א' משפחה רבה
ויקראו תולדות שאר הבנים ע"ש בלע ותולדות שנים הללו נקראו על שמם וכאן אני אומ'
בבני מכיר שנחלקו לשתי משפחות אחת נקראת על שמו וא' נקראת ע"ש גלעד בנו' חמש משפחו

אלין בני אפרים לזרעייתהון׳ לשותלח׳ זר׳ שותלח׳ לבכר׳ זר׳ בכר׳ לתחן׳ זרעית תחן״ הולאי בני אפרים לעשאירהם ע׳׳ לשותלחיין ועש׳׳ לבכריין ועש׳׳ לתחניין״ ואלין בני שותלח׳ לערן׳ זר׳ ערן״ ועשי׳ לעראניין מן ערן ן׳ שותלח״ אלין זרעית בני אפרים למניניהון׳ תלתין ותרין אלפין וחמש מאה׳ אלין בני יוסף לזרעייתהון״ פכאן עדד עשאיר בני אפרים הדה אתנין ול׳ אלפא ובמס מאייה הולאי בני יוסף לעשאירהם״ בני בנימן לזרעייתהון׳ לבלע׳ זר׳ בלע׳ לאשבל׳ זר׳ אשבל׳ ז לאחירם׳ זר׳ אחירם״ בני בנימן לעשאירהם עש׳ לבלעיין ועש׳ לאשביליין ועש׳ לאחירמיין״ לשפופם׳ זר׳ שופם׳ לחופם׳ זר׳ חופם״ ועש׳ לשופמיין ועשירה׳ לחופמיין״ והוו בני בלע ארד ונעמן׳ זר׳ ארד׳ לנעמן׳ זר׳ נעמן״ ועש׳ לארדיין ועש׳ לנעמיין מן בלע״ אלין בני בנימן לזרעייתהון׳ ומניניהון׳ ארבעין וחמשא אלפין ושית מאה״ פכאן עדד עשאיר בנימן הדה כמסה ומ׳ אלפא וסת מאיה״ אלין

ושבע מאות׃ אלה בני אפרים למשפחתם לשותלח משפחת השתלחי לבכר משפחת הבכרי לתחן משפחת התחני׃ ואלה בני שותלח לערן משפחת הערני׃ אלה משפחת בני אפרים לפקדיהם שנים ושלשים אלף וחמש מאות אלה בני יוסף למשפחתם׃ בני בנימן למשפחתם לבלע משפחת הבלעי לאשבל משפחת האשבלי לאחירם משפחת האחירמי׃ לשפופם משפחת השופמי לחופם משפחת החופמי׃ ויהיו בני בלע ארד ונעמן משפחת הארדי לנעמן משפחת הנעמי׃ אלה בני בנימן למשפחתם ופקדיהם חמשה וארבעים אלף ושש מאות׃

רש״י ז״ל

חסרו מבני ז״ל בנימן כאן נתק״מה מקצת נבואות אמו שקראתו בן אוני בן אנינותי ובתי לגש בגבעה נתק״מה כולה ז׳ ומצאתי ביסודו של ר״מ הדרשן ״ואלה בני שותלח ולו״אחר בני שותלח נקראו תולדותיהם עם שותלח ומערן יצאה משפחה רבה ונקראת על שמו ונחשבו בני שותלח לשתי משפחות יצא וחשוב ותמצא בפרשה זו נ״ג משפחות ומבני לוי ח׳ וקה״ה ונה״ג כי אתם המעט מכל העמים ה׳ מעט כלומ׳ חמשה אתם חסרים ממשפחות כל העמים שהן ע׳ חף זו היבנתי מיסודו של ר״מ הדרשן אך הוצרכתי לפחות ולהוסיף ברבריו״ לאחירם הוא אחי שירד למצ׳ ולפי שנקרא עם יוסף שהיה אחיו ורם

אלין בני דן לזרעייתהון לשוחם זרעית שוחם אלין זרעית דן לזרעייתהון ׃ הולאי בני דן
לעשאירהם עשי' לשוחמיין ומנה תעשר מנהא ׃ כל זרעית שוחם למניניהון
שתין וארבעא אלפין וארבע מאה ׃ מכאן עדדהם ד' וס' אלפא וד' מאיה ׃ בני
אשר לזרעייתהון לימנה זר
ימנה לישוי זר ישוי לבריעה
זר בריעה ׃ בני אשר לעשאירהם
עשי' לימיניין ועשי' לישויין ועשי'
לבריעיין ׃ לבני בריעה
לחבר זר חבר למלכיאל זר
מלכיאל ׃ ועשי' לחבריין ועשיר'
למלכיאליין מן בריעה ׃
ושום בת אשר שרח ׃ וכאן אסם
אבנה' אשר סרח ׃ אלין
זרעית בני אשר למניניהון
חמשין ותלתא אלפין וארבע
מאה ׃ מכאן עדד עשאיר
אשר הדה ג' ונ' אלפא וד' מאיה ׃
בני נפתלי לזרעייתהון
ליחצאל זר יחצאל לגוני זר גוני ׃
בני נפתלי לעשאירהם עשי'
ליחצאליין ועשי' לגוניין ׃ ליצר
זרעית יצר לשלם זר שלם ׃
ועשי' ליצריין ועשי' לשלימיין ׃

אלה בני דן למשפחתם לשוחם משפחת השוחמי אלה משפחת דן למשפחתם׃ כל משפחת השוחמי לפקדיהם ארבעה וששים אלף וארבע מאות׃
בני אשר למשפחתם לימנה משפחת הימנה לישוי משפחת הישוי לבריעה משפחת הבריעי׃ לבני בריעה לחבר משפחת החברי למלכיאל משפחת המלכיאלי׃ ושם בת אשר שרח׃ אלה משפחת בני אשר לפקדיהם שלשה וחמשים אלף וארבע מאות׃
בני נפתלי למשפחתם ליחצאל משפחת היחצאלי לגוני משפחת הגוני׃ ליצר משפחת היצרי לשלם משפחת

רש"י ז"ל

ממנו כך אחירם ׃ לשפופם הוא מפים
ע"ש שהיה יוקף שפיפ בין האומות ׃
לשוחם הוא חושים ׃ ושם בת אשר שרח
לפי שהיתה קיימת בחיים מנאה כאן ׃
לאלה תחלק הארץ ולא לפחותים מבן
עשרים אעפ"י שבאו לכלל כ' בטרם חלוק הארץ שהרי ז' שנים כבשו וז' חלקו ולא נטלו חלק בארץ
אלא אלו שבא מאות אלף ואלף אם היה לזה מהם ששה בנים לא נטלו אלא חלק אביהם לבדו ׃ לרב תרבה נחלתו
לשבט שהיה מרובה באוכלוסין נתנו חלק רב ואעפ"י שלא היו החלקים שוין שהרי הכל לפי רבוי השבט
חלקו החלקים ולא עשו אלא ע"י גורל והגורל היה ע"פ רוה"ק כמש"כ בב"ב בתרא ׃ אלעזר הכהן היה מלובש
באורים ותומים ואו' ברוה"ק אם שבט פלו' עולה תחום פלו' עולה עמו והשבטים היו כותבין בי"ב פתקין
י"ב גבולין בי"ב פתקין ובללום בקלפי והנשיא מכניס ידו לתוכה ונוטל שני פתקין עולה בידו פתק

לאן זרעית נפתלי לזרעיתהון ומעניהון ארבעין וחמסה אלפין וארבע מאה פכאן עדד עשאיר נפתלי הדה כמסה ומ אלפא וד מאיה לאן מעני בני ישראל סית מאה ואחד אלפין ושבע מאה ותלתין ד אלף עדד גמלה בני אסר סת מאיה אלף ואלפא ואחדא ו מאה ול ומליב תם לאלין

השלמי אלה משפחת נפתלי למשפחתם ופקדיהם חמשה וארבעים אלף וארבע מאות אלה פקודי בני ישראל שש מאות אלף ואלף שבע מאות ושלשים׃

וידבר יהוה אל משה לאמר׃ לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות׃ לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו איש לפי פקדיו יתן נחלתו׃ אך בגורל יחלק את הארץ לשמות מטות אבתם ינחלו׃ על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט׃

ואלה פקודי הלוי למשפחתם לגרשון משפחת הגרשני לקהת משפחת הקהתי למררי

תתפליג ארעא באחסנא במנין שמהן להולאי יגב אן תקסם לארץ נחלה בחצא אסמאיהם

לסגיאי תסגון אחסנתהון ולזעירי תזערון אחסנתהון גבר לפום מניינוהי תתיהיב אחסנתיה

פללכתיר תכתר נחלתה וללקליל תקלל נחלתה כל סבט עלי קדר עדדה יעטא נחלתה ברם בעדבא תתפליג ארעא לשמהת שבטי אבהתהון יחסנון לכן באקתראם יקסם לגבלד לאקמאד אסבאט אבאיהם על פום עדבא תתפליג אחסנתהון בין סגיאי לזעירי ועלי קול אלקרעה תקסם נחלתהם בין קליל וכתיר

ולאן מניני ליואי לזרעייתהון לגרשון זר גרשון לקהת זר קהתי למררי זר מררי והדה חעדאד ללוי לעשאירהם שי לגרשונין ושי לקהתין ושי למרריין לאן

רש"י

עם שבטו ונתן של גבול המגורם לו והגורל עצמו היה צווח ואני הגורל עליתי לגבול פל' לשבט פלו' שנ' על פי הגורל ולא נתחלקה במדה לפי שיש גבול משובח מחבירו אלא בשומא בית כור רע כנגד בית קאב טוב הכל לפי הדמים לשמות מטות אבותם אלו יוצאי מצ' שינה הכתו' נחלה זו מכל הנחלות שבתורה שכל הנחלות החיים יורשים את המתים וכאן מתים יורשים את החיים כיצד שני אחים מיוצאי מצ' שהיו להם בנים בבאי הארץ לשבא ולזה ג' הא נטל חלק והג נטלו ג' זה לזה תח' הארץ חזרה נחלתן אצל אבי אביהן וחלקו הכל בשווה וזהו לשמות מטות אבותם ינחלו שאחר שבט לוי הכתוב הכם חלקוה לפי האבות שיצאו ממצ' ולו מתחלה חלקוה למנין יוצאי מצ' לא היו נותנין לו הר'

אלין זרעית לוי זר לבני זר חברון זר מחלי זר מושי זר קרח וקהת אוליד ית עמרם׃ וקהיר עשאירה עשי גלבנין ועשי גחברונין ועשי גמחליין ועשי גמושין ועשי גקרחיין ואולד קהת עמרם׃ ושום אתת עמרם יוכבד בת לוי דילידת יתה ללוי במצ׳ וילידת לעמרם ית אהרן וית משה וית מרים אחתהון׃ וכאן אקס נוגה עמרם יוכבד אבנה לוי גדי ולדת ללוי במצר מולדת לעמרם הר ומו ומר אכתהם׃ ואתיליד לאהרן ית נדב וית אביהוא ית אלעזר וית איתמר׃ מולד לאהרן כוא גע ואיתמר׃ ומית נדב ואביהוא בקרוביהון אישתא עבריתא קיין׃ ומאת כוא חין גרבא נוהרא גריבא בין ידי יהוה׃ והוו מניניהון עשרין ותלתא אלפין כל דכורא מבר ירחא ולעילא ארי לא אתמניאו בגו בני ישראל ארי לא אתיהיבת להון אחסנא בגו בני ישראל׃ מכאן עודהם ג׳ ונ׳ גפאן כל דכר מן ז׳ שהר וצא עדאן אחד לם יעלו כי גמלה בני אקל אחד לם יעטו נחלה מי וקטהם׃

משפחת המררי׃ אלה משפחת לוי משפחת הלבני משפחת החברני משפחת המחלי משפחת המושי משפחת הקרחי וקהת הוליד את עמרם׃ ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי אשר ילדה אתה ללוי במצרים ותלד לעמרם את אהרן ואת משה ואת מרים אחתם׃ ויולד לאהרן את נדב ואת אביהוא את אלעזר ואת איתמר׃ וימת נדב ואביהוא בהקריבם אש זרה לפני יהוה׃ ויהיו פקדיהם שלשה ועשרים אלף כל זכר מבן חדש ומעלה כי לא התפקדו בתוך בני ישראל כי לא נתן להם נחלה בתוך

רש״י

שאף שני חלקים שבהן נטלו ד׳ חלקים׃ עפ״ה הגורל הגורל היה מדבר מגיד שנתחלקה ברוה״ק וכה״א ויתנו לכלב את חברון עפ״ה׳ אך בגורל יצאו יהושע וכלב ואו׳ עפ״ה נתנו לו את העיר אשר שאל׃ מטורת אבותם יצאו גרים ועבדים׃ אלה משפחות הלוי כאן חסר משפחת השמעי והעזיאלי וקצת מן היצהרי׃ אשר ילדה אותה ללוי אשתו ילדתה במצ׳ ואין הורתה במצ׳ כשנכנסו לתוך החומה ילדתה והיא השלימה מנין ע׳ שהרי בפרטן אין אתה מוצא אלא ס״ט ותשע׃ כי לא התפקדו בבני׳ להיות נמנין בני כ׳ שנה׳ מה טעם כי לא נתן להם נחלה׳ והנמנין מבן כ׳ שנה היו בני נחלה שנ׳ איש לפי פקודיו יתן נחלתו׃ ובאלה לא היה איש׳ אבל על הנשים לא נגזרה גזירת המרגלים לפי שהן היו מחבבות את הארץ׳ האנשים אומרים נתנה ראש ונשובה מצרימה׳ והנשים אומרות תנה לנו נחלה לכך נסמכה פרשת בנות צלפחד לכאן׃ ותקרבנה למשפחות מנשה בן יוסף׳ למה

נאמר

אלין מניני משה ואלעזר כהנא דמנו ית בני ישראל במישריא דמואב על ירדנא
דיריחו ״ הולאי מעדודי מוסי ואלעזר אלאמאם אלדי עדו בני אסר פי בואדי מואב
עלא ארדן יריחו ״ ובאלין לא הוה גבר ממניני משה ואהרן כהנא דמנו
ית בני ישראל במדברא דסיני ״
ופיהם לם יכון רגל מן מעדודי
מוסי והרון אלאמאם אלדי עדו
בני אסר פי בריה סיני ״ ארי
אמר ײ להון ממת ימותון ב
מדברא ולא אשתאר מנהון אנש
אלהין כלב בר יפנה ויהושע
בר נון ״ לאן אללה חכם עליהם
אן יתמותו פי אלבריה ולם יבק
מנהם רגל אלא כלב ן׳ יפנה ויהוש
ן׳ נון ״ וקריבא בנת צלפחד
בר חפר בר גלעד בר מכיר בר
מנשה לזרעית מנשה בר יוסף
ואלין שמהת בנתיה מחלה וחגלה
נעה ומל׳ ותר׳ ״ פתקדמן בנאת צלפחד
ן׳ חפר ן׳ גלעד ן׳ מכיר ן׳ מנשה מן
עשיר מנשה ן׳ יוסף ואסמאהן
מח׳ נועה וחג׳ ומל׳ ותרצה ״

בני ישראל׃ אלה פקודי משה ואלעזר
הכהן אשר פקדו את בני ישראל
בערבת מואב על ירדן ירחו׃ ובאלה
לא היה איש מפקודי משה ואהרן
הכהן אשר פקדו את בני ישראל
במדבר סיני׃ כי אמר יהוה להם מות
ימתו במדבר ולא נותר מהם איש
כי אם כלב בן יפנה ויהושע בן נון׃
ותקרבנה
בנות צלפחד בן חפר בן גלעד בן מכיר
בן מנשה למשפחת מנשה בן יוסף
ואלה שמות בנתיו מחלה נעה וחגלה
ומלכה ותרצה׃

רש״י

נאמר והלא כבר נאמר בן מנשה אלא לומר לך מה יוסף חיבב את הארץ שנ׳ והעליתם את
עצמותי מזה ובנותיו היו מחבבות את הארץ שנ׳ תנה לנו אחוזה וללמדך שהיו כולם צדיקים
שכל מי שמעשיו ומעשה אבותיו סתומים ופירט לך הכתוב באחד מהן לייחסו לשבח בידוע
שהרי זה צדיק בן צדיק ואם ייחסו לגנאי כגון בא ישמעאל בן נתניה בן אלישמע בידוע שהוא
רשע וכל הנזכרים עמו היו רשעים ״ מחלה נועה וגו׳ ולהלן הוא אומר ותהיינה מח׳ תרצ׳
מגיד שכולן שקולות זו כזו לפי׳ שינה את סדרן ״ לפני משה ולפני אלעזר ׳ מגיד שלא עמדו לפניהם
אלא בשעת המ׳ אחר שמת אהרן ״ לפני משה ולפני אלעזר ׳ לפני משה תחלה ואח״כ לפני אלעזר
אפשר אם משה לא ידע אלעזר יודע אלא סרס המקרא ודרשהו ד״ל יאשיה ׳ אבא חנן משום ר׳
אלעזר או׳ בבית המדרש היו יושבין ועמדו לפני כולם ״ והוא לא היה בתוך העדה ׳ לפי שהיו
באות לו׳ בחטאו מת נזקקו לו׳ לא בחטא מתלוננים ולא בעדת קרח שהצו על הקב״ה אלא
בחטאו לבדו מת ולא החטיא את אחרים עמו ״ ר״ע א׳ מקושש עצים היה ׳ ור״ש או׳ מן המעפילי׳

היה

פינחס

וקמא קדם משה וקדם אלעזר כהנא וקדם רברביא וכל כנשתא בתרע משכן זמנא למימר׃ פקמן בין ידי מוסי ואלעזר אלאמאם ואלאשראף וכאפה אלגמאעה ענד באב כבא זמחצר קאילאת׃ אבונא מית במדברא והוא לא הוה בגו כנשתא דאזדמנו על יי בכנשתא דקרח ארי בחוביה מית ובנין לא הוו ליה׃ אן אבונא מאת פי אלבריה והו לם יכן פי גמאעה אלגמאעה אלדי תגמעו עלי אללה מע קרח לאנה מאת בכטיתה ולם יכלף בנין׃ למה יתמנע שמא דאבונא מגו זרעיתיה ארי לית ליה בר הב לנא אחסנא בגו אחי אבונא׃ פלא יבכס אסם אבינא מן בין עשירתה אד ליס לה אבן בל אעטנא נחלה פימא בין אעמאמנא׃ וקריב משה ית דינהון קדם יי׃ פקדם מוסי חכמהן אלי אללה׃

ותעמדנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאם וכל העדה פתח אהל מועד לאמר׃ אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על יהוה בעדת קרח כי בחטאו מת ובנים לא היו לו׃ למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן תנה לנו אחזה בתוך אחי אבינו׃ ויקרב משה את משפטן לפני יהוה׃

ויאמר יהוה אל משה לאמר׃ כן בנות צלפחד דברת נתן תתן להם אחזת נחלה בתוך אחי אביהם והעברת את נחלת אביהן להן׃

ואמר יי למשה למימר׃ ס יאות בנת צלפחד ממללן מיתן תתן להון אחסנת אחסנא בגו אחי אבוהון ותעבר ית אחסנת אבוהון להון׃ נעמא קלן בנאת צלפחד אעטהן תמן נחלה פימא בין אעמאמהן ואנקל נחלה אביהן להן׃ ועם

רש"י ז"ל

הי"ב למה יגרע שם אבינו אנו במקום בן עומדות ואם אין הנקבות חשובות זרע תתיבם אמנו ליבם׃ כי אין לו בן הא אם היה לו בן לא היו תובעות כלום מגיד שחכמניות היו׃ ויקרב משה את משפטן נתעלמה הלכה ממנו וכאן נפרע על שנטל עטרה לו והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי׃ דא"א ראויה היתה פרשה זו להיכתב ע"י משה אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן׃ כן בנות צלפחד דוברות כתרגו' יאות כך כתובה פרשה זו לפני במרום מגיד שראתה עינם מה שלא ראתה עינו של משה׃ כן בנות צלפחד דוברות יפה תבעו אשרי אדם שהקב"ה מודה לדבריו׃ נתון תתן שני חלקים חלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר׃ והעברת ל' עברה הוא במי שאינו מניח בן ליורשו דא"א ע"ז שהבת מעברת נחלה משבט לשבט שבנה ובעלה יורשין אותה שלא תקוב נחלה לא נצטווה שלא לאחותו

ועם בני ישראל תמליל למימר גבר ארי ימות ובר לית ליה ותעברון ית אחסנתיה לברתיה׃ ומר בני אסר וקל להם אי רגל מאת וליס לה אבן פאנקלו נחלתה לאבנתה׃ ואם לית ליה ברתא ותתנון ית אחסנתיה לאחוהי׃ ואן לם תכן לה אבנה פאעטו נחלתה לאכותה׃ ואם לית ליה אחין ותתנון ית אחסנתיה לאחי אבוהי׃ ואן לם יכן לה אכוה פאעטוהא לאעמאמה׃ ואם לית אחין לאבוהי ותתנון ית אחסנתיה לקריביה דקריב ליה מזרעיתיה ויירת יתה ותהי לבני ישראל לגזירת דין כמא דפקיד יי ית משה׃ ואן לם יכן לה אעמאם פאעטוהא לנסיבה אלאקרב אליה מן עשירתה ויחוזהא ויכון דלך לבני אסר רסם חכם כמא אמר אללה מוסי׃ ואמר יי למשה סק לטורא דעבראי הדין וחזי ית ארעא דיהבית לבני ישראל׃ ואמר אללה למוסי אצעד אלי גבל אלעבריין הדא ואנטר אלי בלד אלדי אנא מעטיה לבני אסר׃ ותחזי יתה ותתכניש לעמך אף את כמא דאתכניש אהרן אחוך׃ ואדא אבצרתהא אנצם אלי קומך אנת איצא כמא אנצם הרון אכיך׃

ואל בני ישראל תדבר לאמר איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו׃ ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו׃ ואם אין לו אחים ונתתם את נחלתו לאחי אביו׃ ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשארו הקרב אליו ממשפחתו וירש אתה והיתה לבני ישראל לחקת משפט כאשר צוה יהוה את משה׃

ויאמר יהוה אל משה עלה אל הר העברים הזה וראה את הארץ אשר נתתי לבני ישראל׃ וראיתה אתה ונאספת אל עמיך גם אתה כאשר נאסף אהרן אחיך׃

רש״י ז״ל

ידור עבר וכן והעברתם את נחלתו לבתו׃ בכולן הוא או׳ ונתתם ובבת הוא או׳ והעברתם׃ לשארו הקרוב אליו ממשפחתו׃ ואין משפחה קרויה אלא מצד האב׃ עלה אל הר העברים׃ למה נסמך לכאן׃ כיון שאמר הקב״ה למשה נתון תתן להם׃ אמר אותי צוה המקום להנחיל שמא הותרה הגזרה ואכנס לארץ׃ א״ל הקב״ה גזירתי במקומה עומדת׃ ד״א כיון שנכנס משה לנחלת בני גד ובני ראובן שמח ואמר כמדומה לי שמא הותר לי נדרי׃ משל למלך שגזר על בנו שלא יכנס לפתח פלטין שלו׃ נכנס לשער והוא אחריו׃ לחצר והוא אחריו׃ לטרקלין והוא אחריו׃ כיון שבא ליכנס לקיטון א״ל בני מכאן ואילך אתה אסור ליכנס׃ כאשר נאסף אהרן אחיך׃ מכאן שנתאוה משה למיתתו של

כמה דסריבתון על מימרי במדברא דצין במצות כנשתא לקדשותי במיא לעיניהון אנון מי מצות רקם מדברא דצין ·· כמא דאתמא אמרי כי בל״ה צין עבד כצומה דגמאעה ולא תקדשא בדלך דמא בחצרתהם לדלך קמי מא כצומה רקים בר״ה צין ··

ומליל משה קדם יי למימר ·· כאגחב מנקי בין ידי אלהא ·· ימני יי אלהא רוחיא לכל בסרא גוברא על כנשתא ·· אן זית יא רב יא אלה ארואח כל בשרי מאקתכלף ואלא עלי גמאעה ·· דיפוק קדמיהון ודייעול קדמיהון ודיפקינון ודיעילינון ולא תהי כנשתא דיי כענא דלית להון רעי ·· יכרג וידכל בין ידיהם ויכרגהם וידכלהם ולא יכון גמע אלה כגנם ליס להא ראעי ·· ואמר יי למשה סב לך ית יהושע בר נון גבר דרוח נבואה ביה ותסמוך ית ידך עלוהי ·· כד אלה לך כד יהושע בן נון כאנה רגל פיה מצל ואסנד ידיך עליה ·· ותקים יתיה קדם אלעזר כהנא וקדם כל כנשתא ותפקיד יתיה לעיניהון ·· ותוקפה בין ידי אלעזר אלאמאם וקדאם גמאעה ואמרה בחצרתהם ··

כאשר מריתם פי במדבר צן במריבת העדה להקדישני במים לעיניהם הם מי מריבת קדש מדבר צן׃ וידבר משה אל יהוה לאמר׃ יפקד יהוה אלהי הרוחת לכל בשר איש על העדה׃ אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם ולא תהיה עדת יהוה כצאן אשר אין להם רעה׃ ויאמר יהוה אל משה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו׃ והעמדת אתו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה וצויתה אתו לעיניהם׃ ונתתה מהודך

רש״י ז״ל

אהרן· ד״א אין אתה טוב ממנו ·· על אשר לא קדשתם· הא אם קדשתם עדיין לא הגיע זמנכם ליפטר מן העולם· בכל מקום שכתוב במיתתם כתב סרחונם לפי שנגזרה גזירה על דור המדבר למות במדבר בעון שלא האמינו· לכך ביקש משה שיכתוב סרחונם שלא יאמרו אף הוא מן הממרים היה· משל לשתי נשים שלוקות בב״ד אחת קלקלה ואחת אכלה פגי שביעית· אמרה להן בבקשה מכם הודיעו על מה זו לוקה שלא יאמרו אף היא בקלקלה כמותי· תלו פגי שביעית בצוארה· כך בכל מקום שהזכיר מיתתן הזכיר סרחונן להודיע שלא היה בהם אלא זו בלבד ·· הם מי מריבת קדש· הם לבדם אין בהם עון אחר· ד״א הם שהמרו במרה

ותתין מזיוך עלוהי בדיל דיקבלון מניה כל כנשתא דבני ישראל׳ וחגעל עליה מן הנהך לכי יקבל מנה גמאעה בני אסר׳ וקדם לעזר כהנא יקום וישאל ליה בדין אוריא קדם יי על מימריה יהון נפקין ועל מימריה יהון עלין הוא וכל בני ישראל עמיה וכל כנשתא׳ ויכון

יקופה בין ידי לעזר לאמאם חתי יסאל מי חואיגה בהייה׳ ל אנואר בין ידי אללה ועין אמרה ידכלון ויכרגון הו ובני אסרא וסאיר לגמאעה׳ ועבד משה כמא דפקיד יי יתיה ודבר ית יהושע ואקימיה קדם לעזר כהנא וקדם כל כנשתא׳ פצנע מוסי כמא אמרה אללה בהן אכד יהושע ואוקפה בין ידי לעזר לאמאם וסאיר לגמאעה׳ וסמך ית ידוהי עלוהי ופקדיה כמא דמליל יי בידא דמשה׳ ואסנד ידה עליה ואמרה כמא קאל לה אללה׳ ומליל ׳תם׳ פקיד ית בני ישראל ותימר להון ית קרבני לחים סדור לקרבני לאתקבלא ברעוא׳ תטרון לקרבא קדמי בזמניה׳ מר בני אסראיל והל להם קראביני דאימי מקבולי מרצי אחפצוה אן תקרבוה לי פי וקתה׳ ותימר

עליו למען ישמעו כל עדת בני ישראל׃ ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים לפני יהוה על פיו יצאו ועל פיו יבאו הוא וכל בני ישראל אתו וכל העדה׃ ויעש משה כאשר צוה יהוה אתו ויקח את יהושע ויעמדהו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה׃ ויסמך את ידיו עליו ויצוהו כאשר דבר יהוה ביד משה׃

וידבר יהוה אל משה לאמר׃ צו את בני ישראל ואמרת אלהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו׃

רשי ז״ל

הם הן שהמרו בים סוף הם עצמם שהמרו במדבר צין׳ וידבר משה אל ה׳ להודיע שבחן של צדיקים כשנפטרין מן העולם מניחין צרכן ועוסקין בצרכי צבור׳ לאמר א״ל השיבני אם אתה ממנה להם פרנס או לאו׳ יפקוד ה׳ כיון ששמע משה שא״ל המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו אמר הגיעה שעה שאתבע צרכי שיירשו בני את גדולתי׳ א״ל הקב״ה לא כך עלתה במחשבה כדאי הוא יהושע ליטול שכר שימושו שלא מש מתוך האהל וזה״ש נוצר תאנה יאכל פריה׳ אלהי הרוחות למה נאמר אמר לפניו רבש״ע גלוי לפניך דעתו של כל אחד ואחד שאינן דומין זה לזה׳ מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו׳

אשר

ותימר להון דין קורבנא דתקרבון קדם יי אמרין בני שנא שלמין תרין ליומא עלתא תדירא ״ובין להם אין אמרין ליה תקרבונה ללה חמלין אבני שנה צמחא כל יום דאימא ״ ית אמרא חד תעביר בצפרא ׳ וית אמרא תנינא תעביר בין שמשיא ״

ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו ליהוה כבשים בני שנה תמימם שנים ליום עלה תמיד׃ את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים׃ ועשירית האפה סלת למנחה בלולה בשמן כתית רביעת ההין׃ עלת תמיד העשיה בהר סיני לריח ניחח אשה ליהוה׃ ונסכו רביעת ההין לכבש האחד בקדש הסך נסך שכר ליהוה׃ ואת הכבש

אחד המא בגנדאה וגאכר בין גגרובין ״ וחד מן עסרא בתלת סאין ׳ סלתא למנחתא דמילא במשח כתישא רבעות הינא ״ ועשר ויבה קמור מן גבר מלתות ברבע קסט מן דהון מטחון ״ עלת תדירא ׳ ואתעבידת בטורא דסיני ׳ לאתקבלא ברעוא ׳ קורבנא קדם יי ״ צעידה דחימה כמא צנעית מי בר״ה סיני מקבולה מר צי״ה ללה ״ ונסכיה רבעות הינא ׳ לאמרא חד ׳ בקודשא ׳ יתנסך ׳ נסך דחמר עתיק קדם יי ״ ומעה מן למאזג רבע קסט מן לאמר לכל חמל יום מגבדם דסא מן עתיקא ללה ״ וית

רש״י

אשר יצא לפניהם כדרך מלכי האומות שיושבין בבתיהם ומשלחין את חייליהן למלחמה לא כמו שעשיתי אני שנלחמתי בסי׳ ועוג שנ׳ אל תירא אותו וכדרך שעשה יהושע שנ׳ וילך יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה אם לצרינו וכן בדוד כי הוא יוצא ובא לפניהם יוצא בראש ונכנס בראש ׳ואשר יוציאם בזכיותיו ״ואשר יביאם בזכיותיו ד״א ואשר יביאם שלא תעשה לו כדרך שעשית לי שאיני מכניסן לארץ ״קח לך קחנו בדברים ׳אשריך שזכית להנהיג בנו של מקום ״לך את שבדוק לך את זה אתה מכיר ״אשר רוח בו כאשר שאלת שיוכל להלך כנגד רוחו של כל א׳ וא׳ ״ וסמכת א׳ עליו ׳תן לו תורגמן שידרוש בחייך שלא יאמרו עליו לא היה לו להרים ראש בימי משה ועכשו מושל בנו ״ וצוית אותו על יש׳ דע שטרחנים הם סרבנים הם ע״מ שתקבל עליך ״ונתת מהודך עליו זה קירון פנים ״מהודך ולא כל הודך ומצי׳ למדין פני משה כחמה פני יהושע כלבנה ״ למען ישמ׳ כל עדת בני יש׳ שיהו נוהגין בו כבוד ויראה כדרך שנוהגין בך ״ולפני אלעזר הכהן יעמוד ׳הרי ששאלתך ששאלת שאין הכבוד הזה מוטל מבית אביך שאף יהושע יהא צריך לאלעזר ״ושאל לו כשיצטרך לצאת למלחמה ״על פיו של אלעזר ״ וכל העדה סנהדרין ״ויקח את יהושע לקחו בדברים והודיעו מתן שכר פרנסי ישר׳ לעוה״ב ״ויסמוך את ידיו ׳ בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטווה הקב״ה׳ לו א״ל לא וסמכת את ידך והוא עשה בשתי ידיו ועשאו

ויית אמרא תנינא תעביד בין שמשיא כמנחת צפרא וכנסכיה תעביד קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי׳׳ ואדי קרבת לחמל לתאני בין לגרובין ככהדייה לגדאה ומזאג׳ הא איצא אצנעה קרבאן מקבול מרצי ללה׳׳ וביומא דשבתא תרין אמרין בני שנא שלמין ותרין עשרונין סלתא מנחתא דפילא במשח וכסכיה׳׳ ופי יום לשבת חמלין אבני סנה צחיחין ומעהמא כ מן לבר קמר מלתות בדהן ומזאגהמא׳׳ עלת שבא תתעביד בשבא על עלת תדירא וגסכה׳׳ דלך תכון קבת בקבת מע לקרבאן לדאים ומזאגה׳׳ ובריש ירחיכון תקרבון עלתא קדם יי תורי בני תורי תרין ודכר חד אמרין בני שנא שבעא שלמין׳׳ ופי רוס שהורכם תקרבו קורבאן צעידה ללה רותא מן לבקר וכבשא ט׳ חמלאן בני סנה צחאחא׳׳ ותלתא עשרונין סלתא מנחת דפילא במשח לתורא חד ותרין עשרונין סלתא מנחתא דפילא במשח לדכרא חד׳׳ וג עשורין לבר קמר מלתות בדהן לכל ת׳ ונ לכבש׳׳ ועשרונא

השני תעשה בין הערבים כמנחת הבקר וכנסכו תעשה אשה ריח ניחח ליהוה: וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימם ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עלת שבת בשבתו על עלת התמיד ונסכה: ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליהוה פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם: ושלשה עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לפר האחד ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לאיל האחד:

רשי ז״ל

בכלי מלא וגדוש ומילאו חכמתו בעין יפה׳׳ כאשר דברה אף לענין ההוד נתן מהודו עליו׳׳ צו את בני יש׳ מה כתי׳ למעלה מן הענין יפקוד ה׳ אל הקב״ה עד שאתה מצווני על בני צוה את בני עלי׳ משל לבת מלך שהיתה נפטרת מן העולם והיתה מפקדת לבעלה על בניה וכו׳ כדאי׳ בספרי׳׳ קרבני זה הדם׳׳ לחמי זו אימורין׳ וכה״א והקטירם הכהן המזבחה לחם אשה׳׳ לאשי הניתנין לאש על מזבחי׳׳ תשמרו שיהו כהנים ולוים וישראלים עומדים על גבין׳ מכאן למדו ותיקנו מעמדות׳׳ במועדו בכל יום מועד התמידין׳׳ ואמרת להם אזהרה לב״ד׳׳ שנים ליום כפי שוחטו ועיקרו בא ללמד שיהו נשחטין כנגד היום תמיד של שחר במערב ושל בין הערבים במזרחן של טבעות׳׳ את הכבש א׳ אעפ״י שכבר נאמר

פינחס

וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה׃ וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיהוָה עַל עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ׃

ה

וּבַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ פֶּסַח לַיהוָה׃ וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חָג שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל׃ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד וְשִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה

ועשרונא עשרונא סלתא מנחתא דפילא במשח לאמרא חד׳ עלתא לאתקבלא ברעוא׳ קרבנא קדם יי׳ ועשר לכל חמל קמח הד״ה מלתותה בדהן מראך לצעידה למקבולה למרצ׳יה ללה׳ ונסכיהון פלגות הינא יהי לתורא ותלתות הינא לדכרא ורבעות הינא לאמרא חמרא׳ דא עלת ריש ירחא באתחדתותיה׳ כין לכל רישי ירחי שתא׳ ומזאגהם נצף קסט לכל תור ותלת קסט לכבש ורבע קסט לכל חמל מן ל שראב הדה קורבאן שהר בשהר לשהור לסנה׳ וצפיר בר עזין חד׳ לחטאתא קדם יי׳ על עלת תדירא יתעביד ונסכיה׳ ותיס מן למאעז דכוה ללה מע קרבאן לדאים יקרב דלך ומזאגה׳ ובירחא קדמאה בארבעת עשרא יומא לירחא׳ פסחא קדם יי׳ ופי לשהר ל אול פי ליום לד׳ עשר מנה פסח ללה׳ ובחמישת עשרא יומא לירחא הדין חגא׳ שבעא יומין פטירא יתאכיל׳ ופי ליום לה׳ עשר מנה חג ז׳ איאם יוכל פטירא׳ ביומא קדמאה מערע קדיש׳ כל עבידת פולחן לא תעבדון׳ פי לאוול מנה ליום חכם מקדס כל צנעה׳ מכסב לא תעמלון׳ ותקרבון קורבנא עלתא קדם יי׳ תורי בני תורי׳ תרין ודכר חד׳ ושבעא אמרין בני שנא׳ שלמין יהון לכון׳ ותקרבו קרבאנא צעידה ללה תרין מן לבקר וכבשא וסבעה׳ חמלאן בני סנה צחאחא׳ ומנה

רש״י

בפרשת ואתה תצוה וזה אשר תעשה על המזבח היא היתה אזהרה לימי המלואים וכאן צוה לדורות׳ סלת למנחה מנחת נסכים׳ העשויה בהר סיני ואותן שנעשו בימי המלואים׳ ד״א העשויה בהר סיני הקיש עולת תמיד לעולת הר סיני אותה שנתקרבה לפני מתן תורה שכתוב בה וישם באגנות מלמד שטעונה כלי׳ ונסכו יין בקדש הסך על המזבח יתנסכו׳ נסך שכר יין המשכר פרט ליין מגתו׳ ריח ניחח נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני׳ עולת שבת בשבתו ולא עולת שבת בשבת אחרת הרי שלא הקריב בשבת זו שומע

אני

ומנחתהון סולתא דפילא במשח תלתא עשרונין לתורא ותרין עשרונין לדכרא תעבדון

ומעהם מן סמיד מלתות בדהן ג עשור לכל תור וב לכבש עשרונא עשרונא

תעביד לאמרא חד מן לשבעא אמרין ועשר לכל חמל מן ז' וצפירא דחטאתא

חד לכפרא עליכון ועתוד
לגפרה ליסתגפר ענכם
בר מעלת צפרא דהיא עלת
תדירא תעבדון ית אלין מא כלא
קורבאן לגדאה וקרבאן לדאים
תאתי תקרבון הדה כאלין
תעבדון ליומא שבעא יומין לחים
קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי על
עלת תדירא יתעביד ונסכיה
ומתלהא קרבו כל יום מן ז'
איאם קרבאן מקבול מרצי ללה
מע קרבאן לדאים יקרב ושר
ומזאגה וביומא שביעאה
מערע קדיש יהי לכון כל עבידת
פלחן לא תעבדון וכי יום ז'
חסם מקדס יכון לכם כל צנאעה
מכתסב לא תעמלו
וביומא דבכוריא בקרובכון
מנחתא חדתא קדם יי בעצרתכון
מערע קדיש יהי לכון כל עבידת
פולחן לא תעבדון וכי יום אלבכור
כי תקריבכם ברא גדידא ללה
בעד אקאביעכם אסם מקדס
יכון לכם כל צנעה מכתסב לא תעמלו

תמימם יהיו לכם: ומנחתם סלת
בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר
ושני עשרנים לאיל תעשו: עשרון
עשרון תעשה לכבש האחד
לשבעת הכבשים: ושעיר חטאת
אחד לכפר עליכם: מלבד עלת
הבקר אשר לעלת התמיד תעשו
את אלה: כאלה תעשו ליום שבעת
ימים לחם אשה ריח ניחח ליהוה
על עלת התמיד יעשה ונסכו: וביום
השביעי מקרא קדש יהיה לכם
כל מלאכת עבדה לא תעשו:
וביום הבכרים
בהקריבכם מנחה חדשה ליהוה
בשבעתיכם מקרא קדש יהיה לכם

ותקרבון

רש"י ז"ל

אני יקריב שתים לשבת הבאה ת"ל בשבתו מגיד שאם עבר יומו בטל קרבנו: על עולת התמיד זו מוספין לבד אותן שני כבשים של עולת התמיד ומגיד שאין קריבין אלא בין שני התמידין וכן בכל מוספין נאמר על עולת התמיד לתלמוד זה: ושלשה עשרונים כמשפט נסכי פר שכן קצובין בפרשת נסכים: זאת עולת חדש בחדשו שאם עבר יומו בטל קרבנו ושוב אין לו תשלומין: ושעיר עזים וגו' כל שעירי המוספין באין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו הכל במס' שבועות ונשתנה שעיר ר"ח שנ' בו לה' תלמודו ללמדך שמכפר על שאין בו ידיעה לא בתחלה ולא בסוף

שאין

ותקרבון עלתא לאתקבלא ברעוא קדם יי׳ תורי בני תורי תרין דכר חד׳ אמרין בני שנא׃ ויקרבו
צעירה מקבולה מרצ״ה ללה רתין מן לבקר וכבשא ו׳ חמלאן בני שנה׃ ומנחתהון סולתא
דפילא במשח תלתא עשרונין לתורא חד׳ תרין עשרונין לדכרא חד׃ ומעהם מן לבר קמד
מלתות צדהן ג׳ עשור לכלרת וכ
לכבש׃ עשרונא עשרונא
לאמרא חד׳ כין לשבעא אמרין׃
ועשר לכל חמל מן גי׳ צפיר
בר עזין חד׳ לכפרא עליכון׃
ועתור מן למאעו ליקתגפר
ענכם׃ בר מעלת תדירא׳
ומנחתיה תעבדון׳ שלמין יהון
לכון ונסכיהון׃ מה כלא קרבן
גדאים וכלכ תקרבו ולך צח אחא
תכון לכם ומזאגהא׃ ובירחא
שביעאה בחד לירחא מערע
קריש יהי לכון׳ כל עבידת פולחן
לא תעבדון׳ יום יבבא יהי לכון׃
ונ׳ ליום לאזול מן לזהר לגי׳ אקס
מקדש יהון לכם כל צנעה מכקב
לא תעמלו ויום גלבה יהון לכם׃

כל מלאכת עבדה לא תעשו׃ והקרבתם
עולה לריח ניחח ליהוה פרים בני בקר
שנים איל אחד שבעה כבשים בני
שנה׃ ומנחתם סלת בלולה בשמן
שלשה עשרנים לפר האחד שני
עשרנים לאיל האחד׃ עשרון עשרון
לכבש האחד לשבעת הכבשים׃
שעיר עזים אחד לכפר עליכם׃ מ
מלבד עלת התמיד ומנחתו תעשו
תמימם יהיו לכם ונסכיהם׃

ובחדש השביעי
באחד לחדש מקרא קדש יהיה לכם
כל מלאכת עבדה לא תעשו יום
תרועה יהיה לכם׃ ועשיתם עלה

רשי ז״ל ותעבדון

שאין מכיר בחטא לא הקב״ה בלבד
ושאר השעירים למדין ממנו ומדרשו
באגדה אמר הקב״ה הביאו עלי כפרה
על שמיעטתי את הירח ״על עולת
התמיד ״עשה כל הקרבן הזה״ ונסכו
אין ונסכו מוסב על השעיר שאין נסכים לחטאת״ כל מלאכת עבודה׳ אפילו מלאכה הצריכה לכם
כגון דבר האבד המותר בחולו של מועד אסורה ביו״ט ״פרים כנגד אברהם ״אילים כנגד יצחק״ כבשים
כנגד יעקב והכבשים הפריד יעקב בסודו של ר״מ הדרשן ראיתי את״ כאלה תעשו שלא יהו כ
פוחתין והולכין כפרי החג״ וביום הבכורים חג השבועות קרוי בכורי קציר חטים ע״ש שתי הלחם שה
ראשונים למנחת חטים הבאה מן החדש ״תמימם יהיו לכם ונסכיהם׳ אף הנסכים יהיו תמימים
למדו רבותינו מכאן שהיין שהעלה קמחין פסול לנסכים ״מלבד עולת החדש׳ מוספי ר״ח שהוא
ביום זה ״ מלבד חטאת הכפורים שעיר הנעשה בפנים האמור באחרי מות שגם הוא חטאת״ ועולת
התמיד ומלבד עולת התמיד תעשו עולות הללו״ ונסכיהם מוסב על המוספין הכתובין׳ ונעל

ותעבדון עלתא לאתקבלא ברעוא קדם יי תור בר תורי חד דכר חד אמרין בני שנא שבעא שלמין ויקרבו צעידה מקבולה מרצ״ה ללה רתא ואחדא וכבשא וז׳ חמלאן בני סנה צחאחא ומנחתהון סולתא דפילא במשח תלתא עשרונין לתורא תרין עשרונין לדכרא ומעהם מן גבר קמח מלתות בדהן ג עשור לגלת וכ לגכבש ועשרונא חד לאמר חד כין לשבעה אמרין ועשר לכל חמל מן לג׳ וצפיר בר עזין חד חטתא לכפרא עליכון ותתור מן למאעז לדכור ליסתגפר ענכם בר מעלת ירחא ומנחתה ועלת תדירא ומנחתה ונסכיהון כדחזי להון לאתקבלא ברעוא קרבנא קדם יי מא כלא קרבאן שהר וגירה וקרבאן דואים וגלה ומזאגהם כאלמקאיס מקבול מרצי קרבאן ללה ובעשרא לירחא שביעאה הדין מערע קדיש יהי לכון ותענון ית נפשתכון כל עבידא לא תעבדון וכי עאשר מנה איצא מחצר יכון לכם ואגיעו אנפסכם וכל עמל לא תעמלו ותקרבון עלתא קדם יי לאתקבלא ברעוא תור בר תורי חד דכר חד אמרין בני שנא שבעא שלמין יהון לכון ויקרבו צעידה ללה מקבול מרצי רתא ואחדא וכבשא וז׳ חמלאן בניסנה צחאחא ומנ

לריח ניחח ליהוה פרים בני בקר שנים איל אחד שבעה כבשים בני שנה תמימם:
ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר האחד שני עשרנים לאיל האחד:
עשרון עשרון לכבש האחד לשבעת הכבשים:
שעיר עזים אחד לכפר עליכם:
מלבד עלת התמיד ומנחתו תעשו תמימם יהיו לכם ונסכיהם:
ביום הכפרים:

לריח ניחח ליהוה פר בן בקר אחד איל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם:
ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר שני עשרנים לאיל:
ועשרון אחד לכבש האחד לשבעת הכבשים:
ושעיר עזים אחד חטאת לכפר עליכם:
מלבד עלת החדש ומנחתה ועלת התמיד ומנחתה ונסכיהם כמשפטם לריח ניחח אשה ליהוה:

ובעשור לחדש השביעי הזה מקרא קדש יהיה לכם ועניתם את נפשתיכם כל מלאכה לא תעשו:
והקרבתם עלה ליהוה ריח ניחח פר בן בקר אחד איל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם יהיו לכם:

רש״י

תעשו והוא לא צווי מלבד עולת עולת התמיד ומנחתה תעשו את אלה ונסכיהם וכן כל נסכיהם האמור בכל המועדות חוץ משל הקרבנות החג שבכל ונסכה ונסכיהם ונסכיה שבהם מוסבים על התמיד ואינן לא צווי שהרי נסכיהם של מוסף כתובין בעצמן בכל יום ויום ומנחתם ונסכי לפרים פרי החג הן כנגד ע׳ אומות שמתמעטים והולכים ובימי המקדש היו מגינים עליהם מן היסורין ולכבשים כנגד

ישראל

ומנחתהון סלתא דפילא במשח תלתא עשרונין לתורא תרין עשרונין לדכרא חד: ומעהס מן לבר קמר מלתות בדהן ג עשור לארת וכ לגכבש: עשרונא עשרונא לאמרא חד: כין לשבעא אמרין: ועשר לכל חמל מן לג: צפיר בר עזין חדתטתא בר מחטאת כפוריא ועלת תדירא ומנחתה ונסכיהון: ועתור מן למאעו לג לכוה מה כלא דכוה לגפריאן יקלבהן לדאים וברהם ומגאגלם:

ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר שני עשרנים לאיל האחד: עשרון עשרון לכבש האחד לשבעת הכבשים: שעיר עזים אחד חטאת מלבד חטאת הכפרים ועלת התמיד ומנחתה ונסכיהם:

ובחמשה עשר יום לחדש השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו וחגתם חג ליהוה שבעת ימים: והקרבתם עלה אשה ריח ניחח ליהוה פרים בני בקר שלשה עשר אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם יהיו: ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר האחד לשלשה עשר פרים שני עשרנים לאיל האחד לשני האילם: ועשרון עשרון לכבש האחד לארבעה

ובחמישת עסרא יומא לירחא שביעאה מערע קדיש יהי לכון כל עבידת פולחן לא תעבדון ותיחגון חגא קדם יי שבעא יומין: ומיום לה עשרמנה חקס מקדם יכון לכם כל צנעה מכסב לא תעמלו ותגו חג לבה סבעה איאם: ותקרבון עלתא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי תורי בני תורי תלת עסר דכרין תרין אמרין בני שנא ארבעת עסר שלמין יהון: וקרבו צעירה קרבאן מק מרצי לנה ג עשר רת מן לבקר וכבשין ויד חמל בני סנה צחחא:

ומנחתהון סולתא דפילא במשח תלתא עשרונין לתורא חד לתלת עסר תורין תרין עשרונין לדכרא חד לתרין דכרין: ומעהם מן לבר קמר מלתות בדהן ג עשור לכל רת מן לג עשר וכ לגכבש מן לכבשין: ועס עס לאמרא חד לארבעת עסר אמרין: ועשר לכל חמל מן לארבעה עשר: וצפיר

רש״י

ישרא שנקראו שהכתרה וכן קבועים ומנינם תשעים ושמונה לכלות מהם צח קללות שבמשנה תורה: ונסכיהם על שני תמידי היום ולא שינה הלשון אלא לידרש כמש״ז בשני ונסכיהם בו ונסכיה בו כמשפטם מ״ם יו״ד מ״ם הרי כאן מים רמז לנסוך המים בחג מן התורה: עצרת תהיה לכם עצורים

וצפיר בר עזין חד חטתא בר מעלת תדירא מנחתה ונסכה ״ ועתוד מן למאעש לאדכוה קוא קרבאן לדחים וברה ומזאגה ״ וביומא תניאנא תורי בני תורי תרי עשר דכרין תרין אמרין בני סנה ארבעת עשר שלמין ״ ופי ליום לתאני יב רת מן לבקר וכבשין ויד חמל בני סנה צחאחא ״ ומנח ונסכיהון לתורי לדכרי ולאמרי במטכיהון כדחזי ״ וברהם ומזאגהם לאלרתות ולכבשין ולחמלאן באחצאי הם עלי למקבל ״ וצפיר ברשין חד חטתא בר מעלת תדירא ומנחתה ונסכיהון ״ ועתוד מן למאעז לאדכוה קוא קרבאן לדחים וברה ומזאגה ״ וביומא תליתאה תורי חד עשר דכרין תרין אמרין בני סנה ארבעת עשר שלמין ״ ופי ליום לג אחדי עשר רת ויד חמל בני סנה צחאחא ״ ומנחתהון ונסכיהון לתורי לדכרי ולאמרי במניניהון כדחזי ״ וברהא ומזאגהא לאלרתות ולכבשין ולחמלאן באחצאיהם עלי למקבל ״ וצפירא דחטתא חד בר מעלת תדירא ומנחתה ונסכה ״ ועתוד לדכוה קוא קרבאן לדאים וברה ומזאגה ״ וביומא רביעאה תורי עסרא דכרין תרין אמרין בני סנה ארבעת עשר שלמין ״ ופי ליום לד י רתות וכבשין ויד חמל בני סנה צחאחא ״

עשר כבשים: ושעיר עזים אחד חטאת
מלבד עלת התמיד מנחתה ונסכה:
וביום השני פרים בני בקר
שנים עשר אילם שנים כבשים בני שנה
ארבעה עשר תמימם: ומנחתם
ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים
במספרם כמשפט: ושעיר עזים אחד
חטאת מלבד עלת התמיד ומנחתה
ונסכיהם: וביום השלישי
פרים עשתי עשר אילם שנים כבשים
בני שנה ארבעה עשר תמימם:
ומנחתם ונסכיהם לפרים לאילם
ולכבשים במספרם כמשפט: ושעיר
חטאת אחד מלבד עלת התמיד
ומנחתה ונסכה:
וביום הרביעי פרים עשרה אילם שנים
כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם:

מנ

רשי

בעשיית מלאכה ד״א עצרת עצרו מלצאת מלמד שטעון לינה ומדרשו באגדה לפי שכל ימות הרגל הקריבו כנגד ע׳ אומות וכאין ללכת אמר להם המקום בבקשה מכם עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מכם ״ פר א׳ איל א׳ לו כנגד ישראל התעכבו לי עוד מעט ול׳ חבה הוא זה כבנים הנפטרים מאביהם והוא או׳ להם קשה עלי פרידתכם עכבו עמי עוד יום אחד מש׳ למלך שעשה סעודה וכו׳ כדאית׳

מנחתהון ונסכיהון לתורי לדכרי ולאמרי במניניהון כדחזי ובהלס ומזאגהם לגרתות יג
כבשין וחמלאן באחצאיהם עלי זקביל׃ וצפיר בר עזין חד חטתא׃ בר מעלת תדירא׃
מנחתה ונסכה׃ ועתור מן גמאעג לגרבוה קוא קרבאן גראים ובלה ומזאגה׃

מנחתם ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים במספרם כמשפט׃ ושעיר עזים אחד חטאת מלבד עלת התמיד מנחתה ונסכה׃

וביום החמישי פרים תשעה אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם׃ ומנחתם ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים במספרם כמשפט׃ ושעיר חטאת אחד מלבד עלת התמיד ומנחתה ונסכה׃

וביום הששי פרים שמנה אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם׃ ומנחתם ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים במספרם כמשפט׃ ושעיר חטאת אחד מלבד עלת התמיד מנחתה ונסכיה׃

וביום השביעי פרים שבעה אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם׃ ומנחתם ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים במספרם כמשפטם׃ ושעיר

וביומא חמישאה׃ תורי תשעה
דכרין תרין׃ אמ׳ בני שנא׃ או׳ עסר
שלמין׃ ופי׳ גיום גה תקט׳ לתות׳
ומנ׳ ונסכי׳ לתו׳ לדכ׳ ולאמ׳
במניניהון כדחזי׃ ובלה ומזאגה׃
וצפירא דחטתא חד׳ בר
מעלת תדירא׃ ומנ׳ ונסכה׃
ועתור מן גמאעג לגרבוה׃
וביומא שתיתאה׃ תורי ת
תמניא דכרין תרין׃ אמרין בני
שנה׃ ארבעת עסר שלמין׃ ופי
גיום גשארם תמאניה לתורית׃
ומנח׳ ונסכ׳ לתו׳ לדכרי׳
ולא׳ במנ׳ כדחזי׳ ובלהם
ומזאגהם׃ וצפ׳ דחטתא חד׳
בר מעלת תדירא מנח׳ ונסכה׃
ועתור גרבוה קוא קרבאן גראים
ובלהא ומזאגהא׃ וביומא
שביעאה׃ תורי שבעא דכרין תרין׃
אמרין בני שנא׃ אר׳ עס׳ שלמין׃
ופי׳ גיום גג׳ קבעה׳ רתות וכבשין׃
ומנח׳ ונס׳ לתו׳ לד׳ ולא׳ במני׳
כדחזי להון׃ ובלהם ומזאגהם׃

רפי״ג וצפירא

במק קוטה וכמרדכ״ת לימדה תורה
דרך ארץ שמי שיש לו אפקנאי יום ראשון
יאכילנו כטומעת׳ למחר יאכילנו דגים׳
למחר בשר בהמה׳ למחר מאכילו קטנית
למחר מאכלו ירק פוחת והולך כבר הקג׳

וצפירא דחטתא חד בר מעלת תדירא׳ מנחתה ונסכה״ ועתוד לד׳כוה פוא קרבאן ג׳דאים וכלה ומזאגה״ ביומא תמינאה׳ כנישין תהון לכון׳ כל עבידת פולחן לא תעבדון״ ופי אליום אלת׳אמן מחבס יכון לכם כל צנעה׳ מכסב לא תעמלו״ ותקרבון עלתא׃

חטאת אחד מלבד עלת התמיד מנחתה ונסכה׃

ביום השמיני עצרת תהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו׃ והקרבתם עלה אשה ריח ניחח ליהוה פר אחד איל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם׃ מנחתם ונסכיהם לפר לאיל ולכבשים במספרם כמשפט׃ ושעיר חטאת אחד מלבד עלת התמיד ומנחתה ונסכה׃ אלה תעשו ליהוה במועדיכם לבד מנדריכם ונדבתיכם לעלתיכם ולמנחתיכם ולנסכיכם ולשלמיכם׃ ויאמר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה יהוה את משה׃

זקה בקו׳ פ׳ כמלחים׳ הגד

קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי תור חד דכר חד אמרין בני שנה שבעא שלמין״ וקרבו קרבאן מקבול מרצ׳ ללה ת׳ורא ואחדא וכבשא וסבעה חמלאן בני סנה צחאחא״ מנחתהון ונסכיהון לתורא לדכרא ולאמרי במניניהון כדחזי״ וברהא ומזאגהא ללת׳ור וללכבש וללחמלאן באחצאיהם עלא אלסביל״ וצפירא דחטתא חד׳ בר מעלת תדירא׳ ומנחתה ונסכה״ ועתוד ללד׳כוה פוא קרבאן ג׳דאים וכלה ומזאגה״ אלין תעבדון קדם יי במועדיכון׳ בר מנדריכון ונדבתכון לעלותכון ולמנחותכון ולנסכיכון ולנכסת קודשיכון״ הדה מא תקרבוה ללה פי אעיאדכם מא כלא נדורכם ותברעכם מן צואעד והדאיאכם ומזאג ודבח סלאמה״ ואמר משה לבני ישראל ככל דפקיד יי ית משה״ פקאל מוסי לבני אסר׳ גמיע מא אמרה ללה בה״

רש״י

אלה תעשו לה׳ במועדיכם דבר הקצוב לחובה״ לבד מנדריכם אם באתם לידור קרבנות ברגל מצוה היא בידכם או נדרים או נדבות שנדרתם כל השנה תקריבום ברגל שמא יקשה לו לחזור ולעלות לירושלים ולהקריב נדריו ונמצא עובר בבל תאחר״ ויאמר משה לבני ישר׳ להפסיק הענין דר׳ ישמעאל לפי שעד כאן דברין של מקום ופרשת נדרים מתחלת בדבורו של משה הוצרך להפסיק תחלה ולומר שחזר משה ואמרה לכלה גם לישראל שאם לא כן יש במשמע שלא אמר להם זו אלא בפרשת נדרים התחיל דבריו״

בל״ד דבה״ב וידבר

ומליל משה עם רישי שבטיא לבני ישראל למימר דין פתגמא דפקיד יי׳ ״ ת״ס כלם מוסי רוסא
אלאסבאט אלדי לבני אסראיל קאילא הדא אלאמר אלדי אמר אללה בה ״ גבר ארי ידר נדר
קדם יי׳ או יקיים קיים למיסר איסר על נפשיה לא יבטיל פתגמיה ככל דיפוק מפומיה יעביד ״ אי

וידבר משה אל ראשי המטות
לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר
צוה יהוה׃ איש כי ידר נדר ליהוה או
השבע שבעה לאסר אסר על נפשו
לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה׃
ואשה כי תדר נדר ליהוה ואסרה
אסר בבית אביה בנעריה׃ ושמע
אביה את נדרה ואסרה אשר
אסרה על נפשה והחריש לה אביה
וקמו כל נדריה וכל אסר אשר
אסרה על נפשה יקום׃ ואם הניא
אביה אתה ביום שמעו כל נדריה

רגל נדר נדרא ללה או חלף ימינא
ליעקד עקדא עלי נפסה פלא
יבדל קולה בל כל מא כרג מן פמה
יעמלה ״ ואתתא ארי תדר נדר
קדם יי׳ ותיסר איסר בבית אבוהא
בעולימתהא ״ ואי״ה אמראה נדרת
נדרא ללה ועקדת עקדא פי בית
אביהא פי חאל צבאיהא ״ וישמע
אבוהא ית נדרה ואסרה דאסרת
על נפשה ויתשתוק לה אבוהא
ויקומון כל נדרהא וכל אסרי
דאסרת על נפשה יקומון ״ פסמע
אבוהא נדרהא ועקדהא אלדי
עקדתה עלי נפסהא ואמסך ענהא
פקד תבתת גמיע נדורהא וכל עקד
עקדתה עלי נפסהא ״ ואם
אעדי אבוהא יתהון ביומא דשמע
כל נדרהא ואסרהא דאסרת
על נפשה לא יקומון ומן קדם יי׳ ישתביק
לה ארי אעדי אבוהא יתהון ״

[illegible]

וידבר משה אל ראשי המטות. חלק כבוד לנשיאים
ללמדם תחלה ואח״כ לכל בני ישראל. ומנין שאף שאר הדברות כן ת״ל וישובו אליו
אהרן וכל הנשיאים בעדה וידבר משה אליהם ואחרי כן נגשו כל בני ישראל. ומה ראה לאומרה כאן. ללמד
שהפרת נדרים ביחיד מומחה. ואם אין יחיד מומחה מפר בג׳ הדיוטות. או יכול שלא אמר משה פרשה
זו אלא לנשיאים בלבד. נאמר כאן זה הדבר ונאמר בשחוטי חוץ זה הדבר. מה להלן נאמרה לאהרן
ולבניו ולכל בני ישראל שנ׳ דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל אף זו נאמרה לכולן. זה הדבר משה
נתנבא בכה אמר ה׳ כחצות הלילה. והנביאים נתנבאו בכה אמר. מוסף עליהם משה שנתנבא
בל׳ זה הדבר. ד״א זה הדבר מעוט הוא לו׳ שהחכם בל׳ התרה. ובעל בל׳ הפרה כל׳ הכתוב כאן
ואם חילפו אין מותר ואין מופר. נדר האומר הרי עלי כך וכך קונם שלא אוכל או שלא אעשה
דבר פלו׳. יכול אפילו נשבע שיאכל נבלות שאני קורא עליו ככל היצא מפיו יעשה ת״ל לאסור

אסר

ואן אנתהרהא אביהא פי יום סמע בדלך פכל נדורהא ועקודהא אלדי עקדתה על נפסהא גיר תאבתה ואללה יגפר להא אד אנתהרהא אביהא ·· ואן כאנת תזוג לרגל ונדורהא עליהא או פירוג שפתיהא דאסרת על נפסהא ·· ואן צארת לרגל ונדורהא עליה או לפץ שפתיהא אלדי עקדתה עלי נפסהא ·· ויסמע בעלהא ביומה דסמע ויסתוק לה ויקומון נדרהא ואסרהא דאסרת על נפסה יקומון ·· פסמע בעלהא פי יום סמע ואמסך ענהא פקד תבת נדורהא ועקדהא אלדי עקדתה עלי נפסהא ·· ואם ביומא דסמע בעלה אעדי יתהון ויבטיל ית נדרה דעלה ויתשלוג פגותהא דאסרת על נפסה ומן זיין ישתבק לה ·· ואן אנתהרהא בעלהא פי יום סמע בדלך ופסך נדורהא אלדי עליהא ולפץ שפתיהא אלדי עקדתה עלי נפסהא ואללה יגפר להא · ונדר ארמלא ומתרכא כל דאסרת על נפסה קיים עלה ·· ונדר אלארמלה ואלמטלקה גמיע מא עקדתה עלי נפסהא פקד תבת עליהא ·· ואם בית בעלה נדרת או אסרת אסר על נפסה בקיום ·· ואן כאן פי בית זוגהא נדרת או עקדת עקדא עלי נפסהא ביומין ··

ואסריה אשר אסרה על נפשה לא יקום ויהוה יסלח לה כי הניא אביה אתה׃ ואם היו תהיה לאיש ונדריה עליה או מבטא שפתיה אשר אסרה על נפשה׃ ושמע אישה ביום שמעו והחריש לה וקמו נדריה ואסריה אשר אסרה על נפשה יקמו׃ ואם ביום שמע אישה יניא אותה והפר את נדרה אשר עליה ואת מבטא שפתיה אשר אסרה על נפשה ויהוה יסלח לה׃ ונדר אלמנה וגרושה כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה׃ ואם בית אישה נדרה או אסרה אסר על נפשה בשבעה׃

רש״י

אסר לאסור את המותר ולא להתיר את האסור ·· לא יחל דברו כמו לא יחלל דברו לא יעשה דבריו חולין ·· בבית אביה ברשות אביה ואפילו אינה בביתו ·· בנעוריה ולא קטנה ולא בוגרת שהקטנה אין נדרה נדר והבוגרת אינה ברשותו של אביה להפר נדריה ואיזו היא קטנה אמרו בת י״א שנה ויום אחד נדריה נבדקין אם ידעה לשם מי נדרה ולשם מי הקדישה נדרה נדר בת י״ב שנה ויום אחד אינה צריכה ליבדק ·· ואם הניא אביה אותה אם מנע אותה מן הנדר כלומר שהפרה לה הנאה זו איני יודע מה היא כשהוא אומר ואם ביום שמוע אישה יניא אותה והפר הוי אומר הנאה זו הפרה ופשוטו של מניעה והסרה וכן ולמה תניאון וכן שמן ראש אל יני ראשי וכן וידעתם את תנואתי את אשר פרעתם מעלי ·· וה׳ יסלח לה במה הכתוב מדבר באשה שנדרה בנזיר ושמע

וישמע בעלה וישתוק לה לא אעדי יתהון ויקומון כל נדרהא וכל אסרי דאסרת על נפשה יקומון ׃ וסמע בעלהא ואמסך ענהא ולם ינההא כאנת תבתת גמיע נדורהא וכל עקד עקדתה עלי נפסהא ׃ ואם בטלא יבטיל יתהון בעלה ביומא דשמע כל אפקות ספותהא לנדרהא ולאסר נפשה לא יקומון בעלה בטלינון ומן קדם יי ישתביק לה ׃ ואן פסך דלך בעלהא פי יום סמאעה פכל מא כרג מן שפתיהא מן נדור ועקוד עלי נפסהא גיר תאבתה ולמא פסכהא בעלהא והללה יגפר להא ׃ כל נדר וכל קיומת אסר לסגפא נפש בעלה יקימנון ובעלה יבטלנון ׃ כדאך כל נדר וכל ימין בעקד לעדאב נפס בעלהא יתבת דלך ובעלהא יבטלה ׃ ואם משתק ישתוק לה בעלה מיום ליום ויקים ית כל נדרהא או ית כל אסרהא דעלה קיים יתהון ארי שתיק לה ביומא דשמע ׃ ואן אמסך ענהא מן יום אלי יום פקד תבת גמיע נדורהא ועקודהא אלתי עליהא אד תבתהא למא אמסך ענהא פי יום סמאעה ׃

ושמע אישה והחריש לה לא הניא אתה וקמו כל נדריה וכל אסר אשר אסרה על נפשה יקום׃ ואם הפר יפר אתם אישה ביום שמעו כל מוצא שפתיה לנדריה ולאסר נפשה לא יקום אישה הפרם ויהוה יסלח לה׃ כל נדר וכל שבעת אסר לענת נפש אישה יקימנו ואישה יפרנו׃ ואם החרש יחריש לה אישה מיום אל יום והקים את כל נדריה או את כל אסריה אשר עליה הקים אתם כי החריש לה ביום שמעו׃

רש"י ז"ל

בעלה והפר לה והיא לא ידעה ועוברת על נדרה ושותה יין ומיטמאה למתים זו היא שצריכה סליחה ואעפ"י שהוא מופר ואם המופרין צריכין סליחה ק"ו לשאינן מופרין ׃ ואם היו תהיה לאיש זו ארוסה או אינו לא בנשואה כשהוא או' ואם בית אישה נדרה הרי נשואה אמור וכאן בארוסה ובא לחלוק בה שאביה ובעלה מפירין נדריה הפר האב ולא הפר הבעל או הפר הבעל ולא הפר האב הרי זה אינו מופר ואין צריך לומ' אם קיים אחד מהם ׃ ונדריה עליה שנדרה בבית אביה ולא שמע בהן אביה ולא הופרו ולא הוקמו ׃ ושמע אישה וגו' הרי לך שאם קיים הבעל שהוא קיים ׃ ואם הפר יפר אותם יכול אפי' לא הפר האב ת"ל בנעוריה בית אביה כל שבנעוריה ברשות אביה הוא ׃ ונדר אלמנה וגרושה כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה לפי שאינה לא ברשות אב ולא ברשות בעל ובאלמנה מן הנשואין הכ' מדבר אבל אלמנה מן האירוסין מת הבעל נתרוקנה וחזרה לרשות לאב ׃ ואם בית אישה נדרה בנשואה הכ' מדבר ׃ כל נדר וכל שבועת אסר וגו' לפי שאמר

ואם בטלא יבטיל יתהון בתר דשמע ויקביל ית חוביה " ואן פסך דאך בער מא שמעצה
ותבתה בקד חמל ונרהא " אלין קימיא דפקיד יי ית משה בין גברא לאתתיה בין אבא
לברתיה ברביותה בית אבוהא " הדה לרקום לתי אמר ללה בהא מנפי פי מח בין לרג—
ונוגתה דאימה ופי מח פין לאב
ואכנתה פיחל צבאיהא והי פי מ
מנולה " ומליל יי' ת'ס' " אתפרע
פורענות בני ישראל מן מדינאי בתר
כן תתכניש לעמך " אתתקם נקמה
בנאקר מן למדיאנין בער רלך
תכנס לקומך " ומליל משה
עם עמא למימר אזדרזו מנכון
גוברין לחילא ויהון על מדין
למיתן פורענות דין עמיה דיי במדין "
פקל מוקי לקומה גכדו מנכם עגלא
לנגים יגנו לי מדין ליחל עמרה
ללהבהם " אלפא לשבטא
לאה לשבטא לכל שבטיא דישראל
תשלחון לחילא " לה מן כל שבט
מן השבטים בני אקר תבטחו בהם
ללגון " ואתבחרו

ואם הפר יפר אתם אחרי שמעו ונשא את עונה׃ אלה החקים אשר צוה יהוה את משה בין איש לאשתו בין אב לבתו בנעריה בית אביה׃

וידבר יהוה אל משה לאמר׃ נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמיך׃ וידבר משה אל העם לאמר החלצו מאתכם אנשים לצבא ויהיו על מדין לתת נקמת יהוה במדין׃ אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא׃

רש"י

שהבעל מפר יכול כל נדריו במשמע
ת"ל לענות נפש אינו מפר אלא נדרי עינוי נפש בלבד והם מפורשים במס' נדרים " מיום אל יום
שלא תאמר מעת לעת לכך נאמר מיום אל יום ללמדך שאינו מפר אלא עד שתחשך " אחרי שמעו
אחר ששמע וקיים שאמר אפשי בו וחזר והפר לה אפילו בו ביום " ונשא את עונה הוא מוכנס
תחתיה לעונש מכאן למדו שהגורם תקלה לחבירו הוא מוכנס תחתיו לכל עונשין " נקום
וגו' מאת המדיינים ולא מאת המואבים שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה שהיו יראים
מהם שהיו שוללים אותם שלא נאמר אל תתגר בם מלחמה אבל מדינים נתעברו על
ריב לא להם ד"א מפני שתי פרידות טובות שיש לי להוציא מהם רות המואביה ונעמה
העמונית " וידבר משה וגו' אעפ"י ששמע שמיתתו תלויה בדבר עשה בשמחה ולא עכב
החלצו כתרגו' זרזו חלוצי צבא מזויינים " אנשים צדיקים וחכמים וכן בחר לנו אנשים
אנשים חכמים וידועים " נקמת ה' שהעומד כנגד ישראל כאלו עומד כנגד הקב"ה " לכל מטות
ישראל לרבות שבט לוי " וימסרו להודיעך שבחן של רועי ישראל כמה הן חביבין על ישראל

ואתבחרו מאלפיא דישראל אלפא לשבטא תרי עשר אלפין מזרזי חילא" פתכמאז מן אלף בני אסר־ אחמן כל קבט סצאדרו יב אלף מגלדין לצגגו" ושלח יתהון משה אלפא לשבטא לחילא יתהון ויתפינחס בר אלעזר כהנא לחילא ומני קודשא וחצוצרת יבבתא בידיה" כבעת פהם מוקי ובפינחס ד לעזר אחמאם לצגגו ואטרי לקדס ואכונאך אתגלי בב בידה" ואתחילו על מדין כמא דפקיד יי ית משה וקטלו כל דכורא" פגגו לי מדין כמא אמור לוד בנפי וקתלו כל דכר" וית מלכי מדין קטלו על קטיליהון ית אוי וית רקם וית צור וית חור וית רבע חמשא מלכי מדין וית בלעם בר בעור קטלו בחרבא" וקתלו כמסה פלוך מדין מע קתלאהם אוי ורקם וצור וחור ורבע ואיצא בלעם בן בעור קתלוה בחרבא"

וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה שנים עשר אלף חלוצי צבא: וישלח אתם משה אלף למטה לצבא אתם ואת פינחס בן אלעזר הכהן לצבא וכלי הקדש וחצצרות התרועה בידו: ויצבאו על מדין כאשר צוה יהוה את משה ויהרגו כל זכר: ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע חמשת מלכי מדין ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב:

וימסרו

רש"י

עד שלא שמעו במיתתו מתו אומ' עוד מעט וסקלוני ומשמיתנו שמיתת משה תלויה בנקמת מדין לא רצו ללכת עד שנמסרו בעל כרחן" אותם ואת פינחס מגיד שהיה פינחס שקול כנגד כולם' ומפני מה הלך פינחס ולא הלך אלעזר אמר הקב"ה מי שהתחיל במצוה שהרג כזבי בת צור יגמור' ד"א שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו שנ' והמדנים מכרו אותו" ומנין שהיתה אמו של פינחס משל יוסף שנ' מבנות פוטיאל מזרע יתרו שפיטם עגלים לע"ז ומזרע יוסף שפטפט ביצרו ד"א שהיה משוח מלחמה" וכלי הקדש זה הארון והציץ שהיה בלעם עמהם ומפריח מלכי מדין בכשפים והוא עצמו פורח עמהם והראה להם את הציץ שהשם חקוק בו והם נופלים מן האויר' לכך נאמר על חלליהם במלכי מדין שנפלו על החללים מן האויר' וכן ב בבלעם כתוב על חלליהם בספר יהושע" בידו ברשותו וכן ויקח את כל ארצו מידו" חמשת מלכי מדין וכי איני רואה שחמשה מנה הכתוב למה הוזקק לומר חמשת' אלא ללמדך ששוו כולם בעצה והשוו כולם בפורענות' ובלעם הלך שם ליטול שכר כ"ד אלף שהפיל מישראל בעצתו ויצא לקראת ישראל ומשיאן עצה רעה' אמר להם אם כשהייתם

ושבו בני ישרא' ית נשי מדין וית טפלהון וית כל בעיריהון וית כל גיתיהון וית כל נכסיהון
בזו׃ וסבו בני אס' נסא מדין ואטפאלהם וגמיע בהאימהם ומואשיהם ואמתעתהם גנמוהא׃
וית כל קרויהון במותבניהון וית כל בית סגדתהון אוקידו בנורא׃ וגמיע קראהם מן מסאכנהם וקצוריהם אחרקוהא באלנאר׃
ונסבו ית כל עדאה וית כל דברתא באנשא ובבעירא׃
ואכדו גמיע אלסלב ואלסבי מן אלנאס ואלבהאים׃ ואיתיאו לות משה ולות אלעזר כהנא ולות כנשתא דבני ישרא' ית שביא וית דברתא וית עדאה למשריתא למישריא דמואב דעל ירדנא דיריחו׃
כגאו אלי מוסי ואלי אלעזר אלאמאם וגמאעה' בני אסר' באלסבי ואלספי ואלנהב אלי אלעסכר אלי ביואדי מואב אלתי עלי אלרדן יריחו׃
ונפקו משה ואלעזר כהנא וכל רברבי כנשתא לקדמותהון למברא למשריתא׃ כרג מוסי ואלעזר אלאמאם וסאיר אשראף אלגמאעה תלקאהם אלא כארג אלעסכר׃

וישבו בני ישראל את נשי מדין ואת טפם ואת כל בהמתם ואת כל מקניהם ואת כל חילם בזזו׃ ואת כל עריהם במושבתם ואת כל טירתם שרפו באש׃ ויקחו את כל השלל ואת כל המלקוח באדם ובבהמה׃ ויבאו אל משה ואל אלעזר הכהן ואל עדת בני ישראל את השבי ואת המלקוח ואת השלל אל המחנה אל ערבת מואב אשר על ירדן ירחו׃ ויצאו משה ואלעזר הכהן וכל נשיאי העדה לקראתם אל

ושי"ל ונג"ו

סר לא יכלתם להם ועכשו ביצ"ג אף אתם באים להלחם נתנו לו שכרו משלם ולא קפחוהו׃ בחרב הוא בא על ישרא' והחליף אומנתו באומנותם שאין נושעים אלא בפיהם וע"י תפלה ובקשה והוא בא ותפש אומנותם לקללם בפיו אף הם באו עליו בחרב והחליפו אומנותם באומנות האומות שבאין בחרב שנ' ועל חרבך תחיה׃ טירותם מקום פלטרין שלהם שהם ל' מושב כומרים שלהם יודעי חוקיהם׃ ד"א ל' מושב שריהם כמו שמתורגם קרני פלשתים טורני פלשתאי׃ ויקחו את כל השלל׃ מגיד שהיו כשרים וצדיקים ולא נחשדו על הגזל לשלוח יד בביזה שלא ברשות שנ' את כל השלל ועליהם מפורש בקבלה שניך כעדר הרחלים וגו' אף אנשי המלחמה שבך כולם צדיקים׃ שלל הן מטלטלין של מלבוש ותכשיטין׃ בז הוא בזת מטלטלין שאינם תכשיט׃ מלקוח אדם ובהמה ובמקום שכתוב שבי אצל

מלקוח

ורגיז משה על דממנן על חילא רבני אלפי ורבני מאותא דאתו מחיל קרבא: פקדם מושי שלי למוולין בלגיס ריסא לאלוף וריסא למיין לגיין מן לחדם: ואמר להון משה הקיימתון כל נוקבא: קשלהם מוכי הל חפתפקיתם כל אכתא: הא אנין הואה לבני ישראל בעצת בלעם לשקרא שקר קדם יי על עסק פעור והות מותנא בכנשתא דיי: ליס פתגין הן והוא לבני אם בקול בלעם אתי אוקען נכתא כללה בסבב פעור פחל לוכא בגמועה לולה: וכען קטולו כל דכורא בטפלא וכל אתתא דידעת גבר למשכבי דכורא קטולו: ולאן מקרבו כל דכרמן לאתעל וכל אמראה קד ערפה מלאגעה לגלו: וכל טפלא בנשיא דלא ידעא משכבי דכורא קיימו לכון: ופאיר אתכש לנקח לתי לא יערכן מלאגעה לגלו אמת בקוהן לכם: ואתון שרו מברא למשריתא שבעא יומין כל דיקטול נפשא וכל דיקרב בקטילא תדון עלוהי ביומא תליתאה וביומא שביעאה אתון ושביכון: ואנתם מאנזלו מארג לעמבר ז׳ איאם כל מן קתל נפשא וכל מן דנא מקתיל

מחוץ למחנה: ויקצף משה על פקודי החיל שרי האלפים ושרי המאות הבאים מצבא המלחמה: ויאמר אליהם משה החייתם כל נקבה: הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם למסר מעל ביהוה על דבר פעור ותהי המגפה בעדת יהוה: ועתה הרגו כל זכר בטף וכל אשה ידעת איש למשכב זכר הרגו: וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם: ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים כל הרג נפש וכל נגע בחלל תתחטאו:

רש״י ז״ל

מלקוח שבי באדם ומלקוח בבהמה: ויצאו משה ואלעזר הכהן לפי שראו את נערי ישראל יוצאים לחטוף מן הביזה: ויקצוף משה על פקודי החיל ממונים על החיל ללמדך שכל סרחון הדור תלוי בגדולים שיש כח בידם למחות: בדבר בלעם אמר להם אפילו אתם מכניסין כל המעות שבעולם אין אתם יכולים להם שמא מרובים אתם מן המצרים שהיו שש מאות רכב בחור אלא בואו ואשיאכם עצה שיהיה אלהיהם שונא זמה הוא וכו׳ כדאי׳ בחלק ובספרי: הן הנה מגיד שהיו מכירים אותם זו היא שנכשל בה פלוני: וכל אשה יודעת איש ראויה ליבעל אע״פ שלא נבעלה ולפני הציץ העבירום והראויה ליבעל פניה מוריקות: הרגו למה חזר ואמר להפסיק הענין ד״ר ישמעאל שאם אני קורא הרגו כל זכר בטף וכל אשה יודעת איש

וכל

תתדכון פי ליום תל ופי ליום זי אנתם וסביכם ״ וכל לבוש וכל מן דמשך וכל עובד דמעזי וכל מן דאע תדון עלוהי ״ וכל תוב ואניה מן גלוד ומעמול מן מרעזא ואניה כשב תדכונה ״ ואמר אלעזר כהנא לגוברי חילא דאתו מחיל קרבא דא גזירת אוריתא דפקיד יי׳ ית משה ״ תם קל אלעזר לל אמאם לאגל אלגזאה אלגאיין מן אל חרב הדה רסם אלשריעה אלתי אמר אללה בהא מוסי ״ ברם ית דהבא וית כספא ית נחשא וית ברזלא ית עבצא וית אברא ״ אמא אלדהב ואלפצה ואלנחאס ואלחדיד ואלקלעי ואלאסרב ״ כל מדעם דמתעל בנורא תעברוניה בנורא וידכי ברם במי אדיותא יתדי וכל דלא מתעל בנורא תעברוניה במיא ״ כל שי ומכן אן ידכל אלנאר אמרוה באלנאר ויטהר ואיצא ידכא במא אלנצח וכל מא לא ידכל אלנאר אמרוה באלמא ״ ותחוורון לבושיכון ביומא שביעאה ותדכון ובתר כן תיעלון למשריתא ״ ואגסלו תיאבכם פי אליום אלזי ואטהרו ובעד דלך תדכלו אלי אלעסכר ״

ביום השלישי וביום השביעי אתם ושביכם: וכל בגד וכל כלי עור וכל מעשה עזים וכל כלי עץ תתחטאו: ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חקת התורה אשר צוה יהוה את משה: אך את הזהב ואת הכסף את הנחשת את הברזל את הבדיל ואת העפרת: כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אך במי נדה יתחטא וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים: וכבסתם בגדיכם ביום השביעי וטהרתם ואחר תבאו אל המחנה:

רש״י ז״ל

וכל הטף בנשים ואו׳ איני יודע אם להרוג עם הזכרים אם להחיות עם הטף לכך נאמר הרוגו ״ מחוץ למחנה ״ שלא יכנסו לעזרה ״ כל הורג נפש ״ ר״מ אומר בהורג בדבר המקבל טומאה הכתוב מדבר ולימדך הכ׳ שהכלי מטמא אדם בחבורי המת כגון נוגע במת עצמו או אפילו זרקו חץ ונהרג ת״צ ופל׳ נוגע בחלל ״ הקיש הורג לנוגע מה נוגע ע״י חבור אף הורג ע״י חבור ״ תתחטאו במי נדה כדין שאר טמאי מתים שאף לדברי האומרים קברי גוים אינן מטמאין באהל שנ׳ ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם ״ אתם קרויים אדם ואין אוה״ע קרויין אדם מודה הוא שהגוי מטמאין במגע ובמשא שלא נאמר אדם לא אצל טומאת אהלות שנ׳ אדם כי ימות באהל ״ אתם

ואמר יי' למשה למימר · קביל ית חושבן דברת שביא באנשא ובבעירא את ואלעזר כהנא ורישי אבהת כנשתא · ותפליג ית דברתא בין גוברי מגיחי קרבא דנפקו לחילא ובין כל כנשתא ·

ותפרש נסיבא קדם יי' מן גוברי מגיחי קרבא דנפקו לחילא חדא נפשא מחמש מאה מן אנשא ומן תורי ומן חמרי ומן ענא · מפלגותהון תסבון ותתין לאלעזר כהנא אפרשותא קדם יי' · ומפלגות בני ישראל תסב חד דיתאחד מן חמשין מן אנשא מן תורי מן חמרי ומן ענא מכל בעירא · ותתין יתהון לליואי נטרי מטרת משכנא דיי' ·

ויאמר יהוה אל משה לאמר · שא את ראש מלקוח השבי באדם ובבהמה אתה ואלעזר הכהן וראשי אבות העדה · וחצית את המלקוח בין תפשי המלחמה היצאים לצבא ובין כל העדה · והרמת מכס ליהוה מאת אנשי המלחמה היצאים לצבא אחד נפש מחמש המאות מן האדם ומן הבקר ומן החמרים ומן הצאן · ממחציתם תקחו ונתתה לאלעזר הכהן תרומת יהוה · וממחצת בני ישראל תקח אחד אחז מן החמשים מן האדם מן הבקר מן החמרים ומן הצאן מכל

ואחדין

רש״י ז״ל

ובכלם לא שהנכרים מקבלין טומאה וצריכין הזייה · כל מה שאתם צריכים ... לכל מעשה עזים להביא כלי הקרנים והטלפים והעצמות · ויאמר אלעזר הכהן לבני שבאו מלחמה לכלל כעס בא לכלל טעות שנתעלמה ממנו הלכות גיעולי גוים · וכן אתה מוצא בשמיני למלואים שבא לכלל כעס ... על אלעזר ועל איתמר בא לכלל טעות · וכן בשמעו נא המורים ויך את הסלע ע״י שכעס טעה · אשר צוה ה' את משה תלה ההוראה ברבו · אך את הזהב וגו' אע״פ שלא הזהיר לכם משה אלא על הלכות טומאה עוד יש להזהיר לכם על הלכות גיעול · ואך לשון מיעוט הוא כלומר ממעטן אתם מלהשתמש בכלים אפילו לאחר טהרתן מטומאת המת עד שיטהרו מבליעת איסור נבלות · ורבותינו אמרו אך את הזהב לומר שצריך להעביר חלודה שלו קודם שיגעילנו וזהו לשון אך שלא יהא שם חלודה · אך המטפחת יהיה כמות שהוא · כל דבר אשר יבא באש לבשל בו כלים · תעבירו באש כדרך תשמישו הגעלתו · מה שתשמישו ע״י חמין יגעילנו בחמין · ומה שתשמישו ע״י

ואחדא מן כל מן גבחס ולבקר ולחמיר ולגנס וקאיר לבהאים וארפע דלך אי׳ ללויאניין חאכצי מחכך מסכן אלה׳׳ ועבד משה ואלעזר כהנא׳ כמא׳ דפקיד יי׳ ית משה׳׳ מצנע מוסי ואלעזר אלאמאם כמא אמר אלה מוסי׳׳ והות דברתא׳ שאר בזא׳ דבזו עמא דנפקו לחילא׳ ענא׳ שית מאה ושבעין וחמשה אלפין׳׳ כבאן גפי גמלה׳ אל גנימה אלתי גנמהא אלקום אלגאזי עדד אלגנם סת מאיה׳ אלף וע׳ וה׳ אלפא׳׳ ותורי שבעין ותרין אלפין׳׳ ועדד אלבקר אתנין וע׳ אלפא׳׳ וחמרי שתין וחד אלפין׳׳ ועדד אל חמיר ואחד וס׳ אלפא׳׳ ונפשת דאנשא׳ מן נשיא׳ דלא ידעא משכבי דכורא׳ כל נפשתא תלתין ותרין אלפין׳׳ ומן אלנאס מן אלנסא אלתי לם יערפן מצאגעה׳ אלרגאל אתנין ול׳ אלפא׳׳ והות פלגותא׳ חולק גובריא דנפקו לחילא׳ מנין ענא׳ תלת מאה ותלתין ושבעה אלפין וחמיש מאה׳׳ פכאן כצף דלך והו נציב אלדי כרגו לגזו עדד אלגנם תלאת מאיה אלף ול׳ וז׳ אלפא וכמס מאיה׳׳ ויהו׳

הבהמה ונתתה אתם ללוים שמרי משמרת משכן יהוה: ויעש משה ואלעזר הכהן כאשר צוה יהוה את משה: ויהי המלקוח יתר הבז אשר בזזו עם הצבא צאן שש מאות אלף ושבעים אלף וחמשת אלפים: ובקר שנים ושבעים אלף: וחמרים אחד וששים אלף: ונפש אדם מן הנשים אשר לא ידעו משכב זכר כל נפש שנים ושלשים אלף: ותהי המחצה חלק היצאים בצבא מספר הצאן שלש מאות אלף ושלשים אלף ושבעת אלפים וחמש מאות:

רש״י

צלי כגון השפוד והאסכלא ילבננו באור׳׳ אך במי נדה יתחטא׳ לפי פשוטו חטוי זה לטהרו מטומאת מת׳ אמר להם צריכין הכלים גיעול לטהרם מן האיסור וחטוי לטהרן מן הטומאה ורבותי׳ דרשו מכאן שאף לאחר הגעלה טעון טבילה לכלי מתכות׳ ומי נדה הכתובין כאן דרשו מים הראויין לטבול בהם נדה׳ וכמה הם מ׳ סאה׳׳ וכל אשר לא יבא באש׳ כל דבר שאין תשמישו ע״י האור כגון כוסות וצלוחיות שתשמישן בצונן ולא בלעו איסור׳׳ תעבירו במים מטבילן ודיו ודוקא כלי מתכות׳׳ אל המחנה לתוך מחנה שכינה שאין טמא מת טעון שילוח ממחנה לויה ומחנה ישראל׳׳ שא את ראש מלקוח׳ קח את החשבון׳׳ וחצית את המלקוח בין תופשי המלחמה וגו׳ חציו לאלו וחציו לאלו׳׳ ויהי המלקוח יתר הבז׳ לפי שלא נצטוה להרים מכס מן המטלטלין אלא מן המלקוח כתב את הלשון הזה ויהי המלקוח שבא לכלל חלוקה ולכלל מכס שהיה עודף על בזו המטלטלין אשר בזזו עם הצבא איש לו ולא בא לכלל חלוקה׳׳

והוה' נסיבא דיי' מן ענא שית מאה ושבעין וחמיש·· פכאן עדד אלמכס ללה מן אלגנם סת
מאיה וה' וע' באלסא·· ותורי תלתין ושיתא אלפין· ונסיבהון דיי' שבעין ותרין·· ואלד אלבקר סתה
ול' אלפא כמכסהם ללה אתנין וע'·· וחמרי תלתין אלפין וחמש מאה· ונסיבהון דיי' שתין וחד··
ואלד אלחמיר ל' אלפא וכמס מאיה
ומכסהם ללה ואחד וס'·· ונפשא
דאנשא שיתת עסר אלפין· ונסיבהון
דיי' תלתין ותרין נפשן·· ואלד
נפוס אלנאס י"ו אלפא ומכסהם ללה
ב' ול' ואתנין·· ויהב משה ית
נסיבת אפרשותא דיי' לאלעזר כהנא
כמא דפקיד יי' ית משה·· פדפע
מוסי למכס אלמרפוע ללה ללעזר
אלאמאם כמא אמרה אללה··
ומפלגות בני ישראל דפלג משה
מן גובריא דנפקו לחילא·· ומן
נצף בני אסראיל אלדי קסמה מוסי מן אלקום
אלגזאה·· והות פלגות כנשתא
מן ענא תלת מאה ותלתין
ושבעה אלפין וחמש מאה·· פכאן
נצף מן אלגנם ג' מאיה אלף וז' ול'
אלפא וה' מאיה·· ותורי תלתין
ושיתא אלפין·· ומן אלבקר ו' ול' אלפא··
וחמרי תלתין אלפין וחמש מאה··
ומן אלחמיר ל' אלפא וה' מאיה··
ונפשא דאנשא שיתת עסר
אלפין·· ומן אלנאס י"ו אלפא··

ויהי המכס ליהוה מן הצאן שש מאות
חמש ושבעים׃ והבקר ששה ושלשים
אלף ומכסם ליהוה שנים ושבעים׃
והחמרים שלשים אלף וחמש מאות
ומכסם ליהוה אחד וששים׃ ונפש
אדם ששה עשר אלף ומכסם ליהוה
שנים ושלשים נפש׃ ויתן משה את
מכס תרומת יהוה לאלעזר הכהן
כאשר צוה יהוה את משה׃ וממחצית
בני ישראל אשר חצה משה מן
האנשים הצבאים׃ ותהי מחצת העדה
מן הצאן שלש מאות אלף ושלשים
אלף שבעת אלפים וחמש מאות׃ ובקר
ששה ושלשים אלף׃ וחמרים שלשים
אלף וחמש מאות׃ ונפש אדם ששה עשר
אלף׃

נפש

רש"י ז"ל

מספר הצאן כך וכך וגו'·· וממחצית בני ישראל אשר חצה
משה לעדה והוציאם להם מן האנשים הצובאים ותהי מחצת העדה מן הצאן כך וכך·· ויקח
משה וגו' הפקודים הממונים·· ולא נפקד לא נחסר כתרגו' לא שגא אף הוא בלשון ארמי חסרון
כמו אנכי אחטנה תרגום דהות שגיא ממנא וכן כי יפקד מושבך יחסר מקום מושבך איש
הרגיל לישב שם וכן ויפקד מקום דוד נחסר מקומו ואין יושב שם ·· עגיל נזמי אוזן ·· וכומז ד
דפוס של בית הרחם לכפר על הרהור הלב של בנות מדין ·· עטרות ודיבון וגו' מארץ מקנה

ונסיב משה מפלגות בני ישראל ית דאתחד חד מן חמשין מן אנשא ומן בעירא ויהב יתהון לליואי נטרי מטרת משכנא דיי׳ כמה דפקיד יי׳ ית משה״ כאשר מוסי מן דשך ואחדא מן כל פמסין מן שגאק לבהאים ודפעה אל לויאנין ואפצי מחפך מסכן גלה במה אמרה״

ויקח משה ממחצת בני ישראל את האחז אחד מן החמשים מן האדם ומן הבהמה ויתן אתם ללוים שמרי משמרת משכן יהוה כאשר צוה יהוה את משה: ויקרבו אל משה הפקדים אשר לאלפי הצבא שרי האלפים ושרי המאות: ויאמרו אל משה עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידנו ולא נפקד ממנו איש: ונקרב את קרבן יהוה איש אשר מצא כלי זהב אצעדה וצמיד טבעת עגיל וכומז לכפר על נפשתינו לפני יהוה: ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב מאתם כל כלי מעשה: ויהי כל זהב התרומה אשר הרימו ליהוה ששה עשר אלף שבע מאות וחמשים שקל

וקריבו לות משה דממנן על אלפי חילא רבני אלפי ורבני מאותא״ תם תקדם אלא מוקי למוכלין בשוף לגים דיסא לשוף ודיסא למאיין״ ואמרו למשה עבדך קבילו ית חושבן גוברי מגיחי קרבא דעמנא ולא שגא מננא אנש״ פקלו לה אן עבידך רפעו גמלה אהל לחרב אלדין מענא ולם יתחקר מנא רגל״ וקריבנא ית קורבנא דיי׳ גבר דאשכח מן דדהב שירין ושבבין עזקן קדשין ומחוך לכפרא על נפשתנא קדם יי׳״ וקד קרבנא קורבאן ללה חיעגל מנא וגד אניה דהב מן דמלג ומואר ותלקה ותרכי וחקאב לכפת גפר ען נפוסנא כין ידי ללה״ ונסיב משה ואלעזר כהנא ית דהבא מנהון כל מן דעובדא״ כקבל מוסי ואלעזר לאמאם דלשך לדהב מנהם כל חניה מצווגה״ והוה כל דהב אפרשותא׳ ד דאפרישו קדם יי׳ שיתת עסר אלפין שבע מאה וחמשין סלעין מן רבני אלפי ומן רבני מאותא״ פכאן גמלה דהב אליעה אלתי רפעוה ללה יו׳ אלפא וז׳ מאיה ונ׳ מתקאל מן ריסא אלשוף וריסא אלמאיין״

ופ״ל

ושא כי ״ והחיכם על תמיהה הוא״ ולמה תניאון אתון ותמנעון לבם מלעבור שיהיו קמורין באתם ירשתם לעבור לפני המלחמה ותוק הגרים ובעם ״ מקדש ברנע כך שמה ושתי קדש היו אחת במדבר והיא קדש עיר ננ׳בה והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך ״ הקנזי חורגו של קנז היה וילדה לו אמו של כלב

גוברין דחילא בזזו גבר לנפשיה׃ אמא קאיל אהל אלגזו כמא גנמוה כל ואחד פאן לה׃
ונסיב משה ואלעזר כהנא ית דהבא מן רבני אלפי ומאותא ואיתיאו יתיה למשכן זמנא
דוכרנא לבני ישראל קדם יי׳ ואכד מוסי ואלעזר אלאמאם אלדהב מן רויסא אלאלוף ואלמאיין
ואתו בה אלי קבה אלמחצר דכרא
לבני אסראיל בין ידי אללה׃ ובעיר
סגי הוה לבני ראובן ולבני גד
תקיף לחדא וחזו ית ארע יעזר
וית ארע גלעד והא אתרא אתר
בשר לבית בעיר׃ ומואשי כתירה
כאנה לבני ראובן ובני גד עטימה
גדא פלמא ראו בלד יעזר ובלד
גלעד ואדא בה מוצע מואשיה׃
ואתו בני גד ובני ראובן ואמרו
למשה ולאלעזר כהנא ולרברבי
כנשתא למימר׃ פגאו וקאלו למוסי
ואלעזר לאמאם ואשראף אלגמאעה
קאילין׃ עטרות ודיבון וגו׳׃
אן עטרו ודי׳ ויע׳ ונמ׳ וחש׳ ונ׳ ונ׳ וב׳
ובען׳׃ ארעא דמחא יי׳ ית
יתבהא קדם כנשתא דישראל ארע
כשרא לבית בעירא ולעבדך אית
בעיר׃ אלבלד אלדי פתחה אללה
בין ידי בני אסראיל הו בלד יצלח ללמואשי
ולעבידך מואשי׃ ואמרו׃
אם אשכחנא רחמין בעינך תתיהיב
ארעא הדא לעבדך לאחסנא לא
תעברננא ית ירדנא׃ קאלו אן וגדנא
חטאא ענדך ידפע לנא הדה אלבלד
נחלה

מאת שרי האלפים ומאת שרי המאות:
אנשי הצבא בזזו איש לו: ויקח משה
ואלעזר הכהן את הזהב מאת שרי
האלפים והמאות ויבאו אתו אל אהל
מועד זכרון לבני ישראל לפני יהוה:
ה ומקנה רב
היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד
ויראו את ארץ יעזר ואת ארץ גלעד
והנה המקום מקום מקנה:
ויבאו בני גד ובני ראובן ויאמרו אל
משה ואל אלעזר הכהן ואל נשיאי
העדה לאמר: עטרות ודיבן ויעזר
ונמרה וחשבון ואלעלה ושבם ונבו ובען:
הארץ אשר הכה יהוה לפני עדת ישראל
ארץ מקנה הוא ולעבדיך מקנה:
ו ויאמרו אם מצאנו
חן בעיניך יתן את הארץ הזאת לעבדיך

רש״י

אתעתמ״ל ויגיעם ... לטלס כמו נג׳ וגו׳׳ לקנות במו קנו זכה על זכה׳ עולותיכם קנו על זבחיכם
ל׳ תוספת׳ כבנה למקננו כה׳ חסים הוו על ממונם יותר מבניהם ובנותיהם שהקדימו מקניהם לטפם

אמר

נחלה ולא תגוזנא אלארדן ״ ואמר משה לבני גד ולבני ראובן האחיכון ייתון לאגחא קרבא ואתון תתבון הכא ״ קאל להם מוסי הל אכותכם ימצון אלי אלחרב ואנתם תגלסון הונא ״ ולמא תונון ית לבא דבני ישראל מלמעבר לארעא דיהב להון יי ״ ולם תגבנון קלוב בני אסראיל מן אלמציר אלי אלבלד אלדי אעטאהם אללה ״

לאחזה אל תעברנו את הירדן: ויאמר משה לבני גד ולבני ראובן האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה: ולמה תניאון את לב בני ישראל מעבר אל הארץ אשר נתן להם יהוה: כה עשו אבותיכם בשלחי אתם מקדש ברנע לראות את הארץ: ויעלו עד נחל אשכול ויראו את הארץ ויניאו את לב בני ישראל לבלתי בא אל הארץ אשר נתן להם יהוה: ויחר אף יהוה ביום ההוא וישבע לאמר: אם יראו האנשים העלים ממצרים מבן עשרים שנה ומעלה את האדמה אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב כי לא מלאו אחרי: בלתי כלב בן יפנה הקנזי ויהושע בן נון

כדין עבדו אבהתכון כד שלחית יתהון מרקם גיאה למחזי ית ארעא ״ כדא צנעו אבאיכם חין בעתת בהם מן רקים ברנע לי רומו אלבלד ״ וסליקו עד נחלא דאתכלא וחזו ית ארעא ואוניאו ית לבא דבני ישראל בדיל דלא למיעל לארעא דיהב להון יי ״ פלמא בלגו אלי ואד אלענקוד וראוה וגבנו קלוב בני אסר׳ מן אן ידכלו אלי אלבלד אלדי אעטאהם אללה ״ ותקיף רוגזא דיי ביומא ההוא וקיים למימר ״ חתי אשתד גצב אללה פי דלך אלוקת ואקסם קאילא ״ אם יחזון גובריא דסליקו ממצ׳ מבר עסרין שנין ולעילא ית ארעא דקיימית לאבר׳ ליצ׳ וליע׳ ארי לא אשלימו בתר דחלתי ״ אן ראו אלרגאל אלדי צעדו מן מצר מן כ׳ סנה ומא פוק אלבלד אלדי אקסמת לאב׳ ויצ׳ ויעקוב אד לם יתבעו טאעתי ״ להין כליב בר יפנה קניזאה ויהושע בר נון ארי אשלימו בתר דחלתא דיי ״ אלא כאלב בן יפנה אלקנזי ויהושע בן נון לאנהמא אתבעא טאעה אללה ״

תניינא ז

ותי״ף

רש״י

אמר להם משה אף על פי שנו העיקר עיקר והטפל טפל בנו לכם ערים תחלה לטפכם ואחר כך גדרות לצאנכם ״ ואנחנו נחלץ חשים נזדיין מהירים כמו מהר שלל חש בז ימהר יחישה לפני בני ישראל בראשי גייסות מתוך שגבורים היו שכן נאמר בגד וטרף זרוע אף קדקד ״ ויצו משה וגו׳ ויאמר להם כל הדברים ואע״ן אתכם בעת ההיא חלוצים תעברו

ותקיף רוגזא דיי בישראל׃ ואוחרנון במדברא ארבעין שנין עד דסף כל דרא דעבד דביש
קדם יי׃ כלמא חאתד גצב אללה עליהם ותיההם פי אלבר מקנה ס׳ אן פני גמיע אלגיל אלדי פעל אלשר
בין ידיה׃ והא קמתון בתר אבהתכון תלמידי גובריא חייביא לאוספא עוד על תקוף

כי מלאו אחרי יהוה׃ ויחר אף יהוה בישראל וינעם במדבר ארבעים שנה עד תם כל הדור העשה הרע בעיני יהוה׃ והנה קמתם תחת אבתיכם תרבות אנשים חטאים לספות עוד על חרון אף יהוה על ישראל׃ כי תשובן מאחריו ויסף עוד להניחו במדבר ושחתם לכל העם הזה׃

ויגשו אליו ויאמרו גדרת צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו׃ ואנחנו נחלץ חשים לפני בני ישראל עד אשר אם הביאנם אל מקומם וישב טפנו בערי המבצר מפני ישבי הארץ׃ לא נשוב אל בתינו עד התנחל בני ישראל איש נחלתו׃

רוגזא דיי על ישראל׃ והודאכם
קד קמתם פי מכאן אבאיכם עלי
תעלים לנאס לכאטיין לתזידון איצ׳
פי שדה׳ גצב אללה עלי אסר׳׃
ארי תתובון מבתר דחלתיה
ויוסיף עוד לאוחרותהון במדברא
ותחבלון לכל עמא הדין׃ לאנכם
אן רגעתם ען טאעתה זאד פי
תרדדהם פי אלבר פתהלכון הולאי
אלקום הדא אלמקבל ענכם׃
וקריבו לותיה ואמרו חטרין דען
נבני לבעירנא הכא וקרוין
לטפלנא׃ ותקדמו אליה וקאלו
אנא נבני חטאירא למואשינא
ההנא וקרא לאטפאלנא׃
ואנחנא נזדרז מזרזין קדם בני
ישראל עד דנעילנון לאתרהון ויתיב
טפלנא בקרוין כריכן מן קדם
יתבי ארעא׃ ונחן נתגרד מסרעין
בין ידי בני אסר׳ אלי אן נוצלהם אלי
מואצעהם ויקים אטפאלנא פי קרא
חצינה מן קבל אהל אלבלד׃ לא נת
נתוב לבתנא עד דיחסנון בני ישראל
גבר אחסנתיה׃ לא נעוד אלי ביותנא
אלא אן יחוז כל סבט מן בני אסר׳ נחלתה׃

רש״י ז״ל

לפני אחיכם בני ישראל כל בני חיל וביריחו כתי׳ והחלוץ עובר לפניהם כארבעים אלף חלוצי צבא זו ראובן וגד שקיימו תנאם׃ וישב טפנו בעודינו אצל אחינו׃ בערי המבצר שנבנה עכשו׃ מעבר הירדן והלאה בעבר המערבי׃ כי באה נחלתינו כבר קבלנוה בעבר המזרחי׃ לצנאכם תיבה זו מגזרת צונה ואלפים כולם ואין בו אלף מפסיק בין נון לצדי וה״א שבא כאן אחר הנון במקום הה״א של צונה הוא מיסודו של ר׳ מ׳ הדרשן למדתיה׃ והיוצא

ארי לא נחסין עמהון מעברא לירדנא ולהלאה ארי קבילנא אחסנתנא לנא מעברא לירדנא מדנחא ׃ לאנא לא נחוז מעהם מן עבר לארדן ג׳ הנאך אד קבלנא נחלתנא מן עבר לארדן שרקיה ׃ ואמר להון משה אם תעבדון ית פתגמא הדין אם תזדרזון קדם עמא

דיין לקרבא ׃ קאל להם מוסי אן צנעת׳ תם הדא לאמר ותגרדתם בין ידי ג׳לה ללגיש ׃ ויעבר לכון כל דמזרז ית ירדנא קדם עמא דיין עד דיתריך ית בעלי דבבוהי מן קדמוהי ׃ ועבר כל מגרד מנכם לארדן בין ידיה ג׳ אן יקלץ אעדאיה מן בין ידיה ׃ ותתכבש ארעא קדם עמא דיין ובתר כן תתובון ותהון זכאין קדם יי ומישראל ותהי ארעא הדא לכון לאחסנא קדם יי ׃ ואדא נתח לבלד בין ידיה פבעד דלך תרגעון ותכונון אברייה ענד ג׳לה ועגד אסראל וכאן הדי לבלד לכם חוזא בין ידיה ׃ ואם לא תעבדון כן הא חבתון קדם יי ודעו חובתכון דתשכח יתכון ׃ ואן לם תצנעון כדאך פקד אכטאתם ללה ואעתרפו בכטיתכם אדי נגתכם עקובה ׃ בנו לכון קרוין לטפלכון וחטרין לבעירכון ודיפוק מפומכון תעבדון ׃ אבנו לכם קרי לאטפאלכם והצאירה לגנמכם ומא כרג מן פאכם אצנעוה ׃ ואמר בני גד ובני ראובן למשה למימר עבדך יעבדון כמה דרבוני מפקיד ׃ קאלו לה עבידך יצנעון כמא יאמרהם סיידנא ׃

כי לא ננחל אתם מעבר לירדן והלאה כי באה נחלתנו אלינו מעבר הירדן מזרחה׃ ויאמר אליהם משה אם תעשון את הדבר הזה אם תחלצו לפני יהוה למלחמה׃ ועבר לכם כל חלוץ את הירדן לפני יהוה עד הורישו את איביו מפניו׃ ונכבשה הארץ לפני יהוה ואחר תשבו והייתם נקים מיהוה ומישראל והיתה הארץ הזאת לכם לאחזה לפני יהוה׃ ואם לא תעשון כן הנה חטאתם ליהוה ודעו חטאתכם אשר תמצא אתכם׃ בנו לכם ערים לטפכם וגדרת לצנאכם והיצא מפיכם תעשו׃ ויאמר בני גד ובני ראובן אל משה לאמר עבדיך יעשו כאשר אדני מצוה׃

ז׳

ז׳

טפ״ל

רש״י ז״ל

מפיכם תעשו לגבוה שקבלתם עליכם לעבור למלחמה עד כיבוש וחילוק שמשה לא ביקש מהם אלא ונכבשה הארץ ואחר תשובו והם קיבלו עליהם עד התנחל הרי הוסיפו להתעכב שבע שחילקו וכן עשו ׃ ויאמר בני גד ׳ כולם כאיש א׳ ׃ ויצו להם כמו עליהם ועל תנאם מונה לעזר ויהושע כמו ילחם לכם ׃ ונתנו אחוזת

נחלתינו

טפלנא נשנא גיתנא וכל בעירנא יהון תמן בקרוי גלעד׃ אטפלנא בקטנא והאומתך ומשטינא יקימון ויבלר גלע׃ ועבדך יעברון כל מזרזי חילא קדם עמא דיי לקרבא כמא דרבוני ממליל׃ ועבידך יעברון מנהם כל מגדר לאגוש בין ידי גלה לאחרב במחקנ פירנא׃

טפינו נשינו מקננו וכל בהמתנו יהיו שם בערי הגלעד׃ ועבדיך יעברו כל חלוץ צבא לפני יהוה למלחמה כאשר אדני דבר׃ ויצו להם משה את אלעזר הכהן ואת יהושע בן נון ואת ראשי אבות המטות לבני ישראל׃ ויאמר משה אלהם אם יעברו בני גד ובני ראובן אתכם את הירדן כל חלוץ למלחמה לפני יהוה ונכבשה הארץ לפניכם ונתתם להם את ארץ הגלעד לאחזה׃ ואם לא יעברו חלוצים אתכם ונאחזו בתככם בארץ כנען׃ ויענו בני גד ובני ראובן לאמר את אשר דבר יהוה אל עבדיך כן נעשה׃ נחנו נעבר חלוצים לפני יהוה ארץ כנען ואתנו אחזת נחלתנו מעבר לירדן׃ ויתן להם משה

ופקיד להון משה ית אלעזר כהנא וית יהושע בר נון וית רישי אבהת שבטיא לבני ישראל׃ נאמר כלם מוקי לעזר לאחאם ויהושע ב׳ נון וריקא אבא חקבמט בני אמ׃ ואמר משה להון אם יעברון בני גד ובני ראובן עמכון ית ירדנא כל דמזרז לקרבא קדם עמא דיי ותתכבש ארעא קדמיכון ותתנון להון ית ארע גלעד לאחסנא׃ יקו להם [illegible] עברו בני ראובן ובני גד מעבר לירדן כל מגדר לאחרב בין ידי גלה חתי יכתח לבלר בין ידיכם כאעטוהם בלד גרש חוגא׃ ואם לא יעברון מזרזין עמכון ויחסנון ביניכון בארעא דכנען׃ ואן לא יעברון מגרדין מעבם פליחנו כי מא ביניכם כי בלד כנעאן׃ ואתיבו בני גד ובני ראובן למימר ית דמליל יי לעבדך כן נעביד׃ טוגאבוה יקלו גמוע מאן אמר גלה בה אומא צאנעין׃ נחנא נעבר מזרזין קדם עמא דיי לארעא דכנען ועמנא אחסנת אחסנתנא מעברא לירדנא׃ נחן נעבר מגרדין בין ידי גלה לבלר כנעאן חתי יחצל לנא קנו נחלתנא מן עבר לארדן׃ ויכב

רש״י ל״ב

נחלתינו כלו בידינו וברשותינו תהי אחוזת נחלתינו מעבר הזה׃ ערי מבצר וגדרות צאן זה קוף פסוק מוקב על תחלת המלה ויבנו בני גד את הערים הללו להיות ערי מבצר וגדרות צאן׃ ואת נבו ואת בעל מעון מוסבות שם שמות עו׳ הם והיו האמורי׃ קורים עניהם ע״ש עו׳ שלהם ובני ראובן הסבו את שמם לשמות אחרים וזהו מוסבות שם נבו ובעל מעון מוסבות לשם אחד׃ ואת שבמה בנו קבמה והיא קבס האמורה למעלה׃ ויורש כתרגו׳ ותריך שתיבות

ויהב להון משה לבני גד ולבני ראובן ולפלגות שבטא דמנשה בר יוסף ית מלכות סיחון מלכא אמוראה וית מלכותא דעוג מלכא דמתנן ארעא לקרוהא בתחומי קרוי ארעא סחור סחור:

לבני גד ולבני ראובן ולחצי שבט מנשה בן יוסף את ממלכת סיחן מלך האמרי ואת ממלכת עוג מלך הבשן הארץ לעריה בגבלת ערי הארץ סביב: ויבנו בני גד את דיבן ואת עטרת ואת ערער: ואת עטרת שופן ואת יעזר ויגבהה: ואת בית נמרה ואת בית הרן ערי מבצר וגדרת צאן: ובני ראובן בנו את חשבון ואת אלעלא ואת קריתים: ואת נבו ואת בעל מעון מוסבת שם ואת שבמה ויקראו בשמת את שמות הערים אשר בנו: וילכו בני מכיר בן מנשה גלעדה וילכדה ויורש את האמרי אשר בה: ויתן משה את הגלעד למכיר בן מנשה וישב בה: ויאיר בן מנשה הלך וילכד

ובנו בני גד ית דיבון וית עטרות וית ערוער: וית עטרות שופן וית יעזר ורמתא: וית בית נמרה וית בית הרן קרוין כריכן וחטרין דען: ובני ראובן בנו ית חשבון וית אלעלא וית קריתים: וית נבו וית בעל מעון מקפן שמהן וית שבמה וקרו בשמהן ית שמהת קרויא דבנו: ואזלו בני מכיר בר מנשה לגלעד וכבשוהא ותריך ית אמוראה דבה: ויהב משה ית גלעד למכיר בר מנשה ויתיב בה: ויאיר בר מנשה אזל וכבש ית כפרניהון וקרא יתהון כפרני יאיר:

וילכד את קנת ואת בנתיה ויקרא לה נבח בשמו: ונבח אזל וכבש ית קנת וית כפרנהא וקרא לה נובח בשמיה:

אלין מטלני בני ישראל דנפקו מארעא דמצ׳ לחיליהון בידא דמשה ואהרן׃ הדה מראחל בני אסר׳ אלד׳ כרגו מן בלד מצר עלי גיושהם ביד מוסי והרון׃ וכתב משה ית מפקניהון למטלניהון על מימרא דיי׳ ואלין מטלניהון למפקניהון׃ פכתב מוסי כרוגהם

אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאתם ביד משה ואהרן׃ ויכתב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי יהוה ואלה מסעיהם למוצאיהם׃ ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש הראשון ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים׃ ומצרים מקברים את אשר הכה יהוה בהם כל בכור ובאלהיהם עשה יהוה שפטים׃ ויסעו בני ישראל מרעמסס ויחנו בסכת׃ ויסעו מסכת ויחנו באתם אשר בקצה המדבר׃ ויסעו מאתם וישב על פי החירת אשר

למראחלהם עלי קול אללה והדה מראחלהם לכרוגהם׃ ונטלו מרעמסס בירחא קדמאה בחמישת עסרא יומא לירחא קדמאה מבתר פסחא נפקו בני ישראל בריש גלי לעיני כל מצראי׃ תם רחלו מן עין שמס פי אלשהר אלאול פי אליום אלכאמס עשר מנה ודלך מן גד אלפסח כרגו בני אסר׳ ביד רפיעה בחצרה גמיע אלמצריין׃ ומצראי מקברין ית דקטל יי׳ בהון כל בוכרא ובטעותהון עבד יי׳ דינין׃ והם ידפנון אלדי קתל אללה פיהם כל בכר וצנע אחכאמא במעבודאתהם׃ ונטלו בני ישראל מרעמסס ושרו בסכות׃ פלמא רחלו בני אסר׳ מן עין שמס ונזלו פי סכות׃ ונטלו מסכות ושרו באיתם דבסטר מדברא׃ ורחלו מן תם ונזלו פי איתם פי טרף אלבריה׃ ונטלו מאיתם

רש״י ז״ל

אלה מסעי למה נכתבו המסעות הללו להודיע חסדיו של מקום שאעפ״י שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל מ׳ שנה ולא היתה להם מנוחה שהרי אין כאן אלא מ״ב מסעות צא מהם י״ד מסע שכולם היו בשנה ראשונה קודם גזרה משנסעו מרעמסס עד שבאו לרתמה שמשם נשתלחו מרגלים שנ׳ ואחר נסעו העם מחצרות וגו׳ שלח לך אנשים וגו׳ וכאן הוא או׳ ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה למדת שהיא במדבר פארן ועוד הוצא משם ח׳ מסעות שהיו לאחר מיתת אהרן מהור ההר עד ערבות מואב בשנת המ׳ נמצא שכל ל״ח שנה לא נסעו אלא כ׳

ותב על פום חירתא דקדם בעיל צפון ושרו קדם מגדול׳׳ ורחלו מנהא וכנלו פי פואה׳ אלחירות
אלדי בחצרה׳ בעל צפון ונזלו בין ידי מגדול׳׳ ונטלו מן קדם חירתא ועברו בגו ימא לַ
למדברא ואזלו מהלך תלתא יומין במדברא דאיתם ושרו במרה׳׳ ורחלו מן תם ועברו פי
וסט אלבחר אלא אלברייה תם סארו
מקאסה׳ ג איאם פי ברייה׳ איתן ונזלו
פי אלמרירה׳׳ ונטלו ממרה
ואתו לאילים ובאילים תרי עסר
מבועין דמיין ושבעין דקלין ושרו
תמן׳׳ ורחלו מנהא וגאו אלא אלים
וכאן פיהא יב עין מא וע נכלה
פנזלו הנאך׳׳ ונטלו מאילים
ושרו על ימא דסוף׳׳ ורחלו מנהא
ונזלו אלי בחר אלקלזם׳׳ ונטלו
מימא דסוף ושרו במדברא דסין׳׳
ורח מנ ונ פי ברייה׳ סין׳׳ ונטלו
ממדברא דסין׳ ושרו בדפקה׳׳
ור מנ ונזלו פי דפקה׳׳ ונטלו
מדפקה׳ ושרו באלוש׳׳ ורח מנהא׳׳
ונטלו מאלוש׳ ושרו ברפידים׳
ולא הוה תמן מיא׳ לעמא למשתי׳׳
ורחלו מנהא ונזלו פי רפידים
ולם יכון תם מא ללקום ישרבונה׳׳
ונטלו מרפידים ושרו במדברא דסיני׳׳
ורחלו מנהא׳׳ ונטלו ממדברא
דסיני׳ ושרו בקברי דמשאלי׳׳ ורחלו׳׳
ונטלו מקברי דמשאלי׳ ושרו בחצרות׳׳
ורחלו מנהא׳׳ ונטלו מחצרות׳׳
ורחלו מנהא׳׳ ונטלו מרתמה׳
ושרו ברמון פרץ׳׳ ורחלו מנהא׳׳

עַל פְּנֵי בַּעַל צְפוֹן וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי מִגְדֹּל׃ וַיִּסְעוּ מִפְּנֵי הַחִירֹת וַיַּעַבְרוּ בְתוֹךְ הַיָּם הַמִּדְבָּרָה וַיֵּלְכוּ דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבַּר אֵתָם וַיַּחֲנוּ בְּמָרָה׃ וַיִּסְעוּ מִמָּרָה וַיָּבֹאוּ אֵילִמָה וּבְאֵילִם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ שָׁם׃ וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם וַיַּחֲנוּ עַל יַם סוּף׃ וַיִּסְעוּ מִיַּם סוּף וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר סִין׃ וַיִּסְעוּ מִמִּדְבַּר סִין וַיַּחֲנוּ בְּדָפְקָה׃ וַיִּסְעוּ מִדָּפְקָה וַיַּחֲנוּ בְּאָלוּשׁ׃ וַיִּסְעוּ מֵאָלוּשׁ וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִם וְלֹא הָיָה שָׁם מַיִם לָעָם לִשְׁתּוֹת׃ וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִם וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר סִינָי׃ וַיִּסְעוּ מִמִּדְבַּר סִינָי וַיַּחֲנוּ בְּקִבְרֹת הַתַּאֲוָה׃ וַיִּסְעוּ מִקִּבְרֹת הַתַּאֲוָה וַיַּחֲנוּ בַּחֲצֵרֹת׃ וַיִּסְעוּ מֵחֲצֵרֹת וַיַּחֲנוּ בְּרִתְמָה׃ וַיִּסְעוּ מֵרִתְמָה וַיַּחֲנוּ בְּרִמֹּן פָּרֶץ׃

רשי ז״ל

מסעות אלו למה נכתבו ר״מ הדרשן ור׳ תנחומא דרש בו דרשה אחרת משל למלך שהיה בנו חולה והוליכו למקום רחוק לרפאתו כיון שהיו חוזרין התחיל אביו מונה כל המסעות א״ל כאן ישננו כאן הוקרנו כאן חששת את ראשך וגו׳׳ ומת׳ מקברים מרודים באבלם׳׳ ויחנו ברתמה ע״ש לשה״ר של מרגלים שנ׳ מה יתן לך

מסעי

ונזלו מרמון פרץ" ורחלו מנהא" ונזלו מלבנה" ורחלו מנהא" ונזלו מרסה"
ורחלו מנהא" ונזלו מקהלתה" ורחלו מנהא" ונזלו מהר שפר" ורחלו מנהא"
ונזלו מחרדה" ורחלו מנהא" ונזלו ממקהלות" ורחלו מנהא" ונזלו מתחת"

ויסעו מרמן פרץ ויחנו בלבנה: ויסעו
מלבנה ויחנו ברסה: ויסעו מרסה ויחנו
בקהלתה: ויסעו מקהלתה ויחנו בהר שפר:
ויסעו מהר שפר ויחנו בחרדה: ויסעו מ
מחרדה ויחנו במקהלת: ויסעו ממקהלת
ויחנו בתחת: ויסעו מתחת ויחנו בתרח:
ויסעו מתרח ויחנו במתקה: ויסעו ממתקה
ויחנו בחשמנה: ויסעו מחשמנה ויחנו
ויחנו במסרות: ויסעו ממסרות ויחנו
בבני יעקן: ויסעו מבני יעקן ויחנו בחר
הגדגד: ויסעו מחר הגדגד ויחנו ביטבתה:
ויסעו מיטבתה ויחנו בעברנה: ויסעו
מעברנה ויחנו בעציון גבר: ויסעו מעציון
גבר ויחנו במדבר צן הוא קדש: ויסעו
מקדש ויחנו בהר ההר בקצה ארץ אדום:
ויעל אהרן הכהן אל הר ההר על פי
יהוה וימת שם בשנת הארבעים
לצאת בני ישראל מארץ מצרים

ונזלו מתרח" ורחלו מנהא"
ונזלו ממתקה" ורחלו מנהא"
ונזלו מחשמונה" ורחלו מנהא"
ונזלו ממוסרו" ורחלו מנהא"
ונזלו מבני" ורחלו מנהא"
ונזלו מחר" ורחלו מנהא"
ונזלו מיטבתה" ורחלו מנהא"
ונזלו מעברנה" ורחלו מנהא"
ונזלו מעציון" ורחלו מנהא"
ונזלו מרקם: ורחלו מנהא"

ונזלו בהור טורא בקיצי חד ארץ
דאדום" ורחלו מנהא ונזלו פי
גבל הור פי טרף בלד אדום"
ופליג אהרן כהנא' להור טורא'
על מימרא דיין ומית תמן' בסנת
ארבעין' לנפוק בני יש' מאר' דמצ'
פירחא חמישאה בהר לירחא"
חין צעד הרון אלאמאם אלי גבל הור
ומאת תם באמר אללה פי סנה אלמ
לכרוג בני אס' מן בלד מצר פי
שהר אלכאמס מן אלשהר אלאול"

לך ומה ינקיך לך לשון רמיה חצי גבור
שנונים עם גחלי רתמים" עלה מגמר
מות בנפשיה" וישמע הכנעני כאן
לימדך שמיתת אהרן היא השמועה
שנסתלקו ענני כבוד וכסבור שנתנה
רשות להלחם ביש' לפי חזר נכתב"

נעי' העברים ל' חרבות וגלים כמו לשי הדדה' כמו את ירושלים לעיים" מבית הישימות עד אבל
השטים

ואהרן בר מאה ועסרין ותלת שנין כד מית בהור טורא׳׳ וכאן הוא אומר מאה וג׳ וכ׳ שנה למאה מאת הנאך׳׳ ושמע כנענאה מלכא דערד והוא יתיב בדרומא בארעא דכנען במיתי בני ישראל׳׳ וסמע אלכנעאני מלך ערד והו סאכן פי אלדרום פי בלד כנען במגי בני אסר׳׳

בחדש החמישי באחד לחדש׃ ואהרן בן שלש ועשרים ומאת שנה במתו בהר ההר׃

וישמע הכנעני מלך ערד והוא ישב בנגב בארץ כנען בבא בני ישראל׃ ויסעו מהר ההר ויחנו בצלמנה׃ ויסעו מצלמנה ויחנו בפונן׃ ויסעו מפונן ויחנו באבת׃ ויסעו מאבת ויחנו בעיי העברים בגבול מואב׃ ויסעו מעיים ויחנו בדיבן גד׃ ויסעו מדיבן גד ויחנו בעלמן דבלתימה׃ ויסעו מעלמן דבלתימה ויחנו בהרי העברים לפני נבו׃ ויסעו מהרי העברים ויחנו בערבת מואב על ירדן ירחו׃ ויחנו על הירדן מבית הישמת עד אבל השטים בערבת מואב׃

ונטלו מהור טורא׳ ושרו בצלמונה׳׳
פלמא רחלו מן גבל הור נזלו פי
צלמון׳׳ ונטלו מצלמונה׳׳ ורחלו׳׳
ונטלו מפונן׳׳ ורחלו מנהא׳׳
ונטלו מאובות׳ ושרו׳ במגזת
עבראי בתחום מואב׳׳ ורחלו מנהא
ונזלו פי עיי אלמגאז פי תכם
מואב׳׳ ונטלו ממגזתא׳׳
ורחלו מנהא׳׳ ונטלו מדיבון גד׳׳
ורחלו מנהא׳׳ ונטלו מעלמון
דבלתימה׳ ושרו בטורא דעבראי
דקדם נבו׳׳ ורחלו מנהא ונזלו פי
גבל אלעבריין בין ידי נבו׳׳
ונטלו מטורא דעבראי׳ ושרו במישריא
דמואב׳ על ירדנא דיריחו׳׳ ורחלו
מנהא ונזלו פי בידאי מואב עלא
אלארדן יריחא׳׳ ושרו על ירדנא
מבית ישימות׳ עד מישר שטין׳
במישריא דמואב׳׳ פנזלו עלא
אלארדן מן בית ישימות אלי מרג שטין
ואלך פי בידאי מואב׳׳ ומ״נ״ל
ונ״ו״ל

השטים׳ כאן למדך שיעור מחנה ישראל י״ב מיל על י״ב מיל׳ דאמר רבה לדידי חזאי לי ההוא אתרא והוה תלתא פרסי על תלתא פרסי׳׳ אבל השטים מישור של שטים אבל שמו׳׳ כי אתם עוברים את הירדן וגו׳ והורשתם והלא כמה פעמים הוזהרו על כך אלא כך א״ל משה כשאתם עוברים בירדן ביבשה על מנת כן תעברו׳ ואם לאו מים באין ושוטפין אתכם׳׳ וכן מצינו שא״ל יהושע בעודם בירדן׳׳ והורשתם וגרשתם׳׳ משכיות כתרגומו בית סגדתהון ע״ש שהין מסככין את הקרקע ברצפת אבנים של שיש להשתחוות עליה בפישוט ידים ורגלים כדכתיב ואבן משכית

ומליל יי' עם משה במישרית דמואב' על ירדנא דיריחו למימר'' ת"ס כלם ללה מוקי פי בידאה' מואב עלי' ארדן יריחא קאילא'' מליל עסבטי ישרל' ותימר להון' ארי אתון עברין ית ירדנא לארעא דכנען'' מל כני אם נקל לכם אנכם גאוין לארדן לי' בלד כנעאן''

וידבר יהוה אל משה בערבת מואב על ירדן ירחו לאמר׃ דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי אתם עברים את הירדן אל ארץ כנען׃ והורשתם את כל ישבי הארץ מפניכם ואבדתם את כל משכיתם ואת כל צלמי מסכתם תאבדו ואת כל במותם תשמידו׃ והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה׃ והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחתיכם לרב תרבו את נחלתו ולמעט תמעיט את נחלתו אל אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה למטות אבותיכם תתנחלו׃

ותתרכון ית כל יתבי ארעא מן קדמיכון' ותבדון' ית כל בית סגדתהון' וית כל צלמי מתכתהון תבדון' וית כל במתהון תשיצון'' כשנגרשו גמיע אהלהא מן צ[illegible] ואבידו גמיע מצורבתהם ואצנאם מסבוכאתהם וכ"י עהם תגבדון'' ותתרכון ית ארעא ותתבון בה' ארי לכון יהבית ית ארעא למירת יתה'' כחדא קדצתמוהם כאסכנו לבלד פקד אעטיתכם איאה'' ותחסנון ית ארעא בעדבין לזרעית כון' לסגיאי' תסגון ית אחסנתהון ולזעירי תזעגון ית אחסנתהון' לדיפוק ליה תמן עדבא דיליה יהי' לשבטי אבהתכון תחסנון'' ותגוזנוה באקרה אתם לעשאירכם לעפתיר נתדרו נחלתה ולצגליל קללותא ומן לרג לה לקהם פי אי מוצע כאן לה ונעלי אקבאט אבאיכם תוזעוה''

רש"י ז"ל

לא תתנו בארצכם לרצפה עליה'' משכיתם כתרגו מתכתהון'' והורשתם את הארץ והורשתם אותה מיושביה אז וישבתם בה תוכלו להתקיים בה'' אל אשר יצא לו שמה מקרא קצר הוא ל' מקום אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה'' למטות אבותיכם תתנחלו לפי חשבון יוצאי מצ' רא ביב גבולין כמנין השבטים'' והיה אשר תותירו מהם יהיו לכם לרעה'' לשכים בעיניכם ליתדות המנקרות עיניכם' תרגום של יתידות סכיא'' ולצננים פותריש בוהכנתרים ל' מסוכת קוצים הסוככת אתכם לסגור ולכלוא אתכם מאין יוצא ובא'' וצררו אתכם כתרגו'' זאת הארץ אשר תפול לכם בנח' לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ ואין נוהגות בחו"ל

הוצרך

ואם לא תתרכון ית יתבי ארעא מן קדמיכון׳ ויהי דתשארון מנהון׳ לסיען קטלן זין לקבלכון׳ ומקפין מקבביכון׳ ויעיקון לכון׳ על ארעא׳ דאתון יתבין בה׃ ואסלם תורתו אהל ג׳ בלד מן בין ידיכם כיציר מא תבקונה מנהם כאשכר פי עיונכם וכאלמסאל פי גנובכם ויצאיקו נכם פי אל בלד אלדי אנתם מקימין פיה׃

ויהי׳ כמא דחשיבית׳ למעבד להון אעביד לכון׃ ויכון כמא קדרת אן אצנע בהם אצנע בכם׃ ומליל׳ תם׃ פקיד׳ ית בני ישראל ותימר להון׳ ארי אתון עלין לארעא דכנען׳ דא ארעא׳ דתתפליג לכון באחסנא׳ ארעא דכנען לתחומהא׃ מר בני אסר׳ וקל להם אנכם דאכלין אלי בלד כנעאן כהדא אלדור אלדי יחצל לכם נחלה בלד כנעאן בחדודהא׃ ויהי לכון רוח דרומא׳ ממדברא דצין על תחומי אדום׳ ויהי לכון תחום דרומא׳ מסייפי ימא דמלחא קדומא׃ ויכון לכם חד אלגנובי מן ברייה צין אלי גאנב אדום ויכון מן טרף אלבחירה אל מייתה שרקא׃ ויסחר לכון תחומא מדרומא׳ למסקנא דעקרבין ויעבר לצין׳ ויהון מפקנוהי׳ מדרומא לרקם גיאה׳
ויפגר

ואם לא תורישו את ישבי הארץ
מפניכם והיה אשר תותירו מהם לשכים
בעיניכם ולצנינם בצדיכם וצררו
אתכם על הארץ אשר אתם ישבים
בה׃ והיה כאשר דמיתי לעשות להם
אעשה לכם׃
וידבר יהוה אל משה לאמר׃ צו את
בני ישראל ואמרת אלהם כי אתם
באים אל הארץ כנען זאת הארץ
אשר תפל לכם בנחלה ארץ כנען
לגבלתיה׃ והיה לכם פאת נגב ממדבר
צן על ידי אדום והיה לכם גבול נגב
מקצה ים המלח קדמה׃ ונסב לכם
הגבול מנגב למעלה עקרבים ועבר

רש״י ז״ל

הוצרך הכתוב לכתוב מצרני גבולי רוחותיה סביב לו׳ לך מן הגבול ולפנים המצות נוהגות׃ תפול לכם ע״ש שנתחלקה בגורל קרויה חלוקה ל׳ נפילה ׳ש״א ע״ו שהפיל הקב״ה שריהם של ע׳ אומות מן השמים וכפתן לפני משה ׳א״ל ראה אין בהם כח׃ והיה לכם פאת נגב רוח דרומית אשר מן הים למערב׃ ממדבר צין אשר אצל אדום מתחיל מקצוע דרומית מזרחית של ארץ תשעת המטות כיצד ׳שלש ארצות יושבות בדרומה של א״י זו אצל זו ׳קצת ארץ מצ׳ וארץ אדום כולה וארץ מואב כולה ׳ארץ מצ׳ במקצוע דרומית מערבית שנ׳ בפרשה זו נחלה מצ׳ והיו תוצאותיו הימה׳ ונחל מצ׳ היה מהלך על פני כל ארץ מצ׳ שנ׳ מן השיחור אשר על פני מצ׳ ומפסיק בין ארץ מצרי

לא׳

ויפוק לחצר אדר ויעבר לעצמון״ ת״א ויקתדיר לכם מן לגנוב ל׳ עקבה׳ עקרבין ויעבר לא
צין ויכון כרוגה לא גאגב רקים ברנע ויפרג דופח ויעבר ל׳ למגאזל״ ויסחר תחומא׳
מעצמון לנחלא דמצ׳ ויהון מפקנוהי לימא״ ויקתדיר מן מגאזל לא נאחר לעריש ויכון
כרוגה לא לבחר״

צנה והיו תוצאתיו מנגב לקדש ברנע
ויצא חצר אדר ועבר עצמנה׃ ונסב
הגבול מעצמון נחלה מצרים והיו
תוצאתיו הימה׃ וגבול ים והיה לכם
הים הגדול וגבול זה יהיה לכם גבול ים׃
וזה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדל
תתאו לכם הר ההר׃ מהר ההר תתאו
לבא חמת והיו תוצאת הגבל צדדה׃
ויצא הגבל זפרנה והיו תוצאתיו חצר
עינן זה יהיה לכם גבול צפון׃ והתאויתם
לכם לגבול קדמה מחצר עינן שפמה׃
וירד הגבל משפם הרבלה מקדם
לעין וירד הגבל ומחה על כתף ים כנרת

ותחום
מערבא׳ ויהי לכון ימא רבא
ותחומיה׳ דין יהי לכון תחום
מערבא״ ולאחר לגרבי יכון לכם
לבחר לכביר ותכמה״ ודין
יהי לכון תחום צפונא׳ מן ימא
רבא׳ תכוונון לכון להור טורא״
והדא יכון לכם לאחר לשמלי מן
לבחר לכביר תחדו לי גבל הור״
מטור טורא׳ תכוונון למעלי
חמת׳ ויהון מפקנוהי דתחומא
לצדד״ ומגה לי׳ חמאה ויכון
כרוגה לא צדד״ ויפוק
תחומא לזפרון׳ ויהון מפקנוהי
לחצר עינן׳ דין יהי לכון תחום
צפונא״ ויברג לי׳ זפרון ויפתהי
לאחצר עינן הדא יכון לכם
לאחר לשמלי״ ותכוונון לכון
לתחום קדומא׳ מחצר עינן
לשפם״ והדו לכם לאחר לשרקי מן
חצר עינן לא פאמיה״ ויחות תחומא
משפם׳ לרבלה ממדנח לעין׳ ויחות
תחומא׳ וימטי על כיף ים גניסר
קדומא״ וינחדר מן פאמיה לא דפכי
מן שרקי לעין וינחדר לא אן ירדב אלא
גאנב בחר אניסר שרקא״ ויאות

רש״י

לא׳ וארץ אדום אצלה לצד המזרח וארץ מואב
אצל ארץ אדום בסוף הדרום למזרח וכשיצאו ים
ממצ׳ אם רצה המקום לקרב את כניסתן לארץ היה
מעבירם את הנילוס לצד צפון ובאין לא״י ולא עשה
כן ונה״ג ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים שהן ד
יושבין עליהם במערבה של ארץ כנען כענ״ב ב
כפלשתים יושבי חבל הים גוי כרתים ולא נחם אותו הדרך׳ לא הסיבן והוציאן דרך דרומה אל
המדבר וזהו שקראו יחזקאל מדבר העמים לפי שהיו כמה אומות יושבין בצדו והולכים אצל
דרומה מן המערב כלפי מזרח תמיד עד שבאו לדרומה של ארץ אדום ובקשו ממלך אדום שיניחם
לעבור דרך ארצם ולא רצה והוצרכו לסבוב את כל דרומה של
אדום

ויחות תחומא לירדנא ויהון מפקנוהי לימא דמלחא דא תהי לכון ארעא לתחומהא סחור סחור׃ וינזל אלארדן ויכון כרוגה אלבחירה אלמילחה הדה תכון לכם חדוד אלבלד מסתדירה׃ ופקיד משה ית בני ישראל למימר דא ארעא דתחסנון יתה בעדבא דפקיד יי׳ למתן לתשעת שבטין ופלגות שבטא׃

קדמה׃ וירד הגבול הירדנה והיו תוצאתיו ים המלח זאת תהיה לכם הארץ לגבלתיה סביב׃ ויצו משה את בני ישראל לאמר זאת הארץ אשר תתנחלו אתה בגורל אשר צוה יהוה לתת לתשעת המטות וחצי המטה׃ כי לקחו מטה בני הראובני לבית אבתם ומטה בני הגדי לבית אבתם וחצי מטה מנשה לקחו נחלתם׃ שני המטות וחצי המטה לקחו נחלתם מעבר לירדן ירחו קדמה מזרחה׃

ס וידבר יהוה אל משה לאמר׃ אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ אלעזר הכהן ויהושע בן נון׃

ואמר מוסי בני אסראיל אן קול אלה וקלהדא אלבלד אלמחדוד תנגטוה באקתסאם כמא אמר אלה אן יעטא לתסעה אסבאט ונצף׃ ארי קבילו שבטא דבני ראובן לבית אבהתהון ושבטא דבני גד לבית אבהתהון ופלגות שבטא דמנשה קבילו אחסנתהון׃ לאן קד אכד סבט ראובן וסבט גד ונצף סבט מנשה נחלתהם לבית אבאהם׃ תרין שבטין ופלגות שבטא קבילו אחסנתהון מ מעברא לירדנא דיריחו קדומא מדנחא׃ הדאן אלסבטאן ואלנצף אכדו נחלתהם מן עבר אלארדן יריחא אלשרקי׃ ומלי׳ יי׳ ת״ם׃ אלין שמהת גובריא דיחסנון לכון ית ארעא אלעזר כהנא ויהושע בר נון׃ הדה אסמא אלרגאל אלדי יקסמו לכם אלבלד אלעזר אלאמאם ויהושע ב׳ נון׃ ורבא

רש״י ז״ל

אדום ערבו אם לדרומה של ארץ מואב שנ׳ וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה והלכו כל דרומה של מואב עד קומו ומשם הפכו פ׳ ניהם לצפון עד שסבבו כל מצר מזרחי שלה לרחבה וכשבלו את מזרחה מצאו עד ארץ סיחון ועוג שהיו יושבין במזרחה של ארץ כנען והירדן מפסיק ביניהם שנ׳ ביפתח וילך במדבר ויסב את ארץ אדום ואת ארץ מואב ויבא ממזרח שמש לארץ מואב וכבשו את ארץ סיחון ועוג ש שהיו בצפונה של ארץ מואב וקרבו את הירדן והוא כנגד מקצוע צפונה מערבה של ארץ מואב נמצא שארץ כנען שבעבר הירדן למערב היא מקצוע דרומית מזרחית שלה אצל

ונשיא אחד ונשיא אחד ממטה תקחו לנחל את הארץ: ואלה שמות האנשים למטה יהודה כלב בן יפנה: ולמטה בני שמעון שמואל בן עמיהוד: למטה בנימן אלידד בן כסלון: ולמטה בני דן נשיא בקי בן יגלי: לבני יוסף למטה בני מנשה נשיא חניאל בן אפד: ולמטה בני אפרים נשיא קמואל בן שפטן: ולמטה בני זבולן נשיא אליצפן בן פרנך: ולמטה בני יששכר נשיא פלטיאל בן עזן: ולמטה בני אשר נשיא אחיהוד בן שלמי:

ורבא חד רבא חד משבטא תדברון לאחסנא ית ארעא׳׳ ופריק ואחד מן כל סבט י כ׳דוה ליקסם לבלד׳׳ ואלין שמהת גוברייא׳ לשבטא דראובן כלב בר יפנה׳׳ והדה אסמאיהם מן סבט ראובן כלב ן׳ יפונה׳׳ ולשבטא דבני שמעון שמואל בר עמיהוד׳׳ ומן סבט שמ׳ שמו ן׳ עמיהוד׳׳ לשבטא דבנימן אלידד בר כסלון׳׳ ומן סבט בנ׳ אלי ן׳ כסלון׳ ולשבטא דבני דן רבא׳ בקי בר יגלי׳׳ ומן סבט דן בקי ן׳ יגלי׳׳ לבני יוסף׳ לשבטא דבני מנשה רבא׳ חניאל בר אפוד׳׳ ומן בני יוסף ומן סבט מנש׳ חני׳ ן׳ אפוד׳׳ ולשבטא דבני אפרים רבא׳ קמואל בר שפטן׳׳ ומן סבט אפ׳ קמו׳ ן׳ שפטן׳׳ ולשבט דבני זבולן רבא׳ אליצפן בר פרנך׳׳ ומן סב׳ זבו׳ אלי׳ ן׳ פרנך׳׳ ולשבטא דבני יששכר רבא׳ פלטיאל בר עזן׳׳ ומן סבט יששכר פלטי׳ ן׳ עזן׳׳ ולשבטא דבני אשר רבא׳ אחיהוד בר שלומי׳׳ ומן סבט אשר אחיהוד ן׳ שלומי׳׳ ולשב

רשי ז״ל

אדום׳׳ ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים כמ״ש ונסב את ויצא מלמד שלא היה המצר שוה אלא הולך ויוצא לחוץ יוצא המצר נעוקם לצד צפונו של עולם באלכסון למערב ועובר המצר בדרומה של מעלה עקרבים׳ נמצא מעלה עקרבים לפנים מן המצר׳׳ ועבר צינה לצין כמו מצרימה׳׳ והיו תוצאותיו הימה קצותיו בדרומה של קדש ברנע׳׳ ויצא חצר אדר מתפשט המצר ומרחיב לצד צפון ונמשך עוד באלכסון למערב ובא לו לחצר אדר ומשם לעצמון ומשם לנחל מצרים ולשון ונסב האמור כאן לפי שכתב ויצא חצר אדר שהתחיל להרחיב משעבר עד קדש ברנע ורוחב אותה רצועה שבלטה לצד צפון היתה מקדש עד עצמון ומשם והלאה נתקצר המצר ונסב לצד הדרום ובא לו לנחל מצרים ומשם לצד

המערב

ולשבטא דבני נפתלי רבא פדהאל בר עמיהוד׃ ומן סבט נפ׳ פדה׳ בן עמיהוד׃

אלין דפקיד יי׳ לאחסנא ית בני ישראל בארעא דכנען׃ הולאי אלדי אמר אללה בהם אן יקסמו לבני אסר׳ בלד כנעאן׃

ומליל יי׳ עם משה במישריא דמואב על ירדנא דיריחו למימר׃ ת׳ם כלם אללה מוסי׳ פי בידאה׳ מואב עלי ארדן יריחא קאילא׃

ולמטה בני נפתלי נשיא פדהאל בן עמיהוד׃ אלה אשר צוה יהוה לנחל את בני ישראל בארץ כנען׃

וידבר יהוה אל משה בערבת מואב על ירדן ירחו לאמר׃ צו את בני ישראל ונתנו ללוים מנחלת אחזתם ערים לשבת ומגרש לערים סביבתיהם תתנו ללוים׃ והיו הערים להם לשבת ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכשם ולכל חיתם׃ ומגרשי הערים אשר תתנו ללוים מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב׃

פקיד ית בני ישראל ויתנון לליואי מאחסנת אחסנתהון קרוין למיתב ורוח לקרויא סחרניהון תתנון לליואי׃ מר בני אסר׳ ה אן יעטו ללוויין מן נחלה׳ חוזהם קרא יסכנוהא ואפני׳ה׳ להא חואליהא׃ ויהון קרויא להון למיתב ורוחיהון יהון לבעיריהון ולקניניהון ולכל חיותהון׃ פתכון אלקרא להם סכנא ואפניתהא לבהאימהם וקניהם ולסאיר חיואנהם׃ ורוחי קרויא דתתנון לליואי מכותל קרתא ולברא אלפא אמין סחור סחור׃ ואפניה׳ אלקרא אלתי תעטונהא להם מן חאיט אלסור אלקריה אלף דראע מסתדירה׃

ותמ׳ יג״ל

המערב לים ההוא מצד מערבה של כל א״י׃ נמצא שנחל מצרים במקצוע דרומית מערבית והיו תוצאותיו הימה למצר המערב שאין עוד גבול נגב מאריך לצד המערב ומשם והלאה וגבולים ומצר מערבי מהו׳ והיה לכם הים הגדול למצר וגבול הנסים שבתוכים אף הם מן הגבול והם א״י שקורין איזולי״ש׃ גבול צפון מצד צפון׃ מן הים הגדול תתאו לכם הור ההר שהוא במקצוע צפונית מערבית וראשו משפיע ונכנס לתוך הים׃ ויש מרוחב הים לפנים הימנו וחוצה הימנו׃ תתאו תסבו לכם לנטות ממערב לצפון אל הור ההר׃ תתאו לשון סיבה כמו אל תא הרצים ותאי השער היציע שקורין אשפנדי״ץ שהוא מוסב ומוקף׃ מהור ההר תסובו ותלכו למצר הצפון לצד המזרח ותפגעו בלבוא חמת זו אנטוכיא׃

תוצאות

ותמשחון מברא לקרתא ית רוח קדומא תרין אלפין אמין וית רוח דרומא תרין אלפין אמין וית רוח מערבא תרין אלפין אמין וית רוח צפונא תרין אלפין אמין וקרתא במציעו דין יהי להון רוחי קרויא״ ת״ס אמסחו מן כארג אלקריה אלא גהת אלשרק אלפי דראע ואלי גהת אלגנוב אלפי דראע ואלי גהת אלגרב אלפי דראע ואלי גהת אלשמאל אלפי דראע ואלקריה פי וסטהא כדלך יכונון לכם מקדאר אפניה אלקרא״

וית קרויא דתתנון לליואי ית שית קרוי שיזבותא דתתנון למערק לתמן קטולא ועליהון תתנון ארבעין ותרתין קרוין״ ואלקרא אלתי תעטונהא ללאוין מנהא סת קרא אלמאמן ל... תעטונהא ליהרב אליהא אלקאתל ואציפו אליהא תתנין ומ׳ קריה״

כל קרויא דתתנון לליואי ארבעין ותמני קרוין יתהון וית רותיהון״ פגמיע אלקרא אלתי תעטונהם תמאניה ומ׳ קריה ואפניתהא״ וקרויא דתתנון מאחסנת בני ישראל מן סגיאי תסגון ומן זעירי תזערון גבר כפום אחסנתיה דיחסנון יתן מקרוהי לליואי״ ואלקרא אלתי תעטונהם מן חוז בני חקר כמן אכבר כתירא כתירן ומן אכבר קלילא קלילן וליעט כל סבט עלי קדר נחלתה״

ומנ״ל

ומדתם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה ואת פאת נגב אלפים באמה ואת פאת ים אלפים באמה ואת פאת צפון אלפים באמה והעיר בתוך זה יהיה להם מגרשי הערים: ואת הערים אשר תתנו ללוים את שש ערי המקלט אשר תתנו לנס שמה הרצח ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר: כל הערים אשר תתנו ללוים ארבעים ושמנה עיר אתהן ואת מגרשיהן: והערים אשר תתנו מאחזת בני ישראל מאת הרב תרבו ומאת המעט תמעיטו איש כפי

בפי״ז״ל

תוצאות הגבול קצוי הגבול כמ״ש תוצאות הגבול או המצר כולה שם לגמרי ואינו עובר להלן כלל או משם מתכנס ומרחיב ויוצא לאחוריו ל להמשך להלן באלכסון יותר מן הרוחב הראשון ולענין רוחב המדה הראשון קראו תוצאו״ת שם כולה אותה מדה ״והיו תוצאותיו חצר עינן גנא היה סוף המצר הצפוני ונמצאת חצר עינן במקצוע צפונית מזרחית ומשם ד והתאויתם לכם ל׳ מצר המזרחי ״והתאויתם ל׳ סבה ונטייה כמו תתאו״ זכמה במצר המזרחי

ומליל ית׳ס׳׳ מליל עם בני ישראל ותימר להון ארי אתון עברין ית ירדנא לארעא דכנען׳׳ מל׳ בני חקר וקל׳ להם אדא אנתם גזתם לארדן לא בלך כנען׳׳
ותזמנון לכון קרוין קרוי שיזבותא יהוין לכון ויעדוק לתמן קטולא דיקטול נפשא בשלו׳׳ כאסמולכם קרא חמה יהלכ ליהא אי באתל בתל נפשא סהוא׳׳ ויהון לכון קרויא לשיזבא מגאיל דמא ולא ימות קטולא עד דיקום קדם כנשתא לדינא׳׳ כתכון תלך לגורא תחמייה מן אולי ולא יקתל חתייך בין ידיו לגמחער ליחכמון עליה בדלך׳׳ וקרויא דתתנון שית קרוי שיזבותא יהוין לכון׳׳ ולגרא לתי תעגלונה פת גרא חמרה תכון לכם׳׳ ית תלת קרויא תתנון מעברא לירדנא וית תלת קרויא תתנון בארעא דכנען קרוי שיזבותא יהוין׳׳ ג׳ מנהא פי עבר לאהרדן וג׳ מנהא פי בלד כנעאן תכון קרא חמא׳׳

נחלתו אשר ינחלו יתן מעריו ללוים׃ וידבר יהוה אל משה לאמר׃ דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי אתם עברים את הירדן ארצה כנען׃ והקריתם לכם ערים ערי מקלט תהיינה לכם ונס שמה רצח מכה נפש בשגגה׃ והיו לכם הערים למקלט מגאל ולא ימות הרצח עד עמדו לפני העדה למשפט׃ והערים אשר תתנו שש ערי מקלט תהיינה לכם׃ את שלש הערים תתנו מעבר לירדן ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען ערי מקלט תהיינה׃

רפי לבני

המזרחי ומשם הרבלה׳׳ מקדם לעין שם מקום והמצר הולך במזרחו נמצא העין לפנים מן המצר ומאי הוא׳׳ וירד הגבול כל שהגבול הולך מצפון לדרום הוא יורד והולך׳׳ ומחה על כתף ים כנרת קדמה שהיא ים כנרת תוך לגבול במערב והגבול במזרח ים כנרת ומושך לצד מזרחה של אי כנגד ים כנרת עד שנופל בים המלח ומשם כולה הגבול ומשם ירד לה הירדן והירדן מושך ובא מן הצפון לדרום באלכסון נוטה לצד מזרח ומתקרב לצד ארץ כנען כנגד ים כנרת ומושך לצד מזרחה של אי כנגד ים כנרת עד שנופל בים המלח ומשם כולה הגבול בתוצאותיו לים המלח שממנו התחלת מצר מקצוע דרומית מזרחית הרי סובב רב אותה לד׳ רוחותיה׳׳ קדמה מזרחה אלפני העולם שהם במזרח פרוח מזרחית קרויה פנים ומערבית קרויה אחור׳ לפיכך דרום לימין ולצפון לשמאל׳׳ אשר יתנחלו לכם בנחלכם

לבני ישראל ולגיוריא ולתותביא דביניהון יהוין שית קרויא האלין לשיזבא למערק
לתמן כל דיקטול נפשא בשלו׃ לבני אסר ולגריב ולדכיל פי מא בינהם יהרב אליהא כל
מן קתל נפסא בסהו׃ ואם במן דברזל מחהי וקטליה קטולא הוא אתקטלא יתקטיל קטולא׃ ואמא אן כאן
צרבה בחדיד וקתלה פהו קאתל יפתחק לקתל׃ ואם באבנא דמתנסבא מליא ידא דהיא
כמיסת דימות בה מחהי וקטליה קטולא הוא אתקטלא יתקטיל קטולא׃ או צרבה בחגר מקבוץ
מקדארה מא ימות בה פקתלה פהו קאתל יפתחק לקתל׃ או במן דאע דמתנסיב במליא ידא דהיא
כמיסת דימות ביה מחהי וקטליה קטולא הוא אתקטלא יתקטיל קטולא׃ או צרבה בחלה כסב
מקבוץ מקדאר מא ימות בה פקתלה פהו קאתל יפתחק לקתל׃ גאיל דמא הוא יקטול ית קטולא כד
אתחייב ליה מן דינא הוא יקטליניה׃ ולי אלדם הו יקתלה אדא פאגאה
פהו׃ ואם בסנאה דחהי או רמא עלוהי בכמנא וקטליה׃ ואן דפעה בשנאה או טרח עליה שייא בתעמד
וקתלה׃ או בדבבו מחהי בידיה וקטליה אתקטלא יתקטיל מחית קטולא הוא גאיל דמא יקטול ית קטולא כד
אתחייב ליה׃ או צרבה בידה בעדאוה פקתלה פליקתל אלצארב פאנה קאתל ולי אלדם הו יקתלה אדא פאגאה פהו׃ ואם

לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם
תהיינה שש הערים האלה למקלט
לנוס שמה כל מכה נפש בשגגה׃ ואם
בכלי ברזל הכהו וימת רצח הוא מות
יומת הרצח׃ ואם באבן יד אשר ימות
בה הכהו וימת רצח הוא מות יומת
הרצח׃ או בכלי עץ יד אשר ימות בו
הכהו וימת רצח הוא מות יומת הרצח׃
גאל הדם הוא ימית את הרצח בפגעו
בו הוא ימיתנו׃ ואם בשנאה יהדפנו
או השליך עליו בצדיה וימת׃ או
באיבה הכהו בידו וימת מות יומת
המכה רצח הוא גאל הדם ימית את

רש״י

כל נשיא ונשיא אפיטרופוס לשבטו ומחלק נחלת
השבט למשפחות ולגברים ובורר לכל א׳ וא׳ חלק
הגון׳ ומה שהן עושין יהא עשוי כאלו עשאום שלוחים
ולא יתכן לפרש לכם זה ככל לכם שבמקרא׳ שאם
כן לכתוב ינחילו לכם ינחלו משמע שהם כ
נוחלים לכם בשבילכם ובמקומכם כמו ה׳ ילחם
לכם׃ לנחול את הארץ שיהא נוחל וחולק אותה
במקומכם׃ לנחל את בני ישראל שהם ינחילו

הרצח בפגעו בו׃ ואם בפתע בלא
איבה הדפו או השליך עליו כל כלי
בלא צדיה׃ או בכל אבן אשר ימות
בה בלא ראות ויפל עליו וימת והוא
לא אויב לו ולא מבקש רעתו׃ ושפטו
העדה בין המכה ובין גאל הדם על
המשפטים האלה׃ והצילו העדה
את הרצח מיד גאל הדם והשיבו
אתו העדה אל עיר מקלטו אשר נס
שמה וישב בה עד מות הכהן הגדל
אשר משח אתו בשמן הקדש׃ ואם
יצא יצא הרצח את גבול עיר
מקלטו אשר ינוס שמה׃

ואם בתכיף בלא דבבו דחהי או רמא עלוהי כל מן בלא כמן ליה׃ ואן דנעה כגתה
בלא בגצה או טרח עליה איה׳ אניה בלא תעמד׃ או בכל אבנא דהיא כמיסת
דימות בה בלא חזי ורמא עלוהי ומית והוא לא סנו ליה ולא תבע בבשתיה׃ או אוקע
עליה או חגר כאן כלא תעמד
כמאת והו כי דאך בעדו לה ולא
טלב ארה׃ וידינון כנשתא
בין מחיא ובין גאיל דמא על
דיניא האלין׃ פתחכם לגמאער
בין גולי ובין לקאתל בהדה אל
אחכאם׃ וישיזבון כנשתא
ית קטולא מיד גאיל דמא ויתיבון
יתיה כנשתא לקרית שיזבותיה
דערק לתמן ויתיב בה עד
דימות כהנא רבא דרבי יתיה
במשח קודשא׃ אן תבלץ הדא ג
גאתל מן יד גולי ותרדה גי׳ ביה׳
חמאה לתי הרב ליהא יקים בהא
ג׳ מות לאמאם לכביר לדי מסח
בדהן לקדס׃ ואם מפק יפוק
קטולא ית תחום קרית שיזבותיה
דיערוק לתמן׃ כאן הו כרג ענד
חד קריה חמאה
לתי הרב ליהא׃

רשי ז״ל

אותה לכם למחלקותיה׃ ומגרש
ריוח מקום חלק חוץ לעיר סביב להיות לנואי לעיר ואין רשאין לבנות שם בית ולא לנטוע
כרם ולא לזרוע זריעה׃ ולכל חיתם לכל צרכיהם׃ אלף אמה סביב ומהיו הוא אומר אלפים אמה
הא כיצד אלפים הוא נותן להם סביב ומהם אלף הפנימיים למגרש והחיצונים לשדות וכרמים׃
ובקריתם אין הקבורה שלא לה׳ הגומנה וכה״א כי הקבורה בה׳ צריך לומר׃ מגאל גואל הדם קרוב לנרצח׃
שש ערי מקלט מגיד שאעפ״י שהבדיל משה בחייו ג׳ ערים בעבר הירדן לא היו קולטות עד
שנבחרו שלוש שבארץ כנען׃ את שלש הערים אעפ״י שבארץ כנען ט׳ שבטים וכאן
אינן אלא שנים ונ״ב השוה ערי מקלט שלהם משום דבגלעד נפישי רוצחים דכתיב גלעד קרית
פועלי און עקובה מדם׃ ואם בכלי ברזל הכהו אין זה מדבר בהורג בשוגג אלא בהורג במזיד׃

וישכח יתיה גאיל דמא מברא לתחום קרית שיזבותיה ויקטול גאיל דמא ית קטולא לית ליה דם׃ פ׳ נגדה אולי כארע שן חד קריה חמאה מקתלה פלא תיאר לה׃

ארי בקרית שיזבותיה יתיב עד דימות כהנא רבא ובתר דימות כהנא רבא יתוב קטולא לארע אחסנתיה׃ תפ׳ יגלא ע׳ קריה חמאה לא יוסד מות לאמאם לכביר ובעד דלך ירגע לקאתל לי ארץ חוזה׃

ויהון אלין לכון לגזירת דין לדריכון בכל מותבניכון׃ תפ׳ הדה לכם רסם חכם עלי מר אגיאלכם פי גמיע מסאכנכם׃

כל דיקטול נפשא על פום סהדין יקטול ית קטולא וסהיד חד לא יסהיד באנש למקטל׃ תפ׳ כל מן קתל נפסא עלי מקדאר כבול שאהדין אקתלוה ואמא שאהד ואחד פלא ישהד עליה ליקתל׃

ולא תקבלון ממון על אנש קטול דהוא חייב למתת ארי אתקטלא יתקטיל׃ ולא תאכדו דיה מן נפס קאתל יגב עליה אן יקתל לא יקתל׃

ולא תקבלון ממון לדיערוק לקרית שיזבותיה למתב למיתב בארעא עד דימות כהנא׃ ולא תאכדו מנה דיה איצא לתהרב פי ... בעד ... לעוד ניסכן ... בעד מות לאחרין׃

ומצא אתו גאל הדם מחוץ לגבול עיר מקלטו ורצח גאל הדם את הרצח אין לו דם׃ כי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדל ואחרי מות הכהן הגדל ישוב הרצח אל ארץ אחזתו׃ והיו אלה לכם לחקת משפט לדרתיכם בכל מושבתיכם׃ כל מכה נפש לפי עדים ירצח את הרצח ועד אחד לא יענה בנפש למות׃ ולא תקחו כפר לנפש רצח אשר הוא רשע למות כי מות יומת׃ ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו לשוב לשבת

רש״י

ובא ללמדך שההורג בכל דבר צריך שיהא בו שיעור כדי להמית שנ׳ בכלים אשר ימות בו ומתרגמי׳ דחזי בממית דימות ביה חוץ מן הברזל שגלוי וידוע לפני הקב״ה שהברזל ממית בכל שהוא אפי׳ מחט לפי׳ לא נתנה בו תורה שיעור לכתוב בו אשר ימות בו וזאת בהורג בשוגג הכתו׳ מדבר הרי הוא אומר למטה או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות ויפל עליו וימות ללמד על האמורים למעלה שבהורג במזיד הכ׳ מדבר׃ באבן יד שיש בה מלא יד׃ אשר ימות בה שיש בה שיעור להמית כתרגו׳ לפי שנ׳ והכה איש את רעהו באבן ולא נתן בה שיעור יכול כל שהוא לכך נאמר אשר ימות בה׃ או בכלי עץ לפי שנ׳ וכי יכה

ולא תחייבון ית ארעא דאתון בה ארי דמא הוא מחייב ית ארעא ולארעא לית מתכפר על דם זכאי דאשתפך בה אלהין בדם אשדיה ׃ ולא תדנסו לבלד אלדי אנתם פיה לאן אלדם ידנסה ולא יגפר להם ען אלדם אלדיספך פיה אלא בדם ספכה ׃

בארץ עד מות הכהן׃ ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה כי הדם הוא יחניף את הארץ ולארץ לא יכפר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שפכו׃ ולא תטמא את הארץ אשר אתם ישבים בה אשר אני שכן בתוכה כי אני יהוה שכן בתוך בני ישראל׃ ויקרבו

ראשי האבות למשפחת בני גלעד בן מכיר בן מנשה ממשפחת בני יוסף וידברו לפני משה ולפני הנשאים ראשי אבות לבני ישראל׃

ולא תסאבון ית ארעא דאתון יתבין בה דשכינתי שריא בגוה ארי אנא יי שכינתי שריא בגו בני ישראל ׃ ולא תנגסו לבלד אלדי אנתם מקימין בה אלדי נורי סאכן פיה לאני אללה נוריסאכן פימא בין בני אסר ׃

וקריבו רישי אבהתא לזרעית בני גלעד בר מכיר בר מנשה מזרעית בני יוסף ומלילו קדם משה וקדם רברביא רישי אבהת לבני ישראל ׃ תם תקדם רוסא אבא עשירה בני גלעד ן׳ מכיר ן׳ מנשה מן עשאיר בני יוסף ותכלמו בין ידי מוסי ואלאשראף רוסא אבא בני אסר ׃

ויאמרו

רש״י ז״ל

איש את עבדו או את אמתו בשבט יסול כל שהוא לכך נאמר בעץ אשר ימות בו שיהא בו כדי להמית בנגעו בו אפילו בתוך ערי המקלט בצדיה כתרגמו׳ בכמנא במארב בכתע באונס ותרגו׳ בתכיף שהיה סמוך לו ולא היה לו להזהר עליו׳ או בכל אבן אשר ימות בה הכהו ׳ בלא ראות שלא ראהו ׳ ויפל עליו מכאן אמרו ההורג דרך ירידה גולה׳ דרך עלייה אינו גולה ׳ עד מות הכהן הגדול שהוא בא להשרות שכינה בישראל ולהאריך ימיהם׳ והרוצח בא לסלק השכינה מישראל ומקצר את ימי החיים ואינו ו כדאי שיהא לפני כ״ג ׳ ד״א לפי שהיה לו לכ״ג להתפלל שלא תארע תקלה זו לישראל׳ אשר משח אותו בשמן הקדש לפי פשוטו מן המקראות הקצרים הוא שלא פי׳ מי משחו זה אשר משחו המושח אותו בשמן הקדש ׳ורבותי׳ דרשוהו במס׳ מכות לראיית דבר ללמוד שאם עד שלא נגמר דינו מת כ״ג ומינו אחר תחתיו ׳ולאחר מכאן נגמר דינו חוזר במיתתו של שני שנ׳ אשר משח אותו וכי הוא מושחו לכהן ׳או הכהן מושח אותו זה לה ביא את שנמשח בימיו שמחזירו במיתתו ׃

אין

ואמרו ית רבוני פקיד יי למתן ית ארעא באחסנא בעדבא לבני ישראל ורבוני אתפקד במימרא דיי למתן ית אחסנת צלפחד אחונא לבנתיה׃ [illegible]

צלפחד אחונא [illegible]

ויאמרו את אדני צוה יהוה לתת את הארץ בנחלה בגורל לבני ישראל ואדני צוה ביהוה לתת את נחלת צלפחד אחינו לבנתיו׃ והיו לאחד מבני שבטי בני ישראל לנשים ונגרעה נחלתן מנחלת אבתינו ונוסף על נחלת המטה אשר תהיינה להם ומגרל נחלתנו יגרע׃ ואם יהיה היבל לבני ישראל ונוספה נחלתן על נחלת המטה אשר תהיינה להם ומנחלת מטה אבתינו יגרע נחלתן׃ ויצו משה את בני ישראל על פי יהוה לאמר כן מטה בני יוסף דברים׃

ויהוין לחד מבני שבטי בני ישראל לנשין ותתמנע אחסנתהון מאחסנת אבהתנא ותתוסף על אחסנת שבטא דיהוין להון ומעדב אחסנתנא יתמנע׃ [illegible]

ואם יהי יובלא לבני ישראל ותתוסף אחסנתהון על אחסנת שבטא דיהוין להון ומאחסנת שבטא דאבהתנא תתמנע אחסנתהון׃ [illegible]

ופקיד משה ית בני ישראל על מימרא דיי למימר יאות שבטא דבני יוסף ממללין׃ [illegible]

[illegible]

אין לו דם הרי הוא כהורג את המת [?] [illegible]

[illegible]

[illegible] ולא תקחו כופר [illegible]

[illegible]

[illegible] למנוס כמו לנס [illegible]

דין פתגמא דפקיד יי׳ לבנת צלפחד למימר׳ לדתקין בעיניהון יהוין לנשין ברם לזרעית׳ שבטא דאבוהון יהוין לנשין ·· הדא אלאמר די אמר אללה פי חכם בנאת צלפחד אן יתזווגן במא חסן ענדהן לכן יכונן מן עשירה׳ סבט אבוהן ·· ולא תסחר אחסנא לבני ישרא׳ משבטא לשבטא׳ ארי גבר באחסנת שבטא דאבהתוהי ידבקון בני ישראל׳

חתי לא תדור נחלה לבני אסר׳ מן סבט אלי סבט לאן ילזם כל סבט מנהם נחלת אבאיה ··

ולא תסחר אחסנא וכל ברתא ירתת אחסנא משבטיא דבני ישראל׳ לחד׳ מזרעית׳ שבטא דאבוהא תהי לאנתו׳ בדיל׳ דיירתון בני ישראל׳ גבר אחסנת אבהתוהי׳· וכדא חכם כל בנת תרת נחלה מן בני אסר׳ מן בעד אן תזוג אבוהא לגיר מן עשירה׳ סבט אביהא תכון זוגה ליירת כל סבט מנהם נחלת אבאיה ·· ולא תסחר אחסנא׳ משבטא לשבטא אוחרנא׳ ארי גבר באחסנתיה ידבקון׳ שבטיא דבני ישראל׳·· ולא תדור הי׳ נחלה׳ כאנת מן סבט אלא סבט מן בני אס׳ נחלתה ··

זה הדבר אשר צוה יהוה לבנות צלפחד לאמר לטוב בעיניהם תהיינה לנשים אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים: ולא תסב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה כי איש בנחלת מטה אבתיו ידבקו בני ישראל: וכל בת ירשת נחלה ממטות בני ישראל לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה למען יירשו בני ישראל איש נחלת אבתיו: ולא תסב נחלה ממטה למטה אחר כי איש בנחלתו ידבקו מ

רש״י

מלים היו כאשר תאמר טוב על שב בבר׳ ונמנל על שמל כבר׳ כן תאמר לנגע על מי שנגע כבר ונודהו נוק כלומר מוברח ואם תאמר לנוק לברוח ותפרשהו ולא תקחו כופר למי שיש לו לברוח לפטרו מן הגלות לא ידעתי היאך יאמר לשוב לשבת בארץ הלי עדיין לא נס׳ ומהיכן ישוב·· ולא תחניפו·· ולא תרשיעו ולא תחייבון כתרגומו ·· אשר אני שוכן בתוכה שלא תשכינו אותי בטומאתכם ·· כי אני ה׳ שוכן בתוך בני ישרא׳ אף בזמן שהם טמאים שכינה ביניהם ·· ונוסף על נחלת המטה הרי בנה יורשה׳ והבן מתייחס על שבט אביו ·· ואם יהיה היובל׳ מכאן היה ר׳ יהודה או׳ עתיד

כמא דפקיד יי ית משה כין עבדא בנת צלפחד׃ מצנען בנאת צלפחד כמאת אמר אלה מוסי׃ והואה מחלה תרצה וחגלה ומלכה ונועה בנת צלפחד לבני אחי אבוהן לנשין׃ פצארת מחלה תרצה וחגלה ומלכה ונועה בנאת צלפחד נסאא לבני אעמאמהן׃

מטות בני ישראל׃ כאשר צוה יהוה
את משה כן עשו בנות
צלפחד׃ ותהיינה מחלה תרצה
וחגלה ומלכה ונעה בנות צלפחד
לבני דדיהן לנשים׃ ממשפחת
בני מנשה בן יוסף היו לנשים
ותהי נחלתן על מטה משפחת
אביהן׃ אלה המצות והמשפטים
אשר צוה יהוה ביד משה אל
בני ישראל בערבת מואב על
ירדן ירחו׃ קל״פ פסוקים ק׳ בלק׃

מזרעית בני מנשה בר
יוסף הואה לנשין והות
אחסנתהון על שיבט זרעית
אבוהון׃ מן עשירה׳ סבט ר
מנשה אבן יוסף צארן כסאא
וכאנת נחלתהן למעירה
אביהן׃ אלין פקודיא
ודיניא דפקיד יי בידא ד
משה לות בני
ישראל במישריא
דמואב על ירדנא דיריחו׃
הדה גוצאיא ואחכאם אתי
אמר אללה בהא עלא ידי
מוסי לבני אסר פי בראת
מואב עלא ארדן יריחא׃

רש״י ז״ל
היובל שינסוק׃ ואם יהיה היובל
כלומר אין א מכירה שחוזרת
ביובל שהירושה אינה חוזרת
ואפילו יהיה היובל לא תחזור
הנחלה לשבטו ונמצא שנגרע
על נחלת המטה אשר תהייה

סכום הפסוקים של ספר זה אלף ומאתים ושמונים ושמונה
פסוקים סי׳ ארפח ופתוחותיו ופתוחות׳ וחציו
והיה האיש חסר אחד בג׳ וקדריו לב׳

נשלם ספר במדבר בעזרת דר במעוני׃

להם׃ וכלבת יורשת נחלה שלאחיה בן לאביה׃ מחלה תרצה וגו׳ כאן מנאן לפי ז
גדולתן זו מזו בשנים ונשאו כסדר תולדותן ובכל המקרא מנאן לפי חכמתן ומגידה
שמקולנת זו כזו׃

ברד״ · בה״ב · יעמ״ד · בהו״ש׳

חזק

ברכה וקנה עלם קנוי לנוי יקה״ב ישבנו יחד וזרענו וזרע זרענו עמ״כה הקורא בו ישמח והגונב ממנו יחנק

ילבש

אני הצעיר יוסף הארון לכהן יצ״ו

לקי׳ מגנוב׳ ומיג״ע כי כאשר ביכני ה׳ עס״ה כני יכלתי לקנות זה החבץ הל״ה יברכני

לעות בו אני וזרעי וזרע זרעי עמ״כה אכ״ר הקורא בו ישמח והגונב ממנו יתלה ויחנק

הצעיר יוסף הארון לכהן יצ״ו

קדמון

אבן

אברהם

בגד
הוז

אבגד הוז

אב

2

חלף

הרה שפכשה חק יוסף
כהן שדי ושר [illegible]
ירדה [illegible] עמים שונו
ועם [illegible] בשלם

הרה שפכלה חק יוסף [illegible]
שרי ושלה [illegible] ישכנו
[illegible] עמים שונו
[illegible]

ספר דברים

אלין כתגמיא דמליל משה עם כל ישראל בעברא דירדנא אוכח יתהון על דחבו במדברא ועל דארגיזו במישרא לקביל ים סוף בפארן איתפלו על מנא ובחצרות ארגיזו על בסרא ועל דעבדו עיגל דדהב" הדה אלכלמאת אלדי כלם בהא מוסי בני אסר פי עבר אלארדן פי

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרות ודי זהב: אחד עשר יום מחרב דרך הר שעיר עד קדש ברנע: ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש דבר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה יהוה אתו אלהם: אחרי הכתו את סיחן מלך האמרי אשר יושב בחשבון ואת עוג מלך הבשן אשר יושב בעשתרת באדרעי: בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה

אלבריה אלפירא מקאבל בחר אלקלזם בין פארן ובין תפל ולבן והצרות ודאת אלדהב"

מהלך חד עשר יומין מחורב אורח טורא דשעיר עד רקם גיאה" עלי מסאפה אחדי עשר יום מן חריב עלי טריק גבל סעיר אלי רקים ברנע"

והוה בארבעין שנין בחד עשר ירחין בחד לירחא מליל משה עם בני ישראל ככל דפקיד יי' יתיה לותהון" כלמא כאן פי סנה אלארבעין פי אליום אלאול מן אלשהר אלאחדי עשר כלם מוסי בני אסר בגמיע מא אמרה אללה אליהם"

בתר דמחא' ית סיחון מלכא אמוראה' דיתיב בחשבון' וית עוג מלכא דמתנן דיתיב בעשתרות באדרעי" בעד מא קתל סיחון מלך אלאמוריין אלמקים פי חשבון ועוג מלך אלבתניה אלמקים פי עשתרות פי אדרעאת" בעברא דירדנא בארעא דמואב שרי משה מפרש ית אולפן אוריתא הדא למימר" פי עבר אלארדן פי בלד מואב אמתן מוסי בביאן הדה אלשריעה קאילא" יין

אלה הדברים רש"י ז"ל למי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני ה' ... בהם לפיכך סתם את הדברים והזכירן ברמז מפני כבודן של ישראל" אל כל ישראל' אלו הוכיח מקצתן היו אלו שבשוק אומרים אתם הייתם שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך אלו היינו שם היינו משיבים אותו לכך כנסם כולם ואמר להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו תשובה ישיבו" במדבר לא במדבר היו אלא בערבות מואב ומהו במדבר אלא בשביל מה שהכעיסוהו במדבר שאמרו מי יתן מותנו וגו' "בערבה בשביל הערבה שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב" מול סוף על מה שהמרו בים סוף בבואם לים סוף שאמרו המבלי אין קברים במצ' ובן בנק עם מתוך הים שנ' וימרו על ים בים סוף שאמרו המבלי אין קברים במצרים כדאי' בערכין" בין פארן ובין תופל ולבן' אר' יוחנן חזרנו על כל המקרא ולא מצאנו מקום ששמו תופל ולבן אלא הוכיחן על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן שאמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל' ומה שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים"

יי׳ אלהנא׳ מליל עמנא בחורב למימר׳ סגי לכון דיתיבתון בטורא הדין״ אלה רבנא קד לבא טו חייב חקבכם למקאם מיהודה לגבל״ אתפנו וטולו לכון׳ ועולו לטורא דאמוראה ולכל מגירוהי במישרא בטורא׳ ובשפילתא ובדרומא ובספר ימא׳ ארע כנענאה ולבנן׳ עד נהרא רבא נהרא פרת״ ולו וארחלו ואדכלו לי כלד אמורי וגמיע גיראנה מן אגור ולגבל ולסהל ולדארום וסאחל לבחר בלד לכנאעניין ולבנאן אלי לנהר לכביר נהר לפראת״ חזו׳ דיהבית קדמיכון ית ארעא׳ עולו ואחסינו ית ארעא׳ דקיים יי׳ לאבהתכון׳ לאברהם ליצחק וליעקב למיתן להון ולבניהון בתריהון״ אנטרו קד געלת לבלד בין ידיכם אצעדו וחוזוה כמא קסם אלה לאבאיכם לאב׳ ייצ׳ ויעק׳ אן יעטיה להם ולנסלהם בעדהם״ ואמרית לכון׳ בעדנא ההוא למימר׳ לית אנא יכיל בלחודי לסוברא יתכון״ נקלת לכם מן דלך אלוקת לא אטיק אקתטיע וחדי אן אחתמלכם״ יי׳ אלהכון אסגי יתכון׳ והאיתיכון יומא דין׳ ככוכבי שמיא לסגי״ אד אלה רבכם כתרכם והו דאכם אליום כנגום סמא כתרה״ יי׳ אלהא דאבהתכון׳

הזאת לאמר: יהוה אלהינו דבר אלינו בחרב לאמר רב לכם שבת בהר הזה: פנו וסעו לכם ובאו הר האמרי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים ארץ הכנעני והלבנון עד הנהר הגדל נהר פרת: ראה נתתי לפניכם את הארץ באו ורשו את הארץ אשר נשבע יהוה לאבתיכם לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם אחריהם: ואמר אלכם בעת ההוא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם: יהוה אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב: יהוה אלהי

רש״י ז״ל יוסף

המרגלים ״וחצרות במחלוקתו של קרח ד״א אמר להם היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע ואתם נדברתם במקום״ ודי זהב הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם שנ׳ וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל ״אחד עשר יום מחורב׳ אמר להם משה ראו מה גרמתם אין לכם דרך קצרה מחורב לקדש ברנע כדרך הר שעיר ואף הוא מהלך י״א יום ואתם הלכתם אותו בשלשה ימים שהרי בעשרים בא״יר נסעו מחורב שנ׳ ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש וגו׳ ובכ״ט בסיון שלחו את המרגלים מקדש ברנע׳ צא מהם שלשים יום שעשו בקברות התאוה שאכלו הבשר חדש ימים ושבעה ימים שעשו בחצרות להסגר שם מרים׳ נמצא בשלשה ימים הלכו כל אותו הדרך וכל כך היתה שכינה מתלבטת בשבילכם למהר ביאתכם לארץ׳ ובשביל ש שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעיר ארבעים שנה ״ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש׳ מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה ממי למד מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה׳

אמר

ויוסיף עליכון כותכון אלף זמנין ויברך יתכון כמא דמליל לכון׳ ואללה אלה אבאיכם אן
יזיד עליכם מת׳לכם אלף מרה ויבארך פיכם כמא ועדכם״ איכדין אסובר בלחודי טורחיכון
ועסקיכון ודינכון״ כיף אחתמל וחדי תקלכם וכצמכם וכצאמכם״ הבו לכון גוברין חכימין
וסוכלתנין ומרען לשבטיכון ואמנינון
רישין עליכון״ האתו ברגאל חכמא פהמא
מערופין לאספאטכם אציירהם רוסא
עליכם״ ואתיבתון יתי ואמרתון
תקין פתגמא דמלילתא למעבד״
פאגבתמוני וקלתם מא אצלח אן יעמל
הדי אלאמר אלדי קלתה״ ודברית
ית רישי שבטיכון גברין חכימין ומרען
ומניתי יתהון רישין עליכון רבני אלפי
ורבני מאותא ורבני חמשין ורבני
עסורייתא וסרכין לשבטיכון״ פאכדת
מן רוסא אספאטכם רגאלא חכמא
מערופין פגעלתהם רוסא עליכם רוסא
אלוף ורוסא מאיין וכ׳ ועשראת ועורפא
לאספאטכם״ ופקידית ית דייניכון
בעדנא ההוא למימר שמעו בין אחיכון
ותדינון קושטא בין גברא ובין אחוהי
ובין גיוריה״ ואמרת חכאמכם פי דלך
אלוקת וקלת להם אסמעו פי מא בין
אכותכם ואחכמו באלעדל בין אלרגל
ואכיה וגיורה״ לא

אבותיכם יסף עליכם ככם אלף פעמים
ויברך אתכם כאשר דבר לכם׃ איכה
אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם׃
הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידעים
לשבטיכם ואשימם בראשיכם׃ ותענו
אתי ותאמרו טוב הדבר אשר דברת
לעשות׃ ואקח את ראשי שבטיכם
אנשים חכמים וידעים ואתן אותם
ראשים עליכם שרי אלפים ושרי מאות
ושרי חמשים ושרי עשרת ושטרים
לשבטיכם׃ ואצוה את שפטיכם בעת
ההוא לאמר שמע בין אחיכם ושפטתם
צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו׃

רש״י ז״ל

אמר ראובן בני אני אומר לך מפני מה לא הוכחתיך כל השנים הללו כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו
אחי ומפני ארבעה דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו ושלא יהא
חבירו רואהו ומתבייש ממנו וכו׳ כדאי׳ בספרי׳ וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה׳ וכן שמואל
שנ׳ הנני ענו בי וכן דוד את שלמה בנו״ אחרי הכותו׳ אמר משה אם אני מוכיחן קודם שיכנסו לקצת הארץ
יאמרו מה לזה עלינו מה היטיב לנו איננו בא אלא לקנתר ולמצוא עילה שאין בו כח להכניסנו לארץ׳
לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את ארצם ואח״כ הוכיחן״ סיחון אשר יושב בחשבון
אלו לא היה סיחון קשה והיה שרוי בחשבון היה קשה שהמדינה קשה׳ ואלו היתה עיר אחרת וסיחון שרוי בתוכה
היתה קשה שהמלך קשה עאכ״ו שהמלך קשה והמדינה קשה״ אשר יושב בעשתרות המלך קשה והמדינה
קשה״ עשתרות הוא ל׳ צוקין וקושי כמו עשתרות קרנים ועשתרות זה הוא עשתרות קרנים שהיו שם

לא תשתמודעון אפי בדינא מלי זעירא כרבא תשמעון לא תדחלון מן קדם גוברא ארי דינא דיי הוא ופתגמא דיקשי מנכון תקרבון לותי ואשמעניה׃ לא תחאבו אלוג'וה פי אלחכם ואסמעו מן אלצגיר כאלכביר ולא תהאבו אחדא לאן אלחכם ללה ואי אמר צעב עליכם קדמוה אלי חתי אנט'ר פיה׃ ופקידית יתכון בעדנא ההוא ית כל פתגמיא דתעבדון׃ ואוציתכם פי דלך אלוקת בג'מיע אלאמור אלתי יג'ב אן תצנעוהא׃ ונטלנא מחורב והליכנא ית כל מדברא רבא ודחילא ההוא דחזיתון אורח טורא דאמוראה כמא דפקיד יי אלהנא יתנא ואתינא עד רקם גיאה׃ תם רחלנא מן חוריב וסרנא ג'מיע תלך אלבריה אלעט'ימה אלמכופה אלתי ראיתמוהא עלי טריק ג'בל אלאמוריין כמא אמרנא אללה רבנא חתי צרנא אלי רקים ברנע׃ ואמרית לכון אתיתון עד טורא דאמוראה דיי אלהנא יהיב לנא׃ פקלת לכם קד ג'יתם אלי ג'בל אלאמוריין אלדי אללה רבנא מעטיה לנא׃ חזי דיהב יי אלהך קדמך ית ארעא סק אחסין כמא דמליל יי אלהא דאבהתך לך לא תדחל ולא תתבר׃ אנט'ר קד ג'על אללה רבך לך בין ידיך אצעד פחזהא כמא ועדך אללה אלה אבאיך לא תכאף ולא תרעב׃ וגו׳

לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדל תשמעון לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתיו׃ ואצוה אתכם בעת ההוא את כל הדברים אשר תעשון׃ ונסע מחרב ונלך את כל המדבר הגדול והנורא ההוא אשר ראיתם דרך הר האמרי כאשר צוה יהוה אלהינו אתנו ונבא עד קדש ברנע׃ ואמר אלכם באתם עד הר האמרי אשר יהוה אלהינו נתן לנו׃ ראה נתן יהוה אלהיך לפניך את הארץ עלה רש כאשר דבר יהוה

רש״י ז״ל

רפאים נחשבו אמרה הכ׳ ויכו את רפאים בעשתרות קרנים ועוג נמלט מהם והוא שנ׳ ויבא הפליט ואומר כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים׃ כארבעו ספר המלכות׃ הואיל התחיל כמו הנה נא הואלתי׃ באר את התורה בשבעים לשון פירשה להם׃ רב לכם שבת׃ כפשוטו ויש מדרש אגדה הרבה גדולה לכם ושכר על ישיבתכם בהר הזה עשיתם משכן מנורה וכלים קבלתם תורה מניתם לכם סנהדרין שרי אלפים ושרי מאות׃ פנו וסעו לכם זו דרך ערד וחרמה׃ ובאו הר האמורי כמשמעו׃ ואל כל שכניו עמון ומואב והר שעיר׃ בערבה זה מישור של יער׃ בהר זה הר המלך׃ ובשפלה זו שפלת דרום׃ ובנגב ובחוף הים אשקלון ועזה וקסרי וכו׳ כדאי׳ בספרי׃ עד הנהר הגדול מפני שנזכר עם א״י קוראהו גדול משל הדיוט אומר עבד מלך מלך הידבק לשחור וישתחוו לך קרב לגבי דהינא ואדהן׃ ראה נתתי בעיניכם אתם רואים איני אומר לכם מאומד ומשמועה׃ באו ורשו את

מערער

וקריבתון לותי כולכון ואמרתון נשלח גוברין קדמנא ויאללון לנא ית ארעא ויתיבון יתנא פתגמא ית אורחא דניסק בה וית קרויא דניעול להון" פתקדם אליא פתיר מנכם וקלתם נבעת רגאלא פין ידינא ירומון לנא אלבלד ויזדון עלינא גואבא ען אלטריק אלדי נצעד פיה ואלקרא אלדי נדכל אליהן" ושפר בעיני פתגמא ודברית מנכון תרי עסר גוברין גוברא חד לשבטא" פחסן דלך עגדי ואכדת מנכם אתני עשר רגאלא רגל ואחד מן כל סבט"

ואתפניאו וסליקו לטורא ואתו עד נחלא דאתכלא ואלילו יתה" פולו וצעדו אלי אלגבל וגאו אלי ואד אלענקוד וגסוה"

ונסיבו בידהון מאיבא דארעא ואחיתו לנא ואתיבו יתנא פתגמא ואמרו טבא ארעא דייי אלהנא יהיב לנא" ואכדו מעהם מן תמרהא ואחדרוה אלינא ורדו עלינא גואבא וקאלו אן אלבלד אלדי אללה רבנא מעטינאה לגייד"

ולא אביתון למיסק וסריבתון על מימרא דייי אלהכון" פלם תשאו אלצעוד וכאלפתם אמר אללה רבכם"

ואתרעמתון במשכניכון ואמרתון בדסני ייי יתנא אפקנא מארעא דמצ׳

אלהי אבתיך לך אל תירא ואל תחת׃ ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ וישבו אתנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבא אליהן׃ וייטב בעיני הדבר ואקח מכם שנים עשר אנשים איש אחד לשבט׃ ויפנו ויעלו ההרה ויבאו עד נחל אשכל וירגלו אתה׃ ויקחו בידם מפרי הארץ ויורדו אלינו וישיבו אתנו דבר ויאמרו טובה הארץ אשר יהוה אלהינו נתן לנו׃ ולא אביתם לעלת ותמרו את פי יהוה אלהיכם׃ ותרגנו באהליכם

רש״י

למומר מערער כדבר ואינכם צריכים למלחמה אלא שלחו מרגלים לא היו צריכין לכל זין. לאבותיכם למה הזכיר שוב לאברהם ליצ׳ וליע׳ לא אברהם כדי לעצמו יעקב כדי לעצמו" ואמר אליכם בעת ההיא לאמר מהו לאמר אמר להם משה לא מעצמי אני אומר לכם לא מפי הקב״ה" לא אוכל לבדי וגו׳ אפשר שלא היה משה יכול לדון את ישרא׳ אדם שהוציאם ממצ׳ וקרע להם את הים והוריד את המן והגיז את השלו לא היה יכול לדונם לא כך אמר להם ה׳ אלהיכם הרבה אתכם הגדיל והרים אתכם על דייניכם נטל את העונש מכם ונתנו על הדיינין וכן אמר שלמה כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה אפשר מי שכתוב בו ויחכם מכל האדם אומר מי יוכל לשפוט אלא כך אמר שלמה אין דייני אומה זו כדייני שאר האומות עו״ג שאם דן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו וגוזל אין בכך כלום אני אם חייבתי ממון שלא כדין נפשות אני נתבע שנ׳ וקבע את קובעיהם נפש" והנכם היום ככוכבי השמים לרוב וכי ככוכבי

למימר יתנא בידא דאמוראה לשיצאותנא" ותתכרקתם פי אכביתכם וקלתם מן שנאה אללה לנא אכרגנא מן בלד מצר ליסלמנא פי יד אלאמוריין ליבידונא" לאן אנחנא סלקין אחנא תברו ית לבבנא למימר עם סגיב ותקיף מננא קרוין רברבן וכריכן עד צית שמיא ואף בני גיבריא חזינא תמן" אלי אין כאן צאעדין ואכותנא קד אמאעו קלובנא בקולהם אן קום אכתר ואעט'ם מנא ואן קראהם כבאר חצינה תואצי סמא ואיצא גבאברה ראינאהם תם" ואמרית לכון לא תתברון ולא תדחלון מנהון" פקלת לכם לא תרהבוהם ולא תכאפוהם" יי אלהכון דמדבר קדמיכון מימריה יגיח לכון ככל דעבד עמכון במצרים לעיניכון" אללה רבכם אלסאיר אמאמכם הו יחארב ענכם כגמיע מא צנע מעכם במצר בחצרתכם" ובמדברא דחזיתא דסוברך יי אלהך כמא דמסובר גברא ית בריה בכל אורחא דהליכתון עד מיתיכון עד אתרא הדין" וכמא ראית פי אלבר אן אללה רבך חמלך כמא יחמל אלמר ולדה אלמסאפה פי כל טריק קרתם אלי אן גיתם אלי הדא אלמוצע" ובפתגמא הדין ליתיכון מהימנין במימרא דיי אלהכון"

ותאמרו בשנאת יהוה אתנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אתנו ביד האמרי להשמידנו׃ אנה׀ אנחנו עלים אחינו המסו את לבבנו לאמר עם גדול ורם ממנו ערים גדלת ובצורת בשמים וגם בני ענקים ראינו שם׃ ואמר אלכם לא תערצון ולא תיראון מהם׃ יהוה אלהיכם ההלך לפניכם הוא ילחם לכם ככל אשר עשה אתכם במצרים לעיניכם׃ ובמדבר אשר ראית אשר נשאך יהוה אלהיך כאשר ישא איש את בנו בכל הדרך אשר הלכתם עד באכם עד המקום הזה׃ ובדבר הזה

ופי' רש"י ז"ל

השמים היו כאותן היום והלא לא היו אלא קר' מהו והנכם היום הנכם משולים כיום קיימים לעולם כחמה וכלבנה וככוכבים" יוסף עליכם ככם אלף פעמים מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם אלא אמרו לו משה אתה נותן קצבה לברכותינו כבר הבטיח הקב"ה את אברהם אשר אם יוכל איש למנות וגו' אמר להם זו משלי היא אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם" איכה אשא לבדי אם אומר לקבל שכר לא אוכל זו היא שאמרתי לכם לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה" טרחכם מלמד שהיו ישראל טרחנין היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין אומ' יש לי עדים להביא יש לי ראיות להביא מוסיף אני עליכם דיינין" ומשאכם מלמד שהיו אפיקורסין הקדים משה לצאת אמרו מה ראה בן עמרם לצאת שמא אינו שפוי בתוך ביתו איחר לצאת אמרו מה ראה בן עמרם שלא לצאת מה אתם סבורים יושב ויועץ עליכם עצות רעות וחושב עליכם מחשבות"

וריבכם

ובי הדין לאחר אף לא תומנין במלה דככם ״ דמדבר קדמיכון באורחא׳ לאתקנא לכון׳ אתר
בית מפרי לאשריותכון׳ בעמודא דאישתא בליליא׳ לאחזיותכון באורחא דתהכון בה׳ ובעמודא
דעננא בימָמָא ״ לפאיר נורא אמאמכם כי לטריך לצלח לכם מכאנה לנגולכם ובנהר ליליא
ליוריכם לטריך לדי חקלבוכה ובלגמאם
נהארא ״ ושמיע קדם יי ית קל פתגמיכון
ורגיז וקיים למימר ״ פקמע לל׳
כלאמוכם וקכט ואקסם קאילא ״
אם יחזי גבר בגוברייא האלין דרא בישא
הדין ית ארעא טבתא דקיימית למיתן
לאבהתכון ״ אן ראי רגל מן הולחי לנאם
הלה לגיל לדרי לכלד לגייר לד׳
קקמת באעטאיה לאבאיכם ״
אלהין כלב בר יפונה הוא יחזינה׳ וליה
אתין ית ארעא׳ דדרך בה ולבנוהי׳
חלף׳ ואשלים בתר דחלתא דיי ״ לא
כלבן יפנה טאטר יראה ולו אעטיר
לבלד לדי סלכה ולבניה למא אתכע
טאער׳ ללה ״ אף עלי הוה רגז
מן קדם יי׳ בדילכון למימר אף את לא
תיעול לתמן ״ ועלי איצאער ללה בקבב
מא חדת אד תאכרתם וקל חנת איצאן
לא תרצלהא ״ יהושע בר נון דקאים
קדמך׳ הוא ייעול לתמן׳ יתיה תקיף׳ ארי
הוא יחסנינה לישראל ״ יהושע ן׳ נון לקאים

אינכם מאמינם ביהוה אלהיכם ההלך
לפניכם בדרך לתור לכם מקום לחנתכם
באש לילה לראתכם בדרך אשר תלכו
בה ובענן יומם ׃ וישמע יהוה את קול
דבריכם ויקצף וישבע לאמר׃ אם
יראה איש באנשים האלה הדור הרע
הזה את הארץ הטובה אשר נשבעתי
לתת לאבתיכם ׃ זולתי כלב בן יפנה
הוא יראנה ולו אתן את הארץ אשר
דרך בה ולבניו יען אשר מלא אחרי
יהוה ׃ גם בי התאנף יהוה בגללכם
לאמר גם אתה לא תבא שם ׃ יהושע
בן נון העמד לפניך הוא יבא שמה ׃

רש״י ז״ל

כין

ודיבכם מלמד שהיו רוגנים ״ הבו לכם הזמינו עצמכם לדבר ״
אנשים׳ וכי תעלה על דעתך נשים מה ת״ל אנשים צדיקים ״ חכמים כסופים ״ נבונים מבינים דבר מתוך דבר
זו היא ששאל אריוך את ר׳ יוסף מה בין חכמים לנבונים׳ חכם דומה לשולחני עשיר כשמביאין לו דינרין רואה׳ וכשאין
מביאין לו יושב ותוהא׳ נבון דומה לשולחני תגר כשמביאין לו מעות לראות רואה׳ וכשאין מביאין לו הוא
מחזר ומביא משלו ״ וידועים לשבטיכם שהם מכרים לכם שאם בא לפני מעוטף בטליתו איני יודע מי
הוא ומאיזה שבט הוא׳ ואם הגון הוא אבל אתם מכירין בו שאתם גדלתם אותו׳ לכך נאמר וידועים לשבטיכם ״
בראשיכם ראשים ומכובדים עליכם שתהיו נוהגין בהם כבוד ויראה ״ ואשמם׳ חסר יו״ד לימד שאשמותיהם
של ישראל תלויות בראשי דייניהם שהיה להם למחות ולכוין אותם לדרך הישרה ״ ותענו אותי וגו׳ חלטתם
את הדבר להנאתכם היה לכם להשיב רבינו משה ממי נאה ללמוד ממך או מתלמידך לא ממך שנצטערת
עליה לא ידעתי מחשבותיכם הייתם אומרים עכשו יתמנו עלינו דיינין הרבה אם אין מכירנו אנו מביאין

כין ידיך הו ידבלהא פאסדרה כאנה יורתהא לבני אסר ׃ וטפלכון דאמרתון לביזא יהון ובניכון דלא ידעו יומא דין טב וביש אנון ייעלון לתמן ולהון אתננה ואנון יחסנונה ׃ ואטפלכם גדיתוהם אנהם יכונו גנימה ובניכם גדיהם שים לא יערפו כירושר ללחרב הם ידבלונהא ולהם אעטיהא פיחוזוהא ׃ ואתון אתפנו לכון וטולו ל למדברא אורח ימא דסוף ׃ ואמא אנתם פולו וארחלו גי אבר טריק שחר קלזם ׃ ואתבתון ואמרתון לי חבנא קדם יי אנחנא ניסק ונגיח קרב ככל דפקדנא יי אלהנא וזריזתון גבר ית מני קרביה ושריתון למיסק לטורא ׃ פאגבתם וקלתם לי קד אכטאנא לה נחן נצעד ונחארב אהלהא כמא יאמרנא אלה רבנא כתקלד כלואחד מנכם אה חרבה ובאדרתם לתצעדו לגבל ׃ ואמר יי לי אימר להון לא תסקון ולא תגיחון קרב ארי לית שכינתי ביניכון ולא תתברון קדם בעלי דבביכון ׃ כקל לי קל להם לא תצעדו ולא תחארבוהם כאני ליס מעכם ולא תנהזמו בין ידי אעדאיכם ׃ ומלילית עמכון ולא קבילתון וסריבתון על מימרא דיי ׃ וארשעתון וסליקתון לטורא ׃ כלמת לכם ולם תקבלו בל כלפתם אמר אלה ותוקחתם עלי צעוד לגבל ׃

נא ידעוכה

אתו חזק כי הוא ינחלנה את ישראל׃ וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע המה יבאו שמה ולהם אתננה והם יירשוה׃ ואתם פנו לכם וסעו המדברה דרך ים סוף׃ ותענו ותאמרו אלי חטאנו ליהוה אנחנו נעלה ונלחמנו ככל אשר צונו יהוה אלהינו ותחגרו איש את כלי מלחמתו ותהינו לעלת ההרה׃ ויאמר יהוה אלי אמר להם לא תעלו ולא תלחמו כי אינני בקרבכם ולא תנגפו לפני איביכם׃ ואדבר אליכם ולא שמעתם ותמרו את פי יהוה ותזדו ותעלו ההרה׃

רש״י

ונגף לו דורין והוא נושא לבן פנים ׃ למצות אם הייתי מתעצל אתם אומרים עשה מהרה ׃ ואקח את ראשי שבטיכם משכתים בדברים אשריכם על מי באתם להתמכות על בני אב יצ ויע על בני אדם שנקראו אחים ורעים חלק ונחלה וכל לאחבה ׃ אנשים חכמים וידועים אבל נבונים לא מצאתי זו אחת משבע מדות שאמר יתרו למשה ולא מצא לא שלשה אנשים צדיקים חכמים וידועים ׃ ראשים עליכם שתנהגו בהם כבוד ראשים במקח ראשים בממכר ראשים במשא ומתן נכנס אחרון יוצא ראשון ׃ שרי אלפים אחד ממונה על אלף ׃ שרי מאות אחד ממונה על מאה ׃ ושוטרים מניתי עליכם לשבטיכם להכותם והמכין ברצועה על פי הדיינין ׃ ואצוה את שופטיכם אמרתי להם הוו מתונים בדין אם בא דין לפניך פעם אחת שתים ושלש אל תאמר כבר בא דין זה לפני פעמים הרבה לא היו נושאין ונותנין ׃ בעת ההיא משמניתם אמרתי להם אין עכשו כל שעבר לשעבר הייתם ברשות עצמכם עכשו הרי אתם משועבדים לצבור ׃ שמוע בין לשון הווה אדנט בלעז כמו זכור ושמור ׃ ובין גרו זה בעל דינו שאוגר עליו דברים דא ובין גרו אף על עסקי דירה

ונפק אמוראה דיתיב בטורא ההוא לקדמותכון ורדפו יתכון כמא דנתזן דבורייתא ושרדו יתכון בשעיר עד חרמה ״ כתרגו לאמוריין למקימין מידלך לגבל תלקאכם כתלכוכם כמא ילקע לנחל וחטמוכם מן קעיר לי חרמה ״ ותבתון ובכיתון קדם ייי ולא קביל ייי צלותכון ולא אציד למליכון ״ כרגעתם כחכיין כן יד״י לה ולם יקמע צותכם ולא אגאככם ״

ויתיבתון ברקם יומין סגיאין כיומיא דיתיבתון ״ כאקמתם כירקים מדה טולה זניה בקעיר מא אקמתם ״

ואתפנינא ונטלנא למדברא אורח ימא דסוף כמא דמליל ייי עמי ואקיפנא ית טורא דשעיר יומין סגיאין ״ תם ולינה ורהלכנה פי לבדי טריך בחר לקלגם כמא חמרני לה ואקתדורכא כי גבל קעיר מדה טוילה ״

ואמר ייי לי למימר ״ תם זל לה לי זאילא ״

סגי לכון דאקיפתון ית טורא הדין אתפנו לכון לצפונא ״ חקבבכם מן לאחאטר בהדה לגבל ולו ערה שמלא ״

וית עמא פקיד למימר אתון עברין בתחום אחיכון בני עשו דיתבין בשעיר וידחלון מנכון ותסתמרון לחדא ״ ומר קומך וגל להם אנתם גאיזין מיתכם אלותכם בני עשו למקימין בשעיר וקיבתוכם ואחדרו גדא ״

ויצא האמרי הישב בהר ההוא לקראתכם
וירדפו אתכם כאשר תעשינה הדברים
ויכתו אתכם בשעיר עד חרמה ותשבו
ותבכו לפני יהוה ולא שמע יהוה בקלכם
ולא האזין אליכם ותשבו בקדש ימים
רבים כימים אשר ישבתם ונפן ונסע
המדברה דרך ים סוף כאשר דבר יהוה
אלי ונסב את הר שעיר ימים רבים ד
ויאמר יהוה
אלי לאמר רב לכם סב את ההר הזה
פנו לכם צפנה ואת העם צו לאמר
אתם עברים בגבול אחיכם בני עשו
הישבים בשעיר וייראו מכם ונשמרתם מאד

רשי ז״ל

בין חלוקת אחים אפילו בין תכור וכירים ״ לא תכירו פנים במשפט
זה הממונה להשיב הדיינין שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דיין איש פלוני קרובי אושיבנו דיין בעיר לא
והוא אינו בקי בדינין נמצא מחייב את הזכאי ומזכה את החייב מעלה אני על מי שמינהו כאלו הכיר פנים בדין ״
כקטן כגדול תשמעון שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה שאם קדם ובא לפניך לא תסלקנו
לאחרון ד״א כקטן כגדול תשמעון כתרגו׳ שלא תאמר זה עני הוא וחבירו עשיר ומצוה לפרנסו אזכה את העני
ונמצא מתפרנס בנקיות ד״א שלא תאמר היאך אני פוגם כבודו של עשיר זה בשביל דינר אזכנו עכשו ד
וכשיצא לחוץ אומר לו תן לו שאתה חייב לו ״ לא תגורו מפני איש לא תיראו ד״א לא תכניס דבריך מפני
איש לא חוגר בקין ״ כי המשפט לאלהים הוא מה שאתה נוטל מזה שלא כדין אתה מזקיקני להחזיר לו נמצא
שהטית עלי המשפט ״ תקריבון לי על דבר זה נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד וכן שמואל אמר לשאול
אנכי

לא תתגרון בהון ארי לא אתין לכון מארעהון עד מדרך פרסת רגלא ארי ירותא לעשו יהבית ית טורא דשעיר׃ לא תתגרו בם שלא כי תשטיכם מן בלדהם ולא יטי אדם לאן גבל שעיר קדד אשטיאה לעשו ירותה׃ עבורא תזבנון מנהון בכספא ותיכלון ואף מיא תזבנון מנהון בכספא ותשתון׃ כל אשתרו מנהם שאמדך בתמן מבלוה ומאת מארבעה׃

אל תתגרו בם כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל כי ירשה לעשו נתתי את הר שעיר׃ אכל תשברו מאתם בכסף ואכלתם וגם מים תכרו מאתם בכסף ושתיתם׃ כי יהוה אלהיך ברכך בכל מעשה ידך ידע לכתך את המדבר הגדל הזה זה ארבעים שנה יהוה אלהיך עמך לא חסרת דבר׃ ונעבר מאת אחינו בני עשו הישבים בשעיר מדרך הערבה מאילת ומעציון גבר

ונפן ונעבר דרך מדבר מואב׃ ויאמר יהוה אלי אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה כי לא אתן לך מארצו ירשה

ארי יי אלהך ברכך בכל עובדי ידך סופיק לך צורכך במהלכך ית מדברא רבא הדין דנן ארבעין שנין מימרא דיי אלהך בסעדך לא חסרתא מדעם׃ לאן גלה רכך זר באורלך כי גמיע ז׳ אעמלך ואחתן ליך עבד מסירך כי יהוה לבר לעשים כהרה מ׳ סטה גלהוכך מעך לא יעוזף פ״א׃ ועברנא מלות אחנא בני עשו דיתבין בשעיר מאורח מישרא מאילת ומעציון גבר ואתפנינא ועברנא אורח מדברא דמואב׃ פגונה מן אפותנא בני עשו שמקימין בשעיר מן טריך לבידא ואילת ועצין גבר וליגנא ורחלנא טריך לד״יה מואב׃ ואמר יי לי לא תצור ית מואבאי ולא תתגרי למעבד עמהון קרב ארי לא אתין לך מארעהון ירותא ארי לבני לוט יהבית ית לחית ירותא׃ נקג גלה כי לא תחאצר למואבין ולא תתחרג בהם מאני לשון אשטיכם מן בלדהם חנוא או׳ לבני לוט קד געלת

רש״י

אנכי הרואה אל הקב״ה חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה ואימתי הודיעו כשבא למשוח את דוד נירא את לאב ראמר אך נגדה משיחו אל הקב״ה ולא אמרת אנכי הרואה אל תביט אל מראהו׃ את כל הדברים אשר תעשון אלו עשרת דברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות׃ המדבר הגדול והנורא שהיו בו נחשים כקורות עקרבים כקשתות׃ ותקרבון אלי כולכם בערבוביא ולהלן הוא אומר ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם ותאמרו הן הראנו וגו׳ אותה קריבה היתה הוגנת ילדים מכבדים את הזקנים ושלחום לפניהם וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם אבל כאן ותקרבון כולכם בערבוביא ילדים דוחפין את הזקנים וזקנים דוחפין את הראשים׃ וישיבו אותנו דבר באיזה לשון הם מדברים׃ את הדרך אשר נעלה בה אין דרך שאין בה עקמימות׃ ואת הערים אשר נבוא אליהם תחלה לכיבוש׃ וייטב בעיני הדבר בעיני ולא בעיני המקום ואם בעיני משה היה טוב למה אמרה בתוכחות משל לאדם שאומר לחברו ד

מכור

קדגעלת ער ורחתה" אימתני מלקדמין יתיבו בה' עם רב וסגי' ותקיף כגיבריא" וכאן להיובין אקאמר כבא קבלכם קוס כביר כתיר וכביע כשגבארין" גיבריא' מתחשבין אף אנון כגיבריא' ומואבאי' קרן להון אימתני" והם יחשבון שגעה כשגבארין ושמואבין יסמונהם להיובין" ובסעיר' יתיבו

חוראי מלקדמין' ובני עשו תריכונון' ושיציאונון מן קדמיהון' כמה דעבד ישראל' לארע ירותתיה' דיהב יי' להון" ואמדת מיסעיר כאנאס לחוריין קבל בני עשו תתי אתו בקרעהם ואנכרוהם מן בין ידיהם ואקאמו מכחנהם כמא צנע לאקר כנען חוזה לי אעטאהם לה" כען קומו: ועיברו לכון ית נחלא דזרד' ועברנא ית נחלא דזרד" לאן קומו ואעברו ואד זרד מעברנאה" ויומיא' דהליכנא מרקם גיאה' עד דעברנא ית נחלא דזרד' תלתין ותמני שנין' עד דסף כל דרא' גוברי מגיחי' קרבא מגו משריתא' כמא' דקיים יי' להון" ופתנה' גמלה לאיאם מנד קרנה מן רקים ברנע לא חן עברנא ואד זרד תמאניה ולל קנה לא אן פני גמיע לקים למחארבין מן למעסכר כמא קסם לה להם" ואף מחא מן קדם יי' הות בהון' לשיצאותהון מגו משריתא' עד דשלימו" ואחנה מן עגד

כי לבני לוט נתתי את ער ירשה׃ האמים לפנים ישבו בה עם גדול ורב ורם כענקים׃ רפאים יחשבו אף הם כענקים והמאבים יקראו להם אמים׃ ובשעיר ישבו החרים לפנים ובני עשו יירשום וישמידום מפניהם וישבו תחתם כאשר עשה ישראל לארץ ירשתו אשר נתן יהוה להם׃ עתה קמו ועברו לכם את נחל זרד ונעבר את נחל זרד׃ והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמנה שנה עד תם כל הדור אנשי המלחמה מקרב המחנה כאשר נשבע יהוה להם׃ וגם יד יהוה היתה בם להמם

ויתיבו באתריהון

רפי"ג

מבור לי המורדה אל הן נותנו אתה לי לנקיון אלו הן בהרים ובגבעות אל הן כיון שראה שאין מעכבו כלום אמר הליזה בלבו בטוח הוא זה שלא אמצא בו מום אל טול מעותיך אינו מנקבו מעתה אף אני הודיתי לדבריכם שמא תחנו כנס כשתראו שאיני מעכב ואתם לא חזרתם בכם" ואקח מכם מן הברורים שבכם מן המקולתים שבכם" שנים עשר אנשים איש אחד לשבט מגיד שלא היה שבט לוי עמהם" עד נחל אשכל מגיד שנקרא על שם סופו" וירגלו אותה מלמד שהלכו בה ארבעה אומנין שתי וערב" ויורידו אלינו מגיד שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות" ויאמרו טובה הארץ מי הם שאמרו טובתה יהושע וכלב" ותמרו לו התרסה התרסתם כנגד מאמרו" ותרגנו לשון הרע וכן דברי נרגן אדם המוציא דבה" בשנאת ה' אותנו והוא היה אוהב אתכם אבל אתם שונאים אותו משל הדיוט אומר מה דבלבך על רחמך מה דבלביה עלך" הוציאנו ממצרים הוצאתו לשנאה היתה משל למלך בו שהיו לו שני בנים ויש לו שתי שדות אחת

ענד דלך הלת בה'ם לאהאמתהם מן זמן עסכר לי אן פנ'ו״ והוה כד ספו כל גוברי מגיחי קרבא׳ לממת מגו עמא״ פלמא פני גמיעהם מן בין לאמה״ ומליל יי לי למימר״ וקל אללה ליבאילא׳׳ את עבר יומא דין׳ ית תחום מואב ית לחית׳׳ אנת גאיז אליום תכם מואב אלדי הו ער״ ותתקרב׳ לקביל בני עמון׳ לא תצור עליהון ולא תתגרי למעבד עמהון קרב׳ ארי לא אתין מארע בני עמון לך ירותא׳ ארי לבני לוט יהבתה ירותא״ ותתקרב בני עמון פלא תחארבהם ולא תתחרש בהם פאני לא אעטיך מן בלדהם חוזא אד געלתהא לבני לוט חוזא״ ארע גיבריא מתחשבא אף היא׳ גיברין יתיבו בה מלקדמין ועמונאי קרן להון חשבני׳׳ והי תחסב איצא מן בלד אלגבארין לאן אלגבאברה אקאמו בהא מן קבלהם ואלעמוניין יסמונהם אלזמזמים״ עם רב נקי׳ ותקיף כגבריא׳ ושיציגון יי מן קדמיהון׳ ותריכונון ויתיבו באתרהון׳׳ קום כביר רפיע כאלגבארין אנבדהם אללה מן בין ידיהם פורתוהם וגלסו מכאנהם״ כמא דעבד לבני עשו׳ דיתבין בשעיר׳ דשיצי ית חוראי׳ מן קדמיהון ותריכונון ויתיבו באתרהון׳ עד יומא הדין׳׳ כמא צנע לבני עשו אלמקימין בשעיר אד אנבד אלחוריין מן בין ידיהם ופורתוהם

מקרב המחנה עד תמם׃ ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם׃ וידבר יהוה אלי לאמר׃ אתה עבר היום את גבול מואב את ער׃ וקרבת מול בני עמון אל תצרם ואל תתגר בם כי לא אתן מארץ בני עמון לך ירשה כי לבני לוט נתתיה ירשה׃ ארץ רפאים תחשב אף הוא רפאים ישבו בה לפנים והעמנים יקראו להם זמזמים׃ עם גדול ורב ורם כענקים וישמידם יהוה מפניהם ויירשם וישבו תחתם׃ כאשר עשה לבני עשו הישבים בשעיר אשר השמיד את החרי

רש״ל

כל זכיה ונחת על כעל׳ למי שהוא אוהב נותן על זכיה ולמי שהוא שונא נותן לו על כעל׳ ארץ מצרים של זכיה היא שנילוס עולה ומשקה אותה וארץ כנען על כעל והוציאנו ממצרים לתת לנו את ארץ כנען״ ערים גדולות ובצורות בשמים דברו הכתובים על הבאי״ לא תערצון לשבירה כתרגומו ודומה לו בערוץ נחלים לשכון לשבור כתלים ״ילחם לכם בעבילכם ״ובמדבר אשר ראית מוסב על מקרא שלמעלה הימנו ״ככל אשר עשה אתכם במצרים׳ ועשה אף במדבר אשר ראית כי נשאך וגו׳״ כאשר ישא איש את בנו׳ כמו שמירש אצל ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל וגו׳ משל למהלך בדרך ובנו לפניו באו לסטים לשבותו וכו׳״ ובדבר הזה שהוא מבטיחכם להביאכם אל הארץ אינכם מאמינים בו״ לראותכם כמו להראותכם וכן לנחותם הדרך וכן לשמיע בקול תורה וכן ללכת לגור בזרעו״ אשר דרך בה חברון שנ׳ ויבא עד חברון ״התאנף כתמנא רוגז׳ בגללכם׳ אמרתי להעביר אתכם דרך רוחב ארץ אדום לצר עליכם לארץ קבלתם וגרמתם

לכם

כרדוהם ואקאמו מכאנהם לא יומנא הדא" ועוואי דיתבין ברפיח עד עזה קפוטקאי דנפקו
מקפוטקיא שיציאונון ויתיבו באתרהון" ואלעוויין למקימין ברפח אלי גזה אלדמיאטיין אלדי כרגו מן דמיאט
כרדוהם ואקאמו מכאנהם" קומו טולו ועיברו ית נחלא דארנון חזי דמסרית בידך ית סיחון

מפניהם ויירשם וישבו תחתם עד היום
הזה׃ והעוים הישבים בחצרים עד עזה
כפתרים היצאים מכפתור השמידם
וישבו תחתם׃ קומו סעו ועברו את נחל
ארנן ראה נתתי בידך את סיחון מלך
חשבון האמרי ואת ארצו החל רש
והתגר בו מלחמה׃ היום הזה אחל תת
פחדך ויראתך על פני העמים תחת כל
השמים אשר ישמעון שמעך ורגזו
וחלו מפניך׃ ואשלח מלאכים ממדבר
קדמות אל סיחון מלך חשבון דברי שלום
לאמר׃ אעברה בארצך בדרך בדרך
אלך לא אסור ימין ושמאול׃

מלכא דחשבון אמוראה וית ארעיה
שרי לתרכותיה ואתגרי למעבד עמיה
קרב" קומו וארחלו ואעברו ואדי ארנון
אנטר קד אסלמת לך ידך סיחון מלך
חשבון אלאמורי ובלדה פאבדא בתרכה
ותחרש במחארבתה" יומא הדין
אשרי למיתן זיעתך ודחלתך על אפי
עממיא דתחות כל שמיא דישמעון
שמעך ויזועון ויתברון מן קדמך" ומן
הדא אליום אבתדי באיקאע כופך ורעבך
מהאבתך ללאמם אלדי תחת גמיע אלסמא
אלדי הם סמעו כברך רגזו וארתעדו
מן בין ידיך" ושלחית אזגדין ממדבר
קדמות לות סיחון מלכא דחשבון פ
פתגמי שלמא למימר" פבעתת ברסל
מן בריה קדמות אלי סיחון מלך חשבון
בסלאם וכלאם גלוצה" אעבר
בארעך באורחא באורחא איזיל לא
אסטי לימינא ולשמאלא" אגוז פי
בלדך פי טריק לגאדה אמיר ולא אמיל ימנה
ולא יסרה"

רש"י ז"ל

לכם סבוב" פנו לכם לאחוריכם ותלכו במדבר לצד ים סוף שהמדבר שהיו הולכים בו לדרומה
שלהר שעיר היה מפסיק בין ים סוף להר שעיר׳ עתה המסבו לצד הים ותם סבו את הר שעיר כל דרומו מן המזרח
למערב" ותהינו לה׳ הננו ונעלינו אל המקום זה הלשון שאמרתם לשון הין כלומר נזדמנתם" לא תעלו לא
עליה תהא לכם לא ירידה" כאשר תעשינה הדבורים מה דבורה הזאת כשהיא מכה את האדם מיד מתה׳
אף הם כשהיו נוגעים בכם מיד מתים" ולא שמע ה׳ בקולכם׳ כביכול עשיתם מדת רחמיו כאלו אכזרי"
ותשבו בקדש ימים רבים׳ י"ט שנה בקדש וי"ט שנה הולכים ומטורדים וחזרו לקדש כמ"ש ויעם במדבר
כך מצאתי בסדר עולם" ונפנה ונסע המדברה׳ לו לא חטאו היו עוברים דרך הר שעיר ליכנס לארץ מן דרומו
לצפונו׳ ובשביל שקלקלו הפנו לצד המדבר שהוא בין ים סוף לדרומו שלהר שעיר והלכו אצל דרומו מן

המערב

עבורא תזבן לי בכספא ואיכול ומיא בכספא תתין לי ואשתי לחוד אעבר ברגלי׃ טעאמא
בתמן תמירני פאכלה ומא תעטיני בתמן פאשרבה פאעבר ברגלי פקט׃ כמא דעבדו
לי בני עשו דיתבין בשעיר ומואבאי דיתבין בלחית עד דאעבר ית ירדנא לארעא דיי׳ אלהנא
יהיב לנא׃ כמא צנע לי בנו עשו
אלמקימין בסעיר ואלמואביין אלמקימין
בער אלי אן אעבר אלארדן אלי אלבלד אלדי
אללה רבנא מעטינאה׃ ולא אבא
סיחון מלכא דחשבון למשבקנא
למעבר בתחומיה ארי אקשי יי׳ אלהך
ית רוחיה ותקיף ית לביה בדיל
למימסריה בידך כיומא הדין׃ ולם ישא
סיחון מלך חשבון אן יגתאזנא פיה בל קסי
אללה רבך נפסה ושדד קלבה
לכי יסלמה בידך כמא תרא אליום׃
ואמר יי׳ לי חזי דשריתי למימסר
קדמך ית סיחון וית ארעיה שרי לתרכותיה
למירת ית ארעיה׃ פקאל אללה לי אנטר
קד בדית אן אסלם סיחון ובלדה פי ידך
פאבדא באחוזה ואחוז בלדה׃ ונפק
סיחון לקדמותנא הוא וכל עמיה לאגחא
קרבא ליהץ׃ פכרג סיחון תלקאנא הו וגמיע
קומה ללחרב אלי יהץ׃ ומסריה יי׳
אלהנא

אכל בכסף תשברני ואכלתי ומים בכסף
תתן לי ושתיתי רק אעברה ברגלי׃ כ
כאשר עשו לי בני עשו הישבים בשעיר
והמואבים הישבים בער עד אשר
אעבר את הירדן אל הארץ אשר יהוה
אלהינו נתן לנו׃ ולא אבה סיחן מלך
חשבון העברנו בו כי הקשה יהוה אלהיך
את רוחו ואמץ את לבבו למען תתו
בידך כיום הזה׃
ויאמר יהוה אלי ראה החלתי תת
לפניך את סיחן ואת ארצו החל רש
לרשת את ארצו׃ ויצא סיחן לקראתנו
הוא וכל עמו למלחמה יהצה׃ ויתנהו

רש״י ז״ל

המערב למזרח דרך ים סוף דרך יציאתן
ממצרים שהוא במקצוע דרומית מערבית
משם היו הולכים לצד המזרח׃ ונסבו את הר שעיר כל דרומו עד ארץ מואב׃ לכם צפונה׳ סובו לכם
לרוח מזרחית מן הדרום לצפון פניהם למזרח נמצאו הולכים את רוח מזרחית וזה״ש ויבאו ממזרח שמש
לארץ מואב׃ ונשמרתם מאד׳ ומהו השמירה אל תתגרו בם׃ עד מדרך כף רגל׳ אפילו מדרך כף רגל
כלומר אפילו דריסת הרגל איני מרשה לכם לעבור בארצם אלא ברשות׳ ומדרש אגדה עד שיבוא
יום דריכת כף רגל על הר הזיתים שנ׳ ועמדו רגליו וגו׳׃ ירושה לעשו מאברהם׳ עשר עממים נתתי לו
שבעה לכם ק״ני וקנזי וקדמוני הן עמון ומואב ושעיר אחת מהם לעשו והשתים לבני לוט בשכר שהלך
אתו למצרים ושתק על מה שהיו אומרים על אשתו אחותי היא עשאו כבנו׃ תכרו ל׳ מקח וכן אשר
כריתי לי׳ שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה׃ כי ה׳ אלהיך ברכך׳ לפיכך לא תכפו את טובתו

להראות

אלהנא קדמנא ומחינא יתיה וית בנוהי וית כל עמיה: כד אסתלקו ענני יקרא מי ירדנא
כד תלבנאה ובניה ופחיר קומה: וכבשנא ית כל קרווהי בעדנא ההוא וגמרנא ית כל קרויא
גובריא ונשיא וטפלא לא אשארנא משיזיב: ומתחון גמיע קראה מי דלך גוקת ואתלבכנא מן
כל קריה גרהט ושלפא ושאטנש לם
נבך שרירא: לחוד בעירא בזנא
לנא ועדי קרויא דכבשנא: וגנמנא
כל בהימה וסלב שקלי שתי מתחנוהא:
מערוער דעל כיף נחלא דארנון
וקרתא דבנחלא ועד גלעד לא הות
קרתא דתקיפת מננא ית כולא מסר
יי אלהנא קדמנא: מן ערוער שדי עלא
שאט ואד ארנון ושקריה שרי מי שואד
ושיגרש לם תכך קריה מנעת מנאכל
שבל אסלמה שלה רבנא מי ירדנא:
לחוד לארע בני עמון לא קריבתא כל
כיף נחל יובקא וקרוי טורא וכל
דפקיד יי אלהנא: ערא שי כבר כני
עמון נאנך לם תקרבה כגמיע שאט
ואד יבך וקרי שגבל ופחיר מא נהאנא
ענה שלה רבנא: ואתפנינא ושת
וסליקנא לאורח מתנן ונפק עוג מלכא
דמתנן לקדמותנא הוא וכל עמיה
לאגחא קרבא לאדרעי: ת"ם ולינא
וצערנא טריך שבתניה פלג עוג מלך ש
בתניה תלבאנא הו וגמיע קומה לשחרב שא
אדרעאת:

יהוה אלהינו לפנינו ונך אתו ואת בנו ואת
כל עמו: ונלכד את כל עריו בעת ההוא
ונחרם את כל עיר מתם והנשים והטף
לא השארנו שריד: רק הבהמה בזזנו
לנו ושלל הערים אשר לכדנו: מערער
אשר על שפת נחל ארנן והעיר אשר
בנחל ועד הגלעד לא היתה קריה אשר
שגבה ממנו את הכל נתן יהוה אלהינו
לפנינו: רק אל ארץ בני עמון לא קרבת
כל יד נחל יבק וערי ההר וכל אשר צוה
יהוה אלהינו: ונפן ונעל דרך הבשן
ויצא עוג מלך הבשן לקראתנו הוא
וכל עמו למלחמה אדרעי: ויאמר יהוה

רש"י ז"ל

להראות כלו אתם עניים לא הראו עצמכם עשירים:
ונפן ונעבור לצד צפון הסבבו פנים להלך רוח מזרחית:
ואל תתגר בם לא אסר להם על מואב לא מלחמה אבל מיראים היו אותם נראים להם כבאים מזוינים לפי
כתיב ויגר מואב מפני העם שהיו שוללים ובוזזים אותם אבל בבני עמון נאמר אל תתגר בם שום גרוי
בשכר צניעות אמם שלא פרסמה על אביה כמו שעשתה הבכירה שקראה שם בנה מואב: ער שם
המדינה: האמים לפנים וגו' אתה סבור שזו רפאים שנתתי לו לאברהם למי שזה אמים שהם רפאים שבו
בה לפנים אבל לא לזו היא כי אותן רפאים הורשתי מפני בני לוט והושבתים תחתם: רפאים יחשבו וגו'
רפאים היו נחשבין אותם אימים כענקים הנקראים רפאים על שם שכל הרואה אותם ידיו מרפות:

אימים

ואמר יי לי לא תדחל מניה ארי בידך מסרית יתיה וית כל עמיה וית ארעיה ותעביד ליה כמא דעבדתא לסיחון מלכא אמוראה דיתיב בחשבון׃ וקאל אללה לי לא תכאפה פאני בידך אסלמתה מע ידך וגמיע קומה ובלדה ותצנע בה כמא צנעת בסיחון מלך אלאמוריין אלמקים פי חשבון׃

ומסר יי אלהנא בידנא אף ית עוג מלכא דמתנן וית כל עמיה ומחינהי עד דלא אשתאר ליה משיזיב׃ פאסלם אללה רבנא פי ידנא איצא עוג מלך אלבתניה וקומה פקתלנאה חתי לם נבק מנהם שרידא׃

וכבשנא ית כל קרוהי בעדנא ההוא לא הות קרתא דלא נסיבנא מנהון שתין קרוין כל בית פלך טרכונא מלכותיה דעוג במתנן׃ ופתחנא גמיע קראה פי ד'לך אלוקת לם תבק קריה לם נאכד'הא מנהם מן ד'לך סתין קריה כל כט אלארגב ממלכה עוג פי אלבתניה׃

כל אלין קרוין כריכן מקפן שור רם דילהון דשין ועברין בר מקרוי פצחיא דסגיאין לחדא׃ כל הד'י קרי מחצנה בסור שאמך ומצארע ונגור סוא קרי אלארבאץ' פחוצה כתירה גדא׃

וגמרנא יתהון כמא דעבדנא לסיחון מלכא דחשבון גמרנא כל קרויא גובריא נשיא וטפלא׃ וכמא צנענא בסיחון מלך חשבון כד'אך אתלפנא מן כל קריה אלרג'אל ואלנסא ואלאטפאל׃ וכל

אל תירא אתו כי בידך נתתי אתו ואת כל עמו ואת ארצו ועשית לו כאשר עשית לסיחן מלך האמרי אשר יושב בחשבון׃ ויתן יהוה אלהינו בידנו גם את עוג מלך הבשן ואת כל עמו ונכהו עד בלתי השאיר לו שריד׃ ונלכד את כל עריו בעת ההוא לא היתה קריה אשר לא לקחנו מאתם ששים עיר כל חבל ארגב ממלכת עוג בבשן׃ כל אלה ערים בצרת חומה גבהה דלתים ובריח לבד מערי הפרזי הרבה מאד׃ ונחרם אותם כאשר עשינו לסיחן מלך חשבון החרם כל עיר מתם הנשים והטף׃

רש"י ז"ל

אימים על שם שאימתם מוטלת על הבריות׃ וכן נגד עיר יושבו החורים ונתתים לבני עשו׃ יירשום לשון הוה כלומר נתתי בהם כח שהיו מורישים אותם והולכים׃ היתה בם למהר ולהומם בתוך ארבעים שנה שלא יגרמו לבניהם עוד להתעכב במדבר׃ ויהי כאשר תמו וגו' וידבר ה' אלי וגו' אבל משלוח המרגלים עד כאן לא נאמר בפ' וידבר אלא ויאמר ללמדך שכל לח' שנה שהיו ישראל כנזופים לא נתיחד עמו הדבור בלשון חבה פנים אל פנים וישוב הדעת ללמדך שאין השכינה שורה על הנביאים אלא בשביל ישראל׃ אנשי המלחמה מבן עשרים שהיו יוצאים בצבא׃ אתה עובר היום את גבול מואב מול בני עמון מכאן שארץ עמון לצד צפון׃ ארץ רפאים תחשב אף היא לפי שהרפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא שנתתי לאברהם׃ והעוים היושבים בחצרים עד עזה עוים מפלשתים הם שעליהם הם נחשבים

בספר

וכל בעירא ועדי קרויא בזנא לנא" וכל בהימה נסלב אלקרי גנמנאהא" ונסבנא בעדנא ההוא
ההוא ית ארעא מיד תרין מלכי אמוראה דבעברא דירדנא מנחלא דארנון עד טורא דחרמון"
וכחבנא לנא פי דלך אלוקת בלד מלכי אלאמוריין אלדי פי הדה גאנב אלארדן מן ואד ארנון אלי גבל חרמון:"

וכל הבהמה ושלל הערים בזונו לנו: ונקח בעת ההוא את הארץ מיד שני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן מנחל ארנן עד הר חרמון: צידנים יקראו לחרמון שרין והאמרי יקראו לו שניר: כל ערי המישר וכל הגלעד וכל הבשן עד סלכה ואדרעי ערי ממלכת עוג בבשן: כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים הנה ערשו ערש ברזל הלה הוא ברבת בני עמון תשע אמות ארכה וארבע אמות רחבה באמת איש: ואת הארץ הזאת ירשנו בעת ההוא מערער אשר על נחל ארנן וחצי

צידונאי קרן לחרמון שריון ואמוראי
קרן ליה טור תלגא" אלדי יסמוה אלצידאניין
סריון ואלאמוריין סניר" כל קרוי
מישרא וכל גלעד וכל מתנן עד סלכה
ואדרעי קרוי מלכותיה דעוג במתנן"
וגמיע קרי אלסהל וגלעד אלי אלבתניה אלי
סלכה ואדרעאת הי איצא מן קרי ממלכה
עוג פי אלבתניה" ארי לחוד עוג מ
מלכא דמתנן אשתאר משאר גיבריא'
הא ערסיה ערסא דברזלא הלא היא
ברבת בני עמון תשע אמין אורכה
וארבע אמין פותיה באמת מלך"
לאנה בקי מן בקיה אלגבאברה והוזא
לה סריר מן חדיד פי רבאביה אלתי לבני
עמון טולה תסעה אדרע וערצה ארבעה
בדראע אלמלך" וית ארעא הדא
ירתנא בעדנא ההוא מערוער דעל
נחלא דארנון ופלגות טורא דגלעד
וקרווהי יהבית לשיבט ראובן ולשיבט
גד" והדה אלבלד אלדי חזנאה פי דלך
אלוקת כמן ערוער אלדי עלא ואד ארנון
ונצף

רש"י ז"ל

כשנד יהושע שנ' חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני והעוים' ומפני השבועה שנשבע אברהם לאבימלך לא יכלו ישראל להוציא ארצם מידם והבאתי עליהם כפתורים והשמידום וישבו תחתם ועכשו אתם מותרים לקחתה מידם" תחת כל השמים למד שעמדה חמה למשה ביום מלחמת עוג ונודע הדבר תחת כל השמים" ממדבר קדמות אע"פ שלא צוני המקום לקרא לסיחון לשלום למדתי ממדבר סיני מן התורה שקדמה לעולם כשבא הקב"ה ליתנה לישראל חיזר אותה על עשו וישמעאל וגלוי לפניו שלא יקבלוה ואעפ"כ פתח להם בשלום אף אני קדמתי את סיחון בדברי שלום ד"א ממדבר קדמות ממך למדתי שקדמת לעולם יכול היית לשלוח ברק אחד לשרוף את המצרים לא שלחתני מן המדבר אל פרעה לאמר שלח את עמי במתון" כאשר עשו לי בני עשו לא לענין לעבור את ארצם לא לענין מכר אוכל ומים' עד אשר אעבור את הירדן' מוסב על אעברה בארצך" החלותי תת לפניך' כשה שר של אמוריים של מעלה תחת

וכצף גבל גלעד וקראה ומעת דלך לי לראובני ולגדיין״ ושאר גלעד וכל מתנן מלכותיה
דעוג יהבית לפלגות שבטא דמנשה כל בית פלך טרכונא לכל מתנן ההוא מתקרי ארע
גיבריא״ ובאקי גלעד וגמיע שבתניה מלכה עוג דמעתה לי כצף קכט למנשיין וכל כלט למוגב
ולבתניה דלך יקמיאן בלד לגעגאן״

הר הגלעד ועריו נתתי לראובני ולגדי׃ ויתר הגלעד וכל הבשן ממלכת עוג נתתי לחצי שבט המנשה כל חבל הארגב לכל הבשן ההוא יקרא ארץ רפאים׃ יאיר בן מנשה לקח את כל חבל ארגב עד גבול הגשורי והמעכתי ויקרא אתם על שמו את הבשן חות יאיר עד היום הזה׃ ולמכיר נתתי את הגלעד׃ ולראובני ולגדי נתתי מן הגלעד ועד נחל ארנן תוך הנחל וגבל ועד יבק הנחל גבול בני עמון׃ והערבה והירדן וגבל מכנרת ועד ים הערבה ים המלח תחת אשדת הפסגה מזרחה׃

יאיר בר מנשה נסיב ית כל בית פלך
טרכונא עד תחום גשוראה ואפיקירוס
וקרא יתהון על שמיה ית מתנן כפרני
יאיר עד יומא הדין״ יאיר מנשה אכד
כלט למוגב לי חד לגשוריין ולמעכתיין
פסמאהא באסמה קואד יאיר לי יומנא
הדה״ ולמכיר יהבית ית גלעד״
ודמעת לי מכיר גלעד״ ולשיבט
ראובן ולשיבט גד יהבית מן גלעד ועד
נחלא דארנון גו נחלא ותחומיה ועד
יובקא דנחלא תחומא דבני עמון״
ודמעת לי לראובניין ולגדיין מן גלעד לי
ואדארנון ומט לואד וחדה לי ואד יבק
תכס בני עמון״ ומישרא וירדנא
ותחומיה מגניסר ועד ימא דמישרא
ימא דמלחא תחות משפך מי רמתא
מדנחא״ ולגור ולארדן וחדה מן גניסר
לי בחר לגור ולבחירה למייתה ומצב
לגלעה פרקייא״ ונקיידית

רש״י ז״ל

רגליו של משה והדריכו על צוארו״ ויצא סיחון לא שלח בשביל עוג לעזור לו ללמדך שלא הוצריכם זה לזה״
ואת בנו בנו כתי׳ שהיה לו בן גבור כמותו״ מתים אנשים בביזת סיחון נאמר בזזנו לנו לשון בזה שהיתה חביבה
עליהם ובוזזים איש לו וכשבאו לביזת עוג כבר היו שבעים ומלאים והיתה בזויה בעיניהם ומקרעין ומשליכין
בהמה ובגדים לכך נאמר כי אם כסף וזהב בזונו לנו ל׳ בזיון כך נדרש בספרי בפרשת וישב ישראל בשטים״ כל יד
נחל יבוק כל אצל נחל יבוק״ וכל אשר צוה ה׳ אלהינו שלא לכבוש הניחנו״ ויפן ונעל׳ כלפי צפון היה עליה״ אל
תירא אותו ובסיחון לא הוצרך לו׳ אל תירא אותו שמא מתיירא היה משה שלא תעמוד לו זכות ששימש לאברהם
שנ׳ ויבא הפליט והוא עוג״ חבל ארגב מתרגמינן בית פלך טרכונא וראיתי תרגום ירושלמי במגילת אסתר
זורא פלטין טרכונין למדתי חבל ארגב הפרכיא היכל מלך כלומר שהמלכות נקראת על שמה וכן את
הארגוב דמלכים אצל היכל מלך הרגו פקח למנחם למדתי שכן נקראת ע״ש ההפרכיא״ ערי הפרזי פרוזות
ופתוחות שלא חומה וכן פרזות תשב ירושלים״ החרם לשון הווה הלוך וכלות״ מיד מרפות״ צידונים

יקראו

ופקידית יתכון בעדנא ההוא למימר יי אלהכון יהב לכון ית ארעא הדא למירתה מזרזין תעברון קדם אחיכון בני ישראל כל מזרזי חילא ״ כאמרת הנבאי מנכם מי דלך גובת האילא אד גלה רבכם קד אעטאכם הדה לבלד נחוזתמוה ואעברו מגרדין בין ידי אכותכם בני אסר כל דין חיל ״ לחוד נשיכון וטפלכון ובעירכון ידענא ארי בעיר סגי לכון יתבון בקרויכון דיהבית לכון ״ עדא נסאכם ואטפאלכם ומואשיכם פאני אעלם אן לכם מאשיה כתירה מקימו פי קראכם אלתי אעטיתכם ״ עד דיניח יי לאחיכון כותכון וירתון אף אנון ית ארעא דיי אלהכון יהיב לכון בעברא דירדנא ותתובון גבר לירותתיה דיהבית לכון ״ אלי אן יקרר אללה אכותכם מתלכם ויחוזון הם איצא אלבלד אלדי אללה רבכם מעטיהם פי דאך גאנב אלארדן ובעד תרגעון כל אמר אלי חוזה אלדי אעטיתכם ״

ואת יהושע צויתי בעת ההוא לאמר עיניך הראת את כל אשר עשה יהוה אלהיכם לשני המלכים האלה כן יעשה יהוה לכל הממלכות אשר

ואצו אתכם בעת ההוא לאמר יהוה אלהיכם נתן לכם את הארץ הזאת לרשתה חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל כל בני חיל׃ רק נשיכם וטפכם ומקנכם ידעתי כי מקנה רב לכם ישבו בעריכם אשר נתתי לכם׃ עד אשר יניח יהוה לאחיכם ככם וירשו גם הם את הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן להם בעבר הירדן ושבתם איש לירשתו אשר נתתי לכם׃ ואת יהושוע צויתי בעת ההוא לאמר עיניך הראת את כל אשר עשה יהוה אלהיכם לשני המלכים האלה כן יעשה יהוה לכל הממלכות אשר

וית יהושע פקדית בעידנא ההיא למימר עינך חזאה ית כל דעבד יי אלהכון לתרין מלכיא האלין כין יעביד יי לכל מלכותא דאת עבר לתמן ״ ואמרת יהושע פי דלך אלוקת וקלת לה עינך קד ראת גמיע מא צנע אללה רבכם בהדין אלמלכין כדאך יצנע בגמיע אלממאלך אלדי אנת גאיז אליהא ״

תן

רש״י

יקראו לחרמון וגו׳ ובמקום אחר הוא אומר ועד הר שיאון הוא חרמון הרי לו ארבעה שמות למה הוצרכו ליכתב להגיד שבח ארץ ישראל שהיו ד׳ מלכיות מתפארות בכך זו אומרת על שמי יקרא וזו אומרת על שמי יקרא ״ שניר הוא שלג בלשון אשכנז ובלשון כנען ״ מיתר הרפאים שהרגו אמרפל וחבריו בעשתרות קרנים והוא נפלט מן המלחמה שנ׳ ויבא הפליט והוא עוג ״ באמת איש באמת עוג ״ ההוא יקרא ארץ רפאים היא אותה שנתתי לאברהם ״ ואת הארץ הזאת האמורה למעלה מנחל ארנון ועד הר חרמון ״ ירשנו בעת ההיא מערוער אשר על נחל ארנון איננו מחובר לראשו של מקרא אלא לסופו על נתתי לראובני ולגדי אבל לענין ירושה עד הר חרמון היה ״ תוך הנחל וגבול כל הנחל ועוד מעבר לשפתו כלו עד ועד בכלל ויותר מכאן ״ כנרת מעבר הירדן המערבי היא ונחלת בני גד מעבר הירדן מזרחי ונפל בגורלם רוחב הירדן מכנגדם ועוד מעבר שפתו עד כנרת ״ וזהו והירדן וגבול הירדן ומעבר לו ״

לא תרחלון מנהון ׳אר״ו׳ יי אלהכון מימריה מגיח לכון״ לא תכאפוהם אן אללה רבכם יחארב
ענכם״ ׳ ׳ ׳ **ואצליתי קדם** ׳ ׳ ׳ בעדנא ההוא למימר״ פתחננת בין ידי אללה כי ראגך
יין אלהים׳ את שריתא לאחזאה ית עבדך ית רבותך׳

אתה עבר שמה׃ לא תיראם כי יהוה
אלהיכם הוא הנלחם לכם׃

זה פסוקים ס״ו מלכיה״

ואתחנן אל יהוה בעת ההוא לאמר׃
אדני יהוה אתה החלות להראות עבדך
את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי
אל בשמים ובארץ אשר יעשה
כמעשיך וכגבורתך׃ אעברה נא ואראה
את הארץ הטובה אשר בעבר
הירדן ההר הטוב הזה והלבנן׃ ויתעבר
יהוה בי למענכם ולא שמע אלי ויאמר
יהוה אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד
בדבר הזה׃ עלה ראש הפסגה ושא
עיניך ימה וצפנה ותימנה ומזרחה וראה
בעיניך כי לא תעבר את הירדן הזה׃

רפי״ל

גזרת קאילא״
וית ידך תקיפתא׳ דאת הוא אלהא ושכינתך
בשמיא מלעילא ושליט בארעא׳ לית
דיעביד כעובדך וכגיבורתך״ אללהם
תי יארב אנת אבתדית אן עבדך עצמתך
וקדרתך אלשדידה לאן לאה מי אלסמות ולא
כי אלארץ יצנע כצנאיעך וכגבורותך״
אעבר כען׳ ואחזי ית ארעא טבתא׳
דבעברא דירדנא׳ טורא טבא׳ הדין
ובית מקדשא״ אסלך אן אגוז ואנצר דלך
אלבלד אלדי מן ואך גאנב אלארדן דלך
אלגבל אלגייד ולבנאן״ ׳ ׳ ׳ והוה
רגז מן קדם יי עלי בדילכון׳ ולא קביל
מני׳ ואמר יי לי סגי לך׳ לא תוסיף
למללא קדמי׳ עוד בפתגמא הדין״
כוגד אללה עלי בסבבכם עלי מא כאן
ולם יסמע לי בל קאל לי חסבך לא תזיד
מימא אתי ען הדה אלבאב״ ׳ ׳ ׳ סק
לריש רמתא׳ וזקף עינך׳ למערבא
ולצפונא׳ ולדרומא ולמדנחא וחזי
בעינך׳ ארי לא תעבר ית ירדנא הדין״
לכן אצעד אלי ראס אלקלעה וארפע ע
עינאך אלי אלגרב ואלשמאל ואלגנוב ואלשרק
ואנצרהא בעינך פאנך לא תגוז הדא
אלארדן״

ונקיד

ואצו אתכם׳ לבני ראובן וגד היה מדבר״ לפני אחיכם הם היו הולכים לפני ישרא׳ למלחמה לפי שהין גבורים
ואויבים נופלים לפניהם שנ׳ וטרף זרוע אף קדקד״ ׳ ׳ ׳ כד״ר

ואתחנן׳ אין חנון בכל מקום אלא ל׳ מתנת חנם ׳אעפ״י שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם
הטובים אין מבקשים מאת המקום לא מתנת חנם לפי שאמ׳ וחנותי את אשר אחון ׳אמר
לו כל ואתחנן ״ד״א זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה כדאי׳ בספרי״ בעת ההיא באחד לכבשתי

אין

ופקיד ית יהושע ותקיפהי ואלמהי ארי הוא יעבר קדם עמא הדין והוא יחסין יתהון ית ארעא דתחזי ״ ומר יהושע ואשדדה ואיִדה פאנה יעבר בין ידי הולאי אלקום והו ינחלהם אלבלד אלדי תראה ״ ויתיבנא בחלתא לקביל בית פעור ״ תם גלסנא פי אלואד מקאבל בית פעור ״ וכען ישראל

וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו כי הוא יעבר לפני העם הזה והוא ינחיל אותם את הארץ אשר תראה׃ ונשב בגיא מול בית פעור׃

ועתה ישראל שמע אל החקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ אשר יהוה אלהי אבתיכם נתן לכם׃ לא תסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמר את מצות יהוה אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם׃ עיניכם הראות את אשר עשה יהוה בבעל פעור כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו יהוה אלהיך מקרבך׃ ואתם

שמע לקימיא ולדיניא דאנא מליף יתכון למעבד בדיל דתיחון ותיעלון ותירתון ית ארעא דיי אלהא דאבהתכון יהיב לכון ״ ולאן יא אסר אסמע לרסום ולאחכאם אלדי אנא מעלמכם לתעמלו בהא לכי תחיו ותדכלו ותחוזו אלבלד אלדי אללה אלה אבאיכם מעטיכם ״

לא תוספון על פתגמא דאנא מפקיד יתכון ולא תמנעון מנה למטר ית פקודיא דיי אלהכון דאנא מפקיד יתכון ״ לא תזידו פיה עלי מא אמרכם בה ולא תנקצו מנה כל אחפצו וצאיא אללה רבכם אלדי אנא אמרכם ״

עיניכון חזאה ית דעבד יי בפלחי בעלא פעור ארי כל גברא דהליך בתר בעלא פעור שיציה יי אלהך מבינך ״ ועיונכם ראת גמיע מא צנע אללה בבעל פעור אן כל רגל אתבעה אנכדה אללה מן בינכם ״ רבכם ואתון

רש״י

ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר הנדר ״ לאמר זה אחד משלשה מקומות שאמר משה לפני המקום איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה שאלתי אם לאו ״ ה׳ אלהים רחום בדין ״ אתה החלות להראות את עבדך ״ פתח להיות עומד ומתפלל אע״פי שנגזרה הגזירה ״ אל ממך למדתי שאמרת לי ועתה הניחה לי ״ וכי תופש הייתי בך אלא לפתוח פתח שבי תלוי להתפלל עליהם כמו כן הייתי סבור לעשות עכשיו ״ את גדלך זו מדת טובך ״ וכה״א ועתה יגדל נא כח ה׳ ״ ואת ידך זו ימינך שהיא פשוטה לכל באי עולם ״ החזקה שאתה כובש ברחמים את מדת הדין בחזקה ״ אשר מי אל אינך דומה למלך בו״ד שיש לו יועצין וסנקתדרין הממחין בידו כשרוצה לעשות חסד ולעבור על מדותיו אתה אין מי ימחה בידך אם תמחול לי ותבטל גזירתך ״ ולפי פשוטו אתה החלות להראות

את

ואתון דאדבקתון בדחלתא דיי אלהכון קיימין כולכון יומא דין ·· ואנתם הדבקים טומא׳ להרבכם כלכם אחיא היום ·· חזי דאלפית יתכון קיימין ודינין כמא דפקדני יי אלהי למעבד כן בגו ארעא דאתון עלין לתמן למירתה ·· חנצרו קו עלמתכם רקומה ואחכאמא כמא א אמרני אלה לבי לתצנעוהא כי לבלר לדי חנתם דאלבין ליה לתחוזור ··

ותטרון ותעבדון ארי היא חכמתכון וסוכלתנותכון לעיני עממיא דישמעון ית כל קיימיא האלין ויימרון לחוד עם חכים וסוכלתן עמא רבא הדין ·· כ בהתפצלוהא ואעמלו בהא לאחכהה חכמתכם ובהמכם בחלרה׳ לאמ׳ שר׳ אלי הם סמעו הלה לרקים יקולנו איקיצא אן הלה לקביל לכביר שעבחנים כהים ··

ארי מן עם רב׳ דליה אלה קריב ליה לקבלא צלותיה בעידן עקתיה׳ כיין אלהנא בכל עידן דאנחנא מצלן קדמוהי ·· לאן א׳יה׳ אמר כבירה להא לאה קריב מנהא כללה ובנא מתא מא דעונאה ·· ומן עם רב דליה קימין ודינין קשיטין ככל אוריתא הדא דאנא יהיב קדמיכון יומא דין ·· ואיה׳ אלה כבירה להא רקום ואחכאם עאדלה כגמיע הלה אתוריה לזי אנא תליהא עליכם ליום ·· לחוד אסתמר לך וטר נפשך לחדא׳ דלמא תתנשי ית פתגמיה דחזאה עינך׳ ודלמא יעדון מליבך׳ כל יומי חייך׳ ותהודענון לבנך ולבני בנך ··

הדבקים ביהוה אלהיכם חיים כלכם היום׃ ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני יהוה אלהי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה׃ ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה׃ כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו כיהוה אלהינו בכל קראנו אליו׃ ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקם ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום׃ רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך

רש״י

את עבדך מלחמת סיחון ועוג כדכתיב ראה החלותי תת לפניך הראה מלחמת לא מלכים ·· אעברה נא אין נא אלא לשון בקשה ·· ההר הטוב הזה זו ירושלם ·· והלבנון זה בית המקדש ·· ויתעבר ה׳ נתמלא חימה ·· למענכם אתם גרמתם לי וכהא ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם ·· רב לך שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן מפציר ד״א רב לך הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון לך ·· וראה בעיניך בקשת ממני ואראה את הארץ הטובה אני מראה לך את כולה שנ׳ ויראהו ה׳ את כל הארץ ·· וצו את יהושע על הטרחות ועל המשאות

ואתחנן

לכן אחתרז ואחפץ נפסך גדא כלא תנסא לכלאם לדי ראתה עינך ולא יזול מן קלבך טול איאם
חיאתך בל ערפה לאבנך ואבן אבנך" יומא דקמתא קדם יי אלהך בחורב כד אמר יי לי כנוש קדמי
ית עמא ואשמעינון ית פתגמי די ילפון למדחל קדמי כל יומיא דאנון קימין על ארעא וית בניהון
ילפון" וכאצה פי יום וקפת בין ידי אלה

ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם
לבניך ולבני בניך׃ יום אשר עמדת לפני
יהוה אלהיך בחרב באמר יהוה אלי
הקהל לי את העם ואשמעם את דברי
אשר ילמדון ליראה אתי כל הימים
אשר הם חיים על האדמה ואת בניהם
ילמדון׃ ותקרבון ותעמדון תחת ההר
וההר בער באש עד לב השמים חשך
ענן וערפל׃ וידבר יהוה אליכם מתוך
האש קול דברים אתם שמעים ותמונה
אינכם ראים זולתי קול׃ ויגד לכם את
בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת
הדברים ויכתבם על שני לחות
אבנים׃ ואתי צוה יהוה בעת ההוא
ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשתכם

רבך עבד חריב חין קאל אלה לי אגמע לי
קום חתי אסמעהם כלאמי לכי יתעלמו
אן יכאפוני טול איאם מקאמהם עלא
אלארץ ויעלמו בניהם" וקריבתון
וקמתון בשפולי טורא וטורא בער
באישתא עד צית שמיא חשוכא עננא
ואמטתא" חין תקדמתם ווקפתם
אספל לגבל ואלגבל משתעל באלנאר
אלי כבד אלסמא יחיט בה סואד אלגים
ואלצבאב" ומליל יי עמכון מגו
אישתא קל פתגמין אתון שמעין ודמו
ליתיכון חזן אלהין קלא" פכלמכם
אלה מן לדן אלנאר בכלאם סאמעין לה
כלאם וצורה לם תרון סוא אלצות
פקט" וחוי לכון ית קימיה דפקיד
יתכון למעבד עסרא פתגמין וכתבינון
על תרין לוחי אבניא" פאכבר כם
בעהדה אלדי אמרכם אן תעמלו בהא
והי אלעשר אלכלמאת וכתבהא עלי לוחי
אלחגארה" ויתי פקיד יי בעדנא
ההוא לאלפא יתכון קימין ודינין
למעבדכון יתהון בארעא דאתון עברין
לתמן למירתה" ואמרני מן לדן אלוקת
באן אעלמכם רסומא ואחכאמא
תעמלון

רש״י

המריבות׃ והזכרו ומצאו כדבריך אלא ירך לבו לומר
כשם שנענש רבי עליהם כך אני סומי ליענש עליהם מכט״ו
אני כיהוש יעבור והוא ינחיל׃ כי הוא יעבור׃ אם יעבור לפניהם ינחלו ואם לאו לא ינחלו׃ וכן את הי׳
מוצא כששלח מן העם להעי והוא ישב ויכו מהם אנשי העי וגו׳ וכיון שנפל על פניו אל קום לך קום לך
כתיב אתה הוא העומד במקומך ומשלח את בני למלחמה׃ למה זה אתה נופל על פניך לא כך
אמרתי למשה רבך אם הוא עובר עוברין ואם לאו אין עוברין׃ ונשב בגיא וגו׳ ונצמדתם לעב״ז

תעמלוהא פי אלבלד אלדי אנתם צאירין אליה לתחוזוה׃ ותסתמרון לחדא לנפשתכון ארי
לא חזיתון כל דמו ביומא דמליל יי עמכון בחורב מגו אישתא׃ ואחדרו גדא עלא אנפסכם
פאנכם לם תרו צורה פי יום כלמכם אללה פי חוריב מן וסט אלנאר׃ דלמא תחבלון ותעבדון

אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה׃ ונשמרתם מאד לנפשתיכם כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר יהוה אליכם בחרב מתוך האש׃ פן תשחתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל תבנית זכר או נקבה׃ תבנית כל בהמה אשר בארץ תבנית כל צפור כנף אשר תעוף בשמים׃ תבנית כל רמש באדמה תבנית כל דגה אשר במים מתחת לארץ׃ ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים ונדחת והשתחוית להם ועבדתם אשר חלק יהוה אלהיך אתם לכל העמים תחת כל השמים׃

לכון צילם דמות כל צורא דמות דכר
או נוקבא׃ כלא תפסדוהא פתצנעו
לכם פסלא עלי שבה כל שבח דכר או
אנתי׃ דמות כל בעירא דבארעא
דמות כל צפר גפא דפרח באויר רקיע
שמיא׃ או שבה מן בהאים אלארץ או שבה
מן טאיר דו גנאח אלדי יטיר פי אלסמא׃
דמות כל רחשא דבארעא דמות
כל נוני דבמיא מלרע לארעא׃
או שבה ממא ידב עלי אלארץ או שבה
מן אלסמך אלדי פי אלמא תחת אלארץ׃
ודלמא תזקוף עינך לשמיא
ותחזי ית שמשא וית סיהרא וית
כוכביא כל חילי שמיא ותטעי ותסגוד
להון ותפלחינון דפליג יי אלהך יתהון
לכל עממיא דתחות כל שמיא׃ וכלא
תרפע עינאך אלי אלסמא פתנצר אלשמס
ואלקמר ואלכואכב וגמיע גנוד אלסמא
פתזל ותסגד להא ותעבדהא אלדי
קד נחלהא אללה רבך לגמיע אלשעוב
אלדי תחת גמיע אלסמא׃ ויתבון

רש״י ז״ל

ואתחנפ״ב ועתה ישראל שמע אל החקים
והכל מחול לך ואני לא זכיתי שימחל לי׃
לא תוסיפו על הדבר׃ כגון חמש פרשיות
בתפילין חמשת מינין בלולב וחמש ציצות וכן לא תגרעו׃ ושמרתם זו משנה׃ ועשיתם כמשמעו׃ כי היא
חכמתכם ובינתכם וגו׳ בזאת תחשבו חכמים ונבונים׃ לעיני העמים חקים ומשפטים צדיקים׃ הגונים
ומקובלים׃ רק השמר לך פן תשכח את הדברים׃ אז כשלא תשכחו אותם ותעשום על אמתתם תחשבו
חכמים ונבונים׃ ואם תעוותו אותם מתוך שכחה תחשבו שוטים׃ יום אשר עמדת׃ מוסף על מקרא של
מעלה ממנו אשר ראו עיניך יום אשר עמדת בחורב׃ אשר ראיתם את הקולות ואת הלפידים׃ ילמדון׳ ילמדון
לעצמם׃ ואותי צוה ה׳ ללמד אתכם׃ תורה שבעל פה׃ סמל צורה׃ ופן תשא עיניך להסתכל בדבר

ולתת

ואתחנן

וְיָתְכוֹן קָרִיב יְיָ לְדַחְלְתֵיהּ וְאַפֵּיק יָתְכוֹן מִכּוּרָא דְּבַרְזְלָא מִמִּצְרַיִם לְמֶהֱוֵי לֵיהּ לְעַם אַחְסָנָא כְּיוֹמָא הָדֵין ·· ואכ'דכם אללה ואכ'רג'כם מן כור אלחדיד מן מצר לתכונו לה שעב נחלה כהדא אליום ·· וּמִן קֳדָם יְיָ הֲוָה רְגַז עֲלַי עַל פִּתְגָמֵיכוֹן וְקַיֵּים בְּדִיל דְּלָא לְמֶעְבַּר יָת יַרְדְּנָא וּבְדִיל דְּלָא לְמֵיעַל לְאַרְעָא טָבְתָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ אַחְסָנָא ·· ואלה קד וג'ד עלי בסבבכם ואקסם אני לא אעבר אלארדן ולא אדכ'ל אלבלד אלג'יד אלדי אללה רבך מעטיך נחלה ·· אֲרֵי אֲנָא מָאִית בְּאַרְעָא הָדָא לֵית אֲנָא עָבַר יָת יַרְדְּנָא וְאַתּוּן עָבְרִין וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא טָבְתָא הָדָא ·· ואנא מאית פי הדה אלבלד לא אעבר אלארדן ואנתם עאברוה ותחוזו דלך אלבלד אלג'יד ·· אִסְתַּמְּרוּ לְכוֹן דִּלְמָא תִתְנְשׁוֹן יָת קְיָמָא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּגְזַר עִמְּכוֹן וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן צֵילֵם דְּמוּת כֹּלָּא דְּפַקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ ·· פאחדרו אן תנסו עהד אללה רבכם אלדי עהדה מעכם פתצנעו לכם מנחות שבה כל מא נהאך ענה אללה רבך ·· אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ מֵימְרֵיהּ אִישָׁא אָכְלָא הוּא אֵל קַנָּא ·· לאן ענאב אללה רבך נאר אכלה אלה גיור ל מעאקב ·· אֲרֵי תְּלִידוּן בְּנִין וּבְנֵי בְנִין וְתִתְעַתְּקוּן בְּאַרְעָא וּתְחַבְּלוּן וְתַעְבְּדוּן צֵילֵם דְּמוּת כֹּלָּא וְתַעְבְּדוּן דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹהִי ·· אדי אולדתם בנין

וְאֶתְכֶם לָקַח יְהֹוָה וַיּוֹצִא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבַּרְזֶל מִמִּצְרָיִם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה׃ וַיהֹוָה הִתְאַנֶּף בִּי עַל דִּבְרֵיכֶם וַיִּשָּׁבַע לְבִלְתִּי עָבְרִי אֶת הַיַּרְדֵּן וּלְבִלְתִּי בֹא אֶל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה׃ כִּי אָנֹכִי מֵת בָּאָרֶץ הַזֹּאת אֵינֶנִּי עֹבֵר אֶת הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם עֹבְרִים וִירִשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת׃ הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן תִּשְׁכְּחוּ אֶת בְּרִית יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ׃ כִּי יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל קַנָּא׃

כִּי תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם

רש"י

כדבר ולתת לב לטעות אחריהם ·· אשר חלק להם להאיר להם ד"א לאלוהות לא מנען מלטעות אחריהם לא החליקם בדבריהם לטרדם מן העולם וכה"א כי החליק אליו בעיניו למצוא עונו לשנוא ·· כור הוא כלי שמזקקין בו את הזהב ·· התאנף נתמלא רוגז ·· על דבריכם על אודותיכם על עסקיכם ·· כי אנכי מת וגו' איני עובר מאחר שמת מהיכן יעבור אלא אף עצמותי אינם עוברים ·· תמונת כל תמונת כל דבר ·· אשר צוך ה' אשר צוך שלא לעשות ·· אל קנא מקנא לנקום מתחרט על רוגזו להפרע מעובדי אלילים ·· ונושנתם רמז להם שיגלו ממנה לסוף שמונה מאות וחמשים ושתים

שנה

בנין ובני בנין ועתקתם פי אלבלד ואפסדתם באן עמלתם תמתאלא מן כל צורה ופעלתם אלשר
בין ידי אללה רבכם ואסכטתמוה׃ אסהידית בכון יומא דין ית שמיא וית ארעא ארי מיבד
תיבדון בפריע מעל ארעא דאתון עברין ית ירדנא לתמן למירתה לא תורכון יומין עלה ארי

ועשיתם פסל תמונת כל ועשיתם הרע
בעיני יהוה אלהיך להכעיסו׃ העידתי
בכם היום את השמים ואת הארץ כי
אבד תאבדון מהר מעל הארץ אשר
אתם עברים את הירדן שמה לרשתה
לא תאריכן ימים עליה כי השמד
תשמדון׃ והפיץ יהוה אתכם בעמים
ונשארתם מתי מספר בגוים אשר ינהג
יהוה אתכם שמה׃ ועבדתם שם אלהים
מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר לא
יראון ולא ישמעון ולא יאכלון ולא
יריחן׃ ובקשתם משם את יהוה
אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל
לבבך ובכל נפשך׃ בצר לך ומצאוך
כל הדברים האלה באחרית הימים

אשתיצאה תשתיצון׃ פקד אשהדת עליכם
מן אליום אלסמאואת ואלארץ אנכם סתבידון
סריעא מן אלבלד אלדי אנתם עאברין אליה
אלארדן לתחוזוה ולא תטול מדתכם פיה
בל אנכם תבאדון׃ ויבדר יי
יתכון ביני עממיא ותשתארון עם
דמנין בעממיא דידבר יי יתכון לתמן׃
ויבדדכם אללה פי אלאמם ותבקון
רהט דון אחצא פי אלאמם אלדי
יסוקכם אללה אלי תם׃ ותפלחון
תמן לעממיא פלחי טעותא עובד
ידי אנשא אעא ואבנא דלא חזן ולא
שמעין ולא אכלין ולא מריחין׃ פ
ותעבדון תם מעבודאת מן צנעה ידי
אלנאס מן כשב וחגארה מא לם תבצר
ולא תסמע ולא תאכל ולא תשתם׃
ותתבעון מתמן ית דחלתא דיי
אלהך ותשכח ארי תתבעי מן קדמוהי
בכל לבך ובכל נפשך׃ פתטלבו
מן תם אללה רבכם תגדונה אדי אלתמסתוה
מכלצא בכל קלבך ונפסך׃ כד
תיעוק לך וישכחונך כל פתגמיא האלין
בסוף יומיא ותתוב לדחלתא דיי אלהך
ותקביל למימריה׃ ואלי צאק בך ונאלתך
גמיע

רש״י

שבה כמנין ונושנתם והוא הקדים לסוף שמונה מאות וחמשים והקדים שתי שנים לונושנתם כדי שלא
יתקיים בהם כי אבד תאבדון וזהו שנ׳ וישקוד ה׳ על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה׳ אלהינו צדקה עשה עמנו
שמיהר להביאה שתי שנים לפני זמנה׃ העידותי בכם הנני מזמינם להיות עדים שהתריתי בכם׃
ועבדתם שם אלהים משאתם עובדים לעובדיהם כאלו אתם עובדים להם׃ לא ירפך מלהחזיק בך
בידיו ולשון לא ירפך ל׳ לא יפעיל הוא לא יתן לך רפיון לא יפריש אותך מאצלו וכן אחזתיו ולא ארפנו
שלא נרפה ארפנו׃ כל ל׳ רפיון מוסב על ל׳ מפעיל ומתפעל כמה הרפה לה תן לה רפיון׃ הרף

גמיע הד׳ה אלאמור פי אכ׳ר אלאיאם פתוב אלי אללה רבך ותקבל אמרה״ כי ארי אלהא רחמנא יי׳
אלהך לא ישבקינך ולא יחבלינך ולא יתנשי ית קיים דאבהתך דקיים להון״ לאן אללה רבך
טאיק רחום לא יכ׳ליך ולא יתרכך ולא ינסא עהד אבאיך אלדי קסם בה להם״ ארי שאל כען

ושבת עד יהוה אלהיך ושמעת בקלו׃ כי אל רחום יהוה אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבתיך אשר נשבע להם׃ כי שאל נא לימים ראשנים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמהו׃ השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי׃ או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת באתת ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדלים ככל אשר עשה

ליומיא קדמאי דהוו קדמך למן יומא
דברא יי׳ אדם על ארעא ולמסייפי ש
שמיא ועד סייפי שמיא ההוה כפתגמא
רבא הדין או האשתמע דכותיה״
ואן סאל ען אלאיאם אלאואיל אלתי
סלפת מן קבלך מן יום כ׳לק אללה אדם
עלי אלארץ ומן טרף אלסמא אלי טרפהא
הל כאן קט מתל הד׳א אלאמר אלעט׳ים
או סמע מתלה״ השמע עמא
קל מימרא דיי׳ ממליל מגו אשתא
כמא דשמעתא את ואתקיים״ הכ׳
סמעת אמה צות אללה מכלמהא מן
וסט אלנאר כמא סמעת אנת פעאשת״
או נסין עבד יי׳ לאתגלאה
למפרק ליה עם מגו עם בנסין באתין
ובמופתין ובקרבין ובידא תקיפא
ובדרעא מרממא ובחזוונין רברבין
בכל דעבד לכון יי׳ אלהכון במצרים
לעיניכון״ או רמע אללה לה עלמא
באן יאכ׳ד כתכלין לה אמה מן בין
אכ׳רא באעלאם ואיאת ובראהין ו
ומלחמה ויד שדידה וזראע ממדודה
ומכ׳אוף עט׳ימה כמא צנע אללה רבכם
לכם במצר בחצרתכם״ את

רש״י

ממני התרפה ממני״ לימים ראשונים על ימים ראשונים״ ולמקצה השמים וגם שאל לכל הברואים אשר מקצה אל קצה זהו פשוטו ומדרשו מלמד על קומתו של אדם הראשון שהיתה מן הארץ עד השמים והוא השיעור עצמו אשר מקצה אל קצה״ הנהיה כדבר הגדול הזה׳ ומהו הדבר הגדול הזה השמע עם וגו׳ ״הנסה אלהים ׳הכי עשה נסים שום אלוה לבא לקחת לו גוי וגו׳ כל הה״ין הללו תמיהות הן לכך נקודות הן בחטף פתח הנהיה הנשמע הנסה השמע״ במסת על ידי נסיונות הודיעם גבורותיו כגון התפאר עלי אם אוכל לעשות בן הרי זה נסיון ״באותות בסימנים להאמין שהוא שלוחו של מקום כגון מה זה בידך״

את אתחזיתא למדע' ארי יי' הוא אלהים' לית עוד בר מניה" פאנת יג'ב עליך אן תעלם אן אללה הו אלאלה לא גירה ולא סואה" מן שמיא' אשמעך ית קל מימריה לאלפותך' ועל ארעא' אחזיך ית אישתיה רבתא' ופתגמוהי שמעתא מגו אישתא" אלדי מן אלסמא אסמעך צותה ליודבך ועלי אלארץ אוראך נארה אלעטימה וסמעת כלאמה מן דאכלהא" וחלף ארי רחים ית אבהתך' ואתרעי בבניהון בתריהון' ואפקך במימריה' בחיליה רבא ממצרים" ודלך בעד מא אחב אבאיך ואכתאר נסלהם מן בעדהם ואכרגך ברצאה בקותה אלעטימה מן מצר"

לתרכא' עממין רברבין ותקיפין מנך מן קדמך' לאעלותך' למיתן לך ית ארעהון' אחסנא כיומא הדין" ליטרד אממא אכתר ואעטם מנך מן בין ידיך ליורבך ויעטיך בלדהם נחלה כמא תרא אליום" ותדע יומא דין' ותתיב ללבך' ארי יי' הוא אלהים' דשכינתיה בשמיא מלעילא' ושליט על ארעא מלרע' לית עוד" פאעלם דלך וארדדה פי קלבך אן אללה הו אלאלה פי אלסמאואת אלעליא ואלארץ אלספלי לא סואה" ותיטר ית קימוהי ויתפקודוהי' דאנא מפקיד לך יומא דין' דייטב לך' ולבנך בתרך' ובדיל דתוריך יומין על ארעא' דיי' אלהך' יהיב לך כל יומיא"

לכם יהוה אלהיכם במצרים לעיניך׃
אתה הראת לדעת כי יהוה הוא ה
האלהים אין עוד מלבדו׃ מן השמים
השמיעך את קלו ליסרך ועל הארץ
הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת
מתוך האש׃ ותחת כי אהב את אבתיך
ויבחר בזרעו אחריו ויוצאך בפניו
בכחו הגדל ממצרים׃ להוריש גוים
גדלים ועצמים ממך מפניך להביאך
לתת לך את ארצם נחלה כיום הזה׃
וידעת היום והשבת אל לבבך כי
יהוה הוא האלהים בשמים ממעל
ועל הארץ מתחת אין עוד׃ ושמרת
את חקיו ואת מצותיו אשר אנכי מצוך

כדי״ל
מופתים הם נפלאות שהביא עליהם מכות נפלאות" במלחמה בים שנ' כי ה' נלחם להם" הראת כתרגומו אתחזיתא כשנתן הקב״ה את התורה פתח להם שבעה רקיעים וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים וראו שהוא יחידי לכך נאמר אתה הראת לדעת" ותחת כי אהב' וכל זה תחת אשר אהב" ויוציאך בפניו כאדם המנהיג בנו לפניו שנ' ויסע מלאך האלהים ההולך וגו' וילך מאחריהם ד״א ויוציאך בפניו בפני אבותיו כמ״ש נגד אבותם עשה פלא ולא תתמה על שהוכלם בל' יחיד שהרי כתבם בל' יחיד" ויבחר בזרעו אחריו" ממך מפניך קדמהו ודרשהו להוריש מפניך גוים ועצומים ממך" כיום הזה' כאשר אתה רואה היום" אי יבדיל נתן לב להיות חרד לדבר איבדיל בר

ואתפי

וחקף

ואעטי

ואחפט̇ רסומה ווצאיאה אלתי אמרך בהא אליום לכי יכ̇יר לך ולבניך מן בעדך ולכי תטול

מדתך פי אלבלד אלדי אללה רבך מעטיך טול אלזמאן׳׳ בכין אפריש משה תלת קרוין בעברא

דירדנא מדנח שמשא׳׳ חינאיד אפרז מוסי תלאת קרא פי גאנב אלארדן אלשרקי׳׳ למערק

היום אשר ייטב לך ולבניך אחריך ולמען תאריך ימים על האדמה אשר יהוה אלהיך נתן לך כל הימים׃

אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש׃ לנס שמה רוצח אשר ירצח את רעהו בבלי דעת והוא לא שנא לו מתמל שלשם ונס אל אחת מן הערים האל וחי׃ את בצר במדבר בארץ המישר לראובני ואת ראמת בגלעד לגדי ואת גולן בבשן למנשי׃ וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל׃ אלה העדת והחקים והמשפטים אשר דבר משה אל בני ישראל בצאתם ממצרים׃ בעבר הירדן בגיא מול בית

לתמן קטולא׳ דיקטול ית חבריה בלא מדעיה׳ והוא לא סני ליה מאתמלי ומדקמוהי׳ ויערוק לחדא׳ מן קרויא האלין ויתקיים׳׳ ליהרב אליהא מן קתל צאחבה בגיר קצד והו גיר שאנא לה מן אמס ומא קבלה פיהרב אלי ואחדה מנהא פיחיא׳׳ ית בצר במדברא׳ בארע מישרא לשיבט ראובן׳ וית רמות בגלעד לשיבט גד׳ וית גולן במתנן לשבטא דמנשה׳׳ נבצר פי אלבר פי בלד אלסהר מן נואחי ראובן וראמות פי גלעד מן בלד גד וגולן פי אלבתניה מן בלאד מנשה׳׳ ודא אוריתא׳ דסדר משה׳ קדם בני ישראל׳׳ והדה אלשריעה אלתי תלאהא מוסי בחצרה׳ בני אסראיל׳׳ אלין סהדותא׳ וקימיא ודיניא׳ דמליל משה עם בני ישרא׳ במפקהון ממצרים׳׳ הי אלשואהד ואלרסום ואלאחכאם אלתי אמר אללה בהא מוסי ובני אסר פי כרוגהם מן מצר׳׳ בעברא דירדנא בחילתא׳ לקביל בית פעור׳ בארע׳ סיחון מלכא אמוראה׳ דיתיב בחשבון

רש״י אק״מנה

ואעפ״י שאינן קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען אמר משה מצוה שאפשר לקיימה׳׳ בעבר הירדן מזרחה שמש׳ באותו עבר שבמזרחו של ירדן׳׳ מזרחה שמש׳ לפי שהוא דבוק נקודה ר״ש בחטף מזרח של שמש מקום זריחת השמש׳׳ וזאת התורה זו שהוא עתיד לסדר אחר פרשה זו׳׳ אלה העדות אשר דבר׳ הם אשר דבר בצאתם ממצרים דבר להם בערבות מואב אשר בעבר הירדן שהוא במזרח׳ שהעבר השני היה במערב חזר ושנאה להם׳׳ לאחת אבותינו בלבד כרת ה׳ וגו׳׳ כי אתנן פנים בפנים׳ א״ר ברכיה כך אמר משה לתאמרו אני

בחשבון דמחא משה ובני ישראל במיפקהון ממצרים׳׳ פואד תנחהא לכם פי דחך גאנב אלארדן פי אלואד ממא ילי בית פעור פי בלד סיחון מלך אלאמוריין אלמקים פי חשבון אלדי קתלה מוסי ובני אסר פי כרוגהם מן מצר׳׳ ויריתו ית ארעיה וית ארע עוג מלכא דמתנן תרין מלכי אמוראה דבעברא דירדנא מדנח שמשא׳׳ פעד מא חאזו בלדה ובלד עוג מלך אלבתניה המא מלכי אלאמוריין אלדי פי גאנב אלארדן אלשרקי׳׳ מערוער דעל כיף נחלא דארנון ועד טורא דסיאון הוא חרמון׳׳ מן ערוער אלתי עלי שאט ואד ארנון ואלי גבל סיאון הו חרמון׳׳ וכל מישרא עברא דירדנא מדנחא ועד ימא דמישרא תחות משפך מרמתא׳׳ וגמיע אלגור גאנב אלארדן אלשרקי ואלא בחירה טבריה תחת מצב אלקלעה׳׳ וקרא משה לכל ישראל ואמר להון שמע ישראל לקיימיא ולדיניא דאנא ממליל קדמיכון יומא דין ותילפון יתהון ותטרון למעבדהון׳׳ תם דעא מוסי בגמיע אל אסר יקל להם אסמעו אלרסום ואלאחכאם אלתי אנא אמרכם אליום בתעלמוהא ואחפצוהא ואעמלו בהא׳׳ יי׳ אלהנא גזר עמנא קים בחורב׳׳ אללה רבנא כאן קד עהד מענא עהדא פי חריב׳׳ לא עם אבהתנא גזר יי׳ ית קימא הדין אלהין עמנא אנחנא אלין כא יומא דין כולנא קיימין׳׳ וליס מע אבאינא פקט עהד אללה דלך אלעהד בל ומענא איצא

בגיא מול בית פעור בארץ סיחן מלך האמרי אשר יושב בחשבון אשר הכה משה ובני ישראל בצאתם ממצרים׃ ויירשו את ארצו ואת ארץ עוג מלך הבשן שני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן מזרח שמש׃ מערער אשר על שפת נחל ארנן ועד הר שיאן הוא חרמון׃ וכל הערבה עבר הירדן מזרחה ועד ים הערבה תחת אשדת הפסגה׃ ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אלהם שמע ישראל את החקים ואת המשפטים אשר אנכי דבר באזניכם היום ולמדתם אתם ושמרתם לעשתם׃ יהוה אלהינו כרת עמנו ברית בחרב׃ לא את אבתינו כרת יהוה את הברית

רש״ל

אני מטעה אתכם על לא דבר כדרך שהסרסור עושה בין המוכר ללוקח הריני לוקח עצמו מדבר עמכם׳׳ לאמר מוסב על דבר ה׳ עמכם בהר מתוך האש לאמר אנכי עומד בין ה׳ וביניכם׳׳ על פני בכל מקום אשר אני שם וזהו כל העולם׳׳ ז״א כל זמן שאני ק״ים׳׳ עשרת הדברות כבר פירשתים׳׳ שמור ובראשונות הוא או׳ זכור שניהם בדבור אחד ובתיבה אחת נאמרו ובשמיעה אחת נשמעו׳׳ אשר צוך קודם מתן תורה במרה ונכרת כי עבד ה״ית וגו׳ על מנת כן פדאך שתהיה לו עבד ותשמור מצותיו׳׳ כאשר צוך אף על כבוד

איצא ונחן הה'נא כלנא אחיא אליום" ממלל עם ממלל מליל יי עמכון בטורא מגו אישתא"
ודלך אן אלמכאטבה כלמכם אללה פי אלגבל מן וסט אלנאר" אנא הויתי קאים בין מימרא דיי
וביניכון בעידנא ההוא לחואה לכון ית פתגמא דיי ארי דחילתון מן קדם אישתא ולא סליקתון
בטורא למימר" ואנא כנת קאים בין
נור אללה וביניכם פי דלך אלוקת אכברכם
בכלאמה לאנכם כנתם אלנאר ולם
תצעדו פי אלגבל אד קאל לכם"

הזאת כי אתנו אנחנו אלה פה היום
כלנו חיים׃ פנים בפנים דבר יהוה עמכם
בהר מתוך האש׃ אנכי עמד בין יהוה
וביניכם בעת ההוא להגיד לכם את
דבר יהוה כי יראתם מפני האש ולא
עליתם בהר לאמר׃

אנא יי אלהך דאפיקתך מארעא
דמצרים מבית עבדותא"
אנא אללה רבך אלדי אכרגתך מן בלד
מצר מן בית אלעבודיה" לא יהוי
לך אלה אחרן בר מני" לא תעביד לך
צלם כל דמו דבשמיא מלעילא
ודבארעא מלרע ודבמיא מלרע
לארעא" לא תסגוד להון ולא תפלחינון
ארי אנא יי אלהך אלה קנא מסער חובי
אבהן על בנין מרדין ועל דר תליתי
ועל דר רביעי לסנאי כד משלמין
בניא למחטי בתר אבהתהון" ועביד
טיבו לאלפי דרין לרחמי ולנטרי
פקודי" לא יכון לך מעבוד אכר מן
דוני ולא תצנע לך מתלא ולא שבהא
ממא פי אלסמא פי אלעלו וממא פי אלארץ
פי אלספל וממא פי אלמא תחת אלארץ
לא תסגד להא ולא תעבדהא לאני
אללה רבך אלטאיק אלמעאקב מטאלב
בדנוב אלאבא מע אלבנין ואלתואלת ואלרואבע
מן שאני ומגאזי באלאחסאן לאלאף מן מחבי
ואחפטי וצאיאי"

אנכי יהוה אלהיך אשר הוצאתיך
מארץ מצרים מבית עבדים׃ לא יהיה
לך אלהים אחרים על פני׃ לא תעשה לך
פסל כל תמונה אשר בשמים ממעל
ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת
לארץ׃ לא תשתחוה להם ולא תעבדם
כי אנכי יהוה אלהיך אל קנא פקד עון
אבות על בנים ועל שלשים ועל רבעים
לשנאי׃ ועשה חסד לאלפים לאהבי
ולשמרי מצותו׃

רש"י ז"ל

כבוד אב ואם כצוו במרה שנ' שם שם לו חק ומשפט
לא תנאף אין ל' ניאוף אלא באשת איש" לא תתאוה
לא תירוג את הוא לחמדה כמו נחמד למראה
דמתרגמינן דמרגג למחזי" ולא יסף מתרגמינן ולא פסק כי קולו חזק וקיים לעולם ד"א לא איסף לא
הוסיף להראות באותו פומבי" ואת תדבר אלינו התשתם את כחי כנקבה שנצטערתי עליכם

לא תימי בשמא דיי׳ אלהך למגנא ארי לא יזכי יי׳ ית דיומי בשמיה לשקרא״ לא תחלף
באסם אללה רבך זורא לאן אללה לא יברי מן יחלף באסמה באטלא״ טר ית יומא
דשבתא לקדשותיה כמא דפקדך יי׳ אלהך׳ שתא יומין תפלח ותעביד כל עבידתך ויומא
שביעאה שבתא קדם יי׳ אלהך׳ לא
תעביד כל עבידא את וברך וברתך
ועבדך ואמתך ותורך וחמרך וכל
בעירך וגיורך דבקרוך בדיל דינוח
עבדך ואמתך כותך ותדכר ארי
עבדא הויתא בארעא דמצ׳ ואפקך
יי׳ אלהך מתמן ביד תקיפא ובדרע
מרמם על כין פקדך יי׳ אלהך למעבד
ית יומא דשבתא״ אחפט יום אלסבת
וקדסה כמא אמרך אללה רבך סתה
איאם תעמל ותצנע גמיע צנאיעך
ואליום אלסאבע סבת ללה רבך לא תעמל
שיא מן אלצנאיע אנת ואבנך ואבנתך
ועבדך ואמתך ותורך וחמארך וסאיר
בהאימך וציפך אלדי פי מחאלך לכי
יסתריח עבדך ואמתך מתלך ואדכר
אנך כנת עבדא פי בלד מצר ואכרגך
אללה רבך מן תם ביד שדידה ודראע
ממדודה ולדלך אמרך אן תקים פי
יום אלסבת״ יקר ית אבוך וית
אמך כמא דפקדך יי׳ אלהך׳ בדיל
דיורכון יומך ובדיל דייטב לך על
ארעא׳ דיי׳ אלהך יהיב לך״ אכרם
אביך ואמך כמא אמרך אללה רבך
לכי תטול איאמך ולכי יצאר לך פי
אלכיר אלדי אללה רבך מעטיך״ לא

לא תשא את שם יהוה אלהיך לשוא
כי לא ינקה יהוה את אשר ישא את
שמו לשוא׃

שמור את יום השבת לקדשו כאשר
צוך יהוה אלהיך ששת ימים תעבד
ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת
ליהוה אלהיך לא תעשה כל מלאכה
אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך
וחמרך וכל בהמתך וגרך אשר בשעריך
למען ינוח עבדך ואמתך כמוך וזכרת
כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך
יהוה אלהיך משם ביד חזקה ובזרע
נטויה על כן צוך יהוה אלהיך לעשות
את יום השבת׃

כבד את אביך ואת אמך כאשר
צוך יהוה אלהיך למען יאריכן ימיך
ולמען ייטב לך על האדמה אשר
יהוה אלהיך נתן לך׃

ונכיתם את ידי כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אלין
מאהבה וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה ולא ללמוד ממני״ ה׳ אלהינו ה׳ אחד ה׳ שהוא אלהינו
עתה ולא אלהי האומות עו״ע הוא עתיד להיות ה׳ אחד שנ׳ כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה

לקרוא

לא תקטול נפש" לא תקתל נפס" ולא תגוף" ולא תזן" ולא תגנוב" ולא תסרק"
ולא תסהיד בחברך סהדותא דשקרא" ולא תשהד עלי צאחבך שהאדת זור" ולא תחמיד אתת
חברך" ולא תירוג בית חברך" חקליה" ועבדיה ואמתיה תוריה וחמריה" וכל דלחברך" ולא תתמן
זוגה' צאחבך ולא תתשה מנזלה וציעה ועבדה ואמתה תורה וחמארה וגמיע מלה"

לא תרצח׃ ולא תנאף׃ ולא תגנב׃ ולא תענה ברעך עד שוא׃ ולא תחמד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך שדהו ועבדו ואמתו שורו וחמרו וכל אשר לרעך׃

את הדברים האלה דבר יהוה אל כל קהלכם בהר מתוך האש הענן והערפל קול גדול ולא יסף ויכתבם על שני לחת אבנים ויתנם אלי׃ ויהי כשמעכם את הקול מתוך החשך וההר בער באש ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם׃ ותאמרו הן הראנו יהוה אלהינו את כבדו ואת גדלו ואת קלו שמענו מתוך האש היום הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי׃ ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדלה הזאת אם יספים

ית פתגמיא האלין מליל יי' עם כל קהלכון בטורא' מגו אישתא עננא ואמיטתא' קל רב ולא פסיק' וכתבנון על תרין לוחי אבניא' ויהבנון לי" הדה אלכלמאת כלם בהא אללה גמיע גמאעתכם פי אלגבל מן וסט אלנאר ואלגמאם ואלצבאב בצות עטים גיר מנקטע וכתבהא עלי לוחי גוהר ודפעהמא אלי" והוה' כמשמעכון ית קלא מגו חשוכא' וטורא בער באישתא' וקריבתון לותי' כל רישי שבטיכון וסביכון" פלמא סמעתם אלצות מן וסט אלטלאם ואלגבל משתעל באלנאר תקדמתם אליה רוסא אסבאטכם ומשאיכׅכם" ואמרתון הא אחזיננא' יי' אלהנא ית יקריה וית רבותיה' וית קל מימריה שמענא מגו אישתא' יומא הדין חזינא' ארי ממליל יי' עם אנשא ומתקיים" וקלתם הודא קד ארנא אללה רבנא כרמה ועטמתה וסמענא צותה מן וסט אלנאר פעלמנא אליום [illegible] אן יכלם אללה אנסאנא ויחיא" וכען למה נמות' ארי תיכלננא' אישתא רבתא הדא' אם יספין אנחנא' למשמע ית קל מימרא דיי' אלהנא' עוד מייתין אנחנא"

רש"י

לקדוש כולם בשם ה' ונאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" ואהבת עשה דבריו מאהבה אינו דומה עושה מאהבה לעושה מיראה' העושה אצל רבו מיראה' כשהוא מטריח עליו מניחו והולך לו" בכל לבבך בשני יצריך' ד"א בכל לבבך שלא יהיה לבך חלוק על המקום" ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך" ובכל מאודך בכל ממונך' ד"א

לך

וזאן כלא נהלך ולאתאכלבא הדה לנאר לעצימה פאנא אן טאודנא אקתמאע כלאם ללה רבנא איצא מתנא" אדי מן כל בקרא׳ דשמע קל מימרא דיי קיימא׳ ממליל מגו אישתא׳ כותנא ואתקיים "לאנה אי בשרי סמע צות ללה אחי מכאטבה מן לנאר מתלנא ועאש" קרב את

אנחנו לשמע את קול יהוה אלהינו עוד ומתנו: כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמנו ויחי: קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר יהוה אלהינו ואת תדבר אלינו את כל אשר ידבר יהוה אלהינו אליך ושמענו ועשינו: וישמע יהוה את קול דבריכם בדברכם אלי ויאמר יהוה אלי שמעתי את קול דברי העם הזה אשר דברו אליך היטיבו כל אשר דברו: מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אתי ולשמר את כל מצותי כל הימים למען ייטב להם ולבניהם לעלם: לך אמר להם שובו לכם לאהליכם: ואתה פה עמד עמדי ואדברה אליך את כל המצוה והחקים והמשפטים אשר תלמדם

ושמע׳ ית כל דיימר יי אלהנא׳ ואת תמליל עמנא׳ ית כל דימליל׳ יי אלהנא׳ עמך ונקביל ונעביד׳ תקדם אנת ואסמע גמיע מא יקולה ללה רבנא ואנת תכלמנא בגמיעה ונסמעה ונעמל בה" ושמיע קדם יי ית קל פתגמיכון במללותכון עמי׳ ואמר יי לי שמיע קדמי׳ ית קל פתגמי׳ עמא הדין דמלילו עמך׳ אתקינו כל דמלילו" כסמע ללה כלאמכם אד כלמתמוני קאל ללה לי קד סמעת כלאם הולאי לקום אד כלמוך קד אחסנו פי גמיע מא קלו" לוי דיהי לבא הדין להון׳ למדחל קדמי׳ ולמיטר ית כל פקודי כל יומיא׳ בדיל דייטב להון׳ ולבניהון לעלם" כאיתמנו אן יכון להם הדה לקלב אן [illegible]אפוני ויחפצו וצאיאי טול לזמאן לכי יצלח להם ולבניהם לי לדהר" איזיל אימר להון׳ תובו לכון למשכניכון׳ אמץ קל להם ארגעו לי אכביתכם" ואת הכא קום קדמי׳ ואמליל עמך׳ ית כל תפקידתא׳ וקימיא ודיניא דתאליפנון׳ ויעבדון בארעא׳ דאנא יהיב להון למירתה" ואמא אנת פקם ההנא בין ידיי חתי

רש״י ז״ל

לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך ד״א בכל מאדך בכל מדה ומדה שמודד לך בין מדה טובה בין במדת פורענות וכן דוד הוא אומר כוס ישועות אשא וגו׳ צרה ויגון אמצא וגו׳" והיו הדברים מהו האהבה והיו הדברים האלה שמתוך כך אתה מכיר בהקב״ה ומדבק בדרכיו" אשר אנכי מצוך היום לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה אלא כחדשה

זהכל

חתא אכלמך בגמיע אלוצאיא ואלרסום ואלאחכאם אלתי תעלמהם יכונון כי יעלמו אלדי אנא מעטיהם יחוזוהא ״ ותטרון למעבד כמא דפקיד יי׳ אלהכון יתכון לא תסטון לימינא ולסמלא ״ ואחפטו ואעמלו כמא אמרכם אלאה רבכם לא תזולו ימנה ולא יסרה״ בכל אורחא דפקיד יי׳ אלהכון יתכון תהכון בדיל דתיחון וייטב לכון ותירכון יומין בארעא דתירתון ״ בכל אלטריק אלדי אמרכם אלאה רבכם תסירון לכי תחיון ויכאר לכם ותטול מדתכם פי אלבלד אלדי תחוזונה ״ ודא תפקידתא קימיא ודיניא דפקיד יי׳ אלהכון לאלפא יתכון למעבד בארעא דאתון עברין לתמן למירתה ״ והדה אלוצאיא ואלרסום ואלאחכאם אלדי אמרני אלאה רבכם אן אעלמכמוהא לתצנעוהא פי אלבלד אלדי אנתם גאיזין אליה לתחוזוה ״ בדיל דתדחל קדם יי׳ אלהך למיטר ית כל קימוהי ופקודוהי דאנא מפקיד לך את ובנך ובר ברך כל יומי חייך ובדיל דיירכון יומך ״ לכי תכאף אלאה רבך ותחפט רסומה ווצאיאה אלתי אנא אמרך אנת ואבנך ואבן אבנך טול איאם חיאתך ולכי תטול מדתך ״ ותקביל ישראל ותטר למעבד דייטב לך ודתסגון לחדא כמא דמליל יי׳ אלהא דאבהתך לך ארע עבדא חלב ודבש ״ פאסמע יא אסראיל ואחפטה

ועשו בארץ אשר אנכי נתן להם לרשתה׃
ושמרתם לעשות כאשר צוה יהוה
אלהיכם אתכם לא תסרו ימין ושמאל׃
בכל הדרך אשר צוה יהוה אלהיכם
אתכם תלכו למען תחיון וטוב לכם
והארכתם ימים בארץ אשר תירשון׃
וזאת המצוה החקים והמשפטים אשר
צוה יהוה אלהיכם ללמד אתכם לעשות
בארץ אשר אתם עברים שמה
לרשתה׃ למען תירא את יהוה אלהיך
לשמר את כל חקתיו ומצותיו אשר
אנכי מצוך אתה ובנך ובן בנך כל ימי
חייך ולמען יאריכן ימיך׃ ושמעת ישראל
ושמרת לעשות אשר ייטב לך ואשר
תרבון מאד כאשר דבר יהוה אלהי

רש״י ז״ל

שהכל כעין לקרותה דיוטגמא מצות המלך הבאה במכתב״ ושננתם לחדודים שיהיו מחודדים בפיך שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו אלא אמור לו מיד״ לבניך אלו התלמידים מצינו בכל מקום שהתלמידים קרויים בנים שנ׳ בנים אתם לה׳ אלהיכם ואומר בני הנביאים אשר בבית אל וכן בחזקיהו שלמד תורה לכל ישראל וקראם בנים שנ׳ ועתה בני אל תשלו וכשם שהתלמידים קרוים בנים שנ׳ בנים אתם לה׳ אלהיכם כך הרב קרוי אב שנ׳ אבי אבי רכב ישראל וגו׳״ ודברת בם שלא יהא עיקר דבורך אלא בם עשם עיקר ולא תעשם טפל״ ובשכבך יכול אפילו שכב בחצי היום ת״ל ובקומך

ואעמל בה לכאי יכאר לך ולכי תכת'ר גדא כמא ועדך אללה אלאה אבאיך בלד ימיץ' לבנא ועסלא" שמע ישראל יי' אלהנא יי' חד" אעלם יא אסר' אן אללה רבנא אללה אלואחד" ותרחם ית יי' אלהך בכל לבך ובכל נפשך ובכל נכסך" ואחב אללה רבך מכ'לצא בכל קלבך ונפסך וג'הדך" ויהון פתגמיא האילין דאנא מפקיד לך יומא דין על לבך" ולתכון הדה אלכלמאת אלתי אמרך בהא אליום פי קלבך" ותתניגנון לבנך ותמליל בהון במיתבך בביתך ובמהכך באורחא ובמשכבך ובמקימך" ואתפהמהא לבניך ואדרסהא פי חלוסך פי מנזלך ומסירך פי טריקך ועגד נומך וקיאמך" ותקטרנון לאת על ידך ויהון לתפלין בין עינך" ואעקדהא עלאמה עלי ידך ותכון מנשורא בין עיניך" ותכתובנון על מזוזין ותקבענון בספי ביתך ובתרעך" ואכתבהא עלי כ'דוד פתוח מנאזלך ואבואבך" ויהי ארי יעילינך יי' אלהך לארעא דקיים לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב למיתן לך קרוין רברבן וטבן דלא בניתא" פאדא אדכלך אללה רבך אלבלד אלדי קסם לאבאיך לאבר' ויצ' ויע' אן יעטיכהא תלך קרא כבירה גיאד מא לם תבניהא"

אבתיך לך ארץ זבת חלב ודבש׃

ששי שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד׃ ואהבת את יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך׃ והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך׃ ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך׃ וקשרתם לאות על ידך והיו לטטפת בין עיניך׃ וכתבתם על מזזות ביתך ובשעריך׃ והיה כי יביאך יהוה אלהיך אל הארץ אשר נשבע לאבתיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת לך ערים גדלת וטבת אשר לא בנית׃ ובתים מלאים כל טוב

רש"י ז"ל

ובשכבך יכול אפילו שוכב באמצע היום ת"ל ובלכתך בדרך דרך ארץ דברה תורה זמן שכיבה וזמן קימה" וקשרתם לאות על ידך אלו תפלין שבזרוע" והיו לטוטפות בין עיניך אלו תפלין שבראש ועל שם מנין פרשיותיהם נקראו טוטפות טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים" מזוזות ביתך מזזת כתיב שאין צריך אלא אחת" ובשעריך לרבות שערי חצרות ושערי מדינות ושערי עיירות חצונים לפי שהיו מקום טרפין ובלעים נופל בו לחציבה" מבית עבדים כתרגו' מבית עבדותא ממקום שהייתם שם עבדים" ובשמו תשבע אם יש בך כל המדות הללו שאתה ירא את שמו ועובד אותו אז בשמו תשבע שמתוך שאתה ירא את שמו תהא נזהר בשבועתך ואם לאו לא תשבע" מאלהי העמים אשר סביבותיכם

הוא

ובתין מלן כל טוב דלא מליתא· וגובין פסילן דלא פסילתא· כרמין וזיתין דלא נצבתא· ותיכול ותסבע·· ובית ממלווה כל כיר לם תמלהא וצהאריג מנקורה לם תנקרהא וכרום וזיאתין לם תגרסהא פאכלת ושבעת·· אסתמר לך דלמא תתנשי ית דחלתא דיי׳ דאפקך מאר׳ דמצ׳ מבית עבדותא·· פאחדר אן תנסא אללה אלדי אכרגך מן בלד מצר מן בית אלעבודייה·· ית יי׳ אלהך תדחל וקדמוהי תפלח ובשמיה תקיים·· אללה רבך ואעבדה ואחלף באסמה באחק·· לא תהכון בתר טעות עממיא מטעות עממיא דבסחרניכון·· ולא תתבעו מעבודאת אכר מן מעבודאת אלאמם אלדין חואליכם·· ארי אל קנא יי׳ אלהך שכינתיה בינך· דלמא יתקף רוגזא דיי׳ אלהך בך· וישיצינך מעל אפי ארעא·· לאן אללה רבך טאיק מעאקב פימא בינכם לילא ישתד גצבה עליך פינפדך ען וגה אלארץ·· לא תנסון קדם יי׳ אלהכון כמא דנסיתון בנסיתא·· לא תגרבו אללה רבכם כמא גרבתמוה פי דאת אלמחנה·· מיטר תטרון ית פקודיא דיי׳ אלהכון וסהדותיה וקימוהי דפקדך·· בל אחפטו חפטא וצאיא אללה רבכם ושואהדה ורסומה אלתי אמרך בהא·· ותעביד דכשר ודתקן קדם יי׳ בדיל דייטב לך ותיעול ותירת ית ארעא טבתא דקיים יי׳ לאבהתך·· ואצנע אלמסתקים ואלגייד בין ידיה לכי יכאר לך ותדכל ותחוז אלבלד אלגייד אלדי קסם אללה לאבאיך·· ומת

אשר לא מלאת ובֹרֹת חצובים אשר לא חצבת כרמים וזיתים אשר לא נטעת ואכלת ושבעת׃ השמר לך פן תשכח את יהוה אשר הוציאך מארץ מצרים מבית עבדים׃ את יהוה אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע׃ לא תלכון אחרי אלהים אחרים מאלהי העמים אשר סביבותיכם׃ כי אל קנא יהוה אלהיך בקרבך פן יחרה אף יהוה אלהיך בך והשמידך מעל פני האדמה׃

לא תנסו את יהוה אלהיכם כאשר נסיתם במסה׃ שמור תשמרון את מצות יהוה אלהיכם ועדתיו וחקיו אשר צוך׃ ועשית הישר והטוב בעיני יהוה למען ייטב לך ובאת וירשת את הארץ הטבה אשר נשבע יהוה לאבתיך׃

מארץ

רש״י

הנה הדין לרחוקים לא כל שאתה רואה את סביבותיך תועים אחריהם והצריך להזהיר עליהם ביותר·· במסה כשיצאו ממצ׳ שנסוהו במים שנא׳ היש ה׳ בקרבנו·· הישר והטוב׳ זו פשרה לפנים משורת הדין· כאשר דבר׳ והיכן דבר והמותי

למעבר ית כל בעלי דבבך מן קדמך כמא דמליל יי׳ ׃ וירפע גמיע אעדאיך מן בין ידיך כמא ועדך ׃ ארי ישאלינך ברך מחר למימר מא סהדותא וקימיא ודיניא דפקיד יי׳ אלהנא יתכון ׃ ואדא סאלך אבנך גדא קאילא מא הדה אלשואהד ואלרסום ואלאחכאם אלתי אמרכם אללה רבנא ׃

להדף את כל איביך מפניך כאשר דבר יהוה׃

כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה יהוה אלהינו אתכם׃ ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויציאנו יהוה ממצרים ביד חזקה׃ ויתן יהוה אתות ומפתים גדלים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעינינו׃ ואותנו הוציא משם למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבתינו׃ ויצונו יהוה לעשות את כל החקים האלה ליראה את יהוה אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיתנו כהיום הזה׃ וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת לפני יהוה אלהינו כאשר צונו׃

ותימר לברך עבדין הוינא לפרעה במצרים ואפקנא יי׳ ממצרים ביד תקיפא ׃ פקל לה כנא עבידא לפרעון במצר פאכרגנא אללה מן תם ביד שדידה ׃ ויהב יי׳ אתין ומופתין רברבין ובישין במצרים בפרעה ובכל אנש ביתיה לעיננא ׃ ואחל אללה איאת וברהין עטימה צארה במצר מי פרעון ופי גמיע מלאה בחצרתנא ׃ ויתנא אפיק מתמן בדיל לאעלא יתנא למיתן לנא ית ארעא דקיים לאבהתנא ׃ ואכרגנא מן תם לכי ידכלנא ויעטינא אלבלד אלדי קסם בה לאבאינא ׃ ופקדנא יי׳ למעבד ית כל קימיא האלין למדחל קדם יי׳ אלהנא דייטב לנא כל יומיא לקיימותנא כיומא הדין ׃ פאמרנא באן נצנע הדה אלרסום ונכאף אללה רבנא לכי יכתר לנא טול אלזמאן ונחיא כיומנא הדא ׃ וזכותא תהי לנא ארי ניטר למעבד ית כל תפקידתא הדא קדם יי׳ אלהנא כמא דפקדנא ׃ ותכון לנא אדי חפצנא ועמלנא גמיע הדה אלשריעה בין ידי אללה רבנא במא יאמרנא ׃ ארי

רש״י

והמותי את כל העם וגו׳ ׃ כי ישאלך בנך מחר יש מחר שהוא אחר זמן ׃ ונשל״ל הפלכה והתגר״ען ונגעל הברזל ׃ לא תחנם ׃ לא תתן להם חן אסור לו לאדם לומר כמה נכרי זה נאה ׃ לא לא תתן להם חנייה בארץ ׃ כי יסיר את בנך מאחרי ׃ בנו של נכרי כשישא את בתך יסיר את בנך אשר תלד לו בתך מאחרי ׃ למדנו שבן בתך הבא מן הנכרי קרוי בנך ׳אבל בן בנך הבא מן הנכרית אינו קרוי בנך אלא בנה ׳שהרי לא נאמר על בתו לא תקח ׳כי תסיר את בנך מאחרי

ארי יעילנך יי אלהך לארעא דאת עליל לתמן למירתה ויתריך עממין סגיאין מן קדמך
חתאי וגרגשאי ואמוראי וכנענאי ופרזאי וחואי ויבוסאי שבעה עממין סגיאין ותקיפין מנך׃
ואדא אדכלך אללה רבך אלי אלבלד אלדי אנת דאכל תם לתחוזה פיטחטח אממא כתירא מן בין ידיך
אלחתיין ואלגרגשיין ואלאמוריין ואלכנעניין
ואלפרזיין ואלחוויין ואליבוסיין ז׳ אמם
אכתר ואעצם מנך׃ וימסרנון
יי אלהך קדמך ותמחינון גמרא
תגמר יתהון לא תגזר להון קים ולא
תרחים עליהון׃ פיסלמהם אללה רבך
בין ידיך פתקתלהם ואתלפהם לא
תעהד מעהם עהדא ולא תרוף
עליהם׃ ולא תתחתן בהון ברתך
לא תתין לבריה וברתיה לא תסב לברך׃
ולא תצאהרהם פתעטי אבנתך לאבנה
או תאכד אבנתה לאבנך׃ ארי
יטעין ית ברך מבתר פולחני ויפלחון
לטעות עממיא ויתקף רוגזא דיי
בכון וישיצינך בפריע׃ לאנהם יזילון
אבנך ען טאעתי ויעבדון אלאהא
אכר פישתד גצב אללה עליך ויהלכך
סריעא׃ ארי אם כדין תעבדון
להון איגוריהון תתרעון וקמתיהון
תתברון ואשיריהון תקצצון וצלמיהון
תוקדון בנורא׃ בל כדא תצנעו להם
מדאבחהם פאנקצו ודכאכהם פכסרו ואשגארהם
פגדעו ופסלהם פאחרקוהא באלנאר׃ ארי

כי יביאך יהוה
אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה
לרשתה ונשל גוים רבים מפניך החתי
והגרגשי והאמרי והכנעני והפרזי והחוי
והיבוסי שבעה גוים רבים ועצומים ממך׃
ונתנם יהוה אלהיך לפניך והכיתם החרם
תחרים אתם לא תכרת להם ברית ולא
תחנם׃ ולא תתחתן בם בתך לא תתן
לבנו ובתו לא תקח לבנך׃ כי יסיר את
בנך מאחרי ועבדו אלהים אחרים וחרה
אף יהוה בכם והשמידך מהר׃ כי אם
כה תעשו להם מזבחתיהם תתצו
ומצבתם תשברו ואשיריהם תגדעון
ופסיליהם תשרפון באש׃ כי עם קדוש

רש״י ז״ל

מאחרי לא כי יסיר את בנך וגו׳״ מזבחותיהם של בנין״
מצבותם אבן אחת״ ואשיריהם אילנות שעובדין אותן״ ופסיליהם פסילים צלמים״ לא מרובכם כפשוטו
ומדרשו לפי שאין אתם מגדילים עצמכם כשאני משפיע לכם טובה לפיכך חשק בכם״ כי אתם המעט׳
הממעטין עצמכם כגון אברהם שא׳ ואנכי עפר ואפר׳ וכגון משה ואהרן שאמרו ונחנו מה׳ לא כנבוכדנצר
שאמר אדמה לעליון׳ וסנחריב שאמר מי בכל אלהי הארצות׳ וחירם אמר אני מושב אלהים ישבתי
כי אתם המעט הרי כי משמש בל׳ דהא״ כי מאהבת ה׳ הרי כי משמש בל׳ אלא״ לא מרובכם חשק ה׳ בכם׳

לא

ארי עם קדיש את קדם יי אלהך בך אתרעי יי אלהך למהוי ליה לעם חביב מכל עממיא דעל אפי ארעא" לאנך שעב מקדס ללה רבך וכך אכתאר אן תכון לה אמה כאצה מן גמיע אלשעוב אלתי עלא וגה אלארץ" לא מדסגיאין אתון מכל עממיא צבי יי בכון ואתרעי בכון ארי אתון זעירין מכל עממיא" וליס מן כתרכם כמן גמיע אלאמם אנצטפאכם ללה ואכתארכם בל אנתם אקל מנהם מגמועין"

אתה ליהוה אלהיך בך בחר יהוה אלהיך
להיות לו לעם סגלה מכל העמים אשר
על פני האדמה׃ לא מרבכם מכל העמים
חשק יהוה בכם ויבחר בכם כי אתם
המעט מכל העמים׃ כי מאהבת יהוה
אתכם ומשמרו את השבעה אשר
נשבע לאבתיכם הוציא יהוה אתכם
ביד חזקה ויפדך מבית עבדים מיד פרעה
מלך מצרים׃ וידעת כי יהוה אלהיך
הוא האלהים האל הנאמן שמר הברית
והחסד לאהביו ולשמרי מצותו לאלף
דור׃ ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו
לא יאחר לשנאו אל פניו ישלם לו׃
ושמרת את המצוה ואת החקים ואת
המשפטים אשר אנכי מצוך היום
לעשותם׃

ד״ט פסוקים ס׳ סבט

ארי מדרחים יי יתכון ומדנטר ית קיימא דקיים לאבהתכון אפיק יי יתכון ביד תקיפא ופרקך מבית עבדותא מידא דפרעה מלכא דמצ׳" לכן מן מחבה ללה לכם ומן חפט׳ שימין ללי קסם בהא לאבאיכם אכרגכם ללה בידשדידה ונדאך מן בית לעבודיה מן יד פרעון מלך מצר" ותדע ארי יי אלהך הוא אלהים אלהא מהימנא נטר קימא וחסדא לרחמוהי ולנטרי פקודוהי לאלף דרין" פאעלם אן ללה רבך הו אלאה לטאיק אמין חאפט לעהד ולאחסאן למחביה וחאפטי וצאיאה לאלף גיל" ומשלים לסנאוהי טבון דאנון עבדין קדמוהי בחייהון לאובדיהון לא מאחר עובד טב לסנאוהי טבון דאנון עבדין קדמוהי בחייהון משלים להון" ומכאפי מאניה בחצרתה לאנכאהרה לא יוכר לה פיה בל בחצרתה יכאפיה" ותיטר ית תפקידתא וית קימיא וית דיניא דאנא מפקיד לך יומא דין למעבדהון" פאחפט לוצאיא ולרסום ולאחכאם אלתי אמרך בהא ליום ואעמל בהא"

לא מאהבת ה׳ אתכם" ומשמרו את השבועה׳ מחמת שמרו את השבועה" לאלף דור׳ ולהלן הוא אומר לאלפים כאן שהוא סמוך אצל לשומרי מצותיו הוא או׳ לאלף ולהלן שהוא סמוך אצל לאוהביו הוא או׳ לאלפים" אוהבים של העושין מאהבה שומרי מצותיו של העושין מיראה" ומשלם לשונאיו אל פניו׳ בחיים משלם לו גמולו הטוב כדי להאבידו מן העה״ב" היום לעשותם ולמחר לעה״ב ליטול שכרם"

בלד

והיה

ויהי חלף דתקבלון ית דיניא האלין ותטרון ותעבדון יתהון ויטר יי אלהך לך ית קימא וית חסדא דקיים לאבהתך "ויכון גזא מא תסמעון הדה אלאחכאם ותחפצוהא ותעמלון בהא יחפץ אללה רבך אלעהד ואלפצל אלדי קסם לאבאיך"

והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אתם ושמר יהוה אלהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבתיך ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך ופרי אדמתך דגנך ותירשך ויצהרך שגר אלפיך ועשתרת צאנך על האדמה אשר נשבע לאבתיך לתת לך ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך והסיר יהוה ממך כל חלי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שנאיך ואכלת את כל העמים אשר יהוה אלהיך נתן לך לא תחס עינך עליהם ולא תעבד את אלהיהם כי מוקש הוא לך׃

וירחמנך ויברכינך ויסגינך ויברך ולדא דמעך ואיבא דארעך עבורך חמרך ומשחך בקרי תורך ועדרי ענך על ארעא דקיים לאבהתך למיתן לך" ויחבך ויבארך פיך ויכתרך ויבארך פי תמרך ותמר ארצך כלך ועצירך ודהנך נתאג בקראת וגפראת גנמך פי אלבלד אלדי קסם לאבאיך אן יעטיכהא" בריך תהי מכל עממיא לא יהי בך עקר ועקרא ובבעירך" ותכון מבארכא מן גמיע אלאמם ולא יכון פיך עאקר ולא עאקרא ולא פי בהאימך" ויעדי יי מנך כל מרעין וכל מכתשי מצרים בישיא דידעתא לא ישוינון בך ויתינכון בכל סנאך" ויזיל אללה מנך כל מרץ וגמיע אדוא מצר אלרדיה אלתי תערפהא לא יחלהא בך בל יחלהא בשאניך" ותגמר ית כל עממיא דיי אלהך יהיב לך לא תחוס עינך עליהון ולא תפלח ית טעותהון ארי לתקלא יהון לך" ותפני גמיע אלשעוב אלדי יעטיך אללה רבך לא תשפק עליהם ולא תעבד מעבודאתהם פיכונו לך והקא"

רש"י ז"ל

והיה עקב תשמעון אם המצות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון" ושמר וגו' ישמור לך הבטחתו" שגר אלפיך ולדי בקרך שהבקרה משגרת ממעיה" עשתרות צאנך מנחם פי' אבירי צאן מבחר הצאן כמו עשתרות קרנים ל' חוזק" ואת ועדרי ענך" ורבותינו אמרו למה נקרא שמם עשתרות שמעשרות את בעליהן" עקר שאינו מוליד" כי תאמר בלבבך על כרחך ל' דלמא הוא שמא תאמר בלבבך מפני שהם רבים לא אוכל להורישם ל' תאמר כן לא תירא מהם ולא יתכן לפרשו באחת משאר לשונות של כי שיפול עליו סוב

לא

ארי תימר בלבך סגיאין עממיא האלין מני איכדין איכול לתרכותהון ״ פאן קלת פי נפסך הולאי אלאמם אכתר מני כיף אטיק אן אקרצהם ״ לא תדחל מנהון אדכרא תדכר ית דעבד יי אלהך לפרעה ולכל מצראי ״ פלא תכאפהם בל אדכר מא צנע אללה רבך בפרעו וסאיר אלמצריין ״ נסין רברבן דחזאה עינך ואתיא ומופתיא וידא תקיפתא ודרעא מרממא דאפקך יי אלהך כן יעביד יי אלהך לכל עממיא דאת דחיל מן קדמיהון ״ ואלעגאיב אלעצימה אלתי ראתהא עינאך ואלאיאת ואלבראהין ואליד אלשדידה ואלדראע אלממדודה כמא אכרגך אללה רבך כדאך יצנע בגמיע אלאמם אלדין תכאפהם ״ ואף ית ערעיתא יגרי יי אלהך בהון עד דייבדון דאשתארו ודאטמרו מן קדמך ״ ואיצא יבעת אלזנאביר פיהם חתי יביד אלבאקין ואלמנסתרין מן בין ידיך ״ לא תתבר מן קדמיהון ארי יי אלהך שכינתיה בינך אלהא רבא ודחילא ״ פלא תרהבהם לאן נור אללה פימא בינך אלטאיק אלעצים אלמכוף ״ ויתריך יי אלהך ית עממיא האלין מן קדמך זעיר זעיר לא תיכול לשיציותהון בפריע דלמא תסגי עלך חית ברא ״ והו יטחטח אולאיך אלאמם מן בין ידיך קלילא קלילא ולא תטיק אן תפניהם סריעא כלא יכתר עליך וחש אלצחרא ״ ולא

כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם׃ לא תירא מהם זכר תזכר את אשר עשה יהוה אלהיך לפרעה ולכל מצרים׃ המסת הגדלת אשר ראו עיניך והאתת והמפתים והיד החזקה והזרע הנטויה אשר הוצאך יהוה אלהיך כן יעשה יהוה אלהיך לכל העמים אשר אתה ירא מפניהם׃ וגם את הצרעה ישלח יהוה אלהיך בם עד אבד הנשארים והנסתרים מפניך׃ לא תערץ מפניהם כי יהוה אלהיך בקרבך אל גדול ונורא׃ ונשל יהוה אלהיך את הגוים האל מפניך מעט מעט לא תוכל כלתם מהר פן

רש״י

לא תירא מהם ״ המסות נסיונות ״ האותות כגון ויהי לנחש והיו לדם ביבשת ״ המופתים המכות המופלאות ״ היד החזקה זה הדבר ״ והזרוע הנטויה זו החרב של מכת בכורות ״ הצרעה מין שרץ העוף שהיתה זורקת בהם מרה ומסרסתן ומסמא את עיניהן בכל מקום שהיו נסתרים שם ״ פן תרבה עליך חית השדה והלא אם עושים רצונו אין מתיראין מן החיה שנ׳ וחית השדה השלמה לך ״ לא גלוי היה לפניו שעתידין לחטוא ״ והמם נקוד קמץ כולו לפי שאין מ״ם אחרונה מן היסוד והרי הוא כמו והם אותם ״ אבל והמם גלגל עגלתו כולו יסוד לפיכך חציו קמץ וחציו

וימסרנון יי אלהך קדמך ויסגישנון שגוש רב עד דישתיצון ״ פאדי אסלמהם ללה רבך בין ידיך ואהאמהם אהאמה עצימה לי אנפאדהם״ וימסר מלכיהון בידך ותוביד ית שומהון מתחות שמיא לא יתעתד אנש קדמך עד דתשיצי יתהון ״ ואסלם מלוכהם פי ידך מאבד אסמאיהם מן

תרבה עליך חית השדה: ונתנם יהוה
אלהיך לפניך והמם מהומה גדלה עד
השמדם: ונתן מלכיהם בידך והאבדת
את שמם מתחת השמים לא יתיצב איש
בפניך עד השמדך אתם: פסילי אלהיהם
תשרפון באש לא תחמד כסף וזהב עליהם
ולקחת לך פן תוקש בו כי תועבת יהוה
אלהיך הוא: ולא תביא תועבה אל ביתך
והיית חרם כמהו שקץ תשקצנו ותעב
תתעבנו כי חרם הוא:

כל המצוה אשר אנכי מצוך היום
תשמרון לעשות למען תחיון ורביתם
ובאתם וירשתם את הארץ אשר
נשבע יהוה לאבתיכם: וזכרת את כל
הדרך אשר הוליכך יהוה אלהיך זה

תחת לסמא ואנסאן לא יקף בין ידיך
לי אן תנפדהם ״ צלמי טעותהון
תיקדון בנורא לא תחמיד כספא
ודהבא דעליהון ותיסב לך דלמא
תתקל ביה ארי מרחק קדם יי אלהך
הוא ״ ואחדקו נקוש מעבודאתהם
בלנאר ולא תתמן פיא מן לפצה
ולדהב אלתי עליהם פתאכדה לך
כלא תוהק בה לאנהא כריהה ללה
רבך ״ ולא תעיל דמרחק
לביתך ותהי חרמא כותיה שקצא
תשקצניה ורחקא תרחקניה ארי
חרמא הוא ״ ולא תדכל מן יכרהה
ללה אלי ביתך פתציר מתלוף
מתלה כל הגפה תרגיקא ואכרהה
כריהא אד הו מתלוף ״ כל
תפקידתא דאנא מפקיד לך יומא
דין תטרון למעבד בדיל דתיחון
ותסגון ותיעלון ותירתון ית ארעא
דקיים יי לאבהתכון ״ גמיע אלוציא
אלתי אנא מוציך אליום אחפצוהא
ואעמלו בהא לכי תחיון ותכתרון
ותדכלו ותחוזו לבלד אלדי קסם ללה
לאבאיכם״ ותדכר ית כל אורחא דדברך
יי אלהך דנן ארבעין שנין במדברא בדיל
לעניותך לנסיותך למידע ית דבליבך
התטר

רשי ז״ל

כתה כשאר נועל שלשלת אותיות״ כל המצוה כפשוטו ומ״א אם התחלת מצוה כלומר אם התחלת במצוה גמור אותה שאין המצוה נקראת לא ע״ש הגומרה שנ׳ ואת עצמות יוסף אשר העלו בני יש׳ ממצ׳ קברו בשכם והלא משה לבדו נתעסק בהם להעלותם לא למי שלא הספיק לגומרה וגמרוה ישרא׳ נקראת על שמם״ התשמור מצותיו שלא תנסהו ולא תהרהר אחריו ״ שמלתך

לא

התיטר פקודוהי אם לא ·· ואדכר גמיע אלטריק אלדי סייר אללה רבך פי אלבר הדה מ' סנה ליתעבך וימתחנך ויצהר לנאס מא פי קלבך אתחפט וצאיאה אם לא ·· ועניך ואכפנך ואוכלך ית מנא דלא ידעתא ולא ידעו אבהתך בדיל להודעותך ארי לא על לחמא בלחודוהי מתקיים אנשא ארי על כל אפקות מימר מן קדם יי חיי אנשא ·· ואתעבך ואגאעך ואטעמך אלמן אלדי לם תעלמה ולם יעלמה אבאך ליערפך אנה ליס עלי אלכבז וחדה יחיא אלאנסאן בל עלי גמיע מא אכרגה קול אללה יעיש ·· כסותך לא בליאת מנך ומסנך לא יחיפו דנן ארבעין שנין ·· וכי הדה אלמ' סנה תיאבך לם תבל ורגלך לם תתחף ·· ותידע עם ליבך ארי כמא דמליף גברא ית בריה יי אלהך מליף לך ·· ואעלם פי נפסך אנה כמא יודב אמר ולדה אללה רבך מודבך ·· ותיטר ית פקודיא דיי אלהך למהך באורחן דתקנן קדמוהי ולמדחל יתיה ·· ואחפט וצאיאה וקרמי טרקה וכפה ·· ארי יי אלהך מעיל לך לארע טבתא ארע נגדא נחלין דמיין מבועי עינון ותהומין נפקין בבקען ובטורין ·· כאן אללה רבך מדכלך אלי בלד גייד בלד אודיה מא ועיון וגמור תכגר פי בקאעה וגבאלה ·· ארע חטין וסערין וגופנין ותינין ורמונין ארעא דזיתהא עבדין משחא והיא עבדא דבש ·· אלכ' חנטה ושעיר וגפן ותין ורמאן בלד זיתון זית ועסל ·· ארע

ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותו אם לא׃ ויענך וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבתיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי יהוה יחיה האדם׃ שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה׃ וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו יהוה אלהיך מיסרך׃ ושמרת את מצות יהוה אלהיך ללכת בדרכיו וליראה אתו׃ כי יהוה אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר׃ ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש׃

רשי״ז

לא בלתה׃ ענני כבוד היו שפין בכסותם ומגהצים אותם כמין כלים מגוהצין ואף קטניהם כמו שהיו גדילים היה גדל לבושן עמהם כלבוש הזה של חומט הגדל עמו׃ לא בצקה לא נפחה כבצק כדרך הולכי יחף שרגליהם נפוחות׃ זית שמן זיתים העושין שמן׃ גדולים ועצומים ממך אתה עצום והם עצומים ממך׃ אל תאמר בלבבך צדקתי ורשעת הגוים גרמו׃ לא בצדקתך אתה בא לרשת כי ברשעת הגוים מפסקתא בל לא׃ ואשב בהר אין ישיבה אלא לשון עכבה׃ לוחות לוחת כתיב שתיהן שוות׃

ואתנפל

ארעא דלא במסכינו תיכול בה לחמא לא תחסר כל מדעם בה ארעא דאבנהא ברזלא ומטורהא
תפסול נחשא" בלד לא תאכל פיה טעאמך בתקדיר ולא יעוזך פי שי בלד מן חגארתה חדיד ומן
גבאלה נחאס" ותיכול ותסבע ותבריך ית יי אלהך על ארעא טבתא דיהב לך" פאד'א אכלת
ושבעת פבארך אללה רבך עלי אלבלד
אלג'יד אלד'י אעטאך" אסתמר
לך דלמא תתנשי ית דחלתא דיי
אלהך בדיל דלא למטר פקודוהי
ודינוהי וקימוהי דאנא מפקיד לך
יומא דין" ואחד'ר אן תנסא אללה רבך
בלא תחפט' וצאיאה ואחכאמה
ורסומה אלתי אמרך בהא אליום"
דלמא תיכול ותסבע ובתין שפירין
תבני ותתיב" לאני אכאף כלא תאכל
ותשבע ותבני ביות חסאן ותסכנהא"
ותורך ועאנך יסגון וכספא ודהבא
יסגי לך וכל דלך יסגי" ובקרך וגנמך
תכת'ר ופצ'ה ודהב יכת'ר לך וגמיע
מאלך יכת'ר" ויירם לבך ותתנשי
ית דחלתא דיי אלהך דאפקך מאר'
דמצ' מבית עבדותא" פירתפע
קלבך ותנסא אללה רבך אלד'י אכרגך
מן בלד מצר מן בית אלעבודיה"
דדברך במדברא רבא ודחילא אתר
דחיוון קלן ועקרבין ובית צהונא אתר דלית
מיא דאפיק לך מיא מטנרא תקיפא"
אלמסלכך פי אלבר אלכביר אלמכוף חית ג
חיאת אלמחרקה ואלעקארב ועטש חית לא
מא

ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם
לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניה
ברזל ומהרריה תחצב נחשת׃ ואכלת
ושבעת וברכת את יהוה אלהיך על
הארץ הטבה אשר נתן לך׃ השמר לך
פן תשכח את יהוה אלהיך לבלתי שמר
מצותיו ומשפטיו וחקתיו אשר אנכי
מצוך היום׃ פן תאכל ושבעת ובתים
טבים תבנה וישבת׃ ובקרך וצאנך
ירבין וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר
לך ירבה׃ ורם לבבך ושכחת את יהוה
אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית
עבדים׃ המוליכך במדבר הגדל והנורא
נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים

רש"י

ואתנפל כראשונה מ' יום שני ועתה אתה אומר ואנכי
אכפרה באותה עליה עכבתי מ' יום נמצאו כלים בכ"ט
באב שהוא עלה בי"ח בתמוז בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל
בשמחה וא"ל למשה סלחתי כדבריך לכך הוקבע למחילה
ולסליחה ומנין שנתרצה ברצון שלם שנ' בארבעים של לוחות אחרונות ואנכי עמדתי בהר כימים
הראשונים מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון אמור מעתה אמצעיים היו בכעס" ובאהרן התאנף ה'
לפני שמע לכם" להשמידו זה כלוי בנים וכה"א ואשמיד פריו ממעל" ואת פלל גם בעד אהרן והועילה תפלתי

נבבר

מא זמ'רג לך מאא מן צואן צלד׳׳ דאוכלך מנא במדברא דלא ידעו אבהתך בדיל לעניותך ובדיל לנסיותך לאיטבא לך בסופך׳׳ למעטיך למן טבר מא לם יערפה אבאיך ליעדבך וימתחנך ויטופך כירא פי אכרתך׳׳ ותימר בלבך חילי ותקוף ידי קנא לי ית נכסיא האלין׳׳ ולא תקול פי נפסך אן קוותי ושדם קדרתי הכתקבת לי הדה לי׳סאר׳׳

ותדכר ית יי אלהך ארי הוא יהיב לך עיצא למקני נכסין בדיל לקיימא ית קיימיה דקיים לאבהתך כיומא הדין׳׳ בל אדכר ללה רבך נאנה למעטיך קוה תכתקב בהא לי׳סאר לכי יאפי מעהדה לדי קסם בה לאבאיך כיומנא הדה׳׳ ויהי אם אתנשאה תתנשי ית דחלתא דיי אלהך ותהך בתר טעות עממיא ותפלחינון ותסגוד להון אסהידית בכון יומא דין ארי מיבד תיבדון׳׳ פאן נסית ללה רבך ומצ׳ירת פעברת מעבודאת אכר וסגדת להא נקד ערכתכם מן ליום אנכם תתבידון׳׳ כעממיא דיי מוביד מן קדמיכון כין תיבדון חלף דלא קבילתון למימרא דיי אלהכון׳׳ כלאמם לדי ללה מבידהם מן בין ידיכם כדאך תבידון אד לם תקבלון אמר ללה רבכם׳׳.

המוציא לך מים מצור החלמיש׃ המאכלך מן במדבר אשר לא ידעון אבתיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחריתך׃ ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה׃ וזכרת את יהוה אלהיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבתיך כיום הזה׃ והיה אם שכח תשכח את יהוה אלהיך והלכת אחרי אלהים אחרים ועבדתם והשתחוית להם העדתי בכם היום כי אבד תאבדון׃ כגוים אשר יהוה מאביד מפניכם כן תאבדון עקב לא תשמעון בקול יהוה אלהיכם׃

רש״י ז״ל שמע

לספר מחצה ומתו שנים ונשארו שנים״ טחון לשון הווה כמו הלוך וכלות מולאנ״ט בלעז״ ואתנפל וגו׳ אלו הן עצמן האמורין למעלה ונכפלו כאן לפי שכתו׳ כאן סדר תפלתו שא׳ יי׳ להים אל תשחת עמך ונחלתך ״בעת ההיא לסוף מ׳ יום נתרצה לי ואמר לי פסל לך ואחר כך ועשית ארון עץ ואני עשיתי ארון תחלה שכשאבוא והלוחות בידי היכן אתנם ולא זה הוא ארון שעשה בצלאל שהרי משכן לא נתעסקו בו עד לאחר יוה״כ׳ כי בירדתו מן ההר צוה להם על מלאכת המשכן ובצלאל עשה משכן תחלה ואחר כך ארון וכלים נמצא זה ארון אחר היה וזהו שהיה יוצא עמהם למלחמה׳ ואותו שעשה בצלאל לא יצא למלחמה אלא בימי עלי ונענשו עליו ונשבה״ ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה מה ענין

שמע ישראל את עבר יומא דין ית ירדנא למיעל למירת עממין רברבין ותקיפין מנך׃ קרוין רברבן וכריכן עד צית שמיא׃ אסמע יא אסר׳ אנך גאיז פי הדא אלארדן לתדכל ותחוז אממא אכתר ואעטם מנך פי קרא כבירה חצינה תלחק אלסמא׃ עם רב ותקיף בני גיבריא׳ דאת ידעת ואת שמעת מן יכול למקם קדם בני גיברא׃ קום כביר רפיע בני אלגבאברה כמא עלמת וסמעת מן לא יקום בין ידי אלגבאברה׃ ותדע יומא דין ארי יי׳ אלהך הוא עבר קדמך מימריה אישא אכלא הוא ישיצינון והוא יתברינון קדמך ותתריכנון ותובידנון בפריע כמא דמליל יי׳ לך׃ לא אעלם מן אליום אן אללה רבך נור גאיז בין ידיך כנאר אכלה הו ינפדהם ויבידהם בין ידיך פתטרדהם ותבידהם סריעא כמא ועדך׃ לא תימר בלבבך כד יתבר יי׳ אלהך יתהון מן קדמך למימר בזכותי אעלני יי׳ למירת ית ארעא הדא ובחובי עממיא האלין יי׳ מתריך להון מן קדמך׃ ולא תקול פי נפסך אד דפעהם אללה מן בין ידיך אן בצלאחי אדכלני אללה אלי הדה אלבלד ובטלם הולאי אלאמם אללה טארדהם מן בין ידיך׃ לא בזכותך ובקשיטות לבך את עליל למירת ית ארעהון ארי בחובי עממיא האלין יי׳ אלהך מתריך להון מן קדמך ובדיל לקימא ית פתגמא דקיים יי׳ לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב׃ ליס בצלאחך וצחה קלבך תדכל אנת לתחוז בלדהם לכן מע טלם

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת הַיַּרְדֵּן לָבֹא לָרֶשֶׁת גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמֶּךָּ עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצֻרֹת בַּשָּׁמָיִם׃ עַם גָּדוֹל וָרָם בְּנֵי עֲנָקִים אֲשֶׁר אַתָּה יָדַעְתָּ וְאַתָּה שָׁמַעְתָּ מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בְּנֵי עֲנָק׃ וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָעֹבֵר לְפָנֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא יַשְׁמִידֵם וְהוּא יַכְנִיעֵם לְפָנֶיךָ וְהוֹרַשְׁתָּם וְהַאֲבַדְתָּם מַהֵר כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה לָךְ׃ אַל תֹּאמַר בִּלְבָבְךָ בַּהֲדֹף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָם מִלְּפָנֶיךָ לֵאמֹר בְּצִדְקָתִי הֱבִיאַנִי יְהוָה לָרֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ׃ לֹא בְצִדְקָתְךָ וּבְיֹשֶׁר לְבָבְךָ אַתָּה בָא לָרֶשֶׁת אֶת אַרְצָם כִּי בְּרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ וּלְמַעַן

רש״י

זה לכאן. ועוד וכי ממוסרות בני יעקן מוסרה נסעו למוסרה והלוא ממוסרות באו לבני יעקן שנ׳ ויסעו ממוסרות ויחנו בבני יעקן. ועוד וכי שם מת אהרן והלא בהור ההר מת. צא וחשוב ותמצא ח׳ מסעות ממוסרות להור ההר אלא חזרו מן התוכחה. ועוד עשיתם זאת נסמת אהרן בהור ההר

נסיף

צ׳לם אולאיך לאתמם אלדי קאלה רבך לאבאיך אבראהם ואסחק ויעקוב״ ותדע ארי לא בזכותך יי אלהך יהיב לך ית ארעא טבתא הדא למירתה ארי עם קשי קדל את״ פתיקן אנה ליס בצלאחך אללה רבך מעטיך הדה אלבלד לתחוזה אד אנת שעב צעב אלרקאב״

הקים את הדבר אשר נשבע יהוה לאבתיך לאברהם ליצחק וליעקב: וידעת כי לא בצדקתך יהוה אלהיך נתן לך את הארץ הטובה הזאת לרשתה כי עם קשה ערף אתה: זכר אל תשכח את אשר הקצפת את יהוה אלהיך במדבר למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד באכם עד המקום הזה ממרים הייתם עם יהוה: ובחרב הקצפתם את יהוה ויתאנף יהוה בכם להשמיד אתכם: בעלתי ההרה לקחת לוחת האבנים לוחת הברית אשר כרת יהוה עמכם ואשב בהר ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי: ויתן יהוה אלי את שני לוחת האבנים כתבים

הוי דכיר לא תתנשי ית דארגיזתא קדם יי אלהך במדברא למן יומא דנפקתא מארעא דמצרים עד מיתיכון עד אתרא הדין מסרבין הויתון קדם יי״ אדכר ולא תנסא מא אסכטת אללה רבך פי אלבר ודלך מן יום כרגת מן מצר אלי אן גיתם אלי הדא אלמוצע לם תזאלו מכאלפין ללה״ ובחורב ארגזתון קדם יי ותקיף רוגזא דיי בכון לשיצאה יתכון״ ופי חריב אסכטתם אללה וגצ׳ב עליכם וכאד אן יבידכם״ במסקי לטורא למיסב לוחי אבניא לוחי קימא דגזר יי עמכון ויתיבית בטורא ארבעין יממין וארבעין לילון לחמא לא אכלית ומיא לא אשתיתי״ חין צעדת אלגבל לאכד לוחי אלגוהר לוחי אלשהאדה אלתי עהדהא אללה מעכם נאקמת פיה מ׳ יומא ומ׳ לילה לם אכל טעאמא ולם אשרב מאא״ ויהב יי לי ית תרין לוחי אבניא כתיבין באצבעא דיי ועליהון ככל

ושיג״ל כתג

לסוף מ׳ שנה ונסתלקו ענני כבוד יראתם לכם ממלחמת מלך ערד ונתתם ראש לחזור למצרים וחזרתם לאחוריכם ח׳ מסעות עד בני יעקן ומשם למוסרה שם נלחמו בכם בני לוי והרגו מכם ואתם מהם עד שהחזירו אתכם בדרך חזרתכם ומשם חזרתם הגדגודה הוא חור הגדגוד״ ומן הגודגודה יטבתה׳ ובמוסרה עשיתם אבל כבד על מיתתו של אהרן שגרמה להם זאת ונדמה לכם כאלו מת שם (ונאה לכם מלחמת הנגעי ועל שנתעצלו בהספידו של אהרן שלא הספידוהו כראוי לפי שמורו וכיון שהרגישו בדבר חזרו והספידוהו כראוי) וסמך מפה תוכחה זו לשיבור הלוחות לו׳ שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקב״ה כיום שנשתברו בו הלוחות׳ ולהודיעך שהוקשה לו מה שנתנו ראש לפרוש ממנו כיום שעשו בו את העגל׳ בעת ההיא הבדיל ה׳ את שבט הלוי׳ מוסב לענין

הגאשן

כתגמיא דמליל יי עמכון בטורא מגו אישתא ביומא דקהלא ׳׳ אי אן דפע אלי לוחי אלגוהר
לוחי אלשהאדה אלמכתובין בקדרה׳ אללה ועליהמא מתל גמיע אלכלמאת אלתי כלמכם אללה בהא פי אלגבל
מן וסט אלנאר פי יום אלגמע׳׳ והוה מסוף ארבעין יממין וארבעין לילון יהב יי לי ית תרין לוחי
אבניא לוחי קימא ׳׳ וכאן דלך בעד
מ׳ יום ומ׳ לילה דפעהמא אלי׳׳
ואמר יי לי קום חות בפריע מכא ארי
חביל עמך דאפיקתא ממצרים סטו
בפריע מן אורחא דפקידתנון עבדו
להון מתכא ׳׳ אד קאל אללה לי קם
אנחדר סריעא מן ההנא לאן קומך
קד אפסדו אלדי אכרגתהם מן מצר
ואנצרפוא ען אלטריק אלדי אמרתהם
צנעו להם מסבוכא ׳׳ ואמר יי
לי למימר גלי קדמי עמא הדין והא
עם קשי קדל הוא ׳ תם קאל לי עלמת
כהולאי אלקום אנהם צעאב אלרקאב׳׳
אנח בעותך מן קדמי ואשיצינון
ואמחי ית שומהון מתחות שמיא
ואעביד יתך לעם תקיף וסגי מנהון׳׳
פאן כפאת ען אלתשפע פיהם
אנפדתהם ומחית אסמאיהם מן תחת
אלסמא וגעלת מנך אמה אכתר
ואעט׳ם מנהם׳ ואתפניתי
ונחתית מן טורא׳ וטורא בער באישתא
ותרין לוחי קימא על תרתין ידי׳׳
פולית ונזלת מן אלגבל והו משתעל באלנאר

באצבע אלהים ועליהם ככל הדברים
אשר דבר יהוה עמכם בהר מתוך האש
ביום הקהל׃ ויהי מקץ ארבעים יום
וארבעים לילה נתן יהוה אלי את שני
לחת האבנים לחות הברית׃ ויאמר
יהוה אלי קום רד מהר מזה כי שחת
עמך אשר הוצאת ממצרים סרו מהר
מן הדרך אשר צויתם עשו להם מסכה׃
ויאמר יהוה אלי לאמר ראיתי את
העם הזה והנה עם קשה ערף הוא׃
הרף ממני ואשמידם ואמחה את שמם
מתחת השמים ואעשה אותך לגוי
עצום ורב ממנו׃ ואפן וארד מן ההר
וההר בער באש ושני לוחת הברית

רש״י ז״ל

הואה אך בעת ההיא אמרה בשנה ראשונה לצאתכם ממצ׳ וטעיתם בעגל ובני לוי לא טעו הבדילם המקום ולוחי מכם וסמך מקרא זה לחזרת בני יעקן לו׳ שאף בזו לא טעו כה בני לוי לא עמדו באמונתם ׳׳ ואנכי עמדתי בהר לקבל לוחות האחרונות׳ ולפי שלא פי׳ למעלה כמה עמד בהר בעלי״ה אחרונה גו חזר והתחיל בה ׳׳ לשאת ארון הלוים ׳׳ לעמוד לשרתו ולברך בשמו הכהנים והוא נשיאות כפים ׳׳ על כן לא היה ללוי חלק׳ לפי שהובדלו לעבודת מזבח ואינן בנוי״ן לחרוש ולזרוע ״ה הוא נחלתו נוטל פרס מזומן מבית המלך ״ בימים הראשונים של לוחות ראשונות מה הם ברצון אף אלו ברצון׳ אבל האמצעי״ם שעמדתי שם להתפלל עליכם היו בכעס ״ ויאמרה לי קום וגו׳ אע״פ שעשיתם כל זאת וסרתם מאחריו ותעיתם בעגל אמר לי לך נחה את העם ״ ועתה ישראל אע״פ שעשיתם זאת

עודנו

ולוחי לעהד עלי ידיי" וחזית והא חבתון קדם יי אלהכון עבדתון לכון עיגל מתכא סטיתון בפריע מן אורחא דפקיד יי יתכון" פנטרת ואדא בכם קד אכטאתם ללה רבכם ואתכדתם לכם עגלא מסבוכא וזלתם ען לטריק קריעא אלדי אמרתכם" ואחדית בתרין לוחיא ורמיתנון מעל תרתין ידי ותברתנון לעיניכון" כצבטת ללוחין וטרחתהמא ען ידי וכסרתהמא בחצרתכם"

על שתי ידי: וארא והנה חטאתם ליהוה אלהיכם עשיתם לכם עגל מסכה סרתם מהר מן הדרך אשר צוה יהוה אתכם: ואתפש בשני הלחת ואשלכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם: ואתנפל לפני יהוה כראשנה ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי על כל חטאתכם אשר חטאתם לעשות הרע בעיני יהוה להכעיסו: כי יגרתי מפני האף והחמה אשר קצף יהוה עליכם להשמיד אתכם וישמע יהוה אלי גם בפעם ההוא: ובאהרן התאנף יהוה מאד להשמידו ואתפלל גם בעד

ואשתטחית קדם יי כד בקדמיתא ארבעין יממין וארבעין ליליון לחמא לא אכלית ומיא לא שתיתי על כל חובתכון דחבתון למעבד דביש קדם יי לארגזא קדמוהי" וגנעת בין ידי אללה כאלמרה אלאולא מ יום ומ לילה לם אכל טעאמא ולם אשרב מאא פסבב כטייתכם אלדי אכטאתם וצנעתם לשר בין ידי אללה ואקפטתמוה" ארי דחילית מן קדם רוגזא וחמתא דרגז יי עליכון לשיצאה יתכון וקביל יי צלותי אף בזמנא ההוא" לאני חדרת אלגצב ואלחמיה אלתי סכט אללה עליכם ליבידכם פסמע אללה לי פי דלך אלוקת" ועל אהרן הוה רגז מן קדם יי לחדא לשיצאותיה וצליתי אף על אהרן בעדנא ההוא" ועלי הרון גצב אללה גדא וכאד אן יבידה פאסתגפרת לה איצא פי דלך אלוקת"

רשי ז"ל ויתא

עודנו רחמיו וחיבתו עליכם ומכל מה שחטאתם לפניו אינו שואל מכם כי אם ליראה וגו' דבותינו דרשו מכאן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" לשמור את מצות ה' וגו' ואעפי היא לא לחנם לא לטוב לך פדי שתקבלו שכר" הן לה' אלהיך הכל ואעפ"כ רק באבותיך חשק ה' הכל" בכם כמו שאתם רואים היום" ומלתם את ערלת לבבכם אוטם לבבכם וכסויו" ואדוני האדונים לא יוכל שום אדון להציל אתכם מידו" לא ישא פנים אם תפרקו עולו" ולא יקח שוחד לפייסו בממון" עושה משפט יתום ואלמנה הרי גבורה ואצל גבורתו אתה מוצא ענותנותו" ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה דבר חשוב הוא זה שהרי כל עצמו של יעקב אבינו על זה נתפלל ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש" כי גרים הייתם מום שבך אל תאמר לחבירך" את ה' אלהיך תירא ותעבוד לו ותדבק בו ולאחר שיהיו בך כל

המדות

וית חובתכון דעבדתון ית עגלא נסיבית ואוקידית יתיה בנורא ושפית יתיה בשופינא יאות עד דהוה דקיק לעפרא ורמית ית עפריה לנחלא דנחית מן טורא ״ ואמא כטייתכם והו לעגל גדי אתכדמוה פאני אבדתה ואחזקתה כאנאר ובכדתה באלמבדר נעמא חתי דק כאלתראב ז וטרחת תראבה כי ואד אלמא אלמנחדר מן אלגבל״

אהרן בעת ההוא׃ ואת חטאתכם אשר עשיתם את העגל לקחתי ואשרף אתו באש ואכת אתו טחון היטב עד אשר דק לעפר ואשלך את עפרו אל הנחל הירד מן ההר׃ ובתבערה ובמסה ובקברת התאוה מקצפים הייתם את יהוה׃ ובשלח יהוה אתכם מקדש ברנע לאמר עלו ורשו את הארץ אשר נתתי לכם ותמרו את פי יהוה אלהיכם ולא האמנתם לו ולא שמעתם בקלו׃ ממרים הייתם עם יהוה מיום דעתי אתכם׃ ואתנפל לפני יהוה את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלתי כי אמר יהוה להשמיד אתכם׃

ובדליקתא ובנסיתא ובקברי דמשאלי מרגזין הויתון קדם יי׳ וכי דחת לאשתעל ולאת למחנה וקבור למשתהין לם תזלו מסכטין ללה״

וכד שלח יי׳ יתכון מרקם גיאה למימר סקו ואחסינו ית ארעא דיהבית לכון וסריבתון על מימרא דיי׳ אלהכון ולא הימנתון ליה ולא קבילתון למימריה״ ולמא בעת בעצכם מן רקים ברנע קאילא אצעדו ואנצרו אלבלד אלדי אעטיתכם פכאלפתם מוה ולם תומנון בה ולם תקבלון אמרה״

מסרבין הויתון קדם יי׳ מיומא דידעית יתכון״ ובאלגמלה לם תזלו מכאלפין ללה מן יום ערפתכם״

ואשתטחית קדם יי׳ ית ארבעין יממין וית ארבעין לילון דאשתטחית ארי אמר יי׳ לשיצאה יתכון״ ופעלת עלוה תלך אלמ׳ יומא וארבעין לילה אדי אראד אללה אן יבידכם״ וצניתי

רש״י נ״ב

המדות הללו אז בסמון תשבע״ וידעתם היום תנו לב לדעת ולקבל תוכחתי״ כי לא את בניכם אני מדבר שבשן שיוכלו לומר אנו לא ראינו ולא ידענו בכל אלה נה״ בקרב כל ישראל כל מקום שהיה אחד מהם בורח הארץ נבקעת מתחתיו ובולעתו ד״ר יהודה׳ אל״ל נחמי׳ והלא ככר כאמר ותפתח ארץ את פיה ולא פיותיה׳ אל׳ ומה אני מקיים בקרב כל ישראל אל׳ שנעשית הארץ מודרן כמשפך וכל מקום שהיה אחד מהם בורח היה מתגלגל ובא עד מקום הבליעה״ ואת כל היקום אשר ברגליהם זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו״ כי עיניכם הרואות׳ מוסב על מקרא האמור למעלה כי לא את בניכם אשר לא ידעו וגו׳ כי אם עמכם אתם אשר עיניכם הרואות״ כי הארץ וגו׳ לא כארץ מצרים היא טובה

וְצַלֵּיתִי קֳדָם יְיָ וַאֲמָרִית יְיָ אֱלֹהִים לָא תְחַבֵּיל עַמָּךְ וְאַחְסָנְתָךְ דִּפְרַקְתָּא בְּתוּקְפָךְ דְּאַפֵּיקְתָּא מִמִּצְרַיִם בְּיַד תַּקִּיפָא ״ וצלית בין ידיה וגפת אלהם יא רב לא תהלך קומך וצנותך אין פכשתהם בעצמתך ואכורגתהם מן מצר בירשדירה ״ אִדְּכַר לְעַבְדָּךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָא תִתְפְּנֵי לְקַשְׁיוּת עַמָּא הָדֵין וּלְחוֹבֵיהוֹן וּלְחַטָּאֵיהוֹן ״ אדכר לאולאיך אב יצ ויע לא תנגר גא צעובה הדה גשעב וטלאחה וכטיתה ״ דִּלְמָא יֵימְרוּן דָּיְירֵי אַרְעָא דְּאַפֵּיקְתָּנָא מִתַּמָּן מִדְּלֵית יוּכְלָא קֳדָם יְיָ לְאַעָלוּתְהוֹן לְאַרְעָא דְּמַלֵּיל לְהוֹן וּמִדְּסָנֵי יָתְהוֹן אַפֵּיקִנּוּן לְקַטָּלוּתְהוֹן בְּמַדְבְּרָא ״ כלא יגוי אהל גבלר גדי אכורגתנא מנה ממא לם־ יטיך גרב אן ידכלהם גי גבלר וגד־י ועדתהם בר ומן דנאתר להם אכורגהם ליבתלהם פי גבר ״ וְאִנּוּן עַמָּךְ וְאַחְסָנְתָךְ דְּאַפֵּיקְתָּא בְּחֵילָךְ רַבָּא וּבִדְרָעָךְ מְרָמְמָא ״ והם קומך וצנותך אין אכורגתהם בקוותך געצים ה־ ודראעך גממדודה ״ בְּעִדָּנָא הַהוּא אֲמַר יְיָ לִי פְּסוֹל לָךְ תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא כְּקַדְמָאֵי וְסַק לִקְדָמַי לְטוּרָא וְתַעְבֵּיד לָךְ אֲרוֹנָא דְּאָעָא ״ פי רוזגאר גאה גפת כדי ביתראש תו דו לוחי גוהר־ כג אוולין וסנד בר מן גי גבל ואכר אצנע צנדוקא מן כשב ״ ואע

וְאֶתְפַּלֵּל אֶל יְהוָה וָאֹמַר אֲדֹנָי יְהוִה אַל תַּשְׁחֵת עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּגָדְלֶךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה׃ זְכֹר לַעֲבָדֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אַל תֵּפֶן אֶל קְשִׁי הָעָם הַזֶּה וְאֶל רִשְׁעוֹ וְאֶל חַטָּאתוֹ׃ פֶּן יֹאמְרוּ הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָנוּ מִשָּׁם מִבְּלִי יְכֹלֶת יְהוָה לַהֲבִיאָם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם וּמִשִּׂנְאָתוֹ אוֹתָם הוֹצִיאָם לַהֲמִתָם בַּמִּדְבָּר׃ וְהֵם עַמְּךָ וְנַחֲלָתֶךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ בְּכֹחֲךָ הַגָּדֹל וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה׃ ה

בָּעֵת הַהִוא אָמַר יְהוָה אֵלַי פְּסָל לְךָ שְׁנֵי לוּחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַעֲלֵה אֵלַי הָהָרָה

רש״י ז״ל

טובה ממנה ונאמנה הבטחה זו לישראל ביציאתן ממצרים שהיו אומרים שמא לא נבוא אל ארץ טובה ויפה כזו יכול בגנותה הכתוב מדבר ונך אמר להם לא כארץ מצרים היא שלא רעה הימנה ת״ל וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים אדם אחד בונה ויהם בנה צוען למצרים בנו וחברון לכנען דיראין אדם בונה את הנאה תחלה ואחר כך בונה את הכעור שפסולתו של ראשון הוא נותן בשני ובכל מקום החביב קודם הוא למדת ש חברון יפה מצוען ומצרים משובחת מכל הארצות שנ׳ כגן ה׳ כארץ מצרים וצוען שבח מצרים הוא שהיה מקום מלכות שכן הוא אומר כי היו בצוען שריו וחברון פסולתה של א״י לכך הקצוה לקבורת מתים ואע״פ כן

ואכתוב על לוחיא ית פתגמיא דהוו על לוחיא קדמאי דתברתא ותשוינון בארונא״ חתא אכתב עליהמא אלכלמאת אלי כאנה׳ עלי אלוחין אלאוולין אלדי כסרתהמא ותצירהמא פי אלצנדוק״ ועבדית ארונא דאעי שטין ופסלית תרין לוחי אבניא כקדמאי ופליקית לטורא ותרין לוחיא בידי״ פצנעת צנדוקא מן כשב אלשט ונחתת לוחי גוהר כאלאוולין וצעדת אלגבל והמא פי ידיי״ וכתב על לוחיא כפתבא קדמאה ית עשרא פתגמין דמליל עמכון יי׳ בטורא מגו אישתא ביומא דקהלא ויהבנון יי׳ לי״ פכתב עליהמא כאלכתאב אלאוול והי אלעשר אלכלמאת אלתי כלמכם אללה פי אלגבל מן וסט אלנאר פי יום אלגוק ודפעהמא אליי״ ואתפניתי ונחתית מן טורא ושויתי ית לוחיא בארונא דעבדית והוו תמן כמא דפקדני יי׳״ תם ולית ונזלת מן אלגבל וצירת אללוחין פי אלצנדוק וכקיא הנאך כמא אמרני אללה״ ובני ישראל נטלו מבארות בני יעקן מוסרה תמן מית אהרן ואתקבר תמן ושמיש אלעזר בריה תחותוהי״ ולמא זכעני פי הרון אבאלם אין רחלו בני אסר מן בארות בני יעקן אלי מוסרה תם מאת ודפן תם ואם אלעזר אבנה מכאנה״ מתמן נטלו לגודגוד ומן גודגוד ליטבת ארע נגדא נחלין דמיין״ ורחלו מן תם אלי גדגוד ומן גדגוד אלי יטבת ארץ דאת אודיה׳ מא״

ועשית לך ארון עץ: ואכתב על הלחת את הדברים אשר היו על הלחת הראשנים אשר שברת ושמתם בארון: ואעש ארון עצי שטים ואפסל שני לחת אבנים כראשנים ואעל ההרה ושני הלחת בידי: ויכתב על הלחת כמכתב הראשון את עשרת הדברים אשר דבר יהוה אליכם בהר מתוך האש ביום הקהל ויתנם יהוה אלי: ואפן וארד מן ההר ואשם את הלחת בארון אשר עשיתי ויהיו שם כאשר צוני יהוה: ובני ישראל נסעו מבארת בני יעקן מוסרה שם מת אהרן ויקבר שם ויכהן אלעזר בנו תחתיו: משם נסעו הגדגדה ומן הגדגדה יטבתה ארץ נחלי מים: בעת ההוא הבדיל יהוה את

נעד

רש״י

כן יהא מצוער וכתובות דרשו בענין אחר אמר אדם בונה בית לבנו הקטן ואחר כך בונה לבנו הגדול לא שמבונה על אחד מג׳ צענן ״אשר יצאתם משם׳ אפי׳ ארץ רעמסס אשר ישבתם בה והיא במיטב ארץ מצרים שנ׳ במיטב הארץ בארץ רעמסס׳ אף היא איננה כא׳ ״והשקית ברגלך׳ ארץ מצ׳ היא צריכה להביא מים מנילוס ולהשקותה צריך אתה לנדד משנתך ולעמול והנמוך שותה ולא הגבוה ואתה מעלה המים מן הנמוך לגבוה׳ אבל זו למטר השמים תשתה מים אתה ישן על מטתך והקב״ה משקה

כמוך

בעדנא ההיא אפריש יי׳ ית שבטא דלוי למטל ית ארון קימא דיי׳ למקם קדם יי׳ לשמשותיה ולברכא
בשמיה עד יומא הדין פי ד׳לך אלוקת אפרז אללה סבט לוי ליחמלו צנדוק עהדה וליקומו בין ידיה ליכדמוה
ויבארכו באסמה אלי יומנא הדא למא אסתעפוני׳ על כן לא הוה לשבט לוי חולק ואחסנא עם אחוהי מתנן
דיהב ליה יי׳ אנון אחסנתיה כמא דמליל יי׳
אלהך ליה׳ ולד׳לך לם יכון ללוי אליין נציב
ונחלה מע אכותהם בל הבאת אללה הי
נצבהם כמא קאל רבה להם׳ ואנא
הויתי קאים בטורא כיומיא קדמאי ארבעין
יממין וארבעין לילון וקביל יי׳ צלותי
אף בזמנא ההוא לא אבא יי׳ לחבלותך׳
ואנא אקמת פי אלגבל מת׳ל אלמרה אלאולא
מ׳ יום ומ׳ לילה פקבל אללה לי פי ד׳לך
אלוקת ולא יבא אן יהלכך׳ ואמר יי׳ לי
קום איזיל למטול קדם עמא ויעלון
ויירתון ית ארעא דקיימית לאבהתהון
למיתן להון׳ וקאל אללה לי קם אמץ בין ידי
אלקום ודלהם חתי ימצון וירתון אלבלד
אלדי אקסמת לאבאיהם אן אעטיהם׳
וכען ישראל מא יי׳ אלהך תבע
מנך אלהין למדחל קדם יי׳ אלהך למהך בכל
אורחן דתקנן קדמוהי ולמרחם יתיה
ולמפלח קדם יי׳ אלהך בכל לבך ובכל
נפשך׳ ואלאן יא אסראיל מא אלדי יטלבה מנך
אללה רבך אלא אן תפזעה ותסיר פי טרקה
ותחבה ותעבדה מכלצא בכל קלבך ונפסך׳

שבט הלוי לשאת את ארון ברית יהוה
לעמד לפני יהוה לשרתו ולברך בשמו
עד היום הזה׃ על כן לא היה ללוי חלק
ונחלה עם אחיו יהוה הוא נחלתו כאשר
דבר יהוה אלהיך לו׃ ואנכי עמדתי בהר
כימים הראשנים ארבעים יום וארבעים
לילה וישמע יהוה אלי גם בפעם ההוא
לא אבה יהוה השחיתך׃ ויאמר יהוה
אלי קום לך למסע לפני העם ויבאו
ויירשו את הארץ אשר נשבעתי
לאבתם לתת להם׃

ו׳ ועתה ישראל מה יהוה אלהיך שאל
מעמך כי אם ליראה את יהוה אלהיך
ללכת בכל דרכיו ולאהבה אתו ולעבד
את יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך׃

רש״י למטר

כמוך וגבוה גלוי ושאינו גלוי כאחת׳ כגן הירק שאין דולו בגשמים ומשקין אותו ברגל ובכתף׳ ארץ הרים ובקעות
משובח ההר מן הבקעה׳ שהבקעה בבית כור אתה זורע כור אבל ההר בית כור זורע ממנו חמשת כורין ארבע׳
מד׳ שפועיו ואחד בראשו׳ ובקעות הן מישור׳ אשר ה׳ אלהיך דורש אותה׳ והלא כל הארצות הוא דורש שנאמר
להמטיר על ארץ לא איש׳ אלא כביכול אינו דורש אלא אותה׳ וע״י אותה דרישה שדורשה הוא דורש את כל הארצות
עמה׳ תמיד עיני ה׳ אלהיך בה׳ לראות מה היא צריכה ולחדש בה גזירות עתים לטובה עתים לרעה וכו׳ כדאי׳
בר״ה׳ מד׳

למיטר ית פקודיא דיי׳ וית קיימוהי דאנא מפקיד לך יומא דין דייטב לך׃ לתחפט׳ וצאיאה ורסומה
אלתי אמרך בהא אליום ליכון כיר לך׃ הא דיי׳ אלהך שמיא ושמי שמיא ארעא וכל דבה׃ ועלא אן ללה
רבך אלסמאואת כלהא ואלארץ וכל מא פיהא׃ להוד באבהתך צבי יי׳ למרחם יתהון ואתרעי בבניהון
בתריהון בכון מכל עממיא כיומא דין׃ לכנה אצטפא אבאיך מחבתהם
ואכתאר בניהם מן בעדהם ואנתם הם מן
בין אלשעוב כמא תשאהדון אליום׃
ותעדון ית טפשות לבבכון וקדלכון לא
תקשון עוד׃ פאזילו גלף קלובכם ורקאבכם
לא תצעבוהא אבדא׃ ארי יי׳ אלהכון
הוא אלה דיינין ומרי מלכין אלהא רבא
גברא ודחילא דלית קדמוהי מיסב אפין
ואף לא לקבלא שוחדא׃ לאן אללה רבכם
הו רב אלארבאב ומ״ר אלסאדה אלטאיק
אלעטים אלגבאר אלמכוף אלתי לא יחאבי
אלוגוה ולא יאכד אלרשא׃ עביד דין
יתם וארמלא ורחים גיורא למיתן ליה
מזון וכסו׃ צאנע חכם אליתים ואלארמלה
ומחב אלגריב ירזקה טעאמא וכסוה׃
ותרחמון ית גיורא ארי דיירין
הויתון בארעא דמצ׳׳ ואחבו אלגריב כמא
אנתם כנתם גרבא פי בלד מצר׃
ית יי׳ אלהך תדחל וקדמוהי תפלח
ובדחלתיה תתקרב ובשמיה תקיים׃ ופכך
ללה רבך ואעבדה ובה טאעתה ואחלף
באסמה בארא׃ הוא

לשמר את מצות יהוה ואת חקתיו אשר
אנכי מצוך היום לטוב לך׃ הן ליהוה
אלהיך השמים ושמי השמים הארץ
וכל אשר בה׃ רק באבתיך חשק יהוה
לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם
בכם מכל העמים כיום הזה׃ ומלתם
את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו
עוד׃ כי יהוה אלהיכם הוא אלהי האלהים
ואדני האדנים האל הגדל הגבר והנורא
אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד׃
עשה משפט יתום ואלמנה ואהב גר
לתת לו לחם ושמלה׃ ואהבתם את
הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים׃
את יהוה אלהיך תירא אתו תעבד
ובו תדבק ובשמו תשבע׃ הוא תהלתך

רש״י ז״ל

מראשית השנה מה יהא בסופה׃ והיה אם שמוע תשמעו׳ והיה מוסב האמור למעלה למטר השמ׳ תשת׳ מים׳ אם שמוע תשמעו׳ אם תשמע בישן תשמע בחדש׳ וכן אם שכוח תשכח׳ אם התחלת לשכוח סופך שתשכח כולה וכתי׳ במגלה אם תעזבני יום יומים אעזבך׃ מצוה אתכם היום שיהו עליכם חדשים כאלו שמעתם בו ביום׃ לאהבה את ה׳ שלא תא׳ הריני למד בשביל שאהיה עשיר בשביל שאקרא רב בשביל שאקבל שכר׳ אלא כל מה שתעשו עשו מאהבה וסוף הכבוד לבוא׃ ולעבדו בכל לבבכם עבודה שהיא בלב׳ וזו היא תפלה שהתפלה קרויה עבודה שנ׳ אלהך די אנת פלח ליה בתדירא וכי יש פולחן בבבל אלא על שהיה מתפלל שנ׳ וכוין פתיחן ליה בעליתיה וגו׳ וכן א׳ בדוד

הגא תשבחתך והוא אלהך דעבד עמך ית רברבתא ויית חסינתא האלין דחזאה עינך" אן הו מדחתך והו אלהך במא צנע מעך תלך אלכבאיר ואלמהאיב אלתי ראתהא עינך" בשבעין נפשן נחתו אבהתך למצרים וכען שוייך יי אלהך ככוכבי שמיא לסגי" מנהא אן אבאיך נזלו מצרה בע' נפסא ואלאן קד צייר' אללה רבך כנג'ום אלסמא כת'רה" ותרחם ית יי אלהך ותיטר מטרת מימריה וקימוהי ודינוהי ופקודוהי כל יומיא" פאחבב אללה רבך ואחפט' מא אסתחפטך בה מן רסומה ואחכאמה וופאיאה טול אלזמאן" ותדעון יומא דין ארי לא ית בניכון דלא ידעו ודלא חזו ית אולפנא דיי אלהכון ית רבותיה ית ידיה תקיפתא ודרעיה מרממא" ואעלמו מן אליום אן ליס אלעמל עלי בניכם אלד'ין לם יעלמו ולם ירו אדב אללה רבכם ועט'מתה וידה אלשדידה וד'ראעה אלממדודה" וית אתותיה וית עובדוהי דעבד בגו מצ' לפרעה מלכא דמצרים ולכל ארעיה" ואיאתה ואעמאלה אלתי צנעהא פי וסט מצר בפרעון מלך מצר ובסאיר אהל בלדה" ודעבד למשרית מצראי לסוסותהון ולרתכיהון דאטיף ית מי ימא דסוף על אפיהון במרדפהון בתריכון ואבידנון יי עד יומא הדין" ומא צנע בג'נד מצר וכ'ילה ומראכבה אלד'י אטאף מא בחר אלקלזם עלי וג'והם

והוא אלהיך אשר עשה אתך את הגדלת ואת הנוראת האלה אשר ראו עיניך: בשבעים נפש ירדו אבתיך מצרימה ועתה שמך יהוה אלהיך ככוכבי השמים לרב: ואהבת את יהוה אלהיך ושמרת משמרתו וחקתיו ומשפטיו ומצותיו כל הימים: וידעתם היום כי לא את בניכם אשר לא ידעו ואשר לא ראו את מוסר יהוה אלהיכם את גדלו את ידו החזקה וזרעו הנטויה: ואת אתתיו ואת מעשיו אשר עשה בתוך מצרים לפרעה מלך מצרים ולכל ארצו: ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו ולרכבו אשר הציף את מי ים סוף על פניהם ברדפם אחריכם ויאבדם

רש"י לטן

תכון תפלתי קטורת לפניך וגו'" בכל לבבכם ובכל נפשכם' והלא כבר הזהיר בכל לבבך ובכל נפשך' אלא אזהרה ליחיד אזהרה לצבור" ונתתי מטר ארצכם עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי" בעתו בלילות' שלא יטריחו אתכם' ד"א בעתו בלילי שבתות שהכל מצויין בבתיהם" יורה היא רביעה הנופלת לאחר הזריעה שמרוה את הארץ ואת הזרעים" ומלקוש רביעה היורדת סמוך לקציר למלאות התבואה בקשיה ול' מלקוש דבר המאוחר כדמתרגמי' והין הטטונים ללבן לקישיא' ד"א לכך נקראת מלקוש שיורדת על המלילות ועל הקשין" ואספת דגנך אתה תאספנו לבית ולא אויביך כענין אם אתן את דגנך עוד מאכל

למא כלצכם מאהלכהם אלי יומכם הדא׳׳ ודעבד לכון במדברא עד מיתיכון עד אתרא הדין׳ ומא
צנע לכם פי אלבר אלי אן גיתם אלי הדא אלמוצע׳׳ ודעבד לדתן ולאבירם בני אליאב בר ראובן׳
דפתחת ארעא ית פומה׳ ובלעתנון וית אנש בתיהון וית משכניהון׳ וית כל יקומא דעמהון בגו כל
ישראל׳׳ ומא צנע בדתן ואבירם אבני
אליאב׳ ראובן אד פתחת אלארץ פאהא
פאבתלעתהם וביותהם ואכביתהם
וגמיע אלאנאם אלדין מעהם פי מא בין
בני אסר׳׳ ארי עיניכון חזאה׳
ית כל עובדא דיי רבא׳ דעבד׳׳
כל עיונכם אלתי ראת צנע אללה אלעט׳ם
אלתי צנעה׳׳ ותטרון ית כל
תפקידתא דאנא מפקיד לך יומא דין׳
בדיל דתתקפון׳ ותיעלון ותירתון ית
ארעא דאתון עברין תמן למירתה׳׳
פאחפצ׳ו גמיע אלשריעה אלתי אמרכם
בהא אליום לכי תשדדו ותדכלו ותחוזו
אלבלד אלדי אנתם צאירין אליה לתחוזוה׳׳
ובדיל דתירכון יומין על ארעא׳
דקיים יי לאבהתכון למיתן להון
ולבניהון׳ ארע עבדא חלב ודבש׳׳ לכי
תטול מדתכם פי הא במא קסם לאבאיכם
אן יעטיהם ולנסלהם והו בלד יניץ
לבנא ועסלא׳׳ ארי

יהוה עד היום הזה׃ ואשר עשה לכם
במדבר עד באכם עד המקום הזה׃
ואשר עשה לדתן ולאבירם בני אליאב
בן ראובן אשר פצתה הארץ את פיה
ותבלעם ואת בתיהם ואת אהליהם ואת
כל היקום אשר ברגליהם בקרב כל
ישראל׃ כי עיניכם הראת את כל
מעשה יהוה הגדל אשר עשה׃ ושמרתם
את כל המצוה אשר אנכי מצוך היום
למען תחזקו ובאתם וירשתם את הארץ
אשר אתם עברים שמה לרשתה׃
ולמען תאריכו ימים על האדמה אשר
נשבע יהוה לאבתיכם לתת להם ולזרעם
ארץ זבת חלב ודבש׃

רש״י ז״ל

לאביך וגו׳ כי מאמקין יאבכוהן נלא כעש
והיה אם זרע ישראל ועלבסתין ועתפלך וגו׳ ׳׳ונתתי עשב בשדך לבהמתך׳ שלא תצטרך להוליכה למדברות׳
ד״א שתהיה גוזז תבואתך כל ימות הגשמים ומשליך לפני בהמתך׳ ואתה מונע ידך ממנה ל׳ יום קודם הקציר וא״נ
פוחתת מדגנה׳׳ ואכלת ושבעת׳ הרי זו ברכה אחרת שתהא ברכה מצויה בפת בתוך המעים׳׳ ואכלת ושבעת
השמרו לכם׳ כיון שתהיו אוכלים ושבעים השמרו לכם שלא תבעטו שאין אדם מורד בהקב״ה אלא מתוך שובע שנ׳ פן
תאכל ושבעת׳׳ ובקרך וצאנך ירבין מהו אומר אחריו ורם לבבך ושכחת׳׳ וסרתם לפרוש מן התורה׳ ומתוך
כך ועבדתם אלהים אחרים׳ שכיון שאדם פורש מן התורה כלו הולך ומידבק בע״ז וכה״א בדוד כי גירשוני היום
מהסתפח בנחלת ה׳ לאמר לך עבוד אלהים אחרים׳ ומי אמ׳ לו כן׳ אלא אמר דוד כיון שאני מלטרד מתורה הרי
קרוב לעבוד אלהים אחרים׳׳ אלהים אחרים שהם אחרים לעובדיהם צועק אליו ואינו עונהו נמצא עשוי לו כנכרי׳׳

את

ארי ארעא דאת עליל לתמן למירתה לא כארעא דמצרים היא דנפקתון מתמן דתזרע ית זרעך ומשקית ליה ברגלך בגינת ירקא״ ואלבלד אן אלארץ אלדי אנת צאיר אליה לתחוזה ליס הו כבלד מצר אלדי כרגת מנה אלדי כנת תזרע זרעך ותסקיה ברגלך כגנאן אלבקול״ וארעא דאתון עברין תמן למירתה ארע טורין ובקען למטר שמיא שתיא מיא״ לכן אלארץ אלדי אנתם גאיזין אליה לתחוזה ארץ גבאל ובקאע מן מטר אלסמא תשרב מא״ ארעא דיי אלהך תבע יתה תדירא עיני יי אלהך בה מרישא דשתא ועד סופה דשתא״ ארץ אללה רבך מתעאהדהא ואימא עניאיתה בהא מן אול אלסנה אלי אכרהא״ ויהי אם קבלא תקבלון לפקודי דאנא מפקיד יתכון יומא דין למרחם ית יי אלהכון ולמפלח קדמוהי בכל לבכון ובכל נפשכון״ מאן סמעתם סמאעא לוצאיי אלתי אמרכם בהא אליום לתחבו אללה רבכם ותעבדוה מכלצין בכל קלובכם ונפוסכם״ ואתין מטר ארעכון בעידניה בכיר ולקיש ותכנוש עבורך וחמרך ומשחך״ נגלב מטר בלדכם פי וקתה וקמי ולקיס כתגמע ברך ועצירך ודהנך״ ואתין

כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך כגן הירק׃ והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעת למטר השמים תשתה מים׃ ארץ אשר יהוה אלהיך דרש אתה תמיד עיני יהוה אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה׃ והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את יהוה אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם׃ ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך׃

רש״י

אתיבולה את מה שאתה מוביל לה כענ׳ זרעתם הרבה והבא מעט״ ואבדתם מהרה על כל שאר היסורין אגלה אתכם מן ה האדמה שגרמה לכם לחטוא׳ משל למלך ששלח את בנו לבית המשתה והיה יושב ומפקידו אל תאכל ואל תשתה יותר מצרכך שתבוא נקי לביתך ולא השגיח הבן ההוא׳ אכל ושתה יותר מצרכו והקיא וטינף את כל בני המסיבה׳ נטלוהו בידיו וברגליו וזרקוהו אחורי פלטרין״ מהרה אני נותן לכם ארכא׳ וכי תאמרו והלא נתתי ארכא לדור המבול של׳ והיו ימיו ק״כ שנה׳ דור המבול לא היה להם ממי ללמוד ואתם יש לכם ממי ללמוד״ ושמתם את דברי אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצות הניחו תפלין עשו מזוזות כדי שלא יהיו עליכם חדשים כשתחזרו וכן הוא אומר הציבי לך ציונים״ לדבר בם משעה שהבן יודע לדבר למדהו תורה צוה לנו משה שיהא זה תחלת למוד דבורו מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר אביו משיח עמו בל׳

ואתן עסבא בחקלך לבעירך ותיכול ותסבע״ ואנבת עשבה פי נחרך לבהאימך פתאכל ותשבע״
אסתמרו לכון דלמא יטעי לבכון ותסטון ותפלחון לטעות עממיא ותסגדון להון״ לכון
אחדרו אן ינכרע קלובכם פתזלון ותעבדון מעבודאת אכר ותסגדון להא״ ויתקף רוגזא דיי

ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת
ושבעת׃ השמרו לכם פן יפתה לבבכם
וסרתם ועבדתם אלהים אחרים
והשתחויתם להם׃ וחרה אף יהוה
בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר
והאדמה לא תתן את יבולה ואבדתם
מהרה מעל הארץ הטובה אשר יהוה
נתן לכם׃ ושמתם את דברי אלה על
לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אתם
לאות על ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם׃
ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם
בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך
ובקומך׃ וכתבתם על מזוזות ביתך
ובשעריך׃ למען ירבו ימיכם וימי בניכם
על האדמה אשר נשבע יהוה לאבתיכם

בכון ויחוד ית שמיא ולא יהי מטרא
וארעא לא תתן ית עללתה ותיבדון
בפריע מעל ארעא טבתא דיי יהיב
לכון״ פישתד גצב אללה עליכם פיחבס
אלמטר מן אלסמא ואלארץ לא תנבת
גלאתהא פתבידון בסרעה ען אלבלד
אלגייד אלדי אללה מעטיכמוהא״
ותשוון ית פתגמי אלין על לבכון
ועל נפשכון ותקטרון יתהון לאת על
ידכון ויהון לתפלין בין עיניכון״
וצירו כלאמי הדא פי קלובכם ופי
נפוסכם ואעקדוהא עלאמה עלא
ידיכם ותכון מנצורא בין עיונכם״
ותלפון יתהון ית בניכון למללא בהון
במיתבך בביתך ובמהכך באורחא
ובמשכבך ובמקימך״ ועלמוהא
בניכם ותדרסוהא פי חלוסך ופי
מנאזלך ומסירך פי טרקך ועני נאמך
וקיאמך״ ותכתובנון על
מזוזין ותקבענון בספי ביתך ובתרעך״
ואכתבהא עלי כדוד פתוח בותך
ואבואבך״ בדיל דיסגון יומיכון
ויומי בניכון על ארעא דקיים יי
לאבהתכון למתן להון כיומי שמיא על ארעא״
לכי

רש״י ז״ל

הקדש ומללמדו תורה ואם לא עשה כן הרי הוא כלו קוברו שנ׳ ולמדתם אותם את בניכם לדברבם וגו׳״
למען ירבו ימיכם וימי בניכם אם עשיתם כן ירבו ואם לאו לא ירבו שד״ת נדרשין מכלל לאו הן ומכלל הן
לאו״ לתת להם לתת לכם אין כתיב כאן אלא לתת להם מכאן מצינו למדים לתח״ת המתים מן התורה״ כי
אם שמור תשמרון אזהרת שמירות הרבה להזהיר בלימודו שלא ישתכח״ ללכת בכל דרכיו הוא רחום ואתה

תהא

לכי תטול איאמכם ואיאם בניכם עלי אלבלד אלדי קסם לאבאיכם אן יעטיהם כאיאם אלסמא עלי אלארץ׳׳ ארי אם מיטר תיטרון ית כל תפקידתא הדא דאנא מפקיד יתכון למעבדה למרחם ית יי׳ אלהכון למהך בכל אורחן דתקנן קדמוהי ולאתקרבא לדחלתיה׳׳ כאנכם אן חפצתם גמיע הדה אלוציא אלתי אמרכם ועמלתם בהא אן תחבו אללה רבכם ותסירון פי גמיע טרקה ותלזמוה׳׳ ויתריך יי׳ ית כל עממיא האלין מן קדמיכון ותירתון עממין רברבין ותקיפין מנכון׳׳ קרץ אללה גמיע הולאי אלקום מן בין ידיכם ותרתתם אממא אכתר ואעצם מנכם׳׳ כל אתרא דתדרוך פרסת רגלכון ביה לכון יהי מן מדברא ולבנן מן נהרא נהרא פרת ועד ימא מערבאה יהי תחומכון׳׳ וכל מוצע יטאה קדמכם יכון לכם מן אלבר ולבנאן ונהר אלפראת ואלבחר אלכביר יכון תכמכם׳׳ לא יתעתד אנש קדמיכון דחלתכון ואימתכון יתן יי׳ אלהכון על אפי כל ארעא דתדרכון בה כמא דמליל לכון׳׳ לא יקף אנסאן בין ידיכם בכל מועבכם וכוכבם ילקיה אללה רבכם עלי גמיע אלבלאד אלתי תסלכונה כמא ועדכם׳׳

חזן

לתת להם כימי השמים על הארץ׃ כי אם שמר תשמרון את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם לעשתה לאהבה את יהוה אלהיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו׃ והוריש יהוה את כל הגוים האלה מלפניכם וירשתם גוים גדלים ועצמים מכם׃ כל המקום אשר תדרך כף רגלכם בו לכם יהיה מן המדבר והלבנון מן הנהר נהר פרת ועד הים האחרון יהיה גבלכם׃ לא יתיצב איש בפניכם פחדכם ומוראכם יתן יהוה אלהיכם על פני כל הארץ אשר תדרכו בה כאשר דבר לכם׃

ד״א פסוקים קי׳ דעוב

רש״יל

תהא רחום הוא גומל חסדים ואתה היה גומל חסדים׳׳ ולדבקה בו אפשר לומר כן והלא אש אוכלה הוא אלא הידבק בתלמידים ובחכמים ומעלה אני עליך כאלו נדבקת בו׳׳ והוריש ה׳ עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי׳׳ ועצומים מכם אתם גבורים והם גבורים מכם שאם לא שישראל גבורים מה השבח הוא שמשבח ארץ האמוריים לו׳ ועצומים מכם אלא אתם גבורים משאר האומות והם גבורים מכם׳׳ לא יתיצב איש בפניכם אין לי אלא איש אומה ומשפחה ואשה בכשפיה מנין ת״ל לא יתיצב מכל מקום אם כן מה ת״ל איש אפילו כעוג מלך הבשן׳׳ פחדכם ומוראכם והלא פחד הוא מורא אלא פחדכם על הקרובים ומוראכם על הרחוקים׳׳ פחד לשון בעיתת פתאום ׳מורא לשון דאגה מימים רבים׳׳ כאשר דבר לכם והיכן דבר את אימתי אשלח לפניך׳׳

כל״ד

ראה

חזו' דאנא יהיב קדמיכון יומא דין ברכן ולוטין" אנט'רו האנא תאלי עליכם אליום ברכאת ולענאת" ית ברכן אם תקבלון למקודיא דיי' אלהכון דאנא מפקיד יתכון יומא דין" באלברכאת אן קבלתם וצאיא אללה רבכם אלדי אנא אמרכם בהא אליום" ולוטין אם לא תקבלון למקודיא דיי' אלהכון ותסטון מן אורחא דאנא מפקיד יתכון יומא דין למהך בתר טעות עממיא דלא ידעתון" ואמא אללענאת מאן לם תקבלו וצאיא אללה רבכם וצ'לתם ען אלטריק אלדי אנא אמרכם בה אליום ואתבעתם מעבודאת אכ'ר מא לם תערפוהא" ויהי ארי יעילנך יי' אלהך לארעא דאת עליל לתמן למירתה ותתין ית מברכיא על טורא דגריזים וית מלטטיא על טורא דעיבל" ביכון אדא אדכ'לך אללה רבך אלבלד אלדי אנת צאיר אליה לתחוזה פאתל אלברכאת עלי גבל גריזים ואללענאת עלי גבל עיבל" הלא אנון בעברא דירדנא אחורי אורח מעלני שמשא בארע כנענאה דיתיב במישרא לקביל גלגלא בסטר מישרי מורה" אליס המא פי גאנב אלארדן ורא טריק מגיב אלשמס ענד בלד אלכנענאני אלמקים פי אלגור ממא ילי אלגלגל ענד מרא מורה"

ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה׃ את הברכה אשר תשמעו אל מצות יהוה אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום׃ והקללה אם לא תשמעו אל מצות יהוה אלהיכם וסרתם מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם׃

והיה כי יביאך יהוה אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונתתה את הברכה על הר גרזים ואת הקללה על הר עיבל׃ הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש בארץ הכנעני הישב בערבה מול הגלגל אצל אלוני מורה׃

ארי

רשי ז"ל

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה' האמורות בהר גריזים ובהר עיבל" את הברכה על מנ' אשר תשמעו" מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת אחרי אלהים אחרים' הא למדת כל העובד ע"ז הרי הוא סר מן הדרך שנצטוו ישראל' מכאן אמרו כל המודה בע"ז ככופר בכל התורה כולה' ונתת את הברכה כתרגומו ית מברכיא את המברכים" על הר גריזים הופכים פניהם ופותחים בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו' כל הארורים שבפרשה פותחין תחלה בל' ברוך ואחר כך הופכים פניהם כלפי הר עיבל ופותחים בקללה" הלא המה נתן בהם סימן" אחרי' אחרי העברת הירדן הרבה והלאה למרחוק וזהו ל' אחרי' כל מקום של אחרי מופלג הוא' אחר סמוך הוא" דרך מבוא השמש"

לפון

ארי אתון עברין ית ירדנא למיעל למירת ית ארעא דיי׳ אלהכון יהיב לכון ותירתון יתה ותיתבון בה׃ לאנכם גאיזין אלארדן לתדכלו ותחוזו גמיע אלבלד אלדי אללה רבכם מעטיכם מאדי חותמוה וגלסתם ביה׃ ותטרון למעבד ית כל קימיא וית דיניא דאנא יהיב קדמיכון יומא דין׃ פאחפצו ואעמלו בגמיע אלרסום ואלאחכאם אלתי אנא תאליהא עליכם אליום׃ אלין קימיא ודיניא דתיטרון למעבד בארעא דיהב יי׳ אלהא דאבהתך לך למירתה כל יומיא דאתון קיימין על ארעא׃ הדה אואיל אלרסום ואלאחכאם אלתי תחפצוהא ותעמלו בהא פי אלבלד אלדי אעטאך אללה אלאה אבאיך אן תחוזה טול אלזמאן אלדי אנתם אחיא עליה׃ אבדא תאבדון ית כל אתריא דפלחו תמן עממיא דאתון ירתין יתהון ית טעותהון על טוריא רמיא ועל רמתא ותחות כל אילן עבוף׃ והו אן תבידו גמיע אלמואצע אלדי עבד תם אלאמם אלדין אנתם וארתוהם מעבודאתהם עלי אלגבאל אלראסיה ועלי אלתלאע ותחת כל שגר ריאן׃ ותתרעון ית אגוריהון ותתברון ית קמתהון ואשיריהון תיקדון בנורא וצלמי טעותהון תקצצון ותבדון ית שמהון מן אתרא ההוא׃

כי אתם עברים את הירדן לבא לרשת את הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן לכם וירשתם אתה וישבתם בה׃ ושמרתם לעשות את כל החקים ואת המשפטים אשר אנכי נתן לפניכם היום׃ אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ אשר נתן יהוה אלהי אבתיך לך לרשתה כל הימים אשר אתם חיים על האדמה׃ אבד תאבדון את כל המקמות אשר עבדו שם הגוים אשר אתם ירשים אתם את אלהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן׃ ונתצתם את מזבחתם ושברתם את מצבתם

ואב׳

רש״י ז״ל

לכנען מן הירדן לצד מערב׳ וטעם המקרא מוכיח שהם שני דברים שנקדו בשני טעמים אחרי נקוד בפשטא ודרך נקוד במשפל ובוא דגש ואם היה אחרי דרך ד״א היה נקוד אחרי במשרת בשופר הפוך ודרך רפה׃ מול הגלגל רחוק מן הגלגל׃ אלוני מורה שכם הוא שנ׳ עד מקום שכם עד אלון מורה׃ כי אתם עוברי את הירדן׳ נסים של ירדן יהיו סימן בידכם שתבואו ותירשו את הארץ׃ אבד תאבדון׳ אבד ואח״כ תאבדון׳ מכאן לעוקר ע״ז שצריך לשרש אחריה׃ את כל המקו׳ אשר עבדו שם הגוים ומה תאבדון את אלהיהם אשר על ההרים׃ מזבח של אבנים הרבה׃ מצבה של אבן אחת והיא בימוס שעשו במסכה אבן שמצבה מתחלתה לבימוס׃ אשרה אילן הנעבד׃ ואבדתם את שמם לכנות להם שם של גנאי׳ בית גליא קורין בית כריא׃ עין כל עין קוץ׃ לא תעשון כן להקטיר לשמים בכל מקום כי אם במקום אשר יבחר׳ ד״א ונתצתם את מזבחתם

ואנקצ'ו מד'אבחהם וכסרו דכאכהם וסואריהם אחרקוהא באלנאר ומקול מעבודאתהם תג'דעוהא ואבידו אסמאיהם מן ד'לך אלמוצ'ע" לא תעבדון כין קדם יי' אלהכון" לא תצנעון כד'אך ללה רבכם" אלהין לאתרא דיתרעי יי' אלהכון מכל שבטיכון לאשראה שכינתיה תמן לבית שכינתיה תתבעון ותיתון לתמן" בל אלי אלמוצע

ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון ואבדתם את שמם מן המקום ההוא: לא תעשון כן ליהוה אלהיכם: כי אם אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה: והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם ונדריכם ונדבתיכם ובכרת בקרכם וצאנכם: ואכלתם שם לפני יהוה אלהיכם ושמחתם בכל משלח ידכם אתם ובתיכם אשר ברכך יהוה אלהיך: לא תעשון ככל אשר אנחנו עשים פה היום איש כל הישר בעיניו: כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה

אלד'י יכתארה אללה רבכם מן גמיע אסבאטכם ליחל נורה פיה אלתמסו מסכנה חתי תצירו אליה" ותיתון לתמן עלוותכון ונכסת קודשיכון וית מעשריכון וית אפרשות ידכון ונדריכון ונדבתכון ובכורי תוריכון ועניכון" פתחמלו אליה מוא עדכם ודבאיחכם ועשורכם ורפאיעכם ונד'ורכם ותנפלכם ובכור בקרכם וגנמכם" ותיכלון תמן קדם יי' אלהכון ותחדון בכל אושטות ידכון אתון ואינש בתיכון דברכך יי' אלהך" פתאכלוהא תם בין ידי אללה רבכם ואפרחו בגמיע מא אנבסטת פיה אידיכם אנתם וסכר ובינתכם כמא ברכך אללה רבך" לא תעבדון ככל דאנחנא עבדין כא יומא דין" גבר כל דכשר בעינוהי" לא תצנעון מן הד'ה אלאמור כמא נחן צאנעין אליום פכל אנסאן מא חסן ענדה" ארי לא אתיתון עד כען לבית ניחא ולאחסנתא דיי' אלהך יהיב לך" לאנכם לם תצירו בעד אלי אלמסתקר ואלנחלה אלד'י

גנה

רש"י ז"ל

מזבחותם ואבדתם את שמם לא תעשון כן וגו' אזהרה למוחק את השם ולנותץ אבן מן המזבח או מן העזרה א"ר ישמעאל וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין את המזבחות שלהם לא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עונותיכם למקדש אבותיכם שיחרב" לשכנו תדרשו זה משכן שילה" זבחיכם שלמים של חובה" מעשרותיכם מעשר בהמה ומעשר שני לאכול לפנים מן החומה" תרומת ידכם אלו הבכורים שנ' ולקח הכהן הטנא מידך" ובכורות בקרכם לתת לכהן ויקריבם שם" אשר ברכך ה' לפי הברכה הבא" לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום מוקב

גלה רבך לעטיך״ ותעברון ית ירדנא׳ ותתבון בארעא׳ דיי׳ אלהכון מחסין יתכון׳ ויניח לכון מכל
בעלי דבביכון׳ מסחור סחור ותתבון לרוחצן״ פא דא עברתם אלארדן וגלסתם פי אלבלד אלדי אלה רבכם
מנחלכם ואראחכם מן גמיע אעדאיכם אלמחיטין בכם וגלסתם ואתקין״ ויהי אתרא דיתרעי יי׳

אהבון ביה לאשראה שכינתיה תמן
לתמן תיתון׳ ית כל דאנא מפקיד יתכון׳
עלותכון ונכסת קודשיכון׳ מעשריכון
ואפרשות ידכון׳ וכל שפר נדריכון׳ ד
דתדרון קדם יי׳״ כאן אלמוצע יכתארה
אללה רבכם ליחל נורה פיה אליה תאתו
בגמיע מא אמרתכם מן צואעדכם
וזבאיחכם ועשורכם ורפאיעכם וכיאר
נדורכם אלדי תנדרוהא ללה״
ותחדון קדם יי׳ אלהכון׳ אתון׳ ובניכון ובנתכון׳
ועבדיכון ואמהתכון׳ וליואה דבקרויכון׳
ארי לית ליה חולק ואחסנא עמכון״
ואפרחו בהא מן ידי אללה רבכם אנתם
ובניכם ובנאתכם ועבידכם ואמאהכם
ואללוי אלדי פי מחאלכם אד ליס לה נציב
ולא נחלה מעכם״ אסתמר לך׳
דלמא תסיק עלותך׳ בכל אתרא
דתחזי׳׳ פאחדר אן תצעד קראבינך
פי אי מוצע ראיתה״

אשר יהוה אלהיך נתן לך׃ ועברתם את הירדן וישבתם בארץ אשר יהוה אלהיכם מנחיל אתכם והניח לכם מכל איביכם מסביב וישבתם בטח׃ והיה המקום אשר יבחר יהוה אלהיכם בו לשכן שמו שם שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם עולתיכם וזבחיכם מעשרתיכם ותרומת ידכם וכל מבחר נדריכם אשר תדרו ליהוה׃ ושמחתם לפני יהוה אלהיכם אתם ובניכם ובנתיכם ועבדיכם ואמהתיכם והלוי אשר בשעריכם כי אין לו חלק ונחלה אתכם׃ השמר לך פן תעלה עלתיך בכל מקום אשר תראה׃

רש״י ז״ל

למעלה על כי אתם עוברים את הירדן׳ כשתעברו את הירדן מיד מותרים אתם להקריב בבמה כל יד״ שנה של כיבוש וחלוק בבמה לא תקריבו כל מה שאתם מקריבין פה היום במשכן שהוא עמכם ונמשח והוא כשר להקריב בו חטאות ואשמות נדרים ונדבות שאתם מתנדבים ע׳ פי׳ ישר בעיניכם להביאם ולא ע׳ חובה אותה תקריבו בבמה״ כי לא באתם׳ כל אותן י״ד שנה״ עד עתה כמו עדיין״ המנוחה זו שילה״ וג׳ הנחלה זו ירושלם״ ועברתם את הירדן וישבתם בארץ׳ שתחלקוה ויהא כל אחד מכיר את חלקו ואת שבתו״ והניח לכם לאחר כיבוש וחלוק ומנוחה מן הגוים אשר הניח ה׳ לנסות בם את ישראל ואין זו אלא בימי דוד״ אז והיה המקום וגו׳ בנו לכם בית הבחירה בירושלם וכה״א ויהי כי ישב המלך בביתו וה׳ הניח לו מכל אויביו מסביב׳ ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וארון האלהים יושב בתוך היריעה וגו׳״ שמה תביאו וגו׳ למעלה אמור לענין שילה

וכאן

אלהין באתרא דיתרעי יי בחדא מן שבטך תמן תסיק עלותך ותמן תעביד כל דאנא מפקיד
לך" לא כי במוצע אלדי יכתארה אללה באחד אסבאטך תם תקרב קראביכך ותצנע גמיע מא אמרך
בה" לחוד בכל רעות נפשך תיכוס ותיכול בסרא כברכתא דיי אלהך דיהב לך בכל קרויך
מסאבא ודכיא ייכלניה כבסר טביא
ואילא" לכן מתא אשתהת נפסך אלהם
נאדבח וכל כרזק אללה רבך אלדי אעטאך
פי סאיר בלדאך וגאיז אן יאכל מנה
אלטאהר ואלנגס כמא יוכלאן לחם אלצבי
ואלאיל" לחוד דמא לא תיכלון על
ארעא תישדיניה כמיא" כלא אלדם לא
תאכלוה כל צבה עלי אלארץ כאלמא"
לית לך רשו למיכל בקרויך
מעשר עבורך וחמרך ומשחך ובכורי
תורך ועאנך וכל נדרך דתידר ונדבתך
ואפרשות ידך" לכן לא יגוז אן תאכל
פי מחאלך עשור ברך ונבידך ודהנך
ובכור בקרך וגנמך ונדורך אלדי
תנדרהא ותברעך ורפאיעך"
אלהין קדם יי אלהך תיכלניה באתרא דיתרעי
יי אלהך ביה אתגברך וברתך ועבדך
ואמתך וליואה דבקרוך ותחדי קדם יי
אלהך בכל אושטות ידך" לא פי ידי
אלה

כי אם במקום אשר יבחר יהוה באחד
שבטיך שם תעלה עלתיך ושם תעשה
כל אשר אנכי מצוך: רק בכל אות
נפשך תזבח ואכלת בשר כברכת
יהוה אלהיך אשר נתן לך בכל
שעריך הטמא והטהור יאכלנו כצבי
וכאיל: רק הדם לא תאכלו על הארץ
תשפכנו כמים: לא תוכל לאכל
בשעריך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך
ובכרת בקרך וצאנך וכל נדריך
אשר תדר ונדבתיך ותרומת ידך: כי
אם לפני יהוה אלהיך תאכלנו במקום
אשר יבחר יהוה אלהיך בו אתה

רש"ל

וכאן אמור לענין ירושלים ולכך חילקם הכתוב ליתן היתר בין זו לזו משחרבה שילה ובאו לנוב וחרבה נוב ובאו לגבעון והיו הבמות מותרות עד שבאו לירושלים" מבחר נדריכם מלמד שיביא מן המובחר" השמר לך ליתן לא תעשה על הדבר" בכל מקום אשר תראה אשר יעלה בלבך אבל אתה מקריב על פי נביא כגון אליהו בהר הכרמל" באחד שבטיך בחלקו של בנימין ולמעלה הוא אומר מכל שבטיכם הא כיצד כשקנה דוד את הגורן מארונה היבוסי גבה הזהב מכל השבטים ומכל מקום הגורן בחלקו של בנימין היה" רק בכל אות נפשך במה הכתוב מדבר אם בבשר תאוה להתירה להם בלא הקרבת אימורים הרי אמור במ"א כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך וגו' ואמרת אוכלה בשר וגו' במה זה מדבר בקדשים שנפל בהם מום שיפדו ויאכלו בכל מקום יכול יפדו על מום עובר ת"ל רק" תזבח ואכלת אין לך בהם היתר גיזה וחלב אלא אכילה ע"י זביחה" הטמא והטהור לפי שבאו מכוח קדשים שכ' בהם והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל הוצרך להתיר בו טמא וטהור אוכלים בקערה אחת" כצבי וכאיל שאין קרבן בא מהם" כצבי
וכאיל

עלה רבך תאכלה פי אלמוצע אלדי יכתארה אנת ואבנך ואבנתך ועבדך ואמתך ואללוי אלדי פי מחלך ואפרח בין ידי אללה רבך במא אנבסטת בה ידך׳׳ אסתמר לך דלמא תרחיק ית ליואה כל יומך על ארעא׳׳ ואחדר אן תגפל ללוי טול מקאמך פי בלדך׳׳ ארי יפתי יי׳ אלהך ית תחומך כמא דמליל לך ותימר איכול בסרא ארי תתרעי נפשך למיכל בסרא בכל רעות נפשך תיכול בסרא׳׳ ואדא אוסע אללה רבך תכמך כמי ועדך פקלת אכל לחמא פאן שהוה מן נפסך לה פכלה מתא מא אשתהיתה׳׳ ארי יתרחק מנך אתרא דיתרעי יי׳ אלהך לאשראה שכינתיה תמן ותכוס מתורך וממענך דיהב יי׳ לך כמא דפקידתך ותיכול בקרוך בכל רעות נפשך׳׳ אן בעד ענך אלמוצע אלדי יכתארה אללה רבך ליחל נורה פיה פאדבח מן בקרך וגנמך אלדי רזקך אללה כמי אמרתך וכלה פי מחלך מתא מא אשתהיתה נפסך׳׳ ברם כמא דמתאכיל בסר טביא ואילא כן תיכלניה מסאבא ודכיא כחדא ייכלניה׳׳ לכן כמא יוכל אלצבי ואלאיל

ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך ושמחת לפני יהוה אלהיך בכל משלח ידך: השמר לך פן תעזב את הלוי כל ימיך על אדמתך: כי ירחיב יהוה אלהיך את גבלך כאשר דבר לך ואמרת אכלה בשר כי תאוה נפשך לאכל בשר בכל אות נפשך תאכל בשר: כי ירחק ממך המקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשום שמו שם וזבחת מבקרך ומצאנך אשר נתן יהוה לך כאשר צויתך ואכלת בשעריך בכל אות נפשך: אך כאשר יאכל את הצבי ואת האיל כן תאכלנו

רש״י ז״ל

וכאיל להפטרן מן הבכורה והבכורים והקדשים׳׳ לא תאכלנו׳ אע״פ שאמרתי שאין לך בו זריקת דם במזבח לא תאכלנו׳׳ תשפכנו כמים לומר לך שאין צריך כסוי ד״א הרי הוא כמים להכשיר את הזרעים׳׳ לא תאכלנו מה ת״ל ליתן לא תעשה על הדבר׳׳ לא תוכל ר׳ יהושע בן קרחה אומר יכול אתה אבל אינך רשאי׳ כיוצא בו ואת היבוסי יושבי ירושלם לא יכלו בני ישראל להורישם יכולים היו אלא שאינן רשאין לפי שכרת להם אברהם ברית כשלקח מהם מערת המכפלה ולא יבוסים היו אלא חתיים היו אלא על שם העיר שנקראת יבוס כך מפורש בפר״ר אליעזר והוא שנ׳ כי אם הסירך העורים והפסחים צלמים שכתבו עליהם את השבועה׳׳ ובכורות בקרך אזהרה לכהנים׳׳ ותרומת ידך אלו הבכורים׳׳ לפני ה׳ לפנים מן החומה׳׳ והלוי אשר בשעריך׳ אם אין לך לתת לו מחלקו כגון מעשר ראשון תן לו מעשר עני׳ אם אין לך מעשר עני הזמינהו על שלחנך׳׳ השמר לך ליתן לא תעשה על הדבר׳׳ על אדמתך׳ אבל בגולה אינך מוזהר עליו יותר מעניי ישראל׳׳ כי ירחיב וגו׳ למדה תורה דרך ארץ שלא יתאוה אדם לאכול בשר אלא מתוך

רחבת

כדאך תאכלה אן יגוז לנגס ולטאהר אן יאכלאן מעה" לחוד תקף בדיל דלא למיכל
דמא' ארי דמא הוא נפשא' ולא תיכול נפשא עם בסרא" לכן תחדר פי אן לא תאכל דם לאנה
מסכן לנפס פלא תאכל לנפס מע ללחם" לא תיכלניה' על ארעא תישדניה כמיא" ואד'
לא תאכלה בל צבה עלי לארץ כלמא"

הטמא והטהור יחדו יאכלנו: רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר: לא תאכלנו על הארץ תשפכנו כמים: לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך אחריך כי תעשה הישר בעיני יהוה: רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא ובאת אל המקום אשר יבחר יהוה: ועשית עלתיך הבשר והדם על מזבח יהוה אלהיך ודם זבחיך ישפך על מזבח יהוה אלהיך והבשר תאכל: שמר ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך למען ייטב לך ולבניך אחריך

לא תיכלניה' בדיל דייטב לך ולבנך בתרך' ארי תעביד דכשר קדם יי'" ואד' לא תאכלה כראך לכי יכאר לך ולבניך מן בעדך אד' תצנע למסתקים ענד אללה" לחוד מעשר קודשך' דיהון לך ונדרך' תטול ותיתי לאתרא דיתרעי יי'" עדא אקדאסך מא כאן לך מנהא ונדורך פאחמלהא ואית בהא אלי למוצע אלדי יכתארה אללה" ותעביד עלותך בסרא ודמא' על מדבחא דיי' אלהך' ודם נכסת קודשך' ישתפיך על מדבחא דיי' אלהך' ובסרא תיכול" פאצנע צואעדך לחומהא ודמאהמא כמלא עלי מדבח אללה רבך ומן דם דבאיחך יצב עלי מדבחה וכל לחומהא" טר ותקביל' ית כל פתגמיא האלין' דאנא מפקיד לך' בדיל דייטב לך' ולבנך בתרך עד עלמא' ארי תעביד דתקין ודכשר' קדם יי' אלהך" אחנן

רש"י

רחבת ידים ועושר" בכל אות נפשך' אבל במדבר נאסר להם בשר חולין אא"כ מקדישה ומקריבה שלמים" כי ירחק ממך המקום' ולא תוכל לבוא ולעשות שלמים בכל יום כמו עכשו שהמשכן הולך עמכם" וזבחת כאשר צויתיך' למדנו שיש צווי בזביחה היאך ישחוט והן הלכות שחיטה שנאמרו למשה בסיני" אך כאשר יאכל את הצבי וגו' אינך מוזהר לאכלן בטהרה' אי מה צבי ואיל חלבן מותר' אף חולין חלבן מותר' ת"ל אך" רק חזק לבלתי אכול הדם' ממה שנ' חזק אתה למד שהיו שטופים בדם לאכלו לפיכך הוצרך לו' חזק דר' יהודה' ר"ש בן עזאי אומר לא בא הכתוב אלא להזהירך וללמדך עד כמה אתה צריך להתחזק במצות' אם הדם שהוא קל להשמר ממנו שאין אדם מתאוה לו הוצרך לחזקך באזהרתו ק"ו לשאר מצות" ולא תאכל הנפש עם הבשר' אזהרה לאבר מן החי" לא תאכלנו אזהרה לדם התמצית" לא תאכלנו אזהרה לדם האיברים" למען ייטב לך וגו' צא ולמד מתן שכרן של מצות אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו' הפורש ממנו זוכה לו ולבניו אחריו ק"ו לגזל ועריות

שנפשו

אחפט' ואקבל גמיע הדה אלאמור אלתי אמלך בהא לכי יכ'ואר לך ולבניך בעדך אלי אלדהר אד'
תצנע אלג'"ד ואלמסתקים ענד אללה רבך" ארי ישיצי ייי אלהך ית עממיא דאת עליל לתמן
למירת יתהון מן קדמך ותירת יתהון ותיתב בארעהון" ואדא קטע אללה רבך אלאמם אלדי אנת
דאכ'ל אלי תם לתקרצ'הם מן בין ידיך
כאדי ורתתהם וסכנת מכאנהם"
אסתמר לך דלמא תתקיל בתריהון
בתר דישתיצון מן קדמך ודלמא תתבע
לטעותהון למימר איכדין פלחין
עממיא האלין ית טעותהון ואעביד
כין אף אנא" אחד'ר אן תנהקט תבעהם
בעד אנפאדהם מן בין ידיך וכלא
תלתמס למעבודאתהם באילא כיף כאן
יעבדהא הולאי אלאמם פאצנע אנא
איצ'א כדאך" לא תעביד כין קדם ייי
אלהך ארי כל דמרחק ייי דסני עבדין
לטעותהון ארי אף ית בניהון וית
בנתהון מוקדין בנורא לטעותהון"
לא תצנע כדאך ללה רבך פאנה כליה
ממא יכרהה אללה ויסנאה יצנעוה
למעבודאתהם חתי בניהם ובנאתהם
קד יחרקונהא בנאר להם" ית

עד עולם כי תעשה הטוב והישר בעיני
יהוה אלהיך׃
כי יכרית יהוה אלהיך את הגוים אשר
אתה בא שמה לרשת אותם מפניך
וירשת אתם וישבת בארצם׃ השמר
לך פן תנקש אחריהם אחרי השמדם
מפניך ופן תדרש לאלהיהם לאמר
איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם
ואעשה כן גם אני׃ לא תעשה כן
ליהוה אלהיך כי כל תועבת יהוה
אשר שנא עשו לאלהיהם כי גם את
בניהם ואת בנתיהם ישרפו באש
לאלהיהם׃ את כל הדבר אשר אנכי

רש"י ז"ל

שנכספו של אדם מתאוה להם "רק קדשיך" אעפ"י
שאתה מותר לשחוט חולין לא אמרתי לך לשחוט את הקדשים ולאכלן בשעריך אלא הקריבה לא הביאם
לבית הבחירה" ועשית עולותיך אם עולות הן תן הבשר והדם ע"ג המזבח ואם זבחי שלמים הם דם זבחיך
ישפך על המזבח תחלה ואח"כ והבשר תאכל ועוד דרשו רבותינו רק קדשיך בא ללמד על הקדשים שבחוצה
לארץ וללמד על התמורות ועל ולדות קדשים שיקריבו "שמור זו משנה שאתה צריך לשמרה בבטנך
שלא תשכח כענין שנ' כי נעים כי תשמרם בבטנך ואם שנית אתה אחר שתשמע ותקיים הא כל שאינו בכלל משנה
אינו בכלל מעשה "את כל הדברים שתהא חביבה עליך מצוה קלה כמצוה חמורה "הטוב בעיני השמים "והישר
בעיני אדם" פן תנקש אני תרגם ל' מוקש ואני אומר שלא חש לדקדק בלשון אלא מצינו נו"ן בלשון יוקש ואפילו
ליסוד הנופל ממנו אבל בל' טירוף וקשוש מצינו נו"ן וארכובתיה דא לדא נקשן ואף זה אני אומר פן תנקש
אחריהם פן תטרף אחריהם להיות כמוך אחר מעשיהם וכן ינקש נושה לכל אשר לו מקלל את הרשע להיות
עליו נושים רבים ויהיו מחזרים ומתנקשים אחר ממונו" אחרי השמדם מפניך אחר שתראה שאני משמידם מפניך
יש לך לתת לב מפני מה נשמדו אלו מפני מעשים מקולקלים שבידיהם אף אתה לא תעשה כן שלא יבואו
אחרים

יתכל פתגמא דאנא מפקיד יתכון יתיה תטרון למעבד לא תוספון עלוהי ולא תמנעון מניה׃
גמיע אלאמור אלדי אמרכם בה אחפצוה ואעמלו בה לא תזידון עליה שיא ולא תנקצון מנה׃
ארי יקום בינך נביא או חלים חלמא ויתן לך את או מופת׃ ואדא קאם פי מא בינכם

מצוה אתכם אתו תשמרו לעשות לא תסף עליו ולא תגרע ממנו׃

ג כי יקום בקרבך נביא או חלם חלום ונתן אליך אות או מופת׃ ובא האות והמופת אשר דבר אליך לאמר נלכה אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם ונעבדם׃ לא תשמע אל דברי הנביא ההוא או אל חולם החלום ההוא כי מנסה יהוה אלהיכם אתכם לדעת הישכם אהבים את יהוה אלהיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם׃ אחרי יהוה אלהיכם תלכו ואתו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואתו

מדעי נבוה או חאלם חלם פאעטאך איה או ברהאנא׃ וייתי אתא ומופתא דמליל עמך למימר נהך בתר טעות עממיא דלא ידעתינון ונפלחינון׃ פלו אתת אלאיה או אלברהאן ממן קאל לך תעאל בנא אלי מעבודאת אכר מא לם תערפהא ונעבדהא׃ לא תקביל לפתגמי נביא ההוא או מן חלים חלמא ההוא ארי מנסי יי׳ אלהכון יתכון למידע האיתיכון רחמין ית יי׳ אלהכון בכל לבכון ובכל נפשכון׃ פלא תקבלו מן דלך אלמדעי אלנבוה או אלחאלם אלחלם לאן אללה רבכם ממתחנכם ליעלם הל אנתם מחבוה מכלצין בכל קלובכם ונפוסכם׃ בתר פולחנא דיי׳ אלהכון תהכון ויתיה תדחלון וית פקודוהי תטרון ולמימריה תקבלון וקדמוהי תפלחון ולדחלתיה תתקרבון׃ בל כי תבע אללה רבכם תקידון ואיאה תכאפון ווצאיאה תחפטון ואמרה תקבלון ואיאה

פאע

רש״י

אחרים׃ ישמידוך׃ איכה יעבדו לפי שלא ענש על ע״ז אלא על זביחה וקיטור וניסוך והשתחויה כמו שכתוב בלתי לה׳ לבדו דברים הנעשים לגבוה׳ בא ולמדך כאן שאם דרכה של ע״ז לעבדה בדבר אחר כגון פוער לפעור וזורק אבן למרקוליס זו היא עבודתו וחייב׳ אבל זביחה וקיטור וניסוך והשתחויה אפילו שלא כדרכה חייב׃ כי גם את בניהם׳ גם לרבות את אבותם ואמותיהם׳ א״ר עקיבא אני ראיתי נכרי שכפתו לאביו לפני כלבו ואכלו׃ את כל הדבר קלה כחמורה׃ אותו תשמרו לעשות׳ ליתן לא תעשה על עשה האמורים בפרשה שכל השמור ל״ת הוא אלא שאין לוקין על השמור של עשה׃ לא תוסף עליו ה׳ טוטפות ה׳ מינין בלולב׳ ארבע ברכות לברכת כהנים׃ ונתן אליך אות׳ בשמים כענין בגדעון ועשית לי אות ואומר יהי נא חורב על הגזה וגו׳׃ או מופת בארץ׳ אעפ״כ לא תשמע לו ואם תאמר מפני מה נותן לו הקב״ה ממשלה לעשות אות כי מנסה ה׳ אלהיכם אתכם׃ ואת מצותיו תשמרו תורת משה׃ ובקולו תשמעו בקול הנביאים׃ ואותו תעבודו במקדשו׃ ובו תדבקון הדבק בדרכיו גמול

חסדים

פאעבדון וטאעתה פאלזמוהא״ ונביא ההוא׳ או חלים חלמא ההוא יתקטיל׳ ארי מליל סטיא
על יי אלהכון׳ דאפיק יתכון מארעא דמצ׳ ודפרקך מבית עבדותא׳ לאטעיותך מן אורחא׳ דפקדך יי
אלהך למהך בה׳ ותפלי עביד דביש מבינך״ וד׳לך אלמדעי לנבווה או חאלם חלם פליקתל למא תכלם

תעבדו ובו תדבקון: והנביא ההוא או חלם החלום ההוא יומת כי דבר סרה על יהוה אלהיכם המוציא אתכם מארץ מצרים והפדך מבית עבדים להדיחך מן הדרך אשר צוך יהוה אלהיך ללכת בה ובערת הרע מקרבך:

כי יסיתך אחיך בן אמך או בנך או בתך או אשת חיקך או רעך אשר כנפשך בסתר לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבתיך: מאלהי העמים אשר סביבתיכם הקרבים אליך או הרחקים ממך מקצה הארץ ועד קצה הארץ״

באלזיג עלי אללה רבכם אלמכרגכם מן
בלד מצר ואלפאדיך מן בית אלעבודיה
ליזילך ען אלטריק אלדי אמרך
אללה רבך אן תסיר פיה ואנף אהל אלשר מן
וסטך״ ארי ימלכינך׳ אחוך בר
אמך׳ או ברך או ברתך׳ או אתת קימך׳
או חברך׳ דכנפשך בסתרא למימר׳
נהך ונפלח לטעות עממיא׳ דלא
ידעתא את ואבהתך״ ואן אגואך אכוך
אבן אמך או אבנך או אבנתך או אמראתך
אלתי הי חרמתך או צדיקך אלדי הו כנפסך
פי סתר קאילא תעאל נעבד מעבודאת
אכר מא לם תערפהא אנת ואבאיך״
מטעות עממיא׳ דבסחרניכון׳
דקריבין לך׳ או דרחיקין מנך׳ מסייפי
ארעא ועד סייפי ארעא״ מן מעבודאת
אלאמם אלדין חואליכם אלקריבין אליך או
אלבעידין מנך מן טרף אלארץ אלי טרפהא״
לא

רש״י ז״ל

חקדים בגורמתים בגזור חולים כמו שעשה
חנניה״ סרה׳ דבר המוסר מן העולם שלא היה
ולא נברא ולא צויתיו לעשות כן״ והפודך מבית
עבדים אפילו אין לו עליך אלא שפדאך דיי״ כי יסיתך אין הסתה לא גלוי שנ׳ כי אם ה׳ הסיתך בי
אמיתרא כלשון שמסיתו לעשות כן״ אחיך מאב׳ או בן אמך מאם״ חיקך השוכבת בחיקך ומחממתך ובן מחיך
הארץ מיסוד התקוע בארץ״ אשר כנפשך זה אביך פירש לך הכתוב את החביבין לך זה לאחרים״ בסתר דבר
הכתוב בהווה שאין דברי מסית אלא בסתר וכן שלמה הוא אומר בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה״ אשר
לא ידעת אתה ואבותיך׳ דבר זה גנאי גדול הוא לך שאף האומות אין מניחין מה שמסרו להם אבותיהם וזה
אומר לך עזוב מה שמסרו לך אבותיך״ הקרובים אליך או הרחוקים׳ למה פירט קרובים ורחוקים׳ לאכן אמר
הכתוב מטיבן של קרובים אתה למד טיבן של רחוקים כשם שאין ממש בקרובים כך אין ממש ברחוקים״
מקצה הארץ זו חמה ולבנה וצבא השמים שהן מהלכין מסוף העולם ועד סופו״ לא תאבה לו׳ לא תהא תאב
לו לא תאהבנו לפי שנ׳ ואהבת לרעך כמוך׳ אתה לא תאהב ולא תשמע אליו בהתחננו על נפשו למחול
לו לפי שנ׳ עזוב תעזוב עמו׳ לזה לא תעזוב״ ולא תחוס עינך עליו׳ לפי שנ׳ לא תעמוד על דם רעך׳

על

לא תיבי ליה ולא תקביל מניה ולא תחוס עינך עלוהי ולא תרחים ולא תכסי עלוהי" פלא תשא לה
ולא תקבל מנה ולא תשפק עליה ולא תרת לה ולא תסתר עליה" ארי מקטל תקטליניה ידך
תהי ביה בקדמיתא למקטליה וידא דכל עמא בבתריתא" בל אקתלה קתלא ידך אוולא מא
תבטש בה מא קתלה ויד סאיר אלאמה
אכרא" ותרגמוניה באבניא וימות
ארי בעא לאטעיותך מדחלתא דיי׳
אלהך דאפקך מארעא דמצ׳ מבית
עבדותא" וארגמה באלחגארה חתי
ימות למא קצד אדחאך ען אללה רבך
אלמכרגך מן בלד מצר מן בית אלעבודיה"
וכל ישר׳ ישמעון וידחלון ולא
ייספון למעבד כפתגמא בישא הדין
בינך" וסאיר אל אסר׳ יסמעון ויכאפון
ולא יעאודון אן יצנעו מתל הדי אלאמר
אלרדי פי וסטך" ארי תשמע בחדא
מן קרוך דיי׳ אלהך יהיב לך למיתב
תמן למימר" ואן סמעת מן בעד
קראך אלתי אללה רבך מעטיך אן תסכן
פיהא קאיל קאילא" נפקו גברין בני
רשעא מבינך ואטעיאו ית יתבי
קרתהון למימר נהך ונפלח לטעות
עממיא דלא ידעתון" אן קד כרג קום
כפאר מנהא פאצלו אהל קריתהם קאילין
תעאלו נעבד מעבודאת אכר מא לם
תערפוהא" ותתבע ותבדוק ותש׳
יאות

לא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחוס
עינך עליו ולא תחמל ולא תכסה עליו׃
כי הרג תהרגנו ידך תהיה בו בראשנה
להמיתו ויד כל העם באחרנה׃ וסקלתו
באבנים ומת כי בקש להדיחך מעל יהוה
אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית
עבדים׃ וכל ישראל ישמעו ויראון ולא
יוספו לעשות כדבר הרע הזה בקרבך׃
כי תשמע באחת
עריך אשר יהוה אלהיך נתן לך לשבת
שם לאמר׃ יצאו אנשים בני בליעל
מקרבך וידיחו את ישבי עירם לאמר
נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא
ידעתם׃ ודרשת וחקרת ושאלת היטב

רש״י ז״ל

על זה לא תחוס" ולא תחמול לא תהפוך בזכותו" ולא תכסה עליו' אם אתה יודע לו חובה אינך רשאי לשתוק" כי הרוג תהרגנו' יצא מב״ד חייב לא תחזירהו לזכות" ידך תהיה בו בראשונה' מצוה ביד הנסקת להמיתו לא מת בידו ימות ביד אחרים שנ' ויד כל העם וגו'" לשבת שם פרט לירושלים שלא ניתנה לדירה" כי תשמע לאמר' אומרים יצאו וגו'" בני בלי' בלי עול שפרקו עולו של מקום" אנשים ולא נשים" יושבי עירם" ולא יושבי עיר אחרת' מכאן אמרו אין נעשית עיר הנדחת עד שידיחוה אנשים ועד שיהיו מדיחיה מתוכה" ודרשת וחקרת ושאלת היטב' מכאן למדו ז' חקירות מרבוי המקרא' כאן יש שלוש דרישה וחקירה והיטב' ושאלת אינו מן המנין וממנו למדו בדיקות' ובמה הוא או' ודרשו השופטים היטב ובמה הוא או' ודרשת היטב' ולמדו היטב לגזירה שוה ליתן האמור של זה בזה" הכה תכה' אם אינך יכול

להמיתם

יאות׳ וְהָא קֻשְׁטָא כֵּיוָן פִּתְגָּמָא׳ אִתְעֲבִידַת׳ תּוֹעֵבְתָּא הָדָא בֵּינָךְ״ כלתמס דלך ואקתבוה ג״דה
ואסל ענה נעמא כאן כאן שאמר הכא תאבתא וקד צנעת הדה לכריהה מ׳ וקטך״ מִמְחָא תִמְחֵי׳
יָת יָתְבֵי׳ קַרְתָּא הַהִיא לְפִתְגָּם דְּחָרֶב׳ גַּמַּר יָתַהּ וְיָת כָּל דְּבַהּ׳ וְיָת בְּעִירַהּ לְפִתְגָּם דְּחָרֶב״ פאקתל

קתלא אהל תלך לקריה בחד לסיף
ואתלפהא וגמיע מא פיהא חתי
בהאימהא בחד לסיף״ וְיָת כָּל
עֲדָאַהּ׳ תִּכְנוֹשׁ לְגוֹ פְתָאַהּ׳ וְתוֹקֵיד
בְּנוּרָא׳ יָת קַרְתָּא וְיָת כָּל עֲדָאַהּ גְּמִיר׳
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׳ וּתְהֵי תֵּל חֲרוּב לְעָלַם׳ לָא
תִתְבְּנֵי עוֹד״ וגמיע סלבהא תגמעה
לי נסט רחבתהא ואחרק באלנאר תלך
לקריה וגמיע סלבהא ללה רבך גמלה
ותכון תלא לי דהר לא תבנא אבדא״
וְלָא יִדְבַּק בִּידָךְ׳ מִדַּעַם מִן חֶרְמָא׳
בְּדִיל דִּיתוּב יְיָ מִתְּקוֹף רוּגְזֵיהּ׳ וְיִתֵּן
לָךְ רַחֲמִין וִירַחֵים עֲלָךְ וְיַסְגִּינָךְ׳ כְּמָא
דְּקַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ״ ולא ילזק פי ידך שיא
מן למתלוף לכי ירגע ללה מן שדה
גצבה ויעטיך רחמתה וירחמך כמא
קסם לאבאיך״ אֲרֵי תְקַבֵּיל׳ ל
לְמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ׳ לְמִטַּר יָת כָּל פִּקּוּדוֹהִי׳
דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא דֵין׳ לְמֶעְבַּד דְּכָשַׁר
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ״ חד תקבל אמר ללה רבך
ותחפץ ותעמל בגמיע וצאיאה לתי אמרך
בהא ליום באן תצנע למסתקים ענדה״ נ״ן

וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֶשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקִרְבֶּךָ׃ הַכֵּה תַכֶּה אֶת יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי חָרֶב הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ וְאֶת בְּהֶמְתָּהּ לְפִי חָרֶב׃ וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד׃ וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם לְמַעַן יָשׁוּב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ׃ כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃

רש״י

להמיתם במיתה הכתובה בהם המיתם כאחרת״ לה׳
אלהיך לשמו ובשבילו״ למען ישוב ה׳ מחרון אפו שכל
זמן שע״ז בעולם חרון אף בעולם״ לא תתגודדו לא תתנו גדידה ושרט בבשרכם על מת כדרך שהאמוריים
עושין לפי שאתם בניו של מקום ואתם ראויין להיות נאים ולא גדודים ומקורחים״ בין עיניכם אצל הפדחת׳
וכמה הוא או׳ לא יקרחה קרחה בראשם לעשות כל הראש כבין העינים״ כי עם קדוש אתה׳ קדושת עצמך
מאבותיך ועוד וכך בחרה״ כל תועבה כל שתיעבתי לך כגון צרם אוזן בכור כדי לשחטו במדינה הרי
דבר שהתעבתי לך״ כל מום לא יהיה בו׳ בא ולמד כאן שלא ישחט ויאכל על אותו המום בשלבשרכח לב
הרי דבר שתיעבתי לך הזהיר כאן על אכילתו״ זאת הבהמה איל וצבי ויחמור׳ למדנו שהחיה בכלל
בהמה׳ ולמדנו שבהמה וחיה טמאה מרובה מן הטהורה שבכל מקום מונה את המועט״ אקו מתורגם
יעלא יעלי סלע הוא אשטנבוק״ ותאו תורבלא תור היער בלשון ארמי״ מפרסת פרסה מתרגו׳

בנין אתון קדם יי אלהכון לא תתהממון ולא תשוון מרט בין עיניכון על מית ״ ואנתם אולאד ללה רבכם פלא תתנאגו ולא תגעלו נתפה בין עיונכם עלי אמואתכם ״ ארי עם קדיש את קדם יי אלהך ובך אתרעי יי למהוי ליה לעם חביב מכל עממיא דעל אפי ארעא ״ לאנך שעב מקדס ללה רבך וקד אכתארך אן תכון לה אמה כאצה מן גמיע אלאמם אלדין עלי וגה אלארץ ״ לא תיכול כל דמרחק ״ לא תאכל כל מכרוה ״ דא בעירא דתיכלון ׳ תורין ׳ אמרין ובני עזין ״ הדה מא תאכלונה מן אלבהאים אלבקר ואלצאן ואלמאעז ״ אילא וטביא ויחמורא ׳ ויעלא ורימא ותורבלא ודיצא ״ ואליאיל ואלטבי ואל יחמור ואלועל ואלרוה ואלתיתל ואלזראפה ״ וכל בעירא דסדיקא פרסתה ׳ ומטלפן טלפין תרתין פרסתה ׳ מסקא פשרא בבעירא ׳ יתה תיכלון ״ וכל בהימה מטלפה באלטלף ומנפדה אלטלפאפהא תפריקא ומצעדה אלגתראר מן אלבהאים כלוהא ״ ברם ית דין לא תיכלון ממסקי פשרא ׳ וממסדיקי פרסתא מטלפי טלפיא ׳ ית גמלא וית ארנבא וית טפזא ארי מסקי פשרא אנון ׳ ופרסתהון לא סדיקא ׳ מסאבין אנון לכון ״ כלא הדה לא תאכלונה פלא תאכלונה מן אלמצעדי אלגתראר ואלמטלפין באלאטלאף מפרקה אלגמל ואלארנב ואלובר כאנהא מצעדה אלגתראר גיר מטלפה באלטלף והי מחרמה עליכם ״

ד בנים אתם ליהוה אלהיכם לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת׃ כי עם קדוש אתה ליהוה אלהיך ובך בחר יהוה להיות לו לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה׃ לא תאכל כל תועבה׃ זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה כשבים ושה עזים׃ איל וצבי ויחמור ואקו ודישן ותאו וזמר׃ וכל בהמה מפרסת פרסה ושסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו׃ אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה השסועה את הגמל ואת הארנבת ואת השפן כי מעלה גרה המה ופרסה לא הפריסו טמאים הם לכם׃

רש״י

פרסה שלנטה״ ושוסעת חלוקה בשתי צפרנים יש קדוקה ואינה חלוקה בצפרנים והיא טמאה ״ בבהמה משמע מה שנמצא בבהמה אכול׳ מכאן אמרו שהשליל מותר בשחיטת אמו ״ השסועה בריה היא שיש לה שני גבין ושתי שדראות׳ אמרו רבותינו למה נשנו בבהמה מפני השסועה ובעופות מפני הראה שלא נאמרו בתכ״ ובנבלתם לא תגעו׳ רבותינו פירשו ברגל שאדם חייב לטהר את עצמו ברגל׳ יכול יהו מוזהרים בכל השנה ת״ל אמור אל הכהנים וגו׳ ומה טומאת המת חמורה כהנים מוזהרים ואין ישראל מוזהרים׳ טומאת נבלה קלה לכ״ש״ כל צפור טהורה תאכלו׳ להתיר משולחת שבמצורע״ וזה

אשר

וית חזירא ארי סדיק פרסתא הוא ולא פשר מסקא טמא הוא לכון מבסרהון לא תיכלון ובנבילתהון לא תקרבון ״ ואלכנזיר פאנה מטלף בטלף ולא יגתר והו מחרם עליכם פלא תאכלו מן לחומהא ולא תדנו מן נבאילהא ללא תנגסכם ״ ית דין תיכלון מכל דבמיא כל דליה ציצין וקלפין תיכלון ״ והדה מא תאכלוה מן גמיע מא פי אלמא כל מא לה אגנחה ופלוס פכלוה ״ וכל דלית ליה ציצין וקלפין לא תיכלון מסאב הוא לכון ״ וכל מא ליס לה אגנחה ופלוס פלא תאכלוה אנה נגס לכם ״ כל צפר דכי תיכלון ״ וכל טאיר טאהר פכלוה ״ ודין דלא תיכלון מנהון נשרא ועד ועזיא ״ והדי אלאצנאף לא תאכלוהא אלנסר ואלעקאב ואלענקא ״ ובת כנפא וטרפיתא ודיתא לזנה ״ ואלגארח ואלצקר ואלחדאה לאצנאפהא ״ וית כל עורבא לזניה ״ וגמיע אלגראביב באצנאפהא ״ וית בת נעמיתא וציצא וצפר שחפא ונצא לזנוהי ״ ואלנעאמה ואלכטאף ואלסאף ואלבאז באצנאפה ״ וקדיא וקפופא ובותא ״ ואלבום ואלבאשק ואלשאהין ״ וקתא

ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא ולא גרה טמא הוא לכם מבשרם לא תאכלו ובנבלתם לא תגעו׃ את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת תאכלו׃ וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו טמא הוא לכם׃ כל צפור טהרה תאכלו׃ וזה אשר לא תאכלו מהם הנשר והפרס והעזניה׃ והראה ואת האיה והדיה למינה׃ ואת כל ערב למינו׃ ואת בת היענה ואת התחמס ואת השחף ואת הנץ למינהו׃ את הכוס ואת הינשוף והתנשמת׃

רש״י ז״ל

אשר לא תאכלו לאסור את השחוטה. הראה והאיה. היא ראה היא איה היא דיה. ולמה נקרא שמה ראה שרואה ביותר. ולמה הזהירך בכל שמותיה שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק שלא יהא האוסרה קורא אותה ראה והבא להתיר אומר זו דאה שמה או דיה שמה וזו לא אסר הכתוב. ובעופות פירט לך הטמאים ללמד שהעופות הטהורים מרובים על הטמאים. לפיכך פרט את המועט. התנשמת קלבא שוריץ. שלך הפולה דגים מן הים. דוכיפת הוא תרנגול הבר ובלע״ז הרופ״א וכרבלתו כפולה. שרץ העוף הם הנמוכים הרוחשים על הארץ כגון זבובים וצרעים וחגבים טמאים הם ברו״ן אנ״ך. כל עוף טהור תאכלו. ולא את הטמא בא ליתן עשה על לא תעשה. וכן בבהמה אותה תאכלו ולא בהמה טמאה לאו הבא מכלל עשה. עשה לעבור עליהם בעשה ולא תעשה. לגר אשר בשעריך. גר תושב שקיבל עליו שלא לעבוד ע״ז ואוכל נבלות. כי עם קדוש אתה לה׳. קדש את עצמך במותר לך דברים המותרים ואחרים נוהגים בהם איסור אל תתירם בפניהם. לא תבשל גדי. ג׳ פעמים פרט לחיה ולעופות ולבהמה טמאה. לא תבשל גדי. עשר תעשר מה ענין זה אצל זה. אמר להם הקב״ה לישראל אל תגרמו לי לבשל גדיים של תבואה עד שהן במעי אמותיהן. שאם אין אתם מעשרים מעשרות כראוי כשהוא סמוך להתבשל אני מוציא רוח

קדים

ויתא ויקרדיתא וצליצותא ולקיק ולרכם ולזמג וחוורי‌תא ואכו לזנה ונגר טורא ועטליפא
ולגראנק ולבגבגה באצנאפהא ולהדהד ולכפאש וכל רחשא דעופא מסאב הוא לכון לא
יתאכלון וגמיע דביב לטאיר אלדי הו מחרם עליכם לא תאכלוה כל עוף דכי תיכלון וכל
מא הו טאהר מנה פכלוה

והקאת ואת הרחמה ואת השלך והחסידה
והאנפה למינה והדוכיפת והעטלף:
וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא
יאכלו: כל עוף טהור תאכלו: לא תאכלו
כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה
ואכלה או מכר לנכרי כי עם קדוש אתה
ליהוה אלהיך לא תבשל גדי בחלב
אמו: עשר
תעשר את כל תבואת זרעך היצא
השדה שנה שנה: ואכלת לפני יהוה
אלהיך במקום אשר יבחר לשכן שמו
שם מעשר דגנך תירשך ויצהרך
ובכרת בקרך וצאנך למען תלמד
ליראה את יהוה אלהיך כל הימים:

לא
תיכלון כל נבילא לתותב ערל דבקרוך
תתנינה וייכלינה או תזבנינה לבר
עממין ארי עם קדיש את קדם יהוה אלהך
לא תיכלון בסר בחלב ולא תאכלו
שיא מן אלנבאיל בל אעטהא ללגריב
אלדי פי מחאלך יאכלהא או תביעהא
לאגנבי לאנך שעב מקדס ללה רבך
ולא תטבך לחמא בלבן עסרא
תעסר ית כל עללת זרעך
דיפוק חקלא שנא בשנא ועשר תעשירא
גמיע גלה זרעך מא תנבתה אלצחרא
סנה סנה ותיכול קדם יהוה אלהך באתרא
דיתרעי לאשראה שכינתיה תמן
מעסר עבורך חמרך ומשחך ובכורי
תורך ועאנך בדיל דתילף למדחל קדם יהוה
אלהך כל יומיא וכלה בין ידי אללה רבך
פי אלמוצע אלדי יכתארה ליסכן נורה פיה
עשור ברך עצירך ודהנך ובכור בקרך
וגנמך לכי תתעלם כיף תעבדה טול
אלזמאן

רש״י

גדים והיא מדרכתן בכ׳ ובדמה כפני במה
וכן לענין בכורים זכה שנה מכאן שאין מעשרין מן החדש על הישן ואכלת וגו׳ זה מעשר שני שכבר
למדנו ליתן מעשר אחד ללוים שנ׳ כי תקחו מאת בני ישראל וגו׳ ונתן להם רשות לאכלו בכל מקום
שנ׳ ואכלתם אותו בכל מקום על כרחך זה מעשר אחר הוא כי ירבה ממך שתהא התבואה מרובה
לשאת בכל אשר תאוה נפשך כלל בבקר ובצאן וביין ובשכר פרט ובכל אשר תשאלך נפשך חזר
וכלל מה הפרט מפורש ולד ולדות הארץ וראוי למאכל אדם וכו׳ והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו מליתן
לו מעשר ראשון כי אין לו חלק ונחלה עמך יצאו לקט שכחה ופאה והפקר שאף הוא יש לו חלק
עמך כמוך ואינן חייבין במעשר מקצה שלש שנים בא ולימד שאם הקדים מעשרותיו
של שנה ראשונה ושניה לשנה שלישית יבערם מן הבית בשלישית ובא הלוי ויטול מעשר ראשון

והגר

ואדי יקגי מנך אורחא׳ אדי לא תיכול למיטליה׳ אדי יתרחק מנך אתרא׳ דיתרעי ייי אלהך לאשראה שכינתיה תמן׳ אדי יברכינך ייי אלהך ״ואן טאל עליך טריק ולם תטיק אן תחמלה אד בעד עליך למוצע לדי יכתארה גלה רבך אן יגעל כורה ניה ובארך לך מע דלך ״ ותתין בכספא׳ ותצור

כספא בידך׳ ותהך לאתרא׳ דיתרעי ייי אלהך ביה ״פביעה בתמן וצרה וכדה פי ידך ואמץ אלי למוצע לדי יכתארה גלה רבך ״ ותתין כספא׳ בכל דתתרעי נפשך בתורי ובענא׳ ובחמר חדת ועתיק׳ ובכל דתשאלנך נפשך׳ ותיכול תמן קדם ייי אלהך ותחדי את ואנש ביתך ״ ואנרכה פי גמיע מא תשתהי נפסך מן בקר וגנם וכמר ונביד וגמיע מא תחבה נפסך וכלה הנאך בין ידי גלה רבך ואפרח אנת ואהלך ״ וליואה דבקרוך לא תרחקיניה׳ ארי לית ליה חולק ואחסנא עמך ״ ולאוי לדי פי מחלך לא תתרכה אד ליס לה נציב ולא נחלה מעך ״ מסוף תלת שנין תפיק ית כל מעשר עללתך בשתא ההיא׳ ותצנע בקרוך ״ ופי

וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו
כי ירחק ממך המקום אשר יבחר יהוה
אלהיך לשום שמו שם כי יברכך יהוה
אלהיך׃ ונתתה בכסף וצרת הכסף בידך
והלכת אל המקום אשר יבחר יהוה
אלהיך בו׃ ונתתה הכסף בכל אשר
תאוה נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר
ובכל אשר תשאלך נפשך ואכלת
שם לפני יהוה אלהיך ושמחת אתה
וביתך׃ והלוי אשר בשעריך לא
תעזבנו כי אין לו חלק ונחלה עמך׃
מקצה שלש
שנים תוציא את כל מעשר תבואתך

רש״י ז״ל

והגר והיתום׳ ויטלו מעשר שני שהוא של עני של שנה זו ״ ולא תאכלנו אתה בירושלים כדרך שנזקקת לאכול מעשר שני של שתי שנים ״ ואכלו ושבעו׳ תן להם כדי שבען׳ מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן וגו׳ ואתה הולך לירושלים במעשר של שנה ראשונה ושניה שהשבית ומתודה בערתי הקודש מן הבית כמו שמפורש בכי תכלה לעשר ״ מקץ שבע שנים ״ יכול שבע שנים לכל מלוה ומלוה ת״ל קרבה שנת השבע׳ ואם אתה אומר שבע שנים לכל מלוה ומלוה להלואת כל אחד ואחד היאך היא קריבה׳ הא למדת שבע שנים למנין השמטה ״ שמוט כל בעל משה ידו׳ שמוט את ידו של כל בעל משה ״ אפס כי לא יהיה בך אביון׳ ד ולהלן הוא אומר כי לא יחדל אביון׳ לא בזמן שאתם עושים רצונו של מקום אביונים באחרים ולא בכם׳ וכשאין אתם עושים רצונו של מקום אביונים בכם ״ אביון דל מעט ולשון אביון שהוא תאב לכל דבר ״ רק אם שמוע תשמע׳ אז לא יהיה בך אביון ״ שמוע תשמע׳ שמע קמעה משמיעין אותו הרבה ״ כאשר דבר לך׳ והיכן דבר ברוך אתה בעיר ״ והעבטת׳ כל להלואה כשנופל על המלוה נופל בלשון מפעיל כגון והלוית והעבטת׳ ואם היה אומר ועבטת היה נופל על הלוה כמו ולוית׳

והעבטת

ומי כל ג׳ סנין תכרג גמיע עשור גלתך פי תלך אלסנה ותצעה פי מחלך׃ וייתי ליואה ארי לית ליה חולק ואחסנא עמך וגיורא ויתמא וארמלתא דבקרויך וייכלון ויסבעון בדיל דיברכינך ייי אלהך בכל עובדי ידך דתעביד׃ פיאתי אללוי אלדי ליס לה נציב ולא נחלה מעך ואלגריב ואליתים ואלארמלה אלדי פי מחלך פיאכלון וישבעון לכי יבארך לך אללה רבך פי גמיע מא תצנעה ידך׃

בשנה ההוא והנחת בשעריך׃ ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו למען יברכך יהוה אלהיך בכל מעשה ידך אשר תעשה׃

מקץ שבע שנים תעשה שמטה׃

וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה ליהוה׃ את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך׃ אפס כי לא יהיה בך אביון כי ברך יברכך יהוה בארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה לרשתה׃

מסוף שבע שנין תעביד שמיטתא׃ ומי כל מדה ז׳ סנין אצנע תס״בא׃ ודין פתגם שמטתא דישמיט כל גבר מרי רשו דירשי בחבריה לא יתבע מן חבריה ומן אחוהי ארי קרא שמטת קדם ייי׃ והדי שרח אלתסייב מאן יסק״ט כל ד״ו נס״יה ידה ממא ינסא צאחבה לא יקתצי צאחבה ולא אכיה אד קד סמאהא תס״בא ללה׃ מן בר עממין תתבע ודיהי לך עם אחוך תשמיט ידך׃ אמא אלגריב פאנך אן תקתציה ואמא מא יכון לך ענד אכיך פס״ב ידך ענה׃ לחוד ארי לא יהי בך מסכינא ארי ברכא יברכנך ייי בארעא דייי אלהך יהיב לך אחסנא למירתה׃ ויקינא אנה לא יכון פיך מסכין ממא יבארך לך אללה פי אלבלד אלדי יעטיה לך נחלה לתחוזה׃

לחוד

רש״י

והעבטת גוים׳ יכול עתה לוה מזה ומלוה לזה׳ ת״ל ואתה לא תעבוט׃ ומשלת בגוים רבים׳ יכול גוים אחרים מושלים עליך ת״ל ובך לא ימשולו׃ כי יהיה בך אביון׳ התאב תאב קודם׃ מאחד אחיך׳ אחיך מאביך קודם לאחיך מאמך׃ שעריך עניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת׃ לא תאמץ יש לך אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן׳ לכך נאמר לא תאמץ׳ יש לך אדם שפושט את ידו וקופצה לכך נאמר לא תקפוץ׃ מאחיך האביון׳ אם לא תתן לו סופך להיות אחיו של אביון׃ פתוח תפתח אפילו כמה פעמים׃ כי פתוח תפתח׳ הרי כי משמש בלשון אלא׃ והעבט תעביטנו׃ אם לא רצה במתנה תן לו בהלואה׃ די מחסורו׳ ואי אתה מצוה לעשרו׃ אשר יחסר לו׳ אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו׃ לו זו אשה וכן הוא או׳ אעשה לו עזר כנגדו׃ וקרא עליך׳ יכול מצוה ת״ל ולא יקרא׃ והיה בך חטא מכל מקום אפילו

לא

לחוד אס קבלא תקביל למימרא דיין אלהך למיטר למעבר ית כל תפקדתה הדא דאנא מפקיד לך יומא דין ״ מא דמת תסמע ותקבל אמר אללה רבך ותחפץ ותעמל בגמיע הדה אלשריעה אלתי אמרך בהא אליום ״ ארי יין אלהך ברכך כמא דמליל לך ותוזיף לעממין סגיאין ואת לא תתזיף ותשלוט בעממין סגיאין ובך לא ישלטון ״ כמא אן אללה רבך קד בארך לך כמי וערך כתעוזך אממא כתירה ואנת לא תתעוזך מנהם ותתסלט עלי כתיר מנהם ועליך לא יתסלטון ״

ארי יהי בך מסכינא חד מאחך בחדא מן קרוך בארעך דיין אלהך יהיב לך לא תתקיף ית ליבך ולא תקמוץ ית ידך מאחוך מסכינא ״ פאן כאן פיך מסכינא כדנב אחו מחנה מן בעץ אבואבך פי בעץ מחאלך מן בלדך אלדי אללה רבך מעטיך פלא תקוי קלבך עליה ולא תקבץ ידך ענה ״ ארי מפתח תפתח ית ידך ליה ואוזפא תוזפניה כמיסת חוסרניה דחסיר ליה ״ בל אפתחהא לה פתחא ואוזה תעויצא מקדאר מא יעוזה ״ אסתמר לך דלמא יהי פתגם עם ליבך ברשע למימר קריבת שתא דשביעיתא שתא דשמטתא ותבאש עינך באחוך מסכינא ולא תתין ליה ויקרי עלך קדם יי ויהי בך חובא ״

רק אם שמוע תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר לעשות את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום ׃ כי יהוה אלהיך ברכך כאשר דבר לך והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבט ומשלת בגוים רבים ובך לא ימשלו ׃

כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר יהוה אלהיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיך האביון ׃ כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו ׃ השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר

רש״י

לא יקרא יאס כן למה נאמר וקרא עליך ממהר אני ליפרע על ידי הקורא יותר ממי שאינו קורא ״ נתון תתן לו אפילו מאה פעמים ״ לו בינו ובינך ״ כי בגלל הדבר אפילו אמרת ליתן אתה נוטל שכר האמירה עם שכר המעשה ״ על כן מפני כן ״ לאמר עצה לטובתך אני משיאך ״ לאחיך לעניך לאיזה אח לעני לענין ביוד אחד לפי שני אחד הוא אבל עניך בשני יודין שני עניים ״ כי ימכר לך ע״י אחרים במוכרוהו ב״ד בגניבתו הכתוב מדבר והרי כבר נאמר כי תקנה עבד עברי ובמוכרוהו ב״ד הכתוב מדבר לא מפני שני דברים שנתחדשו כאן אחד שכתוב או העבריה אף היא תצא בשש ולא שמכרוה ב״ד שאין האשה נמכרת בגניבתה שנ׳ בגניבתו ולא בגניבתה שאם בקטנה שמכרה אביה ולמד כאן שאם יצאו שש שנים קודם שתביא סימנין תצא ועוד חדש כאן הענק תעניק ״ הענק תעניק לו ע״י בגובה ובמראית העין דבר שיהא ניכר שהטיבות לו ויש מפרשים לשון הטענה על צוארו ״

אחדר אן יכון פי קלבך קול גהל פתקול קד קרבת סנה אלז׳ סנה׳ אלתרך פתשח עלי אכיך
אלמסכין פלא תעטיה שיא פידעו עליך אלי אללה פתחצל בך עקובה׃ מתן תתין ליה ולא יבאש
לבך במתנך ליה׳ ארי בדיל פתגמא הדין יברכנך יי׳ אלהך בכל עובדך ובכל אושטות
ידך׃ כל אעטה עטאא ולא תחזן נפסך עליה פאן בגרירה׳ הדי אלאמר יבארך לך אללה רבך פי אעמאלך וגמיע מא תמד אליה ידך׃ ארי לא יפסוק מסכינא מגו ארעא׳ על כן אנא מפקיד לך למימר׳ מפתח תפתח ית ידך לאחוך לעניך ולמסכינך בארעך׃ פעלמא אנת לך אנה ליס יעדם מ׳ אלבלד מסכין ולדלך אמרך לינס כאן תפתח ידך לאכיך צעיפך ולמסכינך פי בלדך׃ ארי יזדבן לך אחוך בר ישראל או בת ישראל׳ ויפלחנך שית שנין ובשתא שביעיתא׳ תפטרניה בר חורין מעמך׃ ואדי אנבאע לך אכיך אלעבראני או אכתך אלעבראניה פליכדמך סת סנין ופי אלסנה אלז׳ אטלקה חרא מן ענדך׃ ואדי תפטרניה בר חורין מעמך׳ לא תפטרניה ריקן׃ ואדי אטלקתה חרא מן ענדך פלא תטלקה פארגא׃

קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה
עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא
עליך אל יהוה והיה בך חטא׃ נתון תתן
לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל
הדבר הזה יברכך יהוה אלהיך בכל
מעשיך ובכל משלח ידך׃ כי לא יחדל
אביון מקרב הארץ על כן אנכי מצוך
לאמר פתח תפתח את ידך לאחיך
לעניך ולאבינך בארצך׃
כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה
ועבדך שש שנים ובשנה השביעת
תשלחנו חפשי מעמך׃ וכי תשלחנו חפשי
מעמך לא תשלחנו ריקם׃ העניק

רש״י

צוארו׳ מצאנך מגרנך ומיקבך׳ יכול אין לי אלא אלו בלבד ת״ל אשר ברכך מכל מה שבירכך בוראך
ולמה נאמרו אלו׳ מה אלו מיוחדים שהם בכלל ברכה אף כל שהוא בכלל ברכה יצאו פרדות
ולמדו רבותינו במסכת קידושין בגזרה שוה כמה נותן לו מכל מין ומין׃ וזכרת כי עבד היית׳
והענקתי ושניתי לך מביזת מצרים וביזת הים אף אתה הענק ושנה לו׃ עבד עולם יכול כמשמעו
ת״ל ושבתם איש לאחוזתו ואיש למשפחתו תשובו׳ הא למדת שאין זה אלא עולמו של יובל׃ ואף
לאמתך תעשה כן׳ הענק לה׳ יכול אף לרציעה השוה הכתוב אותה ת״ל ואם אמור יאמר העבד
עבד נרצע ואין אמה נרצעת׃ כי משנה שכר שכיר׳ מכאן אמרו עבד עברי עובד בין ביום
ובין בלילה וזהו כפלים שבעבודת שכירי יום ומהו עבודתו בלילה רבו מוסר לו שפחה כנענית

והולדות

אפרשא תפריש ליה מענך ומאדרך וממעצרתך דברכך יי׳ אלהך תתין ליה״ כל צלה נצנאה
מן גנמך ובדארך ותגאדך חסב מא רזקך ללה רבך תעטיה״ ותדכר ארי עבדא הויתא
בארע דמצ׳ ופרקך יי׳ אלהך על כין אנא מפקיד לך׳ ית פתגמא הדין יומא דין״ ואדכר אנך כנת
עבדא פי בלד מצר ופכך ללה רבך
פלדלך אמרתך בהדה לאמר ליום״
ויהי ארי יימר לך׳ לא איפוק מעמך
ארי ריחמך ולאנש ביתך׳ ארי טב ליה
עמך״ פאן קל לא אכרג מן ענדך
לאנה אחבך ואחב מנזלך אד לאצלח
לה למקאם מעך״ ותיסב ית
מרצעא׳ ותתין באודניה ובדשא׳
ויהי לך עבד פלח לעלם׳ ואף לאמתך
תעביד כין״ פכד למיקאם ועצה פי
אדנה ענד באבך ליכון לך עבדא לא
לדהר ואמתך איצא פעלהא כדאך״
לא יקשי בעינך במפטרך יתיה
בר חורין מעמך׳ ארי על חד תרין
באגר אגירא׳ פלחך שית שנין ויברכנך
יי׳ אלהך׳ בכל דתעביד״ לא יצעב עליך
אטלאקך לה חרא מן ענדך פאנה יגזו
אן יכון קד כדמך צעף מא יאכד אגרה׳
לאגיר פי סתסנין פיבארך לך ללה רבך
פי גמיע מא תצנעה״ כל

תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך
אשר ברכך יהוה אלהיך תתן לו׃
וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך
יהוה אלהיך על כן אנכי מצוך את
הדבר הזה היום׃ והיה כי יאמר אליך
לא אצא מעמך כי אהבך ואת ביתך
כי טוב לו עמך׃ ולקחת את המרצע
ונתתה באזנו ובדלת והיה לך עבד
עולם ואף לאמתך תעשה כן׃ לא
יקשה בעינך בשלחך אתו חפשי מעמך
כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים
וברכך יהוה אלהיך בכל אשר
תעשה׃ כל

רש״י ז״ל

והולדות לאדון״ כל הבכור תקדיש׳ ובמ״א הוא אומר אל תקדיש איש בכור ~~מאמר תקדיש~~ שנ׳ אך
בכור אשר יבוכר לה׳ הא כיצד׳ אינו מקדישו לקרבן אחר וכאן למד שמצוה לומר הרי אתה קדוש
לבכורה׳ דא״א אי אפשר לומר הקדיש שכבר נאמר אל תקדיש׳ ואי אפשר לומר לא תקדיש שהרי כבר נאמ׳
תקדיש׳ הא כיצד מקדיש אתה הקדשו עליו ונותן להקדש כפי טובת הנאת שבו״ לא תעבוד בבכור
שורך ולא תגוז וגו׳ אף החלוף למדו רבותינו שאסור לת שדיבר הכתוב בהווה״ לפני ה׳ אלהיך תאכלנו
לכהן הוא אומר שכבר מצינו שהוא ממתנות כהונה אחרתם ואחד בעל מום שנ׳ ובשרם יהיה לך
וגו׳״ שנה בשנה׳ מכאן שאין משהין אותו יותר על שנתו׳ יכול יהא פסול משעברה שנתו כבר הוק׳ ש
למעשר שנ׳ ואכלת לפני ה׳ אלהיך מע׳ דג׳ תירש׳ ויצהריך ובכ׳ בקר׳ וצאנך׳ מה מעשר שני אינו נפסל
משנה לחברתה אף בכור אינו נפסל אלא שמצוה תוך שנתו״ שנה שנה׳ אם שחטו בסוף שנתו אכלו
אותו היום ויום אחד משנה אחרת׳ למד שנאכל לשני ימים ולילה אחד״ מום כלל״ פסח ועור

כל בוכרא' דיתיליד בתורך ובענך דכרין' תקדיש קדם יי' אלהך' לא תפלח בבוכרא דתורך' ולא תגוז בוכרא דענך'' וכל בכר יולד לך מן בקרך וגנמך דכור פלגמלה לתקדיש ללה רבך לא תפלח בבכר מן בקרך ולא תגז בכר מן גנמך'' קדם יי' אלהך תיכלניה שנא בשנא' באתרא דיתרעי יי'' אנת

כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש ליהוה אלהיך לא תעבד בבכר שורך ולא תגז בכור צאנך׃ לפני יהוה אלהיך תאכלנו שנה בשנה במקום אשר יבחר יהוה אתה וביתך׃ וכי יהיה בו מום פסח או עור כל מום רע לא תזבחנו ליהוה אלהיך׃ בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדו כצבי וכאיל׃ רק את דמו לא תאכל על הארץ תשפכנו כמים׃

שמור את חדש האביב ועשית פסח ליהוה אלהיך כי בחדש האביב הוציאך יהוה אלהיך ממצרים לילה׃

ואנש ביתך'' פלכלה כין ידי ללה רבך סנה בסנה פי למוצע שדי יכתארה אנת ואלך'' וארי יהי ביה מומא' חגיר או עויר' כל מום ביש' לא תכסניה' קדם יי' אלהך'' פאן כאן פיה עיב מן אעמי או אעמא וסאיר לעיוב לפאסדה פלא תדבחה ללה רבך'' בקרוך תיכלניה' מסאבא ודכיא כחדא' כבסר טביא ואילא'' וגאיז אן תאכלה פי מחאלך ואן יאכלה איצא לנגס ולטאהר כמא יוכלאן לצבי ולאיל'' לחוד ית דמיה לא תיכול' על ארעא תישדניה כמיא'' מא כלא דמה לא תאכלה בל צבה עלי לארץ כלמא''

טר ית ירחא דאביבא' ותעביד פסחא' קדם יי' אלהך' ארי בירחא דאביבא' אפקך יי' אלהך' ממצרים' ועביד לך נסין בליליא'' אחפט שהר לפריך אן תצנע פיה פסחא ללה רבך כמא אטלקך פיה לכרוג מן מצר ליל'' ותבוס

רש״י

פרט'' כל מום רע' חגר וכלל מה הברט מפורש מום הגלוי ואינו חוזר אף כל מום שבגלוי ואינו חוזר'' רק את דמו לא תאכל' שלא תאמר הואיל וכולו התר הבא מכלל אסור הוא שהרי קודש ונשחט בחוץ בלא פדיון ונאכל יכול יהא אף הדם מותר' ת״ל רק את דמו את דמו לא תאכל'' שמור את חדש האביב' מקודם בואו שמור שיהא ראוי לאביב להקריב בו את מנחת העומר ואם לאו עבר את השנה'' ממצרים לילה' והלא ביום יצאו שנ' ממחרת הפסח יצאו בני ישראל וגו' אלא לפי שבלילה נתן להם פרעה רשות לצאת שנ' ויקרא למשה ולאהרן לילה וגו''' וזבחת פסח לה' אלהיך צאן' שנ' מן הכבשים ומן העזים תקחו'' ובקר תזבח לחגיגה שאם נמנו על הפסח חבורה מרובה מביאים עמו חגיגה כדי שיהא נאכל על השבע' ועוד למדו רבותינו דברים הרבה ממקרא זה'' לחם עוני לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרים'' כי בחפזון יצאת' ולא הספיק בצק כדי להחמיץ וזה יהיה לך לזכרון והחפזון לא שלך היה אלא של מצריים שכן הוא אומר ותחזק מצרים על העם'' למען תזכור ע״י אכילת הפסח והמצה יום צאתך'' ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום

הכאן

ותכוס פסחא׳ קדם ה׳ אלהך מן בני ענא ונכסת קודשיא מן תורי׳ באתרא דיתרעי ה׳ לאשראה שכינתיה תמן׃ ואדבח אלפסח ללה רבך מן אלגנם ומעה מן אלבקר פי אלמוצע אלדי יכתארה אללה ליחל נורה פיה׃ לא תיכול עלוהי חמיע׳ שבעה יומין תיכול עלוהי פטירא לחם עני׳ ארי בבהילו׃ נפקתא מאר׳ דמצ׳ בדיל דתדכר ית יום מפקך מאר׳ דמצ׳ כל יומי חייך׃ לא תאכל מעה כמירא בל כל סבעה ז׳ איאם פטירא טעאם אלצעף לאנך כרגת מן מצר בחפז ואדכר יום כרוגך מן מצר טול זמאנך׃

וזבחת פסח ליהוה אלהיך צאן ובקר במקום אשר יבחר יהוה לשכן שמו שם׃ לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך׃ ולא יראה לך שאר בכל גבלך שבעת ימים ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר׃ לא תוכל לזבח את הפסח באחד שעריך אשר יהוה אלהיך נתן לך׃ כי אם אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשכן שמו שם תזבח את

ולא יתחזי לך חמיר׳ בכל תחומך שבעה יומין׳ ולא יבית מן בסרא׳ דתיכוס ברמשא׳ ביומא קדמאה לצפרא׃ ולא ירא לך כמיר פי גמיע תכמך ז׳ איאם ולא יבית מן אללחם אלדי תדבחה בעשי אלגדאה אליום אלאול׃ לית לך רשו למיכס ית פסחא׳ בחדא מן קרויך׳ דה׳ אלהך יהיב לך׃ ולא יגוז אן תדבח אלפסח פי בעץ מחאלך אלדי אללה רבך מעטיך׃ אלהין׳ באתרא׳ דיתרעי ה׳ אלהך לאשראה שכינתיה׳ תמן׳ תכוס ית פסחא ברמשא׳ כמיעל שמשא׳ זמן מיפקך ממצ׳׃ לאכן פי אלמוצע אלדי יכתארה אללה רבך ליחל נורה

פי׳ רש״י

הראשון לבקר׳ אזהרה למותיר בפסח דורות לפי שלא נאמר אלא בפסח מצרים ויום ראשון האמור כאן הוא יו׳ יד׳ בניסן כמה דאת אמר אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ולפי שנתקו הכתוב מעניינו של פסח והתחיל לדבר בחיובות שבעת ימים כגון שבעת ימים מצות תאכלו ולא יראה לך שאור בכל גבולך׳ הוצרך לפרש באיזו זביחה הוא מזהיר שאם כתב לך ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב בה׳ לבקר׳ הייתי אומר שלמים הנשחטים כל שבעה בכל תותירו ואינן נאכלין אלא ליום ולילה לכך כתב בערב ביום הראשון׳ דא בחגיגת ארבעה עשר הכתוב מדבר ולמד עליה שנאכלת לשני ימים׳ והראשון האמור כאן ביום טוב הראשון הכתוב מדבר וכן משמעו של מקרא בשר חגיגה אשר תזבח בערב ולא ילין ביום טוב הראשון עד בוקרו של שני אלא נאכלת היא בארבעה עשר ובחמשה עשר וכן שנויה במסכת פסחים׃ בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים׳ הרי שלשה זמנים חלוקים בערב משש שעות ולמעלה זבחהו׳ וכבוא השמש תאכלהו ומועד צאתך אתה שורפהו כלומר נעשה נותר ויצא לבית השריפה׃

ובשלת

פיה הנאך תדבח לפסח ענד למסא קבל מגיב לשמס ודלך פי מתל כרוגך מן מצר׃ ותבשל
ותיכול באתרא דיתרעי יי' אלהך ביה ותתפני בצפרא ותהך למשכנך׃ ואנצגה וכלה פי דלך
למוצע אלדי יכתארה אללה תם וול באלגדאה ואמץ אלי מנזלך׃ שיתא יומין תיכול פטירא׃
וביומא שביעאה כניש קדם יי' אלהך
לא תעביד עבידא׃ וכל פטיר
סתה איאם ופי אליום אלז' מכתא פי גמע
ללה רבך לא תצנע פיה צנאעה׃
שבעה שבועין תמני לך מדישרות
מגלא בחצד עומרא דארמותא תשרי
למימני שבעה שבועין׃ ואחץ ז'
אסאביע מן וקת אבתדא למנגל פי
לקצל אבתדי בהא׃ ותעביד
חגא דשבועיא קדם יי' אלהך מסת נדבת
ידך דתתין כמא דיברכינך יי' אלהך׃
ואצנע חג לאסאביע ללה רבך עלי
מקדאר מא תגל ידך ומא תתברע
בה כמא רזקך אללה רבך׃
ותחדי קדם יי' אלהך את ובנך וברתך
ועבדך ואמתך וליואה דבקרויך
וגיורא ויתמא וארמלתא דבינך
באתרא דיתרעי יי' אלהך לאשראה
שכינתיה תמן׃ ואפרח בין ידי אללה
רבך אנת ואבנך ואבנתך ואלדי אלדי לעבידך ואמאך

הפסח בערב כבוא השמש מועד
צאתך ממצרים׃ ובשלת ואכלת
במקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו
ופנית בבקר והלכת לאהליך׃ ששת
ימים תאכל מצות וביום השביעי
עצרת ליהוה אלהיך לא תעשה
מלאכה׃ שבעה
שבעת תספר לך מהחל חרמש בקמה
תחל לספר שבעה שבעות׃ ועשית
חג שבעות ליהוה אלהיך מסת נדבת
ידך אשר תתן כאשר יברכך יהוה
אלהיך׃ ושמחת לפני יהוה אלהיך
אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי
אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה

פי' רש"י

ובשלת זהו צלי אש שאף הוא קרוי בשול׃ ופנית בבקר לבקרו של שני מלמד שטעון לינה ליל של
מוצאי יום טוב׃ ששת ימים תאכל מצות׃ ובמקום אחר הוא אומר שבעת ימים׃ שבעה מן הישן וששה
מן החדש׃ דבר אחר לימד על אכילת מצה בשביעי שאינה חובה ומכאן אתה למד לששת ימים שהרי
שביעי בכלל היה ויצא מן הכלל ללמד שאין אכילת מצה בו אלא רשות׃ ולא ללמד על עצמו יצא אלא
ללמד על הכלל כולו יצא׃ מה שביעי רשות אף כולם רשות׃ חוץ מלילה הראשון שהכתוב קבעו חובה
שנ' בערב תאכלו מצות׃ עצרת לה' אלהיך׃ עצור עצמך מן המלאכה׃ דבר אחר כנוסיא של'
מאכל ומשתה לשון נעצרה נא אותך׃ מהחל חרמש בקמה׃ משנקצר העומר שהוא ראשית הקציר׃
מסת נדבת ידך׃ די נדבת ידך הכל לפי הברכה הבא שלמי שמחה וקרא קרואים לאכול׃ לוי

כי מחלך ולגריב וליתים ולארמלה אלדי פימא בינכם פי אלמוצע אלדי יכתארה אללה רבך ליחל נורה פיה: ותדכר ארי עבדא הויתא במצרים ותיטר ותעביד ית קימיא האלין: ואדכר אנך כנת עבדא במצר ואחפט הדה אלרסום ואעמל בהא: חגא דמטליא תעביד לך שבעה יומין במכנשך מאדרך וממעצרתך: ואצנע חג אלמטאל ז' איאם ענד גמעך גלתך מן בדראך ומעאצרך: ותחדי בחגך את וברך וברתך ועבדך ואמתך וליואה וגיורא ויתמא וארמלתא דבקרוך: ואפרח פי חגך הדה אנת ואבנך ואבנתך ועבדך ואמתך ואללוי ואלגריב ואליתים ואלארמלה אלדי פי מחלך: שבעה יומין תיחוג קדם יי אלהך באתרא דיתרעי יי ארי יברכינך יי אלהך בכל עללתך ובכל עובדי ידך ותהי ברם חדי: כדאך תחג ז' איאם ללה רבך פי אלמוצע אלדי יכתארה ליבארך לך פי גמיע גלתך וסאיר מא תמד ידך ותכון פרחא מחצא: תלת זמנין בשתא יתחזון כל דכורך קדם יי אלהך באתרא דיתרעי בחגא דפטיריא ובחגא דשבועיא ובחגא דמטליא ולא יתחזון קדם יי ריקנין: ג' מראר פי אלסנה יחצר גמיע דכרך בין ידי אללה רבך פי אלמוצע אלדי

אשר בקרבך במקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשכן שמו שם: וזכרת כי עבד היית במצרים ושמרת ועשית את החקים האלה:
חג הסכת תעשה לך שבעת ימים באספך מגרנך ומיקבך: ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך: שבעת ימים תחג ליהוה אלהיך במקום אשר יבחר יהוה כי יברכך יהוה אלהיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח: שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני יהוה אלהיך במקום

רש"י

גר ויתום ואלמנה ארבעה שלי כנגד ארבעה שלך בנך ובתך ועבדך ואמתך אם אתה משמח את שלי אני משמח את שלך: וזכרת כי עבד היית במצרים על מנת כן פדיתיך שתשמור ותעשה החוקים האלה: באספך בזמן האסיף שאתה מכניס לבית פירות הקיץ. דבר אחר באספך מגרנך ומיקבך למד שמסככין את הסוכה בפסולת גורן ויקב: והיית אך שמח לפי פשוטו אין זה לשון צווי אלא לשון הבטחה ולפי תלמודו למדו מכאן לרבות ליל יום טוב האחרון לשמחה: ולא יראה את פני ה' ריקם אלא הבא עולת ראיה ושלמי חגיגה: איש כמתנת ידו מי שיש לו אוכלין הרבה ונכסים מרובים יביא עולות מרובים ושלמים מרובים:

אלדי יכתארה פי חג אלפטיר וחג אלאסאביע וחג אלמצאל ולא יחצ'רו בין ידיה פ'ארג'א״ גבר כמתנת ידיה כברכתא דיי׳ אלהך דיהב לך ״כל יאת כל רגל במא תגלידה כרזק אללה רבך אלדי אעטאך״

אשר יבחר בחג המצות ובחג השבעות ובחג הסכות ולא יראה את פני יהוה ריקם: איש כמתנת ידו כברכת יהוה אלהיך אשר נתן לך:

זבו כמו׳ס׳ פ׳ כלאה

שפטים ושטרים תתן לך בכל שעריך אשר יהוה אלהיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק: לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקם: צדק צדק תרדף למען תחיה וירשת את הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך:
לא תטע לך אשרה כל עץ אצל

דיינין ופורענין תמני לך בכל קרוך׳ דיי׳ אלהך יהיב לך לשבטך וידינון ית עמא דין דקשוט״ ואגעל לך חכאמא וערפא פי גמיע מחאלך אלדי יעטי אללה רבך אקבאטך יחכמו פי מא בין אלנאס בחכם אלעדל״
לא תצלי דין לא תשתמודע אפין׳ ולא תקביל שוחדא׳ ארי שוחדא מעור עיני חכימין׳ ומקלקל פתגמין תריצין״ לא תמייל אלחכם ולא תחאבו אלוגוה ולא תאכ'ד אלרשא לאן אלרשא יעמי עיון אלעלמא ויזייף אלאקואל אלעאדלה״
קושטא קושטא תרדוף׳ בדיל דתיחי ותירת ית ארעא׳ דיי׳ אלהך יהיב לך״ כל אלעדל אלחק אלמחץ' לכי תחיא ותחוז אלבלד אלדי אללה רבך מעטיך״
לא תצוב לך אשירת כל אילן׳ בסטר מדבחא׳ דיי׳ אלהך דתעביד לך״

רש״י

שופטים ושוטרים׳ שופטים׳ דיינים הפוסקים את הדין״ ושוטרים הרודים את העם למצותם שמכין וכופתין במקל וברצועה עד שיקבל עליו את הדין השופט״ בכל שעריך בכל עיר ועיר ״לשבטיך מוסב על תתן לך שופטים ושוטרים״ תתן לך לשבטיך בכל שעריך אשר ה׳ אלהיך נותן לך״ לשבטיך׳ מלמד שמושיבין דיינים לכל שבט ושבט ובכל עיר ועיר״ ושפטו את העם וגו׳ מנה דיינין מומחין וצדיקים לשפוט צדק״ לא תטה משפט כמשמעו״ ולא תכיר פנים׳ אף בשעת הטענות׳ אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה אחד עומד ואחד יושב לפי שכשרואה שהדיין מכבד את חברו מסתתמין טענותיו״ ולא תקח שוחד אפילו לשפוט צדק ״כי השוחד יעור׳ משקיבל שוחד ממנו אי אפשר שלא יטה את לבו אצלו להפוך בזכותו״ דברי צדיקים ׳דברים המצודקים משפטי אמת״ צדק צדק תרדוף׳ הלך אחר בית דין יפה״ למען תחיה וירשת׳ כדי הוא מנוי

הדיינין

לא תגרס לך קאריה מן אלשגר אלי גאנב מדבח אללה רבך אלדי תצנעה ״ ולא תקים לך קמא׳ דרחיק יי׳ אלהך ״ ולא תנצב לך דכה עלי מא ישנאה אללה רבך ״ לא תכוס קדם יי׳ אלהך תור ואמר דיהי ביה מומא׳ כל מדעם ביש ארי מרחק קדם יי׳ אלהך הוא ״ לא תדבח ללה רבך תורא או שאה ממא פיה עיב מן אלאמור אלמאחדה לאנה יכרהה אללה רבך ״

מזבח יהוה אלהיך אשר תעשה לך׃ ולא תקים לך מצבה אשר שנא יהוה אלהיך׃

לא תזבח ליהוה אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע כי תועבת יהוה אלהיך הוא׃

כי ימצא בקרבך באחד שעריך אשר יהוה אלהיך נתן לך איש או אשה אשר יעשה את הרע בעיני יהוה אלהיך לעבר בריתו׃ וילך ויעבד אלהים אחרים וישתחו להם ולשמש או לירח או לכל צבא השמים אשר לא צויתי׃ והגד לך ושמעת

ארי ישתכח בינך בחדא מן קרוך דיי׳ אלהך יהיב לך גבר או אתא׳ דיעביד ית דביש קדם יי׳ אלהך למעבר על קימיה ״ ואן וגד פי מא בינכם פי בעץ קראך אלדי אללה רבך מעטיך רגל או אמראה צנע אלשר בין ידי אללה רבך כתגאוז עהדה ״ ויזיל ויפלח לטעוות עממיא׳ ויסגיד להון׳ ולשמשא או לסיהרא׳ או לכל חילי שמיא דלא פקידית ״ כאן מצא ועבד מעבודאת אכר וסגד להא או ללשמס או לקמר וסאיר נגום אלסמא מא לם אטלק לה ״ ואתחוה לך ותשמע׳ ותתבע יאות׳ והא

קושטא

רש״י ז״ל

הד״ינן הכשרים להחיות את ישרא׳ ולהושיבן על אדמתן ״ לא תטע לך אשרה׳ לחייבו עליה משעת נטיעתה ואפילו לא עבדה עובר בלא תעשה על נטיעתה ״ ולא תטע לך כל עץ אצל מזבח ה׳ אלהיך׳ אזהרה לנוטע אילן ולבונה בית בהר הבית ״ ולא תקים לך מצבה׳ מצבה אבן אחת להקריב עליה אפילו לשמים ״ אשר שנא מזבח אבנים ומזבח אדמה צוה לעשות ואת זו שנא כי חק היתה לכנעני׳ ואע״פ שהיתה אהובה לו בימי האבות עכשו שנאה מאחר שעשאוה אלו חוק לע״ז ״ לא תזבח כל דבר רע׳ אזהרה למפגל בקדשים על ידי דבור רע׳ ועוד דרשו בו שאר דרשות בשחיטת קדשים ״ לעבור בריתו׳ אשר כרת אתכם שלא לעבוד ע״א ״ אשר לא צויתי לעבוד ״ נבון מכוון העדות ״ והוצאת אל שעריך את האיש ההוא וגו׳ המתרגם אל שעריך לתרע בית דינך טועה שכן שנינו אל שעריך זה שער שעבד בו או אינו אלא שער שנדון בו נא׳ שעריך למטה ונאמר שעריך למעלה׳ מה שעריך האמור למעלה שער שעבד בו אף שעריך האמור למטה שער שעבד בו ותרגומו לקרווך ״ שנים או שלשה׳ אם

מתק׳״

קושטא כיון פתגמא אתעבידת תועיבתא הדא בישראל״ פאדא אכברת בדלך פאסתמעה ואלתמסה גידא פאדא כאן לאמר חקא תאבתא קד צנעת הדה לכביהה פי אל אקל״ ותפיק ית גברא ההוא או ית אתתא ההיא דעבדו ית פתגמא בישא הדין לקרוך ית גברא או ית אתתא ותרגמונון באבניא וימותון״ פאכרג דלך לרגל או תלך לאמראה אלדי צנעו הדה לאמר אלדי לי מהלך לרגל וחדה ולאמראה וחדהא פאן תרגמוהם באלחגארה אלי אן ימותא״ על מימר תרין סהדין או תלתא סהדין יתקטיל דחייב קטול לא יתקטיל על מימר סהיד חד״ בקול שאהדין או תלאתה יקתל ולא יקתל בקול שאהד ואחד״ ידא דסהדיא תהי ביה בקדמיתא לקטליה וידא דכל עמא בבתריתא ותפלי עביד דביש מבינך״ ואידי לשאהדין תבטש בה אוולא לתקתלה ואידי סאיר לנאס אכרא ואנף אהל לשר מן וסטך״ ארי יתכסי מינך פתגמא לדינא בין דם לדם בין דין לדין ובין מכתש סגירו למכתש סגירו פתגמי פלוגת דינא בקרוך ותקום ותיסק לאתרא דיתרעי יי׳ להן ביה״

ודרשת היטב והנה אמת נכון הדבר נעשתה התועבה הזאת בישראל׃ והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההוא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שעריך את האיש או את האשה וסקלתם באבנים ומתו׃ על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת לא יומת על פי עד אחד׃ יד העדים תהיה בו בראשנה להמיתו ויד כל העם באחרנה ובערת הרע מקרבך׃

ח כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי

רש״י

מת״. מת עדות בשנים למה פירט לך בשלשה להקיש שלשה לשנים מה שנים עדות אחת אף שלשה עדות אחת ואין נעשין זוממין עד שיזומו כולם״ כי יפלא׳ כל הפלאה לשון הבדלה ופרישה שהדבר נבדל ומכוסה ממך״ בין דם לדם׳ בין דם טמא לדם טהור״ בין דין לדין בין דין זכאי לדין חייב״ בין נגע לנגע׳ בין נגע טמא לנגע טהור״ דברי ריבות׳ שיהו חכמי העיר חולקים בדבר זה מטמא וזה מטהר זה מחייב וזה מזכה״ וקמת ועלית׳ מלמד שבית המקדש גבוה מכל המקומות״ והכהנים הלוים׳ הכהנים שיצאו משבט לוי״ ואל השופט אשר יהיה בימים ההם׳ ואפילו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו אתה צריך לשמוע לו׳ אין לך אלא שופט שבימיך״ ימין ושמאל אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל

ועל

ואלי כפי ענך אמר מן אלאחכאם בין דם לדם ובין דין לדין וחכם בלא אלחכם בלא אמר מומה
כי מחלף מכם ואצעד אלי אלמוצע אלדי יכתארה אללה רבך'' ותיתי לות כהניא ליואי ולות
דיינא די יהי ביומיא האנון ותתבע ויחוון לך ית פתגמא דדינא'' וצר אלי אלאימה ואללויין
ואלי אלחאכם אלדי יכון פי דלך אלזמאן
ואסתפת מנהם אמר דלך אלחכם יפתונך
בה'' ותעביד על מימר פתגמא
דיחוון לך מן אתרא ההוא דיתרעי
יי' ותיטר למעבד ככל דילפונך''
ואעמל בחסב מא אמר אלדי יפתונך
בה מן דלך אלמוצע אלדי יכתארה
אללה ואחפט לתעמל בגמיע מא
ידלונך'' על מימר אוריתא
דילפונך ועל דינא דיימרון לך
תעביד לא תסטי מן פתגמא דיחוון
לך לימינא ולסמאלא'' ובחסב אלשריעה
אלדי ידלונך ואלחכם אלדי יקולון לך
תצנע לא תזול מן אלאמר אלדי יפתונך
בה ימנה ולא יסרה'' וגברא
דיעביד ברשע בדיל דלא לקבלא
מן כהנא דקאים לשמשא תמן קדם
יי' אלהך או מן דיינא ויתקטיל גוברא
ההוא ותפלי עביד דביש מישראל''
ואירגל יקתעמל אלקחה פלא יקבל

ריבת בשעריך וקמת ועלית אל
המקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו:
ובאת אל הכהנים הלוים ואל השפט
אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו
לך את דבר המשפט: ועשית על
פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום
ההוא אשר יבחר יהוה ושמרת
לעשות ככל אשר יורוך: על פי
התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר
יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר
אשר יגידו לך ימין ושמאל: והאיש
אשר יעשה בזדון לבלתי שמע אל
הכהן העמד לשרת שם את יהוה

מן רש״ל

ועל שמאל שהוא ימין וכל שכן שאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל'' וכל העם ישמעו' מכאן שממתינים
לו עד הרגל וממיתין אותו ברגל'' לא ירבה לו סוסים לא כדי מרכבתו שלא ישיב את העם מצרימה שהסוסים
באים משם כמו שנ' בשלמה ותעל ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה''
ולא ירבה לו נשים לא שמונה עשרה שמצינו שהיו לו לדוד שש נשים ונאמר לו ואם מעט ואוסיפה לך
כהנה וכהנה'' וכסף וזהב לא ירבה לו מאד אלא כדי ליתן לאכסניא'' והיה כשבתו אם עשה כן כדאי הוא
שתתקיים מלכותו'' את משנה התורה' שתי ספרי תורות. אחת שהיא מונחת בבית גנזיו ואחת שנכנסת
ויוצאה עמו' ואונקלוס תרגם פתשגן כתר משנה לשון שנון ודבור'' דברי התורה כמשמעו'' ולבלתי
סור מן המצוה אפילו מצוה קלה של נביא'' למען יאריך ימים' מכלל הן אתה שומע לאו' וכן מצינו

מן אלאמאם אלמקים הנאך ליכדם אללה רבך או מן אלחאכם פליקתל דלך אלרגל ואנף אלשר מן אל אסר: וכל עמא ישמעון וידחלון ולא ירשעון עוד: ואכתיר אלקום יסמעון ויכאפון ולא יתקחון איצא: ארי תיעול לארעא דיי׳ אלהך יהיב לך ותירתה ותתיב בה ותימר

אלהיך או אל השפט ומת האיש ההוא ובערת הרע מישראל: וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד: כי תבא אל הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי: שום תשים עליך מלך אשר יבחר יהוה אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא: רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס ויהוה אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד:

אמני עלי מלכא ככל עממיא דבסחרני: ואד דכלת אלבלד אלדי אללה רבך מעטיך וחזתה ואקמת פיה פקלת אנצב לי מלכא כסאיר אלאמם אלדין חולי: מנאה תמני עלך מלכא דיתרעי יי׳ אלהך ביה מגו אחך תמני עלך מלכא לית לך רשו למנאה עלך גבר נוכרי דלא אחוך הוא: פאנו אן תנצב לך מלכא לכן מן יכתארה אללה רבך ואיכון אלמלך אלדי תנצבה מן בין אכותך ולא יגוז לך אן תנצב עליך רגלא גריבא מן ליס הו אכיך: לחוד לא יסגי ליה סוסון ולא יתיב ית עמא למצרים בדיל לאסגאה סוסון ויי׳ אמר לכון לא תוספון למתב באורחא הדא עוד: לכן לא יסתכתר לה מן אלכיל כלא ירד אלקום אלי מצר לאסתכתאר אלכיל ואללה קד קאל לכם לא תעאודו לרגוע מתל דלך אלטריק אבדאן:

רש״י

בשאול שאמר לו שמואל שבעת ימים תוחיל עד בואי אליך להעלות עולה וכתיב וייחל שבעת ימים ולא שמר הבטחתו לשמור כל היום ולא הספיק להעלות עולה עד שבא שמואל ואמר לו נסכלת וגו׳ כאשר לא שמעת וגו׳ ועתה ממלכתך לא תקום הא למדת שבשביל מצוה קלה של נביא נענש: הוא ובניו מגיד שאם בנו הגון למלכות הוא קודם לכל אדם: כל שבט לוי בין תמימין בין בעלי מומין: חלק בביזה: ונחלה בארץ: אשי ה׳ קדשי המקדש: ונחלתו אלו קדשי הגבול תרומות ומעשרות אבל נחלה גמורה לא יהיה לו בקרב אחיו׳ ובספרי דורשו ונחלה לא יהיה לו זו נחלת שאר עממים כלומר נחלת שאר עמים והם קיני וקנזי וקדמוני: בקרב אחיו זו נחלת חמשה ואינו יודע מה היא

ולא יקגי ליה נשין ולא יטעון לביה וכספא ודהבא לא יקגי ליה לחדא ·· ולא יקתכתר לה מן לכסא ללא יזול קלבה ומן לפעה ולדהב לא יקתכתר לה גדא ·· ויהי כמתביה על כורסי מלכותיה ויכתוב ליה ית פתשגן אוריתא הדא על ספרא מן קדם כהניא ליואי ··

ונמא יגלס עלי כרסי מלכה יקתכתב לה נסכה הדה לתורייה כי קבר מן חערה לאיימה ולגיואנין ·· ותהי עמיה ויהי קרי ביה כל יומי חייהי בדיל דיילף למדחל קיין להיה למיטר ית כל פתגמי אוריתא הדא וית קיימיא האלין למעבדהון ·· תכן מעה יצרא כיהא טוב חיאם חיאתה לבי יתעלם מן יכאף לגלה רבה ליחנך גמיע כנאם הדה לתורייה והדי לרקום ויעמל בהא ·· בדיל דלא יירם לביה מאחוהי גבדיל דלא יקטי מן תפקידתא לימינא ולסמלא בדיל דיוריך יומין על מלכותיה הוא ובנוהי בגו ישראל · לא ירתנע קלבה עלי אכותה ולא יזול מן לגריעה ימנה ויקרה לבי תטוב איאמה עלי ממלכתה הו ובניה מי מא בין בני אסר ·· לא יהי לכהניא ליואי כל שבטא דלוי חולק ואחסנא עם ישראל קורבניא דיי ואחסנתיה ייכלון ··

ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו וכסף וזהב לא ירבה לו מאד והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלוים והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את יהוה אלהיו לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשתם לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאול למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל

ד לא יהיה לכהנים הלוים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל

רשי ז״ל וחד

ה״א ונראה לי שארץ כנען שמעבר הירדן ואילך נקראת ארץ חמשה עממין ושל סיחון ועוג שני עממין אמורי וכנעני ונחלת שאר לרבות קני וקנזי וקדמוני וכן דורש בפרשת מתנות שנאמרו לאהרן על כן לא היה ללוי וגו׳ להזהיר על קני וקנזי וקדמוני ·· שוב נמצא בדברי רבותי נמוס׳ הכי גרסינן בספרי ·· ונחלה לא יהיה לו׳ לו נחלת חמשה ·· בקרב אחיו אלו נחלת שבעה נחלת חמשה שבטים ונחלת שבעה שבטים ומתוך שמשה ויהושע לא חלקו נחלה לא לחמשה שבטים בלבד שכן משה הנחיל לראובן וגד וחצי שבט מנשה ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים ולחצי שבט מנשה׳ ושבעה האחרים נטלו מאליהם אחר מות יהושע׳ מתוך כך הזכיר חמשה לבד ושבעה לבד ·· כאשר דברלו בארצם לא תנחל אני חלקך ··

וחד לא יכון לגא"ימה ולליואניין גדיהם פאיר סבט לוי קסם ולא נחלה מע ג אכר פמן זראבין גלה ומן נחלתה יאכלון״ ואחסנא לא יהי ליה בגו אחוהי מתנן דיהב ליה יי׳ אנין א אחסנתיה כמא דמליל ליה״ ונחלה לא תכון לה פי מא בין אכותה אד פראיץ גלה נחלתה כמי אמר לה בהא״

אשי יהוה ונחלתו יאכלון׃ ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו יהוה הוא נחלתו כאשר דבר לו׃

וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זבחי הזבח אם שור אם שה ונתן לכהן הזרע והלחיים והקבה׃ ראשית דגנך תירשך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן לו׃ כי בו בחר יהוה אלהיך מכל שבטיך לעמד לשרת בשם יהוה הוא ובניו כל הימים׃

וכי יבא הלוי מאחד שעריך מכל ישראל אשר הוא גר שם ובא בכל אות נפשו אל המקום

ודין יהי דחזי לכהניא מן עמא מן נכסי נכסתא אם תור אם אמר ויתן לכהנא דרעא ולועא וקיבתא״ והדה יכון לא"ימה עלי לקום מן דאבחי אי דבח כאן מן לבקר או מן לגנם אן יעטוהם לדראע ולבח"ין ולאקבה״ ריש עבורך חמרך ומשחך וריש גזת ענך תתין ליה״ אוול כלך ועצירך ודהנך ואוול גז גנמך תעטיה״ ארי ביה אתרעי יי׳ להך מכל שבטך למקם לשמשא בשמא דיי׳ הוא ובנוהי כל יומיא״ לאן גלה יבך זר אלתארה מן גמיע אסבאטך ליקום ויכדם צאסם גלה הו ובניה טול ג׳ זמאן״ וארי ייתי ליואה מחדא מקרוך מכל ישראל דהוא דר תמן וייתי בכל רעות נפשיה לאתרא דיתרעי יי׳״ ואדי חג אי לוי מן בעץ אבותך ומחלך אתי לגמיע גאס גדי הו מקים בהא בלידבל אי וקת שא ג׳ למוצע גלי יכתארה גלה״

רש״י

מאת העם ולא מאת הכהנים״ אם שור אם שה פרט לחיה״ הזרוע מן הפרק של ארכובה עד כף של יד שקורין אשפלדו״ן״ הלחיים עם הלשון׳ דורשי רשומות היו אומרים זרוע תחת יד של׳ ויקח רמח בידו״ לחיים תחת תפלה של׳ ויעמוד פינחס ויפלל״ והקיבה תחת האשה אל קבתה״ ראשית דגנך זו תרומה ולא פירש בה שיעור אבל רבותינו נתנו בה שיעור׳ עין יפה אחד מארבעים׳ עין רעה אחד מששים׳ בינונית אחד מחמשים וסמכו על המקרא שלא לפחות מאחד מששים של׳ וששיתם האיפה מחומר החטים ששית האיפה חצי סאה׳ כשאתה נותן חצי סאה לכור הרי אחד מששים שהכור שלשים סאין״ וראשית גז צאנך׳ כשאתה גוזז צאנך בכל שנה תן ממנה ראשית לכהן ולא פירש שיעור ורבותינו נתנו בה שיעור אחד מששים׳ וכמה צאן חייבות בראשית הגז חמש רחלות של׳ וחמש

וישמש בשמא דיי אלהיה ככל אחוהי ליואי דמשמשין תמן בצלו קדם יי" ויכדם באסם אללה
רבה בגמיע אכותה אללואניין אלואקפין תם בין ידי אללה" חולק כחולק ייכלון בר
ממטרתא דיתיה שבתא דכין אתקינו אבהתא" ואיסתקימו אנצבה מתסאויה מא כלא
מא אתכתה אלאבא מן אלנואיב"

אשר יבחר יהוה: ושרת בשם יהוה
אלהיו ככל אחיו הלוים העמדים שם
לפני יהוה: חלק כחלק יאכלו לבד
ממכריו על האבות:
כי אתה בא אל הארץ אשר יהוה
אלהיך נתן לך לא תלמד לעשות
כתועבת הגוים ההם: לא ימצא בך
מעביר בנו ובתו באש קסם קסמים
מעונן ומנחש ומכשף: וחבר חבר
ושאל אוב וידעני ודרש אל
המתים: כי תועבת יהוה כל עשה
אלה ובגלל התועבת האלה יהוה
אלהיך מוריש אותם מפניך:

ארי את עליל לארעא דיי אלהך
יהיב לך לא תילף למעבד כתועבת
עממיא האינון" ואעלם אנך דא כל
אלי אלבלד אלדי אללה רבך מעטיך כלא
תתעלם אן תעמל כמכאזה אולאיך
אלאמם" לא ישתכח בך מעבר
בריה וברתיה בנורא קסים קסמין
מעונן ומנחיש וחרש" ולא יוגד
פיכם מן יגעל אבנה או אבנתה
באלנאר גאסם קאסומאת ומתפאול
ומתטייר וקאחל" ורטין רטן
ושאיל בבדין וגזכורו ותבע מן
מיתיא" וראקי רקאה וקל מסעוראו
עראף ומלתמס מן אלמותא" ארי
מרחק קדם יי כל עביד אלין ובדיל
תועיבתא האלין יי אלהך מתריך יתהון
מן קדמך" לאן אללה רבך יכרה כל מן
וצנע הדה אלצנאיע ובגרירתהא הו
זאלהם מן בין ידיך" אלגם

רשי זל

צאן עזויות: רש"ע אומר ראשית הגז שתים גז צאנך ארבעה תתן לו הרי חמשה" לעמוד לשרת: מכאן
שאין שירות אלא מעומד" וכי יבוא הלוי יכול בבן לוי ודאי הכתוב מדבר תל ושרת יצאו לוים שאין
ראויין לשירות" ובא בכל אות נפשו ושרת לימד על הכהן שבא ומקריב קרבנות נדבתו או חובתו ואפי'
במשמר שאינו שלו' ד"א עוד לימד על הכהנים הבאים לרגל שמקריבין במשמר ועובדין בקרבנות
הבאות מחמת הרגל כגון מוספי הרגל ואעפי שאין המשמר שלהם" חלק כחלק יאכלו' מלמד
שחולקין בעורות ובבשר שעירי חטאות' יכול אף בדברים הבאים שלא מחמת הרגל כגון תמידין ומוספי
שבת ונדרים ונדבות ת"ל לבד ממכריו על האבות חוץ ממה שמכרו האבות בימי דוד ושמואל שנקבעו
המשמרות ומכרו זה לזה' טול אתה שבתך ואני אטול שבתי" לא תלמד לעשות' אבל אתה למד
להבין ולהורות כלומר להבין מעשיהם כמה הם מקולקלים ולהורות לבניך לא תעשה כך וכך

שלים תהי בדחלתא דיי אלהך׃ כל כן סאדגא לגלה רבך׃ ארי עממיא האלין דאת ירית יתהון מן מעננייא ומן קסמיא שמעין ואת לא כין יהב לך יי אלהך׃ לאן הולאי אלאמם אלדי אנת וארתהם מן גלמת מאוגין ולקאסמין יסמעון ואנת כדם יסלך לך אלגה רבך מתל דלך׃ נביא מבינך מאחך כותי יקים לך יי אלהך מניה תקבלון׃ לבנאי נבי מן בינכם מן בעץ אכותך מתלי ינצבה לך אלגה רבך מנה תקבלו׃

תמים תהיה עם יהוה אלהיך׃ כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעננים ואל קסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך יהוה אלהיך׃ נביא מקרבך מאחיך כמני יקים לך יהוה אלהיך אליו תשמעון׃ ככל אשר שאלת מעם יהוה אלהיך בחרב ביום הקהל לאמר לא אסף לשמע את קול יהוה אלהי ואת האש הגדלה הזאת לא אראה עוד ולא אמות׃ ויאמר יהוה אלי היטיבו אשר דברו׃ נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך ונתתי דברי בפיו ודבר אליהם את כל אשר אצונו׃ והיה האיש אשר

ככל דשאילתא מן קדם יי אלהך בחורב ביומא דקהלא למימר לא אוסיף למשמע ית קל מימרא דיי אלהי וית אישתא רבתא הדא לא אחזי עוד ולא אמות׃ כגמיע מא סאלת אלגה רבך פי גבל חוריב פי יום גמעך וקלת לא אעוד אן אסמע צות אלגה רבי ולא ארא הדה אלנאר אלעצימה לילא אמות׃ ואמר יי לי אתקינו דמלילו׃ קאל אלגה לי קד אחסנו פי גמיע מא קאלו׃ נביא אקים להון מגו אחיהון כותך ואתין פתגמי נבואתי בפומיה וימליל עמהון ית כל דאפקדניה׃ פאני נבי אנצבה להם מן בעץ אכותהם מתלך ואגעל כלאמי והו יכאטבהם בגמיע מא אמרה בה׃ ויהי גברא דלא יקביל לפתגמי דימליל בשמי

רשי ז״ל

שזה הוא חק הגכרים׃ מעביר בנו ובתו באש היא עבודת המולך עושה מדורות אש מכאן ומכאן ומעבירו בין שתיהם׃ קוסם איזהו קוסם האוחז את מקלו ואומר אם אלך אם לא אלך וכה״א עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו׃ מעונן ר״ע אומר אלו נותני עונות שאומרים עונה פלונית יפה להתחיל וחכמים אומרים אלו אוחזי העינים׃ מנחש כגון פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך מקלו נפל מידו׃ וחובר חבר שמצרף נחשים או עקרבים או שאר חיות למקום אחד׃ ושואל אוב זה מכשפות שמדבר מבית השחי שלו׃ וידעוני מכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו ומדבר העצם ע״י מכשפות׃ ודורש אל המתים כגון מעלה בזכורו והנשאל בגלגלת׃ כל עושה אלה׳ עושה כל אלה לא נאמר

בשמי מימרי יתבע מניה׃ ואי אנסאן לם יקבל כלאמי אלדי יודיה עני פאנא אטלבה׃
ברם נביא דירשע למללא פתגמא בשמי ית דלא פקידתיה למללא ודימליל בשום
טעות עממיא ויתקטיל נביא ההוא׃ ואמא אי מתנבי תג׳רא פתקוול קולא עני מא לם
אמרה אן יקולה ומן יתנבא במעבודאת
אכר פליקתל דלך למתנבי׃

לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו׃ אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר לא צויתיו לדבר ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת הנביא ההוא׃ וכי תאמר בלבבך איכה נדע את הדבר אשר לא דברו יהוה׃ אשר ידבר הנביא בשם יהוה ולא יהיה הדבר ולא יבא הוא הדבר אשר לא דברו יהוה בזדון דברו הנביא לא תגור ממנו׃

כי יכרית יהוה אלהיך את הגוים אשר יהוה אלהיך נתן לך את ארצם וירשתם וישבת בעריהם ובבתיהם׃

וארי תימר בלבבך איכדין נידע ית
פתגמא דלא מלליה יי׳׃ ואן קלת
פי נפסך וכיף נעלם אלקול אלדי יקולה
אללה׃ דימליל נביא בשמא דיי׳
ולא יהי פתגמא ולא יתקיים הוא
פתגמא דלא מלליה יי׳ ברשע
מלליה נביא לא תדחל מניה׃ פאן
מא יקולה למתנבי ען אללה ולא יכון
דלך אלקול ולא יג׳י פהו אלקול אלדי לם
יקולה אללה ואן מא קאלה למתנבי
בלא תחדרה׃ ארי ישיצי יי׳
אלהך ית עממיא דיי׳ אלהך יהיב לך
ית ארעהון ותירתנון ותתיב בקרויהון
ובבתיהון׃ ואדא קטע אללה רבך לאמם
אלדיהו מעטיך בלדהם פורתת הם
וסכנת פי קראהם ומנאזלהם׃

תלת

רש״י ז״ל

אלא כל עניה אלה אפילו אחת מהן׃ תמים תהיה עם ה׳ אלהיך׳ התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור אחר העתידות׳ אלא כל מה שיבוא עליך קבל בתמימות׳ ואז תהיה עמו ולחלקו׃ לא כן נתן לך הקב״ה לשמוע אל מעוננים ואל קוסמים שהרי השרה שכינה על הנביאים ואורים ותומים׃ מקרבך מאחיך כמוני יקים לך׳ כמו שאני מקרבך מאחיך יקים לך תחתיו וכן מנביא לנביא׃ אשר לא צויתיו לדבר׳ אבל צויתי לחברו׃ ואשר ידבר בשם אלהים אחרים׳ אפילו כיון את ההלכה לאסור את האסור ולהתיר את המותר׃ ומת בחנק׳ שלשה מיתתן בידי אדם׳ המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו ונאמר לחברו׳ והמתנבא בשם ע״ז׳ אבל הכובש את נבואתו והעובר על דברי נביא מיתתן בידי שמים שנ׳ אנכי אדרוש מעמו׃ וכי תאמר בלבבך עתידין אתם לומר כשיבא חנניה בן עזור ומתנבא הנה כלי בית ה׳ מושבים מבבלה עתה מהרה וירמיהו עומד וצווח על העמודים ועל

תלת קרוין תפריש לך בגו ארעך דיי' אלהך יהיב לך למירתה"" פאפרז לך ג' קרא מ' וסט
בלדך אלדי אללה רבך מעטיך לתחוזה"" תתקין לך אורחא' ותתלית ית תחום ארעך'
דיחסנך יי' אלהך' ויהי' למערק לתמן כל קטול"" אצלח טרקהא ותלת תכום

ארצך אלדי ינחלך אללה רבך מעדה
יהרב אליהא כל קאתל"" ודין
פתגם קטולא' דיערוק לתמן ויתקיים'
דיקטול ית חבריה בלא מדעיה'
והוא לא סני ליה מאתמלי ומדקמוהי""
והדא כבר אלקאתל אלדי יהרב אליהא
ויחיא מן קתל צאחבה בלא מערפה
והו גיר שאני לה מן אמס ומא קבלה""
ודייעול עם חבריה בחורשא
למקץ אעין' ותתמריג ידיה
בברזלא למקציה אעא' וישתליף
ברזלא מן אעא' וישכח ית חבריה
וימות' הוא' יערוק לחדא מן קרויא
האלין ויתקיים"" ומן דלך מן ידכל
מע צאחבה אלי אלשערא ליחטב
חטבא פתמיל ידה באלחדיד ליקטע
אלעוד אן ינצל אלחדיד מן אלעוד
פיציב צאחבה וימות הו יהרב אלי
ואחדה מן הדי אלקרי פיחיא""
דלמא ירדוף גאיל דמא בתר קטולא'
ארי יחם לביה' וידבקניה' ארי תסגי

שלוש ערים תבדיל לך בתוך ארצך
אשר יהוה אלהיך נתן לך לרשתה:
תכין לך הדרך ושלשת את גבול
ארצך אשר ינחילך יהוה אלהיך
והיה לנוס שמה כל רצח: וזה דבר
הרצח אשר ינוס שמה וחי אשר יכה
את רעהו בבלי דעת והוא לא שנא
לו מתמל שלשם: ואשר יבא את
רעהו ביער לחטב עצים ונדחה ידו
בגרזן לכרת העץ ונשל הברזל מן
העץ ומצא את רעהו ומת הוא ינוס
אל אחת הערים האלה וחי: פן ירדף
גאל הדם אחרי הרצח כי יחם לבבו

רש"י ז"ל

אורחא

הים ועל יתר הכלים שלא גלו עם יכניה בבלה יובאו עם גלות צדקיהו"" אשר ידבר הנביא'
ויאמר דבר זה עתיד לבוא עליכם ותראו שלא יבא הוא הדבר אשר לא דברו ה' והרוג אותו' ואם תאמר זו
במתנבא על העתידות הרי שבא עשו ואמר כן וכך ומפי הקב"ה אני אומר כבר נצטוו שאם בא להדיחך
מאחת מכל המצות לא תשמע לו אלא אם כן מומחה הוא לך שהוא צדיק גמור כגון אליהו בהר הכרמל
שהקריבה בבמה בשעת איסור הבמות כדי לגדור את ישראל הכל לפי צורך שעה וסייג הפרצה' לכך
נאמר אליו תשמעון"" לא תגור ממנו' לא תמנע עצמך מללמד עליו חובה ולא תירא ליענש עליו""
תכין לך הדרך' מקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים ""ושלשת את גבול ארצך' שיהא מתחלת
הגבול עד העיר הראשונה שלעיר מקלט כשיעור מהלך שיש ממנה עד השניה' וכן מהשניה לשלישית
וכן מן השלישית עד הגבול השני של ארץ ישראל"" ונדחה ידו' כשבא להפיל הגרזן על העץ' ותרגו

ותת

אורחא ויקטליניה נפש וליה לית חובת דין דקטול ארי לא סני הוא ליה מאתמל ומדקמוהי ׃ כלא יכלב ולי גדם גגאחתל ממא יחמא זלבה מלחקה לכתרה גטריך מיקתלה ולים עליה חכם גקתל אר לים הן שאט לה מן אמק ומא זבלה ׃ על כן אנא מפקיד

והשיגו כי ירבה הדרך והכהו נפש ולו אין משפט מות כי לא שנא הוא לו מתמול שלשום׃ על כן אנכי מצוך לאמר שלש ערים תבדיל לך׃ ואם ירחיב יהוה אלהיך את גבלך כאשר נשבע לאבתיך ונתן לך את כל הארץ אשר דבר לתת לאבתיך׃ כי תשמר את כל המצוה הזאת לעשתה אשר אנכי מצוך היום לאהבה את יהוה אלהיך וללכת בדרכיו כל הימים ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה׃ ולא ישפך דם נקי בקרב ארצך אשר

לך למימר תלת קרוין תפריש לך ׃ כדלך אנא אמלך שיוס אן תפרג לך ג׳ קרא ׃ ואם יפתי יין גהך ירת תחומך כמא דקיים לאבהתך ויתן לך ית כל ארעא דמליל למיתן לאבהתך ׃ ואדי אוקע גלה וכך תכמך כמי קפס לאבאיך ואעטאך גמיע שבלך גדי ועדבה לאבאיך ׃ ארי תיטר ית כל תפקידתא הדא למעבדה דאנא מפקיד לך יומא דין למרחם ית יי אלהך ולמהך באורחן דתקנן קדמוהי כל יומיא ׃ ותוסיף לך עוד תלת קרוין על תלת אלין ׃ ודלך אדא חפצת גמיע הדא גשריעה גדי אנא אמרך בהא שום לתחב גלה רבך ותסיר פי טרקה טול גזמאן נזד לך ג׳ קרא מע הדה גתלאת ׃ ולא יתשיך דם זכי בגו ארעך דיי אלהך יהיב לך אחסנא ויהי עלך חובת דין דקטול ׃ נ״א

רש״י ז״ל

ותתמרא ידיה לבזן ובשמטה ידו להטיל מכת הגרזן על העץ׳ כי שמטו הבקר תרגם יונתן ארי מרגוהי תוריא׃ ונשל הברזל מן העץ׳ יש מרבותינו אומרים בשמט הברזל מקתו׳ ויש מהם אומרים שישל הברזל לחתיכה מן העץ המתבקע והיא נתזה והרגה׃ פן ירדוף גואל הדם׳ לכן אני אומר להכין לך דרך ועדי מקלט רבים׃ ואם ירחיב׳ כאשר נשבע לתת לך ארץ קיני וקנזי וקדמוני׃ ויספת לך עוד שלש׳ הרי תשע׳ שלש שבעבר הירדן ושלש שבארץ כנען ושלש לעתיד לבוא׃ וכי יהיה איש שונא לרעהו׳ ע״י שנאתו הוא בא לידי׃ וארב לו׳ מכאן אמרו עבר אדם על מצוה קלה סופו לעבור על מצוה חמורה לפי שעבר על לא תשנא סופו לבוא לידי שפיכות דמים לכך נאמר כי יהיה איש שונא לרעהו וגו׳ שהיה לו לכתוב וכי יקום איש וארב לרעהו והכהו נפש׃ לא תחוס עינך׳ שלא תאמר הראשון כבר נהרג מה אנו הורגים את זה ונמצאו שני ישראלים הרוגים׃ לא תסיג גבול׳ לשון נסוג אחור כשמחזיר סימן חלוקת הקרקע

לאחור

לְלַא יֻסְפַךְ דם ברי פי בלדך אלדי אללה רבך מעטיך נחלה פיכון עליך דמא״ וארי יהי גבר סני לחבריה ויכמן ליה ויקום עלוהי ויקטלניה נפש וימות ויערוק לחדא מן קרויא האלין״ ואמא אדא כאן רגלא שאנשא לצאחבה פכמן לה וקאם עליה חתי צרבה ומאת פלוחתי הרב אלי ואחדה מן הדי אלקרי״ ויִשלחון סבי קרתיה וידברון יתיה מתמן וימסרון יתיה ביד גאיל דמא וימות״ פליבעתו שיוך קריתה ויאכדוה מן תם ויסלמוה אלי ולי אלדם חתי יקתלה״ לא תחוס עינך עלוהי ותפלי אשדי דם זכי מישראל וייטב לך״ ולא תשפק עליה בל אנף קאתל אלברי מן לאסר לכי יכאר לך״ לא תשני תחומא דחברך דתחימו קדמאי באחסנתך דתחסין בארעא דיי׳ אלהך יהיב לך למירתה״ לא תכס צאחבך אלדי תכמה לאוולין בנחלתך אלדי תנחלהא פי בלדך אלדי אללה רבך מעטיך לתחוזה״ לא יקום סהיד חד בגבר לכל עויין ולכל חובין בכל חטא דיחטי על מימר תרין סהדין או על מימר תלתא סהדין יתקיים פתגמא״ לא יקום שאהד ואחד עלי אנסאן פי

יהוה אלהיך נתן לך נחלה והיה עליך דמים׃ וכי יהיה איש שנא לרעהו וארב לו וקם עליו והכהו נפש ומת ונס אל אחת הערים האל׃ ושלחו זקני עירו ולקחו אתו משם ונתנו אתו ביד גאל הדם ומת׃ לא תחוס עינך עליו ובערת דם הנקי מישראל וטוב לך׃ לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשנים בנחלתך אשר תנחל בארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך לרשתה׃ לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא על פי שני

רש״י

לא תסיג ל׳ מ׳ לא תגזול מה ת״ל לא תסיג מן לאחור לתוך שדה חברו למען הרחיב את שלו והלא ככר נאמר לא תגזול מה ת״ל לא תסיג ללמד על העוקר תחום חבירו שעובר בשני לאוין יכול אף בחוצה לארץ ת״ל בנחלתך אשר תנחל וגו׳ בארץ ישראל עובר בשני לאוין בחוצה לארץ אינו עובר אלא אם כן משום לא תגזול״ עד אחד לכל עון ולכל חטאת להיות חברו נענש על עדותו לא עונש גוף ולא עונש ממון אבל קם הוא לשבועה אמר לחבירו תן לי מנה שהלויתיך אמר לו אין לך בידי כלום ועד אחד מעידו שיש לו חייב להשבע לו״ על פי שני עדים ולא שיכתבו עדותם באיגרת וישלחו לבית דין ולא שיעמוד תורגמן בין העדים ובין הדיינים״ לענות בו סרה דבר שאינו שהוקר העד הזה מכל העדות הזאת כיצד שאמרו להם והלא עמנו הייתם אותו היום במקום פלוני״ ועמדו שני המכחישים בעדים

מן אלדנוב ואלכטאיא ואלגנאיאת אלתי יגניהא כל עלי קול שאהדין או תלאתה תקום אלאמור״

ארי יקום סהיד שקר בגבר לאסהדא ביה סטיא ״ ואן קאם שאהד צאלם עלי אנסאן ליסהד עליה במחאל״

ויקומון תרין גובריא דילהון דינא קדם יי׳ קדם כהניא ודייניא דיהון ביומיא האנון ״פליקף אלרגלאן אלדין אלכצומה להם בין ידי אללה בין ידי אלאימה ואלחכאם אלדי יכונו פי דלך אלזמאן״

ויתבעון דייניא יאות׳ והא סהיד שקרא סהדא שקרא אסהיד באחוהי״ פליתפחצו דלך אלחכאם גידא פאן כאן אלשאהד שאהד זור וקד שהד במחאל עלי אכיה״

ותעבדון ליה׳ כמא דחשיב למעבד לאחוהי׳ ותפלי עביד דביש מבינך״ פאצנעו בה מתל מא הם אן יצנע באכיה ואנף אהל אלשר מן וסטך״

ודישתארון ישמעון וידחלון׳ ולא ייספון למעבד עוד׳ כפתגמא בישא הדין בינך״ ואלבאקין יסמעון ויכאפון ולא יעאודו אן יצנעו מתל הדה אלאמר אלרדי מן וסטך״

ולא תחוס עינך׳ נפשא חלף נפשא׳ עינא חלף עינא שינא חלף שינא׳ ידא חלף ידא רגלא חלף רגלא׳ ולא תשפק פי אלקצאץ נפס בדל נפס ודיה׳ עין בדל עין וסן בסן ויד ביד ורגל ברגל״

ארי תיפוק לאגחא קרבא על בעלי דבבך׳ ותחזי סוסון ורתכין עם סגי מנך׳ לא תדחל מנהון ארי יי׳ אלהך מימריה בסעדך׳ דאסקך מארעא דמצ׳״ ואדי כרגת ללחרב

ענ

עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר׃ כי יקום עד חמס באיש לענות בו סרה׃ ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני יהוה לפני הכהנים והשפטים אשר יהיו בימים ההם׃ ודרשו השפטים היטב והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו׃ ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ובערת הרע מקרבך׃ והנשארים ישמעו ויראו ולא יספו לעשות עוד כדבר הרע הזה בקרבך׃ ולא תחוס עינך נפש בנפש עין בעין שן בשן יד ביד רגל ברגל׃

כי תצא למלחמה על איבך וראית סוס ורכב עם רב ממך

רש״י

הכתוב מדבר ולימד שאין עדות בנשים ולימד שצריכין להעיד עדותן מעומד״ אשר להם הריב אלו בעלי הדין״ לפני ה׳״ יהי דומה להם כאלו עומדין לפני המקום שנ׳ בקרב אלהים ישפוט״ אשר יהיו בימים ההם״ יפתח בדורו כשמואל בדורו צריך אתה לנהוג בו כבוד״ והנה עד שקר העד׳ כשהעדים הכתוב מדבר״ ודרשו השופטים היטב על פי המזימין אותם ובודקים וחוקרים את המזימים בדרישה ובחקירה״ כאשר זמם ולא כאשר עשה מכאן אמרו הרגו אין נהרגין״ לעשות לאחיו מה ת״ל לאחיו לימד על זוממי בת כהן נשואה שאינן בשריפה לא במיתת הבועל שהיא בחנק שנ׳ באש תשרף היא ולא בועלה לכך נאמר כאן לאחיו ולא כאשר זמם לעשות לאחותו אבל

בכל

עלי אעדאיך נראית כ׳לא ומראכבא קום אכתר מנך פלא תכ׳אפהם אן אללה רבך מעך אלמצעדך מן בלד מצר ״ ויהי במקרבכון לאגחא קרבא׳ ויתקרב כהנא וימליל עם עמא״ ועגד תקדמכם פי אלחרב פליתקדם אלאמאם ויכ׳אטב אלקום״ ויימר להון שמע ישראל׳

לא תירא מהם כי יהוה אלהיך עמך המעלך מארץ מצרים׃ והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם׃ ואמר אלהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על איביכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם׃ כי יהוה אלהיכם ההלך עמכם להלחם לכם עם איביכם להושיע אתכם׃ ודברו השטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו׃ ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו

אתון מתקרבין יומא דין׳ לאגחא קרבא על בעלי דבביכון׳ לא יזוע לבכון׳ לא תדחלון ולא תתבערתון׳ ולא תתברון מן קדמיהון ״ ויקול להם אסמעו יא אל חסר אנכם מתקדמין אליום לאלחרב עלי אעדאיכם פלא תרך קלובכם ולא תכ׳אפו ולא תחבטו ולא תרהבו מנהם״ ארי יוי אלהכון דמדבר קדמיכון׳ לאגחא לכון קרב׳ עם בעלי דבביכון למפרק יתכון ״ לאן אללה רבכם אלסאיר נורה מעכם יחארב לכם אעדאיכם ויגיתכם״ וימללון סרכיא עם עמא למימר׳ מן גברא׳ דבנא ביתא חדתא ולא חנכיה׳ יהך ויתוב לביתיה׳ דלמא יתקטיל בקרבא וגבר אחרן יחנכיניה״ תם יכ׳אטבון אלערפא אלקום קאילין אי רג׳ל בנא ביתא גדידא ולם ידשנה פלימץ וירגע אלא מנזלה כלא יקתל פי אלחרב וידשנה רג׳ל אכ׳ר ״ ומן גוברא׳ דנצב כרמא ולא אחליה׳ יהך ויתוב לביתיה׳ דלמא יח

רש״י ז״ל

בכל זאר מיתות הגזוה הכתוב אשה לאיש וזוממי אשה נהרגין כזוממי איש כגון שהעידוה שהוגה את הנפש שחללה את השבת נהרגין במיתתה שלא מיעט כאן אתותו לא במקום ש״ש לק״ם בהן הזמה במיתת הבועל ״ ישמעו ויראו מכאן שצריכין הכרזה איש פלוני ופלוני נהרגין על שהוזמו בב״ד ״ עין בעין ממון וכן שן בשן וגו׳ ״ כי תצא למלחמה סמך הכתוב יציאת מלחמה לכאן לו׳ לך שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה דא לו׳ לך אם עשית משפט צדק אתה מובטח שאם תצא למלחמה אתה נוצח׳ וכן דוד הוא או׳ עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי ״ על אויביך יהיו בעיניך כאויבים אל תרחם עליהם כי לא ירחמו עליך ״ סוס ורכב בעיני כולם כסוס אחד׳ וכה״א והכית את מדין כאיש אחד וכה״א כי בא סוס פרעה ״ עם רב ממך בעיניך הוא רב׳ אבל בעיני אינו רב ״ כקרבכם אל המלחמה׳ סמוך לצאתכם מן הספר מגבול ארצכם ״ ונגש

הכהן

יתקטיל בקרבא וגבר אחרן יחליניה״ ואי רגל גרס כרמא ולם יחללה פלימץ ויארגע אלי מנזלה כלא יקתל פי אלחרב ויחללה רגל אכר״ ומן גוברא דארס איתתא ולא נסבה יהך ויתוב לביתיה דלמא יתקטיל בקרבא וגבר אחרן יסבינה״ ואי רגל אמלך אמראה ולם יזפהא ז פלימץ ויארגע אלי מנזלה כלא יקתל פי אלחרב ויזפהא רגל אכר״

ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללנו׃ ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה׃ ויספו השטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו׃ והיה ככלת השטרים לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם׃

כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום׃ והיה אם שלום תענך ופתחה לך והיה כל העם הנמצא בה

ויוספון סרכיא למללא עם עמא׳ ויימרון מן גברא דדחיל ותביר ליבא׳ יהך ויתוב לביתיה׳ ולא יתבר ית ליבא דאחוהי כליביה״ תם יזיד אלערפא פי מכאטבתהא אלקום ויקולון אי רגל כאיף רקיק אלקלב פלימץ ויארגע אלי מנזלה ולא ירק קלוב אכותה כקלבה״

ויהי כד ישיצון סרכיא למללא עם עמא׳ וימנון רבני חילא בריש עמא״ פענד פראגהם מן מכאטבה׳ אלקום בדלך יוכלו בהם רוסא אלגיוש״

ארי תקרב לקרתא׳ לאגחא קרבא עלה׳ ותקרי לה מלין דשלם״ ואדא תקדמת אלי קריה לתחארבהא פנאדהא אולא בסלאם״ ויהי אם שלם תענינך׳ ותפתח לך׳ ויהי כל עמא דישתכח בה׳ יהון לך׳ למסקי מסין ויפלחונך״ כאן אגאבתך בסלאם ופתחת לך פגמיע אלקום אלמוגודין פיהא יכונו לך

רש״י

הכהן המשוח לכך הוא הנקרא משוח מלחמה״ ודבר אל העם בלשון הקודש״ שמע ישראל אפילו אין לכם זכות אלא ק״ש בלבד כדאי אתם שיושיע אתכם״ על אויביכם אין לו אחיכם שאם תפלו בידם אינם מרחמים עליכם אין זו כמלחמת יהודה עם ישראל של אהבן ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערומיהם הלבישום מן השלל וילבישום וינעילום ויאכילום וישקום ויסוכום וינהלום בחמורים לכל כושל ויביאום ירחו עיר התמרים אצל אחיהם וישובו שומרון אלא על אויביכם אתם הולכים לכך התחזקו למלחמה״ אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו ד׳ אזהרות כנגד ארבעה דברים שמלכי האומות עושין מגיפין בתריסיהם כדי להקישן זה בזה כדי להשמיע קול שיחפזו לו שכנגדן וינוסו ורומסים בסוסיהם ומצהילין אותם להשמיע קול שעטת פרסות סוסיהם וצווחים בקולם ותוקעין בשופרות ומיני משמיעי קול״ אל ירך לבבכם מצהלת סוסים״ אל תיראו מהגפת תריסין״ ואל תחפזו מקול הקרנות״ ואל תערצו מקול הצווחה״ כי ה׳ אלהיכם וגו׳ הם

לך דמה ויכדמונך׳׳ ואם לא תשלים עמך ותעביד עמך קרב ותצור עלה׳׳ ואן לם תסלמך בל חארבתך פחאצרהא׳׳ וימסרניה יי׳ אלהך בידך ותמחי ית כל דכורה לפתגם דחרב׳׳ פאסלמהא אלה רבך פי ידך ואקתל רגאלהא בחד אלסיף׳׳ לחוד נשיא וטפלא ובעירא וכל דיהי בקרתא כל עדאה תבוז לך ותיכול ית עדי סנאך דיהב יי׳ אלהך לך׳׳ ואמא אלנסא ואלאטפאל ואלבהאים וגמיע מא פי אלקריה מן סלבהא פאגנמה לך וכל סלב אעדאיך אלדי רזקך אלה רבך׳׳ כין תעביד לכל קרויא דרחיקן מינך לחדא דלא מקרוי עממיא האלין אנין׳׳ כדא אצנע באלקרא אלבעידה מנך גדא אלתי ליס מן קרא אלאמם׳׳ לחוד מקרוי עממיא האלין דיי׳ אלהך יהיב לך אחסנא לא תקיים כל נשמא׳׳ אמא מן קרא הולאי אלאמם אלדי אלה רבך מעטיך נחלה פלא תבקי מנהם נסמה׳׳ ארי גמרא תגמרנון חתאי ואמוראי כנענאי ופריזאי חואי ויבוסאי כמא דפקדך יי׳ אלהך׳׳ בל אתלפהם אתלאפא אלחתיין ואלאמוריין ואלכנעניין ואלפרזיין ואלחוויין ואליבוסיין כמא אמרך אלה רבך׳׳

יהיו לך למס ועבדוך: ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה וצרת עליה: ונתנה יהוה אלהיך בידך והכית את כל זכורה לפי חרב: רק הנשים והטף והבהמה וכל אשר יהיה בעיר כל שללה תבז לך ואכלת את שלל איביך אשר נתן יהוה אלהיך לך: כן תעשה לכל הערים הרחקת ממך מאד אשר לא מערי הגוים האלה הנה: רק מערי העמים האלה אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה לא תחיה כל נשמה: כי החרם תחרימם החתי והאמרי הכנעני והפרזי החוי והיבוסי כאשר צוך יהוה אלהיך: למען

רש"י ז"ל

בד"ל

כאיש בנצחונו של בו ואתם באים בנצחונו של מקום׳ פלשתים באו בנצחונו של גלית מה היה סופו נפל ונפלו עמו׳׳ ההולך עמכם זה מחנה הארון׳׳ ולא חנכו לא דר בו׳ חנוך לשון התחלה׳׳ ואיש אחר יחנכנו׳ ודבר של עגמת נפש הוא זה׳׳ ולא חללו׳ לא פדאו בשנה רביעית שהפירות טעונין לאכלן בירושלים או לחללן בדמים ולאכול הדמים בירושלים׳׳ ויספו השוטרים׳ למה נאמר כאן ויספו׳ מוסיפין זה על דברי הכהן׳ שכהן מדבר ומשמיע מן שמע ישראל עד להושיע אתכם ומי האיש ושני ושלישי כהן מדבר ושוטר משמיע וזה שוטר מדבר ושוטר משמיע׳׳ הירא ורך הלבב׳ רע"א כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה׳ ר׳ יוסי הגלילי או׳ הירא מעבירות שבידו׳ ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית וכרם

ואשה

כד"א דלא ילפון יתכון למעבד ככל תועיבתהון דעבדין לטעותהון ותחובון קדם יי אלהכון"
לכי לא יעלמוכם אן תצנעו כגמיע מכאריההם אלתי צנעוהא למעבודאתהם פתכטו נגה רבכם"
ארי תצור על קרתא יומין סגיאין לאגחא קרבא עלה למכבשה לא תחביל ית אילנה
לארמאה עלוהי ברזלא ארי מניה
תיכול ויתיה לא תקוץ ארי לא כאנשא
אילן חקלא למיעל מן קדמך בציירא"
ואדי תחצרת קריה איאמא כתירה
לתחארבהא ותפתתחהא פלא תפסד
שגרהא באן תחרך עליה חדיד אד
מנה תאכל ולא תקטעה לאנא מנך
אן שגר צחרא כאנסאן אדי זר
אבתפא מן בין ידיך פי אלחצאר"
להוד אילן דתידע ארי לא אילן ד
דמיכל הוא יתיה תחביל ותקוץ ותבני
כרקומין על קרתא דהיא עבדא עמך
קרב עד דתכבשה" לכן אי שגר
עלמתה אנה ליס במטעם פאמפסדה
ותקטעה ואבן אלאת אלחצאר עלי איאה
קריה תחארבתך אלי אן תהדהא"
ארי ישתכח קטילא בארעא דיין
אלהך יהיב לך למירתה רמי בחקלא
לא ידיע מן קטליה" אדי וגד קתילא אלגר
אדי אלה רבך מעטיך לתחוזה מטרוח
פי

אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבתם אשר עשו לאלהיהם וחטאתם ליהוה אלהיכם׃

כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לא תשחית את עצה לנדח עליו גרזן כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור׃ רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אתו תשחית וכרת ובנית מצור על העיר אשר הוא עשה עמך מלחמה עד רדתה׃

כי ימצא חלל באדמה אשר יהוה אלהיך נתן לך

רשי"ל

ואשה לבסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם שלא יבינו שהם בעלי עבירה' והרואהו אומר שמא בנה בית או נטע כרם או ארש אשה "פן ימות במלחמה' ישוב פן ימות במלחמה שאם לא ישמע לדברי הכהן כדי הוא מיתות "שרי צבאות שמעמידין זקיפין מלפניהם ומלאחוריהם וכשילין של ברזל בידיהם וכי מי שרוצה לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו 'זקיפין בני אדם עומדין בקצה המערכה לזקוף את הנופלים ולחזקם בדברים שובו אל המלחמה ולא תנוסו שתחילת נפילה ניסה" כי תקרב אל עיר' במלחמת הרשות הכתוב מדבר כמו שמפורש בענין כן תעשה לכל הערים הרחוקות וגו' "כל העם הנמצא בה' אפילו אתה מוצא בה מז' אומות שבצבאות להחרימם אתה רשאי לקיימם "למס ועבדוך' עד שיקבלו עליהם מסים ושעבוד" ואם לא תש' עמך ועשתה עמך מלחמה' הכתוב מבשרך שאם לא תשלים עמך סופה להלחם בך אם תניחנה ותלך" וצרת עליה' אף להרעיבה ולהצמיאה ולהמיתה מיתת תחלואים" ונתנה ה'
אלהיך

מי לצחרא למן יערף מן קטלה: ויפקון סבך ודינך וימשחון לקרויא דבסחרנות קטילא:
כלי כלג בעץ שיבך והכאמך וימשחון ש לקרא לדי חוגי לקטיל: ותהי קרתא דקריבא
לקטילא וידברון סבי קרתא ההיא עגלת תורין דלא אתפלח בה דלא נגדת בניר: פא"ה
קריה כחנת הקרב ליה כלי אחר חהנא

לרשתה נפל בשדה לא נודע מי הכהו: ויצאו זקניך ושפטיך ומדדו אל הערים אשר סביבת החלל: והיה העיר הקרבה אל החלל ולקחו זקני העיר ההוא עגלת בקר אשר לא עבד בה אשר לא משכה בעל: והורדו זקני העיר ההוא את העגלה אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע וערפו שם את העגלה בנחל: ונגשו הכהנים בני לוי כי בם בחר יהוה אלהיך לשרתו ולברך בשם יהוה ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע: וכל זקני העיר ההוא הקרבים אל

עגלה מן לבקר מה לם תפלה ולכדן
תמר לניר: ויחתון סבי קרתא
ההיא ית עגלתא לנחל ב"ר דלא
יתפלח ביה ולא יזדרע: ויקפון תמן
ית עגלתא בנחלא: ויחדרונהא לא
וחד צעב מה לם יפלח ולם יזרע
ויקפוהא הנאך: ויתקרבון כ
כהניא בני לוי ארי בהון אתרעי יי
אלהך לשמשותיה ולברכא בשמא
דיי ועל מימרהון יהי כל דין וכל
מכתש סגירו: ת"ם יתקדם בעץ ל
א"מה בני לוי למן לזה רבך אכתאולם
ליכדמוה ויבאחרכו באקמה ועלא
קולהם יפצל כל כצומה וכל בלא:
וכל סבי קרתא ההיא דקריבין
לקטילא יסחון ית ידיהון על עגלתא
דנקיפא בנחלא: פאדאגסל גמיע
פיוך תלך לקריה אידהם על דר
לעגלה

רש"י ז"ל

להיך בידך אם עשית כל האמור בענין סוף ש"י נותנה בידך: והטף אף הטף של זכרים ומה אני מק"ים והכית את כל זכורה בגדולים: כאשר צוך לרבות את הגרגשי: למען אשר לא ילמדו הא אם עשו תשובה ומתג"ירין אתה רשאי לקבלם: ימים שנים: רבים שלשה מכאן אמרו אין צרין על ע"רות של נכרים פחות מג' ימים קודם לשבת ולמד שנותח בשלום שנים או שלשה ימים וכן הוא אומר וישב דוד בצקלג ימים שנים ובמלחמת הרשות הכתוב מדבר: כי האדם עץ השדה הרי כי משמש בלשון דלמא שמא האדם עץ השדה להכנס בתוך המצור מפניך להתי"סר ביסורי רעב וצמא כאנשי העיר למה תשחית כו: עד רדתה לשון רדוי שתהא כפופה לך: ויצאו זקניך מיוחדים שבזקניך סנהדרי גדולה: ומדדו ממקום שהחלל שוכב: אל הערים אשר סביבות לכל צד לידע איזו קרובה: אל נחל איתן קשה שלא נעבד: וערפו קוצץ עורפה בקופיץ אמר הקב"ה תבא עגלה בת שנתה שלא עשתה

לעגלה למקפאה פי לואד׃ ויתיבון ויימרון ידנא לא אשדא ית דמא הדין ועיננא לא חזאה׃ אכתרו ויקלו אידינא לא תספך הדה לדם ועיוננא לם תרא דלך׃ כהניא יימרון כפר לעמך ישראל דפרקתא יי׳ ולא תתין חובת דם זכי בגו עמך ישראל ויתכפר להון על דמא׃ תמחו ויקלו אגפר לקומך לאסר׳ לדין בכלצתהם ולא תדע עליהם עקובה׳ תואני פי דם ברי פיגפר להם מא תואכו פי דלך לדם׃ ואת תכלי יאשדי דם זכי מבינך׳ ארי תעביד דכשר קדם יי׳׃ ואנת פאנפי קאתל לברי מן בינכם אד׳ תצנע למסתקים ענד ללה׃

החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל׃ וענו ואמרו ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא ראו׃ כפר לעמך ישראל אשר פדית יהוה ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל ונכפר להם הדם׃ ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני יהוה׃

צג פסוקים סי׳ עבדיהו

ארי תפוק לאגחא קרבא על בעלי דבבך׳ וימסרנון יי׳ אלהך בידך ותשבי שביהון׃ ואדי כרגת לחרב עלי אעדאיך פאסלמה ללה רבך פי ידך וסבית סביה׃ ותחזי בשביה׳ אתתא שפירת ריו׳ ותתרעי בה׳ ותסבה לך לאתו׃ וראית פי סבי אמראה חסנת לשכל׳ פעסקת בהא ואתכדתהא לך זוגה׃ ותעליניה לגו ביתך׳ ותגלח ית רישה׳ ותרבי ית טופרהא׃ כאן תדכלהא לי וסט מנזלך ותחלק ראסהא ותרבי אצפארהא׃

כי תצא למלחמה על איביך ונתנו יהוה אלהיך בידך ושבית שביו׃ וראית בשביה אשת יפת תאר וחשקת בה ולקחת לך לאשה׃ והבאתה אל תוך ביתך וגלחה את ראשה

רש״י

ותעדי

פירות ותיערף במקום שאינו עושה פירות לכפר על הריגתו של זה שלא הניחוהו לעשות פירות׃ ידינו לא שפכה׳ וכי עלתה על לב שזקני ב״ד שופכי דמים הם׳ אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לויה הכהנים אומרים כפר לעמך ישראל׃ ונכפר להם הדם הכתוב מבשרם שמשעשו כן יכופר להם העון׃ ואתה תבער׳ מגיד שאם נמצא ההורג אחר שנתערפה העגלה הרי זה יהרג והוא הישר בעיני ה׳׃

כ״ד

כי תצא למלחמה׳ במלחמת הרשות הכתוב מדבר׳ שבמלחמת ארץ ישראל אין לומר ושבית שביו שהרי כבר נאמר לא תחיה כל נשמה׃ ושבית שביו׳ לרבות כנענים שבתוכה׳ ואעפ״י שהן משבעה אומות׃ ולקחת לך לאשה׳ לא דברה תורה אלא כנגד יצה״ר אם אין הקב״ה

ותעדי ית כסות שביה מינה׃ ותתיב בביתך׃ ותבכי ית אבוהא וית אמה ירח יומין׃ ובתר כין תיעול לותה ותבעלינה׃ ותהי לך לאתו׃׃ ותנזע תיאב סביהא ענהא ותקים פי מנזלך ותבכי עלא מדהב אביהא ואמהא שהרא ובעד דלך תדכל אליהא פתבן בהא ותכון לך זוגה׃׃

ועשתה את צפרניה׃ והסירה את שמלת שביה מעליה וישבה בביתך ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים ואחר כן תבוא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה׃ והיה אם לא חפצת בה ושלחתה לנפשה ומכר לא תמכרנה בכסף לא תתעמר בה תחת אשר עניתה׃ כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה והשנואה והיה הבן הבכר לשניאה׃ והיה ביום הנחילו את בניו את אשר יהיה לו לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכר׃

ויהי אם לא תתרעי בה׃ ותפטרינה לנפשה׃ וזבנא לא תזבנינה בכספא׃ לא תתגרבה׃ חלף דעניתה׃׃ ואן לם תרדהא בעד דלך פאטלקהא חרה לנפסהא וביעא לא תביעהא בתמן לא תסתרקהא בעד מא אתיתהא׃׃ ארי יהוין לגבר תרתין נשין׃ חדא רחימתא וחדא סניאתא׃ וילדן ליה בנין׃ רחימתא וסניאתא׃ ויהי ברא בוכרא לסניאתא׃׃ ואן כאנתא זוגתין לרגל ואחד אחדהמא מחבובה ואלאכרי מבגציה מולדא לה בנין וכאן אלאבן אלבכר ללמבגציה מנהמא׃׃ ויהי ביומא דיחסין לבנוהי׃ ית דיהי ליה׃ לית ליה רשו׃ לבכרא ית בר רחימתא׃ על אפי בר סניאתא בוכרא׃׃ פפי יום ינחל בניה מא יכון לה פלא יגוז לה אן יפצל אבן אלמחבובה עלי אבן אלמבגציה אלבכר׃׃

אחרי

רשי ז"ל

הקב"ה מתירה ישאנה באיסור׃ אבל אם נשאה סופו להיות שונאה שנ' אחריו כי תהיין לאיש וגו' וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה׃ לכך נסמכו פרשיות הללו׃׃ אשת אפילו אשת איש׃׃ ועשתה את צפרניה׃ תגדלם כדי שתתנוול׃׃ והסירה את שמלת שביה לפי שהם נאים׃ שהנכרים בנותיהם מתקשטות במלחמה בשביל להזנות אחרים עמהם׃׃ וישבה בביתך בבית שמשתמש בו נכנס ונתקל בה יוצא ונתקל בה רואה בכיותיה רואה בניוולה שתתגנה עליו׃׃ ובכתה את אביה׃ כל כך למה כדי שתהא בת ישראל שמחה וזו עציבה׃ בת ישראל מתקשטת וזו מתנוולת׃׃ והיה אם לא חפצת בה מבשרך הכתוב שסופך לשנאתה׃׃ לא תתעמר בה׃ לא תשתמש בה בלשון פרסי קורין לעבדות ושמוש עימראה מיסודו של ר' משה הדרשן למדתי כן׃׃ פי שנים כנגד שני אחים׃׃ בכל אשר ימצא לו מכאן שאין הבכור נוטל פי שנים בראוי לבא לאחר מיתת האב כבמוחזק׃׃ סורר סר מן הדרך׃׃

ומורה

ארי ית בוכרא בר סניאתא יפריש למיתן ליה תרין חולקין בכל דישתכח ליה ארי הוא
ריש תוקפיה ליה חזיא בכירותא׃ בל יגב עליה אן יעלף לכאס בבכר ך למסכיה לו עטא
סהמין מן גמיע מא יוגד לה אד הו אול נילה לה חכם לבכוריה׃ ארי יהי לגבר בר
סטי ומרוד ליתוהי מקביל למימר
אבוהי ולמימר אמיה ומלפין יתיה
ולא מקביל מנהון׃ ואן כאן לרגל
ז' ואיל מכלף לס יקבל אמר אביה
ואמה ויודבאנה ולס יקבל מנהמא׃
ויחדון ביה אבוהי ואמיה ויפקון
יתיה לקדם סבי קרתיה ולתרע בית
דין אתריה׃ פליקבץ בה אביה ואמה
ויכרגוה אלי שיוך קריתה ואלי באב
חאכם מוצעה׃ ויימרון לסבי
קרתיה ברנא דין סטי ומרוד ליתוהי
מקביל למימרנא זליל בסר וסבי
חמר׃ פיקולא להם אבננא הדה שאיל
מכלף ליס יקבל אמרנא והו מסרף
ומגרט פי אלחראם׃ ויירגמוניה
כל אנשי קרתיה באבניא וימות ותפלי
עביד דביש מבינך וכל ישראל
ישמעון וידחלון׃ פלירגמוה גמיע
אהל קריתה באלחגארה חתי ימות
ואנף אהל אלשר מן בינכם וכאיר
אלקום יסמעון ויכאפון׃ וארי
יהי בגבר חובת דין דקטול ויתקטיל
ותצלוב יתיה על צליבא׃ ואדא וגבת
עלי

כי את הבכר בן השנואה יכיר לתת לו
פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא
ראשית אנו לו משפט הבכרה׃
כי יהיה לאיש
בן סורר ומורה איננו שמע בקול אביו
ובקול אמו ויסרו אתו ולא ישמע
אליהם׃ ותפשו בו אביו ואמו והוציאו
אתו אל זקני עירו ואל שער מקמו׃
ואמרו אל זקני עירו בננו זה סורר
ומורה איננו שמע בקלנו זולל וסבא׃
ורגמהו כל אנשי עירו באבנים ומת
ובערת הרע מקרבך וכל ישראל
ישמעו ויראו׃
וכי יהיה באיש חטא משפט מות

רש"י ז"ל

ומורה מסרב בדברי אביו לשון ממרים׃ ויסרו אותו מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו׃ בן סורר ומורה איכן ח"ב עד שיגנוב ויאכל תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין שנ' זולל וסובא ונאמר אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו ובן סורר ומורה נהרג על שם סופו הגיעה תורה לסוף דעתו סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב׃ וכל ישראל ישמעו ויראו מכאן שצריך הכרזה בב"ד פלוני נסקל על שהיה בן סורר ומורה׃ וכי יהיה באיש חטא משפט מות סמוכות הפרשיות מגיד שאם חסים עליו אביו ואמו סופו יצא לתרבות רעה ויעבור עבירות ויתחייב מיתה בב"ד׃ ותלית אותו על עץ׃ רבותינו

אמרו

והומת ותלית אתו על עץ: לא תלין
נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום
ההוא כי קללת אלהים תלוי ולא תטמא
את אדמתך אשר יהוה אלהיך נתן לך
נחלה:
לא תראה
את שור אחיך או את שיו נדחים
והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך:
ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו
ואספתו אל תוך ביתך והיה עמך עד
דרש אחיך אתו והשבתו לו: וכן
תעשה לחמרו וכן תעשה לשמלתו וכן
תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד
ממנו ומצאתה לא תוכל להתעלם:
לא תראה את
חמור אחיך או שורו נפלים בדרך

עלי אנסאן כטייה חכמהא קתל פקתל מאצלבה עלי כשבה" לא תבית נבילתיה על
צליבא ארי מקבר תקברניה ביומא ההוא ארי על דחב קדם יי אצטליב ולא תסאיב ית ארעך דיי
אלהך יהיב לך אחסנא" ולא תבית גתתה עלי כשבה בל אדפנה דפנא מי דלך אליום אד צלב למא
אכתרא עלי אללה ולא תנגס בלדך
בלדך אלדי אללה רבך מעטיך נחלה"
לא תחזי ית תורא דאחוך או
ית אמריה דטען ותכבוש מנהון אתבא
תתיבנון לאחוך" לא תרא תור
אכיך או שאתה צאלין פתתגאפל מן
מנהמא בל רדהמא אליה רדא"
ואם לא קריב אחוך לותך ולא
ידעת ליה ותכנשניה לגו ביתך
ויהי עמך עד דיתבע אחוך יתיה
ותתיבניה ליה" ואן לם יכון אכיך
קריבא אליך ולם תערפה פצמה ודלך אלי
מנזלך יכון ענדך אלי אן יתלמסה
אכיך ותרדה אליה" וכין תעביד
לחמריה וכין תעביד לכסותיה וכין
תעביד לכל אבידתא דאחוך דתיבד
מניה ותשכחינה לית לך רשו לכסיותה"
וכדא פאצנע בחמארה ותובה
ובסאיר צואל אכיך אלתי תציע מנה
ותגדהא לא יגוז לך אן תתגאפל
ענהא" לא תחזי ית חמרא
דאחוך או תוריה רמן באורחא
ותכבוש מנהון אקמא תקים עמיה"
לא

רשי זל

אמרו כל הנסקלין נתלין וכו' כי קללת אלהים תלוי והמברך השם בסקילה "כי קללת אלהים תלוי זלזולו
של מלך הוא שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו משל לשני אחים תאומים שהיו דומין זה לזה
אחד נעשה מלך ואחד נתפס ללסטיות ונתלה כל הרואה אותו אומר המלך תלוי" כל קללה שבמקרא
לשון הקל וזלזול כמו והוא קללני קללה נמרצת "והתעלמת כובש עין כאלו אינו רואהו" לא תראה
והתעלמת לא תראה אותו שתתעלם ממנו זהו פשוטו ורבותינו אמרו פעמים שאתה מתעלם וכו'"
עד דרוש אחיך וכי תעלה בלבך שיתנהו לו קודם שידרשהו אלא דורשהו שלא יהא רמאי" והשבתו
לו שתהא בו השבה שלא יאכל בביתך כדי דמיו ותתבעם ממנו מכאן אמרו כל דבר שעושה

ואוכל

לא תרא חמאר אכיך או תורה ואקעין פי לטריק פתתגאפל ענהמא בל אקמהמא מעה
אקאמה׳׳ לא יהי תיקון זין דגבר על איתא׳ ולא יתתקן גבר בתיקוני איתא׳ ארי מרחק
קדם ה׳ אלהך כל עביד אלין׳׳ לא תכון לאת לרגל עלי לנסא ולא ילבס לרגל לי לבסה לאן
אללה רבך יכרה כל מן יצנע דלך׳׳

והתעלמת מהם הקם תקים עמו׃
לא יהיה כלי גבר על
אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה
כי תועבת יהוה אלהיך כל עשה אלה׃
כי יקרא קן צפור
לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ
אפרחים או ביצים והאם רבצת על
האפרחים או על הביצים לא תקח
האם על הבנים׃ שלח תשלח את
האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב
לך והארכת ימים׃
כי תבנה בית חדש ועשית מעקה
לגגך ולא תשים דמים בביתך כי יפל
הנפל ממנו׃ לא תזרע כרמך כלאים
פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע

ארי תערע קינא דצפרא קדמך באורחא
בכל אילן או על ארעא אפרוחין או
ביעין ואמא רביעא על אפרוחין או על
ביעין לא תיסב אימא על בניא׳׳ ואן
ואפית נכרא מן לטאיר קדאמך פי
לטריק או פי שגרה או עלי לארץ פ
פראכא או ביצא ולאם ראבצה עליהם
פלא תאכד לאם מע לבנין׳׳
שלחא תשלח ית אימא וית בניא תיסב
לך בדיל דייטב לך ותוריך יומין׳׳
בל אטלק לאם אטלאקא וכד לבנין
לנפסך לכי יכיר לך ותטול איאמך׳׳
ארי תבני ביתא חדתא ותעביד
תיקא לאיגרך ולא תשוי חובת קטול
בביתך ארי יפול דנפיל מניה׳׳
ואדא בנית ביתא גדידא פאצנע
דראבזין עלי סטחך ולא תגעל
גדרא פי מנזלך יסקט מנה מן
יסקט׳׳ לא תזרע כרמך עירובין
דלמא תתחייב׳ דמעת זרעא דתזרע׳
ועללת כרמא׳׳ לא תזרע כרמך
מן נועין כלא תחרם עליך קלאפה
לזרע לדי תזרעה מע גלה׳ לכרם׳׳

לא

רש״י

ואוכל יעשה ויאכל ופאיכו עושה ואוכל ימכר׳׳ל דרך
תוכל להתעלם׳ לכבוש עינך כלו אינך רואה אותו׳׳ הקם
תקים׳ זו טענה להטעין משאוי שנפל מעליו׳׳ עמו עם בעליו׳ אבל אם הלך וישב לו ואמר לו הואיל
ועליך מצוה אם רצית לטעון טעון פטור׳׳ לא יהיה כלי גבר על אשה׳ שתהא דומה לאיש כדי שתלך
בין האנשים שאין זו אלא לשם ניאוף׳׳ ולא ילבש גבר שמלת אשה׳ לילך לישב בין הנשים׳ ד״א שלא
ישיר שער הערוה ושער של בית השחי׳׳ כי תועבת׳ לא אסרה תורה אלא לבוש המביא לידי תועבה׳׳
כי יקרא קן פרט למזומן׳׳ לא תקח האם בעודה על בניה׳׳ למען ייטב לך וגו׳ אם מצוה קלה

שאין

לא תכרי בתורא ובחמרא כחדא״ לא תצמד לתור ולחמארא גמיעא״ לא תלבש שעטנזא עמר וכיתן מחובר כחדא״ לא תלבס תובא מכתלטא מן צוף וכתאן גמיעא״ כרוספדין תעביד לך על ארבע כנפי כסותך דתתכסי בה״ ואצנע לך גדאילא עלי ארבע אטראף אזארך אלדי תתגטא בהא״

ותבואת הכרם׃ לא תחרש בשור ובחמור יחדו׃ לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו׃ גדלים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה׃ כי יקח איש אשה ובא אליה ושנאה׃ ושם לה עלילת דברים והוצא עליה שם רע ואמר את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים׃ ולקח אבי הנער אלה זקנים את בתי נתתי לאיש הזה לאשה וישנאה׃ והנה הוא שם עלילת דברים לאמר לא מצאתי לבתך בתולים ואלה בתולי בתי ופרשו השמלה לפני זקני העיר״ אבי הנער ואמה והוציאו את בתולי הנער אל זקני העיר השערה״ ואמר אבי

ארי יסב גבר אתתא ויעול לותה ויסנינה״ ואדא תזוג רגל אמראה ודכל אליהא תם שנאהא״

וישוי לה תסקופי מלין ויפיק עלה שום ביש ויימר ית אתתא הדא נסיבית ועלית לותה ולא אשכחית לה בתולין״ פגעל להא עללא מן אלכלאם ואכרג עליהא אסמא רדיא וקאל אני תזוגת הדה אלאמראה פדנות מנהא ולם אגד להא בראה״

ויסב אבוהא דעולימתא ואימה ויפקון ית בתולי עולימתא לקדם סבי קרתא לתרע בית דין אתרא״ תם אכד אביהא ואמהא אלבראה פאכרגוהא אלי שיוך אלקריה ואלי באב אלחאכם״ ויימר אבוהא דעולימתא לסביא ית ברתי יהבית לגברא הדין לאתתו וסנה״ פקאל אביהא לאלשיוך אני זוגת אבנתי להדה אלרגל פשנאהא״

והא הוא שוי תסקופי מלין למימר לא אשכחית לברתך בתולין ואלין בתולי ברתי ויפרסון שושיפא קדם סבי קרתא״ והודא הו קד געל להא עללא מן אלכלאם וקאל לם אגד להא בראה והדה בראתהא ויבסטון אלמנדיל או מקאמה בין ידיהם״ וידבון

רש״י ז״ל

שאין בה חסרון כיס אמרה תורה למען ״יטב לך והארכת ימים קו״ו למתן שכרן של מצוות חמורות״ כי תבנה בית חדש׳ אם קיימת מצות שלוח הקן סופך לבנות בית חדש ותקיים מצות מעקה שמצוה גוררת מצוה ותגיע לכרם ושדה ולבגדים נאים׳ לכך נסמכו פרשיות הללו״ מעקה גדר סביב לגג ואונקלוס תרגם ת״קא כגון תיק שמשמר מה שבתוכו ״ כי יפול הנופל ראוי זה ליפול׳ ואעפ״י כן לא תתגלגל מיתתו על ידך שמגלגלין זכות ע״י זכאי וחובה ע״י חייב״ כלאים חטה ושעורה וחרצן במפולת יד״ פן תקדש כתרגומו תתאב׳ כל דבר הנתעב על

האדם

וידברון סבי קרתא ההיא ית גברא וילקון יתיה׃ פיאכד שיוך תלך אלקריה דלך אלרגל ויודבונה׃ ויגבון מניה מאה סלעין דכסף ויתנון לאבוהא דעולימתא ארי אפיק שום ביש על בתולתא בת ישראל וליה תהי לאתו לית ליה רשו למפטרה כל יומוהי׃ ויגרמונה מאיה דרהם וידפעוהא לאבו אלגאריה למא אכרג אסמא רדייא עלי בכר מן אל אסר ותכון לה זוגה לא יגוז טלאקהא טול עמרה׃ ואם קשטא הוה פתגמא הדין לא אשתכחו בתולין לעולימתא׃ ואן כאן אלאמר חקא תאבתא ולם תוגד ללגאריה בראה׃ ויפקון ית עולימתא לתרע בית אבוהא ויךגמונה אנשי קרתה באבנא ותמות ארי עבדת קלנא בישראל למזנאה בית אבוהא ותפלי עביד דביש מבינך׃ פאתכרג אלי באב בית אביהא ויךגמוהא גמיע אהל קריתהא בלחגארה אלי אן תמות למא צנעת פקאחה פי אל אסר מגגרת מחצנה פי בית אביהא ואנף אהל לשר מן בינכם׃ ארי ישתכח גבר שכיב עם אתתא אתת גבר ויתקטלון אף תרויהון גוברא דשכיב עם אתתא ואתתא ותפלי עביד דביש מישראל׃ ואן וגד רגל מצאגע אמראה דאת בעל פליקתלא גמיעא אלרגל למצאגעהא והי ואנף אהל לשר מן ל אסר׃

ולקחו זקני העיר ההוא את האיש ויסרו אתו׃ וענשו אתו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה כי הוציא שם רע על בתולת ישראל ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו׃ ואם אמת היה הדבר הזה לא נמצאו בתולים לנער׃ והוציאו את הנער אל פתח בית אביה וסקלוה אנשי עירה באבנים ומתה כי עשתה נבלה בישראל לזנות בית אביה ובערת הרע מקרבך׃ כי ימצא איש שכב עם אשה בעלת בעל ומתו גם שניהם האיש השכב עם האשה והאשה ובערת הרע מישראל׃

רש״י ז״ל

האדם בין לשבח כגון הקדש בין לגנאי כגון אסור נופלבו לשון קודש כמו אל תגע בי כי קדשתיך׃ לא תחרוש בשור ובחמור׳ הוא הדין לכל שני מינין שבעולם הוא הדין להנהיגם יחד קשורים זוגים בהולכת שום משא׃ שעטנז צ׳ ערוב ורבותינו דרשו שוע טווי ונוז׃ גדילים תעשה לך אף מן הכלאים לכך סמכן הכתוב׃ ובא אליה ושנאה׳ סופו ושם לה עלילות דברים עבירה גוררת עבירה׳ עבר על לא תשנא סופו לידי ל׳ הרע׃ את האשה הזאת׳ מכאן שאין אומר דבר אלא בפני בעל דין׃ אבי הנערה ואמה׳ מי שגדלו גדולים הרעים יתגנו עליה׃ ואמר אבי הנערה מלמד שאין רשות לאשה לדבר בפני האיש׃ ופרשו ה השמלה׳ הרי זה משל מחוורין הדברים כשמלה׃ ויסרו אותו מלקות׃ ואם אמת היה הדבר הזה בעדים והתראה שזינתה לאחר אירוסין׃ אל פתח בית אביה׳ ראו גדולים שגדלתם׃ לזנות בית

אֲרֵי תְהֵי עוּלֵימְתָא בְתוּלְתָא דְמָאָרְסָא לִגְבַר וְיִשְׁכְּחִנַהּ גוּבְרָא בְקַרְתָּא וְיִשְׁכּוּב עִמַהּ"
וחד"א כאנה גאריה בכר ממלבה לרגל נוגדהא רגל אכר ט׳ לקריה וצאגעהא" וְתַפְּקוּן
יָת תַרְוֵיהוֹן לִתְרַע קַרְתָּא הַהִיא וְתִרְגְמוּן יָתְהוֹן בְּאַבְנַיָא וִימוּתוּן יָת עוּלֵימְתָא עַל עֵיסַק
דְלָא צְוַחַת בְקַרְתָּא וְיָת גַבְרָא עַל עֵיסַק דְעַנִי יָת אִתַּת חַבְרֵיהּ וּתְפַלֵי עָבֵיד דְבִישׁ מִבֵּינָךְ"
באלרגוהמא גמיטא זי באב תלך לקריה ואורגמוהמא בלחגארה זי אן ימותא אמא לגאריה נבקבב מא לם תצלך והי פי לקריה ואמא לרגל בקבב מא אתא זוגה צאחבה ואנף אהל לשר מן בינכם"
וְאִם בְּחַקְלָא יַשְׁכַּח גַבְרָא יָת עוּלֵימְתָא דְמָאָרְסָא וְיִתְקֵיף בַּהּ גַבְרָא וְיִשְׁכּוּב עִמַהּ וְיִתְקְטִיל גַבְרָא דִשְׁכִיב עִמַהּ בִּלְחוֹדוֹהִי" ואן וגד לרגל לגאריה למלכה פי לצחרא ואמסכהא וצאגעהא פליקתל דלך לרגל למצאגעהא וחדה"
וּלְעוּלֵימְתָא לָא תַעְבֵּיד מִדַעַם לֵית לְעוּלֵימְתָא חוֹבַת דִין דִקְטוֹל אֲרֵי כְּמָא דִיקוּם גוּבְרָא עַל חַבְרֵיהּ וְיִקְטְלִנֵיהּ נְפַשׁ כֵּין פִּתְגָמָא הָדֵין" ולא תצנע בהא ש״א אן ליס להא כטייה תוגב לקתל ואנמא מתל אמרהא הדה כמן יקום עלי צאחבה ויקתלה פיפיתה נפסה"
אֲרֵי

כִּי יִהְיֶה נַעֲרָ בְתוּלָה מְאֹרָשָׂה לְאִישׁ וּמְצָאָהּ אִישׁ בָּעִיר וְשָׁכַב עִמָּהּ: וְהוֹצֵאתֶם אֶת שְׁנֵיהֶם אֶל שַׁעַר הָעִיר הַהִוא וּסְקַלְתֶּם אֹתָם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ אֶת הַנַּעֲרָ עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא צָעֲקָה בָעִיר וְאֶת הָאִישׁ עַל דְּבַר אֲשֶׁר עִנָּה אֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ:
וְאִם בַּשָּׂדֶה יִמְצָא הָאִישׁ אֶת הַנַּעֲרָ הַמְאֹרָשָׂה וְהֶחֱזִיק בָּהּ הָאִישׁ וְשָׁכַב עִמָּהּ וּמֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר שָׁכַב עִמָּהּ לְבַדּוֹ: וְלַנַּעֲרָ לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין לַנַּעֲרָ חֵטְא מָוֶת כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה: כִּי בַשָּׂדֶה

רש"י ז"ל

אביה׳ כמו בבית אביה" כל אנשי עירה במעמד כל אנשי עירה" ומצאה איש בעיר׳ לפיכך שכב עמה׳ פרצה קוראה לגנב׳ הא אלו ישבה בביתה לא אירע לה" ומתו גם שניהם׳ להוציא מעשה חדודין שאין האשה נהנית מהם" גם לרבות הבאים מאחריהם׳ ד"א גם שניהם לרבות את הולד שאם היתה מעוברת אין ממתינין לה עד שתלד" כי כאשר יקום וגו׳ לפי פשוטו זהו משמעו כי אנוסה היא ובחזקה עמד עליה כאדם העומד על חבירו להרגו׳ ורבותינו דרשו בו הרי זה בא ללמד ונמצא למד וכו׳". לא יקח׳ אין לו בה לקוחין ואין קדושין תופסין בה" ולא יגלה כנף אביו׳ שומרת יבם של אביו הראויה לאביו והרי כבר הוזהר עליה משום ערות אחי אביך אלא לעבור על זו בשני לאוין ולסמוך לה לא יבא ממזר ללמד שאין ממזר אלא מחייבי כריתות קן מחייבי מיתות בית דין שאין בעריות מיתת

ארי בחקלא אשכחה צווחת עולימתא דמארסא ולית דפריק לה״ ואד' וגדהא פי צחרא פימכן אן יכון קד צרכת וליס להא מגית״ ארי ישכח גבר עולימתא בתולתא דלא מארסא ויחדנה וישכוב עמה ויתשתכחון״ ואד' וגד רג'ל גאריה בכר מא לם תמלך כצבטהא וצאגעהא ווגדא״

מצאה צעקה הנער המארשה ואין מושיע לה׃ כי־ימצא איש נער בתולה אשר לא־ארשה ותפשה ושכב עמה ונמצאו׃ ונתן האיש השכב עמה לאבי הנער חמשים כסף ולו־תהיה לאשה תחת אשר ענה לא־יוכל שלחה כל־ימיו׃

לא־יקח איש את־אשת אביו ולא יגלה כנף אביו׃

לא־יבא פצוע־דכה וכרות שפכה בקהל יהוה׃

לא־יבא ממזר בקהל יהוה גם דור עשירי לא־יבא לו בקהל יהוה׃

לא־יבא עמוני ומואבי בקהל יהוה גם דור עשירי לא־יבא להם בקהל יהוה עד־עולם׃

ויתן גברא דשכיב עמה לאבוהא דעולימתא חמשין סלעין דכסף וליה תהי לאתו חלף דעניה לית ליה רשו למפטרה כל יומוהי״ פליעטי דלך הרג'ל לאבוהא כמסין דרהם ותכון לה זוגה בדל מא אתאהא לא יגוז לה טלאקהא טול עמרה״ לא יסב גבר ית אתת אבוהי ולא יגלי כנפא דאבוהי״ לא יתזוג רג'ל זוגה אביה כולהא ולא יכשף כנף אביה״ לא ידכי דפסיק ודמחבל למיעל בקהלא דיין״ לא ידכל מפרוג לכצא ומקטוע לאחליל פי גמע אללה״ לא ידכי ממזרא למיעל בקהלא דיין אף דרא עשיראה לא ידכי ליה למיעל בקהלא דיין״ לא ידכל לזנים פי גמע אללה חתי לגיל לעאשר מנה לא ידכל פי גמע אללה״ לא ידכון עמונאי ומואבאי למיעל בקהלא דיין אף דרא עשיראה לא ידכי להון למיעל בקהלא דיין עד עלמא״ לא ידכל עמוני ומואבי פי גמע אללה חתי לגיל לעאשר מנהם לא ידכל פי גמע אללה אלי לאבד״

רש״י

כד׳ זאין בה כלית״ פצוע דכא שנפצעו או נידוכו ביצים שלו״ וכרות שפכה שנכרת הגיד ושוב אינו יורה קלוח זרע אלא שותת ואינו מוליד״ לא יבא ממזר בקהל ה׳ לא ישא ישראלית״ לא יבוא עמוני בקהל ה׳ לא ישא ישראלית״ על דבר על העצה שיעצו להחטיאכם״ בדרך בשעה״ שהייתם בטירוף״ לא תדרוש שלומם מכלל שנ׳ עמך ישב בקרבך יכול אף זה כן ת״ל לא תדרוש שלומם״ לא תתעב אדומי לגמרי ואע״פ שראוי לך לתעבו שיצא בחרב לקראתך״ לא תתעב מצרי מכל וכל אע״פ שזרקו זכוריכם ליאור מה טעם שהיו לכם אכסניא בשעת הדוחק לפיכך בנים אשר יולדו להם דור שלישי וגו׳ ושאר אומות מותרין מיד הא למדת שהמחטיא לאדם

על עיסק דלא ערעו יתכון בלחמא ובמיא באורחא במפקכון ממצרים ודאגר עלך ית
בלעם בר בעור מפתור ארם דעל פרת ללטטותך" בסבב מא לם יתלקוכם באלכבז ואלמא
פי אלטריק פי כרוגכם מן מצר ולמא אסתאגר עליך בלעם ן׳ בעור מן פתור ארם נהרים ליلענך"

על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם
ובמים בדרך בצאתכם ממצרים ואשר
שכר עליך את בלעם בן בעור מפתור
ארם נהרים לקללך׃ ולא אבה יהוה
אלהיך לשמע אל בלעם ויהפך יהוה
אלהיך לך את הקללה לברכה כי
אהבך יהוה אלהיך׃ לא תדרש שלמם
וטבתם כל ימיך לעולם׃
לא תתעב אדמי כי אחיך הוא
לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו׃
בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא
להם בקהל יהוה׃
כי תצא מחנה על איביך ונשמרת מכל
דבר רע׃ כי יהיה בך איש אשר לא

ולא אבא יי אלהך לקבלא מן
בלעם והפך יי אלהך לך ית לוטין
לברכן ארי רחמך יי אלהך" ולם ישא
אללה רבך אן יקבל מן בלעם בל קלב
לך אללענה ברכה למא אחבך"
לא תתבע שלמהון וטבתהון כל
יומך לעלם" פלא תלתמס סלאמתהם
וכירהם טול זמאנך אבדא" לא
תרחיק אדומאה ארי אחוך הוא לא
תרחיק מצראה ארי דייר הויתא
בארעיה" לא תכרה לאדומי פאנה
אכיך ולא תכרה למצרי לאנך כנת
גריבא פי בלדה" בנין דיתילדון
להון דרא תליתאה ידכי להון כ
למיעל בקהלא דיי" ואלגיל אלתאלת
מן בניהם גאיז להם אן ידכלון פי גוק
אללה" ארי תפוק משריתא על
בעלי דבבך ותסתמר מכל מדעם
ביש" ואדי כרגת פי מעסכר עלי
אעדאיך פאחתרז פצלא מן כל אמר
קביח" ארי יהי בך גבר דלא יהי דכי
מני

רש״י ז״ל

קשה לו מן ההורגו שההורגו הורגו בעולם הזה והמחטיאו מוציאו מן העה״ב ומן העה״ז לפיכך אדום שקדמם בחרב לא נתעב וכן מצרים שטבעום ואלו שהחטיאום נתעבו" כי תצא מחנה וגו׳" לפי שהשטן מקטרג בשעת הסכנה" מקרה לילה דבר הכתוב בהווה" ויצא אל מחוץ למחנה זו מצות עשה" ולא יבא אל תוך המחנה זו מצות לא תעשה ואסור ליכנס למחנה לויה וכל שכן למחנה שכינה" והיה לפנות ערב סמוך להערב שמשו יטבול שאינו טהור בלא הערב השמש" ויד תהיה לך כתרגומו כמו איש על ידו" מחוץ למחנה חוץ לענן" על אזנך לבד משאר כלי תשמישך" אזניך כמו כלי זיין" ולא יראה בך הקב״ה ערות דבר" לא תסגיר עבד כתרגומו וד״א אפילו עבד כנעני של ישראל שברח

מקרי ליליא׳ ויפוק למברא למשריתא׳ לא ייעול לגו משריתא״ ואן כאן מנכם רג׳ל ליס בטאהר מן עארץ׳ אלליל פליכ׳רג׳ אלי כ׳ארג׳ אלעסכר מן חית לא ידכ׳ל אלי וסטה״ ויהי למפני רמשא יסחי במיא׳ וכמיעל שמשא׳ ייעול לגו משריתא״ פאדי כאן עגד אתג׳אה אלליל ירחץ באלמא ועגד מגיב אלשמס ידכ׳ל אליה״ ואתר מתקן יהי לך׳ מברא למשריתא׳ ותפוק תמן לברא׳ וליכון לך מכאן כ׳ארג׳ אלעסכר תכ׳רג׳ אליה כ׳ארג׳א מנה״ וסכתא׳ תהי לך על זינך׳ ויהי במתבך בברא׳ ותחפר בה׳ ותתוב ותכסי׳ ית מפקתך׳׳ וליכון לך ותד מע סלאחך מתי תג׳לס כ׳ארג׳א פאחפר בה ועד פגט דלך ארג׳ע״ ארי יי׳ אלהך׳ שכינתיה מהלכא בגו משריתך׳ לשיזבותך ולממסר סנאך קדמך׳ ותהי משריתך קדישא׳ ולא יתחזי בך עבירת פתגם׳ ויתוב מימריה מלאיטבא לך״ לאן אלה רבך נורה סאלך פי וסט עסכרך ליכלצך ויסלם אעדאיך פי ידך פליכון עסכרך מקדסא ולא ירא פיך אמרא קביחא פינצרף ענך״ לא תמסר עבד עממין ליד רבוניה׳ דישתיזב לותך מן קדם רבוניה״ לא תסלם עבדא הארבא אלי מולאה יתכ׳לץ אליך מן דינה בלא תמכ׳ה״ עמך

יהיה טהור מקרה לילה ויצא אל
מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה׃
והיה לפנות ערב ירחץ במים וכבא
השמש יבא אל תוך המחנה׃ ויד תהיה
לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ׃
ויתד תהיה לך על אזנך והיה בשבתך
חוץ וחפרתה בה ושבת וכסית את
צאתך׃ כי יהוה אלהיך מתהלך
בקרב מחנך להצילך ולתת איביך
לפניך והיה מחניך קדוש ולא יראה
בך ערות דבר ושב מאחריך׃
לא תסגיר עבד
אל אדניו אשר ינצל אליך מעם אדניו׃

הפ״ל

מחוצה לארץ לארץ״ לא תהיה קדשה ׳מופקרת מקודשת ומזומנת לזנות״ ולא יהיה קדש׳ מזומן למשכב זכור׳ ואנקלוס תרגם לא תהי אתתא מבנת ישראל לגבר עבד׳ שאף זו מופקרת לבעילת זנות היא מאחר שאין קדושין תופסין לו בה שהרי הוקשו לחמור שנ׳ שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור׳ ולא יסב גוברא מבני ישראל אתא אמא שאף הוא נעשה קדש על ידה שכל בעילותיו בעילת זנות שאין קדושין תופסין לו בה ״אתנן זונה׳ נתן לה טלה באתננה פסול להקרבה ״ומחיר כלב החליף שה בכלב״ גם שניהם לרבות שנויהם כגון חטים ועשאן סלת״ לא תשיך אזהרה ללוה שלא יתן רבית למלוה ואחר כך אזהרה למלוה את כספך לא תתן לו בנשך״ לנכרי תשיך׳ ולא לאחיך לאו הבא מכלל עשה׳ עשה לעבור עליו בשני לאוין ועשה ״ לא תאחר לשלמו׳ שלשה רגלים ולמדוהו רבותינו מן המקרא״

עמך יתיב ביניכון באתרא דיתרעי בחדא מן קרויך בדיטב ליה לא תונוניה״ ולינזל ענדך
פימא בינכם פי אלמוצע אלדי יכתארה פי אחדי מחאלך פי אלדי יצלח לה ולא תצ׳הדה״ לא תהי
אתתא מבנת ישראל לגבר עבד ולא יסב גוברא מבני ישראל אתתא אמתא״ לא תכון מן בנאת
אסר מתעה ולא מן בני אסר מתע״

עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר באחד שעריך בטוב לו לא תוננו׃
לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש מבני ישראל׃
לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית יהוה אלהיך לכל נדר כי תועבת יהוה אלהיך גם שניהם׃
לא תשיך לאחיך נשך כסף נשך אכל נשך כל דבר אשר ישך׃
לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך למען יברכך יהוה אלהיך בכל משלח ידך על הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה׃
כי תדר נדר ליהוה אלהיך לא תאחר לשלמו כי

לא תעיל אגר זניתא וחולפן כלבא לבית מקדשא דיי אלהך לכל נדר ארי מרחק קדם יי אלהך אף תרויהון״
לא תדכל שיא מן אגרה זואני ואת׳מאן אלכלאב אלי בית אללה רבך פי שי מן אלנדור לאן אללה רבך יכרההמא גמיעא״
לא תרבי לאחוך רבית כסף רבית עבור רבית כל מדעם דמתרבי״ לא תעיין אכיך עינה לא ולא טעאם ולא כל אמר יעיין״
לבר עממין תרבי ולאחוך לא תרבי בדיל דיברכינך יי אלהך בכל אושטות ידך על ארעא דאת עליל לתמן למירתה״ כל ללגריב תעיין ואכיך לא תעיין לכי יבארך לך אללה רבך פי גמיע ממד ידך פי אלבלד אלדי אנת דאכל אליה לתחוזה״
ארי תידר נדר קדם יי אלהך לא תאחר לשלמותיה ארי מתבע יתבעניה יי אלהך מנך ויהי בך חובא״ ואדא נדרת נדרא ללה רבך

כלא

רש״י

מוצא שפתיך תשמור ליתן עשה על לא תעשה״ כי תבוא בכרם רעיך בפועל הכתוב מדבר״ ואל כליך לא תתן מכאן שלא דיברה תורה אלא בשעת הבציר בזמן שאתה נותן לכלים של בעל הבית אבל אם בא לעדור ולקשקש אינו אוכל״ כנפשך כמה שתרצה״ שבעך ולא אכילה גסה״ כי תבא בקמת רעך אף זו בפועל הכתוב מדבר״ כי מצא בה ערות דבר מצוה עליו לגרשה שלא תמצא חן בעיניו״ לאיש אחר אין לה בת זוג. של ראשון הוא הוציא רשעה מתוך ביתו וזה הכניסה״ ושנאה האיש האחרון הכתוב מבשרו שסופו לשנאתה ואם לאו קוברתו שנ׳ או כי ימות״ אחרי אשר הוטמאה לרבות סוטה שנסתרה״ אשה חדשה שהיא חדשה לו ואפילו

אלמנה

פלא תאכר וופא בה לאן יטלבך בה מטלבה פתחל בך עקובה" ואדי תתמנע מן אלנדר לא יהי בך חובא" מא לו אנתהית אוולא מנה לם תחל בך עקובה" אלמקאלה מן שפתיך תיטר ותעביד כמה דנדרתא קדם אלהך נדבתא דמלילתא בפומך" בלמא כרג מן שפתיך אחפצה ואעמל בה כמא נדרת ללה רבך מתברעא מא קלתה בפאך"

דָּרֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵעִמָּךְ וְהָיָה בְךָ חֵטְא׃ וְכִי תֶחְדַּל לִנְדֹּר לֹא יִהְיֶה בְךָ חֵטְא׃ מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר וְעָשִׂיתָ כַּאֲשֶׁר נָדַרְתָּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ נְדָבָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּפִיךָ׃ כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן׃ כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ וְקָטַפְתָּ מְלִילֹת בְּיָדֶךָ וְחֶרְמֵשׁ לֹא תָנִיף עַל קָמַת רֵעֶךָ׃ כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ׃ וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר׃ וּשְׂנֵאָהּ הָאִישׁ

ארי תתגר בכרמא דחברך ותיכול ענבין ותיכול ענבין כנפשך שבעך ולמנך לא תתין" ואדי אסתאגרת פי כרם צאחבך פכל מן אלענב שהותך ולא תצע מנה שי פי אניתך"
ארי תתגר בקמתא דחברך ותקטוף דמלין בידך ומגלא לא תריס על קמתא דחברך" ואדי אסתאגרת פי קנבל צאחבך פאקטף מא תקדר עליה פי ידך ולא תחרך אלמנגל עלי קנבל צאחבך לנפסך"
ארי יסב גבר אתתא ויבעלינה ויהי אם לא תשכח רחמין בעינוהי ארי אשכח בה עבירת פתגם ויכתוב לה גט פיטורין ויתין בידה ויפטרינה מביתיה" ואדי תזווג רגל אמראה ופתצהא תם אנהא לם תגד חצוה ענדה או וגד עליהא אמרא קביחא פליכתב להא כתאב טלאק וידפעה אליהא ויטלקהא מנה"
ותפוק מביתיה ותהך ותהי לגבר אחרן" פאדי כרגת מן מנזלה ומצת וצארת לרגל אכר"

רש"י

למנה פרט למחזיר גרושתו" ולא יעבור עליו" דבר הצבא" לכל דבר שהוא על פי כהן כגון בנה בית ולא חנכו או ארש אשה ולא לקחה מספיקין מים ומזון ומתקנין את הדרכים" והיה נקי לביתו" אף בשביל ביתו אם בנה בית וחנכו ואם נטע כרם וחללו אינו זז מביתו בשביל צרכי המלחמה" לביתו זו ביתו" יהיה לרבות כרמו" ושמח ישמח את אשתו ותרגומו ויחדי ית אתתיה" והמתרגם ויחדי עם אתתיה טועה הוא שאין זו תרגום של ושמח אלא ושל ושמח" רחים היא התחתונה" ורכב היא העליונה" לא יחבול" אם בא למשכנו על חובו בב"ד לא ימשכננו בדברים העושים אוכל

ויסנינה גברא בתראה ויכתוב לה גט פיטורין ויתין בידה ויפטרינה מביתיה או ארי ימות גברא בתראה דנסבה ליה לאנתו׃ פשנאהא אלרגל אלאכר וכתב להא כתאב קטעה ודפעה אליהא וטלקהא מנה או מאת אלרגל אלאכר אלדי אתכ׳דהא לה זוגא׃

האחרון וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו או כי ימות האיש האחרון אשר לקחה לו לאשה׃ לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הטמאה כי תועבה הוא לפני יהוה ולא תחטיא את הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה׃ כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא יעבר עליו לכל דבר נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח׃ לא יחבל רחים ורכב כי נפש הוא חבל׃ כי ימצא איש

לית ליה רשו לבעלה קדמאה דפטרה למתוב למיסבה למהוי ליה לאנתו בתר דאסתאבת ארי מרחקא היא קדם ה׳ ולא תחייב ית ארעא דה׳ אלהך יהיב לך אחסנא׃ פלא יחל לבעלהא אלאול אלדי טלקהא אן יעוד ויתזווג בהא לתכון לה זוגא בעד מא אתנגסת גילה לאנהא כריהה בין ידי אללה פלא תוקע כטא עלי בלדך אלדי אללה רבך מעטיך נחלה׃

ארי יסב גבר אתתא חדתא לא יפוק בחילא ולא יעבר עלוהי לכל פתגם פנוי יהי לביתיה שתא חדא ויחדי ית אתתיה דנסיב׃ ואדא תזווג רגל אמראה גדידה פלא יכרג פי גיש ולא ימר בה שי מן אמורה בל יכון פארגא לביתה סנה ויחדי זוגתה אלדי אתכ׳דהא׃ לא יסב משכונא ריחיא ורכביא ארי בהון מתעביד מזון לכל נפש׃ לא ימתהן אחד ארחא לקבלא ולעליא כאנה ימתהן קות לנפס׃ ארי ישתכח גבר גניב

רש״י

נפש׃ כי ימצא. בעדים והתראה וכן כל ימצא שבתורה׃ והתעמר בו. אינו חייב עד שישתמש בו׃ השמר בנגע הצרעת. שלא תתלוש סימני טומאה ולא תקוץ הבהרת׃ ככל אשר יורו אתכם. אם להסגיר אם להחליט אם לטהר׃ זכור את אשר עשה. אם באת להזהר שלא תלקה בצרעת אל תספר לשון הרע׃ זכור העשוי למרים שדיברה באחיה ולקתה בנגעים׃ כי תשה ברעך. תחוב בחבירך׃ משאת מאומה. חוב של כלום׃ לא תשכב בעבוטו. לא תשכב ועבוטו אצלך׃ כבוא השמש. אם כסות לילה הוא ואם כסות יום החזירהו בבוקר וכבר כתב בואלה המשפטים עד בוא השמש תשיבנו לו כל היום תשיבנו לו וכבוא השמש תקחנו׃ וברכך. ואם אינו מברכך מכל מקום ולך תהיה צדקה׃ לא תעשוק שכיר. והלא כבר כתוב אלא

נַפְשָׁא מֵאֲחוֹהִי מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִתַּגַּר בֵּיהּ וִיזַבְּנִנֵּיהּ וְיִתְקְטֵיל גַּנָּבָא הַהוּא וּתְפַלֵּי עָבֵיד בִּישׁ מִבֵּינָךְ״ ואדי וגד אנסאן קד סרק נפסא מן אכותה מן בני אסר׳ פאסתרקהא ובאעהא פאקתל ד׳לך אלסארק ואנף אהל אלשר מן בינכם״ אִסְתַּמַּר בְּמַכְתַּשׁ סְגִירוּ׃ לְמִטַּר לַחְדָא וּלְמַעְבַּד כְּכֹל דִּילַפוּן יָתְכוֹן כַּהֲנַיָּא לֵיוָאֵי׃ כְּמָא דְּפַקֵּידִתְנוּן תִּטְּרוּן לְמַעְבַּד״ אחתרז מן בלוא אלברץ ואחפט׳ רסומה גדא ואעמל כמי יעלמכם אלאימה אללואניין כמא אמרתהם״ הֱוִי דְּכִיר יָת דַּעֲבַד יְיָ אֱלָהָךְ לְמִרְיָם׃ בְּאוֹרְחָא בְּמִפַּקְכוֹן מִמִּצְרָיִם״ ואד׳כר עלי מא צנע אללה רבך במרים מתלה פי אלטריק פי כרוגכם מן מצר״ אֲרֵי תִרְשֵׁי בְּחַבְרָךְ רְשׁוּת מִדַּעַם׃ לָא תֵיעוֹל לְבֵיתֵיהּ לְמִסַּב מַשְׁכּוֹנֵיהּ״ ואדי אנסית צאחבך נסייה פלא תדכ׳ל אלי מנזלה לתאכ׳ד עוצהא״ בְּבָרָא תְּקוּם׃ וְגַבְרָא דְּאַתְּ רָשֵׁי בֵיהּ׃ יַפֵּיק לָךְ׃ יָת מַשְׁכּוֹנָא לְבָרָא״ בל קף בארגא ואלרג׳ל אלדי אנסיתה יכרג לך לטנך אלי ברא״ וְאִם גְּבַר מִסְכֵּן הוּא׃ לָא תִשְׁכּוּב בְּמַשְׁכּוֹנֵיהּ״ ואן כאן רג׳לא צעיפא פלא תבית ועוצ׳ה ענדך״ אתבא

גְּנֹב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמֶּר בּוֹ וּמְכָרוֹ וּמֵת הַגַּנָּב הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת לִשְׁמֹר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּ אֶתְכֶם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת׃ זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם׃ כִּי תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ מַשַּׁאת מְאוּמָה לֹא תָבֹא אֶל בֵּיתוֹ לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ׃ בַּחוּץ תַּעֲמֹד וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אַתָּה נֹשֶׁה בוֹ יוֹצִיא אֵלֶיךָ אֶת הָעֲבוֹט הַחוּצָה׃ וְאִם אִישׁ עָנִי הוּא לֹא תִשְׁכַּב בַּעֲבֹטוֹ״

רשי ז״ל

לעבור עליו בשני לאוין לא תעשוק שכר שכיר שהוא עני ואביון׳ ועל העשיר כבר הוזהר לא תעשוק את רעך״ אביון התאב לכל דבר״ מגרך זה גר צדק״ בשעריך״ זה גר תושב האוכל נבלות״ אשר בארצך׳ לרבות שכר בהמה וכלים״ ואליו הוא נושא את נפשו׳ אל השכר הזה הוא נושא את נפשו למות עלה בכבש ונתלה באילן״ והיה בך חטא מכל מקום אלא שממהרין ליפרע על ידי הקורא״ לא יומתו אבות על בנים בעדות בנים׳ ואם תאמר בעון בנים כבר נאמר איש בחטאו יומתו׳ אבל מי שאינו איש מת בעון אביו׳ והקטנים מתים בעון אבותם בידי שמים״ לא תטה משפט גר יתום׳ ועל העשיר כבר הוזהר לא תטה משפט ושנה בעני לעבור עליו בשני לאוין לפי שנקל להטות משפט עני יותר משל עשיר לכך הזהיר ושנה עליו״ ולא תחבול שלא בשעת הלואה״ וזכרת על מנת כן פדיתיך לשמור חוקותי אפילו יש חסרון כיס בדבר״ ושכחת עומר ולא גדיש׳ מכאן אמרו עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה״ בשדה׳ לרבות שכחת

את משכונא תתיב ליה כמיעל שמשא ויִשכוב בכסותיה ויברכינך ולך תהי זכו קדם יי׳ אלהך׃ בלרלה ליר לדא עבד מגיב לשמש או׳ יכאם בה מידעו לך ותכון לך חקנה בין ידי אלהך׃

לא תעשוק אגירא עניא ומסכינא מאחך או מגיורך דבארעך בקרוך׃ לא תגשם אגירא וכאצה צעיף או מסכין מן אחותך או מן ציכך לדי מי בלרך כי מחלך׃

השב תשיב לו את העבוט כבוא השמש
ושכב בשלמתו וברכך ולך תהיה
צדקה לפני יהוה אלהיך׃
לא תעשק שכיר עני ואביון
מאחיך או מגרך אשר בארצך
בשעריך׃ ביומו תתן שכרו ולא תבוא
עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נשא
את נפשו ולא יקרא עליך אל יהוה
והיה בך חטא׃ לא
יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו
על אבות איש בחטאו יומתו׃
לא תטה משפט גר יתום
ולא תחבל בגד אלמנה׃ וזכרת כי
עבד היית במצרים ויפדך יהוה אלהיך

ביומיה תתן אגריה ולא תיעול עלוהי שמשא ארי עניא הוא וליה הוא מסר ית נפשיה ולא יקרי עלך קדם יי׳ ויהי בך חובא׃ כל חרפע ליה אגרתה ביומה מן קבל אן תגיב לשמש לאנה צעיף ועליה קיד כאטר בנכסה ולא ידעו עליך לי אלה מחל בך עקובה׃ לא ימותון אבהן על פום בנין ובנין לא ימותון על פום אבהן אנש בחוביה ימותון׃ לא יקתל לאבא ען לבנין ולא לבנין עלי לאבא בל יקתל כל אמר בכ״ט״יתה׃ לא תצלי דין גיור ייתם ולא תסב משכונא כסות ארמלא׃ לא תמ״ל חכם גריב או יתים ולא תסתרהן תוב לארמלה׃ ותדכר ארי עבדא הויתא במצרים ופרקך יי׳ אלהך מתמן על כין אנא מפקיד לך למעבד ית פתגמא הדין׃

רש״י ז״ל

קמה ששכח מקצתה מלקצור׃ לא תשוב לקחתה׃ מכאן אמרו שלאחריו שכחה שלפניו אינו שכחה שאינו בבל תשוב׃ למען יברכך׃ ואף על פי שבאת לידו שלא במתכוין ק״ו לעושה במתכוין אמור מעתה נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בה הרי הוא אומר ומתברך עליה׃ לא תפאר׃ לא תטול תפארתו ממנו מכאן שמניחין פאה באילן׃ אחריך זו שכחה׃ לא תעולל׃ מצאת בו עוללות לא תקחנה׃ ואיזו היא עוללות כל שאין לה לא כתף ולא נטף׃ יש לה אחד מהם הרי היא לבעל הבית׃ ואית׳ בגמרא ירושלמית איזו היא כתף פסיגין זה על גב זה נטף שהתלויות בשדרה ויורדות׃ כי יהיה ריב׃ סופם להיות נגשים אל המשפט׃ אמור מעתה אין שלום יוצא מתוך מריבה׃ מי גרם ללוט לפרוש מן הצדיק הוי אומר זו מריבה׃ והרשיעו את הרשע׃ יכול כל המתחייבין לוקין בדין ת״ל והיה אם בן הכות הרשע פעמים לוקה ופעמים

ואדכר אנך כנת עבדא במצר ופכך אללה רבך מן תם לדלך אנא אמרך אן תצנע הדי אלאמור״ ארי תחצוד חצדך בחקלך ותתנשי עומרא בחקלא לא תתוב למסביה לגיורא ליתמא ולארמלתא יהי בדיל דיברכינך יי אלהך בכל עובדי ידך״ ואדא חצדת חצאדך פי צ׳יעתך ונסית כבה פי אלצחרא פלא תרגע לתאכ׳דהא פלתכון ללגריב ואליתים ואלארמלה לכי יבארך לך אללה רבך פי גמיע עמל ידך״ ארי תחבוט זיתך לא תבקי בתרך לגיורא ליתמא ולארמלתא יהי״ ואדי קטפת כרמך פלא תמוסה בעד דלך בל יכון ללגריב ואליתים ואלארמלה״ ותדכר ארי עבדא הויתא בארעא דמצרים על כין אנא מפקיד לך למעבד ית פתגמא הדין״ ואדכר אנך כנת עבדא פי בלד מצר ופכך אללה רבך מן תם ולדלך אנא אמרך באן תצנע הדי אלאמור״ ארי יהי דין בין גובריא ויתקרבון לדינא וידונינון ויזכון ית זכאה ויחייבון ית חייבא״ ארי וקעת כצומה בין אנאס פליתקדמו אלי דיאן אלחכם יחכמו בינהם פיזכו לזכי ויצלמו לצאלם״ ויהי אם בר חייב למלקי חייבא וירמיניה דיינא וילקיניה קדמוהי כמיסת חובתיה במנין״ ואדי אסתחק אלצאלם צרבה פליבטחה אלחאכם ויצרבה בחצרתה מקדאר כטיתה באחצא״

משם על כן אנכי מצוך לעשות את הדבר הזה׃ כי תקצר קצירך בשדך ושכחת עמר בשדה לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולאלמנה יהיה למען יברכך יהוה אלהיך בכל מעשה ידיך׃ כי תחבט זיתך לא תפאר אחריך לגר ליתום ולאלמנה יהיה׃ וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים על כן אנכי מצוך לעשות את הדבר הזה׃ כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע׃ והיה אם בן הכות הרשע והפילו השפט והכהו׃

כי תבצר כרמך לא תעולל אחריך לגר ליתום ולאלמנה יהיה״ ארי תקטוף כרמך לא תעולל בתריך לגיורא ליתמא ולארמלתא תהי״ ואדא קטפת כרמך פלא תמוסה בעד דלך בל יכון ללגריב ואליתים ואלארמלה״ וזכרת

רש״י

אחר

איננו לוקה ומי הלקה ללמוד על העונש לא תחסום שור בדישו לאו שלא ניתק לעשה״ והפילו השופט מלמד שאין מלקין אותו לא עומד ולא יושב לא מוטה לפניו כדי דעתו ולאחריו כדי שתים מכאן אמרו מלקין אותו שלש מלאחריו שתי ידות ושליש מלפניו״ במספר ואינו כתוב במספר ללמד שהוא דבוק לומר במספר ארבעים ולא ארבעים שלמים אלא למנין שהוא קורב ומשלים לארבעים והן מ׳ חסר אחת״ לא יוסיף מכאן אזהרה למכה את חבירו״ ונקלה אחיך כל היום קורהו רשע ומשלקה קראו אחיך״ לא תחסום שור דיבר הכתוב בהווה והוא הדין לכל בהמה חיה ועוף ולכל מלאכה שהיא בדבר מאכל אם כן למה נאמר שור להוציא את האדם״ בדישו יכול יחסמנו מבחוץ ת״ל לא תחסום שור מ״מ ולמה נאמר דישו לך מה דיש מיוחד דבר שלא נגמרה מלאכתו וגדולו מן הארץ אף כל

ארבעין ילקיניה לא יוסיף דלמא יוסיף לאלקיותיה על אלין מחא רבא׳ וייקל אחוך לעינך׳ יגלוה ארבעין לא יזיד עליהא שיא כאן זאר עלי לשר צחרה׳ גלדה עצימה ויהון אביך בחצרתך׳׳ לא תיחור פום תורא בדיפיה׳׳ לא תכטם שור מי דוקה׳׳

לפניו כדי רשעתו במספר׃ ארבעים יכנו לא יסיף פן יסיף להכתו על אלה מכה רבה ונקלה אחיך לעיניך׃ לא תחסם שור בדישו׃ כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה׃ והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל׃ ואם לא יחפץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים ואמרה מאין יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי׃ וקראו

ארי יתבון אחין כחדא׳ וימות חד מנהון ובר לית לה׳ לא תהי איתת מיתא לברא לגבר אחרן׳ יבמה ייעול עלה ויסבה ליה לאתו ויבמנה׳׳ ואחי אזאם אכנין גמינא תס מאת אחדהמא נל׳ס לה ולד מלא תבנן זוגה׳ למיית לרגל גריב כארג ען לאכוה בל קליפה דין ידכל ליהא ויתכלהא לה זוגה ויבן כהא׳׳ ויהי בוכרא דתליד׳ יקום על שמא דאחוהי מיתא׳ ולא יתמחי שמיה מישראל׳׳ וליכון לבכר לדי ילדא אן תלד מכה יקום עלי אסם אכיה למיית ולא ימחי אסמה מן ל אסל׳׳ ואם לא יצבי גברא למיסב ית יבמתיה׳ ותיסק יבמתיה לתרע בית דינא לקדם סביא׳ ותימר סריב יבמי לאקמא לאחוהי שמא בישראל׳ לא אבא ליבמותי׳׳ מאן לא יבא לגאל אן יתזווג סליפתה פלתצער לי באב לחאכם לי לשייך ותקול קדאבא סליפי אן יקים לאכיה אסמא פי ל אסר ולא יסא אן יבן בי׳׳ ויקרון ליה סבי קרתיה

רש״י ז״ל

כי ינצא בו יצא החולב והמגבן והמחבץ שאין גדולו מן הארץ יצא׳ הלש והמקטף שנגמרה מלאכתו לחלה יצא׳ הבודל בתמרים ובגרוגרות שנגמרה מלאכתן למעשר׳׳ כי ישבו אחים יחדו׳ שהיתה להם ישיבה אחת בעולם פרט לאשת אחיו שלא היתה בעולמו׳׳ יחדו המיוחדים בנחלה פרט לאחיו מן האם׳׳ ובן אין לו ע״ן עליו בן או בת או בן הבן או בת הבן או בת הבת׳׳ והיה הבכור גדול האחים הוא ייבם אותה׳׳ אשר תלד פרט לאילונית שאינה יולדת׳׳ יקום על שם אחיו׳ זה שייבם את אשתו׳ יטול נחלת המת בנכסי אביו׳׳ ולא ימחה שמו פרט לאשת סריס שמו מחוי׳׳ השערה כתרגו׳ לתרע בית דינא׳׳ ועמד כעמידה׳׳ ואמר בל׳ הקודש׳ ואף היא דבריה בלשון הקודש׳׳ וירקה בפניו על גבי הרקע׳׳ אשר לא יבנה׳ מכאן למי שחלץ שלא יחזור וייבם דלא כתיב אשר לא בנה אלא אשר לא יבנה׳ כיון

קרתיה וימללון עמיה׳ ויקום ויימר׳ לא רעינא למסבה ״מידעו בה פיוך קריתה ויכלמוה כו׳גך כאדי יקף עלי שקול אני לאאריד שתזויג בהאן ״ ותתקרב יבמתיה לותיה לקדם סביא׳ ותשרי סיניה מעל רגליה׳ ותרוק באנפוהי׳ ותתיב ותימר׳ כדין יתעביד לגוברא׳ דלא יבני ית ביתא דאחוהי ״ תקדמה׳ שיה בחצרה׳ שפיוך וכלעת נעלה עון רגלה ובצקרת בחצרתה ואגאבת וקלת כדא יצנע בגרגל שדי לא יבני בית אכיה״ ויתקרי שמיה בישראל׳ בית שליפנא״ וגיקס אקמה מי ש אקר בית מכ לוע שנעל׳״ ארי ינצון גוברין כחדא גבר ואחוהי׳ ותתקרב איתת חד׳ ל לשיזבא ית בעלה מיד מחוהי׳ ותושיט ידיה׳ ותתקיף בבית בהתתיה״ ואדי תנאצא רגלאן גמיעא רגל ואכיה נלרב אחרהמא צאחבה כתקדמת זוגתה לתכלצה מן ידה צאן מדת ידהא ואמסכת חיאה ״ ותקוץ ית ידה׳ לא תחוס עינך״ פאקטע ידהא לתכלצה מנהא לא תשפק עליהא ״ לא יהי לך׳ בכיסך מתקל ומתקל׳ רב וזעיר״ לא יכון לך מי כיסך צנגתאן כבירה וצגרא ״ לא יהי לך׳ בביתך מכילא ומכילא׳ רבתא וזעירתא ״ולא יכון לך מי ביתך מכילן כביר וצגיר״ מת׳

לו זקני עירו ודברו אליו ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה: ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו: ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל: כי ינצו אנשים יחדו איש ואחיו וקרבה אשת האחד להציל את אישה מיד מכהו ושלחה ידה והחזיקה במבשיו: וקצתה את כפה לא תחוס עינך: לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה: לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה

רש״י

שלא בנה שוב לא יבנה ״ ונקרא שמו וגו׳ מצוה על כל העומדים שם לומר חלוץ הנעל״ כי ינצו אנשים סופן לבוא לידי מכות שנ׳ מיד מכהו׳ אין שלום יוצא מתוך ידי מצות״ וקצותה את כפה׳ ממון ומי בושתו הכל לפי המבייש והמתבייש׳ או אינו אלא ידה ממש׳ נאמר כאן לא תחוס ונאמר להלן בעדים זוממין לא תחוס׳ מה להלן ממון אף כאן ממון ״ גדולה וקטנה׳ גדולה כשמכחשת את הקטנה שלא יהא נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה ״ לא יהיה לך׳ אם עשית כן לא יהיה לך כלום ״ אבן ואבן משקלות״ אבן שלימה וצדק יהיה לך׳ אם עשית כן יהיה לך הרבה ״זכור את אשר עשה לך׳ אם שקרת במדות ובמשקלות הוי דואג מגרוי האויב שנ׳ מאזני מרמה תועבת ה׳ וכתיב בתריה בא זדון ויבא קלון ״ אשר קרך בדרך

לשון

מתקלין שלמין דקשוט יהון לך׳ מכילן שלמין׳ דקשוט יהון לך׳ בדיל דיורכון יומך׳ על ארעא׳ דיי׳ אלהך יהיב לך״ כל צנג׳את ואמיה עאדלה תכון לך ואכיאל עאדלה ואמיה תכון לך לכי תטול מדתך פי׳ אלבלד אלדי אללה רבך מעטיך״ ארי מרחק׳ קדם יי׳ אלהך כל עביד אלין׳ כל עביד שקר״ לאן אללה רבך יכרה כל מן יעמל הד׳ה מן יעמל בג׳ש״

גדולה וקטנה׃ אבן שלמה וצדק יהיה לך איפה שלמה וצדק יהיה לך למען יאריכו ימיך על האדמה אשר יהוה אלהיך נתן לך׃ כי תועבת יהוה אלהיך כל עשה אלה כל עשה עול׃

הוי דכיר׳ ית דעבד לך עמלק׳ באורחא במפקכון ממצרים״ ואדכר מא צנע בך עמלק פי׳ אלטריק פי כרוגכם מן מצר״

זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים׃

דערעך באורחא׳ וקטיל בך כל דהוו מתאחרין בתרך׳ ואת משלהי ולאי׳ ולא דחיל מן קדם יי׳״ אלה ואפאך פי אלטריק פתטרף מנך גמיע למתכלפין וראך ואנת לאגב ותאעב ולם יכאף אללה״

אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים׃

ויהי׳ כד יניח יי׳ אלהך לך׳ מכל בעלי דבבך מסחור סחור׳ בארעא דיי׳ אלהך׳ יהיב לך אחסנא למירתה׳ תמחי ית דוכרניה דעמלק׳ מתחות שמיא׳ לא תתנשי״ פיכון אדא אראחך אללה רבך מן גמיע אעדאיך אלדין חולך פי אלבלד אלדי אללה רבך מעטיך נחלה לתחוזה׳ פאמח דכר עמלק מן תחת אלסמא לא תנס דלך״

והיה בהניח יהוה אלהיך לך מכל איביך מסביב בארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח׃

ק״י פסוקים סימן עלי״

ויהי

רשי ז״ל

ל׳ מקרה׳ ד״א ל׳ קרי וטומאה שהיה מטמאן במשכב זכור״ ד״א ל׳ קור וחום צננך והפשירך מרתיחתך שהיו האומות יראים להלחם בכם ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים׳ משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד לתוכה׳ בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה אע״פ שנכוה הקרה אותה בפני אחרים״ ויזנב בך מכת זנב חותך מילות וזורק כלפי מעלה״ כל הנחשלים אחריך׳ חסרי כח מחמת חטאם שהיה הענן פולטם״ ואתה עיף ויגע׳ עיף בצמא דכתי׳ ויצמא שם העם למים וכתיב אחריו ויבא עמלק״ ויגע בדרך״ ולא ירא עמלק מלהרע לך״ תמחה את זכר עמלק׳ מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על הבהמה לו׳ בהמה זו של עמלק היתה״

בכ״ד והיה

ויהי אדי תיעול לארעא דיי אלהך יהיב לך אחסנא ותירתה ותתיב בה ואדא דכלת
אלי אלבלד אלדי אללה רבך מעטיך נחלה וחזתה ואקמת פיה ותיסב מריש כל
אבא דארעא דתעיל מארעך דיי אלהך יהיב לך ותשוי בסלא ותהך לאתרא דיתרעי ייי
אלהך לאשראה שכינתיה תמן ונכד

והיה כי תבוא אל הארץ אשר יהוה
אלהיך נתן לך נחלה וירשתה
וישבת בה ולקחת מראשית כל פרי
האדמה אשר תביא מארצך אשר
יהוה אלהיך נתן לך ושמת בטנא
והלכת אל המקום אשר יבחר יהוה
אלהיך לשכן שמו שם ובאת אל
הכהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת
אליו הגדתי היום ליהוה אלהיך כי
באתי אל הארץ אשר נשבע יהוה
לאבתינו לתת לנו ולקח הכהן
הטנא מידך והניחו לפני מזבח יהוה
אלהיך וענית ואמרת לפני יהוה
אלהיך ארמי אבד אבי וירד מצרימה

מן אואיל תמר אלארץ אלדי תדכלה מן
ביאלדך אלדי אללה רבך מעטיך ותציירה
פי סלה ואמץ בה אלי אלמוצע אלדי
יכתארה אללה רבך ליחל נורה פיה
ותיתי לות כהנא דיהי ביומיא
האנון ותימר ליה חויתי יומא דין קדם ייי
אלהך ארי עלית לארעא דקיים ייי
לאבהתנא למיתן לנא ותצר בה אלי
אלאמאם אלדי יכון פי דלך אלזמאן וקל
לה קד אכברת אליום אללה רבך אני דכלת
אלי אלבלד אלדי קסם אללה לאבאינא
אן יעטינאה ויסב כהנא סלא
מן ידך ויחתניה קדם מדבחא דייי
אלהך ויאכד אלאמאם תלך אלסלה
מן ידך ויצעהא בין ידי מדבח אללה
רבך ותתיב ותימר קדם ייי אלהך
לבן ארמאה בעא לאובדא ית אבא
ונחת למצרים ודר תמן בעם זעיר
והוה תמן לעם רב תקיף וסגי ותם
אכתרי וקל בין ידי אללה רבך אן

ארמני

רש״י

והיה כי תבוא וירשתה וישבת בה מגיד שלא נתחייבו בבכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה מן
מראשית ולא כל ראשית שאין כל הפירות חייבין בבכורים אלא שבעת המינין בלבד נאמר כאן
ארץ ונאמר להלן ארץ חטה ושעורה מה להלן משבעת המינין שנשתבחה בהן ארץ ישראל אף כאן ארץ
ישראל שהן שבעת המינין זית שמן זית אגורי שמנו אגור בתוכו ודבש הוא דבש תמרים מראשית
אדם יורד לתוך שדהו ורואה תאנה שביכרה כורך עליה גמי לסימן ואומר הרי זו בכורים אשר יהיה
בימים ההם אין לך אלא כהן שבימיך כמו שהוא ואמרת אליו שאינך כפוי טובה הגדתי היום
פעם אחת בשנה ולא שתי פעמים ולקח הכהן הטנא מידך להניף אותו כהן מניח ידו תחת ידי הבעלים

ומניף

לארמי כאד אן יביד אבי פנזל מצר וסכן תם ברהט קליל וצאר תם אמה כבירה עט'ימה
כת'ירה׃ ואבאישו לנא מצראי ועניונא ויהבו עלנא פלחנא קשיא׃ פאסאו בנא אל
מצריון ועד'בונא וגעלו עלינא כדמה צעבה׃ וצלינא קדם יי אלהא דאבהתנא וקביל

ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב׃ וירעו אתנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבדה קשה׃ ונצעק אל יהוה אלהי אבתינו וישמע יהוה את קלנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו׃ ויוצאנו יהוה ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה ובמרא גדל ובאתות ובמפתים׃ ויבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש׃ ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי יהוה והנחתו לפני יהוה אלהיך והשתחוית לפני יהוה אלהיך׃

יי צלותנא וגלי קדמוהי עמלנא
ולאותנא ודוחקנא׃ פצרכנא אלי
אללה אלה אבאינא פסמע צותנא
ונט'ר לצ'עפנא ותעבנא וצ'גטנא׃
ואפקנא יי ממצרים׃ ביד
תקיפא ובדרע מרמם ובחזונא
רבא ובאתין ובמופתין׃ פאכרגנא
אללה מן מצר ביד שדידה ודראע
ממדודה ותכויף עט'ים ואיאת
ובראהין׃ ואיתינא לאתרא
הדין ויהב לנא ית ארעא הדא׃
ארע עבדא חלב ודבש׃ פגא בנא
אלי הדה למוצ'ע ואעטאנא הד'ה לבלד
בלד יפיץ' אללבן ואלעסל׃ וכען
הא איתיתי ית ריש ביכורי פירי דארעא
דיהבת לי יי ותחתניה קדם יי אלהך
ותסגוד קדם יי אלהך׃ ואלאן הודא קד
גית באואיל תמר לארץ' אלתי
רזקתניהא יא רב ת'ם צ'עה בין ידי אללה
ואסגד בין ידי אללה רבך׃ ותחוי

רש"י ז"ל

ומניף׃ וענית לשון הרמת קול׃ ארמי אובד אבי׃ מ
מזכיר חסדי המקום ארמי אובד אבי לבן בקש לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב ובשביל שחשב
לעשות חשב לו המקום כאלו עשה שאומות העולם חושב להם הקב"ה מחשבה כמעשה׃ וירד מצרימה
ועוד אחרים באו לכלותינו שאחרי זאת ירד יעקב למצרים׃ במתי מעט בשבעים נפש׃ אל המקום
הזה זה בית המקדש׃ ויתן לנו את הארץ כמשמעו׃ והנחתו מגיד שנוטלו אחר הנפת הכהן ואוחזו
בידו כשהוא קורא וחוזר ומניף׃ ושמחת בכל הטוב מכאן אמרו אין קורין מקרא בכורים אלא בזמן
שמחה מעצרת ועד החג שאדם מלקט תבואותיו ופירותיו ויינו ושמנו אבל מהחג ואילך מביא
ואינו קורא׃ אתה והלוי אף הלוי חייב בבכורים אם נטעו בתוך עריהם׃ והגר אשר בקרבך׃

ותחדי בכל טבתא דיהב לך יי אלהך ולאנש ביתך את וליואה וגיורא דבינך׃ ואפרח בכל כיר רזקך אללה רבך אנת ואהלך ואללוי ואלגריב אלדי פי מחלך׃ ארי תשיצי לעשרא ית כל מעשר עללתך בשתא תליתאה שנת מעשרא ותתן לליואה לגיורא ליתמא ולארמלתא וייכלון בקרוך ויסבעון׃ ואדא פרגת מן תעשיר גמיע עשור גלתך ודלך פי סנה אלתאלתה סנה׳ כמאל אלעשור ואדפע דלך ללאוי ואלגריב ואליתים ואלארמלה פאכלו מנה פי מחלך ושבעו׃ ותימר קדם יי אלהך פליתי קודש מעשרא מן ביתא ואף יהבתיה לליואה ולגיורא ליתמא ולארמלתא ככל תפקידתך דפקידתני לא עברית מפקודך ולא אתנשיתי׃ פקל בין ידי אללה רבך קד נפית אלקדס מן ביתי ודפעתה אלי אללוי ואלגריב ואליתים ואלארמלה בגמיע וצאיאך אלתי אוציתני לם אתגאוז שיא מנהא ולם אנס דלך׃ לא אכלית באבלי מניה ולא חליפית מניה במסאב ולא יהבית מניה למית קבילית למימרא דיי אלהי עברית ככל דפקידתני׃ ולעשר אלדי לם אכל מנה פי חזני ולם אצרף שיא לא נגס ולא פי חואיג מית בל קבלת אמר אללה רבי וצנעת גמיע מא אמרתני׃ אקתני

ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך יהוה אלהיך ולביתך אתה והלוי והגר אשר בקרבך׃

כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישת שנת המעשר ונתתה ללוי לגר ליתום ולאלמנה ואכלו בשעריך ושבעו׃ ואמרת לפני יהוה אלהיך בערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולאלמנה ככל מצותך אשר צויתני לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי׃ לא אכלתי באני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא ולא נתתי ממנו למת שמעתי בקול יהוה אלהי עשיתי ככל אשר צויתני׃

רש״י ז״ל

מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר לאבותינו׃ כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית וגו׳ כשתגמור להפריש מעשר של שנה שלישית קבע זמן הביעור והוידוי בערב הפסח של שנה הרביעית שנ׳ מקצה שלש שנים תוציא׳ נאמר כאן מקץ ונאמר להלן מקץ ז׳ שנים לענין הקהל׳ מה להלן רגל אף כאן רגל אי מה להלן חג הסוכות אף כאן חג הסוכות ת״ל כי תכלה לעשר וגו׳ מעשרות של שנה השלישית רגל שהמעשרות כלין בו והן פסח שהרבה אילנות יש שנלקטין אחר הסוכות׳ נמצאו מעשרות של שלישית כלין בפסח של רביעית וכל מי שהיה מעשרותו הצריכו הכתוב לבערן מן הבית׃ שנת המעשר שנה שאין נוהגבה אלא מעשר אחד

אסתכי ממדור קודשך מן שמיא וברך ית עמך ית ישראל וית ארעא דיהבת לנא כמא
דקיימתא לאבהתנא ארע עבדא חלב ודבש׃ כאטלע מן מוטן קדסך מן לסמא ובארך
פי שעבך לאסר ופי לארץ לדי אעטיתנא כמא קסמת לאבאינא אן תכון ארץ תפיץ לבנא ועסלא׃

השקיפה ממעון קדשך מן השמים
וברך את עמך את ישראל ואת
האדמה אשר נתתה לנו כאשר
נשבעת לאבתינו ארץ זבת חלב
ודבש׃ היום ג
הזה יהוה אלהיך מצוך לעשות את
החקים האלה ואת המשפטים ושמרת
ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך׃
את יהוה האמרת היום להיות לך
לאלהים וללכת בדרכיו ולשמר חקיו
ומצותיו ומשפטיו ולשמע בקלו׃
ויהוה האמירך היום להיות לו לעם
סגלה כאשר דבר לך ולשמר כל
מצותיו׃ ולתתך עליון על כל הגוים

יומא הדין יי׳ אלהך מפקדך
למעבד ית קיימיא האלין וית דיניא
ותיטר ותעביד יתהון בכל לבך
ובכל נפשך׃ ואעלם באן אלה רבך
יאמרך הדה ליום באן תצנע הדה
לרסום ולאחכאם פאחפטהא ואעמלו
בהא בכל קלבך וכל נפסך׃
ית יי׳ חטבת יומא דין למהוי לך
לאלה ולמהך באורחן דתקנן קדמוהי
ולמיטר קיימוהי ופקודוהי ודינוהי
ולקבלא למימריה׃ ואנת כמי ומרת
ליום ללה רבך אן יכון לך אלהא ואן
תסיר פי טרקה ותחפט רסומה
ווצאיאה ואחכאמה ותקבל אמרה׃
ויי׳ חטבך יומא דין למהוי ליה
לעם חביב כמא דמליל לך ולמיטר
כל פקודוהי׃ פכדאך ומרך ללה
לתכון לה אמה כאצה כמא ועדך
ותחפץ גמיע וצאיאה׃ ולמתנך
עלאי על כל עממיא דעבד
לתשבחא ולשום ולרבו ולמהון עם

קדיש

רשי ז״ל

אחד משני מעשרות שנהגו בשתי שנים שלפניה שבשנה ראשונה
ושנייה נוהג בה מעשר ראשון כמו שנ׳ כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר ומעשר שני שנ׳ ואכלת
לפני ה׳ אלהיך מעשר דגנך הרי שתי מעשרות ובא ולימדך כאן בשנה השלישית שאין נוהג שתי מעשרות
אלא האחד ואיזה זה מעשר ראשון ותחת מעשר שני יתן מעשר עני שנ׳ כאן ונתת ללוי את אשר לו הוי
מעשר ראשון לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני׃ ואכלו בשעריך ושבעו תן להם כדי שבען ׳ר
מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן פחות מחצי קב חטים וכו׳׃ ואמרת לפני ה׳ אלהיך התודה
שנתתה מעשרותיך׃ ביערתי הקודש מן הבית זה מעשר שני ונטע רבעי ולימדך שאם עבר
ולימדך שאם
מעשרותיו

קדיש׳ קדם יי אלהך כמא דמליל״ ואן יגעלך עאליא עלי סאיר אלאמם אלדין כלקהם מדחה ואסמא
ופכרא ואן תכון שעב מקדס ללה רבך כמא ועדך״ ופקיד משה וסבי ישראל ית עמא
למימר טרו ית כל תפקידתא דאנא מפקיד יתכון יומא דין״ תם אמר מוסי ושיוך אל קום
אסראיל אחפטו גמיע אלוציה אלתי

אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת
ולהיתך עם קדוש ליהוה אלהיך
כאשר דבר׃
ד ויצו משה וזקני ישראל את העם
לאמר שמר את כל המצוה אשר אנכי
מצוה אתכם היום׃ והיה ביום אשר
תעברו את הירדן אל הארץ אשר יהוה
אלהיך נתן לך והקמת לך אבנים
גדלות ושדת אתם בשיד׃ וכתבת
עליהן את כל דברי התורה הזאת
בעברך למען אשר תבא אל הארץ
אשר יהוה אלהיך נתן לך ארץ זבת
חלב ודבש כאשר דבר יהוה אלהי
אבתיך לך׃ והיה בעברכם את הירדן

אמרכם בהא אליום״ ויהי ביומא
דתעברון ית ירדנא לארעא דיי
אלהך יהיב לך ותקים לך אבנין
רברבן ותסוד יתהון בסידא״ פיכון
פי יום תעברון אלארדן אלי אלבלד אלדי
אללה רבך מעטיך אנצבך חגארה
עטימה ובלטהא באלגיאר״
ותכתוב עליהון ית כל פתגמי
אוריתא הדא במעברך בדיל דתיעול
לארעא דיי אלהך יהיב לך ארעא
עבדא חלב ודבש כמא דמליל יי
אלהא דאבהתך לך״ ואכתב עליהא
גמיע כלאם הדה אלתוריה בעד עבורך
לכי תדכל אלבלד אלדי אללה רבך
מעטיך בלדא יפיץ לבנא ועסלא
כמא ועדך אללה אלאה אבאיך״
ויהי במעברכון ית ירדנא תקימון ית
אבניא

רש״י

מעשרותיו של שתי שנים ולא העלם לירושלם
שצריך להעלותן עכשו״ וגם נתתיו ללוי׳
מעשר ראשון׳ וגם לרבות תרומות ובכורים״ לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני״ ככל מצותך נתתים
כסדרן לא הקדמתי תרומה לבכורים ולא מעשר לתרומה ולא שני לראשון שהתרומה קרויה ראשית שהיא
ראשונה משנעשה דגן וכתיב מלאתך ודמעך לא תאחר לא תשנה את הסדר״ לא עברתי ממצותיך
לא הפרשתי ממין על שאינו מינו מן החדש על הישן״ ולא שכחתי מלברכך על הפרשת מעשרות״ לא
אכלתי באוני ממנו׳ מכאן שאסור לאונן״ ולא ביערתי ממנו בטמא׳ בין שאני טמא והוא טהור
בין שאני טהור והוא טמא והיכן הוזהר על כך לא תוכל לאכול בשעריך זו אכילת טומאה כמו
שנ׳ בפסולי המוקדשין בשעריך תאכלנו הטמא והטהור וגו׳ אבל זה לא תוכל לאכול וקרא אכילת

שעריך

אבניה האלין דאנא מפקיד יתכון יומא דין בטורא דעיבל ותסוד יתהון בסידא " פמן חור
מא תעברון אלארדן תנצבו הדי אלחגארה אלדי אמרכם אליום פי גבל עיבל ובלטהא באלשיד "
ותבני תמן מדבחא קדם יי אלהך מדבח אבנין לא תרים עליהון ברזלא " ואבן תם מדבחא
ללה רבך מדבחא מן חגארה לא
תהיג עליהא חדידא " אבנין
שלמן תבני ית מדבחא דיי אלהך
ותסיק עלוהי עלון קדם יי אלהך " ולתבן
מעד'לך חגארה צחיחה וקרב עליהא
צואעדך ללה רבך " ותכוס
נכסת קודשין ותיכול תמן ותחדי
קדם יי אלהך " ואדבח דבאיח סלאם
וכלהא הנאך ואפרח בין ידי אללה
רבך " ותכתוב על אבניא ית כל
פתגמי אוריתא הדא פריש יאות "
ואד כתבת עלי אלחגארה גמיע כלאם
הדה אלתוריה שרחא גיידא "
ומליל משה וכהניא לואי
עם כל ישראל למימר אציתו
ושמע ישראל יומא הדין הויתא
לעם קדם יי אלהך " תם כלם מוסי
אלאימה ואללואניין וגמיע אל אסר
ואיליין ארבן ואסמע יא אל ... נאנך
יומך הדה קד צרת שעבא ללה רבך "
ותקביל למימרא דיי אלהך
ותעביד ית פקודוהי וית קימוהי דאנא
מפקיד לך יומא דין " פאקבל קולה
ואעמל וצאיאה ורסומה אלתי אמרך
בהא אליום " ונקיד

תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל ושדת אותם בשיד: ובנית שם מזבח ליהוה אלהיך מזבח אבנים לא תניף עליהם ברזל: אבנים שלמות תבנה את יהוה אלהיך והעלית עליו עולת ליהוה אלהיך: וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני יהוה אלהיך: וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב:

וידבר משה והכהנים הלוים אל כל ישראל לאמר הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם ליהוה אלהיך: ושמעת בקול יהוה אלהיך ועשית את מצותו ואת חקיו אשר אנכי מצוך היום:

רש"י ז"ל

שעיר האמור במקום אחר " ולא נתתי ממנו למת לעשות לו ארון ותכריכין " שמעתי בקולה אלהי
הביאותיו לבית הבחירה " עשיתי ככל אשר צויתני שמחתי ושמחתיבו " השקיפה ממעון קדשך עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שעליך לעשות שאמרת אם בחקתי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם " אשר נתתה לנו כאשר נשבעת לאבותינו לתת לנו וקיימת ארץ זבת חלב ודבש "

היום

ופקיד משה ית עמא ביומא ההוא למימר ״ טאמר מושי גיבוט מיר דען טאג דש זאגט׳ ז
אלין יקומון לברכא ית עמא על טורא דגריזין במעברכון ית ירדנא שמעון ולוי ויהודה
ויששכר יוסף ובנימין ״ הולאי יקומון ליבארכו גאמה עליגבל גריזים מי עבר גאהרדן זמעטן
ולוי ויהו וש ויו ובנימין ״ ואלין

יקומון על לוטיא בטורא דעיבל׳
ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי ״
והולאי יקומון עלו גלעכה עליגבל
עיבל ראובן גד ואשר וזבו דן ונפתלי ״
ויתיבון ליואי ויימרון לכל אנש
ישראל קל רם ״ מיבתרו גליואמיין וייזנגט
לגמיע לאכל צות עג ״ ליט
גברא דיעביד צלם ומתכא מרחק
קדם יי עובד ידי אומנא וישוי בסתרא׳
ויתיבון כל עמא׳ ויימרון אמן ״
מלטון דגל יצנע פסלא או מסכוכא
מא יכרהה גלה אויתפרה מן צנעה׳
חאדק ויצ״רה מי סתר ויגיבהם גמיע
גבוס ייקולון אמין ״ ליט׳ דיקלי
אבוהי ואמיה׳ ויימר כל עמא אמן ״
מלטון מקתלף באביה ואמה וייקול
גמיע גבוס אמין ״ ליט׳ דישני
תחומא דחבריה׳ ויימר כל עמא אמן ״
מלטון מן יז״ג תכס צאחבה וייקול
גמיע גבוס אמין ״ ליט
ר״ג״ל

ויצו משה את העם ביום ההוא לאמר׃ אלה יעמדו לברך את העם על הר גרזים בעברכם את הירדן שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימן׃ ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי׃ וענו הלוים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם׃

ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת יהוה מעשה ידי חרש ושם בסתר וענו כל העם ואמרו אמן׃

ארור מקלה אביו ואמו ואמר כל העם אמן׃

ארור מסיג גבול רעהו ואמר כל העם אמן׃

ארור משגה עור

היום הזה ה׳ אלהיך מצוך ׳בכל יום
יהיו בעיניך חדשים כאלו כו ביום נצטוית
עליהם ״ ושמרת ועשית אותם בתקול
מברכתו הבאת ביכורים היום תשנה לשנה הבאה ״ האמרת והאמירך ׳ אין להם עד מוכיח במקרא׳
ולי נראה שהוא ל׳ המסכה והבדלה הבדלתו לך מאלהי הנכר להיות לך לאלהים והוא הסכי׳שך לין מעמי
הארץ להיות לך לעם סגולה ומצאתי להם עד והוא ל׳ תפארת כמו יתאמרו כל פועלי און ״ כאשר
דבר לך׳ והייתם לי סגולה ״ ולהיותך עם קדוש כאשר דבר והייתם לי קדושים ״ שמור את כל המצוה
לשון הווה גרדנט בלעז ״ והקמות לך בירדן ואחר תוציאו משם אחרות ותבנו מהן מזבח בהר
עיבל

תבוא

ליט דיטעי עוירא באורחא וימר כל עמא אמן ומלטון מלל גאהל מי שטריך ויקול גמיע לקום אמין ליט דיצלי דין גיור יתם וארמלתא וימר כל עמא אמן ומלטון מן ימלייל חכם גריב או יתים או ארמלה ויקול גמיע לקום אמין ליט דישכוב עם איתת אבוהי וימר כל עמא אמן ומלטון מן יצאגע זוגה אביה למא כשף כנף אביה ויקול גמיע לקום אמין ליט דישכוב עם כל בעירא וימר כל עמא אמן ומלטון מן יצאגע פיא מן לבהאים ויקול גמיע לקום אמין ליט דישכוב עם אחתיה בת אבוהי או בת אמיה וימר כל עמא אמן ומלטון מן יצאגע אכתה אמה אביה או אבנה אמה ויקול גמיע לקום אמין ליט דישכוב עם חמתיה וימר כל עמא אמן ומלטון מן יצאגע חמאתה ויקול גמיע לקום אמין ליט דימחי חבריה בסתרא וימר כל עמא אמן ומלטון מן יקטעי בצאחבה ויקול גמיע לקום אמין ליט דיקביל שוחד למקטל נפש דם זכי וימר כל עמא אמן ומלטון מן יאכד רשוה ליקתל נפסא זכיא ויקול גמיע לקום אמין ליט דלא יקיים ית

קרא

בדרך ואמר כל העם אמן׃
ארור מטה משפט גר יתום ואלמנה ואמר כל העם אמן׃
ארור שכב עם אשת אביו כי גלה כנף אביו ואמר כל העם אמן׃
ארור שכב עם כל בהמה ואמר כל העם אמן׃
ארור שכב עם אחתו בת אביו או בת אמו ואמר כל העם אמן׃
ארור שכב עם חתנתו ואמר כל העם אמן׃
ארור מכה רעהו בסתר ואמר כל העם אמן׃
ארור לקח שחד להכות נפש דם נקי ואמר כל העם אמן׃
ארור אשר לא יקים את

רש״י ז״ל

עיבל נמצאת אתה אומר שלשה מיני אבנים היו יב׳ בירדן וכנגדן בהר עיבל כדאי׳ במסכת סוטה. באר היטב בשבעים לשון. הסכת כתרגומו. היום הזה נהיית לעם. בכל יום יהיו בעיניך כאלו היום באת עמו בברית. לברך את העם כדאי׳ במס׳ סוטה ששה שבטים עלו לראש הר גרזים וששה שבטים לראש הר עיבל והכהנים והלוים והארון למטה באמצע. הפכו לוים פניהם כלפי הר גרזים ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וכו׳ ואלו ואלו עונין אמן. חזרו והפכו פניהם לצד

עיבל

פתגמי אוריתא הדא למעבד יתהון ויימר כל עמא אמן ״ ומלעון מן לם יתבת כלאם הדה ג
תורייה לי עמל בהא ויקול גמיע לקום אמין ״ ויהי אם קבלא תקביל למימרא דיי אלהך
למיטר למעבד ית כל פקודוהי דאנא מפקיד לך יומא דין ויתננך יי אלהך עלאי על כל
עממי ארעא ״ ואעלם אנך אן קמעת
ואטעת אמר אלה רבך לתחפץ ותעמל
גמיע וצאיאה אלתי אמרך בהא אליום
וגעלך אלה רבך עליא עלי סאיר
אמם אלארץ ״ וייתון עלך כל ברכתא
האלין וידבקנך ארי תקביל למימרא
דיי אלהך ״ ותחלת בך גמיע הדה ג
ברכאת ותדרכתך אד קמעת אמר אלה
רבך ״ בריך את בקרתא ובריך
את בחקלא ״ וצרת מבארכא פי ג
חצר ומבארכא פי אלבר ״ בריך
ולדא דמעך ואיבא דארעך וולדא
דבעירך בקרי תורך ועדרי ענך ״
ומבארכא תמר גסמך ותמר ריאצך
ותמר בהאימך נתאג בקרך וגפלאת
גנמך ״ בריך סלך ואצותך ״
ומבארכה מאטי בכאאך ומעאירך ״
בריך את במיעלך ובריך את במיפקך ״
וצרת מבארכא פי דכולך ומבארכא פי
כרוגך ״ יתן יי ית בעלי דבבך
דקיימין עלך תבירין קדמך באורחא
חדא

דברי התורה הזאת לעשות אותם ואמר
כל העם אמן:
והיה אם שמוע תשמע בקול יהוה
אלהיך לשמר לעשות את כל מצותיו
אשר אנכי מצוך היום ונתנך יהוה
אלהיך עליון על כל גויי הארץ: ובאו
עליך כל הברכות האלה והשיגך כי
תשמע בקול יהוה אלהיך: ברוך
אתה בעיר וברוך אתה בשדה:
ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך ופרי
בהמתך שגר אלפיך ועשתרות
צאנך: ברוך טנאך ומשארתך: ברוך
אתה בבאך וברוך אתה בצאתך:
יתן יהוה את איביך הקמים עליך

רש״י

עיבל ופתחו בקללה ואומרים ארור
האיש אשר יעשה פסל ומסכה וכו׳ וכן כולם עד לא יקים ״ מקלה אביו מוזלזל לשון וקלה אחיך ״ מסיג
גבול מחזירו לאחוריו וגונב את הקרקע ל׳ והוסג כסוגו אחור ״ משגה עור הקומא בדבר ומשיאו עצה
רעה ״ מכה רעהו בסתר על ל׳ הרע הוא אומר ורואיתי ביסודו של ר״מ הדרשן אחד עשר ארורים יש
כאן כנגד אחד עשר שבטים וכנגד שמעון לא כתב ארור לפי שלא היה בלבו לברכו לפני מותו כשבירך
שאר שבטים לכך לא רצה לקללו אשר לא יקים כאן כלל את כל התורה כולה וקבלוה עליהם באלה

וכם כנעה

חדא יפקון לותך ובשבע אורחן יערקון מן קדמך׳ ויגעל אללה אעדאיך למקאומין לך
מנצרמין בין ידיך מכרגון אליך פי טריק ואחדה ויהרבון בין ידיך פי ז׳ טרק׳ יפקיד ייי לך ית ברכן׳
באוצרך׳ ובכל אושטות ידך׳ ויברכינך בארעא׳ דייי אלהך יהיב לך׳ ויאמר אללה בברכתה פי

נגפים לפניך בדרך אחד יצאו אליך
ובשבעה דרכים ינוסו לפניך׃ יצו יהוה
אתך את הברכה באסמיך ובכל
משלח ידך וברכך בארץ אשר יהוה
אלהיך נתן לך׃ יקימך יהוה לו לעם
קדוש כאשר נשבע לך כי תשמר את
מצות יהוה אלהיך והלכת בדרכיו׃
וראו כל עמי הארץ כי שם יהוה נקרא
עליך ויראו ממך׃ והותרך יהוה לטובה
בפרי בטנך ובפרי בהמתך ובפרי
אדמתך על האדמה אשר נשבע
יהוה לאבתיך לתת לך׃ יפתח
יהוה לך את אוצרו הטוב את השמים
לתת מטר ארצך בעתו ולברך את

אהראך ופי גמיע ממד ידך ויבארך
לך פי אלבלד אלדי אללה רבך מעטיך׳
יקימנך ייי ליה לעם קדיש כמא
דקיים לך׳ ארי תיטר ית [illegible] דייי
אלהך׳ ותהך ב[illegible] דמוהי׳
ויצבך אללה לה שעבא מקדסא כמא
ועדך אד תחפט תאיאה ותסיר פי
טרקה׳ ויחזון כל עממי ארעא׳
ארי שמא דייי אתקרי עלך׳ וידחלון
מנך׳ וינטר גמיע אלאמם אן אסם
אללה קד סמי עליך ויכאפונך׳
ויותרנך ייי לטבא בולדא דמעך
ובולדא דבעירך ובאבא דארעך
על ארעא דקיים ייי לאבהתך
למיתן לך׳ ויזידך אללה כירא פי תמר
גסמך ותמר בהאימך ותמר ריאצך
פי אלבלד אלדי קסם אללה לאבאיך אן
יעטיך׳ יפתח ייי לך ית אוצריה
טבא ית שמיא׳ למיתן מטר ארעך
בעדניה׳ ולברכא ית כל עובדי
ידך׳ ותוזיף לעממין סגיאין ואת
לא תיזיף׳ ויפתח אללה לך כזאין כירה
מן

רשי ז״ל

ובשבועה׳ שגר אלפיך׳ ולדות בקרך׳ שהבהמה משגרת ממעיה׳ עשתרות צאנך כתרגו׳ ורבותינו
אמרו למה נקרא שמם עשתרות שמעשרות את בעליהן ומחזיקין אותן כעשתרות הללו שהן
סלעים חזקים׳׳ ברוך טנאך פירותיך׳ ד״א טנאך דבר לח שאתה מסנן בסלים׳׳ ומשארתך׳ דבר
יבש שנשאר בכלי ואינו זב׳׳ ברוך אתה בבאיך וברוך אתה בצאתיך׳ שתהא יציאתך מן ה
העולם בלא חטא כביאתך לעולם׳׳ ובשבעה דרכים ינוסו לפניך׳ כן דרך הנבהלים לברוח
מתפזרים לכל צד׳׳ המארה חסרון כמו צרעת ממארת׳׳ מהומה שגוש קול בהלות׳׳

מן שמיא למיתן מטר ארעך בעדניה ולברכא ית כל עובדי ידך ותוזיף לעממין סגיאין ואנת לא תתזיף׃ ויתנינך יי׳ תקיף ולא חלש׳ ותהי ברם לעילא ולא תהי לתחתא׳ ארי תקביל לפקודיא דיי׳ אלהך דאנא מפקיד לך יומא דין למיטר ולמעבד׃ ויגעלך אלה ראשא ולא דנבא ותהון עליא מחצא ולא תהון מתקבלא אד תקבל ונציאחה אתי אמרך בהא לתחנצהא ותעמל בהא׃ ולא תסטי׳ מכל פתגמיא דאנא מפקיד יתכון יומא דין לימינא ולשמאלא׳ למהך בתר׳ טעות עממיא למפלחהון׃ ולא תזול מן גמיע שאמור אתי אמרך בהא שיום ימנה ניקרה נתתבע מענוראת אחד נתעברהא׃ ויהי׳ אם לא תקביל למימרא דיי׳ אלהך׳ למיטר למעבד ית כל פקודוהי וקיימוהי׳ דאנא מפקיד לך יומא דין ויי׳תון עלך׳ כל לוטיא האלין וידבקנך׃ ואן לם תקבל אמר אלה רבך לתחפץ ותעמל נצאיחה ורקומה אתי אמרך בהא שיום ותחלת כדגמיע הדה שלענאת ואדרכתך׃ ליט את בקרתא׳ וליט את בחקלא׃ ונכנת מלעונא טי שרחצר ומלעונא טי שבר׃ ליט

כל מעשה ידך והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה׃ ונתנך יהוה לראש ולא לזנב והיית רק למעלה ולא תהיה למטה כי תשמע אל מצות יהוה אלהיך אשר אנכי מצוך היום לשמר ולעשות׃ ולא תסור מכל הדברים אשר אנכי מצוה אתכם היום ימין ושמאל ללכת אחרי אלהים אחרים לעבדם׃

והיה אם לא תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר לעשות את כל מצותיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגוך׃ ארור אתה בעיר וארור אתה בשדה׃ ארור

רש״י ז״ל

שחפת שבשרו נשחף ונפוח׃ קדחת לשון כי אש קדחה באפי והיא אש של חולים מלוי״ן בלעז שהיא חמה מאד׃ ודלקת חמה יותר מקדחת ומיני חלאים הם׃ ובחרחר חולי המחממו תוך הגוף וצמא תמיד למים ועצמי מני חורב נהר מפוח מאש׃ ובחרב יביא עליך גייסות׃ שדפון וירקון מכת תבואה שבשדות׃ שדפון רוח קדים אשלידה בלעז׃ ירקון יובש ופני התבואה מכסיפין ונהפכין לירקון ימ״א בלעז׃ עד אבדך תירגומו עד דתיבד כלומר שאבוד אותך שתכלה מאליך׃ והיו שמיך אשר על ראשך נחשת׳ קללות הללו משה מפי עצמו אמרן׳ ושבהר סיני מפי הקב״ה אמרן כמשמען׳ וכן נאמר ואם לא תשמעו לי ואם תלכו עמי קרי׳ וכאן הוא אומר לקול ה׳ אלהיך ידבקה בך׃ ובכהנה הקל משה בקללותיו לאמרן בלשון יחיד׳ וגם כן בקללה זו הקל׳ שבהר סיני אומר שמיכם כברזל וארצכם

ליט סלך ואצותך״ ומלעון מאתי בנאיך ומנאודך״ ליט ולדא דמעך ואבא דארעך
בקרי תורך ועדרי ענך״ ומלעון תמר בטנך ותמר ארצך נתאג בקרך וגפראת גנמך״ ליט
את במיעלך וליט את במיפקך״ ונרת מלעונא פי דכולך ומי כרוגך״ יגרי יי בך ית מאירתא
ית שגושיא וית מזופיתא בכל אושטות
ידך דתעביד עד דתשתיצי ועד
דתיבד בפריע מן קדם בישות עובדך
דשבקתא דחלתי״ ויבעת אללה עליך
אלמחק ואלאצטראב ואלזגרה פי גמיע
ממד ידך אלדי תצנעה אלי אנפאדך
ואבאדתך סריעא ויבול מן קבל רדאת
אפעאלך אד תרכתני״ ידביק
יי בך ית מותא עד דישיצי יתך מעל
ארעא דאת עליל לתמן למירתה״
וילזמך אללה אלובא אלי אן יפניך מן
אלארץ אלדי אנת דאכל אליה לתחוזה״
ימחינך יי בשחפתא ובקדחתא
ובדליקתא ובחרחורא ובחרבא
ובשדפנא ובירקנא ויררפונך עד
דתיבד״ ויצרבך אללה בחמא ואלסל
ואלחרארה ואלרבו ואלתלג ואלגפאף ואלסוב
ואליראן ויטלבוך אלי אבאדתך״
ויהון שמיא דעל רישך חסינין כנחשא
מלאחתא מטרא וארעא דתחותך
תקיפא כברזלא מלמעבד פירין״
ותכון סמאוך אלדי פוק ראסך כאלנחאס
ואלארץ אלדי תחתך כאלחדיד״ יתין
יי ית מטר ארעך אבקא ועפרא מן
שמיא

טנאך ומשארתך: ארור פרי בטנך
ופרי אדמתך שגר אלפיך ועשתרת
צאנך: ארור אתה בבאך וארור אתה
בצאתך: ישלח יהוה בך את המארה
את המהומה ואת המגערת בכל
משלח ידך אשר תעשה עד השמדך
ועד אבדך מהר מפני רע מעלליך
אשר עזבתני: ידבק יהוה בך את
הדבר עד כלתו אתך מעל האדמה
אשר אתה בא שמה לרשתה: יככה
יהוה בשחפת ובקדחת ובדלקת
ובחרחר ובחרב ובשדפון ובירקון
ורדפוך עד אבדך: והיו שמיך אשר
על ראשך נחשת והארץ אשר תחתיך
ברזל: יתן יהוה את מטר ארצך

רש״י

כנחושה שלא יהו השמים מזיעים כדרך שאין הברזל מזיע ומתוך כך יהא חורב בעולם והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת מזיע והיא מרקבת פירותיה׳ וכאן הוא אומר שמיך נחשת וארצך ברזל שיהיו השמים מזיעין אעפ״י שלא יריקו מטר מכל מקום יהא חורב של אברון בעולם והארץ לא תהיה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע ואין הפירות מרקיבין

ומ״מ

שמיא יחות עלך עד דתשתיצי׃ ויגעלך אללה מא ימטרה עלי בלדך גבארא ותראבא מן אלסמא ינזל
עליך אלי אנקראצ'ך׃ יתנינך יי תביר קדם סנאך באורחא חדא תפוק לותיה ובשבעא אורחן תעריק
מן קדמוהי ותהי לזיע לכל מלכות ארעא׃ ויגעלך אללה מנהזמא בין ידי אעדאיך אתי תכרג אליהם

אבק ועפר מן השמים ירד עליך עד השמדך׃ יתנך יהוה נגף לפני איביך בדרך אחד תצא אליו ובשבעה דרכים תנוס לפניו והיית לזעוה לכל ממלכות הארץ׃ והיתה נבלתך למאכל לכל עוף השמים ולבהמת הארץ ואין מחריד׃ יככה יהוה בשחין מצרים ובעפלים ובגרב ובחרס אשר לא תוכל להרפא׃ יככה יהוה בשגעון ובעורון ובתמהון לבב׃ והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה ולא תצליח את דרכיך והיית אך עשוק וגזול כל הימים ואין מושיע׃ אשה תארש ואיש אחר ישגלנה בית תבנה ולא תשב בו כרם תטע ולא תחללנו׃

ובטחרים ק

ישכבנה ק

פי טריק ואחדה ותהרב מן בין ידיה פי ז'
טרק ותכון עברה פי גמיע ממאלך אלארץ׃
ותהי נבילתך משגרא למיכל
לכל עופא דשמיא ולבעירא דארעא
ולית דמניד׃ ותציר גתתך מאכלא לג
לטאיר אלסמא ובהאים אלארץ וליס מזעג
להא׃ ימחינך יי בשחנא דמצרים
ובטחורין ובגרבא ובחרך יביש דלא
תיכול לאתסאה׃ יצרבך אללה מן קרח
מצר ובאלבואסיר ובאלגרב ואלחכה מא לם
תסתטיע מדאואתה׃ ימחינך יי
בשטיותא ובסמיותא ובשעממות
לבא׃ ויצרבך אללה באלגנון ואלעמא ו
ובהתת אלקלב׃ ותהי ממשש
בטיהרא כמא דממשש עוירא בקבלא
ולא תצלח ית אורחתך ותהי ברם
עשיק ואניס כל יומיא ולית דפריק׃
באן תציר באלמגס פי אלט'הירה כמא
יגס אלאעמא ובאלט'למה ולא תנגח
פי טריקך ותציר מגשומא מגצובא טול
זמאנך וליס לך מגית׃ איתתא
תירוס וגבר אחרן ישכבינה ביתא תבני
ולא תתיב ביה כרמא תצוב ולא תחלניה׃
ואן תזווג אמראה פאן אחד אכר יתזוגהא ותבני
ביתא ולא תסכנה ותגרס כרמא ולא תתבדלה׃

תודך

רש"י ז"ל

ולמט' קללה היא בין שהיא כנחשת בין שהיא כברזל לא תוציא פירות וכן השמים לא יריקו מטר׃ מטר ארצך אבק ועפר׃ זיקא דבתר מטרא מטר יורד ולא כל צרכו ואין בו כדי להרביץ את העפר והרוח באה ומעלה את האבק ומכסה את עשב הזרעים שהן לחים מן המים ונעשה טיט ומתייבש ומרקיבין׃ לזעוה לאימה ולזיע שיזועו כל

תורך יהי נכיס לעינך ולא תיכול מניה חמרך יהי אניס מן קדמך ולא יתוב לך ענך מסירן לבעלי דבבך ולית לך פריק ״ ויכון תורך מדבוח חדא עינך ולא תאכל מנה וחמארך מגצובא מן בין ידיך ולא ירגע לך וגנמך מסלמה לאעדאיך וליס לך מגית״

שורך טבוח לעיניך ולא תאכל ממנו חמרך גזול מלפניך ולא ישוב לך צאנך נתנות לאיביך ואין לך מושיע׃ בניך ובנתיך נתנים לעם אחר ועיניך ראות וכלות אליהם כל היום ואין לאל ידך׃ פרי אדמתך וכל יגיעך יאכל עם אשר לא ידעת והיית רק עשוק ורצוץ כל הימים׃ והיית משגע ממראה עיניך אשר תראה׃ יככה יהוה בשחין רע על הברכים ועל השקים אשר לא תוכל להרפא מכף רגלך ועד קדקדך׃ יולך יהוה אתך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבתיך ועבדת שם אלהים אחרים עץ ואבן״

בנך ובנתך מסירין לעם אחרן ועינך חזין ויסופן בגלגלהון כל יומא ולית חילא בידך ״ בניך ובנאתך מדפועין לקום אכרין ועינאך תנאטר ואלאבצה ליהם טול אלזמאן ולא טאקה לי ידך״ איבא דארעך וכל ליאותך ייכול עם דלא ידעתא ותהי ברם עשיק ודעיע כל יומיא ״ ותמר ארצך וסאיר כסבך יאכלה קום לא תערפהם ותציר כדאך מגצומא מקטועא טול אלזמאן ״ ותהי משתטי מחיזו עינך דתהי חזי ״ חתי תציר מעתוהא מן נטר עינך אלדי תראה ״ ימחינך יי׳ בשחנא בישא על רכובין ועל שקין דלא תכול לאתסאה מפרסת רגלך ועד מוחך ״ ויצרבך אללה בקרח רדי עלי אלרכבתין ואלסאקין מא לם תסתטיע מדאואתה ובמי יולמך מן קדמך אלי האמתך ״ יגלי יי׳ יתך וית מלכך דתקים עלך לעם דלא ידעתא את ואבהתך ותפלח תמן לעממיא פלחי טעותא אעא ואבנא ״ ויגליך אללה ומלכך אלדי תנצבה עליך אלי קום לא תערפהם אנת ואבאיך פתעבד הנאך מעבודאת אכר מן כשב וחגארה ״

רש״י ז״ל

ומעי מפותיך ממך ויאמרו אוילנו שלא יבוא עלינו כדרך שבא על זו ״ בשחין מצרים רע היה מאד לח מבפנים ויבש מבחוץ כדאיתא בבכורות ״ גרב שחין לח ״ חרס שחין יבש כחרס ״ בתמהון לבב אוטם הלב אשטורדישון בלעז ״ עשוק בכל מעשיך יהי ערער ״ ישגלנה לשון שגל פלגש והכתוב כינהו לשבח ישכבנה ותיקון סופרים הוא זה ״ תחללנו בשנה הרביעית לאכול פרין ״ וכלות אליהם כל היום מצפות ליהם שישובו

ואינם

ותהי לצדו למתל ולשוטי בכל עממיא דידברנך יין לתמן פתציר והסה ומתלה וחכאיה פי ג
גמיע אלאמם אלדי יסוקך אללה אלי תם בר זרע סגי תפיק חקלא וזעיר תכנוש ארי יחסלניה
גובא ואד תכרג אלצחרי בדרא כתירא נקליל מא תגמע מנה כי יברעה אלגראד כרמין תצוב
ותפלח וחמרא לא תשתי ולא תכנוש
ארי תיכלניה תולעתא ואד תגרס
כרומא ותפלחהא ולא תשרב מנה
כמרא ולא תגניה בל יאכלה אלדוד
זיתין יהון לך בכל תחומך ומשחא
לא תסוך ארי יתרן זיתך ואד יכון לך
זיאתין פי גמיע תכמך פלא תדהן מנה
בדהן כל תנתתרה נתרא בנין
ובנן תוליד ולא יהון לך ארי יהכון
בשביא ואד תולד בנין ובנאת פלא
יכונון לך בל יגלון פי אלסבי כל
אילנך ואיבא דארעך יחסלניה סקאה
וגמיע שגרך ותמר ארצך יקרצה
אלגראש תותב ערל דבינך יהי
סליק שיל מנך לשלא לעילא
ואת תהי נחית לתחתא לתחתא
ואלגריב אלדי בינכם ירתפע עליך
עליא כבירא ואנת תנחט ספלא הויא
הוא יוזפנך ואת לא תוזפניה הוא
יהי תקיף ואת תהי חלש חתי אנה
יקרצך ואנת לא תקרצה הו יציר ראסא
ואנת דנבא וייתון עלך כל
לוטיא האלין ויכרדפנך וידבקונך
עד דתשתיצי ארי לא קבילתא למימרא

והיית לשמה למשל ולשנינה בכל העמים אשר ינהגך יהוה שמה׃ זרע רב תוציא השדה ומעט תאסף כי יחסלנו הארבה׃ כרמים תטע ועבדת ויין לא תשתה ולא תאגר כי תאכלנו התלעת׃ זיתים יהיו לך בכל גבולך ושמן לא תסוך כי ישל זיתך׃ בנים ובנות תוליד ולא יהיו לך כי ילכו בשבי׃ כל עצך ופרי אדמתך יירש הצלצל׃ הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה׃ הוא ילוך ואתה לא תלונו הוא יהיה לראש ואתה תהיה לזנב׃ ובאו עליך כל הקללות האלה ורדפוך והשיגוך

רש״י

לשמה אשטורדישון כל הרואה אותך ישום עליך ואינם שמים כל תוחלת שאינה באה קרויה כלין עינים למשל דיין
כשתבא מכה רעה על אדם יאמרו זו דומה למכת פלוני ולשנינה לשון ושננתם ידברו בך וכן תרגמו ולשועי
לשון ספור ואשתעי יחסלנו יכלנו ועל שם כך נקרא חסיל שמכלה את הכל כי ישל ישיר פירותיו לשון ונשל
הברזל יירש הצלצל יעשנו הארבה רש מן הפרי ירש יעני צלצל מין ארבה אפשר לפרש יירש
לשון ירושה שאם כן היה לו לכתוב ירש ולא לשון הורשה וגרושין שאם כן היה לו לכתוב יוריש

דייי אלהך למיטר פקודוהי וקימוהי דפקדך" ותחת כך גמיע הדה אללענאת ותלחקך ותדרכך
אלי אן תנפאד חד לם תקבל אמר אללה רבך ותחפט וצאיאה ורסומה אלתי אמרך בהא" ויהון בך
לאת ולמופת ובבנך עד עלמא" ותציר פיך איה ובדהאנא ופי נסלך אלמסאבהיך אלי אלדהר"

עד השמדך כי לא שמעת בקול יהוה
אלהיך לשמר מצותיו וחקתיו אשר
צוך׃ והיו בך לאות ולמופת ובזרעך
עד עולם׃ תחת אשר לא עבדת את
יהוה אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב
כל׃ ועבדת את איביך אשר ישלחנו
יהוה בך ברעב ובצמא ובעירם ובחסר
כל ונתן על ברזל על צוארך עד
השמידו אתך׃ ישא יהוה עליך גוי
מרחק מקצה הארץ כאשר ידאה
הנשר גוי אשר לא תשמע לשנו׃ גוי
עז פנים אשר ישא פנים לזקן ונער
לא יחן׃ ואכל פרי בהמתך ופרי
אדמתך עד השמדך אשר לא

חלף דלא פלחתא קדם ייי אלהך בחדוא
ובשפירות לבא מסגי כולא" בדל
מא לם תעבד אללה רבך בפרח וגודת
קלב מן כתרה' אלאשיא" ותפלח
ית בעלי דבבך דיגרינון ייי בך
בכפנא ובצהותא ובערטליותא
ובחסירות כולא ויתין ניר דברזלא
על צורך עד דישיציתך" פתכדם
עדאך אלדי יסלטה אללה עליך בגוע
ועטש ועדי ועווז כל שי ויגעל אגרה
מן חדיד עלי ענקך אלי אן יפניך"
ייתי ייי עלך עם מרחיק מסייפי
ארעא' כמא דמשתדי נשרא' עמא
דלא תשמע לישניה" ויגיך אללה
בקביל מן בעיד מן טרף אלארץ כמי
יתחלק אלנסר קביל לא תפהם לגתה"
עם תקיף אפין' דלא נסיב אפי
סבא' ועל ינקא לא מרחים" קביל וקיח
אלוגוה מא לם יחאבי וגה שיך ולא ירוף
עלי צבי" וייכול ולדא דבעירך
ופירי דארעך עד דתשתיצי' דלא
ישארלך' עבורא חמרא ומשחא' בקרי
תורך ועדרי ענך' עד דיובדון יתך"
פיאכל

רשי ז"ל

מרוב כל בעוד היה לך כל טוב" כאשר ידאה הנשר
פתאום ודרך מעופפת וקולו קושין" לא תשמע לשונו לא תכיר לשונו' וכן תשמע חלום לפתור אותו'
וכן כי שומע יוסף אינטינדירי" עד רדת חומותיך לשון רדוי וכבוש" ואכלת בשר בניך במצור' מ
מחמת שיהיו צרים על העיר ויהיה שם מצוק עקת רעבון" הרך בך והענג מאד רחמני ורך לבב" עולבניו
תרע עינו בהם להעלים עינו מהם מתת לאחד מהם מבשר אחיהם אשר יאכל" ובשר בניו
אשר יותיר מן השחוטים שבחט למאכלו תהא עינו רעה וצרה בהם מלתת להם מבשר

פיאכל תמר בהאימך ותמר ארצך אלי אנפאדך ולא יבק לך ברא עצירא ודהנא נתאג בקרך ונגמאת גנמך אלי אן יבידך·· ויעיק לך בכל קרוך עד דיכביש שורך רמיא וכריכיא דאת רחיץ לאשתיזבא בהון בכל ארעך ויעיק לך בכל קרוך בכל ארעך דיהב יי אלהך לך··

ישאיר לך דגן תירוש ויצהר שגר אלפיך ועשתרת צאנך עד האבידו אתך׃ והצר לך בכל שעריך עד רדת חמתיך הגבהת והבצרות אשר אתה בטח בהן בכל ארצך והצר לך בכל שעריך בכל ארצך אשר נתן יהוה אלהיך לך׃ ואכלת פרי בטנך בשר בניך ובנתיך אשר נתן לך יהוה אלהיך במצור ובמצוק אשר יציק לך איבך׃ האיש הרך בך והענג מאד תרע עינו באחיו ובאשת חיקו וביתר בניו אשר יותיר׃ מתת לאחד מהם מבשר בניו אשר יאכל מבלי השאיר לו כל במצור ובמצוק אשר

ויחצרך פי גמיע מחאלך אלי אן יהדם חיטאנך אלשאמכה אלחצינה אלדי אנת ואתק בהא פי גמיע בלדך ויצאיקך פי גמיע מחאלך פי בלדך אלדי אללה רבך מעטיך·· ותיכול ולדא דמעך בסר בנך ובנתך דיהב לך יי אלהך בצירא ובעקתא דיעיק לך סנאך·· חתי תאכל מן תמר בטנך מן לחם בניך ובנאתך אלדי רזקך אללה רבך בחצאר וציק אלמא יחאצרך עדוך··

גברא דרכיך בך ודמפנק לחדא תבאש עיניה באחוהי ובאיתת קימיה ובשאר בנוהי דישאר·· חתי אן אלרגל אלרכץ מנכם ואלמדלל גדא ישח עלי אכיה ועלי חרמתה ובאקי בניה אלדי יבקיהם·· מלמיתן לחד מנהון מבשר בנוהי דייכול מדלא אשתאר ליה כולא בצירא ובעקתא דיעיק לך סנאך בכל קרוך·· מן אן יעטי ואחדא מנהם מן לחם בניה אלדי יאכל ממא לם יבק לה שיא בחצאר וציק ממא יצייק עליך עדוך פי גמיע מחאלך··

רש"י ז"ל

דרכי הכשחטים · תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה הגדולים ·· ובשליתה בנים הקטנים בכולן תהא עינה צרה כשתאכל את האחד מליתן לאשר אצלה מן הבשר·· והפלא ה' את מכותך · מופלאות ומובדלות משאר מכות·· ונאמנות לקיים שליחותם ·· אשר יגורת מפניהם · מפני המכות כשהיו ישראל רואין מכות משונות הבאות על מצרים היו יראים מהם שלא יבואו גם עליהם · תדע שכן כתוב אם שמוע תשמע וגו' · כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך אין מיראין את האדם אלא בדבר שהוא יגור ממנו··

דרכיכא בך ודמפנקא׳ דלא נסיאת פרסת רגלה לאחתא על ארעא׳ מפנקו ומרכיכו׳ תבאש
עינה בגבר קימה׳ ובברה ובברתה״ חתי אן גאמראה ארכצה מנכם ואלמדללה אלתי לם תעוד
קדמהא אן תצעה עלי אלארץ מן אלדלאל ואלרכצה תבח עלי זוגהא ואבנהא ואבנתהא״ ובזעיר

יציק לך איבך בכל שעריך׃ הרכה בך
והענגה אשר לא נסתה כף רגלה הצג
על הארץ מהתענג ומרך תרע עינה
באיש חיקה ובבנה ובבתה׃ ובשליתה
היוצת מבין רגליה ובבניה אשר תלד
כי תאכלם בחסר כל בסתר במצור
ובמצוק אשר יציק לך איבך בשעריך׃
אם לא תשמר לעשות את כל דברי
התורה הזאת הכתבים בספר הזה
ליראה את השם הנכבד והנורא הזה
את יהוה אלהיך׃ והפלא יהוה את
מכתך ואת מכות זרעך מכות גדלת
ונאמנות וחלים רעים ונאמנים׃ והשיב
בך את כל מדוה מצרים אשר יגרת
מפניהם ודבקו בך׃ גם כל חלי וכל מכה

חסר א

בנהא דיפקן מנה׳ ובבנהא דתליד׳
ארי תיכלנון בחסירות כולא בסתרא׳
בצירא ובעקתא׳ דיעיק לך סנאך
בקרוך״ ובמשימתהא אלכארגה
מנהא ואולאדהא אלתי תלד כתנכרד
בהם ותאכלהם מן עוז אלכל פי סתר
בחצאר וציק ממא יצ״ק עליך
עדוך פי מחלך״ אם לא תיטר
למעבד׳ ית כל פתגמי אוריתא
הדא׳ דכתיבין בספרא הדין למדחל׳
ית שמא׳ יקירא ודחילא הדין׳ ית יי
אלהך״ ואם לם תחפט ותעמל גמיע
כלאם הדה אלתוריה אלמכתובה פי
הדא אלספר ותכאף הדא אלאסם אל
כרים אלמהיוב הו אללה רבך״
ויפריש יי ית מחתך׳ וית מחת בנך
מחן רברבן ומהימנן׳ ומרעין בישין ומהימנן״ פיגעל אללה צרבתך
עגיבה וצרבאת נסלך אלמור כורין
צרבאת כבאר דארה ואמראץ רדיה
דארה״ ויתיב בך ית כל מכתשי
מצ׳ דדחלתא מן קדמיהון׳ וידבקן
בך״ וירד עליך גמיע אדוא מצר
אלדי אחדרתהא פתלזמך״ אף כל מרע
וכל

רש״י ז״ל

ממנו״ יעלם לשון עליה״ ונשארתם במתי מעט וגו׳
מעוטים תחלף מרובים״ כן ישיש ה׳ את איביכם עליכם להאביד וגו׳ ונסחתם ל׳ עקירה וכן בית
גאים יסח ה׳״ ועבדת שם אלהים אחרים כתרגו׳ לא עבודת אלהות ממש אלא מעלין מס וגולגליות
לכומרי ע״ז״ לא תרגיע לא תנוח כמו זאת המרגעה״ לבגז לב חרד כתרגו׳ דחיל כמו ש אור
מתחת רגזה לך שמעו עמים ירגזון מנקדות השכם ירגזון׳ וכליון עינים מצפה ליעשה ולא

וכל מחא׳ דלא כתיבין בספר אוריתא הדא׳ ייתינון יי׳ עלך׳ עד דתשתיצי״ ואיצא כל קרן׳ וכ׳ל
צרה ממא ליט הן מכתוב ביספר הודה שתורייה יקלטהא גלה עליך גי אנמאדך״ ותשתארון
כעס זעיר׳ חלף דהויתון׳ ככוכבי שמיא לסגי׳ ארי לא קבילתא׳ למימרא דיי׳ אלהך״ ותבזון יהט
לין אחצא בעד מא כנתם כבואכב גסט
כתרה אוי לס תקבל אמור גלה רבך״
ויהי׳ כמא דחדי יי׳ עליכון׳ לאיטבא
לכון ולאסגאה יתכון׳ כין יחדי יי׳ ע
עליכון׳ לאובדא יתכון ולשיצאה
יתכון׳ ותטלטלון מעל ארעא׳ דאת
עליל לתמן למירתה״ ויכון כמו א
קצר גלה בכם אן יתקן גיכם ואן יכתרכם
כדאך יקצר אן יבידכם ואן יכנדכם
כתגדרקון ען גארץ גדי אנת דאכל
גיה לתחוזה״ ויבדרינך יי׳ בכל
עממיא׳ מסייפי ארעא ועד סייפי
ארעא׳ ותפלח תמן לעממיא פלחי
טעותא׳ דלא ידעתא׳ את ואבהתך
אעא ואבנא״ ויבדדך גלה פימא בין
גמיע גשעוב מן טרף גארץ גי טרפה
כתכדם תם מעבודאת אכר מא לס
תעדפהא אנת ואבאיך מן כשב וחגארה״
ובעממיא האנון לא תנוח׳ ולא
יהי מנח לפרסת רגלך׳ ויתן יי׳ לך
תמן לב דחיל וחשכות עינין ומפחן
נפש״ ומי תלך גאמם לא תטמאן ולא
יכון בראחה לקדמך כל יגעל גלה בך
תם קלבא יגזא וכלול געינן ודבול גנפס״

אשר לא כתוב בספר התורה הזאת יעלם יהוה עליך עד השמדך׃ ונשארתם במתי מעט תחת אשר הייתם ככוכבי השמים לרב כי לא שמעת בקול יהוה אלהיך׃ והיה כאשר שש יהוה עליכם להיטיב אתכם ולהרבות אתכם כן ישיש יהוה עליכם להאביד אתכם ולהשמיד אתכם ונסחתם מעל האדמה אשר אתה בא שמה לרשתה׃ והפיצך יהוה בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ ועבדת שם אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבתיך עץ ואבן׃ ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף רגלך ונתן יהוה לך שם לב רגז וכליון עינים

ויהון

רש״י ז״ל

תבא ״ חייך תלואים לך על הספק׳ כל ספק קרוי תלוי שמא
תמות היום בחרב הבאה עלינו׳ נרבותינו דרשו זה הלוקח תבואה מן השוק״ ולא תאמין בחייך׳ זה
הסומך על הפלטר ״בבקר תאמר מי יתן והיה ערב של אמש״ ובערב תאמר מי יתן בקר של שחרית
שהצרות מתחזקות תמיד וכל שעה מרובה קללתה משלפניה ״באניות בספינות בשביה״ והתמכרתם
שם לאויביך אתם מבקשים להיות נמכרים להם לעבדים״ ואין קונה כי יגזרו עליך הרג וכליון״

והת

ויהון חייך תלן לך מקביל ותהי תוה בליליא ובימםמא ולא תהימין בחייך ״ יתכון חיאתך מעלנקה
הראך חתי תגגע לילא ונכהארא ולא תצלך בחיאתך ״ בצפרא תימר מן יתין רמשא וברמשא
תימר מן יתין צפרא מתוהת לבך דתהי תוה ומחיזו עינך דתהי חזי ״ תקול בגדאה יא ליתני אמקי

ודאבון נפש׃ והיו חייך תלאים לך
מנגד ופחדת לילה ויומם ולא תאמין
בחייך׃ בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב
תאמר מי יתן בקר מפחד לבבך אשר
תפחד וממראה עיניך אשר תראה׃
והשיבך יהוה מצרים באניות בדרך
אשר אמרתי לך לא תסיף עוד לראתה
והתמכרתם שם לאיביך לעבדים
ולשפחות ואין קנה׃
אלה דברי הברית אשר צוה יהוה
את משה לכרת את בני ישראל בארץ
מואב מלבד הברית אשר כרת אתם
בחרב׃ ויקרא
משה אל כל ישראל ויאמר אלהם

ותקול בלעבי יא ליתני אצבח מן מגע
קלבך דיי תמגע ומן כלר עינך דיי
תלא ״ ויתיבנך יי למצ בספינן
באורחא דאמרית לך לא תוסיף עוד
למחזה ותזדבנון תמן לבעלי
דבביכון לעבדין ולאמהן וליות
דקני ״ וילדך דלה די חל מצר טי קפן
טלי זחל דיי זלת לך לא תעור
תראהא אבדא ותערזין הכאך לפניע
לתעדאיכס עבידא ואמא וליך
מסתרי ״ אלין פתגמי קיימא
דפקיד יי ית משה למגזר עם בני
ישראל בארעא דמואב בר מקימא
דגזר עמהון בחורב ״ הדה כלאם
זעהר דיי אמר דלה מוסי אן
יעהודה מעבט אפר מי כלר מואב
סוא זעהר דיי עהדה מעהם פט
גבל חריב ״ וקרא משה לכל
ישראל ואמר להון אתון חזיתון
ית כל דעבד יי לעיניכון בארעא
דמצ לפרעה ולכל עבדוהי ולכל
ארעיה ״

רשי ז״ל

והתמכרתם בלעז איפורוו גריינ״ס ולא יתכן לפרש והתמכרתם בלשון ונמכרתם על מוכרים
אחרים מפני שכ׳ ואין קונה ״ לכרות את בני ישראל שיקבלו עליהם תורה באלה ובשבועה ׃ מלבד
הברית׳ קללות שבתורת כהנים שנאמרו בסיני ״ ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת׳ להכיר את
חסדי הקב״ה ולידבק בו ״ עד היום הזה׳ שמעתי שאותו היום שנתן משה ספר התורה לבני לוי
כמו שכתוב ויתנה אל הכהנים בני לוי באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו משה רבינו׳

א״ס רעי מוקי בגמיע דאקר וקשלהם אנתם ראיתם גמיע מא נגע שלה בחזרתכם כי בלד מצר כפרעון וגמיע עבדוהי ובסאיר ארצה בלדה ״ נסין רברבן דחזאה עינך אתיא ומופתיא רברביא האנון׃ שאעלאם שעצימה אלתי ראתהא עינך ותלך שאיאת ושבראהין שכבאר״ ולא יהב יי לכון ליבא למידע ועינין למחזי ואודנין למשמע עד יומא הדין ״ולם יעטיכם שלה קלבא תעלמון מתלהא ולא תנצרון בעיונכם ולא תסמעון באדאניכם אלי יומנא הדא״ ודברית יתכון ארבעין שנין במדברא לא בליאת כסותכון מנכון ומסנך לא עדו מעל רגלך״ וסירתכם מן קנה מי שבר לם תבל תיאבכם עליכם ונעאלכם עלא ארגלכם״ לחמא לא אכלתון וחמר חדת ועתיק לא שתיתון בדיל דתדעון ארי אנא יי אלהכון ״וטעאמכם שלי אטעמתמוה לם תאכלוה וכמר ומסכר לא תשרבון מיגולכם שלה לכי תערפון אני שלה רבכם״ ואתיתון לאתרא הדין ונפק סיחון מלכא דחשבון ועוג מלכא דמתנן לקדמותנא לאגחא קרבא ונמחינון״ חתי ואפיתם הדה שמוצע פכרג סיחון מלך חשבון ועוג מלך שבתניה תלקאנא כקתלנא המא ונקיבנא

אתם ראיתם את כל אשר עשה יהוה לעיניכם בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו׃ המסות הגדלת אשר ראו עיניך האתת והמפתים הגדלים ההם׃ ולא נתן יהוה לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמע עד היום הזה׃ ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר לא בלו שלמתיכם מעליכם ונעלך לא בלתה מעל רגלך׃ לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם למען תדעו כי אני יהוה אלהיכם׃ ותבאו אל המקום הזה ויצא סיחן מלך חשבון ועוג מלך הבשן לקראתנו למלחמה ונכם׃

רש״י ז״ל

אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה ונתנה לנו ומה אתה משליט את בני שבטך עליה ויאמרו לנו יום מחר לא לכם ניתנה לנו ניתנה ושמח משה על הדבר ועל זאת אמר להם היום הזה נהיית לעם וגו׳ היום הזה הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום ״ותבואו אל המקום הזה׳ עתה אתם רואים עצמכם בגדולה וכבוד אל תבעטו במקום ואל ירום לבבכם ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו׳ ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת׳ אין אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחכמת משנתו עד מ׳ שנה

ונניכך

ונסבנא ית ארעהון ויהבנה לאחסנא לשיבט ראובן ולשיבט גד ולפלגות שבטא דמנשה׃
ואכדנא בלדהמא ודפענאהא נחלה לי דראובניין ולגדיין ולנצף סבט מנשה׃ ותטרון
ית פתגמי קימא הדין ותעבדון יתהון בדיל דתצלחון ית כל דתעבדון׃ פאחפצו כלאם הדה
לעהד אעמלו בה לכי תצלחון
פי גמיע מא תצנעון׃

ונקח את ארצם ונתנה לנחלה לראובני
ולגדי ולחצי שבט המנשי׃ ושמרתם
את דברי הברית הזאת ועשיתם אתם
למען תשכילו את כל אשר תעשון׃

ג״כ פסוקים ס׳ מכנדבי

אתם נצבים היום כלכם לפני
יהוה אלהיכם ראשיכם שבטיכם
זקניכם ושטריכם כל איש ישראל׃
טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב
מחניך מחטב עציך עד שאב
מימיך׃ לעברך בברית יהוה אלהיך
ובאלתו אשר יהוה אלהיך כרת עמך
היום׃ למען הקים אתך היום לו לעם
והוא יהיה לך לאלהים כאשר דבר
לך וכאשר נשבע לאבתיך לאברהם

אתון קימין יומא דין
כולכון קדם יי אלהכון רישיכון
שבטיכון סביכון וסרכיכון כל
אנש ישראל׃ אנתם וקוף אליום
כלכם בין ידי אלה רבכם רוסאכם
ואסבאטכם ושיוכֿכם ועֻרפאכם
וסאיר רגאל אלאסר׃ טפלכון
נשיכון וגיורך דבגו משריתך מלקיט
אעך עד מלי מייך׃ ואטפאלכם ונסאכם
ולגריב אלדי פי וסט עסכרך מן מחתטב
חטבך אלא מסתקי מאך׃
לאעלותך בקימא דיי אלהך
ובמומתיה דיי אלהך גזר עמך יומא
דין׃ לאדכאלך פי עהד אללה רבך ופי
חרגה אלדי יעהדה מעך אליום׃ ס״א רבך
בדיל לקימא יתך יומא דין קדמוהי
לעם והוא יהוי לך לאלה כמא דמליל
לך וכמא דקיים לאבהתך לאברהם
ליצחק וליעקב׃ לכי יתבתך אליום לה אמה
והו יכון לך אלאה כמי ועדך וכמא
קסם לאבאיך לאב׳ ליצ׳ ויע׳׃
ולא

ב

רש״י ז״ל

ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה אבל מכאן ואילך יקפיד ולפיכך ושמרתם את דברי
הברית הזאת וגו׳׃ ב״ח אתם נצבים היום מלמד שכינסם
משה לפני הקב״ה ביום מותו להכניסם בברית׃ ראשיכם שבטיכם ראשיכם
לשבטיכם׃ זקניכם ושוטריכם החשוב חשוב קודם ואחר כך כל איש ישראל׃ מחוטב עציך
עמד

ולא עמכון בלחודיכון׃ אנא גזר ית קימא הדין וית מומתא הדא׃ וליס מעכם וחדכם אנא
עאהד הדי לעהד והדה לחרג׃ ארי ית מן דאיתוהי הכא עמנא קאים יומא דין קדם יי
אלהנא וית מן דליתוהי הכא עמנא יומא דין׃ לא מע מן הו מוגוד מעכם ליום חאצר בין
ידי אלה רבנא ומע מן ליס הו חאצר
מענא ליום אד נקל גיה׃ ארי
אתון ידעתון ית דיתבנא בארע דמצ׳
וית דעברנא ביני עממיא דעברתון׃
ואנתם עלמין מא אקמנא פי בלד
מצר ומא מרנא פי מא בין לאמם
לדי גזתם בינהם׃ וחזיתון ית
שקוציהון וית טעותהון אעא ואבנא
כספא ודהבא דעמהון׃ ונטר ראיתם
ארגאסהם וטואגיתהם מן כש
והגארה ומן פצה ודהב לתי מעהם׃
דלמא אית בכון גבר או אתתא
או זרעי או שבטא דלביה פני יומא דין
מדחלתא דיי אלהנא למהך למפלח
ית טעות עממיא האנון דלמא אית
בכון גבר מהרהר חטאין או זדון׃
כילא יוגד פיכם רגל או אמראה או
עשירה או סבט מן קלבה מתולי ליום
ען אלה רבנא לימצי ויעבד מעבודאת
אולאיך לאמם כילא יוגד פיכם אצל
מתמר סמא או עלקם׃ ויהי

ליצחק וליעקב׃ ולא אתכם לבדכם
אנכי כרת את הברית הזאת ואת
האלה הזאת׃ כי את אשר ישנו פה
עמנו עמד היום לפני יהוה אלהינו
ואת אשר איננו פה עמנו היום׃ כי
אתם ידעתם את אשר ישבנו
בארץ מצרים ואת אשר עברנו
בקרב הגוים אשר עברתם׃ ותראו
את שקוציהם ואת גלליהם עץ
ואבן כסף וזהב אשר עמהם׃ פן
יש בכם איש או אשה או משפחה
או שבט אשר לבבו פנה היום
מעם יהוה אלהינו ללכת לעבד את
אלהי הגוים ההם פן יש בכם שרש

רש״י ז״ל

מלמד שבאו כנענים להתגייר בימי משה כדרך שבאו גבעונים בימי יהושע וזהו האמור בגבעונים ויעשו גם המה בערמה ונתנם משה חוטבי עצים ושואבי מים׃ לעברך להיותך עובר בברית ולא יתכן לעברו כמו להעבירך לא כמו לשבותכם אתם׃ לעברך בברית׃ דרך העברה כמו כך היו כורתי בריתות עושין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בנתים כמו שנ׳ העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו׃ למען הקים אתך היום לו לעם׃ כל כך הוא נכנס לטורח למען קיים אתכם לו לעם׃ והוא יהיה לך לאלהים׃ לפי שדבר לך ונשבע

ויהי במשמעיה ית פתגמי מומתא הדא ויתחשב בלביה למימר שלמא יהי לי ארי בהרהור
לבי אנא אזיל בדיל לאוספא ליה חטאי שלותא על זידנותא״ כחדא כלאסהדה לחרג קדר פי סרע
כנכסה באילא לא יכון לי אלא סלאם ואנמא אסיר פי הואי קלבי לכי אמר בלרוא לעטש״

פרה ראש ולענה׃ והיה בשמעו את
דברי האלה הזאת והתברך בלבבו
לאמר שלום יהיה לי כי בשררות לבי
אלך למען ספות הרוה את הצמאה׃
לא יאבה יהוה סלח לו כי אז יעשן
אף יהוה וקנאתו באיש ההוא ורבצה
בו כל האלה הכתובה בספר הזה
ומחה יהוה את שמו מתחת השמים׃
והבדילו יהוה לרעה מכל שבטי
ישראל ככל אלות הברית הכתובה
בספר התורה הזה׃ ואמר הדור
האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם
והנכרי אשר יבא מארץ רחוקה
וראו את מכות הארץ ההוא ואת

לא יבעי יי׳ למשבק ליה׳ ארי בכין
יתקף רוגזא דיי׳ וחמתיה בגוברא
ההוא׳ וידבקון ביה כל לוטיא׳ דכתיבין
בספרא הדין׳ וימחי יי׳ ית שמיה׳
מתחות שמיא״ פלא ישא אללה אן
יגפר לה לדלך בל חיניד ישתד גצב
אללה וחמייתה עליה פילזק בה גמיע
לחרג למכתוב פי הדי לספר חתי
ימחי אללה אסמה מן תחת לסמא״
ויפרשניה יי׳ לבישא׳ מכל
שבטיא דישראל׳ ככל לוטי קימא׳
דכתיבין׳ בספר אוריתא הדין״
ויפרזה אללה עלי שר מן גמיע
אספאט לאסר כגמיע חרג לעהד
למכתוב פי ספר הדה לתוריה״
ויימר דרא בתראה׳ בני כון
דיקומון מבתריכון׳ ובר עממין
דייתי מארע רחיקא׳ ויחזון ית מחתה׳
דארעא ההיא וית מרעהא׳ דאמרע
יי׳ בה״ פליקול לגיל לאכר מן בניכם
לדייקומו מן בעדכם ולגריב לדי
יאתי מן בלאד בעיד מיבצרון צרבאת
תלך לארץ ואמראצהא לתי אמרצהא אלה״

רש״י ז״ל

ונשבע לאבותיך שלא להחליף את זרעם באומה
אחרת לכך הוא אוסר אתכם בשבועות הללו שלא תקניטוהו אחר שהוא אינו יכול להבדל מכם עכ״ל
כירשתי לפי פשוטה של פרשה ומדרש אגדה למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות לפי ששמעו
ישראל מאה קללות חסר שתים חוץ מארבעים ותשע שבתורת כהנים הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל
לעמוד באלו התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כלייה
והריאתם קיימים לפניו היום כיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר כך האיר לכם וכך עתיד

גו״ף

להאיר

גופריתא ומלחא תהי יקדא כל ארעה׳ לא תזדרע ולא תצמח׳ ולא יסק בה כל עסב׳ כהפיכתא׳ דסדום ועמורה אדמה וצבוים׳ דהפך ייי׳ ברוגזיה ובחמתיה״ חתי כאן גמיע ארצהא מחרקה בגנאר וכברית מה׳ לא תזרע ולא תנבת ולא יטלע פיהא שימן גשב

תחלאיה אשר חלה יהוה בה: גפרית
ומלח שרפה כל ארצה לא תזרע
ולא תצמח ולא יעלה בה כל עשב
כמהפכת סדם ועמרה אדמה וצביים
אשר הפך יהוה באפו ובחמתו:
ואמרו כל הגוים על מה עשה יהוה
ככה לארץ הזאת מה חרי האף
הגדול הזה: ואמרו על אשר עזבו
את ברית יהוה אלהי אבתם אשר
כרת עמם בהוציאו אתם מארץ
מצרים: וילכו ויעבדו אלהים אחרים
וישתחוו להם אלהים אשר לא
ידעום ולא חלק להם: ויחר אף יהוה
בארץ ההוא להביא עליה את

כמקלב סדום ועמורה אדמה וצבוים
אלדי קלבהא אללה בגצבה ובחמייתה״
ויימרון כל עממיא׳ על מה
עבד ייי׳ כדין לארעא הדא׳ מא תקוף
רוגזא רבא הדין ״ פיקול גמיע אלאמם
עלי מא צנע אללה כדי בהדה אלבלאד
ומא סבב שדה הדה אלגצב אלעטים״ (נצבים)
ויימרון על דשבקו׳ ית קימא
דייי׳ אלהא דאבהתהון׳ דגזר עמהון׳
באפקותיה יתהון מארעא דמצרים״
פיגאבון באן דלך עלי מא תרכו עהד
אללה אלאה אבאיהם אלדי עהדה מעהם
באכראגה להם מן בלד מצר״
ואזלו ופלחו לטעות עממיא׳ וסגידו
להין דחלן דלא ידעונין׳ ולא אוטיבא
להון״ ממצו וסגדו מעבודאת אכר
וסגדו להא מעבודאת לם יערפוהא
ולם תנפעהם נציבא״ ותקיף
רוגזא דייי׳ בארעא ההיא׳ לאיתאה
עלה ית כל לוטיא׳ דכתיבין בספרא
הדין׳ פאשתד גצב אללה עלי תלך
גארץ

רש״י ז״ל

להאיר לכם׳ והקללות הי״ טוען מק״מין אתכם ומציבין אתכם לפניו ואף הברכה של מעלה פינסין הם אתם ראיתם אשר עשיתי יד״א אתם נצבים לפי שהיו ישראל יוצאים מפרנס לפרנס ממשה ליהושע׳ לפיכך עשה אותם מצבה כדי לזרזם וכן עשה יהושע וכן שמואל התיצבו ואשפטה אתכם כשיצאו מידו ונכנסו לידו של שאול״ ואת אשר איננו פה׳ ואף עם דורות העתידים להיות״ כי אתם ידעתם וגו׳ ותראו את שקוציהם לפי שראיתם האומות ונ׳ עז ושמא הסיא לב אחד מכם אותו ללכת אחריהם פן יש בכם וגו׳ לפיכך אני צריך להשביעכם״ ותראו את שקוציהם ע״ש שהם מאוסים כשקצים״ גלוליהם מוסרחין ומאוסין כגלל״ עץ ואבן אותו של עצים ואבנים ראיתם בגלוי לפי שאין הגוי ירא שמא יגנבו אבל של כסף וזהב

לארץ׳ נאחלכ כהא גמיע ללעכאת למכתובה מהד״ה לספר״ וטלטילנון יי׳ מעל ארעהון׳ ברגז ובחמא ובתקוף יד׳ ואגלינון לארע אוחרי כיומא הדין״ פסו״ב אהלהא ען בלדהם בגנב וחמ״יה וקבט עצים וטרחהם לי בלד א׳כרי כמי תרונהם ליום״ דמטמרן קדם יי׳ אלהנא׳ ודגלין לנא ולבננא עד עלמא׳ למעבד׳ ית כל פתגמי אוריתא הדא״ ניעתברון ויקולון כראך למסתוראת ללה רבנא וש מכזופאת גמיעא לתיהיא לנא ולבניכא לי לדהר מ׳ אן נעמל גמ׳ע כלאם הדה לתוריה״ ויהי ארי ייתון עלך כל פתגמיא האלין׳ ברכן ולוטין׳ דיהבית קדמך׳ ותתיב ללבך׳ בכל עממיא׳ דאגליך יי׳ אלהך לתמן״ פאדי הלתבך גמ׳ע הדה לאמור מן לברכאת וללעכאת לדי תליתהא עליך נארגע לא כפסך ועלי אלך מ׳מא בין לאמם לדי דחאך ללה רבך הנאך״ ותתוב׳ לדחלתא דיי׳ אלהך ותקביל למימריה׳ ככל׳ דאנא מפקיד לך יומא דין׳ את ובנך׳ בכל לבך ובכל נפשך״ ותוב לי ללהרבך ואקבל אמרה מתל מא אמרך בה ליום אנת ובניך בכל קלבך ונפסך״ ויתיב יי׳ אלהך׳ ית שבי גלות ויר׳חים עלך׳ ויתוב׳ ויכנשנך מכל עממיא׳ דבדרך׳ יי׳ אלהך לתמן״

כל הקללה הכתובה בספר הזה׃ ויתשם יהוה מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול וישלכם אל ארץ אחרת כיום הזה׃ הנסתרת ליהוה אלהינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת׃

דא והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך יהוה אלהיך שמה׃ ושבת עד יהוה אלהיך ושמעת בקלו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך׃ ושב יהוה אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל

רש״י

פן יש בכם שמא יש בכם״ אשר לבבו פונה היום מקבל עליו הברית״ שרש פרה ראש׳ שרש מגדל עשב מר כגידין שהם מרים כלו׳ ומרבה רשע בקרבכם״ והתברך בלבבו׳ל׳ ברכה יחשוב בלבו ברכת שלום לעצמו לאמר לא יבואוני קללות הללו אך שלום יהיה לי״ והתברך כמו והתגלח והתפלל״ בשרירות לבי אלך במראית לבי כמו ואשורנו ולא קרוב כלו׳ מה שלבי רואה לעשות״ למען ספות הרוה׳ למען שאוסיף לו פורענות עלמה שעשה עמהם בחדרי משכיתם הם לפי שהם יראים שמא יגנבו״

אל רבך

באן אללה רבך יתוב עליך וירחמך ויעיד פיגמעך מן גמיע אלשעוב אלדי בדדך בהא׃ חסיהין אלותך בקיצי שמיא מתמן יכנשינך יי אלהך ומתמן יקרבינך׃ חתי אן אלמבעדין מנך לאון כאן פי אקצא אלסמא לגמעך אללה רבך מן תם ולקרבך׃ ויעילנך יי אלהך

העמים אשר הפיצך יהוה אלהיך שמה׃ אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך יהוה אלהיך ומשם יקחך׃ והביאך יהוה אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבתיך וירשתה והיטבך והרבך מאבתיך׃ ומל יהוה אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך׃ ונתן יהוה אלהיך את כל האלות האלה על איביך ועל שנאיך אשר רדפוך׃ ואתה תשוב ושמעת בקול יהוה ועשית את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום׃ והותירך יהוה אלהיך בכל מעשה ידך בפרי

לארעא דיריתו אבהתך ותירתה׳ ויוטב לך ויסגינך מאבהתך׃ וידכלך אללה רבך אלי אלבלד אלדי חאזוה אבאיך פתחווה ויחסן אליך ויכתרך מן אבאיך׃ ויעדי יי אלהך ית טפשות ליבך וית טפשות לבא דבנך למרחם ית יי אלהך בכל לבך ובכל נפשך בדיל גה חייך׃ ויסרח אללה רבך צדרך וצדר נסלך לתחבב אללה רבך בכל קלבך ונפסך לכי תחיא׃ ויתן יי אלהך ית כל לוטיא האלין על בעלי דבבך ועל סנאך דרדפוך׃ ויחל אללה רבך הדי אלחרג באעדאיך ושאניך אלדי טלבוך׃ ואת תתוב ותקביל למימרא דיי ותעביד ית כל פקודוהי דאנא מפקיד לך יומא דין׃ ואנת תתוב ותקבל אמר אללה רבך ותצנע גמיע וצאיאה אלתי אמרך בהא אליום׃ ויותרנך יי אלהך בכל עובדי ידך בולדא דמעך ובולדא דבעירך ובאבא דארעך לטבא ארי יתוב יי למחדי

עלך

רשי ז״ל

עד הנה בשוגג והייתי מעביר עליהם וגורם עתה שאצרפם עם המזיד ואפרע מהם הכל׃ וכן ת״א בדיל לאוספא ליה חטאי שלותא על זדנותא שאוסיף לו אני השגגות על הזדונות׃ רוה שוגג שהוא עושה כאדם שכור עושה שלא מדעת׃ צמאה שהוא עושה מדעת ובתאוה׃ יעשן אף ה׳ ע״י כעס הגוף מתחמם והעשן יוצא מן האף וכן עלה עשן באפו ואע״פ שאין זה לפני המקום הכתוב משמיע את האוזן כדרך שהיא רגילה ויכולה לשמוע כמדרך הארץ׃ וקנאתו ל׳ חמה אחיזת לבישת נקמה ואינו מעביר על המדה׃ הכתובה בספר התורה הזאת׳ ו ולמטה הוא אומר בספר התורה הזאת׃ גם כל חלי וגו׳ הזאת ל׳ נקבה מוסב על התורה הזה ל׳ זכר מוסב על הספר הזה׳ ועל פי פיסוק הטעמים הן נחלקים לשתי לשונות במסכת כלות׳ הטפחא נתונה תחת בספר והתורה הזאת דבוקים זה לזה לכך אמר הזאת וכן הטפחא נתונה תחת התורה נמצא ספר התורה דבוקים זה לזה לפי׳ ל׳ זכר נופל

עלך לטב כמא דחדי על אבהתך" ויזידך אללה רבך פי גמיע צנעה׳ ידך פי תמר בטנך
ותמר בהאימך ותמר ארצך כירא אד׳ ירגע אללה אן יסר בך כירך כמא סר באבאיך"
ארי תקביל למימרא דיי אלהך למטר פקודוהי וקימוהי דכתיבין בספר אוריתא הדין׳

כטנך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך לטבה כי ישוב יהוה לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבתיך׃ כי תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר מצותיו וחקתיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך׃

כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת הוא ממך ולא רחקה הוא׃ לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה׃ ולא מעבר לים הוא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה׃ כי קרוב אליך הדבר

ארי תתוב לדחלתא דיי אלהך בכל
לבך ובכל נפשך" ואד׳ תקבל אמר
אללה רבך פתחפט׳ גמיע וצאיאה
ורסומה אלמכתובה פי הדה ספר
אלתורייה אד׳ תתוב אלי אללה רבך
בכל קלבך ונפסך" ארי
תפקידתא הדא דאנא מפקיד לך
יומא דין לא מפרשא היא מנך ולא
רחיקא היא" ואעלם אן הדי אלוצ״ה
אלדי אמרך בהא אליום ליס בכפייה
ענך ולא בעידה" לא בשמיא
היא למימר מן יסק לנא לשמיא
ויסבה לנא וישמעננא יתה
ונעבדינה" ליסת פי אלסמא פיקול
קאיל מן דא יצעד לנא אלי אלסמא
ויתנאולהא לנא ויסמענאהא ונעמל
בהא" ולא מעברא לימא היא
למימר מן יעבר לנא לעיבר ימא
ויסבה לנא וישמעננא יתה ונעבדינה"
וליסת מן ורא גאנב אלבחר פיקול
קאיל מן דא יעבר לנא אלי וראי
גאנב אלבחר פיאכ׳דהא לנא ויסמענאהא
ונעמל בהא" ארי קריב לך פתגמא

רש״י

ככל אחרון הלשון נופל על הספר" ולא חלק להם לא נתנם לחלקם" לא ידעום לא ידעו בהם גבורת אלוה לא
ואת. לא אוטבא להון לא הטיבו להם שם טובה ולא חלק אותו אלוה שבחרו להם לא חלק להם שום נחלה ופום חלק"
ויתשם ה׳ כתרגו׳ וטלטילנון ונתן הנטע נותשם מעל אדמתם" הנסתרות לה׳ אלהינו ואם תאמרו מה בידנו לענשות
אתה מענש את הרבים על הרהורי היחיד שנ׳ פן יש בכם איש וגו׳ ואח״כ וראו את מכות הארץ ההיא והלא אין אדם
יודע טמונותיו של חבירו אין אני מענש אתכם על הנסתרות שהן להקב״ה והוא נפרע מאותו יחיד אבל הנגלות
לנו ולבנינו לבער הרע מקרבינו ואם לא נעשה דין בהם יענשו את הרבים נקוד על לנו ולבנינו לדרוש אף על
הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן משקבלו עליהם את השבועה בהר גריזים ובהר עיבל ונעשו

ערבים

לחדא בפומך ובלבך למעבדיה״ בל זאמר קריב גדא ימכנך בנאך ובקלבך אן תצנעה״
חזי דיהבית קדמך יומא דין ית חיי וית טבתא וית מותא וית בישתא״ אנכר אני דר געלת בין
ואמשה ידיך שיום שחיחה ושכיר ושגר״ ־ דאנא מפקיד לך יומא דין למרחם ית יי אלהך למהך

מאד בפיך ובלבבך לעשתו׃
ראה נתתי לפניך
היום את החיים ואת הטוב ואת
המות ואת הרע׃ אשר אנכי מצוך
היום לאהבה את יהוה אלהיך ללכת
בדרכיו ולשמר מצותיו וחקתיו ומשפטיו
וחיית ורבית וברכך יהוה אלהיך
בארץ אשר אתה בא שמה לרשתה׃
ואם יפנה לבבך ולא תשמע ונדחת
והשתחוית לאלהים אחרים ועבדתם׃
הגדתי לכם היום כי אבד תאבדון לא
תאריכן ימים על האדמה אשר
אתה עבר את הירדן לבוא שמה
לרשתה׃ העדתי בכם היום את
השמים ואת הארץ החיים והמות

באורחן דתקנן קדמוהי ולמיטר
פקודוהי וקימוהי ודינוהי ותיחי
ותסגי ויברכינך יי אלהך בארעא
דאת עליל לתמן למירתה״ טלא
מא אמלך בב שום אן תחבב שלה
זבן ותמיר מי טרלה ותחכן ונאיאה
ורקומה ואחכאמה פתחיא ותכתר
ויבארך לך שלה רבך מי שבלד שרי
אנת צאיר שיה לתחוזה״ ואם
יתפני לבך ולא תקביל ותטעי ותסגוד
לטעות עממיא ותפלחינון״ ואן תולא
קלבך ולם תקבל דלך ומלת וסגדת
למעבודאת אכר ועבדתהא״
חויתי יומא דין ארי מיבד תיבדון לא
תירכון יומין על ארעא דאת עבר
ית ירדנא למיעל לתמן למירתה״
כקד אכברתכם מן שיום אנכם
סתבידון ולא תטול מדתכם כי שבלד
שרי אנת עאבר שארדן לתציר שיה
לתחוזה״ אסהידית בכון יומא
דין ית שמיא וית ארעא חיי ומותא
יהבית קדמך ברכן ולוטין ותתרעי
בחיי בדיל דתיחי את ובנך״ יקד
אשהדת עליכם שיום שסמאואת ושארץ

רש״י ז״ל

ערבים זה לזה״ ושב ה׳ אלהיך את שבותך היה לו לכתוב והשיב את שבותך׳ רבותינו למדו מכאן כביכול שהשכינה שרויה עם ישראל בצרות גלותם וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו שהוא ישוב עמהם׳ ועוד יש לומר שגדול יום קבוץ גליות ובקושי כאלו הוא עצמו צריך להיות אוחז בידו ממש איש ואיש ממקומו כענין ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל׳ ואף בגליות שאר האומות מצינו כן ושבתי את שבות בני עמון״ לא נפלאת היא ממך׳ לא מכוסה היא ממך כמו כי יפלא אדי ותכסי ותרד פלאים כמטמוניות מכוסה חבושה בטמון״ לא בשמים היא׳ שאלו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה וללמדה״ כי קרוב אליך התורה נתנה לכם בכתב ובעל פה״ את החיים ואת הטוב׳ זה תלוי בזה׳ אם תעשה טוב הרי לך חיים׳ ואם תעשה רע הרי לך המות׳ והכתו

מביס

וילך

באמי דר געלת בין ידיכם להיוה ולמות ולברכאת ולקללאת ואבחר לך אן תכחאר להיוה לכי תחיא אנת ונסלך״ למרחם ית ייי אלהך לקבלא למימריה ולאתקרבא לדחלתיה׳ ארי הוא חייך ואורכות יומך׳ למיתב על ארעא׳ דקיים ייי לאבהתך׳ לאברהם ליצ׳ וליעקב למיתן להון״ ורגך באן תחבב ללה רבך ותקבל אמרה ותלזם טאעתה אד הו חיותך וטול מדתך אן תקים מי לבלד לדי קסם לאבאיך אבר׳ ויצ׳ ויע׳ אן יעטיהם״

נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך: לאהבה את יהוה אלהיך לשמע בקלו ולדבקה בו כי הוא חייך וארך ימיך לשבת על האדמה אשר נשבע יהוה לאבתיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם:

מ׳ פסוקים ס׳ לבבו

ואזל משה ומליל ית פתגמיא האלין עם כל ישראל״ כמצי מוסי וכלם בני אסר בגמיע הדה לכלאם״ ואמר להון בר מאה ועסרין שנין אנא יומא דין לית אנא יכיל עוד למיפק ולמיעל׳ וייי אמר לי׳ לא תעבר ית ירדנא הדין״ וקאל להם׳ אנא ן׳ מאיה ועשרין סנה׳ לא אטיק גיאדה עלי לכרוג ולדכול׳ ולללה נקד קאל לי׳ לא תעבר הדה לארדן״ ייי אלהך הוא עבר קדמך הוא ישיצי׳ ית עממיא האלין׳ מן קדמך ותירתנון׳ יהושע הוא עבר קדמך׳ כמא דמליל ייי׳ ללה רבך לדי יקיר נורה בין ידיך הו יבכר הולאי לאמם מן בין ידיך ותרתהם׳ יהושע הו יעבר בין ידיך כמי קאל ללה״ ויענין

וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל: ויאמר אלהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא ויהוה אמר אלי לא תעבר את הירדן הזה: יהוה אלהיך הוא עבר לפניך הוא ישמיד את הגוים האלה מלפניך וירשתם

רש״י

והכתוב מפרש והולך היאך״ אשר אנכי מצוך היום לאהבה׳ הרי הטוב ובנתלוי׳ וחיית ורבית הרי החיים׳ ואם יפנה לבבך הרי הרע׳ כי אבד תאבדון הרי המות״ העידותי בכם היום את הש׳ ואת הארץ שהם קיימים לעולם׳ וכאשר תקרא אתכם הרעה יהיו עדים שאני התריתי בכם בכל זאת׳ ד״א העידותי בכם הש׳ והשמים׳ אמר להם הקב״ה לישראל הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם שמא שינו את מדתם שמא לא עלה גלגל חמה מן המזרח והאיר לכל העולם כענין שנ׳ וזרח השמש ובא השמש׳ הסתכלו בארץ שבראתי לשמש אתכם שמא שינתה מדתה שמא זרעתם אותה ולא צמחה או שמא זרעתם חטים והעלתה שעורים׳ ומה אלו שנעשו לא לשכר

ויעביד יי להון כמה דעבד לסיחון ולעוג מלכי אמוראה ולארעהון דשיצי יתהון ״ מיצנע
גלה בהם כמא צנע בסיחון ועוג מלכי אלאמורי ובאהל בלדהם אלדי אנתהם ״

וימסרנון יי קדמיכון ותעבדון להון ככל תפקידתא דפקידית יתכון ״ מיסלמהם גלה
בין אידיכם ותצנעון בהם כגמיע
אלוציה אלדי אוציתכם ״

יהושע הוא עבר לפניך כאשר דבר יהוה׃ ד ועשה יהוה להם כאשר עשה לסיחון ולעוג מלכי האמרי ולארצם אשר השמיד אתם׃ ה ונתנם יהוה לפניכם ועשיתם להם ככל המצוה אשר צויתי אתכם׃ ו חזקו ואמצו אל תיראו ואל תערצו מפניהם כי יהוה אלהיך הוא ההלך עמך לא ירפך ולא יעזבך׃

ז ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ כי אתה תבוא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע יהוה לאבתם לתת להם ואתה תנחילנה אותם׃ ויהוה הוא ההלך לפניך הוא יהיה עמך

תקפו ועלימו לא תדחלון ולא תתברון מן קדמיהון ארי יי אלהך מימריה מדבר קדמך לא ישבקינך ולא ירחקינך ״ אשתדו ותאיידו לא תכאפוהם ולא תרהבוהם מאן גלה רבך נורה דסאיר מעך לא ידעך ולא יתרכך ״

וקרא משה ליהושע ואמר ליה לעיני כל ישראל תקף ועלים ארי את תיעול עם עמא הדין לארעא דקיים יי לאבהתהון למיתן להון ואת תחסנינה להון ״ תם דעי מוסי ביהושע וקאל לה בחצרה גמיע אסר אשתד ותאייד כאנך תדכל מע הולאי קום אלבלד אלדי קסם גלה באבאיהם אן יעטיהם ואנת תנחלב להם ״

ויי הוא מדבר קדמך מימריה יהי בסעדך לא ישבקינך ולא ירחקינך לא תדחל ולא תתבר ״ וגלה אלדי נורה סאיר בין ידיך הו יכון מעך לא ידעך

רש״י

ולא להפקר אם זוכים אין מקבלין שכר ואם חוטאים אין מקבלים פורענות לא שימאת מדתם אתם אם זכיתם תקבלו שכר ואם חטאתם תקבלו פורענות עאכ״ו ״ ובחרת בחיים אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים כאדם האומר לבנו בחר לך חלק יפה בנחלתי ומעמידו על חלק היפה ואומר לו את זה ברור לך נעל זה נאמר ה׳ מנת חלקי וכוסי אתה תומך גורלי הנחת ידי על גורל הטוב את זה קח לך ״

בכ״ד

ידעך ולא יתרכך לא תכאף ולא תדער" וכתב משה ית אוריתא הדא' ויהבה'
לכהניא בני לוי' דנטלין ית ארון קימא דיי' ולכל סבי ישראל" ת'ס כתב מוסי הדה ל
תוריה ודנעהא לי לאי'מה בני לוי להאמלין צנדוק עהד ללה ונמיר אשיאך אל אסר"

לא ירפך ולא יעזבך לא תירא ולא
תחת: ויכתב משה את התורה הזאת
ויתנה אל הכהנים בני לוי הנשאים
את ארון ברית יהוה ואל כל זקני ישרא':
ויצו משה אותם לאמר מקץ שבע
שנים במעד שנת השמטה בחג
הסכות: בבוא כל ישראל לראות
את פני יהוה אלהיך במקום אשר
יבחר תקרא את התורה הזאת
נגד כל ישראל באזניהם: הקהל
את העם האנשים והנשים והטף
וגרך אשר בשעריך למען ישמעו
ולמען ילמדו ויראו את יהוה
אלהיכם ושמרו לעשות את כל
דברי התורה הזאת: ובניהם אשר
לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את

ופקיד משה יתהון למימר'
מסוף שבע שנין' בזמן שתא
דשמטתא בחגא דמטליא" ד
ואמרהם וקאל להם פי כל מדה סבע
סנין פי וקת סנה' לאטלאק פי חג
למצל" במיתי כל ישראל'
לאתחזאה קדם יי' אלהך' באתרא
דיתרעי' תקרי' ית אוריתא הדא'
קדם כל ישראל ותשמעינון" פי מגי
גמיע לאסר' ללחצור בין ידי אלה
רבכם פי למוצע לדי יכתאר ה'
תקרא עליהם הדה לתוריה בחצרתהם'
חית יסמעונהא" כנוש ית
עמא' גבריא נשיא וטפלא' וגיורך
דבקרוך' בדיל דישמעון ובדיל ד
ייילפון' וידחלון קדם יי' אלהכון' ויטרון
למעבד' ית כל פתגמי אוריתא הדא"
ודאך באן תגמע לקום' לרגל ולנסא
ולאטפל ולגריב לדי פי מחאלך לכי
יסמעו ויתעלמו' ויכאפו ללה רבכם'
ויחפצו ויעמלו בגמיע כלאם הדה
לתוריה" ובניהון דלא ידעו'
ישמעון ויילפון' למדחל קדם יי'
אלהכון כל יומיא' דאתון קיימין על
ארעא

רש"י

וילך משה' לא אוכל עוד לצאת ולבוא' יכול שתש
כוחו' ת"ל לא כהתה עינו ולא נס לחה' אלא מהו לא אוכל אינו רשאי שניטלה
ממני הרשות ונתנה ליהושע" ה' אמר אלי' זהו פירוש לא אוכל עוד לצאת ולבוא לפי שיין אמר
אלי" אנכי היום' היום מלאו ימי ושנותי ביום זה נולדתי וביום זה אמות' ד"א לצאת ולבוא

כדברי

ארעא׳ דאתון עברין ית ירדנא לתמן למירתה״ חתי בניהם אלדי לא יעלמו יסמעו ויתעלמו ויכאפו אללה רבהם טול אלזמאן אלדי הם אחיא פי אלבלד אלדי אנתם גאיזין אלארדן לתרתו אליה לתחווה״ ואמר יי׳ למשה הא קריבו יומך לממת׳ קרי ית יהושע׳ ואתעתדו׳ במשכן זמנא ואפקדניה׳ ואזל משה ויהושע׳ ואתעתדו׳

במשכן זמנא״ פקאל אללה למוסי הא קרבת איאמך ללמות אדע יהושע וקפא פי קבה אלמחצר חתי אוציה׳ פמצי מוסי ויהושע וקפא פי קבה אלמחצר״ ואתגלי יי׳ במשכנא בעמודא דענא׳ וקם׳ עמודא דעננא על תרע משכנא״ פתגלא אללה פי אלקבה בעמוד מן גמאם ויקף עלי באבהא״ ואמר יי׳ למשה האת שכיב עם אבהתך׳ ויקום עמא הדין׳ ויטעי בתר טעות עממי ארעא׳ דהוא עליל לתמן בינהון׳ ויבקון דחלתי׳ וישנון ית קיימי׳ דגזרית עמהון׳ פקאל אללה לموסי אנך מתנגע מע אבאיך ויקום הדי אלשעב ויטגי פי תבע מעבודאת אהל אלבלד אלדי הו צאיר אליהם פי מא בינהם׳ ויתרכוני ויפסך עהדי אלדי עאהדתה מעה״ ויתקף רוגזי בהון בעדנא ההוא׳ וארחיקנון ואסליק שכינתי מנהון ויהון למיבז׳ ויערען יתהון׳ בישן סגיאן ועקן׳ ויימר בעדנא ההוא הלא מדלית שכינת אלהי ביני׳ ערעני בישתא האלין״ וישתד גצבי עליהם פי דלך אלזמאן פאתרכהם׳ ואחגב רחמתי ענהם פיצירון

מא

יהוה אלהיכם כל הימים אשר אתם
חיים על האדמה אשר אתם עברים
את הירדן שמה לרשתה׃
ויאמר יהוה אל משה
הן קרבו ימיך למות קרא את יהושע
והתיצבו באהל מועד ואצונו וילך
משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד׃
וירא יהוה באהל בעמוד ענן ויעמד
עמוד הענן על פתח האהל׃ ויאמר
יהוה אל משה הנך שכב עם אבתיך
וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי
נכר הארץ אשר הוא בא שמה
בקרבו ועזבני והפר את בריתי
אשר כרתי אתו׃ וחרה אפי בו ביום
ההוא ועזבתים והסתרתי פני מהם
והיה לאכל ומצאהו רעות רבות

הז

רשי ז״ל

בדברי תורה מלמד שנקראו מים מקורות ומעינות החכמה״ לא ירפך לא יתן לך רפיון להיות נעזב ממנו״ כי אתה תבא את העם הזה׳ ארי את תיעול עם עמא הדין משה אמר ליהושע זקנים שבדור עמך הכל לפי דעתן

נעצתן

מאכלא ותעביניה סגיאן ועקן ויימר ביומא ההוא הלא על דלית שכינת אלהי בינאי ערעוני בישתא האלין׃ ואנא סלקא אסלק שכינתי מנהון ביומא ההוא על כל בישתא דעבדו ארי אתפניאו בתר טעות עממיא׃ וכען כתובו לכון ית תושבחתא הדא ואלפה לבני ישראל שויה בפומהון בדיל דתהי קדמי תושבחתא הדא לסהיד בבני ישראל׃ ארי אעילנון לארעא דקיימית לאבהתהון עבדא חלב ודבש וייכלון ויסבעון ויתפנקון ויתפנון בתר טעות עממיא ויפלחונהון וירגזון קדמי ויבטלון ית קיימי׃ ויהי ארי יערען יתהון בישן סגיאן ועקן ותתיב תושבחתא הדא קדמוהי לסהיד ארי לא תתנשי מפום בניהון ארי גלי קדמי יצרהון דאנון עבדין יומא דין עד לא אעילנון לארעא דקיימית

וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה׃ ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים׃ ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל׃ כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבתיו זבת חלב ודבש ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים ועבדום ונאצוני והפר את בריתי׃ והיה כי תמצאן אתו רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי

רש״י

וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו וגו׳

הכל תלוי בך שופטים ומקללים על דבריך דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור ויכתוב משה ויתנה כשנגמרה כולה נתנה לבני שבטו מקץ ז׳ שנים בשנה השמיטה השמינית שלמא קורא אותה שנת השמטה שעדיין שביעית נוהגת בה בקציר שלשביעית היוצא למוצאי שביעית תקרא את התורה הזאת המלך היה קורא מתחלת אלה הדברים כדאי׳ במסכת סוטה

פתירה ושדאיד חצרה׳ הדה לתסבחה בין ידיה כשאהד עליהם אד׳ יגב אד׳ לא תבקי מן אפואה׳ נסלהם לאני עלם בכטארהם ובמא מצנעה מן ליום מן קבל אן אדכלהם לי לבלד אלד׳י אקסמת״ וכתב משה׳ ית תושבחתא הדא ביומא ההוא׳ ואלפה לבני ישראל״ פכתב מוסי הדה לתסבחה פי הדה ליום ז ועלמהא בני אסר״ ופקיד ית יהושע בר נון׳ ואמר תקף ואילם׳ ארי את׳ תעיל ית בני ישראל׳ לארעא דקיימית להון׳ ומימרי יהי בסעדך״ תם אסתכלף יהושע ב׳ נון יקל לה אשתד ותאייד לאנך תדכל בני אסר׳ לי לבלד לד׳י קסמת להם ואנא אכון מעך״

והוה כד שיצי משה׳ למכתב׳ ית פתגמי אוריתא הדא על ספרא׳ עד דשלימו״ פלמי פרג מוסי מן כתאב גמיע כלאם הד׳י לתוריה פי ספר לי אן כמלת״ ופקיד משה ית ליואי׳ נטלי׳ ארון קימא דיי׳ למימר״ באמר מוסי ללואניין חאמלי צנדוק עהד לדה יקל להם״ סבו׳ ית ספרא דאוריתא הדין׳ ותשוון יתיה מסטר׳ ארון קימא דיי׳ אלהכון ויהי תמן בך לסהיד״ כדו הדה ספר לתורייה וצ״ירוה לי גאנב צנדוק עהד לדה רבכם יכון עלי תם שאהדא״ ארי אנא ידענא ית סרבנותך׳ וית קדלך קשיא׳ הא

זרעו כי ידעתי את יצרו אשר הוא עשה היום בטרם אביאנו אל הארץ אשר נשבעתי: ויכתב משה את השירה הזאת ביום ההוא וילמדה את בני ישראל: ויצו את יהושע בן נון ויאמר חזק ואמץ כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם ואנכי אהיה עמך: ויהי ככלות משה לכתב את דברי התורה הזאת על ספר עד תמם: ויצו משה את הלוים נשאי ארון ברית יהוה לאמר: לקח את ספר התורה הזה ושמתם אתו מצד ארון ברית יהוה אלהיכם והיה שם בך לעד: כי אנכי ידעתי

עד

רש״י ז״ל

קויתה על בימה שלשתן שהיו עושין בעזרה״ האנשים ללמוד״ ונשים לשמוע״ והטף למה באו לתת שכר למביאיהן״ ואצונו ואזהרנו״ כבר הארץ גניי הארץ״ וניאצוני והכעיסוני׳ וכן כל ניאוץ ל׳ כעס״ והסתרתי פני כמו שאיני רואה בצרתם״ את השירה הזאת האזינו השמים עד וכפר אדמתו עמו״ וענתה השי׳ הזאת לפניו׳ שהתריתי בו בתוכה על כל המוצאות אותו״ כי לא תשכח מפי זרעו׳ הרי זו הבטחה לישר׳ שאין תורה משתכחת מזרעם לגמרי״ ויצו את יהושע בן נון מוסב למעלה כלפי שכינה כמו שמפורש להאזין

עד דאנא קיים עמכון יומא דין מסרבין הויתון קדם יי׳ ואף ארי בתר דאמות״ לאני עלם בכלאפך ובצעובה רקבתך הודא ואנא פי אחיה מעכם לם תזלו מכאלפין ללה פכיף בעד מותי״ כנשו לותי ית כל סבי שבטיכון וסרכיכון ואמליל קדמיהון ית פתגמיא האלין ואסהיד בהון ית שמיא וית ארעא״

את מריך ואת ערפך הקשה הן
בעודני חי עמכם היום ממרים היתם
עם יהוה ואף כי אחרי מותי: הקהילו
אלי את כל זקני שבטיכם ושטריכם
ואדברה באזניהם את הדברים האלה
ואעידה בם את השמים ואת הארץ:
כי ידעתי אחרי מותי כי השחת
תשחתון וסרתם מן הדרך אשר
צויתי אתכם וקראת אתכם הרעה
באחרית הימים כי תעשו את הרע
בעיני יהוה להכעיס במעשה ידיכם:
וידבר משה באזני כל קהל ישראל
את דברי השירה הזאת עד תמם:

גמעו לי גמיע אשיאכ אסבאטכם ועראפאכם חתי אכלמהם בהדה אלכלאם ואשהד עליהם אלסמואת ואלארץ״
ארי ידענא בתר דאמות ארי חבלא תחבלון ותסטון מן אורחא דפקידית יתכון ותערע יתכון בשתא בסוף יומיא ארי תעבדון ית דביש קדם יי׳ לארגזא קדמוהי בעובדי ידיכון״ לאני אעלם בעד מותי אנכם תפסדון ותזולון ען אלטריק אלדי אמרתכם פיואפיכם אלבלא פי אכר הדה אלאיאם אד תצנעון אלשר בין ידיי אללה לתגיצוה בעמל ידיכם״
ומליל משה קדם כל קהלא דישראל ית פתגמי תושבחתא הדא עד דשלימו״ תם כלמהם מוסי בגמיע כלאם הדה אלתספחה אלי אן כמלת״

ל׳ פסוקים קימן כי

רשי ז״ל אשר נשבעתי להם״ לקוח כמו שמור זכור

אבן עזרא הלוך״ מצד בית ה׳ נחלקו בו חז״ל בבבא בתרא יש מהם אומרים דף היה בולט מן הארון מבחוץ ושם היה מונח וי״א מצד הלוחות היה מונח בתוך הארון״ הקהילו לי ולא תקעו אותו היום בחצוצרות להקהיל את הקהל לפי שנ׳ עשה לך ולא השליט עליהם ואף בחיי כגנזו קודם יום מותו לקיים מה שנ׳ ואין שלטון ביום המות״ ואעידה בם את השמים ואת הארץ ואם תאמר הכי כבר העיד למעלה העידותי בכם היום וכו׳ לישראל אמר אבל לשמים ולארץ לא אמר ועכשו בא לומר האזינו השמים וגו׳״ אחרי מותי כי השחת תשחיתון והרי כל ימות יהושע לא השחיתו שנ׳ ויעבדו העם את ה׳ כל ימי יהושע מכאן שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו כל זמן שיהושע חי היה נראה כשהוא חי״ בכ״ד

אציתו שמיא ואמליל ותשמע ארעא מימרי פומי ׳׳ ינצת אהל לסמא חתי אתכלם
ויסמע אהל לארץ אקואל פאי ׳׳ יבסם כמטרא אולפני יתקבל כטלא מימרי
כרוחי מטרא דנשבין על דתאה וכרסיסי מלקושא דעל עסבא ׳׳ וירד כלמטר בתי ויהטל כלטל
מקאלתי כלשטש עלי לכלא
וכאלראד עלי לעשב ׳׳
ארי בשמא דיי אנא מצלי
הבו רבותא קדם אלהנא ׳׳
לאני אדעו באסם אללה
פאעטו לכבריא לרבנא ׳׳
תקיפא דשלמין עובדוהי
ארי כל אורחתיה דינא ׳ ז
אלהא מהימנא דמן קדמוהי
עולא לא נפיק מן קדם זכי
וקשיט הוא ׳׳ לכלק לצחיח
פעלה לאן כל טרקה באלחכם לטאיק
דו אמאנה לא גור עבדה בל עדל
ומסתקים ׳׳ חבילו להון לא ליה
בניא דפלחו לטעותא דרא דאשני
עובדוהי ואשתניו ׳׳ אפסד אמאמה
לא מואליאה לבן למעיבין לגיל
למנפתל ׳׳ הא

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי
יערף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי
כשעירם עלי דשא וכרביבים עלי עשב
כי שם יהוה אקרא הבו גדל לאלהינו
הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט
אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא
שחת לו לא בניו מומם דור עקש ופתלתל

רש״י

האזינו השמים שאני מתרה בהם בישראל ותהיו עדים בדבר שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים וכן ותשמע הארץ ולמה העיד בהם שמים וארץ אמר משה אני בשר ודם למחר אני מת אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם לפיכך העיד עליהם שמים וארץ שהן קיימים לעולם ועוד שאם יזכו יבאו העדים ויתנו שכרם הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם ואם יתחייבו תהיה בהם יד העדים תחלה ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואחר כך ואבדתם מהרה ע״י האומות ׳׳ יערף כמטר לקחי זו היא העדות שתעידו שאני אומר בפניכם תורה שנתתי לישראל שהיא חיים לעולם כאשר יערפו השמים דשן יערפו טל ׳׳ תזל כטל שהכל שמחים בו לפי שהמטר יש בו עצבים כגון הולכי דרכים ומי שהיה בורו מלא יין ׳׳ כשעירים לשון רוח סערה כתרגומו כרוחי מטרא מה הרוחות הללו מחזקין את העשבים ומגדלין אותם כך דברי תורה מגדלין את לומדיהן ׳׳ וכרביבים טיפי מטר ונראה לי על שם שיורה כחץ נקרא רביב כמה דאת אמר רובה קשת ׳׳ דשא אנבלי״ץ עטיפת הארץ מכוסה בירק ׳׳ עשב קלח אחד קרוי עשב וכל מין ומין לעצמו קרוי עשב ׳׳ כי שם ה׳ אקרא הרי מ״ם משמש בלשון כאשר כמו כי תבאו אל הארץ כשאקרא ואזכיר את שם ה׳ אתם הבו גודל לאלהינו וברכו שמו מכאן שעונין ברוך שם כבוד אחר ברכה שבמקדש ׳׳ הצור תמים פעלו אע״פ שהוא חזק כשמביא פורענות על עוברי רצונו לא בשטף הוא מביא כי אם בדין כי תמים פעלו ׳׳ אל אמונה לשלם לצדיקים צדקתם לעולם הבא ואע״פ שמאחר את התגמולם סופו לאמן את דבריו ׳׳ ואין עול אף לרשעים משלם שכר צדקתם

בעולם

הא קדם יי אתון גמלין דא עמא דקבילו אוריתא ולא חכימו הלא הוא אבוך את דיליה הוא עבדך ואתקנך· אלה תכאפון כהדה אפעאל יא שעב גאהל גיר חכים איס הו מנשיך קאניך הו צנעך ואתקנך״ אדכר יומין דמן עלמא אסתכל בשני דר ודר׳ שאל אבוך ויחוי לך סבך ויימרון לך״ אדכרו אל איאם אלדהר ותפהם סני גיל וגיל אסאל אבאך יכברך אשיאכך ויקולון לך״

הליהוה תגמלו זאת

הלוא הוא אביך קנך

זכור ימות עולם

שאל אביך ויגדך

בהנחל עליון גוים

יצב גבלת עמים

עם נבל ולא חכם

הוא עשך ויכננך

בינו שנות דר ודר

זקניך ויאמרו לך

בהפרידו בני אדם

למספר בני ישראל

באחסנא עלאה עממיא בפרשותיה בני אנשא קיים תחומי עממיא למנין בני ישראל״ אן לטלי מן חית אנחל אלאמם ופרק בני אדם אוקף מן תכום אלאמם באחצא בני אסראיל״ ארי

רש״י

בעולם הבא״ צדיק וישר הוא הכל מצדיקים עליהם את דינו וכן ראוי וישר להם צדיק מפי הבריות וישר הוא וראוי להצדיקו״ שחת לו וגו׳ כתרגומו חבילו להון ולא ליה״ שחת לו ולא אמר להם והכוונה שחת אדם הראשון לו לאביו שבשמים והשחתה הזו הוא מה שידעת שקצץ בנטיעות והוא חטא עופי העגל שהזכיר בה׳ הלשון הזה בעצמו שחת עמך אעפ״י שהחטא חנוך ולא היה קצוץ האב והבנים במקום אחד ״בנו מומם כי בנו קין והבל השחיתו״ בנו מומם בנו היו והשחתה שהשחיתו הוא מומם ״בנו מומם כי מום של בנו היה ולא מומו״ דור עקש עקום ומעוקל כמו ואת הישרה יעקשו ובלשון משנה תולדה שגיטה עקומות ועקושות״ ופתלתל אינטורטי״ל בל״ע כפתיל הזה שגודלין אותו ומקיפין אותו סביבות הגדיל״ פתלתל מן התיבות הכפולות כמו ירקרק אדמדם סחרחר סגלגל״ הלוה תגמלו זאת׳ לשון תימה וכי לפניו אתם מעציבין שיש בידו ליפרע מכם ולהטיב לכם בכל הטובות ״עם נבל שכחו אותו העשוי להם״ ולא חכם להבין את הנולדות שיש בידו להטיב ולהרע ״הלא הוא אביך קנך שקנאך שקננך בקן הסלעים ובארץ חזקה שתקנך בכל מיני תקנה״ הוא עשך אומה באומות״ ויכוננך אחרבן בכל מיני בסיס וכן מכם כהנים מכם נביאים ומכם מלכים כן כרך שהכל תלויבו ״זכור ימות עולם מה עשה בראשונים שהכעיסו לפניו ״בינו שנות דור ודור דור אנוש שהציף עליהם מי אוקינוס ודור המבול ששטפם ד״א לא נתתם לבכם על שעבר בינו שנות דור ודור להכיר להבא שיש בידו להיטיב לכם ולהנחיל לכם ימות המשיח ועולם הבא״ שאל אביך אלו הנביאים שנקראים אבות כמ״ש בליהו אבי אבי רכב ישראל״ זקניך אלו החכמים״ ויאמרו לך הראשונות ״בהנחל עליון גוים׳ כשהנחיל הקב״ה למכעיסיו את חלק נחלתם הציפן ושטפם״ בהפרידו בני אדם׳ כשהפיץ דור הפלגה היה בידו להעבירם מן העולם ולא עשה כן לא יצב גבולות עמים קיימם ולא אבדם״ למספר בני ישרא׳

ארי חולקא דיי עמיה יעקב עדב אחסנתיה׳׳ לאן צפוה׳ אללה שעבה וג׳ יעקוב ד
מקצלה ומאצתה׳׳ ספיק צורכיהון בארע מדברא׳ ובית צהונא אתר דלית מיא׳ אשרינון
סחור סחור לשכינתיה אליפינון פתגמי אורייתיה׳ נטרינון כבבת עיניהון׳׳ כפאה פי ארץ
קפר ופי תיה פלאה׳ גסמאוה
אהאט בה ופהמה וחפטה
כנאט עינה׳׳ כנשרא
דמחיש לקניה׳ על בנוהי
מתחפף פריס גדפוהי מקבל
להון׳ מנטיל להון על תקוף
אברוהי׳׳ וכנסר אדא יתיר
וכרה ועלי גואזלה ירף פיבסט
גנאחיה פיאכדהם ויחמלהם
עלי ריש׳ה׳׳ יי׳ בלחודיהון
עתיד לאשריתהון בעלמא דהוא
עתיד לאתחדתא׳ ולא יתקיים
קדמוהי פולחן טעון׳׳ כדאך אללה
כדא מיירה וליס מעה מעבוד אכר׳׳
אשרינון

כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ	יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ׃
יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר	וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן
יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ	יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ׃
כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ	עַל גּוֹזָלָיו יְרַחֵף
יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ	יִשָּׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ׃
יְהוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ	וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר׃

רש״י ז״ל

ישראל בשביל מקצת בני ישראל שעתידין לצאת מבני שם ד
ולמספר ע׳ נפש שלבני ישראל שירדו למצרים הציב גבולות
עמים שבעים לשון׳׳ כי חלק ה׳ עמו׳ למה כל זאת לפי שהיה
חלקו כבוש ביניהם ועתיד לצאת ומי הוא חלקו עמו׳ ומי הוא
עמו׳ יעקב חבל נחלתו׳׳ והוא השלישי באבות המשולש
בשלש זכיות אבי אביו וזכות אביו וזכותו הרי שלשה כחבל
הזה שהוא עשוי בג׳ גדילים והוא ובניו היו לו לנחלה ולא ישמעאל בן אברהם ולא עשו בנו של יצחק׳׳
ימצאהו בארץ מדבר אותם מצא לו נאמנים בארץ המדבר שקיבלו עליהם תורתו ומלכותו ועולו
מה שלא עשו ישמעאל ועשו שנ׳ וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן׳׳ ובתוהו ילל ישימון ארץ ציה ושממון
מקום יללת תנינים ובנות יענה אף שם נמשכו אחר האמונה ולא אמרו למשה היאך נצא למדברות
מקום ציה ושממון כענ׳ לכתך אחרי במדבר׳׳ יסובבנהו׳ שם סבבם והקיפם בעננים וסבבם בדגלים
לארבע רוחות וסבבן בתחתית ההר שכפהו עליהם כגיגית׳׳ יבוננהו שם בתורה ובינה׳׳ יצרנהו מנחש
שרף ועקרב ומן האומות׳ כאישון עינו הוא השחור שבעין שהמאור יוצא הימנו ואת ימצאהו יספיקהון
כל צרכו במדבר במן ומצא להם לא ימצא לנוהר׳ יסובבנהו אשרינון סח סח לשכינתיה אוהל
מועד באמצע וארבעה דגלים לד׳ הרוחות׳׳ כנשר יעיר קנו נוהגם ברחמים ובחמלה כנשר הזה
רחמני על בניו ואינו נכנס לקנו פתאום עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו בכנפיו בין אילן לאילן בין
קורה לחברתה כדי שיעורו בניו ויהא בהן כח לקבלו׳׳ יעיר קנו יעורר בניו׳׳ על גוזליו ירחף אינו מכביד
עצמו עליהם אלא מתופף ונוגע ואינו נוגע׳ אף הקב״ה שדי לא מצאנוהו שגיא כח כשבא ליתן תורה לא
נגלה עליהם מרוח אחת אלא מד׳ רוחות שנ׳ ה׳ מסיני בא וזרח משעיר הופיע מהר פרן ואתה מרבבות
קודש׳ אלוה מתימן יבוא זו רוח רביעית׳׳ יפרוש כנפיו יקחהו׳ כשבא ליטלן ממקום למקום אינו נוטלן
ברגליו כשאר עופות לפי ששאר עופות יראים מן הנשר שהוא מגביה לעוף ופורח עליהם׳ לפיכך
לפיכך נושאן ברגליו מפני הנשר׳ אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ׳ לפיכך

נושאן

אשרינון על תוקפי ארעא׳ אוכילנון בזת שכיהון׳ יהב להון בזת שליטי קרוין׳ ונכסי יתבי כרכין תקיפין׳׳ וארכבה עלי במאקם לארץ חתי אכל מן כמו לריאף וכאנה ארצעה ללבן מן לצכר ולעסל מן לצואן לצכר׳׳ יהב להון בזת מלכיהון ושליטיהון׳ עם עותר רברביהון ותקיפיהון׳ עמא דארעהון אחסנתהון׳ עם עותר מלכיהון ומשריתהון׳ ודם גיבריהון א אתחשד כמיא׳׳ ושמן לבקר ולבן לגנם מע שחם לכרוף וכבאש בני לבתני״ה ועתדאן מע לב דרמך לחנטה וכאן דם לענב ישרבה כמרא׳׳ עתר ישראל ובעט׳ אצלח תקוף קנא נכסין׳ שבק פולחן אלהא דעבדיה׳ ארגיז קדם תקיפא דפרקיה׳׳ ולמי סמן למועוף כדאך פטר אד קיללה קד סמנת וגלצת ואתלת כודר לשאה לדרי צנעה ואמתחן מעתמד גותה׳׳ אקניאו

ירכבהו על במתי ארץ ויאכל תנובת שדי
וינקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור
חמאת בקר וחלב צאן עם חלב כרים
ואילים בני בשן ועתודים עם
חלב כליות חטה ודם ענב תשתה חמר׳
וישמן ישרון ויבעט שמנת עבית כשית
ויטש אלוה עשהו ׃ וינבל צור ישעתו ׃

רש״י

נושאן על כנפיו אמר מוטב יכנס החץ בי ולא יכנס בבני׳ אף הקב״ה ואשא אתכם על כנפי נשרים כשנסעו ממצ׳ אחריהם והשיגום על הים היו מזרקים בהם חצים ואבני בליסטראות׳ מיד ויסע מלאך האלהים וגו׳ ויבא בין מחנה מצרים וגו׳׳ יי בדד ינחם במדבר׳׳ ואין עמו אל נכר׳ לא היה כח באחד מכל אלהי הגוים להראות כחו ולהלחם עמהם׳ ורבותינו דרשו על העתיד׳ וכן תרג׳ אונקלס ואני אומר דברי תוכחה אם להעיד השמים והארץ ותהא השירה להם לעד שסופן לבגוד ולא יזכרו הראשונות שעשה להם ולא שנות דור ודור כיון עשה להם וכן עתיד לעשות כל זה היה להם לזכור׳׳ ירכיבהו על במתי ארץ כל המקרא כתרגו׳ ירכיבהו על כל שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות׳׳ ויאכל תנובות שדי אלו פירות ארץ ישראל שקלים לבוא ולהתבשל מכל פירות הארצות׳׳ ויניקהו דבש מסלע׳ מעשה באחד שאמר לבנו בקעני הבא ליקציעות מן החבית הלך ומצא הדבש צף על פיה׳ אל׳ זו של דבש היא׳ אל׳ השקע ידך לתוכה ואתה מעלה קציעות מתוכה׳׳ ושמן מחלמיש צור אלו זיתים של גוש חלב׳׳ חמאת בקר וחלב צאן זה היה בימי ש שלמה שנ׳ עשרה בקר בריאים ועשרים בקר רעי ומאה צאן׳׳ עם חלב כרים זה היה בימי עשרת השבטי׳ שנ׳ ויהי לחם שלמה וגו׳׳ ודם ענב תשתה חמר בימי עשרת השבטים השותים במזרקי יין׳׳ במתי ארץ לׄ גובה׳׳ שדי לׄ שדה׳׳ חלמיש צור תקפו וחזקו של סלע כשאינו דבוק לתיבה של אחריו נקוד חלמיש וכשהוא דבוק נקוד חלמיש׳׳ חמאת בקר הוא שמן הנקלט על גבי החלב׳׳ וחלב צאן חלב של צאן וכשהוא דביק נקוד חלב כמו בחלב אמו׳׳ כרים כבשים׳׳ ואלים כמשמעו׳׳ בני בשן שמנים היו׳׳ כליות חטה חטים שמנים כחלב וגסין ככוליא׳׳ ודם ענב היה שותה טוב וטעם יין חשוב׳׳ חמר יין בלשון ארמי׳׳

אקניאו קדמוהי בפולחן טעון בתועיבתא ארגיזו קדמוהי ״ ואגארו אן יכחיאמה באגנבי״ן
ובמכארה יגצבונה ״ דבחו לשידין דלית בהון צרוך דחלן דלא ידעונין חדתן דמקריב
אתעבידא דלא אתעסקו בהון אבהתכון ״ וידבחון לשיאטין וליסת באלאהה והי מעבודאת
לם יערפוהא גדד גאת מן קריב
לם יעבדהא ג׳אר אבאיכם ״

יקנאהו בזרים   בתועבת יכעיסהו

יזבחו לשדים לא אלה   אלהים לא ידעום

חדשים מקרב באו   לא שערום אבתיכם

צור ילדך תשי   ותשכח אל מחללך

ד״ וירא יהוה וינאץ   מכעס בניו ובנתיו

ויאמר אסתירה   פני מהם אראה

מה אחריתם כי   דור תהפכת המה

ודחלת תקיפא די בראך
אתנשיתא ״ שבקתא פולחן אלהא
דעבדך ״ מאזולך שלצך
ומנסיך תנסא שטאיק
מכתדך ״ וגלי קדם י״י
ותקיף רוגזיה מדארגיזו
קדמוהי בנין ובנן ״ פלמא ראי
אללה דלך ונאלהם ממא אגצבוה
מנהם בנין ובנאת ״
ואמר אסליק שכינתי מנהון
גלי קדמי מא יהי בסופהון ארי דרא
דאשניאו בניא דלית בהון הימנו ״
קאל אחגב רחמתי ענהם אנטר מא
עאקבתהם לאנהם גיל מתקלב ״
בנין לא אמאנה פיהם ״ אנון

רש״י ז״ל

חמר אין זה שם דבר אלא לשון משובח כטעם וויינו״ש בלע״ז
ועוד יש לפרש שני מקראות הללו אחר תרגומו של אונקלוס
אשריכון על תוקפי ארעא וגו׳ ״ עבית לשון עובי ״ כשית כמו
כסית לשון כי כסה פניו בחלבו אדם שמן מבפנים וכסלין
נכפלין מבחוץ וכן הוא אומר ויעש פימה עלי כסל ״ כשית
יש לשון קל כל כשי כמו ונושה קלון ערום ׳ ואם כתב כשית
דגש היה נשמע כסית את אחרים כמו כי כסה פניו בחלבו ״
ויבל צור ישועתו גילהו ובזהו שנ׳ אחוריהם אל היכל ה׳ וגו׳ אין נבול גדול מזה ״ יקניאוהו בזרים
הבעירו חמתו וקנאתו ׳ במעשים התעובים כגון משכב זכור וכשפים שנ׳ בהם תועבה ״ לא אלוה
כתרגומו לית בהון צרוך ׳ אלו היה בהם צורך לא היתה קנאה כפולה כמו עכשו ״ חדשים
מקרוב באו ׳ אפילו האומות לא היו רגילים בהם ׳ גוי שהיה רואה אותם היה אומר זה צלם יהודי ״
לא שערום אבותיכם לא יראו מהם לא עמדה שערתם מפניהם דרך שערות האדם לעמוד מחמת
יראה כך נדרש בספרי ׳ ויש לפרש עוד שערום לשון ושעירים ירקדו שם ׳ שעירים הם שדים ׳ לא עשו
אבותיכם שעירים הללו ״ תשי תשכח ורבותינו דרשו כשבא להיטיב לכם אתם מכעיסים לפניו
ומתישים כחו מלהיטיב לכם ״ אל מחוללך מוציאך מרחם לשון יחולל אילות חיל כיולדה ״
מה אחריתם מה תעלה בהם בסופם ״ כי דור תהפוכות המה מהפכים רצוני לכעס ״ לא אמון
בם אין גדולי ניכרין בהם כי הורדתים דרך טובה וסרו ממנה ״ אמון לשון ויהי אומן נודרטור״ה
בלעז ד״א אמון לשון אמונה כתרגומו אמרו בסיני נעשה ונשמע ולשעה קלה ביטלו הבטחתם
ועשו העגל ״ קנאוני הבעירו חמתי ״ בלא אל בדבר שאינו אלוה ״ בלא עם באומה שאין אלוה

לה

אִנוּן אַקְנִיאוּ קֳדָמַי בְּלָא דַחֲלָא אַרְגִיזוּ קֳדָמַי בְּטַעֲוָתְהוֹן וַאֲנָא אַקְנֵינוּן בְּלָא עַם בְּעַם טַפְשָׁא אַרְגֵיזִנּוּן׃ וכמא אנהם אגאגוני בגיר לאה ואגצבוני בגנוראתהם כדאך אנא אגירהם בלא שעב ובקביל גאהל אגצבהם׃ ארי קדום תקיף כאישא נפק מן קדמי ברוגז׃

בָּנִים לֹא אֵמֻן בָּם׃ הֵם קִנְאוּנִי בְלֹא אֵל

כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא עָם

בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם׃ כִּי אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי

וַתִּיקַד עַד שְׁאוֹל תַּחְתִּית וַתֹּאכַל

אֶרֶץ וִיבֻלָהּ וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים׃

אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת חִצַּי אֲכַלֶּה בָּם׃

מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי

שֵׁיצֵי עַד שְׁאוֹל אַרְעִית׃ אַסִּיף אַרְעָא וְעַלַּלְתַּהּ שֵׁיצֵי עַד סְיָפֵי טוּרַיָּא׃ לאן נאר תנקדח מן גצבי כתתוקד אלא אספל אתרא ותאכל אלארץ ונבאתהא ותלתהב אסאסאת אלגבאל׃ אסיף עליהון בישן מכתשי אשיצי בהון׃ כדלך אזיד עליהם שרורא וסהאמי אכמלהא פיהם׃ נפיחי כפן ואכילי עוף נכתישי מזיקין בישין ושן חית ברא אגרי בהון עם חמת תניניא דזחלין בעפרא׃ מהזולי גוע והמא

רש"י ז"ל

בהם לא אמן. אין אמון בם כי הודעתי להם. כי אני רואה את האמור בגויאתה מאוד׃ בגוי נבל אכעיסם. אלו עובדי עבודת כוכבים וכן הוא אומר אמר נבל בלבו אין אלהים׃ קדחה בערה׃ ותיקד בכם עד היסוד׃ ותאכל ארץ ויבולה. ארצכם ויבולה׃ ותלהט יסודי הרים. ירושלים המיוסדת על ההרים שנ' ירושלים הרים סביב לה׃ אספה עלימו רעות. אחביר רעה על רעה לשון ספו שנה על שנה קפורת הכוה עולותיכם ספו על זבחיכם. ד"א אספה אכלה כמו כן תספה׃ חצי אכלה בם. כל חצי אשלים בהם וקללה זו לפי הפורענות לברכה היא חצי כלים והם אינם כלים׃ מזי רעב. אנקלוס תרגם נפיחי כפן ואין לו עד מוכיח עליו ומשמו של רבי משה הדרשן מטולוזא שמעתי שעירי רעב אדם כחוש מגדל שער על בשרו׃ מזי לשון ארמי שער מזיא דהוה מהפך במזיא׃ ולחומי רשף השדים נלחמו בהם שנ' ובני רשף יגביהו עוף והם שדים׃ וקטב מרירי. וכריתות של שד ששמו מרירי׃ קטב כריתה כמו אהי קטבך שאול׃ ושן בהמות. מעשה היה והיו הרחלים נושכין וממיתין׃ חמת זוחלי עפר. ארס נחשים המהלכים בגחונם על העפר כמים הזוחלים על הארץ ז זחילה לשון מרוצת המים על העפר וכן כל מרוצה דבר המשפשף על העפר והולך׃ מחוץ תשכל חרב. מחוץ לעיר תשכלם חרב גייסות׃ ומחדרים אימה. כשבורח ונמלט מן חרב חדרי לבו נוקפים עליו מחמת אימה והוא מת והולך בה׃ ד"א ומחדרים אימה. בבית תהיה אימת דבר כמו שנ' כי עלה מות בחלוננו. וכן תרגם אונקלוס׃ ד"א מחוץ תשכל חרב. על

וחמא זוהג וחתף מר וחקנא לבהאים אטלקהא ביהם מע חמייה' זאחף לתראב" מברא
תתכיל חרבא' ומתווניא חרגת מותא' אף עולימיהון אף עולימותהון ינקיהון עם סביהון"
וסיף מתכל מן כארג והיבה מן לכדור חתי לשאב חתי לשאתק ולראצע מע דו לשיבה כאנה"
אמרית יחול רוגזי עליהון ואשיצנון

אבטיל מבני אנשא דוכרנהון"
ולקד קלת אתקצאהם באקתה'
ואן אעטל מן בין לנאס
דכרהם" אלולא מן' רוגזא
דסנאה כניש' דלמא יתרברב
בעיל דבבא' דלמא יימרון
ידנא תקיפת לנא' ולא מן קד"י
הות כל דא" לולא אני אחדר
להם כיד לעדו לאלא ינכר
דלך אעדאיהם כילא יקולון
ידנא קד עלת ולים כיהם" ארי
עם מאבדי עיצא אנון' ולית בהון
סוכלתנו"

ושן בהמות אשלח בם עם חמת זחלי עפר:
מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה
גם בחור גם בתולה יונק עם איש שיבה:
אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם:
לולי כעס אויב אגור פן ינכרו
צרימו פן יאמרו ידינו רמה ולא יהוה
פעל כל זאת: כי גוי אבד עצות המה

רש"י

מח שעשו בחוצות שנ' ומספר חוצות ירושלים שמתם מזבחות לבשת" ומחדרים אימה' על מה שעשו בחדרי חדרים שנ' אשר זקני ישראל עושים איש בחדרי משכיתו"
אמרתי אפאיהם' אמרתי בלבי אפאה אותם ויש לפרש אפאיהם אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר ודוגמתו מצינו בעזרא ותתן להם ארץ שבעה גוים ותחלקם לפאה להפקר וכן חברו מנחם ויש פותרים אותו כתרגומו יחול רוגזי עליהון ולא יתכן שאם כן היה לו לכתוב אאפאיהם אחת לשמוש ואחת ליסוד כמו אאזרך אאמצכם במו פי והאל"ף התיבונה אינה ראויה בו כלל' ואת אחר לשון הבריתא השנוייה בספרי החולקת תיבה זו לשלש אותיות אמרתי אף אי הם אמרתי אתן באפי אתנם כאלו אינם שיאמרו רואיהם עליהם איה הם" לולי כעס אויב אגור' אם לא שכעס האויב כנוס עליהם להשחית ואם יוכל להם וישחיתם יתלה הגדולה בו ובאלהיו ולא יתלה הגדולה בי וזהו שאמר פן ינכרו צרימו ינכרו הדבר לתלות גבורתי בנכרי שאין הגדולה שלו כן ויאמרו ידינו רמה וגו' כי גוי אובד עצות המה ואין בהם תבונה' שאלו היו חכמים ישכילו זאת איכה ירדוף אחד אלף וגו'" יבינו לאחריתם' יתנו לב להתבונן לסוף פורענותם של ישראל" איכה ירדוף אחד' ממנו אלף מישראל" אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם' מכרם ומסרם בידינו" ויאמרו פלעו" כי לא כצורנו צורם' כל זה היה לאויבים להבין ש"י הסגירם ולא להם ולאלהיהם הנצחון שהרי עד הנה לא יכלו כלום אלהיהם כנגד צורינו כי לא כסלעינו סלעם כל צור שבמקרא לשון סלע' ואויבינו פלילים' ועכשו איבינו שופטים אותנו שהרי צורינו מכרנו להם

האזינו

לאנה'ס קביל מצ"ע לחכמה ולית ביה'ם כהם" חלו חכימו אסתכלו בדא סברו מה יהי בסופהון" ולו תחכמו לטקלו כלה יכהמון בהא עאקבתה'ם" איכדין ירדוף חד לאלפא ותרין יערקון לרבותא אלהין תקיפיהון מסרכון ויי אשלימכון" והו אן יקולו כיף יכלב גאחד אלפין ואתנין יהרבאן רבווה לולא אן מעתמדה'ם אסלמה'ם ולא אמכן ביה'ם" ארי לא כתוקפנא תוקפהון ובעלי דבבנא הוו דיינבא" אל'ה ליס מעתמדה'ם ולא אעדאינא יבקהון" ארי כפורענות עמא דסדום כס פורענותהון ולקותהון כעס עמורה" מחתהון בישין כרישי חוין ותושלמת עובדיהון כמרדותהון" לאנה'ס יעאקבון כאן גפן סדום גפנה'ם ומן דולי עמורה כראחך ענבה'ם ענב לס'ם ועצאקידה'ם מרה לה'ם" הא כמרת תניניא כס פורענותהון וכריש פתני חוין אכזראין"

ואין בהם תבונה:	לו חכמו ישכילו זאת ה'
יבינו לאחריתם:	איכה ירדף אחד אלף
ושנים יניסו רבבה	אם לא כי צורם מכרם
ויהוה הסגירם:	כי לא כצורנו צורם
ואיבינו פלילים:	כי מגפן סדם גפנם
ומשדמת עמרה	ענבימו ענבי רוש
אשכלת מררת למו: ס	הלא הוא כמס עמדי
חמת תנינם יינם	ראש"ל וראש פתנים אכזר"

להם" כי מגפן סדום גפנם מוסב למעלה אמרתי כל בי אנאיהם ואשביתה זכרי לפי שמעשיהם מעשה סדום ועמורה" שדמות שדה תבואה כמו ושדמות לא עשה אוכל כשדמות קדרון" ענבי רוש עשב מר" אשכלות מרורות למו מסקה מראוי להם לפי שמעשיהם פורענותם וכן תרגם אונקלוס ותושלמת עובדיהון כמרדותהון" חמת תנינים יינם כתרגומו הא כמרת תניניא כס פורענותהון הנה כמרירת נחשים כוס משתה פורענותם וראש פתנים כוסם שהוא אכזר לנשוך אויב אכזרי יבא ויפרע מהם" הלוא הוא כמוס עמדי כתרגמו כסבורים הם ששכחתי מעשיהם כולם שמורים וגנוזים לפני" הלא הוא פריגפנם ותבואת שדמותם כמוס עמדי" לי נקם ושלם עמי בכון ומזומן פורענות נקם וישלם להם כמעשיהם הנקם ישלם להם גמולם" ויש מפרשים ושלם שם דבר כמו ושלום והוא מגזרת והדבר אין בהם כמו והדיבור ואימתי אשלם להם" לעת תמוט רגלם כשתתום זכות אבותם שהן סמוכים עליו" כי קרוב יום אידם משארצה להביא עליהם יום אידם קרוב ומזומן לפני להביאו" שלוחים הרבה" וחש עתידות למו ומהר יבואו העתידות להם" וחש כמו מהר יחישה עד כאן העיד עליהם משה דברי תוכחה להיות השירה הזאת לעד כשתבא עליהם הפורענות ידעו שאני הודעתים מראש מכאן ואילך העיד עליהם דברי תנחומין שיבואו עליהם ככלות הפורענות ככל אשר אמר למעלה והיה כי יבואו עליך הברכה והקללה וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך וגו'" כי ידין ה' עמו כשישפוט אותן ביסורין

הללו

וכחמיה דתנינין במרהם וסם דרקן מנהא לצאריה״ הלא כל עובדיהון גלן קדמוהי״ גנידין ליום דינא באוצרי״ לי אן גמיע דלך מכנוז עבדי ומכתום פי כזאיני״ קדמי פורענותא ואנא אשלים לעידן דיגלון מארעהון׳ ארי קריב יום תברהון׳ ומבע דעתיד להון״ ולי אלאנתקאם ואלתופייה פי וקת תזול קדמהם אנה מא אקרב יום תעקהם ואקרע למעדאת להם״ ארי ידין יי׳ דינא דעמיה׳ ופורענות עבדוהי צדיקיא יתפרע׳ ארי גלי קדמי ובעדן דתתקף עליהון מחת סנאה׳ יהון מטלטלין ושביקין׳׳ אד יחכם אללה לשעבה ועלי עבידה׳ יצפח אד ירא אן למקדמה קד דהבת מנהם וכלא למחבוס ולמתרוך גמיעא מן עצאתהם״ ויימר אן דחלתהון תקיפא דהוו רחיצין ביה״ וקאל לעדו אין אלאהת הם למעתמד לדי אסתכברו ליה״ דתרב נכסתהון הוו אכלין׳ שתן חמר נסכיהון׳ יקומון כען ויסעדונכון׳ יהון עליכון למגין״ לדי כאנו יאכלון שחום דבאיחהם וישרבון כמר מזאגהם יקומון ליום ויעינוכם ויכונו עליכם גנה״

חתום באוצרתי׃ לי נקם ושלם
לעת תמוט רגלם׃ כי קרוב יום אידם
וחש עתידת למו׃ כי ידין יהוה עמו
ועל עבדיו יתנחם׃ כי יראה כי אזלת יד
ואפס עצור ועזוב׃ ואמר אי אלהימו
צור חסיו בו׃ אשר חלב זבחימו יאכלו
ישתו יין נסיכם׃ יקומו ויעזרכם

רש״י ז״ל

הללו האמורות עליהם כמו כי בם ידין עמים כי זה אינו משמש בלשון דהא לתת טעם לדברים שלמעלה אלא לשון תחילת דבור כמו כי תבואו אל הארץ כשיבאו עליהם משפטים הללו ויתנחם הקב״ה על עבדיו לשוב ולרחם עליהם״ יתנחם לשון הפך מחשבה להטיב או להרע ״כי יראה כי אזלת יד״ כשיראה כי אזלת יד האויב הולכת וחוזקת עליהם ואפס בהם עצור ועזוב״ עצור נושע ע״י עוצר ומושל שיעצור בהם״ עזוב ע״י עוזב״ עוצר הוא המושל העוצר בעם שלא ילכו מפוזרים בצאתם לצבא על האויב בלשון לעז אי״נט יא״ט עצור הוא הנושע במעצר המושל עזוב מחוזק כמו ויעזבו את ירושלם עד החומה איך לא עזובה עיר תהלות׳ ואמר הקב״ה עליהם אי אלהימו ע״א שעבדו״ צור חסיו בו׳ הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והצנה כלומר שהיו בטוחין בו להגן עליהם מן הרעה״ אשר חלב זבחימו׳ שהיו מקריבין לפניהם ושותים יין נסיכם״ יהי עליכם סתרה אותו הצור יהי עליכם מחסה ומסתור ״ראו עתה הבינו מן הפורענות שהבאתי עליכם ואין לכם מושיע ומן התשועה שאושיעכם ואין מוחה בידי״ אני אני הוא׳ אני להשפיל ואני להרים״ ואין אלהים עמדי ועומד כנגדי למחות״ עמדי דוגמתי וכמוני״ ואין מידי מציל הפושעים בי״ כי אשא אל שמים ידי כי בחרון אפי אשא ידי אל עצמי בשבועה״ ואמרתי חי אנכי ל׳ שבועה הוא אני נשבע חי אנכי״ אם שנותי ברק חרבי׳ אם אשנן את להב חרבי כמו למען היות לה ברק מלכודו״ ותאחז במשפט ידי להניח מדת הרחמים באויבי שהרעו לכם אשר אני הקצפתי מעט והמה עזרו לרעה״ ד״א ותאחז ידי את מדת המשפט להחזיק בה ולנקום נקם׃

חזו כען דאנא אנא הוא ולית אלה בר מני אנא ממית ומחי מחינא ואף מסינא ולית מן ידי משיזיב" אנטרו לאן אניהו וחדי ולא לאה אכר מעי אנא אמית ואחיי כמא מחקת אוהנת ולם אזל אשפי ולים מן ידי מכלץ" ארי אתקינית בשמיא בית שכינתי ואמרית קיים אנא לעלמין" ואנא אקסם בלסמא ואקול ובקאי לדאים" אם עלחד תדין כחיזו ברקא מסוף שמיא ועד סוף שמיא תתגלי חרבי ותתקף בדינא ידי אתיב פורענותא לסנאי ולבעלי דבבי אשלים" לאסכן בריק סיפי ותמסך לחכם ידי ואדר לאנתקאם עלי אעדאי ולמבאגצ עלי שאכיי" ארוי גירי מדמא וחרבי תקטול בעממי

יהי עליכם סתרה׃ ראו עתה כי אני אני

הוא ואין אלהים עמדי אני אמית ואחיה

מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל

כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי

אנכי לעלם׃ אם שנותי ברק חרבי

ותאחז במשפט ידי אשיב נקם לצרי

ולמשנאי אשלם׃ אשכיר חצי מדם

רש״י

נקם" אשיב נקם וגו׳ למדו רבותינו בא גדה מתוך לשון המקרא שאמר ותאחז במשפט לא כמדת ב״ו מדת הקב״ה ב״ו זורק חץ ואינו יכול להשיבו והקב״ה זורק חצין ויש בידו להשיבם כאלו אוחזן בידו שהרי ברק הוא חצו שנ׳ כאן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי והמשפט הזה לשון פורענות הוא בלעז יושטיציא" אשכיר חצי מדם האויב" וחרבי תאכל בשר מדם חלל ושביה זאת תהיה להם מעון דם חללי ישראל ושביה ששבובהם "מראש פרעות אויב מפשע תחלת פרעות האויב׳ כי כשהקב״ה נפרע מן האומות פוקד עליהם עונם ועון אבותיהם מראשית פרצות שפרצו בישראל" הרנינו גוים עמו" לאותו הזמן ישבחו האומות את ישראל ראו מה שבחה של אומה זו שדבקו בהקב״ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו יודעים היו בטובו ובשבחו" כי דם עבדיו יקום שפיכות דמים כמשמעו" ונקם ישיב לצריו על הגזל ועל החמס כענין שנ׳ מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה מחמס בני יהודה ואומר מחמס אחיך יעקב וגו׳ "וכפר אדמתו עמו" ויפייס אדמתו ועמו על הצרות שעברו עליהם ושעשה להם האויב" וכפר לשון רצוי ופיוס כמו אכפרה פניו אפייסנה לרוגזיה "וכפר אדמתו עמו׳ ומה הוא אדמתו ועמו בשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת וכה״א רצית ה׳ ארצך שבת שבית יעקב בשנים אחרים נדרשת בספרי ונחלקו בה רבי יהודה ורבי נחמיה דורש את כולה כנגד האומות ׳רבי יהודה דורשה כלפי ישראל אמרתי אפאיהם כמו שפירשתי עד ולא ה׳ פעל כל זאת׳ כי גוי אבד עצות המה עבדו תורתי שהיא להם עצה נכונה ואין בהם תבונה להתבונן איכה ירדוף אחד מן האומות אלף מהם אם לא כי צורם מכרם כי לא כצורינו צורם הכל כמו שפירשתי תחלה עד תכלית׳ ור׳ נחמיה דורשה כלפי האומות כי גוי אובד עצות

בעממיא׳ מדם קטילין ושבין לאעדאה כתרין מריש סנאה ובעיל דבבא׃ כמאני אסבר קהאמי מן דמאהם וסימי יאכל לחומהם מרוא מן דם שבריע ושבי מן רוק כראעה׳ שאעדא׃ שבחו עממיא עמיה׳ ארי פורענות עבדוהי צדיקיא יתפרע ופורענותא יתיב לסנאוהי ויכפר על ארעיה ועל עמיה׃ אמרחו יא אמה׳ שאמם שעבה לאנה ינתקם דמא עבידה מכך תלך שנקמה עלי אעדאיה ויגטר לבלאדה ועבאדהה׃

ואתא משה׳ ומליל׳ ית כל כתגמי תושבחתא הדא קדם עמא׳ הוא והושע בר נון׃ פכאן מוסי למא כלם שקום בהדה שתשבחה הו והושע ז׳ נון׃

ושיצי משה׳ למללא׳ ית כל פתגמיא האלין עם כל ישראל׃ כלמי פרג מוסי מן מכאטבתהם בהאד לכלאם׃

מדם חלל ושביה	וחרבי תאכל בשר
הרינו גוים עמו	מראש פרעות אויב׃
ונקם ישיב לצריו	כי דם עבדיו יקום
	וכפר אדמתו עמו׃

ז ויבא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת באזני העם הוא והושע בן נון׃ ויכל משה לדבר את כל הדברים האלה אל כל ישראל׃

רשי ז״ל

ואמר המה כמו שפירשתי תחלה עד ואויבינו פלילים׳ כי מגפן סדום גפנם שלאומות׃ ומשדמות עמורה ולא ישימו לבם לתלות הגדולה בי׃ ענבימו ענבי רוש׳ הוא שאמר לולי כעס אויב אגור על ישראל להרעילם ולהמרידם למיכך אשכלות מרורות למו להלעיט אותם על מנת שעשו לבני׃ חמת תנינם יינם מוכף להשקותם על מה שעושים להם׃ כמוס עמדי אותו הכוס של כי כוס ביד ה׳׳ לעת תמוט רגלם כענין שני תרמסנה רגל׃ כי ידין ה׳ עמו בלשון זה משמש כי ידין בלשון דהא ואין ידין לשון יסורין אלא כמו כי יריב את ריבם מיד עושק בהם׃ כי יראה כי אזלת יד וגו׳ ואמר אי אלהימו׳ והאויב יאמר אי אלהימו של ישרל כמו שאמר טיטוס הרשע כשגידר את הפרוכת כענין שנ׳ ותרא אויבתי ותכסיה בושה האומרה אלי איה אלהיך׃ ראו עתה כי אני אני הוא׳ מאתי באת עליהם הרעה ומאתי תבוא עליהם הטובה׃ ואין מידי מציל׳ שיציל אתכם מן הרעה אשר אביא עליהם׃ כי אשא אל שמים ידי׳ כמו כי נשאתי תמיד אני משרה מקום שכינתי בשמים כתרגומו אפילו חלש למעלה וגבור למטה אימת עליון על התחתון וכ״ש שגבור למעלה וחלש מלמטה׃ ידי אקום דביכתי כמו איש עליו והיה בידו ליפרע מכם אבל אמרתי שחי אנכי לעולם אינני ממהר לפרוע לפי שיש שהות בדבר אני חי לעולם ובדורות אחרות אני נפרע מהם והיכלת בידי ליפרע מן המתים ומן החיים׳ מלך בו שהוא הולך למות ממהר נקמתו ליפרע בחיין כי שמא ימות הוא או אויבו ונמצא שלא ראה נקמתו ממנו אבל אני חי לעולם ואם ימותו הם ואיני נפרע מהם בחייהם אפרע במותן׃ אם שנותי ברק חרבי הרבה יש אם שאינן תלויין כשאשנן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי וגו׳ כמו שפירשתי למעלה׃ הוא והושע בן נון שבת של דיוזגי היתה׳ נטלה רשות מזה ונתנה לזה

ואמר להון שוו לבכון לכל פתגמיא דאנא מסהיד בכון יומא דין דתפקדונון ית בניכון למיטר
למעבד ית כל פתגמי אוריתא הדא׃ קאל להם אגעלו באלכם לגמיע אלכלאם אלדי אנא אשהדכם בה אליום
לתאמרו בניכם ליחפטו ויעמלו גמיע הדה אלתוריה׃

ויאמר אלהם שימו לבבכם לכל הדברים
אשר אנכי מעיד בכם היום אשר תצום
את בניכם לשמר לעשות את כל דברי
התורה הזאת׃ כי לא דבר רק הוא מכם
כי הוא חייכם ובדבר הזה תאריכו ימים
על האדמה אשר אתם עברים את
הירדן שמה לרשתה׃

וידבר יהוה אל משה בעצם
היום הזה לאמר׃ עלה אל הר העברים
הזה הר נבו אשר בארץ מואב אשר

ארי לא פתגם ריקן הוא מנכון ארי
הוא חייכון ובפתגמא הדין תורכון
יומין על ארעא דאתון עברין ית
ירדנא לתמן למירתה׃ אנה ליס
בכלאם פארג ענכם בל הו חיותכם
ובה תטול מדתכם פי אלבלד אלדי אנתם
גאיזין אלארדן אליה לתחוזוה׃
ומליל יי עם משה בכרן יומא
הדין למימר׃ וכלם אללה מוסי פי
דאת דלך אליום תכלימא׃ סק
לטורא דעבראי הדין טורא דנבו
דבארעא דמואב דעל אפי ירחו
וחזי ית ארעא דכנען דאנא יהיב
לבני ישראל לאחסנא׃ אצעד אלי
גבל אלעבריין הדא גבל נבו אלדי פי

בלד

רש"י ז"ל

העמיד לו משה מתורגמן ליהושע שיהא דורש בחייו כדי שלא יאמרו ישראל בחיי רבך לא היה לך להרים
ראש ולמה קורהו הושע לומר שלא זחה דעתו עליו שאע"פ שניתנה לו גדולה השפיל עצמו כאשר מתחלתו׃
שימו לבבכם צריך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה וכן הוא אומר בן אדם ראה בעיניך
ובאזניך שמע שים לבך והרי דברים קל וחומר ומה תבנית הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה
צריך אדם שיהיו בעיניו ואזניו ולבו מכוונים להבין דברי תורה שהן כהררין תלויין בשערה על אחת
כמה וכמה׃ כי לא דבר רק הוא מכם לא לחנם אתם יגעים בה כי הרבה שכר תלוי בה כי הוא חייכם
דבר אחר אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר תדע לך שכן אמרו ואחות לוטן
תמנע ותמנע היתה פילגש וגו' לפי שאמרה איני כדאי להיות לו לאשה הלואי ואהיה פילגש וכל
למה להודיע שבחו של אברהם אבינו שהיו שלטונים ומלכים מתאוים לידבק בזרעו׃ וידבר ה' אל
משה בעצם היום הזה בשלשה מקומות נאמר בעצם היום הזה נאמר בנח בעצם היום הזה בא
נח במראית אורו של יום לפי שהיו בני דורו אומרים בכך ובכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו
ליכנס בתיבה ולא עוד אלא אנו נוטלין כשילין וקרדומות ומבקעין את התיבה אמר הקב"ה
הריני מכניסו בחצי היום וכל מי שיש בידו כח למחות יבוא וימחה במצרים נאמר בעצם היום הזה
הוציא ה' לפי שהיו מצ' או' מכך וכך אם אנו מרגישין בהם אין אנו מניחים אותם לצאת ולא עוד אלא

אנו

כלך מואב לדי בחלבה׳ ידיחא ואנלר אבלר לדי אנא מעטיה לבני אסר חווא״ ומות׳
בטורא דאת סליק לתמן׳ ותתכנש לעמך׳ כמא דמית׳ אהרן אחוך בהור טורא׳ ואתכנש לעמיה״
ומות טי לגבל לדי אנת צאעד ליה ואנעם לי קומך כמא מאת הרנן אכיך ני גבלהור ואנעם
לי קומה״ על דשקרתון במימרי׳

עַל פְּנֵי יְרֵחוֹ וּרְאֵה אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה׃ וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף אֶל עַמָּיו׃ עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר צִן עַל אֲשֶׁר לֹא קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

בגו בני ישראל׳ במי מצות רקם
מדברא דצין׳ על דלא קדישתון יתי׳
בגו בני ישראל״ עלי מא נכחתמא
לאמה בי פי מא בין בני אסר פי מא
כצומה׳ רקים בל״יה׳ צין ולם
תקדסאני פי מא בינהם״ אני
מקביל תחזי ית ארעא׳ ולתמן לא
תיעול׳ לארעא׳ דאנא יהיב לבני
ישראל״ לדלך תנלר לארץ לדי
אנא טיתהא לבני אסר למקאבלה
ולא תדכל ליהא״ ודא

וזאת

נ״ב פסוקים ס״ו כל ב

רש״י ז״ל

אנו כוטלין קייפות וכלי זיין והורגים כהן אמר הקב״ה הריני מוציאן בחצי היום וכל מי שיש בידו כח למחות יבוא וימחה אף כאן במיתתו של משה נאמר בעצם היום הזה לפי שהיו ישראל אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו אדם שהוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השליו והעלה לנו את הבאר ונתן לנו את התורה אין אנו מניחין אותו אמר הקב״ה הריני מכניסו בחצי היום וכו׳״ כאשר מת אהרן אחיך׳ באותה מיתה שראית וחמדת אותה שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו לאלעזר וכן שני וכן שלישי וראה בנו בכבודו אל משה אהרן אחי עלה למטה ועלה פשוט ידך ופשט׳ פשוט רגליך ופשט׳ עצום עיניך ועצם׳ קמוץ פיך וקמץ והלך לו׳ אמר משה אשרי מי שמת במיתה זו״ על אשר מעלתם בי׳ גרמתם למעול בי״ על אשר לא קדשתם אותי׳ גרמתם לי שלא אתקדש אמרתי להם ודברתם אל הסלע והם הכוהו והוצרכו להכותו פעמים׳ ואלו דברו עמו ונתן מימיו בלא הכאה היה מתקדש שם שמים שהיו ישראל אומרים ומה הסלע שאינו לא מדבר ולא לפורענות אם זכה אין לו מתן שכר ואם חטא אינו לוקה׳ כך מקיים מצות בוראו׳ אנו לא כל שכן״ כי מנגד תראה את הארץ׳ מרחוק תראה כי אם לא תראנה עכשיו לא תראנה עוד בחייך״ ושמה לא תבוא׳ וידעתי כי חביבה היא לך׳ על כן אני אומר לך עלה וראה״

ב״ד

וזאת

וזא ודא ברכתא דבריך משה נביא דיי' ית בני ישראל קדם מותיה" והדה אלברכאת אלדי בארך בהא מוסי רסול אללה קבל מותה" ואמר יי' מסיני אתגלי וזיהור יקריה מסעיר אתחזי לנא' אתגלי בגבורתיה על טורא דפארן' ועמיה רבבת קדישין' כתב ימיניה מגו אישתא אוריתא יהב לנא".

וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו: ויאמר יהוה מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבת קדש מימינו אש דת למו: אף חבב עמים כל קדשיו בידך והם תכו לרגליך ישא מדברתיך: תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב: ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל: יחי ראובן ואל ימת ויהי מתיו מספר:

וקל אללה אלדי תגלא לנא מן טור סיני ואשרק בנורה מן גבל סעיר ולוח בה מן גבל פרן ואתא רבואת אלקדס בשריעה נורה מן ימינה להם"

אף חביבנון לשבטיא' כל קדישוהי בית ישראל בגבורא אפיק ממצרים' ואנון דמדברין תחות ענניך' נטלין על מימרך" ואחתבא איצא שעבא בגמיע בואצהם פי טאעתך והם יקבלון אתארך ויתנאקלון כלאמך"

אוריתא יהב לנא משה' מסרה ירותא לכנשת יעקב" אלתוראה אלדי אמר לנא מוסי כלתור"ה וגעלהא וראתה לגמאעה יעקוב"

והוה בישראל מלכא' באתכנשות רישי עמא' כחדא שבטיא דישראל" וכאן מלכא פי אלמסתקים חין תגתמע גיה ריאסה ומכיר אסבאט"

יחי ראובן בחיי עלמא ומותא תניינא לא ימות' ויקבלון בנוהי אחסנתהון במניינהון" אלך אן יחיא ראובן ולא ימות ולא יציר רהט דון אחצא"

רשי ז"ל

וזאת הברכה לפני מותו סמוך למיתתו' שאם לא עכשו אימתי" ויאמר ה' מסיני בא' פתח תחלה בשבחו של מקום ואחר כך פתח בצרכיהם של ישראל ובשבח שפתח בו יש בו הזכרת זכות ישראל וכל זה דרך רצוי הוא כלומר כדאי הן שתחול עליהם ברכה" מסיני בא' יצא לקראתם כשבאו להתיצב בתחתית ההר כחתן היוצא להקביל פני כלה שנ' לקראת האלהים' למדנו שיצא כנגדם" וזרח משעיר למו' שפתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רצו" הופיע להם מהר פארן שהלך שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רצו" ואתה לישראל מרבבת קדש' ועמו מקצת רבבות מלאכי קדש ולא כולם ולא רובם ולא כדרך בשר ודם שמראה כל כבוד עשרו ותפארתו ביום חופתו" אש דת שהיתה כתובה מאז לפניו באש שחורה ע"ג אש לבנה נתן להם בלוחות כתב יד ימינו' ד"א אש דת כתרגו' שנתנה להם מתוך האש" אף חובב עמים' גם חבה יתירה חבב את השבטים כל אחד ואחד קרוי' עם שהרי בנימן לבדו היה עתיד להוליד כשאמר הקב"ה ליעקב גוי וקהל גוים יהיה ממך" כל קדושיו בידך' נפשות הצדיקים גנוזות אתו כענין שנ' והיתה

ודא ליהודה ואמר קביל יי צלותיה דיהודה במפקיה לקרבא ולעמיה תתיביניה בשלם ידוהי יעבדן ליה פורענותא מסנאוהי ויהי סעיד מבעלי דבבוהי הוי ליה "והוא מה קא ליהודה לנהם אקמע צות יהודה ודוד לי קומה מן גגוה ואגעל ידאה מנתצנתאן לה וכן לה מי עונה" ולליוי אמר תומיא ואוריא אלבישתא לגבר דאשתכח חסיד קדמך דנסיתיהי ב בנסיתא והוה שלים בחנתהי על מי מצותא ואשתכח מהימן "וקל לנוי לנהם אי אנחלת צחאיתך ואנוחך לגרגל שי יהון באכך יקר אמתחנתה מי דאת אמחנה ואכצמתה פי מתל מא לכצונמה" דעל אבוהי ועל אמיה לא רחים כד חבו מן דינא ואפי אחוהי ובנוהי לא נסיב אפי בכתרו מטרת מימרך ונקימן לא אשכיאו" מוגדתאה לקאיל ען אביה ואמה באנה לם יראהם ולא יתבת אבותה ולם יעתרף בבניה ממא יחרסו מקלתך והם יחפצו עהדך"

וזאת ליהודה ויאמר שמע יהוה קול יהודה ואל עמו תביאנו ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה׃

וללוי אמר תמיך ואוריך לאיש חסידך אשר נסיתו במסה תריבהו על מי מריבה׃ האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בנו לא ידע כי שמרו אמרתך ובריתך ינצרו׃

רש"י

נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך" והם תוכו לרגליך" והם ראויים לכך שהרי תוכו עצמן לתוך תחתית ההר לרגליך בסיני" תוכו לשון תופעלו התוו' לתוך מרגלותיך" ישא מדברותיך" נשאו עליהם עול תורתך" מדברותיך המ"ם בו יסוד כמו וישמע את הקול מדבר אליו ואשמע קול מדבר אלי כמו מתדבר אלי אף זה מדברותיך מה שהיית מדבר להשמיעני לאמר להם" ואם תאמר נוסעים על מדבריך והמ"ם בו שמוש משמשת לשון מן" ד"א אף חובב עמים אף בשעת חיבתן של אוה"ע שהראית להם פנים שוחקות ומסרת את ישראל בידם "כל קדושיו בידך כל הצדיקים וטוביהם דבקו בך ולא משו מאחריך ואתה שומרם "והם תוכו לרגליך" והם מתמצעים ומתכנסים לתחת צלך" ישא מדברותיך מקבלין גזרותיך ודתותיך בשמחה ואלה דבריהם תורה אשר צוה לנו משה מורשה היא לקהלת יעקב אחזנוה ולא נעזבנה" ויהי בישרון מלך" תמיד עול מלכותו עליהם בכל התאסף ראשי חשבון אסיפתם" ראשי כמו כי תשא את ראש ראוי"ן לו שאסברכם ד"א בהתאסף בהתאסף יחד באגודה אחת ושלום ביניהם הוא מלכם ולא כשיש מחלוקת ביניהם" יחי ראובן בעה"ז" ואל ימות לעולם הבא שלא יזכר מעשה בלהה" ויהי מתיו מספר נמנין במנין שאר אחיו" דוגמא היא כענין וישכב את בלהה ויהיו בני יעקב שנים עשר שלא יצא מן המנין" וזאת ליהודה סמך יהודה לראובן מפני ששניהם הודו על קלקול שבידם שנ' אשר חכמים יגידו וגו' להם לבדם וכו' ולא עבר זר בתוכם" ועוד פירשו רבותינו שכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר עצמות יהודה מתגלגלין

כשרין אלין דילפון דינך ליעקב ואורייתך לישראל יפוון קטורת בוסמין קדמך וגמיר לרעוא
על מדבחך" והם יכתע מי אחכאמך לג יעקוב ושראיעך לג אסר' מיצ"ייכן לבכור בין ידיך
ולכמל עלי מדבחך" בריך יי' נכסוהי וקורבן ידוהי קביל ברעוא תבר חרצא דקמוהי
ודבעלי דבבוהי דלא יקומון" לגלהם
נבארך מי גנדה וארץ מא תצנעה
ידאה ואנהן אחקא מקומיה
ואנ"א מן אן יקאו מנה"
לבנימן אמר רחימא דיי' ישרי
לרוחצן עלוהי יהי מגין עלוהי כל
יומא ובארעיה תשרי שכינתא"
וקל לבנימן חד הו ודיד לגלה מיסכן
ואתקא בה והו יטאף בה טול לזמאן
ובין צהראניה יסכן" וליוסף
אמר מברכא מן קדם יי' ארעיה
עבדא מגדנין מטלא דשמיא מ
מלעילא ומממבועי עינון ותהומין
דנגדין ממעמקי ארעא מלרע" וקאל
ליוסף לגלהם נבארך מי בלדה מן מלאר
סמאואך ומלהא מן לגמר לגאיצה ספלא"

עבדא

יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל
ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך׃
ברך יהוה חילו ופעל ידיו תרצה מחץ
מתנים קמיו ומשנאיו מן יקומון׃
לבנימן אמר ידיד יהוה ישכן
לבטח עליו חפף עליו כל היום ובין
כתפיו שכן׃ ג וליוסף
אמר מברכת יהוה ארצו ממגד שמים
מטל ומתהום רבצת תחת׃ וממגד

רש"י ז"ל

כאילו ממני נדוי שקיבל עליו שנ' וחטאתי לאבי כל הימים אמר משה מי גרם לראובן שיודה יהודה וכו'" שמע יה' קול יהודה תפלת דוד ושלמה ואסא מפני הכושים ויהו' שפט מפני העמונים וחזקיה מפני סנחריב" ואל עמו תביאנו לשלום מפני המלחמה" ידיו רב לו ירבו ריבו ויקמו נקמתו" ועזר מצרין תהיה על יהושפט ש נתפלל על מלחמת רמות גלעד ויזעק יהושפט וה' עזרו ד"א שמע ה' קול יהודה כאן רמז ברכה לשמעון מתוך ברכותיו של יהודה ואף כשחלקו ארץ ישראל נטל שמעון מתוך גורלו של יהודה שנ' מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון" וללוי אמר ועל לוי אמר תומיך ואוריך כלפי שכינה הוא מדבר" אשר נסיתו במסה שלא נתלוננו עם שאר המלינים" תריבהו על מי מריבה כתרגומו ד"א תריבהו על מי מריבה נסתבבת לו לבא בעלילה אם משה אמר שמעו נא המורים אהרן ומרים מה עשו" האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו' כשחטאו בעגל ואמרתי מי לה' אלי נאספו אלי כל בני לוי וצויתים להרוג את אבי אמו והוא מישראל או את אחיו מאמו או בן בתו ועשו וכן עשו" וא"א לפרש אביו ממש ואחיו מאביו וכן בניו ממש שהרי לויים הם משבט לוי לא חטא אחד מהם שנ' כל בני לוי" כי שמרו אמרתיך לא יהיה לך אלהים אחרים" ובריתך ינצורו ברית מילה שאותם שנולדו במדבר של ישראל לא מלו את בניהם והם היו מולין ומלין את בניהם" יורו משפטיך ראויין אלו לכך" וכליל עולה" מחץ מתנים קמיו מחץ קמיו מכת מתנים בעז ומתניהם תמיד המעד' ועל המעוררין על הכהונה אמר כן' ד"א

ראה

עבדא מגדין ועללן מיבול שמשא' עבדא מגדין מריש ירח בירח'' ומן מלאר אלגלאת
אלשמס''ה ומלאר אלחבוב אלקמר''יה'' ומריש טוריא בכיריא' ומטוב רמן דלא פסקן'' ומן
אצול אלגבאל אלאזליה ומן כרוע אליפאע אלדהריה'' ומטוב' ארעא ומלאה' רעי ליה

דשכינתיה בשמיא' ועל משה אתגלי
באסנא' ייתין כל אלין לרישא דיוסף'
גברא פרישא דאחוהי'' ומן נעמה'
אלארץ ומלאהא ורצא סאכן אלסמא
יחל גמיע דלך בראס יוסף ואלאמת
נאסך אכותה'' רבא רבנוהי זיוא
ליה' נגבורן דאתעבדא ליה מן קדם
דתוקפא ורומא דיליה' בגבורתיה'
עממיא' יקטיל כחדא עד סייפי ארעא'
ואנון רבוותא דבית אפרים' ואנון
אלפיא דבית מנשה'' ולימן אלבהא
אלמתמל בבכר תורה ותציר קרונה
כקרון אלכרכדאן חתי ינטח בהא אלאמם
אלי אקטאר אלארץ ופרחהא אנהא רבואת
אפרים ואלוף מנשה'' ולזבולן
אמר' חדי זבולן במיפקך לאגחא קרבא
על בעלי דבבך' ויששכר במהכך למעבד
זמני מועדיא בירושלם'' וקאל לזבולן אמרח
יא זבולן פי חפאחרך ואנת יא יששכר פי
מנאזלך'' שבטיא דישראל לטור בית
מקדשא יתכנשון' תמן יכסון נכסת קודשין
לרעוא' ארי נכסי עממיא ייכלון' וסימן
דמט

תבואת שמש וממגד גרש ירחים: ומראש
הררי קדם וממגד גבעות עולם: וממגד
ארץ ומלאה ורצון שכני סנה תבואתה
לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו: בכור
שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם
עמים ינגח יחדו אפסי ארץ והם רבבות
אפרים והם אלפי מנשה:

ולזבולן אמר שמח זבולן
בצאתך ויששכר באהליך: עמים
הר יקראו שם יזבחו זבחי צדק כי שפע

רש״י

ואה שעתידין החשמונאי ובניו להלחם עם היונים ונתפלל
עליהם לפי שהיו מועטין י״ב בני חשמונאי ואלעזר כנגד
כמה רבבות לכך נאמר ברך ה׳ חילו ומועל ידיו תרצה''
ומשנאיו מן יקומון · מחץ קמיו ומשנאיו מהיות להם
תקומה'' לבנימין אמר לפי שברכת לוי בעבודת
הקרבנות ושל בנימין בבנין בית המקדש בחלקו סמכן
זה לזה וסמך יוסף אחריו שאף הוא משכן שילה היה
בנוי בחלקו שנ׳ ויטמאס באוהל יוסף וגו׳ ולפי שבית
עולמים חביב משילה לכך הקדים בנימין ליוסף'' חופף עליו מכסה אותו ומגין עליו ''כל היום לעולם
ומשנבחרה ירושלים לא שרתה שכינה במקום אחר ''ובין כתפיו שכן : בגובה ארצו היה בית המקדש
בנוי אלא שנמוך עשרים ושלש אמה מעין עיטם ושם היה של דעתו של דוד לבנותו כדאי׳ בשחיטת
קדשים אמרי נחתי ביה פורתא משום דכתי׳ ובין כתפיו שכן אין לך נאה בשור יותר מכתפיו'' מבורכת
ה׳ ארצו שלא היתה בנחלת השבטים ארץ מלאה כל טוב כארצו של יוסף'' ממגד של עדנים
ומתק'' ומתהום שהתהום עולה ומלחלח אותה מלמטה' אתה מוצא בכל השבטים ברכתו

תחצר ותגבח מיה דבאיח עאדלה מהם
...טמרן בחלא מתגלין להון ״ פאן לאמם לי גבלכמא
...ך לכחאר יתצעון ודכאין לרמלי יבגוהא ״ ולגד אמר בריך דאפתי לגד כליתה שרי
...קטיל שלטונין עם מלכין ״ וקל לגד תבארך למוסע לה בלדה מהו כאלבו יפבנהא לדי ידק

ידמוני דדור
...מים ייִנקו ושפני טמוני
ולגד אמר ברוך
מרחיב גד כלביא שכן וטרף זרוע אף
קדקד׃ וירא ראשית לו כי שם חלקת
מחקק ספון ויתא ראשי עם צדקת
יהוה עשה ומשפטיו עם ישראל׃
ולדן אמר דן גור
אריה יזנק מן הבשן׃ ולנפתלי אמר
נפתלי שבע רצון ומלא ברכת יהוה
ים ודרום ירשה׃

לדראע מע להאמה ״ ויתקבל
בקדמיתא דיליה׃ ארי תמן באחסנתיה
משה ספרא רבא דישראל קביר׳ הוא נפק
ועל בכיש עמא׳ זכוון קדם יי׳ עבד׳ ודינוהי
עם ישראל׳׳ ואנה ראי פי אול בלדה
אן גוקת לראפמין הנאך מכנונה
פאתא ריפאת לקום כתלמדהם נצנע
בעדל ללה ואחכאמה מע קאיר אל
אסר׳׳ ולדן אמר דן תקיף כגור
אריון׳ ארעיה שתיא מן נחליא דנגדין
מן מתנן ״ וקל לדן פן יא דן כשבל
אסד בקווה׳ לדי יערץ מן לבתניה ״
ולנפתלי אמר נפתלי שבע
רעוא׳ ומלי ברכן מן קדם יי׳ מערב ים
גנוסר ודרומוהי יירת ״ וקל לנפתלי יא
נפתלי אסתבתאר מן לרצא וכן ממלווא
ברכאת ללה ותן מן לארץ גרבא וגנובא ״
ולאחר

רש״י ז״ל

שלמשה מעין ברכתו של יעקב׳ דא וממגד תבואות שמש
שהיתה ארצו נתוחה לחמה וממתקת הפירות״ גרש
ירחים יש פירות שהלבנה מבשלתן ואלו הן קשואים
ודלועין׳ ד״א גרש ירחים׳ שהארץ מגרשת ומוציאה מחודש לחודש ״ ומראש הררי קדם׳ ומבורכת מראשית
בישול הפירות שהרריה מקדימין לבכר בישול פירותיהם׳ ד״א מגיד שקדמה בריאתן לשאר הרים ״ גבעות עולם
גבעות העושות פירות לעולם ואינן מפסקות מעוצר הגשמים ״ ורצון שוכני סנה כמו שוכן סנה ותהא ארצו
מבורכת רצונו ונחת רוח של הקב״ה הנגלה עלי תחלה בסנה ״ רצון נחת ופיוס וכן כל רצון שבמקרא ״
תבואתה ברכה זו לראש יוסף ״ נזיר אחיו שהופרש מאחיו במכירתו ״ בכור שורו יש בכור שהוא לשון
גדולה ומלכות שנ׳ אף אני בכור אתנהו וכן בני בכורי ישראל ״ בכור מלך היוצא ממנו והוא יהושע ״
שורו שכחו קשה כשור לכבוש כמה מלכים ״ הדר נתון לו שנ׳ ונתת מהודך עליו ״ וקרני ראם קרניו ׳
שור כוחו קשה ואין קרניו נאות אבל ראם קרניו נאות ואין מחו קשה נתן ליהושע כחו של שור ויופי
קרני ראם ״ אפסי ארץ לא מלכים אמר שכולם מאו׳ היו שאין לך כל מלך ושלטון שלא קנה
כלטרין ואחוזה באו״ שחשובה לעולם׳ שהוא שנ׳ נחלת צבי צבאות גוים ״ והם רבבות אפרים ׳ אותם
המנוגחים הם הרבבות שהרג יהושע שבא מאפרים ״ והם אלפי מנשה׳ הם אלפים שהרג גדעון במדין

של

ולאשר אמר׳ בריך מברכת בניא אשר׳ יהי רעוא לאחוהי׳ ויתרבא בתפנוקי מלכין״
לאשר כן מבארכא מן גאוליא יא אשר גדי סיכון רצא אבותה וגאמם פי זוהן קרמה״
כברזלא ונחשא בית מותבך׳ וכיומי עולימותך תוקפך״ תכון מן חדיד ונחאס מגאליקך
ותכון כאיאמך הדה שגאעתך״

ולאשר אמר ברוך מבנים אשר יהי רצוי אחיו וטבל בשמן רגלו׃ ברזל ונחשת מנעלך וכימיך דבאך׃ אין כאל ישרון רכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים׃ מענה אלהי קדם ומתחת זרעת עולם ויגרש מפניך אויב ויאמר השמד׃ וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש אף שמיו יערפו טל׃ אשריך ישראל מי כמוך

לית אלה כאלהא דישראל׳ דשכינתיה בשמיא בסעדך׳ ותוקפיה בשמי שמיא״ לאלה אחר גדי ליס כמתלה קאבן זממא ולגנאהך כקדרתה פי עונך״ מדור אלהא דמלקדמין ובמימריה אתעביד עלמא׳ ותריך מן קדמך סנאה ואמר שיצי״ והו גוטן זלאה לאזלי ומן דונה מנוך זעלס כמי טרד מן בין ידיך זעדו וקאל לך אהלכה״ ושרא ישראל לרוחצן בלחודיהון כעין ברכתא דבריכינון יעקב אבוהון׳ לארע עבדא עיבור וחמר׳ אף שמיא דעליהון ימטרון בטלא״ תם סכן אל אסר ואתקא מנפרדא נציר מא קאל להם יעקוב אביהם פי כלד דן ועניר ואיצא סמאהם תדר טלא״ טובך ישראל לית דכותך עמא דפורקנא מן

רש״י ז״ל

שנ׳ וזבח ותלמנע בבקר וגו׳ ולזבולן אמר אלו חמשה שבטים שברך באחרונה זבולן גד דן ונפתלי ואשר כפל שמותיהם להחזיקם ולהגבירם לפי שהיו חלשים שבכל השבטים הם הם שהוליך יוסף לפני פרעה שנ׳ ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים לפי שנראין חלשים ולא ישים אותם לו שרי מלחמתו״ שמח זבו׳ בצאתך ויששכר באהליך׳ זבולן ויששכר עשו שותפות זבולן ישב לחוף ימים ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר והם יושבים ועוסקים בתורה׳ לפיכך הקדים זבולן ליששכר שתורתו של יששכר ע״י זבולן היתה״ שמח זבולן בצאתך׳ הצלח בצאתך לסחורה׳ ויששכר הצלח בישיבת אהליך לתורה לישב ולעבר שנים ולקבוע חדשים כמ״ש ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ראשיהם מאתים ראשי סנהדרין היו עוסקין בכך ועפ״י קביעות עתיהם ועבוריהם עמים של שבטי ישראל הר יקראו להר המוריה יאספו כל אסיפה ע״י קריאה הוא ושם יזבחו ברגלים זבחי צדק״ כי שפע ימים יינקו יששכר וזבולן ויהא להם פנאי לעסוק בתורה״ ושפוני טמוני חול׳ כסויי טמוני חול טרית וחלזון וזכוכית לבנה היוצאים מן הים ומן החול ובחלקו של יששכר וזבולן היה כמו שאמרו במס׳ מגלה זבולון עם חרף נפשו למות משום דנפתלי על מרומי שדה היה מתרעם זבולון על חלקו לאחי נתת שדו׳ וכרמים וכו׳

(...) תקוף בסעדך ודמן קדמוהי נצחן גיברוותך ויתכדבון סנאך לך ואת על פרקת צוורי
מלכיהון תדרוך כשוכבך יא אלוחר ליס מתלך שעב מגאת באללה הו תרסך ועונך וסיפך
אתדאדך פיכצע אעדאיך לך ואנת תטא עלא קמאקמהם

עם נושע ביהוה מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו איביך לך ואתה על במותימו תדרך׃
ויעל משה מערבת מואב אל הר נבו ראש הפסגה אשר על פני ירחו ויראהו יהוה את כל הארץ את הגלעד עד דן׃
ואת כל נפתלי ואת ארץ אפרים ומנשה ואת כל ארץ יהודה עד הים האחרון׃
ואת הנגב ואת הככר בקעת ירחו עיר התמרים עד צער׃

וסליק משה ממישריא דמואב לטורא דנבו ריש רמתא דעל אפי יריחו ואחזייה יי׳ ית כל ארעא ית גלעד עד דן׃ תפ׳ צעד מוסי מן בידאת מואב אלי גבל נבו ראס אלקלעה אלתי בחצרה יריחא ואראה אללה גמיע אלבלאד מן גלעד אלי באניאס׃
וית כל נפתלי וית ארע אפרים ומנשה וית כל ארע יהודה עד ימא מערבאה׃ וגמיע בלד נפתלי ואפרים ומנשה וגמיע בלד יהודה אלי אלבחר אלגרבי׃
וית דרומא וית מישרא בקעת יריחו קרית דקליא עד צוער׃ ואלדארום ואלמרג בקיע יריחא קריה אלנכל אלי זגר׃ ואמר

רש״י ז״ל

וכו׳ ושפוני ל׳ כסוי כמ״ש ויספון את הבית וספון בארז ותרגומו דמטלל בכיסני ארזא ד״א עמים הר יקראו ע״י פרקמטיא של זבולון תגרי אומות העולם באים אל ארצו והוא עומד על הספר והן אומרים הואיל ונצטערנו עד כאן נלך עד ירושלים ונראה מה יראתה של אומה זו ומה מעשיה והם רואים כל ישראל עובדים לאלוה אחד ואוכלים מאכל אחד לפי שהגוים אלוהו של זה לא אלוהו של זה ומאכלו של זה לא מאכלו של זה והן אומרין אין אומה כשרה כזו ומתגיירין שם שנ׳ שם יזבחו זבחי צדק כי שפע ימים יינקו זבולון ויששכר היה נותן להם ממון בשפע ברוך מרחיב גד מלמד שהיה תחומו של גד מרחיב והולך כלפי מזרח כלביא שכן לפי שהיה סמוך לספר לפיכך נמשל באריות שכל סמוכין לספר צריכין להיות גבורים וטרף זרוע אף קדקד הרוגיהם ניכרין חותכין הראש עם הזרוע במכה אחת וירא ראשית לו ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג שהיא ראשית כבוש הארץ כי שם חלקת כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת שדה קבורת מחוקק והוא משה ספון אותה חלקה ספונה וטמונה מכל בריה שנ׳ ולא ידע איש את קבורתו ויתא גד ראשי עם הם היו הולכין לפני החלוץ בכיבוש הארץ לפי שהיו גבורים וכה״א ואתם תעברו חלוצים לפני אחיכם וגו׳ צדקת ה׳ עשה שהאמינו דבריהם ושמרו ה
הבטחתם

ואמר יי ליה דא ארעא דקיימית לאברהם ליצחק וליעקב למימר לבנך אתנינה אחזיתך בעינך ולתמן לא תעבר ״ וקאל לה הדה אלבלד אלדי אקסמת לאברהם ליצחק וליעקוב קאילא לנסלכם אעטיה אריתהא בעינך וגי׳אנס לא תעבר ״ ומית תמן משה עבדא דיי בארעא דמואב על מימרא דיי ״ פמאת הנאך מוסי עבד אללה פי בלד מואב עלי קול אללה ״ וקבר יתיה בחילתא בארעא דמואב לקביל בית פעור ולא ידע אנש ית קבורתיה עד יומא הדין ״ וקברה פי אלואדי פי בלד מואב מקאבל בית פעור ולם יעלם אנסאן בקברה אלי יומנא הדה ״ ומשה בר מאה ועסרין שנין כד מית לא כהת עינוהי ולא שנא זיו יקרא דאנפוהי ״ ומוסי אבן מאיה ועשרין סנה אד מאת לם תדמק עינה ולם תזול רטובתה ״

ויאמר יהוה אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה הראיתיך בעיניך ושמה לא תעבר׃ וימת שם משה עבד יהוה בארץ מואב על פי יהוה׃ ויקבר אתו בגי בארץ מואב מול בית פעור ולא ידע איש את קברתו עד היום הזה׃ ומשה בן מאה ועשרים שנה במתו לא כהתה עינו ולא נס לחה׃

רש״י

ובכן הבטחתם לעבור את הירדן עד שכבשו וחלקו ד״א ויתא ראשי עם ״ צדקת ה׳ עשה על משה אמור ״ דן גור אריה אף הוא היה סמוך לספר לפיכך מושלו באריות ״ יזנק מן הבשן כתרגומו שהיה הירדן יוצא מחלקו במערת פמייאס והיא לשם שהיא בחלקו של דן שנ׳ ויקראו ללשם דן ויכבשו ויקיפוהו מן הבשן ד״א מה זינוק זה יוצא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות כך שבטו של דן נטלו חלק בשני מקומות תחלה בצפונית מערבית עקרון וסביבותיה ולא ספקו להם ובאו ונלחמו עם לשם שהיא פמייאס והיא בצפונית מזרחית שהרי הירדן יוצא ממערת פמייאס והוא במזרחה של א״י ובא מהצפון לדרום וכלה בקצה ים המלח שהוא במזרח יהודה שנטל בדרומה של א״י כמו שמפורש בספר יהושע והוא שנ׳ ויצא גבול בני דן מהן ויבאו וילחמו עם לשם וכו׳ יצא גבולם מכל אותה הרוח שהתחילו לנחול בה ״ שבע רצון שהיתה ארצו שביעה כל רצון יושביה ״ ים ודרום ירשה ים כנרת נפל בחלקו ונטל מלא חבל חרם בדרומה לפרוש חרמים ומכמורות ״ ירשה ל׳ צווי כמו עלה רש והטעם של מעלה בריש מוכיח כמו ירש ידע לקח שמע כשמוסיף בה ה״א יהיה הטעם למעלה שמעה ידעה סלחה לקחה אף כאן ירשה ל׳ צווי ובמסורת הגדולה מצינו בא״ב ביתא ל׳ צווי דטעמיהון מלעיל ״ ברוך מבנים אשר ראיתי בספרי אין לך בכל השבטים שנתברך כאשר כבנים ואיני יודע כיצד ״ יהי רצוי אחיו שהיה מתרצה לאחיו בשמן אנפיקנון ובפלאות והם מרצין לו תבואה ד״א יהי רצוי אחיו שהיה

בנותיו

ובכו בני ישראל ית משה במישריא דמואב תלתין יומין ושלימו יומי בכיתא אבלא דמשה״ מבכא בני אפר עלוי מוקי מי דאת מואב תלאתין יומת גיאן אכקצת איאם ויהושע בר נון אתמלי רוח חכמה׳ ארי סמך משה ית ידוהי עלוהי וקבילו

ויבכו בני ישראל את משה בערבת מואב שלשים יום ויתמו ימי בכי אבל משה׃ ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו וישמעו אליו בני ישראל ויעשו כאשר צוה יהוה את משה׃ ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו יהוה פנים אל פנים׃ לכל האתת והמופתים

מניה בני ישראל ועבדו׃ כמא דפקיד ייי ית משה״ ויהושע׳ בנן אמתלא רוח לחכמה אר׳ אסכר מוסי ידיה עליה וקבלו מנה בני אפר ועמלו כמא אמר לה מוסי״ ולא קם נביא עוד׳ בישראל כמשה׳ דאתגלי ליה ייי׳ אפין באפין״ ולם יקום בעד לך נבי לל אפרל מתל מוסי לאן לה נאגאה פנאהא״ לכל אתיא ומופתיא׳ דשלחיה ייי׳

למעבר

רש״י

בנותיו נאות והוא שנ׳ בדה הוא אבי כרוית שהיו בנותיו נשואות לכהנים גדולים המשוחים בשמן זית״ וטובל בשמן רגלו שהיתה ארצו מושכת שמן כמעיין ומעשה שנצטרכו אנשי לודקיא לשמן מנו להם פולמוס אחד וכו׳ כדאי׳ במנחות״ ברזל ונחשת מנעליך׳ שכשו הוא מדבר כנגד כל ישרא׳ שהיו גבורים יושבים בערי הספר ונועלין אותה שלא יוכלו האויבים ליכנס בה כלו היא סגורה במנעלים ובריחים של ברזל ונחשת״ ברזל ונחשת מנעליך׳ ארצכם נעולה בהרים שחוצבים בהם ברזל ונחשת׳ וארצו של אשר היתה מנעולה של א״י״ וכימיך דבאיך וכימים שהם טובים לך שהן ימי תחלתך ימי נעוריך כן יהיו ימי זקנותך שהם דואבים זבים ומתמוטטים׳ ד״א וכימך דבאך׳ וכימים שהם טובים לך כמנין ימיך כל הימים שאתם עושים רצונו של מקום יהיו דבאך שכל הארצות דובאות כסף וזהב לא״י שתהא מבורכת בפירות וכל הארצות מתפרנסות הימנה ומשיבות לה כספם וזהבם אוזקורנט הכסף והזהב כלה מהם שהם מביאות אותו לארצכם״ אין כאל ישורון דע לך ישורון שאין כאל בכל אלהי העמים ולא כצורך צורם״ רוכב שמים הוא אותו אלוה שבעזרך ״ובגאותו הוא רוכב שחקים ״מעונה אלהי קדם למעון השחקים לאלהי קדם שקדם לכל אלוה וכירד לו שחקים לשבת ומעונתו׳ ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע זוכנים״ זרועות עולם סיחון ועוג ומלכי כנען שהיו תקפו וגבורתו של עולם׳ לפיכך על כרחם יחרדו ויזועו וכחם חלש מפניו לעולם אימת הגבוה על הנמוך והוא שהכוח והגבורה שלו בעזריך ״ויגרש מפניך אויב ואמר לך השמד אותם ״מעונה כל תיבה שצריכה למד בתחלתה הטיל לה הא בסופה״ בטח בדד כל יחיד ויחיד׳ א״ש תחת גפנו ותחת תאנתו מפוזרים ואין צריכין

למעבד בארעא דמצרים׳ לפרעה ולכל עבדוהי ולכל ארעיה״ וסאיר לאיאת ול...
לדי בעת בה אללה ליצנעהא פי בלד מצר בפרעון ובגמיע קואדה ובסאיר אהל בלדה״

אשר שלחו יהוה לעשות בארץ מ... לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו׃ ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל׃

נשלמו חמשה חומשי תורה תהלה לאל גדול ונורא״

חזק

מא פסוקים סימן גאנאל״

סכום פסוקים של ספר דברים תשע מאות וחמשים וחמשה סימן ה״ץ נ״ה ועזית על פי הדבר אשר יורוך״

ולכל ידא תקיפתא ולכל חזונא
רבא דעבד משה׳ לעיני כל ישראל״
ולסאיר ליד לשדידה וסאיר
למכאוף לעטימה לדי צנעהא
מוסי בחצרה׳ גמיע אל אסראל״

תם

רש״י

צריכים לא תתחסף ולישב יחד מפני האויב״ עין יעקב כמו ועינו כעין הבדלח כעין הברכה שבירכם יעקב לא כבדד שאמר ירמיה בדד ישבתי אלא ענין הבטחה שהבטיחם יעקב והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם״ יערפו יטפו״ אף שמיו יערפו טל אף ברכתו של יצחק נוספת על ברכתו של יעקב ויתן לך האלהים מטל השמים וגו׳״ אשריך ישראל לאחר שפירט להם ברכות אמר להם מה לי לפרט להם כל דבר הכל שלכם״ אשריך ומי כמוך תשועתך בה׳ אשר הוא מגן עזרך ואשר חרב גאותך״ ויכחשו איביך לך כגון הגבעוני שאמרו מארץ רחוקה באו עבדיך וגו׳״ ואתה על במותימו תדרוך כענין שנאמר שימו את רגליכם על צוארי המלכים האלה״ מערבות מואב אל הר נבו כמה מעלות היו ופסען משה בפסיעה אחת״ את כל הארץ הראהו בני דן עו׳ ע״א של׳ ויקימו להם בני דן את הפסל והראהו שמשון שעתיד לצאת ממנו מושיע״ ואת כל נפתלי הראהו ארצו בשלותה וחורבנה והראהו דבורה וברק מקדש נפתלי נלחמים עם סיסרא וחיילותיו״ ואת ארץ אפרים ומנשה׳ הראהו ארצם בחורבנה ובשלותה והראהו יהושע נלחם עם מלכי כנען שבא מאפרים וגדעון שבא ממנשה נלחם עם מדין ועמלק״ ואת כל ארץ יהודה׳ בשלותה ובחורבנה והראהו מלכות בית דוד ונצחונה״ עד הים האחרון ארץ המערב בחורבנה ובשלותה ד״א אל תקרי הים האחרון אלא היום האחרון הראהו הקב״ה כל המאורעות שעתידין ליארע לישראל עד שיחיו המתים״ ואת הנגב ארץ הדרום ד״א מערת המכפלה של ניעלו עד חברון״ ואת הככר הראהו שלמה יוצק כלי בית המקדש של׳ בככר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה״ לאמר לזרעך אתננה הראיתיך׳ כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבע לכם הקב״ה קיימה וזהו לאמר כך הראיתיה לך׳ אבל גזירה היא מלפני שמה לא תעבור שאלולי כך הייתי מקיימך עד שתראה אותם נטועים וקבועים בה ותלך ותגיד להם״ וימת שם׳ אפשר שמת לא ועדיין כתב משה

מכאן

ילך כתב יהושע׳ ר״מ אומר אפשר ספר התורה חסר כלום והוא אומר לקוח את ספר התורה
ב״ה אומר ומשה כותב בדמע״ על פ״ה בכפיקה״ ויקבור אותו הקב״ה בכבודו ר׳ ישמעאל
א קבר את עצמו וזה הוא אחד משלשה אתין שהיה ר׳ ישמעאל דורש כן ׳כיוצא בו כיוס
רן יביא אותו הוא הביא את עצמו׳ כיוצא בו והשיאו אותם עון אשמה ובי אחרים משיאין
הם משיאים את עצמם״ מולי״ת מעור׳ קנגו מובן שם משחת ימי בראשית לכבר על
״ וזה אחד מן הדברים שנבראו בערב שבת בין השמשות״ לא כהתה עינו אף שמת״
ולם כ... חלוחית שבו לא שלט בו רקבון ולא נהפך תואר פניו ״בני ישראל הזכרים אבל
באהרן מתוך שהיה אוהב שלום ורודף שלום בין איש לרעהו ובין אשה לבעלה נאמר כל בית
ישראל זכרים ונקבות ״אשר ידעו ה׳ פנים בפנים שהיה לבו גס בו ומדבר אליו בכל עת
שרוצה כענין שנ׳ ועתה אעלה אל ה׳ עמדו ואשמעה מה יצוה ה׳ לכם ׳ולכל היד
החזקה שקיבל את התורה בלוחות בידין ״ולכל המורא הגדול נסים וגבורות
שבמדבר הגדול והנורא״ לעיני כל ישראל נשאו לבו לשבר
הלוחות לעיניהם שנ׳ ואשברם לעיניהם ׳והסכימה
דעת הקב״ה לדעתו שנ׳ אשר שברת ״יישר
כוחך ששברת״ בל״ד

נשלם ספר דברים בעזרת אלגדול ונורא״

(ספרא חלשא ומסכינא יצחק ן׳ אברהם
מחמוץ אכי״ר הש׳ ימחול לי על כל
מה ששגיתי וטעיתי)